Digitized by Google

9
18 1
8

FAUSTO STASI
ROMA
LEGATORE DI LIBRI

fr. Ambr. de Com...bus ...

INSTITVTIONES AD CHRISTIANAM THEOLO. SACRARVM LITERARVM, VNIVERSALIVMQVE Conciliorum authoritate,

NECNON DOCTORVM ECCLESIASTICORVM *eruditione confirmatæ,*

ECCLESIASTIS OMNIBVS ANIMARVM curam gerentibus admodum necessariç,

Opera atque industria eruditissimi viri F. Ioan. Viguerij Granaten. apud Tholosam Prædicatorum ordini adscripti, Sacræ Theologiæ Doctoris & Professoris.

HIS ANNECTI CVRAVIMVS EIVSDEM VIGVERII commentaria antea nunquàm excussa, in D. Pauli Epistolam ad Romanos, in quibus omnes ferè hæreses nostri temporis confutat, vt nihil breuius, neque clarius in illas scribi possit.

Titulos recens additos in sexta pagella reperies.

Bibliothecę S. Humphrij. 1629.

VENETIIS,

Apud Fabium, & Augustinum Zoppinos Fratres.
M. D. LXXXIIII.

IOAN. VIGVERIVS GRANATENSIS, THEOLOGVS, AMPLISSIMO DECVRIONVM ORDINI REIPVBLICAE GRANAT.

Ciuibusque suis vniuersis, gratiam, pacem, & salutem.

MIHI semper, magnifici Patres sapientissimique viri placuit illud Platonis ad Architam Tarentinum, vnumquemque nostrum nõ sibi duntaxat, verumetiam patriæ, parentibus, ac amicis cęteris esse natum. Vnde cùm diu multumque cogitassem, qua ratione possem apud vos ciues meos, amplissimosque patres, id testari: vnum hoc succurrebat, posse me in qua essem versatus disciplina, ex ea aliquid promere, quod posset esse multis non ingratum: sed tamen quod uestra ista luce, splendore isto uestro planè indignum videretur, Itaque anceps hic, hærebã, variasque in partes animus trahebatur noster. Huc studio patriæ, parentibus, amicisque ac conterraneis meis gratificandi: aliò pudore quodam ac nostrę imbecillitatis conscientia nos vocante. Nec unquam (mihi credite) in animum induxissem quicquam ad uos ex hac nostra officina mittere nisi me duo ad id supra modũ impulissent. Primũ considerabã maximã esse vestram prudentiam, pietatem, humanitatem: & displicere posse nihil, quod animo pio & syncero in ecclesiæ Dei gazophilatium inferetur. Deinde non parum nos huius seculi mouebat infælicitas: quo uix dici queat, quam immensa sint, eaque innumerabilia volumina: ex quibus tamen semper discatur, sed nunq̃ ad finem perueniatur scientię. Id quod nos perpetuo habuit pessime illustrissimi Patres, animumque nostrum multoties excitauit: ut si tandem posset malo isti nimis communi iri obuiam, quod in nobis esset præstaremus. Quare cùm animaduerterẽ multos quidem libros ab optimis quibusque eruditissimisque viris de rebus diuinis esse conscriptos: sed qui mole sua, prolixitate, opinionum in his ad ductarum varietate, sępe etiam contrarijs pugnantibus obscurissimisque disputationum meandris, ęgrè possent a quouis tractari, intelligi, expendi, imò uero nec perlegi quidem, nisi maxima capitis vertigine, & grauissimo ætatis, non dicam tenerę, sed senilis dispendio. Tentandum putaui, quid in hac parte nostræ possent vires. Perijssent ne mihi tot & tanti in rem literariam, pręsertim autem in Christianam philosophiam impensi labores? Quod ipsum aggressurus nolui committere, ut ad quas scyllas multos fecisse naufragium cernerem, ad eas nauis nostra allideretur. Igitur certissimi recentiorum lapsum non aliunde quàm ab ignoratione dialecticorum, physicorum, metaphysicorum, moralium, & aliarum id genus disciplinarũ esse profectum: quãtũ in nobis fuit, studuimus ne quę futuro theologo existimaremus necessaria fore aut vtilia, eorum hic aliquid desiderari merito posset. Sed locũ hũc prætermittere non possum, Christiani patres, sine maximo dolore, dum reputo quam intrepidè omnes, quam illotis (vt aiunt) manibus sacras scriptiones hodie attractent. Dicas rem esse tenuẽ, facilem, expositã oĩbus non metaphysicè, non physicè, nõ ethciè nõ denique dialecticè imbuti, ad diuinorum oraculorum accedunt interpretationem. Diui Pauli Epistolas, ipsi Diuo Petro Apostolorum choryphęo abstrusissimas, sic tractant, in eas sic commentantur meditantur, scribunt: ut bellos illos scriptores dicas interim vsque ad tertium cœlum raptos, ab ore ipsissimi authoris enarrationem obscuriorum locorum excepisse. Nec sat habent miseri illi tenebriones prębere se diabolo ludificandos, nisi etiam suis præstigijs & escis verborum alios nitantur in suos laqueos pellicere. Non sartores, non cerdones, non caligarios, non vestiarios, & cæteros id genus, ad uersanda, hoc est prophananda cœlestis philosophię mysteria: sed & agricolas, & bubulcos, opiliones, ac ipsos denique suarios, ad turbandos fontes limpidissimos inuitant. Quę Dei optimi maximi benignitas per Spiritum sanctum in sanctissimas purissimasque aliquot selectorum mentes infudit, ea ut triuialia in

omnes omnium linguas transfundenda, omni idiomate legenda, interpraetanda, atque explicanda, confidenter asseuerant. Quid plura? idiotis quibusuis ac mulierculis interpraetandi tribuunt prouinciam, adeò ut quanuis, ipso D Hiero. authore, in republica bene constituta quod medicorum est promittant medici, tractentque fabrilia fabri: solum tamen prophetias, legem, ac euangelium declarandi munus sit, quod sibi passim vendicant omnes. Hoc garrula anus, hoc delirus senex, hoc sutor, hoc lanificus. hoc rusticissimi quiq; inuadunt ac temerant de sacris ad stiuas disseritur, loci, non intellecti adducunt. Quidquid suggerente diabolo in mentem venerit, lex Dei eximatur. Adde quod disertuli illi, ex quibus hi sua hausere, sibi miris modis blandiuntur: dum composita ad hoc ipsum oratione nouos intellectus in sacris proferunt. Quasi uero res magna sit, graue dicendi genus & non abiectissimum, quantumuis clare Theologię exiomata in suum sensum torquere. Proh Dei optimi maximi fidem: Hinc errores, hinc schismata, hinc hæreses, & pugnantia secum dogmata, hinc ferox & indomita caro ad omnia facinora petulanter erumpit. Hinc fides, hinc pietas exulat, diuinus cultus spernitur. Quæ fuerant certa, stabilia, fixa, dubitantur, ruunt, euelluntur. Iusta ac recta omnia concutiuntur: ut iam scientia, ac (vt uno uerbo dicam) sine Deo Lucianorum more ferri, pessimas quasque sectas renouantes & gigantum æmulos Deo ipsi indicentes bellum. Quæ monstra omnia non aliunde priorum doctorumque iudicio censenda sunt prodire, quam ex liberalium disciplinarum inscitia & neglectu. Sanè fieri omnino non potest, vt quis earum ignarus, falsum à uerò obliquum à recto malum à bono, impurum a puro, sanctum ab immundo discernere vllo modo possit. Cui morbo ipse pro mea parte occurrere causamque eius serpentem cupiens præscindere: En vobis, prudentissimi Patres, ciuesque mei charissimi institutiones ad omnes liberales disciplinas non minimum familiares offero, & Christianæ fidei rudimenta quæ hominem ad suijpsius, ac Dei eloquiorumq; eius rectam notitiam, & sine ambagibus perducant. Quæ omnia ita congessi, ut resecatis opinionibus probleumatibus admissis nullis, nil non ex sacris Biblijs ac sanctorum orthodorumque patrum monumentis compilatim. Idque hunc in finem me fecisse velim existimetis, vt ijs instructus generosus animis, diuinorum sermonum intellectum consequi, hæreticorum tela retorquere, cæterosque tuto & sine vllo erroris periculo docere valeat & moderari. Hęc vnusquisque meditetur, hæc amplectatur, secundum hæc viuat, sentiet opinor, non ab instituto fine nos procul abfuisse. Atque hoc quicquid est operis, venerandi Patres, vniuersique ciues mei, uobis ab eo dicatum putetis, qui etsi vestri nominis studiosissimus, & cupiat hic liberos vestros institui, excoli, exornari. Idque ut cum immensę isti apud vos annonæ granorum, cæterorumque temporalium bonorum fertilitati, spiritualium bonorum prouentus respondeat, tum ut illi ab huius seculi fluctuantibus erroribus immunes, & constantes in fide, & actuosi bonis operibus permaneant. Hacq; ratione vitam illam æternam omnes nos assequamur, per Christum seruatorem, cui benedictio, honor, ad potestas in omne æuum.

Valete, ac prosperè agite.

LECTORI

LECTORI CHRISTIANO SALVTEM.

EN habes, Christiane Lector, immensos nostros labores iam diu jis qui solidam illam ac uerè catholicam D. Tho. Aquinatis Christianam philosophiam amplectuntur desideratissimos. Habes, inquam omnium eorum quæ magnus ille diuinusq; uir, Theologis uoluit esse in manu, Epitomen seu manualem quendã. Certè quæ ab eo fusè obscureq; pro tpis rõne, ac hominis eruditione incredibili disputata sunt, eorum hic inuenies prætermissum nihil. Clarius omnia, familiarius, compendiose magis, sed alio atq; ille stylo & huic nostro seculo familiariori magis, præstare studuimus. Nec eas solum uelim hic a nobis expectari, quas nos Institutiones uocamus. Sanè quum sacrũ D. Tho. corpus in nostro Tholosano cœnobio conditum sit, pro eo amplius nos teneri sentiebamus, curauimusq; sedulo ne quod in sua illa absolutissima summa diuiniori cõmentatione disseruit atque resoluit, eorum hic, sed potissimum quæ in scholis controuertuntur, prætermitteretur aliquid. Atque labores hos nostros uel uno hoc noĩe putem satis iri commendatum, ꝙ catholicæ fidei ecclesiasticorumq; placitorum plena sint omnia. Quæ corrogatis ad hoc ipsum ex omni sacrarum litterarũ penu, tum grauibus locis, tum rationibus ualidissimis sustinere nullo negotio ac tueri cuius uideri merito possimus: reiectis etiã ecclesiomastigum technis, & machinis, quibus ecclesiam Dei nituntur euertere, retusis ac omnino dissipatis. Quid multa? Ausim hic, modestè tñ & sine ulla animi elatione, polliceri, quæ ab aliis Christi gregem solicitè tuentibus fusissimè tam Theologicis quam Ethicis tractatibus sunt disserata, eorum fere hic desiderari nihil: adeo ut huius nostri manualis percepto ordine sanè methodico, ac propterea longè facillimo, indice nullo (quanquã & indicẽ, ad quem ubi uoles recurras, adiunximus) statim in manu oĩa habeas: eaq; non contruersa, nõ disputanda, non agitanda: sed explicata, probata, indubitata. De ordine igitur hoc loco non temere (ut nobis uidemur) dicendum putauimus. Itaq; scito nos ab anima, ut quæ sit certioris, & iocundæ magis cognitionis: item tum ad hominis tum ad Dei notitiam, eiusq; mysteria cognoscenda plurimũ conducat exorsus: eius substantiã, facultates, actiones, habitus, affectiones, quæque illi accidant omnia exposuisse ratione, ut uegetatiua primum, sensitiua alterum, tertium rationalis sibi locum uendicet. Huius postremæ partis tres fecimus, intellectum agentem, possibilem, & uoluntatẽ. Ex quarum actionibus speculatiui & morales habitus, ijq; tam boni quàm mali, uirtutes nimirũ & uitia proficiscuntur. Quæ omnia ea prosequimur serie, ea tractamus diligentia, ut neque uirtus, neq; uitium possit ullum dari, quod non sit in suo quoq; loco commodissime descriptum. Neque uerò quæ in hominis industria positæ sunt uirtutes, eas solas sumus prosecuti: sanè & quas Græci θεοπνεύστας appellant Spiritus sancti numine inspiratas, omniaq; eius dona & charismata oratione studuimus aliqua ex parte complecti. Et quia per hæc beatitudinem ueluti manuducimur, de utraq; beatitudine, essentiali simul & accidentali, animę & corporis, necnon de eius dotibus & aureolis abundè multa attexuimus. Hæc sequuntur leges. Naturalis, Diuina positiua, humana, peccati, & membrorum. Sub diuina ueterem & nouam siue Euangelicam. Earum quæ ad mores, iudicia, & cæremonias, spectant præcepta. Item sacramenta, sacramentaliaque omnia, & uim energiamque eorum. Nec minus diuinarum personarum processiones, Trinitatem, & indiuisam unitatem, essentialia, attributa, notiones, proprietates personales, necnon diuini uerbi incarnationem, humani generis

redemptionem, ac denique certam in Christo resurrectionem, non oscitanter (aut prorsus noster nos fallit labor) sumus consectati. Nouissimo loco de nouissimis, hoc est de Antichristo perditionis filio, postremo iudicio, ultima bonorum & malorum mercede, & cæteris id genus, quod in Enchiridion uisum dictu est optimum, diximus. Atque ita omnia enarrauimus, ut adductis ex quibus de prompta sint locis, possis (si cuiusuis loci ampliorem commentationem desideres) eam ex authoribus ipsis petere. Neque interim quis miretur Enchiridion a nobis dici, quod ad iusti uoluminis assurgit magnitudinem. Is uelim sic cogitet hic non in unam solum rethoricen, non in physicam, aut aliquam aliam philosophiæ partem: sed & ad omnes totius philosophiæ partes, ac in supremum illum omnium doctrinarum colophonem Theologiam tradi institutiones Siquidem facturi rerum Christianarum interpretationem, necessario præfanda quædam duximus, quæ ab ipsis philosophiæ principijs existimauimus repetenda: tum quòd uideretur nephas, præfatione nulla facta, tantam rem aggredi: tum quòd omnibus in rebus animaduerto id esse perfectum, quod ex omnibus suis partibus constat. Itaque de ui dialectica, & metaphysices, quæ uiderentur satis alioquin obscurius a cæteris & intricatius scripta, sumus præfati. Quæ si noris, aut si forte minus te ijs oblectes: per me tibi licebit ad cætera progredi, ex quibus solidiorem animæ cibum, sanam, synceram, ac omnino cœlestem Philosophiam haurire poteris. Nec te pigebit operæ (ut spero) in uersando hoc labore nostro collocatæ. Eo perlecto ausimus asseuerare, non D. Thomam duntaxat, sed & omnia in sacris tibi fore magis familiaria, & tempore non ita multo inter præstantissimos quosq; Theologos te iri numeratum. Quare adesto alacriter, nocturna diurnaque manu uersato. Senties te murum factum æneum ad hæreticorum machinas refellendas. Istos impudentissimos ecclesiomastigas confutare nullius tibi negotij uidebitur. Quæ in ecclesiaste, consolatore, confessore, monitore, episcopo, presbytero, cardinali, & cæteris ecclesiasticæ hierarchiæ ordinibus officijs, ac statibus omnibus requiruntur, ea tibi erunt in numerato: ut iam non cogaris tot & tantis onerari uoluminibus: sed unus hic manualis tibi facere queat satis. Bene uale Christiane Lector. Sunt in manibus nostris in D. Paulum alia non pauca: quę, si hæc a te senserimus non contemni, breui accipies faciemus. Iterum uale.

TITVLI RECENS ADDITI.

EORVM

EORVM QVAE APVD HAERETICOS SVNT IN CONTROVERSIA SIMVLQVE

Ecclesiasticarum assertionum, Index.

EORVM QVAE AD INTELLIGENTIAM & declarationem Euangeliorum Quadragesimalium Ecclesiasticis subseruiunt, Index.

teria

Et

Et super illud, Soluite, de clauiũ potestate. 570. & 624. & deinceps.

Sabbato dominicæ quartæ.

Super illis uerbis, Vos secundũ carnẽ iudicatis, põt tractari de iudicio temerario & suspicione, đ qbꝰ pa. 175. B. & deinceps.

Dominica in passione.

Super uerbo, Quis arguet me, &c. põt tractari materia de blasphemia, đ qua pa. 362. Et sup illis uerbis, Si ueritatẽ. &c. põt tractari đ triplici ueritate, pa. 245. A. Et super illis uerbis, Ego gloriã meã nõ q̃ro, põt tractari đ inani glia. đ qua pa. 259. B. Et super illis uerbis, Si qs sermonẽ meũ seruauerit mortem non gustabit in æternum, de efficacia uerbi Dei.

Feria 2. dominicæ in passione.

Super illis uerbis, Modicũ tps uobiscũ sum & uado (s. p mortẽ) ad eũ q misit me. Hæc uerba possunt de quolibet uerificari & ideo quolibet se debet preparare ad mortem propter quatuor rõnes quæ ponuntur pa. 785. Modus aũt se præparandi ad morte scribitur. pa. 787 A. & deinceps.

Feria 3. dominicæ in passione.

Super illis uerbis, Nolebat in iudæã ambulare, &c. põt tractari qstio, An licet episcopis & curatis gregẽ deserere. de his pa. 716. & deinceps. Et super illis uerbis Dixerũt aũt fratres eius ad eũ, põt pbari perpetua uirginitas D. Mariæ matris Dei, & reprobari error Vigilantii & Eluidri, prout habetur pag. 836 A & deinceps.

Feria 4 dominicæ in passione.

Super illis uerbis, Oues meæ uocẽ meã audiũt, & sequuntur me, põt dici, qđ uox Chri est, uox Ecclesiæ & prælatorũ, iuxta illud: Qui uos audit, me audit, &c. Ideo oportet audire ecclesiã in oibus, ẽt in sacris literis nõ scriptis, pa. 450 A. Et super illis uerbis, Quod dedit mihi pater, &c. põt tractari de cõicatione eiusdẽ naturæ numero cum essentialibus, ut habetur pag. 711. Et prodeclaratione illorum uerborum, Pater in me est, & ego in parte, pag. 812. b

Feria 6. dominicæ in passione.

Super illis uerbis, Quid facimus, &c. potest tractari de timoř mũdano de quo pa. 252. B. Et super illis uerbis, Caiphas cũ esset põtifex anni illius, pphetauit, hoc ẽ uera futura pdixit, licet nõ esset, ppheta, ut dr pa. 300. B. Ex prædictis uerbis apparet qđ dignitas siue potestas ecclesiastica non perdit p peccatũ mortale, cõtra Valdeses.

Sabbato dominicæ in passione.

Super illis uerbis, Pater clarifica filium tuũ &c. põt tractari đ oratione Xpi, quẽ debemus imitari, & sic orare, & tandẽ de orationis qditate, necessitate, loco, & tpe, ac de petẽdis in oratione, effectibus, & cõdõnibus bonę orationis, de qbꝰ diffuse. 193.

Dominica in Ramis.

Super illis uerbis. Alii cædebãt ramos de arboribus, &c. põt dici q Chrs nõ solũ uoluit honorari corde, uoce, & corpore, sive de substãtia propria, sed etiã aliena. & ita nũc debet honorari a nobis, non rapiẽdo, sed restituẽdo ablata & male detenta. & sic põt tractari materia de restitutione, put diffuse habeť pa. 163. C. & deinceps.

Feria 2. Ramorum.

Super illo uerbo, Fur erat, põt fieri psecutio materiæ restõnis ut in loco prællegato, uel inchoatim de sacro eucharistiæ.

Feria 3. Ramorum.

Potest tractari materia de sacramento Eucharistiæ, qđ est mẽsa spiritualis, quam præparauit nobis Deus de qua gratias agere debemus, ut habetur pa. 534. A. Et post quã dictũ fuerit de uelamine sacramenti, de quo ca. 513. B & deinceps, poterit pdicari de ueritate sacramẽti, ut habetur. 514 B. usque ad. 519. deinde ad excitãdũ populũ ad deuotionẽ ad tantũ sacramentũ poterunt explicari quatuor rationes, quæ habentur pag. 534. & deinceps.

Feria 4 Ramorum.

De pparatione ad dignã cõionẽ, prout hẽtur. 542. B, & in duobus foliis sequẽtib.

Feria 3. post Pascha.

De pace, ut habetur. 377. C & deinceps.

In die D. Ioseph.

Poterunt enarrari q̃ de eo habentur. de matrimonio ipsius cũ diua Virgine, & eius uirtutibus, & præmio, 857. B. & deinceps.

In annunciatione Dominica

Poterit declarari mysteriũ incarnationis Chri, ut hẽtur 824. D. & deinceps. Item Euãg. Missus ẽt, ut hẽtur. 857. B. & deinceps

¶ Si alia p intellectũ & declaratione pdictorũ aut aliorũ euãgeliorũ aut epistolarum quæ leguntur in ecclesia per anni circulum, Ecclesiastes desideret, ad Indicem alphabeticum recurrere poterit.

EORVM

EORVM QVAE IN hoc Libro tractantur, Index Alphabeticus.

Color

Demon-

ab

Helias

habitus

Magoc-

uirtus

Index alphabeticus finis.

AD NATVRALEM ET CHRISTIANAM PHILOSOPHIAM, MAXIME VERO AD SCOLASTICAM, (QVAM VOCANT) THEOLOGIAM, INSTITVTIONES.

SACRARVM LITERARVM, VNIVERSALIVMQVE Conciliorum authoritate, necnon Doctorum Ecclesiasticorum, præsertim D. Thomæ Aquinatis, eruditione confirmatæ. Ecclesiasticis omnibusque animarum curam gerentibus admodum necessariæ.

OPERA ATQVE INDVSTRIA ERVDITISSIMI VIRI F. IOANNIS VIGVERII GRANATENSIS, apud Tholosam Prædicatorum ordini adscripti, Theologiæ Doct. ac professoris in eiusdem ciuitatis Academia.

Vum ad hominis & Dei, cæterarumque rerum ac disciplinarum agnitionem, & ad Theologiæ, omniumque partium Philosophiæ aditum (quò nostræ hæ spectant Institutiones) animæ rationalis notitia iucundior & certior sit, adeoque necessaria, vt ea postposita, nemo præmissorum possit assequi cognitionem, eam ob rem ab animæ definitione exordimur.

DE ANIMA. CAPVT I.

A ANIMA (secundum Philosophū in secundo de Anima) est actus primus substantialis corporis physici organici, potentia vitam habentis.

Ver. 1. *De actu.*

PRo huius definitionis clariori intelligentia, sciendum est primo. Quòd actus accipitur dupliciter. Vno modo pro operatione potentiæ vel suppositi: & talis actus, & operatio, siue sit immanés (hoc est subiectiue existens in potentia, vt visio) siue transiens in exteriorem materiā, vt calefactio, est accidens. Et sic accipiendo actum, dicimus potentiam naturalem & habitum ordinari ad actum, hoc est ad operationē. Et hoc mō nō accipitur actus in pdicta definitione: quia aīa sit sūba, & ens p se, ac permanens, hoc est hñs totū suum esse simul & non successiue, hoc est acquirens partem post partem, vt motus & operatio transiens. Operatio vero siue transiens, siue immanens est in alio subiectiue

& non est ens subsistens. Alio modo accipitur actus pro forma, hoc est, pro eo quod dat esse rei: & sic oĩs forma dicit actus, & econuerso. Et sicut duplex est esse, s. per se subsistẽs hoc est substãtiale, & esse in alio siue accidentale, ita duplex est forma siue actus. Quędã est quę dat vel hẽt esse per se. Et hoc mõ Deus, Angelus, & Aĩa dñr formæ & actus, diuersimode tñ. Quia quũ Deus habeat esse perfectissimũ, nullo modo permixtum potentiæ passiuæ, dicitur actus purus & primus, sed non corporis, ideo non dr̃ aĩa. Angelus vero quia hẽt esse per se, & non in alio, dr̃ actus, sed non purus: quia suum esse est permixtum potẽtiæ passiuæ, hoc est põt accidẽtia extrinseca recipere, qđ non facit Deus. Et quia angelus nõ cõicat suum esse materię, sicut Anima: ideo est forma separata, siue actus separatus a mã corporali. & per cõsequẽs actus spũalis & incorporeus siue spũs. Anima vero quia hẽt esse per se, & nõ in alio subiectiue, dr̃ actus nõ purus: quia suũ esse est permixtum potentiæ, passiuę: nec actus separatus, vt angelus, eo q dat, siue cõicat, seu apta nata est cõicare suũ esse materiæ & corpori: ideo dr̃ actus corporis. Et quia anima dat primo esse materiæ, non præsupponẽs aliud esse in ea: ideo dr̃ actus primus. Aĩa est forma siue actus, qui nõ dat nec hẽt esse per se, neq; cõicat esse simpl'r alteri: sed dat esse ſm quid, q præsupponit aliud esse. Et talis forma vel actus dr̃ actus secũdus, & forma siue actus accidentalis, adueniẽs rei post suum esse completum, vt albedo, & oĩa accidẽtia, siue sint permanẽtia, siue successiua. Notandũ tñ qđ potẽtia & habitus ab aliq̃bus dñr actus primi & operationes actus scđi, sed nõ proprie. Anima igiť est forma siue actus, s. primus hoc est substantialis, & non accidentalis.

Ver. 2. *De Corpore.*

B Corpus tripliciter accipitur: Vno modo ut est de prędicamento quantitatis. Et sic accipiendo corpus est accidens: cum sit quantitas habens tres dimensiones, s. longitudinem, latitudinem, & profunditatem: quæ non sunt de essentia substantiæ, cum possint separari ab ea, vt patet in sacramento Altaris. Et hoc modo corpus non accipitur in definitione Animę. Secundo accipitur, vt est ens completum de prædicamento substantiæ, & sic corpus est aliquid compositum ex materia & forma substantiali, & hoc modo etiã non accipitur in definitione Animæ. Tertio modo accipitur pro altera parte compositi, siue pro materia cum apprehensione aptitudinis ad dispositionem susceptionis animæ, & ad tres dimensiones quantitatis: est enim cum tali apprehensione ex nã sua apta nata esse sub tribus prædictis dimensionibus, & informari ab anima: & hoc modo accipitur in prædicta definitione. & & sic sensus est: Anima est actus primus corporis, hoc est materiæ, siue q dat primum esse & simpliciter materiæ. & sic materia per animam est corpus, & est organicum: & est potẽtia vitam habens: hunc esse verò sensum Philoso. dicit, & D. Tho. 1. p. q. 76. artic. adit.

Ver. 3. *De corpore physico.*

Corpus Physicum dicitur naturale, quod scilicet potest esse subiectũ motus, & differt ab artificiali: quia forma siue actus, qui dat esse corpori artificiali, est accidentalis, adueniens rei post suum esse cõpletum, vt forma domus: & sic non est actus primus, prout Anima. C

Ver. 4. *De corpore organico.*

Corpus Organicum dicitur illud, quod habet partes diuersarum dispositionum propter similitudinem organi, quod componitur ex fistulis diuersorum sonorum. Sic corpus naturale, quod habet partes diuersarum dispositionum, dicitur Organicum. Aliam enim dispositionẽ habet planta & arbor in radicibus, aliam in cortice, aliam in frondibus & folijs. Sic in brutis & hominib. partes sunt diuersarum dispositionum, hoc est habẽt diuersas qualitates, diuersam quantitatẽ, & figuram. ¶ Ex his patet, quod corpora, quæ habent partes eiusdem rationis, quæ scilicet nominantur nomine totius, non dicuntur corpora Organica, siue Heterogenea, vt aer, aqua, terra: sed homogenea, hoc est habentia partes eiusdem rationis. Anima igitur est actus primus siue substantialis corporis physici, siue naturalis organici, siue Heterogenæi. D

Ver. 5. *De Vita.*

Vita proprie dicitur operatio. vnde illa quæ non possunt operari, non E

dicun-

dicuntur viuentia nec animata, sed inanimata, vt lapides, & alia huiusmodi. Quæ vero ex natura sua possunt operari, etiam si actu non operantur, dicuntur viuentia, vt homo dormiens: licet (vt quidam dicunt) dormiens operationem habeat, aspirat enim & respirat. Et quia potentia operandi inest alicui ex perfectione sui esse existentiæ, quod procedit a forma substantiali: hinc est quod esse existétiæ, siue illa vnio talis formæ cum materia, etiam nuncupatur vita, & separatio, mors. Philosophus hanc particulam posuit propter simulachra, siue imagines ęreas & lapideas vel pictas, quarum formæ sunt actus corporis organici, sed non in potentia propinqua operationem habentis. Ideo non dicuntur viuentia. ¶ Ex præmissis sequitur primo, q̃ licet angelus sit forma & actus, & habeat potentiã operandi, nõ potest dici anima siue forma corporis quia nõ potest dare esse substãtiale materiæ siue corpori, nec ei intrinsece vniri. Licet bene extrinsece, ut motor mobili & corpori assumpto dare formam accidentalem: sed non potest in eo exercere opera uitæ, ut infra plenius dicetur. Secundo sequitur, quod anima est primum principium intrinsecum vitę, in his quæ apud nos viuunt. animata enim viuentia dicimus, res vero inanimatas, vita carentia. Ex quo infertur, quod non quodcunque vitalis operationis principium est anima. Nam oculus est quoddam principium operationis, scilicet visionis: & tamen non est anima. Infertur etiam, quod anima non est corpus: quia licet aliquod corpus possit esse principium uitæ, ut cor in animali: & non tamen posset esse primum principium vitę, cum esse primum principium vitæ non conueniat corpori: quia tunc omne corpus esset animatum, vel anima, vel principium vitæ: quod constat esse falsum. Sed conuenit corpori, quod sit uiuens, per hoc quod est tale corpus. Quod autẽ dicitur actu tale habet ab aliquo principio quod dicitur actus siue forma eius. Anima igitur est primum principium intrinsecum coniunctum, quo sumus, viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus, quæ est alia definitio Animæ per

De tripli ci vita et morte, vi de infra ca. 18. § 6. ver. 1

1. p. q. 54 ar. 2. ad 1.

p. q. 75 ar. 1.

Philosophum data, quæ debet intelligi disiunctiue, & non copulatiue: quia non conueniret omnibus. Nec obstat quod anima sit composita, cum non sit actus purus & simplicissimus: quia non est composita compositione ex his, licet bene cũ ijs. s. ex esse & essentia.

Ver. 6. *De modo essendi animæ in corpore.*

F

1. p. q. 76 & 1. de Anima art. 10.

Modi essendi. 9.

AD sciendum quomodo Anima est in corpore, & an vna anima sit in toto corpore, & in qualibet eius parte tota: supponendum, est primo ex Philosopho 4. Physicorum quod noué sunt modi essendi. Primus vt pars integralis in toto, prout digitus in manu. Secundus vt totum integrale in suis partibus. prout domus in parietibus tecto & fundamento. Tertius ut species in genere, ꝓut homo in animali. Quartus ut genus in specie, prout animal in homine. Quintus ut forma substantialis in materia, qui dicitur informatiuus. Sextus vt accidens in subiecto, qui dicitur inhæsiuus. Septimus vt effectus in causa efficiente, ut planta in sole, & calor in igne. Octauus ut aliquid in suo fine, vt virtus in beatitudine: Nonus vt contentum in continente, prout vinum in dolio. ¶ Secundo supponédum est ex D. Th. quod sicut triplex est totum, ita triplex est totalitas, & triplex diuisio ac etiam triplices partes. Quoddam enim totum dicitur potentiale, quod scilicet diuiditur in partes potestatiuas siue potentias distinctas adinuicem secundum diuersa officia & obiecta, & hoc modo, Anima est totum potentiale. Et secundum hanc totalitatem potentialitatis, Anima non est tota in qualibet parte corporis, cum non habeat in qualibet parte corporis omnes potentias, nec earum operationes. Est tamen tota in toto tanquam in primo, proprio, & adæquato perfectibili. Ideo non sequitur q̃ si tota anima totalitãte essentiæ sit in aliqua parte corporis, quod sit in ea totalitate potentialitatis. Et quod nihil animæ sit extra illam partem: quia illa pars non est perfectibile adæquatum. Propter eandem rõnem etiam non sequitur, q̃d sicut quælibet pars ignis, est ignis: ita quælibet pars hoĩs, sit homo: licet sit cõposita ex materia & forma rõnali, quia

Totalitas diuisio, et pars triplex.

Totũ potentiale quid.

omnes operationes ignis seruant in qualibet parte ignis: non tamen omnes operationes hominis: seruantur in qualibet parte eius. Non enim videt per digitum aut pedem, licet ipsa existens in digito videat per oculum: cum nō sit nisi vna Anima, numero, totalitate essentiæ in toto corpore. Si dicatur qđ anima in vno corpore est vna et simplex, et quod ab vno nō sequitur nisi vnum. &c. Dicendum qđ vnum simplex potest habere virtutem ad plures & diuersas operationes: nec simplicitas animæ existimanda est ad modū puncti, quod habet determinatum situm in continuo. Ideo nō potest esse in diuersis partibus cōtinui. Sed dicitur simplex, quia caret quantitate, ideo non applicat̃ ad continuum per contactum virtutis. Et quamuis vbi est subiectum sint accidentia eius, non tamen sequitur quod vbicunque est Anima, sint omnes potentiæ eius: eo quod diuersæ potentiæ requirunt diuersas dispositiones: Nec anima est præcise subiectum earum, sed totum compositum: licet sint radicaliter in anima, & ab ipsa fluāt ad organum. Ideo dicunt̃ passiones animę, & non totius cōpositi. Potentiæ vero quæ non sunt annexæ organo corporeo, nō egent diuersis dispositionibus corporis: ideo vbicunq; est talis anima, sunt illę potentiæ. ¶ Aliud autem totum dicitur integrale, quod cōstituitur ex pluribus partibus quantitatiuis vnitis, in quib. est diuisibile. Et hæc totalitas quātitatiua nulli formæ conuenit per se: nec etiā eius diuisibilitas, licet aliquibus formis maxime accidentalib. conueniat per accidens. Albedo enim nō est quanta per se, sed solum per accidens, scilicet per superficiem cui inhæret. Et diuiditur ad eius diuisionem: quia albedo non est forma, quæ requirat dissimiles dispositiones, ideo in qualibet parte superficiei reperitur dispositio primi perfectibilis. Et idem dicendum est de anima vegetatiua, & sensitiua animalium imperfectorum, maxime animalium anulosorum, in quibus secundum D. Thomam, est vna anima in actu, & plures in potentia: & sic diuisibilis est, vt patet in anguilla, cuius partes post diuisionem viuunt, cum moueantur a

Totū integrale qđ.

principio intrinseco cōiuncto. Et anima vegetatiua aliquando manet in parte corporis nō organica. Et ideo talis forma siue anima, quæ per accidens propter suā imperfectionem subiacet diuisioni, licet sit tota in toto, non est tamen tota in qualibet eius parte, sed est in diuersis partib. diuersa. Aliud vero totum dicitur essentiale, quod diuiditur in partes essentię, sicut definitum in partes definitionis: ut ens naturale in materiam & formam, loquēdo de hac totalitate quælibet forma substantialis, imo etiam aliquæ accidentales, vt albedo, sunt totæ in toto, & totę in qualibet parte. Quia vbicunque est albedo, ibi est essentia albedinis. Ita vbicūque est anima rationalis, ibi est tota essentia eius, vt D. Augustinus dicit: Quod sic probari potest. Anima dicitur in corpore informatiue siue essentialiter, eo quòd dat illi esse: sed anima dat esse toti corpori & cuilibet parti, ergo est in toto corpore, & in qualibet eius parte dando illi esse existentiæ. igitur &c. Insuper, Omne animatum in particulari dicitur totum, naturale, & non secundum aggregationem, vt aceruū lapidum, neque secundum compositionem, vt domus, quæ dicuntur vnum per accidens. Ergo sequitur quod totum corpus animatum, & quælibet eius pars, accipiat vnum esse ab vna anima. Vnde Philosophus dicit q̃ recedente anima, neque oculus, neque caro, neque aliqua alia pars remanet, nisi æquiuoce: quia non est possibile quòd aliquid recipiat esse & speciē ab aliquo separato: sed oportet quod forma sit aliquid eius cui dat esse, cum forma & materia sint principia intrinsecus constituētia essentiam rei. Præterea anima dicitur esse in toto, quia est forma totius, sed anima est forma cuiuslibet partis, ergo est in qualibet parte, & sic non est solum in toto, sed etiam in qualibet parte. Quod etiam constat ex definitione animæ, quæ est actus corporis physici organici. Corpus autem organicum est cōpositum ex pluribus organis. Si igitur anima esset tantum in vna parte, non esset actus corporis organici, sed vnius organi duntaxat. Et aliæ partes essent perfectæ per alias formas: & sic vnum

Totum essentiale quid.

6. de Tri.

corpus

corpus naturale numero eſſet in diuerſis ſpeciebus, quòd eſt manifeſte falſum: Si dicatur quod anima, cum ſit pars definitionis, non poteſt dici totum eſſentiale, Dicendum: vnum & idem poteſt dici totum & pars reſpectu diuerſorum, & quod omne diffinibile poteſt dici totum eſſentiale.

§.1. *De animæ diuiſione*.

A ANimarum alia vegetatiua, alia Séſitiua, alia Rationalis. hic diuidit Aïa non in partes ſubiectiuas, ſiue in diuerſas ſpecies ſpecificas, quarum natura eſt, vnam non conuenire cum alia, niſi in ratione generis: ſed eſſe per differétias oppoſitas, vt equus & leo, qui non pñt de ſe inuicé, nec de aliquo vno verificari. Partes autem animæ conueniũt ẽt vltra rationem generis, quod dr̃ aïa. Cuius ratio ſiue definitio eſt dare eſſe. Quia hæc eſt vera: id quod eſt Anima vegetatiua, eſt ſenſitiua & rationalis. Anima.n. ſenſitiua complectitur & continet omne id quod continet vegetatiua: & Anima rationalis eminenter continet vegetatiuã & ſenſitiuã, & aliquid vltra. Ideo hæc diuiſio eſt in partes poteſtatiuas. Licet.n. alia ſit iuriſdictio iudicis ordinarii, alia ſeneſcalli, alia parlamenti, alia regis: Tñ vna includitur in alia. Omnem enim poteſtatẽ quam habet iudex ordinarius, habet ſeneſcallus, & aliquid vltra: & parlamentum ſuper ſeneſcallum. Rex vero aliquid vltra parlamenta. Sic anima rationalis ſupra alias.

B Ver.1. *De gradibus viuentium.*

2. 2. q. 78. ar. 1 HAec diuiſio complectitur tres gradus viuentium, ſiue tria genera eorum quę poſſunt operari. Primum genus eſt vegetatiuum, quod habet pro obiecto corpus animæ vnitum. Anima enim vegetatiua non agit niſi in corpus cui aïa vnitur: & agit per alimentum. Secundum genus viuentium eſt ſenſitiuum, quod habet pro obiecto non ſolũ corpus animæ vnitum, ſed etiã corpus ſenſibile, hoc eſt habens qualitates alterábiles, de quib. infra dicetur. Tertium genus viuentium eſt intellectiuũ; & habet ꝓ obiecto ens vniuerſale. Appetitiuum autem non conſtituit aliquod genus viuentium: quia (vt dr̃ in ſecundo de Anima) vbicunque eſt ſenſus, ibi eſt appetitus.

Ver.2. *De anima vegetatiua.*

ANima vegetatiua eſt actus corporis phyſici organici, in potentia vitam vegetatiuam habẽtis, hoc eſt habens operationem duntaxat in corpus ſibi vnitum per alimentum. C

Ver.2. *De potentijs animæ vegetatiuæ.* D

ANima vegetatiua cum agat per alimentum (vt dictum eſt) ſequit̃ ꝙ ſecundum ꝙ alimentum diuerſimode ſe habet in potentia ad corpus ſibi vnitum, ſecundum hoc ponantur diuerſę potentiæ in aïa vegetatiua. Alimentum autem ſe habet tripliciter in potentia ad corpus animatum. Primo eſt in potentia ad conſeruationem: & ſic ponitur potentia nutritiua, quæ eſt attractiua alimenti: per quod conſeruatur animatum. & talis potẽtia habet pro organo radices in quibus ſubiectiuatur, & per quod operatur. Et licet ſint diuerſæ radices, vniuntur tamen ad vnum ſtipitem: ideo potentia nutritiua eſt vna potentia diffuſa in illis radicibus, ſicut potentia tactiua extendit per totum corpus. Secundo alimentum eſt in potentia ad debitam quantitatem acquirendam. Et ad hoc faciendum ponitur potentia augmentatiua, quæ hẽt pro organo, & ſubiecto corticem, & diffunditur ſiue extenditur per totum corpus. Tertio alimentum eſt in potentia ad generationem, & quo ad hoc ponitur potẽtia generatiua: quæ habet pro organo certos articulos, ex quibus exeũt flores, fructus, & in illis articulis ſubiectiuatur, & per eoſdem exercet ſuam operationem, & producit grana, ſub quorum operimẽto imprimit virtutem generatiuam. Et inter has tres potentias talis eſt ordo generationis, quia nutritiua eſt prima, augmentatiua ſecunda, generatiua tertia. Ordine autem perfectionis & dignitatis. Generatiua eſt prima: quia per illam res quodammodo aſſimilantur Deo, ſecundum poſſe: quia quemadmodum Deus eſt perpetuus: ſic per generationem res dicuntur perpetuæ ſecundum ſpeciem. Et ideo dicitur, quod entia naturalia agunt propter eſſe diuinum ſecundum quandam participationem. Reſpectu ve-

1. p. q. 78. ar. 1.

Ordo duplex generationis, et perfectionis.

rò indiuidui, nutritiua est prima, augmẽtatiua secunda, & generatiua tertia. ¶ Aliqui dicunt prædictas tres potentias habere alias subseruientes. s. Attractiuã, Retentiuam, Appetitiuam, Digestiuam, & Expulsiuam. Verum quia non est ponẽda pluralitas sine necessitate, ideo probabilius dicitur, ꝙ istæ tres potentiæ habẽt illa officia. Eadem enim virtus appetit, attrahit, retinet, digerit, trãsmittit ad partes, & expellit superfluum: non enim apparent organa diuersa, in quib. prædictæ potentiæ subiectiuentur.

Ver. 4. *De potentia nutritiua.*

E POtentia Nutritiua est principium & vis sumptionis siue attractionis alimenti, & conuersionis in substantiam aliti. Quæ quidem attractio & conuersio (vt quidam dicunt) sic fit; quia per hanc virtutem in radicibus existentem, in terra circundante eliquatur humidum subtile a permixto, quod humidum radices sugunt, & grossum dimittunt. Ideo non egent stomacho aut ventre, sed est eis terra pro stomacho & ventre.

Ver. 5. *De potentia augmentatiua.*

F POtentia augmentatiua, est vis, siue principium crementi: hoc est, maioris quãtitatis, de cuius organo & subiecto dictum est. Et non agit hæc potentia per totam vitam: sed cum generatum peruenerit ad debitam quantitatem, tũc cessat & impeditur propter defectum alimẽti. ꝙ a radicibus non tantum attrahitur, sicut prius, licet in aliquibus hominibus agat impinguando.

Ver. 6. *De potentia generatiua.*

G POtentia Generatiua est principium attractiuũ & emissiuũ seminis, quod dicitur ex superfluo alimenti, de cuius organo & subiecto dictum est, quo ad plãtas & arbores. In animalibus vero genitalia in masculo, & matrix in fœmina, est organum & subiectum. Et quamuis hæc potentia sit naturalis, & conueniat semper: non tamen semper operatur, sed determinato tempore, & adhibitis necessariis reiectisq; impedimentis. Arbores enim & plantæ in hyeme non generant, nec ẽt spadones, aut eunuchi siue castrati & frigidi, propter impedimenta & carentiam organi, aut defectum necessariorum. Ideo Philosophus excipit a generatione, animalia imperfecta, vt cõchæ marinę: & orbata, vt eunuchi & castrati: & habentia spontaneam generationem, vt plantæ, quæ ex influxu corporum cœlestium absque semine generantur, & animalia quæ ex putrefactione generantur, vt culices, pediculi, mures, ranæ, & buffones, qui nonnunquam generãtur in aere. Quanuis etiam quę ex putrefactione generata sunt, possunt generare. Homo etiam dicitur habere spontaneã generationem, quia liber est, & a nulla causa necessitatur. Vnde Christus: Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum Dei. Mat. 19.

Ver. 7. *De distinctione potentiarũ a subiecto.* H

POtentię naturales, siue corporales, siue spirituales sunt realiter ab essẽtia animæ distinctæ, ſm D. Thom. & ratio potest esse, quia anima est substantia, & potentia est qualitas, cum ponatur in prædicamento qualitatis, & in secũda specie: ergo non sunt idem, cum essentiæ prędicamentorum sint impermixtæ. Præterea (secundum Philosophum) actus & potentia diuidũt ens, & quodlibet genus entis: ideo ad idem genus referuntur potẽtia & actus eius, sicut materia & forma substantialis ad prædicamentum substantiæ. Sed generatiua, visiua, & aliæ huiusmodi, sunt actus & ponuntur in prædicamento qualitatis, ergo eius propria potẽtia. Item dato opposito, idem contrariarẽt sibiipsis cum inclinatio rationis & sẽsualitatis sit contraria. Caro enim cõcupiscit aduersus spiritum: si igitur sensualitas siue appetitus sensitiuus esset idẽ realiter cum anima, & similiter intellectus, eu idẽter & expositorie sequitur ꝙ idem secundum idem reale contrarietur sibiipsi. ¶ Insuper operari sequitur esse, ergo illa sola potentia est principium suæ operationis, quæ est suum esse, ut Deus. Sed euidens est quod esse existentiæ non est ipsa anima, sed aliquod accidens realiter distinctum, fluens ab ipsa: quod põt separari, & nõ fluens, vt in Anima Christi, q̃ non habet proprium esse existentiæ, & si Sortes similiter per diuinam potentiam assumeretur ad esse existentiæ diuinum, proprium esse existentiæ quod prius habebat,

1.p.2.78 art.1.

Gal. 5.

bebat, desineret esse: & ideo necesse est dicere, quod esse existentiæ in qualibet creatura est accidens: & per consequens potentia naturalis, quæ ab ipso esse existētię immediate fluit. Insuper si anima esset immediatum principium operationis, sequeretur quod actu habens animam, semper actu operaretur opera vitę: sicut actu habens animam est semper viuum quandiu habet animam. Ita actu habens animam, semper actu intelligeret, quod patet esse falsum in dormiente. Prętereà nihil prædicatur denominatiue de aliquo quod est idem realiter & essentialiter cū ipso. Non enim dicimus quod albedo sit alba: sed hęc est vera, anima est potens, igitur potentia & anima non sunt idem. Et diuus Dionysius. 11. cap. cœlestis hierarchiæ, dicit, quod cœlestes spiritus diuiduntur in essentiam, virtutem, & operationem. Multo igitur magis in anima aliud est essentia, aliud virtus siue potentia. Et diuus Thomas alibi probat quod intelligere Angeli non sit eius substantia: quia actio est actualitas virtutis & potentiæ, sicut esse existentię est actualitas substantiæ, vel essentiæ. Sed impossibile est quod id quod habet aliquid de potentia passiua admixtum, sit sua actualitas, siue actus purus, qui potentię passiuæ repugnat: & ideo in solo Deo substantia est suum esse existentiæ: & per consequens in creaturis substātia non est suum esse, nec suum agere. Si dicatur quod materia prima est sua potentia, & per consequens anima, quæ est nobilior & perfectior. Pro huius argumenti enodatione, & terminorum notitia, Sciendum quod materia non sic intelligi debet esse prima, & sic denudata omni forma, cum implicet contradictionem. Omne enim quod est, vel est forma, vel habet esse per formam: si materia igitur prima sit, habet esse per formam: & sic non est denudata omni forma: dicendum ergo quod materia non dicitur prima, quod sit denudata omni forma, sed quia apprehenditur absque consideratione alicuius particularis formæ, vt indifferenter susceptiua omnium formarū corruptibilium. Et sic mā Sortis, quæ actu informatur Sortis, forma apprehensa ab intellectu, non apprehendendo formam sortis, nec aliam determinatam, sed prout est indifferens ad omnes formas corruptibiles, dicitur materia prima, quæ dicitur pura potentia passiua de prædicamento substantiæ, quæ est cognoscibilis per analogiam ad formā, sicut priuatio per habitum. Et quia cessante operatione intellectus nulla est talis materia, sicut nullum aliud genus: ideo respectus illius primitatis est ens rationis consequens actum intellectus: materia autem informata forma determinata potest dici materia secunda hoc est determinata. Et ad argumentum negatur consequentia: nec est simile: Quia actus ad quem est in potentia materia prima sic accepta, est actus substantialis, & si per aliam potentiam esset in potentia, procederetur in infinitum. Sed actus ad quem ordinatur potentia animę, est accidentalis, & in prædicamento qualitatis: ergo oportet potentiam ei correspondentem esse qualitatem, & in prædicamento qualitatis: cum (vt dictum est) actus & potentia diuidant ens, & quodlibet genus entis,

1.p.q.54 art.1.

Materia prima qd

Ver. *De distinctione potentiarum adinuicem.*

Potentiæ Animæ secundum Philosoph. 2. de Anima, distinguuntur per actus: & actus per obiecta: eo quod perfectibilia distinguūtur penes pfectiones: Sed actus sunt perfectiones potentiarum & obiecta actuum, igitur. &c. Præterea omnis potentia animę secūdum Philosophū ordinatur ad actum sicut ad finem: ergo eius ratio, siue species debet attendi ex actu & fine ad quem ordinatur. Cum omne ens cuius esse non est, nisi propter aliquem finem, habeat modum sibi determinatum. Ex fine, alias frustra ordinaretur ad illum, Ideo serra requirit materiam duram & conuenientem sectioni, quæ est finis eius: sed Deus & natura nihil faciunt frustra. & potentiæ ordinantur ad actus tanquam ad finē, quia nō ponuntur nisi propter actus; ergo ex actibus recipiūt speciē & distinctionem, alias frustra ponerentur. Ratio autem actus diuersificatur secundum diuersam rationem obiecti, quod sic deduci potest: Omnis.n. actio uel est potentiæ actiuæ, vel passiuæ.

1 1.p.q.77 art.3. 12.Meta phy.

Si primum obiectum comparatur ad actũ vt terminus & finis, vt in calefactione & frigefactione, quæ recipiũt speciem a termino sicut cæteri motus. Terminus auté & obiectũ calefactionis est calor, & frigefactionis est frigiditas: Igitur actus calefaciendi & frigefaciendi sumunt speciem & distinctionem ab obiecto. Si vero sit obiectum, comparatur ad actum, sicut principium & causa mouens, ut patet in potentia visiua, cuius obiectum est color, qui virtute substantiæ multiplicat species intentionales, quibus potẽtia uisiua mouet recipiendo illas. Et idem est de potentia auditiua & sono, & sic de aliis. Dum ergo color & sonus realiter distinguantur: sequitur quod visus & auditus sint diuersæ potentię. & p consequens potentiæ actiuæ & passiuæ, accipiunt speciem & distinctionem ab obiectis. Non solum congnitiuæ (vt quidam dicunt) sed etiam differentia intrinseca. Quia potentiæ in se habẽt naturalem & distinctiuam habitudinem ad sua obiecta: vt intellectus naturaliter tendit in verum, quod est obiectum per speciem intelligibilem sui obiecti in se receptam. voluntas vero ex natura sua habet habitudinem, & inclinatur ad obiectum suum, quod est bonum absque similitudine sui obiecti in se recepta, repræsentata tamen per intellectum. Hinc est quod licet verum & bonum, quæ sunt obiecta intellectus & voluntatis, sint idẽ realiter, & solum distinguantur secundũ rationem: intellectus tamen & voluntas propter prædictas diuersas habitudines reales intrinsecas, distinguuntur realiter, & sunt diuersę potentiæ realiter distinctæ. Huius sententię est D. Thomas, qui in 1.2.q. 18.ar.4.ad 2. dicit quod quanuis finis sit causa extrinseca, debita tamen proportio actus ad finem inhæret potentiæ & actioni. Et clarius in 4. de veri. q. 15. art.2. in corp. art. Nec tamen propterea sequitur quod intellectus & voluntas in Deo realiter distinguantur, cum non habeant illam differentiam intrinsecam: quia nec intellectus, nec voluntas Dei aliquid recipit ab obiecto. Licet autem anima humana non habeat nisi vnum finem vltimum, habet tamen alios ad illum ordinatos: & sic eget diuersis potentiis. Et quanuis habitus sint perfectiones potentiarum, non tamen oportet quod potentię distinguantur per habitus: quia potentiæ non ordinantur ad habitus, sed e conuerso. Diuersitas enim quæ est per accidens, non diuersificat potentiam. Et cum potentiæ sensitiuæ per se non respiciant rationem contrarietatis: sequitur, quod potentia visiua albi & nigri est eadem: Et sic dicendum est de alijs potentijs sensitiuis exteriorib. quæ secundum Philosophum sunt per se vnius contrarietatis. Superiores tamẽ potentiæ respiciũt per se communiorem rationem obiecti. Ideo non sequitur, quod obiecta quæ faciunt diuersitatem sensuũ exteriorum faciãt diuersitatem sensuum interiorum. Si dicatur quod nihil determinatur ad speciem per id quod est posterius, vel extrinsecum: sed actus est posterior potentia, & obiectum est extrinsecũ. Igitur. &c. Dicendum quod licet actus sit posterior in esse, est tamen prior secundũ intentionem naturæ, quę ordinauit potẽtiam ad actum. Vnde Philoso. in 2. de Anima, dicit actus priores esse potentiis, sicut finis agente. Obiectum vero, licet sit extrinsecum: est nihilominus principium vel finis actionis. Principio autem & fini proportionantur ea quæ sunt extrinseca rei per intrinsecã habitudinem, vt dictũ est. Nec tamen sequitur, quod si principia potentiarum sint diuersarum specierum aut generum, ex quibus fluunt potentiæ tanquam propriæ passiones, potentiæ sensitiuę distinguantur specie in esse potentiarum, cum habeant idem obiectum, quemadmodum quantitas cœli & corporum corruptibiliũ sunt eiusdem generis, licet in esse Physica subiecta sint diuersorum generum. Non inconuenit etiam quod aliqui actus differant specie in esse moris, qui sunt eiusdem speciei in esse naturæ, vt actus matrimonii & fornicationis. Si dicatur quod vnumquodque recipitur secundum modum recipientis: sed potentiæ sunt in organis corporeis subiectiue: ergo distinguuntur per organa: & sic in vno homine erunt plures potentiæ visiuæ. Negatur consequentia: quia potentiæ animę non ordinantur, neque sunt factæ propter organa, sed e conuerso.

Potentiæ habẽt intrinsecas differentias.

Intellectus & voluntas Dei non distinguũtur realiter.

Organa non diuersificãt potentias.

De

§.2. *De anima sensitiua.*

A Anima sensitiua est actus corporis physici organici potentia vitam sensitiuam habentis: quæ eminenter, hoc est nobiliori & perfectiori modo, complectitur omnes perfectiones & proprietates animæ vegetatiuæ, quam ipsamet sola vegetatiua. Anima enim vegetatiua habet (vt dictum est) tres potentias, quæ fluunt ab eius essentia: sed ab essentia animæ sensitiuæ fluunt prædictæ tres potentię uegetatiuæ: & vltra illas duodecim scilicet quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, cum appetitu concupiscibili & irascibili, ac potẽtia secũdũ locum motiua. Hoc autem intelligendum est de anima Sensitiua in animalibus perfectis: qa multa sunt animalia imperfecta, & orbata, ac spontaneam generationem habẽtia, quibus aliquando vna vel plures prædictarum potentiarum deficiunt. Ex his patet quod mulus non est animal perfectũ, cum potentia generatiua illi deficiat.

Ver.1. *De identitate animarum.*

B 1.q.p.76 art.3. IN Brutis animalibus eadem numero est anima vegetiua & sensitiua: in homine vero eadem numero est anima vegetiua sensitiua, & rationalis, vt determinatum fuit per Ecclesiam, prout habetur in libro de ecclesiasticis Dogmatibus, ubi dicitur: Neque duas animas esse dicimus in homine vno, sicut Iacobus & alii Syrorum scribunt, vnam animalem qua animatur corpus & immixta sit sanguini: alteram spiritualem, quæ rationi ministret. Sed dicimus vnam & eandem esse animam in homine, quæ & corpus sua societate viuificat, & semetipsam sua ratione disponit. Et oppositum apparet impossibile: quia impossibile est plures formas substantiales informare vnã materiam, duplici fundamento. Primum est, quia de ratione formę substantialis est dare esse subsistens primo & per se: quia in generatione est progressio de nõ esse ad esse per se subsistens, quod procedit a forma substantiali. Si igitur anima vegetatiua dat esse per se & subsistens, forma superueniens erit accidentalis, tanquam adueniens rei post suum esse completum: & sic potest abesse subiecto, præter subiecti corruptionem, quę est ratio accidentis: fuit enim aliquando generatum sine illa secunda forma adueniente. Secundum fundamentum est, quia per formam substantialem aliquis constituitur in specie, cum species sumatur a forma. Si igitur in eodem supposito sint diuersæ formæ substantiales: sequitur q̃ idem suppositum erit in diuersis speciebus oppositis, quod est impossibile, vt notum est. Ad intelligendum autem quomodo non sit nisi vna Anima, oportet notare modum generationis hominis, quem ponit D. Tho. Quod generatio inchoatur per emissionem seminis a masculo, & ex commixtione seminum maris & fœminæ fit embrio, in quo per uirtutem seminis masculini introducitur anima uegetatiua, quæ habet illas tres prędictas potentias: & ea adueniente compositum illud dicitur esse viuum & animatum: & per virtutem generantis circunstantem, embrio disponitur ad animã sensitiuam: qua adueniente anima vegetatiua desinit esse: & succedit anima sensitiua, quæ eminenter continet prędictas tres potẽtias vegetatiuas, & alias duodecim prædictas: & tunc compositum illud est animal. Quum autem anima sensitiua aduenit, tunc per virtutem generantis circunstantem, ad modum retis introducuntur dispositiones illius animę sensitiuæ, ad introductionem animæ rationalis tendentes. Tandem corrumpitur anima sensitiua, & illi succedit anima rationalis, quã Deus creãdo infundit: quę eminenter continet omnes illas vires & potentias vegetatiuæ & sensitiuæ, & vltra illas, tres nobiliores, quæ non sunt alligatæ organo corporeo, scilicet intellectum agẽtem, & intellectum passibilem, & voluntatẽ de quibus inferius dicetur. Et sic generatum dicitur homo habens vnam animam numero, quæ potest nominari Vegetatiua, Sensitiua, & Rationalis. Et quia a nobiliori fit denominatio, quum est mẽtio de anima hominis, intelligitur Anima rationalis. Nec est inconueniẽs q̃ aliquid intermediorum generetur, & statim corrumpatur: quia intermedia non habent speciem completam: sed sunt vt in via

2. contra gen. cap. 8. circa medium.

ad

ad speciem: & ideo non generantur, vt permaneant, sed vt per ea ad vltimum generatum perducatur. Nec est mirum si tota generatio hominis non est continua, sed sint multæ generationes intermediæ: quia etiam hoc contingit in alteratione & augmento. Quanto .n. aliqua forma est nobilior, & magis distans a forma elemétari: tanto oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad formam vltimam perueniatur: & per consequens plures generationes intermedias. Si dicatur q olim ab vniuersitate Oxoniési sub archiepiscopo Cantuariési, Anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo sexto reprobatus fuit error dicentium q infusione animæ intellectiuę corrumpitur vegetatiua & sensitiua: dicendum, q & si illa determinatio vera sit, non aduersatur prædictis: quia non dicimus q in infusione animæ rationalis corrumpatur anima vegetatiua & sésitiua copulatiué: illud enim præsupponit duas animas esse simul actu, quod non dicimus. Nec iurauimus determinationes illas, q́ accipiunt expositioné, quéadmodū & sacrę literæ.

Ver. 2. *De obiecto.*

D QVum potentia dicat & importet habitudinem & relationem ad obiectum, necesse est ad perfectam cognitionem potentiæ habere notitiam obiecti. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd potentia dicitur principium, quo quis immediatè agit. Et quia huiusmodi principia sunt duplicia: quędam sunt naturalia, quæ naturaliter fluūt ab anima, vt prædictæ. 18. potentiæ: quędam sunt acquisita, vt habitus, consequens est vt duplices sint potentiæ animæ, saltem rationalis, scilicet naturales, quæ sunt decem & octo (vt dictum est) & acquisitæ, quę sunt habitus tam boni quàm mali, scientiæ, artes, virtutes, vitia, quæ acquirūtur per actus potentiarum: per quos homo est potens ad prompte, faciliter, & delectabiliter operandum. Cum igitur potétiæ acquisitæ, scilicet habitus, virtutes, & vitia, (quæ sunt de Theologi consideratione) accipiant speciem ab obiecto, de obiecto dicendum est. Obiectum dicitur id ad quod potentia vel habitus tendit, siue id circa quod versatur. Et quia visus ad colorem, & auditus ad sonum tédit & terminatur: ideo color est obiectū visus & sonus est obiectū auditus, & sic de cæteris potétijs nālibus, de qbus omnib. in uno suo quoque loco dicetur. Et quia Dialectica circa ens rationis versat: ideo ens rōnis dicitur obiectū Dialecticæ, Quā Dialectici vocant Subiectū attributionis. *Obiectū quid.*

Ver. 3. *De diuisione obiecti.*

OBiectum multipliciter diuiditur: Primo secundum antiquos, in obiectum quod, & in obiectum quo. Alii vtuntur alijs terminis, & diuidunt in obiectū materiale, & obiectum formale: quod idem est. secundum rem & rationem non est differentia, nisi in nominibus, de quibus non est multum curandum, modo de re, & eorum significatione constet: disceptatio enim de nominibus, pertinacibus est relinquenda. Obiectum enim quod, & materiale idem sunt: & obiectum quo & formale etiam. Nos autem, vt plures loquentes, materiali & formali nominibus vtemur. Obiectum igitur materiale est res ad extra vel ad intra ad quam potentia & habitus vltimate terminatur, vt color in pariete, respectu potentiæ visiuæ, & sonus respectu potentiæ auditiuę & intellectus cum intelligit seipsum, & reflectitur supra se. In scientijs auté obiectum materiale est subiectum primæ conclusionis demonstratæ. Obiectum vero formale siue quo, est illud quo mediante potentia vel habitus terminatur ad rem. Et sic lumen dicitur obiectum formale visus: quia ad hoc quòd potentia visiua terminetur ad colorem, necessarium est lumen illuminare medium potentiæ visiuæ, alias color non posset videri, neq; potentia visiua ad ipsum terminari. In scientijs autem obiectum formale est mediū demonstrationis quod est definitio subiecti primæ conclusionis illius scientiæ, quę scilicet definitio vnitur maiori & minori extremitatibus: ex qua vnione sequitur vnio maioris & minoris extremitatis adinuicem: quia cū aliqua duo sunt vni & eidem eadem, sunt eadem inter se: & sic assensus maioris & minoris sunt D

Obiectū quo, & obiectum quid materiale et formale idé sunt.

medium

medium & causa assensus conclusionis. In beatitudine vero supernaturali obiectum materiale est ipsa diuina essentia, & Christi humanitas: formale vero est lumen gloriæ, quo potentia intellectiua eleuatur ad videndum eam. ¶ Ex quo patet quod non est inconueniens eandem potentiam habere duo obiecta, vnum materiale, & aliud formale: Imo aliquę habent duo obiecta formalia, subordinata tamen: vnum extrinsecum, & aliud intrinsecum, vt potentia visiua, quæ habet pro obiecto formali lumen & speciē sensibilem in oculo existentem: qua mediante fertur in colorem extrinsecum, & sine qua non posset ferri in ipsum. Non est tamen necesse q quælibet potentia habeat plura obiecta formalia: ab obiecto autem materiali potentię accipiunt speciem. ¶ Secundo diuiditur obiectum in adæquatum & in inadæquatum. Obiectum adæquatum est, quod æquat potentiam, sic quod potentia non potest ad aliud se extendere, seu proprie & per se terminari: & quod in sua ratione formali cōtinet omnia, ad quæ potentia potest terminari: & quod in sua potentiā ab alijs potētijs, distinguitur: vt color est obiectum adæquatum potentiæ visitiuæ; & sonus potētiæ auditiuæ. Non potest enim potentia visiua videre, nisi colorem seu coloratum: & omnia quæ uidet, percipit sub ratione coloris: & per colorē distinguitur ab alijs potentijs: quia nulla alia potentia est, quæ directe & immediate versetur circa colorem. Et sic proportionabiliter dicendum est de obiectis aliarum potentiarum, habituum, & sciētiarum. ¶ Hoc obiectum adæquatum dialectici vocant subiectum attributionis, & adscribunt tres prædictas conditiones: Prima est, qd eius cognitio principaliter intendatur. Secunda, quod omnia quæ considerantur in illa scientia, contineantur sub subiecto, siue quod reducantur ad subiectum, sic quod subiectum attributionis debet prædicari de omnibus, quæ considerantur in illa scientia, vel in recto vel in obliquo. Tertia, quod per ipsum vna scientia distinguatur ab alijs scientijs: & sic dicuntur ens rationis esse subiectum attributionis dialectices. Ab aliquibus autem dicitur argumentatio. Sed vtrique possunt faciliter conciliari, dicendo quod argumentatio est subiectum principalitatis: quia argumentatio est id quod principalius consideratur in dialectica, cum sit instrumentum proximum & immediatum indagandæ veritatis, quæ est finis dialectices. Ens autem rationis dicitur obiectum generalitatis, eo quod de pluribus quæ considerantur in logica, prædicatur in recto, quam argumentatio.

Obiectū adæquatum, & inadęquatum qd.

Obiectum vero inadæquatum est id, ad quod potentia vel habitus terminatur, sed non æquatur illi, quia potest ad alia terminari. Et sic albedo dicitur obiectum inadæquatum potentiæ uisiuę, quia potest non solum ad eam, sed etiam ad nigredinem & alios colores terminari. Et proportionabiliter de obiectis uirtutum & vitiorum dicendum est.

Ver. 14. *De dignitate animę sensitiuæ super Vegetatiuam.* A

1.p.q.78 art.1.

EXcessus Animę sensitiuę supra Vegetatiuam in hoc consistit, quia Anima Vegetatiua solum operatur circa corpus sibi vnitum, tanquam obiectum proprium. Sed Anima sensitiua eminentiori modo operatur circa corpus sibi vnitum: & ideo habet tres potentias vegetatiuæ nobiliores, quam sola vegetatiua. Et ultra hoc Anima Sensitiua operatur circa corpus extrinsecum sensibile, quod sensu percipi potest. Ideo necesse est eam vltra uires siue potentias animæ vegetatiuæ habere alias potentias excellentiores, quib. operetur circa corpus sensibile, tanquam obiectum proprium. Et quia necesse est omne operans aliquo modo cōiungi rei, circa quā operatur, quum omnis operatio extrinseca fiat per contactū virtutis: Ideo secundū quod corpus sensibile potest coniungi animæ sensitiuæ, secundū hoc oportet assignare potentias animæ sensitiuæ. Potest aūt illi coniungi dupliciter: Primo per similitudinem sensibilis: & hoc diuersis modis, per diuersas qualitates, per quas immutatur. Ideo oportet ponere in anima Sensitiua diuersas potentias, ad suscipiendum species qualitatum sensibiliū cum quadam immutatione: & illæ dicuntur potentiæ apprehensiuę. Horum officium est apprehendere & recipere vel retinere species siue similitudines qualitatū

sensibi-

sensibilium. Secundo corpus sensibile potest coniungi & vniri animæ sensitiuę secundũ quod anima ipsa inclinatur ad rẽ sensibilem exteriorem: & hoc dupliciter vno modo secundũ quod anima sensitiua. inclinatur ad rem ipsam extrinsecã, sicut ad finem, qui est primus in intentione. Et secundum hoc ordinãtur potentiæ appetitiuæ, quæ non suscipiũt in se similitudinem rerum, sed sequuntur finem per potẽtias apprehensiuas ostẽsum. Alio modo secundum quod anima operatur circa rem exteriorem, secundum quod res est terminus operationis & motus, & secundum hoc ponitur potentia motiua ad locum per potentiam apprehensiuam ostensum, & per potentiam appetitiuam imperatũ. & sic in anima sensitiua sunt tria genera potentiarum, scilicet, apprehẽsiuum, appetitiuum, & secũdum locum motiuũ.

Ver.5. *De qualitate potentiarum animæ.*

B *Passio qd & quotuplex sit.* POtentiæ apprehensiuæ dicuntur sensus exteriores vel interiores, qui sunt potentię passiuæ. Ad cuius euidentiam, notandum est quod passio est triplex: Quædam est corruptiua, quędam est perfectiua, & quædam indifferens. Passio corruptiua est receptio alicuius formæ cum abiectione alicuius perfectionis seu formæ conuenientis, vt cum aqua calefit ab igne, recipit calorem, qui abijcit frigiditatem, quæ est forma conueniens aquæ. Passio perfectiua est receptio formę cõuenientis absque abiectione alicuius perfectionis. ut quum quis fit sciens aut cognoscens. Vnde Philos. dicit, quod intelligere est quoddam pati. *3. de anima.* Passio indifferens est receptio formæ indifferẽtis, scilicet, quæ non magis conuenit subiecto, quam eius opposita: vt cum paries ex albo fit niger. ¶ Sensus ergo est potentia passiua perfectiua, quia recipit speciem sensibilem, ad quam speciem causandam potentia non concurrit actiue, sed mere passiue, hoc est, solummodo recipit. Illa autem species causatur ab obiecto extrinseco. Potentia tamen sensitiua, informata illa specie, exit in actum, & terminatur ad obiectum, vt visus ad colorem: & secundum hoc potentiæ apprehensiuę dicuntur etiam actiuæ. ¶ Ex quo patet quod potentia apprehensiua est actiua & passiua respectu diuersorum: & habet duo officia: Primum est recipere speciem sensibilem, siue similitudinem alicuius qualitatis: & quo ad hoc se habet mere passiue. Secundum est tendere & terminari ad obiectum, mediante specie sensibili: & ad hoc se habet actiue partialiter: quia illa species sensibilis concurrit cum potentia. Et sic debet intelligi id quod dicitur, quod ex obiecto & potentia oritur notitia scilicet actualis: quia habitualis est in actu primo a solo obiecto *Potentia appræhẽsiua habet duo officia.*

Ver.6. *De diuisione sensuum.*

SEnsus diuiditur in exteriorem & interiorem. Sensus exterior est potentia apprehensiua animæ sensitiuæ, qua ipsa anima mediante organo corporeo, & medio disposito est perceptiua alicuius qualitatis alterabilis ad præsentiam obiecti. Qualitates autem alterabiles sunt octo, scilicet color, sonus, odor, sapor, caliditas, & siccitas, humiditas, & frigiditas, quæ ponuntur in tertia specie qualitatis. Alia autem accidentia non habẽt vim immutatiuam secundum se, nisi per aliquam qualitatum prædictarum. Quãtitas enim non potest immutare seu alterare corpus. Et Philosoph. dicit, quod secundum eandem qualitatem alterantur sensus, secundum quam alterantur corpora inanimata: & loquitur de alteratione perfectiua, alteratio enim est species passionis. C *Qualitates alterabiles octo.* *1.p.q.78 art.4.* *2.Phys.*

Ver.7. *De sensibus exterioribus.*

SEnsus exteriores a Philosophis assignantur quinque, scilicet, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Et ratio distinctionis & numeri accipienda est secundum illud, quod proprie & per se ad sensum pertinet. Dictum est autem, quod sensus est potentia passiua, quæ nata est immutari ab exteriori sensibili: & ideo exterius immutatiuum est sensibile, quod proprie & per se a sensu percipi potest: & secundum eius diuersitates potentię sensitiuę distinguuntur. D

Ver.6. *De duplici immutatione.*

IMmutatio animæ est duplex. Vna est naturalis: alia est intentionalis. Naturalis immutatio est, quando forma immutantis recipitur in medio, & organo immutato, secundum esse naturale com- E

completum & denominatiuum: sic quòd forma siue qualitas possit illud denominare, sicut color & frigiditas recepta in sensu tactus, denominant hominem calidum vel frigidum. Immutatio vero intentionalis est, quando qualitas immutantis non recipitur in medio vel organo, secundum suũ esse naturale & denominatiuũ: sed altiori quodam modo, per multiplicationem similitudinis, in medio scilicet aere aut aqua: quæ tamen non denominat propter incompletum & imperfectum esse quod habet in eo, quia solum habet esse quando immutans est præsens: & est quodam modo in fluxu, vt quando coloratum multiplicatis speciebus coloris in aere vsq; ad organum visus, causat & imprimit similitudinem in pupilla oculi, secundum esse intẽtionale, quod est reale, sed non completum & denominatiuum: quia illę species intẽtionales coloris nõ denominant aerem vel oculum coloratũ, propter imperfectum & incompletũ modum essendi. Hinc est ꝙ obiectio remoto, vel lumine a medio separato, ille species statim & subito euanescunt, & desinunt esse, propter absentiam conseruantis. Et sicut subito & in instanti desinunt esse, sic subito & in instanti causantur, & non per motum: sicut enim illuminatio fit in instanti, sic & visio. ¶Et quia intellectus (q est res spiritualis) instãtanee intelligit & operatur: ideo species intentionales vocanť quodam modo spirituales, & etiã immutationes per illas factæ, non quidẽ simpliciter, cum sint quantæ & extensæ, & habeant esse imperfectum & paruæ durationis, quod repugnat spiritui. Sunt tamẽ spirituales secundum modũ causandi & immutandi. ¶Notandum praeterea, ꝙ in omnibus quinq; sensibus sunt quatuor considerãda, scilicet potentia, organũ, mediũ, & obiectum. Quia secũdum Philosophũ, Sẽsibile positum supra sensum absq; medio non causat sensationem, scilicet perfectiuam: Medium autem est duplex, scilicet extraneum & intraneum. Medium extraneum secũdum D. Tho. est illud quod non est pars animalis, vt aer, aqua, crystallus, aut aliquid huiusmodi. Medium vero intraneum & coniunctum, est pars animalis, vt caro in sensu gustus, & tactus. Organum vero, est subiectiuæ potentiæ, & eius instrumentum.

1. p. q. 78. art. 3

In omnibus sensibus tria consideranda.

2. de aïa.

Ver. 9. *De ratione numeri & distinctionis sensuum*

F

1. p. q. 78 art. 3.

Ratio numeri & distinctiõis exteriorum Sensuum ex immutatione animæ faciliter intelligi potest: Quia omnis immutatio vel est intentionalis, vel naturalis. Si intentionalis, ponitur potentia visiua. Si naturalis, hoc dupliciter: qa vel per medium extraneum uel intraneum. Si per extraneum, adhuc dupliciter, vel secundũ motũ localem: & sic ponitur auditus, qui habet pro obiecto sonum: uel secundum alterationem, & sic ponitur olfactus, qui habet pro obiecto odorẽ qui spirat per alterationẽ odoriferi, qd euaporatur per calorem, vnde videmus qđ tẽpore gelido odores nõ spirãt. Si uero trãsmutatio naturalis fiat per medium intraneum, & sic ponitur sensus tactus, & gustus, quorum organa experimur immutari naturali immutatione. Nam manus tãgens calidum, fit calida: & lingua humectatur per humiditatem saporum. Hęc autem transmutatio naturalis per mediũ intraneum, potest fieri dupliciter: Vno modo per qualitatem quę est obiectũ eius: & sic ponitur tactus, qui immutatur immutatione naturali a calido, frigido, humido, & sicco. Alio modo nõ per qualitatẽ q̃ est obiectũ eius, sed per qualitatẽ præambulã siue pręsuppositã: & sic ponitur gustus cuius organum nõ transmutatur naturali transmutatione per saporẽ, qui est obiectũ eius. Non enim dicimus, ꝙ lingua sit saporosa aut dulcis: sed per humiditatem, quæ præreq̄uiritur ad hoc, ꝙ aliquid possit saporari. Ideo tactus qui recipit humiditatẽ, est fundamentũ gustus.

Ver. 10. *De ordinatione sensuum.*

G

Ordinãtur autem prædicti quinque Sensus, vt sequitur: Primo loco poniť visus, qui est absque naturali immutatione obiecti & organi, ideo maxime spiritualis inter alios (vt dictum est) & inter omnes alios exteriores sensus perfectior & communior. Vnde Philo. dicit, quod visus plures rerum species nobis demonstrat. Post visum ponitur auditus, & post auditum olfactus; quia isti duo sensus licet habeant naturalem immutationem.

2. de aïa.

tatione ex parte obiecti, non tamen semper ex parte organi, sed (vt in pluribus) intentionaliter: Ideo magis participant de spiritualitate, vt ex prędictis patet. Pręponitur autem auditus olfactui: quia sonus, qui est obiectum auditus, fit ꝑ transmutationem uocalem. Motus vero localis est nobilior alteratione, vt dicit Philosoph⁹.
1. Phys. Sed per alterationem fit immutatio olfactus: Deinde præponitur tactus gustui: quia gustus fundatur in tactu: fundamentum autem præsupponitur his quæ superponuntur. ¶ Ex his apparet primo, ꝙ tres primi sensus non fiunt in actu, hoc est nō sentiunt, per medium intraneum siue coniunctum. Secundo apparet, quod naturalis transmutatio obiecti in sensu auditus & olfactus, non semper pertingit ad organa eorum, nisi per accidens, scilicet propter propinquitatem vel vehementiam, siue excellentiam obiecti, aut aliarum qualitatum eidem coniunctarum.
2. de ani. Vnde Philosophus dicit, quòd excellens sensibile corrumpit sensum.

Ver. 11. *De sensibili.*

H SEnsibile generaliter & cōmuniter loquendo, est omne illud quod est perceptibile a sensu, siue omne quod potest immutare sensum, siue obijci sensui, mediate vel immediatè, per se vel per aliud, aut per accidens. Sensibile autem propriè loquēdo, est quod immediate potest immutare sensum: & sunt octo qualitates alterabiles superius numeratæ, & nō substantia, nisi generaliter, quia nō immediate immutat, sed mediante aliqua qualitate alterabili in ea existente, vt nix ꝑ albedinem, & ignis per calorē: Actiones enim suppositis attribuuntur. Igitur cum suppositū sit substantia, immutatio illa substātię attribuitur, sed nō immediatè, nec per se, sed per qualitates alterabiles, quæ sunt solum instrumenta. Quia si calor per diuinam potentiā esset separatus ab omni in existētia actuali, quam habet in subiecto & quantitate, nullo modo posset immutare sensum, nec causare speciem intentionalem, cum instrumentum nō operetur, nisi in virtute principalis agētis. Albedo enim sic separata non subiacet motui aut mutationi, imò se habet quantum ad existentiam actualem, ad modum substantiarum separatarum, quia scilicet est immaterialis, siue absque materia in actu: nec est singularis, hoc est determinata ad aliquod subiectum particulare: & sic nō posset esse nisi vna, cū accidentia non distinguant numero nisi penes subiectum. Ideo esset vniuersalis per indifferentiā, & secūdum Diuum Thomam intelligibilis actu. Quia quemadmodum species intelligibiles possunt obiici intellectui immediate, ideo dicuntur intelligibiles: ita & albedo sic separata, ideo diceretur intelligibilis actu, non quod actu intelligeret, aut intelligere posset: sed quia eius species siue similitudo posset obiici intellectui, & intellectus posset in eam tendere directe: quod non facit in singularia, sed solum reflexe, vt infra dicetur. *Albedo separata non potest esse nisi vna, & est intelligibilis actu.*

Ver. 12. *De diuisione sensibilis.*

SEnsibile in tota sui communitate, diuiditur in sensibile per se, & in sensibile per accidens. Sensibile per se, est quod ex natura sua obiicitur sensui, & imprimit speciem intentionalem vel naturalem sui in organo: & huiusmodi est color, & aliæ qualitates alterabiles. Sensibile autē per accidens dicitur, quod ex natura sua non potest causare seu imprimere speciem & similitudinem sui in organo, sicut homo, equus, aut campana. Sensibile per se est duplex: quoddam est proprium, quoddam commune. Sensibile per se propriū dicitur, quod ab vno solo sensu percipi potest: vt color est sensibile proprium visus: & sonus, auditus: odor, olfactus: sapor, gustus: & quatuor qualitates primæ & actiuæ tactus. Sensibile commune dicitur, quod non est proprium vni sensui tantum, sed potest a duobus vel pluribus sensibus percipi per se secundò. A
Ad horum intelligentiam reducendum est ad memoriam quod sentire est quoddam pati & alterari: ideo illud quod facit differentiam in hac alteratione seu immutatione, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Illud autem quod nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile ꝑ accidens. Sed duobus modis contingit facere differētiā circa immutationē sensus. Primò, quia imprimit speciem in sensu. &

hoc

hoc dicitur sensibile proprium, quia primo & per se causat speciem, & facit immutationem. Alio modo quantum ad modum immutationis, quia qualitates sensibiles cum sint extensæ, mouent sensum corporaliter & situaliter: ideo aliter mouet in paruo, aliter in magno, aliter in propinquo, aliter in distanti. Et sic magnitudo, motus, quies, figura, & numerus assignantur a Philosopho sensibilia communia, scilicet secundo & quantum ad modum immutationis mouentia. Ex his apparet differentia inter sensibile proprium & commune & per accidens, quia proprium causat speciem in sensu per se primo: commune vero, quia habet habitudinem ad speciem illam impressam, quantum ad modum: ideo dicitur per se secundo. Et omne tale est commune duobus vel pluribus sensibus. quod enim aliquid sit magnum vel paruum, triangulare vel quadrangulare, quia coloratum, cognoscitur per visum per se primo, & secundo cognoscitur modus coloris extensi scilicet magnitudo, figura, motus, & quies: Hos modos apprehendit tactus, qui per se primo respicit qualitates primas: & sic visus & tactus cognoscunt omnia sensibilia communia. Alii autem sensus aliqua, & aliqua non. Auditus percipit, an sonus sit propinquus, vel distans. Item numerum vocum an sit una, vel plures. Item quietem, siue silentium, audiendo duos loquentes: postea vnum loquentem, & alium tacentem, ex consequenti. Gustus etiam videtur sentire magnitudinem & numerum. Odoratus non sentit nisi ex consequenti numerum. Quidam perspectiui dicunt, quod sunt plura quam quinque, Sensibilia communia. Quia ponunt distantiam, situm, corporeitatem, distinctionem, asperitatem, lenitatem, raritatem, densitatem, pulchritudinem, & similitudinem, ac istorum opposita. Sed hæc omnia ad illa prædicta quinque reduci possunt. Sensibile autem per accidens non habet habitudinem ad immutationem sensus, nec per se primo nec secundo: quia nec causat speciem sensibilem ex natura sua, neque respicit modum illius speciei. Ideo accidit albo, quod sit homo: & sono, quod percutiatur aer in aere vel lapide. ¶Notandum tamen, quod ad sensibile per accidens duo requiruntur. Primo quod accidat Sensibili.s. hoc est quod non habeat habitudinem ad immutationem sensus, siue quod non causet speciem in sensu &c. Secundo quod apprehendatur a Sentiente. hęc autem apprehensio est ab alio Sensu superiori, vt a sensu communi, vel fantasia, quæ iudicat de actibus sensuum exteriorum. Percipitur etiam ab intellectu. & est id quod statim occurrit post rem sensatam. Sic videmus aliquem venire, quia audimus eum loqui, & operari opera vitæ. Ouis per auditum cognoscit fœtum suum. Ad sensibile autem propriũ uel commune non requiritur illa apprensio ab alio sensu, aut ab intellectu: Ex his his apparet quomodo proprie, & per se debet intelligi in diffinitione visus, & aliorum Sensuum.

2. de anima.

Ver.13. *De deceptione sensuum*

B 2. de anima.

SEnsus secundum Philosophum, circa Sensibile commune potest faciliter decipi. Sed circa Sensibile proprium non decipitur, nisi forte per accidens, quando non seruantur quatuor conditiones: Prima est, quod organum sit dispositum. Vnde propter indispositionem linguæ, infirmus iudicat dulce amarum: & oculus lipposus etiam decipitur. Auditus alicuius propter affectum iudicat sonum delectabilem, qui tamen est tristabilis, vt patet in cantantibus: quilibet enim putat se bene cantare, cum vlulat. Item secundum diuersas complexiones aliqua aliquibus sunt sapida, & aliis abominabilia. Asinus pariter inuenit bonum gustum in his, in quibus homo malum. Hæc & similia sunt respectu diuersorum. & illa diuersitas reducitur ad diuersam dispositionem organi. Secunda conditio est quod medium sit bene dispositum. Vnde lucidum, visum per nigrum, apparet rubeum. Et carbo qui est niger, quando est ignitus, apparet rubeus. Tertia conditio est, quod sit debita distantia, vnde visum a longe, licet sit rubeum, apparet nigrum: & cœlum tempore sereno iudicatur coloratum. tamen non est, species

ies apparentis coloris causatur ex diuersis Vaporibus subtilibus in aere existentibus. Quarta conditio est, ꝙ obiectum sensus se habeat vniformiter, quia si obiectũ sensus vna vice moueatur, & alia vice quiescat, tunc sensus aliter & aliter iudicaret. ¶ Circa sensibile vero commune Sensus decipitur per accidens, cum non seruantur prædictę conditiones, vt visus circa magnitudinem ꝑꝑ distantiam. iudicat enim solem esse paruæ quantitatis, cũ tamen sit maior terra: iudicat pariter tarde moueri, & mouetur velocissime: & a remotis positum iudicat quiescere, quod tamẽ mouetur. Et propter indispositionẽ oculorum in ebriis visus decipitur. Indicat enim ebrius duas candelas esse vbi nõ est nisi vna. & sic de aliis. Decipitur etiã sensus circa sensibile commune, etiã seruatis illis cõditionibus, quia iudicat bipedale, quod est modicum minus: Sed circa proprium obiectum non decipitur, seruatis conditionibus: Posset tamẽ decipi circa ea, quę consequuntur obiectum proprium, vt circa intensionem & remissionem: veruntamen põt dici ꝙ illa intensio vel remissio non est obiectum per se primum. ¶ Circa hmõi deceptionem vlterius notandum est, quomodo sensus exterior dicatur decipi, vel non decipi: Non enim est intelligẽdum ꝙ in apprehensione sensuũ exteriorum sit proprie veritas, aut falsitas, quæ solum conuenit compositioni aut diuisioni, hoc est propositioni affirmatiuæ vel negatiuę: quæ non conueniunt sensui, qui non attribuit vnum alteri, nec separat vnum ab altero: sed solum apprehendit, hoc est speciem sensibilem recipit, & per eam in obiectum extrinsecum tendit: Et si illud sit a parte rei prout species repræsẽtat (sensus dicitur verus, & non decipitur: si vero non sit obiectum a parte rei (vt species repræsentat) sensus est falsus, vel illa sensatio falsa: & tunc decipitur. Et sic patet, quod Philosophus im ꝓprie loquutus est de veritate & de deceptione. Sed de his latius differemus inferius hoc cap. 1. §. 8. Ver. 9.

§. 3. *De potentia visiua.*

C Visus est potentia apprehensiua ab aĩa sensitiua fluens, coloris propriẽ & per se perceptiua. Visus & cæteræ potentiæ animę tam vegetatiuæ ꝙ sensitiuę, sunt in essentia animæ radicaliter & causaliter: quia fluunt cõtinue ab ipsa essentia animæ ad organum quod dicitur instrumẽtum illius determinatum, in quo sunt subiectiue. Potentia enim visiua fluit ab anima ad pupillam oculi, siue ad humidũ glaciale infra pupillam oculi existens, qđ est organum eius, in quo subiectiuatur. Et quia organum est instrumentum & subiectum potentiæ, sequitur ꝙ ad perfectam operationem potentiæ requiratur perfecta dispositio organi, & ad indispositionẽ organi sequitur imperfectio & impedimẽtum operationis. & ad corruptionem organi, quod est subiectum potentiæ, sequitur eius corruptio.

Ver. 1. *De obiecto visus.*

Potentia Visiua dicitur perceptiua coloris, non quod in se suscipiat naturalem colorem aut speciem naturalem coloris. quia (vt dictum est) color nõ producit neque causat in medio aut organo sui similitudinem naturalem, quæ s. denominet medium vel organum coloratum, solum intentionaliter & instantanee, ad certam determinatam distantiam, magis complete & permanenter in oculo, ꝙ in medio: quia in oculo videmus speciem siue similitudinem, & non in aere. Et vocatur spiritualis, ratione iam dicta, ac ẽt quia quocunque vento impetuoso stante, non impeditur, si medium maneat illuminatum, sicut auditio & olfactio. D

Eer. 2. *De medio potentiæ visiuæ.*

Medium potentę visiuæ est aer, aqua, vitrum, crystallus, & omne corpus diaphanum siue transparens. Vnde sciendum est, quod Corpus est triplex, scilicet Lucidum, Diaphanum, & Opacum. Corpus Lucidum est, quod ex natura sua habet lucẽ, & profert ac emittit lumen. Corpus vero Diaphanum siue transparens est quod ex se lumen non habet, est tamẽ susceptiuum luminis intrinsece & penetratiue, hoc est potest penetrari a lumine, siue sit alias solidum, vt vitrum & crystallus, siue non, vt aer & aqua: & tale corpus est medium uisus. Corpus autem Opacum est illud, quod non est ex se luminosum aut transparens, & tamen susceptiuum luminis secundum superficiem, E *Corpus lucidum, diaphanũ, et opacũ. quid sit.*

etiem, non tamen penetratiue, vt sunt cor pora solida, polita, tersa, vt luna & stellæ: qa si essent Diaphana, non essent eclipses, maxime solis, quæ est per interpositionem lunæ inter solem & nos. ¶ Notandum tamen q lux, lumen, radius, & splendor differunt. Quia lux est in lucido, vt in sole: lumen in daphano. Radius vero est illuminatio secundum rectam lineam a lucido. Splendor autem est ex reflexione radij in aliquod corpus opacum tersum. Vnde. 1. Macha. 6. Refulsit sol in clipeos aureos, & resplenduerunt montes ab eis. Et hoc modo scilicet per reflectionem, fit visio in speculo: qa species sẽsibiles ab obiecto causatæ, vsque ad speculum protensæ, inueniẽtes in speculo impedimentum progrediendi ad vlteriora, & dispositum speculum ad reflectionem, reflectuntur vsque ad organum visus.

Lux, lumen, radius, splẽdor differunt.

Ver. 3. *De condicionibus medij visus.*

F A D hoc quod causetur visio, oportet q medium potentiæ visiuæ habeat duas conditiones. Vna est propria, alia est communis omnibus medijs aliarum potentiarum. Conditio propria est, quod sit illuminatum, alias non causatur visio: quia color qui est in pariete, non potest multiplicare species intẽtionales absque lumine, quod dicitur actus diaphani vt diaphanum est: & facit quod color qui antea erat visibilis & multiplicabilis in potentia, fit visibilis, & multiplicetur in actu, vsque ad organum potentiæ visiuæ. hoc non requiritur in medijs aliarum potentiarum. Secunda conditio communis omnibus medijs, est denudatio. Oportet enim medium & organum esse denudatum ab omni specie sensibili particularis obiecti, & esse dispositum ad omnes indifferenter suscipiendas. Quia si esset in actu per aliquam speciem particularem, non posset percipere alias eiusdem generis. Videmus enim quod si vitrum rubeum (quod est medium visus) ponatur ante oculos, omnia quæ videntur, stante tali medio, apparebunt rubea: a fortiori, si pupilla oculi esset colorata.

Ver. 4. *De necessitate medij.*

A N Ecesse est inter potentiam sensitiuam exteriorem & obiectum eius, aliquid mediare, alias non fieret immutatio. Quia (vt dicit Philoso.) Sensibile extrinsecum positũ immediate super sensum, non causat sensationem. Ex prædictis apparet, quod ad visionem requiruntur sex. Primo, Obiectum quod dicitur mouens. Secundo, Potentia, quæ dicitur mota vel immutata. Tertio. Medium denudatum & dispositum. Quarto, Organum etiam denudatum. Quinto, Species sensibilis, existens in organo. Sexto, Actus sentiendi, hoc est actus & conatus potentiæ adiutæ illa specie sensibili in organo existẽte, ad obiectũ extra tendens: & illa tentio dicitur Visio & notitia intuitiua licet etiã ipsa species sensibilis in oculo existẽs, dicatur nonnunquam notitia visiua siue intuitiua: quia mediante illa fit vitalis immutatio & visio. Et idem proportionabiliter dicendum est in omnibus alijs sensibus exterioribus.

§. 4. *De potentia auditiua.*

A Vditus est potentia fluens ab Anima Sẽsitiua, soni propriè & per se primo perceptiua. Hæc definitio ex his quę dicta sunt circa visum, manifesta est. sed videndum est de organo & obiecto. Organum auditus dicitur communiter quædam pellicula in aure existens, quæ vocatur meninga, continens aerem connaturalem, inclusum quodammodo immobilem, denudatum omni sono, & in potentia ad omnem sonum indifferenter. Et qñ species soni naturalis vel intẽtionalis pertingit ad illam particulam, tunc immutatur organum, & audit. Circa organi auditus immutationem notanda est differentia inter visum & auditum: quia visus immutatur solum per speciem intentionalem, sed auditus immutatur aliquando per speciem naturalem soni, quando quis est prope magna cymbala pulsantia. & quando prope aliquod tonitruum magnum, fit cum lapsu fulguris, organnm naturaliter immutatur, imo aliquando corrumpitur & totum corpus. Aliquando tamen auditus immutatur solum intentionaliter, vt cum ex aduerso ventus vehemens flat, & audimus magna cymbala in satis longa distantia, vel etiam a remotis surda tonitrua. Quia illa aeris diuisio non potest obstante vento ad tantum spacium diffundere species naturales: tunc enim circa finem causat in me B

dio species intentionales(quæ scilicet nō denominãt aerem sonorosum) per circulos, sicut videmus fieri circulos in aqua quã do lapis proijcitur, donec cesset motus aquæ. Si intelligendum est proportio nãliter in sono, ꝙ aer percussus diffundit illam percussioné circulariter in aere, & tãdem causat species intétionales secundum virtutem & quantitatem percussionis, primo minores & efficaciores, & paulatim maiores & minus efficaces, & sic generatio soni sequitur motum.

C Ver. 1. *De medio potentiæ auditiuæ.*

MEdium potentię Auditiuæ est aer & aqua, & omne corpus transparens: proprijssime tamen est aer, quia faciliter rarefit & condensatur: & ideo melius auditur sonus in aere: in aqua tamen pisces audiunt & fugiunt.

Ver. 2. *De obiecto potentiæ auditus.*

D OBiectum Auditus est sonus. Sonus autem dicitur quicquid proprie & per se primo ab auditu percipitur vel percipi potest. Sonus est duplex: Quidam in actu, quando res actu sonat: Quidam in potentia, qnando res(puta campana) actu quiescit, tamen potest sonare. Vnde dicimus cã panam quiescentem habere bonum sonũ. Reliquæ huius diffinitionis partes declaratę sunt in præcedentibus.

Ver. 3. *De modo quo causatur sonus.*

E SOnus (vt communiter dicitur) causatur ex contractu duorum corporum durorum: quia mollia(nisi vehementer comprimantur) non causant sonum, vt lana cadens. Sed ex duorum corporum durorum violento contactu percutitur aer, & a percutiente & percusso propter duritiam aer fractus resilit, & fit sonus, qui diffunditur per aerem circunstanté circulariter, donec cesset motus, nisi impediatur a vento. Si vero non cessat, sed inuenit impedimentum & obstaculum, tũc illæ gyrationes circulorum sese impellentium incipiunt fieri in contrariũ, & redeunt retrorsum, sicut pila proiecta contra parietem reflectitur: & sicut dictum est de specieb. coloris ad speculum peruenientibus, quæ reflectuntur ad oculum, & tunc videmus per reflectionem: Sic in sono quando species soni inuenit obstaculum, reflectitur ad organum auditus: & sic audimus vocem, similem illi quam prius audieramus. Et ille sonus quem audimus per reflectionem, vocatur sonus Echo. Et hoc fit communiter circa litora fluminum habẽtium mótes vel cauernas prope, & in nemoribus, & conuallib. & locis cauernosis. ¶ Ex his patet ꝙ sonus est qualitas alterabilis, quæ nata est facere alterationem siue immutationé ex percussione & diuisione aeris, quem illa qualitas sequitur. Et hinc est, ꝙ sonus nō est ens permanens, sicut color: sed successiuum, quod fit in tempore. Et quo patet alia differentia inter visum & auditum.

Ver. 4. *De diuisione soni.*

F SOnum Musici diuidunt in sonum acutum & grauem. Sonus acutus est, qui paruo tempore peruenit ad auditum, & fit per velocem motum, vel ex frequentia motuum, sicut fit quando pulsatur ꝑ igne vel ꝑ bello, & chorda citharæ magis extensa fortius sonat. Sonus grauis opposito modo diffinitur. Dialectici vero diuidunt sonum, in sonum vocem, & sonum non uocem. Sonus uox, est sonus prolatus ex ore animalis, & non ab alijs partib⁹ puta posterioribus, naturalibus instrumẽtis, non artificialibus formatus. Naturalia autem instrumenta quibus vox formatur, nouem sunt, scilicet guttur, lingua, palatum, quatuor dentes, & duo labia, simul, vel aliquid loco illorum. Et intelligitur de voce perfecta. Si vero aliquod prædictorum instrumentorum deficiat, nō dicitur vox ꝑfecta inesse naturæ, puta cũ procedit a picis alijsq; auibus, & sensibus edé tulis, ac etiã ab angelis in corporib. assum ptis: Licet sit vox perfecta, quantum ad significationem in ordine ad audientes. Philos. aliter definit vocem dicens. Vox est spiratio aeris respirati ab anima ad vocalé arteriam, cum intentione significandi seu repræsentandi naturaliter vel ad placitum interiores conceptus & affectiones. Vnde dicit, ꝙ uoces sunt notæ earum, quæ in anima sunt, passionum. ¶ Ex his apparet quis est finis vocis, intentio scilicet significandi, &c. & causa principalis est anima, medium est aer, & nouem instrumenta. Sonus non vox, est sonus qui causatur ex collisione seu mutua repercussione duorum corporum inanimatorum vel animatorum absque prędictis instrumentis.

2. de anima. 1. Pet. 1

tis: tunc enim se habet admodum corporum inanimatorum, vt fragor arborum, strepitus pedum & plausus manuum. De diuersitate vocum puerorum, & aliorum animalium, vide apud Albertum Magnũ. Vbi dicit, q̃ si in eadem fistula sufflet fœmina cum viro, acutior erit sonus sufflationis fœminæ quam viri, & puellarum quam vetularum.

9.de ani.

§.5. *De olfactu siue odoratu.*

G OLfactus siue Odoratus est potentia naturalis animæ sensitiuæ, odoris propriè & per se primo perceptiua. Organum eius est quædam venula infra nares, & propriè cerebrum existens. omni odore denudata, in potentia tñ ad omnes odores: Quidam dicunt quod in odoratu hominis est quoddam cooperculum, quod aperitur per respirationem: & sic per respirationem homo olfacit. vnde clausis naribus non sentitur odor. Sed eadem vr̃ ratio in aliis animalibus.

Ver.1. *De organi olfactus immutatione.*

H ORganum Olfactus potest immutari naturaliter & intentionaliter, sicut auditus. Aliquando enim recipit naturalem speciem odoris, per quam realiter immutatur, & ex consequenti totum corpus: Vnde in aere infecto & fœtenti incurrimus infirmitates, & alii ex bono odore recreantur. D. Antoninus Florentinus recitat de quodam infirmo ad mortem, qui apposito odore ad nasum, recepit sanitatem. Aliquando verò solum recipit speciem intẽtionalem. Et per hoc differt olfactus a visu & tactu: visus enim solam speciem intentionalem recipit: Tactus verò solam naturalem. Per hunc etiam modum conuenit cum auditu & gustu.

Ver.2. *De medio potentiæ olfactiuæ.*

I MEdium Olfactus est aer & aqua: Quia videmus animalia tam volatilia quam aquatica currere ad nutrimentum: Quod non facerent, si non mouerentur ab odore. Notandum tamen quod tam medium quam organum olfactus consistit quodam modo in calido & sicco, quæ impediuntur ab humido & frigido. Hinc est, quod homo inter cætera animalia habet peiorem odoratum, eo q̃ habet maius cerebrum in proportione ad alias partes. Cerebrum autem ex natura sua est frigidum & humidum: & ideo olfactus eius impeditur a cerebro. ¶ Ex quo inferuntur duo: Primum, quod quædam odorabilia cõfortant cerebrum, si sit nimis frigidum. Quia excessus frigiditatis temperatur à caliditate & siccitate odoris. Secundum corolarium, quod habentes bonum odoratum, sunt minus sapientes, quia signum est quod non habent bonum cerebrum. Cum (prout dictum est) cerebrum propter humiditatem & frigiditatem impediat olfactum. Vnde homo distinguit odores, referendo ad sapores. Nec bene percipit odores, nisi excellentes, qui generant delectationem vel tristitiam. Homo autem est boni gustus: Quia gustus (vt inferius dicetur) est quidam tactus, qui est melior in Homine, quam in aliis animalibus: quia complexio hominis (quæ fundatur in tactu) maxime accedit ad medium temperamentum. Ideo organum tactus est denudatum ab extremis, scilicet nimia humiditate, & frigiditate, & a nimia caliditate & siccitate, quæ sunt extrema. Ex quo sequitur quod homo est prudentissimus omnium animalium. Et quod homines, qui sunt melioris tactus, sunt magis ingeniosi. Vnde Philoso. dicit, Molles carne aptos mente dicimus. Signum autem bonæ complexionis (secundum Albertum Magnum) est tenuitas vnguium, & subtilitas capillorum. Hæc enim indicant lucidos & subtiles spiritus vitales cordis, venientes ad cerebrum: Nec propterea sequitur quod mulieres & pueri sint magis ingeniosi, quia magis molles, cum mollicies possit ex duobus prouenire: Primo ex bona complexione: & sic arguit bonitatem ingenii: Secundo ex abundantia phlegmatis, vt in pueris & mulieribus. Et hoc non arguit bonitatem ingenii, licet sint & fuerint mulieres & pueri bonæ complexionis & valde ingeniosi.

Homo habet peiorẽ odoratum alijs animalibus.

2.de anima.

Signa bonæ complexionis.

Ver.3. *De obiecto olfactus.*

OBiectum Olfactus est odor: & fit olfactio per euaporationem sic, q̃ ab odorabili resoluitur quędam fumalis euaporatio per actioné calidi, & diffundit̃ sm K

Olfactionis modus.

tuor qualitates simplices in se, quia non apparet earũ cõpositio: & tñ aliarum qualitatum alterabilium apparet compositio ex ipsis, quæ etsi apud nos sint compositæ, tamen in puris elementis infra sphæram eorum possunt reperiri simplices.

Ver.3. *De contrarietate obiecti tactus.*

IN huiusmodi quatuor qualitatibus duplex inuenitur contrarietas. Vna est inter caliditatem & frigiditatem: Alia est inter humiditatẽ & siccitatẽ. Propter hmõi diuersas contrarietates Philosophus dicit, *2. de ãia.* ꝙ licet sensus tactus sit vnus materialiter pp vnum organum in quo subiectiuatur est tamen plures formaliter, quia vnus sensus est tñ vnius cõtrarietatis per se primo, hoc est vnius generis, quod diuiditur primo & per se ac immediate in duas species qualitatis contrarias: sicut visus hẽt pro obiecto colorem, qui prima diuisione diuiditur in album & nigrum, quæ contrariantur. Auditus habet pro obiecto sonum, qui diuiditur in grauem & acutum. Olfactus habet odorem, qui diuiditur in placidum & fœtidum. Gustus saporem, qui diuiditur in amarum & dulce. Cum ergo tactus habeat duas primas contrarietates, & vnũ organum, erit vnus materialiter, & duo formaliter. Quidam dicunt, & satis probabiliter, quòd Philos. in hac parte disputatiuè locutus est, & non assertiuè, & huius opinionis videtur esse D. Thom. *1.p.q.78 art.3.* qui dicit quòd prædictæ quatuor qualitates conueniunt in uno genere proximo innominato, cum nõ sint infinita genera inter qualitatem, quæ est genus generalissimum, & qualitates tangibiles, quæ in vno organo inueniuntur. Satis enim notum est, quòd inter frigidum & humidum maior est conuenientia, q̃ inter frigidum & calidum: adeò vt frigidum & humidum videantur se consequi: aqua enim est naturaliter frigida & humida. Igitur frigiditas non contrariatur humiditati: Et similiter videtur esse inter caliditatem & siccitatem. Ignis enim est calidus & siccus. In sale & zingibere est siccitas & caliditas: licet calidũ & siccum contrarientur frigido & humido. Super conuenientia illius contrarietatis potest fundari vnũ genus, quòd adhuc est innominatum, qnod circunloquimur per hoc complexum, qualitas tangibilis. Et sub vna specie illius generis continẽtur calidum & siccum, & sub alia frigidum & humidum: & sic reducentur ad vnam primam contrarietatem. Notandum tamen, quòd contrarietas tactus ab alio modo se habet ad tactum, quàm contrarietates trium priorum sensuum: quia species sensibiles in aliis tribus sensibus possunt simul esse in organo, in quo non contrariantur, eo quòd non sunt ibi secundum esse naturale, sed secundum esse intentionale. Qualitates autem primæ contrariæ non possunt simul esse in tactu: quia sunt in eo secundum esse naturale, secundum quod contrariantur: & sic visus simul percipit album & nigrum, sed tactus non simul percipit calidum & frigidum, saltem in æquali gradu. ¶ Et quia super tactũ fundãtur omnes alij sensus, Philoso. infert, quòd animalia sensu tactus priuata, mori necesse sit: *2. de anima.* Quia sine illo animal esse non põt, neque aliqua vitalis operatio: & quandiu habet hunc sensum, est animal. Hinc est quòd excellentia sensibilium aliorum sensuum non corrumpit animal, sed solum illum sensum, cui excellentia applicatur. sed excellentia sensibilium tactus corrumpit animal, cum corrumpat tactum, quo corrupto, corrumpitur animal.

§.7. *De Gustu.*

GVSTVS est potentia naturalis animæ sensitiuæ saporis propriè & per se primo perceptiua. Organum eius est quidam neruus diffusus ad modum retis super latitudinem linguæ carni immersus. Vnde sequitur quòd animalia quæ non habent linguam, vel aliquid loco linguæ (vt ab aliquibus dicitur de Ciconia) non *Ciconia gustũ nõ habet.* percipiunt saporem. Quidam dicunt quod subtus vel circa neruum sparsum per totum corpus, qui est organum, tactus prædictus neruus, qui est organum gustus, qui est alius à primo, super latitudinem linguę duntaxat sparsus siue diffusus est: & habet percipere solam humiditatem cum sapore. Neruus verò tactus percipit quatuor qualitates, & sic sunt duo organa: quia diuersarum potentiarum diuersa debent esse organa. Et ad Philoso. dicunt, quòd disputatiuè locutus est de vnitate organi, sicut de primitate contrarie-

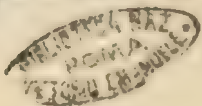

sequiritur, ꝙ non solũ apprehendat rem ad præsentiam sensibilis, sed etiam in eius absẽtia: alioquin cũ animalis motus & actio sequanť & præsupponant apprehẽsiones, animal non moueretur ad inquirẽdũ aliquid absens: tamen per experientiam videmus oppositum. alias uiuere nõ posset. Et ideo vltra sensus exteriores, qui percipiunt species sensibilium in præsentia obiectorum duntaxat, oportet ponere al's potẽtias, per quas recipiat & retineat species sensibiles. Sed recipere & retinere reducũtur ad diuersa principia: quia aliqua bene recipiunt, & non bene retinent, vt humida & mollia. Aliqua autem difficulter recipiunt, tamen bñ faciliter retinent. Ideo oportet ponere duas potentias: vnam, quæ faciliter recipiat, & aliam, q̃ bene retineat species sensibilium in absentia obiectorũ. Ad recipiẽdum omnes species sensibiles, sensatas, & sensus exteriores, ponitur sensus cõis: & ad conseruandum illas, ponitur & ordinatur fantasia siue imaginatio, quasi quidam thesaurus formarum siue specierum sensibilium per sensus receptarũ. Prædictę duę potentiæ sufficerent animali, si animal duntaxat moueretur propter delectabile ſm sensum. Sed quia necessarium est animali, vt quęrat aliqua, vel fugiat nõ solum quę sunt conuenientia, vel disconuenientia ad sentiendum, sed etiã propter alias commoditates & vtilitates siue nocumenta: sicut ouis videns lupum venientẽ fugit, non propter indecentiam coloris Vel figuræ: Quia si similem colorem vel figuram videret in pariete, non fugeret: sed fugit ab eo, quasi ab inimico naturæ suæ. Similiter auis colligit paleas, nõ quia delectant sensum, sed quia vtiles ad nidificandum. Ad appræhendendũ species, siue intentiones non sensatas, hoc est quę per sensus exteriores non percipiuntur, poniť vis siue potentia æstimatiua: & ad conseruãdum eas, potentia memoratiua siue memoria, quæ est thesaurus huiusmodi intentionum siue apprehensionũ nociui vel vtilis & commodi. Et rõ præteriti, quam appræhendit memoria (quæ est præteritorũ) inter huiusmodi intentiones computat; & sic sunt quatuor sensus interiores. i. sensus communis, fantasia siue imaginatiua, ęstimatiua, & memoria,

Ver. 1. De sensu communi. H

SENSUS cõis est potentia aiæ sensitiuæ omnium sensibilium in eorum præsentiã per alios sensus exteriores ꝑceptiuæ & specierum receptarum ad fantasiã persusiua. Notandum tamen ꝙ non dicit sensus communis per predicationẽ, sic ꝙ prædicetur de omnib. aliis sensib. sicut homo de Sorte & Platone. Sed dicitur sensus cõmunis, quia recipit in se & immediate species oĩum sensuum exteriorum cum depẽdentibus & connexis, prout sunt actus sensuum exteriorum, qui coniunguntur obiecto sensibili in communi, & differentia illorum ad inuicem, quæ sunt obiectũ eius. Hæc potentia ſm D. Thom. pro organo, in quo subiectiuatur, habet primam & anteriorem partem cerebri, ad quam sensus exteriores ꝑ certos meatus & venulas, species sensibiles a sensibus exterioribus, ab obiecto extrinseco in eorum organis receptas, multiplicant, & ad hanc potentiam transsmittunt, siue diffundunt, quas & hęc recipit, & ad fantasiam transmittit. Sicut enim uisibile extrinsecum multiplicat species suas acuendo & minorando, vsque ad organum visus, sic ꝙ sunt in illo in parua quantitate: Hæ species q̃ sunt in visu, multiplicantur & defferuntur per spiritus vitales per certum neruum, qui est meatus ad primam & interiorem partem cerebri, quę est organũ sensus cõis, in quo species illæ subiectiuantur, & ab ea multiplicantur & diffunduntur: & in minori quantitate per spiritus vitales defferuntur ad fantasiam. Hæc autem multiplicatio est intentionalis & instantanea: nec est necesse interioris sensus medium esse diaphanum, sicut nec medium gustus & tactus.

Ver. 2. De officijs sensus communis. A

PRIMUM officium sensus Cõmunis est faciliter recipere species sensatas cum dependentibus & connexis, hoc est cũ actib. & intentionibus sensuum exteriorum, ac discretione siue distinctione & differentia earum, & eis connexorum. Et sic sensus cõmunis non solũ percipit & cognoscit differẽtiã albi & nigri, quam uisus percipit: sed etiam differentiam dulcis & amari, ac albi & dulcis: quam visus cognoscere nõ potest: quia quicunq; dr̃iam inter aliqua cognoscit, necesse est vt utrũque cognoscat,

quod non facit visus. ¶ Secundum officiũ est multipli[care] species a sensibus exteriori bus receptas, & eas transfundere ad fanta siã.¶ Tertiũ officiũ sensus cõis est iudicare de actibus sensuum exteriorum, qui sæpe a D.Tho. & Philo intentiones nuncupantur. Iudicat. n. de actu videndi & audiendi, &c. & exteriores sensus non: visus.n.nõ iudicat se videre, &c. Quia potentiæ irrationales non reflectuntur super se: & ideo iudicium illud deuoluitur ad altius tribunal, hoc est ad potentiam superiorem immediatam, cui subordinantur.s.ad sensum communem, qui percipiendo speciẽ a potentia visiua in ipsum transfusam, percipit spẽm illã & obiectum eius & actum uidẽdi:& sic iudicat directe, & non p reflexionem visum videre, & idẽ de aliis sensibus. *Sensus cõis est radix exteriorum.* D.Tho. dicit ꝙ sensus cõis est radix & principium sensuum exteriorum: nõ ꝙ immutet sensus exteriores, sed quia se habet sicut centrum ad circunferentiã, hoc est ad ęqualiter recipiendum apprehẽsiones omnium sensuum exteriorum: sicut centrum æqualiter se habet ad quamlibet partẽ circunferentię circuli.¶ Ex præmissis sufficiẽter apparet differentia inter sensum cõem & sensus exteriores, qui versantur circa varietates vni⁹ generis: sensus aũt cõis circa omnia genera sensibilum, hoc est circa omnes qualitates alterabiles, & ea quæ sũt illis connexa. Apparet ẽt, ꝙ maxima illa q̃ dicit vnum sensum esse vnius contrarietatis duntaxat, solum habet verum in sensibus exteriorib. & non interioribus.

Ver. 3. De Fantasia.

B FANTASIA est potentia naturalis animę sensitiuæ apprehensiua, hoc est receptiua & conseruatiua specierum sensatarum per sensus exteriores, & sensus communes ad eã trãsfusarũ. & hẽt pro organo in quo subiectiuatur, secundum partem cerebri a parte sinistra, & obiectum cõe obiecto sensus cõmunis. *Obiectum organum, & subiectũ, fantasiæ.* Quia percipit actus sensus cõis, & iudicat de eis. quod sensus cõis facere non potest: quia (sicut dictum est) nulla potentia irrationalis, hoc est animę sensitiuæ, potest reflecti supra se. Et cũ non hẽamus obiectũ nominatũ ipsius fantasiæ, circũloquimur p hoc complexũ. Sensibile apprehensum per sensum coẽm cum dependentibus & cõnexis: Species.n.& intentiones siue actus & iudicia sensus cõis in eius organo existentium, multiplicant & diffunduntur magis spiritualiter (hoc est minus extense per spũs vitales ad organũ fantasię, qđ non adeo faciliter recipit eas, sicut sensus cõis: quia organum eius habet maiorem humiditatem: receptas tñ seruat longissimo tpe, quamuis non perpetuo, licet Philo. dicat ꝙ fantasia est sicut perpetuus sensus: quia hoc aduerbium (sicut) importat similitudinem: nullum aũt siẽe est idem. *2. de anima. 12 sup Gen. ad literã.* Possunt.n. species illæ in fantasia receptę, quę dicuntur fantasmata, corrũpi, non a contrario, cum contrariũ nõ hẽant, quia non spẽs illæ in fantasia ẽm esse naturale, sed ẽm esse intentionale & spũaliter, vnde D.Augus. ponit tria genera visionũ, s. corporalẽ, q̃ fit per sensus exteriores. spiritualem quæ fit per fantasiam siue imaginationem: & intellectiuam, quę fit per intellectum. *Tria visionum genera. Fantasmatum corruptio.* Aliquando tamen huiusmodi species corrumpuntur per nimiũ motum & alterationem cerebri siue infirmitatem, iudicamus enim per intellectũ nos habuisse fantasmata rerum antiquarum, q̃ post modum non habemus. Et quia fantasia omnibus potentiis prædictis est altior & nobilior: ideo eminenti⁹ recipit & conseruat omnes species siue similitudines rerũ sensibilium sensatarũ, & intentiones siue actus sensuum exteriorum, & sensus communis. Ex hac nobilitate fantasiæ & eius excellentia, sequitur ꝙ non omnia animalia habẽt fantasiam, sed solum animalia perfecta, q̃ habent omnes sensus exteriores. Illa vero quæ non habent ex natura sua omnes sensus exteriores, non habent fantasiam, quæ habet organum determinatum. Propter hoc dicit Philo. quod apes, formicę, & vermes, non habent fantasiam, sed mouentur instinctu naturæ.

Ver. 4. De officijs fantasiæ.

FANTASIA habet quatuor officia: Primum est recipere omnes species inferiorum potentiarum: Scđm, conseruare eas in organo suo: Tertium est, ex specieb. receptis alias in se causare. Ex fantasmate enim montis & ex fantasmate auri potest in se fabricare seu formare vnũ fantasma ꝙ erit similitudo montis aurei. Et p hunc modum fingere vnum animal habens caput leonis, alas aquilę, & caudam draconis,

nis, &c. quod non est, nec naturaliter esse potest in rerum natura ꝙ dialectici chimeram vocant. Et qñ fantasia talia fingit, quæ a parte rei non sunt, est falsa & decipitur: sed de his amplius in versiculo sequenti. Quartum officium est, præsentare immediate obiectum conueniens vel disconueniens potentiæ appetitiuæ, & mouere illam ad persequendum delectabile, & fugiendum tristabile, sm sensum, ¶ Ex prædictis apparet, ꝙ fantasia non est sensus in actu. hoc est non requiritur præsentialiter siue actualiter, seu concomitanter ad operationem suam actus sensuum exteriorum, neq; sensus cōis, quod ex duobus apparet. Primo, ex eo ꝙ imaginatio est insomniantibus: tamen alij sensus non habent operationem. Secundo quia clausis oculis imaginamur, quæ neq; videmus, neq; alijs sensibus sentimus. Apparet etiam dictis officijs quadruplex differentia fantasiæ & sensuum inferiorum. Ex quibus resultat alia s. ꝙ fantasia facilius decipitur, q̃ sensus inferiores, eo ꝙ sensus inferiores nō exeunt in actum, nisi præsentibus obiectis: fantasia vero habet actum ipsis absentibus.

Ver. 5. *De deceptione fantasiæ.*

AD cognoscendum qũo Fantasia decipiatur, vel sit falsa: notandum in primis, ꝙ cum verum sit obiectum intellectus, & veritas sit conformitas & adæquatio rei ad ipsum: Oportet ꝙ rō vel diffinitio rei vel veritatis sumatur ex habitudine intellectus ad rem intellectam. res autem intellecta aliter se habet ad intellectum diuinum a quo pēdet in esse: & aliter ad intellectū creatum, a quo res intellecta non pendet in esse. Quia habitudo rei intellectæ ad intellectū diuinū conuenit ei per se, cū cōparetur ei, sicut ad primum principium: & ideo est primaria & inseparabilis. Habitudo autem rei intellectæ ad intellectū creatum, maxime humanū, cum non pendeat ex illo, est secūdaria, & valde remota: quia nihil aduenit rei neq; petit ab ea, eo ꝙ intelligitur ab intellectu creato: ideo dicit Philo. ꝙ pp nrm affirmare vel negare, nihil mutatur in re. Nec ipsa res pro eo ꝙ appræhenditur ab intellectu humano, dr̄ vera vel falsa: sed econuerso ab ea intellectus dr̄ verus vel falsus. Sed res intellecta comparata ad intellectū diuinū, eo ꝙ habet esse, & assequitur sĩtitudinē ideæ suæ speciei q̃ est in mēte diuina, a qua procedit, dr̄ vera. Vnde dr̄ verus lapis, qui habet veram lapidis nām. Et sic veritas primo inuenitur in Deo, & attribuitur intellectui diuino, adæquante, instituente, & mensurāte rē illā in sua determinata natura: veritas enim transcēdentalis nihil aliud est, quā entitas mensurata ab intellctu diuino. Secundario vero attribuitur reb. ipsis tanq̃ mensuris. Vnde D. Aug. dicit, ꝙ veritas est vera sĩtudo principij, quæ sine vlla dissimilitudine ē: & Auicenna dicit, ꝙ veritas vniuscuiuscūq; rei est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei. ¶ Si vero cōsideremus secundam habitudinē, quā res a Deo in sua nā constitutæ, habēt ad intellectum humanum speculatiuum, inueniemus, ꝙ veritas prius est in rebus, q̃ in intellectu: q p hoc ꝙ intellectus considerat lapidē, pp hoc lapis nō est verus, neq; sĩis Ideæ, quā Deus hēt de illo: sed potius ecōuerso, intellectus dr̄ verus a re intellecta, qa res intellecta est cā similitudinis, q̃ hēt intellectus nr̄ de ea per quam similitudinem intellectus equat̃ rei, & mensuratur ab illa. Vnde Philo. dicit ꝙ res nāles, ex quib. intellectus nr̄ scientiam accepit mensurant intellectum nrm, sicut mensuratę sunt ab intellectu diuino. Et hoc modo accipiendo veritatē (prout est in intellectu) nihil aliud est, quam propria, perfecta, & adæquata similitudo rei intellectæ. & intellectus dicitur verus, qñ habet in se veram similitudinem rei, per quam illi conformatur: vnde cōiter dr̄, qđ veritas est cōformitas intellectus ad rem. Et per oppositum intellectus dicitur falsus, & decipitur, qñ habet aliquam similitudinem in se, quæ non conformatur rei, vt qñ habet conceptum chimeræ, de qua supra dictum est. Et quia naturalis similitudo rei non solum est in intellectu, sed etiā in sensu exteriori & interiori: ideo veritas secundum hāc acceptionem attribuitur a Philosopho sensibus exterioribus & fantasiæ. Et tunc sensus visus dicitur verus, quando similitudo, quæ est in oculo, proportionatur rei ad extra, & sic de alijs: Et falsus, quando non est ita: vt quando per vitrum rubeum res alba iudicatur rubea. & quando infirmus iudicat dulce amarum. Et per hunc modum, veritas

&

D 1. p. q. 16 ar. 1. et 2 & q. 17. ar. 1. et 3 Et de ver. q. ar. 12. & 3.

Veritas, quibus et qũo attribuitur.

In lib. de vera religione.

11. *Metha.*

2. *de aïa.*

10. *Met.*

2. *de aïa*

& falsitas (quæ dicitur deceptio) est i fantasia. Et sic ueritas pro materiali significat illam similitudinem: & pro formali significat illum respectum siue conformitaté illius similitudinis ad rem. Et opposito modo falsitas. ¶ Sed proprie & per se accipiendo veritatem. Veritas nihil aliud est, quam similitudo rei creatę, quæ est in Deo. Quę similitudo in Deo dr̃ Idea, q̃ nihil aliud é, quã ipse Deus, eandé ré repræsentans & efficiens, & pro formali respectus rõnis Dei ad illam, vel realis ipsius rei ad Deũ. Et sic accepit ueritaté Christus dicens: Ego sum via, veritas, & vita. per quæ verba ostendit se creatorem omnium rerum. Capiendo tñ ueritatem pro specie, siue similitudine rei creatæ, existente in potentia aïę, cum habitudine conformitatis ad ré ad extra, a qua pendet, proprius & perfectius attribuitur veritas intellectui, quam alijs poté tijs. Quia aliæ potentię apprehensiuæ sensitiuæ non recipiunt, nisi similitudinem accidentium: intellectus uero recipit similitudinem absentię & substantię rei. ¶ Cum autem res naturalis non deficiat ab esse quod sibi competit secundum suam naturam siue essentiã: & posit deficere ab aliquibus accidentalibus uel consequentib⁹ eam: ut homo non potest deficere a rõnabilitate, ipso manente, tamen põt deficere ab eo quod est habere duos pedes, & a tanta quantitate & alijs accidentibus. Ita uis siue potentia cognoscitiua non deficit in cognoscendo quidditatem illius rei, cuius habet similitudinem: potest tamen deficere circa aliquid consequens ipsam, uel qđ est accidens ei. Et sicut supra dictum est, visus non decipitur circa sensibile propriũ, sed circa sensibilia communia, & circa sensibilia per accidens. Sic nec intellectus decipitur circa proprium obiectum suũ, sed bene circa illud quod accidit ei. Proprium autem obiectum intellectus est id, cuius in se similitudinem recipit. quod dicit quidditas naturæ & essentiæ rei: & ideo circa illud non decipitur, & per consequens in prima operatione sua (quæ dicitur simplicium apprehensio) non decipitur. In cõponendo autem uel diuidendo decipitur, dum attribuit rei, cuius quidditatem intelligit aliquid quod eam non consequitur, uel negat quod ei conuenit. Sic enim se habet intellectus in his quæ non consequuntur quidditatem rei, uel etiam opponuntur, sicut sensus ad iudicandum de sensibus communibus, uel de sensibilibus per accidens. Et ideo intellectus potest decipi dupliciter. Primo, quãdo quidditatem siue definitionem, aut essentiam uni⁹ rei attribuit alteri, ut si definitionem circuli, quę est habere centrum æqualiter se habens ad omnes partes circunferentiæ: quam quidditatem apprehendit simplici apprehensione, quæ est prima operatio sua: si secunda operatione attribuat eam triangulo, errat: quia habere centrũ æqualiter se habens ad omnes partes circunferentiæ, non conuenit triangulo: Similiter errat si attribueret animal rationale asino, uel negaret animal aut rationale de homine. quod est diuidere. Secundo decipitur intellectus, quando cõponit partes definitionis adinuicem, quæ sibi sociari non possunt: ut si formet talem definitionem, homo est animal rationale, quadrupes. Sed in cognoscendo quidditates simplices intellectus non potest esse falsus, sed solum uerus, uel totaliter nihil intelligit. Ideo dicit Philosophus, quod abstrahentium non est mendacium.

Idea qd. | Ioan. 6. | Circuli definitio.

Ver. 6. *De veritate, & falsitate.*

VERITAS uel Falsitas (de qua hic & communiter loquimur) pro materiali est qualitas, siue species & similitudo rei cognitæ, in potentia cognoscitiua existens. Pro formali uero. Veritas est ipsa habitudo siue comparatio conformitatis ipsius speciei ad rem cognitam: quia talis scilicet est illa similitudo qualis est ipsa res ad extra. Et Falsitas est habitudo seu relatio difformitatis illius speciei ad rem cognitam: quia scilicet non est a parte rei aliqua res talis, qualis per illam speciem representatur. Et sic Veritas & Falsitas pro materiali sunt idem: quia eadem species siue similitudo rei cognoscibilis potest esse conformis uel difformis successiuè rei repræsentatę per illam, quantum ad existentiam. Sed differunt formaliter: quia Veritas pro formali, est conformitas speciei ad rem cognitam, quando scilicet ita est a parte rei: & Falsitas est relatio difformitatis, &c. Et

quia

quia nullus sensus siue exterior, siue interior potest reflecti: supra actum suum, nec ferri in illam habitudinem siue relationē cōformitatis vel difformitatis, nulla potentia sensitiua pōt cognoscere veritatem pro formali, nec pōt cognoscere an illa similitudo sit vera similitudo rei, vel hallucinatio. Ideo nulla talis cognoscit se decipi: qa ita bene tendit & firmiter iudicat ac mouetur ad obiectum apprehensum per hallucinationem, sicut si haberet veram similitudinē rei. Sed intellectus (qui est excellentior potentia) reflectitur sup. se & actus suos: & cognoscit illam habitudinem conformitatis vel difformitatis: & per consequens veritatem & falsitatem ac deceptionem sensuum & suam. Cum enim iudicat visum videre, potest considerare an illa visio sit vera, hoc est an species siue similitudo rei (quæ est in oculo) habeat rem ad extra correspondentem & adæquatam, uel non. Et eodem modo dicendum est de aliis potentiis sensitiuis, & de ipsomet intellectu: quia potest considerare an iudicium suum respondeat & æquetur rei ad extra, uel non, & decipiatur. ¶Et sic ueritas ut cognita nō est in aliis potentiis, sed solum in intellectu, & in secunda operatione eius, per quam comparat unum alteri, componendo uel diuidendo, siue attribuendo aliquid alicui, quod est commouere: vel negando aliquid de aliqua re, quod est diuidere, siue diuisio. Et sic debet intelligi Philosophus cū dicit, q̄ verū & falsum sūt in intellectu, materialiter quidē p̄ similitudinē rerū, & formaliter p̄ cognitionem illius conformitatis vel difformitatis, adæquationis vel inadæquationis. In sensib. verò est Veritas uel Falsitas materialiter: qa in ipsis est illa similitudo, sed non formaliter, quia sensus cū nō reflectantur supra se, nō cognoscūt illā habitudinē cōformitatis vel difformitatis p̄ cōparationē sui ad illā: qa hoc pertinet ad secundā operationem intellectus. ¶Ex quo sequitur, q̄ in prima operatione intellectus (quæ est simpliciū apprehensio) nō est Veritas vel Falsitas p̄priè dicta: qa per simpliciū apprehensionē nō fit comparatio, neque attributio aut separatio, est tamen in ea veritas pro materiali sicut in sensu. Et in oratione uocali & scripta (secundum quod subordinatur propositioni mentali) est tanquam in signo. sicut sanitas in vrina hominis, quia est signū sanitatis. Et si oratio vel propositio vocalis aut scripta dicitur vera: quia est signum veritatis, quæ est in propositione mentali: & p̄portionabiliter dicendum est de falsitate.

Veritas ut cognita non est in sensu.

Ver. 7. *De iudicio sensuum.*

B

IVDICIVM Sensuum non est per compositionem aut diuisionem, sed simpliciter & per instinctum naturæ. Non enim ad omne iudiciū requiritur compositio, cū Angeli iudicent, & tamen non componūt aut diuidunt. Differt autem fantasia hois à fantasia aliorū animalium: quia fantasia hominis ex duabus speciebus facit vnam tertiam, sicut dictū est de Monte Aureo: & sic quodam modo videtur componere. Et propter vicinitatem & cōicationem, quam habet cum ratione, habet quandam collationem & comparationem siue attributionē imperfectam intentionum indiuidualium inferiorum sensuum, sicut intellectus habet collationem vniuersalium. Et ideo fantasia in homine dicitur cogitatiua & ratio particularis.

Ver. 8. *De fantasia brutorum.*

C

IN Brutis non est propriè compositio aut discursus: quia non habent compositionem siue collationem extremorum, & per consequens non est in eis veritas pro formali & propriè dicta, quæ requirit agnitionem attributionis conformitatis vel difformitatis. Et quamuis sensus exteriores & interiores iudicent de obiectis, & visus percipiat illud quod ei obiicitur, esse album & nigrum: illud tamen iudicium non est compositio vel diuisio (cum vt dictum est) ad iudicium non semper requiratur compositio aut diuisio, ut patet in Angelis: qui tamen aliter iudicant quam bruta animalia: quia Angeli reflectuntur supra se & intelligunt se iudicare, affirmare, vel negare: & non bruta, sed solum tendunt in obiectum, & tendendo diriguntur & determinantur instinctu naturæ ad vnum ex pluribus, & non ex discursu aut electione, vt canis famelicus præsentatis duobus frustis panis currit ad maius. Et in biuio perdito odore, reuertit ad aliam viā. Et aliqua animalia, cū volunt quiescere, magnos saltus faciunt, ne inueniantur à canibus. Hæc omnia faciunt instin-

Bruta videtur discurrere. instinctu naturæ. Eodẽ instinctu Aranea parua retia facit ad capiendas muscas. Et Formica in æstate cibũ parat: & Apis suas casas facit: & Hyrundines docẽt pullos tpe egestus posteriora vertere ad orificiũ nidi, vt stercus cadat in terrã: & Catus stercora cooperit, ne à murib. sentiant: & Canis videns baculũ eleuatũ fugit, ne percutiatur: & volens quiescere, circulationes facit, quasi q̃rens puluinar. Aues quoque inter paleas ꝓ nido ædificando discurrere videnť: & canis magistrũ suũ cognoscit, & mortuũ vlulat, fleteq; vř: & ad eius præceptum saltat, chorizat, & comedentib. candelam accensam tenet. Phylomena cãtu vocat parem ad conceptũ: Elephas adorat Regẽ: Camelus occidit illũ, qui procurat vt cognoscat matrẽ. Et Delphini magni regũt paruos. & cũ aliquis morit, alij veniunt ad exequias: & portant eũ super dorsum, ne comedatur ab alijs piscibus. Et alia aialia multa faciũt huius gñis, de quib. Albertus Magnus. Ex quibus videtur ꝙ componant & diuidant, imò ꝙ discurrant, & ꝙ prudentiam hẽant. Ideo Salomon mittit pigrum ad formicã, vt discat prudentiam: interrogandum & Iob ad iumenta: sed prudentia in illis improprie, incomplete, & imperfecte, ac metaphorice dicitur: quia illa animalia prudẽtiam, compositionem, aut discursum non habent, cùm non ex se illa faciant, sed solũ moueantur ad ea, ad quæ ab authore naturæ diriguntur: nec cogoscunt collationem. Sed homo qui reflecti potest supra actus suos, & habet collationem, mittitur ad illa, vt ex eis discat prudentiam.

In libro de animalibus. *Prou. 6.* *Iob. 12.*

D Ver. 9. *De instinctu naturæ.*

ET quia per huiusmodi instinctum Naturę soluũtur multa argumenta in diuersis materiis, ideo de ipso superficialiter dicẽdum est. Et sciendum quòd instinctus naturæ nihil aliud est, quã motio siue actualis directio authoris Naturæ, dirigens omnia in casu necessario. Quia Natura siue author Naturæ (qui est Natura naturans) non deficit in necessariijs. Vnde Psalm. Quis parat iumentis escam ipsorũ, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et Ouem mouet ad fugã, cùm subito occurrit lupus, quem nunquam antea vidit. Hæc motio & directio actualis in finem naturalem, dicitur & appellatur. Instinctus Naturæ, & concursus generalis: & quando ordinatur ad finem supernaturalem, dicitur concursus specialis, quam Theologi vocant auxilium speciale in dispositione ad gratiam, & instinctum Spiritus sancti, quò ad meritum vel fugam peccatorum. Hæc directio siue instinctus non est potentia neq; habitus, sed actio fluens à Deo, passiue recepta in animali, quandoque per species acquisitas, & aliquando per species nouiter infusas: vt patet in Oue, quæ nunquam vidit lupum, quamprimum eum videt, imprimitur ei species inimicitiæ. Quòd autem instinctus sit actus fluens, patet ex hoc quòd non durat animali quiescente, vel remoto obiecto. Et quando animal brutum, vel etiam homo excitatur, vt fugiat à malis occurrentibus, mouetur instinctu diuino.

Ps. 146.

Ver. 10. *De æstimatiua.*

AESTIMATIVA est potentia naturalis interior animæ sensitiuæ perfectæ, receptiua specierum non sensatarum, trãsmissiua in memoriam, ut species inimicitiæ in oue ab authore naturę causata cum primo videt lupũ. Et se habet hæc potentia ad memoriam, sicut sensus cõmunis ad fantasiam. Sicut.n. organum sensus cõis ꝑp humiditatem faciliter recipit species sensatas, sed non bene retinet: ideo transmittit ad fantasiam. Sic æstimatiua feliciter recipit species non sensatas, sed non bene retinet: ideo transmittit ad memoriam, in qua seruantur. Obiectũ huius potẽtiæ est sensibile non sensatũ: Organum verò est media pars cerebri à latere dextro: Mediũ intraneũ, neruus quidã. ¶Hæc potentia in hoib. est excellẽtior, & excellẽtiori mõ operat, q̃ in brutis, ꝑp vicinitatem rõnis, q̃ hẽt cõferre vnam rem alteri: quam quidem collationem rõ cõicat huic potentiæ in reb. nõ sensatis, sicut fantasiæ in rebus sensatis, imperfectè tamen. Hęc collatio non inuenitur in brutis, sed solum in æstimatiua hominis. Ideo dr̃ aliquando ratio particularis, sicut phantasia siue cogitatiua. E

Ver. 11. *De memoria.*

MEMORIA accipitur tripliciter. Primo, pro omni potẽtia conseruatiua specierum in absentia obiecti, & hoc modo non est specialis potentia, quia conuenit fantasiæ (vt supra dictum est) & intellectui possi- E

possibili, qui conseruat species intelligibiles, vt inferius dicetur. Secundo, pro similitudine siue simulacro in potẽtia seruato. Et sic accipit Philosophus, quando dicit ꝙ Memoria est passio sensitiua, hoc est species siue simulachrum obiecti prius apprehensi cũ illa consideratione ꝙ fuerit prius sensatum siue apprehensum, & consideratione præteritionis. Et hoc modo Memoria non est potentia, sed actus. Tertio accipitur, vt specialis potentia: & tunc sic definitur: Memoria est naturalis interior aīæ sensitiuæ, conseruatiua specierum rerum non sensatarum, sub ratione prioritatis tẽporis, quæ prioritas dicitur tp̃s præteritũ, qđ est sensibile per se, cõetñ. percipitur. n. per motum magnitudinis, quæ est sensibile per se commune, vt dictum est. Obiectum igitur memoriæ est sensibile non sensatum præteritum, vt præteritum est. Organum est postrema pars cerebri, quæ dicitur occiput. Ex præmissis infertur, ꝙ animalia, quæ non cognoscunt tempus, non hñt Memoriam: neq; ea quæ non habent cerebrum, siue organum determinatum, vt muscæ & mures.

In lib. de Memo. et Remisc.

G Ver. 12. *De Actibus & modis memorandi*

PHilosophus explicat actum Memoriæ seu memorandi per actus fantasiæ, quę etiam memoria dicitur: qui quidem actus apparent in brutis. Mulus enim in aliquo hospitio pastus post multos dies illac transiens, recordatur, & sistit. Canis etiam do-
D mini sui antiqui recordatur, & gestit coram eo de nouo viso. Cati pariter in domibus religiosorum, auditu cymbalo ad refectorium currunt: quia recordantur aliàs post similem sonum se ibi pastos. ¶ Sed quomodo ibi fiat videndum est, & aduertendum ꝙ quando sensibile est præsens & fantasia tendit in illud per simulacrum, siue per illam speciem sensibilem seu similitudinem rei, vocatur habitus, eo quòd diu perseuerat, & manet in dormiente: aliquãdo vocatur actus. s. quando immutat, & mouet fantasiam: & tunc non dicitur memorare seu recordari, sed sentire: quia fantasia propriè est absentium. Quando verò obiectum est absens, & fantasia respicit simulachrum illud, non considerando tempus præteritum, siue prius audisse, vidisse, vel alio sensu agnouisse, etiam tunc non dicitur recordari, sed fantasiari, vel iudicare. Sed quando fantasia respiciendo illud simulachrum, iudicat quòd obiectum illius simulachri fuit prius visum, vel alio sensu sensatum, tunc dicitur recordari & memorare. Et sic simulachrum illud potest dupliciter considerari. Primo, vt representatiuum obiecti simpliciter: & sic non causat recordationem: quia licet sit idem simulachrum, alia tamen est ratio per illud tendenti ad obiectũ, sicut apparet in simulachro regis, antequam viderimus eum: & postquam vidimus illum, recordamur vidisse. ¶ Cum autem anima intellectiua sit nobilior & excellentior sensitiua: consequens est, vt potentiæ sensitiuæ sint in homine excellentiores, quàm in brutis: hinc est quòd memoria in homine multo perfectiorem actum habet, quàm in brutis, siue vt est specialis potentia de non sensatis, siue de sensatis prout conuenit fantasiæ, quę in animalibus brutis deleto simulachro siue fantasmate, memorare, siue recordari non potest, etiam fantasmate secũdum partem lapso vel deleto: quæ deletio fieri põt (vt dictum est) propter nimium motum, vel alterationem organi. Sed homo hoc potest: ideo talis recordatio dicitur in homine reminiscentia, de qua dicendum est.

Ver. 13. *De differentia memoriæ & reminiscentiæ.*

DIffert autem Memoria secũdum Philosophum, à doctrinæ perceptione & Reminiscentia. Quia tunc aliquis doctrinam percipit, quando fantasma nouum acquirit. Sed quando saluo fantasmate integro consyderat prius sensisse obiectum per fantasma præsentatum, dicitur memorare siue recordari. Sed quando simulachro ex una parte remanente, & ex alia parte deleto, resumitur: tunc reminiscitur: & illa resumptio dicitur reminiscentia. Sicut cum in eodem loco vidimus tres ordinatos, scilicet, Sortem, Petrum, & Platonem, quando potentia primum similitudinem illorum trium recepit, didicit. Sed quando manente fantasmate illorum trium, post factum tempus, hoc est post horam, diem, mensem, vel annum, iudicat se illos tres prius vidisse, A

tunc recordatur. Sed quãdo pars illius fantasmatis (puta similitudo Sortis vel Platonis, vel duorum simul) deleta est, manente fantasmate tertij, siue similitudine Petri: tunc fantasia in homine, intuendo similitudinem Petri, potest resumere similitudinem Sortis & Platonis, qui erant à laterib. Petri: tunc reminiscitur, & fit reminiscentia. Quæ nihil aliud est, quàm resumptio partis simulachri, quæ quidem resumptio fit ex ipsa rerum natura. Motus enim animi circa multa ordinata directus, vnum ex alio trahit. Et si illa ordinata habent naturalem & necessariam connexionem, faciliter & quasi statim fit resumptio alterius vel aliorum, habito primo vel vno. Sicut quia ad ignem sequitur calor, deleto fantasmate caloris, respiciendo fantasma ignis, aduenit fantasma caloris. Si verò illa ordinata non habeant naturalem connexionem, sed sunt contingenter ordinata, per assuetudinem fantasia ex primo mouetur ad secundum, & ex secundo ad tertium, vnde sequitur quòd frequẽs meditatio reminiscendo & ordinãdo, Memoriam confortat, tuetur, & saluat. ¶ In ordinando tamen accipiẽdum est principium aptum ad quod sequentia habeant cõnexionem, aliàs difficilis erit reminiscentia, vt in sententijs disparatis, nisi per aliqua connectãtur & aptentur. Quidam literas alphabeticas, alij quasdam imagines, alii digitos, alij alia pro cellulis & locis sibi præstituũt: in quibus memoranda ẽt disparata aptãt, collocant, & applicant: & sic viso loco præstituto, recordantur eorum quę illi applicauerunt. Fantasia.n. & Memoria in homine pp vicinitatem, quam hñt ad rõnem, quodam modo discurrunt de vno ad aliud, propter similitudinem vel ordinem inter ipsa repertum. Confert etiam plurimum profunda atq; fortis intentio. Et sic quatuor conducunt ad reminiscendum.s. debita ordinatio, assuetudo, profunda atq; fortis potentiæ applicatio, & à principio accommodo inchoatio. ¶ Memoria & Reminiscentia à nimia humiditate, ac etiam pp nimiã siccitatem difficultantur. Propter nimiam enim humiditatem species citò labuntur, sicut sigillum in cæra liquefacta. Propter nimiam verò siccitatem species vix possunt imprimi, vt sigillum in cæra dura. Propter alterationem etiã organi species delentur, vt in ægrotantibus. Impeditur ẽt propter motum: & ideo senes & pueri sũt obliuiosi, propter continuum motum, quo agitantur. senes pp decrementum, & iuuenes pp augmentum. Licet per accidens ea quæ in pueritia didicimus, etiam viri & senes teneamus. Vnde dr̃ cõiter: Quod noua testa capit, inueterata sapit. Et Horatius: Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem Testa diu. Et Salomon Prouer. 22. Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea: sed hoc est per accidens, propter vehemẽtem applicationem vel assuetudinem.

§. 9. *De appetitu.*

B Appetitus est potẽtia naturalis animę sensitiuæ, qua inclinatur ad prosequendum sibi conueniens, & resiliendum a disconuenienti: hac potentia natura inclinatur ad conseruationem sui, & resistendum contrariis. Sciendum tamen, quòd Appetitus est triplex.s. naturalis, animalis siue sensitiuus, & rationalis siue intellectiuus.

Ver. 1. *De appetitu naturali.*

C Appetitus Naturalis est habitudo seu inclinatio inhærens rebus ad bonum suæ naturæ conueniens, ad quod absque cognitione tendit, quando non habet, & quando habet quiescit in eo ex ordinatione primi mouentis, siue authoris naturæ, hoc est Dei, in institutione naturæ uel generatione impressa, & ideo non potest esse frustra, ut grauitas in lapide ad locum deorsum, & leuitas in igne ad locum sursum. Et quia aliquid est conueniens alicui naturæ, quod est disconueniens alteri: Ideo non est conueniens, quod idem sit bonum & malum, respectu diuersorum: hic appetitus non habet organum determinatum.

Ver. 2. *De appetitu sensitiuo.*

D Appetitus Sensitiuus siue Animalis est inclinatio sequens apprehensionem sensus interioris, scilicet fantasiæ uel memoriæ aut æstimatiuæ: qua inclinatur & immediatè mouetur ad prosequendum bonum suum, hoc est illud quod per prædictam apprehensionem ei ostenditur sub ratione conuenientis, & ad resiliendum à malo, hoc est à disconuenienti suæ naturæ

turæ per apprehensionem ostenso, ut discõueniens siue repugnans seu contrariũ aut nociuum suæ naturæ, vt appetitus concupiscibilis vel irascibiliis.

Ver.3. *De appetitu intellectiuo.*

E APpetitus intellectiuus siue rationalis est inclinatio sequens apprehensionẽ seu iudicium intellectus, qua homo inclinatur ad prosequendum bonum, & refugiẽdum ac resistendum malo, & talis appetitus dicitur & nuncupatur voluntas.

Ver.4. *De differentia appetituum.*

F *1.p.q.20 art.1.* TAle discrimẽ est inter istos tres appetitus, quale est inter animam vegetatiuam, sensitiuam, & rationalem, quæ sunt partes potestatiuæ animæ. Quia sicut anima sensitiua eminenter continet animam vegetatiuã, & anima rationalis sensitiuam, ita appetitus animalis siue sensitiuus appetitum naturalem: & appetitus intellectiuus ambos. Differunt etiã, quia appetitus naturalis non habet organum determinatum, sed est sparsum per totum corpus, in quo subiectiuatur. Appetitus autem sensitiuus habet organum determinatũ cui alligatur, & in quo est subiectiuè. Appetitus vero intellectiuus non habet organum determinatum cui alligeť, neque est diffusus per totũ corpus, nec ullo modo subiectiuatur in corpore, sed solum in anima rationali, à qua fluit. Est & aliud discrimen, quia Appetitus intellectiuus siue voluntas prosequiť bonum uniuersale: & si aliquod bonum particulare prosequatur, hoc est in ordine ad vniuersale. Appetitus autem naturalis & sensitiuus solũ prosequitur particulare bonũ, & non ordinat nec ordinare põt ad vniuersale. Licet (inquantum est natura particularis) sit pars vniuersi, & per cõsequens tẽdit in bonũ vniuersi, & resilit à malo totius vniuersi, relinquitq; suum particulare bonũ ꝑ bono totius vniuersi. Et qa vniuersum abhorret à vacuo: ideo aqua q́ naturaliter grauis est, & tendit deorsum: tñ vt non detur vacuum, relicta inclinatione propria ascendit sursum, vt experimento videmus in clepsidra. Et quo sequitur, ꝙ in aqua est duplex appetitus: vnus, inquantum est pars vniuersi: alius est, secundum quod est natura particularis. Et licet videantur contrariari, tamẽ non contrariãtur: quia sunt respectu diuersorũ. Vel dici põt, ꝙ licet actus sint cõtrarij, non tñ inclinationes, quæ sunt subordinatæ. Aliud discrimẽ est: quia appetitus naturalis nõ præsupponit neq; sequitur actũ potẽtię apprehensiuæ, siue cognitionẽ. Sensitiuus autem ꝓsupponit & sequitur necessariò apprehensionem sensus interioris: voluntas verò cognitionẽ intellectus. Conueniũt tñ oẽs in B hoc, ꝙ nullus illorũ apprehẽdit, hoc est nõ recipit in se similitudinẽ eorũ, ad quæ tendit. Vñ cõiter dicitur, ꝙ voluntas est de se cæca. Et idẽ dicendũ est de appetitu sensitiuo & naturali, qui non sequitur apprehẽsionẽ siue cognitionẽ in subiecto existentẽ, sicut appetitus animalis & rõnalis: licet sequatur apprehensionem & cognitionem authoris naturæ, a quo dirigitur extrinsecẽ ꝑ instinctum, vt dictũ est. Cõueniunt ẽt isti tres appetitus: quia oẽs tẽdũt in illud, quod est conueniens suę naturæ, & resiliunt à disconuenienti, quod dicitur malũ. *1. Ethic.* Vnde Philosophus ait: Bonum est quod oĩa appetunt, hoc est oĩs inclinatio tendit in bonũ, siue in id quod est conueniẽs suæ naturæ, quod dicitur bonum, sed diuersimode, vt dictũ est. Intelligitur ẽt de bono vero, vel apparenti quo ad actum prosecutiuũ. Discrepant autem appetitus animalis & intellectiuus, à sensu & intellectu: qa sensus & intellectus tendũt in obiecta sua per similitudinem, siue mediante similitudine in se recepta: &, sic nõ immediatè. Sed appetitus sensitiuus & uoluntas tendunt immediatè in obiectum suum, absque specie vel similitudine rei in se recepta. Ideo Philosophus dicit, ꝙ bonum & malũ sunt in rebus, verũ autẽ & falsum in intellectu.

§.10. *De appetitu animali.*

G APpetitus animalis siue sensitiuus diuidiť in cõcupiscibilẽ & irascibilem. *1.p.q.81 art.1.*

Ver.1. *De appetitu concupiscibili.*

H APpetitus concupiscibilis est potentia naturalis animæ sensitiuæ, qua inclinatur ad prosequendum bonum particulare, sensibile, delectabile, & ad fugiendum malum sensibile, uel dolorosum, apprehensum & iudicatum tale per sensum interiorem. Organum cui alligatur, est cor. Obiectum uero eius est bonum uel malum sensibile, simpliciter acceptum, hoc est facile ad habendũ vel fugien-

giendum, quod dicitur ad differentiam appetitus irascibilis, qui habet bonum vel malum, arduum siue difficile ad habendũ vel fugiendum pro obiecto. In hac potentia non oportet ponere medium, cum nihil recipiat ab obiecto, nisi forte actus apprehensiue ostendentis obiectum, sine qua ostensione non potest ferri in obiectum, dicatur medium. Appetitus concupiscibilis habet sex actus siue operationes quæ dicuntur communiter passiones, eo quod ad eas communiter sequitur transmutatio corporalis: s. dilatio vel constrictio. Tres actus siue passiones habet ex parte boni, & tres ex parte mali. Ex parte boni sunt, amor, desyderium, & gaudium. Ex parte mali sunt, odium, fuga siue abominatio & tristitia. Tres primę sunt oppositę trib. vltimis. Et qa amor est prima & radix omniũ passionũ, iõ de eo primo vidẽdũ est.

Ver. 2. *De amore.*

I
1.2.q.26

AMor nihil aliud est, quam consonãtia seu complacẽtia in bono sensibili, delectabili, simpliciter seu communiter apprehenso, hoc est absque consyderatione difficultatis præsentiæ vel absentiæ. Talis complacentia dicitur amor, qui est primus motus apetitus concupiscibilis, & fundamentum omnium actuum ac passionum. Ex amore enim sequitur & causatur desyderium, si obiectum sit absens. Si vero præsens, causatur gaudium siue delectatio & quies, quia in illo quiescit, delectatur, & gaudet. Notandum tamen quod licet amor sit passio & actus concupiscibilis (extenso amen vocabulo) attribuitur voluntati, quæ etiam complaceat in bono præsentato per intellectum: quod quando est absens, desyderat: quãdo vero est præsens, gaudet: tamen non semper sequitur corporalis dilatatio vel constrictio: quamuis sæpe numero per redundantiam sequatur, iuxta illud Psal. Cor meum (hoc est voluntas) & caro mea (hoc est sẽsualitas) exultauerunt in Deum viuum. Amor est duplex, Amicitiæ, & Concupiscentiæ. Amor amicitiæ est amor, quo amatur aliquid, vt ei sit bonum: & dicitur Amor simpliciter, & volitio boni. Amor concupiscentię est amor, quo amatur aliquid, vt sit bonum, vtile, aut delectabile amanti vel alteri, & non ipsi amato. & talis dicitur amor secundum quid. ¶ Causa amoris est cognitio boni. Vnde D. August. 8. de Trinitate dicit: Non amatur certe nisi bonum solum. 1.2.q.27
Et in 10. probat quod nullus potest amare aliquid incognitum. Similitudo etiam est causa amoris, iuxta illud Eccle. 3. Omne animal diligit sibi simile. Per accidens tamẽ similitudo est causa odij, vt cum ex eo quod Sortes est similis Platoni, Plato impeditur a consecutione boni quod amat. Et propter hoc figuli & medici sæpe corrixantur adinuicem: quia sæpe se inuicem impediunt in proprio lucro: & dicitur communiter inter pares est inuidia. Et prouer. 13. Inter superbos semper iurgia sunt: quia se impediunt in propria excellentia quam concupiscunt. ¶ Effectus amoris sunt quatuor. Primus est vnio amantis ad amatum. Vnde D. Diony. dicit quod amor est virtus vnitiua. Et Philoso. recitat Aristophanem dixisse quod amantes (si fieri posset) desiderarent ex ambobus fieri vnum. Sed quia ex hoc sequeretur alterius corruptio quærunt vnionem quæ conuenit & decet, vt s. simul cõuersentur, simul colloquantur, & in alijs coniungantur. Secũdus effectus est mutua inhęsio, iuxta illud, qui manet in charitate in Deo manet, & Deus cum eo. Tertius effectus est extasis. Vnde D. Dion. dicit: amor diuinus extasim facit. Aliquis autem dicit extasim pati cum extra se quodãmodo ponitur: q̃ contingit dupliciter. Vno modo secundum vim appræhẽsiuam, quando ponitur extra cognitionẽ sibi propriam: vel quia ad altiorem sublimatur, sicut cum apprehendit aliqua quę sunt supra sensum & rationem. vel cum ad inferiora deprimitur, vt cũ quis in furiam vel amẽtiam cadit. Et hanc facit amor dispositiuè, inquantum facit intense meditari de amato: Intẽsa enim meditatio vnius abstrahit ab alijs. Alio modo quantum ad vim appetitiuam, quando scilicet appetitus alicuius fertur in aliũ, exiensquo dammodo extra seipsum. Quartus effectus dicitur zelus. Vnde D. Dionys. dicit quod Deus appellatur zelotes propter nimirum amorem. Intensius enim amor causat zelum, quo quis quærit excludere omne quod sibi repugnat, sed differenter in amore amicitiæ, & in amore concupiscentiæ: quia in amore concupiscentiæ

1.2.q.28 4.c. de diuinis nominibus. 2. Pol. *Effectus amoris.* 1.lo. 4. 4.c. de diui. nominibus.

4.c. de diui. nominibus. *zelus quid & quotuplex.*

causat

causat zellum malum. Qui enim taliter amat, mouetur contra illud quod repugnat consecutioni, vel fruitioni, aut quieti eius quod amatur: & hoc modo viri dicuntur Zelotinū vxorum, ne per consortium aliorū impediatur singularitas quā quærunt in vxore. Et hic zelus dicitur Zelotipiæ. Similiter qui quærunt intense excellentiam, mouetur contra eos qui excellere videntur, quasi impedientes excellentiam ipsorum: & talis zelus dicitur in-
Psal.36. vidię. de quo Psal. Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem. Amor autem amicitiæ quærit bonum amici. Vnde quando est intensus facit hominem moueri contra omne illud quod repugnat bono amici: Et per hunc etiam modum aliquis dicitur zelare pro Deo, quando conat̃ repellere ea quæ sunt contra honorem, vel voluntatem Dei, se-
1.Re.16 cundum illud: Zelatus sum pro domino
Ioan.2. exercituum. Et illud: Zelus domus tuæ comedit me. Vbi glo. dicit: Bono zelo comeditur, qui quælibet praua, quæ videt, satagit corripere, si nequit, tollerat & gemit.

Ver.3. *De desiderio, siue concupiscentia & cupiditate.*

A DEsiderium est immutatio seu affectio, qua appetitus concupiscibilis tendit in bonum sensibile, delectabile, apprehēsum vt absens: & alio nomine vocatur.
ā.2.q.30 Cōcupiscentia & Cupiditas. Et differt hęc passio desiderij ab Amore: Quia aliud est cōplacere, quod pertinet ad amorem: aliud quærere medium adipiscendi, quod pertinet ad desiderium. Differt ēt a gaudio & delectatione: quia desiderium est q̃dam motus & fluxus, & respicit obiectū absens. Gaudiū verò & delectatio est quies & terminus motus, & respicit obiectū præsens.
1.2.q.31 art.3. ¶ Desideriū alio nomine vocat̃ cōcupiscētia & cupiditas, quæ secundum Philo. est
1.Pet.1. duplex, scilicet naturalis & non naturalis. Concupiscentia naturalis, est qua appetit̃ aliquid delectabile, prout est conueniens naturæ animalis, sicut appetitus cibi, & potus, & aliorū necessariorū. Et quia natura semper tendit ad aliquod finitū certum & determinatum, sequitur quod naturalis concupiscentia non est infinita, nisi forte per successionem, vt scilicet post cibū digestū alia vice desideret cibum, & sic consequenter. iuxta illud: Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum. Ioan.4. Verum cum animal ex sua natura sit coruptibile, concupiscentia cibi & potus non pōt simpliciter & absolute esse infinita per successionē. Hæc concupiscentia naturalis secundum Philos. est communis brutis & hominibus, & plerunque eis necessaria: ideo non est ſm se mala. Cōcupiscentia verò non naturalis, est, qua appetitur aliquid vt cōueniens & delectabile secundum apprehensionē animalis, licet illud secundum se non sit conueniens naturę animalis. Hęc concupiscentia magis proprie nuncupatur cupiditas, quæ proprie non conuenit animalibus, sed solis hominibus, quorum proprium est excogitare aliquid vt bonum, præter id quod natura requirit. Ideo Philo. dicit cōcupiscentias naturales esse irrationales, hoc est absq; deliberatione: Non naturales vero cum ratione, hoc est cum deliberatione & ratiocinatione. Et quia diuersi diuersimode raciocinantur. Ideo in 4. Ethic. dicit, quod concupiscentiæ non naturales dicuntur hominibus proprie & apposite, & possunt esse infinitæ, cum rationi cōpetat in infinitum procedere. Vnde qui concupiscit pecunias aut alia temporalia potest ea concupiscere non ad aliquē certum terminum aut numerum, iuxta illud: Auarus non impletur pecunia, &c. Et illud: Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. Ideo vt in pluribus Eccl.5. est mala & vitanda, cum inducat multa mala. Vnde Apostolus: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tētationes & in laqueū dia 1.Tim.6 boli, & in desideria multa, inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quā quidam appetentes errauerūt a fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu aūt homo Dei hęc fuge.

Ver.4. *De gaudio & delectatione, & lætitia.*

GAudium siue delectatio est immutatio siue affectio appetitus concupi- B scibilis respectu boni præsentati, vt præsens est: quæ quidē affectio dicitur quies: Quia habito obiecto desiderato, cessat 3.de aīa. motus, & in illo quiescit animal, & delectatur. Philosophus dicit, quod Appetitiuus motus circulo quodam agitur. Appetibile enim mouet appetitum, faciens

in eius intentionem: quia attrahit appetitum ad se, cum sit bonum, hoc est conueniens, & per consequens diffusiuum & attractiuum sui, vt ait D. Dionys. Ideo appetitus tẽdit ad appetibile reale cõsequendum cum non habet: & cum habet, quiescit: vt sit ibi finis motus, vbi fuit principiũ. Contingit tñ aliqñ (vt Philoso. dicit) quòd imaginatio siue fantasia aut æstimatiua apprehendant bonum vel malum, tanquam præsens: licet sit realiter absens. Et tũc appetitus quiescit vel succumbit: delectatur, si bonũ apprehendat̃, vt præsens: Tristatur autem & succumbit, si malum apprehendatur vt præsens, prout accidit in his, qui extasi & mentis excessu agunt̃, qui, fantasmata vt rem factam narrant. Accidit etiã plerunque somniantibus. Vnde quædam somnia sunt delectabilia, quędã verò tristia. Accidit pariter ex vehementi affectione in vigilantib. Sed hoc est quia obiectũ apprehenditur vt præsens. Bonum enim & malũ non mouent appetitum, nisi apprehendantur. Et inde est quòd ẽm diuersum modum apprehensionis sequũtur diuersi motus & passiones in appetitu. Apprehensum ergo bonum vt præsens, causat gaudium: & vt absens, desiderium: & vt communiter siue simpliciter amorem. Et differt gaudium à delectatione, sicut homo ab animali, & species à genere. Omne enim gaudium est delectatio, sed non contra: visus enim delectatur in obiecto suo, sed non gaudet, eò quòd gaudium supponat rationem. Delectamur enim in iis quæ naturaliter concupiscimus: sed nomen gaudii nõ habet locum, nisi in delectatione, quæ consequitur rationẽ. Vnde gaudiũ non attribuimus brutis animalibus, sed solum delectationem. Et de omnibus de quibus est delectatio, põt esse gaudiũ in habentibus rationem, licet non semper de omnibus sit gaudiũ: puta cũ aliquis sentit aliquã delectationem secundũ corpus, de qua tamen non gaudet secundum rationem. Ex quo apparet quod gaudiũ & lætitia pertinẽt ad voluntatem. Notandum tamen quod delectationes intelligibiles & spirituales, absolutè & simpliciter loquendo, sunt perfectiores corporalibus: iuxta illud Psalm. Quam dulcia faucib. meis eloqa tua super mel ori meo.

In lib. de memo. & remin.

1.2. q. 3. art. 5.

Et Philosoph. dicit quòd maxima delectatio est quæ est secundum operationem sapientiæ. Quod apparet ex iis quę requiruntur ad delectationem, quę sunt bonum coniunctum & cognitio huius coniunctionis, quæ sunt intimiora & magis perfecta in delectatione spirituali: quia intelligibilia sunt absque motu, & per consequens delectationes eorum sunt totæ simul. Sed quo ad nos delectationes corporales sunt magis vehementes propter tria. Primò quia sensibilia sunt magis nota quo ad nos. Secundò qa delectationes sensibiles (cum sint passiones appetitus sensitiui) sunt cum aliqua transmutatione corporali, quod non contingit in spiritualibus, nisi propter abundantiam à superiori appetitu redundant in inferiorem. Tertio quia delectationes corporales appetuntur vt medicinæ quædam contra defectus & molestias corporales, ex quibus tristitiæ quædam consequuntur. Vnde delectationes corporales superuenientes huiusmodi tristitiis, magis sentiuntur, & per consequens magis acceptantur quã delectationes spirituales, quæ non habent tristitias contrarias. Inter delectationes autem corporales, delectationes, quæ sunt secundũ sensuum tactus, sunt maiores his quæ sũt secundum alios sensus. Vnde Philosop. dicit quòd maximæ delectationes sunt secũdum sensuum tactus, eò quòd tactus est magis vtilis cum habeat maiorem ordinem ad conseruationẽ naturæ animalis. Vnde Philosoph. 3. Ethic. dicit: Nec enim odoribus leporum canes gaudent, sed cibatione: neque leo voce bouis, sed comestione. Et per tactum etiam conseruat̃ natura speciei: Et sic delectationes cibi, potus, ac venereorum sunt maiores & vehementiores: inter eas tamen primatum tenent delectationes venereorum. Si verò loquamur de delectatione sensus, quæ est rõne cognitionis, tunc delectatio visus est maior, cum plures nobis rerum differentias demonstret: simpliciter tamen tactus sunt maiores: cum id quod est naturale in vno quoque sit potissimum: Si vero consideremus delectationes visus secundum quòd visus deseruit intellectui, delectationes visus erunt potiores ea ratione, quia intelligibiles sunt potiores sensibilib. ¶ Causæ dele-

10. Ethi.

1.2. q. 32 artic. 6.

3. Ethic.

1.2.q.32 art. 1. delectationis a Philosoph. assignant octo. Prima est operatio. Vnde Philoso. dicit q delectatio est operatio connaturalis & nō impedita siue consequens operationem: 7. & 10 Ethic. Cuius ratio esse potest: quia cum (vt dictum est) ad delectationem duo requirantur, scilicet cōsecutio boni conuenientis, & cognitio huius adeptionis: sed vtrunque horum in quadam operatione consistit. Nā actualis cognitio operatio quædā est: similiter bonum conueniens adipiscimur aliqua operatione. Ipsa etiam operatio est quoddam bonum conueniens: vnde oportet q omnis delectatio aliquā operationem consequatur. Secunda causa delectationis est motus: Vnde D. Aug. dicit 1. Confes. q homines gaudent & delectātur in quibusdam alternationibus: eo q natura nostra est transmutabilis: & eo etiam q id qđ est nobis conueniens nunc, nō erit conueniēs postea: sicut calefieri est cōueniēs homini in hieme, non autem in æstate. Ex parte uerò boni delectantis, quod nobis coniungitur, fit transmutatio delectabilis, quia actio continuata agentis auget affectum. Ex parte vero cognitionis, quia homo desiderat cognoscere aliquod totum & perfectum: & aliqua sunt quæ non possunt apprehēdi tota simul: tunc in talibus transmutatio delectat: desiderat enim vt vnum transeat, & aliud succedat, & sic totū sentiatur. Vnde D. Aug. dicit: Non vis 2. Confes. utique stare syllabam, sed transuolare, vt totū audias. ¶ Tertia causa est memoria & spes. Vnde Ro. 12. Spe gaudētes. Et ps. Memor fui, & delectatus sum, quia per memoriam est coniunctio boni, non solum secūdum apprehensionem: & per spem est coniunctio boni, non solum secundum apprehensionem, sed etiam secundum facultatem, vel possibilitatem adipiscēdi bonum quod delectat. ¶ Quarta causa est tristitia. vnde Psal. Fuerunt mihi lachrymæ panes die ac nocte. Vbi per panem intelligitur refectio delectationis. Et D. Bernardus, O bone Iesu, quam dulce erit gaudere de te: cum tam dulce sit flere prò te. Tristitia enim fecit memoriam rei dilectæ, de cuius absentia aliquis tristatur: Et tamen de sola apprehensione delectatur. Et licet contrarium non sit causa contrarij per se, est tamen aliquando causa per accidens: sicut frigidum quandoq; calefacit, vt dicitur in 8. Phis. Quinta causa sunt actiones aliorum. Vnde 2. Io. dicitur. Gauisus sum valde, quia inueni de filijs tuis ambulantes in veritate. Et Apostolus: Charitas nō 1. Cor. 13 congaudet super iniquitate: congaudet autem veritati. Quia operationes aliorū, si sint bonę, æstimantur, vt proprium bonum, propter vim amoris. qui facit æstimare amicum quasi eundem sibi. Ac etiā per operationes aliorum consequimur aliquod bonū, vel cum per operationes aliorum efficitur in nobis aliqua cognitio proprij boni: quia per hoc accepimus æstimationem in nobis ipsis aliquod bonū esse. Et quia ista æstimatio fortius generatur 11. poly. ex testimonio bonorum & sapientum, sequitur quod in eorum laudibus & honorib. homines magis delectantur. Et quia adulator est apparens laudator, propter hoc etiam adulationes quibusdā sunt delectabiles. ¶ Sexta causa est beneficentia: vnde Philosoph. dicit quod largiri & auxiliari amicis ac etiam extraneis est delectabilissimū. ¶ Septima causa est similitudo, quę, vt dictum est, causa est amoris, & amor est causa delectationis. Igitur similitudo est causa delectationis. Cum omne quod est cā causæ, sit cā causati. ¶ Octaua causa est admiratio. Dicit enim Philoso. 1. Retor. quod admiratio est delectationis causa ratione cognitionis. Vnde homo maxime delectatur in his quæ de nouo inuenit, aut didicit. ¶ Delectatio habet quatuor effectus. Primus est dilatatio cordis. Esa. e- Effectus delectationis quot. nim. cap. 60. ad expressionem gaudij recitat verba domini dicentis: Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuū, &c. Secundus est desiderium sui ipsius, iuxta illud: Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum. Per aquam enim secundum diuum Ioan. 4. August. significatur corporalis delectatio. Tertius effectus est impedimentum vsus rationis, maxime quando delectationes sunt corporales, vehementes, extraneæ & inordinatæ. Vnde Philosophus dicit, quod delectatio corrumpit æstimationem prudentiæ, triplici ratione. Primo 6. Ethic. ratione distractionis. Secundo ratione contrarietatis, quando sunt excedentes contra ordinem rationis. Tertio ratione ligationis, inquantum ad delectationem

corporalē sequit̄ transmutatio corporalis, quæ impedit, cū est vehemens, vt patet in ebrijs & vinolentis, qui habent vsum rationis ligatū vel impeditum. Quartus effectus est perfectio operationis. Vnde Philo.dicit quod delectatio tenet operantem in opere, & perficit operationē. Ex hoc ꝓcedit ꝙ infirmi parum comedunt, quia non delectantur. Et ob eam cām D.Tho. dicit ꝙ Deus operationib. nãlibus pro cōseruatione indiuidui & speciei adiunxit delectationes, sine quibus homines ꝓpter vtilitatem abhorrerent ab eis. Delectationes siue corporales siue spirituales intātū sunt bonæ, inquātum sunt regulatæ per rationem. Quę verò non sunt regulatæ per rationem, sunt malæ, & tanto peiores quāto magis recedunt ab ordine rationis.

19.Ethic.

A Ver.5. *De odio.*

ODium est dissonantia siue displicentia appetitus concupiscibilis eius ꝙ apprehenditur, vt repugnans & noxium. Quia sicut id quod apprehenditur ut conueniēs, habet rōnem boni: ita & repugnās siue nociuum habet rōnem mali. & sic odium opponitur & contrariatur amori. Et quemadmodum qñ bonū est absens, per amorem causatur desiderium, ꝑ quod appropinquat obiecto, vt fiat pręsens: ita qñ malum est absens, imminuens tñ, per odiū causatur abominatio, per quā fugit a malo, & per quam fugam fit malum absens, & non appropinquat. ¶ Cā odij est amor. Quia cum amor (prout dictum est) consistat in quadam conuenientia, & odium in quadam disconuenientia seu repugnantia, oportet ī quolibet prius cōsiderare qđ ei conueniat q̄ ꝙ ei repugnēt. Per hoc. n. aliquid est repugnans alteri, quia est corruptiuum, vel impeditiuum eius quod est conueniens. Vnde necesse est ꝙ amor sit prior odio: Et nihil odio habetur. nisi per hoc quod est contrariū cōuenienti, siue ꝑ hoc quod est contrarium eius quod amat̄, & ſm hoc oē odium ex amore causatur. Vnde D.Aug.dicit, ꝙ oēs affectiones causantur ex amore. ¶ Et licet amor & odiū sint contraria, qñ accipiuntur circa idem: non tamen respectu diuersorum: & sic amor est causa odij: eiusdem.n.rationis est. quod ametur aliquid, & odiatur eius oppositum, & sic amor vnius rei est causa ꝙ

1. 2. q. 38.ar.2.

14. de Ciuitate

cōtrariū eius odiatur. Et cū ſm D.Diony. Bonum sit fortius malo: quia malum non agit nisi in virtute boni: & odium, & amor differant, ſm rōnem boni & mali: sequit̄ quod amor est fortior odio cōparato ad amorem sibi correspondentem. Vnde odium quod respondet maiori, amori, magis mouet quam minor amor.

¶ Ex præmissis sequitur ꝙ impossibile est aliquē odire seipsum. Vnde Apost. Nemo vnquam carnem suā odio habuit. Nãliter enim vnumquodq; appetit sibi bonū, Vnde Philo. Bonum est quod oia appetunt Nec pōt quisquam sibi aliquid appetere, nisi sub rōne boni. Cū malū sit pręter voluntatē, vt D.Diony.dicit. & amare aliquē est uelle ei bonum: unde necesse est quod quilibet amet seipsum: & per consequens impossibile est quod odiat se. Per accidens tñ contingit ꝙ aliquis odiat se, dupliciter. Vno modo qñ aliquis optat aliquid quod est bonum ſm quid, & malum simpliciter vt cū amat delectationem mortalē. Alio modo cum quis maxime ęstimat se secundum nãm corporalem & sensitiuam: licet mēs & spiritus sint principale, quod maximè debet æstimari. Vnde quilibet amat se, secundū id quod existimat se esse, & odit id quod uere est, cum vult contraria rōni: & utroq; modo ille qui diligit iniquitatem odit animam suam & seipsum. Illi autem qui seipsos interimunt, apprehendunt mortem sub rōne boni, inquantū est terminatiua alicuius miseriæ vel doloris. Et quāuis veritas omnia vincat, pōt tāmē aliquis odire veritatem tripliciter. Primo qñ contrariatur bono amato. Secundo qñ veritas in cognitione hominis existens impedit eum a prosecutione boni amati, sicut siquis nollet cognoscere veritatem fidei, vt liberius peccaret: in quorum persona Iob ait: Recede a nobis: viam scientiarum tuarum nolumus. Tertio habet̄ odio veritas in particulari cū est in intellectu alterius: ut cum quis pecauit, odit qđ alius veritatem circa peccatum suū sciat, vt arguat eum. Et ſm hoc D.August. dicit qđ homines amāt veritatē lucentem, & odiūt eam redarguentem. Vnde Apostolus: Factus sum vobis inimicus, veritatem dicēs.

Ephes. 5.

1. Ethic.

4.c. de diui.noib.

Iob 12.

10. Confess.

Galat.4.

Ver.6. *De abominatione.* B

ABOMINATIO est immutatio appe-

appetitus concupiscibilis, quia refugit malum sensibile, vt fiat absens, & non appropinquet: & opponitur desiderio siue concupiscentiæ.

Ver.7. *De tristitia & dolore.*

Tristitia & dolor opponuntur gaudio & delectationi, cum habeant obiecta opposita, à quibus recipiunt speciem atq; formã ſm quam est contrarietas. Et ideo opposito modo causantur & definiuntur. Est igitur Tristitia immutatio appetitus concupiscibilis, rõne mali sibi præsentati, ut præsens est, & sub quo succumbit. Et quemadmodum ad delectationem duo requiruntur: primum est, coniunctio boni: secundum est, cognitio huius coniunctionis: Ita ad tristitiam duo requiruntur: Primum est coniunctio alicuius mali, qđ ideo dr̃ malum, quia priuat bono: secundum est, cognitio huius coniunctionis & priuationis per fantasiam vel æstimatiuã, aut memoriam vel intellectum. Et sicut delectatio, quæ sequitur apprehensionem sensus exterioris, dicitur delectatio & nõ gaudium: Ita dolor proueniens ex coniunctione alicuius mali, apprehẽsi solũ per apprehensionem alicuius sensus exterioris, dicitur dolor & non tristitia: quia tristitia addit supra dolorem apprehensionem sensus interioris: & sic dolor est genus ad tristitiam. omnis enim tristitia est dolor, sed non econuerso. Extenditur etiam tristitia ad voluntatem: Et dr̃ afflictio quædam uoluntatis (secundum D. Aug.) de his quæ nobis nolentibus accidunt. ¶Notandum quod nõ omnis tristitia omni delectationi contrariatur: eo quòd omnium contrariorum non est eadem causa: licet ab eodem habitu charitatis procedat, qđ aliquis gaudeat de vno, & tristetur de eius opposito. Vnde Rom. 12. Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus: Notandum præterea quod appetitus delectationis, per se loquendo, est fortior quàm fuga tristitię. Quia causa delectationis est Bonum conueniens: causa vero doloris siue tristitiæ, est aliquod malum repugnans, sed contingit aliquod bonum esse conueniẽs absq; aliqua disconueniẽtia, vt visio beatifica. Malum vero non potest esse absq; aliqua conuenientia: igitur delectatio potest esse integra & perfecta. Tristitia autem semper est secundum partẽ, licet per accidens contingat, q̃ aliquis magis fugiat tristitiam, quàm appetat delectationem: vt cum tristitia impedit, nõ tñ vnam delectationem, sed oẽs. Dolor tñ interior cordis est maior quã dolor exterior corporis: cum causa doloris interioris sit malum coniunctum repugnans appetitui. Dolor enim exterior sequitur apprehẽsionem sensus tactus. Dolor aũt interior sequitur apprehensionẽ interiorẽ imaginationis vel rationis, q̃ sunt potiores sensu. Ideo dolor interior est potior q̃ exterior. Cuius signum est quod aliquis voluntariè suscipit dolores exteriores, vt euitet interiores. ¶Tristitia ſm Damasc. hẽt duas species, s. anxietatem & acediã. Anxietas alio nõie dr̃ angustia vel agonia, quę sic aggrauat animam, vt non appareat aliquod refugiũ. Acedia vero sic aliquãdo aggrauat, vt ẽt exteriora mẽbra immobilia reddat. Ideo acedia specialiter dr̃ uocem amputare: quia vox inter interiores motus magis exprimit interiorem cõceptum & affectũ, non solum in hominib. sed ẽt in aliis animalib. vt dr̃ in 1. Poly. D. Greg. addit duas alias. s. misericordiam & inuidiam. Misericordia est tristitia de malo alieno. Inuidia vero est tristitia de bono proximi, sed de ijs amplius dicetur suo loco. ¶Causæ doloris communiter assignantur quatuor. Prima est amissio boni. Vnde Damas. lib. 2. ait, quod expectatum malum timorem incutit, pręsens verò tristitiam. Secũda est concupiscentia. Vnde D. Aug. dicit: Subintrantibus ignorantia agendarum rerũ, comites subinferuntur error & dolor; sed ignorantia est causa erroris: ergo concupiscentia est causa doloris & tristitiæ, cum concupitum haberi non põt: licet sit causa delectationis cum concupitum assequitur. Tertia causa est appetitus vnitatis: cũ bonum vniuscuiusque rei in quadam vnitate consistat: prout unaquæque res habet in se vnite illa in quibus consistit eius perfectio. Vnde vnumquodque appetit vnitatem, sicut bonitatem. Et ideo sicut amor siue appetitus boni ẽ causa doloris, cum amatum haberi non potest, ita etiam amor vel appetitus vnitatis, quando quis illam consequi non potest. Quarta causa est potestas maior. Vnde D. August. dicit

Marginalia: 1.2.q.35 ar.3. — 1.2.q.35 art.8. *Tristitiæ diuisio.* — 2.q.36. *in Euch.*

In lib. de natura boni. In animo dolorem facit voluntas resistẽs potestati maiori. In corpore verò dolorẽ facit sensus resistens corpori potentiori.

¶ Effectus doloris siue tristitiæ sunt quatuor. Primus est ablatio facultatis, addiscendi: quia cum in vna anima nõ sit nisi vna intentio: sequit̃ quod si aliquid trahit ad se totam intentionem, vel magnam partem ipsius, non compatitur secum aliquid quod magnam attentionem requirat. Sed dolor seu tristitia maximè trahit ad se intentionem animæ: quia vnũquodque naturaliter tota intentione tendit ad repellendum contrarium, sicut etiam in rebus naturalibus apparet. Similiter manifestum est, quod addiscendum aliquid de nouo, requiritur studiũ quod est vehemens applicatio animi, quæ requirit conatum & magnam intentionẽ, iuxta illud: Si quæsieris sapiẽtiam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis eam, tunc intelliges disciplinam. Igitur. &c. Hoc autẽ intelligendum est de dolore corporali intẽso, qui habet transmutationem corporalem adiunctam, & ideo magis impedit cõtemplationem, quæ requirit omnimodã quietem: licet etiã dolor interior, si multum intendatur, attrahat intentionem ne possit aliquid de nouo discere vel contẽplari. Vnde D.Greg. (vt recitat d.Th.) pp dolorẽ & tristitiã intermisit Ezechielis expositionem. Moderata tamen tristitia, quæ excludit mẽtis euagationẽ, cõferre põt ad disciplinam suscipiendã præcipue eorum p quæ homo sperat se posse a tristitia liberari, iuxta illud. In tribulatione murmuris doctrina tua eis. Secundus effectus est aggrauatio. Vnde Greg. Nicenus, & Damasc. ponunt tristitiã aggrauantẽ: Dicit̃ autẽ homo aggrauari per hoc q᷑ aliquo pondere impedit̃a proprio motu; Et cũ tristitia proueniat ex aliquo malo presenti, quod repugnat motui volũtatis: sequitur quod aggrauat, inquantum impedit ipsum, ne fruat̃ eo q᷑ vult: & si intãtũ super excrescat vis mali, vt spẽ euasionis excludat: impeditur etiam motus interior animi angustiati, vt neq; hac, neq; illa diuertere valeat: & etiam quandoq; impeditur motus exterior corporis, sic quod homo remanet stupidus in semetipso. Tertius effectus est impedimentũ operationis: quia cum delectatio perficiat operationem, vt dicitur in 10. Ethic. & dolor & tristitia contrariantur delectationi: sequitur quod dolor & tristitia impediũt operationem. Quartus effectus est illatio nocumenti, maxime corpori, iuxta illud: Animus gaudens floridam ætatem facit: spiritus tristis exsiccat ossa. Et illud: Sicut tinea vestimento, & vermis ligno: ita tristitia viri nocet cordi. Et illud, A tristitia festinat mors. ¶ Remedia doloris, & tristitię communiter assignantur quinque. Primũ est quęrere delectationem. Quia sic se habet delectatio ad tristitiam motib. appetitus, sicut qes ad fatigationẽ, quæ accedit ex aliqua transmutatione naturali. Nam & ipsa tristitia fatigationem quandam seu ægritudinẽ appetitiuę virtutis importat, sed quælibet quies corpori remedium affert, contra fatigationem ex quacunq; causa naturali prouenientem: ergo quælibet delectatio remedium affert ad mitigandũ quãlibet tristitiam ex quocunq; procedat. Vnde Philos. dicit, quod delectatio expellit tristitiã, & quæ contraria, & quæ cõtingens, si sit fortis: Quia licet delectatio nõ contrarietur omni tristitiæ secundum suã speciem, contrariatur tamen secũdum genus. Secundum remedium est fletus. Vnde D. August. dicit, quod quando dolebat de morte amici in solis gemitib⁹ & lacrymis erat aliquantula requies. Lachrymæ enim & gemitus naturaliter mitigant tristitiam: eò quòd omne lęsiuum interius clausum magis affligit, quia magis multiplicatur intentio animæ circa ipsum. Sed quando ad exteriora diffunditur, tunc animæ intentio ad exteriora quodammodo dispergitur, & sic interior dolor minuitur. Et propter hoc homines, qui sunt in tristitijs exterius, suam tristitiam manifestant uel fletu, vel gemitu, aut etiam verbo, quibus tristitia mitigatur. Tertium remedium est dolor amici compatientis. Quia vt Philosoph. dicit: Amicus naturaliter condolens in tristitijs est consolatiuus: quia per hoc quod amici contristantur ei, percipit se ab eis amari, quod est delectabile. Vnde cum delectatio minuat tristitiam, sequitur quod amicus condolens mitigat illam. Quartum remedium est contemplatio veritatis

Marginalia: *2.2.q.37* — *Prouc.2.* — *Esa. 26.* — *Prou.17* — *Prou.25* — *Eccl.38.* — *1.2.q.38* — *8.Ethic.* — *4. Confes.* — *9. Ethic.*

tis, eo quod in illa maxima delectatio consistit. Omnis autem delectatio mitigat tristitiam, vt dictum est. Igitur &c. Et ob eam causam homines ex contemplatione diuina, & spe futurę beatitudinis, gaudét
Act. 5. in tribulationibus, iuxta illud: Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu
Iac. 1. contumeliā pati. Vnde D. Iacob. dicebat: Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in varias tétationes incideritis. Nó nunquam etiam inter corporis cruciatus
Eccl. 3. hmói gaudiū inuenitur, vt patet in D. Tiburtio martyre, qui cum nudis plantis super prunas ardentes incedere cogeretur, videbatur ei quod roseos flores ambularet. Et licet, qui addit ad scientiam, addat ad dolorem propter difficultaté inueniendæ veritatis: vel puta homo per scientiā cognoscit multa, quæ eius voluntati contrariātur: & sic ex parte rerū cognitarum scientia dolorē causat: ipsa tamen cótemplatio delectationé affert. Quintum remediū est somnus & balneū. Quia cum tristitia fm specié suā repugnet vitali motioni corporis, sequitur quod illa quæ reformát naturā corporalé in debitū statum vitalis motionis, repugnát tristitiæ, & mitigát ipsam. ¶ Notandū quod licet tristari ad pręsentiā alicuius mali sit naturale, & per cōsequés non sit de se, neq; bonū, neq; malū. Tristitia tamé fm rationé regulata, habet
Mat. 5. rationem honesti, iuxta illud: Beati qui lugét &c. habet ét rationé vtilis. Cum sapiés non quærat nisi vtilia, & quærat tristitiā, iuxta illud: Cor sapientum vbi tristitia, &
Eccles. 7. cor stultorum vbi lætitia? Immoderata tamé, inordinata tristitia est inutilis atq; inhonesta, & per consequens peccatū iuxta
Ibidē. 30 illud: Multos occidit tristitia. Cum tamé tristitia sit malum pœnæ, non potest esse summum malum: eo quòd malum culpæ est peius: est enim priuatio maioris boni.

§. 11. *De appetitu irascibili.*

Appetitus Irascibilis est potentia animæ sensitiuæ: qua realiter inclinatur ad prosequendum bonum delectabile, sensibile, arduum, & difficile: & ad fugiendum malum arduum & difficile. Organum cui hæc potentia alligatur, & in quo subiectiuatur, est fel. Obiectum vero eius est bonum arduum & difficile adipisci, vel malum arduum & difficile, fugere vel euadere. Et sic quodammodo est eleuatum supra facilem potestatem animalis, & ideo exigit specialem potentiam, cum habeat specialem rationem. hæc potentia ab authore naturæ data est in propugnaculum, defensionem, & auxilium. Appetitus concupiscibilis, vt tollantur impedimenta, quibus impeditur tendere in suum obiectum, vel propter difficultatem boni adipiscendi, vel mali superādi. Ideo oēs passiones irascibilis terminātur ad passiones concupiscibilis, pertinentes ad quietem vel alteram illarum: Passiones appetitus concupiscibilis pertinentes ad quietem sunt duæ. s. gaudium, quod est quies in bono adepto: Tristitia quæ est quies in malo adepto, & præsenti, quæ vocatur succubitio & quies uiolenta. Huic sententiæ annuit Philoso. inquiens. Passiones animæ sequuntur gau- 2. Ethic.
dium, & tristitiā: & loquitur vniuersaliter tam de passionibus concupiscibilis, quam irascibilis. Et quia appetitus irascibilis ordinatur in auxilium cócupiscibilis & passionum eius: necesse est vires & passiones concupiscibilis (que ad motum pertinent, prout sunt amor & desyderium, odium & abominatio) præcedere passiones irascibilis, vt cum defecerint, & vltra progredi nequiuerint passiones concupiscibilis, ab appetitu irascibili fulciantur: & sic spes præsupponit amorem & desyderium, & timor odium & abhominationem. Quia sicut obiectum irascibilis addit supra subiectum concupiscibilis arduitatem & difficultatem: sic & passiones irascibilis aliquid addunt ad passiones concupiscibilis. Spes enim supra desyderium addit conatum quendam & eleuationem animi, ad consequendū bonum arduū: & eodē modo audacia ad aggrediendum periculū, & tollendum impediméta. Et similiter timor addit supra fugā & abominationé, quādam depressionem animi propter difficultatem mali. Tristitia auté media est inter duas passiones irascibilis, scilicet, inter iram & timorem, quia pręcedit iram: ex tristitia enim aliquis insurgit in uindictam, ad rependendam uicem nocentibus: & cum iratus consecutus fuerit uindictam, gaudet. Sequitur auté tristi-

tio periculorum & defectuum sunt causæ spei. Sic experientia subcubitionis & repulsæ, dissuasio, defectus spirituum, qui est in senibus & frigidis, consideratio periculorum & ignorantia mediorum sunt causæ desperationis. Et quemadmodum spes est cã amoris, & perficit operationem sic desperatio est causa odij, & impedit operationem. De remedijs contra desperationem dicetur infra cum de vitio desperationis agetur.

Cap. 11. §. 1. ver. 2.

D

Ver. 3. *De timore.*

1. 8. q. 41 *& deinceps.*

Timor est motus siue immutatio appetitus irascibilis, quo realiter mouetur & contrahitur a malo arduo imminēti, quod habet aliquo modo victoriã sup bonum, & cui nisi cum difficultate resisti potest, quasi excedat potestatem timentis timor post tristitiam habet magis rationem passionis, quam alij motus: qa (vt Damascenus dicit) magis contrahit & affligit. Ad timorem sequitur desperatio. Ea enim ratione aliquis desperat, quia timet succumbere propter difficultatem. Damascenus ponit sex species timoris: Prima est segnicies, cum quis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secunda, erubescentia, cum quis prætermittit operari propter turpitudinem lædētem opinionem in actu cõmittendo. Tertia, verecundia, cum quis desistit operari & persequi bonum, propter turpem actũ iam factum. Quarta, admiratio, cum quis cogitat aliquod magnum malum, cuius exitum considerare non sufficit. Quinta, stupor, cum quis considerat, ꝙ aliquod malum inconsuetum & inconsultum offertur. Sexta, agonia, cum quis timet

1. 2. q. 41 *art. 3.*

imminens infortunium, ratione improuisionis, qa scilicet prouidere non põt. Et nõ accipiuntur prædictæ species ẽm dignitatem obiecti, sed ẽm diuersos effectus.

¶ Notandũ ꝙ duplex est timor, quidam est naturalis, nõ quod totus sit a natura absque apprehẽsione apprehensiuæ virtutis, sicut moueri sursum est motus naturalis ignis. Sed dr̃ naturalis, qa natura ad ipsum inclinat, licet perficiat ꝑ apprehensionẽ, qa motus cognitiuæ & appetitiuæ virtutis reducuntur in naturam, sicut in primum principium. Et talis timor naturalis

2. Rhet.

ẽm Philosophum, est de malo corruptiuo, quod natura refugit propter naturale desiderium essendi. Alius est timor non naturalis, quando malum quod timetur, non est corruptiuum, sed contristatiuum, hoc est non repugnat naturæ ẽm se, sed desiderio appetitus. Ex quo sequitur quod illud quod remouet fantasiam futuri mali, siuę futuritionem mali, excludit timorem. Et quia distantia facit ꝙ malum quod est futurum, non appareat futurum, sequitur ꝙ valde distantia non timentur. Vnde dicit Philosophus, quæ valde longe sunt, non timent̃. Sciunt enim omnes qđ morient̃, sed quia nõ prope est, non curant. Similiter necessitas facit aliquid æstimare, non vt futurũ, sed vt est præsens. Ideo quæ, necessitatem imponunt, non timent̃. Vnde Philosophus dicit, quod illi qui decapitantur non timent, sed tristãtur, videntes sibi necessitatem mortis imminere. Si uerò malum apprehendatur ut propinquum, cum aliquali spe euasionis, tunc timetur. Cum uero timor sit de malo futuro imminenti, quod de facili uitari non potest, & malum culpę cum sit uoluntarium de facili uitari possit, sequitur, quod de malo culpæ non est timor, quia nõ habet rõnem alicuius teribilis. Vnde Philosophus dicit quod nõ omnia mala timentur, puta si aliquis erit iniustus aut tardus. Nisi cum uoluntas ab aliquo exteriori magnam vim inclinandi habente inducitur ad peccandum tunc poterit esse timor de malo culpæ, puta cum quis timet commorari in societate malorum, ne ab eis ad peccandum inducatur. Sed in tali dispositione magis timet homo seductionem vel mortem, si comminetur, quam culpam. Pœna autem cum sit contra uoluntatem, timentur: & ideo licet separatio à Deo consequatur peccatũ, qa tamẽ est pœna, timeri potest: ac ẽt ipse timor cum pœnam habeat, ut habetur 1. Ioan. 4. Notandum prætereà, quod cum obiectum timoris sit malum, quod de facili vitari non potest. Hoc autem ex duobus contingit, scilicet ex magnitudine mali, & ex debilitate mentis: ad vtranque autem operat̃ quod aliquid sit insolitum & repentinũ. Quia ex præmeditatione timor futuri mali minuitur. Et quod subito ac repente accidit, subtrahit remedia quæ homo potest præparare

Right margin: 1. 2. q. 41. art. 2. — 2. Rhet. — 3. Rhet. — 2. Rhet. — 1. 2. q. 43 art. 5.

re ad repellendum futurum malum: quæ non possunt repelli quando ex improuiso malum occurrit. Et cum mala quę non habent remedium sint terribiliora, & faciāt ad magnitudinem mali, sequitur qđ sunt magis timenda, vt diuturnitas & perpetuitas. ¶ Causæ timoris sunt duæ. Prima est amor. Vnde D. Augustinus dicit: Nulli dubium est non aliam metuendi esse causam, nisi ne id quod amamus aut adeptum amittamus, aut non adipiscamur speratum. Licet timor per accidens & indirecte inducat ad amorem, inquantū scilicet homo timet puniri a Deo, seruat mādata eius, & sic incipit sperare. spes uero vt dictum est, introducit amorem. Secunda causa timoris est defectus. Contrariorum enim contrariæ sunt causæ: sed diuitiæ, robur, multitudo amicorum, ac potestas excludunt timorem: ergo ex defectu eorum causatur timor. Timor quatuor habet effectus. Primus est contractio. Vnde Damascenus dicit, quod timor est virtus secundum sistolem, hoc est secundum cōtractionem. Cuius ratio est. Quia timor prouenit ex fantasia alicuius mali imminentis, quod difficile repelli potest. Quod autem aliquid difficulter repelli possit, ꝓuenit ex debilitate virtutis: cū virtus quāto debilior, tanto ad pauciora se extēdat. Ideo ex imaginatione quæ causat timoré, sequitur quędā contractio in appetitu prout videmus in morientibus, qđ natura retrahitur ad interiora propter debilitatem virtutis. Videmus enim in ciuitatibus, qđ quando ciues timent, retrahunt se ab exterioribus, & recurrunt, quantū possunt, ad interiora. Sic ex timore sequitur contractio caloris & spirituū ad interiora. Nec obstat quod ex multiplicatione spirituū in interiorib. magnificet̃ cor ad audacter aliquid progrediendū, ex quo redditur homo audacior & promptior ad inuadendū. Quia propter calorē & subtilitatē spirituū, qui proueniunt ex appetitu vindictæ, fit interius motus spirituū ab inferiorib. ad superiora. In timētib. autem ꝓpter frigiditatē, q̃ prouenit ex imaginatione defectus virtutis ingrossantem, mouētur spiritus a superioribus ad inferiora. Et ideo non multiplicantur calor & spiritus circa cor, sed magis a corde refugiūt, ideo timentes non prompte inuadūt, sed magis resiliunt. Secūdus effectus timoris est tremor. Vnde Cicero dicit, quod timorem sequitur tremor: cum ex contractione ab exterioribus ad interiora, exteriora frigida remaneant: & propterea in eis accidit tremor, qui causat̃ ex debilitate virtutis continentis membra: ideo absumpto humido sequitur sitis, & interdum solutio ventris, & emissio vrinę, & quandoque seminis. Et cum in timore calor deserat cor a superioribus ad inferiora descendens: sequitur, quod timentibus maxime tremunt membra, quæ habent connexionem ad pectus, vbi est cor. Vnde timentes maxime tremunt in uoce propter vicinitatem arteriæ vocalis ad cor. Tremit etiam in eis labium inferius, & tota inferior mandibula, propter continuationem ad cor, vel quia etiam huiusmodi membra sunt magis mobilia. Propter eandem rationem manus & genua tremunt timentibus, secundum illud: Confortate manus dissolutas, & genua trementia confortate.

1.2.q.43 & 83.q.

1.2.q.44 4.lib.

4.li. Tusc. quæst.

Esa. 35.

¶ Tertius effectus timoris sequens ex pręmissis est impedimentū operationis exterioris. Quia timor perturbat rationem, & causat quandā solicitudiné, quæ facit hominem attentius consiliari. Vnde consiliatio ponit̃ quartus effectus timoris. Nam ut dicit Philo. Timor consiliatiuos facit. Et alibi: consiliamur de magnis, in quibus quasi nobis ipsis discredimus. Ea autem quæ timemus, licet non sint magna simpliciter, habent tamen magnitudinem, quia apprehenduntur sub ratione ardui & difficilis. Timor & aliæ passiones, quātum est ex se, impediunt facultatem bene consiliandi. Quia homini affecto videtur aliquid maius uel minus quam sit secundum rei ueritatem, sicut amanti videntur ea quæ amat pulchriora & meliora, & timenti ea quæ timet terribiliora.

Ver. 4. *De audacia.*

A A Vdacia (secundum Philosophum) est timori contraria: & est motus appetitus irascibilis, quo realiter aggreditur periculum imminens propter spem victorię supra periculum ipsum. Ex quo sequitur quod audacia est causa spei. Vnde Philosoph. 3. Ethic. dicit, quod illi qui sunt

2. Ethic.

sunt bonæ spei, sunt audaces: & quod audaces sunt præuolantes ante pericula. In ipsis tamen discedunt. quia, arduitatem illorum non præcogitauerunt. Causa audaciæ est spes victoriæ. Vnde Philosop. 2. Retho. dicit, quod causa audaciæ est, cũ in fantasia spes fuerit salutarium vt prope existentium.

Ver. 5. *De Ira.*

B
1. *Ethic.* IRa est motus appetitus irascibilis, quo realiter mouetur ad vlciscendum & vindicandum & puniendum inferentem malum seu nocumentum: Eam ob rem appellatur Appetitus vindictæ, & causatur ex concursu multarum passionum. Nõ enim insurgit motus iræ, nisi propter aliquam tristitiam illatam, & nisi adsit desiderium & spes vlciscendi: Quia (vt habetur in secundo Rethor. (Iratus habet spem puniendi. apprehendit enim vindictam, vt possibilem sibi. Vnde si ille qui intulit nocumentum, fuerit multum excellens & potens, non insurgit ira, sed tristitia, vt dicit Auicenna. Ex quo patet, quod ira est passio quodam modo composita, & respicit unum obiectum ſm rationem boni, & aliud sub ratione mali, s. inferentem nocumẽtum, de quo uult uindicari. Et ad istum motum iræ sequitur magna uehementia, impetuositas, furor, & ebullitio sanguinis, & spirituum vitaliũ circa cor, ex euaporatione felis procedẽs, ut dicit Damas. Hinc est ꝗ propter nimiã perturbationẽ cordis, & quæ est in motu iræ, apparent in iratis signa quædam in exterioribus membris. Vnde D. Gregorius in quinto Moralium dicit: Iræ suæ stimulis cor palpitat, corpus tremit, lingua præpedita est, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Os quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. Philosophus vocat quosdam irascentium acutos: qui cito irascuntur, non tamen diu retinent. Quosdam amaros, qui diu retinent iram: quosdam difficiles, qui nunquã quiescunt, nisi vindicentur.

In lib. de Anima.

4. *Ethic.*

¶ Hos gradus Damascenus & Gregorius Nicenus dicunt esse species irę, diuidentes eam in fellem, maniam, & furorem. Notandum tamen ꝗ cum ira sit appetitus uindictæ, importat collationem pœnæ infligendę ad nocumentum sibi illatum. Vnde Philosophus dicit, quod sillogizans confestim irascitur, & cum conferre & sillogizare sit rõnis: sequitur quod ira quodãmodo est cum ratione præcipiente vel denunciante iniuriam appetitui sensitiuo, qui non impedit ratiocinationem, quod apparet in ebrijs. Quia illi qui sunt multum ebrij, tãquam nihil habentes de iudicio rationis, non irascuntur: sed quando sunt parum ebrij, irascuntur tanquam habentes iudicium rationis, sed impeditum. Et quia homo est dispositus ad irascendum secundum quod habet choleri cam cõplexionem, quę inter alios humores citius mouetur (ideo cõparatur igni) sequitur quod secundum complexionem indiuidui, ira (vt Philosophus dicit) est naturalior concupiscentia. Est tamen minus grauis quam odium. Quia odium appetit malum inimici inquantum est malum. Ira autem sub ratione boni, prout existimat esse iustum uindicatiuum. Et ideo quando malum illatum excedit mensuram iustitiæ secundum ęstimationem irascentis, tunc miseretur, quod non facit odiens, vt dicit Philosophus. Ideo D. Augustinus in regula comparat odium trabi, & iram festucæ: quanuis ira secundum intensionem desiderij magis excludat misericordiam, quam odiũ: eo quod motus iræ est impetuosior propter choleræ inflammationem.

7. *Ethic.*

7. *Ethic.*

2. *Reth.*

¶ Omnes causæ irę reducuntur ad paruipensionem. Cuius, vt dicitur in secundo Rhethor. tres sunt species, scilicet despectus, epircasmus, hoc est impedimentum voluntatis implendæ, & contumeliatio. Ex quo sequitur: quod excellentia est motiuum, & causa quod aliquis de facili irascitur. Vnde Philosophus dicit, quod homines propter excellentiam indignãtur, si aliquando paruipendantur. Diues enim faciliter irascitur contra pauperem, si eum despiciat, & principalius contra subditum: ¶ Effectus iræ, principales, sunt quatuor. Primus est delectatio: Philosophus secundo Reth. inducit prouerbium, quod ira est multo dulcior melle distillante, ea in pectoribus virorum crescit. Licet enim principium iræ sit tristitia, terminus tamen

2. *Reth.*

1. 2. q. 48

tamen sui effectus leuis, est delectatio. Secundus effectus ſm Damasc. est feruor, siue ebullitio sanguinis circa cor, procedēs ex euaporatione fellis, ex qua sequuntur effectus, de quibus dictum est. Tertius effectus est impedimentū rationis, quia, vt dicit D. Greg. Ira intelligentiæ lucē subtrahit, cum mentem promouendo cōfundit, & Cato, Ira impedit animū, ne possit cernere verum. Quartus est taciturnitas. Vnde D. Greg. dicit: Ira per silentium clausa intra mentem vehementius æstuat.

s. Moral.

§. 2. *De potentia secundum locum motiua.*

D Potentia ſm locum motiua est potentia nālis animæ sensitiuę: quia animal mouet membra & seipsum ad locum extrinsecum, ad quærendum bonum sibi cōueniens, puta cibum aut potum, & ad fugiendum malū imminens. Organū huius potentiæ in quo subiectiuatur, sunt nerui per totū corpus sparsi: qui mediantib. spiritib. vitalib. mouent membra ſm iudicium sensus interioris, & imperiū appetitus cōcupiscibilis vel irascibilis, à quorum organis. s. corde & felle, procedūt q̄ sunt velut Athomi mutuò se impellentes. prout uideri pōt in pelle Melangulorum compressa, & lumini candelæ approximata. Ad illorū impulsum pñtētia motiua ī neruis existēs, mouetur: & ad eius motionem mēbra mouentur ad locum intrinsecum: Obiectum huius potentiæ est locus. Necessitas ponēdi hanc potentiam apparet ex naturali ratione: quia natura non deficiat in necessariis. Et experimento videmus necessaria ad nutrimentum animalis perfecti, esse extrinseca, & ab eis separata. Ideo si non haberent potentiam mouendi se ad illa, diu esse non possent. Ad hmōi motum & operationē: neq; appetitiua vis, neq; vegetatiua, neq; sensus, neq; appetitus pn̄t esse immediatū principiū (vt dicit Philo.) Quia si potētia motiua esset idē cum appetitu, sequeretur, q̄ qn̄cunque appetitus esset in actu, animal moueretur ſm locum: qđ est manifestè falsum. Necesse est igitur in partibus animalis esse aliquam virtutem, per quam sint habiles ad motum appetitus animæ mouentis cuius signum est, q̄ qn̄ membra mutantur à sua dispositione naturali, non obediunt appetitui ad motum, vt patet in paralyticis.

Spiritus Vita es quid.

3. de aīa.

DE ANIMA. RATIONALI.

CAPVT II.

Anima rōnalis est actus primus corporis physici organici, in potentia vitam intellectualem & rationalem habentis. Pōt etiam sic definiri: Anima rōnalis est forma substantialis intrinseca corpori, eminēter cōtinens oēs virtutes & potentias animæ vegetatiuæ & sensitiuę. Et vltra illas habet tres spūales corpori non alligatas. s. intellectum agentem, & intellectum possibilem, & voluntatem, & sic in summa habet decē & octo potentias, vt ex prædictis patet. Ex his apparet nobilitas & excellentia animæ rationalis supra vegetatiuam & sensitiuam: quia vtraq; habet oēs suas potētias organo corporeo alligatas: Ideo pendent à corpore siue materia in esse, fieri, & conseruari. Ita q̄ non potest esse sine corpore, nec separata persistere extra corpus: & sic corrupto composito, vtraque desinit esse. Anima verò rationalis habet tres potentias, non alligatas organo corporeo, ut dictum est. Ideo non pendet à mā, neque in esse, neq; in fieri, nec in conseruari, sed à solo Deo per creationem. Ideo Philos. dicit, q̄ est deforis aduenіēs & in lib. Maccab. dr̄. Super modum mater mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios, sub vnius diei tpe conspiciens, bono ferebat animo, singulos illorū hortabatur voce patria fortiter repleta sapiētia: & fœmineo cogitatui masculū inferens animū, dixit. Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neq;. n. ego spūm & aīam donaui vobis, sed mundi creator, qui formauit hominis natiuitatem. Et Psāl. Qui finxit sigillatim corda eorum, hoc est animas creauit, & creando infudit. Et ideo potest separari à corpore, & separata conseruari, & per se subsistere. Vnde sequitur, quòd est immortalis & incorruptibilis.

Mach. 7.

Psal. 32. Sap. 2.

¶ Quod

¶ Quod probatur authoritatibus sacræ scripturę. Deus fecit hominem inexterminabilē ad imaginē similitudinis suę fecit illum: non quo ad corpus. &c. Et Psal. 8. Constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedib. eius. Ex quo apparet ꝙ homo post Deum est finis creaturarū corporaliū: sed finis est nobilior his q̄ sunt ad finē: & aliquæ creaturę corporales sūt incorruptibiles. Igiť, &c. Eccl. 12. dr̄ Memento creatoris tui donec reuertatur puluis in terrā suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Et Dan. 12. Qui in puluere terrę dormiunt, alij in vitam æternā, alij in opprobrium sempiternum, vt videant semper. Et Christus. Mat. 10. Nolite timere eos q occidunt corpus. &c. Et Mat. 25. Ibunt ij in supplicium æternum. Iusti aūt in vitam æternam: quæ repugnat corruptioni. Probari etiā potest naturali ratione vltra ea q̄ dicta sunt de fine. Quia impossibile est appetitum naturalem esse frustra: sed homo naturaliter appetit perpetuo manere. Quod patet ex hoc quod esse ab omnib. appetitur ſm ꝙ cognoscitur. sed homo cognoscit esse simpliciter & ſm oē tp̄s. Igiť, &c. Bruta vero non cognoscunt nisi nunc, ideo non appetunt semper: Aristoteles &t in. 2. de anima dicit, ꝙ anima separatur a corpore, quēadmodum perpetuum a corruptibili, & pollicitus est se cōpositurum libro quō anima separata à corpore intelligat. Item in Ethic. sic describit hominis fęlicitatem, quod impossibile est eam hr̄e in hac vita. Alias rōnes & authoritates vide apud D. Tho. 1. d. q. 75. ar. 6. & in q. de anima ar. 14. & 2. contra Gentiles. c. 79. & seq. Et D. Antoninum Flo. in 1. p. summæ, c. 5. per totum. Nec obstat illud Sap. 2. Ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus quasi nō fuerimus: quia intelligitur in memorijs hominum cū dicat erimus. Nō obstat etiam illud Eccle. 3. Vnus est interitus hominis & iumentorum: & æque vtriusq; cōditio. Quia loquitur in persona stultorum. Nec obstat illud, Ezech. 18. Anima quæ peccauerit, morte morietur: quia anima accipitur pro toto homine, Vel morietur, idest priuabitur gratia, & subijcietur tormentis. Et licet de potentia absoluta possit annihilari, non sequitur tamē ꝙ possit corrumpi, aut ꝙ habeat principia corruptionis. Si dicat ꝙ Arist. in 3. & 8. Phys. & in 1. de cœlo posuit mundū fuisse ab æterno. Dicendū quod rationes quas adducit non sunt demonstrationes simpliciter, sed ſm quid ad contradicendum opinionibus aliquorum ponentium mundum incepisse esse ſm quosdam modos in veritate impossibiles. Contra quas rationes contradictorias ponit. Quia in 1. lib. Top. dicit ꝙ sunt quædam problemata dialectica, vt vtrum mūdus sit æternus. Et q̄uis Deus potuerit totū producere ab ęterno, non sequitur ꝙ essent infinitæ animæ. Quia per infinitum tēpus cessasset a productione animarum. Licet etiam aliqui sequentes, Auicennam & Algazelem non habeant pro inconuenienti esse infinitum actu in reb. immaterialibus, & in ijs quæ non habent ordinem ad inuicem. Et hęc solutio est cōformis dictis Aristotelis in 3. Phys.

Ver. 1. *De anima separata.*

A

Anima a corpore separata non habet nisi tres potentias, scilicet eas, quæ nō sunt organo corporeo alligatę. Alias autem non habet in actu, sed radicaliter: Ita quòd resumpto corpore disposito, statim omnes alię potentiæ animæ emanant ab ea & diffunduntur ad organa, sicut & eo modo cum infusa fuit corpori. Eodem modo dicēdum, quando organum, in quo subiectiuatur potentia, corrumpitur: tunc anima non habet illam potentiam in actu sed solum radicaliter: Quia ad corruptionem subiecti sequitur corruptio omnium accidentium. Et cum potentia sensibilis aut vegetabilis subiectiuentur in organo corporeo: consequens est quod corrupto organo alicuius potentię in homine corrumpatur potētia in illo subiectiuata: Radix tamen eius siue aptitudo producendi eam non corrumpitur. Quia organo per diuinam potentiam restituto aut reparato, statim ex anima fluit illa potentia, vt habetur de cęco nato. Ex quo apparet ꝙ actus potentiarum animę rationalis conuenientium cum potentijs animæ sensitiuę, aut vegetatiuæ, pendent, quo ad existētiam formalem, siue denominatiuam, & quo ad actus, ex organis corporeis & dispositionib. ipsorū. Et licet actus potentiarū non organicarum non pendeant ex organis Ioan. 19.

gania

ganis corporeis:quia tñ præsupponunt actum potentiarum organicarum,ſ. fantaſiæ, vel æſtimatiuę, aut memorię, cum ſm

3. de ãia Philo. Neceſſe ſit intelligentem fantaſmata ſpeculari. Cuius ſignum eſt, ꝙ perfectè dormientes nil intelligunt, eò ꝙ fantaſia (quæ eſt ſpeculum intellectus) clauſa ſit. Ideo hmôi potentiæ non organicæ præſupponunt & requirunt diſpoſitionem organorum potentiarum,quarum actus præſupponunt maxime cerebri, quod eſt organum fantaſiæ, æſtimatiuæ, & memoriæ. Vnde videmus ꝙ qui ſunt cerebro turbati, & indiſpoſiti, vix recte iudicant aut ratiocinantur.

§. 1. *De intellectu agente.*

Anima rationalis(vt iã dictum eſt(habet tres potentias, organo corporeo alligatas,ſ.intellectum agentem, intellectum poſſibilem, qui dr̃ memoria intellectiua, & voluntatem, quæ dr̃ appetitus intellectiuus & rõnalis. Intellectus agens ſm Philo. eſt potentia naturalis animæ ra

3. de ãia, tionalis,organo corporeo nõ alligata:qua mediante intelligibilia in potẽtia fiunt intelligibilia in actu, & qua intellectus poſſibilis fit quodam modo omnia, hoc eſt recipit in ſe omnium rerum ſpecies ſiue ſimilitudines,quæ dñr ſpecies ĩtelligibiles. Et ſic debet intelligi illud Sapientis, vbi loquens de homine, ait:Dedit illi dñs vir

Sapien. 1 tutem continẽdi omnia. Comparatur autem intellectus agens lumini:quia quemadmodum colores in tenebris,viſibiles in potentia lumen facit eos viſibiles in actu: quia adueniente lumine multiplicanĩ ſpecies intentionales,in aere,& recipiũtur in potentia viſiua: qua receptione facta, vñr in actu:Ita intellectus agens fecit, vt naæ rerum (quarum ſimilitudines ſunt in fantaſia,& ſunt intelligibiles in potẽtia)fiant intelligibiles in actu, quia cum in fantaſia ſint materiales & particulares & extenſæ & ob eam cãm non ſint perceptibiles ab ipſo intellectu, qui eſt vniuerſalium:in intellectu agente illuminantẽ deputantur, & abſtrahuntur, fiuntq; vniuerſales & intelligibiles actu, hoc eſt apprehenduntur & recipiuntur ab intellectu poſſibili abſque conditionibus indiuiduantibus, quę ſunt materia,hac indiuiduali quantitate & alijs particularibus accidentibus ſignatã, ſub quibus quidditas & natura rerum eſt incluſa, & quaſi quibuſdam cortinis & velaminibus abſcõdita in fantaſia.Sed per lumen intellectus agentis natura illa abſque conditionibus indiuiduantibus apparẽs, offertur intellectui poſſibili moto per fantaſma, quod virtute ipſius intellectus agẽtis cauſat, producit,ac imprimit vnam ſpeciem intelligibilem ſiue ſimilitudinẽ ſpiritualem & vniuerſalem illius naturæ ſic illuſtratæ.Et ſic intellectus poſſibilis a fantaſmate tanquam obiecto, per virtutem intellectus agentis excitatus,recipit illam ſpeciem ab eo, ſicut potentia viſiua virtute luminis materialis recipit ſpeciem intentionalem coloris a colorato. An autẽ in illa receptione ſpeciei intelligibilis intellectus ſe habeat mere paſſiue, prout & viſus:aut partim actiue, vt adamas attrahendo ferrum, adhuc ſub iudice lis eſt, & prolixa cõcertatio,& quam breuitatis cauſa relinquo. Et quia prędicta ſpecies apprehẽditur & recipitur abſque conditionibus indiuiduantibus:ideo recipitur immaterialiter & ſpiritualiter & vniuerſaliter,ſic ꝙ illa ſpecies intelligibilis eſt vniuerſalis,nõ in eſſẽdo,ſed in repræſentãdo: quia quantum eſt ex ſe,ſpecies illa nõ magis repræſentat Sortem quam Platonem: ſed ſolum repræſentat naturam humanã, quæ eſt realiter & particulariter in quolibet ſuppoſito. Talis apprehenſio dr̃ abſtractio, non ꝙ ſit realis ſeparatio: ſic quod ſpecies illa intelligibilis fuerit prius in fãtaſmate ſubiectiue, & deinde ꝑ fantaſma intellectus poſſibilis transfuſa, & ſic ſeparetur a fantaſmate:quia idem accidẽs numero non migrat de ſubiecto in ſubiectum. Neque etiam eſt abſtractio, quæ ſequitur ex actuali conſideratione vnius, abſque conſideratione alterius: quia talis abſtractio eſt reſpectus rationis, generis vel ſpeciei, conſequens abſtractionem, de qua hic non intelligimus. Sed accipitur hic abſtractio, prout eſt quædam realis motio, qua mouetur intellectus poſſibilis a fantaſmate, illuſtrato virtute intellectus agentis, velamen ſeu cortinam illarum conditionum indiuidualium aperientis, ad recipiendũ ſpecies intelligibilis naturæ præſentatæ virtute intellectus

agen-

agentis, & quidditatis rei materialis, sensibilis, habentis supposita materialia sensibilia mouentis principalis, & excitantis intellectum possibilem ad recipiendum illam, sicut dictum est de potentia visiua: quæ mota ab obiecto suo mediante lumine corporali, recipit speciem visibilem. Et hæc illustratio fantasmatis siue apertura velaminum & cortinarum, qua fit ostensio rei latētis, dicitur depuratio fantasmatis. Vnde D. Tho. dicit: Si quis recte considerет, intellectus agens ſm ea quæ Philosophus de ipso tradit, nō est actiuū principiū immediatum respectu intellectus possibilis directe, sed magis respectu fantasmatū, per quæ intellectus possibilis reducitur in actum, quando aspectus eius inclinatur ad fantasmata sic instrata, tanquam ad obiectum conueniens sibi per fantasma, non virtute propria, sed virtute intellectus agentis præsentatum. Et sic fantasma se habet instrumentaliter ad huiusmodi abstractionem, quæ dicitur simplicium apprehensio, quæ facit intelligibilia in potētia esse intelligibilia in actu primo, hoc est habituali, cū illa species intelligibilis sit habit⁹, & maneat in dormiēte, & in actu secundo, quando intellectus possibilis illa specie intelligibili habituali informatus, per illam se reducit ad actualem considerationem illius naturæ, Et ex illo actu secundo formatur alia similitudo actualis rei intellectæ, ad quam actus intellectus possibilis sic informatus immediatè terminatur, quæ dicitur verbum cordis & conceptus vltimatus ad rei quā tendit & immediatè terminatur actus intelligendi, & nō vltimatus, si est naturalis similitudo vocis, vel scripturæ vel aliquid huiusmodi aliud repræsentans. Et mediāte illa actuali similitudine siue verbo cordis, intellectus reflectitur & terminatur ad fantasma illius speciei: & tūc videt naturam illam esse in supposito particulari, quod per illud fantasma præsentatur cum conditionibus indiuiduantibus: & tandem mediante illo terminatur ad ipsam rem intellectam extra hominem existentem. Et tunc est perfecta cognitio apprehensiua & quidditatiua intellectus. Vnde D. Thom. dicit: Natura lapidis vel cuiuscunque rei materialis cōplete, verè, & perfectè cognosci non potest, nisi secundum quod cognoscitur, vt in particulari existens. Nec obstat præmissis, ꝙ fantasma sit accidens materiale, similiter & quidditas rei sit etiam materialis, & per consequens non possit agere in intellectum, qui est spiritualis, cum oporteat causam esse potiorem & nobiliorem effectu, & agens passo: materialiaque non possint agere nisi per contactum, quem non habent circa spiritualia. Quia hoc verum est virtute propria instrumentaliter tamē, & virtute alterius non est inconueniens. Vnde calor naturalis virtute substātię generat carnem, & verba sacramentalia causant instrumentaliter characterem & gratiam. Ex præmissis patet, ꝙ abstractio tripliciter accipi potest. Primò, pro abstractione reali, scilicet vni⁹ rei de vno loco, ut ponatur in alio. Secundo, pro respectu quodā resultante ex consideratione vnius sine altero, & illa non est ens reale: nec potest esse fundamētum entis realis. Tertio, pro abstractione speciei intelligibilis quidditatis rei materialis, qua deputantur species accidentium, quę sunt in materia sensibili, & sic quidditates rerum materialiū fiunt vniuersales & intelligibiles actu, & vt ab hac albedine præsentata per fantasma, mediāte illustratione intellectus agētis fit in intellectu possibili, spēs siue naturalis similitudo quidditatis albedinis, quę repræsentat omnes albedines, & sic est vniuersalis in repræsentando. & ita dicendū est de aliis accidentibus. unde D. Tho. dicit, ꝙ cognoscere id quod est in materia indiuiduali, non prout est in tali materia, est abstrahere formam a materia indiuiduali, quam fantasma repræsentat. Sed notandum quòd duplex est materia. Quædam communis, vt caro & ossa non est indiuiduata. Alia est indiuidualis, hoc est signata hac quātitate, vt hæ carnes, & hæc ossa. Intellectus abstrahendo speciem rei naturalis, nō abstrahit à materia communi, cum sit de essentia rei naturalis: quia quælibet res materialis est composita ex materia, & forma. Sed abstrahit à materia indiuiduali, hoc est ab his carnibus & ab his ossibus: quæ non sunt de ratione siue definitione speciei, puta hominis, sed sunt partes indiuidui, vt dicitur in octauo Metaph.

Ver.

Marginalia: q. de anima. ar. 18 ad 20. — 2. q. 34. ar. 7. — Abstractio triplex. — 1. p. q. 85 ar. 1. — Materia duplex.

Ver. 1. *De obiecto intellectus agentis.*

C OBiectum Intellectus agẽtis, circa qđ immediate operatur pro statu huius vię, est fantasma non apertum, neque illustratum: mediate verò est intellectus possibilis, quem mediante fantasmate mouet ad duo. Primò ad abstrahendum species intelligibiles. Secundò, illis habitis ad actualem considerationem, quam pro statu huius vitæ intellectus possibilis habere non potest, nisi se conuertendo ad fantasmata. Vnde Philosophus dicit: Necesse est intelligentem, fantasmata speculari. Et quia fantasmata secundum se non sunt illustrata: & propterea secundum se non possunt præsentare obiectum intellectui possibili: ideo etiam abstractis speciebus, non potest intellectus possibilis habere actualem considerationem absque actione intellectus agẽtis, illustrantis fantasmata: quæ sunt quoddam medium. Ideò perfectè dormientes nil intelligunt. Et ideo sicut actio luminosi est in medio, ita actus intellectus agentis est in fantasmate per modum fluxus. Ex quo sequitur, quod fantasma est instrumentũ intellectus agentis. *3. de aīa.*

Ver. 2. *De intellectu agente in anima separata.*

D QVum intellectus agens in anima separata nõ sit ociosus, eo quod Deus & natura nihil faciunt frustra, necesse est ipsum habere aliud obiectum saltẽ immediatũ. Anima. n. separata vel nihil intelligit, vel alio modo intelligit, quã intelligeret cũ esset corpori coniuncta, quia qñ est coniuncta, intelligit, mediantibus fantasmatibus, quæ speculatur. Cũ igitur anima separata nõ habeat fantasmata: consequens est vt nõ eodem modo intelligat. Et vr̃ etiam quod nec per species a fantasmatibus abstractas, cum illæ sint causatę a fantasmatibus. Et sic remotis vel absentibus fantasmatibus, nõ videntur intellectui proportionatæ, & per cõsequẽs intellectus per eas non potest intelligere. Dicere autem ꝙ omnia separata nil penitus intelligat, est negare ordinem institutionis diuinæ. Deus enim (qui creauit animam intellectiuam ad intelligendum) ordinauit ẽt quòd aliquando separetur. Si ergo separata non posset intelligere, iam non seruaretur ordo a Deo institutus, & frustra videretur esse creata, eo quòd non posset consequi finem intentum a Deo. Necesse est ergo dicere, quòd sicut Deus creando animam & infundendo eam corpori, dèdit illi modũ intelligendi cõnaturalem pro statu vię quo est corpori coniuncta, etiam ordinauerit illi modum intelligendi pro statu quo esset separata a corpore & fantasmatibus. Ideo probabiliter dicunt aliqui, quòd Deus separando eam a corpore, dat & infundit illi tot & tantas species, quot & quantas, potuisset in via, & corpori coniuncta abstrahere & acquirere, maxime animabus paruulorum, qui ante peccatum actuale decedũt. Et cum anima rationalis secundum suam naturam sit inferior angelis, iuxta illud Psal. Minuisti eum paulominus ab angelis: sequitur, ꝙ Deus dat animæ separatę in eius separatione inferiorẽ & imperfectiorem modum intelligendi, quàm dederit angelis. Modus autem intelligendi qui datus est angelis in eorũ creatione fuit per influentiam diuini luminis, impressi in speciebus & similitudinib. rerum in intellectibus eorum concreatis, vnicuique secundum modum suæ naturæ, superioribus angelis species vniuersaliores, & plura repræsentantes, & inferioribus angelis species minus vniuersales, & pauciora repręsentantes creando. Vnde sequitur ꝙ angelis superioris naturæ, seu ordinis impressit & concreauit multo plures species seu similitudines rerum quàm angelis inferioribus: quia multo plures sunt species, quàm genera, & minus vniuersalia, quàm magis vniuersalia. Cum igitur anima rationalis sit in infimo gradu intellectualium creaturarũ, & omnes animę sint vnius gradus & vnius speciei: necesse est dicere, sequendo prædictũ ordinẽ naturæ institutũ a Deo, ꝙ omnibus animabus paruulorum decedentium ante vsum rationis, & absq; baptismo, in morte seu separatione a corpore imprimat & infundat Deus tot species intelligibiles rerum, quot poterant acquirere coniunctæ corpori, saltẽ seclusis acquisitis, q̃ in eis manẽt. Quæ quidem species infusę sunt proportionatæ lumini virtuti intellectus agentis: & sic per eas omnia creata & naturalia intelligere possunt. ¶ Ex quo sequitur, quod omnes animæ paruulorum in limbo *Psal. 6.*

bo

bo existentium, sunt ęquales in scientia & cognitione, & beatæ beatitudine naturali: licet sint priuatæ beatitudine supernaturli propter peccatum originale, quæ priuatio non generat tristitiam, eo quod nō apprehendāt sibi deberi: uel quia Deus non concurrit, cum ordinauerit pœnas sensibiles, respōdere delitijs & uoluptatibus, vt amplius infra dicetur. An autem per essentiam suam seipsas videant, an per illas species, altioris est negoiij, quā susce-
1.p.q. 4. 89. & in 4. de anima art. 15. ad nonum. primus. Verum quia Deus non solum instituit ordinem naturæ, sed etiam ordinem iustitiæ, quæ retribuit vnicuiq; secū dum opera sua, meritoria scilicet & demeritoria, vt bene declarat Apostolus: hinc
Rom.2. est, quod Deus animabus adultorum diuersimodè merentium vel demerentium,
Deu. 25 in morte & separatione infundit diuersas species, s̃m proportionē meritorū vel demeritorū: ut qui magis meruerunt, magis gaudeant & lętent: & qui amplius demeruerunt, amplius torqueantur: vt secundū mēsurā delicti, sit & plagarum modus. Vnde sequitur, quod omnes damnati in inferno non ęqualiter torquebuntur: neque beati in cœlo ęqualiter remunerabūtur. Patet etiam, quod omnes animæ paruulorum baptizatorum decedentium ante vsum rationis, æqualiter præmiabunt, quia æqualiter participant meritū Christi, eis in sacramento baptismi communicatū. Et loquitur hic de speciebus infusis secundum proportionem gratiæ, & propter meritum communicatum: & non si aliūde proueniat, ex Dei liberalitate, propter preces assistentium, vel vt proportionentur ruinis angelorum, qui etiam in in s̃mo ordine non erant ęquales in gratia, quæ secundum D.Thomam data fuit secundū proportionē naturaliū specie differentiū. Circa hæc tn̄ nil determino, sed doctorū examinationi relinquo. Resolutio ergo est, q intellectus agens in anima separata habet pro obiecto immediato species acquisitas, quas acquisiuit in via, & infusas a Deo in separatione: quæ sunt eiusdē rationis cū acqsitis, quas illustrat: quia tales species non sunt ex seipsis luminosæ: nec sufficiunt mouere intellectū ad actū s̃m, siue ad actualē cognitionē, sicut species intelligibiles angelorū, & q̃ propter altiorē gradū naturæ eorum sunt luminosæ, & quib. mediantib. angeli absq; alio lumine possunt intelligere. Et ideo non ponitur in eis intellectus agens, sicut in homine, qui tenet infimum gradū inter intellectuales creaturas: qua ꝓpter in anima separata species intelligibiles acq sitæ in via, & infusæ in eius separatione, egent illuminari, vt mouere possint intellectum: quæ illuminatiō fit per intellectū agentem, qui alio modo operatur pro statu vię, & animæ coniunctæ: quia immediate illustrat fantasmata, & alio modo pro statu animæ separatæ, pro quo nō habet deputare fantasmata, nec species abstrahere, sed solum immediate illuminat species acquisitas vel infusas. Et sic alius & diuersus est modus intelligendi animæ vnitæ corpori, & separatę a corpore.

Ver.3. *De differentia intellectus agentis a sensu & intellectu passibili.* A

INtellectus agens differt a sensu, siue a potentijs sensitiuis: quia intellectus agens non est alligatus organo corporeo, & manet subiectiue in anima separata, non autem potentię sensitiuæ. Differt ēt ab intellectu passibili, sicut actiuum principiū a passiuo. Intellectus enim passibilis abstrahit & recipit species intelligibiles, & per eas intelligit. Intellectus autē agēs nō abstrahit neq; apprehendit neq; recipit species, nec intelligit. Et si alicubi dicatur, q est potentia appræhensiua, intelligendum est causaliter & dispositiue. Præterea etiam in hoc differt, quia intellectus passibilis quandoque est in potentia, & quandoque in actu, & diuersimode se habet in actibus suis. Intellectus vero agens s̃m quod est in se, semper est in actu, & vniformiter se habet, naturaliter & non libere agens. Et sic adeo exercet officiū suū in non habentib. vsum rōnis, sicut in habentib. Vnde pueri secundum Philoso. omnia apprehendunt, & mirant. Solū impedit per ligamen sensuum.

Ver. 4. *De ligamine sensuū & intellectus.* B

SEnsus ligantur dormientibus per euaporationes & fumositates, vt habet Philosophus. Et ideo secundum dispositionem huiusmodi euaporationum contingit esse ligamen sensus maius vel minus. Quando est magnus motus va- *In lib. de som. & vig.*

porum, ligatur non ſolum ſenſus communis, ſed etiam imaginatio ſiue fantaſia: ita vt nulla appareant fantaſmata, ſicut maxime quãdo aliquis incipit dormire poſt multum cibum & potum. Si vero motus vaporum aliquanto fuit remiſſior, apparent fantaſmata, ſed diſtorta & inordinata, ſicut accidit in febricitantib. Si vero prædictus vaporum motus fuerit magis mediocris, non ſolum imaginatio remanet libera, ſed etiam ipſe ſenſus communis ſoluitur: ita quod homo interdum iudicat dormiendo ea quæ videt, ſomnia eſſe iudicans inter res & rerum ſimilitudines. Sed tamen aliqua ex parte remanet ſenſus communis ligatus. Et ideo licet aliquis diſſimilitudines diſcernat, ſemper tamen in aliquibus decipitur.

Ver. 5. *De neceſſitate intellectus agentis.*

C — *1. de aïa.*

NEceſſitas ponendi intellectum agentem fuit, eo quod anima rationalis (prout Philoſo. dicit) eſt tanquam tabula raſa, in qua nihil depictum eſt, depingibilis tamẽ virtutibus & ſcientijs: quod intelligendum eſt quantum ad intellectum, qui eſt ſubiectum illarum: quia intellectus humanus non habet ſpecies inditas: eſt tamen aptus natus acquirere ſpeciem à rebus, & fieri quoddammodo omnia, hoc eſt abſtrahere a fantaſmatibus ſpecies omnium rerum ſenſibilium. (vt dictũ eſt.) Et cum omne quod mouetur, ab alio moueatur, quia potentia nõ reducitur ad actum, niſi per aliquid quod eſt actu: ideo potentiæ ſenſitiuæ exteriores reducuntur in actum ab obiecto extrinſeco, a quo recipiunt ſpecies ſenſibiles, per quas actuãtur & ſentiunt. Idem apparet in ſenſibus interioribus, qui reducuntur in actum per ſpecies ſenſuum exteriorum. Senſus autem interior ex ſe non poteſt mouere intellectum, neque præſentare ei obiectum, quia intellectus eſt vniuerſalium, ſenſus vero particularium. Et ideo neceſſario ponenda eſt virtus in anima, per quam præſentetur intellectui obiectum ſuum, alias intellectus nihil poſſet intelligere: quod non eſt dicendum, quia tunc fruſtra eſſet. Cum ergo Deus & Natura nihil faciãt fruſtra: neceſſe eſt dicere, quod Deus dedit aliquam virtutem intrinſecam, per quam intellectus reducitur ad actum ſuũ. Illam virtutẽ vocamus intellectũ agentẽ, qui modo ſuperius expreſſo, per illuſtrationem fantaſmatis præſentat obiectum intellectui poſſibili: & educit ipſum de potentia in actum.

1. p. q. 79 art. 3. & in q. vnica de anima ar. 4.

§ 2. *De intellectu poſſibili.*

D

INtellectus poſſibilis eſt potẽtia naturalis animæ rationalis, non alligata organo corporeo: qua mediante anima dicitur quodammodo fieri omnia, hoc eſt, põt ſuſcipere omniũ rerũ intelligibiliũ, ſiue ſenſatarum, ſiue non ſenſatarum formas ſiue intelligibiles ſpecies. Et ideo dicitur paſſibilis, inquantũ põt recipere. Et paſſibilis, inquantũ eſt in põtẽtia ad agendũ, & vtendum ſpeciebus receptis. Et quia nobilius eſt agere, quã pati: ideo cõmunius dicitur poſſibilis. Et ſi inueniatur alicubi intellectus ſine determinatione, de intellectu poſſibili intelligendum eſt.

Ver. 1. *De obiecto poſſibilis.*

E — *9. Meta.*

OBiectum formale primum & per ſe ſiue adæquatum, circa quod verſatur intellectus poſſibilis, eſt ens in tota ſui communitate: quia (vt dicit Philoſ.) vnum quodque eſt intelligibile inquantum eſt actu, hoc eſt ſecundum quod habet rationem entis, quæ eſt habere eſſe reale, vel rationis. Ex quo ſequit, quod duplex eſt ens quod obijci poteſt intellectui poſſibili, ſcilicet ens reale, & ens rationis.

Ver. 2. *De ente reali.*

F — *Entis realis diuiſio*

ENs reale eſt quod habet eſſe abſque reflexa operatione intellectus. Dictũ eſt, reflexa, propter actus intellectus, qui ſunt entia realia, & non poſſunt eſſe abſque operatione intellectus: tamen bene abſque operatione reflexa. Ens reale prima diuiſione diuiditur in ens creatum & increatum, ſiue finitum & infinitum. Et creatum in ſubſtantiam, & accidens. Subſtantia uero in corpoream & incorpoream: Corporea in corruptibilem & incorruptibilẽ: Corruptibilis vero i animatã & inanimatã: & Animata in vegetatiuam: & ſenſibilem. & ſenſibilis in rationalem & irrationalem: vt latius in arbore Porphyriana, & in li. prædicamentorũ cõtinetur. Subſtãtia creata eſt ens, quod habet ex natura ſua eſſe per ſe, & non in alio ſubiectiue, & poteſt ſubſtare accidentibus, & ea ſuſti-

Subſtantiæ diuiſio.

ne

nere siue communicare illis esse, vt homo. Quanuis humana natura in Christo non habeat esse per se proprium, sed subsistat in esse existentię diuinæ: tamen ex natura sua competit ei habere esse per se. Vnde si Deus de sua potentia absoluta relinqueret humanam naturam, statim sublata vnione hypostatica, ex illa natura quæ nunc est assumpta, flueret vnum esse existentiæ sibi propriū, & esset homo: & ideo est accidens: quia accidenti non conuenit ex natura sua posse esse per se. Licet enim quantitas in sacramento altaris sit per se, & non in alio subiectiue, & substet alijs accidentibus scilicet colori, sapori, odori, figuræ: hoc tamē non habet ex natura sua: sed miraculose, virtute & potentia diuina. ¶ Accidens autem est ens reale, quod ex natura sua nō habet esse per se, sed in alio vel actu, vel aptitudine. Quod dictum est propter accidētia, quæ virtute diuina possunt separari non solum a substantia, sed etiam a quantitate: tamen semper habent aptitudinem inexistendi: licet inesse siue inexistere actu non sit de eius essentia, cū possit separari. Et sic debent intelligi verba in cōmuni definitione accidentis, qua dicitur quòd Accidēs est quod potest adesse & abesse subiecto præter subiecti corruptionē, nisi insit à natura, vt risibile homini, & habitudo siue relatio dependētiæ creaturæ. Accidens diuiditur in accidens commune & proprium. Itē diuiditur per nouem genera generalissima, siue prædicamenta, scilicet quātitatem, qualitatem, ad aliquid, actionem, passionem, situm, vbi, quando, & habitum. Diuisio tamen illa est analoga, quia primo conuenit quantitati, quæ est fundamentum omnium accidentium corporalium & materialium: deinde qualitati: & hæc duo prædicamenta sunt absoluta, cætera uerò sunt respectiua. Accidens proprium est quod conuenit vni, soli, & semper, & fluit a principiis speciei, vt risibile. Accidens commune est, quod potest conuenire plurib. speciebus, vt color. Nec est inconueniens, quia accidens proprium conueniat pluribus indiuiduis: quia accidēs proprium dicitur respectu speciei specialissimæ, licet impropriè possit conuenire speciei subalternę, si fluat ex principiis eius: & similiter indiuiduo, si fluat ex principiis eius. Nec inconuenit etiam quod aliquod accidens sit proprium & commune aliis sicut Calor, qui est propriū ignis, tanquā fluens a principiis eius: & est commune aliis per ignē uel motū calefactis. Et quantitas continua, quæ est propriū substantiæ materialis: & calor, qui est propriū corporis opaci. Accidens cōe diuiditur in accidens separabile, ut albedo: & accidens inseparabile, ut nigredo in coruo. Contingit tamen accidens esse & denominari inseparabile tripliciter. Primo propter difficultatem, ut in exēplo dato: quia nigredo a coruo artificiose potest separari, difficulter tamen. Secundo dicitur inseparabile naturaliter, quia non potest quacunq; arte aut uirtute naturali separari, ut quantitas a re quāta, & sic omne accidens proprium est inseparabile. Tertio propter implicationem cōtradictionis, ut habitudo seu relatio dependētiæ creaturæ ad creatorem: implicat enim quòd sit creatura, & quod non depēdeat a Deo. Aliqui idē dicunt de proprio speciei specialissimæ, quod fluit a principiis speciei. Sed melius uidetur dici, quòd Deus pōt suspēdere concursum suū: & tūc non fluet. ¶ Prædicta decem genera rerū siue prędicamēta dicunt principia formalia qa sunt principia cognoscēdi, imò & essendi, cum omne superius actu & intellectu includatur in inferiori, sic q non pōt haberi cognitio (saltem distincta) inferioris sine cognitione superioris. Non enim distinctè quis cognoscit hominē q nō cognoscit animal: & sic de aliis præcipuè generalissimis, quæ sunt cōmunissima. Ideo Philosophus dicit. Sunt enim primum nobis nota confusa magis. ¶ Hęc decem genera rerum considerantur à Metaphysico & Dialectico, diuersimode tamen: quia Metaphysicus considerat principaliter naturam eorum secundum quod sunt prima principia: in quib. omnia alia continentur, & quæ de omnibus essentialiter prædicant, & ad quæ omnia reducuntur. & sic cōsiderat ens rationis. quod reducitur ad hæc tanquā fundamenta eius: Logicus autē non cōsiderat principaliter res in natura sua, sed pro quāto in ipsis fundant intentiones aliquæ siue respectus, puta generalitatis seu communitatis superioritatis,

Accidentis definitio.

Accidentis diuisio

In Proæmio Phy.

secundum quendam ordinem minus cõmunis siue inferioris ad maius commune hoc est ad superius, q̃ dialecticus ordinat secũdum sub & supra, inferiora ponit, sub & superiora supra, & differentias diuidentes & contrahentes a latere. Talem coordinationẽ prioritatis & posterioritatis naturalis intelligibilitatis (quæ consequitur apprehensionem rei prout est obiectiue in intellectu) vocant dialectici prædicamentum: & dicunt omnia entia realia finita, vel esse prædicamenta, vel poni in aliquo prædicamentorum, vel per se, vel reductiue. per se quidem, quæ habent tres cõditiones. Prima est, quod sint vniuoca, hoc est quæ sub vna ratione vel conceptu & æque primo prædicantur de suis inferioribus. Ideo ens non est prædicamentum: quia non est vniuocum, sed analogum: dicitur.n. prius de substantia, quàm de accidente, cùm substantiã habeat perfectius esse, quàm accidens: quod pendet ex ea in triplici genere causæ, scilicet efficientis, materialis, & formalis. Pariter accidens non est prædicamentum, cum primo dicatur de quantitate, quæ est fundamentum aliorũ. Secunda conditio, quòd sit ens reale finitũ & limitatũ. Ideo Deus non ponitur in prædicamento, nec entia rationis: quanuis aliqui addant prædicamentum signi: ad quod volunt omnia entia rationis, explicita per uocẽ vel scripturam, & omnia alia signa voluntaria reduci: a quibus non discrepat D. Tho. qui dicit Sacramentum esse in genere signi.
3.p.q.60
Tertia conditio est, quòd sit ens completum, & non sit pars. Ideo anima, & materia, & alia entia quę sunt partes aut principia seu via aut termini, non ponuntur per se prædicamento vel prædicamentis: reductiuæ tamen ponũtur in prædicamento vel prædicamentis totius: & sic generatio, corruptio, esse existentiæ, materia & forma, reducũtur ad prædicamentum substantiæ: augmentatio, diminutio, rarefactio, & condensatio, ad prædicamentum quantitatis: motus alterationis, ad prædimentum qualitatis. & sic de aliis.

Ver. 3. *De ente rationis.*

Entis rationis diuersæ acceptio.

ENs rationis accipitur dupliciter: Primo pro ente causato a ratione, aut in eo subiectiuato. Et sic species intelligibiles, actus intelligendi, conceptus vltimatus, & non vltimatus, siue verbum cordis, dispositiones & habitus intellectuales, acquisiti vel infusi, & respectus naturaliter consequentes ex illis, & aliæ huiusmodi, dicuntur entia rationis, quamuis secundũ essentiam suam sint realia, & hoc modo acceptum non condiuidit ens. Secundo accipitur ens rationis, pro eo quod consequitur actum rationis & est in ea duntaxat obiectiue, & nullibi subiectiue: & q̃ cessante operatione intellectus, nullũ habet esse, & hoc modo condiuidit ens cum ente reali. Exempli gratia: Cum intellectus, abstracta à fantasmatibus natura hominis quæ est in Sorte, reflectendo se ad fantasmata à quibus abstraxit, & comparat eam illis, & inuenit eum conuenire pluribus rebus per fantasmata repræsentãtis: ad illum actum comparationis intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur speciei ad indiuidua: qui quidem respectus non habet esse per se, & sic nõ est substantia: neque est in intellectu subiectiue, neque alibi: & cessante operatione intellectus ab illa comparatione, nullũ habet esse, & est purum non ens. Sed manente prædicta comparatione, intellectus potest reflecti supra actum suum, & considerare respectum illum, & sic respectus ille erit obiectiue in intellectu: quia intellectus versatur circa illũ & sic est obiectum eius. Nec incõuenit aliquid esse obiectiue in intellectu, & terminare intellectũ quod non est in eo subiectiue. Quia homo & alię res ad extra sunt obiectiue in intellectu: & sunt obiectum intellectus, & terminant actum eius mediantibus speciebus intelligibilibus: & tamen non sunt subiectiue in ipso. Sicut potentia visiua per speciẽ coloris non solũ terminatur ad colorẽ, qui est obiectum eius, sed etiam ad quantitatem, & ad motum qui consequitur quantitatẽ. Sic intellectus terminatur ad ea, quæ consequuntur actum suũ, & rẽ apprehensam, quæ est obiectum eius. Et sic ens rationis dicitur obiectum intellectus, nõ primo & per se, sed per ea in quibus fundatur, & ad quæ terminatur. Potest tamen esse quod sit in intellectu subiectiue, vt quando intellectus reflectitur supra actum suum, vel considerat habitum, aut

aut alia quæ in eo sunt, tunc respectus naturaliter consequens dicitur ens rationis primo modo. & tamen est subiectiue in intellectu.

E *Relationis definitio, & diuisio.*

Ver.4. *De respectu, siue relatione*

QVum omne ens rõnis sit respectus quidam & sic non possit bene intelligi, ignorata natura respectus. Ideo de essentia siue natura respectus dicendũ est. D. Tho. dicit, ꝙ respectus siue relatio essentialiter (hoc est ꝓ formali) est ordo, vel dependẽtia, aut aliqua alia inclinatio, aut habitudo vnius rei ad alterã, & illa habitudo siue respectus aliqñ est realis ex vtroq; extremo, aliqñ ex altero tãtũ est, qñ res ẽm suã naturã habet dependentiã uel inclinationẽ ad eam, sicut effectus ad causam, filius ad patrem: & tales sunt respectus prædicamenti ad aliquid. Et ad hũc respectũ realem tria requirũt. Primo ꝙ extrema sint realia: inter ens enim & nõ ens nõ põt esse relatio realis. Secundo: ꝙ sint realiter distincta, & ꝙ vnum possit vere negari de alio, & sic eiusdem ad seipsum nõ est relatio realis. Tertio, ꝙ extrema illa sint eiusdẽ ordinis. hoc est mutuæ depẽdẽtiæ, saltẽ ꝓ formali. Quia nõ oportet ꝙ materiale fundamentũ depẽdeat a materiali termini. Sortes.n.pr̃ nõ pendet a Platone filio, qa põt esse & aliqñ fuit sine eo. Sed paternitas bene pendet a filiatione, nec põt separari, qa ẽm Philoso. relatiua sunt simul natura. ¶ Aliqñ respectus est rõnis tantũ, cũ s. aliquid prædictorũ triũ deficit: & hoc cõtingit qñ comparatio vel habitudo est uolũtaria, & nõ naturalis, hoc est quæ nõ necessario ponit̃ ad positionẽ fundamẽti, ut in respectib. uniuersitatis generis vel speciei, & alijs quæ tractant̃ in logica: quorum cõparationes sunt voluntariꝫ, hoc est liberꝫ, & non naturales, siue necessariꝫ. Nõ enim omnes qui apprehẽdunt naturas rerum, faciunt tales comparationes, quales Logici. ¶ Aliqñ respectus ex parte vnius extremi est realis, & ex parte alterius est rationis: qm̃ habitudo vel depẽdentia ex parte vnius extremi, est naturalis: & ex parte alterius non: vt dependentia siue relatio creaturꝫ ad Deum: Creatura enim naturalis, hoc est necessaria dependentia pendet a Deo, & non potest non pendere ab eo. Deus autem cum sit primum principiũ, a nullo pẽdere potest: ideo creatio actiua non est respectus realis: ẽt pro formali, cũ non sit naturalis siue necessaria, sed libera: Deus enim non necessario, sed libere creat & producit res ad extra. Præterea cum Deus sit infinitus per essentiam, non est capax alicuius accidentis. Creatio vero passiua est respectus realis, cum dependentia sit naturalis, non libera. Et eodem modo dicendum est de a ijs relationibus & nominibus, quæ conueniunt ei ex tempore: ut dominus, gubernator, & alia huiusmodi. Huius generis sunt respectus obiecti ad actum, vel habitum, seu potentiam naturalem passiuam, prout scibile ad scientiam, visibile siue coloratum ad visum. Quia obiectum scibile non pendet a scientia, nec visibile a visu: cum scibile posit esse absque scientia, & coloratũ absque visu. Sed scientia pendet a scibili, & visio a colorato seu visibili. Quia obiectum mouet potentiam, & causat notitiam, & per consequens scientiam. Obiectũ ẽt se hẽt per modũ mensurantis: actus vero & habitus, necnon potentiæ passiuæ & cognitiuæ, per modum mẽsurati relatio aũt mẽsurati ad mẽsurã, est ralatio realis, sed nõ ecõuerso: quia mẽsura saltẽ naturalis, nõpendet a mensurato, sed mẽsuratũ a mensura naturali: secus est de artificiali: Pannus.n. nõ pẽdet ab vlna: & iõ respectus illius mẽsuræ est rõnis ex vtroq; extremo.

Tria requisita ad respectũ realem.

Respectus realis, ex altero extremo.

Ver.5. *De differentia respectus realis & rationis.*

VLtra prædicta requisita ad relationem siue respectum realem, per quæ distinguitur a respectu rationis, respectus realis adhuc differt a respectu rationis in hoc quod plura requiruntur ad respectum realem, quam ad respectũ rationis. Quia ad respectum realem requiruntur quinque, scilicet subiectum, fundamentũ, ratio fundandi, terminus, & subiectum termini: vt facile videri potest in respectu seu relatione patris ad filiũ: Sortes enim est subiectum paternitatis, potentia generatiua est fundamentum: ratio fundandi est genuisse siue potentia in actum reducta. Terminus est filiatio: & subiectum ter

mini est Plato filius. In respectu verò rationis non requiritur subiectum, sed sufficit fundamentum & terminus, & aliquando fundamentum non est reale, vt in negatione, & in secundis respectibus rõnis: vt infra dicetur. Fundamentum respectus rationis est natura, vt intellecta siue abstracta, siue vt est in intellectu a cuius intellectione immediatè inchoatur comparatio. Terminus verò est natura ad quam terminatur comparatio prout cum cõsideratur natura hoïs, vt conueniens Sorti & Platoni. Natura hominis est fundamentum, & eadem natura (prout est in Sorte vel Platone) est terminus. Non enim est inconueniens, ꝙ eadem natura diuersimodè considerata, sit fundamentum & terminus: licet fundamentum & terminus possint esse diuersæ naturæ: vt qñ natura hominis & angeli apprehenduntur & considerantur, vt differentes, fundamentum & terminus illius differẽtiæ sunt diuersę naturæ. Non inconuenit etiam, ꝙ vna natura apprehensa (a qua inchoatur cõparatio) habeat plures terminos, sicut Sortes eadem paternitate terminatur ad plures filios: quia eadem potentia, imò aliquando eodem actu genuit illos. Fundamentũ entis rationis est duplex, & aliquando triplex, s. propinquum, remotum, & remotissimum. In primis respectibus rationis fundamentum est natura ad extra, vt intellecta: propinquum verò est species intelligibilis illius naturæ. In secundis verò, primus respectus rationis est fundamentum propinquum: species intelligibilis est remotum: & natura ad extra, vt intellecta siue obiectiuè existens in intellectu, est remotissimum: & sic cõsequẽter dicẽdũ est, si super secundis respectibus fundentur alij.

Fundamẽtum entis rationis triplex.

Ver. 6. *De diuisione entis rationis, & negatione.*

ENs rationis diuiditur in negationẽ, priuationem, & respectum. Non sic quia negatio, & priuatio sint respectus, sed quòd non adeò completè habent conditiones respectus, vt ea quę continentur sub tertio membro, quia non habet fundamentum remotum aut terminum realem. ¶ Negatio est ens rationis, cuius fundamentum remotum nullum est in rerum natura: fundamentum tñ propinquum est reale, & est terminus realis, quia negatio non potest cognosci sine affirmatione, cũ intellectus noster primo intelligat composita. Et quia non ens siue purum nihil, non potest obijci intellectui: non compræhenditur sub obiecto eius: Ideo necesse est, quod fundamentum propinquum negationis sit ens reale: vt cũ apprehẽdo chimerã vel Antichristũ intellectus format speciẽ intelligibilẽ chimeræ vel hoïs, & reflectit ad fantasma Antichristi, & cõparat ipsum ad esse siue ad ens, & inuenit nõ conuenire ei. Ille respectus non cõuenientię dicitur negatio, per quam dicimus Antichristum & chimeram non esse, vel non esse ens reale. Illum respectũ negationis significamus per hoc aduerbiũ nõ, vel per signum aliquod includens illud. Negatio secundum Diuum Tho. est duplex: quædam absoluta & quædam determinata. Negatio absoluta est, quando negat omnia genera & ipsum ens: vt cum dicimus non ens. Alij negationem absolutam vocant puram negationem: Negatio determinata (scilicet alicuius generis) est quę non negat totum ambitum entis, sed aliquod genus, vel etiam aliqua genera, vt non quantitas, non accidens. Ibi actus syncathegorematicus, cui vox negatiua [nõ] respondet, non negat substantiam. Vnde possumus dicere, homo est non quantitas, & nõ accidens. & sic de alijs. Per hoc ens rationis siue negationem significatam per aduerbium [non] siue per aliquod signum includens ipsum, significamus diuisionem & differentiam vnius rei ab alia, vel ẽt a multis. Ideo dialectici attribuunt ei duo officia: vnum circa qualitatem propositionis, s. inficiandi & negandi copulã propositionis, siue vnionem extremorum & habitudinem prædicati ad subiectum, siue diuidendi extrema: vt cum propositioni affirmatiuę superadditur negatio copulæ, diuidit prædicatum a subiecto, siue repræsentat prædicatũ non cõuenire subiecto. Ideo propositionem negatiuam vocat Philoso. diuisionem, & affirmatiuam compositionem. Secundum officium est distribuendi terminum sequentem, si sit distribuibilis, hoc est habeat plura significata, hoc est, denotat, quod terminus sequens

Negatio duplex.

Negationis duo officia.

1. Perih.

quens ipsam, accipitur & debet verificari pro omnibus suis significatis copulatiuè. Negatio secundum dialecticos, est duplex scilicet negãs & infinitãs: hoc est, hæc vox (non) quę est nota negationis dupliciter accipitur, scilicet neganter & infinitanter. Neganter, quando eius virtus & officium fertur non solum in terminum immediate sequentem, sed etiam in omnes terminos sequẽtes: & talis negatio negat vniuersaliter quicquid affirmatum reperit: nec facit vnum cum termino cui adiungitur. Et hoc modo accipiendo dici solet, quòd negatio negãs est malignantis naturæ: quia quicquid inuenit post se destruit, & eius oppositum ponit. Si inueniat terminum distributũ, facit enim stare determinatè. Si vero inueniat stantem determinatè vel confuse, tñ distribuit. Si inueniat propositionẽ negatiuã, facit eam affirmatiuã, si negatiuam facit eã affirmatiuã. Si vlem, particularẽ, facit signa vlia particularia. Secundo accipitur infinitanter, s. quãdo cadit præcise super terminum immediate sequentem. Et hoc modo non facit propositionem negatiuam: sed solum distribuit terminum cui adiungitur, & facit vnum cũ eo, & est pars subiecti & prædicati. Et de hac solet dici, quòd disiunctum ex termino finito & infinito, verificatur de omni re, & conuertitur cum ente, vt homo vel non homo.

Negationis negãtis officiũ

Negationis infinitatis officium.

Ver. 7. *De priuatione.*

A Priuatio est ens rationis habens fundamentum remotum realem, terminum vero remotum realem non habet, vt cæcitas. Cuius fundamentum est subiectũ, aptum natum, puta organum, dispositum intrinsece vel extrinsece. Intrinseca dispositio est humor glacialis: Exterior vero est quando ea, quæ sunt exterius sunt temperata: quando scilicet non est flegma aut humor superabundans, nec nimis calidus frigidusvè, aut non impeditur pellicula aliquo modo: ut in lippis & in habẽtibus albuginem. Terminus uero est id, quod negatur, siue sit habitus, uel aliud accidens, aut aliquid aliud: ut in claudo & manco. Vnde dicit Philoso. quòd priuatio non cognoscitur, nisi per habitum, hoc est per notitiã siue apprehensionẽ eius quod negatur a subiecto apto nato, quod vocatur habitus. Et sic cum intellectus apprehendit organum indispositum intrinsece, siue Sortem non habere organum visus: & apprehendit potentiam uisiuam, & cõparat eam organo, & inuenit non conuenire ei qui aptus est, secundum suam naturam conuenire debet pro tempore: ille respectus sequens illam comparationem, dicitur priuatio, quæ significatur per hãc dictionem cęcitas: quę significat formale cæci. Et sic cæcus habet duplex significatum scilicet materiale & formale. De materiali significat subiectum aptum natum, cui scilicet secundum suã naturam debet competere potentia visiua: de formali uero significat respectũ siue negationem aut defectum potentiæ visiuæ. Sic dicendum in aliis terminis priuatiuis. De hac priuatione si sit perfecta, quando scilicet principia essentialia negantur, vt puta organum, uel humor glacialis, cõmuniter dicitur, quod a priuatione ad habitum non est regressus, ut in cæco nato, tamen bene supernaturaliter: vt habetur de cæco nato, quod naturaliter uisum recuperare non potest quem Christus illuminauit. In moralibus etiã in quibus per aptitudinem subiecti significatur debitum, inuenitur priuatio: ut ignorantia, quæ est priuatio scientiæ debitæ in esse. Potest tamen ad eam per studium fieri ingressus. Similiter si priuatio non sit perfecta, hoc est si negatio inclusa non neget principia essentialia, sed actum vel principium propinquum, quod est dispositio exterior. Vnde qui habet oculos clausos vel albuginem, potest recuperare visum: sicut catuli ante nonum diem: nec sunt perfectè cæci. Quidam dicunt priuationem perfectam consistere in priuato esse, & imperfectam in priuari. Quid autem sit priuatio in priuato esse & in priuari, & quomodo priuatio & habitus sint opposita immediata, uide inf. arc. 5. §. 7. ver. 4. Quum igitur in mortali peccato principium essẽtiale vitæ spiritualis (quòd est gratia) sit corruptum: sequitur ꝙ ad eam naturaliter non potest fieri regressus, sed requiritur auxilium speciale ex alto. ¶ Notãdum tamen, quòd licet priuatio pro formali sit ens rationis, nihilominus tamen propter

Ioan. 9.

A

subiectum aptum natum, etiam cessante illa comparatione intellectus, sortes dicit realiter cæcus, hoc est realiter priuatus & destitutus potentia visiua. ¶ Priuatio differt a negatione fm D. Tho. Quia negatio neq; ponit aliquid, neq; determinat sibi subiectum: & propter hoc potest dici tā de ente, quàm non ente. Sicut non vidés, & non sedens, & non ens. Priuatio autem non ponit aliquid, sed determinat sibi subiectum. Est.n. priuatio negatio in subiecto apto nato, vt dicitur in quarto Metap.

Ver. 8. *De respectu rationis.*

B RExspectus rationis (qui est tertiū mēbrū prędictę diuisionis) est ens rationis, habens fundamentū remotum realé, ac ét terminum remotum realem: vt si qs apprehensa hac propositione vocali. Homo est animal, cōsiderat hanc dictionem [homo] cōparatam ad propositioné cuius est vel potest esse pars. Ille respectus sequens actum intellectus facientis hāc cōparationem, dicitur terminus apud dialecticos, qui dicunt terminum esse, in quem resoluitur propositio. Inquantum verò intellectus comparat illam vocé [homo] ad suum significatum, & accipit pro suo significato: respectus sequens illam comparationē: dicitur suppositio, quæ est acceptio termini pro aliquo, de quo est verificabilis, &c. Si vero comparetur ad copulam, inquantum præponitur ei, ille respectus dicitur subiectum. Si vero comparetur ad illam vocem [animal] vt postponitur copulę, respectus ille sequés dicetur prædicatum. Si verò comparetur, ad hoc signum [omne] quod facit accipere pro omnib. suis significatis cōpulatiuè, respectus sequens dicitur distributio. Per hæc faciliter poteris venire in cognitionem aliorum respectuum rationis, a dialecticis cōsideratorum: qui dicūtur passiones vel dispositiones termini vel propositionis aut argumentationis. Omnes enim consequūtur comparationem voluntariam intellectus. ¶ Notandum etiā q̃ respectus signorum qui dicuntur dispositiones terminorum cathegoreumaticorum, hoc est significantium aliquid vel aliqua, vocantur actus syncathegoreumatici.

C Ver. 9. *De vniuersalibus & prædicabilib.*

ET quia respectus vniuersalium & prædicabilium maiorem habent difficultatem: Ideo ad eorum euidentiam singulorū exépla duximus inferenda. Præsupposi tis imprimis, & ad memoriam reuocatis, quæ dicta sunt supra de abstractione specierum intelligibium a singularib. Et qa (vt dicitur in primo posterior.) Omnis nostra cognitio ortum habet a sensu, qui est circa singularia. Ideo a termino & fine prædicamenti substātię siue a singulari & indiuiduo exemplum præponemus.

Ver. 10. *De respectu indiuidui & singularis.*

D APpræhésa & abstracta natura quæ est in sorte ab intellectu possibili p virtuté intellectus agétis, & illustrantis siue depurantis fantasmata, per quā illustratio né recipit ab intellectu possibili species intelligibilis, siue naturalis similitudo hominis vniuersalis, non in essendo, cū sit accidens determinatū, sed in repræsentādo, quia repræsentat indifferenter omnes homines sine cōditionibus indiuiduantib. Si intellectus cū illa specie habituali informatus, exeat in actū, cōcurrente cū eo illa specie habituali, causāt in ipso vna alia species siue similitudo actualis ad quā actus intelligédi immediate terminatur: quę similitudo actualis dicitur verbū cordis & conceptus vltimatus. Si intellectus cum illa similitudine actuali sine verbo cordis reflectatur ad fantasma sortis, a quo originaliter illa species intelligibilis deriuata est & abstracta: Et per illud fantasma idem intellectus terminetur ad ipsum sortem, in quo est illa natura considerata cum conditionibus indiuiduātibus, quæ sunt materia, hac quantitate in alijs particularibus accidentibus, in ipso sorte subiectiuè existentibus, signata. Ad illam comparationem intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur indiuiduationis & singularitatis: per quem sortes dicitur indiuiduum & singulare, siue vnū numero indiuisum in se, & diuisum a quolibet alio. Et sic indiuiduum pro materiali significat naturam, quę est in sorte sub speciebus indiuiduantibus. Pro formali verò significat illum respectum comparationis naturæ ad conditiones indiuiduantes, non quòd natura sortis, siue quæ est in sorte, distinguatur realiter a sorte, Hoc c. 2.

sed

sed solum secundum rationem tāquam aliquid includens, quod aliud non includit: sortes enim includit naturam humanam cum prædictis conditionibus, & natura illa prædictas conditiones non includit, imò quodam modo secludit, non ẽm rem, sed ẽm rationem siue modum cōsiderandi. Quia intellectus considerando naturā abstractā, nō considerat illas conditiones. Notandum, tamen ꝙ indiuiduum & singulare non differunt, nec re, nec ratione. Quia sub eadem ratione, qua sortes dicitur indiuiduum, sub eadem dicitᷣ singulare. Tamē hæc quinque, indiuiduū, compositum, suppositum, hypostasis, differunt ratione. Quia singulare cuiuslibet prædicamenti potest dici indiuiduum, sed non cōpositum, aut suppositum, nec hypostasis, aut persona. Compositum enim proprie dicitur quod componitur ex materia & forma vnitis, siue in cōmuni, siue in particulari: Et sic conuenit speciebus, & indiuiduis substātiæ materialis: sed indiuiduū non conuenit speciebus substantiæ materialis, sed solum singularibus omniū prædicamentorum, & per consequens compositis ex hac materia & ex hac forma, quæ habent rationem suppositi, in quam supponuntur siue substant accidentibus, & hypostasis in quam ꝑ se subsistitᷣ. Nec tamen oportet quod quando dicuntur de personis diuinis sit aliqua compositio vel subiectio ẽm rem, quia rebus diuinis nomina imponimus secundum modum creaturarū. Persona verò secundum D. Boetiū, est intellectualis naturæ indiuidua substantia: & sic conuenit angelis & Deo. Resultat ergo ꝙ quicquid est ꝑsona est suppositum, siue hypostasis, & indiuiduū, sed nō contra. Quia animalia irrationabilia sunt hypostases, supposita, & indiuidua: tñ non sunt ꝑsonæ, cū non habeāt rōnē pariter omne suppositum siue hypostasis, est indiuiduū, sed nō ecōtra, qa singularia ꝑdicamētorū accidentiū sunt indiuidua: & tñ non sunt supposita, neque hypostases.

Indiuiduum cōpositū, hypostasis, & persona differūt.

Q̃uo aūt persona cōueniat Deo, dicetur inf. c. 19. §. 2. ve. 1.

Ver. 11. *De respectu vniuersalitatis speciei.*

E INdiuiduū & singulare differunt ab vniuersali: Quia indiuiduum siue singulare significat naturā in vno solo: quia dici de, præsupponit esse in. Vniuersale autem significat aliquid vnum esse in multis, siue in pluribus. Quomodo autem vnum sit in multis siue pluribus, videndum est. Apprehensa igitur (vt dictum est) natura quæ est in sorte, per speciem intelligibilem actualem, quæ repræsentat indifferenter omnes homines, intellectus conuertendo se ad fantasmata, videt sortem habere naturam rationalem: similiter Platonē, & sic de aliis: & cōparat illos ad humanā naturam apprehensam, in qua conueniūt: sic facit vnitatē specificā ille respectus cōueniētiæ Sortis & Platonis in illa natura resultans, & sequens prædictā comparationē, fundatus in illa natura apprehēsa, terminatus ad plura & diuersa supposita, dicitur species pro formali: & illa natura vt sic apprehensa siue intellecta dr̄ vniuersale speciei ꝑ materiali. Et qa per illā conuenientiā & vnitatē ab intellectu factam, natura illa dicitur esse in multis, non ẽm rē, sed ẽm rationē. Ideo intellectus siue ratio attribuit eam multis, quod est prędicari de multis indiuiduis, siue de multis differentib. numero: vt dicendo, Sortes est homo, natura humana attribuitᷣ sorti: & Plato est homo, natura humana attribuitᷣ Platoni. Et ideo dr̄ esse in multis & prædicari de multis, quod est esse uniuersale & prædicabile. Et qa illa eadē natura rationalis pōt apprehendi ꝑ intellectum, vt est sensibilis, & cōueniens pluribus specieb. quæ habēt sub se singularia & indiuidua. & intellectus pōt comparare eandem naturam, vt est rationalis, & communis pluribus indiuiduis eiusdē naturæ, ut est sensibilis & conueniens pluribus specieb. Talem cōparationē sequitur vnus respectus hominis ad animal. ꝑ quē homo dicitur inferius ad animal, & cōtineri sub eo, siue subiici illi: talis respectus dr̄ eē speciei ad genus, per quē dr̄ species subiici generi. Et sic species (vt est prædicabile) habet duos respectusᷣ: vnum ad genus, per quem dr̄ suscipere naturā generis. Et qa genus est in specie, prædicatur de specie. & species in tali prædicatione est subiectū, iō dicitur subiici generi. Et secundum hunc respectum, nō dicitur propriè prædicabile, sed subiicibile. Alius respectus est in ordine ad indiuidua, prout est in illis: & sic habet rationem vniuersalis & prædicabilisᷣ.

lis. Ex quo sequitur, q̃ respectus speciei ad indiuidua, est magis proprius, quàm respectus eius ad genus.

Ver. 12. *De respectu vniuersalitatis generis.*

A Pprehensa natura quæ est in sorte, vt est sensibilis, non considerando rationabilitatem, nec accidentia indiuiduãtia si intellectus comparet eã homini, leoni, & equo, in communi, eo q̃ inuenit hæc tria conuenire in sensibilitate cum suis indiuiduis, & sensibilitatem in eis inueniri, facit vnitatem generis: & dicit sensibilitatem esse in pluribus specie differentib. respectus sequens illam cõparationem cõuenientiæ vocatur genus pro formali: & natura quę est in sorte, apprehensa & intellecta vt sensibilis, siue vt animal, uocatur genus pro materiali: & prædicatũ tanq̃ quod, siue est prædicatũ remotũ & principale de homine, leone, & equo, & omnib. eorum indiuiduis. Et si prædicta natura quæ est in sorte, apprehensa & intellecta vt sensibili siue ut animal, siue conceptu generico, apprehendatũ conceptu communiori. s. vt animata præcise, non considerãdo sensibilitatem, & comparetur animali plantæ, & arbori, in quibus inuenit illã, ac oibus inferioribus: respectus sequens ad talem comparationem dicitur genus pro formali superius ad animal. Et natura illa sic apprehensa vt animata præcise, dicitur genus pro materiali. Et sic consequenter de superioribus. s. si apprehendatur vt corpus, & vt substantia. Si verò apprehendatur sub cõceptu entis, erit respectus cõmunitatis & superioritatis, sed nõ generis: cum ens non sit vniuocum, sed analogum. Prædicantur tamen superiora et analoga, de suis inferioribus essentialiter, & in quid, eo q̃ dicant totam naturã inferiorum absolute, & non per modum qualificantis, siue adiectiue, quemadmodum differentia, de qua dicendum est.

Ver. 13. *De respectu vniuersalitatis differentiæ.*

N Atura quæ est in Sorte, apprehensa vt rationalis, & comparata per intellectum ad eandẽ naturam consideratam vt animal, quod est magis commune, & potestatiuum, hoc est continens confuse & implicite omnes species: ob quã causam põt cõtrahi & determinari ad quamlibet speciem & ad hominem ꝑ rationale: quia determinatione facta, animal cũ rationali cõstituit essentiã & definitionẽ hominis, quæ est in multis indiuiduis. Et ꝑ illã rõnabilitatẽ differt a leone & equo ac aliis speciebus. Respectus, qui sequitur illã cõparationẽ intellectus, dicitur differentia specifica ꝓ formali: & natura illa quę est in Sorte, sic apprehensa, comparata, & intellecta, dicitur differentia pro materiali. Differentia specifica habet tres actus, hoc est includit tres respectus, qui causantur ex triplici comparatione intellectus. Prima comparatio est rationabilitatis ad animal, quod est potestatiuum siue commune & diuisibile in plures species. Ad illam comparationem sequitur vnus respectus, qui dicitur diuisiuus generis, ꝑ quẽ differentia dicitur diuisiua. & propter hunc actum differentia in arbore Porphyriana ponitur a latere. Secunda comparatio est rationabilitatis ad hominem, cuius speciẽ constituit. Quia animal per rationale cõtractum & determinatum constituit hominem in specie, & definit ipsum: Vnde dicitur q̃ genus & differentia constituunt speciem, non quidẽ ſm rem, sed secundũ modum cognoscendi. Quia species nõ potest distincte cognosci sine cognitione generis & differentiæ. Per genus cognoscitũ confuse: sed quando generi, quod se habet per modum materiæ seu potentiæ & communis ac confusi, adiungitur: differentia contrahens & clarificans ipsum facit distinctam cognitionem speciei. Et sic rõnale est de actu & intellectu hominis, & non animalis: quia non potest distincte cognosci seu intelligi homo, nisi intelligatũ rationale, sed bene animal: licet rõnale implicite includatur in animali, tamen non est de intellectu animalis, cum animal possit intelligi non intellecto rationali, ideo dialectici dicunt, q̃ differentia est actu & intellectu in specie, non in genere, licet sit & contineatur sub ptãte & cõitate generis implicite. Per hunc respectum differentia dicitur constitutiua speciei. Et quia per hanc constitutionem significatur eandem naturam differentiæ esse in specie, & rationabilitatis in homine identice: ex consequenti omnib. in

quibus

quibus est humana natura. Ideo sicut species (ut homo) prædicatur de pluribus indiuiduis, sic & rationales, differenter tñ: quia species prędicatur in quid, eo ꝙ dicit totam essentiam rei absolute & substātiue: dĩa vero prædicatur in quale, hoc est per modum qualificantis & inhærentis: quia dicit & significat eandem essentiam adiectiue, vt dictum est. Non sequit̃ tñ, ꝙ dĩa sit accidens, quia nō prædicatur in quale accidentale, ꝙ pōt adesse & abesse præter subiecti corruptionē: sed in quale essentiale, quia est eadem essentia dĩæ & speciei, dĩa enim dicit totam & eandē essentiam rei, sicut genus & species: sed nō secundum eundem modum: quia genus significat eam indeterminate, cōiter, & confuse, substantiue tñ. Et species determinate & distinctè, & etiam substantiuè. ideo ꝓdicatur in quid, differentia verò per modum determinantis, contrahentis, & adiacentis, licet non adiaceat.

¶ Tertia comparatio est qua intellectus cōparat rationabilitatem ad hominē & leonem, ac etiam alias species, quæ non conueniunt cum homine, imo per rationabilitatem differūt ab eo, respectus sequens illam comparationem, dr̃ respectus differentiæ ad alias species. Et ſm hunc respectum differentia facit differre speciem, q̃ constituit ab alijs speciebus. Et quia hic actus est principalior: ideo ab eo denominatur. Et sicut dictum est de differentia specifica, ita proportionabiliter dicēdum est de differentia generica. Genus enim subalternū (hoc est quod habet aliud genus supra se) dicitur specięs subalterna.

¶ Et quanuis genus & species faciāt diuersa predicabilia: non tñ differentia generica & specifica, eo ꝙ conueniant in principaliori actu, qui est facere differre. Ex prædictis patet tota coordinatio prædicamenti substātiæ, in quo sola essentialia habent ordinem, ſm hanc coordinationem faciliter poteris in alijs prædicamentis similem coordinationem facere accipiēdo terminos abstractiue: & comparando inferiora ad sua superiora & essentialia, & ecōuerso: ꝓut in prædicamēto quantitatis, accipiendo hāc lineam pro indiuiduo, deinde lineam rectam vel circularem aut visualem, deinde lineam absolute, deinde quantitatem continuam, postremo quantitatē absolute, qđ est genus generalissimū.

Ver. 14. *De respectu uniuersalitatis proprij.*

Natura risibilitatis q̃ est in Sorte, apprehensa per intellectum conceptu cōi, potest comparari ad hominē, a cuius principijs essentialibus fluit. Et sic inuenitur in omnibus, in quibus inuenitur essentia hominis. Ad hanc comparationem sequitur vnus respectus, per quem risibilitas in concreto attribuitur homini, & omnibus indiuiduis eius, siue prædicatur de homine conuertibiliter, ꝓdicatur ẽt de omnibus indiuiduis hominis, quia omnis homo est risibilis, & oē risibile est homo. Oē animal rõnale est risibile: & econuerso: & Sortes est risibilis, talis respectus dr̃ a dialecticis vr̃e, & prædicabile proprij pro formali. Et risibilitas sic apprehensa & cōparata ad principia essentialia, quibus fluit, dr̃ prædicabile proprium pro materiali, quod ꝓdicatur de specie accidentaliter & cōuertibiliter. Et eodem modo dicendum est de proprio generis, vt de quantitate cōtinua, quæ est proprium substantiæ materialis. C

Ver. 15. *De respectu uniuersalitatis accidentis.*

Accidens sufficienter definitum & diuisum est. Sed quo ad propositum sufficit: pōt dupliciter cōsiderari. vno modo ſm eius essentiam & in abstracto, vt si consideretur nã albedinis quæ est color & passibilis qualitas in ordine ad inferiora vel superiora. Ex tali consideratione & cōparatione resultat respectus, q dr̃ ꝓdicabile generis vt speciei aut dĩæ, & sic cōsiderat̃ in ꝓdicamentis accidentiū. Alio mō pōt cōsiderari in ordine ad subiectū. & tūc dupliciter: vno modo prout fluit a principijs speciei: & sic dr̃ accidens proprium, & in tali fundat̃ ꝓdicabile propriū. Alio mō, ut non fluit a principijs speciei, neq; vt ꝓpriū, sed vt cōe, fluens a principijs indiuiduorū. Sic ergo apprehensum & cōparatū pluribus siue speciebus siue indiuiduis, cōstituit pro formali, siue ꝓ respectu consequēte talem cōparationē, prædicabile accidentis. Et prædicātur de pluribus in concreto, non tamen conuertibiliter, ad differentiam proprij: & dicimus, homo est albus, equus est albus, & idem dicēdum est D

de

de omnibus alijs accidentibus communibus nouem prædicamentorum accidentis in ordine ad substantiam, ad quam solam pertinet substare accidentibus.

Ver. 16. *De modis quibus accipitur vniuersale.*

E VNiuersale & prædicabile tribus modis accipi potest. Primo pro mãli. & hoc dupliciter, vno modo pro natura exteriori, prout apprehendi põt & esse sub illo respectu, licet non sit apprehensa. Et sic illa natura dr̃ vl'e in potentia: & ab antiquis Thomistis vl'e ante rem. Alio modo pro illa natura prout est obiectiue in intellectu, siue ut apprehensa & comparata. Et sic dr̃ vl'e in actu, & ab alijs vniuersale in re, nec in hac consideratione non consideratur formale nisi indirectè, eo ꝙ natura nullo modo potest habere rationem vniuersalis, nisi in ordine ad talem comparationem in potentia vel in actu. Et hoc secundo modo consideratur a physicis, & naturalibus. Secundo accipitur pro formali, hoc est pro illo respectu vniuersalitatis, qui consequitur actũ intellectus cõparantis eam ad sua inferiora vel superiora, vt est ens distinctũ a negatione & priuatione. Et hoc modo ab aliquib. dicitur vniuersale post rem. Tertio potest considerari pro aggregato ex materiali & formali. Et hoc tripliciter. Primo æque principaliter cõsiderando materiale & formale, & qñ diuiduntur vel negantur adinuicem. Secundo, principaliter considerando materiale, & minus principaliter formale, tunc dr̃ materiale vt est sub formali: & sic accipitur in propositionibus est actu exercitio, vt in hac propositione: Homo est animal: quia natura animalis principaliter prædicatur pp illum respectum. & sic consideratur a Metaphysicis, qui etiam considerant secundas intentiones, minus tamẽ principaliter. Tertio, vt principaliter consideretur respectus, & ex consequenti natura in qua fundatur: & tunc dr̃ formale, ut sub se habet materiale, & hoc modo consideratur a dialecticis.

Ver. 17. *De primis & secundis intentionibus.*

F ET quia dialectici sæpenumero respectus rationis vocant intentiones, circa quas pp ueritatem opinionum, & diuersitatem intellectum iuuenum ingenia obtundũtur: ideo quid sit verisimilius circa illas dicendum est, omissis opinionibus & rõnibus opinantiũ. Notandum ergo, ꝙ prima intẽtio vocet oĩs conceptus realis, realiter & subiectiue existẽs in intellectu siue sit conceptus vltimatus, siue non vltimatus, siue directus siue reflexus. Secunda intentio dr̃ omnis respectus, resultans ex comparatione voluntaria intellectus circa res apprehensas, siue sit primus r. spectus, qui sequitur primam comparationẽ intellectus, siue secundus, resultans ex secunda cõparatione intellectus, qui potest super primum fundare secundum, tertiũ, & quartum, & sic consequenter in infinitum syncathegoreumatice Oẽs illi respectus (quia sunt entia rationis) dñr secundæ intentiones: Primæ autem intentiones sunt entia realia. Secundum hoc dicitur, ꝙ terminus primæ intentionis dicitur, qui significat rẽ vel res reales circa quas intellectus potest intẽdere, vel eas concipere: dum tñ non accipiantur pro signis respectuum rationis, siue secundis intentionib. vt cũ dicimus nomen vocale. Quia licet voces reales possint concipi: veruntamen inquantum accipiuntur pro signis respectuum rationis, sortiũtur illorum naturã, & dñr termini secundæ intentionis. Terminus secundę intẽtionis est, qui significat secũdas intentiones, vel res reales, put sunt signa respectuum rationis siue secundarum intentionum. vt istæ dictiones, terminus, propositio, syllogismus, nomen, & verbum. & alia hmõi. Hæc plurimum subseruiũt ad intelligentiã suppositionis, simplicis vel materialis. Sed ad obiectũ intellectus (a quo digressi sumus) reuertamur.

Ver. 18. *De obiecto motiuo intellectus possibilis.* G

QVum secundum Philoso. omnis nostra cognitio ortum habeat a sensu: & sensus moueatur a qualitatib. 1. Post. alterabilibus, quæ ex se nullam habent actuitatem, sed sunt instrumenta virtutis quidditatis substãtiæ mãlis, qua principaliter procedit uirtus multiplicãdi species sensibiles vsque ad organa sensuum exteriorum, qui transfundunt eas ad fantasiam, & per quas intellectus mediante fantasmate mouetur: consequens est, quod

quòd ipsa quidditas rei materialis princi palius moueat intellectum. Et ideo obiectum intellectus non primum siue adæquatum: quia intellectus beatorum clarè videt essentiam diuinam, quæ est omnino immaterialis. Et nos etiam pro statu viæ possumus habere aliquam cognitionem, saltem abstractiuā, de Deo & angelis, iuxta illud Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, &c. Est tñ obiectum inadæquatum, & in ratione
3. de aĩa. motiui, vt dicit Philos. Quod intelligendum est pro statu huius viæ, pro quo nihil possumus intelligere, nisi per conuersionē ad fantasmata. Quidditas rei materialis est natura compositi ex materia & forma. Quòd autem possimus habere cōceptum quidditatis materialis, probatur ex Philosof. qui dicit, quod substantia præcedit accidēs cognitione, & in 3. de Anima ait, quòd natura lapidis est in anima. Et in primò de Anima dicit, ꝙ accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendū quod quid est. Quidam tamen exponunt
7. Meth. prædictas authoritates de cognitione cōpleta, non autem confusa: quia cum omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu, qui non potest præsentare nisi accidētia. & sic primo fantasma presentat quidditatem accidentium: nec sequitur, quidditas mouet, ergo prius cognoscitur, licet accidens complete absque substantia cognosci non possit. Notandum tñ, ꝙ idem sunt natura, quidditas, & essentia, quod qd est, & definitio: abstrahitur tñ prædictus conceptus quidditatis materialis à fantasmatibus: illustratis per uirtutem intellectus agentis, vt dictum est.

A Ver. 19. *De officijs intellectus possibilis.*

INtellectus possibilis habet tria officia. Primum est, attrahere & recipere species a fantasmatibus: & secundum hoc officiū dicitur intellectus possibilis, hoc est receptiuus: quia (vt dictum est) intelligere est quoddam pati. Secundum, intelligere, hoc est cum specie iam habita exire in actum intellectionis, ad quem species abstracta & intellectus simul concurrunt. Et pp hoc officium, dicitur possibilis & potens. Tertium est, conseruare species intelligibiles abstractas. Et quamuis aliquę naturę contrarientur ad inuicem: similitudines tamen illarum non contrariantur in intellectu possibili, eo ꝙ non recipiunt in eo secundum esse naturale: vt dictū est de speciebus sensibilibus albi & nigri, & ideo nō corrumpuntur: quia oē quod corrumpitur, à cōtrario corrūpitur, vel p defitionē cōseruantis, aut trasmutationē subiecti, vt fantasmata. Intellectus autem est incorruptibilis, & intransmutabilis: igitur species intelligibiles sunt incorruptibiles & quantum ad hoc officium, intellectus possibilis dicit memoria intellectiua: qa de ratione memoriæ est, ꝙ sit thesaurus & conseruatio specierum. Et differt à memoria sensitiua, quia illa est alligata organo corporeo, & est solum singularium: hæc autem est alligata organo corporeo & est vniuersalium, nec aliquid pōt ab ea, elabi, sicut à sensitiua, vt dictum est: Quòd autem aliquando non recordemur eorum quæ sciuimus, prouenit propter lapsum & perditionem fantasmatum, quia necesse est intelligentem fantasmata speculari, vt dictum est.

Ver. 20. *De triplici intellectus possibilis consideratione.* B

INtellectus possibilis potest tripliciter considerari: primo ante abstractionem specierum intelligibilium, quę fit per virtutem intellectus agētis. Et sic intellectus dicitur in potentia, respectu speciei quam nondū abstraxit. Secūdo, inquantū habet species intelligibiles: & tunc dicitur esse in actu primo, hoc est habituali, siue habere habitū: & sic partim in actu, partim in potentia: in actu quidem, respectu speciei quam habet, & in potentia ad actum, siue ad cōsiderationem actualem. Tertio potest considerari secundum vltimam completionem, inquantum informatus specie intelligibili actuali, siue verbo cordis, intelligit, & actu terminatur ad obiectum. Sed cessante ab actuali consideratione illius speciei intelligibilis actualis, dormiēdo, vel circa alia se occupando, illud verbum cordis euanescit, pp defitionem conseruantis, quod est actus intelligendi, siue actualis applicatio intellectus: quéadmodum actualis uisio, siue species uisibilis, q̄ producit ab obiecto in potētia uisiua euanescit propter decisionē luminis, & remotionē obiecti. Et quamuis ex potentia visiua

siua specie sensibili non causetur in oculo alia species sensibilis obiecti, quia per speciem sensibilem primo causatam visus fertur in obiectum: non sequitur tñ quòd ex intellectu, & specie sensibili habituali non causetur in ipso intellectu alia similitudo actualis, siue verbũ cordis, per quod terminetur ad obiectum: quia potentia visiua per illam speciẽ habet obiectum sufficienter præsens & proportionatum, ad quod directè & immediatè potest terminari. intellectus autem per speciem intelligibilem abstractam non hẽt obiectũ præsens proportionatum, ad quod directè & immediatè possit terminari, cũ sit vñum, quia fantasma est aliqd singulare: & ideo necesse est vt ex tali applicatione intellectus ad speciem intelligibilem habitualẽ, formetur actualis similitudo, siue uerbum cordis, ad quod intellectus directè & immediate terminet actum negligendi, per quod reflectatur ad fantasma, & sic tendat in obiectum ad extra: & tunc cognitio intellectus est completa & perfecta: quando venit ad terminum vnde traxit originem, vt supra dictum est, c.2. ante §.1.

§.3. *De actibus intellectus possibilis.*

C INtellectus possibilis habet tres actus siue operationes: Prima dicitur simplicium apprehensio. Secunda dicitur compositio vel diuisio. Tertia discursus & ratiocinatio.

D Ver.1. *De simplicium apprehensione.*

Cap.2. in princip. SImplicium apprehensio est abstractio & receptio speciei intelligibilis, siue similitudinis rei intellectæ, de qua abunde supra dictum est. Quæ vocatur simplex non ideo quòd res apprehensa sit simplex: qa quidditas rei materialis, q̃ est res intellecta, complectitur materiam & formam, vt dictum est: & ideo non est simplex à parte rei repræsentatæ: sed dicitur simplex primo in essendo, quia species illa in intellectu est simplex siue indiuisibilis & spiritualis. Secundò, quia per eam nihil attribuitur rei, nec separatur ab ea, vt in secunda operatione, quæ dicitur compositio vel diuisio: sed solum res intellecta cõsideratur absolute.

E Ver.2. *De diuisione simplicis apprehensionis.*

*Simplex apprehen*sio quotuplex. SImplex apprehensio est duplex: quædam est habitualis & incompleta quæ fit per abstractionem speciei à fantasmatibus quæ adhuc manent in potẽtia ad operationem, & adhuc per eam se habet intellectus magis passiue quàm actiue. Alia est actualis & completa, qñ intellect⁹ possibilis informatus specie intelligibili habituali, vnà cum ipsa exit in actum intelligendi, & causat actualẽ similitudinem vniuersalem rei intellectæ, ad quam directè & immediatè actus intelligẽdi terminat̃, & per quam tanquam per medium proportionatum, intellectus reflexiue pergit & tendit ad fantasmata, & per ea ad rem sensatam, & inuenit naturam intellectam esse realem, existentem in indiuiduo & singulari per fantasiam apprehenso. & tũc (vt dictum est) intellectus dicitur intelligere rem complete. Ideo hæc simplex apprehensio actualis dicitur intellectio cõpleta & perfecta: & aliquando a Philosopho & D. Thom. vocatur intelligentia. & pariter angeli uocatur intelligẽtiæ, rõne actus, eo q̃ sp actu intelligũt. Et sic distinguitur intelligentia ab intellectu, non sicut potentia a potentia, sed sicut actus a potentia. Et in hoc actu habet intellectus pro obiecto materiali siue remoto naturam in indiuiduo existentem, quod ab aliquibus dicitur obiectum quod. Et pro formali, siue quo mediante terminatur ad illam, habet verbum cordis, quod est naturalis similitudo actualis: & pro principio speciem intelligibilem abstractã siue habitualem: & pro secundo medio, fantasma per speciem sensibilẽ ab obiecto causatam. In hac operatione intellectus non cadit falsitas, vt dictum est.

Cap. 2. Angeli cur dicãtur intelligẽtiæ.

Ver.3 *De compositione & diuisione.*

COmpositio, & diuisio est secundus intellectus possibilis, per quem actualiter vel habitualiter attribuit aliqd alteri, vel diuidit & separat aliquid ab alio: Et talis compositio dicitur propositio mentalis affirmatiua: & diuisio, propositio mentalis negatiua: vt actus intellectus cui subordinatur siue respondet hæc propositio vocalis, homo est animal, dicitur compositio & propositio mentalis affirmatiua: & actus cui respondet hæc, homo non est lapis, est diuisio, & propositio mentalis negatiua. Idem de actibus qui respondent propositionibus scriptis. nã p

posi-

positio vocalis vel scripta non dicitur propositio, nec compositio, aut diuisio, aut attributio vel separatio, nisi per ordinē ad hunc actum intellectus, cuius attributio designatur per copulam affirmatam, & diuisio per negationem copulæ.

Ver. 4. *De obiecto compositionis & diuisionis.*

G Compositio & Diuisio habēt pro obiecto materiali plures res, s. rem significatam per subiectum, & rem significatā per prædicatum, & conuenientiam, vel disconuenientiam prædicati cum subiecto, quæ sunt plura saltem secundum nostrū modum intelligendi: quia aliqñ sunt idē realiter vt in propositionibus essentialib. prout repræsentata per hanc mentalem, homo est animal: eadem .n. res quæ est homo, est animal, & illa vnio per copulam affirmatam designata, est quidam respectus rationis, qui consequitur actū intellectus, quo comparat & attribuit animalitatem homini, tamen ſm nostrum modum intelligendi, sunt plura, quia intellectus apprehendit naturam quæ est in Sorte, diuersis modis, vt dictū est. Et quia per plures species repræsentant eandē naturā, plura repræsentare vr̃. Et ideo dr̃, quod licet propositio mentalis sit vna simplex qualitas in essendo, quia in subiecto simplici & spirituali: est tñ plures in repræsantando, saltem ſm nostrum modum intelligendi.

Ver. 5. *De causatione compositionis & diuisionis.*

H Philosophus dicit, q̃ intelligere vnum, scire vero multa cōtingit. Ex quo infert D. Tho. quod intellectus non potest simul multa siue plura intelligere per modum plurium. Quod potest dupliciter intelligi. Primo, per plures species intelligibiles non subordinatas, siue nō habentes ordinem ad inuicem, vnico actu simul & distincte intelligat hominem & equum per duas species, sic q̃ species intelligibiles hominis & equi simul actuent intellectum, & concurrant æqualiter ad causandam intellectionem hominis & asini, & q̃ ex illis duabus speciebus procedat vnū verbum cordis, repræsentans distincte hominem & asinum: & hoc est impossibile: quia quæcunque intellectus per plures species intelligit successiue intelligit, hoc est vnum post aliud, sicut successiue species apprehendit, & non simul: quia sicut idem corpus in eadem parte non potest colorari diuersis coloribus: sic. &c. Et licet species intelligibiles habituales non sint oppositæ, cum maneant simul in intellectu: actuales tamen sunt oppositæ siue incōpossibiles in hoc q̃ est simul esse, qa habent repugnantiam ex parte subiecti. Species vero subordinatæ, eo q̃ vna includit aliā, non habent talem repugnantiam. Et ideo intellectus per speciem intelligibilē entis, substantiæ, corporis animati, animalis, & hominis, potest intelligere hominem. Et secundum hoc non pōt propositio mentalis habere plures partes, nisi repræsentatiue: quia (vt dictum est) omnis qualitas quę est in intellectu, est simplex ratione subiecti. Et si alicubi Philosophus dicat esse compositionem in oratione, referendum est ad vocalem vel scriptam, sed non ad mentalem. Secūdo pōt intelligi q̃ intellectus non possit per unā speciem communem distincte & ita perfecte intelligere, sicut si per particulares species seorsum intelligeret vnum, & postea per aliā aliud. Et hoc quidem possibile est in Deo qui essentiam suam (quę infinita clare, & distincte repræsentat) intuetur propter infinitatem sui luminis. Angeli autem qui habent minus lumen, perfectius tamen homine, extra diuinam essentiam non vident omnia simul clara & distincte per vnam solam speciem. quia nullam habent, quæ eis omnia repræsentet: sed solum illa quę sub vna specie continētur, in qua statim simul & clare vident quidditatem & habitudines circunstantes essentiam & accidentia eius. Homo vero propter defectum luminis per vnam speciem communem potest quidem multa intelligere confuse & imperfecte, vt per speciem animalis potest simul intelligere hominem & equū, sed non clare & distincte ac æque perfecte, & sicut intelligeret si quemlibet illorum per propriā speciem contēplaret̃. Pro resolutione igitur huius materiæ aduertendum est secundum D. Thomam, quod ratio & causa quare Angeli (qui optime cognoscunt compositionē & diuisionē ac discursum) nō cōponūt nec discurrunt, est quia statim a principio C

Li. Tob. 2 Plura simul intelligi non possunt.

Angeli discurrūt a:u componunt. 2. de aīa.

cipio sui esse habent totam suam perfectionem naturalem, & species inditas per se&te luminosas, quæ simul repræsentant quidditatem siue essentiam rei & omnia conuenientia & disconuenientia. Homo autem statim a principio non habet totã suam perfectioné, nec species intelligibiles luminosas: imo (vt dictũ est ex Philoso.) est tanquam tabula rasa in qua nihil depictum est, & ideo datus est ei intellectus agens, quo mediante procedit de potentia ad actum, successiue se cõuertédo ad diuersa fantasmata, quæ sunt corporalia, & subiecta tempori ac successioni. Et ideo in prima apprehensione non statim habet perfectam rei cognitionem: sed primo apprehendit aliquid de ipsa, puta qd ditatem ipsius rei, quæ est proprium & proportionatum obiectum in ratione motiui: deinde intelligit accidentia, deinde proprietates & habitudines circunstantes rei essentiam: & secundum hoc necesse est vnum apprehensum alteri, attribuere: vel ab eo diuidere, & separare, quod est componere & diuidere, & ex vna cõpositione seu diuisione ad aliã procedere, qđ est discurrere. Ex pręmissis clare constat, ꝙ compositio seu diuisio non est complexa ex pluribus speciebus actualibus in essendo propter repugnantiam subiecti, scilicet: intellectus, qui est simplex, & spiritualis. Ideo oportet esse qualitatem simplicem in essendo & complexam siue cõpositam in repræsentando: repræsentat.n. complexionem & compositionem, quæ est in vocali & scripta. Et causatur successiue quasi eo modo quo de introductione animæ vegetatiuæ, sensitiuę, & rationa-
C.1.§.2. lis dictum est. Cum enim propositio uo-
Ver. 1. calis sit successiua, prius causat in auditu & fantasia speciem subiecti, postmodum copulæ, deinde prædicati: & sic attribuit. Et ꝑ cõsequens si intellectus antea nõ apprehenderat specié subiecti, apprehédit illam: & si apprehenderat, exit in actũ, & facit actualé specié siue verbũ cordis illius, & postmodum successiue excitatur ad conceptũ prædicati, & ad cõsiderationé vnionis siue attributionis. Et adueniente nouo conceptu, præcedens desinit esse propter defectũ conseruantis, scilicet, applicationis intellectus ad specié subiecti: & causatur secũdus conceptus. s. prædicati, qui eminenter continet primũ, & tertius secũdum, & quartus tertium, in propositione hypothetica, sicut de anima vegetatiua, sensitiua, & rationali dictum est. Et sic species vltimo causata eminenter continet & repræsentat quicquid representabant præcedentes, & sic subiectum, prædicatũ, & vnionem importatam per copulam. Et ita proportionabiliter dicendum est in ratiocinatione siue discursu & alijs omnibus complexis. Et licet tunc per vnam speciem, scilicet vltimam, simul intelligat plura, & iudicet de pluribus, aliter tamen quam Angelus, qui non procedit successiue, vt dictum est.

Ver. 6. *De assensu & dissensu.* A

Compositionem & diuisionem sequitur assensus vel dissensus, non enim idem sunt assensus & dissensus, & compositio aut diuisio. Cuius signum est, quia *Supra c.*
experimur nos habere propositionem *1.§. 10.*
mentalem, & non assentire, neque dissen *ver. 2. &*
tire, sed suspendere iudicium. Videndum *5.*
ergo est quid sit assensus & dissensus. Ex duabus passionibus appetitus concupiscibilis (de quibus dictum est) faciliter apparebit. Dictum est enim, quod amor est complacentia appetitus in bono, & odiũ displicentia in malo. Sic assensus est complacentia intellectus in vero, cũ ei offert ꝓpositio vera. Et dissensus est displicẽtia in falsa propositione oblata, a qua resilit, fugit & abominatur, & arridet propositioni verę, gaudet, & suo modo delectatur absq; tñ transmutatione corporali, quæ inuenitur in appetitu sensitiuo. Et si propositio successiue mutetur de veritate in falsitaté, vt hæc propositio: Sortes studet, ipso a studio cessante, manente eadem propositione mẽtali, quandiu studet, manet assensus, intellectus adhęret illi, & cõplacet in ea: & qñ cessat a studio, q̃ primũ intellectus hoc agnoscit, ꝓpositio illa displicet, & cessat assensus, & succedit ei dissensus. Et qñ ex terminis, vel ex notitia intuitiua sensus, veritas vel falsitas ꝓpositionis oblatæ est manifesta, statim naturaliter intellectus assentit vere, & dissentit false. Sed qñ est dubia, intellectus (q est libertatis particeps, vt inf. videbit̃) põt suspẽdere actũ suũ, hoc est nõ assẽtire, aut dissẽtire

& ne decipiatur quandiu permittitur a voluntate, potest ex alijs propositionibus sibi notis procedere ad inquisitionem veritatis illius: quod est discurrere, & ratiocinari, & uenire ad tertiū actum; Notādum præterea, q̄ assensus ab aliquibus dicitur iudiciū affirmatiuum, & dissensus iudiciū negatiuum. Et cū iudiciū conueniat sensibus, qui iudicant de obiectis suis ét contrarijs, vt visus de albo & nigro: & assensus non conueniat eis, sicut nec cōpositio aut diuisio, ad quā sequitur assensus & dissensus, & non semper necessario: consequens est, & quod iudicium est superius, & magis commune ad assensum & dissensum.

§.4. *De ratiocinatione.*

B Ratiocinatio siue discursus est tertius & potissimus actus intellectus possibilis præsupponens simpliciū apprehensionem & cōpōnē ac diuisionem, quo intellectus procedit comparando vnam propositionem alteri, indagandæ veritatis causa: hic actus vocatur a dialecticis argumentatio. Et quia sunt, quatuor modi argumentandi consequens est q̄ sint quatuor modi ratiocinandi. Et sic ratiocinatio & argumentatio diuiduntur in quatuor genera siue membra, s. in syllogismum, demōstrationem, enthymema, & inductionem, sub qua comprætenditur exemplum. Et cum quilibet disciplina & scientia ex terminis & principijs suis ratiocinetur: ideo vt omnibus qui circa liberales, physicas, & morales disciplinas versanī, & dialecticę nō dederunt operam, ex terminis propriæ disciplinæ pateat aditus argumentandi, ratiocinandi, & cōcludendi, hos quatuor modos (prout in quacunque disciplina expedit) paucis duximus explicandos.

Ver. 1. *De syllogismo.*

C Syllogismus est ratiocinatio siue argumentatio, procedens ex tribus terminis, ex quibus constituuntur duæ propositiones, quæ coniunguntur per coniunctionem copulatiuam: quibus admissis & concessis, seruatis seruandis, necesse est aliud accidere, hoc est, tertia propositio ex illis deducta, sequens notam illationis, necessario est concedenda. Et sic completus syllogismus constat ex tribus terminis, & tribus propositionibus. Tres termini nominantur, maior extremitas medium & minor extremitas, Medium dr̄ terminus, q. ponitur in duabus primis ꝑpositionibus. Maior extremitas est terminus qui ponitur in prima propositione cum medio. Minor extremitas est terminus, qui ponitur in secunda propositione cum medio, siue sit a parte subiecti, siue a parte prædicati. Prima propositio dr̄ maior, secunda minor, tertia cōflata ex maiori & minori extremitatibus, sequens notam illationis dr̄ conclusio. duæ primæ propositiones coniūctæ per coniunctionem copulatiuam ꝑcedentes notam illationis, dn̄r antecedens. Tertia vero propositio sequens notam illationis, dr̄ consequens & conclusio, consequens respectu antecedentis, hoc est præmissarum duarum propositionum coniunctarum: q̄ etiam dn̄r præmissæ, eo q̄ præcedunt consequens & notam illationis. Conclusio vero dr̄ in ordine ad prædictas duas præmissas propositiones, apprehendendo cōiunctionem, vel in ordine ad notā illationis. Praxis prædictorū poterit intueri in argumentatione sequenti: omnis homo est animal: Sortes est homo, ergo Sortes est animal. Hæc dictio animal, est mediū: homo, est maior extremitas: Sortes, minor, hæc ꝑpositio, omnis homo est animal, dr̄ maior. Et Sortes est homo, minor: & ambæ coniunctæ per coniunctionē & dn̄r ꝑmissæ & antecedens, & hæc ꝑpositio, Sortes est animal, dicitur cōsequens & conclusio. Et hæc dictio (ergo est nota siue signum illationis, hoc est habitudinis & dependentiæ cōclusionis seu consequētis a præmissis siue antecedente, quæ quidem habitudo dicitur cōiter cōsequentia: quæ dicitur bona, quando ex veris vel ét ex falsis infertur verum: & mala, qn̄ ex ueris infertur falsum. Dicitur ēt consequentia materialis, qn̄ gratia terminorum tenet illatio: & formalis, quādo tenet in omnibus terminis, simili forma arguēdi, retenta. Ad similem autē formam arguendi requiritur similis quātitas, & similis qualitas, & similis situs terminorum, & q̄ seruētur ꝑprietatès logicales, quæ sunt suppositio, materialis, personalis, ampliatio restrictio, & alia huiusmodi. Fundamentum huiusmodi habitudinis siue dependentiæ & illationis procedit ex illa maxima Geometriæ. Quæcunq; sunt vni & eidem ea-

dem, illa sunt eadem inter se. Si ergo homo & animal sunt idem, & Sortes etiam & animal sunt idem sequitur, & Sortes & homo sunt eadem inter se.

Ver. 2. *De figura syllogismorum.*

D QVia medium in quo coniunguntur maior & minor extremitas, pót diuersimode ordinari: ideo diuersæ a dialecticis assignantur figuræ. Si mediũ subijciatur in maiore, & prædicetur in minore, est prima figura, vt in exemplo dato Si autem medium prędicetur in vtraque, erit alia & secunda figura, ut in hoc syllogismo. Nullus lapis est animal: Omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. Si uero medium subijciatur in utraque, tunc erit tertia figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. Si voro medium prædicetur in maiori, & subijciatur in minore, erit quarta figura, ut in hoc syllogismo. Omnis homo est animal, omne animal est substantia, ergo omnis homo est substantia: Quælibet figura habet diuersos modos, qui diuersificantur secundum diuersitaté quantitatis & qualitatis propositionum, quando. s. ambæ sunt vniuersales, vel una vniuersalis, & alia particularis: vel una negatiua, & alia affirmatiua, per præpositionem vel postpositionem illarum. Et quamuis plures sint modi & figuræ inuentæ ad exercitationem iuuenum, cõis tñ v sus est 4. modorum, primæ figuræ, scilicet duorum affirmatiuorum, qui sunt Barbara & Darij. Barbara constat ex maiore, & minore uniuersalibus affirmatiuis: Darij vero vult maiorem vniuersalem, & minorem particularem. Et duorum negatiuorum, s. Celarent qui vult maiorem uniuersalem negatiuam, & minoré affirmatiuã. Et Ferio, qui vult maiorem vniuersalé negatiuam, & minorem particularem affirmatiuam, & per consequens conclusionem negatiuam: quia conclusio semper sequitur debiliorem partem in qualitate & quantitate, ac falsitate, certitudine, vel opinabilitate Si una præmissarum sit particularis, & illa: si vna negatiua, & illa: si vna falsa, & illa: si una fidei uel opinabilis, & illa, saltem in pluribus: quia ex vêris non nisi uerum, ex falsis quandoq; verum. Ex puris etiam particularibus & negatiuis ex necessitate nihil sequitur, saltẽ formaliter, hoc est in oibus terminis simili forma arguendi retenta. Quia gratia materiæ, ut in propositionibus essentialibus, siue materiæ naturalis aut remotæ bene sequitur verum & falsum. ¶ Obseruandum est etiam, q in oĩ figura & modo quod aliqua propositio sit de omni, & q proprietates logicales seruentur: hoc est q æquipolleat uni vniuersali, & q termini teneantur æque amplè, ęque restricte, & eodem modo appellatæ. Et si termini in maiore vel minore supponant materialiter, simpliciter, vel personaliter, et in alijs propositionibus, siue q non varietur genus suppositionis, & aliæ proprietates de quibus in lib. Prio.

Ver. 3. *De demonstratione.*

DEmonstratio sm ordinem terminorum & propositionum cõtinetur sub syllogismo, tñ habet aliam & specialé considerationem circa materiam propositionum: quia ad syllogizandum sufficit assumere propositiones opinabiles. sed ad demonstrandum hoc non sufficit, sed oportet assumere propositiones veras & necessarias, & quæ habeant cõditiones, de quibus paulo post dicetur. Et ideo demõstratio se habet ad syllogismum per aditioné sicut homo ad animal. Vnde sequitur q perfecta demonstratio sit species syllogismi, quæ sic definitur. Demõstratio est ratiocinatio, & syllogismus pocedens ex duab. propositionibus primis veris, necessarijs, p se prioribus & notioribus de omni, secundum quod ipsum, ac immediatis causisq; conclusionis, hoc est ad concludé dum, s. syllogisticè, hoc est seruato ordine syllogizandi in demonstratione institu to. In demonstratione assensus præmissarum est causa immediate agens, & necessitans intellectum ad assentiendum conclusioni: vt in hac demõstratione, Omne animal rationale est risibile: omnis homo est animal rationale. ergo omnis homo est risibilis. Huius syllogismi duæ primæ propositiones sunt verę, quia ita est sicut per eas significatur E

Ver. 4. *De necessitate propositionum.*

SVnt etiam prædictę duę prapositiones primæ, necessariæ, hoc est non pos- F

sunt,

sunt esse falsæ; sed sunt simpliciter & absolute ueræ. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod necessarium simpliciter & absolute dicitur, quod nullo modo potest non esse: licet necessarium secundum quid & ex suppositione, sit illud quod stante suppositione non potest non esse. Et secundum hoc Deus dicitur necessarium simpliciter & absolute, quia nullo modo potest non esse. Angeli etiam secundum naturam sunt necessarij: quia secundum naturam, hoc est naturaliter, non possunt non esse. Corpus autem animatũ & alia omnia corruptibilia quę secundum naturam suam, hoc est naturaliter possunt corrumpi & non esse, tamen supposita illorum existẽtia, & quod actu sint, non possunt non existere: quia implicat contradictionem, aliquid simul & semel existere, & non existere. Possunt tamẽ non esse simpliciter & absolute, hoc est nulla facta præsuppositione, & hoc modo loquẽdi ista est uera, Sortes contingenter & nõ necessario saluabitur. Trahendo ergo necessarium ad propositionem, illę propositiones dicuntur simpliciter & absolute necessariæ, quæ sunt æternæ veritatis, quæ nullo modo, nulloque casu aut euentu possunt esse falsæ. Et tales sunt propositiones essentiales, in quibus prædicatum est de essentia subiecti, & secundum aliquos, proprium eius. 4. modo. Et si dicatur quod homo potest annihilari de potentia obsoluta, & per consequens hæc propositio, Homo est animal, non erit necessaria. Dicendum quod verum est si copula importet existentiam. Si uero importet solam habitudinẽ & connexionem & prædicati ad subiectum sine determinatione temporis (quod est ipsam absolui a tempore) est simpliciter necessaria: quia quandocũque erit homo, erit animal, & risibilis: & oppositum implicat contradictionem. Propter hanc habitudinem & connexionem extremorum dialectici & Philoso. dixerũt quod propositiones essentiales & proprię sunt æternæ veritatis, & in eis copulam absolui a tempore, hoc est non dicere existentiam alicuius temporis, sed solum habitudinem & conueniẽtiam extremorum, scilicet prędicati ad subiectum. Et sic absolutio a tempore nõ est proprie ampliatio: quia in ampliatione semper copula importat existentiam alicuius temporis, scilicet, præteriti, præsentis, vel futuri, aut possibilis: & non in absolutione.

Copulam absolui a tempore quid.

Ver. 5. *De propositionibus per se.*

SVnt pariter duæ primæ propositiones prædictæ per se & nõ per accidens. Ad quarum euidentiam sciendum est quod Philosophus ponit quatuor modos perseitatis hoc est prædicãdi de per se, extra quos reliquæ prædicationes dicuntur per accidens. Primus modus in prędicationibus affirmatiuis est, quando prædicatum est de essentia subiecti vere vel æquiualẽter, vel definitio subiecti: aut quando prædicatũ est definitum, & definitio est subiectũ. Exemplum primi: vt homo est animal, & totum est maius sua parte. Exemplum secundi, ut homo est, vel non est. Illud enim disiunctum, est vel non est, includit omne ens, quod est de essentia hominis. Exemplum tertij, vt homo est animal rationale. Exemplum quarti, animal rationale est homo. Tales propositiones dicuntur de per se primo: quia cognitis terminis intellectus naturaliter assentit, nec potest dissentire. Et hoc dicitur dignitas propositionis. Et sic oẽs prædicationes essentiales dicũtur de per se primo, hoc est de primo modo prædicãdi de per se. Secũdus modus prædicandi de per se est, quando prędicatum est propria passio subiecti vel alicuius superioris, vt homo est risibilis, homo est quantus, & Sortes est risibilis. Quia licet risibilitas non sit proprie passio Sortis, nec quantitas hominis, est tamen alicuius superioris, puta substantiæ corporalis. Tertius modus prædicandi per se est, quando prędicatum non est in alio sicut in subiecto, vt prima substantia. Vnde hæc prędicatio idẽtica, Sortes est Sortes vel, hoc est Sortes, demõstrando illũ, est de per se 3. modo. Quartus modus prędicandi de per se est, quando subiectũ habet naturalem ordinẽ ad prędicatũ, ut medicus sanat, domificator ędificat, pictor pingit. Quia licet prędicata sint accidentia, tamen propter naturalem habitudinem, quam habet accidens subiecti ad prædicatum, dicuntur de per se. Ars enim medicinę, ordinatur ad sanandum, & aliæ ad obiecta sua quibus recipiunt speciem. Esset autem prædicatio per accidẽs, si diceretur, medicus ædifi-

A
1. Post.
Quatuor modi perseitatis.

ædificat, vel medicus cantat: quia accidis domificatori & cantori, ꝙ sit medicus: quia medicina non ordinatur ad ędificandum vel cantandum. Omnes aliæ prædicationes quæ non cõtinentur in his quatuor modis, dicuntur per accidens. ¶ Notãdum tñ ꝙ prædicatio accidentalis & per accidens, non sunt omnino idẽ: quia in secundo modo prædicandi per se, sunt prædicationes accidẽtales: & tamen non dicũtur prædicationes per accidens. Ex his quatuor modis perseitatis, duo primi duntaxat subseruient demonstrationi. Patet etiam ꝙ prima ex duabus prædictis propositionibus demonstrationis datæ, est de secundo modo de per se, & secunda de primo. Ex quibus concluditur tertia de secundo modo: quia (vt dictum est) cõclusio sequitur debiliorem partem.

Ver. 6. *De propositionibus de omni.*

B SVnt præterea duæ primę propositiones prædictæ demonstrationis non solum de Omni prioristico, sed etiam de posterioristico, hoc est sunt vniuersales vniuersalitate determinata, & requisita in li. Priorũ & posteriorum. Vnde aduertẽdum ꝙ duobus modis propositio dicit̃ de omni, hoc est uniuersalis. Primo, quãdo subiectũ distribuitur per signũ uniuersale: & sic prædicatũ debet verificari de omni contento sub subiecto: & talis vniuersalitas dicitur prioristica, siue de omni prioristico: vel hęc propositio, Omnis homo est currens. Secundo modo, quando prædicatum verificatur de omnibus contentis sub subiecto, siue subiectum distribuatur, siue non: & sic hæc propositio, homo est animal, est de omni posterioristico: & pariter omnes propositiones de per se. 1. & 2. modis, ẽt si nullũ signũ addatur subiecto, sunt vl̃es vniuersalitate posterioristica. Et ideo Philosop. in duobus primis modis de per se vtuntur propositionibus indefinitis pro vniuersalibus.

Propositio de oĩ quid.

Ver. 7. *De propositionibus secundum quod ipsum.*

C SVnt etiã prędictę duæ primæ propositiones demonstrationis datæ secundũ quod ipsum, hoc est habentes prædicatũ conuertibile cum subiecto. Nam animal rationale & risibile conuertuntur: quia de quocunque prædicatur unum, prædicatur & reliquum. Sed hæc propositio. Homo est animal, licet sit uera & uniuersalis & de omni posterioristico, & de ꝑ se, ac necessaria, nõ est tamẽ ſm quod ipsum: quia animal cum prædicetur de plurib. speciebus nõ conuertibiliter ꝓdicat̃ de homine.

Ver. 8. *De propositionibus notioribus.*

SVnt vlterius prædictæ duæ propositiones demõstrationis datæ notiores. Ad quarum euidẽtiam supponendũ est quod dicit Philosophus, ꝙ quędam dicuntur notiora natura siue ſm naturã, hoc est secundũ se. Et sunt illa quę habent perfectiorẽ entitatẽ: & sic Deus est notior oĩbus creaturis. Et ideo hæc propositio, Deus est ſm se, siue ſm naturam, est notissima, qa Deus habet perfectissimũ esse, post Deũ Angeli, & post eos anima rationalis, deinde res corporales incorruptibiles, ut astra & corpora cęlestiũ: post modum res corruptibiles, & inter accidentia quãtitas est magis nota. Inter hmõi aũt species specialissima est notior genere: quia quicquid entitatis includit genus, hoc totũ includit species & aliquid vltra: ideo simpliciter & secundum naturam est notior. Singulare autem licet habeat plus de entitate quam species, non tñ dr̃ notius simpliciter quã species, eò quod singulare non põt esse obiectum intellectus, vt dictum est. Quædam vero sunt notoria quo ad nos. Non enim sunt nobis eadem nota & naturæ, scilicet eodem modo: quia naturę siue secundum naturam notoria sunt perfectiora. Nobis autem primo nota sunt confusa magis, hoc est imperfectiora: eo ꝙ nos procedimus de imperfecto ad perfectum: ideo magis communia & confusa sunt nobis notiora, & prius nota ordine generationis, dum tamen aliquid habeant de entitate, & non sint pura potentia, vt materia prima, uel entia rõnis, quæ propter imperfectionem entitatis sunt difficillimæ cognitionis: qa (ut habet̃ in 9. Meta.) vnumquodque intantum est intelligibile, inquantũ est actu: in alijs autẽ quæ habẽt aliquid de entitate magis cõia & magis confusa sunt notiora nobis. Hoc experimur etiã sensu: quia venientem à remotis apprehendimus primò, quòd est aliquid, deinde ꝙ mouetur, postea ꝙ est animal, consequenter ꝙ est homo, & finaliter ꝙ est

D

In 1. ph. Notioræ natura.

Notioræ nobis.

est Sortes. Et pueri primo vocant oēs homines patres, & mulieres matres: deinde discernūt. Et quia (vt dicit Philos.) oīs nostra cognitio ortū habet a sensu, qui versatur immediate circa singularia: ideo ipsa singularia sunt nobis notiora. Ex prędictis patet quō prædictæ duæ propositiones sunt priores & notiores, ac magis notę secundum naturam.

1.Poster.

E

Ver.9. *De propositionibus immediatis.*

SVnt insuper prędictæ duæ primæ propositiones demonstrationis prædictæ immediatę. Ad quarū euidentiam, supponendū est quid dicatur mediū, & quotuplex sit mediū. Medium. Physicè loquendo, dicitur illud quod facit distantiam & diuisionem inter extrema, ut aer mediās inter uisibile & uisum, & secunda unitas in numero ternario. Alio modo accipitur medium, in quo extrema coniunguntur & cōueniunt: & sic copula potest dici medium in propositione, & terminus cui maior & minor extremitas coniunguntur in syllogismo. Et quia cōtingit medium esse quantū & diuisibile, ideo duplex cōsueuit poni mediū, scilicet mediū simpliciter, & mediū mediatum. Mediū simpliciter dicitur mediū quod est in extrema absque alio medio. Et sic in numero quinario quarta vnitas est immediata quintæ, quia nulla alia mediat: secunda vero & tertia sunt mediatæ. Applicando ergo ad propositum, illa propositio dicitur immediata alteri, quæ habet & includit immediatū principiū probationis, in quò extremitates coniunguntur & conueniunt: ex qua conuenientia concluditur conuenientia extremitatū inter se, vt in exemplo dato animal rōnale est mediū immediatū: qa in eo conueniunt extremitates. Neque est aliud mediū ꝓximius, ꝑqđ possimus concludere ꝙ homo est risibilis, iuxta prædictā regulā geometri. Et cum prædictæ duæ primæ propositiones demonstrationis datæ contineant illud medium immediatū, dicuntur immediatæ: & copulatiua ex illis resultās, dicitur immediata ad hāc propositioné. Omnis homo est risibilis: Si uero animal rōnale accipiatur ut mediū ad inferendū hunc. Sortes est risibilis, & dicat̄ sic: Omne animal rōnale est risibile. Sortes est animal rōnale, ergo Sortes

Medium quid, & quotuplex.

est risibilis: hoc cōplexū, animal rōnale, erit quidem mediū, sed nō immediatum: eo ꝙ sit aliqs terminus eo immediatior, in quo extrema cōclusionis cōiungi possunt, s. hic terminus, homo dicendo, Omnis homo est risibilis, Sortes est homo: ergo Sortes est risibilis. Et sic dicendum est de superioribus terminis ascendēdo. Propositio igit̄ immediata dr̄, qua nō est alia prior & immediatior ad concludendum.

Ver.10. *De diuisione demonstrationis.*

E

DEmonstratio primò diuidit̄ in affirmatiuā & negatiuā. Affirmatiua dr̄, cuius mediū affirmat̄ de vtraque extremitate Negatiua, qñ negatur de altera: vt hic, Omne animal rōnale est risibile: sed nullus equus est animal rōnale: ergo nullus equus est risibilis. Demonstratio ét diuiditur a Philoso: in demonstrationé propter quid, siue a priori, & ꝑ causam, & in demonstrationé quia est, siue a posteriori, & per effectū. Demonstratio ꝑꝑ quid, siue a priori, est argumentatio qua intellectus procedit a cognitione causæ notæ ad cognitioné effectus ignoti. Et iō illa q̄ non habent cām, sicut Deus non possunt cognosci ꝑ demōstrationé propter quid siue a priori. Et quia per quamlibet cām contingit demonstrari: iō supponendum est quid sit causa, & quod sint genera causarum. Causa dicitur, ad cuius esse sequitur aliud secūdum naturā, s. effectus. Causarum autem alia est efficiens, alia materialis, alia formalis, & alia finalis. Ex his quatuor duæ sunt intrinsecæ, s. materialis & formalis: quia sunt de essentia compositi. Non autem causę extrinsecæ, quæ sunt efficiens & finalis. Causa efficiens dicitur id, a quo est principiū motus & qetis. Causa finalis est, cujus gratia aliquid fit: Causa materialis est, ex qua aliquid fit cum insit, vt ex farina & aqua fit panis. Causa autem formalis est: quæ dat rei esse, vt anima. In exemplo autem dato fit demonstratio per causam formalem. Per causam autem materialem potest sic fieri: Omne compositum ex materia elementari & forma, est corruptibile, sed homo est hmōi. Igitur, &c. Per causam vero efficientem sic: Omnis effectus pendet à sua cā: sed Deus est cā oīum creatūrarū, igitur oēs creaturæ pendent à Deo.

Causa qd & quotuplex sit.

Per causam finalem sic: Omne intellectuale est beatificabile. sed homo est intellectualis, igitur est beatificabilis.

Ver. 11. *De demonstratione pp quid.*

G Demonstratio propter quid & a priori est triplex, scilicet ꝓpter quid simpliciter: & propter quid & potior, & propter quid & potissima. Demonstratio propter quid simpliciter est, quæ fit per causam, siue propinquam, siue remotam: vt, Quicquid respirat, est animal: sed paries nõ respirat, ergo paries non est animal, manifestũ est.n.ꝙ non animal nõ est cã propinqua huius quod est nõ respirare; alias oĩa animalia respirarẽt, quod cõstat esse falsum: quia animalia carẽtia pulmone, nõ respirãt igitur cõsequẽtia patet ex dictis Philosophi, si negatio sit cã negationis & affirmatio erit cã affirmationis. Sed cã propinqua erit animal, non habens pulmonem & sanguinẽ. Demonstratio pp quid & potior dicit, quæ fit per cãm propinquã, sed nõ immediatam, siue fiat per cãs intrinsecas, siue extrinsecas. Et qa causæ intrinsecæ sunt potiores extrinsecis, iõ demõstratio quæ fit per cãm materialẽ vel formalẽ, dicit pp quid & potissima. Et sic demõstratio per cãm remotam dicitur pp quid simpliciter. Demõstratio, quæ fit per cãm propinquã, dicitur demonstratio pp quid & potior. Et quæ fit per cãm immediatam, & intrinsecam. dicitur propter quid & potissima, in qua.s.medium est definitio subiecti conclusionis.

Ver. 12. *De demonstratione quia est.*

A 1. Phis. Infra. c. 19. §. 1. Demonstratio, Quia est, siue per effectus, est ratiocinatio in qua proceditur per effectus cognitos, ad cognitionẽ causæ vel causarum incognitarũ, vt, Omne coniunctũ igni, est calidum: ergo ignis est calidus. Visus discernit album a nigro, sed Sortes discernit album a nigro, ergo Sortes videt. Sic probat Philoso. Deum esse, quia motus est: sed de his amplius infra. Notandum tamen ꝙ aliqua demonstratio, Quia est, siue per effectum per effectũ non cõuertibilem: quia talis effectus põt nobis esse notior quam causa. vt sic dicendo, Quicunq; habet febres, habet pulsum commotum: ergo nõ habeo pulsum commotum, ergo non habeo febres. Quandocunque non desiccat non est ignis: sed homo non desiccat, ergo homo non est ignis.

Ver. 13. *De inductione.*

B Inductio est argumentatio procedens a singularibus sufficienter enumeratis ad propositionem vniuersalem, vt Sortes currit, & Plato currit, & sic de alijs. Et isti sunt oẽs homines, ergo oĩs homo currit. Hæc argumentatio dicitur a neotericis ascensus, qui est consequentia formalis ad quã põt reduci descensus: qui est ab vniuersali ad singulares, ac ẽt exẽplũ quod est in agibilibus & factibilibus, reducitur ad inductionẽ. Est autem exemplũ processus a factis siue operationibus particularium personarum, ad persuadendum simile: sicut Moyses orando pro populo, placauit iram Dei, similiter Dauid Daniel, &c. Ergo oĩs qui vult placare irã Dei, debet illum orare. &c. *Exẽplum quid.*

Ver. 14. *De enthymemate.*

C Enthymema est argumentatio, quia intellectus ex vna ꝓpositione notiore & probabili quæ dicitur Antecedens, procedit ad concludendum aliam, quæ dicitur Consequens, ab illo antecedente pendens. vt cũ dicitur, Omne animal currit, ergo omne animal mouetur: Hæc dependentia prouenit ex hoc, ꝙ consequẽs virtualiter & implicite continetur in antecedente. Motus. n. continetur in cursu, & sic antecedens continet virtualiter minorẽ, quia si negatur cõsequẽtia, subsumẽdum est, & omne currẽs mouetur, &c. Ali qui dicunt Enthymema esse syllogismum imperfectũ, truncatũ & breuiorẽ iuuenib. & rudib. qui sibi volũt oĩa explicari. Qui uero ingeniosi & prouecti sunt, Entymemate gaudẽt, eo ꝙ multa in vno respiciuntur. Ideo antiqui Philosophi maxime illo vsi sunt: & dicitur cõiter: Gaudẽt breuitate moderni. Differt autẽ Enthymema a syllogismo & demonstratione: quia tam in syllogismo quam in demonstratione procedit ex plurib. propositionib. dictum est, Enthymema uero ex una cathegorica, prægnante. hoc est continente aliã. ¶ Differt ẽt ab inductione & exemplo: quia inductio & exemplũ procedunt a singularibus, Enthymema uero a communibus. Cõuenit autem cũ syllogismo: quia tam syllogismus quam Enthyme-

mema procedunt ex propositionibus probabilibus. Propositio autem probabilis vt distinguitur cōtra necessariam, secundum Philosophum dicitur quæ apparet vera oībus aut pluribus sapientibus: & cuius vtraque pars seruatis principiis scientiæ pōt sustineri: quæ ab aliquibus vocatur problema. Et per hoc ꝙ syllogismus & enthymema procedunt ex probabilibus, differunt a demonstratione & sophismate: quia demonstratio procedit ex necessariis. Et sophisma, quod a Philosopho dicitur Elenchus sophisticus, hoc est apparens & non existens syllogismus: Ab alijs autem dicitur syllogismus litigiosus, erraticus, atque fallax, ab effectu: quia effectus & finis eius est generare lites, & errorem aut deceptionem, hoc est iudicium falsum. Procedit.n.ex falsis, vel ex falso modo syllogizandi, vt in hoc sophismate, Quod ego sum, tu non es: homo ego sum, ergo homo tu non es. Et hoc contingit tripliciter: Primò, qñ peccat in materia, hoc est quādo antecedens uel altera eius pars est falsa: vt hic, Omne malum est fugiendum: ieiunare est malū, ergo &c. minor est falsa, quia ieiunare est bonum: Secundo, quando peccat in forma, hoc est quando non seruantur regulæ & præcepta syllogizandi: & tñ antecedēs est verū: vt hic, Omnis homo est animal, & oīs asinus est animal: ergo oīs homo est asinus, quia medium in neutra distribuitur. Tertiò, quando peccat in vtroque. s. in materia & forma: vt hic. animal est genus. Omnis homo est animal, ergo omnis homo est genus, Maior.n.est falsa, & consequentia nō valet, quia variatur suppositio. Differt ēt sophisma ab enthymemate & demonstratione, syllogismo & exemplo siue inductione: quia in exēplum causat suspicionē: vt hic, Sortes in modico fuit malus, ergo in maiori & in alijs præsumitur malus. Demonstratio autem causat assensum euidentem siue scientiam, syllogismus verò & enthymema assensum opinatiuum & opinionem sophisma verò causat errorē, siue iudicium falsum, & habitum erroneū.

Proble-ma, So-phisma, & elen-chus idē sunt.

D

§.5. *De consequentibus ratiocinationem.*

Hoc c. §. 3. ver. 6.

ACtum ratiocinandi siue ratiocinationem consequitur primò assensus vel dissensus conclusionis, de quibus dictum est. Sed quia diuersi sunt modi ratiocinandi: ideo diuersi assensus consequuntur. Assensus autem in tota sui communitate diuiditur in assensum euidentem, fidei opinatiuum, suspicatiuum, falsum, & erroneū, de quibus dicendum est.

Ver. 1. *De assensu euidenti, siue euidentiæ.*

ASsensus euidens est assensus clarus & certus, absque quocunq; ænigmate & formidine siue dubitatione de opposito, adeo clarus, ꝙ stante propositione necessaria in intellectu cum debita applicatione propositionum necessarium eam probantium, intellectus ex natura sua cō placet & assensit: sic ꝙ non potest dissentire, nec assentire oppositis: & talis assensus in scientia causatur ex primis principiis, & propositionib. per se notis, intellectis terminis, & per demonstrationē: vt stante apprehensione harum, Quodlibet est, vel non est: &, omne totum est maius sua parte: oē animal rationale est risibile. & hoc modo assensus sapiētiæ & scientiæ sunt euidentes. In hac autem euidentia sunt gradus: quia quidam assensus est magis euidens quam alius. Et differt hæc euidentia ab euidentia sensus: quia euidentia sensus est circa particularia, & intellectus circa vniuersale. Et ideo sicut intellectus est nobilior sensu, ita euidentia intellectus est nobilior & perfectior euidentia sensus: quia est sempiternorum, & eorum quæ non possunt aliter se habere, neque circa ea intellectus pōt decipi aut halluci nari, sicut sensus. ¶ Ex quibus patet, ꝙ euidentia angelorū est clarior quā euidentia intellectus humani: & inter eos tanto clarior, quāto per clarius medium & species luminosiores. Ideo in eis non potest esse ꝓblema siue opinio circa naturalia. Nec & in dæmonibus, cū in eis (ſm D. Dionysiū) naturalia manserint integra, secus in gratuitis & supernaturalib. Iō diabolus dicebat Christo: Si filius Dei es. &c. & Gabriel cōsuluit dominū. ¶ An autem circa supernaturalia discurrāt, quidā dicunt ꝙ angeli beati non discurrunt: qa omnia clarè uident in verbo, vel per clarissimas reuelationes & spēs influxas ſm modū & cōditionē suæ nāæ, quę est intelligere per simplicē apprehēsionē sine discursu: quānis possint habere admirationem uel ne-

E

Eviden-tia tres gradus.

An ꝓle-ma sit in angelis. *Mat. 4.* *Dan. 10.*

Esa.63. an dæmones quodã modo discurrunt.

scientiam. Vnde de angelis inferiorib. superiores interrogantibus dicit Esa. Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis uestibus de Bosra? Dæmones vero eo ꝙ non habeant reuelationes, quodam modo circa supernaturalia discurrere dicuntur. vnde Isidorus dicit, ꝙ dæmones multa experimento didicerunt. Sed cognitio experimẽtalis est discursiua, quia ex multis memoriis fit experimentum, & ex multis experimentis fit uniuersale, vt dicitur in finẽ Poster. & in principio Metaph. D. Thom. tamen dicit, ꝙ in angelis dicitur experientia metaphoricè. & sic secundum mẽtem eiusdem est ꝙ sicut dæmones circa supernaturalia non componunt neque diuidũt, ita etiam non discurrunt: quia repugnat naturæ illorum. Vnde circa supernaturalia, si non habeant reuelationem, vel videant experimento aliqua fieri miraculose, vel opinantur, hoc est habent iudicium cum formidine, absque tamen discursu, vel errant, aut nihil sciunt.

F

Authoritas & fides duplex.

Ver. 2. *De fidei assensu.*

FIdes est assensus certus, absq; formidine causatus, supposita pia affectione voluntatis, quæ innititur authoritati dicẽtis siue reuelantis: quam authoritatem habet pro obiecto formali, & ipsa reuelata pro materiali. Et quia authoritas & reuelatio est duplex. s. humana, & diuina: iõ fides est duplex. s. humana, & diuina, quæ dicitur theologa, de qua inferius cap. 10. agetur. Syllogismus igitur & Enthymema procedens ex propositionibus fidei, vel altera illarum, etiam cui altera euidenti cõcludit propositionem de fide: ut sic argumentando, omnis homo est risibilis: Christus est homo: ergo Christus est risibilis. Si vero altera sit opinabilis vel dubia, cõclusio erit dubia, cum sequatur debilioré partem. Quomodo autem triplex sit certitudo, & fidei maior dicetur inferius c. 10. §. 1. ver. 5.

Ver. 3. *De opinione.*

G

OPinio est assensus cum formidine siue dubitatione de opposito, intellectus tamẽ magis inclinat̃ ad vnã partem, s. assensum, vel dissensum: vt assensus causatus ex hoc syllogismo, Omne currens, est album. omnis homo est currens, ergo omnis homo est albus. Assensus huius conclusionis est opinio, quia præmissę non sunt euidentes, neq; certæ certitudine fidei, sed ꝓbabiles, hoc est contingentes, q̃ possunt esse ueræ uel falsæ: intellectus tamen ad alteram partem flectitur, sed cum formidine de oppositio.

Ver. 4. *De suspicione.*

SVspicio est assensus formidolosus, fluctuans cũ quadã inclinatione ad alterã partẽ, sed non perfecta, sed aliquo mõ (leuiter tñ) inclinatus, ut Sortes dicit Platonem homicidã: & an Sortes sit verax vel mendax, ignoratur: ergo Plato est homicida. Assensus huius conclusionis dicit̃ suspicio: quia est dubitatio cũ aliquali inclinatione ad alterã partẽ. Præsumptio ad suspicionem reducit̃: est enim media inter opinionem, quæ est de his quæ vt in pluribus contingunt: & suspicionẽ, quæ est de his quæ raro. Præsumptio uero est de his quæ vt in paucioribus contingunt. H

Ver. 5. *De errore & ignorantia.*

ERror est assensus quo intellectus complacet & adhæret falso, æstimato tamen vero, vt in hac ratiocinatione, Hæc essentia diuina est pater, & hęc essẽtia diuina est filius: ergo filius est pater. Assensus huius cõclusionis est error, quia nõ est syllogismus expositorius, ad quẽ requirit̃ ꝙ aliqua præmissarũ valeat vnam de omni: quod non facit hic, quia hæc est falsa, Omnis res quæ est essentia diuina, est pater, & itẽ de alia. Notandum tñ quod error dicitur ignorantia prauæ dispositionis: Ad cuius euidentiã sciendũ est quid & quotuplex sit ignorantia. Sed supponendum in primis, ꝙ discrimen est inter nescientiã & ignorantiã. Nesciẽtia. n. est negatio siue defectus scientiæ non debitæ inesse, siue simplex carẽtia scientię, in subiecto apto nato: quia non dicimus lapidem nescientem, sed hominem, hæc non est peccatũ, nec potest esse in Deo, cum sciat omnia. Ponitur tamen a D. Diony. in angelis, ac etiam in anima iusti, quia cum non compræhendant verbum, nesciunt omnia quę Deus scit. Hęc nescientia ab aliquibus dicitur ignorantia purę negationis. Ignorantia uero priuationis est carentia scientiæ debitę inesse, siue eorum quę quis põt & tenetur scire: vt sunt ea quę pertinẽt ad statum uel officiũ alicuius, plura I

Ignorantia quid & quotuplex sit. c. 6. Calestis hierar.

ra enim tenetur scire Eps, q̃ Agricola. Si quis enim nesciat ea quæ sunt necessaria ad salutem, est ignorans. Hæc ignorantia dr̃ priuationis. Alia est ignorantia quæ dr̃ prauæ dispositionis: & est error siue iudicium falsum. Aliæ diuisiones ignorantiæ, & quæ excuset a peccato: habentur inferius c. 2. §. 4. ver. 3. & 4.

Ver. 6. *De intellectu practico, & speculatiuo.*

K INtellectus diuiditur in speculatiuum & practicum. Intellectus speculatiuus est, qui id quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed ad solam veritatis considerationem, vnde & scientiæ dñr speculatiuæ, quæ versantur circa solam consideratione̅ veritatis, non ordinando ad operationem vt philosophia naturalis, & scientia Meta. quæ dr̃ sapientia. Intellectus verò practicus est, qui id quod apprehendit, ordinat ad opus siue ad operationem: vnde & scie̅tiæ practicę dñr, quæ versantur circa operationes, prout operatio se extendit non solum ad factibilia, sed etiam ad agibilia. Et sic scientia medicinæ & moralis dicunt practicæ. Hic intellectus non dicitur motiuus quo ad executionem, sed quo ad directionem. ¶ Hæc autem diuisio non est in diuersas pote̅tias, sed in diuersos actus: quia eadem potentia numero est intellectus practicus, & speculatiuus: sed sunt diuersi actus, qui differunt fine, ſm Philoso. *3. de aïa.* vnde & a fine denominantur. Vtriusque finis est speculari & contemplari: sed finis practici est operari, siue ordinare contemplationem ad operationem. Ideo intellectus practicus dicitur operatiuus. Quòd autem non sint diuersæ potentiæ, probatur per Philosophum, qui dicit q̧ intellectus speculatiuus per extensionem fit practicus, sed vna potentia non mutatur in aliam, igitur, &c. Rõne etiam sic probatur: quia quod accide̅taliter se habet ad rationem obiecti, quam respicit aliqua potentia non diuersificat potentiam, prout apparet in potentia uisiua, cuius obiectũ est coloratum. Eadem enim potentia uisiua fertur circa omnia colorata: siue illud coloratum sit homo aut aliquid aliud. Sed obiectum intellectus est verum, siue ens sub rõne veri, cui accidit q̧ ordinetur, vel non ordinetur ad opus: ergo eadem pote̅tia sufficit ad illa. Et per consequens non sunt plures. Non enim ponenda est pluralitas siue necessitate, cum frustra fiat per plura, quod potest fieri per pauciora.

¶ Nec obstat q̧ obiectum intellectus speculatiui dicitur esse verum, & practici bonum, quæ differunt saltem secundum rationem, quę sufficit ad diuersitatem pote̅tiarum cum habitudine intrinseca diuersa. Nam intellectus habet habitudine̅ recipiendi in se similitudinem obiecti: & voluntas habet inclinationem ad obiectum suum absq; similitudine in se recepta, p̄sentata tame̅ per intellectum: ideo distinguuntur realiter, vt dictum est. Ideo per bonum & verum intellectus & voluntas diuersificantur. Quia verum & bonum se inuicem includunt. Nam verũ est quoddam bonum, aliàs non esset appetibile. Et bonum est quoddam verum, aliàs non esset intelligibile. Sicut ergo obiectũ appetitus põt esse verum, inquantum hét rõnem boni, sicut cum aliquis appetit ueritatem cognoscere: Ita obiectum intellectus practici põt esse bonum, inquantum habet rationem veri ordinabilis ad opus. Intellectus enim practicus veritatem cognoscit, sicut speculatiuus: sed ueritate̅ agnitam ordinat ad opus, quod nõ facit speculatiuus.

Ver. 7. *De ratione superiori & inferiori.*

QVum potentię & substantiæ aliquã do à principaliori actu denomine̅tur: Vnde & Angeli dñr intellige̅tiæ, eò q̧ sp actu intellig̃at. Et rõcinatio sit principalior actus intellectus: sequitur quòd intellectus dr̃ & nominatur ratio, a ratiocinando. Et quia aliqñ apud sanctos doctores dicit ratio superior, & aliquando inferior: Ideo isti termini ueniunt declarã di. Ad cuius euidentiam sciendum est, q̧ ratio superior & rõ inferior non sunt duæ potentiæ realiter distinctæ (prout dictum de intellectu speculatiuo & practico:) sed sunt una potentia ſm diuersos actus, quos habet circa spiritualia & æterna, ac etiam corporalia & temporalia: quæ comparantur ad cognitionem nostram hoc modo: quia unum est medium ad cognosce̅dum alterum. Nam secundum viam inuentionis per res corporales venimus in cognitionem æternorum. Vnde Apostolus: Inuisibilia Dei a creatura mũdi per

Ratio superior & inferior quid.

Rom. 1.

ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas. Sed in via iudicii siue resoľonis & determinationis, per æterna iudicamus & tpalibus circa agenda. Intellectus. n. hois põt intendere & versari circa tpalia & æterna, & circa vtraque ratiocinari dupliciter: Primo circa æterna, contemplando & conspiciendo ea, & in illis sistendo, vt in bonitate, sapientia, & iustitia Dei: & hoc pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundo, consulendo rationes & regulas æternas, quę sunt volũtas & præcepta Dei, & applicando ad tpalia, quæ occurrũt agenda, vtrum sint bene vel male facta. id enim per regulas & leges siue ordinationes Dei maxime cognosci põt. & hoc pertinet ad officium intellectus practici. Intellectus eas conspiciens, & per eas consulens, disponens, & dirigens tpalia, dicit rõ superior, quasi per superiora ratiocinãs. Potest etiam intellectus circa corporalia & temporalia versari etiam dupliciter: Primo ea conspiciendo, contemplando, speculando, & in eis sistendo quod pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundo, consulendo rationes naturales, & leges humanas, & circa temporalia, q̃ occurrunt agenda, s. an sit bene vel male factum etiam per consequens faciendum, vel non faciendum, recurrimus ad iudicatorium naturale (quod est synderesis) & consideramus & applicamus leges dependentes ex ea, ad agibilia occuerẽtia, quod pertinet ad officiũ intellectus practici. Secundum hæc intellectus dr̃ rõ inferior, qa circa inferiora, & per rationes inferiores ratiocinat̃ & dirigit: & si illæ non sufficiunt ad iudicandum & determinandum recurrimus ad superiorẽ legem, s. Dei pręcepta aut consilia eius, quæ habent regulare & dirigere inferiorem rationem ac leges humanas. De his D. Augu. & D. Thomas dicũt, q̄ rõ superior & inferior est eadem potentia: sed distinguitur per diuersos actus & diuersa officia, ac etiam diuersos habitus, qui attribuuntur eis. Nam rõni superiori attribuitur sapientia, & inferiori sciẽtia: Ex præmissis apparet conueniẽtia inter rõnem superiorem & inferiorẽ ex vno latere, & intellectum speculatiuũ & practicũ ex alio. Dr̃ia. n. est ex actibus

12. de ci. Dei.

reciprocis sibi inuicẽ & mutuo subseruiẽtibus. Rõ. enim superior hẽt actum & officium intellectus speculatiui & practici, est enim de rõnibus ęternis conspiciendis in illis sistendo, vel cõsulendis & applicandis circa agibilia. Et eodem modo rõ inferior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici, est. n. de rõnibus naturalibus & legibus humanis conspiciendis & cõtemplandis ibi sistendo: quod pertinet ad intellectũ speculatiuũ. & ẽt cõsulendis, applicando ad agibilia occurentia dirigẽda. ¶ Notandũ ẽt q̄ magna & lata est inter dr̃ia inter rationem superiorem & inferiorem & portionem animæ superiorẽ, & inferiorem. Quia rõ superior & inferior non important nisi vnam potentiã. s. intellectum. Et portio superior animæ importat potentias animæ organo corporeo nõ alligatas, quę sunt intellectus & voluntas. Portio verò inferior importat & significat potentias animæ, quæ sunt alligatæ organo corporeo. In quibus anima rõnalis conuenit cum anima sensitiua aliorũ animalium. Hæc differentia deseruit ad cognitionem multorum passiuum & maximè ad cognoscendum qũo Christus erat viator & cõprehẽsor, siue viator & beatus quia s̃m portionem superiorem erat comprehensor & beatus: quia intellectus eius clare videbat diuinam essentiam: & voluntas eius perfectissimè ea fruebat̃. Sed erat viator secundum portionem inferiorem: quia vires eius inferiores, s. quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, & duæ appetitiuę non erant glorificatæ, sed passibiles & dispositæ ad tormenta, pro reparatione, & redẽptione naturæ humanæ suscipienda & toleranda:

Christus erat viator & cõprehẽsor.

DE VOLVNTATE. CAPVT III.

POst considerationem intellectus considerandum est de Voluntate. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod voluntas dupliciter accipi potest: vno modo lar-

ge pro omni inclinatione: & sic attribuitur brutis. Dicimus enim ꝙ equus vult currere vel recalcitrare, hoc est inclinatur ad currendum vel recalcitrandnm. hoc modo accipiendo, etiã attribuitur insensibilibus: & dicimus lapidem inclinatum vel se cadere. Et Christus loquens de aere commoto & vento corporali, qui dicitur
Ioan.3. spiritus, dicebat: Spiritus vbi vult spirat. Alio modo accipitur proprie, scilicet pro inclinatione & appetitu intellectiuo: hoc est qui sequitur cognitioné intellectiuam: & non pro appetitu sensitiuo aut naturali.
Ca.1.§.9 de quibus dictum est. Et quia triplex est
Ver.1.3 intellectus scilicet diuinus, angelicus, & hu
& 4. manus: & ideo triplex est voluntas, scilicet diuina, angelica, & humana.

§.1. *De voluntate diuina.*

B
C.19.§.1 Voluntas diuina non differt ab intel-
ver. 1. lectu diuino: sicut enim Deus est suum esse & sua essentia: sic etiam est suum intelligere, & suum velle: & sic velle & intelligere in Deo sunt idem realiter, sed differunt ratione, secundum nostrũ modum intelligendi: qui talis est, ꝙ res diuinas, quæ sunt in Deo vnitæ, intelligimus vt plures: sicut inuenimus in nobis. Ex quo sequitur, ꝙ voluntas diuina non est accidens, sicut voluntas angelica & humana: Differt ẽt voluntas diuina a voluntate angelica & humana quia uoluntas an-
1.p.q.19 gelica & humana sunt finitæ creatæ, & mutabiles: voluntas autem Dei est infinita, increata, & immutabilis, quia non mouetur ab obiecto extrinseco, sicut voluntas creata, quæ secundum Philoso. dicitur mouens motum. Mouetur. n. ab ex-
3.de aĩa. trinseco eo modo, quo dicimus ꝙ intelligere mutari siue moueri, hoc est non esse eodem modo nunc, sicut prius. Volũtas autẽ diuina non hẽt obiectum extrinsecum: & intellectus eius est ipsamet, quæ dicit & nominat intellectus, eo ꝙ cognoscit, intelligit, simul videt, & cõprehendit omnia, præterita, præsentia & futura: & (vt dicit Aposto.) Vocat ea quæ nõ sunt,
Rom.4. tanquam ea quæ sunt: Quicquid.n. futurũ vel præteritum fuit, pro quocunq; tẽpore & instanti æternaliter vidit, & voluit fieri pro tempore vel instãti tpis, pro quo factũ
Malac.3 fuit aut fiet. Ideo dicebat per Malach. Ego
Iacob. 1. enim dominus, & non mutor. Et D. Iaco.

Apud quẽ non est transmutatio, nec vicissitudinis obũbratio, sicut apud creaturas, quæ subijciuntur tempori vel ęternitati. Voluntas diuina naturaliter & necessariò vult bonitatem & perfectionem suam, ac operationes ad intra. Non quidem necessitate coactionis, sed naturalis ordinis, quę libertati cõplacentiæ non repugnat, sm 5.de ciui. Dei.
D. Aug. Non.n. potest velle Deus se non esse bonum, aut verum, aut Deum. Vnde A- 2.Tim.2.
postolus: Fidelis manet, seipsum negare non potest. Alia tamen a se non necessa- Ps. 113.
riò, sed liberè vult. Vnde Ps. Omnia quæcunq; voluit, fecit. In eo. n. summa libertas est, licet peccare non possit, quia (vt D. Anselmus dicit) Posse peccare non est li- Lib. de li. arbit.
bertas, neq; pars libertatis, sed imperfectio libertatis. Et licet oĩa quæ vult, voluerit ab ęterno, & nõ possit mutari (vt dictũ est) tamen ab æterno omnia libere voluit.

Ver.1. *De voluntate signi & beneplaciti.*

Voluntas Dei licet in se non sit nisi C
vna, secundum tamen nostrum mo- 1.p.q.19
dum intelligendi, dicitur plures: quam do- Voluntas
ctores Theologi primo diuidunt in volun Dei mul-
tatem signi & beneplaciti. Et iterũ volunta tiplex.
tem signi in præceptũ, & prohibitioné, & cõsilium: & voluntaté beneplaciti, in effectiuã, & permissiuã. Sicut.n. ira est in Deo: quia in eo inueniunt effectus, qui solẽt esse hominis irati, s. punitio. Simili modo loquẽdi, ea quæ sunt signa volũtatis apud nos, voluntates appellantur. Et quia volũtas (quæ inuisibilis & ignota nobis est) põt dupliciter designari. Vno modo, secundũ ꝙ proponit de Agendis. Alio modo, se- Voluntas
cundũ quod impetũ facit ad opus, Vtro- signi.
que modo signa voluntatis dantur in homine: secundum quod proponit de agendis, quantũ ad fugã mali, signũ est prohibitio. Quantum autem ad prosecutioné boni, duplex est signum voluntatis. Nam respectu boni necessarii, sine quo non potest voluntas bonum suum consequi, voluntatis signum est pręceptum. Respectu autem boni vtilis, quo faciliori & conuenientiori modo acquiritur finis, signum voluntatis est consilium. Sed secundum ꝙ voluntas impetum facit ad opus, duplex est signum: vnum est expressiuum eius, & est operatio exterior. Quod enim quis operatur, iudicat se expresse velle,

Aliud

Aliud verò signum est interpretatiuum, & est permissio. Qui enim non prohibet, vel non impedit quod impedire potest, interpretatiuè videtur consentire in illud. Et hoc importat nomen permissionis. Voluntas ergo Dei, quæ vocatur signi, est voluntas eius circa nos de agendis & fugiendis quam nobis notificauit per ordinationes suas, quas reuelauit & scribi fecit. Et sic ordinatio Dei scripta circa agibilia, dicitur voluntas signi: & diuiditur (vt dictũ est in prohibitionem, quæ est circa fugam mali necessario vitandi: & in præceptum circa bonum necessarium, & in consilium circa vtilia. De primo dicit Christus: Hæc est volũtas eius qui misit me, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. & 1. Thess. 4 Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, quantum ad præceptum. Quantum ad prohibitionem vero, vt abstineatis vos a fornicatione. De tertio autem Aposto. De virginibus præceptũ dñi non habeo, consilium aũt do, tanquã misericordiã cõsecutus à dño, vt sim fidelis, declarãdo vtilitatẽ, & consulendo consilium eius. Voluntas beneplaciti Dei est voluntas eorum, quæ fiunt. Quia cum ipse sit prima causa mouẽs, nihil fieri potest absque eius voluntate. Voluntas beneplaciti Dei effectiua, est voluntas eorũ quæ fiunt, & nõ cõtrariãtur eius prohibitioni, & talia attribuuntur ei. Voluntas eius beneplaciti permissiua, est respectu eorũ quæ fiunt, quæ tamẽ ipse prohibuit. Et sic Deus, qui voluntate signi nõ vult peccata (quia prohibuit ea, iuxta illud Sapientis, Quasi a facie colubri, fuge peccatum) permitti tamẽ ea. Et licet Deus ad ea effectiuè, quantum ad substantiam actus peccati concurrat, non cõcurrit tñ ad deformitatem, pp quã actus ille dicitur peccatum: ideo peccatum nõ attribuitur Deo. Sicut.n. claudicatio, quantum ad substantiam motus, attribuitur Deo tanquam primo motori: non tamen quantum ad modum motionis, qui dicitur claudicatio: sed attribuitur tibiæ claudæ & imperfectæ siue defectiuæ: sic furtum, quantum ad substantiam actus, inquãtũ, s. est acceptio rei, est a Deo. Sed quantum ad modum, s. inquantum accipitur res aliena inuito domino, hoc non est a Deo, nisi permissiuè, cum ipse prohibuerit. Sed hoc est a voluntate defectiua & inordinata accipientis, qui operatur contra regulam eidem datam & præfixam. Ideo Deus non est causa peccati: quia licet voluntas Dei sit causa necessaria, non tamẽ imponit voluntati hominis necessitatẽ: disponit enim & mouet omnia suauiter, hoc est, secundum modum cuiuslibet rei, scilicet naturalia naturaliter & necessariò, & libera liberè & contingenter, sed peccatum attribuitur homini, qui ex libertate agit contra præceptum & prohibitionem Dei. ¶ Differentia inter voluntatẽ Dei beneplaciti & signi est, qa voluntas beneplaciti semper impletur: voluntas autem signi non semper impletur. Non.n. semper implentur eius ordinationes, aut præcepta, seu cõsilia, sed potius fit oppositum, ipso tamen prius permittentẽ. Ideo potest dici ꝙ voluntas Dei semper impletur: quia impletur vna vel alia, s. vel signi vel beneplaciti. Et cum peccator recedit a diuina voluntate signi, incidit in ordinẽ diuinæ voluntatis beneplaciti, dũ per eius iustitiã punitur. Aliqui dicũt voluntatem efficacẽ beneplaciti Dei semper impleri: sed non voluntatem inefficacem, quæ est volũtas signi (licet voluntas signi aliquando sit efficax) sed secundum ꝙ est efficax, pertinet ad voluntatem beneplaciti: An autẽ & quando teneamur conformare voluntatem nostram Voluntati Dei, & in quo volito, infra dicetur.

Ioan. 6. *1. Thess. 4* *1. Cor. 7.* *Voluntas beneplaciti. Sap. 8.* *Differentia voluntatis signi & beneplacit.* B

Ver. 2. *De voluntate antecedente & consequente*

DAmascenus etiam diuidit voluntatẽ Dei in antecedentẽ. & consequentẽ: non ꝙ in Deo sit aliquis ordo vel successio voluntatũ, sed secundũ nostrũ modũ intelligẽdi, & ex parte volitorum. Videmus enim in naturalib⁹, ꝙ in qualibet actione considerandum est aliquid ex parte agẽtis & aliquid ex parte recipientis: sicut patet in operatione naturæ, quæ ex parte virtutis formatiuæ intendit ꝙ animal perfectũ producatur: sed ex parte materiæ recipientis, (quæ qñque est indisposita) contingit ꝙ qñq; non producat perfectũ animal, sed monstrum. Et sic dicimus ꝙ prima intentio naturæ est ꝙ animal perfectũ producatur: sed ꝙ imperfectum animal producatur, est ex secunda intẽtione naturæ, quæ

quæ ex quo non potest materiæ dare formam perfectionis propter suam in-dispositionem, tradit ei id cuius est capax. Sic in operibus Dei. Quia Deus omnes homines propter beatitudinem fecit, dicimus ꝙ vult voluntate primaria & antecedente omnes homines saluos fieri, & sic intelligitur dictum Apostoli, Deus omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sed quia aliqui suæ saluti aduersantur, peccando, & transgrediendo præcepta: propter eorum defectũ sunt indispositi, & non sunt capaces beatitudinis. Ideo dat eis Deus voluntate secundaria siue cõsequente, id quod ad suã bonitatem secundum eorum dispositioné pertinet, & eos per iustitiam dãnat, & deputat ad tormenta, ad quę per peccata sua sunt dispositi. Datur cõiter alia similitudo de iudice, qui voluntate antecedente vult omnem hominem viuere: tamen si inueniantur homicidæ & turbantes pacificum conuictum, uult illos occidi. Sic Deus vult antecedenter omnes homines saluos fieri, consequenter verò peccatores damnari. D. Augustinus prædicta verba Apostoli dicit debere intelligi ut sit distributio accommoda, vt sit sensus: Deus vult saluos fieri omnes homiues qui saluantur. Alii dicunt debere intelligi ut sit distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generũ. & secundũ hunc sensum Deus vult de quolibet statu hominũ aliquos saluos fieri, mares & fœminas, & Iudæos & Gẽtiles paruos, magnos, ac mediocres, non tamen omnes. D. Thomas dicit ꝙ Deus vult omnes homines saluos fieri in vniuersali, vel absolutè, sed non ſm aliquas circunstãtias in particulari. Absolute enim bonũ est hominem saluari, sed cum aliquo adiuncto non est bonum hunc peccatorem obstinatũ saluari. Et quia consideratio in vniuersali & absoluta est prior quo ad nos, quam consideratio in particulari & comparata. ideo volũtas absoluta & vniuersalis dicitur antecedens. Et voluntas alicuius rei in particulari est consequens. dat exemplum de mercatore, qui vult omnes merces suas saluare absolute, voluntate antecedente: sed si consideret saluté suam esse in periculo submersionis, si merces nõ proiiciant, non vult merces saluare. Hæc voluntas dicitur consequens. Exponit etiam de voluntate signi, scilicet, quod Deus vult omnes homines saluare voluntate signi, quia dedit eis naturam ad beatitudinem ordinatã: & omnib. proposuit salutis media, pręcepta, & consilia: sed non vult omnes saluare voluntate beneplaciti, propter eorum malitiam. Et sic apparet ꝙ in hoc cõueniunt voluntas beneplaciti, & consequens, quia ambæ semper implentur. Conuenit etiam uoluntas signi cũ antecedente, quia non semper implentur: quia tamé vna uel alia Dei voluntates impletur, dicimus absolute & simpliciter voluntatem Dei semp impleri circa aliqđ particulare.

1. thim. 2.

Super 2. cap. 1. thim. 2 & 1. q. p. q. 19. art. 6. ad 1.

§. 2. *De voluntate Angelica.*

VOluntas Angelica est potentia naturalis ab essentia angeli fluens, qua inclinatur ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, prout eidem per intellectum eius proponitur. Hæc uoluntas est creata vel concreata: & non est subsistens, sed est accidens, & in secunda specie qualitatis: ad quam reducuntur omnes potentiæ naturales. Et quia de Angelis in sacris literis ac in theologia plurima tanguntur, & concertantur in scholis: iõ pro declaratione terminorum hic aliqua dicenda sunt. ¶ Et in primis notandum quid sit Angelus. Secundum communiter scribentes Angelus est substantia creata immaterialis. siue incorporalis, inuisibilis, incorruptibilis, & spiritualis, intellectu perspicax, & voluntate pollens Ex quo sequitur, quòd Angelus non habet nisi duas potentias naturales, scilicet intellectum & voluntatem. Licet aliqui vltra illas velint in eis esse potentiam executiuam, per quam appropinquant loco, & operantur in eo. Verum quia illa appropinquatio & executio per applicationem voluntatis absque alia potentia fieri potest, frustra videretur potentia executiua ab eius voluntate efficaci poni. Non enim est aliquid repugnans appetitui eorum, sicut in animalibus & homine, in quibus sunt in-dispositiones in membris. Et quia voluntas Angeli est creata, & ipse creatus, sequitur ꝙ esse existentiæ eius distinguitur a sua essentia: qa solus Deus est suum esse: oĩa aũt alia creata habent

B

1. p. q. 50 art. 1. *Angelus definitur.*

esse

esse participatum & dependens. Et sic quã uis Angeli sint immateriales, est tamen in eis compositio ex esse & essentia, & ex potentia & actu. Sunt enim in potentia passiua, non quidem corruptiua, sed receptiua: & habẽt successiuè diuersos actus, & non sunt actus puri sicut Deus. Ex quo sequitur, ꝙ intellectus & voluntas Angeli non possunt esse substantia: quia (vt dictum est) substantia creata nõ potest esse immediatum principium operationis. Et sic essentia Angeli recipit intellectum & voluntatem, & eorum perfectiones & conditiones. Vnde sequitur ꝙ Angelus est mutabilis, ex quo potest perfici. Ex hoc aũt ꝙ est immaterialis, hoc est nõ habens habitudinem intrinsecã ad materiam, sequitur ꝙ non est capax quantitatis continuæ, neq; qualitatum alterabiliũ, quæ per quantitatem insunt substantiæ: & ꝙ duo Angeli nõ possunt solo numero differre: sed differunt ad minus specie, cum principium indiuiduationis numeralis de lege ordinata sit materia quantitate signata, non eccecitas, vt quidam dicunt, sed citra vllam authoritatem & rationem: Et D. Paulus Rom. 1. asserit nos per visibilia in cognitionem inuisibiliũ peruenire, & ex consequenti, distinctionem eorum. Non est tamen negandum quin Deus posset duos angelos eiusdem speciei creare: qa tunc daret eis alia principia indiuiduationis: Sequitur etiam ex illa immaterialitate, ꝙ angelus non potest esse actus siue forma intrinseca corporis, nec vniri materiæ aut corpori intrinsecè & essentialiter, hoc est communicare ei suũ esse existentiæ, & fieri vnum suppositum cũ illo: & per consequens nec exercere opera vitæ sensibilis aut uegetabilis, quę sunt videre corporaliter, audire, gustare, vel generare, & alia huiusmodi. Quãuis ex aere aut alia materia iam existenti possit formare corpora fantastica, quib. põt dare formam & figuram accidentalem, sed non substantialẽ. In quibus corporibus sic assumptis põt aliqua opera similia operibus uitæ exercere. Vnde Raphael dicebat: Cum essem vobiscum per voluntatẽ Dei, videbar qdẽ mãducare & bibere: ego aũt cibo & potu inuisibili vtor, D. Thom. post D. Aug. ait ꝙ dæmones aliqñ in corpore assumpto in figura fœminæ susceperũt semẽ a viro, quo recepto, & per accidentia cõueniẽtia seruata proprietate caloris naturalis, per corpus in forma viri assumptum transfuderũt in mulieres, & secuta fuit generatio, filii tamen non erant dæmonis, sed Viri cuius semen transfusum fuit. Dicit enim idem August. Multi se expertos Vel ab expertis se audisse confirmant, Syluanos & Faunos (quos Vulgus Incubos & subcubos vocat) improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum expetisse & peregisse concubitum. Vnde hoc negare impudentiæ uidetur. Apparuerunt etiam dæmones in corporibus animalium & bestiarũ, quæ designant conditiones eorum ex prouidentia Dei, sicut angeli in forma hominum Abraæ, Iacob, Danieli, aliisque multis in antiquo Testamento. Et in nouo Gabriel Zachariæ, & D. Virgini, vt habetur Lucæ 1. & Actorum 1. duo angeli in forma virorum post Ascensionem Domini in vestibus albis, & vt habetur 2. Corinth. 2. ipse Satanas transfigurat se in angelũ lucis; & (vt dicunt practici morales) in forma ꝑbi & sancti viri tẽtauit Chrm.

Margin notes (left column): c. 1. §. 1. ver. 7. — 1. p. q. 50. art. 4. — 1. p. q. 51 art. 1. — 1. p. q. 51 art. 3. — Tob. 12.
Margin notes (right column): 1. de ciui. dei 1. p. q. 51. art. 3. ad 6. — 2. Co. 11. Mat. 4.

Ver. *De cognitione Angelica.* C

Qvum Angeli sint immateriales, cõsequens est ꝙ non accipiant cognitionẽ a rebus, sicut homines, quorũ cognitio (vt dr in primo Poster.) ortũ habet a sensu, & eã ob rẽ egent intellectu agente (vt dictũ est) Angeli autẽ, quibus ab initio inditæ fuerunt species intelligibiles luminosę, magis vniuersales, quã sint species intelligibiles abstractæ in hominibus non egent intellectu agente, sic ꝙ minimus Angelus naturaliter plura distinctius & clarius cognoscit per vnã speciem quàm homo ẽt per plures acquisitas. Et inter angelos superior (qui habet species vniuersaliores) plura clarius & distinctius intelligit, q̃ angelus inferior ꝑ plures species minus vniuersales. Vnde sequitur ꝙ angeli quantò sunt superiores, tantò pauciores habẽt species, per quas intelligũt absq; cõpositione, diuisione, & ratiocinatione. Intelligunt. n. omnia creata, & veritatẽ illorum adeo clare, vt circa naturalia errare non possint; sicut nec homo circa prima principia. P Angeli licet successiuè videant oia quæ a rebus naturaliter pẽdẽt

Margin notes: 1. p. q. 5. vsque ad 59. c. 2. §. 1. — 1. p. q. 55 art. 3.

vt sunt proprietates naturaliter fluētes. nō
tñ cognoscūt futura cōtingentia, q̄ a causis
impedibilibus pendēt: nec ea q̄ pēdēt a vo
luntate Dei, aut hominū, vel aliorū ange-
lorū. Licet cognoscant habitus animæ, &
species intelligibiles in esse qualitatis: nō
tñ cognoscūt cogitationes cordiū siue con
ceptuū, nisi in q̄tū eis reuelātur vel in ver
bo, vel in propria natura per species influ-
xas: quia cognoscere talia est ꝓpriū Dei,
qui sibi hoc reseruauit. Vnde Esaias dice-
Esa.41. bat. Annūciate q̄ Vētura sunt nobis in fu-
turū. & sciemus quia dii estis vos. Et Hie-
Hier.17. re. Ego dñs scrutans cor, & probans re-
nes. Et Apost. 1. Cor. 2. Quis. n. scit homi-
1.Cor.1. nū quę sunt hominis, nisi spiritus homi-
nis qui est in ipso? Et pariter dicendum
est de die iudicii, de quo Marc. De die illa
Mar.13 & hora nemo scit, neq; Angeli in cœlo.

Ver. 1. *De modo cognitionis angelicæ.*

D Angelus triplici mō dr̄ res cognosce-
3.p.q.58 re. Primo per species inditas siue in-
art.6. & fusas, prout in propria natura consistunt.
1.p.q.4. & hæc cognitio dicitur vespertina. Scdō
art.2.ad ꝑ cognitionem rerum in verbo: & talis dr̄
8.& 14. matutina. Sed quia angeli duplicem ha-
Sup Gē. bent cognitionem verbi, vnā naturalē, &
ad lit. aliam gloriæ: naturalem quidem, qua co
gnoscunt verbum per eius similitudinem
in eorum natura relucentem, in qua etiā
relucent omnes creaturæ inferiores: & ta
lis cognitio lumine gratię illustrata & ad
verbū siue ad laudē Dei relata, (quæ fuit
in primo instanti eorum) s̄m D. Aug. dicit̄
matutina imperfectè, scilicet respectu co-
gnitionis rerum in propria natura siue ꝑ
species inditas. In illa cognitione naturali
verbi in angelica natura relucētis ad ver-
bum relata consistebat eorum beatitudo
naturalis, in qua creati sunt. Vnde in lib.
de ecclesiasticis dogmatib. dicitur, ꝙ An-
geli in illa qua creati sunt, beatitudine ꝑ
seuerant, quam nō natura, sed gratia pos-
sident. Per hanc tamen non erant beati
simpliciter, cum essent maioris perfectio-
nis capaces, & ab illa possent deficere, si-
cut quidam illorum defecerunt in secun-
do instanti, in quo sistētes in illa cognitio-
ne, & ea fruentes priuati sunt illustratio-
ne gratiæ, & eorum cognitio dicta est no
cturna, sed erant beati s̄m quid in primo
2. Ethic. instāti, prout Philosophus dicitur aliquos
in hac vita beatos non simpliciter, sed vt
homines. Aliam vero habent verbi cogni
tionem. quæ dr̄ Gloriæ, qua cognoscunt
verbū per essentiā, & non per similitudi-
nē. Et hæc dr̄ matutina, perfecta, & claris-
sima. & hanc non habuerunt in primo in
stanti, sed in secundo post liberam electio
nē, postquam fuit eis communicata clara
diuinæ essentiæ visio, in qua cognouerunt
clarè ipsam diuinam essentiā & suā, & res
ipsas in sua natura existens. Et hæc dicitur
simpliciter & absolutè, cognitio matuti-
na. Alia Vero cognitio verbi, per similitu-
dinem verbi in sua natura relucētem, re-
spectu cognitionis gloriæ, dicitur vesperti
na & obscura: sed respectu cognitionis re-
rum, quas habent per species inditas, dicit̄
matutina. Et sic accepit D. Aug. cognitio
nē matutinam, cum explicat illud Gen. 1.
Factum est vespere & mane dies vnus in
primo instāti creationis rerum. Prędictæ
aūt tres cognitiones sunt per diuersa me-
dia sibi inuicē subordinata, quorū vnū ꝑfi
cit aliud: ideo non repugnant esse simul.
Alius modus cognoscēdi est ꝑ reuelatio-
nē siue illuminationē, de qua dicēdum est.

Ver. 3. *De illuminatione Angelorum.*

Diuus Dionysius. 8. cap. Cœlestis Hie
rarchiæ dicit, ꝙ Angeli secundæ A
Hierarchię purgantur & illuminantur ac 1.part.q.
perficiuntur per angelos primæ: & ange- 106.ar.
li tertiæ, per angelos secundæ: & homi- 1.
nes per angelos, & non èconuerso: quia
dicit hanc legem diuinitatis immobiliter
firmatā, vt inferiora reducantur in Deum
per superiora. Et sic inferiores angeli nun art.3.
quam illuminant superiores, licet eis lo-
quantur: sed bene à superioribus illumi-
nantur inferiores, idq; loquendo: & sic
locutio superiorum angelorum dicitur art.3.
illuminatio, & non inferiorum. Hæc au-
tem illuminatio superiorum fiet vsque ad
diē iudicii generalis de his quæ petinent art.4.
ad dispositionem mundi, & præcipuè ad Illumina
electorum salutē. Ad quorum euidentiam tio ange-
sciendum est qūo fiat huiusmōi illuminatio- lorum
& locutio, Illuminare nil aliud est, quam quid sit,
manifestationem agnitæ veritatis alteri & quomo
eam non cognoscenti tradere. Secundum do fit.
quem modum dicit Apost. Mihi autem Ephe.3.
sanctorum minimo data est gratia i lumi- .p.q.108
narę omnes, quę sit dispensatio sacramēti art.3.
abscon-

abſconditi a ſeculis in Deo. Illuminatio propriè dicta, eſt manifeſtatio veritatis, ſecundum quod habet ordiné ad Deum. Et ideo demones ſuperiores non illuminant inferiores: ſed eorũ manifeſtatio ſub locutione continetur. Hæc auté illuminanatio non fit per impreſſionem alicuius ſimilitudinis ſiue ſpecie aut alicuius creati, a ſuperiore Angelo in intellectu inferioris:qa nulla creatura neq; Angeli boni, aut mali poſſunt illabi méti, hoc eſt immediatè aliquid cauſare vel imprimere intellectui, aut voluntati, quæ mentis nomine cõprahenduntur, neque immediatè effectiuè mouere, ſed ſolum per modum obiecti. Fit autem hec illuminatio dupliciter: primò per confortationẽ intellectus minoris angeli. Quẽadmodũ.n. virtus imperfectioris corporis cõfortat̃ ex ſituali ꝓpinquitate perfectioris, etiã ſi nihil reale imprimat vnde debilis & timoratus ad præſentiam robuſtiſſimi, quem videt paratum ad defendendum ipſum, fortificatur, & prorumpit in audaciam, qui antea erat ſemideſperatus. ſic virtus intellectiua inferioris angeli confortatur ex conuerſione ſuperioris angeli ad ipſum. Hoc enim facit in ſpiritualibus ordo conuerſionis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquitatis. Secundò fit illuminatio per modum partitionis, quando vnus angelus manifeſtat alteri veritatem ex parte ſimilitudinis intellectæ: quia (vt dictum eſt) ſuperior angelus notitiam veritatis accipit in vniuerſali quadam conceptione: ad quã capiendam intellectus inferioris angeli non eſt proportionatus, neque ſufficiens: ſed eſt ei connaturale, vt magis particulariter veritatem accipiat. Superior verò angelus veritatem quam vniuerſaliter accipit diſtinguit, vt ab intellectu inferioris capi poſſit: & ſic eam cognoſcendam proponit, ſicut apud nos doctores, quod in ſumma capiunt multipliciter diſtinguunt, prouidentes capacitati auditorum. Et hoc eſt quod D. Diony. dicit, vnaquæque ſubſtantia intellectualis datam ſibi a diuiniore vniformem intelligétiam propria virtute diuidit, & multiplicat ad inferiores ſurſum ductricem analogiam. Et hoc modo ſuperiores angeli loquuntur inferioribus de reuelatis a Deo, vel de ſuis conceptibus, & cogitationibus, aut volitionibus particularibus. Omnis enim illuminatio eſt locutio, ſed non ecõ uerſo. Quod autem angeli loquantur, atteſtatur D. Greg. & Apoſtolus. Si linguis loquar hominum, aut angelorum. Locutio inferiorum angelorum ad ſuperiores nil aliud importat, quam ſimplicem manifeſtationem conceptus intellectus, aut voluntatis: quæ fit cum inferior angelus conuertitur ad ſuperiorem, & vult ꝙ ſuperior videat aut cognoſcat cogitationes & uolitiones ſuas, quod niſi vellet, nullus quantumcunque ſuperior angelus eas videre poſſet. Hoc enim eſt ſolius Dei, qui non ſolum cognoſcit, ſed etiam alijs reuelare poteſt: prout faciet in die iudicij, cum libros conſcientiarum aperiet, iuxta illud, Libri aperti ſunt, & iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta erant in libris. In hominibus autem clauditur mens hominis, quo ad alios homines, ne videant cogitationes interiores, duplici impedimento. Primum eſt voluntatis, quo ſoluto angeli & ſancti cognoſcũt eorum cogitationes & affectiones. Aliud impedimen tum eſt groſſities corporis: & ideo antequam homo videat conceptum vel cogita tionem, non ſufficit ꝙ ipſe velit illum cognoſcere, ſed oportet ꝙ adhibeat aliquod ſignum ſenſibile, vtputa vocem vel ſcripturam, nutus, aut alia ſigna exteriora. Vnde D. Gregorius dicit: Alienis oculis intra ſecretum mentis, quaſi poſt parieté ſtamus, ſed cum manifeſtare nos ipſos cupimus, quaſi per linguæ ianuam egredimur, vt quales ſumus, extrinſecus oſtendamus. Hoc aũt obſtaculum non eſt in angelo: iõ quã primum vult ꝙ alius cognoſcat, ſtatim cognoſcit. Et illa voluntas qua vult alium ſcire, lingua metaphoricè dr̃, & locutio interior: ad quam quãtum ad bonos vel ſanctos q ſemp ſe vidét verbo, nõ oportet ponere aliquod excitatiuum. Sed quia angeli in ſtatu naturæ conditæ ſibi loqui poterant, & nunc dæmones ſibi inuicem loquuntur: ideo oportet ponere excitatiuum, quod non videtur aliud, quam illa conuerſio intellectus & voluntatis ad alium. Nec eſt imaginandum quòd iconibus, aut ſignis loquantur, quia illa pertinẽt ad exterioré locutionem, quæ non inuenitur

Marginalia: *e. 2. §. 1. Ver. 2.* — *15. c. Cæleſt. hier.* — *2. Moræ.* — *1. Cor. 13* — *Locutio inferiorũ angelorũ ad ſuperiores qũo fit.* — *Apo. 20.* — *2. Moræ.*

venitur in angelis. Sicut ergo per signum sensibile excitatur sensus hominis: ita per conuersionem & ordinationem intelligibilis excitatur mens angeli ad aduertendum. Potest autē loqui pluribus aut vni soli, prout ordinat conceptum suum vni vel pluribus. Et supremus angelo infimo, immediatè: sicut angelus potest illuminare hominem prætermissis mediis angelis qui sunt sub eo secundum D. Tho. ¶ Loquuntur etiam Deo nō per manifestationē alicuius quod prius esset occultū (cum Deo nihil possit esse occultum) sed per cōuersionem, ordinandò se in Deum, non quod aliquid ei communicent, sicut in locutione humana doctor conuertit, & ordinat se ad discipulū: sed potius vt recipiāt: prout discipulus loquitur magistro, petendo aut laudando ipsum: sicut & nos (suo tamen modo) interrogando aut consulendo diuinam voluntatem de agendis, vel etiam diuinam essentiam, quam apprehendunt admirando. Vnde D. Greg. dicit, quod Angeli loquuntur deo, cum per hoc quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt. Vnde Zach. respondit Deo, & dixit. Domine exercituum, vsq; quo non misereberis Hierusalē?

1. p. q. 113 art. 2. ad 2.

Zach. 1.

Ver. 4. *De motu locali angelorum.*

B

1. p. q. 52. art. 1.

EX hoc ꝙ angelus est immaterialis, & incorporalis, sequitur ꝙ est indiuisibilis, & quod non occupat locum, nec potest proprie moueri motu locali, neque esse in loco circunscriptiuè, sic quod circūdetur & mensuretur superficie corporis locantis per contactum quantitatis, cum non habeat quantitatem: licet possit esse in loco per contactum virtutis, siue per operationem. Virt⁹ enim naturalis etiam minimi angeli (Secundum D. Aug.) tanta est ꝙ omnia corporalia & materialia ei obediūt ad motum localem infra sphęram actiuitatis eorum, nisi impediantur a Deo, vel superiore eorum, sic quod si Deus permitteret, posset totam vnam ciuitatem integram transferre ex vno loco ad alium: quemadmodum (vt authentice habetur in registris D. Virginis a Laureto (transtulerunt cellam integram, in qua conceptus fuit Christus, a Nazareth vsque ad Illyricum, & ab Illyrico vsque ad nemus cuiusdam bonæ dominæ quæ Loreta nuncupatur, & ab illo loco ad eū in quo nunc est, cum maxima totius ecclesiæ Christianæ veneratione: Contactus virtutis angelorum in loco fit per applicationem cognitionis loci & operationis, ac efficacem voluntatem operandi. Quamdo angelus considerat locū & operationē & efficaciter vult illam perficere in tali loco, virtute sua contingit locum, & dicitur esse in loco diffinitiuè, sic ꝙ quando est in vno, non est in alio extra sphæram suæ actiuitatis: quia infra sphæram in vna cella potest in pluribus particularibus locis operari diuersas operationes, & per consequens esse in diuersis locis particularib. Nō enim potest esse vbique, sicut Deus, qui est vbiq; per præsentiam, potentiam & essentiam, quia dat cunctis esse, videt omnia, & sunt illi pręsentia, & ad omnia potestas eius se extēdit. Est etiam in aliquibus illorum specialius per specialem operationem. Angeli autem cum sint finiti & limitati, non sunt vbique per essētiam: quia nulli dant esse per se, neque ꝑ præsentiam: quia non vident omnia per vnam speciem: neq; per potentiam, quia eorum virtus & potentia non se extendit simul ad omnem locum, sed ad certam distantiam, & infra sphæram actiuitatis eorum, infra quam tñ possunt in pluribus locis particularibus operari, vt dictum est, quia hoc potest homo vna manu in vno loco, & alia in alio loco particulari: sed nō in pluribus locis totalibus. Locus autem totalis angeli, est, qui respōdet sphæræ virtutis & actiuitatis eius: quia cum angelus sit in loco, per hoc ꝙ virtus eius contingit locum per modum continentis perfecti: & non habeat nisi determinatam virtutem, & certam sphęram actiuitatis: sequitur quod non potest esse in pluribus locis totalibus. nec angelus qui mouet primum mobile, dicitur esse per totum vniuersum inferius, quia non applicat immediatè virtutem suam nisi in oriente: & idō ibi dicitur esse a Philosopho. licet virtus eius deriuet ad alias partes, & ad alios cælos, ac ad inferiora, sicut virtus figuli mouētis in vna parte rotā. Nō possunt ét duo angeli in eodem loco esse, nisi forte māliter: cū angelus nō sit in loco nisi ꝑ operationē, & duo angeli nō habeāt vnā & eandem

3. de Tri.

Cella in qua cōceptus est Christus quō & quoties translata fuit.

Cōtactus virtutis angelorū quō fit.

1. p. q. 52. art. 2.

dem operationem circa eundem locum, quia vnus superflueret.

¶An autem angeli possint esse nusquam, dubiũ est, quia cum angelus sit in loco per operationem & applicationẽ virtutis circa locum, & possit ab illa cessare, videtur esse nusquam, hoc est, in nullo loco. Aliq tamen probabiliter tenent oppositũ, propter ornatum sedium cœlestiũ eis deputatarum: propter quem ornatum, etiam si alibi operentur, cum custodiunt homines, non desinunt esse in illo loco. Vnde Mat. 18. dicitur: Dico enim vobis, ꝙ angeli eorum in cœlis semper vident facien patris mei qui in cœlis est. Et sic quamuis possint desinere esse in locis extrinsecis, non tamen possunt derelinquere habitudinem ad loca ad quæ ornanda fuerunt deputati a principio suæ naturæ. In quibus aliter dicuntur esse, quàm in inferioribus, cum circa ea operantur. Et sic non sunt eodem modo in duobus locis totalibus. Si quæratur quid sit ille ornatus, cum erimus in patria, videbimus. Quidam dicunt ꝙ est quædam refulgentia claritatis ex præsentia angeli acceptantis illum locum, & sic sunt semper ibi per effectum impressum & permanentem: quia illa refulgentia semper manet, & non eorum virtus, quando operantur in alio loco: & sic quando cessant operari in aliis locis, redeunt ad illam residentiam, per quam sunt ibi definitiuè, quia nulla videtur ratio quare angeli boni sint nusquam, & deserant locum eis ordinatum. Lucifer autem cum angelis suis priuatus est illo loco, & per diuinam iustitiam deputatus in inferno, vel in aere vsq; ad diem iudicii, & sic nec boni nec mali possunt esse nusquam de lege ordinata, quamuis non repugnet naturæ eorum: cũ potuerint creari ante mundũ & omnẽ locum, sic fuissent nusquã (hoc est in nullo loco) prout De⁹ ante creationẽ, qa etiã post creationẽ non est in loco circũscriptiuè, neq; definitiuè: sed per operationẽ tantũ vbiq;: cũ vbique operetur, sed de ijs vide D. Tho. quodli. 6. art. 3. Et quia possunt applicare virtutem suam mobili in loco & mobile corporale successiue pertransit medium: ideo angeli dicũtur localiter moueri, pertranseundo medium non quid per se, sed per operationem suam. Possunt etiam moueri de loco ad locum, nõ pertranseundo mediũ: quia cum sint in loco per applicationẽ virtutis: pñt applicare virtutẽ suam vno loco, puta Tholosæ: & postmodũ alteri: puta Romæ, non applicando virtutem locis intermediis: & sic nõ pertranseunt illa, sed dimittũt. Corpus autẽ non potest moueri nisi ꝑtrãseundo medium, cum hoc sit de ratione motus corporalis. Non potest etiã angelus moueri in instanti, quanuis possit esse in loco, & operari in eo in instanti: quia in omni motu est prius & posterius, sed prius & posterius numerantur secundum tempus continuum vel discretum, in quo constat plura instantia esse. Si angelus operatur successiue in loco pertranseũdo medium, prius & posterius illius motus mensuratur tempore continuo. Si vero angelus in vno instanti operatur in vno loco, & non successiue, pertranseundo medium, & cũ operatus est in illo loco, postea operetur in alio: illæ duę operationes succedentes vna post aliam mensurantur duobus instantibus, quæ faciunt tempus discretum: & talis motus est discretus. Sed difficultas est quando dicantur moueri, quia non in primo instanti, cum iam non mutent locum: nec in secundo, quia tunc mutatus est. Quidam dicunt quod in primo, cum incipit habere iudicium applicationis virtutis suæ ad aliũ locum, illa operatio prima cum habitudine ad secundam est motus discretus, qui plurimum distat a motu continuo.

Ver. 5. *De mensura & duratione angelorum.*

PRopter immaterialitatem angelus nõ subijcitur tempori continuo, neque mensuratur eo, nec quo ad essentiam suã, nec quo ad operationes: sed quo ad essentiam suam mensuratur æuiterniter: & quo ad operationes, tempore discreto. Ad cuius euidentiam sciendum est quod tres sunt modi essendi, & per consequens tres mensuræ durationum. Esse ęternũ, Esse immateriale, siue pure spirituale creatum, & Esse corporale. Aeternũ dicitur quod habet totum suum esse simul, quod scilicet non habet principium neque finem: Tale esse non inuenitur nisi in Deo, qui solus est æternus. AEternitas dicitur men- A *Tres modi essendi.* *Aeternũ quid sit.*

mensura durationis illius, nō quidem realis: quia Deus est sua æternitas: & sua mensura: quia cum sit infinitus nullum extrinsecum potest illum mēsurare. Veruntamē secundum nostrum modum intelligendi dicimus æternitatem esse mensuram Dei: quia quemadmodum mensura est æqualis mensurato, sicut locus locato in istis inferioribus: sic æternitas, quæ est duratio infinita, est equalis ęterno, ꝙ est ēt infinitū. & si Deus angelos creasset ab æterno, sicut poterat, eorum essentia (secundū quosdā) fuisset mensurata æternitate. Esse immateriale siue purè spirituale & ęuiternū idem sunt. & dicitur Aeuiternum, quia habet quidem principium, sed non habet finem, & non subiicitur per se motui continuo, & per consequens, nec tempori, quod est mensura motus. Aeuiternitas autē est mēsura angelorum & spiritualium creaturarum. Esse materiale, & corporale, & temporatum, idem sunt, & dicitur quod habet principium, & aliquando finem, subijciturq; motui. Corpora enim cęlestia (quę sunt corruptibilia) subiiciuntur motui: & per consequens dicuntur temporata, quorum mensura dicitur tempus, vt ex eius definitione manifestum est. Hæc mēsura siue tempus est subiectiuè in primo mobili, & mensurat ipsum intrinsece: alia autem mensurat extrinsecè, & fundatur in quantitate apta ad motum. Aeuiternitas aūt, qua mensurantur essentiæ angelorum, est subiectiue in primo & nobilissimo angelo. quæ mensurat eum intrinsece, & durationem essentiarum aliorum extrinsecè: & fundatur in virtute operandi, sicut tempus in quātitate apta ad motum. ¶ Continet autem hæc æuiternitas tempus discretum, quod habet suos annos, menses, dies, & instantia discreta, quæ mensurant durationem operationum angelorum. Quælibet enim operatio angeli mensuratur per instans discretum, de cuius ratione nō est indiuisibilitas, sicut est de ratione instantis temporis: quia instās discretum angeli, licet possit solum durare per instans temporis, non tamē est semper necesse: quia circa vnum obiectum & operationem potest quantum vult immorari. & sic mensura vnius operationis angeli quantumcunque duret dicitur vnum

Aeuiternū qd sit.

Tēporatū qd sit.

instans, quod respondet & coexistit tempori nostro. Vnde in Dan. dicitur, quòd Princeps Persarum restitit Gabrieli vno & viginti diebus: qui in ordine ad angelū non erant nisi vnum instans & vna operatio. Ex pluribus autem instantibus constituitur tempus discretum, quo mensurantur plures operationes angelorum sibi succedentium: & quanto plures sunt operationes, tanto maiori tempore discreto mēsurantur. Et ideo tempus discretum habet suos annos, menses, dies, & horas. Quomodo autem differat duratio unius operationis ab alia, & quomodo vnum instans temporis discreti est maius altero, & quot instantia siue operationes requirantur ad horam, diem, mensem, aut annum, nondum nobis compertum est: ipsis tamen angelis est notum & euidens.

Dan. 10.

¶ Mēsura hæc æuiternitatis fuit ab initio in Lucifero, qui erat primus & perfectissimus omniū angelorum: & qui in primo instanti nobiliorem operationem naturalem circa Deum (vt principium naturæ) habuit. Quia tamen illam infecit culpa sua: hac mensura priuatus est, & sic mensura operatiōis naturalis in illo angelo ꝗ post eum nobilior remansit in cœlis, est æuiternitas, quæ, vt dictum est, intrinsecè mensurat essentiam eius, & extrinsecè aliorum. Operatio autem illa naturalis qua cognoscit & diligit Deum vt principium naturæ, est æuiterna, & nunquam habebit finem, & secundum comparationem ad illā, aliæ eius operationes & omnium aliorum angelorum mensurantur. Non enim inconuenit ponere in angelis plures operationes subordinatas: nec etiā inconuenit operationem angeli esse vnā materialiter, & plures formaliter secundū diuersos modos cognitionis. Vnde dilectio Dei, quæ in primo instanti ab omnib. angelis elicita fuit, & a solis bonis liberè continuata per clarā visionem, secundum instās fecit. ¶ Duratio angelorum incepit in creatione mundi. iuxta illud Prou. 16. Qui viuit in æternū, creauit omnia simul. Ideo D. Aug. dicit ꝙ cum Moyses recitans creationem rerum dixit, In principio creauit Deus cœlum, & terram, per cœlum intellexit naturam angelicam: & per terram naturam corporalem: nec est verisimile,

1.p.q.61. art.2. & 3. Super Gen. ad lit.

quòd Deus, cuius perfecta sunt opera, naturam Angelicam seorsum creauerit: quia cum natura Angelica sit pars vniuersi, nō fuisset perfecta. Nulla enim pars est perfecta, a suo toto separata. Quanuis cōtrariū non sit reputandum erroneum, pręcipuè propter sententiā Gregorii Nazianzeni, cuius tāta est i doctrina Christiana authoritas, vt nullus vnquam eius dictis inferre calumniam præsumpserit, sicut nec Athanasij documētis, vt D. Hieronymus dicit, qui etiam circa hanc materiam illi assentire videt, ait. n. epistola ad Titum. Vix sex millia nostrorum peraguntur annorum, quanta putas annorum millia pręcessisse, in quibus Angeli Deo seruierunt? Fuerūt autem creati in cœlo Empyreo. Vnde Damascenus dicit, Cœlum Empyreum mox vt creatum, fuit Angelis repletum.

Gregorij Naziãzeni in doctrina authoritas. 1. p. q. 61. art. 4.

Ver. 6. *De numero & multitudine Angelorum.*

B Magnam esse multitudinem Angelorum cōstat ex Daniele, vbi dicit, Millia millium ministrabant ei: & decies cētena millia assistebāt ei: Et ex Apocalypsi, vbi post numerata centum quadraginta quatuor millia signatorum, hoc est prædicatorum, dr: Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus populis & linguis. Sed quilibet prædestinatorum habent angelū de infimo ordine, in custodiam deputatū: imò & reprobi. Vnde sequitur ꝙ numerus angelorū est valde magnus, & de difficili numerabilis numerus tñ certus, nō est nobis reuelatus. Daniel autem scripsit, numerum determinatum pro indeterminato, quemadmodum Christus, vsque septuagesies septies, hoc est toties quoties. Vnde D. Dionysius 9. c. Cœlest. Hierarc. dicit, Multi sunt beati exercitus supernarū mentium, infimam & astrictam nostrorum materialium numerorum commensurationem excedētes. ¶ Cuius ratio esse pōt: quia quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in maiori excessu sunt creata a Deo vt patet discurrendo per singula, incipiendo a terra: sic ꝙ sphæra actiuorum & passiuorum siue corruptibilium est quid modicum respectu corporum cœlestium. Sic substantiæ immateriales, quæ dicuntur Angeli, excedunt secundum multitudinem quasi incomparabiliter numerum substantiarum corporalium & materialiū. Et quia multitudo inordinata generat & parit confusionem: necesse est dicere, ꝙ multitudo Angelorum, cum sit a Deo, sit ordinata, iuxta illud Roma. 12. Quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Ideo de ordine Angelorum per hierarchias & choros dicendum est.

1. p. q. 50 art. 3. Dan. 7. Apoc. 8. Mat. 28.

Ver. 7. *De hierarchijs & choris angelorum.*

Diuus Dionysius 6. c. Cœlestis. Hierarchiæ, dicit Angelos a principio suæ creationis fuisse ordinatos, & distinctos atq; diuisos in tres hierarchias, & quamlibet hierarchiā in tres gradus siue choros, qui dṙ Ordines accipiendo ordinē ꝑ gradu & choro. Nam & ipsa hierarchia ordo dici potest. ¶ Hierarchia ſm D. Dionysiū nihil aliud est, quam sacer principatus. Ad cuius euidentiam sciendum est, ꝙ nomen principatus (cum sit relatiuum) duo importat & includit, scilicet principem, & multitudinem sub principe. Accipiendo principatū pro principe, nō est nisi vnus princeps supremus, scilicet Deus, qui est princeps non solum Angelorum, sed etiā hominum aliarumq; creaturarum. Christus etiam super omnes creaturas, in cuius femore scriptum est: Rex regum, & Dominus dominantium. & Mat. vltimo: mihi data est omnis potestas. &, quem dedit caput super omnem Ecclesiam, s. Angelorū & hominū, triumphantem, & militantem. Christus post resurrectionem Ecclesiæ militanti subrogauit D. Petrum principem, & post eum successores, dicendo: Pasce oues meas. Petrus autem subrogauit in diuersis partib. siue diocęsibus alios, in quorum locum successerunt epi, & Apostoli constituerunt Rectores, qui successerunt Discipulis, vt habetur in can. In nouo, vigesimaprima distinctione, omnes tamen ad vnam hierarchiam & vnum principatū pertinent, cum sint ordinati sub vno principe Deo. ¶ Si vero consideremus principatum ex parte multitudinis (secundū ꝙ multitudo diuersimodè ordinat ad Deū) erunt diuersæ multitudines & per consequens diuersi principatus, sicut sub vno rege sunt multæ prouinciæ, quę diuersis reguntur legibus. Homines. n. alio modo illu-

C 1. p. q. 107. Hierarchia quid sit. Apoc. 10 Mat. vlt. Ephes. 1. Ioan. 21.

illuminationes recipiũt a Deo, quam angeli: quia homines recipiunt eas sub visibilibus similitudinibus aut sacramentis. Angeli vero intelligibili puritate, hoc est spiritualiter. Ideo oẽs in hoc conuenientes, dicuntur cõstituere unam hierarchiã Ecclesiasticam, quæ dicitur Ecclesia Militans, quæ est quodammodo (non tamen in omnibus) exemplata ad instar Triumphantis. Potest enim distingui in tres hierarchias: & quælibet in tres ordines. Prima hierarchia est maiorum prælatorum: & continet tres gradus, s. summi Pontificatus, Archiepiscopatus, & Episcopatus. Ad pontificatum summũ reducitur Cardinalatus (sunt enim eius coadiutores;) ad Archipiscopatum Patriarchatus, qui nõ solum in una prouincia aut regno habet iurisdictionem, sed in pluribus. Horum officium est purgare & illuminare verbo & exemplo per honestam & irreprehensibilem conuersationẽ. 1. Timot. 3. & arcere lupos & malos a gregibus, per censuras & pænas Ecclesiasticas: vt Apostolus fecit. Secunda hierarchia est mediorum prælatorum, qui accipiunt directionẽ a maioribus, & habent alijs ministrare aliqua ordinaria, aliqua vero ex cõmissione: & hæc habet diuersos gradus. Quidã eorum sunt abbates, qui ex commissione habent bñdicere, & aliquando cõfirmare. Alij sunt priores & decani collegiorum. Alij vero sunt rectores siue curati. Ad hos oẽs pertinet administrare sacramenta. Ad curatos reducuntur in inferioribus ordinibus cõstituti: quia sunt illorum ministri. Tertia Hierarchia est plebeiorum: ad quos non pertinet ministrare spiritualia sacramenta, sed solum recipere. Et habet tres gradus, s. virginum, cõtinentium, & cõiugatorum. ¶ alia est multitudo bonorum angelorum, quæ dicitur Ecclesia triumphans: Et hæc habet tres hierarchias; hoc est tres modos recipiẽdi illuminationes. Prima hierarchia recipit immediate illuminationes a Deo. Et angeli huius hierarchiæ a D. Dionysio dicũtur collocari in vestibulis Dei. Hæc hẽt tres gradus siue choros aut ordines. Primus & supremus dicitur Seraphim, quod nomen fuit impositum ab excessu charitatis. Angeli huius ordinis excedũt alios

Prima hierarchia ecclesiæ militãtis. 1. Cor. 5.

Secunda hierarchia ecclesiæ militantis.

Tertia hierarchia Ecclesiæ militantis.

Prima hierarchia angelorum. 7. c. cæle. hierarch. Seraphi.

in ardore, & feruore charitatis: ad quam patenter inferiores excitant. Secundus chorus est Cherubim, quod nomen impositum est ab excessu scientiæ. Vnde interpretatur plenitudo scientiæ. Et angeli huius chori excedunt omnes alios inferiores in cognitione, quam copiose in alios effundunt. Tertius chorus dicitur Thronorum, & angeli huius chori habẽt excellentiã super inferiores in hoc quod possunt immediate in Deo rationes diuinorum operum cognoscere. Et hoc commune est omnibus hierarchijs, quod excellentia inferioris continetur sub superiori, & est minor: & non econuerso. ¶ Secunda hierarchia angelorum est multitudo illorum qui recipiunt illuminationes, siue reuelationes diuinorum non immediate a Deo, sed ab angelis primæ hierarchiæ, quas illuminationes, & reuelationes effudunt in inferiores, & sic illuminantur & illuminant. Angeli primi ordinis huius hierarchię illuminantur a Seraphim, & illuminant angelos primi ordinis tertiæ hierarchię, Et angeli secundi ordinis a Cherubim: & illuminant angelos secundi ordinis tertiæ hierarchiæ: & angeli tertij ordinis illuminantur a Thronis: & illuminant angelos tertij ordinis tertię hierarchiæ. Et sic ordinis primę hierarchiæ correspondent angeli secundę, qui eis subordinantur: & ordines secundæ ordinibus tertiæ. Hæc secunda hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus est Dominationum: & angeli huius chori habent pręcipere de agendis. Domini enim est præcipere. Secundus chorus est Potestatum. Potestatis autem nomen ordinationem quandam designat, secundum illud Apostoli, Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et angeli huius chori habent ordinare circa susceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Tertius chorus dicitur principatuum. Principari vero (vt D. Gregori. dicit) est inter reliquos priorem existere. Et sic illi dicuntur principari: qui quasi primi sunt in executione eorum, quæ imperantur.

Cheru. Throni.

Dominationes.

Potestates.

Rom. 13.

Principatus.

Et ideo D.Diony.dicit q; nomen principatuum significat ductum cum ordine sacro. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes, principes proprie vocantur, iuxta illud Psal. Præuenerunt principes cõiuncti psallentibus. ¶ Tertia hierarchia est inferiorum angelorum, qui illuminantur a suis superioribus: & non illuminant alios angelos, licet illuminẽt homines. De hac enim hierarchia mittuntur a Deo in hunc mundum ad salutem hominum. Et licet Apostolus dicat, q; oẽs angeli sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis: veruntamen non immediatè, sed mediantibus angelis tertiæ hierarchiæ. Angeli enim primæ hierarchiæ immediatè recipiunt a Deo, & mittuntur ad illuminandos angelos secũdæ hierarchię, & ad manifestandum eis mysteria salutis hominibus exhibẽda per angelos, qui deputati sunt executores. Et ideo illi dicuntur specialiter & immediatè mitti. Ex quorum nominibus aliqua executio datr intelligi, ut nominibus quinque inferiorum, & non quatuor superiorum. Hæc hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus chorus & ordo dicitur uirtutum, qui importat quendam excessum fortitudinis. Vnde D.Dionysius dicit, q; nomen virtutis significat quandam virilem & inconcussam fortitudinẽ. Primo qdẽ ad operationes diuinas cõueniẽtes. Secundo ad suscipiendũ diuina, & significat q; sine timore aliquo aggrediuntur diuina, quę ad eos pertinẽt: & per hos fiunt curationes. Secundus chorus est Archangelorũ qui dicũtur principes inferiorũ angelorum, secundum D.Grego. quasi magna annunciantes. Huiusmodi præsident prouincijs & communitatibus, ut legimus de Michaele & principe Persarũ. Tertius chorus est eorum, qui retinẽt nomen communissimum, & dicuntur Angeli. Angelus autem interpretatur nuncius. Et quia omnes cęlestes spiritus sunt manifestatores diuinorum arcanorum: ideo Angeli & nuncij uocantur. Sed superiores Angeli habẽt quandam excellentiam supra communem manifestationem, a qua superiores ordines, speciali nomine uocantur. Infimus autem angelorum ordo nullam excellentiam addit supra cõmunẽ manifestationem: & ideo a simplici manifestatione nominatr. Et sic nomen commune remanet infimo ordini (ut D. Dionysius dicit) Vel potest dici infimus, quia angeli huius hierarchię nobis immediate annunciant. Ex isto ordine sunt Angeli ad custodiam hominũ deputati (secũdũ D.Thomam) quia ad infimum gradum (secundum D.Gregorium) pertinet minima nunciare. Hoc autem uidetr esse minimum in officio Angelorum, procurare ea quæ ad salutẽ hominis ptinent.

9.c. Cæl. Hierar. — *Psal. 67.* — *Heb. 1.* — *Ordo virtutum.* — *9.ca. cælesti. hier.* — *Archangelorum ordo.* — *Dan. 10.* — *Angeli q dicantur.* — *5.ca. Cælest. hier.*

Ver. 8. *De ordine dæmonum.*

A *1.p.q.109*

ORdo angelicus potest dupliciter cõsiderari. Vno modo secundum gradum naturæ, alio modo secundum gradum gratiæ. Gratia autem habet duplicem statum, scilicet, imperfectum, qui est status merendi: & statum perfectum, qui est gratiæ consummatæ & gloriæ perfectæ. Si considerentur ordines angelici quantum ad perfectionem gloriæ, sic dæmones neq; sunt in ordinibus angelicis, neque unquam fuerunt. Si autem considerentur secundum statum gratiæ imperfectæ, sic dæmones fuerunt aliquando in ordinibus angelorum, sed ab eis ceciderunt & eiecti sunt, vt habetur Esa. 14. & Apoca. 12. Si autem considerentur secundum statum naturæ, sic adhuc sunt in ordinibus: quia data naturalia non amiserunt (ut D.Diony. dicit.) Ex quo sequitur quod inter eos est pręlatio. Vnde Glos. 1. Corint. 15. dicit; Quandiu durat mundus, angeli angelis, homines hominibus, & dæmones dæmonibus præsunt, & actiones inferiorum actionibus superiorum subijciuntur, sic quod quando superior dæmon præcipit inferiori esse in aliquo loco,) quod præceptum fit per manifestationem conceptus sui (inferior dæmõ ex naturali inclinatione (absque tamen aliquo influxu in eo producto) necessitatur operari circa illum locum tantum, quantum superiori dæmoni placuerit, & ibi dicuntur sic alligati, q; ad alium locum diuertere non possunt. Difficultas est an post iudicium maneat talis ordo. Resolutio est: quod in angelis bonis manet secundum gradũ naturę & gratiæ ac gloriæ, cũ natura non corrumpatr & gra-

tia

tia & gloria absq; pacto nõ auferãtur. Sed quo ad eorum officium, quod est perducere aliquos ad finem cessabit. In malis vero ordo naturalis cum sit indelebilis, manebit. Nec obstat illud quod dicitur Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem meum antequam vadam, &c. Sequitur vbi nullus est ordo, &c. Quia non intelligitur de ordine naturę aut demeritorię, sed de ordine tranquillitatis, vt D. Aug. ait lib, 19. de ciui. Dei c. 13. Et quamuis inter se discordent, & non obediãt ex amicitia: ex nequitia tamen ad dãnandos homines cõcordant, & ex ordine naturæ illorũ necessitãtur obedire, & in loco manere. Vnde experiẽtia docuit, ꝙ aliquãdo alligãtur annulis, & consueuerunt vocari Spũs Familiares, quia familiaritatẽ ostendũt, vt tandẽ decipiant, & eo pacto multos deceperunt. Quare prohibitũ est iure diuino ab Apostolo. Quę participatio iu-
2. Cor. 6. stitiæ cũ iniquitate? &c: Non solũ quia inimici sunt Christi, sed ẽt propter periculũ, cũ versutior sit ẽm D. Aug. & habeat mille nocendi modos, & circumeat quærens
1. Pet. 5. quẽ deuoret. Ideo habere familiaritatem
Mar. 1. cũ eo, est peccatũ: ideo ꝙ nec ẽt veritatem
Luc. 4. ab eo requirere debemus, vt D. Chrys. dicit. Vnde & Dñs eum vera cõfitẽtẽ de sua deitate, obmutescere fecit. Nec est diaboli verbo credendũ: quia mẽdax est, & pater eius, Ioan. 8. Et Deut. 18. Caue. &c. Et q̃uis aliqui sancti fecerint se à Dæmonib. deferri, vt D. Illidius eps Bisuntinus; hoc fecerunt ex speciali reuelatione & inspiratione Spũs sancti, licet secundũ potestatẽ à Christo datã, possimus imperare vt exeãt & ne noceant, vt amplius dicetur infra c. 5. §. 5. ver. 10. Et qa ordo prælationis participatur à creatore ẽm quod Deo magis appropinquãt: & angeli beati maxime appropinquẽt, sequitur ꝙ minimus angelus beatus habet ꝑlationẽ sup oẽs dæmones. Vñ legimus ꝙ Raphael religauit Asmo-
Tob. 8. deũ in deserto superioris Aegypti. Cum autẽ humanitas Christi magis appropinquet per vnionẽ hypostaticam, quã ange-
Mat. vlt. li: consequens est ꝙ præsit omnibus creaturis, & omnibus possit imperare. Vnde dicebat: Data est mihi omnis potestas: Et Apostolus dicit, Deum dedisse ipsum caput super omnem ecclesiam.

Ver. 9. *De actione angelorum in creaturis.*

Qvum secundum D. Aug. omnia corpora regãtur & disponantur per spiritũ & creaturã inuisibilem, & natura angelica sit nobilior corporea: necesse est angelos habere pręsidentiam super ea. Considerandũ tñ est quã præsidentiam habeant. Et resolutio est, quod non possunt educere formas substãtiales à materia, nisi forte applicãdo actiua passiuis, prout legimus factũ a Magis Pharaonis, qui per incãtationes Aegyptiacas, & arcana quædã, cõuerterũt subito virgas in dracones. Habẽt tñ præsidẽtiã & dominiũ super omnia corporalia quãtũ ad motũ localẽ; infra tñ sphærã actiuitatis suæ, quantũ Deus ꝑmittit. Doctores sancti posuerunt diuersis rebus corporeis diuersas substantias spirituales esse prępositas. D. Aug. dicit ꝙ vnaquæque res visibilis in hoc mũdo habet angelicã potestatẽ sibi præpositã. Et Damascenus dicit, ꝙ diabolus erat ex his angelicis virtutibus, quæ præerant terrestri ordini. Et Origenes super illud Nu. 22. Cum vidisset asina Balaã, dicit quod opus est mũdo angelis, q præsint sup bestias, & animalium natiuitati, & virgultorum, & plantarum, & cæterarum rerum incrementis. Ordo enim diuinæ sapientiæ diuersis rebus diuersos rectores præposuit. Nec tamen sequitur, ꝙ sint plures ordines angelorum quam nouem: quia ordines distinguuntur secundum generalia officia. D. Thom. dicit ꝙ diuersis speciebus rerum diuersi angeli præficiuntur, ne tota species ꝑeat: vnde ꝑ angelos custodes aliquã animalia deducta fuerunt ad Noe tꝑe diluuii.

[Right margin: B; 3. de Tri.; 1 p. q. 110; Exo. 7.; In lib. 83. q.; 1. par. q. 113. art. 2.]

Ver. 10. *De actione angelorum in homines.*

Angeli boni possunt illuminare homines. Hæc tamen illuminatio non fit eodẽ modo sicut illuminatio inferiorũ angelorũ à superioribus: quia intellectus hominis nudã veritatẽ capere non põt, sicut angeli. Ideo angeli proponũt hominibus veritatẽ intelligibilem sub similitudinib. sensibiliũ, ẽm illud D. Dion. ꝙ impossibile est nobis (ẽm, s. cõem naturæ ordinatũ cursum) aliter nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminũ circunuelatum. Confortatur etiam intel-

[Right margin: C; 1. par. q. 111. art. 1.; art. 1. 3.]

lectus humanus agens per assistentiam angeli. Ex quo sequitur primo, quod angelus tam bonus quã malus, virtute suæ naturæ potest immutare imaginationem hominis: cum natura corporalis obediat eis ad motum localem. Et q̃nque in imaginaria uisiõe angelus intellectum hominis illuminat: vt cognoscat quid per hmõi similitudines significatur. Quandoque vero per operationem angeli solummodo similitudines rerum apparent in imaginatione.

Art. 4. Nec t̃n tũc causatur deceptio ab angelo, sed prouenit ex defectu intellectus hominis, cui talia apparent. sicut nec Christus fuit causa deceptionis in hoc q᷑ multa turbis in parabolis proposuit, quæ non exposuit eis. Sequitur secundo q᷑ etiam angelus potest immutare exteriores sensus extrinsecè & intrinsecè. Extrinsece quidẽ, aliquid sensibile à natura formatum opponendo. Intrinsece vero, aliquod de nouo formando: sicut facit dum corpus assumit.

Art. 2. Quod quandò fit à dæmonibus, qui intendunt decipere, dicitur illusio siue hallucinatio. Cum vero fit à bonis non est illusio: quia fit ad aliquid significandum, vt dictum est. Non possunt tamen neque boni neq; mali angeli immutare voluntatem ab interiori, cum motus voluntatis nil aliud sit, quam inclinatio eius in rem volitam: sed solius Dei est immutare voluntatem, quæ est virtus talis inclinationis. Sicut enim inclinatio naturæ non est nisi ab eo qui dedit naturam: ita nec eius immutatio. Et sic inclinatio voluntatis non est nisi ab eo qui dedit volũtatem. Sic enim mouère voluntatem est immediatè operari in ea, quod est illabi, quod soli Deo conuenit. *Illabi animæ quid sit.* Neque etiam possunt ab exteriori efficaciter mouere eam. Volũtas enim ab exteriori mouetur per apprehensionem boni: & ideo qui præsentat ei bonum, dicitur eam mouere, sed non efficaciter, hoc est necessario, hoc enim solius Dei est: sed possunt solum per modum persuadẽtis concitando passiones circa appetitum sensitiuum: qa (vt videmus) ex concupiscentia aut ira voluntas inclinatur ad aliquid volendum: & sic angeli præsentando bonum, & immutando imaginationem siue fantasiam, aut concitando passiones, possunt voluntatem mouere, non tamen ex necessitate: quia voluntas semper manet libera ad consentiendum vel resistendum vel saltem negatiue se habendum, in quo casu statim paratum est auxilium Dei speciale, cum quo potest resistere.

Ver. 11. *De custodia bonorum angelorum.* D

Angelos esse datos ad custodiendum homines testatur Psal. cum ait: Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vis tuis. & Christus Angeli eorum, &c. *1. p. q. 113 art. 1. Mat. 18.* Licet autem vnus angelus sufficiat ad custodiam vnius hominis, inquãtum singularis persona: inquantum tamẽ est pars collegii, cõmunitatis, aut regni, custoditur non solum ab angelo ei dato, vt singularis persona: sed etiam ab aliis angelis, qui deputati sunt ad custodiam collegii, cõitatis, & regni. Ideo Psal. loquitur in plurali, Angelis, &c. quod dẽt intelligi de viatorib. *ps. 90. Art. 9.* Ex quo sequitur, q᷑ Christus non habuit angelos ad custodiam deputatos, cum esset comprehẽsor: licet legamus q᷑ angeli ministrarent ei, non ministerio custodiæ, sed obedientiæ, tãquam subditi. *Matt. 4.* Præsciti aũt non priuantur hac custodia, neq; ẽt Antichristus. Sicut etiam non priuãtur interiori auxilio rationis: ita etiam non priuantur exteriori auxilio toti naturæ humanæ concesso. s. custodia angelorũ, per quam etiã si nõ iuuentur quantum ad hoc q᷑ vitam æternam finaliter bonis operibus mereantur, iuuantur tamen quantum ad hoc, q᷑ ab aliquibus malis retrahuntur, quibus & sibiipsis & aliis nocerent. Nam etiam dæmones arcentur per bonos angelos ne noceant quantum volunt. ¶ Angeli custodes non dolent nec tristantur de peccatis, neq; de pœnis eorum quos custodiunt, cum tristitia non sit nisi de his quæ contrariantur voluntati, s̃m D. August. Nihil autem contrariatur voluntati angelorum, cum eorum voluntas totaliter inhęreat ordini diuinæ iustitię & prouidentiæ à qua nulla creatura subtrahi potest. Et ideo simpliciter loquendo, nihil fit in mundo contra voluntatem beatorum: quia (vt Philo. dicit) illud dicitur simpliciter voluntarium, *1. Ethic.* quod aliquis vult in particulari. s. quod agitur consideratis omnibus quæ circunstant, quamuis unum solum consideratũ, non

non esset volitum, vt infra dicetur. Ideo licet angeli custodes in vniuersali non velint peccata, nec pœnas eorum quos custodiunt: considerata tamen ratione diuinę prouidentiæ & iustitiæ id volentis, cui se cõformant, simpliciter volunt, & sic non tristantur. Nec obstat quod dicitur Esa. 33. Angeli pacis amarè flebunt: quia illud verbũ potest intelligi de nuntiis Ezechiæ, qui fleuerunt pp verba Rapsacis: vt habetur Esa. 37. & hoc ẽm literalem sensum. Secundum vero sensum allegoricũ, Angeli pacis, sunt Ap̃li & prædicatores, q̃ flent pro peccatis hominum. Si vero ẽm sensum anagogicum exponatur de angelis bonis, metaphorica erit locutio, ad designandum ꝙ angeli volũt in vniuersali hominum salutem. Sic enim Deo & angelis huiusmodi passiones attribuuntur. Cum ergo se conforment ordini diuinę iustitiæ, peccata eorum quos custodiunt, non debent attribui negligentiæ Angelorum, sed malitiæ hominum, qui sicut recedunt à naturali ratione, sic etiam ab illuminatione Angelorum. Deputantur Angeli

Ar. 5. ad 3. custodes (ẽm D. Hieon,) à natiuitate. Ait enim exponens illud Matth. 18. Angeli eorum, &cæt. Magna est dignitas animarum, vt vna quæque ab ortu natiuitatis suæ habeat Angelum in sui custodiam deputatum: quia cum paruulus in vtero matris existit, adhuc est aliquid matris per quandam colligationem, sicut fructus pendens in arbore, est aliquid arboris. Et ideo probabile est quod Angelus qui datus est in custodiam matris, custodiat paruulum existentem in vtero: sicut qui custodit arborem, custodit fructum: sed cum separatur à matre, in natiuitate datur particularis Angelus de infimo ordine Ange-

Art. 6. lorum, qui nunquam derelinquit illum, saltem totaliter, sicut nec diuina prouidẽtia, cuius executio fit per custodiam: quãuis permittat eum pati aliquem defectum culpæ vel pœnæ, secundum ordinem diuinorum iudiciorum. Et secundum hoc dicitur Hiere. 51. Curauimus Babilonem & non est curata: derelinquamus eam.

Ps. 21. Et Esa. 5. Auferã sepem eius, & erit in conculcationem. Glo. exponit de custodia Angelorum. Et illud Psal. Deus deus meus respice in me: quare me dereliquisti? Non oportet tamen Angelos semper operari circa eos qui sunt sub eorũ custodiã, vt q̃n dormiunt, & q̃n nullum est impedimentum: sed cum opus est duntaxat. Nec t̃n p̃ hoc priuantur diuina visione, iuxta illud Matth. 8: dico vobis: quòd Angeli eorũ in cœlis semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est. ¶ Non quidem ꝙ semper sint in cœlo diffinitiuè, sed solum vbi operantur: t̃n sunt semper in cœlo per effectũ siue ornatum, qui (vt dictum est) quandã refulgentiam ex ipsis in sedibus deputatis resultantem importat, vel ẽt per habitudinem ad illas sedes eisdem deputatas, ad quas semper habent ius, & nunquam illo iure priuantur.

Ver. 12. *De angelorum bonorum pugna.*

A Ngelos bonos pugnasse cum dæmonibus, & eos pugnasse de cœlo cõstat A

ex Apoc. vbi dicitur, Factum est prælium Apoc. 12.

magnum in cœlo, &c. Hanc pugnam dicunt aliqui fuisse realem, non armis mãlibus, sed sola voluntate, quę fuit in Lucifero & aliis dæmonibus adeo debilitata, ꝙ Angeli inferiores virtute gratiæ, quam habuerũt ex fide & merito passionis Christi præuisæ (nam vt dr̃ ibi, Et ipsi vicerunt in sanguine agni, & pp verbum testimonij sui) potuerunt eiicere superiores: imo vnus solum & minimus Angelus i gratia cõstitutus potuisset omnes realiter expellere: quia per gratiam consummatam naturæ illorum data est maior prælatio & præsidentia quam esset p̃sidentia & p̃latio naturalis & Luciferi & aliorum. Et ideo ad volitioné infimi Angeli oẽs dæmones, qui voluntaté contrariã manendi in cœlo habebant, exire cogebantur. Et ideo pugnare dicebantur mali realiter, pp voluntaté realem manendi: & boni propter realem voluntatem contrariam eiiciendi eos: & ideo mali ceciderunt sicut plumbum in aquis vehementibus, nec potuerunt ibi manere stãte præcepto & volitione efficaci bonorũ, quæ realiter necessitabat eos, sicut dictum fuit de voluntate superiorum demonum in ordine ad inferiores.

¶ Inter bonos etiam angelos fuisse pugnã constat: legimus enim Gabrielem dixisse Danieli: Princeps Persarum restitit mihi vno & viginti diebus. Hic autem princeps Persarum erat bonus angelus, ad cu- 1. 3. q. 113 art. 8. Dan. 10.

sto-

stodiam regni Persarũ deputatus: qui secũdum D. Hieronymum se opposuit liberationẽ Israelitici populi, pro quo Daniel orabat, Gabriele præsentãte preces eius Deo. Hæc autem resistentia siue oppositio fieri potuit: quia princeps aliquis dæmonũ Iudæos in Persidem ductos ad peccandum induxerat: p qđ impedimẽtum pstabatur orationi Danielis pro eodẽ populo deprecantis. Sed ſm D. Gregorium 17. Moral. Princeps regni Persarũ bonus angelus fuit ad custodiã illi deputatus: q videns Persas exemplo & conuersatione Iudæorum proficere, volebat Iudęos ibi manere: quod erat contra uolũtatem Danielis. Et qa quid Deus circa huiusmodi liberationem Iudæorum vellet, ignorabant: ideo necesse habebat super his diuinam prouidentiam consulere. Sic igitur inquantum de contrarijs meritis & sibi repugnantibus diuinam consulebant uoluntatem, sibi inuicem resistere dicebantur, non ꝙ fuerint voluntates eorum contrariæ formaliter, cum omnes in hoc concordarent, ut diuina sentẽtia impleretur: sed quia ea de quibus consulebant, erant repugnantia. Dæmones autem quãuis concordent ad tentandum & seducendum homines, in alijs tñ discordant, & voluntates contrarias habent: ideo pugnare dñr. Superiores tamen naturali ordine vincunt, nec propter hoc gaudent, cũ sint in summa tristitia, in qua (Deo non cõcurrente) non sunt alicuius gaudij capaces nec participes.

Ver. 13. *De impugnatione dæmonum.*

B PVgnam esse inter Dæmones siue diabolos & homines, ostendit Apostolus Ephes. 6. dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus Principes & Potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitię in cœlestib. Quæ verba non debent intelligi simpliciter & absolute, sed ut nõ sit uobis dũtaxat colluctatio aduersus carnẽ & sanguinem, hoc est aduersus carnales & sensuales homines, & appetitum sensitiuum solum: quia certum est nos habere colluctationem cõtra carnem & sanguinem, cum Apostolus dicat. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. & Ecclesia. Caro, mũdus, dęmonia, diuersa mouent prælia: ideo dictum Apostoli nõ debet intelligi exclusiuẽ, vel principaliter: qa actiones instrumentorum attribuũtur principali agenti. Et hoc modo intelligiẽ quòd Apostolus dicit: Non est volentis, neque currentis scilicet principaliter, sed miserentis Dei. Sic cum dicitur: Non est nobis colluctatio, &c. eo ꝙ omnia peccata humana directè vel indirectè & originaliter procedunt à diabolo, licet quædam ex libertate arbitrij: Origenes enim dicit, ꝙ etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorũ, & alia huiusmodi, circa quæ multæ inordinationes contingunt, nisi tales inordinationes appetitus referentur per rationem maximè supposita corruptione naturæ. Indirectè tamẽ & occasionaliter dici potest, quod omnia peccata procedũt à diabolo, eo ꝙ fuit causa peccati primorum parentum. Ad hunc sensum dicit D. Dionysius, quòd multitudo omnium dæmonum est causa omnium malorum sibi & alijs, scilicet directè vel indirectè. Et Damascenus dicit quod omnis malitia & immunditia a diabolo excogitatæ sunt. Apostolus temen solum nominat principatus & potestates, & non alios ordines: quamuis ex omni ordine aliqui ceciderint: eo, quod nomina aliorum ordinum important ordinem ad Deum, ut Seraphin, Cherubin, Throni, vel importãt seruitium seu ministerium Dei: ut Dominationes, Virtutes, Archangeli, & Angeli. Sed duo hęc, Principatus, & Potestates, important aliquid commune bonis & malis, quia mali sunt magni & potentes, & habent magnum exercitum, contra quem habemus pugnare, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, hos est peccatorum. Ad ostendendum tamen quod non solum Principes & Potestates nos impugnant, sed etiam alij qui ex alijs ordinibus ceciderunt, dicit, contra spiritualia nequitiæ, propter eorum astutiam: quia quanto spiritus sunt altiores secundum naturam, quando conuertuntur ad malum, tanto sunt peiores & nequiores. Vnde Philosop. dicit quod homo malus est pessimus animalium. Ideo dicit, spiritualia

1. par. q. 114. D. Th. ad 6. Ephe. ca.

Gal. 4.

Rom. 9.

4. cap. de di. no.

lia nequitiæ, quia nequissimi sunt. Addit etiam, in cœlestibus, duplici de causa. Primò, ad ostendendum q pro spiritualibus est ista pugna. Secundo ad ostendendum eorum commoditatem super homines, quia sunt in potiori loco. Homines enim sunt in terra, & dæmones tentantes in alto, quia in aere caliginoso, q
Luc.8. dicitur cœlum. Vnde Christus, Volucres cœli comederunt illud, scilicet, semen. Et
1.par. q. exponitur de diabolis & dæmonib. qui ex
114. art. diuina permissione remanserunt in aere
1.ad 3. ad exercitium & gloriam electorum. Propter hoc tamen non minuitur pœna eorum: quia quocunque pergant, semper portant secum infernum, hoc est inferni tormenta. Illi autem qui sunt in inferno retrusi, non tentant nos. Et quanuis sit inęqualitas in pugna quantum ad naturam, quia dæmones sunt fortiores hominibus, recompensatio tamen fit homini ex parte Dei. Primo quidē & principaliter per auxilium gratiæ. Secundo per custodiam angelorum. Vnde Helisæus dixit ad ministrū suū: Noli timere, plures enim nobis
4.Reg.6. cum sunt, quàm cum illis. Nec tentandū mittuntur à Deo, cum Deus intētator sit malorum: ipse enim neminem tentat, ut dicit Iac. 1. Sed dæmones ex malitia sua assumpserunt officium tentandi. Vnde
1.Thes.3. Apost. Ne forte tentet vos is qui tentat. vbi glossa: hoc est diabolus, cuius officium est tentare. Præcipitare autem ad peccatum non potest, nec Deus permittit: quia cum dederit liberum arbitrium, permittere pręcipitationem & coactionem, repugnat Deo, qui tamen aliquando tentare dicitur, vt sciat, eo modo loquendi quo dicit scire, eo quòd faciat alios scire. Vnde Deutero 13. Tentat vos Dominus Deus vester, vt palam fiat vtrum diligatis eum. Tentationes Dei non dicuntur propriè tentationes: quia non fiunt ad inducendum ad malum finem, sicut dæmonum, sed tentat Deus propter quatuor. Primo propter eruditionem. Vnde Eccle. 24. Qui non est tentatus, quid scit? qualia scit? pauca cognoscit. In huius figura, Iudicum 3. has gentes relinquit Deus, vt in his erudiret Israelem. Secundo ad humilitatem 2. Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum mearum extollat me, &c.

Tertio ad purgationem reatus pœnæ. Vnde D. Grego. Mala quæ patimur peccata nostra meruere. Et Sap. 4. Tanquam aurum in fornace probauit illos. Quarto ad multiplicationem bonorum, & ad maiorem consolationem. Vnde Greg. Multum adiicit virtus lacessita. Iob multipliciter tentato adaucta sunt ei duplicia. Et Sarra vxor Tobiæ iunioris dicebat: Qui post tempestatem tranquillum facis. Et D. Hieronymus ad Eustochium: vt mihi testis est Deus post multas lachrymas nō nunquam videbar interesse agminibus angelorum. ¶ Ex præmissis sequitur, quod licet Deus cuilibet homini ab ortu natiuitatis suæ det angelum ad custodiam deputatum: non tamen deputat angelum malum ad tentandum, quamuis aliquando mittat ad puniendum. Missi tamen ad puniendum, tentant: & alia intentione puniunt, quàm mittantur: nam ipsi puniunt ex odio, vel inuidia: sed mittuntur a Deo propter eius iustitiam. Remedia contra tentationes diaboli, præcipua sunt tria generalia. Primum est præcisio causarum & occasionum. Quia vt dicit Philos. Manente causa manet effectus. Secundum est humilitas, vt quam primum aliquis sentit se tentari consideret originem suā & beneficia, Dei. s. redemptionis, & vitam æternam, quam pręparauit seruantibus mandata sua. Consideret pariter illud Apostoli. Heb. 10. Horrendum est incidere in manum Dei viuentis ac inferni tormenta, &c. Habebit occasionem custodiendi mandata Dei & se humiliandi, qđ si fecerit, præseruabit eum Deus a tētatione. Vnde Psalm. 114. Custodiens paruulos Dominus humiliatus sum, & liberauit me. In huius figuram Dauid funda & baculo victoriam habuit contra Goliat. D. Antonius audiuit quod sola humilitas euadet laqueos diaboli. Tertium est deuota oratio cum Ezechia: Domine vim patior, responde pro me: quid dicam, aut quid respondebo cum ipse fecerim. Ezech. 28. & Psalm. 9. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum. Et 1. Corint. 10. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione

pro-

prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Poteſt addi quartum, ſcilicet diuertere intellectum ad alia, mutare locum, & petere cōſilium & axilium à viris ſanctis. ¶ Notandum tamen, quod licet dæmon ſuperatus fugiat, iuxta illud Iaco. 4. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis, non tamen ſic, quin poſtea reuertatur. Vnde legimus,
Luc.4. quòd cōſummata omni tentatione, diabolus receſſit à Christo vſque ad tempus. Et Matth.12. Reuertatur in domum meā vnde exiui. De punitionibus factis per dæmones, habetur 1.Reg.16. Spiritus autem Domini receſſit à Saul, & exagitabat eum ſpiritus nequam. Per hos Dominus percuſſit Aegyptum cum primogenitis eorum: Per hos mittit mala & punitiones, ſicut
Apoc.8. D.Ioan. vidit angelum clamantem quatuor angelis, quibus datum erat nocere terræ & mari atq; arboribus. Et tempore Christi quamplurimi vexabantur à ſpiritibus immundis. Ex præmiſſis patet quod dæmonia non ſolum mittuntur exterius ad puniendum in bonis, ſed etiam in corpore: & infra corpus, non ſolum a Deo, ſed etiam à miniſtris eius. Vnde Apoſtolus iudicauit inceſtuoſum Corin-
1. Cor.5 thium tradendum Satanæ in interitum carnis, hoc eſt vexationem & afflictionem carnis: vt ſpiritus ſaluus fieret: ſicut cū per
Iob 1. miſit percutere corpus Iob, dixit: Verūtamen
1. tim.1. animam illius ſerua. Et Apoſtolus Hymenæum & Alexandrum tradidit Satanæ, vt diſcerent non blaſphemare. Hanc
Matt.18 poteſtatem tradendi dedit Christus Apo-
Ioan.20. ſtolis, poteſtatem quoque eiiciendi: quia eius eſt introducere, cuius eſt eiicere: ſicut eius eſt ſoluere, cuius eſt ligare. Et vtranque poteſtatem dedit Apoſtolis, ſcilicet ſolutionis & retentionis. Hæc traditio eſt ſpecies ligaminis Eccleſiæ, aliàs non fuiſſet iuſtus diuus Paulus. Hęc poteſtas introducendi ad vexandum corpora liter, non fuit data omnibus quibus data
Matt.10. fuit poteſtas eiiciendi dęmonia: ſed ſolis
& 18. Apoſtolis, ad quos verba Christi dirigebantur. Cum autem Epiſcopi ſuccedant in locum Apoſtolorum: ſuccedunt etiam in hac poteſtate, ut infra dicetur, cum de ſentētia excommunicationis erit ſermo. Non tamen legimus, Deum miſiſſe diabolum ad uexandum interius iuſtos, licet bene permiſerit ſeruum ſuum Iob à dia- Iob 2.
bolo vulnerari vlcere peſſimo à planta pedis vſque ad verticem eius, ad probādam patientiā ipſius. Interius tamen aliquem vexatum, abſque peccato non legimus. ¶ Dęmones autem vexantes corpora, interius operantur, commouendo carnem, ſanguinem, & membra, per ſpiritus vitales: & ſic ſunt in ipſis corporibus non per informationem, ſed per operationem diſconuenientem naturæ corporis. Cum autem tentant & concitant paſſiones, ſiue immutant imaginationem & fantaſiam, ſunt quidem in corpore, ſed non per operationem diſconuenientem animæ ſenſitiuæ: neque dominantur totaliter fantaſię aut corpori. Ideo tentati non dicuntur dæmoniaci, licet habeant diabolum in corpore. In dæmoniacis verò & obſeſſis ac arreptitiis totaliter dominantur, ita vt etiam ratione vti non poſſint: Ex quo ſequitur quòd mala quę dæmoniaci faciunt non imputantur nouo peccato, ſicut nec ebriis aut damnatis. Dæmones tamen plus vno tempore vexant quàm alio: & interdum præbent inducias: vt ſatis patet de ſpiritu nequam qui vexabat Saulem. Leuius enim habebat cum Dauid 1.Re.10
percutiebat citharam manu ſua. Ex quo inferunt aliqui, quod dæmones alliciuntur aliquibus ſenſibilibus ſonis, herbis, & lapidibus, ac certis conſtellationibus, non quidem ex natura ſua (quæ eſt ſpiritualis) ſed ad ſeducendos homines: vt D. Hieronymus & Chryſoſtomus dicunt 1. p. q.
de his quos lunaticos vocant, qui ſecun 119.
dum diuerſa lunæ incrementa magis art.5.
vexantur, propter duo. Primo, vt lunam creaturam Dei infament. Secundo, quia cum non poſſint operari niſi mediantibus virtutibus naturalibus in ſuis operibus conſiderant corporum habitudines & aptitudines ad habitus intentos: & cum cerebrum ſit humidiſſimum (vt dicitur in ſecundo de Anima) ideo maxime ſubiicitur operationi lunę, quæ ex ſui proprietate habet mouere humorem. In cerebro autem perficiuntur vires animales. Et ideo dęmones ſecundum diuerſa lunæ incrementa magis perturbant hominis fantaſiam, qñ conſiderāt cerebrum ad hoc eſſe magis diſpoſitum.

Dicit

Ibid. ad 2. Dicit etiam D.Tho. quòd dæmones aduocati in certis cõstellationibus, facilius veniunt, propter duo. Primo quidem: vt homines in hunc errorem inducãt, quod credant aliquid numinis esse in stellis. Secundo, quia considerant secũdum aliquas cõstellationes materiam corporalẽ esse magis dispositam ad effectus, pro quibus aduocantur. Veniunt etiam facilius cum à virginibus aduocantur, vt ex hoc in suæ diuinitatis opinionem homines inducant; quasi munditiam ament, vt dicit D. Tho. De pot. q.6. ar.10 ad 4. 21. de ciuit. Dei. D.Augu. dicit quòd dæmones alliciuntur per diuersa genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, non sicut animalia cibis, sed sicut spiritus signis, inquãtum. s. hoc eis exhibetur in signum diuini honoris, cuius ipsi sunt cupidi. Ad cognoscendum autem arreptitios vehementissimum argumentum est, qñ apparent aliqui effectus, ad quos virtus corporum cælestium nullo modo sufficere potest: puta cũ loquuntur lingua ignota, vel diuersis linguis, quas antea non didicerunt: sicut etiam virtus dæmonis apparet in necromanticis, quando faciunt statuas loqui & moueri. ¶ Ad eijciendos autẽ dæmones à corporibus & locis necessarijs, dedit Christus potestatem Apostolis ante passionem, Matth.10. vbi dicitur: Et cõuocatis duodecim discipulis, dedit eis potestatem spirituum immũdorum, vt arcerent eos, & post passionem dedit potestatem omnibus fidelibus, vt habetur Marc. vltimo, vbi dicitur: Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: in nomine meo dæmonia eijcient, &c. Mediũ eijciendi dæmones à corporibus (ut infra dicetur) est fides imperantium vel petentium: quanuis etiam legamus aliquos non credentes eiecisse, vt habetur: Luc. 9. Vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus, quia non sequitur nos. Sed hoc erat ad exaltandum & magnificandum nomen Christi. Videtur tamen quod fides imperantis egressum, non sufficiat absq; deuotione eius, ac etiam fide & deuotione petentiũ. Nam parentes dæmoniaci lunatici obtulerunt eũ Christo, & dixerunt quo- Mat.17. modo obtulerant discipulis, qui nõ potuerant eijcere. Christus respondit: O generatio incredula & peruersa, vsquequo ero vobiscum? vsquequo vos patiar? Et post quam illud eiecisset, dixit discipulis quærentibus quare ipsi non potuissent eijcere. Propter incredulitatem vestram. deinde dixit, Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi per orationem & ieiunium. Ex quo sequitur quod non omnia dæmonia eodem modo eijciuntur, cum ad eiectionem aliquorum requiratur ieiunium, quod non requiritur in eiectione aliorum.

Ver. 14. *De casu angelorum.*

F

Circa casum Angelorũ duæ a D.Tho. famosæ recitantur opiniones. Prima est eorum qui dicunt angelos creatos in puris naturalibus absq; gratia: & tales dicunt ipsos in primo instanti habuisse beatitudinem naturalem, quam Aristoteles ponit in cõtemplatione primę causæ siue Dei. ut est principium naturæ. Beatitudinem autem supernaturalem (quæ in clara Dei uisione consistit) non habuerunt. & tenentes hãc opinionẽ dicũt, q̃ nõ meruerunt in primo instanti, quia meritum præsupponit gratiam, quæ secundum eos nõ fuit illis in primo instanti data, cum fuerunt creati in puris naturalibus. Et in eodem instanti etiam non peccauerunt, neq; peccare potuerunt, cum peccatum non possit retorqueri in Deum, nec ei attribui: quod fieret, si ponerẽt q̃ peccare possent in primo instanti: cum omne positiuũ quod habet natura in primo instanti, habeat illud à generante, siue à dante naturam: & si creetur à creante, & non à se, quia omne qđ est, quando est, necesse est esse. Præterea in primo instanti facta fuit illis promulgatio: ideo nõ erãt in sufficienti libertate, quæ requiritur ad peccandum. Nec est simille de peccato originali, quod contrahitur in primo instanti: quia non est aliquid positiuum, sed cõtrahitur per uitiatam originem, siue per vnionẽ ad materiã vitiatã & infectã per Adam. Ideo non retorquetur in Deũ, sed in Adam, vt amplius dicetur, cũ de peccato originali fiet mentio. Dicunt deinde 18. §. 5. q̃ angeli in secundo instanti fuerunt in gratia: & habuerunt gratiã. virtutes, & dona: & sic cognouerunt Deũ, nõ solũ ut authorẽ naturæ, sed ẽt glorię: & boni conuersi

1.p.q.63. art. 6. de Malo. q. 16.q.4.

uersi sunt in Deum, & meruerunt: & mali auersi sunt, & demeruerunt. Et in tertio instanti boni consecuti sunt beatitudinē tanquam præmium meriti: & mali priuati sunt gratuitis, & assecuti sunt pœnas & tormenta, quæ sunt præmium auersionis & demeriti. Et sic inter creationem & beatificationem bonorū, & damnationem malorū, fuit mora intermedia. s. instās in quo meruerunt & demeruerunt. Hæc opinio clara est, & absq; difficultatibus. Secunda opinio est eorum qui sequuntur. D. Augu. qui in 12. de Ciuitate Dei dicit, ꝙ Deus simul erat in eis condens naturam, & largiens gratiam, secundum proportionem naturalium. Cuius ratio est, quia gratia comparatur ad beatitudinem, vt ratio seminalis in natura corporali ad naturalē effectum. Vnde gratia à D. Ioanne semen Dei nominatur, ait enim: Qui natus est ex Deo, peccatū non facit: quia semen ipsius in eo manet. Sed videmus ꝙ Deus in prima rerum naturalium creatione, plātis & animalibus indidit, & impressit rationes seminales, per quas consequerentur fines suos. Ergo & in productione angelorum indidit & largitus est eis gratiā, quæ est rō seminalis ad beatitudinē cōsequendā. Hæc opinio supponit primo, ꝙ de natura angelorū sit per vnicū actum peruenire ad finem: quia gratia perficit naturā secundum modū naturæ. Ex quo sequitur, ꝙ sicut ex natura sua habet ordinem ad perfectionem naturalem: ita per gratiam hēt ordinem ad gloriā. Sed hoc est proprium naturæ angelicę, ꝙ naturalē pfectionē statim acquirat, & non p discursum; ergo angelus post meritū statim consequitur beatitudinem. Secundo supponit ꝙ plures actus subordinari possint esse simul: & ideo cum cognitio Dei vt authoris naturæ, sub ordinetur cognitioni Dei, vt authoris beatitudinis possunt simul esse, & sunt simul in patria. Et sic angeli cognouerunt Deū vt authorem naturæ & autorem beatitudinis in primo instanti, alias fides frustra fuisset: Si cognòuerunt: ergo & per voluntatem in Deum conuersi sunt, gratia & charitate concurrente: & per consequens omnes meruerunt, quia ad meritum (secundùm hanc opinionem) sufficit libertas complacentiæ gratiæ & status (vt probant) per meritum Christi, & D. Virginis stante pręcepto affirmatiuo. Ex quo infertur ſm præmissa, ꝙ statim post primū instans boni beatificati sunt, & mali damnati. Et sic non fuit mora inter creationem & beatitudinem in bonis, cū instantia in angelis sint sibi inuicem immediata: sed cum angeli boni dicantur continuasse actum in primo instanti elicitum, dubitari posset quod fuit ſm instans in eis, cum instans angelorum sit mensura vnius operationis tantum. Si igitur operatio in primo instanti elicita fuit continuata, non erit nisi vnum instans, cum nō sit nisi vnica operatio. Respondēt, ꝙ fuit vnus actus in esse naturæ, sed prout procedebat ex libero arbitrio, erant plures actus formaliter & in esse moris, siue in esse gratiæ: quia in primo instanti actus ille procedebat a gratia imperfecta: & cum gratia cœpit esse consummata, produxit actum perfectiorem, cuius duratio dicitur aliud instans, cum perfectum & imperfectum non sint simul: vnde sequitur ꝙ fuerunt plures actus formaliter. Dant ad hoc similitudinē de actu ante prohibitionem elicito, & post prohibitionem cōtinuato: quia est vnus in esse naturæ, & plures in esse moris, ante prohibitionē bonus, post prohibitionem malus. ¶ Sed adhuc manet difficultas, cū esse moris non sit reale, sed rationis: ideo vnus actus naturæ successiue potest variari. Sed cum diuersa principia & obiecta realia non sint vnus actus in esse naturæ, cum actus accipiant speciē ab obiecto: principium autem actus in primo instanti erat fides & charitas imperfecta, & obiectum erat Deus ænigmaticè præsentatus, & per cognitionem vespertinam: in secundo verò instanti principium illius actus erat lumen gloriæ, & charitas perfecta: per cognitionem matutinam, & Deus clare visus obiectum, ergo alius erat actus in esse naturæ: & per cōsequens non erat continuatus. Potest dici, quòd ex parte potentiæ & obiecti erat idem actus. Et si non in specie, saltem in genere, & sic fuit continuatus, vel idem numero prius imperfectus, & postea perfectus, imperfectum enim perfici potest. Nec actus specificatur a dispositione medii, nec variata dispositione medii, variatur

Angeli fuerunt creati in gratia. *1.p.q.62. ar.3. et 6*

1.Ioan.3

1.p.q.58. ar.30. et 62.ar.5.

Qd fuit secundū instans angelorū.

tur

tur actus in esse naturæ: sicut nec visio quando lumen intenditur: est alius actus, sed idem qui perficitur. Et quanuis in angelis non sit continuatio temporis, est tamẽ continuatio durationis, quæ coexistit tempori. Quo ad malos est maior difficultas. Dicunt tenentes secundam opinionem, ꝙ angeli mali post primum instans creationis statim posuerunt impedimentum: ideo in secundo instanti peccauerũt, & sic in primo instanti omnes meruerunt tam boni quam mali, sed in secundo instã ti boni facti sunt lux, & beatitudinem consecuti: & mali in secundo instanti peccauerunt, & facti sunt nox & tenebræ priuati gratia, ac etiam tormẽta consecuti. Et sic inter creationem & peccatum non fuit mora: quia inter illa duo instantia nihil mediabat. sed difficultas est an inter peccatum & ipsam damnationem siue detrusionem in infernum fuerit aliqua mora.

1.p.q.63 art.6.

D. Thom. dicit inter creationẽ & lapsum secundum hanc secundam opinionem (quam dicit probabiliorem, & sanctorum dictis conformiorem) nullam fuisse moram. Sed nihil dicit aut determinat, an inter peccatum & tormenta siue detrusionem fuerit aliqua mora. Dñs Caiet. dicit, ex sancto Thoma haberi, ꝙ uia angelorum est breuior quam hominum: quæ durat vsq; ad mortem. Vbi enim ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. Et Legistæ dicunt quod uoluntas hominis est deambulatoria vsque ad mortem. Via autẽ angelorum ex duobus instantibus integratur. Et addit Caietanus, ꝙ primum instans ita est via, ꝙ non est terminus: & secundum instans ita est via, ꝙ etiam est terminus viæ. Est quidem uia, per comparationem ad liberum arbitrium: & terminus, per comparationem ad gratiam, consummatam, & perpessionem tormentorum. Et per hoc dicit bonos in secundo instanti mereri, & malos demereri, inquantum illud instans est via, & beatificari uel torqueri, inquantum est terminus viæ. Et per hãc distinctionem soluit omnia argumenta. ¶ Hic tamen modus dicendi non uidetur omnino conformis fundamentis D. Thomæ, qui dicit, meritum habere rationem uiæ ad finem, & pari ratione demeritũ, & per consequens

An fuerit mora inter peccatum & tormenta malorum angelorũ

Quod 7. art.8.

Eccl. 11.

nullus meretur quod iam habet. Ex quo sequitur quod instans, quod est terminus viæ, non potest dici via: nec liberum arbitrium secundum se solum est causa sufficiens merendi: ideo est impossibile, quod quis fruatur, & suam fruitionem mereatur. Ideo Christus in primo instanti non meruit sibi beatitudinem essentialem, eo quod iam habeat illam: sed bene accidentalem, quam non habebat, ut expresse dicit D. Thom. in q. de veritate, & quo ad statum merendi requiritur ꝙ desit id quod mereri dicitur: propterea negamus quod homo in instanti mortis possit mereri & demereri gratiam: quia non videtur ratio quare instans terminatiuum viæ hominis non possit dici via sicut instans terminatiuum viæ angeli, maxime cum homo existens in gratia, in instanti mortis (si habeat peccatum veniale) non sit in termino, neque fruatur. Dicere autem quod homo in articulo mortis, & in primo instanti quo anima est extra corpus, possit mereri & demereri gratiã, est absurdum, & contra prædictam authoritatem Ecclesiastici 11. Vbi ceciderit, &c. Sed magis videtur absurdũ, ꝙ angeli qui in primo instanti non demeruerunt, nec potuerunt demereri, in secundo instanti demeruerint tormenta, quæ iam habebant & patiebãtur: quia sic nullo præcedente peccato torquerentur: quãuis boni propter meritum præcedens in primo instanti, possint in secundo instanti beatificari. Ponere autẽ hanc differentiam inter bonos & malos quantũ ad mercedem, & dicere bonos prius præmiatos, quam malos punitos, non est de intentione D. Tho. quia ipse expresse dicit, ꝙ prima operatio fuit omnibus communis, sed in secũda fuerunt distincti. Ideo in primo instanti oẽs fuerunt boni, sed in secundo fuerũt boni & mali distincti, & ideo non est contra mentem D. Thom. nec contra secundam opinionem ponere tertium instans, in quo boni fuerunt beatificati, & mali tormentis addicti. Nam in scriptis eius inueniri nõ potest inter creationem & damnationem nullam fuisse moram, sed solum inter creationem & lapsum, s. in peccatum. Et ad illud præsuppositũ, quo dicebatur esse naturale Angelo p vnicum

De unitate q. 29. art.6.

De veritate q.20 art.6. ad quartum

Mora fuit in angelis inter creationem & damnationem malorum angelorum.

actum

actum peruenire & cõsequi finem supernaturalem, debet intelligi per vnicum actum plene & complete liberum. Et licet quo ad beatos possit sustineri, quod statim post primum instans in quo meruerunt, consecuti sunt beatitudinem: quam etiam diabolus habuisset, si statim impedimentum non posuisset: non potest tamen sustineri quod fuerint simul beati, & quod beatitudinem meruerunt: multo minus quod mali in secundo instanti fuerint damnati, & damnationem demeruerint: quia hoc est contra statum merendi, qui requirit, ut illud quod quis meretur, desit: & eodem modo de statu demerendi. Nisi forte dicatur cũ aliquibus Thomistis, quod secundum instans angelorum (cum possit coexistere tẽpori) diuidatur in aliquas morulas, non tamen in semper diuisibiles, sicut tẽpus: sed possunt angeli continuare operationem suam per horam, alterius tamen rationis quam temporis. Et sic dicendum, quod in principio secundi instãtis, siue in prima morula illius, boni & mali fuerunt complete liberi, libertate contrarietatis & contradictionis, & boni meruerunt, & mali demeruerunt, siue posuerunt impedimentum merito quod habuerunt in primo instanti, & in secunda morula illius secundi instantis boni beatificati sunt, & mali in infernum siue in damnationem & tormenta detrusi, durante continuatione actus in principio secundi instantis eliciti. Secundum hunc modum dicendi posset intelligi dictum domini Caietani, quod secundum instãs est uia & terminus viæ: uia quidem in prima morula completæ libertatis, & terminus uiæ post illam. Et (vt mihi uidetur, & supra dictum est) fuit in bonis eadem operatio ex parte potentiæ, & obiecti materialiter, quæ adhuc perseuerat & perseuerabit in æternum, & secundum quam non distinguuntur instantia angelorum, sed secundum alias particulares & speciales operationes illi subordinatas siue ad illum finem præstitutum directas. Et (vt ex supradictis patet) mensura illius operationis in supremo angelo beato dicitur æuiternitas; sicut mensura motus primi mobilis dicitur tempus.

Ver. 15. *De peccato Luciferi, & aliorum angelorum*

Lvcifer in secundo instanti pulchritudinem, nobilitatem, & dignitatem suę naturæ considerans, & se esse super omnes creaturas, non aduertens ad gratiã quam Deus illi dederat, nec considerans media perueniendi ad beatitudinem consummatam & supra-naturalem, quam Deus diligentibus se præparauit: in superbiam elatus, illam, & eminentissimũ cœli Empyrei locum humanitati Christi filio Dei hypostaticè vniendæ præparatũ, qui locus dextra Dei in sacris literis nuncupatur, appetit, & humanæ naturæ inuidit, votumque siue desiderium suum omnibus alijs angelis (qbus naturaliter prę erat) indicauit. Et quemadmodũ in naturalibus omnibus alijs angelis præerat, uolens etiã in gratuitis præesse eis, vt ipsum in mediatorem perueniendi ad beatitudinem supernaturalem, loco Christi (qui ab æterno prædestinatus erat caput & medium omnium) eligerent, & illi assentirent, suggessit, dixitq;: In cœtum ascendã, super astra Dei exaltabo soliũ meum. Sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo. In eodẽ instanti boni angeli ad gratiam Dei aduertentes, & ex fide præuidentes passionem Christi mediatoris, cui ex diuina ordinatione locus ille & officium mediatoris, quod Lucifer rapere & vsurpare præsumebat, iure cõpetebat: eius rapinæ non consenserunt, sed illi restiterunt, & merito passionis Christi præuisæ vicerunt in sanguine agni: conuersionemq; quam in primo instanti partim ex natura, partim ex gratia, & libere, sed incomplete inchoauerant, ex plena atque perfecta libertate continuarunt. Mali vero angeli ex omnibus hierachijs & ordinibus aliqui, tertiam omnium angelorum partem faciẽtes, naturæ suæ nobilitatem & pulchritudinem exemplo Luciferi contemplantes, beatitudinem supernaturalem virtute propriæ naturæ & Luciferi tanquam dignissimi suffragio appetentes, eius suggestione acquieuerunt: eiq; applaudẽtes, & naturę humanæ inuidentes, unionem & mediationem ac locum illum Lucifero

A 1.p.q.63. art.3.

De malo. q.16. ar. 3. a 1 quartum.

Qd fuit peccatum Luciferi. 1.p.q. 63, art.7. Esa.14.

Apo. 12.

Qd fuit peccatum aliorum malorum angelorũ.

cifero tanquam digniori, potius quam naturæ humanæ inferioris gradus deberi iudicauerunt. Post morulam illam liberę & completæ electionis (quæ quandiu durauerit ignoramus) omnipotēs Deus bonis claram suæ essentiæ visionem cōmunicauit: malos aūt cum capite eorum Lucifero æterno igni adiudicauit, dixitque: Non ascendes, sed descendes:& ad infernū detraheris. Quasi cadauer putridum non habebis consortium,s.in cælis. Eodē instanti angeli boni Michael & Gabriel, alijq; Deo se conformantes, pręceperūt Lucifero & angelis eius egressum è cælo Empyreo, in quo Lucifer & eius complices manere arbitrabantur. Quo præcepto Lucifer cum angelis suis renitētes bonorum imperio,egredi coacti sunt. Et aliqua parte eorū in aere caliginoso & nebuloso,siue in media ac infima aeris regione tormenta secum portante,ad exercitiū futurorum hominum per dispositionē diuinam remanēte,reliqui in infernum detrusi sunt priuati omni nobilitate, & dignitate,nō naturali,quia(ut ait D.Dion.) naturalia in eis manserūt integra, sed gratuitis donis, q̄ sunt gr̄a, uirtutes,& dona, q̄ Ezechiel uocat delicias paradisi, fuerūt priuati,& sic Lucifer fuit alijs causa dānationis siue mortis æternę. Vnde Christus apud Ioā.dicit:Ille homicida,s.angelorū, quibus fuit causa mortis æternæ, erat ab initio: hoc est post initiū. Et in ueritate, in qua fuit creatus, non stetit.

Esa.14
Apo.12
Ezec.28
Ioan.18.
1.p.q.63 art.3.

¶ Ex præmissis apparet, primo, q̄ Lucifer nō peccauit appetendo æqualitatem Dei: quia sciebat impossibile esse æquari Deo, cū impossibile sit duo æqualiter esse summè bona:quia neque vnum neque alterū esset summum,siue omni alio maius. Qđ enim per superabundātiam inuenitur,in vno duntaxat inuenitur.Prętera impossibile est qđ gradus inferioris naturæ possit transire in gradum superioris naturę: quia oporteret ipsum corrumpi. Ideo illud non appetijt,cum vnaquæque res appetat conseruationem sui.Nullus enim tēdit in hoc quod appręhēdit impossibile, vt dicit Philosophus.Vnde Esaias non dicit,Aequalis Deo, sed similis:& sic solam Dei similitudinem appetijt.

1. de Cælo & Mūdo.
Esa. 14.
Similitudo,Dei duplicitər.

¶ Sed notandum q̄ quis dupliciter appetere potest similitudinem Dei, siue se esse similem Deo:primo in eo in quo quis natus est Deo assimilari: vt si quis appeteret in hac via per iustitiam & charitatē, aut per alias uirtutes & dona,& per lumē gloriæ in patria. Si hæc vellet ex Dei gratia habere,hoc modo appetere Dei similitudinem,non est peccatum. Alio modo potest quis appetere similitudinem Dei in hoc,in quo non est natus ei assimilari: vt si quis appeteret creare cœlum & terrā & alia huiusmodi,quæ sunt propria diuinitati.Hoc modo appetere similitudinem Dei, est peccatum superbiæ. Lucifer autē peccauit dupliciter. Primo:quia appetiit beatitudinem supernaturalem, ad quam aptus erat.sed nō appetijt eam medio debito,s.per gratiam Dei; sed voluit per vires naturales eam habere. ex quo in actu suo non apposuit hanc circunstantiam,ex Dei gratia. Et sic peccauit omissiuè per inconsiderationem & omissionem alicuius circunstātiæ,quam considerare & ponere tenebatur. Et secundum hoc appetijt quidem bonum, sed non bene.Et(ut D.Anselmus ait) appetijt illud ad quod peruenisset,si stetisset.Secundo, quia (ut D.Thomas dicit) appetijt præesse multitudini angelorum, non secundum naturalem ordinem duntaxat, quia secundum illum præerat: sed quoad ad hoc quod alij per eius mediationem consequerētur beatitudinem, quam ipse uolebat consequi per suam naturam,& sic appetijt vnionem hypostaticam, & meditationem, & locum humanitatis Christi, tanquam melius ei conueniret, quam naturę humanę, quam ex fide cognoscebat vniendam. Et sic secundum rapinam uoluit eam habere. Ideo vocatur fur a Christo: Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde:ille fur est, & latro. Sed Christus prædestinatus erat ostium, vnde dicit:Ego sum ostium. Lucifer ergo qui per eum intrare noluit, sed illi inuidit,& locum eius cōcupiuit,dicitur fur & raptor.Christi autem humanitas cum id ex Dei gratia & mera liberalitate i primo instanti habuerit, nō fuerit fur neque raptor. Vnde Apost. Qui cum in forma Dei esset:non rapinam arbitratus est se esse ęqualem Deo, per cōmunicationē idiomatum

appetijt.
Lucifer quid appetijt.
Ioan.10.
Phili. 2.

matum ratione suppositi, sicut Lucifer. Et sic Lucifer peccauit dupliciter: scilicet omissiue, & commissiue, vt dictum est. Alii autem angeli etiam dupliciter peccauerunt: Primo per inconsiderationem & omissiue, vt dictum est de Lucifero. Secundo commissiue & positiue, eligentes Luciferum mediatorem & caput, & nolendo Christum: & sic inuiderunt naturæ humanæ. *Mat. 25.* Propter hanc electionem alii mali angeli dicuntur angeli Luciferi. vnde ait Christus: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Et ideo alii dæmones subiiciuntur Lucifero duplici subiectione. s. naturali, & voluntaria. *2. Pet. 2.* Vnde D. Petrus: a quo quis superatus est, huic seruus addictus est. Et *Rom. 6.* Apostolus: An nescitis quod cui vos exhibuistis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, &c. Ideo non est mirum, si sequantur imperium eius. *Lucifer & alij tribus peccatis peccauerunt 1. p. q. 63 art. 2. ad 3.* Secundo infertur quod Lucifer & complices eius trib. peccatis peccauerunt. s. peccato superbiæ, inuidiæ, & iniustitiæ. Alia autem peccata secundum quod sunt specialia, non inueniuntur in eis elicitiue: quia non afficiuntur rebus corporalibus, nec vniuntur corpori, nec habent passiones. Et sic gula, luxuria, ira, acedia non inueniunt in eis, nec inuidia, prout importat passionem, sed solum prout importat actum voluntatis renitentis bono alterius. Possunt tamen in eis inueniri alia peccata inductiue: quia propter inuidiam inducunt & inducere nituntur homines ad alia peccata, maxime dispositos, ne perueniant ad sedes a quibus ipsi expulsi sunt.

§. 3. *De voluntate Humana.*

Voluntas humana est inclinatio siue potentia appetitiua animæ rationalis ab eius essentia naturaliter fluens, organo corporeo non alligata, quæ anima intellectus cognitionem sequens fertur in bonum vniuersale, ad quod ordinat particularia bona. Ex quo sequitur quòd est accidens de secunda specie qualitatis, quæ dicitur naturalis potentia vel impotentia. ¶ Ex hac descriptione voluntatis habetur bonum commune, siue particulare, quod ad illud ordinatur esse obiectum voluntatis. Secundo apparet differentia inter voluntatem & appetitum naturalem: quia appetitus naturalis non præexigit aliquam cognitionem, sicut voluntas. Tertio apparet discrimen inter voluntatem & appetitum sensitiuum: qui etiam prærequirit cognitionem, sed non intellectiuam & vniuersalem sicut uoluntas, sed sufficit illi cognitio particularium, quæ est sensitiua. ¶ Aliud discrimen est, quia appetitus sensitiuus tam irascibilis quam concupiscibilis alligatur organo corporeo, vt dictum est. voluntas autem non, sed subiectiuè est in essentia animæ, & ideo est potentia mere spiritualis, sicut ipsa anima: quia omne quod recipitur ad modum recipientis recipitur. *1. p. q. 82 art. 5.* ¶ Tertium discrimen inter voluntatem & appetitum sensitiuum, quia appetitus sensitiuus plurificatur & diuiditur in plures potentias realiter distinctas. s. incocupiscibilem & irascibilem: sed voluntas in homine est vna sola potentia. Cuius ratio est, quia potentia quæ ordinatur ad aliquod obiectum secundum communem rationem, non diuersificatur neque multiplicatur per differentias speciales sub illa communi ratione contentas: sicut potentia visiua, quæ respicit obiectum coloratum, non diuersificatur secundum diuersas species colorum: & sic de aliis. Quinque enim sensus sic diuersificantur: quia obiectum vnius non cotinetur sub obiecto alterius. Sed appetitus sensitiuus non respicit rationem communem boni: quia imaginatiua quam sequitur appetitus sensitiuus non apprehendit vniuersale bonum, ut dictum est, sed solum particulare. Et ideo secundum diuersas rationes particularium bonorum diuersificantur partes appetitus sensitiui. Nam appetitus concupiscibilis respicit propriam rationem boni, inquantum est delectabile secundum sensum, & conueniens naturæ, secundum quòd absque difficultate & arduitate potest adipisci. Irascibilis uero respicit rationem boni, secundum quod est repulsum & impugnatiuum disconueniens, siue illius quod infert nocumentum, in quo consistit ratio ardui & difficilis. Voluntas autem respicit bonum sub communi ratione boni & ideo in ea non multiplicantur potentiæ appetitiuę, vt sit in anima intellectiua, alia potentia irascibilis, & alia concupiscibilis: sicut etiam ex parte intellectus non multiplicantur potentiæ apprehensiuæ

siuæ

ftiæ: licet multiplicentur ex parte sensus. ¶ Ex quo sequitur, quod intellectus speculatiuus & practicus, & ratio superior & inferior, nõ sunt diuersæ potentiæ: sed sunt diuersi actus a quibus intellectus denominatur, et si aliqui sancti doctores (vt Gregorius Nicenus, aut alii) dicant irascibilem & concupiscibilem esse in rationali appetitu: eorum dicta debẽt intelligi quo ad actus & simplices effectus absque passione vel animi concussione, & nõ quo ad potentias. Quartũ discrimen est, quia appetitus sensitiuus nõ est potentia libera, sed mere naturalis, & necessario operatur, sic quod stante iudicio in fantasia vel æstimatiua de aliquo prosequendo vel fugiendo, appetitus sensitiuus non põt mutare apprehensioné nec iudicium: nec potest mere omissiue se hr̃e, aut prosequi oppositũ: & sic nullo modo est liber, sed in oĩbus est determinatus, & quantum ad finem, & quãtũ ad media. Ideo bruta non habent liberũ arbitriũ, cum non habeant collationé vnius ad alterũ, siue ratiocinationé, quæ est radix totius libertatis. Iudicant.n. ex sola naturali æstimatione, siue naturali instinctu: & rationem sui iudicii ignorant. Cũ ergo iudiciũ sit determinatum, sequit̃ ẽt ꝙ appetitus erit determinatus: & sic non est liber. Vnde D. Aug. super Gene. ad literam, dicit ꝙ mouent̃ uisis. Et Damascenus scribit ꝙ mouent̃ passionib⁹ Sed voluntas humana est libera & indeterminata.

Aug. 2. super Genes. ad literam.

Ver. 1. *De libertate voluntatis.*

A *1. p. q. 83 art. 1. 12. 2. q. 10. ar. 2. De veritate. q. 2. De veritate q. 22 art. 6.* *Naturale & liberum differũt.*

AD euidẽtiam libertatis humanæ, siue liberi arbitrij, notandũ est primo, ꝙ naturale & liberũ differunt: quia ex hoc aliquid dr̃ naturale & necessarium quod est immutabiliter determinatum ad vnũ: sic ꝙ non põt retrocedere aut diuelli ab eo, nisi impediat̃. & sic dicimus ꝙ lapis naturaliter tendit deorsum. Liberũ autem dicitur id quod non est determinatum ad vnum. Videndum est ergo an voluntas sit determinata, vel indeterminata. Pro cuius intellectu sciendum est, ꝙ in omni inferiori inuenitur ratio superioris, & aliquid vltra, quod, scilicet, non est de essentia siue intelligentia superioris: vt in homine inuenitur sensibilitas, quæ est de ratione animalis, quod est genus: & aliquid vltra, scilicet rationabilitas, quæ non est de essentia siue intelligentia, animalis: qa animal potest apprehendi absque rationabilitate. & sic de aliis superioribus. Voluntas autem & natura se habent sicut superius & inferius: quia voluntas est specialis natura. Ideo voluntati cõuenit ratio naturæ, quæ est habere esse determinatũ. Omni enim naturæ conuenit quod sit determinata & ordinata à Deo ad aliquod bonum sibi cõueniens, iuxta illud ad Romanos decimotertio: Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Et Philosophus: Bonum est quod omnia appetunt. Necesse est ergo voluntatem cum sit natura quędam, esse determinatam a Deo ad aliquod bonum appetibile sibi conueniens, quod naturaliter & libere appetat illud. Hoc autem est finis vltimus, qui est fundamentum & principium eorum, quæ sunt ad finem: cum ea, quæ sunt propter finem, non appetantur, nisi ratione finis; & ideo voluntas est omnino determinata à Deo ad finem vltimum, qui est beatitudo: & sic voluntas naturaliter vult beatitudinem, siue bene esse, & non libere tanquam naturali inclinatione determinata quantum ad primum actum. Ideo primus actus cuiuscunque voluntatis attribuitur Deo. Et ideo nulla creatura potest peccare in primo actu, cum ad illum sit naturalis, & a Deo determinata. ¶ Præterea sicut omne mobile potest reduci ad aliquod immobile: sic omne indeterminatum ad determinatum. Sed videmus voluntatem in his, quæ ad finem sunt, indeterminatam, & circa finem esse determinatam, & naturaliter inclinatam: & ideo primus actus eius est omnino determinatus, & mere naturalis: quia cum voluntas non possit velle quæ sunt ad finem, nisi prius volito fine: sequitur quod si primus actus esset indeterminatus, nihil posset velle: quia actus naturalis præsupponitur alijs actionibus: nec potest deliberare quantum ad primum, igitur est determinata quo ad primum actum, & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Nam omnis omissionis seu priuationis aut negationis oportet assignare aliquam causam, & qualiter aliquod agens aliter se habeat nunc quàm

1. Ethic.

Primus actus voluntatis est a Deo.

prius: sed non potest assignari causa siue ratio cessationis, aut suspensionis in primo actu, siue ad beatitudinem primo obiectam & præsentatam, sicut in aliis actibus sequentibus, maxime cum voluntas sit natura quędam, sequitur ꝙ quo ad primum actum est totaliter determinata, quantum ad exercitium. Vnde necesse est dicere, quod primus actus voluntatis procedat ex instinctu alicuius naturæ exterioris & superioris mouentis, vt Aristoteles concludit. Remanet ergo determinata & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Quo ad specificationem quidem, quia si habeat actum, necessario erit prosecutiuus. & quantum ad exercitium, quia non pót cessare ab actu. Sed quo ad alios actus sequentes primum, circa finem vltimum est libera quo ad exercitiũ, quia potest suspẽdere actum, sed non quo ad specificationem, quia si ponat actum, ille actus erit prosecutiuus, quo ad media vero est libera & quo ad exercitium, & quo ad speci ficationem, quia homo potest multis & diuersis viis peruenire ad beatitudinem & diuersis hominibus diuersæ sunt viæ perueniendi ad eam. Aliqui per virginitatem, alii per matrimonium, &c. Ideo circa illa media homines sunt liberi. ¶ Resolutoriè ergo dicendum est, ꝙ determinatio siue libertas voluntatis potest considerari respectu trium, scilicet respectu obiecti, & actus, & ordinis in finem. Quod ad obiectum, in quantum potest uelle hoc uel illud, vel eius oppositum: vt velle & nolle positiue: & hæc libertas vocatur à Neotericis Libertas contrarietatis. Quo ad actum, in quantum potest ponere actum, vel non ponere, velle vel non velle negatiue, siue cessare ab actu: & hæc libertas dicitur a Neotericis, Libertas contradictionis. quo ad ordinem vero finis: inquantum potest velle bonum vel malum, siue aparens bonũ: quia voluntas non põt ferri in malũ sub ratione mali, cum bonũ sit quod omnia appetunt. Et diuus Dionysius dicit, quod nemo intendens in malũ, operatur: sed cum voluntas fertur in bonum apparens & non existens, dicĩt ferri in malum ex consequenti. Loquendo ergo de indeterminatione siue libertate

Liber. de bo.fortuna.

Libertas voluntatis respectu triũ.

1. Ethic.

voluntatis circa obiectum vltimi finis, in patria est omnino determinata, siue non est libera, nec quo ad specificationẽ, neq; quo ad exercitiũ: siue non est libera libertate contradictionis, vel contrarietatis: est tamen libera libertate cõplacentiæ: quia cõplacet & delectatur in illo obiecto. In via autem quo ad primum actum respectu vltimi finis, est determinata, vt dictum est. Quo ad sequẽtes respectu eiusdem obiecti, est libera libertate contradictionis, siue quo ad exercitium, hoc est potest suspendere actũ. Non est tñ libera libertate contrarietatis, siue quo ad specificationẽ: qa non põt actum oppositum elicere, nec odisse beatitudinẽ ei per intellectum præsentatam. Circa autem ea quæ sunt siue ordinantur ad finem siue media, est libera vtraq; libertate in via. In patria autem non potest velle bonum apparens, & non existens, siue malum: nec ꝑpter hoc amittit aliquid libertatis: quia (vt D. Anselmus dicit) velle malum non est libertas, neq; pars libertatis, quamuis sit quoddã libertatis signum: alioquin Deus non esset liber, quod est hæreticum. Notandum tamen quod licet voluntas necessitetur necessitate finis, siue naturalis inclinationis, non tamen cogitur nec necessitatur necessitate coactionis, siue violentiæ: hoc est, non violentatur: quia violentum secundum Philosophum est cuius principium est extra, nihil conferente vim passo: sicut cum lapis sursum proiicitur: quia quantum est de se, nullo modo ad motum sursum inclinatur, imo habet intrinsecam inclinationem repugnantem ad illum motum, scilicet grauitatem, mouentibus eam creaturis sursum: quia si Deus lapidem sursum moueret, non violentaret: cum quicquid habet creatura in sensibilis à Deo, sit ei naturale, nec tunc sunt duo contraria in eodem: quia si hoc fieret, suspenderetur actiuitas grauitatis, & aliquid in lapide imprimeretur per quod lapis inclinaretur sursum. & sic conferret vim, & per consequens non violentaretur. Omnes enim creaturæ sunt in potentia obedientiali Dei. Sed cum voluntas sit quędam inclinatio, non potest contingere, ꝙ voluntas aliquid velit, & eius inclinatio non sit illud: Et ideo licet corpus

3. Ethic.

Quicqd creatura habet a Deo, est ei naturale.

pus & membra,& potentiç exteriores possint cogi & violentari, non tamen voluntas,licet metu & terrore pœnarum possit induci ad aliquid violendum quod alias nollet quod diminuit de uoluntario, hoc est de libero, vt inferius dicetur, quia tamen in his quæ per metum fiunt, voluntas confert vim: ideo non violentatur.

¶Nec obstat libertati volũtatis,quod eius motus pendeat a Deo, qui primo prioritate naturæ concurrit cum omnibus causis secundis, & magis ac fortius influit in effectum,quàm causæ secundç. Vnde videtur quòd posito concursu Dei ad actum voluntatis,voluntas non sit libera,vel operatio Dei sit inefficax. Dicendũ quòd posita illa suppositione,negatur consequentia,s.ꝙ ideo non sit libera, nec quod volũtas ex necessitate moueatur a Deo, qui(vt dicitur Sapiẽtiæ octauo)attingit a fine vsque ad finem fortiter (hoc est, voluntas Dei semper est efficax, ita vt nihil possit resistere eius voluntati, vt dicit Apostol. Rom.9.Voluntati eius qui resistit?) & disponit omnia suauiter. hoc est,mouet quã libet creaturam secundum modum suum, scilicet naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera siue voluntaria libere & absque necessitate, quia(vt D. Dionysius 4.capite de Diuinis nominibus ait) ad diuinam prouidentiam nõ pertinet naturã rerũ corrũpere, sed seruare. Ideo mouet vnãquamq; naturam secundum conditionem suæ naturæ, vt dictum est. ¶Propter huiusmodi indeterminationem uoluntatis dicimus hominem habere liberum arbitrium. Quod tripliciter probari potest. Primo experiẽtia:quia experimur nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala,& posse consiliari deliberate, & ex duobus oppositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato posse acceptare vel respuere, vel suspendere actum. Et contra negantes euidentiam experiẽtiç, non est arguendum rationibus,sed verberibus:vnde siquis negaret ignem esse calidum, potissimum argumentum ad conuincendum eum esset proiicere illum in fornacem ignis. Sic si quis negaret liberũ arbitrium esse in homine viatore, fortius argumentum ad eum conuincendum esset plagis & verberibus illius temeritatem ar-

1.p.q.23. art.1. De veritate q.24 art.1. Liberum arbitrium esse in homine tripliciter probatur.

cere. Et si quæreretur, respondendum esset,quòd percussores non essent arguendi, eo quòd nõ libere fecissent. Secundo hoc probatur ratione: quia consilium non est nisi eorum quæ in nobis sunt, hoc est eorum quæ sunt in nostra potestate, secundum Philosoph. Ethic. sed homines de suis actibus consiliantur.igitur sunt dñi actuum suorum.Præterea præcepta & prohibitiones non debent fieri nisi ei qui potest facere:aliàs frustra fierent. Sed Deus hominibus dedit mandata & præcepta:ac prophibitiones:igitur in hominum potestate est facere vel non facere,siue implere vel transgredi. Vlterius, nullus debet puniri uel præmiari pro eo quod non est in sua potestate facere. Vnde Philos. dicit in 2.Ethic.quòd naturalibus nõ meremur, neque demeremur, sed homo punitur, & præmiatur pro suis operibus. Vnde Aposto.ad Rom.2. Reddet vnicuique secundũ opera sua,&c. Et Christus Matth. Venite Benedicti patris mei,&c. &, Ite maledicti in ignem æternum,&c. Insuper,omnium quæ fiunt oportet ponere causam immediatam. Sed actuum humanorum non possumus semper ponere Deum esse causam immediatam:quia ea quç a Deo immediate sunt,non possunt esse nisi bona. Atqui actus humani sunt quandoque boni,quandoque mali: igitur non sunt immediate a Deo. Nec potest etiam dici ꝙ necessitas, hoc est natura, sit eorũ causa:quia ea quæ ex necessitate proueniunt semper eodem modo se habent:quod in humanis actibus non videmus. Nec etiam potest dici ꝙ fatum seu stellarum dispositio sit causa immediata: quia illa sunt determinata ad vnum,& eodem modo operantur: sed non est ita in hominibus.Neque etiam fortuna vel casus possunt esse causa immediata humanorum actuum: quia fortuna & casus sunt causa eorum quæ raro & præter intentionem fiunt siue accidunt: vt dicitur in secundo Physicorum,quod in humanis actibus non oportet, cum sæpe ex intentione agantur. Vnde relinquitur hominem facientem esse principium & dominum propriorum actuum.Tertio probatur ex fide: quia fides hoc asserere astringit plurib. authoritatibus Sacræ Scripturæ,quib.credere tenemur.Et ne prolixior

Secunda probatio.

Tertia probatio.

Gen. 1. *Eccl.* 15. ſiam: paucas hic recitabo. In primis dixit Deus mulieri: Quare hoc feciſti? Si non potuiſſet non facere, non veniebat increpanda: & iuſte reſpondiſſet, quia non poteram non facere. Præterea, Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit eum in manu conſilii ſui. Gloſſa exponens, dicit, hoc eſt in poteſtate liberi arbitrii: prout poſtmodum declarat ſubiungens: Adiecit mendata & præcepta ſua. Si volueris mandata conſeruare, conſeruabunt te. Appoſui tibi aquam & ignem: ad quodcunq; nolueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei dabitur illi. Non potuit a Sapiente clarius liberum arbitrium exprimi. ¶ Veruntamen quia Luterani & alii in hac parte hæretici hoc verũ fuiſſe in ſtatu naturę integræ & antequã peccaret homo dicunt, ſed non poſt peccatũ, poſt quod dicunt liberum arditrium factum fuiſſe claudum, ſic q; non poteſt niſi claudicare, hoc eſt peccare, ex aliis tamen paſſibus ſcripturæ clare conſtat oppoſitum, & quod homo in peccato mortali exiſtẽs, habeat liberum arbitrium. Poſtquam enim Cain decreuiſſet occidere fratrem ſuum, & ſic eſſet in peccato mortali, dixit ei Deus: Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nonne ſi bene egeris, recipies. Sin autẽ male, ſtatim peccatũ tuũ in foribus aderit, ſcilicet ad petendã vindictã, ſequitur, Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Ex his manifeſte apparet Cain peccatorẽ, & poſt peccatum habuiſſe liberũ arbitriũ, & fuiſſe dominũ appetitus ſui, & actuum eius. ¶ Pręterea de vxore ſeu ieiunium aut alias abſtinentias vouente Moſes dicit, in arbitrio viri erit ſi faciat, ſiue non faciat. ¶ Inſuper in ſtatu naturæ corruptæ omnibus filiis Iſrael tã iuſtis quam peccatoribus dictũ fuit: Conſidera quod hodie propoſuerim in conſpectu tuo vitam & bonũ, & econtrario mortẽ & malum, vt diligas Dominum Deũ tuum, & ambules in viis eius, & viuas, & multiplicet te, benedicatque tibi. Si autẽ auerſum fuerit cor tuum, & audire nolueris, prędico tibi hodie, quod pereas, & paruo tempore moreris in terra, ad quam Iordanẽ tranſmiſſo ingredieris poſſidendam; Et Gad dixit ad Dauid: Trium tibi datur optio: elige vnum ex his, vt faciam tibi. Et 3. Reg. 3. dixit dominus Salamoni: Poſtula quod vis, vt dem tibi. Et ſapiens, Eccle. 31. Beatus eſt qui potuit trãſgredi, & non eſt tranſgreſſus. Et Eſaias caput. 1. Si volueritis & audieritis, bona terrę comedetis. Quod ſi nolueritis, & ad iracundiã me prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Et Chriſtus Matth. 23. Hieruſalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt: quotiens volui vos congregare, quemadmodum gallina congregat pullos ſub alas, & noluiſtis. Item Matth. 19 Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et Luc. 9. Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum. Et, Dedit illi tempus pœnitentiæ, & noluit pœnitere, Et Apoſtolus: Deponite vos ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominem. Si non poterant, ad quid mouebat illos? Dicit pariter. Voluntarie peccantibus, non relinquitur hoſtia. Et Salomon: Hominis eſt præparare cor. Et D. Auguſt. dicit: Peccatum adeo eſt voluntarium, quod ſi non ſit voluntarium, nullum eſt peccatũ. Et in hyponoſtycon tertio capite dicit: Eſt igitur liberum arbitrium, quod quiſquis negauerit, Catholicus non eſt. Vnde in Concilio Tridentino canone quinto ſeſſionis ſextæ dicitur: Si quis liberum hominis arbitrium poſt Adæ peccatum amiſſum & extinctum eſſe dixerit, & rem eſſe a ſolo titulo, ſiue titulum ſine re, figmentum deniq; a ſatana inuectũ, anathema ſit. Nec obſtat quod Hiere. dicit: Non eſt hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat greſſus ſuos. Nam ſecundum Grego. Nyſſenum non intelligitur paſſus ille de electione operum, quæ in hominibus poteſtate conſiſtit, ſed de executione quæ non eſt in hominis poteſtate, ſed Dei, ſua prouidentia gubernãte propoſitum hominis, quod quandoque ad finem perducit, quandoque vero non. Et quod dictum eſt electionem eſſe in poteſtate hominum, intelligendũ eſt quantum ad ſubſtantiam facti, ſed non quantum ad modũ, vt ſcilicet meritorie ambulet. Et eodẽ modo intelligẽdum eſt illud Apoſtoli, Non eſt volentis (ſcilicet velle) neque currentis (ſcilicet currere) ſed miſerentis Dei, ſcilicet

Margin notes: *Liberũ arbitrium manet poſt peccatum.* — *Gen.* 4. — *Nu.* 30. — *Deu.* 30. — *Apoc.* 2. — *Ephe.* 4. — *Heb.* 10. — *Prou.* 15 — *Hie.* 10. — *Rom.* 9.

licet quo ad executionem vel de cursu perfecto vel meritorio, sed non quo ad electionem, non secludendo tamen auxilium speciale, quod dicitur gratia & misericordia præueniens, de qua Apostolus in loco allegato, & Psal. Misericordia tua præueniet me, non tempore, cum simul Deus moueat, & liberum arbitrium moueatur: sed inclinando, & inclinationem iuuando, & non cogendo aut necessitando. ¶ Pro resolutione huius materiæ notandum est, quod liberum hominis arbitrium in statu naturæ integræ, in quo Adam fuit perfectus in gratia & iustitia originali, poterat se ad vtranque partem determinare, & bene ac meritorie operari, ac etiam peccare, vt rei probauit euentus, sed consentiendo peccato, descendit a Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones, qui spoliauerunt eum, scilicet, gratuitis gratia & iustitia originali, ac virtutibus infusis, & donis spiritus sancti: & plagis impositis abierunt eo semiuiuo relicto, hoc est potentiis debilitatis, & ad malum pronis siue inclinatis, non tamen coactis aut necessitatis: & abierunt eo semiuiuo relicto. Vnde etiam Gen. 6. dicitur. Videns Deus quod multa malitia hominum erat in terra, & cuncta cogitatio cordis humani intenta, hoc est inclinata in malum omni tempore. Et Gen. 8. dicitur: Nequaquam vltra maledicam terræ propter hominem. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. In 6. cap. dixerat Moyses intenta, in 8. cap. exponit & declarat dicens prona siue inclinata. Non dixit manca. Et in illa similitudine per Christum adducta non dicitur etiam eo manco aut claudo, sed semiuiuo relicto. Et sic liberum arbitrium, hoc est voluntas & intellectus, & aliæ potentiæ per peccatum fuerunt debilitatæ & infirmæ, sed non extinctæ neque claudæ, sed semiuiuæ, scilicet potentes quo ad corporalia & connaturalia, ad quæ natura hominis per synderesim naturaliter inclinatur. Ad huc igitur viuit liberum arbitrium: quod non faceret, si non posset nisi peccare: est tamé debile & infirmum, pronum & inclinatum ad malum, sed non coactum, sicut non cogitur per influentias planetarum, quæ solum extrinsece inclinant, quia solũ circa corpus operantur, & nó immediate in anima. Sed quo ad spiritualia & opera meritoria fuit omnino prostratum, sic ꝙ nó sufficit per se mereri, imo nec ad gratiam gratum facientem se præparare, qđ fit per attritionem, ad quã requiritur auxiliũ speciale, & misericordia præueniẽs, quæ omnibus parata est, modo cessent à peccatis. vnde Apoc. 1. Ego sto ad ostium, & pulso. ¶ Cum ergo liberum arbitriũ hominibus sit adhuc viuũ, sed debile & infirmum, non potest aliqua etiam naturalia perfecte facere absque auxilio speciali, quemadmodum febricitans vel infirmus non potest perfecte surgere & ambulare: potest tamẽ quodam modo conari eleuare caput, dareq; manus: & tunc si fuerit adiutus, surgit. Sic ad propositum vnusquisque quantumcunque peccator etiam gentilis synderesim (quæ dicitur lumen naturale vultus Dei quod signatum est super nos, & ostendit nobis bona esse facienda, & mala fugienda) cum concursu Dei generali põt cessare a peccato, & aliquo modo conari, ac eleuare caput, porrigereque manus, hoc est auxilium petere: veruntamen non potest perfecte surgere aut operari: Hanc potestatem liberi arbitrii bene declarat Apost. Rom. 7. ait: vbi Scio quod non habitat in me (hoc est in carne mea) bonũ, scilicet cõpletũ & perfectũ. Nã velle (hoc est velle bonũ incõplete) mihi adiacet, hoc est in mea facultate situm est. Nihil enim (vt D. Augustin. dicit) est tam in hominis potestate, quam voluntas saltem incompleta, quæ cum concursu generali in quibuscunque peccatoribus potest cessare a malo, & conari ad bonum. Sed vt D. Thomas dicit, illud velle adiacet homini quasi infirmum, nisi gratia tribuat homini efficaciam ad perficiendum. Ideo subdit: Perficere autem bonum non inuenio. Quod deinde manifestat cum ait: Non enim quod volo bonum, hoc facio (quia vellem non concupiscere, & primo primos motus sensualitatis non habere) sed quod odi malum (hoc est concupiscentiam, & rebellionem carnis, siue motus primo primos contra spiritum, quos nollem habere) hoc ago, id est habeo

Psal. 58.

Liberum arbitriũ in statu naturæ integræ quid poterat.

Liberum arbitriũ quid perdit per peccatũ.

Psal. 4.

Li. de lib. ar. c. 3.

Prou. 16

habeo siue inuenio in me. ¶ Propter prædictum conatum dicitur homo facere quod in se est. Sic debet intelligi illud quod Salomon dicit. Hominis est animā præparare, scilicet. incomplete:& Domini est gubernare linguam, & illud, Cor hominis dirigit viam suā, s. incomplete & imperfecte propter prædictum conatulū, siue propositū quod habere pōt. Sed Domini est dirigere gressus eius, scilicet perfecte & complete per executionem & consummationem. Ad hunc conatum hortabatur Samuel dicens: Præparate corda vestra Domino. Et D. Ioannes Baptista dicebat: Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domini. Per hunc conatulū dicitur quis conuerti ad Dominū. Hunc conatulum exigit à nobis Deus per Ezech. dicens: Conuertimini, & agite pœnitētiā. Et per Zach. Conuertimi ad me, & ego conuertar ad vos. Verum hanc conuersionē imperfectā cognoscēs Dauid, dicebat: Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me, ac si diceret: Ego quidem conor leuare caput, & porrigere manus: sed nō possum cōplete & perfecte. Idcirco emitte domine manū tuam de alto: eripe me, & libera me: Dicebat etiam: Conuerte nos Deus salutaris noster. Et Hierem. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur, scilicet perfecte.

1.Reg.7. Matt. 7. Ezec.18. Zach. 1. Ps. 143. Psal.84. Thre. 5.

¶ Ex hac analogia & expositione pendet solutio multorum argumentorū, & cōcordia diuersorū passuū sacræ scripturæ, quæ videntur aduersari libero arbitrio. Inter alios passus & locos est illud Apostoli. Nō q; simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare (scilicet perfecte aut meritorie) sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Et illud, Nō est volentis neque currentis. s. velle & currere perfectū siue cōsummatū vsq; ad finē: sed miserentis Dei sua misericordia & prouidentia ad finē pducentis, velle tamē imperfectū adiacet. Itē illud pariter Hiere. Non est hominis via eius, nec vir vt ambulet & dirigat gressus suos, scilicet perfecte. Et illud Esa. Omnia opera nostra operatus est in nobis domine. s. perfecta, & non mala & incōpleta: quia Dei pfecta sunt opera. Vnde Oseas dic. Perditio tua ex te Israel. tantummodo in me auxiliū tuum, Et Apostolus dicit: Deus est qui operatur in omnibus vellē & perficere, scilicet perfectum, & quantū ad executionem & cōsummationem. Ad hūc etiā sensum debet intelligi illud quod dicit Christus, Sine me nihil potestis facere, scilicet perfectum & consummatum. Nec tamen opera nostra perfecta & meritoria sic sunt a Deo, q; nos mere passiue nos habeamus, & nullo modo coagamus aut cooperemur, prout dicunt hæretici. cum D. Mar. vltimo cap. de Apostolis dicat: Profecti prædicauerunt vbiq; Domino cooperāte, & sermonem cōfirmāte, sequentibus signis. & D. Io. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, vt cooperatores simus veritatis. & Apostolus. Abundantius omnibus laboraui, non ego, s. solus, sed gratia Dei mecū. Vnde in concilio Tridētino sessione. 6. canone sexto: Si quis dixerit nō esse hominis in potestate vias suas malas facere, sed mala opera, ita vt bona Deū operari, nō permissiue solum, se etiam proprie & p se adeo, aut sit propriū opus Dei, non minus proditio Iudæ q̄ vocatio Pauli: anathema sit. & canone quarto: si quis dixerit liberum arbitrium a Deo motum & excitatum, nil cooperari, assentiendo Deo excitanti & vocanti quo ad obtinendam iustificationis gratiā, se disponat atq; præparet, sed velut inanime quoddā nil omnino agere, mereq; passiue se habere: anathema sit. Nec obstat quod nos in operib. bonis nos habeamus vt instrumenta Dei: quia nos sumus talia instrumenta, vt sint in nobis principia agendi & operādi. Operatio enim attribuitur instrumento habēti principium operandi, vt sunt animata. Secus dicendum est de inanimatis. nō. n. calamo attribuitur scriptura, nec secatio serræ. licet enim prima causa magis influat quām secunda, & Deus principalius operetur quā nos, effectus tamē magis assimilantur causæ proximæ, & ideo attribuitur ei. Vnde & Christo q fuit instrumentū diuinitatis sm humanitatē attribuitur redemptio naturæ humanæ, & sacerdotibus iustificatio, dicunt enim: Ego baptizo te, Ego asoluo te. ¶ Notandum quod sancti doctores qui cū Ecclesia asserūt liberū arbitriū, non excludunt ab eius operationes gratiā, quæ ipsum non destruit, sed iuuat & perficit, facitque ipsum multo plura & altiori

2.Cor. 3. Rom. 9. Hiere.10 Esa.64. Deut.32. Osee. 13. Philip.2. Ioan.5. 1.Io.3. 1.Co.15.

altiori modo posse, q̃ ante gratiã poterat, vt puta mereri & prõptius bonum prosequi, & mala atque inutilia refellere. Hoc aũt dicunt ne conueniant cũ Pelagio, qui nõ est veritus sic eleuare liberũ arbitrium vt gratiæ Dei locũ nõ videatur relinquere, dicit.n. in libera potestate hominis esse, ẽt oia pfectionis opera per solũ liberũ arbitriũ perficere. Et hoc solũ gratiæ diuinę tribuit, qđ talis naturæ cõdiderit Deus hominẽ, ut hoc absq; auxilio gratiæ posset: sed cũ gratia facilius. Illius errorẽ pluribus uoluminibus exterminauerunt D. Hier. & Aug. qui dixit liberũ abitrium sine gr̃a nihil valere nisi ad peccãdũ: nõ ut Manichæi partes foueret, qui pp peccatũ primi parẽtis liberũ arbitriũ perijsse dixit vt nemo iam potestatem habeat bene viuẽdi, sed oẽs in peccatum carnis necessitate cogi. Sed præmissa D. Aug. dixit, ut Pelagiũ omnino reprobaret, & ut ostẽderet, auxilium speciale Dei, sine quo liberũ arbitriũ iã infirmũ, ad ardua & perfectiora eleuari non poterat, necessarium esse: Nec accepit ibi D. Aug. gratiam pro gratia habituali, & gratum faciente, sed pro auxilio speciali, sine quo non possumus vitare peccatũ positiue, præcipue vbi passiones insurgunt. Ad hunc sensum intelligendus est D. Aug. non sic q̃ in omnibus quę facit liberũ arbitrium sine gratia & speciali auxilio, sint peccatum. Et D. Hyerony. ad Damasum dicit, Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper Dei indigere auxilio. Auxilium speciale inter gratias gratis datas computatur. In eodem auxilio speciali diuersi gradus collocatur, sicut & in concursu generali. Quamuis enim concursus quidem generalis & specialis ex parte Dei idem sint, ex parte tamen creaturarum diuersificantur. Concursus quidẽ generalis quo ad actiones naturales secundum diuersos gradus creaturarũ distinctionem accipit: Vnde concursus, quo concurrit cum vegetabilibus, altioris gradus dicitur, quam cõcursus, quo concurrit cum innanimatis: quẽadmodũ animalia digniora sunt innanimatis. Concursus etiã cum animalibus est altioris gradus quam cum plantis, sicut & animalium natura dignior est. Eadẽ ergo ratione concursus quo concurrit

In lib. de spiritu & lit. ca. 4.

cum hominibus sistẽdo intra gradus naturæ hominis quæ rationalis est, erit altioris gradus, quẽadmodum natura est altior & dignior cunctis animalibus irrationabilibus. Quẽadmodum ergo inferiora ab homine cum cõcursu generali Dei possint operari ea quæ non excedũt naturã suam: sic ẽt homo cum concursu generali poterit peragere ea quæ pertinẽt ad naturam suã, & ad quæ peragenda difficultatẽ non habet, ut comedere, bibere, ædificare domus, & plantare uineas, s͠m D. Augu. Et in illo statu naturæ integræ poterat bonum uirtutis acquisitę, quod non excedebat naturam, appetere: sed ordinare ea in superiorem finem. s. beatitudinis, uel de ea cogitare, aut agere ea circa quæ ex corruptione peccati originalis difficultatẽ habent, prout reprimere concupiscẽtias carnis, quæ militant aduersus spiritum, non potest absq; auxilio speciali, & gratuito, quod habet diuersos gradus, sicut concursus generalis. Primus est quãdo quis agit bonum opus morale perfectum, etiam non cogitãdo de fine supernaturali: quia actus moralis perfectus secũdum omnes circunstantias, est dispositio non quidem meritoria de condigno, sed de congruo ad gratiam. Congruum enim est, vt cum homo bene vtitur suis naturalibus, Deus etiam circa eum vtatur sua ineffabili bonitate & misericordia, & moueat eum ad supernaturalia, propter quæ eum, si bene vteretur suis natutalibus, creauit. Ad ordinandum autem ea quæ homo facit in finem beatitudinis supernaturalis, puta cogitare se propter peccata sua offendisse Deum, & dignum esse pœna æterna, Deumq; esse misericordẽ, & uelle indulgere, modo pœniteat: requiritur altius & nobilius auxilium speciale, quod dicitur gratia præueniens. Ad contritionẽ, etiã illud altius auxiliũ speciale requirit, quod dicit gratia gratũ faciẽs habitualis. Ad merendũ adhuc altius quod dicit gratia consequens, ad perseuerandũ vsque ad finem, altius, quod dicit donũ perseuerantiæ, & ad uisionẽ beatificam, altius, quod dicitur gratia consummata. Secundum hunc sensum debent intelligi uerba Diui Augustini in loco prællegato, cum ait quod sine gratia, hoc est sine auxilio speciali in

Bene moraliter agere absque auxilio speciali quando homo potest.

in his, in quibus patitur difficultatem ex corruptione peccati originalis, quo ad perfectum & meritorium peragendum nihil pōt, ac ēt illud quod dicit in libro de natura & gratia, vbi ait, ꝙ fine gratia (scilicet auxilij specialis) nullum prorsus bonū siue cogitādo siue volendo, aut amando, siue agendo, faciunt homines bonum, scilicet perfectum, & meritorium. Et sic accipit Apostolus bonum in locis præallegatis, maxime cum ait. Non enim quod volo bonum, hoc ago. Per hæc patet solutio ad obiecta quę communiter fiunt.

Rom. 7.

Ver. 3. *De seruitute & libertate peccati & iustitiæ.*

A

AD multorum aliorum passuum sacrę scripturæ, & sanctorū dictorum qui aduersantur: vel aduersari videntur libero arbitrio intelligentiā, & maxime ad intelligendū illud Ioan. Qui facit peccatū, seruus est peccati. & illud Apostoli, An nescitis ꝙ cui uos exhibetis seruos ad obediēdum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiā? Sed seruitus opponit̄ libertati. Igitur qui est in peccato mortali, nō est liber, per consequens nō est liberū arbitriū. Et quod dicit D. Chrysosto. super illud, Inuenietis asinā alligatā: vbi ait: Antequam peccemus, liberū habemus arbitriū ad sequendū voluntatē diaboli, aut non. Quod si semel peccantes obligauerimus nos operibus eius, iā virtute nostra euadere non possumus: sed sicut nauis fracto gubernaculo illuc ducitur, ubi tēpestas uoluerit: sic homo diuinæ gratiæ auxilio perdito ꝑ peccatū, nō quod uult agit, sed qđ diabolus vult: & nisi dominus valida manu misericordiæ suæ soluerit, eū vsq; ad mortē in peccatorū vinculis permanebit: & qđ Apostolus dicit, Video aliā legē in membris meis repugnantē legi mentis meæ, & captiuantē me, in lege peccati, quæ est in mēbris meis. & illud. Non.n. quod volo bonū hoc ago, sed quod odi malū, hoc facio. Sciendū est, ꝙ omnia prædicta dicuntur & debent intelligi inductiue siue inclinatiue propter vehementiā passionū allicientiū, vel de motibus primo primis, quos habere nolebat Apostolus, & tamē ab eis stimulabatur, & nō coactiue. ¶ Not. ꝓterea ꝙ Apostto. seruitutē diuisit in seruitutē peccati, & in seruitutē iustitiæ. Diuisit pariter & libertatē. s. in libertatē, a peccato, & in libertatē a iustitia, quæ sunt inuicē opposita correspondentia, ita ꝙ quicunque est seruus iustitiæ, est liber a peccato: & quicunq; est seruus peccati, est liber a iustitia. In neutra autē seruitute cōpræhendit̄ necessitas: quia qui est seruus iustitiæ, non necessitat̄ ad opera iustitiæ, quin possit ab eis cessare, & iustitiā deserere. ergo idem est de seruitute peccati. Seruus enim peccati non cogitur aut necessitatur ad peccandū, sed per liberum arbitriū potest a peccatis cessare, & illa deserere. Et sic in vtraque seruitute manet liberū arbitriū. Sed videndū est in quo cōsistit seruitus peccati, & seruitus iustitię, & quam libertatem habeat peccator, & iustus. Seruitus peccati secūdum D. Thomam consistit in tribus. Primo in inclinatione ad peccandū: quia peccatum præcedens ex habitu vel dispositione relicta per suggestionem diaboli, cui se quo ad hoc subiecit, inducit ad alia peccata. Vnde D. Grego. Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundo seruitus peccati consistit in macula quæ est testimonium illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per solum liberum arbitrium possit peccare, non tamen per solum liberū arbitrium potest surgere a peccato: sicut ille qui sponte cadit in foueam profundam, nō potest per se exire. Per hanc maculā sic subijcitur peccato, ꝙ ut dicit D. Chrysosto. nisi dominus valida manu suæ misericordiæ soluerit, perpetuo manebit. Tertio seruitus peccati consistit in difficultate ad bonum, quia per peccatū priuatur facilitate quæ procedit ex gratia, & seruitute iustitiæ.

Ioan. 8.
Rom. 6.
Mat, 21.
De ver. q. q. 24. art. 1.
Seruitus peccati in quo consistit.
Libertas peccatoris in quo consistit.

¶ Libertas aūt arbitrij q̄ est in peccatoribus, in duob. consistit. Primo quia est liber a coactione siue necessitate peccandi. Quia nō pōt diabolus nolentē cōpellere aut necessitare ad peccandū, imo pōt peccator cessare a peccato, & sic qđlibet peccatū mortale vitare: cū sm D. August. peccatū adeo sit voluntariū, quod si non fuerit voluntariū, non est peccatum, licet nō possit facere ꝙ non sit sub peccato, cum

non

nō posſit per ſe reſurgere ab illo. Et quia peccatoribus ceſſantibus a peccato non denegatur auxilium ſpeciale Dei, cum illo, quis poterit poſitiue reſiſtere diabolo, & concupiſcentiis appetitus ſenſitiui: Secundo libertas arbitrii in peccatore conſiſtit. in conatulo illo & volitione ſiue propoſito reſurgendi in perfectis, de quibus in præcedenti verſiculo dictum eſt.

Seruitus iuſtitiæ in quo cōſiſtit. ¶Seruitus autem iuſtitiæ in homine iuſto conſiſtit in inclinatione ad exercēda opera iuſtitiæ. Nam p gratiam, virtutes, & dona ſpiritus ſancti, & gratiam cooperātem & ſequentem inclinatur ad opera meritoria, & ad perſeuerandum in illis. Et ſic nō eſt tanta nec tam grauis ſeruitus iuſtitiæ, ſicut ſeruitus peccati, imò ſeruitus iuſtitię dulciſſima eſt: Seruire enim Deo regnare eſt. Vnde Chriſtus: Iugum meum ſuaue
Mat. 11. eſt, & onus meum leue. Per hanc ſeruitutem iuſtitiæ perficitur liberum arbitrium, & liberatur a ſeruitute peccati. Libertas iuſtitię quæ manet in homine iuſto, non
Libertas iuſtitiæ ſiue Chriſtiana in quo conſiſtit. conſiſtit in deobligatione legis ſeruādæ, ut bene probat Apoſtolus in loco præallegato dum ait, Peccabimus, quia non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Abſit. Neſcitis q cui vos exhibuiſtis ſeruos ad obediēdum, &c. Tandem infert, Liberati ergo a
Rom. 13. peccato, ſerui facti eſtis Deo, & per conſe-
Gala. 6. quens miniſtris eius. Omnis enim anima poteſtatibus ſublimiorib' ſubdita ſit, &c. Et alibi. Vos in libertatem vocati eſtis fratres: tantum ne libertatem detis in occaſionem carnis, ſed per charitatem ſpiritus ſeruite, & obedite præpoſitis ueſtris. Et Chriſtus, Qui vos audit, me audit: & qui
Luc. 10. vos ſpernit me ſpernit: Qui autē me ſper-
Cap. 17. ver. 2. nit, ſpernit eum qui me miſit. Sed de iis amplius inferius dicetur.

Libertas Chriſtiana conſiſtit in 4. ¶Sed libertas hominis iuſti quæ habetur per gratiam Chriſti, ſiue libertas Chriſtiana conſtit in quatuor. Primò in liberatione a peccato originali. Secundò in liberatione a peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata ſimilia, nec non etiam a uehementibus ſuggeſtionibus diaboli. Tertio a liberatiōe legis Moyſi, ut probat Apls in loco præallegato, qui cum loquitur de lege, intelligit de lege Moyſi.
1. Co. 11. Quarto in liberatione a ſeruitute corruptionis, quęrit in reſurrectione generali.
Rom. 8. Vnde dicit, oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. & alibi dicit: Ipſa creatura liberabit a ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Ver. 4. *De quidditate & eſſentia liberi arbitrij.*

B
3. li. c. 4. POſtquam compertum eſt liberum arbitrium in homine, conſiderandum eſt quid ſit, & in quo eſſentialiter cōſiſtat. D. Aug. dicit, quod liberum arbitrium eſt facultas uoluntatis & rationis. Damaſcenus dicit, quod liberum arbitrium nihil
2. Ethic. aliud eſt, q̄ uolūtas. Philoſophus dicit, qđ electio eſt appetitus præconſiliati: Electio autem eſt actus liberi arbitrii. ergo liberū
1. p. q. 83. art. 3. & 4. arbitrium eſt potentia appetitiua D. Tho. reſoluens hanc materiam, dicit q ſi vis vocabuli accipiatur, liberum arbitrium no-
De ver. 4 24. art. 4 5. & 6. minat actum, ſed ex uſu tractum eſt, ut ſignificet principium actus. Cum enim dicimus hominem eſſe liberi arbitrii, non intelligimus quod actualiter libere iudicet, ſed q habeat in ſe unde poſſit libere iudicare, & cōcludit q eſt uolūtas, & pbat ſic ¶Omne principium actus uel eſt potētia, vel habitus: quia ut Philoſ. in 2. Ethicorum dicit, Tria duntaxat ſunt in anima, ſcilicet potentia, habitus, & paſſio, ſiue actus. Duo prima ſunt principium actus, ſed liberum arbitrium dicit actum, ſcilicet liberum iudicium, ergo priñcipiū eius erit potētia uel habitus. Iudicium autem elicitiuè pertinet ad intellectum, ſiue rationem, ſed quod additur liberum, ſi excederet uim potentiæ principium eius deberet poni habitus, ſed non excedit: quia ſecundum hoc aliquid libere fieri dicitur, quod eſt in poteſtate facientis. Eſſe autem aliquid in poteſtate noſtra, ineſt nobis per aliquam potentiam, ſcilicet uoluntatem, & non per habitum, ergo liberum arbitrium eſt uoluntas, non abſolute, ſed in ordine ad actum qui dicitur electio, quæ præſupponit conſilium. Et ſic liberū arbitrium eſt eſſentialiter ipſa voluntas. connotando ordinem ſiue reſpectum ad rationem ſiue ad iudicium electionis, quæ eſt unus & proprius actus liberi arbitrii. Ex eo enim liberi arbitrii dicimur, quod poſſumus vnum accipere alio recuſato, quod eſt eligere. Electio autem, ut dictum

eſt

est, ad voluntatem pertinet, præsupponit tñ iudicium, & collationem rationis. Sed cum omnium potentiarum actus ordinentur ad electionem, liberum arbitrium nõ dicetur plures potentiæ: quia tunc sequeretur quòd in vno homine essent plura libera arbitria & voluntates: ideo est tantũ vna potentia cum actus omnium aliarum potentiarum referantur ad liberum arbitrium, mediante vno actu qui est eligere, qui non potest esse actus elicitus a pluribus potẽtiis immediatè progrediens, sed dũtaxat a uoluntate. Quanuis enim Philosophus videatͅ relinquere sub dubio cuius potentiç actus sit electio (dicit.n. quod electio est intellectus appetitiuus, vel appetitus intellectiuus) magis tamen declinat quod sit appetitus intellectiuus nominãs electionem desiderium consiliabile. & huius ratio est: quia obiectum proprium electionis est id quod est ad finem, siue medium: hoc autem inquantum huiusmodi habet rationem boni, quod dicitur vtile: vnde cum bonum inquantum huiusmodi sit obiectum appetitiuæ virtutis siue potentiæ, sequitur quod electio erit actus appetitiuæ potentiæ, & per consequens voluntatis. Nec obstat quod ratio siue intellectus est principium iudicii, & non voluntas: quia quod dicitur principium alicuius actus, aliqualiter fiendi, non oportet quòd sit principium illius actus simpliciter, sed aliqualiter significatur esse principium illius: sicut Grammatica per hoc quòd dicitur esse principiũ rectè loquendi: sed non dicitur quòd sit principium locutionis simpliciter: quia sine Grammatica homo potest loqui, sed quòd sit principium rectitudinis in locutione. Ita potentia qua liberè iudicamus, non dicitur illa qua iudicamus simpliciter (quæ scilicet est intellectus) sed quç facit libertatem in iudicando, quæ est voluntas. ¶ Essentia ergo libertatis est voluntas: radix autem eius est intellectus: quia ex hoc uoluntas potest ad diuersa ferri, quia ratio potest habere diuersas acceptiones boni, sed essentia libertatis est voluntas. Ideo Philosophi definiunt liberum arbitrium dicẽtes quòd est liberum de ratione iudicium, quasi ratio sit causa & radix libertatis.

6. Ethic.

1. p. q. 17 ar. 1. ad 2

Ver. 5. *De iis in quibus liberum arbitrium inuenitur.*

A Liberum arbitrium inuenitur in Deo, angelis, & hominibus, differenter tñ. Primò quidem reperitur in Deo, iuxta illud Apostoli: Omnia operatur vnus, & idem spũs, diuidẽs singulis prout vult. vbi glo. exponit pro libero volũtatis arbitrio. ¶ Nec obstat ꝙ Deus peccare non possit: quia vt dictum est ex Anselmo, posse peccare non est liberum arbitrium, neq; pars liberi arbitri: sed potius imperfectio liberi arbitrij: quia de ratione liberi arbitrii non est ꝙ sit flexibile ad malum, sed quod possit se habere ad plura opposita. ¶ Et quamuis Deus naturaliter velit & diligat seipsum, & naturaliter generet filiũ, & spiret spiritum sanctum, & sic in operationibus ad intra non sit liber nisi libertate complacentiç: est tñ liber in operationib. ad extra. s. in creatione & productione creaturarum ac gubernatione illarum. Hæc autẽ libertas ab æterno ei competit. Vnde Aposto. attribuit ei electionem dicens: Et secundum electionem propositũ Dei maneret. Et alibi dicit, Reliquiæ secũdum electionem saluæ factæ sunt. Quod quærebat Israel non est cõsecutus; electio autem consecuta est: licet enim consilium quod importat collationem successiuam, non attribuatur Deo, attribuitur tamen ei resolutio & determinatio consilii.

1. Cor. 2.
In lib. de lib. arbit.
Rom. 9.
Rom. 11.

Ver. 6. *De libero arbitrio angelorum.*

B Angeli etiam hñt ex natura sua liberũ arbitrium, sed flexibile in malũ, nullius enim creaturæ liberũ arbitriũ puris naturalibus põt esse inflexibile, siue cõfirmatũ in bono, cum enim oẽ creatum progrediatur de non esse ad esse, sequitur ꝙ de ratione cuiuscunq; creaturæ sit, quòd possit deficere uel secundum substantiam vt elementa: vel ſm operationem, vt Angeli: aliàs ex puris naturalibus essent beati, quia nullus impeditur a beatitudine nisi pp peccatum. Potest tamen natura intellectualis per gratiam confirmari in bono, sicut fuerunt Angeli boni in secundo instanti. Et sicut anima Christi, quæ ab initio sui fuit beata, & habuit claram diuinæ essentiæ visionem, quæ aufert omnem defectum rationis, & per consequens flexibilitatem arbitrii in malum:

De veri. q. 22. ar. 8.
De malo q. 16. art. 11.

quia

quia non potest esse defectus, siue peccatum in voluntate, nisi sit defectus in ratione, siue intellectu, per quem malum siue apparens bonum proponitur voluntati. Liberum arbitrium in Angelis est talis naturæ, quòd cuicunque plenè liberè adhæret, immobiliter adhæret, vnde boni post completã liberam electionem fuerunt confirmati, & mali obstinati & indurati, vt dicit D. Gregorius 34. Moralium exponens illud: Cor antiqui hostis sicut lapis indurabitur: quia nunquam vlla conuersionis pænitentia mollietur. Et D. Ioan. dicit: Homicida fuit ab initio. &c. quod exponens D. Augustinus dicit, quod semper peccat ab initio sui peccati diabolus. Angelus enim est medius inter Deum & hominem, & Deus habet liberum arbitriũ inuertibile ante electionẽ, & post: homo autem habet liberũ arbitrium vertibile ante electionem, & post. Ergo Angelus habet liberũ arbitrium vertibile ante electionẽ, & post electionem inuertibile.

1. Io. 11.
de ci. dei.

Ver. 7. *De libero arbitrio hominis.*

C HOmo etiam habet liberum arbitriũ, vt probatum est, differenter tamẽ ab Angelis. Quia habet vertibile ante, & post electionem, & vsque ad mortem: tũc enim confirmatur in bono, vel in malo. Si moriatur in gratia, cõfirmatur in bono; si verò in peccato mortali, cõfirmatur in malo. Vnde D. Ioan. Me oportet operari donec dies est (scilicet præsentis vitæ) venit nox, s. mortis, in qua nemo potest operari meritoriè, vel demeritoriè. Et Eccl. 11. Si ceciderit lignum siue ad Austrum, siue ad Aquilonẽ, ibi erit. Per lignum põt intelligi homo, qui comparatur arbori, iuxta illud: Video homines velut arbores. Auster repræsentat statũ gratiæ, Aquilo verò statũ peccati mortalis: ideo in quo statu morietur, ibi semper erit. Hic autem casus fit per mortem. Vnde Damascenus dicit: Quod est in hominibus, mors, est in Angelis casus. Inristæ dicunt, quòd voluntas hominis est deambulatoria vsq; ad mortẽ. ¶ Ex quo sequitur ꝙ pro statu viæ nemo potest esse obstinatus, neq; etiam Antichristus: Quia obstinatio perfecta, est firmitas voluntatis in malo. sic ꝙ non possit à peccato reuerti, nec vllo modo cooperari, ad hoc quod resurgat: talis est obstinatio damnatorum, quæ non potest esse in via, cum maneat natura liberi arbitrij, quod non potest cogi. & sic potest cessare à peccato, & modicum conari ad iudicium synderesis. Potest tamen aliquis in via esse imperfectè & inchoatiuè obstinatus, & firmatus in malo, vt ualde difficulter possit cooperari ad hoc, ꝙ resurgat a peccato ꝓpter longã peccandi consuetudinẽ, & taliter erit obstinatus Antichristus. talis obstinatio dicitur induratio. Et sic legimus Exod. 7. induratum fuisse cor Pharaonis, nõ tñ perfectè: & ratio est, quia in statu viæ passio soluit & reprimitur, & habitus non totaliter animam corrumpit. Nec ratio adeo pertinaciter falso inhæret, quin per cõtrariã rationẽ possit adduci, sed post statũ viæ anima separata non accipit cognitionem à sensibus, & sic confirmabitur sicut Angeli. Et in resurrectione corpus sequetur animæ cognitionem, & sic eadem ratio obstinationis manebit.

Ioan. 9.
Marc. 8.
1. p. q. 62 art. 2.
An aliqs possit esse obstinatus in uia

Ver. 8. *De confirmatione liberi arbitrij in bono.*

D QVanuis liberum arbitrium hominis non possit in uia confirmari in malo, cum talis obstinatio non possit attribui Deo, neque uoluntati, quæ nõ põt per habitũ seu consuetudinẽ corrũpi neque necessitari. Potest tamen confirmari in bono per specialem Dei gratiam, cum confirmatio in bono possit attribui Deo, qui est causa omniũ bonorũ: & non potest esse causa mali, culpæ, siue peccati: Et sic dicimus, quod Apostoli fuerunt confirmati die pentecostes, iuxta illud Psal. 74. Ego confirmaui columnas eius. Et D. Virgo ab initio etiã fuit in gratia confirmata. ¶ Sed difficultas est quid sit, & in quo cõsistat illa confirmatio. Ad cuius euidentiam sciendum est quod aliquis potest confirmari in bono dupliciter. Vno modo simpliciter, ita quod habeat in se sufficiẽs confirmationis principium, per quod omnino impediatur à peccando. Et sic beati sunt cõfirmati in bono, eo ꝙ mediãte lumine gloriæ, ratio est semper in actu profecto: & nullus potest esse defectus in ea. Alio modo dicuntur aliqui confirmari in bono per hoc, quod datur eis aliquod munus gratiæ, quo ita inclinatur in bonum, quod non de facili possunt a bono deficere:

De veri. q. 24. ar. 9.
Confirmatio in gratia quid sit.

deflecti: non tamen per hoc ita retrahuntur a malo, quod omnino peccare cũ possint, nisi diuina prouidentia custodiente, sicut dicitur de immortalitate Adæ, qui in statu innocentiæ erat immortalis, non quod omnino mori non posset ex aliquo dono sibi intrinsecus dato, sicut beati post resurrectionem: Nec poterat protegi ab omni exteriori mortifero, ut puta ab incisione gladij, & alijs huiusmodi, a quibus tamen a diuina prouidentia præseruabatur. Et hoc modo in statu uiæ possunt confirmari in bono, & non in primo modo: quod sic probari potest. Nam non potest aliquis oĩno impeccabilis reddi, nisi omnis origo peccati auferatur: Origo autem peccati vel est ex rationis errore, quæ in particulari decipitur circa finem boni, & circa utilia quæ in uniuersali naturaliter appetit: vel ex hoc, quod iudicium rationis intercipitur propter aliquam passionem inferiorum uirium. Quanuis autem alicui uiatori concedi possit, ut ratio nullatenus erret circa finem boni, & circa utilia in particulari per donum sapientiæ & consilij: tamen quod iudicium rationis non possit intercipi, excedit statum uiæ propter duo. Primo, & principaliter; quia rationem esse semper in actu rectæ contemplationis in statu uię, ita quod omnium operum ratio sit, Deũs actualiter considerans, est impossibile. Secundo quia in statu uiæ non contingit inferiores vires ita rationi esse subditas: ut actus rationis propter eas nullatenus impediatur, nisi in domino Iesu Christo, qui simul fuit viator & comprehensor. Sed tñ per gratiã uiæ ita potest astringi bono, q̃ non nisi difficulter peccare poterit. Cum per uirtutes infusas, & dona spiritus sancti uires inferiores refrenentur. & uoluntas in Deum fortius inclinetur, & ratio perficiatur in contemplatione ueritatis diuinæ, cuius cõtinuatio ex feruore amoris proueniens, hominem retrahit a peccato. Sed totum quod deficit ad confirmationem, complectur per custodiam diuinæ prouidentiæ in illis qui confirmati dicuntur, ut s. quandocunque occasio peccati se ingerit, eorum mens diuinitus excitetur ad resistendum.

1.2.q.114 ar.9. ¶ Ex prædictis sequitur q̃ confirmatio non differt a dono perseuerantiæ dato in hac uia, quod non cadit sub merito, eo q̃ pendeat solũ ex motione diuina, quæ est principium omnis meriti. Et ideo perseuerantiæ donum nihil aliud est, quam specialis assistentia, & motio Dei, qui quandocunque occasio peccati se ingerit, excitat mentem ad resistendum, & implendum præcepta pro tempore occurrentia. Nisi fortè dicatur, quod cõfirmatio præsupponit abundantem & excellentem gratiã. Nam omnes qui dicuntur in gratia confirmati, dicuntur habuisse excellentem gratiam. ¶ Si quęratur quare per donum habituale non possit fieri illa harmonia inter potentias animę & rationem, & uoluntatem ad Deum, ut non possit homo peccare in hac uia, sicut per iustitiã originalem fiebat talis harmonia, quod non poterant in statu naturæ integræ primo peccare uenialiter, & tamen iustitia originalis erat donum habituale: dictum est, quod confirmatio excedit statum uiæ.

Ver. 9. *De vsu liberi arbitrij.* E

LICET homo semper habeat liberum arbitrium, cum semper habeat uoluntatem: non tamen semper habet usum liberi arbitrij, ut patet in dormiẽtibus ebrijs, & furiosis siue amẽtibus: ac etiã in pueris, in quibus paulatim crescit vsus liberi arbitrij, ut ex actibus illorũ experimur. Quia paulatim incipiunt ratiocinari & conferre, & reflecti supra actus suos: quæ sunt signa quædã ostẽdentia rationis usum. Tempus cõpleti usus rationis ad peccatũ mortale sufficiẽs, ab aliquibus assignatur finis primi septẽnij, quod non est intelligẽdũ absolute omnibus, sed ut in pluribus: quia aliqui habẽt multũ materialẽ cõplexionẽ, & ideo tardius habẽt completum usum rationis, quam delicatiores, nec potest bene regula generalis assignari. ¶ Acceleratur tamen aliquando a Deo, ut factum fuit animæ Christi, qui in primo instanti meruit nobis per acceptationem passionis oblatæ. Vnde Esa. Oblatus est: quia ipse uoluit. Verisimile est etiã quod beatæ Virgini, cum de lege non detur gratia, nisi per sacramenta uel per motum liberi arbitrij, sed nullũ sacramẽtum fuit delatum pro D. Virgine, in primo instanti conceptionis siue creationis animæ, quæ per gratiam fuit præseruata a Esa. 53.

peccato

peccato originali:igitur. Præterea secundum D.Hieron.Ansel.& Bern.cæteris per partes Mariæ autẽ tota sese infundit gratiç plenitudo.Et sic nil gratiç fuit aliis collatum, quod D.Virgini non fuerit concessum,sed vsus liberi arbitrii fuit datus Hieremiæ,& D.Ioan.Baptistæ:igitur. An autem deinceps habuerit vsum liberi arbitrii,in vtero existens incertum est. Quidam dicunt ꝙ innocentibus martyribus pro Christo occisis fuit acceleratus usus rationis D.Thom. tñ non est eiusdem sententiæ,eo ꝙ illud excedat cõem statum, & non habeatur authoritas sacræ scripturæ, a qua possit elici. Non assentit etiam dicentibus vsum liberi arbitrii fuisse acceleratum puero quinq; annorum blasphemanti,de quo recitat D. Greg.ꝙ fuit suffocatus à diabolo in præsentia patris, dicit.n.visionem factam patri, cuius exemplo puer blasphemare didicerat, & filium pp peccatum patris fuisse suffocatum, sed non damnatum, patrem vero morte filii punitum,& monitum. Post mortem autẽ homines non habent aliquem vsum liberi arbitrii in ordine ad vltimum finem, præter illum quem ante mortem sibi prçstituerunt,circa media autem nõ inconuenit dicere dæmones & damnatos habere vsum liberi arbitrii. Nec per hoc sequit̃, ꝙ demereant̃ de nouo, cũ sint determinati in ordine ad finem, & non sunt in statu merendi, & eadem ratione beati non mereantur de nouo, & eodem modo dicendũ est de angelis bonis & malis.

Hiere. 1.
Luc.1.2.
2.q.124 art. 1.ad
1.4.sent. dis.27.q. 2.art. 1.

Ver.1. *De differentia voluntatis ab intellectu.*

F INter voluntatem & intellectum constat quam plurima esse discrimina. Primum,quia voluntas non recipit in se species aut similitudines rerum,in quas tendit, seu quas vult,prout intellectus, sicut dictum est. Ob hanc causam uoluntas dr̃ cçca: quia nihil ex se videt, & nihil vult nisi repræsentetur per intellectum sub rõne ueri uel apparentis boni: & sic intellectus est director,siue pedagogus volũtatis: qa dirigit eã.Propter eandẽ cãm dr̃ ꝙ bonum,& malum sunt in rebus, verum ac falsum sunt in intellectu: quia intellectus recipit species rerum,& non voluntas:ideo necesse est intellectum regulari, & mensurari per res exteriores, & non uoluntatem,cum in se nil recipiat ab eis: sed regulatur,& mensuratur à uoluntate diuina, à qua recipit & esse, & motionem, quamuis et dici possit voluntatem regulari per rõnem siue intellectum, inquantum rõ participat,& recipit ab intellectu diuino,siue rõne diuina,ea quç per uoluntatem debẽt obseruari:quia intãtum ratio humana est vera,inquantum conformatur veritati diuinæ per synderesim,quç dicitur participatio diuini luminis,uel per lumen fidei.

¶Secundum discrimen est, quia uoluntas est essentialiter libera,& domina aliarum potentiarum, ac etiam ipsius intellectus, sic ꝙ mouet eas per modum causæ agẽtis, ideo dr̃ inclinatio in aliquid. Inclinatio autem dr̃ dispositio mouentis ſm quod efficiens mouet. Sic ergo mouet uoluntas alias potentias per modum causç agentis, vt nõ possint resistere, nisi forte impediantur ex indispositiõe organorũ aliarum potentiarum:quia turbato cerebro, intellectus ad imperium uoluntatis nõ põt uacare contemplationi,intellectus autem non est dominus uoluntatis. Quia quocunque obiecto per intellectum uoluntati præsentato,põt uoluntas ex natura suæ libertatis cessare ab actu, & imperare intellectui; ut alia obiecta repræsentet. Et sic intellectus mouet uoluntatem per modum finis & obiecti, & non effectiuè: uoluntas autem mouet intellectum per modum efficientis,& effectiuè. Sed difficultas est quomodo hoc fiat, & quid causet uoluntas in ipso intellectu, qñ imperat quòd diuertat ab obiectis præsentatis, & quærat siue repræsentet alia. Si quæratur an intellectu per illud imperium causetur aliquod iudicium:quia de illo primo iudicio quomodo causetur, iterum posset esse quæstio, an per aliud iudicium, & sic in infinitum. Dicendum quòd intellectus in vigilia semper præsentat aliquid uoluntati quod est bonũ,verũ,uel apparens,& uoluntas intuens mouet intellectum ad quærendum media q̃ ei placent, ex qua motione effectiua ipsius volũtatis naturali quodam ordine & subiectione absque aliquo alio iudicio causato uel impresso a uoluntate in intellectu. Intellectus uidens uolũtati non placere obiectũ præsentatũ,reflectitur

citur supra se, & iudicat alia media præsentanda, & sic respicit species intelligibiles donec inueniat medium quod placeat voluntati. Voluntas auté mouet alias potentias effectiuè, sed non immediatè, sed mediante intellectu, qui est próptus executor voluntatis, & imperat fantasiæ, & fantasia appetitui sensitiuo, & appetitus sensitiuus imperat potentiæ motiuæ, & membris exterioribus.

Mat. 6. Luc. 12. ¶ Excipiuntur tñ à motu & imperio volũtatis vires veg《e》tatiuæ partis. Vnde Chrs: Nemo pôt cogitando addere ad staturam suam cubitum vnum. Notãdum tñ quod imperium pertinet ad voluntatem & rationem diuersimode: quia pertinet ad voluntaté per modum inclinationis, s. prout imperium importat inclinationem quandam & executionem. Ad rationem vero per modum directionis, secundum q inclinatio, & motio voluntatis ordinatur, exequenda per hanc vel per illam potentiam. Ex præmissis apparet quô intellectus & uoluntates, in nobilitate & præminétia dignitatis se inuicem excedunt.

Ver. 11. *De dignitate intellectus & voluntatis.*

ALiquid potest dici altero eminétius dupliciter. Primo simpliciter & absolute. Alio modo ſm quid. Ad hoc auté q ostédatur aliquid esse altero nobilius, oportet q eorum comparatio attendatur circa essentialia: quia secundum accidentalia attenditur vnum alteri præeminere secundum quid. Sicut si homo comparet leoni, quãtum ad differentias essentiales, homo est simpliciter nobilior leone: quia homo est animal rationale, & leo animal irrationale. Si uero comparetur, quantum ad accidentia, puta quantum ad fortitudinem corporalem, leo est nobilior, sed hoc est ſm quid. Ad sciendum ergo an uoluntas, & intellectus vt nobilior simpliciter & absolutè, ex differentijs essentialib. considerandum est. Perfectio autem & dignitas essentialis intellectus in hoc consistit, q speciem rei intellectæ in se recipit, per quam ipsam intelligit actu, in quo tota eius dignitas consideratur. quia vnumquodque intantum est ens, inquantum est actu: nobilitas autem, & dignitas voluntatis, & actus eius cõsistit in hoc, quod anima ordinatur per uoluntatem ad aliquam rem nobilem secundum esse, quod res habet in seipsa. Sed perfectius, simpliciter & absolute loquendo, est in se habere nobilitatem alterius rei, quam ad rem nobiliorem extra se existentem comparari. Hinc est q intellectus simpliciter & absolute est eminentior & nobilior ipsa uoluntate. Quod etiam multis modis potest probari. primo ex imagine Dei: nobilitas enim animæ consistit in hoc, quod est ad imaginem Dei, sed hoc est per intelligentiam, vt dicit D. Aug. inquantum intellectus intelligendo seipsum repræsentat patrem & filium; quia idem per essentiam est principium & uerbũ intelligens, & intellectum, & sic magis participat imaginé Dei. Præterea actus intellectus est nobilior actu uoluntatis: igitur & ipse intellectus. antecedens probatur, quia actus intellectus terminatur ad animam, actus uero voluntatis ad res ad extra. Præterea intellectus plus distat ab infimo, s. sensu, cum quo aliquo modo conuenit ipsa uoluntas, quia utrunque terminatur ad res ad extra Præterea regens & dirigens est nobilius recto & directo: sed intellectus est dirigens, igitur, &c. Vlterius actus simplicior est nobilior, sed actus intellectus est huiusmodi, cum abstrahat à materia, & nó uoluntas. Præterea illud quod est proprium hominis, inquãtum homo est nobilius eo quod est commune homini, & alijs animalibus. Sed intelligere est proprium hominis & uelle alijs animalibus conuenit. Vnde Philoso. dicit. Quod in voluntario participant pueri & bruta. Insuper, quanto aliquid est propinquius fini, tanto est nobilius, cum ex fine sumatur ratio bonitatis in ijs quæ sunt ad finem: sed intellectus propinquior est fini vltimo, & prius attingit ipsum cognoscendo, quam uoluntas appetendo, cum appetitus præsupponat cognitionem. Vnde Christus: Hæc est uita æterna, ut cognoscat te Deum, & quem misisti Iesum Christum. Vlterius, Vita contemplatiua est nobilior uita actiua secundum D. Gregor. iuxta illud: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Postremo Philoso. dicit, quod intellectus est optimum eorum

3. super Gen. ad lit. *3. Ethic.* *Ioan. 17.* *6. Mora.* *Luc. 10.* *10. Ethic.*

eorum quæ in bonis sunt. ¶ Sed si comparemus voluntatem & intellectum ad res ad extra, adhuc distinguendum est: quia si ad res corporales & sensibiles, adhuc intellectus est nobilior, quia res, quas intelligit, sunt nobiliori modo in intellectu, q̃ in seipsis, cum sint in eo immaterialiter, & incorruptibiliter: voluntas autem fertur ad res secundum seipsas.

¶ Si autem comparemus intellectũ & voluntatem ad res superiores, puta angelos & Deum, tunc voluntas est mobilior, cum ferãtur in ipsa res secundum q̃ in se sunt: intellectus vero secundum q̃ sunt in seipso. Sed superiora, puta angelus vel Deus inferiori modo sunt in intellectu, quam in seipsis: ideo intellectus circa illa est inferior voluntate: ideo diligere Deum est nobilius & magis meritorium quàm cognoscere ipsum. Quod intelligẽdum est in via, vbi intellectus cognoscendo Deũ, fertur in speciem siue similitudinem, non quidem expressam, sed abstractam. Sed in patria & visione beatifica cum ipse intellectus feratur in diuinam essentiam secundum se, & non per aliquam similitudinem, & primo attingat, visio erit perfectior fruitione: & si per impossibile cessaret fruitio, adhuc visio faceret, & denominaret hominem beatum inchoatiuè. sed quantuntunq; voluntas fruatur Deo, non nominat hominem beatum, nisi intellectus clare videat. ¶ Si autem intellectus & voluntas comparetur in esse moris vel motionis, & in via voluntas est nobilior, qui ipse est essentialiter libera & diuina, & per eam homo meretur, & non per intellectum. Item nobiliori habitu p̃ficitur, scilicet charitate, & intellectus fide. Sed in patria intellectus perficitur lumine gloriæ, quod est nobilius charitate eo q̃ primo facit attingere vltimum finẽ, & importat rationem gratificationis. Et sic excessus dignitatis ipsius voluntatis supra intellectum est secundum quid duntaxat. Nec inconuenit quod voluntas magis laboret & mereat̃, & quod intellectus magis, & primo præmietur. Sicut in forti politico brachia amplius laborant, & tamen caput coronatur. Nec etiam voluntas potest præmiari, nisi mediante intellectu.

§.4. *De voluntario & inuoluntario.*

Voluntarium s̃m Greg. Nicenum, Damascenum, & Philo. dr̃ actus, cuius principium est intra cum additione scientię, hoc est cum cognitione finis operis. Cognitio autem finis est duplex, s. perfecta & imperfecta: inde est q̃ duplex est voluntarium, s. perfectum & imperfectũ. Voluntarium perfectum est quod sequitur cognitionem perfectam: voluntarium autem imperfectum quod sequitur cognitionem imperfectam. Cognitio imperfecta finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit, absque hoc quod cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem. & talis cognitio reperitur in animalibus per sensum & ęstimationem naturalem, per quam cum non reflectantur supra se, non cognoscunt proportionem actus in finem, & ideo inuenitur in eis voluntarium imperfectum. Vnde Philos. dicit, q̃ pueri & bruta animalia communicant in voluntario. Cognitio autem perfecta finis est, quando non solum apprehenditur res quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis, & proportio actus est eorum quæ ordinantur in finem: & talis cognitio conuenit soli intellectuali naturæ: ideo sola tàlis natura dicitur habere voluntarium perfectum, quod idem est quod liberum: quia secundum illam cognitionem perfectam, homo est dominus actus sui ex hoc q̃ habet facultatem deliberãdi de suis actibus: q̃a ex quo deliberans se habet ad opposita, voluntas in vtrumque potest de hoc voluntario perfecto, hoc est in libero. Dicit Damascen⁹ q̃ actus voluntarios sequitur laus vel vituperium. ¶ Ex iis infertur primo, quod lapis aut alia inanimata nullum habent voluntatium, cum non habeant cognitionem: & ideo non dicuntur agere aut mouere seipsa, sed agi & moueri à dirigente naturam, siue ab authore naturæ, sicut sagitta dirigitur à sagittante. Secundo infertur, quod animalia bruta, & pueri qui non habent vsum liberi arbitrii; non habent voluntarium perfectum, cum non habeant perfectam cognitionem, nec possint deliberare. Et ideo licet dicãtur aliquo modo agere & mouere se ipsa, non tamen proprie, & perfecte, cum

B 1.p.q.6. art.1.& 2.

3. Ethice

Pueri nõ habẽt voluntarium perfectũ.

non habeat dominium suorum operum: ideo dicuntur magis agi & moueri, quam agere, & ideo actus illorum non consequitur laus aut vituperium. Differentia tamé magna est inter bruta & pueros, quia bruta non sunt apta nata habere cognitioné perfectam, & uoluntarium perfectum, sicut pueri qui proficiunt in cognitione, & tãdem ueniunt in uoluntarium perfectũ.

Voluntarium perfectum quid, & quotuplex sit. ¶ Notandum tñ, quod cum uoluntarium perfectum a uoluntate libera nominetur, & voluntas libera dupliciter dicatur, aliquid velle, scilicet directè & indirectè: ita & voluntarium perfectum est duplex, scilicet directum & indirectum. Voluntas dicitur velle aliquid directe, secundũ quòd directè tendit in illud, & q̃ procedit ab ea & sic uolitio dicitur directè uolita, sicut à calore calefactio. Indirectè autem & ex consequenti dicitur uelle id q̃ sequitur ex hoc ipso quod nõ agit, ut nauta dicitur velle submersionem nauis, ex hoc ipso q̃ non gubernat nauem cum tenetur, & potest, tunc enim ei imputatur submersio nauis, eo quod potuit & debuit velle impedire eam. Et sic voluntarium perfectum potest esse absque actu aliqñ absq; actu exteriori cum actu interiori, sicut cum vult agere. Qñque uero absq; actu etiã interiori, cum mere omissiue satis habet. Et sic hoc complexum (non velle) dupliciter accipi potest scilicet positiue & negatiue.

Ver. 1. *De impedimentis voluntarij.*

C *1.2.q.6. art.4.6.* INter impedimenta voluntarii, & causas inuoluntarii ponitur violentia siue violentum, quod nihil aliud est quam motus cuius principium est ab extrinseco nõ conferente uim passo. ¶ Et quamuis voluntas quo ad actum interiorem, qui est uolitio, non possit uiolentari: cum volitio sit inclinatio uoluntatis, & si uoluntas aliquid uelit, vel nolit positiue, iã ipsa confert vim. unde D. Augu. dicit: *3. 5 ciui. Dei.* Quod fit uoluntariè, non fit ex necessitate, neque coactione. Sed quo ad actus exteriores qui possent ab ipsa imperari, & quo ad membra exteriora, uoluntas potest violentari: ideo Philos. & Damascenus dicunt, q̃ aliquod est inuoluntarium per uiolentiam: quia fit contra voluntatem, si autem volũtas concurrat, uel sm actionem, vel sm passionem, nõ dicitur inuoluntarium simpliciter, qñ passio est conueniens: uoluntas enim quæ est vis passiua concurrit ad receptionem sui actus: ex quo sequitur quod non oẽ passiuum cogitur à suo actiuo: Sicut nec generationes nec corruptiones naturales dicuntur violẽtæ, eo q̃ sunt secundum inclinationem materiæ quæ recipit formas. Non est ẽt inconueniens qđ aliquid sit violentum secundum quid, qđ tamen est inuoluntarium simpliciter: vt cum aliquis inflectit membra contra naturalem dispositionem, hoc est violẽtum secundum quid, scilicet quãtum ad membrum particulare, non tamen simpliciter quantum ad ipsum hominem: sicut in naturalibus quando animal mouetur sursum ex apprehensione contra grauitaté suam, & quando lapis cum impetu emittitur deorsum. Licet enim quantum ad aliquam celeritatem concurrat, non tamen quo ad omnem. Cum autem aqua quæ naturaliter grauis est, & deorsum tendit, in clepsydra ascendit sursum, ne detur vacuum, non violentatur, quia principium illius est, ab intrinseco, nõ quidem vt aqua est quædam natura particularis, sed vt est pars vniuersi, quod abhorret à vacuo.

Ver. 2. *De metu.*

MEtus siue timor etiam impedit siue diminuit voluntarium: multa enim per metum agimus, quę secluso metu non ageremus: Licet enim impediat & diminuat voluntarium, nunquam tamen totaliter tollit: quia vt Gregorius Nycenus dicit, quæ per metum aguntur, sunt mixta ex voluntario & inuoluntario. Tametsi quis recte cõsideret, sunt magis voluntaria quàm inuolũtaria: quia sunt simpliciter voluntaria: inuoluntaria autem secundum quid, quia vnumquodque dicitur simpliciter esse secundum quod est actu: sed id quod est in sola apprehensione, non est simpliciter actu, sed sm quid. Atqui quod metu agitur, sm hoc est actu secũdũ quod fit: Actus.n. in singularib. est, Singulare autem dicitur inquantum est hic, & nunc. ideo id quod fit, est in actu secundum hic, & nunc dicitur simpliciter esse. Et sic quod fit per metum, est uoluntarium inquantum est hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impeditiuum maioris D

ioris mali quod timebatur, quemadmodum piectio merciũ in mari tempore tempestatis propter timoré periculi imminétis, quæ non fieret nisi immineret periculũ. iõ dicitur voluntaria simpliciter, & inuolũtaria secundũ quid. ¶ Notandũ ꝙ differentia est inter ea quæ fiunt per uim, siue quæ sunt uiolenta, & ea quæ fiunt per metũ. quia ea quæ fiunt per uiolentiam, sunt omnino inuoluntaria, cum uoluntas nõ cõcurrat. Ideo uiolentia tollit omnino peccatũ. In ijs auté quæ fiunt ex metu, non tollitur oĩno peccatũ, cũ non tollatur totaliter uoluntarium, quamuis metus excuset, & diminuat peccatum, inquantum diminuit uoluntarium, quia sub conditione est inuolũtarium. Metus.n. est uis siue uiolentia conditionata. Metus secundum iuristas est duplex, quidam est leuis quo timetur leue uel ẽt graue malũ, sed leuiter, hoc est ex leui causa. Et hic metus cadit iu uirũ leué: qui timet ubi & qñ non oportet: talis metus facit & denominat illũ meticulosum. Alius est metus iustus, quo timetur graue malum, & grauiter: & hoc est ex probabili causa: & hic metus secundum iura uocatur cadens in constantem virum, siue in constantem mulierem, licet minor metus excuset mulieré quam virum, ut in c. cum locũ de ijs quæ ui metus'ue causa, fiunt. Graue malum dicitur mors, uel mortis periculum aut verberum seruitutis, uinculorum, dehonestationis, personæ propriæ, aut vxoris, ac filiorum, & perditio maioris partis bonorũ temporalium, præsertim cum panca habet bona, vt dicit Panor. in c. Abbas, de ijs quę vi, metus've causa fiunt: Et generaliter graue malum dicitur maius respectu minoris, quia vir constãs siue virtuosius susti net minus malũ, ut euitet maius. ¶ Metus iustus, siue cadens in constantem uirum licet excuset à tanto, cum diminuat volũtariũ, nõ tñ excusatà toto, in ijs quæ sunt de se mala, & peccata: quia talia sunt maxima mala, propter quæ vitanda debet homo potius mori, vt dicitur in tertio Ethicorum, cuiusmodi sunt blasphemare, adulterari, falsum testimoniũ perhibere, & occidere authoritate propria, etiam aggressoré. Non enim licet intendere morté directè, sed defensionem, quãuis aliquando sequatur mors ex consequenti. Vnde Christus dicebat: Nolite timere eos qui occidunt corpus. &c. ¶ In ijs auté quæ nõ sunt secundũ se mala, sed sunt mala; quia ꝓhibita lege diuina purè positiua, an metus excuset à toto, difficultaté habet, quia in c. quod nõ est, de regulis iuris, dicitur: quod non est licitum in lege, necessitas facit licitũ. Nam Sabbatũ custodiri præceptum est, Machabei tñ sine culpa sua in Sabbato pugnant. Sic ẽt hodie si ieiuniũ frangeret ægrotus, reus uoti non habetur, igitur mortis periculũ excusat à præcepto legis diuinæ positiuę de seruando Sabbato, & reddẽdo uoto. In oppositũ autem est historia ubi habetur, ꝙ septem fratres, cũ matre eorũ, admirabili, & bonorũ memoria digna, crudelissimã morté potius sustinere elegerunt, quam porcinas carnes comedere, quod sola lege diuina pure positiua prohibebatur, & non erat de se malum, sed solum quia prohibitum. Sic ergo bellantes pro uita, ueniendo contra præceptum Sabbati, quod est vnum ex decẽ principalibus pręceptis s. decalogi, non peccauerũt. ergo nec ẽt peccassent si comedissent carnes suillas siue porcinas: & si nõ peccassent comedendo, tenebantur comedere, quoniam habebant mediũ licitum ad conseruandam vitam. ¶ Dicunt quidã, & satis probabiliter, quod in prima historia qui primo bello noluerunt se defendere, sed magis mori in simplicitate sua prælegerant, nõ peccauerunt: quia propter honorem Dei sustinebant uoluntarie mortem ab ijs qui eos ad simulachra adoranda uolebant inducere. Non enim tunc tenebantur seruare vitã, cũ incertum esset, an possent. Nec adhuc eis reuelatũ fuerat ꝙ possent in sabbato pugnare. Matthatias uero, & reliqui remanentes uidentes stragé, & qđ si oẽs sic facerẽt, honor Dei diminuerẽt, & daretur ansa, & cornu peccatori, ꝓmissa oratione, inito consilio, habita reuelatione, ꝓuide & sapienter cogitauerũt qđ ipsi in Sabbato ad alios non egrederent, sed si aggressi fuissent ab inimicis, pugnarẽt se defendẽdo, quod ei nõ erat cõtrauenire præcepto Sabbati, quod non prohibebat opera quæ necessaria erant ad uitam corporalem non solum hominum, sed etiam iumentorũ, vnde Chri

Differentia inter violenta, et per metũ facta.

Metus duplex.

Graue malum, & timor cadens in constantem virũ quid dicatur.

Metus cadens in cõstantẽ virum non totaliter excusat.

Matt. 10

An lex diuina purè positiua in ijs, quæ non sunt de se mala: instante periculo mortis ob liget.

1. Mac. 2

2. Mac. 7

stus. Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum in die Sabbati? post modum declarat, q per hoc non soluebatur lex Sabbati. In secunda autem historia inducentes comedere carnes suillas, etiā intendebant inducere ad adorationem simulachrorum, & ad transgressionem omnium legū Dei per Moysen datarum, nec poterant illis resistere: & sic talis comestio uergebat in iniuriam Dei, & ideo non erat licitum comedere, quia non erat medium licitum conseruandi vitam. Probabile est tamen, quod secluso scandalo, & adueniente metu mortis ab intrinseco, ut puta si morietur fame, nisi comederet escas prohibitas, posset & teneret comedere per communem regulam, de concursu præceptorum, quæ talis est. Quandocunque concurrūt præcepta inæqualia incompatibilia seruari, in illo casu minus præceptum suspenditur, & maius obligat. Sed maius præceptū est de seruanda uita, quam de electu ciborum, igit. &c. Vbi autem ex illa comestione, & transgressione præcepti sequeretur scandalum ex infirmitate proximi, præcipue quando metus cadit ab extrinseco, non debet quis comedere, imo tenetur potius mori, iuxta illud. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scādalizem: ordine enim charitatis quis plus tenetur diligere animam proximi, quam uitam corporalem. Metus iustus, siue cadens in constantem uirum in ijs quæ prohibita sunt iure humano, excusat à mortali secūdum Siluestrū de Priero. Cuius ratio est, quia non est de intētione legislatoris adeo stricte ligare homines. Et de ratione legis humanæ est, quod sit rationabilis, & possibilis, quod non uideretur, si ita rigide obligaret, nisi forte esset propter aliquod naturale annexum, sed non in pure humanis. Nec obstat quod dicitur in cap. in sacris, de ijs quæ ui metus ue causa fiunt. ubi uidetur dici, quod est mortale, participare cum excommunicato, nec excusat metus, quia loquit in participatione directa. in ijs quæ sunt per se mala, siue quando participat cum excommunicato, in crimine. ¶ Excusat etiam metus ab obligatione contractuū, in quibus liber consensus requiritur, ut in matrimonio, & dotis constitutione, & alijs de quibus Siluester in summa super verbo metus, §. septimo. Iura enim uoluerunt quod in contractu matrimonij esset plenum, uoluntarium, siue omnino liber consensus, ut in cap. Cum secundum, & cap. ueniens, in secundo, de sponsa. & sic matrimonium contractum ex metu cadente in constantem virum aut mulierem, est ipso iure nullum. Idem dicendum est de professione religionis, quæ est matrimonium spirituale. Alij autem cōtractus, in quibus non requiritur plene liber consensus, si ex metu fiant, tenent, quia coacta voluntas, voluntas est, ut notatur in lege si mulier. §. fina. ff. quod metus causa. Venit tamen talis contractus rescindendus actione quod metus causa. ut in lib. officio iudicis. ff. eodem titulo. ¶ Iuramentum autem de re licita metu extortum, licet ante dispensationem debeat seruari, potest tamē in eo superior dispensare. Et eodem modo dicendum est de uoto, quando ex metu proueniente ab extrinseco emittitur, quia si ab extrinseco proueniat, secundū aliquos non cadit dispensatio, nisi aliūde oriat iusta causa dispēsandi.

Luc. 14.

2. Cor. 8.

Metus ex causa ab obligatione contra ĉtuum.

Iuramentum de re licita metu extortum seruandum.

Ver. 3. *De ignorantia.*

IGnorantia aliquando secundum Damascenum, & Philosophum causat inuoluntarium, & aliquando diminuit, & aliquando non. ¶ Ad cuius euidentiam ultra illa quæ dicta sunt, de Ignorantia, sciendum est quod error siue ignorantia est duplex, scilicet uincibilis, & inuincibilis. Ignorantia inuincibilis est illa: quam quis non potest uel non tenetur uincere, ut eorum quæ quis non tenetur scire, uel si tenetur scire, adhibitis diligentijs requisitis non potest, ut si quis existens in deserto, in quo nullus hominum habitare, uel illac transire consueuit, iacēt lapidem, & a casu quidam transiens occiditur, ibi est ignorantia inuincibilis facti. Hæc fuit in Iacob, qui Rachelem duxerat uxorem, & dormiuit cum Lya a parentibus supposita. Non enim tenebatur portare candelam, sed sufficiebat ambulare in fide probi uiri. Ignorantia illa eum excusauit ab adulterio. Et communiter dicitur quod talis ignorantia inuin-

A 2. 3. §. 5. Ver. 5.

Ignorantia vincibilis & inuincibilis quid.

Gen. 29.

inuincibilis causat inuoluntarium, quia priuat cognitioné quæ exigitur ad uoluntarium, quia si cognitio adesset, uoluntas non vellet: & talis excusat à toto. Si uero ex quodam horto, vel prope uiam publicam per quam consueuerunt homines transire, quis iaciat telum, & occidat transeuntem, ignorantia illa est vincibilis: qa tenebatur scire, & preuidere ne aliquis sit in uia, & poterat illud scire adhibendo diligentiam, & ideo talis non excusat. Et idem proportionabiliter dicendum est de ignorantia iuris, qñ, s. aliqua lex est promulgata, & illius promulgatio nó potuit puenire in notitiam alicuius. Si agat vel omittat contra legem, excusatur à peccato: si vero debuit, & potuit peruenire ad notitiam eius, ignorantia est vincibilis, & non excusat, vt si in alicuius absentia promulgetur lex aliqua, si infra tempus datum à iure, hoc est, infra duorum mensium spacium post aduentum eius, infra quos debet diligéter quærere an aliquid in eius absentia fuerit ordinatum, non faceret debitum suum, est ignorantia vincibilis, q̃ nó excusat eũ si contrauenerit legi

Ver.4. *De triplici ignorantia.*

B *1.2.q.6. art.8.* *Ignorantia antecedens concomitans & consequens qd sint, & an excusent a peccato.*

IGnorantia à D. Thoma aliter diuiditur scilicet in antecedentem, concomitantem, & consequentem. Antecedens dicitur quæ non est voluntaria, & tamen est causa uolendi aliquid cum ea. quam si quis non haberet, non vellet ea quæ vult cum ipsa, vt cum quis ignorat aliquam circunstantiam actus, quam non tenetur uel non potest scire, & ex hoc aliquid facit quod non faceret, ut in exemplo dato de Iacob. talis ignorantia à D. Thoma dicitur antecedens, à neotericis autem dicitur ignorantia inuincibilis. Ignorantia concomitans est alicuius quod ágitur, & non est causa actus.

¶ Quia si sciretur, nihilominus ageretur. Vt si sub pelle & specie feræ latitaret inimicus alicuius, ipso ignorante, & credens feram esse, occidit inimicum latentem, quem nihilominus occidisset, si sciuisset illum latitare. Talis ignorantia à D. Thoma dicitur concomitans, & à neotericis indifferens, & in ea accidit simul factum & ignoratum. Talis ignorantia non; causat inuoluntarium neq; uoluntariũ, quod præsupponit cognitioné, ideo non excusat neq; accusat: sed accidétaliter & impertinenter se habet ad actum, nec aliquis peccat ex hoc quod est dispositus facere, sed ex eo quod facit: alias malè habituatus semper peccaret: quia stante malo habitu est dispositus ad mala. Peccaret tñ in exemplo dato, si qñ uenit ad eius notitiã complaceret. ¶ Ignorantia consequens est idé quod ignorantia uoluntaria: quæ est duplex, scilicet affectata, & crassa siue supina. Ignorantia affectata s̃m iuristas est quando actus voluntatis fertur in ipsam: sicut qñ aliquis vult ignorare, ut excusationé habere uideaẽ, uel vt delectabilius peccet sicut ij, de quibus Iob dicit: Recede à nobis, uiam scientiarũ tuarum nolumus. & talibus ignorantia aggrauat peccatũ: & pót quodâmodo dici peccatum in Spiritũ sc̃tm̃; quia uident nolle retrahi à peccato. Ignorantia uero crassa, & supina dr̃ illa, ad quã actus voluntatis non fertur directè, sed indirectè, qa faciliter posset uinci: & hæc ét non excusat, saltẽ à toto, licet bene à tãto: & hanc ignorantiam cõsequenté vocant neoterici vincibilem, quã quis tenetur & pót uincere. ¶ Notandũ prætereá q̃ hæc ignorantia uincibilis, diuidiẽ in vincibilé venialé, & in vincibile mortalé. Ignorantia vincibilis venialis est, quã qs sub pœna peccati venialis vincere tenetur. Ignorantia vero vincibilis mortalis est, quam quis sub pœna peccati mortalis vincere tenetur: ut ignorãtia eorũ quæ sunt necessaria ad saluté, siue p̃ceptorũ & aliorum quæ quis agere tenetur.

Ignorantia affectata sine crassa & supina qd sit.

Iob.21.

Ignorantia vincibilis venialis, & mortalis quæ sit.

Ver.5. *De concupiscentia.*

C *1.2.q.6. art.7.*

COncupiscentia, quæ aliquãdo totaliter tollit vsum liberi arbitrij, ut in amétib. & furiosis, tollit totaliter voluntariũ: quia in his q vsum rationis non habet, nó est uolũtariũ, neque inuoluntariũ propriè dictũ: quia nó habét liberã cognitioné. Sed qñq; in his per quæ per concupiscentiã aguntur, non tollitur totaliter cognitio, quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solum consideratio actualis in particulari agibili. Et secundum hoc dicit Philosophus, quod delectatio siue concupiscentia delectationis corrumpit æstimationé prudétiæ. & tamen hoc ipsum est vo-

6. Ethic.

luntarium, secundum quod voluntarium dicitur quod est in potestate voluntatis: quia potest voluntas passioni resistere. Et ideo concupiscentia non causat inuoluntarium, sed auget. Primum patet, quia secundum Damascenum, inuoluntarium est misericordia & indulgentia dignum, & cum tristitia agitur. Sed quæ per concupiscentiã aguntur, non fiunt cum tristitia, imo cum delectatione, igitur. Secundum autẽ patet, quia aliquid dr uoluntarium ex eo, quod voluntas in illud fertur. Sed per concupiscentiam voluntas magis inclinatur ad id quod cõcupiscit, iuxta illud. Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua, abstractus & illectus, igitur cõcupiscẽtia auget.

Iacob. 1. ¶ Nec obstat quod metus siue timor qui est passio, causet inuoluntarium secundum quid: quia timor & aliæ passiones, quæ habent malum pro obiecto, repugnant & contrariantur voluntati, quæ respicit bonum. Sed non est sic concupiscentia, & alijs passionibus, quæ habent bonum pro obiecto. Notandum tamen, quod concupiscentia non uolita, sed quodammodo preueniens usum rationis, quanuis non causet inuoluntarium ex parte inclinationis, tamen bene ex parte cognitionis, ideo excusat non quidem à toto, sed bene à tanto, eo quod corrumpat cognitionem in particulari agibili. Et sic concupiscentia inquantum participat de ignorantia, excusat. Cõcupiscentia uero imperata aggrauat, quemadmodum ignorantia affectata. Ex præmissis patet quõ illi qui præparant sibi delicias & voluptates, grauius peccent, nec excusantur.

§.5. *De actibus humanis.*

A

1.2.q.1. art.1.

Actus humani et actus hominis qd sint.

Actus humani dicuntur actus uoluntarij siue liberi aut deliberati, directe uel indirecte, seu q deliberari debuerunt & potuerunt. Et dnr humani, quia conueniunt homini inquantum homo, hoc est, per hoc quod homo differt ab alijs animalibus, scilicet per rationale, per quod homo est dominus actuum suorum, quod non conuenit alijs animalibus, quæ magis agantur quam agant, ut dictum est. Reliqui actus quos homo facit, non dicuntur humani, sed hominis, ut fricatio barbæ inopinata, & alijs huiusmodi qui fiunt ex motu primò primo: qui licet fiant propter finem aliquem, non tamen ex intentione, & deliberatione finis vel eorum, quæ sunt ad finem. Et sic resolutoriè. Actus humanus est qui procedit à voluntate deliberata.

Ver.1. *De multiplici actu voluntatis.*

B

Actus eliciti, & imperati qd sint.

Actus voluntatis prima partitione sunt duplices. Quidam sunt eliciti, quidam sunt imperati. Actus eliciti dnr illi qui immediatè procedunt ab ipsa uoluntate, respectu obiecti sui, quod est bonum. & finis uel vltimus, uel ad finẽ vltimum deseruiens. & talis finis nõ ultimus, & deseruiens ad vltimum, induit rationem boni vtilis siue medij. Actus imperati dnr actus aliarum potentiarum, qui non procedunt immediatè ab ipsa uoluntate, sed eliciuntur, hoc est, procedunt immediatè ab alijs potentijs per motionem & impulsum uoluntatis. Idem de actibus membrorum, qui etiam mouentur ad imperium uoluntatis. Notandum tñ quod duplex est imperium, quoddam est directiuum, & illud pertinet ad rationẽ siue intellectum: ut inferius dicetur. Aliud est inclinatiuũ & motiuum, quod ptinet ad voluntatem.

Imperiũ duplex.

Actus voluntatis eliciti sunt sex, tres circa finem, s. voluntas, intentio & fruitio: & tres circa media, s. electio, & consensus, & vsus.

Actus uoluntatis eliciti sex

Ver.1. *De primo actu voluntarij circa finem.*

C

1.2.q.5. ar.1.2. et 3.

Voluntas dupliciter accipitur.

Primus actus voluntatis in finem dicitur voluntas. Ad cuius euidentiam notandum quod voluntas dupliciter accipitur: vno modo pro ipsa potentia volũtatis, cũius propriũ obiectũ est bonũ verũ vel apparens apprehẽsum per intellectũ sub rõne ueri, & præsentatũ uoluntati sub rõne boni, siue sit bonũ honestum vtile, vel verũ bonum, vel delectabile, siue sit verũ bonũ siue apparens. Et sic illud quod non est ens in rerum natura, accipitur aliqñ vt ens in ratione. Vnde negationes & priuationes dicuntur entia rõnis: secundum quem modum futura dicuntur entia, prout apprehenduntur sub ratione boni. Alio modo accipitur voluntas pro simplici actu uoluntatis; quia omnis actus notatus à potentia, dicit & significat simplicem actum illius potẽtiæ: sicut intelligere dicit primũ actum intellectus, qui est simplicium apprehensio

Voluntatis actus simplex quid sit.

prehensio. Sic voluntas dicit actum simplicé, (hoc est non relatum) quod volũtas tendit in hoc quod est ſm ſe obiectum voluntatis, quod est bonum & finis. Ea vero q̃ ſunt ad finem, non ſunt volita ſimpliciter & per ſe, ſed per relationem & comparationem ad finem: vnde voluntas non fertur in ea niſi ſm quod fertur in finem. Et quã uis eodem actu voluntas poſſit velle finé, & ea quæ ſunt ad finé, ſicut viſus eodem actu fertur in lumen & colorem, & intellectus in principia vt applicata, & concluſionem: tamen ille actus non dr̃ ſimplex: ſic quando appetitus fertur ſimul in media & in finem, ille actus licet ſit voluntatis non dicitur voluntas, ſiue ſimplex volitio finis præciſè, ſicut actus intellectus qui fertur circa principia præciſè non applicã do ea concluſioni, dicitur ſimplex: ſed qñ aplicat, dicitur actus ſcientificus. Et viſus qñ per lumen videt colorem: dr̃ quodam modo compoſitus, quia non poteſt videre colorem ſine lumine: ſed bene lumen ſine colore, ideo tũc dicitur actus ſimplex. Eodem modo eſt de potentia volitiua. quando vult præciſe finem, eſt actus ſimplex per qué mouet ſeipſam quo ad exercitium circa ea quę ſunt ad finem, vt cum aliquis vult ſanitatem, per volitionem ſanitatis mouet ſeipſam quo ad exercitium circa media, & ſic voluntas mota mouet intellectum ad conſiliandum de mediis quæ ſunt habere medicinam. deinde exequitur. Sed notandum eſt, quod duplex inuenitur proceſſus in voluntate: ſcilicet inuentionis & executionis. In proceſſu inuenitionis primo per finem mouet ſe & intellectum ad quærenda media. Finis enim dicitur quoddam principiũ & quodammodo medium ad inueniendum ea quæ ſunt ad finem, quæ ſunt velut terminus, cum ſequantur primam & ſimplicem volitionem, & ad ea terminetur: ſed in proceſſu executionis primo reſpicit ea quæ ſunt ad finem, quæ ſunt tanquam media: & deinde finem tanquam terminum. Vnde aliquando contingit ſicut in motu naturali, quia aliquando ſiſtit in medio propter aliquod impedimentum, & non pertingit ad terminum: ita etiam in executione volũtatis quandoque aliquis operatur circa id quod eſt ad finem, & tamen non conſequitur finem propter impedimenta, vel propter liberam propoſiti mutationem.

In actib. volũtatis duplex proceſſus.

Ver.3. *De intentione.*

D

1.p.q.12 art.1.

INtentio finis, vt ipſum nomen ſonat, importat & ſignificat in aliud tendere. vnde primo & principaliter intentio pertinet ad id quod mouet ad finem imperio ſuo. Cum ergo voluntas moueat oés alias potentias in finem ſuum ſequitur, q̄ intentio eſt actus voluntatis in finem, alius tñ ab actu qui dicitur voluntas, & à fruitione. Appetitus enim intellectiuus ſiue potentia volitiua tripliciter reſpicit finem. Primo abſolute, vt cum volumus ſanitaté aut aliquid hmõi, & ſm hoc actus eius dr̃ voluntas. Alio modo reſpicit & conſiderat finem prout in eo quieſcit, & ſm hoc actus eius dicitur fruitio. Tertio modo cõ ſiderat finem prout eſt terminus alicuius quod in ipſum ordinatur: & ſic intétio reſpicit finem. Non enim ſolum ex hoc inté dere dicimur ſanitatem, quia volumus eã, ſed quia volumus ad eã per aliud, puta p̄ medicinam peruenire: & ſic voluntas tendit primo in finé vt acquiſibilem per aliquod medium: & in hac differt ab electione, & conſenſu & uſu: quia in intentione voluntas primo fertur in finem acquiſibilem per media, in electione vero & conſenſu, ac vſu primo reſpicit media, in ordine tñ ad finem. Nec obſtat quod dicitur Matt.6. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totũ corpus tuum lucidum erit, vbi per oculũ ſignificatur intentio ſecundum D. Auguſt. Sed oculus cum ſit inſtrumentum viſus, ſignificat apprehenſiuam potentiã, & per conſequens intentio non eſt actus voluntatis, quæ non eſt potentia apprehenſiua, ſed appetitiua. Ad hoc dicendũ q̄ intentio nominatur oculus methaphoricè, non quia ad cognitionem pertinet, ſed quia cognitionem præſupponit, per quam præſentatur voluntati finis, ad qué mouet formaliter, ſicut oculo præuidemus quo corporaliter tendere valeamus. Dicitur etiã intentio lumen, quia manifeſta eſt intendenti. Vnde Apoſtolus: Omne qđ manifeſtatur, lumé eſt, Opera mala dicuntur tenebræ, quia licet homo ſciat quid intendat, neſcit tamen quæ ex operibus malis ſequantur, ut D. Aug. ibidem exponit.

In lib. de ſer. do. in monte.

Epheſ.5.

exponit: neq; voluntas ipsa ordinat, sed té dit in aliquod secundum ordinem rõnis. Et quia ratio plura ordinat in vnum, ideo licet homo plura per modum plurium nõ possit intendere, potest tamen voluntas ad plura subordinata & per intellectum ad vnũ ordinata intendere. Cum autem intentio finis importet ordinationem alicuius in finé, quod est proprium rõnis, sequitur q; animalia bruta, quæ nõ habent rationem, nõ pñt proprie intendere finem, nec habere intentionem, licet agant pp finem, tanquam mota ab alio: sicut sagitta à sagittante intendit finem, nõ intentione existente in se, sed in sagittante. Sic bruta intédunt finem intentione, & ordinatione authoris naturæ, non quod ipsa cognoscant ordinem mediorum ad finem.

Ver. 4. *De fruitione.*

E *1.2.q.11 art.1. In 1. de do. Chri. & 10. de Tri.*

FRuito est actus voluntatis, quo quiescit in fine apprehenso per rationem. Vnde D. Aug. dicit, Frui, est amore inhærere rei pp seipsam, hoc est non ordinando eã ad aliud. Fructus enim à quo & fruitio dĩ, est vltimum quod expectatur ab arbore. quod cum quadam suauitate & delectatione accipitur. Et sicut in delectatione duo sunt, s. perceptio conuenientis, quæ pertinet ad potentiam apprehensiuam: & complacentia in eo quod offert, quod pertinet ad appetitiuam, in qua delectationis ratio cõpletur: & sic in fruitione præsupponitur apprehensio intellect⁹, sed essentiale est complacentia volũtatis, quæ quietatur & quiescit in aliud non ordinãdo. Verum cum nihil aliud à Deo sit vltimum simpliciter, nec possit quietare appetitum hominis, omniaq; alia sint in ipsum ordinabilia, & ipse in aliud non sit ordinabilis, cum nihil sit eo dignius, sequit̃ q; si quis seruiret Deo pp tpalia habenda non ordinando ea ad bonitaté Dei, imo ẽt si seruiret Deo pp visionẽ claram visionem diuinæ essentiæ, quã sperat ab eo hr̃e non ordinando iterum eã ad Deum, peccaret mortaliter: quia vteretur Deo. Peccaret etiã si in aliquo alio quiesceret, siue creaturam sibi cõstitueret vltimum finem quod sit, qñ complacentia & quies in creatura non ordinatur ad Deum formaliter, vel saltem virtualiter: vel quando propter complacentiam, quam habet, vel habere intendit, omittit vel transgreditur præceptum Dei. Tunc fruitio illa est inordinata, & peccatum mortale.

Seruiens Deo ppter bona temporalia, grauiter peccat.

¶ Nec obstat q; quædam alia à Deo sint secundum se bona, & pp se appetenda: qa vt D. Ambrosius dicit: Si aliqua dicantur appetenda pp se, non est intelligendum ita, q; ad vltimum finem, siue beatitudiné non referãtur: sed quia in semetipsis hñt, vnde placere debeant, prout sunt fructus spiritussancti, de quibus Apl's: Fructus autem spiritus sunt charitas, pax & hmói. Non obstat pariter illud Apostoli ad Philemo. Itaq; frater ego te fruar in domino. Quia vt D. Augustinus dicit: Si dixisset te fruar, & non addidisset in domino, videretur finem delectationis in eo posuisse: sed quia addidit in dño, ideo in dño se posuisse finem atq; eo se qui significauit. Et si alicubi in sacris literis reperiatur frui dici de creatura, accipitur frui pro vti.

Galat. 5. Ad Philemonem 1. de do. Christi.

¶ Vnde notandum q; fruitio est duplex, s. ppria & impropria. Fruitio impropria est, qua peruenitur in finem particularem cognitiuum, nõ cognoscendo tñ q; sit vltimũ simpliciter, & hoc modo aliqñ attribuitur brutis. Vnde D. Aug. dicit, Frui quidé cibo, aut alia voluptate; non absurde æstimantur & bestiæ. Fruitio autem propria est, qñ peruentum est ad finem cognitum, vt vniuersalem & vltimum: & hæc conuenit soli intellectuali naturæ, quæ quando habet finem vltimum solum in intentione, dicitur quidem frui, sed imperfectè, vt in via: quando vero finis vltimus non solum habetur in intentione, sed etiam in re, tunc dicitur frui perfectè & sic fruitio propria diuiditur in fruitionem perfectã & imperfectam, siue fruitionem viæ & patriæ.

Fruitio duplex. In libro 83.q.

Ver. 5. *De consensu.*

F *1.2.q.15 ar.1.*

COnsensus proprie accipiendo, est applicatio appetitiuæ virtutis siue voluntatis ad rem cui adhæret, tanquam medio ordinato ad consequendum finem p̃stitutum, & assumit nomen à sensu, tanquam experientiam quandam sumens de re cui inhæret, inquantum complacet sibi. Vnde Sapiens dicit: Sentite de domino in bonitate: ideo Damasce. dicit, quòd si aliquis iudicet, & non diligat, non est sententia, hoc est consensus. Sed diligere est

Sap. 1. Lib. 1.

est actus voluntatis, igitur & consensus. ¶ Et quia eius est applicare appetitiuum motum ad aliquid, in cuius potestate est appetitiuus motus, sicut tangere lapidem, conuenit quidé baculo: sed applicare baculum ad tactum, est tantum eius, ad qué spectat mouere baculum. Quum autem animalia bruta non habeant in potestate appetitiuum motum, sed talis motus inest eis ex instinctu naturæ, sequitur q̃ ad ea non pertinet proprie consentire, quia consensus importat applicationem & determinationem appetitus non solum passiuam, sed etiam actiuam. Et quamuis quædam animalia faciant executionem operis, non tamé faciunt ex consensu, sed ex impetuoso appetitu, ex instinctu naturæ causato. ¶Differt autem consensus ab electione & vsu: quia electio addit supra consensum. s. quandam relationem, respectu eius cui aliquid præeligitur. Et ideo post consensum adhuc manet electio: potest enim contingere q̃ post consilium inueniantur plura media ad finem conducentia: quorum cum quodlibet placet, in quodlibet eorum consentitur: sed ex multis quæ placent, præaccipimus vnum. Sed si inueniatur vnum solũ, quod placeat, nõ differunt consensus & electio realiter: sed rõne tantum, vt dicatur consensus secundum quod placet ad agendum. Electio autem, secundum quod comparatur his, quibus non placet. Vsus uero sequitur consensum & electionem: applicamus enim potentias & rem electam ad operationem, ut perueniamus ad finem.

Differentia cõsensus ab electione & vsu.

Cõsensus duplex.

¶Consensus est duplex. Quidam formalis siue explicitus seu expressus, qui declaratione non indiget. Quidam autem tacitus, siue implicitus & interpretatiuus, qui est quando ratio sufficienter aduertit de aliquo, & non contradicit. Inde dicitur communiter, & est regula iuris: Qui tacet, consentire videtur: Quæ quidem regula quantum ad actus imperatos, & in foro exteriori, non semper habet uerum, præsertim in actu vituperabili, in quo loqui & contradicere verecundum esset: & quando actus non obstante contradictione teneret, sed tamen quantum ad actus elicitos, & in foro interiori, semper habet verum, quòd quando voluntas tenetur, & potest contradicere alicuĩ rei, actui vel passioni, si non contradicit vel resistit, consentire videtur: quia illa sunt voluntaria, vt dictum est, indirectè, & ex consequenti, ut si in aliquo insurgat passio, quã tenetur reprimere, & non curat, sed delectatur in ea, censetur consentire. Ad cognoscendum autem quando consensus sit bonus vel malus: sciendum est quod quando illud cui cõsentitur, siue sit actus, siue aliquid præcedens actum, ut cogitatio: siue consequens actum, ut delectatio, est bonum & conueniens nullo modo prohibitum, nec inclinat ad malum, siue ad aliquid indebitum, seu inhonestum, cõsensus est bonus. Si verò sit malum, hoc est prohibitum, aut inclinans ad malum, consensus est malus, & peccatum, siue sit consensus formalis, siue interpretatiuus. Si illud tale supra quod fertur consensus, sit prohibitum venialiter, consensus est venialis: si mortaliter, est mortalis. Equidem quantum ad actum respectu obiecti, non est dubium si quis consentiat mendacio iocoso, peccat venialiter: si pernitioso, mortaliter. ¶ Sed difficultas est de consensu in cogitationem & delectationem. Quo ad cogitationem & delectationem consequentem circa obiectum malum, puta homicidij, furti, vel adulterij, & similium, distinguendũ est: quia vel illa cogitatio est solum speculatiua, & nullo modo practica: hoc est, nõ inclinat aliquo modo ad operationẽ, sed solũ consistit in contéplatione veri: puta quia cõsiderat quidditaté & essentiam adulterii & deformitates eius, siue circunstantias aggrauantes & diminuentes. Tunc consensus in illam cognitionem, seu delectationem cõsequétem illam cogitationem speculatiuam, nõ est de se malus, sed potest esse bonus, si fiat propter bonum finem, scilicet propter cognitionem veritatis, vel doctrinã aut prædicationem. Aliquando venialis, si inutiliter vel nimis curiose speculetur: & aliquando mortalis, si tépore quo ratio tenetur circa alia occupari, illa contemplatur. Si autem illa cogitatio fit practica, hoc est, habeat iudicium practicum, inclinans ad furandum vel adulterãdum: & tunc si sit motus primò primus, & naturalis, quantumcunque duret, non est pe-

Cõsensus & cogitatio quãdo dicitur bona uel mala.

Cõsensus in cogitatiẽnẽ quãdo sit malus.

peccatum, cum ratio nullo modo resistere aut occurrere possit. Si vero sit motus secundò primus,& ratio incipit uel incipere potest cogitare de repellenda passione illa,sed præualente impetu passionis non plene aduertit, nec repudiat, quia non habuit sufficiens tempus ad plene deliberãdum de illa. Sic illa cogitatio siue consensus in cogitationem & delectationem consequentem illam,est uenialis. Si uero uoluntas est plene libera, & cognoscit illud iudicium practicum, inclinãs ad peccatum mortale,pótque non solum non cõsentire & complacere,sed etiam resistere positiuè pec nolitionem, & imperare intellectui ut circa alia aduertat, & tamen negligit,tũc est cõsensus interpretatiuus, & sic illa cogitatio dicitur morosa, & peccatum mortale, maxime propter periculum,iuxta illud Sapientis:Qui amat periculum,peribit in illo.
Eccle. 3. Si autem ad illam cogitationé morosam sequatur complacẽtia in uoluntate, ad quã sequitur delectatio,quæ est de malo apprehenso,est consensus formalis in illam cogitationem, & per consequens in illam delectationem, & est peccatum mortale grauius, quam consensus interpretatiuus in solam cogitationem,etiam absque uolũtate exequẽdi actum cogitatum. Cum uero consentit in executionem actus cogitati, adhuc grauius peccat. Et cum perpetrat actum, tunc peccatum consummatũ est grauius. An autem consensus in cognitionem morosam, uel delectationem consequentem pertineat ad rationem superiorem, uel inferiorem: quia materia prolixa est, plus habens subtilitatis & intricationis,quam vtilitatis,supersedeo.Si quis autem de his amplius inquirere, uelit, uideat Diuum
1.2.q.15 ar.4.et q. 74.ar.8. & de veri. q. 15. artic. 3. & 4. Thomam. ¶ Resultat ex premissis cogitationes aliquando esse bonas & meritorias in existente in gratia, circa materiam honestam aut præceptam, & circa materiam prohibitam speculatiuè, & propter bonum finem,seruatis debitis circunstantiis, & aliquando ueniales, si sint inutiles aut curiosæ. Si autem sint practicæ circa materiam moralem, & ex surreptione motus primò primi, non sunt peccata. Si uero infra limites motus secundò primi, sunt peccata uenialia: si uero ratio aduertat, & voluntas sit plenè liberã, sunt mortales, etiam si non sequatur delectatio, aut executio:ac etiam quanuis non sit cõsensus formalis in actum exteriorem: & quanto magis,si sit consensus in actum exteriorem, licet actus non sequatur: vnde manifestè apparet error Scribarũ & Pharisæorum,qui licet legerent Sap.1. Peruersæ cogitationes separant à Deo. & in eodem cap.Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus,quæ sunt sine intellectu. Et quanuis etiam haberent præcepta:Non concupisces uxorem proximi tui: nihilominus tamen dicebant, ꝙ in solis cogitationibus interioribus, quæ nullo modo procedebant in actum exteriorem, aut in præparationem ipsius non consistebat peccatũ: & sic glosabant prædicta præcepta, quorũ Glosam reprobauit Christus dicens: Si quis uiderit mulierem ad mœchandum eam,iam mœchatus est in corde suo. Itẽ: De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia,adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia. ¶ Hec si agas ad populum, ad maiorem declarationem graduũ peccatorũ circa huiusmodi cogitationes poteris adhibere similitudinem quinque mulierum, ad quas decipiendas quidam lasciuus mittit macharellam cum torque aurea,&c.Prima quãprimum videt, nullũ cogitat malum,non peccat:hæc significat illos qui habent motus primò primos. Secunda, quam primò videt, abominatur, & repudiat nuntiũ & munera, illa meretur. Tertia respicit munera,& quodã modo delectatur: licet aliquo modo suspicetur,ꝙ malo fine mittuntur: & ideo quando bene cõsiderauit, respuit:illa significat eos qui infra limites motus secũdo primi cõsentiũt & delectãtur.Quarta quæ respicit,& placent ei munera: tñ quia videt ꝙ absque infamia non posset,remittit: hæc peior est, & repræsentat illos qui interpretatiuè consentiunt cogitationi, & non cõsentiunt in actum exteriorem.Quinta respicit munera, placent illi, & acceptat, parataq; est facere volũtatẽ eius, assignat horã: hæc adhuc peior, & significat eos qui cõsentiunt formaliter in actũ,&c. ¶Circa cogitationes vero præteritarum delectationũ distinguendum est, quia uel illę delecta-

Exo. 20.

Matt. 5.

Cogitationes præteritarum delecta-

lectationes erāt licitæ, vel illicitę. Si illicitæ, vel illa cogitatio est speculatiua aut memoratiua, cum quadam cordis amaritudine, seu nolleitate: quia cogitans nollet se illas delectationes habuisse: talis cogitatio etiam morosa est bona, iuxta dictum Esaiæ trigesimo octauo: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Si vero illa cogitatio sit practica, siue inclinans ad complacendū: si sit morosa, hoc est plenè libera, est mortalis. Et maxime cum iam insurgunt motus sensualitatis, de quibus cogitans aduertit. Si vero sistat infra limites motus secundo primi, est venialis. Si vero sunt motus primo primi, non sunt peccata. Si autē cogitationes illæ præteritę fuerunt licitę, ut si vidua cogitet de delectationibus actus coniugalis, aut alter coniugum in absentia & distantia alterius, est difficultas. Dominus Caietanus in summula sua dicit ꝙ non peccat: quia delectatur de operibus licitis, pro eo tempore quò fuerunt licita, plus enim secundum eum est explicitè approbare, quam delectari; sed constat viduas posse explicitè approbare delectationes præteritas: ergo possunt in eis delectari, speculatiuè & formaliter consideratis. Practicè autem, hoc est, cum inclinatione ad nouas similes si ratio aduertat, & uoluntas plenè libera, fit, efficiuntur mortales, propter periculum voluntariæ pollutionis aut incōtinentiæ, ad quā inducunt, maxime cum insurgunt motus partis sensitiuæ. ¶A cogitationibus aūt conditionatis quæ diaboli artificio suggeruntur, vt tandem ad peccatum mortale pertrahat summè cauendum est, ut cū suggeritur religioso, si esset vxoratus, aut rex vel episcopus, aut haberes tot bona, faceres hæc & illa, & aliquando bona, tandem paulatim inducit ad ambitionem, & alia multa mala, hūmōi cogitationes ab initio videntur esse bonæ, quia ad bonum determinatæ. Sed si consideretur finis & origo euentus & exitus, quia vt in plurib. perducunt ad diaboli suggestiones, ualde periculosum est circa illas immorari. Et ideo ratione periculi sunt plerunq; mortales, maxime in his qui experti sunt ex illis cogitationibus cōditionatis se in malas volitiones incidisse. Eodem modo dicendum est cū suggeritur professo, si non essem religiosus aut professus, &c. qa à solo diabolo procedūt, vt inducat ad pœnitēdū de bono opere, & perdēdū merita, & ut ad alia inducat mala, & sic de similib.

[margin: ...ū quædā ...ūs mala] *[margin: Esa. 38.]* *[margin: Cauendū a cogitationib. cōditionatis.]*

Ver. 6. *De electio.*

Electio est actus voluntatis, quo uolūtas inter duo aut plura unum præaccipit, tanquam medium ad perueniēdū ad finē, dimisso alio uel aliis. Sciendum tamen ꝙ nomē electionis duo importat, scilicet aliquid pertinens ad rationem siue intellectum, & aliquid pertinens ad uoluntatem. Vnde Philosophus dicit, ꝙ electio est appetitus intellectiuus, vel intellectus appetitiuus. Importat enim collationē siue comparationem mediorum inter se, & in ordine ad finem, quæ collatio dicitur consilium, de quo in uersiculo sequenti. Essentialiter tamen electio est actus voluntatis præsupponens consilium. Vnde secundum Philosophum 3. Ethicorum: Electio est appetitus præconsiliati, & desiderium eorum quæ nobis insunt, hoc est humanorum actuum. Nullus enim eligit nisi ea quæ æstimat fieri per ipsum: quia necesse est quòd id quod est ad finem, sit actio uel res aliqua, interueniente aliqua actione, per quam quis facit id quod est ad finem, uel vtitur eo. Et cum canonicus eligit episcopum uel principem ciuitatis, eligit nominare ipsum in talem dignitatem, alioquin si nulla esset eius actio ad constitutionē episcopi uel principis, non pertineret ad eū electio Et similiter dicendum est, quando aliqua res dicitur præeligi alteri, ꝙ adiungitur ei aliqua operatio eligentis. Notandum præterea ꝙ neq; electio, neq; consilium est impossibilium. Cuius signum est, ꝙ cum homines consiliando perueniunt ad id quod est impossibile, desistunt quasi non valentes ultra progredi. Et ratio potest assignari: quia cum electiones referentur ad nostras actiones, & ea quæ per nos aguntur, sint possibilia, sequitur electiones esse possibilium, & per consequens consilium quod ad actionem ordinatur. Præterea ratio eligendi id quod est ad finem, est vt ex hoc possimus consequi finem: sed per impossibile nō possumus consequi aliquē finē: igitur. Apparet hoc

[margin: A 1.2.q.13 art.1.] *[margin: 6. Ethic.]* *[margin: Art.4.]* *[margin: Art.4.]* *[margin: Art.5.]*

hoc etiam manifestè ex processu rationis. Sic enim se habet medium (de quo est electio) ad finem, sicut conclusio, ad principium: sed conclusio impossibilis non sequitur ex principio possibili. Igitur uoluntas completa & efficax non est nisi de possibili, quod est bonum uolenti: licet voluntas incompleta & inefficax, quæ secundum aliquos dicitur uellcitas, possit esse de impossibili. quia. s. aliquis vellet, si esset possibile: sed electio nominat actum determinatum ad id quod est hic, & nunc agendum: ideo electio non potest esse impossibilium. ¶ Et quanuis in 3. Ethic. dicatur, quod sic se habet finis quo ad agibilia, sicut principia ad conclusiones. Non tamen sequitur quod sicut conclusio necessario deducitur, & sequitur ad principia; sic supposita uolitione finis ex necessitate sequatur electio, cum voluntas sit libera & indeterminata circa media, & posit cessare à volitione finis, & ea stante suspendere executionem. Intellectus autem non est liber circa assensum principiorum. Præterea sententia siue iudiciũ consilij, de rebus agendis est de contingentibus, in quibus conclusiones non sequuntur ex principijs necessarijs necessitate absoluta, sed necessitate solum ex conditione: ut si currit, mouetur: si dicatur ꝙ unum præeligitur alteri: quia in eo est aliqua ratio boni, quæ non est in alio. Vnde sequitur, ꝙ si duo sunt penitus æqualia, nulla poterit fieri electio. Et sic famelicus si habet cibum æqualiter appetibilem in diuersis locis secundum æqualem distantiam, non magis mouebitur ad unum, quam ad aliud, ut Buridanus dicit de Asino, inter duas auenas æquales, quod moreretur fame. Plato etiam assignans rationem quietis terræ in medio, sicut recitatur in 3. de Cælo, dicit, quod ideo quiescit: quia nõ est maior ratio, quare moueretur citius ad vnã partẽ, quam ad aliam: sed multo minus potest assignari ratio, quare plus eligeretur unum appetibile, quã aliud: nisi sit aliqua ratio boni plus in vno, quam in alio: & sic videtur quod electio fiat ex necessitate. Dicendũ ꝙ quantum ad irrationabilia, cum nõ conferant, non põt contingere. & si accideret, moueretur instinctu naturæ, & quæ non desicit in necessarijs. Quo ad homines verò nil prohibet. Quod si duo æqualia proponantur secundum unam considerationem, homo potest circa alterum illorum considerare aliquam conditionem, per quam magis emineat. & voluntas magis flectatur in ipsum, quam in aliud. Et eodem modo dicendum est de eo, ꝙ prima consideratione inuenitur minus, quia secundum aliam considerationem erit maius, saltem secundum iudicium eligentis. Vel potest dici quod uoluntas ex se ipsa potest se determinare.

art. 6. ad 1.

De Asino Buridani.

Ver. 7. *De consilio.*

A *1. 2. q. 14 art.*

CVm electio sequatur consilium de rebus agẽdis, in quibus magna inuenit incertitudo, cũ actiones sint circa singularia contingentia, quæ pp eorum varietatem incerta sunt. In reb. aũt dubijs & incertis ratio non profert iudiciũ absq; collatione & deliberatione, & ideo necessaria est inquisitio rationis ante iudicium de agendis, hæc inquisitio vocatur consilium. Consilium aũt propriè importat collationẽ siue cõparationẽ inter plura, prout & hos ipsum nomẽ sonat. dicitur. n. consiliũ quasi considiũ, eo ꝙ multi sedent ad simul conferendũ: & idem consiliũ in nobis importat discursum, & præsupponit incertitudinem sniæ siue iudicij apud consiliantẽ, licet apud aliquos sapientes aliqñ sint certissima: ideo illi ad electionem non egent inquisitione consilij, sed snia & iudicio, quod est terminus cõsilij. Et inquantum importat discursum, Deus non consiliatur: Ignorantis. n. est consiliari, & per inquisitionẽ uenire ad certitudinẽ. Attribuitur tñ Deo consiliũ ab Apostolo dicente: Qui operatur omnia ẽm consilium uoluntatis suæ pp certitudinẽ, quã habet de omnibus effectib. absq; omni discursu. Ea enim quæ dicuntur de Deo, accipienda sunt absq; omni defectu, qui inuenitur in nobis, sicut scientia sine discursu, & consilium absque dubitatione aut ignorantia. ¶ Ex prædictis patet, ꝙ consiliũ dupliciter accipitur. Vno modo pro inquisitione, collatione, seu discursu. Alio modo pro resolutione & sententia ipsius: unde dicimus, consiliũ habet: & dicit hoc, siue hæc est resolutio, & sententia cõsilij talis est. ¶ Cõsiliũ ẽm Grego. Nice. non est de fine, sed

Consilium dupliciter accipitur. art. 2.

sed de his quæ sunt ad finẽ, eo quòd rationes eorum quæ sunt ad finem, sumuntur ex fine. Principium autem non cadit sub cõclusione, sed in omni inquisitione oportet præsupponere principia: igitur de fine ut finis est, non est consilium, quanuis consilium possit haberi de aliquo fine, vt est medium ad alium finem: quia id quod est finis respectu quorundam, potest ordinari ad alium finem, sicut principium unius demonstrationis potest esse conclusio alterius. Consilium secundum Gregorium Nicenũ est de his quæ sunt, aut fieri possunt in nobis, aut ordinantur ad operationes humanas. Quia cum consilium sit aliquid magnum, eo quòd cognitio circa particularia contingentia non sit aliquid magnum, sicut cognitio uniuersalium & necessariorum: ideo consilium non appetitur per se, sed prout est utile ad operationes humanas nostras, uel aliorum. De factis enim aliorum consilium quærimus, ꝓ quanto sunt, sicut quodammodo vnum nobiscum, uel per unionem affectus, sicut amicus sollicitus est de his quę ad amicũ spectant, sicut de suis, & per modum instrumenti. Nam agens principale & instrumentale sunt quasi una causa, cum unũ agat propter alterum: sic dominus consiliatur de his quæ agenda sunt per seruũ. Et consultatio dicitur fieri de futuris euẽtibus, inquantum homines per futuros euentus cognitos diriguntur ad aliquid agendum uel uitandum erga se, uel alios eis aliquo modo coniunctos. In certis autem & manifestis non requiritur consiliũ, sed resolutio consilii. ¶ Consiliando autẽ & inquirendo oportet procedere ex aliquo principio, si principium est prius in esse, sicut in cognitione. Non est processus resolutorius, sed magis compositiuus: quia processus quo proceditur à causis ad effectus, est compositiuus, eo quòd causæ sunt simpliciores effectib. Si autem principium quod est prius cognitione, est posterius in esse, sicut finis qui est prior in intentione, & posterior in executione, est processus resolutorius: vtpote cum de effectibus compositis iudicamus resoluendo in causas simplices. Vnde Philosophus dicit, ꝗ ille qui consiliatur, videtur quærere & resoluere. Et sic oportet dicere, ꝗ inquisitio consilij est resolutiua, incipiẽdo, s. ab eo quod in futurũ intenditur, donec perueniatur ad id quod statim agendum est. Et prius quærendum est quid conueniat ad ducendum in finem. Cum ergo consilium sit de operibus, & ratio operum accipiatur ex fine, sequitur ꝗ ordo ratiocinandi est contrarius siue oppositus ordini operandi, qui incipit à medijs, & ordo ratiocinandi à fine. ¶ Ex prædictis patet, quòd in inquisitione cõsilii nõ est processus in infinitũ, sed ipsa inquisitio est finita ex duplici parte scilicet principii & termini. Accipitur enim in inquisitione consilii duplex principiũ. Vnũ ex ipso genere agibiliũ, & hoc est finis de quo nõ est consilium, sed præsupponitur cõsilio, vt dictũ est. Aliud autem principiũ est quasi ex alio genere sumptum, sicut in scientiis subalternatis vna sciẽtia supponit aliqua ab alia, de quibus non inquirit. huiusmodi autem principia quę in inquisitione consilii supponuntur, sunt quæcunq; per sensum accepta. s. quòd sit panis, ꝗ sit ferrum, & quæcunque sunt per aliquam scientiam speculatiuam vel practicam in vniuersali cognita, sicut ꝗ Mœchari est a Deo prohibitũ, & quòd homo nõ potest viuere nisi nutriatur nutrimento conuenienti, & de his non inquirit consiliator. Terminus autem inquisitionis consilii est id quod est in potestate nostra, vt statim faciamus. sicut enim finis habet rationem principii, ita id quod agitur propter finem, habet rationem conclusionis: vnde id quod est primo agendum, habet rationem vltimæ conclusionis, ad quam inquisitio consilii terminatur. Nihil enim prohibet consilium in potentia in infinitum esse secundum quod infinita occurrere possunt consilio inquirenda. Singularia enim non sunt infinita actu, sed bene in potentia. Nec obstat ꝗ in singularibus contingentibus nõ possit esse aliquid certi simpliciter, tamen bene vt nunc. Necessariũ enim est Sortem sedere dum sedet. Et quãuis humana actio possit impediri, non tamen semper habet impedimentum: ideo non oportet semper consiliari de impedimento tollendo.

Cõsultatio est, de futuris.

In consiliãdo duplex processus.

3. Ethic.

Duplex principiũ consilij.

Ver. 8. *De vsu*

VSus est actus voluntatis, quo applicat rem aliquam, aut potentia ad opera-

1.2.q.16 art. 1.2. art.4. 11.De Tri. operationem. Vnde D. August. dicit: Vti, est assumere aliquid in facultatem voluntatis. Vsus sequitur electionem. Vnde Damasce. Post electionem voluntas impetũ facit operationem, & sic usus mediat inter electionem & executionem operis. Cum motio qua voluntas mouet ad exequendum quæ dicitur vsus, sequatur electionem. Non est tamen inconueniens q̃ vsus vnius præcedat electionem alterius. Cum autem uti sit applicare principium electionis ad actionem, sicut motum appetitiuum ad aliquid appetendum, quod fit in consensu, & aliquid applicare in ordine ad alterum non sit nisi eius qui habet super illud arbitrium siue dominiũ, quod nõ est nisi eius qui scit referre aliquid ad alterũ, quod pertinet ad rationem. Et ideo solum animal rationale consentit & vtitur. Ideo D. August. In libr. 83.q. Vti nihil potest nisi animal quod est rationis particeps. ¶ Differunt autem vti & frui: *Differentia inter usum & fruitioné.* quia frui importat absolutè motũ appetitus in appetibile siue in vltimũ finé. Vti vero importat motũ appetitus in ordine ad alterũ. Si cõparétur ergo uti & frui in ordine ad obiecta, frui est melius quam uti. quia illud quod est absolute acceptabile, est melius, quam id quod est acceptabile in ordine ad alterum. Sed si comparentur, quantum ad vim apprehensiuã præcedenté, maior nobilitas requiritur ex parte vsus. Quia ordinare aliquid ad alterum est rationis: apprehendere auté aliquid absolute est sensus. Et quãuis animalia bruta per sua membra aliquid agant, hoc faciunt instinctu naturæ, nõ quod cognoscat ordinem membrorũ ad illas operationes, vnde non dicũtur propriè applicare mẽbra, nec vti mẽbris.

§.6. *De imperio & actibus imperatis.*

A 1.2.q.17 ACtus humani dicuntur imperati ab imperio, imperium auté est actus rationis præsupposito actu uoluntatis. Ad cuius euidentiã, sciendum est q̃ actus uoluntatis & intellectus supra se inuicem possunt ferri: quia intellectus ratiocinatur de uolendo, & uoluntas vult intellectum ratiocinari de actu suo. Et aliquando contingit quòd actus rationis siue intellectus præuenit actum uoluntatis, sicut cum præsentat & ostendit ei finem. Et aliquando actus uoluntatis præuenit actum intellectus. s. cum ostenso fine uoluntati, voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & consiliandum de illis in illa præuentione actuum virtus prioris actus remanet in actu sequenti. Et sic ex ostensione finis quem intellectus facit voluntati remanet in uoluntate virtus ad mouendum intellectum, ad perquirenda media: quibus præsentatis, si non est nisi vnum, uoluntas consentit: si duo voluntas eligit. Ex vi illius consensus, siue electionis si sit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intimandum siue denunciãdum ei, hoc est tibi faciendũ: fac ergo hoc. Ille actus intellectus uocatur imperium, quod potest sic definiri: Imperium est actus rationis ordinantis & mouẽtis, ac necessitãtis uoluntatem ad aliquod particulare faciendum supposito actu ipsius voluntatis, *Imperiũ in moralibus q̃d sit.* scilicet consensu siue electione efficaci, in cuius uirtute intellectus mouet per imperium voluntaté, ad exercitium actus. Sed cum hæc motio fiat ab intellectu, non uirtute propria, sed virtute voluntatis, proprie loquendo, uoluntas mouet & necessitat seipsam quo ad exercitium. Et sic imperare proprie dictũ non est mouere quocunq; modo, sed cũ quadam intimatione denunciatiua & motione effectiua. Vnde sequit̃ quod non conuenit brutis. licet. n. *art.2.* in brutis vis appetitiua moueat membra, non tamen cum intimatione & denunciatione: ideo non est proprie imperatiua. Et licet in brutis corpus habeat vnde obediat, anima tamen non habet unde imperet: quia non habet unde ordinet. Et ideo impetus in eis ad opus cum fiat ex instinctu naturæ, non habet rationem imperii, *art.3.* sicut in hominibus, qui faciunt impetum per ordinationem rationis. Et quia impetus ad operationé præcedit usum, cum per imperium fiat impetus ad operationem. Imperiũ enim natura est prius, quam imperio obediatur: & aliquando etiam prius tempore. Imperium tamen, vt dictum est, sequitur electionem vel consensum: & sic mediat inter duos actus volũtatis scilicet inter electionem uel consensum & vsum. *Imperiũ & actus imperatus sunt unus actus.* ¶ Notandum præterea, quòd imperium & actus imperatus sunt simpliciter unus actus humanus, quia secundum Philosophum vbi est unum propter alterum ibi est

est vnum tantum: sed actus imperatus nõ est nisi propter imperium: igitur non est nisi vnum simpliciter. Ad cuius euidentiã sciendum est, quod nõ est inconueniens, ꝙ aliqua sint mala secundum quid, & sint vnum simpliciter. Et aliqua sint multa simpliciter, & vnum ſm quid. Quinimo omnia multa sunt vnum secundum quid, vt dicit D. Dion. Vnum autem cum conuertatur cum ente, vtrunq; eodem modo dicitur, scilicet simpliciter & secundũ quid. Ens vero simpliciter est substantia, sed ens secundum quid est accidens: ideo quæcunque sunt, vnum secundum substantiam, sunt simpliciter vnum, & multa secundum quid. Sicut totum in genere substantiæ compositum ex suis partibus integralibus vel essentialibus est vnũ simpliciter, vt domus & homo, partes vero sunt entia & substantiæ in toto. Quæ vero sunt diuersa secũdum substantiam, & vnum secundum accidens sunt multa simpliciter, & vnum secundum quid: vt multi homines sunt unus populus, & multi lapides vnus aceruus. Similiter multa indiuidua quæ sunt vnum genere vel specie, vt dictum est, sunt simpliciter multa, vnum secundum quid. nam esse vnum genere vel specie, est esse vnum secundum rationem. Sicut autem in genere rerum naturalium aliquod totum componitur ex materia & forma, vt homo qui est vnum ens naturale: ita etiam in actibus humanis actus inferioris potentię materialiter se habet ad actum superioris: inquantum inferior potentia agit in virtute superioris mouentis ipsum Sic enim actus mouentis primi se habet ad actum instrumenti. Vnde patet, quod imperium & actus imperatus sunt vnus actus humanus, sicut quoddam totum: sed secundum partes est multa. Actus vero diuersarum potentiarum ad inuicem non ordinati sunt simpliciter multa, & vnum secundum quid, pro quanto illæ potentiæ sunt in vno supposito.

Vb.li. c. de di.nõ. Vnum et multa sim pliciter, & secun dum quid quæ dicuntur.

Ver.1. *De actu voluntatis imperato.*

D *1.2.q.17 art.5.* INter actus imperatos numeratur actus voluntatis, non quidem primus actus voluntatis, cum sit ex instinctu naturæ aut superioris causæ. Nec etiam omnes actus voluntatis circa finem, sed solum sequentes electionem efficacem, à qua ratio sumit virtutem imperandi. Cum enim imperium nil aliud sit quam actus rationis ordinantis cum quadam motione ad agendum, & ratio ordinat de actibus sequentibus electionem efficacem cum quadam motione, & non de aliis præcedentibus electionem. Sequitur quod actus voluntatis qui sequitur electionem, vt vsus sit imperatus, & non præcedentes, cum ratio non possit mouere ad exercitium voluntatem nisi virtute electionis aut consensus. Dictum est autem post electionem vel consensum efficacem: quia diuus Augustinus dicit, Animus quando perfecte imperat sibi vt velit, iam vult: sed quod aliquando imperet & non velit, hoc contingit, quia non perfectè imperat. Imperfectũ ante imperium contingit ex inefficaci electione, quę ideo est inefficax, quia intellectus diuersis rationibus agitatur, fluctuat inter duo, ideo non sequitur efficax electio, aut cõsensus. Procedere etiam potest à libertate voluntatis, quæ cessare potest ab electione, maxime cum intellectus inter media quodam modo fluctuat. *8. Confess.*

¶ Si dicatur ꝙ ei soli conuenit imperare, cui conuenit imperium intelligere. sed voluntas cum sit cœca, nonintelligit: igitur & non põt imperare: Dicendum quod sicut in mẽbris corporalibus quodlibet mẽbrum operatur non sibi soli, sed toti corpori: ita in potentiis animæ. Nam intellectus intelligit non solum sibi, sed etiam ꝓ alijs potentiis, & singulariter pro voluntate quam habet dirigere: ideo operatur sibi ipsi actũ voluntatis, inquantum est intelligens & mouens. Imperium autem cũ necessitate mouet voluntatem quo ad exercitium, hoc facit in virtute voluntatis: & sic duplex est imperiũ, scilicet directiuum, & tale pertinet ad intellectum: & motiuum, & hoc pertinet ad voluntatem. *Imperiũ duplex.*

Ver.2. *De imperio actuum rationis.*

A *1.2.q.17 art.6.* CVm aũt ratio reflectatur supra se, vt dictum est, cõsequens est ꝙ sicut potest ordinare actus aliarũ potẽtiarum, ita etiã possit ordinare de actibus suis, & ex electione voluntatis virtutem mouendi & se necessitandi accipere: ergo actus intellectus subiacent imperio voluntatis quantũ ad exercitiũ actus, non tamen quantum

ad offensum: maxime circa principia quæ sunt naturaliter siue ex terminis nota. In aliis autem probabilibus mouere potest, vnde fides est ex pia affectione: & circa opiniones affectio voluntatis plurimű facit, & medio opinatiuo facit firmiter adhe rere, vel suspendere iudiciű. ¶ Resolutoriè ergo dicendű est, ꝙ quo ad primű actű rationis, qui est simpliciű apprehensio, volűtas non habet imperiű: quia talis actus est naturalis, vnde & pueri abstrahűt species intelligibiles, & admirantur secűdum Philosoph. Quo ad secundum vero in necessariis propositionibus, quo ad specificationem etiam non habet voluntas imperium stăte obiecto, licet bene quo ad exercitiű: quia potest diuertere, & crca alia intellectum occupare. Quătum vero ad tertium actum qui est ratiocinari & inquirere, habet voluntas potestaté imperandi. Nec est inconueniés quod ratio imperet sibi ipsi, sicut nő incőuenit quod voluntas moueat & necessitet se ipsam. vtraque enim potentia reflectitur super seipsam, & super actum alterius, & ex vno tendit in aliud.

Simplicium apprahĕsio imperari non pŏt.

Ver. 3. *De Imperio actuum appetitus sensitiui.*

B

1.2.q.27 ar.7.et 2 p.q.81. artic.3.

ACtus etiam appetitus sensitiui subiacent imperio rationis, & obediunt ei. Vnde Gregorius Nicenus dicit, quod obediens rationi diuiditur in duo, s. desideratiuű, & irascitiuum: hoc est in appetitű concupiscibilem & irascibilem, qui subiacent rŏni per hoc quod apprehensio fantasiæ & imaginationis, quæ est particularis, regulatur apprehensione rationis, quæ est uniuersalis: sicut virtus actiua particularis à virtute actiua vniuersali. Quia tamen alligantur organo corporeo, quod subiacet aliquib. qualitatibus quibus disponitur, sicut visio ex dispositione oculi per quam iuuatur & impeditur, & quia talis qualitas & dispositio corporis non subiacet imperio rationis: hinc est quod ex hac parte impeditur motus appetitus sensitiui, ne totaliter subdatur imperio rationis. Contingit etiam quandoque quod motus appetitus sensitiui subito concitantur ad apprehensionem imaginationis, vel sensus: & tunc illi motus sunt præter imperium a ratione; quanuis potuissent impediri à ratione si præuidisset. Et hoc modo qualitas præcedens non subiacet imperio: quia vel est ex natura, vel præcedéti motione, quæ statim quiescere non pŏt, sed qualitas consequens iudicium intellectus sequitur imperium rationis. Vnde Philo. dicit in j. Politico. ꝙ rŏ non præest irascibili & concupiscibili principatu despotico, q est dńi ad seruű: sed principatu regali, qui est liberorum, qui non totaliter subdűtur imperio.

Ver. 4. *De Imperio actuum sensuum.*

ACtus pariter sensuum non semper sunt in potestate nostra, eo quod ad apprehensionem sensuum exteriorum requiritur exterius sensibile præsens. Præsentia autem & absentia sensibilium non semper sunt in potestate nostra, igitur. Sed quando in potestate nostra est facere sensibile exterius præsens vel absens, tunc sésus exteriores subiacét libero arbitrio, cum voluerit, nisi sit impedimentum ex parte organi. Inter sensus exteriores, visus magis obedit imperio rationis ꝑpter palpebras quæ mouentur ad nutum, & per eas nő prestatur impedimentum obiectis præsentibus. Apprehensio autem imaginationis subiacet imperio rationis secundum modum virtutis vel debilitatis imaginatiuæ potentiæ. Quod enim homo non possit imaginari quæ ratio considerat, contingit ex hoc quod non sunt imaginabilia sicut spiritualia. C

Ver. 5. *De imperio appetitus naturalis & partis vegetatiuæ.*

ACtus appetitus naturalis qui non sequuntur apprehensionem, non subiacent imperio rationis: & per consequés, nec actus uegetatiuæ virtutis. V n̄ D. Grego. Nycenus dicit, quod id quod non persuadetur à ratione, est nutritiuum, generatiuum, & augmentatiuum. Et Christus Matth. 6. Nemo potest cogitando ad staturam suam addere cubitum vnum. Hoc autem est ex imperfectione virium & potentiarum vegetatiuæ, quæ non habent apprehensionem siue cognitionem propter earum materialitatem. Quanto enim aliquis actus est immaterialior, tanto nobilior, & magis subditur imperio rationis. Et quanuis anima sit in corpore sicut Deus in mundo, & ideo homo dicatur Microcosmus, hoc est minor mundus, quit dat esse toti corpori, sicut Deus műdo: non tamen omnes partes corporis subiacent

D *1.2.q.19 art.8.*

Homo quare dicatur Microcosmus.

subiacent animæ, sicut omnes partes mundi subiacent imperio Dei: quia similitudo non attenditur quantum ad omnia, cum anima non sit extra corpus, sicut Deus extra mundum, cum cœli cœlorũ eum capere non possint. Præterea Deus creauit mundum, & non anima corpus. Ideo non subiacet totaliter eius imperio sed attenditur similitudo quantum ad aliquid: quia sicut Deus mouet mundũ, sic anima corpus. Et quia actus appetitus naturalis & potentiarum uegetatiuæ non subiacent imperio rationis: ideo nec laus nec vituperium debetur illis.

E

Ver. 6. *De imperio membrorum.*

1.2.q.19 art. 9. MEmbra exteriora nisi impediant à dispositione corporis aut ab extrinseco, subiacent imperio rationis despoticè, hoc est, ex necessitate, sic ꝙ non possunt contradicere neq; resistere. Vnde D. *8. Confes.* Aug. ait, Imperat animus vt moueatur manus, & tanta est facilitas vt uix à seruitio discernatur imperium. ¶ Notandum *14. de ci. Dei. c. 17* tamen ꝙ D. Aug. dicit, Hoc, ꝙ motus genitalium membrorum non semper obediat rationi, est ex pœna peccati, vt, s. anima suæ inobedientiæ ad Deum, in illo præcipuè membro pœnam patiatur, per qđ originale peccatum ad posteros traducitᷣ. Sed quia per peccatum primi parentis natura est sibi relicta subtracto supernaturali dono, quod ei diuinitus collatum erat: ideo considerandа est ratio naturalis quare motus hmõi membrorum specialiter *Libro de caus. mo. animal.* rationi nõ obediant. Aristoteles dicit inuoluntarios esse motus cordis & membri pudendi: quia. s. ex aliqua apprehensione huiusmodi membra commouentur, in quantum. s. intellectus & fantasia repræsentant aliqua ex quibus consequuntur passiones, ad quas consequitur motus horum membrorum. non enim tunc mouentur secundum rationis aut intellectus imperiũ, quia. s. ad motum horum mem*Membrũ genitale est quasi quoddam animal separatum.* brorum, requiritur aliqua alteratio naturalis, puta caliditas, aut aliqua alia, quæ alteratio non subiacet imperio rationis. Specialiter autem hoc accidit in duobus membris prædictis: quia vtrunque illorũ membrorum est quasi quoddam animal separatum, inquantum est principium vitæ, principium autem in virtute est totũ. Cor enim est principium sensuum: & ex membro genitali exit virtus seminalis, quæ est virtute totum animal. ideo habet proprios motus naturales: quia principia oportet esse naturalia, vt dictum est.

Ver. 7. *De circunstantiis humanorum Actuum*

QVum de integritate accidentiali humanorum actuum sint circunstantiæ: ideo de eis aliquid dicendum est. F *1.2.q. 7.* Ad cuius euidentiam supponendum est primo ꝙ quemadmodum res naturales specificantur & accipiũt speciem à forma, ita & actus naturales & humani recipiunt speciem & essentiã ab obiecto, sicut & actus sensuum, visus à colore, auditus à sono. Sic etiam actus humani, virtutum, s. & vitiorum. Temperantia à moderatione cibi & potus ac venereorum, iustitia à redditione debiti, furtum ab acceptione rei alienæ inuito domino. Secundum supponendum est, quod quemadmodum res naturales corporales habent aliqua accidentia conuenientia, quæ non sunt de essentia siue quidditate eorum, sunt tamen de perfectione eorum: homo enim habet quinque sensus exteriores, & actus illorũ, qui non sunt de essentia hominis: illis tñ sic perficitᷣ, quod absque illis non esset ꝑfectus perfectionibus sibi conuenientibus & debitis, & quolibet illorum deficiente homo esset deformis. Ita actus humani siue liberi, qui speciem & perfectionem essentialẽ accipiũt ab obiecto, ad perfectionẽ suã in esse moris, hoc est ad bonitatem seu laudabilitatẽ suã vltra perfectionẽ essentialẽ, hoc est vltra bonitatẽ obiecti: requirunt aliqua accidentia conuenientia, quæ vocantur circunstantiæ conueniẽtes, & sic ad hoc ꝙ aliquis actus humanus sit perfectus hoc est bonus moraliter, requiritur quod habeat nõ solũ obiectum bonũ & conueniens, sed etiam ꝙ habeat circũstãtias conuenientes, ita quod si vna desit, licet actus sit perfectus ex obiecto, & in genere naturæ, non tñ est ꝑfectus in genere moris, hoc est bonus siue laudabilis. Circunstantia ergo est conditio quæ est extra *Circunstãtiæ definitio.* substãtiam actus, & tamen attingit aliquo modo actum humanum, hoc est conuenit illi & perficit ipsum, accidentaliter tamẽ, s. in esse moris, cum sit extra substantiam,

siue essentiam ipsius sequitur quod circun stantię humanorum actuum dicuntur accidentia eorum. ¶ Sed notãdum est quod aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter. Vno modo quia inest ei, & sic albun dicitur accidens Sortis. Alio modo quod simul est cum eo, & in eodem subiecto, & sic dicitur quod album accidit medico: quia albedo & medicina conueniunt in eodem subiecto, s. Sorte medico & albo. Et per hunc modum circũstantiæ dicũtur accidentia humanorum actuum: quia sunt cum illis, & in eodem subiecto, s. agẽtes, quamuis non omnes sint subiectiue in actib. ipsius sicut albedo & musica in Sorte. ¶ Vlterius notandum est, quod accidẽs dicitur accidere accidenti propter conuenientiam in subiecto dupliciter. Vno modo secundum quod aliqua accidentia cõparantur ad vnum subiectum absque aliquo ordine, vt album & musicum in Sorte. Alio modo cũ aliquo ordine: quia subiectum recipit vnum accidẽs alio mediãte sicut substantia recipit qualitatẽ mediãte quantitate, albedinẽ mediãte superficie. Vtroque autem modo circunstantiæ se habẽt ad actum: nam aliquæ circunstantiæ ordinate pertinẽt ad agentẽ non mediante actu, puta locus, tempus, & cõditio personæ. Aliquæ uero mediante ipso actu, sicut modus agendi. ¶ Circunstantiæ à Philosopho numerantur octo, s. quis fecerit, quibus auxiliis siue instrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur siue propter quid fecerit, quo modo fecerit, quando fecerit. Et circa quid fecerit, quæ est vltima, quæ à Cicerone comprehenditur sub quid fecerit, & sic ẽm eum non sunt nisi septẽ: quæ hoc versu continentur, eius, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quo modo, quãdo. Ex his circũstãtijs tres sunt ex parte actus duæ circũstãtię contingunt actum per modum mẽsuræ, scilicet tempus & locus, siue vbi & quando. Vna vero contingit actũ p modum qualitatis, vt modus, s. fortiter vel remisse, tarde vel velociter. Ex parte effectus est vna, s. quid fecerit. Ex parte causæ finalis accipit alia, s. cur vel propter quid fecerit. Non ꝙ finis qui dat speciẽ actui, sit circunstãtia, sed aliquis finis adiunctus: sicut ꝙ fortis fortiter agat propter bonum fortitudinis non est circunstantia

3. *Ethic.*

Circunstantiæ quot sint.

Et ita intelligendum est in circunstantia ex parte effectus, s. quid fecerit, nam quod aliquis perfundens alium aqua, abluat ipsum, non est circunstantia, sed ꝙ infundendo infrigidet vel calefaciat, sanare, vel ægrotare faciat, hæc est circũstantia quid fecerit. Ex parte causę materialis siue obiecti, accipitur alia circunstantia, s. circa qd, non ꝙ illa conditio causæ, ex qua substantia actus pendet, dicatur circunstantia, sed aliqua cõditio adiuncta: sicut in obiecto furti, quod sit alienum, non dicitur circunstantia, sed ꝙ sit magnum vel paruum, dicitur circunstantia circa quid. Ex parte vero causæ principalis accipitur alia circunstantia, s. conditio personæ: non est tñ intelligendum, ꝙ conditio personæ quæ transit in vim obiecti, sit circunstantia, sed illa quæ non dat speciem actui. Ex parte vero causæ instrumentalis accipitur alia circunstantia, s. quibus auxiliis siue instrumentis: bonę autẽ vel malę non sunt circunstantię, sed consequũtur oẽs circunstantias vel defectus illarum. ∴ Quotiens ẽt non est circunstantia, cum non sit extra substantiam actus, sed iteratio substantiæ ipsius actus. Inter oẽs circunstantias ẽm Greg. Nicænum duæ sunt principalissimæ, s. cuius gratia agit. quę dicitur circunstantia finis, siue cur, aut propter quid: Et circunstantia ex parte effectus, s. quid est quod agitur. Philosophus vero dicit, ꝙ principales circunstantiæ sunt pp quid, & ea in quibus est operatio, per q̃ Philos. non intellexit tẽpus aut locum, sed ea quę adiunguntur actui, sed idem dicit cum Greg. Quia per hoc quod dicit ea in quibus est operatio intelligit id quod Greg. intelligit per circunstantiam qa est quod agitur, & sic non aduersantur. Cum ergo actuum humanorum obiectum sit finis circunstantia, quæ dicitur cuius gratia, sicut finis adiectus erit principalior: secũda vero est quæ attingit substantiã actus. Alię aũt circunstantiæ sunt magis vel minus principales, ẽm quod ad istas magis vel minus appropinquant. Nec obstat ꝙ accidẽtia videnť esse præter considerationem artis, cum nulla ars consideret id quod est per accidens, vt dicitur in 6. Matth. Quia non omnia accidentia se habent ad substantiam per accidens, sed sunt per se accidentia 3. *Ethic.*

eidentia,& tales ſunt circunſtãtiæ actuum humanorum in doctrina morali. Ideo sũt de eius conſideratione. Notandum inſuper, q licet circunſtantia manens circunſtantia non det ſpeciem actui, nec in eſſe naturæ, nec in eſſe moris. Tñ ſi una illarũ deficiat, ſpecies actus mutatur non quidẽ in eſſe naturæ, ſed moris: ſicut homo per hoc quod efficitur cęcus, non variatur eſſentialiter: aut ſi prius talis erat, & efficiatur videns vel audiens, non eſt alterius ſpeciei eſſentialis: ſed bene accidentalis, ſcilicet pulchri vel deformis: quia, ut Diu. Dion. ait, bonum eſt ex integra cauſa, & malum ex ſingularibus defectibus, & ſimiliter pulchritudo, &c. Sic in actibus humanis coniunctio uiri & mulieris eſt eiuſdem ſpeciei in eſſe naturæ, & idem effectus ſequitur ante matrimonium & poſt, tñ in eſſe moris ſunt actus diuerſi: quia ante matrimoniũ eſt actus malus, & poſt bonus, & ſic de aliis. Verum tamen ſi circunſtantia tranſeat in uim obiecti, tunc dat nouam ſpeciem moris actui, & actus ille qui eſt vnus in eſſe naturæ, erit plures in eſſe moris, & tot ſpecierũ quot circunſtantiæ tranſeunt in uim obiecti.

Circũſtãtia quando tranſeat ĩ uim obiecti.

¶ Dicitur aũt circunſtantia tranſire in uim obiecti, qñ reſpicit ſpecialem ordinẽ rationis, vel ſm rationem, uel contra. hoc manifeſtum eſt in his quæ habent ſpeciale præceptum vel prohibitionem, ut dare eleemoſynam pauperi propter pietatem naturalem, & ut præſeruetur a peccato mortali, eſt actus miſericordiæ ex obiecto, & ex parte finis eſt actus charitatis: & ſi fiat propter honorem Dei, erit religionis. Sic in malis accipere rem alienam, eſt actus malus ex obiecto & furtum. Sed accipere in loco ſacro, vel rem ſacram de loco non ſacro aut tẽpore ſacro, tempus & locus tranſeunt in vim obiecti, & conſtituunt actum ex obiecto malum in duabus ſpeciebus moris: hoc eſt, dat ei duas malitias ſiue deformitates aut de ordinationes. Sic accipiatur alienum ad adulterandum vel occidendũ circunſtantia, finis trahit ipſum ad adulteriũ uel homicidiũ. Circunſtantia quæ ex ſe non habet, nec reſpicit ſpecialẽ ordinationem rõnis in bono uel in malo, niſi p̄ſuppoſita aliqua alia cõditione, a qua actus hẽt ſpeciẽ boni uel mali, non mutat ſpeciem, licet aggrauet. ſicut tollere aliquid in magna uel parua quantitate, ex ſe non habet, nec reſpicit ſpecialem ordinem rationis, ſed eſt indifferens. Suppoſita tamen cõditione, p quã actus habet bonitatem, uel malitiam, ut in eleemoſyna & furto, dare uel tollere in magna quantitate, vel parua non diuerſificat actum in bonitate uel malitia, auget tamen bonitatem in eleemoſyna, & aggrauat peccatum in furto.

§.7. *De bonitate & malitia humanorum actuum.*

A

EX ſacris literis conſtat aliquos actus humanos eſſe bonos, & aliquos malos. De bonis habetur Matthæi 26. Vbi Iudas murmurabat contra Magdalenam, tanquam malefeciſſet: Chriſtus eã defendit dicens, Quid moleſti eſtis huic mulieri? bonum enim opus operata eſt in me, &c. Deinde prędixit eã pro illo remunerationem accepturã, cũ opus illud haberet bonũ obiectũ, & omnes circũſtantias reqſitas: Et ipſa in ſtatu uiæ, & in gratia. ergo meritoriũ. Et Gen. 4. dr̃, Reſpexit Deus ad Abel, & munera eius; ad Caim autem & munera eius non reſpexit. Ille reſpectus ad munera, nil aliud erat, q̃ acceptatio, & approbatio ſacrificii eius. Et Ionæ 3. Vidit Deus opera eorum, qa cõuerſi ſunt. Et Matt. 6. Sic luceat lux veſtra corã hoĩbus, vt videãt opa veſtra bona, & glorificent patrẽ veſtrum q in cœlis eſt. Et 1. Tim. 5. Vidua eligat̃ nõ minus ſexaginta annorũ, q̃ fuerit unius viri vxor, in operib. bonis teſtimoniũ habens. Et 1. Pet. 1. Vt in eo qđ detrahãt de uobis tanquã malefactoribus ex bonis operib. uos conſiderantes glorificẽt Deũ in die viſitationis. Et Ro. 2. Reddet vnicuiq; iuxta opera eius iis qui ſm patientiã boni operis gloriã & honorẽ. de malis operib. nõ eſt dubiũ ex eodẽ textu. Et Io. 2. Et dilexerunt homines magis tenebras q̃ lucẽ. Et aliis penẽ innumeris paſſibus, quos recitare prolixũ eſſet. ¶ Ex prædictis apparet q̃ deteſtabilis ſit error Lutheranorũ, qui non uerent̃ dicere q homo iuſtus in omni opere bono peccat, & q oẽ opus bonum eſt peccatum: ex quo ſequitur quòd Deus reſpicit, conſulit, approbat, & remunerat peccata, quod nullus vnquam ſanæ mẽtis affirmauit: nec obſtat

illud Esa.64. Vbi ait: Oēs iustitiæ nſæ tanquam pannus menstruatæ: quia intelligit de bonis operibus infectis malis circūstātijs, vt amplius dicet, cū agetur de merito: vel comparando eas ad iustitiam diuinā.

Ver. 1. *De origine bonitatis vel malitiæ humanorum actuum.*

B DE bono, & malo in actionibus oportet loqui proportionabiliter, sicut de bono & malo in rebus. In rebus autem in tantum aliquid habet de bono, inquātum habet de esse, siue inquantum est ens, quia ens, & bonum conuertuntur, & intantū aliquid est malum, inquantum deficit à plenitudine sui esse, siue ab esse sibi conuenienti secundum naturam suam, sicut ad plenitudinem esse humani requiritur, quòd sit compositum ex materia & forma, siue ex anima rationali & corpore, habens omnes potentias & instrumenta siue organa cognitionis, & motus conuenientis humanæ naturæ: vnde si aliquid horum deficiat homini, deficit illi aliquid de plenitudine sui esse: & per consequens de bonitate, & inquantum deficit à bonitate, dicitur malum. Sicut Sortes cæcus dicitur habere malum naturæ siue naturam deficientem. & si sit surdus amplius: & sic consequenter de aliis. Manet tamen essentialiter homo, sed deformis. Sic proportionabiliter dicendum est de actu humano, ad cuius esse plenitudinem requiritur primo ꝙ obiectum circa quod cadit, & per quod specificatur, sit bonū, hoc est conueniens dictamini rectæ rationis, siue ꝙ sit consultum, vel præceptum, vel laudabile, siue honestum. Requiritur pariter, quòd sit vestitus prædictis octo circunstantiis debitis. s. ꝙ conueniat personæ. Non enim omnibus omnia conueniunt, & ꝙ conueniat tempori, loco, &c. Cum autem actus habet, vt præmissum est, obiectum bonum, & omnes circunstantias prædictas debitas, dicitur bonus bonitate moris siue laudabilis. Cū vero habet obiectum malum, hoc est non conueniens, puta prohibitum, vel deest aliqua circunstantiarum prædictarum, est malus, & difformis, deordinatus, siue vituperabilis, cum bonum secundum D. Dion. sit ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus. Si uero plures

4. cap. de Diui. illo.

circunstantiæ deficiant, erit peior & tanto peior, quanto plures deficiunt. Erit tamen actus secundum substantiam ipsius, siue in quantum habet esse, vel est ens bonus bonitate naturæ, siue bonitate entitatiua, & transcendentali.

Ver. 2. *De bonitate vel malitia ex obiecto.*

MAlitiam prouenire actui ex obiecto testatur Oseas dicens: Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt, sed homo fit abominabilis Deo propter malitiam suæ operationis, & placidus siue gratus, & acceptus ex bonitate suę operationis: ergo bonitas uel malitia operationis suæ est secundū obiecta. Sicut enim in naturalibus prima bonitas prouenit ex forma quę dat speciē: sic in actibus moralibus prima bonitas moralis prouenit ex obiecto conuenienti à quo recipit speciē, sicut motus à termino: & hæc bonitas dicitur bonitas generis moris, genere ꝓ specie accepto: prout dicitur humanum genus: & quando actus habet hanc bonitatem obiectiuam, siue ex obiecto, dicitur bonus ex genere, ut dare eleemosynam: & quando habet obiectum malum, dicitur malus ex genere, vt accipere rem alienam inuito domino. Et quanuis res exteriores quæ sunt obiecta actuum, sint seipsis bonæ: non tamen semper habent debitā proportionem siue conuenientiā ad hāc vel hanc actionem, siue ad operanté ſm dictamen rectæ rationis. Ideo inquantum considerātur ut obiecta talium actionum uel agentium non habent rationem boni: Et ita proportio actionis inter obiectum & rationem siue dictamen eius est causa, vel ratio bonitatis uel malitię ipsius: quia secundum D. Diony. 4. ca. de Diui. no. Bonum hominis est secundum rationem esse: malum autem, quod est præter uel cōtra. Ex quo patet, quòd ratio est principium humanorum & moralium actuum.

¶Sed differentia est inter actus ex genere suo, siue ex obiecto bono: & actus ex genere, siue ex obiecto malo: quia actus malus ex genere siue ex obiecto per quascunque circunstantias bonas non potest effici bonus, cum essentialiter & intrinsecè sit malus, manente prohibitione obiecti: vt blasphemare & adulterare, furari & facere contra aliquā legem humanam, manen-

C *Oseæ 9.* *1. 2. q. 18 art. 2.*

1. 2. q. 10 ar. 1. ad 3

Act⁹ malus ex genere non pōt effici bonus bene tamen ecōuerso.

nente obligatione legis. Sed actus ex genere bonus, per vnam malam circunstantiam potest vitiari, cum bonum sit ex integra causa. Verum in his quæ lege humana sunt prohibita, potest fieri continuatio actus, & in continuatione potest prohibitio cessare, vel etiam in his quæ sunt prohibita iure naturali: stante eodé obiecto materiali actus in specie naturæ, obiectum potest formaliter mutari, & sic idem actus in esse naturæ erit bonus, & malus successiue: sicut si in continuatione coniunctionis soluti, & solutæ interueniat consensus matrimonij, & in cótinuatione acceptionis rei alienæ ipsa detur, & accipiens efficiatur dominus: Prius erat furtum, postea vero non: manente tamen actu, & obiecto prohibito, actus est essentialiter & intrinsece malus, & non potest bene fieri.

Ver.3. *De bonitate & malitia ex circunstantijs.*

D. 1.2.q.18 ar.3.et 4 BOnitas vel malitia secundario & extrinsecè conuenit actui ex circunstantijs, ut dictum est. Principaliter autem ex circunstantia finis, qui dat bonitaté actui circa obiectum indifferens, quod (nó est bonum neq; malum, siue ex se non habet conuenientiam uel disconuenientiam ad rationem, ut puta quia non est obiectum, consultú vel præceptum, aut prohibitum: vt iacere lapidem, ambulare, & alia huiusmodi, in quibus habet uerum, maxima D. Boetij in Topicis dicentis, cuius finis bonus est, ipsum quoq; bonum est: & cuius finis malus est, ipsum quoq; malum est. In his autem quæ non sunt indifferentia, sed sunt bona vel mala ex obiecto, finis malus adueniens actui bono ex obiecto vitiat. Et circunstantia finis adueniens actui malo ex obiecto nó bonificat neque rectificat ipsum. Vnde Apostolus Rom. 3. Et non ficut blasphemamur, & sicut quidam aiút nos dicere, faciamus mala ut ueniát bona, quorú damnatio iusta est. finis tamé bonus adueniens actui bono addit ad bonitatem obiecti. Et similiter finis malus adiúctus actui malo, addit ad malitiam, differéter tamé. qa cum finis referť ad actú exterioré, se habet vt circunstantia, cú accidat actui exteriori, quod ad talé vel talé finé ordinetur: & ideo bonitas finis comparata ad actum exteriorem, compræhenditur in bonitate circustátiarum, & eodem modo malitia, vt si quis mœchatur vt furetur. Furtum secundum dominum Caietanum est circunstantia. Si uero finis referatur ad actum interiorem uoluntatis, non est circunstantia, sed obiectú actus interioris. & ideo pertinet ad substátiam actus specificatiuè concurrens. Ad cuius euidentiam sciendú est quod actus dicuntur humani, inquantum sunt uoluntarij, ut dictum est: in uoluntario autem aliquando inuenitur duplex actus, scilicet actus interior & exterior, & vterque illorum habet obiectum suum. Finis autem proprie est obiectum uoluntatis. Obiectú autem actus exterioris est id circa quod actio exterior versatur. Sicut igitur actus exterior recipit speciem ex obiecto exteriori, circa quod versatur: sic actus interior volútatis recipit speciem à fine sicut à proprio obiecto: sed, ut dictum est, id quod se tenet ex parte voluntatis, se habet ut formale & principale ad id quod se tenet ex parte exterioris actus: quia voluntas vtitur membris ad agendum, sicut instrumentis: nec actus exteriores habent rationem moralitatis (hoc est laudis vel vituperij) nisi inquantum sunt voluntarij: ideo species actus humani formaliter & principaliter consideratur secúdum finem: materialiter auté secundum obiectum exterioris actus. Ideo Philosophus dicit, quod ille furatur ut mœchet, per se & proprie loquendo magis est adulter, quam fur. ¶ Nec obstat ꝙ id quod est per accidens, nó constituit speciem, sed accidit actui, quod ordinetur ad talé finem, igitur: quia licet accidat actui exteriori ordinari in talem finé: non tamen accidit interiori actui voluntatis, qui comportatur ad exterioré, sicut formale ad materiale. Et quáuis finis sit causa extrinseca debita, tamen proportio & relatio in ipsum finem inhæret actioni: & sic si actus exterior ordinetur ad diuersos fines disperatos, erit in diuersis speciebus moris disperatis: si uero ordinetur ad diuersos fines subordinatos, actus exterior erit in diuersis speciebus moris subordinatis, quarú vna continetur sub alia: vt si quis reddat depositum vt se tueatur ab inimicis, & vt facilius posset seruire Deo,

Ca.3.§.5

3. Ethic.

& honorare eum: sunt plures actus morales subordinati: & principalis est actus religionis, quæ versatur circa honorem Dei: quia quando finis est posterior: respondet vniuersali agenti, sicut victoria quę est vltimus finis exercitus, est finis intentus à summo duce ordinario huius aciei, vel illius est finis intentus ab aliquo ducum inferiorum. Sic est de fine voluntatis, quæ est vniuersale mouēs omnium aliarum potentiarum. Et ideo ipsæ potentiæ inferiores, & actus earum continentur & reducuntur ad actum voluntatis.

1.2.q.18 art.4. *Bonitas quadruplex.* ¶Ex pręmissis apparet quòd in actione humana quadruplex bonitas cōsiderari pōt. Prima est naturalis & entitatiua siue transcendentalis. Secunda bonitas ex obiecto quod dat speciem actui. Tertia bonitas est ex circunstantijs, quæ sunt accidentia quædam actui debita & proportionata. 1.2.q.19 art.2. ad 2. Aliquando tamen D.Tho. sub bonitate obiecti comprxhendit bonitatem circunstantiarum: dicit enim quod supposito quod voluntas sit boni, mala circunstātia potest eam facere malam: quia velle facere aliquid, quando non debet fieri seruatis alijs circunstantijs non est velle bonum. Et impossibile est aliquem uelle bonum, quando non debet, quia semper debet homo velle bonum, nisi forte per accidens. Quarta bonitas, quæ cōsiderari potest in actibus humanis est secundum finem, quasi ẜm habitudinem ad bonitatis causam. Nihil tamen prohibet actioni habenti vnam prędictarum bonitatum de esse aliam vel alias. Et ẜm hoc contingit, ꝙ actio est bona ẜm speciē vel circunstantias, & ordinare in finem malum, & econuerso. Non est tamen bona simpliciter: nisi oēs bonitates concurrant, cum (ut dictum est) bonum sit ex integra causa. Est tamen alia bonitas aduenieus, quæ dicitur meritoria, quæ est per gratiam, de qua postmodum dicetur, sine hac tamen actus moralis potest dici simpliciter bonus. Et quēadmodū dictū est de bonitate: sic proportionabiliter opposito modo dici pōt de malitia, hoc dēpto, ꝙ nulla est malitia entitatiua, cùm actus quantuncunq; malus sit in esse naturæ & entitatis, bonus.

Ver.4. *De indifferentia actuum humanorum secundum speciem.*

A 1.2.q.18 art.8. CVm actus humani accipiūt speciem ex obiecto, sequitur ꝙ si obiectū sit indifferens quo ad bonum vel malū (hoc est ẜm se nō cōueniat nec repugnet rationi) actus circa ipsum elicitus vel imperatus, erit indifferēs: hoc est nō erit bonus: neque malus, vt leuare festucam, iacere lapidē, ambulare, & alia huiusmodi. Vnde, D.Aug. dicit, ꝙ sunt quædā facta media, quæ possunt bono vel malo animo fieri, de quibus est temerariū iudicare. Nec obstat quod D.Aug. dicit malū esse priuationē boni, & ẜm Philo. priuatio & habitus sunt opposita immediata: quia duplex est. *Lib. de ser. do. in mon.* Priuatio quædā cōsistit in priuato esse hęc nihil relinquit de habitu, ut cæcitas & mors inter hanc priuationē & habitū non pōt esse aliquod medium circa proprium susceptibile. Alia est priuatio: q̄ cōsistit in priuari, sicut ægritudo est priuatio sanitatis, nō ꝙ tota sanitas sit sublata, sed qa est quasi uia ad totalē ablationē. Et iō cum talis priuatio aliquid relinquat: non semp est immediata cū opposito habitu, & hoc modo malū est priuatio boni. vt Simplicius dicit in libro Prædicamentorū: quia eo ꝙ malū non aufert totū bonū, sed aliquid relinquit: ideo potest esse aliquod mediū inter bonū, & malū. Nec oportet quod omnis finis, vel obiectū habeat aliquā bonitatē, vel malitiā moralem, quæ consideratur per comparationem & rationem, quamuis oporteat quod habeat aliquā bonitatem, vel malitiam, saltē naturalem & entitatiuam. Si dicatur quod omnis actus, vel habet debitā perfectionem bonitatis, & sic est bonus: vel aliquid deficit, & sic est malus: ergo nullus indifferens. Dicendum est, quod consequentia non ualet: quia nō quicquid habet actus, pertinet ad speciem eius: Vnde si in ratione suæ speciem non contineat quicquid pertinet ad plenitudinē bonitatis ipsius, non pp hoc est ex specie suæ malus vel bonus: sicut homo ẜm spēm suam non est virtuosus, neq; vitiosus. Et cū dicimus actū esse indifferentē, intelligimus ẜm suā spēm.

B Ver.5. *De indifferentia actuum secundū indiuiduum.*

1.2.q.18 ar.9. OMnis actus humanus secundum indiui-

diuiduum, siue in indiuiduo aut singulari, estbonus uel malus & nullus est indifferens: quia cum actus humanus nō solum habeat bonitatē ex obiecto, sed etiam ex circunstantiis & fine: Et omnis talis in indiuiduo existens habeat aliquā circūstātiam, per quam trahitur ad bonum uel ad malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberata procedens, si sit ordinatus in malum finem, est malus: si uero in bonum finem, est bonus, iuxta regulam D. Boetii; Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est, dū tamē non uitietur aliūde & per oppositū. Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Sed si sit ordinatus in finem indifferētē, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationē mali, cum sit ociosus. Vnde Christus Matt. 12. dicit: De omni uerbo otioso, quod locuti fuarint homines, reddent in die iudicii rationem. Eadem ratione de facto, quod dicitur otiosum secundum D. Greg. quando caret vtilitate rectitudinis, aut ratione iustæ necessitatis. ¶ Si dicatur, quod nulla species est, quæ non contineat, uel continere possit sub se aliquod indiuiduum: ergo si aliquis actus est indifferens secundum speciem aliquis actus indiuidualis sub illa specie cōtentus, poterit esse indifferens, cum indiuiduo conueniant omnia que conueniunt speciei. & species predicetur de indiuiduis. Negatur consequētia, quia aliqua bonitas conuenit actui in indiuiduo secundum se, siue inquantum indiuiduum est, qui non conuenit ei secundum speciem, puta bonitas circunstantiæ finis: & quantum ad illam prædicationem dici potest, quod hæc est uera, Deambulatio Sortis absolute considerata ut deambulatio, est indifferens secundum speciem, & sic idiuiduum prædicatur de omnibus, quæ conueniunt speciei: tamen deambulatio Sortis considerata, ut est Sortis non est indifferens, quēadmodum hęc est uera, Sortes est quantus secundum speciem. Sed hæc non est uera, Sortes est tantæ quantitatis secundum speciem: quia habere tantam quantitatem non conuenit speciei: nec omni contento sub tali specie: sed ex indiuiduatione materiæ, quæ est per hanc quantitatem. Vel dicendum, ꝙ aliquem actum esse indifferentem secundum speciem dupliciter potest intelligi. Vno modo sic, ꝙ ex sua specie debeatur ei ꝙ sit aliquod obiectum humani actus, ꝙ non possit ordinari ad bonum vel malum finem. Et hoc modo falsum est dicere, actum esse indifferentem ex specie sua. Alio modo potest intelligi actus indifferens ex specie sua, eo ꝙ ex sua specie non habet quod sit bonus vel malus, & sic est verum. Sicut homo ex sua specie non habet quod sit albus vel niger, vel tantæ quantitatis: conuenit enim homini indiuiduo non ex principiis speciei, sed ex principiis indiuiduationis vel accidens. ¶ Ex his infertur, ꝙ nullus habitus potest esse indifferens, cum causetur ex actibus indiuiduis. Nec obstat quod Philosophus de placidis & prodigijs dicit, quod non sunt mali, & tamen constant quod non sunt boni, cum recedant a virtute: quia Philosophus proprie nominat hominem malum, qui est alijs hominibus nociuus. Hic autem accipitur malum communiter ꝓ eo quod est rectæ rationi repugnans, & bonum quod est conueniens rationi: quia, vt dictum est, bonum hominis est ſm rōnē esse: & malum, præter vel contra rationem esse.

4. Ethic. Nullus habitus est indifferens

¶ Notandum etiam ꝙ sicut actus humanus in indiuiduo non potest esse indifferens quantum ad bonum vel malum morale: sic nec in existente in gratia pōt esse indifferens quantum ad meritum vel demeritum, modo habeat vsum rōnis: quia omnis actus humanus in existente in gratia est meritorius vel demeritorius: quia ex quo charitas actu vel virtute concurrit in actibus moraliter bonis virtute primi actus charitatis, per quem diligit Deū super omnia, & ordinat in eum se, & omnia sua bona præsentia vel futura: actus ille est gratus, & acceptus Deo, & dignus mercede: & per consequens meritorius. Vnde Genes. 4. dicitur, quod respexit Deus ad Abel, & munera eius. Si vero ponatur impedimentum vt puta mala circunstantia inanis gloriæ, aut aliqua alia, est venialis & demeritorius, & contra illud Apostol. Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Actꝰ autem eorum, qui sunt in

Nullus actus bonus in habente gratiam est indifferēs quā tum ad meritum vel demeritum.

gratia,& non habent vsum rationis, sunt extra genus moris, & per consequens extra genus meriti & demeriti, cum nō sint humani,neq; morales. Bonitas enim meritoria præsupponit moralem. Actus verò in existētibus in peccato mortali, possunt eē boni moraliter & ciuiliter laudabiles, qui tamen non sunt meritorii nec demeritorii respectu gloriæ aut pœnæ æternæ. Si quis enim existens in peccato mortali habituali, seruatis omnibus circunstātiis moralibus debitis, honoret patrem, uel det eleemosynam ex pietate naturali,vel subleuat eum qui submergitur, non meretur, neque peccat. Primum patet cum non sint in gratia, quæ est principium & fundamentum meriti,iuxta illud Aposto-
Rom.2. li:Gratia Dei vita æterna. Quòd autem non peccet mortaliter neque venialiter, probatur:quia omne peccatum, est actus malus:pdicti autē actus non sunt mali, cū habeant obiectum bonum, & omnes circunstantias morales debitas in esse. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis neque habitualis, imò nec secundum aliquos virtualis in vltimum finem supernaturalem, sed sufficit relatio aptitudinis, scilicet quòd sit aptus natus referri, & quod non referatur actualiter in finem malum,siue quod nō habeat aliquid repugnans rectæ rationi, vt in actibus prædictis: ergo exercens taliter opera prædicta non peccat, & per cōsequens actus est moraliter bonus, cū oē peccatum sit actus moraliter malus, cum sit contra dictamen rectæ rationis. ¶Nec obstat quod dicitur:Omne quod non est ex fide, peccatum est. Vbi Glo. Omnis vita infidelium peccatum est,cum non sit ex fide: quia Apostol. accepit ibi fidem pro conscientia: uel si accipiatur pro virtute fidei,illa negatio tenetur contrariè:
Rom.14. vt sit sensus: Omne quod est contra fidem uel conscientiam, peccatum est. Et ad Glos. illam quæ attribuitur D. Augustino,potest dupliciter responderi. Primo,quòd omnis uita infidelium, peccatum est,concomitanter, hoc est existit cū peccato scilicet infidelitatis: sed nō quòd quolibet actu peccet. Secundo, ꝙ omnis vita & actio infideliū ex infidelitate pro-
Exod. 1. cedēs,peccatum est. Vnde Apost. ad Tit.1. Coinquinatis & infidelibus nihil mundū est,sed inquinatæ sunt eorum mens & cōscientia. Multos tamē bonos actus faciūt, qui non procedunt ex infidelitate. Ideo obstetrices Hebræorum præseruantes filios masculos, non peccauerunt, licet essent idololatræ: eam ob rem ædificauit illis Deus domos. Nec tamen ex illa Glos. Rom.8. sequitur,quòd omnis vita fidelium, & existentium in gratia,sit meritoria: iuxta illud Apost. Scimus quoniam diligentibus Ibidem. Deum omnia cooperātur in bonum:quia aliter se habet fidelis ad bonum,& infidelis ad malum: nam in homine qui habet fidem formatam, nihil est damnationis æternę: iuxta illud Rom.8. Nihil ergo dānationis est iis, q sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant: sed bene damnationis tēporalis scilicet culpa venialis & reatus pœnæ temporalis,esse potest:sed in homine infideli & in infidelitate existente, est bonum naturæ: & ideo cum infidelis ex dictamine rationis facit aliquod bonum,non referēdo in malum finem,non peccat,licet opus eius nō sit meritorium:quia non est gratia informatum. Si dicatur quòd quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem,refert se & omnia opera sua futura in Deū, ratione cuius relationis cætera bona opera in gratia facta sunt meritoria,etiā si nō referant̄ actualiter pp illā relationem virtualē primi actus. Cū ergo infideles p actū infidelitatis suæ retulerint se, & omnia opera sua futura in idolū suū,sequit̄ ꝙ omnia opera sua sequētia,ēt si actualiter non referant̄,sunt demeritoria & peccata. Negat̄ cōsequentia, & ratio est: qa omnia bona opera ex se sunt ordinabilia in Deum. Ideo sufficit prima relatio vniuersalis,in qua virtualiter continēt̄ omnia bona opera futura in existente in gratia, sed opera bona ex se nō sunt referibilia in idolū,sed solum ex malitia referētis: & ideo ad hoc ꝙ sunt peccata,non sufficit relatio uirtualis vel habitualis,sed requiritur actualis, cum ex se sub illo fine non continean tur.

Ver.6. *De bonitate vel malitia actus interioris.* C

Bonitas vel malitia actus iterioris voluntatis pēdet primo ex obiecto suo. 3. *Ethic.* Vnde Philosophus dicit,quòd iustitia est 1.2.q.19 *art.1.*
secun-

secundum quam aliqui volunt iusta: & virtus est secundum quam aliqui volunt bona. Sed bona voluntas est illa quæ est secundum virtutem: ergo bonitas voluntatis est ex hoc, quod aliquis vult bonum. Non obstat quod actus aliarum potentiarum, & exteriores accipiant bonitatem ex circunstantiis, præcipue ex fine, sicut dictum est: quia finis est obiectum voluntatis, & non aliarum potentiarum aut actuum exteriorum: ideo omnes circunstantiæ requisitæ ingrediuntur obiectum actus interioris voluntatis. Quapropter Diu. Thom. dicit, quod supposito quòd voluntas sit boni nulla circunstantia, scilicet subsequens, potest facere malam. Et cum bonitas uoluntatis pédeat ex bonitate voliti, necesse est quòd pendeat ex intentione finis, qui est obiectum uoluntatis, & rõ uolendi ea quæ sunt ad finem. Si uero intentio finis consequitur actum uoluntatis existenté, puta si aliquis vellet aliquid facere, & postea referret in Deum: tũc prima bonitas uoluntatis non pendet ex intentione sequenti, nisi quatenus reiteratur actus: nec per malam intentionem finis sequentem deprauatur actus, qui præcessit, sed actus uoluntatis, qui iteratur est malus.

¶Cum autem obiectum proportionetur voluntati per rõnem, quia bonum intellectum est obiectum proportionatum uolũtati: sequitur quod bonitas uoluntatis eo modo pendet à rõne, quo pédet ab obiecto. Obiectum enim uoluntatis quod est bonum, & finis, non pertinent ad genus moris, nisi inquantum cadit sub ordine rationis. Ratio autem est primum principium formale intrinsecum humanorum actuũ: Igitur bonitas moris primo pendet à ratione. Et licet bonum sub rõne boni & appetibilis prius pertineat ad uoluntaté, quàm ad rationẽ, tñ bonum sub rõne ueri prius pertinet ad rationem. Et quanuis Philos. dicat, quod obiectum intellectus practici cõciliatiui eorum quæ sunt ad finem, sit verum conforme appetitui recto: quia circa media rectitudo rationis consistit in conformitate ad appetitum finis debiti: tamen ipse appetitus finis debiti præsupponit rectam apprehensionem de fine, quæ est per rationem. Et licet uoluntas moueat rationem secundum vnum *6. Ethic.* modum. s. quantum ad exercitium & effectiue: ratio tamen alio modo mouet volũtatem, s. formaliter & directiue, hoc est per præsentationem obiecti, & sic quãtum ad specificationem: ideo bonitas uoluntatis pendet à ratione in genere moris.

Ver.7. *De dependentia bonitatis a lege æterna.*

CVm in causis ordinatis effectus plus pédeat et procedat à prima causa, quàm secunda: quia secunda non agit, nisi in virtute primæ: & ratio humana, quæ est regula & mensura uoluntatis humanæ pendeat à lege æterna, quæ est ratio diuina & mensura rationis humanæ. Vnde Dauid dicit: Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? subiungit: Signatum est super nos lumé uultus tui domine. Quasi dicat: Lumine rationis, quod nobis ex lumine vultus tui prouenit, datũ est quod possumus cognoscere bona, & nrãm voluntatem regulare. ¶Ex quo sequitur, quod bonitas volũtatis humanæ magis pendet à lege æterna, quã à rõne humana: licet enim unius rei non sint plures mensuræ proximæ, tamen bene subordinatæ: & mensuram propriam oporteat esse homogeneã, hoc est eiusdem rationis, siue unius generis, cum intellectus & voluntas sint eiusdem rationis & generis: quia ambæ sunt potentiæ spirituales connexæ, supra se inuicem reflectentes: sed hoc non oportet in mensura remota. Lex enim æterna siue ratio diuina non est eiusdem rationis & generis cum voluntate humana. & quanuis lex æterna sit nobis ignota, secundũ quod est in méte diuina: innotescit tñ nobis per rationé naturalem, quæ ab ea deriuatur, vel per aliquam reuelationem. A *1.2.q.19 art.4.* *Psal.4.*

Ver.8. *De discordia voluntatis à conscientia erronea.*

VOluntas discordans à ratione etiã errante, est mala: quia ratio etiã errans siue iudicium practicum etiam erroneum est conscientia, quæ nihil aliud est quam applicatio scientiæ ad aliquem actum. Sed omnis uoluntas, quæ est contra conscientiam, est mala, iuxta illud: Omne quod nó est ex fide, peccatum est. vbi Glo. exponit, hoc est. Oẽ quod est contra consecientiam ædificat ad gehennam. Ex quo sequitur quod cõscientia obligat nó solũ quan- B *1.2.q.19 art.5.* *De ueri. q.17.art. 4.* *Rom.14.* *Conscientia errãs obligat.*

quando dictat quòd illud quod est malũ, non est faciẽdum, & quòd illud quod est bonũ, & sub præcepto, est faciendum: qa tunc non errat, sed etiam ligat quando errat. Et non tantum quando dictat opera indifferentia, uel etiam quæ sunt sub consilio, esse sub præcepto, & debere fieri sub pœna peccati mortalis: sed etiam quãdo dictat & iudicat quòd illud quod est peccatum mortale, est sub pręcepto, & de necessitate salutis faciendum sub pœna dãnationis ętemę. Cuius rõ est: quia volũtas se illi discordans quãtũ in se est, habet volitionẽ faciendi uel omittẽdi id quod est illicitum: quod facere uel omittere tenetur sub pœna damnationis æternæ: cum voluntas non possit ferri in obiectum, nisi præsentatum per rationem, & ratio præsentat quasi præceptum uel prohibitum lege ęterna: Ideo quantum est ex se, facit uel omittit, quod est contra legem æternam: ideo dicit Apostolus: Quĩ autem discernit si manducauerit, damnatus est: quia non ex fide, hoc est secundum conscientiam quam spreuit. & sic delinquit, proprio iudicio condemnatus. Voluntas ergo discordans à conscientia errante, est mala: quia vult malum, non quòd volitum sit malum secundum se, sed per accidens propter apprehensionẽ rationis: Ideo Philosop. dicit, quòd per se loquendo, inconueniens est non sequi rationem rectam, per accidens autem, non sequi rationẽ falsam siue errantem. Vnde dicendum est simpliciter quòd omnis voluntas discordans à ratione dictante sub peccato, siue recta siue errante, semper est mala. Licet enim iudicium rationis errantis non deriuetur à Deo, tamen ratio errans proponit iudicium, vt verum & a Deo (à quo est omnis veritas) deriuatum. Nec obstat quòd D. August. dicit: Præceptum inferioris potestatis non obligat, si contrarietur præcepto superioris potestatis: sed ratio errans est inferior potestas contraria legi æternę: igitur quia dictum illud habet locum, quando cognoscitur quòd inferior potestas, præcipit aliquid contra præceptum superioris. Tunc enim dicendum esset cum D. Petro: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sed si aliquis credat quòd præceptũ inferioris, puta Proconsulis, esset præceptum superioris, puta Imperatoris, contemnendo præceptum Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris. Similiter si homo cognosceret quòd ratio humana dictat contra præceptum Dei, non teneretur rationem sequi: sed tunc ratio non esset omnino & totaliter errans: sed quando ratio totaliter errãs proponit aliquid, ut præceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis & præceptum Dei: & reducitur illa malitia ad malitiam apprehensionis: quia ratio apprehendit aliquid mali, & sub ratione mali, prout contrariatur diuino præcepto, uel prout scandalum vel aliquid huiusmodi sequitur. & tunc ad talem speciem malitiæ reducitur talis mala voluntas.

Rom. 12 *ad Tit. 3.* *7. Ethic.* *Volũtas discordãs a ratione errante semper ẽ mala.* *Act. 5.*

Ver. 9. *De concordia uoluntatis cum ratione errante.*

Voluntas cõcordans cum ratione errante, non est semper bona: quia cum bonum sit ex integra causa, ad bonitatem voluntatis requiritur ꝙ velit illud quod vult sub ratione boni & propter bonum. Præterea voluntas occidentiũ Apostolos erat mala, ut notum est: & tamẽ concordabat cum ratione errante ipsorũ, secundũ illud Ioannis: Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequiũ præstare Deo. Et sic apparet quòd conscientia erronea non excusat, quando est error circa id quod quis scire tenetur. ut si ratio errãs dictat alicui quòd quis tenetur ire ad vxorem alterius, sicut quibusdã mulieribus Lutheranis nostri temporis, quæ habebant conscientiam dictantẽ ꝙ ipsæ quanuis vxoratæ, debebant se cõmunicare aliis a marito, si id peterẽt pro chãritate. Voluntas concordans huic rationi erranti, est mala, ex eo quod error iste ꝓcedit ex ignorantia legis Dei, quã scire tenetur. Si autẽ error sit inuincibilis, & causet inuolũtarium: vt sit ratio in hoc erret, vt credat aliquam mulierem submissam, quæ non est sua, esse vxorem suam, vt Iacob. & ea petente debitum cognoscit eã, quod non faceret si sciret non esse suam: tunc talis error causat inuoluntarium, & excusat a peccato, & sic uoluntas se cõfirmans illi conscientiæ erroneæ, nõ est mala. Nec ex præmissis sequitur quod sit dabilis

C 1. 2. q. 19 art. 6. *Ioan. 16.*

bilis aliquis casus in quo quis sit pplexus: quia licet quis discordans à ratione errante dictante de adulterando peccet, ac etiã se illi conformans, non tñ est perplexus: quia habet aliud remedium ad vitandum peccatum. Potest enim & debet conscientia deponere, q̃ si nolit, non est inconueniẽs q̃ aliquis ex culpa sua sit perplexus: quia sicut in syllogismis vno inconueniẽti dato, necesse est alia sequi: Ita enim in moralibus vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Non tamen potest simpliciter quis esse pplexus: quia potest & tenetur conscientiam erroneam deponere, nec illis credendum est qui se non posse illam deponere dicunt, & quod habeant conscientiam reflexã, quod sub pœna peccati mortalis non deponãt conscientiam dictantem de adulterio perpetrando: quia possunt suspendere actu volũtatis, quo facto, ratio naturali ordine quæ rit alia media, & cõsiliatur aliunde, ex syn deresi iuuãtur: & si recurrant ad Deum, illuminabit illos. Deus enim & natura non deficiunt in necessarijs, nisi ex culpa. Concordãs tamen cum conscientia errante in indifferentibus, non peccat.

Ver.10. *De ligamine conscientiæ, & præcepti prælati.*

D *De veri. q.17. Artic.5.* CVm cõscientia non liget nisi vi pręcepti diuini, vel secundum legẽ diuinã scriptã, vel secundũ legẽ naturæ inditam, sequitur q̃ ligamen cõscientiæ maius est, quam ligamẽ præcepti præfati: vnde cum præceptum diuinũ sit maius pręcepto prælati, sequitur q̃ ligamẽ cõscientiæ est maius eo. Et sic cõsciẽtia ligat, præcepto prælati in cõtrariũ existente. Licet enim prælato resistens ordinationi Dei resistat, & sic præcepto diuino, non tamen adeo propinque. Circa hoc tamen aduertendũ est, quia conscientia recta & erronea diuersimode se habent quantum ad uim obligatiuam. Cõscientia enim recta perfecte & simpliciter obligat contra prælati præceptum, simpliciter quidẽ, quia eius obligatio auferri non potest, cum sine peccato non possit deponi talis cõscientia. Perfecte autem, quia cõsciẽtia recta non solum hoc modo ligat, ut ille qui eam sequitur, peccatum nõ incurrat, sed etiam ut ille qui eã sequitur, sit immunis a peccato, quantumcunque prælati præceptũ sit in contrariũ. Sed conscientia erronea obligat contra præceptum pręlati indifferentibus secundum quid & imperfecte: quia non obligat in oẽm euentũ, sed sub cõditione suæ durationis. Põt enim, & debet quis talem conscientiam deponere. Imperfecte aũt quia ligat quãtum ad hoc q̃ ille qui eam sequitur, peccatum non incurrit. Non autem quantum ad hoc q̃ ille qui eam sequitur, peccatum euitet, cũ præceptum prælati habet contrarium: si tñ ad illud indifferens prælati præceptũ obliget, in tali casu peccat, si non faciat: quia contra consciẽtiã agit. Et si faciat, pariter peccat, quia prælato est inobediens. Magis autẽ peccat, si non facit conscientia durante, quod conscientia dictat, cum plus liget quam præceptum pręlati. Non enim per conscientiam erroneã soluitur ille qui vouit, ab his ad quæ bonum obedientiæ se extendit: nec iterum soluitur a ligamine conscientiæ propter obligationem voti: sed manet in eo contrariã obligatio: nec tñ est perplexus, quia potest & debet conscientiam illam deponere. Et quamuis subditus non habeat iudicare de præcepto prælati, habet tamen iudicare & discernere de impletione pręcepti corũ quæ ad ipsum spectãt: vnusquisque etiam actus suos examinare debet secundũ sciẽtiã quã habet à Deo, siue sit naturalis, siue acquisita, siue infusa: omnis enim homo debet sm rationem agere.

Ver.11 *De conformitate voluntatis humanæ ad diuinam.*

AD hoc quod voluntas hominis sit bona, oportet quod conformetur voluntati diuinæ: quia nihil est rectum nisi conformetur suę regulæ, cum vnũquodque in tantum sit rectum, inquantum attingit suam regulam & mensuram, sed voluntas diuina est regula, & mensura voluntatis humanæ: quia illud quod est primum in vnoquoque genere, est metrum mensura omnium illorum, quæ sunt illius generis: sed voluntas diuina est prima in genere voluntatum: igitur est regula. Vnde Glo. super illud Psal. Rectos decet collaudatio, dicit: Rectum cor habet, qui vult quod Deus vult. Igitur quicunq; habet uoluntatem repugnantem voluntati diuinæ E *12.q.19. art.10. De veri. q.23. art 7. & 8.*

Ps. 100. *Mat. 26.* *Voluntas hominis debet cōformari voluntati diuinæ in volito formali, sed non semper in materiali.*

ti diuinæ, non habet voluntatem rectam, & per consequens malam. Insuper Glo. super illud. Non adhæsit mihi cor prauū, dicit: Tortum cor habet, qui non uult. quæ Deus vult: sed quilibet tenetur cordis turpitudinem & prauitatem vitare: Igitur &c. Vlterius secundum Ciceroné, Amicorum est idem velle, & idem nolle. Postremo Christus fuit nobis datus in exemplum, regulam, & mensuram in omnibus actibus humanis. ¶ Sed Christus maxime virtuosus dicit. Non sicut ego volo, sed sicut tu. Igitur. Hæc argumenta sufficienter probant nos debere conformare uoluntatem nostram uoluntati diuinæ in volito formali. Sed an teneamur nos conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ in uolito materiali & particulari, est difficultas. Ad cuius euidentiam sciendum est primo, quod licet in Deo non sit nisi vna voluntas, qua omnia vult: tamen quia uolita & rationes volitorum secundum nostrum modum intelligendi sunt diuersa: ideo vnum dicimus volitum materiale, & aliud volitum formale. Volitum formale Dei dicitur bonum commune totius vniuersi, quod est apprehensum ab eo, qui est vniuersi factor & gubernator, hoc bonum commune, quod consistit in ordine totius vniuersi Deus principaliter vult: & omnia alia quæ vult, ordinat ad hoc bonum commune. Apprehēsio autē alicuius creaturæ particularis in Deo, est consideratio boni proportionati illi creaturę secundum suam naturam: & hoc uolitum dicitur materiale. ¶ Resolutio ergo huius materiæ est, quod nos tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ cognitæ in volito formali: nec esset recta voluntas alicuius hominis volentis aliquod bonum particulare, nisi referret in bonum commune, sicut in finem aliqua relatione, saltem aptitudinali. Velle enim aliquid sub ratione boni, est velle propter summum bonum, si ad ipsum sit ordinabile. Naturalis enim appetitus cuiuslibet partis ordinatur in bonum totius: & ex fine accipitur ratio volendi illud, quod est ad finem, siue medium: sed quia aliquid contingit esse bonum, secundum rationem vniuersalem, & non secundum particularem: quia pro conseruatione vitæ leonis, qui est pars vniuersi, bonū est quod occidatur asinus, & detur illi in cibum, quod tamen non est bonum asino, hoc est contingit in voluntariis. Ideo contingit quod aliqua voluntas, volens aliquid secundum rationem particularē consideratum, quod Deus non uult secundum rationem vniuersalem consideratum, est bona. Vnde Diuus Augustinus in Enchir. capit. 11. dicit, quòd bonus filius bona voluntate vult patrem viuere, quem Deus vult mori. Ideo Apostolus dicebat; Cupio dissolui & esse cum Christo; *Philip. 8* & tamen Deus hoc non volebat. undę subditur: Scio autem quod manebo propter uos. & sic placebat D. Paulo dissolui & esse cum Christo, tanquam bonum sibi & contrarium in ordine ad bonum cōmune, & finem uniuersalem. Ideo dicendum est de D. uirgine, quæ dolebat & tristabatur de morte Christi, secundum unam rationem, & secundum aliam uolebat: Sic & Christus, unde dicebat: Transeat a me calix iste. uerumtamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. *Matt. 26* & tamen sciebat Deum uelle eum mori. Hinc est quod possunt esse diuersæ & oppositæ uoluntates diuersorum hominum, imo etiam unius circa opposita bona, prout sub diuersis rationibus uolunt hoc esse uel non esse. Iudex enim iuste uult latronem mori, eo quod nocet reipublicæ, quem uxor iuste uult uiuere, quia utilis sibi: & ideo non est semper necesse uoluntatem nostram conformari uoluntati diuinæ in uolito materiali. siue in particulari. ¶ Sed quando, & quando non, inquirendum est.

Quando voluntas humana debet cōformari diuinæ in volito materiali.

Ad huiusmodi autem clariorem notitiam supponenda sunt quatuor. Primo quod nemo tenetur ad impossibile. Vnde Diuus Hieronymus dicit: Si quis dixerit Deū præcepisse impossibile, anathema sit. Iō Christus dicit, iugum meum suaue est, & onus meum leue.

Et D. Ioannes: Mandata eius grauia *Matt. 11* non sunt, Ex quo sequitur quod nullus *1. Ioan. 5* tenetur conformare uoluntatem suam uoluntati diuinæ per æquiparantiam, siue secundum modum tendendi in obiectum ita intense aut secundum conatum, sed solum tenemur conformare per imita-

imitationé quemadmodum voluntas veri obedientis conformatur voluntati præcipientis. Secundo præsupponendum est ꝙ cum voluntas non possit ferri in incognitum, nullus obligatur, nisi ad cognita, & per intellectum præsentata. Et per consequens non tenetur se conformare voluntati diuinæ, siue in volito materiali siue formali, nisi illam cognoscat vel cognoscere possit, & teneatur. Tertio supponendum est quod non est necesse quemlibet conformare uoluntatem suam uoluntati diuinæ in omni volito etiam cognito, eo ꝙ Deus multa vult, saltem uoluntate beneplaciti, quæ prohibuit nobis ille velle vt peccata. Quarto supponendum est ꝙ tenemur conformare voluntatem nr̃am voluntati diuinæ, quantum ad vtrunque volitum, s. materiale & formale. In his solum, de quibus nobis constat, & notum est Deum velle nos conformari sibi: cuius ratio duplex assignari pōt. Prima rō est, quia voluntas diuina, est regula voluntatis humanæ, in hoc quod vult eam aliquid velle, cum in habentibus cognitionem & libertatem unum non regulet aliud, nisi quatenus proponit vel imponit quod & qualiter agat. Vnde sequitur ꝙ voluntas diuina non est regula voluntatis humanæ, nisi per hoc quod proponit ei quod & qualiter velit. cũ ꝑ alia quæ Deus vult, propter quantumcũque causam vel finem velit, non regulat uoluntatem humanam. nisi indicet ei quod vult eam id velle. Sed si ipse Deus velit nos aliquid velle, voluntas nostra regulatur illa volitione: vult enim filium velle vitam patris, & tamen ipse vult patrem mori. Vnde Anselmus in libro de libero arbitrio: ca. 6. dicit: Nulla est iusta voluntas, nisi quæ vult illud ꝙ Deus vult illam velle. Voluntas autem diuina nobis innotescit per præcepta & prohibitiones, & per consilia & reuelationes, quæ sunt signa uoluntatis antecedentis. Et sic tenemur velle quæ Deus præcepit, & nolle quæ prohibet. Quod autem consulit, non tenemur velle, quia hoc nostro reliquit arbitrio. Non enim per hoc quod consulit virginitatem, innotescit nobis quod pręcipiat siue velit nos velle absolute & necessario: sed quod expedientius est ad profectum, & nostrum commodum. Idem est de his quæ Deus vult nos velle, voluntate consequente, siue beneplaciti, si innotescat per exterioré & sufficienté reuelationem, & per euidentem interiorem inspirationé, ꝙ Deus velit nos illa velle. Non enim apparet alius modus, per quem innotescat, ꝙ Deus velit nos talia velle: per operationem enim exteriorem in re existẽtem, vt cũ domus cõburitur, bene apparet ꝙ Deus vult domum comburi voluntate beneplaciti effectiua, & similiter in alijs bonis vel indifferentibus: & in malis vult solum voluntate ꝑmissiua. Non tñ per illam operationem, quam efficit vel permittit, innotescit nobis quòd Deus velit nos illa velle: imò ex præceptis datis in sacris literis, & de re naturæ apparet oppositum. Quapropter uidens domum suam vel proximi comburi, non tenetur velle, imo tenetur occurrere & impedire propter bonum proprium vel proximi, & filius curam gerere patris infirmi, & maritus impedire, ne uxor committat adulterium, vel ne Sortes occidat eum, quem occideret, si non impediretur. Secunda ratio, quia idem probatur ex posteriori: quia subditus non tenetur conformare uoluntatem suam uoluntati prælati de aliquo faciendo, nisi prælatus illud ei notificet, cũ promulgatio sit de ratione legis. Quod autem non teneamur velle ea quæ fiunt uoluntate beneplaciti, sub pœna peccati, probat Durandus. Et assumit hoc volitum, scilicet damnationem patris. nõ tenetur filius illam velle ex natura rei: quia si sic, teneretur eam velle, etiam si Deus nollet. Non tenetur etiam ex præcepto Dei, qui habet ex præcepto charitatis & naturæ velle oppositum: nec uisum est aliquando Deum præcepta contraria dedisse, cum Deus non destruat ordinem naturæ aut charitatis: & sic hoc fieri non potest de potentia ordinata. Ex præmissis solnuntur multa argumenta, & patet quod Deus non potest de potentia ordinata alicui reuelare damnationem suam, & si reuelet, non tenetur eam velle, quia cum non possit, esse siue peccato, teneretur velle peccatum: & sic Deus præciperet illi quod vellet peccatũ, quod est impossibile. secus esset de soli tormentis absque

1. senten. dist. 84. q. 2.

De verit. q. 23. ar. 1. ad 2. absque peccato. D. Tho. dicit ꝙ quanuis Deus de potentia absoluta possit alicui suam damnationem reuelare, non tñ hoc pót de potentia ordinata: quia talis reuelatio cogeret eum desperare. Et si alicui talis reuelatio fieret, non deberet intelligi secundum modum prophetiæ prædestinationis vel præscientiæ, hoc est ꝙ infallibiliter eueniret: sed per modum prophetiæ comminationis, quæ intelligitur supposita conditione demeritorum. Sed dato ꝙ esset intelligendum per modum præscientiæ, adhuc non teneretur ille, cui talis reuelatio fieret, velle suam damnationem absolute, sed ſm ordinem diuinæ iustitiæ, quo Deus vult persistentes & perseuerantes in peccato, damnari. Nó enim vult ex parte sua aliquem absolute dãnari, cum velit oés homines saluos fieri. 1. Tim. 2. sed ſm quod ex nobis est. Vnde illo posito: Velle suam damnationem non est conformare voluntatem suam voluntati diuinæ, sed voluntati peccati. Notandum tñ, ꝙ cum in patria omnes sancti uideant clare in singulis quæ vident, ordinem eorum, ad quem Deus circa ea vult: & ideo non solum formaliter, sed etiam materialiter in omnibus uolũtatem suam voluntati diuinæ conformant. Et sic si de potentia absoluta communicaret visionem claram suæ essentiæ Iudæ: Iudas videndo & uolendo suam damnationem futuram sub illo ordine, non tristaretur, forte Deo non concurrente. Non tamen teneretur eam uelle, & in hoc se conformare, sicut in omnibus alijs. In viatoribus autem qui non clare vident, motus voluntatis retardatur per vires inferiores ideo Deus non obligat eos sub pœna peccati, ad se conformandum illi in volito materiali, etiam si reuelet ordinem diuinæ prouidentiæ. Ideo sufficit non repugnare diuinæ ordinationi seu voluntati, Nec oportet gaudium de hoc experiri sicut Philosophus dicit de forti, ꝙ sufficit eum nó tristari in periculis mortis, quam uis non gaudeat. ¶ Si dicatur quod sic se habet intellectus humanus ad intellectum diuinum, sicut, voluntas humana ad voluntatem diuinam: ergo si homo tenetur conformare voluntatem suam volũtati diuinæ: ita etiam intellectum suum intellectui diuino. Et sic quandocunque assentiret falsò, peccaret: quia difformaret se intellectui diuino, qui est semper verus. Negatur consequentia, quia non est simile, cum voluntas sit libera & non intellectus: defectus enim intellectus non semper est in potestate nostra, sicut defectus voluntatis, cum aliquãdo organa sensuũ, à quorum actibus actus intellectus pendent, sint indisposita.

Ver. 12. *De bonitate actus exterioris.* A

Bonitas Actuum interiorum redũdat in exteriores: & econuerso. Ad cuius euidentiã supponendum est ꝙ duplex est bonitas, scilicet entitatiua siue transcédentalis, conueniens omnibus rebus, inq̃tum habent esse. Hæc bonitas in actibus humanis est ens absolutum, & de prædicamento qualitatis, & in tertia specie: est. n. operatio elicita vel imperata à voluntate, tanquam à causa mouente: & sic eius bonitas & entitas manifeste procedit & pendet à voluntate, cuius est effectus. Alia est bonitas moris siue moralis, cuius subiectũ est operatio humana, quæ pro formali & abstracto nihil aliud est, q̃ relatio quędam quæ dr̃ rectitudo siue couenientia operationis in attractione ad suã regulam. Regula auté humanorum actuum est ratio, ideo bonitas moralis consistit in debita proportione actuum humanorum ad rationem siue ad iudicium prudétiale, per quod regulantur & sequuntur rectam rationem, hoc est verum iudicium rationis practicæ. Vnde D. Dion. dicit: Bonum hominis est secundum rationem esse. Hęc autem proportio conuenit obiecto & circunstantijs ac fini, diuersimode tamen: & cum ex actu interiori & exteriori constituatur unus actus humanus, ut dictum est, sequitur ꝙ bonitas actus exterioris redũdat in interiorem, & econuerso, secundum quandam analogiam, ut primo sit in uno, & secundario ordine quodam in alio, ut sanitas in animali medicina & vrina. Sed videndum est cui primo conuenit. D. Thom. dicit quod actus exteriores possunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo secundum genus siue obiectum, quod dicitur materia debita, & secundum circunstantias in ipsis consideratas: sicut dare eleemosynam, & hæc bonitas

1. 2. q. 20

4. cap. de diuin. no.

1. 2. q. 20 art. 1.

nitas non deriuatur a voluntate, sed magis a ratione: quia prius non pendet a posteriori. Obiectum autem debitè circunstantionatum prius conueniens est rationi rectæ, & ordinatur per eam, cum voluntas procedit in actum, qui quandocunque intrinsece hoc est ex natura sua est bonus, vt dilectio Dei super omnia, & alij actus intrinsece boni: aliquando autem extrinsece, vt actus ex præcepto superioris, secundũ quod est in apprehensione. Et ideo si consideretur bonitas actus exterioris, secundum quod est in apprehensione & ordinatione rationis, prior est bonitas actus exterioris, quàm bonitas voluntatis. Et sic illa bonitas deriuatur ab obiecto apprehenso per rationem ad ipsam voluntatem. Sed si consideretur secundum quod est in executione operis, sequitur voluntatem, quæ est principium operatiuum eius. Et sic illa bonitas primo est in obiecto debitè circunstantionato, secundo in actu voluntatis, tertio in executione operis, siue in operatione actuali exteriori. & loquimur hic de prioritate naturæ. Alio modo actus exterior dicitur bonus per ordinem ad finem remotum, scilicet vltra obiectum, quod etiam habet rationem finis propinquus. Cum autem finis & bonum sint obiectum voluntatis, sequitur q bonitas vel malitia, quam habet actus exterior in ordine ad finem, per prius inueniatur in actu voluntatis, & per eam deriuetur ad actum exteriorem. Et quia bonitas finis per prius est in ratione, cum quemadmodum actus exterior ordinatur per ratioñe: ita & finis, aliàs actus non esset bonus. Ideo tam bonitas obiecti, quam finis, per prius conueniunt rationi tanquam primo principio immediate regulanti. Et bonitas finis, tanquam regula, conuenit voluntati & actui exteriori · primo tamen voluntati, deinde actui exteriori: bonitas vero obiecti regulati primo conuenit actui exteriori, deinde voluntati. ¶ Ex præmissis infertur, q nonnunquam sunt duæ bonitates in actu exteriori, scilicet, bonitas obiecti & finis. Non tamen semper, quia aliquando voluntas non ordinat actum eleemosynæ in vlteriorem finem. & tunc, tota bonitas pendet ex obiecto. Aliquando etiam uoluntas elicit actum indifferentẽ ex obiecto, & ordinat in bonum finem. Et tunc tota bonitas actus pendet ex fine. Sed sunt duæ bonitates uel malitiæ, quando actus exterior est bonus, uel malus ex obiecto, & ordinatur in alium bonum, uel malum finem: una tamen illarum pendet principaliter ex actu exteriori, & deriuatur siue redundat in voluntatem. alia principaliter pendet ex voluntate, & redundat in actum exteriorem. Sed in duabus primis casibus non est nisi vna bonitas in actu interiori & exteriori. ¶ Nec obstat quod idem accidens non potest esse in duobus subiectis: quod esset in dictis duobus casibus, si bonitas vnius actus deriuaretur ad alium: quia hoc verum esset si deriuaretur, sicut ex causa agente vni uocata: vt cum calidum calefacit, alius numero est calor in calefaciente, & calefacto. Secus si secundum analogiam, vt dictũ est de sanitate, quę est subiectiue in animali, & per redundantiam in urina tanquã in signo. Bonitas autem moralis subiectiue est in intellectu, & per redundantiã in voluntate & actu exteriori, sed diuersimode, vt dictum est.

Actuum exteriorũ & interiorum, quæ bonitas prior sit.

Ver. 13. *De additione bonitatis vel malitiæ ex actu exteriori.*

SI loquamur de bonitate vel malitia actus exterioris, quam habet ex fine, tunc actus exterior nihil addit ad bonitatem vel malitiam: quia bonitas vel malitia finis primo est in uoluntate, & ab ea reddant ad actum exteriorem: hoc autem intelligendum est nisi contingat voluntatem ex actu exteriori secundum se fieri meliorem in bonis, & peiorem in malis. Quod quidem tripliciter contingere potest. Vno modo secundũ numerũ, puta cum aliquis vult facere aliquid bono fine uel malo, & tunc non facit. Postmodum vult & facit, duplicatur actus uoluntatis. & sic sunt duo actus uoluntatis, moraliter boni uel mali. Alio modo secundum extensionem: puta cum aliquis uult facere aliquid bono fine uel malo, & propter impedimentum desistit: alius autem continuat motum voluntatis, quousque opere perficiatur. Manifestum est q hmõi uoluntas est diuturnior in bono uel malo, & secundum hoc melior uel peior

A 1.2.q.20 art.4.

peior. Tertio secundum intẽsionem, sunt enim quidam actus exteriores, qui inquã tũ sunt delectabiles vel pœnosi, nati sunt intendere vel remittere voluntatem, vt actus fornicationis & martyrij. Constat enim quod quando voluntas intensius tẽdit in bonum vel malum, tanto est melior uel peior. Si vero loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet ex obiecto, siue secundum materiam & diuersas circunstantias, sic comparatur ad voluntatem, vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatem vel malitiam voluntatis. Quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc, quod consequitur finem, vel attingit terminum: vnde nõ est perfecta voluntas, nisi quæ opportunitate data operetur. Si autem possibilitas desit uolunta te existente perfecta, defectus perfectionis, qui est ex defectu actus exterioris, est simpliciter inuoluntarius: inuoluntarium autem sicut non meretur pœnam uel præmium in operando: ita nil tollit de præmio vel pœna. si homo simpliciter inuolũtarie deficiat a faciendo bono vel malo.

Voluntas efficax et inefficax quid sit. 1.2.q.29 art.5.

¶ Ex præmissis patet quomodo voluntas est duplex, scilicet efficax & inefficax. Voluntas efficax dicitur perfecta: quia ea posita necessario sequitũ actus, secluso impedimẽto. Voluntas inefficax dicitur imperfecta: & qua posita non necessario sequitur actus, etiam secluso impedimẽto. Actus exterior addit bonitatem vel malitiam in volitione inefficaci, paulatim perficitur exeundo ad actum. & intelligendũ est de bonitate vel malitia essentiali: quia certum est, quod semper actus exterior addit bonitatem vel malitiam accidentalem: quia qui efficaciter vult in gratia facere bonum actũ & non potest, non gaudebit de actu bono exteriori, sicut ille q voluit & fecit: & eodem modo non patietur de malo. Nec tamẽ propter hoc sequitur ꝙ peccator non teneatur confiteri de peccato exteriori: nec ꝙ sufficiat dicere sacerdoti docto, ꝙ habuit voluntatẽ efficacẽ furti, adulterii, vel homicidii. Quia peccator tenetur in confessione clare manifestare peccata sua, sicut vulneratus ad mortem, dabet clare ostendere vulnera medico, siue chirurgo, vt possit facilius & perfectius curari. Si peccator propter medelam, verecundiam, humilitudinem, cautelam: vt sacerdos debitam punitentiã iniungere possit, ac scire an penitus teneatur ad restitutionem, & illam iniungere. (ad hæc enim sacramentalis confessio est instituta,) clare debet confiteri. Nec obstat pariter ꝙ actus sacramentorum in suscipiente disposito causent gatiam, & tamen sunt actus exteriores: quia sunt actus priuilegiati ex diuina institutione: nec addunt bonitatem vel malitiam ex opere operantis, sed ex opere operato, vt infra dicetur. Si dicatur quod hoc fauet hæresi Albaldini, qui dicebat quod homo non efficitur deterior operibus malis. Dicendum quod ille omnino negabat bonitatem & malitiam in operationibus exterioribus, quod longe est a proposito. Ad argumentum quod posset fieri de fornicatione & martyrio, patet ex dictis: quia illi actus dicuntur addere propter intentionem.

Ver. 14. *De additione bonitatis vel malitiæ per euentum.*

B *Euentus per se sequens addit ad bonitatẽ & malitiã.*

EVentus sequens aut est præcogitatus siue præuisus, aut non. Si primum, manifestũ est ꝙ addit ad bonitatẽ vel malitiam: cũ enim aliquis cogitat ꝙ ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit, ex hoc apparet ꝙ volũtas eius est magis deordinata, & sic euentus transit in vim obiecti. Si autem euentus sequens non sit præcognitus, distinguennum est, quia si euentus sequitur per se, & vt in pluribus: secundum hoc euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus. Manifestum est enim meliorem actum esse ex genere suo, ex quo possunt plura bona sequi: & peiorem, ex quo plura mala. Si vero per accidens, & vt in paucioribus, tunc euentus sequens non addit bonitatem vel malitiã super actum. Non enim datur iudicium de re aliqua, secundum quod est per accidens, sed solum secundum illud quod est de per se. Et sic euentus sequẽs non facit actum malum, qui prius erat bonus: neque bonum eum, qui prius erat malus. Puta si aliquis det eleemosynam propter Deum, & ille abutatur ad peccatum: nihil deperit ei, qui eleemosynã facit. Similiter si aliquis patienter ferat iniuriam sibi factam, nõ ꝑpter hoc excusatur ille qui fecit.

De ijs

Ver. 15. *De ijs quæ consequuntur bonitatem vel malitiam.*

C 1.2.q.21 *Rectitudo actus humani.* ACtum humanum propter bonitatē consequuntur tria, a quibus etiā denominatꝰ, scilicet rectitudo, laudabilitas & meritum: & actum malum, alia tria scilicet pecatum, vituperium & demeritum. Rectitudo prouenit ex eo quod est conformis rationi & legi æternæ. Et sic bonum in plus est quam rectum: quia bonum importat omnem operationem & omne ens. Rectum autem quod fit non formæ suæ regulæ: in his enim quæ aguntur per voluntatem humanā, regula proxima est humana ratio: regula vero suprema est lex æterna: a qua actus malus discordat, Ideo non est rectus, sed obliquus & deordinatus, ex quo habet rationē peccati, quod a D. Aug. dicitur esse dictum, factum, uel concupitum contra legem æternam. Laudabilitas est imputabilitas siue attributio boni. Et vituperium imputabilitas mali, & sic laudare aliquem, est imputare vel attribuere ei bonitatem: & vituperare, est ei imputare malū uel malitiam. Actus autē imputantur agendi, quādo sunt in potestate sua. Hoc autem est in omnibus actibus volūtatis, quia per uoluntatem homo habet dominium sui actus. Ideo Philosophus dicit quod opera virtutum sunt laudabilia: & opera cōtraria, hoc est vitiorum, sunt vituperabilia siue culpabilia. Meritum & demeritum dicitur in ordine ad retributionem quæ fit per iustitiam: retributio autem fit alicui ex eo quod agit in profectum vel nocumentum alterius. Est autem considerādum quod vnusquisq; in aliqua societate viuens, est pars siue membrum totius societatis. Quicunq; ergo agit aliquid in bonum vel malum alicuius existentis in aliqua societate siue communitate, redūdat in totam societatem, sicut quicunque lædit manum vel pedem, lædit hominem, & ideo cum aliquis agit in bonum vel malum alicuius particularis personæ viuentis i communitate, cadit ibi dupliciter ratio meriti vel demeriti vno modo, secundum ꝙ debetur ei retributio a singulari ꝑsona quam iuuat uel offendit. Alio modo secundum quod debetur ei retributio a toto collegio. Quando uero aliquis ordinat actum suum directe in bonum vel malum totius collegii, retributio debetꝰ ei primo a toto collegio, secundario vero ab omnibus collegii partibus. Cum autem aliquis agit in bonum vel malum proprium, etiam debetur ei retributio, in quantum scilicet hoc vergit in bonū vel malum collegii & cōmunitatis, cuius ipse est pars: licet non debeatur ei retributio, in quantū est bonum vel malum singularis personæ, quæ est eadem agenti, nisi forte a seipso secundum quandam similitudinem, prout est iustitia hominis ad seipsum. Sic igitur patet quod actus boni vel mali habent rationem rectitudinis & peccati, siue deordinationis secundum ordinem ad regulam; habent etiam rationem laudabilis vel culpabilis siue vituperabilis, secundum ꝙ sunt in potestate voluntatis: habent præterea rationem meriti vel demeriti, secundum rationem iustitię ad alterum. Quod autem actus humani habeant rationem meriti vel demeriti in ordine ad deum, inferius dicetur.

Margin notes: 22. cōtra Faustum. *Laudabilitas & vituperium.* — *Meritū & demeritum actus humani.*

§. 8. *De ijs quæ consequuntur actus intellectus & voluntatis.*

CVm omne agens finitum habens in se principium actiuum & passiuum in agendo repatiatur (recipit enim actionē suam) consequens est ꝙ potentia quæ agit, cū sit in determinata ad actus oppositos, ꝑ actus similes & frequentatos determineꝰ: quia per actū aliqua qualitas relinquitur in ea, per quam inclinatur ad similem actū, vt si intellectus assentiat alicui propositioni practico uel speculatiuæ, ille assensus relinquit in eo aliquam qualitatem inclinantem ad similem assensum: & si bis uel ter aut quater ītellectus reiteret illum assensum, illa prima qualitas inclinās similē actū intenditur: & per continuationem sic determinat intellectum, quod prompte, faciliter, & delectabiliter, & quasi quodā modo immobiliter assentiet illi propositioni. Et eodem modo experimur de actu voluntatis & appetitus sensitiui. Illam qualitatem remanentem ex actibus determinantē & inclinantē potētiam ad similes actus, vocāt morales dispositionē. Quæ licet sit incorruptibilis ex parte subiecti, scilicet intellectus & voluntas: quia tamen intellectus & volūtas, D 1.2.q.45

ac appetitus sensitiuus possunt recipere actum contrarium eiusdem conatus, siue actiuitatis aut maioris, illa qualitas præcedens corrumpetur, aut saltem diminuetur. Et similiter, dicendum est si per plures actus illa qualitas fuerit radicata vel intensa per contrarios actus diminuitur, & per similes imtenditur, siue magis vel intimius radicatur. Et cum per plurimos actus illa potentia fuerit exercitata & determinata ad prompte, faciliter, & delectabiliter, & quodãmodo immobiliter operandum similes actus, & difficiliter exeundum in actus contrarios, tunc cum ad prædictam perfectionem prædicta qualitas peruenerit, vocatur habitus, qui est qualitas de difficili mobilis, ex assuetudine causata, agens in modum naturæ, hoc est faciens promptè, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter operari, nisi impediatur. Ideo communiter dicitur, quod in repentinis cognoscitur habitus, & quod consuetudo est altera natura, & quòd difficile est assueta relinquere. Ex prædictis apparet quòd dispositio est qualitas de facili mobilis inclinans & determinans potentiam ad similes actus. Apparet etiam quòd eadem qualitas numero, quæ prius erat dispositio, fit habitus: sicut calor in aqua a principio est tepidus, & per continuationem actionis, ignis fit feruidus; & sic sunt idem essentialiter. Apparet etiam quòd habitus est determinatio potentiæ.

Habitus quid.

Dispositio quid sit, & quomodo fiat habitus.

Ver. 1. *De diffinitione & diuisione habitus.*

E VT quidditas habitus, de quo hic loquimur, perfectius intelligatur, considerãdnm est quod dicit Philosophus loquens de habitu corporis, quod habitus est dispositio perfecti ad optimum. Dicitur aũt vnumquodque perfectum, quod est dispositum secundum naturam. Optimum dicitur operatio eius. & in tertio Metha. dicit quod habitus est dispositio scilicet de difficili mobilis, vt dictũ est, secũdum quam aliquid bene vel male disponitur secundum se (hoc est secundum naturam) aut ad aliud (scilicet ad operationem.) Quæ quidem dispositio, quãdo est conueniens naturæ rei, dicitur bona: quando verò non est conueniens, dicitur mala. Per hæc Philosophus sufficienter dat intelligére quod duplex est habitus. Quidam est dispositio seu determinatio naturæ, secundũ esse bene vel male corporis vel animæ: vt sanitas, quę cõsistit in debita humorũ proportione, est habitus secundũ bene esse corporis: & infirmitas, quæ est qualitas predominãs, causans disproportionẽ humorũ, dicitur habitus secundum male esse, quæ est de difficili mobilis. Sanitas etiam est difficile mobilis, quia seclusa uolentia, nõ subito homo infirmatur, sed paulatim disponitur: & tãdem ultima dispositio in uirtute præcedẽtium causat habitum, sicut gutta cauat lapidem: quanuis aliqui hæc ignorantes arbitrentur sanitatẽ esse de facili mobilem, & per consequens non esse habitum. Secundum animam uero ad bene esse Theologi ponunt unum habitũ in essentia animæ, quem vocant gratiam gratum facientem, quæ perficit ipsam essentiam animæ, in qua est subiectiue, & facit gratum & acceptum. Hic habitus ex se & secundum se non ordinatur immediate ad operãdum, quanuis ex consequenti per virtutes quæ fluunt ab ipsa in potentiis, ut inferius amplius dicetur: secundum uero male esse aliqui possunt maculã in essentia animæ quam dicunt esse gratię priuationem, sicut infirmitatem sanitatis priuationem. & sic dicũt maculam habere aliquid positiuum, scilicet, tenebrositatem & obnubilationem quandam, quo mediante peccator redditur abominabilis corã Deo. Ex illa tamẽ macula nihil imprimitur in potentiis: sed remanent debilitatę & inclinatæ ad malum propter defectum uirtutum & donorũ quæ fluunt ab essentia gratiæ: sed de his amplius inferius. Alius est habitus, qui est dispositio seu determinatio potẽtiæ ad aliud, hoc est operationem ſm bene uel male. Qñ actus uel operatio est cõueniẽs dicit̃ bona, & habitus bonus, qui a theologis & philosophis moralib⁹ vocatur virtus. Quando uero operatio est disconueniens rectæ rationi, seu inordinata, dispositio illa dicitur mala, & habitus malus, qui a Theologis & moralibus dicitur vitium, vt intemperantia, & alia huiusmodi. ¶ Aliter diuiditur habitus, quia quidam est naturalis, quidam acquisitus, quidam infusus. Habitus naturales

7. Physi.

Habitus duplex.

Sanitas & infirmitas qd sint, & quo sunt habitus de difficili mobilis.

Gratia ẽ habitus in essentia animæ.

Macula quid.

Virtus est habitus bonus.

virtus est habitus malus. Habitus multiplex. Habitus naturales. 3. de anima. Habitus infusus quid. Habitus acquisitus quid.

turales dicuntur, qui insunt a natura. & hoc modo in angelis multi sunt habitus naturales: q̄a omnes species per quas cognoscunt, sunt ei cõnaturales, hoc est fluũt a natura, siue essentia ipsorum, sicut risibilitas ab essentia hominis secundum quosdam: id eo sunt inseparabiles & incorruptibiles: vel dicuntur habitus naturales, quia simul cum natura inditi vel concreati sunt. Ex talibus habitibus non inueniũtur in homine nisi duo, vnus in intellectu speculatiuo, qui dicitur intellectus principiorum, & vnus in intellectu practico, qui dicitur synderesis, de quibus paulo post dicemus, Nullos alios habitus siue species intelligibiles in intellectu hominis innatas Philosophus astruit dicens, q̄ anima ab initio est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: depingibilis tamen virtutibus & sciētijs. Habitus infusi dicuntur, qui ordinant actus potētiarum in finem supernaturalem: ideo per actus humanos acquiri non possunt, sed a solo Deo infundũtur. Huiusmodi sunt. fides, spes, charitas, & dona Spiritus sancti, de quibus suo loco dicetur. Habitus acquisiti sunt, qui per actus humanos acquiruntur. Ex prædictis patet, quod triplex est cã habituũ, scilicet natura vel Deus, vt author naturæ, & actus humani, & Deus, vt author beatitudinis. Habitus acquisiti sunt virtutes & vitia, quæ Philosophus 2. Ethic. docet ab actibus causari.

Ver. 2. *De causatione habitus per actum.*

A *1.2.q.51 ar.2.et 3*

QVando in agente est solum principium actiuum sui actus, vt in igne, non potest aliquis habitus causari ex proprio actu. Inde est quod res naturales nõ possunt aliquid assuescere, aut dissuescere, vt habetur in 2. Ethic. sed quãdo in agente est principium actiuum & passiuum sui actus, sicut in actibus humanis: ex illis actibus possunt aliqui habitus causari. Non quidem quantum ad principium actiuum, sed quantum ad principiũ actus, quod mouet motum. Nam omnequod mouetur & patitur ab alio, disponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus aduenit quædã quãtitas in potentia passiua, vt mota ab obiecto, quæ nominatur habitus. ¶ Sed aduertendum quod differentia est inter intellectũ

Intellectus & voluntas quo ad receptionẽ habitus differũt.

& volũtatẽ: quia intellectus speculatiuus per vnum actum demonstrationis acquirit habitũ scientiæ, eo quod uirtus actiua principiorum euidentium totaliter conuincit intellectum ad assentiendum conclusioni, & sic determinat totaliter, & causat habitum: qui tunc solum se extendit ad illam conclusionem demonstratam. Et adueniente secũda demonstratione nõ causatur secundus habitus, sed primus extenditur ad assensum sequentis conclusionis, & sic consequenter. Sed per propositiones probabiles aut practicas non totaliter vincitur: ideo ad causandum habitũ in ipso intellectu, requirũtur multi actus. Sed voluntas cum sit omnino indeterminata, non potest totaliter superuinci per vnum actum, cum se habeat diuersimode ad multa. Et ideo cum per intellectũ iudicatur aliquid appetendum secundum diuersas circunstantias: ideo per vnum actum in[illegible]llectus non potest totaliter superuinci, vt feratur in idẽ, vt in pluribus, & per modum naturæ. Ideo Philosoph. dicit, quod vna hyrundo non facit ver, neque vna dies æstatem: itaq; nec felicẽ vna dies aut paruum tempus. Habitus tamen corporales possunt causari ex vno actu, si actiuum fuerit magnæ virtutis. quandoq; enim vna medicina fortis statim inducit sanitatem, & vnus magnus excessus ægritudinem. In actibus autem aliarum potẽtiarum quãtuncunque sint intensi, nõ potest esse sufficiens virtus in vno actu ad totaliter determinandũ potentiã, quæ ex se habet ad multa, & opposita, & diuersimode: quãuis ex actu intẽsiori causetur intẽsior qualitas, quã ex actu remisso. Nec inconuenit apud aliquos, q̄ sit aliquis habitus minus intẽsus in esse qualitatis, quam aliqua dispositio, quæ ex vno vel duobus actibus est causata, quia habitus ex pluribus actibus causatur. Aliud enim (vt dicunt) est in esse, aliud determinare.

1 Ethic. 1.2.q.51 art.4.ad 3. q. de virtu. ar. 10. ad 19.

Ver. 3. *De actibus habituum inferiorum.*

B

CIrca causalitatẽ siue virtutem actuũ habituum infusorum D. Thom. uidetur esse varius & problematicus. Nam in prima secundæ dicit, q̄ actus qui producuntur ex habitu infuso, non causant aliquem habitum, sed confirmant habitum præexistentem, sicut medicinalia

remedia adhibita homini sano, per naturam non causant aliquam sanitatem, sed sanitatem prius habitam corroborant. Et ratio est: quia si causarent aliquem habitum, vel ille esset eiusdem speciei, vel alterius: nō secundum, cum actus non sit causa æquiuoca, sed vniuoca. Nec primū, quia tunc duo habitus eiusdem speciei, solo numero differentes, essent in eodē subiecto, quod est impossibile, cum accidentia indiuiduentur per subiecta. In q̄onib. tamen disputatis vbi quærit an conscientia sit actus vel habitus, r̄ndet q̄ est actus.

De ueri. q.17.ar. 1. ad 4. Argumentatur in oppositū, dicens: Ex actibus multiplicatis generatur habitus: ergo si aliquis frequenter operetur s̄m conscīētiā, causabitur habitus cōscientię: R̄ndet q̄ ex his actibus, non generatur aliquis habitus alterius modi ab illo habitu a quo eliciuntur, sed vel aliquis habitus eiusdem rationis, sicut ex actibus infusæ charitatis generatur aliquis h ... itus dilectionis acquisitus, vel per existens, augmētatur. Sicut in eo qui habet habitū temperantiæ acquisitum ex actibus sequentibus augmentatur habitus. Pro hac parte est experientia, quæ apparet in his qui ex charitate dilexerunt se, & altero illorum peccante mortaliter, & perdente charitatem, adhuc faciliter, prompte, & delectabiliter diligunt se, & non habitu charitatis infuso. Igitur ex alio habitu acquisito ex actibus charitatis infusę, cum non appareat vnde veniat illa facilitas aliunde. Insuper hæreticus discredens vni articulo, non habet fidem de aliis: & tamen assentit prōptè, faciliter, & delectabiliter: igitur actus fidei infusæ reliquerūt illam promptitudinem. Communis tamen opinio Thomistarum est, quod non causetur habitus. Nec D. Thomas contradicit sibi ipsi, cum loquatur de distinctione. Et ad experientiam dicunt, quod hæreticus ex reuolutione librorum acquirit aliquam promptitudinem & facilitatem: & hoc modo ex alijs actibus qui videntur similes actibus charitatis, qui tamen sunt puræ potentiæ, causatur habitus, qui dicitur amicitia. non enim mutuo diligentes se, cogitant semper de Deo, nec assentientes propositionibus fidei semper assentiunt, quia releuatum a Deo, ideo non est necesse, q̄ habitus infusus cōcurrat semper elicitiue ad actum puræ potentiæ circa eundem obiectum materialiter tantum consideratum, & non formaliter.

Ver. 4. *De subiecto habituum*

Cum aliqui habitus, vt dictum est, determinent naturam secūdum esse b̄n vel malè, consequens est q̄ corpus animalis sit subiectum habitus disponentis naturam corporalem. Vnde Philo. in prædicamentis sanitatem corporis, & infirmitatem insanabilem habitum nominat. Sanitas autem pro materiali, sunt qualitates in quatuor humoribus proportionatæ, & pro formali est illa relatio proportionis inter eas quæ sunt in corpore. Infirmitas vero pro materiali est qualitas, prædenominans & causans disproportionem: & pro formali est relatio disproportionis humorum ad inuicem, quæ etiā est in corpore. Essentia ēt animæ est subiectum gr̄æ gratū facientis, per quam anima efficitur particeps alicuius superioris naturæ. iuxta illud D. Petri: Vt simus consortes diuinæ naturę. & eodem modo anima est subiectū maculę, eo modo quo oculus cæci d̄r subiectum cæcitatis. Priuatio enim & habitus habēt fieri circa idē. Potentiæ vero aliquæ sunt incapaces habituū operatiuorū, vt quinq; sensus exteriores, & alię quæ operantur ex solo instinctu naturæ, & non subiacent imperio rationis, vt potentię animę vegetatiuæ, & sensus communis prout & membra corporis, quæ aliquando pp̄ aliquas qualitates non subiacent despoticè imperio rationis, vt experiuntur organistæ, qui per assuetudinem remouent impedimenta: sed non excusant habitum: Memoria autem secundum Philosophum in hominibus est capax habitus. Dicit enim quod frequens meditatio confirmat memoriā. Appetitus aūt irascibilis & concupiscibilis, si considerantur secundum q̄ operantur ex instinctu naturæ, ut in motibus primò primis, sic non suspiciunt habitus: quia vt dicitur in 5. Ethic. habitibus operamur cum volumus. Sed secundum q̄ subiacent imperio rationis, habituantur. Vnde Philosop. dicit quod aliquę virtutes, scilicet temperantia, & fortitudo, sunt irrationabilium partiū. In voluntate autem

C 1.2.q.59

2. Petr. 1

Quæ potentiæ sunt incapaces habituum operatiuorum.

2. de ai̅a.

3. Ethic.

autem ponitur iustitia & pares eius, & opposita earum vitia, secundum Philoso Quanuis in ea non subiectiuētur fortitudo aut temperantia, eo quod voluntas ex sua natura est sufficienter determinata ad bonum proprium quod respicit temperātia & fortitudo, & non quo ad bonum alterius, circa quod versatur iustitia. In intellectu etiam humano tam speculatiuo quam practico, subiectiuantur plures habitus acquisiti & infusi, & duo connaturales, In angelis autem solum inueniuntur habitus connaturales, siue inditi, aut concreati, aut infusi:sed non requisiti, cū sint circa naturalia determinati.

Angeli non habent habitus acquisitos.

D *1.p.q.79 arti. 13. De verit. q.16.art 1.& 2.*

Ver.5. *De habitus intellectus speculatiui.*

INtellectui speculatiuo impressit Deus in sua creatione vnum habitum naturalem indelebilē, quo dirigitur circa speculabilia, hoc est circa veritatem vel falsitatē omnium compositionum, & diuisionum, siue propositionum ad operationē non ordinatarum, quem sequendo errare non potest, neq; falso assentire, aut dissentire uero. Omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quæ versatur hic habitus, qui dicitur intellectus principiorum: & in illo resoluuntur, & ad eū reducuntur omnia: Ideo per illud debite ordinatum & applicatum potest homo peruenire in cognitionem omnium naturalium. Principium autem dicitur propositio ex terminis nota apud oēs: ita quod quicunque terminos illius intelligit, statim assentit, nec dissentire potest: vt hæc propositio: Omne totū est maius sua parte. Et licet quælibet sciētia habeat sua prīcipia, quæ ab aliquibus leges, & ab alijs canones, seu regulę dicūtur, ab aliis vero pręcepta, ab aliis autem maximę: Omnia tamen in primū principium resoluuntur, hoc est, p primum principiū probantur.

Principium quid.

Primum principium quid.

¶Primū aūt principium, a quo omnia alia pendēt apud omnes dicitur hæc propositio: Quodlibet est, vel nō est: vel (vt dicūt dialectici) lex cōtradictoriarū. scilicet q duæ propositiones contradictoriæ in nulla materia possunt simul esse veræ vel falsæ: siue vt Philosoph. dicit, de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul, per hoc principiū probantur alias Per hunc habitum connaturalem necessitatur intellectus, & quo ad specificationē, & quo ad exercitium, ad assentiendum primo principio, & aliis propositionibus notis ex terminis, quæ dicuntur etiā principia, sic quod stante apprehensione illorum non potest non assentire neque cessare ab actu, aut oppositis assentire. Circa media vero aut conclusiones non habent habitus concreatos, neque circa contingentia: sed determinatur per habitus acquisitos ex actibus, ex quibus intellectus speculatiuus generat in se habitum sapiētiæ & scientiæ, quę in hoc cōueniūt: quia sapientia est quædam scientia, inquātum habet id quod est cōmune omnibus sciētiis, scilicet vt ex principiis conclusiones demonstret: sed quia habet aliquid circa alias scientias. inquantum de omnibus iudicat, non solum quantum ad conclusiones, sed etiam quantum ad principia earum: ideo habet rationem perfectioris habitus & virtutis quā scientia. Ponūtur autem in intellectu speculatiuo septē genera habituum, scilicet intellect⁹ principiorum, sapientia, scientia, fides, opinio, suspicio, & error, de quibus dictum est.

1.2.q. 57 ar. 1. ad 1 Habitus intellectus speculatiui q sint.

Ver.6. *De synderesi.*

E *1.p.q.78. art. 12.*

QVemadmodum dedit Deus homini ab initio vnum habitum naturalē, inditum siue concreatū, quo circa speculabilia dirigeretur, sic etiam dedit vnum alium habitum connaturalem, quo dirigeretur circa agibilia, & quem sequēdo in eis errare saltem imputabiliter non posset. Talis habitus a Theologis ditur Synderesis, quæ cum non possit se habere ad opposita non dicitur potentia naturalis animæ: quia omnis talis se habet, uel habere potest ad opposita: sed est habitus inclinās hominem per intellectum practicū ad bene agendū & operādum, ac ad assentiēdum principiis agibilium, quæ debent dirigere & regulare omnes operationes humanas, & non solum inclinat ad assentiēdum primis principiis: sed etiam his quę concluduntur ex eis, & dissentiendum oppositis. ¶ Prima principia agibilium, quæ debent regulare omnes operationes humanas, sunt istæ duæ propositiones: Bonum est faciendum, & prosequēdum: & malum est fugiendū, & vitandum. Ex his sequūtur alia duo, de quibus

prima principia agibilium.

Matt. 7. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines,& vos facite illis. Et quæcunque nõ uultis vt faciant vobis homines,nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pẽdet & prophetæ:hoc est decem præcepta decalogi: quæ sunt conclusiones primorum principiorum. Si esses dominus & benefactor,velles tibi credi, amari, & honorari. sequitur quod est credendum Deo, & quod est diligendus & honorandus: & sic de aliis præceptis tã primæ quam secundæ tabulæ, quorum deductio ex ꝑdictis principiis facilis est, ac etiam eorũ applicatio ad particularia agibilia occurrentia.

Ver. 7. *De officiis synderesis.*

A *De ueri. q. 16. ar. 3.* SYnderesis habet tria officia. Primum est assentire primis principiis agibilium,& pendentibus ex illis. Secundum est dissentire oppositis. Tertium est murmurare & increpare si oppositũ fiat, & secũdum tertium officiũ dicitur vermis, Esa. vlt. Vermis eorum non morietur in sempiternum. Dicitur etiam ab Apostolo lex naturalis.& a Psal. Lumẽ vultus Dei: Multi dicunt, Quis ostẽdet nobis bona? sequitur: Signatum est super nos lumen vultus tui domine, ꝓpter quod peccatores sunt inexcusabiles. Hoc lumen, licet possit offuscari, non potest tamen extingui.

Ver. 8. *De conscientia.*

B *Esa. vlti. Rom. 1. Psal. 4. 1q. p. 79 artic. 13 1.2. q. 19 art. 5. & 6. De ueri. q. 15. ar. 1.* QVia Synderesis est mater conscientiæ, ideo de conscientia dicendum est. Et primo sciendũ ꝙ conscientia non est potentia naturalis, neque habitus, prout ipsum nomen sonare videtur: quia conscientia nominat scientiam cum collatione & applicatione: est enim conscientia applicatio scientiæ,hoc est cognitionis per principia agibilia ex synderesi habita, ad aliquod particulare opꝰ. Et clarius loquendo,est iudicium de aliquo particulari agibili,an scilicet fiendum sit,vel non: & an bene vel male egerimus. Vnde Sapiens: Scit conscientia tua, quod tu crebro maledixisti aliis. Et Gen. 43. Non est in nostra conscientia,quis posuerit pecunias in marsupijs nostris. Item iudiciũ quo iudicamus, quo tenemur aliquid facere vel non facere: & quo iudicamus aliquid esse bene vel male factum: Omnia, ista iudicia concluduntur ex synderesi, hoc modo: Bonum est faciendum, dare eleemosynam indigenti,est bonum: ergo faciendum. Nullum malum est faciendũ: auferre alienum est malum, igitur nõ est faciendum. Præterea quicunque implet præceptũ,bene facit: sed qui dat eleemosynam extreme indigenti, implet præceptum, igitur, &c. & vltra: Ego dedi, ergo, &c. Quicunque trangreditur præceptum male facit: sed ego, &c. Iudicium præmissarum prædictorum syllogismorum est ex synderesi, & iudicium conclusionis est conscientia. Et sic cõscientia est actus intellectus quo applicatur scientia, siue cognitio quæ per synderesim haberi potest ad aliquod particulare agibile: largo tñ modo conscientia accipitur pro synderesi D. Hierony. super Ezech. Synderesin nominat conscientiam. Et Basilius: Naturale iudicatorium. Et Damascenus dicit,quod est lex intellectus, Ex præmissis primo apparet facilis deductio præceptorũ decalogi,a primis principiis sinderesis nec nõ applicatio eorum ad particularia agibilia occurrentia. Secundo ꝙ dormiẽs non habet proprie conscientiam: quia nõ habet actum neq; illam applicationem. Etꝙ homo etiam vigilans potest esse sine cõscientia,quando scilicet nõ iudicat aliquid faciendum, quando tenetur facere: habet tamen semper homo radicem conscientiæ, quæ est synderesis. & sic semper habet conscientiam radicaliter.

Conscientia quid. Eccle. 7.

Ver. 9. *De triplici conscientia.*

COnsciẽtia est triplex, quædam bona, quædam mala, quædam erronea, Bona est,quãdo iudicium de particulari agibili est verum, vt nunc restituendum est alienum, nunc seruandum est tale præceptum. Mala conscientia est,quãdo iudiciũ de particulari agibili est falsum, vt nunc ad euitandum restitutionem, aut paupertatem peierandum est. Conscientia erronea,licet sit eadem aliquando cum mala, cum omnis mala conscientia sit erronea, eo quod habeat iudiciũ falsum de aliquo agibili quod quis tenetur facere vel vitare: veruntamen quia multa sunt indifferentia, ad quę quis non tenetur, vt certa hora dormire vel saltare: si iudicet,ꝙ nũc melius est saltandnm, quam dormiendũ, errare potest: quia saltando fortasse frangetur C *Conscientia bona. Conscientia mala. Conscientia erronea.*

getur

getur eius tibia. Sed proprie conscientia erronea est quæ dictat, vel indicat aliquid esse faciendum sub pœna peccati: quòd tamen non est verum: siue quando iudicat aliquid esse præceptum, quod non est præceptum: vel prohibitum, quod non est prohibitũ. ¶ Error conscientiæ procedit ex subsumptione minoris falsę, vel ex mala applicatione. Sicut in syllogizando aliquis dupliciter peccat, primo in materia, quando vtitur falsis pro veris. Secundo in forma, quando nõ rectè syllogizat. Si cum conscientia sit conclusio particularis syllogismi, dupliciter erit erronea. Primo quando minor est falsa, vt hic: nullũ lege diuina prohibitum est aliquo modo faciendum: sed iuramentũ in omni casu est prohibitum lege diuina: ergo nec aduenientepræcepto iudicis est aliquo modo iurandum: minor est falsa. Secundo per malam applicationem, ut hic: Omne bonum est prosequendum, fornicari est bonum delectabile, ergo nunc est fornicandum.

Conscientiæ error vnde procedit.

¶ Notandum quod conscientiæ attribuuntur tria officia. Primum est testificari. Roma. 1. Testimonium reddente illis conscientia. Secundum est instigare & ligare, qñ dictat aliquid sciendum, vel omittendum sub pœna peccati moralis, tunc ligat. Sic quod stante tali dictamine, peccat mortaliter, sed difformando illi, & uenialiter, si dictet sub pœna peccati venialis, vt dicit Glo. super illud. Omne quod nõ est ex fide, peccatũ est vbi Glo. Qui facit cõtra conscientiã, ędificat ad gehennã. Quia sm Damascenũ: Consciẽtia est lex priuata hominis: sed facere contra legem, peccatũ est. ergo & facere contra consciẽtiam. ¶ Sed difficultas est, quomodo scientia erronea, quę dictat esse faciẽdum sub pœna peccati mortalis, id quod ex se est mortale, liget: quia tunc aliquis esset perplexus, sic quod non posset vitare peccatũ mortale, quocunque se vertat: & sic obligat ad impossibile. D.Th. dicit, quod quandiu conscientia erronea durat, tenetur se illi conformare, & facere quæ dictat: quia si non faciat, quantum est ex se ex hoc ipso quod contradicit, habet uoluntatem contrariam legi diuinæ, quam conscientia erronea repræsentat. Sed non est perplexus: quia, ut dictum est, potest & tenetur talem consciẽtiam deponere, & aliunde syllogizare: diuersimodè tamẽ ligat consciẽtia recta & erronea. Quia recta obligat simpliciter in omnem euentũ. Erronea vèro secundum quid & per accidens, scilicet ipsa durante, & non in omnem euentum: quia ut dictum est, potest illam de ponere. Tertium officium conscientiæ, est murmurare, reprehẽdere, & accusare, seu excusare. Hoc officium tangit Apostolus, postquam dixit: Testimonium reddente illis consciẽtia: subdit: Et inter se inuicem cogitationibus accusantibus defendentibus. ¶ Argumentatur enim conscientia hoc modo: Quicunque fecit contra præceptum Dei miser est, & dignus pęna æterna: sed tu fecisti, igitur &c. Item quicunque inuincibiliter ignorans malum fecit, est dignus uenia. Sed tu inuincibiliter ignorans fecisti, ergo dignus es uenia: & ideo propter hoc non damnaberis.

Conscientiæ officia.

Rom. 14.

Conscientiæ ligamen vnde procedit.

De veri. q. 17. ar. 4.

Rom. 2.

Ver. 10. *De habitibus intellectus practici.*

D

IN intellectu practico ponuntur alij habitus acquisiti, uel infusi. Acquisiti sunt ars & prudentia. Ars est recta ratio, siue conceptio rerũ à nobis factibilium. Res factibiles dicũtur, quæ fiunt per actionẽ transeuntem in exteriorem mãm, ut domus, gladius, quæ fiunt per artem domificãdi & fabricandi. Circa factibilia intellectus practicus diuersas artes adinuenit, circa quas contingit homines habituari, & prompte ac delectabiliter operari. Huiusmodi agẽtes circa res factibiles dicuntur mœchanicæ, quia faciũt intellectum mœchari, hoc est intendere operationi minus utili, relicta propria operatione, quę est speculatio: cũ intellectus sit principaliter creatus ad spiritualia contemplanda. Vnde D. Augustinus dicit: Deus creauit hominem ut summum bonum intelligeret. &c. Artes mœchanicæ communiter ponuntur septem, quæ his versibus continentur: Lana, nemus, miles, nauigatio, rus, medicina: his ars fabrilis connumerari potest. sub qualibet illarum plures continentur, Pistoria uero sub medicina. Pictoria autẽ & ars scribẽdi sub fabrili: sed de his hactenus. parum enim deseruiunt proposito nostro, cum non sint uirtutes, utpote se habentes ad bonũ & malum. Pruden-

Ars quid sit.

Res factibilis.

Ars mechanica quid.

Artes mechanicæ, sunt septẽ

tia verò (quæ est ratio agibilium, hoc est operationum immanentium, quæ non trāseunt in exteriorem materiam) est virtus: ideo de ea ac alijs dicendum est.

Ver. 11. *De diuisione, distinctione, & subiecto virtutum.*

E

Virtutis diuisiones.

CVm virtus sit habitus bonus, consequens est quòd secundum diuisioné, & distinctioné habituū bonorū, diuidantur & distinguantur uirtutes. Habitus auté prima sui diuisione diuiditur in habitus intellectuales, & appetitiuos, siue morales. Sic etiam virtutes quædā sunt intellectuales, quædā morales. Intellectuales dicuntur, quæ subiectiuātur in intellectu. Et hę sunt in duplici differentia. quædā enim sunt speculatiuæ, quę sistunt in cognitione & contemplatione veritatis nō ordinando illam ad praxim, siue ad operationem: ideo dicuntur contemplatiuæ, vt intellectus, sapientia, & scientia. Ex quibus vna a principio indita, & indelebilis est, scilicet intellectus principiorum. Sapiētia vero & scientia sunt acquisitæ & delebiles actus, & habitus oppositos, scilicet per errores: & hæ subiectiuantur, in intellectu speculatiuo. Quædam vero sunt practicæ, hoc est operatiuæ. ordinātes cognitionem principaliter ad operationem immanentem, vt synderesis & prudētia: quarū prima est naturalis, & indelebilis, & principiū primū omnium virtutum moraliū. prudentia vero cum partibus suis est acquisita, & deleri potest per vitia opposita. hę duæ subiectiuantur in intellectu practico. Virtus vero appetitiua siue moralis secundum Philosophum, est habitus electiuus in medietate consistens, prout sapiens determinabit. Et hæc perficit appetitum rationalem, vel sensitiuum. Et quia tres sunt appetitus in homine; scilicet voluntas, appetitus concupiscibilis, & irascibilis: ideo virtutes morales ad tria genera uirtutum reducuntur. Iustitia cū partibus suis perficit voluntatem, & subiectiuatur in ea. Fortitudo cū partibus suis perficit appetitum irascibilem, & subiectiuaṫ in eo. Temperantia vero perficit appetitū concupiscibilé, & subiectiuatur in eo. Diuiditur etiam virtus in tota sui communitate, in virtutem perfectam, & imperfectam. Virtus perfecta secundum Philos. est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et D. Augustinus definiens virtutem, dicit: Virtus est bona qualitas mentis (accipiendo mentem pro anima, cū potentijs eius ét sensitiuis, & non proprie pro intellectu aut voluntate) qua recte viuiṫ, & qua nullus male vtitur, scilicet electiue, quia obiectiue qs virtutibus male vti potest, quando de illis qui superbit. vnde idé August. in Regula, Superbia vero bonis operibus insidiaṫ, vt pereant. Virtus vero imperfecta est, quę inclinat ad actum bonum, sed non facit, neq; reddit bonum habentem, saltem simpliciter: licet bene secundum quid. Et tales sunt virtutes intellectuales speculatiuæ, & omnes artes mœchanicæ. Non enim omnis bonus clericus, vel artifex est bonus vir simpliciter. Restat ergo quod solum sint quatuor propriæ & perfectę virtutes acquisitæ, scilicet prudentia, iustitia, fortitudo, & tẽperātia. Prudentia differt ab aliis trib., primo quia subiectiuatur in intellectu, qui est nobilior potentia. Alię vero subiectiuātur in appetitu. Secundo dignitate, quia dirigit alia: ideo dicitur moralis directiue, & auriga virtutū, essentialiter auté est virtus intellectualis. Et quia aliæ tres diriguntur a prudentia: ideo aliquādo dicuntur intellectuales participatiue. Iustitia post prudētiā cæteris nobilior est: quia in nobiliori subiecto, s. volūtate: aliæ aūt duæ in appetitu sensitiuo. Differt etiā ab aliis obiectiue, quia iustitia est circa operationes, quæ sunt ad alterū. Fortitudo vero & tẽperantia sunt circa passiones in ordine ad seipsum. Post iustitiā fortitudo excellit: quia est circa passiones irascibilis, quæ sunt circa ardua: tẽperantia vero circa passiones appetitus concupiscibilis, qui non versatur circa ardua aut difficilia D. Amb. perfectionem harum quatuor virtutum considerans, vocat eas Cardinales, hoc est principales s. inter acquisitas & non infusas, quia illæ excellunt ratione causæ & finis. Virtutes infusæ dicuntur, quæ virtute naturali acquiri non possunt. excedunt enim capacitatem naturalem: sed a Deo infunduntur, & ordinant hominem in finem super naturalé, & diuiduntur: quia quædam sunt theologicæ, hoc est quæ habēt Deū pro obiecto: & sunt

Marginalia: *2. Ethic. Virtutes morales, q̃ & quot sunt.* — *Virtus p̃fecta qd.* — *2. Ethic. In lib. de lib. arb.* — *Virtus imperfecta quid.* — *Prudẽtia alijs virtutib. nobilior, quomodo differt ab eis.* — *Iustitia differt ab alijs virtutibus.* — *Virtus Cardinalis quid.* — *Virtus infusa definitio & diuiditur* — *Virtus theologa. quid.* — *1. Cor. 12*

& sunt tres, s. fides, quæ est in intellectu: spes & charitas in uoluntate: maior aūt horum est charitas. Morales infusæ sunt quatuor, quæ eodem modo nominantur, subiectiuantur, & distinguuntur, sicut quatuor cardinales acquisitæ à quibus differunt: quia ordinant obiecta in finem supernaturalé, de his ergo per ordinem dicendum est.

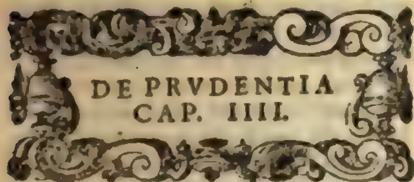

A Prudentia est recta ratio agibiliū hoc est virtus inclinās & dirigens actiones immanentes, quæ sunt subiectiue in operante, & non transeunt in exteriorē materiā: vel si trāseunt, nō considerant, put trāseunt, sed fm quod oriunt, & pcedunt ab agente, & sic obiectum prudentiæ est agibile humanū, per quod differt a virtutibus speculatiuis, & artibus q sunt circa factibilia. vt dictum est.

2. 2. q. 47.

B Ver. 1. *De his quæ prudentia moderatur.*

Actus et officia prudentiæ.

Prudentia circa humanas & particulares operationes proprias habet plures actus. Primus est pstituere seu ostēdere finé. Ad cuius euidentiā sciēdū est q finis hoīs est duplex, s. ultimus, & nō ultimus.

Finis duplex.

Finis ultimus dr, qui nō ordinatur in aliū finé: & hic est duplex, ut dicit Philo. 5. Metha. s. finis cuius, & finis quo. Finis cuius, est res in qua ratio summi boni inuenitur, & talis est solus Deus. Finis quo, dicitur id quo mediante homo attingit ultimum finem, s. Deum & est actus intellectus s. visio & cognitio Dei clara, per quā intellectus speculatiuus immediate attingit finē & cōiungitur illi: unde Christus: Hæc est, vita æterna, vt cognoscant te solū Deum verū, & quem misisti Iesum Christum. Ad finem vltimum oēs alij fines debēt ordinari. Finis non vltimus est, qui terminat actum voluntatis, siue sit propinquus, siue distans magis ac magis, secundū diuersitatem materiæ, & approximationé ad vltimū finé. Omnis talis dicitur finis, inquantum terminat actum volūtatis inquantum vero ordinatur in vlteriorem finem, dicitur mediū, & sic non incōuenit quod idē sit finis & mediū, respectu diuersorū. Aeger pro fine habet sanitatē, ad illā consequendam pro medijs habet abstinentiā, vel potionem amaram, aut aliquid huiusmodi, & quia sanitatem ordinat ad cultum Dei, vel subuentionē proximi: ideo secundum hanc ordinationē sanitas, quæ primo erat finis, efficitur mediū, quo melius & facilius possit intendere diuinis, aut subuentioni pauperū. Et sic cultus Dei, & subuentio proximi, dicitur finis, & sic consequenter. Intellectus igitur practicus habet primo præstituere siue ostēdere finē vltimum prosequendū: & non solum illum, sed etiā fines intermedios, ad quos virtutes morales ordinantur. Vnde D. Tho. dicit, q prudentia non solum dirigit virtutes morales in eligendo ea quę sunt ad finem, sed etiā in præstituendo finē. Finis autem cuiuslibet virtutis moralis est attingere mediū in propria materia: quod mediū determinatur secundum rectā rationē prudentiæ. vt dicitur in 2. & 6. Ethic. & sic prudentia habet ostendere iustitię finem suū, quod est reddere vnicuiq; quod suum est, pro loco & tempore: sed præstituere finem remotum pertinet ad synderesim.

Ioan. 17.

1. 2. q. 66 ar. 3. ad 3.

§. 1. *De actibus prudentiæ circa media.* C

1. 2 q. 47

Circa media intellectus practicus habet plures actus, circa quos potest habituari & determinari. Illi habitus & determinationes dicuntur virtutes & deducuntur ad prudentiam. circa media, quæ futura sunt, est Prouidentia, quæ importat respectum quēdam alicuius distantis, ad ea quæ de præsenti occurrunt & ordinanda sunt ad finem, & hæc prouidentia est principalis pars prudentiæ, cum sit circa magis difficilia, utpote à cognitione nostra remota, & quæ multipliciter variari, & mutari, & contingere possunt. D. Tho. ponit tres actus circa media, Primus actus est inquirere media & consiliari de illis. Præstituto enim fine aliquo, si voluntas acceptat, acceptando mouet intellectum ad quærendum medium uel media, & comparandum ea ad inuicem, si sint plura, & inquirendum quod illorū habet maiores cōmoditates: & cum circa talem inquisitionē & consiliationē possit

habituari

habituari: habitus ille est uirtus quæ uocatur a Philosoph. Eubolia quæ est bene consiliatiua.

Ver. 1. *De secundo actu prudentiæ:*

D SEcundus Actus circa media est bene iudicare de medijs. Facta igitur inquisitione & comparatione aut collatione mediorum, cessat inquisitio & actus Euboliæ. Tunc iudicandum est de illis. Ad bene iudicandum ponit Philos. duas virtutes, propter diuersos actus occurrentes. Aliqui enim bene iudicant de communibus, secundum q sunt lege aliqua determinata, qui non bene iudicant in casu nouo emergenti, in quo deficit lex. Non enim potest legislator omnia præuidere & exprimere. Plura enim occurrunt negatoria, quam vocabula. Ad iudicādum s͠m cōem legem ponitur Sinesis, & ad iudicandū in his in quibus deficit lex cōis, ponitur vna alia virtus, quæ dr̄ Gnomin. Notandum tn̄, q licet inquisitio & iudiciū de medijs pertineant proprie ad intellectum speculatiuū, quia tn̄ ordinantur ad operationem, attribuuntur intellectui practico. Et iō Eubolia, Sinesis, & Gnomin. pertinent ad intellectum practicum & prudentiam.

Ver. 2. *De tertio actu prudentiæ.*

E TErtius & principalis actus intellectus practici, est præcipere, & imperare, siue exequi. Facta enim inquisitione & collatione de medijs, & habito iudicio & facta electione de illis, frustra esset inquisitio, & electio nisi executioni demādaretur. Vnde iuristæ dicunt: Frustra est iura condere, nisi sint qui ea executioni demandent. Aliqui enim sunt bene inquisitiui, consiliatiui, & iudicatiui, qui tamen nō sunt executiui, quia in executione est maior difficultas, & ideo necesse est q ad bene exequendum & imperandū aliquis habituetur, ut possit prompte, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter imperare. habitus ille ex pluribus actibus imperandi acquisitus ad hoc inclinans dicitur prudentia. Cuius actus essentialis ad quem ordinatur, est præcipere & imperare, qui sequitur electionem vel consensum, ut dictum est: ex cuius virtute necessitat voluntatem ad mouendum potentiam motiuam, siue executiuam ad ponendum

Prudentia quid.

actum in exterioribus agendis. ¶ Nec obstat q voluntas est domina potentiarum, & per consequens non potest ab alijs necessitari. Quia, ut dictum est, intellectus non necessitat voluntatē in virtute propria, sed voluntatis: & sic proprie voluntas necessitat seipsam. Quia, ut dictū est, actus voluntatis & intellectus possunt supra se inuicem ferri. Intellectus enim ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectū rōcinari de actu suo. Et aliqn̄ contingit q actus intellectus siue rōnis p̄uenit actū voluntatis; sicut cū præsentat & ostendit finē. & aliqn̄ actus voluntatis præuenit actū intellectus, s. cum ostenso fine voluntas mouet intellectum ad quærēda media, & cōsiliandū de illis. In illa præuētione actuū virtute prioris actus remanet in voluntate vis mouendi intellectum ad media perquirenda. Quibus præsentatis, si non est nisi vnū, voluntas consentit: si duo, eligit. Ex vi illius consensus siue electionis, si sit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intimandū & denuntiandū voluntati, hoc est tibi faciendum: fac igitur hoc. ille actus intellectus denuntiatiuus, siue intimatiuus, & præceptiuus, vocatur Imperium, quod sic potest definiri. Imperium est actus rationis ordinantis & mouentis, & necessitantis voluntatem ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis, s. consensu uel electione efficaci, in cuius virtute ratio mouet voluntatem ad exercitium actus, & necessitat eam. Et quando tale imperium est conueniens regulis & legibus datis rationi: tunc per multiplicationem & frequentationem causat habitum, qui dicitur prudentia. Et quando est dissonum regulis prædictis causat habitum oppositum, qui dicitur imprudentia.

Actus prudentiæ.

1. 2. q. 17 art. 1.

Imperiū quid.

§. 2. *De partibus integralibus prudentiæ.*

F PArtes prudentiæ sunt triplices, scilicet integrales, subiectiuæ, & potētiales. Partes integrales sic se habent ad perfectum actum prudentiæ, sicut partes integrales domus ad ipsam. Partes integrales domus sunt, fundamentum, parietes, & tectū, sine quibus domus perfecta non est. Sic octo requiruntur, ad hoc, q quis perfecte prudenter agat: ergo octo sunt virtutes, quæ dicuntur partes integrales prudentiæ.

2. 2. q. 48. ar. 1.

Ad prudenter agendum octo necessaria.

Memoria quid sit. prudentiæ. Primo necessaria est Memoria, quę est cognitio præteritorum, ex quibus aliquid concluditur circa futura. cū ex pluribus experimentis fiat memoria, & ex plurib. memoriis fiat unum vniuersale, vt hr̄ in 1. Metha. Secundo requirit̄ *Intelligētia quid.* Intelligētia, quæ accipitur hic pro cognitione pręsentium necessariorū, uel cōtingentiū: quia omnis deductio rōnis ex aliquibus talibus procedit. Tertio requirit̄ *Docilitas* Docilitas, qua quis fit disciplinæ susceptiuus, vt rectam opinionē requirat ab aliis. Vnde Philosophus. 6. Eth. dicit, q̄ oportet attēdere expertorū seniorū, & prudentium denūtiationibus & opinionibus, nō minus quàm demonstrationib. cum circa particularia agibilia sint penè infinitæ diuersitates, q̄ ab uno homine non possunt sufficienter cōsiderari, nec per modicum tempus, sed per tēporis diuturnitatem adipisci. Vnde Prou. 3. dr̄. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Et Ecclesiast. 6. In multitudine presbyterorū, hoc est seniorum & prudentium sta, & sapientiæ illorum coniungere. Quarto requiritur quòd sit inuentiuus, & quòd bene coniecturet. Et ad hoc ponitur Eustachia, quæ est bona coniecturatio, siue æstimatio ex quibusdam *Eustachia quid sit.* mediis communibus. Huius autem pars, vt dicitur 6. Ethic. dicitur Solertia, quæ est quintum requisitum, & est bona, prompta, & facilis coniecturatio medii, siue adinueniendi media agibilibus. Vnde *Solertia quid.* Solertia est habitus, per quem ex repentino inuenimus quod congruit, quando. s. ex improuiso occurrit aliquid agendum. Et per hoc differt ab Eustochia, qua quis coniecturatur in communibus, in quibus, vt dicitur sexto Ethico. oportet omnia consiliari tarde, & non uelociter. Sexto requiritur quòd bene ratiocinatiuus, scilicet quod ordinet aliquid accommodate in finem. & ad hoc ponitur vna virtus, quæ dicitur Ratio, vel Ratiocinatio: & pertinet ad prouidentiam, quæ est circa futura. Septimo requiritur vt attendat circunstantias negotii, prout quando, quantum, vbi, & secundum quod oportet. Contingit. n. aliquid secundum se consideratum esse bonum, & conueniens sibi sicut ostendere signa amoris: tamen ex aliquibus circunstantiis erit inconueniens, scilicet si contingat in animo illius superbia, vel suspitio adulationis, & ad hoc ponitur Circunspectio. Octauo requiritur quòd vitiet impedimenta: quia sicut ueris potest *Actus prudētiæ qūo perfectus fiat.* admisceri falsum, ita & malum pōt admisceri bono, propter multiformitatem operabilium, in quibus bona plerunque impediunt a malis. Et ad hoc ponitur Cautio, de qua Ephe. 5. Videte qūo cautè ambulaueritis. Ex pmissis apparet q̄ ad perfectū actum prudentiæ (qui dr̄ perfectus, qn̄ prompte, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter in omni materia, casu, & euentu sit) requirit̄ q̄ homo sit dispositus octo habitibus, quos vocamus virtutes, partes integrales prudentię.

Ver. 1. *De partibus subiectiuis prudentiæ.*

Partes subiectiuæ prudētiæ sunt species eius, & secundum hoc una species dr̄ Prudentia, qua quis regit sé *G 2.2.q.50* ipsum. Alia species est qua qs regit multitudinem, & istæ duæ prudentiæ differunt. *Prudentia multiplex.* Aliqui enim sunt qui bene regūt se ipsos, qui nō bene regunt familiam, ciuitatem, aut regnum. Et iterum prudentia regitiua multitudinis diuiditur in diuersas species, ſm q̄ reperiuntur diuersæ species multitudinis. *Multitudo quid & quam varia.* Multitudo enim est collectio aliquorum in unum finem. ¶Et sic aliqua est multitudo ordinata ad aliquod speciale negocium, & ad tempus: sicut multitudo militum ad pugnandum, quorum regula est prudentia militaris. Alia est ordinata ad totam vitam, sicut multitudo vnius domus vel familię, cuius regula est prudentia Oeconomica. Quædam verò est multitudo vnius ciuitatis. *Prudentiæ species diuersæ.* Alia vnius prouinciæ. Alia unius regni, cuius regula dicitur prudentia regitiua siue regnatiua in principe, & in subditis dicitur prudentia politica. ¶Ex his apparet q̄ multę sunt species prudentiæ. s. *Regimen multiplex.* suiipsius absq; cohabitatione hominum, quę dicitur eremitica: & alia cum cohabitatione aliorum. & hæc est multiplex. s. domestica, œconomica, vici, pagi, ciuitatis, prouinciæ, regni: & monarchia, hoc est totius mundi. Quantum ad regitiuam pro terminorum declaratione notandū, *Regimen despoticum.* q̄ multiplex est regimen: quoddam est despoticum, quo reguntur serui, & animalia,

malia, quæ sunt instrumenta animata hominis, quibus non licet, neq; possunt contradicere: & hoc regimen est in vtilitaté ipsius regentis: quia quicquid acquirit animal vel seruus, acquirit domino. Hoc regimen inter homines liberos dicitur tyrannicum, quãdo vnus vel plures regũt siue gubernãt alios ad suam, & nõ ad subditorum vtilitatem. Aliud est regimen paternum siue liberorum, qui reguntur ad vtilitatem ipsorum subditorũ, & quib. aliquando licet cõtradicere. Et diuidit hoc regimine paternum siue liberorum, in regale & politicum. Regimen regale est regimen vnius, quando vnus solus regit regnum magnum vel paruum. Politicum vero est regimen plurium. & quia diuersimode plures possunt regere, ideo regimen politicum diuiditur in regimen Aristocraticum, & Tymocraticum. Regimen Aristocraticum est regimen paucorum scilicet quando fit per paucos, & prudentes: vt olim in vrbe Roma, expulsis regibus per duos consules & dictatorem regebantur Romani. Regimen vero Tymocraticum est regimen plurium seu multorum: quando scilicet per multos, veluti cõsules, dictatores, senatores, & tribunos in vrbe Roma processu temporis factum fuit vsq; ad tempus Iulii Cęsaris. Qui prostratis hostibus scilicet Pompeio, & filiis eius occisis, subiugatoq; orbe, sibi assum psit dominium, & monarchiam, conuertitq; regimen publicum in despoticum siue tyrannicum, in contemptum senatorum. Ex quo prouocati maiores vrbis, ipsum in capitolio vigintiquatuor pugionibus perforauerunt, authoribus Bruto & Cassio, plurimoq; senatu, prout refert D. Thom. ¶Diuiditur etiam regimé regale, in sacerdotale siue spirituale, & imperiale siue tẽporale: & in regimen mixtum siue compositum ex iis, Regimen sacerdotale siue spirituale est quod ad cultum Dei ordinatur: regimen vero imperiale siue temporale est quod ad bonum temporale, & pacificũ cõiunctũ temporale ordinatur. Mixtum uero vel compositũ, qđ comprehendit vtrunque. sicut regimen Christi, qui fuit sacerdos, & rex regũ, qui post resurrectioné suã dixit, Mat. vlti. Data est mihi omnis potestas, &c. Tale regimen D. Tho. 4. lib. de regimine principũ attribuit summo Põtifici, Christi vicario, qui plura desiderat videre circa huiusmodi regimina, videat Aristotelem in 8. lib. Politico. & D. Thomam in quatuor libr. de regimine principũ. vbi dicit ꝙ rector multitudinis debet intendere, vt pacis vnitatem, & subditorum vtilitatem procuret. Et ꝙ sicut regimen regis est optimum, ita tyrãni pessimum. Et quemadmodum in regimine iusto quando regens est magis vnus, tanto regimen vtilius. Sic econuerso in tyrannide quanto regés est magis vnus, tanto regimen est magis noxium. Et ꝙ regimen illud est peius, quod habet maius periculum dominantis: licet aliquando sit bonum, regimen monarchicum conuerti in aristocarchicum, & econuerso. Et an in regimine politico bonum sit rectores perpetuari. T. Thom. rationes hinc inde adducit. Ex præmissis resultat, ꝙ partes subiectiuæ prudentiæ sunt multiplices, reducuntur tamen ad quatuor. s. eremiticã, œconomicã, politicã, & regalé.

Margin notes: Regimen tyrãnicũ. — Regimen paternũ. — Regimen regale et politicũ. — Regimen aristocraticum, & Timocraticum. — Iuli⁹ Cæsa. i capitolio pugionibus cõfessus. — 4. lib. de Regimine principum. c. 1. — Regimen sacerdotale, imperiale, siue temporale, et mixtum. — In lib. 4. de Regi. prin. c. 4. — Prudẽtię partes ad 4. reducuntur.

Ver. 2. *De partib. potentialib. prudentiæ.*

PArtes potentiales prudẽtiæ sunt, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus, siue materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis: sicut potentię naturales animæ non habent totam virtutem ipsius animæ. & sunt tres, Eubolia, Sinesis, & Gnomin. Prudétia vero est circa principalem actum, qui est præcipere. Ex præmissis apparet concordia multorum Philosophorum & Theologorum, qui diuersimode assignauerunt partes prudentiæ. Patet ẽt quomòdo prudentia complectitur sexdecim virtutes: octo, quæ sunt partes integrales: quatuor, quæ sunt partes subiectiuæ: & tres, quæ sunt partes potentiales: & ipsa, quę est circa principalem actum.

Margin: A 2. 2. q. 51

§. 3. *De vitijs oppositis prudentiæ.*

PRudentiæ opponitur imprudentia. Et quia prudentia includit plures partes & virtutes, ita ad imprudentiã reducũtur multa vitia, quæ sunt opposita partibus prudentiæ. Aduertendum tamen ꝙ imprudentia dupliciter accipitur: primo priuatiue, & tunc imprudentia est carentia siue defectus prudentiæ, ad quam quis aptus natus est, & eam debet habere. &

Margin: B 2. 2. q. 53. ar. 1. & 2. Imprudẽtia duob. modis sumitur.

secundum

secundum hoc siue hoc modo reducitur ad peccatum negligentiæ, quæ est speciale peccatū quod opponitur solicitudini q̄ est specialis actus rationis. Alio modo accipitur imprudentia impositiuè, hoc est, pro actu opposito prudentiæ, puta qñ imprudés spernit inquisitionem, consilium, iudicium, & præceptum: & hét actus oppositos .s. malā inquisitioné: quia inquirit de malis mediis ad actum malum, cósiliatur de illis, iudicat, & præcipit. & hoc mō hét tot vitia, quot prudétia habet partes integrales. Notandum tñ q̄ imprudentia, si accipiatur large, prout dicit iudicium practicum, erroneum de agendis aut fugiédis inuenitur, in omnibus peccatis: cū omnis malus sit imprudens, & in omni actu malo sit iudicium erroneum. Si vero accipiatur pro iudicio erroneo contrario iis quę pertinent ad prudentiam, & partes eius, sic imprudentia est speciale peccatum, sicut prudentia est specialis virtus. & sicut dictum est, sunt tot vitia quot partes imprudentię, imo plura: quia vni virtuti plura vitia opponuntur. Bonū enim, vt dictum est ex D. Diony. est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. de aliquibus tamen communioribus dicendum est.

Imprudētia oīum peccatorū comes

Ver. 1. *De præcipitatione.*

C

1.2.q.53 art.3.

Præcipitatio realis.

PRæcipitatio est peccatum prudentiæ oppositum, quo ad partes integrales, & habet quandam similitudinem cū præcipitatione reali, quæ nil aliud est quam descensus subditus absq; gradibus, quando aliquis subito impellitur a summo vsque ad profundū. Sic proportionabiliter in moralibus ratio est summum, operatio exercita est infimum, gradus medii p quos descendendum est ad bene consiliandum, sunt memoria præteritorum, intelligentia pręsentium, solertia, & reliquæ partes prædictæ. Si quis ergo per impetum voluntatis, vel impulsum passionis ferat̄ in operationé sine aliquo pręd ictorū, dr̄ præcipitatio, q̄ est nouerca virtutū.

Ver. 2. *De inconsideratione.*

D

1.2. q. 53 art. 4

ALiud peccatum contra prudentiam est Inconsideratio, quando aliquis in recte cogitando deficit, ex hoc quod contemnit uel negligit (data oportunitate) attendere ad ea ex quibus rectum iudicium procedit. Aliud peccatum prudentiæ oppositum est Inconstantia, quæ nil aliud est, quam recessus & desistentia a bono proposito. & licet ad vim appetitiuam pertineat: tamen attribuitur intellectui quātum ad directionem: & voluntati quantum ad consummationé. Quia nemo desistit a bono proposito, nisi propter aliquid quod sibi inordinatè placet. & sic ratio fallitur in hoc q̄ repudiat id qd̄ recte acceptauerat. & ideo si non resistit impulsui passionis, hoc est ex debilitate ipsius, qui non se tenet firmiter in proposito concepto. Resultat ergo q̄ sicut præcipitatio est ex defectu circa actum consilii, ita inconsideratio circa actum iudicii, & inconstantin circa actum præcepti. Prædicta autem tria vitia ſm Diu. Gregorium, oriuntur ex luxuria: quia ſm Philosophum 6. Ethic. Delectatio maxime corrumpit æstimationem prudentiæ, & præcipuè delectatio venereorum, quæ totam animam absorbet, & trahit ad sensibiliū delectationem, in cuius abstractione consistit perfectio prudentiæ.

Inconstātia opponitur prudentiæ.

31. *Mora.* 3. *Ethic.*

Ver. 3. *De negligentia.*

2. 2. q. 56. ar. 1.

NEgligentia propriè importat defectum debitę sollicitudinis siue diligentiæ. Et quia omnis defectus actus debiti habet rationem peccati: sequitur quod negligétia sit peccatum speciale eo modo quo sollicitudo est virtus specialis. ¶ Nec obstat quod negligentia inueniatur in pluribus peccatis: quia non est speciale peccatum ratione materiæ, sed habet specialitatem actus se extendentis ad omnia vitia, quæ sunt circa actum rationis, quæ se extendit ad quālibet virtuté moralem. Et cum solicitudo sit specialis actus rationis, & pars prudentiæ, ut dictum est: ideo negligentia est speciale peccatum oppositum prudentiæ. Vnde Eccl. 20. dicitur: Lasciuus & imprudens non obseruant tempus. sed non obseruare tempus pertinet ad negligentiam. igitur, &c. Et differt a pigritia & torpore: quia negligentia consistit in defectu interioris actus. Pigritia autem & torpor pertinent ad executionem. ita tamen q̄ pigritia importat tarditatem ad exequendum: torpor uero remissionem quandam in ipsa executione. Et ideo conuenienter

nienter torpor ex acedia oritur: quia Acedia est tristitia aggrauans, hoc est, impediens animum ab operando. ¶ Differt etiam a peccato omissionis, sicut causa ab effectu. Quia omissio pertinet ad exteriorem actum debitum,& ideo opponitur iustitiæ,& est effectus negligentiæ, sicut etiam executio iusti operis est effectus rationis. Et quanuis timor Dei faciat vitare negligentiam, ſm illud Salomonis: Per timoré Dñi declinat omnis a malo: nõ tñ ita q̃ negligentia timori opponat, sed inquantum timor excitat hominem ad actus rationis. vnde timor facit consiliatiuos. Est autem negligentia peccatum mortale, quando per eam prætermittitur id quod est de necessitate salutis, siue sit actus, siue circunstantia, at etiam si in tantum sit remissa circa ea, quæ sunt Dei: vt totaliter a charitate deficiat. Et hoc contingit quando negligentia prouenit ex contemptu. Sic intelligitur illud Prouerb.19. Qui negligit viam suam, mortificabitur. Et illud Hierem.48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Si vero negligentia sit in prætermissione alicuius actus, vel circunstantiæ, quæ non sit de necessitate salutis, nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu feruoris, qui interdum impeditur per aliquod peccatum veniale, non est peccatum mortale, sed veniale.

Prou. 15

Negligentia quando sit peccatum mortale.

Ver.4. *De prudentia carnis.*

F 2. 2. q. 55. ar. 1. & 2.

SVnt etiã aliqua peccata opposita prudentiæ, quæ habent aliquam similitudinem cum ea. Primum est Prudentia carnis. Quia sicut prudentia dirigit circa ea quæ sunt ad finem totius vitæ, qui est beatitudo: ita prudentia carnis dirigit ad bona carnis, quæ habet pro ultimo suæ vitæ fine: ideo circa finem suum seruat regulas prudentiæ. de hac Christus: Filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua: hoc est prudentes sunt ad faciendum mala, & quærunt media, & consiliantur de eis, vt possint venire ad intentum suum: bona autem facere nescierunt. Quòd autem prudentia carnis sit peccatum, patet: quia quis per eam inimicus Dei constituitur, iuxta illud Roma. 8. Prudentia carnis inimica est Deo. Et Sapien. 14. Simul odio sunt Deo impius & impietas eius: de hac prudentia carnis D. Iac. ait: Nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem: non est enim ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, & diabolica: diabolus enim tentat de gloria, cupiditate, gula, ac luxuria. Ideo quo ad gloriam dicitur diabolica: quod ad bona huius seculi; dicitur terrena: quo ad gulam & luxuriam, dicitur animalis siue carnis.

Luc. 16.

Iac. 3.

Ver.5. *De astutia.*

G 2. 2. q. 55. ar. 3

ALiud peccatum simile prudentiæ dr̃ Astutia q̃ in sacris literis accipitur aliqñ pro prudentia: Prouer. 13. Astutus omnia agit cum consilio, & est industria seu excogitatio verarum viarum & mediorũ: Et sic Apostolus dicit se astutum. 2.Cor.12. Cum astutus essem &c. astutia uero mala est bonæ similis: & hoc est, quãdo aliquis ad consequendũ finem excogitat simulatas & apparentes, & non veras vias, & media: & est peccatũ, ét si finis sit bonus, qa nõ solũ bona sunt facienda, sed ét bene & medio debito ac licito. De hac Apo. Abdicamus occulta dedecoris (hoc est ea q̃ hominé turpé & dedecorosum faciunt) & omné immũditiã, non ambulantes in astutia (hoc est simulatione & hypocrisi) neque adulterãtes verbum Dei. Quod dupliciter fieri põt: Primo permiscendo doctrinę Christi falsam & simulatam doctrinam. Secundo prædicando pp lucrum aut gloriam propriam, & nõ propter Deum. his duobus modis sunt astuti hæretici, & adulterant verbum Dei.

Verbum Dei dupliciter adulteratur

Ver.6. *De dolo.*

H 2. 2. q. 55. ar. 5

ALiud peccatũ est dolus, qui importat executioné astutiæ, siue fiat verbo, siue facto. Et fraus importat etiam executioné astutiæ ſm q̃ fit per facta. Et sic dolus est superius ad fraudem. Est etiam dolus bonus, qui est executio bonæ astutiæ. 2.Cor.12. Cum essem astutus dolo cœpi vos, hoc est subtiliter, &c.

Ver.7. *De solecitudine.*

I 2. 2. q. 55. ar. 6 & 7.

ALiud peccatum oppositum prudentiæ (licet videatur simile illi) est Solicitudo, quæ importat superfluũ studium ex timore deficiendi, & ex differentia prouenient, ad procuranda temporalia, pp quæ homo retrahitur a spiritualibus quibus

bus homo principalius dét inseruire. de hac Chrs: Nolite soliciti esse dicentes: quid manducabimus? &c. Vbi D. Hiero. dicit. Labor quidé exercendus est, solicitudo (siue timor deficiendi & diffidentia) tollenda, alias esset tentare Deum, Quatuor vltima peccata (secundum D. Gregor. trigesimoprimo Moralium) oriuntur ex auaritia. Ex præmissis apparet ꝙ sunt octo vitia & peccata nominata, opposita prudentiæ: alia vel sunt innominata, uel ad ista reducuntur. *Matt. 6.*

§.4. *De præceptis prudentiæ.*

K *1.2.q.59* Circa præcepta prudentiæ, notandum ꝙ cum præcepta decalogi sint circa fines humanæ vitæ, & prudentia nõ sit circa finem, sed circa ea quæ sunt ad finem, siue media. nõ fuit incõueniens ꝙ in decalogo ponerẽtur præcepta ad prudentiã pertinentia. Et quãuis prudentia sit principalior virtus iustitia: quia tñ iustitia respicit rationẽ debiti: iõ in decalogo ponuntur præcepta ad iustitiam pertinẽtia, licet oĩa decalogi præcepta quodã modo pertineant ad prudentiam, ẽm ꝙ ipsa est directiua omnium virtuosorum actuum. Sed quia omnis doctrina veteris testamẽti ordinabatur ad præcepta decalogi, sicut ad finem, prout concludit Malachias vltimo cap. dicens: Memẽtote legis Mosi serui mei, quã mandaui in Oreb. Ideo conueniens fuit ꝙ in alijs documẽtis veteris testamenti legem concernentibus homines inducerẽtur & instruerentur de prudentia, & de actibus eius præcepta darẽtur. Specialiter hoc fit in libris Salomonis. Vnde in Prouer. hortatur ad intelligenda verba prudentiæ. & 2. cap. dicit: Consilium custodiet te, & prudentia seruabit te: ut eruaris a via mala. & 3. ca. Ne innitaris prudẽtiæ tuæ. & 4. cap. Palpebræ præcedant gressus tuos. & cap. 7. Prudentiã voca amicã tuam, & 9. cap. Relinquite infantiã, & ambulate per vias prudentiæ. & 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. & 16. cap. Acquire prudentiam: quia preciosior est argẽto. & ca. 19. Custos prudẽtiæ inueniet bona. & ca. 23. Prudentiæ tuæ pone modum: & Eccl. 22. Vbi multa consilia, ibi salus. & Eccle. 32. Fili sine consilio nihil facias, & post factũ nõ pęnitebis. Et in alijs innumeris passib. *Prou. 1.*

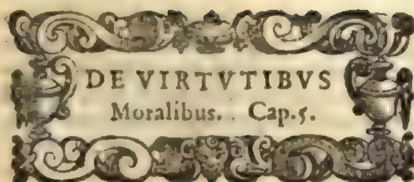

VIRTVS Moralis nõ dicitur solum a more, hoc est assuetudine: quia tunc omnes virtutes essent morales. quod patet esse falsum: cum sit aliqua intellectualis, quæ vnico actu causatur, sed dicuntur morales, quia sunt in potentijs appetitiuis, ad quas pertinet mouere. Philosoph. definit virtutem moralem, & dicit, Virtus moralis est habitus electiuus formaliter vel depositiue in medietate consistens, hoc est in adæquatione & cõformitate ad suam regulã & mensurã, quæ est ratio, sic ꝙ non excedat neque deficiat. Et cum inter excessum & defectum medium sit æqualitas: ideo virtus moralis inquantum passionem siue appetitum reducit ad illam æqualitatem rationis, dicĩt consistere in medio. Ideo dicit Philosoph. ibi, ꝙ virtus secundum suam substantiam siue essentiam medietas est, licet pro materiali sit qualitas siue habitus: pro formali tñ & in esse virtutis est respectus, siue importat respectũ mediationis siue æqualitatis & conformitatis ad regulam & mensuram rationis: ut non excedat neque deficiat ab ea, quod est mediare. Medium autẽ est duplex scilicet rationis & rei. Medium rationis dicitur, quod a ratione constituitur in aliqua materia, puta circa cibum & potum, & venerea, audacias, & timores. Et illud mediũ in fortitudine & temperantia, non oportet esse medium rei secundum proportionem arithmeticam vel geometricam: ut scilicet tãtum pugnet vel comedat vnus, quantum alter: quia quod est multum vni, est parum alteri. Quod enim parum fuisset Miloni giganti, multum fuisset Pigmeo, vnde dicitur communiter: Respice personã, & pone pro duobus. Cum ergo homines diuersimode se habent ad passiones, nõ oportet ꝙ medium illarum virtutum sit medium rei. sed secundum proportio-

A *1.2.q.64*

2. Ethic.

Medium ẽ duplex, s. rationis & rei.

Medium in iustitia, est medium rei.

proportionem, quo ad nos .ideo Philosophus ibi dicit, q̃ virtus moralis in medietate consistit quo ad nos, ratione determinata. Sed quia iustitia est circa debitũ & operationes quæ sunt ad alterum: ideo medium in ea est medium rei simpliciter: vt scilicet quantum quis debet, tantũ reddat. dat enim vnicuique quod debet, non plus nec minus. In habitibus autem speculatiuis, quorum mensura est verum absolute, medium est conformitas rei ad intellectum, excessus est affirmatio falsa, defectus est negatio falsa. Sed in virtutibus intellectus practici bonum earum est verum, per conformitatem ad appetitum rectum, cuius medium aliquando est quo ad nos: ut in temperantia, & fortitudine: aliquando est etiam rei, vt in virtute iustitiæ. Virtutes autem theologicæ si comparentur ad regulam diuinam, non habent medium. Nemo enim potest excedere in credendo, vel diligendo Deum. Sed quia debemus opera illarum habere secũdum mensuram conditionis nostræ: ideo per accidẽs, & ex parte nostra in virtute theologica potest considerari medium, & extremum. Cum autem inter virtutes morales iustitia sit nobilior, ideo de ea primum dicendum est.

An virtutes theologicæ consistãt in medio.

§. 1. *De Iustitia.*

B 2. 2. q. 58.

IVstitia (vt dicunt Iuristę) est constans & perpetua volũtas, ius suum (hoc est id quod debetur vel debitũ) vnicuiq; tribnẽs. Hæc diffinitio videtur esse de actu. veruntamẽ quia habitus cognoscũtur per actus, per eã satis eatur intelligi quid sit iustitia virtus, s. q̃ sit habitus inclinans voluntatẽ ad cõstanter, faciliter, & immobiliter reddendũ vnicuiq; quod ei debetur. Et sic uera ratio iustitię consistit in debito fine, scilicet in ratione debiti, quod est obiectum eius, & inęqualitate ad alterũ. vnde sequitur quod inter eos, inter quos nihil est debitum neque æqualitas, non est propria ratio iustitiæ. Cum ergo Deo & partibus non possimus recompensare æquiualens, neque iustum perfectũ reddere: sequitur q̃ iustitia non est proprie inter nos & Deum ac parentes. Propter hoc lex diuina nõ dicitur proprie ius, sed fas: quia videlicet sufficit Deo, ut impleamus qđ possumus: vt homo quãtum põt recõpenset, totaliter animã ei subijciens.

ar. 1. et 2 Iustitiæ definitio. Iustitiæ ratio in duob. consistit, s. in rõne debiti & æqualitate

¶Materia vero siue obiectũ iustitiæ sunt actiones, & res exteriores, secundum q̃ p eas vnus homo ordinatur ad bonum commune immediate, vel etiam ad bonum particulare personæ. Et non accipimus hic iustitiã pro gratia Dei, quæ iustificat peccatorem, vt habetur Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius: nec pro omni bono opere, quod potest ordinari ad gratiam vel præmium: vt Matth. 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus: vt videamini ab eis. Sed accipitur hic iustitia prout est virtus moralis. ¶Notandum quod iustitia communiter accepta, est virtus generalis: non per essentiam, cũ sit virtus specialis habens specialem materiã, scilicet bonum commune uel particulare debitum secundum æqualitatem. Sed est virtus generalis, per imperium & ordinationẽ, eo q̃ moueat, & ordinet actus omnium aliarum virtutum in finem suum eo modo quo aliæ virtutes, quę ordinãt actus aliarum uirtutum in finem suum, dicuntur uirtutes generales, sicut charitas quę habet pro obiecto bonum diuinũ, & ordinat ac refert actus omnium aliarum uirtutum in Deum, & religio, quæ habet cultum & honorẽ Dei pro obiecto, & ordinat actus aliarum virtutum in honorem & gloriam Dei. iuxta illud 1. Cor. 10. Omnia in gloriam Dei facite. Ita etiam iustitia ordinat actum aliarum uirtutum in bonum commune. & secundum hanc ordinationem omnes aliæ uirtutes possunt dici iustitia, non per essentiam seu prædicationẽ, sed per participationẽ, & ordinationẽ. Et si actus quo fortis fortiter agit propter bonum commune, est actus duarũ uirtutum, elicitus hoc est immediate productus à fortitudine, q̃ est in appetitu irascibili & ĩperatus siue ordinatus à iustitia in finem suum. Iustitia ergo generaliter & communiter capta, habet pro obiecto bonũ sub ratione debiti, siue illud bonum sit commune, siue priuatum & singularium personarũ.

Ver. 1. *De prima diuisione iustitiæ.*

IVstitia communiter dicta prima sui diuisione diuiditur in iustitiam generalem, & iustitiam particularem. iustitia generalis est qnæ respicit & habet pro obiecto

C 2. 2. q. 58. art. 5.

obiecto bonum commune, vt commune est. iustitia vero particularis habet pro obiecto bonum priuatum, vel commune in ordine ad priuatas personas. Et quia bonum commune præeminet bono particulari, hinc est quod iustitia generalis præclarior est inter omnes virtutes morales: vt dicit Philoso. 5. Ethico. Et neq; est espe rus neque lucifer admirabilior.

Iustitia præclarior alijs moralibus.

D

Ver. 2. *De secunda diuisione iustitiæ.*

Iustitia legalis quid

IVstitia generalis diuiditur in iustitiam legalē, & Epichæiam. Iustitia enim legalis respicit obseruantiā legū, quæ habent dirigere ad bonū cōe, & sic iustitia legalis est virtus qua quis inclinatur ad bonum cōmune per legū obseruātiam, obtemperando verbis legis. Epichæia vero respicit bonum cōmune, etiam prætermissis verbis legis. sequitur enim id quod requirit iustitiæ ratio, & communis vtilitas. Contingit enim aliquādo quod lex ut in pluribus sit iusta, & ad bonum cōmune, ad quod legislator intēdit, proficua: & in particulari casu deficiat. non enim potest legislator præuidere omnes particulares casus, cum sint pene infiniti. Et tunc si lex in aliquo particulari casu occurrente seruetur, erit nociua reipublicę; ut puta lex de deposito reddendo, siue quod deposita reddantur: ut in pluribus iustum est. Sed cum accidit quod qui deposuit gladium, rederet quando est in furia: vel si aliquis reperit depositum ad patriæ impugnationem. in his ergo casibus & similibus malum est sequi legem positam: & bonum est prætermissis verbis legis, sequi id quod requirit iustitię ratio & communis utilitas. ad hoc ordinatur Epichæia. Et sic Epichæia est virtus inclinans ad aliquid faciendum vel omittēdum, pretermissis verbis legis, in casu in quo seruatur principalis intentio legis & legislatoris, quæ est, bonum commune. Et ideo Ephicæia est superior regula humanorum actuum, & regulans iustitiam legalem. Vnde Cato dicit, quod ipsæ etiam leges cupiunt, vt iure (hoc est æquitate) regantur. & idest Epichæia eo dignior iustitia legali.

Epichæia

2. 2. q. 12 ar. 1. et 2

Epichæia quid sit.

Ver. 3. *De iustitia particulari.*

E

2. 2. q. 61

IVstitia particularis diuiduntur in iustitiam distributiuam, & in iustitiam commutatiuam: quæ sunt partes subiectiuæ eius. Iustitia distributiua est virtus inclinans & dirigens hominem erga bonū cōmune, nō simpliciter, sed in ordine ad priuatas personas, per distributionem, secundum conditiones quas personæ habēt ad bonum commune. Et quia aliqui male se habent ad bonum cōmune, turbando vel fraudando communitatem vel personas cōmunitatis: ideo iustitia distribuit eis pęnas & tormenta: secundum quantitatem delicti: iuxta illud Deuter. 25. Secundum mensurā delicti, erit & plagarum modus. & Apoc. 18. Quantum se glorificauit, & in delitijs fuit, tantum date illi tormentū & luctum. Alij verò sunt qui bene se habent ad bonum cōmune, ipsum defendendo, promouendo, & augendo. & tales sunt remunerandi muneribus, & honoribus, officijs, & beneficijs communitatis: vnusquisque secundum suam virtutem, & cōditiones, ac labores, vt in parabola de talentis. Matthæi 25. Et Luc. 16. vbi qui magis operatus est, maiorem remunerationem accepit. & hæc iustitia dicitur remuneratiua.

Iustitia distributiua.

Ver. 4. *De iustitia commutatiua.*

F

Iustitiæ cōmunicatiuæ definitio.

IVstitia commutatiua respicit personas particulares, vt particulares sunt: ut in contractibus: & potest sic definiri: Iustitia commutatiua est virtus inclinans hominem ad reddendum debitum particularibus personis, vt particulares sunt. Differunt autem distributiua & commutatiua dupliciter. Primo, quia iustitia commutatiua respicit particulares personas, vt particulares sunt: distributiua vero respicit particulares personas in ordine ad quasdam conditiones, quas habent ad bonum commune siue reipublicæ. Secundo differunt, quia in iustitia commutatiua medium attenditur secundum proportionem geometricam, quæ est secundum parem & æqualem excessum quantitatis ad quantitatem: iustitia enim cōmutatiua est secundum æqualem excessum rei ad rem, nullo habito respectu ad conditionem personarum: vt in vendi-tione tantum detur de re, quantum valet. Et si augeatur valor vel æstimatio valoris: augetur etiam proportionabiliter pretium. Ideo si Rex emat, tantum debet dare, quantum plebeius. In iusti-

Proportio geometrica. iustitia vero distributiua medium non attenditur secundũ proportioné geometricam: vt æqualiter & tantum detur vni de cõmunitate sicut alteri, sed secundum conditiones & merita personarũ; vt qui magis meriti sunt de Republica, plus habeãt: & qui minus, minus: nõ enim oés qui male agunt cõtra Rẽpublicam, debent æqualiter puniri, vbi demerita & peccata non sunt æqualia, sed secundũ quantitaté delicti: nec etiã tantũ debet dari vni quantũm alteri, sed secundũ q circa bonum cõmune laborauerint, vel defendendo, vel promouendo. Et hoc vocant proportionabilitaté arithmeticã, in qua attenditur æquale, non secundũ quantitatem, sed secundũ pportioné: vt si dicamus, sic se habent sex ad 4. sicut tria ad duo: quia vtrobique est sexquialtera proportio, in qua maius cõtinet totum minus & mediã partem eius. vt senarius quaternariũ, & ternarius binarium, & mediã parté eius. Excessus tamen non est æqualis: quia ternarius non excedit binarium, nisi in vna vnitate: senarius vero excedit quaternariũ in duabus vnitatibus, & duodenarius octonariũ in quatuor. Sic procedendum est in distributione bonorũ cõmunium, secundum maius meritum & dignitaté: vt scilicet dignioribus digniora, minus dignis minora détur officia & beneficia. Christus quo ad hoc dedit prælatis & rectoribus communitatum exemplum: non enim fecit omnes Apostolos, sed ex multis discipulis duodecim digniores elegit. Et cum præfecit Petrũ, ter interrogauit. Diligis me plus his? Tãdem dixit, Pasce oues meas. Ex quo sequitur q peccant hodie rectores communitatum, & prælati, qui indignos præferũt dignis, & minus dignos dignioribus. Et quamuis canonistæ dicant q sufficit eligere dignum & idoneum, ne super maiori vel minori idoneitate processus & lites oriantur, multaque insurgant mala: Theologi tamen dicunt opinionem canonistarum habere locum in foro exteriori uel contentioso, sed non in foro interiori. Vnde dicunt, quod scientes, & oppositum facientes, non sunt excusati apud Deum.

Proportio arithmetica.

Luc. 6.

Ioan. 21.

Ver. 5. *De differentia iustitiarum.*

A IVstitia distributiua differt à generali, siue legalis & Epichæia: quia iustitia generalis & eius partes subiectiuæ respiciũt siue versantur circa bonum commune, simpliciter & absolute, tanquam finem: & ad eas pertinet ordinare ea quæ sunt priuatarum personarum in bonum commune. Iustitia vero distributiua respicit bonum commune, seu non absolute & simpliciter siue finaliter, sed ut distribuendum personis particularibus. Iustitia distributiua punitiua, siue vendicatiua, respicit pœnas & tormenta turbantibus bonum commune debita: remuneratiua uero respicit honores & munera, dignitates & officia & beneficia distribuenda dignioribus & utilioribus Reipublicæ. *2.2.q.68 ar.1.ad 4 & art.2.*

Ver. 6. *De actibus iustitiæ commutatiuæ.*

IVstitiæ cõmutatiuæ plures sunt actus, scilicet, emptio & venditio, vbi est translatio dominij hinc inde: mutuum, vbi transfertur dominium cum debito recuperandi simile & tantundem in specie. Ideo dicunt iuristæ quod mutuum dicitur: quia de meo fit tuum. Alius actus dicitur vsusfructus, in quo transfertur dominium in fructibus rerum, quæ fructificant, cum debito recuperandi rem ipsam sine retentione dominij & proprietatis. Et idẽ sonat vsus in his quæ expediunt vsurario, & familiæ: sed differentia est: quia vsufructuarius facit omnes fructus suos, vsuarius autem non: sed solum eos qui expediunt sibi & familiæ. huiusmodi auté vsusfructus & vsus uendi pòssunt, sed communiter gratis dãtur vel legãtur. Alius actus est locatio, quæ est rerum mobilium cum debito reddendi, & aliquid pro vsu accipiendi. Alius est conductio, quæ est rerũ immobilium sub certo precio, & cum debito reddendi, in rebus vero quæ fructificant, dicitur Arrentamentum. Alius actus dicitur depositum, in quo traditur res non ratione vsus, sed conseruationis: Impignoratio, cum traditur res non ratione vsus, sed cum debito recuperandi, soluto eo propter quod pignus datur. Alius actus est fideiussio, in quo fit promissio soluendi vel reddẽdi rem aliquã pro alio cum debito indemnitatis. Alius actus est promissio simplex, quæ est cum non præcedit petitio promissionis. Alius actus est stipulatio, quæ est promissio alicuius rei

B *2.2.q.68 art.3.*

Mutuum. *Vsusfructus.* *Vsus.* *Locatio.* *Cõductio.* *Depositũ.* *Fideiussio.* *Promissio simplex.* *Stipulatio.*

facta ad petitionem promissarii: vt cum Sortes dicit Platoni, Promittis mihi centum? Plato respondet, Promitto. Alius actus est transactio, quæ est concordia rei litigiosæ. Et generaliter omnia pacta & conuentiones pertinent ad iustitiam cō mutatiuam. Et omnes contractus innominati, qui sunt 4. scilicet do vt des: facio, vt facias: do, vt facias: & facio, vt des: similiter restitutio est actus iustitiæ commutatiuę: donatio vero pertinet ad liberalitatem, ad quam reducitur legatum, hæredis institutio, & bonorum vltima dispositio. fideicommissum vero, quòd est rogatio reddendæ hæreditatis post mortem hæredis, siue substitutio, videntur ad iustitiam commutatiuam pertinere, & ad restitutionem reduci debent. Et quia d̄ his omnibus iuristę diffuse tractant: sufficit nobis terminos declarasse, & aliqua de restitutione secundum quòd Theologum tangunt, amplius prosequi.

Transactio. *Contractus innominati.4.* *Donatio.* *Fideicommissum.*

Ver. 7. *De restitutione.*

B 2. 2. q. 62. art. 1

Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, & est iterata statuitio alicuius in possessione seu dominio rei suæ q̄ ei debetur: quia si non debetur, non dicitur restitutio: sed poti⁹ noua donatio. Et licet restitutio, secundum primā nōis impositionem, videatur solum habere locum in rebus exterioribus, quæ manēt eædem secundum substantiam, translatū est tamen vocabulum ad actiones vel passiones, quæ pertinent ad reuerentiā vel irreuerentiam, commodum vel incōmodum personæ: Et hinc etiam restitutiōis nomen deriuatur ad res transeuntes, quæ manēt quemadmodum in effectu corporali, puta cum ex percussione læditur corpus, vel in effectu reali, vel in effectu qui est in opinione hominū, sicut cum aliqs verbo opprobrioso remanet infamatus vel minoratus in suo honoré. Ad ampliorem autem hui⁹ materię elucidationem octo sunt nobis consideranda, quę in hoc versu continētur: Quis, quid, cur, cui, vbi, per quos, quomodo, quando.

Ver. 8. *Quis restituere teneatur.*

D 2. 2. q. 62. art. 6

Regula generalis est, quòd omnes q indebite detinent alienū, siue iuste siue iniuste acceperint, tenenē ad restitutionem. Et nō solū qui detinēt, sed etiam quicunque iniuste abstulit vel consumpsit, aut alio quouis modo alium iniuste damnificauit. Sciendum tamen q̄ circa illum qui accipit rem alienam duo possunt considerari: primum, est res accepta: secundum, est acceptio. Quo ad primum, tenetur eam (quandiu habet apud se) restituere: quia de iure naturæ vnicuique habenti vltra suum, debet subtrahi, & dari ei cui deest. quo ad secundum vero, ipsa acceptio rei alienæ potest tripliciter se habere. Primo qñ est iniuriosa, scilicet existens contra voluntatem eius, qui est rei dominus: vt in furto, & rapina, & aliis huiusmodi: & tunc tenetur ad restitutionem non solum rei, sed etiam iniuriosæ acceptionis: etiam si res apud ipsū nō remaneat. Sicut.n. qui iniuste percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriā passo, quāuis apud ipsum nihil maneat: sic etiā qui furatur vel rapit, tenet̄ recompensare damnum illatum, etiam si nihil apud eū maneat: & vlterius pro iniuria illata dēt puniri. Secundo aliqs accipere potest rem alterius in vtilitatē suā absque iniuria: vtpote cum volūtate eius cuius res est. sicut patet in mutuo & commodato. & tunc ille qui accipit, tenetur ad restitutionem eius quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam acceptionis. & ideo tenetur recompensare ei qui gratiam fecit, etiam si rem amiserit. Tertio aliquis potest accipere rem alterius absq; iniuria alterius, & nō pro sua ipsius vtilitate: vt patet in depositis. ideo ille q sic accepit, in nullo tenetur ratione acceptiōis, imò accipiēdo impēdit obsequiū: tenetur autē ratione rei. Et ideo si res subtrahatur ei absq; culpa sua, nō tenetur ad eius restitutionē. secus autē esset, si ex culpa sua rem depositam amitteret. ¶ Ex pręmissis sequitur q̄ quicunq; est causa iniustæ acceptionis, tenetur ad restitutionē. Quod intelligi potest dupliciter. s. directe & indirecte. directe quidē, quando inducit alium ad accipiendū: & hoc tripliciter. Primo mouendo ad acceptionē, quod fit pręcipiendo, consulendo, laudando aliquem, quasi strenuum, de eo q̄ aliena accipit. Secundo ex parte ipsius accipiētis: quia. s. eum receptat, vel aliter quocunq; modo auxilium præbet. Tertio ex parte rei

Acceptio rei alienæ tripliciter considerari potest.

rei acceptæ.ſ. quia eſt particeps furti vel rapinæ, vel quaſi ſocius maleficii. Indirecte vero, quando quis non impedit, cum poteſt & debet impedire, vel quia ſubtrahit ſuum auxilium, quo poſſet obſiſtere. vel quia occultat poſt factũ, quæ his verſibus comprehenduntur: Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus, Participãs, mutus, non obſtans, non manifeſtans. Sciendum tamen ꝙ quinque præmiſſorũ ſemper obligantur ad reſtitutionem. Primo iuſſio: qa ille qui iubet, eſt principaliter mouens: ideo principaliter tenetur ad reſtituendum. Secundo conſenſus in eo ſine quo rapina vel furtum fieri nõ poteſt. Tertio recurſus, quando.ſ. aliquis eſt receptator latronum, & eis patrociniũ præſtat. Quarto participatio.ſ. quando quis participat in crimine latrocinii ſiue rapinę. Quinto ille qui non obſtat cũ obſtare poteſt & tenetur, ſicut princeps, & illi qui tenentur cuſtodire iuſtitiam in terra: qa redditus quos habẽt, ſunt quaſi ſtipendia ad hoc inſtituta, vt iuſtitiam cõſeruent in terra, nec eis propter hoc imminet periculũ. Illi vero, quib. non incumbit ex officio, non ſemper tenentur ad reſtitutionem, ſi non obſtent vel nõ reprehendãt, maxime quando eis imminet periculũ: quia licet poſſint, non tenentur ſe exponere periculo ad hoc vt rem alterius ſaluẽt. In aliis aũt caſib. enumeratis nõ ſemper obligatur quis ad reſtituendum: non enim ſemper conſilium vel adulatio vel aliquid huiuſmodi eſt efficax cauſa rapinæ vel furti. Vnde tunc ſolum conſiliator aut palpo, hoc eſt adulator, ad reſtitutionem tenetur: quando probabiliter exiſtimari põt, ꝙ ex huiuſmodi cauſis fuerit iniuſta acceptio ſubſecuta. quo modo autẽ, & quo ordine teneantur reſtituere, inferius dicetur. ¶ Vt autem prædicatorib. & confeſſoribus, ac vnicuiq; pateat via ſciẽdi qui ſunt reſtitutioni obnoxii, viginti manus diaboli (quarum quælibet habet quinque digitos ſiue modos, quas D. Antoninus Archiepiſcopus Florẽtinus in ſecũda parte ſuę ſummæ tit. 1. cap. 2. §. 2. & in ſequẽtibus ſcripſit) nos hic ſuccinctè, alio tamen ordine, & omiſſis allegationibus, duximus inferendas, in quibus centũ reperiũtur caſus obnoxii reſtitutioni, & vt iudicium incipiat à domo Dei, ab eccleſiaſticis inchoabimus.

Prima Manus dicitur ſacrilega. Primus digitus, cum auferuntur vaſa ſacra, calices, paramenta, cruces, reliquię, aut alia huiuſmodi, quæ ſunt diuino cultui mancipata, de loco ſacro vel non ſacro. ſecundus, quãdo nõ ſacra auferuntur de ſacro. tertius, quando fit incendium vel effractio in loco ſacro, vel etiam inferũtur dãna Eccleſiis aut Eccleſiaſticis perſonis, exigendo gabellas aut pedagia. quartus, cum clerici male tractant bona Eccleſiarum, dilapidando, dando meretricib. ludendo, vel indebite alienãdo, in pręiudicium Eccleſiæ vel pauperum aut ſucceſſorum. quintus digitus, cum ſubtrahuntur legata facta eccleſiis, vel retinentur decimæ, vbi conſueuerunt ſolui: vel cum ſine iuſto titulo fructus Eccleſiæ recipiuntur.

Secunda Manus dicitur Simoniaca. Primus digitus. accipere pecuniam vel alia temporalia pro ſacramentis adminiſtrandis, aut beneficiis ſiue officiis Eccleſiaſticis conferendis, per modum precii, & non per modum eleemoſinæ, tales tenentur accepta erogare pauperibus vel Eccleſiæ. Secundus eſt accipere pecuniã appreciatiue pro ſacramentalib. vt pro conſecratioſe Eccleſiæ vel altaris, ſepulturis, in repatronatus, ingreſſu religionis, aut aliis huiuſmodi. Tertius, pro ſpiritualibus exercitiis, pro prædicatione, oratione, electione, confirmatione, ac aliis huiuſmodi. Quartus, accipere ſimoniacè beneficium quodcunque. Quintus procurare ſeu mediare circa præmiſſa.

Tertia Manus dicitur bellatoria. Primus digitus, cum aliquis dominus vel communitas aſſumit vel indicit iniuſtum bellum. Secundus, ſunt illi qui ad hoc cõcurrunt, adiuuando, conſulendo, vel cooperando. Tertius iniuſtum bellũ, habens res alienas vel ſubditorum capiens, deſtruens, vel facere permittens. Quartus, iuſtum bellum habens, bona Eccleſiarũ non incaſtellatarum, aut clericorum, vel etiam viatorum, aut peregrinorum rapiens. Quintus, iuſtum bellum habẽs, ex ſua inertia & craſſa negligentia non defendens.

Quarta Manus dicitur raptoria. Primus

digitus consistit, in vsurpatione dominiorum castrorum, & villarum. Secundus, in talis aut aliis impositionibus iniustis. tertius, in pedagiis & gabellis nouis, absq; authoritate vel necessitate. quartus, in latrociniis & rapinis terrestrib. vel maritimis vt raptores & pyratæ consueuerût. Quintus, in psonis liberis capiêdis & vêdêdis.

Quinta Manus dicitur proditoria. Primus digitus, quando quis castra, populos, & terras aufert a suo domino, & proditorie dat alteri qui ius non habet. Secundus, quando tradit amicum vel alterum in manus inimici ad occidendum vel alio modo vexandum. Tertius, quando terras aut alia bona domini procurat venire in manus inimicorum, aut associat aliquem vt spolietur. Quartus, quando secreta reuelat. Quintus, cum quis vtitur insidiis, non seruando promissa pacta, etiam hosti, dum ipse seruat ei fidem, & non aliàs.

Sexta Manus dicitur iniustè iudicatoria. Primus digitus, quando iudex dat ex certa scientia & iniustam profert sententiam, vel si accipiat pro sportulis & vacationibus vltra debitum & curiæ stylum. secundus, quando ex ignorantia crassa. tertius, quando ex notabili negligentia eius aliqua pars detrimentum notabile patitur. quartus, quando accipit pecuniã pro iudicando bene vel male, vel non iudicando aut differendo. quintus, cum nõ vult iudicare & dare sententiam, prout potest & debet, ne displiceat iniustam causam habenti.

Septima Manus dicitur in iudicio iniuste assistoria. Primus digitus, est consiliarius scienter præbens malum vel fraudulentum consilium. secundus, est aduocatus vel procurator assumens vel defendens causam iniustam, & obtinens victoriam. tertius, actor qui iniustam causam prosequitur. quartus, notarii & apparitores concutientes partes, vltra stylum capiendo. quintus, est testis falsum deponés testimonium.

Octaua manus dicitur falsificatoria. Primus digitus est in testamétis vel aliis instrumentis aut scripturis falsificatis. secundus, in bullis aut literis principû falsificatis, aut per obreptioné & subreptionem obtentis. tertius, in falsis & diminutis monetis pro legitimis sciéter vtendo. quartus, in falsis ponderibus & mensuris. quintus, in falsis siue suppositis partibus.

Nona Manus dicitur fœneratoria.

Primus digitus, quando in primo mutuo vtitur pignore accepto pro eo: secundus, cum quis dat pecuniam mercatori vel campsori, vt vtatur ea, accipiés aliqd, capitali semper saluo: tertius, cum venduntur merces vltra iustum pretium, ratione dilationis solutionis: & quãdo emitur res minus iusto precio, ratione accelerationis precii vt cum tempore veris, vili precio emitur triticum colligendû. quartus in camptionibus, & affectis assecutionibus: vt in cambiis, quæ dicuntur perueneris, quæ fiunt in curia Romana pro bullis. quintus in mutuis, cum expressis lucri pactionibus.

Decima Manus dicitur fraudatoria. Primus digitus consistit in rerum quidditate, cum venditur vna substantia pro alia, aqua pro vino. secundus, in quantitate, scilicet pondere, numero, & mensura diminutis. tertius, in qualitate cum venditur res defectuosa vel corrupta pro sana. quartus, in precii inæqualitate, cum scienter venditur res plusquam valeat: vel multo minori precio emitur propter necessitatem. quintus in gabellæ debitę vel suffragii subtractione.

Vndecima Manus dicitur locationis vel conductionis vitiatoria. Primus digitus est, quando quis locat alteri rem quam nouit esse vitiosam: vt æquum vmbraticum, vel domum rumosum. secundus, quando notabiliter nimis exigit, maxime propter necessitatem. tertius, quando quis conducit alium ad operandum nimis paruo precio. quartus, si conductus ad operas festinatione vel negligentia non fideliter operatur. quintus, quando male tractat rem sibi locatam aut conductam.

Duodecima Manus dicitur furatoria. Primus digitus est occulta rerum vsurpatio: secundus inuentorum retentio: tertius illicita præscriptio: quartus rei impignoratæ vel depositæ vsus: quintus religiosorum proprietas.

Decimatertia Manus dr̃ participatoria.

Primus digitus est participatio rei alienę iniuste acceptæ per donationem: secundus per victitationem, vt familia: tertius per conductionem. quartus per emptionem. quintus, per legatũ vel hæreditationem aut conseruationem.

Decimaquarta Manus dicitur damnificatoria. Primus digitus dicitur iussio, secundus consilium, tertius consensus, quartus palpatio, quintus recursus.

Decimaquinta Manus dicitur impeditoria. Primus digitus est, quando quis impedit aliqué à consecutione boni, vel sine iusta causa procurat priuari secundus, qñ impedit fructus ꝓuenturos agri vel vineę aut alterius rei. tertius qui faciũt statuta vel capitula, ne vsuræ solutæ possint repeti. quartus, qui dat literas debitoribus absque sufficienti causa, ne possint cogi à creditoribus ad soluẽdũ. quintus, iniuste impedientes, ne quis possit exequi sua negotia honesta, occultando instrumenta vel scripturas per quas ius manifestatur.

Decimasexta Manus dicitur lusoria. Primus digitus est, cum quis decipit in ludo p falsos taxillos aut cartas copulatas, secundus, quando decipit mentiendo: tertius, quando lucratur ab his qui alienare non possunt: ut sunt serui, filij familias, pupilli, religiosi, & mulieres vxoratæ; quartus, quando lucratur ab eo qué multa importunitate ad ludum traxit. quintus, quando lucratur in locis in quibus prohibetur ludus. & per leges mandatur fieri restitutio, nisi fuerint abrogatæ.

Decimaseptima Manus dicitur turpiter lucratoria. Primus digitus prouenit ex opere carnali meretricio. secundus, ex arte, vel actu prohibito: vt ex arte faciendi taxillos, & mulierum fucos, aut diuinandi siue incantandi, aut huiusmodi. tertius, lucrando in tempore prohibito: vt diebus festiuis. quartus, negotiando in locis prohibitis, ut in ecclesijs: vel mittendo uictualia aut arma Sarracenis. quintus, intentione meræ cupiditatis vacare negotiationi, intentione introducendi caristiam.

Decimaoctaua Manus dicitur detractoria. Primus digitus est falsa criminis impositio in iudicio. secundus extra iudiciũ criminis dubij reuelatio. tertius extra iudicium criminis ueri, sed occulti reuelatio. quartus, criminis reuelati augmentatio quintus, reuelatio ex auditu à notabilibus personis.

Decimanona Manus dicitur personæ læsoria. Primus digitus uitam iniuste auferens, secundus membrum mutilans, tertius vulnerans, quartus iniuste percutiẽs, quintus in exilium iniuste mittens.

Vigesima Manus dicitur animarũ prædatoria. Primus digitus, quando quis impedit religioné intrare, vel reuocat ingressum. secundus quando quis persuadet aliquid criminale, vt blandiendo decipiat: & multo magis quãdo virginitaté aufert: tertius, quãdo quis suo sermone trahit ad errorem fidei: vt hæretici. quartus prælati vel patresfamilias ex sua negligentia permittentes gregem perire: & multo magis cũ suis exemplis prouocant. quintus, cum homines suis malis exemplis scandalizãt, & mulieres suis ornatibus, tripudijs, vel risibus ad malum inducunt.

Ver. 9. *Quid restituendum sit.*

Regula generalis, est ꝙ omnis res aliena indebite accepta vel detéta, si fieri potest reddenda est, & omne damnum reparandum & recompensandum. Ad cuius euidẽtiam sciendum est, quod aliquis potest alium damnificare in quatuor, scilicet in anima & corpore, honore seu fama & bonis temporalibus. A

Primo potest homo damnificare proximum quo ad animam, cum est causa perditionis gratiæ & uirtutum. quando scilicet est causa & occasio peccati alterius: & quamuis voluntas in qua peccatum consistit, cogi non possit, & D. August. dicat, Omne peccatum adeo est voluntarium, ꝙ si non fuerit voluntarium, non est peccatum. Corpus quidem (vt supra dictum est) violentari potest. Sed si uolũtas non consentiat, homo nõ peccat, imo meretur. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam, ideo D. Ambros. dicit: Non est quod cuiquam nostram adscribamus ærumnam. Potest tamen aliquis esse occasio peccati alterius: ideo dicitur causa, & tenetur ad restitutionem plus quam de damno corporali: cum ipsa anima sit plusquam esca, hoc est corpus, quod est esca vermium. Ideo dicitur in

Nullus potest esse sufficiens causa peccati alterius.

Matt. 6.

in cap. si culpa de iniuriis, & damno dato. Qui occasioné damni dat, damnũ dedisse videtur. Potest autem quis esse causa & occasio peccati alterius quadrupliciter. Primo, monendo, vt inducendo, suadendo, consulendo, præcipiẽdo aliquid quod est peccatum mortale. talia inducendo, &c. peccat mortaliter, iuxta illud Rom. 3. digni sunt morte. Non solũ qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Vnde D. Augu. dicit: Si fratri tuo male persuades, occidis illum scilicet quo ad animã: vt in can. noli. de pœniten, dist. 1. & tenetur restituere siue recompensare damnũ modo possibili, scilicet inducẽdo eum efficaciter ad pœnitentiam & satisfaciendo aliis, qui ad præceptum vel consilium aut inductionem suam fuerunt læsi & damnificati: vt infra amplius dicetur.

Quadrupliciter potest quis esse occasio alterius.

Secundo potest quis damnificare aliũ quantum ad animam, reuocando aliquẽ a meliori bono: vt cum quis reuocat ab ingressu religionis, & cum nõ professum reuocat ad seculum, tenetur non solum illi, sed etiam religioni. illum quidem tenetur inducere ad intrandum vel reuertendum: religioni vero, si ille nolit, tenetur inducere alium æque idoneum ad intrandum. & si non inuenerit, ipsemet tenetur intrare, cum professum vel de propinquo professurum reuocauit: quia abstulit seruum a Deo, & a religione. Si uero nõdum intrauerat vel dispositus erat, non tenetur religioni: quia pluribus modis poterat impediri. præcipue si absque dolo hoc facit: vt si conuentus esset difformatus: vt prouideret ei de meliori loco. vel si cognoscat inconstantiam intrare uolentis, aut tenuitatem deuotionis, tenetur tamen inducere illum quem reuocauit, vt intret. ¶Tertiò potest quis dãnificare alium quantum ad animã, scandalizando: vt prælati subditos suos pompis & alijs moribus suis, & mulieres viros suis superfluis ornatibus, fucis, & tripudijs; & generaliter alij in publico loco & aliorum assistentia peccantes: maximè quando hoc intendunt, vel paruipendunt scandalum aliorum. Tales primò tenentur orare pro scãdalizatis: vt Deus dignetur eos ad pœnitentiam reuocare. Secundò tenentur inducere bonis exẽplis manifestis & publicis, sicut publicè peccauerunt & scandalizauerunt, non tamen tenentur ad pœnitentiam solennem, aut publicam: vt D. Antoninus ait. ¶Quartò potest quis damnificare animam alterius seducendo. vt qui seduxit virginem, dormiuitq; cum ea, dotabit eam, & habebit vxorem: aut reddet ei iuxta modum dotis, quam solẽt virgines accipere: vt habetur Exo. 22. Abstulit enim talis thesaurum inæstimabilem, iuxta illud Ecclesiast. 26. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis. Ideo tenetur ei ad restitutionem possibilem, saltem castitatis coniugalis, accipiẽdo eam in vxorem, vel dotando eam. Idem & amplius facere tenetur si rapuit eam. & quanuis ea quæ de Exodo dicta sunt, non ligẽt prout sunt ex lege Moysi, ligant tamen vt sunt moralia, & deducuntur a lege naturæ, & vt assumpto pro statuto ab Ecclesia.

Retrahẽs siue reuocans aliquem a religione ad quid tenetur.

Scandalizantes ad quid tenẽtur.

B

Corpus hominis quatuor modis potest per aliquem damnificari. Primo per iniustam occasionem, per quam fit præiudicium animæ occisi: fit etiam præiudicium vxori, & liberis, necnon & reipublicæ, quam orbauit vno supposito. Hoc damnum non potest homo æqualiter recompensare, cum non possit resuscitare: tenetur tamen modo possibili. Et quidẽ quo ad animam tenetur orare pro illa, & suffragia fieri facere. Quo ad vxorem vero, liberos, aliosque parentes, tenetur primò placare eos, & eis reconciliari. Secũdo eis prouidere quantũ fecisset occisus: quo ad rempublicam autem satisfacit sustinendo mortem a iudice indictam. non tamen tenetur se offerre: sed captus non debet se defendere, licet inuẽta opportunitate possit a carceribus fugere. Aliqui dicunt, q tenetur exponere vitã suã in bello iusto, licet ad hoc non sit cogendus. Prouocans abortũ in fœtu animato, etiam satisfacere debet, & pœnitentis placare Deum super illius animæ damnatione. Secundo potest quis damnificare corpus hominis per mutilationem membri. Et pro huiusmodi in lege noua non est statuta pœna corporalis, prout in lege antiqua. Ecclesia tamen consueuit punire pœna pecuniaria, quæ debet respondere non solũ damno, quod quis incurrit per mutilationem membri

Homicida ad qd tenetur.

Abortum prouocãs ad quid tenetur.

pro toto tempore futuro, quo vsurus erat membro abscisso, sed etiam expensis expositis in curatione. Et vltra tenetur ad placationem læsi, & consolationem ipsius afflicti, quantum in ipso est. Plus tamen ponderāda est mutilatio pauperis quam diuitis, si magis egebat parte abscissa ad victum necessarium: vt si amputetur manus dextera scriptori. Tertio potest quis lędere corpus proximi, vulnerādo vel percutiendo, & talis tenetur ad expensas curationis, & placere percussum, eiq; reconciliari, ac etiam ad interesse pro iniuria ad arbitrium boni viri. Medici autem ac chirurgici, qui ex ignorantia crassa vel negligētia aut auaritia prolongant, augent, vel procurant vulnera aut infirmitates, etiam tenentur ad interesse ad arbitrium boni viri. Quarto quis potest lædere corpus proximi, indebite incarcerando, aut violenter detinendo, aut exiliando. Et talis tenetur ad reconciliationem, expensas & interesse.

Mutilatio ad qd tenetur:

Medici et chirurgici ignorātes ad qd tenentur.

Honorē & famā proximi quatuor modis quis lædere potest, scilicet per contumeliam, conuitiū, improperiū, vel irrisionem. de quibus infra suo loco. Et talis tenetur satisfacere proximo lęso, ipsum placare, & ei recōciliari, petendo veniā corā illis qui erāt præsentes. & si falsum dixit, tenetur dicere se falsum dixisse, & iniuste eū læsisse. verū si quis sibi subditis, (vt pater filio, dominus seruo, maritus vxori, magister discipulo) dicit verba contumeliosa, si hoc faciat ad eius correctionem, nō tenetur petere veniā a tali, sed a Deo, Vnde D. Aug. in regula: Si etiam modum vos excessisse sentitis, nō a vobis exigitur, vt a vobis subditis veniam postuletis: ne apud eos quos oportet esse subiectos, dū nimiū seruatus humilitas: regendi frangatur authoritas. sed petēda est venia ab omniū Domino, qui nouit eos quos plus iusto forte corripitis, quāta beneuolētia diligatis. Si autem faceret multū iniuriosè, & liuore vindictæ, tunc teneretur petere ueniam, & reconciliari eis. Sed si contumeliam accipiens postmodum domestice & familiariter conuersetur, & loquitur cum contumeliante, ostendit se iam remisisse, & per consequens cōtumelians non tenetur ad veniam petendam a contumeliam passo. Aliqui tamen dicunt secus esse in extraneis: quia aliquis ad horam propter societatē ne scandalizet, aut ostendat rancorem vel vindictam familiariter loquetur, qui tamen nō remittit iniuriam: & non obstante illa familiari lòcatione, tenetur petere veniam, & reconciliari, donec sciat illum remisisse. Secundò potest quis lædere honorem & famā proximi per detractionem. quod potest fieri dupliciter, scilicet directè & indirectè, vt infra suo loco dicetur, & ibi eius restitutio declarabitur.

Remissio iniuriæ aliquādo fit per familiarem conuersationem.

Detractio quot modis fieri potest.

Tertio per recitationem, detractiones auditas coram aliis recitando. & si non asserendo, neq; tanquam certū dicendo, nō addendo quod a personis fide dignis audierit: sed solum refert crimen de aliquo prout audiuit, quod ab audientibus eum ignorabatur: non tenetur secundum Angelū de Clauasio satisfacere: quia si propter hoc audientes credāt illum criminosum esse, ex sola relatione de auditu, malefaciunt, & se leues ostendunt, iuxta illud Eccles. 10. Qui citò credit, leuis est corde. Verum quia scandalo pusillorum cauendum est, iuxta illud Matth. 18. Qui scandalizauerit vnū ex his pusillis, qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur in collo eius mola asinaria &c. Ideo periculosum valde est referre mala audita de aliis coram pusillis. & si fiat mala intentione. s. lędendi, non excusatur a mortali. Et si tali ex relatione ille de quo est sermo, incurrat notam infamiæ aut vehementis suspicionis, tenetur recitās famā ei restituere coram illis coram quibus recitauit. Sed si non sit secuta infamia, nec orta vehemēs suspicio, non tenetur, maxime si ex leuitate vel inconsideratione retulit. Quarto potest quis lædere honorem & famā proximi, per iniustam accusationem: & talis tenetur ad petendam veniam, & restituēdam famam, necnon ad damna & interesse. Si quis autem propter tormenta quæstionis dixerit aliquem esse criminosum vel conscium criminis, qui non est, tenetur extra quæstionem dicere se falsum dixisse, a fortiori si se aliquod crimen commisisse confessus fuerit, quod tamen non commisit cum magis teneatur ad famam suam, quam alterius.

An recitās audītas detractiōes teneatur ad restitutionem.

Referre mala audita periculosum est.

Res

A Res exterior rapta vel furata, aut aliter indebite detenta, eadem numero (si fieri potest) restitui debet. nec potest dari alia pro ea, etiam eiusdem bonitatis, contra voluntatem damnificati, nisi forte res rapta vel furata, corrupta vel consumpta esset: quia tūc debet restitui alia eiusdem bonitatis in specie. Si aūt res sit deteriorata, debet alia eiusdē bonitatis in specie restitui: vel si damnificatus maluerit, preciū deteriorationis cū re ipsa: preciū autem & æqualitas bonitatis ad arbitrium boni uiri debent æstimari. Notandum tamen ꝙ si res ablata aut iniuste detenta, est fructificās, tenetur restituere cum fructibus inde perceptis, & qui præcipi potuerunt à diligenti possessore. Fructus autem dicuntur ea quæ ab ipsa re percipiuntur, deductis expensis necessarijs, & non superfluis: Si quis uero equum locari consuetū furatus fuerit, non sufficit reddere equum, sed ēt interesse, quod arbitrio boni viri determinandū est: maximè vbi prædictum equū, per longa tempora & plures annos fur detinuisset. Notandum insuper ꝙ cum plures cōcurrunt ad furtū vel damnificandū, quod unus nō faceret sine altero, quilibet illorū tenetur damnificato insolidū. Sed si vnus restituerit, alij tenentur restituenti pro sua parte ¶ Notandum præterea ꝙ aliquis potest dupliciter dānificari. vno modo quando aufertur ab eo quod actu habebat, & tale damnum semper est restituendum secundum compensationem æqualis: puta si aliquis damnificauit in aliqua domo, tenetur ad tantum, quantum ualebat illa domus. Alio modo potest damnificari impediendo ne adipiscatur bonum, ad quod bonū percipiendum erat in uia. & tale damnum non oportet recompensare ex æquo: quia minus est aliquid habere in dispositione & via q̄ in actu. & ideo si redderetur ei vt haberet hoc in actu, plus restitueretur ei q̄ fuerat ablatum, quod non est de necessitate restitutionis, quæ est iterata statuitio in possessionē, vt dictum est. tenetur tamen aliquā recompensationem facere secundum conditionem personarum. ¶ Notandum vlterius, ꝙ aliquis etiam potest alium impedire, ne habeat præbendam aut aliud bonū dupliciter. uno modo iuste intendendo honorem Dei, vel procurando bonum Ecclesię, ut scilicet detur personæ digniori, & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem vel aliam recompensationem. Alio modo iniuste: puta si intendat nocumentum eius, & impedit propter odiū vel aliquid huiusmodi. Et tunc si impedit ne ꝑbenda detur digno, cōsulens quod nō detur, auteq̄ sit firmatū in animo conferētis illā eidem dare: tenetur quidē ad aliquā recōpensationē, pensatis conditionibus personarum ac negotij, secūdum arbitriū sapientis. non tamen tenetur ad ęquale: quia ille nondū fuerat assecutus, & poterat multipliciter impediri. Si vero iam firmatum erat, ꝙ ei daretur, & propter indebitam causam procuret & reuocetur: idē est ac si iam habitā ei auferret. & ideo tenetur ad restitutionem æqualis secundū possibilitatē. Quod est bene notandū pro resolutione multarum difficultatū & scrupulorum, qui accidunt, maxime in hæreditatibus, legatis, testamētis, codicillis, & collationibus beneficiorum.

Fructus rei qui dicantur. 2.2.q.62 ar. 7. ad 2.

Participantes in furto, qd & quo tenentur. ar. 4.

Impediēs a bono cōsequendo ad quid tenetur.

2.2.q.62 art. 2. ad 4.

Ver. 10. *Cui facienda est restitutio.*

B Diuus Paulus Ro. 13. dixit. Reddite oībus debita cui tributū, tributum: cui vectigal, uectigal, &c. Ex quo sequit̄ ꝙ restitutio fiēda est ei, a quo res ablata est uel idebite detēta unde Mat. 22. Reddite q̄ sunt Cæsaris, Cesari: & q̄ sunt Dei, Deo.

22.q.62 ar. 5.

Ad cuius ampliorē euidentiā secundū est ꝙ aliquid pōt esse illicite acquisitū, tripliciter. Primo mō sic, ꝙ illud qđ est illicite acquisitū, debetur ei a quo est acquisitū vel acceptum: vt in furto, rapina, & alijs huiusmodi, & sic intelligendum est prædictū corollariū, quod est maxima quædam in materia restitutionis. Secundo qñ aliquid datur alteri illicite, & eius acceptio & datio est illicita, & contra legē, vt patet in eo qui Simoniace aliquid dedit. Ideo nō debet fiēri restitutio ei qui dedit cum voluntarie & contra legē dederit. Et quia ille qui accipit, etiam illicite & contra legem accidit, non potest retinere. restituēdum ergo est Ecclesiæ, in cuius iniuriam datum est, vel pauperibus erogandū. Tertio aliquis acquirit aliquid illicite: quia alius illicite dat: puta propter malū finē, vel propter rem illicitam, non tamen cōtra legem: quia lex nō prohibet talem dationem

tionem neque acceptionem, vt cum datur meretrici propter meretriciū. In talibus illicite acquisita nō sunt illicite dātibus restituenda, eo q̃ libere dederunt. Et possunt etiam iusta retineri, licet melius foret ea pauperibus erogare. Et sic meretrix potest licite retinere quod ei propter meretriciū datum est, nisi superfluè & per fraudem vel dolū extorsisset: quia tūc teneretur ei restituere. Idem dici potest de acquisitis in ludo ab his q alienare poterant, dum modo non fuerint importunitate impulsi, & cesset omnis fraus & dolus. Idem etiā dici potest in alijs turpiter acquisitis: vt ex duello vel torneamentis. ¶ Notandū tamen, q̃ prędicta maxima est intelligenda, cum damnificatus est viuus & notus: quia si sit mortuus, restitutio debet fieri hæredi vel hæredibus, aut legatario cui res illa iniustè ablata, legata fuit: & si sint plures legatarij, debet reddi cuilibet pro quota: sicut cum sunt plures hæredes. Si vero damnificatus sit ignotus, & præmissa diligenti inquisitione, notitia eius haberi nō potest, pauperibus est eroganda, vel in alios pios vsus conuertendā.

Ver. 11. *Cui facienda est restitutio.*

C Iure naturali & diuino restitutio rei alienæ fieri debet: iure quidem naturali, cum sit actus iustitiæ, ad quam exercendā quilibet tenetur. Vnde Rom. 13. Reddite omnibus debita, &c. & Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et D. August. & habetur in ca. Si res aliena 14. q. 6. vbi dicitur: Si res aliena propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur: pœnitentia non agitur, sed simulatur. Non enim remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Ideo Tobias audiens uocem balantis hœdi, ait: Videte ne furtiuus sit. Reddite eum dominis suis: quia non licet nobis edere aut ex furto aliquid cōtingere. Sicut enim qui malo sanguine abundant, sanari non possunt, nisi per fleubotomiam sanguis ille corruptus emittatur: sic qui aliena detinent, nisi fleubotomia restitutionis curentur, saluari non possunt. Hoc etiam manifestè natura ostendit in virtute digestiua, quæ ad omnia membra transmittit, & reddit ea quę ad quodlibet ipsorum pertinent. Et si propter aliquam indispositionem membrum aliquod particulare retineret alimentum alterius inflatum & monstruosum esset. Sic in corpore mystico, si aliquod membrum, hoc est particularis persona, detinet quod est alterius, est monstrum, quod in corpore mystico dicitur peccatum.

2.2. q. 62 art. 2.
Rom. 1.
Mat. 2.
In epist. ad Macedo.
Tob. 2.

Ver. 12. *De loco in quo restitutio facienda est.*

Restitutio rei alienæ fienda est in loco, a quo fuit accepta, nisi forte accipiens, & is a quo accepta est mutassent domiciliū; & si manerēt in eodem loco, tunc in illo. Si uero damnificatus mutat domicilium, damnificās mittet dāmnificato rē acceptam expensis illius. Si vero damnificatus multū distat, & non expectatur eius aduentus, monendus est per literas, & interim res debet deponi, & domino consignari: maxime quando res est magni valoris, & difficilis translationis. Si vero res sint parui valoris, sic quod oporteat plus exponere pro translatione, quàm ipsę res ualeāt, poterit opportunitas expectari: q̃ si nulla speretur opportunitas, tunc sunt pro salute illius pauperibus erogandę. Si autem damnificans mutat domicilium, tenetur suis expensis mittere damnificato: quia fuit in mora & culpa, cum non reddiderit in loco a quo accepit. D

Ver. 13. *Per quos facienda est restitutio.*

Restitutio contumeliæ aut iniuriarū, in pręsentia personæ factarū, est personalis, & debet fieri per eum qui læsit, & non per alium, nec etiā per literas, si læsus adiri potest, & velit restitutionem personalē. Vnde Christus: Si offers munus tuū ad altare, & ibi recordatus fueris q̃ frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc ueniens offeres munus tuū. Notandum est verbum, Vade: non dicit, mitte uel scribe, sed personalem expressit accessum, possibilē tñ, si sese obtulerit opportunitas. Si uero non est opportunitas: ut quia damnificans est infirmus, aut in aliqua alia necessitate impediente constitutus, uel damnificatus est multum distans: tunc per votum accedat, & proponat personaliter accidere, cum opportunitas sese obtulerit. Mandatum enim domini cum sit iugum suaue, non E

Restitutio iniuriarū est personalis.
Matt. 5.
Matt. 11.

ue, non astringit ad impossibilia aut valde difficilia. Si vero læsus (qui potest renuntiare iuri suo) contentatur literis vel nuntijs, tunc per nuntium vel literas fieri potest. ¶ Restitutio tamen detractionis, quæ fit corā alijs in absentia læsi, si fieret coram illis personaliter, esset magis meritoria. potest tamen fieri per literas & certum nuntium: quia æque bene poterit remoueri falsum iudicium impressum alijs per literas uel nuntiū, modo ille qui detractionem audiuit, sciat nuntium esse fidum: vel sciat literas à detractore signatas, licet enim detrahendo, & falsum iuditium causando, iniuriam audienti fecerit materialiter, non tamen formaliter: cum non intenderet malum eius, nec audiens hoc pro iniuria accepit. Ideo non tenetur ei se psonaliter præsentare: sed sufficit quod falsum iudicium, quod impressit, quocunque modo auferat. his enim & similibus tenet regula iuris: qui per alium facit, per seipsum facere videtur. De restitutione vero rerum corporalium non est dubium quin per alium fieri possit. Cauendum est tamen ne infideli committatur, & ille alius sibi aliquid retineat: quia tunc secundum D. Anthoninum Florent. damnificans non esset liberatus. ideo non est fidendum omnibus: nec omni spiritui credendum, quare expostulanda est cædula, per quam possit certior fieri damnificatum recepisse tantam restitutionem per manus talis. Si autem is qui damnificauit, morte præuentus non restituit, cum hæres teneatur ad omnia onera defuncti, inquantum sufficit hæreditas, tenetur ad restitutionem, vt habetur in c. Michael. de vsur. eadem ratione heres hæredis. Nec excusantur hæredes scientes dubitantes aut dubitare debentes ex fama publica, vel scripturis, aut fideli testimonio siue relatu, testatorem illicitos contractus fecisse ex hoc, quod nullus ponit querelam, quia forte per læsos probari non potest: debēt enim diligenter inquirere, alias eorum negligētia crassa est, & affecta. ¶ Restitutionem externarum rerum, quarū dominus ignoratur, quidam ad Episcopum pertinere dicunt, tanquam ad dispensatorem eorum, quæ pertinent ad diuinum cultum, & ad pios vsus pauperum, quorum pater existit: quia tamen nullo iure cautum est, eam ob rem famosi doctores tenēt restitutionem rerum incerto domino restituendarum, fieri posse per detentorem, & per eos quibus ipse commiserit. & huius opinionis videtur esse D. Tho. Licet enim Episcopi sint dispensatores rerum datarum ecclesijs, & quo ad diuinum cultum & quo ad pauperes: non tamen sequitur quod sint dispensatores omnium, quæ ad diuinum cultum & in pauperes sunt eroganda: sed solum eorum quæ iam illis in diuinū cultum, vel vsus pauperum ecclesiæ data & ordinata sunt. Nec obstat ca. cum sit. de vsuris: quia loquitur de Iudæo, & non de Christiano. Excipiuntur tamen incerta, quæ per publicos vsurarios ex vsuris sunt acquisita: quia circa illa est specialiter determinatum in cap. quanquam. de vsuris. lib. 6.

Restitutio detractionis quomodo fieri debeat.

2.2.q.62 art. 5. ad 3.

S. Ioan.

Ver. 14. *De ordine & modo restituendi.*

Omnino certa restitutioni obligata, cum sciūtur personæ quibus fienda est restitutio, sunt eis integraliter restituēda antequam restituantur incerta. maxime cum scitur vel dubitatur bona restitentis non sufficere ad omnia exoluenda: quia creditoribus vel damnificatis certis tenetur satisfacere iure humano, & diuino, & ad hoc potest cogi. Incerta autem licet iure diuino teneatur restituere, aut pauperibus erogare, nō potest tamē in foro exteriori compelli. & sic maiori obligatione astringitur ad restituēdū certa. Certorum etiam restitutio fieri debet ordine quodam. Nam primo rapta vel furtiua restitui debent, cum in eorū ablatione maior facta fuerit iniuria, quam in vsura aut alijs contractibus illicitis & iniustis, quæ sunt quodam modo voluntaria. Quia in restitutione non solum seruanda est iustitia, sed etiam iniuria facta Deo & proximo, amouenda siue emendanda, & ideo primo ea in quibus maior fit iniuria, & sic primo rapta, secundo furtiua, tertio vsuraria, quarto quæ alijs illicitis contractibus sunt acquisita, quod intelligendum est data paritate tēporis: quia iure humano determinata est regula: Qui prior est tempore, potior est iure. Ordo etiam seruandus est inter eos, qui simul aliquem damni-

F

D. Anth. flo. 2. p. sum. li. 2. cap. 7.

Ordo servãdus in restitutione, & inter eos q simul dãnificauerunt.

2. 2. q. 62. ar. 7. ad 2.

damnificãt: quia licet omnes teneãtur in solidũ, vt dictum est, tamen illi qui principaliter in damnificatione operati sunt, primo restituere debẽt. Et quanuis vnus propter alium non excusetur: tamen vnus magis peccat, quam alius, non restituendo. Et ideo qui principalius damnificauit, primo debet totum damnum resarcire. quo facto, alii tenentur restituẽti pro quota ipsos contingente. ¶ Modus autem quo facilius restitutio cõtumeliæ & aliarum iniuriarũ fieri potest, ne terreantur qui restitutioni sunt obnoxii, talis est: vt primo per amicos vel literas amicorũ aut preces eorum tentetur reconciliatio, & iniuriarũ ac cõtumeliæ restitutio. Per hæc media facilius redire poterũt ad amicitiam, se humiliando ac cognoscẽdo culpam suam. Si vero læsi nolint remittere, nisi lædentes personaliter cõpareãt, tenẽtur personaliter comparere. bonum tamẽ erit ad placãdum iniuriari animũ aliquẽ amicorum ipsius secũ habere qui sit mediator amborũ: qui pacem cõponat, & nouas coleras aut rixas impediat. ¶ Modus vero, quo mulier quæ concepit in adulterio, satisfacere siue restituere possit marito, & alijs filiis legitimis, est valde difficilis & intricatus propter multa pericula, quæ contingunt. Eam ob rẽ adulteriũ maxime est detestandum, & deterrendæ vxoratæ, ne animas suas his periculis illaqueant. Veruntamen cum miserationes domini sint super omnia opera eius: non est illis qui in hanc foueam inciderint desperãdum, neque laqueus eis inijciẽdus, quia cum (vt inferius dicetur) impotẽtia & periculum infamiæ ac maiores mali excusent a restitutione: ideo mihi magis placet opinio eorum, qui dicũt, quod nunquam talis mulier debet reuelare viro, nec filio, cuiuscunque conditionis existant, etiam si ipsa fuerit in periculo mortis. Quia cum tempora mutentur, & ipsa sanari possit, impossibile est periculum vel maius malum euitare. Sed absque diffamatione, & periculo tentare debet, omnibus viis, & modis licitis: vt filius ex adulterio natus ingrediatur religionem: & non curet de hæreditate. & si nolit, ipsa suggerere potest viro, vt alios præferat: caute tamen, ne per hoc in suspitionem

Facilis modus restitutionis iniuriarum.

Mulier cõcipiens ex adulterio quo modo restituere debet.

Psa. 144

venire possit, & de suis bonis ac dote quã tũ poterit faciat eos indemnes, & id procuret fieri ab adultero quantum possibile fuerit, absque tamen continuatione adulterij, residuum relinquens misericordiæ & bonitati diuinæ. quam instãter ieiunijs, & vigiliis, & orationibus debet interpellare. Potest tamen, & secundũ aliquos debet, committere cõfessori, vt post mortem dicat filio sic concepto eius originem, vt alio modo viuere satagat, & de hæreditate non curet, eo quod fama non est homini post mortem adeo necessaria. nec tantum de ea curare debet sicut in uita. Verum si filius qui non tenetur illi nec matri credere assentiri nolit: debet (vt dictum est) misericordiæ domini relinquere, propter scandalum quod sequi posset, si manifestaret. Deus enim qui nunquam obligat ad impossibile, sua inestabili bonitate prouidebit hæc cõsuli, sed non publice prædicari debent.

Ver. 15. *Quando restituendum est.*

A

2.2.q.62 art.8.

Restitutio statim fieri debet.

Aliorum restitutio quamprimum fieri potest, sub pœna noui peccati fienda est: quia qui debet alienum quod potest restituere, & non restituit, facit ei cuius est, iniuriã. & ideo si nõ restituat, peccat: quia priuat siue impedit eum vsu rei suæ, sicut cum furatur: sed non licet etiam per modicũ tempus in peccato immorari, secũdum illud Sap. Quasi a facie colubri fuge peccatũ. ergo tenetur statim restituere, vel dilationem petere. unde Leui. 19. Nõ morabitur opus mercenarii tui apud te vsque mane. ergo nec in aliis restitutionibus faciẽdis debet fieri dilatio. Et quis præceptũ de restitutione faciẽda sit affirmatiuum: implicat tamẽ in se vnũ negatiuũ, quo prohibemur rem alterius detinere, & sic est peccatum iniustæ detentionis. Prędicta tamen conclusio intelligẽda est, nisi in quatuor casibus. Primus est, quando fieri non potest. Ipsa enim impotentia absoluit seu excusat eum ab instanti restitutione, cum secundũ regulã iuris, impossibilium nulla sit obligatio. debet tamen remissionem vel dilationem petere per se, vel per alium, ab eo cui debet. Quod si creditor nolit, doleat debitor & petat a Deo, qui est omnium dominus & misericors, datq; omnibus affluẽter, & nõ impro-

Eccle. 12

Restitutio in quatuor casib. differri põt.

Iac. 1

improperat. Secundus casus est, quando restitutio statim facta vergeret in infamiam restituentis. tunc enim differre potest, donec opportunitate habita restituat, saltem per confessorem, cui iure diuino dicere & manifestare tenetur. Tertius casus est, quando statim facta esset damnosa ei cui debet fieri. Sicut si deponenti arma superueniat lis aut rixa cum cholera, estq; periculum, quòd si depositarius statim reddat, sequetur scandalum: tunc potest licitè differre, eo quòd restitutio est ordinata in commodum, & non in detrimentũ eius cui fieri debet. Idem dicẽdum est circa lusores, & laboratores tabernarios, vxore & filiis oneratos, tempore ludi, vel quo sunt in periculo prodige exponendi. Quartus casus est, quando obnoxius restitutioni, est valde pauper, oneratus vxore, & filiis, ac filiabus. Si is cui debet, est ditissimus, nec ex dilatione patitur detrimentum, & debitor sit in periculo incidendi in extremam paupertatem. Tunc si debitum sit publicum, tenetur petere dilationem vel remissionẽ: & si non possit obtinere, potest licitè differre, se absentando: si debitum est secretum, petat dilationem a Deo, qui est omnium dominus, & excusabitur a peccato: sed non ab executione iustitiæ humanæ. debet tamen habere propositum satisfaciẽdi, cũ puenerit in pinguiorẽ fortunã.

Iacob. 1.

Ver. 16. *De peccatis circa restitutionem occurrentibus.*

Circa restitutionẽ multa peccata contingere solẽt, quæ mundani quibusdam coloribus excusare nituntur. Quidã enim restitutionem se velle facere dicũt, & blandis sermonibus sic differunt vt tãdem interim testes, cedulæ, & alia documenta pereant, & probatio fieri non possit. Tales non excusantur a peccato. Alii sunt qui se excusant, dicentes quòd illi quibus debent, intantũ vel plus tenentur eis: sed quia probare nõ possunt, aut quia pars potens est, vel cui fauet iudex: ideo eos in iudicium vocare nõ audent. De talibus dicit D. Thom. Quòd ille qui furtiue accipit rem suam apud aliũ depositã, grauat depositarium, qui tenetur ad restituendum eam, vel ostendendũ se esse innoxium. Vnde manifestum est, q peccat, & tenetur ad reuelandum eum. Qui vero furtim accipit rem suam apud aliũ iniuste detentam, peccat quidẽ non quia grauat eum qui detinet, & ideo non tenetur ad restituendum ei: sed peccat contra cõmunem iustitiam, dum ipse sibi vsurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam vt scãdalum proximorũ, si inde ortũ fuerit, sedetur. ¶ Alii vero se excusant beneficia improperãtes, vt quidã nobiles de fundatione per prędecessores eorum facta ecclesiis, quas deuorant, seu bona illarum: & tutores pupillorũ se excusant propter labores: verũ eorum excusatio nõ est legitima: quia propter prędecessorum fundationes aut beneficia voluntaria nõ possunt aliquid exigere: & tutores nil nisi redditis & calculatis cõputis & præstito quod reliquũ est, & quod per iudicẽ aut deputatos taxatũ fuerit, recipere possunt, & non amplius. Alii restituũt, sed nõ integre, recusantes se propter nõnullas transactiones, metu vel timore nihil habendi, factas importunitate quadã, aut etiã necessitate: illa excusatio nihil facit, quin teneantur residuũ supplere & restituere, saltẽ in foro cõscientię & in foro Dei. Alii se excusant propter sentẽtias absolutorias, vel adiudicatorias. Quę si propter defectum probatiõis dolo & fraude partiũ interceptę fuerint, aut propter periuriũ partis, aliisq; habilitatib. cõtra ius stylumq; curiarũ, subreptitie, & indebite obtẽtę fuerint, non excusant in foro Dei, quantuncunq; in foro hominũ trãsierint in rem iudicatã. ¶ Nec excusantur etiã in foro Dei minores 25. annorũ, & minores 14. sufficientẽ vsum rationis habẽtes, q ex distractione rerũ suarũ acceperũt pretia, quæ satis prodige exposuerũt, & postmodũ impetrãt literas cessationis instrumentorũ, & beneficiũ minoritatis, vt restituant in integrũ in foro seculari: quis nõ peccẽt principes, & curia cãcellariæ, & iudices, huiusmodi literas cõcedẽdo, & cõtractus annullãdo, seu nullos declarando pp bonum, & pacificum conuictum, & ad cautelam iuuenum, frenationemq; cupiditatis multorũ, qui pro vili & minimo pretio adolescentium corruptioni fauentes, nituntur eos spoliare bonis propriis.

2. 2. q. 66. art. 5 ad 3.

Licet

Licet etiam his qui semel bona sua recuperauerunt,& beneficio minoritatis adiuti,iterum bona sua ante 25.annum distrahentes,recuperare volunt, & beneficio minoritatis,quo semel vsi sunt abutétes,secundas literas petunt, quæ non deberét concedi.Hæ.n.secvdæ literæ incentiuum præbent delinquendi, & alios decipiendi. Quicquid sit de iudicibus & curiis,ipsi minores vigintiquinque annorum non excusantur, sicut nec a furtis & aliis peccatis · neque in potestate iudicũ temporaliũ est eos a peccatis quæ per solam liberam voluntatem committuntur, excusare. Nec etiam excusant hi qui eos ad hęc facienda stimulant, pactum de quota litis habétes,aut aliud lucrũ sperãtes.Multominus iudices, qui in hac parte aliquádo cótra omne ius diuinũ & humanũ faciunt se consultores, directores, partes,& iudices,& solicitatores, quos euidentissimũ est non solũ peccare, verum etiam de indebite acceptis pro huiusmodi teneri ad restitutionem minoribus ac
Mat. 5. aliis,de iniustis vexationibus.¶ Alii se excusant,paruitatem a quolibet particulari allegãtes vt tabernarii & macellarii : sed excusatio eorũ parum valet: quia reddendum est vsque ad nouissimũ quadrantem. & timendum est eis ne accidat illis, sicut Hericio,qui acubus suis onerat se pomis: & licet in qualibet non habeat nisi vnũ, tamen cum sit onustus, insequuntur canes,nó valens intrare cauernã suam, capitur & discerpitur: Alii tantum differunt, quod in vita nó satisfaciunt,sperantes cómittere hæredibus, quibus aliquando secrete cómittunt: hi sunt valde periculosi. Quia licet hæredes teneantur, raro tñ satisfaciũt,nec ipsi peccatũ omissionis euitant,nec reatus pœnę euacuatur, practicaturq; illud qđ dicitur in l.fi.ff. đ in ius vocãdo, Qui nó habet in ęre,luat ĩ corpore.

§.2. *De vitijs iustitiæ oppositis.*

C *2. 2. q. 59.art.1*

IVstitiæ opponitur iniustitia,quæ generaliter accepta in omni peccato (sicut iustitia in omni virtute) inuenitur : quia in omni peccato inuenitur defectus subiectionis & æquitatis debitæ.Ideo vt dicitur.j. Ioan. 3. Omne peccatum mortale dicitur iniquitas, hoc est inæqualitas, vel contra æquitatem. Et quemadmodũ iustitia,licet sit virtus generalis per participationem, tamen est specialis secundũ essentiam, ita & iniustitia licet inueniaẽ in omni peccato,& sic sit vitium generale per participationem: est tamen peccatũ speciale, pro quáto ordinat alia peccata in malum communitatis, quod est proprium eius obiectum, & sic opponitur iustitia generali. Et sicut iustitia diuiditur, vt supra dictum est: sic opposito modo *eodẽ c.§. 1.ver.1.* iustitia, & opposito modo se habet ad quamlibet partem iustitiæ.

Ver. 1. *De acceptione personarum.*

ACceptio personarũ est peccatum iustitiæ distributiuæ oppositum, & circa iustitiam distributiuam punitiuam dicitur esse,quando est maior punitio siue pœnę inflictio, quam peccatum meretur, propter aliquam causam, quæ nó facit ad rem,puta si aliquis acrius puniatur, quia non vult indebite placere superiori, vel alia causa, fauore,pecunia, timore:vel cũ prælatus graue peccatum subditi dissimulat vel supportat,fingens se nescire,quod tamen scit,& exasperat denuntiantes,& propter deordinatum affectum corrigere omittit, aut valde leuiter punit propter inordinatum affectum, quem habet ad eum qui puniendus est, vel ad alium propter quem ipsum delinquentem corrigere secundum demerita omittit.In huiusmodi est acceptio personarum : in remuneratiua vero iustitia acceptio personarũ est indigni promotio.Sed notandũ ꝙ dignitas alicuius personę potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter & secundũ se.Et sic ille est in maiori dignitate, ꝙ magis abundat in spiritualibus gratię donis.Alio modo per cóparationem ad bonũ commune. Contingit enim quandoq; ꝙ ille qui est minus sanctus & sciens,potest magis conferre ad bonũ cómune per potentiam vel industriam secularem, vel aliquid huiusmodi, quam ille qui est sanctior & sciens.Et quia dispésatores spiritualium debent attendere ad communẽ vtilitatem,iuxta illud Apostoli:Vnicuiq; datur manifestatio spiritus ad vtilitaté. *1.Cor.12.* Ideo absque acceptione personarum in dispensatione spiritualium, illi qui sunt simpliciter minus boni, sunt tamen meliores, quo ad hoc præferuntur digniori-

D 2. 2. q. 63.art.1

Idoneus simpliciter,et quo ad hoc.

ribus

rib. simpliciter, & minus idoneis quo ad hoc. Sicut etiam Deus gratias gratis datas dat minus idoneis, & Christus Ecclesiæ suæ non præfecit Ioanné, qui erat melior simpliciter, cú in maiori charitate: cú esset discipulus ille quem diligebat Iesus. Sed præfecit Petrũ, qui erat robustior & idoneior quo ad hoc. Si vero aliquis præponat aliquem propter aliquam causam, quæ non facit ad rem, vt puta quia notus vel amicus, aut consanguineus duntaxat, est acceptio personarum: licet vbi consanguinei sunt idoneiores, vel æque idonei, essent præferendi. Quia saltē in hac re præeminent, quod magis in eis cõfidere potest: quod unanimiter secum negotia Ecclesiæ tractent. Vnde & Christus quinque ex consanguineis elegit in apostolos, scilicet D. Ioannem, & Iacobũ fratrem eius, filios Zebedęi, & Iacobum minorem, Simonem, & Iudam Thadæũ. Et quia acceptio personarum opponitur iustitiæ, quę versatur circa debitum; sequitur quod vbi non est debitum, nõ est acceptio personarũ, sicut si sint duo qui non egent recreatione, & prælatus vocat vnũ secum ad recreationem: non est acceptio personarũ: sed liberalitas & libertas prælati. Secus si illi egerent, & illis omissis daret alteri. Quemadmodum faciens eleemosynam vni, qui non extreme eget, alio qui etiam non extreme eget, omisso.

Ver. 2. *De acceptione Personarum in iudicijs.*

A
2.2.q.63 art.1. PErsonarum acceptio in iudiciis inueniri potest. Ad cuius euidentiã sciendum est, quod iudiciũ potest ad iustitiam distributiuã & cõmutatiuã pertinere: quia põt iudicio definiri, qualiter aliquid commune sit distribuendũ in multos, & qualiter vnus debeat restituere alteri, ꝙ accepit ab eo. Sciendũ præterea ꝙ quãtum ad primã nominis impositionem, iudiciũ importat determinationé & applicationé iustorũ.
2.2.q.61 art.1. Ampliatũ est tñ ad significandũ rectam determinationem in quibuscunque rebus, tam speculatiuis q̃ etiã practicis. In omnibus tñ ad rectum iudiciũ duo requiruntur. Vnum est ipsa virtus proferens iudicium: & sic iudicium est actus rationis. dicere enim & definire aliqd, ad rationé pertinet. Aliud est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitaté ad recte iudicãdum: & sic in his quæ pertinét ad iustitiã, procedit dispositiue a iustitia: sicut in his quæ ad fortitudinem pertinent, iudicium dispositiue pendet ex fortitudine.

Ver. 3. *De peccatis circa iudicium.*

B 2.2.q.60 art.1.& 2

CVm iudicium dispositiue pendeat a iustitia, intãtum est iudicium licitũ, inquantum est iustitiæ actus. Ad hoc autem quod iudicium sit actus iustitiæ, tria requiruntur. Primo quod procedat ex inclinatione iustitiæ. Secundo, quod procedat ex authoritate pręsidentis. Tertio, ꝙ præferatur secundum rectam prudentiæ rationem. *Ad iudicium tria requiruntur.* Quodcunque horum deficiat, iudicium erit vitiosum & illicitum primo quidem modo, quando est contra rectitudinem iustitiæ, vtpote contra legum determinationem. & tale iudicium dicitur peruersum & iniustum. Alio modo, quando iudicat de his in quibus non habet authoritatem. & tale iudicium dicitur vsurpatruum ac abusiuum: quia (vt dicunt iuristæ:) Nullus maior abusus, quam potestatis defectus. Tertio modo, quando deest certitudo rationis, puta cum aliquis iudicat de his quæ sunt dubia vel occulta. & tale iudicium dicitur temerariũ. Et quia D. August. dicit In istis temporalibus legibus quanquam homines iudicent cum eas instituunt: cum tamen fuerint institutæ, nõ licebit iudicib. de eis iudicare, sed secundũ ipsas. Et super Psal. dicit: Bonus iudex nil ex suo arbitrio facit: sed secundum leges & iura pronuntiat. Cum ergo secundum leges debeat iudicare iuxta allegata & probata, vt habetur in l. illicitas. §. veritas. ff. de offici. pręsi. sequitur, quod iudex poterit condemnare innocentem, probatum nocentem. & sic contra veritatem & conscientiam: quod non est absq; difficultate & cõtrouersia. Ideo pro hujus difficultatis resolutione, & argumentorũ dilutione notandum & supponendũ est, ꝙ cum iudex ex natura sua, siue vt particularis persona, nõ habeat potestatem iudicandi, sed accipiat ab alio, & possit deponi: sic potest dupliciter considerari. Primo vt persona priuata, scilicet vt Ioãnes, Guillelmus, & vt iudex, siue vt persona publica, quæ fungitur authoritate publica totius communitatis, ita etiam duplex in eo

2.2.q.60 art.1.

In lib. de ve. relig.

2.2.q.68 art.2.

An iudex possit condemnare innocentem, probatum nocentem.

in eo potest considerari scientia & conscientia, s. priuata & publica. Scientia priuata, est notitia quā accipit a sensibus & secūdum quam format conscientiam priuatam, hoc est iudicium de his quæ agere debet, vt particularis persona. Secunda sciētia siue notitia dicitur publica, quam habet vt iudex, videlicet ex allegatis & productis, & aliis actibus publicis per ta bellioné retentis, ex qua format conscien tiam, siue iudiciū practicū de his quæ age re debet vt iudex, siue vt persona publica. Eodem modo dicēdum est, ꝙ duplex est veritas, s. priuata, quæ est conformitas rei ad notitiam priuatā: & publica, quę est conformitas siue adæquatio rei ad intelle ctū, habens notitiā publicam ex actis curiæ acceptē. His suppositis, resolutio est, quod ubi occurrit casus in quo aliquis cō uincitur de crimine capitali per falsos te stes omni exceptione maiores, & iudex ex certa scientia scit oppositū (quia vidit alium quam conuictum, committentem crimē illud:) debet prius eo officio testes diligentius & separatim (vt Daniel senes inueteratos) interrogare, & districte exa minare. Et si hoc modo nō possit eum liberare, debet negotium alteri iudici siue locum tenēti delegare, qui etiā ex officio multa poterit facere, & iudicem in testē audire, vel superiori remittere, vt salua vtraque notitia, veritate, & consciētia, negotium valeat expediri. Si uero princeps supremus remittat negotiū ad ipsum, pręcipiens ut ipse sub pœna priuationis officij sui, habeat prædictum negotiū per seipsum & nō per delegatum: exercere tūc iudex nō tenetur renunciare officio suo, sed potest absque quocunque peccato innocentem probatum nocentem, secundum allegata & probata condemnare.

22.q.64 ar.6. ad 3.

Nec tunc iudex occidit innocentem: sed testes, qui sunt primi iudices (quos sequi tenetur inquantum iudex) occidunt illū. Et authoritates sacræ scripturæ quæ uidentur dicere oppositum, exponi & glosari debent per prædictas diuisiones sciētiæ siue notitiæ, ueritatis, & conscientię. ut quod dicitur Exod. 23. Non suscipies vocem mendacii, & ne sequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententię, ut a uero deuies: sequitur: Insontem & iustum nō occides. & Deutero. 27. Iudicabunt tibi veritatem iudicij. Nec est simile de iudicio humano & diuino, quod est secundū veritatem rei, vt habetur Deutero. 1. & Esa. 11. prædicitur de Christo. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundū auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia, pauperes: quia Deus iudicat secundū authoritatem propriam, & non alienam: prout homo. Ideo dirigitur secundum cognitionem propriam, & non alienam: & per consequens est iudex & testis, vt dicitur Hierem. 29. Et eadem ratione Christus, qui est verus Deus & homo. Alii autem iudices inferiores non iudicant secundū propriā authoritatē, sed ab aliis acceptam. Ideo debent iudicare secundum scientiam & notitiam ab aliis acceptam: & non possunt esse iudices & testes: Nec iudices iudicando secundum allegata & probata, in illo casu iudicant cōtra legē superioris, scilicet Dei; Quia quemadmodū non facit contra voluntatem Dei, qui vult ea quæ Deus vult eū velle, quamuis ipse Deus in se nolit, vt dictum est: sic nec cōtra legem Dei facit, ꝙ secundū allegata & ꝓbata iudicat: quia Deus vult eū sic iudicare: licet Deus non ita iudicet, ratione iā dicta. Per hęc patet solutio ad alia quæ obijci possunt. Suspicio (secundum Cicer.) importat opinionem mali, vt quando ex leuibus indiciis & signis procedit. Quod contingit ex tribus. Primo ex hoc quod aliquis in seipso malus est: & ex hoc quasi conscius suæ cōscientiæ & malitiæ faciliter malum de aliis opinatur, iuxta illud Sap. in via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Secundo procedit ex hoc quod homo male afficitur ad alterum. Cum enim quis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur, vel inuidet ei, ex leuibus signis opinatur mala de ipso. Quia vnusquisq; faciliter credit & iudicat qđ appetit. Tertio prouenit ex longa experientia. Vnde Philosophus. 2. Retho. dicit, quod senes sunt maxime suspiciosi: quia multoties experti sunt aliorum defectus. Primæ autem duæ suspicionis causæ manifeste pertinent ad peruersitatem affectus: & sic iudicium ex illis proueniens

Suspicio quid.

Eccl. 10.

niens in grauibus, est peccatum mortale: Tertia uero causa diminuit rationem suspicionis. Suspicio enim tanto grauius peccatum est, quanto maiorem incertitudinem habet.¶ Notandum tamen quod sunt tres gradus suspicionis. Primus, quando homo ex leuibus iudiciis siue signis incipit de bonitate alicuius dubitare. & est veniale & leue peccatum, procedens ex fragilitate humana, siue qua uita ista non ducitur, ut dicit Glos. super illud. 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare. Secūdus gradus est, cū aliquis pro certo maitiam alterius æstimat ex leuibus signis. Et hoc iudicium, etiam si exterius nō proferatur, si sit de aliquo graui crimine, est peccatum mortale: quia non est sine contemptu proximi. Vnde Glo. ibidem subdit: Et si ergo suspiciones uitare non possumus, qui homines sumus: iuditia tamen, hoc est firmas diffinitasque sententia, continere debemus. Tertius suspicionis gradus est, cum aliquis iudex ex sola suspicione procedit ad alicuius condemnationem & hoc directe ad iniustitiam pertinet, quapropter est peccatū mortale.

Suspicionis tres gradus.

Ver. 4. *De personis pertinentibus ad iudicium.*

C

AD clarius cognoscēdum peccata quę sunt contra iudicium, scire oportet personas quæ sunt de necessitate iudicii: & communiter dicitur quod sunt quinque, ad quas omnes aliæ reducuntur, scilicet actor, reus, testes, aduocatus siue procurator, & scriba publicus, & iudex.

Ver. 5. *De peccatis actorum.*

D 2.2.q6 8

ACtor siue accusator peccat, & puniri debet, quando non probat, etiam si in rei ueritate reus siue defensor fuerit obnoxius. Vnde Iuristæ dicunt in l. qui accusare, C. de Eden. quod actore nō probante, reus absoluitur. postquam ergo punitur sequitur quod peccat. nō enim debet ea proponere, neque de his accusare, quæ probare non potest: debet etiam cogitare circa recusationes testiū, qui enim testes non omni exceptione maiores, & facile reiicibiles, producunt, calumniatores æstimantur. Peccat amplius, si calumniosè, hoc est falsè accuset, aut agat absque iusta causa, aut si ab accusatione desistat, quia tunc lædit Rempublicam, punitionem peccati impediens: quod fieri potest dupliciter. Vno modo fraudem in accusatione aut actione adhibendo, vtendo scilicet modis reprobatis, scilicet falsis relationibus apparitorum, aut falsis testibus, siue aliis documentis, frustratoriis dilationibus, retentione documentorum, ac corruptione iudicis, aut consiliariorū assistentium in iudicio, quæ multis modis fieri potest, muneribus, terroribus, precibus magnorum, aliisq; cautelis & habilitatibus, vt vocāt, &c. Peccat etiam cum cathegorice sub iuramento interrogatus veritatē negat, aut dissimulat, siue quibusdam coloribus uestit, vt à iudicātibus percipi non possint. & talis dicitur Prędricator. Alio modo ab accusatione totaliter desistendo, & talis dicitur Tergiuersator, quasi tergum vertens. Ex præmissis apparet differentia inter calumniatorem, præuaricatorem, & tergiuersatorem.

Calumniator.

Præuaricator, Tergiuersator.

Ver. 6. *De peccatis reorum.*

E 2.2.q69

REus dicitur qui vocatur ad iudiciū, siue nocens, siue innocēs sit: & peccat, si iniustam causam defendat. Et pariter si ueritatem iudici uel eius delegato, secundum formā & dispositionē iuris expetitā non confiteatur. Iudex autem ad petitionem actoris iuramento rei stare volentis, vel ad depositionē unus testis, uel famæ publicę, aut alterius semiplenæ probationis, sicut ad depositionē duorum testiū de indiciis sed pręsumptionibus violentis exigere licite potest iuramentum a reo de dicēda ueritate, quam confiteri tenetur, ac etiam si iudex ex mero officio procedat ad inquisitionem & monitionē: salua tamen correctione fraterna, vt infra dicetur. Si vero iudex hoc exquirit: quod non potest secundum ordinem iuris, non tenetur reus respondere: sed potest per appellationē vel aliter subterfugere absq; mendatio, quia nunquam licet mentiri: Aliqui tamen dicunt ꝙ si respondeat, non tenetur in illo casu ad intentionem indebite exigentis iuramentum, respōdere. Sicut vxor secrete adultera nō tenetur respōdere viro exigenti iuramentū, ad intentionem eius: quia (ut dicunt) timor mortis ac indebita exactio excusant a respōdendo ad intentionē exigentis: sed potest

c. 12. §. 2 ver. 10.

Appellās quando peccat, et qñ non.

test intelligere iuramentum suum, quod nõ commisit adulterium in tali loco. Et sic respondent ad Isidorum, qui dicit ꝙ Deus accipit iuramentum non sicut iurans, sed sicut is cui iuratur, intelligit: si recte & debite ac libere exigat. Hæc difficultas problematica est, & in scholis disputãda: sed non est plebeis prædicanda. ¶ Peccat etiam, reus scienter & indebite appellando. Si autem iniuste & indebite grauatur vel probabiliter dubitat de grauamine, appellando non peccat. Peccaret tamen, si mediis illicitis & iniuriosis in libello appellatorio insertis, procederet, vel uia facti violẽter resisteret. Quia (vt dicit Rom.13.) Qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Debet enim obedire & pati propter scandalum, ne ceteri in omni casu non declarato præsumãt resistere potestati, quia ex hoc eneruarentur vires iustitię. Christus enim (vt dicitur 1.Petri.2.) tradidit se iudicãti iniuste. Non tamen tenetur reus cooperari ad mortem suam: quia ad hoc non potest iuste condemnari, cum habeat præceptum intrinsecum naturaliter impressum, de conseruanda vita. Et ideo si fuerit cõdemnatus ad moriendũ fame, habito pane potest in necessitate non obstante pręcepto iudicis absque peccato comedere, & aperto ostio carceris fugere. Et ſm dñm Caietanũ, carceres ẽt infringere, cũ uolũtate & ꝓposito satisfaciendi dãmũ infractionis. Nec ꝑ hoc (vt dicit) vlla iniuria fit iudici, q̃ dẽt de illo esse securus, nec pręcipere põt, ne infringat carceres: licet possit eũ ligare cõpedibus & manicis ferreis aut ligneis, & omnes occasiones infractionis tollere. Natura enim ad saluandam vitam inclinat: & ideo si non sequeretur illam inclinationem absque alicuius iniuria, uideretur cooperari ad mortem suam. Nec propter infractionem prædictam fit iniuria carceribus: quia non sunt capaces iniuriæ, cum sint res inanimatæ. Peccaret tamẽ si personis & ministris iniustitiæ violenter resisteret, quando est iuste condennatus. qui enim potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Quia licitum est iudici eum resistentem impugnare: & sic si resistat, ex parte eius est illicitum bellum: & sic faceret iniuriam Reipublicæ, cuius bonum plus tenetur diligere, quam proprium, cum mors eius sit bonum Reipublicæ. Sed si reus manifeste & citra vel cõtra iuris ordinem condemnatur, licitum est ei etiã violenter taliter resistere: quia tale iudicium est simile violentiæ latronũ, ſm illud Ezechiel 22. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinẽ. Et ideo quẽadmodũ licitũ est resistere latronib. ita licet in tali casu principibus, nisi forte propter periculũ uel scandalum vitandũ: cum ex hoc aliqua gravis turbatio totius Reipublicæ timeretur, ad quã atendẽtes Iuristæ infractionẽ præmissam, & talẽ resistentiam non approbant. Vide Syluestrũ de prierio in summa super: Fugere. Vbi limitat de eo qui detinetur in carcere ad mortem, vel membri abscisionem: alias non est licitum, saltem carceres infringere. Sed dubium est an tũc teneatur fugere & carceres infringere. D. Thomas 2.2.quæst.69.ar.4. ad 2. videtur annuere quod sic: quia dicit quod non fugere, siue manere in loco in quo ducatur ad mortẽ est cooperari morti suæ, ad quod nullus tenetur. Sed si tenetur fugere, sequeretur quod multi martyres peccassent non fugiendo, cum possent fugere. Dicendum quod D. Thom. ibidem dicit, quod iuste condemnatus debet & potest pati mortem, quia potest patienter ferre quod de suis excessibus fiat ius. Nec prohibetur alicui iuste condemnato cooperari ad celeriorem mortem ascendendo scalam, Licet tamen ad hoc non teneatur. Et sic est in arbitrio iuste condemnati fugere, vel manere. Nec talis tenetur seruare uitam qua iuste potest priuari. De martyribus autem dicendum, quod propter honorem Dei & testimonium fidei licitum est se exponere morti.

Rom.13.

1.Pet. 2.

Reus non tenetur cooperari ad mortem.

Reus an possit fugere, & carceres frangere.

2.2.q.69 ar.4.ad 2

Ver.7. *De peccatis testium.*

A 2.2.q 70

Testis dicitur, qui ad cõfirmandam assertionem in iudicio allegatã, vocatur, comparare dẽt & requisitus & adiuratus authoritate iudicis, veritatem plene & integre, absque fucis & coloribus, dicere tenetur prout nouit. Quod si recusat, aut si aliquod substantiale omittit, uel falsum in toto, uel in parte dicit,

vel ea quæ dubia & incerta sunt, pro veris & certis asserit., vel econuerso quacunq; causa hoc faciat, peccat. Si tamen non requiritur, vel iuridice non interrogetur, tacendo veritatem, non peccat.

Ver.8. *De peccatis procuratorum & aduocatorum.*

B ADuocati, Procuratores, seu Solicitatores, qui ad rei vel actoris causam defendendã, siue promouẽdã vocant, peccãt cõmissiue iniustã cãm defendẽdo, aut promouendo, siue consulendo. Cooperãtur enim peccato alterius, & faciunt contra illud 2.Para. 19. Impio præbes auxilium, idcirco irã Domini merebaris. & vt D.Tho. ait, tenẽtur ad restitutionem, sicut præbẽtes auxiliũ & cõsiliũ latrocinio. Secundo peccãt cõmissiue, vtẽdo mediis indebitis producẽdo falsos testes, aut instrumẽta, siue alia documẽta, aut subterfugiẽdo, & dilationes frustratorias petẽdo. Tertio contra debitũ, & contra stylũ, & supra meritũ exigẽdo, ac etiam recipiendo oblata, præcipue a pauperibus vel mediocrib. qui quodã timore etiã ultra debitum offerunt. A potentibus & diuitibus tamẽ libere oblata, seruatis debitis circunstãtiis, accipere possunt. Omissiue etiã peccant primo, acceptã cãm negligendo. Et si eorũ incuria aliquod incõmodũ cliẽtulo suo acciderit, resarcire tenẽtur. Secundo, negando patrocinium pauperibus & miserabilibus (quas vocant) personis, pupillis, viduis, & peregrinis calũniã passis, & iustam cãm fouẽtibus. Maxime vbi Aduocati & Procuratores ex munere publico stipendiati, recusant & negligunt, & ipsi ad victus sufficientiã habentes, intendere possunt. tunc enim cũ dilatis diuitum negotiis, qui sibi aliũde prouidere possunt, tenent: sperare tñ possunt debitum salarium a parte succumbente, & a Deo remunerationem.

Ver.9. *De peccatis scribarum siue notariorum.*

C SCribæ sunt notarij, vel Graffarii, & eis adhærentes clerici, qui publicã agunt personam, & vtriq; parti, actori scilicet & reo, tenentur primo deducta in iudicium fideliter scribere: secundo actus publicos partibus sub moderato secundum stylum curiæ salario expedire. Peccant autem falsa scribendo, aut uera omittendo, acto ris vel rei partes agendo, aut solicitando, dietas frustratorias multiplicãdo, vel multiplicari faciẽdo, expeditionem actorum partibus negando, uel differendo, amore, timore, fauore aut auaritia: Secreta curiæ reuelando, & partibus communicando, & vltra debitum salarium directe uel indirecte exigendo, a pauperibus paupertatẽ iurantibus, salarium consuetum exigendo: possunt tamen exigere a diuite paupe ris parte succumbente.

Ver.10. *De peccatis iudicum.*

IVdex autem & ei assistentes Consiliarij, vltra tres prædictos modos in uersiculo.3.huius.§.descriptos, in multis offendere possunt. Primo iudex in præsumptione, si indignus officio, vt pote ignorans officium iudicis assumpsit. Si negligens sit purgare prouinciam malis hominibus, & processum bene & diligẽter examinare negligit, aut suspectos ac fauorabiles alteri parti, in iudicando admittit. Præterea accipiẽdo munera uel pecuniã, vt iudicet, etiam si iuste iudicat. Si non seruat ordinem iuris. Si dilationes frustratorias concedat. Si indignis & corruptis hominibus iurisdictionẽ delegat. Si reis interrogationes captiosas, & ad quas non tenebatur, facit. Si allegationes friuolas admittit. Si pauperibus non prouidet de aduocato. Si propter causam indebitam differt prolationem sententiæ, aut eius expeditionem, aut executionem. Si in sententia ponit clausulam obscuram, ut ille contra quem dabatur, possit se defendere, vel executionem differre contra iustitiam. Si fraudes, dolos, cautelas, ac alia aduocatorum & procuratorum uitia nõ corrigit. Si consilium partibus dat. Si secreta reuelat. Et secundum ius ciuile, siue canonicum & municipale, tot committit peccata, quot transgreditur prohibita hęc summarie dicta sufficiant. Si probationes horum habere uelis, uide Summistas vel applica fundamenta practica.

D 2.2.q.71 ar.3.

§.3 *De peccatis iustitiæ commutatiuæ oppositis.*

IVstitiæ commutatiuæ multa peccata extra iudicium sunt opposita, quæ ad triã genera reducuntur. Quædam enim sunt contra integritatem personæ: quędam contra integritatem honoris & E

famę : quædam vero circa exteriores, siue bona temporalia. Contra integritatem personæ sunt duo, scilicet homicidium, & membrorum mutilatio.

Ver. 1. *De homicidio.*

F 2.2.q64 art.3.

HOmicidium est hominis occisio, authoritate priuata facta, quæ prohibetur Exo.20. Nō occides. Dr̄ authoritate priuata, quia authoritate publica iudex aut lictor uel miles in bello iusto occidēdo nō peccat, cū sit pręceptū Exo. 22. Maleficos non patieris uiuere. Itē uim ui repellendo cū moderamine inculpatæ tutelæ: nō tn̄ intendendo mortē, sed solū defensionem, ut cū non pōt aliter euadere, tunc occidendo non peccat. ¶ Ex pręmissis sequitur ꝙ illicitū est seipsum occidere: qa quilibet plus tenetur se conseruare inesse, q̄ alios. Præterea interficiendo se, facit iniuriā cōitati & Deo, qui uitam sibi dedit, & mortem sibi reseruauit, iuxta illud Deut.32. Ego occidam, & ego viuere faciam. Hoc reatu tenentur non solum occisores materiali gladio, sed etiam præcipiētes, consentientes, auxiliantes, & nō impedientes, qui absq; uitæ periculo possunt: maxime autem qui curam Reip. habent, qui etiam dissimulando, & homicidas non puniendo, peccant, & vt homicidæ censendi sunt. Ad hoc genus ꝑtinent venefici, qui per intoxicationem occidūt. & mulieres siue uiri abortum procurantes, siue consulentes, aut materiam scienter ministrantes. & secundum D. Augusti. generationem impedientes : & secundum D. Ambr. pauperi in extrema necessitate eleemosynā non dantes. Ait enim : Pasce fame morientem: si non pauisti, occidisti. & tenentur ad restitutionem possibilem, ut dictum est. Suntq; irregulares omnes homicidæ, etiā procurantes abortum, si fœtus fuerit animatus anima rationali. Causaliter uero occidere hominem cum sit prætet intentionem uoluntatem, dando operam rei licitæ, & adhibitis diligentiis, non est peccatum, cum nō sit voluntarium. Si autem dabat operam rei illicitæ, vel non adhibitis diligentiis, peccatum est. Vnde & propter hoc Lamech reus fuit homicidii. de his amplius superius dictum est, cum de euentu agetur, c.3, §.7, ver. 13.

Ver. 2. *De membrorum mutilatione.*

G 2.2.q65 3

MEmbrorum mutilatio authoritate priuata facta est peccatum. Excusantur tn̄ aliqui qui faciunt se mutilare propter salutem corporis, qn̄ s. toti corpori non potest aliter subueniri. Et quia saluti spirituali semper potest aliter prouideri, cum peccatum subiaceat uoluntati : ideo nō habet alicui pro salute spirituali, membrum præscindere propter peccatū uitandum. Ideo Diu. Chrysost. exponens dictum Chr̄i. Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt pp regnū Dei, dicit: Non per membrorum abscissionem, sed per malarū cogitationum interemptionem. Maledictioni enim est obnoxius, qui membrum abscindit: etenim homicidæ sunt qui talia præsumunt: Postea subdit : Neque.n. concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior. Aliunde enim ꝓcedit q in nobis est fomes, & præcipue a proposito incontinenti, & mente negligente. Nec ita abscissio membri compromittit tentationes, vt cogitationis frenum. Vnde secūdum statuta vetera Niceni concilii: Qui se castrauerunt propter castitatem seruandam, reprehenduntur. *Mat. 19.*

¶Percutere autem verberare siue disciplinare seipsum, vt sensualitas subiaceat rōni, uel ad satisfaciendū pro peccatis, est uirtuosum, si moderate fiat. Vn̄ Diu. Paulus 1. Corinth. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutē redigo, &c. Alium aūt disciplinare licitū est eis quibus incūbit cura, ut parentibus, & pedagogis ab eis cōmissis, seu de eorū expressa aut præsumpta licentia, ut a miori malo retrahūtur. imo licitū est hominē liberū ad horā ligare in vehementi passione existentem, vt ab aliquo opere illicito statim perpetrando retrahatur. Sicut cum aliquis detinet aliquem, ne se præciperet, vel ne alium feriat: sed simpliciter aliquē includere uel ligare pertinet ad eum solum qui habet disponere de actibus & vita alterius ; qa per hoc non solum impeditur a malis faciendi, sed etiam a bonis agendis. *Percussio quibus et qn̄ licita.*

Ver. 3. *De contumelia.*

H 2.2.q72 *Contumelia.*

COntra integritatem honoris & famæ sunt multa peccata, quæ reducūtur ad duo genera : quia vel in præsentia, vel in absentia. In præsentia potest proxi-

proximus dehonorari sex modis. Primo per contumeliam, cum quis mala culpæ, verbo, vel signo, aut literis, profert in præsentia proximi animo iniuriandi, seu dehonorandi, vtputa dicendo, tu es fur vel adulter, &c. Et si culpa sit falsa vel vera, sed occulta: est etiam detractio: & sic vnus & idem actus est contumelia & detractio, respectu diuersorum: inquantum profert in pręsentia, dr̃ contumelia: inquantum vero aliis pręsentibus, dicitur detractio. Et si culpa quæ profertur est mortalis: est peccatum mortale: si venialis veniale: nisi forte ex illo grauiter cōfūderetur, vel ab aliquo magno bono impediretur, aut læderetur: quia tunc esset mortale: Sustinendæ tñ sunt contumeliæ in præparatione animi, sicut ea quæ contra nos fiunt, vt D. Aug. exponēs illud: Si quis te percusserit in vnam maxillā, &c. Idem Psal. Ego tanquam surdus non audiebam. Non tamen semper expedit. Vnde nec Christus aliā exhibuit, sed percussorem reprehēdit. Sic est de contumeliis. Expedit aliquando ad reprimendam audaciā. Vnde Prouer.26. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Et aliquando pp multorum bonum, quod quādoq; ꝑpter cōtumelias impeditur. Tacere autem ad dandum locum iræ, laudabile est: sed tacere ad prouocandum ad iracundiam, pertinet ad vindictam, & sic est peccatum.

Detractio.

In lib. de sermo. domini in monte.

Matt. 5. et Luc. 6

Psal. 38.

Ioan. 18

Verg.5. *De conuitio.*

A POtest secundo dehonorari proximus propter conuitium, cum quis malum pœnæ obiicit in præsentia eius. Et differt conuitium a contumelia, quæ est repræsentatio defectus culpæ. conuitium vero est quādo obiicit malum pœnæ animę vel corporis, vt ignorantia, cæcitas, fatuitas, claudicatio, aut aliquis defectus naturæ, propter quem nullus est vituperādus, vt habet in 2. Ethi. & est peccatum mortale, quando notabiliter confunditur. Vnde Christus: Qui vero dixerit, Fatue: reus erit gehennæ ignis.

2. 2. q. 72. ar. 1 ar. 3.

Matt. 6.

Ver.5. *De improperio.*

B POtest tertio quis dehonorare proximum, cum obiicit alteri in præsentia defectum minorationis, siue indigentiæ, vt egestatem: vel commemorat auxilium aut beneficium factum ei in egestate necessitatem patienti, sicut plerique faciūt: vocando eum pediculosum, fame mortuum: si non subuenissem tibi esses miser, vel mortuus inedia, aut fame, aut aliquid huiusmodi. Circa prædicta tria vitia & multa sequentia notandū, ꝙ talia verba in grauibus formaliter dicta: hoc est intentione dehonorandi, vel diminuēdi, siue perimendi famam vel honorem, est peccatum mortale. Si vero materialiter tantum, hoc est non intendendo dehonorationem, &c. Si pro correctione (sicut sępe fit a superiori & maioribus) nō est malum. Si vero ab aliis, est veniale. Necessaria tamen est discretio, vt moderate homo talibus verbis vtatur. Quia posset esse tam graue conuitium per incautelam prolatum, ꝙ auferret honorem eius, contra quem proferretur; & tunc esset mortale, etiam si non intenderet dehonorationem. Sicut etiam si aliquis incaute ex ludo percutiens grauiter lædat, culpa non caret. Si vero non ad constitutionem, sed magis delectationis aut ioci causa, potest esse sine peccato, si debitæ circunstantiæ obseruentur. Si quis vero nō roformidet contristare eum in quem profert huiusmodi iocosum conuitium, dummodo risum excitet, vitiosum est.

2. 2. q. 72. ar. 1. ad 3.

Ver.6. *De irrisione.*

POtest quarto dehonorari proximus p derisionem, & hoc dupliciter. s. verbo vel signo. Primo verbo, cum quis malum culpæ vel pœnæ, aut egestatē & defectus naturę, cachinnis in ludum & iocum accipit, intendens eum paruipendere, & tā vilem eū existimare, vt de malo eius non sit curandum, sed quasi pro ioco & ludo, sit habendus, volens eum qui irridet, pro fatuo, & nihilo haberi, vt erubescat, & inter homines comparere vereatur. Et talis dehonoratio est peccatum mortale, & grauius q̃ contumelia: quia cōtumeliosus vr̃ accipere malū alterius seriose: irrisor vero in ludū. & sic est maior contemptus & maior dehonoratio. & est cōtra illud Iob: Deridetur iusti simplicitas. Si irrisio sit in rebus diuinis, puta in Deum vel sanctos aut ecclesiam: non est simplex irrisio, sed blasphemia, iuxta illud Esa. Cui exprobrasti, & cui blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam? Postea subditur:

C 2. 2. q. 75.

Iob 12.

Esa. 37.

Ad sanctum Israel. Si uero fit de modicis in ordine ad proximum, & materialiter, hoc est absque intentione dehonorandi, contristandi, uel confundendi, sed ad risum duntaxat concitandi, est peccatum ueniale: & ubi proximus qui irridetur nõ contristatur, sed potius gaudet, absq; peccato fieri potest, cum uolenti non fiat iniuria. Secundo potest fieri irrisio per signa, ut rugando nasum, uel aliquod aliud signum spretiuum faciendo. talis derisio uocatur subsannatio, quę in tantum peccatum est, inquãtum est proximi contemptus uel despectio.

Subsannatio qd.

Ver. 7. *De maledictione.*

D 2. 2. q. 76. ar. 1 Maledictio triplex.

Potest quinto dehonorari proximus p maledictionem. Pro cuius intelligentia aduertendum est, q maledicere idem est quod malum dicere. Contingit autem tripliciter maledicere, & ideo triplex est maledictio. Primo aliquis potest maledicere & loqui de aliquo per modum enuntiationis, indicatiuo modo. Et sic maledicere nil aliud est quã malum alterius referre. & sic contumelia, conuitium, improperium, & detractio dicitur maledictio, ac etiam susurratio. Secundo modo causaliter & imperatiue, iubẽdo ut alicui fiat malum: & hęc maledictio pertinet ad peccatum facti siue mali, quod quis iubet fieri proximo. Tertio modo potest aliquis maledicere optatiue siue imprecatiue, optando uel increpando alicui malum, qd imprecatur. Si uero aliquis optet alicui malum non sub ratione mali, sed sub ratione boni: ut quia hoc iustum uel utile est sibi vel aliis, vt si quis optet peccatorẽ manifeste peccãtem, pati iustitiam, vt alii emendentur: uel pati ægritudinem, vel aliud impedimentum, vt emendetur, vel a nocumento cesset: non est maledictio p se loquendo, sed per accidens: quia principalis intentio dicẽtis non fertur in malum, sed in bonum. Et sic iuste iudex maledicit, hoc est imperat malum inferri criminoso: & ecclesia etiam anathematizando maledicit. Et Prophetæ in scripturis quandoq; imprecatos fuisse mala leguñ, quasi conformantes voluntatem suam diuinæ iustitiæ. Licet huiusmodi imprecationes possint per modum prænuntiationis intelligi: & quamuis Glos. super illud Num. 23. Quomodo maledicam, cui non maledixit Deus? dicat q non potest esse iusta maledicẽdi causa, vbi peccãtis ignoratur affectus: quia intelligi debet de occultis. Et ʃm finalem reprobationem non possumus scire cui maledicat Deus, possumus tamẽ cognoscere ex aliquo peccato exteriori, pro quo pœna est intelligenda, & secundum reatum pœnæ. ¶ Notandum præterea, q illicitum est maledicere tempori, uẽto, pluuiæ, imo & diabolo, cum natura eius bona sit. Vnde D. Iudas in canonica sua dicit, q cum Michael archangelus cum diabolo disputãs, altercaretur de Mosi corpore, non ausus est iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit: Imperet tibi Deus. Licet eius culpa possit a viro iusto maledici, hoc est optari, ut pœna debita eidem reddatur. Iuxta illud Iob: Maledicunt ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan. Sed cum peccator maledicit diabolo propter culpam, simili ratione cum ipse sit in culpa, iudicat se maledictione dignum: iuxta illud Eccl. 21. Cum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. D. Thom. dicit q maledicere creaturis irrationabilibus, inquantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ. Maledicere autem illis secundum se consideratis, est otiosum & vanum, & per cõsequens illicitum. Potest etiam proximus lædi & turbari verbo in pręsentia, per contentionem: sed de illa erit sermo, cum de uitiis charitati oppositis, agetur infra c. 12. §. uer. 6.

Maledicere tempori, uento, pluuię, & diabolo non licet. Iudas.

Iob 3.

Ver. 8. *De detractione.*

E 2. 2. q. 73. ar. 3. Detractio quid & quando peccatum sit.

In absentia læditur proximus uerbo p detractionem & susurrationem. Detractio est denigratio famæ, hoc est bonæ æstimationis siue reputationis proximi, p uerba occulta. quę denigratio fit per mala culpæ & pœnę, & dicitur per uerba occulta nõ simpliciter, sed per comparationem ad eum de quo dicuntur, cum intentione denigrandi, & corrumpendi, uel diminuendi famam, quod est formale detractoris. & hoc modo est peccatum mortale; quia si materialiter, hoc est si aliquis dicat aliqua uerba, per quæ fama alterius minuitur, propter aliquod bonum uel necessariam causam, debitis circunstãtiis obseruatis, ut quando fit propter emendationem,

tionem, vel propter punitionem & bonũ iustitiæ, prout in accusatione, non est peccatum, neq; potest dici detractio. Si vero ex animi leuitate, vel propter causam non necessariam, non est peccatum mortale: nisi forte verbum quod dicitur, sit adeo graue, ꝙ notabiliter famã alicuius lædat. *Detractio multipliciter fieri põt.* Potest autem fieri detractio dupliciter. s. directe & indirecte. Directe fit quatuor modis. Primo, quando quis falsum imponit alteri. Secundo, quando peccatum occultum reuelat. Tertio, quãdo auget suis verbis. Quarto, quando illud quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirecte autem, vel negando bonum alterius, vel malitosè reticendo, aut minuendo, vel detractionem audiendo, absq; resistentia, si resistere possit ciuiliter loquendo, vt quia prælatus vel maior in societate: tunc enim non resistendo detractori consentire videatur, & maxime si impellit. Si vero aliquis ex timore vel verecũdia detractoribus resistere omittat, non peccat, vel saltem minus. *Detractor ad quid teneatur.* Detractor in tribus primis casibus, & quando impellit ad detrahendum, tenetur ad tria. Primo, ad reparationem damni, quod diffamatus incurrit. Secundo ad reparationẽ famæ: vt ad omnes apud quos detraxit vadat: & si falsum imposuit, dicat se falsum imposuisse. Si uerum dixit diffamando, dicat se malè dixisse, & iniuste diffamasse. *Detractor quãdo a restitutione famæ excusatur.* Debet autem detractor, vt dictum est, ire ad eos, apud quos detraxit: nisi in sequentibus casibus, quos excipit Syluester de Prierio. Primo si facta diligentia nõ habeat in memoria. Secundo, quando sequeretur maior infamatio, ut puta cum amplius illi nõ recordantur. Tertio, si fieri potest, & si pateat securus accessus. Quarto, quaudo dicit his quibus debet. Quinto, quãdo ea quæ dixit, non erant ex sua natura diffamatoria, puta quia interpretari poterant de peccato veniali. Sexto, quando dixit se audiuisse, nihil addendo quod faceret ad crudelitatem. de hoc dictum est supra, cum de restitutione & famæ & honoris ageretur. Septimo, cum is cui dixerat, sciuit postea per aliam viam: Octauo, quando ille erat infamatus de eodem crimine apud illum cui dixit. ¶ Et quia murmuratio ad detractionem pertinet: ideo aliquid de ea pro terminorum declaratione subiungendum est. *Murmuratio quo dupliciter accipiatur.* Murmuratio secundum aliquos dicitur per similitudinem ad mutire, quod est propriè mutorum, vel loqui non audientium. Et accipitur dupliciter: vno modo large, pro omni submissa & clanculosa locutione de aliquo. Et hoc modo potest esse peccatum, & sine peccato. Sicut dicitur de Christo quod murmur multus erat de eo. Quidam dicebant, quia bonus est: alij vero dicebant, non: sed seducit turbas. Secundo accipitur propriè pro submissa & clanculosa locutione impatientis, querelantis se de re iusta; ut filij Israel, qui conquerebantur de Manna: uel de re iniusta, modo tamen indebito, hoc est, vbi, quando, quomodo, & coram quibus non oportet: vt communiter religiosi, qui aliquãdo patiuntur iniuste, & non exponunt rationem suã prælatis, sed alijs quorum nõ est eis prouidere. & hoc modo semper est peccatum veniale vel mortale, secundum qualitatem obiecti & intentionem animorum, ac conditionem personarum murmurantium, & cõtra quas est murmuratio, & eorum qui audiunt murmurationem. *Murmurationis definitio.* Et potest sic definiri; Murmuratio est iniusta impatientis clamosa ac clanculosa querela de re iniusta vel iusta, indebito modo facta. dicitur iniusta: quia murmuratio est species detractionis, & secundum rem detrahit illi, contra quem murmurat, tanquam iniuste & irrationabiliter se habuerit vel habeat. Et ideo si sit contra Deum per displicentiam, eo ꝙ non tribuat prosperitatẽ. vt filij Israel de defectu aquæ: uel quia immittit tribulationes: vel quia non regit mundum ad uotum & nutum nostrum, includit blasphemiam, dicitur impatientis: quia si per modum denũciationis uel admirationis fieret, nõ esset proprie murmuratio. Dicitur etiam clanculosa, siue in absentia facta: quia si fieret in præsẽtia, non esset murmuratio, sed potius improperium. *Murmurator qñ tenetur ad restitutionem.* ¶ Ex his patet ꝙ murmurator est iniustus, & impatiens: magis tamen iniustus: & tenetur ad restitutionẽ, si intulerit notabile nocumentum famæ & honoris, aut aliarum rerum. Grauitatẽ huius peccati declarat Apostolus: Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum mur- *1. Co. 10*

 mura-

Murmuratoris pœna. murauerunt, & perierunt ab exterminatore. Secundum iura vero canonica, pœna murmurationis est, vt alienus sit à fratrum vnitate, & opus eius abijciatur, ut habetur in c. c. alienus. 90. dist. vbi gl. dicit ꝙ opus clerici pręcipuè est oratio, laici vero oblatio. Et sic videtur ꝙ si sit clericus debeat quasi excommunicatus separatus esse ab alijs in oratione. Et si sit laicus, nō recipitur eius oblatio.

Ver. 9. *De susurratione.*

F *2. 2. q. 74.* *Susurratio quid sit, & quomodo differat a detractione.* SVsurratio est locutio qua quis malum dicit de proximo, vel omne quod potest mouere intellectum ad tollendā amicitiam. & formale susurrationis est intentio tollendi amicitiā. Et inquantum dicit malum, est detractor: & inquātum intendit tollere amicitiam, est susurro. Et cum amicitia sit inter duos, susurro nititur ex vtraque parte amicitiam dissoluere. Ideo duob. linguis vtitur, vni dicens malum de alio, eam ob rem dr̄ bilinguis, & grauius peccat q̄ detractor aut eo tumeliosus: quia maius bonum aufert à ꝓximo. Cum amicitia inter exteriora bona *Eccles. 6* præemineat: quia sine amicis nullus viuere potest, ut hr. 8. Ethic. & Sapien. dicit: *Rom. 1.* Amico fideli nulla est comparatio: & fama (quæ per detractionem tollitur) ad *Prou. 6.* hoc est maxime necessaria, ut homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et sic cum finis sit potior ijs quæ sunt ad finem, sequitur ꝙ amicitia præeminet famæ: ideo susurro grauius peccat q̄ detractor, licet detractor peiora dicat. Ideo in catalogo scceleratorum ab Apostol. præponuntur susurrones, hoc est ſm Grego. inter amicos discordiam seminantes. de quibus Sapiē. Sex sunt quæ odit Deus, & septimū quod detestatur anima eius, s. eum qui seminat *Eccl. 28* inter fratres discordias. & Ecclesi. Susurro *Susurro differt a criminatore, & tenetur ad restitutionē.* & bilinguis maledictus est: multos enim turbauit pacem habentes, Criminator siue calumniator differt à susurrone & detractore: quia criminator est qui publice alijs crimina imponit, uel accusando, vel denuntiando: quod non pertinet ad detractorem ad susurronem, qui ad restitutionem tenetur modo possibili

Ver. 10. *De adulterio.*

A POtest etiam lædi proximus per peccata in personam coniuncta, & tanto grauius, quanto persona quæ deprædatur est magis coniuncta. Vnde qui deprædatur vel decipit filium, aut iniuriam ei facit, magis offendit patrem, quàm si depræ daretur seruum, vel illi iniuriam faceret. Et cum vxor sit valde coniuncta viro, maiorem iniuriā facit viro qui eam uiolat, vel aliquam iniustitiam facit, quam si faceret alicui alteri mulieri sanguine iūctę viro. Sed si vxor cōsentiat in adulterium, minoratur peccatum & iniuria ex parte ipsius mulieris. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri: quia uxor nō habet potestatem sui corporis, sed vir. *1. Cor. 7 c. 7. §. 7. ver. 2.* Et quia adulterium non solum opponitur iustitiæ, sed etiam castitati: ideo de ipso erit locus aliquid dicendi, cum de intemperantia agetur. Notandum tamen est, ꝙ quanto aliqua iniuria in plures redundat cæteris paribus, tanto grauius est peccatum. Et inde est, quod grauius peccat percutiēs principem, quàm priuatam personam: quia redundat in iniuriam multitudinis.

Ver. 11. *De furto.*

CIrca res exteriores opponuntur iustitiæ commutatiuæ quatuor vitia, scilicet furtum, rapina, fraudulentia, vsura. Furtum, est occulta acceptio rei alienæ domino principali rationabiliter inuito: quia si dominus esset irrationabiliter inuitus, non esset furtum: vt in extrema necessitate, si abundans panibus nollet dare indigenti, posset occultè, imo & manifestè & cum violentia auferri, cum iure naturali omnia sint communia. tunc enim accipit rem suā ab iniquo detentore: ideo non dicitur fur neque raptor. Ius enim ciuile, quo rerū proprietates & dominia sunt inuenta, suspēditur adueniente iure naturali: & omne ius positiuum cessat. Leges tamen & canones tales puniunt, propter incertitudinem extremæ necessitatis: & ne detur alijs non extreme indigentibus, ansa simulandi extremam necessitatem, & sic turbandi Rempublicam. verum Deus, cui nihil incertum est, non punit. ¶ Olim fur occultus tenebatur ad duplum, & manifestus ad quadruplum, verum, quia iudicialia pręcepta in morte Christi consummata sunt, & nunc non ligant: ideo sufficit nunc reddere simplum & in-

B 2. 2. q. 66. Furtum quid sit.

Extremè indigēs, accipiēs violēter panē punitur ab hominibus, sed nō a Deo

Restitutio rei furtiuæ. *Pœna furum.* *Exo. 12.* *Furtũ est ex genere mortale.*

& interesse damni emergentis. Et vltra hoc in iudicio condemnatur fur pro primo furto, ad fustigationem, pro secundo abscinditur vna auricula, pro tertio alia, & aliquando suspenditur. tamen commune est quod in quarto suspendatur. Si vero furtum sit qualificatum, & committatur in rebus priuilegiatis, & furtum sit æquale tribus, suspenditur pro primo furto, maxime quando sequitur turbatio pacis, vt habetur in Auten. de treug. & pac. Notandum tamen quod accipere a domino priuato inuito, cum consensu supremi domini, scilicet Dei, non est furtum: ideo filii Israel, qui iussu domini spoliauerunt Aegiptios, furati non sunt, nec peccauerunt: Furtum autem ex genere suo est mortale: efficitur tamen veniale propter modicitatem aut surreptionem.

Ver. 12. *De rapina.*

C 2.2.q.66 art.8.

RApina tripliciter accipitur. Primo, pro quacunque vsurpatione rei alienæ temporalis vel spiritualis. Et hoc modo accipitur Philo. 2. vbi de Christo dicitur, Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, prout Lucifer. Secundo, pro quacũque vsurpatione illicita rei tẽporalis. & sic accepit D. Ambr. dicens, qui vsuram accipit rapinam facit: vt habetur in c. qui vsuram. 14. q. 4. Et D. Aug. Si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Tertio, proprie & stricte, vt diuiditur contra furtum & vsuram, & sic accipiendo. Rapina proprie est iniusta & violenta ablatio rei alienę. Ex his sequitur ꝙ non est rapina si quis rẽ suã violenter accipiat ab eo qui aufert, s. furę vel raptore. Nec ẽt si res aliena violẽter accipiatur in bello iusto. Nec etiã si violẽter accipiatur authoritate publica, iustitia exigente, contra voluntatẽ priuatorum propter reip. necessitatem. Rapina grauius peccatum est quã furtum: quia per rapinam non solum infertur alicui damnum, sed etiam infertur personæ iniuria. Licet magis verecũdetur quis deprehensus in furto, q̃ rapina, eo ꝙ homines sensibilibus inhærentes magis gloriãtur de virtute exteriori, quę amplius manifestatur in rapina, quam in furto.

Rapina ã peccatum grauius furto.

D 2.2.q.77

Ver. 13. *De Fraudolentia.*

FRaus siue fraudolentia & dolus se habent sicut superius & inferius: quia fraus est deceptio proximi, quæ fit, per facta duntaxat. Dolus autẽ est deceptio proximi, siue fiat per verba, siue per facta: & sic omnis fraus est dolus, sed non e cõuerso. Differunt etiam: quia dolus aliquãdo acipitur in bonam partem: est enim quidam bonus dolus, qui idem est cum solertia, quæ est pars prudentiæ: vnde dicitur aliquis bonę indolis, hoc est dolũ bonũ intus habẽs, siue bonum ingenium, siue solertiam, sicut Salamon in iudicando meretrices, adhibuit bonũ dolũ. & idẽ fit quã do quis tacite simulat, vt se vel sociũ seruet indemnẽ, vel vt bonũ alterius procuret, prout D. Paulus dicit: Omnia omnibus factus sum, vt omnes facerẽ saluos: & cum essem astutus, dolo cepi vos. Sæpius tamen dolus inuenitur accipi in malam partem, pro circunuentione & deceptione proximi. De qua 1. Thes. 4. Et ne quis supergrediatur aut circunueniat in negotio fratrẽ suũ, quoniam vindex est Dominus de omnibus his. Et sic accipiẽdo, definitur in l. 1. ff. de dolo. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, seu machinatio ad circunueniendũ, fallendũ, vel decipiendum alterũ. Dictum est calliditas in animo tacẽdo, fallacia vero mentiẽdo: machinatio arte verborũ: fraus autẽ semper accipitur in malũ: vtrunq; tamẽ siue fraus, siue dolus dupliciter accipi potest. Primo ut importat executionem astutiæ. & hoc modo pertinet ad imprudentiam, vt dictum est, cum de vitiis prudentiæ oppositis ageretur c, 4, §. 3. ver. 6. Secundo accipitur, inquantum fraus & dolus, adhibetur ad hoc, ꝙ aliquid plus vel minus iusto pretio vendatur, locetur, aut conducatur, aut alio modo cõmutetur, & sic pertinet ad iniustitiã. ¶ Ad cuius euidentiam supponendum est quid dicatur iustum pretium alicuius rei, & a quo institui debet. Iniustum pretium est æqualis valor rei, siue pro re detur pecunia, siue quodlibet aliud ꝙ pecunia siue numismate (quod, vt dicitur in 5. Ethic. ad mensurandũ valorẽ & pretiũ rerũ inuentũ est) æstimari põt: sic quod valor rei venditæ sit tantus, quãtus est valor pecuniæ vel alterius rei loco iustæ pecuniæ datæ. Verum quia valor rerum corporalium propter mutabilitatem tẽporis, cõditionis, siue affectus personarũ

Fraus, et dolus differunt. *3. Reg. 3.* *1. Cor. 9.* *Dolus malus.* *Fraus sẽper accipitur i malam partem: & fur quid importat.* *Iustũ pretiũ quid sit.*

incertus est, nulla potest dari certa regula in particulari, quamuis in generali dicatur in l. pretia rerum. ad Falcid. ff. quod pretia rerum non ex affectu singulorum. sed communiter, hoc est vt plures de communitate iudicant, æstimantur. Communitas autem hominum circa huiusmodi pretia propter diuersas occurrentes causas idē in specie nō æstimat in pūcto siue in athomo, sicut videmus in tritico: non enim conueniunt omnes in pretio determinato: sed quidam parum plus, quidam parum minus æstimant & emunt, & sic diuerso pretio venditur in foro. Si vero eiusdem commertii sunt mercantiæ, & res vendibiles in aliquo loco, in quo non est communitas (quia forte vnus solus habet) iustum pretium determinari debet arbitrio bonorum mercatorum, qui consideratis in re mobili debitis circunstantiis, arbitrabuntur iustum pretium non in athomo, sed parum plus aut minus: In re vero immobili arbitrabuntur secundum fructus, locum, & tempus, scilicet belli uel pacis. ¶ Ex hoc sequitur, quod iustum pretium quandam latitudinem habet plus vel minus continentem: quod est valde notandum pro decisione multarum difficultatum. D. Tho. dicit, quod de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum se, & quo ad hoc, cum emptio & vēditio introducta sit pro communi vtilitate, dū vnus indiget re alterius, & e conuerso, vt dicit Philos. consequens est quod nō debet esse magis in grauamen vnius, quam alterius. Vnde sequitur quod secūdum ęqualitatem rei contractus inter homines debent constitui. Quantitas enim & valor rei mensuratur secundum pretiū: & ideo si pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e conuerso res excedit pretiū, tollitur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius emere seu vilius vendere rem quā valeat, siue e conuerso, est secundum se iniustum & illicitum. Alio modo possumus loqui de emptione & uenditione, secundum ꝙ per accidens cadit in vtilitatem vnius & in detrimētum alterius: puta cum aliquis eget aliqua re, & alius læditur si ea careat. In tali casu iustum pretium erit, vt non solū respiciatur ad rē quæ venditur, sed etiā

1. Poli.

ad damnum quod venditor incurrit ex vēditione. & sic licite potest vēdi aliquid plus quam valeat secundum se, licet non plus quam valeat habēti. vt si aliquis propter defectum equi quem habeat, qui est valde vtilis alteri, detrimentum patiatur, & alius iuuetur: vtpote quia habet longū iter peragere, poterit carius vēdere. Si vero aliquis multū iuuetur re alterius quā accipit: & ille qui vendit, non damnificetur carendo illa, non debet eam superuendere: quia vtilitas quæ accrescit alteri: nō est ex venditione, sed ex conditione euētus. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum: licet possit ei vendere damnum quod patitur: ille autem qui ex re accepta multum iuuatur, potest propria sponte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad eius honestatem.

¶Ex præmissis apparet falsitas duarū regularum quas mercatores pro fundamento palliationis suarum fraudum (instinctante diabolo) sibi præstituunt. Prima est, ꝙ tantum vel tres, quanti vendi potest. Secunda est quod licet contrahentibus se inuicē decipere: ambæ enim sunt contra æqualitatē iustitiæ cōmutatiuæ. Et quāuis leges humanæ (quę non pōt cohibere omnia vitia quæ sunt contra virtutem: sed sufficit eis quod cohibeāt ea quæ destruūt pacificum conuictum (non puniant: propter hoc non approbant, licet permittant duntaxat, nisi forte quando est nimis excessus: vt cum venditur res vltra dimidium iusti pretii; tunc dant actionem rescindendæ venditionis. Sed lex diuina nil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrarium. Ideo tales qui æqualitatem iustitiæ deprauant, punit, & ad restitutionem necessitat. Angelus de Clauasio in summa sua dicit primam regulam habere locum seruatis quatuor conditionibus: Quarum prima est scientia, sic quod nulla sit deceptio ex vtraque parte, vt scilicet quęlibet partium sciat qualitatem rei & valorem eius. Secunda est libertas, hoc est quod non faciat ex tali necessitate, quod excludat rationē voluntarii quēadmodū quando talis res pertinet ad necessitatem vitæ: sicut triticum, vinum, vestes, domus, & alia huiusmodi, quæ non possunt vendi ad libitū, sed secundū iustū

Duæ regulæ falsitatis mercatorum.

pretium

pretium: vel quando res venditur timore incurrendi damnum. Tertia conditio est prudentia, quia mentis leuitas redderet contractum illicitum. Quarta, quòd ille qui plus debito emit, possit donare. In talibus enim superexcessus censetur donari propter defectum valoris, quem scit ille qui rem parum valentem, quam alius non tenetur vendere, excessiuo pretio emit. Secundo apparet ex dictis, quod quandocunque in commutationibus est defectus latens alteri parti, siue in re, siue in pretio, fraus committitur, quę est ex genere peccatum mortale: nisi excusetur propter imperfectionem actus vel modicitatem obiecti. ¶ Notandum tamen quod in rebus triplex potest inueniri defectus: vnus est secundum specié rei, quádo scilicet vna substantia pro alia venditur. iuxta illud Esa. 1. Argentum tuum versum est in scoriam, & vinum tuũ mixtum est aqua. Alius defectus est secundũ quantitatem quæ consistit in pondere, numero, & mensura, iuxta illud Deut. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Post modum subditur: Abominatur enim dominus eum qui facit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis: puta si aliquis vendat aliquod animal infirmum pro sano, ędificium ruinosum pro firmo & stabili, res corruptas pro bonis. Ex his sequuntur innumera corollaria & resolutiones in casibus cóscíétiæ: inter alia quod venditor tenetur reuelare emptori defectus latentes rei venditę. idem proportionabiliter dicatur de emptore quo ad vitia monetæ, siue quo ad pódus, siue quo ad substãtiã, vel proximã reprobationem, quam nouit, venditore ignorante. Et generaliter vbi nõ seruatur æqualitas quocunque modo illicito fiat, maxime si ex monopolio, seu coniuratione vnius vel plurium, & dicatur rem plus valere quam valeat, fraus committitur. sequitur etiam quod non licet tanti vendere rem, quanti empta est: puta cũ disponitur ad corruptionem, uel quando pretium per communitatem diminuitur. Si plura circa hanc materiam desideras, & quid sit negotiatio, & an res negotiandi, quæ est solum propter lucrum vili emere, & statim absque translatione aut mutatione facta in re, carius vendere, sit licita, vide D. Thom. in quęstione annotata, & maxime artic. 4.

Occultãs defectus rei uendite fraudat.

Triplex defectus rerum uẽdibilium

Ver. 14. *De vsura.*

VSura & fœnus idem sunt, & in sacris litteris, multipliciter accipiũtur, qñque metaphoricè pro superexcrescentia spiritualium quam exigit Deus, volens vt bonis ab eo acceptis proficiamus ad vtilitatem nostram, sed non suam. Et sic accipitur Luc. 16. vbi reprehenditur ille, qui abscondit & reposuit talentum sibi creditum in sudario. Et dictum fuit illi: Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris vtique exegissem illam? Quandoque vero accipitur pro abundantia rerum, propter quam aliquis alteri mutuare potest. Et sic fuit promissa filiis Israel in præmium pro obseruatione legis, iuxta illud Deut. 28. Fœnerabis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus accipies: hoc est tam abundans eris, q poteris mutuare gentibus, & a nullo mutuum accipies. Tertio accipitur propriè, & sic: Vsura est lucrum siue crementum, ex mutuo vero vel interpretatiuo proueniens, siue illud crementũ sit pecunia, siue aliud quod pecunia æstimari possit: ¶ Ad cuius euidentiã sciendum est, q mutuũ est cótractus, in quo trasfertur dominium rei cũ debito recuperandi tantũdé in specie, & nõ in numero. Ideo dicit mutuum, quia de meo fit tuum. Et consistit in rebus vsu cõsumptibilibus, siue quarum usus non distinguitur ab ipsis, ut bladum, uinum, oleum, pecuniæ, & aliæ huiusmodi. Vtẽdo enim blado ad cibũ, consumimus, similiter & uinum, ac pecunias. Quia usus principalis eius consistit in distractione. Ex quo patet, q licet in rebus, in quibus usus distinguitur a proprietate, fraus & dolus committi possint: non tamen usura, cum in illis non inueniatur ratio mutui. ¶ Vsura siue dare ad usuram, hoc tertio modo accipiendo usuram, peccatum est ex suo genere mortale, tam in antiqua, quam in noua lege, ac etiam lege naturę prohibitum. Primo in antiquo testamento: Si pecuniam tuam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat

E 2. 2. q. 78.

Mutuum quid sit.

Vsura siue dare ad usurã, est peccatum omni lege prohibitum.

Exod. 22

habitat tecum: non vrgebis eum quasi exactor: neque vsuris opprimes eum, & Dauid: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Sequitur: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et Ezechiel, Si ad vsuram non accommodauerit, & amplius non acceperit, vita viuet. ¶Nec obstat quod scribitur Deut. 28. Non fœneraberis fratri tuo ad vsuram, pecuniã, neque fruges, neque quamlibet aliam rem: sed alieno. Quia per hoc quòd prohibet dare ad vsuram fratri sufficienter dat intelligere, quòd dare ad vsuram vni cuique homini, est simpliciter prohibitũ. fratris enim nomine homo intelligitur. Vnde Christus: Omnes vos fratres estis. Et ideo Dauid & Ezech. absolute locuti sunt. Quod autem addit Moses, sed alieno, non concessiue, sed permissiue dixit, ad duritiam cordis eorum: sicut de libello repudii & lege talionis, ad maius malum vitandum, ne a Iudæis Deum colentibus vsuras acciperent, propter auaritiam quã habebant. Quod vtiq; fecissent, si accipere ab alienis non fuisset permissum. Et eodem modo respondendũ est, si obiiciatur de legibus ciuilibus, quę dãt actionem vsurariis non approbãdo, sed solum permittendo ad duritiam cordis, ad euitandum maius malum: nam nullo alias modo subueniretur necessitatem patientibus. Secũdo prohibetur lege noua, Luc. 6. Mutuũ date, nihil inde sperãtes. Tertio prohibetur iure naturæ, quo iniustum est vendere quod non est, cũ inter ens & non ens sit proportio: & per consequens nec æqualitas: vendere etiam bis aliquid est de iure naturali illicitũ, cũ in secunda vẽditione vendatur non suum: sed alterum horum facit vsurarius, quia vendit vsum rei qui non est distinctus a proprietate: & sic accipitur pro eo quod non est. in quo est plus quã manifesta inæqualitas. Et si illud lucrum accipiatur pro proprietate, iam bis accipit pro illa, primo tantundẽ secundo lucrum: & sic bis accipit. Hæc est rõ Philosophi. Præterea pecunia mutuo accepta transit in dominiũ debitoris: ita ꝙ sit sua, vt dictũ est: sed valde iniustũ & inæquale est vt quis quærat fructum in re quæ est alterius: Igitur, &c. Quidam

Esa. 14. *Ezec. 18* *Mat. 23.* *5. Ethic.*

etiam dicunt, quòd in vsura venditur id quod est commune, scilicet tempus. Insuper fit contra misericordiam, cuius natura est vt eius opera gratis fiant, alias non esset misericordia: Christus autem ponit mutuum inter opera misericordiæ. ¶Nec obstat quod aliquando dare mutuum sit de consilio: quia ad mutuum semper sequitur præceptum negatiuum, quo prohibetur ne quid vltra sortem non solum accipiatur, sed nec etiã speretur. Ex quo sequitur, quod vsura pure mẽtalis est peccatum non solum in lege noua siue euangelica, sed etiam in lege naturæ prohibitũ: cum omnis volitio interior libera, quæ fertur supra materiam indebitam siue obiectum prohibitum, sit mala, & peccatum. Eadem ratione adulterium pure mẽtale, est peccatum.

Luc. 6

Ver. 15. *De diuisione vsuræ.*

VSura diuiditur in mentalem & extrinsecam. Vsura extrinseca consistit in hoc quod est lucrari ex mutuo, interueniente pactione explicita vel implicita. Mentalis consistit in spe lucri, absq; vlla conuentione. Pro resolutione multarum difficultatum circa vsuram extrinsecam notandum, ꝙ ad lucrum vsurarium requiruntur & sufficiunt duæ cõditiones ex parte ipsius lucri. Prima est, ꝙ sit aliquid pecunia æstimabile. Secunda quod lucrum non sit suum, scilicet mutuantis. Ex prima sequitur, ꝙ si aliquis mutuat alteri vt fiat amicus, non est usurarius. Ex secunda sequitur, quod si aliquis mutuat alteri vt rehabeat suũ, vel vt redimat vexationẽ, quia si non mutuaret, forte debitũ negaret, vel se ad iudicium trahi faceret, quod nõ faciet mutuũ nõ est vsura. Neq; ẽt si mutuans deducat in pactum, dãnum emergens quod incurrit, est peccatum: quia non est lucrum. Sed si obliget ad remutuandum, uel molendum in mola sua, vel ad sumendum aliquid ex officina sua, usura est: quia illa obligatio pecunia æstimari potest. Discernendum est tamen hic lucrum licitum ab illicito. lucrum enim licitum est pretiũ pro mala uel aliis mercib. & hoc non est usura, nec subiacet restitutioni. Illicitũ uero est obligatio. ideo tenetur ad relaxandum uinculum obligationis, & ad recompensationem illius ad

A

Ad lucrũ usurariũ quæ requirantur et sufficiãt.

ad arbitrium boni viri. Sequitur etiam, quod si aliquis locat aut vendit pecuniã, quod fieri potest quantum ad vsum secundarium, cum pacto accipiendi plus, moderate tamen, non est vsura, cum non sit mutuum: vt si quis mutuat pecuniam ad ostentationem, vel si locat aureos ad ponendum in brodio, vel nũmos auros vendit pro argenteis & parua moneta, ut emptor leuius & securius ambulet: non est vsura. Sicut enim vasa aurea & argentea, & argentum & aurum non monetarum, potest locari & vendi: sit pecunia quo ad vsus secundarios. Sequitur etiam quod si aliquis accipiat pœnam conuentionalem propter moram debitoris, non est vsurarius, quia non ex mutuo, sed ex mora. Quod limitandum est, nisi creditor probabiliter æstimaret debitorem futurum esse in mora, aut mallet debitorem incurrere pœnam, quam sibi soluere. Et generaliter si interueniat fraus in mutuo implicito, multis modis vsura committi potest. Si venditor propter dilationem pretii plus uendit, vel emptor minori pretio emit quia pretium anticipat. Idem de obligato ad, soluendum certam summam post annum. Et quia anticipat solutioné pro minori pretio, liberatur a toto. Item si minori quam iusto pretio emit: quia facit pactum de retrouendendo. Si pignore vtitur uel aliquid pecunia æstimabile accipit, puta operationes in vineis, aut vsus equorum: pariter si quis emat ré non existentem, puta domũ, pro existente, & venditor locat donec reddat principale. Similiter in societatibus & soccidiis, quando non est æqualitas in lucro, uel periculum non ęqualiter pendet. Et si quis ré suam seruaturus, ad tempus vendit illam volens maius pretium, quod interim curret usque ad illud tempus, vsura est. Non esset tamen usura, si ad pretium commune alicuius determinatæ diei venderet. Nec si triticum antiquum ad nouum mutuaret: dum modo triticum mutuatum esset sanum, & non permixtum puluere aut atiis granis, & expectetur nouum purum duobus cribris uentilatum & purgatum: excessus enim ualoris usura est. Et quia pene innumeri casus sunt a mercatoribus adinuenti, quos prolixum esset scribere, ad summistas remitto. Et ad prædicta fundamenta, per quorum applicationé facile poterit nouus casus oblatus cognosci, hæc pro introductione suffician.

In mutuo implicito vsura multipliciter committi pot.

Ver. 16. *De vsura mentali.*

Circa vsuram mentalem, quæ consistit in spe lucri ex mutuo absque cõuentione, ad cognoscendum quando sit peccatum, considerandum est an lucrum speretur ex mutuo, an ex mera gratitudine. Si ex mutuo, est peccatum restitutioni obnoxium. Si uero ex mera gratitudine eius qui accipit mutuum, & non ex mutuo, non est peccatum: neque tenetur ad restitutionem. Verum quia plerunque animus mutuum dantis non concordat cum animo & intétione mutuum accipientis: ideo oportet discernere distinguendo: quia uel vtriusque intentio est pia, uel claudicat ex una parte. Si vtriusque intentio est pia: quia mutuans non sperat ex mutuo: nec accipiétis mutuum, dat illi propter mutuum, sed ex mera liberalitate & gratitudine: tunc nulla est usura, neque opus est restitutione. Si uero utriusque intentio feratur ad mutuum: quia mutuans sperat aliquid ex mutuo: accipiens dat propter mutuum aliquid ultra: tunc est peccatum, & tenetur ad restitutionem. Si uero alterius conditio claudicat: dupliciter fieri potest, uel ex parte dantis, uel ex parte accipientis. Si ex parte accipientis, quod est quando qui mutuat, nil ex mutuo sperat. Accipiens autem dat aliquid ultra sortem propter mutuum, & quasi inuitus. Tunc si mutuans accipit, putans debitorem ex mera gratitudine dare, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, donec ad eius notitiam peruenerit, quod debitor propter mutuum dedit. Si autem claudicat ex parte mutuantis tantum, si quod mutuans sperat ex mutuo, & alius ex mera gratitudine dat: tunc mutuãs peccat peccato vsuræ, & tenetur restituere. Verum si postea cognoscat quod ex mera gratitudine debitor dedit, potest acceptare & retinere. Dominus Caietanus circa hoc dicit, quod si quis non vult mutuare alicui quem nouit nil ex gratitudine offerentem: & libenter mutuat alteri, quem uidet gratum: non propterea inuoluitur peccato

B.

antea dispositus. Non autem prouocat, quando solum mutuum petit, quia quod det ad vsuram, non sequitur per se ad petitionem mutui, quum possit absque vsura dare: ideo per accidens est, & ex malitia sua proueniens, quod offerat sub vsura, & non alias. Sicut si a debitore idolatra negante debitum, & parato peierare, creditor petat quod iuret per idolum suum, peccat: quia petit aliquid, quod alius nõ potest facere sine peccato. Si vero petat solum iuramentum, cũ illud licite præstare possit per Deũ verum, sicut dare mutuum sine vsuris, non consentit neque cooperatur peccato alterius. Licet ille ex malitia sua incidat in peccatum, ad quem præseruandum non tenetur relinquere vtilia & necessaria sibi: licet bene teneatur ad preseruandum a peccato ex infirmitate proueniente, quod est bene notandum: quia hinc pẽdet solutio multarum difficultatum.

§. 4. *De partibus integralibus iustitiæ.*

A *a.2.q.79* *Psal. 36.* PArtes integrales Iustitiæ sunt duæ, scilicet facere bonum, & declinare a malo. Iuxta illud Psal. Declina a malo, & fac bonum. Non tamen accipitur hic bonum uel malum large siue communiter. Quia ad omnem virtutem pertinet facere bonum, & vitare malum, nisi forte accipiatur iustitia, prout est omnis uirtus. Quanuis iustitia hoc modo accepta, respiciat quandam specialem rationem boni, prout est debitum in ordine ad legem diuinam vel humanam. Sed iustitia particularis respicit bonum in ordine ad proximum. & sic facere bonum ponitur pars iustitiæ sub ratione debiti ad proximum, & uitare malum oppositum quod est proximo nociuum. Ad iustitiam uero generalem, facere bonum debitum in ordine ad communitatem, & uitare malum oppositum. Et dicuntur partes integrales: quia utraque earum requiritur ad perfectum actum Iustitiæ. Et ponuntur duæ: quia in operationibus & rebus exterioribus, circa quas est Iustitia, aliud est facere æqualitatem, aliud æqualitatem factam non corrumpere. Non enim declinare a malo importat negationem puram, hoc est non facere malum: quia per hoc non meretur palmam, sed euitat pœnam: sed importat motum uoluntatis repudiantis malum. Et hoc ipsum vocabulum declinationis importat. Et hoc est meritorium, præcipue cum aliquis impugnatur ut malum faciat, & resistit. Et inter hos actus perfectior & principalior ac completiuus Iustitiæ, est facere bonum: declinare autem a malo, est actus imperfectior & secundarius.

Ver. 1. *De peccato transgressionis siue commissionis.*

HIs duabus partibus integralibus opponuntur duo vitia. Declinationis a malo opponitur trãsgressio. Operationi boni opponitur omissio. Quo ad primum, sciendum quod transgressio accipitur dupliciter. primo large, & importat uiolationem cuiuslibet præcepti, siue affirmatiui, siue negatiui, & sic non diuiditur contra omissionem: imo est aliquid commune omni peccato. Secundo, vt accipitur proprie & stricte: & sic importat contrauentionem præcepti affirmatiui duntaxat. Et sic opponitur omissioni. Quia trangressio est per actũ directe oppositum præcepto negatiuo. Omissio vero de se non importat aliquẽ actum directum, præcepto affirmatiuo oppositum: sed solum defectum actus debiti, & prætermissionem præcepti affirmatiui. Inter hæc duo peccata, simpliciter & absolute loquendo, peccatum trãsgressionis est grauius, propter directam repugnantiam cum præcepto. Vnde non adeo grauiter peccat filius, qui non exhibet debitam reuerentiam patri: sicut qui facit irreuerentiam. licet aliqua omissio possit esse grauior aliqua transgressione, propter circunstantiam aliquam: ut in eo qui tenetur custodire portas ciuitatis: & eius omissione hostes ingrediuntur, & diruunt omnia. B *2.2.q.79 ar.2.* *Trãsgressio ampliciter accipitur.*

Ver. 2. *De peccato omissionis.*

CIrca peccatum omissionis est difficultas, an sit diatrilis pura omissio, an semper habeat actum adiunctum. Et quo ad hanc difficultatem certum est, quod non est necesse semper habere actum annexum concomitantem. Quia tempore impletionis præcepti potest quis C *2.2.q.79 ar.3.*

dormire:

An præcepti omissio possit esse absque quocunque actu.

dormire: & tūc omittit & nullum actum concomitantem habet. Certum est etiam quod si habeat actum directum concomitantem, vtpote nolle implere præceptum affirmatiuum: tunc non est pura omissio: sed est peccatum mixtum, comprahendens trangressionem & omissionem, cum omne præceptum negatiuum includat affirmatiuum. Sed difficultas pendet in hoc, an præcepti omissio possit esse absque quocunque actu concomitante vel præcedente, qui sit causa eius. Et respondetur quod semper habet vel habuit actū præcedentem, qui fuit causa eius: vt si his q tenet̄ ire ad matutinas, se inebriauit de sero, vel in aliis se ocupauit, vndé impossibilitauit sed ad surgédū ad matutinas. peccatum omissionis non imputatur ei pro tunc: quia si aliquis violenter excitaret eum & iret ad matutinas, non omitteret. Et sic omissio non incipit ei imputari ad culpam, donec uenit tempus in quo debet & tenetur operari. Licet peccauerit in causa, se impossibilitando: Et sic omissio imputatur actui quo se inebriauit.

§.5. *De partibus potentialibus iustitiæ.*

D PArtes potentiales adiunctæ iustitiæ sunt multæ. Ad quarum euidentiam supponendum est primo, quod in uirtutibus quæ adiungitur alicui principali, duo sunt, consideranda: Primo quod virtutes adiunctæ in aliquo cōueniant cum pincipali cui adiunguntur. Secundo quod in aliquo deficiant a perfecta ratione ipsius. Secundo supponendum est, q iuxta est ad alterum, & ratio iustitiæ consistit in hoc quod reddat alteri quod ei debet secundum æqualitatem. Et sic debitum & æqualitas sunt de perfecta ratione iustitiæ. Aratione æqualitatis deficiunt quatuor virtutes: scilicet religio, quæ est in ordine ad Deum, cui non potest reddi æquiualens. Item Pietas, quę est in ordine ad parentes, quibus etiam non possumus reddere ęquiualens. Item Obseruantia, quæ est erga virtuosos, & in dignitate constitutos, deficit ab equalitate, cum virtus ab homines recompersari non possit: vt patet per philosophum. Et huic adiungitur obedientia. Ad sciendum autem quæ

4. Ethic. *8. Ethic.*

uirtutes deficiant a ratione debiti iustitię, notandnm est quod secundum Philosophum, duplex est iustum siue debitum, scilicet legale & mortale. Iustum & debitum legale est, ad quod reddendum aliquis aliqua lege astringitur in exteriori foro. Et tale debitum legale respicit iustitię. quę est principalis virtus. Iustum uero siue debitum mortale est, quod ad reddendum quis non astringitur aliqua lege in foro exteriori, sed illud alliqs debet ex honestate virtutis. Hoc debitum non est tantum, sicut debitum legale: Et ideo virtutes quę sunt ad interim sub ratione debiti moralis & honesti, deficiunt a ratione iustitiæ ex parte debiti, licet non ex parte ęqualitatis. Debitum autem morale habet diuersos gradus: & secundum hoc assignantur diuersæ virtutes annexæ iustitię. Primus gradus debiti est, ex cuius ratione insurgit necessitas, quando scilicet est sic necessarium, quod sine eo morum honestas conseruari non potest. Et iste gradus debiti potest attendi dupliciter. Primo ex parte debētis. Et sic ad hoc debitum pertinet, vt homo talem se exhibeat alteri in uerbis & factis, qualis ipse est. Et sic adiungitur iustitiæ. Veritas, in qua includitur fides siue fidelitas, per quam fiunt & seruātur quę dicta sunt & promissa. Secundo potest attendi ex parte eius cui debetur, prout aliquis recompensat aliqui secūdum ea quæ fecit, siue in bonis, siue in malis. Quo ad bona adiūgitur Iustitię una virtus, quę dicitur Gratia seu Gratitudo, quæ ab aliquib. dicitur Eucharistia. Quo ad mala vero ponitur alia virtus, quæ dicitur vindicatio per quam (ut Tullius ait) omnino quod obscurum est, aut defendendo, aut ulciscendo propulsat. Secundus gradus debiti, q đ dr̄ necessarium largo modo, sicut conferés ad maiorem honestatem. Circa hoc debitum uersatur. Liberalitas, Affabilitas, & Amicitia, & alia huiusmodi, de quibus per ordinem dicendum est.

Indebitū est duplex Debitum morale.

Debitum morale habet diuersos gradus.

Ver. 1. *De religione.*

E RⅬigio, est uirtus disponens hominem ad colendum & honorandum Deum, Ad hanc ordinantur tria prima præcepta decalogi, quæ sunt de actibus eius. Actus religionis eliciti, siue ad quos

2.2.q.81 ar.1.

religio

religio immediatè inclinat, sunt octo, duo interiores, & sex (vt in pluribus) exteriores. Et quia finis religionis est superior ad alias virtutes: ideo potest actus omniū aliarum virtutum imperare, hoc est ad finem suum ordinare.

Ver.2. *De deuotione.*

F
2. 2. q. 82.ar.1. PRimus actus religionis interior, est deuotio, quæ nil aliud est, quam prompta voluntas tradendi se ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum, cultum & honorem. Vnde Exo.35, dicitur. Quòd multitudo filiorum Israel mente promptissima atque deuota offerebat primitias Domino. Et sic patet q deuotio pertinet ad uolūtatem.
Psal.38. Causa enim intrinseca est Deus, causa uero intrinseca est contemplatio & meditatio, qua quis concipit quòd se tradit diuino obsequio. Vnde Psal. In meditatione mea exardescet ignis. effectus vero eius est interior cordis lætitia. Vnde in collecta ecclesię dicitur, Vt quos ieiunia votiua castigant, ipsa quoque deuotio sancta lætificet.

Ver.3. *De oratione.*

G
2. 2. q. 83.ar.1. SEcundus actus religionis est Oratio, quæ dupliciter accipitur. Vno modo large, pro qualibet bona operatione. Vnde super illud 1. Thess. vlt. Sine intermissione orate, dicit Glos. Semper orat, qui semper bene facit. Et sic accipitur Luc. 18 vbi dicitur: Oportet semper orare, & nunquam deficere. Alio modo strictè, prout est applicatio mentis ad Deum. Et sic secundum Damascenum, Oratio nil aliud
Lib.3. est, quam quidam ascēsus animi, siue quędam mentis eleuatio in Deum. & secundum Diuum Augustinum est petitio decentium a Deo. Et ex his duabus definitionibus cōficitur vna tertia, scilicet:
Lib.de ver. de. Oratio est ascensus siue eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cū quadam decentiū petitione. Licet enim Deus multa etiam non petita liberaliter nobis largiatur: tamen aliqua vult dare nobis petētibus, propter vtilitatem nostram: vt, s. fiduciam quandam accipiamus recurrendi ad eum: & vt cognoscamus eū esse bonorum nostrorū authorem & largitorem. Et cū per orationē homo exhibeat reuerentiam Deo, inquantū ei se subiicit, & orando protestatur se egere eo, sicut authore naturæ, & largitore bonorum suorū: sequitur quòd oratio est actus virtutis religionis, ad quam pertinet honorem & reuerētiam Deo exhibere. Et quamuis oratio sit 2. 2. q. 83.ar.1
elicitiue ab intellectu: & ideo secundum Cassiodorum oratio dicitur quasi oris ratio: est tamen imperatiue a uoluntate, in qua est religio, quæ ordinat actum voluntatis & aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Et quia ad orationem perfectam tria requirūtur, scilicet eleuatio mētis in Deum, & ratio impetrandi, quæ ex parte Dei dicitur sua sanctitas, per quā petimus exaudiri, secundum illud Danielis nono: Propter temetipsum inclina Deus aurem tuā. ex parte uero petentis est gratiarum actio. Hinc est quòd oratio plura nomina sortitur. Vnde & Apostolus dicit. Obsecro igitur primū fieri obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Inquantum orans accedit ad Deum quem orat, dicitur Oratio. inquantum petit aliquid a Deo determinate, dicitur: Postulatio: si vero indeterminate, vt cū quis petit adiuuari a Deo, dicitur Supplicatio. Et si solum factū narretur, vt Ioā. 11. Ecce quem amas infirmatur, vocatur Insinuatio. quantum autem ad orationem impetrandi ex parte Dei, dicitur Obsecratio: ex parte vero petentis, dicitur Gratiarum actio. Et ideo Glos. primę Timoth. secundo dicit, q in missa obsecrationes sunt, quæ præcedunt consecrationem: in quibus quædam sacra cōmemorantur: Orationes sunt in ipsa consecratione, in qua maxime debet mens in Deum eleuari. Postulationes autem sunt in frequentib. Gratiarum vero actiones in fine. In pluribus etiam ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attēdi: sicut in collecta sanctę Trinitatis. Quia cū dicitur, Omnipotens sempiterne Deus, pertinet ad orationē. Quod uero dicitur, Qui dedisti famulis tuis, pertinet ad gratiarum actionem. Cum autem dicitur, Præsta quæsumus omnipotens Deus, pertinet ad postulationem. & quod ponitur in fine. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c. pertinet ad obsecrationem.

H

Ver.4. *De necessitate orationis.*

2. 2. q. 83.ar.3. ad 2. ORationem esse de necessitate salutis, & de præcepto, patet per illud

Mar.14. Vigilate,& orate ut non intretis in tentationem.& Luc.11.Petite,& accipietis.Ratione potest probari. Quia necesse est aliquando se subiicere Deo.Dicitur enim Esa.45. Mihi curuabitur omne genu.& secund. Mach. 9. Antiochus coactus,& manifestam Dei virtutem in se cõtestans,ita ait: Iustum est subditum esse Deo,& mortalé non paria Deo sentire. Sed p orationé(vt dictũ est)homo se subdit Deo:ideo Psa.Subditus esto Domino, & ora eum. Hæc subiectio est duplex.s. Exterior & Interior.Interior dicitur oratio mentalis:Exterior,quæ fit verbo,dicitur oratio vocalis. Inter has mentalis est principalior,quia vocalis sine mentali nõ placet Deo.Vnde Mat.15.Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.Sine causa me colunt.¶Ad euidétiam tamen huius necessitatis, sciendum est quòd cum præceptum de oratione sit affirmatiuum,non obligat semper & pro semper, sed pro tempore. Inuestigandum igĩ nobis est quo tépore teneamur orare: & quas orationes dicere. Et quidem quãtum ad orationem vocalem communem,quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi fidelis Deus offertur,necesse est quod innotescat toti populo: quod fieri non posset nisi esset vocalis. Ideo rationabiliter statutum est ab Ecclesia præceptum, vt ministri Ecclesiæ voce pronuntient orationes, quas pro populo faciunt.Et sic tenentur temporibus determinatis orare. Sic quòd peccarent mortaliter habentes curam Ecclesiarum collegiatarum & monasteriorum,si prætermitterét aliquod officium eis ex fundatione seu ex statutis, per superiores approbatis & iuratis,ordinatum. ¶Septem autem horæ canonicæ(quæ sunt matutinale officiũ 1.3.6.9.vesperæ,& completorium) diuinitus inspiratę secũdum illud Psal. Septies in die laudé dixi tibi, fuerunt ab Apostolis obseruatæ:Vnde Act.tertio dicitur, Petrus & Ioannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam.Et deinde ab Ecclesia fuerunt præceptæ, vt omni die dicantur a ministris existentibus in sacris ordinibus ad laudandum Deum, & gratias agédum de beneficiis. Inter quæ maximum est beneficium creationis & redemptionis. Quorum primum septem diebus completum fuisse dicitur. Secundum vero beneficium septem quodam modo horis peractum est, vt habetur in officio sanctæ Crucis, quod dicentibus, Ioan.22.dedit 40. dies indulgentiarum, vt D.Antoninus Flo.dicit in tertia parte suæ summæ,titulo 13.c.4.Præceptum harum horarum habetur in c. dolentes. de celebratione Miss.Tenẽtur pariter ad eas beneficiati,etiam non existẽtes in sacris, vt habetur in c.clericus,91.dist.Tenentur etiam religiosi professi,ac etiam conuersi religionis approbatę per Ecclesiam,eo q̃ sint instituti non solũ ad orandum pro se particulariter, sed etiã pro vniuersali vtilitate fidelium. Et eo etiam q̃ sint totaliter applicati ad cultum Dei:Ideo dicunt habere beneficiũ interpretatiue scilicet viuẽdi ex eleemosynis, vel ex redditibus monasterii,vel collectis quæ eis concedũtur ab Ecclesia,ratione applicationis prædictæ. Tenentur & prędicti ad officium Diuæ Virginis & defunctorum, psalmorum,letaniarum, nocturnorum, secũdum q̃ in eorum statutis cauetur. In his enim vnaquæque prouincia & religio abundat suo sensu. Hæc obligatio procedit ex generali consuetudine Ecclesiæ vel religionis,cuius officium dicunt.Clerici uero in minoribus ordinibus constituti, vel solo clericatu,non tenentur ad aliquas orationes vocales ex præcepto Ecclesiæ. Prædictæ autem horæ debent cõuenienti tempore dici, vt habetur in capitulo primo, de celebratione missarum. Quod intelligendũ est secundũ morem patriæ & ordinationem statutorum. Possunt tamen ex causa pręueniri vel retardari,sicut cum facienda est processio vel prædicatio. Nec debet accipi hora pũctualiter, alioqui nõ posset dici tertia post primam. quod tamen in pluribus ecclesiis & religionibus approbatis seruatur.Officium vero priuatum,quod scilicet dicitur nõ officiãdo in ecclesia,debet si fieri potest, propriis horis.dici quod obseruant Carthusienses.Si uero non possit cõmode propriis horis dici propter occupationes,potest pręueniri vel retardari: melius tamé est præuenire. Solent curiales & alii occupati de mane persoluere officium vsq; ad vesperas & de

Psal.36.

Quo tempore teneantur orare.

Psal.118 Septé horæ canonicæ diuinitus inspiratæ. et p Apostolos fuerunt obseruatæ.

Gen.1. & 2.

Qui teneantur ad horas canonicas.

Horæ canonicæ debẽt cõpetẽti tẽpore dici.

Horæ canonicæ posśit aliqñ pręueniri et retardari

Officium priuatũ quo tẽpore dici potest.

& de

& de sero dicere vesperas cum completorio. & hoc consuluit in cap. 1. de celebrat. Missarum. Matutinas etiam si quis diceret de sero diei præcedẽtis propter honestam occupationem, vt propter lectionem vel prædicationem, non male faceret. Nã & hoc in Ecclesiis cathedralibus, quãdo que fieri solet. quia cum officium ecclesiasticum incipiat a vesperis, si de sero post completorium matutinale dicatur, censetur ad sequentem diem pertinere. Nec eo tempore dicens tenetur repetere, nec in crastinum a celebratione cessare, etiam si post matutinale officium de sero dictũ bibat, dummodo post mediam noctem non bibat: quia tunc tenetur a celebratione cessare, vt habetur in cap. si constiterit. de accusat. cum debeat ieiuno stomacho communicare, & diès quo ad ieiunium a media nocte incipiat. Si vero matutinas qs de sero diceret, vt quietius somno vel voluptati vacaret, non esset absq; peccato Quia in his consideranda est intentio dicentis: quantumcunque tamen retardet, non videtur mortaliter peccare, secundũ D. Antoninum Flor. dummodo terminet circa mediam noctem, in qua quãtum ad hoc videtur dies terminari. Qui autem prætermissa vna hora aliã dicit, puta post primã sextam, tenetur dicere quod omisit; non tamen tenetur repetere quod dixit: licet debeat de negligentia siue omissione pœnitere. Qui uero nondum dictis matutinis missam celebrat, mortaliter peccat, s͂m Gulielmum & Hostiensem, licet post celebrationem dicat. Et hoc ideo, quia facit contra generalem & approbatam consuetudinem ecclesię, iuxta cap. in his. 11. distinctione. Qui autem celebrat antequam dicat primam, non peccat, cum in multis ecclesiis plures missæ dicantur ante primas. Nec tamen tantum peccat, qui dimittit vnam horam, sicut qui dimittit totum officium, licet mortaliter peccet. Qui vero totum officium dimittit, non peccat septem peccatis mortalibus: quia dicere totum officium cadit sub vno præcepto, Grauius tamen peccat, qui plus dimittit. Si quis autem propter infirmitatem dimittit, quia absque magna dufficultate aut incremento infirmitatis dicere non potest, non peccat, neque tenetur repetere æquiualens, quib. Deo authore (q non præcipit impossibile, neq; valde difficile) infirmitatem patitur. Ecclesia etiã quæ est pia mater, non intendit fideles ad valde difficile obligare: cum iugum Domini suaue sit, & onus eius leue. Ideo pro tempore infirmitatis deobligatur a præcepto ecclesiæ. Si uero propter paupertatem vel necessitatem, quia forte libro caret, etiam deobligatur: tenetur tamen recompensare per psalmos vel per orationẽ dominicam sępius repetitam. Non tamen quis euadit graue peccatum, quando ad libitũ suum sine causa rationabili mutat officium in ecclesia vel religione sua dici consuetum, aut ordinatum: quanuis propter prædicationem vel lectionem, de licentia prælati, vbi chorus facit de feria, liceat dicere officium de aliquo sancto trium lectionum: quia causa est rationabilis. Ideo non peccat. Qui tamen in choro horas dicunt, non tenentur totum dicere: sed sufficit quod ea quæ ad eorum chorum pertinent, persoluant: cum propter charitatem censeantur esse vnum: nec etiam qui vnum versum aut psalmum omittit, totum officium tenetur repetere, sed sufficit postea omissum supplere. ¶ An autem qui tenentur dicere officium, si omiserint, teneantur repetere: & an possit confessor talem omittentem cõfessum, pure relaxare, aut cum vno vel du ob. psalmis commutare, difficultas est non modica: eo ꝙ si quis tenetur determinato die dare Sorti vel communitati centum aureos: si dare omiserit illa die, non est liberatus: nec potest sacerdos minuere vel cõmutare, cum sit in pręiudicium tertii. Sic cum officium sit institutum in vtilitatem totius populi, videtur ꝙ non sit liberatus. Circa hoc diuus Thomas dicit, ꝙ in omni officio diuino est hoc cõmune, quod pertinet ad Dei laudem, & suffragium fidelium. Sed distinguitur vnum officium ab alio, secundum diuersitatem temporum & locorum. Et ideo sicut in officiis diuinis exoluendis obseruanda est congruentia diei & temporis. quæ quidẽ obseruari non posset, si oporteret iniungere dimittenti, vt horas diceret quas omisit. forte enim in cõpletorio diceret. Iam lucis orto sydere, & in tẽpore Paschali d icee ret

Officium matutinale de sero dici pōt. Quodl. 5 art. 28.

Bibens de sero post officium matutinũ non tenetur repetere.

An prætermittẽs ordinem horarũ, teneatur repetere.

Celebrãs nõ dictis matutinis peccat.

Dimittẽs officium ꝓpter infirmitatẽ non peccat, nec tenetur repetere.

An liceat mutare officium.

In choro dicens officium, non tenetur nisi ad vnam partem.

An omittens officium uno die, teneatur repetere alio die. Quodl. 3 arg. 24.

mus lęta gaudia paradisi, cor dilatatur. Et cum audimus terribilia inferni torméta, cor restringitur. Vnde Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. & alibi: Lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea. Ita motus & affectiones corporis excitant animũ, vt experimur in aspersione acquæ benedictę, genuflexione, & manuum iunctione, ac oculorum in cœlum eleuatione. Vnde D. Aug. dicit, ꝙ verbis & aliis signis, ad augendum desiderium sanctũ, nos ipsos acrius excitamus. Et de ipso legimus, ꝙ flebat vberrime in hymnis & cãticis, suaue sonantis ecclesiæ vocibus vehementer affectus. Eam ob causam inuentus est cantus Ecclesiasticus, & introducta sunt organa. Quia secundum diuersas melodias sonorum animi hominum diuersimode disponuntur. Vbi vero ex voce, cantu, vel organis, non excitatur deuotio, sed tædium crescit ex labore, vel ignorantia, cantus, vel nimia melodia animus ad uoluptates carnales trahitur: omnia hmôi exteriora signa omittenda sunt. Vnde D. Hieron. & habetur in ca. cantantes. nonagesimasecunda distinctione, Deo non voce, sed corde cantandũ est: nec in tragœdiarum modũ guttur & fauces modulatione leniendæ sunt, vt in Ecclesia theatrales moduli audiantur & cantica: quia insignis gaudij non est communicandum cũ peccatoribus. Vnde D. Greg. & habetur in ca. In sancta, nonagesimasecunda dictinctione: Plerunque fit, vt dum blanda vox quæritur, congrua vita negligatur: & cantor minister Deum moribus stimulat, cum populum vocibus delectat. Diuus etiam Aug. in lib. Confessionum dicit: Quoties me plus delectat cantus quam verba, fateor me peccare. ¶ Ex quo sequitur ꝙ non excusantur organistæ, nec mimi, aut alii musici, qui in ecclesiis personant cantilenas & sonos ad leuitatem, tripudiationem, & dissolutiones, animos hominum inducentes. Neq; illi qui prohibere possunt, & permittunt. Idem dicendum de aliis signis exterioribus, quod quando tędium generant, & deuotionem diminuunt, & attentiõné impediunt, sunt omittenda, vt genuflectio, tunsio pectoris, discoopertio capitis, & alia huiusmodi. Quæ & si aliquando deuotioné excitant, a particularibus tamen personis in ecclesia & locis oibus prætermittenda sunt, ne ad vanã gloriã inducãt, vel aliorũ deuotioné impediãt, vel suspicioné vanæ gloriæ ingerant. Vnde Christus dicebat: Tu aũt cum oraueris, intra in cubiculũ tuũ: & clauso ostio, ora patrem tuum, qui videt in abscondito, &c. Vbi D. Chrys. dicit: Puto nõ ad locũ referri, quod Dominus ait, sed ad propositũ orantis. Eo ergo proposito vetat orare, vt a conuentu videatur. Vnde subditur: Vt videantur ab hoibus. Orans ergo nihil faciat, ad quod aspiciant homines, vel clamãdo, vel pect⁹ percutiendo, vel manus extendendo. In particulari tamé & secreto loco hęc signa & facta fieri possunt, inquãtũ orationis deuotioné excitant. Si vero mens per hęc distrahitur, vel qualitercunque impeditur (quod sæpe contingit in his, quorũ mens absq; hmôi signis est sufficienter parata) cessãdũ est. Vnde Psa. Tibi dixit cor meũ, exquisiuit te facies mea. & 1. Reg. 1. de Anna legitur, ꝙ loquebatur in corde suo. ¶ Secundo, congruũ est vocaliter orare, ad exhibendũ Deo maiorem reuerentiã: vt, s. homo subiiciat Deo totum, secundũ illud quod habet ab eo, sed nõ solum habet animam a Deo, sed etiã corpus, igitur se debet illi subiicere secundũ corpus. quod fit orando uocaliter. quod præcipue cõpetit orationi, secundũ ꝙ est satisfactoria. Vnde Oseas dicit: Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonũ: & réddemus uitulos labiorum nostrorũ. Tertio congruũ est uocaliter orare, ratione affect⁹ explicandi. Sunt enim nonnulli, qui nisi exterius loquantur, nescirent conceptus suos interiores ordinare, subitoq; distraherentur. ¶ Mentaliter orare est præceptum iuris naturæ & diuini, obligans omnes: sicut se subiicere Deo, & petere ea quæ sunt ad saluté necessaria. Quę omnino nostrã excedunt capacitatem. Vnde Apostolus: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, tanquam a nobis ipsis: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Maxime autem orare & petere tenemur, quotiescunque contingit articulus necessitatis corporalis uel spiritualis, uel sumptionis sacramenti, aut aliquid huiusmodi. Si extremè inops nollet petere eleemosynam,

[Margin notes: art. 18. / Psal. 83. / Ad Proban. / Organistæ et mimi aliiq; musici psallentes vel cantantes in ecclesiis cantilenas non excusantur a peccato. / Matt. 6. / Psal. 26. / Oseæ. vlt. / Orationẽ talis quãdo est sub. præcepto. / 2. Cor. 3]

& ideo moreretur fame, esset homicida sui ipsius, & peccaret mortaliter, cum petendo posset euitare. Similiter si à latronibus circundatus, clamando & petendo auxilium, posset liberari, & clamare non curaret, exponeret se periculo mortis & esset homicida sui ipsius. Sic cum aliquis est in articulo mortis uel uehemétis tétationis constitutus, quãdo instãs aduersarius noster diabolus circuit, querens quem deuoret: & ingruit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, vel aduersus principes & potestates tenebrarum harum, quibus nulla potestas in terra comparari potest: si nõ clamat ad eum qui potest & uult exaudire, saltem quo ad animã, & meliora quo ad corpus dare: si quæ petit expediétia nõ sunt, iuxta illud Psal. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum) exponit se periculo mortis æternę. Et ideo omittendo peccat mortaliter: Occurréte autem periculo dicendum est cum Ezechia: Domine uim patior, responde pro me: quid dicam, aut quid respõdebo, cum ipse fecerim? Et cum Iosaphat: Cum ignoremus quid agere debeamus: hoc solum nobis est residui, ut oculos dirigamus ad te. (sicuti habetur. 2. Para. 20. ca.) Tũc fidelis Deus, qui nõ patietur uos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Et non solum tenemur orare pro nobis ipsis, cum sumus in tali periculo, sed etiam pro proximis, quando eos in simili periculo uidemus. Sicut enim tenemur ex præcepto iuuare extreme indigétem corporaliter, & illi eleemosynam corporalem dare: sic extreme indigenti spiritualiter dare eleemosynam spiritualem, quæ est oratio, & medium ad hoc directe ordinatũ: cum anima sit plus quam esca, Mat. 6. Vnde Iac. 5. orate pro inuicem ut saluemini. Tenẽtur præterea omnes Christiani diebus dominicis orare, cum teneãtur diem dominicũ & animam suam sanctificare, ac de beneficiis gratias agere, quæ absque oratione fieri non possunt: vnde ad inducendum populum ad huiusmodi præcepti diuini obseruantiam, Ecclesia præcepit omnibus audire missam diebus dominicis, vt in ca. Missas, de consecratione dist. 2. Aliqui voluerunt dicere, quod tenemur sub pena peccati mortalis, singulis diebus orare: quia singulis diebus egemus diuina misericordia & pane quotidiano, de quo in oratione dominica. Verum quia huius obligationis extra casum necessitatis non inuenio fundamentum, neque doctorem autenticum: ideo non audeo affirmare de mortali. vix tamen potest quis (si prætermittat) excusari a veniali. Auiculæ enim quotidie cũ egent cibis, aperiunt os, & clamant ad parentes, quanto magis homo, cũ quotidie egeat? Ideo Christus in oratione quã docuit, inseruit. Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie. Ideo Psal. ait. Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escã illorum in tempore oportuno.

1. Pet. 5. Ephe. 6. Iob. 41. Psal. 90. Esa. 38. 1. Cor. 10. Mat. 6. Psal. 144

Ver. 5. *De orationis duratione.*

CVm desiderium charitatis, vnde procedit oratio, debeat in nobis esse cõtinuum, vt actu vel virtute siue habitu maneat in nobis, eo quod omnia quæ facimus ex virtute desiderii faciamus: secũdum hoc oratio debet esse in nobis continua. Vnde D. August. dicit: In ipsa fide & charitate continuato desiderio semper oramus. Et sic intelligitur illud Luc. octauo: Oportet semper orare, & non deficere. Et illud. 1. Thess. 2. Sine intermissione orate. Verum quia sicut idem ibi dicit August. quia oportet in aliis operibus occupari: ideo per certa interualla horarum & temporum etiam verbis rogamus Deum, vt nos ipsos admoneamus, quantum in hoc desiderio profecerimus, nobis ipsis innotescamus: & ad hoc accedendum nos ipsos acrius excitemus. Vniuscuiusque autem rei quantitas debet esse proportionata fini, sicut quantitas potionis medicinæ ipsi sanitati. Et ideo conueniens est vt ipsa vocalis oratio tantum duret, quantum vtile est, ad excitandum interioris desiderii feruorem. & quando hanc mensuram excedit, ita quod vix sine tædio durare non potest, est prætermittẽda. Vnde D. Aug. ad Probam scribens ait: Dicuntur fratres in Egypto crebras quidem habere orationes, eas tamen breuissimas, & raptim quodam modo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ orationi plurimum necessaria est intentio per productiores

2. 2. q. 83 art. 14. B Ad Probam.

ctiores moras euanescat. ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionem, sicut non esse obruendam si perdurare potest: ita si perdurauerit, nō cito esse rumpendam. Et sicut hoc est attendendum in oratione particulari per comparationē ad intentionem orantis: ita etiam in oratione communi pro populo, ad eiusdem populi deuotionem. Nec obstat quod

Mat.5. Dominus ait: Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt. Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite assimilari eis. Scit enim pa-

Luc.22. ter vester quod opus sit vobis, antequam petatis eum. Qui aut idem Augustinus ibi dicit. Non est hoc orare in multiloquio, si diutius oretur, aut multa petātur. Aliud enim sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est, quod pernoctauerit in orando: & ꝙ prolixius aliquādo orauerit, vt nobis praeberet exemplum. Et postea subdit: Absit ab oratione multa locutio: sed non desit multa deprecatio: si feruens perseuerat intentio. Nam multum in orando loqui est rem necessariam superfluis agere verbis. Plerunque autem hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur. Nec Christus instituit orationem Dominicam, vt his solis uerbis vti debemus in orando: sed quia ad haec sola impetranda debet tendere nostrae deuotionis intentio, qualitercunque ea proferamus vel cogitemus. Aliquis autem semper continue orat per continuitatem desiderij charitatis, actu, virtute, vel habitu, quādo nō interrumpitur per peccatum mortale, vel vt sit distributio accōmoda, uel quia non intermittitur statutis temporibus orare.

B

Ver.6. *De loco orationis.*

Psal.67. ORationes communes & publicae, cū fiant pro populo, debent fieri in determinato loco, vt possint inotescere. Vnde Psal. In ecclesijs benedicite Dominū. Quo ad priuatas vero non est locus determinatus ex necessitate praecepti vel efficaciae: quia potest quilibet vbilibet orare, sicut de adoratione inferius dicetur. Quia Deus vbique audit, vbique videt. est enim vbique per essentiam, praesentiam, & potētiam, iuxta illud Psal. Si ascē-

Psal.138 dero in coelum, tu illic es. si descendero ad infernum, ades. ¶ Congruentius tamen in ecclesia orat quadruplici ratione. Prima dicitur institutionis. Vnde D. Aug. in regula, & habetur in cap. in oratorio. 43. dist. In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quòd factum est. vnde & nomen accepit. & Christus: Domus mea, domus orationis uocabitur. Secunda ratio dicitur incitationis: quia vidēdo alios orātes & laudes diuinas cantantes, incitamur ad idem faciendū. Tertia ratio est contentorum in ecclesia, in qua est sacramentū altaris, & vasa sacramentorum, imagines, & angeli qui circunstant. Vnde Psal. Praeuenerunt principes coniuncti psallētibus. Sicut.n. cum titiones sunt vniti, facilius accendūtur: sic nos quando iungimur alijs in charitate existentibus, & praecipuè angelis, qui sunt velut carbones igniti secundum illud Ps. Qui facis angelos tuos spiritus & ministros tuos ignē vrentē. Quarta ratio cōsecrationis, vide oronem Salomonis in cōsecratione templi, quae hr. 3. Reg. 8. & quomodo fuit exaudita. Si ad Salomonis preces talia priuilegia concessit Deus tēplo Hierusalem, quanto magis ad preces ecclesię per Episcopum factae, basilicis cōsecratis, in quib. sunt non archa & alia figuralia quae erant in templo Hierosolymitano: sed Christus, verus Deus, & verus homo? si obijciatur de cubiculo, in qđ Chrs nos debere intrare, & ostio clauso orare consuluit: ad hoc dictū versu praecedēti. Pōt ēt dici ꝙ illud nō est ex necessitate, sed cōgruitate, praecipue infirmis.

In ecclesia conuenientius oratur.

Mat.21.

Psal.67.

Ps.103.

Ver.7. *De petendis in oratione.* D

DIuus Aug. ad Probam dicit, quod si recte & congruenter oramus, nil aliud dicere aut petere possumus, quam quod in oratione Dominica continetur. Cum enim oratio sit desiderij nostri interpres, illa solum recte petimus, quae desiderare possumus. Sed illa quae desiderare possumus, continentur in oratione Dominica: igitur, &c. Oratio enim Dominica non solum continet quae desiderare possumus, sed etiam quo ordine desiderare debemus. Et ideo non solum instruit postulare, sed etiam totius affectus nostri est informatiua. Et quia haec oratio est perfectissima: ideo ab omnibus amāda, intelligēda, & frequēter dicēda, tanquam

2. 2. q. 83.

Oratio dominica cōtinet petēda & ordinem petēdorum.

diuina sapientia ordinata & cōposita. Vnde D.Cyprianus, Amica & familiaris est ista oratio, Dominum de suo orare. Et D.Chrysost.super Matth.O quam fidelis & beata hæc oratio,cuius ordinem nobis & beata hæc oratio, cuius ordinē nobis, doctor vitæ & magister cœlestis instituit, ut in ea maiorem fiduciam haberemus. Et D.Aug.ait: Pater maxime diligit orationem, quam filius miro artificio dictauit. Primo enim tanquam summus orator docet captare beneuolentiam, quam captamus, laudando, & virtutes,dignitates, ac beneficia eius humiliter recognoscendo, & recitando. hoc Christus in hac oratione docuit. Ait enim. Cum oratis, dicite: Pater noster qui es in cœlis. D. Chrys.dicit: Vnde qualiter suscitauit auditorem. vt omnis rememoraretur beneficij.Qui enim patrē dicit, & creatorem, & nutritorem, & gubernatorem, redemptorem dicit. Cum autem addit(noster)fraternitatem, quæ est per vnigenitum & Spiritus sancti largitionem & hæreditatem, per hanc unam confessus est nuncupationem. Vide ergo quid dicis,qn̄ profers,Pater noster,&c. Non dicit,Dn̄e: quia dominus est nomen timoris: sed, Pater, quod ſm Hieron.est nomen amoris, & officiorum atque pietatis. Nec dicit, Pater, vt D.Cypr.ait, vt induceret nos ad amorem & pacem fraternalem. Publica enim & cōmunis est hæc oratio. in qua non solum tuum,sed omnium patrem confiteris. Non tamen propter hoc prohibuit,quin aliquando possimus dicere,Pater mi:& pro nobis particulariter & singulariter orare.Quemadmodum & ipse fecit Ioan.17. & Luc. 22. Pater mi, si possibile est,transeat a me calix iste. Cum autem dicis(in cœlis)confiteris potentiā, quæ non solum ad terram, sed etiam ad omnes & vltra omnes cœlos se extendit: & habet sedem in cœlis: hoc est, seipsum. Ibi clare manifestat bonis quib.cœlorum sedes pro mercede:& retributione præparauit. Deinde septem quæ sola desiderare debemus,ordinatissime insinuat. manifestum est enim ꝙ primum cadens in desiderium hominis,est finis eius.Finis autem noster est Deus, in quem affectus & desiderium nostrum tēdit,vno modo, prout volumus gloriam Dei: quod pertinet ad dilectionem,qua Deum diligimus in seipso, ideo primo ponitur prima petitio,per quam petimus gloriam Dei,dicendo: Sanctificetur nomen tuum. ¶Per hoc (vt dicit D.Aug.ad Probam)actu admonemur,ut nomē eius,quod in se sanctum est,apud homines semper sanctum sit: & nota sit eius sanctitas mundo. Secundum Glo. & ſm D.Chrys. Per vitam nostram sanctitas tua manifestetur & glorificetur. hoc est, da & fac nos ita viuere,vt nos ipsi semper te glorificemus,& per nos vniuersa te glorificent. Alio modo desiderium nostrum tendit in Deum, ſm quod uolumus frui gloria eius. & ſm hoc ponitur secunda petitio. ¶Adueniat regnum tuū. Hęc dicēdo tria petimus. Primo gratiam Dei,quæ dicitur regnum eius. Vnde Luc. 17. Regnum Dei intra vos est. Gratia dr̄ regnum: quia per illam ius habemus ad regnum. *Regnum Dei triplex.* Secundo per regnum Dei intelligitur Christus, de quo Luc. 11. Porro si in digito Dei eijcio dæmonia, profectoꝑ uenit ad uos regnum Dei, hoc est Christus & Messias in lege promissus: qui recte regnum dr̄: quia eius merito introducimur in regnumDei. Et sic petimus Christum & meritū eius: Tertio petimus gloriam Dei & vitam æternam, quæ consistit in clara visione Dei, ut habetur Ioan. 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscāt te Deū verum, & quem misisti Iesum Christum. Vnde Matth. 25. Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Secundo uadunt in desiderium hominis media,& ea quæ ordinant nos in finem.Ad finem autem nos ordinat aliquid dupliciter. Vno modo ꝑ se. alio modo per accidens. Per se quidē bonum quod est vtile in finem.Ad finem vero beatitudinis aliquid est vtile dupliciter, vno modo directe & principaliter, ſm meritum quo beatitudinē meremur, obediendo Deo.& ſm hoc ponitur tertia petitio. ¶Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Hoc est, da nobis gratiam implendi omnia præcepta & mandata tua, & tuæ uoluntati nos in omnibus & super omnia semper conformare, & in nullo ei displicere,sicut & angeli boni,& alij beati in cœlo in omnibus se conformant voluntati

tati tuę, & in nullo tibi displicent. Sic faciamus & nos in terra. Alio modo aliquid est vtile ad finem beatitudinis iustitiæ mētaliter, & quasi coadiuuans nos ad merendum, & quantum ad hoc ponitꝰ quarta petitio, per quam petimus omnia conducentia & expedientia ad merendum, siue sint spiritualia, siue temporalia, dicendo: ¶ Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Panis nomine (ſm D. Aug. ad Probam) omnis sufficiētia victus intelligitur. Et sic quod victum spiritalem panis est sacramentum Eucharistiæ, cuius quotidianus vsus proficit homini ad vitæ spiritualis conseruationem, augmentum, & cōfortationem. & expresse hunc panē declarat Christus apud Marcum, cum ait. Panem nostrum quotidianum supersubstātialem, hoc est præcipuum, s. Eucharistiæ sacr̄m, & Dei verbum (vt D. Hierony. exponit.) Quo ad vitam vero corporalē requiritur non solum cibus aut potus, sed & vestes, & alia necessaria. Vnde Apost. 1. Tim. 6. Habentes alimenta & quib. tegamur, &c. Et Eccle. 29. Initium vitæ hominis, panis & aqua, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. Non docet petere aut rapere aliena, sed nostra: hoc est debemus petere, vt det nobis gratiam iuste acquirendi temporalia, vt vitam ad eius obsequium, laudem, honorem, & reuerentiā, sustinere possimus corporalem. Non docet pariter petere superflua, neq; ad longum tempus solicitos esse: sed necessaria & quotidiana, vnde, quo ad primum inspirauerat Salomonem dicere, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tm̄ victui meo necessaria. Ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus, periurem nomen Dei mei. Quare dicunt doctores, ꝙ non debemus hęc tēporalia nec ea quæ possunt malum euentum habere, absolutè petere: sed sub conditione, inquantum, s. subseruiunt ad vitam æternam: & non aliter. Quia (vt Valerius Maximus refert Socratem dixisse.) Nos plerunque id votis expetimus, quod nō impetrasse melius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere. Honores etiā quam plures pessundarunt, & regna, quorum exitus sæpe miserabiles cernuntur. Sunt tamen

Panis nomine oīs sufficientia victꝰ intelligitur.

Prou. 30
2. 2. q. 83 art. 5.

Quæ non sunt absolutè in orationepetenda.

quædam bona, quibus homo malè vti nō potest, quæ s. malum euentum habere nō possunt. Hæc autem sunt, quibus beatitudinem meremur, quæ quidem sancti orando absolutè petunt, ſm illud Psal. Ostende faciem tuam, & salui erimus. & alibi: Deduc me domine in semita mandatorum tuorum. Quo ad ſm de solicitudine dicitur Matt. 6. Quid soliciti estis, &c. sufficit enim diei malitia: ideo in hac oratione panem quotidianum docet petere, non decem annorum: Non ut prouidentiam de futuris, sed solicitudinem & diffidentiam interdicat. Vnde D. Hieron. Labor quidem exercēdus est, solicitudo tollenda. Qui enim dat in præsenti, dabit ēt in futuro, modo primum quæramus regnum Dei, & iustitiam eius. Hęc omnia inquantum expediens fuerit, adijcientur nobis. Quod autem dicitur. ¶ Da nobis hodie, exponitur, hoc est pro vita præsenti, quæ parum curat, & vix cōparatur vni diei. Vnde Psal. Mille anni, tanquam dies hesterna quę præterijt. Per accidens autē ordinantur aliena ad beatitudinem, tanquam remouentia prohibens, ne ad beatitudinem perueniamus, quæ sunt tria. Primum quidem peccatum, quod directe excludit à regno, ſm illud Apostoli, Neque fornicarij, neq; idolis seruientes, regnum Dei possidebunt. & quantum ad hoc ponitur quinta petitio, per quam petimus peccatorum remissionem, dicentes; ¶ Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitorib. nostris. ¶ Quia (vt D. Iacob. ait.) In multis offendimus omnes. & 1. Ioā. 1. Si dixerimus ꝙ peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: Ideo quilibet habet occasionem dicendi prose, ut dimittantur peccata, quo ad culpam & reatum peccatorum. Et si quispiam sit qui pro aliquo tempore absq; peccato existat, nihilominus verificatur: pro alijs, qui sunt in peccatis. Vnde D. Virgo hanc orationē. quo ad hanc petitionem, non dicebat pro se, sed pro alijs qui erant in via peccatores. Et ut amplius inclinemus Deum ad misericordiam, nos etiam debemus. ſm ordinationem eius facere misericordiam. & dimittere debita, hoc est offensas eis qui offenderunt nos: Sic enim ipse ordinauit:

Quæ possunt absolutè peti.
Psal. 84.

Psal. 89.

Tria impedimenta beatitudinis.
1. Cor. 6.

Iacob. 3.

Cum

Cum statis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: vt pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si non dimiseritis, neque pater
Matt. 11 vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra: sed dicet, Serue nequam, omne debi
Matt. 18. tum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nónne ergo & te oportuit misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Ideo tradet te tortoribus (hoc est dæmonibus) donec reddas vniuersum debitum. subiũxit enim: Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordib. vestris. Secundum quod impedit nos peruenire ad beatitudinem, est tentatio, quæ nos impedit ab obseruãtia diuinæ voluntatis. & quantum ad hoc ponitur sexta petitio. ¶ Et ne nos inducas in
Eccl. 34. tentationem. Per quam non petimus, vt non tentemur: quia (vt dr̃ Ecclesiast. 34.) Qui nõ est tentatus, quid scit? Non cogno
Psal. 25. scitur corda balistæ, nisi sit tentata. Vnde Psalmista dicebat: Proba me domine, & tenta me. Et vix possibile est quin tentemur a carne & a diabolo, qui accepit officium tentandi: & Deus hæc per-
2. Cor. 12 mittit ad humiliandum nos. vt de Apostolo legimus, & hoc ad profectum & me
Iacob. 1. ritum nostrum. Vnde Iac. 1. dicitur: Beatus vir qui suffert tentationem, &c. Sed petimus vt a tentatione non vincamur, siue ne tentationi succumbamus, aut tentationi consentiamus. Tertium quod impedit nos peruenire ad beatitudinem, est pœnalitas, quæ impedit sufficientiam vitæ. & quãtum ad hoc ponitur septima petitio, qua dicimus: ¶ Sed libera nos a malo. Et cum dictio (mala) distribuatur s̃m dialecticos, intelligitur ab omni malo. & sic nõ solũ petimus liberationem a malo pœnæ siue corporali, sed a malo spirituali. videlicet a tẽtatione & diabolo. Vnde D. Augustinus exponit, a diabolo & ab omni impedimento beatitudinis.

Ver. 8. *De orationis directione.*

A
2. 2. q. 83. ar. 4.
Psal. 83.
ORatio dirigi potest ad aliquem dupliciter. Vno modo, quasi per ipsum implenda. & hoc modo soli Deo orationem porrigimus. quia omnes orationes nostræ dirigi debent ad gratiam vel gloriam consequẽdam: quam solus Deus dare potest, secundum illud Psal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Secundo modo oratio potest dirigi alicui, sicut per ipsum impetranda. Et hoc modo porrigimur sanctis angelis & hominibus, non vt per eos Deus (qui omnia nouit antequã fiant) nostras petitiones cognoscat: sed vt eorum meritis & precibus orationes nostræ sortiantur effectum. Et ideo Apoc. 8. dicitur, q̃ ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, & de manu Angeli coram Deo. Et hoc etiam patet ex ipso modo, quo Ecclesia vtitur in orãdo. Nam a sancta Trinitate petimus, ut nostri misereatur: ab aliis sanctis angelis & animab. petimus vt orent pro nobis: Nec propter hoc aliis quam Deo religionis cultum exhibemus. quia non petimus ab eis, vt dent quod oramus. Neque protestamur ipsos esse bonorum nostrorum authores seu largitores: sed duntaxat vt intercessores. Exemplum datur de illo qui vult officium a rege. petit & solicitat amicos regis, non vt dent, sed ut sint intercessores. Neque petimus vt diuinam prouidentiam siue dispositionem immutemus: sed vt impetremus quod Deus disposuit se daturum nobis per Sanctorum orationes. Vnde Diu. Gregorius ait: Obtineri nequaquam possunt, quæ prædestinata non sunt. Quæ autem Sanctorum precibus impetrantur, sic prædestinata sunt; vt eorum orationibus obtineantur. Et si dicatur quòd non sunt porrigendæ, nisi his qui eas cognoscunt: sed Sancti non cognoscunt cogitationes cordium, ergo nec orationes mentales: igitur, &c. Dicendum q̃ nobis in hoc mundo conceptus interiores aliorum duplici clauduntur obstaculo. Primo uoluntate, quæ conceptum mentis potest retinere interius: vel exterius ordinare. & quantum ad hoc mentem vnius vel alterius nullus alius potest videre, nisi Deus: quia quæ sunt hominis (scilicet interiora) nemo nouit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est. Secundo clauditur mens hominis *1. Cor. 2.* ab alio homine, propter grossitiem. Vnde cum voluntas ordinat conceptum mẽtis ad manifestandum alteri, non statim cognoscitur ab alio homine: sed oportet aliquod sensibile exhibere. vt vocem, vel scripturam, vel aliquem nutum, vt pa-
tet

tet in mutis. Secundum obstaculum non impedit Angelus neque Sanctus, qui fruũtur verbo. & primum obstaculum remouetur per ordinationem voluntariam ad eos: ideo ipsi vident & cognoscunt. Et secundum D. Gregorium manifestatur eis in verbo, omne quod decet eos cognoscere de his quæ circa eos aguntur. Maxime autem ad excellentiam eorum decet, ut cognoscant petitiones ad eos factas voce vel corde, alias non essent perfecte beati. Et ideo petitiões quas ad eos dirigimus, Deo manifestante cognoscunt. Ideo orant dupliciter. Primo oratione expressiua, dum votis suis aures diuinæ clementiæ pulsant. Secundo oratione interpretatiua, quia eorum merita quæ sunt in conspectu Dei, non solum cedunt illis in gloriam, sed sunt nobis suffragia & orationes quædam. sicut sanguis Christi dicitur veniam petere pro nobis. Et licet non sint in statu merendi aut satisfaciendi, sunt tñ in statu impetrandi. sicut milites bellando merentur, vt post triumphũ exaudiantur, quando petunt: quia non semper petunt, sed secundum ordinem diuinæ iustitiæ: ideo semper exaudiuntur. ¶Et quia hodiernis temporibus hæretici circa orationes Sanctorum fideles molestant: ideo uidendum est quid ex sacris literis & Ecclesiæ determinatione tenendum sit. In primis certum est & adeo manifestum, ut nulla tergiuersatione celari possit, Sanctorum in hac mortali vita viuentium orationes, aliis posse suffragari, & ad eos posse recurri. Habetur enim Gen. 20. de Abimelec, Nunc ergo redde uiro suo uxorem, & orabit pro te, quia Propheta es. & uiues. sequitur: Orante autem Abrahã, sanauit Dominus Abimelec. & orante Moyse cessabant plagæ Aegypti: & propter orationes Moysi sæpe pepercit Dominus populo Israel. Et filii Israel venerunt ad Moysem, dicentes: Ora pro nobis, ut tollat a nobis serpentes. & Iob 42. Dominus dixit ad amicos Iob: ite ad seruum meum Iob, & offerte holocaustum. Iob autem seruus meus orabit pro vobis. faciem eius suscipiam, ut non uobis imputetur stultitia. Orationes etiam Ecclesiæ, D. Petrum eripuerunt de carcere. Et Apostolus fatetur se sine intermissione pro Romanis orasse: & eorum orationes expostulauit. Et 1. Tim. 2. obsecrationes fieri. Et Heb. 5. ait: Omnis pontifex ab hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Sed ad quid ista, nisi prodessent & suffragarentur? Certum est etiam quòd Sancti post hanc uitam suis orationibus nobis opitulari possunt. Gen. enim quadragesimonono dicitur: Iacob etiam benedicẽs filiis dicebat. Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres nostri, Abraham, & Isaac: Deus qui pascis me ab adolescentia mea usque in præsentem diem: Angelus, qui eripuit me de cunctis malis: benedicat pueris istis: & inuocetur nomen meum super eos. Nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac. Iacob petebat benedictionem Angeli, quæ non poterat esse nisi per orationem. Petebat etiam ut inuocaretur nomen suum post mortem suam: & ipse uiuens inuocauit nomina patrum suorum, Abraham, & Isaac, qui mortui erant. Et Moyses dicebat. Recordare Abraham, Isaac, & Iacob. Sed ad quid, nisi ut Deus per operationes & merita ipsorum benediceret eis: eosque crescere faceret, & peccata indulgeret? Si ergo licitum erat Moysi recurrere ad Abraham, Isaac, & Iacob, & nomina eorum inuocare, dicẽs: Recordare, &c. Quare non licebit nobis inuocare nomen Diuæ Virginis, & Apostolorũ, ac aliorum Sanctorum, & dicere, Recordare? &c. cum sint Deo chariores & familiariores? Vlterius Iudæ Macchabæo apparuerunt Onias & alius uir, gloria & ætate mirabilis: & Iudæ petenti, qui esset ille alius: respondit Onias: Hic est fratrum amator, & populi Israel. Hic est qui multũ orat pro populo Israel, & uniuersa sancta ciuitate, Hieremias Propheta Dei. Et exauditionem declarat: Quia extendit Hieremias dexteram, & dedit Iudæ gladium, dicens: Accipe gladium, sanctũ munus a Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei. Si in lymbo existentes orabant: & orationes illorum utiles erant: a fortiori Sancti in patria. ¶Si dicatur q̃ Sancti hoc faciebant, quando nondum datus erat unus mediator Dei & hominum, Christus Iesus: & cum adhuc non fuissent

ses

12. mora. — *Oratio duplex. s. expressiua & interpretatiua* — *Orationes sanctorũ in via aliis possunt suffragari.* — *Exod. 8. & 9.* — *Exod. 23* — *Num. 21* — *Act. 12* — *Rom. 1.* — *Ioan. 15* — *Exod. 32* — *2. Macc. 15.*

1.Tim.2. 1.Ioan.2 set constitutus aduocatus ille. de quo D. Ioannes. Si peccauerit quis, aduocatū habemus Iesum Christū iustum. & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Hæc euasio non elidit præcidentia, maxime cum tēpore quo diuus Paulus postulabat orationes aliorum, Christus esset iam constitutus aduocatus & mediator. Cur ergo diuus Paulus alios quæsiuit mediatores & aduocatos? Et cur se fecit mediatorē? Præterea diuus Petrus dicebat: Certus sum q velox est depositio tabernaculi mei, secūdum quod Dominus noster Iesus Christus significauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitū meum, vt horum memoriam faciatis: hoc est exequamini monita mea. Diuus Petrus constituto aduocato & mediatore Christo, pollicitus est se daturum operā post obitum, & non poterat nisi per orationem & intercessionem: ergo sciebat se post obitum suum oraturum & intercessurum. Christus etiam dicebat. Venit hora cum nō in prouerbiis loquar vobis: sed palam de patre meo annūtiabo vobis. In illa die in nomine meo petetis. Vbi Beda: Ibi veraciter in nomine Iesu petunt electi, dum pro nostra fragilitate intercedūt, quatenus ad saluationis sortem pertingamus. ¶ Et quamuis sit vnus mediator & aduocatus principalis, nō tamen oramus eū, vt ipse oret pro nobis. Nec dicimus, Iesu Christe ora pro nobis. neque Agnus Dei qui tollis peccata mundi, ora pro nobis: sed, miserere nobis: Quia cum oratio sit actus quidam, & actus, sint suppositorum: si dictas orationes diceremus absque alio addito, viderentur ad personam Christi referri. Et ita videretur approbari error Nestorij, qui distinxit in Christo personam filij hominis a persona filij Dei: vel error Arii, qui posuit personam filii minorem patre. Ideo Ecclesia ad euitandos huiusmodi errores non dicit, Iesu Christe ora pro nobis: sed, Christe audi nos: vel, miserere nobis. Preterea licet Christus sit aduocatus principalis, secundum diuum Ioannem: non tamen negat nos posse habere plures aduocatos secundarios & (vt ita dicam) intercessores minus principales siue soli citatores, tā Sanctos qui adhuc in hac mortali vita uiuunt,

2.Pet.1.

Ioan.16.

Non præcamur Christū vt intercedat pro nobis, sed vt misereatur.

quam eos qui sunt in patria. Vnde diuus Hieronymus in epistola contra Vigilantium ait: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, poterant orare, imo orabant pro cęteris, quando adhuc pro se debebant esse soliciti: quanto magis post coronas, uictorias, & triumphos? Si Apostoli uiuentes ualuerūt dæmonia eijcere, & morbos ac languores curare, dum adhuc in corpore mortali uiuerent, quin imo & peccarent. quare nunc per confirmatā gratiam nobis auxiliari nō possunt. Quid commiserunt obsecro? Quid perdiderunt, posteaquam iam effecti sunt ciues Sanctorum, & domestici Dei omnipotentis, Angelorumq; cōsortes: ut ea facultas sit adempta, quā omnis fides & ratio suadet non esse ademptam, sed adauctam? Nec obstat quod obijciūt, sanctos esse extra uiam merendi & impetrandi. quia eorum est pro se, aliis autem & si mereri nō possint: pro aliis tamen impetrare ualent. meruerunt enim, dū hic uiuerent, ut post mortem aliis suffragari possent, ut dictum est de militibus. Aliud enim est mereri, aliud per orationes & preces alteri suffragari: Quia meritū iustitiam respicit oratio autem & impetratio amici innititur liberalitati, idcirco alicui cōuenire potest opitulatio, cui non cōuenit meritum. Cū igitur Christus in hac uita amicus esset sanctis Apostolis, & per consequens aliis, prout ipse testatur, dicens: Iam non dicā uos seruos, sed amicos: & ad illorum preces aliis multa largitur sit, quanto magis in patria ubi amicissimus. ¶ Nec per inuocationem Sanctorum auferimus gloriam a Deo, sed illi gloriam damus. Quia uos humiliantes honoramus eos, quos & ipse honorat, & eos a nobis iubet honorari. Dicitur enim Ioānis duodecimo: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. &c. Et Psalmista: Laudate Dominum in Sanctis eius. Et si diuus Paulus Rom. duodecimo docet mortales se inuicem honore præuenire, quanto magis Diuos (Preterea cum nos Sanctos ad intercedendum pro nobis destinamus: Nos & ipsos ad Dei gloriam ordinamus. Vnde constat gloriam Dei non auferri aut minui: sed potius augeri.

Ioan.15.

Psa.148

¶ Et quamuis Deus Sanctis suis sit liberalior

ralior & familiarior,nosq; magis quã Sancti diligat:, attamen humilitaté hanc, cũ nos indignos arbitramur ipsi nos præsentare, cum ad illos quos scimus illi amicissimos,recurrimus, adeo diligit, vt Centurionis humilitaté, qua Centurio senioré præmisit, & fidem laudauerit, & eum cæteris filiis Isdrael prætulerit. ¶ Si adducaẽ historia filij prodigi, quoniam ad patrem non ad amicos primo venit, vbi & aliqui sancti doctores dicunt: Vide quomodo ad patrem, & non ad Sanctos accessit: Dicendum in primis, quod ad ostendendum Dei familiaritatem hoc dicunt, vt non terreamur ad Deum primo accedere: & vt non arbitremur necessarium esse intercessores destinare. Possumus. n. primo ad illum accedere. Pręterea responderi potest quod argumentum quo arguitur ab authoritate negatiue (quo maxime vtuntur hæretici) purum sophisma est. Quanuis etiam dici possit,quod recurrendo ad Sanctos, licet posterius tempore,tamen primo & principaliter ad Deum recurrimus. Primo quidem, quia timemus eum, nos indignos esse audiri ab eo propter peccata nostra arbitrãtes. Principaliter vero, quia ab eo,& non a Sanctis,gratiam, & dona experimur. a Sanctis autem solam intercessionem.Ideo non abs re diuus Seruatius Christo sanguine iũctus,ab Episcopis Galliæ ad sepulchrũ diui Petri & Pauli Apostolorum eos interpellatur*, in primordiis Ecclesię Christianæ, legiẽ esse destinatus.Insuper sãcta mater Ecclesia in pluribus generalib.conciliis,præcipue Gangrensi, huic controuersiæ finem imposuit: & Sanctos (vt præmisimus)orãdos determinauit, & letanias instituit, in quibus plena confidentia exoratur Pater & Filius,& Spiritus sanctus.Deinde ad patrocinium itur Sanctorum. Demum iterato fit ad Deum precatio. Hoc etiam intuemur in Ecclesiæ Collectis. & vnam gratia exempli afferemus: Concede misericors Deus fragilitati nostræ præsidium: vt qui sanctæ Dei genitricis memoriam agimus, intercessionis eius auxilio a nostris iniqtatibus resurgamus,per Christum Dominum nostrum.¶. Nec tamẽ sequitur quod solos superiores Sanctos interpellare debeamus, cum eorum orationes sint magis

Matt. 7. Marc. 8. Lucæ 15. 4. senten. dist. 45. q. 3. art. 2. ad 2. Non solũ superiores,sed ẽt inferiores sanctos orare debemus.

acceptæ, eo quod superiores Sanctr sunt Deo acceptiores,quã inferiores. Vtile tamen est minores Sanctos interdum interpellare & orare,multiplici ratione.Primo ex hoc quod aliquis quandoque habet maiorem deuotionem ad minorem Sanctum, quam ad maiorem: & ex deuotione magis pendet orationis effectus.Secũdo, propter fastidium tollendum. Assiduitas enim vnius rei fastidium parit. Per hoc autem quod diuersos Sanctos oramus, quasi in singulis nouis feruor orationis excitatur Tertio, quia aliquibus Sanctis datum est in aliquibus causis præcipue patrocinari: vt beato Antonio circa ignem, & beato Dominico circa febres. Quarto, vt omnibus debitus honor exhibeatur a nobis. Quinto,quia plurium orationibus aliquando aliquid impetratur, quod vnius oratione non impetraretur. figura de Ionatha. 1. Regum decimoquarto: cui Saul sua obsecratione indulgere nolebat: multorum tamen precibus acquieuit. Ideo Ecclesia in oratione omniũ sanctorum dicit:Vt multiplicatis intercessoribus largiaris.

In Add. 3.p.q.72 ar. 2. ad 2. 1. Reg. 1

Ver.9. *De animabus in purgatorio existentibus orandis, vel non orandis.*

A Cum frustra porrigatur oratio ad eos qui orationem non cognoscunt, & sancti qui sunt in purgatorio, non fruantur visione verbi: ideo non possunt cognoscere ea quæ nos cogitamus vel dicimus. Quare eorum suffragia non imploramus, orationes nostras ad ipsos dirigendo. Ignorant enim (secundum Diuum Augustinum) ea quæ circa nos aguntur: licet per subleuatioñem pœnarum sentiant pro eis suffragia in communi, & aliquando in particulari per reuelationem Angeli custodis. Si dicatur quod diues Epulo in inferno orauit pro fratribus suis: ergo a fortiori in purgatorio: Dicendum quod illa oratio non fuit ex charitate, sed ex timore: ne pœna eius augeretur, si illi venirent in locum tormentorum, propter malum exemplum & occasionem peccandi illis datam ab eo. Prædicta autem oratio procedebat ex synderesi & verme conscientię, ipsum de scandalis & occasione peccandi fratribus suis data torquente.

2. 2. q. 83. ar. 4. ad 2.

Quidam

Quidam tamen dicunt quòd recordantur amicorum: & cum habent reuelationem ab Angelo custode de benefactoribus, non sunt ingrati. Cum ergo sciant pericula, saltem communia, in quib. amici & benefactores, alijq; viatores sint constituti, ex charitate orant pro ipsis. Allegant historiam quę habetur secundi Macchabeorũ decimoquinto, vbi dicitur de Hieremia: Hic est fratrum amator, & populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Ac etiam quòd olim inuocabantur nomina eorum qui erant in lymbo. Exod. 32. Recordare Abraham, Isaac, &c. Et tamen non erant in patria, sed adhuc in pœna, per longum tempus expectantes liberari per passionem Christi. Sic animę quæ sunt in purgatorio, cum sint in gratia, licet sint in pœna ad tempus, a qua sperant liberari per satisfactionem vel suffragia Ecclesiæ, orant ꝓ suis benefactoribus, amicis, & viatorib⁹, saltem in communi: & eorum orationes sunt gratæ, cum sunt in gratia Dei & amicæ ipsius. Et quamuis non orent pro se, propter ordinem diuinę iustitiæ, quem cognoscunt: orant tamen pro alijs, saltem in communi. cum eis nõ sit interdictum. Vnde diuus Gregorius in quarto Dialogorum refert, quod multi ad eas affecti, & pro eis orantes, illasq; inuocantes, adiuti sunt. Hanc quęstionem exercitij gratia relinquo problematicam.

Ver. 10. *De dignitate & efficacia orationis.*

B Officium orandi est valde honorabile, & a sanctis uiris, imo & a Christo frequentatum. Est pariter delectabile his qui deuote orant, ac etiam valde vtile. *Orationis vtilitates.* Oratio enim ad multa valet. Primo ad sanandas infirmitates non solum illorum qui orant, sed etiam aliorum. Ideo Sapiens monet: *Eccl. 38.* Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum: sed ora Dominum, & curabit te. *Luc. 4.* Oratio Cẽturionis sanauit puerum suum. Oratio discipulorum, socrum Simonis. *Math. 8* Et diuus Iacobus in ult. cap. dicit: Oratio fidei saluabit infirmum. Secundo oratio prolongat vitam. Esa. 38. de Ezechia dicitur: Audiui orationem tuã: sequitur: Ego adijciam ad dies tuos annos quindecim. Tertio oratio liberat ab inimicis. Vnde Baruch dicit: Clamate ad Dominum, & liberabit vos de manu principum iniquorum. *Baru. 4* Quarto oratio pacem & abundantiam tribuit, iuxta illud Psalmistæ: Rogate quę ad pacem sunt. & idem: *Psal. 121* Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Hanc virtutem sciebat Simon Onię filius, qui Eccles. 50. dicebat: Da pacem Domine dieb. nostris. Quinto oratio tempore belli dat victoriam. Exod. 17. Cum Moyses leuaret manus, vincebat Israel. Sexto pluuiam adducit. 1. Reg. 18. & Iacob. vlt. Multum valet deprecatio iusti assidua. Helias homo erat similis nobis, &c. Septimo oratio steriles generare facit. Exemplum de Sarra & Anna. 1. Reg. 1. Octauo oratio ab opprobrijs liberat: ut patet de Anna filia Bathuelis Tobiæ. Nono a falsa accusatione & iniqua sentẽtia liberat, vt patet de Susanna: Dan. 13. Decimo malas cogitationes fugat. Marc. 9. Hoc genus dęmoniorum non eijcitur, nisi in ieiunio & oratione. Vndecimo hominem illuminat, & media vitæ & bene agẽdi tribuit, vt pericula euadas: *Iaco. 5. Tob. 8. 2. Paral. 20.* vt patet de Iosaphat, qui dicebat. Cum ignoramus quid agere debemus, hoc solum habemus residui, vt oculos dirigamus ad te. Duodecimo oratio iram Dei placat. Exod. 32. Dimitte me, ut irascatur furor meus. Decimotertiò oratio cœlos & vitæ æternæ aditum aperit: Luc. 2. Iesu baptizato, & orante, apertum est cœlum & latroni oranti in cruce, paradisus. Et pro resolutione non est officium delectabilius, honestius, & vtilius, siue magis lucratiuum homini viatori, quam oratio per quam paruo tẽpore in instanti lucrari potest regnum æternum: igitur amãdum & frequentandum est. Sed quod aliqui nõ sentiant huiusmodi virtutem & efficaciã: hoc est, quia non habent conditiones bonæ orationis, de quibus dicendum est.

Ver. 11. *De conditionibus bonæ orationis & modo orandi.*

C Prima orationis conditio est pœnitentia uirtus. Salomon enim dicit: Iustus prior est accusator sui. *Prou. 18* & Christus: Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, hoc est gratiam petendo misericordiam. *Mat. 6.* Chananæa se habuisse hanc conditionem ostendit, cum clamando dixit: *Mat. 15.* Miserere

Miserere mei domine, fili Dauid, &c. Absque pœnitentia enim oratio non est efficax. Vnde Esa. 1. Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam, dicit dominus, quia manus vestrę plenæ sunt sanguine. Oportet igitur orationẽ primo lauari a sanguine peccati. Hierem. 18; Non est anima mea ad populũ istum: quia scilicet manus plenæ sunt sanguine. & Psalm. *Ps. 65.* Iniquitatem si aspexi in corde meo, non Exaudiet dominus. Si dicatur, ergo non oportet peccatores orare, dicendum quod duo sunt genera peccatorum, qui orant. Quidam sunt peccatores cum proposito perseuerandi in peccato: & tales non exaudiũtur, Vnde Chrysostomus super Matthęum: *Luc. 15.* Qui orat & peccat, vel est in proposito peccandi, non orat Deum, sed deludit. Tales sunt similes militib. Pilati, qui genu flectebant, & dabant alapas Christo. *Luc. 18.* Alii sunt peccatores, qui detestantur peccata, & petũt a Deo misericordiam, & postea petunt alia: & tales exaudit Deus. vt patet de filio prodigo, & publicano. Vnde D. Aug. dicit: *Ioan. 9.* Si Deus peccatores non audiret, frustra Publicanus ille dixisset: Deus propitius esto mihi peccatori. Ideo cum cæcus natus dixit: Peccatores Deus non audit: dicit idem Augustinus: Nondum erat vnctus, hoc est circa huiusmodi illuminatus. Peccatores ergo ab hac conditione pœnitentiæ, cum orare volunt, oportet inchoare. ¶ Secunda conditio orationis est præparatio, iuxta illud Eccles. 18. Ante orationem præpara animam tuam: & noli esse quasi homo, qui tentat Deum Quia q nõ se præparat, dimittendo si quid habet aduersus aliquem, vel aliás ad deuotionem non se disponit: non facit quod in se est, vt audiatur: & ideo quasi interpretatiue tentat Deum. Et quamuis huiusmodi interpretatiua tentatio videatur ex præsumptiõe vel indiscretione procedere: tamen hoc ipsum ad irreuerentiã Dei pertinet, vt homo præsumptuose & sine debita diligentia se habeat in his quę ad Deum pertinent. Dicitur enim. 1. Petri 5. Humiliamini sub potenti manu Dei. Et 2. ad Timoth. 2. Solicite cura teipsum exhibere Deo. Ex quo sequitur ꝙ non se prẹparans, non excusatur ab irreuerentia Dei: & per consequens nec a peccato. ¶ Tertia conditio orationis est fides: debet enim orans firmiter credere, quod Deus dabit illi quod petit, si expediat: & si non expediat, dabit melius. Vnde Iaco. 1. Si quis eget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Non enim debet esse orans sicut Petrus, qui orauit dicens: Domine iube me venire ad te super aquas: & cum impetrasset, *Mat. 14* & vidisset ventum validum dubitauit, & cœpit mergi. Ideo audiuit: Modicæ fidei, quare dubitasti? Vnde D. Bernar. Cœlesti benedictione indignus conuincitur, qui Deum dubio quęrit affectu. ¶ Quarta conditio orationis est deuotio. *Deuotio quid sit.* Quæ nihil aliud, est quam feruens ad Deum cum fide promptissima affectio. Ex qua sequitur delectatio, quæ tenet operãtem in opere, & orantem in oratione, & facit eum frequenter orare. Hanc autem deuotionem *Deuotioni cã est attentio.* & delectationem poterimus habere per attentionem, & oculorum subleuationẽ, & manuum iunctionem. Vnde Ioan. 17. *Mat. 15.* Subleuatis Iesus oculis, orabat. & Psalmista: Extollite manus vestras in sancta. Attentio enim est mater deuotionis, & deuotio mater delectationis, & ideo si quis non habet matrẽ, non habet filiam. Oportet ergo quod orans sit affectus & attentus. Si enim cor eius alibi sit, dicetur ei: *2. 2. q. 83. art. 13.* Populus hic labiis me honorat, cor autem eorũ longe est a me, sine causa me colunt. Vnde D. Bernard. Ante Deum stantes, ne sitis corde vagantes. Dum cor non orat, *An attentio sit de necessitate orationis.* in vanum lingua laborat. ¶ Si quæratur an sit semper peccatum rogare Deum ore, & non corde: quod idem est quærere an intentio sit de necessitate præcepti in oratione: Dicunt doctores quod aliquis potest esse dupliciter distractus. *Distractio dupli ci ex causa contingere potest.* Vno modo scienter se occupando aliis, & aliquando malis cogitationibus. & tunc absque quocunque dubio est peccatum mortale ex genere: quia talis irreuerẽtiam facit Deo. Si enim loquens cum rege, diuerteret se ad fatuitates, iniuriam faceret regi. a fortiori loquens cum Deo, &c. Secundo aliquis orando potest esse distractus ex fragilitate, quia quilibet visis tangitur, vel ex astutia diaboli: q uult impedire deuotionem & orationis fructum. Tunc si quando aduertit,

aduertit, tristatur: non peccat, nec perditur fructus orationis debitus omnibus actibus charitate formatis, qui est mereri. Sufficit.n. ad meritũ uis primę intentionis, qua aliquis accedit ad orandum, quæ orationem meritoriam reddit in habẽte gratiam: nec impeditur fructus spiritualis & proprius orationis, qui est impetrare & satisfacere pręcepto Ecclesiæ de horis dicendis, vel præcepto uoti, iuramenti, vel iniunctionis. Et si post initium totaliter (sine culpa tamen) distrahitur usque ad finem, sitque taliter distractus, quod ignorat an psalmos & antiphonas intermedias dixerit, non tenetur repetere. Qui enim scit se fuisse in vno termino a quo, & se inuenit in termino ad quem, debet præsumere se ambulasse per medium; nisi sciat se saltasse. Sic in proposito, qui scit se inchoasse horas, & postea se inuenit in fine, debet præsumere totum dixisse, nisi sciat se omisisse siue saltasse. Quia etiam ad hunc effectum sufficit prima intentio, quam Deus principaliter respicit. Si autẽ prima intentio desijt: tunc oratio non est meritoria, neque satisfactoria, nec impetratoria: illam enim orationem Deus nõ audit, cum ille qui orat, non intendit. vt D.Gregorius dicit. ¶ Distractus, etiam sine culpa perdit effectum orationis, quem ipsa oratio attenta actu facit, qui est spiritualis dulcedo & refectio animæ, siue delectatio mentis. vnde. 1. Cor. 14 dicitur: Si orem lingua, mea mens sine fructu est. Et sic attentio virtualis in oratione est necessaria ad meritum & impetrationem. Actualis vero est necessaria ad spiritualem dulcedinem & refectionem. & sic ex suppositione. non est tamen necessaria simpliciter: quia aliquando est impossibile ipsam habere vt patet in exemplo D.Bernardi, qui iactanti se posse habere attentionem per totam orationẽ dominicam, promisit equum. At ille cum fuit in medio, quæsiuit de sella & apparatu equi. vnde manifeste ostendit se non fuisse attentum. ¶ Notãdum tamen quod triplex est attentio, quæ orationi potest adhiberi. Prima, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret. Secunda, qua attenditur ad sensum verborum. Tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet, ad

Habere actualem deuotionem est difficile.

Attentio est triplex.

Deum & rem, pro quã oratur: hæc est maxime necessaria. Et hanc possunt habere idiotæ: quæ quandoque adeò abundat, vt etiam omnium aliorum mens obliuiscatur: ut dicit Hugo de sancto Victore. Ex præmissis ĩfertur quod latina oratio idiotarum, qui non habent attentionem verborum, quę non intelligunt, dummodo habeant intentionem ad Deum, non caret fructu. Cum igitur tertia intentio sit laudabilis & fructuosa: sequitur quod nõ est despicienda, nec arguenda, nec reprehendendi sunt idiotæ, si dicant orationẽ Dominicam Latine: & maxime quando aliquo modo est eis declarata. Et sic non est necesse eam transferre in linguã vulgarem: quia oratio Dominica latina adeo facilis est idiotis propter assuetudinẽ & declarationẽ, sicut in lingũa vulgari. Si.n. curia temporalis admittit & exaudit supplicationes idiotarum, quas ipsi non intelligunt: a fortiori Deus & curia cælestis quæ clementior est. ¶ Quinta conditio orationis est humilitas: Christus enim humiliter positis genibus orabat D. etiã virgo humillime precabatur. Ideo profitetur Dominum eam respexisse. Luc. 1. Et Eccle. 35. dicitur: Oratio humiliantis se penetrat cælos. Multi sunt qui propter defectum huius conditionis non obtinent quod petũt: vt Pharisæus, qui stans orabat dicẽs: Gratias ago tibi Deus, quia nõ sum sicut cæteri hominum, &c. Et illi qui ambulant in angulis platearum stãtes orare. ¶ Sexta conditio orationis est perseuerantia. vnde Matt. 24. Qui perseuerauerit vsque in finẽ, saluus erit. Sunt aliqui similes Leopardo, qui si primo vel secundo saltu prædam non obtineat, amplius nõ prosequitur. Ideo Christus dat similitudinem: Quis vestrũ habet amicũ, &c. Et si perseuerauerit pulsans, dabit ei quotquot habet necessarios panes. Si litigantes ad habẽdũ arrestũ pseuerant solicitando: quãto magis Christiani solicitare & perseuerare debẽt orãdo. &c. Matt. 5. habetur, quomodo Chananęa perseuerans, nõ solum fuit exaudita, sed de facto laudata. Differt enim Deum dare quod petimus, aliquando propter doni cõmendationem. Quia dona citò data vilescunt: diu verò desiderata, dulcius obtinentur. Aliquando verò

Luc. 22. Luc. 1. Eccl. 35. Matt. 23 & 24.

Luc. 18. Quare Deus non statim dat quod petimus.

ro ut orantis animus accendatur, & feruor augeatur. Facit enim vt faber, qui ad amplius igniendum ferrum, aquam aspergit. sic Deus ad accendendum desiderium, aspergit aquam dilationis. Vnde D. Gregor. dicit: Desideria dilata crescunt: si vero deficiunt, desideria vera non fuerunt. Aliquando autem differt propter maius bonum, scilicet, meritum perseuerantiæ. vnde D. Greg. 22. Moralium dicit: Nemo quod tardius auditur, arbitretur quod a suprema curia negligatur. Sæpe enim postea desideria celeriter non exaudiuntur. & quod concitè petimus, ex ipsa melius tarditate prosperatur.

Ver. 12. *De adoratione.*

1.p.q.25 *Duplex adoratio.* PRimus actus exterior religionis est adoratio, per quam aliquis corpus suum exhibet ad honorandum Deum. Sed circa hoc aduartendum, quod duplex secundum doctores inuenitur adoratio, scilicet latriæ. & dulia. Adoratio autem duliæ est duplex, scilicet, communis, quæ tenet nomen commune: & specialis, quæ dicitur hyperdulia. Adoratio latriæ est aliquod signum exterius adhibitum in recognitionem supremi dominii ex interiori mentis affectu de deuotione proueniens. Si loquamur de adoratione latriæ proprie dicta & completa, duplex actus requiritur, scilicet interior recognitio, & exterior signi interioris recognitionis protestatiua exhibitio, hæc dicitur adoratio latriæ perfecta & completa eo quod per eam homo animam & corpus exhibet ad honorandum Deum. incompleta vero esse potest solo actu interiori. vnde Ioan. 5. dicitur: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu, sed nō complete. Ideo subiungit: Et veritate, veritas enim voluntatis est conformitas interioris actus ad signum exterius, siue ad opus exterius, ei correspondens quemadmodum veritas intellectus est adæquatio & conformitas apprehésionis ad rem exteriorem apprehensam. Et sic voluntas dicitur vera siue perfecta & completa & efficax, respectu alicuius exterioris voliti: quando secluso impedimento exit in opus exterius volitum. Cum ergo adoratio sic species honoris: & honor (secundum Philosoph.) sit testimonium exterius virtutis, vel alicuius excellentię aut dignitatis, quod testimonium fit per signum aliquod reuerentiale adhibitum: consequens est, quod veri adoratores nō solum adorent, hoc est testimonium dent solo spiritu, siue actu duntaxat interiore. sed etiā in ueritate operis exterioris correspondentis testimonio & recognitioni interiori. Hęc adoratio latrię soli Deo debetur: cum ipse solus sit supremus dominus. Vnde Exod. vigesimo. Non adorabis Deos Alienos, &c. Et Apostolus 1. Timo. 1. Regi seculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & Gloria. Et hoc modo prohibebat se Angelus adorari, dicens: Vide ne feceris, cōseruus enim tuus sum & fratrum tuorum. Alia est adoratio duliæ, quæ nihil aliud est, quam recognitio alicuius virtutis vel excellentiæ, signo exteriori protestata. Hic honor duliæ debetur virtuosis hominibus, & in dignitate constitutis, etiam in hoc mundo existentibus a fortiori Sanctis, qui sunt in patria & in maiori dignitate. Hæc adoratio, pertinet ad obseruationem, ut infra dicetur, Qui vero superemînent virtute, excellentia, aut dignitate. supra communem statum aliorum, dulia speciali, quæ hyperdulia dicitur, digni sunt honorari: prout Diuæ Virgo Maria, quæ Dei maternitate & virtutibus plusquam hæroicis eminentiorique gratia donata est. Amplius Christi humanitas, si per possibile uel impossibile separaretur a diuinitate. Quia quamdiu est vnita diuinitati, non est alia adoratione quam latriæ adoranda, ratione suppositi diuini cui est vnita. honor enim non est nisi suppositorum: hoc est non terminatur nisi ad supposita, & non ad naturam solam. Hæretici tamen Moderni dicunt sanctos quidem esse venerandos, sed non adorandos. Verū quia sacra scriptura honorem mortalium adorationē vocat, nō simpliciter & propriissime (vt sacri Doctores exponūt) sed duliæ communis, vel specialis. Nos honorem Sanctis debitum adorationem dulię, & honorem D. Virgini debitum, adorationem hyperduliæ nominabimus. Et iudicio meo tota controuersia est de nomine. quæ pertinaci-

Adoratio est species honoris.

Adoratio latria soli Deo debetur.

Exod. 20

1. Tim. 1.

Apoc. 22

Adoratio duliæ.

Adoratio hypduliæ.

Honor Sanctis debitus vocatur adoratio duliæ.

bus est relinquenda. Nos igitur antiquorum & sanctorum patrum ac scripturæ sacræ nominibus vtemur. habetur enim 1. Reg.20. quomodo Abigal adorauit Dauid prociditq; coram eo,& cecidit ad pedes eius.& 3.Reg.1. Nathā propheta adorauit Dauid pronus in terram, quod si fieri non debuisset, Dauid qui erat secundū cor Dei, non permisisset. Notandū tamen quod principale in adoratione est interior recognitio Et ideo signa exteriora debent referri ad intentionem. Et cum signa exteriora de se sint æquiuoca, possunt diuersis intentionibus deseruire. Ideo non inconuenit quo eodem signo exteriori adoretur Deus latria, & sancti dulia. Sicut videmus quod eodem signo exteriori honorātur reges, duces, & alii inferiores nobiles. Nec per hoc sequitur quod quis tātum honorem exhibeat duci, sicut & regi. Sic licet quis eodem modo genuflectat propter honorē Christi, D.Virginis,& D. Petri, uel candelam accensam offerat, vel eorum imagines osculetur: non sequitur quod tantum honorem faciat D. Petro, sicut D.Virgini: nec illi, sicut Christo: Quia actus interiores, quibus idem signum exterius respōdet, sunt diuersi. Genuflectit enim & offert candelam accensam coram imagine, D. Petri, recognoscēdo interius ipsum virtuosum, amicum, & familiarem Dei, & cum illo esse in homine gloriæ cęlestis. D. Virgini vero genuflectit vel offert candelam, recognoscendo & protestando supereminentes virtutes eius & gratiam diuinamque propinquitatem propter maternitatem Christi. Christo autem genuflectit & offert candelam recognoscendo & protestādo eum esse uerum Deum & hominem, creatorē gubernatorem, & redemptorem. Ex hoc sequitur, quod maior honor exhibetur Christo, offerendo vnam candelam cum prædicta intentione, quam quingēta milli D.Petro, aut D.Virgini: ¶Idem dicendum est de imaginibus & instrumētis passionis. Ea enim quæ non sunt de se homore digna, sed solum propter repræsentationem, prout imagines & instrumenta passionis, ex antiquo ritu Ecclesiæ adorantur ea adoratione, qua adorantur res per ipsas repræsentatę. Et sic imago D.Petri

Eadem signa exteriora respondere possunt diuersis adorationibus exteriorib.

De adoratiōn imaginum.

adoratur dulia: & imago D.Virginis, hyperdulia. Imago vero Christi & instrumenta passionis adorantur latria. Nec fit iniuria Christo: quia (ut Damascenus ait) honor imaginis pergit usque ad prototypum & exemplar. Quia idem numero est motus animi qui fertur in imaginem & imaginatum: sicut in usus eodem actu numero fertur in aerem illuminatū, & colorē, in aerem illuminatum tāquam in medium, & ad colorem tanquam in terminum. Sic imago ut imago est,& nō ut est ex auro uel lapide, est medium: & ratio formali:& res repræsentata, est terminus. Vnde proprie loquendo, non est adoratio imaginis, sed rei repręsentatę coram imagine. Motus enim non denominantur a termino a qua sed a termino ad quem, vt dicitur in 3.Physico. Et sic clare loquendo, est adoratio Christi coram imagine crucifixi, quę ad memoriam reuocat. Et idem dicendum est de imaginibus & reliquiis Sanctorum, modo superius expresso. Nec applaudere debemus erroribus qui Sanctorum, imo & Christi domini memoriam a cordibus fidelium delere nitūtur, dicendo imagines esse delendas. fuerunt enim tales cōdemnati: in concilio Niceno.2.sub Gregor.3. Seruius pariter Episcopus Massilen.& Leo imperator quartus, qui imagines deleuerant, communione priuati sunt. Et in eodem decretum fuit: Si quis dixerit imagines esse delendas, Anathema sit.& in cap. uenerabiles imagines de consecratio. distinctio.3. dicitur: Venerabiles imagines non Deos Christiani appellant: nec seruiunt eis ut diis. Sed ad memoriam recordationem primitiuorum uenerantur eas & adorant. Sed non seruiunt eis diuino cultu, neque alicui creaturæ. Nec obstat illud Exo.20. Non facies tibi sculptile, neq; omnem imagnem eorum quæ sunt in cœlo desuper neq; eorū quæ in terra deorsum, neque eorum quę in aquis sunt sub terra: non adorabis neq; coles ea. nec quod dicitur Baruch.6. vbi monentur Iudęi vt caueant à cultura Deorum mortuorum, aureorum, argenteorum, aut lapideorum, quos Babylonii colebant, & in humeris deferebant, prout Christiani imagines in processionibus. Quia in Exod. non prohibe-

hibebat imagines fieri absolute & simpliciter siue ad memoriam & repræsentationem: cum Exod. 25. præceperit Deus Moysi, vt faceret duos Cherubin aureos. Et numeri 21. pręcepit facere imaginem serpentis de quo Christus: Sicut Moyses
Ioan.3. exaltauit serpentem, &c. Sed prohibebat sculptilia fieri, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur pro diis. vt faciebant Babylonii. hoc autem non faciunt
1.p.q.25 art.3. Christiani. Diuus Thom. dicit quod in antiquo testamento nō poterat fieri imago Dei. Quia (vt Damascenus ait) insipientię summę & impietatis est figurare quod diuinum est. Sed quia in nouo testamento Deus homo factus est potest figurari, & in sua imagine corporali ado-
Lib.4.histo.Ecclesiast. tari. Eusebius refert Christum Abbagaro regi Edissęnorum, volentem satisfacere eius affectui, detersa facie immaginem suam transmisisse. Impressit pariter linteo Veronicæ, quæ adhuc Romæ asseruatur: & in eius ostensione miracula multa facta sunt. Illa imagine sanatus Tyberius Cęsar, decreuit fieri Christo honores diuinos. Verum quia hoc inscio senatu fecerat: Senatus prohibuit (vt ait Suetonius:) Item Diuus Lucas depinxit duas immagines D. Virginis, quæ adhuc Romę asseruantur. Item apud sanctum Ioannem Lateranen. in sacello quod dicitur Sancta Sanctorum, est imago Saluatoris, mirabili artificio a D. Luca, Chri-
ad 4. sto manum conducente, depicta: vt patet in quadam tabella ibi posita. D. Thom. Dicit quod Apostoli familiaris instinctu Spiritus sancti, quędam Ecclesiis tradiderunt seruanda, quæ in scripturis non reliquerūt: sed in obseruatione Ecclesiæ per successionem fidelium remanserunt. Vnde 2. Thessal. 2. habetur: Tenere traditione, quas didicistis: siue per sermonem, ore probatum, siue per epistolam transmissam. & inter huiusmodi traditiones est imaginis Christi adoratio. Quæ in pluribus uniuersalibus conciliis fuit approbata, scilicet Niceno secundo, Constantinopolitano sub Hyrenæo, & in tribus conciliis Lateran. & in concilio Frāc fordensi. Et si dicatur quod imagines prębēt occasionem idololatrię, & ideo non sunt permittendæ, sed potius delendæ cum etiam imago serpentis ænei a Deo fieri mandata, & ab Ezechia rege zelo fidei (de quo laudatur) fuerit confracta, vt habetur 4. Reg. 18. vbi dicitur: Ezechias fecit quod bonum erat coram domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, succidit lucos, confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyses. Siquidem vsque ad illud tempus filii Israel adolebant incensum. & in ca. perlatum de consecratio. distinctio. 1. laudatus fuit Episcopus Massilien. a Grego. 3. eo quod prohibuerat imagines adorari. Respondetur quod nunc populus est satis edoctus circa cultū imaginum, & omnes sciūt quod nihil numinis est in imaginibus. & sic nullum est periculum, neque occasio idololatriæ: sicut tempore Ezechiæ, quo populus Israel mores gentium quæ in circuitu erant, sequens, adorabant idola: & alia intentione venerabantur serpentem æneum, quam fuisset institutum a Deo per Moysen. Ideo Ezechias inter alia simulacra reperiens cōfregit. Tempore etiā Episcopi Massilien. populus non erat sufficienter instructus: & erat periculum idololatriæ. Ideo fuit laudatus, quod prohibuerat adorare: & vituperatus fuit, & communione priuatus, eo quod deleuerat eas. Quia prius ab eo instruendus erat populus, & ubi casus similis contingeret, ad tempus posset suspendi adoratio imaginum: donec populus esset sufficienter instructus: Nec debent imagines Christi & Sanctorum, idola nuncupari. Magnum enim discrimē est inter imaginem & idolum. Quia licet vtrūque sit alterius repræsentatiuū, differenter tamē. Nam idolum est simulacrū repræsentans rem, quæ nullam virtutem uel dignitatem habet. Sic quod non est digna honore, sed vituperio: ut simulacrum Veneris & Dianæ cæterorumque deorum gentium. Imago autem est simulacrum repræsentans id quod habet in seruitutem uel dignitatē siue excellentiam: & est dignum honore. vt D. Petrus, D. Virgo, Christus. Ideo eorum simulacra dicuntur imagines.

Ver.13. *De oblatione sacrificij.*

Secundus actus exterior religionis dicitur oblatio sacrificii: quo offertur A

Deo aliquid exterius in recognitionem supremi dominij, ad significandum sacrificium, quo anima seipsam offert Deo. iuxta illud Psalm. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, & sic persolutio decimarum & primitiarum ad religionem pertinet. Sacrificiũ offerri soli Deo debet cum solus sit supremus dominus. Vnde Exo. 22 Qui immolat diis, occidetur. Et omnes iure naturæ tenentur ad offerendum sacrificium Deo saltem interius: Ad exterius vero sacrificium aliter tenebantur illi qui erant in lege naturæ: aliter qui in lege Moysi: & aliter qui sunt sub lege gratiæ. Illi qui erant sub lege naturæ, tenebantur ad offerendum sacrificium indeterminate: quia nondum erant determinata sacrificia. Illi vero qui erant sub lege Moysi, tenebantur ad offerendum sacrificium in lege Moysi determinatum. Et qui in lege gratię, ad offerendã sacrificia per Christum vel Ecclesiam determinata. Ad oblationem sacrificii quatuor requiruntur. Primo, quod offerens sit Christianus. Quia ab infidelibus Ecclesia non accipit sacrificii oblationem. Secundo, vt is cui offertur, sit Ecclesia vel repræsentet Ecclesiam. Quia quod offertur priuatæ personæ, non est oblatio, sed donatio. Tertio quod res oblata sit licite acquisita. Quia illicite acquisita non accipiuntur ab Ecclesia, siue sint illicite acquisita contra iustitiam: puta ex furto, rapina, fraude, & vsura: siue mediante p ccato aliquo, siue ex turpi lucro, siue meretricio. Quarto quod voluntarie iuxta illud: Ab homine qui offert vltroneus, accipietis. Exod. 25. Potest tamen contingere quod aliquis diuersimode teneatur. Primo ex conuentione propter fundum. secũdo ex deputatione seu promissione. tertio propter necessitatem Ecclesiæ vel ministrorum, si non habuerint vnde sustentetur. quarto propter consuetudinẽ, quia tenentur fideles ad consuetas oblationes in solennitatibus. In duobus vltimis casibus adhuc sunt uoluntarij, quantũ ad quãtitatem vel speciem rei oblatæ. Et licet cogi possint, qui oblationes debitas non faciunt per subtractionem sacramentorum: non tamen per ipsum sacerdotem cui faciendæ sunt, ne videatur pro sacramentorum exhibitione aliquid exigere, aut sacramenta vendere: sed per superiorem aliquem. Differt autem oblatio a decima & primitia. Quia oblatio sacrificii fit immediate Deo. decima vero non offertur Deo immediate, sed ministris eius sustentandis uel dispẽsaturis. Primitia autẽ est oblatio de præcipuis fructibus, cum quadã professione seu potestatione, q a Deo percepti sunt. iuxta illud 1. Para. vlt. Quę de manu tua percepimus, dedimus tibi. Et sic oblatio se habet ut magis commune ad decimã & primitiã: quia omnis decima & primitia est oblatio: sed non ecõuerso. Quo ad decimas & primitias notandũ (secundũ D. Th.) q præceptũ de decimis & primitiis est partim morale, & partim cæremoniale, scilicet quãtum ad quotã. Et ideo in lege noua non tenẽtur ad determinatã quotã, nisi ex conuentione vel institutione Ecclesiæ, aut consuetudine. Ad decimas prędiales, hoc est ex fructibus prædiorũ, tenẽtur omnes, etiã pauperes, & Iudæi prędia Ecclesiæ possidẽtes aut detinentes, ut dicitur in c. de cæteris. 19. q. 1. Ad decimas uero personales, hoc est lucrorũ industriæ personalis tenentur, vbi est consuetudo, & ubi nõ sunt prædiales: & tenentur illi ecclesiæ, vbi audiunt diuina, & percipiunt sacramenta: vt in c. quæsiuisti. 16. q. 1. Prædiales vero ecclesiæ in cuius parochia prędiũ situ est, ut habetur in c. vlt. de Paroch. & in c. quoniã, de decimis. extra, &c. Si quis laicus. 16. q. 1.

2. 2. q. 85 86. et 87

Psal. 50.

Ad oblationẽ sacrificij diuersa obligatio secundũ diuersitatẽ tẽporum.

Ad oblationem sacrificij quatuor requirũt.

Oblatio decima, et primitia quo differunt. 2. 2. q. 87. ar. 1.

Ver. 14. *De voto.*

Alius actus religionis est votũ: quod potest sic definiri: Votum est deliberata & discreta ac possibilis promissio ab existente in libertate, Deo facta de bono consilii vel præceptis cum proposito siue intentione seruandi, & ad id se obligandi. Ad cuius euidentiam partes huius definitionis sunt declarandæ & bene notandæ, pro multorum difficultatum resolutione. In prædicta definitione ponuntur quinque, quæ sunt de essentia voti. Primum quod notandum est materia uoti, quæ est id quod uouetur: quod oportet esse bonum præcepti uel concilii, quod etiam dicitur obiectum voti. Bonum præcepti est id, ad quod quis tenetur præcepto affirmatiuo uel negatiuo:

B

2. 2. q. 88.

Votis definitio.

Materia voti est bonũ pcepti vel cõsilij.

vt

vt honorare parentes: & non furari. Cum ergo illa placeant Deo, possunt promitti. Talis promissio dicitur votum large accipiendo votum. Hoc promissio facit quod opus præcepti (quod est alicuius virtutis, puta pietatis) pertineat ad religionem, scilicet imperatiue, & sit magis meritorius: & oppositus sit peior: & sit in duabus speciebus peccatorum, scilicet impietatis & irreligiositatis, si votum sit de honore parentum. Proprie autem votum dicitur de meliori bono, hoc est de bono consilii, ad quod quis antea non tenebatur. quod ideo dicitur melius bonũ: quia est super errogationis: & quia inducit ad perfectionem: vt castitas, paupertas, & obedientia. iuxta illud Matt. 19. Si vis perfectus esse, vade & vnde omnia quæ possides, & da pauperibus, & sequere me. Ex iis sequitur primo, quod omne illicitum, siue quod est contra præceptum non potest esse materia voti, siue non potest voueri. ut inhonorare parentes, occidere vel mutilare hominem, aut se uindicare. Talia enim vouens peccat, quia facit iniuriam Deo, promittendo quod ei displicet. & ideo non tenetur seruare: imo tenetur rescindere. Vnde Diu. Amb. In male promissis rescinde fidem: in turpi voto muta decretum. Secundo sequitur, quod omne quod est contra consilium diuinum, non potest esse materia voti: sicut si quis voueret non dare eleemosynam, vel nõ intrare religioné. Quia talis promittit aliquid, cuius contrarium placet Deo, qui illa nobis ad perfectioné consulit. vnde talia vouens non tenetur seruare. Sicut neque etiam uotum consilii, cui adiunxit malam circunstantiam finis: vt dare eleemosynam ad seducendam mulierem pauperem. Tertio sequitur, ꝙ id quod est secundum se indifferens ad bonum vel malum: hoc est, quod non est prohibitum, aut præceptum neque consultum, nõ potest esse materia voti: cum de se nil habeat quod possit redundare in gloriam Dei, ut nõ facere barbã, uel eam fricare, aut leuare festucam: hæc enim & similia nullo modo redundant in gloriã Dei, sicut adimpletio consiliorum & præceptorum: Aduerte tamen quod si ea quæ ex se sunt indifferentia, ex aliquo respectu fierent moralia & bona, possent voueri: si mala, posset oppositum voueri. Prout ire vel non ire ad domum Ioannis, de se est indifferens: tamen si in ea domo fiat aliquid virtuosum, quod potest prouocare ad bonum: puta si ibi interpretet̃ euangelium, potest voueri. Si uero sint ibi ludi & meretrices prouocãtes ad malũ: si quis voueat non ire, ut sibi caueat, uotum est ualidum. & cessante ratione boni uel mali, cessat obligatio uoti. sic etiam de barba: si propter austeritatem, absque fucatione & voluptate, ut cõmuniter fit. Quia si propter delitias adinuentas aut gloriã fieret: votum esset licitum. Nec Christus ad delitias aut uoluptatem barbam detulit: sed propter austeritatem, & ut obseruaret ceremonias legis. Ideo clerici qui barbam nutriunt, eius exemplo se defendentes, iudaizare uidentur, & si ad solum Christi exemplum respiciant: eadem rõne se circuncidere possent, quæ tamen Christus non ad imitationem, sed legis impletionem fecit.

Votũ proprie est de meliori bono. s. bono consilij.

Cõtraria consilijs diuinis non possunt esse materia voti.

In differẽtia non sunt materia uoti secũdũ se.

¶ Secundum quod requiritur ad uotũ, est discretio & deliberatio. quæ est duplex: vna, quæ importat actum deliberatum, & modum deliberandi, quãdo, cum magna maturitate, & diuturna deliberatione discurritur & concluditur siue promittitur aliquid faciendum. Hæc deliberatio non est necessario requisita ad uotum. Alia deliberatio, quæ non est cum tanta præmeditatione, sed cum sufficienti deliberatione, quæ sufficeret ad peccãdũ. Ex his sequitur primo, ꝙ votũ factũ ex motu primo primò, uel secundò primò, non tenet propter surreptionem & defectum plenæ deliberationis. Secundo sequitur quod votum factum ex motu tertio primo, cum fiat ex sufficienti deliberatione, quæ inducere posset peccatum, est validum: quamuis fiat ex timore repentinorum malorum, aut ex magno dolore, aut ex animi lenitate aut pronitate ad vouendum. Quia tamen tale votum non est bene completum: ideo faciliter commutatur, & in eo dispensatur.

Discretio requirtur ad votũ. Deliberatio dupl.

votum factum ex motu primo, & secũdo primo non tenet.

¶ Tertium requisitum ad uotum est libertas, scilicet, ꝙ ille qui uouet, sit sui iuris, & nõ in alterius potestate. Non enim vult Deus honorari cum iactura alterius:

Vt suprà ex timore, tenet. sed facilis in eo cadit dispensatio. Qui nouere non possunt. An religiosi uouere possint. 2. 2. q. 88. ar. 8. ad 3.

Ex hoc sequitur quod filii & filiæ familias, vxores, serui, & religiosi, vouere non possunt: licet habeant libertatem voluntariam sufficientem ad peccandum. quia persona eorum non est libera extrinsece: ideo votum ab illis emissum, obligat quidem eos vsque ad reuocationem seu irritationem factam per illum, in cuius potestate sunt: ut habetur Num. 30. Nam peccat tamen uouẽs, in alterius potestate existens. Quia in uoto, sicut & in iuramento subintelligitur conditio, si placeat superiori, uel si superior non contradicat. Et ideo conditione stante tenetur implere. Si tamen pręsumeret de uoluntate superioris, uel de opposito certus esset: peccaret uouendo id quod non est in sua potestate, Dicunt tamen aliqui quod religiosi, & cõsequenter alii qui sunt in alterius potestate, uouere possunt ea quæ non præiudicant alterius potestati: ut actus interiores, & dicere aliquos Psalmos. D. Tho. tamen uidetur dicere oppositum: eo quod nullum sit tempus in quo prçlatus non possit religiosum circa aliquid occupare. Ideo nullum uotum religiosi est firmum, nisi de consensu prælati: sicut nec uotum filiorum familias, sine cõsensu patris aut tutorum, qui possunt vota pupillorum maxime realia irritare. Puto tamen dictum D. Thom. intelligi de exterioribus tempore & loco determinato promissus. Quia si uouit ea conditione, quod si non occupetur a prælato, implebit: eadem cõditione stante obligatur, cũ nulli fiat præiudicium. Notandum tamen quod nullus uoto suo potest alium obligare ad aliquid p̃sonale, nisi ipse uel aliquis de eius mandato consentiat. Vnde licet pater & mater possint hortari filium ad religionem vel ieiunium: non tenetur tamen filius, nisi consenserit. Potest tamen testator ad aliquid reale obligare heredẽ suũ, scilicet ad soluendum decem, quæ uouerat Ecclesiæ, & ad aliquid personale conditionaliter, scilicet si uelit esse hęres.

Tutores vota pupillorum possunt irritare.

Nullus voto suo põt alium obligare ad aliqd p̃sonale.

Possibilitas intelligitur in voto.

¶ Quartum requisitum ad uotum est possibilitas. Quia in omni promissione intelligitur generalis conditio, si potero. ut notatur in c. quemadmodum, extra de iure iurando. Et in c. Beatus. 22. quæst. 2. quæ si nõ stat, obligatio tollitur, vel saltem suspenditur pro tẽpore, & pro ea parte duntaxat, qua possibilitas deficit. Hinc est quod si habens votum simplex castitatis, contraxit matrimonium, tenetur reddere debitum vxori: sed petere non potest quia ex ea parte seruari potest uotum castitatis. Et stante impossibilitate implendi per seipsum, non tenetur implere per aliũ, nisi illud in uoto expressisset. ¶ Quintum requisitum ad votum est promissio, cũ intentione seruandi & obligandi: quia si simulate voueret nõ intendendo vouere, seu promittere, aut se obligari, nõ esset votum, neque obligaretur: peccaret tamen fraudulenter vouens. Et si uerbo promitteret se aliqua daturum Ecclesię, posset compelli. Quia fraus aut dolus nulli debent patrocinari. vt habetur in l. 1. ff. de dolo. Si autem intenderet vouere & non seruare, peccaret mortaliter: nec minus teneretur coram Deo seruare votum, quam si vouisset cũ intentione seruandi. Quia ex suo iniquo proposito non debet reportare commodum seu exemptionem a vinculo, cui se subiecit. ¶ Votũ obligat vouẽtẽ duplici iure, scilicet naturę & diuino. Primo iure naturæ: Quia promissio homini facta iure naturali, seruãda est, & ad hoc compelli potest: & non seruare p̃tinet ad perfidiam, quę est vitium cõtra virtutem veritatis & fidelitatis. a fortiori, iure naturæ promissio facta Deo, seruanda est: & si non seruetur, est non solum contra virtutem veritatis, sed etiam fidei religiosæ, ad quam pertinet quod promissio facta Deo de re illi grata, seruetur, cum magis obligemus Deo, quam homini. Et per consequens irreligiosæ perfidiæ est violare votum factum Deo. Secundo votum obligat iure diuino. Quia Num. 30. dicitur. Si quis votum domino vouerit, aut se constrinxit iuramento, non faciet irritum verbum suum: sed omne quod promisit, implebit. Et glos. super illud Psal. Vouete & reddite, dicit: Vouere est voluntatis: reddere autem necessitatis. iuxta illud Eccl. 5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. displicet. n. ei infidelis & stulta promissio. D. etiã Paul. de viduis, quæ in primitiua Ecclesia se deuouebant solenniter ministerio Ecclesię & Christianorum, promittentes obseruare castitatem, ad

Qui non põt implere votum per seipsum nõ tenetur per alium. Simulate vouens non obligatur, licet peccet.

Votum obligat de iure naturæ, & diuino.

1. Tim. 6

ad quam seruandam tenebatur sub pœna damnationis æternæ, ait; Viduas adolescentiores deuita: hoc est, recipere noli: cum enim luxuriatæ fuerint in Christo. hoc est, abundantes factæ fuerint in ministerio Christianorum, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem, hoc est primā promissionem, irritam fecerunt. Et Act.5. Ananias & Saphira propter transgressionem paupertatis promissæ, morti adiudicati sunt.

In 4. sentent.

¶Circa tamen voti obligationem notandæ sunt duæ regulæ: Prima est D. Thom. Quandocunque occurrit casus, in quo illicitum esset vouere: voto emisso & simili casu occurrente & durante, obligatio uoti pro illo tempore suspenditur. vt puta si quis uouit ieiunare aliquo determinato die, in qua perdit sanitatem, ita quod abstinere esset ei illicitum: & sic tunc illicitè voueret: suspenditur obligatio voti, veniente & durante impedimento.

Votum factum eo casu, quo non posset vouere adueniente suspēditur.

Secunda regula est: quod quandocunque aliquod votum est maioris boni impeditiuū, non ligat: ut si quis post uotum Hierosolymitanū vult ingredi religionē: adimplere prędictum uotum esse, impedimentū melioris boni: ideo talis potest ingredi religionem: non curando vt priori uoto.

Votum impeditiuum maioris boni non obligat.

¶Votum est duplex, scilicet simplex & solenne. Votū simplex est qđ priuatim fit, hoc est absque solēnitate exterius adhibita, & absq; persona publica recipiente & acceptante. Votum uero solenne opposito modo definitū, quod scilicet publicè emittitur, adhibita solennitate extrinseca, & coram persona publica recipiente & accipient. Et hoc modo fiebat votum solenne paupertatis & obedientiæ in primitiua Ecclesia, quia ponebatur pretium possessionum ad pedes Apostolorum. Sic etiam viduæ fidem publicè dabant inter manus Apostolorum.

Votum est duplex. simplex, & solenne.

Act.5.

Nunc autem in Ecclesia votum tripliciter solennizatur, scilicet, per susceptionem sacramenti baptismi, sacramentorum ordinum, & professionem religionis.

Votum tripliciter solennizatur.

Primo in baptismi susceptione emittitur votum solenne legis euangelicæ obseruandæ, licet non exprimatur. Quia quemadmodum omnes accipientes circuncisionem, ipso facto etiam absque expressione verbonorum, promittebant seruare legē Moysi, eo quod circuncisio erat primum sacramentum, ianua & introitus ad legem Moysi. Vnde Galath.5. dicitur: Testificor omni homini circuncidenti se, quod factus est debitor vniuersę legis faciendæ. Sic per susceptionem sacramenti baptismi, qui est primum sacramentum, & ianua aliorum, & legis nouæ, etiam absque expressione verborū, ipso facto profitetur quis se seruaturum legem euangelicam. Et ideo qui post susceptum baptisma relinquit legem euangelicam, dicitur apostata, sicut religiosus relinquens regulam suam, & religionem ac statum quem professus est. Secundo per susceptionem sacrorum ordinum solennizatur votum continentiæ & obedientiæ, quę illis annexæ sunt. Ideo quicunque voluntarie accipit ordinem sacrum, acceptando principale, acceptat annexa, & recipitur tale votum per episcopum. Tertio solennizatur votum per professionem religionis approbatæ per Ecclesiam, & recipitur per superiorem, coram quo quis se astringit ad seruandam castitatem, paupertatem, & obedientiam, in quibus omnino abnegat semetipsum, & dedicat se perpetuo & totaliter Deo in holocaustum. Quapropter dicitur & reputatur mortuus mundo, & viuens Deo: Et ideo est incapax ad omnes actus & contractus ciuiles exercendos. Aliqui tamen dicunt, quod etiam quo ad illos possunt habilitari cum gerunt persam communitatis.

Votū professionis religionis, & votum sacrorum ordinum tripliciter differūt.

2. 2. q. 88.

¶Differentia inter uotum solenne sacrorum ordinū, & professionis religionis triplex est. Prima, quia sacerdos nō est obligatus ad paupertatē sicut religiosus. Secunda quia qui suscipit sacros ordines, non dedicat se totaliter Deo in holocaustum, sicut profitens religionem: Tertia quia castitas non est essentialiter annexa sacro ordini. & ideo pro pacificatione regnorum, & augmentatione religionis Christianæ potest summus pontifex dispensare cū sacerdote, ut contrahat matrimonium, & non cum religioso professo. Quia paupertas, castitas, & obedientia, sunt uoto religionis solenniter annexa, & separari non possunt: ut habetur in cap. cum ad monasterium, de regula & transeuntibus ad

art. 11.

Castitas est essentialiter annexa uoto religionis qđ summus Pontifex non pōt dispēsare sicut in sacerdote.

religionem. vbi dicitur: Abdicato paupertatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo est annexa regulæ monachali, vt cũ ea summus Pontifex non possit dispensare, & eadem ratione de obedientia. Ex quo sequitur quod licet summus pontifex possit dispensare cum religioso, ut dimittat habitum, & alia cæremonialia: non tamé potest facere de monacho non monachum: cum habitus non facit monachum, sed professio sola. & ad rationem & essentiam monachi pertinet tria vota promissa seruare. Ideo fieri non potest quod quis sit professus alicuius religionis approbatæ, & non teneatur ad tria vota: licet aliqui iuristę dixerunt oppositum. Et quamuis summus pontifex possit religiosum ab obedientia sui prælati eximere, non tamen a sua, quin ei teneatur obedire secundum regulam quã professus est, licet de facto nihil ei præcipiat. Potest etiam summus pontifex concedere beneficium & liberam dispensationem fructuum, non tamen potest illi dare proprietatem: quia ipse pontifex & successor eius potest beneficia & quęcunque bona ab eo auferre. quod non faceret si haberet proprietatem. Quemadmodum non potest ab his qui habent proprietatem. Fundamentum huius indispensabilitatis est essentialis connexio, & totalis dedicatio in holocaustum. iuxta illud Leuit. vltimo: Quod semel sanctificatum est domino, non potest in alios vsus commutari. Et si dicatur quod ratio dispensandi in voto est, quando votum est impeditum maioris boni: sed hoc contingere potest in religioso, sicut in sacerdote, & in casu præmisso: scilicet si aliquod regnum vellet conuerti ad fidem, quomodo religiosus acciperet filiam regis. ¶D. Tho. dicit, quod periculis humanarum rerum obuiãdum est per res humanas: & non per hoc quod res diuinæ conuertantur in humanum vsum, Professi autem religionem, totaliter dicati sunt Deo, & mortui mundo. Vnde non possunt reuocari ad uitam humanam & ciuilem politiam, occasione cuiuscunque euentus. Sed huic dicto opponitur prima regula superius data. Tenẽdo tamen hanc partem dicendũ est, quod regula prædicta non habet locum in voto solenni religionis, propter talem & perpetuam dedicationem in holocaustum. Nec potest votum continentiæ uergere in periculum personæ, sicut votum abstinentiæ. Eo quod cibus ordinatur ad conseruationem personæ ex se, & non carnalis commixtio: quia potest aliter subueniri, scilicet per abstinentiam, vel per alia corporalia remedia. ¶Fuerunt nonnulli, & maxime de sancto Amore, qui nixi sunt vota monastica reprobare: quorum argumentis respondet, & eos confutat D. Thom. in opusculo contra impugnantes religionem, ad quem lectorem remitto, ibi argumenta modernorum hæreticorum inueniet persoluta: & in sacris literis fundatam monachorum professionem, quæ hominem constituit in statu perfectionis acquirendæ, præcipue apud Matt. 19. Si vis perfectus esse, &c. & Luc. 9. Si quis uult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Inchoationem, vsum, & modum tẽpore Apostolorũ & inde per sanctos viros, Spiritus sancti instinctu inspiratos, vide in actibus Apostolorum. Vni tamen & præcipuo eorum argumento respondendum duxi. Quo videlicet nituntur astruere vota monastica non esse de meliori bono, sed melioris boni impeditiua. quo sic argumentantur: Melius est implere opus præcepti, quod habet necessitatem, quam consilij, quod nõ importat necessitatem. Igitur quod fit de opere consilij, non est de meliori bono, sed impedit ipsum: Ad hoc respondet D. Thom. & triplici ratione probat, quod opus factum ex voto, sit magis meritorium, quàm sine voto. Primo, quia actus procedens ex nobiliori virtute, est nobilior & magis meritorius: Sed inter virtutes morales præcipua est latria: ergo actus eius est nobilior: Vnde actus inferioris virtutis est melior & magis meritorius, ex hoc quod imperatur à superiori virtute: vt actus fidei & spei est nobilior, si imperetur a charitate, Sed quæ sunt ex voto, pertinent ad superiorem virtutem scilicet latriam, & Dei cultũ & honorem: Igitur actus abstinentiæ & continentię sunt meliores & magis meritorij, si fiant ex voto. Quia sic pertinent ad diuinum cultum, quasi quædam

2. 2. q. 88. ar. 11. ad 1. vota monastica non sunt melioris boni impeditiua.

2. 2. q. 88. art. 6.

Actus factus ex voto est magis meritorius quam sine voto.

Dei

In lib. de Virgin. Dei sacrificia. Vnde D. August. ait, quod neque ipsa virginitas, quia virginitas, sed quia Deo dicata est, honoratur, quā fouet & conseruat continentia pietatis, sine qua nullus humanus actus, a quocunque procedat, acceptus esse potest Deo. Secundo actus qui procedit ex maiori subiectione & humilitate est nobilior, & magis meritorius, quam qui ex minori. Sed ille qui vouet aliquid, & ex voto facit, magis se subiicit Deo, quam qui solum facit: quia qui vouet, non solum se subiicit quantum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem: quia de cætero non potest aliud facere: sicut plus daret homini qui daret arborem cum fructibus, quam qui daret ei fructus tantum (vt dicit Anselmus.) Et inde est quod etiam promittentibus gratiæ aguntur. Tertio quia melius est facere aliquid ex volūtate firmata, quam non *In lib. de sim.* firmata. quia ex voluntate firmata in bonum est melius quam ex voluntate non firmata. Sicut peccare mente obstinata, est grauius peccatum (vt dicit Philosoph. in 2. Ethic.) Sed qui facit aliquid ex voto, illud facit ex voluntate magis firmata, & astricta, quam qui sine voto: igitur melius facit. Præterea qui facit aliquid sine voto implet tantummodo consilium: Sed qui facit aliquid ex voto, implet præceptum, & consilium: At melius est implere consilium & præceptum, quam consilium tantum. Et ad argumentum dicendum, quod votum non impedit a meliori bono, imo impellit ad melius bonū. Et quanuis necessitas coactionis (inquantum est contra voluntatē) tristitiam cau- *5. Meth.* set. secundum Philosoph. Necessitas tamē voti in iis qui sunt bene dispositi (inquantum voluntatem confirmat) non causat tristitiam, sed gaudiū: cum sit simpliciter & absolute voluntaria, & ad melius bonum hominem sic vouentem, facilius inducat: Vnde D. Hieronymus, Felix necessitas, quæ ad meliora compellit. Nec per votum paupertatis priuatur quis illa beatitudine, de qua D. Pau. Actuum vigesimo. Beatius est dare, quam accipere. Quia profitens religionem, multo plurā dat in professione, & post professionem potest dare spiritualia, quę præeminent temporalibus quæ sunt corruptibilia, caduca, & momentaneæ durationis.

Circa votorum dispensationem notandum secundum Diuum Thom. quod dispensatio eodem modo fit in voto, sicut in lege. Lex enim (vt supra dictum est & inferius amplius dicetur) ponitur respiciēdo id quod in pluribus est bonum. Sed quia contingit huiusmodi in aliquo particulari casu non esse bonum: oportet aliquem superiorem esse, per quem determinari possit, in nullo particulari casu legem non esse seruandam. *2. 2. q. 88. art. 10. De votorum dispensatione.*

Et hoc proprie est dispensare. Nam dispensatio uidetur importare quandam commensuratam distributionem alicuius communis ad ea quæ sub ipso continentur, per quem modum dicitur quis dispensare cibum familiæ. & sic dispensatio est determinatio vel potius declaratio absolutionis a lege, siue declaratio quod aliquis propter aliquam particularē causam non sit subiectus legi. Similiter ille qui vouit legem quodammodo sibi statuit, obligans se ad aliquid quod secundum se vt in pluribus bonum est. Potest tamen contingere quod in aliquo casu sit simpliciter malū, & inutile, aut maioris boni impeditiuum, quod est contra rationem eius quod cadit sub voto, id circo necesse est vt determinetur, in tali casu votum non esse seruandum. Et siquidem absolute determinetur votum non esse seruandum, dicitur dispensatio voti. Si autē pro illo quod obseruandū erat, aliquid aliud imponitur, dicetur voti cōmutatio. Vnde minus est votū cōmutare, quā in voto dispensare. vtrunq; autē in potestate Ecclesiæ cōsistit. ¶ Ex pręmissis apparet ꝙ dispensatio in pręceptis legis, est magis interpretatio legis, & declaratio cessationis obligationis ei⁹, siue declaratio ꝙ lex nō obligat in aliquo particulari casu, vel propter aliquā causam, quam iuris relaxatio. sed de his amplius inferius, cū agetur de legibus. Dispēsatio in dispēsante est actus potestatis iure concessus, & in dispensato dicitur ius priuatū, hoc est licētia vel permissio facta contra rigorem iuris. Et quia eius est legem interpretari, cuius est cōdere (vt habetur in l. cum consuetudine. ff. de legibus) sequit̄ ꝙ ad illū pertinet legis interpretatio & dispensatio, ad quē perti- *Dispensatio qd sit.* *Ad ...ā dispensationē duo requiruntur.*

pertinet legis institutio. Et ideo ad iustam & licitam dispensationem duo requirunt, s. authoritas in dispensante vel ordinaria vel delegata, & causa iusta in dispensatio, alias dispensatus nõ est tutus in foro Dei.

Priuatus nõ potest secum dispensare, sed Epichæia uti in manifestis.

Ex præmissis sequitur primo, ꝙ persona priuata non potest dispensare cũ alio, neq; secum: licet vbi manifestum est, ꝙ si in aliquo particulari casu seruare legem est iniustum vel inutile, aut maioris boni impeditiuum, & non potest de facili haberi recursus ad superiorem, possit priuatus præter verba legis agere. Non tamen ipse propter hoc dispensat secum, sed propter casum occurrentem & difficultatem recurrendi ad superiorem, vtitur Epichæia. Secus autem in dubiis in quibus spectanda est declaratio & dispensatio superioris vel eius delegati: alias debet seruare legem secundum verba legis.

In lib. de dispen.

Secundo sequitur id quod D. Bernar. in libro de Dispẽsatione dicit, ꝙ prælati dantes pro voluntate licentiam viuendi contra legem, sine causa rationabili, vel saltẽ dubia, sunt acceptores personarum, & dissipatores, & non dispensatores: & eorum licentia dissipatio & non dispensatio debet appellari. dat enim ansam criminib. in scandalum pusillorum, in suiipsius & ipsorum perditionem.

Dispensatio obreptitia uel surreptitia non tenet.

Tertio sequitur ꝙ si impetretur dispensatio ex falsa causa, vel tacita veritate, nulla est: vt habetur in cap. 2. de filijs presbyterorum, lib. 6. Et idem dicendum est de qualibet gratia, vt notatur in c. ad audientiam, in secũdo, extra de rescrip, & in cap. non potest, de præben. in 6.

Religiosus sine rationabili causa dispensatus nõ est tutus quo ad Deum

Quarto infertur ꝙ dispẽsatus sine causa rationabili, non est tutus in consciẽtia, nec quo ad Deum, præcipue in his quæ sunt iuris diuini, vt in voto & iuramento, ac in pluralitate beneficiorum: quia bona Ecclesiarum sunt Dei, & non ipsorum ministrorum Ecclesiæ, in c. Ex eo. de electio. libro sexto.

Et per consequens non est tutus in conscientia religiosus, cum quo sine causa legitima dispensatur vt dimittat habitum, vel exeat monasterium, fit inter sæculares commoretur, vel ad laxiorem trãseat religionem, vel præficiatur curæ animarum: puta quando non est aptus ad exercitium prędicationis vel curæ. Vnde Glo. in cap. Monachi vagantes. 16. q. 1. dicit, ꝙ religiosus promotus ad Ecclesiam secularem, non vt prosit, sed vt præsit, peccat mortaliter: quia facit cõtra votum suum. quanuis in his quæ sunt iuris positiui, iuristę dicant solum summum pontificem, & non inferiores prælatos posse etiam ex mera voluntate, & sine quacunque causa dispensare: & tam ipsum quam vtentes dispensatione, esse tutos in conscientia, & quo ad Deum, hac ratione: quia eius est destruere, cuius est condere, nec princeps tenetur aut ligatur suis legibus: vt habetur in l. digna uox. C. de legibus. Hoc tamen dictum illorum non caret scrupulo: quia non potest sine causa rationabili legem instituere, cum ratio sit de essentia & anima legis, in l. cum ratio. ff. de bonis damnatorum. & in c. erit autem. 4. distin. ex Isidoro, & 2. Cor. 10. Dato est potestas in ædificationem, & non in destructionẽ. Et licet non sit ligatus legibus suis coerciue, siue vt pœnas suæ legis incurrat, & possit ab homĩne puniri: est tamen ligatus directiue & ex honestate siue debito morali, vt habetur in rubrica, quod quisq; ius in alium statuerit, ipse eodẽ iure utatur. ff. & si absque causa contraueniat, potest puniri a Deo. vnde non videtur esse tutus in conscientia & apud Deum.

Papa nõ potest ad nutũ, & sine causa dispensare.

¶Causæ autem dispensandi sunt septem. Prima est temporis varietas, siue importunitas, quæ rigorem non patitur. de hac in cap. pro remedio. 1. quæst. 7. Secunda est vtilitas, vt scilicet, alii facilius reuertãtur ad bonum. de hac in cap. ipsa pietas. 22. quæst. 1. Tertia est qualitas personæ, meriti, & scientiæ. de hac in cap. tali, & cap. di dicistis. 19. q. 7. cum alius ęque dignus & sufficiens nõ sit. Quarta est necessitas, de hac in dicto capi. tali, Quinta, pietas, Sexta, euentus rei. Septima, multitudo siue scandalum multitudinis. de hac in cap. vt constitueretur. 50. distin. Cauendum est tamen ne quis nutriatur siue alatur in scandalo. Sed quia casus sunt innumerabiles, nec potest certa regula dari: ideo standum est in hoc arbitrio boni, viri, qui si iudicauerit causam esse rationabilem, dispensatio erit licita. vt in c. Domino sancto. 50. distin. Et causa rationabili existen-

Septẽ dispensandi causæ.

te,

te prælatus peccat non dispensando. art. c.quanto.in fi.2.q.5,

Prælatus peccat nõ dispensando stante causa rationabili.

Si dicatur ꝙ inferior non potest dispensare in lege superioris, sed obligatio voti iuramenti est de iure diuino: igitur summus pontifex non potest dispensare. Respondet D. Tho. quod sicut iure naturali & diuino tenetur homo implere votum & iuramentum: ita iure naturali & diuino tenetur homo, superiorum legi obedire.

An papa possit dispensare in iure diuino.

Et tamen cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit vt legi humanæ non obediatur: quia hoc est contra legẽ naturæ & mandatum diuinum: sed fit ut hoc quod erat lex, vel continebatur sub lege, non sit lex, nec contineatur sub lege. Ita etiam authoritate dispensantis fit, ut hoc quod cõtinebatur sub voto, vel uidebatur contineri, nõ contineatur, inquantum determinatur uel declaratur in hoc casu illud non esse cõgruam materiam uoti. Et ideo cum prælatus dispensat in uoto, non dispensat in pręcepto iuris naturalis aut diuini: sed determinat & declarat quod id quod cadebat uel cadere videbatũ sub determinatione obligationis humanæ (q̃ non potuit omnia circũspicere) amplius non contineatur. Alij clarius soluunt, dicẽtes ꝙ duplex est ius diuinum: quoddam est absolutũ, quod nõ consurgit ex aliquo facto humano. & in hoc prælatus nõ põt dispẽsare directe neque indirecte siue ex consequenti. Aliud est ius diuinum, quod pendet, & consurgit ex facto humano, ut obligatio uoti & iuramẽti, quę consequitur actum humanum, super quem prælatus a Deo authoritatem habet, per consequens super ea quæ ipsum consequuntur: & in hoc licet prælatus non possit dispẽsare directe, potest tamen indirecte & ex consequenti, ratione actuum humanorũ, qui subiiciuntur uariationi, & super quos habet potestatem, ut dictũ est. uel clarius. non dispensat authoritate propria, sed authoritate Dei, qui super tale ius dedit ei potestatẽ ex cõsequenti, ex quo dedit potestatem super id a quo illud ius pendet, scilicet super factum humanum.

Ius diuinum duplex.

¶Notandum pręterea quod irritatio, dispensatio, commutatio: & redemptio uoti, differunt ab inuicem. Ania irritatio est annullatio obligationis uoti, etiam sine quacunque causa: vt cum maritus dicit vxori, non placet siue nolo quod serues hoc vel illud votum, absque scitu & consensu meo factum. Dispensatio autem est determinatio vel declaratio ex rationali causa. Commutatio est annullatio obligationis voti, cum obligatione ad aliquid aliud faciendum. Redemptio vero voti, si distinguatur a commutatione, est annullatio obligationis uoti, cum ligamine ad aliquid dandum: puta si ei qui uouit, peregrinationem, imponatur eleemosyna: puta tantum dare, quãtum exposuisset eundo: vel aliquid huiusmodi. de hac redemptione voti habetur in titu. de uoto & uoti redemp. in antiquis.

Irritatio dispensatio commutatio & redẽptio voti differunt.

Ver. 15. *De iuramento.*

IVramentum est alius actus religionis & latriæ: potest sic definiri: Iuramentũ est inuocatio testimonij Dei, ad confirmationem dicti vel facti præteriti, præsentis, uel futuri. Et sic iurare est Deum in testem inuocare & assumere, protestarique eum esse infallibilis ueritatis, & omnium notitiam habere. Secundum aliquos, iuramentum est assertio uel negatio uera de aliquo possibili & honesto, sacrę rei attestatione firmata, & secundum iuristas, iuramentum, iusiurandum, & sacramentum idem sunt. Theologi tamen aliter sacramentum accipiunt, ut inferius dicetur. Iuramentum est duplex, scilicet, iudiciale, hoc est delatum in iudicio a patre uel iudice. & hoc iuramentũ aliquando coacte præstatur, cum a iudice pręsentatur: quia non potest recusari, licet bene quãdo præsentatur a patre. Aliud est iuramentum extraiudiciale, quod extra iudicium ex partium conuentione exhibetur. Quo ad modum iurandi Diu. Tho. dicit, quod duplex est modus iurandi, scilicet per simplicem contestationem, & per execrationem. Sed quia primus potest diuidi in duos: ideo tres modos iurãdi ponere possumus. Primus modus, qui fit simplici uerbo: ut dicendo per Deum ita est, &c. Non enim est necesse (secundum Panor. in cap. Et si Christus. de iureiurando) ꝙ dicatur, iuro. Hic modus fit diuersus uerbis, de quibus certa regula dari. non potest. In antiquo testamento iurabant, Viuit Dominus: &, Viuit anima mea: &

A 2. 2. q 89. ar. 4.

Iuramenti definitio. alia definitio. c. 16.

Iuramentum est duplex.

Iurandi modus duplex.

1. Re. 14
4. Reg. 4.

viuit anima tua. In nouo vero testamento,& in primitiua Ecclesia, Testis est mihi Deus.Rom.1. Et Philippen.1. &, Testem inuoco Deum.2.Chorint.1. &, Veritatem dico in Christo, & non mentior. Rom:9.Testis est mihi conscientia mea. 21.quæst.1.c.Si peccatum.&, sic Deus me adiuuet,vt in c.de parentela.35.q.6. Secundus modus iurandi per simplicem cõtestationē est,cum interuenit aliqua res sacra:vt cum iuratur inter manus Episcopi,vel super euangelia,aut crucem,aut reliquias sanctorum tangendo. Et quo ad hunc modum iurandi inuentæ sunt plures solennitates,ad diuinam reuerentiam & terrorem indiscrete iurantium, ad retrahēdum eos a periurio. Tertius modus iurandi est per execrationē, dum scilicet aliquis se,vel aliquid ad se pertinēs,ad pęnam obligat, vt credatur verũ quod dicitur. & cum quis inuocat Deum non solũ in testem,sed etiã iudicem & punitorem. vt,Si non est sic,non sit salus animæ meę. In antiquo testamento iurabant, Hæc mihi faciat Deus,& hæc addat. Et sic iurasse videtur Diuus Paulus dicens:Ego testem inuoco Deum in animam meam.

Iterum duplex dicitur esse iuramētum, scilicet assertorium,& promissorium. Assertorium est propositionis de præsenti vel præterito. Promissorium est respectu propositionis de futuro.

Ad dicere in ueritate, vel fide aut p fidem sit iurare.

Difficultas est an sit iurare dicendo, in veritate,vel in fide, vel per fidem ita est. Quo ad primum sciendum, quòd hoc complexum(in veritate) dupliciter accipi potest,scilicet nominaliter & aduerbialiter.Si accipiatur nominaliter & pro veritate simpliciter, & absolute, quæ est Deus,iuxta illud Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita: tunc est iuramentum. Si vero accipiatur pro veritate humana, nõ est iuramentum:quia non accipiatur aliquod sacrum. Si autem accipiatur aduerbialiter,vt idem est quòd vere siue veraciter & sine defectu, tunc non est iuramentum. sed bonus, & seriosus modus dicendi,per quem agnoscimus,quòd non ioco vel dubitanter loquimur. Hunc modum loquendi docuit Christus, dicens: In veritate dico vobis, quod multæ viduæ erant in diebus Heliæ,&c. & D.Petrus. In veritate comperi, quod non est acceptor personarum Deus.Quo ad secũdum pariter de fide dicendum est. Quod si dicatur, per fidem theologam, vel per fidem quam habeo erga Deum, vel teneo de Deo. est iuramentum. Si vero pro fide humana,vel nobilis viri,quæ sæpe deficit & fallit ac fallitur: tũc idem est quod fideliter & tunc non est iuramentum, sed quidam modus asserendi, maxime cum non adsit intentio iurandi, quæ requiruntur ad iuramentum. Per hæc discutere poteris plures scrupulos timoratarum cõscientiarum.

Luc. 14.
Act. 10.

Iuramentum probatur licitum.

Iuramentum esse licitum maxime in defectu testimonij humani, quod est per testes, vel instrumenta,vel confessionem partis(quæ sunt tria genera probationis) constat ex illo Deut. 6. Dominum Deum tuum timebis,& illi soli seruies,ac p nomen eius iurabis.Et ex illo Heb.6. Homines per maiores suos iurant:& omnis cõtrouersiæ eorum finis ad confirmationē, est iuramentum. Et per alios passus & exempla D. Pauli superius allegata. Hoc tamen verum est,dummodo iuramentum habeat tres comites,de quibus Hier.4.Iurabis, Viuit Dominus in veritate, iudicio, & iustitia. Primo in veritate: vt.s.id quod iuratur,sit verum, vel saltem æstimetur verum. Et ad iuramentum absolutũ, hoc est simpliciter, & sine addito factum, oportet q sit iuranti euidenter notũ: puta aliquo sensu proprio sensatum. Si vero sit creditum uel æstimatũ tantum, debet iurare per verbũ Credo, vel Aestimo verum.Secundo ad hoc, quod iuramentum sit licitum, requiritur iudicium discretionis:vt scilicet nõ leuiter & absque magna causa iuretur. Si enim quis pro minima causa requireret regis testimonium,iniuriam ei faceret: a fortiori si requirat Deũ testem pro minima causa.hoc enim est assumere nomen Dei in vanum, ideo talis non potest excusari a peccato.Tertio ad hoc quod iuramentum sit licitum, requiritur iustitia, q id quod iuratur fieri non sit iniustum, hoc est prohibitum aut inhonestum, aut in detrimentum alterius, aut etiam inhonestum quantum ad personam suam vel alterius, & hoc præcipue in iuramento promissorio locum habet.

Tres comites iuramenti.

quia

quia in iuramento assertorio, maxime quod præstatur in iudicio, non attenditur honestas facti super quo iuratur, sed veritas. vnde testis tenetur super facto adulteri, quod scilicet est inhonestum, ueritatem dicere. Similiter non attenditur an ex depositione testium (dūmodo uerum dicant) sequatur præiudicium. Quia ut in pluribus propter depositionem testium pars quæ malam causam fouet, læditur. Sed in iuramento promissorio, quod est

Iuramentum promissorium de re illicita non ligat, & iurās peccat iurando, & seruando.

de futuro agendo, uel non agendo, requiritur iustitia & honestas: ut scilicet non iuret se facturum aliqua illicita. &c. Quia talis peccaret iurando: facit enim irreuerentiam Deo, vocando eum in testem suæ iniquitatis. Nec tenetur implere: quia implendo peccaret, faciendo iniustum. & si iniustum faceret, ad seruandum iuramentum emissum, duplici peccato peccaret: primo, quia iniustum facit: secundo, quia iniustitiam suam placere Deo arbitratur. Quæcunque autem harum conditionum deficiat, iurm̃ est illicitum, & peccatum.

Iuramentum dicitur indiscretum dupliciter.

Ex his sequitur primo, ꝙ omne iuramentum, in quo asseritur dubium & negatur verum, aut asseritur dubium & incertum, est illicitum: quia contra primam conditionem. Secundo, sequitur ꝙ omne iuramentum indiscretum est illicitum. dicitur autem indiscretum dupliciter: primo per inconsiderationem, non plene & deliberate considerando quid facit, sed leuiter: nec exhibet reuerentiam quam debet. Secundo propter defectū causæ sufficientis. Causa autem sufficiens est necessitas: ut cum a iudice præcipitur, aut alias in periculo constituitur, nisi iuret, uel cōpetēs utilitas reipublicæ, aut propria, quę pensari debet ad arbitrium boni uiri. Requiritur ergo ad iuramentum ex parte iudicii discretiōis, reuerētia, deuotio, fides, necessitas, uel utilitas, & omnia q̃ ad debitum modum iurandi pertinent. Hinc est ꝙ pueri ante annos pubertatis non debēt cogi aut admitti ad iurandū, propter defectum huius cōditionis. vt habetur in c. pueri. 22. q. 5. Si tamen ante tempus illud habent usum rationis completum, & iurant absq; conditionib. requisitis: peccant mortaliter uel uenialiter, secūdū qualitatē periurii, quemadmodum & alii. vt hr̃ in c. 1. de delictis puerorum. Propter eandē causam siue defectum repelluntur ii qui fuerunt alias periuri: quod intelligēdum est de conuictis & cōdemnatis: tales enim repelluntur a iudicio & contractibus, vt infames. De periuris autē notoriis ex facto dubium est, cum tales sint pene innumeri. Syl. de Prierio dicit ꝙ si periuriū sit publicum, vt si quis coram multis deliberate iuret super quatuor sancta Dei euangelia tacta, & de aliquo modo est euidēter falsum, repellitur a testimonio. Sed si verba potuerunt esse iuratoria vel non iuratoria, aut si ex ira, uel dubitetur de modo iurādi: & si dubitetur an factum sciuerit esse tale, repelli nō pōt, de iis in c. paruuli 22. q. 5. Propter cādē causam repelluntur furiosi, vt in can. merito. 15. q. 5. Dicūt aliqui ꝙ iuramentum promissorum, & indiscretum obligat iurantem, dum tñ sit de re iusta, & possibili. pōt tñ cum eo dispensari.

Iuramentum promissorium indiscretum de re licita ligat.

Tertio sequitur ꝙ omne iurm̃, ꝙ vergit in detrimentum siue dispendiū salutis æternæ vel corporalis, est illicitū, & nō est seruandū. Per has cōdōnes possunt cognosci oīa iuramenta illicita. Concurrentib. tñ prædictis trib. comitib. seu cōditionib. iurm̃ est licitum. ēt si sit ꝓmissoriū, estq; obligatoriū. Nec obstat quod Chr̃s Matt. 5. dixit: Audistis quia dictū est antiquis. Non peierabis. Ego autem dico vobis nō iurare oīno neq; ꝑ cœlum, quia thronus Dei est: neq; ꝑ terrā, quia scabellū est pedū eius: neq; per Hierosolymā, quia ciuitas est magni regis: neq; ꝑ caput tuū iuraueris, quia non potes vnū capillum albū facere aut nigrum. Sit autē sermo uester, est est, Non non, vt non sub iudicio decidatis. Quia certum est ꝙ Chr̃s (qui venerat ad honorandū patrem, vt hr̃ Io. 8. Ego glorifico patrem, meum:) non prohibuit honorem & reuerentiam Dei, quæ fit & datur Deo ꝑ iurm̃ cum trib. prædictis cōditionibus. dictum est. n. ꝙ iurm̃ est actus latriæ, & ꝙ in ipso est protestatio omnis scientiæ, & infallibilis ueritatis Dei. Sed prohibuit assuetudinē iurandi, & ne absq; illis tribus comitibus iuretur: quia hoc esset assumere nomen Dei in vanum, quod est illicitum. Et hoc declarauit, inquiēs. Vt non sub iudicio decidatis. In iudicio, scilicet discretionis, si frequēter, & absq;

causa

causa in assuetudinem iurandi veneritis. Noluit ergo dicere, quod adueniente præcepto iudicis ad imponendum finem controuersiis & cõfirmationem veritatis, aut aliqua alia rationabili causa occurrente, iuramentum esse illicitum. & quamuis dixerit, Quod amplius est, a malo est: non dixit tamen, malum est: sed, a malo, non iurantis, sed ex peccato originali talis est orta fragilitas, quod homines illis quod nõ possunt probare testimonio humano, nolint simplici verbo credere, vel propter cupiditatem, vel fragilitaté veram vel æstimatã.

Creaturæ duplices.

Circa iuramentum per creaturas notãdum est, quod creaturæ sunt duplices. Quædam sunt quæ ex se uel earum nominatione important aliquid diuinum, vt sancta quatuor Dei euangelia, ecclesiæ sacramenta, & sancti qui sunt in cœlo, gratia & dona supernaturalia, & quicunq; per illa iurant, & ea in testimonium uocant: non ea vocare censentur, sed Deũ qui in eis relucet. Et seruatis tribus prædictis comitibus, iuramentum per illas factum, non censentur illicitum. Aliæ sunt res nõ sacræ. & si ponatur Deus in obliquo, vt puta per ignem Dei, vel aliquid huiusmodi: tunc inuocatur Deus conditor earum. Hoc modo prohibuit Christus iurare per cœlum, terram, & alias creaturas, ne eis diuina reuerentia exhiberetur: sed non simpliciter seruatis tribus prędictis comitibus. Iudęi enim per angelos & creaturas iurabãt, ut dicit D. Hiero. D. Thom. dicit quod licet iurare per creaturam relatã ad creatorem, prout reducet in ea vestigium ueritatis. Addunt aliqui etiam si nõ apponat Deus explicite, quãdo illa creatura est aliqd, in quo principaliter fit memoria Dei, vt per animam & cõscientiã, imo etiam per cœlum, in iuraméto facto per simplicem contestationem. In iuramento autem facto per execrationé, inducitur creatura aliqua, in qua diuinum iudicium execratur, ut cum homo iurat per caput suum aut filium, siue per aliam rem dilectam. Quod autem Ioseph iurauerit per salutem Pharaonis, vtroque modo potest intelligi, scilicet per modum execrationis, quasi salutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum contestationis, quasi contestando veritatem iustitiæ diuinę: ad cuius executionem principes terræ constituuntur. hoc etiam iuramentum, Per animam & cõscientiam meam, per execrationem fieri potest.

An iurare per creaturas sit licitum.

In 3. sen. dist. 39.

Gen. 42.

De obligatione iuraméti.

Circa obligationem iuramenti aduertendum est; quod omne iuramentum, siue sit assertorium, siue promissorium, cum tribus prædictis comitibus factum, est aliquo modo obligatorium. Ligat enim iurãtem, saltem ad hoc vt veritas seruetur. Sed quia proprie obligatio respicit aliqd fiendum, vel non fiendum, ideo solum iuramentum promissorium de aliquo fiendo uel non fiendo, per se & non per alias causas, dicitur proprie obligatorium, duplici obligatione: vna erga proximum, secunda erga Deum, ob cuius reuerentiam promissum seruandum est, nisi vergat in peiorem seu deteriorem exitum. Quod contingere potest dupliciter. vno modo a principio, quando id quod iuratur, est per se malum: ut cum iurat se perpetraturum homicidium, uel cum est maioris boni impeditiuum: vt cum quis iurat se non intraturum religionem, uel non facturum eleemosynam, aut alia opera consilii: vel est de indifferentibus, puta nõ loqui Guilelmo, aut nunquam intrare domum eius. In primo casu peccat iurando & seruando: in secundo vero & tertio casu peccat iurando, quia ponit obicem spiritui sancto, Non peccat tamen iuramentum seruando, cum sit de opere concilii, vel indifferenti: melius tamen faceret, si iuramentum non seruaret. Alio modo vergit in deteriorem exitum, propter aliquid quod de nouo emergit. tunc iuramentum non obligat, nec est seruandum, maxime si illud de nouo emergés sit malum. vel si non fuerit præmeditatum: sicut in iuramento Herodis, cuius iuramétum, ab initio poterat esse licitum, intellecta conditione, si peteret quod dare deberet. sed audita petitione, illicita fuit impletio. Vnde D. Ambrosius: Est contra officium, promissum nonnunquam soluere sacramentum. Et ex hoc formari potest regula generalis. Quod quandocunque adueniat casus, in quo non esset licitum iurare, vel non fuisset iuratum, si fuisset præmeditatum, iuramentũ emissum, illo casu ueniente & durante. non

Iuramentũ dupliciter uergere põt in peiorẽ siue deteriorẽ exitum.

Lib. 1. de offic.

Regula gñalis.

non ligat. ex quo sequitur, quod nõ ligat non stantibus conditionibus appositis vel tacitis, quæ subintelliguntur vel exprimũtur de iure. de quibus Glo. in c. quemadmodum &c. quintauallis. de iureiurando. Sunt auté octo cõditiones principales, ad quas cæterę possunt reduci. Prima, si Deo placuerit; de qua in c. beatus. §. 1. 22. q. 2. Secunda, si superiori placeat. In omni enĩ iuramento excipitur authoritas superioris. vt in c. venientes. &c. eam te. de iureiurando. Tertia, si res in eodé statu permanserit. ut in d. c. quemadmodum, puta si iurauerit accipere Bertã, quæ postea fornicata est, aut erecta leprosa, vel reddere gladium ei, qui postea factus est furiosus. Quarta, si seruetur fides siue promissum. Vnde dicitur cõiter: Frangenti fidé, fides frangatur eidem. de hoc in c. peruenit eo. tit. Quinta conditio, si res honesta & possibilis fuerit, & iurans impossibilitates non fuerit. de hac in d. quemadmodum. & in c. quintauallis. Sexta conditio. si iurauerit reddere pecunia. intelligitur si numerata fuerit de hac in l. indubitati. ff. de non nume. pecu. Septima, si iurauerit dare dotem. intelligitur si nuptiæ subsecutæ fuerint. vt in l. stipulationem. ff. de iure do. Octaua, si iurauerit stare pręceptis alicuius: intelligitur si rationabilia & moderata præceperit. Iuramentum enim non extenditur ad verisimiliter nõ cogitata, vt in d. c. quemadmodũ. Nec obligat vltra cõsensum vt in d. c. quintauallis. Ex hoc sequitur ꝙ iuramentũ metu vel aliis indebite extortũ, & in quo quis nõ habuit animum se obligãdi, nõ ligat quo ad proximũ. licet obliget quo ad Deũ, & obtinéda sit dispensatio. Idem de iuramento dolose exacto: vt de Gabaonitis. Nota tñ ꝙ obligatio voti maior est, quam obligatio iuramenti: quia obligatio voti est ex fidelitate, quæ cõtinet reuerentiam Dei. Obligatio uero iuramenti est ex reuerentia sola. & sic transgressio voti contra fidelitaté & reuerentiã, est maior transgressione iuramenti, q̃ est cõtra reuerentiã tm̃. Et sic ex opposito, maior est obligatio uoti.

Octo conditiones subintellectæ i omni iuro.

Iuramentũ vi, metu aut aliàs indebitè extortum.

In quo qs nõ habuit animũ se obligãdi, non ligat quo ad proximum licet bene quo ad Deum.

Circa interpretationem iuramenti nota resolutionem D. Thom. Quod quando nõ est eadem intentio iurantis & eius cui iuratur: si hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentum seruari secundum intellectum eius cui iuratur, siue iuramentum præstatur. Vnde Isidorus, & habetur. in c. quacunq; arte verborũ. 22. q. 5. Quacunque arte verborũ qui iurat, Deus tamé qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit: sicut ille, cui iuratur, intelligit. & dupliciter reus fit: quia nomen Dei in vnum assumit, & proximum dolo capit. Si autem iurans dolum nõ adhibeat, obligatur secundum intentionem suam. Vnde D. Greg. Aures humanæ talia verba nostra iudicant, qualia foris sonãt. Diuina uero iudicia talia foris audiũt, qualia ex intimis proferũtur. Nec iurãs sine dolo aliter obligatur, quam secundum intentionem suã interiorem. Sed in foro contentioso, ubi intentio ignoratur, obligatur secundum quod uerba accipi solét. ¶ De dispensatione iuramenti eodem modo dicendum est, sicut supra dictum de dispésatione voti & hæc in pręsentiarum de iuramento sufficiant. Si ampliora desideras, vide D. Tho. in prædicta quæstione, & in summistas super verbo, iuramentum.

Obligatio voti est maior q̃ iuri. 2. 2. q. 89 ar. 7. ad 4.

De interpretatiõe iuramenti.

27. Mora.

Ver. 16. *Adiuratione.*

ADiuratio alius est actus religionis: quę nihil aliud est, quam inuocatio diuini nominis, ad inducendum alios ad aliquid agendum, vel non agendum. ei fieri potest dupliciter, scilicet per modum deprecationis siue obsecrationis, & per modum compulsionis. Primus modus est, per reuerentiam diuini nominis obsecrare. & licitũ est inferiorib. hoc modo vti erga superiores. Secundus modus est, per reuerentiam diuini nominis præcipere vel prohibere. Et hoc modo licitũ est vti superioribus erga subditos. quo quidem modo sæpe vtuntur prælati religiorum, qui pręcipiunt uel prohibét in virtute. Spiritus sancti & sanctæ obedientiæ. Dęmones aũt non licet adiurare per modũ deprecationis neque cõpulsionis, ad aliquid per eos sciendũ vel obtinendũ: quia hoc pertinet ad aliquã societaté, quę prohibita est haberi cũ ipsis, iuxta illud. 2. Cor. 6. Quę societas lucis ad tenebras &c. Ex speciali tamen instinctu spiritus sancti, per modum compulsionis, licet eos adiurare. sicut legitimus aliquos sanctos operatione dęmonum fuisse vsos. D. enim

A De dispésatione iuramenti. 2. 2. q. 60 art. 1. 2. & 3.

Adiuratio dupliciter fieri potest.

Laco-

Iacobus per dæmones facit Hermogené ligari, & ad se adduci. Per hunc modum compulsionis possunt Christiani adiurare dæmones secundum potestaté à Christo sibi datam, s. vt egrediantur a corporibus obsessis, & ne nobis aut fidelibus noceãt. Vnde Mar. vltimo: Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eiicient. Et Luc. 10. Ecce dedi uobis potestatem supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici: & nihil uobis nocebit.

Dæmones non sunt adiurandi per modum deprecationis, sed p modũ cõpulsionis.

¶ Creaturas uero irrationabiles secũdum se non licet adiurare, neque per modum deprecationis, neque per modum præcepti: quia non sunt capaces. aguntur enim & non agunt. Sed si referatur adiuratio ad Deum, qui eas dirigit, licitum est per modum deprecationis, quod pertinet ad eos qui miracula faciunt. Si uero referatur adiuratio ad diabolum, qui irrationabilibus utitur in nocumentum nostrum, licitum est per modum compulsionis, & præcepti. Et talis est modus adiurandi in exorcismis ecclesiæ, per quos dæmonum potestas excluditur ab irrationabilibus, & insensibilibus creaturis.

In creaturas irrationabiles an liceat adiurare.

Ver. 17. *De laude & cantu.*

B

2.2.q.90

In 2. lib. retract.

Alius religionis actus exterior, est assumptio diuini nominis in laude, & cãtu vocali. Et quia fuit quidam Hilarius, de quo meminit D. Aug. qui detrahebat cantui Ecclesiastico, & illum sequuti sunt Valden. & post eos Ioannes Vviclefz & neoterici hæretici, qui non verẽtur Ecclesiæ cãtores uocare sacerdotes Baal, & boatores. Ideo hic paululum insistendũ est: In primis certũ est q̃ de omnibus a Deo datis gratias agere debemus Deo. Iuxta illud. 1. Thes. 5. In omnibus gratias agite: hæc est enim uoluntas Dei. Rationem autem assignat D. Iac. 1. c. suæ canonicæ epistolæ: Quia omne datũ optimum, & omne donum perfectum, de sursum est, descédens a patre luminum, hoc egerunt sancti Patriarchæ, Abel, Noe, & Abraham, de rebus exterioribus: ergo a fortiori de corpore, mente, & voce, cum sint maiora dona. Certum est etiam, filios Israel transacto mari rubro, & Pharaone submerso, hymnum Domino modulasse. Exo. 15. Cantemus domino, gloriose enim, &c. 1. Par. 6. Dauid instituit cantores, ut cantarent ante Archam. & Psal 64. inuitabunt omnes: Venite, exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro, &c. Et Esa. 6. de Seraphin dicitur, quod clamabat alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Et in nouo testamento habemus canticum Zachariæ, Simeonis, & D. Virginis. Insuper Luc. 2. in natiuitate Christi, Subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis exercitus laudantium & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et Act. 16. de Paulo & Syla dicitur, quod media nocte adorãtes laudabant Deum: & audiebant eos qui in custodia erant. Quod & alios Christianos fecisse commemorat Plinius secundus, qui tunc prouinciam administrabat: qui in epistola ad Traianum de Christianis scribens dicit: Hæc fuit summa vel culpæ vel erroris eorum: quod essent soliti ante lucem conuenire, carmenque Christo suo, quasi Deo, canere. Et Eusebius Cæsarien. dicit: Sed & Christi exemplo inoleuit (scilicet cãtus) qui post cœnam hymnum dixit: D. Ignatius, D. Ioannis Apostoli Discipulus, post D. Petrum .4. Antiochenæ ecclesiæ Episcopus, audiuit choros Angelorum, antiphonas sanctæ Trinitatis decantantium. Ideo instituit eas inter psalmos decantari. Et in Toletano concilio, c. 12. habetur: Sicut orationes, ita & hymnos ad laudem Dei compositos, nullus vlterius improbet, & in concilio Agaten. cap. 30. fuit idem decretum, & rationem assignat Rabanus: Psalterium idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequentatur, quo potius animi ad compunctionem flectantur. & D. Aug. ait: Adducor cantandi consuetudinem approbare in ecclesia, ut per oblectamenta aurium, animus in affectum pietatis assurgat, & de seipso in nono Confessionum dicit: Fleui in hymnis, & canticis, suaue sonantis ecclesię vocibus acriter commotus. Ex præmissis apparet vesania & blasphemia hæreticorum.

In his eccle. li. 2 cap. 32.

De instit. cle. c. 70.

9. Conf.

§. 6. *De vitiis religioni oppositis.*

C

Peccata religioni opposita sunt quinque, scilicet superstitio, tentatio, periurium, sacrilegium, simonia.

De

Ver. 1. *De superstitione.*

D 2.2.q.92 art.1. *Superstitionis definitio & diuisio.* art.9. 2.2.q.93 art.1.

SVperstitio est vitium religioni oppositum, secundũ excessum, non q plus exhibeat in cultum diuinum, quam vera religio: sed quia exhibet cultum diuinum cui non debet, vel eo modo quo non debet & sic superstitio est indebitus cultus diuinitatis. Superstitionis duæ sunt species principales. Prima est, qua exhibetur cultus Deo vero, sed modo indebito. Secunda species superstitionis est, quando exhibetur diuinus cultus ei cui nõ debetur. Quantum ad primam, sciẽdum quod aliquis duobus modis potest indebitè cultum exhibere Deo vero. Primo quando exhibet cultũ perniciosum. Secundo quã do cultum superfluum. Cultus perniciosus Deo exhibetur, quãdo per cultum exterioré aliquid falsum significatur. Quod contingit dupliciter. Primo ex parte rei significatæ, a qua descẽdit significatio cultus: ut uti sacramentis & ceremonijs ueteris legis, quibus Christi mysterio figurabantur. talia enim obseruando quis protestatur Christũ non venisse, vel ministeria non impleuisse, & ideo mortaliter peccat. Vnde Gal. 5. Si circũcidimini, Christus nihil vobis proderit. Euacuati enim estis a Christo, qui i lege iustificamini. Alio modo contingere potest falsitas in exteriori cultu ex parte colentis, & præcipue in cultu communi, qui per ministros exhibetur in persona totius ecclesiæ. Sicut enim falsarius esset, qui aliqua proponeret ex parte alicuius, quæ nõ essent ei commissa: ità si minister in psona ecclesiæ exhibet cultum Deo contra modum diuinæ authoritatis ab ecclesia cõstitutum, & in ecclesia consuetum. Vnde D. Amb. dicit. Indignus est qui aliter aliud celebrat mysterium, quam quod Christus vel ecclesia tradidit. Et propter hoc etiã Glo. dicit, ad Col. 2. Superfluus cultus est, quando traditioni humanæ religionis nomen applicatur. Et sic peccant qui Sanctorum falsas reliquias colendas proponunt, & offerentes votiuas statuas siue imagines miraculorũ seu beneficiorum falsorum affigentes eas imagini Crucifixi seu sanctorum, alicuius lucri gratia, vt. s. alij inde prouocati ad similia offerendum concurrant. Tales peccant mortaliter: quia irreuerentiã notabilem faciunt in actu colendi. Et hoc peccato etiam peccare videtur, qui ad fantasiam certas missas vel officia componunt, & absque ecclesię authoritate alijs celebranda proponunt. Quo ad superfluũ dupliciter: vno modo secundum absolutam quantitatem. & hoc modo non potest esse aliquid superfluum in diuino cultu: qa nihil põt homo facere, quod nõ sit minus eo quod debet in Deo. Alio modo potest esse aliquid superfluum secundum quantitaté proportionis: quia scilicet nõ est proportionatum fini diuini cultus, qui est ut homo det Deo gloriam, & ei se subijciat mẽte & corpore. Et ideo quicquid homo facit, quod pertinet ad Dei gloriã, & ad hoc quod mens hominis Deo subijciatur, & etiam corpus per moderationé concupiscentiarum secundum Dei & ecclesiæ ordinationem, & consuetudiné eorum cum quibus homo conuiuit, non est superfluum in diuino cultu. Si autem aliquid fit, quod quantum est de se, ad prædictum finem non seruit, aut etiam si sit præter Dei & ecclesiæ institutioné, vel cõtra consuetudinem communem eorũ inter quos homo conuiuit: totum hoc reputandum est superfluum & superstitiosum, quasi in exterioribus solum consistens, & ad interiorem Dei cultum nõ pertinens. vnde actiones iucunditatis ad superfluum cultum spectant, vt decantatio cantilenarum per organa & alia instrumenta musicalia, quæ aliquando auertunt ab interiori cultu. Ad superfluum etiam cultũ pertinet quicquid in ecclesia dicitur aut fit supra rubricas seu statuta: vt si bis dicatur Alleluia, ubi semel scriptum est. & si fit missa crucis signum vbi non mandatur fieri: aut si plures clerici aut cantores, quam consuetũ est, parentur, secundum do. Caietanum in Summula. Ad hoc genus potest reduci cultus diminutus. si quis eorũ quæ in rubricis scripta sunt, aliquid omittat: Superstitio autem, qua exhibetur diuinus cultus ei cui nõ debet, diuiditur in idololatriam, superstitionem diuinatiuam, & superstitionem obseruãtiarum, de quibus per ordinem dicendum est.

Cultus pniciosus dupliciter contingit.

art. 2. superfluũ dicitur dupliciter.

Ver. 2 *De Idololatria.*

E IDOLOLATRIAM D. Paulus superstitionem nominauit, cum ait, *Act. 17*

Viri Athenienses per omnia quasi super
2.2.q.94 art. 1. stitiosos vos video. Est autem Idololatria exhibitio diuini cultus facta creaturæ. Quod olim ab aliquibus fiebat idolis, hoc est simulachris earum rerum, quæ nullam habent virtutem seu dignitaté. Quia quidam per quasdam artes nefarias, simulachra quædam constituebant, quæ virtute demoniorum aliquos certos effectus habeant. vnde putabant in ipsis simulachris esse aliquid diuinitatis: & per consequens quod diuinus cultus eis deberetur. Et hic fuit error Hermetis Trismegisti. vt D. Au
8. de Ciuit. Dei. gust. dicit. Alij vero non exhibebant cultum diuinitatis simulachris, sed creaturis: quarum erant simulachra: & vtrunque eorum reprobatur. Rom. 1. vbi quantum ad primum, dicitur: Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudiné imaginis corruptibilis hominis, & volucrum,
artic. 3. & quadrupedum, & serpentium. Quantũ ad secundum subdit. Coluerunt & seruierunt potius creaturæ, quam creatori. Hoc peccatum est grauissimum: quia quãtum est de se, æquiparat creaturam creatori: & negat Deum verum esse Deum,
Deinchoatione idololatriæ. cum nõ possint esse plures Dij per essentiam. ¶Idololatria secundum Iudæos incœpit in secũda mundi ætate ab Ismaele, quem primo simulachrũ ex luto finxisse asserunt. Alij dicunt, q a Nembroth, qui cogebat homines ignem adorare: vel a Nino, qui imaginem Beli filij sui fecit adorari. Sap. 14. Acerbo luctu dolens pater sibi rapti filij, fecit imaginé: & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquã Deum colere cœpit. Deinde procedente tempore inualescente consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrãnorũ imperio colebãtur figmenta. Apud Græcos vero (vt refert Isidorus) Prometheus primus simulachra hominum de luto finxit Idololatriæ causa dispositiua suorũ homines, vel ex affectu, vel ignorantia. Causa uero initiatiua & consummatiua
2.2.q.94 artic. 4. processit ex parte dæmonum, qui in Idolis dando responsa, & faciédo aliqua quę hominibus videbantur mirabilia, se colédos & adorandos vt Deos, hominibus exhibebant. Cessauit autem idololatria magna ex parte in sexta ætate, per virtutem & doctrinam Christi.

Ver. 3. *De superstitione diuinatiua.*

A
SVperstitio diuinatiua est exhibitio cultus debiti eis qui sibi vsurpant cognitionem futurorum euentuum, vel præsentium, aut præteritorum occultorum. Et sic Diuinatio est vsurpatio diuinæ cognitionis, ut futurorum cõtingentium ad vtrumlibet, qui ex causa necessaria cognosci non possunt. Vnde Esa. 14. Annuntiate quę ventura sunt in futurum: & sciemus quia Dij estis vos: aut est vsurpatio cognitionis pręteritorum vel præsentiũ occultorum, quæ non possunt humana ratione cognosci. Vnde diuini dicũtur, quasi Deo pleni. diuinitate enim plenos se simulant & fraudulentia quadam hominibus futura coniectant. Qui ergo præsumit talia prænuntiare, nisi Deo reuelante, dicitur Diuinator. Sed prænuntiare ea quę ex necessitate ueniunt, sicut eclipses, vel ut in pluribus, quę humana ratione cognosci possunt aut experientia, non est diuinatio, neque peccatum. Diuinatio semper in malam partem accipitur, vt dicit D. Hiero. super Michæam. & est semper peccatum tam diuinare, quam ad diuinatores recurrere. Vnde Deuter. 18. dicitur: Caue, &c. Omnis enim diuinatio ex operatione dęmonum prouenit explicite vel implicite. Explicite, quando dęmones expresse inuocantur, ad sciendum futura vel occulta: Implicite vero, quando qui habent pactum tacitum vel expressum cum dæmonibus vocantur: vel quia dæmones se ingerunt vanis inquisitionibus futurorum, vt mentes hominum implicentur vanitate, de qua dicitur in Psal. Non respexit in vanitates & insanias falsas. Vana autem inquisitio futurorum est, quando aliquis futurum præcognoscere tentat, vnde præcognosci non potest.

2.2.q.95 art. 1.

Diuinatio siue diuinator quid sit.

Psal. 39

Ver. 4. *De speciebus diuinationis.*

B
DIuinationis duo sunt genera. Primũ per expressam dæmones implorationem siue inuocatione&: vel cum præter intentionem hominis dæmon se occulte ingerit ad pręnuntiandum futura vel præsentia quædam hominibus ignota. Hæc diuinatio est peccatum mortale, duplici ratione. Primo propter communicationem & societatem illicitam, quę prohibita est, ut supra deduximus. Ex

2.2.q.95 art. 3.

D. Pau-

2. Cor. 6. D. Pau. Quæ conuentio, &c. & Esa. 28. Dixistis, percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Secundo propter periculum, quia dæmon intẽdit perditionem hominum ex suis respõsis: & si aliquando uerum dicat, malo tamen fine, scilicet ut homines assuefaciat ad credendum ei. Vnde Athanasius exponens illud quod habet Luc. 4. Increpauit illũ dicens, Obmutesce, ait: quanuis vera fateretur dæmon, compescebat tamen Christus eius sermonem, ne simul cũ veritate etiam suam iniquitatem promulgaret: vt nos etiam assuefaciat, ne curemus de talibus, & si vera loqui videantur. Nefas enim est vt (cum adsit scriptura diuina) a diabolo instruamur. Nota tamẽ quod aliud est inuocare dęmonẽ, aliud inquirere ab eo sponte occurrẽte. Quod quandoque licet per adiurationem, per modum compulsionis diuina authoritate, propter aliorum vtilitatem, vt dictũ est, cum de adiuratione ageretur. Nunquam tamen licet eos inuocare, quæcũque vtilitas sequatur: quia non potest comparari detrimẽto spiritualis salutis. Huiusmodi autem diuinatio quinque modis a dæmone fieri consueuit. Primo per pręstigium, ex eo quod oculi hominum dæmonũ operatione perstringuntur, dũ dæmones præstigiosis factis ac simulatis apparitionibus se aspectui & auditui hominũ ingerunt. Secundo per somnia. quorum obseruatio prohibita est Deuter. 18. Non sit in te qui obseruet somnia. quamuis obseruare somnia quæ fiunt ex diuina reuelatione non si malum. Deus enim ministerio angelorum aliqua reuelat hominibus in somniis: vt habetur Num. 12. Si quis fuerit propheta Domini in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. Et Mat. 2. Ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph. Tunc seruanda sunt, & faciliter cognosci possunt: quia post somnium in vigilia instinctu diuino certificãtur. quod non fit, quando ex solicitudine vel dæmonum illusione proueniunt. Licitum tamen est medicis considerare somnia: quia prosunt ad cognitionem corporalis immutationis infirmorum. Tertio per mortuorum aliquorum apparitionẽ. Et hæc species vocat Necromantia. Quia (vt dicit Isidorus in lib. Ethimologiarũ) Necros Græce, Latine mortuus, Mantia, Diuinatio. interpretatur. Quia quibusdã deprecationib. adhibito sanguine vidẽtur resuscitari mortui, diuinare, & ad interrogata respondere. Quarto per homines uiuos habẽtes spiritus siue dæmones familiares in arreptitiis. & hæc diuinatio dicitur Phitonica, siue per Phitones sic dicti, Isidoro authore, a Phitone Apolline, qui dicebatur author diuinandi. Quinto dæmones futura prænuntiant per aliquas figuras vel signa, quæ in rebus animatis apparere faciũt. Et hoc in diuersis corporibus. præcipue quinq;. & secundum hoc diuersis nominibus nuncupantur. Si in ligno, vel ferro, vel lapide polito, vocatur Geomantia. Si autẽ in aqua, vocatur Hydromãtia. Si in igne vocatur Pyromãtia. Si in aere, Aeromantia. Si autẽ in visceribus aĩaliũ immolatorũ in aris dæmonũ, vocatur aruspicium. Omnes isti nouem modi pertinent ad Necromanticos. ¶ Secundum genus diuinationis est, quod fit absque expressa dæmonum inuocatione. Istud in duo genera diuiditur. Primum est, cũ ad cognoscendũ futura consideramus dispositiones & motus aliquarum rerum, & hoc fit septem modis. Primo ex consideratione situs & motus stellarum, quæ non se extendunt ad futura contingentia, præcipue humana. & hoc pertinet ad Astrologos: qui & Genethliaci dicuntur, propter natalium cõsiderationes dierum. de his D. Aug. in 4. Confessionũ ait: Illos planetarios (quos Mathematicos vocant) consulere non desistebam: quasi nullum esset eis sacrificium, & nullæ præces ad aliquẽ spiritum ob diuinationem dirigerentur. quod tamen Christiana & vera pietas expellit & damnat. Secũdo per voces auium, aut quorumcunq; animalium & etiam sternutationem hominũ. & hoc vocatur Augurium. Tertio per motus vel per saltus membrorum eorundem: & vocatur Auspicium, ab inspectione auium. Quarto circa verba hominum absq; intentione dicta. & hoc vocatur Omen. si vero cõsiderentur aliquæ figuræ uel lineationes in manibus existentes, diuinatio ex eis sumpta Chyromantia uocatur, quasi diuinatio manu. Chyros enim græce, manus

Marginal notes (left): Aliud est inuocare dæmonẽ, aliud inquirere ab eo spõte occurrente. — Diuinatio per dæmonem quinque modis fieri consueuit. — Præstigium. — Sõniorũ obseruatio. — Somnia ex diuino instinctu faciliter cognosci possunt. — Necromantia.

Marginal notes (right): Geomantia. — Hydromantia. — pyromantia. — Aeromantia. — Aruspicium. — Septẽ modi diuinationis sunt absq; expressa dæmonum inuocatione. — Augurium — Auspiciũ — Omen. — Chyromãtia.

Spatulamantia. manus dicitur:& mistia diuinatio. Si autem considerentur signa in spatula alicuius animalis apparentia, uocatur Spatula mantia. Aliud genus diuinationis, quod fit absq; expressa inuocatione, est cũ ex cõsideratione eorũ quæ eueniunt ex quibusdam actibus, quæ ab hominib. serio fiunt, proceditur ad aliquid occultũ inquirẽdũ, vt si quis furtum vel malum aliquod fecerit: vel si quæratur quid agendum sit; vel futurum sit, siue per punctorum considerationem, siue per considerationem figurarum, quæ proueniunt ex plumbo liquefacto in aquam proiecto, siue ex quibusdam cedulis scriptis, in occulto repositis, dum consideratur quam quis partem accipiat: vel etiam ex festucis inæqualibus propositis quis maiorem accipiat: vel etiam ex taxilorum proiectione, quis plura puncta proiiciat: vel etiam cum consideratur quid aperienti librum occurrat quę omnia sortium nomẽ habent. ¶ Sors

Sors quid sit. igitur dicitur cum aliquid seriose fit siue statuitur ab hominibus, vt ex eius euentus consideratione aliquod occultum innotescat. Sors (secundum D. Thomam)

2.2.q. 95 ar.8. Sors triplex. est triplex: scilicet diuisoria, consultoria, & diuinatoria. Sors diuisoria, est quæ ordinatur ad diuisionem aliquarum rerum siue sit res possessa, siue honor, siue dignitas, siue actio, siue pœna. Sors consulto

Sors consultatoria. ria dicitur, cum inquiritur quid agẽdum sit. Diuinatoria, cum inquiritur quid futurum sit. Et si in his sortibus expectetur

Sors diuinatoria. euentus a dæmonum suggestione, vel secundum dispositiones stellarum, quibus non subduntur actus humani: erit sors illicita. Prout Ezech. 21. de rege Babylonis legitur, qui stetit in biuio, commiscẽs sagittas, interrogauit idola, & exta con

In sortib. 4. sunt obseruanda suluit. Si uero expectetur a fortuna (prout communiter fit in diuisoria, in his in quibus non possunt homines faciliter cõcordari, quasi fortunæ exponentes, quis quid uel quam partem accipiat) non videtur esse vitium, nisi forte vanitatis: cum scilicet fit absque necessitate, vel cũ leuitate animi. Si autem expectetur euentus a Deo, iuxta illud Prou. 16. Sortes mittũtur in sinum, sed a Domino temperantur & talis sors, secundum se, non est illicita. Tali sorte multos i sacris literis vsos fuisse legimus. Iosue 7. ex præcepto Domini iudicio sortium puniuit Acham, qui de anathemate surripuerat. Saul etiam forte depræhendit Ionatham mel comedisse. 1. Reg. 14. Ionas pariter propheta a facie Domini fugiens sorte deprehẽsus est, & in mare proiectus. Zacharias etiam sorte exijt, vt incensum poneret, Luc. 1. Circa tamen huiusmodi sortium expectationem euentus a Deo, ad hoc quod licitè fiat, quatuor obseruandi sunt: quibus, vel altero illorum deficiente, peccatum incurritur. Primum, quod sit necessitas: quia si absque necessitate, & vbi humana ratio sufficit, ad sortes recurratur, ad tentationem Dei pertinere videtur. Vnde Diuus Ambro. dicit super Lucam: Qui sorte eligitur, humano iudicio comprehenditur. Secundum, quòd stante necessitate cum reuerẽtia mittatur sors. Vnde super Act. Aposto. dicit Beda: Sed qui necessitate compulsi, Deum putant sortibus, exemplo Apostolorum, consulendum, videant h[...] ipsos Apostolos nõ nisi collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fuisse, egisse. Tertium, quod diuina oracula ad terrena negotia, non conuertantur. Vnde D. Aug. ad inquisitiones Ianuarij dicit: Hi qui de paganis euangelicas sortes legunt: & si optandum sit, vt id potius faciant, quàm ad dæmonia cõsulẽda concurrant: tñ ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia, & ad vitæ hui⁹ vanitatis diuina oracula velle cõuertere. quoniã non adhibeãtur sortes in electionibus Ecclesiasticis, quæ spiritus Sancti inspiratione fieri debent. Vnde (sicut Beda dicit sup actus Apostolorum:) Matthias ante Pentecosten ordinatus, sorte quæritur: quia scilicet nondum erat plenitudo Spiritus Sancti Ecclesia effusa. Septem autem diaconi postea non sorte, sed electione Discipulorum sunt ordinati. Secus autem in temporalibus dignitatibus, quę ad dispositionem terrenam ordinantur: in quarũ electione plerũque homines sortibus utuntur, sicut & in tẽporaliũ rerũ diuisione. Hoc ultimũ dictum limitat D. Caietan. in Summula, super uerbo Sors, si absq; piculo institiæ aut boni cõis fiat. ut si inter idoneos sortes mittantũ. In alijs autem casibus, si necessitas immineat, lici-

licitum est cum debitâ reuerentia sortib. diuinum iudicium implorare. Vnde Diu. Aug.in epistola ad Honoratum dicit. Si inter Dei ministros sit discrepatio, qui eorũ persecutionis tempore maneant(ne fuga fiat omnium)& qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur ecclesia: Si hęc disceptatio aliter non potuerit termi nari:quãtum mihi videtur, qui maneant, & qui fugiant,sorte eligendi sunt.Et in 1. de doctrina Christiana dicit. Si abũdaret aliquid quod oporteret dari eis qui nõ ha berent:nec duobus dari potuisset: Si tibi occurrerent duo quorum neuter aliũ vel indigentia vel aliqua vrgenti necessitate superarent:nil iustius faceres,quam vt for te eligeres,cui dandum esset,qđ dari vtrique non posset.Sec cum ad dæmonem recurritur nõ solum explicite, sed etiam im plicite,vt contingit inquirẽtibus per sortes,occulta,& non a Deo, & vniuersaliter ea quę a sola natura intellectuali sciri aut fieri possunt:ex eo enim quòd non quærunt a Deo,neque a natura,neque fortuna,qui hoc petunt,coguntur (velint nolint)fateri, quod ad dæmonem implicite recurrant,dum ad fortes recurrũt: de his in c.sortes 26.quæst.5.dicitur:Sortes quibus cuncta vos vestris discriminatis prouincijs,quas patres damnauerũt,nil aliud quam diuinationes & maleficia decernimus. Quamobrem volumus illas damnari, & vltra inter Christianos nolumus nominari:& ne exerceantur,anathematis interdicto prohibemus.

Ver.5. *De superstitione obseruantiarum.*

C 2. 2. q. 96.art.1. SVperstitio Obseruantiarum est, quando obseruantur aliqua ad aliquos euentus futuros, quæ non sunt ad illos causæ naturales, quia licitum est causas naturales obseruare, & applicare ad suos effectus. Si vero res quæ adhibentur ad futuros euentus, non possunt ex natura sua illos causare & producere: non adhibentur tanquam causę, sed solum quasi signa:& sic pertinent ad pacta significationum cũ dæmonibus inita.Vnde D.Augu, (21.de Ciui.Dei.) dicit:Alliciuntur dęmones per creaturas, quas non ipsi,sed Deus,condidit,delectationibus pro sua diuersitate diuersis: non vt animalia cibis, sed ut spiritus signis, quæ cuiusque delectationi congruunt, p varia genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, & rituum. Et huiusmodi obseruantiæ sunt reliquiæ idololatriæ: præcesseruntque ex vanitate humana cooperante dæmonum malitia, qui nituntur animos hominum huiusmodi vanitatibus implere. Huiusmodi obseruantiæ illicitæ sunt plene innumerę.Nec potest circa eas certa regula dari. Omnes tamen ad três fines communiter ordinãtur: scilicet ad acquirendam scientiam, vel sanitatem,vel ad euitanda infortunia, siue ad cognoscenda fortunia & infortunia, vt infortunia possint vitari. Primum pertinet ad artem notoriam,quam aliqui Magicam vocant: quæ ad acquirendam scientiam docet certa ieiunia & orationes obseruare, inspectiones figurarum, & prolationes verborum ignotorum. Hęc autem ars notoria reprobata est: quia Deuteron.18.dicitur. Non inueniatur in te, qui quærat a mortuis veritatem: quæ inquisitio innititur auxilio dæmonum. Sed per obseruantias notoriæ artis inquiritur cognitio ueritatis per quædã pacta significationum cum dæmonibus per priscos idololatras cõtracta: quia utitur quibusdam,quæ nõ habent secundum se virtutem causandi scientiam, vt ex prædictis patet. Circunspectio figurarum & prolatio verborum ignotorum non habent ex se aliquam virtutem: & ideo huiusmodi ars non vtitur vt causis, sed vt signis: non vt signis diuinitus institutis, ut sunt sacramenta.Relinquitur ergo quod sint signa superuacua, & per consequens pertinentia ad pacta quædam significationum cũ dæmonibus fœderata.& ideo est penitus repudianda & fugienda Christiano: sicut & aliæ nugatoriæ vel noxiæ superstitiones,vt Diu.Aug.dicit.Est etiam inefficax, cum per huiusmodi artem non intendatur cognitio scientiæ per modum homini connaturalem,scilicet vel inueniendo vel addiscendo. Consequens est quod isti effectus expectentur a Deo vel dæmonibus. Certum est autem aliquos a Deo scientiam & sapientiam per infusionem habuisse,sicut legitur de Salomone 3.Regum 3.& 2.Paral. 1. Dominus etiam discipulis suis dixit, Luc.21.Ego dabo vobis os & sapientiam,cui non poterunt resistere

Superstitio obseruantiarũ ad tres fines ordinatur.

Ars notoria quid sit, et quõ est reprobata.

In 2. de Doctri. Christia.

sistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Sed hoc donum non datur quibuscunque neque cum certa obseruatione: sed secundum arbitrium spiritus sancti. 1. Cor. 12. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientię, secũdum eundem spiritum: hęc autem omnia operatur vnus & idẽ spiritus, diuidens singulis prout vult. Ad dęmones autem non pertinet illuminare intellectum. Cum igitur acquisitio scientię fiat per illuminationem intellectus, sequitur quod nullus vnquam per dæmones scientiam acquisiuit. Possunt tamen dæmones hominibus colloquẽtes verbis exprimære aliqua sciẽtiarum documenta: sed hoc non quæritur per artem notoriam. ¶ Ad sanitatem consequendam aliqui (secundum D. Aug.) obseruant ligaturas herbarũ, ossium mortuorum, breuium, verborum & alia quædam remedia, quæ medicorum disciplinã condemnẽt, siue in prædicationibus, siue in quibusdam notis, quas characteres vocant, siue in quibusdam suspendendis aut insignandis: cum talia non habeant ex se virtutem: consequens est huiusmodi obseruantiam ex dæmonum suggestione venisse. Notandum tamẽ quod in omnibus incantationibus vel scripturis, suspensis aut allegatis tria consideranda sunt. Primo quid sit quod profertur vel scribitur: quia si est aliquid ad inuocationem dęmonum pertinens, manifeste est superstitiosum & illicitum. Secũdo ne aliquid falsitatis contineant, quia sic eius effectus nõ posset expectari a Deo, qui non est neque potest esse testis falsitatis. Tertio cauẽdũ est ne cum verbis sacris contineantur aliqua vana: puta aliqui characteres, inscripti, prętor signum crucis: aut si spes habeatur in modo scribendi, aut ligandi, aut in quacunque huiusmodi vanitate, quæ ad diuinam reuerentiam non pertineat, quia hoc iudicaretur superstitiosum. Et sic intelligitur id quod D. Chris. dicit super Matth. Quidam aliquam partem euangelij circa collum portant: sed nonne quotidie euangelium in ecclesia legitur, ut audiatur ab omnibus? Cui ergo in auribus posita euangelia non prosunt, quomodo possunt circa collum suspensa saluare? De inde dicit: Vbi est virtus euangelij, in figuris literarum, an in intellectu sensuum? Si in figuris, bene circa collum suspendis. Si in intellectu: ergo melius in corde. Ibi enĩ D. Chys. loquitur, ubi uana miscentur, ut dictum est. Portare autem ex deuotione diuina verba, obseruatis præmissis, non est illicitum: vt in ca. non liceat. 26. q. 6. Sed nec in collectionibus herbarum, quæ medicinales sunt, aliquas obseruantias, scilicet ante ortum vel post occasum solis, vel die determinato, vel incantationes licet attendere nisi tantum cum symbolo diuino & oratione Dominica, non in determinato numero, sed secũdum deuotionem: vt tantum creator & Dominus omnium honoretur. Ad fortunia vero vel infortunia cognoscenda, siue ad dies faustos & infaustos cognoscẽdos, obseruare ea quæ nõ possunt esse causæ, sed solum signa pactionum cum dęmonibus, est illicitũ. Vnde D. Pau. Gala. 4. Dies obseruatis, & mẽses, & tempora, dies, & annos. Timeo ne forte sine causa laborauerim in vobis. Et D. Aug. dicit, quod ad pacta cum dæmonibus inita pertinent milia inanium obseruationum, puta si membrum aliquid salierit. si iunctim ambulãtibus amicis, lapis aut canis, aut puer medius interuenerit si limen calcare contigerit, cum ante domum suam aliquis transit, redire ad lectum si quis se calceando, sternutauerit: si rediens domum & procedens offenderit. cum uestis à soricibus roditur. Plus timere superstitiones mali futuri, quam præsens damnum dolere.

In lib. de doctri. Christ. De superstitionib. ad sanitatem consequẽdam. Circa breuia tria sunt cauenda.

2. de doc. Christ.

Ver. 6. *De tentatione Dei.*

SEcundum peccatum religioni oppositum, est tentatio Dei, quæ nil aliud est, quam exploratio diuinę potentiæ aut uoluntatis vel scientię, prætermissis his quæ homo facere potest ad pericula vitanda, respiciens solum auxilium diuinum, qua si experimentum sumere volens de eius scientia, potentia, & virtute. Et sic tentare Deum est experimentum sumere de eo: quod fieri potest verbo vel facto, cum aliquid facit eadem intentione. Interpretatiue, quando non habet intentionem formalem siue explicitam, propositum sumendi experimentum de Deo: tamen petit vel facit id quod ad nil aliud vtile est, nisi ad probandam Dei potestatem, uoluntatem,

A 2. 2. q. 97 art. 3. Tentatio Dei quid sit.

luntatem, vel cognitionem. Sicut cum quis equum currere facit, vt euadat hostes: non dicitur experimentum quærere de equo: sed tunc, qñ currere facit absque aliqua necessitate, vel euidenti vtilitate. Sic ad propositum: Si homo pp necessitatem vel magnam vtilitatem cõmittat se Dei auxilio, faciendo tamen quod potest, ad euadendum periculum: non tentat Deum. Quia (ut habetur. 2. Paral. 20.) Cum ignoremus quid agere debemus: hoc solum nobis est residui, ut oculos nostros dirigamus ad te. Sed quando sine causa seu necessitate vel magna vtilitate prętermittit adhibere humana remedia fidẽs Dei auxilio, tentat deum, & peccat mortaliter. vt si quis in loco alto constitutus, habens vel habere potens scalam mitteret se deorsum. Ideo Christus Matt. 4. diabolo ei suadenti: Mitte te deorsum: respõdit, Scriptum est, Dominum Deum tuũ non tẽtabis. Et qui nollet laborare vel mendicare: fidẽs q a Deo pasceretur sicut Helias. vel nollet comedere, fidens quòd Deus nutriret eum absque cibo, sicut D. Magdalenã, & in alijs huiusmodi: est peccatum mortale, contentum sub irreligiositate, quia talis facit irreuerentiam Deo.

Ver. 7. *De periurio.*

B 2. 2. q. 98 *Periuriũ quid.*

Tertium peccatum contra religionem est periurium, quod communiter sic definitur: Periurium est mendacium iuramento firmatum. Sed quia aliquis potest mentiri dupliciter: Primo materialiter, puta quando quis dicit falsum & putat dicere verum. Secundo formaliter, quando scienter falsum dicit, uel verum æstimatum falsum. Sic periurium est duplex scilicet materiale, & formale. Materiale, quãdo id quod iuratur, est falsum, & tamen creditur verum. Formale vero, quando id quod iuratur, est falsum, vel creditur esse falsum. & est differẽtia inter hæc: quia omne periurium formale est peccatum, non tñ materiale, imo aliquando non est peccatum, cum adhibita diligentia credit esse verum, quod iurat. Notandum tñ q ille qui iocose periurat, nõ euitat diuinã irreuerentiam, sed quantum ad aliquid magis auget. & ideo non excusatur a mortali. Ille autem qui ex lapsu linguæ falsum iurat, siquidem aduertat se iurare & falsum esse quod iurat, non excusatur a peccato mortali: sicut nec a Dei contemptu, prout etiam in blasphemia. Si autem hoc non aduertat, non videtur habere intentionem iurandi. Et ideo a crimine periurij excusatur. grauius autem peccatum est solenniter iurare falsum per euangelium, quam per Deum in communi sermone, tum propter scandalum, tum propter maiorem deliberationem. Cæteris tamen paribus, grauius peccat cum iurat per Deum, quam per euangelium, si falsum iuret, vt dicit D. Tho. ¶ In iuramento assertorio incurritur periurium, quando actu iuratur, & non postea. In iuramento vero promissorio dupliciter potest incurri periurium. Primo, qñ iuratur: vt quando iurans intendit non implere iuramentum & promissum. Secundo in futuro, quando tenetur & potest implere & seruare iuramentum, & non facit. In iuramẽto autem comminatorio de malo mortali perpetrando, incurritur periuriũ, non propter defectum veritatis seu intentionis: quia stat illũ habere intentionem perpetrãdi malum iuratum: sed quia formatur voluntas ad peccatum mortale: & quia applicatur iuramentum ad materiam, omnino indebitam. Si uero sit peccatum ueniale quod iuratur, non incurritur simpliciter periurium, quia non deficit veritas, si intẽdat implere. Nec de necessitate salutis necesse est deficere veritatem futuram in leuibus: quia non est contra, sed præter charitatem. Secundum quid autem est periurium: quia firmatur voluntas ad malum veniale: & irreuerẽtia quædam fit iuramento, applicando illud ad materiam non obligabilem. Idem est indicium, si iuramẽtum fuerit de omittendo bono. In futuro vero non incurritur periurium si iuramentum non impletur, quando iuramentum est de malo, aut maioris boni impeditiuum: vel si postea ex euentu iuramẽtum vergat in deteriorem exitum: vel si euentus sit impeditiuus maioris boni, vel ex parte modi iurandi: ut cum aliqui se honorare volentes, iurant q vnus non præcedet alium. In his enim & similibus casib. secundum communem & sanum sensum subintelligitur (quantum est ex me) ut in D. Petri

Periuriũ est duplex, materiale, et formale.

2. 2. q. 98 art. 3. ad 2.

Quando incurritur periuriũ in iuramento assertorio vel promissorio, aut comminatorio.

Ioan.13. tri Apost. verbo: Non lauabis mihi pedes in æternum. Propterea absq; peccato periurii statim faciunt oppositum, permittendo se uinci. Item quantum ad modum iurandi, si iuramentum sit vi aut metu extortũ, de contrahendo matrimonio, uidetur ipso iure relaxatum. tutius tamen est relaxationem a superiori habere. Item non incurritur periurium in futuro, si relaxetur iuramenti obligatio ab eo, a quo relaxari potest, vel si in eo dispensetur.

Ver.8. *De sacrilegio.*

C 2. 2. q. 99. *Sacrilegium qd sit.* *Sacrum quid sit.* *Tres sacrilegij species.*

QVartum vitium oppositum religioni, est Sacrilegium: quod nil aliud est, quã sacræ rei violatio. Et accipitur violatio large pro quacũq; irreuerentia, etiam si nihil noceat ei cui irreuerentiã exhibet: quia quantum est in se, rẽ sacram violat, quãuuis ip sa non violetur. Sacrum autẽ dicitur aliquid ex eo, quod est ad diuinum cultum ordinatum siue deputatum. & sic ei quædam reuerentia debetur. Et ideo illud quod fit in irreuerentiam rerum sacrarum, ad diuinum cultum ordinatarũ, Sacrilegium dicitur. Et quia triplices res sunt ad diuinum cultum deputatæ, scilicet personę, loca, uestes, & uasa: ideo tres sunt species sacrilegii. Prima, quando fit iniuria personæ: ut si clericus aut religiosus siue monialis in honoretur, percutiatur, vel contra votum castitatis, paupertatis, & obedientiæ in eã agatur, vel si ipsa agat, sacrilegium cõmittit. & quicunq; contra votũ facit. Et quia populus Christianus per fidem & sacramenta est sanstificatus, iuxta illud 1. Cor. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis. & 1. Pet. 2. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Et ideo id quod fit in iniuriam populi Christiani, vt Christianus est, sacrilegiũ dicitur. Secunda species sacrilegii est, quãdo loco sacro fit iniuria: ut cũ aliquid furto, rapina, vel alias indebite subtrahitur, siue sacrum fuerit siue non sacrum, ac etiam sacrũ de non sacro: & si vi siue violentia a loco immunitatis extrahatur, aut semine, vel sanguine humano voluntario polluatur, vel si excommunicatus in eo sepeliatur, aut aliquis occidat, tunc eget reconciliatione. vt habetur in titulo siue rubrica, de consecratione ecclesiæ vel altaris. extra. Tertia species sacrilegii est, quando fit iniuria rebus sacris: puta sacramentis & sacramentalibus, hoc est ad sacra deputatis, vt vasis aut vestibus & reliquiis Sanctorum, libris sacris, imaginib. Sanctorum, & generaliter omnibus rebus sacris, mobilib. & immobilibus, quæ sunt dicatæ ad ministerium diuini cultus, & vsum ministrorum Dei. ¶ Notandum th ꝙ licet omne peccatum quod persona sacra cõmittit, sacrilegium dici possit, materialiter & quasi per accidens: prout D. Hiero. ait, ꝙ nugæ in ore sacerdotis sacrilegium esse dicuntur. formaliter tamen & proprie illud solũ peccatum sacræ personæ, sacrilegium est, quod directe agitur contra eius sanctitatem, ut sacerdos contra castitatem & obedientiã, religiosi & moniales vltra illa contra paupertatẽ. Peccato sacrilegii imponitur pro pœna sententia excommunicationis: vt in quo quis peccat, per hoc & torqueatur. ut dr Sap. 11. Secundum leges humanas punit sacrilegium pœna capitali, ut habetur in l. sacrilegii. ff. ad legẽ Iuliam peculatus. sm statuta vero ecclesiæ, quæ mortem corporalem non infligit, ad hoc quod sufficienter arceatur, adhibetur pœna pecuniaria: vt saltem pęnis temporalib. homines a sacrilegiis reuocẽtur, vt habetur in c. si quis. 16. q. 4. vbi dicitur: Si quis contumax vel superbus fugitiuum seruum de atrio ecclesiæ per vim extraxerit, nongẽtos solidos componat. postea subditur: Si quis inuẽtus fuerit reus sacrilegii 300. lib. argenti examinati purissimi cõponat.

Nugæ in ore sacerdotis sunt sacrilegium. *De pœna peccati sacrilegij.*

Ver.9. *De simonia.*

A 2. 2. q. 100.

SImonia a Simone Mago dicta est, quia (vt habetur Actuum 8.) potestatem dandi spiritum sanctum pecunia comparare voluit. vt postea signa vendendo lucraretur; & ideo tam emptores quam venditores spiritualium, Simoniaci uocanť: quanuis magis proprie emptores. Venditores aũt vocãtur Giezitæ, a Giezi famulo Helisæi, qui vendidit curationem miraculosam: ideo lepra Naaman adhæsit ei. Simonia (secundum D. Thomam) est studiosa, hoc est libera, & ex electione procedens voluntas emendi uel vẽdendi spirituale pro temporali pretio. Ad huius definitionis notitiam & multarum difficulta-

4. Reg. 5. *Simoniæ descriptio.*

cultatum resolutionem, supponéda sunt tria: Primum, quid per emptioné & venditionem in hac definitione accipiatur. Secundum, quid intelligatur per temporale pretium. Tertium, quid sit res spiritualis, de qua hic loquimur. ¶ Quo ad primum D. Thomas dicit, ꝙ nomine emptionis & uenditionis omnis contractus non gratuitus intelligitur: & sic emptio accipitur large. vnde nec ꝑmutatio prębendarum aut ecclesiasticorum beneficiorum fieri potest per partes, absq; periculo simonię, sicut nec transactio, vt iura determinant in titulis de permutatione & transactionib. licet prælatus ex officio & pro causa vtili possit huiusmodi permutationes facere: Intelligitur etiam nomine emptionis redemptio impedimentorum, quam vocant redemptionem vexationis ante titulum & ius acquisitum: quia hoc esset emptio iuris spiritualis. Habito tamen prius iusto titulo, potest quis pacisci cum his a quibus patitur impedimentum, & redimere vexationem suam aliquo temporali bono, & non spirituali: quia hoc esset etiam vendere spirituale.

Quid nomine emptionis & venditionis intelligatur.

¶ Quo ad secundum sciendum ꝙ (ut Philosophus habet) Numisma inuentũ est ad statuendum pretiã rebus. & ideo pretiũ temporale est pecunia, vel quicquid pecunia æstimari potest, siue sint possessiones, siue dignitates temporales, siue quæcunque munera: siue a lingua, vt laudes, adulationes, preces, cõmendationes, & alia huiusmodi: siue a manu, vt pecuniæ, & quæcunq: alia munera: siue ab obsequio, vt seruitia temporalia. Quia pro obsequio spirituali præstito ecclesiæ, aliquis cæteris paribus est pręferendus. Vnde D. Gregor. in Registro: Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes. Ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Quo ad tertium, quid sit res spiritualis, aduertendum est ſm dñm Caietanum in Summula, ꝙ triplex est res spiritualis: quædam dicitur res spiritualis: quædam composita ex spirituali & temporali, tamen spirituale pręeminet, & est principale in ea. Quædam composita ex spirituali & corporali: & corporale est principale in ea. Res mere spiritualis (ſm Syluestrum de Prierio in Summa. §. 6.) est duplex quædam spiritualis, quo ad spiritum humanum, vt doctrina, vt scientiæ, consiliũ, quæ non immediate disponunt ad gratiã spiritus sancti, cum sint & exerceãtur ab infidelibus. Paganis, Iudeis, & Sarracenis. Et de istis non intelligimus in hac materia, quia huiusmodi vendi possunt, & circa eas pacisci. Vnde Iuristæ dicunt, ꝙ licet iurisperito vendere iustum cõsilium, & aduocato iustum patrocinium, & pædagogis vẽdere aut locare operas suas ad instruendum iuuenes. Aliæ sunt res mere spirituales in ordine ad spiritum sanctum & gratiam spiritus sancti, vt ipsa gratia Dei, dona gratuita, virtutes infusæ, gratiæ gratis datæ, potestas spiritualis tam ordinis quam iurisdictionis, sacramentalis effectus, ius viuendi ex altari, habendi sacrificia & officia spiritualia. Res spiritualis, composita ex spirituali & tẽporali, in qua pręeminet spirituale tanquã principale, sunt omnia sacramenta ecclesiæ, in quib. sunt aliqua corporalia, quæ ordinãtur ad gratiam tanquã causę instrumentales. Item consecrationes virginum, benedictiones nubẽtium, sepulturæ, missæ, orationes vocales, ecclesiasticus cultus, laudes diuinæ, pręedicatio, oleum sanctũ, chrisma, & alia huiusmodi, quæ sunt ordinata & dispositiua ad gratiam spiritus sancti. Res composita ex corporali & spirituali, in qua corporale est principale, vt castrum, cui est annexum ius patronatus, calices aurei & argentei, cruces, officia ecclesiastica temporalia, vt officium bedelli, campanarii, œconomi. His suppositis, notandæ sunt sex conclusiones. ¶ Prima conclusio, Nulla res merè spiritualis in ordine ad spiritum sanctum, vel ad gratiã spiritus sancti, licitè vendi, vel emi, uel ꝓ corporali commutari potest. Hæc conclusio probatur dupliciter. Primo, quia res spiritualis nullo terreno pretio compensari potest, vt de Sapientia dr̃ Prouerb. 3: Pretiosior est cunctis opibus sapientia, & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Id etiam D. Petrus in ipsa radice simoniacam prauitatem cõdemnãs, dixit Act. 8. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri. Secundo probatur. Quia id non põt esse debita materia venditionis,

3. Ethic. Numisma ad qd inuẽtum est.

Res spiritualis qd & quotuplex sit.

Res spiritualis vẽdi nõ potest.

ditionis, cuius uenditor non est dominus neque habet speciale mādatum a Domino. Sed prælatus ecclesiæ non est rerum spiritalium dominus, sed solū minister & dispensator (secundum illud 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei.(Nec habet ad hoc speciale mandatum, imo habet specialem prohibitionē, iuxta illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date Ideo aliquis emendo & uendendo rem spiritualem, irreuerentiam facit Deo, & iniuriā rei spirituali. Ideo peccat peccato simoniæ, quod cōtinetur sub peccato irreligiositatis. Ex his infertur, ꝙ Summus Pontifex potest uitiū simoniæ incurrere, ut dicit D.Tho. quanuis aliqui dicāt uerū esse solum in prohibitis, quia simoniaca. secus in simoniacis, quia prohibita de iure Ecclesiastico humano. Item dicunt ipsum non incurrere pœnas iuris, cū nō ligetur suis legibus coerciue.

2.2.q. 10.art.1 ad.7. ¶ Secunda conclusio, ꝙ res compositæ ex spirituali & corporali, in quibus spirituale est principale, nō possunt absolute uendi uel emi: ut sacramenta, prædicatio, ordinatio, & alia huiusmodi: de quibus supra. probatur sic. Quia unumquodq; cū absolute tractatur, censetur tractari & iudicari secundum principale. sicut cum tractatur de homine, tractatur de eo secundum quod est rationalis: sed spirituale est principale. igitur absolute uendi non potest. ¶ Tertia conclusio: Accipere aliquid tēporale pro administratione spiritualiū ꝑ modū pretii, simonia est. Sed recipere spōte oblata secundum ordinationē ecclesiæ, uel cōsuetudinē approbatam per modum eleemosynæ aut stipēdii, sustētationis, & necessitatis, non est simonia, neque peccatū. Prima pars huius conclusionis probata est in prima, & per c. cui pro pecunia. 1. quæst. 1. ubi dicitur: Qui pro pecunia quenquam consecrauerit, alienus sit a sacerdotio. & intelligendum est directe uel indirecte, ut in his qui uiginti duodenos accipiunt pro literis testimonialiabus, in quibus uix quatuor lineæ sunt scriptæ, & in c. quicquid eadem causa & quæstione, dicitur: Quicquid inuisibilis gratiæ consolatione tribuitur, nunquam quæstibus vel aliquibus suis præmijs venūdari penitus debet: sed omnia huiusmodi spiritualia per inuisibilem gratiam tribuātur: nec ulla cōsuetudine pōt excusari, quia consuetudo non præiudicat iuri naturali aut diuino. Secūda pars huius conclusionis probatur per illud: Quis militat suis stipendiis unquā? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nescitis ꝙ qui in sacrario operanē de his quæ in sacrario sunt, edūt, & qui altario deseruiunt, cum altario participantur? 1.Cor.9. Et Gloss. D. August. super illud: Qui bene præsunt, presbyteri, duplici honore digni sunt accipiant sustentationem necessitatis a populo, & mercedem dispensationis a Domino. 1.Tim.5 Necessitatis est accipere, unde uiuitur. Charitatis est præbere. Nec propter hoc vænale est euangelium, vt pro his prædicetur. Sic Prophetæ olim accipiebant 1. Reg. 9. & c. Reg. 13. Similiter & aliqua tēporalia Deū laudātibus in celebratione diuini officii dabantur. Exigere tamē ab inuitis per spiritualē subtractionē, habet quandam venditionis speciem. Licet prius administratis spiritualibus licite possint oblationes statutæ & consuetæ & alii quicūq; prouētus, exigi, etiam a nolentibus & valētibus soluere, authoritate sup̄ioris interueniēte: quia in subsidium ministrorum prouētus oblationes, & decimæ cōstitutæ sunt. Et si dicatur quod habet alias vnde viuere possint: respondetur quod est per accidens. Non tamen vt tales ministri sunt: & propter ea quæ sunt per accidens, non sunt omittenda ea quæ sunt per se. Præterea ad victum multa requiruntur. Et vltra hoc habent ex officio dispensare pauperibus. Si tamen huiusmodi pacto interueniente fiāt aut cū intētione emptionis & vēditionis, aut si accipiatur vt pretium simonia est. ¶ Difficultas tamen est in cognoscenda intentione huiusmodi, an per modum sustentationis recipiat, vel per modum pretii, in eo qui alias non esset celebratus. Et in canonico, qui propter distributiones canonicas venit ad officium ecclesiasticum, alias non compariturus. Videtur enim in huiusmodi quod tales recipiunt per modum prætii, cum in tali receptione videatur pecunia principaliter intendi, & non honor Dei. cum

cessantibus

cessantibus distributionibus & pecunia, cesset comparitio & celebratio. Dicendũ quod impossibile est nobis de aliorum intentionibus iudicare, ipsi in se uideant. Hoc tamen uerum arbitrari possumus, quod in eo qui non esset alias celebraturus, sed cum offeruntur tres duodeni, celebrat: pecunia potest esse in eo causa finalis, & causa sine qua nõ. Si pecunia sit causa finalis, constat eum esse simoniacum. Et signum in huiusmodi est quando imparatus uel non dictis matutinis aut non præmissa confessione celebrat. Et cum canonicus uadit ad officium, nihil cogitat de Deo, sed solum vadit ad fabulandum, vel dormiendum, vel deambulandum per ecclesiam, tunc uidentur distributiones esse causa principalis & finalis. Si vero distributiones sint causa sine qua non: vt puta quia non cogitabat, sed per oblationem offerentis tres duodenos, sacerdos excitatur & se præparat. Et per pulsum campanarum canonicus excitatur, & se disponit ad eundum ad officium diuinum, & orandum pro populo & fundatoribus, signum probabile est, quod pecuniæ non sunt causa finalis, sed causa sine qua non. & sic tales nõ sunt simoniaci mentales. Quemadmodum si existenti in peccato mortali, qui decreuit confiteri loco & tempore debitis, si adueniente graui infirmitate confiteatur, infirmitas potest esse causa sine qua non excitatiua: quia scilicet tunc non cogitabat: & illa adueniente habuit occasionem cogitandi. Idem adueniente tempore Pascali. Si vero confiteatur ad euitandam damnationem: vt Antiochus, qui propter timorem mortis pœnituisse & orasse dicitur 2. Macch. 9. tunc infirmitas & damnatio esset causa finalis. Si contra huiusmodi conclusionẽ arguatur de matrimonio, pro quo licet pacisci de dote: dicendũ ꝙ matrimonium non solũ est sacramẽtum, sed etiam naturæ officium, ad conseruationem speciei, in quo multa sunt onera. Et ideo secundũ ꝙ est officium naturæ pacisci potest, & dos recipi, pro supportãdis oneribus. Non autem inquantum est sacramentum: ideo secundum iura prohibetur, ne pro benedictione nuptiarũ aliquid exigatur. Nec obstat etiam ꝙ scientiæ liberales sint spirituales, & consilium iurisperitorum: tamen licitum est vendere: quia (vt dictum est) illa ex se nõ ordinantur in gratiam Spiritus sancti; Nec illa administrantur ex officio: quia per quẽlibet idoneũ, qui nõ est alias obligatus, exerceri possunt. quod non fit de spiritualibus: ideo non est simile. ¶ Quarta cõclusio ex domino Caietano, talis est: Locare operas ad exercitia quæ sunt principaliter spiritualia, non est licitum, nisi forte per accidens. Prima pars patet ex secunda conclusione, & hoc ꝙ locatio (cum sit contractus non gratuitus) est quædam venditio, vt hic accipimus venditionem. Secunda vero pars huius conclusionis. s. ꝙ sit licitũ per accidens, hoc est ꝑꝑ adiunctum vinculum, patet ex approbata ecclesiæ consuetudine. Multi enim sacerdotes locant operas suas, ad officiandum, in ecclesiis ꝑ annum vel per menses, in quibus habent certis diebus celebrare. Quanuis enim non liceat operam suam locare ad celebrandum missam, quia hoc (vt dictũ est, esset vendere spiritualia, cum principale missæ sit spirituale: licet tñ locare libertatem suã: quia toties habet multa facere, & residere in eodem loco, vt impedimentum pręstari possit aliis operib. & onerib. suis. & ideo non censentur spiritualia locare, sed libertatem, & onera illa q̃ sunt temporalia. ¶ Quinta conclusio est: Res composita ex tẽporali & spirituali, in qua temporale est principale, absque vitio simoniæ vendi potest, nisi prohibeatur iure positiuo: vt castrum cui annexum est ius patronatus, quod ordinatur ad pręsentandum clericos ad beneficia. Similiter cruces argenteæ benedictæ & calices cõsecrati, uendi possunt. dum tñ ꝑꝑ ius patronatus, cõsecrationem, aut benedictionem, nil exigatur. Hæc conclusio quo ad primam partem manifesta est ex probatione secundæ. Quo ad secundam autem partem (. s. nisi iure positiuo prohibeatur) patet: quia quantumcunq; res ſm se venalis sit, si iura disponunt interuenire simoniam erit simonia, non ſm se, sed quia prohibita. Oportet enim parere iuri. De multis enim officiis iura sic disponunt, vt non vendantur, vt de officio Oeconomi & Castaldi. ¶ Sexta conclusio: Licitum

est

est locare operas in exercitiis rerum compositarum, in quibus principale est corporale. vt patet de officio vicarii, sacristæ, iudicis, doctoris in Theologia, quibus dantur certa stipendia: & possunt in istis interuenire conditiones & pacta de quantitate stipendii: quia de corporali & venali opere pactio fit, & non de spirituali iustitia aut ueritate. Non tamen intelligendũ est sic de officio vicarij generalis episcopi, quòd possit aliquid dari episcopo pro collatione beneficiorum, vel exercitio vicariatus, siue vicariatuum (vt cõmuniter dicitur) arrentare, vnde prohibitum est de iure, ne Prælati committãt vices suas pro annuo censu. Possunt tamẽ pacisci, vt pro officio vicarii aliqua stipendia accipiant: quia illa recipere pro residentia & libertate, non est illicitum. ¶ Notandum præterea ꝙ duplex est simonia: quædam est interior siue mentalis: quædam vero exterior & conuentionalis. Simonia mentalis est duplex: quædã, quæ in sola mente & proposito cõsistit. Alia est mẽtalis, quæ nõ cõsistit in solo proposito: sed habet aliquẽ actũ exteriorẽ, coopertũ tamen & velatum, ut non possit bene agnosci, nisi ab operãte: vt cum quis seruit temporaliter, aut minus offert pro spirituali consequẽdo: non tamen declarat suam intentionẽ, scilicet ꝙ intentione habendi beneficiũ hoc facit. Tunc est simonia non purẽ mẽtalis, qui est imperatiua actus exterioris, latenter tamen. Tales simoniaci peccant mortaliter, sed non incurrunt pœnas a iure simoniacis inflictas siue indictas. Simonia exterior & conuentionalis, in emptione & venditione rei spiritualis consistit, accipiendo emptionem & venditionem, ut dictum est. Et quia secundum dominũ Caietanum, emptio & uenditio in tribus consistit, scilicet intentione, conuentione, & executione. Hæc tria sic se habent, ꝙ vnum potest esse sine alio: intentio absque conuentione, & conuentio absq; executione & traditione pretii uel rei emptæ. Sed tunc emptio est consummata, quando hincinde facta est traditio. Et absque his tribus, siue nisi hæc tria concurrant, simonia nõ est consummata. Ex quo infert, ꝙ illi qui sunt simoniaci simonia non consummata, non incurrunt pœnas iuris, scilicet non sunt excõmunicati, nec tenentur dimittere beneficium, neque restituere fructus perceptos post conuẽtionem: eo ꝙ pęnæ sint stricti iuris, & non sint ampliãdę, sed potius restringendæ: & quòd intẽtio iuris nõ est punire actus nõ cõsummatos, nisi id expresse exprimatur, & sic soluit quod posset allegari cõtra eũ ex l. Si quis non dicam rapere. C. de episcopis & clericis. Vbi conatus punitur, etiam si actus non fuerit consummatus. Mihi tamen hæc opinio non placet, eo ꝙ magnam dat ansam criminibus, quibus pręcludenda uia. Vnde intentio iuris nõ solum est punire actus consummatos, verum etiam malos exteriores, qui ad consummationem directe disponunt, ut mali arceantur. Nõ solum enim iura puniũt hæreticos qui alios seduxerũt, sed etiam qui seducere conati sunt, licet seductionem non consummauerint. ¶ Pœnæ simoniacorum sunt multę. Prima est suspensio. Secunda excommunicatio cum reseruatione absolutionis summo Pontifici. vt in extrauagãti Martini quinti, edita in cõcilio Constantien. quę incipit: Sacro. & in alia extrauagãti per eundẽ facta Mantuæ, quæ incipit, Damnabitis. quã extendit ad simoniacos in ordine. Tertia pęna est depositio, quia debent deponi, si in iudicio constiterit. ut in c. Sane 15. q. 3. Quarta pœna est restitutio, quæ secundum Syluestrũ solũ ligat simoniacos cõuentionales, & non mentales. Simonia enim mentalis sola pœnitentia aboletur. Licet secus sit in usura mẽtali: ut dictũ est. & ratio diuersitatis est: quia ea quæ dantur in simonia mentali, dãtur mere libere & uoluntarie. Ideo non fit iniuria danti: secus in usura mentali. Simoniacus autem conuentionalis non debet restituere ei qui dedit, quia turpiter dedit: sed illi ecclesiæ, in cuius iniuriã datũ est, ut in c. de hoc. extra de simonia. Si ab ordinãte, dabiť ecclesię cathedrali. Si uero ordinato in titulũ alicuius ecclesiæ, uel beneficii, illi ecclesiæ applicabitur. Circa hæc & alia plura uide Diu. Tho. & summistas. Hæc pro introductione & terminorum declaratione sufficiãt.

Simonia duplex.

Simonia mentalis duplex.

Simonia conuentionalis.

An simoniaci simonis nõ cõsummatæ incurrãt pœnas iuris.

Simoniacorũ pœnæ q̃ sint. 2. 2. q. 100. ar. 6

§. 7. *De pietate.*

A Pietas (quæ in auribus vulgi misericordiam sonat) hic autem accipitur pro-

2. 2. q. 101. 2. 2. q. 189. pro secunda virtute iustitiæ annexa, quæ inclinat ad exhibendum cultum siue honorem parentib. & sanguine iunctis, conciuibus omnibus, patriæq; amicis, non tamen æqualiter: quia principaliter parentibus, deinde propinquioribus, & secundum decentiam personarum. Debitum hoc consurgit ex eo quod parentes, & patria sunt principiũ. Et quia pater est principium immediatum: ideo debetur a filio primo, & per se reuerentia, & obsequium obedientię, & famulatus. Per accidens autem debet patri, quod decet illum accipere ſm aliquod quod ei accidit: puta si sit infirmus, quod visitetur, & eius curationi intendatur. Si sit pauper, quod sustentetur. & sic de aliis huiusmodi: quæ omnia sub debito obsequij continentur. Tanta est hæc obligatio, vt patre existẽte in necessitate victus, filius non possit religionem profiteri: imo (vt dicunt aliqui) professus existens in monasterio, petita licentia (licet nõ obtenta) tenetur exire ad subueniendum patri. Et fundant se super vna maxima D. Thom. in quarto, cum loquitur de voto: ait enim, Quandocunque contingit casus, in quo aliquid vouere esset illicitum: illo adueniente, & durante voto emisso, votum suspenditur: sed patre existente in necessitate victus, filius non posset vouere, & commendare illum diuino auxilio: quia cum posset, & teneatur humano auxilio prouidere, esset tentare Deum. Ergo facta professione votum suspenditur: & sic poterit exire, & patri subuenire. Et huius opinionis est D. Tho. in quarto: tamen in 2. 2. & quodlibeto tertio, art. 16. tenet oppositum, eo quod qui est in religione professus, reputatur quasi mortuus mundo. Vnde non debet occasione sustentationis parentum, exire claustrum, in quo Christo consepelitur: & iterum se negotiis sæcularibus implicare. Tenetur tamen (salua religionis obedientia, & statu) pium studium adhibere, qualiter parentibus suis subueniatur. Confirmat ex facto D. Iacobi, & Ioannis: qui (vt habetur Matth. 4.) relictis retibus, & patre, secuti sunt Christum. Et Deut. 33. Qui dixerit patri suo, & matri suæ, Nescio vos: & fratribus, Ignoro illos, & nescierunt filios suos, custodierunt eloquium tuum. Et Christus dicenti sibi, Permitte me sepelire patrem, respondit, Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnum Dei. Ad hæc tamen respondeat tenentes eum in quarto, quod vbi parentes habent vnde sustententur, uel habent alios sustentatores, & sepelientes, potest relictis illis profiteri. Et vbi parentes vellent eum inducere ad malum, tunc seruandum esset quod allegatum est ex Deutero. Et illud etiam D. Hieron. in epistola ad Heliodorum: Per calcatum perge patrem, per calcatam pge matrem: ad vexillum crucis euola. Summũ enim genus pietatis est in hac re fuisse crudelem. Et quo ad hoc quod dicitur (mortuus mundo) intelligitur quantum ad actus ciuiles: imo etiam quo ad illos potest habilitari a superiore, & monasterio, cum efficitur syndicus. Cum ergo obligatio quæ est ad patrem, sit iuris naturalis, & ad alterum, non potest per uotum tolli: sicut nec ius vxoris, matrimonio consummato, per votum viri. Quia ita bene pater habet ius in re, acquisitum in filio, sicut vxor in viro, consummato matrimonio. Licet in his quæ sunt iuris naturæ, non quo ad alterum, sed quo ad se, per professionem voluntariã quis possit priuari: ut puta quia non potest contrahere matrimonium, quanuis si ipse moreretur fame in claustro, posset exire, & pro uita sua negotiis secularibus implicari. ergo etiã pro uita parẽtis cui iure naturæ illam debet. Præterea cum teneatur petere licentiam, uel Prælatus consentiet, & tunc poterit: si neget, etiam, quia irrationabilis dissensus est cõsensus interpretatiuus: nõ enim potest Prælatus rationabiliter negare. Et sic est problema in doctore sancto. Opinio tamen eius in quarto videtur probabilior, & magis conformis rationi. ¶ Ex præmissis apparet quę peccata sint contra pietatem, scilicet omnis irreuerentia, inobedientia, & desertio in necessitate. Ad maiorem tamen euidentiam, si hęc agas ad populum, Nota ꝙ pręceptum de honore parentum est ultro citroque obligatorium. Obligat enim parentes erga filios, & filios erga parentes. Parentes quidem ad curam debitam filiis impedẽdam: ad qđ faciendũ inducere debet illud Mat. 6. Vbi

An religiosus professus possit exire claustrũ ad subueniendum parentib.

In 4. sen. 2. 2. q. 101. ar. 4

Luc. 9.

Quæ peccata sint contra pietatem.

Sermo de filiorum educatione.

Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuũ: Si quis haberet thesaurum, quo posset se nutrire, & bona multa habere, diligenti cura prouideret de eius conseruatione, & promotione. Parentes, quib⁹ Deus dedit filios vel filias, habent occasionem reddẽdi gratias Deo, quia dedit eis magnũ thesaurum, quo poterunt nutriri, & habere sustentationem, & consolationem. dedit etiam baculum senectutis, & spem posteritatis. Multi voluerunt habere, & non habuerunt. Vnde Psal. Non fecit taliter omni nationi. Ideo debent esse peruigiles, & habere curam de eis: ne eorum incuria & negligentia euanescant. Si quæratur ad quid teneantur parentes filiis, & filiabus: Respondet Sapiens Ecle. 7. Filii tibi sunt, erudi illos, & curua eos a pueritia eorũ. Filiæ tibi sunt, custodi corpus illarum, & ne ostẽdas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grãde opus feceris. Et homini sensato da illam. In quib. verbis Sapiens primo docet parentes de cura filiorum masculorũ, deinde filiarum. ¶Quoad masculos, parentes tenent ad quatuor. Primo ad nutrimentũ: ibi, filii tibi sunt. Natura.n. omnia animalia docuit suos fœtus generatos nutrire a fortiori homo, & nobiliori modo. Nutrimẽti autẽ nomine indumenta, & alia necessaria vitæ intelligũtur. non debent tamen eos nutrire nimis delicate aut pompose, sicut quidam. Ideo euenit eis quod Salomon dicit de seruo: Qui delicate ab initio nutrit seruũ suũ, postea sentiet eum contumacem. Idem est de pueris sicut de pullis equorum, qui cũ sint delicate nutriti, recalcitrãt. vnde Deu. 32. Incrassatus est dilectus meus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus. Secundo tenetur ad duplicem eruditionem, primo & principaliter legis Dei, ꝙ diligant Deum super omnia, & proximũ sicut seipsos, & vt sint deuoti, & ecclesiastici. primo quærãt regnum Dei, nõ faciant aliis, &c Nemnẽ lædãt, omnes reuereantur, & quãtum possibile est, obsequia aliis præstent; nõ sint loquaces, sed pacifice viuãt, sicut parentes Susannæ fecerunt. Vnde Dan. 13. dicitur quod erat timens Deum. Parentes enim eius erudierant eã secũdum legem Domini. Sic Tobias filiũ suum. Ideo bene fuit illi. Vnde Eccle. 30.

Psa. 147.

Nutrimẽtu nomine qd intelligatur.

Prou. 29

Qui docet filium, laudabitur in illo: & in medio domesticorum in illo gloriabitur. Secundo debent erudire vel erudiri facere scientiam vel artem, qua possint lucrari vitam suam: & eos beatiores relinquẽt, quam procurando multa bona tẽporalia, Vnde Psalm. Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es & bene tibi erit. Temporalia fortunæ bona subiacent multis periculis, & facile perdi, amitti, & tolli possunt, incendio, bello, falsa accusatione, aut delatione. Et tunc si nullã scientiam aut artem habeant, oportet eos ire per mendicata suffragia, & tandem veniunt in deteriorem exitum. Igitur &c. Si autem habuerint scientiam aut artem aliquam, vbique poterunt lucrari victum. Vnde D. Boetius, quondam consul Romanus, tandem delatus, & exul factus, confiscatis bonis, dicebat de liberalibus artibus: Has saltem nullus potuit peruertere terror: Ne nostrum comites persequerentur iter. Dion. tyrãnus Socrati interoganti quid prodesset scientia, quam secum iuuenis didicerat in qua primum non habebat, cum secundum eã minime viueret & tanta mala faceret: respondit, ꝙ sciẽtia acquisita plus proderat, quã regnũ puod a patre aceperat. Nam quia ab inimicis impetebatur, breui se putabat amissurum: & tunc ad partes longinquas accedens, sciẽtia illa & victum & honorem lucraretur. Multę magnæ domus propter inertiam filiorũ (qui nihil nisi laute viuere & epulari ac exponere nouerant) cõsumptæ sunt. Ideo parentes deberẽt esse diligentes circa hoc, &c. ¶Tertio tenẽt ad correctionẽ Vnde subiungit: Curua eos a pueritia eorum. Maxime cum iam incipiũt aliqua facere contra honorem Dei, & in detrimentum proximi, sunt sicut teneræ arbores, quæ faciliter plicantur: sed si plicam susceperint & crescant, citius franguntur, quam plicam acceptam relinquant. Ideo virga vtendum est. Vnde Salomon: Stultitia colligata est in corde pueri: sed virga disciplinæ effugabit eam. Item: Noli subtrahere a puero disciplinam. Si enim percusseris eum uirga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam eius ab inferno liberabis. Et Eccl. 30. Qui diligit filiũ assiduat illi flagella, ut lętetur in nouissimo

Ps. 127.

Prou. 22

Prou. 23

nissimo die. Multi filij & filiæ sunt nunc in inferno, qui si fuissent à parentibus correpti, essent in paradiso. multi fuerunt iustitiati & filiæ meretrices, qui si fuissent correpti, fuissent optimi & honorati. Ideo parentes intendere debent non solum cohibere verbo, sed etiam corrigere virgis.
1.Reg.2. Legimus de Heli, quia solū verbo & dulciter correxerat filios suos, ideo punitus fuit. Correctio tamen debet esse moderata & nō crudelis: vt nonnullorum, qui baculo & aliis instrumentis cerebrum ossa scant, & alia membra torquent: adeò ut eos in desperationem vel timiditatem inducant, & faciunt eos ad proficiēdum inhabiles & incapaces, Vnde Apostolus: Pa
Ephes. 6. tres, nolite ad iracūdiam prouocare filios vestros: sed educate illos in disciplina, scilicet in virga, & correptione Domini. Et Col.3. Partes, nolite ad indignationē prouocare filios vestros, ne pusillo animo fiāt. ¶Quarto debent parentes thesaurizare filijs, iuxta illud 2.Cor.12. Non enim debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs. ne habeant occasionem furādi, sed manutenendi statum pro sustentatione familię, & ad præseruandum a malis in annis sterilibus. Vnde Iosephus scribit,
13. Antiquitatū. quod Salomon in sepulchro Dauid posuit
Matt. 6. multam pecuniam. Et quanuis Christus prohibuerit thesaurizare in terra: hoc fecit propter amorē pecuniarum, & in locis occultis. Quia tales thesauri pręstant materiam cupiditatis, & ansam Antichristo qui dominabitur thesaurorū auri & argēti. Non tamen prohibuit thesaurizare ad subueniēdum necessitati familiæ, aut pro Reipublicæ vtilitate. ¶Filiabus autem debent tria parentes vltra prædicta. Primū est corporis & honestatis custodia. Vnde dicit Sapiens, Serua corpus illarū, scilicet a macula, corruptione, & inhonestate. Quia cum corpus vnius filiæ corruptum pollutumve, aut maculatum fuerit: honor perditur, matrimonia non inueniuntur. Solicitatur, & vix ad bonum peruenit finem. Hoc officium magis pertinet ad matres, quæ quando filiæ iam incipiunt peruenire ad annos nubiles, nunquam debēt eas solas (saltem in loco periculoso) dimittere: nec eas ad colloquiū unguētorū siue iuuenū lasciuorū exponere: imo nec omnibus mulieribus fidere. Tales enim aliquando apparent bonæ matronæ, quæ sunt macarellæ. Vitrum facile frangitur, quod non fit in anno, fit in hora. Supra modum cauare debent ne exponant eas conuiuijs aut choreis. Ibi .n. fiūt pastilli dęmonum. Dina filia Iacob bonam matrem habebat Rebeccam: tamen quia absque eius licentia ad choreas accessit, tandem deflorata est. Gen. 33. Ad huiusmodi puritatem conseruandam, stimulandæ sunt vt deuotæ sint, & nunquam maneant otiosæ, bibantque sobrie & temperate vt scilicet nō ponant aquam in vinum, sed parum vini in aqua, sicut oleum in pulmētum, Hispanorum more. Secundo debent docere uerecundiam: quia verecundia & reuerentia virginalis, est lapis pretiosus, & flos odoriferus in virgine. Vnde Seneca in Epistolis: Verecundia, optimum in adolescēte signum. Et D.Bernar. Nescio si quicquā gratius in iuuenibus verecundia inueniri possit. Verecundia hęc cōsistit in aspectu oculorum, ut scilicet demissos habeāt oculos, & summe caueant ab aspectibus & actibus virorum, & ab auditu verborum inhonestorum, ac tactibus impudicis non permittant se tangi a viris. Aues enim syluestres & nemorum, quæ se tangi non permittunt, pulchriores sunt quā aues domesticæ, quæ permittunt se tangi. Quia tactu semper aliqua pluma perditur. Sic virgines syluestres, quæ se tangi non permittunt, honestiores reputantur domesticis, quæ ex tactibus plumas honestatis & famæ amittunt. Ideo cauendum est matribus, ne eis nimiam familiaritatem ostendant, sicut quædam faciunt. Nec sequendus est mos illarū quæ dicunt: Si filia mea nesciat loqui & chorizare, nunquam inueniet maritum. O stultum verbum? Officium loquendi citò & nimis faciliter discunt mulieres. filia taciturna, verecunda, & honesta, quæ chorizare nescit, magis æstimatur & laudatur ab omnibus, & facilius inuenit maritum, quam loquax, choreatrix, aut dissoluta. Ideo vigilent matres circa huiusmodi. ¶ Tertio debent prouisionem & societatem matrimonij cum peruenerint ad annos nubiles, non adeo præmature, sicut quidam faciunt: melius est enim vt

proue&æ ætatis.15.vel 18. annorum nubant, quam in duodecimo. Nec debent attendere parentes ad diuitias virorum, vt tradat eas iuuenibus hæredib. & filiis magnarum domorum: sed potius sapientibus & prudentibus. Vnde Sapiens dicit: Trade eam viro. non dixit, puero: sed viro. non cuiuscunque conditionis, aut diuiti: sed sapienti & sensato: & grāde opus feceris. vir enim sapiēs parua supellectili prouisus, melius & securius nutriet eam quam iuuenis insipiens & leuis, cuiuscunque domus magnæ. Dicitur communiter, quod supra magnos montes cadunt magna fulgura. ¶Viso de parentibus, nunc videndum est de filijs & filiabus in ordine ad parentes, ad quid, scilicet eis teneantur. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod beneficia & officia parentum in filios & filias, tanta sunt, quod filij & filię parentibus satisfacere non possunt. Vnde Philosophus. Dijs, parentibus, & magistris non redditur aquiualens. Et quia impossibilium nulla est obligatio, Deus non obligat eos ad reddendum æquiualēs, sed ad reddendum quæ possunt secundū proportionem. Primo, quia parētes sunt principium & dederunt esse dispositiue, ordinauit Deus vt filij tenerentur ad honorē & reuerentiam parentibus. Vnde dixit Exod.20.& Mat.15. Honora patrem tuum & matrem tuam. Hic autem honor multa includit. Primo honorem reuerentialem in verbis & gestibus exterioribus. D. Tho. dicit, quod post Deum filij intimius & ex maiori affectu tenentur reuereri parentes, quam principes: quia participāt in ratione principij quodam modo esse diuinum, quod non faciunt domini temporales. Hanc rationem tangit Sapiens Eccle. 7. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento quod non nisi per illos natus fuisses. Sunt qui dicunt quod nil habuerunt a parentibus tales sunt miseri. Si haberēt manum aut tibiam fractam, essentque in periculo perdendi, & inuenirent medicum qui sanaret eos recognoscerent: quāto magis filij qui non solum manum aut pedem, sed omnia membra, & totum corpus, imo & animam dispositiue: quibus omnia lucrati sunt acceperunt? ¶Secundo tenetur ad honorem Obedientiæ: Vnde Apostolus: Filij, obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est. Et Coloss.3. Filij, obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino. Hæc obedientia consistit in duobus, scilicet in adimpletione præceptorum parentum ad quam debent semper esse parati: ut Ioseph qui patri dicenti, Veni, & mittam te ad fratres tuos: respondit præsto sum, Gene.37 Secundo in adimpletione voluntatis cognitæ. Non enim solum debent implere mandata cum præcipiunt verum, etiam si non loquantur, modo intelligant voluntatem illorum. ¶Tertio tenetur ad seruitia & obsequia exteriora, secundum quod permittere voluerint. Vnde Eccle. 2. Qui timent dominum, honorant parentes, quasi dominis seruient his qui genuerunt se. Quanuis sint pauperes, debēt eis maiora obsequia, quam personis dominorum temporalium. Ideo dicit, quasi dominis: ac si diceret, non sicut dominis, sed magis quam dominis. Quia dominis seruitur timore pœnę, parentibus autem seruire debent filij timore & amore filiali, qui est maior, &c. ¶Quarto tenentur ad supportationem, maxime quando sunt senes & difficiles. Vnde Eccles.3. In omni verbo & sermone & in omni patientia. Non debēt eos in aliquo contristare. Vnde in eodē: Fili suscipe senectutem patris tui. & ne contristes eum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da illi: & ne spernas eum in virtute tua: quia non spreuit te in virtute sua, cùm tu deficeres sensu in pueritia: multo maiora pro te sustinuit. Hæc deberent filij cogitare, & labores matris. Vnde Tob. in testamento suo dicebat filio suo: Audi fili mi verba oris mei: & ea in corde tuo quasi in libro scribe. Cum Deus susceperit animam meam, corpus meum sepeli: & honorem habebis matri tuę omnibus diebus vitæ suæ. Memor enim esse debes, quanta passa sit pro te in vtero suo. ¶Quinto filii & filiæ tenētur parentibus (si pauderes sint) ad sustentationem, memores sustentationis, nutrimenti, educationis, & promotionis, quæ acceperunt ab eis: alias ostendunt se ingratissimos: Animalia enim bruta recognoscunt beneficia, quanto magis filij, qui

Sermo de honore parentum.

Ephes. 6.

qui sunt rationabiles? Ad hæc vltra naturalem inclinationem inducunt præmia talibus promissa. Vnde Eccle.3. Eleemosyna patris tui non erit in obliuione: & pro peccato matris tuæ retribuetur tibi bonum, & in iustitia ędificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui. Et sicut in sereno glacies dissoluitur: sic dissoluentur peccata tua. Inter alia bona est uita longior. Ecclesia.3. Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore. Et Exod. 20. Honora patrem tuum, & matrem tuam, si vis longæuus esse super
Ephes. 6. terram D. Paulus de hoc præcepto loquens, dicit, quòd hoc pręceptum est primum in repromissione. & ratio est: ne quis arbitraretur quod honoratio parentum non esset meritoria, propter naturalem inclinationem, quę ad hoc incitat. Secundum bonum multa complectens, est benedictio. Vnde Eccle. 3. Honora patrem tuũ, vt superueniat tibi benedictio a domino: & benedictio illius in nouissimo mane. Benedictio patris firmat domos filiorum. Hæc benedictio continet benedictionem spiritualem, & temporalem. Primo temporalem, quo ad bona, ad victum, & vestitum necessaria: Secundo quo ad liberos obedientes: quia dabit tibi filios, qui rependent vices. Tertio temporalem, quæ consistit in liberatione a periculis, & in fauore temporali: qa tales communiter præseruantur a malis: & communiter benedicuntur, & honorantur. Tota scriptura sacra repleta est benedictionibus, quas consequuntur filij honorantes parentes. Ita per oppositum dicendum est de maledictionibus quæ proueniunt filiis ingratis, & rebellibus, inhonorantibus parentes. Deut.23. Maledictus uir qui non honorat patrem suum aut matrem suam. & sæpe inculcatur, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Et Ecclesiastici. 3. Maledictio patris aut matris eradicat fundamenta: quia cito moriuntur: uel si uiuant, priuantur filiis: aut si habeant filios, habebunt malos, qui amplius inhonorabunt illos, & peiora facient. Et paupertas ac miseria sequetur eos cum infamia: & in fine maledictio ęterna in nouissimo die. Nec mirum: quia magnam iniuriam faciunt Christo, qui ad præbendum exemplum filiis, tanto tempore, scilicet per triginta, & tres annos, voluit honorare matrem suam, & patrem putatiuum. Vnde Lucæ.2. Et erat subditus illis. Vbi gloss. Quis? Quibus? Dominus scilicet, Rex regum pauperibus creaturis. a fortiori alii filii. Et ideo qui negligunt, & despiciunt, merentur maledictionem. Vnde Gene.9. habetur de Cham, qui reuelauit pudenda patris sui Noe dormientis, qui cum euigilatus fuit, inspiratus a Deo maledixit illi, & benedixit aliis. Maledictus puer Cham, &c. Ideo timere debent filii: quia experimento constat maledictionem Dei eis esse paratam.

§.8. *De obseruantia.*

OBseruantia tertia virtus iustitiæ annexa est, per quam cultus, & ho- A
nor exhibetur personis, in potestate, & ex- 2. 2. q.
cellẽtia, ac in dignitate constitutis. Vnde 102.
1.Petri. 2. Deum timete, Regem honorificate. Huic virtuti adiungitur dulia, quę proprie dicitur seruitus quędam siue honor, quem debet seruus domino, miles duci, Discipulus magistro. Communi-
ter tamẽ ad duliam pertinet exhibere re- 2.2.q.
uerentiam cuicunque homini, ratione cu- 103.
iuscunque excellentiæ. Et sic cõtinet sub se pietatem tanquam speciem, ac etiam hyperduliam, quæ est potior species duliæ. Maxima enim reuerentia debetur homini ex affinitate, quam habet ad Deum, vt D.Virgini, quæ est mater Dei. sed de hac dictum est, cum de oratione ageretur, c.5.§.5.ver.12.

§.9. *De obedientia.*

OBedientia (prout est quarta, & spe-
cialis uirtus, annexa iustitiæ) est B
habitus inclinans voluntatem ad prom- 2. 2. q.
ptẽ, & faciliter implendum præceptum, 104.
& uoluntatem superioris pręcipientis. cuius obiectum est præceptum cum intentione obligandi. Pręceptum autem intellige expressum uel tacitum, quod.s.est voluntas superioris præceptiua, quocunque modo innotescat. & tanto uidetur obedientia promptior & melior, quanto quis pręceptum obediendo præuenit. Quo ad obligationem uero nota ꝙ intelligitur quis obligari in licitis & honestis

& in his ad quę superioris potestas se extendit, & non in alijs. Ex quo sequitur q; nullus homo potest pręcipere actus pure interiores, cum non habeat super eos potestatem: nec possit scire si ponātur vel nō ponantur. & per consequens nō potest punire trāsgressores. Actus vero interiores, qui habēt ordinē ad exteriores, puta quia sunt imperatiui actuū exteriorum (vt sunt cōtemplatio & recordatio ad prædicationem) præcipere potest. Omnibus autem quæ vult, prȩlatus, non tenetur quis parere: nisi innotescat ratio præcepti, hoc est prælatum velle obligare, hoc est nisi præcipiat. Sicut non tenetur velle omnia quę Deus vult, sed solum ea quæ vult & præcipit nos velle. Accipitur tamen obediētia aliquādo largè pro executione cuiuscūq; quod cadere potest sub præcepto, ex quacunque intentione procedat: & tunc non respicit rationem formalem præcepti. & sic est virtus generalis.

Ver. 1. *De inobedientia.*

C 2. 2. q. 105. OBedientię opponitur inobediētia: quę oppositio ad obedientiam dupliciter accipitur: vno modo generaliter, & materialiter. & sic inuenitur in omni peccato, in quo transgreditur præceptum aliquod, non cogitando tamē de ratione formali intentionis præcepti: sed alia voluntate, & intentione, puta delectandi. & potest dici contemptus materialis. Inobedientia vero (prout est speciale peccatū) est quādo ex intētione prȩceptum contēnit, quando scilicet in exequendo intēdit agere contra præceptum, uel facere in despectum præcepti superioris. & talis dicitur contemptus formalis, & speciale peccatum, mortale ex genere: sed propter subreptionem vel imperfectionem actus fit veniale.

§. 10. *De gratia siue gratitudine.*

D 2. 2. q. 106. GRatia siue Gratitudo quinta virtus annexa iustitiæ, est habitus inclināns hominem ad recōpensandā benefactoris gratiā, beneficia, & obsequia. Benefactori enim inquantū benefactor est, debet primo per se honor & reuerētia, eo q; habet rationem principii: & per accidens debetur subuentio vel sustētatio, si indigeat: & quantum ad affectum debet recompēsare statim: quia scilicet debet habere gratū animū & gratiā linguam. Vnde Seneca 2. de beneficijs, Vis reddere beneficiū? accipe benigne. Sed quantum ad effectū siue donum, debet expectari tēpus, quo recōpensatio sit benefactori opportuna. Vn Seneca 3. de beneficiis: Qui festinat reddere, non habet animum grati hominis, sed debitoris. & idem in quarto: Qui nimis citò cupit reddere, inuitus debet. Et qui inuitus debet, ingratus est.

Ver. 1. *De ingratitudine.*

INgratitudo peccatum est (ut habetur 2. Tim. 3.) vbi inter alia peccata enumerat homines semetipsos amātes, ingratos, &c. Agit. n. ingratus contra debitū morale, eo q; pro beneficio accepto non refert gratias pro loco & tēpore, aut nō agit lingua laudando, aut non habet in animo recordando, & affectum beneuolū habendo. Et cōmittitur peccatū ingratitudinis dupliciter. Primo formaliter & per se, siue vt est speciale peccatū: cum quis adeo ingratus est, ut ex intentione uices nō rependat, aut malas vices reddat. Hoc. n. prouenit ex cōtemptu beneficii, & est peccatum mortale ex genere: quia cōtrariatur directe dilectioni debitæ benefactori. Secundo cōmittitur materialiter, quando. s. agit vel omittit aliquid necessarium ad gratitudinem, aut cōmittit aliquid offensiuū benefactoris, non eo animo vt ingratus, seu vt beneficiū cōtemnat: sed ut delectetur, uel alia intentione: & sic in omni peccato inuenitur ingratitudo erga Deū. Et si omittitur aliquid de necessitate salutis exhibendum benefactori, aut cōmittitur aliquid de necessitate salutis cauendum ne fiat in benefactorem, est peccatū mortale. Si vero omittitur aliquid aliter debitum, vel committitur aliter vitādum, est veniale, nisi sit offensa notabilis.

A 2. 2. q. 107.

Peccatū ingratitudinis dupliciter committitur.

§. 11. *De uindicatione.*

VIndicatio est duplex, prima, quæ fit authoritate publica, quæ scilicet exercetur per principem vel iudicem. & hæc est opus sanctum iustitiæ distributiuæ de qua 1. Pet. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi tanquam præcellenti, siue principibus tanquam ab eo missis ad vindictā malefactorum, laudem uero bonorum. Et Rom. 13. dicitur: Dei. n. minister est, vindex

B 2. 2. q. 108. *Vindicatio duplex.*

dex

dex in iram ei qui male agit. Secunda vindicatio est priuata, qua quis vult malum pœnæ alteri.&si intentio principaliter feratur in malum illius(de quo vindicta sumitur) & ibi quiescit, non est omnino licitum, quia delectari in malum alterius pertinet ad odium quod charitati repugnat. Si uero intentio vindicantis feratur principaliter in aliquod bonum, ad quod peruenitur per pœnam peccãtis, puta ad emẽdationem peccatorum,vel saltem ad cohibitionem eius,&quietem aliorum,& iustitiæ conseruationem,& Dei honorem est vindicta licita, seruatis aliis circũstantiis:sicut vim vi repellere cum moderamine inculpatę tutelæ,vt aggressor propulsetur. Hoc enim naturale est, & irrationabilibus conuenit. Data est enim vis irascibilis ad propulsandum &repellendum nocumenta. In hominibus autem si nõ fiat intẽtione nocendi, sed intẽtione remouẽdi impedimentum duntaxat, est bonum. Et secundum hoc ponitur specialis virtus per quam malis recompensatur debitum, & de qua Cice. in Rhetoricis:Vindicatio est, per quã vis & iniuria & omnino quicquid obscurum est, hoc est ignominiosum, defendendo aut vlciscendo propulsatur. & sic licitum est priuato appetere vindictam, non a se exercendam, sed a Deo vel iudice: quia Rom. 12. habetur: Mihi vindictam,& ego retribuam. Ideo licitum est petere a Deo per orationem, & a iudice per demonstrationem vel accusationem,dũmodo nõ procedat ex odio, sed vt is qui iniuriam facit emendetur,& alij probi quietius viuant, & mali retrahantur ab excessibus & persecutione bonorũ.

C .§.12. *De veritate.*

2.2q.190 *Veritas dupliciter accipitur.* *c.1.§.8. ver.5.* *Triplex veritas.*

VEritas accipitur dupliciter:primo,vt est quædam adæquatio vel æqualitas siue conformitas intellectus vel signi ad rem intellectam. Et hęc non est virtus neque habitus, vt dictum est cum de veritate ageretur.Requiritur tamen veritas hoc modo accepta,ad omnem veritatem. Quia ad omnem actum bonum requiritur iudicium prudẽtiale, quod semper est verum. Secundo accipitur ueritas,qua aliquis dicitur verax.& talis veritas,siue potius veracitas(qua aliquis inclinaĩ ad dicendum verum, & ostendendum se aliis talem qualis ipse est)est specialis virtus& annexa iustitiæ. quia conuenit cum illa in duobus. Primo, quia est ad alterum: secundo, quia sicut iustitia æqualitatẽ quandam in rebus constituit: sic veritas adæquat signa rebus existentib. circa ipsam. Deficit autẽ apropria ratione iustitię,quę attendit debitum legale. Sed veritas attẽdit debitũ morale, inquantũ vnus homo debet alteri ueritatis manifestationẽ. Et differt hæc veritas manifestationis a ueritate uitæ,iustitiæ,ac doctrinæ.Quia ueritas uitę est, secundum quam aliquis recte uiuit in seipso, & secundũ quod cõformatur uitæ Christi, qui exẽplum bene uiuendi tribuit. Veritas iustitiæ est secundum quam aliquis rectitudinẽ legis in iudiciis quę sunt ad alterum, obseruat.uel ueritas iustitiæ est, secundum quam aliquis ex iustitia veritatem manifestat: vt puta cum auditur a iudice, iuramento medio. Veritas doctrinæ consistit in quadam manifestatione uerborum, de quibus est sciẽtia. Et sic intantum aliqua doctrina est vera, inquantũ est conformis rationi & doctrinæ Christi. Ex quo apparet q hæretici nõ habent neque docent veram doctrinam. Sed veritas manifestationis(quæ dicitur specialis virtus,est qua aliquis vita & sermone talem se demõstrat, qualis ipse est, & non alia quam quæ circa ipsum sunt, nec maiora nec minora.

Veritas vitæ. *Veritas iustitiæ.* *Veritas doctrinæ* *Veritas manifestationis quæ sit.*

Ver.1. *De mendacio.*

D 2.2.q. 110.

VEritati opponũtur quatuor vitia, scilicet mendacium, simulatio siue hypocrisis,iactatio, & ironia.Mendacium est falsa enunciatio cũ intẽtione fallendi, hoc est falsum dicẽdi.Et nota quod in mẽdacio sunt duo, scilicet, materiale & formale. Materiale est falsa enũciatio:formale est intẽtio fallẽdi.Et stat q aliquãdo sit mendaciũ materiale, & nõ formale: vt cũ quis falsum enũciat, & putat se verum dicere.& tale non est peccatum.Si vero enũciatio vera sit, & aliquis intendat fallere, & falsum dicere, est mendacium formale, & peccatum,& contra rationem:quia abutitur loquela, ad alium vsum eam ordinando quam fuerit ordinata. Loquela .n. est data ad manifestationem conceptuũ iuxta illud Philosophi: Voces sunt notæ earum quæ in anima sunt, passiones,hoc

Mendaciũ quid sit. *Mendacium materiale.* *Mendacium formale.* *Loquela ad quid data est homini.*

est conceptuum vel intellectionum, quæ dicentur passiones, vbi dictum est. & mendax peruertit ordinem illum. Mendaciũ est triplex: Quoddam iocosum, quod nulli nocet, sed delectandi causa dicitur. & hoc est veniale. Aliud est officiosũ, quod absque alterius iniuria dicitur, & alicui prodest. & hoc etiam est peccatum veniale, minus tamen mendacio iocoso. Aliud est perniciosum, quod cum alterius iniuria siue nocumento dicitur. & hoc est peccatum mortale ex genere: sed efficitur veniale ex subreptione, vel propter imperfectionem actus, siue propter modicitatem nocumenti D. Thom. dicit, quod omne mendacium etiam officiosum est peccatum, saltem veniale. & probat per illud Eccl. 7. Noli velle mẽtiri omne mendacium: probat etiam ratione: Quia id quod est ex genere siue ex se malum, non potest fieri bonũ & licitum. ad hoc enim quod aliquid sit bonum, oportet quod omnia recte concurrant. Quia bonum est ex integra causa, malum ex singularibus defectibus. vt dixit Diuus Dionysius. Quod autem sit malum ex genere & intrinsece probat. quia est actus cadens super materiam indebitam, cum voces sint signa naturalia intellectionum: innaturale enim est & indebitum, vt aliquis voce significet id quod non habet in mẽte, hoc enim est peruertere ordinem naturæ. Vnde Philosoph. in 4. Ethic. dicit, quod mendaciũ est per se (hoc est intrinsece) prauũ & inordinatum & fugiendum. Nec obstat ꝙ aliquando sancti leguntur fuisse mentiti: poterãt enim peccare venialiter. Nec Iudith excusatur a peccato veniali: quamuis aliqui dicãt ꝙ Deus in ea dispensauerit: vel quod locutiones & signa quæ ipsa dixit aut fecit, alia intentione fuerunt dicta, quam Holofernes accepit. Nec obstetrices Aegyptiorũ remuneratæ sunt propter mendacium, sed propter timorẽ Dei & misericordiã erga paruulos. Vnde dicit Exo. 1. Et quia timuerunt obstetrices Deũ, ædificauit illis domos. Nec ẽt Iudith laudata est propter mendaciũ, sed propter affectum quem habuit ad salutem populi. Non enim licet aliqua inordinatione illicita vti propter vtilitatem propriam aut aliorum. sicut non licet peierare propter vtilitatẽ suã aut aliorum. Non. n. sunt faciẽda mala, vt inde veniãt bona. Licet sit licitũ eligere mutilationẽ membri minus vtilis, quam corruptionẽ vtilioris vel totius. Nec propter ꝙcunq; bonum reipublicæ quis debet venialiter peccare, vt inferius dicetur. Ea autem quæ in sacris literis hyperbolice dicuntur, non sunt mendacia. Omnis enim enũciatio ad id quod enuntiat, referenda est, vt dicit D. Aug.

Mendacium triplex. *Mendacium perniciosum quid & quale peccatũ sit.* 2. 2. q. 110. art. 5. *Oẽ mendaciũ est peccatũ.* 4. de diu. Nom. Rom. 3. *In lib. cõtra mẽd.*

Ver. 2. *De simulatione.*

Simulatio etiã opponitur veritati: quia ad virtutem veritatis pertinet, quod quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora, qualis est interius: sed signa exteriora non sunt solum uerba, sed etiam facta. Et ideo sicut mendacium opponitur veritati, ita & simulatio perfecta, ut si masculus iuduatur veste muliebri. Et notandum ꝙ sicut in mendacio est materiale & formale, ita in simulatione. & a formali habet ꝙ sit peccatum, quãdo scilicet est cum intentione fallẽdi. Quia si ad aliquem bonũ finem, & apud eos qui sciunt, fiat: non est peccatum. Simulatio & hypocrisis se habẽt, sicut genus & species. Omnis enim hypocrita est simulator, sed non econuerso. Hypocrisis autem est simulatio, qua peccator simulat personam iusti. Sed si uir iustus simulat se peccatorem, non est hipocrita: quia hypocrisis proprie significat simulationem sanctitatis.

E 2. 2. q. 111.

Ver. 3. *De iactantia.*

Iactantia est pars mendacii: & opponitur ueritati, secundum Philo. & est vitium, quo quis verbo plus de se quam sit aut appareat, dicit, Hoc vitium includit multa peccata. Primo mendacium. Secundo est laus inordinata. Non enim iactator pure narrat: sed tanquam laudans narrat. Tertio est arrogantia, quando est illius iactantię efficiens causa. Quarto inanis gloria, propter quam se iactat & laudat: Quinto est lucrum indebitum, propter ꝙ quis quandoque se iactat. Sexto est vanitas, ex qua multi se iactant. Et hoc peccatum est communiter veniale: sed in tribus casibus est mortale. Primo, qñ se iactat de mortali, vel ad finem mortalem. Secundo, quando est in detrimentũ notabile proximi. Tertio, quando constituit in ea vltimum finem.

F 2. 2. q. 112. 4. Ethic. *Iactantia includit sex peccata.* *Iactantia in tribus casib. est peccatũ mortale.*

De

Ver. 4. *De ironia.*

G IRonia est pars mendacij. & opponitur
2. 2. q. veritati per defectum, quia asserit de se
113. aliquid vile, quod in se non recognoscit: vel cum negat de se aliquod magnum, quod tamé percipit in seipso. Et est semper peccatum, saltem veniale. Potest tamen aliquis de se minora dicere, uel maiora reticere, salua tamen veritate: dum, scilicet, aliquis minora quæ sunt in seipso, recitat, & maiora reticet. Et sic minora de se dicere, quę quis in seipso recognoscit habere,
Amos. 7. nó pertinet ad ironiam: Nec Amos mentitus est, dicendo se non esse prophetam: qa intelligebat de origine. Vnde subdit. Nec filius prophetæ. Nec etiam ad ironiã pertinet ibi culpã recognoscere, vbi culpa nó est. Non licet tamen homini ad fugiendam superbiam vel aliud peccatum,
Super Ioan. dicere mendaciũ. Vnde D. Aug. Non ita caueatur arrogantia, vt veritas relinquatur. Et D. Greg. ait: Incauti sunt humiles,
Ironia triplex. qui se mentiédo illaqueant. Et potest ironia diuidi in iocosam, officiosam, & perniciosam, sicut & mendacium.

§. 13. *De amicitia.*

H AMicitia, quæ affabilitas dicitur, est virtus. Cum pręcepta non dentur ni
2. 2. q. si de actibus virtutum, & Eccl. 4. dicatur.
114. Congregationi pauperum affabilem te facito: sequitur quod affabilitas est uirtus specialis. Quia vbicunque occurrit specialis ratio boni, oportet esse specialem virtutem. Sed sic est in affabilitate: Igitur: minor probatur: quia cum bonum in ordine rationis consistat, & secundum rationem oporteat hominem ad alios conuenienter ordinari in communi cóuersatione, tam in factis quam in dictis: ut scilicet ad vnumquemque se habeat sicut decet: Hoc auté pertinet ad amicitiam siue ad affabilitatem, quæ est annexa iustitiæ. Igi-
3. Ethic. tur, &c. Nec obstat quod Philoso. dicit, quod Amicitia perfecta est, quæ est propter virtutem: quia ibi loquitur de duplici amicitia: quarum una consistit principaliter in affectu, quo unus alium diligit: quod pertinet ad charitatem, quæ imperat omnibus virtutibus. Aliam uero amicitiam ponit, quæ consistit in solis exteriorib. verbis uel factis, quæ quidem non habet perfectam rationem amicitiæ, sed quandam eius similitudinem, inquantum aliquis decenter se habet ad illos cum quibus conuersatur.

Ver. 1. *De adulatione.*

AMicitiæ opponuntur duo vitia, scilicet adulatio & litigium. Adulatio I
est excessiua laus alterius, verbis uel fa- 2. 2. q.
ctis in præsentia, in conuersatione ad de- 115.
lectandum ordinata. Et est peccatum mortale tripliciter. Primo ratione materiæ, si quis laudet aliquem de actu peccati mortalis. Secundo ratione finis, ut cum quis laudat alium ut noceat corporaliter uel spiritualiter, vel vt eum decipiat. Tertiò cum quis laudando alium, præbet ei occasionem peccandi mortaliter. Est autem peccatum hoc valde graue propter damna maxima, quæ affert humano generi. Hinc enim faciliter (vt D. Hyerony. ait mentes hominum corrumpuntur, & ad ea quæ laudantur tanquam virtuosa accenduntur & assuescunt: intantum ut mala non solum desinant haberi ut turpia: sed habeantur & æstimentur vt bona, & laude, honore, atque præmio digna. quo quid peius? Et etiam propter excessum diuinę offensæ, iuxta illud: Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suę, & iniquus benedicitur. licet aliquando possit esse veniale: ut cum de malis venialibus vel de bonis sola complacendi intentione absque ruina & deceptione, aut ét si propter aliquã vtilitatem consequendã vel non impediendam fiat.

Adulatio quãdo est peccatũ.

Adulatio aliquãdo est peccatũ ueniale.

Ver. 2. *De litigio.*

LItigium & contradictio opponuntur amicitię. Ad cuius euidentiã suppo- A
nendum est quod duplex est litigiũ: primũ, 2. 2. q.
quo quis pugnat contra veritatem, pro- 116.
pter personam dicentis, cui contradicens consentire non vult propter defectum amoris. Et tale litigium ad discordiam pertinet, & dicitur contentio, qua quis contra veritatem ex intentione & proposito litigat. de qua inferius dicetur. Aliud est litigium oppositum affabilitati & amicitiæ qua homo conuersatur delectabiliter vt decet: & litigiosus in conuersatione humana omnibus se opponit verbo vel motu aliquo, ac per hoc molestam habet cóuersationem, utpote tristitiam ingerens his cũ quibus conuersatur. Vnde Philoso.

Litigium est duplex. c. 12. §. 3 ver. 6.

in 4. Ethic. dicit, q illi qui ad omnia contrariātur causa eius quod est contristare, nec quscunque curantes, discoli & litigiosi vocātur. Et dupliciter incurrit hoc peccatū: Primo formaliter, ex intentione cōtristandi hominē, contradicendo illi. Secūdo materialiter, absque huiusmodi intentione, alia voluntate: & vtroq; modo peccatū est, quia contra rectam rationē, quæ exigit hominē debere cōseruari delectabiliter vt decet. Et communiter est veniale, propter paruitatem nocumenti intēti vel subsequentis. Si tamen intenderet aliquis confundere hominem, aut contēptibilē reddere: per huiusmodi cōtradictões esset mortale, propter notabile proximi nocumētum. Et quia de litigio loquimur, notandum est q litigare in iudicio pro tēporalibus rebus sibi iuste debitis, quatuor modis est peccatum. Primo, si ex irrationabili causa: vt si ex odio vel cupiditate aut auaritia aut pertinacia quadā, uel opprimendi aut molestandi causa. Secūdo, ex modo personali, quando cōtentiose & quasi inimice litigatur. Tertio, ex modo iudiciali, fraudulenter & peruerse producendo, prorogādo, probando, vel alias indebite procedendo. Quarto, propter scandalum pusillorū: vt contingit qñ filius cōtra patrē, vel vxor cōtra virū, vel frater cōtra fratrē, uel religiosus cōtra religiosum, vel religiosi cōtra laicos grauatos filiis & filiabus, seu alias indigentes, pro leuibus quæ deberēt donare aut saltē differre, donec venirent ad pinguiorem fortunam.

Litigium formaliter et materialiter quid sit, & quale peccatū.

Quādo litigare in iudicio ē peccatū.

§. 14. *De liberalitate & beneficentia.*

B 2. 2. q. 117.

Liberalitas (quæ alio nomine dicitur beneficentia) virtus iustitiæ annexa, est qua quis inclinatur ad bene vtendū pecuniis & diuitiis, & ad effundendū & dādum illas pro tempore & loco, considerata cōditione personarū, & aliis circūstantiis. Vnde Philos. dicit: Ad liberalē ptinet esse emissiuum. Vnde & alio nomine Liberalitas dicitur largitas. Largū enim est nō retētiuū, & sic obiectū liberalitatis est pecunia, de qua Philosophus: Pecunias dicimus omnia quorum dignitas numismate mēsuratur. Et nō est liberalitas species iustitiæ: quia iustitia exhibet alteri quod est ei⁹: sed liberalis exhibet quod suū est. tamen conuenit cum iustitia in duobus. Primo, quia principaliter est ad alterum sicut iustitia. Secundo, quia circa res exteriores, sicut & iustitia. Nota tamen quod pauperes (quantum ad executionem) hāc virtutem habere nō possunt, sicut nec magnificentiam: possunt tamen eas habere, quantum ad affectum.

4. Ethic. Pecuniæ nomē qd [illegible]. An pauperes possint esse liberales.

Ver. 1. *De auaritia.*

C 2. 2. q. 118.

Liberalitati duo opponuntur vitia. s. Auaritia & prodigalitas. Auaritia autem dupliciter accipitur: primo, vt significat primam voluntatē acquirendi vel retinendi alienum. & talis opponit iustitiæ commutatiuæ. & est secūdum se peccatum mortale. Et iuxta hunc sensum vsurarios, negotiatores, fraudantes, fures, latrōes, ac raptores, auaros dicimus. Alio modo accipitur auaritia vt cōtrariatur liberalitati. & sic significat inordinatum appetitum pecuniæ & aliorum temporaliū, quæ pecunia mensurari possunt, quibus quis non eget. Iuxta hunc sensum auari dicuntur tenaces, & parci in dādo, de quibus dicitur, quod auaro deest tam quod habet, quam quod nō habet. Similiter q toto die ac nocte in angustiis & laborib. sunt, vt acquirant ea quibus non egent, & cōmuniter est peccatum veniale: posset tamen tātus esse affectus ad acquirendū uel retinendum, q esset peccatū mortale. puta si actualiter præponeret acquisitionem aut retentionem saluti aīæ aut præceptis Dei uel Ecclesiæ, non curando illa transgredi. Auaritia est uitium capitale, hoc est a quo originem trahunt alia multa: vel ad cuius finem multa alia ordinātur, præcipue octo. s. proditio, fraus, fallacia, periurium, inquietudo, furtum, rapina, & obduratio contra misericordiam.

Auaritia dupliciter accipitur.

Auaritia est vitiū capitale.

Ver. 2. *De prodigalitate.*

D 2. 2. q. 119. 4. Ethic.

Prodigalitas, secundum Philos. opponitur liberalitati per excessum, sicut auaritia per defectum. Quia prodigus superabundat in dando, & deficit in retinēdo. & est uitium inclinans ad dandum inordinate, absque causa & ratione sufficiēti: & non est peccatum mortale ex genere, quia est minus peccatum quam auaritia, & cum neutra agat contra charitatem Dei & proximi, sed præter illam, constat non esse mortale, sed ueniale. Si uero prodigalitas aut auaritia sit mixta iniuriæ diuino-

diuinorum pceptorum, & generaliter cuicunq; alteri vitio, puta impietati filiorum aut filiarum, aut intemperantiæ: vt in filio prodigo, qui dissipauit substantiam suam cum meretricibus: Iudicāda est secundum qualitatem vitij, cui admiscetur. Ita quod si prodigus mouetur ab appetitu mortali, prodigalitas est mortalis: si vero ab appetitu veniali, est venialis, vt cū superflue dat, propter vanam gloriam venialem vel mortalem.

§.15. *De præceptis iustitiæ.*

E

2.2.q.122. QVum ratio debiti quæ requiritur ad pręceptum, manifeste appereat in iustitia quę est ad alterū, qa in his q̄ sunt ad seipsum, vř primo aspectu q̄ homo sit sui dn̄s, & q̄ liceat ei facere qd libet. Sed manifeste apparet q̄ in his quæ sunt ad alterū, homo est obligatus ad reddendū qđ debet. Ideo oportuit præcepta decalogi pertinere ad iustitiā. Tria prima præcepta primæ tabulæ sunt de actibus religionis, quæ est potissima pars iustitiæ. Quartū pceptum est de actibus pietatis, q̄ est secunda pars iustitię. Alia vero sex dantur de actibus iustitiæ cōiter dictæ, q̄ est inter æquales. Explicātur aūt & declarantur præcepta decalogi per pręcepta iudicialia, & per alia documenta veteris legis, vt diffuse prosequitur D.Thomas.

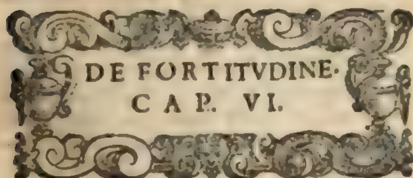

DE FORTITVDINE. CAP. VI.

2.2.q.123. FOrtitudo est secunda virtus moralis, q̄ pficit appetitū irascibilē, cuius officiū ē firmare, & conseruare bonū rōnis in his in quib. maximè difficile est firmitatē hr̄e, s. in periculis arduis & grauibus. Et versat̄ circa timores, & audacias, quasi timorū cohibitiua, & audaciarū moderatiua. cuius actus sunt aggredi, & sustinere, & inter hos principalis est sustinere, & inter sustinentias martyriū. Fortitudo aūt nō hēt partes subiectiuas, qa nō diuiditur in virtutes specie differentes, sicut iustitia: sed assignantur ei partes quasi integrales, s̄m ea quæ oportet concurrere & integrare siue perficere actū fortitudinis: & potentiales, s̄m ea quæ fortitudo obseruat circa difficilia. s. pericula mortis. Ponuntur etiam aliquæ aliæ virtutes, s̄m ea quæ obseruat erga alias materias minus difficiles: q̄ quidam virtutes adiūguntur fortitudini, sicut secundariæ principali. Ad actū aggrediendi duo requiruntur: primum pertinet ad animi præparationē. Et quantum ad hoc Cicero ponit fiduciā, q̄ est virtus, per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus fiduciæ cum spe collocauit. Secundū pertinet ad executionem, ne quis deficiat in executione illorū, q̄ fiducialiter inchoauit. Et quantum ad hoc ponit Cicero magnificētiā, quam dicit esse rerum magnarum, & excelsarū, cū animi ampla quadam, & splendida ꝓpositione, administratio hoc est executio: vt s. amplo proposito administratio non desit. Hęc duo si coartentur ad pericula mortis, erant quasi partes integrales: quia sine illis fortitudo esse non pōt. Si autem referantur ad aliquas materias, in quibus est minor difficultas, erunt virtutes distinctæ s̄m speciem suam. tn̄ adiunguntur ei sicut secundariæ principali. Et sic magnificentia a Philoso. in 4. Ethi. ponitur circa magnos honores. Ad sustinendum autem duo requiruntur. Primum, ne imminētiū difficultate malorum animus frangatur ꝓ iustitiam, & decidat a sua constantia. Et quantū ad hoc ponitur patientia, q̄ est honestatis aut vtilitatis, rerum arduarū aut difficilium volūtaria, & diuturna perpessio. Secundum, q̄ ex diuturna perpessione homo non adeò fatigetur, vt desistat, iuxta illud Heb. 12. Non fatigemini, animis vestris deficientes. Et quantū ad hoc ponitur perseuerantia: quæ est in passione bene considerata permansio. Hæc duo si coartentur ad propriam materiam fortitudinis, hoc est ad pericula mortis, sunt quasi partes integrales. Si autem ad alias, erunt virtutes secundariæ. Ex his apparet, quod fortitudo habet solum. 4. virtutes adiunctas, tanquam partes quasi integrales, vel tanquam uirtutes secundarias: aliæ vero quas ponunt Macrobius, & Andronicus, ad has redu-

Fortitudo hēt duos actus.

Fortitudo nō habet partes subiectiuas

Ad actū ingrediēdi duo requiruntur.

Fiducia Magnificentia.

Perseuerantia. 2.2.q.128.

euntur: Spes ad fiduciam, & securitas ac constantia ad perseuerantiam. & quinque quas ponit Philosophus in quinto Ethicorum, s. politica, militaris, &c. non sunt diuersæ virtutes: sed diuersi modi fortitudinis, differentes ex parte motiui, & non obiecti.

Fortitudo dupliciter accipi potest. Notandum tñ ꝙ fortitudo dupliciter accipi põt. Primo secundum ꝙ importat quandã animi firmitatem. & secundum hoc est generalis virtus cõditio cõueniẽs omni virtuti. Quia (sicut dicit Philoso.) *1. Ethic.* ad virtutem requiritur firmiter, & immobiliter operari. Alio modo põt accipi fortitudo, prout importat animi firmitatem in sustinendis & repellendis his, in quibus maxime difficile est firmitatem habere. s. in aliquibus periculis grauibus. Vnde Tullius in suis Rethoricis, Fortitudo, inquit, est considerata periculorum susceptio, & laborũ perpessio: & sic fortitudo ponitur specialis uirtus, vtpote materiam determinatã, siue obiectum speciale habẽs. Cum aũt ad fortitudinem pertineat sustinere, dicitur pertinere ad voluntatẽ dispositiuè, ne scilicet, retrahatur homo a bono rationis propter timorem cuiuscũque mali corporalis, & cùm maximum malum corporale sit mors, quæ est omnium terribilium terribilissimum. Hinc *Fortitudo in quibus consistit.* est quod fortitudo est proprie circa pericula mortis: quia qui stat firmus contra maiora, stabit firmus contra minora. ad rationem enim virtutis pertinet, vt respiciat vltimum (vt dicit Philoso. in vlti. de Cœlo.) Sed quia fortitudo est virtus, ad cuius rationem pertinet ꝙ semper teneat *In fortitudine duo consideranda.* in bonum, consequens est ꝙ homo pericula mortis non refugiat propter aliquod bonum consequendum. Et sic in fortitudinis actu duo sunt consideranda.

Vnum est bonum in quo fortis firmatur: & hoc est fortitudinis finis. Aliud est ipsa firmitas, qua quis pro illo bono non cedit periculis mortis. & hoc est essentia fortitudinis. Pericula aũt mortis, quæ sũt ex ægritudine, vel ex tempestate maris, uel incursu latronum, uel si qua alia sunt huiusmodi, non videntur alicui directe imminere propter aliquod bonum consequendum. Sed pericula quę sunt in rebus bellicis, directe imminent homini ꝑpter bonum, inquãtum, scilicet, defendit bonum commune per iustum bellum. & ideo (secundum Philoso.) Fortitudo est *3. Ethic.* maxime circa mortem quæ est in bello. Aduertẽdum tñ ꝙ duplex est bellum iustum, Vnum est generale: sicut cum aliqui decertant in acie. Aliud est particulare, puta cum aliquis iudex aut priuata ꝑsona non recedit a iusto iudicio seu a bono rationis, timore gladij imminẽtis aut cuiuscunque periculo, etiam si sit mortiferum. Et ideo ad fortitudinem pertinet ꝑbere firmitatẽ animi contra pericula mortis, non solum quæ sunt in bello communi, sed etiam contra pericula cuiuscunq; alterius mortis, quę imminent in particulari impugnatione, quę communi nomine bellum dici põt. Vnde Heb. 11. de martyribus dicit, Fortes facti sunt in bello. Potest enim homo cuiuscunque mortis periculum subire propter virtutem, puta cum aliquis nõ refugit amico infirmanti obsequi, propter timorem mortiferæ infectionis: Vel cum non refugit itinerare ad aliquod pium negotium prosequendum, propter timorem naufragij vel latronum. Cęterum cum fortitudo sit virtus moralis, necesse est quod actus eius ex electione procedat. Et ideo fortis eligit præmeditari pericula quæ possunt imminere, vt eis resistere possit, aut facilius ea ferre. Quia (vt D. Greg. dicit in quadam Homelia:) Iacula quæ præuidentur, minus feriunt. Et nos mala mundi facilius ferimus, si contra ea clypeo scientiæ pręmunimur. Et sic fortitudo non est circa repentina quo ad electionem. Si uero consideremus actum siue operationum fortitudinis quãtum ad manifestationem virtuosi habitus: Fortitudo maxime est circa repẽtina: quia secundũ Philosophũ: *3. Ethic.* In repentinis periculis maxime manifestatur fortitudinis habitus. Habitus enim agit per modum naturæ. Vnde ꝙ aliquis absq; præmeditatione faciat ea quæ sunt virtutis, cum necessitas imminet propter pericula, maxime manifestat, & sic fortitudo in animo habitualiter confirmata: quamuis aliquis qui habitu fortitudinis caret, possit ex diuturna præmeditatione animum suum contra pericula præparare: qua etiam præparatione fortis vti-

C.1.ver.2 vtitur cum tempus adest. De dignitate, & pēminentia virtutis fortitudinis dictū est supra. Nec impedit fortitudiné esse virtuté, si fortis nō delectetur delectatione corporali, quæ sequitur tactū: delectat̄ tñ delectatione animali, q̄ sequitur apprehēsioné animæ. & hęc proprie cōsequitur opera uirtutū: quia in eis considerat̄ bonum rōnis. Apprehensio aūt de actu virtutis, & de fine eius, causat delectationem animalé. licet ex altera parte habeat vnde doleat. Vnde. 2. Macch. 6. legitur, ꝙ Eleazarus dixit: Diros corporis sustineo dolores: secundum animam vero propter timorem tuum libenter hęc patiar. Licet enim dolor sensibilis corporis impediat sentire animalé delectationé virtutis, nisi forte propter abundantem Dei grām, q̄ fortius eleuat animam ad diuina, quibus magis delectatur, quam corporalib. pœnis affligatur: ut diuus Tiburtius, cū sup carbones incensos nudis plantis incederet, videbatur ei ꝙ super flores roseos ambularet. Et diuus Laurentius in craticula, positus, tyranno dixit: Infelix, has epulas ego semper optaui. Virtus tamen fortitudinis facit ne ratio absorbeatur a doloribus corporalibus. Tristitiam autem animalem superat delectatio virtutis, inquantum homo præfert bonum virtutis corporali vitæ, & quibuscunque ad eam
3.Etih. pertinētibus. Et ideo Philosophus dicit, quod a forti nō requiritur vt delectetur, scilicet corporaliter, quasi delectationem sentiens: sed sufficit quod non tristetur in animo.

§.1. *De actibus fortitudinis.*

A
2.2.q.
123.art.
6.
3.Etih.

FOrtitudo (vt dictum est) duos actus habet, scilicet agredi, & sustinere. Inter autem istos principalis actus est sustinere. Vnde Philoso. dicit, quod in sustinendo tristitia, maxime aliqui fortes dicuntur. Dicit etiam quod fortitudo est magis circa timores reprimendos, quam circa audacias moderandas. Sed difficilius est timorem reprimere, quam audacias moderari, eo ꝙ ipsum periculum (quod est obiectum audaciæ, & timoris) de se confert aliquid ad repressionem audaciæ, sed operatur ad augumentum timoris. aggredi spectat ad fortitudinem, prout moderatur audacias. Probatur etiam triplici ratione. Primo, Quia sustinere videtur aliquis ab aliquo fortiori inuadēte. Quia autem aggreditur, inuadit per modum fortioris, sed difficilius est pugnare cū fortiori, q̄ cum debiliori, Igitur, &c. Secundo, quia ille qui sustinet, iam sentit pericula imminentia. Ille autē qui aggreditur habet ut futura: Difficilius uero est non moueri a præsentibus quam futuris: Igitur, &c. Tertio, quia sustinere importat diuturnitaté tpis. Sed aggredi pōt aliquis ex subito motu: difficilius est aūt manere immobiliter, q̄ subito motu moueri ad aliquod arduum: unde Philoso. dicit, ꝙ quidam sunt præuolātes ante pericula, in ipsis autem discedunt, 3.Etih.
fortes autem econtrario se habent.

Difficilius est timores reprimere quam audacias moderari.

Ver. 1. *De martyrio.*

INter sustinentias Martyrium principatum tenet. Martyrium est uoluntaria mortis perpessio siue tolerantia, propter fidem Christi, uel alium uirtutis actum in Deum relatum. Ex hac definitione sequitur primo, quod illi qui non patiuntur mortem corporalem, non sunt martyres completiue. Quia cum martyr Grece, dicatur, Latine quasi testis, fidei Christianæ, per quam uisibilia pro inuisibilibus contemnenda proponuntur. unde Act. 1. Eritis mihi testes in Hierusalé. Iō ad martyrium pertinet, quod homo protestetur fidem opere, se ostendens omnia præsentia contemnere, ut ad futura inuisibilia perueniat. Sed quandiu homini remanet uita corporalis, non ostendit opere se cūcta corporalia despicere apud homines, apud quos testis est. Consueuerunt enim homines consanguineos, & omnia possessa contemnere, & etiam dolores corporis pati, ut uitam conseruent. Vnde Satan contra Iob inducit, Iob.1.
Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua, hoc est pro corporali vita sua. Et ideo ad perfectam rationem martyrii requiritur, quod aliquis realiter mortem sustineat. Et sic per alias pœnas, dolores, & tormenta, puta exilium: rapinam bonorum, flagella, carceres, non sunt proprie martyres, nisi secundum ꝙ ex his sequitur mors: sicut in D. Marcello Papa, qui squalore carceris mortuus est: ideo eius martirium Eccle-

B 2.2.q. 124. *Martyrium quid sit.* *Qui non patiuntur mortem corporalem non sunt martyres.*

Martirij meritum in quo cõsistat.

Ecclesia celebrat. Nec meritum martyrii est post mortem, sed in ipsa voluntaria mortis sustinentia. licet contingat quandoque quod aliquis post letalia vulnera vel quæcunque tribulationes cõtinuatas vsque ad mortem, quas a persecutoribus patitur, diu viuat. In quo statu actus martyrij meritorius est, etiam ipso tempore quo afflictiones patitur. ¶ Nec obstat qđ D. Hierony. in sermone de assumptione D. Virginis ait: recte dixerimus, quod Dei genitrix, virgo & martyr fuit. Et D. Aug. In sermone. Inter præcipuas: Iure enim plusquã martyr est, q̃ nimio amore vulnerata, testis extitit Saluatoris, & præmœrore cruciatũ sustinuit passionis. Quia prędictæ authoritates & aliæ (si q̃ sint similes) loquunť de martyrio incõpleto: vel ꝑ similitudinẽ (vt D. Tho. ait.) Diciť tñ ab aliquibus, quod D. Virgo est vere martyr: quia tanta dolorum tormenta sustinuit, vt nisi fuisset specialiter p̃seruata, mortua fuisset. vnde & aureolam martyrii eidem tribuunt. Quia (vt dicunt) specialis Dei præseruatio nõ tollit meritũ neque præmium. ¶ Sequitur secundo, quod illi qui dormientes occiduntur, non sunt martyres (nisi materialiter) cum desit volũtas libera: & per consequens, Innocentes pro Christo mortui infantes, non sunt perfecte & complete martyres, eo ꝙ mortem uoluntarie non sustinuerunt, cum non haberent vsum rationis. De his D. Tho. ait: Quidam dixerunt quod Innocẽtibus acceleratus est vsus rationis: ita ꝙ martyrium voluntarie perpessi sunt. Sed quia hoc per authoritatem sacrę scripturæ nõ probatur: Ideo melius dicendum est ꝙ martyrii gloriam (quam in aliis propria volũtas meretur) illi paruuli per Dei gratiam sunt assecuti. Nam effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptismatis. unde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem meritum Christi operatur: Ita in occisis propter Christũ. Vnde D. August. in quodam sermone de Epiphania, eos alloquens, ait: Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo perpessa, qui etiam paruulis baptismum prodesse non existimat Christi. Non habebaris ætatem, qua in Christum passurum crederetis. Sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. ¶ Tertio sequitur ꝙ qui voluntarie patitur mortem propter demerita sua, non est dicendus martyr. Vnde. 1. Pet. 4. Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut aliquid huiusmodi. Si aũt vt Christianus, non erubescat, glorificet aũt Deũ in isto nomine. Quarto sequitur, ꝙ mulieres q̃ integritatem carnis perdunt, vel ad eam perdendam damnantur, occasione fidei Christianæ, non sunt martyres, cum ex illo facto mors non sequatur, & ẽt quia non est apud homines manifestum, quod hoc mulier patiatur propter fidem, vel magis pro contemptu castitatis. Iõ apud homines non redditur per hoc testimonium sufficiens, & ꝑ consequens non habet proprie rationem martyrii, quãuis apud Deũ (qui corda scrutatur) possit hoc ad præmium deputari Vnde D. Lucia dicebat. Si me inuitam violari feceris, duplicabiť mihi castitas ad coronã. ¶ Quinto sequitur quod fortis politicus voluntarie sustinens mortem propter bonum commune, non referendo in Deum, licet actum martyrij exerceat, & martyr politicus possit dici: non tamen martyr simpliciter. Quia martyr dicitur quasi testis, eo qu od corporalibus passionibus suis vsq; ad mortem testimonium perhibet veritati, non cuicunque, sed veritati quæ secundum pietatem est, quæ per Christum nobis innotuit. vnde martyres Christi dicuntur quasi testes ipsius. Huiusmodi autem ueritas est fidei. Ideo cuiuslibet martyrii causa est ueritas fidei, ad quam pertinet non solum ipsa interior crudelitas, sed etiam exterior protestatio, quæ non solum fit per uerba, quibus aliquis confitetur fidem, sed etiam per facta, quibus quis se habere fidem ostẽdit: ut habetur Iacob. 1. Per oppositum de quibusdam dicitur ad Titum. 1. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Et ideo omnium uirtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt protestationes quædam fidei, per quam innotescit quod Deus huiusmodi opera a nobis requirit, & nos pro eis remunerat. Et secundum hoc possunt esse martyrij causa. Ideo Ecclesia celebrat martyrium Diui Ioannis Baptistæ

An D. virgo fuerit martyr.
2. 2. q. 124. art. 4. ad 1.

An Innocentes fuerint martyres.
2. 2. q. 124. art. ad 1.

Fortis politicus moriens in bello non est martyr.

Baptistæ, qui non pro fide, sed pro reprehensione adulterii mortem sustinuit. Vnde Christus: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Quicunque enim mortem patitur pro quocunque bono faciendo, uel quocunque malo vitando, referendo in Deum, potest dici martyr. Quia totum hoc pertinet ad fidei protestationem. Bonum enim humanum potest effici diuinum, si referatur in Deum: & ideo quodcunq; bonum humanũ põt esse martyrij causa, ẽm qđ refert in Deũ.

Matt. 5.

Quodcũque bonũ humanũ, si referatur i Deũ, est martyrij causa.

Ver. 2. *De martyrij obligatione.*

C QVilibet Christianus quantum ad pparationẽ animi, est obligatus ad martyrium: debet enim esse in animo sic præparatus & dispositus, ut uelit potius sustinere mortem si inferatur, quam negare fidem, vel prætermittere actum virtutis ad salutem necessarium, aut committere aliquod peccatum mortale. Et sic intelligitur illud Christi: Si quis venit ad me, & non odit patrem suũ, & matrem suam, & vxorem, & filios, & fratres, adhuc & animam suam (hoc est vitam) nõ potest meus esse discipulus. Hoc enim ab obedientiam Christianorum pertinet. Vnde Apostolus: Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortẽ autem crucis. Quo ad executionẽ uero, martyrium non est sub præcepto: imo licitum est aliquando fugere, maxime imperfectis. Vnde Christus: Si vos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliã. Perfecti vero si velint, possunt se offerre. Vnde legimus quod multi sancti ex zelo & feruore deuotionis se obtulerũt ad martyrium, his qui parati erat inferre mortem, dicẽtes se pro fide Christi velle mori; quãuis D. Tho. dicat, quod non debet homo dare alteri occasionem iniuste agendi: sed si alius iniuste egerit, ipse moderate tolerare debet. Nec est contra perfectionem martyrij, si in aliquo casu sit de necessitate salutis: sicut D. Augu. dicit in libro de Adulterinis Coniugijs, quod aliquis incidit in necessitatem seruãdæ continentiæ, propter absentiam vel infirmitatẽ vxoris.

Luc. 14.

Philip. 2

Matt. 10

2. 2. q. 124. art. 1. ad 3.

Ver. 3. *De martyrij perfectione.*

D QVo ad martyrij perfectionem notandum, ꝙ actus virtutis duplicẽ habere potest perfectionem: vnã a virtute a qua elicit, siue a quaimmediate procedit. & sic actus nobilioris virtutis est perfectior: quia à nobiliori causa. Et cum iustitia sit nobilior, & perfectior fortitudine, consequens est, quod secundũ hunc perfectionis modum actus iustitiæ sit perfectior martyrio, quod est actus fortitudinis. Tolerare enim mortem (in quo consistit actus martyrij, non est laudabile secundum se, sed solum secundum quod ordinatur ad aliquod bonum quod consistit in actu virtutis. Vnde ille actus uirtutis, cum sit finis, est nobilior: quia finis est potior his quæ sunt ad finem. Aliam perfectionem habet actus virtutis a primo motiuo, ꝙ est amor, qui tanto maior ostenditur circa alienam rem, quanto magis propter eam rem charius amatam cõtemnit, & rem magis odiosam diligit. Sed inter alia bona homo magis diligit vitam & odit oppositum, scilicet mortem, præcipuè cum doloribus corporalium tormentorum, quorum metu etiam bruta animalia a maximis delectationibus abstrahuntur (ut Diuus Augustinus ait.) Et ideo martyrium omnes alios actus humanos impfectione excedit. Vnde Chrs Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt ponat quis animã suam pro amicis suis. Et sic paret, quod actus martyrii elicitiuè est a fortitudine: & imperatiuè (tãquam a principali motiuo) a charitate. & inde est quod vtranque virtutem manifestat. Quod autem sit meritorius, hoc habet ex charitate, sicut & quilibet virtutis actus. Et ideo sine charitate non prodest, iuxta illud Apostoli. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

2. 2. q. 124. art. 3.

In lib. 83 q. 15.

2. 2. q. 124. art. 2. ad 2.

Ver. 4. *De martyrij effectus, & præmio.*

MArtyrium duplex meretur præmiũ scilicet essentiale, quod in Dei clara visione consistit, secundum proportionem charitatis mouentis, quæ est radix, & fundamentum omnium meritorum. Et quia stat quod aliquis confessor per multos actus, & per longum tempus maiorem charitatem habeat quam martyr: ideo potest esse quod confessor maius præmium essentiale habeat in patria, quam aliquis martyr. Aliud est præmium accidentale, & istud est duplex: E

1. Co. 13. De veris. q. 16. ar. 6. ad 8.

Præmiũ essentiale

Præmiũ accidentale duplex.

vnum

les, quia non laudantur neq; vituperātur qui irascuntur vel timent: sed qui circa hæc ordinate vel inordinate se habent: Consequens est ꝙ timor tunc peccatum sit, quando est inordinatus & difformis rectæ rationi. & si excedat mediū dictatum a ratione, dicitur a Philosophis timiditas, sed recta ratio dictat aliqua esse prosequenda; & aliqua fugienda: & inter ꝓsequenda aliqua esse magis prosequenda, quam alia, puta spiritualia temporalibus, & inter spiritualia maxime Deus, & inter temporalia potiora sunt præferenda, vt vita famæ, fama bonis externis. & inter mala fugienda, aliqua esse magis fugiēda quam alia, vt infamia rapinæ bonorum, mors infamiæ, & culpa morti: & inter culpas, mortalis veniali: & inter mortales, q̄ maiorem habet deformitatem ac deordinationem. Vnde dicitur cōiter, De duob. bonis melius est eligendum. & de duob. malis maius fugiendum. Ergo vbi aliquis timendo deliberate fugit aliqua mala, q̄ ratio dictat esse magis fugienda, quam bona opposita prosequenda, non peccat, sed bene agit. Vnde sequitur ꝙ ubi esset periculum mortis æternæ vel temporalis, debet quis plus timere & fugere mortem æternam, q̄ temporalem: & potius sustinere omnia tormenta, vel ipsam mortem corporalē, q̄ facere uel omittere aliquid, ex quo sequitur mors æterna. Similiter vbi esset quæstio de temporalib. uel spiritualib. amittendis: temporalia & corporalia sunt contemnenda, inquantum nos impediunt a spiritualibus, ab amore s. & timore Dei. Vnde Sap. Qui timet Deū, nihil trepidabit. Non tñ debent contemni, inquantum instrumentaliter iuuāt nos ad diuina & spiritualia, & generaliter in quibuscunq; aliis. Timor maioris mali si est ordinatus, nō est peccatum, sed potius meritum. Timor uero de maiori malo, quando quis propter illud desistit a prosecutione maioris boni & magis prosequendi, est inordinatus: & dicitur mundanus & peccatum. Et si propter timorem temporalium bonorum, uel mortis corporalis negligat quis uitam æternam, uel si propter temporalia negligat mortem corporalem, uel magis timeat regem terrenum quam Deum: ut Scribæ & Pharisæi

Quæ bona sunt magis ꝓsequēda, & quæ mala sunt magis fugienda.

Spūalia semper tēporalibus præferenda.

Eccl. 34.

Matt. 10

ac etiam Pilatus. unde Christus: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest animam & corp⁹ ꝑdere in gehennā. Et generaliter qñcunque ꝑꝑ timorem alicuius mali tēporalis uel corporalis, quis deliberate desistit a ꝓsecutione boni necessarii ad salutē, uenit contra p̄ceptum uel prohibitionēobligantē sub pœna peccati mortalis, est peccatum mortale, cum pœna æterna nō infligatur nisi pro peccato mortali: quæ tñ timidis infligitur, ut D. Io. dicit: Timidis autem & incredulis, execratis, &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Si autem ueniat contra præceptum uel prohibitionem ex surreptione, uel desistat a bono est peccatum ueniale. Si uero præueniat omne iudicium rationis, ut in motu primo primo, nullum est peccatum, cum nō sit uoluntarium. Notandum tamen, ꝙ in peccato trangressionis uel omissionis ꝓueniente ex timore, duo sunt, quorum unum est omissio uel transgressio præcepti: & per hoc actus est malus: & sic timor non excusat a peccato. Aliud est malum imminens quod timetur. & quia illud diminuit de voluntario, licet non totaliter tollat, cum ea quę ex motu vel timore fiunt, sint inuoluntaria secundum quid: quia secluso illo metu non fierent: sunt tamen simpliciter voluntaria. Et ideo timor excusat a tanto, si non a toto: quia peccat tali timore agens vel omittens: non tamen adeo grauiter, sicut si non esset timor. ¶ Notandum preterea ꝙ timor dublíciter accipitur. s. cōiter & specialiter: sicut & amor, a quo procedit & deriuatur. Omnis enim timor procedit ex amore, quia nullus timet, nisi contrarium eius quod amat. Amor autem non determinatur ad aliquod genus virtutis vel vitii. Si amor ordinatus cōiter accipiatur, inuenitur in qualibet virtute. Quilibet enim virtuosus amat proprium bonū virtutis. Et amor inordinatus inuenitur in quolibet peccato. Ex amore enim inordinato procedit omnis cupiditas & prosecutio. Sic ēt timor inordinatus comuniter acceptus, inuenitur in omni peccato. Auarus. n. timet amissionē vel defectum percu-

Apoc. 21

Timor diminuit peccatū.

Timor dupliciter accipitur

cuniarum. Intemperatus amissionem voluptatis, & sic de aliis. Sed timor præcipuus, est timor periculorum mortis: vt probatur in 3. Ethic. Et ideo talis timoris inordinatio habet specialem rationem timoris. & dicitur anthonomatice timor vel timiditas: & opponitur fortitudini secundum excessum (vt dicit Philo.) Ne timore seruili, initiali, & filiali interius dicetur, cum de dono timoris fiet mentio. Differentia est inter peccatum timoris & desperationis. Quia desperatio quæ opponitur spei, est circa res diuinas, & timor circa pericula mortis. quamuis timor sit principium desperationis, sicut spes est principium audaciæ. vnde sicut ad fortem qui vtitur audacia moderata, pertinet habere spem: ita ecõuerso desperatio ex aliquo timore procedens, est a forti moderanda, sicut timor a quo procedit.

Ver. 2. *De intimiditate.*

2. 2. q. 126. INtimiditas est defectus timoris debiti, siue parum, siue nihil timere ea quæ timenda sunt, vbi, quando, prout, & quantum oportet. Et est vitium fortitudini oppositum per defectum: quia ad

Prou. 4. fortitudinem pertinet moderari & imperare timoribus ordinatis. Vnde Salo. Sapiens timet, & declinat a malo. quod scilicet timet, non vt a iustitia recedat, sed ne per hoc impediatur ab operib. uirtuosis, vel quantum ad se, vel profectum quem in aliis facit. *Intimiditas unde procedit.* Intimiditas procedit ex defectu amoris. Quod autem aliquis deficiat a debito amore suiipsius, & præcipue vitæ & bonum temporalium, quæ ad illam & ad vltimum finem ordinantur, vitiosum est: quia contra inclinationem naturalem. Nunquã tamen aliquis a tali amore totaliter decidit: quia id quod est naturale, totaliter perdi non potest. Pro-

Ephes. 5. pter quod Apostolus ait: Nemo vnquam carnem suam odio habuit. qñ quidem & illi qui seipsos interimũt, hoc faciũt amore carnis suæ. quam volunt a præsentibus angustiis liberare. Vnde contingere potest, ꝙ aliquis minus quam debeat timeat mortem & alia temporalia mala, ꝑꝑ hoc ꝙ minus debito diligat vitam & bona temporalia. Sed ꝙ totaliter non timeat, non potest ex defectu amoris contingere: sed ex eo quod æstimat mala opposita bonis quæ amat, sibi superuenire non posse, quod qñq; contingit ex superbia animi de se præsumentis, & alios contemnentis ſm quod dr̃ Iob. 41. Factus est vt nullum timeret, omne sublime videt. Qñque autem ex defectu rationis (sicut Philo dicit: Quod stulti ꝑꝑ stultitiam nihil timent. *3. Ethic.* Ex his sequitur ꝙ intimiditas est vitium, siue procedat ex defectu amoris, siue ex elatione animi, siue ex stoliditate, siue ex stultitia, & defectu rationis. Et est mortale, cum non timentur amitti ea quæ sunt de necessitate salutis: & cum procedit a causa mortali. In his autem quę non sunt de necessitate salutis, si intimiditas procedat ex causa veniali, est peccatum veniale. Et si stultitia sit inuincibilis, excusat a peccato: non autem superbia, nec defectus amoris. vnde Luc. 18. Increpatur iudex iniquus, qui neminem timebat, nec Deum reuerebat̃.

Ver. 3. *De audacia.*

2. 2. q. 127. AVdacia est passio appetitus irascibilis, qua quis aggreditur periculũ arduũ imminens, propter victoriã. & est cõtraria timori, secundũ Philos. 2. Ethic. Et quando audacia est regulata secundum rationem, non est peccatũ, imo est actus fortitudinis, quãdo vero est irregulata ꝑ excessum, vel defectum, est uitiose, & peccatum. *4. Ethic.* Et quia ſm Philosophum, quædam vitia sunt innominata: similiter etiã & quædam virtutes. Ideo oportuit quibusdam passionibus vti nomine virtutum & vitiorum: ad designanda nomina uirtutum, vtimur passionibus. quę habent bonum pro obiecto. vt spes & amor. Sed ad vitia designanda vtimur passionibus quorum obiectũ est malũ: sicut patet de odio, timore, ira, & audacia, quæ sunt passiones: tamen per ea designamus vitia, & accipimus illorũ nomina pro nominibus vitiorum. Et sic audacia per superabundantiã dicta est peccatum fortitudini oppositum per excessum. ¶ Sed difficultas est, quod erit peccatum per defectũ circa audacias: Quia sicut contingit nimis timere & parum aut nihil timere: ideo circa timores sunt duo vitia fortitudini cõtraria. Ita ẽt circa audacias contingit nimis audere, & parum vel nihil audere. Dominus Caietanus dicit, quod væcordia potest poni vitium

vitium per defectum, accipiendo væ pro fine, vt fit sensus Vęcors, hoc est fine corde. Et inde væcordia. D. Tho. tamen Philosophum sequutus, non ponit nisi audaciam per excessum, & timiditatem per defectum. Quia parum vel nihil audere in aggrediendo aduersarium, prouenit ex sola concomitantia timoris, ut in pluribus, vel etiam ex desperatione, vel defectu spei, vt in paucioribus. Quia sicut spes causat audaciam: ita defectus spei vel desperatio causat defectum audaciæ. Sed ex his quæ sunt ex sola concomitantia, non est propria res, & propria idea, nec proprium generans, & per consequens nec proprium vitium assignatur, sicut patet subiecto & propria passione. Audacia (secundum dominum Caietanum in Summula) si sit pura, est communiter peccatum ueniale, sicut immoderata iracundia, & immoderatus timor: quia non contrariantur charitati, sed sunt exorbitantia a recta regula rationis. Si vero sit mixta cum arrogantia aut alijs peccatis, secundum mixtionem iudicandum est de illa. Alii commmuniter dicunt, quod si ex audacia sequatur aliquod periculum animæ & corporis, uel aliquod notabile damnum, est peccatum mortale: secus si sequeretur aliquod paruum malum, quia tunc esse veniale.

Audacia quale peccatũ est.

§. 3. *De magnanimitate.*

A *2. 2. q. 129.* MAgnanimitas (quæ a Cicerone Fiducia dicitur) ex suo nomine importat extẽsionem animi ad magna. Aliquis autem actus potest dici magnus dupliciter: primo secũdum proportionem: & est actus quo quis optime atque mirabiliter in re parua vel mediocri operatur. Secundo simpliciter & absolutè: & est actus qui consistit in optimo vsu maximarum rerum, quæ in vsum hominum veniunt. Inter ea autem quæ in vsum veniunt hominum, maximũ est honor. cuius signum est, quia homines propter honorẽ consequẽdum & vituperium vitãdum, omnia alia postponunt. Ideo sicut aliquis dicitur fortis ex his quæ sunt difficilia simpliciter, vt pericula mortis: sic ille dicitur Magnanimus ex his quæ sunt magna simpliciter. & per consequens Magnanimitas est extentio animi, siue qua extenditur animus ad ea quæ sunt magna simpliciter: hoc est, circa magnos honores. Vnde Philosophus dicit, quod magnanimitas est circa honores & inhonorationes. dicit etiam quod est circa honores magnos, siue ad ea quę sunt magno honore digna. Quia qui possunt moderari appetitum circa magna, possunt moderari circa parua: sed non econtra. Et quia honor est præmium cuiuslibet virtutis, ex consequenti magnanimitas, ratione obiecti quod est honor, respicit omnes virtutes. Et quamuis honor non sit passio, est tamen alicuius passionis (puta spei) obiectum. huius actũ magnanimitas moderatur, ne quis nimis apprecietur, aut indebite prosequatur, ne que contemnat honores, sic quod desistat facere ea quę sunt honore digna: vel faciat ea quę sunt honori contraria. Non curare tamen de honoribus mũdi, (dummodo quis non faciat ea quæ sunt honori cõtraria, nec desinat facere ea quæ sunt honore digna) non est vitiosum: sed uirtuosum, & ad humilitatem pertinet. Nec aduersantur inter se magnanimitas & humilitas, quanuis differant ab inuicem. Ad cuius euidentiam notandum quod in homine inuenitur aliquid magnum ex dono Dei, & aliquis defectus qui competit ei ex infirmitate naturæ. Magnanimitas facit quod homo se magis dignificet secundum considerationem donorum, quæ possidet ex Deo: sicut si habet magnam virtutem animi, magnanimitas facit non quod superbiat, sed quod ad perfecta virtutis opera tendat. Et similiter dicendum est de vsu cuiuslibet alterius boni, puta scientiæ vel exterioris fortunæ. Humilitas autem facit quod homo seipsum paruipendet secundum considerationem proprij defectus. Similiter magnanimitas contemnit alios ad hunc sensum: quia non eos tamen appreciatur, vt pro eis aliquod indecens faciat: & non honorat illos, eo quod non sunt digni honore: quia deficiunt a donis Dei, aut non bene vtuntur. Sed humilitas alios honorat, & superiores æstimat, inquantum aliquid inspicit in eis de donis Dei. Vnde de viro iusto dicit Psal. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: quod pertinet ad contemptum magnanimi. Timentes

Actus pt dici magnus dupliciter.

4. Ethic. Magnanimitas est circa magnos honores.

Non curare honores an sit vitiosum.

Magnanimitas non aduersatur humilitati.

mentes autem Deum honorificat: quod pertinet ad officium humilis. Et sic patet ꝙ magnanimitas, & humilitas non sunt contraria: quamuis in contraria tendere videantur: quia procedunt secundum diuersas considerationes.

Ver: 1. *De conditionibus magnanimi.*

4. Ethico. Decem cõditiones magnanimi.

AD magnanimũ vt magnanimus est, pertinent decem conditiones, secundum Philosophum. Prima, quod motus eius sit lentus, & tardus. eo ꝙ solum intendit ad magna, quæ pauca sunt. Velocitas enim prouenit ex eo, quod homo ad multa intendit, quæ explere sustinet. Secunda, & ꝙ homo habeat vocem grauem. Tertia, quod grauiter, & stabiliter loquatur, & non acuta neque velociter. Acuitas enim, & velocitas vocis ad eos pertinet. qui de quibuslibet contendere volunt, vt aduocati, Magnanimus autem (vt dictum est) solum se interponit de magnis, quæ pauca sunt. Huiusmodi tres conditiones se tenent ex parte corporis: & cõueniunt magnanimis secundum modum affectionis eorum. Has dispositiones videamus in his qui sunt naturaliter dispositi ad magnanimitatẽ. Quarta, quod sit immemor beneficiorum. Non ꝙ obliuiscatur: quia illud ad ingratitudinẽ ptinet: sed quo ad hoc ꝙ non sit illi delectabile accipere ab aliquibus beneficia: quin eis maiora recõpenset quod pertinet ad perfectionẽ gratitudinis. In cuius acta etiam vult excellere: sicut & in actibus aliarum virtutum. Quinta, ꝙ sit otiosus & tardus, non ꝙ deficiat ab operãdo ea quę sibi conueniunt, sed quia nõ ingerit se quibuscunque operibus sibi conuenientibus, & circa quæ uacare posset, sed solum magnis, qualia decent eum. Sexta, ꝙ vtatur ironia, non secũdum ꝙ apponitur veritati: vt scilicet de se magna quæ habet in se, dicat: sed ꝙ nõ totam suam magnitudinem seu magnanimitatem demonstret: maximè quantum ad inferiorum multitudinem. Quia (sicut Philosophus dicit:) Ad magnanimum pertinet magnum esse ad eos qui in dignitate, & bonis fortunæ magni sunt: ad medios autem moderatum. Septima, ꝙ non possit cõuiuere alijs, scilicet familiariter, nisi ad aliquos. quia vitat adulationem, & simulationem, quæ ad prauitatem pertinere. Conuiuit, tamẽ omnibus, & magnis & paruis, secundum quod oportet. Octaua quod magis possideat infructuosa, eo, quod magis tendit ad honesta bona: nam in omnibus præponit honesta bona vtilibus, tanquam maiora, vtilia enim quæruntur ad subeundum alicui defectui, qui magnanimitati repugnat. Nona quod nullo indigeat, quia hoc deficientis est. Hoc tamen intelligendum est secundum modum humanum. Vnde addit, uel uix. hoc enim est supra hominem, vt omnino nullo indigeat. Indiget enim primo diuino auxilio: secundo, auxilio humano. est enim naturalis, & animal sociale, eo quod sibi non sufficit ad vitam. Tertio quod habeat fiduciam de alijs: cum hoc ad excellentiam hominis pertineat, quod habeat alios in promptu, qui possunt illum inducere. Item habet fiduciã de seipso, inquantum aliquid potest Decima, quod habeat bona fortunæ. Nam bona fortunæ conferunt; & sunt adiumento magnanimo. Quia per diuitias, potentias, & amicos, datur facultas operandi magna. Et quia hominum multitudo: ad quam pertinet honorem exhibere maxima reputat huiusmodi exteriora bona fortunæ (quę tamen magnanimus contemnit, inquantum non reputat illa magna, pro quibus debeat aliquid facere). Ideo de eis (si adsint) non multum gaudet vel extollitur: nec in eurum amissione multum deijcitur siue tristatur Vnde Philoso. dicit quod magnanimus infortunijs non est tristis.

Magnanimus quibus eget.

§. 4. *De vitiis oppositis magnanimitati.* C

MAgnanimitati opponunturquatuor vitia, scilicet Præsumptio, Ambitio Inanis gloria, & Pusillanimitas.

Ver. 1. *De præsumptione sumptæ ciuiliter.*

PRæsumptio accipi potest dupliciter: Vno modo ciuiliter, & iuridice, erga aliud a se. Alio modo theologice, erga se ipsum. Primo modo accipiendo, Præsumptio est triplex: quædã iuris tantum, quædam iuris, & de iure: quædã hominis. Præsumptio iuris tantum est, quãdo ius super dubio & verisimili pręsumit aliquid. & est triplex: prima est naturæ, ut si quis exhæredauerit filiũ suũ, præsumitur iniuste exhęredasse: quia est contra naturã. Quia D

Præsumptio secũdum iura triplex.

(vt habetur.2. Cor.2.) Parentes debent filiis thesaurizare. Ideo hęredi incumbit onus probandi iustam causam exhæredationis, vt in authen.nõ liceat.. C.De inoffic.testa. Secunda est facti præcedentis ad futura: vt si quis calumniosè accusauerit aliquem, & iterum uelit accusare, præsumitur iterum velle calumniari. vt in c.placuit. 5. quæst. 10. & in l.si cui.§. ibidem. ff. de accusat. vnde dicitur, Qui semel malus, semper præsumitur esse malus in eodem genere mali. Tertia est facti subsequentis circa pręterita: ut si aliqui fuerint accusati de adulterio, quod repellebant prætextu consanguinitatis: si postea se cõiungant in matrimonium, pręsumitur facinus, ut in l. si qui adulteri. C. de adulte. & simpliciter est præsumptio iuris, si uir diu cohabitauerit cum vxore, præsumitur quod fuerit a uiro cognita. vt habetur in c.dixit dominus. 32. quæst. 1. & contra has præsumptiones iuris admittitur probatio, vt habetur in c. proposuisti. extra de præsumpt. ubi puella quę diu cohabitauerat cum uiro, admissa fuit ad probandã virginitatem testimonio septem matronarum, quæ eam esse virginem iurauerũt. Præsumptio iuris & de iure est, quando ius super aliquo præsumit & disponit, ꝙ contrarium non admittatur. vt quod mulier quæ dotem dedit viro, stipulata fuerit super redditione dotis, causa aduenientẽ. vt in l.vnica.§.1.C.de rei vxo.act. Præsumptio hominis, quando contra aliquẽ hominem præsumitur, est triplex: quædã est violenta, quædam probabilis, quędam temeraria. Præsumptio uiolenta est ex signis euidentibus & manifestis, ac naturaliter indicantibus factum. & ex illa potest fieri iudiciũ. vt habet. in ca. afferte. extra de pręsumpt. prout tulit Salomon iudiciũ de infante viuo. Præsumptio probabilis est, quę oritur ex coniecturis dubiis, tamẽ verisimilibus. & hæc dicitur apud Theologos suspicio. Et hæc non sufficit ad condemnationem: quia in criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariores. in l.fi.C.de probat. & in c. Epiphanium. 5. q. 6. Præsumptio temeraria est, quæ consurgit ex malitia hominum, ex factis, uel signis dubiis, quę possunt in bonum & in malum interpretari. Dubia enim sunt in meliorem partem interpretanda.

semel malus quomodo pręsumitur esse malus.

3.Reg.3.

Ver.2. *De præsumptione Theologica.*

PRęsumptio Theologica & erga seipsum dupliciter accipitur: Primo pro pſumptione, qua aliquis inordinatè innititῦ misericordiæ vel potentię diuinę: quia sperat ueniã peccatorum obtinere sine pœnitentia. vt neotirici hæretici, q se sola fide iustificando arbitrantur. vel qua sperat gloriam absque meritis, vt Lucifer cum complicibus suis. Hæc præsumptio est peccatum oppositum spei theologicæ per excessum, procedẽs ex superbia, & cõtrariatur desperationi, & est species peccati in spiritum sanctum: utpote contemnens auxilium spiritus sancti ad pœnitendum vel merẽdum: & est peccatum mortale, vtpote derogans diuinæ dispositioni. Quia decretum est non dari gloriã sine merito, neque ueniam sine pœnitentia, iuxta illud Apost. Non coronabitur nisi qui legitime certauerit. & Luc. 11. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Secundo præsumptio accipitur vt opponitur virtuti fortitudinis: & qua quis tẽtat agere aliquid ut sibi possibile, quod tamen excedit virtutem suam: ut si ignorans scientiam medicinæ, præsumit medicare: uel inscius alicuius doctrinæ, ꝑsumat docere: aut inscius sacrarum literarum, pręsumat eas interpretari, prędicare, aut confessiones audire, uel curam animarũ accipere, vel exercere aliquid, ad quod exercendum non est deputatus, vt si diaconus præsumat dicere missam, & qui nõ est iudex, vel si iudex laicus, præsumat clericum iudicare, uel si quis cum peccato mortali præsumat se admiscere sacramentis. Talis præsumptio procedit ex inani gloria, & est peccatum oppositum magnanimitati, & circa spiritualia & ualde ardua. Et in quibus est periculum de dãno notabili, est peccatum mortale, quia contra naturalem & diuinitus institutum ordinem facit. Nullum enim agens naturale, siue animatum, siue inanimatum, nititur ad aliquid quod excedit suã virtutem naturalem. Circa actus autem, in quibus paruum sequitur damnum, est veniale peccatum. Tentare tamen virtutem siue vires suas ad bonum fi-

2.2.q.21 Præsumptio theologica dupliciter accipitur

2.Tim.2

nem, absque cuiuscunque incommodo, non est peccatum: alias nunquam liceret prædicare, aut confessiones audire.

Ver.3. *De ambitione.*

F *2. 2. q. 130.*

Ambitio & psumptio quõ differũt.

AMbitio est appetitus inordinatus honoris. Et quia in dignitate constitutis debetur honor: constat inordinatum appetitum dignitatum ad ambitionem pertinere. Si quis autem appeteret dignitatem non ratione honoris, sed propter debitum dignitatis vsum, suam facultatem excedentem, non esset ambitiosus, sed præsumptuosus. Si uero propter fructus aut prouentus, esset cupidus & auarus.

Appetitus dignitatis quot modis sit inordinatus.

Appetitus honoris est inordinatus quintupliciter. Primo, quãdo homo appetit honorem de excellentia quam non habet. & hoc est appetere honorem supra suam proportionem. Secundo, quando appetit honorem de re quæ est digna uituperio, vt peccatum. Tertio, quando appetit honorem de rebus quæ non sunt dignę honore: ut sunt caduca & temporalia. Quarto, quando homo appetit honorem, non referendo in Deum, a quo habet excellentiam, ratione cuius honoratur. Honor enim principaliter debetur Deo, cuius est excellentia, & non homini, qui eam accipit. Ideo debet referre in Deum, tanquam in excellentiæ authorem. Quinto, quando appetitus hominis quiescit & finem constituit in honore, nõ referens honorem ad Deum, uel ad vtilitatem aliorum.

Ambitio qñ est peccatum.

Est autem peccatum mortale, quando quis vult honorari propter crimen aliquod, præcipue mortale: vel ratione finis, quando scilicet constituit vltimum finem in honore. vtputa si ad consequendum honorem non curat quis offendere Deum mortaliter. sicut si vult haberi sicut Deus, uel præferri alijs, quibus non est præferendus, in distributionibus communium bonorum vel dignitatum: vel vult ob honorem, quodcunque aliud mortale scelus perpetrare: vel honorem desiderat, ad aliquod scelus perpetrãdum: puta tyrannidem, uel vindictam: vel medio indebito & mortaliter prohibito appetit peruenire ad honorem: puta per simoniam vel violentiam. In alijs autem casibus est vt in pluribus peccatum veniale.

Ver.4. *De appetitu officiorum aut beneficiorum.*

A *Quæ officia et beneficia appetere liceat.*

ADuertendum, quod quanuis non sit licitũ alicui appetere dignitates tẽporales, seu officia tpalia, ad quorũ exercitiũ nõ est sufficiens, & multo minus emere. Tñ licitũ est appetere dignitates & officia tẽporalia, quæ non excedũt suã virtutẽ, dũmodo bono fine & debitis mediis ac circunstantiis id fiat, eo quod aliquis scire potest se esse capacem & sufficientẽ ad illorũ exercitiũ siue executionem. hoc enim pertinet ad magnanimitatẽ, vt qui longo tempore studuit & legit in facultate legali, potest appetere cathedrã siue regentiam legalẽ. Et qui expertus fuit in regimine politico, & bene rexit, põt regimen politicũ appetere, dũmodo propter bonũ commune principaliter appetat, & debito modo ac aliis circunstantiis. Et ex consequenti põt appetere honorem, prouentus, & stipendia illi annexa. Et eadem rõne dicendum est in spiritualibus & ecclesiasticis. doctus enim & expertus Theologus potest cathedram theologalẽ appetere: & bonus atq; expertus cantor, cantoriã: & clericus debite qualificatus, canonicatũ & præbendã: cum possint scire se sufficientes & idoneos ad illorũ officiorum executionẽ.

Quæ officia et beneficia appetere nõ liceat.

Et idem dicendũ est de aliis officiis & beneficiis ecclesiasticis, & quorũ idonea & sufficiẽti executione põt qs esse certus. Verũ alia officia seu beneficia ad quorũ idoneum exercitiũ & sufficientẽ executionẽ aliquis non põt se scire capacẽ, non licet appetere: imo appetitus ille videtur esse mortalis: vt puta si aliquis regimen animarum (quod ad debitũ exercitiũ requirit gratiam, iuxta illud Leuit. Sancti estote, quoniã ego sanctus sum) appetit. Quia nemo põt scire se habere gratiã Dei, iuxta illud Ecclesiastes. 6. Nemo scit an amore uel odio dignus sit. & 1. Cor.4. Nihil mihi cõscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. & Psalmista: Delicta quis itelligit? Ab occultis meis mũda me domine. & Iob.9. Si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea. Et ideo appetens officium uel beneficium habens curam animarum, uel administrationem sacramentorũ annexam, peccat quia nimis præsumit de seipso. Et si propter honorẽ

Psal 18. 2. 2. q. 186. ar.

anne-

annexum illa appetat, est ambitiosus. Si vero propter prouentus, est cupidus & auarus. Et de his intelligebat Apostolus cum dicebat: Nec quisquam sibi sumat honorem: sed qui vocatus a Deo, tanquã Aaron. Nec obstat quod dicit Apostolus: Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Quia Apostolus loquebatur de perfectione ad episcopum requisita, non de primatu aut prouentu. Nam statim subdit: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, &c. Episcopatus enim nomen est operis, & nõ honoris. Vnde postquam dixit, qui episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat: vel (sicut D. Grego. in pastorali dicit.) In illo tempore bonũ erat episcopatum quærere, quando p hũc dubiũ non erat quenq; ad supplicia grauiora peruenire, quia de facili non inueniebatur, qui hoc onus assumeret. sed appetere propter primatum, ad ambitionẽ pertinet, quapropter illicitum est. Vnde & dominus duobus discipulis primatum petentibus, dixit: Nescitis quid petatis. & cum præficeret Petrũ, interrogauit eum ter: Petre amas me? Et Petrus respondit. Tu scis Domine. & licet ab initio dixerit: Tu scis domine, quia amo te, quia ita arbitrabatur: tamen secundo, tertio nõ est ausus affirmare: quia non erat certus de qualitate requisita.

Heb. 5. *1.Tim. 3* *Matt. 20* *Ioan. 21.*

B Ver.5. *De inani gloria.*

2. 2. q. 131. *1. de Offi.*

INanis gloria vitium est magnanimitati oppositum per excessum, secundum Ciceronem inquientem: Cauenda est autem gloriæ cupiditas: eripit enim animi libertatem, pro qua magnanims viris omnis debet esse contentio. Et quanuis inanis gloriæ cupiditas secundum rei ueritatem deficiat a magnanimo, quia videlicet gloriatur in his quæ magnanimus parua æstimat: considerando tamen æstimationem eius, opponitur magnanimo per excessum: quia scilicet gloriam quam appetit, æstimat aliquid magnum, & appetit supra suam dignitatem. Ideo excedit in ęstimatione. ¶ Ad huius vitii intelligentiam aduertenda est differentia inter famam, laudem, honorem, & gloriam. Fama est communis opinio vel æstimatio de aliquo, ex coniecturis verisimilib. prouenìens. & sic ad famam (quãtum ad iuris effectum seu ad hoc ꝙ quis dicatur famatus) quatuor requiruntur. Primo credulitas & opinio communis. Secundo, ꝙ sit ex coniecturis probabilibus. Tertio, ꝙ voce manifestetur. Quarto, ꝙ ab omnibus uel maiori parte. Et differt a rumore, qui est ab incerto authore, & absq; credulitate, siue æstimatione, nec a maiori parte. Fama se habet ad bonum & ad malum. Vnde & famosum & insignem latronem dicimus: quanuis fama in malum, proprie dicatur infamia. Laus vero est locutio de aliquo cum approbatione. & sic minus generalis est quam fama. Quia fama non importat approbationẽ, sicut laus quæ semper in bonum dicitur: nec requirit multorum opinionem. Honor autem est signum aliquod exterius in testimonium virtutis aut excellentiæ. Gloria vero est effectus famæ, honoris, laudis: & secundum Ciceronem in Rhetoricis, Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Ex hoc enim ꝙ aliquis laudatur & honoraĩ, redditur clarus in oculis aliorum. Et ſm D. Ambrosium: Gloria est clara cum laude notitia. Et secundum Diuum Augustinum super Ioannẽ, Gloria claritatem quandam significat. Vnde gloriari est clarificari & manifestari. Claritas enim & decor quandam manifestationem habent. Vnde Ephes. 5. Omne quod manifestatur, lumen est. Ideo gloria est manifestatio alicuius de aliquo, quod apud homines decorum siue laude dignum esse videtur: & hoc siue illud sit bonum temporale, corporale, uel spirituale. Et quia illud quod simpliciter est clarum, a multis conspici potest, & remotis: Ideo gloria, proprie loquendo, significat quod aliquid decorum & laude dignum de aliquo deueniat in multorum notitiam & approbationem: secundum quod Salustius dicit in Catilinario: Gloriari ad vnum non est. Largius tamen accipiendo gloriam, non solum est in cognitione & approbatione multitudinis: sed etiam in cognitione paucorum, aut vnius, aut suiipsius. His suppositis notande sunt quatuor conclusiones. ¶ Prima conclusio: Quod licitum est vnicuique appetere gloriam ordinatam. Quia, vnicuique licitum est appetere bonũ suũ

Fama, laus, honor, & gloria quomodo differunt. *Ad famã quatuor requiruntur.* *Laus qd sit.* *Honor quid sit.* *Gloria quid sit.* *Quando liceat honores appetere.*

ad bonum finem, medio debito, cum circunstantiis requisitis. Sed gloria ordinata, est bonum hominis, & inter exteriora & temporalia maximum: igitur licitum est eam appetere. Præterea aliqui prouocantur ad uirtutum opera ex appetitu gloriç humanæ, sicut ex appetitu aliorũ terrenorum bonorum. & ideo uniuersitates fundatę uidentur. quanuis, ut D. August. probat. 5. de Ciui. Dei. Non est uere uirtuosus, qui opera uirtutum propter humanam gloriam operatur, ibi sistendo. Quod autem liceat unicuique appetere
1. Co. 10. approbari ab aliis, apparet ex Apostolo: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: ut sciamus quę a Deo donata sunt nobis. Quod autem liceat appetere bonum nostrum ab aliis approbari, apparet ex illo Matth. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est. Et Ecclesiast. 4. Curam habe de bono nomine. Et Rom. 12. Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Sicut enim Deus gloriã suam non quærit propter se, sed propter nos: sic homo potest ad aliorum utilitatem gloriam suam appetere, ac etiam propter gloriam Dei, sed non propter se. ¶ Secunda conclusio: Appetere gloriam inordinatam seu inordinate, est peccatũ. Quia omne quod est contra bonum & ordinem rationis, peccatum est: sed gloria inordinata siue inanis aut vana, est huiusmodi: igitur, &c. Quo circa Psalm.
Psal. 4. tales increpat, dicens: Vt quid diligitis vanitatem, &c. Gloria autem dicitur vana siue inanis tripliciter: Primo ex parte rei, qua quis gloriam quærit: vt puta cum quis quærit gloriam de eo quod non est, vel de aliqua re fragili & caduca, uel de re quæ est digna vituperio. vt de peccato. Secundo ex parte eius a quo quis quærit gloriam, puta hominis: cuius iudicium
Ps. 83. incertum est: quia appetere gloriam & approbationem a Deo, non est illicitum: quum ad eum pertineat illam dare, iuxta illud Psalmistę. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Gloria enim quæ datur a
2. Co. 10. Deo, non est vana, sed vera. & talis repromittitur bonis operibus in præmium. Et ideo D. Paulus. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui seipsum cõmendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Tertio ex parte ipsius qui gloriam appetit, quia scilicet appetitum gloriæ suæ non refert in debitum finem, puta ad honorem Dei, & proximi salutem: vel in ea constituit vltimum finem. ¶ Tertia conclusio: Inanis gloria est peccatum mortale, quando charitati & amori Dei vel proximi contrariatur, hoc autem contingit quinque modis. Primo, quando præponit se Deo, iuxta illud Ezechi. 28. Eleuatum est cor tuum: dixisti Deus ego sum. Contra tales. 1. Corint. 4. dicitur: Quid habes quod non accepisti? aut quid gloriaris, quasi non acceperis. Secundo, cum quis aliquod bonum temporale præfert Deo, iuxta illud Hiere. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis. sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire aut nosse me. Tertio ratione materiæ cum de aliquo peccato mortali, iuxta illud Prouerb. 2. Lętantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quarto, cum quis præfert testimonium hominum testimonio Dei. contra quos dicitur. Ioann. 12. Qui dilexerunt magis gloriam hominum quam Dei. Quinto ratione finis, quando constituit gloriam vltimum finem. hoc est, quando pro ea consequenda aliquid facit vel omittit contra præcepta Dei. Vnde Ioannis 5. Quomodo potestis credere, gloriam ab inuicem expectantes; & gloriam quæ a solo Deo est, non quærentes? Ex hoc sequitur, quod quando inanis gloria ordinatur in notabile detrimentum proximi, est peccatum mortale. ¶ Quarta conclusio: Inanis gloria quæ non contrariatur charitati (vt in aliis casibus) est peccatum veniale: periculosum tamen, non propter sui grauitatem, sed quia est dispositio ad grauia peccata: quia per vanam gloriam redditur homo pręsumptuosus, & nimis de seipso confidens. & sic paulatim disponit quod priuetur interioribus bonis, & inducatur ad multa mala.

Gloria dicitur inanis, & uana tripliciter.

Inanis gloria quinque est peccatum mortale.

De

Ver.6. *De eminentia inanis gloriæ super alia uitia.*

C 2.2.q. 132.ar. 4.

DIuus Greg.31.Mora. ponit superbiā reginā omniū vitiorū, & inanem gloriā tanquā ab eo procedentē, vitiū capitale. Quia superbia (vt inferius dicetur) importat inordinatū appetitū excellētiæ. Sed cū homo in omni bono quod inordinate appetit, quāda perfectionē, & excellentiā conseq arbitretur:ideo finis omnium vitiorū ordinatur in finē superbiæ: & per consequens superbia habet quandam causalitatem super omnia alia vitia. Ideo non debet computari inter alia specialia uitiorum principia quæ dicuntur capitalia:Sed inter excellentias excellentia gloriæ est potior:ideo inanis gloria est uitiū propinquius superbiæ ex cuius appetitu multa uitia oriuntur.

Inanis gloria est prima filia superbiæ.

Ver.7. *De filiabus inanis gloriæ.*

D 2.2.q. 132ar.5 3.Mora.

EX inani gloria nouem oriuntur vitia, quæ filię vanæ seu inanis glorię dicuntur a D. Gregorio: scilicet iactantia, ironia, præsumptio nouitatum, simulatio, hypocrisis, pertinacia, discordia, contentio, & inobedientia. Et potest sic deduci: Illa vitia quæ de se nata sunt ordinari in finem alicuius vitii capitalis dicuntur filiæ eius. Sed hæc vitia sunt huiusmodi: igitur. minor patet. Quia finis inanis gloriæ est manifestatio proprie excellentiæ, ad quam potest homo tendere dupliciter: primo directe siue per verba siue per facta. Per verba dupliciter:primo se extollendo: & sic est iactantia 2. de se uitia quæ in se non recognoscit dicendo: & sic est ironia. Per facta tripliciter: Primo per facta vera aliquam admirationem habentia: & sic est præsumptio nouitatum, quas solent homines magis admirari. Secundo per falsa facta in temporalibus: & sic est simulatio. Tertio per falsa facta in spiritualibus: & sic est hypocrisis. Alio modo nititur quis manifestare excellentiam suam indirecte, ostendendo se non esse minorem: & hoc quadrupliciter. Primo quidem quantum ad intellectum: & sic est pertinacia, per quam homo nimis innittitur suę sententiæ, nolens acquiescere saniori. Secundo quantum ad voluntatem, & sic est discordia, cum non uult a propria uoluntate discedere, ut alijs concordet. Tertio quantum ad locutionem: & sic est contentio, cum aliquis clamorose contra alium litigat. Quarto quantū ad factum: & sic est inobedientia, dum aliquis non vult parere superiorum mandatis & præceptis.

Filiæ inanis glorię nouem.

Ver.8. *De pusillanimitate.*

PVsillanimitas est deiectio, & paruitas animi, quibus homo retrahit se a magnis honoribus, quib. dignus est, & a magnis operibus suā facultatē non excedentibus. Et opponitur magnanimitati p defectum, sicut pręsumptio p excessū. Quod aūt sit peccatū patet: quia omne quod cōtrariatur inclinatiōi naturali, peccatū est. cū contrarietr legi naturę, & ordini a Deo indito:sed pusillanimitas est hmōi: igitur &c. Minor patet. Quia vnicuiq; rei indita est inclinatio ad exequendum actionē commensuratam suę potentiæ, ut patet in omnibus rebus naturalibus tam animatis quam inanimatis. Sed pusillanimis deficit a proportione suæ potentiæ, dum recusat in id tendere quod est suæ potentiæ cōmensuratum: ideo agit contra inclinationem naturæ. Et inde est ꝙ seruus qui acceptam domini sui pecuniam fodit in terram, nec operatus est in ea:propter pusillanimitatem siue timorem deficiendi, punitur a domino. sicuti hab. Matth. 25.& Luc.19. Vnde dicit D. Greg. in Pastorali. Quod illi qui prodesse proximorum vtilitati in prędicatione refugiunt: si districte iudicentur, ex tantis rei sunt, ex quantis venientes in publicum prodesse potuerunt. Et D. Hieron. in epistola ad Paulinum. c.3. Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest: & quantum ædificat ex uitæ merito, tantum nocet, si destruentibus non resistat. Hoc vitium procedit ex ignorantia propriæ conditionis, & virtutis, ꝙ ex timore deficiendi in his quæ faciliter existimat excedere suam facultatem. quę non excusant, sed accusant, cum sit ignorantia crassa proueniens ex negligentia discutiendi propriam uirtutem, & applicandi potentiam ad operationem. Peccatum hoc est grauius præsumptione, vtpote magis contrarium, & dissimile uirtuti magnanimitatis. Est autem peccatum mortale quando retrahit a magnis quę sunt de necessitate salutis

A 2. 2. q. 133.

Pusillanimitas est grauius peccatum præsumptiōe.

vt si quis ex timore peccandi post baptismũ vel pœnitentiam, aut cõmunionẽ: nollet baptizare, pœnitere, aut cõmunicare: vel in casu, in quo quis ex timore deficiẽdi nollet præceptũ sibi officium pastorale acceptare. Qñ vero retrahit ab aliis vtilibus, quæ non sunt de necessitate salutis, est ueniale, & circa spiritualia, valde graue, & tanto periculosius, quanto sub prętextu & specie humilitatis detinens animũ, imbibitur, radicatur, & perseuerat.

B §. 5. *De magnificentia.*

2.2. q. 134. MAgnificentia est virtus inclinãs aliquẽ ad moderate agẽdũ aliquod opus magnũ factibile, præcipue ad honorẽ Dei uel cõitatis, & exponendũ ad hoc ꝓportionatos sumptus & expensas. Notãdũ tamen ꝙ licet magnum (circa quod magnificẽtia versatur) videatur esse aliquod extremum, considerata quantitate eius: veruntamen ẽm ꝙ magnum comparatur ad rationẽ quæ moderatur & determinat magnitudinẽ ẽm ꝙ oportet, dicitur quoddam medium, cui potest fieri additio & diminutio. Et sic magnificentia cõsistit in medio, sicut & cæterę virtutes morales. Per hoc autem ꝙ magnificentia est circa magnũ differt a libertate siue beneficentia, quę versatur circa cõmunẽ vsum pecuniæ, est in appetitu concupiscibili. Magnificentia vero circa magnum vsum pecuniæ, qui habet difficultatem ex magnitudine rei, & ideo ponitur in irascibili: quæ vis est propugnaculum concupiscibilis. & inde est ꝙ magnificentia præsupponit liberalitatem, sed non econuerso, qui enim nescit moderari cõmunẽ vsum pecuniarũ, nõ poterit bene moderari magnum vsum circa magna & ardua. tamen qui scit & potest moderari magnũ vsum circa ardua moderabitur cõmunem vsum circa mediocria. Ex quo sequit̃ ꝙ omnis magnificus est liberalis, sed non omnis liberalis est magnificus: licet sit dispositus ad magnificentiam. est & alia diuersitas: quia aliter se habet liberalis ad vsum pecuniæ, & aliter magnificus. Quia liberalis directe & primo respicit communẽ usum pecuniæ: Magnificus autem directe & primo respicit magnum opus factibile, & ex consequenti, sumptus proportionatos: quos oportet esse magnos secundum magnitudinem operis. Vnde dicit Philo. ꝙ magnificus ab æquali (hoc est a proportionato sumptu) opus facit magis magnificum. Et quia cõmunis vsus pecuniarũ est circa particulares ꝑsonas, quæ vident̃ parua in cõparatione ad aliqd quod conuenit rebus diuinis aut cõibus: ideo magnificus nõ intendit principaliter facere sumpt⁹ in his quæ pertinẽt ad personã suã: non quod bonum suũ non quęrat, sed quia non est magnũ. Si quid tamen in his quæ ad ipsum ꝑtinent magnitudinem habeat etiam magnificus magnifice prosequitur, sicut ea quæ semel vel raro fiunt: vt nuptię, vel conuiuia, vel aliquid huiusmodi, uel ẽt ea quæ sunt permanentia. Et sic ad magnificũ pertinet præparare conuenientem habitationem cum conueniẽtibus recreationibus, vt Philos. dicit. pertinet etiam dare dona & munera, non sub ratione doni, sed sub ratione sumptus ordinati ad aliquod opus faciẽdum: puta ad honorandum aliquem, vel ad faciendum aliquid, unde proueniat honor toti cõitati. Sicvt cum facit aliquid circa quod tota ciuitas studet, vt in receptione Principis. Et cum magnificus intendat magnum opus facere, & non sit maius opus circa opera humana, quam honor Dei, eo ꝙ digniorem & excellentiorem habeat finem, sequitur ꝙ magnificus magnum opus facit, præcipue circa honorem Dei. Vnde Philosophus in 4. Ethich. dicit, ꝙ honorabiles sumptus sunt maxime qui pertinẽt ad diuina sacrificia, templa, vasa, atque indumenta & ministrorvm multitudinem, atque grauitatem: & vt Salomon egit, vt habetur in 3. Reg. & 2. Par. 9. Et Romani in Pãtheo, & principes Christiani in templis magnificis. Et ideo magnificentia coniungitur sanctitati, quia præcipuus effectus ad sanctitatem ordinatur. Notandum etiam ꝙ cũ principalior actus uirtutis sit interior electio, & eam virtus possit habere absq; exteriori fortuna: ideo pauper potest esse magnificus, sicut & liberalis: sed nõ potest actus exteriores exercere.

Marginalia: 4. Ethic. — 4. Ethic. — *Magnificẽtia quo differat a liberalitate.* — *Pauper potest esse magnificus.*

Ver. 1. *De differentia magnificentiæ, & magnanimitatis.*

MAGNIFICENTIA per hoc ꝙ est circa aliquod magnũ, cõuenit cum

cum magnanimitate, quæ tendit ad magnum simpliciter: differt tamen ab ea: quia ad magnanimitatem non solum pertinet tendere ad aliquid magnum, sed etiã in omnibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunque agendo, seu patiendo, vt habetur 4. Ethico. Ita quod magnanimitas hoc refert solum ad rationem magni: aliæ autem virtutes, quæ (si perfectæ sunt) magnum operantur: non tamen principaliter dirigunt intentioné ad magnum, sed ad id quod est proprium vnicuique virtuti. Magnitudo enim sequitur ex quantitate virtutis. Ad magnificentiam vero pertinet non solum facere magnum, sed ad magnum faciendum tendere animo, & sumptus proportionatos administrare. Vnde Tullius dicit ꝙ

In Rhet. magnificetia est rerũ magnarum & excellentium, cum animi quadam ampla & splendida propositione, cogitatio atque administratio: vt cogitatio referatur ad interiorem intentionem, & administratio ad exteriorem executionem & sumptus. Vnde oportet quod sicut magnanimitas tendit in aliquod magnum in omni materia, siue sit agibile, siue factibile: ita & magnificentia in aliquo opere factibili, & in exteriorem materiam transeunte. Vnde sequitur quod magnanimitas est nobilior & generalior virtus, & ad plura se extendens quam magnificentia, quæ adiũgitur fortitudini, eo quod conueniat cum ea: quia est circa aliquod arduum, sicut fortitudo: tamen deficit ab ea, qa fortitudo est circa difficiliora, quia circa pericula mortis, quæ sunt difficiliora emissione magnarum pecuniarum, circa quam est magnificentia.

Ver.2. *De uitiis oppositis magnificentiæ.*

D

2. 2. q. 135.

MAgnificentia habet duo uitia opposita: vnum per defectum, & uocatur a Philosopho Paruificentia, quę opponitur magnificentiæ: quæ primo intendit magnũ opus facere: secundo intendit magnos sumptus administrare. Paruificus vero e conuerso & opposito modo, principaliter enim intendit paruitatem sumptus.

4. Ethic. Vnde Philosophus dicit, quod intendit qualiter minima consumat: ex consequẽti intendit paruitatem operis, quam scilicet non recusat, sumptus magnos negando: Vnde Philosophus ibidem dicit quod paruificus est magna consumẽs in paruo, quia cum non vult expendere, perdit bonum magnifici operis. Et sic paruificus deficit a proportione, quæ est secundum rationem inter sumptus & opus. Defectus autem ab eo quod est secundũ rationem, causat rationem vitii, igitur paruificentia uitium est: & est mortale, quando est circa ea quæ sunt necessaria ad salutem.

Ver.3. *De consumptione.*

COnsumptio est vitiũ oppositum magnificentiæ per excessum, & contrarium paruificẽtiæ: quia vltra rationis modum multos sumptus facit. Et est maius, quando in re parua: & detestabilius, quando in re illicita. vt de illo qui breui tempore consummauit omnia bona sua, viuẽdo luxuriose. Et dicitur consumptio animi prodigalitas, & inutilis atque damnosa expensio. Græce autem dicitur banausea, quia videlicet ad modum ignis, qui est in furno, omnia consumit, & in fumum emittit. E 2. 2. q. 185.

§.6. *De patientia.*

PAtientia est virt⁹ moralis, qua aliquis voluntarie mala ab extrinseco illata, æquo animo (hoc est sine perturbatione animi) tolerat, propter meliora bona quę sperat, ne videlicet ea perdat. Et sic patiẽtia est malorum seu tristitiarum tolerantia, moderans tristitias & afflictiones, q̃ ab extrinseco inferuntur, ne propter eas (quantæcunque sint) homo recedat a bono virtutis. Et per hoc differt a temperantia, ad quam sicut pertinet moderari delectationes tactus, ita & tristitias cõtrarias ab extrinseco prouenientes, puta ex abundãtia ciborũ aut venereorũ. Et sic materia & obiectũ patiẽtię sunt tristitiæ, afflictiones, & tormenta ab intrinseco prouenientia, finis vero est melius bonum, scilicet uirtutis. Nemo enim spõte sufferret quod cruciat, nisi pro eo quod delectat, eo quod animus secundum se abhorret a dolore & tristitia. Vnde nunquam eligeret ea, nisi propter aliquod bonũ, quod est magis uolitum, quam horreantur & odio habeãtur mala. Et si hoc fit propter Deum, ad charitaté pertinet. Et sic patientia oritur & fulcitur a charitate: licet fortis politic⁹ absq; charitate (non tamen absq; speciali

F Patientia quid sit.

Obiectum patientiæ quid sit.

Finis patientiæ quis sit.

Dei auxilio) propter bonum virtutis mala etiam tolerare possit: non tamen adeo faciliter, sicut cum charitate, quę ex memoria passionis & tormentorũ, quę Christus sustinuit pro nobis, omnia tormenta tolerabiliora facit, in cuius signum & figuram legimus. Exo. 15. quod signum figurauit aquas Marath, quę deglutiri non poterant. Sic lignum crucis (hoc est Christi passio in carne suscepta, & deuote considerata) dulcorat: & facit potabiles amaras tristitiarũ aquas, quas vix videre possumus. Vnde D. Grego. Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeo amarum est, quod nõ æquo animo toleretur. Ideo Diuus Paulus nos ad eius reminiscẽtiam hortatur, dicens, Recogitate eum qui talem sustinuit a peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis vestris deficientes: nõdũ enim vsque ad sanguinem restitistis. ¶Ex præmissis infertur, quod tolerantia malorũ, quam sustinẽt mali ad mala perpetranda, non debet dici patientia. Vnde D. Aug. in lib. de Patientia ait: Patientes proprie dicuntur, qui malunt mala nõ committendo ferre, quam non ferendo committere. In illis autem qui mala sustinent vt mala faciant, nec miranda nec laudanda patientia, quæ nulla est, sed miranda pueritia. Notandum tamen quod non est contra patientiæ rationem (cum tormenta inferuntur) voces emittere, plãgere & clamare. Hæc. n. naturalia sunt, sicut lacrymas emittere. Vnde nõ est turpe, neque vitiosum, nisi immoderate fiat. Nec est etiam contra rationem patiẽtiæ, quod aliquis insiliat in eũ qui mala facit. Vnde D. Aug. in quadam epistola contra Marcellinum ait: Præcepta patientiæ non contrarianẽ bono reipublicæ, quo conseruãdo contra inimicos pugnatur. Et Diuus Chrys. super illud Matth. 4. Vnde satanas, ait; Iniurijs proprijs patiẽtem esse s. laudabile est: iniuriis autem Dei sustinere, nimis impium est. Vnde legimus Heliam fecisse descẽdere ignem de cœlo, super eos qui ad eum cãpiendum venerant, & Hælisæum pueris irridentibus maledixisse, & in can. Glissarius. 23. q. 4. Syluestrum eos qui cum miserant in exilium, excommunicasse. Quod autem dicitur

Heb. 12.

Tolerantia tormẽtorum in malis propter peccata non est patientia.

4. Reg. 1.

Luc. 6. de altera maxilla præbenda, intelligitur in præparatione animi, & cũ opus siue expediens fuerit: uel secundũ Diuũ Aug. quãdo non est in iniuriam Dei, uel reipublicæ non contrariatur bono. Patiẽtia quanuis subiectiuetur in appetitu concupiscibili, cum moderetur tristitias quæ in eo sunt: adiungitur tamen fortitudini: quæ est irascibilis dupliciter: primo ut pars integralis, prout quis patienter sustinet pericula mortis. Secundo vt pars potentialis, quia conuenit & habet affinitatem cum fortitudine, cum sit circa ardua & difficilia, sicut fortitudo. Et deficit ab ea, s̃m quod se habet ad quæcunque alia mala, quæ sunt minora periculis mortis.

Patientia quomodo cõueniat & differat cũ fortitudine.

Ver. 1. *De longanimitate.*

Longanimitas est virtus, qua quis inclinatur ad magnum bonum, quod in longinquum distat, ne desistat ab illo propter distantiam siue longinquitatem: sicut Magnanimitas tendit in aliquid magnum. Et ideo magis conuenit cum magnanimitate, quam cum patientia, propter spem quam ambæ habent. Conuenit tamen & affinitatem habet cum patiẽtia: quia illa dilatio siue expectatio boni distantis, ex se causat tristitiam, iuxta illud Prou. 13. Spes quæ differtur, affligit aĩam. vnde in sustinendo huiusmodi passionem põt esse patientia. Ideo Ro. 2. longanimitas ordinatur post patientiã, cum dicitur: An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Eadem etiam ratione constantia, quæ proprie est circa diuturnitatẽ laborũ, quos sustinet in continuata operis executione. Quia illud potest apprehendi sub ratione mali, & causare tristitiam, sicut dilatio boni. Constantia tamen magis pertinet ad perseuerantiam quam ad patientiã, ut infra dicetur.

A 2. 2. q. 136. ar. 5

Ver. 1 *De permanentia patientiæ.*

Patientia sicut & cæteræ virtutes morales, remanet in patria, non propter eundem actum, quia ibi nullum erit malum, nec imperfectio: tunc enim abstergет Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, & Apost. dicit; Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, hoc est imperfectum propter quod aliqui

B 2. 2. q. 136. art. 1. ad. 1.

Apoc. 21

1. Co. 13.

aliqui dixerunt, quod habitus virtutum moralium non remanebunt in patria, nisi illarum duntaxat, quæ aliquem actum habere poterunt: vt iustitia, quæ habet actum subiectionis. iustum est enim subditum esse Deo. & similiter religio: quia exhibebũt sancti honoré Deo. Aliæ uero quæ non possunt habere actũ elicitum, ut pote quarum actus imperfectionem important: quemadmodum patientia & pœnitentia. Et eadem ratione virtutes theologicæ, & spes & fides, non remanebunt in patria: licet aliqui voluerint dicere, quod manebunt propter ornatum: alij dicunt propter actum, qui erigit gaudium de actibus illarum in via habitis, vel ad gratias agendas de actibus habitis in via, remanebunt in patria. Sed eadem ratione remanerent fides & spes: cuius oppo-

2.2.q.18 art.2. situm tenet Diuus Thom. Præterea illud gaudiũ non elicitur ab habitibus virtutũ moraliũ, quæ sunt in irascibili uel cõcupiscibili. Nec obiectũ omnium illarum uirtutum est gaudiũ. & gratiarũ actiones eliciunt a virtute religionis. Et eadé ratione habitus fidei & spei maneret: cuius con

1.Cor.3. trarium videtur asserere Diuus Paulus dicens, Quod videt quis, quid sperat? & alias, Nunc manent fides, spes, charitas &c. &, Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Eam ob rem omnibus ponderatis, mihi D. Tho. resolutio placet, qua asserit omnes virtutes morales (quarũ actus imperfectionem importãt, vt pœnitétia, patiétia, & reliquę) manere in patria, tanquã in fine & termino: ait .n. ꝙ actus patiétiæ non erit in patria in sustinédo aliqua, sed in fruitione bonorũ, in quæ peruenire volebamus patiédo. Et sic in fine & termino non ſm seipsam, hoc est quantũ ad habitũ, prout interpretatur dominus Caietanus, afferés exéplũ de militia, quę remanet in victoria & triũpho, tanquã in termino siue fine proposito, ac præmio & in se. Per hæc peccata manet controuersia inter uirtutes theologicas & morales in obiectis imperfectioné importantes: fidei enim tanquam terminus respondet uisio, spei reprehensio.

Ver. *De vitiis patientiæ oppositis.*

C Patientiæ (sicut & cęteris virtutibus moralibus) opponuntur duo vitia: vnum per excessum aliud per defectum. Vitium per excessum nõ est nominatum: sed circumloquimur & dicimus esse nimiã tolerantiam malorum & dolorum ac tristitiarum, quando & pro quibus non oportet, & alio modo inordinate sustinetur: vt puta si quis pro custodia parui boni temporalis vult pati membrorum mutilationem aut mortem. in hoc enim casu peccatum mortale committitur. Et quandocunque sustinentur mala, quæ repelli præcipiuntur, aduertant superiores.

Ver.4. *De impatientia.*

Impatientia est vitium oppositum patientię per defectum: & est defectus debitę tolerantię, propter quam aliquis desistit a meliori bono. Et tunc est peccatum mortale, quando propter dolores seu labores, afflictiones & tristitias, prorumpit in murmurationes aut blasphemias, aut in alia vitia, contra charitatem siue dilectionem Dei aut proximi, iniuriando, conuitiando, detrahendo, aut aliquid aliud faciendo, uel omittendo quod ad necessitatem salutis pertinet. D

§.7. *De perseuerantia.*

Perseuerantia tripliciter accipitur: Primo pro dono Spiritus sancti actualiter assistentis confirmãtis, conseruantis & determinantis eos in bonum vsque ad finem. Vnde Diuus Aug. dicit Asserimus donum Dei esse perseuerantiam, qua usque in finem homo perseuerat in Christo. Et talis perseuerantia distinguitur a gratia gratum faciente: quia multi habent gratiam gratum facientem, qui non perseuerant in ea vsque ad finé vitæ cum liberum arbitrium hominis, etiam existentis in gratia, quandiu est in via, est uertibile in bonum & in malum. neque perfecte & immobiliter determinatur in bonum, nisi per gratiam cõsummatam, quæ erit in patria, uel per specialem métioné Spiritus sancti, quæ inclinat & determinat in bonum vsque in finem vitę, vt apparet in confirmatis, & in omnibus qui perseuerãtabsq; interruptione: tales enim censetur esse confirmati in gratia. Ex quo sequitur quod confirmatio in gratia, non est habitus, sed specialis assistentia Spiritus sancti præuenientis & mouentis eos ad omnes actus. Et hæc perseuerantia E 2.2.q. 137. In li. de perseue.

2. 2. q. 114. art. 9. (vt Diuus Thom. dicit) non cadit sub merito, sed per orationes impetratur: quanuis perseuerantia gloriæ possit cadere sub merito, sicut ipsa gloria, & gratia consummata cadit sub merito. quia gratia consummata & gloria sunt terminus motionis diuinæ: perseuerantia uero quę pendet ex sola motione diuina comparatur ad prædictum motum, sicut principium, ideo non cadit sub merito, sicut nec prima gratia. Secundo accipitur perseuerantia pro habitu perseuerantiæ infusæ, quæ est connexa gratiæ, sicut & ceteræ virtutes morales infusę. Tertio accipitur pro virtute morali acquisita, qua quis eligit persistere in quocunque bono difficili vsque ad finem siue terminum non vitæ, sed operis uirtuosi, vt si miles perseueret vsque in finem certaminis, & Magnificus vsque ad consummationem operis. & sic est virtus specialis. Quia diuturna sustinétia habet speciale ratione difficultatis: multi enim sustinent ad horam, qui non sustinent per annum, quanuis firmiter, & immobiliter persistere in opere virtutis, requiratur ad omnem virtutem, per comparationem ad habitum. Quia conditio cuiuscũque habitus est ut faciat prompte, faciliter, & immobiliter operari quasi in modum naturę. Non tamen omnis habitus aut virtus habet ex intentione, & proposito immobiliter operari, & persistere vsque in finem operis. Sic perseuerantia adiungitur fortitudini, quia conuenit cum ea: uersatur enim circa arduũ & difficile, sicut fortitudo: & deficit ab ea, quia fortitudo versatur circa pericula mortis, perseuerantia autem circa quodcũque bonum cuiuslibet virtutis. Et si perseuerantia determinetur ad pericula mortis, erit pars integralis fortitudinis.

Ver. 1. *De Constantia.*

F Constantia & perseuerantia conueniunt in fine, quia ad vtranque pertinet persistere in aliquo bono. differunt tamé circa ea quæ difficultatem afferunt ad persistẽdum in bonis. Nam virtus perseuerantiæ proprie facit hominem persistere in bono propter difficultatem quæ prouenit ex ipsa diuturnitate. Et sic laus perseuerantiæ in hoc consistit, quod aliquis non recedit a bono propter diuturnam tolerantiam difficilium & laboriosorum. Constantia autem facit firmiter persistere in bono, propter difficultatem quæ venit ex quibuscunque alijs exterioribus impedimentis. Et ideo perseuerantia est principalior pars fortitudinis, potior constantia. Quia difficultas quæ est ex diuturnitate, est essentialior actui uirtutis, quam illa quæ est ex exterioribus impedimentis. Vide definitionem constantiæ. §. præcedenti, versic. 1.

2. 2. q. 137. art. 3.

Ver. 2. *De mollitie.*

Mollicies est peccatum oppositũ perseuerãtiæ per defectũ. Vnde Philo. molli opponitur perseueratiuus. Mollis autem diciturqui de facili recedit à bono propter difficilia, quæ sustinere non potest. Molle enim aliquid non iudicatur, quia cedit fortiter impellenti. Nam & muri cedũt machinis percutiẽtibus. Ideo non reputatur aliquis mollis, si cedat aliquibus grauiter impellentibus. Vnde Philosophus dicit, quod si aliquis à fortibus & superexcellentibus delectationibus & tristitijs vincitur, non est mirabile. Mollicies causatur dupliciter; vno modo consuetudine: cum enim assuetus est aliquis voluptatibus frui, difficilius potest earum abstinentiam sustinere. Alio modo ex naturali dispositione, quia habet animũ minus constãtem propter fragilitatem complexionis. Ex hoc modo masculi qui faciliter cedunt, cõparantur mulieribus, quæ ex fragilitate complexionis molles sunt (vt dicit Philos.) Et ideo qui de facili cedunt, muliebria pati dicuntur, quasi mulieres effecti. Deliciosi autem seu delicati ac teneri dicuntur, qui non possint sustinere aliquos labores, nec aliquid quod voluptatem diminuat. Vnde dicitur Deuter. 28. Tenera mulier & delicata gradi non potest, nec pedis vestigium figere. Tales dicuntur molles, licet mollicies respiciat affectum delectationum & deliciarum. Et sic nimis appetere remissionem vel quãcunq; aliam quietem pertinet ad mollitiẽ. Alio modo accipitur mollicies, vt est species luxuriæ, de qua inferius, cũ de speciebus luxuriæ ageẽ infra ca. 7. §. 4. ver. 7.

G *2. 2. q. 138. art. 1* *7. Ethic.* *Mollis quis dicatur.* *7. Ethico.* *Mollicies dupliciter causatur.*

Ver. 4. *De pertinacia.*

G PERTINACIA est vitium oppositum perseuerãtiæ per excessum. Pertinax

2. 2. q. 138. ar. 2 tinax (secūdum Isidorum in lib. Ethim.) dicitur aliquis imprudenter tenens, quasi ad omnia tenax. & ideo dicitur pertinax eo quod in imprudenti proposito seu sententia ad uictoriam vsque perseuerat. Et sic pertinacia est imprudens persistentia in propria sententia. Et qui huiusmodi sunt, vocantur a Philosopho, hychiponomones, hoc est fortis sententiæ: vel ideo nomones, hoc est propriæ sententiæ. Et oritur pertinacia ex inani gloria: quia ꝑ hoc vult excellentiam sui ingenii manifestare. Pertinax in fide, secundum iura canonica dicitur, qui deprehēsus de hæresi non vult continuo ad arbitrium Episcopi abiurare: aut qui post abiurationē & purgationem canonicam, iterum in hæresim deprehensus fuerit incidisse. Et tales absque vlla misericordia sunt brachio siue curiæ seculari tradendi, vt habetur in c. ad abolendam extra de hæreticis, & in c. accusatus, eodē tit. lib. 6. Vide Dominum Cardinalē de Turre Cremata in sua summa de Ecclesia, lib. 4. parte 2. cap. 16. ubi ponit uiginti modos conuincēdi aliquē de pertinacia. inter quos ponit duos non prætereundos. Vnus est, quando præuentus de hæresi, persistit in negatiua, & testes idonei non sufficienter obiectati, persistunt in affirmatiua. Talibus non debet dari venia: cū uenia non deī nisi correcto, & culpam suam recognoscenti. Alius modus est, cum quis negat fundamentum fidei, hoc est Ecclesiæ authoritatem, & sacrorum consiliorum determinationem. alios breuitatis causa omitto. Vide ibidē.

Pertinax in fide qs dicatur.

Modi cōuincendi pertinacē

Ver4. *De præceptis fortitudinis.*

1 2. 2. q. 140. PRæcepta actuum fortitudinis reperiūtur tam in antiquo quam in nouo testamento. In Antiquo quidem, Deutero. 20. Non formides eos: quia dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis cōtra aduersarios dimicabit. & Matt. 11. Regnum cœlorū vim patitur, & violēti rapiunt illud. Et Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. & 1. Petr. 5. Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Iac. 4. Resistite diabolo, & fugiet a vobis.

DE TEMPERANTIA. CAP. VII.

2. 2. q. 141. TEmperantia, secundum nominis impositionē, significat quandā temperiem, hoc est rōnis moderationē. Et accipiī dupliciter. Vno modo generaliter, ſm cōitatem suæ significationis. Et tunc significat omnē moderationem quam facit ratio in operationib. & passionibus humanis. quod conuenit omni virtuti. Et sic tēperantia non est specialis virtus, sed cōditio omnium virtutum. Alio modo accipiī anthonomatice & restricte, sicut etiā alia nomina cōmunia restringūtur ad ea quæ sunt præcipua inter illa: vt hoc nomen (vrbs) quod significat omnes vrbes, restringitur anthonomatice pro Roma, quæ est principalis. Sic tēperātia, quæ significat omnē moderationē, anthonomatice restringitur pro moderatione seu refrenatione eorum quæ maxime alliciunt appetitum: vt sunt delectationes tactus cibi & venereorum. Et ex cōsequēti pro refrenatione tristitiarū, quæ prouenniūt ex defectu siue absentia delectabiliū: sicut fortitudo cōiter accepta, est circa oēs timores: sed anthonomatice proprie, circa timores mortis, qui sunt ꝑcipui & magis retrahunt a bono rōnis. Sic tēperātia proprie ſm Philo. est circa cōcupiscentias & delectationes tactus q̄ sunt ꝑcipue, quia maxime pertinent ad conseruationē humanę vitæ, vel in specie, vel in indiuiduo. in quibus consideratur aliquid principale, & aliquid secundariū. Principaliter quidē ipse vsus necessariorū: puta fœminæ, q̄ est necessaria ad conseruationem speciei: & vsus cibi & potus, qui est necessarius ad conseruationem indiuidui. Et ipse vsus necessariorum habet quandā essentialē delectationem adiunctam, ne relinquantur necessaria vitæ humanæ: alias homines de necessariis non curarent. vt videmus in infirmis, qui nō curant de cibis, eo quod non delectentur. Si huiusmodi delectationes sunt moderatæ, nō sunt ma

Tēperantia dupliciter sumitur.

3. Ethic.

læ,

læ, vtpote a natura inditæ. Secũdario circa vtrunque vsum considerantur ea quæ faciunt ad hoc quod usus sit magis delectabilis: vt pulchritudo & ornatus fœminæ, & sapor delectabilis in cibo & potu, ac etiã odor. Ideo temperantia principaliter est circa delectationes tactus, quę cõsequitur necessarium vsum rerũ, quarum omnis vsus est in tangẽdo. Circa delectationes aũt gustus, olfactus, aut uisus est tẽperantia & intẽperantia secũdario, inquãtũ sensibilia horũ sensuũ conferunt ad delectabilẽ vsum rerũ necessariũ, quæ pertinẽt ad tactũ. Quia tñ gustus est ꝓpinqor tactui, q̃ alii sensus: ut dictũ est: iõ tẽperantia est magis circa gustũ, q̃ circa alios sensus: sed principaliter circa tactũ. Quapropter Isido. dicit ꝙ tẽperantia vel intemperantia vidẽtur gustu parũ vel nihil vti, scilicet primo & principaliter, licet bene secũdario. & intelligit de gustu vt gustus est, s. discretiuus saporum: quia vsus saporũ, & delectatio ipsum essentialiter consequens ad tactum pertinet. Vnde Philo. 2. de Anima dicit, quod tactus est sensus alimenti. Nutrimur enim calido & humido, frigido & sicco. Sed ad gustum per humiditatem pertinet discretio saporũ, quę conferunt ad delectationem alimẽti, inquantũ sunt signa cõuenientis nutrimẽti.

c. 1. §. 7. In libr. Etich.

§. 1. *De regula temperantiæ.*

A

2. 2. q. 142. ar. 6

CIrca temperantiam quantũ ad quantitatem usus rerum non potest dari certa regula: cum temperantia sit circa actus humanos qui sunt in particulari, particularia autẽ sunt quasi infinita & varia atq; variabilia. Quod enim multum esset Pigmeo, parũ esset Miloni giganti. Et circa eundem hominem est variatio temporis, dispositionis fortunę, status, & officiorũ, aliquo enim tempore (puta sanitatis) aliquid est parum, quod alio tẽpore (puta infirmitatis) est multum & nociuum. Et laudabiliter plus exponit quis, quãdo habet exteriora bona fortunæ, & est in officio constitutus: quã quando est eis denudatus. Ideo nõ põt certa regula dari. Sed regula generalis tẽperantię (quã quilibet debet sibi applicare) sumitur ex fine: finis enim est regula eorum quæ sunt ad finẽ, cum ei debeãt proportionari. Sed omnia delectabilia quę veniũt in vsum hominis, ordinatur ad aliquam huius uitæ necessitatem, sicut ad finem: igitur. &c. Finis autẽ est duplex, scilicet proximus & immediatus ac immediate mouẽs, & finis remotus siue ultimus, ad quem operatio similiter ordinatur siue terminat̃. uel alio modo duplex est finis, scilicet operãtis & operis: sicut patet in ædificatione. Finis ædificationis domus, est protectio ab imbribus, frigoribus, & ventis, ac solis ardorib. Finis autẽ operãtis siue ędificatoris, est aliquãdo lucrũ. Sic in tẽperantia, finis operis temperãtiæ siue remotus, est domus æterna siue beatitudo, ad quam omnes actus finaliter debent terminari. Et ideo quicquid in dilectabilibus fit cõtra hunc finẽ, est contra principalem regulam temperantiæ, & per consequens peccatum: unde nunquam propter delectationes prætermittenda sunt ea quæ ad honestatẽ & animæ salutẽ pertinẽt: vt sunt pręcepta Dei, naturæ, aut ecclesiæ, & superiorum. Vnde Philosophus dicit, quod in delectabilib. quibus temperatus utitur, non solum cõsiderat, vt sunt impedimenta sanitatis, & bonę vel malę ualetudinis corporalis: sed etiam ne pręter bonũ (hoc est contra honestatem) fiant. Finis autem operantis ꝓximus & immediate mouens ad utendum delectabilibus, est necessitas huius uitæ, quæ absq; illis perseuerare nõ posset. Vnde Aug. dicit. Habet enim temperatus in rebus huius uitæ regulam, utroq; testamẽto firmatam: ut eorum nil diligat, nil per se appetendum putet, sed ad vitæ huius atque officiorum necessitatem, quantum satis opus est usurpet. Necessarium tamen hic non accipitur absolute, pro eo, sine quo res nullo modo esse, posset: quia sic maxima parcimonia esset necessaria, cum natura ualde modicis contenta sit: Sed accipitur hic necessarium pro necessario cõuenientiæ, pro eo sine quo non posset res conuenienter esse. Ideo Diuus Augusti. ad necessitatem uitę addit officiorum. Vnde Philoso. dicit, quod temperatus appetit delectabile propter sanitatem vel propter bonam habitudinem. Alia uero quæ nõ sunt ad hoc necessaria, dupliciter se habere possunt. Quædam enim sunt impedimenta sanitatis, uel bonæ habitudinis. his temperatus non vtitur. Quædã vero sunt,

Finis duplex proximus & remotus, vel operantis & operis.

3. *Ethic.*

In lib. de mo. eccle siæ.

3. *Ethic.*

sunt, quæ non sunt impedimenta: & his moderate vtitur pro loco & tempore ac congruentia eorum, cum quibus conuiuit. Ideo Philos. ibi dicit, q temperatus appetit alia delectabilia, quę scilicet non sunt necessaria ad sanitatem, vel bonã habitudiné, non impediméta his existentia.

Ver.1. *De vitiis oppositis temperantiæ.*

B 2.2.q. 142. TEmperantiæ opponitur intemperantia: quæ est, quando homo non fm rationé se habet ad delectabilia. Et quia hoc potest fieri vel propter defectum, uel excessum: ideo intemperantia amplectit duo uitia: Vnum per defectum, quod dr insensibilitas. aliud p excessum, quod dr bestialitas: de quibus dicendum est.

Ver.2. *De insensibilitate.*

C 2.2.q. 142.ar.1 INsensibilitas est vitium, quo aliquis absq; rationabili causa fugit delectationes sensibiles, tanquam fm se malas. Notanter dictum est, absq; rationabili causa, & tanquam fm se malas: quia aliquando abstinere a delectationib. sensibilibus non vt secundum se malis, sed propter rationabilem causam, laudabile est: vtpote propter aliquem bonum finem, sicut propter sanitatem corporalem, ac etiam propter alicuius officij executionem: sicut athletas milites necesse est a multis delectabilibus abstinere, ut officium proprium exequantur. Vnde Apostolus: 1.Cor.9. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Similiter & pœnitentes, ad recipiédam animæ sanitatem, vtuntur abstinentia delectabilium, quasi quadam dieta. Et homines volentes contemplationi & rebus diuinis vacare, ut prædicatores, & alij qui huiusmodi officium assumpserunt, ut contemplationi vacent, & quasi quadam spirituali propagatione bonum spirituale in alios transmittant, a multis delectationib. abstinét, a quibus illi, quibus ex officio competit operibus corporalibus & generationi carnali vacare, non abstinent. Vnde Daniel Dan.10. dicebat: Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum tempus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, sed neq; vnguento vsus sum. Nec tamen aliquid prædictorum ad insensibilitatis vitium pertinet, quia erant secundum rationem. Hoc vitium est nunc valde rarum. Graue tamen peccatum est, cum sit mortale, maxime cum quis tantum horret a delectationibus sensibilibus, q necessaria ad cibandum seipsum subtrahit, aut negat debitum vxori in casu quo reddere tenetur: & generaliter si alia necessaria prætermitteret, quia ageret contra ordinem naturæ inditum a Deo.

Ver.3. *De bestialitate.*

BEstialitas est vitium temperantiæ oppositum per excessum. Et incurritur quandocunq; quis vtitur delectationibus sensibilibus plusquam oportet fm rationem. tunc enim efficitur similis bestiis, quæ ratione carent, & solam delectationem in operibus eorum quærunt, Vnde quando cessat delectatio, cessant ab operatione. Notandum tamen, q cum Philosophus dicit, Nomen intemperantię referimus ad puerilia peccata: non vult dicere q intemperantia conueniat solum pueris: sed quia peccatũ intemperantiæ est peccatum superfluæ concupiscentiæ, quæ assimilatur puero propter tria. Primo quantum ad id quod appetit, quia vterq; appetit turpe, hoc est inordinatũ. Puer enim non attendit ordinem rationis, similiter neque concupiscentia audit rationem (vt dicit Philosophus.) Secundo assimilatur puero quantum ad mentem. Quia quemadmodum si puer propriæ voluntati dimittatur, crescit in propria voluntate. vnde Sap. Equus indomitus fiet durus, & filius remissus euadet preceps: Ita etiam concupiscentia si ei satisfiat, crescit, & maius robur accipit. Vnde D.Aug.in 7. Confessionum, Dum seruitur libidini, facta est cõsuetudo: & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Tertio assimilatur quantum ad remedium. Puer enim emendatur p hoc q coercetur. Vnde Salom. Noli subtrahere a puero disciplinam, tu virga percuties eum, & animam de inferno liberabis. Similiter dum concupiscentiæ resistitur, reducitur ad debitum honestatis modũ. Et ideo Philosophus dicit, q quemadmodum puerum oportet secundum præceptum pædagogi uiuere: sic & concupiscibile conformari rationi. & ideo quando deordinatur a ratione, est peccatum:

[Right margin: D 2.2.q. 154. ar.11.ad 12. — *Concupiscẽtia assimilatur puero p pter tria.* 7.Ethico. Eccl.3. Prou.13. 3.Ethico. Gen.37.]

& nunc

& nunc est mortale, quando propter delectationes huiusmodi fit contra aliquod præceptum: & tanto grauius, quanto contra magis præceptum: & grauissimum, qñ excedit modum naturæ. vt si quis delectaretur in comestione carnium humanarum, aut potatione sanguinis, aut abuteretur masculis & animalibus brutis. huiusmodi actus excedunt gradum bestialitatis. Bestiæ enim irrationabiles nõ cõmiscentur cum alterius generis animantibus. & si oppositum fiat, vel malitia hominum, vel aliunde, mõstra magna oriuntur, & abhominationes reputantur. Vnde dicitur crimen pessimum, de quo Ioseph
Psal. 48. accusauit fratres suos. sed hoc in genere suo, & nõ absolute: quia blasphemia Dei & hæresis sunt grauiora peccata. Notandum præterea q̃ licet aliqua peccata sint grauiora intemperantia, vt homicidium, & blasphemiæ, & huiusmodi: Peccatum tamen intemperantiæ inter peccata humana, quæ attendunt circa passiones appetitus concupiscibilis, est magis exprobrabile & abominabile. Vnde Philos. 3. Ethic. dicit q̃ intemperantia inter alia uitia exprobrabilis est. Et Diuus Gregorius ait: Vitia carnalia etiam si sint minoris culpæ, sunt tamen maioris infamiæ, ex natura ipsorum & secundum opinionẽ hominum, nisi propter assuetudinem, quæ aliquando magna uitia facit arbitrari virtutes. Ex natura tamen ipsorum sunt grauia duplici ratione. Prima, quia maxime repugnant excellentiæ hominis, qui per intemperantiam comparatur iumentis, iuxta illud Psalm. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipiẽtibus, & similis factus est illis. Secunda, quia maxime repugnat claritati & pulchritudini virtutis. Quia in delectationibus minus apparet de lumine rationis ex qua tota claritas & pulchritudo virtutis procedit ac emanat.

§. 2. *De partibus integralibus temperantiæ.*

E *2. 2. q. 143.* TEmperantia habet duas partes integrales, concurrentes & necessario requisitas ad perfectum actum ipsius, scilicet verecundiam & honestatem. Verecundia disponit ad hoc q̃ quis refugiat turpitudinem, temperantiæ contrariam: Honestas autem disponit ad hoc quod amet pulchritudinem temperantiæ, quæ sibi vendicat decorem quendam.

Ver. 1. *De verecundia.*

F *2. 2. q. 144. cap. 1. §. 11. ner. 3* VErecundia, proprie loquendo, est passio appetitus irascibilis: & est species timoris, vt dictum est. Et est quædam corporalis immutatio, ex qua aliquando rubedo apparet in facie, ex timore turpitudinis & exprobrationis proueniens. Et quia sicut honor importat testimonium uirtutis: ita opprobrium, cuius timor est verecundia, importat testimonium de defectu alicuius, præcipue secundum aliquam culpam. Et ideo quanto testimonium alicuius reputatur maioris ponderis, tanto ab eo aliquis magis verecundatur. Testimonium autem reputatur maioris ponderis, vel propter certitudinem veritatis, vel propter effectum. Certitudo veritatis adest testimonio alicuius propter duo: Primo propter certitudinem iudicij, ut patet de sapientibus & virtuosis, a quibus homo desiderat honorari. ideo magis de illis verecundatur. Vnde a pueris & bestiis nullus verecundatur. Secundo propter cognitionem eorum, a quib. est testimonium: quia vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit. & sic magis verecundatur a personis coniunctis, quæ facta nostra considerant. A peregrinis autem & ignotis, ad quos nostra facta perueniunt: non verecundamur, quia cito transeunt: sed magis verecundamur a personis coniunctis & notis, cum quibus semper conuersaturi sumus, quasi nobis ex hoc perpetuum proueniat detrimentum. Ex effectu autem aliquod testimonium est magni ponderis, propter iuuamen & nocumentum ab eo proueniens. & ideo magis desiderant homines honorari ab his qui possunt iuuare: & magis uerecundantur ab his qui possunt nocere. Verecundia est proprie de actu turpi perpetrato: & Erubescentia est de actu turpi committendo. verumtamen ista confunduntur, & vnum assumitur pro alio. Vnde Damascenus & Gregor. Nazianzenus dicunt, quod verecundia est de turpi actu perpetrato uel pepetrando. Verecundia in virtuosis non reperitur. Vnde Philosophus dicit: Verecundia non est hominis virtuosi: quia virtuo- *Verecundia et erubescentia quo differunt.* *4. Ethic.*

sus

sus contemnit opprobria, quæ sibi inferuntur propter virtutem: quia indigne sibi inferũtur, vt dicit Philosophus de Magnanimis. Et Act.5.habetur: Ibant Apostoli gaudentes a conspectu consilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et si aliquis verecundetur ex opprobriis quæ sibi propter virtutem inferuntur, non est perfecte virtuosus. Quia quanto magis quis est virtuosus, tanto magis contemnit exteriora bona & mala. Vnde Ezech.5. Nolite timere opprobrium hominum, scilicet bene agẽdo. Et ideo si propter verecundiam aliquis omitteret facere aliquid quod est sub præcepto, non excusaretur a mortali peccato. Si tamen ꝑ accidẽs aliquis verecundet̃ de operib. uirtuosis, inquãtum reputantur vitiosa secundum opinionẽ hominum, vel inquantum homo refugit in operibus virtuosis notam præsumptionis vel inanis gloriꝫ aut etiam simulationis, non peccat. Quia ad virtuosum non solum pertinet vitare vitia, sed etiam ea quæ habent speciem uitiorum. Vnde. 1. Thessal.5.dicitur: Ab omni specie mala abstinete uos. Quod autem aliquis non uerecundetur de operib. vitiosis, uel magis vitiosis, prouenit ex hoc quod nõ existimat malum, uel minus malũ: uel quia habet minus de ratione turpis secundum opinionem hominum, ut peccata spiritualia, uel ex excessu boni temporalis aut potestatis. & ideo principes & potentes magis verecundãtur de timiditate quam de audacia, & de furto quam de rapina, vel etiam quia non existimatur vt possibile, vel saltem vt difficile vitari: uel quia committens non apprehendit turpitudinem vt possibilem sibi, uel quasi non facile vitabilem. Et ideo senes & uirtuosi verecundia carent. Sunt tamen ita dispositi, quod si in eis esset aliquod turpe, verecũdarentur. Vnde Philoso. dicit, quod uerecundia est ex suppositione studiosi. ¶Ad sciendum autem an & quomodo verecundia sit virtus: notandum est quod virtus accipitur dupliciter, scilicet communiter & proprie, siue large & stricte. Accipiendo virtutem proprie & stricte, uerecundia non est virtus: quia virtus est perfectio quædam, vt habetur in 7. Ethicor. & in 1. de Cœlo dicitur, quod virtus est dispositio perfecti ad optimum. Et ideo omne illud quod repugnat perfectioni, deficit a ratione uirtutis, siue non est proprie virtus. Sed uerecundia repugnat perfectioni, quia est timor alicuius turpis & exprobrabilis. Ille autem qui est perfectus secundum habitum virtutis, non apprehendit aliquid faciendum exprobrabile, nec actu facit aliquid turpe, vnde opprobrium timeat: igitur verecundia non est uirtus. Præterea omnis virtus est habitus electiuus: sed verecundia est passio: igitur, &c. Et quamuis ex multoties verecundari possit causari aliquis habitus virtutis acquisitæ, per quem aliquis turpia vitet, non tamen vt vlterius & magis verecundetur. Sed ex illo habitu virtutis acquisitæ sic se haberet, quod magis uerecundaretur, si materia uerecundiæ adesset: Accipiendo tamen virtutem communiter & large, prout se extendit ad omne laudabile in humanis actibus vel passionibus, uerecundia potest dici virtus, cum sit quædam passio laudabilis, sicut spes & misericordia. Et sic accipiendo virtutem, verecũdia dicitur quasi uirtus integralis prudentiꝫ (vt prædictum est) vel secundum Philosophum, præsuppositiue, quia prꝫsupponit temperatum fuisse verecundum, siue refugientem turpia.

4. Ethic.

an et quõ uerecundia sit uirtus.

virtus dupliciter accipitur

Ver.2. *De honestate.*

A 1. 2. q.

Delectabile utile, decorũ et honestũ, quid sint, & quo differunt.

AD cognitionem honestatis, supponẽdũ est quid dicat̃ delectabile, utile, decorum, & honestũ. Delectabile dicitur omne illud quod est conueniens. & sic delectabile & conueniens idẽ sunt, quemadmodum disconueniens & tristabile. Sicut vnumquodq; naturaliter tristatur ĩ discõuenienti: sic naturaliter quiescit, delectat̃, & gaudet in suo cõuenienti, quãdo habet ipsum. Vnde dicit Philosophus, quod ridiculũ est quærere propter quid aliquis velit delectari: cum naturale sit omnibus, cõplacere & quiescere in suo conuenienti. Quietem enim omnia sicut & bonum appetũt. Verum quia duplex est appetitus, scilicet sensitiuus & rationalis: ideo duplex est quies siue delectatio, scilicet sensitiua & rationalis: Et quia appetitus sẽsitiuus & rationabilis aliquãdo in actibus contrariantur, iuxta illud Galat. 5. Caro concu-

7. Ethic.

1. Ethic.

concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem: vt non quæcunque vultis, illa faciatis: ideo ſtat bene ꝙ aliquid ſit delectabile ſecundũ ſenſum, quod non eſt delectabile ſed triſtabile ſecundum rationem, vt turpe. Reſultat igitur quod delectabile quietat appetitum. non tamen ſequitur quod omne delectabile ſit virtuoſum & honeſtum, ſed ſolum delectabile ſecundum rationem. Vtile dicitur aliquid, inquantum ſeruit & ordinatur ad aliquid conſequendum, & ratio vtilis in hoc conſiſtit, quod eſt ordinari ad aliud, ſiue ſit delectabile, ſiue amarum & triſtabile: vt medicina ad ſanitatem. Et ideo aliquando id quod eſt vtile, non eſt delectabile, vt potio amara. Aliquando tamen contingit, quod id quod ordinatur ad aliud, ſit delectabile: vt comeſtio, quę ordinatur ad vitę ſuſtentationem. Hoc tamen non habet, vt vtile eſt, ſiue inquantum ordinatur, ſed vt conueniens eſt. Decorum & pulchrum idem ſonant. Et de ratione decori & pulchri eſt claritas & debita proportio. D. Dion. 4. c. de Diui. nom. dicit, quod DEVS eſt pulcher, ſicut vniuerſorum conſonantię & claritatis cauſa. Vnde pulchritudo corporis in hoc conſiſtit, ꝙ homo habeat membra corporis proportionata, cum quadam debiti coloris claritate. Color enim eſt participatio quædam luminis quod claritatem facit. ſimiliter pulchritudo ſpiritualis in hoc conſiſtit, quod conuerſatio hominis, ſiue actus eius ſit bene proportionatus ſecundum ſpiritualem rationis claritatem ſiue veritatem. vnde D. Auguſtinus ait, Honeſtatem vocãt intelligibilem pulchritudinẽ, quam ſpirituale nos proprie dicimus. Et cum honor ſit teſtimonium honeſti & virtuoſi, & gloria ſit effectus honoris. (Ex eo enim quod aliquis honoratur & laudatur, redditur clarus in oculis aliorum,) conſtat idem eſſe honorificum & glorioſum: ſicut idem ſunt honeſtum, decorum, & virtuoſum. Et per oppoſitum illud qđ eſt turpe & vitioſum, dicitur inhoneſtũ. Vnde Apoſtolus: Quę inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honorem habẽt. honeſta autem noſtra nullius egent. Apoſtolus vocat ibi inhoneſta, membra turpia: honeſta autẽ, membra pulchra. & ſic

Vtile qd ſit.

Decorum & pulchrum.

lib. 83. q. Honeſtũ, decorũ et virtuoſũ, idẽ ſunt.

1. Cor. 12.

idem ſunt pulchrum, decorũ, honeſtum, & virtuoſum. Honeſtum enim (vt dictũ eſt ex D. Auguſt.) dicitur inquantum habet ſpecialem decorẽ ex ordinatione rationis. Nec obſtat quod de ebriis dicitur ſecundo Ethicor. quod vinum facit pręcordia honeſta: quia hoc intelligitur ſecũdum eorũ reputationem. uidentur. n. ſibi magni & honorandi. Sed hoc quod eſt ordinatũ per rationem, eſt virtuoſum: igitur honeſtũ eſt virtuoſum. Præterea cum id quod eſt ordinatũ per rationẽ, ſit naturaliter conueniẽs homini: & vnumquodq; naturaliter delectetur in ſuo cõueniente, delectatio quietet appetitũ, & ſit appetibilis ꝑꝑ ſe: ſequitur ꝙ omne honeſtum & uirtuoſum, ſit delectabile, & propter ſe appetibile: ut probat Philoſophus primo Ethicorum. Et quia ipſa virtus ſecundum ſe honeſta eſt & ordinatur ad facilitatem: ſequitur quod eſt aliquid honeſtum & vtile. Et ſic unum & idem poteſt eſſe ſimul & ſemel delectabile, vtile, & honeſtũ. Et ita ſe habẽt, quod omne honeſtum eſt vtile & delectabile, ſed non econuerſo. Aliqua enim ſunt vtilia, quæ non sũt honeſta: & etiam aliqua delectabilia, quę nõ ſunt vtilia neque honeſta: vt ſunt cogitationes malæ. Ex præmiſſis apparet quod honeſtas, decor, & ſpiritualis pulchritudo idem ſunt: & quod pulchrum & honeſtũ temperantię attributum, opponitur turpi & exprobrabili: quod attribuitur intẽperantiæ, vt dictum eſt. Et cum contraria ſe inuicem manifeſtent, iuxta illud Philoſophi. Sicut propoſitum in propoſito, ſic oppoſitum in oppoſito: Igitur honeſtas, quę eſt turpitudinis oppoſitum, attribuitur temperantiæ: non vt pars ſubiectiua: quia temperantia non eſt pars ſubiectiua honeſti communiter accepti. Nec etiam eſt pars potẽtialis, ſed quaſi integralis, ꝓ quanto ad temperatum pertinet amare pulchritudinem, quæ ſpecialiter attribuitur temperantiæ.

Honeſtũ.

Aliquid idem põt dici delectabile et honeſtũ.

In lib. Topic.

§. 3. *De partibus ſubiectiuis temperantiæ.*

B Partes ſubiectiuæ ſiue ſpecies temperantiæ ſunt 4. ſcilicet abſtinentia, ſobrietas, caſtitas, & pudicitia. Duæ primæ moderantur delectationes circa nutrimentum: abſtinentia circa cibum, ſobrietas circa potum: aliæ duæ moderantur

tur delectationes circa generationem, castitas circa actum generationis, pudicitia vero delectationes circūstantes, puta quæ sunt in osculis,tactibus,& amplexibus.

C Ver.1. *De abstinentia.*

2. 2. q. 146. ABstinentia (secūdum impositionem nominis) significat substractionem vel abstractionem ciborū. Et quia abstractio ciborum dupliciter considerari pōt: ideo abstinentia dupliciter accipitur.vno modo pro substractione ciborum absolute,ut idem est quod non comedere. Et sic non est uirtus, nec actus uirtutis,cum sit pura negatio. Alio modo accipitur ꝑ abstractione ciborum ad rationem relata: quæ secundum se est indifferens,quia potest esse ordinata, uel inordinata: sicut usus ciborum secundum se non est bonus neque malus, sed indifferens: ideo non pertinet ad regnum Dei. & sic intelligitur illud primæ Corinthiorū quarto, Nō est regnum Dei esca & potus,scilicet secū dum se.Et illud primę Corinthiorum. 8. Esca non commendat nos Deo, neque.n. si non manducauerimus aliqua uel aliquando deficiemus: neque si manducauerimus,abundabimus,scilicet spiritualiter.Si fuerit inordinata,erit mala, & pertinet ad uitium: Si uero fuerit ordinata, erit bona,& pertinet ad uirtutem.Aduerte tamen quod abstractio ciborum potest dupliciter ordinari & moderari per rationem.vno modo secundum quantitatē vel qualitatem, prout refert ad sanitatem, & sic moderari abstractionem ciborum pertinet ad artem medicinæ,quę determinat quibus cibis,& in qua quantitate, & quo tempore debeat infirmus uti. Alio modo abstractio ciborum moderatur per rationem, secundum quod fit ex fide & dilectione Dei,ad reprimendas concupiscentias,aut delectionem peccatorum,aut animi serenitatem, & eleuationem in Deū. & hoc modo pertinet ad regnū Dei, & significat actum uel habitum uirtutis,quo homo eligit sibi abstrahere cibos secundum rationem, propter fines prædictos. Vnde Diuus Augustinus ait:Non interest omnino(scilicet ad uirtutem & extra ieiunii tempus)quod alimentorū uel quantum quis accipiat, dummodo id fiat pro congruentia hominum & personæ suæ, & pro ualetudine siue necessitate: sed quā ta facilitate & serenitate animi quis valeat,cum oportet & necesse est, carere. Ad hanc nos hortatur Christus dicens: Attendite ne grauentur corpora vestra crapula & ebrietate. Et hoc modo Diuus Petrus connumerat abstinentiam aliis virtutibus: Ministrate, inquiens, in fide vestra virtutem, in virtute scientiam,in scientia autem abstinentiam.Ieiunium est actus virtutis abstinentiæ, ad quod nos hortatur Diuus Paulus. Exhibeamus nos tanquam Dei ministros, &c. subditi in ieiuniis,&c. Ad huius euidentiam notandum est, quod ieiunium est quintuplex:scilicet spirituale, naturale, morale,pœnitentiale, & ecclesiasticum. ieiuniū spirituale est abstinentia a peccato,iuxta illud Esā. 58. Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi?dissolue colligationes impietatis,&c.Et ad hoc ieiunium tenentur omnes omni tempore.Vnde Ecclesiast.21. Quasi a facie colubri fuge peccatum. Ieiunium naturæ dicitur omnimoda abstractio seu abstinentia a cibo & potu: & uocatur a Diuo Thoma, ieiunium ieiunii. Et ad tale ieiunium obligantur sani accedentes ad Eucharistiæ communionem, ut habetur in can. Sacram.de consec.distinct.1. ieiunium morale est abstractio cibi & potus ex proposito, propter aliquē causam rationabilē factā.Et de hoc debet intelligi dictum D. Aug.& aliorum,qui dicunt nil referre ad ieiuniū,quibus cibis & quibus horis quis vtatur. Ieiunium pœnitentiæ est abstractio ciborum delectabilium,ad placādam iram Dei, & impetrandam remissionem peccatorum.Vnde Iohel.2.dicitur: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio,fletu,& planctu.Et hoc modo ieiunabat Dauid, qui dicebat: Genua mea infirmata sunt a ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum.Item,Humiliabam in ieiunio,animam meam.Hoc ieiunio ieiunauit Achab,& viri Niniuitę. Ex ore regis & principum indictum est ieiunium: Deus misertus est eorum. Et 1.Esdræ 8.dicitur, Ieiunauimus & rogamus Deum, & euenit nobis prospere. Et tale ieiuniū & omnia ieiunia Iudæorū, de quibus Zacha.8.Erant a vespero usque ad

Ciborum abstractio dupliciter considerari potest. — *In lib. de quæst. euan.* — *Luc. 21.* — *2. Pet. 1.* — *2. 2. q. 147.* — *1. Cor. 6. & 11.* — *Ieiuniū quintuplex.* — *Ieiunium naturæ quid sit.* — *Ieiunium morale.* — *Ieiunium pœnitentiæ.* — *Psal. 118* — *Psal. 34.* — *3. Re. 12* — *Ionæ 1.*

Gregor. ait, vt qui toto anno nobis viuimus, authori nostro in eius decimis mortificemur. Tertio propter bona quę nobis a ieiunio proueniunt. Idem Grego. aliqua assignat in præfatione quadragesimæ, dicens: Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris, & præmia. Est præterea placatio diuina, reatus deletio, & multa alia bona sequuntur. ¶Hic autem Lutheranorum, & neotericorum hereticorum (quib. comessationes, & epulę placent) abhorrentium ab abstinentia & ieiuniis, & omnia pœnitentiæ opera improbantium, & aduersus ieiunium ecclesię insurgentium, sophisticas rationes ex malo intellectu sacræ scripturæ procedentes, diluere, & iacula refellere operæpretium est. Prima eorum aggressio procedit ex satisfactione Christi, qui abundantissime satisfecit pro peccatis nostris: ideo superfluere dicunt ieiunia nostra: & passioni Christi fit iniuria, si peccata nostra p ieiunia expiare tentamus. Sed de hac satisfactione & per crucem & pœnitentiam ad Christum conformatione abunde locuti sumus cap. 16. §. 4. ver. 22. ideo in præsentiarum supersedemus. Secunda concertatio procedit ex ciborum bonitate. Gen. 1. Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. &, Omne quod mouet & viuit, erit vobis in cibum. & Christus, Nō quod intrat in os coinquinat hominem. & Apostolus: Esca nos nō commendat Deo. Neq; enim si non manducauerimus, deficiemus: Neq; si manducauerimus, abundabimus. & 1. Corint. 14. Non est regnum Dei esca & potus. & ad Timot. 4. Spiritus manifeste dicit, q in nouissimis diebus discedent quidam a fide, attendētes spiritibus erroris & doctrinis dęmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, cauteriatam habentiū conscientiam suam, prohibentium nubere, & abstinere a cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione, fidelibus & his qui cognouerunt veritatem. Hinc perperam concludunt, quod delectus ciborum non solum non placet Deo, nec aliquid adfert commodi, imo tanquam a spiritibus dæmoniorum pcedens, cauteriatam reddens conscientiā, displicet. Ideo Ecclesiam ieiunium non posse ordinare, neq; vsum ciborum prohibere inferunt. Verum conclusio hæc non infertur neq; pendet ex authoritatibus prædictis: quæ si eas intrinsecus prospexeris, solum contra illos militant, qui aliquos cibos fm se malos esse dicebant, vel Cęremonialia legis Moysi, in quibus ppter futurorum significationem aliqui cibi prohibebantur, cum euangelio obseruanda fore astruebant. quorum neutrum sequitur siue probat, imo condemnat ecclesiæ. Contra primos militant authoritates Genes. Matt. & Corint. Contra vltimos autem D. Pau. in epistola ad Galat. vbi Petrum dissimulantem manifeste reprehendit. Colos. 2. dicit: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, quoniam illa euacuata sunt. Vnde primæ Corint. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vtrosque prosequitur D. Paul. 1. Timot. 4. quod aperte insinuat, cum ait, His qui cognouerunt veritatem. Et sic deligere cibos, vel abstinere ab eis tāquam de se malis, uel quia in lege Moysi sunt prohibiti, procedit ex doctrinis dæmoniorum. Sed abstinere a certis cibis ad reprimendas concupiscētias, aut ad delendum reatum, siue ad animi eleuationem, aut ad placādam iram Dei, seu propter aliquam aliam rationabilem causam, procedit ex doctrina Christi. Nam & D. Pau. hoc consuluit dicens: Bonum est non manducare carnem, nec bibere uinum. Hac delectatione usus est: unde dicebat: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. 2. Corin. 11. dicit se abundantius laborasse in ieiuniis multis. Eandem ciborum subtractionem idem Apostol. malam affirmat propter scandalum, ut in Petri reprehensione, vel propter notabile corporis aut sanitatis detrimentum. Vnde 1. Timoth. 5. Modico vtere uino propter stomachum & alias infirmitates tuas. Et Roma. 12. Sit rationabile obsequium vestrum. Et Diu. Hierony. Non refert vtrum magno vel paruo tempore te interimas. Qui de rapina holocaustum offert, qui vel cibo-

Argumēta hæreticorū solutiones.

Rom. 14.

1. Cor. 9.

Infirmi ī quadragesima carnibus vesci possunt.

rum nimia egestate, vel manducandi, vel somni penuria immoderate corpus affligit, vnde sequitur q̃ infirmi in quadragesima carnib. vesci possunt de cõsilio vtriusque medici. Similiter recta ratio non tñ subtrahit de cibo, ut homo reddatur impotens ad debita opera peragenda. vnde idem Hiero. ait, Rationalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium charitati, & vigilias sensus integritati præfert. ¶ Ex his apparet q̃ præfatæ authoritates non militant contra ecclesiam, quæ instituit ieiunium quadragesimale, non vt reprobet cibos vt secundum se malos, neq; vt Cæremonialia legis Moysi seruet, nec ut corpus interimat: sed ad Christum imitandum, & ad hoc q̃ fideles disponantur ad redemptionis nostræ mysteria deuote recolenda, & ad reprimendas concupiscentias, ac serenitatem & eleuationẽ animi. necnon ad placandum Deum, & reatum pœnæ delendum.

Persuasio ieiunij. Matt. 18

Si D. Ioan. Baptista potuit indicere ieiunium discipulis suis: a fortiori ecclesia, cui obedire Christus pcepit: Si ecclesiam, inquiens, non audierit sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Si Moyses ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ut legem scriptam in tabulis lapideis mereretur accipere (vt habetur Exod. 24.) a fortiori Christiani, vt authorem legis & gratiam spiritus sancti mereantur recipere in Paschate. Si filii Israel vt mererentur ingredi terram promissionis, ieiunauerunt quadraginta annis, & quandiu manserunt in deserto (vt D. Amb. dicit in quodam sermone.) & qui noluerunt ieiunare, & a carnib. abstinere, sed desiderio & actu ieiuniũ violauerunt, exterminati sunt, quia (vt Psa. dicit) Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum: A fortiori Christiani, vt mereantur ingredi regnum cœlorum, singulis annis & quandiu sunt in deserto huius mundi, quadraginta dieb. a carnib. abstinere & ieiunare debent: nisi ex legitima & rõnabili causa excusentur. Et qui in ætate & statu ieiunandi sunt, & excusationem legitimam non habent, vltione diuina digni sunt. Ex his ẽt apparet delectum ciborum: & præcipue abstinentiam carnium (quam D. Paulus laudauit & bonam esse dixit) placere Deo, qui ex ligno scientiæ boni & mali edere prohibuit, Gen. 2. & a multis cibis filios Israel, propter figuram & repræsentationem spiritualium abstinere præcepit: & Danielis ieiunium & abstinentiam carnium approbauit, cum ieiunio Niniuitarũ. Et Christus certum genus dæmoniorum non eijciendum fore, nisi a ieiunantibus & orantibus prædicauit. Nec obstat q̃ allegatũ fuit ex Esa. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere animam suam? Quia ibi non reprobatur ieiunium, sed pessimæ circunstantiæ, quæ meritum ieiunii absorbebant. unde dr̃: Nolite ieiunare sicut vsq; in hanc diem, s. ad lites & contentiones, & vbi inuenitur voluntas vestra priuata contraria voluntati Dei. Ideo Christus Matth. 6. Cum ieiunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes. & in eodem, vt ieiunium approbatũ ostenderet, conditiones & circunstantias ieiunii declarauit.

Psal. 77.

Ieiuniũ Iudæorũ quare reprobatũ fuit. 2. 2. q. 147. art. 6.

Quid requiratur ad rectũ ecclesiæ ieiuniũ.

¶ Ad rectum ecclesiæ ieiuniũ tria requiruntur. Primum est vnica comestio per modum cibi siue sustentationis: quia si per modum medicinæ & electuarii, vel ad tollendam alteratione dun taxat, moderate aliquid sumatur, siue ante, siue post prandium, non soluitur ieiunium, neq; parum panis aut fructuũ, ne vinum vel aqua dissoluat dilaniet stomachum, tñ si pluries in die fiat, prout alteratio exigit: neq; (ut dñs Caietanus ait in Summula) acceptio pluriũ fructuũ in collatione more Romanæ curiæ, q̃ id censetur approbasse, siue in illo dispensare. Videant tñ qui sumunt, quantum & qua intentione sumant, aut sumere censeantur. Quia (vt hr̃ Galat. 6.) Deus non irridetur, sed ipsi. Secundum requisitum ad ieiunium, est abstinentia carniũ, & lacticiniorum, q̃ etiam pcipitur non ieiunãtibus excusatis, nisi sint infirmi. quia tales de consilio vtriusque medici (vt dictum est) vesci possunt in dubijs. Vbi vero est euidens causa præsertim cõsuetudine interueniente, vel cum non potest de facili haberi recursus ad superiorem, tunc absque medici consilio vesci possunt, & vti Epichæia, ut Diuus Thom. dicit. Cauere tamen debent, quantũ possibile fuerit, a pusillorum scandalo: vt non videant & si

Collatio in diebus ieiuniorũ quo fieri potest. art. 8. 2. 2. q. 147. ar. 40. a. 7.

& si videant, etiam causam necessariam & euidentem ac dispensationem cognoscant. Butyrum vero & lacticinia in locis, in quibus consuetudo propter defectum olei, est introducta, etiam non soluit ieiunium. ¶ Tertium requisitum est competens hora. Olim competẽs hora erat post vesperas, deinde successu temporis post nonam horam, hoc est hora prima post meridiem. Tandem in meridie, & nunc in vndecima hora. Circa hoc consuetudini patriæ standum est. Vnde D. Hieronymus de ieiuniis loquens ait: Vnaquæque prouincia abundet suo sensu, & præcepta maiorum apostolica arbitretur. Et in ca. in his. 11. distinct. ex D. Augustino, in epistola ad Casulanum dicitur: In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege habenda sunt: & sicut præuaricatores diuinarum legum, sic & contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum, coercendi sunt. Vnde dicitur communiter, Cum fueris Romæ, Romano uiuito more. Et sic intelligendem est de esu carnium in die Sabbati, a festo Natiuitatis Domini, vsque ad purificationẽ D. Virginis, in Gallia: & de esu intrinsecorum & extremitatem animaliũ in Hispania. Quod puto non habere verum in his, qui ex voto vel regula abstinentiam carnium obseruare habent. Quia in c. explicari; extra de obseruatione ieiuniorũ, dicitur quod illi qui voto vel regulari obseruantię sunt astricti, in sexta feria, si festum Natiuitatis Domini venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci non possunt secundum consuetudinem Ecclesiæ generalis: ergo excipi debẽt a consuetudinib. particularib. Retardare tamen horam quilibet potest, quantũ placet. Præuenire vero non licet absque rationabili causa. Cũ rationabili tamen causa præuenire licet, vt propter societatem itinerantium. ¶ Ecclesia vero (quę est pia mater, & nõ intendit filios obligare ad impossibile, neque ad ualde difficile) secundum doctorum interpretationem & iuris presumptionem, a vinculo ieiunii censetur non nullos excusare, & maxime octo genera hominum. Primum locum tenent infirmi & debiles, eo quod non possunt

Competẽs hora prãdii in diebus ieiuniorum.

In epist. ad Casu.

An religiosi possint comedere carnes ĩ die natiuitatis Domini si feria sexta aduenerit.

Qui excusantur ieiunio ecclesiæ.

sufficienter & salubriter cibum ad sustentationem sumere. Secundum tenent pauperes hostiatim mendicantes, qui hora competenti non inueniunt sufficienter ad sustentationem naturæ. Si uero sufficienter inueniãt, & alias robusti sunt, non puto eos excusatos, nisi forte propter ignorantiam. Tertium tenent mulieres prægnantes & lactantes, quę habent pro duobus cibum supere: ideo non debent ieiunare. Quia eorum ieiunium tãquam paruulis damnosum, esset sacrificium de rapina. Ideo vix excusari possunt a peccato. Quarti sunt pueri, propter crementũ, & sic vsque ad finem tertii septennii secundum medicos, hoc est vsque ad vigesimum primum annum, non tenẽtur ieiunare ex præcepto Ecclesiæ. Si tamen procliues sunt ad luxuriam, tenentur ieiunare & carnem domare, non præcepto Ecclesiæ, sed præcepto iuris naturæ, & diuini. Quintum tenent senes & decrepiti, in quib. deficit virtus caloris natnralis. Aliquibus videtur quod a septuagesimo anno & supra, sunt excusati, iuxta illud Psal. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus octoginta anni amplius eorum labor & dolor. Tutius tamen putarem standum esse cuiuslibet talium iudicio & conscientiæ: non enim omnes eiusdem complexionis sunt seu æque fortes aliqui in 50. anno sunt debiliores, quam alii in 80. Quandiu sunt subiecti passionibus, & potentes ad actus venereos, censentur potentes ad ieiunandum. & idem censendum est de his qui prætextu debilitatis se a ieiunio volunt excusare. Notent tales illud quod dicitur Esa. 5, Ve qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem, & opus Dñi nõ respicitis. Vbi tamẽ sentiret notabilis debilitas, & adhuc maneret dubium, consulerem obtinere dispensationem a superiore: qua habita non censerem illos obligatos neque teneri ad ieiunium: licet bene ad tẽperãtiam. Sextum tenenti laborantes pro victu quotidiano quærendo, vel manutenendo secundum statum, cum labor & ieiunium absque magna difficultate non conueniant. Diuites vero qui aliis diebus non laborant, sed per alios opera sua

Iuuenes usque ad 21. annũ nõ tenentur ieiunare ex præcepto ecclesiæ.

Sobrietas quib. maxime necessaria. 1.Tim.3 Tit.2.

hominibus vinum in sobrietate potatum: & in eodem. Sanitas animæ, sobrius potus. Vinum enim multum potatum irritatonem & iram & ruinas multas facit. Ex his sequitur quod vsus vini non est illicitus. Vnde eccle.31. Vinum in iocunditatē creatum est. Sed immoderatus vsus illicitus est. Vnde Cato dicit. Nullum crimen uini est, sed culpa bibentis. Quanuis autē omnes debeant habere sobrietatem, aliquibus tñ propter operationes eorū, magis necessaria est: vtpote senibus, episcopis, Ecclesiæ ministris, iuuenibus, & mulieribus. Ideo Apostolus, Oportet, inquit Episcopum esse sobrium, & diaconos non multo uino deditos: & idem in aliis ministris, & qui habent guberbare populum. Et ad Titum scribens, Hortare senes, vt sobrii sint, quia in eis ratio vigere debet, propter aliorum eruditionem. Et in eodem: Iuuenes similiter hortare, vt sobrij sint, propter periculum. Et propter eandem rationem muliere, quæ debilioris sunt cerebri. Vnde 1. Tim.2. Mulieres similiter pudicas & sobrias.

Ver.5. *De ebrietate.*

2 2q. 150.

Ebrietas dupliciter accipitur. Vno modo pro ligamine rationis, quod ex vino immoderate potato accidit. Et sic est magis pœna, quam culpa. Alio modo accipitur pro appetitu inordinato vini vel alterius rei, ex qua sequitur ligamē rationis. quod contingit dupliciter. Primo propter fortitudinē vini præter opinionē bibentis. Et sic ebrietas contingere pōt sine peccato, præcipue si ex negligentia hominis contingat. Et sic creditur Noe inebriatus fuisse ꝑpter ignorantiā & in experientiam fortitudinis vini. Alio modo ex inordinata cōcupiscētia & vsu vini, & sic ebrietas est peccatum, & species gulæ: quæ diuiditur in comessationem & ebrietatem: quæ prohibentur Ro.13. Non in comessationibus & ebrietatibus & Gallat.5. enumerantur inter peccata mortalia: Manifesta sunt opera carnis, &c. ¶ Ebrietas est peccatum mortale, quando quis aduertit vel aduertere tenetur potum esse immoderatum, & inebriare potentē, & bibit: vultq; magis inebriari, quam a potu abstinere quia tunc homo scienter inordinate se priuat vsu rationis: & se exponit multis periculis. Si uero fiat potus ꝑ regulas medicinæ ad vomitū prouocādum, nō est peccatum, quia nō est inordinatus. Cum autē est ignorātia inuincibilis, vt puta cū ignorat fortitudinem vini, vel non aduertit, neque aduertere tenebatur, non est peccatum: Si vero quis aduertat potū esse immoderatum, tamen non existimat potum inebriare potentem, sed caput modicum conturbantem, est veniale. ¶ Ex his sequitur ꝙ assiduitas inebriandi facit ebrietatē esse mortalem: non propter iterationem actus, sed quia nō potest esse quod homo assidue inebrietur, quin sciens & volens inebrietur. Et quēadmodum dictum est quod sobrietas est magis docēs certis personis, scilicet Episcopis, & Ecclesię ministris, religiosis, senibus, iuuenibus & mulieribus: ita ebrietas est illis magis indecens turpis, & exprobrabilis. Vnde in canonibus Apostolorum legitur. Episcopus, aut presbyter, aut diacon⁹, aleæ aut ebrietati deseruiens. deponatur. Ebrietas inuincibilis & absque culpa excusat a peccato sequente: quia causat inuoluntarium, ratione ignorātiæ. Si autem sit vincibilis & culpabilis etiam mortaliter, excusat peccatum sequens a tanto propter ignorantiam sequētem, & ligamen rationis, quod aliquo modo causat inuoluntarium, tamē nō excusat a toto: quia licet peccatum sequens non fuerit particulariter voluntarium: fuit tamen voluntarium in causa. Vnde Philosophus 6. Ethicorum dicit, quod ebrius meretur duplicem increpationem, secundum legem cuiusdam Pythagorici: qui (vt habetur in 2. Politicorum) statuit quod si ebrii percutiant, plus puniantur quam sobrii: quia pluries iniuriantur & turbant pacificum conuictum. ¶ An autem peccet nouo peccato dubiū est, quia si impediretur a percussione, puta si includeretur aut ligaretur, non puniretur vt percussor. Sed in oppositum videtur, quia actus ille in ebrietate factus, nullam habet libertatem: Ideo D. Thomas dicit de damnatis, qui ex necessitate peccant, quod totum demeritum sequentis culpę ad primam culpam pertinere videtur. Similis ratio videt̄ esse de ebrijs. Veruntamen aliud est apud Deum, qui interiora cognoscit & iudicat: aliud apud

Gen.9. Ebrietas qñ mortalis uel uenialis.

Rom.1.

Ebrietas quib. magis indecēs & exprobrabilis.

4.sen.di. 49.& in ad 3.p.q. 98.ar.5. ad 3.

homines, qui sola exteriora cognoscunt, & de illis solis iudicant. iuxta illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur. 1. Reg. 16

Ver. 6. *De castitate.*

D 2. 2. q. 151. CAstitas est uirtus & species temperantiæ, quæ concupiscentiam moderatur, ne prætereat siue deficiat, neq; excedat debitum delectationum vsum circa uenerea. Hanc D. Paulus. 2. Cor. 6. connumerat aliis virtutibus. Et diuiditur in castitatem virginalem, vidualem, & matrimonialem.

Ver. 7. *De virginitate.*

E 22. q. 152. VIrginitas (prout est uirtus) importat propositum habituale voto firmatum integritatis carnis perpetuo seruandæ, hoc est nunquam experiri delectationem venereorum. In virginitate igitur sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale, est integritas carnis in mébris generationi deputatis. Formale autem, est illud firmum propositum votum firmatum. Et sic ad completam virginitatem hæc duo necessario requiruntur. Et ideo quolibet illorum voluntarie immutato, nó remanet virginitas completa atque perfecta. Si uero non voluntarie, sed inuoluntarie, puta si dormiendo aut per violentiam fieret integritatis carnis corruptio, virginitatis perfectæ meritum nó periret. licet caro sentiret & experiretur delectationem veneream. dummodo voluntas non consentiret. Vnde D. Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. & D. Augu. dicit, ꝙ illa membra possunt diuersis casib. vulnerata vim perpeti, & medici quandocunq; saluti opitulantes, hoc ibi faciunt quod horret aspectus. Obstetrix etiam, virginis integritatem manu velut explorans, dum inspicit, perdit: deinde subiungit. Non opinor quenquam tã stulte sapere, vt hinc periisse aliquid existimet etiam de ipsius corporalis sanctitate: quamuis membri illius integritas iam perdita sit. Nó ergo talis amittit aureolam, de qua infra dicetur. Si vero voluntarie, tunc perderetur virginitas, nec posset recuperari per pœnitentiam, sicut virginitas formalis deperdita, potest per pœnitentiam & actum interioré reparari, quemadmodum per solum actum interiorem deperditur. Sed non materialis, put si quis cõsumpserit diuitias suas, aut aliquo alio mébro se mutilauerit, per pœnitentiam nó restituitur ei membrũ, nec diuitiæ consumptæ. Circa materiale virginitatis est aliquid quod miraculose potest reparari diuinitus, s. integritas mébri. Aliud est quod nec miraculose reparari potest: vt s. qui expertus est voluptatem veneream, non sit expertus: non. n. fieri potest, vt ea quæ facta sunt, non fuerint facta. Vnde dr̃. ꝙ ad præteritum non est potentia: vt s. non sit preteritum. implicat. n. cõtradictionem. Ideo D. Hiero. ait: Audacter dicam, cum omnia possit Deus, suscitare tñ non potest virginé post ruinam. ¶ De præeminentia virginitatis ad castitatem coniugalem, dicit D. Aug. in lib. de virginitate: Certa ratione & sanctarum scripturarum authoritate, nec peccatum esse inuenimus, nec eas (scilicet nuptias) bono virginalis continentię vel ét vidualis æquamus. Et D. Pau. hanc sententiam probat duplici ratione, s. propter solicitudinem & carnis tribulationem, quæ sunt in vxoratis: Castitas enim matrimonialis est, quę inclinat ad abstinendum a voluptatib. venereis extra matrimonium, & in matrimonio ab illicitis. Vnde non habet excellentiam supra communem castitatem. Ideo non est specialis virtus, sicut virginitas. Castitas vidualis addit aliquid supra castitatem cõem, non tñ peruenit ad id quod perfectũ est in ista materia, hoc est ad omnimodam immunitatem venereæ voluptatis, sed sola virginitas. Ideo sola virginitas ponitur virtus specialis supra castitatem, sicut magnificentia supra liberalitatem.

1. de Ciu. Dei. — *2. 2. q. 15. 3. art. 1.* — *In epist. ad Eustochium, & habetur in c. si Paulus. 32. q. 5.* — *In lib. de virginit.* — *Virginitas præstatior est castitate matrimoniali & viduali.*

Ver. 8. *De pudicitia.*

A 2. 2. q. 151. art. 4. PVdicitia a pudore (in quo verecundia significatur) dicta, versatur circa illa de quibus homines maxime verecundantur. Verecundantur autem homines de actib. venereis (vt D. Augu. ait) intantum vt concubitus coniugalis, qui nuptiarum honestate decoratur, verecundia non careat. Et hoc ideo, quia motus genitalium non subiicitur imperio rationis, sicut motus aliorum exteriorum membrorum: verecundantur etiam nó solum de illa coniunctione.

4. de Ci. dei.

iunctione, sed etiam de quibuscunq; signis eius, vt dicit Philos. in 2. Rhetorices. Ideo pudicitia (quæ attenditur circa venerea) præcipue attenditur circa signa venereorum, ut sunt impudici aspectus, & tactus, oscula, & amplexus, & alia huiusmodi, quæ solent deprehendi. Ideo pudicitia est virtus, quæ moderatur delectationes circa ea quæ consequuntur seu ordinantur ad venerea. De hac D. Aug. ait: Prędicanda est etiam pudicitia ab eo qui habet aures audiendi, ut nil genitalibus membris illicitum perpetretur.

In lib. de Perseu.

§. 4. *De vitiis oppositis castitati.*

B

2. 2. q. 153.

Li. Etich.

CAstitati opponitur luxuria, quæ est inordinatus appetitus delectationũ venerearum. vnde Luxuriosus (secundum Isidorum) dr̃ quasi solutus in voluptates. Voluptates enim venereæ maxime soluũt appetitum. Ideo circa eas luxuria maxime consideratur. Luxuriam esse peccatũ mortale apparet ex illo Galatharum 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, &c. subiungit, & similia quæ prædico vobis, qm̃ qui talia agunt, regnum Dei non cõsequentur. Et quanuis semen sit superfluum alimẽti & virtutis nutritiuæ (vt dicit Philosophus) & in aliarum superfluitatum emissione non sit peccatum, qualitercunq; emittantur, salua decentia conuictus humani: tñ in emissione seminis, quæ fit contra ordinem rationis, est peccatum: eo ꝙ natura eget illo superfluo, & ordinauit ad generationem. & ideo illa emissio est peccatum mortale, quocunq: modo voluntarie fiat extra matrimonium, quod est ordinatum ad generationem. alijs auté superfluitatib. natura non eget, nec ordinauit illas. Ideo non refert neq; est peccatum, quocunque modo emittãtur. ¶ Luxuria est uitium capitale, cum ex eo siue pp eius finem, qui est delectatio uenereorũ multa vitia oriantur & perpetrentur. Et s̃m D. Greg. habet octo filias. s. cæcitatem mentis, inconsiderationem, præcipitationem, inconstantiam, amorem sui, odium Dei, affectum præsentis sæculi, & honoré ac desperationem futuri. qñ enim inferiores animæ uires uehementer afficiunt ad sua obiecta: consequens est ut superiores vires deordinentur in suis actibus, cum pendeant ac deriuentur quodãmodo ex inferiorib. viribus. Per vitium autem luxuriæ appetitus inferior siue concupiscibilis maxime intendit suo obiecto delectabili, propter vehementiam passionis & delectationis: & ideo per luxuriam vires superiores, quę sunt ratio & voluntas, maxime deordinantur. Sunt autem quatuor actus rationis in agẽdis. Primus est simplex intelligentia, quæ apprehendit aliquem finem ut bonũ. Et hic actus impeditur per luxuriam: ideo sequitur eam cæcitas mentis, s̃m illud Dan. 13. Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum. & quantum ad hoc ponitur cæcitas mentis. vnde Sophonias, Ambulabunt vt cæci, quia domino peccauerunt. Secundus actus rationis est consilium de ijs quæ sunt agenda propter finem. & hic etiam impeditur per concupiscentiam luxuriæ. Vnde Terent. in Eunucho, loquẽs de amore libidinoso: Quæ res in se neq; consilium, neq; modum ullum habet, consilio regere non potes. & quantum ad hoc ponitur præcipitatio, q̃ importat substractionem consilij, ut dictum est. Tertius actus est iudicium de agendis: & hic etiam impeditur per luxuriam. Vnde Dan. 14 de senibus luxuriosis. Auertunt sensum suum, vt non recordarentur iudiciorum rectorum. & quantum ad hoc ponitur inconsideratio: de qua dictum est. Quartus actus est præceptum siue imperium rationis de agendis, hic actus etiam impeditur per luxuriam, inquantum homo impeditur impetu concupiscentiæ, ne exequatur id quod decreuit esse faciendum. Vnde Teren. in Eunucho de Thrasone milite, qui iactabat se recessurum ab amica, dicit: Hæc verba vna falsa lachrymula restringet. & quantum ad hoc ponitur inconstantia. Ex parte autem voluntatis consequitur duplex actus, quorum vnus est appetitus finis: & quantum ad hoc ponitur amor sui, quantum scilicet, ad delectationam quam inordinate appetit. & ꝑ contrarium ponitur odium Dei, inquantum scilicet Deus prohibet delectationé concupitam. Alius actus voluntatis est appetitus eorum quæ sunt ad finem, hoc est medio-

In lib. de Ge-

Luxuriæ filiæ octo 83. Moral.

Quatuor actus rationis in agendis.

Cæcitas mentis.

Sopho. 1.

Præcipitatio. c. 4. §. 3. ver. 1.

Inconsideratio. c. 4. §. 3. ver. 2.

Amor sui.

Odium Dei.

mediorum. & quantum ad hoc ponitur affectus præsentis seculi, in quo aliquis vvult frui voluptate. Et per oppositum opponitur desperatio & horror futuri seculi. Qui dum nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat venire ad spirituales, sed fastidit eas. ¶ Isidorus circa actus inordinatos exteriores ad delectationem pertinentes, ponit quatuor: Primum circa materiam. Et sic ponitur multiloquium. Cum enim ex abundantia cordis os loquitur (vt dicitur Matt. 12.) Luxuriosi (quorum est cor turpibus delectationibus & concupiscentiis plenum) de facili ad turpia uerba prorumpunt. Secundum ex parte causæ. Cum enim luxuria inconsiderationem & præcipitationẽ causet, facit prorumpere in uerba leuiter & inconsiderate dicta, & sic ponit scurrilitatem, siue scurrilia uerba. Tertium quantum ad finem. Cum enim luxuriosus delectationem quærat, & uerba sua ad delectionem ordinet, prorumpit in uerba ludicra. Quartum quantum ad sententiam uerborum, quam peruertit luxuria, propter cæcitatem mentis quam causat, prorumpit in stultiloquia: utpote cum præfert delectationes quas appetit, qbuscunque aliis rebus. ¶ Luxuria habet septem species. s. fornicationem simplicem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, sacrilegium, & vitium contra naturam. quia vbi est specialis ratio deformitatis, oportet ibi esse speciale peccatum, sed sic est in istis (vt patet intuenti) igitur, &c.

Affectus p̃sentis seculi. Horror futuri seculi. Multiloquium. Scurrilitas. Stultiloquium. Luxuriæ species septem.

Ver. 1. *De fornicatione.*

C *2. 2. q. 154. ar. 2 Spũalis fornicatio.*

FOrnicatio est duplex. s. spiritualis & corporalis. Spiritualis est idololatria, quæ habet similitudinem cum corporali: quia sicut in corporali est accessus ad non suam, & concubitus cum ea: sic in idololatria est accessus ad nõ suum Deũ, & concubitus cum eo. & hęc etiam potest dici adulterium, præcipue in eo qui fidem dedit Deo: vt Iudæi in circuncisione, & Christiani in baptismo. Et sic intelliguntur multi passus sacræ scripturæ in antiquo testamento de filiis Israel, maxime Ezech. 16. Multiplicasti fornicationes tuas. & Hierem. 3. Tu fornicata es cum amatorib. multis. Et Christus, Matt. 12. Generatio praua & adultera signũ quærit. ¶ Fornicatio corporalis est concubitus soluti cum soluta. Fornicationem simplicem esse peccatum mortale iure diuino manifestum est per illud quod habetur Ephes. 5. Fornicatio autem, &c. subditur. Hoc autem scitote, intelligentes q̃ omnis fornicator, aut immũdus, aut auarus, quod est idolorũ seruitus, non habet partem in regno Christi & Dei. Sed nil excludit a regno Dei, nisi peccatum mortale: igitur, &c. Et Tob. 4. Attende ab omni fornicatione: & pręter uxorem tuam ne patiaris crimen scire. Crimen autem importat peccatum mortale: igitur. & Act. 15. Abstineatis uos a fornicatione. Nec obstat q̃ Abraham legitur habuisse concubinam. Genes. 16. Iacob pariter. Genes. 30. quia erant vxores, & cum illis dispensatum fuit super pluralitate vxorum, eo q̃ cultus diuinus erat per propagationem naturalem ampliandus: secus in noua lege, in qua fides per miracula propagatur. Et per Christum dispensatio illa reuocata fuit, cum reprobauit libellum repudii, & reduxit matrimonium ad statum in quo fuerat institutum. Iudas tamen non excusatur a fornicatione cum Thamar. Gen. 38. licet Oseas non fuerit fornicatus, eo q̃ præcepto domini vxorem accipit meretricem & fornicariam. Et quanuis quælibet inordinata comestio non sit peccatum mortale ex genere, eo q̃ per unam comestionem non impeditur bonum totius vitæ: quia si impediretur, esset mortale: tamen quælibet fornicatio impedit bonum prolis nascituræ, cum ex vno concubitu generatio fieri possit. & ideo ex ipso genere actus est peccatum mortale. & sic non solum iure diuino, sed etiam iure naturæ: quia cõtrariatur charitati & bono p̃lis nascituræ. de his amplius, cum de concubinatu agetur.

Mat. 19. Iudas fornicatus est, Oseas vero nõ. c. 1. §. 7. ver. 11.

Ver. 2. *De adulterio.*

D *2. 2. q. 154. art 54.*

ADulterium est accessus ad alienũ thorum: & committitur, quando alter illorũ est alicui alii matrimonio cõiunctus. Hoc autem nulli dubiũ est adulterium esse maius peccatum fornicatione: quia in simplici fornicatione nulla fit proximo iniuria, sed soli Deo. In adulterio autem quamuis non fiat iniuria consentienti, fit tamen coniugi, & Ecclesiæ

clesię sacramento.& ideo post homicidiū in grauitate adulterium collocatur nō ratione venereorum tantum, quia peccatū contra naturam grauius est: sed propter alias circunstantias.Et quanuis secundum aliquid sit grauius in viro, eo quod vir sit maioris & viuacioris rationis: absolute tamen & simpliciter est grauius peccatū in muliere, propter multa retrahentia & pericula,qubus mulier se exponit,& prolem.de his amplius dictum est ca.5.§.1. ver.14. Hoc peccatum speciali præcepto legis naturæ prohibetur: Non mœchaberis,Exod.20.Adulterium fieri potest stuprum,incestus, sacrilegium, & raptus: si vxoratus ad virginem vel cōsanguineam, aut monialem,vel violenter accedat.Nec inconuenit(prout dictum est)quod vnus actus materialiter, sit plura peccata formaliter, propter diuersas deordinationes & prohibitiones quas habet.

Adulterium an grauius sit in viro quàm in muliere.

E 2.2.q.154.art.

Ver.3. *De incestu.*

INcestus est, cum quis abutitur consanguinea vel affine:& tanto est peccatum grauius, quanto sunt proximiores in gradu. de his personis est specialis ꝓhibitio Leuit.18.Ideo est speciale peccatum.Deordinatio in hoc peccato prouenit ex eo quod homo naturaliter debet quandam honorificētiam consanguineis, & propter eos affinibus: intantum quod apud antiquos(vt refert Valer.Max.)nō erat fas filium cum patre balneari, ne se nudos cōspicerent.Prædicta autem honorificentia non potest seruari in actibus venereis,in quibus est turpitudo maximo.

F 2.2.q.154.art.6.

Ver.4. *De stupro.*

STuprum præcipue cōsistit in actu, quo virgo etiam volens defloratur. In hoc peccato est specialis deformitas, tam ex parte puellæ,quam patris.Ex parte puellæ,quia ex hoc quod violatur,nulla pactione coniugali præcedente, impeditur a legitimo matrimonio consequendo, & ponit ur in via meretricādi.talis deformitas non reperitur in viro. Ideo vir virgo primo concumbens,non peccat peccato stupri, ut dicit do.Caieta. Ex parte patris, quia opprobrium ei fit,eo quod puella in eius cura & solicitudine sita est.Et ideo Deus duplicem pœnam stuprantibus ordinauerat olim in lege. Patri tenebatur stuprator in quingentis siclis: vt habetur Deute.22. Quo ad puellā,habetur Exod. 22. Si quis seduxerit virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea,dotabit eam, & habebit eam vxorem.Si pater virginis noluerit ei dare, reddet pecuniā iuxta modum in dotis,quam virgines accipere consueuerunt. Prædictæ tamen ordinationes (inquantum sunt iudiciales) non obligant, nisi quantenus Ecclesia vel aliqua cōmunitas eas reinstituerit.Quod si nulla sit reinstitutio vel humana circa hæc ordinatio, tenetur stuprator propter iniuriam factam ad arbitrium iudicis,qui in non moderatis per legem debet arbitrari & non moderari.

Ver.5. *De raptu.*

A 2.2.q.154.art.7.

RAptus(prout est species luxuriæ) est concubitus uiolentus, siue sit virgo, vidua, exorata,aut monialis: & sic potest concurrere simul cum alijs peccatis:si fiat violentia patri marito, priorissæ, vel monasterio. Si violenter abducatur a domo patris, mariti, vel a monasterio,dicitur raptus,qui est graue peccatū,& per leges punitur pœna capitali:& eius substātia applicatur raptæ, ēt si nō fuerit cognita de his Legistæ in rubrica de raptoribus. C.& in l.si quis nō dicā rapere. C. de epis. & cle. Vir tñ quanuis uiolentiam inferat sponse excusatur a raptu, eo ꝙ ius habeat in illa maxime si cōtraxit per verba de pręsenti.

Ver.6. *De sacrilegio.*

B 2.2.q.154.art.10. c.5.§.6. ver.8.

SAcrilegiū accipitur dupliciter: primo vt est vitium religioni oppositum, de quo dictū est,Secundo,vt est species luxuriæ.Et tunc dicitur concubitus cū persona Deo dicata: vt si vir etiā laicus cū moniali, vel mulier cum ordinato & dicato Deo. Pōt etiam ex utroq; extremo cōmitti:& tunc est grauius peccatum,ex suo genere mortale,& magna pœna dignum.

Ver.7. *De vitio contra naturam.*

C 2.2.q.154.art.11.

LIcet omne vitium sit contra naturam hominis, cuius donum secundum D. Dionys.est secundum rationem esse: specialiter tamen abusus qui fit circa venerea contra modum humanum (sicut si cum masculo vel fœmina extra vas naturale,vel cū alterius generis animantibus) dicitur vitium cōtra naturam: quia in illis minus obseruatur ratio,quę est natura

hominis

2.Cor.12 hominis: & vocatur D. Paulo immunditia, per anthonomasiam. vnde ait: Et non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia. Vbi gl. Im mũditia est vitium cõtra naturã. Et habet plures species. Si quis solus, vocatur Mollicies & pollutio voluntaria, quæ semper est peccatum mortale, ut habetur ex illo 1. Cor. 6. Nolite errare, neque fornicarij neque masculorum concubitores, neq; molles regnum Dei possidebunt. Propter

Gen. 38. hoc peccatum, Onam qui fundebat semẽ in terram, percussit dominus, eo quod rẽ detestabilem faceret, in iniuriam totius naturæ humanæ, cuius semen est ad generationem ordinatum. Hoc uitium in secũdam personam valde grauе est. Ideo Ro. 1. D. Paul. plurimum detestatur masculorum concubitores. Sed vitium bestialitatis est grauissimum in genere suo. vnde super illud Gen. 37. Ioseph accusauit fratres suos apud patrem, crimine pessimo, dicit Glo. quia cum pecoribus com

Gen. 19. miscebantur. Propter hoc peccatum pluit dominus ignem & sulphur super Sodomam & ciuitates circumuicinas ¶ Et ideo in huius exemplum & criminis detestationem, de talibus conuicti non immerito flammis traduntur. ¶ Nocturna uero pollutio, quæ contingit in somnis, peccatum esse non potest, cum nõ sit voluntaria. est tamen aliquando sequela præcedentis peccati: puta cum contingit ex uehementi cogitatione præcedenti in vigilia. Non tamẽ est peccatum intrinsece, etiam si in vigilia terminetur, dũmodo non placeat, cum non sit in facultate hominis impedire. Et eodem modo dicendum est de omnibus alijs deformitatibus, quæ contingunt dormientibus in somnijs, etiam si a dæmonibus vel ex fragillitate proueniãt, dummodo non sit consensus: quia si esset consensus vel complacentia in illo, peccatum esset, & non in somnio, cum non subiaceat libertati. ¶ Tactus autem & oscula uel amplexus, quanuis ex genere suo nõ sint peccata mortalia aut uenialia: possunt enim absque libidine fieri secundum consuetudinem patriæ, uel propter necessitatem aut aliam causam rationalem. Si tamen deliberate fiant, propter intentionem corruptam, sunt peccata mortalia, sicut & aspectus, iuxta illud Math. 5. Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Non solum enim consensus in actum peccati mortalis, est peccatum mortale, sed etiam in delectationẽ. vt dictum est, cum de consensu ageretur. Vnde D. Cyprianus ad Pompeium, de Virginitate dicit: Certe ipse concubitus, ipse amplexus ipsa confabulatio, osculatio, & coniacentium duorum turpis & fœda cognitio, quantum dedecoris & criminis sit, confitentur. Quod intelligẽdum est extra matrimonium. Et quanuis non impediãt bonum prolis humanæ: quia tamen procedunt ex libidine, quæ ad illud inclinat & disponit, sunt peccata. Qui enim amat periculum in illo peribit. Eccl. 5.

Pollutio ĩ dormiente non est peccatũ.

Tactus, oscula & amplexus an sint peccata.

§. 5. *De partibus potentialibus temperantiæ.*

D

DEcem communiter poni solent partes potentiales temperantiæ, quæ dicũtur virtutes adiunctæ & secũdariæ: quia cõueniunt cum ipsa temperantia in hoc, quod moderator aliquas passiones, vel aliquod pertinẽs ad eas, sicut tẽperãtia. Deficiunt tamen à ratione temperantiæ, quæ moderatur passiones maxime allicientes, & non hæ decem, scilicet cõtinentia, mansuetudo, clementia, modestia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, parcitas. Aliqui plures ponũt, quas reducũt ad aliquas prędictarũ, alij tamen nõ ponũt nisi quatuor, scilicet cõtinentiam, mansuetudinem, clemẽtiam, & modestiã, quam subdiuidũt in quinq; scilicet humilitatem, studiositatẽ, bonam ordinationẽ, eutrapeliam, & ornatum, sub quo simplicitas, de quibus per ordinem dicendũ est.

Ver. 1. *De continentia.*

E

COntiẽntia dupliciter accipitur. Vno modo pro ea qua homo ab omni delectatione venerea abstinet. Vnde Apost. Gala. 5. cõtinentiã castitati cõiungit. Et sic cõtinentia videtur idẽ esse cũ castitate, & eodẽ modo distingui siue diuidi põt. Alio modo accipitur cõtinentia, qua quis resistit concupiscentiis prauis vehemẽtibus. Et hoc modo accipit Philosop. in 7. Ethi. Et hoc modo continentia habet aliquid de ratione virtutis, inquantum firmat rationem contra passiones, ne ab eis deduca-

Continentia dupliciter accipitur.

Continentia non attingit rationẽ perfectæ virtutis.

ducatur. Non tñ attingit perfectam virtutis naturalis rationem, s̄m quam appetitus sensitiuus subditur rationi, sic q in eo non insurgunt vehementes passiones: sed prompte & faciliter absq; difficultate exit in actum. Ideo Philos. in 4. Ethic. dicit, q continentia non est perfecta virtus, sed mixta, inquantum habet aliquid de ratione virtutis, & in aliquo deficit a virtute. Accipiendo tñ large virtutem pro quolibet principio laudabilium operum, cõtinentia potest dici virtus, quæ principaliter est circa delectationes tactus, sicut & tẽperantia, & minus principaliter circa cõcupiscentias honoris aut iræ. Et sic subiectiuat in voluntate, qua quis eligit non sequi vehemẽtes cõcupiscentias illicitas.

Ver. 2. *De incontinentia.*

F 2. 2. q. 156. INcontinentia dupliciter, & opposito modo ad continentiam accipi potest. Primo pro ea qua quis libere se immergit delectationib. turpib. Et sic est peccatum generale ad gulam, ebrietatem, & luxuriam. Alio modo pro ea qua quis rectam rationem habens, vincitur a uehementi concupiscentia carnalium delectationum honoris, aut iræ. Et talis incontinentia est peccatum personæ non omnino deprauatæ. Ideo est minus peccatum q̃ intemperantia. Quia intemperati uoluntas magis inclinatur ad peccandum, cum ex propria electione, quæ ꝓcedit ex habitu. In eo uero qui est incontinens, voluntas inclinatur ad malum ex passione q̃ cito transit. Et inde est, q incontinens statim pœnitet transeunte passione, quod non facit intemperatus: imo gaudet se peccasse, eo q operatio peccati facta est ei connaturalis secundum habitũ. Vnde de intemperatis dr̃ Prouerb. 2. Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Hanc rationẽ tangit Philosoph. dicens q intemperatus nõ est pœnitituus: immanet enim electioni. Incontinens autem omnis est pœnititiuus: & ideo minus peccat. ¶ Incontinentia concupiscentiæ est peior quam iræ aut ambitionis. Vnde Philosop. dicit, quod minus turpis est incontinentia iræ, q̃ incontinentia cõcupiscentiæ, propter quatuor. Primo quia motus iræ participat aliquo modo rationem, inquantum iratus tendit ad vindicãdam iniuriam sibi factam: quod aliqualiter ratio dictat, sed nõ perfecte. Sed motus concupiscentiæ est totaliter secundum sensum, & nullo modo secundum rationem. Secundo quia motus iræ magis sequitur complexionem ꝓp velocitatem motus choleræ, quæ tendit ad iram. vnde magis est in promptu, q ille qui est secundum dispositionem corporis dispositus ad irascendum, magis irascatur, quam ille qui est dispositus ad concupiscendum, concupiscat. vnde frequentius ex iracundis nascuntur iracundi, quam ex concupiscentib. concupiscentes. Quod autem prouenit ex corporis dispositione, reputatur magis venia dignum. Tertio quia ira quærit manifeste operari, & concupiscentia quærit latebras, & dolose subintrat. Quarto quia concupiscens delectabiliter operatur: Iratus autem quasi quadam tristitia præcedente coactus. Tunc incontinentia est peccatum mortale, quando procedit usque ad consensum deliberatum alicuius, quod est peccatum mortale puta uindictam, fornicationem, &c. alias est peccatum veniale.

Incontinẽtiæ peccatum minus intẽperãtia.

7. Ethic.

Ver. 3. *De clementia & mansuetudine.* G 2. 2. q. 117.

MAnsuetudo proprie est virtus, quæ moderatur & frænat impetum iræ. Clementia autem est virtus, quæ moderatur exteriores punitiones. Vnde Seneca. Clementia est potentia animi in potestate vlciscendi. Et quia istæ duæ virtutes concurrunt ad eundem effectum, se consequuntur ad inuicem, sicut iustitia & liberalitas, quæ cohibent aliquem a sorte: & conueniunt cum misericordia, quia vtraque fugit & abhorret a miseria alterius. Ideo clementia misericordia nuncupatur. Differunt tamen, quia ad misericordiam pertinet subuenire miseriæ alterius per beneficii collationem. Sed ad clementiam pertinet miseriam diminuere per pœnarum substractionem. Clementia & mansuetudo ponuntur partes temperantiæ: quia imitantur eam in aliquibus materiis secundariis, quantum ad modum, ex quo principaliter dependet laus temperantiæ, cuius est moderari & refrænare concupiscentias vehementissimas. Sic mansuetudo modera-

In 2. lib. de Cle.

Clementia & misericordia differunt.

tiua

tiua est iræ, clementia vero pœnarum. Ideo adiunguntur temperantiæ, sicut virtuti principali.

Ver.4. *De ira siue iracundia.*

H 2-2.q. 158. IRa, propriè loquendo, est passio appetitus a qua vis siue potentia irascibilis nominatur., per quam aliquis appetit uindictam. Et quia vindicta potest bene vel male appeti, sicut & infligi: Ideo ira secundum se est indifferens: sed secundum quod moderatur & determinatur per rationem quádo oportet quantum & secundum quod oportet, est bona. ut si pater moderate irascatur contra filium propter culpam vel defectum, vel prælatus contra subditum. Et similiter appetere vindictam propter correctionem vitiorum, & bonum iustitiæ seruandum (dummodo fiat secũdum ordinem iuris) est a Deo, cuius minister est potestas puniens, & tunc ira nõ est peccatum, imo est laudabilis. Sic iratus est Christus, cum facto quasi flagello ex funiculis, eiecit ementes & uendentes de templo. Ad hunc modum irascendi hortabatur Psalmographus: Irascimini, & nolite peccare. Hęc ira alio nomine dicitur zelus, hoc est quæ fit propter amorem & honorem Dei, ac Reipub. vtilitatem unde Ioan.2. Recordati sunt discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Quando vero ira non est regulata per rationem quocunque modo fiat, est peccatum: puta si quis appetit vindictam propter malum eius qui puniendus est, vel si appetat eum puniri qui non meruit, vel vltra quam meruit, vel etiam non secundum iuris ordinem, qui est conseruatio iustitiæ, & correctio culpæ ab eo qui præest. Est autem peccatum mortale, quãdo contrariatur charitati: quod est quando appetitur notabile damnum seu malum proximi, in persona vel bonis: Fit autem veniale tripliciter. Primo propter imperfectionem actus ut quando malum quod appetitur, non est notabile. Secundo propter subreptionem, quando non ex pleno & libero vsu rationis procedit, sed ex impetu passionis & motu secundo primo. Tertio propter inordinatum modum, quando quis etiam ex causa licita irascitur, sed nimis ardenter, aut secundum exteriores motus nimis excandescit, est ueniale. Posset tamen propter scandalum fieri mortale, ac etiã si huic excessui addatur aliquid quod sit cõtra dilectionem Dei & proximi: vt si prorumpat in blasphemiam, vel contumeliam, aut aliud crimen. Vnde Matth.4. dicebat Christus. Ego autem dico vobis, Omnis qui irascit fratri suo (scilicet in corde) reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha (quod secundum D.Chrysost. paruipensionis verbum est, sicut cum diximus. Tu ex contemptu) reus erit concilio. Qui autem dixerit fratri suo, Fatue: reus erit gehennæ ignis. Hi sunt tres gradus iracundiæ, secundum processum humani actus: in quo primo aliquid in corde concipitur. deinde per exteriora signa manifestatur, & tandem peccatum interius conceptum ad effectum perducitur, & vindicta verbo vel facto infligitur. Iracundorum tres modi assignantur a Philosopho. Quidam sunt acuti, qui nimis citò irascuntur, ex qualibet etiam leui causa: tamen cito euanescit ira. Quidam amari quando irascuntur ex causa iræ: quæ est memoria iniuriæ illatæ, & ex hoc ira diu perseuerat: quia continue memorantur, vnde ex hoc diuturnam tristitiam concipiunt, Ideo sunt sibiipsis amari. Quidã graues & difficiles & quasi implacabiles. & isti sunt peiores. Grego. autem Nicenus & Damascenus ponunt tres species irascibilitatis. Primam vocant iram fel leam: secundam maniam & insaniam. tertiam furorem: Hę tres species ordinate respondent trib. modis a Philosopho constitutis. Sed de duab. vltimis facit mentionem Dauid: Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua, &c. ¶Ira est vitium capitale, quia ex ea siue eius modo multa vitia oriũtur, præcipue sex, quæ a D.Gregor. filiæ iræ dicuntur. Quæ sunt: indignatio, tumor mentis, contumelia, clamor, blasphemia, rixa. Ita enim tripliciter potest considerari. Primo secundum quod est in corde. Et sic ex ira oriuntur duo uitia: Vitium ex parte eius cui quis irascitur, quem reputat indignum, vt sibi tale quid fecerit. & sic ponitur indignatio. Aliud ex parte suiipsius, inquantum scilicet, cogitat diuersas vias uindictæ: & talibus cogitationibus animum replet,

Ira quando & quomodo bona. *Rom. 13* *Mat.21.* *Psal.4.* *Ioan.2.* *Ira quando mala, & quo.* *Ira sit ue nialis tri bus mo dis.* *Iracundorũ tres species. 4. Ethic.* *Psal.6.* *Iræ sex filiæ. 31.Mor.*

replet. secundum illud Iob. 15. Nunquid sapiens replebit stomachum suum ? & sic ponitur tumor mentis. Secundo consideratur prout est in ore. & sic ex ira duplex inordinatio procedit. Vna quidem secundum hoc quod homo in modo loquendi iram suam demonstrat : vt dicendo, Racha, siue paruipendendo. Et sic ponitur clamor, per quem intelligitur alta & inordinata ac confusa locutio. Alia inordinatio est secũdum quod aliquis prorumpit, in uerba iniuriosa: quę quidem si sint cõtra Deum, erit blasphemia : si vero cõtra proximum, erit contumelia, prout complectitur conuitium & improperium. Tertio consideratur ira secundum quod procedit vsque ad factum. Et sic ex ira oriuntur rixę, per quas intelliguntur omnia nocumenta, quæ facto proximis inferuntur ex ira, siue in bonis, siue in persona. & sic complectuntur detractionem, homicidiũ, multitudinem, & alia huiusmodi.

Ver.5. *De crudelitate.*

A 2.2.q. 159. CRudelitas a cruditate sumitur. sicut enim ea quę sunt cocta & digesta, cõsueuerunt habere dulcem & suauẽ saporẽ: & illa quæ sunt cruda, habent horribilem & asperum: sic clementia importat siue significat quãdam animi lenitatẽ siue dulcedinem, per quam aliquis est diminutiuus pœnarum : ita crudelitas eius oppositũ significat quandam animi asperitatem. Vnde Seneca: Crudelitas (quæ nihil aliud est, qua atrocitas animi in expediẽdis pœnis) clementiæ opponitur. Et sicut clemẽtia pro misericordia cõmuniter sumitur, ita crudelitas ꝓ immisericordia, ad quam pertinet beneficia non largiri. quamuis dici possit, ꝙ ipsa beneficia subtractio pœna quædam sit. conuenit autẽ crudelitas cũ seuitia, sicut malitia humana cũ bestialitate, vt dicitur. 7. Ethi. Quia crudelitas in pœnis nõ significat aliquã culpam eius qui punitur, sed solũ eius qui delectatur in hominũ cruciatu: sicut animalia fera nocent hominibus, vt ex eorũ corporibus pascantur, non ex alia iustitię cau a. & ideo crudelitas cõtinetur sub bestialitate. Nam talis delectatio non est humana, sed bestialis, proueniens ex mala consuetudine vel corruptione naturæ, sicut & aliæ hominũ bestiales affectiones, Differt tamen, quia crudelitas non solum non attendit culpam eo qui punitur, sed etiam excedit modum in puniendo. Ideo ab aliquibus dicitur inhumanitas: & crudeles uocari possunt inhumani. Opponitur etiam crudelitas remissioni & dissolutioni quæ tunc est peccatum, quando prætermittitur ordo iustitiæ, quo aliquis debet puniri propter culpam, quam excludit crudelitas: Vnde D. Gregor. ait: Sit timor, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperans: sit zelus, sed non immoderate sæuiens.: sit pietas, sed non plusquam expediat parcens.

2.li. de. Clc. (margin)

Ver.6. *De modestia.*

B 2.2.q 160. MOdestia est uirtus inclinans ad moderãdas passiones & delectationes circa mediocria, & quæ non sunt tã difficilis moderationis, sicut delectationes tactus, quas moderatur tẽperantia. Ideo modestia adiungitur ei : differt autem ab ea, sicut liberalitas a magnificentia. Quia magnificentia est circa difficiliora magnos sumpt⁹, & liberalitas circa mediocres. Sic temperantia est moderatio difficiliorum, modestia verò mediocriũ, in quibus non est excellens difficultas. Hæc mediocria videntur esse quatuor, quorum vnum est motus ad excellentiã, quẽ moderatur humilitas, quæ opponitur superbiæ. Secũdũ est desiderium eorum quæ pertinent ad cognitionem : & hoc moderatur studiositas, quæ opponitur curiositati. Tertium quod pertinet ad corporales motus & actiones: scilicet ut honestè & decẽter fiãt tam in ferijs, quàm in his quæ ludo aguntur. Quo ad decentiam personę & quo ad gestus, ponit Andronicus bonam moderationem, quæ est scientia decẽtiæ in motu. Quo ad alios autem & in his quæ ludo aguntur, ponit Philoso. Eutrapeliam. Quo ad ea verò quæ pertinent ad exteriorem apparatum, puta in vestibus & in alijs huiusmodi, ponit ornatum & simplicitatem, parcitatem & austeritatem, quæ ad modestiam reducuntur. Ex his apparet quod modestia habet plures species: & non solũ se habet circa exteriores actiones, sed etiam circa interiores.

Humilitas. *Studiositas.* *Eutrapelia.* *Ornatus.* (margin)

Ver.7. *De humilitate.*

C 2.2.q. 161. HVMILITAS. est virtus moderãs appetitũ hominis ne immodera

Humilitas qd et in quo sit te tendat in excelsa & magna præter rectam rationé. vt in his quę sunt supra se, non tendat per propriarum virium confidentiam: & sic significat deiectionem *Falsa hum.* ad infima, secundum ordinem rationis. Quod si fiat solum secundum signa exteriora, aut per fictionem, est falsa humilitas. de qua Eccle 19. Est qui nequiter se humiliat. Sed quando fit secundum motum interiorem animi & rectam rationem, est virtus, quæ non contrariatur magnanimitati aut magnificentiæ, quæ circa magna uersantur. *Humilitatis & magnanimitatis differentia.* Quia in hoc conueniunt, quod omnes sunt secundum rectam rationem. Sed differunt, quia ad magnanimitatem & magnificentiam pertinet, quod aliquis ad magna tédat, ex confidentia diuini auxilii. Ad humilitatem uero pertinet, vt se deiiciat & demittat ad ima, ex consideratione defectuum propriarum virium & diuinę reuerentiæ, ex qua procedit quod homo non plus sibi attribuat quam sibi competat, secundũ gradum quem a Deo sortitus est. Et sic humilitas videtur pręcipue importare subiectionem hominis ad Deũ. Ideo D. August. in libro de Ser. Domi. in monte, humiliatem per quam intelligit paupertatem spiritus, attribuit dono timoris, quo quis Deum reueretur. *In lib. de serm. domi. in monte.* Humilitas a D. Benedicto in regula distinguitur in duodecim gradus. *Humilitatis duodecim gradus.* Quorum primus est, corde & corpore semper humilitatem ostédere, defixis in terram aspectibus. Secundus vt pauca uerba & rationabilia loquatur, nó clamorosa uoce. Tertius ut non sit facilis aut promptus in risu. Quartus, taciturnitas vsque ad interrogationem. Quintus, tenere quod communiter habet monasterii regula. Sextus, credere & pronunciare omnib. se uiliorem. Septimus, ad omnia indignũ & inutilem se fateri & credere. Octauus, confessio peccatorum. Nonus, prompte obedire in duris & austeris. Decimus, vt cum obedientia subdat se maiori. Vndecimus, vt uoluntatem propriam non delectetur implere. Duodecimus, vt Deum timeat, & memor sit omniũ quæ præcepit. Aliqui tamé vocant huiusmodi gradus, signa & effectus humilitatis, quibus quisque scire potest an humilitatem perfectam habeat necne.

Ver. 8. *De superbia.*

SVperbia est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ: & denominatur ex hoc quod per voluntatem aliquis tendit in id quod est supra se. Isidorus dicit: Superbus dictus est quia super vult videri, quam est: qui enim uult supergredi plusquam est, superbus est. *2.2.q 162.* *In libr. Ethimo.* Subiectum vero superbię est appetit⁹ irascibilis largo modo acceptus, cum sit circa aliquid magnũ & arduũ. subiectum enim actuũ & habituũ ex obiecto potentiarum cõsideratur. Sed notandum ꝙ appetitus irascibilis dupliciter accipi potest. *Appetitus dupliciter accipitur.* Vno modo proprie, vt dicit quandam transmutationem. & sic est pars appetitus sensitiui, vt dictũ est. *c.i.§.10* Alio modo large, prout se extendit ad omnem appetitum, qui versari potest circa ardua. & sic voluntas dici potest appetitus irascibilis, quia tendit circa arduũ. Et ideo quãdoq; ita animæ attribuitur & deo & Angelis, non secundum passionem, sed secũdum iudicium iustitię vindicatiuæ & punitiuæ. & eodem modo attribuitur superbia Lucifero & Angelis eius, qui non habent appetitum irascibilem in eis. Cum ergo obiectũ superbiæ (quod est propria excellentia) possit esse aliquid spirituale, quod non est sensibile: necesse est dicere, quod superbia (prout est appetitus inordinatus spiritualis excellentiæ) sit in voluntate: quanuis secundum quod est inordinatus appetitus corporalis vel téporalis excellentiæ, sit in appetitu sensitiuo irascibili. *Superbia præcipue depédet a uolũtate.* Superbia opponitur humilitati ꝑ excessum. Ex quo sequitur primo, quod sicut humilitas est virtus, ita superbia est uitium. Secundo, quod sicut humilitas est specialis virtus, ita & superbia est speciale vitium. Ad cuius ampliorem euidentiam iam sciendũ est primo, quod superbia dupliciter considerari potest. *Superbia dupliciter consideratur.* Vno modo secundũ rationem sui obiecti, quod est propria excellentia, quæ habet quandam specialitaté: & sic superbia est vitiũ speciale, cum habeat speciale obiectũ. Alio modo potest considerari superbia, secundũ quãdam redundantiam in alia peccata, quæ possunt ex superbia oriri directe uel indirecte. Directe, prout alia uitia ordinantur in finem superbiæ, ad quem potest homo ordinare quicquid inordinate appetit.

In

In omni enim peccato homo propriam excellentiam quærit, inquantum vult quod inordinatum est, & quod est contra voluntatem Dei prohibentis. Indirecte autem si quasi per accidens, in non remouendo prohibens, inquantum homo per superbiam contẽnit diuinam legem, per quam prohibetur & retrahitur a peccando, iuxta illud, Confregisti iugum, rupisti vincula: dixisti, Non seruiam. Et secundum hoc superbia generalitatem quandam habet. Notandum tamẽ quod ad generalitatem superbiæ pertinet quod omnia uitia ex superbia oriri possint. sed non quod semper oriantur. potest enim homo committere omnia peccata ex contemptu legis diuinæ. quod pertinet ad superbiam. Non tamen oportet quod semper committat ex contẽptu formali, siue ex intentione, sed quandoque ignorantia, quandoque ex infirmitate & passione. Et inde est quod sicut D. Aug. dicit: Multa perperam fiunt, quę non fiunt superbe. Et quanuis superbia possit corrumpere actum cuiuslibet virtutis, indirecte & demeritorie ordinãdo in finem suum, & obiectiue abutendo, iuxta illud D. August. in regula: Superbia etiam bonis operib. insidiatur, vt pereant. Et Christus de Scribis & Pharisæis: Omnia faciunt vt videãtur ab hominibus. Non tamen corrumpit omnes virtutes directe & effectiue, cum non habeat directam contrarietatem ad quamlibet virtutem, sed solum ad humilitatem: sicut quodlibet aliud peccatum corrumpit specialem uirtutẽ sibi oppositam, in contrariũ agendo. Dominus Caietanus in summula, prędictam superbiæ distinctionẽ declarat, & dicit duplicẽ esse superbiam, scilicet perfectam & imperfectam. Superbia perfecta & consummata tũc est, quãdo quis adeo seipsum magni facit, vt nolit subiici diuinæ regulæ: & diuiditur in quatuor ramos, quos D. Grego. dicit esse species superbiæ. ¶ Primus ramus, cum quis bonum quod habet, existimat a seipso habere, Vnde 1. Corint. 12. Quid habes quod non accepisti? Si autẽ accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Valles videntur esse in hoc ramo, qui nunquam cogitant de Deo, & sibi putant omnia naturaliter aduenisse. Tales contemnunt Deum benefactorem, a quo omne datũ optimũ, & omne donũ perfectũ. ¶ Secundus ramus & secunda species est, cum quis ita se extollit, vt bona quæ habet a Deo, existimet suis meritis habere. In hoc ramo videntur esse illi, qui ꝑpter nonnulla bona opera quæ fecerunt, affectum securum habent in bonis habitis, & querulum in bonis perditis, aut admiratiuũ quod non exaudiantur a Deo: quia existimant illa esse quasi sibi debita. Tales contemnũt diuinam gratiã: quia si ex operibus, iam non est gratia. Contra tales Christus adduxit parabolam de domino & seruo, & deinde concludit: Sic & uos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis: dicite, Serui inutiles sumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Vnde & Esa. Facti sumus vt immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ oẽs iustitiæ nostrę. Nec propter hæc negãtur merita, quę procedunt ex gratia, nec etiam confidentia meritorum, non prout a nobis, sed prout a gratia procedũt: sed pręsumptio meritorum, cum nemo sciat an amore uel odio dignus sit: sed omnia in futurum relinquantur incerta. Et ideo Iob: Verebar omnia opera mea. ¶ Tertius ramus & tertia species est, cum quis despectis cæteris appetit singulariter videri secundũ quod habet. Tales cõtẽnunt multiplicationem diuinę largitatis in aliis. In hoc ramo esse vidẽtur illi, qui prõpti sunt ad cõsiderãda bona quæ habent, & defectus aliorũ. Ideo supra illos se existimãt, & volũt videri: prout Pharisæus ille qui dicebat: Gratias tibi ago Deus, quod non sum sicut cæteri hominum, iniusti, raptores, & adulteri: velut hic publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas do, &c. Ex uerbis suis manifestauit se esse in secũdo & tertio ramis, a Christo ibi reprobatis. ¶ Quartus ramus siue quarta species, cũ quis magnũ se facit, & vult videri se habere bonũ quod non habet. & tales contẽnunt diuinam miseratione. Superbia imperfecta dicitur, qñ non ex deliberatione cõpleta, sed ꝑꝑ passionẽ aut aliquid huiusmodi aliquis vult alteri præferri: cuius signum est, ad proximos crudelitas animi, incõpassio ad alios, despectio, irrisio, intolerantia iniuriarum, impatientia, ęgre ferre se despici, indigna-

Margin notes: Hie. 2. — In lib. de natu. & gra. — Mat. 23. — Mat. 6. — Duplex superbia perfecta & imperfecta. 23. Moral. — Superbiæ rami siue species quatuor. — Iacob. 1. — Rom. 4. — Luc. 17. — Esa 64. — Eccles. 9. — Iob. 9. — Luc. 18. — Superbia imperfecta quæ sit.

tio, & huiusmodi, quæ monstrant hominem plus de seipso sentientem quam sit. Anselmus diuidit exaltationem superbiæ in tres gradus, secundū progressum cuiuslibet peccati, quod primo corde concipitur: secundo ore profertur, tertio opere perficitur. Diuus autem Bernardus ponit. 12. gradus superbiæ oppositos duodecim gradibus humilitatis, de quibus in uersiculo præcedenti, quos facile est adaptare & comparare adinuicem. Et sunt curiositas, leuitas mentis, inepta lætitia, iactantia, singularitas, arrogantia, præsumptio, peccatorum defensio, simulata confessio, rebellio, libertas, peccandi cōsuetudo, quæ importat contemptum Dei.

Superbiæ gradus. 12.

¶Differt autem superbia ab inani gloria & ambitione: quia superbia est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ: inanis uero gloria est inordinatus appetitus gloriæ. Ambitio autem est inordinatus appetitus honoris. Superbia vero præcipue consummata, est peccatum mortale, & grauissimum ex parte auersionis: opponitur enim nobilissimæ virtuti, quæ est humilitas, quæ proprie respicit subiectionem hominis ad Deum. Sic superbia respicit defectum huius subiectionis, secundum quod aliquis se extollit supra id quod sibi præfixum est per diuinam regulam. Ratio ergo & radix superbiæ est nolle subiici deo. Ideo dicitur Ecclesiast. 10. Initium superbiæ apostatare a Deo. quæ apostasia manifeste ostenditur in inobedientia, quando quis non uult obedire superioribus a Deo ordinatis. Rom. 13. Hoc peccatum est grauissimum. Vnde Iaco. 4. Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Et Psalm. Magnus dominus, & humilia respicit, & alta (hoc est superba) a longe cognoscit. Potest tamen superbia præcipue incompleta, esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus aut subreptionem. Superbia nō dicitur vitium capitale, nec inter alia specialia peccatorum principia debet numerari, sed omnium vitiorum origo & regina, iuxta illud Ecclesiast. 10. Initium omnis peccati superbia, a qua pendent alia septem capitalia vitia. Primo inanis gloria, vt dictum est cum de ipsa superius ageretur.

Psa. 237

Ver. 9. *De studiositate.*

STudiositas est virtus mortalis subiectiuata in voluntate, moderans appetitum & desiderium sciendi, quod est naturale. nam (vt dicit Philosophus 1. Metha.) omnes homines naturaliter scire desiderant. Illud tamen desiderium potest esse inordinatum quærendo scire altiora. Vnde Eccles. tertio. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et ideo ad moderandum illud est ponenda studiositas, quæ dicitur a studio. Studium autem est vehemens applicatio mentis (hoc est intellectus) ad aliquid. Mens autem siue intellectus non potest applicari in aliquid, nisi ipsum cognoscendo. Ideo studiositas primo tendit circa cognitionem, siue circa ea quibus homo per cognitionem dirigitur. Studiositas est species modestiæ: & adiungitur temperantiæ, vt virtus secundaria, inquantum moderatur desiderium studii quod non habet tantam difficultatem moderationis, sicut delectationes tactus, circa quas est temperantia.

A 2.2q. 166.

Ver. 10. *De curiositate.*

CVriositas est inordinatus appetitus cognoscendi ea quæ non oportet, siue per intellectum, siue sensum. Et quanuis bonum animæ secundum D. Diony. consistat in cognitione veritatis, intelligendum est de summa ueritate. & ideo cognitio aliorum verorum siue veritatū, quæ hanc impedit, vel ea diuertit, vitiosa est. In curiositate duo sunt, scilicet ipsa cognitio, & appetitus siue studium cognoscendæ veritatis. quo ad primam scilicet cognitionem, sciendum est, quod licet ipsa cognitio de se mala non sit: per accidens tamen potest esse mala, ratione alicuius consequentis: vt quando aliquis de cognitione veritatis superbit, secundum illud 1. Cor. 8. Scientia inflat: vel inquātū homo per cognitionē alicuius inducitur ad peccandū: vt per cognitionem aliquorum secretorum turpium, & eorum quæ habent affinitatem cum ipsis, vt cognitio actus amandi, cautelarum, & eorum quæ subseruiunt ad deceptionem proximi, tam in spiritualibus, quam temporalibus, est mala per accidens. Quo ad secundum, sciendum quod cōtingit appetitum

B 2.2.q. 167. 4.c. de Diui. Nom.

tum sciendi, siue applicationem animi ad aliquid sciendum, esse peccatum dupliciter: primo, quando applicatur ad ea quæ primo vel ex consequenti siue per accidens habent aliquod malum adiunctum. Ille appetitus siue applicatio est mala, & peccatum mortale: si illud ad quod terminatur, est mortale, vel in hoc se exponit piculo peccati mortalis. Quia qui amat periculum, peribit in illo. Si vero sit veniale, uel periculũ de ueniali, est ueniale: & uocatur hæc curiositas, concupiscentia oculorum, accipiendo large oculorum, ut se extendit ad intellectũ, & ad omnes sensus. De hac curiositate dicitur: Docuerunt linguam suam loqui mendacium, vt inique agerent, laborauerunt. Et Christus: Sine causa me colunt, docentes doctrinas, & mandata hominum, contraria scilicet disciplinis, & mandatis Dei, vel inducentes ad male agendum, & contrauenieđum præceptis Dei. Alio modo potest esset vitium, ex ipsa inordinatione appetitus ad cognoscendam veritatem: & hoc quadrupliciter. Primo, pro quanto per studium minus vtile retrahitur quis a studio, quod ei incumbit ex necessitate salutis uel ex officio. Vnde Diuus Hiero. Sacerdotes dimissis euangelijs, & prophetiis, videmus comœdias legere, & amatoria bucolicorum uersuũ verba cantare. Sic multi, dimissis his quæ scire tenentur, & sunt de necessitate salutis, vt est cognitio articulorum fidei, & mandatorum Dei, & peccatorum ad confitendum recordatio, uel ex officio, pro tutamine eorum, quorum causas, & defensiones suscipiunt, & in aliarum cognitione se applicant. Secundo, quando student discere a quo non licet: ut qui a dæmonibus perquirunt futurorum aut præsentium occultorum cognitionem. Omnis enim societas, & conuentio cum illis interdicta est, iuxta illud: Quę participatio iustitiæ cum iniquitate: aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autem conuẽtio Christi ad Belial? Tertio quando homo appetit sibi veritatem circa creaturas non referendo ad debitum finem. Quarto, quando quis studet ad cognoscendam veritatem supra facultatem ingenii proprii: quia per hoc homines de facili in errores labuntur: vt videmus de laicis artificibus, & mulieribus, & alijs imperitis, qui secreta, & mysteria scripturæ sacræ supra statum, & facultatem ingenii penetrare nituntur, & inde aliis interpretari, aut pronunciare, & defendere pręsumũt, contra quos dicitur: Altiora te ne quæsieris: & fortiora te ne scrutatus fueris. Sed quæ præcepit tibi Deus, hæc cogita semper: & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est tibi necessarium, quæ abscondita sunt uidere oculis tu is, & in superuacaneis rebus noli perscrutari multipliciter. Plurimum enim super sensum hominis ostensa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Secundario curiositas potest inueniri in uerborum compositione, inuentione, immutatione vestium, & in aliis rebus, in cibis præparandis, domibus ædificandis. Si curiositas sit pura, est peccatum veniale, si vero mixta, vel adiuncta mortali, est peccatum mortale.

Eccl.3. *Hier.9.* *Mat.15* *Curiositas in 4. casib. est peccatũ.* *Eccl.3.*

Ver.11. *De moderatione.*

Cum virtus moralis in hoc consistat, quod ea quæ sunt hominis per rationem ordinentur: consequens est, vt circa omnia quę per ratioñe possunt moderari, ponatur uirtus: Sed motus, gestus, apparatus hominis possunt per rationẽ moderari, cum mẽbra moueantur parentur siue ornentur per imperiũ rationis. Vnde D. Aug. In incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus vestris nihil fiat, quod cuiusquã offendat aspectũ. & ideo circa huiusmodi debẽt uirtutes assignari. Quo ad habitũ ponitur una virtus, quæ dicitur Ornatus, de qua inferius dicetur. Ordinatio autem exteriorũ motuũ potest attendi dupliciter, & quantum ad duo. Primo quantum ad cõuenientia personæ, quæ mouetur & apparatur. Secundo quãtum ad conuenientiam ad alias personas, inquantum scilicet, per exteriores motus conuenienter ordinatur ad alios. Quo ad primum, in seriosis ponitur ab Andronico vna uirtus, quæ dicitur bona moderatio. Quo ad ludibria uero, & ea quæ ioco uel ludo aguntur, ponit Aristoteles Eutrapeliam. Moderatio igitur est virtus mensuratiua motuum & gustuũ exteriorum, secundum

C 2. 2. q. 168. *In regula* *Ordinatio exteriorũ motuum põt dupliciter attendi.* *Moderatio qd sit.*

cipale est, quod prædicta delectatio non quæratur in turpibus factis, vel uerbis ad lasciuiam prouocantibus. Quia tales ludi dicuntur theatrales & diabolici, quos D. Chrys. propter periculum districte prohibuit non solum exercere, sed etiam inspicere. Quia (vt inquit) pauci a spectaculis redeuntes, inueniũtur innoxii. Itẽ etiã cauendum est, ne delectatio siue recreatio quæratur in nociuis. Nociua dicũtur quæ sunt in nocumentũ famæ, honoris, psonæ uel alterius boni, tam spiritualis quam temporalis, quia tũc esset peccatum mortale ex genere. Vnde Tullius: Vnum iocandi genus est illiberaliter petulãs flagitiosũ, & obscenum. Secundum requisitũ est ne totaliter grauitas animæ soluatur quod fit quando nimium tempus consumitur, uel ex magno & excessiuo affectu tenditur. Vnde D. Ambrosius: Caueamus ne dum animum relaxare uolumus, soluamus omnem armoniam quasi consensum bonorum operum. Et Tullius ubi supra: Pueris non omnem ludendi licentiam dãmus, sed eam quæ ab honestis actionibus non sit aliena, Tertio requisitum est, vt congruat personæ, tempori & loco. ¶ In ludicris siue ludis contingit peccare dupliciter, scilicet per defectum & excessum. per defectum quidem illi deficiũt in ludo qui non faciunt nec dicunt aliquid ridiculum, & dicentibus aut facientibus molesti sunt: qui scilicet aliorum moderatos ludos non recipiunt. & tales uitiosi a Philos. uocantur duri & agrestes. Secundo peccatur in ludis per excessum: quando scilicet non cauentur prædicta tria. Et tale peccatum dicitur inepta lætitia, quæ est filia gulę. Vnde Exod. 32. dicitur: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Quod aliquis in turpib. aut illicitis & nociuis famę, uel honori, personæ, aut rebus alterius lætetur, uitium ex suo genere mortale est, si illa de quibus lętatur, sunt mortalia: & si solum sunt uenialia, ueniale. Semper etiam ludicre operari aut loqui uitiosum est. seruandus est enim modus. Et modicus ludus sufficit ad refocillationem. Excessus iste uocatur dissolutio: & ex genere suo est peccatum ueniale, secluso scandalo, & nõ prętermissis his quæ sunt necessaria ad salutem, hoc est præceptis. Præterea quando non seruantur circunstantiæ prædictę, scilicet quando ludicra miscẽtur negotiis non debitis. Ridiculosa enim debent congruere negotiis & personis. Vnde cicero in 1. Reth. dicit ꝙ quando auditores sunt defatigati, nõ est inutile ab aliqua re noua uel ridiculosa oratione inchoare, si tamẽ rei dignitas non adimit iocandi facultatem: ut sacra doctrina, quæ maximis rebus intendit, secundum illud Prouer. 8. Audite me, quoniam de rebus magnis locutura sum. Ideo ab ecclesiastica abhorrent regula: quoniam in scripturis sanctis non reperimus quemadmodum vsurpare possimus. et ideo prædicatores qui in suis prędicationibus, fabulis ridiculosis utuntur, non possunt a peccato excusari. Vnde Apostol. dicit: Inepta autem & aniles fabulas deuita. Idem dicendum est de circunstantia personę. non. n. conueniens & quod presbyteri aut religiosi & hi qui sunt in statu perfectionis acquisitæ uel acquirendę, sint histriones, ioculatores aut mimi. Et pariter dicendum est de circunstantia loci, si in ecclesia fiant: quanuis in ea repræsentationes mysteriorum Christi & Sanctorum, non tamen ioculatorio modo, fieri possint. Choreas autem in ecclesia ducere nõ licet: quia pertinet ad ioculandi genus. Et eadem ratione cãtilenas impudicas, aut alia ad leuitatem & ineptam lætitiam inducentia, & deuotionem impedientia, cantare, siue in organis & aliis musicalibus instrumentis personare. Vnde D. August. in Regula: In oratorio nihil fiat, nisi ad quod factum est, unde & nomen accepit. Tales enim irreuerentiam non modicam Christo, ibi in sacratissimo Eucharistiæ sacramento existente, & aliis rebus faciunt, Ecclesiam ad eius cultum dicatam prophanando. Ideo uideant rectores & prælati: Non licet etiam tempore luctus siue pœnitentiæ, prout est quadragesima, huiusmodi ludis intendere. Vnde Eccle. 22. Musica in luctu, importuna est narratio. Et Tob. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me, scilicet tempore captiuitatis, quod erat tempus luctus, vel etiam alias illicite ludentibus. Et Hierem. 15. dicebat: Non sedi in concilio ludentium.

Super Io. *Tria in ludo cauenda.* *In 1. Off.* *In 1. Off.* *In ludis peccatur bifariam.* *4. Ethico.* *Dissolutio quid.* *Ridiculosa prædicare malum.* *1. Tim. 4* *Presbyteris indecẽs est histriõnis officium.* *Choreæ et ioculationes in Ecclesiis sũt illicita & cantilenæ lasciuæ.*

& subdit: Solus sedebam, quoniam amaritudine replesti me. Et Rom. 12. Flere cum flétibus. Et Psal. 136. Super flumina Babylonis sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cãtionum, &c. Et Christus. Luc. 6. Væ uobis qui ridetis, quoniam flebitis. moderatus autem & bene circũstantionatus ludorũ vsus non est illicitus. Vnde Seneca: Sic geras te sapientẽ, ut nullus te habeat austerũ siue agrestẽ, nec contemnat quasi vilé, hoc est uanis & superfluis ac inutilibus deditum: sed ut eutrapelum laudent, i. bona scilicet conuersatione: ut dicta vel facta pro loco & tẽpore, in solatium & iocunditatem côuertas, quę est propria ratio eutrapeliæ. Sũt qui aliter ludum accipiunt, & diuidunt in ludũ ingenii tantum, fortunæ tantũ & mixtum. Ludus ingenii tantũ vt est ludus scacorũ, qui est valde ingeniosus, & ex nulla parte innititur fortunæ. Hic ludus de se est bonus & licitus pro loco & tempore, dum tamen nõ vitietur aliqua mala circunstantia. Ludus fortunæ tantum, est qui soli fortunæ innititur, vt ludus taxillorum & cartarum: Ludus mixtus, vt est ludus tabularum, qui ex parte taxillorum innititur fortunæ: & ex directione tabularum, quæ diuersimode dirigi possunt, ingenio. Duo vltimi modi dicuntur ludi alearum, hoc est in uarietate fortunæ consistentes. Tales ludi secundũ se non sunt mali. Sed quia multa mala ex eis oriri solẽt, vt rixæ, iniuriæ, blasphemię, cupiditates, & consumptiones bonorum maxime in assuetis: ideo a iure probibiti sunt, ut habetur in rubrica de aleæ vsu & aleatoribus. ff. per totum. Et sic sunt mali, quia prohibiti, & non secundum se. Ideo secluso scandalo, & mala intentione, ac etiam prohibitione (quæ intelligi debet de immoderatis & male circunstantionatis) non sunt illiciti: neque peccatum est illis vti pro loco & tempore deficientibus aliis modis iocandi, dummodo propter recreationem, vel ad expensas siue ad esculentum & poculentum fiant, & aliæ circunstantiæ seruentur: vt scilicet non multum tempus consumatur, neq; rixæ suboriantur: & quod non mala intentione, puta cupiditatis pecuniarum, absque dolo & fraudé fiant: quia tũc ludus esset illicitus: Et si adiungatur fraus aut dolus, obligat ad restitutionem: ac etiam si quis lucretur a personis non potentibus distrahere: ut sunt religiosi, filii familias, mulieres uxoratę, & serui: vel etiam si ab inductis & solicitatis, & quasi quadã verecũdia coactis. Tunc enim restituendum est illi: alias non, cum volẽti non fiat iniuria: quia tamen turpe lucrũ est: cum ludus non sit ordinatus ad lucrũ, sed ad recreationem, consulunt doctores lucrum erogari pauperibus. Ex his sequitur, quod ludi efficiuntur illiciti ex fine, & aliis malis indebitis circunstantijs. Et quando propter ludum omittitur aliquod præceptum, vel contrauenitur alicui præcepto, est peccatum mortale, ut blasphemando, conuitiando, vel totaliter expoliando proximum, uel illi notabile damnum inferendo: quia contrariatur charitati. Alias autem immoderatus ludus est peccatum veniale.

Ludus tripartiam dividitur.

Ver. 13. *De ornatu.*

ORnatus est virtus, qua moderatur homo secundum habitum exteriorem, hoc est circa vestes & alia indumenta, & nitorem siue candorem exteriorem. Et sic ornatus moderatus per rationem, est licitus etiam mulieribus. Vnde 1. Timot. 2. Volo mulieres esse in Ecclesia in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se. Et ad hoc specula adinuenta & ordinata videntur: ut si quæ indecentia sit, videant. Ideo non est illicitum viris nec mulieribus se moderate prospicere in speculo, ad ornandum se: & ad ea quæ sunt indecentia deponẽda vel saltẽ cooperiẽda. Vnde legimus Exo. 39. ꝙ dominus fieri mãdauit labium ęneum cum basi sua, de speculis mulierum, in quibus sacerdotes & ministri se inspicerent, ne indecenter coram populo procederent. vnde authoritates quæ in oppositum reperiuntur, intelligendæ sunt de immoderato & excessiuo ornatu, & speculari inspectione excessiua. Ornatus potest esse immoderatus dupliciter: vno modo per excessum, alio per defectum. Per defectum contingit dupliciter: uno modo ex negligentia hominis, qui non adhibet studium, & laborem ad

A 2. 2. q. 196.

Ornatus duobus modis potest esse immoderatus.

ad hoc quod cultu decenti & secundum quod oportet vtatur. Vnde Philoso. dicit ad molliciem pertinere, quod aliquis trahat vestimentum per terram, vt non laboret eleuando ipsum. Alio modo contingit defectus ornatus ex eo, quod quis ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinat. Vnde D. August. ait. Non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus lutosis esse posse iactātiam: & eo periculosiorem, quo sub nōie seruitutis Dei decipit. Et Philo. in 4. Ethic. dicit, ꝙ superabūdantia & inordinatus defectus ordinatus ad iactātiam pertinet. Ideo D. Aug. in Regula mādauit vestes fratrum lauari. & de se dicebat. Nec nimię sordes, nec exquisitæ delitię mihi placent. Non tamen semper peccatum est indui vilioribus vestibus quā cæteri, si hoc fiat propter macerationem carnis, vel humiliationē spiritus, vel exēplum, vt in his qui ex officio pœnitentiam habet prædicare: sicut fecerunt Prophetæ, de quibus Heb. 11. Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis. Vnde de Helia & Diuo Ioan. Bapt. dicitur ꝙ erāt induti pilis camelorum, quare quædam Glo. Mat. 3. dicit: Qui pœnitentiam prædicat, habitum pœnitentiæ prætendit. Vnde valde reprehensibiles apparent mēdicantes, qui pretiósis vestibus vtuntur contra sua statuta; quæ volunt eos habere vestes grossas, non attonsas. Ornatus per excessum potest esse immoderatus multipliciter, ex parte hominis qui immoderate vtitur per comparationem ad consuetudinem hominum cum quibus conuiuit, quādo quis vult singularitatem seruare, aut nouitatem inuenire, quæ ad curiositatem pertinet: Vnde Diuus Aug. ait: Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diuersitate vitanda sunt: vt pactum inter se, ciuitatis & gentis consuetudine vel lege firmatum, nullius ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis est enim omnis pars vniuerso suo non congruens. Secundo propter pluralitatem. Vnde Christus: Nolite possidere duas tunicas. & qui habet duas tunicas, det vnam non habenti, quamuis hoc non sit præceptum, nisi in casu extremæ necessitatis, vel apud eos, qui propter duas tunicas habendas, ea quæ sunt de necessitate salutis omitterent, iuxta illud Iob: Nudos dimittunt homines, vestimenta tollentes, Et illud: Agite nunc diuites, plorate. vlulantes in miserijs vestris, quę aduenient vobis: Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Extra tamen causam necessitatis non est prohibita. Nam Helisæus non reprobauit mutatoria vestimētorū Naamā. Quare quo ad pluralitatem attendenda est qualitas & dignitas personę, & facultas bonorum, & aliæ circunstantię. Ideo non potest dari regula generalis quo ad numerum. Tertio quo ad pretiositatem. Vnde D. Greg. dicit: Si in cultu subtilium pretiosarumq; vestiū culpa non esset: nequaquā sermo Dei tam vigilanter exprimeret quod diues illle epulo purpura & bysso indutus esset. Illi tamen qui in dignitate cōstituti sunt, vel etiam ministri altaris pretiosioribus vestibus induuntur, non propter sui gloriam: sed ad significādam excellentiam sui ministerij vel cultus diuini. Et ideo eis non est vitiosum. Quarto propter delitias siue molliciem, secundum quod vestes ordinantur ad corporis fomentum. Quinto propter nimiā solicitudinem, quam apponit quis in se ornando: vt aliquādo mulieres, quæ nonnūquā intermittūt missas, & ea quæ sunt de necessitate salutis: & tūc peccant mortaliter. Sexto propter indecētiam. Vnde dominus, non induetur mulier veste uirili, nec vir veste muliebri. Abominabilis est domino, qui facit hāc rem: quia est causa lasciuiæ. An autem aliquādo liceat, dictū est: Septimo propter fucum odoriferum, vel nitorem extrinsecū superappositum: quod ex duobus prouenire solet. Primo ex nimio affectu humanæ laudis siue pulchritudinis. Secundo ad alliciendum alios ad concupiscentiam. Et talis ornatus dicitur meretricius: & est illicitus, & peccatū mortale, tā in viris quā mulieribus. De hoc ornatu Salo. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, præparata ad decipiēdas animas. Potest tamē mulier coniugata se ornare ad hoc, vt placeat viro suo, ne per eius contemptum vir in adulterium labatur. Vnde. 1. Cor. 7. dicitur: mulier quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi,

Marginalia (left): 4. Ethic. — In lib. de ser. do. in mon. — Ornatus quādo est vitium. — 4. Reg. 1. — Mar. 1. — Ornatus per excessum multis modis vitiosus redditur. — 3. confes. — Luc. 3. — Mat. 10.

Marginalia (right): Iob 24. — Iaco. 5. — 4. Reg. 5 — In usu vestiū multipliciter contingit peccare. — Deu. 22 cap. 5. §. 12. ver. 2 — Ornatus meretricius quis dicatur. — Prou. 7.

DE CONNEXIONE Virtutum. CAP. VIII.

B *Virtutes cardinales quid.* PRædictæ quatuor virtutes, s. prudentia, iustitia, fortitudo, & temperãtia, à D. Amb. & Cicerone, atq; alijs Philosophis dicunt Cardinales, hoc est principales, eo q̃ oẽs aliȩ ad istas reducunt, vt ex pdictis patet. Dicunt etiã principales, pp principalitatem materiæ siue obiecti. & quia sunt quasi generales, secundum rationes formales communes, vt omnis virtus quæ facit bonũ rationis, dicatur prudẽtia: & omnis virtus quȩ facit rectũ in operationibus, dicatur iustitia: & oïs virtus q̃ cohibet passiones, dicat tẽperãtia, & oïs virtus q̃ facit firmitatẽ animi cõtra picula & ardua, dicat fortitudo.

§. 1. *De duplici consideratione virtutum.*

C *2.2.q.65 Virtus cardinalis perfecta et imperfecta quid.* VIrtus moralis siue cardinalis dupliciter considerari & accipi potest. Vno modo pro virtute morali imperfectè: & tũc nil aliud est, quam quædã inclinatio de difficili mobilis, in nobis exiltẽs, ad aliquod opus ex suo genere bonũ faciendũ: siue illa insit nobis a natura, siue ex assuetudine. Alio modo potest considerari ut virtus perfecta. & tunc est virtus inclinãs ad prõpte & delectabiliter faciendũ bonũ opus in omni euentu & casu possibili, ad quod virtus imperfecta se non extendit.

§. 2. *Quomodo virtutes connectantur.*

D *2.2.q.53.ar.1.* VIrtutes imperfectæ siue in esse imperfecto, non sunt connexæ. Videmus enim aliquẽ ex naturali cõplexione uel ex assuetudine esse prõptũ ad opera liberalitatis, qui non erit promptus ad opera castitatis: & idẽ de aliis virtutibus. vnde sequit q̃ nõ sunt connexæ. Virtutes uero pfectæ siue in esse perfecto, sic cõnexȩ esse dñr, ut qui habet vnã, habeat oẽs: & qui caret vna, careat omnibus. & hoc duplici modo siue ratione. Primo, distinguẽdo virtutes morales secundũ quasdam generales conditiones virtutũ: utpote quod discretio pertinet ad prudentiam, in quacunque materia: & firmitas animi ad fortitudinem, in quacunque materia ista cõsiderentur: & moderatio ad temperantiã, & rectitudo ad iustitiam. In hoc apparet manifesta ratio connexionis. Non enim firmitas animi habet laudem uirtutis, si fit sine moderatione, uel rectitudine, aut discretione. & idẽ de aliis uirtutibus. Hanc rationẽ assignat D. Greg. dicens, quod uirtutes si sint distinctæ & separatæ, nõ possunt esse perfectæ, secundũ rationẽ uirtutis: quia tẽperantia uera nõ est, quæ iusta; de aliis, & fortis non est: & idem subdit prudẽs uirtutibus. Similem rationem assignat D. Aug. *6. de Tri.* Secundo idem apparet, distinguendo uirtutes secundum proprias materias. & hoc modo cõnexio uirtutum assignatur a Philosopho: Quia nulla uirtus moralis potest haberi sine prudentia, eo q̃ proprium virtutis moralis est facere electionẽ rectam, cum sit habitus electiuus in medietate consistens. Ad rectã autem electionem non solum sufficit habitus in debitũ finem qui est directe per habitum uirtutis moralis, sed etiam quod aliquis recte eligat ea quæ sunt ad finem: quod fit per prudentiã, quæ est consiliatiua & iudicatiua eorũ quȩ sunt ad finem, ut dictum est. Similiter etiam prudentia perfecta haberi non potest, nisi habeãtur uirtutes morales, cum prudentia sit recta ratio agibilium, ad quȩ aliquis recte se habet per uirtutes morales. Vnde sicut sciẽtia speculatiua non potest haberi absque principiis: ita nec prudentia sine uirtutibus moralibus. Vnde sequitur ipsas esse connexas. ¶ Ex his apparet omnes uirtutes in quolibet uirtuoso esse æquales, nõ secundũ dignitatem, quia una est dignior & nobilior alia, ut dictũ est. *c.4. §.1. 1.2.q.66.ar.2. Oẽs uirtutes quo sunt æquales.* Neque etiam sunt æquales secundum intentionẽ: quia manifestum est quod qui magis se exercet circa actum unius uirtutis, magis intẽdit habitum illius. & hoc communiter cõtingit. Quia non æqualiter occurrunt materiæ uirtutum. igitur. *c.4. ver. 2.* Sed sunt æquales secundum quandam æqualitatem proportionis, inquantum æqualiter crescũt in homine, in esse uirtutis perfectæ: sicut digiti manus sunt inæquales secundum quantitatem, sed æqualiter crescũt secundum proportionẽ, cum proportionabiliter augeantur. Ita Diu. Aug. dicit omnes uirtu-

tes

nia diligit & vult ea habere bona natura lia, vnde Sap.11. Diligis omnia quæ sunt: & nihil odisti eorũ quæ fecisti. Et sic omnia bona naturalia oĩum creaturarũ põt dici gratuita, & ex grã Dei, large loquendo de ipsa: quia gratis ea dat, & cõseruat: ultra oẽ debitum creaturę. Nã vt D. Iacob. ait: Oẽ datum optimũ, & omne donum perfectum, desursum est, descendens a patre luminum. & Apost. Quid habes quod nõ accepisti? & alibi, Qm̃ p ipsum & in ipso, & ex ipso sunt omnia. Alia est dilectio Dei specialis, ſm quam trahit rationalem creaturam supra conditionem suæ naturæ, ad participationẽ diuini boni, quia ſm hanc dilectionem vult Deus creaturæ bonum æternum, quod est ipsemet: qui est bonum simpliciter. & ideo ſm hãc dilectionem dr̃ diligere simpliciter. Et sic patet, ꝙ p hoc ꝙ dr̃ homo gratiam habere, significatur quoddã supernaturale donum homini a Deo gratis proueniens. Et sic accipitur gratia ꝓprie & stricte. & hoc modo communiter in sacris literis & apud theologos accipitur: licet aliquando accipiatur ꝓ ęterna dilectione Dei, quæ est ipsemet Deus, Ephes.1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorũ, in laudem gratiæ suæ, &c.

Iac.1.
2.Co.4.
Rom.11

G

1.2.q.111. art.1.

§.1. *De gratia gratis data.*

GRatia Dei ꝓ dono supernaturali accepta, diuiditur in gratiã gratis datam, & in gratiã gratum faciẽtẽ. Gratia gratis data est donum supernaturale gratis collatum rationali creaturę, sine meritis, disponẽs ad ꝓpriam vel alterius salutem: vt ꝓphetia, & gratia miraculorũ: quib. si homo bene utat̃, disponit̃ ab beatitudinem ꝓpriam. Si vero male vtatur, Spiritus sanctus ordinat in salutẽ aliorũ. Hæc gratia gratis data differt a gr̃a gratum faciẽte, primo: quia hæc põt stare cũ peccato mortali & sine charitate, iuxta illud Apost. Si linguis hominum loquar, & angelorũ, charitatẽ autem nõ habuero, factus sum velut ęs sonans, & cymbalum tiniens. Et si habuero prophetiã, & nouero mysteria oĩa, & oẽm scientiam: charitatem aũt non habuero, nihil sum. Gratia autem gratum faciens non põt stare cum peccato mortali aut originali neque sine charitate: quia implicat contradictio

1.Cor13

nem, ꝙ aliquis gratus sit, & habeat odio: quod fit p peccatum mortale, iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius. Secundo differt: quia p gratiam gratum facientem spiritus sanctus hoĩem inhabitat, iuxta illud, Nescitis quia templũ Dei estis, & spiritus sanctus habitat in vobis? Quod non facit p gratiam gratis datam, quæ stat cum peccato mortali. Tertio differt: quia gratia gratum faciens est habitus pmanens: gratia aũt gratis data nõ est habitus permanens, sed q̃dam motio specialis, siue instinctus spiritus sancti.

Sap.12.
1.Cor.3.

Ver.1. *De multiplicitate gratiæ gratis datæ.* A

DIuus Paulus diuidit gratiam gratis datam in nouem, s. sermonẽ sapientiæ, scientię, fidei, in gratiam sanitatum, operationis virtutum, prophetię linguarum, interpretationis sermonum, ministrationum siue officiorum. Aduertendũ tñ est, ꝙ Apost. ibi nõ accipit sapientiam & scientiam (quæ sunt dona spiritus sancti) neq; fidem, vt est virtus Theologa: sed pro gratiis gratis datis, quę non sunt habitus pmanentes, sed speciales motiones & instinctus spiritus sancti, quo mouent̃ hoĩes ad manifestationem spiritus. unde nõ dixit Apost. Alii datur sapiẽtia, alii scientia, alii fides, sed sermo sapientiæ, sermo scientiæ, & sermo fidei: debet ergo sic Apost. intelligi: Alii datur sermo sapientiæ: hoc est, specialiter mouetur, & datur ei facultas vtendi dono sapientiæ, si sit in gratia: & si non sit, datur facultas ut abundet sermone, & persuadere possit per causas altissimas ea quę pertinent ad manifestationem diuinorum. Alii datur sermo scientiæ: hoc est, mouetur & datur ei facultas manifestandi ea quæ sunt Dei per creaturas. Alii datur sermo fidei, hoc est mouetur specialiter & datur facultas persuadendi 12. articulos fidei. Non enim omnes qui sunt in gratia, & habent fidem & dona sapientiæ & scientiæ, hæc possunt. Alii datur gratia sanitatum: hoc est, mouetur ad sanandum per tactum, vel per aliquam applicationem vel orationem, vt his qui sanati sunt, & his qui sanatos uident, per beneficium sanitatis persuadeatur credere. Alii operatio virtum: hoc est, alius mouetur a spiritu sancto ad operanda aliqua magna exte-

D.Tho.
1.Cor.12.

riust

Exo.14. rius: vt cum mare diuiditur: sicut factum
Iosue 10 fuit tempore Moysi, & cum sol & luna ste terunt in cœlo, tempore Iosue. Vnde Galat.3. qui tribuit nobis spiritum, & operatur virtutes in nobis. Alii prophetia: hoc est, mouetur a spiritu sancto ad dicendum ea quæ solus Deus cognoscere potest. Alii datur discretio spirituum: hoc est, mouetur ad discernendum an hi qui loquuntur, moueantur a spiritu charitatis, vel a spiritu inuidiæ. & hoc ad veritatem manifestandam. Alii genera linguarum: hoc est mouetur ad loquendum diuersis linguis, vt audientes facilius persuadeãtur. Alii interpretatio sermonum: hoc est, datur facultas interpretandi & clare exponendi passus difficiliores sacræ scripturæ. Gratiæ ministrationum & officiorum sunt potestates & iurisdictiones ac etiam ordines, qui licet habeãt aliquid positiuum & permanens, scilicet pro materiali, vt pote characterem; executio tamen consistit in motione. Omnes istæ gratiæ gratis datæ fuerunt eminenter, & non ad mensuram datæ soli Christo tanquam capiti, & non omnes singulis membris eius. Sicut enim in capite naturali ponuntur omnes sensus, & non in aliis membris: sic & omnes gratię gratis datæ, in Christo. Singulis autem membris diuidit spiritus sanctus prout vult.

Ver.2. *De prophetia.*

B
2.2q.
171. QVia inter gratias gratis datas prophetia videtur nobilior, cum comprehendat omnia quę pertinent ad cognitionẽ, locutionẽ, ac operationem: ad quæ tria omnes gratiæ gratis datæ ordinantur, & de ea amplior est sermo in sacris literis, ac circa ea plures difficultates insurgunt: ideo aliquid de eas nobis dicẽdũ est. Prophetia idẽ sonat quod visio siue cognitio earũ rerũ, quæ procul sunt & remotæ ab hominum cognitione. vnde prophetia dici potest a pro, quod est procul, & phanos, quod est apparitio, quia eis aliqua quæ sunt procul, apparent. Et ideo dicit Isidorus, q in antiquo testamento propheta appellabatur, Vidẽs. Vnde olim in Isdrael sic loquebatur vnusquisque ad proximum, vadens consulere Deum. Venite, eamus ad Vidẽtẽ. Qui enim propheta dicitur hodie, olim vocabatur Videns.

Prophetiæ quid sit.
In lib. Ethimo.
1.Reg.9

Gentiles autem appellabant eos Vates, a vi mentis. ¶ Propheta multipliciter accipitur in sacris literis. Primo pro eo qui annunciat, legit, vel cantat dicta prophetarum. & hoc modo accipitur 1.Reg.19. Nũ Saul inter prophetas? Et hoc modo clerici legẽtes vel cantãtes dicta prophetarũ, possunt dici prophetæ, sed valde large. Secũdo pro eo qui habet intellectuale lumen etiã ad explanãdas visiones imaginarias, siue sibi siue alteri factas: vel ad exponenda dicta prophetarũ, vel scripturas Apostolorum. Et hoc modo propheta dici potest omnis qui interpretaẽ & exponit scripturas sacras: Quia eodem spiritu interpretãtur, quo editæ sunt. Sic Ioseph interpretatus somnium Pharaonis: & Daniel Nabuchdonosoris, dicuntur prophetæ. Similiter Salomon & Dauid inquantum habuerunt lumen intellectuale ad clare & subtiliter intuẽdũ diuina. Nã uisio Dauid intellectualis tantum fuit. Et sic doctores qui hodie syncere & catholice imterpretantur sacram scripturã, possunt dici prophetæ. Vnde Ephe.4. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, alios autem prophetas, alios euangelistas, alios pastores & doctores ad consummationem sanctorum. Sic etiam accipitur. 1.Corinth.14. Sectamini charitatẽ, æmulamini spiritualia, magis autẽ vt prophetatis. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem. & infra dicitur: Qui prophetat, ecclesiam Dei ædificat. Tertio accipitur pro illo qui cognoscit & pronunciat mysteria incarnationis. & sic accipitur Mat. 11. Omnis enim lex & prophetæ vsque ad Ioannem. quarto accipitur propheta proprie pro eo qui pręcognoscit, intelligit, & prænunciat futura contingentia, seu ea quę soli Deo sunt nota, & ad eorum confirmationẽ miracula opatur. Et sic accipitur Deut.34. et non surrexit vltra propheta in Isdrael, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terra Aegypti. Et sic Helias, Helisæus, & alii quamplurimi fuerũt prophetæ. ¶ Ad prophetam autem, proprie accipiendo, quatuor requirintur. Primum est uisio siue cognitio uera & infallibilis, ænigmatica tamen, futurorum contingentium,

Prophetia multis modis accipitur
D. Tho.
Ad prophetam quatuor requiruntur.

tingentium, siue eorum quæ soli Deo mota sunt, siue sit per imaginationem, siue per intellectum. Ex quo sequitur primo, quod Christus non fuit propheta eo modo quo cæteri. Quia omnia clare vidit in verbo & in propria persona. Licet secundum rationem inferiorem & inquantum viator fuerit dictus propheta, Deuter. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrũ suorum similem tui. Alii dicunt quod nõ vere, sed similitudinarie. Sicut enim in beatis propter coniũctionem non potest, esse prophetia, quæ distantiam importat sic nec in Christo: Quia eius ratio inferior non est alia a superiore, quæ est vnita verbo. Secundo sequitur quod Angeli non sunt prophetæ, cum non habent ænigmaticam cognitionem. quanuis superiores inferioribus aliqua futura reuelent, vsque ad diem iudicii. Tertio sequitur, quod in patria non erit prophetia, sicut nec fides. Vnde. 1. Cor. 13. Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt. ¶Secundum requisitum est lumen intellectuale siue intellectio. Vnde Dan. 10. Intelligẽtia opus est in visione. Ex quo sequitur quod neque Pharao, neque Nabuchodonosor, prophetę dici debent (licet futura contingentia prędixerint) cum ipsi non intellexerint: Eadem ratione nec Caiphas, licet dicatur prophetasse, Ioan. 11. quia non intelligebat quæ dicebat. Vnde dicitur, hoc a semetipso non dixit: sed cũ esset pontifex anni illius, prophetauit, materialiter dũtaxat. ¶Tertium quod requiritur, est audacia & facultas pronuntiãdi ea quę reuelãtur à Deo. ad hoc enim Deus reuelat aliqua, ut aliis denunciẽtur. Vnde Hiere. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ex hoc sequitur quod prophetia non competit mutis. ¶Quartum requisitum, est operatio verorum miraculorum, quæ sunt ad certitudinem & testimonium veritatis prophetiæ. Ex his sequitur primo, quod prophetia proprie & simpliciter dicta, fit per solam diuinam reuelationem, ministerio bonorum angelorũ factam, cum solus Deus possit futura contingentia certitudinaliter scire & reuelare. Et quia (vt dicitur 1. Cor. 2.) Nemo cognouit quæ sunt Dei, nisi spiritus Deo, uel illi qui habẽt spiritũ Dei. & demones non habeant spiritum Dei, sequitur quod non possint esse causa prophetię etiam instrumentalis, sicut boni angeli quanuis demones quędam cognoscant sua naturali cognitione, quę homines non cognoscũt. & sic sunt remota & procul ab hominibus, quibus dæmones possunt reuelare, Tales quibus dęmones aliquid reuelant non dicũtur in sacris literis prophetę simpliciter, sed cum additione, puta falsi prophetæ, uel pseudoprophetę, uel prophetæ idolorum. Vnde D. August. dicit: Cum malus spiritus accipit homines scilicet in hac via, aut dæmoniacos facit, aut arreptitios, aut falsos prophetas. Sequitur secundo, astrologos aliqua futura prænunciantes, non dicẽdos prophetas: Quia nõ prænunciãt certitudinaliter cõtingentia, imò nec necessaria infallibiliter, cum possint à Deo impediri. Et (vt Cassiodorus dicit) prophetia est inspiratio vel reuelatio diuina, rerũ euentus immobili veritate denuncians, quod intelligendum est de prophetia absoluta siue prædestinationis, in qua Deus reuelat, sicut cognoscit ea in seipsis, inquantum scilicet ipsa præsentialiter intuetur: & talis semper impletur. & sic infallibiliter eueniunt: vt cum dictum fuit Esa. 7. Ecce virgo concipiet, &c. Secus est prophetia comminatoria, quæ a glo. sup. Mat. 1. c. dicitur præsciẽtiæ, quæ (vt dicit) non semper impletur, in qua Deus reuelat futura, secũdum quod cognoscit ea in causis suis, quæ non sic determinata sunt, quin possint impediri. & tũc q̃nque aliter euenit. Nec tamẽ pp hoc prophetiæ subest falsum: Quia sensus prophetiæ est, q̃ inferiorũ siue naturaliũ causarũ dispositio hoc habet, vt talis effectus eueniat. Et secundum hoc intelligitur verbum Esa. Dispone domui tuæ, quia morieris & nõ uiues. hæc indispositio corporis tui ad mortem ordinatur: & secuta fuisset, nisi Deus pp pœnitentiã eius impediuisset. vnde additi sunt vitæ eius 15. anni. Sic etiã intelligitur illud Ionæ, Adhuc. 40. dies, & Niniue subuertetur. Sensus. n. est: Demerita Niniuitarũ exigunt, vt Niniue subuertatur. Sic pariter intelligendæ sunt omnes prophetię de futuro, in quibus fit mẽtio de aliquo malo venturo, scilicet si non faciamus pœnitẽtiam sicut Niniuitæ. Quia

tunc

Christus inquantum uiator, propheta fuit

Angeli non sunt prophetæ

Caiphas quo prophetasse dicatur.

2. 2. q. 172. ar. 5

1. 2. sup Gen. ad lit.

2. 2. q. 171. art. 6. ad 2.

Prophetia prædestinationis et p̃scientiæ quid.

Esa. 38.

4. Re. 20 Ionæ 3.

tunc verificatur illud Hiere. 18. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei. Dicitur enim Deus pœnitere metaphorice, inquantum ad modum pœnitentis se habet, scilicet prout mutat sentētiā ex parte nostri, quāuis non mutet consilium. Vnde Diuus Ambrosius: Deus nouit mutare sententiam, si tu mutaueris & correxeris delictum.

Deus quō pœnitere dicatur.

Ver. 3. *De modo propheticæ cognitionis.*

C PRophetica cognitio non fit per visionē diuinæ essentię, saltem per modum permanentis: licet fieri possit per modum transeuntis, vt in Moyse, & D. Paul. in raptu. Et quamuis talis cognitio non sit procul ex parte ipsius cognitionis, tamen bene ex parte ipsius cognoscentis: quia procul a sensibus, quibus in ea uti non potest, iuxta illud, In corpore vel extra corpus nescio, Deus scit: Item quia non est in vltimā perfectionē totaliter adductus. Quādiu. n. sumus in hoc, scilicet mortali corpore, peregrinamur a Domino. Ad sciēdū autem quomodo fiat cognitio prophetica, supponendus est modus cognitionis naturalis, quæ inchoatur a sensibili exteriori, a quo sensus exterior recipit speciē, & transmittit illam ad imaginationē siue fantasiam: deinde species fantasmatum per lumen intellectus agentis illustratæ offerūtur intellectui possibili, qui recipit speciem intelligibilem, per quam intelligit. Sed non solum species rerum sensibilium in imaginatione & fantasia existentium, secundum ordinem quo percipiuntur a sensu exteriori possunt immutare intellectum possibilem, sed etiam prout existētes in fantasia transmutātur. Quod contingit dupliciter: vel per corporalem transmutationem, ut accidit in dormientibus & furiosis: uel etiam prout disponūtur & ordinantur per imperium rationis ad id quod intelligendum est. Et sic secūdum diuersam ordinationem fantasmatū resultant in intellectu possibili diuersę species & repræsentationes, diuersa iudicia secundum virtutem intellectualis luminis, hoc est intellectus agentis. His suppositis sciēdum est, quod quando spiritus sanctus mouet aliquem ad prophetiam

2. 2. q. 171. art. 1.

1. Co. 12. 2. Cor. 5. art. 2.

ꝓphetico cognitio, quō fiat.

siue ad cognitionem occultorum, quę naturali lumine cognosci n ōpossunt, imprimit & superaddit intellectui agēti maius lumen spirituale per modum transeūtis, quod non mouet neq; illuminat, nisi quādiu prophetica visio durat. Et mediante lumine superaddito immutat intellectum prophetæ, aliquando species acceptas a sensibilibus ordinando & illustrando, aliquando species non sensatas imprimēdo: vt si in fantasia cæci nati imprimeret species colorum. Et vtroque horum duorum modorum dupliciter: vno modo dormiēdo: ut apparuit Diu. Ioseph. In quo casu certum facit prophetam post tale somnium, quòd iudicium sequens illam ordinationem, certo est a Deo: ut Diuus August. dicit. Vnde Hiere. In veritate misit me Dominus ad vos &c. Et per hanc certitudinem quæ manet in vigilia, discernunt cognitionem propheticam ab aliis somniis. Secūdo in vigilia ordinat vel imprimit species in fantasia, & hic modus est perfectior. Nam arguit impressionem siue influxum maioris luminis, cum in vigilia sit maior occupatio virium animæ. Et iterum in vigilia Spiritus sanctus operatur multis modis: Primo ordinando species acceptas a sensibus præsente obiecto sensato: vt Danieli, qui vidit scripturam, Mane Thetel Phares. Secundo non videndo exterius obiecta specierum ordinatarum in fantasia: vt Hieremiæ, qui vidit ollam succensam a parte Aquilonis. Tertio imprimēdo species intelligibiles intellectu possibili sine fantasmate: sicut patet in his qui accipiūt, vt Salomon & Apostoli. Quarto imprimendo lumen intelligibile cum speciebus requisitis ad iudicādum ea quæ ab alijs visa sunt: sicut Ioseph, qui declarauit somniū Pharaonis: & Apostoli: quibus Christus aperuit sensum, vt intelligerēt scripturas. Et ad hoc pertinet interpretatio sermonū, quæ est species prophetiæ. Quinto illuminādo ad iudicandum ea quæ cursu naturali homo apprehēdit. Sexto illuminando ad iudicandum ueraciter & efficaciter ea quæ agenda sunt, iuxta illud Esa. 61. Spiritus Domini ductor eius fuit: Ex his apparet ꝙ undecim modis pōt haberi cognitio prophetica. Primo in raptu, secundo & tertio dormiendo,

Matt. 2. 2. sup. Gen. ad lite. Hier. 26. Dan. 12.

Gen. 38. Luc. 24.

miendo, & duobus modis in vigilia per ordinationem specierum in imaginatione: & sex modis p species intelligibiles, hi omnes modi reducuntur ad duos, qui tanguntur Num. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum.

Ver.4. *De excellentia graduum prophetiæ.*

A
2. 2. q. 174. ar. 1 GRadus prophetiæ dignitaté principaliter accipiunt a lumine phetiæ, & ex cōsequēti a specieb. & aliis circūstantiis. Ex quo sequitur primo, q Apostoli fuerūt prophetæ excellētiores prophetis antiqui testaméti: quia habuerūt maius lumē. hoc testatur D.Petr. Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, sicut lucernæ lucēti in loco caliginoso, donec dies elucescat, & lucifer oriatur. Ex quo apparet, q prophetia etiā in nouo testamento est enigmatica & distans. Est tñ cognitio clarior & perfectior, q̃ in veteri testaméto. Et ideo ministri noui testaméti præferuntur omnib. prophetis antiqui. Vnde Matt. 11. D. Ioannes Baptista dicitur a Christo plusquam propheta, & maior inter natos mulierū, q fuerūt ante eū. Ideo D. Paulus præfert ministros noui testaméti ipsi Moysi, dicés: Nos vero reuelata facie gloriā Domini speculātes, transformamur a claritate in claritaté tanquā a Domini spiritu. & alibi, Aliis generationibus nō est agnitū filiis hominū, scilicet mysterium Christi, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius & Prophetis in spiritu. Inter Apostolos autem in cognitione prophetica excellētior fuit Diu. Paulus. Ideo anthonomatice dicitur Apostolus: qui raptus fuit vsq; ad tertiū cœlum, quod de aliis non legitur. Inter Prophetas uero antiqui testamenti licet Dauid in aliquo excesserit Moysen: quia plura cognouit, & magis distincte quam Moyses, de mysteriis incarnationis Christi. Ideo dicebat, Super senes intellexi: Moyses tamen simpliciter & absolute dicitur Eximius Prophetarum, quod patet ex quatuor quæ requiruntur ad Prophetā, scilicet cognitio, intellectio, denunciatio, & confirmatio per miracula. Moyses enim vidit diuinam essentiam, sicut Diuus Paul. in raptu, vt Diu. Augustin. ait, Vnde Numer. 12. Palam & non per ænigmata Deum videt. Secundo quantum ad imaginariam cognitionem, quia ad nutū habebat illam. Et nō solum audiebat verba, sed etiam in specie Dei videbat loquēté exterius. Vnde dicitur Exod. 33. quod loquebatur ei Dominus (scilicet per Angelum) facie ad faciem: sicut solet loqui homo ad amicum suum. Tertio quantum ad denunciationem: quia loquebatur populo ex parte Dei, quasi de nouo legem proponens. Alii autem in persona Dei, vt inducentes ad obseruationem legis Moysi. Vnde Malac. Mementote legis Moysi serui mei. Quarto, quantum ad operationem miraculorum. Vnde Deut. vltimo dicitur: Non surrexit vltra Propheta in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum vt faceret in terra Aegypti, Pharaoni & seruis eius, vniuersæque terræ illius. Et quamuis aliqua miracula aliorum, puta Iosue & Esaiæ fuerint maiora quantum ad substantiam facti: non tamen fuerunt maiora secundum modum faciendi. Quia miracula Moysi facta sunt toti populo, & multa plura fecit quam alii. Nec obstat quod dicit Glo. in principio Psalterij, quod Dauid dicitur Prophetia per excellentiam: quia debet intelligi secundum quid, & non simpliciter. Prophetia enim Dauid ex propinquo attigit uisionem Moysi, quantum ad visionem intellectualem: quia vterque accepit reuelationem intelligibilis & supernaturalis veritatis, absque imaginaria visione. Visio tamen Moysi fuit excellentior, quantum ad cognitionem diuinitatis, Dauid verò plenius cognouit & expressit mysteria incarnationis Christi. Non tamen legimus Dauidem fecisse miracula, saltem tanta & adeo magna, sicut Moyses.

[Margin notes, left: 2.Pet. 1. — 1.Cor. 5. Ephe. 5. D. Paul. fuit eximius prophetarū noui testamen. — 1.Cor. 12 — Ps. 118. Moses fuit eximius prophetarū antiqui test. Right: 1. super Genes. ad litt. — Mala. 3. — Iosue 10 Esa. 38.]

Ver.5. *De prophetarum discretione.*

DISCERNENDI sunt Prophetæ a non prophetis, & veri prophetæ a falsis: nec omni spiritu credendum est: sed probandum est an ex Deo sit. Nam Satanas nonnunquam se transfigurat in Angelum lucis. Ex quo sequitur, quod non tenemur credere cuicunque dicenti se esse prophetam, neque etiam omnibus 1.Ioan. 4. 2.Cor. 11

his

his quæ ꝓphetæ recepti loquũtur: cũ possint spiritu proprio loqui. Vnde Deu. 18. Si tacita cogitatione responderi, quõ possum intelligere verbũ quod Dominus nõ est locutus? Hoc habebis signũ. Quod in nomine Domini ꝓpheta ille prædixerit, & nõ euenerit: hoc Dominus nõ est locutus: sed per tumorem animi sui propheta confinxit. Idcirco nõ timebis eum. Vnde dicũtur communiter doctores, ꝙ quicũq; asserit se esse prophetã, vel se ad aliquid a Deo missum, debet probare uel authorite sacræ scripturæ: vt fecit D. Ioan. Baptista, dũ interrogaretur quis esset: respõdit Ego vox clamantis in deserto, Dirigite viam domino, sicut dixit Esaias propheta. Et Christus etiam hoc modo se probauit esse missum a Deo: Scrutamini, inquiens, scripturas, quia vos putatis in illis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Vel debet probare miraculo. Et ideo cum Dominus mittere vellet Moysen in Aegyptum ad Pharaonem & filiis Israel, vt crederent ei, dedit illi signum, quo converteret uirgam in colubrum. Hoc etiam modo probauit Christus se missum a Deo, Io. 5. Opera quę ego facio, illa testimonia perhibent de me. De his in cap. cum iniuncto, extra de hæreticis. vbi Glo. super uerbo miraculi, dicit: Nec statim per miraculum credendum est, quia quandoque miracula fiunt per malos & falsos prophetas. Vnde Matth. 24. Surgent pseudo Christi & pseudo prophetæ, & dabunt signa magna & prodigia: ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. subdit: Nolite credere. Vnde dicẽdum est miracula saltem ęstimata, non sufficienter probare Dei missionem, præsertim cum quis prædicat contra fidem iam receptam, aut bonos mores, aut uniuersalis ecclesiæ determinationem, siue eius uniuersalem ritum aut consuetudinem: ut dicit D. Thom. super illud Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? & allegat illud Deuter. 13. Si surrexerit in medio tui propheta, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit, Eamus ad deos alienos: non audies verba illius. Et D. Paulus Galat. 1. Sed licet nos aut angelus de cœlo euangelizet vobis, præter q̃ quod euãgelizauimus, anathema sit. Et nũc iterũ dico vobis: Siquis vobis euãgelizauerit pręter id quod accepistis (hoc est cõtra id quod accepistis) anathema sit. Vnde manifeste apparet, Lutheranis & aliis nouis hęreticis, qui anũciãt & prædicant cõtra fidẽ receptã & bonos mores ac ecclesiæ determinationem, nullo modo esse credẽdũ, etiã si miracula facerẽt. Omnia enim miracula quę sunt contra fidem receptam aut bonos mores, sunt falsa cum Deus (qui est veritas per essentiam, vt habetur Io. 6. Ego sum via, ueritas, & vita) non possit esse testis falsitatis.

Propheta non recipiendus sine testimonio.

Ioan. 1.

Ver. 6. *De honore prophetis exhibendo.*

QVũ honor sit testimoniũ & præmiũ uirtutis & excellẽtiæ: vt dicit Philo. & prophetię importet excellentiam; consequens est prophetas esse honorandos. Vnde Christus reprehendens conciues suos, dicebat: Nemo propheta acceptus est sine honore, nisi in patria sua. Et D. Paulus dicebat: Spiritum nolite extinguere, & prophetias nolire spernere. Si quæratur quomodo honorandus sit propheta: Dicendum, quod tripliciter: Primo eum benigne & humane recipiendo. Nam Christus recipientibus prophetas mercedem promisit dicens: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ mercedem prophetæ recipiet: Quod non est intelligendum simpliciter & ęqualiter, sed proportionabiliter, secundum proportionem receptionis. Secundo honorandus est, de bonis temporalibus ei ad sustentationem vitæ, nempe uictum & uestitum ac alia necessaria ministrando, Vnde Gal. 6. Communicet autem is qui catechizatur) hoc est docetur & eruditur) ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Quis enim propriis stipendiis militat vnquam? & infra: Qui in sacrario operantur, de his quæ in sacrario sunt, edunt. Et Christus: dignus est mercenarius cibo suo. Tertio & principaliter honorari debent fidem ei adhibendo, & eius reuelationibus credendo, consiliisque obediendo. Vnde Esaias conquerens dicebat: Quis credidit auditui nostro? De priuatione huius honoris querebatur Christus Mat. 6. vbi etiam pœna inhonoratio nis

4. Ethic.

Mat. 6.

1. Thes. 5

Mat. 10

Propheta quomodo sunt honorãdi

1. Cor. 9.

Mat. 10.

Esa. 53.

nis scribitur: & non poterat virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem illorum.

Ver.7. *De raptu siue extasi.*

D
21 2. q. 175. RAptus (prout est gratia gratis data) est eleuatio mentis a spiritu diuino, ad aliqua supernaturalia contemplanda, cum abstractione a sensibus, secundum illud Ezec.8. Spiritus eleuauit me inter cęlum, & terram. Hic raptus dicitur Extasis.
Ps.115. Vnde glo. super illud Psal. Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax, ait: Dicitur hic extasis, cum mens non pauore alienatur, sed aliqua inspiratione reuelationis sursum assumit. Hoc modo rapti multi sunt, sed differenter. Aliqui, vt contemplarétur diuinam veritatem per similitudines quasdam imaginarias. Et talis fuit excessus mentis, qui cecidit super D. Petrum. Alii, vt contemplarentur diuinã veritatem per intelligibiles affectus: sicut
Act.10. fuit excessus Dauid. Alii, vt contemplarétur eam in diuina essentia, & talis fuit raptus D.Pau. ac etiã Moysi & satis congruéter: Nam sicut Moses fuit primus doctor
In lib. de Vid.Deo. Iudæorum, ita D.Paulus Gentium. Vnde D.Aug. dicit: Ipsa Dei substãtia a quibusdam videri potuit, sicut a Mose & Paulo. Quod intelligendum est per modum trãseuntis, & cum abstractione cognitionis sensuũ. & sic interpretandę sunt authoritates quæ in oppositum adduci possunt: sed de his amplius infra, c.14. ver.6.

Ver.8. *De gratia & dono linguarum.*

E
2. 2. q. 176. QVum Apostoli, & alij Discipuli Christi fuerint ad hoc electi, vt per vniuersum mundum discurrentes, fi-
Mat.vlt. dem prædicarent, secundum illud: Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gẽtes, &c. & non erat conueniens quod qui mittebantur ad alios instruendos, indigerét ab aliis instrui qualiter aliis loquerentur, nec cum essent pauperes, reperissent de facili qui eorum verba fideliter interpretarentur, uel aliorum verba eis exponerent. Ideo conueniens fuit eis subueniri per gratiam siue donum linguarum. Vnde Actu.2. Repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperunt loqui uariis linguis, &c. Et quamuis fieri potuisset vt vna lingua loquentes, ab omnibus intelligerent, aut omnes alias linguas intelligerent: cõuenientius tamen fuit ipsos omnibus linguis loqui: quia hoc pertinebat ad perfectionem scientiæ illorum, per quam non solũ loqui, sed etiam intelligere poterãt, quæ ab aliis dicebantur. Si autem omnes vnam linguã eorũ intellexissent, vel hoc fuisset per scientiam illorum qui eos loquẽtes intelligerent, vel fuisset quasi quædam illusio, dum eorũ verba aliter ad aliorum aures perferentur, quã ipsi ea proferrent: Vnde glo. Act.2. dicit Maiori miraculo factum est, ꝙ ipsi omnium linguarũ generibus loquerentur. & Apost. Gratias ago Deo meo ꝙ omnium uestrum lingua loquor, scilicet sufficienter quantũ requirebat doctrina fidei: non autem quantum 1.Co.14.
ad omnia quæ per scientiam acquisitã cognoscuntur, inquantum quædam superadduntur arte humana ad ornatum & elegãtiam locutionis. Vnde Glo. Heb.1. dicit: Non est mirandum, quod Apost. in epistola ad Hebræos maiore elucescat facũdia: 1.Co.13.
cũ naturale sit vnicuiq; plus in sua quam in aliena lingua valere. Ceteras enim epistolas peregrino, hoc est Græco sermone composuit. Hoc dono licet Christus perfectissime donatus fuerit: non tamen oportuit ipsum omnibus linguis loqui: qa solum vnigeniti prędicaturus erat: Nũc autem hoc donum non datur omnibus qui spiritum sanctum recipiunt, quia iam ipsa ecclesia (vt D.Aug. ait) linguis loquitur omnium. Post resurrectioné tamen generalé diuersitas linguarũ cessabit, vt Apost. dicit: & sola prima qua loquebatur Adã (quæ, vt communiter dicitur, est Hebræa) manebit, in qua Sancti (vt Psal. ait) in secula seculorum laudabunt Deum.

§.2. *De gratia miraculorum.*

GRatiam miraculorum ordinauit Deus in ecclesia ad sermonis prolati cõfirmationem & credulitatem. Vnde A
2. 2. q. 178.
Mar.vlt. Domino cooperante, & sermonem cõfirmante, sequentibus signis. Deus Sap. 8.
enim qui suauiter disponit omnia, hominem circa supernaturalia dirigere voluit modo suæ naturæ congruenti. Naturale autem est hominem cognoscere veritaté intelligibilem per effectus. Ideo sicut homo ductu naturalis rationis potest peruenire ad notitiam Dei, vt est principium,

& author naturæ, per naturales effectus: ita voluit Deus ipsum per supernaturales effectus (qui dicuntur miracula) induci in aliquam supernaturalem cognitioné credendorũ. Gratia miraculorum non est aliquis habitus, neq; aliqua qualitas permanens in anima, cum aliquando sit in corpore mortuo, sicut legimus q̃ quidã proiecerunt cadauer in sepulchrum Helisæi, cuius cum tetigisset ossa, reuixit homo, & stetit super pedes suos, quia tunc instinctu diuino mota sunt ossa. Sic plerunq; cõtingit in reliquiis sanctorũ quæ a Deo ut instrumenta mouentur. Ideo illa motio non est qualitas permanens, sed fluens. & sic mens prophetæ mouetur instinctu diuino ad aliquid supernaturale cognoscendum: ita etiam qui miracula facit, mouetur instinctu diuino, ad aliquid supernaturale faciendũ. s. miraculum, quod Deus sua virtute facit, aliquando postulatione siue oratione præcedente: vt cum D. Petrus suscitauit Tabitam. aliquando vero nulla oratione præcedente: sed Deo ad nutum hominis operante: sicut cũ D. Petrus Ananiã & Saphirã increpãdo, morti tradidit. Vnde D. Greg. in 2. Dialogorum dicit, q̃ Sancti aliquando ex potestate miracula exhibent: vt Iosue, cum ait, Sol contra Gabaon ne mouearis: aliquando ex postulatione. Vtroque tamen modo Deus principaliter operatur, qui utit̃ uel interiori motu hominis, vel eius locutione, vel etiam aliquo exteriori actu, seu etiam aliquo contractu corporis etiam mortui tanquam instrumento.

Gratia miraculorum non est habitus.

4. Re. 13

Act. 5.

Iosue 10

Ver. 1. *De miraculi definitione & essentia.*

2. 2. q. 178.

Mirũ qd

Miraculum a mirãdo dictum: non tamen q̃ omne mirum seu mirãdum sit miraculum. Mirum enim siue mirandum aliquid dupliciter dicitur. Vno modo quando causa illius quod admiramur, est occulta & ignorata. Vnde in 1. Meth. dicitur, Propter admirari cœperunt Philosophi philosophari, & causam effectus quærere. Et ideo illi qui sciũt causam eclipsis solis & lunæ, non mirantur, sicut rustici qui causas ignorant. Alio modo aliquid dicitur mirum, quia insolitum. Vnde D. Greg. in homilia de panibus dicit: Hoc mirantur homines, non quia magnũ est, sed quia rarum. Miraculum ergo sub miro & mirãdo cõtinetur, & se habet per additioné. Vnde miraculum (vt ex verbis D. Aug. patet) potest sic definiri: Est aliqd arduum, excedens facutaté totius naturę creatæ, ad ostensioné diuinæ gratiæ, veritatis, aut virtutis, ad utilitatem ecclesiæ factum, vltra spé admirantis. s. naturæ, quanuis nõ prçter spem gratiæ, siue sit insolitũ, siue solitũ: Nam licet quotidie fiat consecratio Eucharistiæ: nihilominus tamé est miraculũ, cum excedat facultatem totius naturæ creatæ. Per hoc quod dicitur (arduum) excluduntur cõmunia & facilia, ét a Deo facta. Per hoc autem quod dicitur (excedés facultaté totius naturæ creatæ) excluduntur quæcunq; facta ardua & mirabilia a quacunq; natura creata. Natura .n. superior, cum habeat maiorem virtutem, potest maiorem effectũ producere, q̃ iferior. Et quia natura inferior ignorat causam, vel videt effectum excedere suã facultatem, vel facultatem communé naturę, vel substantialiter, vel secundum modum: ideo reputat arduum admirãdum: sicut ranas per magos Pharaonis auxilio dæmonum per naturam subito ꝓductas. Idem de mutatione virgæ in serpentem. quæ fuerunt ardua & prodigia apud vidétes, sed non miracula cum non excederét facultatem totius naturæ creatæ. Ex quo patet quod diabolus nõ potest facere miracula, cum sit natura creata: licet possit facere signa & prodigia, sicut faciet tempore Antichristi, vt habetur 2. Thes. 2. In omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus. Quæ dici possunt dupliciter mé dacia & falsa, vel per illusionem sensuum, vel quia ad falsitatem inducunt. vnde D. Aug. ait: Ambiguũ esse solet an propterea dicta sint signa & prodigia, mendacia, qm̃ mortales sensus per phãtasmata decepturus est, vt quod non facit facere videatur: aut quia illa etiã si vera prodigia, ad mendacium pertrahent. Vera autem prodigia dicuntur, quia ipsę res verę erunt: sicut Magi Pharaonis fecerũt veras ranas & veros serpentes. Non tamé habebũt veram miraculi rationem, quia fient virtute naturalium causarum, & non ad vtilitatem, sed ad incommodum hominum. Operatio aũt miraculorum, quæ attribuitur gratię gratis datæ, fit sola virtute diuina ad homi-

Miraculi definitio.

Diabolus miracula facere nequit.

2. de Ciu. Dei.

Miracula dupliciter fiũt ad hominum vtilitatem.

hominũ vtilitatem dupliciter. Vno modo ad veritatis prædicatæ confirmationem. Ex quo sequitur ꝙ ab his qui falsam doctrinā annũciant, nunquam fiunt miracula: quia miracula sunt vera testimonia, & à solo Deo, qui non potest esse testis falsitatis, cũ sit ueritas per essentiā, vt hr̃ Ioan.6. Et in hoc poterunt cognoscere electi falsitatē prodigiorũ & signorũ Antichristi, & præcursorũ ac complicũ eius, & cauere ab eis: quia faciēt sua signa ad confirmationē falsitatis, contra veritatem fidei, & ad inducendum ad malum. Alio modo facit Deus miracula ad ostensionē sanctitatis alicuius, quē Deus uult ꝓponere in exemplũ uirtutis. Et sic aliquando per inuocationem, aliquãdo per contactum: vt dictũ est de ossibus Helisæi, & de vmbra D.Petri, Act.5.& 19.ꝙ Deus faciebat virtutes per manus Pauli, & ēt per sudaria eius, q̃ super languidos ponebantur, & recedebant ab eis languores. Ex quo patet ꝙ non debent calumniari Christiani, q ueistes & sudaria Christi & Sanctorum tangere desiderant.

Falsitas falsorum prodigiorum vnde cognosci potest.

Ver.2. *De modo operandi in miraculis.*

C

Li.83.q.

ALio modo operatur Deus in miraculis, alio modo Sancti, alio modo Magi, alio modo mali Christiani. Vnde D.Aug. dicit: Aliter Magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali. Magi per priuatos cõtractus cũ dæmonibus: nec facta illorũ possunt dici miracula, ut dictum est. Boni Christiani ꝑ publicā iustitiam. Mali vero Christiani per signa publicæ iustitię. Deus.n. vtiť malis hominib. in bonũ aliorũ, sicut ad prophetandum. Ideo mali ad cõfirmationē ueritatis fidei aliquando mouētur a Deo ad inuocationē nominis Christi, vel alicuius sancti, ad q̃ Deus miraculose operatur. Vnde Mat.7. Dñe, nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus? Et Apost. Et si habuero omnē fidem ita vt montes transferā, charitatē aũt nõ habuero, &c. Et quãuis fides sine charitate & operib. mortua sit, quantũ ad ipsum credentē, q per eam nõ viuit vita gratiæ; nihil tñ ꝓhibet quin res viua per instrm̃ mortuũ operetur. Sicut.n. hõ operatur ꝑ baculũ: ita Deus per fidem peccatoris instrumētaliter operatur ad faciēda miracula. Et quia actio instrumẽti mortui vel inanimati nõ attribuiť instrõ sed principali agēti. (Nõ.n. dicimus ꝙ calamus scribet, sed homo:) attribuitur tñ instrõ animato. Hinc est ꝙ operatio miraculorum nõ attribuitur propriē malis, aut eorum merito: sed merito eius, cuius nomē inuocatur, ut Christi vel sancti. & hoc facit Deus, vt hoies Chr̃m vel sanctũ honorēt, ad cuius inuocationē tanta miracula fiũt. Nec obstat quod dr̃ Ioan.9. Scimus quia peccatores Deus non audit quia (vt D. Aug. ait.) Cæcus ille nondũ erat unctus, hoc est plene illuminatus. impetratio.n. siue exauditio orõnis non innitiť merito orãtis, sed misericordiæ & liberalitati diuinæ, q̃ ēt ad malos se extendit. Ideo non nunq̃ ad orationē & inuocationē malorũ Deus facit miracula. Resultat igitur ꝙ q̃cunq; creatura miracula facere dicatur, solũ instrãliter operatur. Dæmones autē cum non assumanť a Deo, ut instrã gratiæ & misericordiæ, ad quam miracula ordinanť, nec eis quo ad iustitiā aliq̃d excedens facultatē illorũ committatur, nullo modo miracula facere dñr: sicut Angeli boni, ꝑ quos Deus miracula operaťvnde dñr Virtutes. Deus aũt principaliter operatur. Quia cũ operatio miraculi excedat facultatē totius naturæ creatę, necesse est ꝙ a Deo principaliter ꝓcedat. Notandũ tñ ꝙ Deus in miraculis principaliter operatur, aliquando supra naturam, aliquando contra naturā, aliqñ preter naturam. Primo supra naturā, inquantũ ꝓducit effectũ quem natura ꝓducere non potest. Quod cõtingit dupliciter. Primo qñ forma inducta a Deo, nullo modo põt a natura induci. sicut forma gloriæ, q̃ inducet Deus corporib. electorũ, & incarnatio verbi. Secundo, qñ natura potest similē formam ꝓducere in aliquā materiam, sed nõ in istam. Natura.n. potest causare vitam per generationē, sed non in mortuo. & ideo resurrectio mortuorum est supra naturam. Secundo contra naturam operatur Deus, quando in natura manet contraria dispositio ad effectũ quē Deus facit: sicut qñ seruauit Pueros illæsos in camino remanente virtute comburendi in igne. & quando aqua Iordanis stetit, remanente grauitate: & similiter quãdo D.

1.Cor.13
Iac.2.

Angeli boni faciunt miracula.

Virgo peperit stante virginate. Tertio operatur Deus in miraculis pręter naturam, quando. s. producit effectum, quem natura producere potest: non tamen illo modo quo Deus producit, s. subito, vel qñ deficiunt instrumenta, quibus natura operatur. sicut cum Christus conuertit aquam in vinũ: quod natura aliquo modo facere potest, dum aqua in nutrimentum vitis assumpta, suo tempore in succũ vuæ prædigesta, in vinum conuertitur: uel quando Deus maiora fecit, q̃ natura consueuerit: ut cum fecit tantam multitudinem ranarum, vel quantum ad tempus, sicut cum aliquis statim curatur, quẽ natura processu temporis curare posset. vt accidit in socru Simonis Petri.

Ioan. 2.

Luc. 4.

Ver. 3. *De miraculorum nominibus.*

D

Miracula in sacris literis dicuntur virtutes, signa, prodigia, & portenta. Heb. 2. dicitur: Cõtestante Deo in signis atq; portentis & uariis uirtutib. & Matt. 24. vocantur priuilegia. Quę sic differunt: quia inquantum excedunt facultatem naturę, dicuntur virtutes: inquãtum vero sunt ordinata ad manifestationem gratię, dicuntur signa. Et pp excellentiã dicuntur portenta atque prodigia, quasi procul aliquid ostendentia, D. Tho. super illud. 2. Corin. 12. Signa apostolatus mei facta sunt super uos in signis, prodigijs, & virtutibus, dicit q̃ virtus est nomen cõe ad omnia miracula. Nam virtus est ultimum de potentia. & ideo aliquid dr̃ uirtuosum, quia ex magna virtute. Cum ergo miracula fiant uirtute diuina, dicũtur virtutes. Signum refertur ad minus miraculum, prodigium ad maximum. Dein de dicit, q̃ portentum dr̃ inquãtum sunt contra naturã vt dictum est, Vnde Apoc. 13. de Antichristo, loquendo in præterito pro futuro pp certitudinem prophetiæ: Fecit signa magna, ita ut ignem faceret descendere de cœlo, cõtra eius naturam, quia ignis est naturaliter leuis, & ascẽdit sursum. Miraculum dr̃ mẽdax tripliciter: vel quia deficit a vera rõne facti, vel a uera rõne miraculi, vel a debito fine. Primũ fit in pstigiis, qñ per dæmones illudũtur aspectus, ut aliud videatur quam sit. Secundum, quando fiunt per causas naturales, occultas tamen. Tertium, quando contra finem miraculi. Quia (vt dictum est) miracula sunt ordinata ad attestãdam veritatem, fidem, vel sanctitatẽ: & per dæmones & Antichristum fient in attestationem falsitatis: ideo dicuntur falsa, vel quia ad malnm inducunt. Et quia creatio non fuit facta ad attestationem veritatis, ideo non dr̃ ꝓprie miraculum. licet possit dici portentum: quia contra naturam est aliquid ex nihilo producere, vt dicitur in 1. Physic.

Miraculum dicitur tripliciter mendax.

Ver. 4. *De auxilio speciali.*

E

1. 2. q. 109. art. 6.

INter gratias gratis datas connumerari potest auxilium Dei speciale, & gratia præueniens, cum sit donum supernaturale, & stet cum peccato mortali. Ad cuius euidẽtiã sciendũ est, q̃ cum nihil possit se reducere de potẽtia in actũ, & omnis motus sit actus entis in potẽtia, prout in potẽtia, & in mouentib. & motis nõ sit ꝓcessus in infinitum, quia alias non esset motus, vt ꝓbat. 8. Phys. sequit̃ q̃ necesse est venire ad vnũ primum, quod mouet oĩa, & cõcurrit cũ omnib. agẽtib. & illud est Deus. vnde Ioã. 15. Sine me nihil potestis facere. Et licet sit eadẽ motio Dei, qua mouet oĩa, quocũq; modo moueat: qa motio Dei actiua & concursus eius nil aliud est, q̃ ipsemet Deus, qui est immutabilis & inuariabilis. vnde Malac. Ego Deus, & nõ mutor. & Iac. 1. Apud quem non est transmutatio, neq; vicissitudinis obũbratio. Illa tñ motio diuersificatur ex parte nostri s̃m diuersitatẽ finium. Cum igitur duplex sit finis, s. generalis siue naturalis omniũ creaturarũ, quia q̃libet natura est inordinata in finem naturalem: sequitur q̃ oĩs cõcursus, quo Deus cõcurrit ad oẽs actus naturales omniũ creaturarũ, dr̃ cõcursus Dei generalis siue auxiliũ generale. Et hoc modo concurrit in motu ꝓgressiuo hoĩs & animaliũ brutorum, in plantatione vinearũ, & ædificatione domorũ, & ad ea q̃ ad naturalẽ hoĩs finem ordinant̃. Alius aũt est specialis finis hoĩs s. supernaturalis uisio beatifica. & ideo in his quæ conducunt ad illum finem, Deus dicitur cõcurrere specialiter. & talis eius motio dicitur concursus specialis & auxilium speciale: non quod intimius aut fortius agat Deus in speciali quam in generali: quia in vtroq; eodem modo se haber,

3. Phys. Mala. 3.

bet, secundum tamen modum & dispositionem naturæ quæ mouetur. Et in vtroque motio & concursus Dei principalior est, & maioré habet efficaciam q̃ concursus naturę: dicitur tamen speciale auxiliũ, quia dirigit ad specialem finem. s. supernaturalem, & tanto specialius, quanto actus propinquior est fini. Et sic ad cogitandũ de beatitudine, ad habendam memoriã peccatorũ, ad recordationé iudiciorũ Dei, requiritur auxiliũ speciale ad ipsam contritioné specialius, ad merendum adhuc specialius, & ad martyrium adhuc specialius. Aliqui dicunt omnem actum moraliter bonum esse dispensationem ad gratiã, & sic ad finem supernaturalem hominis: quia quilibet bene vtendo suis naturalibus de congruo meretur disponi, & quod Deus secũdum suam naturam (quæ est misericordiæ plena) circa eũ operetur. Vnde Daniel cõsulebat Nabuchodonosor, vt p largitionem eleemosynarum (quæ ex sola pietate naturali fieri potest) peccata redimeret. Et tales consequenter dicunt, ꝙ quo ad omnem actum moraliter bonum requiritur auxilium speciale: alii vero dicunt ꝙ non, sed solum quando actus illi sunt propinqui, sicut cogitatio cõtritionis & ipsius beatitudinis, vel quando habent difficultatem: Et sic in statu naturæ integræ homo non egebat auxilio speciali ad omnes actus humanos, sed bene ad merendum, & actualiter eos ordinandum in beatitudinem. In statu vero naturæ corruptæ in multis eget auxilio speciali, propter difficultatem, & ad moderandas passiones. In aliis autem in quibus non patitur difficultatem, sed potius delectationem vt in plantatione vinearum, & ædificatione domorũ, aut comestione, qui sunt actus qui ex natura sua ordinantur in finé naturalem, nõ eget auxilio speciali, nisi ad eos ordinandũ actu in finé super naturalé: quia tunc est dispositio propinqua. Et dicunt ꝙ ad omnem dispositionem remotam non necessario requiritur auxilium speciale, & sic est problema D. Tho. ad secundam opinionem declinare videtur cũ D. Augustino.

A xiliũ spãle qd.

Dan.4.

An ad oẽm actũ moraliter bonũ req ratur auxiliũ speciale.

A

2. 2. q. 111.

Ver.5. *De alia diuisione gratiæ.*

Alia adhuc poni solet diuisio gratiæ, scilicet in præuenientem, operanté, & cooperantem, concomitantem, & subsequentem. Gratia pręueniens dicit, qñ homo ad alia distractus mouetur a Deo, ad cogitandum de salute sua. Gratia operans dicitur motio, qua volũtas (quę prius volebat malum) mouetur a Deo ad uolendum bonum. Gratia cooperãs est motio, qua Deus concurrit ad actum bonũ exteriorem p voluntatem imperatum, qa ad hunc actũ Deus iuuat, interius voluntaté cõfirmando, & exterius facultaté operis præbendo, & impedimenta remouendo. vnde D. Aug. Vt velimus operatur, cũ autem volumus vt perficiamus, cooperatur. Gratia concomitans est Dei motio, assistens in continuatione: gratia subsequens est motio, qua Deus mouet ad merendum & perseuerandum. D. Tho. prædictas gratias dicit esse effectus gratiæ habitualis siue qui proueniunt ex gratia habituali: & sunt quinque. Primus, vt bonum velit. & secundum hoc dicitur præueniens. Secundus, vt anima sanetur & iustificetur: & ſm hunc effectum dicitur gratia operans. Tertius vt bonum quod vult, efficaciter operetur, & secundum hunc dicitur gratia cooperans. Quartus, vt in bono perseueret. & secundũ hunc dicitur subsequés. Quintus, vt ad gloriam perueniat. & secundum hunc gratia dicitur consummans.

art.3.

§.3. *De gratia gratum faciente.*

Gratia gratum faciés, secundũ Theologos, est habitus, de nihilo creatus, & in anima siue intellectuali natura infusus, per quam sit filia, amica, grata, & sponsa Dei electa, & omnia quæ sunt eius acceptata, per quam consequitur vitam æternam, iuxta illud Rom. 6. Gratia Dei uita æterna. Hæc gratia differt a gratia gratis data, non quod gratia gratum faciens nõ gratis detur, & per consequens non sit gratis data: sed quia vltra gratiam gratis datam habet primo, quod sit habitus permanens, secundo ꝙ non potest esse cum peccato mortali, tertio ꝙ gratum & acceptũ Deo faciat habenté, & omnia opera eius: Hæc gratia cõiter diuiditur in gratiam inchoatam, siue imperfectam, & consummatam, quæ est comprehensorum: quæ differunt ab inuicem: Quia gratia uiatorum augeri & amitti potest, non autem beatorum, quę etiã perfectiores effectus habet

B

Gratia gratũ faciens qd sit, et qũo differt a gratis data.

Gratia gratũ faciens duplex.

quam gratia viatorum. D.Ber. in quodam sermone dicit, quod gratia gratum faciēs est quędam lux siue nitor animæ, sole splendidior, animę infusa, tanquam radius a sole iustitię, animam iustificans, & circunquaque purgans, illustrans, ornans, & deificans. Hanc definitionem fundauit super illud Diu. Pau. Ephe. 3. eratis aliquādo tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filii lucis ambulate. Fructus autem lucis est in omni bonitate, iustitia, & veritate. D. Aug. dicit quod est excellentius donum Dei, quod homini datur: Quia per eam efficimur diuinæ consortes naturæ. *2.Pet.1.* Hæc gratia secundum eundem diuidit inter filios regni & perditionis, & dicitur vestis nuptialis. Hæc gratia subiectiuatur in essentia animæ, quam primo perficit, deinde potentias eius, vt amplius inferius dicetur.

Ver. 1. *De merito in generali.*

C 1.2. q. 114. ar. Meritū.

CVm gratia gratum faciens sit principium meriti: ideo de merito aliquid dicendum est. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod meritum & merces ad idē referuntur. & dicitur meritum actus, quo quis meretur. Merces uero dicit id quod alicui est debitum, & recompensatio operis vel laboris, quasi quoddam præmium ipsius. Et sicut reddere alicui iustum pretium pro re accepta ab eo, est actus iustitiæ: ita recompensare & reddere mercedē laboris aut operis, est actus iustitiæ. Et cū iustitia sit ęqualitas quædam, sequitur ꝙ inter eos solos potest esse iustitia & meritum, inter quos est simpliciter æqualitas, Et per oppositū inter eos inter quos non est simpliciter æqualitas, non est simpliciter iustitia, neque meritū simpliciter. Sed quidam iustitiæ modus potest esse, sicut dicitur quoddam ius paternum siue dominatiuum, & meritum secundum quid: quia solum secundū quid in eo saluat ratio iustitię. Sic enim filius meretur a patre, & seruus a Domino, ut si filius bene se habeat erga patrē, vel seruus erga dominum, honorando, seruiendo, obediendo: sic pater & dominus secundum suam liberalitatē & clemētiam se debet habere ad filium vel seruum, vt dicit Philosophus in eodē libro. *5. Ethic.* ¶ Ex his sequitur ꝙ homo simpliciter & absolute nō pōt aliquid mereri a Deo, cum inter hominem & Deum non sit ęqualitas: distant enim in infinitum. Et totum quod est hominis bonū est a Deo, & per consequens non pōt Deus aliquid debere homini. Sed quia inter hominem & Deum est quædam proportionabilitas, inquantū vterque operatur secundū modum suum: Modus autem & mensura humanæ virtutis est homini a Deo: Ideo meritū hominis ad Deum nō potest esse nisi secundum suppositionem diuinæ ordinationis. s. vt homo consequatur a Deo per suam operationē quasi mercedē, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit. Sicut etiam res naturales consequuntur a Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod a Deo sunt ordinatæ, differēter tamen: Quia homo seipsum mouet ad agēdum per liberum arbitrium. Vnde eius actio habet rationem meriti, & non actiones aliarum creaturarum, quę libero arbitrio carent. Quo ad meritū ex suppositione datur similitudo de rege temporali. Si rex ordinaret ꝙ quicunq; faceret tale quid, haberet tale castrum, quod plurimū in valore excedit opus a rege iniūctū. Si rusticus impleret ordinationem regis, haberet ius ad castrū, nō simpliciter & absolute, sed ex ordinatione regis. Et Rex qui ante ordinationem suā nihil debebat rustico, post ordinationem & eius impletionē efficitur debitor: & primo sibi ipsi, quia debitum est vt rex suam promissionem teneat. Sic Deus (qui scit omnia nostra esse sua, & nos ad maiora teneri) ex sua clementia & liberalitate ordinauit, ꝙ si quis libere & bono animo deseruiret ei, & mādata eius seruaret, mercedem illi daret, iuxta illud: Quiescat vox tua a ploratu, & oculi tui a lachrymis: quia est merces operi tuo. Et Esa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Et Malach. 1. Inferte omnem decimationem in horreū meū, vt sit cibus in domo mea. Et probate me (dicit Dominus) si non aperuero catharactas cœli, & effudero vobis benedictionem vsq; ad abundantiam: & increpabo pro uobis deuorātem, & in multis aliis passibus antiqui testamenti, quātum ad temporalia: & in nouo testamento quantum ad spiritualia & æterna. Matth. 4. Pœnitentiam agite, appropin-

Hō nō pōt aliquid simpliciter mereri a Deo. sed bene supposita eius ordinatione.

Meritum ex suppositione.

Hominē posse mereri probatur.

propin-

propinquabit regnum cœlorum. & Luc. 11.Date eleemosynā,& ecce omnia munda sunt vobis.& Matt. 19. quærenti magistro, Quid faciendo vitam æternā possidebo? Christus respondit: Si uis ad vitam ingredi, serua mandata. Consequens ergo est, vt Deus sibiipsi primo, & ex cōsequēti implentibus ordinationem suam debitor factus sit, vt promissionem & ordinationē suam seruet, & homini suam ordinationē implenti, tribuat quod pollicitus est, cum mentiri nō possit, ad Titum 1. Neque negare seipsum, 1. Timo. 2. qui etiā per Psal. dixit: Quæ procedunt ex labiis meis nō faciam irrita. ¶Per hęc soluuntur argumēta, quibus neoterici hęretici omne meritum subuertere & supprimere nituntur in primis allegantes illud: Cum feceritis omnia quæ pręcepta sunt vobis, dicite quia serui inutiles sumus. quod enim debuimus facere, fecimus. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem. D. Chrysost. ibi dicit: Non negat mercedem bonis operibus, sed docet seruum non debere extolli uel gloriari, eo quod iussa ad amussim seruauerit siue perfecerit: & ne in superbiam intumescamus, sed potius humiliemur: Sed Christus per hęc verba, supposita ordinatione, non negauit meritum. Et licet homo operando faciat quod debet, libere tamen & ex animo facit. Et quanuis ex bonis hominis nil accrescat Deo, cum Deus ex bonis nostris non quęrat vtilitatem, sed solum gloriam, hoc est manifestationem suę bonitatis in nobis quod etiam in operibus suis quærit ad nostram utilitatem: ideo licet ex eo quod Deū colimus, nil accrescat ei, sed nobis: meremur tamen aliquid a Deo, non quasi ex operib. nostris aliquid ei accrescat, sed inquantum propter gloriam & manifestationem eius, quod ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa. 64. obiiciuntur: Facti sumus ut immundi omnes, & quasi pānus menstruatæ, omnes iustitiæ nostræ: Quia ibi Propheta loquitur de iustitiis legalibus, quę inficiebantur ab illo populo, malis circunstantiis, vtpote auaritia, cupiditate, ira, inuidia, & malitia, vt habetur Esa. 58. Ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Inficiebant etiam vana gloria: sicut dicebat Christus Matt. 25. de Scribis & Pharisæis: Omnia opera sua faciunt ut uideantur ab hominibus. Cum dabant eleemosynam, faciebant tuba canere: & amabant in angulis platearum stantes orare. Ideo illæ iustitię erant ut pannus menstruatæ, & abominationes. vnde Esa. 1. dicitur: Ne offeratis vltra sacrificium frustra: Incensum & abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram. non ꝙ essent secundū se abominationes. quia non pręcepisset seruare, Ex. 20. sed quia indigno offerebant, & vitiabant malis circunstantiis. vnde subiungit: Iniqui sunt cœtus vestri. Manus vestræ, hoc est operationes vestræ plenæ sunt sanguine peccatorū. Ideo subdit. Lauamini, & mundi estote: auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere peruerse. &c. Propter hęc iustitiæ, hoc est bona opera & impletio pręceptorum, quæ iustum est seruare, dicuntur pānus mēstruatæ: Quia secundū D. Dion. Bonū est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. *4.c.de Diui.nom.* Sed non secundū se, cū a Deo sint ordinatæ, & institutæ. Præterea iustitię nostræ (hoc est opera nostra) secundū se, si bene fiant, lux dicūtur a Christo: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videāt opera vestra bona, &c. Nō sunt ergo pannus mēstruatæ. Aliqui exponūt authoritatē Esaię per comparationem ad diuinam iustitiā. vnde Esa. 55. Sicut exaltantur cœli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Terra enim per comparationem ad cœlum, deformis, & quodam modo abominabilis apparet: Licet secūdum se bona sit, iuxta illud Gen. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Similiter lumen candelæ lucidum est in se: in comparatione tamen luminis solis, umbram & tenebras causat. Sic ad propositum de bonis operibus. vnde Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. ¶Quod autem homo existens in gratia, inquantum sequitur motum gratię, & instinctum spiritus Sancti principaliter operantis, mereatur vel mereri possit a Deo, tota scriptura sacra referta

Quō intelligi debet quod opera nostra sint tanꝗ pannus menstruatæ.

Homo Deo mereri potest.

ferta est passibus id probantibus. Gen. 21. Dixit Dominus Abrahæ. Per memetipsum iuraui, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi. & multiplicabo semen tuum. nota causalem, quia fecisti, &c. Et Psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificatio nes tuas in æternum, propter retributionem. Et Mat. 19. Apostolis dicentibus, ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? respondit Christus, Amen, amen dico vobis, quod vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et ibidem: Omnis qui reliquerit domum, vel fratres &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Et Mar. 9. Si quis dederit calicem aquæ frigidę in nomine discipuli, non perdet mercedem suam: Et Matth. 25. In retributione bonorum tanquã pro causa allegabit Christus bona opera. & Matt. 20. Voca operarios, & redde illis mercedem: & Roma. 2. Reddet vnicuique secundum opera sua. & 1. Cor. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem suum. & 1. Tim. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ, quã retribuet mihi Dominus, in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Et in Concilio Tridentino sessione sexta, titulo de iustificatione c. 26. dicitur: Si quis dixerit iustos non debere ꝑ bonis operibus, quæ in Deo fuerunt facta, expectare, & sperare æternam retributionem, pro eius misericordia, & Iesu Christo merito, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo, vsque in finem perseuerauerit, Anathema sit. Qui igitur oppositum dicunt, scripturas non nouerunt neque rationem.

Ver. 2. *De his quæ non cadunt sub merito.*

A *Prima gratia nõ põt mereri.* *In 3. sen. dist. 3. q. ad 5.*

NOn potest homo mereri totum ambitũ siue omnes gradus glorię, quã habiturus est in patria. Et per consequens neque gratiæ, quæ illi respondet, ut habetur Roma. 6. Gratia Dei vita æterna. hoc est, vita æterna correspondet gratiæ, sic quod qui erit in maiori gratia, in instanti mortis habebit maiorem gloriã. Ideo gradus glorię respõdent gradibus gratię. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest. Primo quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediate & formaliter: quia effectiue est meritum Christi, & formaliter immediate charitas. vt D. Thom. dicit. Secundo quia prima gratia pugnat ex diametro contra mercedem & meritum, vt optime probat Aposto. dicens: Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius ergo primam gratiam non potest homo mereri. Quia si ex operibus, iam non ex gratia. Sed cum gratia possit augeri, sicut & fides. iuxta illud: Adauge nobis fidem: & etiam iustificatio quæ fit per gratiã, iuxta illud: Qui iustus est, iustificetur adhuc: Illud augmentum quod prouenit ex bono vsu primæ gratiæ, potest homo mereri per actus informatos a gratia, & elicitos uel imperatos a charitate ex motione & instinctu spiritus sancti operãte. Nec D. Paulus in locis præallegatis negat meritum aut opera meritoria, nisi respectu primæ iustificationis: Quia probat & exẽplificat de remissione peccatorum, allegãdo dictum Psalmistæ. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Quæ remissio & prima iustificatio non poterat causari ex operibus antiquæ legis, neq; ex operib. legis naturę, sed solum per gratiam ex merito Christi. Alias si ex operibus legis posset causari prima gratia & iustificatio, Chrs gratis mortuus fuisset, hoc est sine causa & necessitate. Vnde Apost. Si per legẽ iustitia (hoc est gratia) ergo Christus gratis mortuus est. quod est falsum. quia sic oportuit Christum pati, & impleri ea quæ scripta erãt in lege, Prophetis, & psalmis de illo. Prima igit gratia & prima iustificatio datur nobis mere gratis, ex merito Christi & ex operibus nouę legis euãgelicæ, quæ sunt sacramenta a Christo instituta, per quæ coniungimur Christo, vt probatur de baptismo, Roma. 6. Sed augmentum illius gratiæ procedit principaliter ab ipsa gratia & libero arbitrio, vt amplius dicemus. Et sic intelligendæ sunt authoritates, quæ videntur aduersari. Perseuerantia pro actuali continuatione in bono vsque in finem vitæ, etiam (sm D. Thom.) non

Rom. 4. *Luc. 17.* *Apo. 22.* *Gal. 2.* *Luc. 24.* *Perseuerantia nõ cadit sub merito.*

non cadit sub merito: sed est donum spiritus sancti specialiter assistentis.

Ver. 3. *De duplici merito.*

B DVplex communiter apud Doctores dr̃ esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo: & quoddam est condigni siue de condigno. quemadmodum duplex est debitum super quo fundatur ratio meriti, s. debitum iustitiæ, & debitũ liberalitatis siue honestatis. Meritũ condigni est quando est æqualitas inter opus & mercedem siue prꝑmium. Et tale est meritũ mercenarij & denarij diurni. Tale meritũ regulatur æqualitate iustitiæ. Meritum vero congrui dr̃, quando non est æqualitas inter opus & mercedem, & qñ redditur merces, quæ non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donãtis. Aliquid.n. congruit liberalem & magnificum dare, quod operarius non meretur ex condigno. quemadmodum factum est illis, qui hora undecima uenerant in vineam, & quemadmodum habetur de dño, qui bene dispensanti quinq; minas, dedit gubernationem decem ciuitatum. & aliquando rex pro modico obsequio dat magnum præmium, ad liberalitatem suam manifestandam. Tale igitur meritum congrui innititur liberalitati, & meritum condigni iustitiæ. ¶Notandũ præterea ꝙ meritum hominis potest dupliciter considerari: vno modo secundum quod ꝓcedit ex libero arbitrio, alio modo s̃m ꝙ procedit ex gratia spiritus sancti. Si consideretur opus hominis prout procedit ex libero arbitrio, siue secũdum substantiam operis: non est condignitas inter opus & vitam æternam, propter magnam inæqualitatem. Non.n. sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitnr in nobis. sed est ibi cõgruitas secundum æqualitatem ꝓportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruum, ut homini operanti secundum virtutem & ordinationẽ sibi datam a Deo, Deus recompenset secundum excellentiam liberalitatis suæ. Si autem consideretur opus meritorium s̃m ꝙ procedit ex gratia & motione spiritus sancti, est condignitas inter opus meritorium & uitam æternam: quia motio spiritus sancti, est infinitę dignitatis, iuxta illud: Si quis biberit ex aqua, quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et 1. ad Tim. 4. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: ideo de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligũt aduentum eius. Nec loquitur hic de prima gratia, quę (vt dictum est) non cadit sub merito: sed de vita æterna vel augmento gratiæ & charitatis, quam ꝑ actus ex gratia & charitate procedentes quis meretur, & de vita æterna illi correspondente. vnde Diuus Thom. dicit, ꝙ quolibet actu charitate informato homo beatitudinem meretur. & alibi dicit, ꝙ quilibet actus charitatis meretur absolute vitam æternam. Ex quo videtur sequi, ꝙ quolibet actu charitatis augeatur gratia, & si non effectiue, cum sit a solo Deo, tamen meritorie. Quidam tamen dicunt intelligi debere doctorem de quolibet actu intenso secundum proportionẽ gratiæ: quia actus possunt esse adeo remissi, ꝙ non augebitur gratia, nec etiã meritorie: sed disponitur homo ad augmentum gratiæ per plures: & tandem vnus in virtute præcedentium faciet augmentum, sicut de gutta cauãte lapidem: item de comestione, quia quælibet comestio non facit augmentum in puero, sed bene disponit ad augmentum. Deus enim sic auget gratiam, prout homo ad illam se disponit.

Ver. 4. *De requisitis ad meritum.*

AD meritum (s̃m D. Tho.) tria requiruntur. s. libertas, gratia, & status. & aliqui addunt, relationem in Deum. Primo requiritur libertas, saltem complacentiæ, de qua dictum est c. 3. §. 3. ver. 1. Angeli enim s̃m eum meruerunt in primo instanti: & tamen tunc non habuerunt libertatem contrarietatis aut contradictionis; quia tunc in primo instanti peccare potuissent, quod ipse negat. Secundo requiritur gratia, quæ est principium & prima radix meriti: & charitas, quę est radix immediata siue principium propinquum. Tertiò requiritur status, s. viæ. Et quia beati non sunt in via, non possunt mereri. Animæ autem quæ sunt in purga-

Margin notes (left): 1. 2. q. 114. — *Meritum duplex.* — *Debitum duplex.* — *Meritum condigni.* — *Meritum congrui.* — *Mat. 20.* — *Luc. 19.* — *Meritum hominis dupliciter considerari potest.* — *Rom. 8.*

Margin notes (right): *Ioan. 1.* — 1. p. q. 62. art. 5. — 1. 2. q. 114. art. 7. ad 3. — *An quolibet actu charitatis augeatur gratia.* — C — *In 3. sen. d. 18. q. 2* — *Ad meritum tria requisita.* — *Animæ*

In purgatorio non meretur præmiũ essentiale, sed accidẽtale

purgatorio, licet sint extra viam merendi meritum essentiale: quia (ut dr Ecclesiastes. 11.) Vbi ceciderit lignum siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. Veruntamen quia adhuc non sunt in termino, quodam modo dici possunt viatrices: & cum sint in gratia, sequitur eas aliquo modo mereri posse. s. deletioné venialium & præmium accidentale. Quarto requiritur relatio in Deum, q̃ est quadruplex, s. actualis, habitualis, virtualis, & aptitudinalis. Relatio actualis est, quando homo operans actualiter considerat de Deo, & refert actum quem facit, in Deum. Et talis non necessario requiritur, quia tunc ad merendum necesse esset in quolibet instanti cogitare de Deo, quod est impossibile, propter naturales distractiones. Relatio habitualis est per assistentiam habitus charitatis. Et talis non sufficit, quia tunc peccatum veniale esset meritorium, cum coexistat charitati. Relatio virtualis est, quæ fit per primũ actũ charitatis, quo quis refert se & oés actus suos referibiles in Deum, Virtute illius omnes actus sequentes, etiam si homo actu non cogitet de Deo, referuntur in Deum per virtutem primi actus. & hoc sufficit & requiritur. Relatio aptitudinalis est in actibus moraliter bonis, in existente in gratia ante primum actũ charitatis, ac etiam in actibus bonis moraliter in peccato mortali factis. Sunt enim apti nati referri, cum in se nullam habeãt deformitatem: Hæc relatio non sufficit ad actum meritorium: licet quidam dicant, quod bene sufficit ad bonitatem moralé.

Relatio in Deum quadruplex.

Relatio actualis.

Relatio habitualis.

Relatio virtualis

Relatio aptitudinalis.

Actui meritorio tria pro mercede respondẽt c.16. §.6 ver. 19.

D

1. 2. q. 114. art. 6. & 7.

Ver. 5. *De correspondentibus merito.*

IN merito sunt tria consideranda, scilicet habitus gratiæ & charitatis, actus ex gratia & charitate procedens, & conatus liberi arbitrii, hoc est uoluntatis seu difficultas in opere, quę afflictionem & pœnalitatem quãdam habet: & ideo pro mercede & præmio respondent alia tria, scilicet prçmium essentiale, prçmium accidentale, & deletio reatus. Habitui gratiæ & charitatis debetur & respondet præmiũm essentiale, hoc est visio & fruitio diuinę essentię: sic q̃ secundum proportionem graduum gratiæ erit proportio graduum gloriæ. Actui verò ex gratia procedenti debetur præmium accidentale, hoc est gaudium de illo bono opere. Conatui autem volũtatis, & difficultati operis debetur & respondet deletio reatus & pœnæ, & satisfactio, ut dicetur.

Ver. 6. *De his quibus meritum põt applicari.*

NVllus purus homo potest alteri, primam gratiam, uel augmẽtum eius, aut gloriam essentialem mereri de condigno: sed solus Christus, qui est Deus & homo, secundum humanitatem hæc nobis meruit. Et ratio est, quia meritum condigni procedit ex gratia & vi diuinæ motionis. Sed gratia particularis data est cuilibet homini pro se, & non pro aliis per eam enim mouet Deus hominem, vt ipse perueniat ad uitam ęternam. Ideo meritum condigni vltra hanc motionem non se extendit. Sed anime Christi data fuit gratia a Deo pro omnibus, & ut per eam non solum ipse perueniret ad gloriam, sed etiam vt alios in gloriam adduceret, inquantum est caput ecclesiæ, & author salutis humanæ, secundum illud: Qui multos filios in gloriam adduxerat. De congruo tamen potest homo mereri alteri primam gratiam: quia quando homo in gratia dei constitutus, implet Dei uoluntatem: congruum est secundum amicitiæ proportionem, ut Deus impleat hominis uoluntatem, & eius orationes exaudiat pro alterius salute. Et prout habetur in lib. Numerorum, Moyses sæpe placauit Dominum, & impetrauit remissionem peccatorum populo Israel, licet quãdoq; possit esse impedimentum ex parte illius, cuius aliquis Sanctus iustificationem desiderat, secundum illud: Si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istũ. ¶ Ex his sequitur q̃ nullus potest alteri mereri premium essentiale, nec remissionem peccatorum, de condigno: Quia præmium essentiale (quod est uita ęterna) respondet gratiæ, ut dictum est. Si ergo quis non possit mereri alteri gratiam de condigno, ergo nec gloriam. Potest tamen quilibet in gratia existens, p quandam communicationem esse causa præmii accidentalis, inquantum ex communione charitatis facit omnes participes bonorum & meritorum suorum, iuxta illud.

E

Heb. 2.

Hier. 15

Præmiũ essentiale nullus alteri condigno mereri potest.

Ps. 118. illud: Particeps ego sum omniũ timentiũ
Luc. 15. te, &c. Vnde ponitur vnus articulus fidei Sanctorum cõmunionem. Omnes enim gaudebũt de bonis aliorum, secundũ proportionem gratię quã habebunt. Ex quo sequitur q̃ D. Virgo (quę est in maiori gratia quã aliquis Sanctus) plus gaudebit de bono opere illius Sancti, q̃ ipsemetqui fecit. Alludit parabolæ de illo q inuenit
c.19.§.4 ouem. perditã, & de muliere quæ inuenta
Ver. 23. dragma perdita, cõuocatis amicis ait: Cõgratulamini mihi. Vnde Christus: Ita dico uobis, gaudiũ erit corã Angelis Dei super uno peccatore pænitentiã agente. De letionẽ reat⁹ siue pænæ possunt existẽtes in gratia alteri mereri de cõgruo per orationem, & cõdigno p applicationẽ ppriarum pœnalitatũ. Sed de his amplius infra

Ver.7. *De gratiæ amplitudine & causalitate.*

QVemadmodum ab essentia animæ F fluũt omnes potentię, per quas quis
c.2.ver.1 potest se exercere circa actus uirtutũ, secũdũ finem naturalẽ hominis, vt dictũ est: ita ab ipsa gratia gratũ faciente, quæ perficit essẽtiã animæ, fluunt virtutes infusę & dona ad potẽtias, inclinãtes eas ad finem supernaturalem. Et ideo de uirtutibus infusis ac beatitudinib⁹ per ordinem dicẽdum est. Virtutes autem a Deo infusæ sunt duplices. Quædam dicuntur Theologicę, Quædam morales. Theologicæ dicuntur, quia habent Deum pro obiecto: & sunt tres, scilicet fides, spes, charitas, de quibus dicendum.

DE FIDE.
CAP. X.

FIDES multipharie accipi solet. Primo probatione: vt cũ dicimus. Sempronium dictorũ suorũ p testes aut documenta fidem fecisse. & hoc modo capitur in tit. de fide instrum. Et Gene. 39. vbi uxor Putipharis in argumentum fidei retentum pallium osten-
Hier.17. dit. Secũdo accipitur pro auxilio: vt apud Horat. Nos hominum diuumque fidem clamore sciemus. Tertio pro promissione de futuro. Gen. 44. Ego seruus tuus sum, qui in meam hunc recepi fidem, &c. & in c. 1. extra de spon. Quarto pro consensu de præsenti, quo contrahitur matrimonium, vt in cap. 1. de sponsa. duorum, vbi fit dicrimen inter fidem pactionis, & consensus. Quinto pro fidelitate. & sic accipitur in tit. de Leg. & Fideicom. & Eccle.2. Fidem posside cum amico tuo. Sexto accipitur pro credulitate, secũdum quam ailquis dicitur bonę fidei possessor qui s. ignorauit rem quã emit, alienã esse: aut qui uendidit, ius uendendi habere credidit. Septimo pro assensu firmo absque formidine per intellectum causato, supposita pia affectione volũtatis, quæ innititur authoritati dicentis & reuelantis: quæ authoritas est duplex, scilicet diuina & humana: ideo duplex est fides, scilicet humana, quæ innititur authoritati & reuelationi humanæ. Alia est quæ innititur authoritati diuinæ reuelanti, & dicitur Theologa, de qua nunc principaliter loqui intendimus. Quæ adhuc accipitur dupliciter, vt dicit Magister senten. in 23. dist. 3. Primo quidẽ materialiter, pro eo quod creditur. & sic accipit Athanasius in Symbolo, in quo multis credẽdis recitatis, dicit: Hæc est fides catholica: hoc est, hæc sunt quæ debẽt credi & teneri a fidelib. catholicis. & hoc modo accipitur in titulo siue rubrica de Sũma Trinit. & fide catholica: hoc est, de his quæ debẽt credi. Et hoc modo accipiendo, fides nõ est uirtus, sed differt ab ea, vt D. Aug. dicit. Aliud sun. ea quæ creduntur, aliud fides qua creditur. Illa em̃ sunt in rebus, q̃ uel esse, uel fuisse, uel futura esse creduntur. Hæc autẽ fidei virtus in animo credentis est. Accipimus ergo hic fidẽ pro uirtute & habitu fidei, quo mediante credimus, hoc est firmiter assẽrimus reuelatis a Deo. & hæc fides di uersa est ab actu eius, cum maneat in dormientibus. & non actus de quo post modum dicturi sumus.

Aßensus reuelatis duplex.
Fides humana qd.
Fides theologa qd.
1. de Tri

§.1. *De fidei Theologicæ definitione.*

FIdes a D. Paulo sic definitur: Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Et non accepit ibi substantiam proprie, prout est prædicamentum, sed similitudinarie pro
A
2.2.q.4.
art.3.

princi-

principio & fundamento. Sicut enim substantia est principium & fundamentum omnium accidentium: sic fides est fundamentum omnis spiritualis ędificii. Vnde uocat eum fundamentum, dicens: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. vbi Glo. exponit, hoc est fides Iesu Christi. Per res sperandas intelligit res non visas, iuxta illud: Nam quod uidet quis, quid sperat? Et per argumentum intellexit effectum argumenti siue notitiam certam. Per non apparentium intellexit quod non sit euidens, sed obscura. Apost. in hac definitione complectitur ea quę sunt de essentia fidei, & ea quæ conferunt ad cognitionem essentiæ eius, scilicet subiectum, obiectum, actum & modum eius, qui tenet locum differentiæ: & sufficienter dat intelligere, quod fides est habitus mẽtis, hoc est intellectus pręsuppositus ad spem & charitatem, quo quis inclinatur ad assentiẽdũ firmiter & certitudinaliter (incuidenter tamen) rebus speratis, hoc est non visis, sed a Deo reuelatis, quas in futuro propter reuelationẽ Dei promittentis speramus.

Hec. 11. 1. Cor. 3. Rom. 8.

Ver. 1. *De subiecto materiali fidei.*

B S. 2. q. 4. art. 2.

SVbiectũ fidei est intellectus, cum actus eius qui est assensus certus & firmus absq; formidine, ad intellectũ pertineat. Ad eandẽ eñi potentiã pertinent actus, habitus, & obiectũ, cũ potentiæ distinguãtur per actus, & actus per obiecta, & habitus causentur ex actibus, vt supra dictum est.

Ver. 2. *De subiecto fidei materiali.*

C 2. 2. q. 1. art. 2. *Obiectum materiale fidei.*

OBiectum fidei (sicut & cuiuslibet habitus cognoscitiui) est duplex. scilicet materiale & formale. Materiale est res diuina non visa in via, quæ tamen uideri speratur in patria, iuxta illud Psal. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini uirtutum. Res autem diuinę nõ visę sperandæ, proponuntur nobis in sacris literis dupliciter credendæ. Quędam enim secũdum se, vt scilicet primo & per se intentæ: & sunt illæ quæ directe nos ordinant ad vitam æternam: sicut sunt diuina potentia, & mysterium incarnationis, & alia huiusmodi. Quædam proponuntur credendæ, ad manifestationem aliorum: sicut quod Abraham duos filios habuit, & quod ad tactum ossium Helisæi mortuus fuerit suscitatus, & alia huiusmodi, quę narrantur in sacris literis ad manifestationem diuinę potentiæ & misericordiæ: & hæc non distinguuntur per certos articulos, cũ pene sint innumera. Ea vero quæ per se proponuntur credenda rediguntur per certos articulos, ut facilius per fideles retineãtur. de quibus paulo post dicemus.

Ver. 3. *De obiecto formali fidei.*

D 2. 2. q. 2. art. 1.

OBiectum formale fidei est id quo mediante intellectus humanus firmiter assentit non uisis: & est veritas prima siue diuina reuelans, Non enim fides (de qua hic loquimur) assentit alicui, nisi prout est a Deo reuelatum. Vnde sicut visus nõ tendit in colorem, nisi per lumen, siue mediante lumine. ideo lumen est obiectum formale visus. Sic nec fides Theologa credit aliquid, nisi mediãte reuelatione primæ veritatis, hoc est Dei, qui est veritas & uita per essentiã: & sic non potest mentiri. Ideo fidei nõ põt subiici falsum. Et quanuis Deus simpliciter & absolute possit non creare Antichristum, qui tñ ex fide creditur: nõ potest tamen in sensu cõposito, hoc est supposita eius reuelatione. Si autem Iudæo habenti actualẽ fidem de Christo uenturo & nascituro, Christus natus fuisset: fides nõ concurrisset ad illã tẽporis determinationẽ. Sed assensus illius determinationis temporis fuisset ex cõiectura humana. Nec est inconueniens fidelem ex coniectura humana, circa ea quæ sunt fidei, posse falsum existimare, siue falso credere, sed non concurrente fide: sicut cum vetula audit hęreticum concionantem, quem coniectura humana arbitrãtur esse catholicũ prędicatorem, credit prompte, faciliter, ac firmiter erroribus quos ꝑdicat: non tamen ex fide. Similiter ad fidẽ pertinet credere, quod corpus Christi uerum realiter sit sub speciebus panis & vini, facta cõsecratione, nõ referẽdo ad has spẽs vel illas. Quia si presbyter ex malitia omitteret consecrationẽ, vel etiam si proferret verba consecrationis, & nõ intenderet consecrare, quem tamen audiens missam coniectura humana arbitratur consecrasse, & credit sub illis specieb. esse realiter verũ Christi corpus, & adorat, essentit falso,

Ioan. 6. art. 3. Ad Titum 1. Heb. 6. *Fidei non põt subiici bonũ.*

falso, sed non ex fide: deceptio enim procedit ex humaua coniectura qua arbitrat illum consecrasse. Ideo non peccat, nec perdit meritum, credendo ibi esse Christum, aut adorando: nec est idololatra, nisi forte materialiter: quia eius intentio principaliter tendit ad Christum. Nec pp hoc dubium, adoranda est hostia sub conditione: qua in his quæ vt in plurib. fiūt, & non apparet impedimentum maiorem certitudinem quærere, est in disciplinati animi, vt dr. 2. Metaph. Et si dicatur quod spei potest subiici falsum: quia aliqui sperant beatitudinem, quam tn̄ nunquam habebunt: ergo & fidei, cum fides habeat regulare spei actum. Dicendum primo q̄ cum fidei iudicium sit mere speculatiuū, non habet regulare spei actū, sed prudentia infusa, supposito tn̄ actu fidei. Secundo q̄ nō inconuenit prudentiam & virtutes morales perficientes appetitū subiici alicui falso speculatiuo, aliunde quam a fide proueniente. Iustitia enim reddit Sorti id quod arbitratur ei deberi licet non debeatur. Et hoc modo Iacob se habuit erga Liam. Sufficit enim q̄ iudicium prudentiale (quod immediate dirigit actum appetitus) sit uerum practice. Quia falsum non est malum appetitiuæ virtutis, sicut est malum intellectus. Et ideo virtutes appetitiuę non totaliter excludunt falsum, sicut uirtutes intellectiuę. Tertio dici potest, quod nec spei subest falsum: non.n. aliquis ex spe sperat se habiturum vitā æternā s̄m propriam uirtutem: quia hoc esset præsumptuosum. sed per auxilium gratiæ, in qua si perseuerauit, infallibiliter vitam æternam consequetur.

Hostia cō secrata nō est sub condōne adorāda.

Virtutib. moralib. & prudētiæ potest subiici falsum.

Ver. 4. *De modo Fidei.*

E MOdus fidei est, ut feratur firmiter & certitudinaliter circa non uisa, hoc est circa ea quę per seipsa non mouēt sensum aut intellectum nostrum ad sui cognitionem: vt singularia, q̄ subiacēt sensibus: & principia intelligibilia, q̄ sunt euidentia, & causant euidentiam conclusionum. Ideo circa illa aut eorum conclusiones non est fides in eo qui habet illa principia. Et sic stat bene, q̄ vnus habeat fidem de una conclusione siue propositione, de qua alius habet euidētiam: vt de hac propositione, Deus est vnus, Deus est omnipotens quas demonstrat D. Thom. quæ sunt præambulæ ad fidem Doctus Philoso. de illis habet scientiam, & illiteratus fidem. Nec tn̄ literatus perdit meritum fidei, nec illiteratus, quando acquirit de eis scientiam: quia sunt taliter dispositi, q̄ si non haberent demonstrationem, crederent. Ea uero quæ proponuntur credenda, non sunt scita. Nec rationes adductæ a sanctis doctoribus ad probandum ea quæ sunt fidei, sunt demonstrationes, sed quædam persuasiones manifestantes ea quæ sunt fidei, non esse impossibilia, aut rationi contraria, sed supra rationem esse. Et rationes procedentes ex principiis fidei uel authoritatibus, non causant scientiam: cum (ut dictum est) conclusio sequatur debiliorem partem. Ex quo vr̄ sequi, q̄ scientiæ subalternatæ in eo qui credit principia (de quibus habens scientiam subalternātem, habet euidentiam,) non sunt p̄priε scientię cum ex principiis creditis nō sequatur conclusio euidens siue scientiæ, sed fidei. Et per consequens Theologia (quæ est scientia de Deo circa reuelata, quæ sunt euidentia beatis per lumen gloriæ) parum distat a fide: licet hoc principium, Omnes reuelatum a Deo est uerū, sit euidens: tamen minor (videlicet, hoc est reuelatum a Deo) est de fide. Et si probetur minor per authoritatem sacræ scriptuæ, est etiam de fide, & per consequens conclusio. Dicitur tamen Theologia esse scientia a D. Tho. reductiue, quia cuiuslibet scientiæ principia debent esse per se nota, uel reductiue, s. cum reducuntur in notitiam superioris scientiæ, quæ habet principia per se nota. Et si alicubi dicatur q̄ lumen fidei facit uidere: dicendum q̄ ibi uidere large accipitur pro cognoscere. Quanuis si ea quæ sunt fidei, considerentur sub communi ratione credibilis, possunt dici uisa ab eo qui credit; non.n. crederet, nisi uideret ea esse credenda, uel euidentia signorum, uel per aliquid huiusmodi. Notandum tamen q̄ (cum non uisa circa ea quæ sunt fidei, non sufficiant ex se mouere & excitare intellectum ad essentiendum) ad fidem requiritur pia affectio seu motus uoluntatis per electionem determinantis, & incli-

1.2.q.2. art.3.

1. Contra ge.c. 13.

Theologia an sit scientia.

1.p.q. 1. ar.2. ad 1

Pia affectio ad fidē requiritur.

inclinatis ad firmiter & certitudinaliter assentiendum his quæ sunt fidei: & quia dæmones non habent hāc piam affectionem, ideo non habent fidem. licet D. Iaco. dicat ꝙ credunt & cōtremiscunt. Hæc enim firmitas & fortitudo est de essentia fidei. Vnde Athanasius in Symbolo, Hæc est fides catholica, quam nisi quisq; fideliter firmiterq; crediderit, saluus esse non poterit. Et D. Bern. dicit, Fides ambiguū non habet: & si habet, non est fides. & in c. 1. de hęreti. dicitur, ꝙ dubius in fide, infidelis ęst.

Iacob. 2.

Ver. 5. *De certitudine fidei.*

F *Certitudo quadruplex:* CErtitudo a doctorib. cōmuniter ponit quadruplex, s. moralis, euidentiæ, fidei humanæ, & fidei Theologicæ. Certitudo moralis est, quę ex magnis & grossis coniecturis ꝓcedit. & dr̄ ab aliquib. ꝓbabilitas, quæ ex bona æstimatione de aliis ꝓcedit: ut in Iacob qui ęstimabat Liam esse Rachelem. & hæc non requirit euidentiam, neq; aliam probationem: non enim tenebatur incendere candelā, quia non suspicabatur dolositatem aliorum. & dr̄ cōiter de talibus, ꝙ bona fide procedunt. Hæc certitudo admittit aliquando formidinem imperfectam. habet tamen maiorem inclinationem ad firmitatem.

Certitudo euidētiæ, quid & quotuplex sit. Certitudo euidentiæ est, quādo non admittit obscuritatem neq; formidinem, & hæc est duplex, s. exterior & interior: Exterior fit per sensus dispositos circa propria obiecta debite ꝓportionata. de hac euidentia & certitudine habetur Ioan. 3. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Alia est interior, q̄ est in scientia & in intellectu principiorum, q̄ uersantur circa necessaria & non potentia aliter se habere. Et hæc totaliter determinat intellectum, ut non possit aliqualiter dubitare. & ideo nō requirit piam affectionem, nec admittit obscuritatem aut formidinem.

Certitudo fidei excedit adhæsionem euidentiæ. Certitudo fidei humanæ est, quæ admittit ænigma & obscuritatem, & requirit piā affectionem: tamen nullo modo admittit formidinē licet admittat falsitatem. Certitudo autem fidei Theologicę nullo modo admittit formidinem aut falsitatem. Et hæc maximam habet adhæsionem, & firmitatem excedentem adhæsionem euidentię exteriorū sensuū, & sciētiæ ac intellectus principiorum: eō ꝙ certitudo exterior sensuum innititur potentiæ naturali: & certitudo scientiæ innititur rationi humanę, quæ inferior & debilior est uirtute diuina, cui innititur fides theologa. Ideo certius & firmius tenenda sunt ea quæ sunt fidei, q̄ ea q̄ oculo uidemus, aut alio sensu sentimus: quia sensus decipi & hallucinari possunt, & non uirtus diuina, quæ etiam excedit rationem naturalem: quia potest ea facere, quæ uidentur rationi naturali repugnare: ut patet de existentia corporis Christi sub specieb. consecratis. Vnde Apost. Cū accepissetis a nobis uerbum auditus (scilicet per fidem) accepistis illud nō ut uerbum hominum, sed (vt uere est) uerbum Dei. verbo autem Dei nil certius esse potest, iuxta illud Matt. 24. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. & ideo certitudo fidei est maxima in se & simpliciter, quamuis certitudo scientiæ sit maior quoad nos. Ex præmissis apparet primo, quod fides differt a suspicione & opinione, quæ admittunt formidinem, & non fides. Differt etiam ab intellectu principiorum & sciētia: quia fides est inuidentium, & habet maiorem certitudinem, & firmissimam adhæsionem. Intellectus uero principiorum & scientia euidentiam & minorem certitudinem & adhæsionem. differt etiā a spe & charitate, quia tam fides quām charitas sunt in voluntate, sicut in subiecto. Fides autem (ut dictum est) subiectiuatur in intellectu. Item quōd differat a spe & charitate, habetur ex illo, Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas. Ratione etiam patet, quia vbi aliqua duo sic se habent, ꝙ vnum potest manere altero nō manente, illa differunt realiter: alias idem posset simul esse & non esse: quod est contra primum principium: sed fides potest esse absque charitate, vt manifestum est ex Aposto. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem nō habuero, nihil sum. Ita charitas manet in patria, quia ibi dicitur: Charitas nunquam excidit. & tamen fides non manet, iuxta illud. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vnde in

2. Thes.

Differentia fidei ab alijs habitib.

1. Co. 13.

1. Co. 13.

in Concilio Tridentino.session.6.cap.28. Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul aut fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem (licet non sit viua) aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianũ: Anathema sit. Potest etiam fides esse absque spe, vt in Cain, Iuda, & aliis desperatis, qui iudicant se damnãdos. Spes tamẽ absque fide esse non potest: quia non potest quis certo expectare beatitudinem ex meritis, & gratia, nisi credat beatitudinem esse quod non potest absque fide. ¶ Ex premissis patet error modernorum hæreticorum, qui fidem nil aliud esse dicunt, quam spem siue fiduciam. Qui quidem error fuit condemnatus in Concilio Tridentino, sessione.6.cap. 12. vbi dicitur: Si quis dixerit fidem iustificantem nil aliud esse quam fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis per Christum, vel etiam fiduciam solum esse qua iustificamur: Anathema sit.

Fides põt esse sine spe, sed non econuerso.

Ver. 6. *De diuisione fidei theologicæ.*

A *2.2.q.4. art.3.*

FIdes Theologica est duplex: quædam est informis, & quædam formata. Fides dicitur informis, quando est sine charitate. vt in Christiano, qui est in peccato mortali. Fides formata dicitur, quãdo est cũ charitate: quia charitas est forma virtutum, & per cõsequens fidei: non quidẽ forma intrinseca, cum charitas sit in volũtate, & habeat bonũ diuinũ pro obiecto, & fides sit in intellectu, & pro obiecto habeat verũ: Sed charitas dicitur forma extrinseca aliarum virtutum, pro quanto ordinat eas in bonum suum, scilicet diuinũ. Actus enim humani (vt dictũ est) sortiuntur speciem a fine. Ideo finis potest quodam modo dici forma, cũ det ei speciem. Et quia charitas potest ordinare actus omnium aliarum virtutum in finem suum, hoc est in bonum diuinum: ideo dat illis speciem meriti: cum omnis actus elicit[9] vel imperatus a charitate viæ, sit meritorius. Cũ ergo charitas moueat intellectũ ad eliciendum actũ fidei, & ordinet illum in bonũ diuinũ: consequẽs est vt charitas sit forma fidei. Et tũc fides dicitur formata extrinsece: quia intrinsece fides absque charitate existẽs, accipit speciẽ ab obiecto suo. & ideo potest dici formata intrinsece. Et quãdo est cum charitate, est formata, & intrinsece, & extrinsece. & ideo quãdo est cũ charitate, dicitur simpliciter formata. & a Diu. Iac.2. dicitur viua: & quando est destituta charitate, dicitur iformis, & mortua, eo quod habet similitudinem quandam cum mortuo: quia sicut corpus dicitur mortuum quod non potest operari: sic cum fides sine charitate non possit operari meritoriè, dicitur mortua: quamuis nõ omnino, cum habeat formam intrinsecã, & possit operari, ostendere amissionẽ beatitudinis, incursionem pœnarum, abominationẽ peccatorum, & montes transferre, vt dictum est ex D.Pau. Sed similitudo tenet de opere meritorio. Et ideo sicut si anima corpori mortuo per diuinã potentiam reuniatur, idem corpus quod prius erat mortuum, efficitur viuum: ita quando per diuinam misericordiam restituitur peccatori gratia & Caritas, eadem fides numero, quæ sine charitate erat informis, adueniente charitate efficitur formata, & viuens, ac potens operari meritorie. Et sic est eadem numero fides informis, formata. Vnde Glo. super illud Iaco. 2. Fides sine operibus mortua est: ait, Quibus reuiuiscit. Et quanuis cum uenerit quod perfectum est, euacuetur id quod ex parte est siue imperfectum, quando imperfectum repugnat perfectioni, vt visio fidei visioni gloriæ: imperfectum tamen quod non repugnat perfectioni, nec est de ratione rei imperfectæ, adueniente perfectione, idem subiectum perfectionis manet & perficitur: sicut (ec quòd pueritia non est de ratione hominis) idem homo qui erat puer, efficit uir. Sic quia esse sine charitate non est de ratione fidei, sicut esse de non visis, ideo adueniente charitate, eadem fides manet, & perficitur: sed adueniente lumine gloriæ euacuatur. Ex quo patet quod fides informis & formata non differunt specie, quasi in diuersis speciebus existentes, sed sicut perfectũ & imperfectum in eadem specie.

Fides informis qd *Fides formata qd*

Fides absque charitate, est formata intrinsecè sed nõ extrĩsecè. *1.Co.13.*

Eadem fides numero est informis, et formata.

Ver.7. *De causa fidei.*

FIdes Theologa siue informis siue formata non est virtus acquisita, sed infusa: cum ea circa quæ est, excedant rationem humanam. Miraculum etiam quod mouet hominem ad credendum, excedit B *2.2.q.6.*

facultatem naturę: Et quia miraculum nõ sufficienter mouet ad credẽdum, cum uidentium unum & idem miraculum, & audientium vnum & eundẽ prædicatorem, quidam credant, quidam uero non. Ideo oportet ponere aliam causam interiorẽ, ad interius excitandum intellectum, ad assentiendum his quæ sunt fidei, per quam aliquis eleuatur supra naturam suam. Et ideo a Deo mouetur per gratiam gratum faciẽtem, vel gratis datam, scilicet per auxilium speciale siue instinctum specialem Spiritus sancti. Et sic habitus fidei est donum a Deo infusum & permanẽs; & actus fidei etiam est ex dono gratuito mouẽte. Vnde de vtroq; dicit D. Paul. Gratia Dei saluati estis per fidem, & non ex vobis, ne quis glorietur: donum enim Dei est, & aliquãdo fides informis infunditur a Deo vt cum quis suscipit baptisma distractus, aut fictus fictione nõ opposita fidei. Sicut etiam aliquibus datur absque charitate donum Prophetiæ, vel gratia miraculorum. Nec obstat illud, Dei perfecta sunt opera: sed fides informis est imperfecta, igitur non est a Deo: Quia fides informis est perfecta in specie sua & perfectione intrinseca & essentiali, quanuis non sit perfecta omnimoda perfectione extrinseca & accidentali.

Fides theologa etiã informis est donum Dei.

Ephes. 2.

Deut. 32

§. 2. *De actibus fidei.*

C Fidei Theologicæ D. Paul. duos actus attribuit, interiorem uidelicet & exteriorem: ait enim, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Rom. 10

Ver. 1. *De actu interiori fidei.*

D Actus interior fidei dicĩ credere. Hunc actum D. August. definit dicens: Credere est cum assensione cogitare. Et accipitur hic assensus pro adhæsione firma intellectus, secũdum quod a uoluntate mouetur & determinatur ad credendum & persistendum in aliquo. Et non accipitur hic cogitare pro actu cogitatiuę seu fantasiæ: sed prout pertinet ad intellectum, non tamen inquirendo probationem, quanuis fides habeat inquisitionem quandam eorum, per quæ homo inducitur ad credendum, quia scilicet sunt dicta a Deo, & miraculis confirmata. Hunc actum interiorem D. August. diuidit in tres, scilicet credere Deũ, credere Deo, & credere in Deum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod Deus siue prima ueritas se habet ad actum credendi tripliciter. Primo, vt obiectum materiale, quod creditur, aut aliquod circa ipsum. & sic credimus, Deum esse trinum & vnum, aut incarnatum, aut aliquid huiusmodi. & hic actus dicitur credere Deum, Secundo, vt obiectum formale siue vt ratio credendi, scilicet vt reuelans: quia credimus, ratione diuinæ reuelationis. Et hic actus dicit credere Deo, scilicet reuelãti. Et quia idem est actus, quo potentia tendit in obiectum materiale & formale: vt visus, eodem actu tendit in aerem illuminatum & in colorẽ: ideo credere Deo & credere Deum potest esse unus & idem actus, quo quis credit Deum esse trinũ & vnum, propter reuelationẽ diuinam, siue quia a Deo reuelatum. ¶ Tertio potest cõsiderari Deus, vt se habet per modum finis, iuxta illud: Hæc autem scripta sunt, vt credatis, & vt credentes vitam habeatis. & hic actus dicitur credere in Deum, hoc est credendo, Deum amare, & credendo & amando, in Deum tanquam in vltimum finem ire siue tendere. Et quanuis in hoc complexo (credere in Deum) comprehẽdantur duo actus, scilicet intellectus & voluntatis: est tamen simpliciter vnus actus elicitus a fide, & imperatus & ordinatus a voluntate. Nihil enim impedit vnum & eundem actum numero simul esse a pluribus virtutibus, vt ieiuniũ quod elicitur a temperantia: & imperatus ab obedientia, religione, & charitate: quia ordinatur ad obedientiam superioris, & ad honorem Dei, & propter Deum summe dilectum, & sic secundum relationem erit multiplex, & vnus secundum essentiam. Ex præmissis apparet quod in nullum alium quam in Deum credere debemus: & sic licet credamus D. Petro & Paulo, aut D. Petrum & Paulum: non tamen in D. Petrum aut Paulum. Similiter licet credamus vnam ecclesiam sanctam, non tamen in eam. Ideo in symbolo non ponitur hæc præpositio in: Et si in aliquibus codicibus reperiatur, debet referri ad spiritum sanctum qui sanctificat Ecclesiam, ut sit sensus: Credo in spiritum sanctum sanctificantem vnam Ecclesiam.

In lib. de Præd. sanc.

In lib. de ver. do.

Credere Deũ qd.

Credere Deo quid

Iob. 20.

Credere Deũ quid

Ver.2. *De actu exteriori fidei.*

2.2.q.3. ACtus exterior fidei est protestatio siue expressio actus interioris, signo sensibili, hoc est verbo vel facto manifestata. Sed quia expressio quæ fit per verba, est manifestior & clarior: ideo Diuus Pau. dicit, Ore autem confessio fit ad salutem: non negat tamen alias protestationes & manifestationes fidei; ad quas tenentur nunc fideles, in accipiendo sacramenta nouæ legis, quæ sunt de necessitate salutis: sicut olim in lege Moysi tenebantur ad sacrificia & sacramenta per legem determinata, & tempore legis naturæ ad sacrificia indeterminata. Et quia preceptum de fide est affirmatiuum: ideo non obligat pro semper, sed pro tempore & loco: quantum ad actum interiorem obligat, saltem omnibus diebus Dominicis. Quia præceptum morale est de sanctificatione Sabbati dicitur enim, Memento vt diem Sabbati sanctifices. Quæ quidem sanctificatio fieri debebat sanctificando animas suas. iuxta illud: Sanctificabunt animas suas fiebat etiam reducendo ad memoriam beneficium creationis, & quietem domini, quæ reductio absque fide fieri non poterat. Obligatur etiam aliquis ad exteriorem confessionem, sub pœna peccati mortalis, pro loco & tempore, quãdo scilicet per dimissionem huius confessionis subtraheretur honor debit⁹ Deo, & etiam vtilitas proximis impendẽda. vtputa si aliquis interrogatus de fide, taceret: & ex eius taciturnitate crederetur quod non haberet fidem, vel quod fides eius nõ esset uera, vel alii propter ei⁹ taciturnitatẽ auerterent a fide. In huiusmodi casibus confessio fidei est de necessitate salutis, iuxta illud: Qui me confessus fuerit coram hominibus, & filius hominis confitebitur eũ coram angelis Dei. Qui autem me negauerit coram hominibus negabitur coram angelis Dei. Diuus Tho. dicit, quod in casu necessitatis (vbi fides periclitatur) quilibet tenetur fidem suam aliis propalare ad aliorum fidelium instructionem & confirmationem, & ad reprimendam infidelium insultationem. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles. Dicit etiã, quod si turbatio infidelium oriatur de manifesta fidei confessione, absque aliqua vtilitate fidei. vel fidelium, non est laudabile in illo casu fidem publice confiteri. vnde Dom. Nolite sanctum dare canibus, neq; sparseritis margaritas vestras ante porcos: ne conuersi dirumpant vos. Sed si vtilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publice fidẽ confiteri. Vnde cum discipuli dixissent domino, quòd Pharisæi audito verbo scandalizati essent: respondit, Sinite illos: Cæci sunt, & duces cæcorum. Dominus Caietanus dicit, quod aliud est occultare propriam fidem, aliud alienam fidem profiteri. Alienam fidem profiteri nunquam licet, neq; verbo, nec signo. Peccaret enim quis mortaliter, si diceret se esse Iudæum aut Maumetam, & etiam si acciperet circuncisionem, aut vteretur veste, aut birreto siue quocunque alio signo proprio Iudęis, vt velamina in synagoga, vel etiam si vteretur signo proprio Mahumetanis, vt si quis in terra Soldani vel Turcarum vteretur tobalia alba in capite, quæ est illis propria. Occultare autẽ fidem pro tẽpore nõ est ex genere suo malum: sed potest bene & male fieri. Vnde diuus Sebastianus pro aliquo tempore fuit occultus Christianus, & quodam tempore manifestauit fidem suam. Et sic licitum est pro tẽpore & loco occultare & manifestare.

Præceptum fidei obligat diebus dominicis.

Exod.20
Eccl.2.
art.2.

Confessio exterior fidei quã do cadat sub præcepto.
Luc. 12.
art.2. ad 3.

Mat.15.

Ver.3. *De necessitate credendi.*

A 2. 2. q. art.3. ACtum credendi esse de necessitate salutis constat ex diuo Paulo: Sine fide impossibile est placere Deo. & Christus ait: Qui non crediderit, condemnabitur. & Ioan.3. Qui non credit, iam iudicatus est. Quo autem tempore credendum sit, supra dictum est. Notandum tamen quod licet omnes teneantur omnia reuelata a Deo, credere explicite uel implicite, hoc est distincte vel indistincte, siue in communi: vt illi qui credunt omnia quæ Ecclesia credit, implicite credunt: Non tamen tenentur omnes æqualiter explicite credere. Quamuis enim omnes teneantur explicitur credere actu vel habitu omnia prima credibilia, hoc est articulos fidei (de quibus paulo post dicemus) ac ẽt omnin quę specialiter proponuntur in solẽnitatibus ab Ecclesia institutis: vt sacra-

heb. 11.
Mar.ult.

mentum pœnitentiæ, cum partibus suis, quæ sunt contritio, confessio, & satisfactio. de quibus in suo loco: ac etiam Eucharistiæ: quia hæc proponit Ecclesia in 40. & de ueneratione sanctorm, qui ad Ecclesia proponuntur honorandi in solẽnitatibus præcipue in festo omnium Sanctorum: & de eorum inuocatione, quia ad hanc inducit Ecclesia in Rogationibus: & de purgatorio, quod etiam proponit in commemoratione omnium fidelium: & cultum imaginum, qui seruatur communiter & vniuersaliter in Ecclesia & sic de aliis. Sic quod si per ignorantiam quis etiam rusticus crederet oppositis, aut opposita pronũciaret, non excusaretur totaliter a peccato, nec a pœnis: cum ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, non excuset: Si quis enim ignorat ignorabitur. In aliis autem, maiores (ad quos pertinet alios erudire, aut fidem defendere tenẽtur habere pleniorem & magis explicatam notitiam credendorum, quam alii simplices, iuxta illud: Parati semper sitis ad satisfactionem: omni poscenti vos, rationem reddere de ea quæ in vobis est fide. Et Iob. 1. boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta illos. vbi secundum D. Greg. per asinas intelliguntur simplices, & per boues maiores, a quibus simplices pasci & instrui debent de agendis & credẽdis. Et sic maiores debent eis credibilia ꝓponere, maxime articulos fidei, de quibus dicendum est.

1. Cor. 14

1. Pet. 3.

Iob. 1.

§. 3. De articulis fidei.

B

Articulus significat quandam coaptationem partium distinctarum sibi inuicem coaptatarum. Vnde sicut particulæ digitorum sibi inuicem coaptatæ, articuli dicuntur: sic diuersæ res siue rationes diuinæ reuelatę sibi inuicem coaptatæ, dicuntur articuli fidei: Eam ob rem Isidorus dicit, quod articulus fidei est præceptio diuinæ ueritatis, tendens in ipsam: quæ enim in Deo vnum sunt, in intellectu nostro multiplicantur. Et sic articulus est breuis sententia de diuinis rebus non uisis credenda. & ideo vbi occurrit aliquid speciali ratione non uisum, ibi est specialis articulus: ubi autem multa secundum eandem rationem sunt cognita, ibi non sunt articuli distinguendi.

Lib. Ethy mo.

Articu. fidei

Ver. 1. De crementis articulorum fidei.

C

2. 2. q. 1. art. 7.

Articuli fidei creuerunt secundum temporum successionem. Vnde D. Greg. dicit: Secundum crementa temporum creuit scientia sanctorum patrum. Et quãto uiciniores aduentui Saluatoris fuerunt, tanto sacramenta salutis plenius perceperunt: Sic enim se habent articuli in doctrina fidei, sicut principia per se nota in doctrina, quæ per rationem naturalem habetur. In quibus principiis est quidam ordo. Quia quædam in aliis implicite continentur, quæ omnia reducũtur ad primum. Sic omnes articuli fidei implicite continentur in aliquibus primis credibilibus, scilicet vt credatur Deus esse, & prouidentiam habere circa hominum salutem, iuxta illud: Accedẽtem ad Deum oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. In esse diuino includuntur omnia quæ credimus de Deo. In fide uero prouidentiæ & remunerationis includuntur omnia quæ a Deo temporaliter dispensantur, siue bona, siue mala, Vnde fides est de pœnis inferni: licet non sint sperandę, cum spes sit de bono. Et quamuis secundum substantiam articulorum nõ sit factum augmentum per temporum successionem: (Quia quæcunque posteriores explicite crediderunt, implicite cõtinentur in fide præcedentium patrum, qui omne tempore duos prædictos articulos crediderunt. Vnde Psalm. Duo hæc audiui, Quia potestas Dei est, & tibi domine misericordiæ: quia tu reddes unicuiq; iuxta opera sua.) Tñ quantũ ad explicationem creuit numerus articulorum. Quia quædam explicite cognita sunt a posterioribus, quæ a prioribus non cognoscebantur explicite: vnde dominus Moysi: Ego sum Deus Iacob, Deus Isaac: & nomen meum Adonai non indicaui eis. Et Dauid dicebat: Super senes intellexi. Et Ephes. 3. Aliis generationib: non est agnitum mysterium Christi, qui familiarius & perfectius nobis reuelauit. Ideo Apostoli clarius & perfectius intelligentes symbolum (hoc est regulam fidei) in duodecim articulos redegerunt, & eos Ecclesiæ cunctisq; fidelibus credendos tradiderunt.

Prima credibilia quæ sint.

Heb. 11

Psal. 61.

Exod. 4.

Psal. 118

De

Ver. 2. *De articulorum fidei numero.*

1.2.q.1. art.8. *Apostoli iis articu- lis fidei ediderūt.*

TEste D. Clemente, cum Apostoli ad diuersas prouincias iuxta præceptū Domini discessuri essent in unum conuenerunt: & symbolum, hoc est regulam fidei, duodecim articulos continentem, ediderunt. Qui tamen duodecim articuli ad prima credibilia seu credenda, per Christum nobis proposita Io. 17. Hæc est uita æterna, vt cognoscant te solum uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum, reducuntur. Et ponuntur sex quantum ad diuinitatem, & sex quo ad humanitatem. Quantum ad diuinitatem primus articulus est de vnitate, Ideo dicitur, Credo in Deum, in singulari. & in symbolo patrum ad maiorem explicationem ante ponitur vnum. Secundus articulus pertinet ad Trinitatem: & sic adiūgitur, patrem, & in Iesum Christum filium eius vnicum: & in Spiritum sanctum. Quatuor alii articuli circa diuinitatem, pertinēt ad opera Dei. Et sic tertius articulus pertinet ad opus creationis. Vnde additur, creatorem cœli & terræ. in quibus omnia alia creata includūtur, iuxta illud Gen. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. Quartus pertinet ad opus iustificationis. Ideo post mentionem de Spiritu sancto (cui attribuitur iustificatio) dicitur & unam sanctam, Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum Quintus ad opus resurrectionis. vnde sequitur. Carnis resurrectioné. Sextus ad opus glorificationis, quod erit vltimum. Ideo concluditur, Vitam æternam, amen. Quo ad humanitatem autem proponuntur alii sex articuli. Primus pertinet ad incarnationem, quæ per conceptionem facta est, & per natiuitatem innotuit: Ideo dicitur in symbolo, Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus est ex Maria uirgine. Et in symbolo patrū explicatur, Et incarnatus est de spiritu Sancto ex Maria uirgine, & homo factus est. Secūdus, pertinet ad eius passionem, mortem, & sepulturā. Ideo dicitur, Passus sub Pontio Pilato, mortuus, & sepultus est. Tertius ad descensum ad inferos. Quartus ad eius resurrectionem: Ideo dicitur: Tertia die resurrexit a mortuis & in symbolo patrum additur, Secundum scripturas. Quæ verba debent referri ad omnia præcedentia & sequentia: quia omnes articuli continentur figuratiue in antiquo testamento, & sunt specialiter adiuncta articulo resurrectionis: quia tempore Apostolorum ille articulus habebat maiorem difficultatem propter Sadduceos, qui negabant resurrectionem. Quintus de ascensione ad cœlos & sessione a dextris. Ideo subditur. Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram patris. Sextus de aduentu eius ad iudicium. Vnde sequitur, Inde venturus est iudicare uiuos & mortuos. Et sic sunt duodecim articuli, quamuis aliqui ponāt 14. septem ex parte diuinitatis, diuidētes articulum Trinitatis in tres, coniungentes articulum resurrectionis & glorificationis: & septem ex parte humanitatis, diuidentes articulum conceptionis & natiuitatis. Et quamuis non sit nisi vna fides, tamen ponuntur duodecim articuli: qui omnes & ad unum reducuntur, qui est credere diuinę reuelationi. Sic etiam quamuis non sit nisi una fidei confessio, tamen ponuntur diuersa symbola, hoc est regulæ, quæ ad unam reducuntur. In omnibus enim symbolis fidei ueritas docetur. Sed ibi oportet populum. diligentius instrui, vbi errores insurgunt: ne fidem simplicium per hereticorum colores & errores corrumpatur. ¶ Symbolum Apostolorum (quod dicitur Paruum Credo) tempore persecutionis editum fuit, fide nondum publicata. Ideo tempore secrete dicebatur: sicut nunc in prima & completorio, quasi contra tenebras errorū præteritorum & futurorum. deinde iam fide manifestata, editum fuit a patribus symbolū declaratiuum symboli Apostolorū. Quod ecclesia pacem habens, in missa alta voce fecit decantari. prout & nunc decantatur. Quamuis enim per doctrinam Christi & Apostolorum veritas fidei fuerit sufficienter explicata: tamēquia peruersi homines doctrinam apostolicam & cæteris doctrinas ac scripturas peruertunt, ad suam ipsorum perditionem: ideo temporibus elapsis necessaria fuit conciliorum uniuersalium congregatio. Et eadem ratione nunc necessaria est fidei explicatio cōtra insurgētes errores, ne fideles decipiantur. Quā ob rem Anathasius determinationes cō-

Quare in articulo resurrectiōis addictū est, secū dum scripturas.

Luc. 20. Ephes. 1.

Quare symbolū fidei dicitur in prima & cōpletorio secrete.

2. Pe. vlti

cilij Niceni secutis, manifestationem & explicationem ueritatis fidei conscripsit, non per modo symboli, sed doctrinæ, ut ex modum loquẽdi ipsius apparet. Sed quia integram fidei ueritatem eius doctrina breuiter continebat: idcirco eius doctrina, quasi regula & symbolum fidei, fuit approbata authoritate summi pontificis, ad quem pertinet noua symboli editio.

E Ver.3. *De ecclesiæ acceptione.*

Card. de Tur. cre. lib.1. sũme. de ecclesi. c.2. & 3.

ET quia inter cæteros articulos sancti patres interseruerunt articulum de ecclesia sancta catholica & apostolica: aliquid de ea dicẽdum est, & primo de eius acceptione. Accipitur enim in sacris literis ecclesia multipliciter. Primo pro domo materiali diuinis laudibus & orationi dicata, ac etiam ad offerenda sacrificia & suscipiendum sacramẽta: & hoc modo accipitur Iudith. 6. Conuocatus populus per totam noctem intra ecclesiam orauerunt petentes auxilium a Deo. Et D. Paulus. 1. Corinth. 11. An ecclesiam Dei (hoc est modum orationis sm Glossam) contemnitis? Secundo accipitur pro vniuersitate omnium iustorum & sanctorũ, tam uiatorum, quam comprehensorum. Et sic accepit Apostolus dicens de Christo: Ipsum constituit caput super omnem ecclesiam: hoc est sanctorum congregationem. Angelorum & hominum, quæ in cœlo & in terra est. Tertio accipitur pro vniuersitate omnium iustorum comprehensorũ duntaxat. Et sic accepit Apostolus, cum dixit: Christus caput est ecclesiæ, & ipse saluator corporis eius. & sic dicitur ecclesia triumphans. Quarto pro cõgregatione hominũ qui sunt in gratia. Et sic Apost. Ephes. 5. Christus dilexit ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lauachro aquæ in uerbo uitæ. Et tales dicuntur esse de ecclesia numero & merito. Quinto ꝑ uniuersitate omnium fidelium viatorum vtẽtium sacramẽtis, siue sint in gratia siue & non. Et dicitur ecclesia militans. Et peccatores dicent de ecclesia numero & non merito. Et sic accepit Dauid, Psal. 21. Erit apud te laus mea in ecclesia magna: in populo graui laudaui te. Et sic comparatur sagenæ missæ in mari & omni genere

Mat. 13

piscium cõgreganti, &c. Et sic dicitur domus Dei magna, & ingens locus possessionis eius. Glossa in prædicto Psalmo, exponit, magna hoc est in toto orbe. Et D. August. ibi: Ecclesia magna, totus orbis est. Licet aliquando accipiatur pro ecclesia particulari. vt 2. Corinth. 1. Ecclesię quæ est Corinthi. Aliquãdo etiam accipitur pro pręsidente in ecclesia, vt in processu fraternæ correctionis, dic ecclesiæ, hoc est pręlato. Aliquando ꝑ subditis tãtum, vt in Actib. Apost. 12. Oratio autem fiebat ab ecclesia ad Deum pro eo. Aliquando pro solis ecclesiasticis, aut eorum maiori parte, vt in cap. 1. 63. distinct. & cap. cum Apostolica. 55. distinct. ¶ Ecclesia autem prout de ea communiter loquuntur Doctores, accipitur pro cœtu siue congregatione fidelium uiatorum, qui sunt numero vel merito adunati in fide & cultu visibili unius ueri Dei, & non ut Lutherani dicunt, pro congregratione sanctorum in spiritu, quam nesciamus ubi sit, aut vbi eam debeamus requirere. Sed pro congregatione omnium uiatorum fidelium, siue boni sint, siue mali, qui Christo in sacramento baptismi nomem dederunt. ¶ Author ecclesię est Deus sapientissimus & omnipotens. Finis vero eius est omnium fidelium salus. Quia quantum in ipso Deo est, uult omnes fideles baptizatos saluos fieri. Vnde Marc. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sic ut nulli extra ecclesiam salus contingat, ut habetur in c. firmiter. §. vna. de summa Trinitate & fide catholica extra. Et in hoc bene figurata fuit per Archam Noe, extra quam existentes submersi sunt. ¶ Ex præmissis apparet, quia ecclesia catholica est uisibilis, sensibilis, siue euidens & manifesta: uisus enim plures rerum species nobis manifestat, & omnes sensus compræhendit. Quia tam prælatus, qui est caput, quam subditi, qui sunt membra, sunt uisibiles, & uisibiliter sacramento baptismi sunt intincti. Alias in uanum dixisset Christus: Dic ecclesiæ. Et si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Quod est blasphemum, maxime si dicatur quod fides est de non uisis: Vnde dicitur substantia speran-

Bar. 3.

Mat. 18.

Mat. 18.

sperandarum rerum argumentum nõ apparentium. Atqui habetur in symbolo: Credo in Ecclesiam sanctam Catholicam & Apostolicam: ergo non videmus eam, & per consequens est inuisibilis. Hoc argumento, tanquã Achillo, vtuntur Lutherani & neoterici hæretici. Sed dicendum quòd licet ecclesia, quantum ad aliquas proprietates, puta quantum ad sanctitatem & virtutes eius, sit inuisibilis: nõ tamen quantum ad supposita & exteriorem eius polliciã siue ordinationem: Aliàs sequeretur quòd Christi pollicia esset inordinatissima, & confusissima qd est hæreticum. Et ideo non credimus Ecclesiæ supposita, quæ sunt prælati & subditi, aut exteriorem eius ordinationem. Sed Bene credimus interiorẽ sanctitatem, & virtutem ligandi atque soluendi, ac etiã eius finem. ¶ Notandum etiam quòd in symbolo, nõ dicitur, Credo in ecclesiam sanctam: quia in solum Deum credendum est. Vnde Diuus August. super illud: creditis in Deum, & in me credite, dicit. Nunquam aliquis apostolorum ausus est dicere. Credite in me. Et super illud omni credenti in eum qui iustificat impium: ait, aliud est credere illi aliud est credere illum: aliud est credere in illum. vt dictũ supra hoc capite. §.2. ver. 1. Et cum dicitur in symbolo: Credo in spiritum sanctũ sanctam Ecclesiam & cæt. Illa dictio, in, non refertur ad ecclesiam, sed ad spiritum sanctum qui sanctificat. ¶ Notandum etiam quod licet ecclesia secundum rationem vniuersalitatis non possit stare in uno completiue: tamen quo ad fidem in qua fundatur ecclesia, & a qua aliqs dicitur de Ecclesia bene potest seruari in vno. Vnde Hierony. super Psalm. 33. dicit: Vbi vera fides est, ibi Ecclesia est. Et Iuristæ dicunt, quod ius vniuersitatis potest seruari in vno. Sic potest dici de Ecclesia, quod potest seruari in vno: prout dicitur de Virgine Maria, quod in ea sola in triduo sepultura Christi mansit fides explicita de diuinitate Christi, quamuis multi alij per Iudæam existentes habere possent fidem Catholicam actualem & implicitam, non tamen explicitam de diuinitate Christi.

Heb. 12.

Car. de Tur. cre. lib. 1. de Eccle.

Ioan. 14.

Rom. 4.

Ver. 4. *De differentia ecclesiæ & synagogæ.*

A

Car. de Tur. cre. lib. 1. c. 1

Ecclesia & Synagoga secundum Bedã in expositione illius passus Prouerb. 5. Penè fui in omni malo in medio ecclesiæ & Synagogæ. Sunt nomina Græca, & vnam eãdemq; rem significare videntur, videlicet conuẽtum plurimorum adinuicem. Si tamen subtilius distinguantur ecclesia conuocatio, Synagoga, cõgregatio interpretatur. Vox autem & conuocatio proprie est rationalis creaturę. Congregatio verò etiã irrationabilium esse potest. Vnde Gen. primo. dicitur: Congregentur aquę quæ sub cælo sunt. & Mat. 23. gallina dicitur, cõgregare pullos suos sub alas. Cum autem soli fideles, qui verbum rationale fidei audiunt, & mente percipiunt, sint inter homines rationales habendi, sequitur quod vetus ille Hebræorum populus, quandiu, in unis ueri Dei fide & cultu permansit, vtroque nomine ecclesia & Synagoga legit appellatus, prout in multis sacræ scripturæ locis patet. Vnde Numero decimosexto vocatur Synagoga cũ dicitur: Insurrexerunt cõtra Moysem ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ. Et in eodem libro cap. 20. ecclesia legitur nominatus eum dictum fuit Moysi, cui eduxisti Ecclesiam Dei in solitudinem? Verum quia post aduentum saluatoris nostri populus Iudæorum, paucis exceptis, tenebris infidelitatis excæcatus fuit distinctionis gratia, prædicta nomina partita sunt, vt illa pars Hebræorum, quæ lumen fidei non recipit, quasi irrationabilium animalium congregatio. Synagoga tantum dicta sit: Pars vere Hebræorum & aliorum, qui in Christum crediderunt, Ecclesia & nunquam Synagoga sit appellata. Vnde Diuus Augustinus super illud Psalm. 81. Deus stetit in Synagoga Deorum, hoc est populorum Israel, dicit: Ipsorum proprie Synagoga dici solet, quamuis aliquando Ecclesia fuerit dicta. Sed nostram Apostoli Synagogam nunquam dixerũt, sed ecclesiam, siue discernendi causa, siue quod inter congregationem, vnde Synagoga, & conuocationem vnde ecclesia: nomen accepit, aliquid distet, scilicet quod cõgregari & pecora solent. Cõuocari est magis vtentiũ ratione. Et Isidorus. 8. libro Ethimo. cap. 8. dicit:

Vt notetur Iudæorũ infidelitas dicta est eorum Synagoga quasi pecorum & indiscretorum: & vt ipsa fidelitas nostra, ipso vocabulo innueretur nostra, dicta est ecclesia, hoc est conuocatio rationabilium & discretorum. Vnde Dauid de ecclesia dicit Psal. 34. Confitebor tibi in ecclesia magna:in populo graui laudabo te. Populus enim ecclesiæ,vt inquit Albertus magnus dicitur esse grauis maturitate virtutis; & illi soli sunt qui rationem colunt, & rationabiles Dei voces intelligunt, & audiunt vocationem Christi.

Ver.5. *De ecclesiæ vnitate.*

B *Car. de Tur. cre. lib.1. cap. 5.6.7.8. Ephes. 4.* ECclesia plures habet proprietates & dignitates,quarum prima est vnitas, quia dicitur vna. Vnde in symbolo & vnã sanctam ecclesiam. & Salomon Cant.6. Vna est columba mea, vna est perfecta mea. Vbi Glossa dicit:quanuis sint diuersæ personæ, est tamen vna ecclesia. Dicitur autem vna multiplici vnitate. Primò vnitate fidei: Vnde Apostolus: Vnus dominus,vna fides,vnum baptisma.Et alibi. Et enim in vno spiritu omnes nos in vnũ corpus baptizati sumus.Et 1.Corinth.10. Omnes vnum corpus sumus qui de vno pane,& de vno calice participamus.Et D. Hieron.ad Euandrum Episcopum, & habetur.93.distin.Nec altera Romanę vrbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Nam Galliæ, Britanniæ,& Africanæ Persis & Oriens,& India vnum Christum adorant, vnam obseruant regulam veritatis. Dicitur etiam vna vnitate spei: de qua Apostolus:Vocati estis vna spe vocationis vestræ. ubi Glos. Hoc est ad unam rem speratam.Hęc unitas potest etiam dici unitas finis ultimi,qui est beatitudo ad quam ordinatur. Vnde D.Augustinus super illud Ps.85. Omnes gentes,&c.dicit: multæ gentes & una gens. Sed quare una gens. Quia una expectatio: Postremò dicitur una unitate unius Præsidentis Rectoris & gubernatoris uisibiliter conuersantis cum ea.Vnde Iohel primo.Congregabũtur filij Iudæ & filij Israel pariter, & ponent sibi caput unum. Et Christus Ioã. 10.fiet unum ouile & unus pastor. Deinde dixit Petro:Ioan.21. Pasce oues meas. Sed de his amplius infra cap.17. §.7, uer. 5.cum de primatu Petri agetur.Et licet, ut dictum est,sint plures ecclesiæ particulares: Diuus enim Ioannes scripsit septem Ecclesiis,quæ sunt in Asia.& Psalm. 66.dicat:In ecclesiis benedicite domino. *Apoc. 1.* Illæ tamen omnes dicuntur una rationibus prædictis. Et quanuis uideatur aliqua distinctio accidẽtalis inter ecclesiam antiqui testamenti & noui: ac etiam inter ecclesiam, quæ nunc est, & ecclesiam primitiuam, & alia fuerit, tunc congregatio fidelium quam nunc sit: quia non semper fuerunt idem fideles, non tamen sequitur quod sint diuersæ ecclesiæ: quia accidentia non uariant substantiam rei. Sicut aqud fluminis continuo fluat, & non sit semper eadem aqua: est tamen idem flumen, quod quandoque crescit & decrescit. Sic ecclesia,quæ, quo ad successionem & numerum fidelium creuit, & nunc decrescit: Vnde Christus. Lucæ. 18. Cum uenerit filius hominis,putas ne inueniet fidem in terra? Differentia etiam primitiuę ecclesię,& eius quæ nũc est, accipienda est ex parte populi & eius dispositione, scilicet feruore & perfectione, & non ex parte fidei, quę eadem est nunc, quæ antea erat: sicut etiam eadem erat fides patrum antiqui testamenti & noui, si consideretur obiectum eius secundum se, prout est res credita extra animam existens. A quo obiecto sic considerato obiectum habitus proprie accipi unitatem sine pluritatem. Vnde Apostolus de se & aliis patribus antiqui testamẽti loquens dicit: habentes eundem spiritum fidei, scilicet quem patres ueteris testamenti habuerunt. Vbi D.Augustinus ostendit quod in iustis diuersorum temporum eadem fides est. Eadem enim, inquit, fides est, quę iustos saluauit antiquos,& ea quæ saluat nos, scilicet mediatoris Dei & hominũ: tẽpora uariata sunt, sed non fides. Licet etiam si consideretur obiectum, ut est participatum a cognoscente, siue secundum quod est in acceptione nostra, plurificetur per diuersa enunciabilia,siue propositiones.Alia enim est propositio de pręsenti, alia de futuro. Vnde hodie aliquis infidelis reputaretur si crederet Christũ incarnandũ:aut si actu protestaretur per circuncisionem aut alia ceremonia. Propter hoc tamen nec incarnatio,

carnatio, aut passio, aut resurrectio in se variata esset: est enim vnū & idē tempus: sed sunt diuersi respectus. Quorum vnus est ad aliquos qui nunc sunt fideles, secundum quem dicitur preteritum. Et alius ad eos qui fuerunt: secundum quem dicitur apud antiquos futurum. Et sic diuersa cōfessio exterior, siue diuersa protestatio, quæ est actus fidei, nō diuersificat fidē ex parte obiecti, sed solum ex parte subiecti. Exemplum datur de exploratoribus terrę promissionis qui portabant botrum in stipite: primus præcedebat & non videbat botrum, cum esset post se. secundus vero videbat, quia erat ante se: tamē idem botrus erat qui figurabat Christum, &c. Nec obstat quod fides nunc sit magis explicita quam esset olim. Quia scire aliqd in vniuersali & particulari non diuersificat scientiam, nisi quantum ad modum sciendi, sed non quantum ad rem scitam, a qua habitus habet vnitatem, prout fides a re credita. Et ideo nunc ecclesia dicitur Christiana, & non olim: Licet olim esset Christiana, cum fides esset de Christo venturo, sed olim non adeo erat explicita. Si dicatur quod in ecclesia non fuit semper unus pastor & director, qui visibiliter conuersaretur cum ea, vt in lege naturę, in qua una erat ecclesia, quæ non subdebatur vni: & tempore Moysi non omnes fideles subdebantur ei: prout Iob, & multi alii gentiles qui fuerunt in gratia tempore successorum eius, vt Diu. August. dicit: Et nunc cum papa moritur, non omnes subiiciuntur vni sicut cum viuit. Ergo vnitas pastoris nihil facit ad vnitatem ecclesiæ. ¶Negatur consequentia. Licet enim ecclesia non fuerit semper in tali dispositione, quod ab vno pastore vice domini nostri Iesu Christi, cum ea uisibiliter conuersaretur & dirigeretur actu: tamen bene aptitudine. Multa enim per temporum successionem instituta sunt in ecclesia, quæ non fuerunt a principio, Quæ tempore quo instituta non fuerunt, non improbabant necessitatem. Facta tamen institutione de necessitate veniunt obseruanda, Dicunt enim Doctores super illud Canti. vltim. Soror nostra paruula est, & vbera non habet. Quod ecclesia, quæ hic soror dicitur, in principio sui status, ante plenitudinis gratiæ tēpus: in quo gratia & veritas per Iesum Christum facta est, fuit paruula, non modo populi paucitate, sed etiam donis gratiarū. Vnde Hugo de sancto Victore. Oportuit inquit, vt secundum processionem temporum, spiritualium gratiarum signa magis ac magis darentur, plane post incarnationem filii Dei, copiosior facta est splēdore doctrinæ, pulchritudine ordinis, locupletior sacramentorū efficacia salutari, excellentior nobilitate regiminis. et secundū hoc debet intelligi illud Christi. & super hanc petram edificabo ecclesiam meam: quæ tamen prius erat ædificata: quia vt inferius dicetur ab Abel sumpsit exordiū. & quamuis papa moriatur: sedes tamen apostolica non moritur: quia potestas eligendi vnum semper manet in ecclesia in habitu. ¶Non obstat etiam q multi non baptizati sint in gratia, vt martyres & catechumeni, qui si moriantur, saluantur: & per consequens sunt de ecclesia: cum omnes in gratia sint de ecclesia: & tamen nō omnes sunt baptizati baptismo aquæ: quia habent baptismum aquæ in voto. Nam vt D. Aug. ait: Tunc prodest baptismus sanguinis vel fluminis: cum baptismum fluminis nō contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. ¶Ex præmissis sequitur q extra ecclesiam non patet alicui salus. Quia cum vnitas ecclesiæ pendeat ab unitate fidei, & sm Apostolum, impossibile sit absque fide Christi placere Deo. Cum fides sit substantia & principium ac primum fundamentum beatitudinis, vt dicit Glo. super illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi. Vnde in cōcilio Lateranen. & habet in c. firmiter. §. vna, extra de summa Trinitate & fide cath. dicitur: Vna vero est fidelium vniuersalis ecclesia. extra quam uullus omnino saluatur. & quo ad hoc figurata fuit per Archam Noe: quia quemadmodum omnes qui tempore diluuii extra illam erant, submersi sunt. Sic omnes qui extra ecclesiam moriuntur, submerguntur in inferno. Vnde dicebat Diu. Petrus: Non est aliud nomen sub cælo datum

Marginal notes: 3. de ciuita. Dei. — Matt. 16. Hoc. §. ver. 11. — Heb. 11. — Act. 4.

tum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. Ideo D. Aug. & recitatur in cap. omnis. 28. q. 3. Omnis infideliũ vita peccatum est, id est cum peccato. Venerabilis Beda, & recitatur in c. quicunq;. 24. q. dicit: Quicunq; ab vnitate fidei vel societate Petri Apostoli (quæ est ecclesia) quo modolibet seipsos segregãt, tales nec vinculis peccatorum absolui, nec ianuã possunt regni cœlestis introire. Ex his manifeste apparet quantum perniciose errant & hallucinentur dicentes quemlibet in sua secta posse saluari.

Ver. 6. *De sanctitate Ecclesiæ.*

C Alia ꝓprietas & dignitas ecclesiæ, dicitur sanctitas Ecclesiã dici sãctã manifestum est ex symbolo apostolorũ. Dicitur autem sancta, hoc est munda ab omni peccati macula, Sanctũ enim idẽ est quod mundũ. Vnde D. Dyon. dicit, ꝙ sanctitas est ab omni immũditia perfecta liberatio. De hac sanctitate habetur Cant. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Et Apostol. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et alibi: Christus dilexit ecclesiã & semetipsum tradidit pro ea vt illã sanctificaret, mundans eã lauachro aquę in vbero vitæ, vt exhiberet ipse gloriosam ecclesiã non habẽtem maculã aut rugã aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. ¶ Notandum tamen ꝙ ecclesia nõ dicitur sancta per naturã siue essentiã; sicut Deus, qui vt dicitur in hymno angelico, est solus sanctus, & 1. Regi 2. Quis sanctus vt dominus: sed dicit sancta per participationem gratiæ. Fideles. n. in gratia existentes dicuntur sancti. Vnde Dauid dicebat: Custodi animã meã quoniam sanctus sum. Notandum tamẽ ꝙ duplex est sanctitas quædã quę dicit liberationem non ab omnib. immunditiis culpæ & pœnę, sed solũ ab immũdiciis, quæ gratiæ aut charitati aduersant: sicut sunt culpa originalis & mortalis, & non culpa venialis, quæ non contrariatur gratiæ & charitati: cũ sit cũ ea vt dictum est. Et tali sanctitate ecclesiam militans dicitur sãcta. Vnde Apost. Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis. Elia est sanctitas, quę dicit liberationem ab omni immunditia & corruptione culpę & pœnæ, & talis est sanctitas patriæ & ecclesiæ triumphãtis. De qua Psal. Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Ecclesia vero militans nõ dicitur sancta tali sanctitate: quia vt D. Io. dicit: Si dixerimus quia peccatũ non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Salomõ, septies in die cadit iustus & resurgit. Et Christus docet omnes fideles orare ꝓ remissione peccatorũ, & dicere, dimitte, nobis debita nostra. Et D. Hyeronimus exponens illud: Beati immaculati in via, dicit: Quomodo immaculati, cum absq; minutis peccatis diu esse non possint. Respondens ait: Beati immaculi sine macula, hoc est sine mortalibus criminibus. Et quãuis in ecclesia mali sint permixti bonis, iuxta illud: Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti, &c. & mali sint numero multo plures quam boni, iuxta illud: Multi sunt vocati, pauci vero electi. Non eñ sequitur ꝙ ecclesia sit spelunca latronum, & non debeat dici sancta: cum a nobiliori fiat denominatio. Nec per hoc quod dicit ecclesia sancta, datur intelligi ꝙ omnia ecclesiæ membra sint sancta, sed solum illa quæ sunt numero & merito de ecclesia, quæ sunt proprie membra Christi, fideles scilicet, qui in dilectione charitatis sunt Christo incorporati. Nec etiam intelligẽdum est ecclesiam sic dici sanctã, quod aliqui de ecclesia fuerunt semper sancti, cum constat omnes, dẽpto Christo & D. Virgine esse conclusos sub peccato: iuxta illud: per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, &c. Multi etiam fuerunt in gratia, qui deciderunt ab ea. Sed dr ecclesia semper sancta, quia in omni tempore in ecclesia, quæ vtitur sacramentis visibilibus, fuerunt aliqui iusti & sancti, licet non pro omni tempore. Si allegeñ dictum D. Hieron. ꝙ habetur in §. ecclesia, de pœnit. dist. 1. vbi dicitur: Possibile autẽ est, vt quãdo ecclesia, quæ prius rugã & maculã ac immunditiam habuit, postea restituta est: ita & peccator currens ad medicum, &c. Et super illud Psalm. 44. Audi filia & vide, &c. dicit idem Hieron. Obliuiscere domum patris tui, hoc est diabolũ qui te prius genuerat: quia totus mundus in maligno positus fuerat: Ideo inclina aurem tuam. Quia concupiuit rex Christus

Margin notes: Car. de turr. cremata li. 1. summæ de eccle. c. 9. 10. 11. 12. c. de Diui. no. — 1. Cor. 3. — Rom. 2. — 1. Ioã. 1. — Prou. 24 — Mat. 6. — Ps. 118. — Mat. 13 — Mat. 20 — Rom. 5.

Christus Iesus speciem tuam: quia nigra eras in domo patris tui: nūc autem ascendens post baptisma abluta es. Et infra: Ante fœdata, & deformis erat ecclesia, sed postea pulchra & speciosa per lauachrum baptismi. His & aliis similibus dicendum quod non sequitur de ecclesia ab eius inchoatione collectiue sint pro omnibus fidelibus: sed pro aliquibus mébris ecclesiæ distributiua.

Ver.7. *De ecclesiæ vniuersalitate.*

A EX Symbolo fidei, & ex concilio Niceno cōstat ecclesiam esse catholicam, hoc est vniuersalem. Ad cuius euidētiam sciendum est quod hoc nomé catholicum consueuit attribui tribus. Primo fideli Christiano, vt Diuus Hieronymus ait. & habetur in cap. hęc est 24. q. vbi dicitur. Hæc est fides beatissime pater. & infra dicit: Quicunque culpare voluerit se imperitum, vel maleuolum, vel etiam non catholicum comprobabit. Quia fidelis ideo dicitur catholicus, quia credit omnibus quæ fides docet, & ecclesia determinat esse credenda, & ei in omnibus obedit: Secundo attribuitur fidei. ut habetur in symbolo Athanasij: hęc est fides catholica, &c. Fides auté dicit catholica siue vniuersalis quadruplici vniuersalitate. Primo vniuersalitate veritatis: quia fit vniuersaliter vera, vt nihil ei falsitatis subijci posset, ut dictum est. Secundo vniuersalitate temporis: quia omni tempore ecclesia illam tenuit, tenet, & tenebit. Vnde Matthęi vltimo: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Tertio vniuersitate obseruationis & obedientiæ, siue obligationis: quia eius præcepta non vni genti tantum, sed omnibus proponit obseruanda, quod non conueniebat synagogæ. Quarto uniuersalitate annunciationis, quia annunciata vel annuncianda est per vniuersum orbem.

Car. de tur. cre. li. 1. sum. de Ecc. c. 14. 15. 16. 17.

ver. 3. §. 1. huius cap.

Et quia circa huiusmodi est difficultas, paulisper nobis insistendū est, & quid probabilius sit inquirendū. Certum est enim Dauidem Psal. 18. prophetasse de Apostolis, cum ait: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Vbi propheta propter certitudinem diuinæ præordinationis vtitur præterito pro futuro: sicut cum dixit. Psal. 21. Foderūt manus meas, & pedes meos. Hāc diuinam pręordinationem Christus executionis mandari iussit Apostolis dicens: Mat. vlt. Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Quorum executionem D. Marc. recitat dicens: Illi autem profecti prædicauerunt vbique. Et Apostolus de huiusmodi loquens, recitando dictum Esaiæ: Domine quis credidit auditui nostro? Sed dico, nunquid non audierunt? Equidem in omné terrā exiuit sonus eorū, & in finus orbis terræ verba eorū. De quibus finibus Esa. 24. A finibus terræ laudes audiuimus viri iusti. Aliqui dicunt quod tempore quo Apostolus hęc scribebat, euāgelium erat prædicatum in toto orbe, & sic accepit proprie verbū exiuit pro pręterito, quod Psalmista acceperat pro futuro, & adducit pro se illud quod scribitur. Actum secundo. Erant auté Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quę sub cœlo est, qui venerant ad diem festū Pentecostes, qui audierunt sonum Apostolorum, & detulerunt ad omnes fines terræ. D. tamen Thomas super illis verbis Apostoli recitat D. Augustinum dicentem quod hæc verba non erant completa, quando Apostolos, dicens. Et ipse (scilicet Christus) esse implenda per successores Apostolorū: quos etiam idē Apostolus, vocat Apostolos, dicens: Et ipse (scilicet Christus) quosdā quidé dedit Apostolus, &c. usque ad consummationé sanctorū in opus ministerij in ædificationé corporis Chri, donec occurramus oēs in vnitaté fidei, &c. Et D. Aug. qui erat anno. dñi 500. seu circa dixit fuisse quasdā gentes in Africę partidus, quibus non erat Christi fides prædicata. Huic expositioni cōgruit illud Math. vbi ponūtur signa iudicii generalis, & consummationis seculi. Vbi post multa dicitur. Et prędicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe in testimoniū oibus gentibus, & tūc veniet consummatio. Et Mar. 12. Et in oēs gentes primū oportet prædicari euangeliū. Et quanuis in prædictis capitibus aliqua signa ptinere videātur ad cōsummationé Hierusalé. Ex quo aliqui opinati sunt euangeliū regni fuisse prædicatum omnibus gentibus ante excidiū Hierosolymorum, maxime cum illa signa

An euangeliū prædicatum sit in vniuerso orbe.

Mar. vlt.

Rom. 10.

Ephes. 4.

Mat. 24.

signa videantur data Apostolis, postquã ostenderunt lapides & structuras siue ædificationes templi, quibus Christus respondit: Videtis omnia hæc? Amen dico vobis non relinquetur hic lapis supra lapidem qui non destruatur. Et confirmãt per illud D. Mar. Illi autem profecti prædicauerunt vbique. Verumtamen ex contextu euangelij D. Matth. apparet quod signum datum de prædicatione euangelij, refertur ad consummationem totius orbis. Nam ibi dicitur: sedente autem eo super montem Oliueti accesserunt secrete discipuli dicentes; Dic nobis qñ hæc erunt: & quod signũ aduentus tui & consummationis sęculi? Tunc Christus respondit, ut dictum est, & præmisit: quoniam abũdabit iniquitas, refrigescet charitas multorum: q̃ tñ tpe Apostolorum feruebat. Insuper efficacissimum argumẽtum pro hac opinione est inuentio nouarum insularum facta tempore nostro a rege Portugallæ: de quibus antea nullus historiographorum aut cosmographorum meminit: in quibus sunt antipodæ, ut dicitur infra ca. 21. §. 2. ver. 8. qui ante tẽpora nostra nihil penitus de Christo audierãt, nec in cõmuni, nec in particulari: Nec etiam aliquos rumores audierant, cũ oppositum nullo modo possit probari: Et cũ dicitur illi profecti prædicauerunt vbiq; debet intelligi siue exponi, idest in omnibus locis in quibus ipsi fuerũt, prædicauerunt euangelium: aut quod illi vel successores eorum pręrdicauerũt vel pręrdicabũt vbique: antequam sit consummatio orbis. Nec obstat illud ꝙ ex actis Apostolorum adductũ est ex omni natione quæ sub cœlo est, &c. Quia per hoc non datur intelligi quod ex omni natione quæ sub cœlo est, tunc fuissent aliqui Iudæi in illis insulis nouiter repertis. Nec certum sit quod de omni natione nota essent aliqui Iudæi. Sed debent illa uerba intelligi quod aliqui ex Iudæis de quacunque natione quæ sub cœlo est, vbi erant Iudæi, uenerũt Hierosolymam, &c. cum Iudæi non fuissent dispersi in omnes nationes notas, Vel potest intelligi de omni natione nota subiecta Romano imperio. Et cũ Apostolus dicit: Nunquid non audierunt, &c. scribat Romanis quorum ali-

Mar. ul.

Mat. 24.

qui interfuerunt Hierosolymis, vt dicitur Actuum 2. Potest tamen concedi secundum D. Chrysostomum quod tempore Apostolorum rumor & fama prædicationis de Christo, peruenit ad oẽs mundi nationes notas, Non tamen sic quod in omnibus gentibus ædificata esset Ecclesia, quod implendum erat ante seculi cõsummationem, vt D. August. dicit, & sic non habetur quod ad singulos homines fama prędicationis aduenerit. Et sic fides non dicatur catholica siue vniuersalis pro singulis generum, sed pro generibus singulorum: quia ex omni conditione hominum aliqui adherent, & oẽs viatores vniuersaliter adhærere tenenꝰ: secundum illud Apoc. 5. Redemisti nos Deus in sanguine tuo, ex omni tribu. populo, & natione, &c. & sic etiam dicitur, vniuersalis uniuersitate locorũ: quia per omnia loca diffusa uel diffundenda. De hac uniuersalitate loquitur Dauid cum ait. A finibus terræ ad te clamaui. Et alibi: A solis ortu vsq; ad occasum laudabile nomẽ domini. Dicitur etiam vniuersalis, quia continet remedia vniuersalia siue medicamina, ad curationem cuiuscunque morbi & membri spiritualis efficiam spiritualem habentia, quã sint septem sacramenta: in quibus sub velamine rerum sensibilium diuina virtus secretius operaẗ. Notãdum tamen quod licet ecclesia ex quo incipit esse, fuerit semp catholica & uniuersalis vniuersalitate puritatis, sanctitatis, & veritatis. Non tamen vniuersalitate dilationis, nec vniuersitate præceptorum aut remediorum: quia ut dicit Psal. 75. Notus in Iudæa Deus. Et Psal. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Vnde lex Moysi non obligata gentiles. Hac uniuersalitate dilatationis, cœpit ecclesia esse catholica, cum fides annunciata est per Apostolos in uniuersum mundum.

Chry. super Mat. Ad inæsi-tum.

Psal. 60.

Notandum præterea ꝙ ecclesia dicitur uniuersalis dupliciter. uno modo, quia constat ex diuersis ecclesijs: & sic sumitur in ca. alienus. 24. q. 1. ubi ex D. Cypriano dicitur: Alienus est, prophanus est hostis est: non potest Deum habere patrem, qui uniuersalis ecclesiæ non tenet vnitatem. Et secundum hanc significatio-

cationem Ecclesia Rom. non est uniuersalis, sed pars Ecclesiæ uniuersalis, prima videlicet & præcipua, uelut caput in corpore, vt habetur in c. quãuis. 21. dist. Alio modo ecclesia dicitur Catholica siue vniuersalis: quia sub se continet Ecclesias uniuersas, seu præest vniuersis. Et hoc modo ecclesia Rom. dicitur uniuersalis, vt scribitur in dicto ca. quanuis. Hoc etiam modo accipiendo Ecclesiam vniuersalẽ Papa dicitur Pastor & rector vniuersalis Ecclesię ut in ca. in nomine domini. 23. dist. & Ioan. 10. Erit vnum ouile & unus pastor: cui omnes oues indistincte erunt commissæ. quod factum fuit, cum dictum fuit Petro: Pasce oues meas. Vnde tota synodus Calcedonen. dicitur acclamasse Leoni Papæ. sanctissimus, Apostolicus, icomœnicus, id est uniuersalis Patriarca per multos annos uiuat. Nec obstant cap. nollus: & cap. Ecce. 99. distinct. vbi prohibetur Romanum Pontificem dici vniuersalẽ. Quia dicta prohibitio facta est ne putetur ꝙ Papa pręficiatur cuilibet particulari Ecclesiæ, ut proprius & specialis illius ecclesiæ rector: Quia sic cessarent omnium aliorum Pontificum potestates. Sed non prohibetur vocari vniuersalis, hoc est supremus, & principalis post Christũ. Ecclesiæ autem particulares possunt dici catholicę, non ratione diffusionis, sed ratione fidei Catholicæ, quę est communis omnibus ecclesiis: & hoc modo etiam omnes fideles dicuntur catholici. ¶ Ex præmissis apparet ꝙ nulla alia quam Christiana religio debet dici catholica. Vt Diuus Augustinus ait: Quia licet quælibet secta proponat quę tradit ab omnibus uniuersaliter credenda & obseruãda. Hoc tamen iure non competit cuicũque sectæ quæ si hoc sibi vẽdicare præsumat, ad hoc tamen nunquam pertingit neque pertingere potest. Et quanuis Idololatria ad omnes mundi partes pertigerit, non tamẽ iuridice. Neque etiam idololatria erat vna religio uniuersaliter obseruata, sed apud diuersos diuersa: cum diuersi diuersos Deos collẽdos sibi instituerint. Nec etiã ab omnibus Nationibus fuit recepta: cũ a veris Dei cultoribus fuerit reprobata: ac etiam a sapientibus gentilium, qui dicebant huiusmodi cæręmonias esse obseruandas, tanquam legibus iussas, non tanquam diis placitas, ut de Seneca dicit D. August.

Ioan. 21.

Lib. de uera religione.

16. de ci. Dei.

Ver. 8. *De Ecclesia Apostolica.*

A

Ecclesiam Dei esse Apostolicam Sancti Patres in symbolo professi sunt dicentes: Credo unam Sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam: quod symbolum D. Gregorius exponens ait: Credo unam fidem, unum baptisma, unam Apostolicam & uniuersalem Ecclesiam. Sancti enim patres (vt dicit Albertus magnus) apposuerunt in suo symbolo, supra symbolum Apostolorum, quod Ecclesia esset catholica ad ostendendum eius authoritatem contra nouitatum pręsumptores, qui nouella & peregrina dogmata in ecclesia introducere non uerẽtur. Dicitur autem ecclesia Apostolica triplici ratione: primo quia Apostoli primo Christo adhæserunt, & primitias spiritus habuerunt. Vnde Apostolus. Elegit nos Deus primitias in salutem spiritus & fide ueritatis. Et alibi Nos ipsi primitias spiritus habentes. Vbi Glos. dicit tempore prius & cæteris abundantium: Secundo quia Apostoli post ascensionem Domini in fide & sancta doctrina uerbo & exemplo sanctitatis & miraculis eam fundauerunt. Vnde Apostolus: Super ædificanti scilicet estis, super fundamentum Apostolorum & Prophetarum: hoc est super nouum & uetus testamentum quia quæ Apostoli prædicauerunt hæc prohetę prædixerunt.

Car. de turr. Cre. lib. 1. summa ca. 18 & 19.

D. Greg. in registro.

2. Thes. 2

Rom. 8.

Ephe. 2.

Nec obstat quod solus Christus dicatur fundamentum iuxta illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere pręter id quod positũ est, quod est Christus Iesus: quia intelligitur de fundamẽto primo & principali. Nihilominus tamen Apostoli dicũtur fundamenta secundaria Ecclesię. unde D. Ioan. de ecclesia loquẽs, dicit. Murus ciuitatis habẽs fundamẽta duodecim & in ipsis duodecim nomina Apostolorũ & agni. Et quanuis prophetę dicãtur fundamenta, ut dictum est, ecclesia tamen non est a sanctis patribus dicta prophetica, quemadmodum Apostolica: tum quia Apostoli fidem magis explicitam & elucidatam tradiderunt quam prophetę. Vnde glo. sup illud: tenebrosa aqua in nubib. aeris.

1. Cor. 3.

Psal. 17.

aeris. dicitur: obscura doctrina est in prophetis: tum etiam quia prædicatio Apostolorum fuit vniuersalior & diffusior, q̃ prophetarum. cum in omnem terram exiuerit sonus eorum: prædicatio verò
Psal.18. prophetarum soli populo Iudæorũ nota fuit: tum etiam quia omnis Christianæ religionis & sacrarum institutionum Ecclesiasticarum obseruantia, per traditionem apostolorum est ad Ecclesiam de-
Aug.lib. 2.de Bap. contra Donat. riuata. vt habetur in c. Ecclesiasticarum 11. dist. Et D. Augu. illa quæ per vniuersam custodiuntur Ecclesiam, ab ipsis Apostolis tradita & commemorata credũtur, quamuis in eorum dictis vel conciliis nõ reperiantur. Hinc sedes beati Petri quæ nobis mater est, & magistra rationis, quæ etiam a tramite apostolicæ traditionis nunquam recessit (iuxta cap. a recta. 24. q. 1.) specialiter apostolica nominatur.

B Ver. 9. *De ecclesiæ indeuiabilitate.*

Ecclesiam uniuersalem esse indeuiabilem seu errare non posse in determinatione eorum quæ pertinent ad fidem & bonos mores, probari & deduci potest ex his quæ dicta sunt cum de sanctitate & uniuersalitate ecclesiæ ageretur, atque etiam ex his quæ D. Pau. ait:
Ephe.5. Viri diligite vxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, mundans eam lauachro aquæ in verbo uitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid huiusmodi, sed
Mat.16. vt sit sancta & immaculata. Probatur pariter per id quod dixit Christus Petro: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portę inferi non prǫualebunt aduersus eam. Per portas inferi, vt dicunt sancti Doctores, intelliguntur dęmones, hæretici, hæreses, atq; errores, quæ deducunt & trahunt homi-
Luc.22. nes ad infernum. Probatur insuper ex eo quod dicit Petro: Ego rogaui pro te, ut non deficiat fides tua. In quo loco non orauit pro fide personali Petri cum defecerit, prout Christus illam defecturam prædixit, docens: antequam gallus cantet ter me negabis, sed pro fide ecclesiæ Petro committendę. Item etiam per illud:
Ioan.14. Ego rogabo patrem meum & alium pa-
Ioan.16. racletum dabit uobis, ut maneat vobiscũ in æternum. & adhuc multa habeo uobis dicere, sed nõ potestis portare modo: cum autem uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Per quæ verba pollicetur assistẽtiam spiritus sancti, ut doceret eos simul cõgregatos omnem ueritatem: imo & ipse Christus pollicitus est suam assistentiam, cum dixit: vbi fuerint duo uel tres congregati in nomine meo, in medio illorum sum. Ideo *Mat.18.*
Apost. vocat ecclesiam columnam & fir- *1.Tim.8.*
mamẽtum veritatis dicens: ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est ecclesia Dei uiui, columna & firmamentum ueritatis quod non esset si in fide & bonis moribus errare posset. Licet enim nauicula Petri agitata fuerit, non tñ fuit submersa. Nec obstat q̃ fides *Mat.8.*
cuiuslibet particularis hominis deficere possit: quia hoc intelligendum est distributiue, sed non collectiue. Nec sequitur q̃ si ecclesia prouincialis possit errare, q̃ etiã vniuersalis: quia ecclesiæ vniuersali promissa fuit adsistentia spiritus sancti, & non ecclesiæ prouinciali. Si dicat̃ quod Concilium Ariminense, q̃ erat uniuersale multitudine episcoporum numerosissimum: errauit & fuit reuocatum: quia in illo concilio non fuerunt seruatæ debitæ solennitates a sanctis Patribus in conciliis rite congregatis obseruari solitis. *Card. de*
¶Ex hac indeuiabilitate ecclesiæ habet̃, *Tur. cre.*
q̃ maior est eius authoritas cõcilii quam *lib.2.ca.*
Papę, qui est membrum, & cuius fides *103.*
particularis deficere potest, prout defecit in Anastasio 2. qui volebat occulte intro ducere hęresim Acbatii, sed non permisit Deus: quia dum affellaret nutu diuino percussus, emisit intestina, vt habetur in Glo. c. Anastasius. 19. dist.

Ver. 10. *De ecclesiæ & scripturæ authoritate.*

Ex indeuiabilitate ecclesię sequitur C
parẽ ad minus esse eius & sacræ scri- *1.Cor.14*
pturę authoritatem, cum vtraq; sit inde- *Rom.13.*
uiabilis, utpote ab eodem principio indeuiabili (hoc est a spiritu sancto) procedẽs. Cum autem spiritus sanctus non sit dissentionis Deus, sed unitatis, sequitur determinationem ecclesiæ non esse contrariam determinationi scripturę sacræ seu canonicæ: nec econuerso. Et cum teste Apostolo, omnia quæ sunt, a Deo ordinata

dinatã sunt: consequens est aliquem esse ordinem inter authoritatem ecclesiæ & scripturæ. Et si loquamur de ordine temporis, cõstat manifeste ecclesiam esse priorem scriptura exteriori. Ecclesia enim fuit tẽpore Abel, vt infra dicetur: & tamen eo tempore adhoc scriptura exterior non erat. Et si de Ecclesia Christiana loquamur, quando Apostoli incœperunt prædicare, nulla erat scriptura euangelica exterior, neq; Pauli Epistolæ, & tamen erat Ecclesia Christi sanguine dicata: Apostoli etiam absq; scriptura elegerunt Matthiam, & ordinauerunt septem diaconos. Item D. Petrus fecit expirare Ananiam & Saphiram. Quod autem ecclesia sit prior dignitate & virtute obligandi, apparet primo ex approbatione scripturæ. Nam nulla scriptura est canonica, nisi sit ab ecclesia approbata. Vnde D. August. dicit: Euangelio non crederem, nisi authoritas ecclesiæ me compelleret. & D. Hieron. Quid necesse est in manus sumere quod Ecclesia non recipit? Non potest dari ratio quare magis credamus euangelio Marci, qui Christum non uidit, quam Nicodemi qui vidit & audiuit: nisi quia euangeliũ Marci receptum & approbatum est ab ecclesia, & non euangeliũ Nicodemi. Sicut enim maior est qui benedicit eo cui benedicitur. Vnde Apost. sine vlla autem contradictione quod minus est a meliori benedicitur: sicut qui approbat eo quod approbatur. Si enim credimus euãgelio ꝑp authoritatem & approbationem ecclesiæ: à fortiori ipsi ecclesiæ approbanti, iuxta illud Philosophi: ꝑpter vnum quodque tale & illud maius. ¶ Preterea sic se habet scriptura ad ecclesiam, sicut corpus ad animam. Quia quemadmodum corpus absque anima non habet uirtutem orandi: Sic nulla scriptura sine approbatione ecclesiæ habet in spiritualib. virtutem obligãdi. Sed manifestum est animam esse nobiliorem, digniorem, & virtuosiorem corpore, iuxta illud. Anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum. Igitur ecclesia dignior & uirtuosior est scriptura exteriori. Cum scriptura exterior nihil aliud sit, quam signum legis euangelicæ, quam Christus

Act. 1. 5. 6.

In Topicis.

Matt. 6.

exterius non scripsit, nec scribi præcepit, sed solum prædicari & publicari. Vnde inter legem Moysi & euangelium differentia una est, quod lex scripta fuit in tabulis lapideis: Euangelium autem in cordibus hominum. Vnde Apost. Quoniam epistola estis Christi administrata a nobis, non attramento, sed spiritu Dei uiui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, ut prædixerat Hieremias: Post dies illos dicit dominus, dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Præterea secundum iurisperitos, eius est interpretari, cuius est condere. Verum ad ecclesiam pertinet scripturam difficilem interpretari, ergo & condere. Et per consequẽs maior est authoritas ecclesiæ, quam scripturæ. Consequentia est nota eo ꝙ causa est nobilior & dignior effectu. Vnde Apost. de Christo & Moyse loquens, ait: Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est inuentus, quãto ampliorem honorem habet domo, qui fabricauit illam: Antecedẽs vero probatur per illud: Si difficile & ambiguum apud te iudiciũ esse perspexeris, & iudicium inter portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum quẽ elegerit dominus Deus tuus, veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit in illo tempore. quæresq; ab eis qui iudicabunt indicij veritatem, & facies quodcunq; dixerint, qui præsunt illi loco, nec declinabis ad dexteram, nec ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Hanc legem impleuerunt & seruauerunt Apostoli: facta enim seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos statuerunt vt ascenderẽt Paulus & Barnabas, & quidam alii ex aliis ad Petrum & ad Apostolos & presbyteros in Hierusalẽ super hæc questione. Sedes enim Petri cum concilio rite congregato est locus ad quem Christiani recurrere habent in difficultatib. fidei & bonorum morum: quoniam vt dixit D. Petrus: Viri fratres, vos scitis quod ab antiquis diebus Deus in nobis, elegit per os meũ audire

Mat. 28.

2. Cor. 3.

Hier. 31.

Heb. 3.

Deut. 17

Act. 18.

Act. 15.

dire gentes verbum Dei & credere. Et in prædicto concilio fuit audacter ab Ecclesia declaratum scripturam cæremoniarum cessare & non obligare. Decreuit ét Ecclesia & ita absq; vlla contradictione seruatur Sabbatum, quod scriptura præcipiebat, transferendum in diem dominicum. Et si obiiciatur quod nemini licet scripturam immutare, iuxta illud: Si quis apposuerit ad hęc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de verbis libri prophetię huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ. Dicendum quod intelligitur de priuatis personis, vel de additione contrariorum & diminutione necessariorum. Sed non intelligitur de Ecclesia catholica, cui dedit Deus authoritatem declarandi & interpretandi, vt dictum est. Et aliqua immutatio videatur, sicut de translatione sabbati quæ videtur contra illud: Sex diebus operaberis, &c. Et de cessatione legalium, quę videtur contra illud: Non veni soluere legē aut prophetas, &c. & de immutatione formæ baptismi tempore Apostolorum, contra illud Matthęi vlt. Euntes in mundum vniuersum docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti Dicendum primo quod nō est ecclesia quæ immutauit, si immutatio aliqua sit: sed spiritus sanctus, qui est verus & omnipotens Deus, qui eam indeuiabiliter dirigit & suggerit ei quæ sunt necessaria simpliciter: prout ea quæ sunt fidei & bonorum morum, q̄ nunquam reuocat, vt infra dicetur. Suggerit etiam ea quæ sunt ꝑ tp̄e obseruanda, quæ nonunquam reuocat, prout prohibitionem de suffocato & sanguine, quæ non erat necessaria absolutè, sed pro tp̄e, quæ nonnunquam reuocat. Vnde resolutio concilii apostolorū fuit. visum est spiritui sancto & nobis, nihil vltra oneris imponere vobis quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Et quia abstinētia a sanguine & suffocato non erat absolutè necessaria, sed solum pro tempore illo vt conualesceret amicitia inter gentiles & Iudæos, ideo nunc illud præceptum nō obligat, sicut præceptum de prohibitione fornicationis & circuncisionis. Vnde Apost. Si circuncidimini. Christus nihil vobis proderit. Si obiiciatur quod Papa cum concilio suo non facit ecclesiam catholicam, cum illa sit congregatio omnium fidelium: sed non omnes fideles intersunt concilio: Ergo sequitur quod Papa cum concilio non poterit scripturam sacram interpretrari. Dicendum quod licet omnes Christiani non intersint personaliter concilio, inter sunt tamen virtualiter & interpretatiuè. Nam vt inferius dicetur quando primates & potiores alicuius ꝓuinciæ statuunt aliquid, tota prouincia dr̄ statuisse, eo quod illi repręsentant inferiores tanquam eorum uicem gerētes. Sic prælati ecclesiæ dicūtur ecclesia, quia repræsentant omnes subditos qui nō possent simul congregari: Alioqui frustra dixisset Christus, dic ecclesiæ. Et prædicto modo intelligendo ecclesiam, si quis uellet aliquid dicere ecclesię, oporteret eum perambulare totum orbem. Quod autem potiores Prælati ecclesiæ congregati, dicantur ecclesia uniuersalis repræsentatiue, apparet ex eo quod scribitur 2. Reg. 8. Conuertitq; rex faciem suam, & benedixit omni ecclesię Israel. Et tamen non omnes Israelitæ erant congregati, sed maiores. Nam dicitur in principio prædicti capitis: tunc cōgregati sunt omnes maiores natu Israel cum principibus tribuum & duces familiarum filiorum Israel ad regem.

[Margin: Apoc. vlt. — Exod. 20 — Matt. 5. — Act. 2. 8 19. — Cap. 17. §. 1. ver. 1 — Act. 15. — Galat. 2. — Matt. 18]

Ver. 11. *De origine ecclesiæ.*

A

Ecclesiam Dei s̄m diuersam eius acceptionem diuersam cōstat habuisse originem. Si enim accipiatur pro congregatione quorumcunq; fidelium, indistincte tenendo quod Angeli fuerint creati in gratia & fide, habuit ortū in creationē angelorum. Si autem accipiat ecclesia ꝓ collectione hominū fidelium indistincte, tunc ortum habuit sexto die in quo creauit Deus Adam, in fide & gratia, ut D. Augu. ait, in quo inchoata fuit, & deinde formata Eua, fuit cōgregatio. Si uero accipiatur ecclesia ꝓ collectione fidelium egentium & utentium sacramentis uisibilib. quib. in statu naturæ integræ opus non erat, ut infra dicetur, tunc ecclesia ortum habuit post peccatum Adam. Sed difficul-

[Margin: Car. de Tur. cre. li. 1. c. 24 & deinceps. — Gen. 1. — Gen. 2. — Cap. 16. ver — Sap. 10]

difficultas non modica est an incœperit ab Adam, quem eduxit Deus a delicto. D.August.15.de Ciuit. Dei, dicit quod a principio mundi processerunt duæ ciuitates, quas duo filii Adæ ædificauerunt, vna fuit terrestris & diabolica, quam Cain antiquior filius ædificauit. Alia fuit cœlestis & Dei, quam vocat Ecclesiam. Cuius secundus Adæ filius (scilicet Abel) primus conditor fuit. Et super Psalm.142. loquens de ecclesia, quæ est Ciuitas Dei, de qua Psal. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. dicit: Hæc ciuitas initium habet ab ipso Abel. Dominus Card. de Turre cre.lib.1.c.25. summæ de Ecclesia, opinionem D.Aug. sequitur & corroborat. pluri mis rationibus. Primo quia Abel primos sacrificium exterius Deo acceptum (quo fidem per signa sensibilia protestatus est: legitur obtulisse: Omnis enim religio post Adę lapsum, ut idem Augu. ait contra Faustum, semper habuit aliqua signa exteriora, in quibus homines conueniebant ad Deum colendum. Hęc autem signa Christiana sunt sacrificio vel sacramenta secundum varietatem temporum diuersa, vt infra dicetur. Cum igitur Abel primus offerens fuerit, sequatur ab eo ecclesiam originem accepisse. Secundo probat ratione continuationis sanctitatis, cū enim de ecclesia dicatur: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Et sācti Patres in symbolo ecclesiam sanctam esse profiteantur, oportet, vt ab illo ecclesiam incæpisse asseramus, in quo primo iustitia & sanctimonia sine interruptione, continuata viguerit, quod primo fuit in Abel & non in Adam & Eua, qui a sanctitate deciderunt. Igitur, &c. Tertio ratione figurationis. Abel enim primus tenuit typum ecclesię & Christi, quo ad virginitatis integritatem & constantiam perseuerantiæ: fuit enim virgo & innocens ac primus martyr ac fidei doctor, vt D.Aug. in lib. de mirabilibus mūdi dicit: & sic in eo fuerunt figuratæ tres principales personæ ecclesię, scilicet Pastores, Martyres, & Virgines: ideo fuit primus iustus commendatus a Christo. Quarto quia in Abel facta est primo discretio seu separatio Ecclesiæ sanctæ Dei ab ecclesia malignantium. Si obijciatur quod Adam fuit primus qui in statu naturæ corruptæ habuit notitiā mysterii incarnationis & fidem & charitatē, cū eduxerit eum Dominus a delicto suo, quod fieri non potuit absque fidei protestatione exteriori sine sacrofìcio secundū D. Thomam. Igitur Adam fuit primus qui obtulit sacrificium exterius: quod etiam fatetur D.Tho. 2. 2. q.85. art.2.ad 2. Et vt dicit magister Historiarū: Adam docuit filios suos offerre Deo decimas & primitias quæ inter sacrificia numerātur. Ergo & Adam ante completam filiorum ætatem, obtulit eas. Cum ad plura teneatur peccator quam innocens: tenetur enim ad opera satisfactionis, nō enim fuisset eductus a delicto. Nec post eductionē a delicto legitur recidiuasse: & per consequens fuit continuata in eo absque interruptione sanctitas, sicut in Abel, qui etiā fuit eductus a delicto originali, iuxta illud: Eramus omnes natura filii iræ: & sic non est inconueniēs ecclesiam a peccatori sumpsisse exordiū, cū Abel primo fuerit peccator. Et si ecclesia non incœpit ab Adam sequitur quid longo tempore stetit mundus absque ecclesia: & sic longo tempore fuisset morbus absque medicina: quod Hugo de sancto Victore pro magno inconuenienti habet. Pręterea mortuo Abel ecclesia stetit in Adam & Eua: cum ex quo incœpit nunquam defierit esse, ut infra dicetur. Ergo sicut potuit per Adam continuari, putuit etiam per ipsum inchoari. Et maxime cum fuerit primum principium actuum, per quod genus humanum descendit: vnde dicitur Pater orbis terrarū: ab Abel aūt nullus propagatus est. Insuper Adam & Eua postea quam educti sunt a delicto in merito passionis Christi præuisæ, fuerūt membra Christi: Sed membrum dicitur respectu corporis: Ergo Adam & Eua erant membra corporis Christi, quod vt dicit Apostolus, est Ecclesia quæ non fuit nisi vna in statu naturæ corruptæ, quum non fuerit nisi vna fides: & sic eadem erat fides quam habuit Adam, & fides quam habuit post eum Abel. Sequitur ergo quod ecclesia fuit ante Abel, & per consequens non traxit ab eo originem. Propter huiusmodi rationes nonnulli dixerunt ecclesiam quę vtitur sacramentis sensibilibus, & de

Psal.86. Gen.4. Cant.4. Matt.23 Gen.4. Sap.10. 1.p.q.61 art.3. Ephes.1. Sap.10. Ephe.1.

de qua communiter loquimur, originem traxissem ab Adam. Veruntamen pro tuitione opinionis D. Augustini ad prędicta dici potest, concedendo quod Adam ante generationẽ Abel fuit eductus a delicto: nõ est enim verisimile quod vir tanta sciẽtia & donis naturalibus prędītus, maxime fide, quam propter suum peccatum non amisit (cum non peccauerit peccato infidelitatis) redargutus a Domino, vidẽs se spoliatum illa harmonia iustitiæ originalis, tanto tempore steterit in peccato absque contritione quæ delet peccatum. Et
Psal.50. sic Adam ante Abel habuit fidem & charitatem, sed hæc per sacrificium interius: de quo Psalmista, Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. Et cum vera contritio habeat in voto seu proposito facere omnia quæ peccator tenetur facere pro loco & tempore, sequitur, quod Adam habebat propositum offerẽdi sacrificium exterius pro loco & tempore, scilicet post filij sui Abel oblationem, per quod propositum consequutus est gratiam. Et sic intelligendus est D. Thomas cum in 2.2. dicit, quod Adam & Isaac, sicut alii iusti, sacrificium obtulerunt secundum sui temporis congruentiam. &c. Congruebat enim tempore Adæ, quod Adam solum in voto sacrificium offerret ante oblationem Abel, rationibus iam dictis. Pręuidebat enim inspiratione spiritus Sancti se non esse electum ad offerendum primum sacrificium exterius per quod inchoaretur Ecclesia vtens sacramentis visibilibus: & sic humilians & indignum se reputans exterius sacrificare, interius sacrificabat, per quod sacrificium interius obtinuit remissionem peccati sui. Et sic exterius sacrificare distulit: quamuis filios suos docuerit decimas & primitias ac alia sacrificia exteriora offerre, ne in quo notatur origo peccati, simul & sanctificationis origo significaretur. Si enim Adam primo obtulisset sacrificium exterius Deo acceptum, sacra Geneseos historia mentionem fecisset, prout fecit de sacrificio ipsius Abel. Quod etiam notasse uidetur
Heb.11. Diu. Paulus, cum fidem sanctorum patrum antiqui testamẽti commendans, ab Abel incipiens dicit: Abel plurimam hostiam, hoc est maioris precij quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo. Et licet Abel subiectus fuerit originali peccato, non tamẽ actuali, sicut Adam, qui suo peccato totum humanum genus infecit, & nõ Abel. Ideo non cõueniebat quod ecclesia, quæ tota pulchra est, & sine macula est, inchoaretur & denominaretur ab eo cuius macula continue vsque ad finem seculi esset transfundẽda. Abel autem nullam transfudit maculã cum uirgo occubuerit. Nec mirum quod voluerit Deus ab eo qui cõceptus fuerat sub peccato originali ecclesiam suam inchoare: quia vt D. Augu. ait: Experimur in uno homine non primum quod spirituale, sed quod animale, prout *15. de Ciuit. Dei.*
Apost. dicit: Ex eadem enim massa originaliter damnata, cœlestis figulus ciuitatẽ *1.Co.15.*
Babylonis permisit, & ciuitatem cœlestẽ ædificauit: & aliud vas fecit in honorem, aliud in contumeliam. Et cum plura requirantur ad principium Ecclesię, quam ad eius continuationem (vt ex prædictis patet) non sequitur quod si ecclesia mortuo Abel fuerit in Adam continuata, fuerit in ipso inchoata. Nec sequitur etiam quod in statu naturæ corruptæ longo tẽpore fuerit morbus absque medicina. Cũ esset eadem fides & sacrificium interius, quod cum voto exterioris sacrificii sufficiebat ad medelam. Ecclesia tamen vtens sacramentis visibilibus, quo ad sacrificia exteriora, nondum erat inchoata. Ecclesiæ igitur initium potius debet attribui Abel, quam Adæ: quia Adam solum sacrificium interius obtulit: Abel vero interius & exterius. Prætærea quia Adam fuit origo peccati ac principium inhonorationis Dei. Et licet Adam fuerit primũ principium actuum carnalis propagationis, nõ tamen sequitur ex hoc quod fuerit principium ecclesię. Cum sanctitas in statu naturæ corruptæ non transfundat in propagatione carnis. Nec obstat quod dicitur Rom. 4. Abraham accepit signum circuncisionis signaculum iustitię fidei, vt sit pater omnium credentium, & sic omnium fidelium. Quia non dicitur pater siue principium simpliciter, sed post generalem lapsum a fide. Cum quasi omnes gentes declinassent ad idololatriam:

& hoc

& hoc quia fuit exemplar fidei cæteris sequentibus, prout dicit glo. Sed Abel primum principium simpliciter. Sic etiam ecclesia noui testamēti incœpit a Iudæis, quia ex Iudæis ad Christum cōuersis fuit ecclesia noui testamenti ędificata.

Ver. 12. *De ecclesiæ duratione.*

B *Car. de turr. cre. li. 1. c. 28.* Ecclesia vtens sacramentis ex quo incœpit, nunquam esse desiit, nec ante vniuersale iudicium deficiet, sed perseuerabit vsque ad consummationem seculi. Quod apparet eo quod fides in qua fundatur ecclesia, non deficiet vsque ad consummationem seculi. Vnde Psalm. *Ps. 147.* Deus fundauit eam in ęternum. & alibi: *Ps. 110.* Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. & D. Luc. Dabit illi Dominus sedem Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternū. & Christus pollicitus est quod portæ inferi non præualebunt aduersus ecclesiam. & alibi dicit Petro: *Luc. 1.* Ego rogaui pro te ne deficiat fides tua. *Mat. 18.* Et iterum: Ecce ego vobiscum sum, scilicet in sacramēto altaris, vsque ad consummationem seculi. Si allegetur illud Hiere. Periit fides, ablata est de ore eorum: dicendum quod prædicta *Luc. 22.* authoritas, & aliæ, si quæ sint, intelligun *Mat. vlt.* tur propter paucitatē. Et licet fides cuiuslibet particularis hominis sit corruptibi *Hiere. 7.* lis, non tamen omnium collectiue: semper enim erunt aliqui credentes.

Ver. 13. *De potestate condendi symbolum fidei.*

C *2. 2. q. 1. art. 1.* Potestas condendi symbolum ad summū pontificē pertinet: quia ad eum pertinet toti cōmunitati siue ecclesiæ in necessariis prouidere. Igitur cū noua symboli editio aliquando fit necessaria, qn̄ errores insurgunt, vt dictū est sequitur quod ad illū pertineat noua symboli editio, & sacræ scripturæ interpretatio, ad quē pertinet finaliter determinare ea quę sunt fidei, vt ab omnibus in cōcussa fide teneantur. Sed hoc pertinet ad authoritatē summi Pontificis, ad quē maiores & difficiliores ecclesiæ quæstiones referuntur. Vnde Ioan. 2. Pasce oues meas. Lu. 22. Petro dixit: Ego pro te rogaui, vt nō deficiat fides tua: & tu aliquādo cōuersus, confirma fratres tuos. Ideo in cōcilio ad determinationem fidei congregato, Act. 15. D. Petrus dixit? Viri fratres, vos scitis quoniā ab antiquis diebus Deus elegit in uobis per os meū audire gentes verbū euāgelii, & credere. Deinde dedit resolutionē: Quid tentatis Deū, &c. Vnde & in c. quotiēs 24. q. 1. dicitur, Quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fatres nostros & coepiscopos non nisi ad Petrum, hoc est ad sui nominis authoritatem, referri debere. Contra cuius authoritatē nec Hiero. nec Aug. nec aliquis sanctorum doctorum suam defendit sententiam. Vnde Diuus Hiero. ad Damasum Papam ait: Hæc est fides (Papa beatissime) quam in chatholica didicimus ecclesia. in qua si minus perite, aut parum caute, forte aliquid positum est: emendari cupimus a te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hęc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur: quicunque me culpare voluerit, se imperitum vel maleuolum vel etiam nō catholicum, non me hæreticum, comprobabit. Nec obstat edictum Nicenæ synodi, quo cauetur: Decreuit sancta Synodus aliam fidem nulli licere proferre vel conscribere præterquam quod definitum est a sanctis Patribus, qui in Nicena synodo congregati sunt. Quia sententia synodi se extendit ad priuatas personas, quarū non est determinata de fide. Non enim per huiusmodi synodi sententiam ablata fuit potestas sequenti synodo nouam symboli editionem facere: non tamen aliam fidem continentem, sed magis expositam. Sic enim quælibet synodus obseruauit, vt sequens synodus aliquid exponeret, propter necessitatem alicuius insurgentis hæresis. Cum ergo ad summū pontificem pertineat cōgregare & concludere, ac pronūciare quæ a synodo determinata sunt: sequitur quod ad eū principaliter ptineat noua symboli editio. Si dicat, Sūmus Pōtifex errare pōt, & in animo suo concipere aliquē articulū orthodoxę fidei cōtrariū, & ēt priuatim proferre: vt legit̄ de Anastasio. 2. Si ergo posset nouū symbolū edere, fides ecclesię unius hominis periculo subiaceret: Dicendum quod summus Pontifex vt priuata persona errare potest, non tamen vt est summus Pontifex. Ideo si vt priuata persona symbolum edere tentaret, non esset symbolū: maxime vbi a ve- *Summus Pont. vt particularis persona errare potest.*

Papæ qñ operatur vt Papa
Mat. 18.
Sedes Romæ qñ errare non potest.

ra fide deuiaret. Si autē procedat, & pronunciet vt summus Pontifex: errare non potest. Papa autem operatur, & pronunciat vt summus Pontifex, siue vt Papa, qñ obseruat ritum in cōciliis Apostolorum, & sanctorū Patrū definitionibus obseruari solitū: vt puta qñ vocat cōcilium seniorum, hoc est Episcoporum & instat instareq; facit orationibus, & inuocat Spiritū sanctum, cuius assistētia ecclesiæ promissa est, imo & ipsemet Christus se talibus congregationibus affuturū pollicitus est, & non patietur ipsum errare. Et sic ꝙ Papa vt Papa, siue vt summus Pōtifex, facit, concilium rite congregatū, quod repræsentat vniuersalem ecclesiam, facit. Et sic ad ecclesiam, siue ad concilium rite per Romanum Pōtificem congregatum, & celebratum, pertinet symboli. fidei editio: sed ad Romanum Pōtificem Christi vicarium & D. Petri successorē pertinet concilii vocatio, conclusio, resolutio, & symboli publicatio, & pronuntiatio. Sedes enim Romana concilio ritè congregato directa, in determinationibus fidei & bonorum morum confirmata est, vt errare non possit. Vnde Petro dictum est: Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ex quibus verbis apparet Christum non orasse pro fide Petri, vt priuata persona erat, cum defecerit: sed orauit pro fide Petri, hoc est ecclesię Petri, quæ est vniuersalis. Et nō pro fide aliorum Apostolorum, siue pro sedibus & ecclesiis aliorum Apostolorum siue successorum eorundē, quas cōstat aliqñ errasse. Sed sedem Petri, hoc est ecclesiam Romanam nunquam inuenimus errasse, quum rite concilium conuocauit, & solennitates obseruari solitas seruauit: Quod si aliqñ non fuerunt seruatæ, & error inueniatur, non debet adscribi ecclesiæ, aut sedi Petri siue Romanæ, sed personæ priuatæ Pōtificis, qui suo sensu iudicare præsumpsit. Si circa hanc materiā ampliora desideres, vide D. Cardinalem de Turræ cremata in secundo libro Summæ, quam edidit de Ecclesia.

Ver. 4: *De fide & authoritate sacræ scripturæ & miraculorum.*

SAcræ scripturæ authoritatem maiorem esse authoritate miraculorum cōstat. ex eo ꝙ habetur Esa. 8. vbi dicitur: & cum dixerint ad vos: quærite a pythonibus & diuinis qui strident, idest garriūt in incantationibus suis. Nunquid non populus a Deo suo requiret visionem pro viuis & mortuis? Ad legē magis & testimonium. expositores exponunt ad legē magis recurrite, & ad testimoniū prophetiæ scriptæ. Nam præmiserat Esa. in eodem capite: signa legem & testimonium, hoc est propheriam. Et Christus: Si Mosen & Prophetas non audiūt, neq; si qui ex mortuis resurrexerint, credent. Et ratio manifesta est, qa scripturę non pōt subiici falsitas: nec ipsa a spiritu sancto (qui est ueritas per essentiam) procedens decipere potest. In miraculis autem pōt inueniri mendacium & falsitas. Vnde Christus Mar. 13. exurgent pseudochristi, & pseudoprophetæ & dabunt signa & portenta ad seducendum, si fieri potest, etiam electos. et Aposto. 2. Thes. 2. de Antichristo loquens ait: Cuius aduentus secūdū operationē Satanæ in omni ueritate & signis & prodigiis mendacibus. ¶ Ex præmissis infertur quod Iudæi magis tenebanē credere prædicationi Christi ꝙ eius miraculis. Si obiiciatur quod nisi Christus fecisset miracula, quę prædixit Esaias de aduentu Christi: Tunc aperientur oculi cæcorum, &c. Iudæi non tenebanē credere. Ergo authoritas miraculorum est maior ꝙ sacrę scripturæ quæ testimonium perhibebat de Christo. Vnde & ipse dicebat: Scrutamini scripturas, illæ sunt quę testimonium perhibent de me. & infra. Si crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Probatio consequentiæ ex eodem capite habetur: qa ibi Christus comparans authoritatem prophetiæ D. Ioannis Baptistæ, dicebat. Vos misistis ad Ioannē, & testimonium perhibuit ueritati. ego enim habeo testimonium maius Ioannes. Opera enim quæ dedit mihi Pater, &c. Ideo dicebat: Si mihi nō vultis credere, operibus credite. Dicendum ꝙ si comparentur seorsum scripturæ & miracula simpliciter, maior est authoritas scripturarū. Sed si loquamur de miraculis contētis in scripturæ ad aliā partem scripturæ absq; miraculis, authoritas miraculorum maior est, cum contine-

Luc. 16.
Esa. 35.
Ioan. 5.

ne-ta

neat duplicem authoritatem: sed maiori tamen authoritatis habent ex scriptura.

Ver. 15. *De canonizatione sanctorum.*

B *Quod li. quar. ult. D. Anto. Flo. 3. p. summæ. tit. 12. c. 7 et tit. 22. c. 5. §. 5.* CVm canonitatio Sanctorum sit quædam fidei protestatio, consequẽs est quod ad summum Pontificem pertineat, & quod summus Pontifex in canonizatione Sanctorum, seruando ritum & solennitates obseruari debitas, errare non possit. Ad cuius euidentiam supponendum est primo, quod canonizatio alicuius nihil aliud est, quam sanctitatis alicuius hominis approbatio, certificatio, & manifestatio, atq; propositio uenerationis illi⁹ toti ecclesiæ catholicę, ad Sancti imitationẽ, & beneficiorum Dei per eius inuocationem, impetrationem & receptionem. Et *Tria sũt de canonizatione alicuius Sancti.* sic tria sunt de canonizatione alicui⁹ sancti. Primum, sanctitatis eius approbatio. Secũdum sanctitatis eius acceptæ a populo Christiano ueneratio. Tertium, fidei totius Ecclesiæ beneficia illius Sancti poscenti: confirmatio. Hæc enim tria solum pertinent ad summum Pontificem. Nam sicut solius Christi est hominẽ sanctificare, causando in eo sanctitatem, secũdum illud, Ego Dominus qui sanctifico *Leui. 21.* eos: Ita solius Papæ (qui est Christi uicarius) est hominum sanctitatem approbare & manifestare, & toti ecclesiæ proponere & eorum uenerationem mandare, cũ inter puros homines Papa sit caput ecclesiæ. Præterea publica atque exterior Sanctorum ueneratio est quædam fidei protestatio: igitur ad illum solum pertinet, ad quem spectat quæstionem fidei terminare: Sed hoc pertinet ad solum Papã (vt dictum est uersic. pręcedenti:) igitur, &c. Et quãuis ad Episcopum, clero & populo assistente alicuius Sãcti canonizari pertineat indicere festiuitatem siue solennitatem: non tamen uniuersaliter, nec illum canonizare. Et ideo in c. 1. extra de reliquiis & ueneratione Sanctorum, prohibetur ne aliquis, absque authoritate Romanæ ecclesiæ, pro sancto ueneretur. Quod autem circa canonizationem Sanctorum Papa (vt particularis persona) possit errare manifestũ est: quia (ut particularis persona) non est confirmatus nec præseruatus ab errore. Sicut enim in aliis quę sunt facti, vt in promotionibus & collationib. beneficiorum, ac etiam in sententiis iudicialiter pro aliquibus contra aliquos latis, errare & decipi potest & per falsa probationes & attestationes, quibus innititur: Sic in canonizatione, procedendo vt particularis persona. Quia ut talis procedens, innitendo suę prudentiæ, et non seruando ritum in talibus a sanctis Patribus seruari solitum, etiam innitur medio fallibili, scilicet testimonio humano, quod inani gloria vel turpis lucri gratia fingi & falsificari potest. Sed procedendo ut Summus Põtifex, scilicet cum facit quod in se est, & secundum ritum & consuetudinem ecclesiæ & Sanctorum Patrum, errare aut decipi non potest. Tunc enim *Ioan. 14.* comparatur ad diuinam prouidentiam, quæ ecclesiam suam Spiritu sancto dirigit, ut non erret: sicut promisit, inquiens: Spiritus Paracletus, quẽ mittet Pater in nomine meo, docebit vos omnem ueritatem, scilicet de necessariis ad salutem, qualia sunt ea quæ pertinent ad bonos mores & ad fidẽ, ad quam notum est pertinere aliquorum sanctorum publicã uenerationem & inuocationẽ, quæ est quædam fidei protestatio Et ideo sicut diuina prouidentia per Spiritum sanctum pręseruat ab errore & deceptione in determinatione eorum quæ sunt fidei: sic etiam præseruat in canonizatione Sanctorum, nec patitur ipsum errare aut decipi. Nec obstat quod aliquis minus certus est de sanctitate alterius, quam de sua, de qua est *Eccle. 9.* incertus, iuxta illud: Nemo scit an odio uel amore dign⁹ sit & illud Apostoli, Nil *1. Cor. 4.* mihi conscius sum, sed nõ in hoc iustifica *2. Cor. 2.* tum sum. Quia cum Papa procedit vt Papa, certificari potest de statu & sanctitate alicuius, non solum per testes, sed etiam per attestationes miraculorum, & per instinctum Spiritus sancti, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ideo nõ innititũ solũ medio fallibili, sed infallibili. Nec obstat pariter quod D. Aug. dicit, Multa corpora uenerantur in terris, quorũ animæ cruciantur in inferno. Quia nõ loquitur. de Sanctis canonizatis, sed de Gẽtilibus. ¶ Notandum tamen ꝙ ad hoc quod Papa in canonizatione Sanctorum procedat ut Papa, non debet esse præceps, nec statim aliquem sibi denunciatum Sanctum

ctum canonizare, maxime his temporibus nouissimis, in quibus est magna raritas verorum miraculorum, quæ sunt signa attestationis: ne a dęmone vel necromanticis conficta miracula narrentur, turpis lucri gratia, uel humanæ laudis appetitu. Quanto enim negocium magis est arduum, tanto maiori maturitate est determinandum. Vnde nec Christus statim suscitauit Lazarum, sed multis præmissis cæremoniis. Ideo canonizationis mysterium non est statim peragendum, sed per menses & annos differendum. Nō enim ad canonizandum aliquem sufficit quod magnam habuerit scientiam: quia scientia nō facit hominem bonum simpliciter, sed secundū quid: vñ Apost. Si habuero omnem scientiam, &c. Nec etiam sufficit quod habuerit prophetiam, quæ est communis bonis & malis. Vnde M. t. 7. Multi dicent in illa die, Domine, nōne in nomine tuo prophetauimus? &c. Nec etiam procedendum est ex fama alicuius orta ex populo, sed testimonio maiorum, qui sunt sanioris cōsilii & iudicii, propter firmitatem fidei, quæ debent haberi. Ideo expectanda est frequens miraculorum operatio, & diuulgatio famæ operum misericordiæ, ut fides de eius sanctitate in cordib. Christiani populi firmetur & roboretur. ¶ Quare secundum ritum Romanæ ecclesiæ, duodecim per ordinem sunt obseruanda. Primum est frequens denūciatio miraculorum, & requisitio canonizationis, quod pro Sancto veneretur, ut multiplicatis intercessoribus, largiat̄ De^9 quod petitur. Secundum est commissio examinationis faciendæ. Tertium cōmissionis executio & inquisitio. Si enim ad collationem graduum & dignitatum, & administrationem ecclesiæ, & distributionem bonorum ecclesiæ militātis, diligēs adhibenda est inquisitio de ætate & qualitate ordinandorum, iuxta c. miramur. 60. distin. a fortiori circa graduum & statum perpetuum ecclesiæ triumphantis facienda est diligens & matura inquisitio cum maioribus & cum his qui sunt maioris & sanioris iudicii, de origine, de progressu vitæ, moribus, cōtinuatione illorū de patientia simplicitate, miraculis in uita & post mortem factis. Quartum, inquisitionis factę relatio in consistorio, uocatis dominis Cardinalibus & aliis proximioribus prælatis. Quintum, relationis & inquisitionis factæ diligens & matura examinatio. Sextum examinationis factę per consistorium discussio. Septimum, secreta difinitio & terminatio. Octauum, manifesta publicatio, Nonum, diei canonizationis assignatio. Decimum, domini Papę & assistentium genuflectio, orationis deuotio, ac spiritus sancti inuocatio, ut non permitat suam ecclesiam errare aut decipi. Vndecimum est, sermocinatio & miraculorum ac operum misericordię recitatio, nec nō ipsius sancti in catalogo Sanctorum descriptio. Duodecimum, missæ in honorem ipsius Sancti celebratio, & cāticorum spiritualium personatio, & beneficiorum Dei ad ipsi^9 Sancti canonizati inuocationem postulatio. In primitiua tamen ecclesia non seruabātur hæc omnia propter duo. Primo, quia tunc Sācti ut in pluribus, erant martyres, in quibus non requiritur tanta examinatio, sicut in confessoribus. Secundo, quia ex fauore fidei & meritis Christi miracula & alia opera sic erant euidentia, quod non poterāt aliqua tergiuersatione celari. dicit tamen Innocentius, Non negamus quin liceat preces alicui defuncto, quē quis credebat optimum uirum, & nunc esse cum Christo, licet nō canonizato, porrigere & uota Deo ad ei^9 inuocationem facere, in testimonium exauditionis. & uota siue promissa in signum miraculi reddere, & circa sepulchrum priuatim & non publice affigere. Non licet tamen ea a sacerdote solenniter recipere aut publicare, sicut licitū est de canonizatis. Quanuis alicui vouenti in testimonium miraculi etiam coram, aliis, sine solennitate tamen, circa sepulchrum liceat affigere. Hæc enim est via probationis sanctitatis: & illorum priuatam affixionem prohibere, esset sanctitatem sanctorum & opera Dei occultare, contra illud Raphaelis, Sacramentum regis abscondere bonum est. Opera autem Dei reuelare & cōfiteri honorificum est. ¶ Notandum insuper ꝙ nullus sanctorum Patrum antiqui testamenti est ab ecclesia canonizatum. Quia qui a Deo tanquam superiores, est canonizatus & approbatus

1. Cor. 13

12. Solēnitates seruan de in canonizatiōe Sanctorū

An non canonizatis preces dirigi possint & uota circa sepulchra affigi.

Tob. 12. Quare patres anti qui testamēti non sint ab ecclesia canonizati.

non

non eget ab hominibus approbari siue canonizari. Sancti enim multi qui ante incarnationem Christi pie vixerunt: fuerũt in pluribus scripturæ locis approbati: & maxime Eccle.44.& aliquorum approbationem recitat Apostolus Heb.11. Ecclesia vero eorum sanctitatem & exemplaritatem proponit imitãdam,& eorũ orationibus se commendat in generali. Eorum tamen approbationem & canonizationẽ non solennizat,nec festa pro illis indicit, duplici ratione.Primo,ne videatur cæremonias Iudæorum (quæ tanquam vmbra transierunt) obseruare. Secundo,quia cũ illi nõ essent in tempore plenitudinis gratiæ, mors illorũ non introducebat eos in Paradisum,sed in lymbo recludebantur, adhucque in pœna peccati originalis detinebantur.Ideo mors illorum nõ poterat natiuitas nominari, sicut mors Sãctorum post Christi ascensionem decedentiũ. Et propter illam causam eorum reliquiæ nõ venerabantur.ac etiam ne inducerentur Iudæi,alias proni ad idololatriam. Ideo (vt habetur in canonica D.Iudæ Apostoli)noluit Deus corpus Moysi Iudęis manifestari: licet diabolus procurare vellet, sed prohibitus fuit a Michaele.Nunc vero reliquię Sanctorum canonizatorum venerantur, eo quod sunt in gloria, & nõ in pœna.Nec nunc est talis promptitudo siue periculum ad idololatriam,sicut tũc. Cauendum est tamen ne absque sedis Apostolicæ authoritate venerentur, aut transferantur,aut extra reliquiaria ostendantur, nec exponantur vęnales. Nec permittatur delatoribus variis figmentis aut falsis documentis simplices decipere, vt habetur in c.fi. extra de reliquiis & veneratione Sanctorum.

Ver.15. *De habentibus fidem.*

A CVm fides sit quoddam seminarium beatitudinis supernaturalis, & quod
2.2.q.5. dam præsuppositũ ad gratiæ & charitatis vsum, consequens est vt omnes viatores qui per gratiam vocati fuerunt ad beatitudinem supernaturalem, habuerint fidẽ infusam. Hinc est quod omnes angeli in primo instãti habuerunt fidem infusam: cum omnes (secundum D.August.) creati fuerint in gratia,a qua fluunt omnes virtutes.Eadem ratione Adam & Eua in statu naturę integræ, & sic de aliis viatoribus vocatis ad gratiam vel gloriam. Verum quia fides repugnat claræ visioni,vt dictum est: sequitur quod beati in patria non habent fidem. Eadem ratione Christus nunquã habuit fidem,quia ab instanti conceptionis fuit comprehensor, & clare vidit diuinam essentiam.Sed cum nullum donum gratuitum (saltem perfectibile remaneat in dæmonibus aut damnatis,& fides etiam informis, vt dictum est, sit donum Dei, consequens est dæmones aut damnatos non habere fidem habitualem.Et quamuis dæmones credant & cõtremiscant: hoc tamẽ non faciunt ex fide & pia affectione,quæ vt dictum est,requiritur: sed ex perspicacitate intellectus naturalis, & ex euidentia signorum excedẽtium facultatem naturæ, in testimonium doctrinæ Christi adhibitorum, necessitantur,& coguntur assentire firmiter,siue credere doctrinam Christi, Apostolorum, ac Ecclesiæ esse a Deo. Licet ipsi res quas ecclesia docet,nõ videant, & displiceat illis q̃ sint tam euidentia signa,ut credere cõpellantur.Et ideo in nullo malitia eorum minuitur per hoc quod credunt. Nec etiã in damnatis pœna propter characterẽ indelebilem,qui(licet sit donũ gratuitum) in eis manet,nõ inquantũ pfectibile, sed inquantum est punitiuum,& ad maiorem confusionem. & licet D.Tho. dicat quod magis potest esse fides informis in damnatis quam spes: nõ tamẽ asserit quod fides maneat in damnatis, sed quod non tantũ repugnat eis sicut spes: eo quod D. Aug. dicit fidem esse & bonorum & malorum, rerum præteritarum, præsentium,& futurarum,suarum & alienarum:sed spem esse solum bonorum futurarum ad se pertinẽtium. Bona autem diuina nõ sunt eis possibilia, quamuis ex fide acquisita cognosant multa supernaturalia,præcipue beatitudinem amissam culpa eorum, propter quam cognitionem torquentur.de fide acquisita vide versic. sequenti.

Beati non habent fidem.

Christus non habuit fidẽ.

Dæmones & dãnati fidẽ non habent.

Ver.16. *De fidei augmento & corruptione.* B

FIdes theologica augeri potest & extensiue & intensiue, iuxta illud,Adauge nobis fidem. deperditur autem & corrumpitur in uia, non per quodlibet peccatum mortale:vt charitas quæ p quodlibet

Luc.17.

2.2.q.24 ar.12.ad 4.

Charitas.

per quodlibet peccatũ mortale corrũpitur. bet peccatum mortale corrumpitur demeritorie. & effectiue dispositiue. demeritorie quidem, quia peccator per peccatũ mortale meretur priuari gratia & charitate: & effectiue, eo quod quodlibet peccatum mortale directe contrariatur charitati & dilectione Dei. & ideo corrumpit effectiue, sed nõ totaliter: quia unus actus appetitiuę virtutis non potest corrumpere habitum, sicut nec causare: sed dispositiue, sicut non auget nisi dispositiue, sicut dicit D. Tho. & idem dicit ibi de aliis virtutibus infusis, & quia demeretur: ideo Deus totaliter illum priuat. Sed non est sic de fide: quia non omnia peccata contrariantur directe ipsi fidei, sed solum infidelitas. & ideo per infidelitatem deperditur demeritorie, & effectiue dispositiue, propter contrarietatem. & licet propter quodlibet peccatum mortale mereatur homo priuari omnibus donis gratuitis, & per consequens fide: Veruntamen Deus (qui sua ineffabili clementia punit citra condignum, & vult hominem ad supernaturalem beatitudinem semel vocatum, habere principium & seminarium uitæ supernaturalis, ad quam uocatus est, per quod possit ad pœnitentiam consultam & præceptam reduci) non priuat. Vnde CHRISTVS peccatoribus dicentib. Nos audiuimus ex lege ꝙ Christus manet in æternum, dixit: Adhuc modicũ lumen in vobis est. Ambulate dum lucẽ habetis, ne tenebræ uos cõprehendant. Ideo propter quodlibet peccatum mortale nõ priuat fide: sed bene tũc, quando peccator directe se disponit ad corrumpendum tãtum donum. & cum pœnitẽtia sit mediũ reductionis: hęretici (qui circa pœnitẽtiã errant, sicut Lutherani) vix possunt recuperare fidem habitualem, quę est donum Dei, ut dictum est. Quia hoc donum non datur nisi per sacramentum baptismi uel pœnitentiæ, saltem in uoto. & cum non habeant in uoto pœnitentiam. ideo, &c.

De Vir. ĩ communi art. 11. ad 4.

Fides nõ corrũpitur, nisi p infidelitatẽ.

Matt. 4.

Ioan. 12

Haeretici circa pœnitẽtiam errantes non possunt fidẽ recupera re.

¶ Præterea notandum quod hæreticus discredens uni articulo, non habet fidem de aliis, sed solum opinionem. Ratio est, quia species cuiuslibet habitus pendet ex rõne formali obiecti qua sublata, species habitus remanere non potest. Sed obiectum formale fidei est veritas prima, prout manifestatur in scripturis sacris sane intellectis, & doctrina ecclesię, quæ procedit ex veritate prima: Ideo quicunq; nõ inhæret doctrinę ecclesię, quæ procedit ex ueritate diuina in scripturis sacris reuelata, sicut infallibili regulæ: nõ hẽt habitũ fidei, sed his quæ sunt fidei, alio modo assentit, quam per fidem. Sicut si quis assentit alicui conclusioni, non habens neq; cognoscens modum demonstrationis illius, non habet fidem, sed opinionem, aut secundũ aliquos fidem acquisitam humanã uel imperatam: non tamẽ ex fide theologa. nam D. Tho. dicit ꝙ actus procedens ex habitu infuso non causat habitum, sed confirmat præexistentẽ: Sicut medicinalia ramedia adhabita homini sano, ꝑ naturã non causant aliquam sanitatem, sed præhabitam corroborãt & probat: Quia vel essent eiusdem speciei, uel diuersę, non primũ, quia duo accidentia solo numero differentia, non possunt esse in eodem subiecto: neq; secundũ, quia habitus non est causa æquiuoca, & actus illius est eiusdem speciei: & ideo causaret habitũ eiusdẽ speciei, quod improbatum est. Hæretici non habent de aliis quibus credũt, fidem habituale theologicam, acquisitã ex actibus fidei infusæ, nec actũ fidei theologicę: sed possunt habere fidem humanam imperatã, uel acquisitam ex reuolutione librorum, aut disputatione theologica, cui per uoluntatẽ & propriũ iudicium adeo firmiter adhęrent ꝙ se exponerent periculo mortis, sicut faciunt pro dogmatibus hęreticis. & quãuis dicãt se illis credere, quia reuelata sunt a Deo: non tamen faciũt paout hęc coniunctio (quia) dicit causalitatem, quia tũc crederent omnibus reuelatis: vt patet per exponentes: Sed bene prout hęc coniunctio (quia) dicit quandam circunstantiam obiecti. & licet id quod credũt, sit de supernaturalibus reuelatis a Deo: tñ proprio iudicio & uoluntate, & nõ eo modo quo fideles, qui assentiũt simpliciter, inhærẽdo primę ueritati, credentes omnia quæ ab ecclesia proponuntur credenda, esse reuelata a Deo, ad quod homo indiget adiuuari habitu fidei, quam hæretici non habẽt.

2. 2. q. 5. art. 3.

2-2. q. 51 art. 4. ad 3. & ĩ eadem p. q. 92. ar. 2. ad.

Actus fidei infusæ nõ causat habitum.

§ 4. *De iustificatione fidei.*

CIRCA impij iustificationem olim duo fuerũt errores, qui sunt a nobis vitandi

C

Ioan. 6.

vitandi. Primus fuit Pelagii & sequacium qui initium iustificationis tribuebãt libero arbitrio, & facilitatẽ ipsi gratiæ. Cõtra hos est illud, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Alii totam iustificationem attribuebant ipsi gratiæ, & nihil libero arbitrio. Et contra istos est illud, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Nos autem hos errores declinantes. doctrinam ecclesiæ catholicæ sequemur. Ad cuius euidentiam supponendum est primo quod iustificatio hic non accipitur pro iustitia vel dispositione ad iustitiam, quibus modis manifestum est ꝙ præcepta legis Moysi iustificabant, inquantum disponebant ad gratiam Christi iustificantem: ideo dicebantur, Iustificationes Domini. Secundo accipitur iustificatio pro adeptione habitus iustitiæ nõ acquisitæ: quia illam homo potest naturaliter acquirere. Vnde Apost. Si Abraham ex operib. legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum, Sed accipitur hic iustificatio pro adeptione primę gratiæ, per quam iustificamur apud Deum. Secundo supponẽdũ est ꝙ aliquis dicitur impius dupliciter. Primo negatiue, quando non habet pietatem siue gratiam, quæ dicitur iustitia diuina, inquantum facit rectitudinem hominis in interiori dispositione, prout scilicet supremum hominis (quod est ratio siue intellectus & voluntas) subditur Deo, & inferiores uires rationi. Ideo a Philosopho dicitur iustitia metaphorice, a nobis autem dicitur iustitia anthonomatice. Et si aliquis crearetur in puris naturalibus, esset impius negatiue. Secundo aliquis dicitur impius priuatiue, quia non habet pietatem siue iustitiam quam tenetur habere: habetq; inordinationem repugnantẽ gratiæ, puta peccatum mortale aut originale. Tertio supponendum est ꝙ iustificatio impij, reconciliatio, reparatio lapsi, & sanctificatio idem sunt: sed differunt ratione, vt ex ipsis nominibus elici potest. Essentialiter autem (prout hic accipimus) nil aliud sunt, q̃ motus siue mutatio quædam, qua ex impio, iniusto, inimico, & immũdo, fit mundus, amicus, prius, & iustus simpliciter. quæ institia fit per gratiam, & potest fieri dupliciter. Primo ex impio negatiue & per simplicem emanationem absq; præparatione præuia. & sic omnes angeli in primo instanti, & D. Virgo, imo & anima Christi fuerunt iustificati & sanctificati: nõ tamen ex impietate priuatiua sed negatiua: quia iustitia diuina non fuit illis naturalis, sed gratis data. Alio modo potest fieri iustificatio et sanctificatio impii, ex impietate primitiua: Et hoc modo nec angeli, nec D. Virgo, nec aĩa Christi fuerunt iustificati, cũ nunquam antea fuerint in peccato. Sed hæc iustificatio & sanctificatio tantum pertinet ad eos, qui fuerunt in originali vel mortali peccato: quia hoc modo iustificatio importat trãsmutationem de statu iniustitiæ ad statum gratiæ. De hac loquitur Apostolus Rom. 1. dicens: Ei autem qui non operatur credenti in eum qui iustificat impium, &c. ¶ Et quia in omni motu receditur a termino a quo & acceditur ad determinum ad quẽ, a quo principaliter motus nominatur: ideo iustificatio: qua recedit homo a peccato, & accedit ad iustitiam, dicitur iustificatio. Hec autem iustificatio. fit dupliciter. Vno modo circa eos q nẽ habẽt vsum liberi arbitrii, vt in pueris & furiosis, siue amentibus a natura, qui iustificantur sine concursu liberi arbitrii, per sacramentũ baptismi, quod est spiritualis regeneratio. & ideo sicut in generatione non requiritur concursus generati: ita etiam in regeneratione illorum qui non habẽt vsum rationis: & si habuerint, deinde inciderint in amentiam, requiritur cõcursus regenerati. & sic non iustificantur, nisi prius habuerint baptismum in uoto. Alio modo fit iustificatio in habentibus vsum liberi arbitrii. Et ad illorũ iustificationẽ aliqua requirũtur ex parte Dei & aliqua ex parte peccatoris. Ex parte Dei requirũtur duo. Primum est peccati & culpæ remissio, & gratiæ virtutum, & donorum supernaturalium infusio, iuxta illud Ro. 8. Quos prædestinauit hos & uocauit per internam inspirationem, uel auxilium speciale. Et quos uocauit, hos & iustificauit per remissionem peccatorum, ut dicit Gloss. Quos autem iustificauit, illos & magnificauit per infusionem gratiæ, per quam consecuturi sunt uitam ęternam. Ideo Roman. 3. Iustificati gratis

Marginalia (left column): Ioh. 1. — 1. 2. q. 100. ar. 13. — Luc. 1. — Rom. 4. — *Impius negatiue & passiue quid.* — 5. Ethic. — *Iustificatio dupliciter fieri potest.*

Marginalia (right column): *Ad iustificationem paruulorum non requiritur actus proprius.* — 1. 2. q. 112. ar. 1. — *Quae requirantur in iustificatione adultorum.*

gratis per gratiam ipsius. Ex parte autem peccatoris requiritur prǽparatio, iuxta illud: Præparatæ corda vestra Domino. Et Amos 4. Prǽparatę in occursum dñi Dei tui Israel. & Prou. 16. Hominis est præparare, &c. hæc præparatio communiter & de lege requiritur in adultis. Vnde D. Augu. ait, Qui creauit & fecit te sine te, non saluabit te sine te. Ex quo patet ꝙ multum errant qui dicunt præparationē non requiri, & hoīem se habere mere passiue. Hic error fuit cōdemnatus in cōcilio Tridentino, sessione 6. can. 4. vbi dicitur, Si quis dixerit liberum arbitriū a Deo motum & excitatum, nihil cooperari, consentiendo Deo excitanti, & vocanti ut ad iustificationis gratiam se disponat atque præparet: neq; possit dissentire, sed uelut inanime quoddam nil agere, mereq; passiue se habere, Anathema sit. Hæc præparatio fit per auxilium speciale Dei, quod semper est præparatum homini facienti quod in se est: ¶Dicitur autē facere qđ in se est, quando cessat a peccato & anhelat quodā modo ad bonū rationis: licet. n. nō sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare uel operari perfecte, sed omnis sufficientia nostra ex Deo sit: tamen cum concursu generali, mediante sinderesi, assistente fide, per liberum arbitrium possumus aliquo modo conari ad bonum, licet non possimus perficere. Sicut homo vald. infirmus licet non possit surgere, potest tamen anhelare & conari. Sic peccator, &c. In tali ergo imperfecto & inefficaci conatu dicitur facere quod in se est, siue quod est in sua potestate, iuxta illud: Non enim quod volo bonum, hoc ago. Sequitur: Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio, Sic conanti Deus sua proclamata misericordia adest, & conuertitur ad eum suo auxilio speciali, quod dicitur gratia præueniens, intellectum mouens ad cogitationem salutis, per fidē ostendēdo vilitatem peccati cōmissi, & beatitudinem siue gratiā recuperabilem, & excitādo affectū eius ad prosequendum inspirationem.

Quando homo dicatur facere quid in se est.

Rom. 7.

Nec obstat ꝙ D. Pau. peccando & prosequendo ecclesiā Dei, iustificatus est: quia cū homo se ad gratiam prǽparare nō possit, nisi Deo præueniēte, iuxta illud, Conuerte nos Dñe ad te, & cōuertemur. Post quā conuertisti me, egi pœnitentiam: nō refert vtrum quis subito vel paulatim ad perfectā prǽparationē perueniat. facile. n. est in oculis Dñi honestare pauperē. Contingit enim quandoq; ꝙ Deus mouet hominem ad aliquod bonū, non tñ perfectū: & hoc facit regulariter & ut in pluribus. Quia cū Deus disponat omnia suauiter, mouet hominē secūdum modum suæ naturę, qui est vt procedat de imperfecto ad perfectū: vt uidemus in corporalibus, ita proportionabiliter in spiritualibus. Non enim statim beatificat, nec statim cōsummatū in gratia facit: sed secūdū modū humanum mouet. Primo per auxilium speciale ad aliquod bonum imperfectū simpliciter tamen perfectum in genere suo, sicut ad cōsiderandum enormitatem peccati & infinitam Dei misericordiā. & hęc prǽparatio prǽcedit gratiam iustificātem. Quandoq; vero statim & subito mouet hominem supra modum naturalē ipsius ad bonum perfectū. & hoc modo subito accipit gratiam, iuxta illud, Omnis qui audiuit a patre meo, & didicit, venit ad me, s. subito, & ita fuit in D. Paul. Quia cum esset in progressu peccati, subito perfecte motum est cor eius a Deo, audiēdo & discendo. Vnde statim dixit, Domine quid me uis facere? & sic subito consecutus est gratiam. Et quia supra modum naturalem, vt dictum est: ideo eius cōuersio est miraculosa, & celebratur ab ecclesia, quemadmodum & conuersio D. Magdalenæ. Hæc præparatio quæ fit subito & in instanti, dicitur perfecta, & simul est cum ipsius gratiæ infusione, & est meritoria, prout contritio, nō quidē gratiæ quam iam habet, sed glorię quam nondum habet. Sed alia præparatio quę fit paulatim etiam a Deo est, & dicitur imperfecta, quia præcedit donum gratiæ gratum facientis. & hęc non sufficit ad meritum, homine nondum per gratiam iustificato: cū nullum meritum possit esse absque gratia gratum faciente: & ideo prima iustificatio perfecta siue imperfecta dicitur fieri gratis, & non ex debito operis præcedentis: quod opus, etiam si sit a deo præueniente, non est meritorium, neq; est Dei debita gratia, ideo datur gratis.

Thren. 5.
Hier. 31.
Eccli. 11.
Ioan. 6.
Conuersio miraculosa quæ dicatur.

De

Ver.1. *De quatuor requisitis ad iustificationem.*

A AD hanc præparationem requiruntur quatuor actus.s.fidei,spei, pœnitentię,& charitatis, in qua iustificatio perficitur & consummatur. De actu fidei certum est ex D. Pau. Ei autem qui non operatur, credenti in eum qui iustificat impium, fides reputatur ad iustitiam, secundum propositum gratiæ Dei. & deinde, Iustificati igitur ex fide,pacem habemus ad Deum & ratio est: quia in iustificatione Deus mouet animam hominis, conuertendo eam ad seipsum. Vnde Psal. Et tu conuertens viuificabis nos. Sed prima conuersio hominis ad Deum est per fidé, ideo Diuus Pau. præ cæteris attribuit iustificationem fidei. Ad sciendum autem quo modo actus spei pœnitentiæ,& amoris requirantur, supponendum est primo quod iustificatio fit Deo mouéte animam: ipse enim est qui iustificat impium. Secundo quod Deus mouet omnia secundũ modum naturæ eorũ: quia(vt videmus) aliter ab ipso mouentur leuia, & aliter grauia, propter diuersam naturam vtriusque, sed homo secundum suam naturam habet quod sit liberi arbitrii, vt dictum & probatum est supra cap.3.§.3.ver. 1.& 2. Et ideo in eo qui habet vsum liberi arbitrii, non fit motio ad gratiam absque motu liberi arbitrii:Sed ita infundit donum gratiæ iustificantis, quod simul mouet liberum arbitrium siue voluntatem ad recedendum a peccato, quod fit per displicentiam & detestationem peccati, & ad amandum & desiderandum ipsius gratiæ donum, & ad acceptandum & fouédum cum habet.In omni enim motu est recessus a termino a quo,& accessus ad terminum ad qué, in quo mobile quietatur cũ peruenerit ad illum. Cum autem iustificatio sit motus siue motio qua homo mouetur de iniustitia ad iustitiam,necesse est quod recedat ab iniustitia, & accedat ad Deum De recessu habetur Eccle. 21. Quasi a facie colubri fuge peccatum. Hæc auté fuga siue recessus non est localis sed spiritualis,& fit per detestationé peccati,quæ est actus pœnitentiæ:aliâs si complaceret, nunquam remittetur ei:quia similiter odio sunt Deo impius & impietas eius:de accessu autem ad Deum habetur Zachariæ. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hęc conuersio fit per amorem ,qui causat desiderium & ob seruantiam mádatorum Dei, iuxta illud: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Hinc est quod in iustificatione requiritur quod quis in uoto habeat seruare præcepta & omnia quę sunt de necessitate salutis: puta confitendi, restituendi, satisfaciendi, non recidiuandi, & alia præcepta Dei,saltem implicite.Isti autem quatuor actus (cũ sint subordinati, & vnus supponat alium, & pendeat quodam modo ex alio) possunt esse simul in codé. Et quanuis non remittatur vnum peccatum sine alio, & impium sit a Deo dimidiam sperare veniam,nec possit aliquis in paruo tépore singula peccata detestarit. Non tamen sequitur quod magnum tempus exigatur ad iustificationem. Quia nõ oportet quod homo in tempore pręcedéte iustificationem,detestetur singula peccata sua:sed sufficit quod detestetur omnia quorum memoriam habet: & ex tali consideratione & detestatione subsequatur in anima quadã motus,detestans vniuersaliter omnia peccata commissa.inter quæ includuntur peccata obliuioni tradita: quia tũc homo est sic dispositus, quod côteretur de illis,si memoriæ occurerent. Et iste motus potest fieri in instanti, cum Deus vult subito & in instanti causare in homine dispositionem ad gratiam.Et tũc est successio duorum appositorum in eodem subiecto. Aliter consideranda est in his quæ subiacent tempori & aliter in his quæ sunt supra tempus,sicut est actus intellectus.licet etiam dici possit quod non est dare vltimum instans, in quo quis fuit in culpa:sed vltimum tempus,& primum instans,in quo est in gratia,& in tépore immediate præcedenti erant in culpa.Quãdoque tamen & ut in pluribus præcedit deliberatio,quæ non est de essentia iustificationis,sed via ad iustificationem; sicut motus localis est via ad illuminationem: & alteratio est via ad generationem.

Marginalia: Rom. 4. — Rom. 5. — Psal. 84. — Actus fidei et spei requiruntur ad iustificationé. — cap. 14. — Ioan. 14. — 2. 2. q. 113. art. 5. ad 3. — Ad cõtritionem nõ requiritur magnum tempus.

Ver.2. *De attributione iustificationis.* B

IVstificatio primo & principaliter attribuitur Deo, tanquam causæ efficienti. Vnde Roma. 3. Deus est,qui iustificat impium.

impium. Secundo & formaliter gratię, per quam homo denominatur iustus & iustificatus, iuxta illud, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Tertio ministerialiter & instrumentaliter, & sic attribuitur sacramentis nouæ legis & ministris eorum vt inferius dicetur. Quarto dispositiue, scilicet fidei, spei, pœnitentiæ, & amori siue charitati, & cuilibet illorum: non tamen cum exclusione alterius. Et ideo notandi & intelligendi sunt passus sacræ scripturæ, in quibus iustificatio attribuit in alicui prædictornm quatuor, non faciendo mentionem de reliquiis, q; non intendunt excludere alia quæ concurrunt. Vn-
Rom. 3. I de cũ Apost. dicit, Iustificati ex fide, &c. non dicit, sola, sicut moderni, hæretici cõmentantur. Et cũ dicit, Arbitramur hominem testificari per fidem, non dicit, solam. Et eodem modo dicendum est de omnibus passibus, in quibus dixit Christus, Fides tua te saluum vel saluam fecit.
Rom. 5. Et illud, Iustus ex fide viuit, Similiter de
Luc. 7. charitate, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum, nõ dixit, solum, quia postmodum subiungit, Fides tua te saluam fecit. & pariter de Spe, cũ dicitur Rom 8. Spe salui facti sumus: non dicitur sola. Et cum dicitur Ezech. 18. Quacũque hora ingemuerit peccator. omnium iniquitatum eius non recordabor. Non dicitur solum ingemuerit. quia (ut dictũ est) requiritur fides, iuxta illud Marci ultimo. Qui non crediderit, condemnabitur. Nec etiam sufficit fides, sed etiam requiritur spes. & ideo licet Cain & Iudas ingemue-
2. mar. 9 rint, remissionem tamen peccatorum non sunt consecuti, propter defectum fidei: nec Antiochus propter defectum amoris siue charitatis. ¶ Ex præmissis apparet ecclesiæ catholicæ ueritas uersutiaque & error. Lutheranorum, qui soli fidei inhærentes, abominentur præparationem & omnia opera pœnitentiæ: licet Christus dixerit, Nisi pœnitentiam egeritis, om-
Luc. 11. nes simul peribitis. Eorum argumenta faciliter dilui possunt. Non enim valet consequentia siue illatio a dicto simpliciter ad dictum exclusiuum, vnde non sequitur, Homo currit, ergo solus homo currit. Nec obstat illud, Arbitramur hominem iustificari per fidem, sine operibus legis, scilicet Moysi: Quia opera legis Mosaicæ non concurrunt ad iustificationem. Non tamen negat actum fidei, qui est opus intellectus: nec spei aut charitatis, vel etiam pœnitentiæ, qui sunt actus voluntatis nec etiam timorem, cum dicatur Eccl. 1. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari, quemadmodum sine fide, ut inquit Apostolus, Hebr. 11. Ergo non soli fidei attribuitur iustificatio. nec etiam negat sacramenta nouæ legis: nec negat opera præceptorum debere haberi in uoto. Non pugnat etiam contra nos quod canit Ecclesia in prosa corporis Christi cum dicit: Ad firmandum cor syncerum, sola fides sufficit: quia ibi non loquitur de iustificatione, sed de actu fidei, respectu tanti sacramenti. ad quod intelligendum non debemus quærere rationes naturales, sed inhęrere & inniti soli reuelationi diuinæ, quæ est obiectum formale fidei. Et si dicatur quod Origenes super illud Rom. 3. Vbi est gloriatio tua? & Diuus Augustinus super illud Roma. 4. Credenti in eum, &c. Et Diuus Ambrosius super illud, Iustificati gratis, &c. & Hilarius super Matth. 8. & Diuus Chrysostomus super illud Rom. 3. Gloriatio tua exclusa est, &c. dicãtur solam fidem sufficere ad iustificationem. Dicendum quod sancti doctores super illud signum exclusiuũ (solum) excludebant externa opera legis Moysi & opera præcedentia primã iustificationem: vt ex eorum dictis in aliis locis manifeste apparet. Sed non opera interna cõcomitantia primã iustificationem: quæ (vt dictum est) necessario requiruntur, & sacraméta, necnõ opera mandatorũ nouæ legis, salté in voto, Latro enim quem allegant, & mulier Chananæa ad pedes eius prouoluta, illa nõ õmiserũt, imo super illa addiderũt, ut patet intuenti. Lutherani autẽ (ut ex eorũ dictis patet) negant pœnitẽtiam & identificãt fidem cum fiducia, & dicunt quod sola fide, qua credimus Deo promittenti, gratiam recipimus. Catholici tamen illam fiduciam qua secluduntur requisita, præsumptionem vocant. Et licet aliquando in uelamen, & propter metum reprehensionis dicant omnia alia opera uirtutem originem trahere ea fide, si auditor vrgeat: in suis tamen conuenticulis

uenticulis sua venena effundunt, dicentes: Sufficit habere solam fidem. Sufficit fidere promissis diuinis. Opera nostra nullius sunt momenti. Et sacras literas opera exigentes damnant. Vnde Tridentina synodus.6.sessione,c.9.dicit: Si quis dixerit sola fide iustificari impium: ita vt intelligat nil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam comparandam cooperetur, & nulla ex parte necesse sit eum suæ uolútatis motu præparari aut disponi, Anathema sit. Et ca.12. Si quis dixerit iustificationem nil aliud esse, quam fiduciam diuinæ misericordię peccata remittẽtis per Christum vel eam solam fiduciam esse qua iustificamur, Anathema sit: Sed hæretici dicũt quod sacræ literæ distinctiones (quas præmisimus) nõ admittunt. Quare eas, & diuisiones, ac partitiones theologorũ rident & contemnunt, vt securius lateãt, & veloci⁹ simplices & incautos decipiãt, & vt conuicti persuadeant, vel saltem elabi possint, & vincere videantur. Sed manifestũ est distinctiones valere, ut dubia tollantur, & occlusa reuelẽtur. & sunt necessariæ in sacris literis, vt loca scripturarum (quę sibi inuicem videntur aduersari) cõ-
Prou.26 ciliari possint. Quemadmodum, Responde stulto secundum stultitiam suam, &. Ne respódeas stulto iuxta stultitiam suã. & illud, Ego non iudico quenquam. & alibi, Ego in iudicium veni in hunc mundũ.
Ioan. 8. Ego & pater vnum sumus. & alibi, Pater
Ioan. 9. maior me est. Item 1.Cor.3. Christus dicitur fundamentum. & Apoc.21. Duodecim nominantur fundaméta. velint nolint hæretici, sacrę literę distinctionibus egent. Nã & Christus distinctione vsus est. Matt.19. vbi distinctionem adducit eunuchorum. & Luc.12. dicit aliam esse prudentiã filiorum huius seculi, & aliam lucis. & Apostolus obeditionem, & libertatem, & seruitutem distinguit in obeditioné peccati, & iustitiæ. Similiter & prudentiam atque sapientiam. & mirum est quod sic distinctiones in cathoticis rideant, cũ ipsi (si authoritates vel rationes vrgeant) distinctionibus vtantur.

Ver.3. *De certitudine gratiæ siue iustificationis.*

A CVm de certitudine iustificationis varia sit orthodoxorum patrum & Lutheranorum sententia, non inutile erit parumper circa huiusmodi immorari, & sanctorum patrum sententiam ex sacris literis ac ecclesiæ authoritate fulcire. Ad maiorem tamen euidentiam reducẽdum est ad memoriam quod supra dictum est de quadruplici certitudine, scilicet morali, euidentiæ fidei theologicæ, & fidei humanæ. His suppositis notandæ sunt aliquot propositiones. Prima est quod aliquis diuino munere siue Spiritus sancti reuelatione potest habere certitudiné fidei de sua iustificatione, prout D. Virgo, cui dictum est: Aue gratia plena. & Apostolus testatur sibi dictum a Domino: Sufficit tibi gratia mea. & D. Magdalena & alii multi, quos breuitatis causa pertranseo, habuerunt reuelationem remissionis peccatorum. Secunda propositio aliquis potest esse certus certitudine fidei catholicæ de iustificatione paruulorũ baptizatorum ante vsum rationis. Tertio propositio aliquis põt esse certus certitudine morali siue cõiecturali de sua iustificatione: ex fructibus enim cognoscit arbor. Ideo cum quis experitur in semetipso se propter Deum detestari peccata, de quibus cõfessus est, & experitur se diligere Deũ, & libenter audire verba eius, & delectari in obseruatione mandatorum ipsius, & exercere opera misericordiæ, potest coniectari se habere gratiam Dei. Quia talia opera & signa non inueniuntur communiter nisi in iustificatis. Vnde Christ⁹: Pœnitentiã agite, & appropinquabit regnum cœlorum. & alibi: Qui manducat me, & ipse viuet propter me. & D. Greg. Probatio dilectionis exhibitio est operis. & D. Ioannes, Charissimi si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & cæt. Quarta oppositio: Aliquis potest de sua iustificatione esse certus certitudine fidei humanæ, cui potest subesse falsum. Quia potest aliquis ex pia affectione quam habet ad seipsum, firmiter absque quacũque hæsitatione credere se fecisse quod in se est, quod tamen non fecit: hac fide humana Lutherani credunt absque quacunque hæsitatione se esse in gratia, & aliis erroribus suis adhærent, sic quod parati sunt pro eis mori. Tales habent certitudinem maiorem morali &

Luc. 1.
2.Cor.12
Matt. 7.
Matt. 4.
1.Ioã.3.

non

non euidentem, nec fidei catholicæ, cui non potest subesse falsum: ergo fidei humanæ cum non sit alia certitudo. Quinta propositio nullus adultus absque diuina reuelatione potest esse de sua iustificatione certus certitudine fidei theologicæ infusæ, siue adeo certus quod sit in gratia, sicut quod verbũ caro factum est, ac sicut de aliis articulis fidei. Hæc propositio primo probatur authoritate concilii Tridentini, sessione 6. decreto. 9. vbi dicitur: Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deq; sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet dum seipsum suamque propriam infirmitatem & indispositionẽ respicit, de sua gratia formidare & timere potest: cum nullus scire valeat certitudine fidei (cui non potest subesse falsum) se gratiam Dei esse consecutum. Decretum illud fundatur ex verbis Iob, dicentis: Si uenerit ad me Deus, per gratiã scilicet, non videbo eum. Si abierit, scilicet p peccatum, non intelligam. Si Iob simplex & iustus hoc ignorabat, quomodo nos innumeris pene flagitiis inuoluti citra arrogantiam affirmare poterimus Deum esse nobis propitium & condonasse peccata? Subnectit his Iob. Et cum inuocantem exaudierit me, non credo quod audierit vocem meam. Et rursus. Si iustificare me uoluero, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendero, paruum me comprobabit. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea, & tædebit me uitæ meæ. Et iterũ: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Ex contextu apparet quod non loquebatur comparatiue, sed de iustitia sua quam amici eius obiecerant: si mũdus & rectus incesseris, &c. Eo pertinet illud concionatoris: Nescit homo utrum amore uel odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta. Ad hæc accedit Salomon dicẽs: Quis poterit dicere mundum est cor meum, mundus sum a peccato. Et sapiens de propitiatu peccatorum: Noli esse sine metu. & Psal. Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me Domine. & Apostolus, Sed neque meipsum iudicio. Nihil. n. mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum: Qui autem me iudicat Dominus est. Quem locũ tractans D Hiero. lib. 2. dialogorum aduersus Pelagianos ait: Qui hoc dicebat, nullius itaq; peccati præscius erat: sed quia legerat: Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me domine. Et illud: Sunt viæ quę uidentur viro: nouissima autem harum respiciunt in profundum inferni: Idcirco tẽperabat sentẽtiam, ne forte per ignorantiam deliquisset. Ad hãc formam pertinet illud quod D. Petrus dixit Simoni Mago: Age pœnitentiam si forte remittatur tibi hęc cogitatio cordis tui. Notetur hæc conditio, si, nõ dixit teneris credere, uel potes asserere cum incertus sis. Et D. Bernardus Orandus est Deus, vt custodiat corda nostra & intelligentias nostras, ne forte cum nõ aderit, adesse putemus, nostrumq; pro suo sequamur sensum deuiantes. Venit nanque & uadit, & nemo facile scit unde uenit, & quando uadit. Potest etiam hæc propositio probari rationibus. In cõfesso enim omnibus est nemini beneficium reconciliationis impendi, nisi prima pœnitentia. Vnde Christus. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis. Atqui nemo absque diuina reuelatione, tanta certitudine quãta fidei, ut nullo pacto decipi queat, cognitionem habere potest se esse vere pœnitentem. Igitur, &c. Minor probatur: quia certitudo non potest haberi de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium principium. Principium autem & obiectum gratiæ est Deus per suam gratuitam voluntatem acceptantem nos. Sed Deus est ignotus, nisi reueletur. Ergo nemo potest certo scire quando habet gratiam nisi Deus reuelet. Si dicatur quod uerum est certitudine sciẽtiæ: cum hoc tamen stat quod possit haberi certitudo fidei. Verum hæc euasio non soluit argumentum. Quia bene sequitur absque reuelatione quis non potest haberi certitudinem euidentiæ: ergo nec certitudinem fidei. Cum certitudo fidei sit maior in se simpliciter & absolute seu ex parte obiecti, licet non quo ad nos & ex parte subiecti. Sed qui non potest in minus, non potest in maius. Igitur, &c.

præ-

Iob 9. Eccl. 9. Prou. 12 Eccl. 5. Psal. 18. 1. Cor. 4. Prou. 14 Act. 8. ser. 17. super Cantica. Luc. 13

Præterea certitudo assensus huius propositionis: Ego sum in gratia non potest procedere ex habitu fidei infusæ, ergo non est certitudo fidei catholicæ, cui non possit subiici falsum. Antecedens patet. Quia habitus non potest procedere assensum nisi circa obiectum proprium. Sed obiectum fidei non est nisi Deus, & illa quę sunt a Deo reuelata interius uel exterius. Deus enim secundum Diuum Thomam infundi nobis habitum fidei, ut nos inclinet & moueat ad assensum eorum præcise quæ nobis reuelauit. Sed sacra scriptura nullibi promittit remissionem peccatorum nisi in genere & conditionaliter: Si se conuerterit impius, &c. Et nunquam asserit in particulari hanc personam uel illam sufficienter esse dispositam ad gratiam, seu non habere obstaculum gratiæ: ergo nullus potest habere certitudinem fidei quod sit receptus in gratia Dei absque speciali reuelatione. Conclusio enim sequitur debiliorem partem. Vnde cum assensus huius propositionis: Ego sum in gratia Dei pendat ex hoc syllogismo: Quandocunque impius auertit se ab omni impietate perfectę, & facit quod in se est, habet gratiam. Sed ego sum huiusmodi: ergo sum in gratia. Maior huius syllogismi est de fide. Minor autem non est de fide catholica infusa: nisi in illis qui habent specialem reuelationem, cum habitus non possit ultra obiectum suum. Igitur est ex coniectura humana uel ex fide humana, quæ potest decipi, & cui potest subesse falsum, & per consequens conclusio. Nec illi, qui oppositum dicunt, habent maiorem certitudinem de sua gratia, quam ego de ista propositione. Roma, quam alias uidi, nunc est: cum hac tamen certitudine potest stare falsitas. Nam durante tali assensu potest est Deus, me inscio, delere Romã. Quod autem quis non possit habere certitudinem fidei se auersum fuisse perfecte ab omni impietate, apparet quia talis debet habere exploratum proprium cor, ne aliquid ibi lateat quod diuinæ amicitię obstat. Sed hoc non potest homo infallibiliter percipere: cum Hiere. dicat: Profundũ est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? quasi dicat nullus nisi Deus qui scrutatur renes & corda & 2. Paraly. 5. Tu solus nostri corda filiorum hominũ. Ideo Psalm. uixit: Delicta quis intelligit ab occultis meis munda me Domine. Et Apostol. Nihil mihi cõscius sum. ¶ Nunc authoribus sacræ scripturæ perperam ab hæreticis intellectis, & in oppositum allegatis respondendum est. Allegant imprimis illud Christi: Omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis, Ex quo inferunt quod cũ orando petimus remissionem peccatorum, debemus statuere & firmiter credere nos eam statim impetrare. Nam ut Diuus Iacobus ait: Si quis autem uestrum eget sapientia, postulet a Deo qui dat omnibus affluenter, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans, &c. Dicendum quod per illa uerba, nec Christus, nec Diuus Iacobus uoluit aliud a nobis exigere quam fiduciam siue spem bonam nos accepturos, quod petimus, si bene ac recte, ac cum debitis circunstantiis petamus. Sed an hoc faciamus incertum est nobis, licet quasdam coniecturas morales, fallibiles tamen habeamus. Adducunt preterea illud Apostoli: Ipse enim spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filii Dei. Et sic arguunt: testimonium spiritus sancti non potest esse nisi certum. Sed spiritus sanctus testatur Diuo Paulo authore: ergo quemcunque constituit filium Dei, fecit simul eum certum esse in gratia. Eo quod Apostolus præmisit: Non enim accepistis spiritum seruitutis in timor, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba pater. Dicendum imprimis quod testimonium spiritus sancti est semper uerum & certum in se. Sic quod spiritus sanctus non est de se fallax sicut spiritus creaturæ. Et quicunque certus est, eum qui loquitur & testimonium perhibet esse spiritum sanctum, certus est certitudine fidei uerum esset testimonium illud. Sec spiritus sanctus de communi lege non perhibet testimonium in particulari certum certitudine fidei, sed solum per quasdam coniecturas & indicia maiora & minora secundum dispositionem subiecti, & diuersos hominis progressus in sanctitate,

2.2.q.1. art.1. *Hier.17.* *Mar.18.* *Iac.1.* *Rom.8.*

Non possumus tamen vsquequaque esse certi huiusmodi indicia; & coniecturas esse a spiritu sancto nisi per specialé reuelationem. Scimus enim quod sæpe angelus Satanæ se transfigurat in angelum lucis, & per similem apparentiam homines deludit. Testimonium enim de quo loquitur Apostolus, quod spiritus sanctus eis quos inhabitat, præbet, est quod ad amorem castum eosdemque allectat & inclinat, vt non timore (prout olim antiqui serui sub lege Moysi) sed prompto amore filiali pareant, iussaque Dei sponta nec faciant, tanquam filii idonei ad hæreditatem adeundam. Quod quidem testimonium perhibere inchoat, prout hoc loco docet Paulus: & tamen experientia luce clarior, docet illos qui recentes sunt in gratia Dei, quos incipientes sancti doctores appellant, non protinus timorem illum deponere seruilem, quoadusque sit perfecta charitas, quę huiusmodi timorem radicitus conuellat. Ideo non subito facit hanc certitudinem & firmitatem propter nostram prauam dispositionem, sed temporis successu accumulando roborandoque magis coniecturas. Corroborare Lutherani etiam nituntur certitudinem gratię per illud Apostoli: Ideo ex fide secundum gratiam firma sit promissio omni semini. Quia ex eo quod, secundum eos, sola fide iustificamur, manifeste sequitur quemlibet iustorum certum esse gratiæ suæ, cum sit certus de fide sua. Vnde Apost. Vosmetipsos tentate si estis in fide, ipsi nos probate, An non cognoscitis vosmetipsos. Dicendum imprimis negando fundamentum illorum, scilicet quod solas fides iustificet, ut supra deduximus, & cùm Apost. dicit quod ex fide firma sit promissio, intelligit de Christo siue hæreditate in generali & conditionaliter, vt dictum est: hoc est fides certos nos reddit Christũ olim promissum venisse: & quod per eum nos hæreditatem consequemur, si fecerimus quæ iubet. Verum de his in particulari certi esse non possumus certitudine fidei absque speciali reuelatione, Secundo dicendum quod possumus esse certi de actu fidei in formis, sed non formatæ. Licet enim sit mihi euidens quod credam Deum esse trinum & vnum, non tamen est mihi euidens trinitas. Verba autem Apostoli: tentate si estis in fide, designant dubitationem de fide viua, vt scilicet quilibet tentet & examinat se an sit in charitate antequã veniat ad iudicium. Nec obstat ẽt illud Apostoli: Si Deus pro nobis quis contra nos? &c. Certus sum enim &c. Quia ibi loquitur de certitudine in generali non in particulari: nec etiam loquitur de charitate qua diligimus Deum. Quia sequeretur quod nullus qui habuit charitatem posset peccare, quod est manifeste hæreticum. Sed loquitur de charitate & amore Dei, qui prior nos dilexit. Et quia prius ideo non cessat, nisi nos prius eum diligere desinamus: Si dicatur quod ille qui baptizatur habet certitudinem fidei, quod baptismus iustificat: & quod habet propositum accipiendi baptismum. & quod non habet obicem, Negatur secunda pars minoris. Quia in adulto requiritur pœnitentia uirtus. Dicit enim Diuus Petrus: Pœnitentiã agite, & baptizetur vnusquisque uestrum, &c. Atqui de illa nemo potest esse certus, vt dictum est. Igitur, &c. De canonibus Apostolorum ac de conciliis Ecclesię & authoritate illorum, dicetur infra cap. 17. §. 1. ver. 3. & deinceps.

1. Cor. 11 — *Rom. 4.* — *2. Cor. vl.* — *Hoc. §. c. 10.* — *Rom. 8.* — *Act. 2.*

§. 5. *De vitiis fidei oppositis.*

Fidei & actibus opponuntur duo peccata, s. infidelitas blasphemia. Infidelitas est duplex: quædam pure negatiua. Alia est positiua, uel saltẽ primitiua. infidelitas negatiua est carentia fidei: in his qui nunquã audierunt nec audire potuerũt aliquid de fide: & hæc inuenitur in pueris ante baptismum, & in adultis insularibus, qui nihil vnquã de fide audierũt, nec potuerunt, iuxta illud: Quomodo credent ei quẽ nõ audierunt? aut quomodo audient sine prædicãte? Et hęc infidelitas magis habet rationem pœnæ quam culpę quia talis ignorantia diuinorum ex peccato primi parentis sequuta est. Cum ergo non sit culpa, sequitur quod qui infideles sunt hac infidelitate, non damnabuntur propter eam, sed propter alia peccata, scilicet originale uel mortale. Et sic debet intelligi illud, Qui non credit, iam iudicatus est. Vnde Christus dixit: Si non uenissem, & eis locutus non fuissem, peccatum

A — *2. 2. q. 10 art. 1.* — *Infidelitas negatiua & positiua qd.* — *Rom. 10.*

catum

eatum non haberent. Quod exponens D. Aug. ait: Loquitur de illo peccato, quo non crediderunt in Christum, quo (vt testatur) spiritus sanctus arguturus erat mūdum de peccato, de iustitia, & de iudicio. de peccato quidem, quia non crediderunt in eum. *Ioan.15.*

Ver.1. *De infidelitate positiua.*

B INfidelitas positiua est per contrarietatem, qua quis contrariatur aut resistit, vel discredit his quæ sunt fidei, aut contēnit ipsam, iuxta illud: Quis credidit auditui nostro? Et quia aliquis potest tripliciter reniti & contradicere fidei, ideo tres sunt species infidelitatis. Primo aliquis potest reniti & contradicere fidei non susceptæ. & talis est infidelitas Paganorū. Secundo fidei susceptę in figura tantum. & talis est infidelitas iudæorum. Tertio fidei susceptæ & manifestatæ. & talis est infidelitas Christianorum. Infidelitas Iudæorum est peior quàm Gentilium, & infidelitas Christianorū est peior vtraq;, iuxta illud: Melius erat illis nō cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionem retrorsum conuerti. Subiectum infidelitatis est intellectus, sicut & fidei: cum contraria habeant fieri circa idem. Et sicut actus fidei est licitus, hoc est immediate pcedēs ab intellectu, & imperatus à volūtate. Sic etiā actus infidelitatis: & sic volūtas est causa infidelitatis, sicut & omnium aliorum peccatorum in ratione motiui. *2.2.q.10 art.5.* *Esa.53.* *Infidelitatis tres species.* *2.Pet.2.*

Ver.2. *De communicatione cum gentilibus & iudæis.*

C NON esse licitū fidelibus communicare cū hæreticis & apostatis, cōstat ex eo quod sunt excommunicati, & ab ecclesia pręcisi, duplici ratione. Prima in pęnam discessionis a fide. Secunda propter periculum cōmunionis cum eis. Quia sermo eorū vt cancer serpit. 2. Ti. 2. Et communiter nituntur puertere fideles. Vnde Apostolus: Modicum fermentū totā massam corrumpit. Ideo absque peccato mortali non possunt fideles Christiani cum talibus ab ecclesia declaratis communicare aliter reputantur fautores, & incidunt in pœnas iuris: nisi forte in extrema necessitate corporali, vel nisi ad reducendū eos ad ueram fidem. Et quamuis alii infideles possint contrahere forum & iurisdictionē ecclesiæ Romanæ, ratione delicti commissi in terris ecclesiæ subiectis: in crimine tamē infidelitatis post declarationem nō sunt ecclesiæ subiecti, nec ecclesia eis pœnā spiritualē infligere potest iuxta illud: Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & ideo ecclesia nō prohibuit Christianos fideles cū Gentilibus & iudæis conuersari in actibus ciuilibus, scilicet emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. Quare fideles firmi in fide, possunt cum illis cōuersari & communicare circa bona tēpora lia, non tamen matrimonium cū illis contrahere, cum dicatur: Nubat, tamē in domino, hoc est uiro suæ religionis. Nam in dispari cultu prohibitum est in lege matrimonium, Deut. 7. Circa spiritualia autem non licet fideles cum infidelibus conuersari, iuxta illud: Quę participatio iustitię cū iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autē conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fidelis cum infideli? vnde sequitur quod fideles peccant admittētes Gentiles uel iudæos in spiritualibus ac etiā dum intersunt ritibus & ceremoniis infidelitatis illorū. Simplices uero & infirmi in fide (de quorū subuersione dubitari potest) prohibendi sunt ab infidelium conuersatione, & præcipue ne magnam familiaritatem cum eis contrahāt. Et ob hanc causam Deus prohibuerat iudæis, ne communicarent cum gentibus infidelibus, quarum terras erant ingressuri: Quia iudæi illi erant infirmi in fide, & proni ad idololatriam. Nec debent de nouo Christiani eligere seu constituere iudices aut principes seu prælatos infideles super se, hoc enim cederet in scandalum & periculum fidei & fidelium. Quia facillter illi qui subiiciuntur aliorum iurisdictioni, immutari possūnt ab eis quibus subsunt, ut sequantur eorum imperium, nisi illi qui subsunt sint magnæ uirtutis. Et pręterea infideles contemnunt, si defectus fidelium videāt. Ideo Apostolus prohibuit ne fideles contendant in iudicio coram iudice infideli: ait enim: Audet aliquis uestrum habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Item Nolite iugum ducere cum infidelibus. Et ideo ecclesia nullo modo permittit quod infideles ac- *2.2.q.10 art.9.* *1.Tim.5.* *1.Cor.6.* *2.Cor.7* *2.Cor.6* *Familiaritas cum infidelibus. est cauenda simplicius.*

quiran.

quirant dominium super fideles, vel qualitercunque eis prçficiantur in aliquo officio. Si tamen, infideles habeant dominiũ vel iurisdictionem temporalem super aliquos ante fidem susceptam, illam non amittunt. Quia cum distinctio fidelium & infidelium sit de iure diuino, & dominium siue prælatio introducta ex iure humano, & ius diuinum quod est ex gratia non tollat ius humanum: sequitur q distinctio fidelium secundum se considerata, non tollit prælationem vel dominium infidelium supra fideles. Potest tamen per sentẽtiam vel ordinationem ecclesiæ tales ius dominii vel plationis tolli. Quia infideles merito suæ infidelitatis merentur potestatem amittere supra fideles. Et quo ad infideles (qui temporaliter subduntur ecclesiæ aut membris eius) ordinatum est, quod seruus fidelis per baptismum liberetur. Nec facit dominis illorum ecclesia iniuriam. cum ipsi domini in temporalibus subiiciantur ecclesiæ. In his autem qui non subduntur temporaliter ecclesiæ, licet ecclesia statuere possit ordinare, vt libertate per baptismum gau-
Mat.17. deant: tamen nondum statuit, ad vitandum scandalum. Sicut Christus qui poterat a tributo se excusare: tamen man-
1.Thi.6. dauit solui tributum, vt scandalum vitaret. Sic Apost. cum dixisset, Quicunque sub iugo serui, omni honore dominos suos dignos arbitrentur: subiunxit: Ne nomen Domini & doctrina blasphemetur. vbi vero domini vellent eos retrahere a fide, & inducere ad infidelitatem uel alia peccata, licite fugere & libertate sua vti possent. quia maius est vinculum matrimonii (quod est de iure naturali) quam seruitutis, quæ est de iure gentium. Sed vbi infidelis non vult habitare cum muliere fideli, sine contumelia creatoris, vel conuerso, soluitur vinculum matrimonii, & fidelis cum alia contrahere potest.
1.Cor.7. vnde ait: Quòd si infidelis discedit, discedat. non enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. In pace autẽ vocauit vos Deus. A fortiori, si dominus discedit, & non uult habitare cum seruo sine contumelia creatoris, seruus discedere, & fugere potest: nec tunc est scandalum, nisi forte passiuum. Et quamuis in-

Seruus quando possit fugere a domino.

fideles in suis ritibus peccẽt, tolerari possunt, vel propter aliquod bonum quod ex eis vel in eis prouenit: ut ritus Iudçorum, in quibus olim præfigurabatur virtus fidei quam tenemus. Hoc bonum prouenit, q ex eis habemus testimoniũ fidei nostræ, & ab ostibus habere testimonium pro magno reputatur: vel propter scandalum vitandũ. Et sic ritus aliorum infideliũ, qui nil veritatis aut vtilitatis afferunt, tolerantur: ne tumultus & dissidia oriantur, & ne eorum conuersio impediatur.

Ver.3. *De coactione infidelium ad fidem.*

GEntiles seu Pagani quãuis verbis & exemplis ad fidem Christi induci possint: minis tamen aut pœnis compellendi non sunt. Quia cum homo non possit compelli nisi ad ea quæ sunt rationis naturalis & Deo non placeant coacta obsequia: sequitur q ab hominibus non possit compelli ad ea quæ sunt supra rationẽ. Nec obstat id quod habetur Luc. 14. exi in vias & sepes, & compelle intrare: non enim intelligitur de compulsione & coactione reali, sed per instantem prædicationem, & persuasionem. Ille. n. qui sæpissime & instãter persuadetur cõpelli quodam modo dicitur. Et si intelligatur pro reali compulsione, intelligendum est de hic qui sponte fidem susceperunt & non reclamauerunt: aut si reclamauerũt, post reclamationem consenserunt, vt habetur in c. maiores. §. Itẽ quæritur, extra de baptismo. Et sic infideles Christiani, hæretici, & apostatæ, sunt coercendi, eo quod iã fidem susceperunt in sacramento baptismi, per quod debitores facti sunt vniuersæ legis, quemadmodum Iudęi per circuncisionem, ut habetur Gal. 5. Et quia Iudæi susceperunt fidem Chistianam in figura. Fides enim antiqui & noui testamenti est vna, vt probat Diuus Thom. de Veritate q. 14. art. 12. eo quod de eodem obiecto. Vnde Ephe. 4. Vnus dominus, vna fides, &c. Ideo videtur aliquibus quod Iudæi possint compelli ad suscipiendam fidem Christianam: quia Iudæi possunt compelli ad seruandã legẽ Moysi ad verũ sensum legis: Sed uerus sensus legis est de Christo Messia, unde Ioan, 5. dicitur: Scrutamini scripturas: quia uos putatis in ipsis vitã æternam habere. Illæ sunt quæ testimonium

D *2.2.q.10 art.8.*

An Iudæi ad fidem cogi possint. *Dan.9.*

nium

nium perhibet de me. Christus enim per legem & Prophetas probari potest adue nisse, maxime ex hebdomadibus Danie- Dan. 9. lis, & ex prophetia Iacob, Gen. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. ideo videntur compellendi. Veruntamen ecclesia determinauit oppositum, vt habetur in c. de iudæis. 45. dist. vbi dicitur; De iudæis autem præcepit sancta Synodus, nemini deinceps ad credēdum uim inferre. Cuius enim uult Deus miseretur, & quē uult indurat. Non enim tales inuiti saluā di suut, sed volentes, vt integra sit forma iustitiæ. Et sicut homo proprii arbitrii vo luntate serpenti obediens periit: Sic uocante se gratia Dei propria mentis conuersione, quisquis credendo saluatur. Ergo non ui, sed libera sui arbitrii voluntate, & facultate vt conuertantur, suadendi sunt: non impellendi. Qui autem iampridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Zizibuti zelū Dei habētis, sed non secundum scientiam. Quia iam constat eos diuinis sacramentis associatos, & baptismi gratiam suscepisse, & chrismate vnctos esse, & corporis Domini extitisse participes: oportet ꝙ fidem, quam etiam vi vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomē Domini blasphemetur, & fides quā susceperunt, vilis & contemptibilis habeatur: unde de iudęis specialiter prohibuit Dominus, ne propter incre- Psal. 58. dulitatē occiderentur. Vnde Dauid: Ne occidas eos, ne quādo obliuiscātur populi mei. Et vt habetur Esa. 10. & Rom. 9. Reliquiæ saluæ fient. & Rom. 11. Cęcitas ex parte contigit in Israel: donec plenitudo gentiū intraret: & sic omnis Israel saluus fieret. Si enim fuisset licitum eos compellere, nō fuisset omissum a tot sanctis & religiosissimis Imperatoribus Christianis, quanuis aliqui hoc fecerint, vt Zizibutus, & Gallorum reges, propter nefaria crimina illorū circa sacratissimum eucharistiæ sacramentum: quorum zelus laudatur, & factum Zizibuti, reprobatur, quo ad eos saltem qui non erant culpabiles, vt habetur in dicto c. maiores, extra de baptis: & ad rationem inductam dicitur ꝙ non potest clare ostendi per Prophetas quod lex eorū intelligatur de Christo. vnde Ioā. 5.

Iudæi a Gallia quare repulsi sint.

Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. Notandum est uerbū (forsitan) Nā prophetias allegatas iudæi glosant, & adhuc non defecisse sceptrum de Iuda dicunt: sed se habere ducem, sicut in captiuitate Babylonica. Miracula autem Christi licet sufficiēter probauerint beneaffectis, non tamen male affectis. Ideo omnia calumniātur, & negant prophetias esse per Christum impletas.

Ver. 4. *De hæreticis coercendis.*

HAeretici autem eo quod fidem manifeste susceperunt, quanuis secundum eorum opinionem sint tolerandi: cōpellendi tamen sunt per ecclesiam. Et si restiterint, aut conuerti renuerint, sunt brachio seculari tradenti, & per se consequens cōburendi, ut habetur in c. ad abolendam. de hær. Vnde D. Hieron. & habetur in resecandæ. 24. q. 3. vbi dicitur: Resecandæ sunt carnes putridæ, & scabiosa ouis a caule repellenda: ne tota domus, massa, corpus, & pecora ardeant. Arrius in Alexandria vna scintilla fuit: sed quoniam non statim oppressus fuit, totum orbem eius flamma populata est. Multo. n. grauius est corrumpere fidem, quæ est uita animæ, quem falsare pecuniam, per q̄ temporali vitæ subuenitur. Si igitur falsarii pecuniæ & alii grassatores per principes seculares morti traduntur, vt in l. 2. C. de falsa moneta, & l. quidā. ff. ad l. Cor. de sicca. multo magis hæretici, ex quo de hæresi conuincuntur, possunt non solum iuste excommunicati, sed etiam per iustitiam temporalem iuste occidi. Vnde D. Pau. imprecatur eis mortem: Vtinam ab scindantur qui uos cōturbāt. Et Christus: Vę homini illi per quē scandalū uenit. Expedit illi ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundū maris. Sed nullus magis scādalizat, quam qui errare facit in fide & Ioā. 15. Si palmes nō manserit in uite, colligetur & mittetur in ignē. & ardet. Et Actuū 19. habetur: Multi credentium veniebant & confitebantur actus suos. Multi autem ex eis qui fuerant curiosa secti, cōtulerunt libros, & cōbusserūt coram omnibus. Ex quo loco aliqui trahunt, quod de iure diuino combustio est congrua hæreticorum punitio. Nam si libri mortui continentes

E 2. 2. q 10 art. 8.

Galat. 5.

Mat. 8.

Combustio est cōgrua pœna hæreticorum.

curiosa, hæreses, & superstitiosa, dabantur flammis: multo magis libri viui, hoc est hæretici, debent comburi: Iure enim naturali membrum corruptum inficiens corpus, est abscindẽdum, ne pars syncera trahatur: igitur. Præterea Deute. 18. dicitur: Propheta autem qui arrogantia deprauatus, uoluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi vt diceret, aut ex nomine aliorũ Deorum interficietur. Sed hæretici sunt huiusmodi: igitur, &c. ecclesia autem misericorditer se habet cũ illis. Nam ero vice si resipuerint, & ab arbitrium Episcopi emendari & corrigi parati sint, recipit eos, vt habetur in prędicto c. ab abolendam. Si autem recidiuẽt, eos seculari brachio tradit, tanquam relapsos & pertinaces, vt habetur in c. accusatus, &c. super eo, de hęr. lib. 6. ¶ Et quia hęretici his determinationib. aduersantur: ideo eorum iacula refellẽda sunt. Primo

2.2.q.11 art.3. dicunt D. Paulum non præcepisse hæreticos comburi, sed deuitari: & non nisi post primam & secundam monitionem vnde

Ad Titũ 3. ait: Hæreticum hominem post primam & secũdam monitionem deuita, sciens quia subuersus est qui huiusmodi est. Dicendũ est quod cum in principio nascetis Ecclesiæ non essent princeps Christiani nõ habebat Ecclesia aliud remediũ. Nunc autẽ habet: & ideo ne corpus inficiant, & missam corrumpant, expellendi sunt. hoc aũt facit post primam & secundam monitionem: post primam in generali, post secundam in particulari iudicio, cum resipiscere volunt. Et quia in hac particulari & secũda correctione, scilicet abiuratione, dicunt se uelle abnegare perpetuo omnem hæresim, & postmodum recidiuant: Ecclesia (quæ non potest iudicare de interioribus) uidẽs se deceptam, recipit quidẽ eos redire volẽtes ad sacramẽta, & quo ad illa nemini uolenti claudit gremiũ. Verum tamen ne corpus inficiant, tradit eos brachio seculari puniendos, vt habetur in ca. super eo, de hære. lib. 6. Si autem in particulari correctione resipiscere noluerint: tunc Ecclesia negat sacramenta, & veniã, quæ non datur nisi corr ecto, vt habet in c. ad abolendam. ¶ Secundo allegant. 1. Corinth. 11. Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in vobis: Si

Ecclesia quo ad sacramenta nemini claudit gremium.

Venia nõ datur nisi correcto.

hæretici vtiles sunt Ecclesię, non sunt abiiciendi. Dicendum quod illa utilitas est præter intentionem hæreticorum: Quia secundum D. August. intentio eorum est corrumpere fidem, quod est maximi nocumenti. Ideo magis considerandum est id quod est per se de eorum intentione, quam quod præter eorum intentionem. Et eo modo oportet hæreses esse, quo necesse est scandala euenire. Nõ tamen propter hoc hæreses aut scandala bona sunt neque toleranda. Non enim accipitur hic (oportet) aut (necesse) pro necessitate absoluta aut præceptiua, sed pro infallibilitate: ac si diceretur, Infallibiliter hæreses erunt, infallibiliter scãdala neniunt. Sed væ hæreticis & scandalosis. Itẽ supposita malitia hominum, infallibiliter erunt scandala, & supposito quod sint hæreticis, infallibiliter seminabunt hæreses. Quia (ut dictum est) sermo eorum ut cancer serpit. Tertio adducunt parabolam zizaniorum, ubi serui Domino suo dicebant: Vis imus & colligimus ea? qui respondit, Non. & ait: Sinite vtraque crescere usque ad messem: & tempore messis dicam messoribus. Colligite primum zizania, & alligata in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum. Per tempus messis intelligitur dies iudicii: ergo dimittendi sunt hęretici crescere usq; in diem iudicii. Dicendũ quod ex illa parabola manifeste apparet hæreticos (postquam sunt plene noti & probati) comburẽdos: Quia ibi dicitur, Ne forte simul eradicetis & triticum. Quia ante plenam cognitionem esset periculum tritici: Sed postquam plene probati sunt, & non est periculũ eredicẽdi tritici, & est tempus messis, scilicet iudicii particularis. Igitur, &c.

Vtilitas hæresium est præter intentionem hæreticorum.

Matt. 13

Ver. 5. *De filijs infidelium, inuitis parentibus non baptizandis.*

SI parentes infideles non possunt compelli ad fidem: sequitur quod filii infidelium ante usum rationis inuitis parentibus non sunt baptizandi: cum eadem sit uoluntas filii ante usum rationis cum voluntate patris, qui habet ei de salute spirituali prouidere. Quemadmodum puer existens in utero matris, nõ potest absque matris iniuria, ante partum euelli: Sic nec 2.2.q.10 art.12.

post

Rom.3. post natiuitatem ante vsum rationis a patria potestate, sub qua est, tanquam sub vtero quodam alendus & defendendus. Non enim facienda sunt mala, vt inde veniant bona. quia non esset submergendus paruulus in puteo pro baptismo, vbi aqua exterius non posset heberi, etiam si esset in periculo mortis corporalis. Sic pp salutē animæ filii spiritualem non est facienda iniuria patri. Vna ex potissimis rationibus, quare diximus ꝙ infidelis nō potest compelli ad fidem, est quia non pōt ei clare ostendi in lumine & ratione naturali, ꝙ teneatur talem fidem suscipere: sed hæc ratio manet quo ad filium. Non enim potest ostendi ratione naturali, ꝙ pater debeat pro eo protestari aliam fidem quam pro se. Per hanc rationem soluuntur pene omnia argumenta. Quia si pater vellet abuti filio contra legem naturæ, vtpote si vellet eum occidere: posset licite auferri ab eo ad tempus, non tamen a patria potestate, etiam si pater sit seruus: quia licet filius natus in seruitute sit seruus: dominus eius non potest vendere patrem sine filio, nec econuerso: nec alio modo separare ab eo quo ad ea quæ concernunt patriam potestatem, sicut nō potest vendere captiuam prægnantem sine filio, prout nec separare ex vero. Soluitur etiam argumentum illorum qui dicunt, quod princeps videns subditum facere contra legem superioris, debet compellere ad obediendum superiori suo. Quia hoc locum habet, vbi clare potest ostēdi. Nec etiam sequitur quod si Christus poterat compellere, Papa possit: cum talis potestas pontifici non fuerit commissa; sicut nec quod possit illuminare intellectum patris interius, quemadmodum Christus.

Quare infideles non possunt ad fidē cōpelli

Christus poterat cogere iudæos ad fidē, sed nō papa.

Casus in quo paruulus potest baptizari inscio patre.

Notandum tamen quod filius posset baptizari, vbi pater extra passionem existens, vellet totaliter a se abdicare ius patriæ potestatis quam habet circa spiritualia & corporalia supra filium, vt si ipsum venderet, vel diceret, Nolo prouidere de salute filii mei, vel haberet eum pro derelicto, vel daret eum alicui ad longinquas partes deferendum, & illi de omnibus prouidendum, & non retineret potestatem sibi prouidendi de salute animæ: quia forte cogitaret se absentia filii posse prouidere: sicut dicitur de filiis antiquorum patrum, ꝙ saluari sunt in fide parentum. Ex quo datur intelligi, quod ad parentes pertinet prouidere de salute spirituali filiorum, antequā habeant usum rationis, vt dicit D.Tho. Quod quidem intelligendum est de paruulis natis in toto vel in parte, & non totaliter in vtero matrum existentibus, & de fide aliquo exteriori signo protestata, sed de his amplius inferius cap.25.§.2.ver.3. Verū quia fundamentum patriæ potestatis, quam habet pater super animam filii, est corpus: ideo vbi pater abdicat directe vel indirecte, ius quod habet in corpore siue in vita corporali, volendo ipsum occidere, vel dimittendo ipsum mori fame, aut alio modo abdicare vellet: probabiliter teneri potest, ꝙ possit licite baptizari. Nec fieret patri tunc iniuria. Et D.Tho. ac illi qui tenēt prædictam conclusionem, intelligunt extra ilum casum in quo etiam non baptizarentur inuitis parentibus, cum libere consentiant, saltem indirecte.

Ver.6. *De disputatione in materia fidei.* B

Circa disputationem eorum quæ sunt de fide, notandæ sunt sex conclusiones. Prima conclusio. Quicunque disputat aut argumentum adducit cōtra id qd est de fide & veritatem fidei vel scripturarum, non supponens, sed argumentis experiri intendens, proculdubio peccat: quia dubius in fide, infidelis est, iuxta c.1. extra de hęre. & sic debet intelligi D. Aug. & habetur in c. quis nesciat 9. distin. vbi dicitur: Quis nesciat sacrā scripturam canonicā tā veteris q̄ noui testamenti certis terminis suis contineri, vt de illa omnino dubitari aut disceptari nō possit, utrū verū uel rectū sit quicquid in ea scriptum sit vel constiterit esse? ¶ Secunda conclusio: Disputare de fide ad confutandos errores, vel ad manifestandam veritatem, aut ad fidei manifestationem, non est de se illicitum: imo ad hoc tenentur prælati, cum errores insurgunt. Sic legimus disputasse D. Pau. Saulus enim conualescebat & confundebat Iudæos, & loquebatur cum Gentibus, & disputabat cum Græcis. Et D. Pet. Parati semper ad satisfactionem & reddendam rationem de ea

2.2.q.10 art.7.

In lib. de u.i. bap.

Act.9.

1.Pet.3.

quæ in vobis est fide. Et 1.ad Tit.1.Oportet eþm esse amplectentem eum qui ẽm doctrinam est,fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui cõtradicunt,arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores. ¶ Tertia conclusio: Non licet laicis personis, maxime illiteratis, qui non sunt in fide perfecti, de fide disputare. Quia hoc prohibitum est per Ecclesiam sub sententia excõicationis, ut dr̃ in c.q-cunq;.§.inhibemus.de hæret.in 6. vbi dr̃: Inhibemus quoq; ne cuiquam laicæ personę liceat publice vel priuate de fide catholica disputare. Qui uero contra fecerint, excõmunicationis laqueo innodenẽ. Hac via grassati sunt Lutherani, qui mulieres & artifices ad disputandum & seducendum induxerunt.¶Quarta conclusio: Disputare de fide coram sapientibus & doctis, grãtia exercitij, vel ad probãdam sufficientiã alicuius,ut in gymnasiis Theologicis,& vniuersitatibus,non est illicitũ: ferrum enim ferro acuitur.¶Quinta conclusio: Disputare de fide coram simplicibus & infirmis in fide,qui non solicitantur neque impugnantur ab hæreticis, nõ est licitum propter periculum illorum. Quia eorum fide ex hoc redditur infirmior, quando nil diuersum audierunt ab eo quo credunt:& ideo non expedit eis, ut verba infidelium disputantium contra fidem audiant. Et sic prohibitum est in l. nemo. C. de summa trinit. Sic etiam intelligetur illud Aposto. Noli contendere verbis:ad nihil enim vtile,nisi ad subuersionem audientium. Per quæ verba non intendebat Apostolus prohibere omnem disputationem. Quia ipse(vt dictum est) disputauit. Et circa hoc Tito scripsit de episcopo (ut dictum est) sed prohibebat disputationem puerilem & rixosam vel periculosam coram simplicitur, non autem disputationem ordinatam. ¶ Sexta conclusio: Disputare in pręsentia eorum qui agitantur & solicitantur ab hæreticis, ad confirmandum eos in fide, non est illicitum, imo præceptum, vt dictum est: Quia per hoc simplices confirmantur, & tollitur hæreticis decipiendi facultas: & ipsa taciturnitas eorum qui resistere deberent peruertentibus fidem, est erroris

2.Tim.2

confirmatio. Vnde D.Grego.in pastorali ait:Sicut incauta locutio in errorem protrahit: ita indiscretum silentium eos qui erudiri poterant, in errorę derelinquit. Et D.Hiero.in epistola ad Paulinum,c.4. Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest. Et quantum ædificat ex vitę merito Ecclesiam Christi, tantum nocet si destruentibus non resistat. Et ideo prælati insurgentibus hæreticis & seminantibus hæreses, debent fidem prædicando corroborare, & errores confutare.

Ver.7. *De infidelitate Christianorum.*

INfidelitas Christianorum habet aliquos gradus, quos aliqui vocant species. Primus gradus siue prima species dicitur titubatio, quãdo s.aliquis non assentit firmiter his quæ sunt fidei: sed habet formidinem de opposito. Talis dicitur infidelis per defectum.vnde in c.1.de hæreticis dicetur.Dubius in fide,infidelis est. Et hæc infidelitas cum infirmitatem quandam habeat, non demeretur abiurationem, sed benignam susceptionem, confortationem,ac roborationem. Vnde Apost. Infirmum in fide assumite: hoc est affectu charitatis vobis coniungite,& supportate, & non in disceptationibus cogitationum abinuicem accusantium, aut etiam defendẽtium. Debemus enim nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, & non nobis placere. Et Christus dixit Petro: Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Ideo tales non debent inuolui pœnis iuris, nisi pertinaciter vellent in dubitatione manere.Secundus gradus siue species infidelitatis Christianorum dicitur simplex discredentia eorum quæ sunt fidei, uel credulitas eorum quæ fidei contrariantur citra pertinaciam.Tales infideles dicuntur incidisse in hæresim, hoc est in errorem contra fidem, Omnis enim error contra fidem, hæresis dicitur: sed non facit hominem hæreticum,nisi adsit pertinacia. Vnde D. Aug.contra Donatistas.c.2. dicit D.Cyprianum, quæ zelo fidei dixerat baptizatos ab hęreticis esse rebaptizandos,hęreticum non fuisse. Paratus enim erat potiori ratione docente corrigi. Et in 1. de Trinitate de seipso decebat: Errare potero,hęreticus tamen non ero. Quicunque enim

C
2.2.q.11.
Septẽ infidelitatis spes.
Rom.14.
Rom.15
Luc.22.
Discredẽtia simplex.
Paratus corrigi non est hæreticus

enim paratus est errorem corrigere, non est pertinax, & per consequens nec hæreticus. Vnde in eam dixit Apostolus 24. quæst. tertia, habetur. Si qui sententiam suam, quanuis falsam atque peruersam, nulla peruicaci animositate defendunt, quærunt autem tota solicitudine veritatem, corrgi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputãdi: sed de his amplius uersiculo sequẽti. Hæc infidelitas, si sit pure interior, est quidem peccatum mortale, & virtutem fidei corrumpit demeritorie & effectiue dispositiuæ: si autem fuerit exterius manifestata, inuoluit authorem suum sententia excomunicationis, necessitatque ad adiurationem & emendam secundum arbitrium Episcopi. iuxta ca. ad abolendam, de hęre. Emenda autem est, ut ad agendam condignam pænitentiam in perpetuo carcere detrudatur, vt habetur in ca. excommunicatus, in 2. eodem titu. Possunt tamen inquisitores vna cum prælatis, cuius iurisdictioni subsunt, super huiusmodi pœna cum eis dispẽsare, uel eam mutare cum uiderint, vt habetur in c. vt commissi. §. necnon, de hęret. in 6. Abiurationis autem forma sumitur ex ca. Ego berengarius, de consec. dist. in 2. & fit hodie communiter hoc modo: Ego N. nunc cognoscens ueram, Catholicam & Apostolicam fidem, anathematizo omnem hæresim, præcipue eam de qua condem natus sum, videlicet, (&c. hic inseruntur errores de quibus est condemnatus) & quamcunque aliam hæresim. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesię & Apostolicæ sedi, & corde & ore profiteor me eandem fidem tenere quam Romana Ecclesia tenet: Iurans per sacrosanctam & homousion Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi Euangelia, eos qui contra hanc fidem venerit, cum dogmatibus suis æterno anathemate dignos. Quod si ego aliquando cõtra hoc aliquid sentire aut prædicare præsumpsero, canonum se ueritati subiaceam. Lecto, perlecto, sponte subscripsi hanc meę fidei cõfessionem. Et hoc dicto, subscribit se notarius, postmodum apponit testes pręsentes, & subscribit etiam se: & talis abiuratio ponitur in actis & archiuis curiæ.

Episcopi & inquisitores possunt dispensare in pœna carceris.

Abiurationis forma.

Ver. 8. *De hæresi & hæreticis.*

Tertius gradus siue species infidelitatis dicitur hęresis perfecta, quę potest sic describi: Hæresis est assertio falsa, siue dogma falsum catholicę veritati contrarium, cũ pertinacia in eo qui Christianam fidem professus est. Dicitur assertio uel dogma falsum, & non factum peruersum: quia factum peruersum contra veritatem catholicam, non est hæresis: sicut furari aut adulterari. Esset tamen hæresis dicere & asserere quod furari & adulterari non est peccatum. & sic de aliis. Catholica autem veritas secundum Dominum Cardinalẽ de Turre cremata, in sua summa de ecclesia lib. 4. parte. 2. c. est veritas pendẽs ex diuinæ reuelationis lumine supernaturali, mediate uel immediate, explicite in propria verborũ forma, vel implicite: vt ea quę pendent ex illis in bona & necessaria consequentia. Et sic omnia quæ explicite habentur in articulis fidei, & in sacra scriptura ac determinationib. vniuersalis Ecclesiæ, vel possunt ab eis deduci in bona & necessaria consequentia, sunt de fide, & opposita sunt hæreses. Ideo hæc esset hęretica, Christus non est risibilis: quia licet eius opposita non explicite contineatur in sacra scriptura: tamen opposita potest deduci ex articulis fidei. Quia bene sequitur, Omnis homo est risibilis: Christus est homo: ergo Christus est risibilis. Hęc infidelitas siue hęresis subiectiuatur in intellectu, cũ intellectus sit principium elicitiuum actus infidelitatis, quemadmodum & fieri: quia opposita, habent fieri circa idem. Veruntamen quemadmodum fides pertinet ad uoluntatem imperatiue, & tãquam primum motiuum per piam affectionem: Sic etiam infidelitas pertinet ad uolũtatem per impiam & malam affectionẽ. Infidelitas quidẽ Gentilium & Iudæorum habet malam affectionem circa finem, qui est Christus, quẽ totaliter negant. Hęresis autem non habet impiam aut malam affectionem circa finẽ, scilicet Christũ, sed circa media, quia deficit in eligendo ea, quibus Christo assentiendum est: quia non eligit ea quæ sunt vere a Christo tradita: sed ea quæ sibi propria mens suggeret. & ideo hęresis est infidelitatis species, pertinẽs ad eos q

A

Hæresis quid.

Catholica veritas quid.

Sup epist. ad Gala. Christi fidem, professi sunt. Ideo D. Hieronymus dicit: Hæresis Græce ab electione dicitur: quia scilicet. eam vnusquisque eligit disciplinam, quam putat suo proprio iudicio esse meliorem: non autem disciplinam publicam. quæ diuinitus traditur. *Hæresis perfecta duo requirit.* Et sic ad hæresim perfectam (quæ facit & denominat hominem hæreticum) duo requiruntur, scilicet error in intellectu, & pertinacia malæ electionis in uoluntate: vt scilicet nō sit paratus corrigi, prout dictum est. ¶Et quia hæresis habet quādam similitudinem cum secta, superstitione, & schismate: ideo cōtrahit quandoque nomen illorum differūt tamen abinuicem. *Hæresis quō differt a secta & schismate.* Quia facta importat diuisionē a communi sententia, circa quamcunque materiā vnde Philosophi discedentes a communi opinione aliorum Philosophorum, sectā facere dicebantur. Hæresis uero. diuisionem & separationem importat. sed addit quod sit contra veritatem catholicam. & sic hæresis potest dici secta, sed non econuerso. Superstitio autem importat superfluitatem & contrarietatem contra cultū Christianę religionis & per hoc etiam diuisionem. Sic etiam hæresis importat diuisionem & contrarietatem cōtra fidem, quæ est fundamentum religionis Christianæ: Sed schisma ex sua ratione importat diuisionem contra bonum commune. Hæresis superaddit quia importat diuisionem & separationem contra bonum commune fidei, & Ecclesiæ vnitatē. & sic omnis hęreticus est schimaticus, sed nō ecōuerso. *Hæresis diuiditur* Ex prædictis apparet primo, quod hæresis diuiditur in hęresim simplicem, siue imperfectam, & in hæresim perfectam. Hęresis simplex est, quando quis nō totaliter discedit à fide, nec habet pertinaciam adiunctam, sed admittit correctionem. Hæresis perfecta est, quando est adiūcta pertinacia de pœna illius dictum est versiculo præcedenti. *Apostasia quid* Apostasia est, quando quis totaliter discedit a fide, ut interius dicetur. Differentia est inter hæresim simplicem, & hæresim perfectam: quia hęresis simplex non nominat hominem hæreticum: & quia non habet adiūctam pertinaciam, sed admittit correctionem. Perfecta vero hæresis facit & denominat hominem hæreticum, & habet secum adiunctam pertinaciam: & nullo modo admittit emendam siue correctionem. Quid autem dicatur pertinacia, & quibus modis aliquis possit conuinci de ea, dictum est. Secundo ex pręmissis apparet quis sit hæreticus. ille scilicet qui assētit pertinaciter alicui sententię contra veritatem catholicam. *c. 5. §. 7. ver. 3.* Aliqui vero sic definiunt hæreticum. Hæreticus est, qui relicta fide & Ecclesiæ doctrina, alicuius temporalis commodi gratia, & maxime gloriæ, falsas & nouas opiniones gignit vel sequitur, vt vel sic maneat ab Ecclesia diuisus. *Hereticus quis dicatur.* Tertio apparet quod hæresis habet tres proprietates: Prima quia vt cācer serpit. *Ad Tit. 3* Secunda. quia est morbus incurabilis, sciēs quia subuersus est. Tertia, quia lites, diuisiones, & schismata generat. *1. Co. 12.* Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo, nam oportet hæreses esse.

Ver. 9. *De causa, origine, ac fine hæresis, & hæreticorum*

B PRimam hæresis causam, fontem, & originem Christus Matth. 13. in parabola zizaniorum, per quę hęreses significantur, ostendit inquiens, Inimicus homo (hoc est inimicus hominis) hoc facit. *Sap. 1.* Inimicus autem hominis est diabolus, cuius inuidia mors itroiuit in orbē terrarū. Ideo 1. Petr. 5. Aduersarius vester diabolus circuit quęrens quem deuoret. Diabolus enim primū falsum dogma & primam falsam assertionem contra veritatem diuinam in paradiso terrestri seminauit; Dixerat enim Adæ Deus. De ligno scientiæ boni & mali ne comedas: in quacunq; enim die comedetis ex eo, morte morieris: *Diabolus prima hęresim seminauit. Gen. 2.* Diabolus autem mulieri suę captiosæ interrogationi respondenti, asseuerauit: Nequaquam moriemini: sed eritis uelut dii, scientes bonum & malum. Ab eo tempore nō cessauit falsas opiniones gignere, & schismata suscitare. Hic turrim Babel ædificari psuasit. *Gen. 10.* Hic Dathan, Abirō, & Core contra Moysen & Aaron cōcitauit. Hic se futurum esse spiritum mēdacii in ore Prophetarum Achab dixit, & præualuit. *Ioan 8.* Hic tempore Christi hęresim Sadduceorum de resurrectione seminauit & fouit: Ideo Christus: Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur

quia

quia mendax est, & pater eius, scilicet mēdacii: & Apostolus: Timeo ne sicut serpens decepit Euam astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, & excidant a simplicitate, quæ est in Christo Iesu. Inducit autem diabolus hominem in infidelitatem & hæresim per libertatem carnis, qua soluuntur omnes vires & acceditur libido, & inanis gloria, atque cupiditas dominandi. Commune est enim omnibus ferme hæreticis propriam aucupari gloriam, magnaque ambire: Theodotes enim (quia episcopatus repulsam patiebatur) Ecclesiam cœpit perturbare, & omnia corrumpere. Valentinus etiam episcopatum ambiens, & frustratus, nouam hæresim contra Christi humanitatem confinxit. Nouatus cupiditate ductus, cum in ecclesia Episcopus esse nequiret, se ab aliis episcopum creare fecit extra ecclesiam, vt Episcopus hæresim suam introducere, Apollinaris etiam uidens se contentiosum & in diputationibus triumphare nouam, hæresim adinuenit. Arrius gloriæ, laudis, nouitatisque cupidus praua de fide Christi proferre conatus est. Arrius quoque ambiens episcopatum, nec valens assequi, dixit præsbyteros ab episcopis solo nomine differre. Ioannes Vvicless episcopatum Vigorien. ambiuit, quo frustratus ecclesiam cœpit persequi. Tandem Lutherus, quia indulgentiarum præco & commissarius esse nequiuit, eas esse nullas contendit, & cōtra ecclesiā debacchatus est oésq; fere sophitas & dānatas suscitauit hæreses.

2.Co.11

Libertas carnis est hæresum uia.

Propriū hæreticorum qd.

Ver. 10. *De versutiis hæreticorum.*

C OMnes hæretici hac vtuntur versutia (secundum Diuus August.) quod conantur ex scripturis sacris perperam intellectis defendere & fulcire errores suos atque prauos mores: & in lib. contra Donatistas.c.19.allegans illud Ezech.16.Sumens de uestimentis meis fecisti tibi excelsa: Hæretici, inquit, ad imagines tantasmatum suorum (quibus voluptari carnalis animam delectatur) conuertunt omnia sacramenta & uerba sacrorum librorum: quasi grande & non vitiosissimum dicendi genus sit, deprauare sententias, & ad voluntatem suam scripturam trahere repugnantem, vt D.Hiero. ait in epist. ad Paulinum.c.6.& D.Petrus dicit, D.Pauli epistolas ab indoctis & instabilibus depravari, sicut & cæteras scripturas, ad suā ipsorum perditionem. Plerunq; truncare allegant ut magis appareant, & reprobatas afferunt expositiones. Nonnunquam argumenta sanctorum & antiquorum doctorū ingerunt ero resolutionibus: ut nostris tēporibus in libro cui titulum apposuerunt, Vnio decidentium. Vertullianus aduersus Valentinianos aliam versutiam detegit, dicēs: Hæretici nil magis curant, quam occultare vel dissimulare in oculis circunspectorū ea quæ prædicāt, & paulatim in angulis coram incautis detegere. Vnde in historia Ecclesiastica lib.7.c.25. dicitur, ꝙ Paulus Samosatenus suā hæresim nūc occultare, nūc dissimulare conabatur. Hac vtūtur nūc Lutherani & neoterici hæretici, nō possint cōuici, ac etiā versutia Arrij: qui, qui vt habetur in historia Tripartita lib.5.c.34.& 24. Ne nobiscum cōpelleretur fateri homousiō, hoc est eiusdē substātiæ siue cōsubstantialē patri filiū petebat submoueri quæstiones inquisitiones. Licet Christus contra scribas & Pharisæos eis vsus fuerit. Sic hodie viuacissimas rationes quas soluere nequeunt, sophismata vocant. Tergiuersationibus & dolosis æquiuocationibus, si vrgeantur, euadere nitūtur, omnia ambigua, inuoluta, adumbrata, prōptè proferunt, vt nō facile eorū sententia innotescat. Inde dolis insidiātur, ut non nisi docti & in eorū versutijs exercitati, eos valeant deprehendere. Narrat D: Aug. qūo Celestinus Pelagiana infectus hæresi, purgās se corā Innocētio Papa, dixerit. Dāno eos qui dicūt peccatum Adę ipsi soli obfuisse, & non generi humano. Dāno insuper ꝙ infantes nuper nati in eodē essent statu, in quo Adam fuit ante peccatum: Hanc audiens Innocentius confessionē, existimauit eū sentire ſm veram ecclesiæ fidē, ꝙ Adam traduxisset originale peccatum in posteros, quodq; egeant infantes baptismate: Ipse vero Celestinus cum in sua recipisset cōuenticula, liberius loquens ait: Adam obfuit humano generi, solum dando inobedientię exemplum, non antem peccatum originis in posteros trasfundendo. Dixitque infantes abluendos baptismate

Lib. 1. de Trin. c.3 Oēs hæretici nituntur ex sacris literis confirmare suas hęreses.

Alia uersutia hęreticorum.

Versutia Arrij.

In 2.con. Epist. Pelag. Versutia Celestini.

diis testes subornare, & corrumpere conantur. Si conuincantur, glosant ad bonum sensum ut dictum est, ut uel sic elabi possint: & ad hanc insaniam uenerūt, ut ueros catholicos & ecclesię authoritatem obseruantes, eorumque erroribus contradicentes, non uereantur publice hypocritas, Phariseos, & hæreticos prædicare. Quare monendus est populus, ne tales qui ab Ecclesiæ catholicæ fide, & ritibus uniuersaliter obseruatis discrepantia prædicantes aut annunciantes audiāt, aut in domos suas recipiant, aut eis aue dicant, prout monuit Diuus Ioan. in sua secunda canonica: Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam (scilicet ab ecclesia receptam) non affert, nolite recipere eum in domum, neque aue ei dixeris. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis, & Rom. 16. Rogo autem uos fratres, ut obseruetis eos qui dissensiones, & offendicula præter doctrinam quam uos didicistis, faciunt et declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo domino non seruiunt, sed suo uentri. Et per dulces sermones seducunt corda innocentiū. & Galat. 1. Sed licet nos aut Angelus de cœlo euāgelizet uobis prętorquam quod euangelizauimus uobis (scilicet explicite vel implicite) anathema sit. Sicut prędiximus, & nunc iterum dico uobis: Si quis uobis euangelizauerit præterquam (hoc est contra id) quod accepistis, anathema sit: & ad Timot. Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem) scilicet matris Ecclesię (est doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas uerborum, &c. Et in fine eiusdem cap. O Timothee depositum custodi, deuitans prophanas uocum nouitates, & appositiones falsi nominis scientiæ: quam quidam appetentes circa finem exciderunt Christus enim dixit: Attendite a falsis prophetis. dedit signa quibus possint cognosci. A fructibus (inquit) eorum cognoscetis eos. Primus fructus eorum, est hypocrisis & simulatio. Veniūt (inquit) in uestimētis ouiū, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Ab Apost. uocantur operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. Suis

Ioan. 13. *Luc. 14.* *Lutheranorum ui[ta] ex dia[metro]*

affirmatiuis gloriam Dei simulant, & quædam recta docent: sed suis negatiuis Deū ignorant, & ueluti cauda scorpionis mordent morsu amarissimo: nihil magis annūciant quam Christū, & nihil magis odiūt quam Christi imitationē: quāuis Christus dixerit, exēplū enim dedi uobis, ut quēadmodū ego feci, ita & uos faciatis. Et Lucæ 14. Si quis uult uenire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me. Si perscrutari uelis singula, facile reperies uitā illorū cū uita Christi ex diametro pugnare, & uerificatur illud. Confitentur se nosse Christum, factis autē negant. Christus enim abnegauit semetipsum, ipsi sunt seipsos amātes, & de se præsumētes. Christus humilis, ipsi elatissimi, omniū aliorū etiā sanctorū contemptores Christus ieiunauit, & austeram uitā duxit, ipsi aduersantur ieiuniis, & uoluptuosissimā ducunt vitam. Pauperes cōmendant, & ipsi illorum bona inique detinēt, & rapiunt: fidē prædicāt, & infideliter uiuunt: ab initio semipleno ore loquuntur hæreses, deinde alte prędicant: & ne reprehendi possint submisse glosant quæ dixerunt, uel negant, uel tergiuersantur, in latebris ambulant, sub caminis prædicant, non ut Christus, & Apostoli, qui palam loquebātur mundo, & constanter affirmabant. hi autem, ut dictum est, inficiātur in signum euidentissimum falsitatis.

metro pugnas cū Christo. Ad Titū

Ver. 11. *De apostasia.*

QVartus gradus siue quarta species infidelitatis dicit̄ Apostasia: quæ nil aliud est, quam retrocessio: & opponitur coniunctioni. Et quia tripliciter potest quis coniungi Deo: ita tripliciter disiungi & retrocedere ab eo. & sic est triplex apostasia: primo coniungitur homo Deo per fidem: & ideo quando quis totaliter recedit a Deo, & totaliter negat fidem, est apostata a fide. Secundo homo coniungitur Deo per debitā & subiectam uoluntatem, ad obediendum pręceptis eius. & retrocessio ad diuina obediētia, est apostasia ab obediētia. Hęc uirtualiter inuenit̄ in omni peccato, formaliter autem quādo contrauenit pręceptis Dei uel Ecclesię ex contemptu. Aliquando tamen procedit ex infidelitate, vt cum quis non credit summum pontificem uel

A *2.2.q.12* *Apostasia quid & quotuplex.* *apostasia a fide.* *Apostasia ab obedientia.*

vel Ecclesiam non posse præcipere, & talis vt hæreticus debet puniri vt in c. Nulli fas est. 19. distinc. Tertio coniungitur homo Deo per aliqua specialia ad super erogationem pertinentia, sicut per religionē clericaturam, vel sacrum ordinem. & si quis retrocedat, talis retrocessio dicitur apostasia a religione vel sacro ordine, vel a clericatura. Verum quia istæ coniunctiones sunt quodam modo subordinatæ, & vna præcedit aliam: ideo potest esse aliquis apostata a clericatura, & tamē nō erit apostata ab obedientia. Itē potest esse aliquis apostata ab ordine sacro & religione, qui non erit apostata a fide. Sed cum fides sit prima cōiūctio remota illa remouētur sequētes. Ideo Apostasia a fide continet eminētes alias. Et præterea Apostasia simpliciter & absolute atq; anthonomatice dr̄ Apostasia a fide: deinde de Apostasia a totali obediētia Ecclesiæ: vt schismatici, deinde de apostasia a religione & ordine sacro.

Apostasia ab ordine.

¶ Apostasia a fide differt ab aliis spēbus infidelitati: quia aliæ spēs uel nō recedūt a fide suscepta, uel nō totaliter Et quāuis infidelitas fm̄ seipsam nō repugnet dominio, ut dictum est: & aliqui fideles seruierint infidelibus, Ioseph. Pharaoni, Deniel Nabuchodonosor. Apostasię tamē infidelitas authoritate Ecclesiæ priuat apostatam dominio. Et licet Iuliano apostatæ aliqui milites subseruierint: hoc ideo patiebatur Ecclesia, quia nondū habebat potestatem compescendi principes terrenos: & sic tolerauit. Apostasia a clericatura & religione, nondū facta professione, potest esse absque peccato, ac ēt a minoribus ordinibus per secundas nuptias, uel bigamiam. Si tamen fieret ex sola libidine laicandi, & ex contemptu clericatus, non posset excusari a peccato: cū dixerit, Dominus pars hęreditatis meæ, &c. Apostasia autem ab ordine sacro aut a religione professa, quādo quis totaliter recessit ab ordine uel religione, habitum ordinis uel religiōis dimittēdo, aut a monasterio recedendo, cum intentione amplius non reassumendi uel reintrandi. Et talis non potest esse absque mortali propter contemptum uoti impliciti in sacro ordine, vel expliciti in professione. Tales sunt excommunicati, & tenentur reuerti ad ordinem vel religionem: & si non reuertantur, quamuis absoluātur ab excommunicatione, sunt in statu damnationis, iuxta illud Lucæ decimoseptimo. Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Si uero habitum ad horam vel breue tempus ex causa rationabili dimitterēt aut immutarēt, vt in cella propter ęstum, aut dormitionem, aut balneationem, uel etiam extra cellam in uia publica, propter timorē hostium seu inimicorum, aut causa uitandi maius scandalum, non peccarēt. Si autem absq; rationabili, uel propter malum finem, ut liberius dissoluant, peccarēt mortaliter, & essent excommunicati, etiam si haberēt propositum reassumendi uel reintrandi. Mitius tamen esset cum eis agēdum, quam cum illis qui absque animo redeundi uel reintrandi hoc facerent.

Apostasiæ differt ab aliis speciebus infidelitatis.

An & quando liceat religioso professo dimittere habitum.

§. 6. *De blasphemia.*

SEecundnm vitium oppositum fidei, & quantum ad actum exteriorē, qui est confessio fidei & excellentię ac bonitatis diuinæ uel Sanctorū eius, dicitur Blasphemia; quæ nihil aliud est, q̄ derogatio alicuius ex cellētis bonitatis diuinę uel Sāctorum. Derogatio enim excellentiæ aut bonitatis uiuentium in mortali corpore, dicitur detractio, & nō blasphemia, cum nō sint in firmo statu magnæ excellentiæ. Verum quia bonitas diuina in infinitum excedit excellentiā & bonitatē Sanctorum: ideo blasphemia simpliciter & absolute siue anthonomatice dicit̄ derogatio excellentiæ ac bonitatis diuinæ, & per quandam analogiam & ex consequenti, Sanctorum: & fit quadrupliciter. Primo attribuēdo Deo quod ei non cōuenit: ut cum dicitur quod male & iniuste facit, uel q̄ alio modo agere deberet, aut aliquid huiusmodi. Secundo, negando quod ei conuenit, scilicet misericordiam omnipotentiam, gubernationem, aut aliquid huiusmodi. Sicut cum dicitur: Deus non curat de nobis, aut in despectu Dei, uel (ut aliqui Hispani) ponderet Deo, uel Deus nō posset hoc facere. Quę enim implicant contradictionem, nō sunt factibilia. Ideo cum non sit propter defectum potentiæ Dei, sed propter defectum potentiæ passiuę rei: non est dicendum, Deus non potest

B 2.2.q.13

Blasphemia qd.

Blasphemia quatuor modis committitur.

test facere: sed quod hoc ex se habet vt fieri non possit. Tertio committitur blasphemia, quando attribuitur creaturæ quod soli Deo cõuenit: Puta si diceretur quod diabolus est omnipotens, aut quod fatum regit omnia, aut alias quouis modo. Quarto committitur blasphemia in sanctos, uerbo vel facto. iniuriam irrogando. & sicut honor qui fit imagini, exhibetur imaginato (vt supra dictum est cum de adoratione ageretur) sic iniuria quæ fit imaginibus Sanctorũ aut reliquiis eorum, irrógatur Sanctis, & dicitur blasphemia in sanctos. Si prædictæ derogationes fint per intellectum vel affectum tantum & consistant duntaxat in corde, dicuntur cordis blasphemiæ: Si autem exterius prodeant per locutionem, dicuntur blasphemiæ oris: Si vero per facta, dicuntur facta blasphema, ea præcipue quæ sunt contra sacramenta, singulariter autem contra sacramentum Eucharistiæ, quod est excellentissimum.

Iniuria facta sanctorum imaginib. dicitur blasphemia.

Blasphemia prohibetur secũdo præcepto primę tabulæ. Quia magis assumit nomẽ Dei in vanum qui plasphemat, quam qui sine causa rationabili Deum inuocat: sicut amplius contrauenit huic precepto. Non furtum facies, qui rapit, quam qui furatur. Blasphemia ex suo genere est peccatũ mortale, cũ puniatur mortale. Leui. 24. Qui blaspemauerit nomẽ domini, morte moriatur. Hoc tamen intelligendum est, si ex deliberatione procedat: quia aliter dicendũ est, si ex subreptione uel absque deliberatione proueniat. Quod fieri potest quando aliquis non aduertit illud quod dicit, esse blasphemiã: quod potest contingere, cum subito ex aliqua passione in uerba imaginata prorumpit, quorũ significationem non cõsiderat. & tũc est peccata ueniale, nec habet proprie rationẽ blasphemiæ, nisi materialiter. Si uero aduertat & consideret ad significata uerbórum, non excusatur a mortali: sicut nec ille qui ex subito motu iræ aduertẽs aliquem occidit iuxta se sedentem, quia tunc cum aduertenter facit, nõ est motus primo primus, neq; secundo primus, imo est sufficienter deliberatus. & passio videtur imperata. Idẽ dicit D. Thom. de periurio. ¶ Blasphemia simpliciter loquendo, est peccatum grauissimum in genere suo, quia contra Deum directe & immediate. Et licet homicidia adferat maius nocumentum proximo, quam blasphemus Deo: quia tamen in grauitate culpæ magis attenditur intentio voluntatis peruersæ, quam affectus operis: blasphemus grauius peccat. Est etiam blasphemia grauius periurio, vt dicit Glo. super illud Ephes. 4. Blaspemia tollatur a uobis: qui enim peierat, non dicit neque asserit aliquod malum de Deo, sed Deum adhibet testem falsitatis, non tanquam æstimans Deum esse falsum testem, sed tanquam sperans quod deus super hoc non testificetur per aliquod euidens signum, Canonistæ uidentur identificare blasphemum cum maledico. quia habent rubricam de Maledicis & capitula loquuntur de blasphemis, qui etiam maledicunt siue male loquuntur de Deo & Sanctis. Theologi tamen dicunt, Maledicum esse nomen generalius: accipiunt enim Maledicum large ꝓ omni eo qui male dicit siue loquit̃ in iniuriam cuiuscunque. Et sic susurro & detractor. conuitiator & contumeliator, sunt maledici. Specialiter vero accipiunt Maledicum pro eo qui male loquitur de Deo & Sanctis imprecatiue siue despectiue: Blasphemum autem omnem male loquentem de Deo, siue enunciatiue, siue implicatiue. Ex pręmissis apparet primo, quod blasphemia diuidi potest in tres species, scilicet enunciatiuam, maledicam, siue imprecatiuam, & turpiloquam, quæ commiti dicitur, quãdo aliqui indignati resonant uerba Dei aut Sanctorum, quæ uidentur pudenda, vt nonnulli scelerati in Italia, uel cum adducunt membra quæ non habet: & sic ante incarnationẽ Christi fuisset blasphemia enunciatiua, dicere per caput uel per sanguinem Dei. Nunc autem postquã Verbũ caro factũ est, nõ dicitur blasphemia enũciatiua: quia nihil Deo attribuitur quod non habeat, saltẽ per cõmunicationẽ idiotum: sed dicitur blasphemia turpiloqua, quia turpiter & irreuerenter talis loquitur de Deo: & habet magnam affinitatem cum maledica, & est acerrime punienda. & D. Ludouicus talium linguas faciebat cauterisare, vt habetur in eius legenda.

Blasphemiæ prohibitio.

Blasphemia quale peccatum.

Blasphemia est simpliciter grauissimum peccatũ.

Blasphemia triplex.

De

Ver. 1. *De blasphemia in spiritum sanctum.*

A *2.2.q.14* *Mat. 12* SPecialem blasphemiam in Spiritũ sanctum posuit Christus, dicens: Omne peccatum & blasphemia remittet̃ hominibus: Spiritus autem plasphemiæ nõ remittetur. Et quicunque dixerit verbũ in Filium hominis, remittetur ei. Qui autẽ dixerit uerbum cõtra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo nec in futuro. & iterũ. Amen amẽ dico uobis, quod omnia dimittentur filiis hominum, peccata & plasphemiæ quibus blasphemauerint. Qui autẽ blasphemauerit in spiritum sanctum, nõ habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti, quoniam dicebant, immundum spiritum habet. ¶ Ad cuius euidentia sciendũ est; quod peccatum in spiritum sanctum dicitur simpliciter. Primo quãdo dicitur aliquid blaspemum est Spiritum sanctũ, prout est nomen essentiale cõueniens toti Trinitati, iuxta illud: Spiritus est Deus. Et sic non differt blasphemia in spiritum Sanctum a blaspemia in filium, cum vterque sit Deus & spiritus sanctus. Alio modo dicitur peccatum in spiritum sanctũ, prout Spiritus sanctus est nomen vnius personæ in Trinitate: & tunc distinguitur a blaspemia in Filium hominis, Christus enim operabatur quædam humanitus, comedendo, bibenbo, & alia huiusmodi faciendo: & quædam diuinitus, dæmones eiiciendo, mortuos suscitando, & peccata remittendo. uirtute propriæ diuinitatis, & per operationem Spiritos sancti, quo secundum huma nitatem erat repletur. Iudæi autem primo dixerunt plasphemiam in filium hominis, cum dicebant eum uoracem, potatorem vini, & Publicanorum amatorem. Postmodum blasphemauerunt in Spiritum sanctum, cum opera quæ ipse operabatur virtute propriȩ diuinitatis, & per operationem Spiritus sancti, attribuerant principi dæmoniorum. Ideo dicuntur blasphemasse in spiritum sanctum. D. August. vocat blasphemiam siue peccatum in spiritum sanctum, finalem impœnitentiam siue perseuerãtiam vsque ad mortem inclusiue: quæ dicitur peccatum in spiritum sanctum, quia est contra remissionem peccatorum, quæ attribuitur spiritui sancto. Nec prędicta dixit Christus Iudæis, quasi ipsi peccarent hoc modo cõtra Spiritũ sanctum, nondũ enim erant finaliter impœnitentes: sed admonuit ne taliter loquẽtes ad hoc peruenirent, quod in Spiritum sanctum peccarent, hoc est perseuerarent in peccatis usque ad mortem inclusiue: quia postmortem nõ remitteretur. & hoc modo debet intelligi quod peccatum in spiritum sanctum est irremissibile. Alii dicunt plaspemiam & peccatũ in spiritum sanctũ esse, quando quis peccat contra appropriata Spiritui sancto: Sicut enim Patris appropriatur potentia. & Filio sapientia. sic spiritui sancto bonitas. Ideo dicunt peccatũ ex infirmitate esse in Patrẽ, ex ignorantia in Filium, & ex malitia in spiritũ sanctũ. ¶ Peccatum autem dicitur ex malitiã, quãdo sciẽter ex ipsa electione mali quis peccat. Quod cõtingit dupliciter. Vno modo ex consuetudine siue ex inclinatione habitus mali, qui dicitur uitium. Et sic nõ est idẽ, peccare ex malitia, & peccare in spiritum sanctũ. Alio modo contingit ex eo quod quis per contẽptum abiicit & remouet id quod electionem malã poterãt impedire: puta spem & timorẽ, quæ sunt effectus & dona spirit⁹ sancti in nobis, sicut & bona inspiratio, remorsus conscientiæ, redargutio, & alia huiusmodi. & sic peccare ex malitia est scienter & aduertẽter cõplacere i pecato, cognito & resistere Spiritui sancto. & hoc dicit̃ peccatũ in spiritũ sanctũ. quod quidem potest dici irremissibile, non ꝙ nullo modo remittatur, sicut de finali impœnitẽtia dictum est: sed quia difficulter remittitur. uel quia quãtũ est de se, non habet meritum, aut causam remissibilitatis, siue quod remittatur.

Mar. 3. — *Peccatũ in spiritũ sanctũ du[pliciter] c[o]nsideratur.* — *Ioan. 14.* — *Mat. 12.* — *In lib. de uerb. do.* — *Peccare ex malitia, est pecare in Spiritum sanctum.*

Ver. 2. *De speciebus peccati in spiritum sanctum.*

B *2.2.q.14 art. 2.* MAgister sententiarum in 43. dist. 2. dicit quod sex sunt species peccati in Spiritum sanctum, scilicet desperatio, pręsumptio, impatientia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ, & inuidentia fraternæ gratiæ. Prædictæ autem species assignantur peccato in spiritum sanctum, prout dicitur ex electione [s]ecundo modo, quia homo impeditur ab electione peccati per spem, quæ consurgit ex consideratione Diuinę misericordiæ peccata remitten-

Sex species peccati in Spiritum sanctum. remittentis, & præmiantis bona: & hoc tollitur per desperationē. Item auertitur homo ab electione peccati per timorem, qui consurgit ex cōsideratione iustitiæ diuinæ punientis peccata: & hic tollitur p̄ p̄sumptionem, dum s. aliquis præsumit se posse gloriam adipisci sine meritis, vel veniam sine pœnitentia, vt Lutherani. Retrahimur etiam a peccato p̄ agnitionem veritatis, contra quod opponit impugnatio veritatis agnitæ, dum s. aliquis veritatem fidei agnitam impugnat, ut licentius peccet. Impedimur etiā ab electione peccati per auxilium interioris gratiæ, cōtra quod opponit̄ inuidentia fraternę gratię, dum s. aliquis non solum inuidet personę fratris, sed etiam inuidet gratiæ Dei crescenti in mūdo. Retrahimur pariter a peccato per considerationē inordinationis, & turpitudinis peccati cōmissi, iuxta illud: *Hiere. 3.* Vide quam vilis, & abominabilis facta es iterans uias tuas. quo ad hoc opponitur impœnitētia, non vt significat permanentiam in peccato usque ad mortem: (quia tunc non est speciale peccatum, sed q̄dā peccati circunstantia:) sed prout significat *Rom. 6.* p̄positum non pœnitendi. Consideratio autem paruitatis & breuitatis boni quod quis in peccato q̄rit, retrahit hominem a peccato, & inducere solet ad hoc q̄ uolūtas non firmetur in peccato, iuxta illud: Quem fructum habuistis tunc illis, in quib. nunc erubescitis? & hæc tollitur per obstinationem, q̄n̄. s. homo firmat p̄positum suum in hoc quod peccato hæreat. & *Hier. 8.* de his duob. vltimus Hier. Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci? quantū ad primum: Oēs conuersi sunt ad cursum, quasi equus impetu vadens ad prælium. quātum ad s̄m: Obstinatio t̄n in hac uia non est perfecta, sicut in damnatis, qui sic sunt in malo formati, ut non possint diuelli. Sed in uia uo- *Exod. 7. & 9.* luntas hominis est deambulatoria, flexibilis, & mutabilis, usq; ad mortem: ideo non pōt p̄prie esse obstinatio, sed obduratio: sicut de Pharaone legimus, Induratum est cor Pharaonis. de cā uero. & q̄uo C differāt, execratio, aggrauatio, induratio, *2. 2. q. 79. ar. 3. ad 4.* & obstinatio, amplius dicetur c. 18. ver. 5.

Ver. 5. *De præceptis fidei.*

IN lege antiqua nō ponuntur præcepta de fide, cum lex non imponatur nisi subditis. Prima autem subiectio hominis ad Deum est per fidē, iuxta illud: Accedentem ad Deū oportet credere. Ideo fides p̄supponitur ad legis præcepta. p̄pterea Deus Exod. 20. id quod est fidei, præmittit ad legis præcepta, cum dicit: Ego sum dn̄s Deus tuus. Et Deut. 6. Audi Israel Dominus Deus tuus unus est: & statum incipit agere de præceptis. Ideo Apostolus nominat legem antiquam, legem factorem, & diuidit eam contra legem fidei, hoc est euangelium quod præcipit fidem: Qui crediderit, &c. Et alibi: Creditis in Deū: & in me credite. Et Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. *2. 2. q. 16 Heb. 11. Rom. 3. Mar. vl. Ioan. 14.*

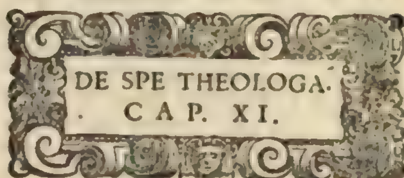

D *2. 2. q. 17*

SEcunda virtus Theologa dr̄ Spes, quę quo ad actum cōiter sic definitur: Spes est certa expectatio futurę beatitudinis ex gratia & meritis p̄ueniens, quantum ad ipsam rem speratam: quia quo ad habitum nō p̄uenit ex ex meritis, sicut nec fides: dominum. n. Dei, est supernaturale a Deo nullis præcedētib. meritis gratuito datū. sicut & fides: ne q̄s glorier̄. Quo ad habitū autē sic definitur, Spes est uirtus theologa, a Deo *Spes qd.* in volūtate isusa: qua homo inclinat̄, & disponit̄ ad certitudinaliter expectādā futurā beatitudinem, mediāte auxilio gratiæ Dei. qui dabit facere opera meritoria ad illā consequendam. ¶ Ex p̄missis apparet quod spes quæ est passio, non est virtus theologa, quia quis ea male vti pōt. Præterea quia spes, q̄ est passio, est actus appetitus irascibilis, & spes theologa est habitus uoluntatis, q̄ habet Deū pro obiecto, & non bonum sensibile, prout spes q̄ est passio. Notandū t̄n quod obiectū spei est duplex, s. materiale. & formale. Obiectū *Obiectū spei materiale.* materiale principale, & primarium, est beatitudo æterna, minus principale uero

&

& secundarium sunt ea quæ conducunt ad uitam æternam. Possumus. n. sperare a Deo bona præsentis vitæ, inquātū conducunt ad vitā æternā. Sicut. n. fides principaliter respicit Deū, secundario ea q̄ ordināntur ad ipsum: sic spes. & quāuis dicatur q uita æterna in cor hominis nō ascēdit cōpræhensiue: quia nō pōt perfectè ab homine cognosci in hac via: pōt tamē cadere apprehensiue, saltē secūdum cōmunē rationem boni perfecti. & hoc modo spes ipsam consurgit. Vnde apost. Heb. 6. ait: Spes incedit vsque ad interiora velaminis: quia id quod speramus, est adhuc nobis quasi velatum. Ideo cum peruenerimus cessabit spes, sicut & fides. Iuxta illud Rom. 8. Spes quæ uidetur. nō est spes: Nam quod uidet, quis, quid sperat? & 1. Corint. 13. Cum uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Obiectum formale spei est auxilium gratiæ Dei. Et sic spes innititur omnipotentiæ & misericordiæ Dei, per quam dātur fieri merita ad eam consequendam. Et cum auxilium pertineat ad causam efficientem, & mouentem: & in causis efficientibus inueniatur principale, mouēs, & secūdarium: & Deus sit primum, & principale mouens, ac collocator omnium bonorum, & maximè beatitudinis: sequitur quod in solo Deo principaliter sperare debemus, & non in aliqua creatura: cū nulla talis possit hominem beatificare. Ideo Hierem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, scilicet primo & principaliter. Licitū tamen est sperare in homine aut Angelo, sicut de agente & mouente secundario, & instrumentali, per quod quis iuuatur ad bona in beatitudinem ordinata consequenda: Et hoc modo ad sanctos conuertuntur: & ab hominibus etiam aliqua petimus & speramus. Vnde vituperantur illi, de quibus aliquis confidere non potest ad auxilium ferendum Spes consequitur fidem, sic q non potest exire in actum absque actu fidei. Nec obstat q actus fidei gratia informatur sit meritorius: quia non requiritur q omnis actus meritorius habeat spem præcedentem sufficit enim quod habeat concomitantem. De habentibus spem, & de augmento, & corruptione spei, proportionabiliter dicendum est, sicut dictū est de fide c. 10. §. 3. versi. 5. & 6. Ex quibus apparet quod spes & fides non sunt semper simul: & quod spes absque fide corrumpi potest. licet non è conuerso.

1. Cor. 2.

Heb. 6.

In solo Deo principaliter est sperandum.

Sperare secundario increaturis licet.

§. 1. *De uitiis spei oppositis.*

E

SPei Theologicæ opponuntur duo uitia, scilicet desperatio, & præsumptio. Desperatio est diffidentia de assequenda beatitudine, propter defectum gratiæ, & meritorū propriorū: vt cum quis æstimat se damnandum, quia nō credit Deū illius miserturū, nec intendit conuerti. Desperatio est grauissimū peccatū, scilicet in genere suo, & homini periculosissimū, iuxta illud: Plaga mea renuit curari. Et Hiere. 3. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua: Et sic desperatio est grauius peccatū peccatis oppositis virtutibus moralibus, propter nobilitatem obiecti, a quo auertitur principaliter & directe. Est tamen secundum se minus peccatum quam infidelitas, & odium Dei, quæ sunt contra Deū: desperatio uero contra se. Infidelitas. n. prouenit ex hoc q homo ueritatē Dei nō credit. Odiū vero prouenit ex hoc quod uoluntas hominis ipsi diuinæ bonitati cōtrariatur: desperatio autem a se, ex quo homo non sperat se bonitatem Dei participaturum. Sed si comparetur desperatio ad illa duo peccata, ex parte nostra est periculosior: quia per spem retrahimur a malis, & inducimur ad bona consequenda, & ideo sublata spe, homines effrenate labentur in vitia, & a bonis operibns retrahuntur. Vnde super illud: Si despraueris lapsus in die angustiæ, minuetur fortitudo tua, dixit Glos. Nil est execrabilib. desperatione. & Isidorus ait: Patrare flagitium mors animæ est, sed desperare est descendere in infernum.

2. 2. q. 20

Desperatio quale peccatum sit.

Hier. 13.

Prou. 14.

In lib. de sumbo.

Ver. 1. *De remedijs contra desperationem.*

A

POtissimnm remedium contra Desperationem est consideratio infallibilis promissionis Dei, quam pollicitus est per Ezech. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iuiquitatum eius non recordabor. & per Christū. Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnū cęlorum. Et ideo Hebr 6. Homines per maiorem suum iurant: & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem, est iuramen-

Primum remedium contra desperationem.

Ezech. 18

Mat. 4.

mentum. In quo abundantius uolens Deus ostendere pollicitationem hæredibus, immobilitatem consilii sui interposuit iusiurandum: ut per duas res immobiles (quibus impossibile est mētiri Deū) fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchorā habemus animæ tutam & firmam, incedentem vsque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introiuit Iesus: qui nō est acceptor ꝑsonā (vt habetur Actuum.10.) sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiā, acceptus est illi, Qui Pharisæis murmurantibus quod cum publicanis & peccatoribus manducaret, respondit; Non est opus medico valētibus. Euntes autem discite. Quid est, misericordiam volo, & nō
Mat.9. sacrificium? Non enim veni vocare iustos. sed peccatores ad pœnitentiam.

Secundū remediū Aliud remedium contra disperationé, est vitare causas, ex quibus procedit desperatio, quæ sunt principaliter duo peccata: Primum est luxuria, per quam aliquis afficitur corporalibus voluptatibus, & delectationibus venereis, quæ maxime alliciunt, ex quarū affectu contingit quod homo fastidit bona spiritualia, & non sperat ea quasi quædam ardua bona. Secundum peccatum est acedia, quia quod quis non æstimet aliquod bonum arduum: ut possibile adipisci per se vel per alium, prouenit ex nimia delectione: quæ quādo in affectu hominis dominatur, videtur ei quod non possit ad aliquod bonum releuari. Et quia acedia est quędam tristitia deiectiua suiipsius, ideo generat desperationem, si magnitudo peccati commissi

2.2.q.22 art.3.

Luxuria & acedia sunt causæ desperationis.

Gene.4. a tētatore ingeratur, sicut factū fuit Cain, qui dixit: Maior est iniquitas mea quam ut veniam merear. Iudæ qui ait: Peccata tradens sanguiné iustum. Veruntamé erigere debet illud. Vbi abūdauit delictum
Mat.24. superabundauit & gratia. & illud D. Bernard. Abyssus peccati abyssum inuocat mi
Rom.5. sericordiæ. Et illud Psalm. Miserationes,
Ps. 143. eius super omnia opera eius. Et Ezec.18. Nūquid volūtatis meæ est mors impij an nō vt conuertatur a viis suis & viuat? & in eodé cap. Et quare moriemini domus Is-
1.Co.10 rael? Quia nolo morté peccatoris Reuertimini & viuite. Si frequens casus & recidiuatio perterreat, omnipotēti Dei & fidelitas eius, ad memoriam reducātur, iuxta illud. Fidelis Deus qui nō patietur vos tētari supra id quod potestis, sed faciet cū tentatione prouentū, vt possitis sustinere. Amplexemur meritum passionis Christi, qui abūde satisfecit. Contemplemur sua sanctissima sacramēta quæ nobis in remediū cōtulit, & quibus virtuté dedit. Recolamus Ecclesiæ vnitaté & pietaté: inuocemus suffragia D. Virginis & Sanctorū: & cū sanctis & bonę conuersationis hominibus cōuersari studeamus. Auxilium Dei imploremus, & contra desperationem & & alia peccata præualere poterimus.

§.2. *De præsumptione.*

DE multiplici præsumptionis acceptione abunde dictum est. Nunc de ea, secundū quod est peccatum spei oppositū per excessum, dicendū est. Præsumptio est temeraria expectatio æternæ beatitudinis absque gratia & meritis ut cum quis sperat consequi peccatorum veniam sine pœnitentia. ut Lutherani: uel peruenire ad gloriam sine meritis, vt Lucifer. Hæc pręsumptio est peccatum mortale, utpote derogans, diuinæ dispositioni, qua decretum est ꝙ non dabitur venia peccatorū absque pœnitentia, neq; gloria absque meritis. Peccatum hoc (vt dictum est) inter species peccati in Spiritum sanctū connputatus: quia scilicet per huiusmodi præsumptionem tollitur uel impeditur auxilium Spiritus sancti: per quod homo reuocatur a peccato, & inducitur ad pœnitendum & merendum. Hoc peccatum opponitur spei per excessum, non ab intensione actus, quia nullo modo potest quis nimis sperare de Deo: sed ex hoc quod sperat aliquid, quod nō conuenit sic sperare ab eo. Est tamen minus peccatū quam desperatio, quoniā magis est propriū Dei misereri & parcere, quam punire, propter infinitā eius bonitaté: Misereri.n. Deo cōuenit secundum se, punire autem conuenit ei secundum peccata nostra. D. Thom. dicit, quod præsumptio directe procedit ex superbia, qua aliquis tātum se existimat, quod propter suam excellentiam debeatur ei gloria, vt Lucifer: vel etiam quod Deus eum peccantem non puniat, nec a gloria excludat, sed potius misereatur.

B 2.2.q.21.c.16. §.4. uer. 1.& 2.

Præsumptio est peccatum mortale.

Præsumptio est grauius peccatum quàm desperatio.

Ver.

Ver. 1. *De præceptis ad spem pertinentibus.*

C PRęcepta fidei & spei non ponűtur neque dantur in decalogo: quia fides & spes sunt virtutes præambulæ ad legem. Præcepta uero quæ sunt legis, imponűtur homini iã subiecto & ad obediendű parato. Ideo solű proponuntur præcepta legis per modum præceptorum: Fidei uero & spei pręcepta non erant proponenda per modum præceptorum, quia nisi iam homo crederet & speraret, frustra proponerentur. Sed sicut fidei præceptum proponendum fuit per modum denunciationis & cõmemorationis (vt dictű est cap. 10. §. 6. ver. 3.) sic præceptű spei per modum promissionis: qui enim obedientibus præmia promittit, ex hoc ipso incitat ad spé: Vnde omnia promissa quæ in lege continentur, sunt spei excitatiua. Ideo Psalm. Spera in domino, & fac bonitaté, & pasceris in diuitiis ei⁹. Et Esa. 1. Si uolueritis & audieritis me, bona terrę comedetis.

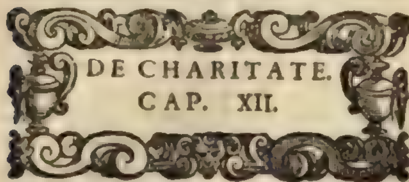

DE CHARITATE. CAP. XII.

2. 2. q. 23. Charitas quid. TERTIA virtus theologa dicitur Charitas, quę quo ad habitű potest sic definiri: Charitas est virtus teologa, a solo Deo in voluntate hominis infusa, gratiæ gratum facienti connexa, per quam homo inclinatur ad diligendum Deum super omnia, & proximum ꝓpter Deű sicut seipsum. Quantű ad actű vero D. Aug. dicit: Charitatem uoco motum animi ad fruendum Deo propter seipsum. Ex hac definitione apparet primo *Charitas est quid creatum.* quod Charitas est aliquid creatű in anima, cű sit virtus, & oīs virtus, sit habit⁹ & qualitas. Ité etiã quãtű ad actű, qa motus animi est aliquid creatum. Nec est tenendus in hoc Magister Senten. q in 17. dist. *magister sent. non tenetur in hoc.* primi, dicit ꝙ charitas est ipsemet Spiritus sanctus meté inhabitãs, moués ipsam voluntaté immediate sine aliquo habitu: cõtra illud Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritű sanctű, qui datus est nobis. Spiritus autem sanctus nõ diffunditur nisi per effectus. Ideo Clemés papa quintus in cõcilio Vienné. (vt habetur in Clemét. vni. §. fi. de summa Trinit. & fide catholica) sic ordinauit? Nos attendentes generalé efficaciã mortis Christi, quę per baptisma cõmuniter applicatur omnibus baptizatis. Opinioné (quę dicit tã paruulis quã adultis cõferri in baptismo informanté gratiã & uirtutes) tanquã probabilioré, & dictis sanctorű & doctorű modernorű theologiæ cõcordé, sacro approbante concilio, duximus eligendam. Nec obstat quod 1. Ioan. 4. dicitur: Deus charitas est: quia ibi accipitur charitas ꝑ æterna Dei dilectione, qua nos diligit, quę dicitur charitas increata. Sed cum voluntas Dei, qua diligit nos, & uult nobis bona, & nos esse amicos, semper sit efficax: necesse est quod ex illa charitate increata fluat in nobis alia charitas creata, qua diligimus eű sicut amicű. & licet Deus dicatur vita animæ effectiuæ, scilicet per charitaté, nõ tamen formaliter. Si dicatur quod nihil creatű potest esse infinitæ virtutis: igitur nec charitas, quæ tamen perducit ad bonum infinitum: dicendum quod non virtute sua, sed in uirtute agentis, quæ inducit & mouet illam. Secundo ex prædicta definitione infertur, quod charitas quantum ad actum, est quidam amor non concupiscentiæ, quo diligimus creaturas propter nos, inquãtum subseruiunt nobis: sed est amor amicitiæ, quæ importat mutuã dilectionem. Vnde. Ioan. 15. Iam non dicam uos seruos, sed amicos. Et sic charitas est amicitia hominis ad Deum: ut ob iectum beatitudinis. Et cű bonitas diuina quæ est obiectű formale, finis, & ratio diligendi sit una, ideo nõ est nisi vna charitas quæ se extédit ad omnia diligibilia ordine quodã, ut infra dicet. Et per cõsequés nõ sunt plures species charitatis, quemadmodum possunt esse plures species amicitiæ, quæ est inter homines, secundű diuersitatem finium, scilicet amicitia vtilis, delectabilis & honesti, uel etiã secundű diuersitaté communicationum, in quibus amicitiæ fundantur. Quarum una fundatur super communicationem naturali, alia super communicatione ciuili uel peregrinationis:

Deut. 3.

Charitas non est amor concupiscentiæ.

Ioan. 15

Charitas non diuiditur in plures species.

regrinationis. Ideo alia est amicitia consanguineorum, alia ciuium, alia peregrinantium. ¶ Tertio infertur quod charitas est perfectior & excellentior fide & spe & per consequens omnibus virtutibus, cum charitas attingat Deum, vt in ipso sistat: Fides vero & spes, secundum quod ex ipso prouenit cognitio veri vel adeptio boni, Ideo 1. Cor. 13. Nūc manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior aūt horū est charitas. Quomodo aūt charitas sit forma virtutum, dictum est cap. 10. §. 2. non quidem exemplariter, sed magis effectiue & ordinatiue.
2. 2. q. 24 ¶ Quarto infertur ꝙ uoluntas est subiectum charitatis, & Deus in se cōsideratus, obiectum & causa efficiens & infundens eam, obiectum autem formale est bonitas diuina. Et quamuis angelis infuderit in primo instanti secundum proportionē naturalium, eo quod omnes secundum suam proportionem erant dispositi, & totaliter ferebantur in Deū & sunt sēper in actu, & toto conatu operantur: ideo superiores maiori conatu secundū conditionem suæ naturę feruntur, quam inferiores: In hominibus tamen non infundit Deus charitatem aut gratiam secundum proportionem naturaliū, quia homo est naturę rationalis, cui competit quandoq; esse in potentia, quādoq; in actu. Et ideo non oportet ꝙ feratur totaliter in id in ꝙ fertur: sed is qui habet meliora naturalia, potest habere minorem conatum.

§. 1. *De augmento charitatis.*

E

2. 2. q. 24. art. 4
Ioan. 15.
super Io.
Charitas vera semper pōt augeri.

CHaritatem aliquam esse alia maiorem constat ex verbo Christi dicentis, Maiorē charitatem nemo habet. Et ex illo Luc. 7. Cui minus dimittitur, minus diligit: Non solum in diuersis, sed etiam in eodem successiue, pro statu uię, quia potest augeri (vt dictum est de fide.) Vnde D. August. dicit: Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Ex hoc enim dicimur viatores, quod in Deum tendimus: & quanto magis tendimus, tanto magis appropinquamus. Hanc autem propinquitatem facit charitas, per quam magis vnimur Deo. ideo de ratione charitatis vię est vt possit augeri. Si enim non posset augeri iam cessaret vitæ pro-
1. Co. 12. gressus. Ideo Apostolus. Charitatem viam esse demonstrat: Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro: & subiungit de charitate. Ideo in clement. ad nostrum, de hæreticis, ex concilio Vienen. reprobantur errores & Begardorum, inter quos primus erat, quod homo in via pręsenti tantum & talem gradū perfectionis potest acquirere, quod redditur omnino impeccabilis, & amplius in gratia proficere nō valebit. ¶ Augetur autē charitas nō per additionem gradus ad gradum, cum sit forma simplex & spiritualis, & ī subiecto spirituali: nec etiam extensiue, sicut scientia Geometriæ, quæ successiue extendit ad aliqua obiecta & conclusiones, ad quas prius nō se extendebat, cum minima charitas se extendat ad omnia illa quę sūt ex charitate diligēda sed intēsiue ꝑ maiorē radicationē & participationē ipsius in subiecto & licet D. Thom. dicat, quod charitas augetur essentialiter, non est ita intelligendū ꝙ esse incipiat vel esse desinat in subiecto, quando augetur: sed ita ꝙ magis ac magis in subiecto radicetur. Et sic charitatē augeri per essentiam nil aliud est, quam eam magis inesse subiecto, quod est ipsam magis radicari in subiecto, vel ipsam habere maiorem efficaciam ad producendum feruentiorem actum, sicut de calore videmus, qui etiā dicitur augeri essentialiter, eo quod de accidentis essentia est inesse: & illud inesse perficitur, cum per uirtutem agentis magis radicatur. Augetur uero per actus nostros, non effectiue, cum excedat naturam actuum nostrorum: sed dispositiue & meritorie, non quidem quolibet actu: quia cum homo sit liberi arbitrii non conatur semper secundum totam latitudinem charitatis. Et sic potest ita remisse operari, quod non augebitur: quia a proportione minoris inæqualitatis nō fit actio: imo potest homo adeo remisse operari, quod magis meretur corruptionem quam augmentum, iuxta illud: Vtinam callidus aut frigidus esses: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Et licet quolibet actu charitatis mereatur vitam æternam: *Apoc. 3.*
non tamen statim: sed suo tempore dandam. Sic quilibet actus charitatis meret augmentum, non tamen statim augetur: sed quando aliquis conatur ad huiusmodi augmentum. ¶ Et si alicubi Diuus Tho-

2. 2. q. 24 art. 4. ad 3.

An quolibet actu charitas augeatur

Thomas dicat quod quolibet actu charitas augetur, vel meretur augeri, intelligendum est dispositiue incomplete, sicut guttę cauantes lapidem disponunt, & ultima in uirtute præcedentium cauat: sic etiam in augmēto hominis non qualibet comestione augetur puer, sed disponitur ad augmentum. Et quanquam possit in infinitum (hoc est, non tantum quin magis) augeri in uia: nunquam tamen erit essentialiter infinita, neque poterit peruenire ad perfectionem ex parte diligibilis, scilicet Dei, ut tantum diligatur, quātum diligibilis est: quia cum quęlibet creatura sit finita, non potest ipsum infinite diligere sicut diligibilis est. Sola enim charitas Dei hoc modo est perfecta. Non potest etiam esse perfecta in hac uia ex parte diligentis perfectione patriæ, ut scilicet tantum diligat quantum potest, siue quod totus conatus hominis semper feratur in Deum: quia non est possibil in uia propter humanæ vitæ infirmitatem, semper actu cogitare de Deo, & moueri toto conatu dilectionis ad ipsum. Ideo Christus de Ioan. Bapt. dixit: Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cœlorum, maior est illo, quantū ad actum charitatis, licet non quo ad habitum. Potest tamen charitas in hac uia esse perfecta perfectione uiæ, quia tantum diligit quantum Deus requirit. & quamuis uita hæc non possit transigi absque peccato veniali, iuxta illud, Si dixerimus quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus, & veritas in nobis nō est: ꝓpter hoc tamen nō impedit perfectio charitatis, quia peccatum ueniale non contrariatur habitui charitatis, sed actui. ¶Charitatis augmentum (secundum Diuū August. super primam Can. Ioannis) diuiditur, scilicet in incipientium, proficientium, & perfectorum. ait enim: Charitas cum fuerit nata, nutritur, quod pertinet ad incipientes: cū fuerit nutrita, roboratur, quod pertinet ad proficientes: cum fuerit roborata, perficitur, quod pertinet ad perfectos. Primo quidem incumbit homini studium principaliter ad recedendum a peccato, & resistendum concupiscentiis eius, quæ in contrarium charitatis mouetur. Et hoc pertinet ad incipientes, in quibus charitas nutrienda, & fouenda est ne corrumpatur. Secundum autem studiū succedit, ut principaliter intēdat quod in bono proficiat, & hoc pertinet ad proficiētes, qui ad hoc principaliter intendunt ut in eis charitas roboretur. Tertium studium est ut homo principaliter intendat inhærere & frui Deo. & hoc pertinet ad perfectos qui cupiunt dissolui, & esse cum Ch[illegible]

Charitas viæ non pōt peruenire ad pfectionē charitatis patrię

1. Ioā. 1.

Tres charitatis gradus.

Ver. 1. *De diminutione charitatis.*

CHaritas quo ad habitum diminui nō potest, comparatur enim igni, iuxta illud Can. 8. Lampades eius (scilicet charitatis) lampades ignis atque flammarum & Lucæ 12. Ignem ueni mittere in terrā. Sed ignis semper ascēdit, & nunquam descendit: sic charitas uitæ quandiu manet, ascendere potest: sed descendere siue diminui non potest, nec quantum ad obiectum, nec quātum ad subiectum: quia non per peccatum mortale, cum totaliter corrumpatur: nec per ueniale, quia non contrariatur habitui (vt dictum est.) Neque etiam diminuitur a Deo, quia Deus non plus se auertit ab homine, quam homo a Deo. Ideo quando homo se auertit a fine, Deus tollit & corrumpere facit: Sed quando non se auertit a fine, sed inordinate se habet ad ea quæ sunt ad finem, non meretur detrimentū pati in charitate, per quā ordinatur ad finem. Nec etiā diminuitur per solam cessationē ab actu, sicut de amicitia dicit philosophus 8. Ethicorū, quod multas amicitias inappellatio soluit, hoc est non appellare amicum, vel non loqui ei. & hoc ideo quia cōseruatio uniuscuiusque rei pendet a causa: sed causa uirtutis acquisitę est actus humanus: ideo cessantibus actibus, virtus acquisita diminuitur, & tandē totaliter corrumpitur: Sed charitas non causatur ab actib. humanis, sed a solo Deo: Igitur cessante actu non corrumpitur neque diminuitur, si desit peccatum in ipsa cessatione. Et quamuis cōtraria nata sint fieri circa idē subiectum: uerum est, quando subiectum æqualiter se habet ad utrunque contrariorum: Charitas tamē non eodem modo se habet ad argumentum & diminutionem: quia pōt habere causam augentem, sed non diminuentem. Nec sequitur, Augmentum chari-

2. 2. q. 24. ar. 10

Can. 8.

Luc. 12.

charitatis & diminutio cupiditatis,) vt dicit D. Augustinus in lib. 83. quæstionum:) ergo augmentum cupiditatis est diminutio charitatis. (Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat:) Quia ibi intelligitur de cupiditate, in qua finis cõstituitur in creaturis, per quã charitas totaliter corrumpitur. Et licet remissior motus liberi arbitrii sit causa infusionis minoris charitatis, non tamen conseruationis: alioqui non remaneret in dormientibus, quia non pendét effectiue a motu liberi arbitrii, sed a Deo.

Ver.2. *De corruptione charitatis.*

B 2.2.q. 24.ar.7. CHaritas semel habita potest amitti, iuxta illud Apocaly.2. Habeo aduersum te pauca, quia charitatem primam reliquisti. Hoc autem fit per quodlibet peccatũ mortale demeritorie, & effectiue dispositiue: quia quodlibet peccatum mortale contrariatur charitati, cum ad perfectioné charitatis ptineat inclinare hominem ad hoc, vt totaliter se subiiciat Deo, omnia sua referédo in ipsum: & sic diligat eum, vt in omnibus uelit sequi regulam pręceptorũ eius. Sed omne peccatũ mortale contrariatur pręcepto Dei: igitur & charitati. Et si charitas esset habit⁹ acquisitus ex virtute subiecti pendens, nõ oporteret quod statim per unum actum corrũperetur, sed per continuationem. Verum quia charitas est habitus infusus, pendés ex sola actione Dei infundentis & conseruantis in esse, q sic se habet in infusione & conseruatione, sicut sol in illuminatione aeris: & ideo sicut lumen statim cessat per hoc quod obstaculum ponitur illuminationi: ita & charitas statim deficit in anima per quodlibet peccatum mortale, quod est obstaculum infusionis. Et quia quodlibet peccatum mortale non opponitur fidei aut spei: ideo nec fides nec spes p quodlibet peccatum mortale corrumpitur, ut supra dictum est.

Ver.3. *De ordine charitatis.*

C 2.2.q. 26.ar.1. ORdinem esse in charitate constat ex eo quod habetur Cant. 2. Introduxit me Rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem. Primo enim diligendus est Deus super omnia, ex toto corde, & ex tota anima, & in tota mente, & ex tota fortitudine, & in omnibus uiribus. Huius præcepti expositionem & obligationem, & an possit in uia impleri, habes infra §.3. huius ca. ver. 12. Secundo post Deum tenetur quis ex charitate diligere seipsum, quo ad principale, quod est anima. Post Deum eñ quis debet plus diligere animam suam, quã omnia alia: nec debet homo aliquod peccatum facere, vt proximũ liberet a peccato. Quia (vt dicit Philosophus. 9. Ethic.) Admirabilia quæ sunt ad alterum, veniunt ex amicabilibus quæ sunt ad seipsum. Tertio tenẽ homo plus diligere animã proximi, quam corp⁹ propriũ, siue uitam corporalem. Quia ex sunt magis ex charitate diligẽda, quæ habent maiorem rationem diligibilis. Sed cõsociatio in plena participatione beatitudinis (quę est ratio diligendi proximũ) est maior participatione beatitudinis, p redũdantiam, quæ est ratio diligendi corpus proprium: & ideo proximum quantũ ad salutem animæ magis debemus diligere, quam corpus propriũ: & per cõsequẽs plus quam bona tẽporalia, in casu, in quo tenetur saluti eius prouidere. Sed ad hoc quod aliquis spõte se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis: Ideo Christus dicebat, Ioan. 15. Maiorem charitatem nemo habet, quam vt animam, &c. Quarto corpus proprium, & vitam propriam plusquam vitam proximi. Quinto corpus & vitam proximi, quam bona temporalia, & quã irrationabiles creaturas: quia talia non sunt proprie ex charitate diligenda, cum nõ sint capacia beatitudinis æternæ, nec alicui⁹ communicationis seu associationis cum hominib. Possunt tamen ex consequenti diligi, inquantum scilicet ex charitate volumus ea conseruari ad Dei honorem, & nostram & proximorum vtilitatem. sicut etiam Deus ex Charitate diligit ea, inquantum subseruiunt nobis ad perueniendum ad beatitudinem æternam. Deut. 6. Luc. 6.

Ver.4. *De dilectione proximi.*

QVo ad dilectionem proximi notandum est, q duo possumus in eo considerare, scilicet culpã & naturã. D 2.2.q. 25.ar.6. Et cum culpa eorum Deo contrarietur, & sit impedimentum beatitudinis, secundum eam non sunt diligendi, imo odiendi, etiam si sint propinqui, iuxta illud

Psal. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. & alibi: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. & alibi, Perfecto odio oderam illos, & Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. & Psalm. Conuertantur peccatores in infernum & in multis aliis locis, in quibus multa imprecantur eis mala: quę imprecatio referenda est ad remotionem culpæ eorum, ut scilicet peccata destruantur, & homines remaneant. Vnde Diuus Augustinus in Regula, Cum dilectione hominum, & odio vitiorum. & sic non debemus velle quod ipsi volũt, scilicet inordinationem: neque gaudere de his de quibus ipsi gaudent, iuxta illud Hieren. 15. Conuertentur ipsi ad te, & tu non cõuerteris ad eos, scilicet ad conuersandum cum eis, quod de infirmis & imperfectis intelligendum est propter periculum, ne ab eis subuertantur. Perfectis autẽ laudabile est cum peccatoribus conuersari, vt retrahant eos a peccatis: sicut Dominus, qui cum peccatoribus manducabat, Mat. 9. Sed conuictus peccatorum, quantum ad consortium peccati, vitandus est omnibus. 3. Corinth. 2. Recedite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis, scilicet secũdum peccati consensum: secundum naturam vero quam ex Deo habent, sunt capaces beatitudinis. Super cõmunicatione charitas fundatur: ideo secundum naturam suam sunt ex charitate diligendi. ¶ Ex pręmissis sequitur quod dæmones & damnati non sunt ex charitate diligendi: qui non sunt capaces beatitudinis. Vnde Philosophus. 9. Ethico. dicit quod non sunt subtrahendæ amicitiæ beneficia, quousque habetur spes sanationis eorum: sed magis auxilium dandum ad recuperationem virtutis, quam ad recuperationem pecuniæ: sed quando in maximam malitiam incidunt, & insanabile fiunt, sicut dæmones & damnati, non est eis amicitiæ familiaritas exhibenda: Et ideo peccatores (de quibus magis præsumitur nocumentum aliorum, quam eorum emendacio) secundo legem diuinam & humanam præcipiuntur occidi. Et tamen hoc non facit iudex ex odio eorum, sed ex amore charitatis, quo bonum publicum pręfertur bono singulari & tamen mors per iudicem inflicta peccatori prodest, siue conuertatur, siue non: Si conuertatur ad culpę expiationem: Si non conuertatur, ad culpæ terminationem. quia per hoc tollitur potestas amplius peccandi.

Ps. 118. *Psalm. 8.* *Cõuictus peccatorũ quibus et quãdo uitandus.* *Dæmones & damnati non sunt ex charitate diligendi*

Ver. 5. *De ordine dilectionis proximi.*

Inter proximos ex charitate diligendos seruandus est ordo, non solum secundum effectum, sed etiam secundum affectum: cum non minus sit ordinatus affectus charitatis quã inclinatio naturæ cũ vtraq; inclinatio ex diuina prouidentia procedat. Sed inclinatione naturæ videmus ꝙ quæ habẽt maiorẽ grauitatẽ, sunt inferiora: Igitur qui magis appropinquãt Deo, sunt magis ex charitate diligendi. Quia cum principiũ dilectionis sit Deus, & ipse diligens: necesse est ꝙ s͠m maiorẽ ꝓpinquitatẽ ad alterũ illorũ principiorũ maior sit dilectionis affectus. In omnibus enim in quibus inuenitur aliquod principium ordo attenditur per comparationẽ ad illud; quamuis ex parte boni quod est ex charitate, omnes æqualiter diligamus: quia omnibus optamus beatitudinem æternam. Sed si accipiatur dilectio secundum maiorem intensionem actus non oportet omnes æqualiter diligere, nec etiã quantum ad effectum. Ad eos enim qui non sunt nobis coniuncti, non habemus nisi amicitiam charitatis ad eos vero qui sunt nobis coniuncti, habemus aliquas amicitias secundum modum coniunctionis eorum ad nos. Cum autem omne bonũ super quo fundatur amicitia honesta, ordinetur sicut ad finem ad bonum beatitudinis, super quo fundatur charitas, cõsequens est ut charitas imperet bonum cuiuslibet amicitię. Et sic hoc ipsum quod est diligere aliquem, quia cõsanguineus, vel coniunctus, vel conciuis, vel ꝑꝑ quodcunque huiusmodi aliud licitum ordinabile in finem charitatis, potest a charitate imperari. Et ita ex charitate, tã eliciente quã imperante, pluribus modis diligimus nobis cõiunctos, & magis domesticos. Sed magis coniunctos qui impediunt nos a Deo nõ debemus diligere: quia in hoc nõ sunt nobis propinqui, sed plus quã extranei, imo & inimici, secundum illud Mat. Inimici hominis domestici eius. Quando uero non impediunt, debemus dilige-

E *2. 2. q. 26. ar. 7. & 8.* *Mat. 7.*

re

Inter propinquos qui sint magis diligendi. re secundum proportionem coniunctionis eorum in his quę pertinent ad naturā siue substantiam & nutrimentum: consanguineos, quorum cōiunctio est in naturali origine, quę est propior & immobilior, vtpote quæ remoueri nō potest, sicut aliæ coniunctiones superuenientes. In his vero quæ petinent ad ciuilem conuersatio nem, plus debemus diligere conciues: & in bellicis plus cōmilitones. Vnde Philosophus dicit, Singulis propria & congruētia sunt attribuenda. Et sic duci exercitus magis obeditur in bello, quam patri: non tamē simpliciter plus diligitur dux, quam pater, sed secundum. quid. Ex præmissis inferuntur multa corolaria, Primum, ꝙ si consideretur dilectio ex parte obiecti, illud est magis diligendum quod Deo est similius: & quia pater habet rationē principii, nō filius, neque vxor: ideo magis diligendus & honorandus. Si ex parte diligentis, sic diligimus coniunctiores, sic pater filios, ut aliqui sui existentes. Pater autem nō est aliquid illij: & ideo dilectio qua pater diligit filium, similior est dilectione, qua quis diligit seipsum. Secundo quia parentes magis sciunt aliquos esse suos filios, quam ecōuerso: specialiter mater. Pater etiam probabiliores habet coniecturas, quam filius de patre. Tertio quia filius est propinquus parēti utpote ab ipso immediate descēdens, & effectus eius. Quarto quia parentes diutius amauerūt. Pater enim statim incipit diligere, filius autem tempore procedente incipit diligere patrem. Dilectio autem quanto diuturnior, tanto fortior, secundum illud, Ne derelinquas amicum antiquum: nouus enim nō erit similis illi. Et quia principio debetur subiectio, effectui autem proportionabiliter competit recipere influētiā, propter hoc parētibus a filiis magis debetur honor & obedientia, filiis autem magis debetur cura prouisionis, iuxta illud. Non debēt filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis. quamuis in articulo necessitatis filius ut plus obligatus ex beneficiis susceptis, vt parētibus prouideat quā filiis suis. Dicit enim D. Thomas, quod necessitate extrema magis liceret deserere filios quam parentes, quos nullo modo deserere licet, propter obligationem beneficiorum susceptorum, & maxime propter beneficium essēdi. Ideo tenetur magis seruare parentes in esse, quam filios: cum esse sit fundamentum beneficiorum, pro quo satisfacere non potest (vt dicit Philosophus.8.Ethicor.) Secundo infertur quod filius plus tenetur diligere patrem quam matrē, quia pater habet excellentiorem rationem principii ꝙ mater. Pater enim est principium per modum agentis, mater autem per modū patientis, & materiā administrantis. Tertio infertur quod licet filius magis teneatur diligere vxorem quam patrem, quantum ad vnionem carnalis copulæ & cohabitationē, iuxta illud. Quamobrem relinquet homo patrē & matrem, & adhærebit uxori suę, & erunt duo in carne vna. Iam enī nō sunt duo, sed vna caro, scilicet in filio, vel propter generationem. Veruntamen quo ad alia & in articulo necessitatis, vbi non potest vtrique de alimentis prouidere plus tenetur patri quam vxori. Quia pater habet plures ratiōes diligibilitatis quam vxor: quia principium est, & caua essendi. Et cum Apostolus dicit Ephe.5. Quod viri debent diligere vxores suas sicut seipsos, & sicut carnem suam, non est intelligendum æqualiter, nec quod hoc aduerbiū (sicut) importet æqualitatē, sed rationem dilectionis. Diligit enim homo vxorē suā, ratione carnalis coniunctionis. & ratio qua aliquis diligit seipisum, est ratio dilectionis quā habet ad vxorem sibi cōiūctam. Quarto infertur ꝙ aliquis plus tenetur, quantum ad alimenta, subuenire filio, quam vxori, cum sit principium filii & non uxoris. Et de ratione principii sit influere, & de ratione effectus est influentiam recipere. Vnde Adam plus tenebatur diligere filium quam Euam vxorem suam, eo quod habebat excellētiorem rationē principii, quam respectu Euæ, cum respectu filii per modum agentis: respectu vero Euæ, mere passiue.

9.Ethico. *8. Ethic.* *Quare aliquis magis diligat filiū, quam patrem.* *Eccles. 9.* *2.Cor.12* *2.2.q.31 ar.3.ad4*

In extrema necessitate magis est subueniendum patri quā filio. *Genes. 5.* *Mat. 19.*

Ver.6. *De dilectione inimicorum.*

A *Mat.5.*

Christus reprobauit glossam Scribarum & Pharisæorum additam legi, quę habebat: Diliges proximum tuum, & illi addiderant. Et odio habebis inimicum tuum. Hæc enim glossa erat Aurelianensis, quæ destruebat textum: erat enim

enim contra legem, quæ habetur Leuit. 19. Ne oderis fratrem tuũ in corde tuo. & infra, Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. & quo ad dilectionem, habetur Exo. 23. Si occurreris boni inimici tui aut asino eranti reduc eum: & si videris asinum odientis te iacere sub onere, non petransibis, sed leuabis cum eo. & Salomon etiam declarauerat. Si esurit inimicus tuus, ciba illum si sitit, da ei bibere aquam prunas congeres super caput eius: & Dominus reddet tibi. Quapropter Christus legem declarans ait: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. ¶ Et quia Mahumetus & Iulianus apostata ex hoc loco inferunt legem Christi esse contra naturam, quæ resistit corrumpentibus quantum potest: ideo pro resolutione omnium difficultatum notandũ est ex D. Thom. quod dilectio inimicorũ tripliciter cõsiderari potest. Vno modo vt inimici diligantur inquatũ inimici sunt: hoc est, inquantum odiunt & persequuntur nos, & hoc esset peruersum, & charitati repugnãs. Quia hoc esset diligere malum & peccatum alterius, quod tamen est odiendum, ut dictum est supra hoc §. ver. 4. Et sic vnaquæque res naturaliter odio habet id quod est sibi contrarium: inimici autem sunt nobis contrarii, inquantum inimici: & ideo inquãtum huiusmodi, debemus odire eos, & velle quod emendentur a malitia. & hoc est ordire malitiã. Secundo potest considerari dilectio inimicorum quantum ad naturam & in vniuersali, hoc est inquantum sunt homines & beatitudinis capaces, & secundum hoc non sunt contrarii: ideo sunt ex necessitate diligendi. Vnde D. August. in Regula, Cum dilectione hominum, & odio uitiorum. dictum est in vniuersali, vt scilicet aliquis diligens Deum & proximum, ab illa generalitate dilectionis inimicos suos non excludat, sed includat, ut velit eis omnia quæ sunt necessaria ad salutem, & quę vult omnibus alijs quod nunquam vidit ¶ Sunt qui dicũt quod non possunt facere hanc separationem inimicitiæ. & naturæ Sed hoc facillimum erit, si notetur similitudo de matre, quæ habet optimum filiũ, reuerentem, obedientem, prouidentem sibi baculum senectutis si cõtingat illum infirmari, & cadere in frenesim, & dicat iniurias matri seruienti, & volenti pascere, proiicit scutellas & ciphos; Mater propter hoc nolle eum mori, quia scit eum esse in frenesi & extra sensum, vellet tamen infirmitatem cessare & procul esse. Nec etiam propter hoc desinit ei inseruire. Vide ergo: quomodo separat infirmitatem a natura applicatio est facilis. Quilibet habens inimicum iniuste. se persequentem, debet iudicare ipsum esse freneticum & extra sensum. hoc est extra rationem: quia si vteretur: ratione, non persequeretur: debet igitur odire frenesim & malitiam illius, & velle ꝙ emendetur, & diligere eum, saltem in generali. ¶ Quidã se excusant, & dicunt ꝙ non possunt: quibus D. Aug. ait: Potes mihi dicere. Nõ habeo quid tribuam indigenti: Non possum ieiunare frequenter, non possum a carnibus abstinere, neque monasterio deseruire: sed nunquid potes dicere, Non possum charitatem habere? non possum diligere? non possum inimicis indulgere? nõ credimus: nulla manet excusatio: Quia non de cellario, sed de corde hanc eleemosynam implere iubemur. Tertio potest considerari dilectio inimicorum in speciali, vt scilicet aliquis moueat motu speciali dilectionis ad inimicum. Et istud non est de necessitate absolute, sicut nec moueri singulari ad extraneos: quanuis aliquis fecerit, bene facit. ¶ In generalis tñ tripliciter inimicũ diligere tenemur. Primo, corde. Non enim sufficit non odire siue non velle, malũ, sed debemus diligere velle bona communia: vel saltem nõ debemus ab illis excludere. Ideo dicit, Diligite inimicos vestros. Secundo ore. Orando, & non excludẽdo ab orationibus communibus. Vnde dicitur, Orate pro his qui oderunt vos. Non tamẽ tenetur quis facere specialem orationem pro inimico. Præterea debemus diligere ore, salutãdo vbi consuetum est. Salutatio enim est species dilectionis. Christus enim exponendo quod dixerat, Orate, &c. dixit: et si salutaueritis fratres uestros tantum, &c. Signa enim cõtraria sunt exhibenda: quia si negarentur, esset signum liuoris & uindictæ: con-

Prou. 25

2. 2. q. 25 art. 8.

Dilectio inimicorum tripliciter cõsiderat̃

Notã da similitudo.

Iuli. 22. homil. 6.

Tripliciter diligẽdus est inimicus

tra quod dicitur Leuit. 19. Non quæras vltionem inimicorum, &c. ¶ Hęc signa communia sunt exhibenda propter scandalum: quia alii videntes hãc denegationem, iudicarent odiũ.& sic denegans, diffamaret seipsum: seculo igitur scandalo, possunt negari ad tẽpus. propter emendã alterius qui ostendit. vt resipiscat & cognoscat se fecisse iniuriam, & quærat reconciliationem. Vnde D.August.ad Vincentium, Esurięti panis subtrahitur, si ꝓ cibo securus iustitiam negligat.Itẽ de loquela. Alia uero beneficia vel signa dilectionis,quæ quis exhibet particulariter aliquibus personis, nõ sunt de necessitate exhibenda, nisi secundum præparationẽ animi, & in articulo extremæ necessitatis.¶Ex quo patet ꝙ hoc præceptum non est graue, sed valde suaue: cum in generali tantum, Christus tamẽ hortatur ad diligendũ in particulari, triplici ratione. Primo ratione paternitatis: Vt sitis filii patris uestri:Filius.n. debet imitari patrem. Vnde Ephe.5. Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi:SedDeus pater diligit inimicos suos.hoc est peccatores qui per peccata odiunt & persequuntur eum, & tamen eis bona facit in solum in generali, sed etiã in particulari: Facit enim solẽ suũ oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: & malos aliquando a plurib. priuatis præseruat periculis, Igitur. Secũdo ratione perfectionis & maioris meriti.Vnde dicit, Si enim diligitis eos qui uos diligunt, quam mercedẽ habebitis?nonne & Publicani hoc faciũt?Ex hoc loco quidam inferunt ꝙ dilectio inimicorum est magis meritoria, q̃ dilectio amicorum: & probant ratione difficultatis: quia licet difficultas, quę se tenet ex parte subiecti & operantis nõ augeat meritum. (Nam meretrix conuersa seruando castitatem, non magis meretur, quam pudica & temperata, quæ non patitur difficultates:) Tamen difficultas quę se tenet ex parte obiecti & operis,auget & facit maius meritum.Quia Philosophus dicit ꝙ virtus est circa difficile & bonum. & Christus de vidua illa quæ posuit duo æra minuta in gazophilatium, dixit. Vere dico uobis, ꝙ hæc vidua pauper plus q̃ omnes misit. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei: Hæc autem ex eo ꝙ deest illi, omnẽ victũ suum quẽ habuit, misit: ¶ Pro resolutione tamẽ huius notandũ est id qđ dicit D. Thomas, ꝙ cum quæritur quid sit melius & magis meritorium, vtrum diligere amicũ q̃ inimicũ: dupliciter huiusmodi dilectiones comparari possunt. Vno modo ex parte proximi qui diligitur: alio modo ex parte rationis qua diligitur. Primo quidem modo dilectio amici præeminet dilectioni inimici: quia amicus est melior & magis diligibilis,quia magis coniunctus q̃ inimicus. Et per hoc actus dilectionis super hanc materiam transiens, melior est. Vnde & eius oppositum deterius. Peius. n. est odire amicum quam inimicum. Ideo Ioab exprobabat Dauid, Diligis odientes te: & odio habes diligentes te. Secundo autem modo si consideretur ratio dilectionis, dilectio inimici præheminet ꝓpter duo. Primo quidem quia dilectionis amici potest esse alia ratio quam Deus: quia propter obsequia & solatia, non considerando de Deo: sed dilectionis inimici solus Deus est ratio, cum in se non habeat aliquid propter quod diligatur, imo habet repugnans dilectioni,Secundo quia supposito quod vterque propter Deum diligatur, fortior esse ostenditur dilectio, quæ animum hominis ad remotiora extendit scilicet vsque ad dilectionem inimicorum: sicut uirtus ignis ostenditur esse fortior, quando ad remotiora diffundit calorem suum: sic diuina dilectio tanto ostenditur esse fortior, quanto propter ipsam difficiliora implemus: sicut virtus ignis tanto est fortior, quanto magis comburere potest materiam minus combustibilem. Sed sicut idem ignis in propinquiora fortius agit quam in remotiora: ita etiam Charitas feruentius diligit coniunctiores quam remotos:& quantum ad hoc dilectio amicorum secundum se considerata, est feruentior & melior, quam dilectio inimicorum: ¶ Ex præmissis infertur primo, quod cæteris omnibus paribus, videlicet ꝙ æquali charitate & æquali conatu & propter Deum, qui est ratio dilectionis, diligatur amicus & inimicus: dilectio amici est multo melior, & magis meritoria essentialiter, quam

Præceptum de dilectione inimicorũ non est graue.

Quę difficultas augeat meritum.

2.2. q. 27. ar. 7.

An & quãto dilectio inimici sit magis meritoria q̃ amici.

2.Reg.9.

dilectio inimici. Nec oportet quod illud quod est difficilius sit, magis meritorium: sed quod sic est difficilius, vt etiam sit melius: facilius est.n.diligere Deũ (quem omnia naturaliter diligũt, & in quo nihil occurrit quin sit diligẽdũ:) q̃ hominẽ inimicũ.& ad Philosophũ qui dicit ꝙ virtus est circa difficile & bonum, dicitur ꝙ plus facit ad rationẽ meriti & uirtutis bonum q̃ difficile. Potest etiã dici ꝙ quantũ ad pręmium accidentale ratione difficultatis dilectio inimici secundum quid excedit dilectionem amici: Secundo infertur quod dilectio amici vt amicus est, hoc est propter obsequia, & non propter Deum, siue non considerando de Deo, in non habente charitatem, non est meriroria: in habente autem charitatem, propter relationem virtualem ad Deum, est meritoria: sed non tantum, sicut dilectio inimici: quæ non potest haberi nisi propter Deũ, & sine actuali consideratione. ¶ Tertia ratio qua duci debemus ad dilectionum inimicorum & remissionem iniuriarum, est peccatorum remissio, & orationem exauditio. Primum patet ex parabola quę scribitur Matth. 18. vbi dicitur quod qui obtinuerat remissionem duorum talentorum, suffocabat eum, qui debebat ei centum denarios, &c. fuit detrusus in carcerem. Sequitur: Sic & Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Quo ad secundum, Mar. 11. Cum statis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: ut Pater uester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si non dimiseritis: nec Pater vester qui in cœlis est dimittet vobis. Et Aug. & habetur in c. qui diuini. de pœnitentia. dist. 4. vbi dicitur: Qui diuini beneficii oblitus, suas vult uindicare iniurias, non solum de peccatis veniam non meretur: sed quæ dimissa fuisse gaudebat, imputabimus ad pœnam.

2. Ethic.

§. 2. *De effectibus consequentibus actum charitatis.*

A CHaritatis actum principalem, qui est dilectio, consequuntur tres effectus interiores, & tres exteriores. Effectus interiores sunt gaudium, pax, & misericordia. Exteriores vero sunt beneficẽtia, eleemosyna & correctio fraterna: quę ab aliquibus dicuntur actus charitatis, de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1. *De gaudio spirituali.*

QVemadmodum ad passionem amoris sequitur desiderium in absentia obiecti, & gaudiũ ĩ pñtia (vt sup. dictũ est cũ de passionibus ageretur.) Sic in uolũtate ex amore quæ elicitur ex charitate, procedit desiderium, inquantum Deus est diligenti absens, & gaudium inquantum est præsens. Quia ex hoc ipso ꝙ amatũ est in amãte ꝑ nobilissimum effectum, qui est gratia & charitas, iuxta illud Qui manet in charitate, in Deo manet: ideo gaudium quod de Deo habetur, ex charitate causatur. De Deo autẽ põt esse spirituale gaudiũ dupliciter: Vno modo secundũ ꝙ gaudemus de bono diuino in se considerato: & tale gaudiũ nõ habet ꝑmixtionẽ tristitiæ, secundũ illud. Non habet amaritudinẽ conuersatio illius. Ideo Apostolus dicit. Gaudete ĩ Domino semper. Alio modo gaudemus de Deo, secundũ ꝙ a nobis participatur. Hæc autẽ participatio põt impediri in uia ꝑ id quod facit diuisionẽ inter nos & Deũ, scilicet iniquitates. Ideo gaudiũ de Deo ĩ uia admittit permixtionẽ tristitiæ propter impedimenta. Hæc est ratio dolendi de peccatis nostris uel aliorum, inquantũ impedimur vel retardamur a cõsecutione boni diuini, iuxta illud Psalmistæ: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Sed in patria erit plenum & quietabitur desideriũ. Ideo non admittet permixtionem tristitiæ, iuxta illud, Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & iam non erit amplius, &c. Et sic intelligitur illud, Vt gaudium vestrum plenum sit in vobis, & gaudium vestrum impleatur. Et cum dicitur Matt. 25. Intra in gaudium Domini tui, gaudium adeo plenum sequitur visionem diuinæ essentiæ, ꝙ secundũ aliquos si Deus de sua potentia absoluta cõmunicaret cã Iudæ per horam duntaxat, in illa hora non posset tristari. Et quanuis videret in ea se post horam fore damnandum, non posset apprehendere sub ratione disconuenientis: quia uideret clare ordinem diuinæ prouidentiæ & iustitiæ, qui impedit illam apprehensionem

B
2. 2. q. 28. ar. 1.
1. Ioã. 4.
Sap. 8.
Philip. 2.
Esa. 59.

nem. Hoc gaudium non est virtus neque operatio, cum inter illas non nominetur: sed est passio fluens ab actu charitatis: sicut illuminatio est passio ignis: & risibilitas est passio hominis. Vnde Gal. 5. dicitur circa finem, Fructus spiritus, &c.

Ver. 2. *De pace.*

C 2.2.q. 29. PAx est effectus charitatis iuxta illud Psal. Pax multa diligentibus legē tuā. Pax aūt accipitur dupliciter. Vno modo large, & sic se extendit ad omnē concordiā, siue sit in bonū, siue in malū. Si sit ad malū, dicitur pax diabolica: quia licet dęmones inter se dissentiant: conueniunt tamen & concordant ad procurandam dannationē hominū, sic etiā hęretici & grassatores. Hanc pacē nō generat Charitas, iuxta illud: Non est pax cū impiis. & illud, Nolite arbitrari ꝙ venerim pacē mittere in terrā: Non. n. veni pacē mittere, sed gladium. ueni. n. separare hominē aduersus patrem suum, &c. Et Psal. Zelaui super iniquos, pacem peccatorū uidens. & D. Pau. posuit discordiam inter Sadducæos Phariseos. Ideo qui vident aliquos cōcordare in malo, opus misericordiæ facerent, si procurarent discordiā & separationem: vt inter concubinarios, & eos qui concordant ad decipiendos iuuenes. Hoc tamen mediis licitis per ostensionem veritatis: quia alias nō liceret. Nō enim sunt facienda mala: vt inde veniāt bona. Si vero id in quo diuersæ voluntates conueniunt & concordant, sit bonū: tunc si non libere & uoluntarie conueniunt, sed quasi coacte ad tempus propter timorem alicuius mali imminentis, uel alicuius magni boni sperati gratia: illa cōcordia siue conuenientia voluntatū non dicitur esse proprie pax: sed dicitur pax simulata: vt Iudæ, qui osculo pacis prodit Christum. De hac Hiere. Ore pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias: quia non seruatur ordo vtriusque concordantis De hac Hiere. 8. Dicentes, pax pax, cum non esset pax. Si autem libere & integre plures uolūtates conueniant in id quod est vere bonum dicitur pax uera. Ex quo patet ꝙ triplex est pax, scilicet diabolica, simulata, & uera. ¶ Si hæc agas ad populum, ab hac diuisione inchoandum est, & reprobanda pax diabolica, & simulata siue proditoria, & insistendum in pace vera, quam D. August. 19. de Ciuit. Dei, c. 13. definit dicens: Pax est ordinata hominum cohabitantium sub una fide & æterna lege concordia. Et Glos. super Mat. 5. dicit: Vera pax est vbi nil repugnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum. Vnde D. Hieron: & Augu. in aliquibus dissenserunt. Et D. Pau. & Barnabas dissensisse leguntur. Quia sicut Philosophus dicit, ad amicitiam non ptinet concordia in opinionibus, sed concordia in bonis conferentibus ad vitā, & præcipue in magnis. Quia dissentire in aliquibus paruis non uidetur esse dissensus. Et propter hoc nil prohibet aliquos charitatem habentes, in opinionibus dissentire. Nec hoc repugnat paci: quia opiniones pertinet ad intellectum, pax autem ad uoluntatem. quia per uoluntatem aliqua vniuntur. Similiter etiam stante concordia in principalibus bonis, dissensio in aliquibus paruis nō est contra charitatem perfectam patriæ, vbi nulla penitus est discordia, & tranquilla sunt omnia. sed pax propriissime accepta, ut est effectus charitatis, aliquid addit ad prædictam concordiam. Est enim pax sic dicta, concordia appetitiuarum inclinationum intellectus & sensus: prout D. Dion. ait: Contingit enim cor hominis tendere in diuersa dupliciter. Vno modo secundum diuersas potentias appetitiuas: & sic plerunque appetitus sensitiuus tendit in cōtrarium appetitus rationalis, iuxta illud, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: Alio modo inquantum vis appetitiua siue uoluntas tendit in diuersa appetibilia, quæ simul consequi non possunt. Vnio huiusmodi motuum est de ratione pacis, ut est effectus charitatis, directe procedens ab ea, quanuis indirecte secundum quod est remouens prohibens, pertineat ad iustitiā, iuxta illud, Opus iustitiæ pax. ¶ De pace ordinata notanda & prædicanda est hæc conclusio: quilibet debet diligere pacem ordinatam, rogare pro ea, & quantū potest eā procurare. Probatur triplici ratione. ¶ Primo ratione obligationis, Duplici .n. obligatione tenemur diligere pacem,

scilicet

Marginal notes: *Pax diabolica. quid.* — *Esa. 59.* — *Mat. 10.* — *Psal. 72.* — *Act. 13.* — *Pax simulata qd.* — *Hiere. 9.* — *Pax uera quid.* — *Sermo de pace.* — *Act. 5.* — *9. Ethic.* — *Dissensio in opinionibus non cōtrariatur uere pacis uiæ* — *4. c. de Di. No.* — *Galat. 5.* — *Esa. 32.*

scilicet naturali & ciuili. Primo naturali quia quilibet naturaliter obligare dilige re finem suũ. Sed finis cuiuslibet est pax. 19. De ci (Vnde D. Aug. dicit, Possumus dicere fi- uit. Dei. né bonorũ nostrorũ esse pacẽ, sicut & vitã æternã. vnde & Psal. Qui posuit fines tuos pacẽ, & ecclesia in festo dedicationis can tat, Vrbs beata Hierusalẽ, dicta pacis uisio, &c.) Et ideo quilibet naturaliter incli natur ad pacẽ. vnde D. Aug. in eodẽ lib. c. 12. dicit: Quisquis mecum res humanas naturamq; cõmunẽ, intuetur, agnoscit q sicut nemo est qui gaudere nolit, ita ne mo est qui pacẽ habere nolit: Quãdoquidem & ipsi qui bella volunt, nil aliud quã uincere volunt. Ad gloriosam ergo pacẽ bellando volunt peruenire. Nam quid est aliud uictoria, q̃ subiectio repugnantiũ? quod cũ factum fuerit, pax erit, Seneca ad Lucillum dicit, Non dubium est quin felicior sit pax nunquam lacessita, q̃ multo sanguine reparata. Secũdo obligatione uili. Iuristæ dicunt q filius hæres tenetur seruare testamentũ patris, & soluere lega ta & onera hæreditatis, si velit habere hęreditatem. Nos sumus filii naturales Dei, Mat. 23. Patrem nolite uobis vocare su per terram, vnus est. n. pater vester qui in cœlis est. & adoptiui per fidem, vt habe tur Io. 1. Dedit eis potestatẽ filios Dei fie ri, his qui credunt in nomine eius. Et Apo stolus Rom. 8. Si filii & hæredes, hæredes quidẽ Dei, cohæredes autem Christi. Sed oportet seruare testamẽtum, in quo Chri stus verus Deus homo, dixit, Pacẽ meam do vobis, pacem relinquo vobis: Qui igi tur putant obtinere hęreditatem nisi im pleant testamentum, decipiuntur. ¶ Secũ da ratio quare quilibet debet diligere pa 6. cap. de cem, dicitur inductionis. Quia (vt D. Dio de diui. nysius dicit:) Omnia cœlestia, terrestria, nom. spiritualia, & corporalia, ad pacẽ nos inducunt. Primo corpora cœlestia mirabilẽ pacem & concordiam ac armonia habẽt. Nullus planeta impedit alium in cursu suo. vnde Iob, 38. Quis enarrabit cœlorũ rationem? Concentum cœli quis dormi re faciet; nulla est ibi dissonãtia. Sic & ho mines pacifice viuere debent: nec vnus alium impedire, imo iuuare, iuxta illud Apostol. Alter alterius onera portate. Animalia terrestria etiam diligunt pacem in specie sua. vnde Lactantius cap. 12. libr. de Ira Dei ait, Si quidem bestiæ sui generis animantibus parcunt, & pacem inter se habent: Non comedunt se mu tuo. D. August. dicit, Animalia pacata feritate cohabitant simul: & si aliquando compellente spiritu congrediantur: il lico mansuescunt, & iniuriarum oblita illa tam sæua animalia pacifice uiuunt, & Iob. 12. ad inuicem sociantur. Qui ergo nolunt pacem, & quærunt bella & rixas, deteriores sunt bestiis ferris. Ideo Iob: Interroga iumenta, & docebunt te: uolatilia, & indicabunt tibi. Pagani etiã & idolola træ nos inducunt ad pacem. Theodosius Imperator (vt Diuus Ambrosius de obitu eius dixit) adeo diligebat pacem, quod beneficium putabat se accepisse, dum ro garetur ignoscere. Vespasianum dicunt Romani sic dilexisse pacem, ut iniuriarum oblitus nunquam propriam contra inimicos vendicauerit iniuriam. Patres etiam antiqui & noui testamenti, nos etiam maxime ad pacem inducunt. Genes. 43. legimus de Ioseph, quod licet iniuriam passus esset à fratribus, nunquam uindictam expetiit, imo pacifice locutus est illis dicens: Pax uobis, nolite timere. Dauid adeo diligebat pacem cum Saul inimico suo, quod licet eum potuisset pluries occidere, noluit. Si uelis utriusque testamenti paginas reuoluere, inuenies eas plenas laudibus pacis, & monitio Psal. 33. nibus ad eam. Psalmista, Inquire pacem & persequere eam. Esa. 52. Quam pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem. Hiere. 29. Quærite pacem ciuitatis, ad quam vos transmigrare feci. Et Apostol. Roma. 12. Si fieri potest quod ex uobis est, cum omnibus hominibus pacem habẽtes fieri potest, quia ex uobis est: Nullus potest excusari, ut D. August. dicit in Sermo. de Martyr. & Ephes. 6. Soliciti sitis seruare vnitatem Luc. 1. spiritus in uinculo pacis. Christus super & 2. omnes amauit & annunciauit pacem, eamque præcepit. Primo concipi uoluit tempore pacis. Secundo in natiuitate fecit eam publicari ab angelis. Et quando misit discipulos, Mat. 10. dixit eis: In quamcunque domum intraueritis dicite, Pax huic domui. Reliquit

eam in testamento: post resurrectionem præsentauit eam Apostolus & discipulis. Deductio huius rationis est facilis, & potest amplificari: vnde sequitur quod illi qui nolunt pacem, sunt indurati. ¶ Tertio quilibet tenetur diligere pacem, &c. Ratione vtilitatis & fructificationis. Iob. 22. dicitur, Habeto pacem, & habebis fructus eius qui sunt innumerabiles. Nunc quinque duntaxat tangemus. Primus fructus pacis dicitur Gratificatio, Ecclesiastici uigesimoquinto. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Concordiam fratrum amor proximorum, vir & mulier sibi inuicem bene consentientes. Cum Rex in aliquo renumerat offerentes, quilibet offerre conatur. Si Deus, igitur, &c. Et per oppositum: Deus odit bella, & diabolus diligit illa & per ea multa mala facit, ideo, &c. ¶ Secundum Fructus diciturDelectatio. Multi sunt quos delectatio trahit: a fortiori pax eos trahere deberet: quia supra modum delectabilis est. Vnde D. Augustinus 12. de Ciuit. Dei ait: Tantum est bonum pacis, quod in rebus creatis nil gratius soleat audiri, nil delectabilius cõcupisci, nihil vtilius possideri. & in lib. de Verbis Domi. Pax est serenitas mentis, tranquillitas cordis, vinculum amoris, cõsortium charitatis. Vnde Prou. 17. Secura mens quasi iure conuiuium. Dicitur communiter de domo vbi pax pax est, q Deus ibi est, ac etiam paradisus. Experimus tempore pacis verificari illud Esa. 32. Sedebit populus in pulchritudine pacis in requie opulenta, in tabernaculis fiduciæ, nõ erit qui exterreat. Oppositum videmus esse tempore belli. Et dicitur communiter quod ubi sunt rixæ & bellum, ibi est diabolus & infernus. Terti⁹ fructus pacis est multiplicatio bonorum temporalium & spiritualium. Salustius, Concordia paruæ res crescunt, & discordia maxime dilabũtur. Et Psalmista: Fiat pax in uirtute tua: sequitur, & abundantia (erit) in turrib⁹ tuis. Et Christus, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Italia potest de omnibus his testimonium afferre, ac etiam alia loca, vbi sunt vel fuerunt partialitates, Hic possunt enumerari bona tam temporalia quam spiritualia, quę fiunt tempore pacis: & mala atque incommoda temporalia, corporalia, & spiritualia, quæ ingruũt & accidunt tempore belli. ¶ Quartus fructus pacis diciturProtectio. Quia Deus est protector diligentium pacem. Vnde Apostolus: Habere pacem, & Deus pacis & dilectionis erit uobiscum. & Rom. 8. Si Deus pro nobis quis contra nos? Et per oppositum vbi est bellum, diabolus est protector & remunerator, mala tribuẽs. Dicitur communiter quod bonum est se custodire a mala societate. Cauendum ergo a rixis, contentionibus, & bellis, vt expediri possimus a diabolo inimico. ¶ Quintus fructus dicitur filiatio Dei, Matth. 5. Beati pacifici, quoniã filii Dei uocabuntur. Magnus esset honor alicui, si posset adoptionem regis temporalis & regnum obtinere: quãto magis quilibet laborare debet p adoptione diuina assequenda, quæ medio facillimo. scilicet per pacem, acquiri potest: & illa acquisita sequitur hæreditas & benedictio cælestis iuxta illud Psalmistæ: Domin⁹ benedicet populo suo in pace. Et per oppositum q odiunt pacem, & uolũt bella, sunt filii diaboli. Vnde Greg. dicit: Si illi sũt filii Dei, qui pacem faciunt: Satanę proculdubio filii sunt, qui pacẽ facere nolunt. Et Aug. in lib. de Doctr. Christiana. Qui odiũ in corde reseruat, officio vtitur diaboli. Et qui diaboli opus operatur, Diabolus esse iudicatur. Ideo eis potest dici illud, Vos ex patre diabolo estis. Pauci uellẽt esse filii adoptiui neq; illum habere patrẽ adoptiuũ. quem scirent suspensurum filium. Qui igitur bella uolũt, filii diaboli sunt, & eos sequetur eius hæreditas, scilicet dissipatio (iuxta illud Psalmistæ: Dissipa gẽtes quę bella volunt) & æterna damnatio atque diuina maledictio, quæ habetur Matt. 25. Ite maledicti in ignem æternũ, qui paratus est diabolo & Angelis eius. Quare obediendum est bellum, & rixæ, atque cõtentiones, & pax diligẽda, inquirenda, procurenda, ac omni solicitudine & diligentia conseruanda. ¶ Media procurandi pacem temporalem sunt quatuor. Primum est diuina pacificatio, quæ fit per pœnitentiam & per conformitatem uoluntas nostræ ad diuinam, & obseruantiam

Fructus & vtilitates pacis. *Psal. 121* *Ioan. 8.* *2. Cor. 13* *Psal. 28* *In Past.* *Ioan. 8.* *Psal. 67* *Media procurãdi pacem.*

tuum mandatorum Dei, Esa. 48. Vtinam attendisses ad mandata mea. & facta esset quasi flumen pax tua. & Prouer. 16. Cum placuerint Domino uię hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem, &
Rom. 8. per oppositum, Si viæ hominis displiceãt Deo, inimicos eius conuertet ad bellum permissiue. Et sicut diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: ita odiẽtibus eum, in malum. Iob. 6. dicebat, Quia restitit ei, & pacem habuit? Videte Historias, & videbitis dictum Iob verificatum.
Esa. 14. Videte quid accidit Lucifero, qui fuit pri
Apoc. 12 mus qui uoluit resistere. Quid Adæ & Euæ: Quid ædificãtibus Babel. Quid Da-
Gen. 3. than & Abiron, ac aliis filiis Israel, & ge
Gen. 10. neraliter, &c. Secundum medium est iustitia, Esa. 32. Erit onus iustitiæ pax. Et Psal-
Psal. 84. mista, Iustitia, & pax osculatæ sunt, &c. Ideo faciant iustitiam rectores ciuitatum de criminibus publicis, si velint pacem. Faciant etiam iustitiam singuli de suis criminibus & abominationib⁹ secretis & occultis, si pacem habere velint. Talia enim in bellis punire consueuit Dominus, Habetur historia Iosue 7. donec punitus fuit Acham de anathemate, inimici vincebãt: tamen erat peccatum occultum. Et ideo quia multa peccata tam publica quam secreta regnant, de quibus pauci curant facere iustitiam per pœnitentiam, &c. Tertium medium est terrenorum cõtemptus. Gen. 12 dicitur, quod facta est dissensio inter pastores Abraham & Loth: cui dixit Abraham. Ne quæso sit iurgium inter me & te, pastores meos & pastores tuos: fratres enim sumus. Ecce vniuersa terra coram te est, &c. Sic deberent Christiani fa-
Matt. 5. cere: Vnde Christus consuluit: Si quis te percusserit in vna maxilla, præbe ei & aliam. Et si quis voluerit tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Quartum medium est deuota oratio Pax enim (vt dicit Apostolus Philiph. 4.) est donum Dei exuperans omnem sensum. Ideo si velimus obtine-
Ps. 121. re, debemus deuote petere vnde Psalmista: Rogate quæ ad pacẽ sunt: & Luc. 11. Petite & accipietis. Sed oportet petere diligenter deuote, & perseueranter. Non oportet facere sicut quidam rustici, qui nõ curant orare pro serenitate temporis, donec audiant tonitrua. Sic nec aliquando Christiani, donec audiam tympanum, & non aduertunt quod grando & milites dissipant omnia. ideo diligenter, &c.

Ver 3. *De misericordia.*

Misericordia dupliciter accipi potest. Primo, vt est passio appetitus A
concupiscibilis, & species tristitiæ, secũdũ 2.2.q.30 *Misericordia quid.*
Damascenum lib. 2. Et cum malũ sit motiuum siue obiectum tristitiæ: consequẽs est quod malum etiam sit obiectum misericordiæ. Et sic misericordia est tristitia *Miseria quid.*
de alieno malo siue de alterius miseria. Miseria autem est id quod homo patitur contra appetitum naturalem vt sunt mala corruptiua: vel contra appetitum sensitiuum, vt sunt mala contristatiua: vel contra voluntatem liberam: & maior adhuc miseria est, si cõtra totam uoluntatem: ut cum quis semper sectatur bona delectabilia, & semper ei mala eueniunt. Vnde Philosophus 2. Rhetor, dicit quod misericordia est tristitia super apparenti malo, corruptio, vel contristatiue. & idem etiam dicit quod illa mala sunt miserabiliora, quorum fortuna est causa. & in eodem dicit, Misericordia est maxime super malis. quæ quis indignus patitur, & D. Aug. 9. de Ciuit. Dei. 14. dicit, quod misericordia est alienæ miseriæ in corde nostro cõpassio, quia vtique si possimus, subuenire compellimur. Dicitur enim misericordia ex eo, quod aliquis habet miserum cor super aliena miseria. Et quia de ratione culpæ est quod sit voluntaria: hinc est quod non habet rationem miserabilis, sed potius punibilis, nisi pro quanto habet pœnam annexam, quæ est contra voluntatem peccanti: & secundum hoc compatimur peccantibus, vt D. Greg. dicit in quadam homilia, Vera iustitia non habet dedignationem (scilicet ad peccatores) sed compassionem. ¶ Ex præmissis sequitur quod misericordia proprie est ad alterum, sicut iustitia: & non ad seipsum, nisi secundum quandem similitudinem, secundũ quod in homine considerantur diuersæ partes, vt dicitur in 3. Ethicor. & Eccle. 30. Misere animæ tuæ placẽs Deo. Sed cum homo patitur aliquid crudele aut durum, non miseretur proprie sui, sed dolet. Vnde Philosoph. 1. Rethoricor. dicit, quod

durum

durum & crudele est aliud a miserabili,& expulsiuũ miserationis. Verũ cũ dolor & tristitia sint de malo proprie:sequit̃ quo ad hoc ꝙ aliquis misereatur alteri⁹: oportet ꝙ apprehendat malũ illius tanquã malũ suũ:& hoc cõtingit dupliciter:Vno modo per vnioné affectus, quod fit per amoré: quia cũ amans reputat amicũ tanquã seipsum: malũ ipsius reputat tanquã ipũ.
9. Ethic. & inde est quod Philosophus inter amicabilia ponit cũ dolore amicis. & Aposto
Rom. 12. lus Gaudere cum audentibus, & flere, cũ flétibus. Alio modo contingit fieri apprehensioné mali alterius vt proprium,secundum unionem realem: vt puta cũ malum aliquorum proprium est vt ab eis ad nos transeat. Ideo Philosophus in 2. Rhetor. dicit ꝙ homines miserentur super illos qui sunt eis coniuncti & similes. quia per hoc fit eis estimatio ꝙ ipsi possunt similia pati. Inde est etiam ꝙ senes & sapientes qui considerant se posse ĩ mala incidere, sunt misericordes, debiles & formidolosi sunt magis misericordes. E cõtrario illi qui reputant se fœlices,& ita potentes, ꝙ nil mali putant se posse pati: non ita commiserentur. Sic ergo defect⁹ est ratio miserendi. Sic accipiédo misericordiam pro passione, est passio laudabilis, sicut verecundia,quæ retrahit a malo. Et misericordia inducit ad bonum, scilicet ad subleuationé miseriæ alterius. Nemesis etiam, quæ est passio opposita misericordiæ ex parte æstimationis, quam habet de miseria aliena, de qua misericors dolet,inquantũ æstimat aliquem indigne pati:Nemeticus autem gaudet, inquantum æstimat aliqué digne pati. Et tristatur, si indignis bene Accidat. Et utrũque laudabile est, & ab eodem more descendens,vt dicit Philos.in.2. Rhetor. Secundo modo accipitur misericordia pro motu siue actu voluntatis, quo aliqui displicet malum alterius,ex quo procedit ad illius subleuationem.Et quia iste motus voluntatis potest regulari per ratione,&per hunc motũ ratione regulatum passio misericordiæ appetitus concupiscibilis etiã potest moderari. Vnde D. August. in 9. de Ciuitate Dei dicit: Hic motus animi (scilicet misericordia)seruit rationi,vt cõ seruetur iustitia, siue cum indigéti tribuitur, siue cũ ignoscitur pœnitẽti. Sequitur ꝙ si frequentetur & continuetur, ex pluribus actibus poterit causari habitus circa naturalia, qui dicitur misericordia: cũ uirtus humana consistat in hoc ꝙ motus animi ratione regulariter. Vnde Augu. vbi supra, dicit: Longe melius & humanius & priscorum sensibus accommodatius. Cicero in Cęsaris laudem locutus, ait: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior nec gratior misericordia. Sequitur ergo ꝙ misericordia est uirtus non theologa,cũ non habeat Deũ pro obiecto:nec intellectualis,cum sit in appetitu:ergo moralis circa passiones existens: & reducitur ad illam medietatem, quæ dicitur Nemesis.His autem medietates Philosoph⁹ non ponit virtutes, sed passiones laudabiles.Nihil tamé prohibet, quin ab aliquo habitu elicitiuo proueniant, & assumant nomen virtutis, vt patet de continentia, ¶ Sed ex his sequi uidetur ꝙ ponéda erit misericordia in appetitu sẽsitiuo, ex quo actus eius regulatur ratione: & ideo iteratus causabit habitum virtutis. Aliqui dicunt quod uoluntate bene disposita per habitum appetitus sensitiuus non præbet difficultatem. & dant exemplum de iustitia quæ est in voluntate, & moderatur cupiditatem: & tamen non ponitur aliqua iustitia in appetitu sensitiuo. Si arguatur ꝙ misericordia est actus charitatis:ergo non causat alium habitum, cum habitus.& actus sint eiusdem speciei propter identitatem obiecti: Dicédum quod misericordia non est actus elicitus a charitate, cum non habeat idem obiectum, sed consequitur actum charitatis. Hæc ergo est differentia inter misericordiam, gaudium & pacem: quia misericordia est uirtus, non autem gaudium, aut pax,cum nihil adiiciant supra cõmuné rationé boni, quod est obiectum charitatis. Ideo nõ requirunt alias virtutes quam charitaté: sed misericordia respicit specialem rationem boni, scilicet subleuationis miseriæ uel defectus proximi. Et secundum hãc rationem specialem boni misericordia attribuitur Deo, quantum ad effectum, quia subleuat miseriam & defectũ miserorum: licet nullã habeat passioné. Et quia subleuare defectus inferiorũ miserorum,

Differentia inter misericordiam, & pacem.

Misericordia quomodo attribuitur Deo.

& effun-

& effundere siue communicare eis bona, pertinet ad Deũ, qui est supremus, & infinite bonus: inde est q D. Gregorius in quadam oratione dicit, q Deo est proprium misereri, quantum ad nos, magis q peccata punire & iustitiã administrare. Ideo Psal. ait, Miserationes eius super omnia opera eius. & ratio est: quia iustitia præsupponit culpã in nobis: & ideo pœna non adhibetur per se, sed propter reordinationẽ culpę. Misericordia autem respicit bonũ absolute, & eius effusionẽ & subleuationẽ, ĩ qua maxime apparet eius omnipotentia: quia cũ nullo egeat, & in nullo deficiat, omnium indigentias & defectus potest subleuare. unde eclesia in quadam oratione, Deus qui omnipotentiam tuam parcẽdo & miserando maxime manifestas. Et secundum hoc misericordia dicitur maxima virtutum: sed in comparatione ad homines, charitas dicitur potior. quia immediatius coniungit superiori fini. Sed inter uirtutes quæ pertinẽt ad proximum misericordia est potissima, quia supplere defectum & miseriam alterius, inquantum huiusmodi, pertinet ad superiorem & meliorem: & sic intelligit illud Oseæ sexto, Misericordiam volo & non sacrificium: quia sacrificiis nostris Deus non indiget, nisi propter nos & proximos: & vult sibi ea pferri pp nostrã deuotionem, & proximorum utilitatẽ. Ideo misericordia qua subuenitur defectibus aliorũ, est sacrificium ei magis acceptũ, ut pote propinquius utilitatem proximorum inducens, secundum illud Heb. vlt. Beneficẽtiæ & communionis nolite obliuisci: talibus. n. hostiis promeretur Deus.

Misericordia est sacrificiũ Deo acceptum.

Ver. 4. *De beneficentia.*

B 2.2.q.31 art.1.

Beneficentia est actus exterior amicitiæ, quo aliquis amicitiam & dilectionem ostendens, bonum facit & communicat amico. & sic ordinetur ad bonũ supernaturale, est act9 exterior charitatis quæ habet bonum diuinum pro obiecto. beneficentia nostra non potest esse in ordine ad Deum (iuxta illud Ioq; 46. Si iuste egeris, quid donabis ei? aut qd de manu tua accipiet?) sed est erga proximum. Et sicut charitas se habet ad omnes non solum in generali, sed etiam in speciali per exhibitionem: Sic etiam beneficentia: quia cum homo sit mutabilis, nullus est cui non possit occurrere casus, in quo oporteat ei benefacere, etiam in speciali. & sic quanuis actu non se extendat ad omnes, tamen bene in præparatione animi, si tempus adesset. Et quanuis aliqui sint peccatores, nihilominus subueniendum est eis, quantum ad sustentationem naturæ, sed non ad fomentum culpæ: quia charitas non agit perperam. Hinc sequitur quod licitum est excommunicatis, necnon Reipublicæ hostibus beneficia subtrahere, inquantum per hoc arceantur a culpa. Si tamen immineret extrema necessitas, ne natura in eis deficeret, esset benefaciendum, debito tamen modo: puta si fame aut siti morerentur, aut aliquod huiusmodi dispendium paterentur: nisi hoc esset secundum ordinem iustitiæ, contra quem non est illis subueniendum. Beneficentia differt a iustitia, liberalitate, & misericordia: quia charitas (cuius actus est beneficentia) respicit in bono seu beneficio collato communem rationem boni: iustitia respicit ibi rationem debiti legalis: liberalitas respicit rationem debiti moralis, & misericordia rationẽ subleuationis miseriæ uel defectus. In misericordia seruandus est ordo charitatis, de quo supra dictum est.

1.Cor. 13

Beneficẽtia quomodo differt a liberalitate, & iustitia.

Ver 5. *De eleemosyna.*

A 2. 2. q. 32. ar. 1. 1.Co. 18.

Eleemosyna est actus misericordiæ, quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum. Et quia misericordia est effectus actus charitatis: ideo eleemosyna dicitur actus charitatis, mediante misericordia eliciente. Et quanuis quis possit dare eleemosynam materialiter absque charitate, iuxta illud, Si distribuero, &c. non tamen formaliter, hoc est propter Deum prompte & delectabiliter, in omni casu, ac eo modo quo debet meritorie. Potest etiam eleemosyna attribui latriæ, & dici sacrificium, pro quanto ordinatur ad placandum Deum, vt dictũ est. Et secundum hunc modum eleemosyna numeratur inter opera satisfactoria. Dan. 4. Peccata tua eleemosynis redime. Miseratio enim (inquantũ defectum patientis subleuat) ordinatur ad satisfactionem: & disponit ad liberalitatem, inquantum aufert impedimentum, quod posset

possit esse ex superfluo amore pecuniarum siue diuitiarum, propter quem aliquis afficitur nimis retentiuus earum.

¶Eleemosynarum duo sunt genera: Quædam enim sunt corporales, per quas subuenitur defectibus corporis siue in vita, siue in morte. & sunt septem, scilicet Pascere esurientem, Potare sitientem, Vestire nudum, Recolligere hospitem, Redimere captiuum, Visitare infirmum, & incarceratum, & Sepelire mortuum: quæ cõtinentur in hoc versu.

Eleemosynarum duo genera.

Visito, cibo, poto, redimo, tego, colligo, condo.

de quibus Mat.15. Esuriui, &c. de sepultura nulla fit mentio, eo quod per eam non subuenitur mortuo, quantum ad sensum, iuxta illud Mat.10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Ideo Christus enumerat solum illa quæ sunt euidẽtioris necessitatis. Pertinet tamen ad defunctum, vt de eius corpore agatur, tum quãtum ad hoc quod adhuc uiuit in memoriis hominum, cuius honor dehonestatur, si insepultus maneat: tum quantum ad effectum, quem adhuc viuens habebat de suo corpore, cui piorum affectus debent conformari post mortem: & secundum hoc commendantur aliqui de mortuorum sepultura, ut Tobias, & illi qui Dominum sepelierunt: vt patet per D.Aug. Redemptio etiam includitur in collectione hospitum & peregrinorum.

In lib. de cura pro mor.agẽ.

¶Quædam vero eleemosynæ sunt spirituales, per quas subuenitur defectibus spiritualibus proximorum: & sunt septem, s. Docere ignorantem, Consulere dubitanti, Cõsolari tristem, Corrigere peccãtem, Remittere offendenti, Portare onerosos & graues, & pro omnibus orare: quę etiã continentur in sequenti versu:

Eleemosynæ spirituales q̃ & quot.

Eccl. 29.

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

comprehendendo doctrinam sub consilio. Eleemosynæ spirituales sunt digniores & nobiliores, quanuis etiam corporales habeant effectum spiritualem. Primo ex parte causæ, inquantum aliquis eleemosynam dat propter dilectionem Dei & proximi, iuxta illud, Perde pecuniam propter fratrem, & proderit tibi magis quam aurum. Secundo ex parte effectus inquantum proximus cui per eleemosynam subuenitur, mouetur ad orandũ pro benefactore secundum illud, Eleemosyna viri gratiam hominis quasi pupillam confirmabit. vnde ibi concluditur, Absconde eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te orabit, & liberabit te ab omni malo. Qui autẽ dat eleemosynam, nõ debet intẽdere dare corporale pro spirituali: sed potest per charitatis affectum fructũ spiritualem promereri, & consequẽter temporalem, licet nõ debeat principaliter habere oculum ad fructũ temporalẽ ¶Eleemosynam cadere sub præcepto, cõstat ex illo Eccl.17. Vnicuiq; mandauit Deus de proximo suo. probatur etiã, quia propter eius omissionem quis damnatur, Mat.26. Esuriui, & nõ dedistis, &c. Patet etiã. Quia cum dilectio proximi sit de præcepto, necesse omnia illa cadere sub præcepto, sine quibus dilectio proximi non conseruatur. Sed absque eleemosyna aliquãdo non conseruatur: igitur est sub præcepto. concurrentibus duobus, scilicet, necessitate in proximo recipiente, alioquin nõ esset ratio quare eleemosyna ei daretur, & facultate uel abundãtia, in dante, iuxta illud. 1. Ioan.3. Qui habuerit substantiam huius mũdi, & viderit fratrem suũ necesse habere, & clauserit ab eo uiscera sua, quo modo charitas manet in eo? concludit, Filioli nõ diligamus verbo neq; lingua, sed operare & ueritate. extra hos casus nõ cadit sub præcepto, sed est de consilio, iuxta illud Daniel 4. Consilium meum regi placeat: Peccata tua eleemosynis redime. ¶Sed notãdũ est quæ necessitas requiratur in recipiẽte, & quę abũdãtia in dãte ad hoc q̃ cadat sub præcepto; Quo ad primum dicũt cõmuniter doctores, quod requiritur extrema necessitas. Non.n. omnis necessitas obligat ad hoc præceptum: sed illa sola sine qua is qui necessitatem patitur, sustentari non potest. In illo casu habet locum id quod D.Ambro. dicit, Pasce fame morientem: si nõ pauisti, occidisti. Quod non est intelligendum solum quando emissurus est spiritum, siue cum eius uita desperatur, & comedere non potest: sed quando probabiliter apparet quod ob necessariorum defectũ, nisi illi succurratur de necessariis quãdo ipsi prodesse possunt, incidet in illam necessitatem

An & quando eleemosyna sit sub præcepto.

Ad præceptum eleemosynæ duo concurrunt.

Quæ necessitas requiratur ad hoc quod aliquis teneatur ad eleemosynam.

An mutuans in extrema necessitate peccet. Quae facultas requiritur ad hoc quod quis teneatur facere eleemosynam.

tem, a qua postmodum non poterit vel vix releuari: vt puta cum apparrent vrgēs necessitas, nec apparet in promptu alius qui velit & possit ei subuenire. Quidam dicunt quod si is qui necessitatem patitur, alibi habeat bona temporalia, tunc non est præceptum dare eleemosynam: quia potest eidem per mutuum subueniri. Si autem non habeat alibi actu bona temporalia, non sufficit ad impletionem huius præcepti mutuare: sed requiritur quod det. Vnde Christus dixit, Quod superest, date eleemosynam. non dicit, mutuare. Et si daretur sub mutuo, illo qui necessitatem patitur acceptante, peccaret mutuans: nec esset mutuum, cum iam res illi necessaria iure naturali esset sua. Ideo non tenetur ad restitutionem. ¶ Quo ad secundum ex parte dantis requiritur facultas: quia si nihil habeat, non obligatur nisi in præparatione animi: Impossibilium enim nulla est obligatio. Requiritur ergo quod habeat de superfluo vnde Dominus dicit, Quod superest date eleemosynam. Superesse autem siue superfluum aliquid dicitur dupliciter: Primo respectu personæ. Secundo respectu status. Superfluum personæ est illud quod est ultra quam necessarium sit indiuiduo siue personæ, non solum respectu sui, sed etiam respectu eorum quorum cura incumbit ei. Quia quis magis tenetur sibi quam aliis vnde commune adagium est quod charitas bene ordinata incipit a se ipso & Apostolus: Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, infidelis est & infideli deterior. Superfluum autem status est illud quod quis ultra quam sit necessarium non solum personæ, & his quorum cura sibi incumbit, sed etiam ultra quam sit necessarium secundum dignitatem siue cōdionē personæ suæ. Dignitas enim personæ suæ & filiorum ac eorum quorum curam habet, dicitur status in hac materia. De his igitur quæ sunt necessaria ad personam, dare eleemosynam non cadit sub præcepto, neque de his tenetur quis eleemosynam dare: quia hoc esset sibi & suis vitam subtrahere, nisi forte casus innumeret, vbi subtrahēdo sibi daret alicui magnæ personæ, per quam Ecclesia vel respublica sustenta-

Superfluum personæ et status quid sit

1. Tim. 5

retur. Quia pro talis personæ liberatione laudabiliter seipsū & suos periculo mortis exponeret: cum bonum commune sit præferendum bono particulari. De necessariis autem status cum non consistant in pūcto siue in indiuisibili, quia adhuc multis abstractis remanet vnde quis possit vitā conuenienter trāsigere, de illis dare tenetur. Si vero abstractis illis posset vitā trāsigere, sed non conuenienter, laudabile esset dare, & statum minuere: non tamen est de pręcepto, quia inordinatum videtur, si aliquis tantum de bonis sibi subtraheret vt aliis largiretur, quod de residuo nō posset ipse nec sui uitam transigere conueniēter. Nullus enim inconuenienter viuere tenetur. Non oportet tamē quod cogitet ad omnes casus qui possunt contingere. hoc enim esset cogitare de crastino, quod Dominus prohibet. Sed debet iudicari superfluum & necessarium secundū ea quæ probabiliter & ut in pluribus occurrunt. Maxime quando occurrit extrema necessitas alicuius personæ priuatæ, vel magna necessitas Reipublicæ. In his enim casibus laudabiliter prętermitteret aliquis id quod ad decentiam sui status pertinere videretur, vt maiori necessitati subueniret. ¶ Requirit̄ præterea quod id de quo vult facere eleemosynam, sit suum. Vnde Diuus August. in libro de Verbis Domini in monte, declarans illud Lucæ decimoseptimo: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, dicit. Quidam male intelligendo, rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putāt se facere quod præceptum est. Intellectus iste corrigendus est. Non enim eleemosynæ faciendæ sunt de alieno: sed de iustis laboribus unusquisque eleemosynam facere debet: Vnde cum eleemosyna dicatur sacrificium, vt dictum est, congrue facit ad propositum illud Ecclesiastici trigesimoquarto: Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui uictimat filium in conspectu patris. Ex quo sequitur primo quod de his quæ sunt subiecta restitutioni eleemosynæ non sunt faciendæ: cum sint aliena: nisi forte esset talis necessitatis articulus, in quo etiam liceret ipsi rem alienam accipere ad subueniendum, necessitatem patienti, dummodo

Mat. 6.

Eleemosyna debet fieri de pprio & nō de alieno.

modo is cuius est res, non esset in simili necessitate: in quo casu pensanda esset vtriusque conditio & aliæ conditiones requisitæ, prudentis iuditio. Secundo sequitur quod illi qui sunt in potestate alterius constituti, vt sunt serui, famuli, & religiosi, non debent facere eleemosynas, nisi de superioris licentia, vel ex expresse habita, uel probabiliter præsumpta: nisi forte in articulo extremę necessitatis, in quo (secundum D. Tho.) licitum esset religioso furari, vt eleemosynam det. Nec obstat illud Ro. 3. Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt ueniant bona, quorum damnatio iusta est, quia in tali casu non esset proprie & vere furtum, saltem in foro interiori: cum nō accipiatur res aliena, sed detur extreme indigenti res sua. in casu enim extremæ necessitatis omnia sunt cōmunia. Vnde Matth. 12. habetur quod Christus excusauit discipulos, eo quod esurientes cœperant vellere spicas alienas die Sabbati. & 1. Reg. 21. Dauid propter necessitatem excusatur a comestione panum propositionis. Ideo extreme indigēs licite accipere potest & aliis porrigere: Dominum enim ciuile siue proprietatis, adueniente dominio naturali, sopitur siue suspenditur: nisi ille qui habet dominium ciuile, esset in extrema necessitate: quia tunc cum ille habeat maius ius, quia habet naturale & ciuile, fieret ei iniuria si auferretur ab eo, ad dandum illi qui habet solum ius naturale. Vbi autem nullus eorum haberet. sed tertius quidam, iam dictū est quod in extrema necessitate potior est cōditio primi occupātis. Et habet locū illud D. Basilii, Si fatearis ea tibi diuinitus prouenisse. s. temporalia bona: An iniust⁹ est Deus inæqualiter nobis res distribuens? Cur tu abundas: ille uero mēdicat, nisi ut tu bonæ dispensationis merita consequaris: ille uero patientiæ grauis decoretur? Est panis famelici, quem tu tenes: nudi tunicas, quam in conclaui cōseruas: discalceati calceus, qui penes te marcessit: indigentis argētum, quod tu possides inhumatū. Cur circa tot iniuriaris q̄ dare valeas? In foro tamen exteriori puniuntur accipiētes aliena in necessitate, ꝑpter dubium necessitatis, quia scilicet ignoratur an sint in extrema necessitate, aut non, & etiā propter scandalum quod posset sequi: quia alii possent fingere se esse in extrema necessitate, qui tamen non essent, & furarētur & raperent aliena, putantes illa fictione euadere, & sic turbaretur respublica. Vnde in c. si propter necessitatem, extra de furtis, imponitur pœnitentia ad terrorem aliorū. Puto tamen ꝙ vbi plene constaret de extrema necessitate, etiam in foro exteriori nō esset puniēdus. Nō tamen sequitur quod liceat mulieri propter necessitatē famis fornicari, sicut furari: Quia adueniente necessitate famis, nō manet materia furti, quæ est res aliena: sed bene manet materia fornicationis scilicet nō su⁹ vir. Nō enim ꝓpter illam necessitatem aliquis efficitur vir illius mulieris, sicut res aliena indigentis: cum ad illam neacessitatē subleuādā fornicatio nō sit medium per se ordinatum, sicut res comestibiles, &c. ¶ Si autem vxor habet alias res præter dotem suam, quæ ordinatur ad sustentanda onera matrimonii, uel ex proprio labore & lucro absque subtractione debiti officii in domo acquirit, vel habet aliqua ex successione uel donatione, potest dare pauperibus eleemosynam irrequisito uiro, moderate tamen, ne uir egeat aut depauperetur: de bonis autem uiri non debet dare eleemosynas, sine cōsensu uiri expresso vel præsumpto, quem præsumere potest, ex quo secundū Philosophum in 8. Ethico. regimē uiri & mulieris in domo est secundum dignitatem, nec debet dominari vir in omnib.: & idem in secūdo Oecono. uult mulierē in omnibus quæ intus sunt dominari & gubernare familiam. Si ergo mulier non solum respectu actus matrimonii, sed etiā regiminis domestici, assumitur in sociam, secundum dignitatem suam, quo ad ea quæ intus sunt disponenda: consequens est quod eleemosynas moderatas pauperibus errogare possit: cum caput mulieris sit uir, ut dicit Apostolus 1. Corinth. 11. vbi autem non committeretur a uiro talis dispensatio domesticorum vxori, imo expresse & acriter prohiberet omnis datio eleemosynæ, non debet dare de bonis viri notabiliter, quia aliqua modica posset dare: non enim vir potest omnino

2. 2. q. 32 ar. 8. ad 2

Vxor an quoniam possint licite dare eleemosynā irrequisito uiro.

2. Oecono.

rationabiliter prohibere omnimodam eleemosynarum largitionem, maxime vbi apparet necessitas, licet non extrema in petentibus: quia nullum esset dubium in casu extremę necessitatis: quia tunc posset dare & furari. Sicut de religioso dictũ est, idem dicendum de filiisfamilias, qui de re modica, de qua possunt præsumere ꝙ patri placet, possunt dare eleemosynã. alias non, nisi in casu extremæ necessitatis, vel si alicuius rei a patre esset eis commissa dispensatio. Præceptum de danda eleemosyna reducitur ad præceptum de honoratione parentum. Si enim apostolus interpretatur. 1. Tim. 4. dicens: Pietas ad omnia vtilis est: sub pietate enim comprehẽdit elemosynarum largitionem, & pauperum subuentionem.

Ver. 6. *De correctione fraterna.*

A *2.2.q.33 art. 1.* CORrectio fratris est duplex: quædam est realis publica & iuditialis, quę fit per accusationẽ uel inquisitionem ex officio: & talis pro fine habet bonum reipublicæ, vt scilicet alij arceantur a peccatis, criminibus, & scandalis, quibus respublica turbatur, & aliis datur occasio delinquendi, siue ille qui corrigitur emendet, siue non. & hæc debet fieri secundum quãtitatem delicti, & qualitatem siue conditionem personę, iuxta illud Deut. 25. Secũdum mensuram delicti erit & plagarũ modus, & Apoc. 18. Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tãtum date illi tormentum & luctum. quia hæc correctio respicit peccatum fratris, prout vergit innocumentum aliorum, qui ex eius peccato læduntur vel scandalizantur, & inquantũ & nocumentum boni communis, cum iustitia & bonum commune per peccatum hominis perturbentur: consequens est ꝙ per pœnam delinquentis ordinetur & stabiliatur atque pacificetur. Ideo peccant mortaliter superiores, tam temporales q̃ ecclesiastici, si omittũt tales correctiones & punitiones: quia per hoc datur ansa criminibus & incentiuum delinquẽdi. Hoc tamen intelligendũ est quando correctio est reipublicæ necessaria, quia aliquando contingit punitionem propter aliqua accidentia siue incidentia nõ expedire immediate fieri vt quando maius bonũ impediretur, aut respublica turbaretur, vt sæpe accidit temporibus nostris in Italia: tunc enim esset differenda aut indulgenda pœna. Vnde Dauid pepercit Absalon, qui interfecit fratrem suum Amon. 2. Reg. 14. distulit punitionem Ioab. 3. Regnum 2. Quare prudentia magna vtendũ est, nec facile damnandi sunt qui non statim omnia corrigunt. Isboset enim quia minus caute increpauit Abner, quod ingressus esset ad concubinam patris sui, perdidit regnum. 2. Reg. 2. Nec facile etiã excusandi sunt omittentes. Vnde Dauid reprehẽditur quod nunquam increpauit Amon primogenitum suum de stupro sororis. Et Heli, qui non correxit acriter Ophni & Phinees, primi Regum secũdo.

Correctio fratris publica & iudicialis ad quid ordinetur

Superiores negligentes in correctionibus peccant.

¶ Alia est correctio quę fit uerbo & secrete, respicit peccatum fratris, inquantũ est nociuum ei qui peccat, & pro fine habet emendam fratris, & ad eam principaliter ordinatur: procedit enim ex charitate, sicut iudicialis ex zelo iustitiæ: & est actus charitatis, sicut correctio iuditialis est actus iustitiæ. Correctio fraterna est de necessitate salutis cadens sub præcepto. Si enim de necessitate salutis est eruere aliquem a morte corporali per eleemosynã corporalem, iuxta illud Prouerbiorũ vigesimoquarto. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare nõ cesses: a fortiori sub præcepto & de necessitate salutis est eruere a morte spirituali, quę est peccatum mortale, Ezech. decimooctauo, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: cum anima sit plusquam esca, & corpus plusquam uestimentum. Vnde Diuus Augustinus dicit, Si neglexeris corrigere, factus es deterior eo qui peccauit. Et idem in regula, Si frater tuꝰ vulnus habet in corporare, quod uult occultari dum timet secari: nonne crudeliter a te sileretur, & misericorditer indicaretur? quanto potius debes manifestare, ne deterius crescat in corde? Nec obstat quod dicitur Ecclesiastici septimo, Considerat opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit: Quia in omnibus agendis operatio hominis non esse efficax, nisi adsit diuinum auxilium: & tamen debet homo facere quod in se est: maxime quandiu habet probabilitatem quod emendabitur. Vnde D. Augu. dicit,

Correctio fraterna qd ad quẽ sit, & quoniam de necessitate salutis.

In lib. de verb. eo.

dicit, Nescientes quis pertineat ad prædestinatorum numerum, & quis non pertineat: sic debemus affici charitatis affectu ut omnes uelimus saluos fieri. Ideo omnibus debemus officium fraternæ correctionis impendere, sub spe tamen diuini auxilij, cum ignoremus an sint a Deo despecti. Nec obstat pariter ꝙ correctio fraterna aliquãdo meritorie omittitur. Quia hoc pręceptum est affirmatiuum, & non obligat pro semper, sed pro tempore & loco. Vnde Diuus Augustinus. dicit: Si propterea obiurgandis & corripiendis male agentibus parcit, quia opportunũ tempus inquiritur, vel eiusdem metuit ne deteriores efficiantur, uel ne ab bonã & piam uitam erudiẽdos impediãt alios infirmos, non videtur esse cupiditatis officium, sed consilium charitatis. Vbi autem quis præsumeret probabiliter ꝙ posset aliquem retrahere à peccato mortali vel veniali, qđ est proxima dispositio ad mortale: & tamen propter inordinatum amoré vel cupiditatem prætermittit correctionem, peccata mortaliter. Si vero timor & cupiditas tardiorem faciunt hominem ad corrigendum delicta fratris, non tamé ita ꝙ si constaret ꝙ posset fratrem a peccato retrahere, propter timoré vel cupiditatem. vel præsumptionis maculam dimitteret, quibus in animo charitatem pręponit fraternam, est peccatũ veniale. & hoc modo sancti viri omittunt corrigere delinquentes, vt ibidem D.Aug. dicit ex præmissis sequitur primo quod quis nõ tenetur sub pœna peccati mortalis aut uenialis corrigere fratrem de peccato veniali aut de aliisdefectibus, quæ non sunt peccata: quia peccatum veniale non est extrema necessitas spiritualis: nec per peccatum veniale perditur frater, quem alius corrigendo lucratur, vt habetur Matt. 18. & cũ Christus præcepit correctionem, præcepit de peccato absolute: peccatum autem absolute: & simpliciter stat, pro mortali, quod auertit a fine & nõ de ueniali, ꝙ solũ é circa media: & ideo dicitur peccatũ secundũ quid. quare non tenetur corrigere, nisi sit proxima dispositio ad mortale, quia tunc tenetur. Si enim teneor fratrem præcipitatum subleuare, a fortiori hc pręcipitetur propter periculum: alias (vt dicit Eccl.3.) Qui amat periculũ, peribit in illo. Secũdo sequitur ꝙ vbi non est probabilitas de emenda fratris peccantis, sed potius quod fiet deterior: tunc quis non tenetur corrigere, cum finis correctionis fraternæ sit eméda: & ea q̃ sunt ordinata ad aliquẽ finem, sicut correctio fraterna ad emendam, debent regulari secundum finem: sic ꝙ ubi non speratur, finis frustra adhiberetur. Et sic non tenetur quis grassatores & publicas meretrices aliosq; induratos peccatores corrigere, iuxta illud. Prou.9. Noli corrigere derisorem, ne oderit te. debent tamen corrigi a prælatis, correctione iudiciali & punitiua, propter bonum commune, ut alii retrahãtur a criminibus. Tertio sequitur ꝙ cum est probabilitas quod absq; correctione alterius peccator corrigetur, puta quia est timidus & scrupulosus: tunc non tenetur aliquis eum corrigere, ne nimis confundatur & ægre ferat & ad odium prouocetur. Vbi autem esset probabilitas quod non corrigeretur absque correctione, & ab initio correctionis egré ferret & incideret in odium, postmodum tamen dimisso odio emendaretur: tunc qui tenetur corrigere, nec esse causa illius odii & peccati, nisi per accidens: quia non intendit odium sed correctionem, & ex malitia illius procedit illud odium. Si autem probabile esset ꝙ persisteret in illo odio, tunc illa correctio omittenda esset.

In lib. de Natur. & gra.

Correctio de uenialib. nõ est necessaria.

præceptũ de correctione nõ ligat quãdo nõ est probabilitas emendæ.

Ver.7. *De modo & processu fraternæ correctionis.*

CHristus, Mat. 18. triplicé ꝓcessum in fraterna correctione ordinauit seruandũ. Primus est secretus. Secũdus partim secretus, partim publicus. Tertius est publicus. Quo ad primũ ꝓcessum dicit: Si peccauerit in te frater tuus: uade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratré tuũ. In hoc aũt primo processu exprimuntur quinque notanda. Primo quis debet corripi. Secundo qs debet corrigere. Tertio de quo. Quarto quando. Quinto modus corrigendi. ¶Quoad primum dicitur, quod frater debet corrigi. Quid autem fratris nomine intelligatur, Christus sufficienter declarauit, Matth. 23. Vnus est pater uester. Omnes autem uos fratres estis. Intelligit C

Quis dicatur frater corrigendus.

 ligit

ligit fratrẽ natura & specie, quia ab eodẽ patre cœlesti. & Matt. 5. Si offeres munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris quod fratres tuus habet aliquid aduersum te, vade, &c. Per fratrem intelligit læsum: siue sit Christianus, siue iudæus. Et sic quicũq; est frater ordine, professione, siue cognatione, siue fide, aut natura corripi mandatur: nec mirum, quia si omnibus etiam infidelibus tenetur facere eleemosynam corporalem, quando sunt in extrema necessitate: a fortiori spiritualem, quæ est correctio peccatorum, præcipue eorũ quæ sunt contra legem naturæ. Quia potest eis clare ostendi: ꝙ male faciant: non autem de peccatis contra legem euangelicam, quam non susceperũt. Vnde 1. Cor. 5. dicitur: Quid enim mihi est de his qui foris sunt iudicare? Ex quo quidam inferunt, quod circa infideles non est obseruãdus tertius processus: cum de eis Ecclesia non habeat iudicare. Aliquibus tamen uidetur quod debet denũciari superiori eorum, sed hoc excedit limites fraternæ correctionis, & transit in accusationem. ¶ Ex præmissis infertur quod si prælatus peccauerit, non debet corrigi à subdito, correctione punitiua, sed a suo superiori, si habeat. Vnde Exo. 9. dicitur: Bestia quæ tetigerit montem, lapidabitur. Et 2. Re. 6. Oza percussus est à Domino, quia tetigit archam. Mons & archa significant prælatum: igitur, &c. Vnde D. August. in Regula. Honore coram uobis prælatus sit vobis, timore coram Deo substratus sit pedibus uestris. Potest tamen corrigi correctione fraterna, quæ est actus charitatis: & ideo extenditur ad omnes ad quos charitas se extendit. Sed charitas se extendit ad prælatum, cum sit frater, inquantum peccator est inferior & egens. Et ideo ei tanquam in necessitate existenti, subueniendum est, & danda ei eleemosyna spiritualis, quæ est correctio fraterna, aliter tamen quam aliis: quia cum honore & reuerentia absque obiurgatione, sed dulciter & reuerenter & facta protestatione. Vnde D. August. in regula. Non solum vestri, sed etiam ipsius miseremini: qui inter uos quanto in loco superiori, tanto in periculo maiori uersatur. & Diuus Paulus Colosso. ultimo, scribit de subditis, vt prælatum suum admoneant, cum, ait Dicite Archippo, Vide ministeriũ quod accepisti a Domino, ut illud impleas. & ubi peccatum prælati esset publicum, & imminiret periculum fidei, etiã publice essent prælati a subditis arguendi; Vnde D. Paulus, qui erat subditus Petro, propter imminens periculum fidei, circa fidem Petrum publice arguit, Galat. 2. vbi D. August. dicit. Petrus, exemplum maioribus præbuit, vt sicubi forte tramitẽ relinquerent, non dedignẽtur ẽt a posterioribus corrigi. ¶ Quod ad secundum, videlicet quis debet corrigere. Ex cõtextu euangelii habetur ꝙ Christus direxit uerba Petro, qui futurus erat pastor & sic præcipue pertinet ad pastores & prę latos, qui habẽt curam subditorum, & de animabus eorum reddituri sunt rationẽ. Quia tamen Petrus nondum erat prędatus, sed frater, ideo ad omnes pertinet fratres delinquentes corrigere. & inquantum in eis magis uiget iudicium rationis, quodammodo censentur superiores: quæ superioritas & correctio per peccatum in corrigente impeditur propter tria. Primo quia ex pręcedẽti peccato indignus redditur ut corrigat alium: & præcipue si maius peccatum commisit, non est dignus ut corrigat de minori. Vnde super illud Math. 7. Quid vides festucam, &c. D. Hieron. Dicit: De his, loquitur, qui cum in mortali crimine, detineantur obnoxii, minora peccata fratribus non concedunt. Secundo redditur indebita correctio, propter scandalum quod sequitur ex correctio, si peccatum corripientis si manifestum: quia censetur corrigere ad ostentationem. Vnde super illud Matth. 7. Quomodo dicis fratri tuo, &c. D. Chrysosto. exponit in quo proposito, puta ex charitate, vt salues proximum tuum. Non quia teipsum ante saluare uis, ergo non alios saluare, sed per bonam doctrinam malos actus celare, & scientiæ laudes ab hominibus quęrere. Tertio impeditur propter superbiam corripientis, inquantum scilicet aliquis propria peccata paruipendens, seipsum præfert in corde suo, peccata eius austera seueritate diiudicans, ac si ipse esset iustus. Vnde Diuus August. Accusare uitia officium est

An processus correctionis sit circa infideles obseruandus.

Quis fraternaliter corrigere teneatur.

In lib. de ser. do. in monte, & in lib. de sum. bono.

est bonorum virorum & beneuolorum: quod cum alii faciunt, alienas partes agunt. Et Isidorus: Non debet vitia aliorum corrigere. qui vitiis est subiectus. & Rom. 2. dicitur: In quo alium iudicas, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Et ideo qui in peccato sunt, corrigendo teneãt consilium D. August. vbi supra, Cogitemus cum aliquem reprehendere nos necessitas cogit, vtrum tale sit vitium quod nũquam habuimus: & tunc cogitemus nos homines esse, & habere potuisse, uel tale quod aliquando habuimus: & tangat memoriam communis fragilitas, vt illam correctionem nõ odium, sed misericordia præcedat. Si aũt nos inuenerimus in eodem uitio esse, nõ obiurgemus: sed congemiscamus, & non illum ad pœnitendum, sed ad ęqualiter condonandum inuitemus. Ex his ergo patet, quod si peccator cũ humilitate corripiat delinquentem, non peccat, nec sibi nouam condemnationem acquirit: licet per hoc vel in conscientia fratris vel saltem sua, pro peccato præterito condemnabilem se ostendat. ¶ Quo ad tertium, scilicet de quo debet corrigi, satis dictũ est versiculo præcedenti, quod de mortali vel de veniali, cum est proxima dispositio ad mortale. ¶ Quo ad quartum scilicet quando, dicendum quod cum illud peccatum est notum: Vnde dixit textus: Si peccauerit in te. Quæ uerba exponuntur a D. Augustino, hoc est te sciente cognitione certa & euidenti, scilicet per aliquem sensum exteriorem in personã delinquentis. Quod si per auditum sciat, ab alio, vel per rumorem, uel per signa dubia, quis non tenetur corrigere, nec inquirere de vita, seu explorare conuersationem fratris. Vnde Diuus August. ait: Admonet nos Dominus non negligere inuicem peccata nostra, non quærendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas, alias efficeremur exploratores vitæ aliorum, cõtra illud quod dicitur Prouer. 24. Ne quęras impietatem in domo iusti: & non vastes requiem eius. Ex quo patet, q̃ nõ oportet religiosos exire claustrum ad corrigendum delinquentes. Et si dicatur quod ex quo fraterna correctio est debita & de præcepto, sicut qui debet pecuniã

In lib. de uerb. Do.

non sufficit quod soluat creditori occurrenti, sed debet eum querere, vt debitum reddat: Ita etiã in correctione debita dicendum quod illud quod debetur alicui certæ & determinatæ personæ, siue sit bonum corporale, siue spirituale, oportet q̃ ei impendamus, non expectantes quod nobis occurrat, sed debitam solicitudinẽ habentes, vt eum inquiramus. vnde sicut ille qui debet pecuniam creditori, debet eum requirere cum tempus fuerit, vt ei debitum reddat: ita qui habet curam spiritualem alterius debet eum quærere ad hoc quod eum de peccato corrigat. Sed quo ad illa beneficia quæ non debentur personæ, sed communiter omnibus proximis, siue sint corporalia, siue spiritualia sufficit nobis quod impẽdamus eis q̃ nobis occurrunt. hoc autem pro quadam sorte habendum est, vt Diuus August. dicit. Alii exponunt hęc uerba, si peccauerit in te, hoc est coram te solo. tunc enim debes secrete corrigere. quia si corã aliis arguis non es corrector, sed proditor. Si autem multis aliis audientibus & præsentibus peccauerit, & scandalizauerit, non teneris secrete, sed potes corã aliis corrigere. 1. Timo. 5. Peccantem coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeãt. Sic D. Ioan. Baptista Herodem publice redarguit dicens, non licet tibi habere vxorem fratris tui. Hac rõne dicunt quidã, q̃ quilibet audiens & intelligens aliquem prædicãtem aliquã propositionem hęreticam, potest eum publice reprehendere. Quod credo limitandum in casu in quo non sequitur scandalum: quia si ex tali correctione & reprehensione sequeretur tumultus magis nocẽs quam correctio prodesset, differenda esset correctio. Diuus autem Hieron. exponit: Si peccauerit in te, hoc est cõtra te directe, quia si peccatum esset directe contra Deum uel communitatem, puta si hæreticus priuatim homines a fide auertat, vel si aliquis occulte tractet quo modo ciuitas tradatur hostibus, uel incendatur: non est nostri arbitrii, inquit, hoc est non tenemur neque debemus seruare hunc primum processum, imo tenemur denunciare: quia ille qui peccat nõ solum peccat in te, sed etiã in alios. Et nisi denuncietur, immi-

In lib. de doc. Chri.

Mar. 6.

In correctione hæreticorum non est seruãdus processus euangelicus.

net magnum periculum, nisi forte aliquis firmiter existimaret, quod statim post secretam monitionem frater corrigeretur & huiusmodi periculum cessaret. Si uero esset dubium, debet denunciari illi qui potest huiusmodi mala prohibere.

¶Circa peccata vero occulta quę sunt solum in malum peccantis vel alicuius priuatæ personę, tunc ad hoc tendendum est, vt fratri peccanti subueniatur, & sicut medicus corporalis sanitatem ægroto cõfert absque alicuius membri abscisione si potest: si vero non potest, abscindit membrum minus necessarium, vt vita potius conseruetur: Ita etiam ille qui studet emendationi fratris, debet si potest, sic emendare fratrem quantum ad conscientiam, vt fama eius (si fieri potest) seruetur, propter duo. Primo quia fama vtilis est ipsi peccati, non solum in temporalibus, in quibus diffamatus multa patitur detrimenta, amissa fama, sed etiam quantum ad spiritualia: Quia præ timore infamiæ multi a peccato retrahuntur: & quando infamatos se conspiciunt, irrefrenate peccãt. Vnde Diuus Hieronymus dicit: Corrigendus est seorsum frater, ne si semel pudorem aut verecundiam amiserit, permaneat in peccato. Secundo debet conseruari fama fratris peccãtis, tum quia vno infamato alii infamantur, secundum illud Diuus August. ad plebem Hyponen. Cum de aliquib. qui sanctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt: vt de omnibus hoc credatur: tum etiam quia ex peccato vnius publicato, alii prouocantur ad peccatum, & infamati sæpe impelluntur & violentantur ad continuationẽ, maxime mulieres. Sed quia conscientia præferẽda est famæ, voluit Dominus vt saltem cum dispẽdio famæ fratris conscientia per publicam denunciacionem a peccato liberetur. Vnde patet quod in occultis peccatis, quæ non sunt contra Deum & bonum reipublicæ, de necessitate præcepti est, quod secreta monitio pręcedat publicã denũciationẽ.

¶Quo ad quintum: scilicet de modo corrigendi. Christus dixit: Vade & corripe: dixit, Vade, & non scribe, propter duo. Primo propter periculum infamiæ, ex proditione vel apertura, seu cõmunicatione literarum. Secundo, quia vt D. Hierony. ait: Habet enim nescio quid latentis energiæ viua uox, & in auribus discipulorum transfusa fortius sonat. Energia est vis & effectus. Et correctio verbo facta est maioris uirtutis & efficaciæ. & D. Ambro. super illud Psal. Qui timẽt te, videbũt me, & lętabũtur, dicit: Plerisq; iusti aspectus admonitionis correctio, perfectiorib. lætitia est. Ideo Chrs dixit, Vade: sicut olim dixerat, Ezec. 2. Fili hominis uade ad domũ Israel. Sed ad quẽ locũ debemus ire? Respondendũ est ꝙ ad conuenientem & propitium, & tempore congruo, & non hora insobria uel importuna, quando est in cholera aut lecto, aut aliis arduis occupatus, Secundo dicit: Corripe Diuus Chrysosto. exponit dicens, dulciter, quia non dicit, Accusa, increpa, obiurga, sed, corripe, scilicet mansuete. Vnde Psalm. Superuenit mansuetudo, & corripiemur. diuersimode tamen procedendum est, vt dictum est ex Diuus August. & Prouerb. 18. dicitur: Iustus prior est accusator sui. Si adducatur correctio Ioseph, quam nõ præcessit fraterna correctio, dicendum quod verisimile est præcessisse, licet non sit scriptum, uel quia habebat probabilitatem quod non emendarentur, sed fierent deteriores, cum odirent eum. Notandum etiam quod proclamationes quæ in capitulis religiosorum fiunt, omissa secreta correctione, nõ contrariantur huic præcepto, quia sunt de leuibus defectibus, qui non derogant famæ. Vnde sunt quædam commemorationes oblitarum culparũ potius, quam accusationes vel denunciationes. Si tamẽ essent tales de qb. frater infamaretur, fieret cõtra præceptũ Domini, qui per hunc modum peccatum secretũ fratris publicari prohibuit: vt de his quæ merentur grauiorem culpam.

In epist. ad Pau. cap. 2.

In quo loco debet fieri fraterna correctio.

Modus fraternæ correctionis.

Gen. 37

Religiosorũ Proclamationes non cõtrariãtur fraternæ correctionis.

Ver. 8. *De secundo processu fraternæ correctionis.*

SEcundus processus fraternæ correctionis est partim secretus, partim manifestus: ait. n. Si te nõ audierit, adhibe tecũ vnũ aut duos, ut in ore duorũ uel triũ stet oẽ uerbũ: ut uerecũdia & exhortatione illorũ emẽdetur. Sed qui adhibẽdi sunt? D. Aug. ait: Adhibe eum qui prodesse uult, & non

Qui adhibẽdi sunt in testes fraternæ correctionis

& non obesse. quia cum finis huius correctionis sit emenda fratris cum cōseruatione famæ: si adhiberentur maleuoli, esset periculum infamiæ. Si autem corrigens non inuenerit, est excusatus. non tamen debet denūciare donec inuenerit. Si quęratur quando debet adducere post correctionem, si recidiuauerit: Dicendum ꝙ in actu, si deprehendi possit. Quia si extra actum adhiberentur, & reprehendere nō possent testificari de facto, quod tamē est requisitum, vt ex texu apparet. Præterea si extra factum reprehenderetur, posset dicere corrigentem esse calumniatorum & detractorem, & accipere adductos in testes, & conuenire corrigentem in iudicio & agere per l. diffamari. Si dicatur ꝙ adhibendo duos testes, diffamat eum, & est detractor: dicendum ꝙ non est detractor formaliter: quia non est cū intentione denigrandi: famā: vt dictū est supra. Præterea fit authoritate superioris, scilicet Dei, qui est Dominus famæ & vitę eorum.

Ver.9. *De tertio processu fraternæ correctionis.*

B Tertius processus fraternæ correctionis est publicus. Vnde sequitur in textu, Quod si eos non audierit, dic Ecclesiæ. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. D. Chryso. dicit: Nil tale ꝑcepit Dominus obseruandū his qui extra Ecclesiam sunt, quale præcepit hic de fratribus corripiēdis, sed de exterioribus: Si quis te percusserit in vnam maxillam, præbe ei & alteram. Per ecclesiam intelligit hic prælatū ecclesiæ: Sed quid faciet prelatus. Theologi discre. in hac re à canonistis. qui in c. nouit, extra de iudiciis, hanc materiam tractant. Sed canonistarum opinione prætermissa sequor eos qui dicunt quod prælatus ad talem denunciationem orabit primo pro eo, secundo vocabit illum & testes absque notario & aliis solennitatibus iudiciariis: & corā eis reprehendet & obiurgabit eū, deinde hortabitur illum, & præcipiet sub sententia excōmunicationis ut pœniteat, & amplius non reuertatur. Et si ecclesiam (hoc est prælatum) audierit, & se emendauerit, cessant partes prælati: qui iam peruentum est ad finem, nec poterit prælatus propter huiusmodi denunciationē eum punire: Si autem ecclesia non audierit: tunc fiet transitus a correctione fraterna ad correctionem iustitiæ, & prælatus procedet contra eum in stante procuratore fiscali, qui faciet fieri informationes, & audiri faciet testes.

Per ecclesiā intelligitur ꝑlatus.

Quæ sūt partes ꝑlati in denūciatione euangelica.

Ver.12. *De monitionibus generalibus.* C

Circa generales monitiones prælatorum, quas facere possunt contra occultos peccatores & testes qui sciunt veritatem, ne detur ansa criminibus, & vt innocentes indemnes reddantur, prout concludunt Bartholus & Baldus in l. ciuile. C. de furt. propter diuersitatē opinionum & multitudinem particularium circunstantiarum magna est difficultas, maxime in foro conscientiæ, quæ maxime est attendenda. Ideo cautè circa huiusmodi agēdū est, maxime ꝓdicatoribus, consultoribus, & cōfessoribus. Ad huiusmodi euidētia q̄ mihi tutiora videntur collegi, & nostris institutionibus inserenda duxit. ¶Supponendum est in primis quod peccatum corrigendum, est triplex: quoddam est simpliciter & absolute occultum quod scilicet probari non potest: quoddam vero simpliciter publicū & manifestum, quod scilicet celari non potest: aliud uero partim publicum & manifestum, & partim occultum, scilicet quod probari & celari potest: quia pauci testes sunt. Secundo supponendum est ex c. qualiter & quando, in secundo, de accusatio, quod prælatus & iudex ecclesiasticus in criminibus corrigendi triplici via procedere potest, scilicet per denūciationem euangelicam, uel inquisitionem aut accusationem, vel partis requisitionem. Denunciatio regulariter prequiritur secretam monitionem, inquisitio clamorem seu infamiam, accusatio inscriptionem. ¶Quantum ad primum modum procedendi, qui communiter seruatur in uisitationibus Archiepiscopi circa diocœsanos, & prouincialium religionum circa priores, & conuentus religiosorum, prelati præcipiunt primo communiter, deinde specialiter in particulari, vt quicunque scit aliqua corrigenda, sub pœna excommunicationis denunciet. Et finis prelati in hoc modo procedendi, est uel esse debet corrigere publica iudicialiter, & secreta siue occulta charitatiue

Peccatū occultum quid.

Peccatū mixtum quid.

Iudex triplici via procedere potest.

Modus ꝓcedēdi ꝑ denunciationem.

tatiue siue fraternaliter, secundum præceptum Domini & modum procedendi datum, Matth. 18. & cum sententia excommunicationis non feratur nisi pro peccato mortali, vt in cap. nemo Episcoporum 11. q. 3. & Deus nõ iudicet bis in idipsum, sequuntur duo. Primum quod religiosi in vim illius pręcepti monitorii non tenẽtur peccata venialia aut alios leues defectus circa pœnam grauioris culpæ (q̃ nõ infligitur nisi pro peccato mortali) denũciare, quanuis hoc possint etiam prætermissa secreta monitione, ut dictum est. Secundum, quod etiam non tenẽtur neque debent peccata mortalia manifesta, quæ fuerunt punita, nec occulta emendata denunciare, neque etiam peccata mortalia occulta, quæ solum sunt in præiudicium peccantis uel alicuius priuatæ personę, nisi seruato processu & ordine fraternæ correctionis. Vnde dicit D. Thom. quod prælato non est obediendum contra præceptum Dei, secundum illud Act. 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Et ideo quando prælatus præcipit vt sibi dicatur ac reueletur quod quis sciuerit corrigendum & intelligendum est illud præceptũ sane, scilicet saluo ordine fraternæ correctionis, siue præceptum fiat communiter ad omnes, siue ad aliquem specialiter: & si prælatus expresse præciperet contra hunc ordinem, ipse præcipiendo peccaret, & ei obediens, quasi contra præceptum domini agens. Ideo non esset ei obediendum, quia prælatus non est iudex iudiciorũ occultorũ, sed solus Deus. Vnde non habet potestatem pręcipiendi super occultis: quia sicut dicunt iuristæ, Peccata latentia non habẽt vindictam in hoc seculo, sed Dei iudicio reseruantur, nisi inquantum per aliqua iudicia manifestantur, puta per aliquam infamiam, uel suspiciones, aut querelam læsi. Tenentur tamen subditi in uim prædicti monitorii denunciare crimina mortalia publica, q̃ non fuerunt punita, & crimina occulta q̃ sunt contra bonum reipublicæ Ecclesiasticę uel temporalis, etiam pretermissa secreta monitione & processu euangelico, qui non obligat in illis criminibus, ut dictum est ex D. Hierony. Et ideo tenentur denũciare hæreticos secretos, proditores, incendiarios, absque præcepto: a fortiori adueniente monitione.

2. 2. q. 33. ar. 7. ad 5.

¶Secundus modus procedendi est per inquisitionem: & est quando iudex & prælatus ecclesiasticus propter clamorem seu infamiam, quæ absque periculo tolerari nõ potest, debet procedere ad inquisitionem: quia interest reipublicæ (cuius curam prælatus habet) ne crimina remaneant impunita. Vnde habet descendere iuxta ca. qualiter & quando, in 2. de accusatio. & Gene. 18. Dominus ait: Descendam & videbo an clamorem qui ad me venit, opere cõpleuerint. & Lucæ 16. Quia villicus erat diffamatus apud Dominum suum quasi dissipasset bona illius, descendit, &c. Et hic modus procedẽdi ordinatur ex sua natura ad correctionem iudiciariam, quæ non intendit principaliter emẽdatam fratris, sed bonũ publicum, ut alii terreantur, & ne incidãt in talia aut alia peccata, & vt pax reipublicę turbata & lacerata reparetur, quod fit per inflictionem pœnarum. Et in tali modo siue uia procedendi debet prælatus inquirere primo de fama publica. Et si testes ignorantur, debet publicare monitorium sub sententia excommunicationis, quod scientes ueritatem habeant propalare & manifestare, & nõ denũciare. Quia in iudiciario modo procedendi nullus debet denunciare, quæ non potest probare. Ideo præcepit vt habeant propalare seu reuelare quæ sciunt: & tunc qui sciunt ueritatem illius criminis, debent propalare, etiam si non sit nisi unus: Quia ille cũ fama publica sufficit ad cõdemnationem. Nec tenetur ille præmittere monitionẽ secretam, ex quo peccatũ non est iam omnino occultum, sed probari per plures potest. Deinde debet prælatus audire diffamatum uel reum, si sit aliquis propalatus: & ipse etiam tenetur dicere veritatem; ex quo iudex iuste eum interrogat. Quid hoc audio de te? & contra illum procedere seruato ordine iuris.

Modus procedendi per inquisitionem.

¶Tertius modus procedendi est per accusationem, & est quando prælatus & iudex ecclesiasticus procedit ad requisitionem partis: & hoc dupliciter: Primo, quando pars aliqua aut procurator fiscalis habet testes, & accusat aliquem: tunc iudex præhabita inscriptione partis, per quam reddit

Modus procedendi per accusationẽ in criminibus quæ probari pñt.

reddit se accusatorem, qui debet testes cõtra accusatum producere: tunc iudex potest procedere seruato ordine iuris: & si inueniat eum culpabilem, debet condemnare: si vero innocentem, relaxare, & accusatorem condemnare ad pœnam talionis, vel aliter secundum requisitioné partis, & secundum quod fuerit iuris & rationis. Secundo cum pars aliqua nõ accusat, quia forte ignorat reum & testes, sed conqueritur se esse læsam, vel per furtũ, aut detractionem, aut percussionem: tunc iudex qui debet intendere indemnitati subditorum innocenter læsorum, & ne detur ansa criminibus, ad petitioné eius debet dare literas monitorias, sub sententia excommunicationis contra lædentem vt satisfaciat, & contra testes vt dicant & propalent lędentem. & hic modus procedendi ordinatur ad iudicialem reparationé. vnde non exigit necessario secretam monitionem. & ideo si factum sit tale, quod probari possit, quia factum fuit in loco publico, vbi plures erant qui ignorantur, nõ est dubium quin illi qui sciunt, teneantur propalare. Si autem vnus tantum scit, qa factum fuit in loco secreto, dicunt quidã, quod si sciens habeat probabilitaté, quod lædens per secretam monitionem satisfaciet, debet eum secrete monere, cum intimatione tamen, quod nisi satisfecerit propalabit: & si non satisfaciat, debet propalare. Nec obstat quod cõmuniter obiici solet, Vox vnius vox nulli⁹. & si habeat probabilitatem quod reus monitus negabit & peierabit, nil proderit impetrãti, & nocebit spiritualiter reo, quia peierabit: ideo præcauendum est malum spirituale ipsius: Dicendum quod quis non tenetur pręcauere malum alterius, cum prouenit ex malitia ipsius, & maxime stante pręcepto: sicut pulchra mulier nõ tenetur prætermittere pręceptum de audienda missa, licet probabiliter iudicet quod aliqui ꝓpter eius aspectum cadent in concupiscẽtiam: quia hoc prouenit ex eorum culpa. Sic nec qui scit veritatem, stante præcepto, debet celare, licęt præsumat reum peieraturum: quia hoc ex eius malitia ꝓuenit: quia tenetur dicere veritatem & nõ peierare, per regulam generalem quæ habet quod quandocunque iudex iuste

Modus procedendi in occultis criminibus ad querelã partis.

Quid faciendũ stãte monitione qñ vnus solus scit crimẽ aut damnum.

exigit iuramentum, siue præcipit dicere veritatem, exactus siue interrogatus tenetur dicere ueritatem si sciat. ¶ Dominus tamen Petrus de Palude & Durandus in quarto, distinct. 19. q. 4. videntur dicere, ꝙ quando nocumentum priuatæ personæ, est ita paruum, quod melius sit illum ita parum lædi quam alium ita diffamari, nõ debet reuelare: quia si tunc non corrigitur, postea corrigetur. Opinio tamen præcedens est tutior. Reus autem licet non teneatur se prodere, tenetur tamen infra terminum satisfacere, vel obtinere dilationem, alias incidit in excommunicationem si proferatur.

Ver. 11. *De his qui in monitionibus non compræhenduntur.*

MVlti sunt qui nõ comprehenduntur in monitionibus generalibus, nec tenentur reuelare. ¶ Regula generalis est, quod illi qui non possunt compelli ad testimonium ferendum, non cõprehenduntur in monitionib. generalibus, cum monitiones ordinentur ad testimonium ferendum. ¶ Ex qua sequitur primo, quod confessor & interpres confitentis non tenentur neque debent aliquo modo reuelare, vt habetur in c. omnis utriusq; sexus, de pœn. & remis. imo potest iurare se nihil scire: quia intelligi debet ut homo vel in foro hominũ: quæ enim scit ĩ foro Dei vt eius vicarius scit, uel etiam ad dicendum. Et eadem ratione illi qui casu aliquo, aut etiam insidiose, uel a presbytero audierunt peccata confessa, cum sigillum confessionis sit de iure naturę & diuino, vt infra dicetur. Et si tales producantur in testes, & exigatur iuramentum, debet intelligi de ueritate, de qua tenẽtur deponere. Secundo infertur ꝙ si monitoriũ sit cõtra patrem uel filiũ, filii uel parentes nõ tenentur reuelare: quia non tenentur deponere, ut in l. parentes. C. de testib. & in §. inter parentes. 3. q. 3. quod intelligendũ est de omnibus ascendentibus & descendentibus, tam in ciuilibus quam in criminalibus, quia pro una persona cõputãtur: & cum nullus teneatur se prodere, uel parare arma contra se, sequitur quod illi q pro una persona computantur, non tenentur contra se inuicem deponere, quod intelligendum est nisi in crimine hæresis A

vbi

vbi non habetur probabilitas de emēda, & timetur periculum de ruina multorū. Tunc enim habet locum illud Luc.14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suū & matrem suam, & vxores, & filios, & fratres, adhuc & animam suam, non potest meus esse discipulus. Consilium etiam partis, vt sunt procuratores & aduocati ac sollicitatores, quibus quodam modo coactæ & quasi confessoribus veritas reuelatur, ac etiam medici non comprehenduntur, nisi (vt dictum est) in his quæ vergerent in detrimentum notabile reipublicæ temporalis uel ecclesiasticæ. Excipiuntur etiam qui sub sigillo secreti aliquid susceperunt: quia cum sigillum secreti sit de iure naturæ, quod per ius positiuum & humanum solui nō potest, a fortiori si aliquis iurauit tenere aliquid secretum, nisi (vt dictum est) vergat in detrimentum reipublicę.

§.3. *De vitiis charitati oppositis.*

B Charitati & effectibus eius opponuntur decem vitia: Charitati quidem odium: Gaudio opponuntur duo, scilicet acedia & inudia: paci opponuntur sex, scilicet discordia, contentio, schisma, bellum, rixa, & seditio. Beneficentię autem opponitur scandalum: de quibus per ordinem dicendum est.

Ver.1. *De odio.*

C Odium accipitur dupliciter: uno modo ut est passio appetitus concupi-
2. 2. q. scibilis, de qua supra dictum est; quod est
34. c. 1. displicentia eius quod est disconueniens
§.10. ver. siue repugnans aut nociuum: in quo con
5. sistit ratio mali, sicut in conuenienti ratio boni: Et quemadmodum appetitus attrahit ad se id quod est ei conueniens & bonum: sic repellit discōueniens & malum, Illa displicentia siue repulsa mali sensibilis, dicitur odium. Alio modo accipitur odium ut opponitur charitati, & sic importat de suo principali significato actū refugitiuum uoluntatis, & auersiuum a Deo vel proximo, apprehensis sub ratione mali siue disconuenientis: quæ quidem auersio dicitur nolitio & odium. Ex consequenti uero importat volitionem alicuius repugnantis & disconuenientis ei quem odit, per quod vult quod repellatur & elongetur a se: vt qui vult Sortem

Deus in via potest apprehendi sub rōne mali.

esse in sua societate, vult ei mortem & alia ei repugnantia: & sic dicitur ipsum odire. Et quamuis Deus clare & per essentiam visus non possit apprehendi sub ratione mali, cum sit summum bonum, & per consequens non possit odiri: nec secundum effectum qui naturaliter ab hominibus amatur, inquantum scilicet dat eis esse, uiuere, & intelligere: Tamen bone potest apprehendi sub ratione mali, secundum effectus qui repugnant inordinatæ voluntati: sicut cohibitio peccatorum per legem diuinam, & inflictio pœnarum: & secundum hoc potest apprehendi sub ratione disconuenientis, & per cōsequens odiri. Nec obstat quod potentia absoluta potest communicare suam claram visionem Iudæ per horam duntaxat, non tamen propterea posset odiri pro illo tempore: quia licet Iudas videret suam damnationem futuram, tamen videret ordinem diuinæ prouidentiæ, qui impediret illam apprehensionem sub ratione discōuenientis. ¶ Et cum ratio culpæ & peccati proprie consistat in auersione voluntaria, consequens est quod odium Dei sit maximum peccatorum quia odiū Dei importat auersionem secundum se: alia autem peccata participatiue, inquantum scilicet in aliis peccatis aliquis appetit inordinatam delectationem, quæ habet annexam auersionem. Et licet infidelitas sit valde graue peccatum, non tamen habet rationem culpæ, nisi inquantum est voluntaria: & quod sit voluntaria ex eo prouenit, quod aliquis odit veritatem, quæ ei proponitur, & ideo odium est peius infidelitate, sicut causa est potior effectu. Odium autem proximi quo proximus oditur secundum id quod habet à Deo, hoc est secundum naturam vel gratiam, inquantū appetit ei aliquo malum naturę vel gratiæ contrarium, vel non facit ei bonum quod facere tenetur, est peccatum mortale ex genere suo: dupliciter tamen est veniale: Primo, propter subreptionem. Secundo, quando malum quod appetit, uel bonum quod omittit, est exiguum. Si autem aliquis deliberate vult proximo notabile damnum, in naturam uel gratiam immediatè uel ultimate relatum, semper est peccatum mortale. dicitur in naturam vel gratiam,

Odiū Dei est maximū peccatorum.

Odiū proximi quale peccatū

gratiam, quia si odium terminaretur ad culpam aut ad defectum boni, pertineret ad fratris amorem, iuxta illud Diuus August. in regula, cum dilectione hominum & odio vitiorum & Psam. Iniquos odio habui, legem autem tuam dilexi. dicitur vltimate: quia si aliquis velit alteri malum pœnæ vt cognoscat culpam suam & emendetur, vel zelo iustitiæ, non peccat. Odium differt ab ira, quæ etiam appetit malum: quia odium appetit malum absolute: ira autem in quadam mensura: scilicet in ratione iusti & punitionis. Vnde ira cessat ad mortuos, nec est ad res insensibiles, vt dicit Philosoph. in 2. Retho. cessat etiam ad grauiter læsos, inquantum eorum malum excedit mensuram iustæ retributionis. Odium non dicitur capitale vitium, cum procedat ex inuidia: vt Diuus Greg. dicit: Quia quemadmodum ex delectatione causatur amor sui, sic ex tristitia, quæ est de ratione inuidiæ, causatur odium. Odii effectus seu signa sunt prohibita, sicut subtrahere proximo debita beneficia, aut obsequia, siue colloquia quæ debita sunt. Aliqua enim debentur conciuibus, aliqua consanguineis, aliqua omni Christiano. Et ꝑpterea nisi casus accidat in quo quis debeat huic in particulari, non tenetur. neque peccat non exhibendo. Sufficit enim ut in omnibus officiis non excipiatur inimicus: quod fieret, si in orationibus communibus omnibus Christianis exciperetur. Si in nuptiis inuitarentur omnes cõsanguinei, inimico dempto. Si omnibus concinibus aliqua vellet distribui, inimico dempto. Sed de his amplius. cum de dilectione inimicorum agetur.

Ps. 118. — 31. mora. — c. 12. §. 1. vers. 6.

Ver. 2. *De acedia.*

D — 2. 2. q. 35. — *Acediæ multiplex acceptio.*

ACedia accipitur dupliciter: vno modo vt est species tristitiæ & sic est passio appetitus concupiscibilis, & vt sic non est peccatum: quia talis passio secundum se est indifferens ad bonum & ad malum, secundum quod bene vel malè regulatur per rationem. Tristitia enim de malo corporali regulata per rationem, est bona, vt in actu pœnitentiæ. Tristitia uero inordinata est mala. Alio modo sumitur pertinet ad voluntatem, & consequitur actum eius: & hoc modo accipitur dupliciter vno modo communiter, prout est tristitia de bono spirituali in communi, quodcũque sit illud. Et quia bonum cuiuslibet virtutis est speciale bonum: ideo cõtingit tristari de bono cuiuslibet uirtutis, quod pertinet ad acediã cõmuniter dictã: (quæ secundum Damascenum) est quædam tristitia aggrauans, quę scilicet ita deprimit animum hominis, ut nihil ei agere libeat. Ideo acedia importat tædium operandi, & a quibusdam dicitur torpor mentis, bona inchoare negligentis, & refugiẽtis bonum spirituale, inquantum est laboriosum aut molestum corpori, aut delectationis eius impeditiuum. Hæc autem tristitia prouenit ex contemptu spiritualis boni, qui accidit ex defectu cognitionis aut considerationis bonorum spiritualium, quæ quanto magis cognoscuntur & cõsiderantur, tanto nobis magis placent, & cessat acedia: & sic non est speciale peccatum, sed commune, quia contrariatur omnibus uirtutibus: ad quamlibet enim virtutẽ pertinet gaudere de proprio spirituali bono, quod consistit in proprio actu, & acedia tristatur de illo, ut de ieiunio, oratione, festorum obseruatione, laude diuina, castitate, restitutione, & sic de aliis. ¶ Alio modo acedia accipitur specialiter, prout est speciale uitium oppositum charitati, quæ gaudet de spirituali ac speciali bono, scilicet diuino: ut cum quis tristatur de his quę ei imminent ex necessitate facienda propter Deum. tunc est speciale peccatum, & si inchoatio huius tristitiæ stet in sola sensualitate, & nõ peruenit vsque ad cõsensum rationis, est peccatum veniale propter subreptionem & imperfectionem actu quæ est propter repugnantiam carnis ad spiritum: vel si illa bona de quibus tristatur, non imminent ex necessitate seu præcepto facienda etiã est veniale. Si uero peruenit usque ad cõsensum rationis, & ratio consentit in fugam eorum quæ facienda sunt propter Deum ex necessitate præcepti, horrorem & detestationem boni diuini, carne omnino contra spiritum præualente, vt cum dolet & tristatur se bene fecisse, aut non omisisse huiusmodi bona ad quæ tenebatur: & cum proponit in futurum omittere: tunc est peccatum mortale, & contraria-

2. 2. q. 35. ar. 2. — *Acedia pprie dicta qd et quale peccatũ sit.*

trariatur præcepto de sanctificatione Sabbati, in quo (secundum quod est præceptum mortale) pręcipitur quies mentis in Deo, cui contrariatur tristitia mentis de bono diuino. Acediam constat esse vitium capitale, authoritate Diui Gregor. Probari etiam potest ratione: quia vitium capitale dicitur illud, ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem causę finalis, vel etiam mouentis. Sed acedia est huiusmodi: igitur. Minor patet: quia sicut homines multa operātur vel omittunt propter delectationem, vel promoti vel impulsi ab ea: Sic etiam multa operantur & omittunt propter iustitiam, ut ipsam euitent, ac etiam eius pondere in aliqua inordinata prorumpunt.

31. Mor.

Ver. 3. *De filiabus acedię.*

A 2.2.q.25 art.4.

FIliæ acediæ (secundum Grego. vbi suprà) sunt sex. Prima dicitur malitia, quæ nil aliud est quam contemptus diuinorum bonorum, qui semper est mortalis, si sit deliberatus. Secunda est rancor, qui non accipitur hic pro odio, sed pro displicentia hominū inducentium ad spiritualia: & est peccatum veniale, nisi superueniat odium, vel illa spiritualia, sint de pręcepto. Tertia est pusillanimitas, quæ consistit in subtrahendo se à bonis q̄ fieri potuissent, timore deficiēdi, vt à ieiuniis: & est venıale, nisi illa ieiunia & bona omissa essent de pręcepto. Quarta est desperatio, quæ est peccatum mortale: vt dictum est suprà capite præcedenti. §.1. Quinta est torpor circa præcepta, & dicitur negligentia agendorum, quæ est multiplex: & est peccatum mortale: cum omittitur aliquid quod est sub præcepto. Sexta euagatio mentis, quæ communiter est peccatum veniale, nisi quādo quis euagatur, scienter in his in quibus tenetur auertere. Isidorus autem ponit amaritudinem, quæ reducitur ad rancorem, & ociositatem, & somnolentiam, quæ reducuntur ad negligentiam, importunitatem, mentis inquietudinem, corporis instabilitatem in uerbo, & curiositaté, quæ reducuntur ad euagationem mentis circa illicita, quæ sunt peccata mortalia, quā do proueniunt ex affectu mortali: possunt tamen esse venialia, secundum materiam & imperfectionem actus.

Ver. 4. *De inuidia.*

B 2.2.q.36

Inuidia quid.

INuidia secundum Damascenū, est species tristitiæ, qua quis tristatur de alieno bono, quod apprehenditur tanquā malum proprium, inquantū aliquis excedit in bonis, & inquantum est diminutiuum proprię gloriæ siue excellētiæ, vel etiam gaudium de malo aliorum, quod apprehenditur vt bonū propriū. ¶ De illis enim homines inuident, in quibus est gloria, & quibus homines amāt honorari & in opinione esse, vt dicit Philosophus: & sic inuidia est semper mala, & peccatū, vt ibidē dicit Philosophus: quia dolet de eo de quo gaudēdum est, scilicet de bono proximi: & est tantum ad eos quibus homo vult se æquare vel præferre in gloria. Et inde est quod amatores & cupidi honoris, sunt magis inuidi. Similiter etiam pusillanimes, quia omnia reputant magna. & quidquid boni alicui accidat, putant in magno se superatos esse: vnde Iob. 5. dicitur, paruulum occidit inuidia. & D. Greg. 6. Moral. dicit, q̄ inuidere non possumus, nisi eis quos meliores in aliquo putamus. Et quia memoria præteritorū bonorū, in quantū fuerūt amissa causat tristitiā: hinc est quod Philosophus dicit. 2. Retho. q̄ senes inuident iunioribus. & illi qui multum expenderunt ad aliquid consequendum, inuident his qui paruis expensis illud sunt consecuti. dolent enim de amissione suorum bonorum, & de hoc quod alii consecuti sunt bona. Tristari autem de alicuius bonis inquantum sibi imminet periculum alicuius nocumenti, sicut cum aliquis tristatur de exaltatione inimici ne eum lędat, non est inuidia, neq; peccatum, sed potius effectus timoris. Vnde D. Grego. Euenire plerunque solet, vt non amissa charitate etiam inimici nos ruina lętificet, & rursum eius gloria sine inuidiæ culpa contristet: cum & eo ruente quosdam bene erigi credimus, & illo proficiente plerosq; iniustè opprimi formidamus. Vnde Prouer. 26. Cum impii sumpserint principatūm, gemet populus. Tristari etiam de bono alterius, inquantum ille cui accidit bonum, est eo indignus, talis tristitia non potest oriri ex bonis honestis, ex quibus aliquis iustus efficitur: sed (sicut Philosophus dicit) de diuitiis

2. Rheth. Cupidi honoris pusillanimes, pueri, & senes sunt communiter inuidi.

Tristari de bonis alienis & gaudere de malis, non est semper illicitum.

2. Mor.

diuitijs, & talibus quæ possunt prouenire bonis & malis: & talis tristitia, secundum ipsum vocatur nemesis, & pertinet ad mores. sed hoc ideo dicit, quia considerabat temporalia bona secundũ se, put possunt magna videri non respicientibus æterna, sed secundũ determinationem fidei, bona temporalia quæ in dignis proueniunt iusta Dei ordinatione disponũtur, vel ad eorũ correctionem: & huiusmodi bona nihil sunt in cõparatione ad futura: ideo huiusmodi tristitia prohibet̃ in scriptura sacra ẽm illud Psal. noli æmulari in
Ps. 36. malignãtibus, neq; zelaueris faciẽtes iniquitatem. & alibi dicit: Penè effusi sunt gressus mei. Gaudere aũt de malo alterius propter bonum eius, vt corrigitur, vel propter iustitiam, non pertinet ad inuidiã. Tristari pariter de bono alterius, non in quantum ille habet, sed inquantum quis caret, non pertinet ad inuidiam, sed ad zelũ, vt Philosophus dicit in 2. Retho. & si isto zelus sit circa bona honesta, est laudabilis, ẽm illud 1. Cor. 14. Aemulamini spiritualia. Si aũt de bonis temporalibus, potest esse peccatum, & sine peccato.
Inuidia quale peccatum sit. Inuidia ex suo genere est peccatum mortale, quia cõtrariatur charitati, inquantum homo qui habet ex charitate diligere proximũ, simul gaudere de bono illius, inuidus tristatur.
Inuidia habet 5. filias. Potest tamen esse veniale propter imperfectionẽ actus vel obiecti. Inuidia secundum D. Greg. 31. Mora. est vitiũ capitale ratione iã dicta de acedia: & habet quinq; filias, scilicet odiũ susurrationem, detractionem, exultationem in aduersus proximi, & afflictionem in prosperis de quibus suo loco dictum est.

Ver. 5. *De discordia paci opposita.*

C

2. 2. q. 37. Discordia quid. Discordia opponitur concordiæ & paci: & sicut concordia importat congregationem siue vnitatem cordium, hoc est voluntatum: ita etiam discordia disgregationem & separationem voluntatũ. Vnde qui diuersa credunt vel opinantur, non dicuntur discordare, sed qui diuersa
Discordia & rixa differunt volunt. Charitas enim est vni non opinionum, red voluntatum. Et differt a rixa, quia rixa consistit in exteriori opere. & est filia iræ quæ mouet animum ad nocendum proximo: sed discordia consistit in distinctione voluntatum, inquantum voluntas vnius persistit in uno, & uoluntas alterius persistit in opposito. Quòd autem voluntas alicuius in proprio sistat, hoc prouenit ex eo ꝙ aliquis ea quę sua sunt, præfert his quæ sunt aliorum: quòd cum inordinatè fit pertinet ad superbiam & inanem gloriam. Et ideo discordia, per quam unusquisque sequitur quod suum est, & recedit ab eo quod est alterius, ponitur filia inanis gloriæ. Discordia intantũ dicit̃ peccatum, inquantum contrariatur charitati, & tollit concordiam debitã: *Discordia quale peccatũ sit.*
quia concordia indebita & in malo potest laudabiliter tolli per discordiã. Prout fecit D. Pau. inter Pharisæos & Saduceos. *Act. 23.*
& dominus de se dicit, Matt. 10. Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Dupliciter autem discordia tollit concordiam debitam: vno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem in actib. humanis dicitur esse id quod est secundum intentionem & propositum. Vnde per se discordat aliquis a proximo, quando scienter & ex proposito siue intentione dissentit a bono diuino, in quo debet & tenetur consentire, vt habitare pacifice sine tumultu & scandalo: & tunc est peccatum mortale ex suo genere, quia cõtrariatur charitati. *Per se & per accidens qd sit in actibus humanis.*
Vnde Gala. 5. dissentiones (hoc est discordię) ponuntur inter opera carnis, de quibus subditur: Quia talia agunt, regnum Dei nõ consequentur. Præterea Prouerb. 6. dicitur: Sex sunt quę odit Deus, & septimum quod testatur anima eius, eum scilicet qui seminat inter fratres discordias. Potest tamen esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus & subreptionem, vt si non plene libere, vel si tollat concordiam in minimis. Minima autem in proposito sunt quæ non sunt necessaria ad salutem, ut si discordat aliquis a uoluntate dicendi veritatem pure officiosam, hoc est cuius mendacium est peccatum veniale. Si autem aliquis nolit concordare proximo in his quæ sunt supererogationis puta ad intrandum religionem, nõ pertinet ad uitium discordiæ, cum non teneatur consentire. Per accidens autem in humanis actibus consideratur ex hoc quòd est præter intentionem. Vnde si intentio aliquorum sit ad aliquod bonum quod pertinet

ad

ad honorem Dei & vtilitatem proximi, sed unus æstimat hoc esse bonum, alius autem habet contrariam opinionem, discordia tunc est contra bonum, diuinum uel proximi per accidens: & talis nō est peccatum nec repugnat charitati, quæ est vnio voluntatum & non opinionum: nisi huiusmodi discordia esset cum errore circa ea quæ sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebite adhibeatur, vt apud hæreticos. ¶Ex his infertur primo, quod discordia siue dissensio (de qua Actuum 15. quæ facta est inter Paulum & Barnabam, ita vt discederent ab inuicem) non fuit peccatum. Vterque enim intendebat bonum, sed uni videbatur hoc esse bonũ, alteri aliud, quod ad defectum humanum pertinebat: nec erat inter eos controuersia de his quæ sunt fidei aut de necessitate salutis: quamuis hoc ipsum quod discederent, fuit ex diuina prouidentia ordinatum, propter utilitatem inde sequentem. Secundo infertur quod discordia quandoque est ex peccato unius tantum: puta cum vnus vult bonum cui alius scienter resistit Vnde 1. Corinth. 7. Quod si infidelis, discedit, discedat. Quandoque auté est cum peccato vtriusq; puta cum uterq; dissentit a bono alterius, & uterq; diligit bonum propriũ. Et quãuis voluntas vnius hominis secundũ se cõsiderata nõ sit regula alterius, tamen bene ex eloquenti, inquantum uoluntas proximi inhæret voluntati Dei: & ideo discordare a tali volũtate, est discordare a uoluntate diuina.

Ver. 6. *De contentione.*

D 2. 2. q. 38. CONtentio largo modo importat quãdam pugnam siue contrarietaté vocalem & locutionis, sicut discordia cõtrarietatem voluntatem. Propriè tamen contentio importat impugnationé uerbalem veritatis cum clamore inordinato, Et sic definit eam D. Ambro. dicens. Contentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. *Contentio quid.* Impugnatio auté falsitatis non dicitur proprie contentio nec est mala aut peccatum, sed laudabilis, nisi quando fit modo indebito, & cum clamore inordinato & tunc communiter est peccatum ueniale: nisi tanta inordinatio fiat in contendendo, quòd ex hoc generetur scandalum: quia tunc esset morale. Vnde cum Apostolus dixisset. 2. ad Tim. 2. Noli contendere ueribs, subdit: Ad nihil enim utile est, nisi ad subuersionem audientium. Et quia contendere cum prælato clamorose aut despectiue seu derisorie, uergit in irreuerentiam, & est contra subiectionem debitam prælato: Ideo constitutiones prędicatorum acriter puniunt huiusmodi cõtentiones, etiam si aliquãdo non sint peccata, saltem mortalia. Cum autem triplex sit veritas, scilicet doctrinæ iustitiæ, & uitæ, sequitur q; triplex potest esse contentio. Contentio siue impugnatio ueritatis agnitę, siue sit fidei, siue alterius doctrinę, siue iustitiæ, siue vitæ uirtuosę, in his maxime quæ sunt necessaria ad salutem, siue quantum ad animam, siue quantum ad corpus, siue quantum ad res aut famã: si veritas est talis quod eius mendacium est perniciosum, est peccatum mortale, si fiat ex intentione impugnandi ueritatem illam. *Contentio quale peccatum.* Nam si ex alia intentione, puta propter exercitium aut disputationem, vt fit in scholis, non est contentio nisi materialiter. quæ potest esse & sępe est laudabilis, quando est moderata. Quia si sit immoderata, est peccatum ueniale, nisi fortè scandalũ haberet annexum: quia tũc esset mortale, ut si prorumperet in iniuriã aut derisionem, ex quibus sequuntur contemptus, odia, & detractiones, & alia mala: Vnde Galat. 5. contentio numeratur inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non consequentur. Si uero veritas non sit talis ut eius oppositum mendacium sit perniciosum, contentio contra illam est peccatum ueniale, nisi propter scandalum annexum.

Ver. 7. *De schismate.*

SChisma secundum Isidorum, scissuram & diuisionem animorum importat. A 2. 2. q. 39. Et quia multiplex est diuisio, ideo schisma in sacris literis accipitur primò pro quacunque diuisione siue opinionum siue voluntatum: *In lib. Ethic.* & sic accipitur Ioan. 9. vbi dicitur quod erat schisma, hoc est diuersæ opiniones inter Iudæos de Christo: quia aliqui opinabantur eum esse a Deo amissum, alii uero oppositum. Secundò accipitur pro quacunque illicita diuisione siue discordia aut dissensione: Et sic accipitur 1. Corinth. 1. Idipsum dicatis

dicatis omnes, & non sint in uobis, schismata. quod exponés D. Tho. dicit, Vnum dicatis omnes, hoc est omnes eandem fidem confiteamini, & eandem sententiam proferatis, de his quæ sunt communiter agenda. iuxta illud Rom. 15. Vt vnanimes uno ore honorificetis Deum, & non sint in uobis schismata. quia vnitas ecclesiastica diuidi non debet. In cuius signum Ioan. decimonono de tunica inconsutili milites dixerunt. Non scindamus eam. Sunt autem propriè accipiendo schismata, quando uel propter diuersam fidei confessionem, uel propter diuersas sententias de agendis homines vnius collegii: Ecclesiæ, uel communitatis, in diuersas partes separantur, secundum illud Esa. 22. Scissuras Dauid uidetis. ubi glo. interlinearis dicit, schismata scilicet Ecclesię. Propriissime tamen loquẽdo dicit diuisionem seu discessionem ab unitate uniuersalis Ecclesię, per inobedientiam & rebellionem. Vnitas autem Ecclesiæ in duobus attenditur scilicet in connexione membrorũ ad inuicem siue communicatione: & iterũ in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad unum caput, secundum illud Collo. 2. Inflatus sensu canis suæ, nõ tenens caput, ex quo totum corpus per communicationis subministrantium est, contructum, crescit in augmentum Dei. hoc autem caput est ipse Christus, cuius uicem gerit in Ecclesia summus Pontifex. Et ideo schismatici dicuntur quicunque membris Ecclesiæ subditis communicare recusant. & quicunq; subesse renuunt summo pontifici, sicut in 1. schismate Chore, Dathan: & Abiron, cũ complicibus suis renuerunt subesse Moysi duci populi Dei Israel, ut dicitur Num. 16. & 3. Reg. 12. quod decem tribus contempto rege suo, sibi statuerunt alium regem, scilicet Hieroboam. Et quemadmodũ hæresis opponitur fidei, sicut schisma unitati charitatis Ecclesiæ & ideo sicut fides & charitas sunt diuersæ virtutes: sic etiam heresis & schisma sunt diuersa uitia. & sicut quicunq; caret fide, caret charitate, sed non econtra: sic quicunque est hereticus, est schismaticus, sed non econuerso. Et hoc est, quod dicit D. Hiero. ad Galat. Inter schisma & hæresim hoc interesse arbitror, quia hæresis peruersum dogma habet, schisma ab ecclesia separat. Et sicut amissio charitatis est via ad amittendam fidem: secundum illud 1. ad Tim. 1. A quibus quidam aberrantes, scilicet a charitate, conuersi sunt in vaniloquiũ, ita etiam schisma ad hæresim. Vnde 1. Corinth. 11. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo: Nam oportet hæreses esse. Vnde Hierony. vbi supra, subdit: quod schisma a principio in parte potest intelligi diuersum ab hæresi. Cæterum nullum schisma est, nisi aliquam hæresim cõiungat, vt recte ab Ecclesia recessum videatur esse: & est peccatum mortale. Et quia schismatici in duobus peccãt, ideo dupliciter puniuntur. Primo peccant, quia separant se a cõmunione membrorum Ecclesiæ: & quãtum ad hoc conueniens eorum pœna est, quod excommunicentur & ab Ecclesia separẽtur. sicut Dathan & Abirõ a multitudine filiorum Israel. Secundo peccãt, quia recusant subiici capiti Ecclesiæ, & ob hoc merito ab omni dignitate & potestate ecclesiastica & iuridictionali deponuntur & priuantur, vt habetur in ca. vnico, de hæret. libr. 6. Et vltra hoc dicit Diuus Thom. quia coerceri recusant per spiritualem potestatem Ecclesiæ, iustum est vt temporali potestate coerceãtur, nõ solum ipsi, sed etiam eis adhærentes, fautores, receptores, iuxta illud Num. 16. Recedite a tabernalis hominum impiorum, qui scilicet schisma fecerint, & nolite tangere ea quæ ad illos pertinent, ne forte inuoluamini peccata eorum. De schismaticis diffuse tractat Dominus Cardinalis de Turre cremata. 4. libr. summæ de Ecclesia. parte 1. cap. nono, vbi recitat viginti schismata quæ fuerunt in ecclesia, deinde de quomodo schismata debeant tolli, & quid faciendum est populo Christiano tempore schismatis, quando nullus habetur pro indubitato Papa, quæ ne prolixior fiam, omitto.

Schismatici pprie q dicant.

Schisma & hæresis quo differunt.

Schismaticorum pœna.

Ver. 8. *De bello.*

BELLVM proprie est hostilis defensio, per quam arma mouentur ad tuẽdum vel defendendum rempublicam, aut aggrediendum & vindicandum de iniuriis & nocumentis eidem illatis. Et differt a pugna & rixa: quia pugna potest esse sine armis: & rixa est inter priuatas perso-

B 2. 2. q. 40. Bellũ differt à pugna rixa.

personas, cum armis uel sine armis. Bellum de se non esse illicitum, constat ex ueteri testamento, in quo Dominus multoties filios Israel bellare præcepit: Et quanuis bella antiqui testamenti figurarent bella spiritualia, in quibus Christiani prçliari debent: (vt dicitur Ephes. 6.) Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quoniam nō est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē: sed aduersus principes & potestates, aduers⁹ mundi rectores tenebrarum harum, aduersus spiritualia nequitię in cœlestibus: Non tamen sequitur quod bella in lege euangelica sint illicita. D. enim Ioan. Bap. (a quo nouum testamentum inchoatur, iuxta illud Matt. 11. Omnes Prophetæ & lex vsque ad Ioannem) militibus ad se venientibus & quærentibus quid faciendum erat, eis, bella non prohibuit, sed a quibus in bello abstinendum erat docuit, Luc. 3. Neminem (inquiens) concutiatis, neque calumniam feciatis, cōtenti estote stipendiis uestris. D. Aug. in sermone de puero Centurionis, hunc locum tractans ait: Si Christiana disciplina omnino bella culparet: hoc potius consilium salutis pœnitentibus in euangelio daretur, ut arma abiicerent, seque omnino a militia abstraherēt, quod consultum non est, sed tantummodo dictum, neminem concutiatis, &c. Estote contenti stipēdiis uestris, quibus propriū stipendium sufficere præcepit, arma non prohibuit. Et Rom. 13. Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, uindex in iram ei qui malum agit. Sequitur, Ideo & tributa præstatis, ministri eñ Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Si igitur gladio materiali licitū est uindicare iniurias & mala illata priuatis personis: a fortiori reipublicæ & principibus. Vnde

Psal. 81. Psal. Eripite pauperem, & egenū de manu peccatoris liberate. Nec obstat quod dixit Christus Mat. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt: intelligitur enim authoritate priuata, ut D. Aug.

2. li. con. Ma. dicit, Non obstat pariter illud quod dicitur Matth. 5. Ego autem dico uobis non resistere malo, & Rom. 12. Non uos defendentes charissimi, sed date locum iræ.

In lib. de Quia D. Augu. dixit illa esse semper ser-

sermo. de monte. uanda in prçparatione animi, ut scilicet semper homo paratus sit nō resistere, uel se non defendere si opus fuerit: sed quandoque est aliter agendum propter commune bonum, uel etiam illorum cū quibus pugnatur. Vnde D. August. Agenda

In Epist. ad Marcellum. sunt multa etiam cum inimicis benigne: Nam cum licētia iniquitatis eripitur utiliter uincitur, quādo nil est infœlicius in fœlicitate peccantium, qua gehēnalis nutritur impunitas, & mala uoluntas uelut hostis interior roboratur. Nec etiam illi qui iusta bella uolunt, paci contrariātur, nisi diabolicę, quam Christus non uenit

Mat. 10. mittere in terram. Vnde D. Aug. ad Bonifacium, non quæritur pax ut bellum exerceatur: sed bellum quæritur, ut pax exerceatur. Esto ergo bellādo pacificus, ut eos quos expugnas, ad pacis utilitatem uincēdos perducas. Nec exercita hominum ordinata, sed sperantia ad res bellicas sunt prohibita, sed inordinata & p̄iculosa quę fiunt in torneamentis: ex quibus occisiones & deprædationes proueniunt. Apud antiquos autem exercitationes ad bella sine huiusmodi periculis erant. Et ideo uocabantur meditationes armorum, uel bella sine sanguine, ut habet D. Hiero. in quadam epistola. ¶ Ad hoc autem quod

Quinque ab bellū iustum requisita. bellum sit iustum, quinque requiruntur. Primo authoritas suprema in principe indicente, sine cuius mandato bellum gerendum est: non enim pertinet ad priuatam personam bellum mouere, aut alios ad id congregare: quia potest ius suum prosequi. iudicio superioris: qui si negligens fuerit, potest indici principe petentis: & per principem intellige habentem communitatem perfectam, hoc est Papam, Imperatorem & Regem, & dominium liberum habentem, hoc est qui superiorem non habet, siue non recognoscit in terris. Secundo, requiritur causa iusta, vt scilicet illi qui impugnantur, per aliquam culpam impugnationem mereātur. Vnde D. Aug. ait, iuste bella solēt dif

Li. 83. q. In lib. de Ver do. finiri, quæ vlciscuntur iniurias. Si gēs uel ciuitas plectanda est, quæ uel uindicare neglexerit quod a suis improbe factum est, uel reddere quod per iniuriam ablatum est. Tertio requiritur quod intentio bellantium sit recta. Vnde D. August. ait:

Apud

lib.cont. Iust. Apud uos cultores Dei etiã illa bella pecata, sunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio gerũtur, vt mali coerceantur, & boni subleuentur. Potest autem contingere quòd sit legitima authoritas indicentis bellum, & causa iusta: nihilominus tamen propter prauam intentionẽ bellũ redditur illicitum: dicit cñ D.Aug. Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpãtur. Quartò status, quod non sint clerici: quia Petro in persona clericorum dictum est, Matt. 26. Conuerte gladium tuum in vaginam. Si nõ licet clericis se immiscere negocijs secularibus siue negociationib. propter inquietudines q̃ repugunant officio eorum. 2.Tim. 2. Nemo militãs Deo, implicat se negotijs secularibus: a fortiori in bellicis certaminibus, quæ multo maiores habẽt inquietudines. Præterea omnes ordines clericorum ordinantur ad altaris ministerium, in quo sub sacramento repræsentatur Christi passio, & eius sanguinis effusio, secundum illud 1.Corinth. 11. Quotiescunque manducabis panem hunc & calicem bibetis: mortem Domini annunciabitis donec veniat. & ideo non competit eis occidere, sed magis paratos esse ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, vt imitentur opere, quod gerunt in ministerio & propter hoc institutum est, vt effundentes sanguinem etiam sine peccato, sint irregulares, & non possint in diuinis ministrare. Et in signum & figura huius, cum Dauid uellet ædificare templum nomini Domini, dictum est ei a Domino: Multum sanguinem fudisti. & multa bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine. 1. Parali. 22. ¶Nec obstat quod exercere bella iusta & defendere rempublicam non sit peccatum, imo meritum: non tamen licet clericis, qui ad opera magis meritoria sunt deputati & consecrati: sicut vouentibus virginitatem non licet vacare generationi, in qua vxorati possunt mereri, propter maiorem obligationem: sic clericis non licet vacare exercitio belli, quanuis prælati & clerici authoritate superioris possint interesse bellis: non quidem ut ipsi manu propria certent, sed ut iuste pugnãtibus spiritualiter subueniat suis exhortationibus & absolutionibus: sicut in veteri lege mandabatur Iosue, q̃ sacerdotes sacris buccinis in bello clangerent. Et ad hoc primo fuit concessum, quod episcopi & clerici ad bella procederẽt. Quod autem aliqui manu propria pugnent, abusus est, nisi in casu extremæ necessitatis. Et licet prælati non solum debeãt resistere lupis, qui spiritualiter inficiũt gregem, sed etiam raptoribus & tyrannis, qui corporaliter uexant: non tamen materialibus armis & in propria persona vtẽdo, sed spiritualibus. Vnde Apostolus. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. quę quidem sunt salubres admonitiones, deuotę orationes, & contra pertinaces excommunicationis sentẽtia. Possunt tamen in aliena persona disponere & inducere ad bellandum bella iusta: eo q̃ bella temporalia & corporalia in populo fideli, sunt referenda ad bonum spirituale diuinum, cui clerici deputantur. Omnis enim potentia, uel ars, uel virtus, ad quã pertinet finis, habet disponere de his quę sunt ad finẽ. de his amplius uide Dominum Cardinalẽ de Turre cremata in summa de Ecclesia cap. 114. propositione. 6. vbi allegat D.Bernardum ad Eugenium papam, sic scribentem: Quid tu gladium denuo vsurpare tentas, quem semel iussus es ponere in vaginam? quem tamẽ qui tuum negant, non satis uidentur mihi attendere verbum Domini dicentis: Cõuerte gladium tuum in vaginã. Cuius ergo est? Et si ipse tuo forsitan nutu, hoc est exhortatione, dispositione, præcepto, quanuis non tua manu euiginandus sit. Quod tamen (ut supra dictum est) non licet, nisi in extremæ necessitatis articulo: in quo cuilibet iure naturę (quod non destruitur per ius diuinum positiuum) licitum est tueri uitam suam, & reipubulicæ bonum. Nec obstat quod fiat irregularis, quia sine peccato quis effici pñt irregularis, vt bigamus. Quinto requiritur debitum tempus, scilicet ne die festo fiat: quia præceptum de sanctificatione sabbati ligat omnes. hoc tamen intelligendum est, nisi aduersarii aggrederẽtur. Vnde. 1

Margin notes: Effundentes sanguinem quare sint irregulares. — 2.Co. 10

Macha. 2. dicitur: Cogitauerunt laudabiliter Iudæi dicentes, Omnis homo quicunque uenerit ad nos in bello in die sabbatorum, pugnemus aduersus eum quia abstinere a bello, imminente tali necessitate, esset tentare Deum: obseruatio enim festorum nõ impedit ea quę ordinantur ad ordinis salutem etiam corporalem. Vnde Dominus arguit iudæos, Ioan. 7. Dicens: Mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato. & inde est quod medici licite possunt medicari homines in die festo: multo magis seruanda est salus reipublicę per quam impediuntur occisiones plurimorum, & innumera mala temporalia & spiritualia,

Li. 83. q. quam salus corporis vnius hominis.¶ Vti insidiis in bello D. August. dicit esse licitum, ait enim Cum iustum bellum suscipitur, vtrum aperte pugnet aliquis an ex insidiis, nil ad iustitiam interest. & hoc probat authoritate Domini, qui mãdauit Io

Iosue. 8. sue vt insidias poneret habitationibus ci-

In lib. de offic. uitatis Hai. Quanuis enim nunquã liceat mentiri, aut promissum non seruare, etiã hosti in his quæ sunt secundum iura bellorum, vt Diuus Ambrosius dicit tamen licitum est nobis occultare dictum vel factũ nostrum hosti: uel eidem aperire propositũ aut intellectus nostrũ, quid ex aliquibus præstitutis facere proponamus: nõ tamẽ hoc semper facere tenemur: Quia etiam in doctrina sacra multa sunt occultanda, maxime infidelibus, ne irrideant secundũ illud Mat. 7. Nolite sanctũ dare canibus. Vnde multo magis ea quæ ad impugnãdũ inimicos paramus, sunt eis occultanda. Vnde inter cætera documenta rei militaris hoc præcipue ponitur, De occultandis consiliis, vt patet in libro Stratagematum Francorum. Et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarum, quibus licitum est uti in bellis iustis. Nec proprie huiusmodi insidiæ uocantur fraudes, nec iustitiæ repugnant, nec ordinatæ voluntati: esset enim inordinata voluntas si quis vellet nihil sibi ab aliis occultari.

An liceat auxiliari bellantibus. Notandum quod dare auxilium in bello iusto non est peccatum, quãdo certum est bellum esse iustum. Si autem sit dubium, subditi excusantur, obedientes domino suo, vt habetur in cap. qui culpatur 23. quæst. 1. Non subditi autem non excusantur, neque etiam subditi, ubi certũ est bellum esse iniustum. In bello iusto non tenentur milites de damnis illatis etiam innocentibus, qui sunt partes illius communitatis: quia ex quo communitas reputatur nocens, non pertinet ad militẽ discernere & iudicare quis sit innocẽs.

Personæ quæ non debet in bello iusto damnum inferri. Sed in bello iniusto, omnes tenentur, nisi forte excusentur ex ignorãtia, quę nõ excusat a restitutione. In omni autem bello, siue iusto, siue iniusto, sunt quædã personæ exemptæ de iure canonico, de quibus in titu. de treuga & pace: scilicet presbyteri, monachi, cõuersi, peregrini, & oratores. Ideo qui illos vexãt, vel ab eis auferũt, nõ excusantur a peccato, nec a restitutione: nec etiam milites qui cõcutiũt uel calumniantur aut deprędantur eos, quos defendere deberẽt, vt dicit Dominus Caietanus in summula, super verbo Bellum.

Ver. 9. *De duello.* A

Duellum dupliciter accipitur. DVellum dicitur quasi duorum bellum siue pugna, quod alio nomine dicitur monomachia, a monos, quod est vnum, & chia, pugna, quasi pugna vnius contra vnum, siue singulare certamen. Ad cuius euidentiam sciendum quod duellum dupliciter accipitur: vno modo large & communiter pro quacunque pugna duorum, etiam si fiat sine periculo uitę, aut membrorum mutilatione, & absque inani gloria, ad exercitium, vel propter aliquam aliam rationabilem causam & tunc non est peccatum, seruatis debitis circunstantiis, cum nullo iure sit prohibitum, & aliquando conducat ad uirtutem fortitudinis. Alio modo accipitur duellum proprie pro pugna duorum cum periculo vitæ, aut membrorum mutillatione, ex condictio siue conuentione & consensu partium, & ad alicuius rei probationem: vt scilicet vincens probasse creditur, & uictus in probatione defecisse, ac si per testes vincens suam intentionem fundasset: & tunc semper est malum indicere vel acceptare: quia vterque elegit alium occidere uel percutere authoritate priuata, & vsurpat diuinum iudiciũ, quod de occultis sibi reseruauit: & est tentatio Dei, contra illud Mat. 4. Non tentabis Dominũ Deũ tuũ. qui non tenetur neque

consue-

consueuit in huiusmodi tentatione mira culum ostendere, imo plerunque permittit innocentes propter huiusmodi tentationem succumbere, vt habet in cap. significantibus, extra de purgatione vulga. vnde Diuus Thomas dicit quod lex duellorum plus pertinet ad communem rationem sortium, quam iudicium, ferri candétis, aut aquæ feruentis, cum non expectetur ibi miraculosus effectus, nisi fortè quá do pugiles sunt valde impares uirtute vel arte. Prohibitio duellorum habetur in c. cura, extra de purgatione vulga. & ca. monomachia. 2. q. 4. Cum igitur duellum proprie dictum, sit de se malum, sicut percussio aut occisio hominis authoritate priuata, & vsurpatio diuini iudicii: sequitur, quod nunquam potest licitè fieri, stante materia, seu nisi duellum resoluatur aut conuertatur in defensionem. Et sic non obstat quod cuilibet est promissum contra priuatum inuadentem se defendere pro conseruanda uita, honore, & rebus suis: quia talis defensio non habet rationem duelli, quod (vt dictum est) importat, quod fiat ex condicto siue de consensu utriusque partis: nec se defendit in alicuius rei probationem, sed inuitus ad sui uel suorum tuitionem. & idem uidetur dicendum, secundum Dominum Caietanum in prædicta solutione ad tertium, quando accusator euidéter calumniatur, & præualet contra innocentem ad morté vel mutilationem in iudicio. Et sic sine dubio innocens occidetur uel mutilabitur. vnde non habens aliud remedium, habet iustũ bellum defensiuum contra eum: propterea potest acceptare bellum, maxime de consensu principis, & tueri se meliori modo quo potest. Nec hoc est propriè duellum, nisi secundum apparentiam, sed defensio contra inuadentem. Non enim refert occidere aliquem gladio proprio vel alieno. vnde Nathan dixit ad Dauid: Vriá interfecisti gladio filiorum Amon. Nec obstat pariter, quod licitum sit bellum indicere, & indictum acceptare: ergo cum unum, & multa non uariant speciẽ. (Eiusdem enim speciei est ab uno vel pluribus factum:) & duellum sit vnius contra vnũ, sequitur quod inducere duellum, ac etiá acceptare erit licitum: quia non est simile, cum bellum non debeat indici nisi a potentiori, vt quadam humana ratione, & probabilitate, quasi certa sit uictoria, aut saltem certum sit non succumbere. Quem admodum iudex contra internos turbatores pacis non procedit, nisi habeat tot satellites, ut quasi certus sit quod capiet, malefactores: & hoc autem seruari nõ potest in singulari certamine, quia non semper est par utriusque conditio, & uni possunt accidere in illo actu aliqua, quæ fortiorem facient succumbere. unde nunquam licitum est indicere duellum. Si uero iustum bellum sit defensiuum, tunc non est ex condicto siue ex conuentione partium, quia suscipiens bellum, cogitur & gerit personam defendentis, & resistentis, siue propulsantis a se iniuriam. & tũc oportet imitari res naturales, quæ resistunt quantum possunt suis contrariis. & sic debet fortificari quãtum potest uis resistitiua: quod fieri non potest in duello, quia unus non potest auxilium cuiuscunque assumere. Vnde appareat quod aliena est belli iusti uindicatiui seu defensiui materia. ¶ Dicit præterea idem Caietanus, quod quando inter duas partes est bellum, & pars quæ habet iustum bellum, cognoscit vires suas, & quod oportet confligere, & succumbere, aut duellum acceptare: tunc licite acceptat: quia transfert quasi certum, & probabilem causam siue ruinam in dubium, & in spem uictoriæ, vtendo omnibus suis uiribus melius in duello quam in bello, & ideo non peccat, quia supponitur quod ex parte alterius partis bellum sit iniustum. & ideo in tali casu non solum licet acceptare, sed etiam prouocare, & resoluere bellum in duellum, ad euitanda maiora mala, & scandala: & tunc non habet proprie rationem duelli, sed defensionis. Nec obstat singulare certamen Dauidis, & Goliath: quia in bello ex parte Dauid non mansit materia duelli, cum authoritate diuina ex instinctu Spiritus sancti, qui dedit Daudi potestatem occidendi Goliath, processerit, sicut non mansit materia adulterii aut fornicationis in Osea, cum iussu diuino accepit fornicariam. Et quamuis euitatio ignominiæ insurgentis ex eo quod nolit acceptare duellum, uilis & de generis ani-

[Marginal notes: 22.q.95 ar.ul.ad 3. — Duellum proprie dictũ, nũquam licitè fieri potest. — 2.Re.12]

mi reputetur apud idiotas qui multo magis appreciant res temporales, & gloriam pompamq; mūdanam, quam ea quæ sunt rationis naturalis vel iuris diuini. & ideo videtur eis quod euitatio ignominiæ sit sufficiens causa acceptandi duellum: non tamen ita videtur sapientibus, qui iudicant secundum dictam rationis naturalis, quæ iudicat q nullus pro quocunque temporali bono debet transgredi præceptum iuris naturalis, & sic iudicant non debere eligi percussionem aut mortem proximi authoritate propria. Nec etiam duellum est per se medium ordinatum ad defensionem honoris: imo acceptans exponit se periculo maioris in honorationis, & confusionis, si succumbat. Ideo tuitio honoris non potest resoluere duellum in defensionem. ¶ Ex præmissis infertur quod male faciunt indicentes, acceptantes inducentes, consentientes, & aspicientes duella, absque displicentia animi, nec nō iudices ac principes deferentes ea, vel non impedientes illa: quia cooperantur peccatis illorum. Possunt tamen permittere aliquādo ex vrgenti causa, ad vitanda plurima homicidia vel turbationes, quæ possent oriri. Et sic dicitur Carolum magnum, & D. Ludouicum de consilio prælatorum Ecclesiæ, duella aliqua solenni modo permisisse, sed non indixisse, aut concessisse. Tali enim vrgenti causa non peccabant, sicut nec permittendo lupanaria.

Ver. 10. *De rixa.*

2.2.q.41 *Rixa qd.* RIxa significat contradictionem in factis, sicut contentio in verbis. Vnde super illud Gal. 5. Rixæ dicit Gloss. quod rixæ sunt quando ex ira se inuicem percutiunt. Ideo est quoddam priuatum bellum, quod inter personas priuatas agitur & non authoritate publica, sed magis inordinata voluntate, & ideo semper rixa est peccatum. Et in eo qui alterum iniuste inuadit, est peccatum mortale, nisi propter imperfectionem actus, aut modicitatem nocumenti inferre enim nocumentum notabile proximo, non est absque peccato mortali. Nam si solo animo repellendi iniuriam illatam, & cum debita moderatione se defendat, non est peccatum, nec potest dici rixas ex parte eius. Si vero cum animo uindictæ uel odii, uel cū excessu debitæ moderationis se defendat, est peccatum, sed ueniale, quando aliquis leuis motus odii vel vindictæ se immiscet, vel cum non multum excedit moderatam defensionem. Mortale autem est, quando obfirmato aimo in impugnantem insurgit ad eum occidendum, uel eum grauiter lædendum. Rixa includit contentionem: quia secundum Isidorum, inordinatio rixæ consistit in tribus. Primo, qa rixosus semper ad contradicendum est paratus, siue alius male, siue benedicat aut faciat. Secundo, in ipsa contradictione & iurgio delectatur. Tertio, quia ipse alios prouocat ad contradictionem, & tādem sequitur aggressio. Notandum etiā quod cum quis iniuste resistit authoritati publicæ, aut ministrorum eius, peccat, & dicitur rixosus: non autem qui aggreditur authoritate publica. Rixa secundum Do Grego. 31. Moralium, est filia iræ. & Prouerb. 15. & 29. dicitur, Vir iracundus prouocat rixas. *Rixa īordinata cō sistit i tribus.*

Ver. 11. *De seditione.*

SEditio est discordia inter partes multitudinis, & conuenit cum bello, rixa, & schismate, & differt ab eis: conuenit quidem cum eis, quia tam bellum quam rixa & schisma important contradictionem, & discordiam, sicut & seditio, quę differt a bello, & rixa in duobus, primo quidem, quia bellum, & rixa important mutuā impugnationem in actu: seditio autem potest dici, siue fiat impugnatio huiusmodi in actu, siue sit præparatio ad talem impugnationem. vnde Glo. 2. Cor. 2. dicit: quod seditiones sunt tumultus ad pugnā. s. cum aliqui se præparant, & intendunt pugnare. Secundo differunt, quia bellum proprie est contra extraneos, & hostes, quasi multitudinis ad multitudinem. rixa autē est unius ad unū, uel paucorum ad paucos. Seditio vero est inter partes multitudinis inter se dissentientes, cū vna pars ciuitatis incitatur ad tumultum contra alium. Et in hoc conuenit cum schismate, sed differt a schismate in duob. primo qa schisma opponit vniti spirituali multitudinis, hoc est vnitati Ecclesiasticæ: Seditio aūt opponit vnitati multitudinis secularis uel regni. Confunduntur tñ aliqñ isti termini, & accipitur vnus pro alio: tñ secūdū propriam consi- C *2.q.2.42 seditio qd sit. et quo differat a bello, rixa, & schismate*

cõsiderationem sunt specialia peccata. Seditio ex suo genere est peccatum mortale graue. unde. 2. Corin. 12. Apostolus inter alia peccata mortalia ꝓhibet seditiones tanquã paci, & vnitati ac bono cõmuni, & iustitiæ oppositas. Dicuntur aũt seditiosi, qui seditionem procurãt, & exercitãt, qui grauissime peccant. Secundo qui eos sequuntur, perturbantes bonũ cõmune: illi vero qui bonũ cõmune defendunt eis resistentes, nõ sunt dicẽdi seditiosi, nec peccant, sicut nec illi qui se defendunt a particularibus aggressoribus: dicũtur rixosi, vt dictum est uersiculo præcedenti.

Seditio est peccatum mortale ex genere.

Ver. 12. *De scandalo.*

A 2. 2. q. 43

SCandalum Grece, secundum D. Hiero. super Matth. 15. dicitur, quod nos offensionem vel ruinam siue impactioné pedis possumus dicere, & translatum ad spiritualia dupliciter accipitur: vno modo large, pro omni impedimento quod præstari potest alicui, siue impedimẽtum illud sit peccatum, siue non. & hoc modo accipitur, cum Christus dixit Petro: Vade post me Sathana, quia scandalum (hoc est impedimentum) es mihi. Nitebatur enim Petrus propositum Christi impedire, non tamen malo animo. Alio modo accipitur proprio, & potest sic definiri: Scandalum est dictũ, vel factum, vel omissum, præbens alteri occasionem ruinæ. In hac definitione non ponitur cogitatũ, vel cõcupitum, sicut in definitione peccati, eo quod cogitatio vel cõcupiscentia cum sit occulta, non est obex alteri ad ruinam, nisi inquantum explicatur verbo uel scripto: scripta enim sub uerbo quod excellẽtiam in manifestatione habet, comprehéditur. Dicitur autem minus rectum, non quia ab aliquo alio superatur in rectitudine, sed quia habet aliquem rectitudinis defectum, vel quia est secundum se malũ, vt peccatum, uel quia habet speciem mali: sicut cum aliquis recumbit in idolo, siue comedit idolothyta: quãuis enim hoc secundum se non sit peccatum, si aliquis hoc corrupta intentione non faciat, tamé quia habet quandã speciem mali, vel similitudinem uenerationis idoli, potest alteri præbere occasionem ruinæ. Ideo Apostolus monet 1. ad Thes. 5. Ab omni specie mala abstinete vos. Conuenienter ergo dicitur in definitione minus rectum, vt comprehendãtur tam illa quæ sunt secũdum se peccata, quam quæ habent speciem mali. Dicitur autem præbens occasionem ruinę, & non causam, eo quod dicta uel facta alterius non possunt esse alicui causa sufficiens seu perfecta ruinę, & peccati, de cuius ratione est, quod sit voluntarium. possunt tamẽ esse occasio peccati dupliciter: imo per se, secundo per accidẽs, siue occasio data & accepta: Primo occasio data dicitur, quando aliquis aliquid dicit vel, facit, quod est malum, uel habet speciem mali. Secundo occasio accepta, & per accidẽs, cum aliquis de dicto vel facto recto alterius scandalizatur, ꝑut vicit apost. Rom. 7. Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum: sed peccatum occasione accepta ꝑ mandatum, seduxit me. Sicut si ex mulieris pulchræ accessu ad ecclesiam, aliquis scandalizatur. Et secundum hoc duplex assignatur a doctoribus scandalum scilicet actiuum, & passiuum. Scandalum actiuum est factum, &c. minus rectum, coram alio factum, inducens ad peccatum, siue alius peccet, siue non. Scandalum passiuũ est peccatum proueniẽs ex occasione data uel accepta, uel facto alterius. Et sic aliquando contingit scandalum actiuum, & passiuum simul esse, quandoque uero alterum tantum, actiuum sine passiuo, & passiuum sine actiuo. ¶ Ad sciendum autem quomodo, & quando scandalum sit peccatum, & quod peccatum sit, notandum, quod Scandalum actiuum accipitur dupliciter. Vno modo formaliter & per se & est dictum vel factum, &c. cum intentione inducendi alium in ruinam siue ad peccatum: & secundum hoc scandalum est speciale peccatum, sicut adulterium, & homicidium cum habeat specialem rationem deformitatis scilicet inducere ad peccatum. Finis enim in moralibus dat speciem, & opponitur beneficentiæ, quæ habet facere, & inducere ad bonum, & scãdalum ducit ad malum. Contrariatur etiam correctioni fraternę, quæ retrahit a peccato, & scandalum inducit ad peccatum, & si per dictum vel factum veniale aliquis intendit inducere alium ad peccatũ ueniale: peccat venialiter. Si uero ꝑ di-

Scandalũ dupliciter accipitur.

Mat. 15. Scandalũ proprie quid.

Occasio peccati data, & accepta q. l.

Scandalũ actiuum, & passiuũ quid.

Scandalũ contrariatur beneficentiæ.

ctum vel factum mortale intendit inducere ad peccatū mortale vel veniale, peccat mortaliter, iuxta illud Matth. 18. Væ homini illi per quem scandalum venit. Secundo scandalum actiuum accipitur materialiter, cum aliquis per dictum vel factū minus rectum, non intendit dare alteri occasionem ruinæ, sed solum suæ satisfacere volūtati: & sic non est speciale peccatum. Quia quod est per accidens, non constituit speciem, sed est circunstantia aggrauans, quæ reducit actum ad speciem scandali: sicut detractio præter intentum, reducitur ad speciē detractionis. Nec obstat quod dicitur Matthæ. 18. Necesse est vt veniat scandala: quia non est intelligendum de necessitate absoluta, sed conditionata, supposita malitia hominum, vel de necessitate infallibilitatis, supposita p̄ scientia Dei, & in sensu composito, sicut dictum est de hac propositione, Oportet hęreses esse. Scandalum autem passiuum non est speciale peccatum: quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere contingit secundum quodlibet genus peccati. Nec hoc quod est occasionem sumere, dat rationem peccati, nec est circunstantia aggrauans, sed demonstrans infirmitatam peccantis, & aliquo modo excusat. ¶ Scādalum iterum diuiditur in scandalum ex infirmitate, quod est scandalum pusillorum: & in scandalum ex malitia, quod dicitur scandalum Pharisæorum. Scandalum ex infirmitate est, quod prouenit ex ignorātia vel passione. Scandalum ex malitia est, quando aliquis scandalizatur de bono, sicut Pharisæi. Propter scandalum Pharisæorum non sunt omittenda spiritualia, quæ sunt de necessitate salutis. sicuc quę cadunt sub præcepto: sicut ire ad ecclesiam diebus festiuis, audire missam, confiteri, & aliam huiusmodi: & sic debet intelligi dictum D. Grego. super Ezechielem, Si de ueritate scandalum sumitur, vtilius scandalum permittitur, quam veritas relinquatur. Non debent etiam propter scandalum Pharisæorum pretermitti temporalia nobis ad conseruandū pro aliis commissa, sicut bona Ecclesię committuntur prælatis, & bona Reipublicæ rectoribus. talis conseruatio sicut, & deposi torum imminet his quibus cōmissa sunt, ex necessitate officii: & ideo non sunt propter scandalum dimittenda, sicut nec alia quæ sunt de necessitate salutis, Eam ob rē D. Thomas Cantuariensis repetiit res Ecclesiæ suę cum scandalo Regis Angliæ. Spiritualia uero quę non sunt de necessitate salutis, propter scandalum pusillorū sunt occultanda, uel interdum differenda ubi periculum imminet, quousque reddita ratione attenta capacitate infirmitatis, scādalum cesset. Sicut inflictio pœnarum, & quæ sunt medicinæ ad cohibēda peccata, & in tantum habent raitonem iustitiæ, inquantum per ea peccata cohibentur. Si vero manifestum sit, quod per inflictionem pœnarum plura, & maiora mala sequantur, tunc est differenda, ut D. August. in lib. contra Epistolam Parmemani dicit: Vbi schismatis periculū timetur, à punitione peccatorum cessandum est. Et similiter ueritas doctrinæ, quam secundum congruentiam temporis, & personarum proponere debet ille cui incumbit dicendi officium sicut, & alia opera misericordiæ. Nunquam tamē propter quodcunque scandalum debet homo prætermissa veritate falsitatem docere. Si autem post redditam rationem, & intellectum, scandalum duret, iam uidetur ex malitia esse Et sic propter ipsum nō sunt spiritualia bona dimittenda. Temporalia autem bona, q̄ nostra non sunt, de quibus supra dictum est propter scandalum pusillorum non sunt dimittenda, sed q̄ nostra, & quorum sumus domini, debemus ea dimittere, ea tribuendo, si ea apud nos habemus, uel non repetendo, si apud alios sunt, uel differendo, uel aliter scandalū sedendo. s. per aliquam admonitionē. Ideo Apostolus seminans spiritualia non accedit stipēdia tēporalia, ne offendiculum daret euāgelio Christi. Quia scandalum quod uidebat Apostolus, procedebat ex ignorantia Gentilium. Ideo ad tempus abstinendum erat ab expostulatione stipendiorum, ut prius instruerentur esse dedita. Et ex simili causa Ecclesia abstinet a decimis exigēdis in aliquibus terris, in quibus non est consuetudinem decimas soluere. Si uero scandalum nascitur ex malitia, quęmadmodū scandalum Pharisęorum, & propter eos qui sic scandala concitant, nō sunt tēporalia

Scandalū ex infirmitate siue pusillorum, & scandalū ex malitia.

1. Co. 16.

poralia dimittenda: quia hoc noceret bono communi, daretur.n.aliis rapiendi occasio. Noceret etiam ipsi rapientibus, qa rapiendo aliena, in peccato manerent. vnde D.Greg. in Mora. dicit, Quidam domini cum temporalia nobis rapiunt, solummodo sunt tolerandi. Quidam uero æquitate seruata prohibendi, non sola cura, ne nostra subtrahantur, sed ne rapientes non sua, seipsos perdant. Nec obstat quod dicitur Matth. 5. Ei qui uult tecum contendere in iudicio, & tunicam tuam tollere, da ei & pallium. & 1. Corinth. 6. Iam quidem omnino delictum est in uobis, ꝙ iudicia habetis inter uos. quare non magis fraudem patimini? Quia Di. Augustinus dicit illud præceptum intelligẽdum esse secundum præparationem animi, vt scilicet homo sit paratus prius pati iniuriam uel fraudem, quam iudicium subire, si hoc expediat: quandoque tamen nõ expedit, præcipue si sit scandalum Pharisæorum. ¶Non tenetur tamen homo propter scandalum & peccatum mortale uitandum in proximo, peccare uenialiter: licet per ueniale gratia per quam est hominis salus, non tollatur: Quia ueniale inquantum disponit ad mortale, uergit in detrimentum salutis: licet ab illo quod alias esset ueniale propter aliquam circunstantiam, adueniente scandalo, illa circũstantia auferretur, & non esset ueniale. Sicut uerbum otiosum est peccatum ueniale, quãdo absque vtilitate dicitur tamen si propter scãdalum vitandum dicatur, non erit otiosũ, neq; peccatũ: secus de mẽdacio officioso.

In lib. de ser. Domi. mõ.

Ver.13. *De præceptis charitatis.*

B 22.q.44. PRęcepta charitatis non connumerantur in decalogo, eo quod omnia præcepta decalogi & aliarum uirtutum ordinantur ad dilectionam Dei & proximi unde 1. Tim. 1. dicitur. Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona & fide non ficta. Et ideo præceptũ charitatis est maximum, ut dicitur Matt. 22. Nec obstat ꝙ charitas quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, facit nos liberos: cum ubi Spiritus domini, ibi libertas: sed obligatio quæ ex præcepto nascitur, opponitur libertati: igitur. Dicendum negando minorem, nisi in eo cuius meus est aduersa ab eo quod præcipitur: sicut patet in his qui ex solo timore præcepta custodiunt. Sed præceptum dilectionis non potest impleri, nisi per propriam voluntatem: ideo libertati non repugnant. Et licet charitas si vna uirtus, tamen habet duo actus, quorum unus ordinatur ad alium. ¶Et cum præcepta dentur de actibus virtutum, ideo præceptum charitatis ĩ duo diuiditur: & sic sunt duo pręcepta. unde 1. Io. 4. Mandatum habemus a Deo, ut quod diligit Deũ, diligat & fratrem suum. & Mat. 22. In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ: quãuis Apo. Re. 13. dicat, Qui diligit proximũ, legẽ impleuit. Quia non excludit dilectionem Dei, quæ includitur in dilectione proximi tanquam finis. proximus enim diligitur propter Deum. Et licet in aliis præceptis modus charitatis non cadat sub præcepto, quia non tenemur ea implere in charitate. Modus tamen dilectionis in pcepto charitatis respectu Dei, cadit sub pręcepto. Ideo Deute. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua. dimittitur, ex tota fortitudine tua: sed additur, ex tota mente tua. Matth. 12. ponuntur quatuor. s. Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex tota virtute. Et hæc quatuor etiã tanguntur Luc. 10. Nam loco fortitudinis & uirtutis ponitur, ex omnibus viribus tuis. Per cor intelligitur uoluntas: quia sicut cor corporale est primum principium omnium corporalium motuum ita etiam voluntas omnium actuum humanorum, maxime quantum ad intentionem finis ultimi, qui est obiectũ charitatis. Tria autem sunt quæ mouentur a voluntate scilicet, intellectus, appetitus sẽsitiuus, qui dicitur vis appetitiua inferior, & uis executiua exterior. Intellectus significatur per mentem, uis appetitiua per animam, uis executiua exterior per fortitudinem, uirtutem, seu uires. Pręcipitur ergo vobis ut tota nostra intentio feratur in Deum, quod est ex toto corde: & ꝙ intellectus noster subdatur Deo, quod est ex tota mente: & quod appetitus noster sensitiuus reguletur secundum Deum, quod est ex tota anima: & quod exterior actus noster obediat Deo, quod est ex tota fortitudine, uel virtute, uel viribus

Ver. 3.

pręceptũ charitatis ĩ duo diuiditur.

D. Chrisostomus super Matthæum accepit ecōuerso quā dictū sit, cor & animā. D. uero Augustinus in 1. de Doctrina Christiana refert cor ad cogitationes, animam ad vitā, mētē ad intellectū. Quidā uero dicūt, ex toto corde, ex toto intellectu, tota anima, hoc est memoria: vel secundū Gregoriū Nicenū, p cor significat anima uegetabilis, per animā anima sensitiua, p mētē intellectus. Quia hoc ipsum quo nutrimur, sentimus, & intelligimus, debemus referre in Deū. Prima tñ expositio clarior videtur. ¶ Quidā intelligentes hoc pceptū de conatu & intensione, voluerunt dicere q hoc pceptū nō pōt impleri in hac uia, & allegant D. Aug. in lib. de Perfectione Iustitiæ, ubi ait q in plenitudine charitatis patriæ pceptū illud implebit. Nā cum aliquid adhuc est carnalis cōcupiscentię qđ cōtinendo frenetur, nō ex tota anima diligitur Deus. Sed quia ex hoc sequeretur q Deus præcepisset impossibile, qđ est blasphemū, secundū D. Hieronymū in explanatione Catholicæ fidei: ideo D. Tho. distinguit, dicens q pceptū aliquod dupliciter pōt impleri. Vno modo perfecte, alio modo imperfecte. Perfecte quidē impletur præceptū, qñ peruenitur ad finē, Sicut si dux exercitus præcipiat militibus ut pugnent, ille perfecte implet pręceptum qui pugnādo uincit hostē, qđ dux intendit: ille aūt implet, sed imperfecte, cuius pugna ad victoriā nō pertingit: nō tñ contra disciplinā militarē agit. Deus aūt p hoc pręceptū intendit vt homo sibi totaliter vniatur, qđ fiet in patria, qñ Deus erit omnia in omnibus, Ideo plenè & pfectè in patria implebitur. In uia aūt impletur, sed imperfecte. Et tñ in uia tanto vnus alio pfectius implet, quanto magis accedit per quandā similitudinē ad patriæ pfectionē. D. Augustinus ubi suprà, dicit, q ista pfectio nō præcipitur homini in hac uia, sed præcepto Charitatis ostenditur quomodo currēdū est. Nō. n. recte currit, si quo currendū est nesciat. Qūo aūt sciretur, si nullis pceptis ostenderet? Alii dicunt q impletur hic ēt pfectè secundū intentionē pcipientis, hoc est secundū qđ Deus vult hoc præceptū impleri in uia. Nō. n. intendit q intensiue impleamus, quia est impossibile: sed appreciatiue, ut dictū est: sic q magis appreciemur Deū, q̄ quæcunque alia bona: & q malimus omnia alia amittere & perdere, q̄ Deum offendere. Nec peccat, qui vxorē aut filios intētiori actu diligit q̄ Deū: dum tamen plus diligat Deū appreciatiuè, ut dictū est. Vnde sequitur q homo omnia quæ diligit: debet in Deum ordinate, & omnia pp Deum diligere, ét ipsam beatitudinē æternā, quā cōsecutus est: quia si in illa sisteret, diligeret Deum amore concupiscentiæ: & peccaret seipsū plus quam Deum diligendo, & Deum finaliter ad se ordinando.

An præceptum de dilectione Dei possit impleri in via.

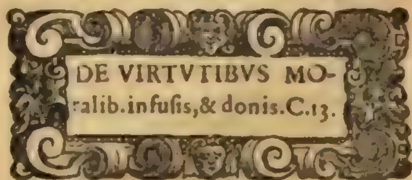

DE VIRTVTIBVS MOralib. infusis, & donis. C. 13.

QVIA dictum est de virtutib. Theologicis, quę sunt infusæ, & procedunt a gratia ordine ad Deum, quē habēt p obiecto: cōsequēter dicēdū est de virtutib. moralibus infusis, & donis Spiritus sācti, q̄ ēt fluūt ab ipsa gratia, sicut virtutes Theologicę. Nunc igit agendū de uirtutibus moralibus infusis, q̄ tot & tantæ sunt, & tot partes habent, sicut morales acquisitæ, & similia obiecta. In hoc solum differunt, q morales acquisitæ ordinant in finē naturalē, & morales infusæ cum partibus sui in finem supernaturalem, & sicut acquisitæ regulantur per prudentiam acquisitam, in qua connectuntur (vt dictum est:) cū morales infusæ per prudentiam infusam, quæ charitati connectitur. Harum virtutum infusarum necessitatem ostendit D. Tho. dicens q cum charitate infunduntur simul omnes uirtutes morales. Cuius ratio est. Quia Deus non minus perfecte operatur in operibus gratiæ, quam in operibus naturæ. Sed in operibus naturæ videmus, q non inuenitur principium aliquorum operum in aliquare, quin inueniantur ea quæ sunt necessaria ad huiusmodi opera perficienda: sicut in animalibus inueniuntur organa, quibus perfici possint opera, ad quæ peragenda A

Virtutū Moraliū infusarū necessitas

da anima habet potestatem: Manifestum est autem q charitas (in quantum ordinat hominem ad vltimum finem) est principium omnium bonorum operum, quæ in finem ultimum ordinari possunt. Et iō oportet q cum charitate simul infundantur omnes virtutes, quibus homo perficit singula genera bonorum operum. Et sic non solum habent connexionem propter prudentiam infusam, sed etiam propter charitatem, quæ sola non sufficit: Quia ad hoc q actus inferioris potentiæ sit perfectus, requiritur q non solum ad sit perfectio in superiori potentia, sed etiā in inferiori. Si enim principale agens debito modo se haberet, non sequeretur actio perfecta, si instrumentum non esset bene dispositum. Vnde ad hoc quòd homo bene operetur in his quę sunt ad finē, non solum oportet quod habeat uirtutē qua bene se habeat circa finem, sed etiam virtutes quibus bene se habeat erga ea quæ sunt ad finem. Nam virtus quę est ad finem, se habet ut principalis, respectu earum quæ sunt circa media, quæ se habent vt instrumenta. ¶Nec obstat quod aliqui existentes in charitate, difficultatē patiūtur circa actus virtutū moraliunx qa quandoque contingit quod aliquis habēs habitum, patitur difficultatem in operando: & per consequens non sentit delectationem & complacentiam in actu, propter aliquod impedimentum extrinsecū superueniens: sicut qui habet habitū sciētiæ, patitur difficultatem propter somnolentiam vel aliquam infirmitatem. Et similiter habentes habitus uirtutum moralium infusarum, patiuntur interdum difficultatem in operando, propter aliquas dispositiones contrarias ex præcedentibus actibus relictas. Quę quidem difficultas nō accidit in virtutibus moralibus acquisitis: quia per exercitium actuum quo acquiruntur, tolluntur contrariæ dispositiones. Et licet Sancti (vt dicit Beda) de virtutibus quas non habent, potius se humilient, quam glorientur de virtutibus quas habent, dicuntur aliquas virtutes non habere, propter difficultatem quam patiuntur ratione iam dicta: quamuis habitus omnium virtutum habeant.

§. 1. *De differentia virtutum infusarum à donis.*

B VLtra virtutes Theologicas & morales infusas fluūt a gratia septem dona Spiritus Sancti, de quibus Esa. 1 Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus sciētiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Quatuor ex illis pertinent ad intellectum scilicet intellectus, sapientia, sciētia, & consilium. Intellectus & sapientia ad intellectum speculatiuum, consilium & scientia ad intellectum practicum. Tria vero ad partem appetitiuam. s. pietas, fortitudo, & timor. Pietas in uolūtate, fortitudo in appetitu irascibili, & timor in appetitu concupiscibili. ¶Ad cuius euidentiā sciendum est, quod in homine duplex est principium mouēs. Vnum interius, quod est ratio: & aliud exterius, quod est Deus. Ratio in homine dupliciter perficitur. Primo perfectione naturali per habitum cōnaturalem, scilicet synderesim, quæ est lumen naturale, per quod potest acquirere virtutes in ordine ad finē naturalem. Secundo perficitur a Deo quadā supernaturali perfectione per uirtutes theologicas vel morales infusas in ordine ad finem supernaturalem, modo tamen quodam humano. Principium autem mouens ipsam rationem exteri⁹, est Deus. Et cum omne quod mouetur oporteat proportionatum esse motori suo: hęc est enim perfectio mobilis, inquantū mobile, dispositio qua mouetur a suo motore. Et quanto mouēs est altior, necesse est quod mobile tanto perfectiori dispositiōe ei proportionetur. Illa dispositio qua specialiter & mō quodam super humano in repentinis mouetur, vocatur donum, & dicitur ab Esa. Spiritus, ab inspiratione. Spiratio enim significat quandam monitionem ab exteriori. Si sic dona Spiritus sancti dicuntur perfectiones hominis, quibus homo disponitur ad hoc quod bene, prompte, & faciliter sequatur instinctum Spiritus Sancti, q aliquando specialiter mouet, iuxta illud Roma. 8. Qui spiritus Dei aguntur, hi filij Dei sunt. & Psal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: quia scilicet in hæreditatem illius terræ beatorum, ad quam

quam nullus potest peruenire, nisi moueatur & deducatur à Spiritu sancto. Esa. 5. dicitur, Dominus aperuit mihi autem, ego autem non contradico, retrorsum non abij. & Philosophus dicit ꝙ in his ad quæ quis mouetur per spiritum diuinum, non expedit consiliare secundum rationé humanam: sed sufficit ꝙ sequantur interiorem instinctum: quia mouentur a meliori principio, quam sit ratio humana. Et cum non sit omni spiritui credendum. 1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate prius an ex Deo sit: secundum principia quę dabit nobis Deus per lumen naturale uel fidei: sequitur quod quando aliquis instinctus indicat cõtraria legis naturæ uel legis euangelicæ, ut instinctus Lutheranorũ nostris temporis, qui omnia q̃ in mentem ueniebat, dicebant esse ex instinctu & motu Spiritus sancti. & ad hãc uenerunt dementiam quod dixerunt rogatum ex charitate ad carnalem copulã debere commisceri, etiam si fuisset uxoratus. Illum instinctum non à spiritu sancto. ed a diabolo manifestũ est esse: nec ꝓprie dicendus est instinctus, sed instigatio & suggestio dæmonis santasiam hominis mouentis. Instinctus autem Dei est immediata motio intellectus, quem diabolus mouere effectiuè & immediate non potest, sed solus Deus, cuius motio non contrariatur legi naturæ aut fidei.

In ca. de bo. fortu.

Caue ab instinctu Lutheranorum.

Instinctus Dei quid.

Ver. 1. *De diffinitione donorum.*

C CVm sic se habeat dona ad instinctum & motionem Spiritus sancti, sicut si habent uirtutes ad motionem rationis: sequitur quod sicut uirtutes infusæ sunt habitus, sic etiam & dona. Sequela probatur ex definitione habitus: ideo donum est habitus infusus, quo homo perficitur ad prompte & faciliter, & modo quandam superhumano, absq; discursu in repentinis, sequendum & operandum secundum instinctum spiritus sancti. Et differt à uirtutibus: quia virtus est habitus. quo homo perficitur ad prompte & faciliter sequendum & operandum secundum motionem rationis. Et cum omnes vires appetitiuæ natæ sint moueri a ratione, ita ẽt à Spiritui sancto, eo ꝙ sint superior causa consequens est ꝙ sicut in omnibus potẽtiis animæ hominis, quæ possunt esse principia humanorum actuum, ponuntur virtutes: ita & ponantur dona. Et sic dona se extendunt ad omnia, ad quæ se extendunt virtutes tam intellectuales quam mortales. ¶ Ex præmissis apparet primo ꝙ dona sunt perfectiora & excellentiora uirtutibus intellectualibus & moralibus etiã infusis, quia perficiunt hominem per comparationé ad nobilius principium, a quo mouentur scilicet à Spiritu sancto, qui per dona ista mouet hominem modo quodam super humano. & ideo videntur data in auxilium virtutum infusarum, sicut virtutes infusæ in auxilium acquisitarum & naturalis hominis. Non autem sunt ꝑfectiora uirtutibus theologicis. vnde talis est cõparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur spiritui sancto mouenti, qualis est moralium ad uirtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ est virtutum moralium motiua. Secundo apparet quod dona sunt connexa, cum fluat à gratia: manebuntque cum ea in patria, quantum ad essentiam: quamuis non quantum ad omnes operationes cũ nõ maneat materia circa quã operent.

Dona spiritus sancti sunt habitus à virtutibus distincti.

§. 2. *De dono intellectus.*

DOnum intellectus est habitus, qui dicitur lumẽ super naturale, super additum lumini naturali quod est synderesis, datum homini ad intelligendum, & penetrandum ea quæ nobis supernaturaliter innotescunt. Sicut enim lumen naturale est circa ea quæ primordialiter & naturaliter cognoscimus: sic donum intellectus est circa principia cognitiones gratuitæ: Ad fidem enim pertinet illis assentire: ad donum autem intellectus pertinet mente penetrare ea quæ dicuntur, & maiorem certitudinem dare. Donum intellectus cum fluat à gratia non inuenitur in existentibus in peccato mortali, sed bene in omnibus habentibus gratiam, & datur contra hebetudinem mentis: licet aliqui habentes gratiam, possint hebetudinem pati circa aliqua quæ sunt præter necessitatem salutis: sed circa ea quę sunt de necessitate salutis, sufficienter instruuntur à Spiritu Sancto, secundum illud 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet uos de omnibus: non enim se subtrahit Spiritus Sanctus circa ea quę sunt necessaria ad salutem

D *2. 2. q. 8.*

lutem: quanuis circa alia aliquando se subtrahat, vt non omnia ad liquidum per intellectum penetrari possint, ad hoc quod materia & occasio superbiæ subtrahatur & quanuis peccatores habentes fidem, intelligant ea quæ proponuntur credenda: non tamen plene intelligunt, neque penetrant. Donum intellectus pertinet ad cognitionem speculatiuam, & practicam, non quantum ad iudicium, sed vt capiantur, & penetrentur ea quæ dicuntur.

§. 3. *De dono scientiæ.*

E 2.2.q.9. SIcut donum intellectus ordinatur ad perfectionem fidei quantum ad apprehensionem: sic & donum scientiæ quantum ad iudicium. Aliud enim est assentire, quod pertinet ad fidem: aliud penetrare, quod pertinet ad donum intellectus. Aliud est habere certum & rectum iudicium de his quæ sunt fidei, discernendo quæ sunt credēda aut non credenda, quod pertinet ad donum scientiæ. Hæc scientia non prouenit ex discursu, sicut scientia humana, quæ per demōstrationem acquiritur: nec est etiam discursiua, sed sicut in Deo est certum iudicium veritatis absq; omni discursu per simplicem intuitum: ideo scientia diuina non est discursiua aut ratiocinatiua, sed absoluta & simplex. Quo ad hoc assimilatur scientia quæ ponitur donum Spiritus sancti, cum sit quædam participata similitudo ipsius, quæ differt a scientia quæ ponitur ab Apost. 1. Cor. 12. gratia gratis data: quia aliud est scire quid homo credere debeat, discernens credenda a non credendis, quod pertinet ad donum scientiæ: & aliud scire fidem manifestare, quod pertinet ad sermonem scientiæ quod non est commune omnibus iustis, sicut donum scientiæ, & similis differentia est inter donum sapientiæ, & sermonem sapientiæ. Differt etiam donum sciētiæ a dono sapientiæ: quia sapientia importat rectitudinem & certitudinem iudicii, ac etiam discretionem credendorum a non credendis, per causam altissimam quæ est Deus: donum autem scientiæ idem importat, sed per causas secundas: ideo donū scientiæ est circa res creatas, donum autem sapientiæ primo principaliter circa res diuinas, & ex consequenti circa res creatas, pro quanto per res diuinas perfectius iudicat de reb. creatis. Et quemadmodum fides primo & principaliter in speculatione consistit, inquantum inhæret primæ veritati: sic donum scientiæ primo & principaliter respicit speculationem, inquantum scilicet per ipsam scientiam scit quid fide tenere debeat. Secundario autem se extendit ad operationem, secundum quod per scientiam credibilium, & eorum quæ credibilia consequuntur, dirigimur in agendis. ¶ Ex prædictis patet primo, quod triplex est scientia. Quædam enim est humana & acquisita: quædam est donum spiritus sancti, communis omnibus iustis: quædam est scientia, quæ cum gratia gratis data certis personis ad aliorum vtilitatem. Secundo patet quod non est inconueniens, quod ad eandem virtutem ordinentur diuersa dona, sicut ad fidem ordinantur dona intellectus, scientiæ, & sapientiæ. Resultat etiam definitio doni scientiæ. Est enim habitus infusus a gratia fluens, quo homo a spiritu sancto mouetur ad habendum certum & rectum iudicium de his quæ sunt fidei, ad discernendum credenda a non credendis, absque omni discursu per causas secundas siue, creatas, & quo habet certum iudicium circa agenda, vt nullo modo deuiet a ratione, iustitiæ. & hæc dicitur scientia. Sanctorum, de qua Sap. 10. Iustum deduxit Dominus per uias rectas, & dedit illi scientiam Sanctorum.

Triplex scientia.

Donum scientiæ quid.

§. 4. *De dono sapientiæ.*

A 2.2.q45 DOnum sapientiæ est habitus infusus, quo quis in gratuitis cognitionibus subito, & prompte secundum quandam connaturalitatem per causam altissimam habet rectum, & certum iudicium de his quæ sunt fidei, & differt a sapientia quæ est uirtus intellectualis: quia illa iudicat circa res diuinas ex rōnis inquisitione, & ratiocinare, & acquirit̄ studio humano: sed sapientia, quæ est donum de sursum, Iac. 3. & iudicat secūdum quādam connaturalitatē vt D. Dion. ait. Hierotheus (hoc est sacer homo) est perfectus in diuinis, non solum discens (scilicet per rationem) sed & patiens diuina.

Huius

Huiusmodi autem passio siue connaturalitas ad res diuinas fit per charitaté, quæ vnit nos Deo, secundum illud 1.Cor.6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. & sic sapientia quæ est donum, causam quidem habet in uoluntate, scilicet charitatem: sed secundum essentiam subiectiue est in intellectu, cuius actus est recte iudicare. Et quia iudicium sequitur apprehensionem quæ fit per intellectum, ideo sapientia sequitur donum intellectus. Et quemadmodum donum intellectus quo ad apprehensionem se habet ad speculabilia & practica: sic donum sapientiæ quo ad iudicium. Vnde 1.Cor.2. Spiritualis homo iudicat omnia. Differt autem donum sapientiæ a fide: quia fides iudicat & assentit diuinæ veritati secundum seipsam: donum vero sapientiæ præsupponit fidem & donum intellectus: quia vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit, ut dicitur. 1. Ethico. & sic sapientia iudicat secundum quandam connaturalitatem ad specialem instinctum Spiritus sancti absque præmeditatione, quod non facit fides. & cum donum gratiç fluat a gratia gratum faciente, inuenitur in omnibus & solis iustis, quantum ad ea quæ sunt necessaria ad salutem. Quia si natura nó deficit in necessariis, multo minus gratia. Vnde 1.Ioan.2. dicitur: Et non est necesse ut quis doceat vos. vnctio enim docebit uos de omnib. quodam altiori modo. Et quanuis aliqui baptizati, sint naturaliter stulti: habent tamen donum sapientiç quantum ad habitum, licet non habeant quantum ad actum, propter impedimenta extrinseca.
1. Meta. Et licet ad sapientem pertineat ordinare, vt dicit Philos. nec oés habentes gratiam sint prælati, ad quos pertinet alios ordinare: tñ quilibet existens in gratia, habet ordinare actus suos, & de his iudicare, ut dicit D.Dion. in epistola ad Demophilum. *In epist. ad Demophilum.* Ex præmissis in hoc. §. & §. præcedéti apparet quomodo triplex est sapiétia, s. humana siue acquisita, infusa, & alia quæ est gratia gratis data, quæ dicitur sermo sapiétiæ, & quomodo differant inter se. *Sapientia triplex.*

Ver. 1. *De stultitia quæ opponitur sapientiæ.*

B

2. 2. q. 46. DOnum Sapientiæ secundú D. Greg. 1.Mora. datur contra stultitiam, quæ contrariatur sapientiæ. Ad cuius euidentiam sciendú est q nomé stultitię secundú Isidorum, videtur esse a stupore dictum. *li. Ethim.* Stupor autem interpretatur sensuum alienatio. eo q sensus stupeant. Vnde stultus dicitur, qui propter stuporem non mouetur. Et differt stultitia a fatuitate: q stultitia importat hebetudiné & obtusionem cordis: Fatuitas autem importat totalem spiritualis sensus priuationem. *Stultitia differt a fatuitate.* Et sic stultitia opponitur sapientiæ contrariæ: quia sapiens dictus est a sapore. Sicut enim gustus est aptus ad discretionem saporis ciborum: sic sapiens ad discretionem rerum & causarú: Stultus autem non bene, sed male discernit & diiudicat: Fatuitas uero sapientiæ opponitur puré negatiué, fatuus enim caret sensu iudicádi. Stultus habet sensum, sed hebetatú. Sapiens vero subtilem & perspicacem. Insipiens autem dicitur cont[rar]ius sapienti, eo q est sine sapore, discretione, & indispositione sensus. Vnde insipientia uidetur esse eadem cum stultitia. Pręcipue autem dicitur esse aliquis stultus, quádo patitur defectum, qui attéditur secundum causam altissimam: nam si deficiat aliquis in iudicio circa aliquid modicum, non ex hoc vocatur stultus: sed cum circa causam altissimam. Potest autem aliquis pati stuporem in iudicando, dupliciter: uno modo ex indispositione naturali, quæ sæpe causatur ex acuitate: alio modo inquantum homo liberé immergit sensum suú rebus terrenis, maxime delectationibus gustus & tactus ciború & venereorum, ex qua immersione redditur sensus eius ineptus ad percipiédú & intelligédú diuina, & iudicandú de illis, secundú illud. 1.Cor.2. Animalis homo nó percipit q sunt spiritus Dei: sicut homini habéti gustú infectú malo humore, non sapiút dulcia. *Duplex stultitia.* Et sic patet q duplex est stultitia: quędam est naturalis, quæ dicitur amentia: & talis non est peccatum Quædam est uoluntaria: & hæc est duplex sicut & sapientia: Quędam enim est sapiétia mala, quæ dicitur carnis, siue huius seculi mundana, terrena, carnalis, & diabolica, de qua Hiere.4. Sapientes sunt ut faciant mala: & Esa.37. Sapientia tua decepit te & 1.Cor.3. Sapientia huius seculi stultitia est apud Deum. & Rom. 8. Sapientia

pientia carnis mors est. & 1. Cor. 1. Perdā sapientiam sapientum, & prudentiā prudētiū reprobabo. Huic sapientiæ opponitur stultitia bona, quæ est contēptus terrenorū, de qua Christus, qui terrena & mundana contempsit, dicitur fuisse stultus. Vnde Salomon in eius persona dicit: Stultissimus sum virorum. & 1. Corinth. 1. Quod stultum est Dei, sapientius est omnib. hominibus. Ideo ad hanc stultitiam hortatur nos Apost. 1. Corin. 13. Si quis uidetur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat vt sapiens sit. Quædam uero est sapientia bona, quę est uirtus intellectualis uel donū spiritus sancti. Et huic opponitur stultitia, volūtaria q̄ (vt dictum est) ꝓuenit ex imersione terrenorum: & est peccatum valde graue & periculosum, causaque multorū malorum. Et est filia luxuriæ secundum D. Gregor. vbi enumerat duo inter filias luxuriæ, quæ pertinent ad stultitiam, scilicet odium Dei, & horrorem futuri seculi, quasi diuidēs stultitiam in duas partes.

31. Moral.

§. 5. *De dono consilij.*

C

2. 2. q. 52

DOnum consilii est habitus infusus, quo homo mouetur a Spiritu sancto ad bene & subito inquirendum circa singularia contingentia, & communiter ad recte se habendum erga ea, & fugiendum & seruandum se ab illis quæ impedimentū præstant saluti. Donum consilii differt a tribus prędictis: quia illa principaliter sunt circa uniuersalia. differt etiam a prudentia siue eubolia acquisita & infusa: quia illæ dirigunt hominem in inquisitione consilii, secundum ea quæ hominis ratio comprehendere potest. Sed quia humana ratio non comprehendit omnia singularia contingētia quę occurrere possunt, eo quod cogitationes mortalium timidę sunt, & incertæ prouidentię nostrę: & ideo indiget homo ut in inquisitione consilii dirigatur a Deo, qui omnia comprehendit: quod fit per donum consilii, quo dirigitur homo, quasi consilio accepto a Deo. Sicut etiam in rebus humanis, qui sibi ipsis non sufficiunt in inquisitione, consilii, a sapientibus consilium requirunt.

Donum cōsilij differt ab aliis.

Sap. 9.

§. 6. *De dono pietatis.*

2. 2. q. 121.

DOnum pietatis est habitus in voluntate hominis infusus, ad prompte faciliter sequendum specialem instinctū Spiritus sancti, qui in repentinis mouet eam, ut affectu filiali feratur in Deum ut patrem, & exhibeat cultum & honorem Deo ut patri, quem tanquam patrē erga se recognoscit, & ad eū tanquā ad patrem recurrit, secundum illud Ro. 8. Accepistis spiritū adoptionis filiorum: in quo clamamus, Vbba pater. Per uirtutem religionis exhibemus cultū Deo, ut creatori, per uirtutē pietatis exhibemus cultū & honorem patri carnali: Excellētius aūt est exhibere cultū Deo q̄ patri carnali: ideo religio est potior virtus quam pietas. Tamen considerando Deum ut creatorem & vt patrē, excellentius est exhibere ei honorem filiali affectu tanquam patri, quam ut creatori & Domino, quasi seruili affectu: & iō donum pietatis est potius, quā uirtus religionis. ¶ Ex his apparet differentia inter donum pietatis, uirtutem religionis, & uirtutem pietatis infusam, quæ cultum exhibet patri carnali in ordine ad finem supernaturalem: Sed notādum quod sicut per uirtutē pietatis homo exhibet officiū & cultum nō solum patri, sed etiam omnibus sanguine iunctis, secundum quod pertinent ad patrem, & appropinquant illi: ita etiam pietas secundum quod est donū Spiritus sancti non solum exhibet cultum & officium Deo, sed etiam omnibus, inquantum pertinent ad Deum. Et propter hoc ad ipsum pertinet honorare Angelos & Sanctos, secundum quod magis coniuncti sunt Deo, & non contradicere scripturæ sacræ, siue intellectę, siue non intellectę, sicut D. Aug. dicit: Ita ex consequenti subuenit in miseria constitutis. Et quāuis iste actus non habeat locū in patria post diem iudicii: Actus tamen eius præcipuus qui est reueri Deū affectu filiali, maxime tunc erit, secundum Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Erit etiam mutua honoratio Sanctorum ad inuicem. Ante autem diem iudicii per donum pietatis miserentur Sancti eorum, qui in statu miseriæ huius uiæ, uiuunt, quantum ad effectum.

Differentia inter donū pietatis. & uirtutem pietatis ac religionis.

In 2. de doct. chr.

§. 7. *De dono fortitudinis.*

E

2. 2. q. 139.

DOnum fortitudinis est habitus in appetitu irascibili infusus, quo disponit animus ad hoc q̄ ꝑueniat ad finem cuiuſ-

cuiuslibet operis inchoati, & euadat quæcunque pericula imminentia. quod quidem excedit naturam humanam. Non enim semper subest facultas homini, vt consequatur finem sui operis, vel euadat quæcunque mala seu pericula, cum quandoque opprimatur ab eis in morte. Sed hoc operatur Spiritus sanctus in homine, cum perducit eum ad vitam æternam, quę est finis omnium bonorum operum, & euasio omnium periculorum: & huius rei quandam fiduciam Spiritus sanctus infundit menti, contrarium timorem. Excludens & differt a virtute fortitudinis, quia licet illa faciat firmitatem animi in bonis arduis faciendis, & in malis præcauendis, ne homo deficiat a bono propter difficulcatem alicuius ardui operis implédi, vel alicuius grauis mali perferendi: non tamen sufficit dare fiduciam euadendi quæcunque pericula: sed hoc pertinet ad donum fortitudinis, quod dirigitur a dono consilij: quod uidetur præcipue esse dę melioribus & potioribus bonis.

Donum fortitudinis differt a virtute fortitudinis.

§.8. *De modo timoris.*

F *2.2.q.19 Timor quadruplex.*

TImor, secundum Magistrum Senten. 34. distinct. 3. diuiditur in quatuor membra, scilicet in mundanum, seruilem, filialem, & initialem. Hæc sufficientia ratione probari potest: quia timor secundum quem ad Deum conuertimur, vel ab eo auertimur, habet pro obiecto malum, vt dictum est: Si propter mala, quę homo timet, a Deo recedit, dicitur mūdanus, si verò propter mala quæ homo timet, ad Deum conuertitur, & ei inhæret cum duplex sit malum, scilicet culpę & pœnæ, distinguendum est; quia si propter malum pœnę, est timor seruilis: si autem propter malum culpę, est filialis: si autem propter vtrunque, est timor initialis, qui est medius inter timorem seruilé & filialem. Timor mūdanus prohibetur, Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. &c. Ideo semper est malus, tanquam procedens a mala radice, & habens auersionem: vnde sequitur quod non est donum Dei, vt Diuus Augustinus, dicit in libro de Lib. arbitr. Hoc enim timore Petrús Christum negauit. de hoc sufficienter dictum est.

Ver. 1. *De Timore seruili.*

TImor seruilis dicitur qui habet malum pœnæ pro obiecto. Et quia Lutherus hæreticus & sequaces sui dixerunt ꝙ semper est malus & exitialis, reddens hominem hypocritam, & magis peccatorem, damnantque prędicatores, qui ad pœnitentiam & contritionem inducunt homines per incussionem timoris pœnarum: ideo videndum est quid circa timorem seruilem censeant, & naturalis ratio, & sacræ literæ, ac sancti doctores, ecclesiaque catholica. Et si primo contemplemur timoris seruilis originē, manifeste apparebit substanriam eius non esse malam, neque incompossibilem charitati, & per consequens nō esse peccatum, saltem exitiale. Timor enim seruilis procedit & originatur ex amore sui: cum malum pœnæ, quod est obiectum eius, sit detrimentum proprii boni. Eiusdem enim rationis est quod homo cupiat bonum suum, & ꝙ timeat eo priuari. Sed amor sui nō est de se malus, neque contrariatur charitati: cū ex charitate quilibet teneatur seipsum post Deum super alios diligere, & per cōsequens tenetur timere malum sibi oppositum: Sequitur ergo quod timor seruilis non sit de se malus, nec contrariatur charitati, nisi quando quis constituit finem vltimum in seipso. Tunc enim contrariatur charitati quæ habet Deum pro ultimo fine. Si uero plus debito seipsum diligat, seruato tamen ordine finis ultimi, non est peccatum mortale, sed veniale. quod etiam non contrariatur charitati, cum sit ei compossibile. Si autem ultra substantiā timoris seruilis uelimus considerare seruilitatē ei annexā quę nō est de eius essentia, ut dictū est: tunc timor seruilis, est malus, non quidē secundū se, sed secūdū seruilitatem ei annexam. Et ideo essentia timoris non est mala, sed seruilitas annexa. Seruilitas autē timoris in hoc consistit, ꝙ non propter Deū, neque propter seipsum in ordine ad Deum, sed contra Deum, ut malum pœnæ euadat, operatur ꝙ charitas reprobat. In hoc enim quis dicitur esse seruus, qui non causa sui operatur, sed quasi ab extrinseco motus. Liber autem (ut dicit Philosophus) qui causa sui est, & amor aliquid facit, quasi

G *Substantia timoris seruilis nō est mala.*

Timoris seruilis origo.

Seruilitas timoris in quo consistat.

quasi ex seipso, & propria inclinatione mouetur ad operandum. Et sic contra rationem seruilitatis est, quod quis ex amore operetur. Sic ergo timor seruilis inquantum seruilis est, charitati contrariatur. Vnde sequitur, quod si seruilitas esset de ratione timoris seruilis, oporteret quod timor seruilis esset secundum se malus: sicut adulterium est secundum se malum, quia in sua essentia includit aliquid quod contrariatur charitati. Sed prædicta seruilitas non est de essentia timoris seruilis, sicut nec informitas fidei informis est de essentia fidei, ut dictum est: Essentia enim habitus uel actus accipitur ex obiecto: Obiectum autem timoris seruilis est pœna: sed accidit pœnæ quod bonum cui contrariatur pœna ametur tanquam finis ultimus, & per consequens plus timeatur quam Deus: quod non contingit in habente charitatem, qui bonum cui contrariatur pœna, nō plus diligit quam Deum, quia propter illud nollet offendere Deū. Resultat ergo quod timor seruilis non est secundum se malus. Vnde Gloss. super illud Rom. 8. Mon accepistis spiritum seruitutis in timore, dicit: Vnus est spiritus, qui facit duos timores, scilicet seruilem, & castum: sed nullum malum culpæ procedit a spiritu sancto: Igitur. Nec obstat quod D. Aug. ibidem dicit, qui timore aliquid facit, & si bonum sit, tamē non bene facit, quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruili ut seruilis est, ut scilicet ita timeat pœnam, ut non amet iustitiā. Et sic etiā intelligitur dictum D. Grego. super illud, Quare non in vulua mortuus sum, vt ait, Cum ex peccato plus pœna metuitur, & amica Dei facies non amatur. Nec sequitur, quod si amor mercenarius opponitur, & semper sit malus, quod timor seruilis semper opponatur timori casto, & semper sit exitialis: quia amor mercenarius dicitur, qui Deum diligit propter tēporalia, quod secundum se contrariatur charitati, quæ omnia in Deum tanquam in finem ultimum ordinat, & amor mercenarius peruertit debitum ordinem, quia Deum ordinat ad bona temporalia ideo est semper malus. Sed timor seruilis secundum suam essentiam non importat nisi timorem pœnæ, siue timeatur ut principale malum, siue non timeatur ut principale malum. Cū ergo timor seruilis non sit secundum se malus, sequitur quod contritio ab illo originaria non facit cōtritū hypocritam, neque magis peccatorē. Contritio enim potest duplicem habere originem, scilicet a timore filiali, & seruili. Primo quidem oriri potest ex diuinæ bonitatis consideratione, per quam ad eum tanquam ad patrem cum fiducia misericordiæ recurrimus, iuxta illud, Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperāt super misericordia eius, & Ro. 2. An ignoras quod benignitas Dei te ad pœnitentiam adducit? Et nullum est dubiū quin sanctior sit contritio, quam inchoat timor filialis in bonitatem Dei respiciēs, quam illa quę ex timore seruili oritur. Verum fragilitas, & imperfectio nostra impedit ne faciliter oculos mētis nostræ ad terrena demissos, & in his immersus ad bonitatem Dei attollamus, & eleuemus, nisi prius iram aliquam seu pœnam sēserimus dicente Psalm. Cum occideret eos quærebant eum, & reuertebātur, & diluculo veniebant ad eum. & alibi, Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorū liberauit eos. quod non fecisset, si ille clamor ex timore seruili procedens, fuisset exitialis. Communiter igitur, & in contritione, qua quis se peccasse grauiter dolet, uoto siue proposito uitam in melius commutandi, incipit a fide informi, & timore seruili, sed nō perficitur, donec ventum fuerit ad fidem formatam, & timorem filialem: fides enim a principio ostendit Deum iustum, & ueracem, punientem se ueuerissime crimina tam in hoc seculo, quam futuro: ostendit pariter abominationē peccati, & quo modo qui gehenna dignus sit, & paratus ad tormenta, nisi coleat, & pœniteat. Si conscientia nostra assentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concussionem, & amaritudinem siue dolorem causat, quo superbia cordis nostri frangitur, & ueteris hominis affactus inordinati siue peccata conteruntur, insurgitq; uotum seu desiderium pœnitendi, & nouæ uitæ. Ostendit pariter fides Dei bonitatē, & misericordiā, Succedit timor filialis: & peccata displicet, nō solū quia pertrahunt

Iob 3.

Contritio a timore seruili originata nō facit hominē hypocritā.

Psal. 46.

Psal. 77.
Psal. 33.

pium eius, dona enim Spiritus sancti sunt principia motiua. Virtutũ intellectualiũ, & moralium, sed uirtutes theologicæ sunt principia donorum, & maxime charitas. Timor autem seruilis quanuis sit a spiritu sancto, non tamen dicitur donum Spiritus sancti, prout de donis nũc loquimur quia vt dicit D. Aug. in lib. de Nat. & gratia, Timor seruilis potest habere annexã voluntatem peccandi: dona autem Spiritus sancti non possunt esse cum voluntate peccandi, cum fluant a gratia.

Ver.3. *De timore initiali.*

B 2.q.2.19 art.8. ad 3. Timor initialis est medius inter timorem seruilem, & filiam, non quidẽ ea mediatione qua sunt media ea quæ sunt eiusdem generis, quæ partem capiũt a quolibet extremo, ut color griseus ab albedine, & nigredine, sed ea mediatione,

2. Meta. de qua loquitur Philosophus, quando medium est idem essentialiter cum uno extremo, sed differunt secũdum perfectum, & imperfectum: & sic imperfectum est medium inter perfectum, & non ens. Sic timor intialis qui est idem essentialiter cum filiali, est medium inter seruilem, & filialem. Et quia timor initialis est timor filialis imperfectus, dicitur mediare inter seruilem, & filialem. ¶ Ad huius euidentiam sciendum est quod isti tres timores, scilicet mundanus, seruilis, & initialis, respiciũt pœnam, sed diuersimode: Quia timor mundanus respicit pœna auertentem a Deo, timor uero seruilis, & initialis respiciunt pœnam inflictam, & comminatam a Deo, per quam homines attrahuntur ad Deum, sed aliter, & aliter: Quia timor seruilis respicit primo pęnam, & secundario respicit bonitatẽ Dei: Timor vero initialis respicit bonitatem Dei, & secundario eius iustitiam, & peccata commissa pro quibus timet a Deo puniri. Et hic timor secundum suam essentiam est idem cum timore filiali imperfecto, quia timor filialis perfectus nõ respicit pœnam: charitas enim perfecta foras mittit timorem, scilicet qui pænam habet timorem seruilem quidem totaliter, sed initialem non, cum sit eiusdem essentiæ, sed i imperfectionem eius, quæ est respicere pœnam secundario. Nec obstat ꝙ timor filialis secundum suam essentiã causatur a charitate: & sic dilectio est initium timoris filialis. Et nihilominus dicitur Eccle. 25. Timor Domini initiũ dilectionis est, quia timor qui est initium dilectionis, est timor seruilis, qui introducit charitatem, sicut seta linum, vt dictum est, uel si referatur ad timorem initialem, referendum est quantum ad dilectionem perfectam, quam præcessit timor initialis. ¶ Notandum tamen quod timor initialis (ꝓut sumitur pro vno mẽbro diuisionis prædictæ) non dicitur initialis, eo ꝙ sit initiũ sapientiæ, qa timor seruilis, & filialis dicunt esse initium sapientiæ, sed dicitur initialis, quia in eo inchoatur timor alias secũdum essentiam, & paulatim perficitur. Et cum perfectus est, non respicit pœnã, sed culpam, quam ex amore refugit: Ideo tũc dicitur filialis, & non initialis. Ad sciendum autem quomodo timor dicitur initium sapientię, aduertendum est quod aliquid potest dici initium sapientiæ dupliciter, vno modo essentia ipsius sapientiæ. Et sic principia sapientiæ vel artis dicuntur eius initium, & hoc modo timor nõ est initium sapientiæ, sed potius fines, quia principia sapientiæ diuinæ, sunt articuli fidei, & per consequens fides quæ respicit illos. Ideo Ecc. 25. dicit, Timor Domini initium dilectionis est. Initium tamen fidei adiungendum est ei: sed aliter timor, aliter fides dicuntur initium. Secũdo aliquid potest dici initium sapientiæ quantum ad effectũ, sicut illud dicitur initium artis, unde ars incipit operari, & qa sapientia incipit operari a timore, dicitur initium sapientiæ, sed aliter timor seruilis, aliter timor filialis: quia timor seruilis est sicut principium extraneũ disponens sapiẽtiã, inquantũ aliquis timore pœnæ discedit a peccato, secundum illud Eccl. 1. Timor Domini expellit peccatũ. Timor filialis est initium sapientiæ, sicut primus sapientiæ effectus. Cum enim ad sapientiam humanam pertineat ꝙ humana uita reguletur secundum rationes diuinas, hinc oportet sumere principiũ, vt homo Deum reuereatur, & se illi subiiciat, quod pertinet ad timorem filialẽ. Sic consequenter in omnibus secundum Deũ regulabitur, & sic intelligendũ est illud Eccle. 10. Initiũ superbiæ apostatare a Deo.

Timor initialis, & filialis sunt idem secũdum essẽtiã.

Timor quo dicitur initiũ sapientiæ

hoc est, primus effectus superbiæ est nolle subiici Deo. Si dicatur ꝙ nihil pōt esse principiū suiipsius, sed sicut dr̄ Iob.28. Timor Dei ipse est sapientia, ergo non est initiū sapientiæ. Dicendū, ꝙ timor Dei cōparat̄ ad totā vitā humanam ꝑ sapientiam Dei regulatā, sicut radix ad arborem. Vnde dicitur Ecclesiast. 1. Radix sapientiæ est timere Deum, rami enim illius longęui, & ideo sicut radit virtute siue uirtualiter dr̄ tota arbor, ita timor Dei dicitur sapiētia.

§.9. *De beatitudinibus & fructibus.*

A PHilosophus in 1. Ethic. dicit pueros ꝓpter spem quam habēt beatos. Ex quo sequitur, ꝙ aliquis dicitur habere finē aliquem ꝑꝑ spem consequendi ipsum, & ꝑconsequens qui hēt spē beatitudinis, pōt dici beatus. Vnde Ro. 8. dicitur. Spe salui facti sumus. & Psal. Beatus vir q sperat in Domino. Et quia animæ purgatorii habēt spem, ideo dicunt̄ beatę. Apoc. 14. Beati mortui, qui in Dño moriuntur. Spes autem de fine consequendo cōurgit ex hoc ꝙ aliquid cōuenienter mouetur ad finē, & appropinquat ad ipsum. Ad beatitudinem aūt q̄ est finis omnium, cōuenienter mouemur per operationes virtutum, & donorū. Hinc est ꝙ Theologi ꝑꝑ verba Christi, Mat. 5. Beati pauperes spiritu, &c. vocant operationes virtutum, & donorū, & maxime octo heroicas, quæ ibi numerantur, Beatitudines, eo ꝙ singulariter cōducunt ad spē beatitudinis, & ad ipsam beatitudinē: & Christus illos qui eas habent, & in illis perseuerāt, singulariter dicit beatos in spe. ¶ Ex his apparet ꝙ Beatitudines distinguuntur a donis, & uirtutibus, sicut actus ab habitibus. Et idē dicendū est duodecim fructibus, quos Apo. numerat Gal. 5. ꝙ, s. sunt actus vel aliquid consequens actus virtutum, & donorū. Qui ideo dicūtur fructus, quia cum suauitate quadam percipiūtur, sicut fructus corporales arborum, cum peruenerint ad maturitatem.

1.2.q.69

Beatitudines distinguuntur a donis & uirtutibus.

Continuatio dicendorum.

B CVm omnes uirtutes, & operationes humanæ debeant ordinari ad beatitudinem, imo & ipsa theologia ad eā ordinetur, consequens est vt habita aliquali noticia virtutum, & donorum, de ipsa beatitudine (de qua in communi dictum est) aliquam notitiam comparemus.

BEatitudo apud omnes summū bonum, & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullā habet rationē mali, siue cui nil deest, nec potest ei fieri additio, & hoc constat apud sapiētes non esse nisi vnū, s. Deū, qui est infinitę bonitatis, a quo omnia alia bona pēdent in esse fieri, & conseruari, & per cuius adeptionem, & vnionem angeli, & homines beatitudinē ipsius participātes, beatificātur, Hinc est ꝙ duplex a doctoribus assignatur beatitudo siue fœlicitas quædam dicitur obiectiua, & materialis, quædā formalis. Beatitudo obiectiua siue materialis est summum bonum secundum se, siue id in quo est uera ratio siue definitio summi boni. Beatitudo autem formalis consistit in attinctione, & coniūctione summi boni. Et cum hęc attinctio, & coniunctio fiat per operationem immanētem hoc est quę subiectiuatur in operāte, hæc beatitudo dicitur formalis subiectiua, & denominatiua. Et est summa ꝑfectio creaturæ, quia coniungit, & vnit eā suo primo principio, & ultimo fini. Snmmum. n. bonū s̄m se acceptū, non denominat aliquē beatum, nisi sit aceptum, & vnitum: & sic adeptio, & consecutio summi boni dicitur beatitudo denominatiua, quia scilicet denominat aliquem beatum: per hanc enim adeptionem, & consecutionē dicitur quis bene eesse, qđ dicitur esse rō formalis beatitudinis. Quantum ad beatitudinē formalem. s. bene esse, oēs conueniunt. Vnde D. Boetius & D. Aug. in 13. de Tri. dicūt, Omnium certa sententia est, per ratione quoquo modo vti possunt beatos oēs homines esse velle. Veruntamen quātum ad beatitudinē obiectiuam, siue quantum ad id in quo inuenitur rō beatitudinis, & summi boni, non omnes conueniunt. Sicut. n. oēs gustus cōueniūt in dulcedine: (Omnis enim

C *Summū bonum quid dicatur*

1.2.q.1. ar.7.

Beatitudo duplex.

3. de confess.

Licet oēs conueniant

in vile bene esse tamen aliquid in quo illud veraciter inueniatur

enim gustu dulce est delectabile, sed aliquibus maxime est delectabile dulcedo vini: quibusdam dulcedo mellis, aut alicuius talium.) Sic omnes volunt & appetunt beatitudinem & bene esse. Sed aliqui posuerunt & ponunt bene esse in diuitijs, siue in acquisitione & possessione diuitiarum: alij in honoribus, alij in gloria, alij in potestate, alij in bonis corporis, aliqui in voluptate, vt Epicurus: alij in amicis, alij, i alijs bonis seu adeptione aliorum bonorum. Et fuit tanta diuersitas inter antiquos, quod Diuus August. 19. de Ciuit. Dei, recitat Marcum Varronem ducentas octoginta sectas circa hoc memorasse, sed omnes faciliter reprobantur. Sicut enim illud iudicatur simpliciter melius dulce in quo maxime delectatur qui habet gustum dispositum: ita illud bonum oportet esse summum & completissimum, quod appetit qui habet appetitum bene dispositum. Talis autem dicitur esse, qui appetit illud in quo reperitur vera ratio siue definitio summi boni, scilicet quod habet omnem rationem boni, & nullam mali, cui nihil deest, nec potest fieri additio: sed nullum est tale nisi Deus, ut patet discurrenti per singula: Igitur in solo Deo est uera beatitudo, siue in eius coniunctione, quam bene describit D. Boetius in tertio de Cōsola dicēs. Beatitudo formalis est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Ex quibus uerbis habetur, quod tria requiruntur ad veram beatitudinem, Primum est omnium & solum bonorum aggregatio, Secundum, quod sit status & stabilitas, sic quod illa aggregatio non sit per modum transeuntis, sed semper maneat, & non possit auferri neq; amitti. Tertiū quod sit status perfectus, hoc est quod habens illam sit certificatus quod non possit ab eo auferri: alias posset timere quod ei aliquid deesse. Sed talis status non potest haberi in adeptione rerum creatarum: Vnde idem lib. 2. Pros. 4. dicit, Quis tam compositæ felicitatis, vt non aliqua ex parte cum suis status qualitate rixetur? & Iob. 14. Homo natus de muliere, breui uiuens tempore, repletur multis miseriis. Vnde sequitur quod in hac mortali uita uera beatitudo haberi non potest.

280. sectæ fuerunt circa beatitudinem.

Tria ad beatitudinem requisita.

Ver. 1. *De multiplici beatitudine.*

D

CVm Deum (qui est summum bonum. & beatitudo obiectiua) possit dupliciter cognosci, scilicet cognitione naturali, inquantum principium & author naturæ, & cognitione supernaturali, & gratuita: consequens est quod duplex sit beatitudo: Quædam naturalis, qua natura intellectualis clare cognoscit Deum, vt principium naturę, & inquantum huiusmodi diligit: & talem videtur Philosophus posuisse in primo ethicorum. Tali beatitudine fuerunt beati angeli in primo instanti suæ creationis, in quo clare cognouerunt Deum ut primum principium & authorē naturæ. Tali beatitudine sunt & erūt beati paruuli decedentes absque circuncisione in antiqua lege, etiam ante vsum rationis absque baptismo in noua cum anima eorum fuerit creata ad summum bonum intelligendum, nec ipsi personalem posuerint obicem. Alia est beatitudo supernaturalis & gratuita: & ista consistit in cognitione Dei, non solum ut est principiū & author naturæ: sed etiam ut est author beatitudinis supernaturalis, vt est trinus & vnus, redemptor & glorificator, & hæc est duplex, scilicet perfecta, & imperfecta. Perfecta consistit in clara visione diuinæ essentiæ, iuxta illud Ioan. 17. Hæc est uita æterna vt cognoscāt te Deum verū, & quē misisti Iesum Christū. Et hæc adhuc est duplex, scilicet per modū transeuntis. & per modum permanentis. Per modum transeuntis, quando aliquis videt Deum per aliquod tēpus, sed non permanenter: & hæc potest haberi in hac vita Moses. n. eam habuit, ut haberi Num. 12. Si quis fuerit inter vos ꝓpheta Domini in visione apparebo ei, vel ꝑ somniū loquar ad illū. At nō talis seruus meus Moses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad hos loquor ei palam & non per ænigmata & figuras Deum videt. Hanc etiam habuit D. Pau. in raptu, de quo. 2. Cor. 12. Scio hominē in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus, scit, raptum huiusmodi hominem usque ad tertium cœlum. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, & audiuit

Beatitudo naturalis & supernaturalis.

Paruuli absq; gratia decedente. naturali beatitudine potiuntur.

arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ad hanc visionem per modum transeuntis requiritur quod non vtatur sensibus ut dicit D. Thomas, propter illa uerba, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit. Hoc intelligendum est primo de corpore mortali: quia post resurrectionem sancti uidentes Deum, poterunt vti sensibus corporis. Secundo nisi propter unionem hypostaticam, vt in Christo qui habebat corpus passibile: & nihilominus utendo sensibus corporis uidebat Deum. Hæc autem clara uisio per modum transeuntis quo ad actum uidendi, dicitur beatitudo perfecta, sed non quantum ad statum videntis: quia (vt dictum est) ad statum beatitudinis requiritur continuatio perfecta & immobilitas. Et ideo beatitudinem perfectam & completam siue claram visionem Dei continuam & permanentem non potest homo habere in hac uia. & sic intelligitur illud quod dicebat Deus Mosi, Exo. 33. Non enim uidebit me homo, & uiuet. Alia est beatitudo imperfecta, quę est per cognitionem ænigmaticam & aliquam participationē beatitudinis, vt in spe: & hæc potest haberi in hac uia. Vnde Psal. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Hæc beatitudo euacuabitur, vt dicitur. 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculū & in ęnigmate, tunc autem facie ad faciem.

Quodli. 1 art. 1.

Beatitudo perfecta non potest haberi in hac via.

Ps. 118.

Ver. 2. *De essentia beatitudinis perfectæ.*

E Essentia beatitudinis (prout beatitudo includit omne illud quod pertinet ad perfectionem hominis) non consistit in vnico actu duntaxat, sed in pluribus, scilicet in clara uisione diuinæ essentiæ, quæ est actus intellectus, & in fruitione, delectatione, & quietatione volūtatis, & cōsequēter in dotibus corporis. Sed si accipiatur beatitudo pro eo ꝙ est principale in beatitudine, tūc beatitudo perfecta consistit principaliter & essentialiter in actu intellectus. Vnde Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solū Deū verū, & quē misisti, Iesum Christum. Cognoscere aūt est actus intellectus: Igitur D. Aug. dicit. Summa merces animæ est intueri Deum. Et in 1. de Trin. dicit ꝙ visio est tota merces. Et quamuis dilectio Dei in hac via sit Perfectior & magis meritoria cognitione, eo ꝙ intellectus in via non fertur immediate in Deū, sed per speciē: sed uoluntas fertur immediate & absque specie siue similitudine in se recepta in eum non tamen sequitur quod dilectio seu fruitio in patria sit perfectior uisione. Quia ibi intellectus immediate & absque similitudine fertur & terminatur in Deū, & fruitio præsupponit visionem, & pendet ab ea, & non e conuerso: imo etiam cognitio Dei in via est nobilior dilectione in esse naturæ, cum dilectio præsupponat cognitionē, & quodā modo pēdeat ex ea, & non e conuerso: licet non in esse moralis siue meriti, cuius premium non respondet necessario potentiæ merenti: prout in forti politico brachia pugnant & merentur & caput coronatur. De nobilitate intellectus & uoluntatis sufficienter dictum est.

c. 1. §. 3. ver. 11.

Ver. 3. *De modo visionis beatificæ.*

F Visio beatifica oculis corporalibus fieri non potest, cum oculus corporalis non possit uidere, nisi corporea & quāta colorata: sed Deum non est corporeus & per consequens nec quantus, aut coloratus, cum sit spiritus, Ioan. 4. Nec imaginandum est quod potentia uisiua corporalis possit eleuari ad uisionem substantię angelorum aut Dei, quia hoc repugnat naturæ eius, sicut repugnat leoni quod tātum eleuetur vt fiat rationalis: Tūc enim sequeretur implicatio contradictionis: sic quod potentia uisiua eleuetur ad uisionem substantiæ angelorū aut Dei: Omnis enim potentia speciem sumit ab obiecto, ultra quod se extendere non potest. Cum igitur obiectum potentiæ visiuæ sit color, sequitur quod nihil potest videre, nisi sub ratione colorati: & quemadmodum oportet leonem corrumpi, antequam transiret in aliam speciem: sic & potentiam uisiuam, antequam perciperet angelo. Nec obstat quod habetur Esa. 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. quia non intelligendum de substantia, sed de accidentibus humanitatis. Nec obstat pariter quod dicitur Iob. 19. Et in carne mea uidebo Deum: quia loquitur de resurrectione, & non dicit oculis corporalibus, sed oculo intellectuali. Necesse est ergo dicere, quod uisio beatifica erit per intellectum.

1. p. q. 12 art. 2.

Visio diuinæ essentiæ per oculū corporalem fieri non potest.

3. contra Gēt. c. 51

Omnes

Omnis autem visio quæ habetur de Deo, per speciem concretam, aut per speciem infusam, aut abstractam, est ænigmatica, & non clara cum nulla species siue similitudo creata, & finita possit perfecte repre sentare Deum, qui est infinitus: finiti enim ad infinitũ nulla est proportio. Clara igitur visio Dei est uisio immediata diuinę essentiæ, quando intellectus. videt eam p ipsammet, vt scilicet in tali visione diuina essentia sit id quod uidetur, & quo videdetur. Quod autem hoc si possibile, patet ex illo. 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est, & 1. Cor. 13. Videbimus eum facie ad faciem: quod de facie corporali intelligi non potest, cum diuina essentia non sit corporalis. Vnde Esa. 40. Cui similẽ fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Ideo D. Paulus declarat dicẽs, Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut, & cognitus sum: sed Deus cognoscit nos absque specie siue similitudine intermedia. Igitur & Sancti Deum, & in hoc erunt ei similes sicut dictum est, & 2. Pet. 1. dicitur, Per quem maxima, & preciosa nobis dona donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ. Non apparet quomodo simus cõsortes diuinę naturæ, nisi ipsi me diate uniamur, sicut petebat Christus, Io. 17. Rogo Pater vos omnes vnum sint, sicut & nos vnum sumus: & sicut ipse per essentiam suam uidet se, sic etiam & nos per essentiam ipsius uideamus eum, & cognoscamus eum, sicut sumus cogniti ab eo. Ratione etiam probari potest: quia cum Deus, & natura nihil faciant frustra, ut habetur 2. Philos. & omnium mentes, pręcipue eorum qui sunt in gratia, desiderent uidere essẽntiam Dei, & consequi vitam æternam: sequitur, ꝙ possibile est intellectum humanam gratia informatum, uidere diuinam essentiam, cum talis uisio sit uita ęterna. Verum quia nullus intellectus creatus ex suis naturalibus potest ad hanc claram uisionem peruenire, cum te-

3. *Meta.* ste Philoso. sic se hẽt intellectus noster ad manifestissima naturę, sicut oculus noctuę ad lumẽ solis: & Apost. Gratia Dei, ui-

Roma. 6. ta æternæ. Ideo necesse est ut intellectus per aliquod gratuitum donum quod excedat suam staturam, eleuatur ad clarè uidendum Deum. Illud autem donum eleuans intellectum ad uidendum immediate diuinam essentiam, uocatur lumen gloriæ. de quo Psal. In lumine tuo uidebi *Psal. 35.*

mus lumen, scilicet indeficiens. De hoc et Apoca. 21. Claritas Dei illuminabit eam, scilicet societatem Sanctorum uidentium Deum. De hoc lumine habentur in Clementi. ad nostrum, de hæret. sumpta ex Concilio Vienens. ubi reprobatur secta Begardorũ cum erroribus suis, inter quos quintus erat, ꝙ anima non indigebat lumine gloria ipsam eleuante ad Deum uidendum, & eo beata fruendum: licet aliqui negent de lumine habituali, & dicant sufficere ipsam uisionem, quam uocant lu men formale. Verum determinatio eccle siæ (ut eius uerbis apparet) loquitur de lumine habituali permanente: & hec et Psalm. Satis expresse dixit, cum ait: In lumine tuo, scilicet superaddito, uidebimus lumen. Hoc autem lumen non re *Ad quid lumẽ gloriæ requiratur.*

quiritur ad hoc, ꝙ essentia diuina fiat intelligibilis actu, sicut res materiales per lu men intellectus agentis: cum diuina essentia sit semper intelligibilis actu: Nec etiam requiritur ad hoc quod intellectus proportionetur diuinæ essentiæ, cum nulla creatura possit illi proportionari: eo ꝙ finiti ad infinitum nulla sit proportio: & intellectus adhuc cũ illo lumine maneat infra limites creaturę, & per consequens non est ei proportionatus. Sed requiritur ad hoc quod intellectus creatus sit capax, & possit immediate terminari ad diuinam essentiam, & efficiatur particeps diuinæ naturæ, ut Diu. Petrus ait. Et sic ad hoc, ut intellectus fiat potens ad intelligendum, & uidendum Deum per modum, quo potentia sit uirtuosior ad operandum per habitũ: sicut etiam lumen corporale necessarium est in uisu exteriori, inquãtum facit medium transparens in actu, ut possit moueri a colore. Et sic lumen glorię non requiritur ut similitudo in qua Deus uideatur, sed quasi perfectio quædam intellectũ confortans ad uidẽdum Deum, per quã fit deiformis. & ideo põt dici ꝙ non est mediũ in quo Deus uideatur, sed sub quo uidetur: & hoc non tollit immediatã uisionẽ Dei. ¶ Nec requiritur quod hanc dispositionẽ præcedat alia dispositio: qa tunc esset pro

cessus in infinitũ: quẽadmodum enim gratia, quæ est habitus supra naturam, nõ præ requirit aliam dispositionem permanentem: sic nec lumen gloriæ. Hoc lumen succedit fidei, quæ eo adueniente desinit esse, sicut dictum est.

Ver. 4. *De quantitate visionis beatificæ.*

A 1.p.q.12 art.8. Cum uisio beatifica sit spiritualis, non dicitur propriè q̃ta secundũ essentiã suam, sed solũ secundũ obiectum dicĩ extendi, ut uisio illius qui plura uidet in speculo, dicatur maior uisione illius qui pauciora uidet. Ad cuius euidentiam notandum est quod habetur Esa. 29. Miscuit vobis Dominus soporem, scilicet mortis: claudet oculos uestros, prophetas, & principes vestros, qui uident uisiones, operiet: & erit uobis uisio omnium sicut uerba libri signati. ex quo uidetur sequi quod beati uidebunt omnia. Ideo D. Gregor. dicit, Quid non uident, qui videntem omnia uident? Veruntamen hoc non est intelligendum absolute, & simpliciter. *4. Dia.* Quidam limitant de his quæ Deus uidet scientia uisionis, & non simplicis intelligentię: quia tũc comprehenderent uerbum: sicut qui uideret omnes conclusiones ex uno principio deducibiles, comprehenderet illud non solum extensiue, sed etiam intensiue: quia maior intensio luminis requiritur in duabus, quam in una. Veruntamen quicquid sic de illo, hæc limitatio non uidetur sufficere: quia secundum Diu. Dion. 7. cap. Cœlestis hierar. inferiores angeli, licet uideant diuinam essentiam, purgantur per superiores a nesciẽtia. *Esa. 63.* Vnde in Esa. introducuntur inferiores angeli, interrogantes superiores, & dicentes, Quis est iste qui uenit de Edom, tinctis uestibus de Bosra? & sic non uidebant. *Ephe. 6.* Et D. Pau. dicit sibi creditam gratiam dispensandi mysteriũ sacramenti absconditi a seculo in Deo, ut innotesceret principatibus, & potestatib. per ecclesiam multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem seculorum, quã fecit in Christo. Præterea angeli nesciunt futura contingentia, neque cogitationes cordium, nec diem aut horam iudicii. de primo, Esa. 51. Annunciate quæ uentura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis uos. de secundo, Hiere. 17. Ego Dominus scrutans cor, & probans renes. de tertio, Mar. 13. De die autem illo uel hora nemo scit, neque angeli in cœlis & tamen uident diuinam essentiam. Præterea lumen gloriæ quod eleuat intellectum uidentium Deum, est aliquid creatum, & finitum: ideo non potest eleuare potentiã ad infinitam actiuitatẽ. Nec tamẽ ꝑpter hoc sequitur, ꝙ Sancti non cognoscant clare infinitatem Dei, sed bene ꝙ non comprehendant. Insuper illuminationes inferiorum angelorum sicut a superioribus usq; in diem iudicii, & scientia angelorum, & animarum beatarum potest augeri, sicut & alia quæ pertinent ad præmium accidentale: sed post diem iudicii non proficiẽt, quia tunc erit ultimus status rerum. Ideo D. Thomas dicit quod possibile est, quod post diem iudicii omnes omnia cognoscant quæ Deus cognoscit, scientia uisionis: illud tamen non affirmat uerum: *In 4. sent. dis. 49. q. 2. art. 5.* ¶ Resolutio huius q̃onis est, ꝙ Sancti vidẽt diuinam essentiam secũdũ proportionem luminis gloriæ, quod proportionatur gratiæ & ideo qui in maiori gratia sunt, plura uident: & cum lumen gloriæ nõ augeaĩ in resurrectione, sequitur ꝙ Sancti post resurrectionem corporum non plura neque perfectius uidebunt in uerbo, q̃ ante: licet habeant perfectius esse ad quod sequitur perfectius operari, quia uisio non respondet esse naturali, sicut operationes naturales, sed gratuito, & lumini gloriæ. *Visio proportionaĩ lumini gloriæ.* Nec est necesse ꝙ q cognoscit causam, cognoscat omnes effectus eius, nisi cõprehendat causam. Sicut nec qui uidet speculum, uidet omnia quæ sunt in speculo, nisi comprehẽdat speculum. quod fieri non potest, quando est infinitum, & uoluntarium, ut diuina essentia. Et ad authoritates Esa. & Diu. Greg. dici potest, ꝙ uident omnia quæ ad eorum beatitudinẽ pertinẽt. Et ideo Sãcti uidẽt in uerbo orationes eorum qui inuocant eos: alias non essent perfecte beati, si ignorarent ea quæ eos specialiter tangũt. Verisimile aliquibus vr̃, ꝙ minus beatus multo plura uideat in uerbo, quam cognouerint omnes uiatores in terra: Certũ tamen est ꝙ oĩa quę ꝑ fidẽ credimus, clare uidebimus, iuxta illud, psalm. *Psal. 49.* Sicut audiuimus, sic uidimus in ciuitate Domini uirtutum: imò dicemus sicut Regina Saba q̃ dicebat: Verus est sermo quem audiui in *2. Par. 9.*

terra

terra mea, de uirtutibus & sapientia tua: Non credebam narrantibus, donec ipsa uenissem,& uidissent oculi mei, & probassem medietatem sapientiæ tuæ vix fuisse narratam. Vicisti famam uirtutibus, &c.

1.Co.15. Applicatio est facilis: Cum igitur Sancti uideant secundum proportionẽ gratiæ & luminis gloriæ,sequitur ꝙ unus alio perfectius & plura uidet:prout Apost.de gloria corporũ,quę pendet & fluit a gloria, animæ,dicit:Alia ẽ claritas solis,alia stellarum:& stella differt a stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum.

§.1. *De loco uisionis beatificæ*

B Locus uisionis beatificæ in sacris literis dicitur Paradisus. Vnde Christus Hodie mecũ eris in paradiso, & recte dicitur paradisus: quia paradisus idẽ est quod pomerium siue hortus delitiarum. vnde Ezech.28.In delitiis paradisi Dei fuisti, Sed non possunt esse maiores delitiæ, q̃ in visione diuinæ essentiæ, in qua omne bonum continetur, sicut dictum fuit Moysi,Exo.33. Ostendam tibi omne bonum: ideo nõ immerito dicitur. Paradisus.Sed quia duplicem paradisum in sacris literis reperimus,scilicet Cœlestem, & Terrestrem: ideo breuiter de quolibet illorum aliquid dicendum est.

Luc. 21.

Paradisus quid.

Ver.1. *De paradiso terrestri.*

C De Paradiso terrestri habetur Gene. 2.Plantauerat autẽ Deus Paradisum voluptatis a principio, in quo posuit omne lignum pulchrum visu, & suaue ad uescendum,lignum etiam vitę in medio paradisi. & fluuius egrediebatur de loco paradisi,ad irrigandum paradisum,qui inde diuiditur in quatuor capita. Et infra:Tulit ergo Deus hominem & posuit in paradiso uoluptatis, ut operaret & custodiret illum:Donec completo numero electorũ Adam cum posteritate sua transfertur uiuus in paradisum cœlestem. In hoc paradiso tulit vnam de costis Adæ dormientis(quæ scilicet erat superflua supposito sed non naturæ,prout semen) & ædificauit in mulierem. & duxit eam ad Adam, & matrimonio iũxit. Deinde preceptum generationis dedit,dicẽs:Crescite & multiplicamini & replete terram. Et vt maiorem haberent merendi occasionem, ac vt eundem plasmatorem Dominum recognoscerent, datis ad eorum vsum cunctis arboribus, lignum scientiæ boni & mali prohibuit, sub interminatione duplicis mortis, scilicet spiritualis & corporalis. Sed proh dolor Eua a diabolo seducta,comedit & viro tradidit ad edendum: qui ne contristaret eius delitias,etiam comedit: & sic ambo præceptũ Domini trãsgressi sunt, & se nudos omnibus gratiis & donis spiritualibus conspiciẽtes foglia fici consueuerunt, & fecerunt sibi petisomata. & vocati a Domino culpam suam, non recognoscentes & semetipsos excusantes, sententiam contra se audierunt, Gen.3.Et emisit eos Deus ut Adam operaretur terram, de qua assumptus est scilicet ad campum Damascenum, a quo & ciuitates Damasci dicta est, de qua Act. 9.Et quanuis non habeatur in sacris ꝙ reductus fuerit in campum Damascenum. D.tamen Antoninus archiepiscopus Florentinus, in prima parte historiali, titu. primo,c.1.§.4. dicit verisimile esse quod in agrum. Damascenum emiserit eos Deus. Nam in eodem agro Cain occidit Abel: & sepulchrum Adæ ibi fuisse dicitur: sed postmodum translatum fuit corpus eius ab Abraham in speluncam duplicem in valle Ebron.Et ne ipsi aut filii eorum redirent ad paradisum, & ederent de ligno uitæ, collocauit DEVS ante paradisum voluptatis Cherubin & flammeum, gladium atque versatilem, ad custodiendam uiam ligni vitæ. Paradisus Terrestris, secundum Diu.Augustin. ad Orosium, in oriente situs est, interiecto Oceano, & ab orbe nostro longe remotus, in altissimo & temperato loco constitutus,ad quem aquæ diluuii minime peruenerunt, alias enoch submersus fuisset. Hic locus a primi hominis reatu interclusus est,nec vlli hominum patet aditus.Ad hunc locũ translati dicunt Enoch & Helias, qui futuri sunt duo testes contra Antichristum: de quibus Apocal.11.Dabo duobus testibus meis & prophetabunt dieb. mille ducẽteis sexaginta, amicti saccis.De trãslatione Enoch habetur Gen.5. Ambulauit Enoch cũ Deo,& nõ apparuit, qa tulit eũ Dominus.& Eccles. 44. Enoch placuit Deo, & translatus est in paradisum,ut det gentibus sapientiam.

1.p.q.102.

Paradisus Terrestris vbi sit.

Enoch & Heliæ translatio in paradisum.

De Helia vero. 4. Reg. 2. Cũque pergerent & sermocinarentur (scilicet Helias & Helisæus ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrũque, & ascendit Helias per turbinem in cœlum. & Eccl. 44. Qui receptus est in turbine ignis, & in curru equorum igneorum. Hi duo testes niuunt ex uerbis, & fructibus lignorum paradisi. Et cum virtus caloris naturali incipit debilitari, edũt de ligno vitæ, quod reparat defectum caloris naturalis, & tenet & cõseruat eos in statu ac dispositione, in qua erãt quando translati sunt. Ab hoc loco eductus est Hælias ad montem Thabor, cum anima Mosi ex lymbo in corpore assumpto & viderunt Christi transfigurationem, & perfecto mysterio vterque ab angelo custode in lõcum suum reductus. Helias tamen reuersurus est tempore Antichristi, vt amplius dicetur, infra cum de Antichristo fiet mentio. ¶ Ex præmissis patet Paradisum Terrestrem (de quo Gen. 2) non esse uniuersam terram cum uniuersa terra non sit locus voluptatis, nec ab uniuersa terra Adã statim post peccatũ fuerit emissus, nec de ligno vitæ possit haberi cognitio, neque ea quæ scripta sunt Gen. 2. possunt bene saluari, maxime de fonte & quatuor fluminibus, qui certis terris circuiẽdis deputati sunt, quorum initia non inueninntur in medio uniuersæ terræ, nec etiam de Cherubin & flãmen gladio atque versatili. Nec euasiones eorum qui oppositum sustinent, satisfaciunt literæ siue sensui literali, a quo solo, secundum Diuum Augustinum, trahitur efficax argumentum.

Mat. 17. Mar. 9.

Ver. 2. *De paradiso cœlesti.*

A. Paradisus cœlestis quid, & ubi.

VIsio beatificat quæ dicitur Paradisus, communiter vbi Deus vult: & prout cõmuniter dicitur, vbi Papa, Roma: & vbi Rex, ubi curia sic paradisus, vbi Deus cõmunicat suam claram visioné: & sic fuit in deserto quando apparuit Mosi: & prope Damascum, quando Paulus raptus fuit in limbo patruum in triduo mortis Christi vnde Luc. 23. dicitur latroni, Hodie mecum eris in paradiso: in quo tamen die descendit ad inferos. & secundum aliquos, per quadraginta dies extra apparitiones, in paradiso terrestrum, in quo dicunt Christum mansisse tanquam in digniori loco & magis cõuenienti corpori glorificato. Ordinariè tamen cõmunicat in cœlo Empyreo, ꝙ est cœlum immobile & lucidissimum, in quo secundum Damasc. fuerunt angeli creati: dicit enim ꝙ cęlum Empyreum mox vt fuit factum, fuit angelis repletum: dateq; sunt singulis certæ sedes & mansiones locales ad ornandum eas: quæ quidem sedes & mansiones distinctæ, & diuisæ sunt in tribus hierarchijs & nouẽ ordinibus, de quibus Christus in domo Patris mei mansiones multæ sunt. In hoc loco a principio omnibus angelis cognitionẽ & beatitudinem naturalem perfectam Deus tribuit: quia omnes clare cognouerunt Deum esse vnum solum principium, & authorem naturæ. Communicauit etiã beatitudinem gratuitam imperfectam, quia fuerunt secundum D. Aug. creati in gratia & virtutibus, in quibus si perstitissent, consecuti fuissent beatitudinem perfectam. Verum Lucifer cauda sua (hoc est suggestione sua) traxit tertiam partem stellarum, hoc est angelorum, qui cum eo ceciderunt, prout diffuse diximus cum de casu angelorum ageretur. Boni verò angeli beatificati sunt, & qui ad custodiam deputati sunt, propter ea quæ in istis inferioribus agunt: visionem illam non intermittunt: vnde Christus, Dico. n. vobis ꝙ angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei qui in cęlis est, scilicet speciali modo per communicationem claræ visionis suæ essentię. Et quia sedes malorum angelorum, qui ceciderunt & proiecti sunt, manserunt vacuæ, dicuntur ruinatæ: has tamẽ ruinas impleturus est Deus per homines qui mandata illius seruabunt. Vnde Psal. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, ante iudicium quo ad animas, post iudicium quantum ad corpora. ¶ Ex præmissis patet ꝙ ordines angelorum non solum sunt secundum dignitates eorum, sed etiã secundum locum, qui valde magnus & extẽsus est. Si consideretur ꝙ ex vno pugillo terræ fiunt decem aquę, & ex vno aquæ decem aeris, & sic deinceps multiplicando. vt aqua sit in decuplo maior terra, & sic de alijs elementis, & de cœlis vsq; ad cęlum Empyreum, quod est decimum & apparebit cœli Empyrei magnitudo & extensio

Num. 17. 2. Co. 12.

Ioan. 14.

Lucifer cauda sua quo traxerit.

Mat. 18.

Magnitudo paradisi quanta.

Ps. 109.

extensio atque altitudo, quam admirans Baruch exclamabat dicens: O Israel, quã magna est domus Dei, & ingés locus possessionis eius. Magnus & non habet (hoc est non videtur habere) finem: excelsus & immensus. Locus excelsior. siue sublimior debetur Christo, iuxta illud: Dixit Dominus domino meo, sede a dextris meis, hoc est in potioribus bonis. Post Christum est D. Virgo Maria, ideo cantat ecclesia, Exaltata es sancta Dei genitrix super illud choros angelorum ad cœlestia regna. & D. Ioseph. secundum aliquos: deinde apostoli: iuxta illud: Sedebitis super sedes duodecim: & vigintiquatuor seniores, qui uidentur facere quartã hierarchiam: deinde alii sãcti mixti angelis secundum eorũ merita. vnde Christus, erunt sicut angeli Dei in cœlo, non solum quo ad generationem, sed etiam quantum ad mansiones & sedes.

Baruc. 3. Ps. 105. Mat. 12. Apoc. 4. & 5. Mat. 22.

§. 2. *De beatitudine essentiali.*

B Beatitudo iterum diuiditur in beatitudinem essentialem & accidentalem. Et quia beatitudo est merces & prẽmium quod datur pro meritis: ideo præmium duplex esse dicitur, scilicet essentiale & accidentales. Beatitudo essentialis siue præmium essentiale est clare uisio diuinæ essentiæ; & fruitio siue gaudium qđ habet ex illa uisione clara dicitur prẽmium essẽtiale: & dicitur uita æterna, ut dictum est. Hoc prẽmium respondet & proportionat habitui gratię seu charitatis, iuxta illud: Gratia Dei, vita ęterna. Sic ꝙ qui hét habitũ gratię aut charitatis magis intensum seu vt plures loquendo, qui maioré habebit gratiam, maiorem habiturus est gloriã & maior præmium essentiale. Hoc præmium aliquãdo in sacris literis dicitur corona uitæ, iuxta illud: Esto fidelis vsq; ad morté, & dabo tibi cororã uitæ. Aliquando autem vocatur corona aurea, sicut de quolibet Sancto cantat ecclesia, Corona aurea super caput eius, expressa signo sanctitatis. Hoc autem dicitur metaphorice & similitudinarie ex parte meriti & ex parte præmii: ex parte quidé meriti, quia sicut legitime certantes & pugnantes in acie, prẽmiantur corona, secundum illud. Nõ coronabitur, nisi qui legitime certauerit: cum ergo militia sit vita hominis super terrã, præmiũ quod datur legitime militantibus dicitur corona. Ex parte præmii ẽt sumitur similitudo, quia Reges coronantur, & signum regię potestatis est corona aurea: quæ perfectioné quandã significat, primo ratione materiæ, quia aurum est nobilius metallũ; secundo ratione figuræ, qui a figura circularis est perfectissima. Sed per visionem diuinæ essentiæ & beatitudinem aliquis efficitur particeps diuinatis, & consors diuinę naturæ, & per consequés regiæ potestatis, iuxta illud: Fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes: & D. Petrus. Vos estis genus electum, regale sacerdotiũ. Cõuenienter ergo præmiũ essentiale dicitur corona aurea, quia est id quod per fectissimum datur eis.

Beatitudo duplex. Præmiũ duplex. Beatitudo essentialis. Rom. 6. Apoc. 2. Eccl. 45. 1. Tim. 2. Iob 5. 2. Pet. 1. Apoc. 5. 1. Pet. 2.

Ver. 1. *De beatitudine & præmio accidentali.*

C Beatitudo accidentalis siue præmium accidentale est id quod consequitur illam uisionem, & nõ est de assentia beatitudinis. s. gaudium de bono creato de dotibus corporis. Gaudebunt enim Sancti de bonis operibus per eos & per alios factis, secundũ proportionem gratiæ & charitatis: Sic ꝙ ille qui est in maiori charitate, magis gaudebit de bono opere facto in minori charitate, quam ille qui fecit. Hęc communicatio fundatur in illo verbo Psal. Particeps ego sum omnium timẽtium te. Gaudebunt etiam de doloribus corporis, & de singulari victoria contra carnem, mundum & diabolum. Hoc præmium dicitur accidẽtale, quia absque illo essent beati. Nota tamé ꝙ omne gaudiũ de his quæ videntur in uerbo, quãuis sit de prædictis operibus eorum, dicitur essentiale: sed gaudium quod habetur per species acquisitas uel infusas, est accidentale. Præmium accidentale respondet actui charitatis & aliarũ uirtutũ per charitatem ordinatarum. Et quia in actu charitatis duo sunt, scilicet essentia actus, & conatus siue intensio quę ex natura sua importat difficultatem: ideo essentię actus datur pro præmio gaudium de illo: conatui uero & difficultati datur pro præmio satisfactio pænę, vel deletio reatus siue obligationis ad pænã sustinendam si egeat: si uero nõ egeat, datur illi cui per operãté applicat; & si nõ applicetur, reponitur in thesauro

Beatitudo accidẽtalis qd. Ps. 119.

thesauro Ecclesię, de quo inferius dicetur. Præmium accidentalę est quadruplex siue quatuor reducuntur ad ipsum. scilicet gaudiũ de bonis operibus, satisfactio siue deletio reatus pœnæ, dos corporis, & aureola. Primum satis clarum est ex dictis: de secundo videbitur cum de satisfactione & indulgẽtiis agetur. Ideo de dotibus corporis & aureolis hic dicẽdum est.

Premiũ accidentale quadruplex.

Ver. 2. *De dotibus corporis.*

D *Dos ad quid datur & a quo.*

QVia in iustificatione inter Christum & animam contrahitur matrimonium, quod habet quandã similitudinẽ cum carnali: ideo sicut quãdo spõsa traducitur ad domum sponsi carnalis, sponsa recipitur ornata & dotata: ita etiã doctores Theologi assignant aliquas dotes spirituales beatis quando introducuntur in domum sponsi, hoc est in regnũ paradisi. Similitudo tamen nõ tenet in omnibus: quia non datur a sponsa uiro in solatiũ, ad supportãda onera matrimonii: sed in paradiso nullũ est onus: Ideo nõ dat̃ ad supportanda onera, sed in solatium & iocũditatẽ. Et quanuis cõiter dos detur viro a sponsa, tamen quando sponsus est ditissimus, & sponsa pauperrima, præ nimio amoris affectu sponsus dotat sponsam: sicut dixit Sichẽ Iacob & filiis suis: Augete dotem, & munera postulare. Cum ergo Christus sponsus sit ditissimus, in cuius domo sunt diuitiæ & gloria: diues in omnes qui inuocant illum, in cuius fœmore est scriptum, Rex regum, & Dominus dominantium, propter nimiã charitatem qua dilexit sponsas suas, hoc est animas iustas, cõuenienter dat eis ornamẽta, q̃ noĩe dotis nominari solent. Vnde Psal. Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. annulus est fides, Osee. 2. Desponsabo te mihi in fide. Charitas est uestitus deauratus. Monilia varia sunt uirtutes infusæ, & dona spũs sancti in hoc mũdo: sed nobiliora ornamẽta & dotes dat cũ introducit in domũ siue regnũ, & quo ad aĩam dat lumẽ gloriæ, quod est nobilissimũ ornamentũ: dat etiã visionẽ, quę succedit fidei cõprehensionẽ, quæ succedit spei, fruitionẽ, quæ succedit charitati. Veruntamen cum dotes distinguantur a beatitudine, quia sunt habitus uel dispositiones, & oẽs aliæ qualitates quæ

Gen. 34.

Ps. 44. *Dotes animæ.*

ordinantur ad perfectas operationes, in quibus consistit beatitudo, sequitur quo visio compræhensio, dilectio & fruitio nõ dicũtur proprie dotes, sed lumen gloriæ & uirtutes perfectæ, & dona Spiritus sancti. Dotes aũt corporis assignãtur quatuor scilicet impassibilitas, claritas, agilitas, & subtilitas, de quibus Apost. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione, quãtum ad impassibilitatem: Seminatur in ignobilitate, surget in gloria, quantum ad claritatẽ: Seminatur in infirmitate, surget in uirtute, quantum ad agilitate: Seminatur corpus animale, surget spirituale, quantum ad subtilitatem.

Dotes corpori quatuor. *1. Co. 15*

Ver. 3. *De impassibilitate.*

IMpassibilitas dicitur negatio passibilitatis siue passionis.: quæ (ut supra dictũ est) duplex est, s. corruptiua, & illa nõ erit in patria, iuxta illud, Absterget Deus omnẽ lachrymã ab oculis sanctorũ, & mors vltra non erit, neq; luctus, neq; clamor, neque dolor erit vltra: quia prima abierũt: Alia est perfectiua, & illa manebit in patria: quia cum gloria non tollat perfectionem, sed augeat: corpora Sanctorum erũt passibilia, passione perfectiua: hoc est recipiẽt qualitates perfectiuas: & sic poterũt esse in patria actus quinque sensuum, alio tamen modo quam in uia: quia (vt supra dictum est) aliqui sensus immutantur immutatione naturali, sicut sensus tactus & gustus. & aliq̃ auditus & odoratus. Sed in patria non immutabuntur immutatione naturali: sed solum intentionali, siue spirituali, sicut visus hic, & nobiliori modo in patria. Et sic gustus non immutabitur per cibum aut potum. nec erit sensus alimenti in actu, sed spiritualiter, vel forte per immutationem linguæ ab aliqua humiditate adiuncta, quæ ab aliq̃bus vocatur Nectar Ambrosianũ, per quã sentiant oẽs sapores quos volent: & idem dicunt de aliis sensibus, qui solũ spiritualiter imutabunt̃ sine alteratione: & sic erit de sensu tactus, sicut de corpore Adę, cui nec ignis nocere, nec gladius scindere potuisset, in statu iustitiæ originalis: multo ergo minus in patria, vbi erit maior rectitudo & subiectio corporis ad animam, q̃ in statu innocentiæ. Nec claritas corporũ gloriosorũ impediet, uisum, sicut claritas

E *Apo. 21* *An & quomodo sensus erunt actiui in patria.* *Nectar ambrosianum.*

solis visum noctuæ, quia hoc est propter debilitaté potentiæ: qđ non erit in patria. Quod sit auditus corporalis, patet ex illo quo cantat ecclesia, Clare sonant iugiter organa sanctorũ. Et de odore dicit, ꝙ odor suauissimus erunt corpora sanctorũ. Hæc impassibilitas causatur in corporibus sanctorum ex dñio perfecto qđ habet anima super corpus, in qđ vis animæ glorificatę redundabit. Nec illud dominum pót aliquo modo auferri, quia ipsa erit immutabiliter Deo subiecta: qđ non erat in statu innocentiæ. Per hoc dominiũ ligatur materia hominis (quæ ſm se erit eiusdem cõditionis sicut in via) ut nõ possit recipere aliquã qualitatem contrariam uel disconuenienté. Cicatrices tñ vulnerũ in Christo & sanctis remanebunt: non inquantũ important aliquem defectum uel deformitatem, sed in quantum sunt signa constantissimæ virtutis, quia passi sunt pro iustitia & fide: ut ex hoc & ipsis & aliis gaudium crescat. Nec deerunt membra separata martyribus, quia non peribit capillus de capite.

Cicatrices Christi et martyrum manebunt in patria.

Luc. 21.

Ver. 4. *De claritate.*

F

Mat. 13.

Esa. 30.

Corpora gloriosa habere claritatem expresse docuit Christus dicés: Fulgebunt iusti sicut sol in regno Patris mei & de claritate solis post diem iudicii dicit Esa. Erit lux lunę sicut lux solis, & lux solis septempliciter sicut lux septem dierũ. Claritas autem hæc procedet a gloria animæ, & redundabit in corpus. Et cum omne quod recipitur, ad modũ recipientis recipiatur, sequitur ꝙ erit corporalis, potés immutare uisum corporalé, sicut claritas Christi in monte Thabor. & sic pót ab oculo non glorioso corpus gloriosum videri. Verũ quia claritas corporis gloriosi prouenit ex merito volũtatis: ideo uoluntati eius subditur, vt secundũ eius imperium videatur, vel non videatur. & ideo in potestate beati erit ostendere gloriam suam, vel occultare: sicut etiam fecit Christus post resurrectionem præcipue discipulis euntibus in Emaus. Et cũ anima totaliter dominũ habeat supra corpus, poterit etiã suspendere actiuitatem corporis, & se occultare, & reddere se penitus inuisibilé. Et quia gloria corporis naturã non tollit, sed perficit: sequitur ꝙ color qui debetur corpori secundò naturam, partim remanebit in eo, sed superaddetur claritas ex gloria. Sicut et videmus corpora colorata ex solis splendore relucere, vel ex alia causa extrinseca vel intrinseca. ¶ Licet auté Christus dixerit ꝙ iusti fulgebunt sicut sol: non est intelligendũ ꝙ omnes sint æquales in claritate, prout D. Paul. declarat dicens: Alia est claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarũ: & stella differt a stella in claritate. Cũ enim gloria corporis ꝓcedat a gloria animæ, sequitur ꝙ qui maius habuerint meritum, & maiorem gloriam animæ, habebunt maiorem gloriam corporis: & ita corpore glorioso recognoscitur gloria animę, sicut color corporis in uase vitreo, quamuis corpus gloriosũ non sit transparens. In eodem etiam corpore non omnes partes eadem claritate refulgebunt, sed secundum eorum proportionem. Et quamuis sit tanta claritas in cælo, non impeditur nec fatigabitur visus: quia lumen quantumcunque intensum naturaliter delectat visum, iuxta illud: Dulce lumen, & delectabile oculis videre solem: nisi forte sint debiles vel indispositi, quod non erit in patria.

Claritas erit in potestate beatorum

Luc. 24.

1. Co. 15.

Eccl. 11.

Ver. 5. *De agilitate.*

A

Esa. 4.

Sap. 3.

Corpora sanctorum fore agilia, hoc est prompta & facilia ad agendum & mouendum se. & agilitate uti, testatur Esa. cũ ait: Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, vt aquilæ, current & non laborabunt, volabunt & non deficient. & Sapiens, Fulgebunt iusti, & tanq̃ scintillæ in arundineto discurrét. Agilitas hæc deriuatur à gloria animæ in corpus, prout subiicitur animæ & inquantũ anima est motor, ut s. expeditum sit, & habile ad obediendũ animæ in omnibus motibus & affectionibus eius. Et cũ proueniat ex merito voluntatis, sub iacet eius imperio. & sic quando uolent, poterunt visitare mãsioné Christi & aliorum sanctorũ, quos nouerũt in uia, & omniũ illorũ quorum uoluerint, habere colloquiũ. Et quãuis moueantur in tempore imperceptibili, non tamen in instanti: qa cum omnis motus localis fiat in tempore, quum spatium, motus, & tempus simul diuiduntur: sed instans indiuisibile, ergo non mouentur in instanti.

Agilitas subiacet voluntati beatorũ.

De

Ver.6. De subtilitate.

QVarta dos corporum gloriosum uocatur Subtilitas. quæ non debet intelligi p rarefactionē, siue pp paucitatem materiæ sub æqualibus dimensionibus, secundum quem modum dicimus q ignis, & aer, qui dicuntur spiritus, siue subtiliores aqua & terra qa tātum erit de materia in corporibus gloriosis, sicut nūc: Nec ipsa erunt in maiori quantitate, aut sub maioribus dimensionibus, quàm non sint. Nec etiam debet intelligi hæc subtilitas secundum modum, quo substantiæ separatæ sunt subtiles: sicut aliqui hæretici dixerunt, quod corpora in resurrectione conuertentur in spiritum: quia hoc est impossibile, ōem non communicēt in materia. Ex hoc etiam sequeretur quod homo qui naturaliter ex corpore, & anima constat non resurgeret, quod est hæreticum. Quia sancti habebunt materiam, carnes, ossa, & corpus tangibile, sicut Christus dicebat: Palpate, & uidete quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me uidetis habere. & Iob. 19. In carne mea uidebo Deum saluatorem meum. Nec Apostolus quando dicit quod resurget spiritnale, uoluit dicere, quod corpus sit spiritus, sed quod plene, & complete subseruet spiritui. Nunc enim in hac uia corpns nostrum subiectum est operationibus animæ, inquantum est anima: scilicet vegetatina: & sensitiua: prout corpus generatur, & generat, nutritur, & alteratur crescit & decrescit. Quantum aūt ad spirituales operationes animæ, secundum quod anima dicitur spiritus, & conuenit cū angelis, licet aliquo modo subseruiant, tamen magnum impedimentum afferunt: quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt dicitur Sap 9. Sed in statu resurrectionis cessabunt operationes animales, qui non erit generatio, vt habetur Mar. 12. Non enim nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Nec erit alimentum, aut nutritio, iuxta illud Apoca. 7. Nō esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus: sed corpus absque vllo impedimento, & fugatione incessanter seruiet animæ ad spirituales operationes, secundum Psal. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. sicut ergo nunc propter operationes animales corpus nostrum dicitur animale: ita tunc propter obedientiam circa operationes spirituales, dicetur spirituale, hoc est complete, & pfectissime seruiens spiritui. Subtilitas ergo corporū gloriosorū siue subtilitatis modus est, vt dicātur subtilia propter perfectissimam corporis perfectionem ex dominio animæ ad corpus deriuatam: Ratione cuius corpus gloriosum dicitur spirituale, quasi omnino spiritui subiectum, quo ad operationes spirituales nullo modo impediēs, sed subseruiens ei. Et ideo Apostolus in spiritualitate tetigit dotem subtilitatis. Ex uirtute tamen siue ex ratione prędictæ subtilitatis non habet quod possit penetrare, sicut res acutæ propter acuitate, vt ignis, & alia huiusmodi: ita quod (vt aliqui volunt) possint per poros transire: quia esset magnę imperfectionis, quod sub tali quantitate tenerentur: nec etiam quod possit simul esse cum alio corpore in eodem loco: Quia subtilitas illa non aufert corpori dimensionem per quam est in loco, & resistit aliis corporibus, ne sint in eodem loco. Poterit tamen ex operatione uirtutis diuinæ simul esse in eodem loco cum alio corpore. Sicut etiam corpus D. Petri non habuit ex aliqua uirtute indita, quod ad eius umbram sanarentur infirmi, sed fiebat uirtute diuina, ad ædificationem fidei. Ita faciet virtus diuina, ut corpus gloriosum sit simul cum alio corpore non glorioso, ad perfectionem gloriæ. Et ideo ambulabunt per cœlum empyreum, quod est indiuisibile, & penetrabunt sphæras cœlorum, non uirtute subtilitatis, sed uirtute diuina: quæ eis in omnibus ad nutum subueniet, sicut in natiuitate Christi, & in exitu sepulchri, & in ingressu ad Apostolos ianuis clausis: Quod aūt corporis gloriosum sit in eodē loco cum alio corpore non glorioso, non est conueniens secundum D. Tho. tum qa in eis seruabitur debitus ordo, qui distinctionem debitam requiret. tū etiam quia unum corpus gloriosum non se opponit alteri, Et sic nunquā duo corpora gloriosa erūt simul, nec per miraculum unquā fiet, licet Deus facere posset. Subtilitas ēt non impedit

Luc. 4. *Corpus beatorū quo erit spirituale*

Virtus subtilitatis in quo consistat.

Ioan. 20.

Tangere, & palpare quid.

impedit palpabilitatem, quę in duobus cõ sistit: Primo in tangibilitate, ꝙ possit tangi, hoc est ꝙ habeat qualitates tangibiles, quæ erunt valde temperatæ: sed hoc non sufficit ad palpabilitatem: quia aerem, cũ habeat qualitatem tangibiles, tangere possumus: sed non palpare: quia palpabile addit supra tangibile, ꝙ resistat tangenti vt non transeat, qđ nõ facit aer: ex quo patet quod omne palpabile est tangibile, sed non econuerso.

§. 3. *De aureolis.*

C *Aureola quid.* Avreolę nomen in sacris literis inuenitur: accipitur autẽ dupliciter, scilicet communiter & proprie. Communiter accipiendo aureolam, ut conuertitur cum præmio accidentali, ꝙ potest dici corona aureola per diminutionem, quia est minor corona aurea, hoc est præmio, essentiali, vt visione beatifica: quia quicquid additur illi, est minus eo. Propriè tamen accipiendo aureolam, est præmium accidentale de operibus perfectionis, secundum excellentem uictoriam, in quibus homo Christo maxime conformatur. Ex quo patet ꝙ non omne prę́mium accidentale est aureola. Vnde Diuus Thomas dicit ꝙ aureola est quoddam priuilegiatum præmium, priuilegiatæ victorię respondens. Et ideo secũdũ tres priuilegiatas uictorias quæ in tribus specialibus pugnis habentur dãtur tres aureolæ. *Aureolæ tres.* Tres pugnæ principales sunt contra carnem, diabolũ, & mundum. Iuxta illud quod cantat ecclesia, Caro, mundus, dæmonia, diuersa mouent prælia. In pugna quæ est contra carnem, ille potissimam victoriam obtinet, qui omnino obstinet a delectationibus venereis: & ideo virginibus debetur aureola. In pugna vero quę est contra mũdum, ille potissimam habet victoriam, qui persecutionem vsque ad mortẽ inclusiue sustinet: *Aureola quib. debetur.* Ideo martyribus debetur aureola. In pugna vero qua cõtra diabolum pugnatur, illa est pręcipua victoria, cum aliquis hostem & diabolum non solum a se, sed etiam a cordibus aliorum remouet: quod fit per doctrinam & prædicationem: *In Christo nõ est aureola.* Ideo Doctoribus & Prædicatoribus victoriã habẽtibus debetur aureola. In his tribus sancti nobilissime confermatur Christo, qui virgo fuit, & martyr, & veritatem quam a Patre auditur, mundo manifestauit, per quam diabolum a cordibus hominum fugauit: & sic fuit doctor & prædicator. Et ideo virginibus, martyribus, & doctoribus, ac prædicatoribus debetur aureola: quia perfectissime conformantur Christo: non quòd in Christo sit aureola, cum nemo sibiipsi possit conformari: & aureola detur propter conformitatem ad Christum. Præterea quanuis competat ei ratio coronæ aureæ: non tamen competit ratio aureolæ. Aureola enim dicitur id quod participatiuè & diminutiue & nunquam secundum sui plenitudinem possidetur. Ideo illis competit aureolam habere, in quibus est aliqua participatio perfectionis victorię. Et ideo cum in Christo inueniatur plena & perfecta ratio victoriæ, per quam omnes victoriæ constituuntur. vnde Ioan. 16. Confidite, quia ego vici mundum, & Apocalyp. 5. Ecce uicit leo de tribu Iuda. Ideo Christo non competit aureola, sed aliquid aliud perfectius & excellentius omni aureola, a quo omnes aureolæ originantur. Vnde dicitur Apocal. 3. Qui vicerit, faciem eum sedere in throno meo, sicut ego uici & sedeo in throno patris mei. ¶ Angelis pariter non competit aureola, quia non habent pugnam, *Angelis non competit aureola.* licet ipsi pugnauerint. Quia aureola non debetur nisi illis qui pugnant corporaliter, & exercentur per corpus: non enim dantur amantibus uirginitatem, martyrium, & doctrinam: si exterius circa hæc non exercentur. vel eis non insunt. Prę terea quæ hominibus ad perfectionem pertinent, angelis sunt connaturalia, & spectant ad communem statum eorum: quia ea in eodem genere actus suam beatitudinem meruerũt, scilicet in hoc quòd conuersi sunt ad Deum. Ideo nullum singulare meritum inuenitur in uno, quod alius non habeat. Homines autem diuersis generibus actuum beatitudinem merentur. Aureola subiectiue est in mente, cum sit gaudium de operibus illis quibus aureola debetur. Sed sicut ex gaudio essentialis præmii quod est aurea redundat quidam decor in corpore: Ita ex gaudio aureolæ resultat quidam decori i corpore. Et sic aureola pricipaliter est in mẽte,

te, sed per quandam redundantiam est in carne: Deo tamen circatricum, quę in corporibus martyrum apparebunt, non potest dici aureola, quæ est communis omnibus martyribus quia in aliquibus corũ circatrices non erunt, vtpote in illis qui fueruor submersi, aut famis inedia, aut squalore carceris interempti.

Ver. 1. *De aureola virginum.*

Aureola virginitatis quibus debetur.

D AVreola virginitatis illis tantum debetur virginibus, qui propositum firmum habuerunt virginitatem perpetuo conseruandi, siue propositum voto firmauerint, siue non quanuis aliquãdo hoc propositum fuerit interruptum, integritate tamen carnis manente, dummodo tale propositum in fine vitæ inueniatur: Quia virginitas mentis potest reparari, vt supra dictum est. Si tamen aliqua per violentiam oppressa fuerit, propter hoc aureolam non amittit, dummodo propositum virginitatis inuiolabiliter seruet, & illi actui non consenserit, quanuis delectationes venereas inuita experta fuerit, neque virginitaté, neque aureolam perdit, siue pro fide, siue quacunque alia causa violenter corrũpatur, sed si pro fide Christi sustineat, ad genus martyrii, tamen incompleti, pertinebit. Vnde Diu. Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam: non q; habeat duas coronas, sed quia duplex pręmium reportabit, vnum pro virginitate custodita, aliud pro iniuria quam passa est, data q; taliter oppressa concipiat & pariat: nec ex hoc virginitatis meritum perdit. Nec tamen matri Christi æquabitur: quia in ea fuit virginitas & maternitas cũ integritate carnis, quæ nõ est in uiolenter oppressa. ¶Ex pręmissis infertur primo q; morientes ante vsum rationis, non habẽt aureolam virginitatis: quia licet habuerint carnis integritatem, non tamen habuerunt propositum. Secundo quod q habuerunt propositum nubendi (licet nunquam nupserint) aureolam virginitatis non habebunt. Quia non habuerunt propositũ perpetuæ virginitatis: nisi forte, vt dictum est, in fine propositum mutauerint. & de primo doluerint. Tertio sequitur quod si Adam in paradiso terrestri perseuerasset, aureolam virginitatis non habuisset. quia aureola non datur nisi illi qui addit quandam excellentiam super alios continentiæ gradus: quod Adam nõ fecisset, quamuis castitatem coniugalem optimè seruasset, & fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus nulla concupiscentię fęditate maculatus. Et eodem modo dicendum est pro tempore legis Moysi, in quo cultus Dei per carnalem copulam prorogandus erat, & præceptum de generatione currebat. Et ideo non erat laudabile a coniunctione carnis perpetuo abstinere: & per consequens illi proposito præmium spirituale non debebatur, nisi ex diuino instinctu processisset, vt creditur de Hieremia & Helia, quorum coniugia non leguntur.

Violenter corrupta non perdit aureolam.

Adã non habuisset aureolã.

D. autem Virgini, quæ ex instinctu spiritus sancti virginitatem nouerat, speciale præmium debebatur, non quidem aureola, vt quidam dicunt, quæ propriè datur per victoriam pugnæ, quæ nõ fuit in ea cum non habuerit fomitem, a pugna procedit, vt habetur. 1. Corint. 12. Datus est mihi stimulus carnis meę. ut me colaphizet. Diu. Thom. tamen dicit quod Diu. Virgo habet aureolam, vt cæteris membris Ecclesiæ in quibus est virginitas, conformetur. Et quanuis non habuerit pugnam per tentationem quæ est a carne: habuit tamen per tentationem quæ est ab hoste, qui nec CHRISTVM reueritus fuit. Quarto sequitur quod viduæ seruantes continentiam, non habent aureolam, quia scilicet secundum aliquid maiorem pugnam sustineant quam virgines, propter delectationis præteritæ memoriam, tamen uirgines simpliciter, maiorem pugnam habent: quia inflammant eas concupiscentia & experiendi desiderium, quod ex quadam curiositate procedit, qua fit, vt homo libentius videat quæ nunquam vidit, & etiam in eis quandoque concupiscentia causat æstimationem maioris delectationis, quam secuudum veritatem, quæ auget. Et talis non est in viduis, in quibus consideratio eorum incommodorum quæ delectationi adiungitur, concupiscentiam minuit, & certamen reprimit.

An Diu. Virgo habeat aureolam.

D. virgo tentata fuit a diabolo.

De

Ver. 2. *De aureola martyrij.*

A AD aureolam martyrii cõsequendam duo requiruntur: Primo mors suscepta: Secundo quod pro honestissima causa, scilicet propter Christum. Pœna enim sola martyrem non facit, sed causa. Ex his sequitur quod afflictio pœnitentiæ nec alius dolor interior est proprie martyriũ, nisi propter quandam similitudinem, quã uis liet aliquando dolores interiores esse magis meritorios ex radice charitas, ut in D. Virgine, ideo habuit excellentius prẽmium, quam sit aureola. Quanuis etiam dici possit ipsam habere aureolam: quia vere mortua fuisset, si non fuisset a Deo specialiter præseruata. Præseruatio autem Dei non abstulit meritum, & per consequens nec præmium mortis. Aureola martyrii datur perfectissimæ victoriæ de impugnatione exteriori a mundo: quæ est quando quis obtinet victoriã de morte, & præparatis ad mortem, sicut aureola virginitatis perfectissimę victoriã de concupiscentiis carnis: quę est quando quis obtinet plenam, & perfectam victoriam venereorũ. Vide quæ dicta sunt de martyrio, & eius effectu.

Ad aureolam martyrij duo requiruntur.

D. Virgo habuit in aureolam martyrij.

Ver. 3. *De aureola doctrinæ.*

B AVreola doctrinæ debetur doctoribus & prædicatoribus, qui pugnant contra hostem, scilicet diabolum, & eum fugant a cordibus fidelium, verbo vel scripto, sicut quibusdam spiritualibus armis, iuxta illud: Arma militiæ nostrę non sunt carnalia, sed spiritualia. Prædicare enim, docere, & dictare de spiritualibus, quibus fugatur hostis, sunt excellentes elemosynæ spirituales, & actus precipui misericordiæ. Non tamen putandum quod prælatis qui officium habent prædicandi, & doctoribus qui habent officium docendi, & scribendi, si non prędicent. doceant, aut scribãt seu dictent, detur aureola, quia corona non debetur habitui aut characteri, sed pugnæ actuali, iuxta illud: Non coronabitur nisi quis legitime certauerit: si vero sint prælati, siue ex commissione prælatorum, uel diuino instinctu prædictos actus exerceant, aureola decorabuntur. Et quanuis prædicare, & docere ex studio doctrinæ proueniat, vsus tamen ex voluntate procedit, quæ per charitatem infusam informatur. & sic actus eius meritorius redditur. Ex quo infertur quod qui prædictos actus in peccato mortali exercent, aureolam non merentur, cum opera in peccato mortali facta, sunt mortua, & non reuiscant.

Aureola doctrinæ quibus debeatur.

2. Co. 10.

2. Ti. 2.

Ver. 4. *D. præminentia aureolæ ad aureolam.*

PRęeminẽtia aureolæ ad aureolam potest dupliciter considerari: Primo ex parte pugnæ, ut dicitur potior quæ potiori pugnæ debetur. Et sic aureola martyrii aliis superminet, quia est fortioris, & magiis affligentis pugnæ secundum seipsum: licet pugna virginitatis sit periculosior, inquantum est diuturnior, & magis imminet vincio. Secundo potest considerari ea parte eorum de quibus est pugna: & sic aureola doctrinæ est inter omnes potior: quia huiusmodi pugna versatur circa intelligibilia, aliæ uero pugnæ circa sensibiles passiones: Sed illa eminentia quę attenditur ex parte pugnæ, est essentialior, cum aureola secundum suam rationem respiciat victoriam, & pugnam: ideo simpliciter aureola martyrii pręeminet, deinde aureola virgininatis, postremo aureola doctrinæ: sed quantum ad aliquid nihil prohibet alias aureolas excellẽtiores esse. Notandum tamen quod meritum aureolæ potest dupliciter considerari: primo ex parte radicis, secundo ex parte operis. Contingit enim aliquãdo duos esse quorum vnus ex minori charitate maius tormentum sustinet, uel magis prædicationi instat, aut magis a delectationibꝰ carnis, quæ sunt circa uenerea, elongatur; intensioni ergo meriti quæ attenditur penes radicem, non respondet intensio maioritatis aureolæ aureæ. Intensioni vero meriti, quę est ex actu, respondet intensio aureolæ. vnde potest esse quod aliquis minus merens in martyrio, quantum ad essentiale p̃miũ, maiorẽ aureolã habebit.

C *Aureola martyrij præeminet aliis.*

Continuatio dicendorum.

D QVia ad beatitudinem per obseruantiam legum, & mandatorum homo peruenire potest, iuxta illud: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: postquam dictum est de beatitudine, consequen ter dicendum est de legibus.

DE

DE LEGIBVS. CAP. XV.

D 1.2.q.90 LEx dicitur regula humanorũ actuũ: qa sicut qui veram sequuntur regulã artis, non deuiant a recto, & bono, & hac rõne apponitur, & applicat̃ illis r̃la: sic ẽt q imitant̃, & sequuntur verã legẽ, faciẽtes q̃ ab ea fieri iubent̃, nõ deueniãt a recta operatione humana. Hęc aũt r̃la essentialiter est dictamen prudentiale siue practicũ in principe siue in eo q curã h̃et aliorũ, quo aliqua ordinantur faciẽda vel relinquenda, tanquã ad bonũ cõmune vtilia uel necessaria, cũ publicatione & manifestatione inferioribus debite facta. Et d̃r lex a ligando, qa obligat ad agendũ aut desistẽdũ ab actione. Ex p̃missis apparet, ꝙ de essentia, & rõne legis sunt quatuor. Primũ, ꝙ sit dictamẽ rõnis prudẽtiale: Scd̃m, ꝙ sit a principe seu superiore & h̃nte ptãtẽ: Tertiũ, ꝙ sit ordinatũ ad bonũ cõe, & nõ ad priuatũ cõmodũ: Quartũ, ꝙ sit debite promulgatũ seu publicatum & manifestatũ inferioribus. De his Isidorus, & h̃r in c. Erit autem lex. 4. distin. vbi dicitur. Erit autem lex honesta, iusta, passibilis, s̃m naturã, & cõsuetudinẽ patriæ, loco, tẽporique cõueniẽs, necessaria, vtilis manifesta, nulloq; priuato cõmodo, sed ꝑ cõmuni utilitate conscripta. & quãuis scriptura non sit de essentia legis, conuenienter tamen scribitur. ¶Ex præmissis sequitur primo. ꝙ omnis ordinatio: siue statutum contra dictamen rationis naturalis siue prudentiale, non est lex, neque ligat. Non pertinet tamen ad singulares personas iudicare an sit rationabile uel irrationabile, nisi esset notoriũ, ut pote directe contra legẽ naturæ aut diuinã. Quia quæcunq; ordinatio inferioris cõtra legẽ superioris non d̃et dici lex, sed error intollerabilis, cui non est obediendũ, vt dicitur in c. per tuas, de senten. excõ. Obedire enim oportet magis Deo quam hominibus. Secundo sequitur, ꝙ quicunque sunt depositi à principatu, & qui nullam authoritatẽ communem habent, quantumcunque sapientes sint legem condere non possũt. Tertio sequitur, quod ordinationes cõtra bonum cõmune uel in dispendium. Reipublicę, non sunt leges, nec ligant Et quæ ab initio fuerunt conditæ ad bonum reipublicæ, si successu temporis, vel aliquo casu urgente, vergerunt in incõmodum reipublicæ: in illo casu non ligarent. Tunc. n. ntendum est Epichęia, ut dictum est cum de ea ageretur. Finis enim legis est inducere homines ad bonũ, & retrahere a malo. Quo ad promulgationem notandũ est, quod ad debitam promulgatione legis non requiritur, quod insonuerit auribus singulorũ, sed sufficit quod sit publicè manifestata, & proclamata in locis cõsuetis. Ante promulgationem autem siue publicationem non ligat, cum non possint subditi diuinare. Iuristæ dicunt quod facta debita promulgatione, lex statim ligat scientes, & præsentes: absentibus tamen dãtur duorum mensẽs a publicatione, quibus lapis, si contrauenĩant, puniuntur tanquam transgressores: quia verisimile est quod ad eorum notitiam peruenerit de his in authẽ. vt factæ nouę constitutiones colla. 5. Si autem ante tempus duorũ mensium peruenit ad notitiam alicuius absentis, tunc ligat à die scientiæ, & notitiæ, saltem in foro interiori, imo & exteriori, si probari possit.

De essentia legis quatuor.

In lib. Lunc.

Scriptura non est de essentia legis.

Act. 5.

Finis legis quis.

Quid ad debitã ꝓmulgationem requiratur.

Lex quando liget absentes.

Ver. 1. *De actibus & officiis legis.*

E ACtus legis ab Isidoro, & hab. in c. priuilegia. §. officium. &c. omnis. 4. dist. assignantur quatuor, scilicet imperare, uetare, permittere, punire. ¶Imperare idem est quod præcidere: præceptum autem importat applicationem legis ad ea quæ ex lege regulentur, & importat obligationem alicuius quod fieri debet. Quod autem aliquid fieri debeat, prouenit ex necessitate uel vtilitate alicuius finis: & sic de rõne ꝓcepti est, ꝙ iportet obligationẽ in ordine ad aliquẽ finẽ. vnde in c. quod ꝓcipitur. 14. q. 1. ex D. Greg. in epistola ad Iouinianũ habetur. Quod præcipitur, imperat̃, quod imperat̃ necesse est fieri, si nõ fiat pœnã habet. Vbi cõsiliũ est, datur offerentis arbitriũ. vbi præceptum, necessitas est seruiẽtis vt obediat. ¶Sed difficultas est

5. Ethico.

Actus legis quatuor.

Pręceptũ quid sit, et quomodo ligat.

quomodo

Consilia non obligas. quomodo, & quibus uerbis cognosci potest, quod aliquę leges, & præcepta ligent sub pœna peccati. Communiter dicitur ꝙ quando lex uel legislator utitur communibus verbis decerno, statuo, volo, ordino, mando, aut similibus, quæ non sunt præceptiua, non obligat ad peccatum saltem mortale, vt dicit Panor. in c. Nam concupiscentiam, extra de constitu. Et idem dicendum de præceptis pręlatorum. Nec obstat ꝙ D. Tho. dicit voluntatem prælati, *De uerit. q. 23. ar. ulti. ad 3* qualitercunque innotescat, habere vim taciti pręcepti, quia intelligendū est de voluntate præcipiendi præcepto formali. Quia ipse dicit quod licet sciat voluntatem pręlati, non tenetur, nisi expresse prę *Quæ uerba legis dicantur pręceptiua.* cipiat. Si autē in lege aut ordinatione continētur verba præceptiua, prout sunt, Prę cipimus, iubemus, mandamus, cum sequēti determinatione in uirtute Spiritus sancti, & sanctæ obediētiæ, aut sub pœna excommunicationis, inobedientię, carceris, aut grauioris culpæ in ordinatione prædicatorum, aut alia notabili pœna quæ videtur importare in familia vel notabile detrimentum corporale, est præceptum, & peccat mortaliter transgrediens. Si uero sint verba imperatiui modi, tunc si sunt circa materiam, necessariā, & multum pōderosam, importāt præceptum, vt in cle. exiuit. §. item, de verb. sig. & Psal. Vouete & reddite. primum est consilii, secundum est necessitatis, & præcepti. vnde Salom. *Eccles. 5.* Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis, & stulta promissio. Si vero materia non est necessaria aut multū ponderosa, non important præceptum, sed potius consilium: vt illud, Si quis te percusserit in vnam maxillam, præbe ei & alteram: quod est consilii, vt habetur in c. paratus. 32. q. j. ¶Secundus actus *Matt. 5.* legis dicitur uetare siue prohibere, quod est respectu alicuius mali uel incommodi. Et quo ad notitiam siue cognitionem promulgationis, eodem modo dicendum est de pręcepto negatiuo, sicut dictum est de affirmatiuo. ¶Tertius actus legis est ꝑmittere, siue permissio, quæ secundum se *Permissio triplex* est circa indifferentia, quæ de se non prosunt ad finem, neque impedimentum præstant. Notandum tamen ꝙ aliquid dicitur permitti tribus modis: Primo ꝙ nullo iure prohibetur, vt cōtrahere secundas nuptias. Secundo quia contra humanas constitutiones indulgetur, vt contrahere in gradibus prohibitis, vt in c. quędam. 35. q. 3. Tertio vt uitetur maius malum siue illicitum, & sic permittitur prostibulum, ne cōmittatur adulterium. Hoc modo Moyses permisit libellum repudii, vt vitaretur *Permissio quando bona, & quādo mala.* homicidium, vt dicitur Matt. 19. Ad duritiam cordis vestri permisit, &c. Ecclesia ēt permittit ritus Iudæorū, ꝓhibendo Christianis ne eos impediant, propter bonum quod inde sequitur, ut habetur in c. sunt, de Iudæis, extra. Permittere minus malum (hoc est non punire) ut euitetur maius, est licitum. Permittere aliqua contra legem Dei, quæ possunt puniri, est malū, sed non contra legem humanam, cum possit tolli: nisi forte propter scandalū. Agentes autem vel omittentes cōtra legem diuinam ex permissione siue propter maius malum uitandum, siue non peccant, nec excusantur, sicut nec Iudæi ab adulterio propter permissionem libelli repudii.

¶Quartus actus legis est punire: quod nil aliud est, quam deordinationem culpæ factum per transgressionem per pœnā reordinare. Pœna autem debet proportionari culpę in punitionibus, iuxta illud: Secundum mensuram delicti erit, & plagarum *Deut. 25* modus, & illud, Quantum se glorificauit *Apoc. 18* & in deliciis fuit, tantum date illi tormētum, & luctum. Punitio propter scandalum differenda est, & aliquando omittenda, ut dictum est cum de scandalo ageretur. c. 11. §. 2. uersi. 11. In punitionibus autem semper vtendum est æquitate, & misericordia, vnde D. Ambr. dicebat; Malo reprehendi de nimia misericordia, quam de nimia sęueritate.

Ver. 2. *De legum interpretatione.*

Qvm leges (vt dictum est) sint institutæ ad regulandos actus humanos, qui sunt circa particularia cōtingentia, quæ varietatem magnam habent, non possunt semper esse immutabiles: quia possunt in aliquibus casibus dubia occurere de sensu, & mente legislatoris. Hinc est quod Philosophus arguit in *7. Ethic.* principe necessitatem ponendi Epichæiā, quia lex declaratur seu interpretatur, aut cū ea dispensat. Et sic necesse est aliquādo

leges declarari & interpretari, imo totaliter tolli, aut in eis dispensari. Idcirco de interpretatione dicendum est. ¶ In primis notandum, quod interpretari legem seu præceptum legis, est dare rationabilem intellectum, secundum sensum & mentem præcipientis siue legislatoris, in legem quam condidit. Notandum præter ea quod triplex est interpretatio: quædam est particularis quæ fit per particularem personam quando ei occurrit dubium super obseruatione legis, quo ad eam, & nō potest haberi, vel saltem de facili, recursus ad legislatorem vel parem aut superiorem: Tunc talis recurrere debet ad iudicatorium naturale, & inquirere an in tali casu legislator intēderet legem obseruari, vel non: & an si legislator esse præsens, diceret se sic intelligere legē, & quid faceret ipse si esset legislator. Conclusio illius discursus dicitur particularis interpretatio, quæ fit per uirtutē Epichæie, & excusat illum a transgressione legis, si agat secundum illam resolutionem inquisitionis, saltem in foro interiori, secluso scandalo. Alia est interpretatio & expositio magistralis, quæ fit cū inquisitione rationis & cum collatione aliarum legum uel aliorum passuum eiusdem legis. Et hanc quilibet doctus vel expertus in aliqua sciētia siue politia facere potest. Vnde Psalm. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Et hoc modo interpretati sunt Magistri præceptum de ieiunio, quod non obligat debiles & infirmos, iuuenes & decrepitos, prægnantes, lactantes, aut grauiter laborātes. Hæc magistralis interpretatio non habet necessitatē: (Non.n. tenetur quilibet assentire illi interpretationi: & secūdo eā agere:) habere tamen excusationem: quia in dubiis sequēs opinionē rationabilē alicuius magistri: cū magister & doctor est approbatus (vt D. Tho. qui absq; ratione aut authoritate nō consueuit loqui) est excusatus a peccato. qđ est ualde notandum ad sedādos scrupulos timoratarum cōsciētiarum. Alia est interpretatio authoritatiua, quæ, fit ab eo qui bene scit mētem & sensum legis, & habet authoritatem, & hæc obligat inferiores ad tenendum sensum ꝑ eū datū: & hoc modo interpretari nō est cuiuslibet, sed eius interpretarī, cuius est cōdere. Pertinet etiam hoc modo interpretari ad eum cui committitur, uel qui habet parem potestatem aut superiorem iurisdictionem. Parem dicitur habere potestatem successor legislatoris, iuxta illud: Super cathedram Moysi sederunt Scribę & Pharisæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis seruate & facite. Superiorem habet authoritatem ille qui legislatori & suis inferioribus legitime & ordinarie præest, uel ab eo commissus est. Et quo ad sacras literas & legē diuinā dicitur. 2. Pet. 1. Hoc primū intelligentes, ꝙ omnis prophetia scripturæ propria interpretatione nō fit: Non enim volūtate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. & ideo qui sunt inspirati a Spiritu sancto, possunt sacras literas interpretari. vnde Apost. inter grās gratis datas ponit interpretationem sermonum. Summus pontifex etiam, quia est uicarius Christi, cum plenitudine potestatis, & ad quem (ut dictū est) pertinet ultima resolutio fidei & editio symboli, pōt interpretari, ut idē dicamus & faciamus oēs. De his Dn̄s Cardinalis de Turr. crem. in 2. lib. summæ, de Ecclesia, c. 7. & in 3. lib. c. 53.

Interpræstari legē & præceptū quid. *Triplex interpretatio.* *Ps. 118.* *Sequens opinionē doctoris approbati est excusatus.* *Interpretari authoritatiue ad quē pertineat* *Mat. 23.* *Interpretatio sacrarum literarum ad quem pertineat* *1. Co. 12.*

Ver. 3. *De legum dispensatione.*

Differentia solet poni a doctoribus inter interpretationem, declarationē, dispensationē, & abrogationem. Quia interpretatio (vt dictū est) significat explicationē sensus dubii ipsius legis: Declaratio est ostensio quod lex in aliquo particulari casu nō obliget: & sic quod est agendū contra uerba legis. Et hoc pertinet ad Epichæiam. Dispēsatio autē est canonica sublatio legis, uel secūdum Rayneriū, relaxatio ipsius respectu alicuius particularis ꝑsonæ propter aliquam rationabilem causam. Ex hoc sequitur id quod dicit Diuus Bernar. quod prælati dantes pro voluntate facultatem veniendi contra legem, non sunt dispensatores, sed dissipatores: cum non sit data potestas ad destructionē, sed ad ædificationem. Secūdo sequitur quod si dispensatio impetretur ex falsa causa siue (vt communiter dicitur) subreptitie vel obreptitie, expressa falsitate, uel tacita ueritate non est canonica, cum

B *Interpretatio, dispensatio, abrogatio & declaratio differunt.* *In lib. de dispen. et præ.* *2. Co. 10.*

sit contra

ît contra canones, qui prohibent subreptionem & obreptionem, vt in capit. 2. de fil. presbit. lib. 6. Diu. Thomæ idem sunt dispensatio & declaratio. Abrogatio vero legis est totalis sublatio obligationis legis siue relaxatio iuris quo ad omnes subditos, qui fieri debet quando lex incipit uergere in incommodum Reipublicæ, uel quando impedit maius bonum illius.

1.2.q38 art. 10.

Ver. 4. *De diuisione legis.*

C LEx in tota sui communitate potest diuidi in legem dininam, humanam, & peccati, quæ non est proprie lex, sed procedit ex præuaricatione legis: quia ab Apostolo lex peccati nominatur. Ideo hic eam enumerauimus, ut de peccatis ea quæ sunt notatu digna, nostris introductionibus inseramus.

§. 1. *De lege diuina.*

D LEx diuina est dictamen practicæ rationis & gubernationis rerum in Deo, tanquam in principe totius uniuersi. & quia Deus nihil concipit ex tempore, sed habet æteruum conceptum: hinc est quod sola lex diuina ex parte ipsius Dei dicitur æterna, cum nullus alius legislator fuerit ab ęterno: nec ex parte nostra potest dici æterna, cum non fuerimus ab æterno. Hæc lex diuiditur in legem diuinam naturalem, & legem diuinam positiuam, de quibus per ordinem dicendũ est.

Lex diuina qd & quo æterna.

Lex diuina duplex.

Ver. 1. *De lege naturali.*

E LEx naturalis nil aliud est quam participatio legis æternæ in rationali siue intellectuali natura, in sua creatione indelebiliter impressa, qua inclinatur ad actus necessarios conducentes in finem naturalem, & uocatur Lumen naturale: vnde, Cum Psalm. dixisset, Sacrificare sacrificium iustitię, quasi quibusdam quærentib. quæ sint opera iustitię, dicit: Multi dicunt, Quis ostendet nobis bona? Cui quæstioni respondens, subiungit: Signatum est super nos lumen uultus tui Domine, hoc est lumen naturalis rationis, qua discernimus quid sit bonum, & quid malum. Vnde Gloss. super illud Roma. 2. Cum gentes. quæ legem non habent, naturaliter ea quę legis sunt faciunt, dicit: Quod si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit, & sibi conscius est quid sit bonum, & quid sit malum: & originaliter dicitur sinderesis, de qua & de eius actibus & officiis sufficienter dictum est. Hæc lex perfectius impressa fuit in angelis q̃ in omnibus, quia circa huiusmodi legem in angelis non contingit ignorantia aut error in uniuersali aut particulari, nec etiam in dæmonibus, qui circa naturalia errare non possunt, & per consequens neque male operari, sistendo in naturalibus: licet dæmones in quolibet actu peccent propter relationem ad malum finem quem sibi. præstituerunt: seclusa tamen illa relatione uon peccarent in naturalibus. & quanuis illa relatio non possit ab eis non poni: quia tamen illa relatio se habet extrinsece, ideo dicitur quod non peccant circa naturalia, intrinsece. Homines uero possunt errare in particulari agibili contra legem naturæ, prout qui mœchatur aut furatur. & potest aliquis tantum continuare aliquod peccatum, quod non uidebitur ei peccatum: ut Iulius Cæsar in lib. de Bello Gallico refert, quod apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum. & quia tempore Moysi propter malitiam hominum & malas consuetudines lex naturæ in particulari erat offuscata: ideo Deus expressit particularia pręcepta in duabus tabulis: In prima posuit tria præcepta, quæ dispo nunt hominẽ in ordine ad Deum, scilicet Vnũ crede Deũ, Ne iures vana per ipsum, Sabbata sanctifices. In secunda uero tabula posuit septem præcepta, per quæ homo disponitur in ordine ad proximum, scilicet de honore parentum, de homicidio, adulterio, furto, falso testimonio non ferendo, & de non concupiscendo rem neque uxorem proximi. In angelis autem hæc lex non continet tot præcepta, quia non congerunt naturæ illorum. Præterea hęc lex in eis nullo modo impeditur, sicut in hominibus qui non possunt aliquando bene ratiocinari propter indispositionem cerebri. & sic impediuntur actus huius legis in paruulis ante usum ratiõis quem secũdum aliquos habent in fine primi septennii: licet secundum dispositionem complexionis, & exercitium siue doctrinã aliquando acceleretur, & aliquando

Lex naturalis qd.

Psalm. 4.

1.2.q49 art. 4.

Latrocinium apud Germanos olim non reputabantur iniquum.

præcepta legis naturæ quot.

1.2.q49 art. 5.

do

do retardetur: nec est qui certum possit præfigere terminum. Impeditur etiam in ebriis & furiosis. Et quanuis legi naturali aliquid addi possit,& multa per legem diuinam & humanam tanquam vtilia superaddita sint: est tamé immutabilis per modum subtractionis: quia nihil quod est de lege naturæ, potest desinere esse de lege naturę, saltem quantum ad prima principia,quæ nec immutari nec deleri possunt,vt Diuus August. dicit,Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec vlla delet iniquitas.

In 2. de confes.

¶Lex naturalis dirigens hominem in ordine ad Deum & proximum, continet seu includit duo genera præceptorum, quæ dicuntur moralia. Quædam sunt præcepta affirmatiua,quædam negatiua. Præcepta affirmatiua explicita sunt tria. duo primę tabulæ,& primum secundæ. Præcepta negatiua sunt septem: vnum in prima tabula, & sex vltima secundæ tabulæ. dictum est,explicita: quia cum ad affirmationem sequatur negatio oppositi, & ad negationem sequatur affirmatio oppositi:sequitur quod quodlibet præceptū affirmatiuum includit negatiuū: & quodlibet negatiuum includit affirmatiuum. Præceptum de credendo includit præceptum de non discredendo,neque se diuellendo a Deo. Præceptum affirmatiuum de sanctificatione sabbati, includit præceptum de non violando sabbatum,& de opere seruili non faciendo. Præceptum de honore parētum includit præceptum de non inhonorando siue irreuerentiam faciendo. Pręceptum negatiuum de non assumendo nomen Dei in vanum includit præceptum de non inuocando & honorando nomen Domini. Præceptum de non occidendo, includit præceptum de conseruatione vitę proximi. Præceptum de non mœchando, includit pręceptum redditionis debiti. Præceptum de non furando, includit præceptum restitutionis: præceptum de falso testimonio non ferendo, includit præceptum de uero testimonio ferendo tempore & loco debitis. Præceptum de non concupiscendo uxorem proximi, includit præceptum de conseruāda honestate uxoris proximi, & pręceptum de non concupiscendo rem proximi includit pręceptum de conseruanda re proximi. Ex quo patet ꝙ sunt viginti præcepta legis naturalis, quę tamen reducuntur ad decem notiora, & illa decem sunt conclusiones deductę ex uno primo principio rationis naturæ, quod fundatur super rationi boni scilicet Bonum est faciendum,& malum est uitandum. Et super hoc fundatur omnia præcepta legis naturæ, & illud primum principium pendet & causatur ex habitu sinderesis, q̄ est lex naturalis, cuius actus est dictamé rationis.

Præcepta affirmatiua et negatiua quid.

Præcepta affirmatiua includit negatiuum, & econuerso.

1.2.q.92 art. 1.& 4.

Præceptum affirmatiuum & negatiuum differunt quantum ad obligationem: quia præcepta negatiua obligant ad semper & pro semper, hoc est omni tempore, sic quod nunquam licet præterire. Sed præcepta affirmatiua obligant quidem ad semper & non pro semper, sed pro tempore & loco ut præceptum de honore parētum obligat semper, quia semper filius tenetur & est obligatus honorare patrem, sed non pro semper: quia non qualibet hora, cum habeat comedere, bibere, & dormire, & dormiendo nullum honorem exhibere potest, nec tenetur, cum impossibilium nulla sit obligatio. & sic de aliis pręceptis affirmatiuis, non solum legis naturalis, sed etiam aliarum legum. Præcepta uero negatiua, quia non exigunt actum, imo prohibent, pro omni tempore & hora possunt seruari. Omni n. tempore & hora possum cessare ab homicidio, quandiu sum liber. Ideo obligat ad semper & pro semper. In hoc tamen conueniunt præcepta affirmatiua & negatiua, & nunquam licet eis contrauenire: sed cum affirmatiua non ligent nisi pro tempore & loco extra tempus & locum non prætermittuntur, non omissiue se habendo eis contrauenitur.

Differentia præcepti affirmatiui et negatiui.

Ver. 2. *De lege diuina positiua.*

LEx diuina positiua est dictamen diuinæ rationis practicę, rationali siue intellectua naturę extrinsece promulgatum ex tempore, & non in sua creatione nec intrinsece & indebiliter impressum. Et sic quicquid Deus præcipit uel prohibet fieri ex tempore & pro tempore, pertinet ad legem diuinam positiuam, quæ diuiditur in legem veterum & nouam

F Lex diuina positiua quid.

uam,siue antiquum,& nouum testamentum,de quibus Aposto.Galat.4.

Ver.3. *De lege antiqua.*

G LEx diuina vetus siue antiqua dicitur illa, quæ per Moysen in monte Sinai fuit data populo Israel,q̃ dicitur ab Apostolo lex factorum,ait enim : Vbi est gloriatio tua? exclusa est per quam legẽ? factorum? non, sed fidei.Vocat legem factorum legem Moysi exterius propositam, & descriptam,per quã exteriora facta hominum ordinantur:quia per eam præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur a quo debeat abstineri . Legem autem fidei vocat legem interius scriptam, per quam nõ solum exteriora facta,sed etiam ipsi motus cordium disponuntur . inter quos primus est motus fidei, de hac inferius amplius dicetur. Legem antiquam aliquando uocant Apostolus pedagogum nostrũ, hoc est directorem,& custodem cohibentem nos ab illicitis,sicut cohibetur, & dirigitur puer, cui propter defectum ætatis non datur hæreditas patris , donec ueniet ad perfectam ætatem.

Rom.3.

Ver.4. *De officiis legis antiquæ.*

A HVic legi antiquæ Apost.quatuor officia tribuit. ¶ Primum eratt dare cognitionem peccati.vnde Rom.3.Per legẽ enim cognitio peccati,& Roma.7.Peccatum non cognoui, nisi per legem : nam concupiscentiam nesciebam esse peccatũ, nisi lex diceret,Nõ concupisces. Quæ uerba non sunt sic intelligenda, quod peccatum nõ possit coguosci absque lege Moysi,qnia per rationem naturalem potest cognosci, inquantum habet rationem inhonesti contra rationis naturalis dictamẽ existens. Sed non poterat cognosci peccatum secundum quod importat offensam diuinam, sicut per legem diuinam datam per quam manifestatur homini q̃ Deo displicent peccata humana, in hoc quod ea prohibet, & mandat puniri.

Lex antiqua quatuor habebebat officia.

¶ Secundum officium legis siue potius effectus,qui nõ ex lege,sed ex malitia hominum contingit, est facere abũdare peccata.vnde Rom.5. dicitur.Lex subintrauit vt abundaret delictum hæc dictio(vt)non tenetur causaliter , sed consecutiuẽ : quia lege data , abundantia delictorum subsecuta est occasione accepta. Vnde Roma.7.dicitur,Itaq; lex quidem sancta,& mandatum sanctum,& iustum,& bonum:quia scilicet peccatum cohibebat,sed occasione accepta peccatum(hoc est fomes peccati,siue appetitus destitutus gratia Dei & iustitia originali)per mandatũ seduxit me, & occidit me , & operatum est in me omnem concupiscentiam.Hoc sequutum est lege data , eo q̃ lex Moysi(licet peccatum prohiberet) concupiscentiam tamen non auferebat,nec refrenabat.Cum enim alicui prohibetur id quod concupiscit,vehementius in cõcupiscentiam illius exardescit. Sicut, & fluuius posito obice, fortius impingit,& obicem frangit,cuius ratio potest esse duplex, secundum Diuũ Thomam.Prima quia interiores affectiones quando interius retinentur,magis incenduntur, sicut patet in dolore,& ira. Si autem exterius quoquomodo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio aũt propter timorem pœnæ cogit hominem vt concupiscentiam suã ad exteriora non producat.Et ideo ipsa concupiscentia interius retenta magis inflammatur. Secunda ratio est, quia nos apprehendimus ea quæ non prohibentur, quasi possibilia fieri a nobis, quãdocunq; placuerit:& ideo multoties oportunitate existẽte illud negligimus, & vitamus.sed quando aliquid est prohibitum , apprehenditur , vt aliquid magnum , quod non semper a nobis possit haberi.Et ideo quando opportunitas datur,sine timore pęnæ illud consequi promptiores sumus. & inde est, quod data lege quæ cõcupiscentiæ vium prohibebat , & tamen concupiscentiam non mitigabat : concupiscentia ipsa magis homines ad peccata ducebat . Vnde dicitur Ezech. 5. Ista est Hierusalem , in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras , & contempsit iudicia mea , vt plus esset impia quam gentes.Lex autem noua,& fidei quæ quantum ad principale est gratia Spiritus sancti, per virtutes infusas mitigat concupiscentiam , & frenat inferiores vires. Ideo non dicitur facere abũdare delicta. Nec propter hoc sequitur quod omnis lex humana quæ gratiam non confert, faciat abundare delicta:quod est contra intẽtionem legislatorum,

Lex Moysi q̃uo faciebat abundare delictum. Rom.1.

Cur nitimur uitimur in vetitum.

Lex noua quomodo frenat cõcupiscentiam.

torum, qui ad hoc tendunt, secundũ Philosophum, vt ciues faciant bonos. Quia alia est intentio legis humanæ, aliȩ diuinæ. Lex enim humana refertur ad humanum iudicium, quod est tantum de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, ꝙ est de interioribus moribus cordis, secundum illud, Homines vident quæ foris patent, sed Deus cor intuetur. Sic igitur lex humana finẽ suum, & intentionem suam consequitur, dum per prohibitionem, & pœnæ comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati: licet concupiscẽtia interior magis augeatur, quàm lex humana cognoscere, imputare, aut punire non potest. Vnde iuristȩ in l. cogitationis pœnam. ff. de reg. iuris, dicitur cogitationis pœnam nemo meretur, scilicet apud homines. Sed quantum ad legem diuinã etiam interiores concupiscẽtiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente, & non auferente concupiscentiam. ¶ Tertium officium siue euentus legis Moysi sequens ad secundum, est iram operari. Vnde Roma. 4. dicitur, Lex enim iram operatur. quod secundum D. Tho. ibi, non est intelligendum ita ꝙ præcepta legis Moysi præcipiant aliqua quæ faciant obseruãtes dignos ira Dei, sed occasionaliter occasione accepta: quia prȩcipit, & gratiam implendi non præbet, ex quo (vt dictum est) delictum abundat. Ideo lex dicitur operari iram, hoc est vindictam: quia per transgressionem legis facti sunt homines digni ira, & vindicta Dei. 4. Regum 22. dicitur: Magna ira Domini succensa est contra nos, quia nõ audierũt patres nostri verba libri huius scilicet legis. ¶ Quartum officium est agere pedagogum, vt dictum est, scilicet custodire ab illicitis, & dirigere populum in viam Christi. Vnde Galat. 3. postquam dixit, Itaque lex pedagogus noster fuit: addit, in Christo, vt fide iustificemur. Lex antiqua cõtinet tria genera præceptorũ: Quædam enim sunt moralia: Quȩdam cȩremonialia: Quȩdam iudicialia. Hæc tria tangit Apostolus Rom. 7. cum dicit, quod mandatum erat bonum, sanctum, & iustum: in hoc quod dicit bonum, hoc est honestum tangit moralia: in hoc verò quod dicit, sanctum, quod idem est quod Deo dicatum, tangit cȩremonialia: in hoc autem quod dicit, iustum tangit iudicialia.

2. Ethic. — *1. Reg. 6.* — *Præceptorum tria genera.*

Ver. 5. *De præceptis moralibus.*

PRæcepta moralia sunt prȩcepta legis naturæ, quæ sunt de actibus virtutum circa quæ homo se exercet, & in eis immorari debet. Ideo vocantur moralia, quia data sunt ad faciendam, & conseruãdam amicitiam Dei, & hominum. Sicut enim intentio legis humanæ est, vt faciat amicitiam hominum ad inuicem: ita intẽtio legis diuinæ est, vt constituat amicitiã hominis ad Deum, & hominum adinuicẽ. Cum autem similitudo sit causa amoris, secundum illud, Omne animal diligit sibi simile: impossibile est esse amicitiam hominis ad Deũ qui est optimus, nisi homines efficiantur boni. Vnde dicitur Leuit. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Bonitas aũt hominis est virtus quæ, secundum D. Aug. bonum facit habentẽ: ideo oportuit ꝙ in lege antiqua darẽtur hominibus præcepta de actibus virtutũ, quȩ dicuntur moralia, ratione iam dicta.

B — *1. 2. q. 99 art. 2.* — *Eccl. 13.*

Ver. 6. *De differentia, & gradu præceptorum moralium.*

PRæcepta moralia differunt a cȩremonialibus, & iudicialibus: quia cæremonialia, & iudicialia ex institutione extrinseca vim habent, quia ante institutionem erant indifferentia. & non uidebatur differre, vtrum secundum ea, vel alio modo fieret. vnde nullum peccatũ erat ante extrinsecam institutionẽ ea seruare vel non seruare: sed prȩcepta moralia ex dictamine rationis naturalis procedunt: ideo nõ sunt indifferentia, imò efficaciam habẽt, & obligant etiam si nunquam lege extrinseca statuantur. Horum autem præceptorum moralium est triplex gradus: Quædam. n. prȩcepta sunt communissima, & adeo manifesta, ꝙ editione aut institutione non indigent: sicut mandata de dilectione Dei, & proximi, & alia huiusmodi quæ sunt quasi fines prȩceptorũ: unde in eis nullus potest errare secundũ iudicium rationis. Quædam uero sunt præcepta moralia magis determinata, quorum rationem põt quilibet popularis facile uidere & hæc sũt præcepta decalogi circa quæ in paucio-

C — *1. 2. q. 100. art.* — *Prȩceptorum moralium triplex gradus.*

paucioribus contingit iudicium humanum peruerti & offuscari. Ideo in lege antiqua fuerunt publicata. Quædam autem sunt, quorum ratio siue deductio non est adeo cuilibet manifesta, sed solum sapiẽtibus. & ista sunt præcepta moralia super addita decalogo, tradita a Deo populo per Moysen & Aaron, quę reducuntur ad ea quę sunt manifesta, scilicet ad præcepta decalogi. Primo pręcepto decalogi prohibetur cultus deorum alienorum, cui superadduntur alia pręcepta prohibitiua eorum quæ ordinant ad cultum idolorum: sicut habetur Deute. 18. Non inuenietur in te qui lustret filium aut filiã, aut sit maleficus, aut incantator, neque qui phitones consulat neque diuinos: neque quærat a mortuis veritatem. Secundo præcepto prohibetur Periurium, superadditur ei prohibitio blasphemiæ, Le
Leuit.19 uit. 14. & prohibitio falsę doctrinæ, Deuteron. 13. Tertio præcepto superadduntur omnia ceremonialia. Quarto præcepto superadditur de honoratione senum, secundum illud, Coram cano capite consurge, & honora personam senis. & generaliter omnia præcepta inducentiæ ad ex
Leuit. 19 hibendum honorem maioribus. Quinto præcepto quo prohibetur homicidium, additur prohibitio odii & cuiuslibet uiolationis contra proximum, secundum illud, Non statis contra sanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odii fratris: se
Deu.24. cũdum illud, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Sexto pręcepto quo prohibetur adulterium, superadditur præceptum de prohibitione meretricii, secundum il
Leuit. 18 lud, Non erit meretrix neque fornicator de filiis Israel: & prohibitio uitii contra naturam, Cum masculo non commisce
Deu.18. beris, & cum omni pecore non coibis. Septimo pręcepto quo prohibetur furtum adiungitur præceptũ de prohibitione vsu
Deu.35 rę faciendæ, secundum illud, Non fœnerabis fratri tuo ad usurã: & prohibitio fraudis, Non habebis in sacculo diuersa pondera & vniuersaliter omnia quæ ad prohibitionem calumnię & rapinæ pertinent. Octauo præcepto, quo prohibetur falsum testimonium, additur prohibitio falsi iu
Exod. 23 dicii, Nec in iuditio plurimorum acquiesces sententiæ, vt a uero deuies: & prohibitio mendacii, cum subditur, Mendaciũ fugies: & prohibitio detractionis, Non eris criminator & susurro in populis. Multa alia adiungunt, quia per ea omnis mala concupiscentia prohibetur. Et sic resolu- Leuit. 19
torie apparet quod omnia præcepta moralia (quæ nil aliud sunt quam conclusiones ex principiis legis naturæ, siue sint scripta in lege autiqua, siue noua) pendent a decem pręceptis decalogi, & ad ea reducuntur. quod est valde notandum, & ad plurimas quæstiones prompta & facilis responsio.

Ver.7. *De indispensabilitate præceptorum moralium.*

PRęcepta moralia, pręcipue decẽ quæ in decalogo continentur, dicuntur a B
Psalmographo, mandata, quę Deus man 1. 2. q.
dauit custodiri nimis. Vnde ait: Tu man art.8.
dasti mandata tua custodiri nimis, propter indispẽsabilitatem: quia circa ea nõ cadit licita dispensatio. Cuius quędam ratio est, quia tunc in ipsius præceptis cadit & licite fieri potest dispensatio, quãdo occurrit ac superuenit aliquis particularis casus in quo si verbũ legis obseruaretur, cõtrariaretur intentioni legislatoris: sed null⁹ talis potest occurrere in decẽ pręceptis decalogi, inquãtum moralia sunt: igitur, &c. Minor patet: Quia intentio cuiuslibet legislatoris ordinatur primo ad bonum commune: Secundo ad ordinem iustitię & uirtutis, secũdum quem ordinem bonum commune conseruatur. & ad ipsum peruenitur. Ergo si aliqua pręcepta dentur, quæ contineant ipsam conseruatiõnẽ boni cõmunis, uel ipsum ordinem iustitiæ & uirtutis huiusmodi præcepta continent ueram intentionẽ legislatoris. Et ideo non põt superuenire casus in quo si seruetur uerba legis, contrarietur intẽtioni legislatoris, & ideo talia sunt indispensabilia: puta si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus destrueret rempublicam, uel nullus ꝑderet ciuitatem hostibus, siue quod nullus faceret aliquid iniuste vel male. Ista præcepta essent indispensabilia. quia non potest subesse causa dispensationis. Sed pręcepta decalogi sunt huiusmodi: igitur sunt indispensabilia, quantum ad rationem iustitiæ quam continent: quia

Ps. 118, *Circa moralia præcepta non cadit dispensatio stante materia.*

præcepta primæ tabulæ continent ordinem ad ipsum bonum commune, & finale quod est Deus: & præcepta secundæ tabulæ cótinent ordinem iustitię inter homines obseruádæ, ut nulli fiet indebitũ. ¶Sunt tamen dispensabilia, quantum ad determinationem & applicationem ad singulares actus, vt scilicet hoc sit homicidium, uel furtum, uel adulterium, aut non sine secundum materiam. Hoc quidem est mutabile authoritate diuina, in his scilicet quæ a solo Deo sunt instituta, vt in matrimonio aut aliis huiusmodi. Et ideo vbi Deus præciperet Sorti occidere Platonem iam nó esset homicidium, cum fiat authoritate publica. Et cum Deus qui est omnium dominus, mandauit filii. Israel ut spoliarent Aegiptios, non erat furtum: quia non erat acceptio rei alienæ inuito domino. Et cum pręcepit Oseæ accipere vxorem fornicariam, uel mulierem adulteram: Oseas ad eam accedens, non est mœchatus neque fornicatus, quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum diuinum. Ideo communiter dicitur quod Deus potest mutare materiam præceptorum: sed manente materia non potest dispensare, quia non potest negare seipsum, ut habetur 2. Timot. 2. Negaret autem seipsum, si ordinem iustitiæ suę infringeret, cum ipse sit ipsa iustitia. Ideo in hoc Deus dispensare nó potest, vt homini liceat inordinate se habere ad Deum, uel non subiici ordini iustitiæ eius. In his autem quę commissa sunt hominum iurisdictioni, quantum ad hoc homines gersit vicem Dei. Ideo possunt dispensare in uoto & iuramento. pro quanto superueniunt cótractui humano, super quo data est potestas hominibus: sed quãtum ad alia non est data potestas. ¶Nec obstat quod habetur. 1. Macha. 2. Et cogitauerunt illa die dicentes, Omnia homo q uenerit ad nos in bello, die Sabbatorum, pugnemus aduersus eum. Quia illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti quam dispensatio. Non enim intelligitur uiolare Sabbatũ, qui facit opus quod est necessarium ad salutem humanam: sicut dominus probat, Matt. 17. Inquantum uero hoc præceptum est cæremoniale, prout, significabat quietem domini in sepulcho, est mutabile, & mutatum fuit tempore Apostolorum vt patet Apoc. 1. Fui in spiritu in Dominica die.

Filij Israel spoliando Aegyptios non peccauerunt.

Deus pōt mutare materiã præceptorum moralium.

Ver. 8. *De præceptis cæremonialibus.*

PRæcepta cæremonialia sunt pręcepta determinatiua præceptorum moraliũ ordine ad Deum, quibus ordinatur homo ad cultum Dei, iuxta illud Exod. 18. Esto populo in his quæ ad Deũ pertinent ostendasque populo ceremonias ritumque colendi, hoc est honorandi. Homo autem ordinatur in Deum nó solum per actus, interiores, qui sunt credere, sperare & amare, quæ pertinent ad præcepa moralia, sed etiam per exteriora quędam opera, quibus homo Deum honorando, se seruus & subditum eius profitetur, ut oblationes, decimas, hostias, & sacrificia offerendo, & sacramenta suscipiédo. Hęc pręcepta Cæremonialia dicebantur plerunque iustificationes. Vnde de Zacharia & Elizabet dicitur, quod erant ambo iusti, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini. Iste cultus uocabatur cæremonia, quasi munera, hoc est dona Cereris, quæ dicebatur dea frugũ (vt quida dicunt) eo quod primo de frugibus oblationes Deo offerebãtur, vt habetur Gene. 4. vel (sicut re fert Val. Max.) nomen cæremoniæ introductum est ad significandum cultum diuinũ apud Latinos, a quodam oppido iuxta Romã, quod Cęre vocabatur eo quod Roma a Gallis capta, illud sacra Romanorum adducta sunt, & reuerentissime habita. Resolutorie ergo sequitur quod cæremonialia sunt præcepta quæ pertinét & ordinãt ad cultũ Dei.

A 1. 2. q. 101. ar. 1 *præcepta cęremonialia qd.*

Luc. 1. Cæremoniæ nomẽ unde ortum est

Ver. 9. *De causis & rationibus præceptorum cæremonialium.*

PRęcepta cęremonialia (vt dictum est) distinguuntur a moralibus. Quia moralia cum ex dictamine rationis procedant, secundum naturam suam habent rationabiles causas & rationes. Cæremonialia autẽ hoc nó habét ex natura sua, cum sint indifferentia, sed ex ui institutionis & in ordine ad aliud, quia scilicet sunt a Deo instituta, & quę a Deo sunt, ordinata sunt. Ad hoc autem ꝙ aliqua sint ordinata, duo requiruntur, primo quod ordinentur ad debitum finé, qui est principiũ totius ordinis in rebus agendis. Ea enim

B 1. 2. q. 102. *Cęremonialia & moralia, quomodo differũt. Rom. 13.*

quæ

quæ eueniunt præter intentionem finis, uel quæ serio non fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata. Secundo requiritur ꝙ id quod est ad finẽ, sit proportionatum fini. Ex hoc sequitur ꝙ ratio eorum quæ sunt ad finem, sumitur ex fine: Sicut ratio dispositionis serræ sumitur ex sectione, quæ est finis eiusdem. Finis autem præceptorum cæremonialium est duplex, scilicet cultus Dei, & figura Christi: quia ordinabantur ad cultum Dei, & ad figurandum Christum, ac etiam verba prophetarum. Et sic respiciebãt præsens tempus, quantum ad cultum: respiciebat etiam futurum, secundum figuram futurorum, vt D. Hierony. dicit. Et ideo causæ & rationes cæremonialium veteris legis dupliciter accipi possunt, vno modo ex parte cultus diuini qui erat tempore illo obseruãdus. Et rationes illæ sunt literales, siue pertineant ad vitandum idololatriæ cultum, siue ad rememorandum aliqua Dei beneficia, siue ad insinuandam excellentiam diuinam, uel etiam ad designandam dispositionem mentis, quę tunc requirebatur in colendis Deum. Alio modo possunt eorum rationes assignari, secundum qđ ordinantur ad figurandum Christum. & sic habent rationes figurales & mysticas, siue accipiantur ex ipso Christo & Ecclesia, quod pertinet ad allegoriã, siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatem, siue ad statum futuræ gloriæ, prout in eam introducuntur per Christum, quod pertinet ad anagogiam. ¶ Ex his sequitur ꝙ sacra scriptura habet plures sensus. Vnde D. Grego. Sacra scriptura ipso locutionis suæ more alias scripturas trascendit: quia uno eodemque sermone dum narrat gestum, prodit mysteriũ: Quia author sacrę scripturæ est Deus, in cuius potestate est ut non solum uoces ad significandum accommodet, quod etiam homo facere potest: sed etiam res ipsas in cursu suo ordinet, ut ex eis aliæ significationes & sensus accipi possint. Et ideo cum in aliis sciẽtiis solæ uoces significẽt, & in sacra scriptura res ipsę, est proprium sacræ scripturę plures sensus habere D. Hierony. in prologo Bibliæ loquens de Apocalypsi, dicit: In verbis singulis multipliciter latent intelligentiæ. Et Daniel: Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Ad cuius ampliorem intelligentiã, notanda sunt quæ D. Tho. super illud Gal. 4. Quæ sunt per allegoriã dicta, dicit.

2. Phy. | Sup Oseã 15. Moral. | Propriũ sacrę scripturæ qd | Dan. 12.

Ver. 10. *De sensibus sacræ scripturæ.*

Pensus sacræ scripturæ communiter a doctoribus assignantur quatuor, scilicet literalis, allegoricus, anagogic⁹, & moralis. Hæc diuisio sumitur ex Diu. August. in 1. super Gen. ad literam, vbi ait: In omnibus libris sanctis oportet conspicere q̃ ibi ęterna intuentur, quæ facta narrantur, quę futura pręnunciantur, & quę agenda præcipiuntur. Primum pertinet ad sensũ anagogicum, secundum ad historicum & literalem, tertium ad allegoricum, & quartum ad moralem. Sensus literalis qui ab aliis dicitur historicus, est significatio qua voces significãt res. Sed qa voces significãt aliquid proprie: scilicet illud ad quod sũt impositæ ad significandum, & aliquid metaphoricè & transumptiue propter aliquã similitudinem proprietatis uel conueniẽtiæ, ideo sensus siue significatio significãs siue secundum proprietatem locutionis, siue secuudum metaphoram, in sacris scripturis dicitur literalis. utroque enim modo scriptura vtitur. Exemplnm primi: cum dicitur. Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum. & exemplum. 2. cum sequitur. & sedet a dextris Dei: Deus enim non habet dexteram neque sinistram cum nõ sit corporalis. Sed quia dextra manus est potior trãsumptiue significat potiora bona Dei, in quibus Christus sedet, hoc est requiescit. & cum sensui literali sacrę scripturæ non possit subiici falsum, sicut nec fidei: sequitur quod quandocũq; ueritas locutionis non potest ẽm propriam significationem terminorum, vt in exemplo dato: illa significatio uua uoces significant res, non est sensus literalis, sed dicitur sensus literæ, & sensus grammaticalis: qui & si sit congruus, tamen aliquando est falsus, quãdo repugnant veritati, sententiæ, vel aliis passibus sacræ Scripturæ, aut etiam his quæ per Ecclesiam sunt determinata esse de fide. ¶ Ex his apparet quod sub sensu literali continetur sensus metapho-

C | 1. p. q. 1. art. 9. & 10. | Sensus sacræ scripturę quatuor | Sensus literalis qd | Mar. vlt. | Sensui literalis nõ subijcitur falsum. | Sensus literæ qd.

taphoricus, qui est circa dictiones: & parabolicus, qui est circa sententias, frequés in sacris litteris, quę sæpe vtuntur metaphoris & parabolis. CHRISTVS etiam metaphoris vtebatur, & in parabolis loquebatur ad eos, non tantum delectandi, gratia vt poetę, sed propter utilitatem vel necessitatem conditionatam, scilicet vt facilius intelligerent & retinerét. Quia cũ omnis nostra cognitio ortum habeat a sésu, necesse est homini vt per sensibilia ad intelligibilia ducatur. Vsus est etiam parabolis, vt tolleretur superbiendo occasio, dum homo difficulter veritatem capere potest. Præterea ad excitandum attentioné. Ad ea enim quæ sunt difficilia maior requiritur intentio. Insuper ad occultationem sacrorum mysteriorum ipsis incredulis, Vnde Christus. Vobis datũ est nosse regnum Dei, illis autem qui foris sunt, in parabolis: vt videntes non videant, & audientes non intelligant, ne quando cõuertantur & dimittantur, eis peccata, vt prædixerat Esa. Vlterius occultatio parabolarum & figurarum etiam vtilis est ad tollendum fastidium, & ad exercitium studiosorum, & vitandum irrisiones infidelium, ideo dicitur, Nolite sanctum dare canibus. Et ob eam causam omnes formæ sacramentorum (vt Diu. Dionysius ait) non fuerunt scriptæ in sacris literis: sed per traditionem Apostolorum & maiorum ad nos deuenerunt. Diu. Dionysius monebat Titum vt sancta ab immundis incontaminata seruaret. ¶ Parabolæ auté non sunt intelligendæ secundum sensum literę siue grammaticalem, sed secundum sensum quem author parabolæ intendit. Nec est necesse quo ad omnia secundum rigorem terminorum similitudinem accipere, vt dicit D. Chrysosto. alias parabola de filio prodigo veritatem non contineret. D. Augustinus dicit quod sacra scriptura, quæ vetus testamentum uocatur, quadrifariam traditur, scilicet secundũ historiam, secundum etymologiam, secundum analogiam, & secundum allegoriã. Ex quibus tria prima pertinent ad sensũ literalem. Historia est (ut idem exponit) cum simpliciter aliquid proponitur. Etymologia vero, cum dicta causa assignatur. Sicut cum Dominus assignauit causã

Mar. 4. *Cur Christus parabolis usus est.* *Esa. 6.* *Mat. 7.* *In Epist. ad Titũ.* *parabolæ quõ sunt itelligẽdę* *In lib. de vlt. Præcept.* *Historia quid.* *Etymologia quid.*

quare Moyses permisit facultatem repudiandi vxores, scilicet propter duritiam cordis ipsorum, Matth. 19. Analogia vero est, cum veritas vnius scripturæ ostenditur veritati alterius non repugnare: Sola autem allegoria inter illa quatuor ꝓ tribus spiritualib. sensibus ponitur. Et ideo potest formari alia diuisio sensum bimembris: Sensuum sacræ scripturæ quidam est literalis, quidam spiritualis, vterque subdiuiditur: literalis in quatuor, quia quidã est historicus, alius etymologicus, alius analogicus, alius parabolicus. Spiritualis subdiuiditur in tres, scilicet in allegoricũ, anagogicum, & moralem. ¶ Quantum ad sensum literalem dicit D. Thom. post D. Aug. ꝙ non est inconueniens eandé scripturam seu eandem sententiam scripturæ habere plures sensus literales: Quia sensus literalis est, quem author scripturę intendit: Sed author scripturæ sacræ est Spiritus sanctus, ut habetur 2. Petri. 1. Spiritus autem sanctus cum sit Deus, omnia simul suo intellectu comprehendit: & per consequens in una scriptura potest simul multa intendere, quæ nos unico sensu seu sententia non possumus explicare. Et sic erunt plures sensus quo ad obiecta, & quo ad nos qui non possumus plura intelligere. Nec pluralitas horum sensuum, siue liberalium, siue spiritualium, facit æquiuocationem aut aliam speciem multiplicatis quæ pariat confusionem, fallaciam, aut deceptionem, siue quæ impediat efficaciam ostendendi veritatem: Quia sunt subordinati, & unus ab alio pédet, vt D. August. ait contra Vincentium Donatista. ¶ D. Dion. in Epistola ad Titum dicit ꝙ symbolica theologia? (hoc est quę ex similibus procedit) non est argumentatiua, hoc est non efficaciter concludit. Nec per hoc aliquid authoritatis deperit sacræ scripturę: quia nihil necessarium cõtinetur sub aliquo spũali sẽsu. ꝙ sacra scriptura alicubi nõ manifeste tradat per sensum literalé. Ideo spũalis expositio dicit habere fulcimentum ab aliqua literali. Nec obstat quod Apostolus argumétatur a sensu allegorico: qa sensus allegoricus est literalis, cum intenditur ab authore scripturæ, ꝓut i loco allegato D. Pau. q habebat spũm authoris scripturæ, declarauit

analogia quid. *12. Cõfes.* *eadẽ sñiæ plures sẽsu literales habet.* *Conta Vincem. Dona.* *Gal. 4.*

Mat. 21. & Christus cum dixit: Nunquam legistis in scripturis. Lapidem quem reprobaue runt ædificantes hic factus est in caput an guli? arguit a sensu allegorico. Et licet om nes sensu sacræ scripturæ tam literales, quam spirituales, sint a Deo intenti: non tamen æqueprincipaliter, sicut sensus lite ralis, super quo (ut dictum est) fundan- tur alij. Ideo ordine quodam sunt inten- ti. Si inferatur ergo ex aliis sensibus po test trahi efficax argumentum, ex quo in tenti sunt à Deo. Dicendum est hoc locū habere quando fulciūtur ex alio loco scri pturæ sensu literali, vel quando coincidūt cum eo, ut in canticis. Si quæratur, quan do aliqua scriptura habet plures sensus li terales, quis eorum erit principaliter in tentus? Potest dici quo vterque, vel ꝙ il le sensus literalis est principalius intētus qui est de necessarioribus, & propinquio ribus fini scripturæ, qui est salus anima- rum, iuxta illud: Quæcunque scripta sunt Rom. 14. ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem scripturarū spem habeamus. Sed difficultas nō modi- ca est. Quomodo cognoscemus de ali- quo sensu seu expositione scripturæ quod sit sensus literalis? Quia quilibet dicere poterit expositionem suam esse sensum li teralem siue germanum, vt Lutherani, & alii hęretici dicunt. Dicēdnm quod hoc faciliter cognosci poterit ex compatibili tate: Quia cum sensus literalis sit a Spiri tu sancto, qui nō est Deus dissensionis aut diuisionis, sed pacis, & vnitatis: conse- quens est quod si diuersæ expositiones se compatiantur adinuicem, possunt dici sen sus literales, & talis multitudo expositio nū utilis est ad exercitium studiosorum. Si uero diuersæ expositiones non se com patiantur adinuicem, uel repugnant, aut altera illarū repugnat aliis passibus sacræ scripturæ, uel determinationi Ecclesię, non est sensus literalis siue germanus, sed diabolicus, qui potest refelli ex aliis passi bus sacræ scripturæ, & præcipue per deter minationem Ecclesię catholicæ, quæ erra re non pōt in fide aut bonis moribus, hoc est in iudicio, & determinatione fidei, & credendorum nec etiam in iudicio, & determinatione bonorum morum, cum regatur a Spiritu sancto, ut dictum est cū

Sensus literalis in quo cōgnoscitur

de fide ageretur. Allegoria (ut ex prædi- ctis patet) dupliciter accipit: vno mo- do communiter pro quolibet mystico seu spirituali sensu aut intellectu scripturę. Et sic Allegoria est tropus siue modus loquē di, quo aliquid dicitur, & aliud intelligi tur. Et diciturab Alios, quod est alienum, & goge, ductio, quasi in alienum intelle- ctum ducens. Secūdo specialiter, pro uno tantum sensu ex tribus sensibus spiritua- libus siue mysticis, qui pendent ex sensu literali. Quia) ut dicit Apostolus) Omnia in figuram contingebant illis. ideo lex ve tus erat figura nouę, & eorū quę debeant esse in noua. Et secundum D. Dyonysium, Lex noua est figura futuræ gloriæ: & ea quæ gesta sunt a capite, & membris eius, sunt exempla eorum quæ nos facere de- bemus. Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Ea vero quæ nunc fiunt in Ecclesia, sunt represen tatio pręteritorum,, & figura eorum quæ erunt vel fient in patria. ¶ Ex præmissis faciliter potest haberi definitio omnium sensum spiritualium. Sensus Allegoricus dicitur, cum ea quæ sunt veteris legis, si- gnificat, & applicantur ad ea quæ sunt no uæ legis, scilicet ad christum, & Ecclesiā. Sensus Anagogicus dicitur cum ea quæ in christo, vel quæ per christum, & Eccle- siam militantem siue per nouam legē fa- cta sunt significauit, & applicantur ad ea quæ erunt in patria siue in æterna gloria. Sēsus Moralis siue Tropologicns est, cum ea quæ a christo vel per christum facta sunt, significant seu repræsentant, & appli cātur ad ea quę nos agere debemus. ¶ No tādum tamen quod omnes prædicti qua tuor sensus in eadem sententia scripturę inueniri possunt, ut in hac: Fiat lux si in- telligatur de luce corporali, est sensus lite ralis: si uero de christo, & exponatur, Fiat lux, hoc est nescatur christus, qui est lux: vera quæ illuminat omnem homi nem venientem in hūc mundum, est sen- sus allegoricus. si vero significet lumen æternæ gloriæ, & lucem inaccessibilem, & exponatur, Fiat lux, hoc est per chri- stum introducamus ad cælestem gloriā, est sensus anagogicus: sed si exponatur, Fiat lux, hoc est per christum illumine mur in intellectu, & inflamemur in affe-

Allegoria dupliciter accipitur.

1. Co. 10.

In lib. de caelesti hier.

Rom. 15.

Sēsus Allegoricus

Sensus Anagogicus.

Sensus Moralis.

Gene. 1.

Ioan. 1.

ctu, &

ctu, & voluntate, est sensus moralis siue tropologicus. Non est tamen necesse in omnibus sententiis sacræ scripturę hos quatuor sensus inueniri, seu omnes sentẽtias secundum quemlibet quatuor sensuũ exponere, & interpretari: sed aliquãdo secundum vnum tantum, aliquando secundum duos, aliquando secundum tres, & aliquando secundum omnes.

Quolibet. 7. art. 13. ad 5.

Ver. 11. *De Cæremoniis antiquę legis.*

A *Cæremoniarum quatuor species.* CAeremoniæ antiquæ legis (ut dictũ est) ordinabantur in cultum Dei, & ad figurandnm Christum: & diuidebantur in quatuor, scilicet sacrificia, sacramẽta, sacra, & obseruantias. Sacrificia dicebãtur oblationes, quas homo ex rebus sibi a Deo natis, quasi in aliquod sacrum quod inde fieri debebat, offerebat Deo, tanquã primo principio, recognoscẽdo se omnia habere ab eo, secundũ quod dicit Dauid. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Ideo in oblatione sacrificiorum protestabatur homo, quod Deus esset primum principiũ creationis omnium rerum, & vltimus finis earum, ad quem omnia essent referenda. Et sic sacrificium dicitur omnis oblatio, quæ offeretur Deo in recognitionem supremi domini, ut solutio decimarum, & primitiarum. ¶Ex quo patet, quod qui nolunt decimas aut primitias debitas soluere aut eas defraudant, videntur negare supremum dominium Dei, & omnia procedere ab ipso, ideo caueant ne eis cõtingat sicut Cain. ¶Sacrificium in lege antiqua erat triplex. scilicet holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. Holocaustum erat sacrificium quod offerebatur Deo, specialiter ad reuerentiam maiestatis ipsius: & ad amorem bonitatis eius, & totum comburebatur. Ideo dicebatur holocaustum, quasi totum haustũ, & incẽsum. Et significabat sacrificiũ Christi, qui totum se obtulit Deo patri pro nobis. Huic sacrificio succedit in noua lege professio religionis approbatæ, quę potest dicit holocaustus, quia totus homo offert seipsum Deo, nihil sibi reseruans. Hostia pro peccato erat sacrificium quod offerebatur Deo, ut remitteret peccata: & vocabatur sacrificium remissionis, & hostia ꝓ peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur sanguis illius coram arca Domini: & vna pars cõburebatur, & alia erat sacerdotis. Per huiusmodi sanguinis effusionem, & occisionem protestabantur offerentes, quod erant digni effundere proprium sanguinem, & occidi, sicut animal illud occidebatur. Sic se recognoscentes peccatores veniam præcabantur. Quemadmodum illi qui cum corda in collo ueniam petunt a rege: Comburebatur vna pars, quia fiebat iu honorem Dei: seruabatur alia sacerdotibus, ad significandum quod expiatio peccatorum sit Deo per ministerium sacerdotum. Hoc sacrificiũ alio nomine uocabatur uictima, quæ etiã aliquando dicitur de holocausto cum determinatione: & significabat etiam sacrificium Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam Deo patri, & effudit sanguinem pro peccatis nostris, vnde Ephe. 2. Christus dilexit nos, & traddit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo patri, in odorẽ suauitatis. Loco huius sacrificii succedit in noua lege sacramentum pœnitẽtiæ in quo quis effundit sanguinem peccatorum suorũ, confitendo: & occiditur, & quasi in partes minutas diuiditur per contritionem: ¶Hostia pacifica erat sacrificiũ quod offerebatur Deo pro gratiarũ actione, uel pro salute, & prosperitate offerentium, ex debito beneficii accepti uel accipiendi. Et erat communiter de rebus aridis, & odoriferis: & una pars incendebatur, quia fiebat in honorem Dei: Alia pars cedebat in usum sacerdotum, & tertia pars in usum offerentium. ad significãdum quod salus hominis procedit a Deo, mediãtibus ministris, & cooperãtibus hominibus qui saluantur. Huiusmodi sacrificium figurabat sacrificiũ christi, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & se obtulit in odorem suauitatis. In huius locum succedunt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quæ ad huiusmodi ordinantur. Horum sacrificiorũ rationes uide apud D. Tho. De oblatione sacrificiorũ in noua lege dictum est supra. c. 5. §. 5. ver. 13. ¶Sacramẽta in antiqua lege, ꝓprie dicebantur signa, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quãdam cõsecrationẽ. per q̃ scilicet quodam modo deputabanť ad cultũ Dei. Et quia diuinus cultus generaliter

Margin notes: *1. Pa. 19* · *Sacrificiũ quid.* · *Gene. 4.* · *Sacrificium triplex.* · *Holocaustum.* · *hostia pro peccato.* · *Victima quid.* · *hostia pacifica.*

raliter pertinebat ad totum populū (cum totus populus haberet colere & honorare Deū) specialiter tamen pertinebat ad sacerdotes,& leuitas,qui erāt ministri diuini cultus:Ideo quædam sacramenta pertinebant ad totū populum, quædam vero specialiter ad ministros. Et circa utrosque tria erant necessaria: Quorum primum erat institutio in statu colendi Deum: & hæc fiebant per circuncisionē, quo ad omnes masculos, sine qua nullus masculus admittebatur ad aliquod legalium:quantum ad sacerdotes autem per consecrationem. Secundo requirebatur vsus eorum q̃ pertinebāt ad diuinum cultum. & sic quātum ad omnes erat esus Agni paschalis cum certis solennitatibus. Ad hoc sacra-
1. 2.q. mentum nullus incircuncisus admitteba-
102. tur, ut patet Exo. 12. Quo ad sacerdo-
art.3. tes verò erat oblatio victimarum & esus
c.5.§.5. panum propositionis & aliorum, quæ sa-
Ver. 13. cerdotum vsibus erant deputata. Tertio requirebatur remotio immundiciarum. Et sic quantum ad populum erant institutę quędam purificationes & expiationes
1. 2. q. a quibusdam immūditiis. Quantum uero
102.ar.5 ad sacerdotes & leuitas, instituta erat ab
Sacra. lutio manuum & pedum & rasio pilorum, horum rationes vide apud Diu. Thom.

Sacra in antiqua lege dicebātur,aliqua specialiter cum benedictione & solennitate deputata ad cultum & honorē Dei, vt festa Tabernaculorum,specialia vasa, speciales ministri, & speciales locus. Deute. 12. Ad locum quem elegerit Dominus Deus vester,venietis, & offeretis holocausta & victimas vestras. Item altare Exod. 22. Altare de terra facietis mihi & Exod. 27. Facies altare de lignis setih. Et Exod. 30. Facies altare ad adolendum thymiamata: horum rationes vide apud Diu.
2. 2.q. Thomam.
102.ar.4 Obseruantię ceremoniales in veteri lege, erant quædam ordinata in singulari conuersatione, quod scilicet certis vestimentis vterentur, & quod a certis cibis abstinerent. Leuit. 29. Non induetur vir veste muliebri: & quod vterentur fimbriis. Et aliqua alia obseruabant circa car-
1. 2.q. tas, semina,animalia mortua uel infirma:
102.ar.6 quorum rationes explicat Diu. Thom.

Ver. 12. *De præceptis iudicialibus.*

Præcepta iudicialia veteris legis erant præcepta determinatiua pręceptorum moralium, quibus homo ordinabatur ad alios homines: & reducuntur ad quatuor ordines. Primus ordo continet præcepta pertinentia ad institutionem principum: Secundus ad cōciues adinuicem circa emptiones & vēditiones, iudicia & pœnas: Tertius ad extraneos, puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorum & alienigenarū: Quartus est de ptinentibus ad domesticam conuersationē: sicut de seruis, vxoribus,& filiis. horū rationes explicat D.Thom.¶Ex his patet q̃ duplex est differentia inter præcepta moralia ex vna parte, & cæremonialia & iudicialia ex alia. Prima, quia pręcepta moralia se habebāt vt determinabilia & cōmunia. Cęremonialia vero & iudicialia tanquam determinationes & declarationes moralium. Cæremonialia determināt & declarant moralia in ordine ad Deum, & iudicialia in ordine ad proximū. Quæ autem & quot sint pręcepta iudicialia, & ad quid,& quomodo ordinentur,& rationes illorum uide apud D.Thom. secunda differentia est, quia moralia habent vim & efficaciam obligandi,ex sua natura, seclusa quacūque exteriori institutione & ordinatione. Cęremonialia autem & iudicialia non habent ex natura sua vim obligandi,sed eo institutione diuina:quia ante institutionem erant indifferentia, & non referebat an sic vel sic colereī Deus, vel an sic aut sic iudicia procederent: Vnde in lege naturæ aliis sacrificiis uoluntariis vtebantur,vt patet de Melchisedech, qui obtulit panem & vinum: erat etiā alia politia ritusq; iudicandi. Alia & tertia differentia est quantum ad durationem, de qua dicendum est.

Margin: B præceptorum iudicialium quatuor ordines. — 1.2.q. 105.art. 4. — Gen.14.

Ver. 13. *De duratione legalium.*

Cum præcepta moralia sint legis naturalis, & sequantur naturam: ideo manente natura manent. Et quia anima in qua fundantur,est incorruptibilis:ideo semper manét in ea habitualiter, saltē in sinderesi, quæ est origo omnium præceptorum moralium: quanuis aliqua materia siue obiectū circa qđ exerceri possunt in uia, non maneat eodem mō in patria. C

Caeo-

Cæremonialia autem præcepta & iudicialia nõ sequuntur naturam hominis, cum non fuerint a principio naturæ data: sed sequuntur intentionem Dei instituentis. Ideo tñ debebãt durare, quantũ Deus intẽdebat illa duratura. Intẽdebat aũt Deus in se duratura, donec per Christum essent impleta. vnde dicebat. Matth. 6. Non veni soluere legem aut prophetas, sed ad implere. & ideo cum Christus in passione cuncta adimplesset, clamauit consumatum est, scilicet antiquum testamentum & eius uirtus. *Ioan. 19.* Ideo ab eo tempore legalia cessauerunt, & fuerunt mortua. ¶ Nec obstat q̃ Exod. 21. datus fuit cultus sempiternus. & Exod. 28. Lex dicitur legitimum sempiternum: & Baruch. 3. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum: potest enim dici quod æternũ non accipitur ibi absolute, sed pro longissimo tempore, prout, psal. 9. Dominus regnauit in æternum & ultra. uel dicẽdum est, secundũ D. Thom. quod Lex vetus dicitur in æternum duratura, quantum ad moralia quidem simpliciter & absolute: quantum ad cæremonialia secundũ quid, quantum ad ueritatem per eam præfiguratam.

Lex vetus quõ erat in æternũ duratura

Cæremonialia & iudicialia non fuissent in statu innocentiæ: quia tunc cultus Dei fuisset spiritualis & interior. Verum post peccatum Adæ instinctu quodam diuino, ex quadam priuata lege inducebantur homines ad aliquem certum modum colendi Deum, qui esset conueniens interiori cultui, & ut congrueret ad significandum Christi mysteria, quæ figurabantur per alia eorum gesta, secundum illud, Omnia in figuram contingebant illis. *1. Cor. 10* Habebant etiam quædam iudicialia, non tamen authoritate legis diuinæ instituta, sed ratione hominum ordinata. Vnde uerisimile est Adam (qui diuina scientia præditus erat) docuisse filios suos offerre sacrificia ad expiationem originalis & aliorum peccatorum, præcipuè Abel, a quo secundum Diu. Augus. incœpit ecclesia, quæ signis usibilibus exterioribus fidem protestatur. vnde legimus Genes. 4. quod Abel obtulit de primo genitis gregis sui, & de adipibus eorum munera Domino: & Cain de fructibus terræ. Noe

Ecclesia incipit ab Abel.

etiã obtulit holocausta, & Abraham accepit mandatum circuncisionis, & obtulit holocausta, Gene. 22. Sacerdotium etiam erant ante legem: nam Melchisedech erat sacerdos Dei summi. Et colentes Deũ secundum humanam determinationem, dignitatem sacerdotalem attribuebant primogenitis, dicebaturque benedictio primogenitorum. Vnde Esau qui hac priuatus est, non legitur sacrificia obtulisse. Et ex gestis & factis antiquorum elici potest, quod primogenitis hoc competebat, præcipue ex benedictione, quam Isaac dedit Iacob, quem fecit Dominum, & non in temporalibus, cum Esau plus abundauerit in illis, ergo in spiritualibus deinde Moyses accepit legem in monte Sina, Exod. 19. ¶ Ex præmissis patet quod post peccatum semper fuerunt aliquæ cæremoniæ, & aliqua iudicialia legis. Vnde Christus Ioan. 7. dicit quòd Circuncisio non erat ex Moyse, sed ex patribus. A Moyse autem lex accepta vsque ad Christum durauit, & virtutem siue efficaciam habuit: non tamen virtutem inhærentem aut efficientem instrumentalem, vt noua lex, sed uirtutem obligandi & virtutem Spiritus sancti assistẽtem ad illorum positionem: adhibita enim circuncisione delabatur peccatum originale. & si sacerdos in iudicio Lepræ errasset & iudicasset leprosũ nõ esse leprosum, miraculosè leprosus mũdabať, a lepra virtute diuina: sicut etiam miraculose mulieris adulteræ cõputrescebat femur, bibitis aquis, in quibus sacerdos maledicta cõgesserat, Nu. 5.

Gen. 8. Gen. 17. Gen. 24.

Primogeniti in lege naturæ erant sacerdotes.

Exod. 19. & 20.

In Christi aduentu cessauit virtus legis Moysi, & legalium preceptorum, quo ad obligationem, iuxta illud Matth. 12. Lex & prophetæ vsque ad Ioannem, qui publicauit virtutem Christi, & ipsum digito ostendit, dicens: Medius autem vestrũ stetit, quem vos nescitis: ipse est qui post me venturus est, cuius non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. Alia autẽ die vidit Ioannes Iesum ad se venientem, & ait: Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixit, &c. Hic est qui baptizat in Spiritu sancto: Cum igitur translato sacerdotio necesse sit vt legis translatio fiat, sequitur quod adueniente Christo in hunc mun-

Ioan. 1.

mundum, translatum est sacerdotium Aaron, iuxta illud Psa. Tu es sacerdos in
Heb. 7. æternum secundum ordinem Melchisedech
Ps. 109. dech: & ideo lex Moysi non obligabat sub præcepto eos apud quos facta erat ꝓmulgatio euangelij, & uirtutis Christi. Alii autem obligabantur propter ignorãtiam publicationis. Sed quia mysterium redemptionis humani generis non fuit cõpletum usque ad passionem, & mortem Christi: ideo uoluit Christus ad approbationem legis, quod ex quantum ad virtutem expiatiuam peccatorum, per assistentiam diuinitatis suæ, simul curreret cum euangelio: sic quod eo tempore per circuncisionem expiabatur peccatum originale, & per alias purificationes alia peccata, sicut per baptismum, & pœnitentiam. In signum cuius Christus mandauit lepro so ut legales obseruaret cæremonias, dicens: Vade ostendet te sacerdoti, & offer
Matt. 8. munus tuum quod præcepit Moyses: & decem leprosis, Ite & ostendite uos sacerdotibus, Lucæ. 17. Et sic lex & euangelium, circuncisio & baptismus, purificatio, & pœnitentia currebant simul non tamen æqualiter: quia baptizati non tenebantur circuncidi: nec circuncisi quo ad remissionem peccati originalis: tenebantur baptizari. Tamen quo ad introitum regni cœlorum circũcisi quibus facta erat publicatio euangelii, tenebantur baptizari, iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex
Ioan. 3. aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Præterea baptismus maiorem conferebat gratiam quam circuncisio. Vnde de baptismo & circuncisione potest dici, sicut de Petro, & Ioan-
Ioan. 20. ne dicitur. Currebat ambo simul, sed Ioãnes præcurrit citius Petro. Ratio autem cessationis prædictæ obligationis est, quia cæremoniæ ꝑ quas figurabatur Christus, adueniente Christo debuerunt cessare, & aliæ introduci, quę conuenirent cultui diuino pro illo tempore: quia etiã cæremoniæ legis euangelicę, quæ figurent statum gloriæ, eo adueniente post diem iudicii cessabunt. ¶ Ex prædictis patet quod lex Moysi habebat duplicem virtutem, scilicet assistentem, quam alii vocant expiatiuam, & obligatoriam, quæ cessauit aduentu Christi: non tamen virtus assistentiæ

Lex Moysi ante mortem Christi nõ fuit mortua.

Spiritus sancti, siue expiatiua. Et ideo ad
Heb. 8. ueniente Christo siue per eius aduentum
Ioan. 19. lex Moysi non fuit mortua, sed ante mor
Matt. 17 tem Christi erat viua, ualde tamen infirma, & in proximo moritura, iuxta illud. Quod antiquatur & veterascit, prope interitum est: sed quia in Christi morte cõpletum fuit mysterium redemptionis humanæ: vnde & dominus dixit, consummatum est: ideo tunc totaliter cessauerũt legalia, & destituta fiunt omni uirtute obligandi, & assistentiæ Spiritus sancti: in signum cuius legimus, quod uelum templi scissum est a summo vsque deorsum.

Ver. 14. *De morte & mortificatione legalium.*

Controuersia magna fuit inter D. Hie- A
ron. & Aug. an statim post mortem 1. 2. q.
Christi legalia fuerint mortifera, sic quod 103. ar. 4
seruantes illa peccarent mortaliter. Hierony. enim duo tãtum distinguit tempora, vnum ante passionem Christi, in quo dicebat legalia esse uiua: aliud post passionem Christi, in quo dicebat esse non solũ mortua, hoc est non habere uirtutem obligandi, sed etiam mortifera: ita ꝙ peccabãt mortaliter, qui obseruabãt ea, nisi excusarentur propter ignorantiam. Vnde dicebat ꝙ Apostoli qui sciebãt illa esse mortua, nunquã uere obseruauerunt legalia post Christi passioné, sed solum quadam pia simulatione, ne scandalizarẽt Iudæos. D. vero Aug. distinguit tria tépora: unum ante Christi passionem, in quo legalia nõ erãt mortifera nec mortua, sed viua: Aliud post passionem Christi usq; ad sufficienté promulgationem Euãgelij, in quo quidem tempore fuerunt mortua, non tãmen mortifera: & Iudæi ad fidem conuersi poterãt ea licité & absque peccato obseruare, ad ostendendũ legem Moysi fuisse bonam, & a Deo datam, contra Manichæos, & ad sepeliendam synagogam cũ honore dũmodo non ponerent spé iu eis, hoc est dummodo non crederent ea esse necessaria ad salutem, siue quod sine eis non possent saluari: Quia hoc derogaret gratiæ Christi, & sequeretur ꝙ Christus gratis mortuus esset, cuius oppositum D. Pau. concludit. ¶ Ex præmissis apparet quare gentiles conuersi ad fidem Christi, non poterant ritus suos, & cæremonias

obser-

obseruare, sicut Iudæi ad eandem fidem conuersi. Quia ritus gentilitatis erat omnino illicitus, & séper a Deo reprobatus. Ritus autem Iudæorum siue lex Moysi a Deo processerat, & cessabat: non quia in se malus, sed quia per passionem, & mortem Christi impletus. Et ob eam causam Deus voluit obseruari, & Apostoli hoc scientes, non tamen, spem ponentes, seruauerunt. ¶In hac ergo quæstione D. Hiero. & August. discordant in quatuor. Primo tempore, quia Hierony. solum ponit duo tempora, August. tria. Secundò, in obseruatione legalium, quantum ad Apostolos, Hieron. dicit, quod Apostoli nunquã seruauerunt legalia cum scirent ea esse mortua, sed simulauerunt se seruare, vt euitarent scandalum fidelium, qui ex circuncisione erant. Aug. autem dicit quod Apostoli seruauerunt legalia. intendétes, non tamen in eis spẽ ponentes. Tertio, qa D. Hyero. dicit Petrũ in simulatione non peccasse, sed ex charitate hoc fecisse. Aug. verò dicit quod peccauit, Quarto, quia D. Hierony. dicit quod Paulus nõ vere reprehendit Petrum, sed simulatoriè: sicut Petrus simulatoriè seruabat legalia: faciétes hoc quasi ex condicto siue conuentione, vt vtriusque fidelibus sibi subditis prouiderent, & cauerent, Petrus Iudæis, & Paulus gentilibus. ¶Rationes D. August. habentur in epistola eiusdem ad Hieron. quæ inseritur in secunda parte Epistola D. Hieron. tract. 2. epistola. 28. Et inter rationes eius potissima est, quia nepharium est dicere in scripturis sanctis esse officiosa mendacia: quia vno admisso, nil maneret authoritatis sacræ scripturæ: quia statim probato vno passu, qui aliter sapit, dicet esse officiosum mendacium, vt in alio passu. Quod autem D. Paulus non fuerit mentitus, ipse testatur dicens. Quę autem scribo vobis, coram Deo, quia non mentior. Sed si Petrus non peccasset, Paulus mentitus fuisset dicendo, ꝙ reprehensibilis erat, & ꝙ non recte ambularet ad veritatem euangelij: quę sunt verba grauia, & ponderanda. Petrum reprehensibilem dicebat, eo quod a Deo accepisset nil commune, & immundum quòd Deus sanctificasset, & qđ sentẽtialiter, & diffinitiuè ꝓnunciasset legalia non esse seruãda, & nihilominus ea tam diligenter obseruabat, ita vt simulationi eis consenserint cæteri Iudæi, vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem: & sic formari potest argumentum: Vel Petrus peccauit, vel nõ sit primum, ergo legalia non erãt seruanda, si secundũ, ergo mentitus est Paulus, dicens quod reprehensibilis erat, & non recte ambularet ad veritatem Euangelij. Præterea si Petrus non peccasset, Paulus temerarius fuisset, principẽ & caput Apostolorum, superiorem suum, adeo procaciter redarguendo. ¶Rationes & solutiones D. Hiero. habentur eadem parte, & tracta. epist. 30. in qua dicit se in expositione epistolæ ad Galat. vt a principio protestatus fuit, secutum fuisse opinionem, & sententiam septem virorum illustrium, scilicet Origenis, Dydimi uidentis sui, Apollinarijs Laodicen. Alexandri, Eusebij Emisseni, & Theodori Heracletis. Dicit pariter semotũ ad hæc sententiam, ut responderet Porphirio blasfemanti, qui D. Pau. arguit procacitatem, quod principem Apostolorum ausus est reprehẽdere, & arguere in faciem, hac ratione constringere, ꝙ male fecerit, & ipse in eodem errore fuerit: & vt Apostolorum prudentiam demonstraret, & blasphemantis Porphyrij impudentiam coerceret, qui D. Petrum & Paulũ puerili dicit inter se certamine nimios exarsisse, Paulum in inuidiam virtutum Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ non fecerat: vel si fecerat, procaciter fecerat. Nam ipse Paulus circuncidit discipulum suum Timotheum ex parte gentili, & matre Iudæa. propter Iudæos qui ibi erant, vt vir iret in eis scandalum, Et ob eam causam post reprehensionem Petri persoluit votum, & obtulit sacrificium secundum ritum legis Moysi. Si hoc ei licuit, quare non licuit Petro se subtrahere ad tempus, & cum Iudæis legalia seruare? Cum ergo ipse propter eandem causam legalia seruauerit: quare non verebatur Apostolorum principi in faciem insurgere, & resistere, & ita procaciter ei loqui? D. Tho. dicit opinionem, & sententiam D. August. veriorem esse, & magis dictis scriptura ac Apostoli concordantem. Et ad authores quos secutus est D. Hierony. dicit quatuor eorum fuisse hæreticos:

Discordia. D. Hiero. & Aug. in 4.

Rationes D. Aug.

Nepharium in sacris mẽdacia reperiri.

Gal. 1. Gala. 2.

Act. 10. Act. 5.

Rationes D. Hiero.

Act. 16.

Act. 21.

Super epistco. ad Gala. 2.

Opinio d. Augu.ve tior. ricors:& pro tribus aliis D.Augusti.habet alios tres,scilicet Ambro.Cyprianum, & ipsum D.Paulum, qui manifeste dicit, ꝙ Petrus reprehensibilis erat: quod non esset nisi saltem venialiter peccasse, q̃ culpa non erat incompossibilis Apostolis cõfirmatis in gratia secundum illud,Si dixerimus,&c. *1.Ioan.1* Dicit autem D.Thomas Petrũ peccasse,non quia seruauit legalia,quę & ipse Paulus seruauit:sed peccauit in hoc quod circa legalium obseruãtiam Petrus nimiam, & in cautam diligentiam obseruauit:& ex hac obseruatione alii inducebantur ad obseruandũ legalia.Et sic quodammodo cogebat eos iudaizare, nõ verbo,sed facto,& suę conuersationis exemplo, quod est validius verbo, ut Leo Papa dicit. *Cur Petrus peccauerit.* Nec simile erat de circuncisione Thimothæi, & obseruatione voti seu purificatione:quia qui aderant fuerunt ędificati,& nullus scandalizatus. In facto autẽ Petri alii fuerunt scandalizati, & inducti ad talem simulationem. Restitit autem & reprehendit eum in faciem: non quia par aut superior esset Petro: licet enim Paulus par esset Petro in executionẽ authoritatis: non tamen in authoritate regiminis,cum dictum fuerit Petro, & non Paulo,Pasce oues meas,Ioan.21. reprehẽdit ergo eum vt fratrem,ad dandum exẽplum zeli,& libertatis subditis, vt non vereantur prælatos corrigere, præsertim cũ crimen est publicum, & uergit in periculum multitudinis iuxta illud,Ne reuerearis proximũ in casu suo, nec retineas verbum(scilicet correctionis,)& Apost. Peccantem coram omnibus argue: *Eccle.4.* *1.Tim.5* Nec Petrus conquestus est,vt daret exemplũ humilitatis prælatis, vt non dedignentur a minoribus, & subditis corrigi. ¶Opinio D.Aug.de distinct. trium temporum fuit approbata in cõcilio generali Florẽtino, sub Eugenio quarto celebrato. *Approbatio opi. d. August.* ¶ Vnica difficultas remanet, quo tẽpore facta fuit sufficiens promulgatio,vt ab eo tempore fuerint,mortifera,& non ante. *Quo tempore facta fuit sufficiens promulgatio.* Non inuenio aliquem qui certum terminum præfixerit. Certum est tamen quod non eadẽ hora aut anno sufficias promulgatio euãgelii vbique facta fuit,verisimile enim est ꝙ primo in Iudæa, deinde in Samaria: & consequenter post diuisionem Apostolorum,qui peragrarunt vniuersum orbem, saltem vbi Iudæi,dispersi fuerant, hoc est in omni natione,quæ sub cœlo nota erat, Et sic statim post mortem Apostolorum fuit facta sufficiens promulgatio, quantũ ad cessationem legalium: eo quod ex omni natione fuerunt in Hierusalem in die Pentecostes, & Apostoli vel discipuli per se, vel per alios omnes Iudæos instruxerunt.Vnde Act.1.dicitur: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa,& in omni Samaria, & vsque ad vltimum finẽ terræ, ubi scilicet erant Iudęi qui obseruabant legalia: Quia plena, & completa publicatio euangelii non fuit facta,licet rumor fuit habitus in omni terra cognita, iuxta illud: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum. *Psal.18.* Mar. vlt.Ait ille profecti prędicauerunt, vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Veruntamen ante diem iudicii non erit perfecta promulgatio euangelii. Quia videmus nouas insulas reperiri: & Christus ait,Prædicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio. *Mat.18.* Et sic Psal. In omnem terram exiuit sonus eorum, ponit præteritum pro futuro, propter certitudinẽ prophetię. Nec intelligitur de duodecim Apostolis, sed de successoribus eorum: de his amplius.§.seq.ver.2.

Ver.15. *De reinstitutione legalium.*

B *i. 2. q. 104. ar. 3*

EVacuatio præceptorum cæremonialium,& iudicialiũ in ipsa morte Christi facta fuit,differenter tamen: quia cæremonialia post mortem Christi,& sufficiẽtem promulgationem sunt mortifera: sic ꝙ nullo modo posset nunc absque peccato obseruari,nec ad synagogam sepeliendam,quia iam a lõgo tempore sepulta est: quanuis propter sanitatẽ uel aliam naturalem necessitatẽ,circuncisio,& alia cæremonialia possint licite seruari,non ponẽdo spẽ:non possunt tamen aliqua lege ordinari ut seruentur. Iudicialia autem sũt euacuata,quia mortua: nõ tamẽ sũt mortifera,quia si princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia obseruari, nõ peccaret: nec ẽt peccarent obseruãtes, nisi forte obseruarent uel obseru[illegible]

Instit. V[illegible] [illegible] haben-

habentia vim obligãdi ex ueteris legis institutione. Talis enim obseruandi ratio siue intentio esset mortifera, ratio diuersitatis hæc est: Quia cæremonialia sunt primo, & per se figuralia, & principaliter instituta ad significandũ Christi mysteria, ut futura. Et ideo obseruatio eorum prę-
Gal. 3. iudicat ueritati fidei, secundum quam cõfitemur illa mysteria, iam esse cõpleta. Pręcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum primo, & per se, sed ad disponendum statum illius populi qui ordinabatur ad Christum. & status populi Iudaici repræsentabat statũ populi Christiani, ideo ex consequenti erant figuratiua,
Act. 15. sed non principaliter. Et ideo mutato statu illius populi, Christo iam ueniente, iudicialia pręcepta obligationem amiserũt, lex enim fuit pedagogus ducẽtes ad Christum. Quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinabantur ad aliquid figurandum, sed ad aliquid faciendum, ipsa eorum obseruatio non præiudicat ueritati fidei, sed intentio obseruandi tanquã ex obligatione legis, quia per hoc haberetur, ꝙ status prioris populi adhuc duraret. Nec obstat quod dicitur: Visum est spiritui sãcto, & nobis, nil ultra imponere oneris, quã hæc necessaria, ut abstineatis uos ab immolatis simulachrorum, & sãguine,
Mat. 15 & suffocato, & fornicatione. Quorum aliqua pertinẽt ad cæremonialia siue ad obseruantia, scilicet abstinere a sanguine, &
1. Tim. 4 suffocato. Quia Apostoli non prohibuerunt hæc, ad obseruandum cæremonias legis, sed ad hoc posset coalescere unio Iudęorum, & Gentilium simul cohabitantium. Iudæis enim propter antiquam consuetudinem sanguinis, & suffocatum erãt abominabilia, & comestio immolatorum simulachris propter iudęis generare suspicioné redditus ad idololatriã: & ideo ista fuerũt prohibita pro tempore illo, in quo de nouo oportebat conuenire in unum Gentiles, & iudæos. Procedente autem tẽpore, cessante causa cessare debebat effectus. Manifestata euangelicæ doctrinæ ueritate, in qua Dominus docet, quod nihil quod intrat in os, coinquinat hominem, & ꝙ nihil reiiciendum quod cũ gratiarum actione percipitur. Fornicatio autem prohibetur specialiter propter Gentiles, quia non reputabant eam esse peccatum.

§. 2. *De lege noua & euangelica.*

Lex noua siue euangelica dicitur Euãgelium, & Nouum Testamentum. Ad cuius euidentiam supponẽdum est quid sit, & vnde dicatur Testamentum, & Euangelium. Testamentum idem est ꝙ pactum siue fœdus eorum quæ est testibus probãtur, & confirmantur. unde sacra scriptura loco testamenti ponitur fœdus vel pactũ. Vbicunque autem interuenit pactum, fit aliqua promissio. Et ideo secundũ diuersitatem promissionum est diuersitas testamentorum. Duę autem hæreditates sunt nobis promissę a Deo, scilicet terrestris, & cœlestis. Ideo sunt duo testamenta Dei. Primo in lege ueteri fuerũt promissa bona temporalia, Si uolueritis, & audieritis me, bona terrę comedetis. Eam ob causam promissio bonorum terrenorum, quæ antiquior est, quia primo facta, dicitur primum, & antiquum testamẽtum. in lege autem noua siue euangelica, quæ posterius fuit data, promittuntur spiritualia, scilicet regnum cœlorum. Et ideo promissio spiritualium, quæ secundo, & posterius fuit facta, dicitur secundum, & nouum testamentum, & Euangelium, quod secundum Athanasium in homilia Ascensionis, interpretatur bona annũciatio. Dicitur enim ab eu, quod interpretatur bonum, & Aggelon, quod interpretatur nuncius. Vnde, & Aggelo, hoc est nuntio, & Angelus nuncius. Et quia Christus venit ad nunciandum bona, dicitur magni consilii Angelus. ¶ Euangelium ergo est bona annunciatio. Et quanuis quęlibet bona annũciatio etiam terrenorum possit dici Euangelium, largè sumendo hoc nomen Euangelium. proprie tamen accipiendum euangelium, sola annunciatio æternorum, & spiritualium bonorum Euangeliũ nuncupatur. Vnde Eusebius dicit: Euangeliũ est bona annunciatio æternorum, & incorruptibilium bonorũ, quę maxima sunt, Vt puta gratiæ & glorię, remissionis peccatorum, & annunciatio eorum quæ ad gratiam, & gloriam pertinent scilicet mediorũ per quæ gratia Dei habetur, & ea per quæ ad gloriam peruenitur, quę sunt sacramenta, & uirtutes, quibus

A Testamentum qd. D. Tho. ad Gal. 4

Esa. 1.

Matt. 4. Mar. ult.

Euangeliũ quid. In lib. de præ. euã.

Eccl. 10. quibus tolluntur impedimenta, hoc est peccata. Hoc euangelium siue bona annunciatio interius fuit facta Adæ post ex
Gen.12. pulsionem a paradiso terrestri. Nam eduxit eum Dominus a delicto suo: & ipse eductus filios suos sacrificare, & per ipsa sacrificia Christi sacrificium præfigurantia, iram Dei placare, & gratiam & tandem gloriam consequi docuit. Hæc bona annunciatio expressius & exterius facta fuit Abrahæ, cum ei dictum fuit, in
Gen.12. te benedicentur omnes cognationes terrę. In te, hoc est in semine tuo, omnes gentes terrę. Non dicit in seminibus, sed in semine tuo, hoc est in Christo, qui quãuis non uenerit per uiam seminalem, cũ conceptus sit ex Spiritu sancto, & natus ex Maria virgine: est tamen & substantia D. Virginis, quę fuit ex semine Abrahę per radicem Iesse. ¶ Et quia omnes scripturæ antiqui testamenti, siue sint historiales, siue doctrinales, siue propheticæ, ordinabantur ad hanc bonam annunciationem, salutem, & benedictionem per Christum consequendam. hinc quod omnes scripturæ a Deo reuelatæ, siue liberi antiqui testamenti possunt euangeliũ nũcupari. Nec inconuenit dicere secundum
Sup epis. ad Gal.4 D. Thomam quod patres antiqui, qui gratiam Dei habebant, & ei amore regni cęlestis seruiebant, pertinerent ad nouum testamentum, siue ad legem euangelicã, quæ pro principali importat gratiam spiritus sancti quemadmodum qui nũc sunt baptizati, & seruiunt Deo solum propter amorem terrenorum, & metũ pœnarum pertinent ad antiquum testamentum. De hac bona annunciatione habetur Esa.52. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce ad sum. Quam pulchri super mõ
Rom.10. tes pedes annunciantis & prædicantis salutem, dicentis: Sion regnabit Deus tuus, &c. & Naum.1. Ecce super montes pedes annunciantis & euangelizantis pacem, & Apostolus referens decit, Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, & euangelizantium bona, scilicet spiritualia, quæ vere & absolute bona sunt, & non corporalia aut terrena, quæ sunt caduca & transitoria. ¶ De hac etiam annunciatione per
Esa. 61. Christum facienda prophetauit Esa. dicens, Spiritus Domini super me, eo q̃ vnxerit me. Ad euangelizandum mansuetis misit me, ut mederer cõtritis corde, & prędicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertiorem, vt prædicare annũ placabilẽ Domino, & diẽ retributionis Deo nostro ut consolarer omnes lugentes. Hanc prophetiam dixit Christus in se fuisse impletam. Luc. 4. Ipse enim est, qui principalius & clarius annũciauit regnum cœlorum, & qui familiarius docuit uiam & modum perueniẽdi ad regnum, & docuit remouere impedimenta hinc est q̃ quatuor libri a D. Matthæo, Marco, Luca, & Ioanne conscripti, in quibus verba vel facta Christi benedictionẽ gratiæ & gloriæ cõtinẽtia scripta sunt, specialius Euangelium nuncupantur. ¶ Et quia non omnia quæ Christus dixit & fecit, scripta sunt, vt expresse testatur D. Ioannes dicẽs: Sunt autem & Ioan. ult. alia multa quæ fecit. quæ si scriberentur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribẽdi sunt libros. & Act.1. Quibus (scilicet Apostolis & discipulis suis) post passionem suã exhibuit seipsum viuum, in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquẽs Ioan.16. de regno Dei. hoc est de gubernatione ecclesiæ. Ea autem non apparens in euangelio scripta, neq; etiam ea quæ dicebat eos ante passionẽ non posse portare hæc autẽ in parte suppleuerũt D. Paulus, Iacobus, Petrus, Iudas, & Ioãnes in epistolis & Apocalypsi, & Lucas in Actibus Apostolorum. Et quædã in euangeliis scripta declarauerũt. ideo eorũ libri, & per eos scripta ad eundẽ finem. s. benedictionem ordinata & annunciata, possunt Euangelium nũcupari. ¶ Verum quia nec omnia q̃ Christus & Apostoli prædicauerunt, & quæ circa regimen Ecclesiæ, & sacramantorũ administrationẽ, & sanctarum cæremoniarũ obseruationem ordinauerunt & dispo suerũt, sunt scripta. ut uideri potest ex di- 1.Cor.11 ctis Apost. dicentis, Cætera cum uenero 2.Thes.2 disponam. illorum dispositiones in epistolis non reperiuntur scriptæ. & alibi, Itaque fratres state & tenet traditiões quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Sermones aũt illi non reperiuntur scripti, sed peruenerunt ad nos per Apostolorũ tradões familiares suis

successoribus factas,& per eorum successores gradatim vsque ad nos: vt sunt formę sacramentorum, & solennitates eorum, quas Apostoli propter irrisionem infidelium voluerunt esse occultas: vt D. Dion.D.Pauli discipulus,in fine libri Ecclesiasticæ Hierarchię,scripsit huius generis sunt exorcismi qui fiūt ante baptismū: Exequiæ, & sepulturæ defunctorum, signum crucis, benedictiones nuptiarum, consecrationes ecclesiarum, olei sancti, ac chrismatis,orationes ꝓ defunctis,quadragesimale ieiunium, vsus candelarum, venerationes imaginum,& inuocationes Sanctorum, ac alia huiusmodi,quæ in vniuersa Ecclesia ab Apostolorum temporibus fuerunt obseruata. Ideo illis teste D. Paulo, tanquam epistolis suis credenda sunt & tenenda, possuntque Euangelium nuncupari. Vnde D. Aug.& habetur in cap.ecclesiasticarum,& c.in his.11.dist. In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura,mos populi, mos Dei,& instituta maiorum pro lege tenenda sunt: & sicut præuaricatores diuinarum legum ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt.

Ad Castellanum.

2.Pet.3. Et quia (vt D.Petrus ait) D.Paulus scripsit quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem: sequitur ꝙ vbi aliquod dubium circa scripturas insurgit, standum est determinationi ecclesiæ in vniuersali cōcilio congregatæ,in quo confertur euangelium,sicut Apostolus dicit se contulisse euangelium. & Act.in primo concilio Apostolorum super cessatione legalium, Apostoli & seniores conuenerunt,ac Spiritu sancto assistente, (imo etiam Christo, vt promisit dicens: Vbi fuerint duo aut tres congregati in nomine meo,in medio eorum sum) determinauerunt & dixerunt: Visum est Spiritui sancto, & nobis &c.Eadem ratione cum Christus non solum Apostolis & discipulis, sed etiam eorum successoribus & ecclesiæ Spiritus sancti & suam promiserit assistentiam, determinationes conciliorū vniuersalium,siue Ecclesiæ catholicæ & vniuersalis debitè congregatæ, in his qui sunt fidei & bonorum morum,possunt Euangelia nominati,& eis tanquam euāgelio est credēdum. Vnde D. Greg.& hr̃ in c.sicut 15. dist. dicit, Sicut Euangelii quatuor libros, sic & quatuor cōcilia venerari me fateor.& eadē rōne alia cū oia dirigantᷣ a Spiritu sancto, & libris Biblia cōtentis credimus ꝑꝑ ecclesiæ determinationē,iuxta regulā Topi. Propter vnūqdq; tale, & illud magis. Sicut pater diligēs pedagogū ꝑꝑ filiū,magis censetᷣ diligere filiū: sic quia credimus euāgelio ꝑꝑ authoritatem ecclesię, vt D. Aug.dicit, Euangelio non crederē,nisi ecclesiæ authoritas me cōpelleretur. Sequitᷣ ꝙ magis est credendū ecclesię,quā nos debere audire Christus pręcepit dicēs: Si ecclesiā nō audierit,sit tibi sicut ethnicus & publicanus: aliàs essemus paruuli,fluctuātes omni vento doctrinæ propter quod Apost.dicit, Et ipse dedit quosdam quidē Apostolos,quosdā aūt Prophetas,alios vero Euangelistas, & doctores ad cōsummationē Sanctorū in opus ministerii,in ædificationē corporis Christi,hoc est ecclesiæ, donec occurramus oēs in vnitatē fidei & agnitionis filii Dei,in virū perfectū,in mēsurā ætatis plenitudinis Christi: vt iā non simus paruuli, fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinę in nequitia hominū,in astutia ad circūuentionē erroris. Quis enim dixit quatuor libros euāgelii nil nisi verba & facta Christi ueraciter cōtinentes,a D.Mat. Marco, Luca, & Ioanne esse conscriptos? Nemo nostrum vidit, neque probari potest nisi ecclesiæ authoritate. Idem de Epistolis D.Pauli,Iacobi, Petri,Iudæ,ac de lib. Act. Apostolorū, & Apocalypsi fateri oportet. Titulus.n.non sufficit,cum multis sanctis viris adscripti sint libri,quos nunquam scripserunt. Nūc non credimus euangelio Petri,& euangelio Nicodemi nomine conscripto, & intitulato,aut libro intitulato, Reuelationes Pauli, sicut aliis libris, quos memorauimus: non ob aliam causam, nisi quia primi authoritate Ecclesię recepti & approbati sunt,posteriores autem non.

Gal. 2.

Mat.18.

Determinationes conciliorum possunt dici euangeliū

Mat.18.

Ephes. 4.

Sed difficultas est quæ sit ecclesia catholica: Dicendum quod ecclesiæ catholicæ Petrum fuisse caput manifeste constat ex Ioan.21. cap. verba Christi referente, Simon Ioannis diligis me plus his?&c. bis dixit, Pasce agnos: postremo,

Diuus Petrus caput ecclesię.

Pasce

Pasce oues.& Act.15.vbi in Apostolorum iam dicto concilio verba Petri referũtur: Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiqs diebus in nobis elegit Deus per os meum audire Gentes verbum euangelij, & credere,& in concilio ecclesiæ ipsum nõ posse errare liquidò constat ex 22.cap. Lucæ, vbi Christus profitetur,& asserit se pro eo orasse ne deficeret fides eius,hoc est ecclesiæ sibi commissæ:quamuis enim alii Apostoli in propria persona fuerint confirmati in die Pentecostes,iuxta prophetiã David,Ego confirmaui columnas eius.Sedes tamen aliorum Apostolorum non leguntur confirmatæ,sed solius Petri sedes, nõ propriæ personæ quę defecit, sed ecclesiæ sibi commissæ, & sic sedes eius concilio vniuersalis ecclesiæ fulta,fuit confirmata.Et licet Diu.Petrus Antiochiæ primo sederit:Antiochia tamen non dicitur sedes Petri, sed Romana. Quia (vt habetur in rubrica de trãslatione Episcopi) Sedes episcopi non dicitur in qua primo sedit,sed in qua vltimo residit. Compertum est sępe alias particularis ecclesias in his quæ fidei sunt,errasse: Ecclesia autem Ro.concilio debite congregato, & saluis solennitatibus nunquam errauit: quãuis particulares personæ ad eam pertinentes plurimũ errauerint. Nec inuenietur aliqua particularis ecclesia libros & in Biblia cõtentos approbasse, & authorizasse, sed solum Romana(ut ex Registris patet) cuius Pontifex,successor D.Petri,& Christi vicarius,in pluribus concilijs generalibus est nuncupatus. De his amplius cum de primatu Diu.Petri agetur.Et sic resolutorie habetur quod Ecclesia Romana est catholica. Et qui non subest ecclesiæ Romanæ,non est catholicus. ¶ Ex præmissis apparet quomodo hæreticum est dicere nil esse credendum, nisi quod expressum, & specialiter ac distincte scriptum est in Euangelio aut sacris literis. Nam nemo, nisi plane infidelis, negare potest credendum esse Christo in omnibus quæ dixit, cum sit ipsa ueritas per essentiam & vt dicit Apostolus Fidelis est, & seipsum negare non potest,& alibi, Qui non mentitur Deus, qui dixit, Ipsum audite, absolute, hoc est in omnibus credite & obedite. Atqui probatum est non omnia quæ ipse dixit scripta fuisse,sed nonnulla per Apostolorum traditiones,& inuiolatam uniuersalis ecclesiæ consuetudinem sunt recepta, alia in conciliis generalibus Spiritu sancto,& ipso Christo suggerentib.ad memoriam sunt reuocata, & tandem conscripta:igitur in illis credendum est. Nec tamẽ ex hoc sequit Christi testm̃ esse mancum,& incompletũ: Quia cum annunciatio Christi dicitur Testamentum. ea ratione qua nobiscum pactum fecit de hæreditate cœlesti quam promisit, ac omnia ad illam conducentia disposuit secũdũ modũ naturæ,& capacitatem discipulorũ ante mortem. Circa uero occurrentia negotia quæ pro temporum uarietate futura erant, post passionẽ docuit, per dies quadraginta apparẽs eis, quantum capaces erant. Non enim omnia simul portare poterãt: ideo ad ea quæ obliti fuerant,suggestionem Spiritus sancti ꝓmisit.Nec aliud Spiritus sanctus suggessit,nisi quod Christus illis dixerat,vnde ait,Suggeret uobis omnia quęcunque dixi uobis. Testamentum igitur compleuit,eius tamen executio,& perfecta intellectio usque ad diem ultimi iudicii non ꝑficietur.Dietim nouas intelligẽtias,& expositiones euangelii uidemus. Nec nos lactis particeps solum cibum sumere ualemus.¶ Notandum tamẽ ꝙ lex noua & euãgelica siue euãgeliũ dupliciter accipi põt, scilicet proprie,& cõiter. Lex noua siue euangelium proprie accipiẽdo, est gratia Spiritus sancti:quia unaquæque res denominatur ab eo quo est principale, & potissimum in ea,ut dicit Philosophus in 9. Ethi.ideo Ro. 13.cũ dicitur: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit homo dicitur anima, ex eo ꝙ ipsa anima est id quod est principale, & potissimum in homine eadem ratione D. Petr. & Paulus aliiq; Sancti dñr esse in paradiso, licet sola anima sit.Sed principale,& potissimũ quod in lege noui testamẽti siue in euangelio in quo tota eius uirtus consistit, est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidẽ Christi.Ideo Apostolus ait se non erubescere euangelium, uirtus enim Dei est in salutem omni credenti. Virtus euangelii se extendit ad salutẽ tripliciter:Primo qꝛ ꝑ uerbum euangelii remittũtur peccata,

Solius Petri fides confirmata. — *Ioan.6.* — *2.Tim.2* — *Tit.3.* — *Mat.9.* — *Euangeliũ Christi cõpletum.* — *Ioan.16.* — *Executio euãgelij nondũ ꝑfecta est.* — *Lex noua ꝑprie est spiritus sancti gratia.*

vnde Ioan. 15. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Secundo, quia per euangeliū consequitur quis gratiam sanctificantem, iuxta illud: Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est. Tertium inquantum perducit ad vitam æternam. Ideo dicitur lex fidei, & spiritus vitæ. Vnde Apostolus, Vbi est gloriatio tua? Exclusa est: per quam legē? factorum: Non, sed per legem fidei ipsam enim fidei gratiam legem appellat. & expressius Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati, & mortis. Impropriè uero, & communiter seu largo sumpto uocabulo, lex noua, & euangelium dicitur scriptura exterior, in qua scribuntur Dei dona data per Christum, & Spiritum sanctum, eius doctrina, præcepta, monitiones, & consilia. & sic accipitur cum dicitur: Prædicate euangeliū omni creaturæ. & apud Apostolum Gala. 2. Contuli cum eis euangelium, ne forte in uanum currerem, aut currissem.

Ioan. 17.
Rom. 1.
Mat. ult.

Ver. 1. *De differentia legis nouę & veteris.*

A
1. 2. q. 106. & 107.

PLures a doctoribus assignantur differentiæ inter legem Moysi, quę dicitur lex vetus, & antiquum Testamentum, & legem Christi quæ dicitur lex noua, & euangelica ac nouum testamentum. Prima ut quia D. Aug. dicit, lex antiqua dicitur lex factorum, scripta fuit in tabulis lapideis, lex autem noua siue euāgelica quātum ad principale, scilicet gratiā Spiritus sancti, scripta est in cordibus fidelium, iuxta illud: Ecce dies uenient, dicit Dominus & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum. & infra dicitur. Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. illa autem lex scribenda, erat spiritus sancti gratia. Si dicatur, ꝙ gratia Spiritus sancti data fuit antiquis patribus. Dictum est ꝙ illi pertinebāt ad nouum Testamentum, quia per fidem Christi venturi gratiam habuerunt, & principaliter expectabant promissiones spirituales, & ęternas, sicut, & nūc peccatores carnales: qui timore pœnæ vel amore temporalium bonorum seruiunt, pertinēt ad Testamentum uetus. Secunda differentia est, quia lex noua quantum ad principale iustificat, & dat auxilium ad reprimendā concupiscentiam, & ad implemēdum præcepta. Hoc autem (ut dictum est) non faciebat lex antiqua. Quo ad scripturam vero exteriorem lex noua non iustificat, nec scribentem nec legentem effectiue, & efficaciter. Vnde Apostolus dicit: Litera occidit, spiritus autem uiuificat. Et D. Augu. exponit ꝙ per literam intelligitur quęlibet scriptura extra homines existens, etiā moralium præceptorum, qualia continentur in euangelio, unde etiam litera euangelii occideret, nisi esset interius gratia Dei sanans. Discrimen tamē est inter scripturas noui Testamenti, & veteris: Quia scriptura noui Testamenti magis disponit legentes ad gratiam, q̄ scriptura antiqui. Et præterea quia (vt dicit D. Tho) uerba euangelii scripta ex fide delata vel superposita uirtutem habent salutiferam: sicut legimus de D. Barnaba quod curabat infirmos, euangelium D. Mthęi eis superponendo. Cauendę sunt tamen superstitiones, ut dictum est cum de superstitionibus ageretur. Talia uero non legimus de antiquo testamento. Tertia differentia est: quia lex antiqua erat imperfecta, iuxta illud: Nil ad perfectū adduxit lex. Sed lex noua, & euangelica, quæ est gratia spiritus sancti, est perfecta, quia est lex charitatis, de qua Aposto. dicit, quod est vinculum perfectionis. Præterea quia introducit ad finem qui est uita æterna, iuxta illud: Gratia Dei uita ęterna. Ideo Christus dicebat, Estote ergo, & uos perfecti, sicut pater uester cœlestis perfectus est. ¶ Ad cuius clariorem intelligentiam sciēdū est quod præcepta cuiuslibet legis, siue ueteris siue nouæ, dantur de operibus uirtutum. Ad operandum autem opera uirtutum aliter inclinantur imperfecti, qui nondum hēt habitum uirtutis, & aliter illi qui sunt per habitum uirtutis pfecti. Illi enim qui nondū habent habitum uirtutis, inclinātur ad agēdū uirtutis opera ex aliqua causa extrinseca, puta ex cōminatione pœnarū uel ꝓmissione aliquarum extrinsecarum remunerationē, puta honoris, aut diuitiarum, aut alicuius huiusmodi. Et ideo lex vetus, quæ dabatur imperfectis, dicitur lex timoris, inquantū inducebat ad obseruantiam præceptorū ꝑ commi-

In lib. de spi. et lit.
Exod. 31.
Hiere. 3.
1. Cor. 3.
In lib. de spi. et lit.
D. Th. super 1. ca. epistol. ad Rom.
Heb. 7.
Col. 3.
Rom. 6.
Matt. 5.

comminationem pœnarũ: & dicitur habere aliqua temporalia promissa. Illi uero qui habent habitum uirtutis, inclinan
Ita. 19. tur ad uirtutum opera agenda per amorem, & non propter aliquam pœnam uel remunerationem extrinsecam Et ideo lex noua, cuius principalitas cõsistit in ipsa spiritualia gratia indita, dicitur lex amoris, & habet spiritualia & æternapromissa, quæ sunt obiecta uirtutis, præcipue charitatis. Vnde D. Aug. dicit: Breuis differentia antiqui & noui Testamenti, timor & amor. In signum huius legimus, ꝙ antequam Deus daret legem Mosi, misit Dominus tonitrua & fulgura, & Iudæis mons terribilis apparuit. & Act. 2. ꝙ in missione Spiritus sancti factus est repẽte de cœlo sonus, scilicet placidus, ad quẽ conuenit multitudo, &c.

B Ver. 2. *De impletione legis ueteris per nouam.*

1.2.q. 107. ar. 3. QVm lex noua & uetus se habeant sicut perfectũ & imperfectũ sequitur primo quod lex noua continetur in ueteri, non actu, sicut locatum in loco: sed uirtute, sicut species in genere, confuse & implicite, & sicut arbor in semine. unde D. Christo exponens illud qđ habetur Matt. 4. vltro terra fructificauit primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica, dicit: Primo herbam fructificat in lege naturæ, postmodum spicas in lege Moysi, postea
Contra Faustum. plenum frumentum in euangelio. & D. Augu. contra Faustum dicit, quod pene omnia quæ nouit uel præcepit Dominus vbi adiungebat, ego autem dico vobis, inueniũtur etiã in illis ueteribus libris, sed quia non intelligebant nisi per emptionem corporis humani, ostendit Dominus omnem iniquum modum ad no-
1.2.q. 107. ar. 2 Mat. 5. cendum fratri, in homicidii genere deputari: & quantũ ad huiusmodi manifestationem præcepta decalogi dicuntur maiora præceptis legis ueteris: Nil enim prohibet maius in minori virtute contineri, sicut arbor in semine. Secũdo sequitur ꝙ lex noua implet veterem. Non ueni soluere legem, sed adimplere. omne enim perfectum adimplet quod imperfecto deest: sed deerat legi ueteri quod non poterat cõsequi finem legis, qui est facere homines bonos & iustos, hoc est iustificare, quod lex non poterat, sed significabat quibusdam cæremonialibus factis, & promittebat uerbis, & quantum ad hoc lex noua implet veterẽ. iustificando per uirtutẽ passionis Christi: & hoc est qđ Apostolus dicit Rom. 8. Quod impossibile erat legis, Deus mittẽs filiũ suum in similitudinẽ carnis peccati, dãnauit peccatũ in carne, vt iustificatio legis impleretur ĩ nobis *Mat. 15.* ¶ Sua autẽ doctrina impleuit præcepta legis tripliciter. Primo quidẽ verũ intellectũ legis exprimendo, sicut patet in homicidio & adulterio, in quorum præcepto. Scribæ & Pharisæi non intelligebant nisi exteriorem actum prohibitũ, vnde Dominus legẽ adimpleuit, ostẽdẽdo ẽt interiores actus peccatorũ cadere sub ꝓhibitione, dicit, quum de corde exeunt cogitationes malæ: hæc sunt quæ coinquinant hominem. Secundo adimpleuit pręcepta legis ordinando in tutius, Quod enim lex uetus statuerat vt homo non peieraret, tutius fuit si omnino a iuramento abstineret, nisi in casu necessitatis. Tertio pręceptis legis, & superaddendo consilia vnde Christus dicenti se obseruasse præcepta ueteris legis, dixit: Vnum tibi deest: *Mat. 19* Si uis pfectus esse, &c. ¶ Nec obstat quod lex noua euacuat præcepta cæremonialia legis ueteris, quia illa sunt impleta in his quę figurabantur: & ideo non sunt vlterius obseruanda. Quia si obseruarentur, significaretur aliquid vt futurum & non impletum, quod est pręteritũ & impletũ. Sicut enim promissio futuri doni non habet locum promissione impleta per doni exhibitionem: sic cæremoniæ ueteris legis tollũtur, cum implẽtur in lege noua. De iudicialibus uero pręceptis cõmemorant præceptũ talionis, ut quod de hoc diceretur, de omnibus aliis esset intelligendum. In quo quidem pręcepto docuit legis intentionem non esse quo ad hoc ꝙ pœna quæreretur propter liuorem vindictæ, quem ipse excludit, monens quod homo debet esse paratus etiã maiores iniurias sufferre: sed solum propter amorem iustitiæ, quod adhuc in noua lege rema- *Contra Faustum* net. ¶ Nec sunt præcepta Domini contraria præceptis ueteris legis, ut dicit D. Augu. quod enim Domin⁹ præcepit de uxo

re non dimittenda, non est contrarium ei quod lex precepit. Non enim lex ait, Qui voluerit dimittere vxorem, dimittat, cui contrarium est nõ dimmittere: sed vtique noluit uxorem dimitti a uiro, qui huic interposuit moram, vt in dissidium animus præceps libelli cõscriptione refractus desisteret. Vnde Dominus vt facile vxor nõ dimittatur, solum causam fornicationis excepit propter quam libellus conscribẽdus erat. & sic legem declarando confirmauit. Et idem etiam dicendum est de prohibitione iuramenti, sicut dictum est de prohibitione talionis. Taxauit enim lex modum vindictæ, ut non procederetur ad immoderatam vindictam, a qua Dominus perfectius remouit, cum prohibuit omnino a vindicta abstinere: non tamen prohibuit debitum vindictæ modum secundum iustitiam, æquitate seruata. Sic etiam prohibuit omnino iurare, scilicet absque tribus comitibus, de quibus subra dictum est, cum de iuramento ageretur, & nisi ordo iustitiæ exigeret. Circa uero odium inimicorum remouit falsum intellectum Pharisæorum, nõ monens vt persona odio haberetur, sed culpa. ¶Circa uero discretionem ciborum, quia ceremonialis erat, Dominus non mandauit vt non seruaretur, sed ostendit quod nulli cibi secundum suam naturam sunt mali dicens. Non quod intrat in os, &c. Nec etiam egit contra legem tangendo leprosum, sicut non uiolauit sabbatum, infirmos seruandos. Tactus enim leprosi prohibitus erat in lege propter coinquinationem quandam, propter quã cõtrahebatur quedam irregularitas, Sed Dominus qui erat mundator leprosi, inquinationem aut immunditiam contrahere non poterat. Per ea autẽ quæ fecit in sabbato, non soluit secundum rei ueritatem sicut ipse ostendit, tum quia Dominus sabbati, tum quia operabatur miracula uirtute diuina, quæ semper operabatur in reb. tum etiam quia salutis humanæ opera faciebat, cum etiam Pharisei in die sabbati animalium irrationabilium saluti operã darent. Discipulos excusauit in sabbato spicas colligentes & fricantes propter necessitatem. Ideo non soluebãt sabbatum licet soluere uiderentur secundum superstitiosum Pharisæorũ intellectũ, qui credebãt et a salubrib⁹ operib. in die sabbati abstinẽdũ: quod erat cõtra intentionẽ legis.

Mat. 19. *Mat. 15.* *Mat. 8.* *Mar. 3.*

Ver. 3. *De grauitate nouæ legis & ueteris.*

LEgem antiquam fuisse ualde grauem ad obseruandum constat ex dicto D. Petri, qui cum quæstio orta fuisset de legalibus cum euangelio seruandis dixit Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nos nec patres nostri portare potuimus. Legem autem nouam uon esse grauem D. Ioannes testatur, dicens: Mandata eius grauia nõ sunt. & Christus: Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Ad huius materiæ resolutionem habendam D. Th. dicit, ꝙ grauitas siue difficultas legis prouenit ex difficultate actuum, qui sunt: duplices, scilicet interiores & exteriores & sic duplex potest considerari difficultas legis, scilicet ex parte actuũ exteriorũ & interiorũ. Si consideremus ex parte actuum exteriorũ, manifestũ est legem veterẽ fuisse multo grauiorẽ noua: quia ad plurimos actus exteriores ligabat in tot & in tantis cæremoniis & iudicialibus præceptis: lex autem noua preter præcepta legis naturæ paucissima addit in doctrina Christi & Apostolorum: licet postmodum aliqua fuerint superaddita ex institutione sanctorũ patrũ, scdm negotia occurrẽtia. D. Aug. dicit moderationam esse attendandam, conuersatio fidelium onerosa reddatur: dicit enim quibusdam prælatis ad inquisitiones Ianuarii. Quod iam religionẽ nostram, quæ in manifestissimis & paucissimis celebrationem sacramentis consistit, Dei misericordia voluit esse liberam: sed tot præmunt oneribus, vt tolerabilior sit condicio Iudeorum, qui legalibus sacramentis non humanis præsumptionibus subiiciuntur. Si uero consideremus difficultatẽ circa actus interiores, puta quod aliquis opus uirtutis exerceat prompte & delectabiliter, & circa hoc difficile est uirtus: hoc. n. nõ habẽti virtutẽ est valde difficile, quod per uirtutem redditur facile. Et quantum ad hoc præcepta nouæ legis secundum se considerata, sunt grauiora præceptis legis veteris: quia in lege noua expresse prohibentur actus animi, ut odium

A *Act. 15.* *1. Ioan. 4* *Mat. 1.* *1. 2. q. 167. ar. 4.* *Lex noua pauca pcepta habet.*

odium, ita, qui expresse in lege veteri nõ prohibebantur in omnibus, quamuis in aliquibus prohiberentur: in quibus tamẽ prohibendis pæna nonapponebatur. Hoc autem est difficile uirtutem non habenti. ¶Si autem velimus cõsiderare grauitatẽ & difficultatem simpliciter, & comparare has leges ad inuicem, lex vetus est simpliciter & absolute grauior & difficillior cum tot habeat præcepta, nec de auxiliũ siue uirtutem adimplendi ea, & refrenandi concupiscentiam, quæ in oppositum exardescit. Noua autem lex quæ paucissima dat præcepta, & tribuit virtutem & auxilium refrenandi concupiscentiam, & implendi eã, est mitior & suauior, Amor enim qui datur per gratiam Spiritus sancti, in qua principaliter consistit lex noua omnia præcepta dulcia facit & delectabilia: Amanti enim nihil difficile. Et (vt D. Aug. ait.) Amor nescit laborem. Et ideo simpliciter & absolute lex noua est facilior, mitior, & suauior: quanuis in aliquo particulari præcepto possit esse grauior, si secundum se considerentur præcepta, vt dicunt aliquid de confessione sacramẽtali. Si uero considerentur actus confessionis in ordine ad gratiam Spiritus sancti, quæ principaliter dicitur lex noua, est facilis: & habet manna absconditum, quod nemo scit nisi qui accipit. Et si bene cõsiderarentur sacrificia & hostiæ quę in Leuitico præcipiebantur publice offerri ꝓ certis generibus peccatorum, inuenietur confessio antiquorum difficilior & confusibilior, quàm sacramentalis quæ fit uni soli authoritatem a Deo habenti. cuius absolutio vermem & remorsum conscientiæ elidit & tollit: quod sacrificia antiquæ legis facere non poterant. ¶Nec obstat ꝙ lex noua sub terribilioribus pœnis & cõminationibus ad sui obseruantiam inducit, cum pœna æterna, quam lex noua comminatur, terribilior sit pœna temporali & & corporali, quam lex Moysi comminabatur. Quia cum pœnæ sint oppositæ præmiis, sunt adhibendæ secundum proportionem præmiorum. Et quia lex noua ꝓmittit, æterna, ideo comminari debet pænas æternas. Lex autem antiqua solũ promittebat bona temporalia, ideo comminabatur pœnas temporales: quæ cum sint

Lex antiqua simpliciter grauis.

In aliquo casu grauior antiqua.

Antiquorum confessio confusibilior.

magis cognoscibiles & propinquiores sẽsibus, apprehenduntur a peccatoribus ut grauiores. Iustis enim non est lex posita. quo ad pœnam coerciuam, cum virtutis amore ducantur: se solis malis, qui solũ formidine pœnæ retrahuntur. ¶Non obstat pariter ꝙ in antiqua lege paruuli dicebantur saluari in fide parentum, ut D. Tho. recitat, sed non asserit. In noua autẽ lege non saluantur in utero per fidem parentem, nec extra in casu necessitatis & defectu aquę: & sic videtur in lege noua maior rigor seruari in his quæ necessaria sunt ad salutem. dicitur enim Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Dicendum nullibi reperiri fundamentũ nec doctorem authenticum, dicentem in antiqua lege paruulos in vtero uel extra vterum saluari sola fide interiori parentũ absque protestatione exteriori. Resolutio enim D. Tho. est quod post peccatum Adæ omni tempore indiguit homo sacramentis, hoc est visibilibus signis, quibus homo fidem suam protestaretur de futuro Saluatoris, aduentu, quem (vt habetur Rom. 3.) posuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suę in hoc seculo, ut sit ipse iustus & iustificans eum q est ex fide Iesu Christi. Nota verbum (ad ostensionem) hoc est manifestationem, scilicet exteriorem. Si ergo nullus potest saluare seipsum, cũ sola fide interiori & absque exteriori protestatione: sequitur etiã ꝙ nec aliũ Sacrificium autem pro paruulo in vtero matris existente non legitur aliquando fuisse, oblatum, nec acceptum, cum uideatur quodam modo indiscretum, vtpote pro re incerta: multoties enim mulieres existimãtur prægnantes, & tamen non sunt, vnde dicunt Iuristę: De his quæ non apparent & non sunt, idem est iudicium. Ideo de lege ordinata nullus vnquam per sacrificia exteriora obtinuit remissionem peccati originis in utero ante natiuitatẽ: quanuis aliqui & pauci ex speciali priuilegio fuerint in utero ante natiuitatẽ sanctificati, vt Hiere. de quo dicitur: Priusquam te formarem in vtero, noui te, & antequam exires de vulua, sanctificaui te, & D. Ioan. Bapt. de quo Luc. 1. Et factum est

1.2.q.10 art. 12.

3.p.q. 61 art. 3.

est ut audiuit salutationem Mariæ Elizabet, exultauit infans in vtero suo. Post natiuitatem autem paruulorum differentia fuit inter tempus legis naturæ & scriptæ, siue Moysi & gratiæ: Quia hęc tempora adinuicem comparatæ, se habent sicut determinatū ad indeterminatum. Quia in tempore legis naturæ pro expiatione peccati originalis pro se uel liberis non erat determinatum sacrificiū, nec quo ad substantiam, nec quo ad tempus, nec quo ad locum. Poterant enim parentes sacrificiū quod uolebant, & quādo uolebant, ac ubi uolebant, pro peccati originalis in se. vel in paruulo expiatione offerre. Per circuncisionem uero facta fuit determinatio sacrificii & temporis. quo ad masculos qua facta, non poterant per aliud sacrificium quam circuncisionem saluari, post actūum diem: cum dictum fuerit, Delebitur anima de populo suo. Ante uero octauum diem, in casu necessitatis remittebātur parentes ad legem naturæ, vt scilicet per aliud sacrificium prouidere possent masculo. vnde D. Thomas dicit quod probabile erat quod parentes fideles pro paruulis natis, & maxime in periculo ante octauum diem existentibus, preces Domino Deo funderent, uel aliquam benedictionem eis adhiberent, vel aliud signum fidei exterius ostenderent: sicut adulti ꝓ seipsis preces & sacrificia offerebāt: prout etiam parentes pro filiabus, quæ non erāt subiectæ sacramento circuncisionis. In lege autem euangelica institutum & determinatum est sacramentum baptismi, cū decreto Irrante, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, nō potest introire in regnum Dei, absque determinatione temporis aut loci: in quo lex noua mitior apparet: quia facilior modo & absque anxietate differendi, & ad ostensionem siue exitum unius membri prouidit saluti paruulorum. Si autem non inueniatur aqua (quod est ualde difficile, si parentes uoluerint facere quod in se est) & paruuli ante baptismum moriantur, defectus ille aquæ non est ex lege, sicut nec si post octauū diē non fuisset inuentus gladius ad circuncidendum: ille defectus non erat ex lege, Ideo si moriebatur tunc ante circuncisionem, moriebantur propter peccatum originale: ita & nunc si moriantur sine baptismo. ¶ Non improbantur tamen preces & orationes ac exteriores protestationes parentum ꝓ filiis aut filiabus in vtero aut extra uterū in periculo mortis existentibus, eo quod Deus non allegauit virtutem suam sacramentis, ideo orare possunt, vt dignetur eos Deus ex sua infinita misericordia ad sacramentum baptismi perducere vel peccatum originale remittere. Tunc Deus qui est liberalissimus, poterit eos saluare: Sed hoc non erit ex lege, sed ex mera gratia. Et ideo nisi Deus reuelauerit, non debent asserri saluati, neque eorum corpora in loco sacro sepeliri.

Sacrificia in lege nat. erant indeterminata.

Gene. 17

3. p. q. 79 ar 4. ad 2

Ver. 4. *De duratione legis euangelicę.*

B

1. 2. q.

LEx noua siue euangelica vsque ad cōsummationem seculi est duratura, seu permansura in statu & virtute sua. dixit enim Christus, Matt. 24. Dico uobis quod non præteribit generatio hæc donec omnia fiant, quod D. Hieron. exponit de generatione fidelium. & alibi, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. Quod intelligitur secūdum expositores, de sacramento altaris. & per consequens de aliis sacramentis ecclesiæ. Ratione etiam sic potest ostendi: Status huius mundi dupliciter uariari potest: uno modo secundum diuersitatem legis, ut status dicatur duratio legis positiuæ exterioris, dirigentis totam politiam humanam. Et sic duratio legis Moysi dicitur status legis ueteris, cui successit status legis nouæ, cui statui nullus alius status siue lex vniuersalis in hac via succedet. Legi naturali non assignatur status: quia non cessat per veterem aut euangelicam, nec etiam per gloriam. Præterea status nouæ legis successit ueteri tanquam perfectior, imperfectiori cessante. Sed in hac uia nullus status neque lex potest esse perfectior statu nouę legis: igitur. Minor patet: quia nullus status pręsentis uitæ potest esse perfectior, quam qui propinquior est vltimo fini, & ꝗ ille q immediate ī vltimo fini, & ꝗ ille ꝗ immediate in vltimū finē itroducit, sed hoc facit noua lex. Vnde dicit Apost. Habētes itaq; fratres fiduciā introitu sanctorū in sanguine Christi, quā initiauit nobis viam

Mar. vl.

Heb. 10.

uiam nouam, per quam scilicet accedamus ad eum: ideo non potest esse in uita præsenti status perfectior statu nouæ legis. Quia tanto est vnum quodque perfectius, quanto est ultimo fini propinquius. ¶ Alio modo status hominum variari potest, secundum quod homines diuersimode se habent ad eandem legem, vel perfectius uel minus perfecte. Et sic status ueteris legis frequenter fuit mutatus, cum quandoque leges optime custodirentur, quandoque omnino prætermitterentur. Sic etiam status nouæ legis diuersificatur secũdum diuersa loca & tempora, & personas, in quantum gratia Spiritus sancti perfectius vel minus perfecte ab aliquibus habetur. Non est tamen expectandum, quod sit aliquis status futurus, in quo perfectius gratia Spiritus sancti habeatur quam hactenus habita fuerit: & maxime ab Apostolis, qui primitias spiriitus acceperũt: & tempore prius, & cæteris abundantius, vt dicit Gl. Ro.8. ¶ Nec putandum est quod status ueteris legis fuerit status patris, & status nouæ fuerit status filii, & quod sit futurus alius status Spiritus sancti, prout posuerunt quidam hæretici volẽtes quod in illo tertio statu dęmones & demoniaci recipe-rentur ad pęnitentiam, quod est contra illud: Ite maledicti in ignem in æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius. Hic error attribuitur Origeni, & fuit condemnatus per ecclesiam, quia absq; fundamento & contra sacram scripturam & rationem: quia cum opera S. Trinitatis ad extra sint indiuisa, sequitur quod lex vetus & per consequens status legis veteris non solum erat patris, sed etiã filij & Spiritus sancti. Vnde Dominus dicebat. Si crederitis Moysi, crederetis forsitan & mihi de me. n. ille scripsit. Et lex data Moysi, legitur scripta digito Dei, hoc est virtute Spiritus sancti, vt communiter exponitur. Et lex noua non solum fuit Christi, sed etiã Patris & Spiritus sancti, vnde & vox Patris audita est, & Spiritus sanctus vnus est in specie columbæ in baptismo, & sub specie nubis lucidæ in transfiguratione. & Apost. loquens de lege noua, dicit: Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis. Promissio enim Spiritus sancti a Christo facta, completa fuit in Apostolis. vnde act. 1. Baptizabimini Spiritu sãcto nõ post multos hos dies, quod impletum legitur Act. 2. Et per hoc quod dicitur Ioan. 7. Nondum erat spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus: datur intelligi quod statim glorificato Christo in Resurrectione, & post Ascensionem, in die Pentecostes fuit datus Apostolis Spiritus sanctus, qui docuit eos omnem veritatem de his, quæ pertinent ad necessitatem salutis scilicet circa necessario credenda & agenda tempore eorum. Non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus: hoc enim ad eos non pertinebat, secundum illud: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. ¶ Nec obstat quod aliqui voluerunt allegare illud, Prædicabitur euangelium regni in vniuerso orbe, & tũc veniet cõsummatio: Sed euangelium Christi iam prędicatum est in vniuerso orbe, & tamen nondum venit consummatio: igitur futurum est aliud euangelium Spiritus sancti: quod dicitur euangelium regni, eo quod introducit omnes ad regnũ: quia ad hoc dicitur, quod cum Christus statim ab initio euangelicæ prædicationis dixerit, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum: stultissimum est dicere quod euangeliũ Christi non sit euangeliũ regni. Verum tamen prædicatio euãgelij Christi põt dupliciter intelligi: uno modo quantam ad diuulgationem notitiæ Christi: & sic prædicatum fuit euangelium Christi in vniuerso orbe, etiam tempore Apostolorum, vt Diuus Chrys. dicit. Quod intelligendum est de orbe reperto & manifesto, propter insulas Antipodum nouiter repertas, de quibus nullus hominum ante pauca tempora scripserat. Et secundũ hoc quod additur, quod erit consummatio, intelligendum est de destructione Hierusalem, de qua tunc ad literam loquebatur. Alio modo potest intelligi prædicatio euãgelii in uniuerso orbe cum pleno effectu: ita quod in qualibet gente fundatur ecclesia. Et hoc modo (sicut dicit D. Augu. ad Eusicheum) non est prædicatum euangeliũ in uniuerso orbe. Sed hoc facto veniet cõsummatio mũdi.

Mat. 25. *Ioan. 5.* *Exo. 33.* *Luc. 3.* *Rom. 8.* *Ioan. 14* *Act. 1.* *Mat. 24.* *An euangeliũ tempore apostolorum fuerit publicatum.*

DE

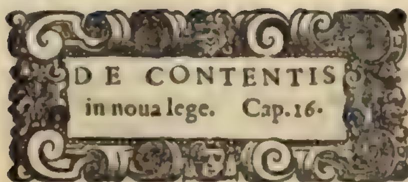

IN noua lege continentur sacrificia, sacramenta, sacramentalia, cęremoniæ obseruationes, pcepta, & cõsilia: de qb. dictū ē, & primò d sacrificijs.

Ver. 1. *De sacrificijs.*

A QVia de oblatione sacrificij sufficienter dictum est c. 5. §. 5. ver. 5. & amplius dicetur infra hoc cap. §. 3. ver. 13. Ideo pro pręsenti supersedēdū est.

Ver. 2. *De sacramentis.*

3. p. q. 60 SAcramentum apud Iuristas & vulgares cõmuniter accipiũtur pro iure iurādo, quod violare nõ licet: sed in sacris literis dupliciter accipitur. Primo p re secreta, quā etiā violare & reuelare non licet. *Sacramē tū multiplex acceptio.* vnde Tob. 10. dicitur: Sacramentum regis abscõdere bonū est, & hoc modo nõ accipitur in proposito. Secundo accipitur pro signo sacræ rei siue pro mysterio, vt Græci dicũt. Ad cui⁹ euidētiā supponendū est quid dicatur signū & res sacra: Signū secūdū D. August. est res quæ præter spēm quā *Signum quid.* ingerit sensibus, facit in cognitionem alterius uenire. Et cū ad homines qui soli sũt discursiui, duntaxat ptineat in cognitionē ignotorū per nota peruenire: sequitur q solis hominibus propriè dantur signa, & maxime per institutionē: licet in gallis & aliis animalib. sint aliqua signa ex instinctu naturæ, nõ tñ per institutionē & impositionē. ¶ Res sacra siue sancta in scriptu- *Res sacra analogicè dr.* ris sanctis analogice, hoc est secūdū ordinē q̄dā dr: Primo anthonomastice de Deo, *1. Pet. 1.* qui est essētia sanctitatis. Secūdo de Christo secundū naturā humanā, qui pp vnionem dr Sanctus Sanctorum, Dan. 9. Tertio de gratia gratum faciente, per quam grati denominamur, & efficimur consortes diuinæ naturæ. Quarto de quacunque re habente habitudinem siue respectum ad huiusmodi gratiam, vel ad alias res sanctas aut sacras, vel causę efficientis, vel præparationis, aut dispositionis, aut significationis: de omnibus enim talibus res sacra dicitur secundum ordinem quendam, & secundum quod maiorem vel minorē propinquitatem habent ad Deum. Quemadmodum sanitas attribuitur animali, medicinæ, vrinæ, & medico: eodē modo sanctitas & res sacra attribuit rebus: De qualibet enim re: habente habitudinē ad Deū, dicimus quod res sacra, vel effectiue, vel subiectiue, vel dispositiuè, aut significatiuè, aut formaliter, siue denominatiue. Et hoc modo sacramentalia (de quibus infra dicetur) possunt dici sacramenta. Et cum sacramentum sit sacræ rei signum, consequens est quod sacramentum multipliciter dicatur. Communiter tamen accipitur sacramentum apud Theologos pro signo gratiæ gratum facientis, quæ homines sanctificat. & hoc modo conuenit sacramentis antiquæ legis. Proprie tamen sacramentum, prout tantum conuenit sacramentis nouæ legis, sic definitur a Diuo *Sacramē tū nouæ legis qd.* August. Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, ad cultum Dei ordinata, eiusdem (scilicet gratiæ) imaginem gerens, & causa ipsius existens. In hac definitione non accipitur forma pro altera parte compositi, sed pro ipsomet composito ex materia & forma. Sacramentum enim nouæ legis non est quid simplex, sed compositū ex materia & forma: ut notū est in sacramēto baptismi. Ideo definito sacramenti debet sic intelligi: Sacramētum est inuisibilis gratiæ uisibilis forma, hoc est res sensibilis. Cum enim potentia visiua sit excellentior aliis potētiis sensitiuis exterioribus, & plures nobis rerū species demonstret, sumi consueuit pro aliis sensib. vnde dicimus: Vide quomodo cātat, quomodo hoc est frigidum, calidum, uel sapidū. Et sic quidditas siue essentia sacramenti nouæ legis in duobus cõsistit: primū est quod res sensibilis significet aliquo mō gratiam, vel in se vel secundum aliquem effectū, quantum est de se, nisi ponatur obex siue impedimentum. Et sic potest dici signum demonstratiuum & pronosticum. Secundum in quo consistit, est causatio gratię. s. quod causet illam non principaliter, sed instrumentaliter in virtute principalis agētis, qui est Deus, cum nulla creatura virtute propria, possit gratiam

causare

causare. Et quia sacraméta nouæ legis dũ perficiuntur & applicantur habent hanc uirtutem instrumentalem inhærenté causandi gratiam: eo φ accepta sunt a Deo ut instrumenta, iuxta illud Ephes.5. mundans eam in lauacro aquæ in uerbo uitæ. Sacramenta autem legis ueteris, non fuerunt data ut instrumenta iustificationis, sed solum ut signa. Circuncisio enim non erat instrumentum, sed signum fidei, cuius uirtute conferebatur gratia. Ideo in eis nulla vis erat iustificandi: & ob eam causam Apostolus Gal. 4. vocat infirma & & egena elementa: propterea sacramenta nouæ legis sacramentis antiquę legis sunt perfectiora, & per hoc distingnuntur ab eis. ¶ Ex quo sequitur quod signa quæ fuerunt data, & non causabant gratiam, non dicuntur sacramenta, vt serpens æneus, columba quæ apparuit in baptismo Christi, & linguæ igneæ, quæ in die Pentecostes apparuerunt super Apostolos & discipulos. In hac ergo deffinitione comprehenditur tota quidditas & essentia sacramenti: primum per modũ differentiæ a sacramentis ueteris legis, quæ gratiam quidem significabant, sed non causabant, sicut sacramenta nouæ legis. Et cum non sint nisi duæ causę intrinsecæ, quę intrét compositionem & essentiam rei, scilicet materia & forma, siue genus & differentia, & non efficiens aut finalis: ideo non debuerunt plures causæ poni in definitione quidditatiua huius sacramenti. Sequitur quod institutio Christi & promissio salutis, quæ supponuntur tanquam extrinseca, non debent inseri in definitione sacramenti. Per hęc eliduntur argumenta Lutheri, qui solũ uult illa esse sacramenta, quibus specialiter & expresse adiungitur promissio salutis, ut Baptismus & Eucharistia. Præsuppositum enim est Luca. 1.c. φ Iesus saluum faceret populum suũ a peccatis eorum. Et ideo quæcũque instituit, ad salutem instituit, licet in baptismo eucharistia specialius expresserit, propter maiorem difficultatem suspiciendi, vt ex prædictis locis haberi potest.

Mar.vl. *Ioan. 6.*

Ver.3. *De requisitis ad essentiam sacramenti.*

B Cum diuina sapientia vniquique secundum modum suum prouideat, illud: Suauiter disponit omnia. & illud, Dedit vniquique secũdum propriam uirtutem: & modus connaturalis cognitionis hominis sit, ut per sensibilia ueniat in cognitionem intelligibilium, cum omnis nostra cognitio ortum habeat a sensu unde Apost. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sequitur φ significatio sacramenti, quod dicitur signum datum ad sanctificandum hominem in cultum & honoré Dei, fiat per res sensibiles, vt probat D. Dion. Et quia in vsu sacramentorum duo possunt considerari, scilicet cultus diuinus, & sanctificatio hominis, primum pertinet ad hominem per comparationem ad Deum qué colere & honorare debet: Secundũ pertinet ad Deum qui iustificat & sanctificat: consequens est φ ad solum Deum pertineat assumere & determinare res per quas homo sanctificetur, cum non pertineat ad aliquem, quod est in alterius potestate. Et iõ necesse est φ res q̃ assumuntur ad sacramenta, sint determinatæ ex institutione diuina, cum res ex virtute naturali non habeant vim sanctificandi. Nec per talem diuinam determinationem arctatur via salutis: Quia res, quarum vsus in sacramentis est necessarius, uel cõiter habentur, uel paruo studio adhibito haberi possunt. Et quãuis homo possit assumere alias res ad cultum siue honorem Dei: illæ tamen res sic assumptæ non habent ex se, nec ex illa hominis assumptione siue determinatione, virtutem sanctificandi, vt dictum est. Ad sanctificandam ergo sanctificationem hominis instituit & determinauit Christus duo genera rerum sensibilium, scilicet res & verba licet etiam largo modo verba sint res sensibiles, cũ subiaceant auditui: quia tamen uerba magis congruunt ad significandum, cũ per ea possimus melius exprimere quod mente concipimus, quam per alias res: Ideo doctores faciunt differentiam inter res & uerba. vnde & Apost. dicit, Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mũdans eam lauacro aquę in uerbo uitę. Et d. August. dicit: Accedit uerbũ ab elementum, & fit sacramentum. Res enim sensibiles ad significandum sunt indeterminatæ:

Sap. 1. *Rom. 1.* *1.c. Cæle stis Hierar.* *Rom. 8.* *Ephes. 5.* *sup Ioan.*

minatæ, sed determinantur per uerba, vt manifeste apparet in sacramento baptismi, aqua enim potest significare ablutionem, propter suam humiditatem: & refrigerium, propter suam frigiditatem: sed cũ dicitur: Ego te baptizo, &c. manifestatur ꝙ acqua vtimur ad significandam emundationem spiritualem. Et ideo in sacramẽtis res sensibiles dicuntur materia, & uerba dicuntur forma. Et sicut homo componitur ex materia & forma, sic sacramentum constituitur ex materia & forma: ita ut neutrum illorum sufficiat. Ex his infertur ꝙ in omni sacramento inuenitur materia & forma non quidem materia proprie dicta, ut est altera pars compositi & de prædicamento substantiæ: sed materie, hoc est res indeterminata, determinabilis tamen quo ad significationem per uerba uel signa, vt in sacramento matrimonii inter mutos contracto. signa enim sufficienter manifestant consensum, etiã in puellis quæ propter uerecundiam non audent loqui. In aliis autem sacramentis requiruntur uerba, vt uerba sunt exprimẽtia non solum intentionem aut consensum offerentis, sed etiam ecclesiæ, in cuius persona operatur, vnde ignorans significatum horum uerborum, Ego te baptizo, &c. si intendat facere quod ecclesia intendit, Baptizat. Secus in matrimonio, in quo requirit expressio cõsẽsus ꝓferentis.

In omni sacramẽto inuenitur materia & forma.

Ver. 4. *De immutatione uerborum in sacramentis.*

C 3. p. q. 60 ar. 1. 7. L'eut. 4.

CVm autem formę & species sint sicut numeri qui consistunt in indiuisibili: sequit ꝙ nil debet immutari, qđ tollat substantialẽ significationem uerborum sacramentorum: quia non minoris necessitatis sunt, sacramenta quam sacra scriptura, cui nihil licet addere vel minuere, iuxta illud: Non addetis ad uerbum qđ ego loquor vobis, neque diminueris ex eo, & Apoc. vlt. Contestor omni audienti verba prophetia libri huius: Si qs apposuerit ad hæc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto, Et si quis diminuerit, auferet Deus partem eius de libro uitæ. Et quia (sicut D. Augu. dicit) uerbum operatur in sacramentis, nõ quia dicitur, hoc est non secundnm exteriorem sonũ vocis, sed quia creditur, hoc est secundũ sensum uerborum qui fide tenetur & hic quidem sensus est idem apud omnes, licet non sint eædem voces: Ideo in quacũque lingua proferantur, sacramentum conficitur. Et quanuis in qualibet lingua contingat diuersis uocibus idem significari, semper tamen aliqua illarum vocum est, qua homines illius linguæ principalius & cõmunius vtuntur ad significandũ: & talis uox debet assumi in significatione sacramenti: sicut inter res sensibiles illæ assumuntur ad significationem sacramenti, cuius vsus est communis ad actum per quem sacramenti effectus significatur. Sicut aqua elementari communius vtuntur homines ad ablutionem corporalem, per quam spiritualis ablutio significatur: ideo aqua elementaris assumitur ut materia. in sacramẽto baptismi. ¶ Si dicatur ex hoc se quiquod balbi & illiterati non conserunt sacramenta, cum sæpe varient: dicendum quod ille qui truncate uel corrupte profert uerba sacramentalia ex industria, non videtur intendere facere quod ecclesia intendit: si vero ex errore vel lapsu linguę hoc faciat, & tanta sit corruptio, quod omnino aufferat sensum locutionis, non uidetur perfici sacramentum: & hoc præcipue contingit, quãdo fit corruptio principii dictionis, puta si loco eius quod est in nomine patris, dicat in nomine matris. Si uero non totaliter auferatur sensus locutionis per huiusmodi corruptelam: nihilominus perficitur sacramentum: & hoc præcipue contingit, quando fit corruptio ex parte finis puta si aliquis dicat patrias siue filias: quãuis enim uerba corrupta nil significẽt ex uirtute impositionis, accipiuntur tamen vt significantia ex accommodatione usus. & ideo licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamen idem sensus. Quod autem dictum est de differentia corruptionis circa principium uel finem dictionis, rationem habet: quia apud nos variatio quæ est ex parte principii, mutat significationem, quæ etiam apud Græcos uariatur secundum principium dictionis in declinationibus nominum, & coniugationibus verborum. Magis tamen uidetur attendenda quantitas corruptionis ex parte dictionis, quæ ex vtraque parte potest esse

Sup Ioã.

Forma sacramentorum ĩ lingua uulgari habet efficacia.

Immutatio formæ sacramenti quando impedit effectum.

tam

tam parua, quod non auferet sensum verborum, & tam magna quod auferet. Sed vnum horum accidit ex parte principii, & aliud ex parte finis. ¶ Notandum tamen quod licet Latini baptizent sub hac forma, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Græci tamen baptizant sub ista forma, Baptizetur seruus Christi N. in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Et apud vtrosque verum perficitur sacramentum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod circa istas mutationes quæ possunt in formis sacramentorum contingere, duo videntur esse consideranda: vnum quidem ex parte eius qui profert verba, cuius intentio requiritur ad sacramentū, vt infra dicetur, & ideo si intendat per huiusmodi additionem, vel diminutionem alium ritum inducere, qui non sit ab ecclesia receptus, non videtur perfici sacramentum: quia non videtur intendere facere quod ecclesia facit. Aliud autem est considerandū ex parte significationis verborum. Cum enim operentur in sacramētis quantum ad sensum quem faciunt, oportet considerare vtrum per talem mutationem tollatur sensus verborum: quia sic manifestum est quod tollitur virtus sacramenti. Manifestum est autem quod quando omittitur aliquid eorū quæ sunt de substantia formæ sacramentalis, tollitur debitus sensus verborum: & ideo non perficitur sacramentum. Vnde Didimus dicit: Si quis ita baptizare creditur, vt vnum de prædictis nominibus prætermittat, scilicet Patris, & Filii, & Spiritus sancti, sine perfectione baptizabit. Si autem subtrahatur aliquid quod non sit de substantia formæ, talis diminutio non tollit debitum sensum verborum, & per consequens nec sacramēti perfectionem. Sicut in forma Eucharistiæ, quæ est ista, Hoc est enim corpus meū: Hæc dictio (enim) sublata non tollit debitum sensum verborum, & ideo non impedit perfectionē sacramenti, quamuis possit cōtingere quod ille qui prætermittit, peccet ex negligentia vel contemptu. ¶ Circa additionē autem cōtingit aliquid apponi quod est corruptiuum debiti sensus, puta si aliquis dicat, Baptizo te in nomine Patris maioris, & Filijs minoris, sicut Arriani baptizabant: Ideo talis additio tollit uirtutē sacramenti: Si verò fit talis additio quæ nō auferat debitum sensum non tollitur virtus sacramenti. Nec refert vtrum talis additio fiat in ipso principio, medio, vel fine velut si aliqs dicat. Ego te baptizo in nomine Patris omnipotens, & Filij vnigeniti, & Spiritus sancti paracleti, erit verum baptisma: si fortè autem diceret, ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, & Beatæ virginis Mariæ, non esset baptisma. quia dicitur. 1. Cor. 1. Nūquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sed hoc verum est, si sic intelligatur in nomine D. Virginis baptizari, sicut in nomine Trinitatis, quo baptismus consecratur. Talis. n. sensus esset contrarius veræ fidei, & per consequens tolleret veritatem sacramenti. Si verò intelligatur quod additur, in nomine beatæ Virginis, nihil operetur in baptismo, sed eius intercessio prosit baptizato ad conseruandam gratiam baptismalem, non tollitur perfectio sacramēti. Nec obstat, quod supra allegatū est Deuter. 4. & Apoc. vlt. quia ad uerba sacræ scripturæ non licet aliquid apponere quantum ad sensum, sed quantum ad expositionem sacræ scripturæ. Multa verba a doctoribus apponuntur. Non tamen licet verbis sacræ scripturæ addere, vt vidētur facere Paraphrastræ sensum suum offerētes, vt de intētione sacræ scripturæ, quod est vitium falsitatis. Et similiter si quis diceret aliquid esse de necessitate formæ sacramenti, quod non est. ¶ Circa interruptionem vero verborum aduertendum est, quod si sit tanta interruptio verborum, quod intercipiatur intentio pronūciantis, tollitur perfectio sacramenti, nō autem tollitur, quando est parua interruptio proferentis, quę intentionem aut intellectum verborum non aufert, ut quando interrumpit ad respirandum vel resumendum anhelitum. Et idem etiam dicendum est de transpositionem verborum: quia si tollit sensum locutionis, non perficit sacramentum: sicut patet de negatione præposita, vel postposita signo: Si autem sit talis transpositio, quæ sensum locutionis non variat, non tollitur veritas sacramenti, secundum quod Philosophus

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

In lib. de Spi. san.

Additio varians sensū uerborū, impedit effectum.

Interruptio uerborū quādo impedit effectum sacramētū.

Quid de transpositione dicendum.

losophus

losophus dicit nomina,& verba transposi ta idem significare,vt in istis duabus.Ego te baptizo,vel baptizo te.

Ver.5. *De ministris Sacramentorum.*

A *quinq; sacramēta habēt specialem, et determinatum ministrum.*

ALiqua sacramenta nouæ legis habét specialem ministrum,aliqua autem non. Sacramenta quæ requirūt speciale ministrum , sic affecta sunt ministro, q̃ si per alium attententur perfici, non perficiuntur . & huiusmod generis sunt. Confirmatio,& Ordo, quæ habét Episcopum pro ministro : Eucharistia,Pœnitentia, & Extrema vnctio,quæ habent sacerdotem. Baptismus uero non habet specialem ministrum ex necessitate,eo quod est sacramentum necessitatis, & ideo si per alium attentetur seruatis aliis seruandis, perficitur sacramétum licet is qui baptizat, peccet, si id extra casum necessitatis faciat.Sacramentum autem matrimonii cum consistat in contractu ex consensu mutuo uiri, & mulieris proueniente, non requirit ministrum ex necessitate, sed aliquando propter sollennitaté habet, sed amplius de uno quoque agetur suo loco.¶Notandum tamen quod angeli non sunt ministri sacramentorum,cum Heb.5.dicatur: Omnis pōtifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his q̃ sunt ad Deum. Et ratio est,quia virtus sacramentorum deriuatur a Christo secundum quod homo, cui in natura non conformātur angeli.Sed sciendum quod sicut Christus non sic alligauit virtutem suam sacramentis,quin possit absque illis causare,& conferre effectus sacramentorum:ita etiā non alligauit virtutem suam ecclesię ministris, quin angelis possit tribuere ordinem ministrandi in sacramentis.Et quia angeli boni sunt nūciiveritatis:si aliquod sacramentum vel sacramentale angelorū bonorum ministerio perficeretur,esset ratum habendum, quia deberet præsumi hoc perfici voluntate diuina : sicut quædam templa dicuntur angelorum ministerio consecrata. Si vero dæmones, qui sunt spiritus mendacii,aliquod sacramentale ministerium exercerent , non esset ratum habendum.¶Nec ex hoc sequitur homines esse digniores angelis simpliciter, quia angeli superiori, & nobiliori modo operantur, scilicet interius illuminando, & perficiendo fantasmata . Non inconuenit tamen aliquem,hominem secundum quid (hoc est in aliquo) esse digniorem angelis.

Angeli non sunt ministri sacramentorum.

Ver.6. *De intentione ministri.*

B *Intentio ministri necessaria ad effectum sacramenti*

MInistri intentio nō solum est necessaria quantum ad efficaciam,& effectum,sed etiam quantum ad essentiam sacramenti,sic q̃ etiam si verba proferantur, & applicentur super debitam materiam,&non sit debita intentio in ministro applicanie, non perficitur sacramentum. Vnde in Concilio Tridentino,sess.5. tit. de Samen ca. 11.Si quis dixerit in ministris(dum sacramenta conficiunt,& conferunt)non requiri intentionem, saltem faciēdi quod facit ecclesiā,Anathema sit. Ratio huius necessitatis est. Quia quando aliquid se habere pōt ad multa, oportet quod per aliquid determinentur ad unum,si illud effici debeat.Sed ea quæ in sacramentis aguntur, possunt diuersimode agi : sicut ablutio aquæ quæ fit in baptismo,potest ordinari ad ablutionem, & sanitatem corporalem, ad ludum, & ad alia huiusmodi, & ad emundationem, & sanitatem spiritualem:& ideo oportet q̃ ad sacramentalem effectum per intentionem abluentis determinetur:Et hæc intétio exprimitur per verba quæ in applicatione sacramentorum dicuntur.Pręterea in omni actu humano siue libero est intétio agentis, cū omne agens agat propter finem suo modo.Insuper ex pluribus causis non sequitur vnus effectus,nisi illæ causę aliquo modo vniantur:sed in sacramétis plures causæ cōcurrunt, cōsequens est igitur est aliquo modo vniri: quod nō potest fieri:nisi intétione debita. Hinc est quod non sufficit intentio exterior, quā est prolatio verborum: sed requiritur interior : Sicut nec sufficit in matrimonio cōsensus exterior sine iteriori,ut infra dicetur.¶Ad debitam auté intentionē non requiritur quod minister actualé habeat intentionem, siue cogitet, & intendat in actu effectum sacramenti : sed sufficit quod habeat virtualem : puta cum sacerdos vadit ad baptizandum, vel celebrandū,intendat facere quod ecclesia intédit. vnde si postea in exercitio cogitatio eius alia rapiatur, ex virtute primæ intentionis

Intentio actualis non necessario requiritur.

nis perficitur sacramentum: quanuis studiose curare debeat sacramenti minister, vt etiam actualem intétionem adhibeat: sed hoc non est totaliter positum in hominum potestate: quia sępe præter intentionem, cum homo uult circa aliqua intédere, distrahitur, & incipit alia cogitare iuxta illud Psalm. Cor meum dereliquit me. Ex præmissis apparet quod intentio habitualis sine virtuali non sufficit: quia cum administratio sacramétorũ sit actus humanus, non perficitur a dormiente, & somniante, q tamen potest habere habitualem intentionem. ¶Nec obstat, ꝙ intentio ministri non possit esse nota: & sic non potest homo habere certitudinem se recepisse sacramentum, ad quod tenetur de necessitate salutis. Quia minister agit in persona ecclesiæ, cuius est minister. In uerbis autem quæ proferuntur, exprimitur intentio ecclesiæ, quæ sufficit ad perfectionem sacramenti, nisi exterius contrarium exprimatur ex parte ministri uel recipientis, quantum ad satisfactioné prę cepti de sacramento suscipiédo, uel certitudinem coniecturalem faciendam, qua quis potest absolute credere se suscepisse sacramentum, & adorare hostiam consecratam absque conditione, ut dictum est cum de fide ageretur. Debemus enim ambulare bona fide, quia quilibet debet præsumi bonus, nisi appareat de opposito. Vbi autem sacerdos ex malitia in baptismo uel in pœnitentia falleret: Deus (qui facienti quod in se est, non deficit in necessariis: nec alligauit virtuté suam sacramentis) sua infinita bonitate suppleret: quanuis regulariter character non imprimatur nisi per sacramentum. Sed in tali casu si Deus suppleat principalem effectũ qui est gratia, supplet etiam minus principalem, iuxta regulam Topicorum. Si id quod magis uidetur inesse inest, & id quod minus. ¶Notãdnm etiam ꝙ duplex est intentio ecclesiæ: prima est quod materia, & forma sacramenti applicetur: secunda, ꝙ per illam applicationem cõferatur gratia, & alii effectus. Prima intentio recta sufficit in minrstro qui est instrumétum animatum: per eam enim se subiicit principali agenti: Sicut seruus: qui ex præcepto domini sui tradit aliquid alicui, habet uoluntatem tradendi quod dominus iubet, licet non habeat intentionem trãsferendi dominium rei traditæ: quia sufficit ꝙ illa intétio sit in domino. Alia auté peruersitas intétionis ministri, scilicet ꝑ pter uanam gloriam, aut alium malum finem, peruertit opus intédentis: quia. s. peccat: non tamé peruertit opus alterius scilicet Christi, & ecclesiæ. sicut seruus dando eleemosynam mala intentione, non peruertit bonam intentionem domini. Nec obstat quod habetur in c. Spiritus sanct. 1. q. 1. vbi narratur, ꝙ quidam Episcopus Alexãdrię vidit supra oram maris ludum puerorum, & Athanasium puerum more episcopi baptizantem alios secundum formam ecclesiæ: & fuit decisum ꝙ non essent rebaptizandi. Quia inuentum est, ꝙ intédebat facere, quod ecclesia facere cõsueuit: & præcipue quia solos cathecuminos baptizauit. Et ad ludum illum dicitur, quod ludus dupliciter fieri potest, vno modo ut fiat sola delectationis causa per puram irrisioné, & sic impedit perfectionem sacramenti: alio modo vt admittat aliquid serii: quia etiam iocando, & delectationem intendendo, quod est de ratione ludi, seria fieri possunt. In ludo autem illorum puerorum erat aliquid serium: quia uolebat ille Athanasius facere sicut episcopus, vt viderent quomodo se haberent in suscipiendo baptismate in ecclesia tempore debito. D. Augu. in lib. de unico baptismo, dicit ꝙ si esset dubium an in totũ ludicrũ vel minime siue ioculariter ageretur, an esset baptizatus qui sic daretur iudicium, cõcordi oratione, & gemitibus Deo esset implorandum.

Intentio virtualis necessaria.

Intentio ecclesiæ duplex.

Intentio peruersæ ministri non impedit.

Ludus in sacramentis duplex

In lib. de uni. bapt.

Ver. 7. *De bonitate, & fide ministri sacramentorum.*

Circa bonitatem, & fidem ministri sacramentorum notãdæ sunt duæ conclusiones: prior est. ¶Bonitas, vel sanctitas, uel fides deficiés in ministro, non impedit efficaciã sacraméti, & sic non est absolutè necessaria, modo seruet essentialia prædicta. Vnde in Cõcilio Tridentino, sessione 5. de sacramétis. cap. 12. Si quis dixerit ministrũ in peccato mortali existété (modo essentialia q̃ ad conficiendũ vel cõferédũ sacramentum pertinent, seruauerit) non C

Bonitas ministri nõ est absolute necessaria

conficere aut nõ cõferre sacramentum: Anathema sit. D. Aug. super illud Ioan. 1. Super quem uideris Spiritum, &c. dicit quod non nouerat Ioannes potestatem baptismi ipsum Dominum habiturũ, & sibi retenturum, sed ministerium plane translaturum in bonos, & malos. & idem contra Petulianum Donatistam dicit, memento te in sacramẽtis Dei nil obesse mores malorum hominũ, Ratio huius est: quia ministri ecclesię instrumentaliter operantur in sacramentis. Et ideo eadẽ est ratio ministri, & instrumenti. sed instrumentum non agit operationem instrumentalem secundum propriam formam aut uirtutem, sed secundum virtutem eius a quo mouetur. Et ideo accidit instrumento, in quantum instrumentum est, quam formã vel uirtutem habeat, præter id quod exigitur ad rationem instrumẽti, sicut quod corpus medici, quod est instrumẽtum animæ habentis artem, sit pulchrum uel deforme, sanum uel ægrum: & sicut non refert an fistula per quam aqua transit, sit argẽtea, plumbea, uel terrea: sic etiam nõ refert quantum ad operationem sacramẽtalem quam formam habeat minister, scilicet bonitatem uel malitiam. Nec ipsa sacramenta maculantur maculis ministrorum, sicut nec radii solares luto. ¶ Et sicut charitas pertinet ad propriam virtutem, sic & fides. Vnde sequitur quod ad perfectionem sacramentorum non requiritur charitas neque fides ministri. Et per consequens peccatores, infideles hæretici, suspensi, excommunicati, degradati, sacramenta uere conficiunt, & conferunt, modo intendãt facere quod ecclesia intendit, & veram ecclesiæ formam seruẽt. Neque a tabulis baptizati aut ordinati, sunt rebaptizandi, aut reordinandi: quia potestas conferendi, & administrandi ordines aut etiã consecrãdi Eucharistiã, pertinet ad spiritualem characterem, qui indelebilis est, vt inferius dicetur. Et ideo per hoc quod aliquis ab ecclesia suspenditur, excõmunicatur, uel degradatur, nõ amittit potestatem conferendi sacramentum: sed solum licẽtiam vtendi, hac potestate. Ideo sacramentum conficit, & cõfert, sed peccat conficiendo, & conferendo, similiter ille qui scienter suscipit ab eo, nisi propter extremam necessitatem excusetur. Vnde in concilio Tridentino, sessione. 5. titulo de Sacramento baptismi. c. 4. dicit: si quis dixerit baptismum, qui etiam datur ab hæreticis, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, cum intentione faciẽdi quod exclesia facit, non esse verum baptisma, Anatema sit. Ideo in hoc non est sequendus D. Cyprianus, de quo D. Aug. dicit, Martyrem Cyprianum qui apud hæreticos vel schismaticos datum baptisma nolebat cognoscere. Tanta merita usque ad triumphũ martyrii secuta sunt, vt charitatis qua excellebat licet, obũbratio illa fugaretur: & si quid purgandum erat, passionis falce tolleretur. Secunda conclusio est, quod bonitas, & fides ministri necessaria est necesitate præcepti ad debitam sacramentorum administrationem sic, quod si minister sit in peccato mortali, & scienter ingerat se sacramẽtis absque pœnitentia, peccat mortaliter: quia scriptũ est Leuit. 19. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Debet enim minister cõformari principali agenti, secundum illud. Secundum iudices populi, sic & ministri eius. Vnde Leuit. 21. dicitur, Homo de semine tuo per familias, qui habet maculã, non offeret panes Deo tuo, nec accedet ad ministerium eius. Ideo D. Dion. dicit: Malis non est fas neque licitum tangere symbola, hoc est sacramẽtalia signa; & in Epistola ad Demophilum, uocat malum ministrum præsumentem, audacem, temerarium, ac inuerecundum. Licet enim omnis conuenientia aut conformitas non sit de necessitate præcepti, puta cum maiori deuotione: nec omnis indecentia causet peccatum mortale. Indecentia tamẽ quæ pertinet ad irreuerentiam uel contaminationem sacramenti, causat peccatũ mortale. ¶ Nec tamen propterea peccator ex officio obligatus administrare sacramenta, est perplexus simpliciter, quia potest pœnitere: licet possit esse perplexus supposito quodam scilicet quod velit manere in peccato. In articulo tamen necessitatis non peccaret baptizando in casu in quo posset laicus baptizare. Tunc enim non se exhiberet ministrum ecclesiæ, sed subueniret necessitatem patienti. Eadem ratione non peccat laicus peccator tangendo

Sacramẽta a malis non maculantur.

An hæretici uerè conficiãt sacramenta.

2. ca. Eccle. Hie.

gendo Eucharistiam ne cadat in lutum, vel leuando de terra. Et idem dicendum est de sacerdote degradato baptizante, &c. secus si officiando & se exhibendo ministrum ecclesiæ ac etiam ministrando in aliis sacramentis, quæ non sunt necessitatis sicut baptismus. Nec obstat quod peccator sine offensa potest ministrare DEO in operibus charitatis, secundum illud Dan. 4. Consilium meum regi placeat: peccata tua eleemosynis redime: quia alia opera charitatis non sunt se aliqua cõsecratione sanctificata: & ideo qui se exhibet ministrum DEO in operibus charitatis & misericordiæ, si sit iustus, amplius iustificabitur: si vero sit peccator, per hæc ad sanctitatem disponetur. Sed sacramenta in seipsis habent quandam sanctificationem per mysticam consecrationem. Et ideo præexigitur in ministro & suscipiente sanctitas iustitiæ, ut congruat suo ministerio. ¶ Ex his apparet primo, quod contrahẽs matrimonium in peccato mortali, peccat, quia indignè immiscet se sacramento. Secundo quod existens in mortali, publicè predicans, etiam peccat, tum propter scandalum, tum quia præsumit exercere actum qui requirit consecrationẽ ex institutione diuina: pertinet enim ad episcopum ex officio. ideo quanuis ex commissione non episcopus possit prædicare: tenetur tamen ad sanctitatem habendam: Vnde Psal. Peccatori autem dicit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meũ per os tuũ? &c. Eadem ratione sequitur quod sacerdos celebrãdo, diaconus & subdiaconus, imò & acolyti solenniter officiando in peccato mortali, peccant: indecenter se exhibent ministros. Secus videtur de cantoribus non solenniter officiantib. & aliis fratribus & clericis cantãtibus & laudantibus Deum in choro: quia actus laudandi & cantandi non est annexus alicui ordini, cum ad omnes pertineat. Quanuis autem minister sacramentorum peccet in ministrando: non tamen sequitur quod recipiens scienter sacramentum ab eo, semper peccet, & communicet peccato illius, maxime cum recipit sacramenta necessitatis, vel ex præcepto habet recipere, & non est alius qui ministret: quia cõmunicare peccato alterius est non uitare peccatum in alio quando potest & tenetur, qui aliquando non potest: ut ille qui petit mutuum a fœneratore parato dare ad usuram: talis petendo, nihil illicitum petit: & ideo non est causa peccati eius: potest tamen uti peccato illius ad utilitatem suam. ut supra dictum est. Sic in proposito, vbi parochus ex malitia vult perseuerare in peccato, parochianus non tenetur dimittere utilitatem sacramentorum: & ideo accedens & petens ab eo sacramentum, nõ suscipit ab eo ut talis persona, sed vt est minister Ecclesiæ. Et ideo quandiu ab Ecclesia toleratur, ille qui suscipit sacramentum ab eo, nõ cõmunicat peccato eius: sed communicat Ecclesiæ, cum tanquam ministrum exhibet. Si vero ab ecclesia nõ toleraretur, vtpote quia est præcisus, vel excommunicatus, aut degradatus, peccaret ab eo recipiens & petens, & communicaret peccato ipsius.

Psal. 42.

An recipiens & petens sacramẽtũ a malo ministro, dicet peccato illius

Ver. 8. *De causa & Institutione Sacramentorum.*

CAusa principalis Sacramẽtorum est Deus, cum interior effectus eorum sit iustificatio, quę ad solum Deum pertinet, iuxta illud, Deus (scilicet est) qui iustificat. Christus vero secũdum quod homo operatur ad interiores effectus meritoriè & efficienter, ac etiam satisfactoriè: quia humanitas Christi comparatur ad Deum tanquam instrumentum coniunctum. Et ideo oportet quod gratia sacramentalis, quę est uirtus salutifera, a diuinitate Chri per eius humanitatem deriuetur in sacramenta. Gratia enim sacramentalis ad duo ordinari uidetur, videlicet ad tollẽdos defectus peccatorum preteritorum inquantum transeunt actu, & remanent reatu: & iterum ad perficiendã animam in his quę pertinent ad cultum Dei secundum religionem Christianæ vitę: sed Christus liberauit nos a peccatis per suam passionem non solũ efficienter & meritorie, sed etiã satisfactorie: similiter etiam per suam passionem initiauit ritum Christianę religionis, offerẽs seipsum oblationem & hostiã Deo. Vnde sequitur ꝗ sacramẽta ecclesiæ specialiter habent uirtutem ex passione Christi, cuius uirtus copulatur & applicatur nobis per sacramenta: in cuius signum

A 3. p. q. 64 Rom. 8.

3. p. q. 62 art. 5.

Ep e. 2.

dicitur quod de latere Christi pendentis in cruce fluxerunt sanguis & aqua, quorum vnum pertinet ad baptismum, scilicet aqua: & aliud de eucharistiam, scilicet sanguis. Et ideo dicunt communiter doctores, quod de latere Christi pendentis in cruce, fluxerunt sacramenta quibus Ecclesia dicitur ędificata: quia omnia sacramenta habent efficaciam a passione Christi, cui fideles copulantur per sacramenta & fidem sacramentorum a passione Christi virtutem habentium, secundum

Rom. 3. illud. Quem proposuit propitiatorem per fidem & sanguinem ipsius. Et quia instrumentum conuinctū diuinitati, habet quādam principalitatem & causalitatem respectu instrumentorum extrinsecorum, qui sunt ministri Ecclesiæ. Et ideo sicut Christus inquantum Deus habet potestatem authoritatis in sacramentis: ita inquātum homo habet potestatem ministerii principalis siue potest item excellentiæ.

Potestas excellentiæ in quibus consistit.

Potestas autē excellentiæ consistit in quatuor: Primo quod meritum passionis eius operatur in sacramento: cuius passionis virtus copulatur & applicatur nobis per fidem, quam in sacramentis protestamur per inuocationem nominis Christi. Secundo ad hanc potestatem pertinet, quod in nomine eius sacramenta sanctificentur & cōferantur. Tertio quod ipse qui dedit uirtutem sacramentis, possit instituere sacramēta. Quarto quod ipse qui habet potestatem excellentię, possit conferre effectus sacramentorum sine exteriori sacramento, cum causa nō pendeat ab effectu, sed potius econuerso. Ex his patet ꝙ omnia sacramenta sunt a Christo instituta.

Omnia Sacramēta sunt a Christo instituta.

Vnde in Concilio Tridentino, Sess. 5. tit. de Sacramentis in generali, can. 1. dicitur: Si quis dixerit sacramēta nouę legis a Domino nostro Iesu Christo instituta non esse, Anathema sit. & quanuis non omnia tradita sint in sacris literis, hēt tamen ea ecclesia ex familiari Apostolorum traditione. Vnde Apostolus, Cætera cū venero

Cor. 11. disponā. Sed de singulis suo loco dicetur. & quia Apostoli & eorū successores sunt ministri Dei, inquantum ad regimen ecclesiæ constitutę atque collectę per fidem & fidei sacramenta sunt deputati: ideo sicut nō licet eis constituere aliā ecclesiā: ita non licet eis tradere aliam fidem, neque instituere alia sacramenta.

Apostoli sacramēta instituere nō potuerunt.

Ver. 9. *De necessitate Sacramentorum.*

Circa necessitatē sacramentorum notandæ sunt duæ conclusiones, quarum prima est: Sacramenta in statu naturæ integræ siue ante peccatum Adę nō erant necessaria neque conuenientia: qa non est opus ualentibus medicus: Sed sacramenta sunt medicinæ quæ adhibentur contra uulnera peccati, quod non erat in statu naturæ integræ. homo enim tunc erat sanus, & habebat nobiliora dona ad conseruandam sanitatem, quam sint sacramēta quę sunt corporalia: ipse enim habebat iustitiam originalem & uirtutes infusas, quibus poterat præseruari a peccato, seruare sanitatem, & ordinari ad cultum Dei: Igitur. Ratio huius conclusionis accipi potest ex rectitudine status, de quo Eccl. 7. Hoc inueni, quia fecit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Illa rectitudo consistebat in hoc quod superiora dominabātur inferioribus, & nullo modo pendebāt ex eis: quia sicut mens superat DEO, ita menti (hoc est portioni superiori, intellectui, & uoluntati) inferiores animæ uires: Sed contra hunc ordinem esset si anima perficeretur, uel quantum ad scientiam supernaturalium, uel quantum ad gratiam per aliquid corporale, ut fit in sacramentis. Ideo homo in statu innocentiæ sacramentis non indigebat, non solum inquantum sacramenta ordinantur in remedium peccati, sed nec etiam inquantum ipsa ordinantur ad animę perfectionem. ¶ Noc tunc matrimonium institutum erat in sacramentum, sed in naturæ officium. Ex consequenti tamen significabat aliquid futurum circa Christum & ecclesiam, sicut & alia quæ in figura Christi pręcesserunt: quæ non dicuntur sacramenta proprie, prout hic accipimus, licet bene communiter & large accipiendo sacramentum: propter quod Apostolus institutionem matrimonii & verba ipsius Adæ recitans, dixit: Sacramētum hoc magnum est, accipiēdo sacramētum pro quocunque signo dato, siue ex propria institutione, siue consequenti. & quan-

B 3. p. q. 61 Mai. 9.

Sacramēta nō fuissent ī statu naturę integræ.

Ephes. 5.

quanuis sit eadem natura hominis post peccatum, quæ erat ante: non tamen erat idem status nec eadem politia. Nec obstat, q. filii Adæ acquisiuissent scientiam a rebus: quia non acquisiuissent scientiā supernaturalium ab eis, cum fuissent creati in iustitia originali, & gratia, cui donec sciētiæ, & intellectus ac sapiētia sunt cōnexa, ut dictum est. ¶ Secunda conclusio est, Quod sacramenta post peccatum omni tempore fuerunt necessaria, non quidem absolute, quia non erat abbreuiata manus domini, ut aliter saluare non posset. Esa. 59. sed necessitate conuenientiæ. Vnde D. Augu. 19. contra Faustum, In nullum nomen religionis seu uerum seu falsum coadunari possunt homines, nisi aliquo signaculorum seu sacramentorū sensibilium consortio colligentur, sed necessarium est ad æternam salutem homines adunari in unum ueræ religionis nomen: Igitur, &c. Ad huius roborationem triplex ratio adduci potest: Prima sumitur ex cōditione hominis: quia proprium est naturæ destitutæ ex cōditione sua, ut per corporalia, & sensibilia deducatur in spiritualia, iuxta illud, Inuisibilia Dei, &c. unde Philosoph. dicit quod omnis nostra cognitio ortum habet a sensu. Pertinet autem ad diuinam prouidentiam, vt prouideat vnicuique rei secūdum modum suæ naturæ, secundum illud, Disponit omnia suauiter. Secunda ratio sumitur ex statu hominis. Homo enim cum in honore esset, peccando subdidit se per effectū corporalibus rebus: sed ibi debet adhiberi medicinale remedium homini, ubi patitur morbum: ideo conueniēs fuit q. Deus per corporalia signa hominibus spiritualem medicinam adhiberet. Nam si spiritualia remedia nuda ei proponerentur, eius animus corporalibus deditus applicari non posset. Tertia ratio sumit ex studio actionis humanæ, quæ præcipue circa corporalia versatur. Ne ergo esset homini durum, si totaliter a corporalibus abstraheretur, posita sunt ei corporalia exercitia in sacramentis, in quibus salubriter exerceetur ad vitanda superstitiosa exercitia, quæ consistunt in cultu dæmonum. Sic igitur per institutionem sacramentorum homo conuenienter secundum conditionem suæ naturæ eruditur, & humiliatur, cognoscens se corporalibus subiectum, dum sibi per corporalia subuenitur, præseruatur etiam a noxiis actionibus per salubria exercitia sacramentorum.

Necessitas sacramentorū in statu naturæ corruptæ probatur.

Rom. 1.

Sap. 8.

¶ De sacramentorum necessitate ordinatum fuit in concilio Tridentino Sessione. 5. titu. de Sacramentis in generali, cap. 4. Si quis dixerit Sacramenta nouæ legis non esse necessaria ad salutem, sed superflua, & sine eis, aut eorum uoto, per solam fidem homines a Deo gratiam adipisci testificantem, cum omnia singulis necessaria non sint: Anathema sit. & cap. 5. cauetur. Si quis dixerit hæc septem sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, Anathema sit. ¶ Nec obstat illud. 1. Thimoth. 4. Corporalis exercitatio ad modicū utilis est: quia ibi loquitur Apostolus de exercitatione corporali ut corporalis est, & non de exercitatione sacramentorum, quæ est magis spiritualis, quam corporalis. Nec obstat pariter, quod hæretici obiiciunt, ex eo quod dictum fuit Apostolo: Sufficit tibi gratia mea: quia gratia datur hominibus secundum modum eis conuenientem, ut dictum est. Et quanuis passio CHRISTI sit sufficiens causa salutis, non tamen propterea sequitur, quod sacramenta non sint necessaria ad humanā salutem: quia operantur in virtute passionis Christi, quæ per ea hominibus applicatur, secundum illud Apostoli, Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus.

1. Co. 12.

Rom. 6.

¶ Ex prædictis apparet, quod nullus per solam fidem interiorem fuit saluatus absque aliqua protestatione exteriori per aliqua signa, quæ dicuntur sacramenta, nec etiam paruuli nati. De paruulis in utero morientibus dictum est cap. 15. §. 2. versi. 3. cum autem sacramenta propter conditionem humanæ naturæ fuerint necessaria, consequens est quod secundum diuersitatem temporum, in quibus diuersæ erant hominum conditiones, & dispositiones, alia & alia fuerint sacramenta: ab initio enim in lege naturæ erant voluntaria quantum ad specificationem, ut dictum est. Deinde tempore Moysi in le-

Diuersæ diuersis statib. cōgruūt sacramēta.

opere operato non conferri gratiam; sed solam fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere: Anathema sit. ¶Gratia dr dupliciter esse i sacramētis: uno modo sicut in signo, quia sacramentum est signum gratiæ. Alio modo sicut in causa: nō quidem sicut in causa, in qua effectus est secundum similitudinem speciei, neque etiam secundum aliquam formam propriam & permanentem proportionatam ad talem effectum, ut in causis æquiuocis: sicut res generatæ dicunt esse in sole, sed secūdum quandam virtutem instrumentalem, quæ est fluens incompleta in esse naturæ. Nec est inconueniens quod causa instrumentalis si sit manifesta, sit signum & causa. Nec obstat quod spirituale non potest esse in corporalibus neq; cōtineri ab eis, cum omne qđ recipitur, ad modum recipientis recipiatur. Quia hoc verum est, quando illud spirituale est completum & permanens. Secus, si per modum fluxus & transiens, qđ reducitur ad genus termini, qui est gratia, & sic ponitur in prædicamento qualitatis. ¶Ponendo ergo quod sacramentum est causa instrumentalis gratiæ, ut probatum est: necesse est simul ponere quod in sacramento est quædam virtus instrumentalis ad inducendum instrumentalem effectum per agens principale: instrumentū enim non operatur, nisi inquātum est motum a principali agente, quod per se operatur. & ideo virtus principalis agētis habet esse completum & permanens in natura: uirtus autem instrumentalis habet esse transiens ex vno in aliud & incompletum: sicut & motus qui est actus imperfectus, ab agente in patiens. Et quanuis idem accidens numero perfectum & cōpletum in diuersis subiectis esse no possit, cum accidens indiuidetur per subiectum: potest tamen idem accidens incompletum & fluens esse in pluribus instrumentis secundum quod terminantur ad vnum effectum, prout sunt quodam ordine vnum: vt patet de tractu nauis a pluribus. Ideo eadem vis principalis agentis Dei per modum fluxus inuenitur in uerbis & rebus ac ministro: prout ex illis perficitur vnum sacramentum. Licet enim accidens non transeat a subiecto in subiectum; transit tamen a causa principali p instrumētum aliqualiter sibi subiectum: non ut eodem modo sit in eis, sed in vno quoque secundum propriam rationem. ¶Si dicatur quod potentia infinita nō potest etiam instrumentaliter communicari creaturæ, & ad gratiam causandam requiratur potentia infinita: igitur non potest creaturæ communicari etiam instrumentaliter, sicut nec creatio: Negatur cō sequentia, quia in creatione est distantia infinita ex parte unius extremi: scilicet nō entis. In gratia autem quæ propriè non creatur, cum non sit res per se subsistens, imo præsupponit subiectum, & i esse qualitatis secundum quod est finita, non habet repugnantiam neque distantiam infinitam, quanuis in esse gratiæ siue acceptationis dicatur esse infinita, quia per eam homo acceptatur ad infinitum bonum: Sed virtus instrumentalis sacramētorum non se extendit hoc modo ad gratiam, sed solum attingit eam in esse qualitatis eo modo, quo characterem; cum ea q̃ sunt æqualiter in potentia actiua & passiua, æqualiter educantur siue per infusionem (ut virtutes infusæ) vel per generationem (ut formę corporales) licet una sit perfectior alia. Sed gratia & character sunt huiusmodi: quia neutrum est in potentia actiua creaturæ, nec in potentia materiæ, sed solum in potentia actiua Dei. Igitur possunt æqualiter a creatura instrumentaliter produci. Et ideo si sacramenta instrumentaliter attingant characterē attingunt etiam gratiam. ¶Et quanuis D. Th. in 4. sequens Magistrum Sententiarū, dixerit quod sacramenta non attingunt gratiam gratum facientem, nisi dispositiue & instrumentaliter, sed solum sacramentalem: in Summa tamen se correxit, prout circa ea quæ dixerat de circuncisione, dicit enim gratiam sacramentalem esse gratum facientem. Per has distinctiones, scilicet principaliter & instrumentaliter, uirtute propria vel principalis agentis, & per modum permanentis & completi, vel per modum fluxus & incompleti, & naturaliter vel supernaturaliter, soluuntur multa argumenta, præcipue de matrimonio, quod (secundum quosdam) contrahitur inter absentes ad

Gratia dupliciter dicitur esse in sacramentis.

In sacramentis est virtus inhærens fluens.

Idem accidens numero q̃uo in pluribus esse possit.

Sacramēta attingunt gratiam.

mille leucas: quæ distantia videtur impedire actionem instrumentalem respectu subiecti tam remoti: cum instrumentum non possit causare actionem instrumentalem nisi exercendo naturalem: quod fieri naturaliter non potest in tanta distantia. Tamen supernaturaliter fieri potest, quando scilicet signum cõsensus notificatur siue per literas siue nutus siue per nuntium. ¶Dominus tamen Caietanus in quodam opusculo dicit matrimonium inter absentes & p procuratores contractum, non esse sacramentum: ideo in illo potest cadere dispensatio. & illius ratio est, quia in omni sacramento oportet actu esse rem sensibilem in recipiente, quod non est quando contrahitur inter absentes: imo stat quod habeat contrarium consensum siue dissensum matrimonii: & si non exteriorem, tamen bene interiorem, a quo pendet contractus, & aliqñ dormit: & sic nõ perficitur sacramétũ quod præsupponit cõsensum actu.

Virtutem instrumẽtalem esse in sacramentis probatur

¶Ad confirmationem prædictæ virtutis instrumẽtalis possunt adduci quatuor rationes: Prima, quia non minus potest corpus agens, vt instrumentum diuinæ misericordiæ, quam vt instrumentum diuinæ iustitiæ punientis. Sed ignis inferni agit in animas alligando eas vt instrumẽtum diuinæ iustitiæ. Igitur, &c. Secunda ratio, quia non minus potest secundus Adam quam primus: sed primus potuit transfundere in posteros iustitiam originalem per aliquod corporale, scilicet per virtutem seminis: ergo etiam Christus per sacraméta, gratiam. Tertia ratio, quia nisi esset virtus in sacramentis, & nisi sacramenta essent causa, sequeretur quod in forma sacramenti potentiæ exprimeretur falsum, cum dicitur: Ego te absoluo: si nihil causaret, non deberet dicere, Ego te absoluo: sed signum absolutionis pronuncio. Quarta ratio sumitur ex definitione sacramenti nouæ legis, & differentia sacramentorum nouæ & veteris legis, quę talis est: Quia sacramenta nouę legis efficiunt quod figurant: & non sunt solum signa, sed etiam causæ. Et sic in sacramentis nouæ legis causatur gratia ex opere operato, & per virtutem inhærentem illis, etiam dato quod minister applicans peccet, siue actus eius sic malus ex opere operantis. Sacramenta autem veteris legis non efficiebant quod figurabant, neque in eis erat aliqua virtus instrumentalis inhærens, sed solum assistens: & sic ex pacto & institutione diuina dabatur gratia suscipiẽtibus illa sacramenta, & sic erant solum signa & non instrumenta. Sicut ille qui affert denarium plũbeum, accipit centum libras ex regis ordinatione: non quod denarius ille aliquid operetur ad habendum prædictę pecunię quantitatem, sed hoc operatur sola voluntas regis, cuius signum est denarius plumbeus præsentatus. Et quanuis malo ministro circuncidente & peccante daretur gratia, non ex opere operantis, sed ex opere operato: non tamen per virtutem inhærenetm.

Differentia sacramentorũ nouę & veteris legis.

Gratiam conferri ex operę operato quid.

Et sic gratiam conferri ex opere operato, põt dupliciter intelligi. Vno modo ex opere operato, ex pacto & ordinatione diuina solum. Alio modo ex opere operato ex pacto & ordinatione diuina, & per virtutem inhærentem: & hoc solum conuenit sacramentis nouæ legis. ¶Si dicatur, cum sacraméta veteris & nouę legis sint ex institutione diuina, & vtraque habeant efficaciam ex fide passionis, quæ per fidem & sacramenta applicatur: videtur quod si sacraméta nouæ legis sint causa: sic etiam sacramenta veteris: cum non magis in scripturis habeatur de sacramentis nouæ legis quam veteris. Ad hoc dicendum, quod in sacris literis (vt supra probatum est) habetur quod sacramenta nouę legis, præcipue baptismus accipiuntur vt instrumenta: & frustra assumerentur, vt instrumenta, nisi ex assumptione & motione principalis agentis aliquod operarentur, hoc est enim de ratione instrumenti, sed non inuenitur in scripturis de sacramentis legis veteris, quod sacraméta illius legis fuerint data tanquã instrumenta, sed solum ut signa. Vnde Abraham accepit signum circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei. De huiusmodi efficacia sacramentorum nouæ legis concilium Tridentinum, Sessione. 5. tit. de Sacramentis in gen. c. 2. sic determinauit, Si quis dixerit ea ipsa nouę legis sacramẽta a Sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quis cæremoniæ sint aliæ, & alij ritus

Rom. 4.

3. p. q. 62 art. 22.

Gratia sacramentalis & gratia gratum faciens quomodo differant.

ritus externi, Anathema sit. ¶ Gratia sacramentalis, hoc est per sacramenta causata, est essentialiter gratia gratum faciens: differunt tamen abinuicem, sicut anima sensitiua & rationalis, quæ eminenter cōtinet & complectitur animam sensitiuam & addit aliquid supra essentiam eius, scilicet intellectum & uoluntatem. Et ideo anima rationalis est sensitiua causaliter & eminēter. Sic gratia sacramentalis eminenter continet quicquid gratia gratum faciēs simpliciter dicta, quæ est gratia uirtutum & donorū, hoc est a qua fluunt uirtutes & dona: alias frustra cōferrentur sacramenta habentibus gratiam gratum facientem: In operibus autem Dei nil est frustra. Ergo gratia sacramentalis aliquid addit. Sed ad sciendum quid gratia sacramentalis addat ad gratiam gratum facientem siue communiter acceptam, & quam differentiam contrahentem habeat, reuocandum est ad memoriam quomodo gratia gratum faciens est una qualitas existens in essentia animæ, perficiens ipsam immediate & formaliter, & potentias mediate, non formaliter, sed per effectus ab ea fluentes in ordine ad beatitudinem supernaturalem, ad quā anima gratificatur & fit accepta Deo. Et quomodo sicut ab essentia animæ fluunt potentiæ naturales sic ab essentia gratiæ fluūt uirtutes & dona, quæ sunt perfectiones potentiarum. Has perfectiones essentialiter importat gratia gratum faciens. Gratia uero sacramentalis etiam omnia hæc includit & importat, & aliquid ultra, scilicet q ex ipsa fluant aliqui speciales effectus necessarii in uita Christiana: sicut baptismus ordinatur ad quandam spiritualem regenerationem, quia homo totaliter moritur uitiis quantum ad culpam & pœnam: qui quidem effectus est aliquid speciale præter actus potentiarum animæ & donorū ac uirtutum infusarum. De mente igitur D. Thomæ est, q gratia sacramentalis duo addit supra gratiam communiter dictam: vnum est quo ad effectus speciales & necessarios in uita Christiana. Secundum est quo ad reliquias peccatorum præteritorum, quæ transeunt actu, & remanent reatu. Per uirtutes quidem humanas sufficienter excluduntur uitia & peccata, quātū ad

Gratiæ sacramētalis effectus superadditi ad gratiā gratum facientem.

præsens & futurum, inquantum scilicet impeditur homo p uirtutes & dona a peccando: sed non quantum ad reatum peccatorum præteritorum. Et ut clarius intelligatur discurrendum est per singula sacramenta. Gratia sacramentalis baptismi, quantum ad effectus speciales, aperit ianuam & dat auxilium, siue confortat uires & potentias animæ, præcipue uoluntatē, ad rite & recte suscipiendum alia sacramenta: & quo ad peccata præterita delet totum reatum pœnę. Hoc non facit gratia gratū faciēs, quę habetur ex solo uoto baptismi absque reali susceptione ipsius. In sacramento confirmationis gratia sacramentalis specialiter fortificat appetitum irrascibilem, ad confitendum publice, & ad aggrediendum pericula mortis, ac ad sustinendum tormenta. Et quo ad peccata pręterita delet de reatu peccatorum post baptismum commissorum, quod non facit gratia baptismalis, cuius virtus quo ad deletionem reatus non se extendit ad futura. In sacramento pœnitentiæ gratia sacramentalis specialiter iuuat & fortificat uoluntatē ad perseuerantiā in bono proposito, & quo ad peccata pterita delet de reatu fm dispositionē sacramentū accipientis. Quod nō facit sola cōtritio absq; confessione & absolutione, in qua cōsistit gratia sacramēti. In sacramento Eucharistiæ gratia sacramentalis causat aliquā spiritualē dulcedinē & fortificationē vitæ spiritualis; Et quo ad peccata pterita delet de reatu pœnæ fm deuotionē sacramentorū accipientis: q nō fiūt ex sola volitione & desiderio accipiendi sacramentū. In sacramēto ordinis gratia sacramētaliis dat specialiter auxiliū uolūtati & aliis potentiis ad exercēdum actus spirituales publicos in ordine ad cōitatē Christianorū: delet etiam de reatu pœnę, si inueniat secundū deuotionem sacramētum accipientis. Hęc nō consequitur habens desideriū sacramēti & non accipiēs sacramentum. In sacramento extremæ vnctionis gratia sacramentalis dat specialē uirtutē cōtra maximos insultus dæmonium, qui contingunt in periculo mortis, quos non patiuntur adeo atrociter suscipientes sacramētum: & specialiter delet reliquias & reatum peccatorū. Et sic parat

uiam

viam ad introitum regni, quem nota ita ꝓpinquum habet, qui non suspicit sacramẽtum. Vnde D. Iaco. Et si in peccatis, fuerit, dimittentur ei. In sacramento autem matrimonii datur speciale auxiliũ & confortatio contra concupiscentiam, & ꝙ cõiugem inuiolabili fœdere per pium & castum amorẽ complectantur, ab immunditia alieni, secundum quem Christus dilexit Ecclesiam: delet etiã de reatu, secundum deuotionem suscipientis, vt dictum est de aliis. ¶ Ex pręmissis apparet primo, ꝙ gratia sacramentalis non est habitus distinctus a gratia gratũ faciente: & ꝙ in habente illam sacramẽtum adueniens perficit & auget illam quo ad effectus cõmunes, qui sunt gratum facere, & perficere potentiã virtutibus & donis, quæ ornnãtur ad diuersos actus. & vltra hæc habet speciales effectus in potentiis, qui sunt diuersæ medicinæ peccati, & participationes uirtutis dominicæ passionis. Sed uirtutes & dona habent nomen speciale, eo ꝙ actus ad quos ordinantur, sunt manifesti. Vnde secundum nomen a gratia distinguuntur. Defectus autem peccati, cõtra quos sacramenta instituuntur, sunt latentes. Et ideo gratię sacramentales proprium nomen nõ habent: sed nomine gratiæ nominantur. Et quia plures & diuersi sunt defectus, quibus per diuersa sacramenta subuenitur: ideo licet gratia sacramẽtalis & gratum faciens sit una & eadem gratia: tamen diuersæ sunt gratiæ sacramentales, secundum quod sunt diuersi effectus sacramentorum. Et sic gratia sacramentalis se habet ad gratiam gratum faciẽtem siue communiter dictam, sicut superius potestatiuum, ut dictum est: & sicut character episcopalis ad sacerdotalem, qui per ordinationem in episcopum extenditur: sicut habitus scientiæ adueniente noua demonstratione alicuius cõclusionis: Character autem quanuis sit effectus sacramentorum, non tamen dicitur gratia sacramentalis, eo quod potest manere cum peccato mortali: quod non faciunt alii effectus sacramentorum, qui dicuntur gratiæ sacramentales: Præterea character est indelebilis (vt dictum est) non autem gratia gratum faciens, aut sacramentalis.

Iacob. 5. *Ephes. 5.* *De ueri. q. 27. ar. 5. ad 12.* *Gratiæ sacramentales diuersæ.* *Character non dicitur. gratia sacramentalis.*

Ver. 12. *De charactere.*

CHaracter secundum communem acceptionẽ importat & significat quandam consignationem siue signum impressum in aliquo, per quod distinguitur ab aliis. Et cum signum possit tribus rebus imprimi, scilicet uestibus, corpori, & animæ: sequitur quod triplex est character, scilicet vestium, corporis & animæ: primus character est militũ, qui affigitur eorum vestibus, vt differant & discernantur a militibus oppositi exercitus: ut crux alba Gallis, & rubea Hispanis. Secũdus character imprimitur carni, aliquando in malum, ut cum fallarii & proditores ferro calido characterizantur, ut cognoscãtur, & alii caueant a similibus. Aliquãdo imprimitur seruis, vt discernantur a liberis, & cuius domini sint. Hoc modo dedit Deus olim populo circuncisionem corporalem quam apostolus uocat signaculum. Per illud characterem distinguebatur populus electus Iudæorum ab aliis. Tertius character imprimitur animæ. De hoc Apostolus secundæ Corin. 1. Qui unxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Hęc consignatio (de qua loquitur Apostolus (non est corporalis, ut in antiqua lege per circuncisionem (ut notum est) sed est spiritualis in anima. Ex hoc enim loco inferũt doctores Theologi, quod quædam sacramẽta nouæ legis imprimunt characterem spiritualem in anima: Inuisibilia enim Dei per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur. Cum enim uita hominis sit militia super terrã (vt testatur Iob. 7. cap.) & militia hæc non sit corporalis, sed spiritualis. vnde Apostolus, Induite uos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, &c. & alibi, In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. Si deputatus ad militiam corporalem cõsignatur aliquibus signis & characteribus corporalibus. Sic cum per aliqua sacramenta deputentur homines ad militiam spiritualem & ad cultum spiritualem Dei, consequens est, ut insigniantur aliquo spirituali signo &

A *3. p. q. 63.* *Characteris acceptio & diuisio.* *heb. 4.* *Rom. 1.* *Ephes. 1.* *2. Cor. 10*

& charactere. Ex Apostolo autem manifestum est quod sumus signati, & non corporaliter, ergo spiritualiter in cordibus, hoc est in anima: & non per aliud quam per sacramenta, per quæ ad militiam, & cultum (sicut dictum est) deputamur. Quæcunque autem ad aliquid certũ deputantur consueuerunt ad illud consignari, vt doctores floco consules toga, & capucio. Denarius etiam deputatus ad cómutationem, insignitur certis characteribus aut imaginibus: & sic de aliis. Igitur.

Quę deputantur ad aliqd consignātur.

¶ Nec est simile de sacramentis veteris legis: (quia vt dictum est) non habebant virtutem inhærentem. Ideo non requirebatur in illo populo character spiritualis sed sufficiebat corporalis: quia ad quædā corporalia deputabantur. Sacramenta autem nouæ legis habent in se virtutem, & per ea homines ad spiritualia deputātur. Ideo imprimunt characterem, qui habet rationem signi, inquantum per sensibilia imprimitur. Per hoc enim scitur aliquis insignitus charactere baptismali, q̄ est ablutus aqua sensibili. Nihilominus tamen character vel signaculum dici potest per quandam similitudinem, Omne enim qđ figurat, uel repręsentat aliquid, vel distinguit ab alio, si non sit sensibile, character, vel figura, aut signum dici potest, prout Christus ab Apostolo, figura uel character æternæ glorię dicitur. ¶ Et quia per tria duntaxat sacramenta deputatur homo ad cultum diuinum: Igitur tria sola sacramenta imprimunt characterem, scilicet Baptismus, Confirmatio, Ordo. Per pœnitentiam enim, per quam homo liberatur a peccato, non deputatur ad aliquid pertinens ad cultum diuinum; sed restituitur in statum pristinum. Et idem dicē dum est de extrema vnctione. Per matrimonium etiam non deputatur homo ad cultum diuinum. ¶ Pertinet autem aliquod sacramentum ad cultum diuinum tripliciter: Primo, per modū actionis: Secundo, per modum agentis: Tertio p̄ modum recipientis. Per modum quidem actionis pertinet ad diuinum cultum Eucharistia, in qua principaliter consideratur diuinus cultus, inquantum est Ecclesiæ sacrificium. Et per hoc sacramentum non imprimitur homini character: quia per vsum aut receptionē huius sacramēti non deputatur homo ad aliquid vlterius agendum vel recipiendum in sacramētis, cum Eucharistia sit finis, & consummatio sacramentorum, vt D. Dionysius dicit 4. cap. Eccle. Hierarchiæ. Continet enim in seipso Christum in quo non erat character, sed tota sacerdotii plenitudo. ¶ Sed quo ad agentes in sacramētis pertinet sacramētum ordinis: quia per hoc sacramētum deputatur homines ad tradendum alijs sacramenta. Quo ad recipientis pertinet sacramentum Baptismi: quia per illud recipit homo potestatem recipiendi alia Ecclesiæ sacramenta. Ideo Baptismus dicitur esse ianua sacramentorum. Ad idē etiam ordinatur quodammodo Confirmatio, per quam datur homini spiritualia potestas ad aliquas actiones sacras, præter illas ad quas datur ei potestas in sacramē to Baptismi. Nam homo in baptismo accipit potestatem ad ea quę pertinet ad propriam salutem, prout secundum seipsum viuit. Sed in cōfirmatione accipit potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem, cōtra testes fidei: sicut patet exemplo. Apostolorum: qui priusquam plenitudinē Spiritus sancti accepissent, erāt baptizati, in cœnaculo perseruantes in oratione: post modum vero egressi non verebantur publice fidem fateri, etiam coram inimicis fidei Christianæ. Et ideo hęc tria sola sacramenta imprimunt characterem: quia per hæc homo sanctificatur cum quadam cōsecratione, qua deputatur ad diuinū cultū, sicut etiā res inanimatę sanctificari dicuntur, inquā tum diuino cultui deputantur, & ob eam causam non reiterātur, cum character sit indelebilis de his canonistæ in cap. quod quidā. 1. quęst. 1. & in c. licite. 23. quest. 7.

Heb. 1.

Quæ sacramenta imprimūt characterem.

Baptismus ianua sacramentorū.

Ver. 13. *De characteris quidditate, & essentia.*

Character sacramentalis est distinctio a charactere æterno animæ rationali impresso, secundum imaginem consignans trinitatem creatam trinitati creanti, & recreanti, & distinguens a non cōfiguratis secundum statum fidei. Character æternus est Christus. secundum illud Heb. 1. Qui cum sit splendor glorię & figura (siue character) substantiæ eius.

A 3. p. q. 63 art. 3.

Character sacramentalis quid.

Ex

Ex quo patet quod character sacramentalis attribuendus est Christo tanquam causæ. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod sicut supra dictum est, quod character est signaculũ quoddam quo aliquid insignitur, vt ordinatum, & deputatum in aliquem finem: homo autem fidelis ad duo deputatur: Primo quidem & principaliter ad fruitionem gloriæ: & ad hoc insignitur signaculo gratiæ, iuxta illud, Signa Thau sup frontes virorum gementiũ. Et illud: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quo adusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Secũdo deputatur quisque fidelis ad recipiendum uel tradendum aliis ea quæ pertinẽt ad cultum Dei, & ad hoc proprie deputatur character sacramentalis. Totus autem religionis christianæ cultus deriuatur a sacerdotio christi. Et ideo character sacramẽtalis specialiter dicitur character christi, cuius sacerdotio configurantur fideles, secundum sacramentales characteres, qui quidem nil aliud sunt quam quędam participationes sacerdotii christi ab ipso deriuatę, per quas christo configurantur. Et quia character est res respectu sacramenti exterioris, & signum respectu ultimi effectus, ideo dupliciter potest aliquid characteri attribui: vno modo secũdum rationem sacramenti, & hoc modo est signum inuisibilis gratiæ, quæ in sacramento confertur: Alio modo secundum propriam characteris rationẽ: & hoc modo est signum configuratiuum alicui principali, apud quem residet authoritas eius, ad quod quis deputatur. Sicut milites qui deputantur ad pugnam, insigniuntur signo ducis, per quod quodam modo configurantur siue conformantur ei, portantes signum quod dux elegit. Non quod oporteat ducẽ illo charactere insignitum esse, sed quod habeat authoritatem, & potestatem eligendi signum, per quod accipientes efficiuntur sui milites, & deputantur ad pugnam, & per quod discernuntur a militibus aduersis. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum christianum, cuius author est Christus, accipiunt characterem, per quem christo configurantur, & sunt participes sacerdotii eius. Et propter hoc christo nõ cõuenit habere characterem, sed plenam sacerdotii potestatem. Per characterem etiam distinguuntur christi fideles a seruis diaboli, uel in ordine ad uitam æternam, uel in ordine ad cultum præsentis, & militantis Ecclesię. Quorum primum fit per charitatem & gratiam, secundum fit per characterem sacramentalem. Vnde & character bestiæ per oppositum intelligi potest, vt scilicet sit peccatum mortale, uel obstinata malitia, qua aliqui deputantur ad pœnã æternam, uel est professio illiciti cultus.

Eccl. 9. — *Apoc. 7.* — *Character sacramẽtalis dr specialiter Christi.* — *Christo dr conuenit nõ habere characterem.*

Ver. 14. *De subiecto characteris.*

CVm character ordinetur ad ea quæ sunt cultus diuini, qui quidẽ est quædam protestatio fidei per exteriora signa: consequens est quod character sit in potentia animæ, in qua est fides, & sic subiectiue sit in intellectu. Ex quo sequitur, quod character non est potentia naturalis, cum non omnes illum habeant, neque fidem christi protestentur: sed est quædam spiritualis potestas ab extrinseco adueniens quæ perficit intellectum, non quo ad actũ elicitum, sed ad hoc quod operatio quam intellectus dirigit, quę fit per uoluntatem, supposito actu intellęctus, sortiatur effectũ, quo ad remissionem culpę, & infusionem gratiæ, & deputationem cultus diuini. Et sic character proprie est potestas recipiendi uel conferẽdi sacramentũ. cuius receptio uel collatio immediate recipitur a potentia organica: non tamen est solum in ea, quia talis exterior receptio uel collatio debet regi, & dirigi ab intentione, ut. s. intellectus illustratus per fidem dirigat intentionem uoluntatis ad conferendum uel suscipiendum sacramẽtum. Non quod character eliciat intentionem: quia ille qui non habet characterem, potest illam habere: sed quia intentio per characterem habet uirtutem, quam nõ habet sine charactere. Ideo character facit quod dictio, & imperium habeat effectum, & sic character non est habitus, cum non eliciat actum: & pręterea quia character potest se habere ad bene, uel male: nam quidam aliquando bene utuntur, & aliquando male, quod de habitibus elicitiue fieri non potest. Character etiã non est actus siue passio animę: quia actus

B — *Character non est potentia naturalis.* — *Character non ẽ habitus.*

actus animæ(quem Philosophus 2.Ethi. vocat passionē) transit & nō semper manet. Character vero est indelebilis, vt D. Aug. dicit in 2. cōtra Parmenianum, vbi dicit: Non enim minus habent sacramenta Christiana q̄ corporalis nota militiæ: sed character militaris non repetitur, sed agnitus approbatur in eo qui veniam meretur ab imperatore post culpam commissam: ergo nec character sacramentalis deleri potest, maxime cum non habeat contrarium, & sit in subiecto incorruptibili, &c. Præterea character est participatio sacerdotii Christi. Sacerdotium autē Christi est in æternum, secundum illud Psal. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinē Melchisedech. Sed causa æterna potest producere effectū æternū, maxime in illis rebus quæ sunt in fieri: Vnde seqtur quod omnis consecratio quæ fit per sacerdotium Christi, est perpetua, reconsecrata manente: quod etiam patet i rebus inanimatis. Nam consecratio Ecclesiæ uel altaris manet, nisi destruatur. Cum igitur anima sit subiectum characteris secundū intellectiuam partem: quæ est incorruptibilis: Igitur. Nec obstat q̄ gratia quę est nobilior charactere, sit delebilis: qa gratia est in anima, sicut quædam forma habens esse completum in ea, & habens contrarium. Character autem est in anima, sicut quædam virtus instrumentalis. Et cum forma completa sit in subiecto secundum dispositionem subiecti, & anima sit mutabilis secundum liberum arbitrium, quandiu est in statu viæ: consequens est, quod gratia insit animæ mutabiliter. Sed virtus instrumentalis est sicut principium actiuum, & ideo recipitur in instrumento, secundum conditionem principalis agentis, scilicet Christi, cuius sacerdotium est æternum: & ideo character indelebiter inest animæ, nō propter sui perfectionem, sed propter perfectionem sacerdotii Christi, a quo deriuatur character, sicut quędam virtus instrumentalis. Ideo Diuus Augustinus vbi supra, ait: Nec ipsos apostatas videmus carere baptismate, quibus per pœnitentiam non restituitur. Ideo amitti non posse indicatur ratione characteris indelebilis, q̄ manet ī beatis & damnatis: licet post hac vitam nō remaneat exterior sacramentorum cultus: remanet tamen finis illius. Ideo manet in bonis ad eorum gloriam, & in malis ad eorum ignominiam.

Character est indelebilis.

Ver.15. *De effectu characteris.*

C

Character habet disponere hominē ad gratiam sacramentalem, seclusō obice & fictione, quæ si talis sit q̄ tollat essentiam sacramenti, impedit infusionē non solum gratiæ, sed etiam characteris: ut in illo qui vult recipere ablutionē sed non vult recipere baptismā: tunc sacramentum baptismi nil causat. & idem dicendum de aliis sacramentis. Si uero sit distractus, & peccat venialiter, aut mortaliter, dum tamen intendat recipere quod ecclesia tradere intendit, tunc recipit characterem: & recedente fictione, per virtutem characteris causatur in eo gratia sacramentalis. Similiter si dormienti consecratur sacramentum. De his in cap. maiores. §. item quæritur, de baptismo: Ex cuius cap. determinatione apparet quod positio characteris non est noua, neque inutilis positio theologorum, quia ex D. Paulo (vt dictum est) originem traxit, licet nō sub tali nomine: & valet ad determinādū an baptismus debeat iterari. Illa enim sacramenta quæ conferunt characterem, non iterantur: quia remoto impedimento & recedente fictione peccati, per pœnitentiam virtute characteris causatur gratia sacramentalis: Gratia uero sacramentalis pœnitentiæ, quæ perditur per peccatum, non recuperatur nisi per reiterationem sacramenti pœnitentiæ, licet gratia gratum faciens per solam contritionem recuperetur. ¶ Ex præmissis sufficienter apparet quomodo differat character a gratia, in quatuor: Primo, quia gratia est forma absoluta & completa: Character uero est forma incompleta, & notat respectum, cum sit potestas recipiendi uel administrandi sacramenta. Secundo, quia gratia est delebilis, & character indelebilis. Tertio, quia gratia non stat cum peccato mortali, sicut character. Quarto, quia gratia subiectiuatur in essentia animæ, & character in intellectu. ¶ Si dicatur quod dispositio debet poni in eodē subiecto, in quo forma ad quā disponit: dicendum quod uerum

Characteris efficacia.

Exordiū characteris.

Differentia characteris & gratiæ.

est

est de dispositione proxima & uniuoca: secus de æquiuoca & remota, prout character, qui disponit essentiam animæ, mediante intellectu.

Ver. 16. *De ornatu sacramentorum.*

QVia D. Thomas (vt recitatũ est) dicit ꝙ in omni sacramento sunt tria scilicet sacramentum tantum, res tantum. & res & sacramentum simul, Res & sacramentum simul in sacramento baptismi, confirmationis, & ordinis, est character: ideo inuestigandum est quid sit in aliis quatuor sacramentis simul. Thomistæ cõmuniter vocant illã entitatẽ ornatũ & dicunt esse dispositionẽ ad gratiam: D. Tho. tamen non vtitur hoc uocabulo, Ornatus. Et quo ad sacramentum pœnitentiæ, quærit an pœnitentia interior sit res & sacramentum simul. Resolutio eius est ꝙ interior actus virtutis pænitẽtię secundum se consideratus, pertinet ad iustitiam, qui est causa confessionis, quę est actus exterior pœnitentiæ pendẽs ab interiori, qui est materia sacramenti pœnitentiæ, non est sacramẽtũ ne res sacramẽti cum pręcedat & præsupponatur ad sacramentum: si uero interior pœnitentia consideretur, secundum quod sacramentum pœnitentię (quod consistit in confessione & absolutione) cadit super ipsum actum interiorem continuatum: tunc id quod est sacramentum tantum, scilicet confessio & absolutio, cum intẽtione ministri, causat in illo actu interiore quandã instrumentalem uirtutem, quæ est dispositio ad gratiam sacramentalem: quæ quidem dispositio est effectus sacramenti, & sic est res. Est etiam signum gratię sacramentalis, cum instrumentaliter producat illam, si non sit, vt in atrito: in contrito vero (vt dictum est) extendit gratiam gratum facientem ad effectus sacramentales. Et eodem modo proportionabiliter dicendum est in aliis sacramẽtis non causantibus characterem, excepto sacramento Eucharistiæ. In sacramento enim extremæ vnctionis, si actus interior, quo qs vult remissionem recipere peccatorum, & alios effectus eiusdem sacramenti, consideratur vt supra ipsum continuatum cadit sacramentum exterius, cum intentione ministri, causatur in illo actu virtus est instrumentalis, quæ est dispositio gratiam: & dicitur Ornatus res & sacramentum simul. Et idem dicendum est in matrimonio super actum continuatum, quo quis consentit & vult exprimere cõsensum, & recipere sacramentum matrimonii. In sacramento vero Eucharistiæ corpus Christi verum, est effectus, & sic res sacramenti. Est etiam signum & causa gratiæ: sed non potest dici ornatus vel dispositio gratię vniuoce, sicut in aliis sacramentis: verumtamen in vsu sacramẽti super actum interiorem, quo quis vult suscipere Eucharistię sacramentum, causat in uoluntate illum ornatum siue virtutem instrumentalem, quæ est dispositio ad gratiam. Inter ornatum & characterem duplex est differentia: Prima, quia character est in intellectu, & ornatus in voluntate. Secunda, quia character est indelebilis, & manet absque gratia, & cũ gratia: Ornatus autẽ deleri potest, & adueniente gratia desinit esse, secundũ Capreolũ. ¶ Difficultas tamen est non modica an necesse sit ponere hunc ornatum siue rem & sacramẽtum simul i omni sacramento. Cum ad infusionem gratiæ in eo qui conuertit se in finem honestum, in primo instanti vsus rationis non requiratur dispositio formalis supernaturalis in essentia animę, nec etiam in potentiis: sequitur, quod nec in sacramentis. alias esset processus in infinitum. Aliqui dicunt, quod ex diuina clementia, quæ vult eodem modo prouidere fragilitati hominum in sacramentis, quę non imprimunt charactarem, sicut in illis quæ imprimũt, datur hæc dispositio ornatus, propter mentis euagationem, ut cessante fictione & euagatione causetur gratia. Et ad rationem potest dici, quod superior forma præexigit maiorem dispositionem. ideo sicuẽ gratia gratum faciens prærequirit prædictam conuersionem, vel votum siue propositum suscipiendi aliquod sacramentum: ita gratia sacramentalis (quæ est perfectior & altioris gradus forma, & plures effectus habens) requirit ꝑfectiorem dispositionem, quæ dicitur ornatus: quę tamen dispositio non est vniuoca, neque proxima, sed remota: quæ median-

In 4. sen. dist. 22. q. 2.

Duplex differentia inter characterem et ornatum.

An necesse sit ponere ornatum.

mediante voluntate (sicut character mediante intellectu) disponit essentiam animæ, eo quod hæ duæ potentię immediatè fluunt ab ipsa essentia animæ, & in ea subiectiuantur. Et ideo illis dispositis essentia animæ videtur esse sufficienter disposita.

Ver. 17. *De numero sacramentorum.*

A SEptem, & nō plura neque pauciora esse nouæ legis sacramenta cōstat ex determinatione Ecclesiæ in concilio Tridētino. Sessione quinta, tit. de Sacramentis, can. primo. vbi dicitur: Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis nō fuisse omnia a domino nostro Iesu Christo instituta, aut esse plura aut pauciora quam septem, videlicet Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium: aut etiam quodlibet horum septem non esse vere aut propriè sacramentum: Anathema sit. Horum autē sacramentorum numerus sumi potest ex ordinatione ipsorum: Ordinantur enim ecclesiæ sacramenta ad duo, scilicet ad pficiendum hominem in his quę pertinēt ad cultum Dei secundum regimen Christianæ, & spiritualis vitæ: & etiam in remedium contra peccatum. Vtroque autē modo conuenienter ponuntur septem sacramenta, ut abunde prosequitur D. Tho. 3.p.q.65 art.1. Hæc autem sacramenta non sunt inter se paria, nec in dignitate, nec in effectu. Vnde in concilio Tridentino, Sessione 5. titu. de Sacramentis, can. 3. habetur: Si qs dixerit hæc septem sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius: Anathema sit. Eucharistia enim, simpliciter, & absolute loquendo, est potissimum. Primo quia in eo Christus substantialiter continetur, in alijs autem illa virtus instrumentalis a Christo deriuata: semper autem id quod est per essentiam, est potius eo quod est per participationē. Secundo, quia omnia alia ad hoc sicut ad finem videntur ordinari, & in Eucharistia consumari: Aliorum autem sacramentorum comparatio adinuicem potest esse multiplex, nā via necessitatis Baptismus est potissimum sacramentorum, cum sit ianua, deinde pœnitentia, & demum Eucharistia. Alia autem sacramēta non sunt necessitatis alicui particulari personę: sic quod sine illis non possit saluari. Nec sacramentum Pœnitentię aut Eucharistię (vbi deest facultas) est necessarium, nisi in uoto. In uia autem perfectionis sacramentum. Ordinis medio modo se habet, deinde sacramentum Confirmationis: Sacramentum vero Pœnitentię, & extremæ vnctionis sunt inferioris gradus, & Vnctio comparatur ad pœnitentiam, sicut Confirmatio ad baptismum: ita q Pœnitentia est maioris necessitatis, & extrema vnctio est maioris perfectionis.

Potissimum sacramentorum Eucharistia.

Sacramētorum in dignitate ordo.

§. 1. *De Sacramento Baptismi.*

B BAptismus Græca uox est, & significat tinctionem vel lotionem, iuxta illud, 3.p.q.66 Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit eius lauatio? Eccl. 34. Aliquando significat lotionem externarum rerum: Iudæi & Pharisei a foro uenientes, nisi baptizentur non comedunt: & habenti alia baptismata calicum, & urceorum, & æramentorum. Transfertur etiam ad calicem passionis, & mortis dominicæ. Mar.7. Mar.10. Vnde Christus. Potestis baptismo quo ego baptizor baptizari? hoc est sanguinem fundere, & iudicium mortis sufferre. Et alibi, Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor? Luc. 11. & aliquando accipitur pro lotione actiua, ut cum dicitur, baptismus Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus? aliquando pro passiua, ut dictum est de baptismatibus Pharisæorum. Ad Tim. 3. Hic autem accipimus pro ablutione passiua a Christo ordinata, quæ dicitur Lauacrum regenerationis. Et sic acipiendo baptismum, secundum Magistrum Sententiarum, Baptismus est ablutio corporis sub præscripta forma uerborum. Hæc definitio est de Baptismo, vt est sacramentum tantum. Damascenus autem definit quantum ad id quod est interius, dicens. Baptismus est regeneratio, & sigillum, & custodia, & illuminatio: ubi posuit duo pertinentia ad characterem scilicet, sigillum, & custodiam, inquantum ipse character qui sigillum dicitur, quantū est de se custodit animam in bono. Ponit etiā duo pertinentia ad rem sacramenti, scilicet regenerationem, quia per baptismū homo inchoat uiam iustitiæ, & illuminationem quæ pertinet specialiter ad fidem, per q̄ homo

Baptismi plures definitiones

homo spiritualem vitam inchoatiuæ accipit, iuxta illud, Iustus ex fide viuit: Baptismus enim est quædam fidei protestatio: ideo dicitur sacramentum fidei. D. vero Dionysius definit baptismum per ordiné ad alia sacramenta dicens, Baptismus est quoddam principium sanctissimorū mandatorum sacræ actionis, ad eorum susceptiuam opportunitatem formans nostros animales habitus: unde dicitur ianua sacramentorum: sic quod non licet ante baptismum alia sacramenta suscipere, & si attententur, nil accipitur de effectu illorum. Vnde sequitur quod matrimonium inter non baptizatos non est sacramentū, sed solum naturæ officium. Et iterum definiens in ordine ad cœlestem gloriam, quæ est ultimus finis sacramentorum: subdit, & super cœlestis quietis eductionem anagogem nostrum indeficiens. Et iterū quantum ad principium spiritualis uitę per hoc quod subiungit sacræ, & diuinissimæ nostræ regenerationis traditio. Hugo de S. Victore definit materialiter, & causaliter, cum dicit: Baptismus est aqua diluendis criminibus sanctificata per uerbum Dei. Nota tamen quod quando D. August. dicit, Accedit uerbum ad elementum, fit sacramentum, non est intelligendum ipso elemento quod fiat sacramentum, sed in homine, cum adhibetur elementum per modum abluitionis fit, & applicatur sacramentum.

Abac. 2.
2.c.Eccl. Hierar.

Ver. 1. *De institutione baptismi.*

C 3.p.q.66 art.3.

CVm sacramenta habeant ex sui institutione, quòd conferant gratiam tunc uidetur aliquòd sacramentum instituì, quando accipit uirtutem producendi suum effectum. Hunc autem uirtutem accepit baptismus, cum Christus fuit baptizatus ut D. Augu. in sermone de epiphania dicit: Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Et idem cū Beda, Christus tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Virtus Christi est deriuata ad omnem aquam, non propter continuitaté loci, sed propter similitudinem speciei, quæ de saluatoris baptismate processit benedictos, tanquam fluuius spiritualis omnium gurgitum tractus, omniumque fontiū venas impleuit. Et ideo discipuli Ioānis post baptismum Christi dixerunt Ioāni, Rabbi, qui tecum erat trās Iordanem, cui testimonium perhibuisti, etiam baptizat, & omnes veniunt ad eum. & Ioan. 4. dicit quod Christus non baptizabat, sed discipuli eius baptizabant: quod nō fecissent, nisi post baptismum Ioannis fuissent edocti. Et tunc currebat simul lex cū euāgelio. & Baptismus habebat efficaciam a passione Christi acceptata in primo instāti suę conceptionis, siue a merito illius acceptationis. & sic per baptismum configurabantur passioni futuræ. Et quia legalia non debebant cessare ante passionem, & resurrectionem: ideo præceptum baptismi non fuit datum vsque post resurrectionem, quando iam cessauerunt figuralia. Tunc fuit dictum, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Quod autem dictum fuit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, magis videtur respicere ad futurum tempus, quàm ad præsens.

In ser. de Epiph.
Ioan. 3.
Mat. ult.
Ioan. 3.

Ver. 2. *De materia baptismi.*

D 3.p.q.66 art.3.

MAteria sacraméti baptismi est aqua simplex siue elementaris, iuxta illud Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. Vnde in concilio Tridétino, Sessione 5. tit. de Sacramento Baptismi, ca. 2. dicitur. Si quis dixerit aquā veram, & naturalem non esse de necessitate baptismi, atque adeo illa verba domini nostri Iesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, ad metaphoram aliquā detorserit: Anathema sit. Nec obstat qđ dicebat D. Ioannes Baptista: Ego quidem Baptizo vos in pænitentiā: Qui auté post me uenturus est, fortior me est, Ipse uos baptizabit in Spiritu sancto, & igni. Quia per ignem (secundum D. Hieronymum) potest intelligi Spiritus sanctus, qui supra dscipulos i igneis linguis apparuit. Et sic intelligebat de cōfirmatione: uel (ſm D. Chrysost. per ignem intelligitur tribulatio: quia tribulatio peccata purgat, & concupiscétiā diminuit: uel (ut Hilarius đt) quia baptizatis Spiritu sancto reliquū est consummari mundum per ignem in die iudicij. Et quanuis ex latere Christi exierint miraculose aqua & sanguis, non tamne

Mat. 3.
Act. 2.
Super Mat.

men propterea sanguis est materia Sacramenti baptismi, nisi vbi deest aqua. vt in martyribus, qui baptizātur in suo sanguine propter Christum. Sanguis enim exiuit in remedium, & aqua ad abluendum. ideo sanguis competit sacramento Eucharistiæ, & aqua sacramento baptismi: quæ tamen habet virtutem ablutiuam peccatorum ex virtute sanguinis Christi. Vnde Apoch. 1. Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. ¶ Ex præmissis sequitur, quod baptismus non perficitur, si quis abluatur vino aut alio liquore, aut aqua taliter transmutata, ut soluatur species naturalis ut in aqua rosacea, vel alia distillata. Si vero non soluatur species aquæ, vt in aqua decoctionis carnium, vel aliorū, potest fieri baptismus: nisi forte sit facta tāta resolutio corporum lixatorum, quod plus liquoris habeat de aliena substantia, quam de aqua: quod ex spissitudine percipi potest. Si tamen ex liquore sic spissato exprimatur aqua subtilis: sic potest in ea fieri baptismus, sicut in aqua quæ exprimitur ex luto: licet in luto baptismus fieri non possit. In lisciuio vero, & aquis balneorum sulphureorum potest fieri baptismus: quia tales aquæ non incorporātur per artem, vel naturam, sed solum alternationem quandam recipiunt. In aqua vero rosacea est liquor aquæ resolutus. vnde in ea non potest fieri baptismus: Et eadem ratione neque in aquis alchimicis, neque in vino. Nec est eadem ratio de aquis pluuialibus: quia illę generantur ex maiori parte ex sublimatione vaporum resolutorum ex aquis niuium, in quibus minimū est ibi de liquore mixtorum, qui tamen per huiusmodi sublimationem virtute naturę, quæ est fortior, resoluuntur in veram aquam. quod ars facere non potest. Vnde aqua pluuialis nullam qualitatem retinet alicuius corporis mixti, quod de aqua rosacea, & aliis distillatis dici non potest.

Aqua rosacea non est materia baptismi.

¶ Notandum tamen, quod benedictio quæ adhibetur aquæ, non est de necessitate baptismi, sed pertinet ad quandam solennitatem, per quam excitatur deuotio fidelium, & impeditur astutia dæmonis, ne impediat sacramentum, uel eius applicationem.

Ver. 3. *De forma sacramenti baptismi.* F.

3.p.q.66 art.5.

CHristus Mat. vl. expressit formam baptismi, dicens: Euntes in mundum vniuersum, docete oēs gētes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, &c In his verbis exprimitur causa principalis, quæ est sancta Trinitas. & instrumentalis, quæ est minister, actio autem attribuitur principali agenti, qui est Christus. Ideo Ioannis 1. Super quem videris Spiritum descēdentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat. attribuitur etiam instrumento animato. Vnde dictum est, baptizantes scilicet vos. Ideo Latini dicūt, Ego te Baptizo, &c. Græci autem non attribuūt actum baptismi ministris, ad euitandum antiquorum errorem, qui virtutē baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes: Ego sum Pauli: & ego Cephæ. & ideo dicunt. Baptizetur seruus Christi in nomine Patris, &c Et qa exprimitur actus exercitus per ministrum cum inuocatione sāctæ Trinitatis, verum apud omnes perficitur sacramentū. Quod autē in forma Latinorum additur (Ego) non est de essentia formæ, sed ponitur ad maiorē expressionem intentionis. ¶ Nec obstat q̃ Apostoli baptizabant in nomine domini Iesu Christi, quia Apostoli in primitiua Ecclesia ex speciali reuelatione Christi, & Spiritus sancti hoc faciebant: ut nomen Christi quod erat odiosum Iudæis, & Gentilibus, honorabile redderetur, p̄ hoc q̃ ad eius inuocationē Spiritus sanctus dabat in baptismo. Nec tamē tunc totaliter omittetur forma a Christo data, secundum D. Ambrosium: quia in nomine Christi tota Trinitas intelligitur. Et ideo seruabatur forma data a christo, saltem integritate intelligibili. Non liceret tamen hodie sic baptizare, quia illa dispēsatio sublata est. Vnde Pelagius Papa scribens Gaudentio episcopo, dicit: Si hi, qui in locis tuæ dilectionis commorari dicuntur, se solum in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur, sine cuiuscunque dubitationis ambiguo eos ad fidem catholicam veniētes, in sanctæ Trinitatis noīe baptizabis. De his in c. multi, & c. hi vero, de conse. di. 4.

Latini & Græci in forma baptismi differunt. Act. 10. & 19.

Baptizare in noīe Christi ī tpe Apostolorum fuit licitū sed nō nūc

Ver. 4. *De applicatione Sacramenti baptismi.* D

3.p.q.66

DVo aut plures vnum baptizare non possunt, quia actus multiplicantur

Vnus a pluribus baptizari nō pōt, licet bene plures ab vno.

secundum multiplicationem agentium, si perfecte ab vnoquoque agatur: Et sic si conuenirent duo, quorum vnus esset mutus, & non posset proferre verba, & alius carens manibus, qui non posset exercere actum ablutionis, non possent ambo simul baptizare, vno dicente verba, & alio exercente actum. Potest tamen vnus si necessitas adsit, plures simul baptizare, vt legitur factum tempore Apostolorum. quia nullus eorum recipit nisi unum baptismum. Sed tunc oportet dicere, Ego baptizo vos. Nec erit mutatio formæ, quia vos nil aliud est quam te, & te. Qđ autem dicitur nos, non est idem dicere, quod ego, & ego: sed ego, & tu. & sic iam mutatur forma. ¶ Sed quid, si uterque diceret, Ego te baptizo, & immergeret uel aspergeret cum intentione baptizandi? dicitur quod qui prior verba proferret, conferret sacramentum, & alius puniendus esset tanquam rebaptizator. Si autem omnino simul uerba proferrent, & aspergerent, essent puniēdi de inordinato modo baptizandi: vterque tamen quantum est in se baptizaret: nec traderet aliud, & aliud sacramentum, sed christus qui est vnus interius baptizans, vnum sacramentum per vtrunque conferret. ¶ Nec obstat quod plures possunt eādem hostiam consecrare: quia christus non legitur simul baptizasse cum apostolis, quando iniunxit eis officium baptizandi, sed bene legimus: quod Apostoli christo cœnanti concœnauerunt. Si dicatur, quod per verba quibus iniunxit christus officium baptizādi, haberi potest, quod plures possunt vnum baptizare: sicut per hæc uerba, hoc facite, &c. Dicendum quod in forma baptismi exprimi debet actus ministri, & non in forma consecrationis. Sed de his amplius cum de ministro sacramēti Eucharistiæ agetur. Similiter etiam mutaretur forma, si diceretur: Ego baptizo me. Ideo nullus potest seipsum baptizare, propter quod, & christus a Ioanne uoluit baptizari, vt habetur in c. debitum, extra de baptismo, & eius effectu. Et quamuis communis usus baptizandi sit per trinam immersionem in aquam, potest tamen fieri baptismus per modum aspersionis, vel etiam effusionis, secundum illud: Effundam super vos aquam mundam. Maxime hoc fieri potest propter necessitatem, vt patet in Act. Apostolorum, vbi dicitur, quod crediderunt, & baptizati sunt vna die tria millia. Vnde D. Gregorius scribens Leandro Episcopo. & habetur in Canone, de trina, de consecratione. distinct. 4. Repræhensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter, vel semel immergere, quoniam, & in tribus immersionibus personarum Trinitatis, & in vna potest diuinitatis singularitas designari. & propter errorem Donatistarum in Concilio Toletano institutum fuit, quod fieret vna sola immersio vel effusio Quandoque etiam potest esse penuria aquæ vel debilitas ministri, vel periculum baptizantis, quia infirmus est: ideo immersio non est de necessitate, sed de congruitate, eo quod expressius repræsentatur figura sepulturæ Christi. In aliis tamen modis baptizandi etiam repræsentatur figura sepulturæ Christi aliquo modo: nam quocunque modo fiat ablutio, aliqua pars corporis supponitur aquæ: sicut corpus Christi, fuit sub terra positum: Si totum corpus propter aliquam causam non possit aqua perfundi: caput (quod est principalis pars corporis, & in eo manifestatur principium vitæ animalis) perfundi debet, si caput non possit, alia pars.

Act. 2. & 3.

plures eādem hostia mcō secrare possunt.

Nullus seipsū baptizare potest.

Ezec. 91

Act. 2. et 3.

Sufficit una immersio.

Ver. 5. *De reiteratione baptismi.*

Baptismus nullo modo debet reiterari. & si reiteretur, nō prodest, imo nocet. Hoc expresse notat Apostolus dū ait; Vnus dn̄s, vna fides, vnum baptisma: vnus Deus: & Heb. 6. Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerunt etiā donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam. s. per baptismum, vt dicit D. Chrisost. & Damascenus, & Diu. Augu. Contra Petulianum. Et ratio D. Pauli est, qa baptismus repræsentat mortem, & sepulturam Christi. Consepulti enim sumus cū illo per baptismū in mortem: sed Christus semel mortuus est, & sepultus, ergo qui bis baptizat repręsentat Christum bis mortuum: quod constat esse falsum. Christus enim (vt idem Apostolus dicit) resur-

Ephes. 4.

Lib. 4.

Rom. 6.

resurgens a mortuis iam non moritur. Vnde Damascenus dicit, quod illi qui re baptizantur, iterum crucifigunt Christũ. Propter quod Apostolus contra quosdã bis baptizari uolentes dicit: Rursus: Secũda ratio potest esse eo quod baptismus est quędam spiritualis regeneratio, Ioã.3. Nisi quis renatus fuerit, &c. Sed vnius nõ est nisi vna generatio naturalis: ergo nec nisi vna spiritualis regeneratio. Præterea baptismus primo & principaliter datᷓ contra peccatum originale: sed peccatum originale non iteratur: igitur nec baptismus. Hæc doctrina catholica intelligitur, quando certum est de aliquo quod sit baptizatus, & quod legitimum sacramentum baptismi susceperit: quia si esset dubium probabile, debet baptizari sub his verbis: Si es baptizatus: non te baptizo, sed si nondum es baptizatus, ego te baptizo in nomine Patris. &c. vt habetur in c. de quibus, extra de baptismo, & ca. 1. eodem titu. dicitur, quod si quis omiserit Ego te Baptizo, licet ter in aquam immerserit, dicẽs, In nomine patris & filii & spiritus sancti, non est baptizatus. Item si non exprimantur tres personę Trinitatis, vel si ponitur aliquid vitians, puta si baptizetur quis baptismo Arrianorum, Ego te baptizo in nomine patris maioris, & in nomine filii minoris, talis non est baptizatus, sed baptizandus: nec reiteratᷓ baptisma, qa primũ non fuit verũ baptisma.

Heb. 6.

Quid agẽdu cũ dubitatᷓ de baptismo.

Ver.6. *De Baptismi necessitate.*

OMni rationali creaturæ baptismus ad vitam æternam consequendam est necessarius. vnde Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, nõ potest introire in regnum Dei. & in concilio Tridentino, Sess.5.can.3. decretum fuit, Si quis dixerit baptismum liberum, & non necessarium ad salutem, Anathema sit. Nec propter hoc arctatur uia salutis, quia nunquam potuerunt homines saluari, nisi per Christum, & nisi fuerint membra christi. Quia non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Sed ante aduentum christi homines incorporabantur christo per circuncisionem vel alia sacramenta: & sacramentum baptismi quod christus ordinauit, est longe maioris facilitatis quam fuerint alia sacramenta ante aduentum ipsius: igitur per baptismum non arctatur uia salutis. Et licet aliquando non possit, vel propter defectum aquæ, vel ministri, obtineri in actu, potest tamen in uoto seu desiderio haberi: quod sufficit adultis, ubi facultas deest & sic non est obligatus ad impossibile. Si autem paruulus qui vsum arbitrii non habet, non baptizetur, non peccat, imo nec adultus, nisi ex contemptu. vbi præceptum de baptismo esset sufficienter publicatum: & si damnetur, hoc erit propter peccatum originale vel alia peccata. nec propter hoc sequitur legem nouam esse grauiorem antiqua, vt dictum est supra cap.15.§.2.ver.3. Ex præmissis infertur, quod votum siue desiderium baptismi in parẽtibus absque reali sacramẽti baptismi applicatione non prodest paruulis natis, nec etiã in utero existentibus, sed de his amplius in prædicto c.15.§.2.ver.3. De insulari vero, ad quem non peruenit baptismi notitia, secundum fundamẽta D.Tho. dicẽdũ, quod si in primo instanti usus rationis conuertat se in finem honestum, Deus infundit gratiam, & remittitur peccatum originale. Et si perseueret in gratia, & non opponat impedimentum peccati mortalis: Deus qui nõ deficit in necessariis, illuminabit eum ante mortem interius vel exterius, nec patietur eum mori absque sacramẽto baptismi: vel si faciat, supplebit effectum sacramentis: non enim alligauit virtutẽ suã sacramenti: quia cum talis ex illa conuersione cõsecutus sit gratiam, si perseueret, non priuabitur illa sine culpa: & iam videtur habere baptismum quodammodo in voto: licet confuse propter ignorantiã inuincibilem. ¶ Notandum tamen, quod solẽnitates ab ecclesia institutę, non sũt de necessitate, sed congruitate baptismi, ad repræsentandos aliquos effectus sacramẽti, quos cõgruũ est scire, vt ꝙ fiat exorcismus, qui verbo & exufflatione peragitur, vt spiritus immũdus a baptizando expellatur, ut per purũ sacerdotis ministeriũ Spiritu sancto cedat fugiens malignus. Non enim (vt D.Aug. ait) Natura exorcizatur aut exufflatur, sed ille, sub quo sunt qui in peccato nascuntur adiuratur, ut

3.p.q.68 ar.1.et 2.

Act.4.

Baptis. in voto suffícit adultis.

de ĩsulari

Solẽnitates baptismi quid repræsẽtent.

expellatur ab eis potestas inimica, quæ decipit hominem, ne post hęc contendat eos subuertere: & hic ritus est antiquissimus, ut patet ex Diuo Hierony. chryſ. Augult. Tertuliano,& Cælestino papa. Deinde fit signum crucis in fronte,ad significandum quod baptizandus nomen dat crucifixo, in quo confidat: & quem confiteri non vereatur. Deinde super oculos ut intelligamus baptizandos præparari ad uidendum claritatem Dei. Deinde super nares,ut sentiat & percipiat suauitatem odoris Christi. Deinde in ore, ut confiteatur illum, quia ore cōfessio fit ad salutem. ¶Ponitur etiam sal consecratum in os, ut per sal typicū,hoc est ꝑ Dei sapientiam conditus, iniquitatis fœtore carere significetur,& non a uermibus peccatorum contaminetur & putrefiat. Deinde illinitur sputum naribus & auribus, exemplo Christi qui prius cæci nati sanās oculos liniuit, & mutum & surdum sanans, sputo linguam, aurem, & oculos tetigit dicens: Epheta, quod est adaperire. ut significetur id fieri in baptizando per saliuam typicam,hoc est per diuinam sapientiam,ut soluatur uinculum linguæ,& laudet Deum,aperianturque alii sensus ad spiritualia capescenda in sensibilibus. Inungitur autem oleo in pectore & scapulis,quasi Athleta Dei, ut Diuus Ambro. dicit, uel (ut dicit Innocentius tertius decretali unica.§.per frontis chrismationem,extra de sacra unctione)ut Spiritum sanctum accipiat, errorem ac ignorantiam abiiciat, & fidem rectā suscipiat, quia iustus ex fide uiuit.Inter scapulas autem inungitur, ut Spiritus sancti gratiam induat,exuat negligentiam & torporem, & bonam operationem exerceat,ut per fidei sacramentum sit munditia cogitationum in mente & pectore, ac fortitudo laborum in scapulis.¶Post baptismum uero (ut Rabanus dicit) signatur in cerebro a presbytero, chrismate, sequente simul & orōne, ut regni Christi particeps fiat,& Christianus possit uocari:uel, ut Diuus Ambro. ait, unguentum super caput effunditur,quia sapientis sensus super caput eius, ut sit paratus reddere rationem fidei omni peccanti.

Signum crucis in fronte.

In lib. de Sa.

Vestis cādida.

Vestis autem candida traditur baptizato, non quidem a ratione quod non liceat ei aliis vestibus uti, sed in signum gloriosę resurrectionis, ad quam per baptismum homines regenerantur, & ad significādā puritatem vitæ, quā post baptismum debent obseruare. Secundum illud Rom.6.In nouitate vitæ ambulemus.¶Cādela accensa etiam datur, ad denotandū quod lumen fidei quod habet in mente, debet relucere in opere. Hi etsi non sint de necessitate sacramēti, sunt tamen (vbi fieri potest) de necessitate seruandi: sic ꝙ peccat sacerdos non seruando. Vnde in concilio Tridentino,Sess.5. titu.de sacramentis.can.13. dicitur:Si quis dixerit receptos & approbatos Ecclesiæ catholicę ritus,in solēni sacramentoū administratione adhiberi cōsuetos, aut cōtēni, aut sine peccato a ministris ꝓ libito omitti,aut in nouos alios per quemcunque Ecclesiarū pastorem mutari posse,Anathema sit.

Ver.7. *De sacramenti baptismi dilatione.*

QVo ad baptismi dilationem distinguendum est: quia vel baptizandi sunt adulti vel paruuli. Et quia adultis potest subueniri per votum, seu desiderium baptismi, ideo non statim sacramentum baptismi eis conferendū est: sed expectandum est vsque ad certū,& determinatum tempus,infra quod baptizandus debet esse cathecumenus siue discipulus,& debet edoceri de his quę sunt fidei, triplici ratione. Primò propter cautelam Ecclesiæ,ne decipiatur cōferens statim sacramentum fictè accedentibus,secundum illud.1.Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probare spiritus si ex Deo sunt. quæ quidem probatio sumitur de accedētibus ad baptismum, dum per aliquod temporis spaciū eorū fides & mores examinentur. Secūdo,quia hoc est necessariū ad vtilitatē eorum:egēt enim aliquo temporis interuallo ad hoc ꝙ plene instruantur de fide,& exercitentur in his quæ pertinent ad Christianam fidē. Tertio ad quādam reuerentiam sacramenti,dum in solēnitatibus præcipuis,puta Paschæ & Pētecostes,homines ad baptismum admittuntur: Hæc tamen dilatio est prætermittenda in duobus casibus: Primo, quando illi qui sunt baptizādi, apparent sufficiēter instructi in fide, & ad baptismum idonei: sicut

C

Adulti cur ante baptismū sunt instruendi.

sicut D. Philippus statim baptizauit Eunuchũ Candacis reginæ, & D. Petrus Cornelium, & eos qui cum eo erant. Secũdo propter infirmitatẽ, & periculum mortis. vnde Leo Papa dicit, Hi qui necessitate mortis ægritudinis, obsidiosis, naufragij vrgẽtur omni tempore baptizari debẽt. Si aliqui tamen ex Catechumenis, qui desiderium baptismi habent, morte præueniantur, articulo necessitatis sacramẽtum excludente, dum expectant tempus ab Ecclesia statutum, saluantur. Peccarent tamen, si ultra tempus ab Ecclesia statutum differrent, accipere. vnde Sapien. Ne tardes conuerti ad Dominum, & non differas de die in diem, nisi ex causa necessaria, & de licentia prelatorum Ecclesiæ, licet etiam hoc peccatum cum aliis deleri possit per succedentem cõtritionem, quæ cum desiderio baptismi suplet effectum eius, vt dictum est.

Act. 8. *Act.* 10. *Eccl.* 5.

Ver.8. *De baptismo paruulorum.*

D Paruuli materno vtero totaliter existẽtes, non possunt baptizari, ut D. Aug. ait: Nemo enim renascitur, nisi nascatur: sed baptismus est quædam spiritualis regeneratio igitur. & ratio est, quia ablutio corporis est de necessitate baptismi. & talis nõ potest fieri pueris totaliter in materno vtero existentibus. Et sic per baptismum matris non baptizatur paruulus in utero eius existens, propter distinctionem suppositorum, quę procedit a forma siue anima, quę est distincta: licet corpus sit aliquo modo vnum propter colligationem corporalem. Non est tamen expectanda totalis egressio pueri ex utero, si mors immineat. Tunc enim si caput, in quo fundantur omnes sensus; primo egrediatur, debet baptizari, periculo imminente. Nec est ipse rebaptizandus, si cum postea perfecte nasci cõtigerit. Si uero caput primo non egrediatur, sed alia pars, idem faciendum est, sicut de capite. Notandum etiam quod vbi mater esset infirma, & derelicta a medicis, & in agonia: non debet quis etiam de consensu eius, eam occidere seu aperire ad baptizandũ puerum, quia non sunt facienda mala; vt inde veniant bona: Nec per hoc quod nõ possunt pueri baptizari in utero, nec aliter saluari, sequitur ꝙ lex noua sit grauior ueteri, vt dictum est supra. ¶ Natis autem paruulis Christianorum non est differendum eis baptisma, quia non expectãtur in eis maior instructio, aut plenior cõuersio. Cum enim sępe illis immineat mortis periculum, nec aliter quam per baptismum eis subueniri possit, non debet baptisma differri. Nec obstat quod Neotherici Anabaptistæ allegant Christum dixisse Apostolis, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, ex quo inferunt ꝙ sunt prius docendi, & per consequens expectandũ est donec ad annos discretionis peruenerint. Quia dictũ Christi refertur ad gentes doctrinæ fidei capacis. Quod ex præcedentibus eius uerbis apparet: prędixit.n. prædicate euangelium omni creaturæ. Sed euangeliũ prędicari nõ debet nisi audientibus, & vsum rationis habentibus iuxta illud Eccle.32. vbi auditus non est, non effundas sermonem. Et hoc modo intelligendum est de dultis illud: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui uero non crediderit, condemnabitur: cum paruuli ante usum rationis nõ posint credere. Christus enim in lege noua, quæ est perfectior ueteri, dedit omnibus etiam paruulis, salutis remedium. Si igitur in lege naturæ & Moysi poterant per sacramenta, vel uoluntaria, del determinata, paruuli saluari, quare non in lege noua, & Christi? Si per circuncisionem paruuli ante vsum rationis inserebantur synagogæ, & baptismus succedat circuncisioni, & sit ea perfectior: quare non inserentur per baptismũ Ecclesiæ, & Christo, qui abiicientibus illos Apostolis dixit, Sinite paruulos ueni re ad me: talium enim est regnum cœlorum? Christus enim non venit perdere, sed saluare quod perierat. Si Adam potuit inficere, & de facto infecit paruulos, qui ab eo per uitiatam originem descenderunt, absque eorũ actuali voluntate: a fortiori Christus paruulos ante usum rationis per baptismũ sibi incorporatos, absq; eorũ actuali voluntate regenerauit, & sal uos fecit. vñ Apost. Si vnius delicto mors regenerauit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis accipientes in uita regnabũt p vnũ Iesum Christum.

3.p.q.68 art. 11. *In Epist. ad Dardã.* *Quid de paruulis in natiuitate periclitantib.* *Rom.* 3. *c.15.§.2 uer.2.* *Mat. ult.* *Mar. ult.* *Mat.6.* *Rom.5.*

Vbi enim abundauit delictum, superabūdauit, & gratia. Figura huius habetur Ioā. 5. vbi de piscina, quæ erat figura baptismi dicitur, quod sanare poterat non solū eos qui in eam descendebant, sed etiam eos qui per se uenire nō poterant, & ab aliis deferebantur. Vnde ægrotus dicebat: Domine hominem non habeo, &c. Præterea Christus Mar. 6. dicit: Sinite paruulos uenire ad me: talium enim est regnum cœlorum. Quomodo autem eorum esset regnum cœlorum nisi baptizarentur, cum prædixisset: Nisi quis renatus fuerit, &c. Et ideo per illa uerba: Sinite, &c. sufficienter declarauit ipsos esse capaces baptismatis. Omnes sancti doctores hoc asseuerāt, & inter eos D. Hiero. in epistola ad Athletam: idem D. Ambro. in li. de uocatio. Gētium, & D. Aug. in lib. 1. de remissio. peccatorum, & lib. 4. contra Donatistas allegat ritum vniuersalis Ecclesię, qui semper fuit obseruatus: vnde concludit, quod nō nisi authoritate Apostolica traditum rectissime creditur. Et D. Diony. dicit, Diuinis nostris ducibus (hoc est Apostolis) ad mentem uenit, & visum est suscipere infantes, ſm istum sanctum modum, ꝙ parentes pueri traderent ipsum cuidam docto in diuinis pædagogo, & reliquum ipse puer aget sicut sub diuino patre, & saluationis sanctæ susceptore. Hoc etiā fuit decisum per multa concilia, scilicet in cōcilio Mileuitano, & in 3. concilio Toletano, & Greg. Magnus ad Consula. Augu. Angelorū episcopi, & recitatur in c. si mulier. 5. distin. Puer eadem die qua natus est potest baptizari. ¶ Nec interrogandi sunt cum ad vsum rationis peruenerint, an placeat eis quod baptizati fuerint: potuerunt enim parentes, & Ecclesia, etiam eis inuitis, causam eorum facere meliorē: Fœlix enim necessitas, quæ ad meliora compellit. Vnde in concilio Tridentino. Sessione 3. decreto primo, can. 3. dicitur. Si quis negat ipsum Christi meritum, & baptismi sacramentum secundum formā Ecclesiæ collatum, tam adultis quam paruulis applicari: Anathema sit. & Sessione. 5. titu. de Sacramento baptismi, c. 14. dicitur, Si quis dixerit paruulos baptizatos, cum adoleuerint interrogandos esse, an ratum habere uelint quod patrum eorum nomine dum baptizarentur polliciti sunt: & ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœnā ad Christianam vitam cogendos, nisi quod ab Eucharistia aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: Anathema sit, & capit. 13. Si quis dixerit paruulos eo quod actum credendi non habeant, suscepto baptismo inter fideles computandos non esse: ac propterea cum ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos, aut præstare omitti eorum baptisma, quàm eos sine actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ, Anathema sit: & ca. 12. dicitur, Si quis dixerit neminem esse baptizandum, nisi ea ætate qua Christus baptizatus est: Anathema sit. an autem paruuli fidelium inuitis parentibus sint baptizandi, dictum est supra c. 10. & §. 5. ver. 5.

In epist. ad Athletam.

In 7. Eccle. Hierar.

Ver. 9. *De requisitis in suscipiente baptisma.*

IN paruulis baptizandis, cum nō sint capaces rationis, ex parte ipsorum nihil requiritur, sed sufficit quod baptizās intendat facere quod Ecclesia facit. Tunc enim sacramentum operatur in fide Ecclesiæ, & idem dicendum est de furiosi, & amentibus, qui nunquā habuerunt vsum rationis, nec habent dilucida interualla. Amētes autem qui ex sana mente quam prius habuerunt, inciderunt in amentiam, iudicandi sunt secundum voluntatem quam habebant dum sanæ mentis erāt, & ideo si tunc apparuit in eis uoluntas suscipiendi sacramentum baptismi, debet eis exhiberi imamentia, etiā si tunc contradicant. Si uero nulla uoluntas suscipiendi baptismum in eis apparuit dum sanæ mentis essent, non sunt baptizandi. Amentes autē, & furiosi qui habent dilucida interualla, si tempore interualli habeant volūtatem suscipiendi baptisma, debet baptizari, ét in amentia si sit periculū mortis: alias melius esset expectare interuallum sanæ mētis. Si autem in tempore interualli non apparuerit uoluntas siue desiderium baptismi, non sunt baptizandi. Quidam autem sunt qui dicuntur fatui, qui non sunt omnino sanę mentis: tamen intantum ratione vtuntur, quod possint cogitare de salute, & intelligere. quodam modo sacra-

A 3. p. q. 68 art. 12.

Quando amentibus baptisma prodest.

Fatui sūt baptizandi.

Dormientes adulti non sunt baptizandi.

sacramenti virtutem. de talibus idem est iudicium, sicut de his qui sanæ mẽtis sũt. Dormientes autem adulti nõ sunt baptizandi, nisi immineat periculum mortis, & prius ante dormitionem apparuerit voluntas suscipiendi baptismum, sicut de amentibus dictum est. Narrat D. August. in 4. Confess. de amico suo qui baptizatus est nesciens, propter peeiculum mortis. Adulti autem sanę mentis vigilantes, ad hoc ꝙ suscipiant rem sacramenti, hoc est gratiam, necessario requiritur quod habeant sequentia: primo rectam fidem, saltem in communi. vt scilicet credant quod Ecclesia credit: Quia sicut dicitur Roma. 3. Iustitia Dei est per fidem IESV CHRITI, vnde Christus dicebat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Inde est quod Ecclesia, quæ nil frustra agit, in sacramentis interrogat baptizandos de articulis fidei: & per hoc, sacramentum baptismi dicitur sacramentum fidei. Secundo requiritur quod eum vitæ pręteritæ pœniteat, & quod moriatᷣ peccato, & velit in nouitate vitę ambulalare. vnde D. August. in lib. de pœnitentia dicit, ꝙ nullus suo arbitrio voluntatis cõstitutus potest nouam vitam inchoare, nisi eũ veteris uitæ pœniteat. Ideo Roma. 6. An ignoratis fratres ꝙ quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismo in mortem, vt quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Tertio requiritur quod habeat intentionem suscipiẽdi baptismũ sicut Christus instituit & Ecclesia tradit unde Diu. August. in lib. de Charitate, nemo ex aqua & Spiritu sancto renascitur, nisi volens. Ex quo apparet quod inuitus non baptizatur, licet ei sacramentum applicetur. vnde secundum Ecclesiæ ritum baptizandi profitentur se petere ab Ecclesia baptismum: per quod profitẽtur suam intentionem de susceptione. Ideo veniẽs ad baptismum interrogatur, Quid petis? ipse respondet, vel alius (scilicet leuans) pro eo, Baptisma. Iterũ interrogatur, Vis baptizari? respondet, Volo: alias nõ baptizaretur. Si autem baptizandum non pœniteret de peccatis, vel actu complaceret

Requisita in baptismo.

Mat. ult.

Sacramẽtũ baptismi dr̃ fidei.

in peccato, dum tamen haberet alia duo requisita, peccaret quidem mortaliter, se ingerendo sacramento: tamen quia per sacramentum imprimitur character, qui recedente fictione, & adueniente pœnitentia operatur, delentur omnia peccata, & per ipsum causatur instrumentaliter gratia sacramentalis, per quam totaliter deletur reatus pœnæ omnium peccatorũ. Quia baptismus ordinatur non solum cõtra peccatum originale, sed etiam contra peccata auctualia, quæ per liberam voluntatem causantur: ex consequenti tamen, quia primo & per se contra originale. Si autem deest recta fides in communi, uel intentio recipiendi sacramentum (ut dictum est) esset rebaptizandus, ac etiam si esset dubium sub forma tamen conditionali superius expressa. Cum autem per baptismum aliquis incorporetur morti Christi, quæ sufficienter satisfactoria pro peccatis nostris, & non solum nostris, sed etiam totius mundi: Ideo ei qui baptizatur, non est, in baptismo aliqua pœnitentia, iniungendo pro quibuscunque peccatis: hoc enim esset facere iniuriam passioni & morti Christi. Restituere tamẽ male ablata a proximis, & satisfacere de iniuriis illatis, est iniungendum sicut & cessare a peccando. Quia non restituere, & nõ satisfacere læso cum fieri potest, est lędere & peccare, ut dictum est. Non tamen est iniungendum quod pro peccatis præteritis alquam pœnam siue opera pęnalia sustineat. Baptizati enim sunt excitandi ad iustitiam, non per opera pœnalia, sed per opera facllia: vt quasi quodam lacte facilioris exercitij promoueantur ad perfectiora, vt ait Gloss. super illud Psal. Sicut ablactatus a matre sua. vnde & dominus discipulos suos de nouo conuersos a ieiunio excusauit. Et hoc dicebat Diu. Petrus: Sicut modò geniti infantes, lac concupiscite. vt in eo crescatis in salutem. & 1. cor. 3. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, & non escam: Nondum enim poteratis. Ideo D. Amb. super illud Rom. 10. sine pœnitentia sunt dona Dei & vocatio, dicit: Gratia Dei in baptismo non requirit gemitum neque plãctum, vel etiam opus aliquod, sed solam fidem, & omnia gratis condonat. Et quia

Fictus recipit characterẽ.

Baptismus ordinatur cõtra originale & actualia peccata.

1. Io. 2.

Baptismus oẽm reatũ delet.

Mat. 9.

1. Pet. 2.

exterior confessio peccatorum debet esse cum planctu & gemitu, vt Diuus August. dicit in lib. de Pœnitentia: sequitur quod non est necessaria, loquendo de confessione exteriori & sacramentali, triplici, ratione: Prima, quia sacramentum baptismi est ianua omnium sacramentorum: ideo nullum aliud potest prius conferri. Secũda quia confessio exterior quæ fit sacerdoti, ordinatur ad hoc quod sacerdos absoluta confitentem a peccatis, & liget ad opera satisfactoria. quod fieri non debet, vt dictum est. Tertia quia ipsa particularis confessio homini facta, est pœnosa propter verecundiam: baptizando vero nulla pœna est imponenda, vt dictum est: ideo, &c. Sufficit enim generalis, quam faciunt, cum secundum ritum Ecclesiæ abrenũciant satanæ & omnibus põpis eius. Et hoc modo dicit Glos. quod in baptismo Ioannis exemplum datur baptizãdis confitendi peccato in generali, renunciando satanæ, & promittendo meliora. Si qui tamen baptizandi ex deuotione confiteri vellent, eorum confessio esset audienda, non ad hoc quod eis absolutio daretur, & satisfactio imponeretur: sed ad hoc quod contra peccata consueta eis aliqua spiritualis vitę informatio traderetur.

Baptizandi nõ debẽt sacramẽtaliter cõfiteri.

¶ Nec obstat quod dicitur quod baptizabantur multi a Ioanne, confitentes peccata sua: Quia in baptismo Ioannis non remittebantur peccata: Erat enim baptismus pœnitentiæ, disponens ad remissionem peccatorum: ideo conuenienter cõfitebantur peccata, vt secundũ quantitatẽ & qualitatẽ peccatorum eis pœnitẽtia determinaret. Sed baptismus Christi absq; exteriori pœnitẽtia remitti peccata, vt D. Amb. ait: ideo est perfectior, & sic non est similis ratio. Cõfessio tamen interior peccatorum, quæ est actus virtutis pœnitentiæ, quæ fit Deo, requiritur ad baptismũ, saltẽ ad obtinendũ vltimum effectum, vt scilicet homo peccata sua recogitans, de eis doleat: quia vt dictũ est nemo potest inchoare nouam vitam, nisi eum præteritæ vitæ pœniteat: sicut nec Christus resurgere potuit, antequam moreretur.

Matt. 3.

Confessio interior requirĩ in peccatore baptizando.

B Ver. 10. *De ministro Sacramenti baptismi.*

3.p.q.67 art. 2.

Minister sacramenti baptismi ex officio est sacerdos administrationem habens. Ideo Isido. in lib. de officiis, & habetur in c. constat, de consecra. dist. 4. dicit solis sacerdotibus esse traditum baptisma. Non est tamen negandum quia episcopi possint baptizare: Quia quicquid potest inferior dignitas subordinata potest & superior: vnde & dominus officium baptizandi commisit Apostolis dicens: Euntes in mundum uniuersum, &c. commisit authoritatem docendi prædicandi, & baptizandi differenter tamen, quia officium docendi commisit eis Christus, vt per se illud exercerent, tanquam principalissimum. vnde & ipsi Apostoli dixerunt, Non est ęquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Officium autem baptizandi commisit Apostolis, vt per alios exercerẽt. vnde Apost. Non me misit Dominus baptizare sed euangelizare: & hoc ideo, quia sapientia ministri nil operatur in baptizando, sicut in docendo. In cuius etiam signum nec ipse Dominus baptizabat, sed discipuli eius. Quod intelligendum est communiter, ut D. August. dicit & credendum est quod discipulos suos baptizauerit: Verum quia sacramentum baptismi est sacramentum necessitatis, quia adueniente in absentia sacerdotis diaconus, & illo absente subdiaconus, & deinde acolytus, & cõsequẽter vsq; ad clericum, & in absentia clerici laicus, & in absentia viri mulier conferri põt: Vñ in c. mulier, de cõse. dist. 4. dicitur, mulier quamuis docta aut sancta, uiros docere aut baptizare non præsumat, nisi cogente necessitate: imo etiam (vt supra dictũ est) infidelis, Iudęus, Paganus, & hæreticus, dummodo intendat facere quod ecclesia facit, & applicet ea quæ sunt de necessitate sacramenti. Peccarent tamen inferiores, si extra necessitatẽ nõ seruarent ordinem prędictũ. Si tamẽ baptizare psumerẽt extra casum necessitatis, perficeretur sacramentum, nec esset reiterandum.

Minister bapt. ex officio.

Mat. ult.

Act. 6.

1. Cor. 1

Ioan. 4.

Ad Clemẽtianũ.

¶ Si dicatur q Pœnitentia est sacramentũ necessitatis peccatori: & tamẽ quacũque necessitate adueniẽte non põt diaconus aut aliquis nõ sacerdos absoluere: ergo nec baptizare saltẽ adultos, cũ habeãt remedium per baptismum in voto. sicut peccatores per pœnitentiam in voto. D. Tho. respõdet, q sacramentũ pœnitẽtiæ nõ est tantæ

3.p.q.67 art. 3. ad 3.

tantæ necessitatis sicut baptismus: potest enim per cōtritionem suppleri defectus sacerdotalis absolutionis, quæ non liberat a tota pœna, neq; etiam pueris adhibetur. & ideo non est simile de baptismo, cuius effectus per nihil aliud suppleri potest. Baptismus enim in voto non causat characterem, nec delet totam pęnam, nec aperit ianuam ecclesiæ quo ad alia sacramenta. Potest etiam dici & in ministro sacramenti pœnitentiæ requiruntur claues ecclesiæ & specialis character, & nō in ministro sacramenti baptismi: quia Apostoli discipuli fuerūt dati ministri baptismi ante characterem sacerdotalem, inquantum repræsentabant omnes de ecclesia. Vnde & Martyres prædicabant, ac etiam mulieres, & ex ritu & determinatione ecclesię habetur, ꝙ omnes possint baptizare, modo intendant facere quod ecclesia intendit. Secus de pœnitentia, propter defectum clauis, iurisdictionis, & ordinis.

Cur diaconus in necessitate absolue re non.

¶Non est etiam de necessitate sacramenti baptismi, ꝙ baptizandus leuetur ab aliquo, præcipue in necessitate: extra tamen necessitatem peccaret sacerdos bapzans siue leuante, propter ritum a sanctis Apostolis institutum: prout D. Dio. vult cap. Eccle. Hierar. dicit: Quia cum baptismus sit quędam regeneratio, sicut in regeneratione carnali paruulus nuꝑ natus eget nutrice & pedagogo: sic in spirituali propter imbecillitatem spiritualem, quæ reperitur etiam in adultis. vnde 1. Pet. 2. Sicut modo geniti infantes, lac cōcupiscite. Sicut nouitij in religione egēt speciali instructore circa ea quæ sunt regionis: sic nouiter baptizati. Nō est tamē necesse ꝙ sint plures leuantes: licet illud hodie seruetur. Tenentur autem leuātes ad instructionem. vnde D. Aug. dicit: Vos aūt tam viros q̄ mulieres, qui filios in baptismate suscepistis, moneo ut cognoscatis uos fideiussores apud Deū extitisse ꝑ illis, quos nisi estis de sacro fonte suscipere: singulariter tñ tuentur, quando baptizati nutriuntur infideles. In quo casu & ubi immineret periculum, deberēt dari leuantes siue patrini docti: Quia si inter Christianos nutriantur, satis possunt ab hac cura excusari leuantes, præsumendo de parentibus. Si tamen quocunque modo sentirent parētes non facere debitū suū, tenerentur. Dantur aūt patrini alij, ad ostendendā differentiam regenerationis: alia est enim disciplina carnalis, & alia spiritualis, secundum illud, Parentes quidē carnis habuimus eruditores, & reuerebamur eos: non multo magis obtemperabimus patri spirituum, & viuemus? ideo alius debet esse pater spiritualis a patre, carnali nisi necessitas aliud exigat. Iō pater alijs existentibus, non debet leuare, neque etiam baptizare: Quia baptizans efficitur pater spiritualis.

Baptismus non necessario requirit leuantem.

In quodā ser. paschæ.

Cur patrini dantur.

Heb. 12.

Notandum tamen ꝙ licet non baptizatus & infidelis possint baptizare, non possunt tamen leuare, vt declaratum fuit in Concilio Maguntino.

Ver. 11. *De triplici baptismate.*

QVia baptismus qui habet efficaciā a passione Christi, cui aliquis cōfiguratur per Baptismū: & ulterius hēt efficaciam a Spiritu sancto, sicut a causa prima, quæ cū nō pēdeat ab effectu, super excedit effectū: & ideo præter baptismum aquæ pōt quis consequi effectū sacramenti baptismi. s. remissionem peccatorū: primo quidē ex passione Christi, inquantū aliquis ei conformatur, pro Christo patiēdo, & sanguinē pro ipso fundēdo. iuxta illud, Hi sunt qui uenerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas. & eas dealbauerunt in sanguine agni. Et ideo hæc ablutio & emundatio peccatorum ꝑ sanguinis pro Christo effusionem, dicitur baptismus sanguinis. Eadem ratione per virtutem Spiritus sancti consequi potest quis effectum baptismi, & remissionem peccatorum, non solum sine baptismo aquæ exterius adhibito. sed etiam sine baptismo sanguinis, in quantū alicuius cor mouetur a Spiritu sancto ad credendum credenda, & diligendum Deum, desideratque baptizari baptismo aquæ in nomine trium personarum, & caret baptismo aquæ non ex negligentia, sed quia non potest suscipere. In tali casu gratia Spiritus sancti supplet, & dicitur baptizari & renasci ex Spiritu sancto, de hoc Esa. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Syon, & sanguinem Hierusalem (scilicet peccati) leuauerit in medio eius, in spiritu iudicii & ardoris. Et hęc ablutio vocatur

Apo. 12.

Baptismus sanguinis.

Baptismus flaminis quid.

tur

tur baptismus flaminis, siue pœnitentiæ sicut effusio sanguinis, inquantum supplet effectum baptismi aquæ, dicitur baptismus sanguinis. vnde D. Aug. dicit. Baptismi vicem aliquando implere passionem: *In lib. de bap. par.* vt de latrone illo, cui non baptizato dictū est, Hodie mecum eris in paradiso: qui licet non fuerit occisus pro Christi nomine, fuit tamen ei mors accelerata propter defensionem Christi. Ideo Martyr potest appellari. Et cum efficacia horum triū baptismarum procedat ex passione Christi & virtute Spiritus sancti: (Nam passio Christi operatur in baptismo aquæ per quandam figuralem repræsentationem, in baptismo pœnitentiæ per cordis commotionem, in baptismo sanguinis per potissimum dilectionis & affectionis feruorem, secundum illud, Maiorem charitatē nemo habet, vt animam suam quam quis ponat pro amicis suis.) Ideo inter illos baptismus sanguinis est potissimas, & includit baptismum flaminis, cum ex charitate patiatur. *Ioan. 15.* Et quanuis baptismus sāguinis non sit sacramentū nec imprimat characterem, sicut baptismus aquæ: tamē p̄eminentiam habet: quantum ad effectum principalem, sacramenti, non solum ex passione Christi, sed etiam ex uirtute Spiritus sancti: Quia magis per eum conformatur quis passioni Christi: & feruentiorem recipit motum Spiritus sancti.

Ver. 12. *De effectibus sacramenti baptismi.*

B SAcramentū baptismi debitè susceptū habet plures effectus: primus est remissio peccatorum nō futurorum & post baptismum commissorum, vt hæretici astruere nituntur, dicentes quod p memoriam baptismi delentur peccata post baptismum commissa. Quorum error fuit condemnatus in concilio Triden. sessione 5. tit. de baptismo, can. 10. vbi dicitur: Si quis dixerit ꝙ omnia peccata quæ post baptismum fiunt, sola recordatione suscepti baptismi vel dimitti, vel venialia fieri, Anathema sit. Vnde Ezech. 18. Si auertit se iustus a iustitia sua, &c. Nec aliud remedium contra peccata actualia institutum est primo & per se quam sacramentum pœnitentiæ. Fit tamen remissio peccatorū p̄teritorū, nō solum originalis, sed etiam actualiū ex cōsequenti, vt dictū est. Et quanuis per generationem non incurrat homo nisi vnum peccatum: non tamē sequitur quod per regenerationē nō mūdetur nisi ab vno: Quia gratia Christi magis abundauit, quam delictum Adæ. vnde Apostolus: Nam iudiciū ex vno in condēnationem, gratia autē ex multis delictis in iustificationem. *Rom. 5.* Ideo D. Aug. in lib. de Baptismo paruulorum dicit, ꝙ generatione carnis tantum trahitur per peccatum originale, regenerante autem spiritu nō solum originaliū, sed etiam uoluntariorū fit remissio peccatorum. Et licet in adultis quo ad delectationem actualium precedat actus pœnitentiæ virtutis: nō tamē sufficeret ad remissionem culpæ, nisi adesset fides passionis Christi, & propositum suscipiendi baptismum, per quod recipit gratiam, sed perfectius per sacramentum baptismi: Non tamen ita quin possit illā amittere, etiam absque infidelitate. vnde in concilio Tridentino, sess. 5. tit. de sacramento Baptismi, can. 6. decretum fuit: Si quis dixerit baptizatum non posse, etiam si uelit, gratiam amittere, quantumcunque peccet, nisi nollit credere, Anathema sit. ¶ Secundus effectus baptismi est deletio omnis reatus, siue liberatio a pœnis, p peccatis personæ debitis, eo quod per baptismum sumus plene incorporati passioni Christi: ergo baptizato communicatur pasio Christi ad remedium, ac si ipse passus esset: *O̅is reatus deletio.* vnde Apostolus: si mortui sumus cum christo, credimus etiam quod simul viuemus cū eo. *Rom. 6.* & alibi: Nihil ergo damnationis est his qui sunt in CHRISTO IESV, & non secundum carnem ambulant, sed damnatio solum duo complectitur, scilicet culpam & pœnam & bapatizati perfecte sunt in CHRSITO IESV, cui per baptismum perfecte conformantur & consepeliuntur: igitur, &c. *Rom. 8.* Hæc deletio pœnæ locum habet apud Deum: quia iu pœnis quæ in iudicio humano inferūtur, nō solum attenditur qua pœna sit homo dignus, sed etiam in quo sit obligatus apud homines, qui læsi & scādalizati sunt per peccatum alicuius. *Baptis. a quib. pœnis non liberet.* Et ideo homicida per baptismum liberatᷓ a reatu pęnæ quo ad Deum: remanet tamē obligatus quo ad homines, quos iustū est ędifi-

ædificati de pœna, sicut fuerunt scandalizati de culpa. Pie tamen posset princeps talibus indulgere. Dictum est autem, ab omni reatu pœnæ personæ debitæ: quia (ut experimur) per baptismum non liberamur a pœnalitatibus huius vitæ, quæ sunt debitæ naturæ. vnde super illud Roma.6. Destruatur corpus peccati, dicit Gl. Per baptismum id agitur, ut uetus homo crucifigatur: Non tamen ita, vt in ipso carnis cócupiscentia respersa & innata repente absumatur, & non sit fomes, sitis æstus, mors: Sed ne obstent mortuo quæ inerant nato: & sic dominium & regnum deiecit, ut scilicet hoc homo non timeat: & eadem in nouissimo penitus exterminauit. ¶ Habet & alias pœnalitates, quas voluit Christus baptizatos sustinere triplici ratione: Primo propter conformationem. Turpis est enim pars quæ non cógruit suo vniuerso: sed per baptimum homo incorporatur Christo, & fit membrum eius: ideo conueniens est vt id agatur in membro incorporato, quod actum est in capite: Christus autem a principio suę conceptionis fuit plenus gratia: corpus tamen eius fuit passibile, & post passionem & mortem ad vitam gloriosam suscitatum: Sic Christianus in baptismo gratiam consequitur, quantum ad animam: habet tamen corpus passibile, in quo pro Christo pati possit. Post mortem vero te suscitabitur ad impassibilem vitam. vnde Aposto. Qui suscitauit Iesum a mortuis, uiuificabit mortalia corpora nostra. & infra, Si tamen compatimur, vt etiam simul glorificentur: Secundo, hoc fuit conueniens propter spirituale exercitium. In cuius figura legitur Iudi.3. Hæ sunt gentes, quas Dominus reliquit vt erudiret in eis Israelem: postea discerent filii eorum certare & habere consuetudinem pręliandi. Tertio hoc fuit cóueniés, ne homines ad baptismum accederent, propter impassibilitatem præsentis uitę, & non propter gloriam uitæ æternæ. Vnde Apost. Si in hac vita tantum Christo sperantes fumus miserabiliores sumus omnibus, Si dicatnr, remota causa remouetur effectus: Sed causa harum pœnalitatum est peccatum originale, quod tollitur per baptismum: igitur effectus debet tolli. Dicendum quod peccatum originale hoc modo processit, quod primo persona infecit naturam, postmodum vero natura infecit personam. Christus vero natura infecit prius reparat id quod est personæ, & post modū simul in omnibus, reparabit quod est naturæ, in resurrectione. Ideo licet ꝑ baptismum quilibet purgatus sit ab originali, quantum ad personam suam, non tamen quantum ad naturam & posteros. Ideo generatus a baptizatis nascitur cum originali. ¶ Tertius effectus baptismi est character, de quo supra dictum est, quod est indelebilis, & recedente fictione, quę sacramenti efficaciam non tollit, operatur effectum. Fictio enim impedit vltimum & principalem effectum sacramenti, scilicet gratiam. vnde Sap. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. Sed effectus principalis baptismi est a Spiritu sancto: ergo fictio impedit, Fictus autem dicitur aliquis per hoc, quod voluntas eius contradicit baptismo vel eius effectui: Quia cum Deus, secundum Damascenum non cogat aliquem ad iustitiam: sequitur quod ad hoc quod aliquis iustificetur per baptismum, requiritur quod volūtas hominis amplectatur baptismum & baptismi effectum. Et secundum Diuus August. quatuor modis aliquis dicitur esse fictus: Primo cum non credit, cum tamé baptismus sit sacramentum fidei. Secundo cum contemnit ipsum sacramentum, & hi duo modi fictionis tollunt essentiam sacramenti. Tertio per hoc qnod recipit sacramentnm, nó seruans ritum ecclesiæ. Quarto per hoc ꝙ aliquis indeuoté & cū peccato. acedit. Et hi duo modi impediūt vltimum sacramenti effectum: non tamé characterem, quia cū baptismus sit opus Dei, & non hominis: ideo nó est omnino mortuū in eo, qui sine charitate baptizatur: sed est viuum quo ad characterem. Notandum tamen quod cum fictio commissa in baptismo, sit impedimentum bapismi, non deletur per baptismum, sed per pœnitentiā subsequenté, & fictione remota baptismus aufert culpam & reatum omnium peccatorū pręcedentiū & simul existentium cum baptismo. Et sic ad baptismi effectū consequendum cócurrunt baptismus & pœnitentia, sed baptismus sicut

Marginalia: Cur baptizati pœnas habēt. — Rom.5. — 1.Cor.15 — Sap.1. — Quatuor fictionis modi.

cut causa per se, pœnitētia uero sicut causa per accidens, hoc est remouens prohibent. ¶ Quartus effectus baptismi est gratia sacramentalis, de qua superius dictum est. vnde Diuus August. dicit, quod ad hoc baptismus valet, vt baptizati Christo incorporentur, & membra eius fiant. A capite autem (scilicet Christo) in omnia mēbra eius gratia & uirtutis plenitudo deriuatur, secundum illud, De plenitudine eius nos omnes accepimus. & cum paruuli per baptismum incorporentur Christo, & efficiantur eius membra: consequens est quod eis dentur virtutes & dona. Propter prædicta verba August. attribuitur baptismo incorporatio, a D. Diony. illuminatio interror: & a Gloss. super illud Psam. Super aquas refectionis, &c. fœcunditas: non quidem naturalis generationis, quia multi baptizati sunt steriles: sed fœcunditas, qua aliquis producit bona opera in se uel in aliis. vnde Apost. 1. Corinth. 4. In christo Iesu per euangelium ego vos genui. ¶ Quintus effectus sacramenti baptismi est apertio regni cœlestis, vt dicit Venerabilis Beda super illud Lucæ 4. Apertum est cœlum, &c. virtus hic baptismatis ostenditur, de quo quisque cum egreditur, ei regni cœlestis ianua aperitur: Quia aperire ianuam regni cœlestis est tollere impedimentum, quo quis impeditur regnum cœleste introire. Illud autem impedimentum non est nisi culpa uel pœna, quæ (vt dictū est) tolluntur per baptismum. hunc autem effectum quantum ad efficaciam & in re accepit baptismus in Christi passione. Ante autem passionem baptismus nō habebat hunc effectū in re, sed solum in spe: Quia baptizati tunc decedentes, ex certa spe introitum regni, cœlestis expectabant. In re autem non habebant aditum, donec per soluto debito naturæ, quod est mors ideo quando anima separatur a corpore, si post baptismum non possit impedimentum, statim aditum habet ad regnum cœlorū. ¶ Omnino tamen negandum est quod baptismus liberet ab omnibus ecclesię pręceptis, & obliget solum ad fidem, vt hæretici fingere nitūtur. Ideo in Concilio Tridentino, sess. 5. tit. de Baptismo, cap. 7. decretū fuit: Si quis dixerit baptizatos post baptismum ipsum tantum fidei fieri debitores, non autem vniuersæ Christi legis seruandę. Anathema sit. & can. 8 dicitur: Si quis dixerit baptizatos esse liberos ab omnibus ecclesię sanctæ pceptis: quæ vel scripta uel tradita sunt, ita vt obseruare ea minime teneantur nisi sua sponte illis se submittere voluerunt, Anathema sit.

In lib. de bap. par. · *Ioan. 1.* · *2. ca. Eccle Hier* · *Psal. 22.* · *3. p. q. 09 art. 7.* · *Baptismus non liberat ab ecclesiæ præceptis*

Ver. 13 *De circuncisione.*

ET quia circuncisioni successit Baptismus in noua lege, ideo aliquid de ipsa. Circuncisione dicendum est. Et primo sciendum quod circuncisio erat figuratiua & præparatiua baptismi, vt dicit Apostolos Col. 2. Circuncisi estis circuncisione non manu facta in explicatione carnis, sed circuncisione Iesu Christi consepulti ei in baptismo, iuxta illud, Habentes eundem spiritum fidei credimus. Circuncisio enim erat quędam protestatio fidei. Et per circuncisionem antiqui aggregabantur cœtui fidelium, quod hodie fit per baptismum: & sicut per circuncisionem auferebatur quædam carnis pellicula: ita per baptismum homo spoliatur a carnali conuersatione: ideo circuncisio fuit figuratiua & præparatiua baptismi: verum quia antiquis Patribus quorum fides erat de futuro, omnia in figuram contingebant: circuncisio non adeo expresse figurabat baptismum, sicut transitus Maris rubri. Ideo Aposto. dicit quod omnes mare transierunt, & in Moyse baptizati sūt in nube & in mari: renascimur enim ex aqua significata per Mare rubrū & Spiritu sancto significato per columnā nubis. Non tamen per prædicta fiebat ꝓtestatio fidei, sicut per circuncisionem. Et ideo Mare rubrū & columna nubis erant tantum figura, & non sacramentum, sed circuncisio erat figura & sacramentum. Ideo expressius significabat interiores effectus baptismi. ¶ Circuncisio fuit a Deo instituta, & data Abrahæ, & nō omni populo, sicut baptismus: quia non continebat perfectionem salutis, sed solum figurabat eā perficiendam per Christū, qui erat ex Iudęorum populo nasciturus. Ideo illi soli populo data est: Baptismus uero omni populo, quia continet perfectionē salutis, ad quā Deus omnes homines uocat, secundum illud, Qui omnes homines

A · *3. p. q 70* · *2. Cor. 3.* · *Rom. 4.* · *Circuncisio fuit figuratiua baptismi* · *1. Cor. 10* · *Gen. 17.*

mines saluos fieri. Fiebat autem non in capite, sed generationis membro, ppter tria: Primo, quia signum erat fidei: Abraham enim credidit Christum ex suo genere nasciturum: Secundo, quia erat in remediũ peccati originalis: Tertio, quia ordinabatur in diminutionem carnalis cõcupiscentię, quæ præcipue viget i illo mẽbro. Cultellus autem lapideus non erat de necessitate circuncisionis. Vnde non inuenitur tale instrumentum præcepto diuino determinatum, neque etiam tali instrumento Iudæi communiter vtebantur, sicut neque nũc. Leguntur tamen aliquæ circũcisiones famosæ cultello lapideo factæ. vnde Exod. 4. dicitur quod tulit Sephora acutissimam petram, & circũcidit præputium filii sui. & Iosue 5. Fac tibi cultellos lapideos, & circũcide filios Israel: per quod figurabatur circuncisionem spiritualem p Christum (qui erat Petra) esse perficiendam. Determinabatur autem octauus dies circuncisioni, ppter periculũ & mysterium. Quia in octaua ætate, quæ erit ætas resurrectionis, quasi i octauo die perficietur p christum spiritualis circuncisio, quando auferet ab electis non solũ culpam, sed etiam pœnam. Tum etiam propter teneritudinem infantis ante octauum diem. Vnde etiam de aliis animalibus præciditur, Bos, ouis, & capra, cum generata fuerint, septem diebus erunt sub ubere matris suæ: die autem octauo offerri poterunt Domino. Erat octauus dies de necessitate præcepti: ita scilicet q octauum diem prætermittentes peccabãt etiam si octauus dies esset Sabbatum, secundum illud, circuncisionem accipit homo in Sabbato, & nõ soluitur lex Moysi: & si filius post octauum diem & ante circuncisionem decederet, peribat anima eius de populo suo. Non erat tamen octauus dies de necessitate sacramenti. qa si aliqui in octauo die circuncisioné omisissent, poterant alio die circuncidere: & circuncisio habuisset effectum. Quidam etiam dicunt, quod propter periculũ imminentis mortis poterat octauus dies pręuenire. Sed hoc nec ex authoritate scripturæ, neque ex consuetudine Iudæorum haberi potest. vnde melius dicendum est, sicut etiam Hugo de S. Victore dicit, q octauus dies nulla necessitate præueniebatur. Vnde super illud Prouerb. 4. Vnigenitus eram coram matre mea dicit Glo. quod alius Bethsabee paruulus non computabatur: quia ante octauum diem mortuus nominatus non fuit, & per cõsequẽs nec circuncisus. Excipitur tamen a prædictis tempus quo populus erat in deserto, tunc enim excusabantur prætermittentes pręceptum circuncisionis: tum quia nesciebant quando mouenda erant castra: tum quia (vt Damascenus dicit) nõ erat necesse aliquod distinctionis signum habere: quia seorsum ab alijs populis habitabant. D. tamen Aug. dicit, q inobediẽtiam incurrebant, qui ex contemptu prætermittebant. vnde videtur quod nulli incircũcisi mortui sunt in deserto: Quia (vt dicitur in Psal.) Non erat in tribubus eorum infirmus: sed illi soli vidẽtur esse mortui in deserto, qui fuerant circuncisi in Aegypto. Si tamẽ aliqui incircuncisi mortui sunt, eadem est ratio de eis, sicut de his qui ante octauum diem moriebantur, in quibus peccatum originale expiabatur per alia sacrificia, sicut ante circuncisioné datam. ¶ circuncisio autem solis masculis & non mulieribus data fuit. vnde apparet imperfectio illius sacramenti. Ratio autem assignatur duplex. Primo eo quod originale peccatum descendit a patre in filios, quantum ad culpam & reatũ, & quantum ad pœnalitates descendit a fœmina: quia pater est efficiens in generatione, & mater materiam ministrat. Et quanuis transgressio a fœmina inceperit: tamen transfusionis originalis peccati causa non fuit fœmina, sed vir: Quia si uir non peccasset, peccatum originale transfusum non fuisset. Ideo dicit Apostolus. Per vnum hominem peccatum introiuit in mundum. Secũda ratio, quia sacramentum circuncisionis erat signum, distinctiuum populi fidelis ab infideli: sed distinctio populi principaliter est ex parte uirorum, quia mulieres eis subiectæ sunt: & ideo etiam inter Iudæos non computantur genealogiæ ex parte mulierum, sed ex parte uirorum. circuncisio administrata ab his qui erant in peccato mortali, habebat uirtutem & efficaciam ex opere operato; non per uirtutem inhęrentem,

1.Tim. 2
1.Cor. 12
Leui. 22.
Ioan. 7.
In 4. dis. 1. ar. 2. q. 2.
Rom. 5.

rentem, sed solum per virtutem assistentem ex pacto diuino: & ualebat paruulis ad peccati originalis deletioné, sicut Baptismus ex eo tempore quo fuit institutus, vt D. Aug. dicit: Quanuis lata sit differentia inter circuncisionem & baptismű, quia baptismus per virtutem inherenté instrumentaliter operatur: Circücisio uero non. Secundo quia baptismus imprimit characterem in anima. circuncisio uero in corpore tantű. Tertio, quia licet in circuncisione daretur gratia, non solum quantum ad remissionem peccati, sed etiam quo ad hoc ut faceret circuncisum dignum uita æterna, & quantum ad repressionem concupiscentiæ, & adimpletionem mandatorum legis cum minima gratia possit resistere cuilibet concupiscétię, & uitare quodlibet peccatű mortale, quod committitur in transgressione mandatorum legis. Minima enim charitas plus potest, quam cupiditas: tamen in circuncisione nõ conferebatur tanta gratia, sicut in baptismo, in quo (vt dictum est) copiose & abundanter cõfert, Quarto, qa p circücisioné nõ fiebat apertio regni cœlestis, sicut per baptismű post passionem Christi. Quinto, quia adulti quando baptizantur, habent remissionem, nõ solum peccati originalis & aliorum actualium, sed etiam totius reatus pœnæ. Per circuncisioné vero non remittebatur reatus actualium delictorum. Præterea baptismus habebat efficaciá ante & post passionem. Circuncisio autem post passioné Christi nullã habuit efficaciá. Sacramenta antiquæ legis in morte Christi euanuerunt & mortua sunt: licet aliquo tempore possent obseruari, nõ ponédo tamen spé in eis, ut synagoga sepeliretur cum honore.

Ad Valer. cõtra Iulianű.

Differentia baptismi & circuncisionis.

Ver. 4. *De baptismo Ioannis.*

B

In 4. dis. 2. q. 2.

Baptismus D. Ioannis Baptistæ habebat pro materia aquam, iuxta illud Mar. 1. Baptizo vos aqua: & pro forma hæc verba, Ego te baptizo i nomine Christi venturi & baptizaturi in spiritu sancto. Quæ elici potest ex verbis eius dum ait: Veniet fortior me post me: & ego baptizo vos aqua, ille auté baptizabit uos in spiritu sancto. & D. Pau. Act. 19. expressit formam, dicés: Ioannes baptizauit baptismo pœnitétiæ populum, dicens in eű qui venturus esset post eum, vt crederet. Talis baptismus erat sacramentum, cum esset signum sensibile sacræ rei & mysterii christi, & præparatio quædã, & initiatio sacramentorum gratiæ, & sic erat sacramentum medium inter sacramenta legis Moysi & christi: Quia in D. Ioan. Baptista incœpit quodã modo tẽps gratiæ & noua lex, iuxta illud, Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem: non ꝙ ab ipso Ioanné esset gratia, aut lex, aut ꝙ eius baptismus conferret gratiã ex opere operato: quia solum in aqua, & nõ in spiritu sancto: sed causabat gratiam dispositiue ex opere operantis duntaxat. Talis baptismus pręparatiuus, fuit a Deo institutus. Nam. D. Io. authoritate Dei baptismum pœnitentiæ pręedicauit, & executioni mandauit. vnde cum Christus q̃ sciret a Scribis, an Baptismus Ioannis a cœlo esset, an ex hominibus, &c. Sequitur, Omnes enim habebant Ioannem sicut Prophetam. Et quia baptismus Ioannis erat ꝑparatio ad baptismum Christi: Baptizati baptismo Ioãnis, tenebantur baptizari baptismo christi post institutionem & publicationem. Nec sufficiebat eis relatio intentionis ad baptismű christi, sicut uidetur velle Magister Sententiarum, qui in hoc non tenetur, eo quod baptismus christi erat aliud sacramentű, & erat pręceptű de illo suscipiendo. Et quia sola intentio non causat effectum sine sacramento, ideo non sufficit relatio, De hoc baptismo decretű fuit in concilio Tridentino, tit. de Sacram. baptismi: Si quis dixerit baptismű Ioannis habuisse eãdem vim cum baptismo christi, Anathema sit. licet autem baptismus Ioannis esset præparatio ad baptismum christi: non tamé cessauit omnino christo baptizato: quia post baptismum christi ad huc Ioannes baptizabat. cessauit tamen quantum ad suam dignitatem, quia ante baptismű christi, in quo est data virtus regeneratiua aquis, baptismus Ioannis inter ablutiones, siue purificationes, & baptismata legis Mosi, primatum & dignitatem habuit, eo ꝙ proximius & clarius repræsentabat baptismű christi: sed post quam christus fuit baptizatus, & baptismű instituit, fuit alius baptismus eo dignior: sicut cessat officium legati

Mat. 1. & Io. 1.

Mat. 11.

Ioan. 3.

Domino

domino suo superueniente, quanuis ali qua exerceat. Cessauit tatem totaliter quãdo Ioannes missus fuit in carcerem: Quia mysterium illud soli Ioanni commissum est: licet eius mandato & in sui præsentia discipuli eius baptizarent.

¶Christus autem licet non egeret baptismo Ioannis, voluit tamen a Ioanne baptizari, triplici ratione, quas ponit Gl. Mar.3. Prima, vt baptismum Ioannis approbaret. Secunda, ut humilitatem ostenderet, unde dixit: Sic nos oportet implere omnem iustitiam. Tertia, vt tactu suę mũdissimæ carnis aquas consecraret. Quartam tangit D. Aug. vt scilicet ostenderet quis a quo baptizaretur: & ad exemplũ baptismi proponendum his qui erant futuri filii Dei per fidem. Sextam tangit D. Chrys. vt. s. in baptismo miracula ostendens, errorem illorum qui Ioannem Christo maiorem credebant, reprobaret. ¶Difficultas est qua forma D. Ioã. usus sit, quãdo baptizauit Christum: quod his uerbis: Ego te baptizo, qui a te debeo baptizari, in spiritu sancto. Et licet non inueniatur scriptum ꝙ Christus Ioannem baptizauit: tamen uerisimile & probabiliter dici potest a Christo Ioannem baptizatũ fuisse: Nam Ioannes potestatus est dicens: Ego a te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Ad quam protestationem respondit Christus: Sine modo, sic nos oportet implere oẽm iustitiã. Ex quo uidetur sequi, ꝙ Christus in plurali numero loquens, seipsum comprehendit, & impleturum promisit illam iustitiã & iustificationem, quam petebat Ioannes, & pro qua protestabatur. Et quanuis baptismus Ioãnis fuerit dispositio ad baptismũ Christi: nõ tamen sequitur ꝙ nunc ante baptismũ Christi teneãtur fideles baptizari baptismo Ioannis: Quia, adueniente veritate debet cessare figura. Licet enim omnis Christi actio nostra sit instructio, iuxta illud, Exemplum enim dedi vobis, ut quem ad modum ego feci, ita & uos faciatis. Non tamen debet sic intelligi, quod omnia q̃ fecit Christus, & nos faciamus: maxime ea quę concernunt figuralia, quæ Christus non ad imitationem & exemplum, sed ad impletionem legis & figurarum fecit. Sicut nec debemus circuncisionem accipere, nec barbam deferre, quod Christus fecit, ut legem circuncisionis & Nazaræorum implere: & qui Christum in præmissis se imitari, dicunt, vere iudaizãt, ꝙ Christo iniuriam faciunt, ipso facto ꝓtestantes Christum legem non impleuisse. Non debemus etiam ipsum in his quæ excedunt capacitatem nostram, uelle imitari, prout ieiunare quadraginta diebus & quadraginta noctibus, absque cibo & potu: sed nostro modo & secundum capacitatem nostram, quantum humana fragilitas permittit, conari debemus ad eius imitationem.

Cur Christus baptizari uoluit.

In lib. de. na. boni.

Can. 23.

Barbã exemplo Christi deferre non licet.

§.2. *De sacramento confirmationis.*

Confirmatio in sacris literis duplex inuenitur: Prima dicitur interior, qua confirmatur & consolidatur ad credendum in deum, & ipsum amãdũ: & talis fit per Eucharistiam, quę habet effectũ panis, de quo Psal. Et Panis cor hominis confirmet. de hac in præsenti non intendimus loqui. Alia est Confirmatio exterior: Et est quædam roboratio ad constanter & intrepide exterius confitendũ ea quæ sunt fidei, coram persecutoribus, & non obstantibus tormentis. & hæc fit ꝑ sacramentum confirmationis, quod ordinatur ad quoddam spirituale augmentũ in spiritualibus, secundum perfectam ętatem. de hac Psal. Ego confirmaui columnas (hoc est Apostolos) eius. Confirmationem hanc esse vnum uerum ex septem sacramentis ecclesiæ, constat ex his quæ dicta sunt supra, cum de numero sacramentorum ageretur, & per ea quæ habentur in cap. de his, de consecratione distinctio. 4. vnde in concil. Trident. titu. de confirmat. can. 1. dicitur: Si quis dixerit confirmationem baptizatorum ociosam cæremoniam esse, & non potius uerum ac ꝓprium sacramentum, Anathema sit. Fuit aũt a Christo (sicut & cętera sacramenta) institutum, ut dictum est. ¶ Et quamuis non instituerit hoc sacramentum, ipsum exhibendo: tamen bene promittendo, secũdum illud: Si non abiero, paraclētus non ueniet ad uos. Si autem abiero, mittam eum ad uos. Et hoc ideo, quia in hoc sacramẽto datur spiritus sancti plenitudo, quæ non erat danda ante Christi resurrectionem, & ascensionem, secundum illud

A 3.p.q.72

Psal. 103

Psal. 4.

Confirmationis institutio.

illud: Si non abiero, paracletus non ueniet ad uos. & Ioan. 7. dicitur, Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. propter hanc rationem sacramentum hoc non habet aliquod respondens in ueteri testamento: Quia nihil ad perfectum adducit lex: quanuis etiam dici possit quod huic sacramento responderet lex Mosi data quinquagesimo die in monte Sina. Et quia confirmatio est sacramentum plenitudinis gratiȩ, fideles qui hoc sacramentũ recipiunt conformantur Christo, inquantum ipse ab instanti suæ conceptionis fuit plenus gratiȩ, & ueritatis: quæ plenitudo declarata est in baptismo, quando Spiritus sanctus descẽdit corporali specie sicut columba in ipsum. Vnde Luc. 3. dicitur, Iesus plenus Spiritu sancto, regressus est a Iordane. Hoc sacramentum Christus non accepit: quia non conueniebat dignitati eius, ut ipse qui est sacramentorum author, a sacramento plenitudinem acciperet.

Ibidem.

Heb. 7.

Ver. 1. *De materia sacramenti confirmationis.*

B *3. p. q. 72 art. 3. Chrisma quid.*

MAteria sacramẽti cõfirmationis est oleum sanctum chrisma. Chrisma, secundum Raba. in lib. de Naturis rerum, componitur ex purissimo oleo oliuarum, & balsamo, per consecrationem Pontificis. Ideo oleum oliuarum per se. neque balsamum per se, nisi sint simul mixta, & consecrata non possunt esse materia huius sacramenti, sed chrisma consecratum. Gratia enim Spiritus sancti (cuius plenitudo datur in hoc sacramento) significatur oleum, Vnde Chrs dicitur esse vnctus oleo lætitiȩ præ participibus suis. & ideo oleum competit materiȩ huius sacramenti. Admiscetur autem balsamum, propter fragrantiam odoris, quȩ redundat ad alios: sicut homo qui in pueritia sibiipsi uiuit, & cum uenerit ad augmentum perfectæ ȩtatis, incipit iam communicare actiones suas aliis. Sic homo fidelis qui per baptismum est regeneratus, & singulariter sibiipsi uiuit, per sacramẽtum confirmationis spiritualiter augetur, & efficitur perfectæ ætatis, ut possit iam fidẽ publice confiteri, & sustinere tormenta.

Psal. 44.

Nec obstat quod Christus miserit spiritum sanctum Apostolis, absque aliqua chrismatis vnctione: Quia Christus ex potestate excellentiæ quam habet (vt supra dictum est) contulit Apostolis rem huius sacramenti, absque sacramento: Nihilominus tamẽ aliquid cõforme huic sacramento illis exhibitum fuit in collatione Spiritus sancti: Quod enim sensibiliter Spiritus sanctus super eos descendit in specie ignis, ad eandem significationem refertur, ad quam refertur oleum: nisi quod ignis habet vim actiuam, oleum autem uim passiuam inquantum est materia, & fomentũ ignis. & hoc satis competebat. Nam per Apostolos gratia Spiritus sancti deriuanda erat ad alios. descendit etiam Spiritus sanctus super Apostolos in figura linguæ: quod ad idem significandum refertur, quod significat balsamum, nisi quod lingua est communicatiua ad alterum per locutionem, Balsamus uero ꝑ odorem: quia scilicet Apostoli replebantur Spiritu sancto, ut doctores, alii autem fideles, ut cooperatores eorum quæ pertinent ad ædificationem fidelium: Similiter ad impositionem manuum Apostolorum, & prȩdicationem eorum descendebat plenitudo Spiritus sãcti super fideles etiam signis visibilibus, sicut a principio descenderat super Apostolos. Vnde D. Petrus dicit Act. 15. Cumque cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanct⁹, sicut & in nos ab initio, & tunc non erat necessaria materia sacramentalis, ubi miraculosa signa exhibeantur diuinitus. ¶Vtebãtur tamẽ communiter Apostoli chrismate in exhibitione huius sacramenti, quando huiusmodi signa visibilia non exhibebãtur. Dicit. n. D. Dio. Est quædam perfectiua operatio, quam duces nostri (hoc est Apostoli) chrismatis hostiam nominant. Nec obstat pariter quod in baptismo accipitur materia simpliciter, & non consecrata, & quæ de facili vbiq; potest inueniri: Quia sacramentum baptismi est absolute necessitatis, & non sacramentum confirmationis, quod conuenienter habet pro materia oleum oliuarum, eo quod proprietates, quibus significatur Spiritus sanctus magis inueniuntur in oleo oliuarum, quam in quocunque alio oleo, cui (vt dictum est) admiscetur balsamus. ꝙ quodã modo

Cur Spiritus sanctus descenderit in forma linguæ.

4. c. Eccl. Hierarc. Apostoli chrismate vtebãtur.

modo incorruptionem præstat. Ideo etiã in eo designantur effectus Spiritus sancti, cuius plenitudo datur. Et licet nõ vbiq; reperiatur, potest tamen prælatorum cura de facili transferri quantum sufficit. ¶ Et quanuis hæc materia in euangelio instituta nõ legatur: habetur tamen ex traditione Apost. vt D. Dion. dicit, Voluit.n. Deus aliquorum sacramentorum (maxime quæ non sunt absolutæ necessitatis) materias, & formas non omnib. notas esse, propter irrisionem infidelium. Quo ad consecrationem autem dicit Inno. Papa: Presbyteris cum baptizant, chrismate baptizatos ungere liceat, quod ab episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solum debetur episcopis, cum tradũt paracletũ, quod fit in sacramento confirmationis. Ad euidentiam consecrationis materię huius sacramenti sciendum est, ꝙ cum sacramentorum sanctificatio deriuetur a christo, materia sacramentorum quibus christus vsus est, scilicet Baptismi, & Eucharistiæ, ex contractu, & usu christi aptitudinem: & benedictionem accepit, ad perfectioné sacramenti: & ideo non est de necessitate illorum sacramentorum, ꝙ materia prius benedicatur, quia sufficit benedictio christi; & si antiqua benedictio adhibeatur, vt in baptismo cathecumenorum, qui fit in vigilia Paschæ, & Pentecostes, pertinet ad solennitatem sacramenti: & non ad necessitatem eius. Sed christus nõ est usus vnctionibus per modum ministerii, nec fuit vnctus exterius, ne fieret iniuria inuisibili vnctioni, qua vnctus est præ consortib. suis, ideo tum chrisma quam oleum sanctum infirmorum prius bene dicuntur; quam adhibeantur ad vsum huius sacramenti. Si dicatur quod christus non est vsus sacraméto baptismi vel Eucharistiæ, cum dicatur Ioã. 4. quod non baptizabat sed discipuli eius. nec legatur ꝙ receperit sacramentum Eucharistiæ: Dicendũ quod quo ad baptismum debet intelligi ordinarie, & communiter: tamen probabile est, quod baptizauerit D. Ioannem, vt dictum est, ac etiam D. Virginem, non ad deletionem alicuius culpę, cum nulla culpa in ea vnquam fuerit: sed propter alios effectus sacraméti baptismi, de quibus dictum est.

Psal. 44.

Virgo quid baptizata.

§ precedenti versiculo 12. & vt etiam modum baptizãdi ostenderet Apostolis. Vnde Diu. August. super illud Ioan. 13. Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, dicit Intelligimus Petrum; & alios discipulos fuisse baptizatos, siue baptismo Ioãnis (sicut nonnulli arbitrantur) siue quod magis credibile est) baptismo christi, neque enim renuit ministerium baptizãdi, vt haberet seruos, per quos cæteros baptizare. De Eucharistia autem habetur, Benedixit similiter, & calicem, Matt. 26. & sic vsus est ministrando, & ne tale sacramentum Apostoli trepidarent accipere, prius ipse sumpsit. quod põt trahi ex illo verbo, hoc facite. s. quod me facere videtis, Vñ cãtat Ecclesia, Se cibat ipse cib^9.

Christus sacramentũ Eucharistię recepit.

Ver. 2. *De forma Sacramenti Confirmationis.*

Forma sacramenti cõfirmationis qua vtitur Ecclesia, consistit in his verbis: Signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vt implearis Spiritu sancto, & habeas vitam æternam, Amen. Et quanuis hęc forma non legatur in scripturis sanctis: tamen ecclesia habuit ex traditionem Apostolorum, vt supra dictum est de materia, Ideo sufficit authoritas ecclesiæ fundata super traditionem Apostolorum, qui seruabant in collatione sacramentorum, quæ a christo seruanda audierant, licet in scripturis cõmuniter propositis tradita. & scripta non sint. Vnde D. Dion. in fine Ecclesiasticæ Hierarchiæ dicit, consummatiuas inuocationes (hoc est verba quibus perficiuntur sacramenta) non est iustum scripturas interpretantibus, neque mysticum earum aut in ipsis operatas a Deo virtutes, ex occulto ad commune adducere, sed nostrorum sacramentorum traditio sine põpa (hoc est occulte) eas edocet. Vnde, & Apostolus loquens, de celebratione Eucharistiæ. 1. corinth. 11. dicit, Cætera cum venero disponam. Fit autem eius applicatio in fronte propter duo. Primo, qa insignit signo crucis, sicut miles signo ducis, quod debet esse euidens, & manifestũ. Inter autem omnia loca corporis huma-

C 3. p. q. 72 art. 4.

Cur confirmatio ĩ frõte fiat.

ni frons maxime manifesta est, quia quasi nunquam obtegitur. Et ideo linitur confirmatus chrismate in fronte, vt in manifesto se demonstret esse christianum. Sicut, & Apostoli post acceptum Spiritum sanctum, se manifestauerunt, qui prius in cœnaculo latebant. Secundo, quia per hoc sacramentum accipit homo robur Spiritus sancti, ad spiritualem pugnam, vt fortiter etiam inter aduersarios fidei Christi fidem confiteatur. Sed aliquis impeditur libera christi confessione propter duo, scilicet propter timorem, & verecundiam: vtriusque autem horum signum manifestatur in fronte, duplici ratione, scilicet propter propinquitatem imaginationis, & propter hoc quod spiritus uitales a corde ad frontem ascendunt: vnde verecundati rubescunt, timentes autem pallescunt, vt dicitur in 4. Ethico. Et ideo in fronte signantur chrismate, ut neque propter timorem, neque propter verecundiam, nomen christi confiteri pretermittant. & quanuis principiũ fortitudinis sit in corde, signum tamen apparet in fronte. Vnde Ezech. 3. dicitur, Ecce dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum.

Ver. 3. *De ministro sacramenti confirmationis.*

C CVm sacramentum cõfirmationis nõ sit absolutè necessitatis, non oportet ad eius administrationem duplicem ministrum assignare, scilicet ordinarium, & qui in necessitate, sicut dictum est de baptismo. Sed assignandus est minister ordinarius, qui habeat confirmare ex officio: & est episcopus. Hoc primo probatur ex praxi, & vsu Apostolorum. cum enim Philippus diaconus conuertisset ciuitatem Samariæ, & baptizasset illos, non est ausus eos confirmare. Sed cum audissent Apostoli, quia recepisset Samaria uerbum Dei, miserunt ad eos Petrum, & Ioannem, ut acciperent Spiritum Sanctũ; Nec etiam legimus discipulos confirmasse, nisi postquam facti sunt episcopi, & missi. Probatur etiam authoritate Rabani, & Eusebii Papæ. Qui (ut habetur in c. manus, de consecra. distinc. 5.) dicit: Manus impositionis sacramentum magna ueneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus, neque tempore Apostolorum ab aliis quam Apostolis legit aut scitur perfectum esse: Neque ab aliis quam ab his qui eis succedunt, & qui eorum locum tenent, unquam perfici potest, aut fieri debet. Nam si aliter præsumptum fuerit, irritum habeatur, & vacuum: & inter ecclesiastica nõ reputabitur sacramenta. Cuius ratio est: Quia ad illum qui est supremus in aliquo statu, pertinet disponere de illis, qui sub ipso præficiuntur populo communi. Sicut ad principem exercitus pertinet ordinare de centurionib. & decurionibus: Sed episcopus in ordine Ecclesiasticæ Hierarchiæ est supremus: igitur, &c. Ideo in Concilio Tridentino, tit. de Confirmat. can. 3. dicitur: Si quis dixerit sanctæ confirmationis ministrum ordinarium nõ esse solum episcopum, sed simplicem sacerdotẽ, Anathema sit. Nec obstat quod qui potest maius, potest, & minus: sed simplex sacerdos potest consecrare, & administrare sacramentum Eucharistiæ, quod est maius sacramentum confirmationis, igitur, & confirmare: Quia illa maxima intelligitur, quando minus includitur in maiori, ut qui potest ferre centum libras, põt ferre triginta. Secus si non includatur. Aliquis enim potest generare hominẽ, qui nõ põt generare asinũ, q est aliquid minus. Nec obstat pariter quod Greg. dicit: Peruenit ad nos quosdã scandalizatos fuisse q presbyteros chrismate tangere eos qui baptizati sunt, prohibuimus. Et nos quidẽ secundũ veterẽ usũ Romanæ ecclesiæ fecimus: Sed si omnino de hac re aliqui cõtristantur, ubi episcopi desunt, ut p̃sbyteri baptizatos in frontib. tã gere possint, cõcedimus. Sed illud qđ pertinet ad necessitatẽ sacramẽtorũ, propter vitandũ scandalum, non est immutandum etiam per summum pontificem, cum non habeat potestatem excellentiæ: igitur vel Grego. abusus est cõcedendo, uel simplex sacerdos est minister. Quidam breuiter se expediunt, cõcedẽdo primam partẽ consequẽtis: Non enim hoc egit vt papa cũ cõcilio ecclesiæ, sed ut particularis persona, & secundũ quod talis errare potuit, vt dictũ est c. 10. D. tamẽ Tho. negat consequẽtiam, & dicit quod papa in ecclesia habet pleni-

Act. 2.

In lib. de insti. cle.

Solus ep̃s est minister cõ firmationis ex officio.

Scribens Iannario episcopo.

plenitudinem potestas.ex qua potest quædam,quæ sunt superiorum ordinum,committere quibusdam inferioribus, ex causa rationabili: sicut conferre minores ordines, quod pertinet ad episcopum: & ex hac plenitudine potestatis Greg.papa cõcessit, quod simplices sacerdotes conferrent hoc sacramentum. ¶Ad cuius euidentiam considerandum est, quod ad plenitudinem potestatis nõ solum pertinet disponere & ordinare ea quæ sunt iurisdictionis duntaxat, sed etiam ea quæ sunt sacramentorum, inquantum illa concernunt corpus mysticũ duntaxat, & non corpus Christi uerum. Et ideo sicut potest aliquam uariationem facere circa materiã matrimonii,illegitimãdo personas vt ingradibus cõsanguinitatis, ita quod si post illegitimationem attentẽt cõtrahere,matrimonium est nullum,hãc autem immutationem nullus alius a Papa ꝓpotest. Sic etiam Papa aliquam immutationem facere potest circa ministrum sacramenti, in his dũtaxat,quæ pertinẽt ad corpus Christi mysticum: vt sunt confirmatio,& quatuor minores ordines, qui ex se non habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi uerum, sicut habent ordines subdiaconatus, diaconatus, & presbyteratus, qui habent relationem directam & immediatam præparãdi & ꝑsentandi materiam Eucharistiæ. Confirmatio uero & quatuor minores ordines non habent relationem directã & immediatam ad corpus Christi uerum, sed in ordine ad corpus Christi mysticum siue in ordine ad alios. Ideo ad plenitudinem potestatis Papæ pertinet illa committere etiã inferiorib⁹ ministris,quã sint episcopi. Sicut rex potest committere receptionem & consignationem militum non solum ducibus principalibus, sed ex causa, centenario, Neq; hoc faciendo Papa mutat oino ministrũ: quia qñ sacerdos simplex sit episcop⁹, nõ recipit aliũ charactrem: Sed character eius extenditur: Et illa extẽsio characteris in his quæ pertinẽt ad corpus Christi mysticũ,pertinet ad Papam, & per solam commissionem absque consecratione fieri potest. ¶Et sic resolutorie dicendum est, quod minister determinatus sacramẽti confirmationis, tonsuræ,& quatuor minorũ ordinũ,iure diuino est episcopus, vel simplex sacerdos, ex cõmissione plenitudinem potestatis habentis. Et sic illa commissio erit mixta ex potestate ordinis & plenitudine potestatis iurisdictionis,q̃ nõ habẽt episcopi. Et ad praxim Apostolorũ dicẽdũ,ꝙ D.Pet. multa potuit facere q̃ nõ fecit. Et sic noluit ibi vti plenitudine potestatis iurisdictionis.

Ad plenitudinem potestatis quid pertineat.

Confirmatio et quatuor minores cõmitti possunt.

Ver:4. *De effectibus sacramenti. confirmationis.*

A 3.p.q.72 art.15.

SAcramentum confirmationis habere virtutem & efficaciam constat ex determinatione ecclesiæ in Cõcilio Tridẽtino, titu. de confirmatione,can.2. vbi dicitur: Si quis dixerit iniurios esse spiritui sancto, qui sacramẽto confirmationis uirtutem tribuunt, Anathema sit. Primo enim imprimit characterem: quia in omni sacramento quod non iteratur,imprimitur character ,ut dictum est: Sed sacramentum confirmationis non iteratur, vt Diuus Greg.ait, igitur. Præterea character est quædam spiritualis potestas ad quasdam sacras actiones peragendas, sed per hoc sacramentum accipit homo potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes, & ad resistendum contradicẽtibus,& ad publice, constanter,& intrepide confitendum, ut dictũ est de Apostolis:qui primo erant inclusi in cænaculo, postmodũ egressi nõ uerebantur, &c. Igitur in sacramento cõfirmationis imprimitur character. Et quãuis pugna interior spiritualis contra hostes omnibus competat: iuxta illud, Militia est uita hominis super terram: non tamen pugna exterior, contra persecutores Christianæ fidei, nomen Christi publice confitendo· Hoc enim specialiter ꝑtinet ad cõfirmatos,qui iam perducti sunt ad virilem ætatem, secundum illud: Scribo uobis iuuenes,quoniam fortes estis,& uerbũ Dei in vobis manet,& vicistis malignum. Et sic character confirmationis est signum distinctiuum, non fidelium ab infidelibus,sed spiritualiter prouectorum ab his quibus dicitur: Sicut modo geniti infantes: Aliæ enim actiones cõueniũt statim natis, & aliæ his qui peruenerunt ad ꝑfectã ætatẽ,hoc est confirmatis. Et cũ baptismus sit ianua sacramentorum, sequitur

Iob.7.

1.Ioan.2

1.Pet.2

Non baptizati non possunt confirmari.

tur quod character confirmationis præsupponit characterem baptismalem: ex quo sequitur quod non baptizati nō possunt confirmari: & si attentetur, non recipiunt characterem. Et quia Christus virtutem suam non alligauit sacramentis, ideo audientes Diui Petri prædicationē, acceperunt miraculose effectum confirmationis sicut aliquando absque sacramēto baptismi quis consequi potest effectum bapismi, per votum & desiderium baptismi: sic per votum & desiderium confirmationis cōsequitur quis effectum principalem, scilicet gratiam: ad characterem autē exigitur exterior applicatio, & prius debet applicari baptismus quam confirmatio. vnde Act. 10. Nunquid aquam quis prohibere potest, ut nō baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & non? Alius effectus confirmationis est gratia sacramentalis, si eam non inueniat dummodo sit aliter dispositus per attritionem: si uero inueniat, auget illam, & extendit ad speciales effectus, vt dictum est cum de gratia sacramentali ageretur. Vnde Melchiades papa dicit: Spiritus sāctus in fonte baptismi plenitudinē tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum tribuit ad robur & gratiam, quæ datur non solum ad remissionem culpæ, sed ad augmentum & firmitatem iustitiæ. Vnde tempore Apost. baptizatis per impositionem manuū dabatur Spiritus sanctus: quæ datio non est nisi per gratiam gratum facientem. ¶ Et quia ad hoc sacramentum pertinet augere gratiam, non debet dari peccatoribus, nisi per pœnitentiam reparatis. Vnde in Aurelianen. Concilio declaratum fuit, vt ieiuni ad confirmationem veniant, & moneantur prius confessionem facere, vt mūdi bonum spiritus sancti valeant accipere. Et tunc hoc sacramentum habet effectum: & per virtutem characteris perficitur, sicut baptismus, & per sacramentum pœnitentiæ consequitur pœnitens pleniorem remissionē peccati, quantum ad reatum, Et si quis adultus in peccato existēs, cuius conscientiam non habet, vel si habet, & si non perfectè contritus accedat, per virtutem huius sacramenti ex attrito fit contritus, & consequitur gratiam & remissionē peccatorum.

Act. 2.

Ex his apparet quod gratia sacramentalis huius sacramenti addit ad gratiam baptismalem tres effectus: primus est character, Secundus robur & firmitas ad pugnandum contra inimicos, Tertius est deletio alicuius partis reatus peccatorum post baptismum commissorum: & ad istos effectus auget gratiam baptismalem. Et quia illi effectus sacramentales non sunt eiusdem speciei cum aliis effectibus gratiæ baptismalis, ideo dicitur alia gratia sacramentalis.

Cōfirmationis tres effectus.

Ver. 5. *De suscipientibus sacramentum confirmationis.*

OMnes adulti baptizati & aliter (ut dictum est) dispositi, sunt capaces sacramenti confirmationis. Et licet nō teneantur ad eius susceptionem sub pœna peccati mortalis, cum non sit sacramentum absolutę necessitatis, sicut baptismus peccarent tamen mortaliter, si ex cōtemptu expresso uel interpretatiuo omitterēt accipere tantum bonum, scilicet Spiritus sancti plenitudinem ad firmiter & publice confitendum fidem. non enim sufficit interius credere, & exterius protestari fidem: sed oportet ore cōfiteri, iuxta illud: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. a qua confessione propter verecūdiam aut alias possunt impediri. ad quę tollenda confirmatio ordinatur. dicit etiam Hugo de S. Victore quod omnino periculosum esset, aliquē ab hac uita absque confirmatione migrare. Non quia damnaretur, nisi forte propter contemptum omitteret: sed quia perfectionis detrimentum pateretur. ¶ Hoc sacramentum non solum potest dari viris adultis, sed etiam mulieribus & paruulis vnde Act. 2. dicitur, quod Spiritus sanctus adueniens repleuit totam domum, ubi erāt uiri & mulieres & paruuli, vt colligi potest ex. 1. cap. eiusdem libri. Et quamuis (vt D. Chrys. dicit) in mundanis agonibus ætatis forma generisque dignitas requirat: & ideo agones siue duella seruis, mulieribus, senibus, ac pueris denegātur in cœlestibus tamen omni personæ, ętati sexui, indiscreta facultate stadium patet. Et alibi dicit: Apud eū et fœmineus militat sexus, Multæ nanque fœminæ animo uirili

B

3. p. q. 72 art. 8.

Confirmatio non est absolutæ necessitatis.

Rom. 10.

In homi. de Macha.

In homi. de Mili. spirituali

virili spiritualem militiam gerunt: Quædā interioris hominis uirtute viros æquauerunt in agonibus martyrii: Quædā uero etiam viris fortiores extiterunt. Ideo etiam mulieribus hoc sacramentum conferendum est: Aetas etiam corporalis, siue sit pueritia, siue decrepita, non præiudicat animæ. vnde & in puerili ætate potest quis consequi perfectionem spiritualis ætatis. ideo Sap.4. Senectus uenerabilis est diuturna, neque annorum numero computata. Hinc est quod multi in puerili ætate propter robur Spiritus sancti vsq; ad sanguinem fortiter pugnauerunt pro christo. Et pueri confirmati decedentes, maiorem gloriam consequuntur, sicut & hic maiorem gratiam. Anima enim (ad quam pertinet spiritualis ætas immortalis est. Ideo etiam morituris hoc sacramētum dandum est, non quidem propter periculum uitæ pręsenti, sed vt in resurrectione perfecti appareant, secundū illud. Ephe.4. Donec occurramus in uirū perfectum in mensuram ætatis &c. ¶Et licet non sit necessarium aliquem adesse leuantem vel tenentē in sacramento confirmationis: est tñ cōueniens. Si enim aliquis de nouo natus indiget instructore in his quę pertinent ad conseruationem uitæ ita illi qui assumuntur ad pugnandum, indigent eruditoribus, a quibus instruantur de his quę pertinent ad modum certaminis. In bellis corporalibus constituuntur duces, & centuriones, ꝑ quos alii gubernētur: vñ in c. si quis. 30.q.4. Si quis vnus ex cōiugibus filiū vel filiam alterius lauerit, aut ad chrisma tenuerit, ambo & uir & uxor conpatres existūt parentibus infantis. Et quia qui erudire debet alium, oportet & ipse sit eruditus: ideo non debet quis alium tenere in confirmatione, nisi & ipse sit cōfirmatiuus: Quia licet per baptismum fact⁹ sit membrum ecclesiæ, nondum tamē est adscriptus militiæ Christianę. Et ideo episcopo, tanquam duci exercitus, per alium militię ad scriptū exhiberi debet. Nec refert quo ad hoc sacramētū an tenēs sit masculus vel fœmina, quia Col. 3. dicitur, In Christo Iesu neq; masculus neq; femina.

Infirmi morituri confirmātur.

§.3. *De sacramento Eucharistię.*

C EVcharistia secundum Etymologiam vocabuli, idem sonat, quod bona gratia. Et quia sub speciebus panis, & vini cōsecratis est Christus, qui est author gratię, & digne se recipientibus dat bonam, & optimā gratiam, sequitur, ꝙ species sacramentales panis, & vini ipsum continentes, dicūtur Eucharistia, hoc est bona gratia. ¶Eucharistiam constat esse sacramentum ex determinatione ecclesiæ, vt dictum est cum de Sacramentorum numero ageretur. Vnde etiam Ecclesia in quandam collecta dicat, Præsta quæsumus, ut hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad pœnam. Constat etiam ex definitione sacramenti. Sacramentum enim dicitur quod continet aliquid sacrum, &c. Sed Eucharistia est huiusmodi: igitur &c. ¶Et quia Eucharistia continet Christum, qui est author gratiæ, & totius sanctitatis: alia autem sacramenta non continent ipsum, sed aliquid sacrum in ordine ad aliud, scilicet virtutem ad sanctificandum: Eucharistia, est dignissimū, & nobilissimū sacr̄m. Eucharistia differt ab aliis sacris: qa Eucharistia ꝑficitur in materiæ consecratione, qua facta non manet materia ut amplius dicetur. Alia uero sacramenta perficiuntur in vsu siue in applicatione materiæ ad hominem sāctificandum: quę materia etiam facta applicatione manet. Ex hoc sequitur alia differentia: nam in sacramento Eucharistiæ id quod res, & sacramentum, sunt species sacramentales: id autem quod est res tantum, est in suscipiente tantum, scilicet gratia. In baptismo autem utrunque est in suscipiente scilicet character, qui est res, & sacramentum simul, & gratia, quæ est res tantum: & eadem ratione in alia sacramentis. ¶Et quanuis in sacramento Eucharistiæ sint diuersæ materiæ, & diuersæ formæ, & sint multa materialiter: non tamen sunt plura sacramenta, sed unum formaliter, & perfectiue. Nam (ut dicitur in quinto Metha.) Vnum dicitur non solum quod est indiuisibile, vel quod est continuum, sed etiam quod est perfectum: ut cum dicitur, una domus, & unus homo, est autem unum perfectione, ad cuius integritatem concurrunt omnia, quæ requiruntur ad finem eiusdem. sicut homo integratur ex omnibus membris necessariis ad

3.p.q.73 art.1.

Eucharistia est sacramentum.

Eucharistia est unum sacramentum.

ad operationem animæ, & domus integratur ex omnibus partibus, quæ sunt necessariæ ad habitandum: Sic cum sacramẽtum istud ordinetur ad spiritualem refectionem, quæ conformatur corporali, ad quam duo requiruntur, scilicet cibus, qui est alimentum, & potus qui est humidus, est vnum sacramentum, & ad eius integritatem duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus, & spiritualis potus, secundum illud: Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Ideo Apostolus. 1. corinth. 10. Vnus panis, & vnum corpus multi sumus: omnes qui de uno pane, & de vno calice participamus. Ex quo patet, quòd Eucharistia est sacramentum ecclesiasticæ vnitatis. Sed sacramentũ imaginem gerit eius cuius est sacramentum, ergo Eucharistia est vnum sacramentum, & non plura.

1. Ioan. 6

1. Cor. 10

Ver. 1. *De materia sacramenti Eucharistiæ.*

A *3. p. q. 75 art. 1.* *Mat. 26*

MAteria huius sacramenti ante cõsecrationem est panis, & uinum: quia Christus accepit panem, & vinum. & Melchisedech, q suo sacrificio figurabat Christum, obtulit panem, & vinum. Sic etiam Christus instituit sub speciebus panis, & vini. Et conuenienter. primo quantum ad vsum sacramenti, qui est manducatio: sicut enim aqua assumitur in sacramento baptismi ad vsum spiritualis ablutionis, quia corporalis ablutio communiter fit in aqua: ita panis & vinum ad refectionẽ spiritualem, quia homines communius his corporaliter reficiuntur. Secundo ad significationem: quia hoc sacramentum est memoriale Dominicæ passionis, in qua sanguis fuit a corpore separatus: ita seorsum panis vt sacramentum corporis, & vinum vt sacramentum sanguinis. Tertio ad effectum. respectu totius ecclesiæ, quæ constituitur ex diuersis fidelibus: sic panis conficitur ex diuersis granis, & vinũ ex diuersis vuis, vt dicit Glo. super illud 1. Cor. 10. Multi vnũ corpus sumus. Et quãuis triticum, & vinum non inueniantur in omnibus terris de facili: tamen ad omnes terras deferri potest, quantum sufficit ad vsum huius sacramenti. Et ideo propter defectum alterius non esset vnum absque alio consecrandum, quia non esset perfectum sacramentum in significatione mysterij, licet esset perfectum in ratione contenti: quia tantũ continetur sub vno, sicut sub utroque. In consecratione tamen dẽt mysterium completè significari, & repræsentari, quamuis nõ in sumptione. ideo nõ est necesse vt omnes accipientes hoc sacramentum sub specie panis, accipiát sub specie vini, vt infra dicetur. Panis autem, qui est materia huius sacramẽti, debet esse triticeus: quia Christus qui continetur in hoc sacramẽto, cõparauit se grano frumenti. Ioan. 12. Nisi granũ frumenti, &c. debet ẽt esse sanus, hoc est nõ corruptus: quia aliquando est tanta corruptio, quod soluitur species panis: quæ solutio, & corruptio apparet, cum soluitur continuitas, & sapor, & color, & alia accidentia: tunc non conficitur sacramentum. Aliquando vero non est tanta corruptio, q speciẽ panis soluat, sed est aliqua dispositio ad corruptionem quã declarat aliqualis immutatio saporis: & ex tali pane potest cõfici sacramentum. Sed peccat conficiens, propter irreuerentiam sacramenti. Et quia Amidum est ex tritico corrupto, non videtur quod possit consecrari: quamuis quidam contrarium dicant. Modica tamen permixtio farinæ alterius grani non soluit speciem, quia id quod est modicũ, absumitur quodammodo a plurimo, & ideo poterit confici sacramentum. Si vero sit magna commixtio, puta ex æquo, seu circa: talis permixtio speciem mutat: ideo panis inde confectus non est debita materia huius sacramenti. In ordeo autem vel spelta aut farre, quod inter omnia est grano tritici similius, aut in aliis granis, quæ non possunt ex frumenti semine generari, non potest confici panis, qui sit debita materia huius sacramenti. ¶ Nec est de necessitate sacramenti, quod panis sit azimus, vel fermentatus: quia in vtroque confici potest. conueniens autem est, vt vnusquisque seruet ritum ecclesiæ suæ in sacramenti celebratione. Sunt enim super hoc diuersarum Ecclesiarum consuetudines non reprobandæ. Nam (vt Diu. Grego. in registro ait) Romana ecclesia offert panes azimos: ideo punitus est sacerdos, qui in pane fermentato celebrare præsumpserat, in cap. per literas, extra de celebr. missa. Græci tamen perficiunt in

Panis triticeus materia Eucharistiæ

Panis azimus non est de necessitate.

in fermentato, prout uerbum patris indutum est carne humana, sicut fermentum miscet farinæ. Vnde sicut peccat presbyter, in ecclesia latinorum cõficiens in pane fermentato: ita in Græcia conficiens in azimo, quasi peruertens ecclesiæ suæ ritum. Consuetudo tamen celebrandi in pane azimo est rationabilior. Primo quidem propter institutionem Christi, qui hoc sacramentum instituit prima die Azimorum: quo die nihil fermentatum in domibus Iudæorum esse debebat, vt habetur Exo.12. Secũdo, quia panis azimus est magis propriè corporis Christi significatiuus, quam fermentatus, cum fuerit sine corruptione cõceptum. Tertio, quia hoc magis competit significationi syncevitatis fidelium, quæ requiritur ad vsum sacramenti, secundum illud, Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur in azimis synceritatis & ueritatis. Consuetudo tamen Græcorum aliquam rationem habet, & propter significationem quam tangit Diuus Grego. & in detestationem hæresis Nazaræorum, qui legalia euangelio miscebant. Nec tamen sequitur, quod conficientes in azimo, intendant cæremonias legis seruare, sed conformare se institutioni Christi. Et ideo non iudaizant. Alioqni & celebrantes in pane fermentato iudaizarent: quia Iudęi panes fermentatos offerebant. Sicut autem Dominus comparauit se grano frumenti: sic etiam comparauit se uiti, Ego sum vitis vera. Ex quo sequitur, quod sicut solus panis triticeus est materia huius sacramenti: ita etiam vinum vitis est materia propria huius sacramenti, præcipue cum Christus in vino uitis hoc sacramentum instituerit, ut habetur Luc. 22. Amodo non bibam de hoc genimine vitis. Nec refert an sit album siue fulgidum, aut rubeum: licet quantum ad significationem huius sacramenti, conuenientius sit rubeum: standum tamen est consuetudini, vt dictum est de pane azimo: Et quemadmodum ex pane corrupto non potest confici hoc sacramentum: sic nec ex vino corrupto, scilicet aceto, quanquam bene ex vino acescenti: sicut de pane qui est in uia ad corruptionem. licet peccet conficiens, ut dictum est. In agresta aũt non potest confici: quia nondũ habet speciem vini: licet bene in musto, quod vini spẽm habet: Nã eius dulcedo attestatã digestioni, q̃ est cõpletio a naturali calore, vti dr̃ in 4. Metha. Non tñ debent vuæ integræ huic sacro misceri: quia iam esset aliquid præter vinũ. Prohibitum tñ fuit a iulio Papa, ut habetur in c. cum omne. de consec. dist. 2. ne mustum statim expressum de uua in calice offeratur: quia hoc est indecens propter impuritatem musti: potest tñ in necessitate fieri dr̃ enim a prædicto Iulio, Si fuerit necesse, botrus in calice præmatur.

Mat.27. *Mat.14.* *1.Cor.5.* *Ioan.15.* *Vinum uitis materia eucharistiæ.*

Aquam autem vino permiscẽdam scribit Alexander, dicens: In sacramẽtorum oblationibus quæ inter missarum solennia Domino offeruntur, panis tantum & uinum aqua permixtum in sacrificium offerantur. ut habetur in c.1.de consecra. dist.2. Primo quidem propter institutionẽ. Probabiliter enim creditur, quod Dominus instituit in uino immixta aqua, secundum morẽ illius terræ. unde & Prou. 20. Bibite vinum quod miscui uobis. Vnde in tertio concilio Carthaginensi, ut habetur ca. de sacramento de conse.dist. 2. dicitur: In sacramento corporis & sanquinis Domini nihil amplius offerat, quã quod ipse dominus tradidit, hoc est vinum aqua mixtum. Secundo, quia hoc cõuenit repræsentationi Dominicæ passionis. Quia utrunque ex latere eius in passione sua effluxisse legitur. vnde D. Ioan. 19. Exiuit sanguis & aqua: Tertio, ad significandam efficaciam huius sacramẽti, quæ est unio populi Christiani ad Christum: quarto, quia hoc competit quantum ad ultimum effectum huius sacramenti, qui est introitus ad vitã ęternã: Vnde D. Augus. dicit, Redundat aqua in calice, & salit in uitam æternam. Non est tamen hæc permixtio aquę de necessitate sacramenti: dicit enim D. Cyprianus: Si quis de antecessoribus nostris vel ignorãter uel simpliciter non obseruauerit, ut scilicet aquã miscuerit in sacramento, potest simplicitati eius uenia concedi: quod nõ deberet fieri, si aqua esset de necessitate sacramenti, quod est memoriale passionis Christi. Est enim naturale corpori humano vulnerato, q̃ ex eo profluat sanguis: sed effusio

Cur aqua in Eucharistia sit vino permiscenda. *In lib. de Sacra.* *Cur aqua exiuit a latere Christi.*

aquæ non est de necessitate passionis, sed ad ostendendum effectum passionis, qui est ablutio a peccatis, & refrigerium contra ardorem concupiscentiæ, uoluit Deus quod ex latere Christi exiret sanguis & aqua: ideo aqua non offertur seorsum a vino, sed permixta, non tamen in magna quantitate. Vnde in ca. perniciosus, extra de celebrat. missa dicitur. Perniciosus in tuis partibus inoleuit abusus, Videlicet quod in maiori quantitate aqua in sacrificio ponitur aquam vinum: cum secundum rationabilé consuetudinem ecclesiæ generalis, plus vini quam aquę, in ipso sit ponendum: oportet enim conuerti aquam in uinum, & vinum in sanguinem: quæ conuersio aquæ significat populum Christo incorporari. hoc autem fieri non posset nisi adeo modicum poneretur aquæ. quod costuerteretur in uinum. Ideo tutius est semper parum aquę vino apponere, & præcipuę si uinum sit debile: quia si tanta fieret oppositio aquæ, ut soluer etur species uini, non posset perfici sacramentum. Nec requiritur quod aquæ sit sensibilis sensu gustus post admixtionem: sed sufficit ad sacramenti huius significationem, quod sentiatur aqua cum apponitur vino: quæ tamen non debet apponi in dolio: quia non sufficeret ad significationem huius sacraméti: ideo oportet aquam apponi uino circa ipsam celebrationem. Notandum tamen quod licet de necessitate sacramenti sit certa & determinata quantitas in intentione ministri, ut scilicet intendat decem hostias, aut plures, siue pauciores, uel totum cumulum si ignoret numerum, consecrare: Quia si ex centum non intendit consecrare, nisi decem, quas determinat aliquo sensuum, nihil facit. Non est tamen ex parte materiæ determinata quantitas: sic quod vna consecratione tantam possit consecrare, & non maiorem: tot hostias, & non plures aut pauciores, cũ non sit adeo parua uel magna quantitas, quæ non possit una consecratione consecrari. In omnib. enim habentibus materiam ratio determinationis materię est in ordine ad finé: sicut materia serræ est ferrum, ut sit apta sectionis. Finis autem huius sacraméti ad quod specialiter ordinatur, est vsus fidelium. Et ideo oportet quod quantitas materiæ huius sacramenti determinetur per comparationem ad vsum fidelium: non qui nunc occurrũt, alio qui sacerdos paucos parochianos habens, non posset cõsecrare multas hostias, ideo materia huius sacramenti determinatur per comparationem ad vsum fidelium absolute. Numerus autem fidelium est indeterminatiuus: ideo non potest dici quod quantitas materiæ huius sacramenti sit determinata. & sic una consecratione potest sacerdos tot hostias cõsecrare, quot sufficiãt ad omnes fideles, non solum qui sunt, sed etiam qui erunt, dummodo materia sit præsens: Christus enim vna consecratione omnes communicauit. Ad hoc autem quod materia sit præsens in hoc sacramento duo requiruntur: Primo quod aliquo sensu eius præsentia a cõsecratione percipi possit. Secundo quod sonus verborum possit illam contingere. Quia Diuus Augu. dicit, Accedit verborum ad elementũ, & fit sacramentum. Non tamen est necesse quod semper videatur, quia alio sensu materia percipi potest, puta tactu. Et ideo sacerdos cæcus potest consecrare. Nec sufficit visus, quia si materia esset in magna distantia, uel esset aliquo impedimentum medium, quod sonus verborum non posset ad eam peruenire, & ipsam contingere, non fieret consecratio: imo dicunt aliqui non sufficere quod species intentionales possint peruenire vsque ad materiam: sed requiritur quod species naturales soni verborum causatæ ex fractione aeris, materiam contingat. ex quo sequitur quod reclusus (licet per vitrum materiam ad extra uidere possit) si tamen per rimas, coniunctas non possit aer transire, non potest consecrare. Alii tamen dicũt sufficere quod species intentionales soni verborum possint materiam contingere. ¶Sed si in foro sacerdos proferret verba consecrationis, intendens consecrare omnes panes qui ibi sunt, omnes essent cõsecrati. Aliqui tamen dicũt, quod ad perfectioné huiusmodi sacraméti quinq; requirũtur: Primo materia debita & debite approximata. Secundo forma debita & debite applicata. Tertio minister determinatus, s. Christi, qui non intendit quod cum tali

An in sacramento eucharistię sit determinata quantitas materia.

Quot hostias pôs simul sacerdos cõsecrare.

Ad præsentiam materiæ quid requiratur.

Quidque requisita ad perfectionem eucharistiæ.

tali ludibrio & stultitia fiat consecratio, sed pro utilitate & necessitate ecclesiæ: non.n. est data potestas ad destructionem sed ad ædificationem. Sed contra hos opponitur quod determinatum fuit de baptismo, scilicet ꝙ baptizãs cum intentione faciendi ꝙ Ecclesia facit, licet irrisorie baptizet, confert sacramentum: & tamen ibi non est intentio illius qui instituit sacramentum baptismi. Et ad potestatẽ ad ædificationem, &c. responderi põt, ꝙ potestas ministrorum ecclesiæ ad duo ordinatur: primo quidem ad effectum ꝓprium: secundo ad finem effectus. Secundũ non tollit primum. Vnde si sacerdos intendat consecrare corpus Christi propter aliquem malum finem, puta vt irrideat vel superstitiones facit, propter intentionem malis finis peccat. Nihilominus tamen per potestatem sibi datam perficit sacramentum, dum tamẽ aliqua possit subsequi aliorum vtilitas: secus si nulla sed solum populi scãdalum, ut in casu dato, in quo non uidetur intendere facere quod ecclesia facit.

2.Cor. 10

Ver2. *De forma sacramenti sub specie panis.*

A FOrma cõsecrationis Eucharistiæ sub speciebus panis, a D. Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. & Paul. 1. Cor. 11. asseritur esse hæc. Hoc est corpus meum. Consuetudo tamen Romanæ ecclesiæ a D. Petro Apostolo deriuata, adiunxit hanc dictionem (enim) propter continuationẽ ad verba præcedentia, quę sunt, Accepit panem, benedixit, fregit, dicens: Accipite, & mãducate. hoc est enim corpus meũ. & sic cõsecrans omissa hac coniunctione (enim) perficit sacramentum: Peccat tamen mortaliter, non seruans ecclesiæ ritum. D. Ambrosius dicit quod Consecratio fit verbis & sermonibus Domini Iesu. Nam per reliqua omnia quę dicuntur laus Deo offertur, oratione petitur ꝓ populo, pro regibus, & cæteris: & verba immediate præcedentia, sunt verba Euangelistæ historiam & rem gestam texentis. vbi autem sacramentum conficitur, iam non suis sermonibus sacerdos vtitur, sed sermonibus Christi. Et quanuis prædicta verba exterius videantur accipi ex persona sacerdos proferentis. in cuius corpus

3.p.q.78 art.1.

Forma cõsecrationis panis.

In lib. de sacram.

panis non transsubstantiatur: intentio tamen ministri facit, ut hæc verba intelligãtur quasi ex persona Christi prolata: intẽtio.n. ministri sacramenti, quæ exterius videri non põt, est de necessitate sacramenti, ut dictum est. Minister aũt in hoc sacramento perficiendo non habet alium actũ, nisi ꝓlatione uerborũ, & applicationẽ ad materiam: ideo formę aliorum sacramẽtorũ important vsum & actum ministri, qui exprimitur uel per modum exercentis, ut in baptismo, confirmatione & pœnitentia: vel per modum imperantis, vt in sacramento ordinis: vel per modum deprecantis, ut in sacramento extremæ unctionis. sed forma huius sacramenti importat solam consecrationem materiæ, quæ consistit in transsubstatione, siue in quadam miraculosa conuersione substantiæ, quæ a solo Deo perfici potest. Iõ non exprimitur personam ministri, nec actus, sed solum sermo Dei, & effectus huius consecrationis, qui non est in fieri, cũ huiusmodi conuersio non sit successiua, sed instantanea, & in facto esse: & ideo cõuenientius ponitur in forma siue verbis consecrationis hoc verbum (est) quam (fit.) Et licet, sermo Dei, qui operatur in creatione rerum, operetur in hanc consecratione, aliter tamen, & aliter. Nam in creatione rerum solum operatus est effectiue; per imperium suæ sapientię, & non per verba exteriora habentia vim significandi: Ideo in creatione rerum exprimitur sermo Dominicus per uerbum imperatiui modi: sed in hac consecratione operatur effectiue & sacramentaliter hoc est secundum uim significationis. Et ideo oportet in hoc sacramento sermone significari in ultimum effectum consecrationis per verbum substantiuum præsentis temporis: Notanda tñ est & semper memorię mandanda maxima D. August. ꝙ Euangelistæ recitando non semper eũdem ordinem, seruauerunt, quo res gestæ sunt. unde ad intelligendum ordinem rei gestæ, sententia euangelii sic exponi posset: Accipiens Iesus panem, benedixit, dicens: Hoc est corpus meum. deinde fregit, & dedit discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: licet idem possit esse sensus euangelii, uerbis mutatis. ¶ Sed diffi-

Verba cõsecrationis quomodo operantur.

In lib. de cõse. euã.

difficultas est qua re hæc uerba, Quod ꝓ vobis tradetur, non sunt de forma consecrationis panis, sicut hæc verba (qui pro vobis effundetur) sunt de essentia formæ consecrationis vini, cum vtraque sint verba Christi, ut Euãgelistę dicunt: & utraq; designent aliquid quod tunc futurum erat, scilicet passionem. Cum igitur totum hoc sacramentum, & quantum ad corpus, & quantum ad sanguinem: sit memoriale Dominicæ passionis, iuxta illud, Quotiescunque manducabitis panẽ hũc, & calicẽ bibetis, mortem Domini annunciabtis. Ergo non magis debuit in forma consecrationis sanguinis fieri mentio de passione Christi, & eius fructu, quàm in forma consecrationis corporis. D. Thomas dicit, quod sanguis seorsum consecratus a corpore, expressius repræsentat passionem Christi, quam corpus solum. Sanguis enim non separatur a corpore, saltem totus, nisi fiat magna violẽtia, quæ est quædam passio. corpus autem de se non importat quamcunque violentiam, quia non æque exprimit passionem, sicut sanguis. ideo in consecratione sanguinis Christi fit potius mentio de passione Christi & fructu ipsius, quam in consecratione corporis. Sed hęc quibusdã non videntur satisfacere, cum christus in cõsecratione corporis expresserit corpus suũ tradendum, scilicet ad crucifigendum, sicut in consecratione sanguinis sanguinẽ fundendum. Ideo pro resolutione recurrendum est ad usum & determinationem Ecclesiæ, quæ formas consecrationum a christo per Apostolos & eorum successores tales, vt in missalibus scribuntur, accepit, vt D. Dyonis. ait. De his in cap. cum Marthę, immediate ante. §. quęsiuisti, extra de celebrat. missa. ¶ Notandum præterea quod (prout D. Augu, & venerabilis Beda dicunt:) Christus tactu suæ mundissimę carnis vim regeneratiuam contulit aquis: sic q, uis illa regeneratiua peruenit non solum ad illas aquas quæ christum tetigerũt, sed etiã ad omnes aquas vbique terrarum per omnia futura secula, quæ applicarentur hominibus cũ forma baptismi & intentione baptizandi: ita etiam cum Christus dixit hoc facite, &c. uoluit & ordinauit qd exploratione uerborum consecrationis deriuaretur virtus creata consecratiua instrumentalis & per modum fluxus deriuata ad omnia uerba futura, quæ a quocunque sacerdote supra materiam debitam prolata essent cum intentione consecrandi: sic quod habent talem uim consecratiuam: ac si Christus præsentialiter ea ꝓferret. Et licet Damascen. dicat, quod sola uirtute Spiritus sancti fit conuersio panis in corpus: per hoc tamen non excluditur uirtus instrumentalis, quę est in forma huius sacramẽti: sicut cum dicitur: solus faber facit cultellum, non excluditur uis martelli, sed debet intelligi principaliter. Vis autem conuersiua, quę est in uerbis, sequitur significationem, quę in prolatione vltimæ dictionis terminatur. Ideo licet sit in omnibus uerbts per modum fluxus, non tamen in quolibet uerbo habet effectum, sed in ultimo instanti terminatiuo ultimæ dictionis, in quo significatio orationis terminatur. Et ideo hæc virtus dicitur simplex, licet in ipsis uerbis exterius prólatis sit compositio.

In fine et clr. Hier.

Quando verba cõsecrationis habẽt effectum. 3. p. q. 78 art. 50.

¶ Vlterius sciendum est quod hoc pronomen demonstratiuum (hoc, non demonstrat panem: cum panis non sit corpus Christi: nec etiam signatum siue significatum per hoc complexum (hoc est corpus meum) cum in sacramentis hoc efficiatur quod significatur: & sic per hãc formam non fieret quod Christus esset in hoc sacramentum secundum virtutẽ, sed solum sicut in signo: quod est hæreticum. Neque etiam demonstrat corpus meum pro instanti locutionis: sicut cum aliquis dicit, nunc taceo: quia secundum hoc sensus huius locutionis (hoc est corpus meum) esset, corpus meum est corpus meum, quem prædicta locutio non facit: quia hoc fuit ante prolationem verborum: sed demonstrat contentum sub his speciebus, sub quibus prius erat panis, esse corpus Christi in vltimo instanti locutionis. Et ideo signanter noluit dicere dñs, Hic panis est corpus meũ, sed in generali, Hoc est corpus meũ, nullo noie apposito a pate subiecti, sed solo pro noie, qđ non demonstrat accidẽtia, sed substantiã sub accidẽtibus contentam in cõi hoc est sine forma aut natura determinata.

Quid demonstrat pro nobis hoc.

Ver. 3. *De forma consecrationis vini.*

B 3. p. q. 78 art. 3. *Forma cō secrationis vini.*

FOrma cōsecrationis vini est hęc: Hic est calix sanguinis mei noui, & æterni testamenti, mysteriū fidei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc forma non inuenitur in aliquo Euangelistarum expressa: quia Euangelistæ solum intédebant texere historiam, & non tradere sacramentorū formas, quas in primitiua ecclesia oportebat esse occultas, vt dictū est ex D. Dony. Vnde formæ sacramentorū a Christo traditę, manifestatæ sunt per familiaré traditionem Apostolorū successoribus suis, & per eos nobis, vt dicitur in c. cum Marthę, extra de celebrat. missar. vnde in antiquissimis missalibus prædicta consecrationis uerba semper scripta fuerunt grandioribus characteribus, & in ecclesia Ambrosiana (hoc est Mediolanen.) literis aureis. Nec oporteret circa huiusmodi inuestigationes nimium torqueri, propter ecclesię quæ errare non potest, authoritatem, determinationem, & vsum ab Apostolis acceptum, & obseruatum. Preterea legimus Apostolos aliqua ab Euangelistis prætermissa suppleuisse: ut habetur in prædicto c. cum Marthæ. Et tamen hæc omnia ferè verba ex diuersis scripturæ locis accipi possunt. Nam hoc quod dicitur; Hic est calix, habetur Luc. 22. & 1. Cor. 11. Mat. autem 26. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. D. Lucas dicit, pro vobis. Quod autem additur, æterni testamenti, & mysterium fidei, ex traditione Domini habetur, quę ad ecclesiam per Apostolos peruenit, secundum illud, Ego enim accepi a Domino quod, & tradidi vobis. Et potest aliquā recitationem subdit. Cætera cum venero disponam. & non est dubium quin disposuerit sicut a Domino acceperat.

1. Co. 11.

Calix quot modis accipitur.

Et quia circa prædicta verba consecrationis insurgere possūt difficultates: ideo ad eas enucleandas notandum est primo, quod hæc dictio (calix) tripliciter in sacris literis accipitur. Primo pro vase in quo recipitur liquor aptus ad potandum: & hoc modo accipitur, cum dicitur: Similiter, & calicem postquam cœnauit, dicens. &c. Secundo pro passione christi: & sic accipitur ibi, cum dicebat, Transeat a me calix iste. & Matth. 12. cum dixit filiis Zebedei, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Tertio pro poculo in calice contento; & sic accipitur Matth. 9. Quisquis uobis potū dederit calicé aquę frigidę in nomine meo, quia Christi estis, non perdet mercedem suam. Et quia panis est aliquid solidum: ideo accipit Christus panem, non in disco, sed seorsum, in sanctas ac venerabiles manus suas. Nullus autem liquor potabilis conueniéter accipitur, nisi in uase: ideo Christus non accepit vinum immediate tangendo, sicut panem, sed accepit in calice contētum, His suppositis, hic est calix sanguinis mei, potest dupliciter intelligi: vno modo secundum methonomiam, qua ponitur continens pro contento: vt sit sensus, hic (hoc est in hoc vase) contentus est sanguis meus pro instanti terminatiuo verborum, inquantum est potus fidelium, quod non importatur in ratione sanguinis: quia in ratione sanguinis importatur aliquid, quod natura horret potare: vnde Ioan. 6. cum dixisset Christus, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in uobis, quidam dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Ideo decens fuit hoc exprimere per uas, puta calicem huic usui accommodatum. Alio modo potest intelligi secūdum metaphoram, prout scilicet pro calice intelligitur passio christi, quæ ad similitudinem calicis inebriat, secundum illud, Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio. vnde & Dominus passionem suam calicem nominauit: vt sit sensus, Hic est calix sanguinis, hoc est passionis. de qua fit mentio in hac forma, & non in forma consecrationis panis, ratione iam dicta in uersiculo pręcedēti. Et sic resolutorie sensus huius præpositionis (hic est calix sanguinis mei) est contentum sub his speciebus in ultimo instāti terminatiuo verborum (est sanguis) qui tunc erat effundendus, & nunc est effusus. Pro intelligentia harum dictionum (noui, & æterni Testamenti) reducendum est ad memoriam quod superius de Testamento dictum est; & sciendum q̄ sicut antiquum Testamen-

Tren. 4.

Testamentum in figura promittebat hæreditatem æternam: ita sanguis Christi & mors eius fuit antiquis patribus solū exhibitus in figura. Et ideo ad confirmandū antiquum Testamentum fuit exhibitus sanguis figuralis animalium, quę occidebantur, & eorum sanguis fundebantur: & sic morte animalium confirmatum fuit antiquum Testamentum. Omne enim Testamentum morte confirmatur. Vnde Exod. 24. Lectio omni mandato legis Moyses omnem populum aspersit sanguine, dicens: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiscum, & cæt. Sed quia in lege noua promittebatur clarè & sine quocunque velamine hæreditas æterna statim exhibenda. vnde Matt. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. & Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso. Ideo ad confirmationé effundendus erat sanguis præfiguratus, scilicet Christi, in morte eius. Vnde Hebr. 9. dicitur de Christo: Ideo noui Testamenti mediator est (scilicet Christus) vt morte intercedente repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Dicitur ergo hic sanguis nouum Testamentum, quia non in figura, sed in veritate exhibetur: vnde subditur, Qui pro vobis & pro multis effundetur, Interna enim inspiratio siue gratia Spiritus sancti quę est lex noua, ex huius sanguinis virtute ꝓcedit: quia per passionem Christi iustificamur meritorie & effectiuè, vt dictum est. Dicitur igitur hoc Testamentum nouum, ratione realis exhibitionis. dicitur etiam nouum, ratione ueteris, quod consummauit. Dicitur autem æternam, tam ratione æternæ Dei præordinationis, quam etiam ratione æternę hæreditatis, quę per hoc Testamentum disponitur: ipsa etiam persona Christi, cuius sanguine Testamentum disponitur, est æterna non habens principium, neque finem: vel dicitur æternum, hoc est perpetuum, quia nulla alia lege subsecuta reuocandum. ¶ Cauendum est diligenter, ne per hæc verba (mysterium fidei) incidamus in errorem Lutheranorum, qui ex his verbis occasionem erroris sumentes, dixerunt corpus & sanguinem Christi solo mystice esse in hoc sacraméto, & non secundum veritaté: quod est hęreticum, vt amplius infra deducetur, uer. 7. huius. §. Ideo notandum & firmiter retinendum, quod mysterium hic non ponitur ad excludendum rei veritatem, sed ad ostendendam occultationem quia corpus & sanguis Christi occulto modo sunt in hoc sacramento: & quod ipsa passio christi in hoc sacramento repræsentata, fuit occulte figurata in veteri testamento. Dicitur autem mysterium fidei, quasi fidei obiectum: quia quod sanguis christi secundum veritaté sit in hoc sacramento, sola fide tenetur, vel referendo ad fidem passionis, quæ in hoc sacramento repræsentatur: fuit enim sacrum secretum sub figuris veteris testamenti latens, & absconditum, præcognitum tamen a patribus, tanquam mysterium generalis redemptionis. Et quanuis in omnibus sacramentis sit aliquid occultum & sola fide tenendum, tamen hoc sacramentum specialiter dicitur mysterium fidei, quia totum est fidei, quod in hoc sacramé to contingit, & sola fide comprehensum in conuersione, in contento, in accidentibus in repræsentatione, in sumptione: nil tale est in aliis sacramentis, licet comparatio eorum ad gratiā occulta sit, & ad mysterium fidei pertinens, non tamen vt hoc sacramentum. Et quanuis sacramentum Eucharistiæ sit sacramentum charitatis, vtpote figuratiuum & effectiuum ipsius, vt dicit c. chryso. cum non sit indicium ineffabilis diuinæ charitatis: qa circa passionem (cuius memoriale est) christus exhibuit. Est etiam inductiuum & aliectiuū hoc etiam sacramento vniuntur membra capiti. Conuenientius tñ dicitur mysterium fidei, quam charitatis: quia mysteriū proprie dicitur occultū vel secretū, quod conuenit fidei, quę est non apparentium, qua si absconditorum vel secretorū argumentum. charitati vero non proprie conuenit mysterium, eo quod ea quæ fiunt ex charitare, sunt quasi exprimentaliter omnia manifesta. Vnde Ioan. 15. Iam non dicam, vos seruos, sed amicos: quia omnia quæcunque audiui a patre meo, nota feci vobis. In hoc autem quod subditur, Quod pro vobis & pro multis effundetur &c. exprimuntur vnus effectus huius sacramenti

Heb. 9.

Testamentum nouum cur dicatur æternum.

Cur in cōsecratione nunc ponitur mysterium.

Heb. 11.

mẽti, scilicet remissio peccatorum per effusionem, quæ tunc futura erat. Ideo dicit, effundetur. Nos etiam nunc in consecratione vtimur verbo futuri temporis, licet effusio sit iam præterita: quia in hoc mysterio exprimimus, & repræsentamus ea quæ Christus gessit in cœna: & quia tunc effusio debebat fieri: ideo vtimur verbo futuri temporis: sicque nulla est falsitatis expressio. Et debent prędicta verba (pro vobis & pro multis) sic intelligi, pro vobis, scilicet Iudæis, ad quos Christus in persona Apostolorum loquebatur: & pro multis, scilicet gentilibus, ex quibus multo plures erant saluandi, quàm ex Iudæis. Non tamen dicit, pro omnibus, quia licet sanguis & passio Christi sufficienter satisfecerit pro infinitis mundis, si tot essent, (vnde 1. Ioan. 2. Ipse est propitiatio nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiã totius mundi) non tamen efficaciter, quia nõ omnibus applicatur, propter eorum indispositionem, quia nõ curant se præparare. Quo ad hoc, figura habetur. 4. Reg. 4. vbi dicitur oleum quod erat in lethico, repleuisse omnia vasa applicata, quãtumcunque magna, & quando non fuit vas, stetit oleum. Applicatio est facilis. Potest etiã dici, pro uobis manducantibus, & pro multis pro quibus offertur in remissionem peccatorum. Quia Eucharistia non solum est sacramentum, sed ẽt sacrificiũ, unde Apoc. 1. Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo: Qui pluribus vicibus legitur effusus. Primo in circuncisione: Secundo in horto apud mõtẽ Oliuarũ: Tertio in flagellatione: Quarto in coronatione: Quinto in manuum & pedum perforatione: Sexto: in lateris apertione, cum vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.

Passio Christi fuit sufficiens, sed non efficax pro omnibus.

Sanguis Christi quoties fuit effusus.

Ver. 4. *De contentis sub speciebus sacramenti.*

A

Quid ex vi verborũ & qd per concomitantiã connumeantur in sacramẽto.

ADuertendum quod quando Christus hoc sacramentum instituit, & consecrauit, erat uiuus, mortalis tamen. Et ideo licet ex vi verborum sub specie panis non esset nisi solum corpus Christi, tamen per realem concomitantiam sub illis speciebus facta cõsecratione erat sanguis, qs nondũ erat separatus, & anima eius, quæ etiam non erat separata, & secũda persona in diuinis, quę suppositabat, & cum pater & Spiritus sanctus sint in filio, & filius inseparabiliter in patre & Spiritu sancto: sequitur q sub speciebus panis erat tota Trinitas, non circũscriptiuè, sed propter unionem: neque ui bonorũ sicut corpus, sed per cõcomitantiam. Et similiter sub speciebus vini cõsecrati, sub quibus ex in verborũ erat sãguis separabilis a corpore, reliqua vero per vnionẽ & cõcomitãtiã. Si autẽ Diuus Petrus, aut alius Apostolus infra triduum mortis Christi consecrasset: tunc sub specie panis nõ fuisset sanguis, neque anima, cum sanguis esset effusus & separatus a corpore, qđ positum fuit in sepulchro, & anima descendisset ad inferos. Sed ex vi verborũ fuisset ibi corpus, & per realem cõcomitantiã secunda persona, q̃ suppositabat, & ex cõsequenti tota Trinitas. Quia (vt Damascenus dicit:) Quod semel assumpsit: nunquã dimisit. Corpus enim Christi non habebat proprium esse existentiæ, sed mediante forma corporeitatis, quæ in resurrectione desiit esse, supportabat a uerbo, sicut anima in lymbo. Vnde in illo triduo filius Dei desiit esse homo propter separationẽ animæ a corpore, quæ soluit vnitatem naturæ humanæ: homo. h. mortuus, non est homo. Tamen filius Dei in illo triduo nõ desiit esse Christus. quia erat vnitus partibus naturæ humanæ, breui tempore vniendis, & sic propter illam habitudinem vnionis. Vnde Ioan. 12. Nos audiuimus ex lege quod Christus manet in æternũ: quorum dictum Christus approbauit, dicens: Adhuc modicum lumẽ in vobis est. Post resurrectiõnẽ vero cum anima fuerit re unita corpori, & sãguis inseparabiliter reassumptus: sequitur quod nunc sub speciebus panis ex vi verborum est corpus Christi, & per realem concomitantiã sanguis, & anima, & tota Trinitas, sicut ante mortem: & proportionabiliter dicendum est de sanguine sub speciebus vini nec ex pręmissis sequitur quod verba consecrationis maiorem virtutem habeant q̃ in triduo: quia tunc alia non sunt ex vi verborum. ¶Ex quo sequitur, quod qui recipit hoc sacramẽtum sub specie panis solum, tantum accipit, quantum si sub utra

que

que specie sumeret: & sic tantum laicus, quantum sacerdos. Et ideo recipiendo sub specie panis manducat carnem, & bibit sanguinem Christi. & per cõsequẽs nulla fit iniuria laicis communicãdo eos sub altera tantum specie: sicut nec dando paruam hostiam, in qua tot & tanta continentur, quanta in magna, quam sacerdos sumit: qui ideo magnã & sub specie uini recipit, ut complete mysteriũ sacrificii Christi repræsentet. ut habetur in comperimus, de consecratio. distinct. 2. vbi Gelasius papa sacerdotes diuidentes huiusmodi mysterium, sacrilegos & superstitiosos appellat. ¶ Et quãuis in primitiua Ecclesia cum ille sanguis Christi ferueret in cordibus fidelium, & corda credentium inflammaret, laici sub utraque specie communicarent cum sua deuotione, reuerentia, diligentia, & cautela, quẽ morem adhuc seruant Græci: successu tamẽ temporis deferbuit deuotio fidelium ita, vt qui olim quotidie communicabant, vix persuaderi possint, vt vel semel in anno hoc sacramentum recipiant: quod plerique valde leuiter & cum minori deuotione, reuerentia, & cautela faciunt. Eam ob rem non ex ordinatione Ecclesiæ (quæ nullibi reperitur) sed ex interno consensu Christi & orthodoxorum præsulum inoleuit vsus, vt sub altera tantum specie laicis ministretur, imo & sacerdotibus communicare volentibus, nisi ipsi perficiant mysterium: vt cum sunt infirmi, uel in die cœnæ Domini, aut aliis diebus, cũ nulla necessitas uel incommodum (vt dictum est) imminet. ¶ Nec aduersatur hic ritus Euangelio, vt hæretici astruere nituntur: quia in Euangelio non reperitur fideles obligari ad recipiendum sub vtraque specie, sed solum ad manducandum carnem, & bibendum sanguinem, Ioan. 6. Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis uitam in vobis: quod fit (vt dictum est) cũ sacramentum sumitur sub specie panis duntaxat.

Qui recipit eucharistiã sub una specie, tantum recipit sicut sub ambabus.

De cõione primitiuæ Ecclesiæ. 3. p. q. 80 art. 12.

De laicorum cõione sub specie panis duntaxat.

¶ Nec verba Christi in institutione & cœna prolata præcipiũt laicis sub vtraq; specie sumere. Notentur igitur verba, & signentur mysteria. Primo dicit, Accipite & manducate, hoc est corpus meum. Hæc verba diriguntur omnibus similiter. Bibite ex eo omnes: quæ verba implẽtur communicando sub ea altera tantum specie, vt dictum est. Sed uerba sequentia, scilicet, Hoc facite, & diuidite, solis Apostolis, qui per hæc uerba & aliqua alia omissa ab Euangelistis (ratione iam dicta, cũ de forma sacramenti confirmationis agetur.) fiebant presbyteri. Nõ enim pertinet ad laicos facere, repræsentare, & diuidere, seu ministrare aliis, sed solis sacerdotibus. Vnde D. Paul. post consecrationem vini refert Christum dixisse, Hoc facite quotiescunque bibetis in meam commemorationem. Non enim præcipit discipulis, qui sacerdotes repræsentabant, vt quotidie uel semper biberet calicem: sed quotiescunque hoc facerent ex officio, facerent omnia quæ Christus fecit in cœna, & sic sub utraque specie: Sed cum infirmi sunt, non habent bibere, cum nõ exerceant officium. Si dicatur quod Christus ordinauit hoc sacramentum ad refectionem spiritualem, quæ significatur per corporalem, de cuius integritate est cibus & potus. Ideo sicut præcepit suscipi per modum cibi, sic etiam per modum potus copulatine. Ergo non satisfit præcepto eius recipiendo sub altero modo tantum. Dicendum quod de integritate refectionis corporalis est cibus & potus eo quod vnum in alio non continetur. Videmus & quod bibentes aquam tempore cerasorũ & racemorum non curant de potu: eo quod in illis fructibus continetur sufficiens humiditas. Et sic eorum comestio est potatio. Sic sub specie panis continetur sanguis, &c. Ideo qui manducabat bibit. Vnde Christus post quam præceptum dedit, subiungit. Qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Et non facit mentionem de potatione: per id innuẽs, quod q manducant eum nunc, bibit sanguinem: & econuerso: qui bibit sanguinem in calice manducat carnem, secus fuisset in triduo. ¶ Fundatur etiam hic ritus communionis laicæ in communione a Christo data duobus discipulis in Emaus, quibus Christus panem benedictum & consecratum porrexit: vbi D. Augu. dicit, quod discipuli in sacramento panis cognouerunt Dominum: de calice nulla fit mentio, imo dicitur

citur quod statim euanuit ab oculis eorũ. Non dederat prius calicem, cum inordinata refectione cibus debeat præcedere. & si prius dedisset, in benedictione cognouissent, & euanuisset, & de hoc Euangelista mentionem fecisset. Fundatur etiã hic ritus in communione, & vsu Apostolorũ, Act. 2. vbi dicitur, quod fideles erãt perseuerantes in doctrina Apostolorum, & in communicatione fractionis panis, & orationibus, & nulla fit mentio de calice. Ex quo sequitur quod interdum communicabant sub specie panis duntaxat. Multis etiam rationibus inducti orthodoxi prçsules hunc ritum introduxerunt: Primò propter periculum irreuerẽtiæ, & effusionis: Quia si fieret communio sub vtraque specie, oporteret habere magna vasa vini. & attẽta multitudine, & indeuotione, esset periculũ effusionis, & uix posset obseruari quin effunderetur. Secunda quia hoc est sacramentum cõmunionis, in quo omnes debẽt conuenire. vnde Apost. Omnes vnum corpus sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus: vbi calix accipitur pro passione Christi, quæ participatur communicando sub specie panis. Aliqui enim tantum abhorrent a uino, vt non possint etiam eius odorem sufferre: ideo illis non conueniret. & sic non esset omnium communio. Tertia, quia uinum faciliter vbique inueniri nõ potest, & aliquando bella impediunt pro tanta multitudine deferri. Quarta ad reprobandum errorem Nestorij, qui dicebat, quod sub specie panis non erat sanguis, sed corpus exangue, & cadauer, & sub specie vini solus sanguis, quod cedebat in errorem, & scandalum simplicium: quia inde sequebatur Christum non resurrexisse: Ideo in cõcilio Basilien. Sess. 30. & Cõstãtiẽ. Sess. 13. corroboratur ritus, & cõsuetudo sumẽdi Eucharistiam a laicis sub specie panis duntaxat, vbi iam recepta erat. & condemnati fuerunt, velut hæretici, qui huiusmodi ritum, & cõsuetudinẽ impugnare pergerẽt, & tanquam illicitum reprobarent, cçteros suæ libertati relinquentes.

Ver. 5. *De conuersione panis & uini in corpus & sanguinem.*

A Corpus, & sanguinem Christi esse in hoc sacramento sub speciebus panis & uini neque sensu percipi, neque naturali ratione depræhendi potest, sed sola fide, quæ innititur authoritati diuinæ. Quomodo autem hoc fiat, videndum est. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod aliquis potest incipere esse in aliquo loco multipliciter; Primo per loci mutationem, & tunc desinit esse in primo loco. Secundo per generationem: quæ fit ab agente naturali, cum forma educitur de potentia materiæ, quam præsupponit tanquam subiectum generationis. Tertio per alterationem, quæ est acquisitio formæ accidentalis, supposita substantia. Quarto per creationem, quç naturali virtute fieri non potest, quando scilicet aliquid nouiter creatur in loco. Quinto per operationem: & sic angeli incipiunt esse in loco, quando incipiunt in illo operari, vt dictum est cum de loco Angelorum ageretur: Sexto per transubstantiationem, quæ fit quando vna tota substantia composita ex materia, & forma, conuertitur in aliam manentibus accidentibus primæ substantiæ, sub quibus (prima substantia remota) succedit alia loco illius, sub eisdem accidentibus. Talis mutatio siue conuersio unius substantiç in aliam, dicitur speciali nomine transubstãtiatio. ¶ His suppositis resolutio est, quod corpus Christi localiter, & circunscriptiue, hoc est secundum proprias dimensiones loco respondentes, est in cœlo Empyreo, vbi sedet (hoc est requiescit) a dextris Dei, hoc est in potioribus bonis, & nobiliori loco. Sed in hoc sacramento non est in loco circũscriptiue. quia omne locatum est in loco secundum modum quantitatis dimensiuæ inquantum scilicet commensuratur siue æquatur loco per suam quantitatem dimensiuam. Sed corpus Christi non commensuratur sacramento secundum modum suæ quantitatis dimensiuæ, cum sit maior quantitate sacramenti: sed est in loco per modum substantiæ, siue eo modo quo substantia commensuratur dimensionibus: succedit enim substantiæ panis, quç desiit ibi esse. unde sicut substantia panis secundum se non erat sub suis dimensionibus localiter, sed per modum substantiæ: ita nec substantia corporis Christi.

3. p. q. 75 art. 1.
Incipere esse in loco pluribus modis cõtingit.

3. p. q. 76 ar. 5.

Christi. Non tamen substantia corporis christi est subiectum illarum dimensionum, sicut erat substantia panis. Et ideo substantia panis ratione suarum dimensionum, siue secundum suas dimensiones, erat ibi localiter ex consequenti, quia cõparabatur ad locum, mediãtibus propriis dimensionibus. Substantia vero corporis Christi comparatur ad locum, mediantibus dimensionibus alienis. & ideo corpus Christi nullo modo est in sacramento localiter. Et sic per consecrationem nõ mutat locum: nec per hoc, quod est in sacraméto, desinit esse in cęlo, in loco vbi prius erat localiter. Quod patet primo, qa omne corpus localiter motum pertransit media: duod hic dici non potest, cum trãssubstantiatio sit instantanea, & non successiua. Secundo patet, quia impossibile est vnum motum eiusdem corporis localiter terminari ad plura, & diuersa loca, cũ tamen in pluribus locis simul corpus Christi incipiat esse in sacramento. Incipit igitur Christus est sub sacramento secũdum specialem modum, qui est proprius huic sacramento. Et sic corpus Christi est in diuersis altaribus, non sicut in diuersis locis sed sicut est in sacramento. secundum illum modum essendi, quem uocant theologi sacramentalem. Non quod intelligãt corpus Christi esse ibi, sicut in signo: licet sacramentum sit in genere signi: Sed dicunt corpus Christi esse ibi realiter sub signo secundum modum substantiæ, scilicet totum in toto, & totum in qualibet parte. Quia per hoc quod dicitur ipsum esse sub sacramento, significatur quædam habitudo eius ad sacramentum, cum succedat substantiæ panis sub eisdem accidẽtibus, quas non recipit subiectiue, sicut substantia panis recipiebat per hanc habitudinem successionis, quam habemus ex institutione Christi dicentis, Accipite, & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, dicimus esse in loco sacramentaliter. Secundum igitur hoc esse Christus facta consecratione huic sacramento adueniens, non mouetur per se secundum locum, licet bene per accidens ad mutationem specierum sacramentalium: sic contraria non verificantur de eodem secundum idem, scilicet motus & quies. cum enim aliquid est unum subiecto, & multiplex secundum esse, nihil prohibet secundum aliquid moueri, & secundum aliquid immobile permanere. Sicut corpori aliud est esse magnum, aliud albũ vnde potest moueri secundum albedinẽ, & esse immobile secundum magnitudinem. Sic Christus manet immobilis, & quietis in cœlo secundum esse per se, & circunscriptum: & est mobilis per accidens ad motum sacramenti, propter prædictam habitudinem. ¶ Notandum tamen quod cum Christus habeat esse in deficiens, non desinit esse per hoc quòd sacramentum desinit esse sacramentum. sed desinit esse in sacramento propter desitionem specierum: quia absque Christi mutatione tollitur habitudo eius ad illas species: per quem modum Deus qui est indeficiens, desinit esse in creatura ipsa creatura deficiente, & desinente. Sic igitur Christus sub hoc sacramento est, quandiu species sunt, & illis desinentibus desinit esse. vnde Cyrill. contra quosdam, qui propter illud quod dicitur de Agno Paschali, figura huius sacramenti: de quo non debebat remanere quicquam vsque ad mane, & pariter de manna. uoluerunt dicere quod corpus christi non remaneret in sacramento, si in crastinum reseruaretur, ait, Insaniunt quidam, dicentes mysticam benedictionem cessare a sanctificatione, si reliquiæ eius manserint in diem sequentem: Non enim mutatur sacramentum corporis christi, cum virtus benedictionis, & viuificatiua gratia iugis in eo sit, & omnes aliæ consecrationes immobiliter maneant permanẽtibus rebus consecratis: propter quod non iterantur. Veritas autem licet figuræ respondeat, figura tamen non adæquatur ei. ¶ Ex præmissis apparet quod corpus christi nõ est in sacramento per creationem, cum prius fuerit, neque per generationem, cum tota substãtia scilicet materia, & forma, imo & seipsum cõpositum ibi incipiat esse. In generatione auté materia præsupponitur & non incipit esse, sed est per transsubstantiationem siue per conuersionem substantię in corpus christi: Non quod aliquid de substantia panis maneat, quia tam materia quam forma panis desinit esse: Non tamen

Marginalia: Quõ Christus ĩcipit esse sub sacramento. — Esse sacramẽtaliter ĩ loco qd. — Qñ desinat esse. — Christus ĩ sacramẽto. — Exo. 12. — Substãtię panis & vini licet desinãt esse non annihilãtur

tamen annihilantur, cum succedat corpus Christi, & maneant accidentia panis, quæ se habent per modum continentis: & ideo sunt sicut cortinæ circundantes lectum, in quo rex quiescit, quæ impediunt visum contenti: hæc enim conuersio substantialis importat quendam ordinem substantiarum, quarum vna conuertitur in aliam siue succedit alteri. ¶Ex præmissis sequitur quod oculus corporalis etiam glorificatus nō potest videre corpus Christi sub sacramento, eo quod omne corpus ideo est visibile, quia accidentia sua immutāt medium. Accidētia autem corporis Christi in hoc sacramento non possunt immutare medium, cum non habeant immediatam habitudinem ad accidentia, quæ ipsum circunstant: igitur. Præterea corpus Christi in sacramento est per modum substantię. Substantia autem inquantū huiusmodi, non est visibilis oculo corporali, neque subiacet alicui sensui exteriori: imo nec imaginationi, sed solum intellectui, cuius obiectū est vt habetur in 3. de anima: Ideo a solo intellectu, qui est oculus spiritualis, percipi potest, & a diuersis intellectibus percipit diuersimode: Quia modus essendi, quo Christus est sub hoc sacramento, est penitus supernaturalis. ideo a solo intellectu diuino secundum se videri & intelligi potest. Ab intellectu autē angeli vel hominis beati etiam potest videri vel intelligi participatiuè, secundum participatam charitatem diuini intellectus per visionem diuinæ essentiæ. ab intellectu autem hominis viatoris non potest videri aut cognosci nisi per fidem, sicut & cætera spiritualia. Sed nec etiam intellectus angelicus ex sua natura sufficit ad hoc intuendum, cum talis intellectus non habeat ordinem naturalem, nec speciem aliquam connaturalem ad illum modum essendi, & ad illam successionē substātiæ, nisi reueletur a Deo, qui angelis beatis reuelat per visionem verbi, nec est necesse reuelare in propria natura & per species euidentes, licet hoc posset: Dæmonibus tamen non reuelat. Vnde sequitur quod dæmones non possunt videre Christum sub hoc sacramēto, sed credunt ipsum ibi esse non voluntarie, sed coactè euidentia signorum, prout dicitur Iacob. 2. Dæmones credunt & cōtremiscunt: Quamuis autem non videatur ibi corpus: non tamen sunt repræhendendi fideles, qui dicunt se Deum & Christum vidisse: quia videndo signum datum siue sacramentum oculis corporalibus visione fidei, vidēt ibi Christum, cum credant eum ibi esse.

Christi corpus in sacramento oculo corporali videri nō potest.

Angeli & beati quō videant corpus Christi in sacramēto.

dæmones nō vident Christum in sacramēto, sed credunt.

Ver.6. *De velamine sacramenti.*

Quæri solet cur Christus noluit visibiliter apparere in hoc sacramento, sed sub velamine specierum, quia si videretur, peccatores haberent maiorē contritionem, & deuotius susciperent. Respōdetur, quod hoc noluit, quadruplici ratione: Prima propter indignitatem, quo ad malos & peccatores, qui non sunt digni videre, & tamen præsumerent, & punirētur: prout viri Bethsamitæ fuerunt acriter puniti, & multi mortui, eo quod præsumpserant videre mensam discopertā, hoc sacramentū figurantem, quam Deus Num. 4. præceperat cooperiri pallio hyacintino: sic, &c. ex qua punitione boni haberēt occasionem tristitię. Secundo propter imbecillitatem visus, quantū ad cunctos: Nā excellēs sensibile corrumpit sensum. Oculus noctuæ nō pōt videre solē: Sed corpus Christi est clarius sole, & nos habemus oculos lipposos, ideo caderemus in terram, prout Apostoli in transfiguratione. & figuraliter in Exo. habetur, quod vidētes filii Israel cornutā faciem Moysi ex consortio domini, timuerunt prope accedere, vnde posuerunt velamen super faciem suam. Hoc argumētum prosequitur Apostolus. Tertio propter horrorem, quantum ad sumentes, Nō enim esset aliquis adeo animosus, qui auderet eum recipere. Vnde cum Christus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, &c. dixerunt aliqui: Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Legimus etiam quod Hugoni de S. Victore apparuit Christus in specie pueri, quem cū diu contemplatus fuisset, dixit illi Christus: Manduca & recipe me. At ille sanctus orauit vt sub velamine specierū poneretur, quia nō habebat animū sub tali figura recipiendi illum. Esset etiam in horrorem paganorum, si carnes & cruorē occisi hominis biberemus. Quarto propter meriti fidei conseruatione: quia si ostenderet se in specie sua, non

Opusc. 56 c. 7. et 8.

1. Reg. 6.

2. de aīa

Mat. 9.

2. Cor. 3. et Heb. 3

Ioan. 6.

haberemus meritum fidei, adorando ipsum: fides enim non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum. Legimus de Diuo Ludouic. audiente missam in sacello retro maius altare chori sanctę capellæ Palatii Parisiensis, qualiter nobiles in choro audientes missam videntes elegantissimum & pulcherrimum filium inter manus sacerdotis hostiam consecratam eleuantis: nunciauerunt regi, simulantes vt veniret ad videndum: Respondit, Qui non credit, vadat: Ego credo, nolo perdere meritum fidei. Et ideo nũc quia non videmus & credimus, dando gloriam verbo Dei magis meremur, iuxta illud Ioan. 20. Beati qui non viderunt & crediderunt. Hinc est, quod si ex duobus audientibus missam vnus videat Christum, alius non, & ambo in æquali deuotione & charitate adorent, Ille qui non vidét, magis meretur & magis gratus est. Similitudo est de rege ambulante in habitu dissimulato, &c. ¶ Notandum tamen quod si aliquando appareat, prout legitur apparuisse, quod talis apparitio dupliciter contingere potest: Vno modo ex parte videntium: quia quando in sacramento miraculose apparet caro aut sanguis, aut etiam aliquis puer oculi uidentium immutantur tali immutatione, ac si expresse viderent exterius carnem, &c. nulla tamen mutatione facta ex parte sacramenti. Et hoc quidem videtur contingere, quãdo ab uno sub specie carnis vel pueri videtur, ab aliis tamen uidetur sub specie panis. Nec tamen hoc pertinet ad aliquam deceptionem, sicut accidit in Magorum præstigiis, cum talis species formetur in oculo, ad aliquam veritatem figurandã: ad hoc scilicet quod manifestetur corpus Christi vere esse sub hoc sacramento: sicut etiã christus apparuit discipulis euntibus in Emaus sub specie peregrini, & finxit se longius ire. dicit enim (vt D. Augu. ait) cum fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Et quia per hunc modum nulla mutatio fit ex parte sacramenti, manifestum est quod non desinit esse Christus, sub sacraméto, tali apparitione facta. cum tñ contingit apparitio non per solam immutationem videntium, sed per mutationem specierum sacramenti: quod uidetur esse, quando omnibus sub tali specie apparet, & non ad horam, sed ad longum tempus, ita permanet: & in tali casu dicendum est, quod manentibus dimensionibus, quæ prius fuerunt miraculosæ, fit quædam immutatio circa alia accidentia, puta figuram, colorem, & alia huiusmodi, vt videatur caro, aut sanguis, aut puer: & hęc immutatio etiam non est deceptio: quia fit in figuram cuiusdam veritatis, vt dictum est. Et sic patet quod manentibus demensionibus, quæ sunt fundamenta aliorum sensuum, remanet corpus christi in hoc sacramento. Appetere autẽ tales apparitiones prouenit ex infidelitate vel curiositate: ideo absque peccato appeti non possunt.

3.p.q76 art.8.

Apparitio Christi in sacramento dupliciter cõtingit.

In lib. de q. Euang.

Appetere apparitiones est malum.

Ver. 7. *De veritate huius sacramenti.*

Firmiter credendum est, & simpliciter confitendum verum corpus christi, & sanguinem, animã, & diuinitatem realiter esse sub sacramento, cum eisdem dimensionibus, quas habet in cœlo: licet secũdũ eas nõ cõmensuretũ sacraméto, siue speciebus illis. Nec sunt audiendæ rationes hæreticorũ, nec aliorum infideliũ irrisiones, nec illusiones, aut suggestiones, quas dæmones immittũt fantasiis hoium, vt eos a fide deuiare, aut in ea faciant dubitare. Ideo tot & tãta immittũt argumenta, quæ uix magni doctores soluere possét. Ad excutiẽdũ ergo ab intellectib⁹ hominũ omnia diaboli & hęreticorũ ac infideliũ tela notãda & retinẽda ac perpetuo memorię cõmẽdãda sunt quatuor fundaméta, q̃ habemus ex sacris literis & sanctis doctoribus ab Ecclesia approbatis desumpta.

Primum fundamentum ex D. Pau. qui 2. Cor. 10. dicit in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequiũ christi, hoc est ad credendum omnibus quæ dixit christus, & obediendum ei. ¶ Secundum fundamentum habetur Luc. 1. Non est impossibile apud Deum omne verbũ. Deus potest facere omne quod intellectus potest concipere. ¶ Tertium fundamentum est ex D. Hilario, ubi dicit, quod cum Deus sit infinitæ potentiæ & actiuitatis, & intellectus noster sit finitus & limitatus: sequitur q̃ Deus multo plura põt facere, quã intellectus noster intelligere. Ideo

Lib. de Tri.

Ideo Iob.36. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. & Rom. 11. O altitudo diuitiarum,&c. ¶ Quartũ fundamentũ est ꝙ cum Christus sit Deus & ueritas ꝑ essentiam,iuxta illud, Ego sum via, veritas,& vita: mẽtiri non põt. & ad Titum 1. Qui non mentitur Deus.& Heb.6. impossibile est Deum mentiri: Sequitur ꝙ quicquid ipse dixit, hoc verum est. Sed Christus accepto pane dixit, Hoc est corpus meũ:non dixit in signo,sed realiter: quia subiunxit, Quod pro vobis tradetur,& de sanguine, Quę ꝑ uobis effundetur. Atqui corpus Christi uerum realiter fuit traditũ pro nobis, & uerus sanguis eius fuit realiter effusus, & non in signo: igitur ibi est realiter: verum corpus, & verus sanguis Christi. Vnde Christus prædixerat, Caro mea uere est cibus, & sanguis meus verę est potus: & ibidem subiunxit, & qui manducat me, & ipse viuet propter me: non dixit, propter signum meũ,& 1.Corinth. 10. Calix cui benedicimus, nõne communicatio sanguinis Christi est?& panis quẽ frangimus,nonne communicatio corporis Christi est? ¶ Ratione etiam potest persuaderi: Quia in alijs sacramentis sacerdos loquitur in propria persona, Ego te Baptizo, Signo, Absoluo, & cæt. Sed in hoc sacramento non loquitur in propria persona, quia stulte loqueretur, nec posset eius locutio quocunq; modo uerificari: sed loquitur in persona Christi, quia refert, Qui pridie quàm pateretur, &c. dicens,&c. ideo in aliis sacramẽtis nõ est Christus, in persona propria, sed assistit ex uirtute data. Sed cum in hoc sacramento minister loquatur in ꝑsona Christi, sequitur, quod christus non solum assistit in virtute, sed etiam in propria persona. In signum cuius primum miraculum qđ facere uoluit, fuit conuersio aquæ in vinum: & vltimum, conuersio panis in corpus, & uini in sanguinem: vt correspondèrent vltima primis. ¶ Insuper Apostolo.dicit, Omnia in figuram contingebãt illis, & cuilibet sacramento respõdet figura, & econuerso figuris sacramenta. Quid igitur in noua lege respondet mannæ, qđ erat cibus corporalis, omne delectamentum in se habent, & omnis saporis suauitatem, & figurabat cibum spiritualem?

Christus verè & realiter est in sacramẽto, & non in signo tantum.

Ioan. 6.

1.Co.10.

Nihil profecto reprę sentare in noua lege poterat, nisi Christum, qui Io.6. dicebat, Caro mea uere est cibus, &c. Sicut agno occiso in lege antiqua non respõdebat in noua nisi Christus occidendus: ergo nec cibo corporali, nisi Christus qui est cibus spiritualis. Sed Christus realiter occisus est: ergo est realis cib. ¶ Præterea uel christus potuit trãssubstantiare siue cõuertere substãtiam panis in verum corpus suum, vel non. Si secundum, sequeretur quod non fuisset omnipotens, cum talis transsubstantiatio non implicet contradictionem, nec in transsubstantiatione requiratur maior virtus, quàm in creatione. Si primum, quæritur quibus uerbis potuisset clarius exprimere illam transsubstantiationem, quàm his q̃ refert Euangelista dicens: Accepit Iesus panem, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur: igitur patet christum transsubstantiationem sui corporis & sanguinis fecisse. Si ergo credimus scripturæ dicenti, In principio creauit Deus cœlum & terram: quare non credemus Christo dicenti, Accipite & manducate: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur? Si credimus quod Deus subito ex limo terræ Adam formauerit, & ex eius costa Euam, Gene.1. & 2. quare, &c. Si credimus vxorem Loth conuersam in statuam salis, quę est proprior figura huius transsubstantiationis: quia sicut in illa non manserunt nisi dimensiones, & substantia salis successit substantiæ eius: idcirco eius memoria fuit nobis a christo commendata Luc.17. Mementote vxoris Loth: quare, &c. Si credimus quod Moyses virtute Dei conuerterit virgam in colubrum, & aquas in sanguinem. quare, &c. cum non maior uirtus requiratur: & Ecclesia illud attestetur, maximè in concilio ephesino, contra Nestorium, cui authoritate pontificis pręfuit cyrillus: & in concilio Lateranen. vt habetur in cap. firmiter. extra de summa Trinit. & fide catho. vbi dicitur, vna est vniuersalis ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur: in qua idem ipse sacerdos & sacrificium, Iesus christus, cuius corpus, & sanguis in sacramento

Gen. 1.

Gen. 19.

Exod. 7.

altaris sub specieb. panis & uini realiter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem, potestate diuina. Omnesq; sancti doctores ab Ecclesia approbari, hoc asseueranter docuerunt, singulariter D. Clemens, Petri successor, in epistola ad Iacobum fratrẽ Domini. & D. Dionys. 3. c. Eccle. Hier. & D. Ignatius in Epist. ad Rom. & D. Amb. in lib. 4. de Sacramentis, c. 5. Antequam consecratur, panis est: vbi autem verba Christi accesserunt, corpus Christi est. Et ante verba Christi, calix est: vbi autem uerba Christi operata fuerint, efficitur sanguis Christi: & in eodem li. c. 4. dicitur, Tu forte dicis, Meus panis est usitatus: sed panis iste ante uerba Sacramẽtorum panis est. at ubi accesserit consecratio, de pane fit Christi Caro. Hæc igitur astruamus: Quomodo potest qui panis est consecrationẽ corpus Christi esse? Respondet post pauca, Sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis est sermo Christi? Is quo facta sunt omnia: Iussit Deus, & factum est cœlum: iussit Deus, & facta est terra: iussit Deus, & facta sunt Maria. Vides ergo quam operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone Domini, ut inciperint esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, & in aliud commutentur? Idem D. Aug. dicit & habetur in c. Ante benedictionem. de conse dist. 2. *Ser. 2. super Lucam & in lib. de Off.* ¶ Ex his patet quod Lutherus pessimè ac falsè asseuerauit, ante trecentos annos Ecclesiæ transsubstantiationem ignotã fuisse. Nam hi qui citati sunt: antiquissimi fuerunt. Nec ante annum Domini millesimũ circa hoc aduersarios habuit ecclesia. Omitto miracula penè innumera in huius rei approbationem facta: inter quæ vnum fuit Parisijs tempore Philippi Le conquerant ecclesia, quæ nunc dicitur des Billheres. Nec obstat, quod hæretici in oppositum adducunt, dicentes quod scriptura hoc sacramentum panem appellat, dicens. 1. Cor. 10. Panis quem frangimus, & in eodem. Vnum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane, & de uno calice participamus. Ad hæc enim in promptu multiplex est solutio. Prima, quia cum Christus ibi realiter existens, sit panis viuus qui de cęlo descendit, ut ipsemet dixit: ideo hoc sacramentum recte panis (scilicet viuus) potest appellari. *Ioan. 6.* Nõ enim nominat Apostolus hoc sacramentum, panem corporalem: & Christus in oratione Dominica docet nos petere panem supersubstantialem. Secunda solutio, quia sub speciebus sacramẽtalibus fuit panis; videmus enim quod illud, quod in aliud mutatum est, suæ originis aliquando nomen retinet: Nam si tibi aliquis vinum dederit, quod iam in acetum versum est, dicis: Ecce vinum quod dedisti mihi. Si virga Aaron in colubrum mutata, nomen virgę retinet: dicitur enim Exo. 7. quod virga Aaron deuorauit virgas magorum: & Eccle. 10. homo dicitur puluis & cinis, licet nũc sit caro. Quid superbis terra & cinis? Tertia solutio, quia oculis corporalibus videtur esse panis, licet non sit. *Sap. 16* Quarta solutio, quia omne quod manducari potest, panis dicitur. vnde manna dicitur panis. Et quia hęc accidentia manducantur & reficiunt, ideo panis recte dici possunt: non, quod sint ibi panis corporalis, sed panis viuus, qui manducatus & receptus mentem reficit. Quapropter concilium Vercellense, quod fuit post annum Domini millesimum; damnauit Berengarium huius hæresis primum authorem, & eum abiurare fecit, cuius abiuratio, & rectæ fidei confessio hr̃ in cap. Ego Berẽgarius. de consecra. dist. 2. qui scripsimus supra. Et deinde concilium Constantiense damnauit Ioannem Vvclef, & Ioannem Hus eius discipulum, dicentes in eucharistia non esse identidem corpus & sanguinẽ Christi, aut realiter in propria præsentia corporali, sed in figura tantum. ¶ Nec obstat etiam quod ex D. Ioan. 6. ca. cum cõmẽtario siue expositione D. Aug. inducere nituntur: dr̃ enim Ioan. 6. quod cum Dominus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, &c. quidam discipuli audientes, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Quibus Christus dixit, Spiritus est qui uiuificat: caro autẽ non prodest quicquam: quasi diceret, sm̃ D. Aug. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis: sed neq; bibituri sanguinem quem fusuri sunt, qui me crucifigent.

gent. Sacramentum autem quod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos: caro auté non prodest quicquam. Vt quid paras dentem aut vétrem? Crede, & manducasti. Et idem August. in Epistola ad Adamantinum dicit. Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cum signum daret. Ad hæc re-
3.p.q.75 art. 1. ad 1. spondet Diuus Thom. quod cum Diuus August. dixit, Non corpus quod videtis manducaturi estis, non intendit excludere veritatem corporis Christi, sed modum manducandi: quia non erat manducandum visibiliter, in ea scilicet specie, qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod subditur, Sacramentum quod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificat, non intendit dicere quod Christus sit in hoc sacramento solum secundum mysticam significationem: sed spiritualiter dici, hoc est inuisibiliter & impassibiliter per virtutem Spiritus sancti. Vnde super Ioan. exponens illud, Caro non prodest quicquam, dicit: Quomodo illi intellexerunt manducandum, quomodo scilicet in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carné, & prodest plurimum: Nam si caro nihil prodesset, verbum caro non fieret, vt habitaret in nobis. Et ad id quod dicit ad Adamãtinum, dicendum quod in cœna christus dedit signum & corpus suum: Signum est quod sensu percipitur, corpus Christi est quod ibi contentum credimus. Alia autem quæ possunt adduci, sicut illud, Me autem non semper habebitis, debent intelligi visibiliter: quia inuisibiliter in hoc sacramento se nobiscum futurum vsque ad consummationem seculi pollicitus est. ¶ Si hæc
Consolatio pusillorum. agas ad populum: Ad confortandum spiritus pusillorum contra illusiones & suggestiones dæmonum, quibusdam quæstionibus & fantasiis, quas dæmon immittit, respondendum est: Primo aliquibus suggerit, Quomodo est possibile quod christus qui erat tam magnus, sit in tam paruulo loco? Respõsum est quod est ibi per modum substantię, & non modo quantitatiuo, hoc est non vtitur quantitate sua in hoc sacraméto. Sicut eadem anima est in paruulo existente in utero & extra vterum, & quando est magnus vir, & in senectute: Sic christus in parua & magna hostia. & quod possit dari aliquod quantum quod non utatur sua quantitate, apparet ex illo quod dixit Christus: Facilius est camelum transire per foramen acus, q̃ diuitem intrare in regnũ cœlorũ: si non esset possibile, non diceret facilius: sed impossibile est quod camelus, si utatur quantitate sua, transeat: ergo potest esse quantus & non vti quantitate sua, uirtute diuina: Mat. 19.
Figura habetur 4. Reg. 4. de muliere quę ex paruo lechito olei repleuit magna vasa. & alia figura de Manna, quod debebat Exod. 6.
accipi ad mensuram Gomor, aliqui colligebãt plus aliqui minus: Sed nec qui plus collegerat, plus habuit. Nec qui minus parauerat, reperit minus. Sic christus tantus est in parua, quantus in magna hostia, & in qualibet etiam minima particula. vnde Ecclesia cantat, Fracto demum sacramento, ne vacilles, sed memento, tantum esse sub fragmento, quãtum toto tegitur. Habetur etiam 4. Reg. de Heliseo quando incubuit super puerum, quod non utebatur sua quantitate in ordine ad locum, 4. Reg. 6.
siue ad loci occupationem: quia quãtum ad distinctionem partium utitur suis dimensionibus: Sicut enim in cœlo pes nõ est caput, sic nec in hoc sacramento. Ex quo sequitur quod quantitati duæ continuæ duo conueniunt, scilicet distinguere partes ab inuicem, & hoc est illi essentiale, & separari non potest: aliud est occupare locum & commensurari loco, & hoc est ei proprium, quod uirtute diuina separari potest ut dictum est de camelo. Si hæ similitudines nõ sufficiant, recurre ad quatuor fundamenta prædicta. ¶ Secundo aliquibus suggerit, Quomodo est possibile, quod christus sit ante oculos, & non videamus eum? Figura est de Helisæo, qui rogauit Dominum, vt aperiret oculos pueri, quia non uidebat exercitum bellatorũ qui erat pro eis. Christus etiã reddidit se inuisibilem, Lucæ 4. Transiés enim per medium illorum ibat. & 24. Euanuit ab oculis eorum. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo potest esse in tot locis, cum non sit nisi unus Christus? Dictum est quod non est localiter nisi in cœlo: in sacra-

mento autem nō est localiter, sed per mō substantiæ, & per habitudinem successionis. Similitudo datur communiter de uoce prędicatoris, quæ cum non sit nisi vna in aere, est ęqualis in auribus singulorum. Magis propria tamē similitudo est de cella circundata speculis. Si vnus homo sit in medico, imago eius apparet in quolibet speculo. Si hoc facit natura, a fortiori Deus. Si hæ similitudines non sufficiant, recurre, &c. Aliis suggerit, Quomodo est possibile quod Christus ita cito sit in hostia, cum sit magna distantia? Ratio naturalis est quia virtus eius est infinita, & quia illa mutatio non est localis, sed instātanea. Similitudo naturalis est de sole, qui illuminat instanti. Et Philosophi dicunt quod illuminatio fit in instanti, cum nulla sit repugnantia ex parte medii. Si hæc non sufficiant recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo ad fractionem hostiæ non frangitur? dicendum quia est ibi per modum substantiæ, & quantitas specierum non est subiectiuè in ipso: ideo Christus non diuiditur sed quantitas. Similitudo est de speculo, ad cuius diuisionem non diuiditur imago in eo apparēs, sed solum speculum, & in qualibet parte est imago. Si hæc facit natura, a fortiori Deus. Vnde cantat Ecclesia, A sumente non concisus, non confractus, non diuisus, integer accipitur. Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, quia nec statuta signari minuitur. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta, quod non est impossibile apud Deum omne uerbū, & quod Deum qui est infinitæ virtutis & actiuitatis, plura potest facere, quam intellectus tuus qui est finitus, intelligere: & quod Deus qui hoc dixit, & reuelauit, nō potest mentiri. Ideo firmissime absq; quacunque dubitatione credendum est, & exhibendæ sunt ei gratiarum actiones de tā to beneficio. Ad hoc hortatur mater Ecclesia in prosa solennitatis corporis Christi dicēs: Lauda Sion Saluatoris, lauda ducem & pastorem in hymnis & canticis. Quantum potes tātum aude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis, panis viuus & uitalis hodie proponitur. Quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides, præter rerum ordinem. Amplior prosecutio ad populum fieri poterit, tractando dignitatem & effectus huius sacramenti, quæ scribuntur infra eodem. §. ver. 18.

Illuminatio fit in instanti.

Ver. 8. *De adoratione Christi in Eucharistia.*

A

CVm Deo debeatur cultus latriæ, & Christus sit verus Deus, sitq; sub sacramento Eucharistiæ: sequitur quod sub illo, quod coram illo est adorandus latria. Et per cōsequēs ministri Ecclesiæ licite hoc sacramentum eleuant in sacrificio missæ, & in tempore tribulationis ingerunt oculis fidelium ad prouocādum eos ad deuotionem, & ad excitandū mētes eorum, ut puta mēte & sincero affectu ad ipsum cōfugiant. Quod etiā aliter probari potest. Primo exēplo antiquorum patrum & sanctorum apostolorum, qui inspirati, spiritu sancto in missæ sacrificio eleuari, & oculis omnium proponi in memoriam illius benedictissimæ cœnæ, & amarissimæ passionis docuerunt & tradiderunt. Quę traditio ab eo tēpore usq; nunc fuit semper obseruata. Præterea Deus uoluit templum sibi dicatum honorari, & Salomonem structuris magnificis ædificare, & uasis atque superlectilibus preciosis ornare, & ornatū Machabęorum approbauit: quāto magis ergo, hoc sacramentum noluit honorari, cum sit templū specialissimū in quo Christus nō solum per inuocationem, sed etiā per personalem pręsentiā constat esse. Si imago crucifixi ex traditione Apostolorū propter memoriam & repræsentationem Christi adoratur, quanto magis hoc sacramentum, quod est memoriale omnium mirabilium eius in quo ipse vere & realiter vt dictum est continetur? Insuper lumen fidei ostēdit, quod ubicunque numē siue virtus Dei nobis apparet, aut familiariter se ingerit, eū reuereamur. Ideo reuerēmur & honoramus sacramenta, in quibus virtus diuina assistit, quāto magis hoc sacramentum, sub quo non solum virtus diuina, sed etiam christi persona, imo, vt dictū est tota trinitas realiter continetur. Explodendi ergo sunt a nobis & nullatenus audiēdi hæretici: quorum aliqui, & si Christū sub sacramento esse fiteantur tn̄ nō sunt veriti habere pro fatuis & stultis sanctos patres dicentes quòd DEVM

se

se colere arbitrātes, eum ludibrio habuerunt: hac sola ratione inducti, quod non inuenitur in sacris literis talem honoré debere fieri: & ꝙ Christus non est in Eucharistia, nisi ut manducetur, & non vt adoretur: idololatras dicētes eos, qui honorem & cultum exhibent Deo, qui in sacris literis non est expressus. Quod quidem axioma, & fundamentum est falsissimum & hæreticum esse manifeste constat, eo quod secundum Apostolum. 1. Corint. 11. Probare nos debemus antequam de pane illo edamus, & ne indigne (hoc est irreuerēter) manducemus: Quia qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, hoc est non discernens inter corpus Domini & alios cibos. Honor huic tā admirando sacramento exhibendus est, quāuis non inueniatur scriptum in sacris literis: cum ab Apostolis & sanctis patribus toto orbe terrarum fuerit semper obseruatum. Argumentumque a scripturis & authoritate negatiue sumptum (ut sæpe diximus) inefficax est. ¶ Et ex prędicto nanque fundamento sequeretur magos

Mat.2. illos, qui Christum in cunabulis & illis misticis muneribus adorauerunt, esse idololatras. Neque enim ad hoc incarnatus; & in hunc mundum natus est, ut adoraretur in mortali corpore: sed ut pateretur, & crucifigeretur, & pro peccatis nostris satisfaceret. Nec ullum verbum ex scripturis proferri potest, quod talis cultus sine honor sit ab eis exactus, Si enim propter signum stellę in lib. Numerorum absque expressione cultum illum exhibuerunt quid nos facere debemus qui maius testimonium ab Euangelista & Apostolis accepimus ibi esse verum corpus suum hoc certe docet omnes lumen diuini vultus signatum super nos: Nec Aposto-

Mat.21. li ornantes vestibus asinam & pullum, licet non exigerentur, peccauerunt: me illum honorem gratanter accepit Christus: atque eorum qui ramos præscindentes de arboribus, & vestimenta sternebāt in uia. Non immerito igitur hunc cultum restituit Ecclesia, & hymnos ac cantica approbauit. Vnde alias rationes contra ædictum fundamentum, infra hoc §. Versic. 14.

Ver.9. *De accidentibus in sacramento, remanentibus.*

INter alia mirabilia, quæ fiunt in hoc sacramento, vnū est, ꝙ accidentia, quæ naturaliter sine subiecto esse non possunt, tamen virtute diuina in hoc sacramento sunt sine subiecto quo & quod, hoc est ꝓpinquo vel remoto, & maxime qnantitas. Alia enim accidentia non habent subiectum quod, sed quo. s. quātitaté, q̃ habet vim substantiæ, quantū ad sustentationé & immutationé exteriorem. non solū sensus, sed ét quantum ad immutationem q̃ est ad formam substantialé, quia talis immutatio non fit a forma substantiali immediate, sed mediantibus qualitatibus actiuis & passiuis, quæ agunt instrumentaliter virtute substantia. Hæc autem uirtus instrumentalis seruatur in speciebus sacramentalibus sicut prius erat in substātia: hoc aūt fit uirtute diuina. Ideo possit ageret formā substantialem instrumentaliter: per quem modū aliquid pōt esse agere præter & vltra speciem suā: sicut calor naturalis ad carné & sanguiné, non virtute propria, sed uirtute principalis agētis. Ex quo sequitur ꝙ accidentia panis & vini possunt corrumpi, sicut poterant corrūpi quando erant subiectiue in substantia panis & vini. Tunc enim poterant corrūpi dupliciter, scilicet per se & per accidés: per se quidem, per alterationem, quæ fit per contrariam qualitatem. & per augmētum & diminutionem quantitatis, nō quidem per modum augmenti & diminutionis, quæ inuenitur solum in corporibus animatis, qualia non sunt panis & uinum sed per additionem & diuisionem: Nam (vt dicitur 3. Meth.) per diuisionem una dimensio corrumpitur, & fiunt duæ: ꝑ additionem uero ex duabus fit vna. Alio modo poterant prius corrumpi per accidés, scilicet per corruptionem subiecti, & hoc etiam modo post consecrationé corrumpi possunt. Quia quanuis subiectum non remaneat, remanet tamen esse & uirtus, quam habebant accidentia in subiecto. & ideo huiusmodi esse & uirtus pōt agere. & corrumpi a contrario agente: sicut poterat corrumpi substantia panis & uini, quę non poterat corrumpi nisi præcedente alteratione. ¶ Circa tamen

B 3. p. q. 77 art. 1. & 2.

Accidentia dupliciter corrumpi possunt.

accidentia distinguendum est inter vtrunque modum prædictarum corruptionum. Quia cum corpus & sanguis Christi succedant substantiæ panis:& vini:si fiat talis immutatio ex parte accidentium, quæ non suffecisset ad corruptionem panis & vini, propter talem immutationem non desinit esse corpus aut sanguis Christi in hoc sacramento, siue fiat immutatio ex parte qualitatis, puta cum modicũ immutatur color, sapor, & odor panis aut vini, siue ex parte quãtitatis in tales partes in quibus posset saluari natura panis aut uini. Si vero fiat tanta immutatio, ꝙ corrupta fuisset substantia panis aut uini, non remaneret corpus aut sanguis Christi sub hoc sacramento: sicut cum mutatur color, & sapor, & aliæ qualitates panis aut vini, quod nullo modo posset secum compati natura panis aut uini: aut ex parte quãtitatis, puta si pulucrizetur panis, uel vinum in tam minutas partes diuidatur, ut iam non remaneat forma panis aut uini, tunc non remanet corpus aut sanguis in hoc sacramento; nec illa corruptio est miraculosa sed naturalis. Præsupponit tamen miraculum quod factum est in consecratione scilicet quod illę species sacramentales retinerẽt esse sine subiecto, qđ prius habebant in subiecto. Sicut & cæcus miraculose illuminatus, naturaliter uidet. Et cum ad corruptionem unius sequatur generatio alterius (vt dicitur in 1. de Generatio:) sequitĩ quod ex speciebus sacramẽtalibus poterit aliquid generari. Non enim sic corrumpuntur, ut omnino disparcant. Et ad sensum videmus aliquid ex prædictis speciebus generari, puta cineres, si species comburantur: vel vermes, si putrefiant. Hæc autem generatio non fit ex substantia corporis aut sanguinis Christi, cum sit incorruptibilis: nec ꝙ materia panis quæ per cõsecrationem desierat esse, redeat, nec alia materia creẽ: Sed cum in consecratione miraculose detur quantitati dimensiuæ panis, quod fit primum subiectum consequentium formarum, quod est propriũ materię: ideo ex cõsequẽti datur ei omne illud quod ad materiã pertinet, & per consequens quod posset generari ex eis, quicquid posset generari ex materia panis aut vini, si esset

Quæ immutatio specierũ requiratur ad desitionem sacramenti.

¶Ex præmissis infertur ꝙ ex solis speciebus sacramẽtalibus quis põt nutriri, si acciperentur in tanta quantitate in qua panis sufficeret ad nutrimentum, cum habeant uim substantiæ panis: ¶Difficultas est an quando infunditur liquor eiusdem speciei vel alterius in vinum fiat corruptio:& si non, ubi maneat id quod infunditur. Dicendum & si infundatur vel permisceatur in tãta quantitate ꝙ possit diffundi in totum uinum consecratum, totum fiet permixtum. Quod autem commixtum est ex duobus, neutrum commiscibilium est, sed vtrunq; transit in quoddam tertium ex his compositum, Vnde sequitur ꝙ vinum prius existens non maneret. Si liquor esset alterius speciei, puta si aqua poneretur in magna quantitate, solueretur species vini, & illud totum esset alterius speciei. Si autẽ permisceretur liquor eiusdẽ speciei, puta vinum, remaneret quidem species, sed non remaneret idem numero vinum quod declarat diuersitas accidentium. puta si vinum infusum esset album, & aliud rubeum, & si ex eodem dolio diuersa quantitas, tunc desineret esse sacramentum, cum fundamentũ omnium sit quantitas, iõ tunc definit ibi esse Christus. Si uero liquor admixtus esset tam paruæ quantitatis, quod non posset diffundi per totum vinum consecratum, non fieret totum vinum permixtum, sed aliqua pars eius, quę quidem non remaneret eadem numero propter admixtionem extraneæ materiæ. Maneret tamen eadem specie. non solum si paruus liquor permixtus esset eiusdẽ speciei, qa gutta aquæ multo uino permixta, transit in speciẽ vini, ut dicitur in primo de Generatione: Manifestũ est autem ex prędictis quod corpus & sanguis Christi manent in hoc sacramento, quandiu illæ species manent eædem numero, & in singulari per pronomen demonstratiuum possunt demonstrari siue singularizari: ideo si totum uinum consecratum fuerit permixtum, erit aliud numero, & desinet ibi esse Christus. Si uero fiat tam parua alicuius liquoris mixtio, ꝙ non possit diffundi per totum, sed per aliquam partem specierũ, desinit esse sanguis christi sub illa parte uini consecrati, tñ manebit sub alia

Quid dicendũ de infusione liquoris in uinum cõsecratum.

alia. Et sic pars uini permixta erat substãtialiter infra uinum in loco a nobis impceptibili. Si dicatur quod quãdo aqua ad miscetur aquæ benedictæ, efficitur benedicta: quia maius dignum trahit ad se minus dignum. igitur. Sic in proposito dicẽdum cum Innocentio in c. cum Marthæ, extra de celeb. miss. quod non est simile de aqua benedicta: quia illa benedictio nullam mutationẽ substãtialem facit circa substantiam aquę, sicut facit consecratio uini. ¶ Nec obstat quod magnum & paruum sunt duæ quantitates, & diuersificant ipsam, sicut album & nigrum colorem, ergo quantumcunque paruum ad datur, quantitas corrũpitur, & per consequens Christus desinit esse sub ea: quia licet magnum & paruum diuersificẽt quãtitatẽ dimensiuã in ratione mensuræ, non tamen quãtũ ad eius essentiam. Et liquor appositus potest esse adeo paruus, quod sua paruitate impeditur ne diffundatur ꝑ totum, sed per paruas dimensiones: quæ licet sint sine subiecto, tamẽ substãt alteri liquori, sicut & substantia, si ibi adesset.

Ver. 10. *De sacramenti Eucharistiæ nominibus.*

3.p.q.73 ar.4. Altaris sacramenti pluribus nominibus nuncupatur, eo quod plures effectus, ꝓprietates, & repræsentationes habeat. Et maxime tres: Vnam respectu rei præsentis. scilicet unitatem Ecclesiæ, cui homines aggregantur per hoc sacramentum, & secundum hoc dicitur Synaxis Græcè, quod idem est quod communio

Lib.4. Latinè. Vnde Damascenus ait, Dicitur communio, quia per ipsam communicamus Christo. Et qa participamus de eius carne & deitate, & unimur ad inuicem ꝑ

1.Co.10. ipsam, iuxta illud, Vnum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane & de uno calice participamus. sequitur, Calix benedictionis cui benedicimus nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quẽ frangimus, nonne cõmunicatio corporis Christi est? Et (vt D. Augu. dicit) Chri-

Sup Ioã. stus ad huiusmodi unitatem & communionem significandam, materiam huius sacramenti ex his rebus elegit, quæ ad aliquod vnum rediguntur: Ex multis. n. granis panis conficitur, & ex multis vuis uinum confluit. Sic nos quamuis simus multi, efficimur tamen vnum in Christo, per hoc sacramentum. Vnde & idem Aug. ait, O sacramentum pietatis? O signum vnitatis? O vinculum charitatis? & Innocent. 3. in c. cum Marthæ, de cele Miss. dicit, Per hoc enim quod ipse Christus suscepit de nostro (.s. carnem) & nos accipimus ipsi de suo (scilicet in hoc sacramento) non solum carnem, sed etiam animã & diuinitatem, vt dictum est. Et tam insolubili nexu coniungimur, vt qui est vnum cum patre per ineffabilem vnitatẽ, fiat vnum nobiscum per admirabilem unionem: ac per hoc (scilicet sacramentum) ipso mediante, cum Patre & Spiritu sancto, vnum efficimur. Pater (inquit) sancte, serua eos quos dedisti mihi, ut sint vnum, sicut & nos. Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut & ipsi in nobis unum sint, vt mundus credat, &c. Ideo hoc sacramentum dicitur communio siue communicatio, quam debemus habere, idem sapere, dicere, & uelle, & omnia communicare, præcipuę in necessitate, sicut Apostolus communicauit. Ideo. 1. Corinth. 10. Obsecro vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata & 2. Corinth. 13. idipsum sapite. & Heb. 13. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci. ¶ Aliam significationem habet respectu futuri, inquantum scilicet hoc sacramẽtum est præfiguratiuum fruitionis Dei, quæ erit in patria. Et secũdum hoc dicitur Viaticum, quia præbe nobis uiam perueniendi illuc. Et secundum hoc etiã dicitur Eucharistia, quod interpretatur bona gratia: qa gratia Dei uita æterna, vel quia realiter continet Christũ, qui est plenitudo & author gratiæ, qui bonam immo optimam gratiam fecit, dando se nobis sub hoc sacramẽto. Sicut enim Christus in mundum visibiliter veniens contulit mundo gratiam, secundum illud, Gratia & ueritas per Iesum Christum facta est: ita in hominem ueniens sacramentaliter, vitam gratiæ operatur secundum illud Ioan. 6. Qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Vnde dicit D. Thomas, quod hoc sacramentum ex seipso habet virtutem gratiã confe-

Ioan. 17. | Eucharistia dicitur cõio. | Viaticum | Rom. 6. | Ioan. 13. | 3.p.q.79 ar.1. ad 1

Nullus consequitur gratiam, nisi ex voto Eucharistiæ.

cōferendi. Nec aliquis habet gratiam ante susceptionem huius, nisi ex aliquo voto vel desiderio ipsius, uel per seipsum sicut adulti, vel Ecclesiæ, sicut paruuli. Unde ex efficacia virtutis ipsius est, ꝙ etiam ex uoto ipsius aliquis gratiam consequatur, per quam spiritualiter viuificetur: Hic enim est panis viuus, qui de cœlo descendit, q solus viuificat. vnde Christus, Amē dico uobis, non Moyses dedit vobis panē deCœlo, sed pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitā mūdo. Subdit deinde. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendit: Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Et qui manducat me, ipse viuet propter me. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi ita. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, & per oppositum, Nisi manducaueritis (saltem in voto proprio vel ecclesiæ) meam carnem, &c. Non est ergo vita spiritualis ex fide, licet præ requiratur dispositiue: sed effectiue ex carne & sanguine Christi in hoc sacramento contentis. Imo & omnia alia sacramenta virtutem iustificandi & peccata remittendi ad ista passionis oblatione recipinnt. ¶ Si dicaturquod hoc sacramentum nemo debet recipere nisi contritus & in gratia: Dicēdum quod quicunque accidit ad hoc sacramentum imprȩparatus aut cū effectu peccati mortalis, peccat mortaliter, iuxta illud, Probet autem seipsum homo, & sic de pane il-

1. Co. 11. lo edat, & de calice bibat: Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi māducat & bibit. Sed si facta præparatione debita (saltem probabiliter) & adhuc est in peccato mortali: quia stat quod quis habeat probabilitatem quod sit contritus & in gratia, qui tamen non est: quia forte non ex toto corde. Tunc hoc sacramentum adueniens causat gratiam & uirtutes, & dat uitam. Si uero inueniat gratiam, auget etiam. ¶ Ex hoc sequitur quod per hoc sacramentum remittuntur peccata mortalia, & gratia datur. Vnde in consecratione sanguinis dicitur, In remissione peccatorum. Nomine autem peccati intelligitur. mortale. & sic remittat peccatum mortale, a fortiori veniale: qd

Distractio impedit effectum sacramēti.

intelligendum est de præteritis: Quia si quis venialiter esset distractus in sumptione huius sacramenti, illud veniale impediret remissionem mortalium, & per consequens tollationem gratiȩ. ¶ Aliqui ponūt accessum medium ad hoc sacramentum, scilicet, ꝙ accedēs non peccat mortaliter nec accipit gratiam. Et quando sit argumentum ex D. Pau. quia vel comedit digne, uel indigne: dicūt ꝙ comedit digne, quantum ad suam æstimationem, quæ excusat a mortali. Alii uero ponunt accessum medium, secundum diuersos gradus intensionis, quos ponunt in conuersione siue detestatione peccatorum: & dicunt quod stat aliquem probabiliter estimare se esse contritum, qui non erit sufficiēter attritus, ad hoc quod sacramentū confessionis facit eum de attrito contritum, sed dispositionem aliquam faciat, & tandem sacramentum Eucharistiæ adueniēs perficit & facit cōtritum, & sic causat gratiam, & dat vitam aliquādo enim aliquis habet probabile iudicium sufficientis dispositionis, qui tamen adeo remissè dispositus est, ꝙ nec sacramentorum pœnitētiæ nec Eucharistiæ sufficit propter illam remissionem & negligentiam conatus, cuius intentio requisita incerta est, & cum quæritur ab eis an talis fecerit, quod in se est, uel non: respondent ipsum fecisse qđ in se est, ad vitandum peccatum indignȩ sumptionis, sed non ad obtinendam gratiam. Hac distinctione bene intellecta soluuntur omnia argumenta. & cum replicatur, si fecit diligentiam ad quam tenebatur, indubitanter habet gratiam: respōdent quod ad maiorem diligentiam tenetur ad obtinendam gratiam, quam ad euitandum peccatum. Alii ponunt accessum medium, cum quis tenetur Eucharistiam sumere, & non habet copiam confessoris. Hic modus non tot amplectitur difficultates, & facilius soluit argumenta: quia contra præcedentes dici potest quod omne sacramentum susceptum ab attrito, facit illum contritum. De tertia repræsentatione dicetur versu sequenti.

De accessu medi.

Ver. 11. *De sacrificio missȩ.*

SACRAMENTVM Eucharistiæ etiam dicitur Sacrificium ratione B

præte-

præteriti, in quantum scilicet est repręsentatiuum dominicæ passionis, quę fuit verum sacrificium, & ideo in quantum per hoc sacramentum dominica passio offertur, dicitur sacrificium. Et secundum hoc etiam dicitur Missa, non accipiendo missam pro omnibus solennitatibus præcedentibus aut sequentibus, quæ non sunt aspernandæ: (Nam Christum ante & post cœnam cæremonias seruasse legimus. Præcessit enim homo lagenam aquę baiulans, quæ pœnitentiam, contritionẽ, & satisfactionem significat: benedixit, & hymnum addidit, orationemque pro se Apostolis ac aliis fecit, vt habetur Ioan. 17. & D.Pau. 1.Tim.2. Orationes, obsecrationes, & postulationes, ac gratiarũ actiones adiungere docuit. vt D.Aug. ibidem interpretatur.) Sed accipiendo Missam pro sacro mysterio, quod fit in consecratione, oblatiõe, & communione corporis & sanguinis Christi, sub speciebus & vini, ac repræsentatione passionis eiusdem, ad salutem fidelium, & remissionem peccatorum: Missa tunc dicitur factum mysterium, & sacrificium, & quodammodo pignus, & instrumentum remissionis peccatorum, a D.Iacobo, fratre domini, Hierosolymitano episcopo, primo celebrata, vt habetur in c.Iacobus, de consecrat. dist. 1. ¶ Ad sciendum autem quomodo Missa est sacrificium, notandum est ex D.Augu. 10. de ciuitate Dei. c.3. quod sacrificium est cultus siue honor soli Deo exhibendus, iuxta illud Exod.22. Sacrificans diis, eradicabitur, nisi domino soli. Per sacrificium igitur intelligunt omnes theologi & christiani, omnem oblationẽ, siue omne id quod Deo offertur in recognitionẽ supremi dominii, siue ad impetrandã misericordiam & veniam peccatorum, & gratiam acquirendam, siue ad auertendam iram, ultionem, atque vindictam, siue ad reddendas gratias de acceptis beneficiis. & sic peccatorum contritio dicitur sacrificium interius, iuxta illud Psal. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: & oratio & gratiarum actio dicuntur sacrificium, iuxta illud Psalm. Sacrificare sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. Nec ipse offerendi actus dicitur sacrificium, sed in id quod Deo offertur in recognitionem supremi dominii: Recognitio autem soprenii dominii est duplex scilicet interior & exterior. Recognitio interior eodem modo fiebat in antiqua lege quo nunc fit in noua. Antiqui enim patres habebant cor contritum & humiliatum, & laudabant Deum interius, & gratias agebant, & alia opera interiora & secreta pœnitentię habebant, sicut nos qui sumus in lege noua. Recognitio supremi domini exterior erat alia in lege Moysi. & alia est nunc in lege gratiæ. & sic aliud est sacrificium exterius legis antiquæ & nouæ. In antiqua enim lege aliquãdo offerebatur sacrificium de inanimatis, ut de pane, simila, & thure: & fiebat huiusmodi sacrificium communiter in laudem & gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & uocabatur oblatio simpliciter, & sine adiuncto. Est enim oblatio nomen cõmune ad omnia sacrificia. Aliquando aũt fiebat sacrificium de animatis, quæ occidebantur, & quorum sanguis effundebatur. Et hoc genus sacrificiorum vocabatur victima, & fiebat triplici fine. Aliquando in expiationem & satisfactionem pro peccato, aut pro pœnis peccatis debitis: & vocabatur Sacrificium Expiatiuum, & Hostia pro peccato. Aliquando vero fiebat ad placandum Deum, & dicebatur Holocaustum siue Victima holocausti, & totum cedebat in cultum Dei. Aliquando autem fiebat in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & vocabat̃ Sacrificiũ Pacificum. Et cum illa omnia sacrificia ordinaretur in sacrificium christi, qui continetur in hoc sacramento, tanquam ad finem, eo quod eius sacrificium & oblatio eminenter continetur omnes effectus sacrificiorum prędictorum: sequitur quod in sacris literis hoc sacramentum intitulatur & nominatur omnibus nominibus prædictorum sacrificiorum, ratione contenti. Primo enim dicitur Oblatio. Ephes.5. Qui dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationem pro nobis Deo. & Esa.53. Oblatus est, quia ipse uoluit: & in c.communione, de consecrati. distin.2. vocatur Oblatio. Secundo dicitur Hostia siue Victima in Holocaustum, in odorem suauissimum Domino, quia Christus ad placandum DEVM: & reconciliandum nos

A quo missa primò fuerit celebrata.

Contritio & sacrificium.

Recognitio supremi dominij duplex.

Leui.1.2 3.& 4.c.

Oblatio simpliciter quid.

Victima quid.

Hostia pro peccato quid.

Holocaustum qd.

nos, se obtulit in ara crucis: ideo dicitur, Holocaustum siue sacrificium Reconciliatiuum, Rom. 5. Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii eius. & Ephe. 5. tradidit semetipsum in oblationem & hostiam, in odorem suauitatis, scilicet ad placandum Deum. Vnde cantat Ecclesia, O salutaris hostia, &c. Tertio hoc sacramentum dicitur sacrificium expiatiuum, siue Sacrificium & Hostia ꝑ peccato, eo quòd expiet & mundet peccata, & satisfaciat pro pœnis peccatorum. Vnde Apostolus, Si enim sanguis hircorum aut vitulorum inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis christi, qui seipsum obtulit immaculatum Deo, emundauit conscientiā nostram ab operibus mortuis? & Gal. 2. Donans vobis omnia delicta, delés quod aduersus nos erat, chyrographum decreti, & tulit ipsum de medio, affigens illud cruci. Chyrographum decreti erat obligatio pro peccatis debita, siue reatus pœnę, quā Christus pro nobis portauit, & pro qua satisfecit, prout prophetauerat Esa. 53. Vere languores nostros tulit, & dolores nostros ipse portauit. Si enim Christus emūdauit conscientias nostras a peccatis, & satisfecit pro eis, & in hoc Altaris sacramēto offeratur Deo patri: consequens est quod hoc sacramentum quod ipsum continet, & eum tanquam in cruce representat, expiet conscientias nostras, & emundet siue liberet a maculis & pœnis peccatorum. & sic dicitur Sacrificium expiatiuum: Sicut enim panis habet ex se virtutem nutriendi, & Rheubarbarum detrahendi choleram: sed si panis Rheubarbaro misceatur, vtranque habet uirtutem: sic Christus, qui est verus panis, nutrit, inquantum est sacramentum: inquantum vero mixtus Rheubarbaro & amaritudini passionis, per quam dolores nostros ipse tulit, expiat peccata & pœnas peccatorum, & sic christus est nutrimentum, & medicamentum, ac holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates. ¶Et quia hæretici instāt nullibi in sacris literis esse expressum hoc sacramentum esse sacrificium, neque vt offeratur in expiationem, in qua non se obtulit Deo patri, sed solum se dedit in cibum: Ideo ex sacris literis ostendendū est huiusmodi sacramentum esse sacrificium & expiatiuum, & ad hoc a CHRISTO institutum. Ad cuius euidentiam supponendum est quod dicit Apostolus, Omnia in figuram contingebant illis. Ex quo fundamento in epistola ad Hebr. 7. aperte ostendit sacerdotium antiquæ legis siue Aaronicum (quod erat temporaneū) figurare sacerdotium Christi, quod futurum erat æternum, prout Dauid prædixerat dicens, Iurauit Dominus & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Sicut igitur adueniente lumine, fugatur, & euanescit vmbra: ita adueniente nouo Christi sacerdotio, secundum ordinem & formam Melchisedech, euanuit sacerdotium Leuiticum & Aaronicum, & translatum est in nouum sacerdotium CHRISTI siue Euangelicum, quod est multò ꝑfectius Leuitico: sicut lux est perfectior vmbra. Et quemadmodum Heb. 7. dicitur correspondenter se habent sacerdotium & lex. vnde Apostolus dicit, Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat: Ita correspondenter se habent sacerdotium & sacrificium: quia (vt idem Apostolus dicit) Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Ergo eadem ratione ad sacerdotem Euangelicum pertinet offerre sacrificium, quod non licet offerre plebi, sicut & in antiquo testamento. Et cum sacerdotium Euangelicum sit secundum ordinem & formam Melchisedech, & perfectius illo: Melchisedech autem obtulit panem & vinum: ergo ad sacerdotem euangelicum pertinet offerre sacrificium sub specie panis & uini: siue panem & vinum de cęlo verū, ꝑut Christus fecit in cœna, & faciendum iussit, dicens: Hoc facite in meā commemorationem. Hāc translationem & sacrificii speciem bene prædixit Malachias ex parte Domini pronuncians, Non est (inquit) mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituū: & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim solis usque ad occasum magnū est nomen meū in Gentibus, & in omni loco sacrificatur mihi, & offertur

Marginalia: *Holocaustum est sacrificiū recōciliatiuum.* — *Heb. 9.* — *Eucharistiam esse sacrificium probatur* — *1. Cor. 10* — *Heb. 5.* — *Gen. 14.* — *Malach. 1.*

tur nomini meo oblatio mūda. Propter certitudinē pphetiæ loquitur Malachias in præsenti: pro futuro: sicut Dauit propter eandem causam loquitur in præterito pro futuro, dicens. Foderunt manus meas, & pedes meos, &c. Sed quo modo Dominus per Malachiam hæc dicebat: Nonne ipse instituerat sacerdotiū Leuiticū? Nonne præceperat offerri oblationes & sacrificia? Nunquid promisit se suscepturum de manibus eorum? Leuit. 4. Si peccauerit omnis turba filiorum Israel, oblata pro peccatis eius cōstituta hostia, seruatis certis solennitatibus, rogāte pro eo sacerdote, propitius erit Dominus, & benedictionem suam ad sacerdotalē subsecuturam promisit, Num. 6. Sic benedicetis filiis Israel, benedicat tibi Deus, & custodiat te, & ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Inuocabuntque nomen Domini super filios Israel, & ego benedicam eis. Quomodo ergo per Malachiam Dominus ait, Non est uoluntas mea in uobis, & munus non suscipiam de manu uestra? Profecto nil aliud intendit nisi quod aboleretur illud vetus sacrificium, secundū ordinem Aaronicum, succedente illo nouo, secundum ordinem Melchisedech. Ideo inquit, Non est mihi voluntas, scilicet perpetua, in uobis. Et rationem assignat, quia non in hoc populo Israel, sed etiam in omnibus Gentibus uolo sacrificari nomini meo, & offerri oblationem mundam. Non potest intelligi de sacrificio contritionis aut laudis diuinæ, dupli ci ratione: Prima, quia illa erant communia omnibus sacerdotibus & non sacerdotibus, & erant etiam in antiquo testamento. Præterea quia (vt dicetur Esa. 64.) Facti sumus omnes immūdi & iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ. Oblatio ergo una munda succedens loco omnium illarum ueterum, quam inter gentes in omni loco orbis sacrificandam & offerendam prædixit Dominus nō est alia quam Christus ipse: qui (ut D. Petrus ait) peccatum non fecit: qui (ut dictum est) dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam Deo in ara crucis: qui etiam hoc sacramentum non solum

Psal. 21

in recordationem cœnæ, sed etiam passionis & oblationis suæ ab initio conceptionis suę voluntarie acceptatę, & post modum in ara crucis realiter exhibitę in sacrificiūm & oblationem, & expiationē peccatorum instituit, & offerendam præcepit: vt manifeste ex euangelio & traditionibus Apostolorum & omniū sanctorum patrum habetur. Primo ex D. Luca: 21. habemus, quod Christus hanc oblationem per agnum Paschalem figuratā, uocat Pascha dicens: Desiderio desideraui hoc Pascha manducare uobiscum, antequam patiar: Hoc, inquit, Pascha, non illud uetus, in quo nihil dignum erat tanto Christi desiderio: quemadmodū Tertulianus aduersus Marchionem, hoc ipsum in hoc passu diligenter annotauit. Nam ante sæpius idipsum cum eiusdem discipulis non solum semel, sed iterū mā ducauerat, de eo minime ipsum locutum fuisse plane indubitatum, sed hoc Pascha nouum: hoc (inquam) & uerum, in quo in veritate terminatæ sunt vmbrę antiqui testamenti. Agnus ille typicus habebat rationem hostiæ: immolabatur ante ab vniuersa multitudine filiorum Israel, & deinde edebatur, vt habetur Exod. 12. Cum ergo Christus contentus sit in hoc sacramēto, in huius forma immolatio exprimitur, sequitur quod ipsum sacramentum, Hostia, & sacrificium dicatur. ¶ Præterea notandum est quod (ut dicunt Euāgelistæ) Christus accepit panem, & gratias agens benedixit, & passionem suam tam in consecratione panis quam uini expressit, deinde subiunxit: hoc facite in meam commemorationem. Hoc pronomen (hoc) q cum non restringatur, demōstrat omnia præcedentia: & hoc uerbum (facere) importat plus quam recordari: vnde Facere est consecrare & immolare, siue immolationem & mortem offerre: quia Christus dixit, Hoc est corpus meū, quod pro uobis tradetur, hoc est immolabitur. Et sic, hoc facite in memoriam passionis, & effusionis, ac immolationis meæ consecratæ & immolatæ in remissionem, hoc est in expiationem peccatorum. Et sic non solū in recordationem cœnæ, sed ēt passionis, & in expiationē peccatorum. Hunc intellectū uerborum satis ex litera manife-

Eucharistiæ sacramenti in recordationē passionis institutum.

manifestum; Catolica Ecclesia toto orbe terrarum diffusa pro lata illa mystica consecrationis verba intelligit. Ideo subiunxit, Vnde & memores Domine nos serui, sed & plures sancta eiusdem Christi filij tui Domini Dei nostri, tam beatæ passionis &c. Offerimus præclare maiestati tuæ de tuis donis ac datis, hostiam puram &c. Hic nempe apparet quomodo Ecclesia intelligat quod sibi à Domino præceptum est, Hoc facite in meam commemorationem: & declarat, vt videlicet diuinæ maiestati offerat illam Hostiam mundam & sanctam, quam Christus obtulit, & suo exemplo instituisse monstrauit. Hoc modo Apostoli & orthodoxi omnes vsq; ad nos maximo consensu (vt eorũ monumenta probãt) intellexerunt. Quare huic sensui adherere debemus, etsi aliqui in oppositum scriptutas allegent, & ad memoriam reuocandum & tenendum est fidele illud & plane Christianum Origenis consilium, quod in quadam homelia super Matt. 24. his verbis inculcat, Quoties (inquit) aduersus ea quæ obseruat vniuersa Christi Ecclesia, quibus omnis orbis Christianus consentit & credit, canonicas scripturas aliqui proferunt, videntur dicere Ecce in domibus est verbum veritatis: sed nos illi credere non debemus, neque exire a paterna & Ecclesiastica traditione, nec aliter credere nisi quemadmodũ Ecclesiæ tradiderunt nobis, Christus enim præmonuit, Sergent pseudo christi & pseudo prophetæ, & dabũt signa & prodigia, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere. Reducendum est pariter ad memoriam illud Apostoli. Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui uos vocauit in gratiam Christi, in aliud euangelium, quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volũt conuertere euãgelium Christi. Sed licet nos aut angelus de cœlo euangelizet vobis aliter, quam euangelizauimus: Anathema sit. Et nunc iterum dico vobis. Si quis vobis euangelizauerit præterquam quod accepistis: Anathema sit. Cum igitur tot patres & vniuersale concilium Ephesinum affir-

notãdum est fidele dictum.

Gala. 1.

ment nos offerre quotidie illam mundã & uiuificatricem hostiam preciosi corporis & Sanguinis redemptoris omnium & inuentam celebrare in ecclesiis sacrificii veritatem, qui aduersus omnes inducit Apostolũ & alias scripturas, quid aliud dicit, quam sibi soli illuxisse veram sacræ scripturę intelligentiam, quam nemo illorũ sit assecutus? Quod ipsum quis sanæ mentis ferre poterit? Et iam prius quam e propinquo discutiatur ea de qua agitur sententia, quis non statim explodet, exibilabit, execrabitur vt hostem catholicæ ecclesię, vt pertinacem hereticum? Origenes tractans illud apostoli ad Titum, hæreticum hominem, &c. (vt legere est in epistola D. Pamphili martyris) sic hæreticũ definit. Hætic⁹ inquit, nobis habẽd⁹ est omnis q Christo se credere ꝓfiteĩ & aliud de veritate fidei Christianæ credit, quam habeat definitio traditionis Ecclesiæ: Stat ergo firmum fidei & ecclesiæ fultum fundamentum, Missam & Eucharistiam esse sacrificium. ¶ Nunc ad hæreticorum friuolas obiectiones diluẽdas accedamus. Opponunt in primis, tanquam fortissimum & insolubile argumentum, id quod Apostolus dicit Heb. 9. Christus introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuẽta, nõ vt deinceps appareat vultui Dei ꝓ nobis, neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex per singulos annos in sanguine alieno. Alioqui oportebat eũ frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in cõsummatione seculorum, ad destructionem peccati, per hostiam suam apparuit. & Heb. 10. Hic autem vnã pro peccatis offerens hostiam, consummauit in ęternũ sanctificatos. Si expiauit: ergo non expiat. Pro huiusmodi explicatione supponendum est primo, quod quanuis meritum passionis fuerit sufficiens ad expiandum omnia peccata totius mundi, non tamen efficaciter expiauit. Vnde Christus non dixit, Qui pro omnibus effundetur in remissionem peccatorum: sed solum dixit, pro uobis & multis, quib⁹ scilicet applicabitur: Applicatur autem solum per sacramenta aut fidem, cum uoto huius sacramenti proprio vel Ecclesiæ, vt dictum est: nec est alius modus expiandi. Secundo supponẽdum

Quis habendus sit hæreticus

Solutiones obiectionum.

dum est, quod Apostolus in præfatis duobus capitulis ostendit dignitatem, & potestatem sacrificii Christi super sacrificia sacerdotis Leuitici generis: quia illa sacrificia non purgabant nec expiabant peccata futura siue recidiuationes peccatorũ. Si enim aliquis post sacrificiũ pro peccato præterito oblatum iterum peccasset, requirebatur aliud sacrificium, & alia sanguinis effusio: Christi autem sacrificium in die parasceues oblatum, sufficiẽs est ad delenda omnia peccata, etiam futura, & recidiuationes peccatorum. Neque requiritur noua sanguinis effusio, sed requiritur noua eiusdem sacrificii applicatio, quia per peccatum sequens peccator amisit effectũ primæ applicationis, & expers factus est meriti passionis Christi; eoque priuatus. Sed per nouã applicationẽ eiusdem sacrificii, quæ fit in missa, per hoc sacramentum efficitur iterum particeps, & purgatur a peccatis, & expiantur pœnę. & sic non est aliud sacrificium, sed idem cũ illo quod fuit oblatum in ara crucis, cum sit idem Christus, qui erat in ara crucis, & qui est in hoc sacramento siue sacrificio, hoc dempto, quia tunc erat cruẽtum, nunc autem est incruentum. Sic soluunt, & intelligunt sancti doctores: signetur D. Ambrosius in epistola ad Hebræos, & habetur in c.in Christo, de consec.distin.2. vbi ait, Semel oblata est hostia, ad sempiternam salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? verũ, sed ad recordationem mortis eius. Et una eademque est hostia, & non multæ vt in veteri lege. Deinde respondet tacitæ quæstioni: Quomodo est vna, & non multæ? Quia semel oblatus est Christus: hoc autem sacrificium exemplum est illius idipsum, & semper idipsum Idem D. Aug.in li. Senten.Prosperi, & habetur in c.semel, in 2.eadem dist. Semel oblatus est christus in semetipso, & quotidie immolatur in sacramento, hoc est eius immolatio prę́sentatur. & in c.iteratur, eadem dist.dicitur, Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit in carne: sed quia quotidie labimur, quotidie Christus pro nobis immolatur, hoc est eius immolatio Deo offertur, & passio eius in ministerio traditur; ut qui semel moriendo mortem vicerat; quotidie recidiua delictorum per hæc sacramenta corporis, & sanguinis expurget, Gregorius etiam Nazianzenus in epistola ad Episcopos, quæ habetur in symbolo Ephesino, & recitatur in c.necessariæ, eadem dist.ait: Eadem est hostia, quam offert sacerdos, & quę in ara crucis: Sed illa cruenta, quia Christus ibi mortuus est: Hæc vero incruenta, quia idem christus immortalis in memoriam illius oblationis offertur a nobis. Et non seipsum offert, nec apparet vultui Dei pro nobis seipsum iterum offerendo: sed eius propiciatio siue oblatio per hoc sacramẽtum nobis applicatur: & sic non rursus recrucifigimus filium Dei, ut hæretici impingunt, sed meritum crucifixionis, & passionis eius recolimus, & offerimus. ¶ Ex præmissis patet, quod celebratio huius sacramenti duplici ratione dicitur immolatio. Primo quidem, quia (sicut dicit D. August.ad Simplicium) Solent imagines earum rerum nominibus nuncupari, quarum imagines sunt: sicut cum intuemur tabulam aut parietem, dicimus, Ille cicero est, ille Sallustius. Sed celebratio huius sacramenti est imago repræsentatiua passionis eius, quæ fuit vera immolatio: Ideo dicitur immolatio; ut supra dictum est ex D. Ambrosio: & secundum hunc modum potest dici, quod in antiquo testamento christus immolabatur, hoc est in figuris, & immolationibus eius passio futura repræsentabatur. Vnde Apoc.13.dicitur, quod Agnus occisus est ab origine mundi: quia animalia, quę non peccauerant, pro peccatis hominum immolabantur, & occidebantur, sanguisque eorum, & illorum occisio erat imago siue figura aut repræsentatio christi, qui peccatum non fecit, occidendi pro peccatis nostris. Secundo dicitur immolatio, quantum ad effectum passionis christi, quia scilicet per hoc sacramentum participes efficimur fructus dominicæ passionis. Vnde in quadã oratione dominicali secreta dicitur, Quotiens huius hostiæ commemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis exercetur: & hic modus proprius est huic sacramento, & non figuris antiqui Testamẽti.

Idem sacrificium in missa, & in ara crucis.

Recidiua peccatorum per sacrificiũ missa expiantur.

Christus nunc non seipsum offert, sed offertur.

3.p.q.83 art.1.

Cur missa dicatur immolatio.

Ver.

Ver. 12 *De his quibus prodest missæ sacrificium.*

A Missæ sacrificium prodest non solum sumenti, sed omnibus quibus applicatur, & pro quibus offertur, si sint dispositi. Et in hoc sacramentum eucharistiæ excedit alia sacramenta, quæ solum prosunt suscipientibus: ideo non sunt sacrificia proprie dicta. Sed Eucharistia est sacramentum, & sacrificium inquantum est sacramentum, prodest solis sumentibus: in quantum uero est sacrificiũ, prodest aliis, si sint dispositi, hoc est qui sunt in gratia, & sic beatis, & animabus purgatorii quo ad primum accidentale, secundum proportionem gratiæ quam habent: sed solũ uiuentibus quo ad augmentum gratiæ de congruo, ac etiam quo ad acquisitionem, attritis: Quo ad expiationem uero pœnæ, solis uiatoribus in gratia existẽtibus, & secundum affectum, & dispositionem eorum. Ex quo patet quod non prodest damnatis, cum nõ sint dispositi, neque in uia. Sed quia animæ quę sunt in purgatorio, sunt dispositę, cũ sint in gratia, & uiatrices, non enim sunt in termino: consequens est, ut hoc sacrificium prosit illis, quo ad præmium accidentale, scilicet gaudium de oblatione, & quo ad expiationẽ pœnarum, secundnm deuotionem offerentis in gratia existentis. Vnde Dauid Psal. 22. quem edidit de fructibus huius sacramenti, dicit: Et misericordia tua subsequetur me, scilicet post mortem: & hoc in pœnarum expiationem. Figura habetur Danielis vlt. vt amplius declarabitur circa finem. Ratione autem sic probari potest: Supposito fundamento quod habetur. 1. Cor. 10. quod omnes vnum corpus sumus in Christo, alter alterius membra, scilicet in auxilium, ut in eadem epistola c. 12. dicit, Si quid patitur vnum mẽbrum, compatiuntur alia membra. Compassio autem subleuamen importat, & communicationem in necessitatibus. vnde Rom. 12. Necessitatibus sanctorum cõmunicantes. His suppositis, sic potest probari: Sicut se habet membrum corporis naturalis ad aliud membrum eidem corpori vnitum in necessitate existens: sic mẽbrum mysticum, hoc est fidelis ad fidelẽ, quando est in necessitate, cum sint membra eidem corpori vnita per charitatem, Sed membrum corporale compatitur alteri, & potest ipsum iuuare, imo de facto iuuat Igitur, &c. Potissimum autem subleuationis pœnarum remediũ est passio Christi, quæ per hoc sacrificium applicatur, & sancti Apostoli applicauerunt, vt dicit D. Dion. vbi officium sepulturę tempore Apostolorum describens, inquit, Venerandus antistes precem sacram (hoc est missæ sacrificium) trahit precaturque illa oratio diuinam clementiam, ut Deus defuncto cuncta dimittat peccata hoc est pœnas peccatorũ, quæ pro fragilitate sunt admissa. Et D. Chrysost. in homil. 69. ad populum Antiochenum, dicit: Non temerè ab Apostolis hæc sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciebant enim illis multum contingere lucri, & vtilitatis. Et Dama. in quodã sermone de suffragijs Mortuorum dicit: Mysteriorum conscij discipuli Saluatoris, & sancti Apostoli in tremendis uiuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant, sanxerunt. Ex præmissis patet quam falsò & impudẽter dicant hæretici, quod Græcus canon hanc commemorationem nõ habet. Quia manifestum est D. Dion. & Chrysost. fuisse Græcos, qui de Canone huiusmodi faciunt mentionem: licet Gręci cõmemorationem defunctorum alio ordine habeant, qui præponunt eam, dicunt enim, Et omnium sanctorum, quorũ supplicationibus respice nos Deus, & memẽto omnium qui dormierunt in spe resurrectionis, & vitæ æternæ, & requiescere eos facito, vbi uidetur lumen vultus tui. Adhuc te Domine inuocamus, memẽto omnis episcopatus orthodoxorum, &c. & subditur: Etiam offerimus tibi hoc rationale obsequium pro orbe terrarum, & sancta ecclesia Catholica. Latini etiã omnes hęc asseruerunt. Inter quos D. Aug. in lib. de Cura agenda pro mortuis dicit: Non est parua uniuersæ ecclesię, quæ in hac consuetudine claret, authoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino, ad altare fundũtur, locum habeat commemoratio defunctorum. & D. Greg. Animæ defunctorum quatuor soluuntur modis, Oblationibus sacerdotũ, &c. & in Cõcilio Cabilo-

Animabus purgatorij suffragatur Missæ sacrificium.

vers. 18.

7. ca. Eccle. Hier. Mos sepeliendi tẽpore Apostolorum.

Canon Græcorũ commemorationem habet fidelium.

In 4. Dia.

Cabilionen. ut recitatur in c. uisum, de cõ se. dist. 1. dicitur. Visum est prꝗterea nobis, ut in omnibus missarum solennis p spiritibus defunctorum Domino deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, in qua non pro uiuentibus & quibuscunque necessitatibus deprecetur: ita nimirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces Domino in missarũ solẽniis fundantur. Ex præmissis apparet quod offerre sacrificium missæ pro defunctis non præcessit ex imposturis sacerdotum, ui calumniantur hæretici: sed ea Apostolorum & sanctorum patrum uniuersalisque ecclesiæ traditionibus. Notãdum tamen ꝙ quanuis ad solos sacerdotes pertineat missam in persona ecclesiæ celebrare, hoc est sacramentum corporis & sanguinis Christi consecrare, & mysterium passionis Christi sub illis speciebus solenniter repræsentare & offerre: sic ꝙ si non sacerdotes attentarent, nihil efficerent. Possunt tamen omnis Christiani, etiam laici & mulieres, sacrificium hoc a sacerdote consecratum, spiritualiter offerre Deo patri, in memoriam & recordationem passionis Christi, & deprecari vt illam passionem per hoc sacrificium repræsentatam, dignetur applicare sibi, uel suis, ac etiam aliis extraneis: hoc enim habetur in Canone missæ. In quo post primum memento dicitur, & omnium circunstantium, quorum tibi fides cognita est & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, uel qui tibi offerunt pro se suisque omnib. pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ. Et propter huiusmodi oblationem D. Petrus uocat omnes Christianos, Sacerdotes, dicens: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. & Apoc. 1. Fecit nos regnum & sacerdotes, &c. sed de his amplius cum de ministro huius sacramenti agetur.

Pro defũctis celebrare unde sũpsit originem

Notabile dictum.

1. Pet. 2.

Ver. 13. *De modo quo hoc sacrificium operatur effectum.*

B ET quia hꝗretici circa hoc sacrificium multa falsa imponunt doctorib. theologicis, quæ & improbant & suggillant, prꝗsertim quod dicunt missæ sacrificium facere remissionem peccatorum ex opere operato: uocantque hanc persuasionẽ, Pharisaicam & Ethnicã, quam nemo probare debet. Ideo eis respondendum est: In primis quo ad hoc ꝙ dicunt hanc uocẽ (ex ope operato) nõ haberi in sacris, neque fuisse ab antiquis doctoribus vsitatã: sed in scholis theologicis nuper natam, ad circunuolutionem veritatis, Dicendum quod hæretici hoc complexum (ex opere operato) aliter accipiũt, quam theologi intelligant. Ideo rident & calumniãtur: Putant enim theologos intelligere per opus operatum ipsam applicationem sacramentorum, siue sacrificandi actum, quod nemo doctorum theologorum vnquam cogitauit: imo illam applicationẽ siue sacrificandi actum uocant opus operãtis. Opus autem operatum intelligunt ipsum opus aut rem ipsam quæ applicatur in se: & ualere aliquid ex opere operato dicitur, cum ex re ipsa applicata aliquis effectus utilis sequitur, & non solum ex opere operantis, hoc est propter sanctitatem aut eius qui applicat, uel recipit, aut utitur: quemadmodum panis hẽt ex se, siue ex natura sua, efficaciam nutriẽdi, Rheubarbarum siue Scammea habet ex se siue in se vim detrahendi choleram, ex ipso (ut sic dicam) opere operato, hoc est ex re ipsa, & non tantum ex imaginatione, uel affectu, aut fiducia sumentium, aut applicantis: quanuis imaginatio & affectus uel adiuuet uel impedit rei in se energiam & operandi efficaciam. Ita sacramenta instituta sũt a Christo, ut essent alicuius diuinꝗ gratiæ in nobis signa & instrumenta, habentia in se efficaciam ad assequendum ea, ad quæ sunt a Deo instituta, non ponentibus obicem, siue impedimentum. Ipsa igitur habent efficaciam, non tantum ab operante, hoc est ob deuotionem aut bonum motum voluntatis conferentium aut suscipientium, vt euidẽs est in baptismo paruulorum a peccatore administratum, qui efficaciam hẽt regenerandi non a conferente, cum sit malus, nec a paruulo, cum nullum actum habeat, sed in se ex diuina institutione. Sic panis viuus, quẽ dedit Deus pater de cœlo verũ, qui est caro Christi, pro mundi vita, habet ex se, vt est sacramentum, nutrire: & vt habet Rheubarbarum, hoc est amaritudinem passionis illatæ, siue vt

Opus operatũ qd.

Ioan. 6.

sacrificium repræsentans passionem, habet expiare peccata, & satisfacere pro pœnis peccatorum. Et hæretici non verentur dicere nihil valere ex opere operato. In quo euidenter blasphemāt: nam Christus dixit, Qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Nec habet hoc ex fiducia, vt ipsi uolunt: quamuis fides & fiducia siue spes debeant adesse, vt digne sumatur. Nō tamē fidei aut fiduciæ, sed huius uiui & viuifici panis est ea uitæ energia & efficacia. Nec dicunt theologi (vt hæretici falso imponunt) Christi passionem solum ad peccatum originale expiandum exhibitam, sed etiam ad omnia peccata actualia, & pœnas peccatorum, imo & omnia sacramenta ex passione Christi efficaciam habent. Sed hoc sacramentum iteratur, ut dictum est, propter nouam applicationem ; propter peccata deinceps commissa, & deletionem reatus, ac augmentum gratię.

Ver. 14. *De missis priuatis*

C *Missę priuatæ utiles & frequentandę.*

CVm missa (pro ut dictum est) sit corporis & sanguinis Christi consecratio, & oblatio in remissionem peccatorū, & in spem salutis & incolumitatis æternæ: sequitur q; est bona & vtilis siue sit publica, siue priuata: siue coram multis, siue coram paucis, dicta, non solum diebus dominicis, & ab vno, sed etiam omnibus dieb. ferialib⁹, & ab omnibus sacerdotibus, alias bene dispositis, & ideo est frequentanda. Hoc enim a tempore Apostolorum sancti patres & uniuersa Ecclesia seruauerūt, ubi habetur in c. semel, & c. iteratur, &c. & si non frequentius, de consecrat. dist. 2. Et D. Ambr. Si quotiescūque effunditur sanguis Christi (hoc est eius effusio repræsentatur) in remissionem peccatorum funditur, debeo merito semper pecco: debeo semper medicinam accipere, qui semper infirmor. Si liceat vni sacerdoti, quare nō licebat alteri pro se ac alii offerre, cum orationem & oblationem communem docuerit Christus? Si oratio dominica bona est, quomodo per iterationem deterior efficitur? Sic si missa bona est, quomodo per iterationem deterior efficitur? An ideo perdicum & phasianorum deterior fit cibus, quia in mensis nobiliū duntaxat frequentior est? Vnde D. Hie. ad Vigilantium, episto. 10. parte 1. dicit: Quod semel fecisse bonum est, & laudabile, si frequēter fiat, seruatis, scilicet omnibus debitis circunstātiis, quomodo potest esse malum? aut aliqua culpa vitanda est, non ex eo quod sæpe, sed quod sit culpabile est. Est enim in missa peccatorum confessio, quia etiam iustus ab initio accusator est sui, Prou. 18. Diuina sub nectitur laus: fiunt orationes pro populo, Euangelica eruditio, fidei auditur confessio: est in præsentia corporis Christi Dei fruitio, & arcanorum cordis coram Deo patefactio, supplex diuini auxilij imploratio, sunt & cæremonię, homines ad deuotiones prouocantes, & in gratiarū actione finem accipit missa. Quid horū reprehensione dignum est si frequenter fiat? *Quid in missa agatur.* Septies in die laudem dixi tibi, ait regius Psaltes. *Psal. 118* Quid si pluries, vt D. Bartholomeus, qui centies per diem, & centies per noctem flectebat genua ad orandum? & isti indeuoti hęretici arctare volunt populum, vt semel singulis hebdomadibus laudes offerant Deo: Nec obstat quod allegant, Christus semel passus est: ergo semel duntaxat offerri debet. Non valet cōsequentia: Quia hoc sacramentum incruētum est: nec realiter iteratur passio, sed eadem pluries ad memoriam reducitur, & pluries Deo præsentatur: quia semel oblata non operatur secundum suam infinitam virtutem, sed secundum deuotionem offerentis, vel eorum pro quibus offertur, tam quo ad deletionem culpæ, & reatus pęnæ, quam quo ad collationem gratiæ, quę semper in hac via augeri pōt, ut dictum est. ¶ Sufficit tamen uni sacerdoti semel in die celebrare. Nō enim modica res est vnam missam facere. & ualde fœlix est, qui vnam in die celebrare pōt. *Semel in de vni sacerdoti sufficit missā celebrare.* Dominus Innocētius in c. proposuisti, extra de celeb. miss. excepit duos casus: Primus est pp solennitatem diei Natiuitatis Domini, in quo licitum, & nō præceptū, tres missas dicere, ad repręsentandam triplicem Christi natiuitatem: Prima natiuitas est æterna à patre: secunda corporalis à D. Virgine: tertia spiritualis in cordibus fidelium, vel ad repręsentandū triplicē statum s. legis naturæ Moysi, & gratię. Scdus casus est necessitas: Si moriat aliqs

dicta

dicta a curato missa de die,& non sit alius presbyter,vel si celebrata missa petatur i firmorum communio, & nil reseruatum est in pixide, aut aliquid huiusmodi, vel sunt diuersæ annexæ in eadem cura,solēt episcopi dispensare cum ieiunis: quãuis gl. dicat non esse specialiter prohibitum plures missas celebrare,vnã de die,& unã pro mortuis:quia licet canon dicat, sufficit, non tamen prohibet. ritus tamen ecclesiæ aliter se habet. Ideo nisi in prædictis casibus non licet, & per consequens extra illos casus pluries celebrãs peccat. Et idem dicendum est de eo qui in die parasceues missam priuatam celebraret, quia contra ritum vniuersalis ecclesiæ faceret. Quãuis plures audire,& pluries spiritualiter offerre non sit illicitum, imo ualde vtile & meritorium. Propter indeuotionem tamen supersedendum est sacerdoti. Vnde D. Aug.& habetur ĩ c.quotidie,de conse.dist.2. Quotidie celebrare nec laudo, nec vitupero. singulis tamen diebus dominicis communicandum hortor. Si autem deuotio adsit, laudat: Apostoli enim erant perseuerantes in communicatione fractionis panis.¶ Debent autẽ missæ priuatæ celebrari de die, nisi propter specialem deuotionem, vt in c. quidam laicorum,extra de celeb.miss.vbi nõ præcipitur,sed solum sancitur. Ideo nõ est de necessitate, sed honestate, ꝙ celebretur uel audiatur missa peculiaris de die,etiam in die festo,nisi propter scandalum,& in magnis solennitatibus. Nec obstat illa maxima falsa & hæretica, qua improbantes missæ sacrificium, & priuatas siue peculiares missas tanquam summam euangelii veritatem,& principium firmissimum, & receptissimum fundamentum supponunt,dicentes esse idololatriã,quidquid fit diuini cultus gratia sine expresso verbo Dei,qui sic se coli pręcepit,aut hoc ipsum instituit. Nam vltra ea quæ superius hoc §. uer.8. allegata sunt cõtra hoc fundamentũ D.Paulus.2. Thess.2. monet nos tenere qđ accepimus a patrib[9],dum ait:Tenete traditiones quas didicistis, siue ꝑ epistolã scriptã, siue ꝑ sermonẽ non scriptum.& Galat. 1. dicit habendos esse sub anathemate eos qui audent dicere cõtra id quod accepimus. Non possumus ex

Quando plures in quo die uni sacerdoti licitum est.

Missę priuatæ, de quo sunt celebrandæ.

scripturis proferre verbum, quo constet Deũ instituisse aut præcepisse Abeli,vt sacrificiũ offerret de primogenitis: Si Abel ergo non idololatrauit,cũ ad eum & eius munera aspexerit Dominus,licet non haberet scriptum verbum,quo pręciperetur sic fieri: Si Noe aut Abraham & Iacob nõ male egerint,diuersa offerendo sacrificia absque aliquo verbo scripto, eo ꝙ dominus interius inspirauit: Quomodo nõ uerẽtur hi in idololatriã conuertere ea quæ Spiritu sãcto inspirante ab Apostololis in gratia confirmatis,& tantis patribus,cum consensu totius Ecclesiæ,quæ errare non potest,edocta sunt?¶ Et licet Christus plures cõuiuas in cœna habuerit, quibus corpus suum communicauit:non præcepit tamen,vt quum hoc ageretur, tantum numerum haberent, scilicet cum dixit, Hoc facite:sed quod in suam commemorationem agerent, quotiescunque hoc facerẽt. Quod si repente feruore aliorum aliquis in charitate Dei, illius uiuifici panis supsubstantialis quotidianam refectionẽ desiderat,debent ne fraudari illo sancto desiderio,& illius panis alimonia,nisi socium illius deuotionis inueniat? Si unus ægrotus requirat,dabitur illi. Quare sacerdos spiritualiter ægrotus, pro se medicinam non accipiet? Ecclesiæ ergo catholicæ determinationi & ritui magis standum est, quam hæreticorum temeritati.

Vnus solus coenam licite accipere potest.

Ver.15. *De valore missę.*

VAlor missæ(ut ad propositum sufficit) attendi & considerari potest dupliciter: Primo ex parte sacramenti siue sacrificii contenti in sacramento: Secũdo ex parte sacerdotis offerentis. Si consideretur ex parte sacrificii siue Christi oblati in sacramento, cum ipse Christus sit infinitus,sequitur quod ualor erit infinitus: quia tamen hoc sacrificium non operatur nisi per applicationem: & applicatio non possit esse infinita, cum infinitas creaturæ repugnet: sequitur quod non operatur infinite. Eam ob rem D. Thomas dicit,quod quanuis uirtus Christi qui continetur in sacramento Eucharistię, sit infinita: est tamen determinatus eius effectus,ad quem illud sacramentum ordinatur, Ideo non oportet quod per unum altaris sacrificium tota pœna

A *Valor missæ pænes quid attẽditur.*

In 4. dis 45. q. 2. ar. ul. q. ult. ad ultimum argumētū. *Missæ utilitates.* *Luc. 22.*

eorum qui sunt in purgatorio, expietur. Vnde quandoque plures missæ in satisfactionem vnius peccati iniunguntur. Secundo consideratur valor siue effectus missæ ex parte offerentis. Et ita si offerés sit in gratia, valet ad tria. Primo ad meritum essentiale, quod est solius offerentis, qui offerendo meretur: nec potest huiusmodi meritum communicare. Et secundum hoc effectus proportionatur gratiæ. Secundo ad meritum accidentale, quod est gaudium de illo actu sacrificandi: & hic effectus communicatur omnibus in gratia existentibus, secundum ptoportionem gratię, quam habet ut dictum est cũ de beatitudine accidentali ageretur: Tertio valet quantum ad satisfactionem, & quantum ad hoc proportionatur conatui quo affectui & deuotioni offerẽtis: Quia quo ad satisfactionem magis attenditur affectus offerentis, quam quantitas oblationis. Vnde Christus dixit viduam plus omnibus misisse in gazophilacium. Quã uis ergo hæc oblatio ex sua uirtute sufficiat pro tota pœna illorum, pro quibus offertur, non tamen satisfecit pro tota pœna, sed secundum quantitatem deuotionis, qua sacramentum offertur. Vnde D. Tho. dicit ꝙ hoc sacrificium tollit pœnã, vel in toto, vel in parte, secundum mensurã deuotionis eius qui offert. mediate vel immediate: Quia (vt idem doctor habet) suffragia facta per malos ex imperio ecclesię, aut defuncti qui præcepit ea fieri, valent illi: ita quod deuotio imperantis facit idem quod exequentis. Quod inde patet, quia si sacerdos sit malus, uel nullum habeat effectum ad eum pro quo celebrat: ut cum odit eum, aut ignorat qs sit: & nihilominus vult pro eo celebrare, vt euitet scandalum: sacrificium proderit illi & non infinite, ergo limitatur per aliquem affectum non sacerdotis: ergo alterius offerentis per sacerdotem uel per affectum siue intentionem aut deuotionẽ ecclesię. ¶ Notandum tamen quod effectus huius sacrificii a tribus pendet, & iõ meritum missæ secundum aliquos in tres partes diuiditur: quarum una attribuitur Christo: Alia uero intentioni & deuotioni ecclesiæ. Tertia attribuitur ministro. Quantitatem applicationis quam facit

Meritũ missæ diuiditur ĩ tres partes.

Christus, & deuotionis ecclesię ignoramus & licet sacerdos scire illam, non posset eam aliter applicare. Sed quantitatem expiationis siue satisfactionis, quæ ei competit ex conatu & affectu suę deuotionis, potest alteri applicare & dispensare, sicut pœnalitatem & satisfactionem ieiunii, & peregrinationis, ac aliorum operum pœnitentiæ: habet enim conatus deuotionis ex natura sua quandam pœnalitatem, licet propter affectum & dispositionem delectet.

Ver. 16. *De missa pro pluribus dicta.*

Difficultas grauis est an missa priuata pro pluribus dicta, prosit cuilibet eorum, ac si pro quolibet illorum celebraretur. Quidam) vt Præpositus & D. Hiero.) attendentes ad infinitum valorem ex parte christi, dicunt quod sic. Quidam uero attendentes ad infinitam applicationem, dicunt qnod non: & huius opinionis est D. Tho. dominus autem Caietanus medius inter eos, ambos nititur concordare, dicẽs quod presbyter potest cõsiderari celebrare ꝓ plurib. dupliciter primo ut eius intentio primo feratur in omnes æqualiter & collectiue, ut si decẽ rogent sacerdotem celebrare pro se, & ipse omnes decem simul commendet. Tunc dicit quod non prodest vnicuique, sicut si pro unoquoque offerẽtur. Et ratio est: quia licet virtus sacrificii in se sit infinita, non tamen operatur infinite. quia tunc sequeretur quod non esset dicenda, nisi vna missa pro toto mundo: & quod una missa euacuaret totum purgatorium: infinito enim non potest fieri additio. & sic alię missæ essent superfluæ, & ecclesia male fecisset, instituendo quod missa pro aliquo particulari diceretur: quod consequens pro utraque sui parte est erroneum, & a bonis operibus retractiuũ, cultusque diuini dimnutiuum. Operatur ergo finite secundum proportionem deuotionis offerentis, quæ est infinita & limitata, & determinatæ quãtitatis. Sed omne quantũ diuisum ꝑ partes quãtitatiuas, diminuitur, & redditur minus, & tandem consumitur, ut exprimento uidemus. Ergo deuotio sacerdotis pluribus ęquè primo applicata diuiditur, & per consequẽs unus B

unus

vnus minus accipit, quam si tota deuotio ei applicaretur. & secundum hunc modum dicēdi dicit debere intelligi D.Th. & alios qui hāc opinionem sequuntur. Ex quo sequitur quod sacerdos promittens seorsum pluribus celebrare pro quolibet in particulari, non satisfacit omnibus, dicendo unam missam duntaxat: Sicut si qs cuilibet ex decē promittat quinque duodenos, non satisfacit cuilibet, dando omnibus simul quinque duodenos. Et ad dictum D.Hieron. quod habetur in canon mediocriter, de consecra. dist.5. ubi dicitur, Cum igitur pro cūctis animabus psalmus, uel missa dicitur, nihilominus quam si pro uno quoque illorum diceretur, accipitur: respondet qđ loquitur quantum ad præmium accidētale, quod omnes par
Ps. 118. ticipāt, iuxta illud Psal. Particeps ego sū omnium timentium te. In symbolo dicēmus Sanctorum cōmunionem, hoc est cōmmunionem: uel debet intelligi dictum D.Hieron. quando affectus seu intentio offerentis, fertur primo in particulari sigillatim, vt amplius statim dicetur. Et cum dicitur, quod suffragia, præcipue orationum innituntur diuinæ liberalitati, quæ est infinita, ad quam non refert orare pro uno uel pro pluribus, imo tanto uideatur acceptabilior, quanto pro pluribus fit: quia ex maiori charitate uidetur procedere. Ideo Christus docuit orare in plurali & pro omnibus. Respondet quod oratio potest dupliciter considerari: Vno modo ex parte eius qui oratur, scilicet Dei: & sic non refert pro uno uel pro multis orare: Alio modo ex parte orantis, inquantum habet pęnalitatem, & satisfacit: & sic refert, cum deuotio sit finita, & diuisa reddatur minor. Nec obstat quod ecclesia celebrans, pro uno defuncto, adiungit orationes pro aliis: quia est alius actus sacerdotis, in quo non præiudicatur illi, pro quo celebratur, cum pro eo speciali actu obtulerit sacrificium. nec est simile de lectione, quę tantum, imo aliquando amplius prodest aliis assistentibus quam illi pro quo fit. quia suffragia (prout sunt satisfactiones) non sunt per modum actionis, ut doctina, sed per modum passionis & pœnalitatis conatus ex natura rei: licet oratio inquantum meritoria merita essentialis aut accidentalis, consideretur per modum actionis ¶ Alio modo potest considerari sacerdos celebrans pro pluribus, vt eius conatus siue af- *Opinio diui Caietani.*
fectus & applicatio fertur, primo in singulos, hoc est offert pro uno quoque sigillatim & successiue passione CHRISTI, in hoc sacramēto repręsentata, primo pro se & peccatis suis, secundo pro parentibus, tertio pro eo qui dedit illi tres duodenos pro sustentatione, deinde pro alio similiter dante, & sic de aliis. Tunc cum sint plures actus oblationis respectu uni* sacrificii, secundum eundem Caietanum tantum prodest omnibus illis, sicut si pro unoquoque solo illorum offerretur: quia tota deuotio sacerdotis cuilibet applicatur. successiue tamen. Ex quo uidetur sequi quod sacerdos promisit sigillatim & in particulari tribus aut plurib. celebrare unam missam, & a quolibet recipit stipendium pro sustentatione, celebrando vnam, offerendo sigillatim & distincte & succesiue pro quolibet, satisfacit omnibus illis: facit enim quod promisit, & nil deperit primo, si pro aliis deinde & succesiue offerat, & sic dicit intelligi Diuum Hierony. supra allegatum: quia vel petens ab eo missam intendebat ut solum offerret pro se, & non pro aliis: tunc eius intentio esset obliqua & contra charitatem, & saperet speciem simonię, & pecunia sua esset in suam perditionem. Et sic celebrās non debet se conformare eius intentioni, neque ad id se obligare: magis.n. sacerdos tenetur sibi & parentibus, & celebrare pro se & illis, quam pro eo a quo accipit stipendium ꝓ sustentatione unius diei. Nec ordo prioritatis aut posteritatis in his oblationibus est essentialis. Cum ergo nil depereat petenti, imo accrescat ei gaudium accidētale de aliis oblationibus, & sacerdos nō teneatur se conformare intentioni inordinatè petentis: non uidetur ratio apud eū, quare non satisfacit omnibus. Sicut qui promisit cuilibet ex decem, quinque duodenos, satisfaceret cuilibet, imo esset liberalis &c. Si uero unus missam petat de B. Virgine, alius de Spiritu sancto, respondet quod quantum ad sacrificium satisfacit, sed tenetur ante uel post ad oratio-

nes & suffragia, ad q̃ se obligauit. ¶ Hæc opinio habet magnam apparentiam, & faciliter soluit omnia argumenta, vno dempto, quod fit ex diminutione cultus diuini. Cum enim quilibet petens intendat, & recte intendere possit, vt hoc sacrificiũ particulariter & semel in die offeratur, & passio Christi in hoc sacramento repræsentetur, & alius similiter quod eodem die seorsum & specialiter offeratur: & sic eorum intentio est, quod pluries distincte repræsentetur, quæ ex hoc apparet ꝙ si scirent sacerdotem ab alio accepisse stipendium, & promisisse alteri pro eo celebrare, alium sacerdotem quærerent. Cum ergo hæc opinio sit cultus diuini diminutiua, & præbeat materiam cupiditatis, nõ videtur in foro conscientiæ tuta. Si autẽ ille qui petit & dat, scit de aliis qui petierunt & dederunt: tunc cum uolenti non fiat iniuria, censetur contentari ꝙ in vno sacrificio eius commemoratio fiat. & sic satisfacit. ¶ Non tamen excusantur sacerdotes a peccato, nec a restitutione, qui plures missas admittentes, minori pretio per pauperes sacerdotes supplent. Non enim videtur quo titulo residuum pecuniarum retinere possint.

Opinio tutior.

Caueant sacerdotes.

V.r.17. *De dignitate sacramenti Eucharistiæ.*

A *3.p.q.65 art.3.*

EVcharistiæ sacramentum aliis sacramentis esse dignius apparet ex multis, primo ex contento in hoc sacramento, quia in eo continetur realiter Christus, qui cum sit Deus, est ineffabilis dignitatis: in aliis sacramentis est solum quędã uirtus instrumentalis a CHRISTO participata. Secundo ex ordine sacramentorum: quia omnia alia sacramenta ad hoc sicut ad finem ordinantur. Tertio quia omnia fere sacramenta in Eucharistia consumãtur, vt D.Dion. dicit. Quarto ex mirabilibus quæ sũt in huius sacramenti consecratione: Primo fit transsubstantiatio panis & vini in uerum corpus & sanguinem. Secundo, quia Christus est ita magnus in paruo loco, sicut fuit in cruce, & nunc est in cœlo. Tertio, ꝙ materia panis non annihilatur, cum aliquid eius maneat. Quarto, quia idem corpus in pluribus locis simul est, licet non localiter. Quinto, quia manent accidentia sine subiecto: Sexto, quia accidentia habent virtutem substantiæ, & ex eis põt fieri generatio. Septimo, ꝑ diuisis accidentibus corpus non diuiditur, & alia innumera, quæ ex his sequuntur, & in hoc sacramento cõtinetur. Ideo Psal. vocat memoriale omnium mirabilium quæ fecit, dicens: Memoriam fecit mirabiliũ suorũ misericors & miserator Dominus: escam dedit timẽtibus se. Octauo apparet dignitas, ex effectibus, quia plures & nobiliores habet q̃ alia sacramenta.

3.c. eccl. Hier.

Ps. 110. D.Thom. opusc. 58. c. 11.& seq.

Ver.18. *De effectibus sacramentis Eucharistiæ.*

B

CVm Eucharistia non solum sit sacramentũ, sed & sacrificiũ, in effectibus quos habet vt sacrificiũ, excedit oĩa sacramẽta, q̃ nõ sunt sacrificia, sed sacramenta tantũ. & sic solũ prosunt accipientibus, & nõ aliis: sicut Eucharistia, inquantũ est sacrificiũ, hoc est inquãtum offertur Deo in memoriã & repsentationẽ passionis Christi, prodest non solũ celebranti, sed etiam aliis. Effectus Eucharistiæ ut sacrificiũ, est causare uel augere gratiã, remittere pecca ta, & satisfacere pro pœnis peccatorũ eorũ pro quibus offertur secundũ mensurã deuotionis illorum. Eucharistia vero (vt est sacramentũ, scilicet prout sumitur) habet duplicẽ effectũ: vnũ directe, alium ex consequenti. Directe quidem, ex ui sacramenti habet illud ad quod est institutum, scilicet ad nutriendum spiritualiter per vnionem ad Christum & eius mẽbra. Alium effectum habet indirecte & ex consequenti, scilicet remissionem peccatorum: quia per hoc sacramentum aliqs consequitur non solum remissionem culpæ, sed etiam pœnæ: non quidem totius (sicut per sacramentum baptismi, qđ est ordinatum ad remissionem culpæ & totius pœnæ, eo quod per ipsum homo commoritur Christo) sed secundum modum suę deuotionis & feruoris: quia Eucharistia directe ordinatur ad nutriendum, & perficiendum per Christũ: quantum ad primum effectum quem habet ex ui sacramenti, operatur, spiritualiter nutriendo animam, ea quæ operatur cibus, nutriendo corpus. Cibus enim delectat, nutrit, sustentat, auget, reparat

Sacrificij missę effectus.

Eucharistia ut sacramẽtũ quos effectus hẽt.

humi-

humidum radicale: sic cibus iste spiritua liter animam. ¶ Vnde recte potest dici Mē sa, de qua gratias agere debent fideles, tā quam de magno Dei dono: cuius institutionem præuidens Salamon, dicebat: Omni homini dedit Deus diuitias atque substantiam, potestatemque ei tribuit, ut comedat ex eis, ut fruatur parte sua, lætetur q; de labore suo, hoc est donum Dei. Similiter Dauid præuidens hoc donum, recitando beneficia, cognoscens se teneri ad gratias, dicebat: Dominus regit me, & nil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit, &c. sequit, Parasti in cōspectu meo mēsam. Sed quam mensam parauit Deus? inuenio quod duplicem: Prima est naturæ, ad nutriendum corpus: secunda est gratię, ad nutriendam animam. Prima &c. est terra, quę est repleta omnibus bonis corporalibus, ut uidere est in vere, in mense Maii, Videbis blada, & vineas florentes, arbores fructiferas, volatilia cœli, bestias terræ, pisces maris, qui etiam appropinquant terrę. Certe terra prædictis repleta nil aliud est, quam mensa cibis referta, ad nutriendum corpus. Hanc mensam ab origine mundi apposuit Deus, & ad edendum homines inuitauit, Gē. 1. Dominamini, &c. Gen. 9. Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt. Omne qđ mouetur & uiuit, erit vobis in cibum, Quasi olera virētia tradidi vobis omnia. Ideo debemus gratias agere, & non esse similes porcis qui comedunt glandem, & non respiciunt arborem, ex qua prouenit. Si esset aliqs hospes, qui sine pretio bene tractaret, & nil quæreret nisi post refectionem gratiarum actiones: Si aliquis recederet, non redditis ei gratiis, dignus esset ut ei hospes mensam plicaret propter ingratitudinē, Sic etiam nos: nisi de fructibus terræ perceptis gratias habeamus. Et ideo cum deficimus, Deus aliquando plicat mensam, mittendo gelu, siccitates, pluuias, tempestates, &c. Ideo si velimus præseruari ab his gratias agamus, & bonis ab ipso perceptis bene vtamur. ¶ Secunda mensa, &c. dicitur sacramentalis, q̄ cibo spirituali repleuit in die vltimę cœnę instituendo hoc sacramentum, ipsum recipiendo, & Apostolis dādo. Ad q̄ mensam omnes fideles inuitauit cū

Eccle. 5.

Psal. 22.

Mēsa duplex homini parata.

Mēsa naturæ.

Mensa sacramentalis.

ait: Accipite & māducate ex hoc omnes, & figuraliter prouer. 9. Venite, comedite panem, & bibite vinum quod miscui uobis. Hæc est mensa nobilis & regalis, in qua vassallus comedit cum rege de eodē cibo & in eodem catino. In hac re Deus valde honorauit hominem. Vnde potest dici, quod non potuit Deus homini pro statu huius vitæ maius donum dare, & maiorem honorem facere, quam instituēdo hoc sacramentum, & inuitando ad hanc mensam. Si rex temporalis ad suam mensam, ad quam nō admittuntur principes, inuitaret & admitteret vnum rusticum, faceret illi magnum honorem, cuius ille nunquam obliuisceretur, imo frequenter recitaret quomodo rex faceret illi talem gratiam, &c. & ageret gratias, diligeretq; regem, & seruaret mandata eius. Sic debent facere illi, quibus Deus dedit gratiā comedendi in sua mensa, &c. De hoc honore habemus figuram, 2. Reg. 9. Vbi Dauid volens ostendere amorem, quem habebat ad Ionatham mortuum, quæsiuit an esset illi filius, responsumq; est quod vnus, qui vocabatur Miphiboset, qui erat vtroque pede claudus: quia cum esset paruulus, nutrix eius ebria cadere fecit eum in terram: ideo erat verecundus comparere coram rege, qui dixit ei, Miphiboset comedet super mensam meā, quasi vnus ex filijs regis. Hæc nempe significant gratiam quam fecit nobis Deus, instituendo hoc sactamentum, & inuitando ad sumendum ipsum. Dauid represētās Christum, Ionathas mortuus reprę sentat Adam, Miphiboset repræsentat quēlibet nostrum, qui sumus claudi utroque pede, scilicet intellectu & voluntate: intellectu p ignorantiam, & volunrate per negligentiam & malam inclinationem: quia nutrix nostra, scilicet Eua, ebria vino adulationis serpentis, inducēdo Adam ad esum ligni vetiti, proiecit nos, & cadere nos fecit in foueam peccati originalis. Propter quod omnes potentiæ sunt debiles. Christus ergo volens ostendere amorem quē habebat ad Adā & posteritatem eius, dixit, & ordinauit quod comederemus super mēsam suam scilicet, sacramentalem, quasi filii regis, Vnde debemus uerecundari, & gratias agere de tanto dono & honore,

Sed qui sunt isti filii regis? Nempe angeli. vnde Iob.4. Vbi eras cum me laudarent astra matutina, & iubilarent filii Dei? Angeli comedunt super hanc mensã,& Christus vult quod nos comedamus. Vnde Sap.16. panem cęli dedit eis, panem angelorum manducauit homo: non sicut angeli, sed quasi angeli: quia angeli clarè vident & fruuntur, nos vero eo aperte recipiamus: & non clare videmus, sed quale sub quibusdam cortinis & velaminibus accidentium sumimus. Videt nonnunquam aliquis lectum cortinatum, in quo rex est,& nõ videt regem. Sic hic accidẽtia sunt cortinæ cõperientes,&c. Hic quadrat quod dictũ est supra hoc c. & §.ver. 6.de velamine sacramen. & ver.7.de veritate sacramenti. Si hæc agas ad populũ, dic ut tibi videbitur. Vt autem maiorem habemus occasionem recognoscendi beneficia, & agendi gratias, considerare debemus maiorem excellentiam,& magnificentiam mensæ huius, quæ amplior est omnibus mensis magnificis huius mundi, propter 4. rationes. ¶ Prima ratio dicitur durabilitatis. Legimus Est hæc. 1. de cõuiuio Assueri, magnifico in ciuitate Suza, quod fuit magnificum, eo quod durauit per sex menses. Cęnaculum opertum, & mensa parata omnibus illius regni. Sed si velimus considerare durabilitatem huius mensę, inueniamus eam magnificentiorem: quia in ea non solum ad mittuntur de vno regno, sed etiam de omnibus. Et mirum est quod vnus sacerdos una consecratione potest tot hostias cõsecrare, quot sufficiunt te in mundo, vt dictum est. Mensa illa durat solum per sex menses: hæc autem per mille quingentos quadraginta nouem annos:& durabit vsq; in finem seculi, iuxta illud, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consumationem sæculi. Ex quo trahit dominus Gerson cãcellarius Parisien. ꝙ vsq; ad diem iudicii celebrabatur missa,& quod in die qua audies missam, potes dicere, quod in illa die, non erit finis mundi,& iudicium uniuersale. Si uelimus bene contemplari, inueniemus mensam paratam ab initio mũdi figuraliter in paradiso terrestri per lignũ vitæ, in sacrificio Melchisedech, in Manna, in Agno Paschali,& in aliis figuris, quas recitare lõgũ esset. Sed esca fuit realiter per Christum posita. Et in hoc excedit mensam solis, quæ erat sine cibis abscondita in sabulo, de qua D. Hiero. in prologo Bibli ę. ¶ Secũda ratio dicitur ministrorum dignitatis. Si esset conuiuium, in cuius mensa ministraret Rex, Imperator, Papa, Patriarchæ,& Cardinales, & assisterent filii Regis, esset valde nobile & magnificum. Verum hoc conuiuium est nobis, quia non rex aut imperator temporalis, aut mortalis & terrenus, sed imperator cœlestis& immoralis, Christus ministrauit, iniunxit Pontificibus, Patriarchis, Episcopis,& sacerdotibus ministrare, dicẽs, Hoc facite & diuidite. Prę terea Angeli sunt assistẽtes, vt D. Grego. ait: Quis enim fidelium habere possit in dubio in illa immolationis hora ad uocem sacerdotis cœlos aperiri? Angelorũ choros interesse? summa imis sociari?& D.Chrys. dicit, quod tunc Angeli circunstant sacerdotem. Si quæratur quot Angeli assistant, dicendum quod non habemus numerum determinatum: credendum tamen, quod in magna copia & multitudine, cum numerus Angelorum excedat numerum arenæ maris. assistunt autem Angeli ad tria: Primo ad honorandũ Christum. Guillelmus Parisien. dicit quod sicut Episcopus nunquam facit officium episcopale solus:& quanto Pontifex maior est, tanto plures habet assistentes. Sic cum Christus sit Pontifex Pontificum, necesse est dicere ipsum habere multos assistentes. Secundo ad accendendum: & inflammãdum nos in amore Dei. vbi enim est multitudo carbonum & titionum ignitorum accenditur maior ignis: quia vnus calefacit & inflammat alium. Angeli sunt titiones & carbones igniti, iuxta illud: Qui facis angelos tuos spiritus,& ministros tuos ignem vrentem. Tertio ad reppellẽdum dæmones, qui sunt adeo malitia pleni, quod si permitterentur, impedirent deuotionem communicantium, euagationibus & diuersis impressionibus in fantasiis illorum. Sed boni angeli arcent & fugant eos, dicentes illud Psal. Non habitabit iuxta te malignus: & illud. 2. Cor.6. Quę societas Christi ad tenebras? quę cõuentio Christi ad Belial?

Quo pane angelorum manducat homo.

In homi. Paschæ.

In lib. de dinimit. sacerdo.

Ange. ad tria assistunt sacramento & cõmunicantib.

Ps. 10.

Psal. 5.

Si

Si angeli psallentibus se coniungūt, iuxta illud, Præuenerūt principes cōiuncti psal lentibus, quanto magis communicantibus? Tertia ratio est cibi preciositas, &c. Magna fit æstimatio conuiuij quando in eo est præda diu venata & tenera, velut res preciosa. Sed in hac mensa est præda uenata, per quinque milia annorum, & vltra: quia patres antiqui a principio mūdi cucurrerunt post hanc prædam, quæ tādem sicut Vnicornis ad genua virginis declinauit, & ibi fuit accepta, & tandem in hac mensa posita. Sed quæ præda? Christus filius Dei, cuius caro & sanguis est pretiosior & excellentior omni esca, quæ posit esse. Vnde Ioan. 6. Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Si velimus profunde contemplari escam siue cibum & potum huius mensæ sacramentalis, inuenimus valde differre ab esca corporali. præcipue in tribus, scilicet in vigore, virtute, & perfectione. Primo in vigore: quia licet ibi corporales nutriant, tñ corrūpuntur, & cōuertunt in substātiam aliti, vigore caloris naturalis. Sed vigor huius cibi maior est vigore naturali, quia non corrumpitur, neque conuertitur in substantiam aliti, sed mutat & conuertit alitum in substantiam suam. Vnde dictum fuit Diuo August. contemplanti virtutem huius sacramenti. Cresce, & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ. sed tu mutaberis in me. Hinc est, quod qui deuote accipiunt hoc sacramentum, ex carnalibus efficiuntur spirituales, adeo vt cibo corporali non egeant: vt de diua Catharina Senen. legimus. Secundo in virtute, quia cibi corporales non portāt, sed portantur a manducantibus hic autem cibus portat manducantem. Habemus de Helia. 3. Regum. 19. quod post quam comedit panem subcinericium ab Angelo præparatum (qui erat figura huius sacramēti) ambulauit i fortitudine cibi illius. 40. diebus & 40. noctibus, vsque ad montem Dei Oreb. sic virtute huius cibi fideles vsq; ad paradisum: ideo dicitur viaticum. Tertio in perfectione, quia in cibis corporalibus inuenitur triplex defectus, quorum perfectiones inueniūtur in isto. Primus defectus est diminutio. Cum comedis de aliquo cibo corporali diminuitur talis cibus corporalis: sufficit tribus, qui non sufficeret decem. Sed hic cibus spiritualis per acceptionem non diminuitur. Vnde Ecclesia cantat, Sumit vnus sumunt mille, tantum isti, quantum ille, nec sumptus consumitur. Licet hostia diuidatur & frangatur, tamen cibus iste non diuiditur. Vnde Ecclesia cantat, Fracto demum sacramento, ne vacilles, sed memento tantum esse sub fragmento, quantum toto tegitur. Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur. Secundus defectus in cibis corporalibus est fastidium: Cibaria enim corporalia cito satiant & fastidiunt. dicitur communiter, quod panis albus aliquando fastidium generat, & columbo saturo cærasa (quæ alias sunt illi dulcia) sunt amara, Sed hic cibus nunquam fastidium generat bene dispositis, imò prębeat & auget appetitum. Vnde Eccle. 24. Qui manducant me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Hinc est quod qui consueuerunt frequentare, amplius desiderant: nec satiantur aut contenti sunt, donec clare perceperint in paradiso. Qui vero suntindispositi non sentiunt delectationem, sed fastidium. In figuram huius legimus de Māna (quod repræsentabat hoc sacramentum) quādiu filii Israel fuerunt boni, & bene visi sunt Manna, sentiebant omne delectamentum, sed cum fuerunt mali & indispositi, dicebant, Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Vtinam essemus in Aegypto, & sederemus super ollas carnium, & comederemus carnes in seruitute? Veniunt in mentem porri, cępe, & allia, pepones, & cucumeres. Sic boni quāto magis deuote frequentāt hoc sacramentū, tāto magis delectātur, & frequentare volunt: sed mali fastidiūt. Vnde accessuri videntur duci ad patibulū. Ideo ecclesia, sumūt boni, sumūt mali, sorte tamen inæquali, vitæ vel interitus. Mors est malis, vita bonis: vide paris sumptionis quam dispar sit exitus. Sed unde est, quod mali fastidiant? quia sunt dediti carnalibus, quemadmodum iudæi erant affecti, porris, cæpe, & alliis, peponibus, &c. Sic mali superbię, ambitioni, gulæ, luxurię, cupiditati, inuidiæ, & aliis huiusmodi.

Ter-

Psal. 67.
Primus
Sectus cibi corporalis. [sic, margin: defectus cibi corporalis]
Secūdus defectus.
Sap. 10.

3. defectus. Tertius defectus in cibis corporalibus est paucus sapor: quia quilibet cibus habet suum saporem, vnus non habet saporem alterius: sed in hoc cibo spirituali inueniinus omnes sapores, siue omnis saporis suauitatem. Ideo bene figurabatur per Manna, de quo Sap. 16. Panem de cœlo præstitisti eis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem: ad quod quisque volebat conuertebatur. Sic sacramentū istud habet saporem omnium virtutum. Non est virtus quam perfectissime non inuenias in hoc sacramento, seu in contento sub eo. Si humilitatem: Exinaniuit semetipsum, &c. Si charitatem: Maiorem charitatem, &c. Si patientiam: Tanquam ouis coram tondente se, &c. & sic de alijs virtutibus. *Philip. 2.* *Ioan. 15.* ¶ Quarta ratio magnificentiæ huius mensæ dicitur multiplex vtilitas. Nō est lingua quæ posset explicare, nec intellectus qui posset comprehendere fructus & vtilitates receptionis huius sacramenti. Vnde rectè de eo potest intelligi illud Esa. 64. & 1. Corinth. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum. Pro aliquali tamen suauitate & spirituali gaudio seu delectatione poterit quis contemplari Psalm. 22. quem de hoc sacramento edidit Dauid gratias agendo, vbi enumerat duodecim vtilitates, quas consequuntur deuotè accedentes ad hoc sacramentum. *Duodecim utilitates consequūtur deuote communicantes.* Prima, salubris directio & conductio. Deus dedit nobis conductorem naturalem, scilicet synderesim Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, & supernaturalem, scilicet fidem. Sed hoc sacramentum amplius illuminat, & securius diligit, vnde Psal. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quē timebo? *Psam. 26* & Psalm. 22. Dominus regit me, scilicet specialiter inspirādo: sicut rex regnum, magister discipulum, nauta nauim: ita quod sequendo ipsum, illique inhęrendo, non ambulamus in tenebris, non subijcimur erroribus, neq; submerboni, &c. Secunda est abundantia & plenitudo gratię, quæ tāgitur ibi, Et nihil mihi deerit. Vnde 1. Corinth. 1. Apostolus congratulans digne cōmunicantibus, dicebat. Gratias ago Deo meo semper pro vobis, quia in omnibus diuites facti estis in Christo Iesu, in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis: ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationem Domini nostri. Nec mirum, quia in hoc sacramento cōtinetur Christus, qui est plenus gratia. Ioan. 1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. & iterum, Lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. Ipse est fons qui replet riuulos siue omnes potētias animæ. Tertia est spiritualis dulcedo & refectio: unde dicit, in loco pascuæ ibi me collocauit. Non est dulcedo ei comparabilis, est enim Manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit. Si aliquando communicasti digne, potes ferre testimoniū. Vnde Psa. Et introibo ad altare Dei, ad Deū qui lætificat iuuentutem meam. *Psalm. 42* & Ecclesia, Ex altari tuo Domine Christum sumimus, in quo cor & caro nostra exultāt. Si delectatio te trahit, hoc sacramentum debet allicere. Quarta est cōcupiscentię inordinatæ refrenatio. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: sed quis refrigerat concupiscentiam carnis oculorum, & superbiam uitæ? Non est tale remedium sicut accedere deuote ad hoc sacramētum. Vnde Eccle. 18. Nonne ardorem refrigerabit ros? Sed in hoc sacramento continetur ros ille, quem sancti patres desiderabant dicentes, Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum. Ideo hic dicit, Super aquam refectionis educauit me. Quinta, a quotidianis malis, hoc est pecatis uenialibus liberatio: Vnde sequit̄, Animā meā conuertit: *Esa. 45.* vix enim diuertit̄ anima quin in peccatum ueniale incidat & præcipitetur, propter fragilitatem naturę. Vnde Proue. 14. Septies in die cadit iustus. Sed hoc sacramentum conuertit ad Dominū, ut non fit ita præceps, imo si quæ sint peccata uenialia, de quibus homo non cogitat per hoc sacramētum, & eius uirtutem delentur, ac etiam mortalia oblita. Sexta, ad bonum inclinatio, & quodammodo cō firmatio: unde sequitur, Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomē suum. hoc est inclinauit me ad sequēdum semitas bonorum operum, propter nomē suū, hoc est propter uerbū suū digne sumptū.

Septima cõtra tentationes & insidias diaboli tutatio. Vnde sequitur, Si ambulauero in medio vmbrę mortis, hoc est tentationis & nequitiarum diaboli, non timebo mala, quoniam tu mecum es. In cuius figura Exod. 12. dicitur, quod domus (cuius fores linitæ erãt sãguine Agni Paschalis) præseruatæ fuerunt ab Angelo percutiente. Latrones non audent appropinquare castris & domibus, in quibus sciunt regẽ esse. Et si appropinquare præsumãt, male accidit eis. Sic conscientiam, in qua Christus est, dæmones non audent molestare, maxime si recurrat ad eum. Octaua, contra mundanas persecutiones & tristitias atque angustias consolatio. unde subdit, Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Ideo D. ambro. orabat dicens: Domine per hæc sancta mysteria mitigentur tribulationes, pæricula populorum, gemitus captiuorũ, miseriæ orphanorum, necessitates peregrinorum, inopia pauperum, desperationes languentium, defectus senum, suspiria iuuenum, vota virginum, lamenta uiduarum. Nona, intellectus illuminatio, & voluntatis inflammatio: vnde dicit, Impinguasti in oleo caput meum. Caput animæ est ratio & uoluntas, quæ oleo misericordiæ impinguatur, illuminatur, inflammatur multitudine charismatum, & eleuatur ad cognitionem veritatis. Vnde discipuli non cognouerunt Dominum, nisi in fractione panis. vnde Theophilus, consumentibus sacramentum panis, aperiuntur oculi. & 1. Reg. 14. Aperti sunt oculi Ionathæ, cum gustasset modicum mellis. Decima, diuini amoris inebriatio. vnde sequitur, Calix inebrians quam præclarus est. Homerus poeta Græcus dicit quandam herbam esse quæ obliuisci facit omnium tristitiarum. Videmus, quod quando rustici bene biberunt, obliuiscuntur omnium laborum & paupertatis. & nõ curant neque multum æstimant labores. Sic digne communicantes obliuiscuntur tristitiarum & delitiarum, imo aliquando cibi corporalis: sicut de D. Catharina Senen. legimus. Vndecima, a reliquiis peccatorum & pœnis purgatorii liberatio. Vnde sequitur: Et misericordia tua subsequetur me: hoc est, post vitam sequetur me in purgatorio. Hoc est singulare in hoc sacramento, quia non solum est sacramentum, sed etiam sacrificium, quod placat Deum iratum animabus. In figuram huius legimus quod per sanguinem Agni Paschalis filii Israel fuerunt liberati a tenebris palpabilibus. & quomodo Daniel existens in lacu leonum, accepit prandium ab Abacuc, quod parauerat messoribus suis. Daniel in lacu, repræsentat animas in lacu purgatorii existentes; Abacuc saderdotem, qui parat hoc sacrificium messoribus suis, hoc est illis a quib. accipit stipendium sustentationis. Sed Angelus Domini uno crine, hoc est una intẽtione & applicatione portat ad Danielem &c. Altissiodoren. dicit unũ mirabile uerbum, quod nunquam missa celebratur, quin aliqua anima exeat & liberetur a purgatorio. Et ratio illius ęst, quia sponsa Christi ecclesia in omni missa facit specialem cõmemorationem pro liberatione animarum: Nec est verisimile quod sponsus qui eam tantum diligit, qui est tam benignus & misericors, preces sponse suæ refutet. Duodecima vtilitas, est finalis gloriæ adeptio: vnde sequitur, Vt habitem in domo Domini in longitudinem dierum. vnde Christus Ioan. 6. Qui manducat hunc panem, uiuet in eternum. & Ecclesia, O uere digna hostia, per quam fracta sunt tartara, redempta plebs captiuata, reddita uitæ præmia. Visis ergo tot & tantis vtilitatib. sequitur quod quilibet debet se disponere ad deuote tantum sacramentum recipiendũ, vt prædictas vtilitates assequi possit.

Luc. 24.

Iud. 12

Dan. ult.

Ver. 19. *De usu sacramenti Eucharistiæ.*

IN huius mensæ cibo duo sunt, scilicet sacramentum, & sacramenti vsus siue effectus. Sacramentum sunt species sacramentales: uirtus & effectus sunt nutritio spiritualis, & liberatio a peccato, & ab ęterna mortis damnatione: qui quidem effectus si impediantur, talis sumptio est imperfecte. Ex quo sequitur quod sint tres modi utẽdi hoc cibo, siue accipiendi aut manducandi hoc sacramentum: Primus modus dicitur sacramentalis tantum. & hoc modo manducãt mali. Vnde Apost. 1. Cor. 11. Qui mãducat & bibit indigne iudicium sibi manducat & bibit. Secundus

A 3. p. q. 80. art. 1.

Tres modi manducandi Christũ.

dus modus est spiritualis tantum. Et hic modus est duplex: vnus est per clarā uisionē & fruitionē:& hoc modo māducant sancti in patria,ac ēt angeli iuxta illud:panē angelorū manducabit homo, &c. Alius modus est per fidē, & hoc modo manducauerunt & manducat oēs sancti, qui p fidē crediderunt aut credunt se per Christum(qui est in hoc sacramento) saluandos. & hoc modo antiqui patres manducauerunt. vnde Apost. Omnes eandē escam spiritualē manducauerunt.Et quotidie boni catholici, reuerenter adorādo & credendo, manducant & accipiunt. Et de hoc modo manducandi D. Aug. ait, Crede, & manducasti. Tertius modus mā ducandi est quando Christianus bene ꝓbatus & dispositus, reuerenter & deuote accipit hoc sacramentum, cum effectu illius,& hoc modo non acceperunt patres antiqui, quia nondum institutum erat sacramentum. Hoc modo manducare sacramentaliter & spiritualiter conuenit solum bonis Christianis, quibus iure diuino præceptum est recipere hoc sacramētum per illa uerba Ioan. 6. Nisi manducaueritis meam carnem, &c. & per illud Mat.26. Accipite & comedite:siue (vt alii dicunt) manducate ex hoc omnes. Et cum quilibet teneatur spiritualiter manducare hoc sacramentum: spiritualis autem manducatio includit votum & desiderium percipiendi hoc sacramentum. ergo sine uoto suscipiendi hoc sacramentū non potest esse alicui salus: frustra autem esset uolum, nisi quādo est opportunitas, impleretur. Ideo homo tenetur ex mandato Domini accipere spiritualiter & sacramentaliter.Et cum non sit determinatum tempus, tenetur iure diuino semel in uita,data opportunitate.Sacerdotes autem curam animarum non habentes, deberent, saltem ex congruitate celebrare missam in præcipuis festiuitatibus, in quibus consueuerunt laici communicare, ne in uacuum gratiā Dei accepisse censeantur. vnde Apost. Hortamur uos,ne in uacuum gratiam Dei recipiatis. & 1. Timo. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuū presbyterii. Vnde sequitur,qđ sacerdotes curā animarū habētes, & maxime episcopi,qui ex officio habent offerre dona & sacrificia pro populo,vt dicitur Heb.5: tenentur sæpius. Nec uidentur excusari illi qui per alior celebrare & offerre faciunt, & ipsi nunquam aut rarissime celebrant:cum eorū officiū sit personale, & ob id prouentus recipiant. Beneficium.n.(vt Iuristę dicunt) datur propter officium.Innocentius tertius in ca.Dolētes referimus,extra de celebr.missa.reprehendit qui missarum solennia uix celebrant quater in anno. A fortiori curati reprehendi debent si non sępius ratione beneficii.¶Primus qui vsus est hoc sacramēto secundū tertiū modū, est Christus, quādo instituit hoc sacramentum, vt dicit D. Hieron ad Lesbiam,Dominus Iesus Christus,ipse cōuiuiū & conuiua,ipse comedēs ipse qui comeditur,& hoc communiter tenetur, quia quę aliis obseruanda instituit, ipse primus seruauit.vnde & ipse prius uoluit baptizari, quam aliis baptismum imponere. secundum illud Act. 1. Cœpit Iesus facere & docere. Ideo ipse primo corpus & sanguinem suum sumpsit, postea aliis tradidit:Et licet hoc nō habeatur in euangeliis formaliter & expresse:habetur tamen in eis virtualiter &in sententia.Legimus enim ꝙ Christus accepit panem & calicem. Non est autem intelligendum quod acceperit solum in manibus,sed eo modo quo aliis accipiēdum tradidit. unde cum discipulis dixerit, Accipite & comedite.& iterum,Accipite & bibite:intelligendum est quod ipse accipiens comederit & biberit. unde quidam metrice dixit: Rex sedet in cœna, turba cinctus duodena: Atque suis manibus se cibat ipse cibus. Ne Apostoli horrerent ipsum sumere, sicut quidam fecerunt audiendo, cum prædixisset: Nisi manducaueritis meam carnem, &c. quidam dixerunt, Durus est hic sermo:quis poterit audire?Etquanuis cibando se non acceperit omnes effectus huius sacramenti.(Quia eius gratia cum esset infinita, non est iucta)accepit tamen aliquem effectum, scilicet quādam actualem delectationē spiritualis dulcedinis. unde ipse dicebat Luc. 22. Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum. desiderium enim cum impletur, generat gaudium & delectationem. Quidam dicunt

1.Cor 10

Iure diuino præceptum est Christianis recipere sacramentum eucharistię

2.Cor.6.

Christus eucharistiæ sacramentū recepit.

Ioan.6.

3.p.q.8 1 ar.2.ad 1 *An Christus corpus suum primo inde tradiderit.*

cunt quod dedit Iudę, vt Diuus August. super illud Ioan.13. Cum intinxisset panem, dedit Iudę Simonis Scariotis. Non quod seorsum & sub pane intincto dederit: sed intelligendum est quod Dominus antea distribuerat omnib⁹ discipulis suis sacramentum corporis & sanguinis sui, ubi & ipse Iudas erat, sicut Diuus Lucas narrat. Mar. & Matth. etiam dicunt quod biberunt ex eo omnes. ac deinde ad hoc ventum est, vbi secundum narrationem Ioannis, per bucellam intinctã atque porrectam, suum exprimit proditorem. huius sententiæ fuit Diuus. Chrysost. dicens iudas particeps ministeriorum, conuersus non est. hoc etiam expresse dicit Diuus Dionys. Hilarius tamen dicit appositum. Et sic secundum eum communio fuit facta post exitum Iudę. Eius dictum conueniens esset, si solum ad malitiam Iudæ cõsideremus. Sed quia Christus debuit nobis exemplum iustitiæ ostendere, non cõueniebat eius magisterio, vt Iudam occultum peccatorem sine accusatore & euidenti probatione ab aliorum communione separaret, ne per hoc daretur exemplũ Prelatis Ecclesię similia faciendi, & ipse Iudas inde exasperatus, sumeret occasionem peccandi. vnde Eugenius Papa in cap. si sacerdos, extra de offic. iudi. ordi. dixit, quod occultus peccator non debet nominatim argui: nec ei publice communio prohiberi: quia Christus Iudam non nominatim arguit: sed vnus vestrum me tradet, dixit: nec Iudam a communione remouit. Publico autem peccatori non debet administrari, iuxta illud: Nolite sanctum dare canibus. Quod intelligendum est, nisi uere pœniteat. vnde in Cõcilio Carthaginen. legitur: Scænicis atq; histrionibus cęterisq; huiusmodi personis uel apostatis conuersis ad Deum, reconciliatio non negetur.

In lib. eccle. Hier.

Mat. 7.

Ver. 20. *De diuersificatione sumptionis Eucharistiæ.*

A *Cõio primitiuæ ecclesiæ.*

VSus accipiendi hoc sacramẽtum, secundum diuersum ecclesiæ statum diuersificatus est, & diuersa circa hoc statuta emanauerunt. Nam in primitiua ecclesia quãdo vigebat fidei Christianæ deuotio, statutum fuit vt quotidie fideles cõmunicarent, Vnde Anacletus Papa dicit, Peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint, ecclesiasticis carere liminibus: sicut etiam sancti Apostoli statuerũt, & sancta Romana Ecclesia tenet. Postmodum vero diminuto fidei feruore, solis diebus dominicis cõmunicabant. In cuius memoriam datur hodie panis benedictus. deinde vero amplius diminuto feruore, Fabianus Papa ordinauit, ut & si non frequentius, tamen ter in anno omnes communicarẽt, s. in Paschate, Pentecoste, & Natali, ut habetur in c. & si non frequentius, de consec. distin. 2. Sother uero Papa ordinauit in cœna Domini esse communicandum, ut habetur in cap. in cœna, eadem distinct. Postmodum propter iniquitatis abundantiam, refrigescẽte charitate multorum. Innocentius tertius statuit in Cõcilio generali, ut saltem semel in anno, in Pascate, scilicet, fideles communicarẽt, ut habetur in cap. omnis utriusque sexus, extra de pœnitent. & remi. ubi dicitur: Omnis utriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis peruenerit omnia solis peccata sua, saltem semel in anno, fideliter confiteatur proprio sacerdoti: & iniunctam sibi pœnitentiam totis uiribus studeat adimplere, suscipiẽs reuerenter, ad minus in Pascate, eucharistię sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi receptione duxerit abstinendum. Alioqui & uiuens ab ecclesię ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura. Ex quibus uerbis apparet hoc pręceptum obligate sub pœna peccati mortalis: quia ingressus ecclesiæ & Ecclesiastica sepultura non prohibentur, nisi pro peccato mortali. Hoc præceptum est de iure humano, ad quod non habentes plenum usum rationis, non sunt astricti. Et quia difficile est illud cognoscere, cũ aliquibus propter molliciem & præceptores ac exercitia acceleretur vsus rationis, & circa finem primi septenii efficiantur doli capaces, ut in Gallia: & in aliis propter duritiam carnis, uel incuriam parentum, aut solitudinem, retardetur, ut in montanis, qui aliquando post pubertatem non habẽt completum usum rationis. Ideo remititur discretioni proprii sacerdotis eo audientis

Cõio in paschate omnibus Christi fidelibus pcepta.

de

An ante 14. annos teneatur in præcepti ecclesiæ.

de confessione, Quidam tamen per annos discretionis intelligunt annos pubertatis, in quibus communiter & in pluribus habēt cōmpletum vsum rationis. Sed si dubium sit, remittitur iudicio proprii sacerdotis. Post annos vero pubertatis, etiam si habeant debilem usum rationis, & habeant aliquam deuotionem, non debet denegari.¶ Circa infirmos autem qui sana mente requisierunt, & tandem in frenesim inciderunt, Concilium Carthaginen.(vt habetur in cap. is qui. 26. quæst. 6.) determinauit, quod si is qui in infirmitate pœnitentiam petit, casu, dum sacerdos inuitatus uenit, oppressus infirmitate obmutuerit, uel in frenesim conuersus fuerit: dent testimonium qui eum audierunt. & accipiat pœnitentiam, & si continuo credatur moriturus reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori eius eucharistia, nisi forte esset periculum uomitus, aut alterius irreuerentiæ. Per Pascha uero idem Eugenius in quadam extrauaganti incipienti, Fide digna. declarauit quod intelligitur a cœna domini usque ad octauas Paschæ: Sic quod qui infra illud tempus receperint, satisfaciunt huic præcepto. Qui uero non receperint infra illud tempus, etiam si infra quadragesimam voluntarie vel coacti infirmitate non satisfaciunt huic pręcepto, nisi illud iterum recipiunt intra prędictum tempus.

Quid per pascha intelligitur

Ver. 21. *De digna communicatione.*

NOn debet videri graue præceptum communionis in Paschate, quia si semel in anno recognoscimus reges & dominos temporales: & soluimus tributa & census, a fortiori debemus recognoscere regem regum, Christum regem nostrum: & in signum recognitionis soluere tributum probationis, & nos præsentare ad sacramentum suspiciendum in nostræ redemptionis commemorationem Ad impletionem huius præcepti non sufficit recipere sacramentaliter tantum, nec se offerre & uenire leuiter, absque præmeditatione. quia melius seu minus malum esset recipere metallum liquefactum aut scorpionem, quam cum peccato mortali indigne recipere hostiam consecratam. Quod bene ostendit Christus in parabola de inuitatis ad nuptias filii regis, vbi dicitur quod inuentus est vir non habens vestem nuptialem, cui dixit Rex: Amice quomodo huc intrasti non habēs uestem nuptialem? deinde dixit ministris, Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. Applicatio ē facilis. De his etiam monet Apostolus, dicens: Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. Sed ad quod iudicium declarat, Quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Glo. exponit dupliciter: Primo materialiter, hoc est peccatum incurrit ex peccato commisso in corpus & sanguinem Domini, quod in hoc sacramēto cōtinet. Et in hoc culpa aggrauatur. Tanto enim est grauior, quanto maior est is contra quem peccatur. Vnde Heb. 10. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus uel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri suplicia, qui filium Dei cōculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est? Secundo exponit per similitudinem. Reus erit corporis & sanguinis Domini, hoc est mortis dabit pœnas: hoc est ac si Christus occidisset, punietur, iuxta illud Hebræ. 6. Rursus crucifigentes in semetipsis filium Dei.¶ Si vis amplius scire mala & pericula & inconueniētia, quę accidunt his qui indigne accedunt contemplare imprecationem quā fecit Dauid in persona Christi, Psal. 68. ubi ait: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne uideāt, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorū non sit qui inhabitet. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur dat rationem: Quia quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Remedium est accedere digne cum præparatione suffi-

Mat. 22.

1. Cor. 11

Incōmoda & pericula indigne cōicantium.

sufficienti, saltem probabilitate morali.

Ver.22. *De modo se probandi & præparandi ad Eucharistiam.*

C *Sermo utilis.* CONVENIENTEM modum & formam te debite probandi & præparandi ad recipiendũ Eeucharistiæ sacramentum, docebunt tres dominæ, hoc est uirtutes, scilicet prouidentia, fides, & charitas. Prouidentia docebit quid te facere oporteat antequam te præsentes ad communionem. Fides autem, qui agere & dicere debeas, cum eris coram sacramento. Charitas vero docebit quid te facere oporteat post communionem. ¶ Prima igitur virtus quæ dr̃ prouidentia, docebit facere quinque uel sex, antequam te præsentes ad sacramentum. Quatuor per figuram in esu Agni Paschalis sunt declarata Exo.12. vbi dicitur, Edunt carnes (scilicet Agni Paschalis) & azimos panes cum lactucis agrestibus. & post pauca sic dicitur, Renes vestros accingetis, & calceamẽta habebitis in pedibus, tenentes baculum in manib⁹, & comedetis festinanter. Est enim Phase, hoc est transitus domini. Sed quid habebat agere Deus de lactucis agrestibus &c. Dicendum ꝙ non propter se, sed propter repræsentationem. Sicut enim agnus ille, qui occidebatur & edebatur in signum liberationis populi, figurabat & rep̃sentabat Christum, qui fuit Agnus Dei, occisus pro redemptione humanæ naturæ. Et in huius signum & commemorationem præceptus est sub speciebus sacramentalibus manducari. Sic, ea cũ quib. comedebatur agnus, significabãt ea quę debemus obseruare, manducando Christum in hoc sacramento. ¶ Primo la- *Lactucæ agrestes quid significãt.* ctucæ agrestes significabant dolorem & amaritudinem peccatorum, siue probationem quam ante facere debemus, de qua Apost. vbi supra, prob[e]t autem, &c. Proba- *Probatio suipsius in tribus consistit.* tio hæc consistit in tribus, scilicet in contritione, confessione, & satisfactione, de quibus ad plenum inferius dicetur. Hic autem pro modo & forma se præparandi aliqua dicere oportet. Et in primis cũ dicat Apost. 2. cor. 3. Non sumus sufficientes ex nobis, quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Ideo per aliquod tempus antequam accedas ad sacramentum puta in vigilia, debes recurrere ad Deum, & illum humillimè deprecari, ut per suam infinitam bonitatem & misericordiam det tibi gratiam te prępārandi ad talem mensam, & tantum sacramentum suscipiendum, ad quod te inuitauit, imo uenire & accedere, ac etiam digne suscipere p̃cipit, sua ineffabili clementia dignetur te inspirare & dignare, ut digne accedas, & dare peccatorum memoriam & recordationem, cũ uera & perfecta contritione, ut ualeas cõfiteri & satisfacere, ipsorumque remissionem obtienere, & tandem ipsũ digne ad salutem animæ tuæ recipere in uitã æternam, ad quam consequendam dignatus est hoc sacramentum instituere. Facta & pluries repetita oratione, diligenter discutienda & examinanda est conscientia, & inuestigandum an ab ultima confessione aliqua peccata, de quibus non fuit peccator confessus, redeant ad memoriam. Et si occurrant, illa notare & memoriæ commendare, & deinde confiteri cum illis quæ inueniet post ultimam confessionem se perpetrasse. ¶ Secũdo docet renes accingere. Renun cingulum, significabat cingulum castitatis, quam seruare debent communicantes, mente & corpore. In huius figuram legimus, 1. Reg. 21. quod Dauid petente cibos ab Abimelech sacerdote, qui non habebat laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum qui erat figura huius sacramenti, dixit: Si mundi sint pueri a mulieribus, poterunt manducare. Respondit Dauid, continuimus ab heri & nudiustertius. Si ad *Cõicãtes casti esse debent.* comedendos panes propositionis debebãt esse casti & mundi a mulieribus: a fortiori instante communione abstinere debent vxorati, & timere ne eis contingat, sicut figuraliter contigit Ozæ, de quo 2. Reg. 6. dicitur. quod in translatione arcæ testamenti cum recalcitrarent boues, & declinaret arca, Oza sacerdos extendit manum suam ad arcam, & tenuit eam: iratusque est Dominus indignatione contra Ozam, & percussit eum super temeritate: qui mortuus est iuxta arcã Dei, quæ figurabat hoc sacramentum. Dicunt communiter doctores quod hoc *3.p.q.8. art.7. ad 2.* ideo, quia ea nocte dormierat cum uxore sua. Si ergo Dominus iratus fuit contra

tra Ozam, qui bonó fine & propter reuerentiam manum admouit ne caderet arca: a fortiori erit iratus contra eos, qui polluti præsumunt accedere ad hoc sacramentum. D. Hieron. super Matt. dicit, Si panis propositionis ab his qui vxores tetigerant, comedi non poterat, quanto magis panis, qui de cœlo descendit, non potest ab his qui coniugalibus uocauere amplexibus, uiolari atque contingi? nõ quod nuptias condemnemus: sed quod eo tempore, quo carnes agni manducaturi sumus, uacare carnalibus operibus non debemus. Si quæratur quot diebus abstinendum sit ante in c. omnis homo, de conse. dist. 2. ex Cõcilio Elibertano, dicitur: Omnis homo ante sacram communionem ab vxore abstineat tribus, aut quatuor, uel quinque, aut sex, uel septem diebus Glo. dicit, quantum est ex se: quia exactus omni tempore reddere debet, ut in cap. si dicat 33. ca. 5. Non enim est præceptum, quod in prædicto cap. omnis homo, continetur: ut habetur in c. uir cum propria uxore. 33. q. 4. Gregorius scribens Augu. Anglorum episcopo, dicit. Si quis sua cõiuge non cupidine uoluptatis raptus, sed tantum procreandorum liberorum gratia utitur. ille profecto siue de ingressu ecclesiæ, siue de sumendi Dominici corporis mysterio, est suo iudicio relinquẽdus. Eadem ratione dicendum est de eo qui reddẽdi debiti gratia matrimonio utitur, est enim suo arbitrio relinquendus: licet de cõgruitate deberet abstinere. Si autẽ uoluptas dominetur in opere, ut ibidem Grego. subdit, tunc prohiberi debet. Consulendi sunt ut faciant, sicut Dauid ad heri & nudiustertius. ¶ De pollutione etiam est difficultas. Resolutio D. Thom. est, q̃ si pollutio proueniat sine peccato mortali, ut cum ex illusione dæmonũ, uel abundantia cibi & potus in somno, uel etiam in uigilia ex fluxu naturæ. Sicut enim contingit sanguinem fluere absque peccato, ita & fluxum seminis, qui est superfluitas sanguinis, secundum philosophum: tunc non impedit sumptionem sacramenti ex necessitate, sed ex quadam congruitate hoc tamen impedimentum postponi debet propter aliquam necessitatem, ut D Greg. dicit, cum fortasse dies festiuus exigit, aut deest alius sacerdos. Si autem ex peccato mortali, siue in somno, siue in uigilia, impedit ex necessitate. Sic enim per cõfessionẽ & contritionem auferatur reatus culpæ non tamẽ aufertur corporalis immũditia, & distractio mẽtis ex pollutione sequens. Nec est simile de somno homicidii ex peccato mortali prouenienete: quia non relinquit immunditiam, neque tantam distractionem: & per consequens peccato per cõtritionẽ & cõfessionẽ deleto, nil quod ꝓhibeat manet, sicut in fornicatione aut pollutione, ideo, &c.

An pollutio impediat communionẽ.

Tertio docet baculum in manib. tenere. Baculus figurabat spem ueniæ & uitæ, quam debent habere communicantes. Quia sicut per baculum aliquis sustentatur & refocillatur: sic per spem unde Diu. Grego. Spes præmii uim minuit laboris. Spera ergo in Domino, & fac bonitatem & pasceris in diuitiis eius. Vel baculus significat crucem & memoriam passionis, quam debent habere communicantes, iuxta illud: Hoc facite in meam commemorationem. vnde Apostolus, Quotienscunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis mortem Domini annunciabitis, donec veniat.

Baculus qd signiſicabat. *Ps. 36.* *Mar. 26.* *1. Co. 11.*

Quarto docet habere calceamenta in pedibus. Calceamenta quæ fiunt ex pelle & corio animalium mortuornm, significant exemplum deuotionis, quam habebant sancti ad hoc sacramentum. Calceamenta præseruant pedes a lapidib. & spinis. Sic exẽpla Sanctorum a puncturis carnalium delectationum, & solicitudinibus huius seculi, quæ dicũtur spinæ. vñ Hier. 2. Prohibe pedẽ tuũ a nuditate. & Eph. 4. Calceati pedes in præparationem euãgelii pacis. Calceamenta ergo significãt prõptam uoluntatem obediendi euangelio, & seruandi mandata quam promptitudinem poterimus habere, si sanctos qui fuerunt prompti, sequamur. Vnde D. Grego. Si labores & obediẽntiam sanctorũ recolamus, non erunt grauia quę toleramus.

Mat. 13.

Quinto docet prius reconciliari inimicis. quia Christus Matth. 5. dicit, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & uade prius reconciliari fratri tuo:

tuo.& tunc veniens offeres munus tuum Maius munus quod quis potest offerre, est Christi passio, quam in hoc sacramento offerimus Deo patri, in remissionem peccatorum: quod fit per sumptionē huius sacramenti, &c. Hoc videtur durum aliquibus. Veruntamen Christus passus est pro reconciliatione nostra. Si hoc cogitetur, non erit graue, sed dulce: Et modus dulcorādi est ꝑ amicos & dulcia verba. Si verò nolit, nisi personaliter veniat, cum actus, sit personalis, iniurians ad iniuriatum ire debet cum aliquo amico illius. Quòd si offensus indulgere nolit, Deus indulget, nec tenetur amplius pro huiusmodi reconciliatione ad eū redire. Tenetur tamen ad restitutionem famæ, vel bonorum oblatorum, & reparationē malorum datorum. Si dicatur ꝙ offensus est multum distans: uadat per uolitionem efficacem cum proposito accedēdi corporaliter tempore & loco, data oportunitate. Si dicatur, alius primo offendit: iō dēt prius ueniam petere, quod tamen non facit. Resolutio est ꝙ si oppositus uelit dānari, & non facere debitum suū, alius nō bet eum sequi, sed debet facere id ad ꝙ tenetur. Sexto docet accedere stomacho ieiuno. Licet enim Christus post cœnam hoc sacramentum instituerit, non tamen ita obseruandum præcepit. vnde D. Aug. lib. responsionum ad Ianuarium, dicit. Per uniuersum mundum mos iste seruatur, vt corpus Christi a ieiunis sumatur. Neque quia post cibos Dominus dedit, propterea prāsi aut cœnati fratres ad hoc sacramentum accipiendum cōuenire debent, aut mensis suis miscere, sicut faciebant quos Apostolus reprēhēdit & emēdat. Nam Saluator quo uehementius cōmendaret mysterii illius altitudinem, ultimū hoc uoluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum. Et ideo non præcepit, vt deinceps tali ordine, scilicet post sumptum cibum sumeretur. unde habetur in c. liquido, de conse. distin. secunda, placuit spiritui sancto, ut in honorem tāti sacramēti, prius in os Christiani corpus Dominicum intraret, quàm cæteri cibi. Alia ratio pōt dari propter significationem, ut scilicet detur intelligi quod Christus, qui est res huius sacramenti, & charitas, debet primo fundari in cordibus nostris, secundum illud Matth. 6. Quærite primum regnum Dei, &c. Tertia ratio est propter periculum uomitus & ebrietatis, quę quandoque contingit ex hoc ꝙ non nunquam homines cibo, & potu malè utuntur. Hanc rationem tangit Apostolus, dicent: Alius quidem esurit. alius aūt ebrius est. Ex hac tamen generali regula excipiuntur infirmi, qui statim communicandi sunt, etiam post cibū si de eorum periculo timeatur, ne sine cōmunione decedant, quia necessitas legē nō habet. unde in c. presbyter de conse. dist. 2. dicitur, Presbyter infirmum statim cōmunicet, ne sine communione moriatur. Ex hic sequitur, ꝙ licet solum peccatum mortale sit per se impedimentum sumptionis huius sacramenti, tanquam repugnantiam habens ad significatum eius: per accidēs tñ prouenit, ex prohibitione ecclesiæ, ꝗ in Concilio Carthaginensi habetur. Et licet excipiat unum diē, scilicet cœnæ Domini: hoc tñ postea quātum ad illum fuit abrogatum. Et cum Apostolus ubi supra dicit: Cum conuenitis ad manducandum inuicem expectate. Si quis esurit, domi māducet. exponitur secundum Glosam, Si quis esurit, & impatiens non uult expectare alios, māducet cibos, nec post eu charistiā sumat. Ex quibus uerbis D. Aug. & habetur in dicto can. liquido, dicit ꝙ mos ille recipiendi sacramentum ieiuno stomacho habuit ortum tempore D. Pauli: & intelligendū est de ieiunio naturæ, quod soluitur per sumptionē medicinæ, non tñ per deglutionem saliuæ, quæ naturaliter fluit. Secūda uirtus scilicet fides docet quatuor, quæ cōsiderare debemus post confessionem in conspectu sacramēti, elongati tamen. Primo docet cui standū siue credendū sit: non uisui, tactui, odoratui, aut gustui, quia deciperemur, quū eodē mō se habeant isti quatuor sensus ad hostiā consecratā, & non consecratā. Ideo idē color, odor, sapor, &c. in consecrata & non consecrata. Illa accidentia, ut dictum est, nō sunt corpus Christi, sed uelamen quoddam siue cortinæ. Sed debemus credere sensui auditus autem ꝑ fides ex auditu est, auditos autem per uerbum Dei. quod dicit: Accipite, &

Luc. 22. 1. & 1. Co.

Stomacho ieiuno cōmunicandū.

Infirmi non ieiuni cōmunicare possunt.

Mos recipiendi eucharistiā, unde habuit originem.

manducare: hoc scilicet contentum sub
Rom.10. his speciebus, est corpus meum. In huius
figuram habemus de Isaac, qui fuit dece-
Gene.27 ptus primo in visu, caligauerant. n. ocu-
li eius. Secundo in tactu, quia iudicauit
manus Iacob esse manus Esau. Tertio in
odoratu, quia sensit odorem uestiū. Quar
to in gustu, quia sensit saporem venatio-
nis, quam quæsierat, & tamen non erat.
Sed in auditu non fuit deceptus. vnde di-
xit, Vox quidem Iacob est, manus autem
sunt Esau, quia recesserat & reliquerat ve
stes, per hoc repræsentans substātiam pa-
nis, quæ in instanti terminatiuo consecra
tionis recedit, hoc est desinit esse: relictis
vestibus, hoc est accidentibus, &c. Secūdo
docet, quid cogitandum sit & contéplan-
dum in hoc sacramento. s. tria. Primo ꝙ
sub illis speciebus continetur Christus, q
est speculū morale, in quo debemus nos
mirari & speculari. Mulieres ornant se de
center, videntes se in speculo: Sic debe-
mus nos componere & ornare, intuendo
hoc speculum. Vnde Sapié. 7. Candor est
lucis æternę, & speculum sine macula.
Sicut enim in speculo sunt duo: primò vi
trum, quod secundum D. Augu. est maxi-
mę durationis. Secundo est plumbum:
illis separatus non esset speculum. Sic in
Christo est diuinitas & humanitas vnita
in persona filij Dei, sine qua unitate non
dedisset exemplum, nec nos potuissemus
in eo videre modum ornandi & compo-
nédi nos. Est ergo humanitas & diuinitas
in hoc sacramento, per quandam conco-
mitantiam, vt supra dictum est. Contem-
plando ergo diuinitatem, cogita coram
quo te habes præsentare, &c. Si coram
rege terreno haberes te præsentare, time
res, & bene te præparares, ac cōponeres,
ꝑmeditarerisq́; ea quæ dicturus esses. Sic
etiam nos debemus timere & humiliari
attendentes fragilitatem nostram, & ex-
cellentiam Dei recognoscere, petere ve-
niā de peccatis, & reddere gratias de be-
neficiis, petere præseruationem a pericu
lis, & inopiæ nostræ subleuationem, gra-
tiamq́; digne recipiendi, &c. Contemplā
do eius humanitatem, habemus occasio-
nem diligendi eum, eo quod adeo nos di
lexit, vt voluerit tot & tanta pro nostra re
conciliatione sustinere, qui se nobis de-
dit & dat in pignus hæreditatis æternæ.
Hęc contemplata dabunt fiduciam, &
spem perueniendi ad regnum. Et ut
melius possis, aspice, & considera virtu-
tes illius, per quas ipse peruenit quantū
ad humanitatem. Vide & contemplare
illius charitatem, humilitatem, & cæte-
ras uirtutes, & disponete a cætero te illi
conformare, illum imitari, & secundum,
quod ipse ostendit viuere. Tertio docet
sub illis speciebus esse librum doctrina-
lem, de quo per figuram dicit Ezechieli, *Ezech.2.*
Aperi os tuum, & comede quęcunque
do tibi. Et ecce manus missa est ad me, in
qua erat inuolutus liber, q erat scriptus
intus & foris. Et scriptę erāt in eo laméta
tiones, carmen, & cæt. Liber ille figura-
bat Christum, qui scriptus est intus & fo
ris. Sed quid scriptum est foris? sunt
quinq; plagę manuū, pedum, & lateris:
pergamen fuit sua pretiosa pellis: atramé
tum fuit sanguis: calami fuerūt claui scri-
bentes stilo ferreo nomina electorum,
qui ipsum digne suscipiunt, quorum ip-
se obliuisci non potest. vnde Esa. 6. Nun-
quid potest obliuisci mulier infantem
suum, vt non misereatur filio vteri sui?
Et si illa oblita fuerit, ego tamen non ob
liuiscar tui. Ecce. n. in manibus meis de- *Tria ge-*
scripsi te. Scriptum est. s. carmen delecta *neræ com*
bile. pro innocentibus, qui nunquam illū *munican*
offenderunt, qui in receptione habét oc *tium.*
casionem cantandi carmé delectationis,
sicut beata Virgo Maria: Scriptę sunt etiā
lamentationes & væ pro peccatorib. qui
offenderunt, qui habét occasionem flēdi
eo ꝙ fuerūt causæ passionis eius vñ ipse *Luc. 23.*
dicebat filiab. Hierusalé, Filię Hierusalé,
nolite flere sup me: sed super vos ipsas fle
te, quæ s. fuistis cā: Quia si in uiridi ligno
hoc fit, in arido quid fiet? Si Deus ꝓmisit
tm̄ ignem pœnæ & tribulationis in Chri
sto, qui erat lignum uiride plenum aqua
spiritualis gratiæ, tanquam plantatum se
cus aquarum decursus in arido, hoc est
in priuatis gratia, quid fiet? Qualis ignis
deuorans accenditur si non faciant pœni
tentiam in hoc mundo, habebunt can-
tare in alio tertiam cantilenam. scilicet,
vę & maledictiones in inferno, Iob. 1. Pe
reat dies, &c. vide ergo & considera quā
cantilenā desideras cantare. Non potes
pri-

primam, canta ergo secundam, ut finaliter merito passionis Christi ad primã possis peruenire, & ad ea quæ intus scripta sunt, scilicet uisionem & fruitionem diuinitatis: Quia si illam non cantes, habebis profecto cantare tertiam. Apoc. 10. dicit, quod D. Ioannes inueni dulcedinem libri in ore, considerando amorem & beneficia Dei, sed in ventre sensit amaritudinem, considerando peccata quibus offendimus illum. Quarto debemus contemplari quod sub illis speciebus est præda q̃ persequi debemus: quia ipse vult venari. & conquerũtur de his qui non persequũtur illum, hoc est non imitantur eum. Vnde Psalmista: Periit fuga a me, &, non est qui requirat animam meam. Debes ergo ad memoriam reducere ualorem huius prædæ, qui est infinitus, & sequi illum per vias virtutum, quia per eas inuenies eã: & cum apprehenderis, caue ne dimittas aut perdas eam: Sed dic cum sponsa, Cantic. 3. Quęsiui quem diligit anima mea, &c. Tenui eum, & non dimittam. Tertio fides docet quid dicendum, hoc est orationem quam facere debemus, scilicet unam compositam ex quatuor pulcherrimis & acceptissimis orationibus, quas iuenimus in euangeliis. Prima fuit filii Prodigi, Pater peccaui in cœlum, & coram te, &c. hæc fuit adeo grata, quod antequam eam diceret, sed dicere proponeret, pater occurrit & amplexatus est eum, deditque osculum, reddidit stolam primam, & parauit conuiuium, &c. Secunda fuit Publicani, qui (ut habetur Luc. 18.) non audebat oculos in cœlum leuare, sed dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori. Hæc fuit grata, quia descendit iustificatus in domũ suam. Tertia fuit Centurionis, qui dicebat, Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum. Aliqui hæretici voluerunt dicere, quod hæc oratio non debet dici: quia qui dicunt cõdemnant seipsos, iuxta illud: Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Sed illi valde errẽt, ignorantes differentiam inter hæc duo, sum indignus, & non sum dignus: quia unum est priuatiuum & ponit indignitatẽ peccati mortalis, de quo non est contritus: sed secundum, scilicet non sum dignus puram negationem dicit, quę est respectus rationis, consequens comparationem dignitatis Christi, & sumẽtis, quæ nulla est, cum finiti ad infinitum nulla sit proportio. vnde Esaiæ. 64. Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatę, in comparatione ad diuinã iustitiam. & ideo sic dicendo, non peccamus, sed humiliamus nos. Sic faciebat D. Ioannes Baptista, dicendo: Non sum dignus ut soluam corrigiam calceamenti eius. Sic Centurio: ideo eius oratio grata fuit. Quia (vt D. Augustinus ait) dicendo se non dignum, præstitit & exhibuit se, vt fieret dignus, non in cuius domum, sed in cuius cor christus intraret: Ideo Christus etiam miratus fuit, & ipsum laudauit. Quarta oratio fuit D. Virginis, quæ dixit, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundũ verbum tuum. Hæc fuit adeo grata, quod descendere fecit filium Dei, & naturam nostram assumere in vtero suo. Ex his quatuor faciliter confici potest una, incipiendo ab oratione filii prodigi, deinde secũdum ordinem prædictum, & dici potest: Pater mi, & redemptor meus, ego sum adeo miser peccator, qui te tot modis & toties offendi, quod non sum dignus uocari filius tuus, imo potius merui detrudi in abyssum & profundum inferni. Nihilo minus per tuam infinitam bonitatem & clementiam tibi placuit me illuminare & dare cognitionem peccatorum: & nunc agnosco me grauiter te offẽdisse, & doleo me fecisse: & si non te offendissem, nollem te pro aliqua re mundi offendere. Placuit tuæ infinitæ bonitati reuelare, quod non vis mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & viuat: & in quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius nõ recordaberis. Ad te ergo, qui præstabilis es super malitia, recurro humilime obsecrans per temetipsum, ut propitius esse uelis mihi miserrimo peccatori, & digneris concedere veniam & indulgentiam peccatorum meorum, quam bono corde & affectu peto. Heu Domine Deus meus, & redemptor meus, scio & confiteor, quod non sum dignus me præsentare ante conspectum tuum, & mensam tuam: ueruntamen ut impleam uoluntatem tuam, humillime me offero maiestati tuæ, reco-

Marginal notes: *Psal. 141.* — *Luc. 15.* — *Oratio dicenda ante communionem.* — *Luc. 1.*

gnoscens te pro vero Deo, & super omnium Domino, creatore, prouisore, & redemptore, qui me tua passione redemisti: decreuique te a cætero mediante tua gratia, quam supplex exposco, pro tali semp recognoscere & tenere, & tibi inseruire, mandata & præcepta melius quam feceram, in futurum implere, offeroque tibi animam meam, & corpus meum, & omnia bona quę mihi dedisti, ad seruitium tuũ: obsecro ut dignoris me pro omnino famulo tuo acceptare. Ecce seruus uel ancilla Domini, fiat mihi secundũ uerbum tuũ. Heu Domine Deus meus, pater mi, & redemptor meus, tu dignatus es dicere, Qui manducat me, & ipse viuet propter me: & qui manducat hunc panem, viuet in æternum. placeat tibi ineffabili tua clementia dare mihi gratiam tuam, & uitã animæ, & finaliter uitam æternam, per meritum tuæ amarissimæ passionis. ad cuius recordationem hanc mensam parasti, & hoc sacramentum instituisti. Hęc oratio declaranda est ad populũ, & consulenda, non quod sit de necessitate præcepti, nisi forte in præparatione animi, & implicite sed de congruitate, & ad generandum ampliorem deuotionem: sæpius enim repetita antequam quis se sacerdoti præsentet, mentem eleuat, & disponit ad dignam sacramenti sumptionem. ¶ Quarto fides docet quomodo sumere & comedere debemus: Quia diligenter & attentè. Sicut illi qui comedebant Agnum Paschalem, comedebant festinanter, scilicet cum diligentia & feruore magno. Sic nos cum diligentia, animi eleuatione, & feruore, debemus nos præsentare sacerdoti: ne superueniant distractiones & illusiones dęmonum, quæ perdunt suauitatem & odorem vnguenti, hoc est deuotionem sacramenti. Dæmones enim conantur procurare euagationes & distractiones mentis, vt impediant fructum & deuotionem: & aliquando immittunt scrupulos, ut cadere faciant, & quasi contra conscientiã sacramentum quis accipere videatur. Aliquibus enim reducunt aliqua peccata ad memoriam, & suggerunt quod de illis nõ sunt confessi, vt retrocedant, uel contra conscientiam accipiant. Pharao persequebatur filios Israel, quando recedebant de Aegypto: sic dæmones, &c. Multi torquentur in se, & reuertuntur ad confessores, q̃ sunt in die Paschæ occupatissimi, & scandalizant alios. Alii dimittunt bonum propositum, & sacramentum, &c. Consolandæ sunt timoratæ conscientiæ, & dicendũ ꝙ in tali casu debent facere, sicut si nõ haberent copiam confessoris. Quemadmodum si sacerdos indutus, post inchoationem missę recordetur alicuius peccati nõ cõfessi, uel si confessus est, iudicat se non fuisse confessum, non tenetur discontinuare missam, & quærere alium sacerdotem, vt illi confiteatur: quia scandalizaret assistentes, & quodam modo diffamare seipsum. Sed sufficit quod conteratur de illo & negligentia, petatque absolutionem a Christo, cum proposito confitendi, cum se obtulerit opportunitas: & ita potest pficere missam absque peccato, imo etiam merebitur. Sic ad propositum, &c. Roga Deũ, ut sicut in mari rubro submersit Pharaonem & exercitũ eius, ita per mare rubro submersit Pharaonem & exercitum eius, ita per mare rubrum suæ passionis submergat & auferat huiusmodi scrupulos. Pone omne in illo mari rubro, & inuenies consolationem. ¶ Tertia virtus est charitas, quæ docet facere quinque post cõmunionẽ: Primo gratias humiliter reddere, dicẽdo: Deus meus, creator meus, pater meus, & redemptor meus, per infinitã clementiam tuam dignare indulgere negligentiam & indeuotionem meam: & præsta, ut hoc sacramentum non sit mihi reatus ad pœnam: sed intercesio salutaris ad peniã: sit absolutio scelerum, sit fortitudo fragilium, sit contra mundi pericula firmamentũ. Obsecro pariter, ut des mihi gratiam conseruandi vitam, quam per hoc sacramentum dare dignatus es: fac me tuis semper obedire mandatis, & a te nũnquam me separari permittas, per meritũ passionis domini nostri Iesu Christi, qui de uoluntate tua, cooperante Spiritu sancto, me redimere dignatus est. deinde inuocanda est. D. Virgo, & omnes sancti, præcipue patroni, ad quos quis habet specialem deuotionem, vt sint pii intercessores ad huiusmodi cõseruationẽ, &c. Secundo charitas docet exercere opera misericordię. Contemplando.n. misericordiam quam

Exod. 12

Astutia dæmonũ circa cõicãtes.

Timoratarũ conscientiarũ cõsolatio.

Notanda similitudo.

quam fecit tibi Christus, qui dixit Mat. 5. c. Estote misericordes, sicut pater vester cœlestis misericors est: habebis occasioné faciendi misericordiam defuncti, orando pro eis, & pauperibus bona distribuendo, &c. §. Tertio docet cauere a cibo & potu inordinato, & maxime ab his quæ prouocant ad vomitum, ne fiat irreuerentia tanto sacramento. ¶ Quarto docet fugere malas societates, & occasiones malorum, & ab omni specie mali. ¶ Quinto docet perseuerare in bonis operibus, & in Dei famulatu: quia qui perseuerauerit vsq; ad finé, saluus erit. Hoc facile erit, si aduertas ad tormenta malorũ, ad breuitaté vitæ, ad facilitaté mandatorũ Dei, ad infinitã mercedé paratam, q̃ oculus nõ uidit, &c. Hanc charitatis doctrinam sequẽdam monebat Apo. Phil. 4. dicẽs: De cętero fratres mei, quæcunq; sunt vera, quæcunque pudica, quęcunq; iusta, quęcunque sancta, quęcunque amabilia, quæcunq ue bonæ famæ, si qua laus est disciplinæ, hæc cogitate, & quæ audistis & uidistis in me, hoc agite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum, per gratiã in præsenti, & gloriã in futuro.

Ver. 23. *De ministro sacramenti Eucharistiæ.*

A
3.p.q.8. SAcramenti Eucharistiæ consecrationẽ solis presbyteris diuinitus esse concessam, generale cõciliũ Lateran. sub Innoc. 3. determinauit, vt habetur i c. firmiter. §. vna, extra de summa Trini. & fide cathol. vbi postquã de veritate huius sacramenti factus est sermo, subiungitur: Et hoc vtique sacramentum nemo potest cõficere, nisi sacerdos qui rite fuerit ordinatus, secundum claues Ecclesiæ, quas ipse concessit Apostolis eorũq; successoribus, Iesus Christus. Et Isidorus, & habetur in c. perlectis. 25. dist. dicit: Ad presbyterum pertinet sacrificium corporis & sanguinis domini in altario conficere, orationes dicere, benedicere dona Dei. Cuius rõ est: q̃a hoc sacramentũ est tantæ dignitatis, q̃ nõ cõficitur nisi in persona Christi. Quicũq; aũt agit aliquid in persona alterius, oportet q̃ habeat ad hoc potestatem ab illo commissam. Sed soli sacerdoti cum ordinatur, conceditur potestas consecrandi hoc sacramentum in persona Christi, ut ex verbis ordinationis eius (de quib. infra dicetur) cõstat, dicit enim ei, Accipite potestatem, &c. Per hoc enim cõstituitur in numero eorũ quibus dictum est a domino, Hoc facite, in meam commemorationem: Ergo proprium est sacerdotum cõficere hoc sacramentum. ¶ Nec audiendi sunt hæretici, dicentes omnes fideles ẽt mulieres eandẽ potestatem habere, omnesque Christianos sanctificatos in christo esse, & in eodem gradu consistere: q̃d omnino esse constat contra sacras literas, & determinationẽ Ecclesiæ, ac etiam contra omnem veritatem, ita ut mirum sit, quomodo taliter sint excæcati, ut prædicta dicere non uereantur: Nam in primis Aposto. Roma. 13. dicit: Omnia quæ sunt a Deo, ordinata sunt. Ordo autem secundum D. August. 19. de ciui. Dei. cap. 13. est parium atque disparium rerum sua loca cuique tribuens dispositio: vnde euidens est q̃ non omnes sunt æquales, neq; in eodẽ gradu: hoc. n. repugnat omni politię, etiam humanæ, quantumcunque imperfectæ: quanto magis Ecclesiasticæ, quæ est perfectissima, tanquam a perfectissimo instituta? Præterea in antiquo testamento (in quo omnia in figuram contingebant illis, & cuius sacerdotium figurabat sacerdotium nouæ legis) non omnes etiã viri erant sacerdotes, sed separati fuerunt a uulgo & laicis. Vnde Num. 1. Tribũ Leui noli numerare, neque ponas summã eorũ cũ filiis Israel: sed constitues eos super tabernaculũ testimonii, & cuncta vasa eius, & quicquid ad cæremonias pertinet: ipsi portabũt tabernaculum & omnia utensilia eius, & erunt in ministerio. sequitur, Quisquis externorũ accesserit: occidetur. Et Nu. 8. Statues Leuitas in cõspectu Aaron & filiorum eius, & consecrabis Domino, & separabis eos de medio filiorũ Israel, & postea ingrediãtur tabernaculũ fœderis, vt seruiant mihi. Inter eos ẽt erant gradus: Aaron erat pontifex, alii sacerdotes, alii Leuitæ, in diuersis gradibus, & diuersis uestibus induebantur: ex quo ordine synagoga decorata resulgebat. Si igitur vmbram & figurã tali ordine decorauit Deus, quanto magis Ecclesiam? Et sicut qui in antiqua lege oppositũ p̃sumpserũt, acriter puniti sunt, Num. 16

Non oẽs Christiani sunt sacerdotes.

prout Dathā,& Abirō, & ducēti quinquaginta viri, proceres synagogæ, qui tempore cōcilii per nomina vocabantur, aduersus Moysen & Aaron insurgentes, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus. Cur eleuamini super populū:&c. Et quia ad sacerdotalis dignitatis munus ausi sūt se ingerere, egressa a Domino vltrix flamma, eos assumpsit, & terra viuos absorbuit & 2.Para.16. dr̄ qualiter Ozias rex pcussus est lepra, eo q̄ sacerdotalis ordinis munus vsurpauit, & offerre incensum super altare thimiamatis pręsumdsit. Sic qui in lege euangelica præsumpsit, maioribus pœnis digni sunt: quanto magis lex status, & officium maiorem obtinent dignitatem. ¶Et quoad mulieres qdē: Nec in lege naturæ aut Moysi legitur aliquas sacrificasse, & sacerdotis exercuisse officium. Officium.n.sacerdotale repugnat sexui mulierum: Quia sacerdotes habent consecrare corpus Christi, peccata in cōfessione audire, populis præesse, & eos docere, duo prima mulieribus non conueniunt, quia Dn̄s viris & non mulieribus hoc munus commisit: reliqua autem negātur eis, quia suapte natura subiectionis statū hēnt. Et.n.(ut Apo.ait) non est creatus vir propter mulierē, sed mulier pp uirū. Ideo debet mulier velamen habere super caput suū. 1.Cor.11. Et capillis pro velamine illi dati sūt. Et 1. Tim. 1. Mulier ī silētio discat cū omni subiectione. Docere aūt mulieri non permitto, neque dominari in virū.&.j.Cor.4. Mulieres in ecclesiis taceant: non.n.permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit. si qd aūt velint discere, domi uiros suos interrogent. iō in Concilio Carthaginen. dicitur, Mulier quanuis docta & sancta, viros in conuentu docere nō præsumat. Nec obstat q̄ seruus ordinatus ordinem suscipit: quia subiectio mulieris est de iure naturæ, nō aūt seruitus. Nec obstat pariter q̄ mulieres possint hr̄e iurisdictionē tēporalē in homines: quia tēporalia proueniunt a progenitoribus per generationem uel emptionem, & nō spiritualia. Nec obstat etiam quod allegant ex 1. D. Pet. Epist. cap.2. vbi indifferenter viris & mulierib. loquens ait: Vos estis genus electum regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. & Apoc.5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: & regnabimus super terram. Ad has authoritates duplex solet dari solutio: Prima est, q̄ Deus fecit omnes sacerdotes spiritualiter, ad offerendum spirituales hostias, de quibus Psal: Sacrificiū Deo spiritus cōtribulatus: & Rom.12. Exhibeamus corpora nostra, hostiam uiuentem, &c. Et (vt supra dictū est) omnes Christiani, qui fide & charitate Deo sunt uniti, possunt offerre spiritualiter Christi passionem & Eucharistiam a sacerdote consecratam audiēdo missam, ut habetur in primo memento Canonis missæ, vbi dicitur: Et omnium circunstantium, pro quibus tibi offerimus, uel qui tibi offerunt pro se suisque omnibus, &c. Et hoc modo dicit D. Chyso. super Mat. q̄ omnis sanctus est sacerdos. Quod autē prædicta verba intelligantur de spirituali sacerdotio & regno, declarat D. Ioannes dicens loco prææalegato, & regnabimus super tertam: Et tamen non uidemus quod quilibet fidelis & iustus regnet super terram, nisi spiritualiter. sed non per samcramentalem potestatem & consecrationem, aut exteriorem oblationem: qua solis sacerdotibus rite ordinatis illa potestas data est. Secunda solutio est: quia Diuus Petrus ī illo passu repetiit pro missionem factā in Exo.19. Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gentem sanctā. & Diuus Petrus dicit, regale sacerdotium. verba hæc dicta sunt vniuersæ multitudini siue cōitati collectiue, non cuilibet personę. Et iō sicut tunc in lege Moysi propter illa uerba non quilibet erat sacerdos, neque rex: nec licebat cuilibet se gerere pro sacerdote, aut rege: sed alius erat sacerdos, ali⁹ rex, alius populus subiectus. Nec qlibet poterat dici gens sancta, sed populus vniuersus collectiuæ erat honestatus regno & sacerdotio. Sic nec nūc propter hæc uerba D.Petri, &c. Vnde Hebræ.5. Nemo assumat sibi honorem, nisi qui uocatus fuerit a Deo tāquam Aaron. Si dicatur quod eodem contextu uerborum fuit dictum, Accipite & manducate: & hoc facite: sed primum fuit dictum omnibus fidelibus, ergo & secundum: & maxime cum dicatur Mar.12. Quod vni di-

In addit. 3.p.q39 Mulieres sunt incapaces sacerdotij. Gen.3.

Oēs sunt sacerdotes spūales, sed non ministeriales.

ro, omnibus dico. Dicẽdum quod ex aliis passibus & traditione Apostolorum ac etiã Ecclesiæ ritu & determinatione cum consensu omnium catholicorum vsque ad hæc tempora obseruata, habetur uerus sensus & intellectus verborum Christi. & ad illud quod dicitur Mar. 12. intelligitur de his quæ pertinẽt ad omnes status, vt sunt præcepta communia & moralia de actibus uirtutum, quæ ad omnes particulares personas peritnẽt. ¶ Nec obstat pariter ꝙ sacramentũ hoc confirmatur in consecratione materiæ, quę consecratio ad solum Episcopum pertinet. vt habetur in c. 1. & c. nullus. 1. & 2. de consecra dist. 1. Quia episcopus in quantum huiusmodi accipit potestatem vt agat in persona Christi supra corpus eius mysticum, scilicet ecclesiam: quam quidem potestatem non accipit simplex sacerdos in sua consecratione, sed bene accipit potestatem in corpus Christi uerum. Et ideo ea quæ non pertinent ad corpus Christi mysticum, non reseruantur Episcopo, sicut consecratio huius sacramenti.

Quæ pertinent ad corpus Christi mysticũ reseruantur Episcopis.

Et quanuis liceat laicis in necessitate baptizare, non tamen sequitur ꝙ liceat eis in necessitate consecrare: quia perceptio huius sacramenti non est tantæ necessitatis. Nec obstat etiam quod in Calcedonien. cõcilio decretum fuit, vt habetur in c. diaconissam. 27. q. 1. Diaconissam non debere ante annos 40. ordinari, &c. quia per diaconissam intelligit Abbatissam, & per ordinari, benedici, per quam benedictionem habent solum potestatẽ legendi homelias & euangelia in officio matutinali: Non ꝙ accipiant characterẽ, quia mulieres sunt incapaces. vt habetur in c. 1. uer. mulieres. 15. quæstio. 3. nullo enim tempore mulieres admissæ sunt ad ministrandum in spiritualibus, imo nec ad tangendum vestimenta aut vasa consecratar, vt habetur in c. sacrata. 23. dist. in c. in sancta de consecratio. dist: 1. Et si alicubi inueniatur presbytera vel presbyterissa, intelligendum est de uidua, uel ante qua, uel uxore presbyteri in parte orientali: Presbyter enim dicitur senior. Sicut autẽ cõsecratio corporis & sanguinis Christi ad sacerdotem pertinet: ita & contractus, vt habetur in c. peruenit, de consecr. dist. 2. Quod intelligendũ est nisi in casu necessitatis, ne fiat irreuerentia, vt si caderet in terram. Et licet ad diaconum pertineat dispensare sanguinem ex commissione sacerdotis: non tamen corpus sub specie panis, nisi in necessitate, iubente episcopo: quia sanguis Christi continetur in calice: & non oportet ꝙ tangatur a dispensante, sicut tangitur corpus Christi.

3. p. q. 82 art. 3. Cõtactus sacramẽti solis presbyteris conuenit extra casum necessitatis.

¶ Et quia cum sacerdos ordinatur, constituitur in gradu eorum, qui a Domino acceperunt potestatem consecrandi in cœna Domini: Ideo sec. consuetudinẽ quarundã ecclesiarum, Innocentius tertius, in 3. par. de officio missæ ca. 9. dicit quod consueuerunt cardinales pontifici concelebrare: sicut Apostoli Christo consueuerunt: ita nouiter ordinati episcopo ordinanti concelebrant. nec iteratur cõsecratio super eandẽ hostiã. Quia sicut Innocentius tertius dicit. omnium intentio debet ferri ad idẽ instans cõsecrationis: nec superfluunt, cum non operentur in uirtute propria, sed in persona Christi principalis agentis totalis. Pro solutione tñ multorũ argumentorũ quæ contra illam consuetudinẽ possent fieri. Notãdũ est quod illa consuetudo particularis non erat necessaria. Et licet nunc non seruetur, non tñ tunc erat illicita, nec falsum repræsentabat, cũ ad hoc solũ fuerit introducta, ut repræsentaret Apostolos non concelebrasse: Sed concœnando recepisse potestatem consecrandi, quã nunc sacerdotes ante cõmunionẽ recipiunt & exequuntur, quod non fecerũt Apostoli. Nec uno citius uerba terminante concurrunt omnia necessaria ad sacramentum perficiendũ: cũ non concurrat diuina virtus, quæ, vt dictũ est, principaliter agit per unũ uel plures ministros, prout vult & qui propter communẽ & bonam intentionem illorum in nomine Christi congregatorum hoc potentium, ut ad ultimum instans principalis proferentis terminetur, ante illud nõ concurrit. Et sic non est in potestate ministri per longum tempus differre: cum & si omnes non simul proferant, simul tamen proferre dicuntur, propter paruissimam distantiam. Sed bene est in potestate Christi, qui pollicitus est, Mat. 18 bonam intentionem eorum qui congregati

fuerint in nomine eius acceptare: & sic migrare facit uirtutem aliorum in uirtutem verborum principalis proferentis siue ordinantis & celebrantis propter prædictam intentionem quæ principaliter requiritur. Et licet tunc non sint complete ordinata, habent tamen plenam potestatem consecrandi, qua licet regularite nõ debeant vti, possunt tamen in casu ab ecclesia præmisso, cum non prohibeatur iure diuino. Potuit enim D. Petrus consecrare in triduo mortis Christi. Nec est simile de baptismo: quia nõ legimus Christum simul cum Apostolis baptizasse, qñ iniuxit eis officium baptizandi: ideo non possunt plures vnum baptizare, quia vnus supflueret. Sicut enim in generatione corporali duo concurrere nõ possunt: Sic nec in baptismo, q̃ est regeneratio spiritualis. Secus in consecratione Eucharistiæ, quæ non totaliter fit a quolibet, sed diuina uirtus facit totum per diuersos & plures ministros: & sic vnius totius effectus nõ sunt plura agentia perfecta & completa, licet bene instrumentalia. Sacerdos autem celebrans, sicut tenetur sub utraque specie consecrare: ita & communicare, vt declaratum fuit in concilio Toletano, vt habetur in ca. perlatum, de consecr, dist. 2. nisi miraculose appareret caro uel sanguis, vt D. Hieron. dicit super Leuiticum. Nec ꝑpter hoc sacerdos efficeret̃ transgressor: Quia ea quę miraculose fiunt, legibus nõ subduntur. Consulendum tamen esset sacerdoti, vt iterum corpus & sanguinem consecraret, & sumeret, si non cessaret miraculum. ¶ Sacerdos uero malus, hereticus, excommunicatus, & degradatus, si cũ intentione consecrandi proferat verba consecrationis supra materiam debitam, consecrat: Quia (vt D. Aug. dicit) Non in merito consecrantis, sed in uerbo perficitur consecratio. nec per degradationem amittitur character, in quo residet potestas, vt dictum est, cum de charactere ageretur. Peccat tamen consecrando, quia male vtitur potestate sibi data. Et cum nõ liceat alterius peccato communicare, aut ei cooperari, iuxta illud Apostol. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: ideo peccant quicunque scienter ab hæreticis

In lib. de ser. do in monte

Rom. 1.

1 Cor. 5.

& schismaticis aut excommunicatis communionem recipiũt, & eorum missas audiunt. Ab his autem qui non sunt adhuc per ecclesiam denunciati, licet ipsi celebrando peccent: accipientes tamẽ ab eis sacram cõmunionem, & missam eorũ audientes, non peccant. Vnde super illud, Nec cum huiusmodi cibum sumere, dicit D. Augusti. Hoc dicendo noluit hominem ab homine ex arbitrio suspicionis, uel etiam extraordinarie usurpato iudicio, sed potius ea lege Dei secundum ordinem ecclesiæ, siue vltro confessum: siue accusatum & conuictum. Nec obstat cap. nullus: 23. dist. ubi dicitur. Nullus audiat missam sacerdotis, quem indubitanter concubinam nouit habere: quia intelligitur de notorio & per sententiam declarato: non tenetur enim quis eum iure diuino vitare, nisi fuerit declaratus. unde Mat. 18. Dominus antequam diceret, Sit tibi sicut ethnicus & publicanus, præmisit sententiam Ecclesiæ. Et prædicta constitutio prædicti c. nullus, reuocata fuit in cõcilio Basilien. sed. 20. ti. de concubinariis, vbi dicitur, quod non tenentur laici vitare sacerdotes fornicatores, vsq; ad declarationem. In nullo tamen intendit concilium talibus celebrantibus suffragari. verum quia adhuc manet ꝓhibitio iuris diuini, ideo quanuis liceat talem celebrãtem audire, non licet tamen ipsum inducere ad celebrandum sine necessitate, quando q̃s habet probabilitatem, quod non pœnitebit: in necessitate tamen quando non inuenitur alius, & stat preceptum de audiẽda missa, licitum est petere ab eo missam: quia non inducitur ad aliquid quod sit de se malum, vt dictum est de mutuo.

Quodli. 11.

§. 4. *De sacramento Pœnitentiæ.* A

POENITENTIA tripliciter accipitur: vno modo large, pro omni displicentia & nolitione siue boni cõmissi, siue mali omissi: vt cum quis dicit, Pœnitet me quod tibi operã dederim, uel ꝙ te nõ percusserim. Sed hic modus est improprius, quia non est naturale pœnitere de bono commisso, vel de malo omisso, nisi ad bonum commissum sequatur euidens malum: ad quem sensum dixit Deus, Pœnitet me fecisse hominem. licet aliqui exponant, pœnitentiam agam pro homine, vel

3. p. q. 85 art. 8.

Gen. 6.

vel ad modum pœnitentis se habuit, cum eum in diluuio deleuit. vnde subdit, delebo, &c. Ad hunc sensum dicimus, pœnitet me quod talem non occiderim propter multam pecuniam. Secundo accipitur pro pœnitentia virtute. & sic accipiendo, est habitus electiuus in voluntate existens, quo quis dolet de peccatis pręteritis cum intentione & proposito remouendi sequelam ipsius scilicet offensam Dei, & reatum pœnę, ad quod faciendum exquirit vniuersa remedia, quæ ad hoc cõstituit Deus. Licet enim ad charitatem pertineat elicere gaudium de bono, & tristitiam de opposito malo: non tamen pertinet ad eam elicere intétionem operandi, ad deletionem peccati. Et ideo si in actu pœnitentis consideretur sola displicétia peccati præteriti pertinet ad charitatem, sicut gaudere de bonis præteritis, Sed si consideratur intentio operandi ad deletionem peccati sub ratione speciali in quantum sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suam iustificationem: & sic expellit peccatum effectiue, inquantum operatur ad destructionem peccati prout est remissibile ex diuina gratia, homine cooperante. Est autem pœnitentia virtus pars iustitię, cum sit ad alterum scilicet in ordine ad Deũ. Non tamen est pars subiectiua, cum non respiciat iustum simpliciter, sed secũdum quid, cum inter Deum & hominem non possit esse æqualis. Sed est pars integralis affinis iustitię vindicatiuę: Quia sicut est commutatio quædam in beneficiis scilicet, cum aliquis pro beneficio recepto gratiarum repẽdit: ita etiam est commutatio in offensis, cum aliquis pro offensa in alium commissa punitur. Quod si inuitus puniatur, pertinet ad iustitiam vindicatiuam: Si vero uoluntarie recompenset emendam, pertinet ad pœnitentiam, quæ respicit personam peccatoris, sicut iustitia vindicatiua siue punitiua personam iudicis. Et sic nomen pœnitentiæ importat pœnã voluntariam in emendam diuinæ offensę Licet autem pænitentia sit pars iustitię, comprehendit tamen quodam modo ea quæ pertinent ad alias virtutes. Quia inquantum est iustitia hominis ad Deum, oportet, quod participet siue ꝓsupponat ea quę sunt virtutum Theologicarũ, quæ habent Deum pro obiecto. Vnde pœnitentia cum est fide passionis Christi, per quam iustificamur a peccatis, cum spe veniæ, & cum odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem. inquantũ vero est virtus mortalis participat aliquid prudẽtiæ, quę est directiua moralium. Sed ex ipsa ratione iustitiæ non solum habet id quod est iustitiæ, sed etiam ea quæ sunt temperantiæ & fortitudinis, inquantum scilicet moderantur ea quæ delectationem causant, & terrorem incutiunt: & sic ad pœnitentiam pertinet abstinere a delectationibus, & sustinere dura. ¶ Pœnitentia virtus quantum ad habitum, immediate a Deo ĩfunditur, sine nobis principaliter cooperantibus: non tamen absque dispositione nostra per aliquos actus. Pęnitentia vero inquãtum est actus quo Deo operante, nostram iustificationẽ cooperantur, a timore seruili vt in plus procedit, & in filiali terminatur. Ad cuius euidentiam sciẽdum est, quod pænitentia compręhendit sex actus: quorum actuum primũ principium est Dei operatio cõuertentis cor, secũdũ illud, Cõuerte nos, Domine ad te, & conuertemur. & Hiere. 31. Postquam conuertisti me, egi pœnitentiã. Secũdus actus est motus fidei: Tertius est motus timoris seruilis, quo quis timore supliciorum a peccatis retrahit, iuxta illud, Sicut quę concepit cum appropinquat ad partũ, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus per pœnitentiam. postea subditur, A timore tuo cõcepimus, & quasi parturiuimus spiritum salutis, hoc est pœnitentiæ salutaris, in remissionem peccatorũ. Quartus actus est motus spei, quo quis sub spe veniæ consequendæ assumit propositum emendandi. Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet ſm seipsum, & iam nõ propter supplicia, Sextus actus est motus timoris filialis, quo quis propter reuerentiam Dei, emendam voluntarie offert. Sic igitur patet quod actus pœnitẽtię, quo iustificamur, procedit ut in pluribus a timore seruili, sicut a primo motu affectus ad hoc ordinato: sed de his amplius: & resolutoriè dictum est c. 13. §. 8. ver. 1. A timore aũt filiali sicut ab immediato & proximo principio. Nec per hoc

Pñia virtus quid.

Pñia est pars iustitiæ.

Pñia est virtus ĩfusa.

Pñia cõprehẽdit sex actus

Thrẽ. 4. 9

Esa. 26.

hoc quod dicimus eam procedere a timore, excludimus quin procedat ex actione Dei conuertentis cor. ¶ Hanc pœnitentiam uirtutem definit Diuus Ambro. dicens: Pœnitentia est præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere. Quia (ut Isidorus dicit) Irrisor est & non pœnitens, qui agit quod pœnitet. Hæc pœnitentia dicitur sacrificium spirituale, iuxta illud Psal. 50. Sacrificiū Deo spiritus contribulatus: & illud, Voluntarie sacrificabo tibi. & est de iure naturali: nā ad rationem rectā pertinet dolere de eo quod dolendum est, & emendam uoluntario persoluere aut sustinere. Cum igitur sit de iure naturali, sequitur quod non est sacramentum nouæ legis: quia sacramenta sunt ex institutione diuina. Propterea talis pœnitentia ante baptismum fieri potest, imo ante baptismum exquirebatur a Diuo Ioanne Baptista & a Christo dicentibus: Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum. Notandum tamen, quod lugere pro peccatis propriis, est actus pœnitentiæ: lugere autem pro alienis, est actus misericordiæ: lugere uero pro bonis æternis dilatis, est actus tertiæ beatitudinis, de qua Mat. 5. Beati qui lugent. ¶ Ex præmissis patet, quod ad veram pœnitentiæ virtutem requiruntur sex: Primo scilicet, displicentia, nolitio, odium, & detestatio peccati, quæ idem sunt. Secundo propositum à cætero non peccandi: Tertio pœna voluntaria, quæ recompenset offensam: Quarta intentio remouendi sequelam peccati, quæ est culpa & reatus pœnæ: Quinto quod propter Deum. Sexto quod cum spe ueniæ. Secundo infertur quod multiplex est pœnitentia. Quædam est perfecta, quę habet omnes conditiones prædictas: Alia est falsa, quæ scilicet caret his cōditionibus, vel aliqua illarum: & diuiditur secundum defectus: Quædam est irrisoria, de qua Isidorus: irrisor est & nō pœnitens, qui agit quod nō pœnitet. quædam coacta, de qua Psal. Cōuersus sum in ærumna mea: talis fuit pœnitentia Antiochi 2. Macc. 9. Quædam sera siue tarda, de qua d. Aug. Si pœnitet quando peccare non potes, peccata dimiserunt te, non tu illa. Quædam iniqua, de qua Mat. 27. Iudas pœnitētia ductus, &c.

Pœnitentia actus est sacrificium.

Requisita ad verā pœnitentiam.

Pœnitentia multiplex.

Quædam desperata, Sapiētię quinto: Præ angustia spiritus gementes. ¶ Tertio modo & magis ad propositum accipitur pœnitentia, prout est sacramentum nouæ legis, & tunc potest sic definiri: Pœnitentia est signum sensibile, siue imago sacræ rei, scilicet remissionis peccatorum, per contritionem, confessionem, & satisfactionem sensibilem, ac etiam per absolutionem, causa eius existens. Pęnitentiam esse sacramētum nouæ legis probatum est, cum de numero sacramentorum ageretur. Si rationes velis, vide D. Thomam.

Pnia sacramentū tum quid.

3. p. q. 84 art. 1.

Ver. 1. *D materia sacramenti pœnitentiæ.*

Materia proxima sacramenti Pœnitētiæ sunt actus pęnitentis scilicet contritio, confesio, & satisfactio. quorum actuum materia sunt peccata, de quibus pænitens dolet quę confitetur, & pro quibus satisfacit. Et ideo peccata non acceptanda, sed detestanda sunt materia remota: sed materia proxima, sunt actus peccatoris subditi. Et hinc est quod peccator subditus est materia sacramenti pœnitentiæ. Et quāuis omnia peccata actualia sint propria materia huius sacramēti: quia ꝓprie dicimur pœnitere de his quę nostra voluntate commisimus: & sic peccata uenialia sunt propria materia huius sacramenti, sed non principalia: quia propria & principalis materia huius sacramenti, sunt peccata mortalia. Propria quidē qa actualia & propria voluntate commissa: Principalis vero, quia hoc sacramentum est principaliter institutū ad deletionem mortaliū. ¶ Ex quo sequitur, quod peccatum originale non est materia pœnitētię neq; propria, neque principalis, cum nō sit nostra voluntate contractum, nec ad ipsum delendum, sacramentum pœnitentię sit ordinatum, sicut baptismus: licet in quantum pœnitētia accipitur large & primo modo pro quacunque displicētia, posset dici quod pęnitētia est de peccato originali, sicut loquitur Diuus August. in lib. de pœnitentia. ¶ Ex præmissis infertur ꝙ innocentes qui scilicet nūquam peccauerunt, ut D. Virgo, non sunt capaces, neque materia debita sacramenti pænitētię. Vnde sequitur quod si innocentibus forma sacramenti pænitentiæ applicatur nihil opera-

A

3. p. q. 84 art. 2.

Materia proxima remota, propria, & principalis sacramentum pœnitentiæ q.

D. Virgo non fuit capax sacramenti pniæ.

operaretur: ficut nec forma consecrationis super lapidem.

Ver.2. *De forma sacramenti pœnitentiæ.*

B FORMA sacramenti pœnitentiæ est ista. Ego te absoluo a peccatis tuis: q̃ operatur instrumentaliter, sicut in aliis sacramentis. Et dicitur absoluo, quia peccata sunt quædã vincula, iuxta illud Prouer. 5. Iniquitates suæ capiunt impium, Hæc forma trahitur ex illo Mat. 16. Quodcunque solueris super terram, solutum erit & in cœlis. Hac forma vtitur Ecclesia ex determinatione concilii Florentini sub Eugenio. 4. Et quamuis Christus, Ioan. 20. dixerit Apostolis, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: Ecclesia tamen potius dicit, Ego te absoluo: quam, Ego tibi peccata remitto. Quia hoc magis congruit uerbis, quibus Dominus uirtutem clauium ostendens, per quas sacerdotes absoluunt & liberant a peccatis effectiue, non principaliter (quia hoc ad solũ Deum pertinet) sed ministerialiter effectiue non deprecatiue, ut in prima & completorio: quæ absolutiones non sunt sacramentales, sed quædam orationes ordinatę ad remissionem peccatorum venialium. Vnde in sacramentali absolutione non sufficit dicere, Misereatur tui Deus, &c. uel, Absolutionem & remissionem omnium peccatorum tribuat tibi Deus: vt fit in principio missæ. Quia per hæc verba sacerdos nõ significat absolutionẽ fieri, & de ratione formæ est, quod significet & repræsentet, siue sit, aut gerat imaginem eius quod causat & operetur, vt in baptismo & aliis sacramentis. Pręmittitur tamen prædicta oratio, non ex necessitate, sed ex congruentia, ne scilicet impediatur ex parte pœnitentis, cuius actus materialiter quodã mõ se habent in hoc sacramento, & non in baptismo, vel confirmatione. Conuenienter etiam additur inuocatio sanctissimæ Trinitatis, dum dicitur. In nomine patris & filii & Spiritus sancti, eo quod minister absoluit, ut minister S. Trinitatis: non est tamen de necessitate, quia hoc non est determinatum ex uerbis christi, sicut in baptismo: ideo relinquitur sacerdotis arbitrio. Deinde postponitur passio Domini nostri Iesu christi, & merita D. Virginis, & omniũ Sanctorum, & quicquid boni egeris, vel mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentum gratiæ, & futurum præmium vitę æternę, amen. Non sunt tamen de necessitate, vt dictum est de inuocatione sanctæ Trinitatis. ¶Ex pręmissis apparet primo, quod prędicta verba, Ego te absoluo, non sunt sic exponenda, hoc est, absolutum te esse declaro, cũ in sacramentis nouæ legis verba vel facta non solum significatiue debent accipi, sed etiam effectiue. Nec tamen sic dicendo, sacerdos loquitur tanquam de re incerta: quia sicut alia sacramenta nouæ legis habent de se certum effectum ex uirtute passionis Christi, licet possint impediri ex parte recipientis: sic etiam & in hoc sacramento. vnde nec sacerdos indiget speciali reuelatione sibi facta, sed sufficit generalis reuelatio fidei a Christo D. Petro facta Matt. 16. perfectior autem expositio esset, si diceretur, Ego te absoluo, hoc est sacramentum absolutionis tibi impendo: nec hoc pronomen (ego) secundum Caietanum, est de necessitate sacramenti, cum subintelligatur. Secundo sequitur, quod quis non debet petere fraternam remissionem, sed absolutionem: quia peccata in fratrem commissa habẽt specialem remissionem, quæ non operatur effectiue, sicut in sacramento. ¶Notandũ ex Domino Caietano in summula, super verbo, absolutio, quod si in forma prædicta loco huius accusatiui (te) ponatur (vos) honoris causa, vel si Episcopus assuetus loqui in plurali numero diceret, Nos absoluimus te, peccaret, recedendo a verbis per ecclesiam determinatis: absolutio tñ facta teneret: quoniam ex accomodatione vsus idem significatur per huiusmodi verba, quod p̃ hæc, Ego te absoluo. Dicit pręterea, quod si sacerdos dubitet se ꝓtulisse uerba absolutionis, dicere posset, si non es absolutus, ego te absoluo: sicut dictum fuit de baptismo. Absoluens tñ sub conditione futura, puta si restituerit, aut feceris talem pęnitentiam, &c. cũ intentione præcisa, hoc est si non feceris quę dixi tibi, nõ te absoluo, nihil faceret, imo peccaret: qa non est in potestate ministri sacramẽti cõferre nũc, & suspẽdere effectũ illius in aliud tẽpus implendę cõditionis.

3.p.q.84 art.3.

Forma sacramenti pænitentiæ vnde habetur.

An absolutio conditionata sit licita.

ditionis. Errat etiam sacerdos absoluens sub cognitione præsenti præcisa, ut puta si promiseris restituere, aut te superiori præsentare: quia præsumit tradere sub forma dubia, quod christus præcepit sub forma certa ministrari. ¶ Vlterius notandum ex dicto caietano circa reiteratioñe formæ, quod potest iterari super omnino eadem peccata, quæ quis pluries potest confiteri: sed non potest iterari super omnino eandé confessionem: Quia super eandem materiam proximã nullius sacraméti forma iterabilis est, absq; iniuria sacraméti: qa ipsa iteratio attestat̃ insufficiétiã prioris formæ. sed de his amplius infra § 6. huius capitis ver. 10. post principium. ¶ Insuper sciendum quod manus impositio nó est de necessitate absolutionis, sicut est de necessitate sacramenti cõfirmationis & ordinis: Quia cum Christus dixit Petro, Quodcunque solueris, &c. nullam facit mentionem de manuum impositione, sicut in prędictis duobus sacramentis, vt inferius dicetur. Non est tamé illicita, imo vtilis ad excitandum affectum pœnitentis. dicunt tamen aliqui, quod cum de ratione sacramenti sit unio & coniunctio formæ ad materiam, iuxta illud Diu. August. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum: Si cæcus mutus & surdus confiteretur per signa, non posset ei applicari forma pœnitentiæ, nisi per contactum.

De iteratione formæ sacraméti pœnitentiæ.

Ver. 3. *De institutione sacramenti pœnitentiæ.*

C 3. p. q. 84. ar. 7.

SAcramenti pœnitentiæ institutionem a christo fuisse factam constat ex determinatione Ecclesię vt dictum est, cum de numero sacramentorum ageretur: ac per illud quod dixit Dominus, Mat. 4. Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnũ cœlorum. & Luc. 13. Nisi Pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. & Luc. vlt. Oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prędicari in nomine eius pœnitentiam in omnes gentes. Non enim dici potest qđ in vltimo passu loqueretur de pœnitentia virtute, quę præcedit baptismũ: quia prius tempore de necessitate baptismi locutus fuerat, Ioan. 3. ante incarcerationem D. Ioannis Baptistæ. Et quanuis illud quod dixit Matth. 4. possit intelligi de pœnitentia virtute: non tñ ea quæ dicta sunt Luc. vlt. cũ adiunxerit, in remissioné peccatorũ, q̃ non fit per solam pœnitentiam virtutem: & iam baptismus publicatus erat, & multi recesserant a fide tempore passionis, & postquã fuerant baptizati, & inciderant in alia peccata, ad q̃ purganda & abolenda Christus post resurrectionem suam dixit, In remissionem peccatorum, & potestatem clauiũ, quas ꝓmiserat, Matt. 16. statim dedit dicens, Ioã. 10. Accipite Spiritum sanctum, quorũ remiseritis peccata, &c. Et licet ratio naturalis dictet homini pœnitendum esse de malis quæ fecit, quantum ad hoc quod doleat se fecisse, & remedium quærat per aliquod medium, & quod aliqua signa doloris ostédat, sicut fecerũt Niniuitæ, & ideo quo ad hoc non indiget institutione: sed quod hoc vel illo modo agat pœnitentiã, non est ex naturali ratione, sed diuina institutione. Et ideo in lege naturæ ante legem Moysi poterat cuilibet modum pœnitendi sibi eligere, sicut & modum sacrificandi. Sed per legem Moysi fuit determinatus modus pœnitendi, secundum qđ cõgruebat perfectioni veteris legis: quantum quidem ad dolorem, vt esset magis in corde, quàm in exterioribus signis, secundum illud: Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra: quantum verò ad remedium doloris quærendum, vt aliquo modo ministris Dei peccata sua confiterentur, saltem in generali: vnde Leui. 5. Dominus dixit, Anima quæ per ignorantiam peccauerit, offeret arietem, &c. in hoc enim quod quis oblationem faciebat pro peccato suo, quodammodo satisfaciebat, & peccatum suum sacerdoti confitebatur. Et secundum hunc modum dicitur Prouerb. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur a Domino: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Quantum autem ad satisfactionem indicta fuerunt ieiunia & afflictiones exteriores, vt in Zacha. legitur, & Leui. 16. Affligetis animas vestras, hoc est corpus viuens vita corporali. Tunc nondum erat instituta potestas clauium, quæ a passione Christi deriuatur, & per consequens nondum erat institutum, quod aliquis doleret de pecca-

Ioan. 2.

peccato cum proposito se subiiciendi per confessionem & satisfactionem clauibus Ecclesiæ, sub spe consequendę veniæ, uirtute passionis Christi, quod pertinet ad sacramentum pœnitentiæ. Christus ergo dando claues Ecclesiæ, hoc est potestatē remittendi peccata, materiam pœnitentiæ alio modo quam in antiqua lege determinauit. In antiqua enim lege sacerdos non remittebat, sed solum orabat. In noua aūt lege sacerdos remittit. quod nō potest, nisi prius inducentur ei. Igitur ex diuina institutione peccatores tenentur indicare & confiteri. *Leui.5.* ¶Ex pręmisis appa ret ꝙ in lege naturę & Moysi erat sacramentum pœnitentiæ, sed non eodem modo, neque ita perfectum, sicut in noua lege. Sequitur etiam ꝙ pessime Lutherus & sui sequaces definunt pœnitentiam, dicentes esse nouam vitam, & sufficere absque præteritæ vitæ detestatione, contritione, confessione, & satisfactione. Sed de his amplius cum de singulis partib. agetur.

Ver.4. *De sacramenti pœnitentiæ necessitati.*

A *3.p.q.84 art.5.* SAcramentum Pœnitentię ad salutem animæ peccatori in peccato mortali existenti est necessarium: Peccatum enim *Iacob.1.* cum consummatum fuerit, generat mortem, sed non potest remoueri, nisi per pœnitentiam. igitur, &c. vnde Christus Lucæ.3. nisi pœnitentiam ageritis, omnes simul peribitis. Licet enim ad salutem hominis sufficiat charitas: quia tamen ꝑ peccatum mortale post baptismum perdita, absque pœnitentiæ sacramento in actu vel in uoto, recuperari non potest: igitur. ¶Nec obstat ꝙ Christus Magdalenam & adulteram absoluit sine sacramento pœnitentiæ. quia Christus habebat potestatē excellentiæ, qua poterat conferre effectus sacramentorum absque sacramento: hanc autem potestatem non communicauit. *Luc.7. Ioan.8.* ¶Ex ꝓmisis apparet veritas dicti D. Hieron. ꝙ secūda post naufragium tabula est pœnitentia. Nam sicut primum remediū mare transeuntibus est ut conseruentur in naui integra: Secundum quod post nauim factam, magnam tabulam accipiant, qua perducantur ad littus: ita etiam primum remedium in mari huius uitæ, post naufragium peccati originalis, est baptismus, ut integritatem seruemus. Secundo est tabula sacramenri pœnitentiæ in actu si habari posit: ꝙ si nō, sufficit cōtritio cū ꝓposito & desiderio se sumittendi clauibus Ecclesię, & satisfaciendi data opportunitate.

Ver.5. *De pœnitentiæ duratione.*

POenitētia est duplex, scilicet interior & exterior: Interior est, qua quis dolet de peccato cōmisso. & talis durare debet usque ad finem uitæ, actu uel habitu: semper enim debet displicere homini, ꝙ peccauit: quia si placeret ei peccasse, ex hoc ipsum peccatum incurreret, & fructū veniæ perderet. Displicentia autem dolorem siue tristitiam causat in eo qui est susceptiuus doloris seu tristitię, prout homo in hac uita. Sancti uero post hanc vitā non sunt susceptiui doloris. Vnde displicebunt semper eis peccata præterita absque omni tristitia, secundum illud. Obliuioni traditę sunt angustiæ priores. Sed in hac uita semper sumus capaces ideo sē per dolore debemus: unde Diuus Augusti. Quid restat nobis nisi dolere in uita? vbi enim dolor deficit, deficit pœnitētia. Si uero pœnitentia finitur, quid relinquitur de uenia? Ex quo infertur, quod pœnitentia debet esse continua actu uel habitu, vt dictum est. Vnde idem Augustinus Dolor in pœnitente cōtinue custodiatur. Et Vgo de S. Victore dicit quod quando Deus absoluit hominē a uinculo, peccati, obligat eum uinculo detestationis ꝑpetuę, saltem ad hoc quod non habeat actum oppositum: Qua non oportet ꝙ semper actu doleat cum necesse sit actū, siue interiorem, siue exteriorem, interpolari in somno & aliis occupationib. Pœnitentia uero exterior est qua quis signa exteriora doloris ostendit, & verbo peccata sua confitetur sacerdoti absoluenti, & iuxta arbitrium eius satisfacit: & hanc non est necesse durare usque in finem vitæ, sed vsque ad determinatum tempus, secūdum mensuram delicti, Deutero.25.

B 3.p.q.84 art.8. pœnitentia duplex, interior, & exter.

Esa.65.

In lib. de pœnitent.

pœnitētiæ exterior quid.

Ver. 6. *De reiteratione pœnitentiæ.*

C *3.p.q.84 ar.10.* QVia circa iterationem pœnitentiæ errauerunt Nouatiatiani, ideo probandum est quod pœnitētia pōt pluries iterari. Homo enim inducitū ad mi

scri-

sericordiã, exẽplo misericordię diuinæ, secundum illud: Estote misericordes, sicut pater vester cœlestis misericors est. Sed Dominus hanc misericordiam discipulis suis imposuit, ut sæpius remitterent fratribus contra se peccantibus. Non dico tibi usque septius, sed usqne septuagesies septies, hoc est totiens quotiens: unde sequitur quod Deus sæpius per pœnitentiam veniam petentibus præbet, præsertim cum doceat nos quotidianum panem petere, & dicere, Dimitte nobis debita nostra. ¶ Nec obstat quod Aposto. Hebræ.9. dicit, Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt cœleste donum, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt, renouari rursus ad pœnitentiam. Quia (vt dicit Diuus Thomas ibid.) apud Iudæos erant quædam lauacra, in quibus se pluries ab immunditiis purgabant: & tunc credebant aliqui Iudęorum, quod etiam per lauachrum baptismi aliquis pluries purificari posset. Ad quod excludendum Apostol. scribit, Impossibile, &c. intelligens de baptismo: Non enim dicit, per pœnitentiã: sed ad pœnitentiam. & ratio est: Quia homo per baptismum Christo semel mortuo commoritur. vnde subdit, Rursus crucifigẽtes in semetipsis filiũ Dei, &c. Hoc est facto suo repræsentant quod Christus pluries fuit crucifixus & mortuus, cõtra illud, Christus resurgens a mortuis iam nõ moritur: sed de his uide supra hoc capite, §1. vers. 5. Et sic non est simile de pęnitentia quæ habet virtutem ex passione christi, sicut quędam spiritualis medicina, quæ iterari potest superueniente infirmitate: sed non potest reiterari regeneratio spiritualis, sicut nec carnalis generatio. Nec iterari potest peccatũ originale, ad quod delendum baptismus est institutus. ¶ Nec obstat pariter quod D. Ambr. dicit, RepeRiuntur qui sæpius agendam pœnitentiã putent, qui luxuriantur in Christo: Nam si ueram pœnitentiam agerent, iterandã postea non putarent. Quia sicut unum est baptisma, sic una est pęnitentia. Quia Diuus Ambr. loquitur ibi de pœnitentia solenni, quæ non iteratur in ecclesia, ut in versi. sequenti dicetur. Et quod D. Greg. dicit in homelia quadragesimæ, Pœnitentia est ante acta peccata deflere, & iterum plangenda non committere, debet intelligi dum flet actu vel proposito: quia tunc (vt dictum est ex Isidoro) Irrisor est & non pœnitens, &c. Quia quod quis postea peccet, uel actu, vel proposito, non excludit quin prima pœnitentia vera fuerit. Nusquam enim veritas prioris actus excluditur per actum contrarium sequentẽ. Sicut enim vere currit qui postea sedet: sic uere pœnitet, qui postea peccat. Et quãuis (vt Diuus Greg. dicit) facilitas veniæ incẽtiuum præbeat delinquendi: non tamẽ sequitur q Deus indulgẽdo, illud præbeat, aut quod delectetur in peccatis: quia (ut D. Aug. dicit in lib. de pęnitentia) constat Deo multum displicere peccata, qui semper præsto est ea destruere, ne soluatur quod creauit, ne corrumpatur quod amauit. s. per desperationem.

Mat. 6. *Mat. 18* *In lib. de pœniten.* *In lib. de pœniten.*

Ver. 7. *De publica & solenni Pœnitentia.* D

3. p. q. 28

OMnis pœnitentia solennis est publica, sed non econuerso. Pœnitentia solennis fit hoc modo: In capite quadragesimæ Pœnitentes pręsentant se cũ presbyteris suis Episcopo ciuitatis, ante fores Ecclesiæ, sacco induti, nudis pedibus, uultibus demissis, crine deposito, nisi sit mulier, quæ comam in signũ subiectionis habet, & eis in Ecclesiam deductis, Episcopus cũ omni clero septem psalmos pœnitẽtiales dicit, & postmodũ manus eis imponit, deinde cineres super capita eorum spargit, & cilicio capita eorũ operit, & cũ gemitu & suspirio denũciat, qa sicut Adã eiectus est de paradiso, ita ipsi de Ecclesia eiiciuntur: & iubet ministris, ut eos ab ecclesia pellant, clero eos prosequente cum hoc responsorio, In sudore uultus tui, &c. In cœna autem domini quolibet anno suæ pœnitentiæ a suis presbyteris ad Ecclesiam reducuntur: & ibi possunt conuenire cum aliis usque ad octauas Paschæ: ita tamen quod non communicant, neq; panẽ benedictum accipiunt. Et sic fit quolibet anno, tempore indictæ pœnitentię. Vltima reconciliatio reseruatur episcopo, ad quem solum pertinet pœnitentiæ publicæ & solennis impositio. De his in c. in capite, distin. 50. Pœnitentia solennis imponi potest uiris & mulieribus, non tñ clericis, quanuis grauius peccent q̃ laici, ne

Vltima recõcilia tio reser uatur Episcopo. *Pęnitentia solenne*

nis qbus imponi debet. ne ordo ueniat contemptum. Vnde non desertus personæ, sed ordini. Et quia magna peccata egent magna cautela, ad sui curationem: ideo non nisi pro magnis criminibus, quæ totam commouerint ciuitatem, imponi debet, nec iterari potest, propter significationem, cum significet eiectionem primi hominis, quæ semel tãtum facta est. Secundo ne ex iteratione uillescat. Tertio quia solẽnizatio est quasi quædam professio pœnitentium perpetuo conseruandi, & iteratio illi professioni repugnat. Si tamen postmodum peccauerit is qui solennem pœnitẽtiam egit non clauditur ei locus pœnitentiæ: sed solennis pœnitentia non est ei iniũgenda. *Cur solẽnis pœnitentia iterari non possit.* Et quanuis sacramentum pœnitentiæ reuocet defectus, restituendo eum in pristinam gratiam, ut in versiculo sequenti uidebitur: non tamen semper in pristinam dignitatem. Et ideo mulieres post peractam publicam pœnitentiam de fornicatione, non uelantur: quia per pœnitentiam dignitatem virginitatis non recuperant. Et similiter post solennem pœnitentiam peccator non redit ad hanc dignitatem, vt possint ad clericatũ assumi. Et episcopus talem ordinãs potastatem ordinãdi priuari debet nisi forte necessitas ecclesiæ id exposcat, aut consuetudo: tunc ad minores & nõ ad maiores admitti potest, aliter non: Primo propter dignitatem ordinum: Secundo propter timorem recidiui. Tertio propter scandalum vitãdum, quod posset oriri in populo ex memoria peccatorum præcedentium: Quarto, quia non haberet frontem alios corrigendi, cũ peccatum eius fuerit publicum. *Cur solennis pœnitentia inducitur.* Hæc autẽ solennitas inducta est propter quatuor: Primo, vt peccatum publicũ habeat proportionatam medicinam: Secundo, quia maxima confusione etiam in hoc mundo dignus est qui grauissimum scelus commisit. Tertio ad exemplum pœnitendi. Quarto ne desperent, qui in grauib⁹ peccatis detinẽtur. de his oĩb. in c. in capite. & in c. illud. 50. distin. Hęc pœnitẽtia quã tum ad iniunctionem pertinet ad forum occultum pœnitentię. Nec tamen episcopus talem pœnitentiam iniungendo, reuelat confessionem, quanuis suspicio oriatur illum aliquod enorme peccatum commisisse. Non enim culpa pro certo scitur ex pœna. qa quandoq; aliquis pro alio pœnitentiam facit, sicut legitur in uitis patrum de quodam, qui (ut socium suum ad pœnitentiam prouocaret) pœnitentiã cum eo egit. Sed executio pœnitentiæ: exit foruuu interius occultum: hoc autem non est inconueniens, si peccatum sit publicum, quod ipse peccator pœnitens exequendo iniunctam pœnitentiam, confessionem a se factam manifestet. Publica autem & nõ solennis pœnitentia est quæ fit in facie Ecclesię cum teda accensa, & aliis solennitatibus, quæ extra temp⁹ quadragesimę fiunt, & non cum solennitate prędicta: sicut peregrinatio per mundum cum baculo cubitali. Hæc pœnitentia publica potest iterari & a simplici sacerdote iniungi. Pœnitentia tamen solennis quandoque ponitur pro publica. Et secundum hoc authoritates quędam uarie loquuntur. & quia hodie parum est in usu, ideo pertranseundum duxi.

Ver. 8. *De effectibus sacramenti Pœnitentię.*

SAcramentum pœnitentiæ multos habet effectus. Primus causat in uoluntate ornatum, qui est dispositio ad gratiam sacramentalem, de qua dictum est. Secundus effectus est instrumentaliter causare gratiam gratum facientem, si eam non inueniat. & si eam inueniat augere & extendere eam ad effectus sacramentales, & facere eam sacramẽtalem. Effectus autem sacramentales in sacramento pœnitentiæ sunt specialiter iuuare & fortificare uolũtatem ad perseuerantiam in bono proposito in futurum. Et quo ad peccata pręterita delere de reatu pœnæ, secundum deuotionem sacramentum accipientis. Quod autem post peccatum deletum & gratiam datam maneat reatus siue obligatio, ad pœnã, dicetur infra hoc §.4. ver. 22. Tertius effectus est deletio omnium peccatorũ, Vnde Luc. 24. Oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine ei⁹ pœnitentiã in remissionem peccatorũ in oẽs gentes. Primo per penitentiã directe remittunt omnia peccata mortalia, iuxta illud: Omniũ iniquitatum eius non recordabor: Quia licet peccata nõ sint conexa, quantum

E cap.16. ver.16. *Ezec.18*

Peccata mortalia quo ad remissionẽ sunt connexa.

quantum ad commissionem: sicut tamen connexa quantum ad remissionem, sic quod nullum peccatum (saltem mortale remitti potest, quin omnia remittantur: Quia implicat quod quis simul & semel sit aduersus a Deo, & conuersus ad Deum. Venialia uero peccata absque pœnitentiæ sacramento remitti possunt, per bonum motum & feruorem charitatis. Non enim ad uenialium remissionem requiritur noua infusio gratiæ: cum veniale adueniens non tollat gratiam, nec eam diminuat, ut dictum est cum de charitate ageretur. ideo sufficit aliquis actus ꝓcedens ex gratia, quo aliquis detestatur peccatum ueniale, uel explicite, uel saltem implicitè, sicut cum aliquis feruẽter mouetur in Deum. Et sic tripliciter aliqua causant remissionem venialium. Primo cum infunditur gratia; quia per gratiæ infusionem delẽtur peccata uenialia. Et hoc modo per omnia sacraméta nouæ legis peccata venialia remittuntur. Secundo per aliquem modũ detestationis peccatorum. Et hoc modo confessio generalis, & tunsio pectoris facta in gratia, & oratio Dominica, operantur ad remissionem uenialium. Nam in oratione Dominica petimus, Dimite nobis debita nostra. Tertio per aliquem motum reuerentiæ in Deum, & ad res diuinas. Et hoc modo benedictio Episcopalis, aspersio aquę benedictæ, & quælibet sacramentalis vnctio, & oratio dicta in ecclesia dedicata & si aliqua alia sunt huiusmodi, operantur ad remissionem venialium: quod est intelligendum in habente gratiam: Quia gratia quę prouenit ex merito passionis Christi, est principium remissionis cuiuscunque peccati & cuiuscunque reatus: licet enim pœna ęterna fuerit translata in temporalem, hoc fuit ea lege, ut in gratia persolueretur, Vnde Apostolus Roma. 4. dicit quod ad gratiam Dei pertinet, quod Deus non imputet alicui peccatum, quod Glos. ibi exponit de veniali, & 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positũ est, &c. & eiusdem 13. Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. & Heb. 9. Sine sanguinis effusione nulla fit remissio: sed meritum passionis non applicatur nisi per gratiam quæ datur per sacramenta: consequens est quod ueniale iunctum mortali, non possit remitti, nisi per sacramenta, in actu uel in uoto, & sic absque sacramento æternaliter punitur. Vnde Mat. 9. Non exhibis hinc, donec reddas nouissimum quadrantem. Et eadem ratione reatus uenialis aut mortalis remissi in eo qui post remissionem culpæ ante expiationẽ pœnæ, iterum mortaliter peccat, & moritur in illo: Quia in inferno nulla est remissio neque satisfactio. ¶ Nec obstat quod omne dubium per solutionem eius quod debetur, expiatur. Sed peccato ueniali & reatui mortalis remissi debetur pœna temporalis: igitur per satisfactionẽ expiatur. Quia licet peccato ueniali & illi reatui absolute & simpliciter non debeatur, nisi pœna temporalis in eo qui est in gratia, eo ꝙ habet principium & fundamentum remissionis & satisfactionis. Sed in eo qui non habet illud fundamentum, peccato veniali & reatui peccati mortalis, remissi debetur pœna æterna, non per se, sed per accidẽs, ratione cõditionis subiecti, quod non habet fundamentum & principium remissionis & satisfactionis, quod est gratia, ut probatum est ex Apostolo Roma. 4. & Heb. 9. quia etiam ex sola acceptione diuina est, quod aliquis satisfaciat illi, cũ illa seclusa nulla sit proportio nec ꝓportionabilitas inter deum & craturam. Et si dicatur quod Deus in remissione peccati acceptauit pœnam temporalem, uerum est, sed in gratiam exoluendam ratione iam dicta: nec tunc punit ultra condignũ, imo citra: quia propter illam coniunctionem ad mortalem, illi debetur pœna æterna, etiam maior, si comparetur reatus ille ad culpam remissam, & negligentiã, atq; ingratitudinẽ. Et ideo in illo casu cõcedi potest, quod difficilior est remissio peccati uenialis, quam mortalis: quia tũc ad remissionem uenialis requiritur remissio mortalis, sed non econtra: & quod quis tenetur conteri de peccato ueniali per accidens. Non obstat pariter quod bona opera extra gratiam facta merentur aliquod bonum temporale, vt Diuus Augu. dicit de Romanis, quod per opera moralium virtutum meruerit imperium, & obstetrices

Peccata uenialia quomodo remittantur.

Peccata uenialia absq; gratia non remittuntur

Veniale & reatus eius æternaliter punitur in inferno.

Exo.1. obstetrices Aegyptiorum domos, quas eis
Iosue 6. dominus ædificauit, & Raab meretrix Hierico præseruationem ruinæ domus suę, propter bonum factum exploratoribus licet essent infideles, & extra gratiā. Sed remissio pœnæ temporalis est aliquod bonum temporale: igitur extra gratiam mereri potest. Dicendum primo quod Deus illa temporalia illis dedit, non propter meritum illorum, quod nullum erat, saltem de condigno, cum non haberent gratiam: sed solum ex liberalitate sua, quā fit his qui bene vtūtur naturalibus: quod non fecerunt illi qui mortui sunt in peccato mortali, & non expiauerunt veniale, vel reatum illius. Secundo, quod reatus peccati venialis & reatus mortalis remissi per comparationem ad culpam mortalem, non est aliquid temporale, sed æternum: licet per accidens, manente culpa mortali. Et quanuis D. Thomas. in 4. sententen. dicat quod ideo ueniale æternaliter punitur in inferno, quia culpa venialis semper maneat, & manente culpa necesse est manere pęnam: ex quo in inferri uidetur quod reatus peccati remissi possit expiati: quia non est totalis ratio, sed defectus principii remissionis & satisfactionis, vt dictū est. Quartus effectus sacramēti pœnitentiæ est virtutum & donorum deperditorum recuperatio. Quia cum per sacramentum pœnitentiæ causetur gratia gratum faciens & sacramentalis, ex qua fluūt uirtutes & dona, quæ per peccatum mortale fuerunt deperdita, sequitur quod per sacramentum pænitentiæ reproducātur. & si nō eodem numero propter successionem tamen bene eadem specie. Vnde Lucæ. 15. dicitur, quod pater mādauit quod filius prodigus indueretur stola prima, quę significat gratiam. & quanuis post primū actum pœnitentię, qui est contritio, remaneant aliquæ reliquiæ peccatorum scilicet dispositiones ex prioribus actibus peccatorum causatæ, ex quibus præstatur difficultas quædam pænitenti ad operandum opera uirtutum sequentium: tamen quantum est ex ipsa inclinatione charitatis & aliarum virtutum, delectabiliter & sine difficultate operatur. Sicut si
3.p.q.89 virtuosus per accidens pateretur aliquam
ar.2. difficultatē, in diligenti executione actus uirtutis, propter somnum aut aliquam corporis indispositionem. Non aūt semper quis resurgit ad maiorem gratiam in sacramento pœnitentiæ, sicut in sacramento baptismo, in quo semper datur baptizato aliquis gradus gratiæ correspōdens conatui & actui, quo vult realiter sumere sacramentum, secundum dispositionem subiecti: Quia in sacramento pœnitentię contingit quod aliquis aliquando perfectissime se disponit: ideo resurgit ad maiorem gratiam: Aliquando minus perfecte, & remisse: ideo aliquando adsurgit ad æqualem, aliquando ad maiorem. Nec obstat quod dicitur Ro. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonū. vbi D. August. ait quod hoc adeo uerum est, quod si qui eorum deuient & exorbitent, hoc ipsum faciat Deus in bonum proficere: Quia illa authoritas nō intelligitur de his qui cadunt & nūquam resurrecturi sunt, vel qui sunt iterum casuri: Sed de his tantum, qui secundum propositum uocati sunt sancti, scilicet prædestinati: qui quotiescūque cadunt, finaliter resurgunt. Cedit eis ergo in bonum quod caduut, non quod semper in maiori gratia resurgant: sed quia in permanentiori: non quidem ex parte ipsius gratię, quæ quanto maior est, tanto de se est permanentior, sed ex parte hominis, qui tanto stabilius in gratia permanet, quanto est cautior & humilior. Ideo Glo. ibidem dicit, Quod ideo perficit eis in bonum quia cadunt, quia humiliores redeunt, & doctiores fiunt, non quod ad maiorem gratiam semper resurgant. Hoc tamen non est ex defectu sacramenti pœnitentię, sed ex defectu hominis, quę remissioné mouet in Deū. Nec obstat pariter quod dicitur Iohel. 2. Reddam vobis annos quos comedit locusta & brucus. Et Ezech. 33. Impietas impii non nocebit ei: quia quanto ad redditionem dictum Iohelis intelligitur secundū dispositioné resurgentis vel de præmio accidentali, & quantum ad nocumentum, dictū Ezechielis debet intelligi æternaliter aut etiā temporaliter, nisi stet per eos, quia si perfecte se pręparant, non nocebit eis, nisi in his quæ importāt continuationem, vt virginitas & innocentia, quę per pœnitentiam non restituuntur.

An pœnitens semper resurgat ad maiorem gloriam?

Pœnitentia non semp restituit in pristinã dignitatem.

Ex præmissis apparet primo, q̃ per pœnitentiam non semper restituitur homo in pristinam & æqualem dignitatẽ: nec quo ad homines, nec quo ad Ecclesiam, ut habetur in c. Domino sancto. 50. di. nec etiam quo ad Deum, quantum ad primariam & principalem dignitatem, saltem in eodem gradu, quando scilicet remisse se præparat: licet bene secundum essentiam & aliquando ad eandem. Vnde Lucæ. 15. iussit pater dari stolam primam, annulum, & calceamenta: aliam uero dignitatem secundariam scilicet innocentiã, amisit, de qua filius senior dicebat: Ecce tot annis seruio tibi, & nunquam mandatum tuum prçteriui. Et hanc dignitatem peccator recuperare nõ potest: licet aliquando recuperet aliquid maius. Quia (vt D. Greg. dicit in homelia de centum ouibus) Qui errasse a Deo se considerant, damna præcedentia lucris sequentibus compensat. Quintus effectus est, quod per sacramentum pœnitentiæ opera mortificata reuiuiscunt. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod opera hominis quædam dicũtur uiua, quædam mortua, quædam mortifera, quædam mortificata. Opera uiua dicuntur ea quę fiunt in charitate & gratia, quę est principium uitæ & meriti: & sic opera meritoria dicuntur uiua: quia per talia, siquis in eis perseueret, consequitur vitam æternam. Opera autem mortua sunt duplicia: quędam dicuntur mortua effectiue: quia scilicet sunt causa mortis, & talia sunt peccata mortalia, de quibus Heb. 9. Sanguis Christi emundabit conscientias nostras ab operibus mortuis. Hæc opera dicũtur mortifera, & nunquam uiuificantur per pœnitentiam, sed magis abolentur. Quædam sunt mortua negatiue, quia scilicet nõ habẽt gratiam quæ est principium uitę: ut sunt opera mortaliter bona, facta in peccato mortali. Et hoc modo etiam fides sine charitate dicitur mortua. Iaco. 2. Et talia licet ad uitam disponant, nunquam tñ reuiuiscunt ꝑ pęnitentiam: Vnde 1. Cor. 13. Si distribuo, &c. Opera uero mortificat dicũtur opera facta in charitate, quę per peccatum mortale sequens mortificantur, pro quanto impediuntur a ꝓprio effectu, scilicet consecutione vitæ æternę. Vnde Ezech. 18. & 33. Si auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatẽ: omnes iustitiæ eius non recordabuntur, hoc est non prẽmiabuntur. Et quia per pœnitentiam subsequentem remouetur peccatũ mortale impediens effectum illorum bonorũ operum meritoriorum, sequitur quod illa opera prius uiua, & ꝑ peccatũ mortale mortificata siue impedita, per pœnitentiam subsequentem viuificãtur: hoc est, recuperant efficaciã perducendi eum qui ea fecit, ad vitam æternam. Et si ille qui ea fecit, nunquã resurgat. Deus illa merita alicui vel aliquibus dabit iuxta illud: Omni habenti dabitur, & abundabit, &c. & Apoc. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Opera enim in charitate facta non abolẽtur per peccatũ mortale, sicut opera mortifera per pœnitentiam: quia opera mortifera solum remanẽt per culpã & reatũ, quæ abolentur per pœnitentiam. Opera autem meritoria licet transeant, manent tñ merito & in acceptatione Dei, qui per pœnitentiam reddit ei qui illa fecit, ut dictum est ex Iohele 2. Reddã vobis, &c. Si uero non resurgat, reddet aliis: quia peccatum mortale non põt abolere ea q̃ sunt in acceptione diuina, nisi in ordine ad eũ q̃ peccauit, & quandiu peccatum manet. Pœnitẽtiæ partes integrales ex parte materię ipsius sacramenti sunt tres, scilicet contritio, confessio, & satisfactio. Et quamuis in aliis sacramentis ex parte materię non sint diuersę partes, quia materia illorũ est aliquod sensibile extrinsecũ: in pœnitentia uero materia sunt actus humani tres requisiti uel in actu, vel in voto, vt amplius dicetur. Ideo dicuntur partes integrales, siue integrantes & facientes materiam integram & perfectam. Matrimonium uero, cuius materia est consensus primus contrahentium, nõ requirit alios actus: ideo non habet partes.

Pœnitentia opera mortificata uiuificantur.

Opera uiua.

Opera mortua duplicia.

Opera mortua negatiuè.

Opera mortificata.

Mat. 25.

3 p. q. 90 pœnitẽtia tribus partibus integratur.

Ver. 10. *De Contritione.*

A In addi. 3. p. q. 1.

Contritio secundum allusionem uocabuli, differt a fractione: quia ea quę sunt dura, quando in magnas partes diuiduntur, frangi dicuntur: Cum uero in minimas, conteri: iuxta illud Matt. 21. Qui ceciderit super lapidem illum cõfringetur. Super quem vero ceciderit, cõteret

teret

teret eum. Ad spiritualia autem transferendo, dura dicuntur corda hominum, qui per superbiam suo sensui inhærétes, mandatis diuinis recedunt: & iõ oportet quod illud quod destruit peccatum discedere faciat cor hominis a proprio sensu, in quo firmus & induratus erat: ita ut affectum cuiuslibet peccati dimittat. Quod fit per affectũ & uoluntaté oppositã. & iõ actus uoluntatis, quo peccatũ detestatur & dimittitur, dicitur contritio per quandam similitudinem a theologis in usu cõmuniter acceptam. Et cũ cõtritio dupliciter posit considerari, primo ut est actus uirtutis pœnitentię: Secundo ut est pars sacramenti: sequitur quod dupliciter definiri potest: Contritio, ut est actus uirtutis pęnitentiæ iustitię uindicatiuæ affinis, est dolor uoluntarie assumptus pro offensa in alterum commissa, quo offendens punit in se quod dolet commisisse, secundum arbitrium offensi cum proposito recompensandi, hoc est satisfaciendi: & hæc contritio est de iure naturæ, & prerequiritur ad contritionem sacramentalem.

Contritio ut actus uirtutis quid.

Et quia circa huiusmodi dolorem ĩ hac materia aliquæ ortę sunt difficultates, eam ob rem pro resolutione sciẽdum est qd, & quotuplex sit Dolor. Dolor enim dupliciter accipitur, primo proprie, vt est passio corporis vel appetitus sensitiui. De hoc dolore dictum est, cum de appetitu concupiscibili ageretur. Talis dolor vocatur sensibilis, & non est de essentia contritionis, sed potius effectus eius: quia contritio est actus uoluntatis, & dolor ille sensibilis est actus appetitus cõcupiscibilis, vel passio discõueniens corpori. Alio modo accipitur dolor large, pro quacunque displicentia siue nolitione, aut his quæ sequuntur ad nolitionem, prout est afflictio quædam uoluntatis, quæ dicitur Tristitia spiritualis. Vnde D. Aug. dicit, Tristitia est quædam afflictio de his quæ nobis nolentibus accidunt. Et hoc modo dolor est de essentia contritionis, & actus pænitentię virtutis mortalis. Cõtritio uero, ut est pars integralis sacramenti pænitentię, sic definitur: Est dolor de peccatis propriis voluntarie assumptus, propter Deum summe dilectum, cum proposito a talibus & aliis omnibus cauendi, & se subiiciendi clauibus ecclesiæ, & satisfaciẽdi ac Dei mandata implendi, cum spe venię consequendę. Ex hac definitione apparet primo, quod contritio quę est pars sacramẽti pænitentiæ, includit contritionem, quę est actus pænitentiæ uirtutis, & multa supra eam addit. Quia actus pęnitentiæ uirtutis est dolor voluntarie assumptus de peccatis, inquantum sunt contra rationẽ & bonum honestum: nec requirit quod sit maximus, sed sufficit quod sit dolor moderatus cum solo proposito recompẽsandi siue satisfaciendi & cauendi. Sed contritio quæ est pars sacramenti pænitẽtiæ, est dolor de peccatis proprijs volũtarie assumptus, propter Deũ summè dilectum. Et ideo oportet quod sit maximus qui possit esse in natura, non quidem intensiue, sed appreciatiue: ita quod sicut Deus debet diligi supra omne diligibile, ita peccatum displiceat & odiatur supra omne odibile, & quod sit propositum confitendi, & absolutionem obtinendi & satisfaciendi, ac etiam uitandi supra omne vitabile, sic quod peccator sit (saltem in præparatione animi) taliter dispositus, quod mallet priuari omnibus bonis mundi temporalibus, ac etiam corporalibus, quam Deo: & mallet sustinere omnia tormenta, etiam inferni, ac etiam mortem ipsam, quam a cætero offendere Deum, iuxta illud Luc. 14. Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam (hoc est uitam suam, ut communiter exponunt doctores) non potest meus esse discipulus. Non tamen ita specifice interrogandi sunt pęnitentes, nec terreantur: sed sufficit confessori ex exterioribus signis illam supponere. Cum hoc tamen stat ꝙ magis sit dolendum de maiori peccato. quia (vt habetur Deut. 25.) Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. Sed in commensuratione peccati plagæ commensurantur delicto, cum contritio includat propositum satisfaciendi. Præterea ratio doloris est maior de uno quam de alio scilicet offensa Dei, qui magis offenditur ex magis inordinato actu. Notandum quod dolor siue displicentia peccati, non potest esse nimius, sicut nec

In addit. 3.p.q.3. art.1.

Quis dolori ad cõtritionem sit necessarius.

Tristitia quid.

Contritio sacramẽtalis qd.

Num. 16

Dolor contritionis sacramẽtalis quę est maximus.

Ar. 4.

Magis dolẽdum de maiori peccato probatur.

voluntariè assumptus, propter timorem seruilem, sic ꝙ principium eius sit timor seruilis, vt scilicet sit detestatio peccatorũ propter metum pœnæ, vel propter Deum non summe dilectum, tunc attritio nunquam fit cõtritio: nec ex attrito aliquis fit contritus, nisi ad hunc sensum, ꝙ post attritionem venit contritio; sicut dicimus ex mane fit meridies, & ex iniusto iustus cõsecutiuè. Sic posteaquam aliquis est attritus, fit contritus attritione definente esse ꝓpter aliud principium siue obiectũ superueniens, quod est timor filialis, uel Deus summe dilectus. Et hæc fuit opinio D.Tho.in 4. Et quanuis habitus fidei idẽ numero informis fiat formatus: nunqñ tamen actus fidei informis fit actus fidei formatæ, quia actus fidei informis transit & nõ manet ueniente charitate. Sed attritio & contritio non dicunt habitum sed actum: habitus autem uirtutum infusarum quæ uoluntatem respiciunt, nõ possunt esse informes, cum ex gratia fluant, & charitatem consequantur: ideo antequam gratia infundatur, non est habitus, a quo actus contritionis eliciatur. Quidã tamen dicunt quod sicut contingit eundem actum numero continuatum secundum substantiam suam siue materialiter & in genere naturæ esse successiue bonũ & malum: ita dicunt quod contingit eundem actum numero successiue esse informen & formatum. Sed notum est quod sunt plures actus specie distincti in genere moris, quod est de cõsideratione Theologi. Si uero attritio dicatur dolor uoluntarie assumptus propter Deum summe dilectum, sed non cũ sufficienti & requisita intentione siue gradu, puta quia non ex toto & corde, & ex tota mente, &c. cum motus naturalis a principio sit remissus, & in fine velocissimus, & tamen est idem motus, qui successiue perficitur: Sic attritio per continuationem vel applicationẽ absolutionis fit contritio. Et sic intelligitur id quod a doctoribus communiter dicitur, quod virtute clauium ex attrito fit contritus. Formatio enim secundum hũc modum dicendi est extrinseca actui continuato, sicut habitui fidei, de cuius essentia non est quod sit formatus charitate. Sic de essentia actus contritionis, quantam ad substantiam, non est quod elicitur a gratia charitate, quæ est illi extrinseca. Et sicut dictum est, timor seruilis secundum substantiam suam non contrariatur charitati, neque seruilitas est de essentia ipsius: ideo remota seruilitate, potest informari gratia extrinsece: non tamen elicitiue est a charitate aut a pœnitẽtia infusa, a qua est actus contritionis: Et sic pro omni resolutione & concordia dicendum, quod attritio elicita ab habitu acquisito pœnitentiæ virtutis, non est neque fit contritio elicita ab habitu pœnitẽtiæ infusæ: & hanc arbitror intentionem D.Tho. quæ ex eius probatione resultat. loquitur enim de diuersitate principiorum. Attritio autem elicita a pura potentia, adueniente habitu infuso perficitur: quia illa principia sunt subordinata.

An & quomodo ex attritio fiat cõtritus.

In Addi. 3.p.q. 1. art.2.

c.13.ᵉ.8 Ver. 1.

Ver.11. *De tempore contritionis.*

CVm pœnitentia secundum habitum siue in præparatione animi, debeat durare vsque ad finẽ uitæ: & (vt dicitur Ecclesi.5.) De propriciatẽ peccatorũ noli esse sine metu, &c. sequit ꝙ contritio, quę est principalior pars materialis sacramẽti pęnitẽtiæ, & oẽs alias partes cõplectẽs, dẽt durare usq; ad finem vitæ. Quia post hãc uitã cũ sacramẽta nõ remaneant, nec cõtritio, q̃ est pars sacramẽti pęnitẽtię: & si beati in patria cum careãt omni dolore. ꝓp gaudii amplitudinẽ, cõtritionẽ (saltẽ eiusdẽ rationis) habere non possunt: licet sit in eis displicentia & nolitio peccatorum preteritorũ. Dãnati uero in inferno, etsi dolorem semper habeant, cõtritione carent: deficit enim in eis gratia dolorẽ informãs: & sic non dolẽt propter Deũ summe dilectum. Sed prę angustia pœnarũ & tormentotum sunt gementes, & pœnitentiam infructuosam agentes, vt dicitur Sap.5. Sed animæ in purgatorio existentes, quanuis habeant dolorem de peccatis gratia informatum, non tamen meritorium, cum non sint in statu merendi, nec proprie satisfaciendi, cum satisfactio propriè dicta opus meritorium requirat. Sed largo modo satisfactio dicitur pænę debitæ solutio. Et sic animæ in purgatorio sunt in statu satisfaciendi. Non est A

Damnati grauiter & inutiliter pęniltent.

tamen in eis contritionis & efficacia: & ideo secundum aliquos, displicentia peccatorum præteritorũ, pro quibus torquẽtur, non dicitur proprie contritio. In uita tamen pręsenti quilibet tenetur dolere, donec probabiliter credat peccatum sibi esse remissum peccatorem Dei gratiæ esse restitutum, sicut infirmus sanitati: quoniam huiusmodi cõtritio comparatur ad peccatorem, sicut medicina curatiua ad infirmũ. Sicut igitur cessat medicus è medicina curatiua, sanato infirmo: sic cessat huiusmodi contritio, sanato peccato per veram confessionem & satisfactionem, fundatas super vera contritione. In pręparatione tamen animi in hac vita semper durare necesse est. Sed quo ad actum, de eius necessitate videndum est, quãdo scilicet peccator in peccato mortali existẽs teneatur sub pœna peccati mortalis conteri: Dicendum est ꝙ in quatuor casibus: Primò, quãdocunque imminet periculũ mortis: Quia nec per momentum instante periculo tutum est stare in statu offensæ & iræ Dei, iuxta illud: Qui amat periculum, in illo peribit. Ideo debet cõteri, vel saltem atteri, aut habere probabilitatem contritionis. Quia cũ nullus obligetur ad impossibile, scitque impossibile, scire an habeat contritionẽ, quæ est pars sacramenti pęnitentiæ: cum nemo sciat vtrum amore vel odio dignus sit, sequitur quod non tenetur ad contritionem, sed ad probabilitatem eius. Vnde Eccl. 5. dicitur: Non tardes conuerti ad Dominũ, neque differas de die in diem. Subito. n. venit ira eius, & in tempore vindictę disperdet te. Secundò, qnando imminet susceptio vel administratio sacramenti. tũc enim obligat illud: Sancti estote, quoniã ego sanctus sum: & illud Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus. Et generaliter quãdocunque est exercitatio alicuius actus necessarius requirens hominẽ esse in gratia, tunc tenetur conteri. Tertiò omni die Dominico, quia præceptum est de sanctificatione Sabbati, in quo includitur dilectio Dei super omnia & sanctificatio animæ, iuxta illud. Sanctificabunt animas suas. Hoc autem fieri non potest, nisi per contritionem: igitur tenetur habere contritionẽ, secundum æstimationem probabilem. Et ideo quanuis alia præcepta possint impleri absq; gratia, non tamen præceptum de sanctificatione Sabbati, quod includit dilectionẽ Dei super omnia. Vnde D. Greg. dicit, Dominico die a labore terreno cessandum est, atque orationibus omnino insistendum: vt si quid negligentiæ per sex dies agitur, die resurrectionis Dominicę expietur. Et ideo Ecclesia implendum hoc præceptum pręcepit omnibus Christianis diebus Dominicis missam audire, vt habetur in c. missas, de consecr. dist. 1. Ac etiam ordinauit in principio, missæ fieri confessionem generalẽ, & corporis Christi eleuationem, vt populus habere occasionem petẽdi veniam, & pręcepta fidei, spei, & charitatis (quæ illa die obligant) implẽdi. Quartò quis tenetur conteri, quandocunque peccatũ mortale præteritum occurrit memoriæ practicę, hoc est cum iudicio practico, siue cũ inclinatione ad complacendum vel delectandum, quia nisi tunc detestetur, exponit se periculo recidiui. Si verò aliquando peccata præterita, de qbus aliquis aliquando contritus fuit, redeant ad memoriam speculatiue, siue per modum transeuntis, absque iudicio practico & inclinatione prædicta non tenetur quis ad cõtritionem actualẽ. ¶ Ex præmissis faciliter inferri possunt multa corolaria, quæ sunt vtilia, & populo declaranda: Puta ingredientibus mare aut bellum, aut in loco pestifero manentibus, & suscipientibus sacramentũ cõfirmationis, matrimonij & ordinis, necessariam esse contritionem, imò & confessionem, data opportunitate, vt infra dicetur: & valde vtile & securum est quolibet mane & sero conteri, propter multiplicem utilitatem, & periculorum vitationem.

Peccator in quatuor casibus tenẽtur conteri. *Eccles. 2.* *Leuit. 19.* *Eccles. 2.* *In regist.* 1 *Cur missa diebus Dominicis est præcepta.* 2 *Notandæ corolaria.*

Ver. 12. *De confessione in generali.*

A Confessio multipliciter accipitur: Primo pro gratiarum actione. & hoc modo Dauid communiter vtitur in psalmis, & singulariter cum dicit, Confessio & magnificentia opus eius. & iterum, Confessio & pulchritudo in conspectu eius. & cum dicit, Confitemini Domino, quoniam bonus. & Christus Matt. 11. Confitebor tibi Pater, Domine cœli & terræ, & cæt. Secundo pro confessione

Confessionis multiplex acceptio.

ne fidei, Roma.10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio, fit ad salutem, ut dictum est. Quandoque pro confessione debiti, & aliquando pro confessione delicti. confessio debiti est duplex, scilicet iudicialis,& extraiudicialis: hanc (quia pertinet ad iurislas) pertranseo. aliquid tamen de ea superius diximus. Confessio etiam delicti est duplex. Quędam est iudicialis. de quo Iosue.7. Da gloriã Deo Israel, & cõfitere & iudica nobis quid feceris, de hac dicendum est, sicut de confessione debiti in iudicio. Alia est extraiudicialis:& hæc est duplex: quædã generalis, prout illa q̃ fit in principio missæ, & in prima ac cõpletorio. Alia est particularis: & hæc etiam est duplex. Quædam consultiua amico facta: Quædam sacramentalis, quæ est vna pars integralis sacramenti pœnitentię, sicut & contritio de hac confessione nũc agendũ est.

ca.10.§.3.ver.3.

Confessio delicti duplex.

Ver.13. *De confessionis sacramentalis quidditate.*

B *In Addi. 3.p.q.7. art.1.*

Confessionem sacramẽtalem D. Aug. definiuit dicens: Confessio est qua morbus latens sub spe veniæ aperitur: ei scilicet qui habet claues & potestatem absoluendi. Quidam vero dicunt, quod confessio est coram sacerdote legitima peccatorum declaratio. Alii autem, quod confessio sacramentalis est delinquentis accusatio, & erubescentia per claues ecclesiæ satisfactoria, obligans ad peragendam pœnitentiam iniunctam. Completa autem definitio hæc est. Confessio sacramentalis est actus virtutis pœnitentiæ, quo specialis, distincta, & particularis, ac voluntaria & secreta peccatorum, quæ memoriæ occurrunt, fit manifestatio, cum submissione, sacerdoti potestatem clauium habenti facta, cum spe venię, siue ad remissionem cõsequendam, & proposito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi. In prædicta definitione continetur genus, quia est actus virtutis pœnitentię, non quidem elicitus, quia elicitur a virtute veritatis, importat enim ex suo nomine manifestationem veram alicuius quod in conscientia aliquis tenet: sic enim simul in vnum os & cor cõueniunt. Si enim aliquis ꝓfetat ore quod corde non tenet, non est confessio, sed fictio: hæc autem conditio, quod quis ore vel alio signo confiteatur siue manifestet, pertinet ad virtutem veritatis elicitiue, imperatiuè autem ad virtutem pœnitentiæ: potest etiam ad multas uirtutes pertinere, secundum quod actus cõfessionis potest ordinari in finem multarum virtutum. Secundo in definitione prædicta ponitur differentia eius, quia manifestatio. Tertio de quo fieri debet, s. de peccatis: & sic causa materialis. Quarto cui debet fieri, quia sacerdoti: Quinto causa eius finalis, scilicet ad remissionem peccatorum. Sexto effectus, scilicet absolutio & obligatio ad pœnam exoluendam. ¶Notandum tamen, quod licet actus cuiuslibet virtutis acquisitæ sit de iure naturali (cũ secundum Philosophum 2. Ethi. Ad virtutes baptismi simus a natura:) Confessio tamen sacramentalis non est de iure naturali, nisi forte accipiatur ius naturale, secundum quod cuilibet rei illud est naturale, quod ei a suo creatore imponitur: Non tamen proprie accipiendo ius naturale, pro eo scilicet quod non opinio genuit, sed innata quædam vis inseruit. vt Cicero dicit, vel secundũ quod dicuntur naturalia, quæ ex principiis naturę causãtur. Sed confessio non est huiusmodi, cũ sit ex institutione diuina: Talia enim sunt supra naturam, sicut ea quę ipse Deus sibi reseruat absq; naturę misterio operanda, siue in operationibus miraculorum, siue in reuelationibus mysteriorum, siue in institutionibus sacramentorum, de quorum numero est sacramentum pœnitentiæ, cuius pars est confessio exterior: quamuis interior confessio, quę fit Deo in recognitionem peccati, quarum pertinet ad virtutem veritatis uel pęnitentiæ, quæ est pars iustitiæ, affinis iustitiæ uindicatiuæ sit de iure naturali: & ideo inculpantur primi parentes & Cain, qui peccatum suũ non recognouerunt: ratio. n. naturalis inclinat ad confessionem veri modo debito faciendam cui oportet, quando oportet, & secundum quod oportet. Sed non est de iure naturali, vt est pars sacramenti pœnitentiæ: determinatio enim circunstãtiarum, quando, quomodo, & quid confiteri oporteat, ac cui, & ad quem finem fieri debet, est ex institutione diuina. vnde

Confessio sacramẽtalis quid.

Confessio quomodo sit de iure naturali.

patet quod ius naturale inclinat ad cõfes sionem, mediante iure diuino, quo circũstantiæ determinantur, sicut etiam inclinat ad ea quæ sunt iuris positiui, mediante institutione humana. Et licet præcepta iuris naturæ semper maneant, non tamen eodem modo. Hoc est ꝙ in lege naturę sufficiebat recognitio peccati interior, cũ oblatione sacrificii exterioris indeterminati, siue secundum arbitrium peccatoris. In lege vero Moysi oportebat aliquo signo exteriori determinato per legem, peccatum manifestare, & se peccatorum protestari, sicut per oblationem hostiæ pro peccato, ut habetur in Leuitico: non tamen oportebat ut specialiter peccatum a se commissum peccator manifestaret, sicut in lege noua.

C Ver. 14. *De confessione necessitatis.*

In Addi. 3. p. q. 8. ar. 4. Confessionem sacramentalem a Christo institutam, ei qui est in peccato mortali ad salutem animę esse necessariam, constat ex determinatione ecclesiæ in concilio Triden. sess. 5. ca. 29. vbi dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiã resurgere, aut posse quidem, sed sola fide amissam iustitiam recuperare sine sacramento pœnitentiæ, prout sancta Romana & vniuersalis Ecclesia seruauit, & docuit, Anathema sit. *Confessionis sacramentalis institutio.* Confessionem sacramentalem ex duobus euangelij passibus manifestum est a Christo institutam esse: Primo ex illo Matth. 6. Nolite putare quoniam veni soluere legem aut Prophetas: non veni soluere, sed adimplere. & potest sic deduci: Necesse est dicere Christum impleuisse lege Moysi, & omnia quę continebantur, & figurabantur in ea: Sed confessio & absolutio sacramentalis erant figuratæ in lege Moysi: ergo fuerunt a Christo instituta, Maior est manifesta ex prædicta authoritate, in qua Christus dicit ad hoc se venisse. Et cum sit ipsa veritas, & mentiri non possit: igitur. Minor probatur. Quia omnia in figuram contingebant illis: & probat Apostо. de sacramento baptismi & Eucharistię, quæ erant in veteri testamento figurata, & per Christum impleta sunt: aliàs non impleuisse legẽ. *1. Cor. 1.* Quòd autem confessio fuerit figurata, patet. quia sacerdotium Leuiticum, quod erat supra carnalia & corporalia, figurabat sacerdotium Euãgelicum, quod futurum erat circa spiritualia, vt probat Apostо. *Heb. 7.* qui concludit sacerdotium Leuiticum *Leuit. 11* fuisse transferendum. imo etiam translatum in sacerdotium Euangelicum: vnde ait, Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Sed ad sacerdotes Leuitici generis pertinebat iudicium lepræ carnalis, quæ figurabat lepram spirituale, hoc est peccatum: & leprosi tenebantur ostendere sacerdoti lucem & tumorem illius lepræ carnalis. Vnde Matt. 8. & Luc. 5. & 17. iussit Christus leprosis, vt se ostenderent sacerdotibus, sicut præcepit Moyses: Ergo ad sacerdotium Euangelicum, siue ad sacerdotes Euãgelicos, pertinet iudicare de lepra spirituali, hoc est de peccatis, & leprosi spirituales, hoc est peccatores, tenetur eis ostendere lepram, hoc est peccatum, quod fit per confessionem, & iudicium fit per absolulionem. Et sicut leprosi qui ostendebant lepram sacerdoti, & per eius iudicium remittebant̃ ad castra, erant sanati. & qui non se ostendebant, vel habebant ex iudicio sacerdotis manere extra castra, non sanabantur. Sic peccatores ostendentes & confitentes peccata sua sacerdoti, cui commissum est iudiciũ, per eius iudicium, hoc est absolutionem, remittuntur peccata: Qui uero non confitentur, uel qui confitentur, & non intendunt cauare, aut satisfacere ad iudicium sacerdotũ, non obtinent absolutioné, manent peccatores, & non sanãtur. ¶ Quod aũt iudiciũ de peccatis sacerdotibus Euangelicis fuerit commissum, *Iudicium de peccatis fuit sacerdotib. commissũ* habet̃ Mat. 16. qñ Christus dixit Petro, Tu es Petrus, & cęt. Sequitur, Quodcunque ligaueris sup terrã, erit ligatũ & in cœlis. Et quodcunque solueris super terram, erit solutũ & in cœlis. Per hæc uerba promisit Christus dare iudicium de peccatis absoluendis: vel ligãdis aut retinẽdis, qđ expressius declarauit cũ realiter dedit potestaté absoluendi siue remittendi & retinendi peccata. cum dixit, Accipite spiritum sanctum, hoc est uirtutem & potestatem spiritus sancti: *Ioan. 20.* Quorum remiseritis peccata, &c. Remissio respondet solutioni promissæ, & retentio ligationi. Peccata autem dicuntur retenta

ta, quæ non remittuntur, siue non soluuntur, & soluta siue remissa, quæ non retinentur. Per hæc uerba Christus clarissime ostendit, quod dedit potestatem absoluendi & retinendi peccata. & mandauit peccatoribus ea confiteri. Nam ostendit peccata non remitti apud Deum in cœlo, nisi ministerio sacerdotum, vel actu, vel in uoto. Quilibet autem peccator qui vult consequi uitam æternam, tenetur facere ut sibi peccata dimittantur. Ergo quilibet tenetur exponere ministerium sacerdotum, hoc est confiteri peccata, & petere absolutionem, quam non possunt dare absque causæ & circunstantiarum cognitione. ¶ Neque sufficit confiteri in generali, & dicere, Ego sum peccator peto absolutionem, ut dicit Diuus Chrysost. Sicut non sufficiebat leprosis dicere sacerdotibus, Ego sum leprosus, remittite me ad castra. Sed tenebantur ostẽdere locum lepræ vnde sacerdotes possent sumere iudicium separandi ad tempus, uel remittendi. sic peccatores peccata in particulari, & circunstantias, ex quibus confessor potest sumere iudicium satisfactionis iniungendæ: quia licet Christus contulerit sacerdotibus potestatem absoluendi & retinendi: non tamen ad ipsorum arbitrium. Nam si libere remittere possent & non remitterent, impii essẽt. Si uero indignos absoluerent, infideles essent. Postquam ergo dedit potestatem retinendi & absoluendi: non omnia omnibus peccata indifferenter remitti voluit, alia non dedisset potestatem retinendi. Secundum ergo rationis iudicium potestatẽ dedit absoluendi & retinendi: absoluendi quidem vere pęnitentes & obediẽtes: retinendi vero peccata non confitentium, vel perseuerare in eis volẽtium, vel se submittere eorum iuditio nolentium. Hoc autem absque peccantium manifestatione facere nõ poterant Apostoli seu discipuli, nec possunt eorum successores: sequitur ergo quod per hæc verba Christus iniũxit peccatoribus manifestationẽ siue confessionem, vt erubescant, & fructus dignos pœnitentię a sacerdotibus iniunctos agerẽt. alias eis ecclesię claues frustra dedisse videretur, qui tamen omnia in sapientia fecit. vnde Diuus August. dicit, sunt quidam qui sibi sufficere existimant, si soli Deo cui nil occultum est quẽ nullius latet conscientia, sua crimina confiteãtur: nolunt enim, aut erubescunt, seu dedignantur ostendere se sacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram discernere, per legislatorem constituit Dominus. Sed nolo vt decipiaris opinione, quatenus confundaris confiteri Christi vicario: ergo ad te roges venire sacerdotem & fac ipsum conscientiarum tuarum participem, erroneam autem esse persuasionem contrariam. Et alio in loco docet q. non per nuntium, nec per scriptum, sed proprio ore debemus confiteri sacerdotibus. Et in lib. de pœnitentia, vt habetur in c. agite pœnitentiam, de pœnit. dist. 1. ait: Agite pęnitentiam, qualiter agitur in ecclesia, ut oret pro vobis ecclesia. Nemo dicat sibi. Occultè ago, apud Deum ago: nouit Deus qui mihi ignoscat, quæ in corde ago. Ergo sine causa dictum est, Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cœlo. Ergo sine causa claues datæ sunt ecclesiæ Dei? Frustramus euangelium Dei? frustramus verbum CHRISTI, si promittimus quod ille negauit? Et alibi dicit, Medicũ quis vidit curantem vulnera, quæ sibi nõ ostenduntur? & diu. Boetius in lib. de consola. Si operam medicãtis expectas, oportet vt vulnus detegas tuum. Quilibet corporaliter vulneratus ad mortẽ, iure naturali tenetur accedere vel vocare medicũ, & ostendere non vnum vulnus letale solum, sed omnia: vno enim occultato mors sequitur: & nauis vno foramine non obtuso submergitur. Ideo occultans, & non accedens, vel non uocans, est homicida suiipsius a fortiori uulneratus spiritualiter, &c. Præterea quandocunque rex constituit aliquem iudicem, aut dat illi aliquod officium aut potestatem, censetur dare ei oĩa necessaria, & sine quibus non potest exercere officium illud alias frustra daret. Et sic dat ei potestatem aduocandi testes: & si nolint venire dat illi potestatem compellendi, quia sine testium depositione non põt iudicare, vt habetur in c. pręterea extra de off. iud. ord. cũ ergo Deus & natura nihil faciant frustra: sequitur q. Christus qui est uerus Deus, dando discipulis potestatem absoluendi eos quã

Generalis confessio moralium non sufficit.

In lib. de uisita. infir.

forent

putatos, & aliis ab ipsis deputatis, sub D. Petro, quem constituit principalem claui gerum & directorem. D. etiam Dion. hūc ritum confessionis sacramentalis, suo tem pore, uiuentibus Apostolis, testatur fuisse seruatum. D. etiam Cyprianus martyr & pontifex, hoc idem attestatur. Origenes pariter in psal: 37. Visis igitur tot & tantis testimoniis scripturarum & sanctorum patrum, rituque vniuersalis ecclesiæ, a tempore Apostolorum seruato, nemo sanæ mētis dissentire potest, ne dicere quod confessio sacramentalis non sit de iure di uino necessaria. ¶ Ex præmissis infertur primo, quod nec papa nec Concilium vni uersalis ecclesię possunt dispēsare, ut quis in mortali existens, non confiteatur: sicut quod quis non baptizetur: Quia sacramenta instituere, aut instituta remouere, pertinet ad potestatem excellentiæ, quæ soli Christo debetur: & contra præceptū superioris inferiori dispensare nō potest. Posset tamen dispensare semel in anno: cum hoc sit pręceptum de iure humano. Secundo infertur quod Glo. decreti de pæniten. dist. 5 in summa dicens meliorē opinionem illorū qui dicunt quod ex tra ditione Ecclesiæ confesio sit instituta, est erronea. & qui uellet illā pertinaciter defendere, esse hæreticus. Tertio infertur quod non solū puberes, hoc est fœminæ in 12. & masculi in 14. anno tenentur confiteri, sed etiam ante, cum possint ante illud tēpus mortaliter peccare, puta in fine primi septennii: quamuis non teneantur ex præ cepto Ecclesiæ, quę confessionem non præcipit, nisi postquam ad annos discretionis uenerint, propter Eucharistiæ sacra mentum, quia licet in fine primi septēnii habeant discretionem, & sint in annis dis cretionis, non tamē in annis discretionis a iure determinatis: ideo non ligatur illo præcepto: debent tamen assuefieri: & cum imminet periculum mortis: confiteri. Potest etiam illis ante tempus. 24. annorum sacramentum Eucharistiæ ministrari, si sciant discernere inter cibum cor poralem & spiritualem. Quia Christus dicebat, Sinite paruulos uenire ad me, ta lium est enim regnum cælorum. ¶ Nec valet hęreticorum euasio, dum dicunt Sanctorum dicta intelligi de publica &

In epist. ad nemo philū monachum

Ser. 5. de lap.

Gl. decreti circa institutionem confessionis reprobatur.

Mat. 6.

solenni pænitentia, quam faciebant famosi peccatores qui non recipiebantur ad sacramentorum communionem, nisi sub certis satisfactionibus. Ideo confessionem faciebāt: Quia ex prędictis apparet, quod de occultis, & non solum publicis criminibus, imo etiam de cogitationibus faciē daest confessio. Nec Christus distinxit, neque Apostoli, imo Leo papa, ad Theodorum Foroliuien. episcopum, inter cæte ra scri bit, Quod qui regenerationis, hoc est baptismi, dona uiolassent, indulgentiā Dei, nisi sacerdotum Dei ministerio, obti nere non possunt. Mediator enim Dei & hominum, homo Christus Iesus, hāc præ positis ecclesiæ tradidit potestatem, vt cōfitentibus actionem pœnitentię darent, & salubri satisfactione purgatus ad commu nionem sacramentorum per reconciliationis ianuam admitterent. loquitur ibi de omni uiolatione regenerationis, siue occulta, siue publica. Nec obstat factum Nectarii episcopi Constantinopolitani, quod in historia tripartita recitatur, de quodam scandalo propter confessionem & iniunctionem pœnitentię in sacerdotes sæuiente populo suborto, ad quod sedandum Nectarius episcopus amoto scelerato diacono, populum quo ad confessionem attinet, suæ libertati & conscientię dimisit: Quia hæc nihil aduersus sententiam catholicam faciunt. Hoc factum est ab uno episcopo, qui non potest toti ecclesię præiudicare: & cuius erratum successor eius D. Chrisost. reparauit, & morem pristinum reduxit. Nec propter malorum scandala abiicienda sunt Dei & ecclesię sacramenta. Non obstat quod nullus debet, se, sicut nec alium diffamare quod uidetur fieri in confessione cum reuelentur peccata occulta. quia detractio est indebita manifestatio, quę non est in cōfessione, sicut nec in secundo pro cessu fraternę correctionis, cum sit præcepta e Deo. ¶ Nec obstat pariter, quod per contritionem deleatur peccatum a Deo. Si igitur Deus absoluit, ad quid petenda est solutio a ministro & sacerdote: qui cum dixit Absoluo te a peccatis (quæ non habet) falsum immiscet sacramentis, quod est immane sacrilegium? Ad hoc enim dicendum est in primis, quod

Cur absolutus a deo absolutionem petere tenetur a ministro.

nemo

nemo certus est se contritionem habere. Ideo non debet præsumere de seipso, & periculo se exponere, sed remedia statuta & ordinata quærere & adhibere. Secundo quod Deus contrito condonat & remittit peccata, propter desiderium petendi absolutionem: quod si quis non habēt non est contritus, vt dictum est: nec aliqua falsitas exprimitur. Licet enim per cōtritionem deleatur peccati macula: manet tamen reatus siue obligatio confitendi & satisfaciendi. quę quidem obligationes, cum ex peccato oriantur, peccata nominantur, iuxta illud, De peccato damnauit peccatum in carne, &c. Illi enim qui gratiam a rege obtinent, culpa illis in exteriori foro remittitur: tamen necesse est ad cancellarium pro lites & sigillo accedere: alias si præueniātur in iudicio, & fidem non faciant de literis, moriuntur. Sic peccator licet gratiam obtinuerit per contritioem, remittitur ad sacerdotem. Ideo Christus sanatū leprosum misit ad sacerdotes unde Diuus Hierony. exponēs illud Matt. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum, dicit: Illum locum episcopi & sacerdotes non intelligētes aliquid de Pharisæorum sumunt supercilio, ut vel damnēt innocenter vel soluere se mox eos arbitrentnr: cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæratur. Mundati ibant ad sacerdotes, & sacerdotes discernebant. Si dicatur quod cum diffamatio proximi, & a fortiori suiipsius, sit naturali iure prohibita, nemo teneatur se diffamare, nec ius diuinum tollat ius naturale. Sed per confessionem quis diffamat seipsum cum reuelet peccatum occultum. Igitnr, &c. Dicendum quod sacramentalis confessio non est diffamatio, cum non sit in debita manifestatio criminis, imo pręcepta ab eo qui habet authoritatem, sicut nec manifestatio criminis quæ fit duobus in correctione fraterna de crimine quo monitus non vult se emendare. ¶ Notandum præterea circa huiusmodi necessitatem cōfessionis, quod cum confessio sit actus uirtutis, vt dictum est, cadere potest sub præcepto humano: quia pręcepta humana sunt de actibus virtutum, & præcipue exterioribus, prout est confessio sacramētalis, quæ a pluribus virtutibus imperari potest, maxime a pœnitentia, relatione, & charitate. Et licet humana authoritas non se extēdat directe & per se ad actus pure interiores, cuiusmodi est contritio: inquantum tamen habent habitudinem, & ordinantur ad exteriores, cadunt sub præcepto humano, vt dictum est. Vnde apparet quod confessionis necessitas est duplex: quędam per se. vt cum imminet mortis periculum iuxta illud. Lucæ 13. Nisi pœnitentiam egeritis, &c. Quædam per accidens, vt cum imminet præceptum ecclesiæ, vel actus qui sine deletione peccati exerceri non potest, ut sumptio sacramentorum. Tunc enim quilibet debet se probare per contritionem, confessionem, & satisfactionem, & se exhibere sanctum, sancti estote, quoniam ego sanctus sum.

Ro.n.8. — *Mat.8. et Luc.6.* — *Confessio quo cadere potest sub præcepto humano.* — *Confessionis duplex necessitas.* — *1.Cor.11* — *Leui. 19.*

Ver. 15. *De effectibus & vtilitate confessionis.*

A — *In Add. 3.p.q. 10 art.1.*

CVm confessio sit actus sacramenti pęnitentiæ (de cuius effectibus supra dictum est) sequilur quod confessio partialiter, & in vim contritionis, & absolutionis, ac satisfactionis, liberat a culpa: quod intelligitur, nisi ille qui confitetur sit fictus. ut puta quia malo fine confitetur, uel quia nō est contritus aut attritus. Sed dubium est an ille qui cōfitetur solū peccata quæ habet in memoria, & non fecit sufficientem indaginem, quam tamen putat se fecisse, & est attritus, sit fictus, & an generalis confessio sufficiat ad delēda peccata oblita. Dicendum quod nō est fictus, & quod generalis confessio sufficit, cum nullum (quantum in ipso est) habeat impedimētum: Quia obliuio peccati, siue ignorātia inuincibilis facti, excusat a peccato fictionis. Nec propter hoc reportat commodum ex negligentia, quia non ita plenam remissionem consequitur, sicut fuisset consecutus, nec tantū meretur, & tenetur cōfiteri peccatum oblitum, si memorię occurrat. Secundo confessio liberat a pęna dupliciter: Primo ex ui absolutionis: sic confessio in uoto existens cum contritione, liberat a pœna æterna, a qua homo liberatus adhuc manet obligatus ad pœnam temporalem, sm quod est purgās, & hæc pœna restat in purgatorio soluēda, si nō excipietur in hoc mundo: Quæ quidem

An generalis confessio sufficiat ad delenda peccata oblita.

quidem pœna est improportionata viribus pœnitentis, in hoc mundo, sed per virtutem clauium in tantum minuitur, quod manet proportionata viribus pœnitentis, sic quod satisfaciendo in gratia, in hac vita se purgare potest.

Secundo diminuit pœnam ex parte cõfitentis, qui hẽt pœnam erubescẽtię annexam: & ideo quanto pluries de peccatis confitetur, tanto magis pœna minuitur. ¶Tertius effectus & vtilitas confessionis est ianuæ paradisi apertio, ꝓ quanto ꝑ eã homo subiicitur clauibus, per quas aperitur paradisus, per remotionem impedimentorum culpæ & pęnæ. Quarto confessio tribuit spem salutis: quia per confessionem homo fit humilior & mitior, per quod concipit homo spem salutis, secundum illud, Qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Et Matt.5. Beati mites &c. Si non esset cõfessio, principes essent elati & superbi, nec esset ordo prouidẽdi eis. Sed cum uidẽt quod oportet eos humiliari inferiori se, & confiteri peccata sua, ipsi & omnes alii humiliantur, exemplo pauonis, qui demittit rotam, quando videt pedes sordidos. Quinto confessio vtilis est ad conscientiæ pacificationem & eruditionem. Aliqui sunt ignorantes, qui nesciunt quid sit bene vel male factum: Nesciunt quando peccant, nec quando bene faciunt. Alii sunt scrupulosi, qui putant se peccare, & tamen bene faciunt. Alii, qui nullum habent scrupulum, putant se bene agere, vbi male agunt. Sed confessor discretus consolatur omnes & eis dat consilia salutis. Sexto cõfessio dat sui ipsius cognitionem. Philosophi dicũt, quod præcipua philosophia est sui ipsius cognitio. Multi multa sciunt, sed seipsos nesciũt. Melius autem mediũ quod esse potest ad cognitionem sui, est confessio, quia ad eam requiritur perscrutatio omnium inordinationum. Septimo confessio est causa facilioris curationis. Qui.n. sępe confitetur, facilius reducit peccata ad memoriam, & emollitur cor eius. Exemplum de duobus uasis luto repletis, relinquẽdo longo tempore lutum in vno, & aliud quotidie lauando & iterũ luto replẽdo: vnũ facilius mundatur alio, scilicet qđ quotidie lauatur. Sic qui quotidie cõfiteaur, licet recidiuet, facilius purgatur a peccatis, quam qui longo tempore perseuerat in eis absque confessione. Octauo confessio pręseruat a malis: cum oporteat pœnitentem conteri ante cõfessionem, & abstinere, ac etiam postmodũ, nec est ita procliuis ad recidiuationem. Nono fortificat potentias per peccatum debilitatas, quarum debilitationes dicuntur reliquiæ peccatorum. ¶Ex præmissis sequitur quod Christus in lege noua instituendo confessionem, non grauauit nos, imo magnam gratiam nobis fecit, & magnas occasiones merendi dedit, & a magnis oneribus liberauit, præsertim a tribus magnis oneribus: Primo ab onere legis Moysi, in qua erant tot & tanta præcepta, quæ seruare erat iugum ualde graue, & quasi importabile: Oportebat enim publicè confundi & confiteri, saltem in genere, offerendo certa sacrificia pro certis peccatis. Secundum onus est remorsus cõscientiæ & synderesis, quæ maxime pungit. vnde D. Aug. Iussisti Domine, & uerè sic est, vt omnis inordinatus appetitus pœna sibi sit. & Esa.57. Cor impii quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem. Non est pax impiis. Hoc onus adeo graue, quod aliqui ad euadendum illud præligunt sibi mortem, vt Iudas: sed quis auferet hoc onus? absque dubio confessio cum absolutione. Sit maximus peccator mũdi, cuius cor non quiescit, sed fluctuat uelut mare, conuertatur & confiteatur, inueniet se liberatum a remorsu illo, & interius lætum, vbi antea erat tristis & ponderosus: fleat quantũ uoluerit peccator, ante confessionẽ tristis manet, & per confessionem lætificatur. Vnde apparet quod Christus apposuit magnam uirtutem in hoc sacramento. Hęc sola ratio est sufficiens ad inducendum nos ad confessionẽ, & ad conuincendum quod confessio a solo Deo est instituta; quia dat pacem, quæ exuperat omnem sensum. Et Ecclesia cantat, Da seruis tuis illam quam mundus dare non põt pacem. Si quæras, unde causatur illa pax? Respondeo quod qñ minister sacramenti dicit, Authoritate Dei ego te absoluo: Quia tantum valet, sicut si Christus diceret ore proprio. Ideo

Confessio sacramentalis liberat a tribus magnis oneribus.

Act. 15.
Leui.5.

Phil. 4.

Ideo virtus inde procddens, vermem sinderesis quietat & tollit. Tertium onus a quo liberat confessio, est timor & incertitudo: Quia confessio facit de attrito contritum: omnes enim peccatores, quia nesciunt an ex toto corde reuertantur, sunt in timore propter incertitudinem quæ in confessione tollitur, cum peccator audit quittantiam delictorum suorum. Et sic dat ibi certitudinem, & probabilitatem moralem, quod sit in gratiam: Quia si nõ habeat sufficientem dolorem, ex ui clauium & propter uerecundiam, humilitatem, & obedientiam, ac liberam submissionem, dolor ille perficitur, & de attrito fit contritus. vnde sequitur, quod multo plures saluantur in noua lege, quam antiqua: & quod confessio est magnum beneficium, quod Deus dedit ecclesiæ.

Ver. 16. *De conditionib. confessionis.*

A CVm sacramentum pœnitétiæ, quod in absolutione, facta confessione perficitur, sit quædam spiritualis medicina: iõ ad similitudiné medicinæ corporalis, tria sunt seruanda a pęnitente in confessione, scilicet antecedentia, concomitantia, & consequentia. Antecedentia sunt tria, scilicet deuota oratio, diligens recordatio, & discreta electio. ¶ Primũ antecedés est deuota oratio: quia nõ sumus sufficientes aliquid cogitare a nobis, tanquã ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Ideo aliquibus diebus ante confessioné debet peccator se recolligere, & deuote dicere, Domine Deus omnipotens, pater meus, & redemptor, qui per tuam infinitam clementiam sacramentum pœnitentiæ instituere, & peccatoribus præcipere dignatus es: da mihi miserrimo peccatori omnium peccatorũ meorũ memoriã & contritionem uerã, ut bonã & dignam confessionem facere ualeam, & eorum possim obtinere indulgentiam. Hæc oratio deuote pluries est repetenda, & deinde ueniendum est ad aliud antecedens. ¶ Secũdũ antecedés est diligés peccatorũ recordatio, iuxta illud, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine aíæ meæ. V Cant. 3. Surgam & circuibo ciuitatem, hoc est conscientiam meam, & projciam omnia peccata mea, & quærã qué diligit anima mea. Si thesaurari⁹ habens reddere rationé: non præcogitaret in quibus exposuit, non obtineret quittantiã: Sic qui impræmeditate ueniunt ad sacramentum confessionis, non sunt uere pœnitentes, sed irrisores: nisi forte periculũ mortis occurreret, uel talis casus necessitatis, in quo temporis angustia non patit longam dilationem præmeditandi. Debet enim in hac recordatione immorari secundum temporis angustiam, & secundum distantiam temporis ab ultima confessione. Circa tamé peccata carnalia nõ est multum immorandum, ne in huiusmodi mora diabolus inducat ad consensum. Poterunt autem peccata faciliter reduci ad memoriam, si considerentur circunstãtiæ ætatis, exercitii, loci, temporis, ac societatum. ¶ Tertium antecedés est discreta electio: quia debet eligere confessoré, qui habeat tres conditiones: Prima, quod sit sacerdos: quia non sacerdos quanuis in necessitatis articulo audire possit confessiones, & ei peccator ex charitate, & propter humilitatem confiteri possit, non tenetur tamen ex necessitate: quia talis nõ habet claues ecclesiæ: & si attentet absoluere, nihil facit. & sic non est confessio sacramentalis. Tenetur tamen laicus in tali casu confessionem audiens, ad seruandum sigillum.

Tria cõfitentibus obseruanda.

1. Cor. 3.

Esa. 28.

Modus reducẽdi ad memoriam peccata commissa.

In addit. 3. p. q. 8.

Nec obstat quod in necessitate laicus & mulier possunt baptizare: ergo uidetur ꝙ ét absoluere: Quia sacramentũ baptismi est maioris necessitatis: ideo nõ habet de necessitate determinatum ministrum, sicut pœnitentia & eucharistia, ut dictum est, cum de eius ministro ageretur. Secũda conditio quam debet habere confessor eligendus, est bonitas uitæ: Panni enim melius in aqua clara quam in turbida mundantur. Aspectus enim uiri iusti, secundum D. Amb. ad pœnitentiã inducit: Non tamen uitiatur sacramentum, si a malo ministro exhibeatur, ut dictum est. Ideo hæc conditio non est de necessitate, sed de cõgruitate: quanuis pœnités nõ debeat inducere malum sacerdotem administrandũ ei sacramentum pœnitétiæ, vbi habet alios. In necessitate tamen uel propter magnam utilitatem excellentis doctrinæ petens a malo, non com-

communicat peccato eius: quia quantum est de se, non inducit ad aliquid quod sit de se malum, sicut nec qui exigit iuraméntum ab idolatra. Tertia conditio quam debet habere sacerdos eligẽdus, est quod habeat claues ecclesiæ, hoc est potestaté discernendi & absoluendi, siue iurisdictionem: non enim omnes sacerdotes habent usum clauium, siue iurisdictionem, siue potestatem in corpus Christi mysticum, nisi in mortis articulo: tunc enim quilibet sacerdos non præcisus ab ecclesia, potest quemlibet a quolibet peccato absoluere quo casu si conualescat, tenetur se præsentare superiori, si habet casus reseruatos. An autem quilibet sacerdos possit absoluere quemlibet ab excommunicatione in mortis articulo, tractant Canonistæ in cap. non dubium, & in cap. quanuis, de senten. excommu. & glos. in cap. pastoralis. §. preterea, extra de offic. iudi. ordi. Et dicunt, quod per dispositionem iuris datur cuilibet sacerdoti potestatem absoluendi ab excommunicatione in foro interiori duntaxat, & nõ exteriori. Ideo talis moriens non debet sepeliri in loco sacro. et si conualeat tenetur petere absolutionem ab excommunicante. Extra tamen articulum mortis sacerdos non habens iurisdictionem, absoluere nõ potest. & si attentet, nil facit, eo quod materia sacramenti pœnitentiæ est peccator subditus, sicut panis & uinũ est materia sacramenti eucharistiæ. Et ideo sicut proferent uerba consecrationis super lapidem, nil facit: sic qui proferunt uerba absolutionis super peccatorem non subditum, &c. Requiritur igitur in sacerdote eligendo, primo clauis scientiæ. Nam quemadmodum Christus dicebat: Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadũt. vnde Origenes, Psam. 37. dicit, Circunspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba medicum, qui debeat causam languoris exponere: qui scilicet sciat infirmari cum infirmãte, flere cum flente, qui condolendi compatiendique disciplinam nouerit: Multa hoc deliberatione indiget. D. Thom. in 4. dicit, quod in sacerdote audiente confessionum, & si non sit maior scientia, tanta debet esse, vt sciat distinguere inter peccatum & non peccatum, & inter ueniale & mortale. Et si in aliquo sit dubitatio, sciat considerare, vt possit recurrere ad peritiores, deinde dicit ꝙ tantum scientiam debet habere cõfessor, ꝙ sciat discernere in peccatis communibus, quod sit ueniale & quod mortale: & quod sciat aduertere circa casus restitutioni subiectos: & quod sciat ad quæ peccata, sua potestas se extendere possit. Nec hoc absque ratione dicitur: nam alia pœnitẽtia pro mortali, alia pro ueniali est imponẽda; & ideo talia ignorans, exponeret se periculo ponẽdi falcẽ in messẽ alienã, & absoluendi a quibus non põt. Secundo requiritur quod sacerdos habeat clauẽ potestatis siue iurisdictionis, scilicet quod sit proprius sacerdos, uel habeat potestatẽ aut cõmissionem a proprio sacerdote. Proprius autem sacerdos est qui iure ordinario absoluere potest. Et sic curatus est sacerdos omniũ parochianorũ suorũ, & episcopus omniũ diocœsanorũ suorũ, & Papa omnium hominum. Ac etiam prædicatores & minores per superiores præsentati episcopo, ut habetur in Clemẽ. dudũ, de sepulturis. quare ad hoc munus authoritate Apostolica admitti iubentur, non possunt tamen absoluere a casibus ipsi episcopo reseruatis, sine speciali licentia.

Tres conditiones cõfessoris eligendi. c.16. uer. 5.

In Addi. 3. p. q. 8. art. 6.

Mat. 15

Quæ sciẽtia requiratur in cõfessore

Ver. 17. *De conditionibus concomitantibus confessionem.*

B Conditiones concomitantes uel quæ concomitari debent confessionem sacramentalem, sunt sexdecim, quæ in sequentibus versibus continentur:

Sit simplex, humilis, confessio, pura, fidelis. Atque frequens, nuda, & discreta, libens, verecunda,

Integra, secreta, & lachrimabilis, accelerata Fortis, & accusans, & sit parere parata.

In Add. 3. p. q. 9. art. 4.

Sexdecim conditiones bonæ confessionis.

Ex prędictis duæ sunt de bene esse siue de congruitate, scilicet quod sit frequens, & quod sit accelerata, siue quod statim post peccatum fiat. Sufficit enim quod tempore determinato ab ecclesia, nisi quando extra illud tempus immineat periculum mortis, aut susceptio alicuius sacramenti, aut occurrit exercẽdus actus, qui non potest licite fieri sine gratia, uel nisi conscientia dictet sub pœna peccati mortalis, quod tali tempore debet fieri, quia fortasse postea non erit copia con-

fessoris

fessoris. Extra illos casus sufficit quod cõfiteantur semel in anno, ad implendum præceptum ecclesiæ, quod habetur in cap. omnis vtriusque sexus, extra de pœnitentiis & remissionibus. ad quod implendum necesse est circa Pascha confiteri. & si pluries in anno quis cõfessus fuerit. prout de sacramento eucharistiæ dictum est. Et hoc intelligendum est de his qui sunt in peccato mortali: quia habens solum uenialia, non tenetur cõfiteri, vt dictum est: licet teneatur se præsentare ꝓprio sacerdoti, aut sufficientem potestatem habenti, & generaliter ei confiteri, aut declarare se non habere scrupulum peccati mortalis, de quo non fuerit alias confessus. & hoc ideo: quia proprius sacerdos in Paschate habet administrare sacramentum eucharistiæ: & ideo debet agnoscere uultum pecoris. valde enim esset præsumptuosus si diceret se esse sine peccato, cum dicatur 1. Ioan. 3. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. & Iacob. 3. In multis offendimus omnes. ¶ Aliæ autem conditiones sunt de necessitate confessionis, uel inquantum est actus virtutis in cõmuni, uel in determinata specie, uel inquãtum est pars sacramenti. Virtutes enim in communi habent quatuor conditiones: Prima est, quod sit sciens: & quantum ad hoc dicitur quod debet esse discreta, secundum quod in actu cuiuslibet uirtutis requiritur prudentia: Est autem hæc discretio, ut maiora & grauiora cum maiori pondere confiteatur, & honestis uerbis explicet peccata sua, ut non nisi necessarias circũstantias, maxime in peccatis carnalibus explicet. Et quantum ad modũ narrandi, vt quæ simul & in certo numero exprimi possunt, non diuidat. Secunda cõditio communis omni uirtuti, est quod sit eligens: Quia actus uirtutum debent esse voluntarii. Et secundum hoc dicitur quod confessio debet esse libens, hoc est uoluntaria & non coacta. vnde Psalmista, Voluntarie sacrificabo tibi. Tertia conditio uirtutis, vt sit propter hoc. hoc est. propter debitum finem: & quantum ad hoc dicitur quod confessio debet esse pura, hoc est recta intentione facta. Quarta conditio uirtutis est, ut immobiliter operetur: & quantum ad hoc dicitur quod cõfessio debet esse fortis, vt scilicet propter verecundiam non dimittatur. Et quia pænitentia initium sumit in horrore turpitudinis peccati: & quantum ad hoc ponitur quinta conditio, & dicitur quod confessio debet esse verecundia, vt scilicet non iactet se de peccatis propter seculi vanitatem admixtam: & sic debet esse verecunda uel malis perpetratis. Non tamen debet ueteri confiteri illa, quantumcunque grauia sint & enormia, imo illa uerecundia est superanda. vnde dictum est quod confessio debet esse fortis. Et sic patet ꝙ duplex est verecundia: quædam est de malo, siue de turpi: & hæc inducit ad bonum, & sic est bona. Alia est de bono, scilicet actu uirtutis, exercendo: & hæc est mala & diabolica: diabolus enim cum inducit hominem ad peccandum, aufert uerecundiam bonam: & cum homo nititur conuerti conatur illi reddere uerecũdiam malam. De his Ecclesi. 4. Est confusio adducens peccatum, & confusio adducens gloriam. Et cum confessio procedat a contritione imperatiue, secundum hoc cõueniunt ei duæ contritiones: Prima quæ est un ordine, in Sexta conditio est quod sit lachrymabilis, cum progrediatur a contritione & dolore de peccato commisso. Et quanuis sit utile & delectabile emittere lachrymas exteriores, non est tamen necesse: quia non semper sunt in potestate hominis: sed sufficiunt lachrymæ interiores quæ sunt afflictiones voluntatis naturaliter consequentes nolitionem, & detestationem peccati. Septima cõditio est ꝙ sit humilis cum pænitẽtia terminetur in abiectione sui, ut scilicet se miserũ & peccatorem iniustum recognoscat & confiteatur. De bene esse autem est quod genibus flexis, & inclinato aut discooperto capite, ꝙ tñ potest omitti propter ægritudinem, aut alias causas rationabiles. Ex propia autẽ ratione actus, qui est uirtutis pœnientiæ, est quod confessio sit manifestatiua. quæ quidem manifestatio per quatuor impediri potest: Primo per falsitatem: & quãtum ad hoc ponitur octaua conditio, quod sit fidelis, hoc est quod sit uera ut scilicet nõ confiteatur peccata quæ non fecit, nec neget aut subticeat ea q̃ fecit. Nec obstat ꝙ

D. Greg.

Discretio confessionis inquo consistit

Psal. 53

Verecundia duplex.

Quæ lachrymæ in confessione requirãtur

D.Greg.dicit, Bonarum mentium est ibi culpam agnoscere, vbi culpa non est:quia non intelligitur quantum ad substantiã actus. Quod enim aliquis recognoscat se commisisse quod non commisit, non pertinet ad bonam mentem, sed ad erranté. Illud ergo dictum intelligendum est quãtum ad conditiones actus: quia iustus in actu, qui de se bonus videtur, formidat ne in aliquo ex parte sua defecerit. Et sic Iob, 9. dicebat. Verebar omnia opa mea. Si pœnitens dubitat de aliquo, dubitatiue debet loqui. Secundo impediri potest manifestatio propter obscuritatem verborũ; & quantum ad hoc ponitur nona conditio, ꝙ sit nuda, hoc est clara, aperta, & manifesta, sic quod bene intelligantur peccata & circunstantię a confessore. Tertio impediri potest manifestatio propter multiplicationem verborum: & quantum ad hoc ponitur decima cõditio, quod sit simplex, ut scilicet non recitet nisi ea quę pertinent ad quantitatem peccati sui. Hęc tamen conditio non est de necessitate cõfessionis, quia multiplicitas verborum nõ semper impedit manifestationé: & multis uidetur quod nõ sint bene confessi, nisi secundum suam fantasiam explicent, verba multiplicando. Cauendum tamen est a peccato uaniloquij: quia qui alia immiscet, irreuerantiam facit sacramento, quod non est ad talia institutum. Et amplius debet caueri ab immixtione alienorum peccatorum, maxime si propria sine alienis possunt sufficéiter exprimi. Quod si non possunt propria sine alienis exprimi, & non inuenitur sacerdos qui non cognoscat illum cuius peccatum debet exprimi: utendum est regula de non habente copiam confessoris, qui absque cõfessione potest accedere ad sacramentum eucharistiæ, stante præcepto. Dominus tamen Caietanus dicit, quod peccator potest confiteri alia peccata, & subticere illud quod absque alterius infamia non potest confiteri: quia licet sit dimidiatio confessionis, non est tamen de per se, sed per accidés, propter periculum alienæ famæ, maxime vbi haberetur mala suspitio de communicante, si non confiteretur.

In confessione cauendũ est a uaniloquio.

Quarto impediri potest manifestatio per subtractionem, quando subtrahitur aliqd de his quæ manifestanda sunt: & quantũ ad hoc ponitur vndecima conditio, scilicet ꝙ sit integra, vt scilicet nullum peccatum, quod scitur vel dubitatur esse mortale, dimittatur: debet enim confessio correspondere contritioni, cum sit signum ipsius. Contritio autem quæ non est integra, non est vera contritio, vt dictum est ex Ezech. 18. Igitur &c. ¶ Ex his sequitur ꝙ non licet peccatori dimidiare siue diuidere confessioné, sed integraliter omnia peccata sua mortalia tenetur vni sacerdoti confiteri, vt dicitur in ca. omnis vtriusque sexus. extra de pœnitentijs & remiss. Si autem pœnitens habet casus reseruatos episcopo, & prius vadat ad eum, confiteatur omnia, & absoluetur ab omnibus. Si vero episcopus aut alius superior auditis reseruatis vult audire alia, sed absoluit a reseruatis, & quo ad alia remittit ad curatum: tunc pęnitens est excusatus, nec dimidiat cõfessionem, cum sit paratus integre confiteri. Et absolutio episcopi non est sacramentalis, nec absoluit eum a peccatis, sed solum ab obligatione confitẽdi sibi, cum peccata quo ad remissioné sint connexa, vt dictum est: licet posit aliquis absolui ab vna excommunicatione, manéte alia, vt infra dicetur: & licet etiam possit una pars pœnitentiæ iniungi uno die, & alia alio die. Sed absolutio dimidiari non potest, sicut nec contritio. Tenetur tamen superior seruare sigillum sacramentale, sicut qui non subditum audisset, putans quod subditus esset: Si uerò pœnités habens casus reseruatos, prius uadit ad curatum, debet ei omnia confiteri etiam reseruata: & sacerdos absoluit eum sacramẽtaliter ab omnibus peccatis etiam reseruatis: sed non ab obligatione confitendi peccata reseruata superiori. Et ideo tunc confitendo superiori peccata reseruata duntaxat, non dimidiat confessionem, cũ iam omnia peccata sint remissa. sed quia manebat obligatus peccata reseruata superiori confiteri, & acceptare pœnitentiam pro illis, ideo confitetur illi reseruata. An autem episcopus posit sibi reseruare aliqua peccata, inferius dicetur.

Quid agẽdum cum pœnitens habet casus reseruatos.

Absolutio dimidiari non potest.

¶ Circa hanc integritatem notandum est, quod qui ex proposito aliquod peccatum mortale dimittit, siue ex

uerecundia, siue ex pusillanimitate, aut alia irrationabili causa peccat mortaliter. Si uerò præter intentum ex præcedente tamen contemptu recordationis debitæ, confessio est iteranda. Si autem facta probabili (vt existimat) examinatione, ex obliuione dimittit, non peccat, nec cõfessio est iteranda: tenetur tamen confiteri peccatum oblitum, cum ad memoriam venerit, & oportunitas cõfitendi se obtulerit. Si autem contingat casus, in quo aliquis confiteri volens de aliquo peccato, non possit illud manifestare, nisi reuelet alienam cõfessionem, vel aliam personam, & ex tali reuelatione ꝓbabiliter timeat periculum ruinæ confessoris, vel suijpsius, aut alicuius alterius personæ, debet petere licentiam alteri confitendi, uel ad superiorem recurrere, & de eius licentia aliũ sacerdotem incognitum, vel ad alium locum in quo est incognitus, ire & confiteri. Quod si peccator sit infirmus, & nõ potest alio ire, aut alium confessorem aduocare, dictum est in præcedenti conditione qd agere debeat. Nec in tali casu trãsgreditur aliquis præceptum Ecclesiæ, de confitendo in Paschate: quia præcepta iuris positiui non se extendunt ultra intentionem præcipientis, quæ est finis præcepti. Hoc autẽ est charitas secundum Apostolum, nec fit iniuria aliqua sacerdoti: quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate: peccat enim proprius sacerdos, cum non est facilis ad præbendum subdito licentiam confitendi alteri: quia multi sunt adeò infirmi, qui potius sine confessione morerent̃, quàm tali sacerdoti confiterentur. Vnde qui nimis sunt soliciti, vt cõscientias subditorum per confessionem sciant, multis laqueum dãnationis eijciunt, & sibijpsis.

In addit. 3. p. q. 8. art. 4. ad 5.

1. Tim. 1

Act. 2.

Sed dubium est de circunstantijs, an scilicet necesse sit omnes circunstantias confiteri. Resolutio D. Thom. est ꝙ circunstantias alleuiantes confiteri non videtur laudabile, nisi fortè ex taciturnitate illarũ iudicaretur mortale quod est solum veniale, vt in peccatis mortalibus ex genere siue ex obiecto quæ ex subreptione, uel imperfectione actus sunt venialia, vt furtum in re modica. Circunstantias vero aggrauantes confiteri laudabile est, non autem semper necesse, nisi mutent speciem peccati, quæ dicuntur augere in infinitum, & qdam dotales sunt quod cõfessor sine eis nõ potest scire quid sit actu rus, uel ratione iurisdictionis, uel ratione iniuriæ illatæ, vt si sit enormis læsio in clerico: vel etiã ratione modi imponẽdæ restitutionis, vt si decem milia aureorum furatus sit: non sufficit dicere simpliciter, cõmisi furtum, similiter si furtum fecit in ecclesia, in prædictis casibus & similibus circunstantias confiteri necesse est: maxime cum habent specialem prohibitionẽ, alias non esset sufficiens peccati manifestatio siue confessio. ¶ Quoad circunstatiã vero numeri maior est difficultas, cum nil expressum in sacris literis habeatur, & parum de ea sancti doctores loquantur: Non enim circunstantia numeri mutat speciem peccati. Ex definitione tamen cõtritionis, ex correspondentia confessionis ad illã, claret ꝙ circunstantia numeri necessario sit confitenda. Contritio enim est, qua cor durum in minimas partes redigitur. Et sic de quolibet peccato mortali quis tenetur conteri: & cum contritio respondeat confessioni, quæ est signum contritionis: sequitur ꝙ de illis peccatis est specialiter confitendum, de quibus specialiter oportet conteri. Igitur de quolibet numeraliter. Et hoc satis exprimitur Ezech. 18. ubi dicitur: Omnium iniquitatum distributiue: aliquibus enim enumeratis subiungit uniuersalem. Et licet circunstantia numeri non uariet speciem, aggrauat tamen in infinitum: & sic quis tenetur conteri de primo, quia sicut per illud peccatũ auertitur homo a Deo, ita etiam per secundum auertitur. Ideo D. Thom. dicit ꝙ tenetur numerum peccatorum suorum eo modo quo habet in memoria exprimere, certum si sciat: si uero ignoret, dicat circuncirca. ¶ Confessio autem secundum quod est pars sacramenti pœnitentiæ, quod est in foro interiori, & concernit iudicium sacerdotis, secundum hoc ponuntur tres cõditiones. Duodecima quod sit secreta. Si quis enim tenetur seruare famam alterius, à fortiori suam quod non faceret, nisi secretè confiteretur. Tertia decima conditio, quæ se tenet ex parte confitentis, scilicet ꝙ si ac-

An circunstãtiæ sint confitendæ.

De circũstãtia numeri.

Opuscula 12.

Ad lectorẽ Bisuntinum.

cusans,sine ꝙ cognoscat & dicat se male fecisse. Et per comparationem ad sacerdotem,ponitur quartadecima, scilicet ꝙ sit parere parata,hoc est quod sit paratus adimplere pœnitentiam per sacerdotem iniungendam,si sit rationabilis. Si tamen videatur pœnitenti difficilis, potest petere a sacerdote comutationem. Confessor aût non dét esse nimis austerus, ubi Deus est liberalissimus, qui infinitam pœnā cõ mutat in temporalem. Acceptam tamen tenetur pœnitẽs adimplere, sub pęna peccati mortalis,cum fuerit data potestas sacerdoti ligandi: quod intelligendum est, nisi fuerit impossibilitatus,vel commutationem ab eo dem sacerdote obtineat. Si autem oblitus fuerit, repetat confessioné uel nisi confessor dixerit iniungendo, uel aliquid æquiualens: tunc enim probabiliter poterit æstimare quantitatem pœnitẽtiæ iniunctæ. Ideo laudabile est ad subueniendum debilitati memorię hominum, vt sacerdotes iniuncta pœnitentia dicãt, vel aliquid æquiualens.

An pœnitẽs teneatur acceptare pœnitentiam iniunctā. An autem pœnitens teneatur acceptare rationabilem pęnitentiam a sacerdote iniunctam,dubium est: Aliquibus videtur quod sufficit pęnitẽti,vt sit paratus satisfactionem pœnæ temporalis a Deo reseruatæ facere in hoc mundo,vel in purgatorio: & ideo dicunt ꝙ pœnitentię sunt arbitrariæ. Sed multo rationabilis videtur ꝙ teneatur acceptare: sicut infirmus medicinã corporalẽ. Tenetur enim subire iudicium sacerdotis, cum sit iudex & habeat iudicare inter peccata, sicut sacerdotes Leuitici generis inter leprã & lepram. Et ideo sicut leprosi tenebantur secundum iudicium sacerdotis manere extra castra,aliqui plus, alii minus. quod erat eis pœnale: ita peccatores in noua lege pœnitentiam acceptare, alias sacerdotes non possent ligare, quod est contra illud quod dixit Christus, Quodcunque ligaueris super terram,&c. Pręterea non sine de ordinatione maius malum (qđ est purgatorii pœna) eligitur, ubi multo minori malo pôt euitari. Et non videtur ꝙ taliter accedens ut nil uelit acceptare, intendat se submittere clauibus ecclesiæ: ideo videtur irrisor, & non est materia sacramenti pœnitentiæ,cum talis sit peccator subditus: sed quomodo est subditus, si nullam pœnitentiam acceptare teneatur? Et ideo non puto talem consequi effectum clauium. Et cum dicitur a sanctis doctoribus, ꝙ pœnitẽtiæ sunt arbitrariæ: Dicendum quod verum est ex parte confessoris,sed non pœnitentis,nisi intelligatur de pœnitentia solẽni,de qua supra dictum est, & de qua intelligendum est illud de septennii pœnitentia, quod ꝓ quolibet peccato mortali & publico,scandalizante & conturbante totam ciuitatẽ, debet imponi septennis pœnitentia: Quod tamen non semper est uerum consideratis quibusdam peccatorum & pœnitentia circunstantiis: quia pœnitens illam solennem pœnitentiam acceptare nõ tenẽtur nisi velint. ¶Cauere tamen debet iniungens pœnitentiam, ne uilescat potestas clauium: dicitur enim in ca. Sût qui de pœnitentia, dist. 1. Minus malum est si contingat errare dando nimis paruã pœnitentiam, quam magnam: ergo malum est,quia ex hoc vilescunt claues Ecclesiæ. Et licet D. Chris. dicat, Melius est reddere rationem de nimia misericordia, quã de nimia seueritate: Si enim benignus est Dominus, vt quid sacerdos debet esse crudelis? Non enim negat quin reddenda sit ratio de nimia misericordia, Non.n. potest nec debet sacerdos esse adeo liberalis, sicut Christus, qui nulli (vel saltẽ paucis) pęnitentiam iniunxit, eo ꝙ haberet potestatem excellentiæ, quam non habẽt sacerdotes. Iniunctio tamen pœnitentię etiam paruæ, multum prodest,maxime si dicatur, Et cætera bona quæ facies, sint in remissione peccatorum: tunc bona opera sequentia participant aliquo modo de virtute clauium, & efficacia remissionis pœnarum: sic ꝙ sunt magis satisfactoria. Debet etiam confessor curare iniungendo pęnitentias, ut meliori & faciliori modo quo potest, præscindat causas & occasiones peccatorum.

In add. 3 p. q. 8. ar. 7. ad 2. Peccator non tenetur acceptare pœnitẽtiam solẽnem.

Ver. 18. *De conditionibus consequentibus confessionem.*

Tria post confessionẽ obseruanda. CONSEQVENTIA autem cõfessionẽ sunt tria, scilicet gratiarũ actio, cautio siue cautela cõtra recidiuũ, & ꝑseuerãtia in bono, & satisfactio. Quo ad primũ notandum ꝙ absq; ingratitudinis

nota, magna beneficia sine gratiarum actione præteriri non possunt. Cum igitur inter cætera beneficia quæ confert Deus homini post baptismum, sit sacramentum pœnitétiæ, cuius pars est confessio, & alia absolutio: si pœnitens post confessionem & absolutionem gratias non agat, ab ingratitudine excusari non potest. Eam ob rem conandum est ad gratiarum actioné cum omni humilitate: orãdusq; est Deus, vt negligentiam debitę præmeditationis & discussionis, ac etiam peccata oblita, & tepiditatem deuotionis, sua ineffabili clementia condonare dignetur, & ab occultis mundare, dareque gratiam satisfaciendi, & cauendi in futurũ a malis, & perseuerandi in bonis.

Ver. 19. *De cautela recidiuationis.*

B SVmmopere etiam cauendum est pœnitenti, maxime confesso, qui virtute sacramenti absolutionis adiutus est ne recidiuet, ne deterius illi contingat, & ne fiãt nouissima hominis illius peiora prioribus, unde Ioan. 5. Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi cõtingat. Et Luc. 11. & Mat. 12 Cum.n. spiritus immũdus exierit ab homine, &c. & in parabola de seruo ingrato tradito tortorib. donec redderet vniuersum debitum. & Psal. in memoriã redeat iniquitas patrum eius. D. Aug. de Iuda dicit, Rediit iniquitas patrum in conspectu Domini, vt in eo etiam ipsa punirentur: Et idem August. Qui diuini beneficii oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solum de peccatis futuris veniam non meretur, sed ét prœterita, quę sibi dimissa esse gaudebat, ad uindictam reputabuntur: Vnde aliqui uoluerunt dicere q̃ sicut bona per peccatum mortificata, per pœnitentiam deleta per sequens peccatum reuiuiscunt. Verũ quia (vt habetur in c. diuina, de pęni. dist. 4. ubi hæc difficultas tractatur) Diuina clementia dimissa peccata in vltioné vlterius redire non patitur: nec consurget duplex tribulatio, quia Deus nõ iudicat bis in idipsum. Ideo D. Tho. dicit q̃ peccata dimissa non redeũt ad animam, nec quo ad culpam nec quo ad pœnam, ut s. pro omnibus dimissis sustineat pęnam, sicut si dimissa non fuissent. Nec etiam sequés recidiui culpa est tantæ grauitatis, sicut

Ps. 108.

An & quo peccata dimissa per recidiuum redeant.

3. p. q. 88 art. 3 & in 4. dis. 22.

sunt simul omnia peccata dimissa, neque est digna tanta pęna. Sed redire dicitur, nõ quidem simpliciter, sed secũdũ effectũ aggrauationis propter illam circunstantiam ingratitudinis. Habet enim illa culpa recidiui vltra suam substantialem malitiam maiorem grauitatem, quam haberet propter ingratitudinem prædictæ indulgentiæ peccatorum præteritorum. Sicut etiam qui magnum recipit a domino temporali beneficium super excessu ppetrato contra eum, si relabatur, multo maiori pœna dignus est quam si non fuisset ei indultum. Non tamen tenetur peccata pręterita debito modo confessa, iterum confiteri: licet debeat dicere se in similia incidisse, si recidiuauit, ut deprehendatur maior grauitas peccati. Vnde Apo. *Heb. 10.* Quanto putas maiora mereri supplicia q̃ filium Dei conculcauerit, propter ingratitudinem? & sic nõ redeunt, nisi quantum ad circunstantiam ingratitudinis. Morales exponunt illam parabolam de septem spiritibus immundis nequioribus: & dicunt esse septem circunstantias aggrauantes. Prima est ingratitudo veniæ: quia qñ peccatum dimittitur alicui, obligat se p illo beneficio ad nunquam offendendũ, Ideo quando recidiuat, venit contra illã obligationem, &c. Secunda circunstantia est subsãnatio diuinæ misericordiæ, cui fit sicut Amon fecit Thamar, quæ dixit ei. *2. Reg. 3.* Maius est hoc malum quod nunc agis aduersum me, quam quod ante fecisti. Tertia circunstantia est ruptura fœderis, pro qua est figura 4. Reg. 4. de Sedechia, qui fecerat fœdus cum Nabuchdonosor, qui post uictoriam constituerat eum regem &c. Quarta, cõtemptus sacramenti: Quinta, iniqua electio: figura. 2. Reg. 13. & 14. de Absalone, qui post remissionem peccati, patrem eiecit a regno. Sexta, passionis iteratio, Heb. 6. Rursum crucifigentes, &c. Septima, induratio & obstinatio: exéplum de Pharaone, Exo. 7. quæ omnia declarant ingratitudinis circunstantiam.

Ver. 20. *De sigillo confessionis.* C

SIGILLVM theologice loquendo est duplex. s. confessionis & secreti. Sigillum confessionis, secundum D. Th. nil aliud est quam debitum celandi peccata in confessione audita, & omnia alia per q̃ potest

In add. 3 p. q. 11. art. 1. & 3.

potest peccatum uel peccator deprehendi, siue sacerdos absoluat, siue non. Hoc autem debitum consurgit non solum iure humano, sed etiam diuino, ex ipso sacramento confessionis, inquantum sacramentum est: quia in omni sacramento ea quæ interius sunt, debent exterius significari: & sic confessio est signum contritionis. Et cum peccator confitetur & manifestat peccatũ suum, Deus tegit illud, prout dicit Psal. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, et ideo hoc debet per sacerdotem, qui est minister Dei, significari: ut sicut Deus celat & tegit, ita & sacerdos: quia minister se conformare debet ei, cuius est minister. Et iõ si sacerdos reuelaret, significaret ꝙ Deus peccata confessa reuelaret, quod est falsum, & sic sacrilegium contra sacramentum pœnitentię. Ideo celatio siue occultatio peccati dicitur de essentia sacramenti non ꝙ sit materia uel forma, sed cõsequitur naturaliter ex ipsa natura sacramenti, cuius est exterius significari, quod interi⁹ agitur. Et cum præceptũ diuinum sit fortius humano, sequitur quod quocunque casu, & quocunque præcepto humano adueniente, nunquam debet sacerdos reuelare: imo tenetur potius mori quam Deũ offendere, & suis sacramentis irreuerentiam facere, etiam pro conseruatione totius reipublicæ. cum præceptum negatiuum obliget ad semper & pro semper: iõ est fortius pręcepto affirmatiuo, quo quis tenetur conseruare bonum commune. Et si exigeretur ab eo iuramentum, posset licitè iurare, quod nil scit, cum nesciat ut homo, sed vt Deus. Et si pręlatus præciperet sub sententia excommunicationis, cõfessor non tenetur dicere. Nec propterea excommunicationem incurrit, quia non est in his subiectus superiori, qui non potest præcipere vt dicat veritatem, nisi tanquam scit ut homo. Et si pręciperet dicere ueritatem, quam in confessione audiuit, præceptum esset nullum. Et cum iniuste exigit iuramentum: non tenetur respondere ad intentionem iuramentum recipientis: neque tacere debet, sed audacter dicere se nescire. Nec obstat dictum D. Bernardi, Quod introductum est pro charitate, non debet contra charitatem militare. Sed aliquando talis occultatio militat contra charitatem, ut quando scitur perditio regni, uel cõbustio ciuitatis, aut aliquid huiusmodi: igitur tunc peccatum non debet occultari. Negatur minor. Quia charitas non requirit quod apponatur remediũ peccato qđ homo nescit, nec quod fiat per aliquid quod cederet in irreuerentiam Dei: potest tamen confessor absq; præiudicio reuelationis hortari custodes vt vigilent, quia hoc non est reuelare, sed hortari eos ad debitum officium.

Psal. 31.

De licentia tamen confitentis extra cõfessionem data, potest sacerdos alicui reuelare: quia penitẽs facere potest, ut sciat inquantum homo: debet tamẽ vitare scãdalum in dicendo, ne fractor sigilli confessionis reputetur. Si autem confessor alio modo scit peccatum confitẽtis, uel ante, uel post, debet, quantum potest occultare propter scandalum, ne alii retrahantur a confessione. In necessitatis tamen casu, quando imminet scandalum, potest dicere & deponere se non audiuisse in cõfessione, sed vidisse, uel aliter audiuisse. Qui enim pluribus modis scit aliquid, si dicet se scire vno modo, nõ reuelat se scire alio. Tunc illud quod dicitur in confessione, licet reueletur materialiter & per accidens, non tamen formaliter & per se.

¶ Dubiũ est an sacerdos celare debet peccata non solum veri pœnitentis, sed etiã ficti non attriti, imo etiam non proponentis se emendare, sed peccare. Summa angelica & Siluestrina dicunt quod non: qa tunc non tegitur, neque occultatur a Deo, cum non habeat contritionem: Ergo nec sacerdos cum debeat ei se conformare, sicut dictum est, cum non sit confessio sacramentalis, sed potius fictio, & sacramẽti derisio. Præterea peccatum cadens sub sigillo confessionis est peccatum commissum & non committendum: cum confessio non sit de futuris. Huius etiam sententię est Panor. in cap. omnis utriusque sexus, de pœniten. & remiss. ubi dicit hoc sentire Innocentium. Possunt adduci rationes, quia illa tantum cadunt sub sigillo confessionis, quæ dicuntur a pœnitente ut pœnitens est, & quæ reuelantur, ut occultabilia per sacramentum, & ad quę se extendit ministerium confesso-

ris, uel actu, uel potentia: sed non se extendit ad pertinaciam & obstinationem: Igitur. Dominus tamen Caietanum in opusculo de audientia confessionis tenet oppositum: eo quod eiusdẽ rationis est confiteri peccatum, & impedimentum prohibens absolutionem. Quod patet quia ad eundem iudicem & in eodem foro spectat noscere utrunque: sed obstinatio est impedimentum: cognoscitur & reuelatur vt impedimẽtum prohibens. Igitur. Sed constat peccatum reuelari ministro Dei: igitur & obstinationem. Et ex eo quod manifestare homicidium committẽdum est manifestare peccatum commissum reuelatum scilicet propositum committendi, &c. Item sequeretur quod liceret reuelare obstinatũ in superbia & luxuria, qđ est absurdum. Et quod sicut baptismus immũdus sacramentum est: ita confessio immunda est sacramentalis. Et argumenta dicit quod ad sacerdotem pertinet cognoscere non solum peccata commissa, sed etiam impedimenta absolutionis. Et similiter non solum id quod reuelatur vt occultabile per absolutionem, sed etiam impedimenta absolutionis sunt materia, & eo ꝙ sacerdos ab initio confessionis pęnitentem accipit ut conferat ei sacramẽtum: occultatio autem sequitur naturam sacramenti pœnitentiæ. Et quanuis solus sacerdos sit minister sacramenti pœnitẽtiæ, quia tamen in aliquo casu aliquis nõ sacerdos participat, aliquid de actu clauis dum confessionem audit propter necessitatem: ideo etiam participat de debito sigilli confessionis, sic quod reuelãdo, mortaliter peccet, licet proprie loquendo sigillum confessionis non habeat. Ideo dominus Petrus de Palude dicit ꝙ is ad quẽ notitia peccatorum in confessione dictorum peruenit licitè uel illicitè, mediatè uel immediate, tenetur celare: Et sic quando non sacerdos in casu necessitatis audit cõfessionẽ, siue de uenialib. siue de mortalibus, tenetur celare: similiter interpres & qui casu audit, & qui se fingit confessorem, ac etiam qui latenter sunt abscondi-ti. Pęna reuelantis confessionem secundum antiqua iura ut habetur in c. Si sacerdos. de pęniten. distinct. 6. est depositio & per totum uitam ignominiosa peregrinatio. Sed secundum decretalem, omnis utriusque sexus. §. caueat, est depositio & detrusio in monasterium, ad perpetuam agendam pœnitentiam. Sigillum secreti est debitum celandi secretum commissũ siue illud sit peccatum, siue aliud temporale negotium. Et hoc debitum ex promissione consurgit, quando scilicet reuelans exigit ante reuelationem vt tenetur secretum: & is cui fit reuelatio, promittit celare: tunc iure naturali, quo tenetur seruare promissum, tenetur seruare secretũ. Et maior obligatione, si promittit seruare, vt in confessione, siue sub sigillo confessionis, quanuis non sit sigillum confessionis: quia pacta priuatorum non possunt ius diuinum statuere. Est tamen talis promissio quasi iuramentum, quia per aliquod sacrum aliquo modo promittitur. Et ideo qui promisit aliqua celare sub sigillo confessionis, reuelando magis peccat, quam si simpliciter promisisset seruare secretum. Et amplius peccat, si promissionem confirmauit iuramento. Vnde Prouerb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum. & Eccles. 27. Qui denudat arcanum amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum. Quia tamen maior est obligatio iuris naturæ, qua quis tenetur communitati vel Deo, quam qua tenetur particulari personæ: ideo ubi illud secretum uergeret in perniciem reipublicæ temporalis vel spiritualis (vt cum aliquis alicui secrete reuelat quod uult prodere regnum, uel comburere ciuitatem, aut hæresim seminare) non debet celare, imo tenetur reuelare his qui possunt prodesse, & maxime stante monitione prælati sub sentẽtia excommunicationis. Et non tenetur post priuatam monitionem expectare correctionem uel recidiuum: quia mora esset in magnum præiudicium, si se non emendaret. Et ad processum euangelicum responsum est, cum de fraterna correctione ageret. Si aũt illud secretũ uergeret detrimẽtũ notabile & iniustũ ꝑsonę priuatę, nõ dẽt acceptũ, nec acceptatũ celari. ẽt si iurasset: qa i male ꝑmisis rescindẽda est fides, & in turpi uoto mutandum decretũ. Nõ enim est obligatoriũ contra bonos mores

Qui tenentur ad sigillum cõfessionis.

Pœna reuelantis cõfessionẽ quæ sit.

Sigillum secreti.

Sigillum secreti est de iure naturali.

iores prestitum iuramentum: ut habetur in c. non est obligatorium de Reg. iur. in 6. An autem reuelans sigillum secreti debite accepti peccet mortaliter. Dicendũ quod sic, ubi per talem reuelationem cõmittens incurreret notabile damnum.

In add. 3 p. q. 12. art. 1. 2. & 3. Satisfactio sacramentalis quid.

Ver. 21. *De satisfactione.*

TErtia pars integralis sacramenti pœnitentiæ est satisfactio, quæ secundum est actus uirtutis pęnitentiæ. Et quia inter nos & Deum non inuenitur æqualitas, siue iustus simpliciter, sed secundum qd: ideo satisfactio in ordine ad Deum: (q̃ vocamus satisfactionem sacramentalem) non est pars iustitiæ subiectiua, sed integralis, qua homo recompensat offensam, quo ad temporalem pœnam, remanẽtem post peccatum remissum, cum cautela amplius non offendendi: Et sic satisfactio est solutio uel expiatio pœnæ debitę ꝓ peccato præterito, & cautela de futuro. Ad eam enim, secundum D. August. pertinet peccatorum causas præscindere, & eorum suggestionibus aditum non indulgere. Intelligi per causas, non remotas, puta fomitem, qui prescindi non potest, sed propinquas, quæ sunt duplices scilicet interiores, ut libido ex cõsuetudine uel actu peccati relicta, & ea quæ dicuntur reliquiæ peccati. Quædam uero sunt exteriores occasiones ad peccandum, ut locus, mala societas, & alia huiusmodi: & tales causæ in uita per satisfactionem possunt remoueri, & non fomes, quamuis posit debilitari. Et quamuis pœnitentiæ ex prima sui institutione respiciat præteritum, tamen ex consequenti respicit futurum, in quantum est medicina præseruans: & ita satisfactio, quæ est pars eius ¶ D. autem

In li. Cur Deus & homo.

Anselmus aliter definit satisfactionem, & dicit: Satisfactio est honorem Deo debitum impendere, & non loquitur de honore simpliciter, quia hoc pertinet ad religionis uirtutem: sed de honore per culpam ablato, qui impenditur & redditur per pœnam temporalem, quam sibi Deus reseruat, etiã remissa culpa: quia licet sit misericors, tamen est iustus. Maximam misericordiam facit remittendo culpam & conferendo gratiam, uirtutes, & dona, ac commutando pęnam æternam in temporalem. Ostendit etiam se iustum reseruando pęnam temporalem. Si enim nullam pœnam reseruaret, nullam iustitiam ostenderet: & tamen Psal. dicit, Misericordia & ueritas (hoc est iustitia) obuiauerũt sibi. Iustitia & pax (hoc est misericordia) õsculatæ sunt. ¶ Et licet homo satisfacere non posit quo ad beneficia suscepta, minus quo ad culpam & pœnam æternam, quæ est infinita: nec etiam quantum ad pęnam temporalem æquiualenter, cum totum quod habet uel habere potest homo, non sufficiat ad debitum per soluendum pro beneficio creationis: quia (vt dicit Philosophus) Dij, parentibus, & magistris non redditur æquiualens. & Christus Luc. 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis dicite, Serui inutiles sumus, quod enim debemus facere, fecimus. Potest tamen satisfacere sufficienter secundum æqualitatem, non quãtitatis, sed proportionabilitatis: quia quãuis totum suum posse habeat a DEO, tamen non exigitur ab eo, ut totum quod potest faciat, cum hoc sit ei imposibile secundum statum præsentis uitæ, vt totum suum posse expendat in aliquid unum, cum oporteat eum circa multa esse solicitum. Sed est quædam mensura homini adhibita a Deo quæ ab eo requiritur, s. impletio mãdatorum Dei. Et quia potest super ea erogare, ideo per opera pęnalia superogationis libere facta, põt satisfacere pro pœna temporali, quam sibi Deus reseruat & exigit secundum mensuram peccati, iuxta illud: Secundum mẽsuram delicti erit & plagarũ modus: hoc est, ut tantam pęnam sustineat, quantum delectatus fuit, iuxta illud: Quantum se glorificauit, & in delitiis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et sic non est dubiũ quin satisfaciat peccato ex parte conuersionis: sed ex parte auersionis, cum peccatum habeat infinitatem, satisfacere non potest: sed Deus ei gratis, dimittit. Verum cum satisfactio non respondeat peccato, nisi secundum quod est offensa Dei: & sic secundum auersionem homo pro peccato Deo satisfacere non potest, nisi inquantũ eius satisfactio innittit̃ merito Christi quod fuit infinitum, cui coniũgitur homo per fidẽ formatã. Hinc est q homo sine gratia, nullo modo põt

In add. 5 p. q. 13. art. 1.

Quõ homo potest super erogare & Deo satisfacere.

Deu. 25. Apoc. 18

satisfacere pro peccato, nec etiã pro pœna temporali pro peccato debita, ex qua sequitur ꝙ peccatum veniale & pœnæ temporales debitę damnatis ꝓ peccatis remissis, æternaliter puniuntur in inferno, ut dictum est: quia deest principium remissionis & satisfactionis, scilicet fides formata gratia, per quam coniungimur & innitimur merito & infinitæ satisfactioni Christi. Et quia fundamentum satisfactionis indulgentiarum & purgatorii pendet ex hoc quod dictum est, quod Deus deleta & remissa culpa reseruat sibi pęnã temporalẽ: ideo hoc examinãdũ est.

Ver. 22. *De reatu pœnę remanente, remiss· culpa.*

B 2.2.q.87 art.8. *Reatum pœnæ remanere dimissa culpa probatur.*

REatum pœnæ remanere, remissa culpa, veteris & noui testamenti affirmat authoritas: veteris quidem multipliciter: Primò hoc testantur humani generis miserię, & reatus, siue obligatio pœnę, quæ ei ex peccato primi parẽtis successit etiam post deletionem eius Sap. 10. habetur quod Deus primum hominem, eduxit a delicto suo. & Gen. 4. quod respexit ad Abel & munera eius. Et tamen remanserunt pœnæ temporales, ad quas eum dãnauerat. Et licet Christus abundantissime satisfecerit pro peccato illo, ac etiam pro peccatis totius mundi. Nihilominus tamen nunc baptizati & suæ passionis participes effecti, subditi sunt mortis, & aliis pœnis pro peccato primi parentis taxatis

Genes. 3. 1. Ioan. 2 ¶Præterea Num. 12. dicitur, quomodo postquam Dominus ad preces Moysi remisit peccatum Mariæ sororis eius, & sanauit eam, iussit eam separari a castris septem diebus. Et Exo. 32 postquam Dominus pepercit populo Israel, ad preces Moysi, dixit: Ego autẽ in die ultionis uisitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur, Percussit populum pro reatu vituli. Insuper Num. 14. dicitur ꝙ ad preces Moysi pepercit Deus populo Israel peccatum murmurationis, quo alium ducem eligere volebant, & reuerti in Aegyptum. dixitque Deus Moysi, Dimisi iuxta verbum tuum. Attamen omnes homines qui viderunt maiestatem meam, nõ videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum. Et Num. 20. dicitur quod Moyses & Aaron peccauerũt in aquis cõtradictionis, quia non crediderunt Domino, vt sanctificarẽt eum coram filiis Israel. Et licet Deus eis pepercerit, dixit: Non tamen introducetis populos hos in terram quam dabo eis Vlterius 2. Reg. 12. cum Dauid adulterio simul & homicidio se commaculasset, misit Dominus Nathan, qui increpauit Dauid, & dixit eum dignum morte: & respondere Dauid, Peccaui Domino: dixit Nathan, Transtulit a te Dominus peccatum tuum: non morieris. Veruntamen non obstante peccati translatione, satisfactionis pœna subinfertur: Veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter hoc filius quinatus est tibi, morietur: & non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum: & tollam vxores tuas in oculis tuis. & dabo proximo tuo. Rursus 2. Reg. 24. cum idem Dauid aduerteret se offẽdisse Dominum in numerando populum, dixit, Peccaui valde Domino in hoc facto: precor Domine, vt trãsferas iniquitatẽ serui tui, quia stulte egi nimis. Venit Gad propheta ad ipsum, dicens: Hęc dicit Dominus. Trium tibi datur optio, Aut septẽ annis ueniet tibi fames in terra: Aut tribus mẽsibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: Aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra. Cui Dauid, Coartor nimis: sed melius est vt incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ eius) quam in manus hominũ. Immisit itaque Deus, pestilentiam in Israel, etiam deleto & remisso peccato: ¶ Notanda est hic fides Dauid, qui licet audisset pœnam a Deo taxatam, adhuc credidit illam posse expiari ieiuniis & afflictionibus cilicii & prostrationum. & tandem mortuo filio statim comedit, & interrogantibus respondit, Propter infantem dum uiueret ieiunaui & fleui: dicebam enim, Quis scit si forte donet eum mihi Dominus, & uiuat infans? cuius mors in pœnam peccati sui prædicta fuerat: Sperabat enim illam pœnã iuste illatã, per pœnitẽtiam, & afflictionem se posse auertere. Vnde dicebat, Amplius laua me Domine. Dixerat, Ego dixi, Confitebor aduersum peccatum meum: & tu remisisti, &c. Confessus fuerat, dicens: Peccaui Domino. Postulauerat misericordiã, dicẽs, Miserere mei Deus secũ-

dum

dum magnam misericordiam tuam. Transtulerat Dominus peccatum suũ, vt quid ergo amplius lauari petebat? profecto a reatu pœnæ temporalis, a quo pro peccato numerationis populi saltem pro magna parte liberatus est: adeo enim se afflixit, vt eius respectu dominus cuius diei uindicta contentus fuerit: licet tres dies indixisset. Hoc exemplo pœnas temporales, quas pro peccatis nostris meremur, expiare contendamus. Postremo Dan. 4. dicitur. Consilium meum regi placeat. Peccata tua eleemosynis redime & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Sed hoc non potest intelligi quo ad culpam: quia Apostolus dicit, Si distribuero omnes facultates meas, &c. Ergo intelligitur de pœna peccatorum, remissa culpa, & manente gratia. ¶ In nouo etiam testamento reperimus post condonatam culpam manere adhuc communiter & in pluribus reatum pœnæ: præcursor enim Domini, Diuus Ioannes dicebat, Facite fructus dignos pœnitentiæ. vbi fere omnes sancti & orthodoxi doctores dicunt alios esse fructus pœnitentiæ, qui exiguntur a peccatoribus uere pœnitētibus pro peccatis suis, & alios fructus bonorum operum, qui produci exiguntur perpetuo a quibuslibet, etiam innocentibus, qui sunt autem opera mandatorum Dei. Fructus autem pœnitentiæ dicuntur opera pœnalia, uel abstinendo a licitis, uel imperando sibi aspera, ad quæ antea quis non obligabatur. Sic exponũt Diuus Greg. & August. qui ait, Non sufficit mores in melius commutare, & a præteritis malis recedere (quod dicitur noua vita) nisi etiam de his quæ iam facta sunt, satisfiat Domino per pœnitētiæ dolorem, & humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus ieiuniis, & eleemosynis. Idem dicit D. Chrys. in Hom. de Pœnitentia, Pœnitentiam exhibuit Dauid ita dicens: Lauabo per singulas noctes lectum meum: & lachrimis meis stratum meum rigabo. & olim perpetratum peccatum, quasi nuper accidisset, lugebat, & dicebat: Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea, hoc est, pœnas peccatorum, quorum culpa remissa erat. Idem significare videtur lotio, quam fecit

1. Cor. 13

Mat. 3.

Super Matthæũ & homi. 4. de pœnitent.

Psal. 6.

Christus in cœna discipulis, mundis, ut ipse testatus est, Vos enim mundi estis. Ad idem etiã facit quod habetur Act. 1. Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini (hoc est mundabimini) spiritu sancto, non post multos hos dies. Apostolis post resurrectionem remisit Christus culpã infidelitatis, & sic mundi erant, & baptismus importat lotionem & mundationem. Sequitur quod debebant mundari a reatu pœnæ, cum culpa eorum esset mundata. Diuus etiam Cyprianus dicit: Agite pœnitētiam plenam doloribus & lamētis animi probate mæstitiam. nec vos commoueat quorũdam aut error improuidus, aut stupor vanus; Qui cum teneātur in tam graui crimine, percussi sunt animi cæcitate, vt peccata cognoscāt, nec plangant. Præterea postquam Christus sanauit eum qui 38. annos in porticu Piscinæ iacuerat, dixit illi: Tolle grabatum tuũ & ambula. quod erat opus laboriosum & pœnale. Et licet Christus aliquibus aliis satisfactionem non imposuerit, vt Mariæ Magdalenæ & Latroni, & Adulteræ, sed dixerit, Vade in pace, eo quod erat Deus, & inquantum homo potestatem excellentiæ habebat, & effectum sacramentorum absque sacramentis causare poterat: hoc fecit ad ostendendam infinitam misericordiam. Illi tamen quem sanauit in porticu Piscinę, ad exemplum discipulorum & nostrum iniunxit opus laboriosum & Deo gratum, ad satisfactionem reatus, & ad cautelam. Vnde ait, Noli amplius peccare, ne deterius tibi contingat. Alii tamē prædicti opera satisfactoria Deo inspirante assumpserunt. Maria Magdalena lachrymis rigauit pedes Domini, non solum ante indulgentiam, sed etiam postea mirabiles satisfactiones & supererogationis opera pœnalia ipsam fecisse certissimum est. Adultera pariter multũ erubuit & timuit: confusio. n. quæ magna pœna erat, ei loco satisfactionis fuit. Bonus pariter latro tormēta passionis sustinuit, & Christũ defendit: pp quod eius crura prius fuisse fracta dicũtur. Præterea eius contritio perfectissima fuit, quemadmodum Petri, qui egressus foras fleuit amare: & post remissionem tñ peccati toto tēpore vitæ suę nō cessauit a lachrymis, vt D. Clemēs in Itinerario suo attesta-

Ioan 13.

Act. 1.

Ser. 5. de laps.

Ioan. 5.

attestatur. Sed quare hæc faciebat, nisi ad satisfaciendum, vel ad dãdum exemplum satisfaciendi? Non negamus tamen quin possit esse tanta & tam feruens contritio, quæ non solum culpam, sed etiam & totam pœnam expiare sufficiat. Verum attẽta humana fragilitate & negligentia, raro contingit talis contritio: quia frequenter & ut in pluribus satis tepide conuertimur ad Deum. Igitur Deus voluit in peccatore satisfactionem, triplici ratione, Prima, in pœnam tepidæ conuersionis. Secunda, ne homines misericordiam consecuti, remissiores fierẽt. Tertia & potissima, ut ei assimilarẽtur. Vnde dicebat, Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci, ita & uos faciatis. & 1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini uestigia eius. & Luc. 9. Qui uult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. non dicit crucem meam: sed, suam, hoc est satisfactionis pœam: vt quemadmodum ipse satisfecit pro peccatis totius mundi, sic & nos pro peccatis nostris, Non enim crux siue satisfactio Christi potest nobis applicari, nisi conformemur ei per crucem nostram. Vnde Rom. 8. Nam quos præsciunt, hos & prædestinuauit conformes fieri imaginis filii sui, & in eodem cap. dicit, Si filii, & hæredes. hæredes quidem Dei cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut & conglorificemur. & Roma. 6. Humanum dico propter infirmitatem carnis uestræ. Sicut enim exhibuistis membra uestra seruire iniustitię & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibere seruire iustitiæ in sanctificationem hoc est expiationem & Col. 3. Mortificate membra uestra. & 2. Corinth. 4. Mortificationem Iesu Christi in corpore vestro circunferentes. & Galat. 6. Ego stigmata domini mei Iesu Christi in corpore meo porto, & 2. Corinth. 6. hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnibus exhibeamus non sicut Dei ministros, in multa patientia, in ieiuniis, in vigiliis, &c. Sciebat enim Apostolus per opera pœnalia temporales pœnas expiari: quod aperte ostendit 1. Corinth. 11. ubi ponit pœnam temporalem, quam a nobis, etiam pro peccatis remissis, exigit Deus, quam nos per iustitiam & animaduersionem in nosipsos possumus expiare & flagella Dei a nobis auertere. Ideo (inquit) inter uos multi infirmi & imbecilles & dormiunt multi. Quod si nosipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur: dum iudicamur autem a Domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Semetipsos se diiudicant, qui de perpetrato malo de seipsis suscipiunt supplicium: & hi a Domino non diiudicantur neque puniuntur, aut flagellantur. Proinde subiungit Apostolus, Cum autem iudicamur, &c. Et Diuus August. distinguit triplicem pænitentiam: vnam quæ baptismo præexigitur, quæ est interior, non tamen iniungũtur opera pœnalia: Altera, quę pro quotidianis & minutis peccatis est necessaria: Tertia (inquit) actio pœnitentiæ est quæ pro magnis peccatis est subeunda. Nec obstat pręmissis quod dixit Apostolus, cum vos mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans uobis delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. & tulit ipsum de medio affigẽs illud cruci & expoliãs principatus & potestates, &c. chirographum decreti nihil aliud est, quam reatus siue obligatio ad pænas, Si ergo christus illud tulit de medio, ut quid igitur necesse est iterum sustinere pœnas? videtur fieri iniuria passioni christi, quasi insufficiẽs fuerit: & tamen 1. Ioan. 2. dicitur, Ipse est propiciatio) hoc est satisfactio) non solum pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Videtur fieri iniuria iustitę diuinæ, quasi deus bis iudicet in idipsum, cuius contrarium supra probatum est. Ad hæc dicendum quod reatus pœnæ tẽporalis nõ ponitur propter insufficiẽtiam passionis aut satisfactionis Christi quia (vt probatum est) ipse abundatissime satisfecit tam pro pœnis ęternis, quam temporalibus. Sed propter negligentiam conuersionis, & indebitam applicationem passionis eius quia nõ perfecte applicatur nobis propter tepiditatem & negligentiam nostram, siue defectus conatus nostri, qui non semper ex toto corde, &c. Actus enim actiuorum, secundum Philosophum, non applicantur nisi subiectis dispositis, & secũdum dispo-

Marginalia: Cur deus uelit peccatorẽ satisfacere. — Ioan. 13. — Colo. 2. — Chirographum decreti quid. — hoc §. nu. 19.

dispositionem illorũ;sic nec passio Christi. Vnde non applicatur damnatis, licet sufficienter satisfecerit pro eis. Sunt prætereа aliæ duæ rationes, quas tetigimus. Et sic Christus tulit Chirographum sufficienter, quantũ est ex parte sui:sed non efficaciter, quãtum ex parte nostri:vel quia non disponimus nos ad illam, vel non sufficienter. Nec per hoc bis iudicat in id ipsum: quia non iudicauit in Christo, nisi pro dispositis sufficienter, uel in actu, vel in proposito. Per hæc patet solutio ad id quod hæretici retorquẽt ex Diuo Pau. Roma. 8. vbi ait, Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant. Ex quo loco sic obiiciunt hæretici: Dãnatio in duobus consistit, scilicet in culpa & pœnæ:sed his qui sunt in Christo Iesu, nihil est damnationis, hoc est culpæ aut pœnæ: Igitur, &c. Quia (ut ibi dicit Apostolus) hoc intelligitur de his solum, qui non secundum carnem ambulant, & de his qui sunt sufficienter dispositi, & quibus totaliter virtus passionis applicatur, ut in baptismo in quo mortui Christi perfecte conformãtur. Consepulti enim sunt cum illo per baptismum in mortem. Ideo nil damnationis in illis manet, cum nil carnalitatis habeant. Sed in peccatoribus post baptismum precantibus manet, vt in pluribus reatus pœnæ, qood ex ritu vniuersalis Ecclesiæ apparet, quæ consueuit non solum publicas & solennes satisfactiones iniungere pro peccatis publicis (vt dictum est) sed etiam priuatas pro priuatis.

Rom.6.

Ver.23. *De satisfactione vnius pro alio.*

A *In addi. 3.p.q.13 art.2.*

AD sciendum quo modo vnus potest satisfacere pro alio, aduertendũ est, quod pœna satisfactoria ad duo ordinatur primo ad solutionem pœnæ debitæ pro peccato preterito: secundò ad medicinam pro peccato vitando. Quo ad secundum (inquantum est remedium sequentis peccati) satisfactio vnius non prodest alteri: quia ex ieiunio vnius, caro alterius nõ domatur. neq; ex actibus vnius, alius bene agere consueuit, nisi per accidẽs, in quantum scilicet aliquis per bona opera potest mereri alteri de congruo augmentum gratiæ, quæ est efficacissimum remedium ad vitandum peccatum: sed hoc est magis per modum meriti, quàm per modum satisfactionis. Si verò consideretur pęna satisfactoria, vt ordinatur ad solutionem pœnæ debitæ, vnus potest pro alio satisfacere, dummodo ambo sint in charitate: quia per charitatẽ opera vnius põssunt fieri & esse opera alterius: cum per charitatem omnes vnum corpus simus in Christo 1.Cor.12. Vnde Galat.6. dicitur Alter alterius onera portate: ergo alter alterius potest opera pœnitẽtiæ & satisfactionis quæ sunt onera, pro altero portare. Præterea si vnus homo apud homines põt pro alterius amore debitum eius soluere: quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur: ergo multo fortius apud Deũ qui est liberalior & misericordior. Nec oportet quod maior pęna imponatur ei, qui pro altero satisfacit, quàm principali imponeretur, vt quidam dicũt, hac ratione moti, quod pęna propria magis satisfacit, quam aliena: Cum pœna habeat uim satisfactionis, rõne charitatis, propter quã homo ipsam sustinet. Maior autem charitas apparet in hoc quod aliquis pro altero satisfacit: Igitur. Nec exigitur (quantum ad solutionem debiti) quod ille pro quo fit satisfactio per alterum, sit impotens ad satisfaciendũ: quia etiam si esset potens, alio satisfaciente pro eo, ipse debitor a debito liberaretur. Et quanuis quis non possit conteri, aut confiteri, siue sacramentum pęnitentiæ accipere pro altero, neque mereri, quantũ ad præmium essentiale: Non tamen sequitur quin possit satisfacere pro alio: quia talis satisfactio est aliquid accidentale. Nec est pars sacramenti pęnitentiæ cum non iniungatur, nec posset iniungi a sacerdote. Neque taxatur satisfactio siue pęna satisfactoria secundum proportionem & dispositionem eius cui debetur pęna, qa quandocunque ille qui est melior, habet maioris peccatores intentiori & feruentiori conatu operentur: Et meliores nonnunquam plura uenialia committunt, aut cõmittere possunt. Nec tamen qui satisfacit pro alio priuatur merito: quia satisfaciendo pro alio, vltra expiationem pœnæ alterius meretur sibi ipsi vitam æternam, quæ maioris ualoris est, quàm expiatio pęnæ alterius.

Vnus pro alio satisfacere potest.

Satisfaciens pro alio non perdit meritum.

De

Ver.24. *De satisfactionis qualitate.*

B *In addi. 3.p.q.14 art.2.* POena quam aliquis sustinet pro peccatis, non habet nomē neque rationē satisfactionis, nisi per charitatem: quia æqualitas in satisfactione apud Deum non est secundum æquiualens, sed magis secū dum acceptationē ipsius. Opera autē satisfactori sunt accepta Deo per charitatē: igitur absque ea opera pœnalia non sunt satisfactoria. Vnde 1.Cor.13. Si distribuero, &c. Et si tradidero: &c. Vnde sequitur quod consiliū Danielis datū Nabuchodonosor de faciendis eleemosynis, Danielis 4 intelligitur post pœnitentiā: qa si nō pœniteret per eleemosynas non expiaret. *Nemo scit se satisfecisse Deo.* Et sicut nemo potest scire se esse in charitate: ita nemo potest certò scire an plenè satisfecerit. Et ideo dicitur Ecc.5. De propitiatu peccatorū noli esse sine metu. Nō est tamen necesse quod homo ꝓpter hūc metum satisfactionem expletam iteret, si conscientiā peccati mortalis non habet: quia quameis pęnam per huiusmodi satisfactionem non exoluat, peccatum tamen ex satisfactione neglecta non incurrit. Sicut ille qui accedit ad Eucharistiā, habens probabilitatem quod est in gratia, & tamen non est, peccatum indignæ sumptionis non incurrit. Ex præmissis sequitur ꝙ existens in uno peccato mortali non potest satisfacere pro alio: Sicut nec extra charitatem existens pro peccatis de quibus prius contritus fuit, Nec satisfactio extra charitatem facta aduenientē charitate reuiuiscit aut prodest, nisi fortè remaneat ex ea aliquis effectus. *An satisfactio extra charitatem facta reuiuiscat.* Sunt enim aliquæ satisfactiones, ex quibus manent aliqui effectus in satisfacientibus, ét postquam actus satisfactorius transijt. Sicut ex ieiunio manet corporis debilitatio, & ex eleemosynarum largitione substantiæ diminutio, & sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factæ, prosunt ad hoc quod non oportet eas iterare ad implendam iniunctam a confessore pœnitentiam: quia quātum ad hoc quod de eis manet, aduenientē gracia sunt Deo acceptæ. Non tamen prosunt ad deletionem pœnæ. Satisfactiones verò quæ nō relinquunt aliquē effectum in satisfaciēte. postquam actus transijt, oportet quod iterentur, vt orationes, & alia huiusmodi. Actus autem interior, quia totaliter transijt, non viuificatur. Ideo oportet quod iteretur. Non est tamen cessandum a bonis operibus, his qui sunt in peccato mortali: quia licet opera facta ī peccato mortali, non prosint quantū ad meritum essentiale, prosunt tamē ad triplex bonum: primò ad temporalium consecutionem, secundò ad dispositionem gratiæ, tertiò assuetudinem bonorum operum. *Opera in peccato mortali facta ad quid prosint.* Quia tamen hoc bonum non propriè dicitur meritum: idem magis concedendum est quod huiusmodi opera non sunt meritoria, quàm quod sint meritoria. Nec obstat quod D.Aug. dicit in Enchiridio, quòd opera extra charitatem facta, ad hoc prosunt, vt pęna sit remissior, aut tolerabilior damnatio: igitur sunt meritoria & satisfactoria. Negatur consequētia: quia non potest inferni pœna mitigari, nisi diminuta vel deleta causa quæ est culpa: quamuis dici possit quod opera in peccato mortali facta, minuant pœnā inferni, ad hunc sensum, quia homo per ea euadet reatum omissionis. Et sic non tantum damnabitur sicut si omisisset opera præcepta. Secundò quia huiusmodi bona opera disponunt ad bonum, vt homo ex minori contemptu peccata committat.

Ver.25. *De his per quæ fit satisfactio.*

NEcesse est vt id per quod fit satisfactio, sit aliquo modo pęnale: quia satisfactio importat quandam recōpēsationem offensæ, secundum quandam adæquationem, uel quantitatis quo ad homines, vel proportionabilitatis quo ad Deū. C *In Addi. 3.p.q.18* Sed adęquatio satisfactionis in humana iustitia est per subtractionem ab vno qui plus habet iusto, ad additionem alterius cui subtractum est aliquid. Et licet Deo, quantum est ex parte sua, nihil subtrahi possit: peccator tamen quantum in ipso est, subtrahit aliquid, peccando: scilicet debitum honorem & obedientiam. Vnde oportet quod ad hoc vt debita recompēsatio fiat, aliquid subtrahatur a peccante per satisfactionem, quod in honorem Dei cedat. Sed opus bonum, secundum quod huiusmodi, siue secundum quod bonum est, non subtrahit aliquid ab operante, sed magis perficit ipsum. Et ideo satisfactio non potest fieri per bonū opus, nisi

nisi sit pœna temporale. Et ideo ad hoc quod aliquod opus sit satisfactorium, oportet ꝙ sit bonum & pœnale, & in honorem Dei factum, ut aliquid peccatori subtrahatur. Vnde D. Grego. in homelia uigiliæ Natiuitatis Domini dicit: Iustum est ut peccator tanto maiora subinferat lamenta, quanto maiora intulit damna, quantum ad culpā. Et quanuis Deus non delectetur in pœnis, ut pœnæ sunt: delectatur tamen in eis, ut iustæ sunt. & sic satisfactoriȩ esse possunt. Nec tamen sequit̄ ꝙ opera pœnalia ex maiori charitate facta, sint minus satisfactoria, quā in minori charitate facta, cū maiorē habeāt delectationē. quia pœnalitas consideratur in satisfactione, sicut i merito, in quo diminuitur difficultas ex parte subiecti, siue ex promptitudine uoluntatis, quā facit charitas, quæ non diminuit, sed auget efficaciam satisfactionis. Quo ad flagella autē Dei dicendum est, quod habent respectū ad culpam præteritum naturȩ, & non semper personæ. Si.n. in natura nulla præcessisset culpa, nulla pœna in ea fuisset. Sed quia natura inuenitur in persona, ideo siue culpa persona ad meritum virtutis, & cautelam peccati sequentis, diuinitus infertur pœna per flagella: quæ & si non sint in potestate nostra, possunt tamen fieri nostra, inquantum acceptamus ea in purgationem peccatorum, eis utentes, & patienter ferentes, facientes de necessitate uirtutem, & sic sunt meritoria & satisfactoria. Vnde Rom.5. Tribulato patientiam operatur, patientia autem probationem, hoc est a peccato purgationem, ut exponit ibi glosa. Si autem omnino eis ꝑ impatientiam dissentiamus, non efficiuntur aliquo modo nostra, & per consequēs nec meritoria, nec satisfactoria. Et ideo apud eos qui acceptant, habent rationem satisfactionis: apud eos vero qui non acceptant, habent rationem uindicationis. Inter opera satisfactoria tria communiter nominantur, scilicet ieiunium, oratio, & eleemosina, includendo sub ieiunio omnes afflictiones corporales, vt sunt peregrinationes, & disciplinæ: & sub eleemosina, quicquid fit in utilitatem proximi, Per hȩc tria subtrahimus nobis ad honorem Dei tria bona, scilicet anim, æ corporis, & exteriora bona. Et quidem quo ad bona animæ non subtrahimus a nobis realiter, sed per hoc ꝙ submittimus ea totaliter Deo per orationem. Per ieiunium autem subtrahimus bona corporis. Per eleemosinam vero bona fortunæ. Et quanuis quædam oratio habeat suauitatem & dulcedinem spiritus, ex dispositione & assuetudine orantis gratia & uirtutibus ac donis adiuti: tamen ex parte obiecti habet afflictionem carnis: quia vt dicit D. Grego. dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmamur, proculdubio fortitudine carnis. Vnde & neruus fœmoris Iacob ex lucta angeli emarcuisse legitur, & Abraham multo laborabat ad abigendas muscas. Sic orantes ad effugandas euagationes & subreptiones mentis, quæ dicuntur Muscæ morientes, perdentes suauitatem vnguenti, hoc est deuotionis Eccle.10.

Solum opus pœnale est satisfactorium.

An & q̄n flagella a Dei immissa sint satisfactoria.

Tria sūt opera satisfactoria.

Super Ezec.

Gen. 32.

Ver.26. *De suscipientibus sacramentum pœnitentiæ.*

CVm materia sacramenti pœnitentiȩ sit peccator subditus, contritus uel attritus & confessus, satis facere proponens, sequitur ꝙ angelus non est capax sacramenti pœnitentiæ, cum non sit homo nec possit detestari peccatum, & ei (ut dictū est) immobiliter adhæreat. Angeli aūt boni sunt impeccabiles: Igit̄, &c. Sequitur ēt ꝙ innocentes, & qui nullum peccatū actuale habuerunt nō sunt materia huius sacramenti: & per consequens nec D. Virgo Maria, quȩ nec actuale nec originale peccatum vnquam habuit: quia sacramentum pœnitentiæ ordinatur ad culpā actualē delendā. Vnde Luc.15. Gaudiū maius est angelis sup uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis, qui non egent pœnitentia: Et licet iusti non egeant sacramento pœnitentiæ, sunt tamen capaces uirtutis pœnitentiæ, quæ infunditur in baptismo: quia licet peccatū non commiserint, tamen (quantum est ex natura sua) committere possunt: quanuis per gratiam Dei præseruantem nunquam committunt, vt Diua Virgo maria immaculata. Nec tamē sequitur ꝙ habitus sit frustra, cū sit perfectio naturalis. Sequitur præterea ꝙ beati in patria non sunt capaces sacramenti pœni-

A

In Add. 3.p.q.16

pœnitentiæ, cum non sit in via, aut obnoxii peccato aut pęnę: virtus tamen pænitentiæ manet in illis: non q̃ habeant actũ penitentiæ, qui nunc est in via, sed alium actum, scilicet gratias agere Deo de pęnitentia relegante, vt dicit D.Tho. in 4. sed eadem ratione uideretur quod fides, spes & patientia remanent in patria, quod tamen ipse negat. Pręterea gratiarum actio est actus religionis, & non pænitentiæ: iõ in Summa aliter dicit: & iudicio meo, melius, ut supra dictum est. Quarto pariter sequitur quod damnati, cum sint extra uiã, non sunt capaces sacramenti pęnitentiæ: nec habent uirtutem pænitentiæ, quæ est donum Dei infusum. licet habeant dolorem & tristitiam de malo commisso: tamen non habent uoluntatem se emẽdandi & expiandi: iõ nõ habẽt ꝓprie actũ pęnitentiæ, sed aliquid simile in genere. Et secundum hoc dicitur Cap.5. Intra se pænitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes.

c.6.§.6. uer.2.

Ver.27. *De loco satisfactionis.*

B Locus satisfactionis siue soluendi & expiandi pœnas pro peccatis actualibus debitas est mundus iste, in quo uiatores plene possunt accipere sacramentũ pænitentię & exercere opera satisfactoria. Verum quia contingit aliquando q̃ aliquid existens in gratia, obnoxius reatibus pænarum pro peccatis pręteritis, moriturante expiationem, & quia (ut dicitur Apo. 21.) Non intrabit, in illam (scilicet ciuitatem cęlestem Hierusalem) aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens: & reatus pœnę sit quædam coinquinatio: ideo necessario ponẽdus est locus, vbi post mortem expientur & exoluantur reatus pænæ temporalis. aliter fieret iniuria diuinæ iustitię, si non punirentur: & diuine misericordiæ si non expiarentur, cũ diuina misericordia cõmutauerit pœeam æternam, ut expiarentur, & tãdem peccatores peruenirent ad fęlicitatem ęternam. sequereturque q̃ aliquis in gratia existens, priuaretur uita æterna, absque nouo peccato, quod est erroneum. Ideo necesse est ponere locum, ubi expientur. Hunc locum Ecclesia & communiter Doctores vocant Purgatorium, de quo tractandum est.

Ver.28. *De existentia purgatorii.* C

Purgatorium esse firmiter credendum est: nam hoc sacrę literæ pluribus in locis manifestant. Hoc etiam Ecclesia in pluribus conciliis generalibus determinauit scilicet in Concilio Floren. Barren. & Agatensi. quam determinationem omnes sancti & orthodoxi atq; catholici Doctores semp secuti sũt. Prędicta cõcilia plurima in sacris literis habent fundamenta, quorum aliqua ad ueritatem fidei sustinendam, inserenda duxi. Primo quia de nomine apud aliquos est quæstio, (quæ proprie solis pertinacibus est relinquenda, dummodo de re ipsa constet) indifferens enim est quo vocabulo vnaquęque res nuncupetur. Vocitent hæretici quo nomine voluerint: nos uero locum, in quo post mortem expiantur peccata uenialia, & reatus peccatorum mortalium, qui (ut iã probatũ est) manet, etiã deleta culpa, purgatoriũ nuncupamus: Fundamentum huius nominis sumptum est ex Malachia. cap.3. vbi dicitur, Quis poterit cogitare diem aduentus eius: aut quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fulonum. Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leuit. Per diem Domini intellexit Malachias mortem in qua uenit Dominus ad iudicandum, iuxta illud, Statutum est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium. Tunc ergo si qui sint qui non fuerint plene purgati, purgabuntur igne. Ad hunc sensum D. Paulus dicit: Fũdamentum aliud nemo potest ponere, pręter id quod positũ est, quod est Christus Iesus (siue fides Iesu Christi charitate formata, secundum Glo.) Si quis autẽ superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentũ, lapides præciosos, ligna, fœnum, & stipulam: vniuscuiusque opus manifestum erit. dies enim Domini (hoc est aduentus Domini ad iudicium post mortem) declarabit: quia in igne reuelabitur. Et vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superędificauit, ueluti aurum, argentum, lapides preciosi, quibus ignis non nocet: sic nec illis qui in hora mortis non habebunt nisi bona opera, ignis nocebit: nec detrimentua patientur, sed mercedem

Purgatorii nomen ex sacris literis habetur.

Heb.9.
1.Cor 3.

mercedem accipient. Si cuius uero opus arserit? puta quia ex lignis, fœno & stipula, quibus ignis nocet, & quæ repræsentant peccata venialia, & reatus peccatorum (detrimentum patietur ipse: tamen saluus erit (scilicet propter fundamétum) sic tamen quasi per ignem) scilicet purgatus.) Et quanuis ignis in sacris literis aliquando accipiatur pro tribulationibus, quas patiũtur homines in hac mortali vita, per quas (vt dictum est) possunt expiare pœnas: Malachias tamen & Apostolus intellexerunt de igne reali, in quo cruciãtur post mortem animæ, quæ habent aliquid ligni, fœni, & stipulę, ut Diuus Aug. dicit in Sermo. 4. de commemorat. anima. & Diuus Gregorius in 4 Dialogorum cap. 39. & Glos. ordinaria, & omnes antiqui Doctores dicũt animas post mortem luere pęnas, de quibus Malachias & Apostolus loquuntur, scilicet ignis, a quibus poterunt liberari, ut Tobias declarauit 4. Panem tuum & vinum super sepulturam iuste constitue. Hoc idem declarauit Iudas Machabæus, qui collatione facta, misit Hierosolymis, offerri duodecim milia dragmas argéti pro peccatis mortuorum, iuste & religiosè de resurrectione cogitans. Sequitur, Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt a peccatis soluantur. Et si obiiciatur librum Machabæorum non esse de Canone: Dicendum est quod licet non sit de Canone Hebræorum siue Iudæorum: est tamé de Canone Ecclesiæ catholicæ, quę non regitur per Canonem Hebræorum, sed spiritu sancto. Hebræi enim multa a Spiritu sancto reuelata omiserunt, sicut librum qui intitulatur Ecclesiasticus, ut recitat Diuus Hieronymus in Epistola ad Cromachium & Heliodorum Episcopos. Idem Hierony. in prologo Danielis ait, Hebræi historiam Susannę, hymnum triũ puerorum, & historiam Beelis nõ habét multaque absurda de traditionibus eorum interposuerunt, & illa quindecim signa ante iudicium, ut testatur idem Hieronymus, quæ tamen Ecclesia non recipit: libros autem Machabęorum (quanuis incerto authore) Ecclesia recipit, & inter Canonicos Diuus Augustinus & Hieronymus numerauerunt: Ecclesiaq; in Cõ

Liberatio animarũ a pœnis probatur.

2. Mach. 12.

cilio Tridentino eos inter canonicos numerauit. Præterea & peremptorie Christus Dominus dixit, Si quis dixerit verbum contra spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc sæculo, nec in futuro. Omnes orthodoxi expositores ex his verbis eliciunt, quod uere & in bona consequentia sequitur, quod in futuro seculo aliqua peccata remittantur: a fortiori reatus pœnarum temporalium: quia si nullum in futuro seculo peccatum remittere tur, frustra & ociose Christus dixisset, Neque in futuro seculo quod est blasphemũ, & in maximam iniuriam Christi, qui est ipsa sapientia patris. Peccata autem mortalia non remittuntur, ut dicitur. 1. Ioan. 5. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis, Ergo peccata venialia remittuntur in futuro seculo, vel reatus pęnarum temporalium, quæ secum compatiuntur gratiam, quæ est principium satisfactionis Insuper Apo. 5. dicitur, quod Diuus Ioannes post Christi Ascensionem vidit subtus terram animas benedicentes Deum: sed hoc non potest dici de damnatis: quia (vt dicit Psalmista) Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. Nec potest dici de patribus antiquis, quia iam cum Christo in die Ascensionis ascẽderant, & sic non erant subtus terrã. Nec etiam potest dici de pueris, qui decesserunt sine baptismo & ante usum rationis: quia ignorant Christum sedentem super thronum, quem vidit & audiuit Ioannes laudari & benedici. Ergo necesse est illa verba intelligi de aliquibus existentibus in gratia, qui habebant aliquid purgandum. Vlterius in antiquo testamento omnes Iudæi orabant pro mortuis, & affligebant se pro eis. Vnde. 2. Reg. 1. dicitur, Apprehẽdés aũt Dauid vestiméta sua scidit, oẽsq; viri qui cũ eo erãt, plãxerũt, & flauerunt, & ieiunauerũt vsq; ad vesperã, super Saul & super Ionatham filiũ eius, & super populũ Domini, eo q corruissent, sed hoc frustra fecissent, si non profuisset illis, & si nõ esset purgatoriũ. Igitur. Et (vt infra dicetur) solennitas sepulturarum, & cultus exequiarum, ab Apostolis & sanctis Patribus obseruatus, non frustra fiebat. Insuper Diuus Dionysius recitat ritum Apostolorum in sepultura Christianorum: & dicit

Mat. 12.

hoc §. 4. vers. 33.

Vltimo c. Eccles. Hierarc.

Math. 5.

dicit quod Apostoli orabant pro defunctis, imo ab ipsis fuit institutum, ut in qua libet missa fieret commemoratio defunctorum. Vnde Damascenus in quodam sermone de suffragiis Defunctorum dicit, Ministeriorum conscii discipuli Saluatoris, in tremendis uiuificis mysterijs memoriam fieri eorum, qui fideliter dormierant, sanxerunt. Ex quibus apparet væsania nouorum hæreticorum, qui non uerentur purgatorium negare, & dicere purgatorium esse imposturam sacerdotum. Nec obstat illud quod scribitur Apocal. 14. Beati mortui, qui in Domino (hoc est in gratia) moriuntur: quia nõ omnes qui moriuntur in Domino, hoc est in gratia, statim sunt perfecte beati: sed solum illi, qui nil purgandum habẽt. Animæ autem purgatorii sunt beatæ in spe certa, quia certæ sunt, quod liberabuntur, & perueniẽt ad beatitudinem perfectam. De hac beatitudine Psalm. Beatus vir qui sperat in Domino. Et chřs, Beati pauperes, quoniã ipsorũ est regnum cœlorum. Nec obstat pariter quod Charitas est ignis, Luc. 12. Ignem, &c. & ignis naturaliter inclinatur & ascendit sursum. Et ideo qui moriuntur in charitate ascendunt & non descendunt. Quia quemadmodum ignis potest impediri ne ascendat sursum: sic charitas per peccata venialia, & reatus pœnarum tempotalium. Et quia de existentia purgatorii, in quo animæ purgandæ recipiuntur, dictum est: consequenter dicendum est de receptaculis aliarum animarum post mortem.

Ver. 29. *De receptaculis animarum.*

D *In Add. 3. p. q. 69 3. De tri.* QVanuis substantiæ spirituales secundum suum esse a corporibus non pendeant: Deus tamen gubernat & disponit temporalia mediantibus spiritualibus creaturis, ut D. Aug. dicit tertio de Trinitate. Ideo est quædam conueniẽtia spiritualium creaturarum ad corporalem substantiam, per congruentiam quãdam: ut scilicet dignioribus substantiis digniora & nobiliora corpora deputentur. Vnde Philosophi secundum ordinem mobilium posuerunt ordinem substãtiarum separatarum. Et quanuis animabus post mortem non assignentur aliqua corpora, quorum sint formæ vel determinati motores: determinantur tamen eis quædam corporalia loca, per congruitatem quãdã secundum gradum dignitatis meriti vel demeriti, quibus insunt quasi in loco, eo modo quo spiritualia esse possunt in loco secundum quod magis accedunt ad primam substantiam, vel elongantur ab ea: quod fit per meritum, uel demeritum. Sicut enim in corporalib⁹ est grauitas, qua feruntur ad locum suum, qui est finis motus ipsorum, ita in animabus est meritum vel demeritum, quibus perueniunt ad pręmium uel pœnam, quæ sunt fines actionũ ipsarum. Vnde sicut corpus per leuitatem vel grauitatẽ statim fertur in locum suũ, qui est finis motus ipsius, ita in animabus est meritum vel demeritum, quibus perueniũt ad præmium uel pęnam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per grauitatem vel leuitatem statim fertur in locum suum, nisi prohibeatur: ita & animæ statim soluto uinculo carnis, per quod in statu uiæ detinebatur, statim præmium consequuntur vel pænam, nisi aliquid impediat consecutionem præmii, vt peccatum veniale, & reatus peccatorũ mortalium. Et quia ante mortem Christi paradisi porta nondum aperta erat: nulla anima quantumcunque perfecta in gratia poterat cœlum ascendere: sed omnes descendebãt ad infernum, iuxta illud. Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? eruet animam suam de manu inferi? Ad cuius euidentiam supponendum est, secundum omnes catholicos, & singulariter secundum D. Bernardum, quod infernus dicitur quasi inferius, & sic subtus terram positus, & aliquando vocatur Abyssus: & Diuus Aug. in libro Retractationum dicit, quod Infernus sub terris est. Et ideo Esa. 7. dicitur locus profundus: Pete tibi a Domino signum in profundum inferni, siue in excelsum supra D. Hieron. super illud Mat. 12. Sicut fuit Ionas in vẽtre cęti tribus diebus & tribus noctibus: sic filius hominis ĩ corde terrę: dicit quod sicut cor est in medio animalis, sic infernus in medio terræ. Vnde de christo dicitur iu Symbolo, Descendit ad inferos. Ex quo loco sequitur terram circa centrũ esse concauam. Et ibi dicuntur fuisse quatuor receptacula ordinata, unũ super aliud ad

In lib. de imagine mundi.

Quatuor animarũ receptacula.

ad modum sphærarum, cuius congruentia potest assignari: quia anima quæ quandiu coniuncta est corpori, est in statu merendi & demorendi, sed exuta a corpore est in statu recipiendi finalem retributionem: & hoc dupliciter, uel quātum ad bonum, & sic post Christi Ascensionem fuit & nunc est paradisus, & ante resurrectionem Christi erat Sinus Abrahę, siue lymbus Patrum: Quia tunc reatus peccati originalis impediebat, sed in descensu christi ad inferos impedimentum hoc sublatum est, iuxta illud Psal. Attollite portas principes uestras, hoc est potestatem detinendi animas. Si quantum ad malum, dupliciter, aut ratione culpæ mortalis, & sic est infernus, qui est locus infimus, & dicitur profundissimus. Vnde Iob. in persona reproborum, In profundissimum infernum descendet anima mea. Hic locus a Deo siue a Paradiso est remotissimus, iuxta illud Psal. Longe a peccatoribus salus. & sic in centro terræ, & in circuitu eius. Si uero ratione culpæ originalis, est lymbus puerorum. Si vero anima est in statu in quo impeditur a finali retributione consequenda, uel hoc est propter defectum personæ, & sic est Purgatorium, in quo detinetur, donec satisfecerit pro venialibus, aut reatu peccatorum mortaliū, uel venialium remissorum. Si uero propter defectum naturæ, sic ante mortem Christi erat lymbus Patrum, ut dictum est. Et quia de paradiso sufficienter dictum est supra cap. 14. ideo nunc de aliis receptaculis dicendum est.

Psal. 23.

Ps. 118.

Ver. 30. *De lymbo patrum.*

A

In 4. dis. 22. q. 2. ar. 1. q. 2

Lymbus patrum quid.

Lymbus propriè significat vittam siue fasciolam quandam, qua vestis extremitas ornatur: sed extenso uocabulo generaliter omnis orbis vel extremitas circularis rei, dicitur Lymbus. Et ideo superior pars inferni circulariter comprehendens alias partes, dicitur Lymbus. Et pariter locus puerorum & Purgatorium possunt hoc modo dici Limbi. Sed communi vsu locus expiationis siue satisfactionis dicitur purgatorium. Infernus uero dānatorum Lymbus non potest dici: Lymbus Patrum est prima & superior pars inferni, in qua detinebantur animę Sanctorū Patrum, quæ non habebant aliquid purgandum, eo quod paradisi porta nondum erat aperta per clauem Dauid, hoc est per Christi passionē, In hoc lymbo erant tenebræ, quantum ad carentiam clarę visionis diuinæ. Vnde Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnā. secundum hoc etiam dicebatur infernus & lacus. Vnde Zach. 9. Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu. Non tamen erant tenebræ, quantum ad carentiam gratiæ aut sciētiæ. Nec erat ibi pœna sensibilis, quam homines patiūtur pro actuali peccato: sed erat quędam quies & refrigerium. Et secundum hoc non dicitur Infernus, sed Sinus Abrahæ, eo quod primū principium credendi explicitè mysterium incarnationis & redēptionis, fuit ipse Abraham, qui se separauit ab idololatria, & signum fidei accepit, & cui primo de Christo (sine cuius fide non peruenitur ad requiem) specialis facta fuit reuelatio. Ideo nunc requies Sanctorum in cœlis, ubi nullus est dolor, ad similitudinē sinus maris, in quo non sunt agitationes, neque procellæ, aut fluctuationes, sed tranquillitas summa, dicitur sinus Abrahę. Ad hunc sinum siue quietē delata fuit ab Angelis anima Lazari, & ibi refrigebatur, ante mortem Christi, refrigerio quietis, absque dolore sensibili: quo refrigerio carebat diues Epulo, existēs in profundissimo inferno. Vnde Luc. 16. dicitur eleuasse oculos in tormētis, & petiuisse refrigerium linguæ. Refrigeriū & consolatio eorum qui erant in hoc sinu consistebat in quiete conscientiæ, & contemplatione rerum naturalium, & eorum quæ per fidem audierant de reparatione humani generis & mysteriis diuinis. Erat tn̄ quidam dolor de dilatione speratæ gloriæ, secundum illud, Spes quæ differtur, affligit animam. Vnde D. Augu. in quodam sermone de passione Domini dicit, quod lachrymabili obsecratione Christum orabant. Ab his dolorib. liberauit eos Christus. Vnde Act. 2. dicebat D. Petrus, Deus Christus suscitauit, solutis doloribus inferni. Ad hunc locum inferni anima Christi diuinitati coniuncta, postquam emisit spiritum in die Parasceues descendit, quantum ad essentiam, & reiecit potestatem Principum tenebra-

Luc. 16.

Gen. 12.

Refrigerium sinus Abrahæ.

Prou. 13. 3. p. q. 52 art. 2.

Anima Christi ad quem locum in-

nebra-

ferorum descēdit, et qd operata est. nebrarum, iuxta illud. Psal. 23. Attollite portas principes vestras. Gloss. exponit, principes auferte potestatem vestrā, qua hucusque homines in inferno detinebatis. & sic in nomine Iesu omne genuflectatur, &c Fuit etiam in aliis inferni partibus. Nam eos qui erant in inferno, de sua malitia increpauit, maxime Iudā: & Luciferum ad mille annos ligauit: & eis qui erant in purgatorio, spem dedit: paruulos in lymbo ad gratiarum actiones inuitauit. Et secūdum hoc debet intelligi quod dicit Apost. Descendit in inferiores partes terræ. & illud quod dicitur in Symbolo, Descēdit ad inferos, hoc est in omnes partes, secundum animam: ita tamen q̄ solos iustos illuminauit. Dicitur enim Eccle. 24. Penetrabo inferiores partes terrę, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino, scilicet sanctos Patres, lumine glorię & claræ visionis suæ. Tunc impletum fuit illud, Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbrę mortis, lux orta est eis. In hoc loco mansit anima Christi per quadraginta horas, siue tribus diebus & tribus noctibus, per synecdochen, accipiendo partem pro toto: tanto tempore, quanto mansit Ionas in ventre cæti. Vnde Mat. 12. Sicut fuit Ionas in ventre cæti, &c. & hæc est ratio quare tantum mansit, vt hanc figurā impleret, & ne si statim resurrexisset, videretur non fuisse mortuus. In hoc eodem lymbo fuit anima boni latronis in die Parasceues in paradiso, sicut Christus promiserat, dicens: Hodie mecum eris in paradiso. Tandem in die resurrectionis suæ, prima sabbati, diluculo, orto lucifero, secundum prophetiā Oseæ 13. Ero mors tua ò mors, & morsus tuus, ò inferne, eduxit omnes patres de lacu, ut dictum est ex Zachar. & Apostolus, Spoliās principat⁹ & potestates infernales: & forte duxit eos ad sepulchrum, vt viderent resurrectioné & gloriā corporis, & deinde per dies quadraginta seclusis apparitionibus, ad paradisum terrestrem, tanquam ad conuenientiorem locum, & tandem ad montem Oliueti, & finaliter in cœlum in die Ascēsionis captiuam duxit captiuitatem. Et ab eo tépore in prædicto lymbo nullus fuit

Ephe. 4.

Esa. 9.

Luc. 13.

Col. 2.

Psal. 67.

quia postquam porta paradisi aperta fuit, animæ quæ aliquid purgandum habent, facta purgatione, euolant ad cœlum cum Christo in æternum victurę & regnaturę. potestate detinēdi ipsis dęmonib. ablata.

Ver. 31. *De lymbo puerorum.*

QVanuis de lymbo puerorum nihil expresse inueniatur in sacris literis: implicite tñ inuenit, licet non sub hoc nomine Lymbus. Necesse est. n. ponere aliquem locum pro pueris nō circuncisis octauo die, tempore quo durabat præceptum circuncisionis, & pro non baptizatis ante vsum rationis decedentibus, in noua lege: illi enim non euolabāt ad cœlum, cum paradisi porta nondum esset aperta: nec portabantur ad sinum Abrahæ, cum Gen. 17. dicatur, Masculus, cuius præputii caro circuncisa nō fuerit, delebitur anima illius de populo suo. Et Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Si ergo locus deputandus est non est lymbus patrum: quia qui illuc accedebant, erant in gratia, & in propinquo Deum visuri: decedentes autem in solo originali, non erant in gratia, neque vnquam Deum visuri: ideo locus ille eis cōueniens non fuisset. Nec debet eis assignari Purgatorium aut infernus, cum nunquam habuerint peccatum actuale, & per consequens non debeāt pati pœnā sensus, vt amplius dicetur. In purgatorio autem & inferno illa pœna sustinetur: ergo alius locus est assignandus: quem si comparemus ad dignitatem personarum locatarum, ponēdus est sub purgatorio: quia illi qui sunt in purgatorio, sunt in gratia, & sic digniores. Si vero cōparemus ad qualitatem pœnæ vel præmii, illi qui sunt in purgatorio magis affliguntur: quia patiuntur pœnam sensus, iuxta illud, Quantum se glorificauit, &c. Ideo Ecclesia dicit animas purgatorii esse in porta inferni, non quod sint contiguæ inferno: sed quia pœnam ignis patiuntur, sicut damnati in inferno, differenter tamen, quia illi perpetuo, hi autem solum ad tempus: patiuntur tamen ab igne eiusdem speciei cum damnatis. Vnde D. Gregorius, Eodem igne rutilat aurum, & fumat palea, & Diu. Aug. Eodem igne purgatus

B

c. 38. §. 9

Vbi sit lymb⁹ puerorum.

Apoc. 18

gatur electus, & crematur damnatus. Non tamé æque atrociter cruciantur purgatorii animæ, sicut damnatæ: quia ignis ille non cruciat naturaliter, sed secundum qđ est instrumentum diuinæ iustitię, quæ punit secundum quantitatem demeritorũ. Et cum D. Tho. dicit quod purgatorium est locus coniunctus inferno, intelligẽdũ est mediante lymbo paruulorum. Et cum dicit quod ꝓbabiliter creditur, quod lymbus patrum & paruulorum secundum situm sit idem locus, nisi quod requies sanctorũ adhuc erat in superiori loco, quam lymbus puerorum: Dicendum quod se remittit ad ea quæ supra dixerat, scilicet q. lymbus patrum & infernus damnatorum si considerentur secundum situm loci est idem locus, vel quasi contiguus: ita tamé quod superior pars inferni lymbus patrũ dicitur: tamen inter limbum patrum & infernum mediat purgatorium & lymbus puerorum. Et cum dicitur Christum momordisse infernum, intelligendum est de lymbo patrum & purgatorio. Et sic infernus & lymbus patrum sunt idem locus, secundum situm. Si vero accipiatur secundum dignitatem rerum locatarum, tunc lymbus puerorum mediat inter purgatorium & infernũ. Si quęratur an in lymbo paruulorum aut patrum sit ignis: Dicendum quod incertum est: si tamen sit, non affligit in illis locis, neque est instrumentum diuinæ iustitię. Paruuli enim cum non habuerint actum proprium, neq; delectati sint, non patiuntur pœnam sensus, sed solum damni. Hæc pæna damni siue priuatio diuinæ uisionis in paruulis, multum distat a pæna damni in damnatis: qa damnati ex culpa actuali & propria priuãtur: ideo ad illam priuationem sequitur maxima tristitia, & pæna sensibilis, siue afflictiua intrinseca, quę secundum D. Chrysostomum est maxima pœnarum, vt inferius dicetur. Paruuli autem cum non ex actu proprio, sed ex peccato naturæ, quod contraxerunt ex origine, non tristantur: quia secundum aliquos non apprehendunt se aliquãdo fuisse capaces illius beatitudinis. Cum ergo omnis tristitia sequatur apprehensionem, sequitur quod non tristantur. Potest etiam dici quod Deus qui ordinauit pœnam sensibilé correspondere delectationi (vt dictum est) non concurrit ad apprehensioné, nec ad tristitiam, etiam si apprehenderent. Et sic soluuntur omnia argumenta in oppositum. Quid autem faciant paruuli in lymbo, dicunt communiter Doctores, quod speculantur naturalia. Licet enim anima humana a principio sui esse sit tãquã tabula rasa, in qua nihil depictum est: nihilominus tamen Deus qui nó deficit in necessariis, & qui animam creauit intellectualis naturæ, in separatione ipsius a corpore influit tot species rerum, quot acquirere potuit corpori (ita, ne frustretur intellectus earum, cui dedit Deus potestatem fieri & contingere quodam modo, (scilicet per similitudinem,) omnia, ut habetur Sapien. 10. sic quod nullus Philosophus vnquam tanta cognouit de naturalibus, sicut anima paruuli separata. Et cum omnes tales sint eiusdem speciei, sequitur quod omnes erunt pares in huiusmodi infusione & beatitudine naturali. Hæ animæ non possunt iuuari neque liberari suffragiis uiuorũ, cum non sint in gratia, & sint perpetuo damnatæ. Quidam tamen dicunt quod post diem iudicii & resurrectionis (ut detur spacium corporibus damnatorum) deambulabunt per hunc mundum: sed hęc incerta sunt, & solus Deus nouit.

In 4. dist. ar. 1. q. 2

In Add. 3. p. q. 69 ar. 4. et 6

Pęna dãni paruulos non affligit.

2. de anima.

D. Anto. Flor. 1. p. summæ ti 8. c. 1. §. 3.

Ver. 32. *De purgatorii loco & pœnis.*

PVRGATORIVM siue locus expiationis, satisfactionis, & solutionis pœnarũ post mortem, est duplex: unus secundum dispensationem: & sic in diuersis locis, etiam in hoc mundo, aliquæ animæ, secundum D. Greg. in 4. Dialog. purgatæ sunt, vel an viuorum instructionem, vel ad defunctorum subuentionem, vel propter punitionem virorum, qui negligentes fuerunt: secundum vero legem communem dicitur esse subtus terram, contiguus inferno, non immediate, sed mediante lymbo puerorum, vt dictum est ex Apocayl. 5. In purgatorio duplex est pœna scilicet damni & sensus. Sed D. Antoninus Foren. in prima parte Summæ titulo. 8. cap. 5. §. 1. duas alias addit, quæ possunt dici accidentales & ex consequenti. Prima & principalis est pœna

A *In 4. dis. 21. q. 1. art. 1. & 3.*

damni,siue priuationis diuinæ visionis ad tempus,per quam retardatur ab ipsa diui na uisione,quam anima separata existens in gratia,summopere affectat: & cum ex culpa sua uidet se priuari,& summum bo num illi differri,dolet & affligitur:undę mentaliter clamat cum Psal. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuũ: quia quã uis speret lapso determinato tempore, & soluta pœna,se uisurã Dei essentiam:nihilominus tamen tristatur & affligitur.dicitur enim prouerb. 13.Spes quæ differtur, affligit animam: & tanto magis, quanto res magis desiderata amatur. tam intensum enim est desiderium animę separatæ uidendi Deum, quod nullum desiderium ei in præsenti æquari potest:qa post separationem a corpore animę non retardantur mole corporis, quod aggrauat & retardat animam.ideo pœna damni purgatorii excedit omnem pęnam huius mũdi. Vnde puer non tantum dolet aut tristatur de absentia matris, cum necessitatem eius habet: sicut anima separata, de absẽtia Dei.neque quiuis alius ex quacũque priuatione seu perditione boni,etiã regni temporalis, cum omnia talia finita sint, & Deus infinitus. Ideo non est pro portio.Eam ob rem lamentantur cũ Psal. dicentes: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est.Ad hanc primam pœnam damni sequitur etiam pęna vermis ex cõ sideratione culpæ, propter quam meruit priuari. Sequitur etiam alia ex considera tione propriæ negligentiæ, eo quod hoc mundo potuit satisfacere,& non curauit. Alia pœna est ignis.Ad cuius euidentiam sciendum est, quod eodem modo patiuntur animæ ab igne, sicut dæmones. Et cũ nullum corpus possit agere in spiritum, eo quod oportet agens esse nobilius passo, & omne corpus agere per cõtactuum: Spiritus autẽ nõ potest tangi: igitur ignis uirtute suæ naturæ non potest agere in animam: sed si agit, oportet ut agat sicut in strumentum diuinæ iustitię. Verum quia nihil assumitur vt instrumentum,nisi habeat aliquam habitudinem secundum propriam formam in ordine ad passum: non enim uideretur ratio, cur vnum magis acciperetur ut instrumentum, quam aliud,serra ad secandũ, quãm baculus aut lapis: ideo necesse est dicere, quod ignis in ordine ad spiritum siue animam,habet aliquam habitudinem, scilicet locantis,pro quanto spiritus aliquam actionem habet circa locum, saltem ornatus: quia sua præsentia potest ornare locum, etiam si nihil extrinsecè operetur. & ideo possunt detrudi & compelli spiritus ad certum locum: & tunc locus exercendo habitudinem suam, est capax uirtutis instrumentalis diuinæ. Et sic ignis instrumentaliter imprimit aliquid afflictiuum in spiritum. Et cum ignis operetur solum ut instrumentum diuinæ iustitię, quæ non punit nisi pro demeritis: sequitur quod idem ignis inferni non ęqualiter cruciat omnes, neque ignis purgatorii eos,qui sunt in purgatorio. De hac pœna ignis dicitur in c.ignis.§.hic etiã.de pęniten.distinct.7. & sunt verba D. Augu. in lib.de pęniten. Hic etiam ignis etsi æternus non sit(scilicet quo ad purgãdos) miro tamen modo grauis est: Excedit enim omnem pœnam quam unquam aliquis passus est in hac uita: licet mirabilia martyres passi sint tormenta. Et ratio esse potest: quia cum dolor non solum sit læsio(cum inanimata lędantur, & non doleant)sed etiam læsionis perceptio: ideo tanto magis aliquis dolet de aliquo læsiuo, quanto magis est sensitiuus & apprehensiuus. Ideo non tantum affligitur rusticus, quantum delicatus, cæteris paribus.& videmus quod in partibus magis sensibilibus læsiones maiorem dolorem causant. Et quia totus sensus corporis est ab anima, ideo si in ipsam animã aliquod læsiuum agat, maxime affligitur. ignis autem qui est maxime actiuus, vt instrumentum diuinę iustitiæ fortius agit.Ideo non potest bene declarari cruciatus animarum. Ignis autem purgatorii idem dicitur cum igne inferni,secundum speciẽ, vt dictum est versiculo præcedenti, ex D. Grego.& August.Adeo autem grauis est, vt quidam dicant,quod ignis quo utimur in hoc mundo, respectu illius reputatur ignis pictus.quod tamen non est absolute asserendum: Quia quocunque modo ignis inueniatur, semper est idem in specie, quantum ad naturam ignis pertinet. Veruntamen quia in agendo est maximæ

Marginal notes: *Purgatorij pœnæ.* — *Ps. 41.* — *Sap. 9.* — *Ps. 119.* — *In 4. dis. 44. q. 3. ar. 3. q. 3. In Addi. 3. p. q. 7. art. 3.* — *Animæ quo paciãtur ab igne.* — *In 4. dist. 21. q. 1. ar. 1. q. 3.* — *Pœna ignis purgatorij excedit oẽs pœnas martyrũ.* — *4. Mattheo.* — *In 4. dist. 44. q. 3. ar. 2. q. 2.*

maximæ virtutis, inter alia elemēta: ideo habet corpora pro materia, vt dicitur in 4. Metheo. Vnde ignis dupliciter inuenitur. scilicet in materia, & sphæra propria, & in materia aliena siue terrestri, vt i carbone aut flamma, ferro, aut metallo, in quibus non differt specie essentiali, siue per violentiam introducatur, vt in ferro vel metallo, siue ex principio intrinseco, vt in sulphure: quia omnia ignita, inquantum habēt aliquid de igne, sunt eiusdem speciei cum igne, qui est apud nos, licet sint magis actiua, secundum quod materia est magis solida. potest tamen ab igne qui apud nos est, differre materialiter.

Materia ignis duplex.

An autem ignis inferni vel purgatorii sit in propria materia aut aliena, incertum est. Quasdam tamen proprietates differētes ab igne huius mundi, ignis inferni & purgatorii habet. Sicut q̄ successione nō idiget, nec lignis nutritur. Sed hæ differētiæ non ostendunt diuersitatem essentialé in specie. Et quia actiuitas eius in animam, non conuenit ei ex natura sua, sed vt instrumentum diuinæ iustitiæ: ideo superuacaneum uidetur circa hæc immorari. Nam tantum posset torquere animas aer & aqua, vt instrumenta diuinæ iustitiæ, sicut ignis. Voluit tamen Deus ignem realem eligere ad puniendum, vt intelligeremus maiorem actiuitatem esse diuinę iustitiæ, quàm ignis. Licet enim ignis sit maximæ actiuitatis, iustitia tamen diuina est maioris. Ideo Apostolus Heb. 10. dicit, Horrendum est incidere in manus Dei viuentis: quod debet nos inducere ad satisfactionem in hac vita. Alia pœna est dæmonum insultatio. Licet enim electi post hanc vitam non purgentur, nec puniantur ministerio dęmonum, quorum uictores extiterunt: nec etiam ministerio angelorum, quia conciues suos non tam uehementer affligerent: possibile tamen est quod angeli boni eas ad locū pęnarum deducant, & etiam ipsi dæmones qui de pœnis hominum lætantur, & insultant, eas comitentur, & assistant, purgandis, vt de pœnis eorum satientur. Potest etiam piè credi, quod boni angeli, maximè custodes, quando visitant eas, consolentur. Facit ad hoc illud quod dicitur Io. 4. In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterita sunt. Et cum spiritus me præsēte trāsiret, inhorruerūt pili carnis meę. Stetit quidam, cuius uultum non agnoscebā, imago corā oculis meis, & uocē quasi auræ lenis audiui: Sopor enim & nox pro morte in sacris literis accipiuntur, Iudicū 4. Soporem morti socians, & Esa. 29. Immiscuit vobis Dominus soporem, &c. & Ioan. 9. Venit nox, in qua nemo potest operari. Et sic per pilos carnis intelligi possunt afflictiones animæ, quæ ex affectione carnis processerunt: & per spiritus, dæmones: Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant. Imago representat angelum, &c. Ex prędictis patet q̄ ante iudicium vniuersale ad purgatorium deducuntur tria genera animorum: Primo illi qui moriuntur sine quacunq; culpa ueniali aut mortali, tamen habent reatum pęnæ alicuius peccati mortalis remissi. Secundo illi qui moriuntur cum solo peccato veniali, & nullum alium pęnæ reatum habent: Tertio illi qui habent utrūque, scilicet culpam uenialem, & reatum peccatorum mortalium remissorū. alii non puniuntur in purgatorio.

Ignis purgatorij q̄uo differt ab igne huius mundi.

In 4. di. 21. q. ar. 1. q. 5

Tria genera hominū deducuntur ad purgatorium.

Ver. 33. *De liberatione animarum a purgatorio.*

Animæ a purgatorio dupliciter liberari possunt: Primo per satisfactionē quando pœnam tēporalē per diuinam iustitiam eis indictam sustinuerint. Tunc enim satisfactione cōpleta, cum nullū impedimentum habeant, statim euolant ad cœlum, & summo gaudio clara Dei visione fruūtur Secundo liberantur etiam ante tempus determinatum per suffragia uiuorum: & hoc quatuor modis, secundum D. Grego. in 4. Dialo. & habetur in c. animæ defunctorum. 13. quæst. 2. ubi dicitur, Animæ defunctorum quatuor soluuntur modis, Oblationibus sacerdotum, aut precibus sanctorum, charorum eleemosynis, aut ieiuniis cognatorū. Sed isti quatuor modi reducuntur ad duos: primus est per modum meriti, secundus per modum suffagii. Et isti duo modi sunt diuersi, quia meritum innititur iustitiæ, suffragium vero liberalitati. Per modum meriti suffragia uiuorum prosunt animabus de- B

Animæ quatuor modis liberantur a purgatorio.

sunt in patria: nec non viuorum, vt probatum est ex D.Diony. de orationibus quas faciebant Apostoli in sepulura fidelium. Et quanuis Sancti qui sunt in patria, non sint in statu merendi, nec sibi, nec aliis, nec satisfaciendi pro illis, cum nō possint habere pœnalitates: Nihilominus tamen sunt in statu impetrandi ex merito præcedenti. Nam dum essent inuia, meruerunt, vt orationes eorum exaudirentur cum essent in patria: sed de his amplius cap.5. §. 5. versic. 8. vbi dictum est quod dupliciter Sancti orāt in patria scilicet oratione expressiua, & interpretatiua. Nec tamen ex hoc sequitur q animæ parum in purgatorio maneant, attento quod tot angeli, & tot sancti martyres & confessores, ac virgines, videant eorum indigentias, & orent pro ipsis, & eorum orationes exaudiantur, cum sint in gratia consummata. Quia sancti in patria clarè uident ordinē diuinæ iustitiæ, & se illi cōformant. Ideo non omnes neque semper orant pro qualibet anima: quia non uolunt neque petunt nisi ea quæ Deus vult impleri. & sic eorum orationes semper exaudiuntur. Et quia animæ purgatorii sciunt quod nos possumus illis suffragari tot & tantis modis nobis facilibus: ideo ordinant & dirigunt ad nos affectum suum. & si nobis loqui possent, mirabiles obsecrationes facerent, quas Psalmista in pluribus locis in earum persona describit. signāter in Psal.
Ps. 129. De profundis, & B.Iob. 19. miseremini
Iob.10. mei, miseremini mei saltē uos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Et patriarcha Ioseph, Memento mei dum tibi bene fuerit, & facies mecum misericor
Gene.40 diam, ut suggeras Pharaoni, ut educat me de isto carcere: quia furtim sublatus sum, & hic innocens in lacū missus sum. Quod vtique nos facere debemus, attentis tot & tantis causis & rationibus nos mouentibus. Primum motiuum, quod nos inducere debet, est paupertas: quia sunt in vltimo gradu paupertatis: dicitur enim communiter: Pauper est, qui parū habet: pauperior, cui nihil est, adhuc pauperior, qui multa debet, ulterius qui nil potest lucrari, neque mutuo petere, & habet agere cum rigoroso & terribili creditore, qui nō vult dare dilationem, & facit practicare il-

Motiua inducentia ad suffragandū animab. purgatorij.

lud quod Iuristæ dicunt in l.fina.ff. de in ius vocando, Qui non habet in ære luat in corpore uel anima. In huiusmodi gradu sunt animæ purgatorii: quia licet habeat merita, non tamen possunt tunc illis se iuuare. Ideo dicunt, Miseremini, &cęt. Secundum motiuum est parentela & amicitia, quia fratres nostri ex eodem patre inmediato, scilicet Deo, Mat. 23. & ex eodem patre & matre remotis, scilicet Adam & Eua. Et aliqui habens cōsanguiguineos & amicos, & illi qui sunt in charitate, sunt amici: ideo dicunt, Saltem vos amici mei: illis pręcipue, qui tenenť eis, vt sunt filii, filię, viri, vxores, hæredes, & legatarii. Rationes earum ad inducendum sunt faciles: ideo illis non est lector onerandus. Tertium motiuum est multitudo pœnarum, & accerbitas supplicii, ut dictū est versiculo præcedēti. Miseremur vnius latronis cum a lictore acriter vulnerātur, ac etiam vnius canis: a fortiori animarū, &c. Animalia eiusdem speciei subueniūt indulgentibus, vt elephantes &c.

Quartum motiuum, sunt fructus & vtilitates, quæ proueniunt nobis, quando illis suffragamur. Primo meremur præmiū essentiale & accidentale: Secundò peccatorum remissionem. Vnde Tobias, Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Et Dan.4. Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. & Luc. 11. Date eleemosynam, & omnia munda sunt uobis. Tertio ipsę non erunt ingratę. ideo, &c. Quanto Deus propter hanc charitatem solet etiam in hoc mundo retribuere, bona multiplicando, iuxta illud Prouerb.28. Qui dat pauperi, nunquam egēbit. & Christus: Date & dabitur vobis. Item, Centuplum accipiet, & uitam *Luc. 6.*
ęternam possidebit. Quinto a malo die *Mat.19.*
liberatio, iuxta illud Psalmistæ: Beatus qui intelligit super egenum & pauperē, in die mala liberabit eum dominus De *Psal.42.*
pluribus legimus q fuerunt a morte præseruati, & ab inimicis etiam aliquando. Deo permittente, per ipsas animas in corporibus assumptis. Quintum motiuum est facultas subleuaminis. Quia p media facillima, quæ ponit Diuus Grego. de quibus dictum est. Inter illa tamen media

An potius subueniendum sit pauperibus uiuis an defunctis.

sacerdotum oblatio est principum: Quia per illam applicatur Christi passio. Hæc materia potest faciliter dilatari. Si quęratur, Quibus magis subueniendum est, an pauperibus uiuis, an defunctis. Dicendũ quod si pauperes uirtutes sunt in extrema uel quasi extrema necessitate uitæ, eis magis tenemur quam defunctis, propter periculum salutis spiritualis, in quo non sunt animę purgatorii. In aliis auté casibus eleemosyna, quæ fit magis indigenti, est magis meritoria. Cum ergo animæ purgatorii magis egeãt, sequitur, &c. Sextum motiuum est punitio, Matt. 18. Nonne & te oportuit misereri conserui tui? &c. Clamant enim vindictam, vt habetur Apoca. 6. Vindica domine sanguinem, &c. & Psalm. Dispereat de terra memoria eorum, pro eo ꝙ non est recordatus facere misericordiam. Deus faciet eis de tali pane offas, &c. Et Luc. 18. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die & nocte, & patientiam habebit in illis? Dico auté vobis, quod cito faciet uindictam illorũ. Duæ circa hæc insurgunt difficultates: prima est, an suffragia pro pluribus facta, tantum prosint cuilibet, sicut si pro quolibet illorũ agerentur. Resolutio est, quod non per modum meriti, sed bene per modum suffragii. Sed de his amplius dictum est, cum de sacrificio missæ ageretur, ca. 16. §. 3. versicu. 16. Secũda difficultas est, an cultus exequiarum prosit. Et quia his temporibus aliqui hæretici non uerentur irridere huiusmodi cultum, dicétes, quod uanum est pulsare tot campanas, cum nil audiant defuncti, & accendere tot luminaria, cum non uideant, &c. ideo tantisper circa huiusmodi insistendum est. Et in primis notandum, quod cultus & solennitas sepulturæ tam in antiquo quam in nouo testamento commendatur, ut patet de sepultura Sarrę, quam sepeliuit Abraham in magnifico sepulchro, & Gen. 25. de sepultura Abrahæ, & 49. de sepultura Iacob, & Deute. 34. de sepultura Moysi. & in 1. Regum de Samuele, & 2. Regum 2. Laudauit David viros Iabes de sepultura Saul. & Tob. 12. Laudatur a Raphaele de sepultura defunctorum. & Esa. 11. de sepulchro Christi fuit prophetatum, In

Ps. 108.

An cultus exequiarum siue sepulturæ prosit.

die illa radix Iesse stat in signum populorum: ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et quo ad nouum testamentum. Matt. 27. & Mar. 16. Luc. 23. & Ioan. 16. explicatur solennitas sepulturæ Christi, facta a Nicodemo & Ioseph ab Arimathia, qui in syndone munda & centum libris aromatum in sepulchro nouo in petra exciso sepelierũt ipsum. & Matt. 26. christus laudauit Magdalenam, quod vnguentum preciosum seruasset ad sepeliendum eum. & Luc. 7. laudati sunt viri Nain, de societate sepulturæ filii viduæ. & D. Diony. in vlt. ca. Eccle. Hierar. recitat solennem cultum sepulturę, quem seruabant Apostoli: Nos itaque ritum antiqui & noui testamenti sequentes, laudamus cultum sepulturæ, non absque causa & magnis rationibus a sanctis patribus inuentum & obseruatũ. D. August. in lib. de Cura agenda ꝓ mortuis, dicit, quod solennitas sepulturę adinuenta & seruata est propter uiuos, & propter defunctos. Propter viuos quidem quadruplici ratione. Prima est naturalis, ne oculi eorum ex turpitudine cadauerũ offendantur, & corpora fœtoribus inficiãtur. Secunda ad instruendam & protestandam fidem resurrectionis. Antiqui enim Gentiles, qui non credebant, nec sperabãt resurrectionem, non curabant sepulturas, sed corpora flammis dabant, & cineres spargebant. Sed antiqui & sancti patres, vt fidem & spem resurrectionis quam habebant, ostenderét & protestarentur, curabant diligenter, sicut quis curat & notat locum rei quam se reacccepturum putat. Vnde D. August. in 1. de Ciui. Dei dicit, quod Iacob & Ioseph aliique patres voluerunt sepeliri in terra promissionis, vbi credebant christum nasciturum, cuius resurrectio nostræ resurrectionis est causa. Tertia ratio est ad honoranda instrumenta diuinæ misericordiæ & Spiritus sancti: Quia corpora Sanctorum fuerunt uasa & instrumenta spiritus sancti in bonum. Quarta ratio est propter utilitatem spiritualem uiuentium, qui habét occasionem ueniendi ad monumentum, quod interpretatur monens mentem, vt D. August. ait. Videns enim homo proximum mortuum, habet occasionem cogitandi

Sepulturæ cultus rationabilis.

Vtilitates sepulturæ.

Heb.10. gitandi quod & ipse mortalis est: ideo debet cauere a peccatis, pœnitere, & satisfacere, ne incidat in manus horrendi iudicii Dei viuentis. Vnde Eccle.7. Mihi heri, & tibi hodie. Et quo ad ornatum exteriorem prosunt viuis, in quantum sunt quædam uiuorum solaria: cognoscunt enim alios aduenientes esse amicos, & quod non gaudent de morte suorum, sed compatiuntur, assistendo & sociando. Prosunt etiam defunctis, non quo ad sensum *22.q.3 1 ar.1.Ad 1* quem corpus post mortem nõ habet, ideo non pulsantur campanæ ut ipsi audiant, neque cerei aut tedæ accenduntur, ut ipsi uideant: sed ut homines audientes & inspicientes sepulchra & solennitates sepulturæ, orẽt pro ipsis defunctis: p huiusmodi enim exteriora excitatur animus audientium & uidentium, & indicitur ad compatiendum. Et ex sumptibus sepulturæ pauperes fructum capiunt, & Ecclesiæ decorantur. Sic enim sepultura inter cæteras eleemosynas & opera misericordiæ computatur. Vnde Damascenus in sermone de Innocẽtibus inducit uerba Athanasii sic dicentis: Licet in area qui in pietate consummatus est, positus fuerit, ne renuas oleum & ceras Deum inuocantes in sepulchro: accepta sunt enim ista Deo, & multam ab eo recipientia retributionem. Nec obstat quod Diuus Grego. ait, quod ad maioris damnationis cumulum eorum corpora in Ecclesiis ponũtur. Quia sepultura solẽnis i sacro sepulchro non nocent, nisi pro quãto frustrat propter eam creditores, uel quatenus hanc sibi indigni propter humanam gloriã procurant. Circa huiusmodi sepulturas notanda sunt aliqua: Primo quod sepulturæ locus est ecclesia vel cœmiterium, ut in cap. sunt. 17.q.4. Secundo quod sepultura non debet vendi, nec aliquid exigi pro ea, siue pro actu & officio clericorum qui sepeliunt, cum sit aliquid spirituale uel spirituali annexum: gratis tamen oblata suscipi possunt: licet locus sepulchri, sicut & calix consecratus, materialiter possit uẽdi. sed nil ratione benedictionis aut consecrationis potest exigi: Vnde & Abraham emit agrum speluncæ duplicis in possessionem sepulchri. Tertio notãdum est, quod ius sepulturæ siue sepeliẽdi con-

Sepulturę locus quis.

Gen. 23.

uenit Ecclesiis parochialibus. Ideo qui moriuntur absque electione sepulturæ, in Ecclesia parochiali vel eius cœmiterio, in cuius territorio moriuntur, debẽt sepeliri. Pertinet etiã ius sepeliendi aliis Ecclesiis uel conuentibus, quibus iure canonico uel ex priuilegio concessum est, ut in Ecclesiis & cœmiteriis Prædicatorum & Minorum, vt habetur in clemen. dudum, de sepulturis. Quarto notandum est, quod quilibet, tam masculus quam fœmina, non professus religionem, habens liberum arbitrium, & debitam ætatem pubertatis, quæ in fœmina est in duodecimo anno, & in masculo in decimo quarto, potest sibi eligere sepulturam, etiam vxor sine consensu uiri, & filius uel filia pubes siue consensu patris aut matris, vt habetur in cap. licet, de sepulturis. in 6. Religiosus autem, & seruus, ac filii, & filię impuberes, non possunt sibi eligere sepulturam: sed superior vel dominus uel pater eligit eis, etiã si post annos pubertatis moriantur, si ipsi non elegerint. et similiter maritus eligit vxori, si ipsa non elegerit: non tamen econuerso. Et si maritus præmortuus fuerit, & vxor non elegerit, sepelitur in sepulchro uiri vltimi, si plures habuerit, & filii in sepulchro patris. Probatio autem electionis fieri potest non solum per testes, sed etiam per signa: vt si pater de sua sepultura nõ fecit specialẽ mentionem, eligendo sepulturam pro filio suo in aliquo religioso loco, censetur etiam pro se elegisse. Idem de marito qui elegit sepulturã vxori, aut si ędificauit sepulchrũ, aut posuit lapidẽ pro signo sepulchri. Ad uertendũ tñ, q̃ rõ potissima electionis sepulturæ, est sanctitas loci, quę prouenire põt primo ex corporibus sanctorum ibi sepultorũ, qui per talẽ electionẽ efficiũtur patroni & aduocati eligentiũ. vnde. 3. Regũ. 13. dicebat quidã propheta filiis suis, Cũ mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea. & 4. Reg. 13. habetur virtus ossiũ Helisæi. Secũda rõ mouẽs aliquem ad eligendam sepulturam in aliquo loco, est generationis proximitas: vnde olim antiqui eligebant sepeliri cum patribus suis, siue in sepulchro maiorum.

Ius sepeliendi quibus cõuenit.

Prædicatores & minores habẽt ius sepeliendi

Ratio electionis sepulturę triplex.

Tertia

Tertia ratio poteſt eſſe habitatio & incolatus deuotorum viuorum, quorum ſuffragia ſperantur: Et licet interdicatur religioſis ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, ne habeant voto uel iuraměto ſeculares aſtringere, ad eligědum vel nő mutandű ſepulturā: Nő tamen inhibetur eis perſuadere, allegādo rationes propter quas eligenda eſt ſepultura. Quinto notandum eſt quod ſi quis in teſtamento eligit in aliquo loco ſepulturam, & ratione ſepulturæ aliqua ligauit Eccleſię, in qua eligit ſepeliri. ornamenta, aut alia quę ſequuntur ad exequiarum cultum, vt ſunt oblationes panis & vini, atque alia ſuffragia facienda: ſi poſtmodum ſimpliciter mutet ſepulturam, non mutato teſtamento, & eligit in alia Eccleſia ſepeliri, cenſetur etiam mutaſſe legata. Sexto notandum eſt quod hęretici, ac cæteri infideles ac etiam Chriſtianorum filii non baptizati, non debent Sepeliri in loco ſacro, nec mortui in torneamětis, aut deſperati, uel raptores. Suſpenſi uero aut aliter iuſtitiati, ſi non moriantur impœnitentes, de licentia iudicis poſſunt ſepeliri. Leproſi vero Chriſtiani de conſuetudine ſepeliuntur in cœmiterio ſeparato, benedicto tamen. Aliqui dicunt quod non debent cum aliis ſepeliri, quia cui non cǒmunicamus in vita, nec etiam in morte communicamus. Excommunicati uero donec obtinuerint abſolutionem, in terra prophana ſunt ſepeliědi & relinquendi: poſt adeptam uero abſolutionem, ſunt transferendi, & in loco ſacro aut benedicto ſepeliendi. Si circa huiuſmodi plura ſcire deſideras, & probatione præcedentium habere uelis, vide apud Summiſtas in uerbo ſepultura.

Qui carēt eccleſiaſtica ſepultura.

Ver. 34. *De inferno damnatorum.*

In 4. diſ. 48. q. 2. ar. 3. ad 4

INfernis damnatorum eſt locus profundiſſimus circa centrum terræ, in quo vſq; ad diē iudicii cruciabűtur animæ peccatorű in peccato mortali decedentiű, & poſt diē iudicii animę & corpora ſimul cű dæmonibus. Hic locus aliquibus dicitur Auernus: quia ſine aere & temperie, ab aliis uero Acheron, quaſi ſine gaudio. Si domini temporales habět carceres perpetuos pro ſceleratis, a fortiori Deus. Et quia inferni conſideratio eſt utilis ad retrahendum homines a peccato, eo quod D. Dyony. ait, Nemo intendens in malű, operatur: Non. n. eſt aliquis, qui ſi actu apprehenderet inferni pœnas peccatoribus præparatas, conſentiret peccator: & ſi ante conſenſiſſet, qui retraheretur a peccato, & induceretur ad deteſtandum ipſum, & agendű pœnitentiam. Vnde Pſal. dicebat, Conſideraui vias (ſcilicet ad infernű tendentes) & conuerti pedes meos in teſtimonia tua & alibi: Conuertantur peccatores in infernum, omnes qui obliuiſcuntur Deum. & Salomon. Eccle. 7. dicebat, memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Ideo circa huiuſmodi inferni conditiones parum nobis inſiſtendum eſt, Hic infernus dicitur inferior a Pſal. Eruiſti animā meam ex inferno inferiori. Aliquando dicitur profundiſſimus, vt Iob. 4. Si quæratur quantum, diſtet a ſuperficie terrę: Quicquid dicant Aſtronomi. incertum nobis eſt Lucifer & alii mali angeli, qui menſurauerunt, dicere poſſent. Iſte infernus multas habet malas conditiones, quarum prima eſt. quia eſt cauerna clauſa, ſine aliquo oſtio aut feneſtras vel foramine: nec eſt aliqua via localis, per quam ſit acceſſus ad illā, quicqd dicatur de cœmiterio ſancti Patritii, de quo multæ illuſiones & fatuitates narrātur. Nec etiam credendum eſt quod in monte Aetna, qui in Cicilia continue cǒburitur, audiunturq;, miralibiles uoces & ſoni, ſit porta vel introitus inferni. Vnde Caſſiodorus dicit. Quo itinere animæ in infernű perferantur, quia in diuina authoritate non legitur, habemus incertum. Quo ad ingreſſum animarum non requiritur porta: quia corporalia non impediűt ſpiritum, qui abſque medii pertranſitione poteſt localiter moueri. Et ſic in inſtāti mortis per dæmones pertrahuntur mali in infernum. Corpora vero nő glorificata impediuntur mole corporis. Et ideo in die idiucii poſt ſententiam in eius executione aperietur terra, ſicut aperta fuit, quando deglutiuit Dathan & Abiron, qui deſcenderunt in infernum viuentes, Nume. 16. Poſtmodum iterum claudetur, & continuabitur. Nec obſtat quod dicit Pſalmiſta, Attolite portas principes ueſtras:

Pſa. 118

Pſal. 9.

Super pſ. 86.

pſ. 103.

ſtras: quia (vt dictum eſt) accipitur porta pro poteſtate detinendi animas. Et cum dicitur Matth.16. Portę inferi non præualebunt aduerſus eam, intelliguntur dęmones & peccata, quæ portant homines in infernum, & ſunt cauſa damnationis eorum. Si quæratur an ſit magna & lata cauerna: dicitur ꝙ infernus eſt largus quadrupliciter: primo auiditate retinendi: Secundo multitudine damnatorum. Tertio pœnarum diuerſitate: Quarto ęternitate, ſed quo ad ſitum loci ignoramus: Ante diem iudicii non requiritur magnũ ſpacium, cum dæmones & animæ non occupent locum. Poſt diem uero iudicii propter multa corpora requiritur magnum ſpacium: quia multi ſunt uocati, pauci vero electi: ideo extendetur ad purgatoriũ: quia nullus poſt diem iudicii erit in purgatorio. Et quia in lymbo patrum nullus eſt, aliqui dicunt quod uſque ad lymbum patrum extendetur: quia paruuli exiſtentes in ſolo peccato originali, poſt reſurrectionem erunt ſuper terram: ſed hoc non habet authoritatem. Quicquid tamen ſit, credendum eſt quod diuina prouidētia quæ præuidit ab æterno quot futuri erunt damnati, ſufficientem locum præparauit. Nec erunt ad placitum elongati, ſed ualde preſſi, iuxta illud pſalmiſtæ, ſicut oues in inferno poſiti ſunt. Secunda conditio huius cauernæ dicitur obſcuritas & tenebroſitas de qua Iob.10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem meum, ante quam vadam ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine. Chriſtus illas tenebras vocauit exteriores ſiue extraneas, quę fuerunt figuratæ per tenebras Aegypti, de quibus Exo.10. Extende manum tuam in cęlum, & ſint tenebræ ſuper Aegyptum ita denſæ, ut palpari poſſint. Sequitur. Et factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Aegypti: tribus diebus nemo uidit fratrē ſuum neque mouit ſed de loco in quo erat. Multo magis horribiles & dēſæ ſunt tenebræ inferni: quia habēt muros in circuitu ſpiſciſſimos. Nec habet portas aut feneſtras, ſicut dictum eſt: ideo pſalmiſta dicit. In ęternum non videbit lumen. Si dicatur quod diues epulo vidit Abraham a longe & Lazarum in ſinu ejus, Luc.16. Dicendum quod non erat uiſio corporalis, ſed ſpiritualis, ad quam non requiritur lumē corporale. Nec illa flamma fumo mixta lucet, ſed fumat. de illius illuminatione Diuus Gregorius dicit, Ignis inferni quā uis ad conſolationem non luceat, ut tamē magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam ſequaces quoſque ſuos ſecum in tormento reprobi uiſuri ſunt, quorum amore deliquerunt. Tertia conditio illius cauernæ eſt ignis abundantia & plenitudo: Quia ibi eſt ignis corporalis, qui ut inſtrumentum diuinę iuſtitię, mirabiliter cruciabit & affliget, quia in materia ſolida. Et ſic non eſt ibi ignis metaphoricus ſiue ſimilitudinarius: quia tunc pœna eſſet ſolum per imaginationem: & ſic non eſſent veræ pœnæ, ſed imaginariæ duntaxat, quod eſt erroneum in fide: Quia ex multis paſſibus habetur quod ſe ignis materialis, & realis cruciatus: vnde Diues epulo clamabat, Crucior in hac flamma. Et Chriſtus, Ite in ignem æternum, Matt. 25. ibunt hi in ſupplicium æternum, &c. Supplicium importat actum. & Matt.10. Timete eum qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam. & 18. Bonum eſt tibi unum oculum habētem in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gahēnam ignis. & pſalmiſta, Ignis ſulphur, &c. & Iob 24. Ad nimium calorem tranſiet ab aquis niuium. poſtquā ergo ille ignis eſt calidus & materialis, ſequitur quod realiter cruciat. Apo.21. dicit, Timidis & execratis, & Pars illorum in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Non poteſt clarius exprimi ignis corporalis: quem per calorem & ardorem. Nec eſt poſſibile quod per ignem intelligit uermis conſcientiæ, ut quidam hæretici dixerunt: quia Eſa. ultimo dicitur, Vermis eorũ non morietur, & ignis eorum non extinguitur. vnde oportet ꝙ aliud ſit ignis, & aliud vermis. Nec ſequitur quod ſi vermis teneatur metaphoricè, quod etiam quia ex aliis paſſibus ſcripturæ non declaratur quod ſit vermis materialis, ſicut dictum eſt de igne ex calore & ardore. Vnde Deut.32. Ignis ſucceſus eſt in furore meo, & ardebit uſq; ad inferni nouiſſima. & Sapien.5. Pugnabit orbis terrarum contra inſenſatos. Si punirētur ſola imaginaria

Margin notes: *Infernus quō dicit latus.* — Mat.20. — Pſal.48. — Mat.22. — Pſal.40. — *Ignis inferni eſt realis & non metaphoricus.*

ria pœna, punirentur solum pœna vermis ex apprehensione illius: & sic non ab igne extrinseco agente, quod importat nomen cruciatus, supplicii tormenti & pugnæ, & sic totus orbis non pugnaret. Diuus Gregorius in 4. Dialogorum dicit, Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo: quo certum est corpora cruciari. Nec obstat quod Damascenus in fine quarti libri dicit, Tradetur diabolus, & dæmones & homo eius, scilicet Antichristus, cum impiis & peccatoribus in ignem æternum, non materialem qualis apud nos est, sed qualem nouit Deus, Quia Damascenus non negat simpliciter illum ignem esse materialem: sed dicit, quod non est taliter materialis, qualiter ignis qui apud nos est, eo quòd quibusdam proprietatibus ab isto igne distinguitur: Quia ignis noster lignis nutritur, & faciliter extinguitur: ille verò nec nutritur, nec extingui potest, sed perpetuo manet: vel ideo quia ibi ignis non consumet corpora, sicut hic: quia ibi agit vt est instrumentum diuinæ iustitiæ, per quam modificatur, & non punit omnes ęqualiter, sed secundum quantitatem & mensuram demeritorum. Non obstat pariter quod Diuus August. 12. super Genes. ad literam dicit: Spiritualem arbitror (scilicet locum) ad quem anima defertur per mortem non corporalē: Quia per hæc verba nolebat aliud dicere, quā quod anima post mortem nō locatur corporaliter & circunspectiue, sed alio modo spirituali, sicut angeli sunt ī loco. Nec ibi loquitur determinando, sed opinando & inquirendo. Quarta conditio cauernæ infernalis est, quia vltra calorem continet frigus intolerabile. Vnde Diuus Gregorius in Moralibus dicit, In inferno est frigus insuperabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella cędentiū, horrida dæmonum visio, confusio peccatorum, desperatio omnium bonorum, & Iob. 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. Quinta conditio est, æternitas a parte posteriori, hoc est æternæ durationis, quia nunquam habebit finem: & qui semel ingredientur, nunquam exibūt: quāuis ex diuina dispensatione nōnunquam extra infernum, sint spiritus damnati, vel ad instructionem, vel ad exercitium electorum, tamen portant secum ignem inferni, qui vt instrumentum diuinę iustitię, illos torquet, quantumcunque elongentur: quia distantia non impedit infinitam Dei virtutem. vident pręterea ignem inferni in pœnam eis præparatum. Et sicut gloria Sanctorum non minuitur, siue sint in cœlo, siue extra cœlum: Sic nec pœna damnatorum, quando ex dispensatione diuina sunt extra infernum. Post diem vero iudicii nulla erit ratio exeundi, & per consequens nulla dispensatio. & sic æternaliter in hac cauerna torquebuntur. Et quia illi qui sunt in hoc inferno, carent gratia, quæ est remissionis & satisfactionis principium: ideo nūquam eis remittentur peccata, nec diminuetur pœna, nec etiam reatus peccatorum remissorum, & peccatum veniale in eo perpetuo punietur, nullumque suffragium eis prodesse potest aut applicari. vnde Ecclesia cantat, In inferno nulla est redemptio. Nec obstat quod Diu. August. dicit, Quòd quibus suffragia valent, ad hoc valent ut sit pœna remissio, vel tolerabilior eorū damnatio: Sed solum illi qui sunt in inferno, sunt damnati, igitur, &c. Quia damnatio in uerbis D. August. sumitur large, pro quacunque punitione, & sic includit pęnam purgatorii, quę quandoque totaliter expiatur, quādoque autem non, sed diminuitur, & tunc tolerabilior est eorum punitio. Et quanuis Ecclesia oret pro existētibus in peccato mortali in hac vita, & suffragia eis prosint, nō per modum meriti, cum nō sint in gratia, sed per modum suffragii, quod (vt dictum est) innititur liberalitati Dei: Non tn̄ post mortē, quia quā diu sunt in hac vita, possunt transferri de statu culpæ mortalis, in statū gratię, & nō post mortē, secundum illud Ecclesiast. 11. Vbi ceciderit lignum siue ad Austrū, siue ad Aquilonem, ibi erit, Quia secundum Damascenū, hoc facit in hominib. mors, quod facit in angelis casus. Angeli autem post casum sunt immutabiles (vt supra dictum est) igitur & homines per mortē. vnde 1. Ioan. 5. Est peccatum ad mortem non pro hoc dico, vt roget quis. Constat igitur hominem in peccato mortali diem claudentem extremum orationibus Ecclesiæ

dæmones & aīæ secū portāt ī infernū.

Damnatorum pę na nō minuitur.

In Add. 3. p. q. 71 art. 5.

clesiæ minime subleuari posse. Si adducatur historia quæ legitur in uitis patrum, quam & Damascenus refert in quodã sermone, quod D. Macharius, inuenta in uia caluaria cuiusdam defuncti, oratione præmissa, quæsiuit cuius esset, respõdit, quod erat cuiusdam sacerdotis Pagani, qui in inferno damnatus erat, & tamen confessus est oratione D. Macharii se & alios iuuari. Quidam negant historiã, & dicunt quod in illo libro multa falsa & apocrypha inueniuntur. Nihilominus illa admissa, dicit diuus Thomas, ꝙ illud adiutorium non erat tale, scilicet quod eorum pœna minueretur: sed in hoc solo (vt ibidem dicitur) quod, eo orante concedebatur eis, quod mutuo se uiderent, Et in hoc aliquod gaudium non uerum, sed phantasticum habebant, dum implebatur quod desiderabant. Sicut demones gaudere dicuntur, dum homines ad peccatum pertrahũt: quanuis per hoc eorum pœna nullatenus minuatur. Sicut nec minuitur angelorum gaudium ꝑ hoc, ꝙ malis nostris compati dicuntur. Si uero allegetur historia Traiani, quam idem Damascenus in eodem sermone narrat, & dicit quod D. Greg. videns iustitiam Traiani de filio suo, qui equitãs occiderat filiũ viduæ, orationem pro eo fudit, audiuit uocem sibi diuinitus dicentem, Vocem tuã audiui, & Traiano veniam do. Cuius rei (vt Damascenus dicit in eodem sermone) testis est omnis Oriens & Occidens, & tamen erat in inferno, quia idololatra, & multorum martyrum necem instituerat. Quidam se expediunt, negantes historiam, & omnes doctores approbantes illam, eo quod si contra sacram scripturam & Ecclesiæ determinationem. D. tamen Tho. dat duas solutiones, dicens quod ꝓbabiliter ęstimari potest, quod D. Grego ad uitam fuerit reuocatus: & ita per pœnitentiam & baptismum gratiam consecutus. Sicut etiam apparet in illis qui fuerũt miraculose a mortuis resuscitati: quorum plures constat idololatras fuisse & dãnatos: de omnibus enim talibus similiter dici oportet, quod non erant in inferno finaliter deputati, sed secundum præsenté propriorum meritorum iustitiam. Secundum autem superiores causas, quibus præ

Traianus si fueris ab inferno liberatus.

uidebantur ad uitam reuocandi, erat aliter de illis disponendum. Vel dicendum est secundum quosdam, quod anima Traiani non fuit simpliciter & absolute a reatu æternæ pænę liberata, sed eiꝰ pęna fuit suspensa ad tempus, usque ad diem iudicii. Nec tamé oportet quod hoc fiat communiter per suffragia sanctorum: quia aliqua sunt quæ ex lege communiter accidunt, & aliqua quæ ex priuilegio aliquibus conceduntur. sicut alii sunt humanarum limites rerum, alia diuinarum signa uirtutũ, vt D. Augustinus dicit. Quibusdam videtur valde graue, quod pro peccato mortali tẽporali infligatur a Deo supplicium æternum, cum pœna debeat proportionari culpæ & peccato. Ad cuius euidentiam sciendum est primo, quod triplex consueuit assignari ratio, quare peccatum mortale puniatur pœna æterna: Prima, quia peccatum ex parte obiecti aggrauatur, & maiori pœna punitur, si offensus sit maioris dignitatis Vnde non adeo punitur percutiens rusticum, sicut nobilem, principem, regem, aut imperatorem. Sed Deus qui est infinitæ dignitatis, per peccatum offenditur: igitur debet peccator puniri pœna infinita, non intensiue, cum non sit capax: ergo extensiue. & sic pœna infinita secundum durationem. Secunda ratio sumitur ex voluntate peccantis: quia peccans mortaliter, ponit finé delectationis suæ in eo in quo mortaliter peccat. vt etiãDeum pro illo contemnat: sed quicunque diligit aliquid, sicut finem ultimum suæ voluntatis, ex hoc ipso uellet semper sibi adhęrere, nisi per accidens retrahaí, uel timore pænę, vel aliquo huiusmodi: Sed si impune adhærere posset, semper adhæreret. Vnde secundum D. Greg. Iustum est ut qui in suo æterno contra Deum peccauit, in æterno Dei puniatur. Dicitur autem aliquis in suo ęterno peccasse, non solum secundum continuationem actus in tota hominis uita: sed quia finem ultimum peccato constituit: voluntatem habuit in æternum peccãdi: ideo D. Greg. 24. Moralium dicit, ꝙ iniqui voluissent sine fine uiuere, ut potuissent sine fine peccare. Tertia ratio sumitur ex parte peccantis mortaliter: quia ꝑ peccatum mortale quis priuat se gratia,

In lib. de cura pro mort. agen.

in 4. sen. dist. 42. q. 1. ar. 5

Peccatũ mortale pœnam æternam triplici ratione meretur.

quę

quæ est principium remissionis culpæ, & sine qua peccatum remitti non potest. Et ideo si in peccato mortali moriatur, semper remanet in culpa, cum propter obstinationem non sit gratiæ susceptiuus. Manente auté culpa semper est obnoxius pœnæ, quæ reordinat culpam. alias remaneret aliquid inordinatum in uniuerso, contra illud. Quæ a Deo sunt, ordinata sunt. *Rom. 13.* ideo æternaliter puniri debet. Secundo sciendum est, quod pæna proportionatur peccato: in peccato autem sunt duo. Primum, est auersio ab incommutabili & infinito bono, scilicet Deo. Vnde ex hac parte peccatum est infinitum: & sic peccato respondet pæna damni quæ est infinita: est enim amissio boni infiniti scilicet Dei, ad quam subsequitur pæna afflictiua, ut infra dicetur. Alterum autem, est inordinata conuersio ad bonum commutabile: & ex hac parte peccatũ dicitur finitũ, quia ipsa conuersio est finita, cum actus creaturæ non possit esse infinitus. Et sic peccato debetur pæna finita intensiue secundum quantitatem conuersionis. Sed qa ille se priuabit principio remissionis, & immobiliter adhęret: ideo pæna illa intensiua ęternaliter extenditur. Et sic duratio pænæ sensus non respondet quantitatu culpæ, sed irremissibilitati ipsius. vnde Mar. 6, dicitur: Qui blasphemauerit in spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum. Tertio notandum est q; licet pœna proportionetur culpæ secundum acerbitatem, tam in iudicio humano quam diuino: in nullo tamen iudicio requiritur quod pæna adęquetur culpæ actuali secundum durationem, vt D. Augu. dicit in 21. lib. de Ciuitate Dei. Quia adulterium uel homicidium, quod quasi in momento committitur, non propterea momentanea pœna punitur, sed quandoque perpetuo carcere, ucl exilio, vel etiã morte. In qua non consideratur occisionis mora, sed potius quod in perpetuũ auferatur a potestate peccandi, & societate viuentium: & sic repræsentat suo modo æternitatem pœnæ diuinitus inflictæ. Nec tamen sequitur quod peccatum ueniale, quod propter defectum gratiæ, quę est principium remissionis peccatorum, æternaliter punitur, sit adeo graue, sicut mortale, nec qd ita acerbe puniatur intẽsiue.

pœna dãni rñdet auersioni & pœna sensus cõuersioni.

pœna non ęquatur culpæ actuali secundum durationem.

Ver, 35. *De pœnis damnatorum ante iudicium.*

Damnati in inferno vsque ad dié iudicii solum in anima puniuntur triplici pœna. s. dãni sensus, remorsus cõsciẽtiæ siue uermis. Prima pœna dicitur damni siue priuationis: quia priuatur bono infinito, scilicet clara Dei visione in qua cõsistit beatitudo, ad quam sequitur tristitia, quę ineffabiliter torquet animam, eo quod ex culpa sua priuatam ea se cognoscit: Qui enim perdit centum aureos ex culpa ac uitio suo, dolet: si mille, amplius, & sic consequenter. Similiter de possessionibus, officiis, ac dignitatibus ex culpa amissis. Vnde sequitur quod qui ex culpa sua perdidit summum bonum, summe doleat & tristetur. Ideo D. Chrys. dicit: Nõnulli imperitorum sibi satis esse putãt & optabile uideri, si gehenna tantummodo careant. Ego autem multo grauiores gehenna dico esse cruciatus: remoueri & obiici ab illa gloria. Pone mille geheunas, & mille cruciatus, nil tale quale a gloria excidere, & a Deo odio haberi, & audire, Ite maledicti. Hoc tantum generat cruciatum, quod si nulla extrinsecus pœna torqueret, hæc sola sufficeret: omnes. n. gehennas superat cruciatus. Notandũ tamen quod hęc pœna priuationis, licet sit eadem respectu obiecti, est tamen diuersa, & plures, respectu subiecti & causarũ: & sic maior sequitur pæna afflictiua ex priuatione huius infiniti boni propter maius & enormius peccatum, quam propter minus; & propter plura peccata, quam propter unum.

A pœna dãni quę, qualis & quãta sit.

In homil. de repar. Lap.

pœna dãni non est in oĩbus æqualis

Secunda pæna dicitur sensus: non q; animæ in inferno habeant potentias sensitiua, nisi radicaliter, ut dictum est, cum de intellectu animæ separatæ ageretur. Sed dicuntur puniri pæna sensus, quia ab extrinseco scilicet ab igne, qui vt instrumentum diuinæ iustitiæ, inprimit in eas, non calorem (quia non sunt capaces) sed quandam qualitatem afflictiuam secundum quantitatem peccati, ex parte conuersionis. Tertia pæna dicitur vermis, non corporis (cum ibi non sunt vermes nec alia animalia) sed spiritualis. quia sicut uermis pungit & corrodit, sic remorsus con-

c. 2. §. 1. ver. 2.

conscientię pungit, lacerat, & affligit. Hic autem remorsus est de quolibet peccato, tam ex parte auersionis, quam ex parte conuersionis ac etiam negligentiæ eo quod poterant facillime bonum infinitum recuperare per pœnitentiam, & non curauerunt. Quidam addunt quartam pœnam, visionem intellectualem Luciferi & aliorum dæmonum, eorumque irrisionem.

Ver. 36. *De pœna damnatorum post iudicium.*

B

Pœna accidētalis dęmoniū augebitur post iudicium.

DAemones non punientur maiori pœna essentiali post iudicium, quam ante: quia cum eorum esse non varietur, sequitur quod pœna essentialis intrinseca quæ consistit in priuatione diuinæ visionis, & pœna extrinseca ab igne impssa, aut remorsus, non augetur nec minuitur: sicut nec præmium essentiale bonorū angelorum. Punientur tamen maiori pœna accidentali dupliciter. Primo, quia omnes qui sunt in aere caliginoso ad exercitium iustorum, detrudentur in infernum a quo non poterunt amplius exire, quod cedet in illorum pœnam, cum nocere nō poterint, prout volunt. Vnde Matth. 8. dicitur, quod duo dæmonia habentes, exeuntes de monumentis clamauerunt dicentes: Quid tibi & nobis Iesu fili Dauid? venisti huc ante tempus (scilicet iudicii) torquere nos. Quia sentiebant se exituros, & non amplius nocituros illis hominibus. Ideo vt saltem possent in aliquo nocere, rogabāt: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et sic post diem iudicii magis torquebuntur, quia priuabuntur executione iniquæ uoluntatis suę. Et ideo (vt dicitur Luc. 8.) rogauerunt illum ne imperaret eis vt in abyssum irent. Secundo quia tristabuntur accidētaliter de malis ad quæ homines induxerunt sicut boni gaudebunt de bonis factis in gratia.

pœna essentialis dānatorū post iudicium erit maior. inser. plu. marty.

¶ Animæ autem damnatorum quæ nunc habent esse imperfectum, cum sint separatæ a corpore, cui natę sunt vniri post resurrectionem, quando habebunt esse perfectum, maiorem pœnam patiētur quam nunc, secundum Diuum August. qui ait: Maiores pœnas passuri sunt cum resurrexerint, in quarum cōparatione tales sunt istæ quas patiuntur, qui mortui sunt mali homines, quales sunt pœnę eorū qui torquentur in somnis. Animæ eorum patiuntur, caro vero eorum non patitur. Maior autem est cruciat', si vigilans torqueatur. Nec est simile de dęmonibus, qui non habent corpora, & quorum esse non variatur, nec etiam de animabus beatis, quarū gloria post resurrectionem non intenditur, licet habeant perfectius esse, quia quā uis operari sequatur esse in naturalibus, non tamē in gratuitis: sed sequitur pportionē gratiæ & luminis gloriæ. In dānatis vero hominibus cū habeant perfectius esse, magis conabuntur resistere, & succumbent: Ideo in hoc magis torquebuntur: licet quantum ad intrinsecas apprehensiones aut extrinseca tormenta pœna eorum essentialis non augeatur neque minuat. Pœna autem accidentalis hominum dānatorum absque dubio post resurrectionem augebitur, quantum ad præmium siue demeritū accidentale: quia dolebunt, quotiens recordabunt malefactorū, sicut lætantur boni de bonis: differenter tamē, quia boni vident simul in uerbo omnia bona opera sua, ideo simul de omnibus gaudebunt, etiam in particulari. quod gaudium pertinet ad eorum præmium essentiale postquam in verbo uident, & ad accidentale, quando per species per quas etiam successiue cum voluerint, poterunt gaudere. Damnati verò non simul omnia peccata sua distincte videre poterunt, sed successiue: ideo de illis successiue dolebūt & punientur pœna vermis siue remorsus conscientiæ. Nec est inconueniens quod non tantum puniantur proportionabiliter, sicut iusti præmiabuntur: quia miserationes Dei sunt super omnia opera eius & pronior est ad præmiandum, quam ad puniendum: hoc ēt dictum, per effectus exteriores magis ostendit misericordiam, quam iustitiam. ¶ Præterea punientur accidentaliter quantum ad corpus: qa licet sola uolūtas peccauerit, corpus tamen coniunctum instrumentaliter cooperatum est: & cum actiones sint suppositorum, siue attribuantur suppositis, & corpus sit pars cōpositi siue suppositi, cōueniens est quod corpora malorū punientur, sicut corpora bonorum præmiabuntur: differenter tamen quia pręmiū corporum

rum beatorum, quod cósistit in quatuor dotibus (de quibus dictum est) fluit a gloria animæ, & redundat in corpus. Pœna vero corporum damnatorũ, licet quo ad aliqua pendeat ab anima, propter coniunctionem animæ (cuius actus redundãt in corpus & ecõuerso) non tamé totaliter sicut in beatis, in quibus tota gloria corporis procedit a gloria animæ: in damnatis vero non, sed ab extrinseco affliguntur. Et ideo damnati non solũ priuabuntur dotibus, sed etiam exterius torquebũtur, per opposita ipsis dotibus, quibus potiuntur animæ beatæ. Dictum est auté quod beati habebunt quatuor dotes, scilicet impassibilitatem, claritatem, subtilitatem, & agilitaté: dãnati vero non solũ istis dotibus priuabuntur, sed etiam habebunt aliquid oppositum, vt magis torqueantur. Licet enim damnati resurgant incorruptibiles, non tamen in melius immutabuntur. vnde Apost. dicit, Omnes quidé resurgemus: sed non omnes immutabimur. Isti resurgent impassibiles, hoc est incapaces receptionis alicuius qualitatis disconuenientis: damnati uero magis passibiles & sensibiles quàm fuerint in hoc mundo, præseruabuntur a corruptione, vt iustitia punitiua semper in illis appareat. Præterea iustorum corpora resurgent in gloria & claritate, sed corpora damnatorum in maiori ignominia, siue ignobilitate, deformitate, confusione, ac aliis defectibus, quàm fuerint in hoc mundo. Et verificabitur de illis illud, Denigrata est super carbones facies eorum. Et eadem rõne non solum erunt priuati agilitate & subtilitate, sed etiam erunt, graues põderosi, spissi, & immobiles, iuxta illud: Submersi sunt quasi plumbum in aquis uehementibus. & illud: Fiant immobiles quasi lapis. Præter hæc quantum ad corpus in inferno erunt mirabilia tormenta sensuum, quia omnes torquebuntur, sicut in beatis delectantur. Primo sensus visus: Sicut.n. sensus visus beatorum delectabitur in visione gloriæ humanitatis Christi, D. Virginis, & aliorum Sanctorum solis, lunæ, planetarum, stellarum, & aliarum rerum creatarum: Sic visus damnatorum torquebitur tripliciter: Primo, priuatiue, quia in tenebris densissimis & horribilibus erunt: & nihil quod eis delectationé afferat, uidere poterunt. Si Tobias dicebat, Quale gaudium mihi est, &c. quid poterunt dicere damnati, qui non sedebunt siue non requiescent, sed torquebuntur in tenebris densissimis exterioribus & extraneis? Secũdo torquebũtur fumo inferni: quia cũ ibi sit sulphur inflammatum, vt habetur Apoc. 21. & nullum sit spiraculũ, fumus circũuoluet eos, & magnũ afferet tormétũ, quod Christus per fletum expressit dicens. Ibi erit fletus & stridor détiũ. Non quod sit ibi emissio seu resolutio lachrymarum, quia cum nil in eis per cibum restauretur, cõsumerentur: Sed accipitur ibi fletus pro cõmotione & conturbatione capitis & oculorũ, & quantũ ad hoc corpora damnatorũ non solum ab exteriori affliguntur, sed etiam ab interiori, secundum quod corpus immutatur ad passionem animæ bonam vel malam. Tertio uisus damnatorum torquebitur ex aspectu dæmonum incorporalibus assũptis. Licet enim non habeant corpora, assument tamen ex uilissima materia, ad torquendum visum damnatorum, qui videndo pulchra & delectabilia peccauerunt. vnde Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes pauorem præstabant in tenebris Aegypti, quæ erant figuræ tenebrarum & apparitionum inferni. & Naum 2. Aspectus eorum quasi fulgura discurrentia. & Iob: Vadent & uenient super eos horribiles ad irridendum eos. Ideo Dauid petebat, Ne irrideãt me inimici mei. Secundo damnati torquebũtur in auditu, sicut sancti delectabuntur: iuxta illud, Clare sonant iugiter organa sanctorum. & Psal. Exultationes Dei in gutture eorum. Sic auditus damnatorum torquebitur, audiendo fletus, planctus, & vlulatus, blasphemias, & maledictiones, & opprobria damnatorum de quibus Psal. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. & Iob. 3. Pereat dies in qua natus sum, &c. Hiere. 20. Maledicta dies in qua natus sum. & Iob, 10. Vtinam consumptus essem, ne oculus me uideret. Repleta est malis anima mea. Miserabiliores facti sumus omnibus, quia in opprobrium omnium. Sol iustitiæ non ortus est nobis. Lassati sumus in

Marginal notes (left column): Cap. 14. §. 2. — 1. Co. 15. — Threm. 4. — Exo. 15. — Visus dãnatorum quomodo torquebitur.

Marginal notes (right column): Tob. 5. — Mat. 6. — Fletus absque lachrymarum emissione. — Iob. 10. — Psal. 24. — Ps. 149. — Psal. 73. — Psal. 87.

1.Cor.15 in via iniquitatis, &c. Nos insensati, &c.
Sap.5. Zachar.2. Plangent se super se familię. & Hier.3. In viis eius ploratus & vlulatus. Dæmones punietes eos in corporibus as sūptis vlulabunt: Vnde Eze.27. A sonitu
In serm. ad Ere. gubernatorum eius turbabuntur. D. Aug. in sermone ad Eremitas dicit ꝙ Lucifer non cessabit clamare in corpore assumpto aliis dæmonibus, vt percutiāt & torqueāt hinc & inde. Amos 1. Leo rugiet, quis nō timebit? Preterea 1. Reg. 2. Dominum formidabunt aduersarii eius, & super ipsos in cœlis tonabit. Tonitruū illius sententiæ, Ite maledicti, &c. semper manet in auribus eorum, Tertio torquebuntur damnati in odoratu, Sicut enim odoratus Sanctorum delectabitur in odore suauissimo, qui exibit a corporibus eorum, iuxta illud, Sancti tui Domini florebunt sicut lilium. & sicut odor balsami erunt ante te. Sic odoratus damnatorum torquebitꝰ ex fœtore procedente ex cadaueribus eorum, iuxta illud Esa. 14. De cadaueribus eorum ascendit fœtor. magis abominabilis quam Anthiochi, de quo. 2. Mach. 9. dicitur, ꝙ eius fœtore vniuersus exercitus grauabatur, imo & ipsemet suum fœtorē
Psal. 4. sufferre non poterat. Quantus esse pote-
in addit. q.74. ar. 6. ad 2. rit fœtor inferni, in quo tot cadauera & omnes immunditiæ, putrefactiones, abominationes, sulphura, & ꝓcellæ maris in purgatione & conflagratione mundi detrudentur? & verificabitur illud Esa. 8. Erit pro suaui odore fœtor. Quarto torquebuntur damnati in gustu: sicut gustus beatorum delectabitur non per cibū aut potum, sed per immutationem linguæ, ab aliqua humiditate a Deo adiun-
In addit. 3.p.q.28 cta linguæ eorum, habente omnis saporis suauitatem. Sic in pœnam in lingua damnatorum adiungetur aliqua qualitas, quæ erit amarior felle & veneno insanabili. Vnde Deut. 32. Fel draconum uinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Vna eorum, vua fellis, & botrus amarissimus. & Psal. Ignis, sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum. Dicunt aliqui practici ꝙ dæmones apothecarij infernales in assumptis corporibus assumēt materias abominabiles ad nauseam
Psal. 10. prouocātes, & eas miscebunt ad inuicem, iuxta illud Psal. Et inclinauit ex hoc: in hoc: veruntamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ: Lucifer clamabit, & dicet illud Apoc. 17. Da- Psal. 74.
te (scilicet huic vel illi sitibundo) calicē indignationis iræ Dei: & illud Ezech. 33. Potabis vsque ad fæces, & fragmenta eius deuorabis: ponēt in ore, & si deglutiāt, statim euoment: Postmodum insultabunt illudētes eis, & dicētes illud Esa. 51. Bibisti de manu (hoc est de potentia) Domini, calicem iræ eius. vsq; ad fundum calicis, potasti, & vsque ad fæces. Si amaritudo coloquintidarum agri coegit filios Prophetarum clamare & dicere, Mors in olla vir Dei, quem clamorem excitabit tanta amaritudo quæ erit in inferno? Quinto torquebitur tactus damnatorum multipliciter: Primo per ignem corporalē, qui erit ibi, vt dictum est, & torquebit vt instrumētum diuinæ iustitię, Ideo non corrumpet neque incinerabit corpora illorum, nec tantum torquebit vnum, sicut alium, sed secundum demerita: ita ꝙ membra quę plus demeruerunt, amplius cruciabuntur. Vnde diues epulo plus cōquerebatur de lingua, quā de aliis membris: licet tunc sola voluntas torqueretur pro peccato linguæ: sed post resurrectionem ipsa lingua cruciabitur. Secundo crucia-
tur in tactu per frigiditatem: Quia (vt dicitur Iob 24.) Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium: absque hoc tamen ꝙ sit in eis aliquod refrigerium, quia passio eorum non erit per transmutationem corporalem, per quam reducitur qualitas contraria ad æqualitatem, & temperiem quandam, quæ causat refrigerium, sed ꝑ actionem spiritualem & intentionalem. Insup cruciabuntur morsu uermium, aut aliorum animalium. vnde Esa. 14. Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Esa. 34. Erit cubile draconum & pascua struthionum, & occurrent dæmonia. & Deute. 32. Dentes bestiarum immittam in eos cum furore trahentium super terram atque serpentium & deuorabunt eos aues morsu amarissimo. Non quidem ꝙ sit ibi aliquis vermis corporalis aut naturalis, siue alia animalia: Quia post diē iudicii in mūdo innouato nō manebit aliqđ animal. Sed dæmones ad torquēdū dānatos assumēt corpora in modū ani- In addit. 3.p.q.97 Dæmones in assumptis corporibus torquebunt dānatos.

animalium prædictorũ, & per ea torquebant eos, & uerificabuntur prædicta, & illud Esa. Erit pro crispanti crine caluicium, &c. Quidem hæc rident, & somnia putant: sed cum hæc scriptura non sine causa rememoret, aliquãdo non esse somnia experientur.

Ver. 37. *De statu & conditione damnatorum.*

A *In addi. 3.p.q98 art.2.* Damnati post diem iudicij & ante, erunt in tali statu, quo dæmones, qui non possunt conuerti ad bonum, nec pœnitere de peccatis, hoc ẽ abominari peccatum, inquantum est offensiuum Dei: *Obstinatio damnatorum.* Quia voluntas malitiæ peccati semper in eis manet, cum sint obstinati: licet per accidens ratione penæ adiunctę doleant, ratione cui attribuitur eis pœnitentia, non quidem pœnitentia virtus, quæ non manet in eis, sicut nec habitus cæterarum virtutũ. Et licet manerent, nunquam tamen in actum exirent: quia obstinatione ligati sunt. Sed attribuitur eis aliqnid simile pœnitentiæ, scilicet tristitia. vnde Sapien. 5. Pœnitentiã agentes, & præ angustia spiritus gementes. Philosophus 9. Ethic. dicit ꝙ pœnitudine replentur mali: Et quamuis voluntas eorum vt natura possit imperfecte velle bonum (quia illa inclinatio est eis inserta a Deo) non tamẽ possunt uelle bonum uoluntate deliberata, quia sunt perfecte auersi a fine vltimo rectæ voluntatis, & omnia ordinant in suum finem malum præstiturum.

Damnati quomodo appetunt non esse. Et quia non esse ẽm se non habet rationem boni, cum sit priuatio, aut negatio: ideo non possunt secundum se appetere non esse. Sed quia non esse per accidens est ablatiuum pœnalis vitæ seu miseriæ, & sic accipit rationem boni, ideo inquantum huiusmodi appetere possunt & appetunt. Vnde Matth. 26. Bonum erat illi si natus non fuisset homo ille. Et Glos. super illud Hiere. 20. Maledicta dies in qua natus sum, &c. dicit, Melius est non esse, quàm male esse. Et Apoc. 9. In diebus illis desiderabũt homines mortem, & mors fugiet ab eis. Et cum sint inuidia pleni, dolebunt de fęlicitate bonorum, & eorum damnationem appetunt. Quia (vt dicit glo. super illud Esa. 14. Surrexerũt de solijs suis, &c.) Solacium est miseris socios habere pœnarũ. Nec obstat ꝙ diues epulo rogabat mitti Lazarũ ad fratres suos, ne & ipsi uenirent in illũ locũ tormentorũ: quia non ex charitate dicebat, sed ne eius pœna augeretur: quæ fuisset aucta, si ipsi uenissent: eo ꝙ ipse erat causa & occasio damnationis eorum. Non est tamẽ arbitrandũ ꝙ ipsi clare videant aut cognoscant gloriã uel felicitatẽ Sanctorũ in speciali, licet bene confuse & in communi, scilicet ꝙ sint beati quadã gloria ineffabili. Vnde Luc. 16. dr̃ ꝙ diues Epulo uidit Abraham a longe. Illa tñ cognitione ꝑ inuidiam q̃ habent, torquentur de felicitate eorũ, & eo ꝙ ipsi talẽ gloriã amiserunt. Vnde Cap. 5. de impiis dr̃, Videntes turbabuntur timore horribili. &c. ¶Propter hanc tñ inuidiã, aut alias eorũ malas voluntates, non demerentur nouo demerito, eo ꝙ ad summum malorum deuenerint: verũ tñ est ꝙ eorum demerita attribuũtur ultimo demerito vitæ, ex quo secuta fuit peccandi necessitas. Nec obstat ꝙ ẽm Philosophũ in 3. Ethic. dicit, ꝙ Ebrius meretur duplicem maledictionem, si ex ebrietate aliquod aliud peccatum committat: Quia hoc est propter scandalum & damnum nouum proximi: quæ ratio non militat in damnatis. Et finaliter resoluendo, sicut propter perfectam Sanctorum beatitudinẽ nil erit in eis, quod non sit materia gaudii, ita nihil erit in dãnatis, ꝙ non sit in eis materia & occasio tristitiæ: nec deerit aliquid quod ad tristitiam pertinere possit secundum eorum demerita, ut sit eorum miseria consummata. Et iõ neque consideratio Dei quẽ apprehendunt, non sub ratione summi boni, sed sub ratione punientis: neq; consideratio aliorum delectabilium, quorum species habuerunt in uia, quæ non possunt corumpi, neque per obliuionem deleri, illis erit ad delectationem, sed solum ad tristiciam, sicut cętera omnia. *Damnati non demerentur nouo demerito.*

§. 5. *De sacramento extremæ vnctionis*

B *In addi. 3.p.q92 art.4.* Extremã vnctionem, quæ circa infirmos obseruatur in ecclesia, esse sacramentum nouę legis constat ex determinatione Cõcilii Tridẽtini, de qua supra dictũ est cũ de numero Sacramẽtorũ ageret. Põt et ꝓbari ex definitione sacramẽti: qa om

ne signum exterius, a Christo ordinatum ad deletionem peccatorum, & sanctificationem hominis, cuius imaginem gerit, & causa existit, est sacramentum nouæ legis.

cap. 16. uer. 4. unde Esa. 27. Hic est omnis fructus, ut tollatur peccatum. Sed extrema unctio est huiusmodi, ut patet per D. Iac. ult. cap. Et si in peccatis sit, remittentur ei: & curatio peccatorum significatur per unctionem olei: quæ vulnera exteriora sanat, unde Esa. 1. Plaga tumens non est curata medicamine, neque fota olea. Et quanuis sint plures unctiones, non est tamen nisi unũ sacramentum: quia omnes ordinantur ad unam perfectam, quæ est unctio omnium exteriorum sensuum: quibus hauriẽ morbus interior, uel quia omnes ordinantur ad spiritualem sanationẽ perfectam. Nec pluralitas materiæ aut formæ tollit vnitatem sacramenti (ut dictum est cum de sacramento eucharistiæ ageretur) sicut nec etiam pluralitas ministrorum, ut si facta prima unctione moreretur sacerdos alius deberet perficere & non inchoare. Sicut si consecrato pane moreretur, non esset eadem hostia his consecranda: Quia cum minister tantum instrumentaliter operetur, mutatio ministri non tollit unitatem sacramenti, sicut nec operatio martellorũ tollit unitatem operationis fabri.

Ver. 1. *De materia sacramenti extremę unctionis.*

C

In addi. 3. p. q. 19 ar. 4.

Oleũ oliuarũ propria materia extremę unctionis

Materia, huius sacramenti teste D Iacob. est oleum. Et cum oleum proprie & communiter ad sanationẽ non accipiatur nisi oliuarum, eo quod est lenitiuum & penetratiuum usque ad intima, ac etiam diffusiuum, alii autem liquores ad similitudinem olei oliuæ nomẽ accipiunt: ideo oleum oliuarum est propria materia huius sacramenti, sicut aqua elementaris est propria materia baptisin. Voluit autem Christus eligere pro materia oleum, & non uinum, quo etiam vulnera sanantur: quia uinum sanat mordendo, oleum autem leniendo. Et cum omnis efficacia sacramentorum descendat a Christo, illa sacramenta quibus ipse usus est, habent efficaciam ex ipso usu suo, sicut tactu suæ carnis uim regeneratiuam contulit aquis. Ideo benedictio aquę non est de essentia baptismi. Sed Christus non est vsus hoc sacramento, nec aliqua corporali unctione ad hoc ordinata. Ideo in omnibus vnctionibus de necessitate sacramenti requiritur sanctificatio seu consecrato materiæ: quia effectus non causatur ex naturali proprietate materiæ, sed a Christo, a quo effectus descendit, mediantibus ministris, scilicet, sacerdotibus, & in ministros inferiores mediãtibus ministris superioribus, qui materiam sanctificant per consecrationem & benedictionem. Et ideo in omnibus sacramentis, quæ indigent materia sanctificata, sanctificatio materiæ fit per episcopum, & vsus quandoqne per sacerdotem, ut ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopali deriuari, secundum illud Psal. Sicut vnguentum in capito quod descendit in barbam barbam Aaron. sequitur, quod descendit in oram vestimenti eius. Nec obstat quod materia sacramenti eucharistiæ non necessario requiritur quod sit benedicta: Quia sacramentum Eucharistiæ consistit in ipsius materiæ consecratione, & Christus eo usus est: vnde canit Ecclesia: Se cibat ipse cibus. *s. 132. p*

Ver. 2. *De forma sacramenti extremę unctionis.*

D

In addi. 3. p. q. 29 ar. 7 et 8

Cum omnia sacramenta nouæ legis efficiant quod figurant, inquantum per uerba determinatur materia, quæ ad multa potest se habere: necesse est hoc sacramentum habere formam. Forma autem, qua ex traditione Apostolorum utitur Ecclesia Romana, est oratio deprecatiua, & est hæc: Per istam vnctionem & suam pissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per uisum: & sic de aliis sensibus. Hæc autem oratio datur pro forma, duplici ratione: prima, quia suscipiens hoc sacramentum est propriis viribus destitutus: ideo indiget orationibus subleuari. Secunda, quia datur exeuntibus, qui iam desunt esse de foro ecclesiæ, & in solius Dei manu requiescunt. Vnde ei per orationem committuntur. Et quia in forma debet exprimi effectus principalis, qui semper inducitur per sacramentum, nisi sit defectus ex parte recipientis: Sanitas autem corporis non est effectus sacra-

cramemnti, quamuis quãdoque sequatur. ideo non ponitur in hac forma.

Ver. 3. *De institutione sacramenti extremæ unctionis.*

E *In addi. 3. p. q. 29 ar. 3.* Qvm sacramenta nouæ legis habeant uirtutem & efficaciam, quę in eis non nisi diuinitus inest, necesse est dicere, quod hoc sacramentum est immediate a Deo institutum. Nec obstat ꝙ Euangelistæ de hoc non faciant mentionem: quia multa Dominus fecit & dixit q̃ in euangeliis non continentur: ut dicitur Ioan. vltimo. Illa enim præcipue curauerunt Euangelistæ tradere, quæ ad necessitatem salutis, & ecclesiæ dispositionem pertinent. Ideo potius institutionem baptismi, pœnitentię, & eucharistiæ, ac ordinis factam a Christo, narrauerunt, quã extremæ vnctionis, confirmationis, & matrimonii, quæ non sunt de necessitate salutis, neque ad dispositionem ecclesiæ pertinent. De vsu tamen huius sacramenti fit mentio in Mar. 6. vbi dicitur ꝙ Apostoli oleo vngebant infirmos. quod non fecissent, nisi Christus ordinasset. ¶ Nec sequendi sunt qui dicunt hoc sacramentum cum sacramento confirmationis Christum dimisisse Apostolis instituendum: Quia illis non contulit potestatẽ excellentiæ, ad quam pertinet instituere sacramenta: sed solã publicationẽ istorum commisit: ipse uero per seipsum ea quæ erãt maioris difficultatis promulgauit. Sacramenta enim
Iac. 5. ad fundamenta legis pertinẽt: ideo ad legislatorem spectat institutio: publicatio autem huius facta est per D. Iaco. vbi dicitur, Infirmatur quis in nobis: inducat presbyteros, &c.

Ver 4. *De effectu sacramenti extremæ unctionis.*

A *In Add. 3. p. q. 30. Extrema-unctio ex consequẽti delet peccatum mortale.* Sacramentum extremæ vnctionis, sicut & quodlibet aliud sacramentum est institutum ad unum effectum principalem, quamuis possit inducere alios effectus secundarios. Principalis effectus huius sacramenti ex eius significatione accipitur, & est quædam spiritualis sanatio siue medicatio. Sicut autem corporalis medicatio præsupponit uitam corporalem in medicato: sic spiritualis supernaturalem. ac sic hoc sacramentum non datur contra defectus, quibus uita spiritualis tollitur, scilicet contra peccatũ originale, uel mortale: sed contra peccatum veniale, & illos defectus: quibus homo spiritualiter infirmatur, ut non habeat perfectum uigorem uitæ, gratiæ, vel glorię. Et hic defectus est quædam debilitas & ineptitudo, quę in nobis relinquitur ex actuali uel originali peccato: qui defectus dicuntur reliquiæ peccati. Non sunt tamen dispositiones ex actibus relictæ, quę sunt quidam habitus inchoati: sed quædã debilitas in ipsa mente existens, qua sublata per gratiam sacramentalem specialem huius sacramenti, quæ in uoluntate subiectiuatur eisdem habitibus & dispositionibus ex actibus pręteritis manentibus, volũtas hominis non potest ita inclinari ad peccatum, sicut stãte illa debilitate. Et ideo cõtra hanc debilitatem ex peccatis prouenientem homo roboratur per hoc sacramentum, contra vehementes insultus & tentationes demonum, qui insidiantur calcaneo, hoc est fini vitæ siue morti eius, vt dicitur Gen. 3. Sed quia gratia quæ secum non compatitur peccatum, facit hoc robur: ideo hoc sacramentum si inueniat aliquod peccatum mortale uel ueniale, quo ad culpam, ex consequenti tollit illud, dummodo non ponatur obex ex parte recipientis: sicut de confirmatione & eucharistia dictum est. Ideo D. Iac. de remissione peccati cõditionaliter loquitur dicens: Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei, scilicet quo ad culpam, quam non semper delet, cum non semper inueniat: sed sẽper operat̃ cõtra debilitatẽ p̃dictã. Et quamuis peccatum mortale non dimittatur sine contritione, tamen hoc sacramentum per gratiam quam confert, facit quod ille motus liberi arbitrii in peccatum, quem extrema vnctio præsupponit, fiat contritio: sicut in sacramento eucharistię & confirmationis.

Et quia extrema vnctio non facit sanitatem corporalem ex naturali proprietate materiæ (sicut aqua baptismi lauat corporaliter) sed ex uirtute diuina, quæ rationaliter operatur: & ratio operans non inducit secundarium effectum, nisi secundum quod expedit ad principalem. Ideo in hoc sacramento non semper sequitur.

sequitur corporalis sanatio, sed solum quando expedit ad spiritualem sanationem: & tunc semper eam inducit, nisi sit impedimentum ex parte recipientis. Dolet etiam de reatu pœnæ secundum dispositionem eius. Non tamen imprimit characterem, quia per hoc sacramentum non deputatur homo ad aliquod sacramentũ agendum vel suscipiendum: causat tamẽ ornatum, sicut pœnitentia.

Ver. *De ministro sacramenti extremę unctionis.*

B *In addi. 3. p. q. 31 sacerdotes sunt sacramenti extremæ unctionis.*

QVanuis episcopus possit hoc sacramentum sicut & alia ministrare: nõ tñ est solus minister huius sacramenti: quia non posset ad omnes infirmos accedere. Et ideo sacerdotes, & non diaconi, aut laici, sunt ministri huius sacramenti. Eam ob rem D. Iacobus in eius publicationeq; dixit, Inducat presbyteros ecclesię, &c. Nec obstat ꝙ oratio laicorũ sit nonnunquam magis Deo accepta, quã ea quæ fit a presbytero ministrante hoc sacramentum: quia hoc est verum secundum se, inquantum laicus est in maiori gratia, & fit in persona propria. Sed presbyter in hoc sacramento orat, vt persona publica, & in persona Ecclesiæ, quæ est sponsa Christi dilectissima: quod laicus, qui est persona priuata, facere non potest. Et licet legatur quod aliqui presbyteri in Aegypto transmiserint oleum ad infirmos, quo sanabantur: & similiter de Diu. Genouefa legitur, ꝙ oleo vngebant infirmos, & sanabantur: illæ tamen vnctiones non erant sacramentales: sed ex quadam deuotione recipientium uel mittentium oleum, consequebantur effectum sanitatis corporalis per gratiam gratis datam sanitatum, & non per gratiam sacramẽtalẽ.

Ver. 6. *De suscipientibus sacramentum extremæ unctionis.*

C *In add. 3 p. q. 32.*

CVm hoc sacramentum sit quædam spiritualis medicina, quæ per modũ corporalis significatur: sequiĩ ꝙ sanis quibus corporalis curatio non competit, non debet hoc sacramentum ministrari. Quia quanuis spiritualis sanitas sit principalis effectus: tamẽ requiritur, quod per corporalem curationem significetur, etiam si corporalis sanatio non sequatur. Ideo illis solis sanitas spiritualis ꝑ hoc sacramẽtum dari potest, quibus curatio corporalis competit, scilicet infirmis. Vnde D. Iacobus dicit, Infirmatur quis in vobis? &c. Sicut ille solus potest sacramentum baptismi suscipere, q potest corporalis ablutionis esse particeps. Et cum hoc sacramẽtum sit vltimum quod ecclesia conferre potest, quasi disponens ad gloriam: ideo illis tantum infirmantibus debet exhiberi, qui sunt in statu exeuntium, quando scilicet ęgritudo nata est inducere mortem: siue cum de periculo mortis timetur. Et quia ad effectum huius sacramenti percipiendum requiritur actualis deuotio in suscipiente, & meritum generale totius ecclesiæ, quod patet ex eo quod per modum deprecationis forma huius sacramẽti datur: ideo illis qui non possunt hoc sacramentum recognoscere, & cum deuotione suscipere, siue qui non habent usũ rationis, præcipue cum in illis non sint reliquiæ peccati actualis, contra quas hoc sacramentum est institutũ, neque furiosis, & amentibus, qui possent huic sacramento irreuerentiam per immunditiam facere, nisi habeant dilucida interualla, cõferri non debet. His autem qui in usu rationis petierunt, si in mora usum rationis amiserint, denegari non debet. Mutilati uero cum habeant actualẽ deuotionem, quanuis non habeant membra, quibus inungi debeant, habeant tamẽ potentias animæ, quæ illis membris debentur, saltem in radice, & interius peccare possunt: iõ debent inungi in partib. ꝓpinquiorib. ad illas partes, i quib. vnctio debebat fieri.

soli infirmi sunt materia sacramenti extremæ unctionis.

Ver. 7. *De partibus quæ inungi debent.*

D *In addi. 3. p. q. 32 art. 8.*

QVia hoc sacramentum per modum curationis exhibetur, & cum non oporteat quod curatio corporalis fiat per medicinam toti corpori appositã, sed illis partibus, in quibus est radix morbi: ideo unctio sacramentalis debet fieri in illis partibus tantum, in quibus est radix spiritualis infirmitatis, quãuis anima sit in omnibus partibus tota per essentiã, non tamen quo ad potentias, quæ sunt radices actuum peccati. Cum autem principia agẽdi sint principia peccandi, eo qđ peccatum consistit in actu: ideo in illis partibus, in quibus inueniuntur illa principia, uel quæ sunt instrumenta

Principia agendi, quot et q̄ sint. principaliora illarum potētiarum, debet vnctio fieri. Principia autem agēdi in nobis sunt tria. Primum est dirigens, scilicet potentia cognoscitiua, quæ diuiditur in quinque sensus exteriores, qui sunt primum fundamentum cognitionis. Omnis enim nostra cognitio ortum habet a sensu, ut dicit philosoph. in 1. posterior. Et quia ubi est nobis prima origo peccati, ibi debet vnctio adhiberi, ideo inunguntur loca quinque sensuum, scilicet oculi, propter uisum: aures propter auditum: nares, propter odoratum: os propter gustum: manus, propter tactum, qui in pulpis digitorum maxime uiget. Secundum principium est vis appetitiua, propter quā inunguntur renes. Tertium principium est virtus motiua, cui⁹ principalius instrumentum sunt pedes, ideo pedes inunguntur: Et cum primum principium omnium aliorum sit uis cognoscitiua: ideo unctio quinque sensuum seruatur ab omnibus, quasi de necessitate sacramenti. Quidam autem non seruant alias vnctiones: Quidam uero seruant eas quæ sunt ad pedes, & non ad renes, sed loco renum ad pectus circa regionem cordis, quod est subiectum appetitus sensibilis. Et quanuis in uiris morbus præcipue uigeat in membris genitalibus, & in mulieribus in umbilico (secundum illud. Iob. 40. Potestas eius in lumbis eius) membra tamen genitalia non inunguntur propter immunditiam illarū partiū, & honestatē sacramēti.

Ver. 8. *De iteratione sacramenti extremæ unctionis.*

E *In add. 3 p. q. 33. art. 1.* CVm hoc sacramentum sit quædam spiritualis curatio, quæ per corporalem significatur, & curatio corporis iteretur: sequitur quod hoc sacramentū est iterabile, sicut & causa morbi: maxime cum non habeat perpetuum effectum, sicut sacramēta quæ causant characterem, q̄ non iterantur. Nec obstat quod hoc sacramentum dicitur extrema unctio, & ultimum remedium: Quia illud quod quandoque secundum ueritatem non est extremum, est extremum secundum iudicium hominum. & ideo hoc sacramentum non debet dari nisi illis, quorum mors est propinqua, secundum existimationem hominum. & si homo euadat, & recidiuum patiatur, alia erit infirmitas, & poterit fieri alia inunctio. In infirmitatibus vero diuturnis, sicut in ethica, podagra, & hydropisi, aut aliis, non debet dari, nisi sit periculum mortis. & si homo illum articulū euadat, eadem infirmitate durante, & iterum ad similem statum per illā infirmitatem reducatur, iterum poterit inungi: quia iam quasi est alius status infirmitatis quanuis nō sit alia infirmitas simpliciter. F

§. 6. *De sacramento ordinis.* *In add. 3 p. q. 34. art. 3.*

Ordinem sacramentū quid. ORdinem esse sacramentum nouæ legis ecclesia determinauit in pluribus conciliis uniuersalibus & ultimate in concilio Tridentino. Cuius ratio est, quia Sacramentum nil aliud est quam signum sensibile, adhibitum ad sanctificationem hominis. Sed ordo est huiusmodi, igitur. Ordo secundum Magistrum Sen. in 24. dist. 4. est signaculum siue signū quoddam, per quod spiritualis potestas traditur ordinato. Et quanuis sint plures ordines: quia tamen ordinantur ad unum, scilicet sacramentum Eucharistiæ, quod est sacramentum sacramentorum: ideo est unum sacramentum, quemadmodum de Eucharistia dictum est: licet sint diuersæ materiæ & formæ.

Ver. 1. *De materia sacramenti Ordinis.*

QVum omne sacramentum consistat in rebus & verbis, & res dicatur materia: consequens est sacramentū ordinis habere materiam exterius adhibitam: diuersimode tamen ab aliis sacris, qa in aliis sacris materia significat virtutē oīno ab extrinseco aduenire, & sic uirtus in aliis sacramentis deriuatur tantum a Deo, & non a ministro, qui sacramentum dispensat. Et sic non est in ministro permanenter, sed solum per modum fluxus in applicatione. Sed illud quod in sacramento ordinis traditur, scilicet spiritualis potestas, deriuatur ab eo qui sacramentū dat, sicut potestas imperfecta a perfecta. Et iō efficacia aliorum sacramentorum præcipue consistit in materia, quę virtutem diuinam significat, & continet ex sanctificatione per ministrum adhibita. Sed efficacia huius sacramenti principaliter residet penes eum qui sacramenta dispensat, materia autem magis pertinet ad determinandam potestatem, quæ traditur G *In add. 3 p. q. 34. art. 5.*

par-

particulariter ab habente eam complete: quam ad potestatem causandam. quod patet ex hoc quod materia competit vsui potestatis. Notandum tamen, quod non solum porrectio materiæ est de essentia sacramenti ordinis, sed etiam tactus illius ab eo qui ordinem suscepit. quod verba formæ ostẽdunt, cum dicitur, Accipe hoc vel illud. Materia ordinis Hostiariatus sũt claues: materia autem Lectoratus, liber, qui dicitur Lectionarius: Materia ordinis Exorcistatus, est liber Exorcismorum: Materia Acolitatus, est candelabrum cum cæreo extincto, & vrceolis vacuis: Materia Subdiaconatus, est liber Epistolarum: Materia Diaconatus, est liber Euangeliorum; Materia uero sacerdotalis Ordinis, est calix, cum uino, aqua, & patena, cum hostia superposita.

Materia ordinum quæ sit.

Ver.2. *De forma sacramenti ordinis.*

H *In Add. 3.p.q.34 art.4.*

QVia sacramentum ordinis principaliter consistit in potestate tradita, quæ potestas traducitur a potestate, sicut simile ex simili: & iterum potestas per vsum innotescit, quia potẽtiæ notificantur p actus: ideo in forma sacramẽti ordinis exprimitur usus ordinis per actum qui imperatur, & exprimitur traductio potestatis per imperatiuum modum. Forma Hostiariatus est hæc: Accipe potestatem aperiendi ecclesiam, & Sacrarium, & claudendi infidelibus. dicitur hęc forma, porrigendo claues. Forma Lectoratus, porrigendo lectionarium, est: Accipe potestatem, & esto verbi Dei relator. Si fideliter & utiliter impleueris officium, partem cum his qui verbum Dei ministrauerunt ab initio, accipies. Forma Exorcistatus, porrigendo librum Exorcismorum, est. Accipe & commenda memoriæ, & habe potestatem imponendi manus super energumenos, siue baptizatos, siue cathecumenos. Forma Acolitatus, porrigendo candelabrum cum cæreo & urceolis, est: Accipe cæroferarium cum cæreo, & scias te ad accendenda luminaria mancipatum, in nomine Domini. Accipe vrceolum, ad suggerendum vinum & aquam in eucharistię sanguinis Christi sacramentum. Forma Subdiaconatus, postquam amictus capiti eius impositus fuerit ab episcopo, & manipulus in brachio sinistro, & dalmatica indutus, porrigendo librum Epistolarum, est: Accipe librum Epistolarum, & habe potestatem legendi eas in ecclesia sancta Dei, tam pro uiuis, quam defunctis, in nomine patris, & filii, & spiritussancti. Forma ordinis Diaconatus, postquam episcopus dixit. Accipe spiritum sanctum ad resistendum diabolo, & tentationibus eius, in nomine Domini: & postquã dedit stolam super humerum sinistrum, porrigendo librum Euangeliorum, est: Accipe potestatem legendi euangelium in ecclesia Dei, tam pro uiuis, quam defunctis, in nomine Domini. Forma presbyteratus, postquam episcopus reflexit stolam ab humero sinistro in dextrum, in modum crucis, dicendo: Accipe iugum Domini: Iugum enim eius suaue est, & onus eius leue: & postquam dedit vestem sacerdotalem, & consecrauit manus dicendo, Consecrare & sanctificare digneris Domine manus istas per istam unctionem & nostram benedictionem, porrigendo calicem cum uino & aqua, superposita patena cum hostia, est: Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, missasque celebrando in nomine Domini. deinde imponenda ambas manus super caput cuiuslibet, dicit: Accipe spiritum sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis: & quorum retinueris, retenta sunt.

¶In consecratione episcopi, consecrator & assistentes episcopi simul ambas manus imponunt super caput eius, dicentes: Accipe spiritum sanctum: & consecrator dicit orationem, Propitiare Domine supplicationibus nostris, & inclinato super hunc famulum tuum cornu gratiæ, sacerdotalis benedictionis tuæ in eum infunde virtutem, per Christum dominum nostrum. deinde in ungitur primo caput chrismate cum pollice per modum crucis, deinde tota corona & manus, seruatis multis aliis solennitatibus asperso baculo aqua benedicta, porrigendo illum dicit: Accipe baculum pastoralis officii ut sis in corrigendis uitiis pie seuerus: iudicium sine ira tenens, in fouendis uirtutibus auditorum animos demulcens in tranquillitate seueritatis cẽsuram non deserens. deinde porrigẽdo anu

lũ aqua benedicta aspersum, dicit: Accipe anulũ fidei. s. signaculũ, quatenus sponsam Dei (sanctam videlicet ecclesiã) intemerata fide ornatus illibate custodias. Deinde tradendo librum Euãgeliorũ clausum, dicit consecrator: Accipe Euangeliũ, & vade, prædica populo tibi commisso. potens est enim Deus augere tibi gratiam suam, q uiuit & regnat cũ Deo patre, in vnitate spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Hęc omnia pdicta ex pontificali Romanæ ecclesiæ, in quo scribuntur ritus a tempore Apostolorum & ex eorum traditione obseruati, desumpta sunt.

Ver. *De distinctione Ordinum, & actibus eorum.*

A *In Add. 3.p.q.37* CVm corpus Christi mysticum (quod est ecclesia, vt dicitur Epi. 1.) sit simile corpori naturali, ut habetur 1. Cor. 12. consequens est quod sicut corpus naturale habet diuersa membra ordinata, quæ habent diuersa officia: ita in ecclesia sit multitudo ordinum & officiorũ a Christo (qui bene omnia fecit) introducta & instituta propter tria: Primo propter Dei sapientiam commẽdandam, quę in ordinata rerum distinctione maxime refulget, tam in naturalibus quam in spiritualibus. Vnde regina Sabba videns ordinẽ ministrorum Salamonis, &c. non habebat vltra spiritum præ admiratione sapientię illius. 2. Para. 9. Secundo ad subueniendũ humanæ infirmitati, quæ per vnũ non poterat omnia quæ ad diuinia mysteria pertinebãt, explere sine magno grauamine: & ideo distinguuntur ordines, diuersi ad diuersa officia. Et hoc patet ex hoc, quod dominus Nu. 11. dedit Moysi .7. senes populi in adiutoriũ, & Aarõ ac filios eius per diuersos gradus. Et quia sacerdotium Leuiticum per diuersos gradus distinctũ figurabat sacerdotium christianum siue euangelicum, & figura debeat correspondere figurato: conueniens fuit, quod in sacerdotio Christi aut nouæ legis essẽt plures ordines siue gradus. Tertio, ut in via proficiendi amplior omnibus detur occasio, dum plures in diuersis officiis distribuuntur. Et quia hoc sacramentum datur ad aliquos actus, ideo secundum diuersitatem actuum oportet, quod ordines distinguantur. Distinctio autem ordinis nõ est totius integralis in partes integrales, neque totius vniuersalis in partes subiectiuas: sed totius potentialis in partes potestatiuas, prout est distinctio siue diuisio animæ in uegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam, de quibus supra dictum est. Quia totum secundum completam rationem est in uno: in aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita tota plenitudo sacramenti Ordinis est in vno ordine sacerdotali: sicut tota plenitudo animæ in anima rationali, quæ eminenter continet quicquid alię habent, & aliquid vltra. Sic Sacerdotalis Ordo cõtinet quicquid habent inferiores, & aliquid vltra, Hæc participatio significata est in hoc, quod Dominus dixit: Auferam de spiritu tuo, & tradam eis, ut sustentent tecum onus populi. Illa ablatio non fuit per essentiam, sed participationem, *Num. 1* quia illi non habebant in tali ac tãto gradu, spiritum sicut Moyses. Et cum omnes ordines ordinentur ad vnum, sequitur, quod Ordo non est nisi unum sacramentum. Et quanuis tota potestatis plenitudo resideat penes regem, non tamen excluduntur ministrorum potestates, nec tamen superfluit propter rationes iam datas. ¶ Et quia sacramentum Ordinis ad sacramentum Eucharistiæ (quod est Sacramentum Sacramentorum) ordinatur, ut Diuus Dionysius dicit: ideo distinctio Sacramenti Ordinis accipienda est secundum considerationem & approximationem ad Eucharistiam: quia potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius, aut ad aliquod ministerium ordinandum ad illam. *Distinctio ordinis unde sumitur.* Si primum, est ordo sacerdotalis, comparatio autem ministrorum vel est ordine ad ipsum sacramentum Eucharistię, vel in ordine ad suscipientes. Si primum, hoc tripliciter: Primo enim est ministerium, quo minister cooperatur sacerdoti in ipso sacramento, non quãtum ad consecrationem, quæ ad solum sacerdotem pertinet, sed quantum ad dispensationem, Et ad hoc est ordo Diaconatus ad quem pertinet immediate ministrare sacerdotibus in omnibus quæ aguntur in sacramentis. Vnde & sanguinem Christi, quem tamen non tangit, defert in pixide, & ministrat. Secundo est mini-

sta-

sterium ordinatum ad materiam Eucharistiæ præparandum in sacris vasibus ipsius sacramenti: & ad hoc ponitur Subdiaconatus. Ideo subdiaconi vasa Domini portant, & oblationes in altari ponũt. Et ideo cum ordinantur, accipiunt calicem de manu Episcopi, sed vacuum. Ex præmissis apparet quod potestas diaconi media est inter potestatẽ Subdiaconi & Sacerdotis. Sacerdos enim habet potestatẽ supra corpus Christi uerum, Subdiaconus super vasa tantum: Diaconus autem supra corpus Christi in vase contentum. Ideo portat pixidem, & dispensat sanguinem. Tertium mysterium ordinatur ad pręsentandum materiam sacramenti, & ad hoc est Acolitatus, ad quem pertinet præparare in vrceolis aquam cũ vino. Ministerium uero in ordine ad pręparationem recipiencium nõ potest esse nisi super immundos: nam qui mundi sunt, iam sunt ad percipienda sacramenta idonei. Triplex est autem immundorum genus, secundum D. Dion. Quidam sunt omnino infideles: & hi totaliter a visione diuinorum & cœtu fidelium arcendi sunt. & ad hoc ponitur hostariatus. Quidam autem sunt uolentes credere, sed nondum instructi, sunt catechumeni. Et ad huiusmodi instructione est ordo Lectoratus, ad quẽ pertinet prima fidei rudimenta docere. Quidam uero sunt fidele & instructi, sed impedimentum habentes ex dæmonum potestate, vt energumeni. & ad hoc ministerium est ordo Exorcistarum. Hi septem ordines diuiduntur in sacros, & nõ sacros, Ad cuius euidentiam sciendum est, quod ordo dicitur sacer dupliciter: vno modo per se: & sic quilibet ordo est sacer, cum sit sacramentum quoddam. Alio modo ratione materię, circa quam habet actũ. Et sic aliquis ordo dicitur sacer, qui habet aliquem actum circa aliquam rem cõsecratam. & sic sunt tres ordines sacri. s. Sacerdotalis, qui habet actum consecrandi panem & uinum, &c. Diaconatus, qui habet actum circa corpus & sanguinem Christi in vase: & subdiaconatus, qui habet potestatem super uasa sacra & corporalia. Ideo istis tribus ordinibus continẽtia indicitur: vt mundi & sancti sint qui sancta tractant: his etiam iniungitur sub

Officia quatuor minorũ ordinum.

Ordo sacer quid.

præcepto, diuinum officium siue septem horæ canonicæ, in c. dolentes, extra de celebratione missarum. Ordinatis autem aliis quatuor ordinibus non iniunguntur septem horæ canonicæ, nec eis indicitur continentia, ideo non impediunt matrimonium contrahendum, sicut tres sacri, qui etiam dirimunt contractus, vt infra dicetur. clericatus autem, ad quẽ pertinet diuinas laudes dicere, & ad quẽ non requiritur aliqua specialis potestas, sed solum deputatur ad tale officium, quod fit per tonsuram siue coronam: ideo non est ordo, sed dispositio & præambulum ad ordines. Et licet clericus sit in altiori statu quam laicus, non tamen habet amplioris potestatis gradum. Sed quia deputatur ad diuinum cultum, oportet quod deputatio fiat per episcopum, ad quem pertinet confirmare & ordines cõferre, uasa & templa consecrare, cœmiteria & vestes benedicere, ac omnia quæ ordinantur ad diuinum cultum, applicare. Nec tamen per talem deputationem quę fit in clericatu, clerici matrimonio bonisque temporalibus priuantur: quia terrenorum possessio non contrariatur diuino cultui, ad quem clerici deputantur: licet nimia solicitudo eis prohibeatur: Quia (vt Diuus Grego. ait) affectus in crimine est. Et quamuis Hugo de S. Victore dicat, quod postquam aliquis est factus clericus, ad sacros ordines promotus, episcopus qui eũ promouit absque patrimonio, debet illi prouidere victu aut beneficio. Ipsi tamen ex ordine suscepto, tenentur ecclesiæ ministrare. Ad sciendum autem an Episcopatus sit ordo, notandum est quod ordo dupliciter accipitur: Vno modo vt est sacramentum: & sic (vt dictum est) oẽs ordines ad sacramentum Eucharistiæ ordinantur. & hoc modo accipiendo, episcopatus non est ordo distinctus a sacerdotio, quia Episcopus nullam potestatẽ habet supra corpus Christi verum, quam non habeat sacerdos. Alio modo potest considerari ordo, secundũ qđ est officium quoddã, respectu quarundum actionum sacrarum. Et sic cum episcopus habeat potestatem in omnibus actibus hierarchicis: respectu corporis mystici, quam non habet sacerdos, sequitur q̃ episcopatus est ordo: Quia ordo est

Ordinati in sacris, ad quid teneãtur.

In addi. 3. p. q. 40. ar. 5.

An episcopatus sit ordo.

est disparitas gradus in spiritualibus dispensandis. Vnde D. Dionys. assignat tres ordines, scilicet episcopum, sacerdotem, & ministrum: intelligendo per ministrum diaconum & inferiores ordines, qui eminenter sunt in Diacono.

In lib. eccle Hier.

Ver. 4. *De institutione sacramenti ordinis.*

B *Cap. 16. ver. 14.* SAcramentum Ordinis fuit immediate a Christo institutum, quemadmodum & cætera sacramenta: prout definitum fuit in synodo Tridentina. de qua dictum est. Fuit etiam determinatum in quarto concilio Carthaginensi, in quo omnes gradus ordinis, & modus, quo ordinatio facienda est, discernentur: habetur etiam in nouem canonibus Apostolorum. Et quanuis Euangelistę non faciant de omnibus ordinibus mētionem: quia teste D. Dion. Christus uoluit formas sacramentorum esse occultas, ne uenirent in irrisionem infidelium, eas tamen docuit & ante & post resurrectionem, maxime per dies quadraginta apparens eis & loquens de regno Dei, hoc est de regimine ecclesiæ. Legimus etiam in euangeliis Christum quodā modo usum fuisse actibus omnium ordinum: & tunc (ut verisimile est) ordinem instituit, & potestatem vtendi & conferendi Apostolis dedit. Quo ad ordinem hostiariatus, habetur quod fecit quasi flagellum de funiculis, & eiecit ementes & vendentes, boues quoq; & oues prophanantes tēplū. Et Ioan. 10. dixit: Ego sum ostium: per me si quis introierit, &c. Officio lectoratus vsus est, cum aperuit librum Esaiæ, & completa lectione ꝓphetiæ, clausit & dedit ministro. Officio Exorcistæ vsus est, quando tetigit aures surdi & muti, dicens: Epheta, quod est adaperire. dedit Apostolis potestatem spirituum immundorum, vt eiicerent eos. Officium uero Acolitatus in se esse protestatus est dicens: Ego sum lux mūdi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Officio Subdiaconatus vsus est in cœna, quando præparauit materiam sacramenti: ac etiam officio Diaconi, cum ministrauit & ministrari fecit sanguinem. Officium autem sacerdotale, quātum ad primum actum exercuit, cum panem & uinum consecrauit, & instituit cum dicit, Hoc facite in meam commemorationem: hoc est, quod me uidistis facere, scilicet consecrare, &c. facite. Mat. 26. & Ioan. 13. Exemplum dedi uobis, vt quemadmodum ego feci ita & uos faciatis. Quo ad secundum uero actum ordinis sacerdotalis, post resurrectionem, cum dixit, Ioan. 20 Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, &c. Potestatem uero episcopalem instituit, cum dixit Petro, Pasce oues meas: nam promiserat, Matt. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum: per quas quæcunque ligaueris super terram, &c. Sed realis datio & exhibitio fuit, cū dixit, Pasce oues meas. Cū enim character episcopalis & sacerdotalis sit eiusdem speciei: differenter tamē, quia in episcopo est extensior, & character episcopalis præsupponit sacerdotalem: ideo per illa uerba de futuro, Matt. 16. non fecit eum episcopum: neque Apostolos, per illa verba Matt. 18. Quæcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cœlis: quæ uerba debent intelligi promissiue, fundata scilicet ecclesia. Sed primo fecit eos sacerdotes in cœna, quantum ad primū actum, qui consistit in consecratione, cū dixit, Hoc facite: quo ad secundū uero actū, qui consistit in absolutione, cum dixit, Ioan. 20. Quorum remiseritis, &c. Deinde fecit Petrum Episcopum Episcoporum, cū dixit Ioan. 21. Simon Ioannis diligis me plus his? Pasce agnos: & Pasce oues. Postremo in die Ascensionis fecit alios episcopos, sub ditione tamen Petri, cui, commiserat oues, cū dixit, Euntes in mundū vniuersum, docete omnes gentes &c. Principalis enim actus episcopi est docere: ideo dixerunt, act. 6. Non est æquū nos derelinquere verbū Dei, & ministrare mensis. Et licet christus nō fuerit usus vnctionibus, & aliis solēnitatibus, eo quod haberet potestatē excellentię: docuit tamen Apostolos illis signis sensibilib. vti. Ideo vsi sunt. & per exemplū & traditiones suas, modū & formā utendi successoribus reliquerunt. Et quanuis Apostolus de tribus tantum ordinibus fecerit mentionem, scilicet de Episcopo, Presbytero & Diacono: non tamen ex hoc sequitur, quod Christus illos solos ordines instituerit. Tunc enim propter defectum & paucitatem ministrorum omnia inferior mini-

Christus quodam modo omnium ordinū officiis usus est. *Ioan. 2.* *Luc. 4.* *Marc. 7.* *Mat. 10.* *Ioan. 8.*

In add. 3. p. q. 37. ar. 5. ad 2.

Apostoli prius sacerdotes, quam episcopi.

ministeria diaconibus committebantur, vt patet ex D.Dion.3.cap.Eccles. Hierarchiæ, vbi dicit: Ministrorum alij stant ad portas tépli clausas, aliud alii proprii ordinis operantur, alii autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum, quod pertinet ad subdiaconum. Sed postmodum ampliatus est cultus diuinus: & ecclesia, quod implicitè habebat in vno, explicitè tradidit diuersis. Vnde Diuus Ignatius D. Ioannis discipulus, in epistola ad ecclesiam Anthiochenam dicit, Saluto Subdiaconos, saluto Lectores, Cantores, Hostiarios laborantes, & Exorcistas.

In Add. 3.p.q.37 ar.2.ad3

Ver. 5. *De primatu Petri.*

CVm Christus ordinum diuersitatem in ecclesia statuerit secundum diuersos potestatis gradus, quos eis tribuit: nō sunt audiendi hæretici, qui omnes Christianos parificant, & eandem potestatem habere dicunt: nullam distinctionem inter episcopum & sacerdotem faciētes: vt Aetius hæreticus, qui ambiens episcopatum, nec valens obtinere, hunc errorem primus inuenit, sed vt repullularet curarunt Valden. & hæretici neoterici, qui etiam non erubuerunt D. Petri primatū tollere velle, & illū aliis episcopis & presbyteris ęquare. Hi omnes in pluribus generalibus conciliis fuerunt condemnati, maxime in Concilio Constantinopolitano, his verbis, Veneramur, secundum scripturas & secundum canonum statuta, sanctissimum antiquæ Romæ episcopum primum esse & maximum episcoporum: & post ipsum Constantinopolitanum Episcopum. Et Diuus Cyrillus Episcop. Alexandrinus dicit, Vt membra maneamus in capite nostro Apostolico Romano Pōtifice, a quo nostrū est quærere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum veneramur, ipsum rogantes prę omnibus, quoniam ipsius solius est reprehendere, statuere, soluere, & ligare, loco illius qui ipsum ædificauit. Et nulli alii quod suum est plenū, sed ipsi dedit, cui oés iure diuino caput inclinant, & primates mundi tā quā ipsi Domino Iesu Christo, obediunt. Id enim expresse habemus in euangelio. Nam soli Petro & successoribus promisit Christus claues regni cœlorum, hoc est ecclesiæ militanti primatum dicens: Tu es Petrus non Ioannes, non Andreas: & super hanc petram ædificabo (loquitur de futuro) ecclesiam meam, &c. Et tibi dabo &c. Nec per uerba sequentia (quæ debēt intelligi secundum præcedentia) dedit aliquam potestatem Petro aut aliis, sed solum promisit & declarauit uirtutem clauium quas daturus erat Petro. Nec etiam per illud quod habetur Matth. 18. Quod patet ex hoc quod prædixerat, Dic ecclesiæ. Si ecclesiam non audierit, &c. intelligebat cum ecclesia secundum exteriorem gubernationem esset fundata. Quod non fuit antequam Christus diceret Petro. Pasce oues meas. vbi comparans eum aliis, dixit: Simon Ioannis diligis me plus his? dixit ei, Etiam Domine, tu scis, quia amo te: dixit ei iterum, & postquam respondit, ait illi. Pasce agnos meos imperfectos: & postquam interrogasset eum tertio, dixit: Pasce oues meas, per oues intelligēs perfectos, prout erāt inter cęteros Apostoli: Et sicut soli Petro & successorib. dedit illas committendo pasturā & gubernationem non solū agnorum, sed etiam ouiū. Ideo qui non est subiectus Petro, non est de ouili Christi. ¶ Huic argumento nec sufficienter nec apparēter respondere possunt hæretici, quin ex hoc loco habeatur solum Petrum constitutum esse pastorem omnium etiam ipsorum Apostolorum, cum fuerint oues Christi. Et licet Diuus Petrus esset ouis Christi, fuit tamen constitutus pastor omnium aliarum ouium, & ei non fuit deputatus alius particularis pastor. Hoc ipse Petrus declarauit in primo concil. Act. 15. vbi dicitur, quod conuenerunt Apostoli & seniores ad Petrum videre de obseruatione circuncisionis, & aliorum legalium. Cumque magna conquisitio fieret: surgēs Petrus dixit ad eos, viri fratres, uos scitis quod ab antiqs diebus Deus in nobis (hoc est inter nos) elegit per os meum gentes audire uerbum euangelii, & credere. Ibi clare explicauit & affirmauit, ad se resolutioné & fidei decisionem pertinere, quā etiam dedit præsente Apost. Paulo, q dixerat, Gal. 2. Mihi enim qui videbanť aliquid esse, nihil cōtulerūt: Sed cōtra cū vidissent qđ creditū esset mihi euangelium præputii, sicut & Petro circuncisionis, qui enim operatus est

In Add. 3.p.q. 4. art.6.

Soli Petro Christus primatum dedit.

Petro nō fuit deputatus particularis pastor.

est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est mihi inter gentes, &c. subiungit dextras dederunt mihi & Barnabæ, societatis. Et nihilominus cum Petrus dixisset Deum elegisse gentes audire verbum euangelii per os Petri, & credere: non est ausus Paulus se illi æquare, nec eum reprehendere, prout fecit in illa simulatione Antiochena. Quod utique fecisset, si Petrus verum non dixisset, nec ambulasset secundum veritatem Euangelii. Sed ipse cum tota multitudine recognouit Petrum pastorem & superiorẽ omnium: dicitur enim in textu. Tacuit multitudo, audita resolutione Petri dicentis: Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? quam resolutionem D. Iac. de Petri licentia & authoritate, recitando dicta D. Petri publicauit, eo quod episcopus Hierosolymitanus esset. Et sic apparet quod Diu. Petro data est primo potestatis plenitudo, per Petrum ad alios deriuanda, & ab eo dirigenda, tutanda, & confirmãda. vnde Luc. 22. Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos, hoc est Apostolos, quo ad potestatem & directionem ac soliditatem fidei. ¶ Ratione etiam naturali ac manifesta conuinci potest Christum vnũ super omnes dimisisse pastorem: Quia cum Christus sit sapientia patris, necesse est dicere ipsum perfectiorem instituisse politiam in ecclesia sua, quam fuerit aliqua politia humana. Sed euidenter constat politiam regalem, in qua præsidet vnus esse omnibus aliis perfectiorem, ut probat philosophus 12. Metha. Et ideo illi qui primatum Petri negant, sunt schismatici & heretici: negant enim unitatem quam Christus tantum commendauit, & pro ea orauit. Manifestum est etiam, quod inter episcopum & papam sunt alii grad⁹ dignitatum, correspondentes gradibus unionis diocœsum, prouinciarum & regnorum, secundũ quos vna cõgregatio vel communitas includit aliam, & communitas totius mundi includit communitatem omnium regnorum: & sic sunt archiepiscopi, primates, patriarchæ. Nec obstat quod in sacerdotio Leuitico erat tantum vnus pontifex, hoc est sacerdotũ princeps, scilicet Aaron: Quia ritus iudæorum non erat diffusus in diuersis regnis, sed in una gente tantum. Et ideo non oportebat quod sub eo qui habebat potestatem principalem, alii pontifices distinguerentur. ¶ Ad ampliorem tamen notitiam & argumentorum solutionem, notandum est primo, quod inter sacerdotem & Episcopum (quantum ad actum principalẽ, qui est cõsecrare corpus Christi verum) non est differentia: Quia potestas sacerdotalis, quantum ad consecrationem, non dependet ab aliqua alia superiori potestate, nisi diuina. Sed quantum ad secundum actum, qui est præparare populum ad susceptionẽ sacramenti Eucharistiæ, per absolutionem & remissionem peccatorum, potestas sacerdotalis pendet ab aliqua superiori potestate, scilicet humana. Omnis enim potestas, quæ non potest exire in actum, nisi præsuppositis quibusdam ordinationibus, pendet ab alia potestate, quæ illas ordinationes facit. Sacerdos autem (vt supra dictum est) non potest soluere vel ligare, nisi præsupposita iurisdictione, qua subdãtur ei illi quos absoluit, cum peccator subditus sit materia sacramenti pœnitentiæ. Hæc autem subiectio & iurisdictio est ex dispositione humana: igitur, &c. potest tamẽ consecrare quamlibet materiam a Christo determinatam nec requiritur alia iurisdictio uel licentia, quo ad necessitatem sacramẽti: quanuis ex congruitate requiratur consecratio altaris & benedictio uestium. Et ideo resolutoriè loquendo, potestas ordinis est æqualis in sacerdote, & episcopo, & non potestas iurisdictionis, per quã habet episcopus supra presbyterũ, quod possit excommunicare, absoluere, suspendere, interdicere, conferre sacramentum cõfirmationis & ordinis, chrisma, templa, vasa consecrare, uestes benedicere, & alia huiusmodi, quæ tangũt corpus Christi mysticum. Secundò notandum est, quod potestas sacerdotalis exceditur a potestate episcopi, quasi a potestate alterius generis. s. potestate iurisdictionis. Sed potestas episcopi exceditur a potestate archiepiscopi, & aliorũ superiorũ, ac etiã papę, quasi a potestate eiusdẽ generis: Quia oẽs habent iurisdictionem & potestatem supra corpus

Potestatis plenitudo a Petro deriuatur in singulares personas.

sacerdos & episcopus in potestate cõsecrandi sunt ęquales.

Episcopus quib. excedit sacerdotem.

Oẽs episcopi in quo sint ęquales.

corpus Christi mysticum. Ideo omnem actum hierarchicum siue potestatiuum, quem potest facere Papa in administratione sacramentorum confirmationis & ordinis, potest facere episcopus, non autē simplex sacerdos. Et ideo quantum ad ea quæ sunt episcopalis ordinis, omnes episcopi sunt æquales. Et propter hoc vnus alium potest consecrare. Sed non sunt æquales in potestate iurisdictionis, secundum quam quicquid potest inferior, potest superior, sed non econuerso. Nec propter hoc ecclesia potest dici monstruosa, tanquam habens plura capita, quia sunt subordinata.

Ex præmissis apparet falsum esse fundamentum hæreticorum, qui dicunt nullam Christum potestatem dedisse Petro, quam non dederit aliis Apostolis: Quia nulli aliorum dictum est, quod diximus supra de pastura agnorum & ouium, aut confirmatione fratrum. Et si allegentur authoritates Sanctorum dicentium, quod dedit Petro in persona ecclesiæ dicendū quod dedit Petro tanquam capiti ecclesiæ, & successoribus suis. sicut Moysi tanquam capiti synagogæ, & successoribus suis, vt expresse Christus dixit, Matth. 23. super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & pharisæi: Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, eo scilicet q͂ habeant potestatē Moysi, cū sedeāt in cathedra eius, hoc est, cum sint eius successores. Et cum D. Amb. super illud, Pasce oues meas, dicit: Quas oues? & quem gregem? non solum tunc suscepit Petrus claues, sed & nobiscum suscepit, & nos cū illo eas suscepimus. debet intelligi, quod Christus non dedit claues soli Petro, pro persona sua, sed ēt pro successoribus suis, & pro illis quos ipse uel alii episcopi ordinarent aut cōsecrarēt. alias politia Christi fuisset manca & imperfectior humana. Nec obstat quod dicitur Act. 8. Cum audissent Apostoli qui erāt Hierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem: Quia illa missio non fuit præceptiua, sed consultiua. Nec obstat pariter, quod successor Petri, frater est & peccare potest, ideo corrigendus, iuxta illud: Si peccauerit in te, &c. Tandem sequitur, Dic Ecclesiæ. q͂ si ecclesiam nō audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex quo sequit̃ q͂ Papa subiicitur correctioni ecclesiæ, & pōt per eam puniri, maxime ubi abuteretur potestate, & totam ecclesiam scandalizaret, Vnde & D. Pau. in faciem restitit Petro, Galat. 2. cum non sit data potestas in destructionem, sed ædificationem, ut dicitur 2. Cor. 10. iuxta illud Hier. 24. Aedificabo eos & non destruam, & plātabo eos, & non euellam. Sed tunc papa non agit ut papa, sed ut particularis persona, & iō ut particularis persona subiicitur correctioni ecclesiæ, maxime quando deuiat a fide, ut habet̃ in c. si papa 40. distinct. uel alia facit, quibus ab̄sq; eius correctione, non posset aliter ecclesiæ remedium adhiberi: alias politia Christi non esset ita bene ordinata, sicut politia humana. Sed adhuc non contingit, quod aliquis papa fuerit per ecclesiā depositus: & ualde difficile est q͂ non inueniantur alia remedia. Seruandæ enim essent multo plures solēnitates in eius correctione & depositione, quam in depositione aliorum episcoporum. Dn̄s Cardinalis de Turre cremata in 2. lib. suę Sūmæ de Ecclesia, c. 99. & sequentib. usq; ad 110. dat alia remedia, & diffuse tractat hanc quæstionem: iō si uis amplius perscrutari, poteris eo recurrere.

Ver. 6. *De conferentibus sacramentum Ordinis.*

EX differentia inter sacerdotem & episcopum apparet, quod solus episcopus est minister huius sacramenti; Quia potestas episcopalis se habet ad potestatem ordinum inferiorum: quemadmodum ipsa uirtus politica, quæ communicat bonum commune ad artes, quæ coniectant bonum speciale. Sed politica ponit legem inferioribus, in quo, qualiter, & quomodo iferiores se debeāt hr̄e & exercere. Et ideo ad episcopum pertinet in oībus diuinis mysteriis & officiis aliquos collocare: vnde ipse solus confirmat, q͂a confirmati in quodā officio confitenti fidem constituuntur. ipse ēt solus uirgines benedicit, quæ figurā gerūt ecclesiæ Christo desponsatæ, cuius cura ipsi principaliter committitur. ipse etiam ministros ordinū consecrat, & uasa: quemadmodū officia & beneficia distribuit. Et quanuis

A *In addi. 3.p.q.30.*

idem

idem secundum essentiam sit character sacerdotalis, qui & episcopalis: Character tamen sacerdotalis non est adeo extẽsus: quia character sacerdotalis non se extendit nisi ad duos actus: Vnus est actus consecrationis panis & uini: & in hoc sacerdos est æqualis eꝑo. Alius actus est præparatio hominum ad recipiendum hoc sacramentum, per absolutionem & remissionem peccatorum præcedente contritione vel attritione, & confessione. & hũc actum exercere non potest, nisi supposita iurisdictione, quam ex se non habet, sed ab episcopo. Character autem sacerdotalis per consecrationem sacerdotis in episcopum, extenditur ad iurisdictionem, & ad plenam collationem sacramentorũ confirmationis & ordinis, & ad alia quæ prædiximus. Et quia episcopus prædicta habet ex ipsa sua consecratione: ideo in hoc sunt omnes episcopi æquales: ita ꝙ si episcopus attentet ordinare non subditũ, est vere ordinatus: licet episcopus peccet: Sed si sacerdos attentet absoluere nõ subditum, non est absolutus: cum materia sacramenti pœnitentiæ sit peccator subditus, vt dictum est. Omnes tamen episcopi sunt æquales in iurisdictione, sub moderatione tamen D. Petri uel eius successoris ad quẽ pertinet iurisdictionem limitare. & ideo si episcopus confirmet vel ordinet non subditum, peccat licet eius ordinatio teneat. Et cum potestas confirmãdi & ordinãdi sequatur characterem, qui est indelebilis ab homine: ideo episcopus hæreticus & depositus attentans confirmare vel ordinare, vere confirmat & ordinat, dummodo habeat intentionem faciendi quod ecclesia facit. & ideo a talibus confirmati uel ordinati, non sunt reconfirmandi uel reordinandi. Quemadmodum si sacerdos degradatus attentet consecrare, vere consecrat: cũ bonitas ministri non sit de essentia sacramenti. ¶ Ordinis sacramentum conferri debet in ieiuniis quatuor temporum. Minores tamẽ conferri possunt diebus Dominicis & in festis præcipuis, hoc est totis duplicib. non solum vni, sed pluribus, dummodo non videatur vniuersalem ordinationem facere. Sacri vero ordines in quolibet sabbato quatuor temporum, & in sabbato ante Dominicam in Passione, & in vigilia Paschæ ut habetur in cap de eo, extra de temporibus ordinandorum. Episcopatus vero diebus Dominicis, hora tertia, & in ecclesia quam elegerit cõsecrator. de his in c. ordinationes 75. dist. Papa tamen omnibus diebus potest ordinare, cum determinatio tẽporis sit de iure humano: Nec alius a papa potest plures sacros ordines conferre, aut etiam minores cum subdiaconatu, absq; dispensatione apostolica.

Character sacerdotalis quã & quo extẽditur.

Ordinis sacramẽtum quo tempore inferri debet.

Ver. 7. *De suscipientibus sacramentum Ordinis.*

SOli viri capaces sacramenti ordinis, & nõ mulieres: Adeo quod si episcopus attentet ordinare mulierem in sacerdotem, nil faciet, nec ipsa reciperet characterem sacerdotalem, nec alterius ordinis: Quia est contra statum ei a Domino inditum, ut probatum fuit cum de ministro sacramenti eucharistię agerętur. ¶ Ordinis sacramentum suscipientes debent esse in gratia, non ex necessitate præcepti: Quia si mali præsumant suscipere, peccant mortaliter, licet suscipiant sacramentum, Peccant etiam existentes in peccato mortali, quodcunque sacrmẽtum ministrare præsumentes: quia homo sancta sanctè pertractare debet. Scriptum est enim: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et quamuis degradatus aut quicunq; peccator in necessitate baptizans non peccet: peccat tamen etiam in necessitate ministrans, siue exercens ea quæ ꝑtinẽt ad sacramentum ordinis. Quia non potest esse talis articulus necessitatis in ordine exercendo, sicut in baptismo administrando. Diu. Hieron. dicit ꝙ non solum episcopi & presbyteri debẽt magnopere prouidere, ut cunctum populum cui præsident, sermone & conuersatione precedant, sed etiã inferiores gradus, & omnes qui diuino oraculo deseruiunt. Quãuis peccatores corporale obsequiũ Christo in membris eius ministrare possint & eleemosynam facere, non tamen spiritualem, ad sacramenta pertinens. vnde D. Dionys. Immundis (hoc est peccatoribus) nec symbola (hoc est sacramentalia signa) phas est tangere. ¶ Debent etiam suscipientes hoc sacramentum, habere sufficientem scientiam, secundum conditionem

B In addit. 3. p. q. 36 art. 1. q. 39. art. 1 c. 16. §. 3. arr. 2.

Leui. 19.

c. 6. Eccl. Hierarc.

nem

Scientia in ordinādis requisita.

nem ordinis quem suscipiunt, & præcipue sacerdotes. Religiosi tamē qui solum admittuntur ad primum actum, scilicet consecrationis, & non ad secundum, scilicet curam animarum, tenentur habere tantum scientiæ, quantum requiritur ad rite & recte perficiendum & celebrādum sacramentum Eucharistiæ. Seculares uero qui ad sacerdotium & ad curam animarum promouētur, siue supra corpus Christi mysticum, debet habere maiorem scientiam: quia ex talium ore populus legem Dei requirit, ut dicitur Malac. secundo. Non requiritur tamen quod sciāt omnes difficiles quæstiones: quia in his debet ad superiores recursus haberi. Ad episcopos uero pertinet, vt etiam quæ in lege difficultatem facere possunt, sciant: & tanto magis, quanto in maiori gradu collocantur. vnde 1. Pet. 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in uobis est spe, cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam. Ex hoc sequitur quod peccāt episcopi indignos & insufficiētes absque diligenti examinatione & sufficienti probatione ordinantes, & ad regimen animarum admittentes. Ideo ad Titum 5. Nemini cito manus imposueris. Et quanuis non semper inueniantur idonei ministri: nihilominus tamen (vt Diuus Clemens dicit) Melius est paucos ministros habere bonos, quam multos malos & insufficientes. Nec propter temporalia commoda indigni & insufficientes sunt promouendi. Nec sequitur aliquem fore perplexum, ut peccandi necessitatem habeat: Quia potest peccatum dimittere, vel officio aut beneficio renūciare. ¶ Requiritur etiam in omnibus ordinibus de necessitate præcepti (quanuis non sacramēti) vsus rationis: licet in minoribus, si necessitas adsit, spes profectus ante annos pubertatis, hoc est. 14. sed non ante septennium, etiam si sint in usurationis, possunt ordinari: sed non in maioribus, Subdiaconatus requirit. 18. annum, Diaconatus. 20. Presbyteratus. 25. Episcopatus 30. vt habetur in titu. de ętate & qualitate ordinandorum, extra, per totum titulum, & in Clemen. 1. & cap. cum in cūctis, extra de elec. nec potest episcopus super ætate dispensare. Dicunt tamen aliqui quod sufficit attingere ultimum annum: quia in his, annus incœptus habetur pro completo: licet non in testamentis, ut in leg. qua ætate. ff. de testamentus. Seruitus etiam impedit: quia nullus potest dare quod suum non est. Si tamen ordinetur seruus, ordinem quidem suscipit, sed peccat ordinans, ac etiam ipse: nec absque consensu domini potest ministrare. Si autem dominus eius consentit ordinationi efficitur liber. Nec est simile de muliere, quia eius subiectio est naturalis, & non seruitus. Homicidæ vero quia sunt irregulares, non sunt ordinandi etiam si sint homicidæ sine culpa. Si tamen ordinantur, suscipiunt. Idem dicendum est de illegitime natis, de quibus Deut. 23. Non ingredietur manser (hoc est illegitime natus) ecclesiam Dei usque ad quartam generationem. Idem etiam dicendum est de mutilatis, ac etiam bigamis, circa quos nec Papa consueuit dispensare: quia 1. Timoth. 3. Oportet episcopum esse vnius vxoris virum. & si esset bigamus, esset falsa significatio: propter quod aliquid dicūt quod dispēsatus a Papa, non est tutus in conscientia: sed de his infra hoc c. §. 7. ver. 14.

Contra pluralitatem sacerdotum.

De tēpore ordinandorū.

Ver. 8. *De effectibus sacramenti Ordinis.* C

In addi. 3. q. 35.

POtissimus, licet posterior effectus sacramenti ordinis, est gratia sacramentalis, per quam datur facultas congrue & debite exequendi officium in ordine ad communitatem, & pellēdam ignorantiā in plebe nisi sit obex ex parte recipiētis: Effectus huius gratiæ sacramentalis vltra gratiam gratum facientē, est in intellectu, qui per eam fortificatur & dirigitur ad debite exercendum officium ordinis. Alius & prior effectus est character, qui imprimitur in quolibet ordine qui est dispositio ad prædictam gratiam sacramentalem & pręsupponit characterem baptismalē sine quo (etiam si sacramentum, ordinis conferatur) non accipitur, cum baptismus sit ianua sacramentorum. Non tamen pręsupponit de necessitate sacramenti characterem confirmationis: quia Apostoli acceperunt sacerdotium ante confirmationem: Congruum tamen est quod prius firmentur, q̄ ordinentur. Non est etiam de

necessitate

necessitate superiorum ordinum, quod aliqs inferiores ordines prius susceperit, quia potestates sunt distinctæ, vt patet ex actibus. Et vna quantum est de ratione sui) non prærequirit aliam in eodem subiecto excepta potestate episcopatus, qui nō habet alium characterem a sacerdotali. Ideo in primitiua ecclesia aliqui ordinabuntur in presbyteros, qui non habebant inferiores ordines: & tamen poterant omnia q̄ inferiores ordines possunt. Quia inferior potestas virtute compræhēditur in superiori, vt sensus in intellectu, & potestas ducis est in rege. Postea tamē determinatum est quod ad maiores ordines non se ingerant, quia in minoribus officiis non se humiliauerunt, vt habetur in cap. solicitudo 25. distinct. Et inde est quod qui ordinantur per saltum, secundum canones nō reordinantur: sed quod omissum fuerat, pœnitentia imposita suppletur, vt habetur in cap. vnico, extra de clerico per saltum promoto. Et quia tonsura est signum regni & perfectiones (quia est figuræ circularis, quæ est perfectissima, vnde reges coronantur) Ideo cum seruire Deo regnare sit, secūdum Diuum Gregorium congruum est quod ordinandi prius tonsurentur, siue clericatum (qui non est ordo, sed dispositio ad ordines) recipiant: non tamen est de necessitate sacramenti, sed ex ordinatione Ecclesiæ.

Tonsura siue clericatus nō est ordo.

Ver. 9. *De clauibus Ecclesiæ.*

NEcessarium est dicere ecclesiam habere claues, cum Dominus noster Iesus Christus, filius Dei, & verus Deus, fidelis in promissis, illas D. Petro promiserit, Matth. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum. Non est tamen intelligendum, quod dederit claues materiales, sed metaphoricas & similitudinarias. Accipit eni claues pro potestate auferendi vel ponēdi impedimētum ingressus regni cœlorū, quemadmodum per clauem ponitur vel remouetur impedimentum ingressus domus. Et quia regnum cœlorum clauditur homini per peccatum, ideo potestas qua tale obstaculū remouetur, dicitur claues regni cœlorum: Quia remouendo tale obstaculum, aperit: & non remouendo, claudit: Sicut Deus dicitur indurare, non quidem impartiendo malitiam, sed non conferendo gratiam Et cum per hanc potestatem conferatur gratia, per quam aperitur infernus, quando quis educitur de peccato, quod dicitur inferni porta: & clauditur cum homo per gratiam disponitur, vt in peccatum vltra non labatur: ideo talis potestas potest dici clauis inferni, vel quia aperiendo paradisum, clauditur infernus: & claudendo paradisum, aperitur infernus. Ideo Apoc. 1. Ego habeo claues mortis & inferni. & Apoc. 9. dicitur clauis putei. & 10. dicitur clauis abyssi. Sed quia vnūquodq; denominatur a digniori, ideo potius dicuntur claues regni cœlorū, q̄ inferni. Et quanuis ostium cœli (quantū est de se) semper sit apertum: tn̄ dicitur clausum alicui pp impedimentum intrandi. Impedimentum autem toti naturæ humanæ positum est per peccatum primi parentis, & per Christi passionē fuit amotū. Ideo Apoca. 4. Vidi in cœlo ostiū apertum, quod est Christus, qui de seipso dicebat, Ioan. 10. Ego sum hostium. Sed quia adhuc quotidie manet clausum propter peccatum originale cōtractum, vel actuale commissum, indigemus sacramentis & clauibus ecclesię. Nec obstat quod Apoc. 3. dicit̄ de Christo, q̄ aperit, & nemo claudit: quia hoc intelligēdum est de apertione lymbi sanctorum Patrum nequis vltra in illum descendat. Cum autem hæc potestas remouendi peccatum, & conferendi gratiā authoritatiuē, pertineat ad sanctissimam Trinitatem: ideo dicitur quod solus Deus, qui est trinus & vnus, hēt clauē authoritatis. Sed in Christo homine, siue f̄m humanā naturā, fuit potestas remouendi prædictum obstaculū, per meritum suæ sacratissimæ passionis, q̄ dicitur aperire ianuam cœli: Ideo Christus dicitur habere claues excellētiæ. Et q̄a ex latere Christi dormientis in cruce fluxerunt sacramēta, ex quibus, vt dictū est, ædificata est ecclesia: ideo in sacramētis ecclesię efficacia passionis Christi manet. Et pp hoc ministri ecclesię, qui sūt dispēsatores sacramentorū, dicūtur habere claues ministeriales, ad prædictum impedimentum remouendum. Et sic triplex est clauis, scilicet authoritatis, excellentiæ, & ministerii. Clauis igitur (prout accipitur in sacris literis) est potestas ligandi atque soluēdi: qua

D. In Add. 3 q. 17. art. 1.

Clauis qua claudat paradisum.

Clauis triplex.

Clauis ecclesiastica quid. qua ecclesiasticus iudex dignos potest & debet recipere, & eis aperire, & indignos excludere siue claudere, vel non soluere. Notandum tamen ꝙ cum in foro consciétiæ causa agatur inter hominem & Deum & in foro exterioris iudicii agatur causa hominis ad hominem, sequitur quod absolutio vel ligatio, quæ vnum hominem ligat vel absoluit, quo ad Deum, tantum pertinet ad forum pœnitentiæ. Sed illa quæ hominem ligat, in comparatione ad alios homines, pertinet ad forum publicũ exterioris iudicii: vt excommunicatio, qua homo a consortio hominum separat̃, quę nõ est proprie & directe actus clauis, sed magis actus exterioris iudicii, quod promulgatur. Vnum quia sententia excommunicationis aliquo modo pertinet ad aditum regni, secundum quod ecclesia militans est via ad triũphantem: ideo talis potestas, qua homo excommunicare potest, secundũ quosdam dicitur Clauis: Sed propriè clauis est in foro pęnitentię, quæ a magistro dicitur potestas ligandi atque soluendi, &c.

Clauis diuiditur in clauẽ iurisdictionis & ordinis. Clauis diuiditur primo in clauem communiter dictam, quam alii uocant clauem iurisdictionis, de qua inferius: & clauem proprie dictam, quam uocant clauem ordinis, quæ subdiuiditur in clauem scientię & potentiæ, ut infra dicetur. Et hæc *Clauis ordinis qd.* clauis ordinis quo ad essentiam, nil aliud est, quam charecter sacerdotalis, inquantũ ad secundũ actum, scilicet absoluendi vel retinendi. Quia quo ad primum, qui est potestas consecrandi, secundũ D. Tho. clauibus non connumeratur: licet (vt dictum est) quantum ad essentiam sit una & eadem potestas, & idẽ character. Quia potestas, quæ dicit̃ clauis, est ad diuersos actus eiusdem generis: Potestas verò consecrandi se extendit ad vnnm tantum actum. Nec etiam potestas consecrandi (quantum est de se) ordinatur ad tollẽdum impedimentum regni cęlorum, sicut potestas soluendi & ligandi, quę habet plures actus: ideo secundum illos, dicitur diuidi in clauem scientiæ, & clauem potentiæ siue potestatis. Quia in omni actu qui requirit idoneitatem ex parte recipiendis, duo sunt necessaria illi q. dẽt actum illum exercere, scilicet iudicium de idoneitate recipiẽtis, & expletio actus, scilicet solutio uel ligatio: Sicut in actu iustitiæ distributiuę, per quam redditur alicui id quo dignus est, opus est primo iudicio, per quod discernitur an iste sit dignus: Secundo ipsa redditio siue distributio. Sic ad sacerdotem pertinet primo iudicium, an iste sit dignus absolui: Secũdo ipsa absolutio. Et ad utrunque istorum potestas siue authoritas quædam exigitur. Potestas discernendi siue iudicandi, dicitur Clauis Scientiæ. Et authoritas siue potestas ligandi & soluendi, dicitur Clauis Potestatis. *Clauis scientiæ quid.* Non est tamẽ arbitrandum ꝙ habitus vel actus scientiæ acquisitus vel infusus, relatus in ordine ad aliã clauẽ potentiæ, sit clauis scientię, sicut quidam dicere voluerunt: Quia multi sacerdotes carent huiusmodi habitibus, & tamen habent claues. Nec est etiam asserendum ꝙ quædam industria naturalis, qua vtuntur ad absoluendum sacerdotes illiterati, dicatur clauiola, quæ per ordinem acceptũ fiat clauis, quæ prius non erat, vt videtur dicere Magister Sententiarum, qui in hoc non est sequendus, eo quod hæc non videntur concordare verbis Euangelij, quæ Diu. Petro claues promittunt. Sed clauis scientiæ est authoritas exercendi actum scientiæ, quæ authoritas quandoque est sine scientia, & quandoque scientia est sine authoritate. sicut patet in iudiciis secularibus: aliquis enim iudex secularis habet authoritatem iudicandi, & tamen nõ habet iuris prudentiam. Et econuerso aliquis habet iuris prudentiam, qui non habet authoritatem iudicandi. Et quia actus iudicii, ad quod quis ex authoritate suscepta ordinatur, siue vttoque bene fieri non potest: ideo authoritas iudicãdi, quæ est clauis siue scientia, absque peccato accipi non potest. Ideo peccant ignorantes, se ad tale munus sacerdotii offerentes. Sed scientia quę præcequiritur absque peccato, etiam suscepto ordine acquiri potest. Cum autem clauis (vt dictum est) sit essentialiter character sacerdotalis: sequitur quod omnes sacerdotes habent claues, licet non omnes habeant exercitium illarum. sed solum illi, qui habent jurisdictionem siue curam animarum ordinariam vel delegatam.

A

In addi. 3.p.q.18 c.16.uer. 11.

Ver.10. *De effectu clauium.*

EFfectus clauium est causare ornatum & gratiam sacramentalem in pœnitente effectiue & attinctiuè, instrumentaliter tamen. Et quanuis Diu.Tho. in 4.sequens Magist. Sent.dixerit, quod solum dispositiue: in tertia tamen parte Summæ aliter dixit vt dictum est. Et quia ad gratię infusionem sequitur culpæ remissio: ideo virtus clauium se extendit ad culpæ remissionem instrumentaliter & ex consequenti. Verum quia per sacramentum pœnitentiæ nunquam datur gratia, & præparatio adsit, vel prius fuerit, sicut nec per baptismum in adultis: Ideo uirtus clauiũ, quę habet efficaciam ex passione Christi, operatur ad culpæ remissionem, non solum quando absolutio a sacerdote actualiter datur, sed etiam quando est in voto & desiderio, sicut dictum est de baptismo. Alius effectus clauium est commutatio reatus pœnæ æternę in temporalem: quem effectum non solum habet cũ absolutio datur, sed etiam cum est in voto & desiderio, vt patet in contrito, cui ante absolutionem dimissa est pœna æterna, uel saltem commutata in pœnam temporalem. Et quando actus clauis exercetur per absolutionem actualem vltra ornatum & gratiam sacramentalem dimittit de pœna temporali secundum dispositionem confitentis, qui talem & tam feruentem potest habere contritionem, ꝙ tota pœna delebitur. Nec tamen propterea peccatum manet impunitũ: quia per pœnam passionis, quæ per claues applicatur, satis fit illi. Sed difficultas est non modica, an super idem peccatum actus clauis repetitus, hoc est absolutio repetita, aliquid operetur. Et quidem certũ est, quod si sacerdos absque noua confessione repetat absolutionem, in vanum eam repetit, cum sacramentum naturaliter operetur quantum potest ab initio, secundum dispositionem recipientis. Et ideo absque irreuerentia sacramenti non repetitur, quemadmodum forma consecrationis Eucharistiæ, imo videtur ex quadam infidelitate procedere, nisi forte sacerdos dubitet se dedisse absolutionem. & tunc videtur idem iudicium: sicut quando est dubiũ de baptismo, & potest dicere, Si te nó absolui ego te absoluo á peccatis tuis &c. Si vero eadé hora peccator idem peccatũ confiteatur, etiam videtur superfluum repetere absolutionem. Sed si in crastinũ confiteatur idem peccatũ & alia: tunc certum est claues in illo operari, secundum dispositionem confitétis: dirčte quidem, quo ad peccata de nouo perpetrata: & indirecte siue ex consequenti circa peccata alias confessa. Si uero nullũ peccatum de nouo commiserit, videtur quibusdã quod in prima absolutione remittit virtute clauium, quãtum dimitti potest: licet ualeat iterata confessio, tum propter verecũdiæ meritum, tum etiam propter instructionem, tum propter intercessionem sacerdotis, tum propter maioré certitudinem. Sed hoc non videtur verum: quia illo supposito ꝙ in prima absolutione totum effectum habuerit, licet ratione prędictæ essent causa sufficiens iterãdæ confessionis, sic ꝙ pœnitens non male ageret reconfitendo: non tamen esset causa siue ratio reiterandi absolutioné, maxime in eo qui non habet aliquam causam dubitationis de prima absolutione. Quia ita poterit dubitare post secundam absolutionem, sicut post primam. Ideo sicut sacramentũ extremę vnctionis non iteratur super eũdem morbum, eo quod totum quod fieri potuit per sacramentum, factum fuit per primam applicationem, licet in crastinũ infirmus melius se disponat & petat: sic, & cæt. Et si in secunda confessione non requiratur absolutio: sic nec requiritur ꝙ ille qui audit secundum cófessionem, habeat claues, si ibi vis clauiũ nil operetur.

De iterata absolutione.

Et ideo alii dicunt quod in secunda absolutione propter illam humilitatem & verecũdiam, virtute clauium cófertur augmentum gratiæ. Et quanto maior gratia recipitur, minus de impuritate præcedentis peccati remanet: & ideo minor pœna purgans debetur. Et sic per frequentem confessionem poterit totus reatus pęnæ deleri. Nec est simile de extrema vnctione: quia illa (vt dictum est) ordinatur contra debilitatem voluntatis, & propter periculum exitus. Et quia per sacramentum extremæ vnctionis voluntas sufficienter firmatur, ideo non iteratur, nisi euaso periculo in alia peccata incidat, per quæ voluntas

luntás de nouo debilitatur. Tunc etiam adueniente eodem periculo, & perseuerante eodem morbo, sacramentum iteratur. Pœnitentiæ vero sacramentum non solum directè ordinatur contra culpam, cum deleatur per cōtritionē: sed etiā cōtra pœnā quā habet. Sed adhuc ex hoc se qui videtur, q̃ etiam sacramentum extremæ vnctionis propter augmentum gratiæ posset iterari: quia per eam esset maior fortificatio voluntatis. Negatur consequētia: quia principaliter ordinatur cōtra debilitatē uoluntatis in periculo mortis existentem. licet ex consequenti ordinetur contra peccata. Ideo D. Iacob. conditionaliter dicit, Si in peccatis sit, &c. Iō remoto principali, remouetur effectus sacramenti. Notandum præterea, quod cū sacerdos instrumentaliter & in uirtute Dei operetur: sacerdotis operatio debet esse conformis in usu clauium operationi Dei, Deus aūt operaī in culpā & pœnā, sed diuersimode, culpam soluendo & dimittendo, sed non ligando, nisi indirecte, inquantum non soluit. Sed in pœnam habet operationem directe, quantum ad solutionem & ligationem: quia pœnam æternam remittit, & ligat siue infligit pœnam temporalem. Sic sacerdos in absoluendo uirtute clauium, habet aliquam operationem ordinatam ad culpę remissionem & solutionem, sed non quo ad ligationem, nisi ut dictum est, inquantum non absoluit. Sed in pœnam habet operationem ligandi atque soluendi: soluendi quidem pœnam quam dimittit. & ligandi ad pœnam quæ remanet: ad quam ligare dicitur dupliciter: Vno modo considerando ipsam quantitatem pœnæ in cōmuni: & sic non ligat, nisi inquantum nō soluit. Alio modo considerando hanc uel illam pœnam determinate, & sic ligat ad pœnam: imponendo eam tanquā medicinam purgatiuam impuritatis peccati, & aliquando tanquam medicinam præseruatiuam. Nec obstat quod uis & efficacia clauiū procedit a passione Christi, qui plene satisfecit, soluit, & non ligauit: quia etiam passio Christo obligat nos ad pœnam aliquam, per quam ei conformemur. unde Reg. 8. Si filii, & hæredes, &c. quia illa passio non semper to

Sacerdos quō se habet ad culpæ & pœnę solutionem & ligationem.

Notabile dictum.

taliter applicatur, sed solum secundum dispositionem recipientis, quem oportet cōformari Christo. Vnde sequitur Si tamen compatimur, ita ut conglorificemur. & in eodem c. sequitur, Nam quos præsciuit, hos & prędestinauit conformes fieri imagini filii sui. Notandum insuper q̃, (vt D. Dion. in fine Eccle. Hierar. dicit) Sacerdotibus utendo est virtutibus hierarchicis quomodo diuinitas eos mouerit. In cuius signum Matth. 16. ante potestatem clauium Petro promissam, fit mētio de reuelatione per diuinitatem ei facta. Et Ioan. 20. potestati remissionis Apostolis datæ præmittitur. Accipite Spiritum sanctum: quo filii Dei aguntur. Ideo si vltra illum motum diuinum uti sua authoritate pręsumpserint, non sequitur effectus ac vsum illum, vt idem D. Dion. dicit. Et quia pœnæ satisfactoriæ infligendæ sunt medicinæ: & secundum medicorum artem, medicinæ non sunt determinatæ, nec omnibus omnia competunt: unde variandæ sunt non secundum uolūtatem medici, sed secundum scientiam medicinę, & dispositionem infirmi. ita & pœnę satisfactorię in canonibus determinatæ, non competunt omnibus: sed uariandæ sunt secūdum arbitriū sacerdotis, nō secundum propriam voluntatem, sed secundum diuinum instinctum, & dispositionem pœnitentis. Et ideo sicut aliquando medicus prudenter non dat medicinā efficacem quæ ad morbi curationem sufficiat, ne propter debilitatem naturę maius periculū oriatur: ita sacerdos diuino instincto motus, non semper eam pęnam vni peccato debitam totam iniūngit: ne infirmus ex magnitudine pœnæ desperet, & à pœnitentia recedat. Nec tamen peccator ob insufficientem pœnæ iniunctionem prorsus à pęna liberatur: sicut nec infirmus per medicinam leuiorem a languoribus. Et licet Christi actio, nostra sit instructio, nec legamus Christum ligasse aliquem, siue pœnam iniunxisse: nō tamen sequitur q̃ sacerdos nō debeat iniungere: quia sacerdos non habet potestatem excellētiæ, vt Christus, qui interiora cordis nouerat, & promouebat ad totalē sanctificationem: qui etiam (vt exemplū iniungēdi pœnitentiā sacerdotibus

Pœnitentiæ iniungendæ nō sunt determinata.

Christus iniunxit pœnitentiam.

RR 2 daret)

daret) imposuit onus portandi grabatum ei qui in porticu Piscinę annos 38. habuerat in infirmitate sua, Ioan. 5. Nec est aliquis sacerdos habens usum rationis, qui absque iniunctione pœnitētiæ præsumat aut intendat a reatu pœnæ debitę ꝓ parua pęna iniuncta totaliter absoluere. unde post pęnitentiæ iniunctionem & absolutionem. sperantes de eorum uoluntaria pœnitentia, Dominum deprecantur, dicentes, Meritum passionis Domini nostri Iesu Christi, & intercessio D. Virginis Mariæ, & bona opera quę facere intendis, sint tibi in remissionem peccatorum. scilicet quo ad pœnam, & in augmentum gratiæ, & futurum præmium vitæ æternæ. Vnde monendi sunt simplices sacerdotes, ut hanc orationem dicant: quia virtute clauium opera pœnalia sequentia in gratia facta, habent maiorem uim satisfaciendi, quam haberent si prætermitterentur, & quam si sacerdos remittat, vt quidā faciunt. ad misericordiam Dei.

Ver. 11. *De ministris clauium.*

Ecclesia triumphans scilicet Angelorum, qui (vt habetur Apoc. 12.) uicerunt in merito passionis Christi, præuisę claues non habet, cum eorum natura sit post electionem inflexibilis. Et per consequens impedimentum uel obstaculum ingressus regni cœlorum ab eis non pōt remouere. Ecclesia uero humana ante lapsū non habuit claues: quia non egebat sensibilibus sacramentis, ut dictum est. Post lapsum uero Adę, quamuis coertionem delictorum iure naturæ habuerit, & per legem Moysi ordinem sacerdotalem, & authoritatem & potestatem discernendi, & iudicandi, ac condemnandi, siue declarandi lepram, & separandi a castris & synagoga, ac etiam reintroducendi: non dicitur tamen claues habuisse, nisi figuraliter: Quia potestas illius sacerdotii non se extendebat ad cœlestia, nec auferebat obstaculum ingressus regni cœlorum: neq; purgabat homines a culpis, sed ab irregularitatibus & inducebat purgatos ad tabernaculum manufactum, per sanguinem hircorum aut taurorum, sed non introducebat in tabernaculum non manufactum, sicut sacerdotum Christi, qui per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna, redemptione inuenta. Ideo dicitur habere clauem siue potestatem authoritatis, inquantum Deus: & excellentiæ inquantum homo per meritorum suæ passionis. vnde Apoc. 3. dr̄. Hæc dicit, qui habet clauem Dauid. Et dedit aliis sacerdotib. claues instrumentalis siue ministerii, quas nullus non sacerdos, cuiuscūque dignitatis aut sanctitatis existat, habet. Vnde D. Ambro. hoc ius (scilicet soluendi & ligādi) solis sacerdotibus est concessum. Et licet hostiari habeāt claues materiales: nō tamen habent authoritatem iudicandi, qui digni sint, & qui indigni ingressus regni cœlorum. Mulieres autem cum ex natura sint in statu subiectionis, non possunt habere aliquam spiritualem iurisdictionem: quia etiam, secundum Philosophum in 8. Ethic. corruptio est vrbanitatis, quando ad mulierem dominium peruenit. Ideo sunt incapaces clauium ordinis, ac etiam iurisdictionis. & sic non possunt excommunicare, neque suspendere: licet abbaticis committatur aliquis usus clauium, sicut corrigere subditas moniales, propter periculum quod imminere posset, si uiri mulieribus cohabitarēt. Notandum tamen quod licet clauis iurisdictionis possit competere communitati (quia sunt quædam capitula quæ habent iurisdictionem, & potestatem excommunicandi, & sic conuenit pluribus simul ex æquo:) Non potest tamen communitati competere clauis ordinis. Et quamuis sancti uiri per proprium actum possint mereri & benedicere aliis de congruo: non tamen possunt benedictionem, quæ est ex merito Christi, instrumentaliter alicui applicare, nisi sint sacerdotes. Qui quantum ad hoc requiritur maioritas ordinis, non virtutis: licet in aliis quod melius est, maius sit ut D. August. dicit, & Heb. 7. habetur, Sine vlla contradictione quod minus est, a maiori benedicitur. Primo qui post Christum habuit claues regni cœlorum, fuit D. Petrus, qui habuit potestatem illimitatam: deinde alii Apostoli, qui secundum aliquos habuerunt a Christo immediatè potestatem etiam illimitatam, limitabilem tamen per D. Petrum, cui soli & successoribus pastura agnorum & ouium commissa est, ut ordo inter eos serua

In add. 3 p. q. 19.

cap. 16. uer. 9.

Synagoga no habuit claues nisi figuraliter.

Mulieres non possunt habere claues Ecclesiæ.

seruaretur. Quæ enim a Deo sunt, ordinata sunt, Rom. 13. Ex his sequitur primo, quod solus Papa D. Petri successor, & Christi uicarius, cũ plenitudine potestatis potest claue uti in quemlibet, cum solus habeat iurisdictionem quæ requiritur ad usum clauium super omnes. Episcopi autem & sacerdotes, cũ non habeant uniuersalem iurisdictioné, sed limitatam & distinctam secunda suas diocœses & parochias, nó possunt uti claue in quemlibet, sed in subditos tantũ, nisi in articulos mortis, in quo authoritatę Apostolica omnibus sacerdotibus concessus est usus clauiũ vt dicit Glos. in c. pastoralis §. preterea, super uerbo, præterquã in mortis articulo, extra de of. iudi. ordi. & tex. in c. non dubium, &c. quanuis, extra de sen. exc. Qui tamen fuerunt absoluti a casibus reseruatis, si conualeant, tenentur reseruantibus se præsentare. Secundo sequitur quod papa & episcopi possunt sibi certos casus reseruare a quibus eis inferiores absoluere non possunt etiam eos qui sunt alias ipsis subditi, cum ad absolutionem requiratur iurisdictio, quæ a maioribus ad inferiores deriuatur. Ideo superior ꝑpter rationabiles causas potest sibi alios casus reseruare, in quibus iudicium inferiori non cõmittit: alias omnes iurisdictiones essét æquales: & non inuenirentur gradus, & per cõsequẽs neq; ordo. Et sic hierarchia Ecclesiastica non esset ordinata, quod esset contra id quod dicit Apostol. Ro. 13. Quæ a Deo sunt ordinata sunt. Ideo necesse est dicere quod simplex sacerdos curatus non potest pęnitentem excommunicatum absoluere: sed debet ad excõmunicantem remittere. Non potest etiã pœnitentem a casibus reseruatis, qui non habent excommunicationem annexam, absoluere, sic quod non teneatur reseruanti illos confiteri. Tenetur igitur pœnitentem remittere ad superiorem, maxime in quinque casibus: Primus est in solenni pœnitentia imponenda: Secundus, quando pœnitentes est excommunicatus a supẽriori: Tertius in irregularitate contracta: Quartus de incendiariis. Quintus, quando in aliquo episcopatu sunt enormia crimina, quæ ad terrorem reseruantur episcopo, ut consuetum est. Consuetudo enim dat & aufert iurisdictionem, ut in presbyteris secularibus qui unde cũque sunt mutuo se absoluunt, exceptis casibus reseruatis. Et eodem modo dicendum est de casibus summo pontifici reseruatis, propter excommunicationem eius annexã, & aliis in bulla, quæ Romæ legi consueuit in Cœna Domini contẽtis. Non possunt tamen superiores totã iuris dictione curatis aut aliis inferiorib. datã supprimere: neque indifferenter & ad libitum suum absque causa rationabili eximere a suis prælatis immediatis aut casus reseruare cum potestas nõ sit data ad destructionem, sed ad ędificationem. Nec obstat quod Christus omnibus discipulis, simpliciter dixit: Quorũ remiseritis peccata remittuntur eis, &c. & nihil excepit: igitur, &c. Quia postmodum limitandi potestatem dedit Petro, cũ dixit, Pasce agnos, & oues meas, intelligens ꝑ hoc, quod usus potestatis datæ deberet exerceri secundũ ordinationem & moderationem uniuersalis pastoris. Notandum præterea quod quando contingit sacerdotem esse participem criminis sui subditi (sicut cum commisit adulterium cum parochiana sua) non debet ipse sacerdos audire confessionem illius, sed debet ad alium mittere nec etiam illa debet ei confiteri, sed alteri habenti facultatem, uel licentiam petere alteri confitendi tum propter periculum, cum quia est minor uerecundia. Si tamen confiteretur, & sacerdos absolueret, esset absolutã. Quod enim Diuus August. dicit, Nullus sacerdotis officio vti debet, nisi sit immunis eorum quæ in aliis iudicat: quia debet intelligi, nisi sit immunis, saltem per pœnitentiam, & de congruitate, & non necessitate sacramenti. Notandum insuper quod licet nullus in seipsum possit vti potestate clauium (cum talis potestas requirat pro materia peccatorem subditum confitentem, & nullus sit sibiipsi subditus: quia subiectio est relatio præsuppones duo extrema) Possunt tamen Papa & Episcopus ac curatus aliis seipsos subijcere, & eorũ iurisdictioné extẽdere sicut & limitare. Quo facto licet remaneat superior simpliciter, est tamen inferior secundum quid. inquantum se subiicit ei quo ad hoc.

Papa & Episcopi possunt sibi reseruare casus.

Pœnitentes habentes casus reseruatos sunt remittendi.

2. Co. 10.

Ioan. 20

Papa in confessione est inferior secundum quid.

Ver. 12. *De claue iurisdictionis.*

B CLauis iurisdictionis, non est idem qđ character sacerdotalis aut episcopalis, cum aliquis, qui non est ordinatus, possit habere clauem iurisdictionis: quia iurisdictio temporalis non habet actum directum circa obstaculum introitus regni cœlorum: sed iurisdictio spiritualis, quæ aliquo modo aditum præbet ad regnum cœlorum, & remouet impedimentum, dicitur clauis minus principalis, de cuius quidditate, subiecto, ac fundamento, actibus, & effectibus dicendum est. Quibusdam uidetur quod iurisdictio sit purum ens rationis: quia si sit ens reale, non apparet quomodo causetur in anima: quia nec per sacramenta, nec per aliud habens sufficientem virtutem: maxime cum in absentia & magna distantia spiritualis iurisdictio possit dari. Sed hoc non uidetur verũ: quia sequeretur ꝙ cessante operatione intellectus, nulla esset iurisdictio, cum purũ ens rationis sic definiatur, prout dictum est. Præterea purum ens rationis nõ potest esse causa entis realis, cum causa debeat esse potior suo effectu: & id quod est in potentia, non possit reduci in actum, nisi per id quod est actu. Sed clauis iurisdictionis est causa entis realis, puta traditionis Sathanæ, & separationis ab Ecclesia, & alijs huiusmodi: igitur est ens reale, a Deo procedens vt dicitur Rom. 13. Nõ est potestas nisi a Deo, & quæ a Deo sunt, ordinata sunt, aliqua immediate a Deo, aliqua uero mediantibus causis secundis, cuiusmodi est clauis iurisdictionis, quæ fuit a Christo immediate collata D. Petro & alijs Apostolis secundum quosdam, vt per eos alijs distribueretur, & etiã per successores eorum. Et sic clauis iurisdictionis est habitudo siue relatio ordinis & subiectionis, quæ causatur per applicationem superioris ad inferiores etiam distantes & absentes, uirtute diuina. Differẽtia tamen est inter habitudinem ordinis hierarchiæ angelorum, & inter habitudinem ordinis hominum: quia in angelis ille ordo naturaliter inest eis: & ideo inferior angelus nõ potest resistere superiori: imo cognita volũtate superioris angeli aliqua præcipientis, naturaliter necessitatur ad implendum illud. In hominibus autem non est illa habitudo nãlis, nec ad est semper, sed gratuite, libere, & ad tempus: qa potest illa habitudo ordinis iter homines mutari. Ideo licet homo inferior debeat subiici superiori, & præcepta illius implere: potest tamen ex libertate arbitrii contra huiusmodi ordinem uenire: sed hoc faciendo peccata. Nec est inconueniens ꝙ aliqua relatio causetur in aliquo absque sui mutatione, nec per aliquod agẽs, quod agat directe in ipsum, sed sufficit ꝙ sit actio & mutatio in termino: vt similitudo, quæ est relatio realis in homine albo, immutato manente, nascitur & consequitur ad albedinẽ eius qui dealbatur, & fit albus, etiam in magna distantia. Sic etiam iurisdictio a summo Pontifice in episcopum deriuatur, & consequitur uirtutem fidei, quę est fundamentum eius. Et ideo deficiente fundamẽto fidei in aliquo per heresim, necesse est omnem iurisdictionem & authoritatem Ecclesiasticam corruere: vt dicunt communiter doctores in c. si Papa. 40. dist. Hoc etiam uidetur innuere Apostolus. cum ait, Audet aliquis uestrum habens negocium apud alterum, iudicari apud iniquos (hoc est infideles, qui non habent nec habere possunt iurisdictionem super fideles) & non apud Sanctos? & infra. Secularia igitur iudicia si habeatis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Clauis ordinis a claue iurisdictionis in hoc differt: quia clauis ordinis, quæ est idem cum charactere, est indelebilis: Clauis autem iurisdictionis est amissibilis. Differunt etiam in hoc, quia clauis ordinis quo ad executionem pręrequirit iurisdictionem & subiectionem: sed clauis iurisdictionis non pręsupponit clauem ordinis, cum episcopus non sacerdos habeat iurisdictionem ante consecrationem, & possit excommunicare, ac etiam eius officialis in solo clericatu existens. Subiectum autem huius clauis est intellectus, mediante fide, quæ est fundamentũ eius, ut dictum est. De hac claue loquebatur Christus, Quæcunque ligaueritis, &c. Clauis iurisdictionis hẽt plures actus ac officia: Primo legem statuere, & statuendo ligare, & abrogando vel dispensando soluere. de dispensatione dictũ est; de

Iurisdictio non est purum ens rationis.

Clauis iurisdictionis quid.

1. Cor. 6

Claues ordinis et iurisdictionis differunt

c. 5. §. 5. uer. 6.

de ligamine vero legis dicetur infra c.17. ver.2. Secundus actus est punire,& a pœna liberare,puniendo ligat,liberando soluit. Tertius actus est distribuere bona Ecclesię.& hic actus diuiditur in distributionem per modum iustitiæ siue meriti, de qua dictum est, cum de iustitia distributiua ageretur:& in distributionem per modum suffragii,quę fit per indulgentias, de quibus infra dicetur hoc §. ver.18.

Ver.13. *De pœnis & censuris Ecclesiasticis.*

C *pœnæ canonicæ q̃ dicantur* CLauis iurisdictionis ligat per pœnã quæ infligitur propter culpam: cuius deordinatio per pœnam reordinatur. Vtitur autem multis pœnis, quæ canonicæ, hoc est per canones determinatæ dicũtur, scilicet temporalia & pecuniaria,q̃ largo modo dicitur pœna. Quia pœna ꝓpriè accipitur pro corporali,afflictiua,uel priuatiua,ut sũt ieiunia, peregrinationes uigiliæ,detrusio in monasterium,uirgæ citra effusionem sanguinis. Aliquãdo uero utitur censuris, quę communiter dicuntur sex,scilicet suspensio, interdictum, irregularitas,depositio,degradatio,excommunicatio siue anathema.

Censuræ Ecclesiasticæ sex. Suspensio est censura Ecclesiastica,quę aliquando a iure, aliquando a iudice profertur:quia prohibetur personę Ecclesiasticæ vsus siue exercitium alicuius ordinis,officii,uel beneficii ad tempus.de hac in c.ad reprimendam,extra de offic.ordina. Depositio est priuatio officii uel beneficii absque spe restitutionis, retento tamẽ priuilegio clericalis fori. Degradatio *Degradatio quid.* est priuatio legitimæ executionis ordinũ & officiorum Ecclesiasticorum simpliciter & ex toto in perpetuum, cum priuatione priuilegii clericalis fori,absque spe restitutionis, cum certa solennitate: ut si episcopus sit degradandus, fiat ab archiepiscopo cum duodecim episcopis assistentibus,secundum Panor.in ca.non potest, extra de sententia & re iudicata: vel tres, si sit diaconus aut subdiaconus, vt in c.felix.15.q.7.& c. degradatio.de pœnis, lib.6. Si verò non est in sacris,potest fieri a solo episcopo,in præsentia capituli. Et quando est degradandus pro hæresi, si fuerit seculari curiæ relinquẽdus, vel perpetuò immutandus,sufficit Episcopus cum duobus Abbatibus,&alijs religiosis personis, vt in c.quoniam de hæreticis,lib.6.& induetur degradandus vestibus sui gradus, quæ ei auferunt ordine retrogrado, incipiendo ab vltimo datis, digitiq; & capitis corona vitro leniter raduntur,& tãdem induitur vestibus secularibus, & relinquitur curię seculari puniendus,rogãdo vt eum citra effusionem sanguinis puniat. Finito negotio,curia secularis, suscipit illum, vt eum secundum demerita puniat. Interdictum est separatio a iure vel iudice facta, a certis sacramentis scilicet non necessariis, & omnibus diuinis officiis,ac Ecclesiastica sepultura. *Interdictum q̃d.* Irregularitas est impedimentũ officii uel beneficii, & aliquando est pœna, quando contrahitur propter delictũ,puta homicidium uel celebrationem in excommunicatione. Aliquando non est pœna,quando contrahitur absque peccato, vt in bigamo qui cõtraxit cum uidua uel corrupta, vel qui conuolauit ad secundas nuptias,quod absque peccato fieri potest.

Ver.14. *De excommunicatione.*

EXCOMMVNICATIO est a qualibet licita fidelium communicatione separatio. Ad cuius euidentiã sciendum est quòd aliquis per baptismum, in A *In add.3 p. q.21. art.11.* Ecclesia ad duo ascribitur, scilicet ad cœtum fideliũ, & ad participationem sacramentorum. Secundo præsupponit primum: Quicunque enim participat in sacramentis,participat in cœtu siue societate fidelium: sed non econuerso: Et ideo aliquis potest per excommunicationem ab Ecclesia separari, siue extra Ecclesiam fieri dupliciter: Vno modo a communione & participatione sacramentorum, & hæc separatio dicitur Excommunicatio minor:quæ vltra separationem sacramẽtorum separat etiam ab his quæ sunt in *Excõicatio minor quid.* via, ad sacramenta percipienda uel administranda. Quia sic excommunicatus non est elegibilis siue habilis ad quodcunque officium uel beneficium Ecclesiasticum. & sic taliter excommunicatus peccat recipiendo & administrando sacramenta: licet non efficiatur irregularis. & quanuis possit eligere actiue, non tamen potest eligi passiuè. & si beneficiũ illi conferatur, non tenet collatio, nisi

prius absoluatur, vt habetur in cap. si celebrat, extra de clerico excommunicato ad ministrante. Cōpleta ergo definitio minoris excōmunicationis est hæc: Excommunicatio minor est cēsura Ecclesiastica, priuans seu separans hominē a cōmunione & participatione sacramētorum, & susceptione officii & beneficii Ecclesiastici, & non a cœtu fideliū, nec ab introitu Ecclesiæ, & audientia missæ ac diuini officii, nec etiam a participatione suffragiorum secundum se, quia per accidens priuat a suffragiis, quando taliter excōmunicatus est in peccato mortali. sed hoc accidit excommunicationi minori, quæ aliquando est sine peccato mortali. Contrahitur autem excommunicatio minor multis modis, primo per quodlibet peccatum notorium, & propter peccata, propter quæ negatur Ecclesiastica sepultura, & per pugnam in duello, & sacrilegiū, & uiolationem Ecclesiasticæ immunitatis, ac etiam per participationem ciuilem cum excommunicato maiori excommunicato quod fit aliquando cum peccato mortali, quando communicat in contemptu clauium: quandoque sine mortali, vt cum communicat ex leuitate. potest etiam quis communicare cum excommunicatio maiori excōmunicatione absque quocūque peccato in casibus permissis, qui hoc versu continentur: Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse: Hęc faciunt ut anathema non possit obesse: hoc est propter vtilitatem notabilem, vel vinculum legis matrimonii, uel famulatum, ut ancillæ & famuli atque liberi, uel propter necessitatem & sic creditores & alii, &c. Ab hac excommunicatione potest quilibet proprius sacerdos, aut ab eo uel superiori ad audiendas confessiones, delegatus, absoluere: quia non habet perfectam rationem excommunicationis, sed aliquid ipsius participat. Si quis vero participat cum excommunicato maiori excommunicatione in crimine, pro quo ille est excommunicatus, si in sententia excommunicationis lata communiter uel particulariter, includantur dantes consilium, auxilium vel fauorem est, excommunicatus maiori. Si uero communicat cum excommunicato maiori excommunicatione, in

Quis possit absoluere a minori excōmunicatione.

alio crimine, non incurrit ꝓpter hoc maiorem excommunicationem, sed solum minorem. Hac sententia excommunicationes quo ad participationem sacramentorum, & suffragia, duntaxat innodantur a Deo omnes existentes in peccato mortali, etiam occulto: quia tales absq; pœnitētia indigni sunt sacramenti. Ideo præsumentes accedere, peccant: & cum non habeant charitatem, quæ est principium cōmunionis suffragiorum: non sunt participes omnium timentium, &c. licet Ecclesia occultis peccatoribus administret sacramenta. Alio modo excluditur aliquis ab Ecclesia, ultra prædicta a licito cœtu & societate fidelium, non solum in spiritualibus, sed etiam in ciuilibus. & talis exclusio siue separatio dicitur excommunicatio maior. Et sic excommunicatio maior est censura ecclesiastica, a iure uel iudice prolata, qua quis priuatur omni licita cōmunione fidelium, in spiritualibus & corporalibus siue ciuilibus, quæ in his versibus cōtinentur. Si pro delictis anathema q̄ efficiat: Os, orare, vale, communio, mensa negatur. Et sic prohibetur osculum, oratio, salutatio contractus ciuiles, & commestio & hæc videntur esse prohibita de iure diuino. Vnde in c. Sicut 11. q. 3. dicitur sicut Apostoli statuerūt, dicentes cum excommunicatis nō est communicandum: & si quis excommunicatio scienter locutus fuerit, communione priuetur. Et Apostolus postquam excommunicauit Corinthium propter fornicationem, scribit: Si his qui frater (hoc est fidelis) nominatur, est (scilicet sētētialiter declaratus) fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, cū huiusmodi nec cibum sumere. Et D. Ioannes in secunda canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (scilicet rectę fidei & obedientiæ) non affert, nolite eum recipere in domum, neque ei aue dixeritis: quia qui dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Hæc maior excommunicatio dicitur Anathema, quod interpretatur separatio, quæ est medicinalis: quia per eam fit ex ueneno peccati, triarca ad pellendum peccatum. Hoc tamen intelligendum est, quando non contemnitur: quia tunc est æternæ mortis damnatio, ut habetur in cap. nemo 11. q. 3. Excōicatio

Excōicatio maior quid.

1. Cor. 5.

Excōicationis figura. catio maior fuit figurata in eiectione Adæ & Euæ de paradiso, q̄ habetur Gen. 3. & in lege Moysi in separatione Mariæ & aliorum leprosorum, qui emittebātur extra castra Num.12. Excommunicatione vtebantur Iudæi tēpore Christi, ut habet Ioann. 9. vbi dicitur q̄ parentes cæci nati timebāt Iudæos: Iā.n. cōspirauerāt Iudæi, q̄ si quis confiteretur eū esse Christum, extra synagogā fieret. Samaritanis ēt habebātur pro excōicatis. Vnde Ioan. 4. dr̄, Nō coutuntur Iudæi Samaritanis: Sed illa excōmunicatio non habebat effectus. quos *Mat.15.* habet excommunicatio per christum instituta, cum dixit, Si ecclesiā non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Hæc *1.Cor.5. et Tim.5* verba bene intelligens Apostolus, hac cē sura vtendo, declarauit effectū, qui est traditio Sathanę, quē nō habebat in lege antiqua, nec alios, de q̄bus versic. sequenti.

Ver. 15. *De effectibus maioris excōicationis.*

B EXcommunicatio maior tot & tanta mala affert q̄ aliquis deberet potius velle incurrere omnia mala temporalia, quàm in maiorem excommunicationem incidere. Vnde Diu. Chry. Nemo contem at vincula ecclesiastica: quia non est homo qui ligat, sed Christus. Inter alia autē mala quę affert, sunt nouem præcipua. Primum malum, est horiendū exilium, & miserabilis eiectio ab ecclesia, quæ est maior pœna temporalis, quæ possit esse: quę dicitur a iuristis Mors ciuilis. Vnde Ouidius, Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Duci, & immemores nō sinit esse sui. Magnum proculdubio malum est cōsideratio priuationis naturalis soli. Natale solum Christianorum est ecclesia, vbicunque terrarum sita sit, ad quam intrandam, & diuina audienda, & orandum, & spiritualia percipiēda, habet ius quilibet fidelis in ecclesia per baptismum regeneratus: sed per excommunicationem pellitur non solum a sua parochiali, sed etiam ab omni alia, ubicunque sit: & adeo peccat excommunicatus intrans & se immiscens diuinis in aliis ecclesiis, in quib. nō est denunciatus, quemadmodum in sua parochia, in qua non est publicatus, nisi ratione scandali & turbationis, quę sequi posset. Secundum malum est priuatio sacramentorum, quæ sunt medicinę & via recuperandi sanitatem spiritualem, hoc est gratiam, & per consequens gloriam. Sed quo ad hanc priuationem sacramentorum sciendum quòd excommunicatus maiori excommunicatione, ingerēs se sacramentis, peccat mortaliter: nec recipit vltimum effectum sacramenti, qui est gratia: efficiturq; irregularis & inhabilis ad ordines & beneficia, absq; dispensatione apostolica, vt dicunt doctores in c. Engeltrudam 3.q.4. Nihilominus tamen si contrahat matrimonium, tenet & recipit characterem, si ingerat se sacramento confirmationis aut ordinis: incurrit tamen irregularitatem, sic quod habita absolutione a peccato, non potest exercere actum ordinis absq; dispensatione. Sacramentum tamē pœnitentiæ talibus in articulo mortis (vt dictum est) non denegatur. Tertiū malum est orationum Ecclesiæ priuatio. Orationes.n. ecclesię, quæ communiter dicuntur, fiunt pro omnibus membris ecclesiæ. Sed per excommunicationem maiorem priuatur non solum ne quis cum eo oret, sed ne etiam in persona ecclesię pro eo quis oret, sed ne etiam in persona ecclesiæ pro eo quis oret in orationibus communibus, quas pro membris ecclesiæ facit: quia in orationibus particularibus, imo & publicis, pro illis particulariter orare licet, ut det eis spiritus pœnitentię, vt ab & fides, excōmunicatione soluantur. Vnde ecclesia in officio Parasceues publicam orationem particularem p̄ hæreticis & aliis excommunicatis facit: quem tamen fructum orationum non percipiunt, quandiu in infidelitate & excommunicatione manent. Quartum malum est suffragiorum ecclesiæ priuatio. Quia quandiu sunt in peccato mortali, suffragia ecclesiæ eis non prosunt, neque ex vi charitatis, ex qua suffragia prosunt, quantum ad accidentale præmium: neque ex vi intentionis, ex qua suffragia prosunt, quantum ad satisfactionem. Hinc est q̄ si excommunicatus ante absolutionem conteratur, & moriatur in gratia, si habeat aliqua purganda, ad illorum satisfactionem nulla suffragia ecclesiæ, ut sunt orōnes, eleemosinæ, peregrinationes, disciplinę, ac

In addi. 3.p.q.21 art.1.ad 2.

missæ

missę specialiter ꝑ eis dictæ,& alia huiusmodi prosunt,quãtum ad satisfactionem vel diminutionem pœnæ. Magnum igitur est hoc malum,priuari suffragiis ecclesiæ,quæ valent de congruo, primo ad gratiam Dei promerendam,vel augmentum ipsius,si illam habeant:Secundo ad habẽdum Dei fauorem,& protectionem paternam.Tertio ad defensionem ab hostibus. Vnde magister Senten. dicit quãtum ad primũ quod excommunicatio priuat gratia Dei habenda. Et quo ad secundum dicit,quod per eam subtrahitur huiusmodi protectio Dei, qua scilicet filios ecclesiæ specialiter custodit,& paternaliter fouet, & relinquitur sibiipsi: quanuis omnino nõ excludatur a diuina prouidẽtia:Quãtũ ad tertium uero dicit,quod per excõmunicationem datur maior potestas diabolo sæuiendi in excommunicatos.Eam ob rem non sunt audiendi Lutherani; dicentes excõmunicationem esse solam externam priuationem & nõ internam, quam ponunt in fide,spe, & charitate, quę per hominem separari non possunt.Quia nõ dicimus,quod excõmunicatio priuet hominem fide,spe, aut charitate habita,sed habenda per sacramenta & suffragia, per quę habemus interiora bona quibus excõmunicatus priuatur. Quia si debet haberi sicut Ethnicus & Publicãs seqtur, ꝙ non habet communionẽ interiorum,cum (vt infra dicetur)tradatur Satanæ, Quintum malum est, quod non solum priuantur sacramẽtis aut suffragiis ecclesiæ, sed etiam assistẽtiæ illorum: sic quod peccãt mortaliter,quoties intersunt diuinis,etiã illi qui sciunt eos excommunicatos,& patiuntur interesse.Debẽt enim statim cessare a diuinis, & eos expellere, etiam de facto & uiolẽter, si nolint libenter exire, absque tamẽ armis & percussionibus:tũc enim solum cessandum est a diuinis. Dicit etiam glo.in c.quod in te,extra de pœnitẽ.& remissio.super verbo,audiri, quod non licet excommunicatis extra& prope ecclesiam manere,ut distincte audire possint diuina. Prędicta quinque mala comprehẽduntur in hoc quod Christus dixit, Si ecclesiã nõ audierit,sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus, qui non admittuntur ad cœtum fidelium,nec ad sacramẽta aut suffragia, uel officia diuina,non prohibetur tamen eis ingressus ecclesiæ ad prædicationem audiendã,nec ad priuatam orationem faciendam,dummodo non sit eo tempore, quo alii orant, ut dicit D.Ant. Floren.in tertia parte suæ summæ,tit.24. c.7.§.6.Sextum malum est Satanæ traditio.traditur enim corpus excommunicati Satanæ,hoc est datur Satanæ potestas uexandi excommunicatũ corporaliter. Vnde in primitiua ecclesia quando oportebat per signa homines ad fidẽ inuitare,sicut spiritus sancti donũ signo uisibili manifestabatur: sic excommunicatio signo corporali inotescebat. Potest fundari hic effectus super promissione Christi facta D.Petro,Mat.16.dum dixit,Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Per portas inferi secundum expositores intelligi possunt peccata,propter quę peccatores portãtur in infernum,& dęmones qui eos pertrahunt. Per hæc ergo verba Christi, promissa est ecclesiæ potestas super peccata & dæmones: sic scilicet,quod nõ pręualerent aduersus ecclesiam,sed ecclesia præualeret aduersus ea. Primo quidem aduersus peccata, puniendo peccatores, maxime hæreticos, pellendo,& separando eos a se. Pręualeret etiã aduers⁹ dęmones,quibus correctionem corporalem committeret in interitum carnis. Et tãdem humiliatos ab eorum manibus & potestate cũ uellet ipsis inuitis,eriperet. Hac excommunicandi potestate ecclesię data usus est Apostolus in Corinthium illum fornicariũ.hac potestate pariter vsus est in Hymenæum & Alexandrũ, qui a fide naufragauerãt.Vnde D.Aug.de uerbis Apostoli in sermo.68.& habetur in c.omnis Christianus,11.q.3.dicit.Omnis Christianus,qui a sacerdotibus excõicatur, Satanæ traditur.Quomodo?quia scilicet extra ecclesiam diabolus est:sicut in ecclesia Christus, ac per hoc quasi diabolo traditur,qui ab ecclesiastica cõmunione remouetur.Vnde illos quos Apostolus Satanæ esse traditos prædicat, excõicatos se esse demõstrat:Quod aũt nũc nõ uexet corporaliter,perceptibiliter,&apparẽter,vnarõ est eius superabũdans malitia. Videns.n. ꝙ cum uexabat corporaliter,homines timebãt excommunicationem,& nullus se permit-

In add. 3.p.q.2. ar.2.ad.2.

Mat.18.

Excõica tis qñ in gressus ecclesiæ est licitus.

In add. 3.p.q.21. ar.2.ad.3

1.Cor.5. 1.Tim.1

permittebat excommunicari: ideo cessauit, & non propter defectum potestatis, cum potestas iurisdictionis ecclesiæ non sit diminuta: quamuis etiam nunc Satahas excommunicatis horrorem quẽdam & tristitiam immittat. Neque hoc debet adscribi crudelitati ecclesiæ, quæ est pia mater: quia excommunicatus quandiu est in via, potest redire & conuerti: & sic non vt desperatus hosti traditur, quia nõ traditur quasi damnandus, cum in potestate ecclesię sit ex eius manu & potestate eripere: Iudicium enim ecclesiæ debet esse conforme iudicio Dei, qui peccatores multipliciter punit: vno modo flagellis castigando, vt ad bonũ eos trahat: Alio modo hominem sibi relinquendo, vt auxilijs subtractis quibus a malo impediebatur, se cognoscat, & humilis ad Deũ redeat, a quo superbus discesserat. Sic facit ecclesia excommunicando. Separat enim a communione fidelium, vt erubescat, & sacramentis ac aliis suffragiis priuat hominem sibi relinquendo, vt seipsũ cognoscens, ad Deum & ecclesiam humiliter redeat, & vt cæteri timeant rebellare. Ad hunc timorem incutiendum ecclesia vtitur certis solennitatibus, si perseuerant in excommunicatione: Primo defendit 15. vicinis proximis, ne illi elemẽta communia, sicut ignem, aut aquã, ministrent, aut alia obsequia faciant. quod intelligendum est extra casum extremæ vel quasi extremæ necessitatis. Secũdò maledictiones & imp̃cationes in illos fieri iubet. Nec obstat quod dicitur Roma. 12. Benedicite persequentibus vos: benedicite & nolite maledicere: nec quod in epistola Iudæ, legitur, Quòd cum Michael altercaretur cum diabolo de Moysi corpore, nõ est ausus iudicium inferre blasphemiæ, hoc est illi maledicere: sed ait, Imperet tibi Deus: ergo nec ecclesia debet alicui maledictionis iudicium inferre: quia dupliciter cõtigit aliquem alicui maledicere, siue malum imprecari: vno modo, vt in malo quod imprecatur & dicit, sistat. Et sic maledictio omnibus modis est prohibita: Alio modo ita, quod malum quod imprecatur, ordinetur in bonũ illius cui maledicitur. Et sic maledictio quandoq; est licita & salutifera. Sicut etiã medicus

Maledicere alteri contingit dupliciter.

quandoque nocumentum infert infirmo, vt sectionem, per quam ab infirmitate liberetur. Hoc modo Moyses in figurã maledictionum, quibus subdi debebant excommunicati, maledicebat inobedientibus, dicens, Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, quæ ego tibi præcipio hodie maledictus eris in ciuitate: Maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquię tuæ: Maledictus fructus terrę tuæ, armenta boum, & greges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens. Adiunxit multò plures maledictiones, quas recitare longum esset. omnibus tamen illis subduntur excommunicati, qui per obedientiam, nolunt ecclesiam audire & reuereri. Septimum malum est a cœtu fidelium priuatio ab omnibus legitimis actionibus, in comparatione ad alios, vt dicitur in c. sicut. 11. q. 3. Vnde si babeat officium publicum, puta tabellionatus, non potest licite exercere: licet instrumenta & acta publica ab eo recepta non vitentur. In spiritualibus autem clericus excommunicatus est suspẽsus, & si se immisceat diuinis incurrit irregularitatem: nec potest eligere, aut eligi, neque recipi ad religionem, nec beneficium cõferre aut acceptare, accusare, iudicare, patrocinari, aut testificari. 3. q. 2. §. euidenter, & in cap. decernimus, de sententia excommunicationis in 6. & quodam modo efficitur infamis, vt habetur in cap. infames. 6. q. 1. Potest tamen condere testamentũ, similiter & codicillũ, ac pia legata relinquere, & beneficijs renunciare, vt iuristæ dicunt. Vide apud summistas. Octauum malum est, ecclesiasticæ sepulturæ priuatio, qa nõ dẽt sepeliri ĩ ecclesia aut loco sacro, cui.n. nõ communicamus viuo, nec mortuo communicare debemus, vt ĩ c. sacris, extra de sepulturis. Nonũ malũ est regni cœlorum & paradisi clausio: sic quòd excõmunicati quantumcunq; pœniteant & moriantur in gratia non possunt ad cœlum volare, nec visiõe beatifica frui, donec fuerint absoluti, & hoc expresse dixit Christus, Matth. 18. Quæcunque ligaueritis super terrã, erunt ligata & in cœlo, hoc est paradiso. Ideo laudabilis est cõsuetudo in aliquibus

Deut. 28

Defuncti excõmunicati ante absolutionẽ ad cœlum volare nõ possunt.

bus

bus diocœsibus, In quibus ad instantiam procuratoris animarum in die cinerum singulis annis absoluũtur defuncti excom municati, reseruata actione partibus super bonis illorum: qua absolutione facta, participant in suffragiis ecclesiæ, & sicper acta purgatione euolant ad cœlum. Veruntamen piè credi potest quod si non ab soluantur ab ecclesia, facta integra satis factione in purgatorio, Christus dominus, qui est pius & misericors, non patie tur animas illorum vsque ad iudicium vniuersale extra paradisum remanere: sed potius utetur authoritate sua, cum iam animæ sint extra forum ecclesiæ, vel alii quibus reuelabit, qui absolutionem ab ec clesia obtinebunt, vt nostris temporibus legimus facta in diocœsi sancti Pontii de Thomeris, de quodam clerico excom municato ab Episcopo Ruthené. qui post duos annos præmissione diuina reuelauit socio suo, & se exhumari fecit, & in loco ꝓphano sepeliri donec habita absolutio ne iterum sepeliretur in loco sacro: deinde habita absolutione cum iterum sæpeliretur in ecclesia, coram toto populo audita est vox clara & perceptibilis ab omnibus qui aderãt, gratias agentis & dicentis tunc paradisum illi fuisse apertum, vt in actis & registris publicis prædictæ dio cœsis latrius continetur. Alios effectus & mala quæ proueniunt excommunicatis, tractantur e summistis, hæc pro introductione sufficiant. Ex præmissis apparet ma nifestè, quàm impiè & contra veritatem euangelicam dixerit Lutherus excommu nicationem non esse timendam, sed amãdam, cum malum non sit obiectum amoris. Quare timendum est subditis incidere, & alii procurare in alios ferri, nisi cum sperant per illum modum satisfaciendũ sibi de notabili damno illato, & excõmunicati emendam. Nam si debitor vel reus non posset satisfacere: tunc petens censeretur facere animo nocendi saluti illius, quod pertinet ad liuorem vindictæ: & esset peccatum mortale. Et prælati ecclesiarum non deberent faciliter ferre seu fulminare huiusmodi maioris excommunicationis sententiam, nisi pro magna causa, & maximè quando verisimiliter æstimant subditos eam non timere: hoc.n. esset animalib. laqueũ dãnationis iniicere.

Excõicatio nõ est amanda, sed timenda.

Ver. 16. *De causa excommunicationis.*

A EXcommunicatio maior ferri non debet nisi pro peccato mortali. Vnde Mat. 18. præmittitur. Si peccauerit, & cęt. Peccatum autem simpliciter & absolutè stat pro peccato mortali, vt dicunt ibi expositores. Igitur, &c. Et quia damnificando corporaliter, ac etiã in fama, & rebus temporalibus, aliquis mortaliter peccat: ideo pro damno temporali potest qs ex consequẽti excommunicari. Sed quia excommunicatio est grauissima pęnarum: nec secundum D. August. potest maior reperiri, vt habetur in c. corripiãtur. 24. q. 3. Ideo nõ debet infligi pro leuibus causis. Vnde in c. nullus, ex concilio Aluerné. dicitur, Nullus sacerdotum quenquam rectæ fidei hominem pro paruis & leuibus causis a cõmunione suspendat, præter eas culpas, pro qbus antiqui patres arceri ab ecclesia iusserunt. Si suspẽsio prohibetur: a fortiori excommunicatio, quæ pro quolibet mortali laxari non debet: vnde subditur: Sub anathemate autem (hoc est maiori excommunicatione, & non a cętu fidelium separatione) sine conscientia archiepiscopi aut coepiscoporum: nullum præsumat ponere, nisi vnde canonica docet authoritas: quia Anathema æternæ mortis dãnatio est, & nõ nisi pro mortali debet imponi crimine: & illis q aliter nõ potuerint corrigi, puta cum fuerint cõtumaces. Contumacia autem secundum D. Tho. triplex inuenitur: Prima, in non veniendo ad iudicium, post legitimam vocationem triplici edicto, vel vno peremptorio (hoc est vno pro omnibus) factam sub sententia excõmunicationis. in quo edicto episcopi & officiales scribunt: Pręcipimus sub sententia excommunicationis, quam vna pro trina monitione præmissa feremus, &c. Taliter citatus ad certam diem & locum, cõtemnens, ac etiam ueniens & se occultans, vel impediens ne possit ad eũ citatio ꝑuenire, põt legitimè excõmunicari, vt in c. quoniã extra, vt lite non contest. Circa huiusmodi tamen edictum peremptorium, notandum ꝙ Christus sciens voluntatem nostram fragilẽ, & multis passionibus subditam, & eis cessantibus

In Addi. 3. p. q. 21 art. 9.

Excõicatio est grauissima pænarũ una.

Contumacia triplex.

De dicto peremptorio notãda.

Ioan.11. ſantibus mutabilem, dixit Apoſtols, Eamus iterum in Iudæam. & ipſis dicentibus, Iudæi quęrebant te modo interficere, & iterum vadit illuc? Reſpódit, Nonne ſunt duodecim horæ diei? Videmus.n. ſæpenumero tépus qualibet hora diei variari: aliquando mane cœlũ ſerenũ erit, dein de brinæ. poſtmodũ ſol oritur, & diſſipãtur brinæ, poſtea eleuantur nubes, & a vẽto pelluntur, & iterum aliæ ſuccedunt, tonat, pluit, poſtremo iterum ſerenum eſt cœlum. Sic in propoſito eſt de volunrate hominis, ac ſi dixiſſet: Dato ꝙ uoluerint me lapidare, cum in cholera eſſent: nunc autem paſſio illa ceſſauit, & poſſumus ſecure accedere. Ob eandem cauſam, cum præceptum fraternæ correctionis inſtituit, triplicem monitionem ante excommunicationis ſententiam ordinauit. Et ſic videtur ꝙ de iure diuino triplex monitio diſtincta, ſiue (ut canoniſtæ dicunt) triplex edictum debeat præcedere excommunicationem. Quod autem eccleſia aliquando utatur vno peremptorio pro tribus, dato certo temporis interuallo.ſ. duorum aut plurium dierum pro primo, & totidem pro ſecundo & tertio: ex magna cauſa ex neceſſitate proceſſit, maxime quando non eſt tutus acceſſus, aut quando periculum eſt in mora, puta propter hæreticos hæreſes diſſeminantes, & ſerpẽtes, aut quando parati ſunt ad arma. Et quia nonnulli olim huiuſmodi edicto peremptorio abutebantur, ideo in concilio Lugdunen. ſub Grego. 10. celebrato, ordinatum fuit quod habetur in c. conſtitutionem, de ſententia excommunicationis, lib.6. ubi dicitur, Statuimus ut inter monitiones quas canonice promulgetur excommunicationis ſententia, ſtatuunt iura præmitti, iudices ſine monitionibus, tribus non vtanť, ſiue una pro omnibus, quin obſeruent aliqua dierum cõpetentia interualla, niſi facti neceſſitas ea aliter ſuaſerit moderanda. Vbi gl. ſuper uerbo (neceſſitas) dicit, vt quia partes ſunt ad rixam & arma paratæ, nec curant epiſcopi monitiones. Interdum enim nec locus nec tempus patitur plenius deliberare conſiliũ. Idem dicendum eſt, quando partes uel aliqua illarum impediunt nuntios epiſcopi, ne eius monitiones ad eorũ notitiam perueniant, uel contra hæreticos, quando eſt periculum de ſparſione hæreſum, aut aliquid huiuſmodi, ſed indifferenter & in diſcriminatim in qualibet citatione uti edicto peremptorio non licet: cum ſit contra iura: Ideo contrariũ facientes peccant non dico tamen quod excommunicatio ſub uno peremptorio edicto, etiam indifferrenter lata, non teneat: quia (ut D. Greg. dicit, & habetur in c. ſententia 11.q.3.) Sententiá paſtoris ſiue iuſta, ſiue iniuſta, timenda eſt. Ex pręmiſſis apparet magnus abuſus creditorũ & officialium circa excommunicationes. Creditores enim procurant debitores pro debito ciuili excommunicari: licet ſciant, uel probabiliter arbitrentur eos non poſſe ſoluere, ut ſaltem tandem coacti ſatiſfaciant. Et aliqui eorum ſubtili medio (ut temporibus noſtris compertum eſt) aliquid ſupra principale debitum quotannis iniuſte & turpiter lucrantur. Maior abuſus eſt in aliquibus prǫlatis, qui ſic indifferenter utuntur huiuſmodi edicto perẽptorio: & ad defectum cóparationis poſt primam citationem excommunicant, nec eos excuſat aliquarum eccleſiarum ſtillus quo ſe cooperiunt, Nam ille ſtilus in omnibus negotiis non eſt ſtylus uniuerſalis eccleſiæ cum in Gallia (vbi viget claritas doctrinæ) non ſic utantur illi triplici edicto peremptorio, ſed triplici diſtincta citatione & ſtylus ille indifferenter utens triplici edicto peremptorio, ex auaritia uel uindicta introductus, aduerſetur ſtylo & factis Chriſti, qui dixit duodecim eſſe horas diei: & triplicem, diſtinctam, & ſeparatam monitionem ſtatuit ante excommunicationem. & Luc.9. diſcipulos ad primã rebellionem ſe ulciſci & pœnam imponere uolentes, & dicentes: domine vis dicimus vt ignis deſcendat, de cœlo, & conſumat illos? increpauit dicẽs, Neſcitis cuius ſpiritus eſtis, Filius hominis nõ uenit animas perdere, ſed ſaluare. Tales, quantum eſt in ſe, auferunt nobiliſſimum titulum eccleſię, quæ intitulatur Pia mater. Si.n. eſſet aliqua mater q̃ uocaret filium ſuũ, q forte in choleta aut paſſione leuitatis exiſtens, non curaret uel recuſaret uenire: Si illa ſtatim arrepto gladio percuteret eũ, non diceretur pia mater, ſed crudelis nouerca

Marginal notes: *De edicto peremptorio notanda.* *Matt.8.* *Abuſus creditorũ.* *Abuſus aliquorũ prælatorum.*

uerca: Sic prælati, qui ad primā uocationē non uenientes statim percutiunt mucrone Anathematis, & tradunt eos Satanæ in interitum carnis, crudeliores videntur & sunt deteriores iudicibus temporalibus, qui nunquam dant sententiam, nisi præmissis tribus defectibus. Et ideo in monitionibus indifferenter vti hac clausula, de præsenti una pro trina & canonica monitione pręmissa, quam ferimus in his scriptis, non est stylus, sed abusus. Sed adhuc maior abusus est in creditoribus, tabellionibus, procuratoribus, & aduocatis curiarum ecclesiasticarum, qui utuntur confessionibus instrumentorum in hunc modū: cum debitor in instrumento obligationis se omnibus curiis etiam ecclesiasticis submittit, & constituit omnes practiantes in eis procuratores suos ad confitendum debitum: Creditor producto instrumento coram officiali, & per eum distributo alicui ex aduocatis, & ille ad habendum vnum duodenum absque uocatione debitoris, quem forte non cognoscit, neq; scit an soluerit, uel sit impossibilitatus ad soluendum, confitetur debitum in instrumento contentum: & tunc notarius in dorso instrumenti ex persona officialis scribit, Monemus retroscriptum debitorem, quatenus sub sententia excommunicationis, infra quatuor dies habeat soluere retroscripto creditori retroscriptū debitū. Deinde officialis signat, & notarius tradit prædictum instrumentum (ut dicitur confessatum) creditori, qui ponit illud in archa, nec aliquo modo notificare facit debitori, & transactis quatuor diebus absque alio processu de diligentiis & notificatione prædictæ monitionis obtinet sententiam excommunicationis, & publicare facit. Hic abusus est maxime detestabilis, & nullo modo debet tolerari, cū sit contra ius naturæ & diuinum, hominem inauditum condēnare, & quilibet debeat p̄sumi bonus & fecisse debitum, nisi appareat de opposito. Et Mat. 18. dicitur, Si ecclesiā nō audierit, sit tibi, &c. Sed quo modo audiet, si ecclesiæ monitio non peruenit ad eius notitiam? Nec excusan̄t officiales propter cōfessionem procuratorū, cū sciant illos infideles deteriores procuratoribus curiarū tēporaliū, qui intimantes eis supplicationes & requestas, remittūt ad partes principales, & maxime quando non sunt ab eis instructi. Non abs re igitur edicto regio prohibitę sunt huiusmodi submissiones, propter abusus, qui ēt de iure canonico sunt condemnati, in c. sacrosancto, extra de senten. excōmunicationis. Secundo apparet q̧ quicunque scit se nō peccasse mortaliter, in quacunque materia promulgetur excōmunicatio pōt sibi formare conscientiam, q̧ non est excommunicatus, nec debet timere nec tenetur eam seruare, nisi propter scandalum. Quia excommunicatio quæ fertur sine peccato mortali, est iniuriosa: Ideo nō est sententia iuris, vt dicitur in l. meminerit. C. unde ui. Non debet, unde iura nascuntur, inde nasci iniurię occasio. Ratione tamen scandali seruanda est: quia (ut dictum est) sententia pastoris iusta uel iniusta timenda est. Secunda contumacia est, quando citatus ad iudiciū uenit. sed non uult stare iuri, uel ante finitā causæ examinationē illicētiatus recedit, ut in c. certum. 11. q. 3. Tertia contumacia est, quādo offensio eius est manifesta: ut si iussus a iudice, non uult emendare, ut habetur in c. ex parte, extra de uerborum significatione. Notandum tamen q̧ prædictū dictō D. Gregorii de timenda sententia iniusta, non habent locum, quādo sententia est ipso iure nulla: quia tunc non est obligatoria, & per cōsequens nec timenda, & præcipue in septem casibus sequentibus. Primus casus est, quando is q̧ tulit eam, non habebat potestatem, ut pote quia non erat iudex ordinarius, aut delegatus excommunicati, nec ex eius submissione, ut in c. ad audientiam, extra de consuetudine, ubi dicitur, Sententia a nō suo iudice lata, nullam obtinet firmitatē, nisi forte esset dubium an excommunicans esset iudex excommunicati, uel nō: quia tunc ante declarationem timenda esset. Secundus casus est, quando quis excommunicatur a suo proprio iudice publice excommunicato, ut in c. audiuimus 24. q. 1. Tertius casus est, quando iudex excōmunicat subditum suum contra priuilegium eius, sibi notificatum, ut in ca. cū capella, &c. quam, extra de priuilegiis. Quartus casus, quando excommunica-

De cōfessionibus instrumētorum.

Consolatio iniuste excōicatorum.

In addi. 3. p. q. 2. art. 4.

Iniusta excōicatio quando timenda nō est

tur à delegato impetrato in casu nõ permisso vel contra intentionem delegantis, vt in cap. fin. extra de præbendis. Quintus casus est, quando quis excommunicatur post legitimam appellationem, infra debitum tempus interiectam & reuelatam. Sextus, quando sententia continet intolerabilem errorem, vt in c. per tuas; extra de sentẽtia excommunicationis, & in cap. solet, eodem titu. lib. 6. Dicitur autem continere intolerabilem errorem, quando præcipit malum, vt furtum: vel prohibet bonum, vt orare Deum, vel pauperibus subuenire. Septimus, quãdo prælatus prohibet subditis sub sententia excommunicationis, ne exponant negotia suarum ecclesiarum suis superioribus, vel delegatis ab eis, vt in c. plerique, de officio iudicis ordinarii, lib. 6. Si autem excõmunicatio non sit ipso iure nulla, licet sit iniusta, habet effectum: & debet excommunicatus humiliter obedire, & erit ei ad meritum, vel absolutionem petere ab excommunicante, vel ad superiorem recurrere. Si autem contemneret, eo ipso peccaret. Contingit autem quod quandoque est iusta causa ex parte excommunicãtis, quæ non est iusta ex parte excommunicati: vt si quis pro falso crimine in iudicio probato excommunicetur, vel si matrimonium clandestine primò contractum, non probetur, & secundum probetur: tũc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excõmunicationis damnũ.

Quando snia contineat intolerabilẽ errorem.

Ver. 17. *De his qui excommunicare possunt.*

A *In Add. 3. p. q. 22* Summus pontifex & maiores prælati, qui dicuntur Episcopi, & superiores eorum Archiepiscopi, primates, & patriarchæ, ac alii habentes iurisdictionem ordinariam aut delegatam: vt sunt abbates & priores conuentuum, officiales, & vicarij episcoporum, etiam non sacerdotes, excommunicare possunt, vt habetur in capitu. corripiantur. 24. quæstio. Et quanuis quilibet sacerdos, curam habens animarum, ordinariam vel delegatam potestatem habeat ligandi atque soluendi in foro pœnitentiæ, ubi causa agitur inter hominem & Deum: non tamen habet potestatem in foro exterioris iudicii, ubi causa agitur inter homines. Et ideo soli maiores prælati possunt ordinariè excommunicare: alii autem ex eorum commissione, nisi forte essent excommunicati uel suspensi: sicut nec suspensus ab ordine, potest licite in eo ministrare. Differentia tamen est, quia si suspensus ab ordine, puta sacerdos, attentet consecrare, uerè consecrat, licet peccet: sed si excommunicatus uel suspensus a iurisdictione exterioris iudicii, tentet excõmunicare, nihil facit, nec ligat: quia iurisdictio auferri & impediri potest, & non character. Non possunt tamen episcopi aut alii absoluere seipsos: quia aliquis non habet in seipsum iurisdictionem, cum in eadem causa non possit quis esse iudex & reus. Et cum par in parem non habeat imperium, sequitur quod nullus potest parem sibi excommunicare: nec etiam communitatem: quia aliquis non debet excommunicari nisi pro peccato mortali, qui est actus singulorum personarum, & non totius communitatis. Et quanuis aliquis actus possit esse alicuius totius multitudinis: ut quando multi trahunt nauem, quam nisi omnes simul trahere non possunt: quia tamen non est verisimile quod aliqua tota communitas ad malum consentiat, & quin aliqui sint dissentientes: & Deus non condemnet iustum cum impio. Genes. 19. sequitur quod nec Ecclesia, quę Dei iudicium imitari debet. Ideo Diuus Augusti. super Matth. 2. dicit quod communitas non est excommunicanda. & sic statutum est in cap. Romano. de senté. excommunicationis lib. 6. vt communitas non excommunicetur, ne cum ipsis zizaniis eradicetur simul & triticum. Excommunicatus uero una excommunicatione potest alia ac etiam pluribus excommunicari per excommunicationis iterationem, ad maiorem confusionem, ut a peccato resiliat, uel ꝑpter alias causas. Et sic tot sunt principles excommunicationes, quot sunt causæ. Cũ enim excommunicatio sit pœna & medicinale remedium iteratur, cum causa exigit. Et licet Apostolus dicat 1. Corinth. 5. Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & excommunicati sint foris: non tamen sequitur quin Christiani possint pluries excommunicari: quia Apostolus intelligit de Paganis & infidelibus, qui sunt omnino foris,

Par parẽ excõicare non põt.

Cõitas excommunicari non potest.

Pluribus excõicationibus potest aliquis innodari.

ris, sed non Christiani. cum per baptismum acceperint characterem indelebilem, & sic semper sunt de Ecclesia, numero, licet non merito. Et quanuis priuatio non suscipiat magis & minus secundum se, recipit tamen secundum causam. sicut priuatus lumine uno obice & muro, potest magis priuari per alium murum. Et sicut primum peccatum mortale priuat gratia, & secundum non, cum iam eam non inueniat, tamen natum est priuare, & causare aliam maculam, & aliam reatum, & ponere alium obicem. Sic excommunicatio superueniens, aliud ligamé & obstaculum introitus regni ponit. Ideo potest iterari, sic quod per secundam excommunicationem superueniétem quis est magis separatus & elongatus a suffragiis Ecclesiæ, quam per primam & deinceps. Ex præmissis infertur primo, quod Papa manens Papa, non potest ab homine excommunicari, cum non habeat hominem superiorem in terris. nec potest excommunicationem decernere contra successorem, cum non sit eo superior. Secundò infertur, quòd licet defuncti, qui ante mortem inciderunt in excommunicationem latam a iure vel ab homine, possint declarari excommunicati, maximè quando nó constant de pęnitentia & eméda, ac etiam hæretici facto, & completo eorum processu ante mortem: non tamen possunt excommunicari, cum non possint peccare, nec mereri, ne ab Ecclesia moneri: & excommunicatio (vt dictum est) prærequirat monitionem. Nec obstat, quòd possunt absolui: quia absolutio potest dari ipso excommunicato absente ac etiam inuito, cum excommunicatio sit pœna, si excommunicatus in scandalum Ecclesiæ, si vellet permanere in excommunicatione, & timeretur de eius obstinatione. Cum ergo defuncti habeant corpus super terram, siue superficiem terræ, & in potestate hominum, & super terram fuerint ligati, ratione corporis sortiuntur forum & iurisdictionem Ecclesię, quæ promptior est ad absoluendũ, quàm ad condemnandum, vt dicitur in Arrianus. ff. de actionibus & obligationibus. Non tamen sequitur quod si excommunicati sint in inferno, & absoluantur ab Ecclesia, propter hoc eorum pœna minuatur: quia ad diminutionem pęnæ requiritur charitas, & non ad absolutionem ab excommunicatione & sic nil prodest illis absolutio quanuis parentes & amici gaudeant & lætentur.

Papa manens Papa non potest ab homine excommunicari.

Excõicatus inuitus absolui potest.

Ver. 18. *De Absolutione.*

CVm eius sit soluere, cuius est ligare: sequitur, quod quilibet sacerdos nó potest a sententia excommunicationis absoluere. Canonistę tamen dicunt in cap. pastoralis. §. Præterea. extra de officio iudicis ordinarij, &c. non dubium &c. quanuis, extra de sententia excommunicationis, ꝙ ex ordinatione & authoritate summi pótificis in corpore iuris expressa, simplex sacerdos in articulo mortis, in absentia eorum qui habent ordinariam vel delegatam potestatem, potest absoluere in foro interiori solum a sententia excommunicationis quo ad Deum, sed non quo ad Ecclesiam. Ideo si talis absolutus moriatur nó dét sepeliri in loco sacro. Dicũt etiam quod si conualeat taliter absolutus tenetur se pręsentare excommunicantį, & ab eo obtinere absolutioné in foro extoriori, & in forma Ecclesiæ. Regulariter verò absolutio excommunicationis latæ a iure detinet ad Episcopum excommunicati, nisi sit casus reseruatus sedi Apostolicæ, de quibus ad plenum summistæ, & inter eos maximè dominus Caietanus in Summula, super verbo, excommunicatio, ad qué breuitatis gratia lectorem remitto. Et quanuis spiritualia voluntaria non cóferantur in inuitũ: & excommunicatio sit spiritualis, quia tamen est inuolũtaria cum sit pęna ferri potest in inuitum, sicut & absolutio ei respondens. Potest etiam quis eadé róne absolui ab una excómunicatione, eo manente ligato alia: Sicut pót quis plurib. vinculis ligatus, solui ab vno eo remanéte ligato alijs. & idé de pœnis. cum pœnæ quo ad remissioné, nó habeât necessariam connexionem, sicut culpæ. Si quis tamen esset excómunicatus pluribus excommunicationibus ab vno pp diuersas causas, & absoluerecͭ simpliciter & absolutè, absque allegatione causæ excommunicationis, censeretur absolui ab omnibus, etiam si in singulari numero de absolutione diceretur, vel scriberetur,

B *In Addi. 3. p. q. 24*

Pœnę quo ad absolutionem nõ sunt connexæ sicut culpæ

Ego te absoluo à sententia excommunicationis: nisi in contrarium aliquid exprimeretur: quia (vt dicunt dialectici) terminus communis sequens propositionem a vel ab, distribuitur, hoc est supponit distributiue & copulatiue pro omnibus suis significatis.

Ver.19. *De Indulgentiis.*

C *Ildd.1 p.q.25.* TErtius actus clauis iurisdictionis est distribuere bona: quę distributio quantum ad officia uel beneficia, pertinet ad iustitiam distributiuam. et talis distributio non dicitur actus clauis: quia nō respicit directe impedimentum ingressus regni cœlorum Distributio uero quo ad remissionem pœnæ per modum meriti, quę pertinet ad satisfactionem, inquātum aliquis applicat pœnalitatem & conatum bonorum operum suorum factorum in ratia, pro remissione pęnarum debitarū, alteri etiā existenti in gratia, siue in hoc mundo, siue in purgatorio, non habet rationē clauis, cum pertineat ad singulares personas nullam iurisdictionem habētes. Et cum talis applicatio & distributio pertineat ad iustitiam, non habet rationē indulgentię, quæ consistit in distributione thesauri spiritualis Ecclesię: de quo in versiculo sequenti. Ad cuius intelligentiam, reducendum est ad memoriam quod supra dictum est, cum de charitate & merito ageretur: uidelicet quod cuilibet actui informato gratia, respondent tria bona ꝓ mercede. Primum bonum dicitur pręmium essentiale, quod consistit in clara uisione diuinæ essentię: & hoc proportionatur habitui gratiæ: & hoc nemo potest alteri communicare: quia nullus, nisi Christus, potest alteri gratiam mereri. Vnde Matt.25. dicitur quod sapientes uirgines noluerūt communicare aliis de oleo suo, Secundum bonum dicitur præmium accidentale, quod consistit in gaudio operis facti: quia sancti gaudebunt de bonis operibus factis in uia, Et hoc pręmium proportionatur actui siue feruori charitatis. Et istud communicatur omnibus aliis existentibus in gratia, secundum proportionē gratię quam habent, absq; applicatione facientis: omnes enim gaudebunt, &c. iuxta illud Psal. Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Tertium bonum est uoluntaria solutio & satisfactio pœnarum, ad quas sustinendas quis obligatus est pro peccatis præteritis, ut dictum est cum de satisfactione ageretur. Et hoc præmium siue remissio quantitatis pęnæ respondet & proportionatur conatui & pœnalitati operantis meritorie, & secundum hoc bonum, opera bona facta in gratia, considerantur vt pœnalia siue satisfactoria. Et hoc bonum per intentionem operantis potest applicari existenti, in gratia, siue ille cui applicatur sit in hoc mundo, siue in purgatorio: & cum applicatur ab operante dicitur suffragium iustitiæ per modum meriti. Et quia contingit ꝙ aliquis maiorem pœnalitatem sustineat, quam sit pœna dignus, uel etiam qui nullum pœnæ reatum habet: & has pœnalitates & tribulationes quas sustinet, nulli applicat, cum nullum bonum remaneat irremuneratum (nisi sit infinitum, vt meritum Christi) sequitur quod illæ remanent in gazophilatio siue thesauro Ecclesiæ. Quia qui opus facit in gratia, si non applicet quantum ad pœnalitatem, facit pro se & omnibus membris Ecclesię. & sic reponitur in thesauro ecclesiæ. per eum qui præest dispensandum, sicut & cætera bona communia. Distributio huius thesauri siue applicatio pœnalitatum supererogationis Christi sanctorum, pro remissione pœnarum pro peccatis præteritis debitarū, facta ab eo qui uniuersali Ecclesiæ pręest, cū iudicio discretionis, vocatur Indulgentia, siue suffragiū Indulgentiæ, & non per modū meriti. Quia ille qui eas applicat, nō meruit nec sustinuit illas. & sic nō sunt ꝓprie eius. Et quia neoterici hæretici circa huiusmodi materiā (cuius fundamētū intelligere nolunt) molestiā chatolici pręstant, irrisionib. conuitiis ac blasphemiis pro rationib. vtentes: ut catholica veritas elucescat, aliquantisper hic nobis est insistēdū. Et in primis notādū, ꝙ hæretici fuerūt decepti, eo ꝙ amplius vocabula quam res seu veritatem curauerunt, languentes circa contentiones & pugnas verborū, ut dicit Apost. 1.Timo.6. eā ob rem licet veritas indulgentiarum in sacris literis contineatur quia tamen clare eam male affecti prospicere non possunt: dicunt ex

Marginal notes: *Actui meritorio tria respōdent.* — *Ps.118.* — *Indulgentia quid.* — *c.16.§.4.ver.21*

ex sacris non haberi, sicut nec purgatorium: quamuis etiam nomen purgatorii in sacris literis inueniatur expressum, vt dictum est: Sic dicunt nomen Indulgentiæ in sacris literis nõ inueniri. Ab initio dixerunt indulgentias esse pias fraudes fidelium, postmodum inuentiones, tandẽ imposturas: & licet quęstio de nominibus sit relinquenda pertinacibus, cum de re ipsa constet ad conuincendam tamen eorum insicitiam & effrenatam procacitatẽ, ostendendum nobis est, in sacris literis nomen indulgentiæ ad intentionem qua Ecclesia utitur, expresse reperiri: & maxime in Esa.61. vbi in ꝑsona Christi dicit, Spiritus Dñi super me: eo ꝙ vnxerit me. Ad annunciãdum mansuetis misit me, vt mederer contritos corde, & prædicarem captiuis indulgentiã, clausis apertionem. Et sic negari non potest nomen indulgentiæ in sacris non inueniri. Quod autem ad intentionem qua vtitur Ecclesia, Esa. scripserit Christus Dominus declarauit Luc.4. vbi dicitur ꝙ cũ in die sabbati intrasset synagogam Nazareth, surrexit legere. & traditus est ei liber Esa. prophetæ: & vbi reuoluit librum, inuenit locũ vbi scriptũ erat, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizari pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionẽ, &c. Ecce quo modo nomen indulgentiæ Christus interpretatus est remissionem. Sed de qua indũlgẽtia loquebatur Esaias? ꝓfecto peccatorum, propter quæ indulgenda & remittenda missus est Christus a DEO Patre, & q̃a in peccato sunt duo scilicet culpa & pœna, remissio culpæ ac etiam remissio pœnæ rectè indulgentia nominatur. Sed ecclesia (vt dictum est) accipit indulgentiam pro applicatione pœnalitatum supererogationis Christi & Sanctorum, ꝑ quã remittuntur pœnæ. Igitur nil manifestius esse põt, quã nomen indulgentiæ, ad intẽtionẽ qua vtitur Ecclesia, in sacris literis inueniri. Deinde Grego. 9. septennes indulgentias statuit, Post Grego. tempore Alexandri tertii declaratum fuit, ꝙ remissiones (hoc est indulgentiæ) illis tantum prodessent, quibus vt prosint proprii iudices siue episcopi indulserunt, vt habetur in ca. qđ autẽ, extra de pœnitentiis & remiss. Postmodum ab Innocentio tertio in concilio Lateranen. vt habetur in c. ex cõmunicamus. §. catholici. extra de hęret. decretum fuit, quod catholici, qui crucis assumpto charactere, ad exterminium hæreticorum se accingerent, illa gauderent indulgentia, illoque sancto priuilegio essent muniti, quæ accedentibus in subsidiũ terrę sanctæ conceduntur. Et quamuis hæc concessio indulgentiarum his qui in subsidium terræ sanctæ accedunt, minime inueniatur scripta in iure: indebite tamẽ tenetur expeditionẽ cruciatæ fultam fuisse indulgentia plenaria. Et hoc haberi dicitur in parte decisa a decretali. ad liberandam terram sanctam, extra de Iudæis & Saracenis: Postea vero quidam indiscretas & superfluas indulgentias dabant: ex quo claues Ecclesiæ contemnebantur, & pœnitentialis satisfactio eneruabatͬ: Ideo decretum fuit ab Innocentio tertio in cõcilio generali, ut habetur in c. cum ex eo, extra de pœnitentiis & remissionibus, ne cum dedicaretͬ Ecclesia, siue ab uno, siue a pluribus episcopis indulgentiæ extenderentur vltra annum: & in Anniuersario Dedicationis. 40. dies de iniunctis pœnitentiis indulta remissio non excedat. Et in Clement. de pœniten. & remiss. ex concilio Viennen. reprehendũtur abusus quæstorum, & solum conceditur licentia publicandi & recipiendi suffragia. Successiue Bonifacius octauus, vt habetur in extrauagan. antiquorum, de pœnitentiis & remissio. approbauit indulgentias, & instituit Iubileum a centesimo anno in centesimum, visitantibus vrbem. Deinde circa annum Domini millesimum trecentesimum, Clemens quintus præfatam Iubilei indulgentiam reduxit ad quinquagesimum. Postremò Nicolaus quintus publicari fecit: & Paulus Secundus assignauit de vigesimoquinto in vigesimumquintum, vt habetur in extrauag. quemadmodum, de pœnitent. & remissio. Diu. Anto. Floren. Prima parte summæ, tit. 10. cap. 3. §. 6. assignat rationes, quare potius cõceditur Iubilei priuilegium, siue indulgentia, siue remissio plenaria, visitantibus vrbem Romanam, quam aliam ciuitatem. Ex præmissis habetur primo, quod indulgentię non sunt solum a trecentis

Nomẽ indulgentię in sacris literis inuenitur.

Iubilei institutio.

annis, nec sunt inuentiones humanæ, neque fraudes, neque imposturæ: sed ex Christi institutione, quam sequens vniuersalis Ecclesia (quæ errare non potest) in generali concilio concessit. Vnde in cōcilio Constantien. sessione sexta, non immerito condemnatus fuit. 45. articulus Ioānis Vviclefz, qui indulgentias eneruare conabatur. Secundo habetur quod id quod olim vocabatur remissio, quia, usu inualescente propter prophetiā Esaię clarius eius significatio per nomen indulgentię explicatur, indulgentia appellatur. Est enim indulgentia clemens ac mollis remissio, quæ seueritati opponitur, & indulgere idem est quod parcere, & remittere. Tempore vero Apostolorum dicebāt donatio abūdantiæ spiritualis. Vnde Apostolus. 2. Corint. secundo donationes tales se fecisse commemorat, dicens. Cui autē aliquid donastis, & ego: Nam & ego quod donaui, si quid propter vos donaui, in persona Christi, scilicet donaui, vbi glo. dicit hoc est tantum vobis prodest, ac si christus donasset. & Aposto. de remissione pœnæ debitæ fornicatio pro peccato excommunicato, cui corinthii remiserunt. Et D Pau. propter eos aperto thesauro Ecclesiæ applicauit ei pœnalitates supererogationis Christi & Sanctorum: & sic vsus est donatione, siue remissione, & indulgētia, Quod ergo Apostol. vocat donationes, successiue Ecclesia, innixa authoritati ei datæ a Christo, uocauit remissiones: dicitur enim Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Non solum enim Christus dedit potestatem instrumentalem remittendi culpam, sed etiam pœnam: & non solum æternam, sed etiā temporalem: & non solum per modum meriti Christi, & viam reconciliationis, quod fit per applicationem sacramentorum, per quæ meritum Christi instrumentaliter applicatur: sed etiam per modum indulgentiæ, quæ fit vltra sacramenta, ex aliqua pia causa. Tum quia homines sunt negligentes ad exoluendum pœnas debitas pro peccatis, tum etiam ad promouendum illos ad opera pietatis, quę sunt modica respectu remissionis: quia si essent magna & pœnalia ad æqualitatem remissionis, diceretur redemptio,

Cur ecclesia indulgentias largiatur

uel solutio, aut satisfactio, & nō remissio, siue indulgentia. Cum ergo indulgentiæ respiciant principaliter gratiam, in eis cōferendis nō attenditur principaliter quātitas operis, sed causa. Ex præmissis patet quod potestas conferendi indulgentias fundatur in illo passu, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Si enim dedit potestatem remittendi culpam, a fortiori pœnam temporalem. Nec tamen ex hoc sequitur, quod quilibet episcopus aut simplex sacerdos possit indulgentias conferre: quia per illa verba alii nō receperunt potestatem, nisi sub moderatione D. Petri. Ideo quemadmodum propter plenitudinem potestatis, Papa, Petri successor, potest reseruare absolutionem aliquorū peccatorum: sic etiam collationem indulgentiarum: maxime cum distributio bonorum communium totius Ecclesię pertineat ex ipso ordine rerum ad illum qui pręest toti Ecclesiæ. potest tamen aliis delegare hanc potestatem, ut infra dicetur.

Indulgentiarum potestas. 10

Ver. 20. *De thesauro Ecclesiæ & fundamento indulgentiarum.*

A

Christus multa supererogauit.

NEmo nisi infidelis, negare potest Christum multa opera supererogationis, ad quę nō tenebatur, fecisse, & multos labores & pœnalitates supererogasse. Hoc quidem notum est ex euangelio. Luc. 9. Vbi habetur quod Moyses & Helias uisi in maiestate, dicebant excessum eius, scilicet passionis Christi, quem completurus erat in Hierusalem. Ex quo manifeste apparet, quod eius pęnalitas & passio excedebat redemptionem, quam fecit: quia (ut dicitur 1. Ioan. 2.) Ipse est propiciatio pro peccatis nostris, non autem nostris tantum, sed pro peccatis totius mundi, imo pro infinitis mūdis, si essent: cum minima gutta sanguinis & minimus dolor ratione vnionis, esset infinitæ satisfactionis, & ideo non potest exhauriri. Vnde in extrauа. vnigenitus, de pœnitentiis & remiss. post mentionem de profluuio sanguinis a Christo effusi, ac doloribus, tantis quidem ut a planta pedis vsq; ad uerticem capitis sanitas non inueniretur in ipso, dicitur exinde, Tantum ut nec superuacua, inanis, aut superflua tanta effusionis miseratio redderetur: thesaurū militanti Ecclesiæ acquisiuit, uolens suis

thesaurizare filiis prius pater: vt sic esset infinitus thesaurus hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei. & infra, De cuius consumptione aut minutione non est aliquatenus formidandũ tam propter infinita Christi merita, quam pro eo q́ quãto plures ex eius applicatione trahuntur ad iustitiam, tanto magis accrescit ipsorum cumulus meritorum. Si dicatur quod unum infinitum consumitur per aliud: sed peccatum est infinitum. igitur. respondendum est quod infinitas peccati & infinitas meriti Christi non sũt eiusdem rationis: quia peccatum dicitur infinitum priuatiue, pro quanto priuat infinito bono. sed meritum & satisfactio Christi est quid infinitum, positiue propter vnionem, &c. In thesauro etiam ecclesiæ reponitur cumulus pœnalitatũ supererogationis sanctorum. Certum est.n. D. Virginem Domini matrem, multas pœnalitates & labores sustinuisse in profectione Bethleem, in fuga in Aegyptum, & in passione Christi, cum stabat iuxta crucem Iesu mater eius, Ioann. 19. Cum impletum fuit illud D. Simeonis, Luc. 2. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, & per duodecim annos post Christi ascensionem. & tamen pro huiusmodi pœnalitatibus non fuit in seipsa remunerata, cum non haberet reatum alicuius peccati aut pœnæ. Et quamuis mortua sit, & alias passiones naturales perpessa sit: non erant tamen in ea pœnę, sed pęnalitates & conditio naturę. Præterea sancti Apostoli & Martyres, qui erant in gratia cõfirmati, multa sustinuerunt tormenta, quæ excedebant pœnas peccatorum illorum: & multa bona supererogationis, hoc est consilii, ad quę non tenebantur, fecerunt. Vnde & Iob. 7. protestabatur dicens: Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram (hoc est pœnæ inflictionem) merui, & calamitas quam patior in statera, quasi arena maris hæc grauior appareret. Et Aposto. Coloss. j. dicit: Nũc gaudeo in passionibus pro bonis, & adimpleo ea q̃ desunt passionum Christi, in carne mea, ꝓ corpore eius quod est Ecclesia, vbi manifeste asserit se passum in carne sua pro Ecclesia. Non tamen propter hæc verba (quę desunt passionum Christi) intelligendum est q́ passio Christi fuerit insufficiens ad redemptioné humanæ naturæ: & q́ passiones D. Pauli additæ sint ad cõplendum. hoc enim est falsum & hæreticũ, cum Christus, vt dictũ est, sit propiciatio pro peccatis totius mundi. Sed intelligendũ est q́ Christus & ecclesia est una persona mistica, cuius caput est Christus, corpus vero est cõgregatio fideliũ, & quilibet iustus qui quasi membrum, ut habetur 1. Cor. 12. Deus auté ordinauit in sua prædestinatione quantũ meritorum deberet esse in tota ecclesia, tam in capite, q̃ in membris: sicut prędestinauit numerũ electorũ. & inter hæc merita sunt passiones Sanctorũ, per quas Christo debebant conformar. Merita CHRISTI capitis præuisa sunt infinita. Præuisum ẽt fuit quod quilibet sanctorũ exhiberet aliqua merita, secundũ mensuram suam. Ideo D. Paulus Apostolus dicebat, adimpleo hoc est addo mensuram præuisam a Deo, in carne mea passionum, quę desunt secundum diuinã prædestinationẽ, Christi, hoc est ecclesiæ, cuius Christus est caput. Ideo subiungit, Pro corpore eius, quod est ecclesia. ut sicut ipse passus est, non pro peccatis suis, cum peccatum nullum fecerit, sed ꝓ peccatis ipsius corporis ecclesiæ: ita & nos patiamur, non solum pro peccatis nostris, sed etiam pro peccatis aliorum, qui sunt de corpore ecclesiæ. Quia ordinauit Deus electos conformes fieri in hoc imagini filii sui. Et ideo Galat. 6. dicebat, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. His igitur verbis significat Apostolus ęrumnas quas cæteri Sancti pertulerunt in carne sua, tanquam reliquias quasdam, adiungendas passionibus Christi ad communem totius ecclesiæ vtilitatem. Cum ergo de excessu pœnalitatum suarum Sancti non fuerint remunerati in seipsis, & nullum bonum remaneat irremuneratum: sequitur q́ excessus & supererogatio fuerit reposita in gazophilacio (hoc est thesauro ecclesiæ) cum alicui particulariter non applicauerint, & pro se non indigerent, cum propter unionem charitatis, pro omnibus indigentibus fecerint, relinquentes distributionem & applicationem CHRISTI vicario, thesauri Ecclesię claues siue pote-

D. Paul. q̃ño pro ecclesiæ passus est

Rom. 8.

potestatem habēti. Vnde in prædicta extrauag. unigenitus, dicitur: Ad cuius quidem thesauri cumulum beatæ Dei genetricis, & omnium electorū, a primo iusto usque ad vltimum, merita adminiculum præstare nituntur. Si arguatur q nulla Sāctorum merita relicta sunt irremunerata, cum Roma. 8. dicitur, Non sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Dicēdū q si opera Sāctorum facta in gratia, considerent᷑ vt meritoria, sunt remunerata ēt ultra cōdignū. Si uero considerentur vt satisfactoria, non sunt remunerata in ipsis, sed per indulgentiā remunerātur in aliis. Si replicetur quod si Christi satisfactio p modum indulgentiæ, sufficit ad deletionem omnium pœnarum: sequitur quod si credimus eam sufficere & nos participare, ergo aliæ superfluunt. Dicendum primo, quod Christi satisfactio, quę applicatur per sacramenta per modum meriti, instrumentaliter non operatur, nisi secundum dispositionem sacramentum suscipientis, ut dictum est, & quia contingit suscipientem paruam dispositionem habere: ideo aliquid reatus manet, ut dictū est: & cum passio Christi per modum indulgentiæ applicatur, deletur totus reatus. Nec propter insufficientiam satisfactionis Christi dicimus Sanctorum superogationes reponi in thesauro ecclesiæ, & applicari: Sed dicimus satisfactiones supererogationis Sanctorum per indulgentias applicari, ut illę etiam remunerētur. & sicut duplici uia expientur pœnæ debitę, scilicet satisfactione Christi & Sanctorum. Quemadmodum enim non inconuenit aliquid duplici uia mereri (ut dicetur infra, quando de Christi merito ageretur) ita non incōuenit aliquē duplici via satisfacere debito pœnæ, scilicet satisfactione Christi, & satisfactioni Sanctorū, quę innititur satisfactioni Christi, a qua uis & efficacia eius pendet. Nec obstat præmissis, q dicebat Christus, Luc. 17. Cū feceritis ea quę præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus: qđ enim debuimus facere fecimus. Sed seruus inutilis non supererogat: Vnde D. August. dicit nullum Sanctorum perfecte implesse mandata Dei, magis ignoscente Deo: quia quilibet tenetur diligere Deū quantum potest, ex toto corde, qđ nullus Sanctorum fecit. Et in eodem idem August. dicit qđ opus bonum optime factum, est veniale peccatum: quia dictum Christi intelligitur de bonis operibus, inquantum procedunt a nobis, & non sunt informata gratia. Nec loquitur de operibus consiliorum, sed solum de præceptis. Imo ex illo loco habetur, quod si seruus ultra præcepta aliquid faceret, non esset inutilis, sed supererogaret. Et ad D. Aug. dicendum primo, q intentio eius erat dicere q nullus Sanctorum in hac uia perfecte impleuit præceptum dilectionis Dei, perfectione patriæ, sine qua Sancti qui sunt in patria, qui nullū impedimentū habent, implent. Non tamen intellexit q non impleuerit perfecte mādatum dilectionis Dei, perfectione præcepta in uia, ad quam Deus (qui non obligat ad impossibile) intendit viatores obligare. Non. n. intendit Deus obligare peccatores ad perfectionē comprehensorum, cum sit eis impossibile: qa corpus qđ corrumpitur, aggrauat animam. Et cū dicit q opus optime factū, est ueniale peccatū non accipit peccatum veniale proprie pro actu deformi, sed pro actu vili in comparatione diuini dignitatis, prout Esa. dicit, Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatę omnes iustitiæ nostræ, scilicet tanquam a nobis procedentes: in computatione diuinę iustitiæ quasi nihil sunt. Sicut lumen candelæ ad lumen solis dicitur vmbra, licet in se lumen sit: sic, &c. Sed inquantum iustitię nostræ sunt adiunctę gratiæ Dei, ipsa cooperante sunt meritoriæ de condigno, ut dictum est cum de merito ageretur. Nec obstat pariter, quod nullus Deo satisfacere potest pro beneficiis, cum omnia quæ homo habet, habet a Deo: & solutio & satisfactio importat quod fiat de proprio, & non de his quæ Domini sunt aut de alieno: ergo nullus potest superorogare. Negatur consequentia: licet enim antecedens sit absolute & simpliciter verum (cum inter hominem & Deum non sit æqualitas aut proportio) quia tamen est quædam proportionabilitas: sicut homo potest mereri a Deo præsupposita diuina ordinatione & gratia, ita &

Sanctorū opera possunt dupliciter cōsiderari.

19. Retract.

Sapię. 9

Esa. 49.

satisfacere, faciendo ea quæ ipse ordinauit. s. tantum sustinendo, quantum in delitiis fuit. & Deut. 25. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus. Et sic supposita diuina ordinatione antecedens est falsum. Et cum datur aliquid alicui per indulgentias, licet antea esset alienum. per donationem & indulgentiarum largitionem, fit suum: & sic satisfacit de suo, licet aliquando fuerit alienum.

Apx. 18

Ver. 21. *De ualore indulgentiarum.*

A

In Addi. 3. p. q. 25 art. 1.

CVm impium sit dicere Ecclesiam Christi, quæ regitur Spiritu sancto facere aliquid uanum: & (ut ex prædictis patet) ecclesia uniuersalis, q̃ errare nō potest, in Concilio generali dederit indulgentias: necessario sequitur quod indulgẽtiæ ad aliquid ualeat, non solum quantũ ad forum Ecclesiæ, absoluendo a pœnitentiis iniunctis in foro pœnitentiali, & nō iudiciali exteriori, ut dicitur in c. cum ex eo, extra de pœnitentiis & remissionibus: sed etiam ualent quantum ad forum & iudicium Dei, ad remissionẽ pœnæ residuæ post contritionem, confessionem, & absolutionem, siue sit iniuncta, siue nō: cũ potestas remittẽdi D. Petro. Apostolo data, se extendat ad cœlos, alias si solum iniunctas pœnitentias, quas canonicas (hoc est per sacros Canones determinatas) uocant, remitterent indulgentiæ, Ecclesia catholica indulgentias concedens magis dãnificaret, quam iuuaret, quia remitteret ad grauiores pœnas purgatori. Nec obstat aliud quod dicitur Romana. 3. Vnusquisque mercedem accipiet secũdum laborem suũ: quia illud intelligitur de mercede siue premio, essentiali, non secludẽdo meritum Christi: cui innititur, & nōde solutione pœnarum. Vel potest dici quod per concessionem indulgentiarum, labores efficiuntur illorum, quibus indulgentiæ conceduntur. Et quanuis Deus, qui se ipsum negare non potest, statuerit. Deut. 25. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus: remissio tamen quæ fit per satisfactionem alterius, uel per indulgentias, non tollit proportionem pœnæ ad culpam: quia pro culpa unius alius spõte sustinuit pœnam, uel eius pęna ab eo q̃ poterat, applicata fuit. Nec qui indulgentias concedit, proprie absoluit ab eo ad

2. Tim. 2

quod ligauit superior, scilicet Deus, qui absoluendo a culpa, ligat ad pœnã, ut dicit Hugo de sancto Victore: sed dat debitori, ut debitũ soluat & sic diuinæ iustitię non derogatur. ¶ Si aũt allegetur illud Apostoli, Non est data potestas in destructionem, sed ædificationem & utilitatem & per indulgentias aufertur utilitas satisfactionis, quę fieret per nos cederet in meritum essentiale & accidentale, ac etiã in remedium recidiui, Igitur, &c. Propter hoc argumentũ a D. Thoma, solutũ, Lutherus & sui sequaces procaciter dicũt indulgentias esse pigrorum satisfactiones, q̃ reddunt homines negligentes: & esse bonorum operum remissiones, cum remittant satisfactiones, & dent licentiam pigritandi, sub specie pietatis. Respondet D. Tho. q̃ per indulgentias datur remedium contra peccata. Maius enim remedium præbetur ad peccata uitanda p gratiam, quam per assuetudinem nostrorum bonorum operum: quia ex affectu quem accipiens indulgẽtias, accipit ad causam, pro qua indulgentia datur, & ut possit illas consequi se disponit ad gratiam, confitetur, & multa bona opera fecit, quę non faceret, si indulgentia non concederetur. & ideo non est i destructionem dare, nisi inordinate dentur. Nec ad hos fines datr̃, ut homines cessent a bonis operibus, sed ut ad bona opera promoueantur. at ideo consulendum est eis, qui indulgentias cõsequũtur, ne propter hoc ab operibus misericordię iniunctis abstineant, ut etiam ex eis remedium consequatur: quanius a debito pœnæ sint immunes. Non enim indulgentiæ satisfactionem aliquam remittunt, sed duntaxat obligationem, qua peccator ad satisfactionem tenebatur. Diuersa sunt enim hæc satisfactio pro pœna, & obligatio ad pœnam: nam obligatio uinculum est, & non satisfactio, sed est uinculi solutio. Ideo Papa indulgentias concedendo, soluit duntaxat vinculum satisfactionis, sed non satisfactionem, quia post indulgentiam peccator si velit potest satisfacere, quamuis non obligetur: nec sequitur quod eius satisfactio frustra fiat: quia si satisfactionem faciat, eius satisfactio reponitur in ecclesiæ thesauro si ipse non egeat, nec alteri applicet. Et (ut

2. Co. 10.

Aliud est uinculum satisfactionis. aliud satisfactio.

(ut dictum est) uni debito pluribus modis satisfieri potest, & per consequẽs pœnæ debitę pro peccatis. Primo per uirgã Dei, in hoc mundo, aut in purgatorio inflictam. Secundo per alterius satisfactionẽ ꝑ ipsum applicatã. Vnde Apostolus dicit, Vt abũdantia uestra illorũ inopia suppleat, & illorũ abundantia uestrę inopię sit supplementũ, vt fiat æqualitas. Tertio per orationem: Moysi enim oratione uirga Dei auersa est a populo Israel. Vnde Psal. 105. Et dixit ut desperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in contrafactione in conspectu eius, ut auerteret iram eius, & non disperderet eos, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. Quarto potest satisfieri, & uirga Dei auerti, ꝓpria satisfactione & animaduersione: prout de Niniuitis & de Achab. Vnde Apost. 1. Cor. 11. postquam fecit mentionem de uirga Dei dicent: Ideo inter uos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi: subdit causam nostræ animaduersionis negligentiam, esse, dicens: Quod si nosipsos iudicaremus, & corriperemus, non vtique a Domino iudicaremur, siue corriperemur: Deus enim quãuis nullum peccatum impunitum relinquat, nunquam tamen bis in idipsum iudicat: quod faceret, si ipse post nostram animaduersionem, animaduerteret siue puniret. Quinto satisfieri potest eleemosinis, iuxta illud. Peccata tua eleemosinis redime. & Luc. 12. Date eleemosinam, & omnia munda sunt uobis. Sexto uirga Dei auertitur per susceptionem sacramẽtorum, quæ pœnam ęternam commutãt in temporalem, imo etiam de temporali diminuunt propter meritum Christi ipsis communicatum, secundum dispositionem subiecti, & per modum meriti Christi. Et sic secundum domi. de Palude, nõ est ex insufficientia uirtutis sacramentorum, ꝙ tota pęna non deletur, sed ex indispositione recipientis. Septimo satisfieri potest pœnę debitę pro peccatis, per indulgentias, per quas passio Christi applicatur per modum liberalis suffragii, propter modicã causã piã, & quasi gratis applicatur, & per modũ solutionis datur: & sic aliter q in sacramẽtis, in qbus ꝑ amorem Christi & eius merita, secundum dispositionem suscipientis, datur. Indulgentia uero daĩ existẽtibus in gratia, nõ secũdũ dispositionẽ suscipientis, sed æqualiter omnibus, dũmodo causam propter quam dtaur, perficiant. Nec sequiĩ ꝙ Deus peccatũ impunitũ relinquat, cũ per orationes aut indulgentias Deus peccata remittit: nec diuinæ iustitiæ iniuriam aut præiudicium faciat: quia tunc ad satisfactionẽ diuinæ iustitię seu uindictæ, pœnam ꝑ Christum uel sanctos perpessam, pœnę debitæ correspondentem, applicat peccatori, per quas peccatum eius vindicatur, & satisfit diuinę iustitię. ¶Ex præmissis apparet quam parum faciat contra indulgentias, id quod dicitur in Psal. 88. Visitabo in uirga iniquitates. eorum, & in uerberibus peccata ipsorum: quia ad liberam (ut ex cõtextu apparet) intelligiĩ de filiis Dauid, quod scilicet peccata & iniquitates eorum, uirga (hoc est pœna seu punitione) se uisitaturum Deus minabatur. nisi resipiscerent: quia respiscerent, & conuerterentur, irã & uirgã auerteret. Vnde subdit. Misericordiã autẽ meã non dispergã ab eo, neque nocebo in ueritate mea, si in seipsos animaduertant, uel alio rũ animaduersiones eis applicẽtur. Quãuis etiam exponi possit de uirga excitatiua ad hoc ut conuerterentur.

2. Cor. 8.

Ione.

3. Reg. 2.

Dan. 4.

Ver. 22. *De quantitate ualoris indulgentiarum.*

A QVantitas ualoris indulgentiarũ pẽsanda est secundum quantitatem causæ efficientis. Causa autẽ efficiẽs uel effectiua illius est duplex. s. principalis, & instrumentalis. Principalis est abundãtia thesauri ecclesiæ, hoc est abũdãtia super erogationis pænalitatũ Christi & sanctorũ. Causa uero efficiẽs instrumẽtalis est clauis iurisdictionis, siue ille qui habent hanc clauem. Et quia causa principalis per instrumentum operatur, ideo secundum applicationem instrumẽti, siue secundum determinationem habentis clauem, opera Christi & Sanctorũ in quantum satisfactoria delẽt de pœna. Iõ indulgentiæ tantum ualent, quantũ sonant, siue quantum determinantur & prædicantur in literis concedentis. Nam Deus nõ indiget nostro mẽdacio, ut pro

Iob. 13.

co loquamur dolos. Ergo ecclesia determinando & prædicando indulgentias, nõ mentitur. Et 1. Cor: 15. Si inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Ergo quicunque in prædicatione falsum dicit, quantum in se est fidem euertit. Vnde D. Aug. in epistola ad D. Hieron. dicit, q si in sacra scriptura deprehenditur aliquid falsitatis, iam robur sacræ scripturę periit. Sic in prædicatione ecclesiæ aliqua falsitas deprehenderetur, non essent documenta ecclesiæ alicuius authoritatis ad roborandam fidem. Ideo simpliciter indulgentię tantum ualent, quantũ ꝑdicantur, siue sonãt, aut determinantur ꝑ literas, uel per uerba concedẽtis plenã authoritatẽ habentis. Vnde in arbitro dãtis indulgentiam est, taxare quantum pœnæ per indulgentiam dimittãtur. Sed si inordinate fiat, & ex hac in ordinatione homines ab operibus pœnitentiæ retrahantur, peccat concedens: nihilominus tamen faciens quod indulgentia sonat, cõsequitur effectum: cum Papa sit vicarius Christi, cum plenitudine potestatis, & ꝓcurator cũ libera, & talis procurator cũ libera prędicare possit domino in utilitatem aliorum: Sic Papa dummodo sit cã pia, quantumcunque modica. ¶ Ad hoc autem quod indulgentia habeat effectum, quatuor requiruntur. duo ex parte dãtis, scilicet autgoritas plena: secundo causa pia, quæ moueat ipsum ad cõcadendum. ¶ Causa pia comprehendit honorem Dei & utilitatẽ proximi, ut sunt orationes, peregrinationes, constructio basilicarum, ecclesiarũ, pontium, itinerum, siue eorum reparatio, & alia heiusmodi. Ex parte uero recipientis alia duo: primum est charitas, eo q absque charitate, pœnæ nullo modo expiari possunt, ut dictum est. Secundum est executio causæ, siue quod faciat, aut vicat, uel det vel fieri faciat ea q̃ indulgentia sonat, siue id quod per concedentẽ mandatur. sic q si deficiat in parte, nihil lucratur. Et in hoc casu habet locũ illud quod dicitur, qui cadit a syllaba, cadit a causa. Et sic stat aliquando: q qui plus laborat, non sequatur maiorem indulgẽtiam, licet magis mereatur vt si detur indulgentia visitantibus certam ecclesiam, tantum lucrantur uicini, quantum qui a mille dietis ueniunt, ratione indulgentiæ: licet distantiores propter labores & pœnalitates, magnis mereantur de præmio essentiali & accidentali, nec pœnalitates illę erunt irremuneratæ, uel in se, uel in aliis &c. Ratio huius est, quia remissio non proportionatur labori, sed applicationi thesauri. ¶ Si uero indulgẽtia certarũ pœnarum dẽt uisitanti Ecclesiam N. absque determinatione numeri, intelligitur semel dũtaxat. Si aũt determinatum tempus, solum pro illo tempote durat. Si autem dicatur, in perpetuum, non expirat morte cõcedentis. possunt tamen per successorem reuocari, & nostris temporibus inuenimus ordinarie obseruatum, quod summi Pontifices post publicationem sui pontificatus, seruatis quibusdam solennitatibus, reuocant omnes indulgentias ꝑ prædecessores suos concessas. & ideo necessæ est ad consecutionem effectus, habere confirmationem, uel nouam impetrationem. Sed si pro subuẽtione fabricæ ecclesi, pontium, aut hospitalium, aut aliorum huiusmodi, absque determinatione pretii, secundum deuotionem offerentis detur, intelligitur secũdum deuotionem congruam & rationabilem, secundum cõditionem personarum, & facultatem bonorum. Et sic magis lucrabitur de indulgentiæ pauper, dando unum obolum, quam rex, dando unũ aureum: quia plus est obolus pauperi, quam aureus regi. Idem dicendum est de aliis diuitibus proportionabiliter. Vnde Mat. 12. dixit Christus quod vidit, quæ solum duo minura miserat in gazophilacium, plus omnibus misit. Si uero sit taxata quantitas eleemosynæ, qui non tantum dat, sicut taxatum est: etiam si propter paupertatem desistat, non consequitur in dulgentiam, licet mereatur.

Falsa in prædicatione dicens subuertit fidem.

Quatuor requisita ad indulgentiarũ effectum.

Papa nouiter creatur reuocat oẽs indulgẽtias prædecessorum.

Quid de indulgentiis secundũ deuotionem offerentis.

Ex præmissis apparet quod si in concessione indulgentiarum dicatur, quod remittuntur tres uel septem anni aut septẽ dies, aut plures de iniunctis pœnitentiis: si is q implet mandatũ concedens, in nõ habeat iniunctas pœnitentias in foro pœnitẽtiæ: licet mereatur bonum opus faciendo, non tamen lucratur indulgẽtias, quæ sonant iniunctionem pœnitentiarum. Sed cum datur indulgentia plena, plenior,

plenior, aut plenissima: tunc secundum D. Antonium Flor. in prima parte Summæ tit.10.cap.3.§.3. omnis pœnitentia iniuncta aut iniungenda remittitur. Dicitur autem indulgentia plena, secundum eundem post dñm Petrum de palude, in 4. dist. 20. quæ datur quo ad remissionem pœnarum peccatorum mortalium, siue sit iniuncta, siue iniungenda: plenior, qua remittitur pœna mortalium & venialium: plenissima vero, qua non solum remittuntur pœnæ mortalium & uenialium, sed ẽt ipsa culpa uenialis remittitur. Quia talia indulgentia, inquantum habet rationẽ cuiusdam absolutionis, remittit culpã venialem, quemadmodum facta cõfessione generali, per absolutionem generalẽ remittitur. Non tamen propter hoc dici potest indulgentia a pęna & culpa: quia culpa cũ sit analogũ, & per se ponatur stat pro mortali, cuius remissio authoritatiue pertinet ad solũ Deum, & instrumẽtaliter ad sacerdotem administrantẽ sacramentum pęnitentiæ. Quanuis possit dici quod cũ in indulgentia datur facultas eligendi confessorem, qui possit absoluere ab omnibus casibus, etiam sedi Apostolicæ reseruatis: tunc potest dici indulgentia a pœna & culpa delegatiue & instrumentaliter. Notandum etiam, secundum prædictum Antoni. quod qui lucratur indulgentiam 20. annorum, tantum sibi ualent ad remissionem pœnæ pro peccatis suis, quantum ualerent illi: 20. anni in pœnitentia iniuncti. Aliis iste sensus verborum sic uidetur, Remitto tibi unum annum de pœnitentia iniuncta uel iniungenda, hoc est tantum minus punieris in purgatorio, q̃ punieris, si uno anno continuo in hac uita pęnitentiã egisses. Sed dubium est de illa pęnitentia continua unius anni, quia in foro pęnitentiæ licet detur pęnitentia interpollata per unum annum, non tamen continua, saltẽ in foro interiori. Ideo alii dicunt ꝙ debet intelligi de pęnitentia solenni, quæ ad plures annos iniungitur vel de pęnitentiis per canones determinatis, quæ sunt iniungendæ, hoc est debent iniungi, licet non iniungantur. Mihi tamen, saluo meliori iudicio, uidetur dicendum, ꝙ ualet ad tot annos, ad quot secundum diuinam ordinationem, pro peccatis præteritis haberet sustinere in purgatorio, si ante indulgentiæ consecutionem in gratia decessisset. Non debent tamen peccatores propter has indulgẽtias generales, prætermittere opera pęnitentiæ in hac vita, tum propter incertitudinem (quia nemo scit se esse in gratia: Vnde Ecclesiastes 9. Nemo scit utrum amore uel odio dignus sit: ideo nescit an indulgentiam lucretur) tum propter periculum recidiui, a quo impeditur per opera pœnitentiæ, tũ etiam propter meritum & propter pecca ta quotidiana sequentia indulgentiam: quia indulgentia non remittit pœnas peccatorum futurorum. Et ulterius propter conformitatem, ut se cõforment Christo, ut impleant in carne sua pro corpore ei⁹, quod est ecclesia: ut quemadmodum ipse passus est pro aliis membris: sic & nos ita faciamus, & aliorum onera portemus: sic enim adimplebimus legem Christi, ut dictum est.

Indulgentię plenæ quid.

Indulgentia plenior & plenissima.

Indulgentia a pœna & culpa quid.

Et quia pluribus dantur indulgentiæ plenariæ in articulo mortis: videndum est quis dicatur articulus mortis. D. Antoni. Florenti. ubi supra §.6. dicit, quod si concedens in forma indulti, aliter intentionẽ suam non exprimat, uidetur intelligi de articulo præsumpto, licet non uero: sicut extrema unctio debet dari his qui secundum ęstimationem reputantur morituri, iterum tamen iniunguntur, si ab illa infirmitate euadant, & nihilominus prima dicitur extrema unctio. Si ergo cum in tali articulo pręsumpto quis absoluitur per indulgentiam, consequitur effectum indulgentiæ usque ad illud tempus: & si postea euadat, expirat indulgentia. Secus autem si in forma indulgentiæ diceretur, qđ consequatur effectum in mortis articulo, & in casu quo moriatur: si non moriatur, gratia indulgentiæ non expirat per illam absolutionem, quæ tamen quando non moritur, non habet effectum. Notandum præterea ꝙ si indulgentia datur pœnitentibus & confessis, non sufficit quod cõfessus fuerit semel in anno, si post confessionem ante indulgentiam aliquod peccatũ mortale commisit: quia tunc tenetur confiteri. Si uero non commisit, non tenetur confiteri de uenialibus, nec de mortalibus aliàs ritè cõfessis. Si uero indulgentia dęt
vere

Articulus mortis, qđ sit.

vere pœnitentibus & confessis, seu propositum confitendi habentibus, tunc licet tutius esset cõfiteri, propter incertitudinem contritionis: tamen sufficit, & requiritur, si habeat aliquod peccatum mortale, actualis contritio tempore quo actu implet id quod mandatur. Vnde qui vult lucrari indulgentias quæ dantur visitantibus ecclesias vrbis, non est necesse ad eas consequendas quod in itinere cõteratur: sufficit enim, cum actu visitat. Insuper notandum est quod licet concessio indulgẽtiæ versetur circa tertiam partem pęnitẽtię, scilicet satisfactionem, cum tamen pertineat ade clauem iurisdictionis, quæ potest per non sacerdotem exerceri, non requiritur quod quis confiteatur danti indulgentiam: & sic facta confessione & habita sacramentali absolutione, potest per alium absolutionem indulgentiæ obtinere, nisi in indulgentia aliud dicatur. Et sic patet ꝙ alia est absolutio sacramentalis, alia est solutio siue remissio indulgentię.

Alia est absolutio sacramentalis alia indulgentia.

Postremo notandum quod illa debet esse forma verborum in remissione plenaria concedenda, quam concedens indulgentiam decreuit: quia minister debet exequi secundum formam mandantis: & communiter talis est, secundum prædictũ Antoninum Floren. Ego authoritate sedis Apostolicæ mihi pro nunc commissa, concedo tibi plenariam remissionem peccatorum tuorum, de quibus corde contritus es, & ore confessus) vel proponis confiteri, si indulgẽtia hoc dicatur) præterquam eorum quæ propter confidentiam huius indulti commisisti. Nec oportet quod dicat, Et de quib. oblitus es: quia sicut Deus illud non exigit propter impossibilitatẽ, ita nec vicarius eius exigere intendit. Et licet congruũ sit addere, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: non est tamen necesse. Et quod aliqui dicunt, Restituo te illi innocentiæ in qua eras quando baptizatus fuisti, superfluum est: non vitiat tamen actum.

Forma absolutionis indulgentiæ.

Ver. 23. *De his qui indulgẽtias cõcedere possũt.*

AD sciendum qui indulgentias facere vel concedere possunt, supponendum primo, quod indulgentię habent effectum secundum quod opera satisfactoria vnius applicãtur alteri, non solum ex vi charitatis, sed etiam intentione operantis in ipsum directa. Secundo supponendum est, quod intentio ad alterum tripliciter dirigi potest, scilicet in singulari, speciali, & generali. In singulari quidem, cum quis pro alio satisfacit, determinando & applicando pœnalitatem suam ad illum. & sic quilibet potest alteri opera sua communicare. In speciali uero, cum quis orat pro congregatione sua, & familiaribus, & benefactoribus. Et sic ille qui congregationi præest, potest opera illa aliquando communicare, applicando intentionẽ illorum qui sunt de cõgregatione ad hũc determinatè.

In addit. 3. p. q. 6 a ar. 1.

Triplex cõicatio.

¶ In generali autem, sicut cum quis bona opera sua ad bonum commune totius vniuersalis ecclesiæ communicat, & sic ille qui præest generaliter toti ecclesiæ, potest opera illa communicare, applicando intentionem particularium ad hunc uel ad illum. Et cum homo sit pars congregationis, & ipsa cõgregatio sit pars ecclesię: sequitur quod in intentione alicuius priuati boni intelligitur & includitur intentio boni communis: & in intentione boni communis unius congregationis, intelligitur & includitur bonum vniuersale totius ecclesiæ. & ideo ille qui præest toti ecclesiæ, potest communicare ea quæ sunt vnius singularis, & ea quæ sunt congregationis, sed non econuerso.

¶ His suppositis, dicendum neque primam neque secundam communicationẽ posse dici indulgentiam. De prima quidẽ manifestum est, cum indulgentia sit actus iurisdictionis, quam priuatus supra priuatum non habet. Præterea licet per communicationem priuatam is cui fit cõmunicatio, soluatur a reatu pœnæ, quantum ad DEVM: non tamen soluitur a debito satisfaciendi pœnitentiam iniunctam, ad quam est obligatus in foro ecclesiæ & pœnitentiali: quod tamen indulgentia facit. Propter eandem rationem secunda communicatio etiam non dicitur indulgentia, vt vtraque propter sequentem, scilicet, vt utraque popter sequentem, scilicet propter insufficientiam & incertitudinem: quia in una persona vel congregatione nõ est indeficientia moritorum, vt sibi & omnibus aliis ualere posint: nec

est

est aliquando certum an sint aliqua opera satisfactoria supererogationis irremunerata, quæ tamen semper sunt in ecclesia propter infinitum meritum Christi, quod exhauriri non potest. ¶ Ex præmissis infertur quod nec diaconus, nec sacerdos, imo nec episcopus, nec alius inferior summo Pontifice, potest concedere indulgentias, nisi ex commissione: sed solus summus Pontifex, qui habet plenam potestatem iurisdictionis super vniuersalem ecclesiam, & bona illius. Consueuit tamen committere & dare potestatem episcopis concedendi aliquot dies indulgétiarum, puta quadraginta, & cardinalibus, cétum. Inferiores vero episcopis, qui habent iurisdictionem, vt abbates, & priores, & alii prælati religionum, non possunt dare indulgentias, sed bene possunt cócedere participationem bonorũ, quæ fiunt per subditos illorum, quam participationem uocát receptionem ad gratias ordinis. Aduertédum quod negantes primatum Diu. Petri, negant Papam habere claues, & indulgentias concedere posse. Sed contra illos sufficienter probatum est cum de primatu Petri ageretur, ver.5.§.huius §.6.

Quis indulgẽtias cõcedere potest.

Ver.24. *De his quibus indulgentiæ prosunt.*

A *In add.3 p.q.27.* CVm ad effectum indulgentiarum requiratur charitas in suscipiéte, ut dictũ est: sequitur eas existentibus in peccato mortali, & per consequens damnatis, non prodesse. Et quia per eas soluitur reatus pœnę, sequitur, quod non prosunt secundum quod sunt indulgentiæ, his qui nullum reatũ pœnæ habent. & sic non prosunt beatis aut innocentibus, quantũ ad remissionem pœnæ cum non habeant reatum: prosunt tamen uiatoribus, etiam innocentibus, implentibus causam piam, propter quam dantur ad meritum. Sed quo ad meritum & remissionem pœnæ simul prosunt omnibus viatoribus existẽtibus in gratia & implentibus causam, propter quam dantur, siue sint seculares, siue religiosi. Non enim religiosi sunt deterioris conditionis, quam alii. Nullus enim ex bono malum reportare debet. Cum ergo religio sit bonum quoddam, non debent religiosi effectu indulgentiarum priuarisf. Propter indulgentias tamen nó debet dissolui regularis obseruantia: vt propter eas religiosi vagentur per mundum: quia religiosi magis merentur, religionem suam seruando, quantum ad præmium uitæ æternæ, quam indulgentias exquirendo: licet quantum ad diminutionem pœnæ quod est minus bonum, non tantum lucrétur. Præterea prouisum est illis per pótifices, vt possint in monasterio & sine discursu, deuote uisitando unum vel duo aut tria altaria, lucrari stationes vrbis Romę. Nec etiam religiosis per indulgentias remittuntur pœnæ eis iniunctæ in capitulo: quia illę sunt in foro iudiciali exteriori, sed absoluuntur a pœnis iniunctis in foro pœnitentiali. ¶ Et cum Roma. Pontifex aut alius ex eius commissione, indulgentias largiens non sit deterioris códitionis quã alii: nec possit esse aliqua causa indulgentiarum in aliis, quam ipse executioni mandari non possit: sequitur quod si seruent ea quæ pro indulgentiis mandantur, possunt eas consequi & lucrari. Et quamuis nullus seipsum excommunicare possit, & actum iurisdictionis in se exercere per modum iurisdictionis & sententiæ: tamen bene potest per modum dispensationis & participationis: quia prælatus uti potest his quæ ei ex authoritate iurisdictionis competit aliis distribuere, tam in temporalibus quam in spiritualibus. Sicut etiam sacerdotes eucharistiam quam aliis ministrant, suscipiunt. Sic episcopus & papa: licet quidam dicunt quod papa pro se solo indulgentiam facere non potest, sed indulgentia communiter data uti. Qui uero non faciunt, dicunt, uel obseruant ea propter quæ indulgétia datur, licet alius pro eo faciat, indulgentiã non cõsequitur: cum remota cã, remoueatur effectus: & non existente conditione, non consequitur quis id quod sub conditione datur. Et quamuis quilibet possit opus suum applicare alteri, non tamé indulgentiam: sic quod unus homo possit indulgentiã cõsequi propter opus alterius: Quia indulgentia non potest applicari ad alterum nisi per intentionem eius qui dat indulgentiam. & ideo cum ipse appricari ad facientem, dicentem, uel dantem hoc uel illud particularis qui hoc facit, non potest ad alterum hanc intentioné concedentis transferre

Religiosis psunt indulgẽtiæ.

Papa põt lucrari indulgentias.

Vnus pro alio indulgentiã lucrari possit.

ferre. Secus si in indulgētia contineretur quod faciat vel dicat per se vel per alium. tunc enim faciendo per alium conseque retur indulgentiam. Nec tamen ille qui faceret opus pro alio, daret alteri indulgentiam, sed ille qui indulgentiam sub tali forma concedit. Et per hunc modum animæ quæ sunt in purgatorio, possunt cōsequi indulgentias, cum de ipsis sit mentio indulto, scilicet quod si quis uiatorum, in gratia existentium faciat pro ipsis animabus quod mandatur, ipsę indulgentiam consequantur: cum omnia quæ requiruntur ad indulgentias, in prædicto indulto inueniantur, scilicet potestas in concedente charitas in recipiente uiatore (quia animæ purgatorii non sunt in termino) & pia causa per alium executioni mandatur: qui enim per alium facit, per seipsum facere videtur. Nec obstat quod Christus Matt. 16. dixit, Quodcunque ligaueris super terram, ligatum erit in cœlo. Et quicquid solueris super terram, &c. Non dicit infra terram, aliàs Papa posset euacuare totū purgatorium, & diuinam iustitiam eneruare. Quidam dicunt quòd hæc determinatio super terram, determinat personam Petri & successorum eius, & nō potestatem clauium: sic quòd ipsi existentes super terram, possunt vti potestate clauium, sed post mortem non possunt soluere, aut ligare, neq; remittere, sed bene quandiu viuunt super terram. Alij dicunt quod refertur ad ligamen iurisdictionale, quia nō possunt defunctos excommunicare: & non absolutionem, quia possunt defunctos excommunicatos absoluere, vt dictum est cum odia restringi, & fauores conueniat ampliari, vt habetur in l. quidam. ff. de liberis & posthumis, & ideo propiora sunt iura ad absoluendum, quàm ad condemnandum, vt habetur in l. Arianus. ff. de actionibus & obligationibus. & lege fauorabiles. ff. de regulis iuris. Sed ligare & condemnare est odiosum: ergo ad hoc verba prædicta (super terram) restringunt. soluere autem & remittere est fauorabile: ergo non est restringendum, sed ampliandum. Ideo ecclesia cōsueuit absolueru excommunicatos. Si ergo possunt solui a uinculo excommunicationis, quod ligat in cœlo longiori tempore: a a fortiori a vinculo pœnæ, quod impedit donec expietur. Dominus Caietanus in opusculo de indulgentiis dicit, quod indulgentiæ non concedūtur defunctis eo modo quo uiuis: quia defunctus soluitur per modū suffragii, non cuiuslibet, sed suffragii satisfactorii. Supponit enim quod possimus animabus, quæ sunt in purgatorio, tripliciter suffragari: Primo merendo de congruo ipsarum liberationem. Secundo impetrādo nostris orationibus, vel oblationibus, pcipuè in oblatione passionis Christi, quæ fit in missa: tunc enim sacramentum eucharistiæ eis prodest, inquantū sacrificium per modum suffragii, ut dictum est. Tertio nostris passionibus & pœnalitatibus, eas per intentionē nostram illis cōmunicando, & pro eis exoluendo, siue dādo eis, vt exoluant. Induleentia autem apostolica (vt ipsa verba sonant) de passionibus & pœnalitatibus christi & Sanctorum, dat illis, vt inde soluant & liberētur. & sic per modū suffragii satisfactorii, per modum, quo opera nostra satisfactoria illis suffragantur per condonationem pœnarum nostrarum. Sic Papa applicationem & cōdonationem thesauri ecclesiæ, qui ad eas peruenit per intentionem nostram, non per modum iustitiæ & æqualitatis, sed per modum suffragii, hoc est via gratiæ & misericordiæ: Quia vniuersalis ecclesię suffragia efflagitant diuinam misericordiam, vt dignetur acceptare pro animabus purgatorii, ut liberentur a pœnis, & non per modum iustitiæ, & æqualitatis, eo quod pœnæ, quas nos in hac uita patimur, sunt multo minores, & leuiores, quam pœnæ, quas animæ in purgatorio patiuntur. Sicut pęna pecuniaria est multo minor, quam pœna seruitutis aut alia corporalis. Hinc est quod seruitus pecunia non redimitur secūdū rigorē iustitiæ cum non sit æqualitas, sed solū secundum Domini acceptationem: ita pœnæ animarum in purgatorio existētium, cum sint grauiores, nō redimuntur pœnis nostris, secundum rigorē diuinæ iustitiæ, sed expiantur secundum liberam diuinæ gratię & misericordię acceptationem, quod nos dicimus per modum suffragii liberaliter acceptati a Dei misericordia, quę ex ordin-

Animæ purgatorij, quomodo consequantur indulgentiam.

Animabus purgatorij tripliciter possumus suffragari.

Seruitus pecunia non redimitur.

ordinatione sua modicum pro magno se acceptaturũ statuit, nos monendo per Apostolum, ut aliorum onera sustineremus & inducendo ad orandum pro liberatione defunctorum, vnde 2. Mach. 12. Sancta & salubris est cognitio pro defunctis exorare, ut a peccatis soluantur. Ideo suffragia & indulgentiæ non sunt res uanæ & incertæ, ut hæretici calumniantur. Viuis autem conceduntur indulgentiæ per modum absolutionis, vt habetur in c. Quod autẽ, extra de pænitentiis & remissionibus: eo ꝙ uiui sunt præsentes & subditi. Et Papa per modũ suffragii applicat thesaurũ ecclesiæ uiuis & defunctis. Sed respectu uiuorum addit actũ absolutionis: respectu uero defunctorũ nullũ ꝓprie addit actum iurisdictionis, licet addat actũ modificatiuum ad suffragia ecclesiastica. Sic igitur quandiu uiuimus, sumus subditi pontifici, & pœnæ nostræ ad forum præbentis vitę spectant: & propterea seruatis seruandis, indulgentia ad viuos defertur uia iustitiæ, per actum iurisdictionem habentis. s. per absolutionem. Animabus autem purgatorii, vt in altiori & terribiliori foro exstentibus, indulgentiæ non perueninnt per actum iurisdictionis siue absolutiouis, cum præsentes nõ sint, neq; de foro isto. Sed cũ sint nobis vnitæ ĩ charitate, Papa ex thesauro ecclesiæ per modum suffragii ad subleuationẽ earũ cõfert & mittit, confidens de magna misericordia Dei, qui & claues regni ei cõtulit. Dat similitudinẽ ꝑdictus Caietanus de Principe alicuius ciuitatis, qui ex ærariopublico liberaturus oẽs ciues ære alieno grauatos, quorũ aliqui sunt sub domino suo, aliis sub alieno, & iam propter es alienũ seruituti addicti: In hoc. n. casu Princeps ex ęrario publico, authoritatiue nummos dispensaret: pro istis & illis. Sed degẽtes sub sua iuridictione, iudicialiter absolueret a debito. Seruos autem degentes sub dñio alterius, non posset iudicialiter absoluere, sed per modum auxilii subuenire, mittẽdo pecuniam, & cõfitendo de gratia alterius, sub cuius domino sunt. Sic ecclesiasticus Princeps ex thesauro ecclesiæ pœnas pro peccatis uiuorũ & defunctorũ debitas soluturus, vtrisq; thesauri suffragia dispensat. Sed uiuis applicat, absoluẽdo illos: defunctis autem applicat, eis auxiliando, hoc est opera satisfactoria ad illorum liberationem, dirigendo, cõfidens de misericordia Dei, qui ei dispensationẽ thesauri dedit. ¶ Nec est inconueniens ꝙ Papa purgatoriũ euacuare: possit: nõ. n. ꝑ hoc detrahitur aliquid diuinę iustitiæ, ut dictũ est. Valde tñ raro imo forte nũquam contingit, ꝙ Papa per indulgẽtias purgatoriũ euacuauerit [illegible] non inueniuntur viatores, qui pro c[illegible]us defunctis obseruent ea quę in in[illegible]entiis mandauit: eo maxime ꝙ multi fuit defuncti, qui nõ meruerũt sibi indulgẽtias applicari, utpote illi qui in hac vita existẽtes, defunctos obliuioni tradiderunt. Ideo iuste permittit Deus, ꝙ sui & alii viui eorũ obliuiscantur. Vnde D. Tho. dicit ꝙ ĩ descensu Christi ad inferos non omnes qui erant in purgatorio, fuerũt liberati: sed solũ illi, quorũ purgationis tempus aduenerat, & illi qui dum adhuc viuerent, per fidem & dilectionem ac deuotionem ad mortẽ Christi meruerunt, ut eo descendente, a pœna purgatorii liberarentur. sic etiam dici potest quo ad indulgentias, quod Deus permittet eos, quis in uita defunctos obliuioni tradiderunt, etiam cum defuncti erunt obliuioni tradi.

Gal. 6. — *3. p. q. 52 art. 8. ad 1.*

§. 7. *De Matrimonio.*

Matrimonium ab effectu magis a matre quàm a patre dictum est, quasi matris munium, quia fœminis maxime incumbit educendæ prolis officium in utero & extra, donec quodam modo per se stare possit. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem muniens, quiæ mulier per matrimonium iam habet a quo muniatur & defendatur scilicet uirum. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem monẽs, ne uirum relinquat, alteri adhærens, Vel matrimonium, quasi materia vnius, quia in eo fit coniunctio ad prolem materialiter educandam. Vel, secundum Isidorum a matre & nato, quia per hoc efficitur aliqua mater nati. ¶ Matrimonium dupliciter considerari potest: Vno modo ut est officium quoddam naturæ: Alio modo ut est sacramentum ecclesiæ. In quantum est offiium naturæ. secundum Philosophos & Iuristas, est uiri ac mulieris coniunctio inter personas legitimas (hoc est

B In addi. 3. p. q. 44 art. 2. & in 4. dist. 27.

Matrimonium dupliciter accipitur

con

coniungi nō prohibitas secundum ius diuinum aut humanum) indiuiduam uitæ consuetudinem retinens,ad prolem generandam , educandam, & promouendā,ac ad sibi inuicem mutuo obsequendam , & opera ordinata communicandum.Et alio nomine dicitur coniugium, a coniunctione mutua . Ex hac definitione apparet q̄ matrimonium, ut est officium naturæ,habet duos fines:Primus & principalis est,p̄les generanda , & non solum generanda , sed etiam educanda & promouenda . Et sic principalis finis matrimonii,est debita generatio,educatio,& ad bonum promotio. Vnde philophus 8. Ethicorum dicit, q̄ a parentibus habemus esse: nutrimentum & disciplinam , Quantum ad primū, conuenit cum animalibus:quia masculus & fœmella in animalibus coniunguntur ad prolem generandam . Quantum ad secundum, scilicet quo ad educationem conuenit cum aliquibus animalibus,quæ in hoc perfectiora sunt aliis, vt turtur & columba,quia ambo educationi prolis intendunt . In aliis autem animalibus masculus non curat de educatione . Quantum ad tertium , scilicet quo ad promotionem , homo in hac coniunctione excedit omnia alia animalia , quia alia animalia non curant de promotione paruulorū suorum ad maiora , dummodo vitam sibi procurare possint . Homo autem non solum curam habet educationis , sed etiā promotionis . Vnde Apostolus dicit, Neque enim filii debent thesaurizare parentibus , sed parentes filiis : Secundus finis matrimonii, est fides siue fidelitas , q̄ fundatur in communicatione operum,& in indiuidua cohabitatiōe,ad sibi mutuo obsequendum. hoc enim est necessarium ad perfectam educationem & instructionem prolis:licet altero coniugum post generationem moriente , alter habeat supplere : quod tamen non adeo conuenienter fit per vnum , sicut per ambos, nisi forte aliquando per accidens. In hoc fine matrimonii, coniunctio uiri & mulieris excedit coniunctionem cæterorum animalium , quæ non sibi inuicem obsequūtur : in infirmitatibus & aliis necessitatibus . Ideo animalium coniūctio ad generationem , non dicitur matrimonium ;

Duo fines matrimonij ut officiū naturæ.

2.Cor.12

sed retinet nomen generale, quod est maris &,fœminæ coniunctio. Sed in hominibus propter hanc indiuiduam cohabitationem, dicitur matrimonium.Habet ulterius matrimoniū inter Christianos aliū finem,scilicet significationē unionis Christi & ecclesię : & ideo dicitur sacramentū quod perficit ipsum . Hinc est quod matrimonium inter fideles contractum, non est perfectum. Cum igitur bonum & finis conuertantur, secundum philosophum & D.Dion.sequitur q̄ tria sunt matrimonii bona,scilicet proles, fides,& sacramentū. de quibus infra dicetur.

Ver. 1. *De matrimonii institutione.*

MATRIMONIVM ut officium naturæ,institutum est ab authore naturæ, in paradiso terrestri ante peccatum, quando formata Eua de costa Adæ , duxit eā ad Adā,qui libere accepit eam in sociā coniugalem siue vxorem , & dixit : Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea . Propter hoc relinquet homo patrē & matrem, & adhærebit uxori suæ,eruntque duo in carne una . Quibus dictis dixit Deus,Crescite & multiplicamini,& replete terram.Licet per anticipationem,secundum D.Aug.hæc verba recitentur Gene.1. Et si perseuerassent in gratia in paradiso terrestri , fuissent honorabiles nuptiæ , & thorus immaculatus, Post peccatum vero Adæ , propter quod caro cœpit concupiscere contra spiritum , Matrimonium quod primo in officium naturæ institutum erat , factum est in remedium ad reprimendam concupiscentiam , ne esset homo sicut equus & mulus , quibus non est intellectus:sed sciret vnusquisque vas suum possidere in honore & sanctificatione. Ideo in lege Moysi, ad refrenandam concupiscentiam prohibitæ sunt a matrimonio inuicem contrahendo personæ , quę habent habitare simul in eadem domo . & tandem per Christum institutum est sacramentum , quando factæ sunt nuptię in Cana Galilææ , ubi ipsum suo primo miraculo voluit honorare , Ioan.2. Et quamuis non legatur ibi ipsa institutio , uerisimile tamen est ipsum tunc instituisse , & recitasse ea quę dixit Matt. 19. Qui fecit hominem ab initio , masculum , & fœminam creauit eos , &c.

A

Gen. 2.

Leui. 18.

licet

licet. Diuus Ioannes hec non scripserit: Per prædicta verba Christus matrimonium apud Iudęos & infideles deprauatum, ad primam institutionem, & indiuisibilis vnionis cum ipso & ecclesia significationẽ reduxit, dicens: Quos ergo Deus coniunxit, homo non separet, Quam institutionem & significationem Apostolus intelligens, hortabatur viros ad diligẽdas vxores suas, sicut Christus dilexit Ecclesiam, inseparabili scilicet dilectione: tandem publicauit matrimonium esse sacramentum, dicens: Hoc sacramentum magnum est, dico autem in Christo & Ecclesia, Ephe.5. Ecclesia etiam matrimonium esse vnum de septem sacramentis Ecclesiæ determinauit, vt supra dictum est, cum de numero Sacramentorum ageretur, capit.16.ver. 14. Ex præmissis apparet primo, quòd matrimonium (inquantum est officium naturæ) est de iure naturali: non quidem quod sit ex principijs naturæ necessitans, sicut grauitas in lapide, ad motum deorsum est naturalis lapidi, & leuitas ad motum sursum, est naturalis igni: Sed prout naturale accipitur pro eo ad quod natura inclinat, mediante libero arbitrio. Ratio enim naturalis inclinat ad matrimonium, quantum ad primum & secũdum finem perfectius, quam alia animalia, quæ non cognoscunt rationem finis & proportionem mediorum ad finem, sicut homo. Ideo naturalis cõceptio ei indita est, qua dirigitur non solum ad operandum, sed etiam ad conuenienter operandum. Talis cognitio & directio in homine, lex naturalis siue ius naturæ dicitur. Lex enim naturalis nil aliud est, quàm conceptio homini naturaliter indita, ad conuenienter agendum in operationibus propriis, siue conueniant ei ex natura generis, sicut generare, comedere, & ambulare: siue conueniant ei ex natura speciei, sicut ratiocinari, vnde sicut naturalis ratio inclinat eum ad conuenienter ratiocinandum, ita ad conuenienter comedendum, generandã prolem, & ipsam conuenienter educandam, instruendam, & promouendã in debitum finem. Quod fieri non posset, nisi vbi esset aliqua obligatio viri ad mulierem, determinata ad communicandum opera, & perpetuo cohabitandum, & sibi mutuo obsequendum: quæ obligatio matrimonium facit. vnde sequitur quod actus matrimonii non est illicitus, cum sit de iure naturali, & ab authore naturæ ordinatus, Ideo 1. Corinth.7. dicitur, Virgo si nubat, non peccat. & 1.Tim.5. Volo iuuenculas nubere, & filios procreare. Nec per hoc quod idem Apost.1.Corint.7. dicit, Qui nubunt, tanquam non nubentes sint, prohibuit actum matrimonij, cum in eodem cap. dicat, Vir vxori debitum reddat, &c. Sed prohibitionem, ne scilicet in ipsa delectatione actus constituant vltimum finem. Nec per hoc quod dixit, diuisus est, intellexit diuisionem cõiõctionis gratiæ, sed contemplationis, propter intensam delectationem, propter quam illi quibus cõpetit diuina contẽplari, aut sacramenta tractare, indicitur pro illo tẽpore continentia. Et secundũ hoc dicitur, quòd Spiritus sanctus, quantum ad actum reuelationis secretorum, non tãgebat mẽtes Prophetarum in vsu matrimonii. Et licet quædam turpitudo pœnæ concomitetur, propter peccatũ originale, nõ tamen turpitudo culpæ. Et quãuis oporteat eum excusari (vt dicitur in versiculo sequenti) non tamẽ sic quod de se sit illicitus: quia si secundum se esset illicitus, nõ posset totaliter excusari sicut nec adulterinm. Sed quia habet similitudinem mali pp corruptionem cõcupiscentiæ: cum actus matrimonii sit idem in specie naturę cũ fornicatione, non tñ in specie moris quam accipit a fine, vt dictũ est. Sicut occidere hominem propter bonũ iustitiæ, non est malum secundum se: habet tamen speciem mali, & est idem in genere naturæ cum homicidio: excusatur tamen: & illa similitudo siue species mali deletur & abstergitur per finem iustitiæ. Sic ad propositũ, &c. Secundo sequitur, quod si actus matrimonii sit deliberatus & factus in gratia, est meritorius, cum in talibus, ut dictũ est, non detur actus indifferens, ut supra dictum est. cap.3. ver.5. Ex quo patet error Tacianorũ, & Marcianorũ, qui dixerũt homines in statu coniugii non posse saluari. Sed hi tanquam hæretici, sunt ab ecclesia reprobati in cõcilio Lateranẽsi, ut habetur in ca. firmiter, extra dę summa Trinitate &

Matrimonium quomodo sit de iur. naturę.

In Add. 3.p.q.41 art.3.

& fide catholica, vbi dicitur: Non solum uirgines & continentes, verum & coniugati per rectam fidem & operationem bonum placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire; ut de innumeris sanctis legimus, de Abraham, Isaac, & Iacob, &c.

Ver. 2. *De excusatione actus matrimonij.*

B *In addit. 3. p. q. 49. art. 4.* CVm Apostolos 1. Thess. 2. ab omni specie mali præcipiat abstinere: consequens est quod actus habens speciem mali, non sit intrinsece bonus: quia non prohiberetur: nec etiã intrinsece malus, *Species mali quid* cum nullum simile sit idem: & per speciem mali intelligitur similitudo mali: & actus intrinsece malus non potest benefieri: nec etiam est indifferens, quia talis æqualiter se habet ad bonum & ad malum. Ideo necesse est dicere quod actus habẽs speciem mali, sit actus qui non habet obiectum bonum, neque malum. tamen habet maiorem similitudinem cum malo, quam cum bono, Sicut sunt aliqui actus habentes speciem pietatis, ut habetur. 2. Tim. 3. Habentes quidem speciem pietatis, qui ut in pluribus benefieri consueuerunt. Sic actus speciem mali habet, qui vt *Actus matrimonij, quomodo habeat speciem* in pluribus cõsueuit male fieri, & est eiusdem speciei in genere naturæ cum actu malo, vt dictum est versiculo præcedenti. & sic sine decore, ornamento, & honestate: & non potest communiter fieri coram hominibus sine scandalo, ut choreæ, & similes dissolutiones: & occidere hominẽ habet maiorem similitudinem mali secũdum se, quam boni: ex decore tamen & ornamento iustitiæ habet honestatem, & efficitur bonus. Sic actus matrimonij dicitur habere speciẽ mali dupliciter. Primo quia est eiusdem speciei in esse naturæ cũ adulterio & fornicatione. & cõmuniter & in pluribus actus ille inesse naturæ, qui est cognitio mulieris, male fit, neque absque scandalo in conspectu hominum fieri potest. Secundo quia iacturam magnam spiritualem affert, absorbet enim bonum rationis: ideo necesse est q̃ vestiatur, decoretur, & ornetur bono fine & debitis circunstantiis. Nullus .n. sapiens debet iacturam aliquam sustinere, nisi pro recompensatione alicuius æqualis vel maioris boni

¶ Fines autem & bona matrimonii, quæ recompensat iacturam, & honestant siue cooperiunt similitudinem & speciem mali, sunt tria scilicet proles, fides, & sacramẽtum: quanuis bonum sacramenti non pertineat ad vsum matrimonii, pertinet tñ ad essentiam, inquantum matrimonium est perfectum. Et ideo propter duos solos fines, seu bona matrimonii, subdisiunctione, cõiuges absque peccato coniugio vti possunt, etiam si mulier sit sterilis, aut prægnans: quia est bonum fidei, & reddẽdi debiti petenti expresse vel interpretatiue. Si uero fiat ad uitandum peccatum adulterii in coniuge, non est peccatũ: quia est quædam redditio debiti, quæ ad bonũ fidei pertinet. ¶ Sed si intendit vitare fornicationem in se, sic est aliqua superfluitas passionis: & omnis talis est ad minus peccatum veniale: quia sicut matrimonium non est institutum propter sanitatem acquirendam: sic nec ad fornicationem in se vitandam, cum sint alia potiora remedia, ieiunium, vigiliæ, & carnis maceratio. Ideo Apost. 1. Corinth. 7. Postquam dixit, Reuertimini in idipsum, ne forte tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram, ait: Hoc autem dico non secundum imperium, sed secundum indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus. Hæc opinio est D. Thomæ, & cum eo videtur esse D. August. qui dicit, Incontinentiæ malũ est, quod uir cognoscat uxorem ultra necessitatẽ procreãdi filios. Aliqui tamen aduersantur, & soluunt rationes. Primo ad illam indulgentiam dicunt, quod secundum expositionem D. Thom. indulgentia accipitur ibi pro permissione. Et quia duplex est permissio, iõ duplex est indulgentia: Quædam est permissio de minori malo, ut libelli repudii, quem Moyses permisit ad duritiam cordis illorũ, ut habetur. Matt. 19. & talis non fit in nouo testamento, pp̃ sui perfectionẽ quæ non erat in antiquo. unde Aposto. Hebræ. 6. Nihil ad perfectum adduxit lex ad perfectam feramur. Alia est permissio de minori bono, cum scilicet homo præcepto non cogitur ad maius bonum. Et hoc modo Apostolus in prædicto loco indulget, hoc est permittit actũ matrimonii ad fornicationem vitãdam in se. Ad id quod alle-

An actus matrimonij ad vitandum fornicationem in se sit malum

Indulgentia est duplex.

allegatur de iactura, dicunt q secundum eundem Thomam non est inconueniens quod quandoque aliquis actus melior secundum genus, suum interrumpatur pro aliquo minus bono actu: hoc enim sine peccato fieri potest, vt patet in eo qui ab actu contemplationis cessat. Et præterea maius est bonum castitatis matrimonialis, & præseruatio fornicationis, quam sit iactura quam patitur. Ad D. Augu.dicunt quod intelligit quando ad satisfaciendū uoluptati facit, & non intentione uitandi incontinentiam. vnde idem Augustin⁹ postea dicit, Qui ultra necessitatē progreditur, nō rationi, se libidini obsequitur. Solutis ergo rationibus sic argumentatur: Quandocūque aliquis actus ordinatur ad duos fines, vnū principalem, & alium secūdarium: Si principalis finis non sit possibilis, potest licite ordinari in secundarium. Sed secundus finis matrimonii est vitatio incontinentiæ (vnde Apost. 1. Cor. 4. Propter fornicationem autem vnusquisque habeat uxorē suam & vnaqueque virum.) Ergo vbi procreatio prolis nō est possibilis ut in sterili, uel in ea quę iam cōcepit, actus poterit ordinari ad uitandam fornicationem non solum in alia coniuge, sed etiam in seipso. Quia plus tenetur quis vitare fornicationem in se, quam in coniuge, ex ipso ordine charitatis. Et ideo sicut ille actus ad uitandam fornicationem in cōiuge, pertinet ad bonum fidei sic etiam ad uitandum in seipso, quia non accedit ad aliam, quam ad uxorem suam. & sic seruatur fides thori. Bonum enim fidei ad plus se extendit, quā ratio debiti: nec aliqua circūstantia quæ debeat inesse, deest, quando uxor est sterilis, uel concepit, & non petit debitum expresse uel interpretatiue, & uir est in periculo fornicationis: quia licet habeat alia remedia, tamen nō tenetur ad illa.

Opinio Petri de Palude medi. Dominus Petrus de Palude antiquus & fidelis Thomistas ꝓpter hoc argumētū dicit dictū D. Tho. debere intelligi in eo qui non est in periculo fornicationis aut pollutionis, uel quando inopinate passio insurgit, nec tempus patitur eum vti aliis remediis, utpote quādo de proximo habet loqui cū nō sua, de qua alias fuit tētatus. Tunc.n. potest licite exercere actum matrimonii, etiam vxore prægnante, uel sterili, non petente, ad uitandam fornicationem in se. Ideo enim licite debitum petit a sua, ne indebite exigat ab extranea. Si autem non est in periculo prædicto, & potest aliis remediis uti: tamē uult magis hoc medio, tanquam delectabiliori vitare fornicationem, cum principaliter: licet non totaliter intendat delectationem, peruenit quodam modo ordinem actus, qui non ordinatur ad delectationē: & sic peccat saltem uenialiter, Si autem utitur uxore sua solum propter delectationem, constituendo in ea finem ultimum, est peccatum mortale: ut si quis cum coniuge non attendat q coniunx est, sed q mulier, paratus idem facere cū ea, si non esset cōiunx: q̃a ardor ille extra bona matrimonii fertur. Ideo peccat mortaliter. Et sic intelligitur dictum D. Hiero. Voluptates quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in uxore damnandæ sunt. Si autē non quæratur in alia quam coniuge, licet delectationis gratia, est peccatum ueniale: Quia Deus ordinauit delectationem pro actum, ne omitteretur generatio & multiplicatio humani generis: quod fieret, si nulla delectatio esset & non ordinauit actum, propter delectationem.

Ver. 3. *De præcepto matrimonij.*

Præceptum matrimonii ut officium naturæ scriptum Gen. 1. fuit datum toti communitati naturæ humanæ, & non singularibus personis, nisi pro quanto est necessarium ipsi multitudini, ut in principio mundi & post diluuium. Ideo fuit repetitum Gen. 9 licet enim naturalis inclinatio obliget quemlibet sub præcepto ad id quod est necessarium sibi, non tamen obligat quemlibet ad aliquid quod est necessarium multitudini: sed quia inter ea quæ præcipiuntur multitudini, sæpe unum impedit aliud. Ideo ex tali inclinatione non obligatur quilibet per modum præcepti: alias quilibet obligaretur ad agriculturam, & artem ædificatoriam, & ad alia huiusmodi, quę sunt necessaria communitati: quod patet esse falsum. Sufficit enim inclinationi naturæ, quod per diuersos diuersa contemplantur. Cum ergo ad perfectionem multitudinis necessariū at aliquos uacare cōtem- *A In add. 3 p. q. 41. art. 2.*

platiuę uitæ, quæ impeditur per matrimonium, ut dicit Apost. 1. Corint. 7. sequitur, quod matrimonium non obligat quemlibet sub præcepto. Vnde Teophrastus philosophus probat quod sapienti non expedit nubere. Et ideo preceptum datum Genes. 1. non est reuocatum per illud quod dixit Christus, Matth. 19. Sunt eunuchi qui castrauerunt semetipsum propter regnũ Dei, &c. Imo adhuc præceptum illud totam communitatem obligat, donec fuerit completus numerus electorum, & ideo vbi omnes uellent cõtinere (quod vix cõtingere potest) princeps posset aliquos ad matrimonium compellere. Nec obstat quod in ueteri lege steriles, licet exercerẽt actus generationis, reputabũtur quasi infames: a fortiori qui nolebant matrimonium contrahere. Quidam dicunt hoc esse uerum apud Iudęos ex quibus Messias nasci debebat. Sed hoc solum debuisset esse in tribu Iuda, de qua nasci debuit Dominus. Ideo alii dicunt quod non est ex lege, sed ex traditionibus Pharisęorum, quę pro lege habebantur, insurgebat infamia: licet enim Deutero. 7. dicatur. Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis: nullum tamen propter hoc erat præceptum, sed promissio quædam fœcunditatis, etiã terræ ut habetur Exo. 23. Non erit infœcunda, nec sterilis terra tua, &c. quę uerba debent intelligi communiter & ut in pluribus: Montes enim Gelboe steriles fuerunt, similiter multi uxorati: nec tamẽ propter hoc erant infames, cum hoc esset sine culpa eorum: Solus enim Deus est, qui hominibus generationem tribuit. vnde Iacob. dicebat Racheli petẽti liberos, Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructus ventris tui.

Vnde prodiit quod steriles reputarẽtur infames.

Gen. 30.

Ver. 4. *De matrimonio, ut est sacramentum Ecclesiæ.*

B *In add. 3 p. 3. 42.*

MAtrimonium vt sacramentum ecclesię, includit omnia quæ vt officium naturę, & addit quod fuerit contractum in fide filii Dei incarnati, sine inseparabiliter uniti naturę humanæ, & Ecclesiæ tanquam sponsæ. Ratione huius significationis matrimonium inter Christianos contractum, si fuerit per carnalem copulam consummatum, est omnino, hoc est quocunque casu adueniente, ante mortem quo ad uinculũ, indissolubile, ut amplius dicetur infra hoc §. uersi. 9. impedimento. 10. ¶ Materia huius sacramenti sũt actus legitimarum personarum, præcedentes consensum integrum: qui quidẽ actus sunt sensibiles aliquo sensu. ¶ Forma sacramenti matrimonii, est consensus integer exterius expressus inter præsentes, secundum dominum Caietanum: cuius fundamentum est dictum D. Augu. Accedit uerbum ad elementum & fit sacramentum. Et ideo licet matrimonium ut officium naturæ, possit per literas ut procuratores contrahi, non tamẽ aut sacramentum ecclesiæ. & ideo non est omnino indissolubile: quia ex cã potest cum illo ante dispensari, quam in præsentia perficiatur. Si. n. ut idem ait in omnibus aliis sacramentis ecclesiæ requiratur actualis applicatio formę ad materiam., nec sufficit uirtualis, nec formæ illorũ per literas aut nuntios applicantur: sequitur quod matrimoniũ ut sacramentum, sequitur naturam illorum. Et quemadmodum alia sacramenta iterabilia causant instrumentaliter ornatum & gratiam sacramentalem (ut dictũ est cum de ornatu Sacramentorum ageretur) sic etiam sacramento matrimonii. Gratia autem sacramentalis sacramenti matrimonii, habet duplicem effectum. Primus est reprimendi concupiscentiam. Secundus, faciendi coniuges fideliter assistere, & opera sua communicare, & prolem susceptam religiose ad cultum Dei nutrire & erudire: Quia quandocunque diuinitus datur alicui aliqua facultas, dãtur etiam auxilia, quibus homo possit illa facultate uti. Hoc patet in potentiis sensitiuis animæ, quibus respondent certa corporis membra, per quæ in actum suum exire possunt. vnde cum in matrimonio detur facultas ex diuina institutione utendi uxore sua ad procreationẽ prolis: datur etiam gratia, sine qua id conuenienter facere non posset: sicut etiam de potestate ordinis dictum est. ¶ Ex præmissis patet quod in hoc sacramento, sicut & in aliis, sunt tria. Primo sacramentũ tantũ, quod est materia, & forma applicata. Secundo est res & sacramentnm simul, & hoc est ornatus, qui ab aliquibus, dicitur

Materia sacramẽti matrimonij.

Forma matrimonij.

dicitur nexus & vinculum, siue realis obligatio, quæ innascitur inter uirũ & mulierem. Sed cum ornatus sit dispositio ad gratiam, & dispositio in accidentalibus debeat esse eiusdem generis cum forma, melius videtur dicendum, quod ille nexus qui est relatio, consequatur consensum. Ornatus vero est qualitas, ut dictum est. Tertio res tantum, & est gratia sacramentalis, quę (vt dictum est) iuuat ad opera matrimonii, & reprimit concupiscẽtiam. Nec tamen ex hoc quod omnes habent cõcupiscentiam, sequitur quod omnes debeant matrimonium contrahere: Quia illi qui matrimonio non vtuntur, habẽt efficacius remedium ad reprimendam concupiscentiam, scilicet orationẽ, ieiunium, disciplinas, & carnis mortificationem: Nam libido satiata recrescit, seu interpollata subcrescit.

Ver.5. *Quæ requiruntur ad matrimonium.*

C *Duo ad matrimonium requisita.* AD contractum matrimonii duo principaliter & essentialiter requirũtur: Primum est materiale & fundamẽtale, s. q personæ sint legitimæ. Secundũ est formale, s. cõsensus legitimus. Personæ dicũtur hoc loco legitimæ, nõ q sint ex legitimo matrimonio procreatę: quia spurii & ex adulterio nati possunt matrimoniũ cõtrahere: Sed dicuntur legitimę, vir & mulier, qui legibus coniungi & matrimoniũ contrahere nõ prohibentur, siue quæ nõ habent impedimẽta dirimentia matrimonium. de quibus infra ver.9. dicetur. Ex præmissis sequitur quod inter duos viros aut duas mulieres, uel ãgelos inter se aut cum viris uel mulieribus inter se non potest esse matrimonium.

Ver.6. *De consensu requisito ad matrimonium.*

D *In addi. 2.p.q.45 art.1.* COnsensus ad matrimoniũ requisitus multa exigit: Primo quod sit consensus interior: quia si solum verba vel signa exteriora proferẽtur, absque interiori consensu alterius, non esset matrimonium quo ad Deum, etiam si carnalis copula subsequatur: cum in omni sacramento requiratur intẽtio suscipientis. Sicut si quis promittat & dicat verbo se uelle baptizari, & tamen interius dissentit, nõ est baptizatus in foro interiori: licet in foro exteriori possit cogi ad obseruantiã euangelicæ legis. sic in matrimonio, unde D. Chris. & habet in c. matrimoniũ, vigesimaseptima quæst. secũda: Matrimoniũ nõ coitus, sed uoluntas facit. Quia nullus accipit potestatẽ in alterũ in eo q est liber, nisi per eius consensum: sed per matrimonium accipit uterq; coniugum potestatẽ in corpus alterius. vnde Apost. Mulier potestatẽ sui corporis non habet, sed vir, &c. *1.Cor. 7.* Igitur non potest fieri sine vtriusque consensu simul in mutuam coniunctionem coniugalem, hoc est ad fines & bona matrimonii: quia nõ sufficit cõsensus in carnalẽ copulã, cum talis sit in fornicationẽ.

Ex præmissis sequit quod si vir dolose profert uerba exprimentia consensum de pręsenti, vt abutatur aliqua, non contrahitur matrimoniũ. licet ecclesia quę non iudicat de interioribus, compellat talem cohabitare cum illa, ut habetur in c. is q. extra de sponsalibus & matri. Consensus tamen in copulam coniugalem includit consensum in copulam carnalem, nõ quidem explicite, sed implicite: quia ut dictum est matrimonium est associatio uiri & mulieris in ordine ad prolem, quę sine carnali copula haberi non potest. Ideo carnali copula implicite continetur in coniugali, sicut effectus in causa: quia potestas copulæ coniugalis, in quam consentitur, est causa copulæ carnalis: sicut potestas utendi re sua, est causa usus, qui quidem usus matrimonii potest impediri infirmitate, uel utriusque uoluntate, ut in D. Virgine & Ioseph, qui habebant *Luc* a Deo specialem reuelationem quod neuter uolebat uti illa potestate. Vnde D. Virgo post dispensationem angelo nunciãti, Ecce concipies &c. respondit, Quomodo fiet istud? quoniam uirum non cognosco: & ideo non amisit uirginitatem, & nihilominus fuit perfectũ matrimoniũ, ut infra dicetur. Quãuis si in cõtractu matrimonii illa cõditio (quod neuter posset uti copula carnali) exprimeretur, nõ esset matrimoniũ. & ideo inter fratrem & sororem nõ potest esse matrimonium, nec inter eos qui non possunt dare potestatẽ sui *In addi. 3.p.q.41 art.1.* corporis, ut sunt moniales & religiosi. Secũdo ad matrimoniũ requiri q cõsensus sit complete liber, hoc est absq; coactione

Plena libertas in matrimonio.

& metu cadente in constantem uirum. Licet enim uoluntas non possit simpliciter & absolute cogi seu violentari, potest tamen impelli per metum siue trepidationem instantis vel futuri mali: quæ trepidatio facit necessitatem conditionatam, quam uocat Philosoph. violentum mixtum. Sicut cum quis proiicit merces in mare ne periclitetur. Et quamuis quod fit per metum fit per se voluntarium simpliciter, cum actus in particularibus sint: est tamen inuoluntarium secundum quid: qui secluso metu non fieret: & ideo non est libertas completa, neque cõsensus cõplete liber. sed mixtus violento. quod repugnat perpetuitati matrimonii, eo quod nullum violentum perpetuum. Vnde tali metu coactus potest petere restitutionem in integrum. Et sic tollit matrimonium, ad quod non sufficit quodcunque uoluntarium, sed uoluntarium completum: propter perpetuitatem, quam requirit. Nec semper ad hoc induci debet, ut in illo matrimonio stet: nisi quando timetur, periculum de uiolenta dissolutione. Alias non peccaret, quia non soluere promissa, quæ nolens fecit, nõ est species mali. Si uero ille qui passus est metum, postea libere cõsentiat: durante consensu ei' qui metum intulit, cõtrahitur matrimonium. Si uero mentem passus consentit cum inferens metum dissentit, nõ est matrimonium, quod est relatio æquiparentiæ, quæ requirit vtriusque mutuum consensum simul. Matrimonium adeo liberũ est, quod filius & filia ad præceptum patris contrahere non tenetur cum aliquo uel aliqua, imo cum alio vel alia, etiã patre & matre insciis, & renitentibus, contrahere potest. Quia in matrimonio est perpetua seruitus, ad quam filius qui libere est præter pro patris cogi nõ potest, nec etiã impediri. & illud Apostoli. Filii obedite parẽtibus per omnia nõ intelligitur in his in quibus filius est liber, sicut pater. Potest tamen pater inducere filiũ ex causa rationabili. & tunc sicut se habet filius ad causam illã, ita se habet ad præceptum patris: vt si causa illa cogit de necessitate uel de honestate, & præceptum similiter cogit. alias non. Vnde malefaciunt parentes, minis & terrorribus compellendo

Col. 3.

filios aut alias contra eorum voluntatem contrahere matrimonium, non sic faciebant in lege naturæ. Vnde Batuel seruo Abrahæ quærenti Rebeccam filiam suam pro Isaac. Vocemus puellam, ait, & quæramus eius uoluntatem. Filii tamen & filiæ nisi essẽt aliter inspirati a Deo nõ debent facile contradicere parẽtibus, qui prudentiores sunt, & magis soliciti de bono filiorum & filiarum, quam ipsimet. Vnde & filiæ quæ ante 25. annum absque cõsensu patris matrimonium contrahunt, possunt exhæredari. Et quamuis Papa possit præcipere aliqui ut acceptet episcopatum, per quam acceptationem contrahitur matrimonium spirituale (quia si non posset præcipere, ecclesiasticus ordo periret, cum quandoque illi qui sunt idonei, nolint suscipere nisi cogantur:) Non tamen sequitur quod pater possit præcipere matrimonium carnale: quia in matrimonio carnali est seruitus corporalis, quę nõ est in matrimonio spirituali episcoporum, quod est sicut quoddam officiũ dispẽsandæ reipublicæ. 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo sicut ministros &c. Et quia in matrimonio spirituali, quod cõtrahitur in professione religionis, ẽ seruitus corporalis. Ideo dicendũ uidetur quod quis non potest cogi. Tertio requiritur ad matrimoniũ quod cõsensus interior exterius exprimatur. Quia cum solus Deus sit scrutator cordium, si consensus esset solum interius, non posset innotescere sensibiliter: quod tñ requiritur ad hoc quod innascatur uinculũ & obligatio, ac etiã ad hoc ut sit sacramentũ. Quarto requiritur quod cõsensus exprimatur exterius per uerba de præsenti absoluta, uel per signa æquipollẽtia, quæ suplent uicẽ uerborũ, ut in multis, qui signis pro uerbis utũtur, in puellis, quæ aliquando præ uerecũdia tacẽt & inclinant, sponteq; recipiũt osculũ in nomine matrimonii, post interrogationem an uelint talem in maritum: per illa signa sufficiẽter exprimitur cõsensus. Quo ad deũ tñ quæcũq; uerba uel signa fiãt exterius, stãtur conscientiæ illorũ licet quo ad ecclesiam notẽtur uerba & signa antecedentia, concomitantia, & cõsequẽtia, maxime qñ sunt obscura, & unum declaratur per aliud. Si uero post spõsalia uerba sint ambigua, & non habeãt aliquẽ decla-

Gen. 24.

In addi. 3. p. q. 45 art. 2.

declarationem neque præcedentem, neque concomitantem, neque consequentem (sicut si dicant, Bibamus, aut osculemur, aut accipe hoc in nomine matrimonii) non est matrimonium: quia intelligũtur de matrimonio contrahendo. A fortiori si dicantur ante sponsalia, secundum Syluestrũ, de prierio, nisi verba præcedentia sonarent matrimonium de præsenti, vel nisi aliter constaret de intentione & consensu partium: quod constare non potest, nisi per confessionem illarum. Si uero consensus exprimatur per verba de ꝑsenti, cum infinitiuo importante fruitionẽ (vt si dicatur, Promitto te accipere in vxorem) non est matrimoniũ, nec etiam si sub conditione, non stante conditione.

In addit. 3.p.q.47 art.5.

Multiplices sunt conditiones.

¶Sed cũ in cõditionibus appositis sit difficultas: ideo notandum est, ꝙ multiplices sunt conditiones: Quædam sunt contra substantialia matrimonii: ut Contraho tecum, si debitum non petas, uel a generationem prolis euitas uel donec inueniã aliam honore & facultatibus digniorem, aut si pro quæstu ad ulterandã te tradas, Tũc nullum est matrimonium, ut habetur in c.vlt. extra de conditionibus appositis. Quædam sunt conditiones, quę non sunt contra substantiam matrimonii. Et adhuc istę sunt multiplices. Quædam sunt generales, ut si vixerimus, si Deus uoluerit. Quędam sunt necessarię in contractu matrimonii, sine quibus matrimoniũ ĩpediret, ut si es Christiana, si nõ es cõsanguinea, aut affinis in gradu prohibito dirimente. Quędã vero sunt necessaria in se, vt si sol oriatur cras. Quædam sunt impossibiles, ut si imperium mihi dederis, quod est in alterius potestate, uel si cœlum digito tetigeris. Alię sunt contingentes & possibiles: & adhuc sunt duplices. Quædã sunt inhonestę, vt si furtum cõmiseris, uel talem occideris. Alię sunt honestæ: & istæ etiã sunt duplices: Quædã de præsenti, ut si pater vult. Quædam de futuro, ut si dederis centũ, uel aliquid huiusmodi. Conditiones generales nullũ contractum suspendunt: & ideo si sit consensus de præsenti, uerum est matrimoniũ: ut si dicat, Accipio te in uxorem, si uixerimus, uel si Deus uoluerit. Si uero cõsensus sit de futuro, non est matrimoniũ. Conditiones autem necessariæ in contracto matrimonii semper intelliguntur, nec uitiant, siue apponantur, siue non. Conditiones uero in se necessariæ in contractu matrimonii, licet uideantur sonare tempus futurum, si tamen cõsensus sit de præsenti, est uerum matrimonium, quia necessaria temporalia futura sunt præsentia in causis. Conditiones aũt impossibiles & inhonestæ, quæ non sunt contra substantiã matrimonii, habentur pro non adiectis. Et ideo si consensus sit de præsenti est uerũ matrimoniũ, & illæ conditiones nõ impediunt neque suspendunt ipsum, neque sponsalia de futuro, ut habetur in c.1. & in c. finali: extra de condi. appo. Si uero conditiones sunt passibiles & honestæ, quantumcunq; cõsensus sit de præsẽti, suspendit matrimoniũ, nec habet efficaciã, nisi stante conditione, ut habetur in c. super eo, extra de conditionibus appositis. ¶Notandũ tamen, ꝙ quando ponitur conditio pecuniæ per modum pęnæ, pœna illa exigi non potest, eo quod matrimonia debent esse libera, ut in c. gemma, extra de spon. & mat. Si uero contrahatur cum hac conditione, si dederis mihi centum: tunc hoc non ponitur ad uendendũ consensum matrimonii: sed intelligitur promissio dotis ad sustinenda onera matrimonii, sed intelligitur promissio dotis ad sustinenda onera matrimonii. Vnde ꝓpter hoc, matrimonium libertatem non perdit, nec simonia committitur. Sed quacunque conditione possibili, & honesta posita, si ante euẽtũ conditionis carnalis copula fuerit subsecuta, uidẽtur a conditione recessisse. Si uero quis diceret, Contraho tecum, si nunc te a me cognosci permiseris. Si nil aliud apponatur, & carnalis copula sequatur, præsumitur pro matrimonio, in foro ecclesię. Si autem dolose proferat, dictum est, quod quo ad Deum non est matrimoniũ. Sed si consensus exprimatur per uerba de futuro, sunt sponsalia de quibus dicendum est.

Ver.7. *De sponsalibus.* A

In Addi. 3.p.q.43

SPonsalia sunt futurarum nuptiarũ siue matrimonii ꝓmissio, & dicunt a spõdendo, hoc est promittendo in futurum, quia antiquitus spondebant, & fideiussores dabant. V nde etiam dicuntur sponsus

& sponsa illi, inter quos est sola promissio de futuro, quæ est quoddã sacramentale ad matrimonium, sicut exorcismus ad baptismũ: Non sunt tñ de necessitate matrimonii, sicut, nec exorcismus baptismi: sed inuenta sunt de cõgruitate. Primo ad soluendã & augẽdã amicitiam cõtrahentiũ. Vnde D. August. ait: Institutũ est ut iã pactæ sponsæ non statim tradantur, ne habeat maritus vilem cito datã quã non suspirauit dilatã. Secundo, ad interim vidẽdum sit, sint aliqua impedimenta. Tertio, ne alicui fieret præiudicium. propter quod fuit ab Ecclesia ordinatum, ne fierent clandestinæ desponsationes aut matrimonia. ¶ Promissio autem nuptiarum & per consequens sponsalia dupliciter fieri possunt, scilicet absolute, & sub conditione. Absolute quatuor modis: Primo scilicet nuda promissione, vt accipiamte in meam, & ego accipiam te in meum. Secundo, datis arris sponsalibus, aut pecunia, vel aliquo huiusmodi. Tertio annuli subarratione in confirmationem promissionis. Quarto, interueniẽte iuramento, quod adhibetur ad confirmationem dictorum: nec iuramentum mutat significatum: Ideo ex sponsalibus non facit matrimonium. De his sponsalibus videndum est, qui posint contrahere spõsalia, & qui sint effectus sponsaliũ, quo modo confirmentur & soluantur. ¶ Quo ad primum, regula generalis est, quod in adultis (hoc est post 14. annos in masculo, & 12. in fœmina) inter eos qui non possunt contrahere matrimonium, non possunt esse sponsalia. Iuniores tamen, qui non possunt contrahere matrimoniũ, possunt contrahere sponsalia in 7. anno, & non ante. Quia usque ad illud tempus dicuntur infantes, ut in l. si infanti. C. de iure deliberandi: & non habent sufficientem vsum rationis. Nec obstat, quod D. Greg. narrat, quod quidam puer quinque annorum propter peccatum blasphemiæ a dæmone fuit suffocatus: quia (ut quidam dicunt) non fuit damnatus, neque mortaliter peccauit: sed extinctus fuit propter peccatum patris, eo quod nõ correxerat eum, vel ab eo blasphemare didicerat. Et dato quod peccasset, non tamẽ propter hoc sequitur, quod puer in illa ætate posit contrahere sponsalia: quia ad peccatum mortale sufficit consensus præsens: sed in sponsalibus est consensus in futurum, ad quem requiritur maior rationis discretio. & ideo si pueri ante ætatem septem annorum contrahant, & adueniente termino, si ille qui erat minor contradicat, non tenent. Nec innascitur publicæ honestatis iustitia. In sponsalibus quo ad ętatem pars sunt, masculus & fœmina: quia non maior ætas requiritur in vno quã in alio, licet in matrimonio non sint ęquales, quia requiruntur. 14. anni in masculo, & in fœmina sufficiunt. 12. cum tempore contractus matrimonii nõ solum requiratur cõpletus usus rationis, sed etiam dispositio corporis, ut sit aptus ad actum generationis. Et quia puella in 12. ad hoc venit, ut possit esse apta actui generationis, & puer in fine secundi septennii, hoc est in 14. anno, vt dicit Philosophus, Nec mirum quod fœmina sit citius apta ad generationem, quam masculus, quia fœmina se habet solum passiue, & masculus actiue: & non requiritur tanta uis ad patiendum, sicut ad agendum. Sponsalia habẽt duos effectus: Primus est obligatio: quia ex tali promissione vnus obligatur alteri ad contrahendũ matrimonium: sic ꝙ peccat mortaliter, non soluẽs promissum, nisi legitimum habens impedimentum. Et secundum hoc Ecclesia cogit iniungendo pœnitẽtiam pro peccato. In foro tamen contentioso nõ compellitur, quia matrimonia coacta solent malos habere exitus: nisi forte iuramentum interuenerit, quia tunc est cogendus (ut quidã dicũt) nisi habuerit dispẽsationẽ iuramẽti, vel nisi timeatur de vxoricidio. Si aũt per eũ qui dedit annulũ aut arras aut aliqđ hmõi, stet ne mr̃imoniũ cõpleať, ꝑdit omnia q̃ dedit, si sine cã retrocedat. Si uero per eũ qui recipit, reddere tenetur. Secundus effectus spõsaliũ est publica honestas, siue publicæ honestatis iustitia, ꝙ est propinquitas quędã ex sponsalibus ꝓueniens, robur trahens ex Ecclesiæ institutione, propter honestatẽ inter cõsanguineos seruandã introducta: propter quam nullus cõsanguineorũ viri usque ad quartum gradum mulieri desponsatæ matrimonio copulã potest, nec etiam consan-

Sponsalia ad quid sunt inuẽta.

De puero quinque annorum suffocato a diabolo

9. de animalibus.

Sponsaliũ effectus.

Publicæ honestatis iustitia quid.

guineæ vxoris uir, ut habetur in c. ad audientiam, & c. sponsam, de sponsa. extra & in c. ex sponsalibus, eodem ti. lib. 6. ubi dicitur, quod publicæ honestatis iustitia est obstaculum impediens matrimonium contrahendum, & dirimens contractum, etiã carnali copula consummatum. Potest tamen summus Pontifex dispensare, cum sit de iure positiuo introducta. Sponsalia per carnalem copulam præsumptione iuris transeunt in matrimonium, etiam si consensum non exprimant per uerba de pręsenti: & in foro contentioso vxor eius iudicatur: quia maius est consentire facto quam uerbo. Et sic actus coniugalis sufficienter interpretatur & exprimit consensum de præsenti, nisi aliqua signa fraudis appareant, ut puta si sint multum distantis conditionis, quantum ad nobilitatem uel fortunam, uel aliud signum euidens fraudis appareat. Sponsa tamen admittẽs, si credat eum uelle matrimonium cõsummare, a peccato excusatur: & alius peccat, fornicando, & amplius fraudando. Dirimuntur autem sponsalia pluribus modis: Primo dissensu mutuo, sicut mutuo consensu fuerunt contracta, ut in c. a nobis, de desponsa. impub. extra. & in cap. præterea, de spon. & ma. ubi dicitur, quod etiam si fuerint iurata, ne forte deterius inde contingat, habenda tamen est dispensatio super iuramento. Et si sponsalia fuerint occulta, possunt occulte separari, si uero publica, authoritate iudicis fieri debet. Secũdo cum aliquis desponsatorum contrahit cum alio matrimonium per uerba de pręsenti, etiam ante copulam, ut in c. si inter uirum & mulierem, de spon. & ma. non autem per secunda spõsalia de futuro etiam iurata, vt in c. sicut ex literis, extra de spõ. & matr. Tertio, altero desponsatorum religionem intrante suspenduntur, & profitente dissoluuntur. Quia religio est mors ciuilis, & dissoluit matrimonium non consummatum, ut infra dicetur, ver. 9. a fortiori sponsalia. Quarto quando alter coniugum ad longinquam regionem se transfert, ut in c. de illis, extra de spon. & matr. Leges tamen quæ quo ad hoc a canonibus non reprobãtur, limitant tempus, scilicet triennium, infra quod si uenerit, tenent sponsalia: si uero infra trienniũ non

sponsalia pluribus modis dirimuntur

venerit, sunt dissoluta, & potest alteri licite copulari. Si uero fuerit matrimonium per uerba de pręsenti, etiam non consummatum, ante certitudinem de morte coniugis, nõ potest alteri matrimonium copulari, & si contrahatur, est nullum, etiam si ignoretur quid factum sit de alio, ut in c. in præsentia, de spons. & matim. extra. nisi forte computata ætate uiri a principio natiuitatis eius cum absentia fluxissent centum & uiginti anni: Quia uita hominum pręsumitur centum & uiginti annorum: licet (ut dicit psal.) ultra octoginta, labor & dolor: quod intelligendum esset secũdũ diuersitatem complexionis. Quinto soluuntur sponsalia propter crimen superueniẽs: ut si alter in fornicationem incidat, uel in aliud graue crimen, per quod infamiã patiatur. Sexto per lepram ignoratã aut superuenientem, ut in cap. literas, de cõiugio leprosorũ, & generaliter superuenientibus impedimentis, quibus impeditur matrimonium.

Gen. 6.

Ver. 8. *De impedimentis matrimonij.*

B

In add. 3 p. q. 51. art. 1.

CVm ad hoc quod personę contrahentes sint legitimæ requiratur quod non habeant impedimenta: ideo nunc de impedimentis matrimonii dicendum est. Ad cuius euidentiam notandum est, quod duplicia sunt matrimonij impedimenta: Quædam sunt, quæ tantummodo impediunt matrimonium contrahendum, sed non dirimunt iam contractum. Quædam uero sunt, quæ non solum impediunt matrimonium contrahendum, sed dirimunt iam contractum, & si contrahatur, non tenet. Impedimenta quæ tantum impediunt & non dirimunt, ideo dicuntur impedire, quia talia impedimenta habẽtes, sunt prohibiti contrahere matrimonium: sic quod si contrahant, peccant mortaliter: tamen matrimonium non dissoluitur, & sunt septem. Primum dicitur interdictũ, quando matrimonium fit cõtra statutũ iuris, quando ius prohibet tali modo fieri scilicet clandestinè, hoc est absque sponsalium publicatione in Ecclesia, siue omissis bannis, vt habetur in cap. fin. extra de clandestina despõ. ubi in §. sane, interdicitur sacerdotibus & religiosis sub pœna suspẽsionis ab officio per triẽnium, ne habeant talib. matrimonijs interesse quod

Impedimẽta matrimonij duplicia.

est intelligendum, nisi consuetudo sit in oppositum. Ideo tales peccant mortaliter, ac etiam qui contrahit matrimonium cum excommunicato, quia communicat cum eo in sacramento matrimonii, tamé propter excommunicationem alterius partis aut amborum non dissoluitur. Secundum impedimentum, sunt feriæ siue tempus feriatum, ut a prima dominica ad uentus inclusiue, usque ad Epiphaniam, & a dominica in septuagesima usque ad octauas Paschæ, & a tribus diebus ante ascensionem, usq; ad octauas Pentecostes, propter communionem, quæ antiquitus in illis solennitatibus fieri solebat, prohibitum fuit, ut habetur in ca: non oportet, in 2.33.q.4.& in c.capellanus, extra de feriis, non tamen illis temporibus prohibétur fieri sponsalia aut matrimonium, sed solennitas & nuptiarũ celebratio, ac sponsæ traductio. Tertium impedimentum, quando quis cum una cõtraxit sponsalia, maxime iurata: quia contrahens cum alia facit iniuriam desponsatæ: ideo peccat: matrimonium tamen tenet, ut habetur in c.ueniens, in 2.ex despon.& mat. Quartum impedimentum est catechismus, qui est prima instructio rudimentorum fidei, quando declaratur articuli fidei, & quid credendum sit. Vnde catechumenus idẽ est quod instructus, & catechiso, hoc est instruo, per talem igitur instructionem contrahitur quædam spiritualis propinquitas inter catechizantem & catechizatum. vnde Aposto. Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Hic catechismus est dispositio & protestatio futuri baptismi: quia ideo uult instrui, vt tandem baptismum suscipiat. sicut in sponsalibus est quædam sponsio futurarum nuptiarum. Et ideo sicut in sponsalibus contrahitur quidem modus propinquitatis: ita & in catechismo, vt habeť in cap.per catechismũ, de cognatione spirituali. Quintum impedimentum est uotum simplex castitatis, hoc est non solennizatum professione tacita uel expressa, aut susceptione ordinis sacri. Habens tale impedimentum, peccat mortaliter, cõtrahendo cum intensione consummandi: qa agit contra votum. Non tamen propter hoc, matrimonium contractum dissoluiť,

In add.3 p.q. 56. art. 2.ad 27.

1.Cor. 4.

vt habetur in cap.rursus. extra qui clerici vel vouentes. Et licet. votum simplex sit tantæ obligationis apud Deum, sicut solẽne: ecclesia tamen noluit illegitimare siue inhabilitare ad matrimonium contrahendum vouentes castitatem, ut habetur in cap.unico, de vo.& uo. redemp. lib. 6. glos.in ca. Agathosa.27.q.2. sup uerbo (debet) dicit ꝙ habens tale uotum antequam contrahat, post contractum matrimoniũ reddendo debitum non peccat, si mulier expressè uel interpretatiue petat, peccat tamen exigendo, quia contra uotum agit. Licet quidam dicant quod potest petere, tum propter timorem fornicationis in cõiuge, tum etiam ne matrimonium sit onerosum & importabile attenta humana fragilitate. Nam inter mulieres conuersari, & nõ moueri, potius angelicum est quã humanum. Et idem dicendũ est de uouente castitatem post matrimonium, si stimulus agitetur, & in omnibus casibus, in quibus tenetur reddere, & non exigere. Iugum enim Domini suaue est, & onus eius leue. Et Diu. Ioannes dicit: Mandata eius grauia non sunt. Post mortem tamen vxoris tenetur continere. Et idem dicendum de vxore, quæ simile votum habet. Sextũ impedimentum est consuetudo, ut si alicubi est consuetudo quod non coutrahatur matrimonium inter filium & filiam duorum compatrum, per quorum neutrũ deuentum est ad cognitionem spiritualem, peccant contrahendo: quia consuetudo legis habet uigorem, non tamen dirimitur contractum.

Mat. 11

1.Ioã.5.

Septimum impedimentum dicitur crimen. Sunt autem sex crimina quæ impediunt. Primum est incestus, ut dicit glos. in c.primo super verbo, copulare, de eo q cognouit cõsanguineam uxoris suæ. Secũdum est uxoricidium. ut habetur in c.admouere, & c.inferiores.33.q.2. Et eadem ratione dicendum est de uxore occidente uirum. Tertium est raptus alienæ sponsæ, vt in c.statutũ.27.q.2. Quartum est eleuatio ꝓprii filii in sacramento baptismi, insidiãdo matrimonio, & pręiudicium facere volendo vxori si supuiuat. talis dẽt manere absq; spe cõiugii, ut in c. de eo. 30.q. 1. Quintũ peccatũ est interfectio sacerdotis. ut in c.qui presbyterũ, de pœni. & remiss.

Sex crimina matrimoniũ impedien t.a.

Sextum

Sextum est peccatum propter quod imponitur solennis pœnitétia, tempore quo pœnitet, ut in c. de his.33. quæst.2. Septimum, cum quis monialem scienter accipit in vxorem, ut in c. hi uero.27 quæst. 1. hoc tamen vitium potest reduci ad incestum.

Ver.9. *De impedimentis dirimentibus matrimonium.*

In addi. 3.p.q.51

IMpedimenta dirimátia matrimonium, si de facto contrahatur illis stantibus, sunt duodecim, quæ his uersibus continentur: Error, conditio, uotum, cognatio, crimen, Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas: Si sis affinis, si forte coire nequibis: Hæc socianda vetant connubia, facta retractant. Quia sciens se habere aliquod præmissorum & contrahens, peccat mortaliter, & matrimonium non tenet, etiam si ignoretur impedimétum. Primum Impedimentum est error personæ, quia impedit consensum, qui est causa matrimonii, cum remoueat cognitionem intellectus, qui dirigit uoluntaté & consensum, qui est de essentia matrimonii cum sit forma. Vnde in l. non idcirco. C. de iuris & facti ignorantia, dicitur: Errantis consensus nullus est. Nec matrimonium Iacob. cum Lia fuit perfectũ ex ipso concubitu, qui ex errore cõtigit, sed ex consensu, qui post modum successit. non tamen quilibet error dirimit matrimonium: sed error qui est alicuius eorum quæ sunt de essentia, quæ (ut dictum est) duo includit scilicet personas legitimas, quæ coniunguntur: & consensum complete liberum in inuicem, qui matrimonium constituit: ideo solum error personæ & cõditionis dirimit matrimoniũ, vt si quis putat contrahere cum Martha, & contrahit cum Margareta. Nec est simile de errore qualitatis & fortunæ, vt cum mulier si putat contrahere cum uiro probo & pacifico aut diuite, contrahit cum pessimo, rigoroso, & paupere. & idem. si uir putat contrahere cum muliere uirtuosa, pacifica, & diuite, & contrahit cũ meretrice, rixosa, captiosa, paupere, male cõplexionata: talis error non dirimit matrimonium, vt habetur in §. non omnibus 29.q.1. quia talis error nõ variat aliquid eorum quæ sunt de essentia matrimonii.

Error personæ dirimit matr.

Error autem nobilitatis aut dignitatis dirimit, si redundat in erroré personæ, alias non. & si intendat directe consentire in filium regis, quicũq; sit ille, & non in aliũ: tunc si alius pręsentetur ei tãquam filius regis, est error personæ, & dirimit matrimonium. Si uero consensus directe feratur in istam personã, tunc error nobilitatis aut dignitatis nõ dirimit. Et quia cũ est error qualitatis aut diuitiarum, consẽsus directe fertur in personam oblatam, ideo non vitiat matrimonium. Secũdum impedimentum est error cõditionis siue seruitutis, ut si quis liber putat contrahere cum libera, & contrahit cum serua, aut econuerso. Quia (ut dictum est) error eorũ quæ sunt de essentia matrimonii (prout est mutua potestas) impedit & dirimit matrimoniũ, ut habetur in §. his itaq;.29 q.1. Si tamen postea seruitute cognita cõsenserit, uel carnis copula secuta fuerit, matrimonium tenet, ut habetur in c. proposuit, & in c. ad nostram, extra de coniugio seruorum. Si uero uterque sit seruus, nil prohibet inter seruos esse cõiugia, uel inter liberum & ancillam cognitam talem. Quia ut dicit Apost. In Christo Iesu non est seruus neque liber. Et præterea seruitus est de iure positiuo, & matrimonium est de iure naturali (ut dictum est) ideo nõ potest præiudicare matrimonio. Et per consequẽs serui & ancillæ nullatenus debent a matrimonio impediri. & si inuitis & renitentibus dominis cõtrahãt, nulla ratione propter hoc eorũ matrimonia sunt dissoluẽda, vt in c.1. de coniugio seruorum. Non enim remouendi sunt a sacramẽtis. Eam ob ré prohibẽdus est dñs, ne faciat onera matrimonii grauiora, puta ne mittat seruum sine uxore ad extremas religiones per longum tempus, neq; uendat alterum sine altero. Et quanuis error lepræ inferat grauamina aliqua quantum ad secundos effectus matrimonii: nõ tamen dirimit matrimonium: sicut error seruitutis, cũ nõ impediat matrimonium, quantũ ad primũ actũ, nec quo ad potestatem: quia debitum libere sibi inuicẽ reddere possunt. Si autem sit lepra ignorata, non dirimit matrimonium, a fortiori neque lepra superueniens, ut patet ex ca. 1. de coniugio leprosorum. Neque propter lepram

Error nobilitatis quando dirimit.

Error cõditionis personæ quãdo dirimit.

Galat. 4.

Error lepræ non dirimit.

lepram separādi sunt a coniugio, ut habetur in cap. quoniam. eodem tit. an autem semper teneatur ad redditionem debiti, dicetur infra hoc. §. uersi. 10. Tertium impedimentum, est uotum solenne præcedens contractum matrimonii, vt habetur in cap. meminimus, qui clerici vel vouentes. Quia per illud contrahitur matrimonium spirituale cū Deo, quod est dignius & fortius carnali. Nec est simile de uoto simplici, quia Ecclesia non inhabilitauit vouentes simpliciter, sicut solenniter. & ratio est, quia in uoto simplici non est nisi promissio proprii corporis ad continentiam seruandam Deo: & in uoto solenni est realis exhibitio. Ideo votum simplex se habet ad modum sponsalium ad matrimonium: quia sicut sponsalia dirimuntur per matrimonium, eo quod in sponsalibus non est nisi promissio, per quam non transfertur dominium, sed per exhibitionem, quia melior est conditio possidentis: ideo res alicui promissa potest adhuc dari, si data est exhibita non sit. Sed in uoto solenni fit talis traditio & exhibitio corporis vicario Christi, aut alicui loco illius. & ideo uotum solenne habet ex sui natura quod dirimat matrimonium, inquantum homo per ipsum sui corporis potestatem amisit, se tradens Deo ad perpetuam continentiam. Nec obstat quod matrimonium carnale iuratum fuerit: quia licet iuramentum plus obliget ex parte eius, ex quo fit obligatio, quam uotum: non tamen quantum ad modum obligandi, inquantum tradit quod promittitur. Si uerum matrimonium carnale esset consmmatum, & facta esset realis corporis exhibitio, uotum solenne nō dirimeret cum melior sit conditio possidentis, sed bene ante consummationem, ut habetur in cap. uerum, de conuersione coniugatorum. ubi dicitur quod alter cōiugum post contractum matrimoniū per uerba de præsenti, ante cōsummationem quæ fit per carnalem copulam, potest altero inuito conuolare ad frugem melioris uitæ. Determinatur tamen ei tempus duorum mensium ad profitendum, uel saltem ad intrandum religionem, quæ ante annum professionem nō admittit. post quod tempus si professus non fuerit cogitur ad celebrandas nuptias, ut habetur in cap. de publico, eodem ritu. Quartum impedimentū, est ordo sacer. scilicet subdiaconarus & superiores, si præcedāt matrimonium, dirimunt ipsum, ut in c. si qui clericorum, extra de clericis cōiuga. & in c. literarum, Qui clerici uel uouentes. Tales. n. illegitimauit siue inhabilitauit ad matrimonium Ecclesia, eo quod habent quodam modo uotum solenne continentię adiunctum & annexum, propter quandam congruentiam. Quia in sacris ordinibus constituti, sacra vasa tractant. Ideo decens est ut munditiam corporalem per continentiam seruēt. Et licet ordinem accipiendo uotum non exprimāt uerbis: tamen ex hoc ipso quod libere ordinem accipiunt solenniter secundum ritum Occidentalis Ecclesię, quæ eis uotum adiunxit, intelliguntur tacite uotum emisisse. Quia tamen non est talis solennitas sicut in professione religionis, in qua fit solennis oblatio in holocaustum: ideo papa potest in illis dispensare, ut dictum est. Si uero matrimoniū præcedat ordinem sacrū, non soluitur, nec etiam matrimoniū præcedens impedit quin vxoratus accedens ad ordines, etiam uxore reclamante recipiat characterē: ipsa tamen vxor nō priuatur iure suo, quia vir tenetur ei reddere debitum, sed non potest exigere. Et talis in Ecclesia Occidentali priuatus ex ordinis executione, & mortua uxore amplius matrimonium contrahere non potest. Si autem uxor cōsentiat ordinationi, habet executionē: ipsa tñ non potest petere debitum: quia consentiendo ordinationi, cēsetur vouere perpetuam castitatem. Non tamen tenetur intrare religionem, nisi sibi timeret de periculo castitas. In Ecclesia uero orientali matrimonio iuncti non possūt accedere ad ordines sacros sine cōsensu uxorum. Quia ad minus in tempore ministerii sui in quo tenentur continere fraudarenť debiti redditione: quo fraudari non possent, si eis cōtradicentib. aut ignorantibus, uiri ordines sacros susciperent. Et apud eosdē Græcos eo ipso ꝙ mulier consentit ordinationi, ipsa se obligat ad hoc quod mortuo uiro alteri non nubet. Si uero sine consensu suo vir ordinatur, mortuo viro pōt alteri matrimonio

copula-

Votū solenne dirimit.

Ordo sacer quomodo dirimat matrimoniū

ca. 5. §. 5 uer. 14.

copulari. Et quia circa huiusmodi impedimentum & sacerdotum cœlibatum hęretici molestant catholicos: eorum argutijs respondendum est. In primis allegāt pręceptum naturæ, Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Sed ad hoc dictū est supra hoc §. ver. 3. ꝙ præceptum illud datum est toti cōmunitati naturæ humanæ, & nō singulis personis: vel quod postea fuit per Christum reuocatū, cū dixit, Sunt eunuchi, qui se castrauerunt ꝓpter regnū Dei. qui potest capere, capiat. vnde Apost. de virginibus præceptū Domini non habeo, consilio autem do. quod non fecisset, si pręceptum generationis obligasset. Instant præterea de sacerdotibus antiquæ legis, qui erant figura sacerdotum nouę legis, quæ est libertatis. Si antiqua lex, quæ erat seruitutis vsum matrimonij sacerdotibus nō prohibeat, igitur neque noua prohibere debeat. Verū hoc iaculum, excellentia dignitatis, status & officii sacerdotum nouæ legis supra sacerdotes veteris facilè repellit. Sacerdotum.n. antiquæ legis officium circa tēporales hostias & carnalia sacrificia erat. Iō non tantam sanctitatem, & munditiam exigebat, licet etiam sanctitatem & munditiam ab actu coniugii exigeret. Non.n. tenebantur, nec poterant assiduè & continuè ministrare, sed solum per uices, vnde legimus Zachariam functum fuisse sacerdotio in ordine vicis suæ. Et tunc tenebantur esse mundi ab actu coniugii, & separari ab uxoribus. Ideo Oza legitur punitus a Domino, eò quòd post actum coniugii declinantē arcam Domini (quæ figura erat corporis Christi) tangere præsumpsit, vt dicit glos. 2. Reg. 6. Dictum enim erat: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et omnis qui habuerit maculam de semine Aaron, non accedet offerre hostias Domino. Et panes propositionis (qui erāt figura sacramenti Eucharistiæ) non debebant edi, nisi ab his qui mundi erant a mulieribus. Ex quo habetur, quòd usus coniugii causabat maculā, quo ad esum panum propositionis. unde D. Hieron. Si laicus & quicunque fidelis orare non potest, nisi careat officio coniugali: sequitur, quod sacerdoti euangelico, a quo semp̄ pro populo offerēda sūt sacrificia, semper orandum est: ergo semper carendum est matrimonio. Nam in veteri lege, qui pro populo hostias offerebant, non solum in domibus suis nō erāt, sed purificabantur ad tempus ab uxoribus separati. Et D. Amb. ait, Veteribus id circo concessum est leuitis & sacerdotibus vxores ad usum habere, quia multo tempore vacabant a ministerio, cum semel duntaxat in hebdomada & per uices ministrarent. Sacerdotum uerò nouæ legis officium dignius esse constat, sicut ueritas figuram pręcellit. qui etiam possunt quotidie verū Christi corpus diuinitati iunctum offerre. ideo maiori pollere debent sanctitate & munditia corporali. Videmus enim maiorem munditiam requiri in ministris, qui magis appropinquant regi terreno, quanto magis in illis, qui ministrant regi seculorum, cui soli debetur summus honor & gloria, & in quem angeli tremunt aspicere? Si figuræ debebatur tanta munditia corporalis & abstinentia ab actu coniugii tempore, quo vice sua ministrabant sacerdotes, sequitur ꝙ maior debetur veritati, cum omni tēpore possit ministrari & tractari. Obiiciūt insuper de D. Petro per Christū in suum vicarium electo, quem constat non fuisse cœlibem, sed vxoratum, & socrum habuisse febre uexatam, cui imperauit Christus, & sanata est. dicitur etiam habuisse filiam Petronillam, in sanctorum catalogo descriptā. cuius ordinationis D. Pau. exemplum sequens, dicebat: Oportet episcopum esse vnius vxoris virum. quem ritū sequentes Græci indictam castitatē seruare recusarunt. Si tempore Apostolorum & nūc Græci non tenentur ad cœlibatum: ergo nec Latini. Sed ad hæc facilis patet solutio. Christus enim præsciens paucitatem cœlibum, qui ad sacerdotium & episcopatum essent idonei, ut daret exemplum Apostolis, post Ascensionem suam prouidendi tenellæ Ecclesiæ, uocauit ad apostolatum, & cœlibes, & coniugatos, absque tamen vxorum præiudicio. Nullus enim absque culpa, aut voluntate sua debet priuari iure suo: cū (ut dicunt iuristæ) rem quæ culpa caret, in damnum vocari non cōueniat. Diuus tamen Hiero. dicit, Apostoli habuerunt quidem

De cælibatu sacerdotum. — *Genes. 1.* — *Mat. 19.* — *Luc. 1.* — *Leui. 19.* — *Leui. 22.* — *Reg. 21.* — *Contra Iouinia. li. 1 cap. 19.* — *In epist. ad Timo.* — *1. Tim. 3.* — *Contra Iouinia. li. 3. c. 14*

quidem vxores, sed quas eo tépore acceperant, quando euangelium nesciebant assumpti in Apostolatú relinquunt officium coniugale. Ex quorum persona Petrus ait, Ecce nos reliquimus omnia, & per consequens vxores, quo ad thorum. quod intelligendū est de earum cōsensu. Eadem ratione D.Pau.Timo. admonuit, vt vbi non inueniret cœlibes idoneos, ad mitteret coniugatos: non tamen omnes indifferenter, quia bigamos nolebat admitti, sed eos qui cū unica & uirgine cōtraxissent. Quo ad græcos auté a tempore Apostolorum nūquam compertū fuit ꝙ in sacris ordinati cótraxerint matrimoniū: nec uxoribus ante ordinationé suam acceptis decedentibus, ad secundas nuptias conuolauerint. Sexta synodus in oriente celebrata, regulam statuit, ut habetur in c. Nicena. 31. dist. in c. Si quis. 32. dist. & in c. cum in præterito, dist. 84. cui ordinationi gręci & orientales acquieuerunt. verum postmodū in quadā synodo, in qua Paphnutius nuptiarum expers interérat, fuit agitatum de cœlibatu græcorum, sicut & latinorum, vt soli cœlibes a cętero in partib. orientalibus ordinarentur. Sed præfatus Paphnutius propter nō nullas rationes, maximè quod propter æstum & consuetudinem in illis partibus non inuenirentur sufficientes cœlibes, qui uellent ordinari, ꝑsuasit eos in antiqua consuetudine debere dimitti, cuius sententiam synodus laudauit, & nil statuit, sed in uniuscuiusque potestate dimisit, ut scilicet uxorati ordinarentur, ne Ecclesię orientales idoneis & sufficiétibus ministris destituerentur. In Ecclesia uerò occidentali & latina plures quàm oporteret inueniūtur cœlibes, qui uolunt ordinari. Obiiciunt præterea, quia uel tené tur ad cœlibatum iure naturali, diuino, uel humano: Sed neutrum istorum, &c. Non quidem iure naturali, quia ex illo pendet maris & fœminæ coniunctio, quā nos matrimonium appellamus. Nec diuino, qa nec in antiqua nec noua lege inuenitur matrimonium sacerdotibus prohibitum. Nam non per illud, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum: quia intelligitur de sanctitate & mūditia spirituali, quæ cum usu matrimonii stare potest.

Mat. 19.

De coniugio Græcorum.

Leui. 19.

Nec Osa (vt dicunt) punitus fuit pro vsu coniugii, sed pro crassa negligentia, vel alio occulto Dei iudicio. & glossam illā dicunt fictionem. Et cū dr, Omnis homo qui habuerit maculā non accedet offerre hostias: dicunt intelligi de macula corporali, quę figurabat in noua lege maculam spiritualē peccati, a qua potest caueri in vsu coniugii. Et ad hoc quod dictum est, ꝙ per uicem ministrabant, manentes separati a coniugibus, concedunt ꝙ per vices propter multitudinem sacerdotum q̄ tunc erant, sed negant, quod tunc essent separati ab uxoribus, & sic negant authoritatem D. Hieron. Quod autem in lege noua matrimonium sit sacerdotibus prohibitum: dicunt non posse ostédi, imo potius oppositum, cum Christus, sub consilio reliquerit. Nam cum Apostoli dixissent, Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere: Christus respondit, Non omnes capiunt verbum illud, sed quibus datum est. & infra: Qui potest capere capiat: & sic reliquit in arbitrio cuiuslibet. Et Apostolus etiam dicit. Vnusquisque proprium donum habet. Quod si non se continet, nubat, melius est enim nubere quam vri, nec excipit sacerdotes, cum antea vniuersaliter locutus fuisset, Propter fornicationem vnusquisque suā habeat uxorem. Et de virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do Item dicit: Porrò ad vtilitaté vestram dico: nō ut laqueum vobis iniiciā. quod fieret si sacerdotes stimulis agitati nubere non possent. Nec etiam tenentur iure humano: Quia ius humanum, nō potest tollere ius naturæ, nec permissioné a Christo datā. ideo Apostolus condemnat tanquam hęreticos a fide discedentes, eos, qui prohiberent matrimonium, dicens: Spiritus manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidā a fide, attendétes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquétium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere. Sed ad hæc omnia facillima est responsio. Dicendum est enim quod sacerdotis, & ordinati in sacris ac religiosi tenentur ad cœlibatum iure naturali, diuino, & humano, supposito quodam fa-

Mat. 19.

1. Cor. 7.

Quomodo cœlibatu sit de iure naturali.

cto

cto eorum humano scilicet quod cœlibes se fecerint ordinari, uel quod liberè professi sint.: Cum manifestum sit iure naturali & diuino promissionem esse seruandam homini, a fortiori Deo. unde Gl. super illud, Vouere & reddite, dicit: Vouere est uoluntatis, reddere necessitatis, iuxta illud: Si quid uouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei stulta & infidelis promissio. Vnde contra ius naturæ & diuinum esse constat quod uir, qui dedit corpus suum vxori in matrimonio, det alteri: & si dare præsumeret donatio non teneret, eò q non habet potestatē corporis sui. Eadē ratione idē dicendū de uxore. Si ergo uir qui de iure naturali est liber, per contractum matrimonii dat corpus suū mulieri, quæ ante cōtractum nullum ius in eo habebat: sed supposita donatione & matrimonio, quod est quoddā factū suum humanum, tenetur uxori iure naturali, diuino, & humano, quibus prohibet communicatio sui corporis alteri: a fortiori uir qui de iure naturali & diuino est liber, ad matrimonium & cœlibatum, potest dare corpus suum Deo ad seruiendū illi in castitate, quod fit per uotum, per quod contrahitur matrimonium spirituale ex facto humano, & sic tenetur iure naturali & diuino ac humano, seruare corpus suum immaculatum Deo. & si communicat alteri in actu generationis, iniuriam facit Deo: & donatio non tenet. Vnde Apostolus: An nescitis quod corpora vestra membra sunt spiritus sancti: specialius per votum. Tollens ergo membra christi faciam membra meretricis? Absit: quoniam qui adhæret meretrici, unū corpus efficitur. Et alibi expressius: Adolescentiores uiduas deuita, quæ cum luxuriatæ fuerint in Christo (hoc est abundantes & pingues effectę in sequela Christi) nubere uolunt, habentes damnationem, quia primam fidem (hoc est promissionem qua castitatem seruare promittebant) irritam fecerunt. Ex his manifestè apparet quod habentes uotum castitatis, non solum peccant contrahendo matrimonium, sed etiam ex illa uoluntate nubendi. Atqui religiosi professi & alii in sacris ordinati, habent votum explicitum vel implicitum, uoluntarie & libere acceptādo religionem uel ordinem sacrum, cui annexum est uotum: Ideo ex consequenti uouent & se obligant ad castitatē, licet id explicite non exprimant. Sicut qui contrahendo matrimonium obligat se ad nutriendum uxorem, licet explicite non exprimat. Sic acceptans episcopatum, se libere obligat ad pascendum gregem. Sic etiam acceptando ordinem sacrum, se obligat ad castitatē, quæ est adiuncta, unde in c. nullum. 28. distin. statutum fuit q nullus ordinaretur in sacris, nisi continentiam pfiteatur explicite uel implicite. Et ad dictum Christi. Qui potest capere capiat: & Apostoli, Quo si non se continent, nubant: Dicendum quod qui se non continere iudicauerit, aut qui donū, sine quo continens esse non potest, sibi cœlitus datum nō existimat, ab ordinibus abstineat. Sed nō intellexit de his qui se iam obligauerunt ad castitatem: sicut nec de matrimonio iunctis, impedimento perpetuæ infirmitatis accidente vxori; vel si vir reddatur post consummatum matrimonium, frigidus. Nec Apostolus damnauit eos, q prohiberent matrimonium iam coniunctis matrimonio: sed damnabat Manichæos, quos præuidebat futuros & damnaturos matrimonium, tāquam de se malum, & eos etiam qui secundas nuptias in viduis damnarent. Ecclesia autem non dānat matrimonium in his qui liberi sunt, & potestatem sui corporis habent, sed in his qui uinculo matrimonii carnalis uel spiritualis astricti sunt, quia tales sui corporis potestatem non habent. Verum adhuc contra hanc adiunctionem castitatis sacris ordinibus, ex quorum libera susceptione dicimus procedere uotum & obligationem castitatis, instant hæretici: quia dicunt uotum non esse liberum, sed coactum: & quod neque pontifices nec etiam Ecclesia potuerunt adiungere tam graue onus ordinibus sacris, quorum ministerium non uni tribuit, ut in antiqua lege, sed omnibus uiris alias idoneis uolentibus in eis domino deseruire, suscipiendi potestas a Christo concessa est, cum consilio, & non cum præcepto castitatis. Hęc enim (ut dicunt) adiunctio voti retrahit fideles a cultu diuino. Et iugum Christi (quod ipse dixit esse

1. Cor. 7.

2. Cor. 6.

1. Tim. 5

Mat. 11.

esse suaue) reddit importabile, cum castitas sit res quæ persuaderi potest, imperari autem nō. unde Sapiēs dicit, Sciui quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det: Ideo Apostolus, Dico autē nō nuptis & uiduis, bonum est illis si sic permanserint ut ego. Sed unusquisque ꝓprium donum habet a Deo, alius quidem sic, alius uero sic. Quod si non se continent, nubant. unde subiungit, Porro ad utilitatem uestram dico, non ut laqueum iniiciam. Sed ex hac adiunctione castitatis multi sunt illaqueati, & committunt multa mala in scandalum totius reipublicæ Christianæ: igitur non potest illa castitas adiungi. Sed hæc argumenta procedunt ex diuinarum ordinationum ignorantia uel ex carnalis concupiscentię excæcatione, quæ non permittit eos considerare, quod quicunque libere eligit aliquid, ex consequenti eligit omnia quæ sunt necessario connexa, alias nunquam aliquis peccaret: quia nō alio modo quā ex consequenti vult deformitatem peccati, imo uellet (si fieri posset) illā deformitatē separari ab actu. Nemo enim (ut D. Diony. ait) intendēs in malum operatur. Certum enim & euidens est, quod nemo cogit aliquem ad susceptionē sacri ordinis. sed quicunque ordinantur, libere petunt, & libere suscipiūt, & per consequēs acceptāt castitatem eis ex diuina ordinatione adiunctam. Nō enim pontificeshāc adiunctionem fecerunt, ut calumniātur hæretici: sed sancti Apostoli a Christo edocti. & a Spiritu sancto inspirati: hanc diuinam ordinationem & adiūctionem publicauerūt, & inter canones suos scripta reliquerunt. Habetur enim in sexto canone Apostolorum, Eorum qui clericorum institutum cœlibes nec ducta uxore diligunt, cœlibes permaneant: lectores cantores solum vxores ducere uolumus. Cōcilia deinde generalia, vt illa diuina & sancta ordinatio seruaretur, eandem ordinationem recitarunt. Vnde in c. 6. generalis concilii Constantinopolitani, quod in Trullo celebratum est, cauetur. Quoniam autem in Apostolorum decretis scriptum reperimus, Eorum qui in clericorum numerum non inito coniugio asciscuntur, solis lectoribus & cantoribus phas esse vxorē dicere: Nos etiā hoc approbātes, statuimus ex hodierno die nullo modo licere hypodiacono, uel diacono uel presbytero, post eius institutionē seu ordinationem, vxorem sibi adiūgere. Idē de monachis, uirginibus, hisque qui monasticam uitam sequuntur, cautum est in canone. 16. Concilii Calcedonen. ex quibus sacris cōstat ꝙ lectoris & cantoris nomine comprehenduntur quatuor minores ordines, qui continentiam nō habent adiunctam. Nec hæc castitatis adiunctio retrahit a diuino cultu, imo inducit ad puriorem, & per consequens perfectiorē cultū diuinū. Non reddit etiam Christi iugum graue nec importabile, sed leuius & suauius: liberat enim a solicitudine, & ab innumeris fere & importabilibus matrimonii oneribus. Vnde Apostolus consulens cœlibatum, dicit: Volo autem uos sine solicitudine esse. Qui enim sine vxore est, solicitus est, q̄ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & uirgo cogitat quæ domini sūt, ut sit sancta corpore & spiritu. Quæ autē nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Præterea dicit, Si acceperis uxorem, nō peccasti. Si nupserit uirgo, non peccauit, tribulationem tamē carnis habebunt huiusmodi. Secundo hæc annexio castitatis sacris ordinibus facta, liberat sacerdotes, & maxime beneficiatos, a periculo animæ. Quia cum tertia pars bonorum ecclesiæ sit pauperum, & alia tertia fabricæ (ut dicunt canonistę in c. gloria episcopi, & cap. aurum habet ecclesia. 12. q. 2.) tales onerati uxore & filiis ac filiabus, furarentur ab ecclesia & pauperibus. Tertio hæc diuina ordinatio & castitatis adiunctio liberat uxores & filios, ac filias sacerdotum a miseria & calamitate. Quia cum in ecclesia Christiana non debeat esse hæreditaria siue sanguinis successio, iuxta illud, Pone principes eorum, sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana, omnes principes eorum, qui dixerunt, hæreditate possideamus sanctuarium Dei: Deus meus pone illos, ut rotam, & sicut stipulam ante faciem uenti. Et sic uxores & liberi beneficiatorum, ipsis

Sap. 8.
1. Cor. 7.
Castitas ab Apostolis sacris ordinibus est annexa.
1. Cor. 7.
Castitas a quibus libertas sacerdotes.
Ps. 82.

ipsis mortuis, essent pauperes & miseri, per mendicata suffragia ambulantes. Nõ igitur absque maxima ratione & clericorum vtilitate fuit ordinatum, vt sacris initiati non nuberent. Et quod si tentarent, matrimonium nullum esset. Et quamuis ecclesia non possit aliorum sacramentorũ materiam illegitimare: Apostolis tamen & ecclesiæ commisit Christus aliqd circa materiam matrimonii, propter pacificum conuictum, & diuinum cultum disponere. Quia cum matrimonium sit contractus quidam spiritualis, subditur principi ecclesiastico, sicut cæteri contractus principi tẽporali. Ideo potest illegitimare materiam, sicut in quatuor gradibus consanguinitatis & affinitatis, ac in certis gradibus cognationis spiritualis, & indirecte in sacramentis, quæ requirunt iurisdictionem, vt in sacramento pœnitẽtię, quod requirit peccatorem subditum: quæ subiectio ex ecclesiæ pendet institutione. Et quo ad impossibilitatem seruandi continentiam absque Dei dono, dicendum est, quod Deus non denegat spiritũ bonum & continentiæ donum petẽtibus scilicet propter humilitatem & meritum patiatur eos stimulis carnis agitari, vt legimus de D. Paulo. Et quo ad laqueum & scandala, dicendum, quod illa adiunctio castitatis non parit scandala, sed mala voluntas, & affectio concupiscentiæ, quæ interpollata succrescit, diu autem dilata minuitur, & tandem extinguitur. Vnde D. Ambr. dicit se plures uidisse continentiã perpetuam seruãtes, quam interpollatã. est enim de libidine, sicut de carbone & ferro ignito aspso modica aqua. Ad huiusmodi stimulorum carnis refrenationẽ & diminutionem facillima remedia habẽt in sacris ordinati. In primis habent ieiunia, cum (vt Terẽtius ait) Sine Cerere & Baccho frigeat Venus. habent præterea flagella, vigilias, & alias austeritates. Vnde Apostolus dicebat, Castigo corpus meũ, & in seruitutem redigo, &c. habent præterea summum remedium, orationẽ: Vnde Apostolus dicit se propter stimulũ carnis ter dominum rogasse, ut discederet ab eo, audiuitque responsum domini, Sufficit tibi gratia mea. Si stimulis carnis agitatus recurrat deuotẽ ad dominum, & dicat cum Ezechia, Domine vim patior, responde pro me: quin dicam, aut quid respõdebit mihi, cum ipse fecerim: experietur id quod dicit Apostolus, fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Habent præterea remedium per deuitationem occasionum, vt scilicet fugiãt mulierum consortia, & familiaritates, ac loca, & alia huiusmodi. Insuper ament studium literarum diuinarum. Vnde D. Hierony. Ama literarum studia, & vitia carnis non amabis. His remedijs necesse est unum vxoratum vti tempore infirmitatis vxoris, etiam si perpetuo infirmetur, & mulierem uxoratam, cum vir eius post consummationem matrimonij efficitur totaliter frigidus: nec propterea dicitur matrimonium esse in laqueum. Quintũ impedimentum est consanguinitatis, quę est vinculum sanguinis aliquorum ab eodem stipite descendentium, carnali ppagatione contractum, ad amicitiæ vnitatẽ. Et quia animalia bruta non coniunguntur ad amicitiæ unitatem: ideo inter ea non dicitur esse consanguinitas: quæ diuiditur in tres lineas, & quęlibet illarum in plures gradus. Prima linea dicitur Ascendentium. Secunda est descendẽtium. Tertia est collateralium. Gradus inter ascendentes & descendentes multiplicantur secundum numerum personarum: ita quod tot sunt gradus, quot personæ, dempto stipite a quo incipit propagatio. Et sic filius dicitur esse in primo gradu, & nepos in secundo, & sic deinceps pronepos, & abnepos. Et pater ac mater in primo, auus in secundo, proauus in tertio, abauus in quarto, atauus in quinto: & sic deinceps ascendendo. In linea uero collateralium non computantur gradus secundum numerum personarum, saltem secundum computationem canonicam, qua utendum est circa matrimonii impedimenta. Canonistę dant regulam, quod inter collaterales, quantum remotior distat a communi stipite, tantum distant inter se. & sic filius patris, & nepos sororis, sunt in tertio gradu: licet dempto stipite sint plures personæ. Et quia uirtus generatiua debilitatur: ideo secundum Isidorum, non oportet,

Ecclesia habet potestatem illegitimãdi materiam sacramenti.

2. Co. 12.

Remedia contra stimulos carnis.

1. Cor. 9.

2. Cor. 12

Esa. 38

Ad Rustic. monachum.

In addit. 3. p. q. 5. art. 1.

Consanguinitas quid.

oportet attendere ad stipitem remotum, sed propinquum, cuius uirtus adhuc manet in illis, qui ex eo propagantur. Aliqui gradus iure naturali impediunt & dirimunt matrimonium linea collateraliũ: In linea uero ascendentium & descendẽtium, omnes gradus impediunt & dirimunt, Vnde scriptum est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Quod nõ intelligitur, quo ad cohabitationem, sed quo ad matrimonium. Vnde dicunt communiter doctores, ꝙ si Adam uiueret vita nostra, & Eua mortua fuisset, nõ posset ducere vxorem. Hæc consanguinitas impedit matrimonium inter ascendentes & descendentes: nõ ideo, ꝙ sit contra primum bonum matrimonij, quod est proles, quia filia ex semine patris posset concipere, & mater ex semine filii posset etiam nutrire & instruere, sed non conuenienti modo: Inordinatum esse enim ꝙ filia patri per matrimonium ingereturin sociam causa generandæ prolis, quam oportet patri esse subiectam, velut ex eo procedentem. Et magis inordinatum esset, ꝙ mater filio iũgeretur, & illi, & subiicere, Ideo de iure naturali pater & mater a matrimonio repelluntur: & eadem ratione, alii ascendentes & descendentes. Vnde Philosophus recitat de camelo & equo, ꝙ abhorrent a matribus, saltem quandiu cognoscunt eas esse matres, Et si aliqui barbari legantur matribus se commiscuisse, hoc nõ processit ex lege naturali, sed ex concupiscentiæ ardore, quæ legem naturę in eis offuscauit. In linea collateralium etiam aliqui gradus sunt iure naturæ prohibiti, scilicet primus & secũdus. licet in principio generis humani frater & soror nõ repellerẽtur a matrimonio, quia tunc erat paucitas hominum, & oportebat propagationi humani generis curam impendere. Vnde non erãt remouendæ a matrimonio, nisi illę personæ, quæ matrimonio incompetẽtes erant quãtum ad finem matrimonii. Sed cum finis secundarius matrimonii sit repressio cõcupiscentię, postmodum multiplicato genere humano, diuina lex per Moysen data, non solum patrem & matrem a matrimonio exclusit, sed etiam alias perso nas coniunctas. Vnde omnes

Si Adã uiueret, non posset ducere uxorẽ.

8. de animalibus.

Leui. 18.

illæ personæ excepta sunt a matrimonio, quæ in una familia cohabitare solent, & simul conuersari, & quæ debent inuicem alter alterius pudicitiam custodire, vnde dicitur, Ne reueles talis uel talis turpitudinem: quia turpitudo tua est: quia si inter eos carnalis copula esse posset, maximum incendiũ libidini præstaretur. Sed alios consanguinitatis gradus lex vetus permisit, imo quodammodo præcepit, vt scilicet de cognatione sua unusquisque vxorem acciperet, ne successionum cõfusio esset. Quia tũc diuinus cultus per successionem generis propagatur. Sed postmodum in lege noua, quæ est lex spiritus, plures gradus consanguinitatis fuerũt prohibiti. Quia iam per spiritualem gratiam & miracula, & nõ per carnis originẽ, cultus Dei deriuatur & multiplicat̃. Sed tandem restrictum est per Ecclesiam usque ad quartum gradum, prout habetur in ca. non debet de consang. & affin. Qđ autem Ecclesia hoc possit, ꝓbatur ex hoc quod Dominus dixit, Qui vos audit, me audit. Sicut enim olim matrimonia gentilium ordinabantur per eorum leges: ita cõueniens est quod matrimonium, quod est Ecclesiæ sacramentum, ordinetur per statuta Ecclesię. quę non facit aliquos nõ esse consanguineos, sed quod aliqui sint consanguinei, & quod carnalis culpa inter eos sit licita uel illicita. Et sic non mutat naturalia, inter quę est consanguineitas. Nec propterea sequitur quod Ecclesia habeat potestatem inhabilitãdi personas circa alia sacramenta. Quia matrimonium non est solum sacramentum, sed est contractus quidam in officium naturæ & cohabitationis, & non alia sacramenta. ideo non est simile. Sextum impedimentum est affinitas, quę est quędam personarum propinquitas ex carnali copula, uel ipsius potestate prouenieus, omni carens parentela. Cum enim vir & uxor efficiantur una caro: sequitur quod sicut uir secundum carnem, omnibus suis consanguineis attinet, & mulier eadem ratione. & uir consanguineis uxoris. Hec autem affinitas non causatur ex spõsalibus. sed ex matrimonio, per uerba de præsenti, & ante carnalem copulam. Quemadmodum enim ex sponsalibus

Luc. 10.

affinitas quid.

in

In quibus fit quædam pacto coniugalis, cõtrahitur aliquid affinitati simile, scilicet publicæ honestatis iustitia: Sic p matrimonium affinitas, quæ est aliquid simile cõsanguinitati, nõ solum ratione carnalis copulæ, sed etiam ratione societatis cõiugalis, secundum quam etiam matrimonium est naturale. Carnis uero copula extra matrimonium habita, etiam affinitatem causat, ut habetur in cap. discretionem, de eo qui cognouit consangui. uxo. suæ, eo quod in carnali copula etiam illicita, ut & mulier efficiuntur una caro. unde Apostol', Qui adhæret meretrici, unũ corpus efficitur, scilicet per commixtionẽ seminis, & non aliter. Vnde quantuncunq; uir claustrum pudoris inuadat, & frãgat, nisi cõmixtio seminum sequatur, non contrahitur ex hoc affinitas: quia ex tali copula non potest proles (propter q̃ causatur affinitas) produci. Affinitas non dirimitur manentibus his inter quos fuit prius contracta, quanuis moriatur persona, ratione cuius affinitas fuit contracta, quæ est proles in qua uir & mulier efficiuntur una caro. Sicut paternitas & filiatio nunquam destruuntur per destructionem causæ scilicet potentiæ generatiuæ patris, si fiat spado uel eunuchus, sed solum per corruptionem subiecti alterius extremorum. In hac affinitate sunt diuersa genera & diuersi gradus. Primus genus consistit in persona, quæ in matrimonio uel aliter per carnalem seminum cõmixtionem copulatur, & sic omnes consanguinei uiri sunt affines uxoris siue alterius mulieris ab eo cognitæ, in primo genere. Et similiter omnes consanguinei mulieris sunt affines uiri cognoscentis eã. In secundo uero genere sunt cõsanguinei uiri consanguineis uxoris. Et sic psona addita personæ per carnis copulam, siue matrimonium, mutat genus. Gradus autem affinitas computantur secundum gradus consanguinitatis. Vnde regula generalis ad inueniendum gradum affinitatis. Quarto gradu consanguinitatis attingit alicui uir eodẽ gradu affinitatis attingit ei uxor eius, uel alias extra matrimonium cognita. Affinitas pręcedens in primo genere duntaxat usque ad quartum gradũ impedit & dirimit matrimoniũ cõtractum eadem ratione qua consanguinitas, ex in habilitatione personarum, per statutum Ecclesiæ, vt habetur in c. non debet, de consanguini. & affi. In secundo autem genere non prohibetur. ideo non impedit. & sic duo fratres possunt contrahere cum duabus sororibus, & pater & filius cũ matre & filia. Cum igitur prædicta in habilitatio fiat per statutum Ecclesiæ, sequitur q; Papa potest dispensare, & facilius in affinitate, quam in consanguinitate: in qua tamen inter ascendentes & descendẽtes non potest dispensare in linea uero collateraliũ consueuit in tertio & quarto gradu dispensare, ex causa rationabili. Sed in primo & secundo non consueuit. Dubiũ tamen est non modicũ an papa possit dispẽsare in primo gradu primi generis affinitatis, ut duo fratres successiuè habeant eandẽ vxorẽ, uel duæ sorores eundẽ uirũ. Videtur enim quod non eo quod papa in lege naturæ dispensare non potest. Sed primus gradus affinitatis prædictus prohibitus est de iure naturæ: (Turpitudinẽ vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo tua est) quia (ut dicit Rabbi Moyses) lex data in illo loco, solũ illas personas excludit a matrimonio, quę simul habent conuersari & cohabitare, & quarum altera alteri' pudicitiã debet custodire. & sic solũ excipit eas quę naturali iure exceptę sunt a matrimonio, cum textus adducat rationẽ naturalẽ, dicẽs: Quia turpitudo fratris tui est. Et ideo lex illa quo ad hoc non est figuralis, sed moralis: & in præceptis moralibus nõ cadit dispensatio, & huius opinionis videt̃ fuisse D. Tho. dicit enim illam legem adhuc durare: Quia si infideles (& non loquitur de Iudæis, sed absolute de omnib. infidelibus) antequam conuertatur, contraxerint matrimonium cõtra illam legẽ post fidem susceptam, non possunt in tali matrimonio permanere. Ergo illa lex moralis est, & non iudicialis. Et quanuis ab initio generis humani, dispensante authore naturæ propter paucitatem hominum, contraherentur in eodem gradu matrimonia: non tamen post multiplicationem: quia cessauit dispensatio & inclinatio contrahendi, non solum, in consanguinitate, sed etiam in affinitate.

Extra matrimoniũ causatur affinitas.

1. Cor. 6.

Regula gñalis.

Affinitas in primo gñe usque ad quartum gradum dũtaxat dirimit.

In 4. dis. 39 q. 1. art 3. ad tertium.

tate. Et quamuis Deus dispensauerit cum Iudæis, imo etiam præceperit fratrem accipere uxorem fratris, ut suscitaret semé fratris, ut frater haberet liberos, vt nó deleretur nomen eius ex Israel. Si uero frater filios haberet, prohibeatur, dicitur enim. Qui duxerit uxorem fratris sui, ré illicitá facit. Cũ igitur illud de suscitatione seminis fratris, esset iudiciale, & omnia iudicialia in morte Christi consummata fuerint, & Deus non dispenset: Sequitur quod nec papa dispensare potest, cum sit morale & naturale. Nec est simile de uoto & iuramento, & prędicto gradu affinitatis aut consanguinitatis quia licet Christus dederit potestaté super omnes contractus & consensus hominum, vt possit eos annullare uel commutare: quia in omnibus talibus intelligitur conditio (si placeat superiori) vt habetur in cap. quemadmodum, de iureiurando: non tamen dedit ei potestatem immutandi naturam: quod fieret, si dispensaret in primo gradu affinitatis & aliis in Leuitico recitatis. & si aliquando inueniatur cum aliquis dispensatum, hoc fuit de facto, sed non de iure. Septimum impedimentum est publica honestas, iuxta ca. unicum. de sponsalibus, lib. 6. sed quia de hac publica honestate dictum est supra ver. 7. ideo nunc pertranseo. Octauum impedimentú est cognatio spiritualis, quę est propinquitas prouenients ex sacramento baptismi & confirmationis, secundum ecclesiæ ordinationem. Ad cuius euidentiam sciédum est, quod sicut per carnalem propagationem accipit homo esse naturę: ita per sacramentum accipit esse gratiæ. Et ideo sicut uinculũ amicitiæ, quod ex carnis propagatione contrahitur, est homini naturale: ita vinculum amicitiæ, quod cótrahitur ex sacramentorum susceptione, est aliquo modo naturale alicui, inquantũ est membrum Ecclesiæ. Et singulariter in sacramento baptismi & confirmationis, quæ cóparantur gubernationi & duplici hominis natiuitati: Quarum prima est interior in utero, in qua id quod natum est, siue quod generat, adeo debile est, quod nõ posset extra poni absque periculo. Et huic natiuitati assimilatur generatio post baptismũ, in quo regenerat aliquis quasi fouendus intra uterum ecclesia. Secunda exterior natiuitas est ex utero quando id quod generatum est in utero, tantum roboratũ est, quod potest absque periculo exponi exterioribus. Et huic assimilatur confirmatio per quam homo roboratur & exponitur in publicum ad confessionem nominis Christi. Et sicut in corporali generatione sunt pater & mater, & filius carnales, inter quos nascitur uinculũ amicitię carnalis, quod dicitur cósanguinitas: Ita in prędictis sacramentis sunt pater, & mater, & filius spirituales, inter quos consurgit quædam familiaritas & uinculum amicitię, quod dicitur cognatio spiritualis Baptizans & confirmás gerit personam Dei, cuius instrumentum est, & dicitur pater spiritualis. Baptizatus & confirmatus regeneratur & renascitur filius Dei sicut patris, & Ecclesiæ sicut matris. Ille uero qui baptizatum suscipit de sacro fonte, aut confirmatum tenet in có firmatione, siue sit uir, siue mulier, siue unus tantum, siue plures, dicitur mater spiritualis, propter ecclesiam, quę repræsentat: sicut baptizans & confirmans dicitur pater spiritualis, propter Deum cuius instrumentum est, & cuius officium gerit. Et ideo baptizatus & confirmatus cum vtroque contrahit habitudinem siue propinquitatem quandam & uinculum amicitiæ spiritualis. sic quod cum nullo eorũ potest esse matrimonium. Illud tamen uinculum non contrahitur inter patrem & matrem spirituales. Quia si baptizans sit laicus, potest contrahere cum suscipiente uel tenente siue matrina, sicut etiam vir & vxor conueniunt, nec prohibentur. Sed quia vxor cum uiro post consummationem matrimonii est vna caro, ideo transfunditur cognatio spiritualis ex uiro in vxorem, & econuerso, vt habetur in cap. maritus, extra de cognatio. spirituali: sic quod uxor patrini siue leuantis aut tenentis, non potest contrahere matrimonium cum baptizato, neque etiam cum patre baptizati, licet ipsa non tetigerit baptizatum aut confirmatum: Et similiter maritus matrinæ leuantis, aut tenentis, non potest contrahere cum filia baptizata aut confirmata, neque cum matre ipsius. Secus si ma-

Deu. 25.
Leu. 20.
Cognatio spiritualis quid.
natiuitas hominis duplex.
Pater & mater ac filius spirituales qui sint.
Inter tenentes nõ contrahitũ uinculum

trimonium non fuerit consummatum tépore quo contrahitur cognatio spiritualis. Ideo si maritus ante copulã carnalem moriatur, vxor poterit filiolũ mariti ducere in virũ. & similiter maritum filiolam vxoris, si ante copulam carnalem vxor moriatur. Et quia filius est aliquid patris, secundũ Philosophũ, & nõ econuerso: ideo cognatio spiritualis patris aut matris trãsit in filios & filias, & non econuerso: Sic quod filii baptizantis, leuantis, & tenentis, dicuntur fratres vel sorores baptizati & confirmati, & nullus illorũ filiorũ aut filiarum patrini aut matrinæ aut etiam baptizantis, potest contrahere cum baptizato vel baptizata, nec cum confirmato confirmata: licet possint contrahere cũ fratribus, aut sororibus baptizati uel confirmati, vt habetur in c. veniens, de cognat. spir. Pater tamen potest contrahere cum filiola filii uel filiæ suę: & leuãtes adinuicem, hoc est patrinus cum matrina, quia non coniunguntur in aliquo corpore spirituali, nisi per accidens: unus.n. per se ad suscipiendum siue leuãdum aut tenendum sufficeret. Ideo non oportet quod inter eos nascatur cognatio spiritualis, quæ impediat aut dirimat matrimonium. Notandum tamen quod quandosacerdos vel laicus est baptizans & leuans, quando fit baptismus per immersionem: tunc persona immediate suscipiens vel tangens eum, siue nudum siue indutum, dicitur suscipiens & patrinus vel matrina. Si uero solum assistat, etiam si presbytero respõdeat, abrenuncio, &c. non contrahit cognitionem spiritualem. Ex præmissis sequitur quod tres sunt cognationes spirituales, quarũ quælibet impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum. Vna est quæ dicitur spiritualis paternitas, quæ est inter baptizantem & confirmationem, ac leuantem, tenentem, & baptizatum vel confirmatum. Secunda dicitur spiritualis compaternitas, quæ est inter patrem & matrem spirituales & carnales, siue inter baptizantem, confirmantem, leuantem, ac tenentem, & patrem & matrem carnales batizati uel confirmati. Tertia dicitur spiritualis fraternitas, quæ est inter filios baptizantis & confirmantis, leuantis ac tenentis, & baptizatum seu confirmatum, ut in cap. tua nos, de cognatione spirituali. Notandum tamen quod cum dicimus cognationem spiritualem dirimere matrimonium, intelligendum est, quando præcedit: quia si sequatur, non soluit uinculum, neque etiã actum, si ex ignorantia aut necessitate procedat. Si uero ex malitia, impedit actum, quoad petitionem, sed non quo ad redditionem. Et sic cum pater baptizat vel leuat proprium filium in articulo necessitatis, vel cum ignorat eum esse filium, non peccat, etiam vtendo matrimonio. Sed si hoc ex malitia facit, perdit potestatem petendi debitum, & similiter uxor, si sit causa ꝙ maritus leuet proprium filium de sacro fonte. Per alia autem sacramenta a baptismo & confirmatione, non oritur spiritualis cognatio. Quia licet esse gratiæ, non tamen per modum generationis: sicut dictum est de baptismo & confirmatione. Nec obstat quod Apostolus dicit, Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Ideo uocat se patrem, quia illa instructio fuit per modum catechismi, & non per regenerationem siue baptismũ: Quia (vt ibi dicit) neminem illorum, dẽptis paucis, baptizauit. Hæc autem propinquitas non dicitur cognatio spiritualis, sed dispositio quæ solum impedit, & non dirimit, vt dictum est cum de catechismo ageretur ver. præcedenti. Et licet per pœnitentiam tollatur peccatũ actuale, sicut per baptismum, originale: Quia tamen hoc non est per modum regenerationis, sed sanationis: ideo per pœnitentiam non contrahitur cognatio, sed quoddam fœdus inter mulierem & sacerdotem, quod est cognationi spirituali simile, ut tantum peccet eam carnaliter cõgnoscens, ac si esset sua spiritualis filia: & hoc ideo est, quia maxima familiaritas est inter eos, propter quam familiaritatum cognatio spiritualis introducta est ab Ecclesia, ut tollatur occasio peccandi. Nonum impedimentum dirimens est cognatio legalis, quæ est propinquitas quædam prouenions ex adoptione. Adoptio autem secundum iuristas, est extraneę personæ in filium uel nepotem aut deinceps legitima assumptio. Ad cuius

Margin notes: 2. Ethic. — 1. Cor. 4. — An p cõfessionem contrahatur cognatio spiritualis. — In addi. 3 p. q. 57. — Cognatio legalis. quid.

In 2. Ph.
Adoptio duplex.

intelligentiam sciendum est, quod sicut Philosophus dicit, Ars imitatur naturam & supplet defectum naturæ quãtũ potest in illis, i quibus natura deficit. Vnde sicut per naturalem generationẽ aliquis filiũ producit, Ita & per ius positiuum, qđ est ars boni & æqui, potest aliquis assumere sibi aliquem in filium, ad suplendum filiorum perditorum defectum: propter qđ pręcipue introducta est adoptio, quæ est duplex. Vna dicitur perfecta, quæ speciali nomine dicitur Arrogatio, quę perfectè naturalẽ filiationẽ imitatur. Et sic adoptatus succedit patri ab intestato. nec potest eum adoptãs, sine culpa priuare quarta parte hæreditatis. Sic adoptari non potest, nisi ille qui est sui iuris, qui scilicet habet patrem, vel est emancipatus. Et hęc adoptio nõ fit nisi authoritate principis. Alia est adoptio, quæ imitatur filiationẽ naturalem imperfecte quę uocatur simplex adoptio, per quam adoptatus non transit in potestatem adoptantis, unde magis est dispositio ad perfectam adoptionem, quam perfecta adoptio. Et hoc modo potest adoptari ille qui non est sui iuris, & sine authoritate principis, ex authoritate tamen magistratus. Et sic adoptatus non succedit in bonis adoptantis ab intestato, neque tenetur adoptans aliquid de bonis suis in testamento illi legare aut dare, nisi velit. Et cum lex diuina excludit a matrimonio personas quę habent simul cohabitare (vt dictum est.) & filius adoptatur: & eius vxor, & filii & filię eius, conuersentur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis: ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi. Ad sciendum autem inter quas personas cognatio legalis matrimonium impediat, notandum q triplex est coguatio legalis. Prima est descendentium, quę contrahitur inter patrem perfecta adoptione adoptantẽ filium & ipsum filium adoptatum, ac etiã filium & filiam filii adoptati, & nepotis, ac neptis, & deinceps. Secunda est per modum cuiusdam affinitatis, quæ est inter patrem adoptantem, & vxorem filii adoptiui, & inter filium adoptiuum, & vxorem adoptantis. Tertia est inter filium adoptiuum, & filiam naturalem adoptantis.

Cognatio legalis inter quas personas matrimonium impediat.

Prima & secunda matrimonium perpetuo impediunt & dirimunt. Tertia uero non, nisi quandiu manet sub potestate patris adoptantis. unde mortuo patre contrahi potest inter eos matrimonium: ut in c. unico, de cognitione legali. Decimũ impedimentũ dirimẽs est cultus disparitas, per quã non intelligimus disparitatẽ cultus & rituũ infiddeliũ: quia infideles gẽtiles unius cultus possunt contrahere matrimonium cum infidelibus alteri' cultus, cum inter eos matrimonium non sit sacramentum, sed officium naturæ solum, nec prohibeantur iure diuino: quia apud Deũ non refert qualitercunque qs a fide deuiet. Et ideo nõ peccat infidelis, cognoscendo uxorem suam: propter bonum prolis aut fidei, quia tenetur uxori debitum reddere & sic est actus iustitiæ. Nec obstat illud quod D. Aug. dicit sup illud Apost. Omne quod non est ex fide, peccatum est: quia non est sic intelligẽdũ, quod in quolibet actu infideles peccent, sed quia per id quod agunt, non possunt a seruitnte peccati liberari: vt quidam putabant, quod quilibet in fide sua posset saluari. Non tamen est inter infideles perfectum matrimonium, nec sacramẽtum: nec habet virtutem ex opere operato: nec habet talem indissolubilitatem, qualẽ habet inter fideles. Sed per disparitatẽ cultus intelligi oportet diuersitatem cultus fidelium. Sic quod si alter contrahentiũ tempore contractus matrimonii sit Christianus, & alius non sit Christianus, sed infidelis, Iudęus, vel gentilis, matrimonium inter eos contractum, iure diuino est nullum, & inefficax. Neque absque peccato Christianus potest consummare, nisi infideles conuertatur ad fidem: quia) ut dicit Apost.) Quę conuentio lucis ad tenebras? Sed maxima conuentio est in matrimonio: ergo ille qui est in luce fidei, non potest contrahere uel conuenire cum illa, quæ est in tenebris infidelitatis. Vnde Malachias dicebat, Contaminauit Iuda sanctificationem Domini, quoniam dilexit & habuit filiam Dei alieni. Sed hoc non esset, si inter eos potuisset uerum matrimonium contrahi. igitur &c. Ratio huius impedimenti est: quia talis disparitas est contra principalius

In addi 3. p. q. 95 ar. 2.
Matrimonium inter infideles non est inseparabile.
2. Cor. 6.
Mala. 2.

lius bonum matrimonii, quod est proles ad cultum Dei educenda. Cum.n.educatio fiat per patrem & per matrem, oportet q; secundum communem fidem intẽdant communẽ prolem educare. Ideo si essent diuersæ fidei, intentio unius esset contraria intentioni alterius:& per consequens non bene educatur proles: quia unus illorum retraheret a cultu ueri Dei. Nec obstat q; Ioseph contrahit cum Aegyptiaca,& Moyses cum filia Ietro sacerdotis Madian,& Esther cum Assuero: quia ex speciali instinctu Spiritus sancti illud fecisse creduntur, & non poterat esse timor pertrahẽdi ad idololatriã.Et si adducantur passus legis Moysi,in quib. permittitur matrimoniũ cũ alienigenis,ut Deus. 21.Dicendum q; intelligitur quando uolebant conuerti ad fidem & ritum Iudæorum. Notandum quod si huiusmodi impedimentum superueniat matrimonio rite inter fideles contracto & consummato, non potest dissoluere vinculum matrimonii, licet soleat quo ad thorum & cohabitationem: ut si uir uel mulier fiat apostata uel hæreticus:quia regula generalis, est quod nihil superueniens matrimonio rite inter, fideles contracto & consummato,potest dissoluere uinculum coniugale,licet bene cohabitationem & thorum.Sed si aliquis fidelium cõtrahat cum hæretica baptizata, est uerum matrimonium.quãuis peccet contrahendo, si sciat eam hæreticam, sicut peccaret,si cum excommunicata scienter contraheret. Non tamen propter hoc matrimonium dirimeretur. Secus esset si aliquis catechuminus rectã fidem habens, sed non baptizatus, contraheret cum aliqua fideli baptizata, quia non esset uerum matrimonium, eo quod baptismus est ianua sacramentorũ. & ideo ad sacramentum requiritur quod uterque contrahentium sit baptizatus. Vnde hoc impedimentũ matrimonii nõ dicitur disparitas fidei, sed disparitas cultus, qui respicit exterius seruitium & exteriorem protestationem & professionẽ, quæ fit per sacramentum baptismi. Cum vero ambo coniuges in infidelitate existente contraxerunt matrimonium, & unus conuertitur ad fidem, & baptizatur, fides illius non dissoluit, sed perficit matrimonium, etiam si alius nolit conuerti, dummodo consentiat habitare cum eo sine contumelia creatoris. Et sic consuluit Apostolus fideli cohabitare infideli. Ex quo habetur quod non tenetur fidelis cõuersus cohabitare cum infideli nolente conuerti, etiam si infidelis uelit cohabitare absque contumelia creatoris, donec conuertatur ad fidem & baptizetur. Aliquando enim uinculo matrimonii manẽte,soluitur matrimoniũ, quantum ad cohabitationem & debiti solutionem. In qua re pari passu ambulant infidelitas & adulterium: quia utrunque est contra bonum prolis, & infidelitas est adulterium spirituale, quod est grauius. Vnde sicut uir se habet ad potestatem dimittendi, adulterium uel commanendi cum ea: Ita se habet ad potestatem dimittendi infidelem,uel commanẽdi cum ea. Sed uir iniuriam passus, potest libere commanere cũ adultera sub spe correctionis, & si non sit in adulterio obstinata,& nolit in eo perseuerare,quia tunc non deberet cohabitare cũ ea,ne uideretur patron⁹ turpidinis: quamuis etiam si habeat spem correctionis,possit libere dimittere illam,Sic fidelis conuersus potest cum infideli manere, se habeat de ipsa spem correctionis, & si non uideat eam in infidelitate obstinatã: & bene facit cõmanendo,non tamẽ tenetur. Vnde Apostolus non præcipit, sed consuluit. Nec fit prĕiudiciũ uxori, nisi ex culpa sua,quia conuerti contemnit. Si uero immineret uiro periculũ ex tali cohabitatione, ut quando nõ uult habitare eo absque contumelia creatoris: debet eam dimittere,& manere innuptus,uel cum alia Christiana conrrahere. & tunc non habebit duas uxores: quia secundum matrimonium, quod est in fide CHRISTI contractum,est fortius, & totaliter tollit primum,quod non erat ratum, & sic mulier infidelis dimissa, post matrimonium uiri cum Christiana,potest cõtrahere cũ alio. Si uero postea uellet conuerti, & ad primum uirum redire,non posset, cum uinculum sit solutum. Nec obstat quod uinculum seruitutis non soluitur per baptismum, unde Apostolus, Quicunque sub iugo sunt serui, omni honore dominos suos dignos arbitrentur. tamen est

Regula generalis

1.Tim. 6

minor seruitus,&c. quia seruire non repugnat perfectioni Christianæ religionis, q̄ maximè humilitatem profitetur, sicut obligatio matrimonij, in quo non obligatur vnus alteri, sicut possessio eius, vt dominus seruo: sed per modum cuiusdam congruæ societatis, quæ non est infidelis ad fidelem. Et licet matrimonium, quod inter fideles contrahitur: sit perfectius q̄ illud quod contrahitur inter infideles. & quod si fidelis contrahat matrimonium in gradu prohibito, dissoluatur: Non tamen sequitur, quod matrimonium inter infideles contractum in gradu prohibito per ecclesiam, dissoluatur, quia infideles non baptizati non sunt astricti statutis Ecclesiæ, vt habetur in ca. gaudemus, extra de diuortijs, sed bene statutis iuris diuini. Ideo si in gradibus prohibitis secundū legem diuinam contraxerint, post conuersionem dissoluitur, & non possunt cōmanere. Et quamuis filius, qui per infidelitatem amittit ius hæreditatis, per cōuersionem recuperet hæreditatem, etiam ab alio possessam, patre ab intestato decedente. non tamen sequitur quod vxor, q̄ noluit cum viro conuerti, si post matrimonium viri cum Christiana conuertatur, debeat eum recuperare: quia vinculum patriæ potestatis non soluitur per infidelitatem, sicut vinculum matrimonij infidelium per matrimonium alterius in fide contractum. Per alia autem crimina non dissoluitur matrimonium. Vnde Christus, Qui dimiserit vxorem, nisi ob fornicationis causam, mœchatur. Nec fornicatio aut adulterium soluit vinculū essentiale matrimonij, quando matrimonium est ratum per fidem in sacramento baptismi protestatam: cum matrimoniū inter fideles contractum, sit sacramentum Ecclesiæ, ex quo habet perfectam firmitatem, inquantum significat indiuisibilem coniunctionem Christi & Ecclesiæ: & oppositum dicentes non possunt sustinere, quod matrimonium inter fideles contractum & consummatum, sit sacracramentum Ecclesię, quod tamen est per Eccclesiam determinatum, vt supra dictū est. Potest .n. sic argui, quia si solueret vinculum matrimonij, non significaret indiuisibilem unionem Christi, & ecclesiæ, a qua significatione habet, quod sit sacramentum, quia si posset per adulterium dissolui, significare falsum. Quod autem nō soluatur vinculū essentiale per adulteriū, patet ex eo quod mulier cōmittens adulteriū, remanet ligata, cum Christus dicat, Quicunque dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: Et qui dimissam duxerit, adulterat. Et si per adulterium solueretur vinculum matrimonij, ipsa ex culpa sua reportaret commodum, & matrimonia faciliter & passim dissoluerentur, propter magis desideratum coniugium adulterando, quod esset totā Christiana politiam confundere. Nec valet euasio aliquorum dicentiū, quod matrimonium tenet quantum ad adulterantem, sed quantum ad illum qui passus est iniuriam. Quia (vt dictum est) matrimonium est vinculum & nexus duorum, & relatiuum æquiparentiæ, & non potest solui ex parte vnius, quin soluatur ex parte alterius, sicut nec habitudo inter patrem & filium. Si enim duo sunt æqualiter inuicem ligati, quod ligamen vnus pendet ex ligamine alterius, si vt vna corda, illa fracta, nullus eorum esset ligatus alteri: sic somnium & contra experientiam videtur, quod adulter maneat ligatus vinculo essentiali, & non alius. Et iō non est intelligendum, quod Christus dicendo, Quicunque dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa facit eā mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat dederit viro licentiam adulteram ducendi, & dimittendi adulteram, quo ad vinculum essentiale: sed solum dimittēdi tam, quantum ad thorum & cohabitationem: sic q̄ uir dimittens eam ex causa fornicationis, non facit eā męchari: nec est causa adulterij eius si mœchetur: quod esset, si ipsam seruantem castitatem coniugalem, dimitteret. Nec dixit Christus, q̄ si uir, qui propter fornicationē uxorem dimitteret, & aliam uxorem duceret, non mœcharetur. Et quòd si verus sensus a Christo intentus, apparet ex D. Paulo, supponendo primò quod si uir propter fornicationem vxoris potest illam dimittere. etiam vxor potest virum dimittere propter adulterium. Quia licet adulterium in muliere si grauius, inquantum est contra

Leuit. 18

Mat. 19.

Adulterium non soluitur uinculum matrimoniale.

Mat. 5.

tra bonum prolis, propter incertitudinẽ, non tamen inquantum est contra bonum fidei, ad quam coniuges sibi inuicẽ ęquali ter tenentur. Nã sicut dicitur, Mulier potestatẽ sui corporis non habet, sed uir: Sic dicitur. Vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier. Illo supposito Aposto. declarat intentionem Christi, dum ait: His autẽ qui matrimonio iuncti sunt, principio: non ego, sed Dominus uxorem a uiro non discedere. Quod si discedat (scilicet in casu licito ex causa fornicationis, uiri, prout Christus concessit) manere innuptam, aut reconciliari uiro suo. Hæc uerba clarissime sonant, ꝙ uxor ex causa fornicationis potest discedere a uiro fornicãte. Sed si discedat, debet manere innupta. ergo idem dicendũ est de uiro, cum (vt ꝓbatum, est) in hoc sint æquales. unde manifestissime sequitur, quod uinculum essẽtiale non est solutũ. Quia si esset solutũ, posset nubere: quod non potest, sed reconciliari uiro, uel manere innupta. Nec ex hoc sequitur, quo propter peccatum alterius qui priuetur iure suo. quia si uelit debitum, potest reconciliari. Si nolit: ser uet continentiam, ad quam licet nullus ꝑ se obligetur, tamen bene per accidens, ut propter ægritudinem incurabilem corporalem uel spiritualem, ac etiam ex suppositione, scilicet supposito quod nolit recõciliari. Ex præmissis patet quod sola fornicatio carnalis uel spiritualis est sufficiẽs causa diuortii: comprehendendo sub fornicatione uitium contra naturã, quod est longe grauius, propter quod diuortium fieri potest, licet in euangelio non exprimatur, tum quia est passio innominabilis, tum quia raro accidit, tum quia non ita causat incertitudinem prolis. Notandum quod licet uir quam cito sibi constat de fornicatione uxoris, possit proprio arbitrio illam dimittere, quo ad thorum tantum, non tamen potest quo ad cohabitationem absque iudicio Ecclesiæ: quia si faceret, posset cogi ad cohabitandum, nisi uir incontinẽti probaret per testes, quibus creditur: & fornicatio probari censetur, testes deponant de suspicione uiolenta, scilicet quod uiderint solum cum sola, nudum cum nuda, horis & locis spectis. Quando autem maritus vult accusarẽ uxorem ad thori separationem uel cohabitationem, debet hoc agere coram iudice spirituali: & tunc in scripto fieri non debet. Nec propter sententiam iudicii impeditur iure reconciliatio: quia sententia in fauorem datur, quãtum placuerit iniuria passo. Pro reconciliatione autem non oportet adire iudicẽ Ecclesiasticum. uxor.n. adultera tenetur reddere debitum uiro, quotiescunque fuerit reuocata. Si autẽ uir eam accusare uoluerit ad pœnam corporalem, debet adire iudicem secularem, coram quo debet fieri inscriptio, cum obligatione ad legem talionis, si in probatione deficiat. Ex pręmissionis sequitur, ꝙ nõ excusabãtur olim antiqui dimittens uxores suas, dando libellum repudii, permissum ad duritiam cordis, vt uitiaretur homicidium, cum inseparabilitas matrimonij sit de iure naturali, a quo hominum malia non excusat, neq; de obligat. Præterea contra legem naturę est, ꝙ quis contrarietur, Deo quod fieret si quos Deus coniunxit, homo separetur. Insuper matrimonium ordinatur ad educationem prolis, non ad tempus, sed per totam vitã. vnde de lege naturæ est ꝙ parẽtes filijs thesaurizent. vnde Apo. Nõ debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filijs: qui & hæredes sunt parentũ: ideo cum proles sit commune bonum viri & uxoris, oportet eorum societatẽ perpetuo manere indiuisam, secundum legis naturæ dictamen. Et ideo quãuis aliæ leges non prohibuerint separationem: lex tamen Christi ad perfectum hominem adducens, in primum statum ac institutionem reduxit matrimonium. Hæc autem separabilitas dupliciter pertinet ad matrimonium: Primo inquantum est officium naturę, ad bonum prolis: Secundo inquantum est sacramentum Ecclesiæ, & signum perpetuæ coniunctionis Christi & ecclesiæ. Et sic separatio magis directe repugnat significationi, quam prolis bono, cui consequenter repugnat. vnde inseparabilitas matrimonii amplius in bono sacramẽti intelligitur, quam secundum quod est bonum prolis. Et ideo ex quo matrimonium institutum est sacramentum Ecclesię, non potest cadere in eo dispensatio, sicut ante institutionẽ,

Marginalia: *1.Cor.7.* — *In Addi. 3.p.q.62 ar.1.ar.2* — *Modus separationis propter adulterium.* — *Libellus repudij olim non excusabat.* — *Mat.19.* — *2.Cor.12* — *Rom.8.* — *Heb.6.*

ut officium naturæ. vnde dispensatũ fuit cũ Abrahã de eiectione Agar, q̃ erat eius uxor secundaria. In nouo aũt testamento non legitur dispensatio: quia non potest Deus esse author falsitatis. Et quãuis inseparabilitas matrimonii impediat bonum in aliquo homine: bonum tñ cõe prolis, ad quod ex natura sua ordinatur, præferendũ est bono particulariũ personarum.

Gen. 12.

Gal. 4.

Vndecimũ impedimentũ est impotentia coeundi: Quia omnis contractus, in quo quis se obligat ad dandũ id quod dare nõ põt, est nullus: sed p matrimoniũ aliquis se obligat ad copulã carnalem. & reddendũ debitum naturæ: si ergo illud reddere nõ possit. non est matrimoniũ. Et licet copula carnalis nõ sit de essentia matrimonii: tamen potestas ad illam est de eius essentia. vnde in c. qđ sedem, de frigidis & male. dicitur, Sicut puer qui non põt debitum reddere, non est aptus coniugio: sic qui impotentes sunt, minime apti sunt ad contrahendũ matrimonium. Ad huius euidentiam sciendũ est q impotentia coeundi potest dupliciter contingere. Primò ex causa intrinseca & naturali, ut ex frigiditate: & hoc dupliciter. Quia uel esse temporalis, uel perpetua: Si temporalis, non soluit matrimonium, cum ei subueniri possit remedio medicinæ. Si est perpetua, soluit matrimonium. Ille tamen qui hoc impedimentũ habet, non potest amplius matrimonium contrahere: alter uero nubere potest, tantum in domino. Ad experiẽdum autem an impedimentum sit perpetuum, vel temporale, Ecclesia statuit determinatum tempus, scilicet triennium, post quod si fideliter ex utraque parte operam dederint copulæ carnali, inueniatur matrimonium non esse consummatum, iudicio Ecclesiæ dissoluitur, seruata certa solennitate expressa in c. literæ vestræ, & c. laudabilẽ, de frigi. & malefi. Et si ecclesia se deceptam inueniat, quãdo, scilicet ille in quo erat impedimẽtũ, post trienniũ carnalẽ copulam cũ alia habeat, redintegrat primum & dirimit secundum, quanuis de eius licẽtiã sit factũ: quia non potest esse impedimentũ naturę perpetuum viro, respectu unius mulieris, & non respectu alterius: Si uero non possit complere actum carnalem cum uirgine, tũc medicinaliter aliquod instrumẽtum possunt claustra pudoris aperiri & cõiungi: nec hoc est cõtra naturam, quia nõ propter delectationẽ. Abhominatio autẽ mulieris nõ est causa intrinseca & naturalis, sed extrinseca, de qua postea dicetur. Et quanuis senes sint frigidi, quantum ad generationem, non tamen quantũ ad carnalẽ copulã, licet raram. Ideo matrimonium eis permittitur in remediũ, sicut sterilibus. Et quãuis mulieres sint frigidiores viris: ppter frigiditatẽ tamẽ mulieres nõ dissoluitur matrimonium: sicut nec propter sterilitatẽ: Quia mas est agens in generatione, & fœmina patiens. Ideo maior caliditas requiritur in masculo, quã in fœminæ, in qua tamen potest esse impedimentum ex alia causa, scilicet coartatione. & tunc idem est iudicium de artatione mulieris, & de frigiditate uel maleficio viri. Quia si nulla arte potest subueniri mulieri, quantũ ad artationẽ respectu unius uiri, soluitur matrimonium: & si sit sufficienter aperta, respectu alterius non tenetur manere sine spe cõiugii: sicut nec perpetuo maleficiatus. respectu unius, ut infra dicetur. Frigiditas autem in viro magis dissoluit, quam superflua caliditas: Quia p frigiditatẽ non solum tollitur cõmixtio seminũ, sed etiam uigor membrorum, quo fit coniunctio corporum. Si tamen inueniretur q excessus caloris per triennium impediret carnalem copulam, iudicaretur impedimẽtum perpetuũ, de quo non fit mentio in iure, eo q rarissime accidat: ac etiam quia omne impedimentum naturale ad frigiditatẽ reducitur. Si uero impotentia coeundi proueniat ex causa extrinseca, puta ex maleficio quod est ligamen quoddam a dęmone proueniens Deo permittente, quo vir & vxor a carnali copula impediuntur: Dicendum quod si maleficium sit temporale, non dissoluit matrimonium: sed si perpetuũ, dissoluit sicut frigiditas. Differentia tamen est inter frigiditatem & maleficium, quia per frigiditatem non solum est impotens ad vnam, sed ad omnes: non autem per maleficium, de quo iudicandum est, sicut de frigiditate perpetua, hoc dempto, quia in maleficio perpetuo datur vtrique licentia, quod non fit in uiro

In addit. 3. p. q. 58 art. 1.

Impotentia coeundi dupliciter contingere potest.

Idem iudicium de coartatione mulieris & frigiditate viri.

Maleficiũ quid.

viro frigido. Si vero maleficium non sit ꝑpetuũ, non dissoluitur matrimoniũ. & ad experiendũ an sit perpetuũ statutũ est ab Ecclesia simile tempus triennii, sicut in frigiditate. Nunquam tamen licet malefi cium maleficio soluere: quia nullo modo debet aliquis dęmonis auxilium inuocare, neque ad inuocantes accedere, quod fit per maleficium, & iõ vbi nõ potest aliter tolli, quã per aliud maleficium reputatur impedimentũ perpetuũ. Cum autem mulier uenit in abominationem uiri, sic quod uir non potest ei copulari ab initio eodem modo iudicãdũ est, sicut de maleficio & frigiditate. Quia si remedio medicinę potest ei subueniri, est temporalis, & non soluit: Si uere perpetua, tunc soluit. Defectus etiam ætatis soluit matrimonium, non propter impotentiam coeundi, cum non sit perpetua: sed propter defectum usus rationis qui non est sufficiẽs ad illud consensum, qui perpetuo durare debet, rite faciendũ. Et ideo istud impedimentũ reducitur ad impedimentum erroris. Et cum matrimonium contrahatur per modũ contractus: sequitur ꝙ subiacet ordinationi legis positiuæ, sicut & alii contractus: sed iura determinant decimum quartum annum in masculo, & duodecimum in fœmina, & quod ante illud tempus matrimonia contracta non tenerent: ideo contrahatur, non tenet. Quia tamen præcepta iuris positiui sequuntur id quod in pluribus est, si ante prædictum tempus uigor rationis & naturæ suppleat defectũ ætatis, matrimonium nõ dissoluitur. Vnde consequens est quod si ante ꝑdictum tempus fuerit carnaliter copulati matrimonium, perpetuo ligat. Nec obstat ꝙ secundum leges accipiunt tutorem aut curatorem usque ad uigesimum quintum annum, sine quorum authoritate contractus per eos facti si lædantur, nulli sunt: quin hoc est uerum in aliis contractibus, sed non matrimonio, ad quod natura inclinat: licet ꝓfessio religionis, quæ est quoddam matrimonium, ante decimum quartum annum facta nõ teneat quia sic statutum est, eo quod ad illud natura non adeo inclinat, sicut ad carnale Furia autem superueniens matrimonio, nõ soluit illud, nec aliqua ęgritudo aut aliud

Maleficiũ maleficio solui non dẽt.

impedimẽtũ, si inter fideles sit cõtractum. Si autem præcedat, cum tollat usum rationis, impedit consensum. vnde ea ratione, qua error dissoluit, sic furia. Et quãuis furia, etiam perpetua, non impediat generationẽ prolis, impedit tamen conueniẽtem educationem ipsius: ideo est contra bonum prolis. Et quemadmodum furiosi non sunt idonei ad aliquem contractum faciendum, sic nec ad matrimonium. Si autem habeat dilucida interualla, & in illis interuallis cõtrahat matrimonium tenet, licet non sit perfectum: quia adueniente furia, nesciret prolem conuenienter educare. Duodecimum impedimentum est vxoricidium, quod ex statuto Ecclesiæ matrimonium impedit contrahendum: sed quodque non dirimit contractum, quando scilicet vir occidit mulierem in actu adulterii deprehensam: qđ non licet in foro conscientiæ: neque etiã secundum leges: licet non puniant, propter maximum incitamentum quod habet uir in tali facto. Sed Ecclesia non est astricta legibus humanis, vt iudicet eum sine reatu æternæ vel Ecclesiasticæ pœnæ dimittendum: ideo prohibet tali ne amplius alicui in matrimonio copuletur tamen si timeatur de incontinentia ipsius, potest eodem per Ecclesiam dispensare, ut matrimonium contrahat. Si uero sine dispensatione contrahat, peccat: sed matrimonium contractum non dissoluitur. Quandoque etiã dirimit contractũ, ut si quis occidat vxorem suam, ut ducat eam cum qua mæchatur: tunc efficitur illegitima persona contrahendi cum illa: ita ꝙ si de facto matrimonium cum ea cõtrahat, dirimitur: nec pœnitentia rehabilitat eũ: quia non est necessarium ꝙ deleta culpa deleatur omnis pœna, ut patet de irregularitate. Nec pœnitentia sẽp restituit in pristinam dignitatẽ, quamuis possit restituere in pristinum gradũ gratiæ, vt dictum est c.6.§.4.uersi.7. Sed propter tale vxoricidium non efficitur persona illegitima, respectu aliarum mulierum. vnde si cũ alia contraxerit, quamuis peccet contra statutum Ecclesiæ faciens: matrimonium tamen contractum non dirimitur. Nec obstat ꝙ maius peccatum sit occidere patrem, quam uxorem, per quod

In addi. 3 p.q. 60. art. 2.

quod peccatum non dissoluitur matrimonium: Quia talis non peccat cótra matrimoniū, sicut ille qui propriā occidit uxorem. Ideo in quo peccat, puniri debet.

Ver. 10. *De redditione debiti matrimonialis.*

D *In Add. 3.p.q.64* Viso de matrimonio & eius impedimentis, uidendum est de annexis & côtrariis, aliisque consequentibus matrimonium, & primo de redditione debiti. *1.Cor.7.* Apostolus pręcepit utrique alteri debitū reddere, dicens: *Rom.13.* Vxori vir debitū reddat, similiter aūt & uxor uiro & rationem assignat, *Ephes.6.* Quia mulier sui corporis potestatē non habet, seruire. Similiter autē & uir sui corporis potestatem nō habet sed mulier, omnibus.n.debita reddit debēt. Cui tributum, tributū, &c. Si serui Christiani, secūdum Apostolū, tenentur reddere domino suo debitum obsequium, ad quod iure positiuo obligantur: a fortiori uir & mulier, cum obligentur iure nuturæ & diuino. *Quando redditio debiti fit de necessitate præcepti.* Præterea matrimonium datum est in remedium, ad fornicationem vitandā. Sed hoc non posset fieri, si unus non teneretur reddere debitum alteri agitato concupiscentiæ stimulus: Ideo reddere debitum est de necessitate præcepti. Sed hoc intelligendū est tempore & loco debitis, & seruatis aliis circunstantiis requisitis: nec interrogandum est de causa siue intentione petentis. Hoc præceptum etiā intelligendum est salua consistentia personæ, cum matrimonium sit principaliter institutum in officium naturæ. & ideo in actibus ipsius seruandus est naturæ modum quem nutritiua non ministrat generatiuæ, nisi secundum quod superfluit, ad conseruationem indiuidui. Quia hic est ordo naturali, ut prius aliquid in seipso perficiatur & postmodum alteri de perfectione sua communicet. hoc etiam habet ordo charitatis, quæ perficit naturā. Ideo cum vxor in uirum potestatem non habeat, nisi quātū ad generatiuam uirtutem, & non quantum ad ea quæ concernunt conseruationem indiuidui: *art.3.* ideo nō tenetur, nisi salua incolumitate personæ: quia quilibet potest abstinere ab his quæ sunt nociua personæ. & eodem modo dicēdum est de uxore, cum: (ut dictum est) sint æquales in prædicta potestate. Quod non est intelligendum de æqualitate quātitatis, quę attenditur inter quantitates eiusdem mensuræ, ut bicubiti ad bicubitum. Quia secundum hanc æqualitatem vir & mulier non sunt æquales in matrimonio, nec in actu ipsius: quia vir est agens, & mulier patiens. Ideo quod est nobilius, debetur uiro. Nec etiam in dispensatione domus: quia vir regit, & mulier regitur, unde uir dicitur caput mulieris, & non mulier uiri: sed Christus. *1.Cor.1.* Neque enim uir factus est propter mulierem, sed mulier propter virū. Sunt tamen æquales secundum æqualitatē proportionis, quæ attenditur inter duas quātitatem eiusdē speciei. sicut dupli ad duplum: quia maius duplum non habet maiorem aut minorem proportionem ad suum simplum, quam minus duplum ad suum simplum: licet unum duplum habeat maiorem quā aliud. Sic vir & mulier sunt æquales secū dum proportionem: quia sicut uir tenetur vxori in actu coniugali & dispensatione domus, secundum id quod est uiri: ita in uxor uiro, ad id quod est uxoris. unde si mulier sine consistentia & incolumitate personę non potest reddere, non tenetur. Et cum lepra superueniens non soluat matrimonium. si uir nolit continere, *Leproso uxor debitū reddere reddere tenetur.* tenetur uxor ei reddere debitum. Nec alter coniugum prohibetur uti iure suo, quanuis ex hoc malum alteri proueniat: maxime si timeatur periculum spirituale, puta adulterium, ad quod leprosi propter calorem interiorem inducuntur. Nō tenetur tamen uxor sana cohabitare uiro suo leproso: quia non ita cito inficitur ex coitu, sicut ex frequenti cohabitatione & conuersatione, ut habetur in cap. quoniam, de coniug. lepro. licet aliqui dicant uirum sanum non teneri uxori leprosæ, eo quod uir per concubitum uxoris citius, inficiatur, quam ecōuerso. Prædictum tamen c. quoniam, indistincte loquitur, dicens, quod præcepto Apostoli nulla in hoc casu exceptio inuenit. Nec obstat ꝙ proles generetur infirma: quia melius est sic esse, quam penitus nō esse. Non tenetur tamen vir reddere quando non potest, maxime cum impotentia prouenit ex naturali infirmitate, uel ex actu matrimonii: quia tunc mulier ulterius

petendo,

petendo se magis meretricem quam coniugem exhiberet. Si autem est impotens ex alia causa, si est licita, non tenetur reddere: nec potest mulier exigere. si non est licita peccat. & peccatũ uxoris si propter hoc in adulteriũ labatur, uiro aliquo modo imputatur. & ideo non debet indiscreta ieiunia, uel uigilias, aut alia huiusmodi facere. Nec a sacerdote debet in pœnitentiam imponi viro ea facere, per quę reddatur impotens ad reddendum debitum uxori iuuenculæ & feruenti. Nec etiam uxori licitum est facere, nec sacerdoti imponere tam graues abstinentias & alia, per quæ reddatur deformis uiro suo. Non tenetur etiam uir uti calidis, ut sit magis petens: sed sufficit quod non se faciat impotentem. Nec solum tenetur uir reddere uxori debitum, quando expresse uerbis petit, sed etiam si per aliqua signa uir percipit quod uellet sibi debitum reddi, sed propter timorem aut uerecũdiam tacet. Tunc enim est interpretatiua petitio. ideo tenetur, alias quodammodo exponit eam periculo fornicationis. Si.n. medicus cui infirmus est commissus, tenetur subuenire infirmitati corporali, etiã si ipse non petat: a fortiori uir. quia redditio debiti est medicamentum cõtra cõcupiscentiam uxoris, quæ est infirmitas spiritualis. Non tenetur etiam reddere, nisi locis & temporibus debitis, & honestate seruata: quia non in loco publico, propter scandalum: neque etiam in loco sacro, aut tempore mẽstrui, propter prohibitionem ant honestatem, ac etiã quia est contra bonum prolis, quæ ex hoc deformis & signata prodit in testimonium inordinatæ concupiscentiæ parentũ. Tenetur etiam tempore sacro reddere. unde Ampostolus, Nolite fraudare inuicẽ, nisi commoni consensu ad tempus peccat tamen, secundum aliquos, saltem uenialiter, petens tempore sacro, ut festorum, ieiuniorum, orationum, & processionum, cum teneatur orare, & deuotioni siue orationi (quæ per hoc impeditur) uacare. unde Moyses, Nõ appropinquetis vxoribus uestris. Non est tamen iudicandum mortale, quia non est aliqua hora determinata ad orandum, quin possit recompensari in aliis horis. Et si illis temporibus tentetur de incontinentia, habet alia remedia ad reprimendam concupiscẽtiam, ut orationes, ieiunia, disciplinas, uigilias, & alia id genus, quibus utuntur illi qui perpetuo continent. Reddens tamen tempore festiuo, neque quantum in se est, consentit aut communicat peccato alterius, sed ad id quod ab eo exigitur, inuitus & cum dolore consentit, unde non peccat, nec tenetur abstinere a communione in die Paschæ: licet bene faceret abstinendo. ideo suo proprio arbitrio est relinquẽdus hoc enim propter lubricum carnis est diuinitus ordinatum, ut semper petenti debitũ reddatur. unde Aposto. postquam dixit, Nolite fraudare inuicem: subiungit, Ne forte tentet uos Satanas propter incontinentiam uestram. Et si allegetur cap. omnis homo. de consecratio. distinctio. 2. ubi dicitur, Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstineat tribus aut quatuor aut quinque diebus. Gl. dicit, quantum est ex se. Quia exactus omni tempore, seruatis aliis circunstantiis: reddere debet, ut habetur in cap. Si dicat ver. 33. quæst. 5. Quod enim dicitur in dicto can. omnis, non est præceptum, sed cõsilium, ut habetur in cap. uir cum propria uxore. 33. quæst. 4. ¶ Ex præmissis sequitur quod alter coniugum non potest uouere cõtinentiam sine alterius consensu. Nullus enim facere potest uotum de alieno, & si uouerit peccat: nec uotum seruare tenetur, alio petente. Sed si non petat, tenetur uotum seruare. & si non potest exihere. Hoc intelligendum est post matrimonium consummatum: quia ante consommationem potest uouere ingressum religionis, quod habet perpetuã continentiam: & tenetur implere infra duos menses, alias potest compelli ad celebrãdas nuptias, ut habetur in ca. ex publico, de conuer. coniuga. Si uero cum consensu alterius coniugis uouerit, uotum tenet uerum alter coniugum non tenetur consentire: licet dissentiendo bonum alteri' impediat: quia hoc facit ne sibi præiudicium generetur. Vouens sine consensu alterius, non habet ius exigẽdi. Posset tamẽ in illo uoto summ' Põtifex dispẽsare, maxime si alter solũ consentiret ad tẽpus, ut habetur in c. charissimus, de cõuer. coniu.

Vxorati nõ debẽt indiscretas abstinẽtias et uigilias facere.

Petitio debiti du pliciter fieri potest.

1. Cor. 7.

Exod. 19

1. Cor. 7.

De uoto continentiæ alterius coniugum.

¶Excu-

¶Excusatur etiam vir a redditione debiti, accipiendo crucem in subsidium terræ sanctæ: quia satis probabile est quod vxor debeat velle continere ad tépus, subueniendo necessitati ecclesiæ generalis. Ideo in fauorem negotiorum, pro quib⁹ crux sibi datur, statutum est quod vir possit sine consensu vxoris crucem accipere: sicut posset etiam domino suo terreno, a quo feudum habet, absque cõsensu vxoris militare. Quia sicut mulier accipit potestatem in corpore viri: saluo hoc in quo uir tenetur corpori suo · ita etiam saluo hoc, in quo tenetur alteri domino suo terreno. Nec tamen subtrahitur omnino ius suum vxori: quia uxor potest eum sequi, & non uir uxorem, cum vir debeat regere vxorem, & non econuerso. Præterea vxor cum maiori periculo castitatis discurreret quam vir, & cum minori ecclesiæ vtilitate.

Ver. 11. *De concubinatu.*

EX duobus finib⁹ seu bonis matrimonij a natura intentis, apparere potest quod concubinatus & pluralitas uxorum contrariantur iuri naturali & matrimonio differenter tamen, quia concubinatus contrariatur principali bono matrimonii, quod est proles & ideo nunquam fuit licitum concubinam habere: neque etiam fuit unquam in concubinatu dispensatum. Pluralitas uero uxorum non est contra bonum principale matrimonii, sed contra secundarium, scilicet contra communicationem operum & pacificum conuictum. Ideo aliquando licuit aliquibus uiris ex diuina dispensatione habere simul plures uxores: licet nunquam licuerit alicui mulieri simul habere plures viros. de quibus per ordinem dicendum est.

In add. 3 p. q. 65. art. 1. Ad cuius euidentiam supponendum est primo, quod quicquid reddit actionem inconuenientem fini, quem natura ex aliquo opere seu actu intendit, dicit esse contra legem naturæ. Pótest autem actus non esse cõueniens principali fini, uel secundario, dupliciter: uno modo, quando omnino impedit finem, ut superfluitas aut defectus comestionis impedit salutem corporis, quasi finem principalé comestionis, & bonam habitudiné in negotiis exercendis qui est finis secũdarius. Alio modo, quando nõ omnino impedit finem, sed facit peruentionem ad illũ minus decentem aut difficilem ad finé principalem uel secũdarium. Si ergo actio sit inconueniens fini, quasi omnino directe prohibens principalem finem, prohibet primis præceptis legis naturæ, quæ sunt sicut communes animi cõceptiones, & prima principia in speculabilib. Si aũt actio sit incompetens fini secundario, quocunque modo, scilicet omnino prohibés. uel difficilem aut minus decentem reddens, aut etiam principali, ut faciens magis difficilem, uel minus congruam peruentionem ad ipsum: actio illa non prohibetur primis præceptis legis naturæ, sed secundis, quæ ex primis deriuatur, sicut conclusiones ex principiis speculatiuis.

Secundo supponendum est id quod supra dictum est, cum de dispensatione moralium preceptorum ageretur, quod in primis præceptis legis naturæ non cadit dispensatio, sed semper efficaciam obligandi habent. Sed in secundis præceptis cadere potest dispensatio, quia non semper habent efficaciam obligandi, sed ut in pluribus, eo quod actus humani uariantur secundum diuersas conditiones personarum, temporum, & aliorum circunstãtiarum, & in maiori parte. Talis est tota materia moralis, ut patet per Philosophum in Ethicis. Ideo ubi eorum efficacia deficit, licite ꝑtermitti possũt. Sed quia non est facile determinare huiusmodi uarietates, ideo licentia prætermittendi legem in illis casibus, ad quos leges efficacia se propter uarietatem extédere nõ debet, reseruatur illi, ex cuius authoritate lex efficaciam habet: & talis licentia dispensatio dicitur. His suppositis dicédum est primo, quo actus concubinatus est cõtra legem naturę: Primo modo, quia non ordinatur in finem naturæ per actionem agétis, imo peruertit & tollit omnino peruentionem in finem principalem: quia finis principalis, quem natura intendit in tali concubitu, est proles procreanda & educanda: & ut hoc bonum consequeret, posuit delectationem, vt Constantinus dicit. Quicunque ergo concubitu utũtur propter delectationem quæ in ipso est, non

c. 15. §. 1 uer. 7.

non referendo in finem a natura intentũ facit cõtra naturã, peruertit enim ordinẽ naturæ: quia res a fine denominaƭ, tanquã optimo: sicut coniunctio matrimonii a ꝓlis bono nomen accipit, quod per matrimonium principaliter quæritur. Et quanuis aliquis ex concubinatu prolem quærat, non tamen conuenienter quærit ad prolis bonũ, in quo nõ solũ intelligitur ꝓlis procreatio, per quã proles accipit esse, sed etiam, educatio & instructio, per quã accipit nutrimentum & disciplinam: in q̃bus tribus parentes proli tenẽtur ad longum tempus, & per totam uitam. Ideo lex naturæ exigit ꝙ pater & mater commaneant ad subueniẽdum proli. vnde aues quæ communiter pullos nutriunt ante completam nutritionem non separantur a mutua societate, quę incipit a concubitu. Hęc autem obligatio qua debet commanere fœmina uiro, & econuerso, dicitur matrimonium. Et licet aliquis diues possit subuenire proli educandæ per longum tempus hoc tamen est per accidens, & non ex natura actus: & per id quod est per accidens, non tollitur id quod est per se, hoc est naturale: & sic nõ tollitur determinatio, propter quam secundum oẽs leges filii qui de concubinatu nascuntur, sunt uituperabiles: quod nõ esset, nisi concubitus ex quo oriuntur, esset naturaliter turpis. Nec obstat quod ius positiuũ quod a naturali deriuatur, nõ prohibet fornicationem simplicem. imo pótius in pœnam, secundum antiquas leges, mulieres lupanaribus tradendæ condemnabantur: quia lex naturæ in gentibus quantũ ad multa offuscata erat, & nõ reputabant malum accedere ad concubinam, sed passim fornicatione utebantur, quasi re licita, sicut & aliis quæ erant contra cæremonias Iudæorum, quanuis non essent contra legem naturæ. Et ideo

Act. 15. Apostoli immiscuerunt prohibitionem fornicationis cæremonialibus propter distinctionem, quæ erat inter Iudæos & Gentiles. Non obstat etiam quod qui potest alicui rem suam tradere in perpetuum, possit tradere ad tempus: nam per hoc distinguitur donatio a commodato: quia hoc verum est in his in quibus nulla deordinatio sequitur, prout in cõcubinatu, in quo est deordinatio contra bonum prolis, quæ ex illo actu nata est sequi. Et quanuis aliquis utendo ancilla sua tãquã re sua, maximè ex consensu suo, nulli faciat iniuriam in particulari: facit tamen iniuriam naturæ & proli procreandę, ad cuius bonum non sufficienter neque conueniuntur talis cõiunctio ordinatur: sicut si quis immoderatè vteretur eò quod suũ est. Præterea licet ancilla sit res domini quo ad obsequium, non est tamen res sua, quo ad concubitum. Et licet quilibet possit dare quod suum est: & uxor habeat potestatem in corpore uiri: non tamen sequitur quod uir de consensu uxoris possit alteri carnaliter coniungi, neque uxor de consensu mariti, alteri uiro: Quia vxor nõ habet potestatem in corpore uiri simpliciter, quãtum ad omnia, sed solum quo ad matrimonium, & econuerso. Ideo nõ possunt dare contra bonũ matrimonii. Cum ergo concubitus fornicationis tollat debitam ordinationem parentis ad prolem, quam natura ex concubitu intẽdit: sequitur quod fornicatio simplex de sui ratione sit peccatum mortale, etiam si lex scripta non esset: quia de lege diuina positiua non est dubium, ut dictum est cum de fornicatione ageretur, cap.7.§.4.uersi.1. Nec excusatur Iuda filiis Iacob, a peccato, quando concubuit cum Thamar: licet vitauerit mendacium, quod fuisset perniciosum, iniuriam habens annexam, si promissum nõ reddidisset. Nec obstat etiam quod non punitur temporali morte, quia peccatum non dicitur mortale à temporali morte, sed à morte æterna, ut infra dicetur. Et quanuis habeat maius incitamẽtum quam gula: nõ tamen sequitur quin si maius peccatum, quam inordinata comestio: Quia illa non continet deordinationem à fine ultimo, sicut fornicatio: quę est præceptũ naturæ, Non mœchaberis in quo nõ cadit dispensatio, manente materia, scilicet quod non sit sua. & ideo nunquam licuit. Nec aliquis sanctorum in antiquo testamento legitur habuisse concubinã, quem necesse sit a peccato excusare, Sed vbicũq; legiƭ aliquos sanctos habuisse concubinas, accipitur cõcubina pro secundaria vxore, quæ dicebatur cõcubina, quia habebat aliquid simile concubinæ, licet

Concubina aliquãdo accipitur pro vxore secũdaria.

licet esset uxor quantum ad principalem finem, qui est bonum prolis, quia indissolubili uinculo iungebatur uiro, & sic conueniebat cum uxore. Sed quo ad secundarium finem, qui est gubernatio familiæ, & communicatio operum, in quo cadit dispensatio, ut dicetur uersi. sequenti: prima uxor coniungitur uiro vt socia, sed non secundaria. Ideo in hoc conueniebat cum concubina, large accipiendo hoc uocabulum, concubina. Et sic Agar, licet esset vxor secundaria Abrahæ, dicebatur ancilla & concubina, quia non erat socia in dispensatione familiæ, & communicatione operum sicut Sarra. Nec obstat quod illa quæ est matrimonio iuncta, non possit eiici excepta fonicationis causa, tamen Agar fuit eiecta: quia hoc factum est ex dispensatione diuina, ad significandum misterium, quod explicat Apostolo. ad Galatas scribens. Quod etiam

Gal. 4. Ismael hæres non fuerit, & Esau filius liberæ, hæres non fuit, ad misterium pertinet. Similiter factum est ut filii Iacob ex ancillis & liberis nati, heredes essent, vt Diuus August. dicit: quia Christo nascũtur in baptismo, tam per bonos, qui per liberam significantur, quam per malos ministros, qui per ancillam significabantur.

Ver. 12. *De pluralitate vxorum & maritorum.*

B Virum simul habere plures vxores, & vxorem simul habere plures uiros,

In addit. 3.p.q.65 constat esse contra legem naturæ: differenter tamen, quia quod mulier simul habeat plures uiros, est contra primũ & principale bonum matrimonii: & ideo semper fuit illicitum, neque licite fieri potest: cum in primis præceptis non cadat dispẽsatio, ut dictum est versiculo præcedenti. Nõ est autem sic de pluralitate uxorum. Quod autem pluralitas maritorum sit cõtra bonum prolis, apparet ex eo quòd per hæc quo ad aliquid totaliter tollit. Quia quandoque cõtingit post primam impræ-

9. de Animal. gnationem muliere iterũ impraegnari, & tunc (ut dicit Philosophus) uix contingere potest quin accedat corruptio utriusq; vel alterius fœtus. Et quamuis non contingat corruptio, natiuitas tamen multum impeditur. Educatio autem totaliter impeditur. Quia si una mulier plures haberet maritos, sequeretur incertitudo prolis ex parte patris, cuius cura est necessaria in educando. Ideo nulla lege vel consuetudine fuit aliquando permissum quod una mulier plures maritos haberet, sicut econuerso. Nec obstat illa prima animi cõceptio, siue primum naturæ mandatum, Quæcũque vultis ut faciãt uobis homines, & uos facite illis, & per oppositum. Quæcunque vultis, &c. hoc enim est lex & prophetę. Mat. 7.

Sed uiri aliquãdo uoluerũt accipere, imò de facto acceperunt plures uxores: igitur & mulieres, saltem cũ dispensatione. Negatur illato: quia illa animi conceptio intelligi debet eadem proportione seruata. Non enim sequitur, quod si prælatus vult subditum non resistere ei, quod ipse non debeat resistere subdito. Sed inter uxorẽ & uirum non est eadem proportio: quia in pluralitate vxorũ nõ sequitur incertitudo prolis, & unus sufficit ad impraegnandum plures. Et quanuis zelus, qui est amor nõ patiens cõsortiũ in amato, sit uxoris ad uirum, sicut uiri ad uxorẽ: non tamen æqualiter ut pluribus inuenitur. Sed tam in hominibus, quam in animalibus communiter inuenitur maior zelus masculi ad fœminam, quam econuerso, eo quòd non est contra cõceptionem naturalem, quòd uir habeat plures vxores, sicut quod vxor habeat plures uiros. Ideo affectus siue appetitus vxoris, qui sequitur cognitionẽ, nõ tantum refugit consortium in uiro, sicut econuerso. Quãuis aliquæ mulieres ex aliquibus apprehensionibus & causis sint magis zelotipę, & ampliori zelo torqueantur quam uiri. Pluralitas uero vxorum nõ totaliter tollit, neque aliqualiter impedit primum finem matrimonii, cum unus vir sufficiat pluribus mulieribus fœcundandis, & educãdis filiis ex eis natis. Sed quo ad secundum finem matrimonij, etsi non totaliter tollat: tamen multum impedit, eo quod nõ possit faciliter inueniri pax in familia, vbi vni viro plures uxores coniunguntur, eo quod vnus uir non potest sufficere ad satisfaciendũ pluribus vxoribus ad uotum earũ. Quia cõmunicatio plurium in vno officio causat litem. sicut figuli & medici corrixantur & inuident ad inuicem: sic plures vxores vnius uiri. Cũ ergo vxorum pluralitas sit contra secundum bonũ

matri-

matrimonij, & præceptum naturæ, nunquam fuit licitum absque dispensatione authoris naturę, scilicet Dei, qui per inspirationem internam eo tépore, quo oportebat prædictum præceptum naturæ prætermitti, vt maior esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ, dispensauit post Lamech: qui fuit primus, qui absque
33.dist.4 dispensatione accepit plures vxores, q de hoc secundum Magist. sentent. arguitur: quia ad explendam voluptatem id fecisse perhibetur. Per sanctorum verò exemplum diuina dispensatio ante legem ad alios deriuata est, quę non fuit in lege reprobata, imo videtur approbata in Deut. vbi dictum fuit, Non habebit Vxores plurimas, quæ alliciant animam eius. vbi D. Aug. dicit, ꝙ Salomon transgressus est pręceptum illud, & non Dauid: quia permissum erat plures habere, sed nõ plurimas, quæ allicerent, &c. Semper enim principalior finis magis est obseruandus, quàm secundarius. Ius enim naturale semper & vbique, quantum est de se, habet efficaciam: potest tamen per accidens propter aliquod impedimentum, vel causam circa aliquem variari, quantum ad secundarios fines: sicut Philosophus exemplum
Rom.2. ponit de alijs rebus naturalibus. Nec ob-
Mat.19. stat, ꝙ dispensatio in lege naturæ circa huiusmodi non reperitur scripta: Quia talis debet esse dispensatio, qualis est lex. Si ergo lex naturæ scriptæ est in cordibus hominum, ita debet esse eius dispensatio: quæ tamen non est nunc per Christum reuocata, eò ꝙ veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiæ, per quam cultus Dei non carnali, sed spirituali propagatione diffundendus erat in omnes gentes: ideo nunc non est ratio dispensationis. Et quanuis ius naturæ largo modo dicatur, quod omnia animalia docuit: tamen ius naturæ competens homini, inquantum homo indicit, ꝙ una per legem matrimonij fieret vxor viri vnius. Si dicatur quod cõtra legem naturæ est, ꝙ homo se ad impossibile obliget, & quod vni datum est, alteri detur. Sed homo contrahens cũ vna vxore, sui corporis potestaté ei tradidit, vt necesse sit reddere debitũ cũ petierit: ergo facit contra legem naturæ, si potestaté sui corporis alteri tradat. Negãt sequela: quia hoc solum habet locum in primis præceptis naturæ. Nec uir per matrimonium potestaté sui corporis tradit quantũ ad omnia, sed solum quantum ad illa quæ matrimonium pro principali fine requirit. Matrimoniũ auté non requirit. ut quolibet tempore vxori petenti vir debitum reddat, nisi cum petit ad id quod matrimoniũ est principaliter institutũ, hoc est ad bonum siue generationem prolis, siue quantum sufficit ad imprægnationem. Licet matrimonium postmodum inquantũ est remedium (quod est secundarius finis eius) fuerit ordinatum ad vitandam fornicationem in coniuge: quia vt dictum est, in secundo fine cadit dispensatio. Vnde sequitur, ꝙ qui accipit plures vxores, non se obligat ad impossibile, cõsiderato fine principali: nec esset inconueniens si Deus nunc dispensaret in pluralitate vxorum, quod propter bonũ prolis, quod est principale bonum, detraheretur aliquid de alijs bonis matrimonij: qa manet fides apud Deum, in cuius cultum proles esset educanda: fides etiã maneret ad plures. Et sacramétum pariter aliquo mõ maneret. Quanuis enim non significaretur coniunctio Christi ad ecclesiam: significaretur tñ distinctio graduum in ecclesia per pluralitatem vxorum, quę quidem distinctio nõ solum est in ecclesia militante, sed etiam in triumphante. Et ideo illorum matrimonia significarent aliquam coniunctionem Christi cum ecclesia, non solum militante (vt quidam dicunt) sed etiam triumphante, in qua diuersæ sunt mansiones.

Ver.13. *De secundis nuptijs.*

SEcundas aut tertias siue quartas & sic deinceps nuptias non esse contra ius naturæ ex præmissis constare potest, cum non sint contra bonum prolis, neque cõmunicationem operum. Vnde legimus Abraham tempore legis naturæ, mortua Sarra secundas nuptias celebrasse cũ Cethura. Non sunt etiam contra ius diuinum, cum Apostolus dicat, Volo iuniores (scilicet viduas) nubere, & filios procreare. Et ratio est: quia per mortem alterius coniugum matrimonium soluitur. Nam (vt idem Apostolus dicit) Mulier ligata est legi viri, quanto tempore vir eius viuit. Quod si dormierit vir eius, soluta

A
In addit. 3.p.q.63 art.1.
Gen.26.
1.Tim.5
1.Cor.8.

luta est a lege viri. Cui autem uoluerit nubat tantum in Domino, hoc est cum fideli. Si tamen mulier ante annum cótrahit perdit dotalitium: sed si post, lucratur ad uitam solam. Ideo oportet eam dare fideiussores de eo reddendo post mortem, nisi ubi est consuetudo uel statutum, quod absolute lucretur, ut in ciuitate Tholosana. Vir autem si statim contrahat, nil perdit: quia ét nil lucratur nisi ex pacto uel consuetudine, ut in prædicta ciuitate, in qua deficientibus liberis, lucratur absolute dotem. Mulier tamen nubens infra tépus luctus (quod durat per unius anni spacium) liberatur ab infamia, cui olim secundum leges subdebatur, ut habetur in c. cum secundum Apostolum de secúdis nupt. ¶ Nec obstat q D. Chris. dicit, q secundum uirum accipere, fornicatio est: quia intelligit uiuéte primo, uel quantũ ad causam, quę aliquãdo sola ad nuptias inclinaret scilicet cócupiscentia quæ etiã in matrimonio fornicationem inducit. quando paratus esset eam cognoscere, etiã si nó esset uxor. Nec etiã obstat illud D. Amb. Duplex matrimonium non est bonum, quia etiam intelligitur simul, uel per non bonum intelligit quod caret honore significationis: & sic non est adeo honorabile. Eam ob rem sacerdotes arcétur ne intersint, eo q habeat aliquam speciem mali siue turpitudinis, proprer defectum prædictæ honestatis siue significationis propter quem defectum contrahitur irregularitas, & non propter culpam: quia nulla inest culpa. Non tamen dicimus quod secundum matrimonium non sit sacramentum Ecclesiæ: quia ubicunque inueniuntur ea quæ sunt de essentia sacramenti, est sacramentum: sed omnia talia inueniuntur in secundis nuptiis, scilicet debita materia & debita forma: ergo secundum matrimonium est sacramétum non tamen adeo perfectum sicut primum: quia non habet plenam significationem, cum non sit una unius, sicut in coniunctione & matrimonio CHRISTI & ecclesiæ. Ratione huius defectus benedictio a secũdis nuptiis subtrahitur, & punitur sacerdos benedicens secundas nuptias, suspensione officii & beneficii. Sed hoc indulgendum est, quando secundæ nuptiæ sunt ex parte uiri & mulieris. Si uero uirgo contrahat cum uiduo, nuptiæ benedicuntur. Saluatur enim aliquo modo significatio, quę in primis nuptiis, saltẽ ex parte unius, quia etsi Christus unã sponsam habeat, habet tamen plures personas desponsatas in una ecclesia.

Sacerdotes cur arceantur a secundis nuptiis.

Benedictio a secundis nuptiis subtrahitur.

Ver. 14. *De Bigamia.*

Bigamia quatuor modis contrahitur. Primus est, quando quis accepit plures uxores successiue & de iure. Secundus, quando simul habet plures, unam de iure. & unam de facto. Tertius, cum habuit plures successiue, unam de iure, & vnam de facto, quando scilicet erat impedimentum dirimens. Quartus, quando viduam ducit uxorem: quod intelligendum est matrimonio cum utraque consummato per carnalem copulam, quæ in fornicario concubitu non causat irregularitatem, ut habetur in cap. circa, de bigamis. & ratio est, qui non significat illam indiuisibilem coniunctionem Christi & Ecclesiæ. Et in omnibus istis casibus irregularitas est annexa duplici de causa. Prima, quia ille qui sacramenta ministrare debet, nullum in sacramentis debet pati defectum. Defectus autem in sacramentis est, quando sacramenti significatio integra non inuenitur. Et sacramentum matrimonii significat indiuisibilem coniunctionem Christi ad Ecclesiam, quę est unius ad unam: ideo ad perfectam significationem sacraméti requiritur, quod uir sit tantum unius uxoris, & uxor unius uiri. Ideo bigamia, quæ hoc tollit, inducit irregularitatem. Secunda causa est, quia in illis qui accipiunt ordinis sacramentũ, maxima spiritualitas dét apparere. Vnde Dominus in Leuitico dicebat, Sancti estote, quoniam ego sunctus sum, tum quia spiritualia ministrant, scilicet sacramenta, tum quia spiritualia docent, & in spiritualibus occupari debent. Vnde cum concupiscentia, per qué totus homo caro efficitur, spiritualitati repugnet, nó debet aliquod signũ concupiscentiæ permanentis in eis apparere, quod quidem apparet in bigamis, qui una uxore cótenti esse noluerunt. Prima tamé causa & ratio est melior. Et huiusmodi irregularitas nó soluitur per baptismum: quia licet baptismus soluat

B

In add. 3 p. q. 66.

art. 1.

soluat culpas,non tamen soluit coniugia. Vnde cum ex secundo coniugio sequetur irregularitas, per baptismũ tolli non pōt: sicut irregularitates quæ,antea, per crimina contracta erant. Nec opinio D. Hie.in hoc tenetur: quia licet baptismus tollat peccatũ.qđ est maius, eo ꝙ ad hoc sit ordinatus:non est tñ ordinatus ad tollendā irregularitatē,quę non est pœna,quanuis proueniat ex causa debita. Et licet per baptismũ quis cōformetur Christo, quantũ ad mentē,non tamen quantum ad statum carnis, qui cōsideratur in uirginitate vel diuisione carnis. Et quanuis sacramenta ueteris legis soluerent irregularitates, q̃ ex leuibus causis contractæ erant, & ad tēpus durabant,quia ad illas tollendas erāt ordinata:non autem baptismus. ¶ Bigamus exuitur omni priuilegio clericali, & additur foro seculari, non obstante consuetudine. Et ei sub pęna excommunicationis,inhibitum est tonsuram aut habitum clericalem deferre, ut in c.unico de. bigamis, lib. 6. Quo ad dispensationem cum bigamis est difficultas, eo quod Apost.dicit, Oportet episcopum esse unius vxoris virum:& in c.super eo, de Biga.habetur ꝙ Lucius papa redarguens episcopũ Hispalen. dicit ꝙ etiam si sacros ordines susceperint,priuandi sunt: quia in bigamis contra Apostolum dispensare non licet, ut debeant ad sacros ordines ꝓmoueri,uel in eis si promoti fuerint,remanere. D.Tho.dicit ꝙ papa potest in bigamis dispensare, eo ꝙ bigamiæ non est adiuncta siue annexa irregularitas, de iure naturali,sed de iure positiuo. Et quia nō est de essentialibus sacramenti ordinis,ꝙ nō sit bigamus,quod patet ex hoc quod si aliquis bigamus ad sacros ordines accedat, accipit characterem. & ad prædictum ca. super eo,respondet ꝙ papa non potest dispensare contra doctrinam Apostoli, quātum ad ea, quę sunt de iure naturali, nec quantum ad ea quę sunt de necessitate sacramentorum & fidei, & dictus Lucius dicebat dictum archiepiscopum dispensare contra Apostolum, hoc est in positiuis & determinatis ab Apostolo,per Archiepiscopos dispensari non posse. Sed non negabat ipse Lucius quin ipsemet & Papa successor eius possent dispensare,cum

Baptism⁹ non tollit irregularitatē bigamiæ.

Bigamus exuitur priuilegio clericali.

1.Tim.3.

A..5.

eandem potestatem habeat papā, quam D. Petrus & ipse Lucius cum episcopo Panormitano dispensauerit.

Ver.15. *Da filijs illegitimis.*

CVm illegitimum dicatur quod contra leges fit, qui extra matrimonii thorũ nascunt̄ contra legē naturę, dicuntur illegitimi. Ad cuius euidentiā notandũ est, ꝙ quadruplex est status filiorum. Quidā.n.sūt naturales & legitimi,q.s.nascuntur ex uero & legitimo carnali cōcubitu. Quidā dicunt̄ naturales & nō legitimi,ut qui nascunt̄ ex simplici fornicatione,& ab his qui impedimentũ matrimonii non habent. Quidam legitimi & non naturales,ut adoptiui. Quidam dicuntur Spurii,ut qui ex adulterio, incestu,uel stuꝓ (quos quidā ex dānato coitu natos uocant) oriuntur, contra legem positiuam expresse, & contra legem naturalem hominis inquantũ homo, licet non inquantum animal.& tales non succedunt patri nec matri,ut habetur in Authen. Quibus mo.na.effi.leni.§.fi. Et quanuis huiusmodi filii non sint in culpa,incurrunt tamen damnũ.non ꝙ subtrahatur ab eis quod illis debitum est, sed per hoc quod non datur eis id quod alias poterat esse debitũ. Et sic duplex damnum incurrunt. Vnum quia non admittuntur ad actus legitimos sicut ad officia & dignitates, quæ requirunt aliquam honestatem in illis qui ea exercent. Aliud damnum incurrunt,quia non succedunt in hæreditate paterna. Veruntamen naturales filii succedere possunt in septima parte tantum, si eis legata fuerit. Vnde legimus ꝙ Abraham filiis concubinarum dedit munera. Spurii autem in nulla parte, quanuis ex iure naturali parentes in eis necessariis prouidere teneantur. Vnde pertinet ad solicitudinē episcopi, ut utrunque parentem cogat ad hoc quod eis prouideat. Damnum tamen quod illegitimi incurrunt,non dicit̄ proprie pœna:sicut dicimus non esse pœnā alicui quod non succedat in regno, ꝑ hoc quod non est filius regis: quia non debetur ei. Et sic differentia est inter damnum illorum, & damnum quod incurrimus ex peccato originali: quia iustitia originalis data erat primo parēti pro tota natura humana: & sic tota natura

C

In add.3 p.q.68.

Quatuor status filiorum.

Duplex damnum illegitimorum.

Gen.25.

humana tenebatur illam seruare. Cum ergo Adã, per quẽ erat tota natura in alios transfundenda, propter peccatum eam amiserit, transfundendo naturam transfundit damnum. Ideo miseriæ huius mũdi sunt nobis pęna peccati originalis. Sed damnum quod incurrit illegitimus, non est ei pœna, sed potius patri, eo ꝙ ex praua uoluntate patris processit. Et quia per legem hæc illegitimitas quo ad damna indicta est: sequitur quod per legem seu legislatorem potest remoueri, & filii legitimari siue fieri legitimi: non quin sint ex damnato coitu nati, quia coitus ille qui transiuit, nunquam potest fieri legitimus, ex quo semel fuit illegitimus, cum ad pręteritum non sit potentiæ: sed dicuntur legitimari quantum ad damna, quæ post legitimationem non patientur. Sex modis potest fieri legitimatio, duobus secundũ canones, & quatuor secundum leges. Primus modus secundum canones est per sequens matrimonium, si non fuit adulterium, ut in c.j. & ca. tanta. Qui fil. sunt legi. Secundus per specialem indulgentiam siue dispensationem summi Pontificis in terris eis subiectis, sed non in alienis, nisi quantum ad spiritualia, uel nisi ex causis multum arduis: & tunc indirecte per quandam consequentiam intelliguntur legitimari, quantum ad temporalia, ut in c. per venerabilem, qui fil. sunt legit. Primus modus ẜm leges: Si pater naturalis filium naturalem offerat curiæ imperatoris, & recipiatur: ex hoc ipso legitimatur, propter curię honestatem. Secundus, si pater in testamento nominet illum legitimum hęredem, & filius postmodum testamentum imperatori offerat & acceptetur. Tertius, si nullus sit filius legitimus, & ipsemet filius naturali imperatori se offerat. Quartus, si pater in publico instrumento duorum vel trium testium subscriptione eum legitimum nominet, licet non adiiciat naturalem. Et quanuis filius legitimus non possit illegitimari, cum eius generatio fuerit legitima, potest tamen ex culpa, hæreditate priuari: & filius illegitimus ad eam ex gratia absq; aliorum iniuria habilitari. Notandum tñ ꝙ separato matrimonio per iudiciũ Ecclesiæ, filius qui ex illo ante iudiciũ Ecclesiæ nati sunt, dicũtur legitimi, si illud matrimonium fuerit in facie Ecclesiæ contractum.

Legitimationis quomodo fieri potest.

Filius legitimus non potest illegitimari.

§ 8. *De Sacramentalibus nouæ Legis.*

A

SAcramentalia in noua Lege dicuntur dispositiones sacramentorum, siue ad sacramenta suscipienda, uel conficienda. aut consecranda, sicut exorcismus & benedictiones factæ super uinum, & aquam, panem, oleum, sal, cæram, incensam, lapidem altaris, ecclesięq; muros, vestimenta, crucem, baculos peregrinorũ, & alia huiusmodi. de quibus aliquid dicendum est.

Ver. 1. *De Exorcismis.*

B

EXorcismos quidam dicunt institutos fuisse in statu naturæ integræ, eo quod Deus dedit Adæ notitiam & scientiam proprietatum omnium rerum naturalium sibi subditarum, cum dederit ei authoritatem imponendi nomina animalibus & aliis rebus sibi subditis, sub quibus nominibus homini naturaliter obedirent. Et in his reseruantur reliquiæ potestatis innocentiæ, ut uocibus exorcistę, siue naturaliter incantantis & præcipientis obediant, nisi propter peccatum impediantur; sicut aspis, quæ non audit vocem incantantis sapienter. Venerabilis Beda refert Iosephum dicentem regem Salomonem excogitasse suamq́ue gẽtem docuisse modos exorcizandi, hoc est adiurandi, quibus immundi spiritus expulsi ab homine nõ sunt ausi ulterius reuerti. Sed quicquid sit de his, nos fundamentum habemus in sacris literis de exorcismis dæmonum, morborum, reliquorumq́ue noxiorum. Christus enim dedit potestatem discipulis spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem, per inuocationẽ nominis sui. qua potestate vsi sunt discipuli. Vnde reuertentes dixerunt: Domine etiam dæmonia subiiciunẽ nobis in nomine tuo, quod videntes aliqui filii Iudæorum, similiter exorcizãdo eiiciebãt dæmones. Vnde Lucæ 9. dicitur ꝙ Iacobus & Ioannes dixerũt, Præceptor, uidimus quẽdã in nomine tuo eiiciẽ tẽ dæmonia, & prohibuimus eũ quia non sequitur nobiscũ. Et D. Marcus: Signa aũt eos q crediderint: hæc sequenẽ: In nomine meo dæmonia eiiciẽt, linguis loquentur nouis, serpẽtes tollẽt: & si mortiferum

Gen. 2.

Mat. 10.

Mar. vl.

Mat. 11.

Luc. 17.

tiferum quid biberint,nō eis nocebit. Sit arbor morus, quæ sensum non habet, & mons obedit fideli præcipienti transplantari in mare: quare fideli adiuranti & præcipiēti aqua & elementa aliaq; nociua nō obedient? Videmus quotidie fideles curare febres,& fugare dæmonia per aspersionem aquæ benedictæ.& D.Aug.dicit, Vera pietate homines Dei aerem potestatē contrariamq; pietati,exercizādo eiiciūt, non placando,omnes tētationes aduersitatesq; eius. orādo,non ipsam,sed Deum suum aduersus ipsam. In eius ergo nomine vincūtur, qui humanitatem assumpsit. Et in actis Apost.habetur de exorcistis Iudæorum,quomodo tentatauerunt dicētes Adiuro uos per Iesum,quem Paulus prædicat:& infra,Respondens autem spiritus nequam,dixit eis:Iesum noui,& Paulum scio:Vos autē qui estis?Et insiliens in eos homo in quo erat dæmonium pessimum dominatus est,amborum: quia ex curiositate uel lucri gratia adiurabant,& non sicut ille septem filiæSceuæ principis sacerdotum,quæ quodammodo credentes,sed non perfecte, ut in fide confirmarentur probare uoluerunt. De hac adiuratione dictum est supra.modum autem & formā exorcizādi baptizandos,habemus,ex traditione Apostolorum,sicut & alias benedictiones, quibus uniuersalis ecclesia utitur, vt expresse dicit D. Clemēs D.Petri discipulus.libr.3. Recognitionum. & idē in epistola.2.ad D Iacobum fratrem Domini,& D. Dionis.D.Pauli discipulus,& ab eo edoctus in mysteriis fidei,in 2.cap. Ecclesiast.Hiera.dicit, baptizandus prius ter abrenunciat dæmoni, & omnibus uestibus exutus sacrato oleo tribus cruciformibus effusionibus vngitur a sacerdote,& chrismate signatus,aqua sanctificata tandem baptizatur,& Origines ante mille trecentos annos dixit, In Ecclesiasticus obseruationibus sunt nōnulla quæ omnibus quidem facere necesse est. Nec tamē eorum ratio omnibus patet. & infra subiungit: Eorum quæ in baptismo geruntur, uerborum, gestorum, atq; ordinum & interrogationū,responsionum, quis explicet rationem? Et tamen hæc operta & velata portamus super humeros nostros, cum ita implemus ea, ut a magno Pontifice filiis suis tradita, & commendata suscepimus. Et Celestinus huius nominis primus,ante annos mille quadringentos, ad Venerium Maurinum Leontinum & cæteros Galliarum Episcopos scribēs dicit: Illud quod circa baptizandos in vniuerso mūdo sancta Ecclesia vniformiter agit, non otioso contemplamur intuitu, cum paruulisiue iuuenes ad regenerationis ueniunt sacramentum. Non prius vitæ fontem adeunt,quam exorcismis & exufflationibus clericorum spiritus ab eis immūdus abigatur, ut tunc uere appareat quomodo princeps huius mundi mittatur foras. Omnesque sancti doctores antiqui huiusmodi obseruationem ex traditione Apostolorum ad nos venisse affirmāt. Et quo patet quam impie & crudeliter nonnulli hæretici hæc irridentes, non uereantur dicere,hęc ad necromantiam : ptinere. Quia ex eorum dictis sequeretur Christum, & Apostolos fuisse necromanticos, quod blasphemum est dicere.

10.de Ciui.c.22. *Act.19.* *c.5.§.5. uers.1.et c.16.§.6 ver.3.* *Modus exorcizādi.* *Tom.1. Rom. 8.*

Ver.2. *De aqua Benedicta.*

DE aquæ benedictione Alexander huius nominis primus, sextus a D. Petro,ita scribit: Aquam sale conspersam populis benedicimus.vt ex ea cuncti aspersi sanctificentur: quod etiam omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificabat, multo magis aqua sale conspersa,diuinisq; precibus consecrata, sanctificat & mundat scilicet dispositiue, & non ex opere operato, ut Sacramenta. Si enim sale asperso per Helisæum prophetam,inuocato Dei nomine sterilitas aquæ sanata est.quanto magis diuinis præcibus sacratus sterilitatem rerum aufert humanarum, & inquinatos sanctificat & purgat,& cætera bona multiplicat,& ab insidiis diaboli & versutiis fantasmatum hominem defendit? Si tactu fimbriæ vestimenti Saluatoris infirmos sanatos nō dubitamus:quanto minus sacrorum eius virtute verborum?Si aquę amarissimæ, super quas maledicta congesta erant:per inuocationem diuini nominis effectum habebāt: quanto magis exorcismus benedictionis habet efficaciam:cum per ecclesiæ ministros nomen Domini inuocatur, & præcando dicatur, Virtutem tuę bene

C *Aquæ benedictæ effectus.* *Num. 4.*

dictionis infunde, ut quicquid in domibus fidelium uel locis, hæc unda resperserit, careat omni immunditia, liberetur a noxa: non illic resideat spiritus pestilens, non aura corrumpens: discedant omnes insidiæ latentis inimici? Et inde est ꝙ in ingressu ecclesiæ, ponitur uas aquę benedictæ, vt fideles ingredientes ad orandum Deũ, se disponant ad emundationẽ, quæ fit per contritionẽ, ut a distractionibus ac insidiis & tentationibus dęmonũ fructum & vtilitatẽ orationũ impedientibus liberentur. Eadẽ ratione diebus dominicis ante missam aspergitur super populũ conuenientẽ, & ad memoriam aquæ baptismalis, ut prophetauit Ezechiel, dicens in persona Dei, effundam super uos aquam mũdam, & mundabimiui ab omnibus inquinamentis uestris- Per uirtutem enim benedictionis aquæ excitantur fideles ad orandũ Deũ, ut sicut per aquam paptismalem eos plene mundauit in bapaismo, ita dignetur emundare consciẽtias per aquã contritionis: Et secundum hoc dicitur ꝙ per aspersionem aquæ benedictæ consequitur quis remissionemm peccatorũ uenialium. Nec vituperandi sunt, qui ex deuotione deferunt aquam illam ad domos aut agros, & aspergunt, ut liberentur a tẽtationibus, eb aere infecto, & aura pestilente & noxia, cum hæc in benedictione aquæ petantur.

Ver. 3. *De exorcismo campanarum.*

D EXorcizantur etiam & benedicuntur campanę, ut per illarum sonitum procul pellantur hostes ęxterius, & omnes insidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetusque tempestatum & fulgurum, infesta tonitrua, uentorũ flamina suspendantur, spiritus procellarum & aereæ potestates prosternantur, & ut fideles audiẽtes confugiãt ad ecclesię gremium, ante sanctæ crucis vexillum, cui flectitur omne genu & crescat in eis deuotio fidei, fruges, mentes, & corpora credentium seruentur. Preterea ut per earum sonitum fideles inuitentur & conuocentur ad diuina. In omni enim politica fit conuocatio aliquo sono extrinseco, ét in politia militari, ut habetur in cap. ius militare. 1. dist. Et Dominus pręcepit

Num. 10 Moysi dicens, Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus congregare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra. Et quando habebitis epulũ. & dies festos atq; calendas, canetis tubis. Loco illarũ inspirauit Dominus proceres ecclesiæ habere campanas, quæ sunt uasa ærea vehementius sonantia, ad representandum uehementem sonũ Spiritus sancti, ad quẽ cõuenit multitudo magna, & ut fideles cõueniant ad epulũ Sacramenti eucharistię & uerbi Dei, ad uictimas sacrificiorum & holocaustorũ in diebus festis, ac etiam cõtra hostes. Si. n. sonitus tubarum cum inuocatione diuini nominis fuit tantæ uirtutis ut corruerent hostes, & muri Hierico: quanto magis pulsus campanarũ ecclesiæ, quæ non solum ad unum populum se extendit ut synagega, sed per totũ mũdum: ideo maiora uasa & uehemẽtius sonantia electa sunt, ut illis auditis accingant se fideles contra hostes, hoc est dæmones & eorum insidias, & conueniant ad ecclesiam, ad orationes, & ad diuina audienda & Sacramenta suscipienda. *Act. 2.*

Ver. 4. *De benedictione panis & aliarum rerum.*

ALiud sacramentale in ecclesia obseruatum, est benedictio panis & aliorum ciborum, cęrei & vestimentorum, quæ fit per diuini nominis inuocationẽ. Vnde Dominus Moysi, Sic benedicetis filiis Israel, Benedicat tibi Deus, &c. sequitur, inuocabuntque nomen meum super eos, & benedicam illis. s. effectiue, quia benedicere Dei est benefacere, eo ꝙ voluntas illius est semper efficax. Vnde Psal. Ipse dixit & facta sunt. Ideo cum dixit, Fiat lux, facta est lux. Cum ergo de iure naturæ liceal nomen Domini inuocare super res quibus vsuri sumus: sequitur quod licitum est per uerbum Dei & inuocationem sancti nominis eius illas sanctificare. Vnde Aposto. Omnis enim creatura Dei bona est, & nihil ræiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per uerbum Dei & orationem. Consequens est ꝙ licet nobis panes & alios cibos aut fructus benedicere, & super eos inuocare nomen Domini, ne noceant, & ut multiplicentur, & ut debite sumamus: ac etiam in memoriam & recordationem benedictionis Christi, E *Nume. 6.* *Psal. 32.* *Gen. 1.* *1. Thi. 4.*

Christi, qui intuens in cœlum & gratias agens, benedixit panes in deserto. Et (vt quidam dicunt) inquantum homo dicebat illud Ps. Oculi omnium in te sperant
Marc. 9. Domine, & tu das escam illorum in tem-
Ioan.9. pore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. & benedicēdo extendebat manus super panes. Talis enim erat mos benedicendi in
Mat.5. antiqua lege, quam Christus venerat im-
Leuit. 9. plere, & non soluere. Vnde Aaron exten-
Exo. 12. dens ad populum manum suam, benedixit. Et probabile est, quod extēdendo faceret signum Thau, quod datum erat filijs Israel in signum pręseruationis ab ange-
Ezech.9. lo percutiente. Ideo Ezechiel dicebat, Signa Thau super fronte virorum gementium super cūctis abominationibus suis.
Esa.53. Et quia signum Thau figurabat signum crucis, in qua Christus peccata nostra tulit, & labores atque dolores nostros ipse portauit, patiendo & moriendo, per quā passionem & mortem nobis meruit præseruationem ab angelo percutiēte, & omnē benedictionem: Ideo ecclesia in omni benedictione & nominis Dei inuocatione signū crucis in memoriā Christi passionis & eius gratiarum actionū facere consueuit. Inquantum verò Deus benedicebat. effectiuè dando virtutē multiplicandi. in cuius multiplicationis memoriam, ac etiam cōionis, quæ solebat olim dieb. dominicis in primitiua ecclesia fieri, inoleuit vsus & consuetudo, vt diebus dominicis panis in ecclesia benedicetur. ideo qui hanc consuetudinem rident aut impediunt, quantum in eis est, memoriam & recordationem beneficiorum Dei, & antiquæ communionis, ac etiam humilitatem & recognitionem supremi dominij a cordibus fidelium auferre nituntur. Vnde D. Aug. dicit, ꝙ panis benedictus dabatur olim cathecuminis. Eadē ratione, & in memoriam ingressus Christi in Hierusalem dominica ante Pascha benedicuntur rami virentibus folijs cum fructibus appositis, quos præmoniti fuerunt filij Israel per Mosen deferre, ait enim: Sume-
Leui.23. tis fructus arboris pulcherrimæ, spatulasque palmarū, & ramos ligni densarum frō
Genes. 1 dium, & salices de torrente, & lætabimi-
Ioan.8. ni corā Domino Deo vestro. Benedictio autem cærei Paschalis in vigilia Paschæ, dicitur instituta in concilio Tolētino, in memoriam primæ lucis, quā vidit Deus, ꝙ esset bona: ac etiam in recordationem resurrectionis Christi, qui se lucem mundi nominauit, & de facto cærei similitudinem sumpsit. In cæreo enim exterius est cęra, quę ex ape sine corruptione procedit, & licitum album interius coopertum cæra. est etiam lumen, quod per licitum cæreo iungitur. Sic in Christo est caro & corpus, quod ab ape argumētosa, scilicet a D. Virgine, absq; corruptione processit & exterius uidebaī. Erat pariter interius mundissima & sanctissima anima Christi. Erat etiam diuinitas, quę per animā corpori iungebatur & vniebatur: quæ post passionem illuxit, sanctis patribus quando fuit verificatum illud Esa.9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitātibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis: s. diuinitatis: quia dictum fuit Latini, Hodie mecum eris in paradiso. Pręterea quemadmodum candela pro aliorum illuminatione tandem consumitur: sic Christus pro illuminatione nostra tandem consumptus, hoc est mortuus est. Et quia in die Purificationis D. Virginis celebraī prima eius oblatio, & introductio in templum facta, & S. Simeone publicatus fuit esse lumen ad reuelationem gentium, prædiciturq; eius mors & consumptio: ideo in eius memoriam eadem die cærei benedicuntur, & morituris asseruantur, vt in hora mortis ipse qui ad mundum illuminandum venit, dignetur illuminare intellectum eorum, ne decidant a lumine verè fidei, seducti tentationibus inimici, qui insidiaī Gen. 3. c.
calcaneo, hoc est fini hominis, ꝗ est mors. 5.§.5.
De cātu & laude vocali dictum est supra.

Ver.5. *De cæremonijs noua legis.*

Caeremoniæ q̄ dicuntur quædam externa ad cultum Dei ordinata in noua lege, quam plurimum distanti a cære- A
monijs veteris legis: quia illæ erant solū Col.2.
umbræ futurorū, quæ per Christū implendæ erāt: (omnia enim in figurā illis cōtingebant.) Cæremonia aūt nouæ legis sunt in memoriā & recordationē præteritorū per Christū & Apostolos gestorū. Et sunt 1.Co.10
signa eorum, quæ uidebimus in patria.

Ideo manifestum est eas esse meliores & perfectiores. Eam ob rem cum magnæ veneratione sunt obseruandæ. constat em̃ eas tum a Christo, tum ab Apostolis, tum a sacris Concilijs generalibus esset traditas. Legimus enim Christum orando sublevatis oculis cœlum intuitum fuisse, & in resuscitatione Lazari multas cæremonias obseruasse. Infremuit enim spiritu, lachrymatus est: ad monumentum accessit, lapidem tolli iussit, eleuatis in cœlum oculis, gratias egit patri, magna uoce clamauit, ligatis manibus & pedibus ac facie defunctum prodire fecit: ligatum soluere noluit, sed soluendum discipulis cõmisit. Sed ad quid tot & tanta signa exteriora fecit? Poterat enim absque mutatione loci & lachrymis ac lapidis subleuatione solutum suscitare: sed noluit, ut mirabilia mysteria (quæ breuitatis causa omitto) notanda repræsentaret. Cum orare uolebat, egrediebatur in montem Oliueti in hortum in oriente situm, aliquando communiter cum omnibus Apostolis, aliquando separatus ab eis, aliquãdo positis genibus, aliquando pronus in terram urabat. Manus super capita paruulorum ponens: benedicebat eis. licet posset absque manuũ impositione benedicere. Discipulos cum oleo ad sanandos infirmos (quos absq; oleo sanare poterat) misit. Bis grabatum in die sabbati sanatis tolli iussit. Cæcum natum sanando spuit in terram, fecit lutum ex sputo, liniuit oculos eius, ad natatoriam Siloe lauandum misit. Sed ad quid tot cæremonias seruauit, cum potuisset solo verbo illuminare? Surdum & mutum curaturus, digitos in aures misit. Post resurrectionem anteq̃ spiritum sanctum Apostolis daret, insufflauit, & manus super capita eorum posuit. Ascendẽs in cœlum, eleuatis manibus discipulis benedixit. & cum nubes suscepisset eum ab oculis eorum, duos viros ad eos misit in vestibus albis. Apostoli & alij discipuli cũ D. Virgine in cœnaculo, in loco vbi ascenderat Petrus, perseuerãtes in oratione & communicatione fractionis panis, spiritũ sanctum acceperunt: Paulo & Barnabæ munus prædicationis delegantes, manus imposuerunt. Apostolus orando flectebat genua ad patrem Dñi nostri Iesu Christi, & in nomine eius omne genu debere flecti dixit. Rationem necessitatis cæremoniarum Apo. Romanis assignauit, dicens: Inuisibilia Dei a creatura mundi) hoc est ab homine) per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas. Visis. n. & sensatis excitamur, & per ea ad spiritualia mysteria capescenda manuducimur. Idem Apost. circa eucharistiam cæremonias ordinauit, & se alias ordinaturum pollicitus est. Circa ordinãdos scribit, nemini cito manus debere imponi. Et Thes. traditiones, quas didicerãt, siue per epistolã, siue per sermonem, seruare iussit & subtrahi debere ab omni fratre ambulante inordinatè & nõ secundum traditionem, quam ab Apostolis acceperãt. Et consuetudinem ecclesiæ approbasis, impugnantes & contentiosos redarguit. Et cum Syla comite, perambulabat Syriam & Ciliciam, confirmans ecclesias, pręcipiens custodire præcepta & dogmata ac decreta Apostolorum & Seniorum, inter quę erant ceremonię, quas a Christo uiderant obseruari, & quas inspirante Spiritu sancto introduxerant: inter quas D. Aug. recitat ea quæ uniuersaliter seruat ecclesia, vt ꝙ fideles crucis signaculo insigniãtur, & q̃ trifariam digesta fiant super pané & calicem, benedictionem fontium, & ꝙ baptizari inungantur oleo sancto. de his in c. ecclesiasticarum, & c. in his. 11. dist. vbi dr̃, in his rebus, in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, instituta maiorum pro lege seruanda sunt. & sicut præuaricatores diuinarũ legum, ita cõtemptores ecclesiasticarũ consuetudiné coercẽdi sunt: Et D. Dion. dicit: Primi nostri illi duces in humanis imaginibus res diuinas materialibusq; figuris spiritualium maiestaté, atque in his, quæ nobis familiaria sunt, summa illa & supersubstantialia, partim scriptis, partim non scriptis institutionibus sui nobis tradiderunt, non prophanę multitudini (cui nec ipse quidem signa fas est contingere) verum eos, ob id que ꝙ nostra sacratissima functio significatiua est plenaq; signis, quibus ueluti adminiculis ad eorum angustiorem intelligentiam subuehamur, non sunt opertæ Pontificibus signorum rationes. Deinde describit

Marginal notes: Marc. 6. — Ioan. 11. — Luc. 22. — Mar. 6. — Ioan. 5. — Ioan. 9. — Mar. 7. — Ioan. 10. — Luc. 24. — Act. 1. — Act. 2. — Act. 13. — Ephes. 3. — Phil. 2. — Rom. 1. — 1. Cor. 3. — 1. Tim 5 — 2. Thes. 2 — 1. Cor. 2. — Act. 15. — In lib. de dict. Bas. — 1. c. Eccl. Hierar.

describit cæremonias per Apostolos in se sepulturis defunctorum obseruatas,& D. Hiero. in epitaphio Nepotiani, laudat eũ de cæromoniis ritè per actis. Sunt igitur
Cæremoniarũ vtilitas. cæremoniæ vtiles ad humilitatẽ,vt nostrã eleuatã & superbã ceruicẽ demittamus,illã subdentes sensibilibus,vt p eas veluti p quosdã gradus,ad superiora mente capescenda euehamur: & ut nos qui corpore peccauimus, holocaustũ de nostris corporibus Domino sacramus: quia non solum animam, verum etiam corpus ab eo accepimus.Ex præmissis euidenter constat, q̃ impiè blasphemando hæretici dicant cæremonias ecclesiæ inuentas ab hominib⁹ ad continendũ populũ sub tyrannide sacerdotũ,& esse auferendas à lege gratiæ, sicut cæremoniæ legis Moysi. Sed, vt dictum est, lata & differentia: qua illę erãt & figuræ futurorũ vmbræ. Vnde sicut umbra luce fugatur si illæ fugatæ sunt per aduentũ lucis Christi.Cæremoniæ uero nouæ legi sunt repræsentatiuæ præteritorũ, & figuræ eorum quę uidebimus in patria, & ideo adueniente statu gloriæ cessabũt.
Prou.23 Nec obstat quod allegant ex Salomone, Fili mi,præbe mihi cor tuũ: quia non utitur exclusionis particula. non enim dicit solum,cor.Vnde Christus ponens differẽtiam inter duos filios, quorum unus dixit ore se facturum uoluntatẽ patris,& verisimile est, q corde(cum uoces sint notæ earum, quæ sunt in anima passionũ)non tamen fecit, & aliũ qui dixerat se non impleturum eius uoluntatem, qui postea tamen impleuit: interrogauit, Quis illorũ fecit voluntatem patris? & prætulit eum
Rom.12. qui opus exterius adhibuit. Vnde apparet, q actus exteriores cadunt sub præcepto. Nec sufficit filio reuereri patrem corde uel verbo: sed necesse est q exterius. Vnde Apost. Obsecro uos fratres per mi
Ioan.4. sericordiã Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem,sanctam, Deo placentem. Nec obstat pariter illud Ioann. Spiritus est:Deus:& ideo qui adorant eũ, in spiritu & veritate oportet adorare. Quia ueritas dicitur relatio conformitatis cordis ad opus exterius.Et sic qui adorant Deum, oportet eum in spiritu (hoc est interius)& in veritate(hoc est actusexteriori conformi) adorare. Quia si esset difformis,haberet locũ illud Esa.Populus hic labiis me honorat:cor aũt eorũ longe est à me.Ex his patet facilis solutio ad oẽs *Esa.29.* obiectiones hæreticorum. Non.n.,ppter hoc iudaizat ecclesia, cum alias cæremonias habeat:& si aliquas antiquæ legis re *Mat. 13.* tineat, non tamen eadem significatione. Sunt enim quædam quæ ultra significatione accipiuntur ad decorem,& cultus Dei honorem,& fidelium excitationem.

Ver.6. *De templorum constructione. & ornatu.*

Cæremoniam constructionis dedicationis,& ornatus altarium, templorum,& basilicarum esse laudabilẽ,& Deo B acceptam,ac ad honorẽ Dei pertinere,ex antiquo & nouo testamento manifestissimũ est. In lege enim naturæ inspirãte Domino,imò præcipiente, constat habuisse *Genes. 8.* initium.Non enim egressus arcam post diluuium ædificauit altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus & volatilibus *Gene. 27* mundi, obtulit holocausta super altare, odoratusque est Dominus odorem suauitatis.Et Iacob eundo Mesopotamiam, vidit Deum in Bethel,& dixit:Terribilisest locus iste: Non est hic aliud, nisi domus Dei,& porta cœli. & tulit lapidem & erexit in titulum,fundensque oleum desup, *Gene.35* vocauit nomẽ ipsius Bethel, qui prius Luza vocabatur, & dixit:Erit mihi dominus in Deum,& lapis iste,quẽ erexit in titulũ uocabitur domus Dei. Præcepit etiam ei Dominus cum reuerteretur à Mesopotamia, ut faceret altare Pręcipit etiã Moysi *Exod.20* facere altare Domino: pręcipit etiam facere arcam de lignis Sethin, & inaurari: deinde in ea poni iussit Librum legis,Virgam, & Manna, mysteriaq; Deo dedicata, antequam conueniret populus ad diuina.Dauid cogitauit ædificare domum Do *1.Pa. 18* *2.par.13* mino: & eius cogitatus fuit acceptus,sed non fuit ei datum, eo quod uir sanguinum esset: promissum tamen est ei, quod per Salomonem filium suum cogitatus eius sortiretur effectum. Ideo magnam suppellectilem præparauit.Salomon filius eius templum miræ magnitudinis, longitudinis,& latitudinis extruxit, & adeò vasis aureis & aliis ornamentis decorauit,ut in admirationem etiam omnes exteri traherentur. eiusdem templi per Salomonem

lomonem dedicatio accepta fuit Domino, qui impleuit templum gloria sua, & pollicitus est se facturũ iuxta petitionẽ Salomonis. Vnde regina Saba vidẽs domum quam Salomon ædificauerat, non habebat ultra spiritũ præadmiratione Dauid pariter in spiritu prohetico dicebat, Domine dilexi decorem domus tuę. Pręcepit etiam dominus Cyro Persarum, regi vt ædificaret ei domum in Hierusalem. Quę etiam reluctantibus inimicis ꝑ Zorobabel ad instar primæ constructa & dedicata est. Machabæi pariter non solum tẽplum interius, verum etiam exteriorem eius faciem coronis aureis ornauerũt. In nouo autem testamento habemus quòd Christus laudauit diuites, qui de suis bonis contribuebant ad reparationem & ornatum templi, præsentiam viduam q̃ duo minuta posuit in gazophilacium: & quòd iratus est contra eos qui dedecorabant templum, & eiecit vendentes & ementes oues & boues: & quòd cum discipuli ornassent asinam indumentis suis, gratãtem accepit, & super eam ornatam ascẽdit. Et quando misit eos parare ultimum pasca, post ꝙ erat institutus sacramentum eucharistię, & celebraturus suam primam & vltimam missam. designauit locum, scilicet cęnaculum magnum stratum, hoc est paratum & ornatu, in quo Apostoli in die Pentecostes Spiritum sãctum in igneis linguis receperũt. Et Apostolum apud Corinthios dicit ecclesiam fuisse dicatam, in qua omnes conuenire, & dominicam cœnam manducare, uerbumque Domini audiri poterãt: Vbi ergo est magna multitudo populi, necesse est magnam debere esse domum siue ecclesiam, in qua (quantum secundum humanam fragilitatem possibile est) paranda & fouenda sunt omnia, quæ ad mundiciam pertinent, & deuotionem excitant. Nec Christus qui uitia Scribarum & Pharisæorum arguebat, repræhendit lapides & structuras ei ostensas, nec ornatum illarum, licet ruinam ipsarum & excidium ciuitatis pp peccata Scribarum & Pharisæorum prædixerit. Nec apud catholicos templa dicantur principaliter Martyribus aut aliis sanctis, quemadmodum hæretici false imponunt, sed soli Deo, ut D. August. dicit. At cum multę sint templa Deo dicata, ad distinguendũ ea ab inuicem, aliqua aliquorum sanctorum) quorum corpora uel reliquiæ, ibi sunt conditæ) eorum nomine appellamus, & ad memoriam sanctorũ quos tanquam peculiares patronos interpellãt, q templa condiderunt, aut frequentant. Nã & imagines appellare solemus eorum nominibus quos repræsentant, & ad quorũ memoriam reducunt. Vnde D. Aug. dicit, Basilicas sanctorum nominibus appellatas, diuino cultui mãcipatas, affectu, cultu pio & deuotione adeundas credimus. Nec recens est templorum vsus & ornatus, sed ab Apostolis introductus, vt Eusebius recitans mores primitiuæ ecclesiæ dicit. Est autem in locis singulis consecratã orationis domus, quę appellatur seumiũ, hoc est honestorum conuenticulum, in quod accedentes, honeste & caste misteria celebrant: nihil ibi prorsus quod ad cibum potumque pertinet inferentes, sed ad legis tantum libros & volumina Prophetarum, hymnosque in Deum, cęteraque similia excolunt. & Anacletus papa (ut recitatur in c. sacrosanct. 22. dist.) dicit D. Petrum & Paulum ecclesiam Romanam consecrasse, & D. Marcum euangelistam ecclesiam Alexandrinam. Et in gestis Tholosanis habetur, quod D. Saturninus vnus ex 72. discipulis, in Episcopum Tholosanum ordinatus, sacellum in honorem D. Stephani cõsecrauit. Quare contra detrahentes templis & basilicis sanctorum, decretum fuit in Concilio Gãgren. Si quis per superbiam tanquam perfectum se existimans, conuentus, qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusauerit, uel oblationes quæ ibi celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque sanctorũ contẽnendas, anathema sit. Et in Concilio Basilien. Ioannes Vuiclefz, qui fundationes & dotes Ecclesiarum reprobabat fuit tanquam hęreticus condemnatus. Ex pręmissis sufficienter apparet, quam impie agant hæretici debacchantes contra ornatum templorum, & ea spoliare & euertere nitentes. Per hoc enim deuotionem populi, quam templorum excitat ornatus, a cordibus fidelium auferre nitũtur, imo & me-

Marginalia: 2. par. 9. — ps. 25. — 1. Esd. 1. — 1. Mat. 41. Mar. 12. — Ioan. 2. — Mat. 21. Luc. 22. — Act. 2. — Luc. 3. cõtra Fau. c. 21. — Lib. 7. de dogma. Eccle. — Lib. 2. hist. Ecc. c. 7.

& memoriam & recordationẽ Dei. Nec obstat quod obiiciunt non haberi ex euãgelio aut ex sacris literis tẽpla debere ornari: ad hoc.n.supra dictũ est, ꝙ non omnia quæ fecerunt & dixerunt Christus & Apostoli, sunt conscripta. Plurima enim ex Apostolorum traditionibus ad nos deuenerunt Argumentum enim ad authoritatem negatiue(quo Lutherani, maxime vtuntur) purum sophisma est. Quanuis ex prædictis sacræ scripturæ locis, maxime ex cænaculo magno & strato, appareat tẽplorum ornatus laudabilis. Nec obstat pariter, quod Christus Samaritanæ dixit, Venit hora & nunc est, quando neque in monte hoc.&c. Spiritus est Deus, & eos q adorãt eũ, in spiritu & ueritate oportet adorare: quia per illa uerba non rebrobauit templa aut eorum ornatum, sed excidium Hierosolymorum & Samariæ prædixit. Et cum Deus non solum animam dederit, sed etiam corpus & alia bona fortunæ, ut dicit D. Iacobns, Omne datũ optimum, &c. Ideo non est contentus solo interiori cultu, sed etiam exteriorem desiderat, vt in nomine eius omne genu flectat: qđ ostendit p illa uerba, In spiritu & ueritate oportet adorare,: hoc est in spiritu deuotionis interius, & ueritate exterioris operis illi interiori respondentis & conformis: in hoc enim consistit ratio ueritatis creaturæ rationalis, quę cognitionem accipit a rebus, ut illis conformetur, ut dictum est cum de adoratione ageretur. Et quanuis Christus verbo & exemplo paupertatem proposuerint imitãdam ut strictius rebus suis quisque uteretur, non tamen ut Deo dicata essent uilia. Quæsiuit enim gloriam & manifestationem Dei, eamque admirandam & colendam docuit, quam structuræ & ornatus templorum excitant, iuxta illud Sap. A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit horũ creator uideri. Præterea si sumptuosum & gloriosum (teste Esaia(Deus voluit esse Christi sepulchrum, in quo triduo duntaxat corpus eius exanime requieuit, & nemo reprehendit: quis præsumet calumniari tẽplum honorificum, in quo non solum corpus, sed etiam animam, imo & diuinitatẽ ipsam vsq; in finem seculi nobiscum manere pollicitus est? Nec per euangeliũ natura hominũ sic immutata est, vt a sensibilibus (a quibus omnis eorum cognitio oritur) nõ egeret. Nam Christus sensibilia sacramenta & sẽsibiles cęremonias (ut dictum est) instituit. Et cum obiiciunt hæretici, Si obseruantæ recipiendæ sunt, cur non recipimus veteres? Dictũ est ꝙ ideo non recipimus, quia figuratiuæ erant eorum quæ per Christum impleta sunt, & Christum uenturũ significabant. Cum igitur Christus iam uenerit, & ea omnia impleuerit, velut umbra euanuerunt. Ideo si modo seruarentur, sensum significarent & ad horrorem protraherent. Vnde per Mosen dicebat Dominus Deus. vetera nouis superuenientibus. proiicietis. In cuius præsagium in die Ramorum vestimenta populi sternebant in uia ad conculcationẽ, & Christus in Apostolorũ suorum ornamentis sedit. Verum quia de tot & tã immensis sumptibus hæretici quæruntur, eo ꝙ reliquis pauperibus (qui sunt uera Spiritus sancti templa) in superfluis structuris & ornatibus ad humanam iactantiam & fiduciam (vt ipsi dicunt) exponuntur, quod propheta Hieremias improbare uidetur, dicens: Nolite confidere dicentes, Templum Domini, templũ Domini est, Ideo eis respondendum est. ac dicendum ꝙ eorum querela simillima est murmurationi Iudæ Scariotis, qui omne obsequium Christo factum, inaniter & perperam propter cupiditatem qua ardebat, arbitrabatur. Vnde cum sensisset odorẽ unguenti, dicebat, Vt quid perditio hæc? Poterat.n. vnguentum hoc uenundari multo (scilicet trecentis denariis) & dari pauperibus & egenis, Non quod de pauperibus ei cura esset: sed quia fuerat: & habebat loculos. Sic isti indigne ferentes odorem vnguenti, hoc est deuotionem populi Christiani, quæ ex templorum ornatu diffunditur. Non quod curent de pauperibus, sed potius de præda aut spoliis pro velamine suæ cupiditatis, & malæ atque peruersæ affectionis, quam contra Ecclesiasticos conceperunt, pauperum indigentias obiiciunt & exaggerant, quasi si nil daretur ecclesię pauperes non egerẽt: nec essent alię uix supperflue & inaniter consumendi, quæ iuste & sancte in Dei, hono-

Ioan 4. Iac. 1. Phil. 2. Sap. 2. Esa. 11. Matth. 1. post. Leui. 26. mat. 12. Hier. 7.

honoré exponũtur. Sẽper enim (vt Christus ait) pauperes habebitis uobiscũ & potestis eis benefacere. Iõ incertũ est an ea quæ pro tẽplorum ornatu dãtur, ad pauperũ indulgẽtias applicarẽtur. Nulli dubiũ est neque negari potest: quin pauperes essent, cum Dauid tot parauit impensas, cum Salomon tot uasa & ornamenta aurea templo dedit, & cum Machabei ornauerunt faciem templi coronis aureis, pauperis aderant. Non tamen propter hoc intermiserũt magnificentissimi templi constructionem & ornatum. Nec eorum expositio reprobata, sed commendata fuit. Cum ergo templum illud, in quo asseruabatur sola testamenti arca, esset figura Christianæ ecclesiæ, & figura non possit æquari figurato. consequens est, q quanuis nunc sint pauperes, minus possint sumptus & expositiones in templorum constructione & ornatu calumniari. Pauperibus quidem eleemosynas non prohibet ecclesia, nec superfluam in templorum ornatu approbat expositionem: sed rationabilem, pro Dei maiestate, & nostrę deuotionis excitatione, approbat erogationem, & religionem præfert misericordię, & templi ornatum eleemosynis pauperum.

Quanuis non dicamus hoc etiam tempore exequendum, vt pauperibus desertis templa ornemus. Licet enim philosophari simpliciter & absolute sit melius quam ditari: aliquando tamen in particulari casu magis expedit ditari. Sic ubi annonæ caritas igitur, subueniendum est indigentiæ pauperum, & non est adeo uacandum templorum ornatui: tunc enim ipsa templi uasa in pauperum necessitates sunt eroganda, quemadmodum D. Aug. fecisse legimus, Vnde Diu. Ambr. dicit, Aurum habet Ecclesia, non ut seruet, sed ut eroget, & subueniat necessitatem patienti. Sic debent intelligi Sanctorum authoritates, quæ ornatui templorum aduersari uidentur. Vbi uero talis necessitas non imminet, quanuis pauperes deserendi non sit præsertim in extrema necessitate) laudabilius est ornatui templorum intendere: non quidẽ ad humanã iactantiam aut laudem quæ etiam in eleemosynis pauperum plerunque inuenitur

In li. off.

sed ad Dei cultum & honorem. Nec etiã in illo solo exteriori ornatu aut ædificiorum splendore, inauratisque laquearibus & uestitis parietibus ac marmorum crustis fiduciam habere debemus (id enim Hiere. improbat) sed in uera fide & sancta conuersatione, ut domus Dei, hoc est ecclesia impleatur ex odore unguẽti: hoc est, ut populus ad deuotionem & Dei honorem excitetur. Ideo subiungit Prophetas, Si bonas feceritis uias uestras & studia vestra, & feceritis iudiciũ inter uirum & virũ habitabo vobiscũ in loco isto &c.

Ver. 7. *De præceptis nouæ legis.*

Lex noua cuius principale est gratia Spiritus sancti, quam non possumus habere nisi per Christum, mediantibus sacramentis per ipsum institutis, pauca pręcepta circa exteriora opera continet, Quia solum ea præcepit uel prohibet, q habent necessariam conuenientiam uel contrarietatem. & sic solum continet quatuor præcepta. Primum est de baptismo, Nisi, quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Secundum est de sacramento eucharistię, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Tertium præceptum est de sacramento pœnitentiæ pro his qui ab innocentia baptismi prolapsi sunt, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Quartum de exteriori confessione fidei, Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: qui autem me negauerit coram hominibus, negabo eum corã patre meo. Alia uero opera que non habent necessariam conuenientiam uel cõtrarietatem ad gratiam, quę manifestatur per fidem ex dilectione operantem, non sunt pręcepta neque prohibita ex ipsa legis institutione: sed fuerunt a legislatore Christo relicta arbitrio eorum qui curam aliorum erant habituri, & sic reliquit potestatem determinandi tam circa cęremoniali, quam iudicialia, siue in spiritualibus, siue in temporalibus, his qui aliis præessent. Et ideo lex bona dicitur lex libertatis, eo quod pauca præcepta continet, ac etiam eo quod ad illa libere implenda interius iuuat, quod non faciebat

A
1. 2. q. 108.
Ioan. 1.
Ioan. 6.
Luc. 11.
Lex noua cur dicatũ libertatis

bat lex Moysi. Et quia Pharisæi male intelligebant præcepta moralia siue legis naturæ, quæ in lege noua manere debebant: quia secundum se pertinent ad rationem uirtutis: ideo Christus in lege sua noua illa explanauit. ¶ Inter alia præceptum negatiuum de periurio. Pharisæi.n. licet crederent periurium esse peccatum, tamen putabant iuramentum per se esse appetendum & frequentandum eo quod uidetur ad reuerétiam Dei pertinere. Et ideo Christus ostendit iuramentum non esse appetendum tanquam bonum, sed melius esse absque iuramentum loqui, nisi necessitas cogat: & sic non prohibuit iuramentum, vt dictum est. ¶ Circa uero prohibitioné homicidii & adulterii, Pharisæi existimabant solum actum exteriorem prohiberi, & non interiorem appetitum: quod magis credebant circa homicidium & adulterium, quam circa furtum vel falsum testimonium. Quia motus iræ tendens in homicidium, & motus concupiscentiæ tendens in adulterium, uidentur aliqualiter nobis ab ipsa naturæ inesse, non autem motus furandi aut falsum testimonium dicendi. Ideo Christus declarauit dicens, Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit cósilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Et quo ad adulterium subiunxit, Omnis qui uiderit mulierem ad concupiscédum eam, iam mœchatus est in corde suo. ¶ Et quia circa uirtutes morales, præsertim circa iustitiam, errabant, putantes eam esse exequendam appetitu uindictæ uel odio inimicorum; ideo credebát propter præceptum datum de pœna talionis, quod quidem fuit datum ut iustitia & bonum commune pacificusque côuictus seruarentur, non ut homo uindictam iniuriarum sibi illatarú quęreret: ideo Christus ad hoc remouendum docet animum hominis sic debere esset paratum ad sustinendum plura, si necesse sit: docet etiam inimicos diligendos, & q̃ simus etiá paratí eis benefacere in necessitate. Nec ét prohibeat Christus iudicium iustitiæ, sed iudicium inordinatum & temerarium.

Mat. 5. — c. 5. §. 5. uersi 5. — Mat. 5.

Et quia etiam errabant circa opera misericordiæ, arbitrantes accipere usuram ab extraneis esse licitum: ideo Christus decclarauit, Mutuum date, nihil inde sperantes. Nec prohibuit solicitudinem necessariam, sed inordinatam. Docuit pariter abstinere non solum ab exterioribus, quæ secundum de mala sunt, sed etiam ab interioribus & occasionibus malorum. Docuit etiam ordinare intentionem hominis, dicens quod in bonis quæ agimus non quæramus humanam laudem, aut gloriam, neque mundans diuitias inordinate, quod est thesaurizare. Postremo docet modum implendi euangelicam doctrinam, scilicet implorando diuinum auxilium, & conatum ponendo ad ingrediendum, per angustam portam perfectæ virtutis, & cautelam adhibendo ne a seductoribus corrumpamur, & quod obseruatio mandatorum eius est necessaria ad salutem, & quod non sufficit sola fidei confessio, neque miraculorum operatio, neque solus auditus uerbi,

Mat. 6.

Ver. 8. *De consiliis nouæ legis.*

CVm Salomon dicat, Vnguento & uariis odoribus delectatur cor & bonis amici consiliis anima dulcoratur, & Christus sit maxime sapiens & amicus, congruum fuit quod in noua lege, quæ est libertatis salutaria nobis cósilia dederit. In antiqua uero lege cum esset lex seruitutis, non erant danda consilia. Ad cuius euidentiam sciendum, est quod differentia inter consilium & præceptú hæc est: quia præceptum importat necessitatem, consilium uero non, sed ponitur in optione eius cui datur.

B 1.2.q. 108.art. 4.

Consiliũ & præceptũ quõ differunt

Vnde D. Greg. in epist. ad Iouinianum, & recitatur id c. quod præcipitur. 14. q. 1. dicit, Quod præcipitur, imperatur: qđ imperatur, necesse est fieri: si non fiat, pœná habet. Vbi consilium est, datur offerentis arbitriú. Ex quo inferé q̃ præcepta in noua lege data, sunt de necessariis ad consequendum finem beatitudinis, in qué lex noua immediate introducit. Cósilia uero sunt de his per quę melius & expeditius potest homo côsequi prædictú finem. Et sic tria consilia proponútur in lege noua scilicet paupertatis, castitatis, & obediétię in quibus fundatur omnis communitas, quæ statum religionis profitetur: Quia per huiusmodi tria, abdicantur tria, bona mundi,

Tria nouę legis consilia.

mundi quæ retrahunt & impediũt hominem a cõsecratione finis, scilicet diuitię, delitiæ, & honores. Vnde D. Ioan. dicit: Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia oculorum, aut cõcupiscẽtia carnis, aut superbia uitæ. Per paupertatẽ uoluntariam abdicantur diuitiæ, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum. Per castitatẽ abdicantur delitiæ, q̃ pertinent, ad concupiscentiã carnis. Per obedientiã abdicantur honores, qui pertinent ad superbiam uitæ. Hæc tria cõsuluit Christus dicens, Si uis perfectus esse, uade & vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus. Sunt eunuchi qui se castrauerũt propter regnũ cœlorũ: qui potest capere capiat. Et quo ad obedientiam post consilium paupertatis, subiunxit consilium obediẽtiæ, dicẽs: Sequere me. Sequimur enim Christũ nõ, solum imitando opera, sed etiam obediẽdo mandatis ipsius. Vnde dicebat, Oues meæ uocem meam audiunt, & sequuntur me. Hæc autem simpliciter obseruata pertinẽt ad cõsilia simpliciter proposita, quę quantum in se sunt, expediẽtia sunt omninibus. Sed ex indispositione aliquorũ cõtingit, quod alicui non sunt, expedientia: quia, scilicet eorũ affectus non inclinatur ad illa. Sed obseruatio uniuscuiusque eorũ in speciali casu pertinet ad consilium, secundum quod scilicet in casu illo nõ tenetur obseruare. Puta quando homo dat eleemosynas pauperi, quando nõ tenetur dare, & q̃n aliquo determinato tempore aliq̃s abstinet a delectationib. carnis alias licitis, ut orationibus uacet. Et quãdo aliquis uoluntatem sum non sequitur in aliquo facto, quod licet facere posset, puta si benefaciat inimicis suis quando non tenetur, uel si offensam remittat, cuius iuste posset exigere uindictam. Nam quę Mat. 5. scribuntur, & similiter de maxilla, & de non litigando in iudicio, si referantur ad præparationem animi cum necessitas cogit, præcepta sunt. Sed ubi necessitas non occurrit, sunt cõsilia particularia, quę ad tria reduci possunt Licet. n. meliora bona, de quibus datur consilium, particulariter sint indeterminata: ea tamẽ quę sũt simpliciter & absolute meliora bona in uniuersali, sunt determinata, ad quę ẽt omnia alia particularia redeũtur. Illa autem quæ ponuntur. Matth. 10. & Luc. 9. & 12. scilicet, Nolite portare aurũ, argentũ, neque pecuniam in zonis vestris, nõ perã in uia. neque duas tunicas & calceamẽta neque virgam, & neminem in uia salutaueritis, &c. fuerat quædam præcepta disciplinę, & pro tempore reuocata, autem cũ dixit: Quando misi vos sine saculo & pera &c. Primo enim dicta mandata data sunt, secundum D. Aug. non ut præcepta, sed ut concessiones ad ostendendũ quod haberent potestatem accipiendi necessaria vitę. Secundũ uero alios sanctos erant mandata pro tẽpore obseruanda. Indigebant. n. discipuli, quasi paruulis sub cura Christi existentes, accipere aliqua specialia instituta a Christo, sicut alii subditi a suis prælatis, ꝑcipue q̃ a erãt paulatim exercendi, ut tẽporaliũ solicitudinẽ abdicarẽt, ꝑ q̃ reddebanᵗ idonei ad deferẽdum euãgeliũ ꝑ vniuersũ mundũ. Illa tamẽ instituta imminente passionẽ, ut dictũ est reuocauit, tanquã discipulis per ea sufficienter exercitatis, & aliis causis occurrentib.

Mat. 19. Ioan. 10. Luc. 22. In lib. de cõse. euã.

DE LEGE HVMANA. Cap. XVII.

A 1. 2. q. 9

LEx Humana est dictamẽ prudentiale in principe, qui habet curã cõmunitatis, subditis promulgatũ, cõgruẽs religioni, disciplinæ, & vtilitati humanæ, regulans operationes humanas ad pacificũ & virtuosum conuictũ. Hęc definitio cõplectitur omnes conditiones legis. Per hoc quod dicitur dictamen prudentiale, habetur quod sit rationabilis: & per hoc dicitur, A principe, habetur quod fiat ab habente authoritatem. Et per hoc quod dicitur, Promulgatum, habetur efficatia obligandi: Et per hoc quod dicitur, Congruẽs religioni, habetur quod sit proportionata & conformis legi diuinę, & q̃ sit honesta. Et per hoc quod dicitur, Disciplinæ, habetur quod sit proportionata, legi naturę: & sic quod iusta, possibili, secundum

Legis humanæ definitio.

cundum naturam, & patrię consuetudinem, loco & tempori deseruiēs. Et ꝑ hoc quod dicitur, Vtilitati, habetur ꝙ finis legis est bonum commune siue utilitas publica: & per uerba sequentia amplius declarantur conditiones materiales legis & finis eius. Lex humana dicitur ius scriptū ad differentiam consuetudinis, quæ dicitur ius positiuum non scriptum. Et sic prima diuisio iuris humani est in ius scriptū quod dicitur Lex, & in ius non scriptum, quod dicitur Consuetudo.

Prima iuris humani diuisio.

Ver. 1. *De Legis humanæ necessitate.*

B CVm lex naturalis & diuina positiua non determinet in speciali omnia q̄ requiruntur ad pacificū conuictū, sed aliqua sint relicta arbitrio illorum, qui curā aliorū habēt: necesse fuit, ꝙ fierent leges humanæ: Licet enim sint aliqui qui sint proni ad actus virtutum ex bona dispositione naturæ vel ex consuetudine, præsertim diuino munere, quibus sufficere posset disciplina paterna, quæ est per monitiones: Verūtamen quia inueniuntur quidam proterui & proni ad uitia, qui uerbis persuaderi non possunt: necessarium fuit qđ per uim & metum cohiberētur a malo, vt saltē sic male facere desistētes aliis quietam uitā relinquerent, & ipsi tandē per assuetudinem perducerentur ad hoc ꝙ voluntarie facerēt, quæ prius metu implebant: & sic fierent virtuosi. Ideo necessarium fuit ad pacem hominum, & virtutem, quod leges ponerentur: quia (prout Philos. dicit) Sicut homo si sit perfectus virtute, est optimum animalium: sic si sit separatus a lege & iustitia, est pessimum omnium. Vnde Isidorus & recitatur in c. factæ sunt. 4. dist.) dicit: Factæ sūt leges, vt earū metu humana coercerēt audacia, tutaq; esset inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenaretur nocendi facultas. Lex humana deriuatur a lege diuina naturali: quia (sicut D. Augnst. dicit.) Nō uidetur esse lex, quæ iusta non fuerit. Vnde tantum habet de virtute legis, quantum habet de iustitia: in rebus autem humanis dicitur aliquid iustum, ex eo quod est rectum secundum regulam rationis. Rationis verò prima regula immediata est lex naturæ: & legis naturæ regula est lex ęterna, ideo omnis lex humanitus posita, in tantum habet de ratione legis, inquantum deriuatur a lege æterna & naturæ ꝑ modū conclusionis a cōmunibus principiis uel ꝑ modum determinationis ut in legibus pœnalibns. Si uero in aliquo ab æterna uel lege naturali discordet, non erit lex, sed legis corruptio, uel lex iniqua Vnde Esa: Væ qui cōdunt leges iniquas. *Esa. 10.* Ad legem: n. humanam pertinet cohibere vitia: licet nō omnia, quia permittit aliqua mala, nō ꝙ approbet ea, sed vt euitentur maiora. Pertinet ēt ad eam imperare actus virtutum, sed non omnes, propter diuersitatē conditionis & imperfectionis aliquorum subditorum.

Ver. 2. *De obligatione legis humanæ.*

EX deriuatione legis humanæ a lege naturali & eterna sequitur quod leges humanæ iustæ ligant & imponunt homini necessitatem in foro conscientię, secluso quocunque scandalo, & seclusa lege diuina positiua: sic quod contraueniēs peccat, cum pendeant ex lege naturæ, q̄ deriuatur a lege ęterna. Vnde Salomon: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et Apostolus, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nō est enim potestas nisi a Deo. Quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt. Itaque quicunque resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Qui autem resistunt, damnationē sibi acquirunt: Deinde subiungit, Itaque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo Christus nascens ut exemplum daret, obediuit Cæsaris edicto. & D. Petrus, Subiecti estote omni humanæ creaturę propter Deum, siue regi quasi pręcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem uero bonorū. Quia sic est voluntas Dei, & paulo post dicit: Serui, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. Et Christus, Super cathedram Moysi sederūt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quęcunque dixerint uobis, seruate & facite, &c. Si Iudæi tenebantur obedire Moysi, & eius successoribus: a fortiori Christiani ecclesiæ prælatis, cum fuerit eis a Christo data potestas. ait. n. Si

C 12. q. 96 ar. 4. Lex humana ligat. prou. 8. Ro. 13. Luc. 1. 1. Pet. 2. Mat. 23.

Si ecclesiam non audierit, si tibi sicut ethnicus & publicanus. Item: Qui vos audit, me audit. Qui uos spernit, me spernit & Apostolus præcepit custodire eorũ præcepta & mandata. Ratio huius obligationis esse põt: quia non minus obligantur subditi principi uel prelato iusta præcipienti, quam patri filius: quia quanto bonum politicum & commune prestat bono priuato, tanto præceptum principis ꝑferẽdum est præcepto paterno, cæteris paribus: hoc est, si tantum sit periculum in republica, si non succurratur secundum mandatum principis, quantum in re domestica, si non succurratur secundum præceptum patris. Sed filius sub pœna peccati tenetur obedire patri iusta precipienti, etiam secluso scandalo. Vnde Apostolus, Filii obedite parentibus in Domino: hoc enim iustum est. & alibi inter peccatores nominat parentibus inobedientes. & Moyses: Si quis maledixerit patri aut matri, morte moriatur ergo a fortiori ratione peccãt filii Belial, qui suis superioribus siue ecclesiasticis siue temperalibus resistunt. Ex præmissis apparet quam turpiter errent heretici, qui dicunt constitutiones humanas non obligare ad culpam mortalem, nisi propter scandalum. Nec obstat quod homo non potest infligere pœnam æternã, quia præses debilis potest præcipere sub pœna mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obiiciunt ex Christi dicto, Sine causa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum: quia, intelligebat de his que contrariebant mandatis Dei, uel de his quæ sunt irrationabilia. Vnde reprehendit Phariseos, qui propter traditiones suas transgrediebantur, mandata Dei. Et quamuis (vt dicit Apost.) Iusto non sit lex posita, coerciue, tamen bene preceptiue & obligatiue. Et eodem modo intelligendum est quod alibi dicit, Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Nec libertas Christiana (de qua loquitur) liberat ab obedientia. Et cum Apostolus dicit in eodem, Nolite iterum iugo seruitutis contineri, intelligit de seruitute legis Moysi: quia ibi est quæstio de circuncisione, uel etiam de iugo seruitutis peccati. Notandum tamen quod ad hoc ꝙ

Luc. 10

Act. 13.

Ephe. 6.

Rom. 1.

Exo. 21.

Mat. 15.

Gal. 5.

leges humanæ dicantur iuste, tria requiruntur: Primo ꝙ ordinentur ad bonum commune, tanquam ad finem. Secundo ꝙ non excedant potestatẽ ferentis. Tertio ꝙ secundum equalitatẽ proportionis onera inferantur. Quatuor autem modis dicuntur iniustæ: Primo, quando sunt contra finem legis, ut si aliquis princeps imponat subditis leges onerosas, non pertinẽtes, ad utilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem vel gloriã. Secundo quando excedunt potestatem ferentis. Tertio cum inequaliter munera multitudini distribuuntur, etiam si ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi ordinationes sunt magis uiolentiæ quam leges & tales non obligant in foro conscientie, nisi forte propter scandalum uel turbationem, propter quæ homo debet cedere iuri suo. Vnde Christus, Si qs te angariauerit mille passus, uade cum eo duo milia Et D. Petr, hec est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quarto, propter contrarietatẽ ad bonum diuinũ, sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, uel ad quodcũque aliud scelus. & tales leges nullo modo licet obseruare, etiam imminente scandalo: quia (ut D. Petrus dicit) Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Notandum præterea est quod non omnes leges humanæ obligant ad mortale. Aliud est enim in lege humana, & aliud in lege diuina. Lex enim diuina, cum sit supra rationem naturalem, ligat transgressores ad mortale. Lex autem humana, cum sit secundũ rationem naturalem, quæ certos gradus in agendis inuenit, secundum quos diuersa precepta ordinat, non semper obligat ad peccatum mortale. Et sic non omnes leges aut ordinationes humanæ sunt æqualiter obligatoriæ, nec punitiuæ: Videmus enim aliquas leges sub maiori cõminatione institui. Cum prohibitio principis temporalis est sub pœna mortis aut mutilationis membrorum, fustigationis, infamiæ, aut præscriptionis omnium bonorum, transgressores mortaliter peccat: Quia si aliquis vult aliquod præmissorũ uel notabile damnum proximo, peccta a fortiori si sibi ipsi. Pariter cum ecclesia uel

Tria ad lẽ requisita.

Mat. 5.

1. per. 2.

Act. 4.

vel prælatus præcipit uel prohibet aliqd sub pœna anathematis, suspensionis, uel interdicti, transgressores peccant mortaliter: quia talia precepta vel prohibitiones non consueuerunt fieri, nisi pro peccato mortali uel graui causa. Idem dicendum videtur, si sub pœna grauioris culpæ uel carceris in ordine Prædicatorum fieret preceptum. Tutius tamen dico esse standum iudicio expertorum in prædictis legibus, qui ex verbis & rationibus habent leges rimari & interpretari: ex illis enim trahi potest mens & intentio legislatoris, vt dictum est. Transgredientes tamē quascunq; leges humanas iustas ex cōtemptu formali peccant mortaliter, vt dictum est. c.15.uer.1c.5.§.8.

Ver.3. *De lege humana circa actus interiores.*

A 1.Re.16 Hier.17. QVia homo videt quæ foris patent, Deus autem cor intuetur, solusque Dominus scrutatur corda, & probat renes: sequitur quod solus Deus possit actus pure interiores præcipere cum eius subiaceant cognitioni. Sequitur etiā quod nullus legislator humanus potest directe actus interiores præcipere vel prohibere, cum non subiaceant eius cognitioni. Vnde regula iuris est. Cogitationis pœnam nemo meretur, scilicet apud homines, tamen bene apud Deum. Vnde Sap.1. Peruersæ cogitationes separant a Deo. & in eodem: spiritus sanctus aufert se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Et Matt.5. Si quis uiderit mulierem, &c. & Matt.15. Cogitationes malæ coinquinant animam: Quia Deus uolūtatem reputat pro facto, ut dictum est. Ex quo sequitur quod hereticus pure interior nō est excommunicatus. & licet sit priuatus officio & beneficio ab ipso Deo, ut dictū est, non tamen apud homines, donec innotescat & declaretur: ideo per pœnitentiam recuperare potest. Sed cum actus exteriores pendeat ab interioribus, & prælati spirituales & principes tēporales habeant authoritatem super actus exteriores: sequitur quod indirecte & ex consequenti possunt præcipere actus interiores. Vnde cum prædicatio (quæ est actus exterior) fieri non possit absque interiori contemplatione: sequitur quod prælatus ex consequenti præcipere potest contemplationem & actum interiorem, a quo actus exterior præceptus pendet. c.5:§.5. nes.5.c.10.

§.1. *De humanæ legis diuisione.*

QVum Lex humana pendeat a lege naturæ, vel per modum conclusionis ex primis principiis, vel per modum determinationis: sequitur quod lex humana siue ius positiuum scriptum diuiditur in duo mēbra, scilicet in ius gētium & in ius ciuile. Ius gentium dicitur, quod deriuatur a lege naturæ per modū cōclusionis communis & uniuersalis ad omnes gentes, ut iustæ emptiones & uenditiones, & alia huiusmodi, quæ ex Isidoro recitantur in c. ius gentium. 1. dist. de iure enim naturali est quod homo (vt ait) sit animal sociale: ideo infertur quod debet generaliter seruare omnia ea, sine qbus homines pacifice conuiuere non possunt. Ius autem ciuile dicitur id quod deriuatur a iure naturali per modum determinationis, secundum quod quælibet cōmunitas sibi aliqd cōmode determinat. Alia diuisio legis humanę sumitur ex fine ad quē communitas ordinat: & secundum hoc lex humana diuidi potest in duo mēbra: quia bonū cōmune quod est finis legis humanæ, est duplex, scilicet spirituale & temporale. Ita duplex est lex humana: quædam canonica quæ ordinatur ad bonum spirituale: & quędā politica siue ciuilis, quæ ordinatur ad bonum temporale. B *Legis humanæ diuisio.* *Ius gētiū quid.* *1.poll.*

Ver.1. *De lege Canonica.*

LEx canonica est quę ordinatur ad bonum spirituale, siue ad pacificum cōuictum ecclesiasticum. Et sic traditiones Apostolorum fuerūt leges canonicę, quæ sunt obseruandæ. Vnde Apostolus, Tenete traditiones quas didicistis siue per epistolam, siue per sermonem. Et cum perambulabat Syriam & Ciliciam, confirmans Ecclesiam, præcipiebat custodire pręcepta Apostolorum & seniorum, inter quæ præcepta & traditiones (ut D. Hieronym. refert) est ordinatio de ieiunio quadragesimali. Et idem cum pertransiret ciuitates, tradebat custodire dogmata, quæ erāt decreta ab Apostolis & senioribus. C *2.Thes.2* *Act.15.* *In epistola ad paulinam.*

Christus potestatem instituendi leges dedit Petro, dicens Pasce oues meas. Et præcepit eis obedire dicens: Si ecclesiam non *Apoc.16*

Ioan.21. *Mat.18.* non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Et non solum D. Petro & aliis Apostolis sub eo, fuit data potestas disponendi & instituendi leges: sed etiam successoribus eorum, sicut Dauid prædixerat, *Psal.44.* Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnē terram: alias Christus non reliquisset politiam Ecclesiæ adeo bene ordinatam, sicut Synagogæ, in qua successores Moysi habebant talem & tantam potestatem sicut Moyses: prout ipse Christus testatur, *Mat.23.* Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & pharisæii Omnia ergo quæcunque dixerint uobis seruate & facite: quia scilicet tantam & talem potestatem uos obligandi, quantam & qualem Moyses habuit, ipsi habent, cum sint successores, & sedeant super cathedram Moysi: alioqui si nullam potestatē obligandi habuissent, non dixisset eorum dicta esse seruanda. In quibus uerbis sufficienter declarauit successores Diui Petri & Apostolorum talem & tantam potestatem iurisdictionis habituros, quantam Diuus Petrus & reliqui Apostoli. licet non talem ac tantam potestatem impetrationis & miraculorum. Et ideo sicut Apostoli aliqua congruentia pro tempore statuerunt: ita & nunc papa, qui succedit Diu. Petro, & est uicarius Christi & non Petri, & episcopi qui succedunt Apostolis, & curati qui succedunt discipulis, vt habetur in capit. in nouo testamento. 21. distinctio. & possunt aliqua conuenientia ad pacificum conuictum ecclesiasticum ordinare. et eorum ordinationes Christiani qui nunc sunt, tenentur obseruare: sicut illi qui erant in tempore Apostolorum, tenebantur seruare ordinationes & traditiones eorum. Huiusmodi autem præcepta sunt de aliquibus solennitatibus & cæremoniis exorcismorum, luminarium, indumentorū, benedictionum, & de aliquibus festiuitatibus celebrandis: & de conueniendo populo ad audiendam missam die dominico de consecratione ecclesiæ uel altaris, de sacra communione, & tempore confessionis, de ieiuniis, & aliis similibus. Huiusmodi leges dicuntur canonicæ siue regulares. Canon enim Græce, regula Latine dicitur. Regula autem dicta est eo quod recte ducit, nec aliquem aliorsum trahit. Aliqui dicunt regulā dictam eo quod regat, uel normam recte uiuēdi præbeat, vel quod distortum prauumque est corrigat, ut dicitur in c. regula, eadē distin. Vbi ponitur diuisio canonum in decreta pontificum, & statuta cōciliorum: inter quę alia sunt uniuersalia, alia prouincialia. Et prouincialium alia patriarcharū, alia primatum, alia archiepiscoporū alia episcoporū. Nos uero ut clarius procedamus, ad tria mēbra reducemus: quia ordo ecclesiasticæ hierarchiæ in tres gradus diuidit. Iō canones ecclesiastici sunt triplices: Quidam sunt episcopales siue synodales, qui ab episcopo cum concilio capituli & cleri instituūtur. Et illi publicati obligāt omnes de diœcesi, & non alios cum potestas episcopi non se extendat extra suā diœcesim. Alii sunt canones prouinciales, qui ab Archiepiscopo uel primatibus aut patriarchis cū subditis episcopis aut archiepiscopis, aut primatibus instruuntur. Et tales canones ligant diœcesanos, qui sunt de prouincia, cui prędicti Archiepiscopi uel primates aut patriarchæ præsunt. Quidam uero canones sunt generales siue uniuersales, quia a summo pōtifice uel generali concilio sunt editi. Et tales uocantur canones catholici siue uniuersales, & alio nomine uocantur dogmata. mandata sanctiones, uel decreta, quæ obligant omnes. Vnde in cap. si quis. 25. q. 2. ex generali cōcilio sub Nicolao pōtifice celebrato dicitur: Si quis dogmata mādata interdicta, sanctiōes, uel decreta pro catholica fide uel ecclesiastica disciplina pro correctione imminentiū uel futurorū malorū a sedis Apostolicæ præsule salubriter promulgata, contempserit: anathema sit. Huiusmodi canones & decreta sunt in dupli ci differentia. Quędā sunt de dogmatibus siue decretis aut determinationibus speculatiuis & necessariis fidei & bonorum morum, scilicet quid de fide catholica tenendū credēdum ve sit, aut quid de se bene uel male factū sit. Et tales canones sūt immutabiles, eo quod una est fides vniuersalis Ecclesiæ, cui ex Christi promissione Spiritus sanctus (qui est omnino immutabilis, & est Deus non dissensionis, sed unitatis & pacis) præest, imo etiam Christus

Papa & episcopi habēt tātam potestatē quā sū D. Petrus & Apostoli

Canō qd sit.

Canones synodales et prouinciales qui sint & quos ligent.

Canones generales qui sint & quos ligent.

Canones de fide et bonis morib. sunt immutabiles.

Mat. 18. Christus, qui dixit: Vbi fuerint duo uel tres cõgregati in nomine meo, iu medio illorum sum. Et ideo nunquam decreta de fide vel bonis moribus renocãtur. Qđ intelligendum estde decretis in concilijs rite & recte congregatis, seruatis solenni tatibus ad hoc requisitis. Quædam verò sunt decreta circa continge ntia. Et quia talia variantur secundum varietatem tem porum & dispositionem hominem: ideo mutari & reuocari possunt, sicut decretũ *Act. 15.* factum ab Apostolis de suffocato & sanguine, quod nunc non seruatur, cum cessauerit ratio institutionis eius. Decretum verò de abstinentia fornicationis perseue rat: quia est de bonis moribus. Et quanuis in concilijs generalibus, quo ad omnes canones, tã circa necessaria, quã circa con tingentia editos, dicatur, Visum est Spiritui sancto & nobis: ex quibus nerbis appa ret. quod canones generalium conciliorũ magis pendent a Spiritu sancto, quàm cõcilio: Non tamen sequitur, quod canones circa contingentia sint inuariabiles, & q semper obligent: quia Spiritus sanctus in spirat & monet cõgregatos suauiter hoc est secundum naturam & conditionem ipsorum: quæ talis est, quod contingenter occurrentibus morbis contingentia anti dota solet præparare.

Ver. 2. *De doctrinis & dogmatibus.*

D. D. Anto. Flo. in 1. par. summæ, titu. 17. c. unico. §. 8. DOctrinarum Ecclesiasticarũ triplex est differentia: Quædam enim sunt repprobatæ tanquam falsæ & hæreticæ. de quibus in c. quidam autem hæretici. 24. q. 3. & in c. sancta Romana Ecclesia. 15. distinct. & in capitu. damnatus, extra de summa Trinitate, & fide catho. & in cap. vnico, eod. tit. lib. 6. & in cle. 1. etiam eod. tit. & cle. ad nostrum, de hære. in qua dam nantur errores Begardorũ, & in alijs locis & concilijs generalibus. *Tria genera doctrinarũ.* Tales doctrinas publice uel priuatim asserere non licet: nec etiam legere aut tenere libros eas cõ tinentes, propter periculũ, quod q amat, *Eccl. 3.* peribit in illo. Quędam sunt doctrinæ Apocriphę. Apocriphum dicitur a uerbo apocripto, hoc est occulto, de quo scilicet *Liber Apocriphus quid sit, et quis modis dicatur.* verum iudicium haberi non potest. Dicitur tamẽ aliquis liber Apocriphus dupliciter: Primo, quando author ignoratur, veritas tamen totum, quæ in eo scripta sunt, est manifesta, sicut est liber Sapientiæ & Ecclesiastici, & alij, quos numerat D. Hiero. in prologo libri Regum. Et tales recipit Ecclesia, non ad fidei approbationem, sed ad morum instructionem. Secũdo dicitur liber apocriphus; quia du bitatur de fide eorum, quę in eo continen tur, vt est liber de Infantia Saluatoris, & alii, de quibus in dicto c. Saucta Romana Ecclesia. Et tales non recipit ecclesia, nec habẽt aliquam authoritatis dignitatem. Si tamen legantur, vel a quocunque narrentur, an illis credendum uel non credẽdum sit, legentis uel audientis iudicio re linquitur. Legere ergo credere ea quæ nõ sunt contra fidem in his libris, non est ꝓhibitum. In prædicatione tamen ea proponere seu anunciare non licet: quia cũ dubia sint diminuunt de fide & authoritate prædicationis. Quædam uero doctri næ sunt ab Ecclesia approbatæ. Et huiusmodi sunt doctrinę quæ continentur in omnibus libris Bibliæ, qui omnes nouissi me in concilio Tridẽtino tanquã catholi ci fuerunt approbati. Post huiusmodi do ctrinas sunt determinatio nes sacrorum conciliorum generalium per sanctam sedem Apostolicam Romanam approbato rum: quibus ita firmiter & vniuersaliter credere oportet. ut nullo modo liceat de veritate ipsorum disputare, cum sint a Spiritu sancto dictatę. Deinde opusculis San ctorum & orthodoxorum patrum, de quibus in dicto c. sancta Romana, & aliorum qui in nullo a sanctæ Romanæ Ecclesiæ consortio deuiarunt, nec ab eius obedientia & prædicatione seiuncti sunt. Non tamen sunt tantæ authoritatis aut dignitatis, ut sanctæ scripturæ uel generalia concilia: quia de dictis sanctorum Patrum licet dubitare, & aliquando aliter sentire, nisi sint talia, quæ determinata sint per Ecclesiam vnde D. August. in epistola ad D. Hieronymum (& recitatur in c. ego 9. distin.) ait: Ego solis eis scripturis, & libris qui canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque referre, ut nullum eorum scribendo errasse audeam credere: aut si aliquid in eis offendero, quod uideatur contrarium veritati, nil aliud existimen, quam mendosum esse codicem, uel non esse

assequutum interpretem, quod scriptum est: uel minimè intellexisse ambigam. Alios uero ita lego, ꝙ quantalibet sanctitate, quantave doctrina polleant, non ideo verũ putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi per alios authores, aut canonicas scripturas uel probabiles rationes, ꝙ a uero non abhorreât, persuadere potuerint. Et idem Augu. dicit, Noli meis literis, quasi canonicis scripturis deseruire, sed illis, quæ non credebas, cum inueneris incunctanter crede. In istis auté, quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmum tenere. Constat enim quod ipsi sancti doctores in scripturis suis contraria senserunt, D. enim Hiero. dixit bigamum non esse censendum eum, qui ante baptismum habuit vnam vxorem, & post baptismum aliam. D. uero Augu. contrarium dixit. Præterea super repræhensionem D. Petri vterque illorum diuersæ fuit opinionis. In his vero, quæ pertinent ad fidẽ uel bonos mores, in nullo discordant sancti doctores, & si aliquãdo primo intuitu contraria sentire vidẽtur, faciliter conciliari pñt. In causis definiendis & in solutione quæstionum primo recurrẽdũ est ad scripta noui vel veteris testamenti, secundo ad canones Apostolorum & Cõciliorum, tertio ad decreta & decretales epistolas Romanorum pontificum, quarto ad dicta sanctorum patrum, quinto ad exempla sanctorum. Si autem nec hoc modo veritas inuenitur congregãdi sunt sapientes, & inuocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum sit Dominus reuelabit, iuxta illud, Vbi fuerint duo uel tres congregati in nomine meo, ibi in medio illorum sum.

Lib. 3. de Trini. & recitatur in c. noli. dist. 9.

Mat. 18.

Ver. 3. *De canonibus Apostolorum.*

A Circa Canones Apostolorum sciendũ quod non legimus in scripturis post Conciliũ (de quo habetur Act. 15. in quo tres tantum canones editi fuerũt, scilicet de suffocato, sãguine, ac fornicatiõe) Apostolos fuisse congregatos. D. tamen Clemens dicit, quod cum Apostoli ad diuersas prouincias iuxta Domini præceptum discessuri essent, in unum conuenerunt, & symbolum duodecim articulos continens ediderunt: & secundum aliquos, quadraginta & octo canones in principio primæ partis Conciliorum generalium descriptos, sanxerunt. Et quia postmodum heretici & pseudo apostoli, quinquaginta canones scripserunt intitulantes eos, Canones Apostolorum: ideo Isidorus (& recitatur in c. Canones. 16. distin.) dixit ab ecclesia non fuisse eos receptos, imo inter Apocripha deputatos: quanuis in eis aliqua utilia inueniãtur. Zepherinus tamen Papa episcopis per Siciliam cõstitutis scribens (vt habetur in c. sexaginta eadem distin.) dicit: Sexaginta sententias Apostoli scripserunt cum plurimis alijs episcopis, quas seruandas esse cẽsuerunt. Deinde Leo papa dicit quinquaginta canonum Apostolorum capitula orthodoxæ fidei esse adiungenda, vt habetur in c. Clementis, eadem dist. & in c. placuit, ex sexta synodo, eadem distin. dicitur: Placuit huic sanctę synodo, ut omnino confirmata & rata sint canonum Apostolorũ octoginta quinque capitula. Ibi etiam inseritur epistola Isidori in c. canonum, eadem dist. qui præfert prædictos canones cæteris cõcilijs. Dominus Cardinalis de Turre cremata, ibidem dicit octoginta quinque canonum capitula fuisse Apostolorum, hoc est primorum Apostolicorũ, siue summorum pontificum, qui omnes fuerunt martyres, a D. Petro vsque ad D. Syluestrum, cui primo a Constantino Imperatore permissum fuit congregare episcopos, & celebrare concilium uniuersale. Quo ad numerum canonum dicit Gl. ꝙ canones ꝑallegati diuersimode loquũtur de capitulis: nam aliqui dicunt capitula, alij sententias. Et quia plures sentẽtiæ possunt in eodem capitulo cõtineri, ideo omnia possunt facilè concordari.

Ver. 4. *De scripturis canonicis.*

Scripturæ dicuntur sacrę siue canonicę, quas ab Ecclesia approbatas, & custoditas accepimus, quæ sic differunt ab alijs: quia nulla alia scriptura est, quam oporteat sic haberi ut puram & incontamminatam absque ulla suspicione commixtæ falsitatis, de qua nullo modo liceat dubitare. Sed qui libri sint canonici & per ecclesiam approbati inquirendum est. In canonibus apostolorum can. 84. cui titulus pręscribitur, qui libri sunt canonici sic habetur. Sunt omnibus B

nib. uobis clericis simul & laicis venerādi ac sacri libri: Veteris quidem testamenti Mosis quinq;, Genesis, Exod. Leui. Numeri, Deuteronom. Iesu filii Naue unus, Iudicum vnus, Ruth vnus, Regum quatuor: Derelictorũ ex libro dierũ duo, quos nos Paralipomenõ nũcupam⁹. Esther un⁹ De Machabæorũ gestis libri tres, Iob vnus, Psalterii unus, Salamonis tres: Prouerb. Ecclesiast. Cãticũ canticorũ. Prophetarũ duodecim. Vn⁹ Esaiæ, vnus Ieremiæ, Ezechielis unus, Danienis unus. Inquirit̃ autẽ a uobis extrinsecus ut adolescentes uestri addiscant Itẽ sapientiã eruditi Syrach. Nostra uero, hoc est noui testamenti euangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, Pauli epistolæ quatuordecim, Petri epistolæ duæ: Ioannis tres, Iacobi una, Iudæ una, Clementis epistolæ duæ, & præceptiones quę vobis episcopis per me Clementem in libris octo nũcupatæ sunt: quas omnibus publicare nõ oportet ob quædam arcana quę in se cõtinent, & actiones nostras Apostolorũ, In prædicto canone inter libros veteris testamenti nulla fit mentio de libris Esdrę, Tobiæ, aut Iudith, nec de ecclesiastico. & inserunt̃ tres libri de gestis Machabæorum. De tertio nulla alibi fit mentio, nec de aliis duobus, nisi in concilio Carthaginensi tertio, c. 47. & in decreto tertiæ sessionis cõcilii Tridentini. in quo etiam inter canonicos numerantur libri Sapiẽ. & Ecclesiastici. In concilio autem Laodiceno celebrato sub Liberio papa, anno domini. 364. in can, 56. cui præscribitur titulus: Quæ psallere uel legere oporteat in ecclesia, dicitur: Non oportet ab idiotis psalmos compositos & ulgares dici, neque libros qui sunt extra canonem legere. Deinde enumerantur ibi libri canonici, tam ueteris quam noui testamenti, omnes qui numerati sunt in illo prędicto canone apostolorum, demptis tribus de gestis Machabæorum. Vltra tamen alios enumerantur duo libri Esdræ. & nulla fit mentio de Tobia, Indich, nec de sapientia Syrach. Inter libros noui testamẽti numeratur liber actuum Apostolorum, & nulla fit mentio de Apocalypsi D. Ioãnis. in concilio uero Cartinaginen. tertio in quo interfuit & subscripsit D. Augustinus, can. 47. enumerantur omnes libri qui in concilio Laodiceno. Et ultra illos enumerantur Tobias, Iudich, & duo Machabæorum. Et inter libros noui testamenti enumeratur apochalypsis D. Ioannis. Verũ in decreto tertiæ sessionis concilii Tridentini, enumerantur Sapien. & Ecclesiasticus, cęterique omnes libris qui inbibliis hodie scribũtur, ac etiam eo ordine quo ponuntur & libris prædictis sic enumeratis, in prædicto decreto subiungitur Siquis autẽ libros ipsos integros cũ omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerunt, & in ueteri, uulgata latina æditione, non susceperit, & traditiones prędictas sciens & prudens contempserit, anathema sit. Ex prædictis apparet quod licet Hebræi in canone eorũ non recipiãt libros Tobiæ. Iudich, Sapiẽ. Ecclesiastici & Machabæorũ, Ecclesia tamen canonica, quæ canone Iudæorum non regitur, sed spiritu sancto, eos recipit Multa enim reiiciunt Iudæi, quæ ecclesia recipit, prout libros prædictos: & ut D. Hieronymus in pręfatione super Danielẽ ait: In Hebræorum uolumine non habetur trium puerorum hymnus: nec Sasannę historia, nec Bellis Draconisque fabula, quæ tamen omnia recepta sunt ab Ecclesia. Recipiunt etiam Hebræi multa quæ Ecclesia reiicit, ut traditiones seniorum & quindecim signa iudicium præcedentia. Nec obstat quod D. Hieronymus in prologo galeato dicit. Qđ sapientia, q̃ Salomoni inscribit̃, & Iesu filii Syrach liber, & Iudith, & Tobias non sunt de canone, unde dicit eos apocriphos. Quia in illo prologo in tertia persona loquens, recitat Hebræorum sententias & nomina librorum secundum eorum consuetudinẽ, & opinionem, & non loquitur in persona sua, nec secundum suam & ecclesiæ sententiam. Nec intellexit ibi de libris apocriphis primo modo. siue de illis in quibus continentur ea de quorum fide dubitatur. Sed de apocriphis de quorum authore solũ dubitatur, & nullo modo dubitatur de fide illorum quæ in ipsis continẽtur, Cum plures alii libri canonici sint de quorum authoribus incertum est: ut liber, Iob, Esther, & quatuor libri regum, liberque psalmorum: & alii de quibus do

cte & diffuse magister Ioãnes Driedo in primo libro de scripturis & dogmatibus ecclesiastic s.2.& 3. capitibus scribit. Nec obstat pariter qđ i aliquib9 cõcilis nõ fuerunt declarati aliqui libri canonici, qui tñ in sequentibus fuerunt declarati. Et quod tertius Machabæorũ qui in prædicto. 84. can. apostolorum receptus est, in sequenti bus conciliis omittatur: quia scripturæ sacræ non omnes simul, sed paulatim fuerunt declaratę, & per sanctos patres sibi inuicem succedentes receptæ. Spiritus.n. sanctus non omnia simul reuelauit, sicut nec Christus: quia nõ erat necessariũ nec portare potuissent. Sed paulatim secundũ exigentiam temporum, & capacitatem siue dispositionem hominum. Tres libri de Machabæorum gestis non fuerunt numerati in concilio Laodicen. nec etiam reprobati. Non enim est necesse ea quæ in uno concilio approbantur, in omnibus sequentibus conciliis repeti. Quod uero de solis duobus Machabæorum libris in tertio concilio Carthaginensi & in Cõcilio Tridentino fiat mentio: hoc ideo fuit: quia secũdum aliquos tertius est epitome id est compendium seu breuiarium duorum. & ideo approbatis duobus, non erat necesse tertium, q nihil aliud ab illis duobus continebat, approbari. Notandum prẹterea quod multi sunt libri canonici p sacram scripturam approbati, quos in manibus non habemus, quibus si eos haberemus, tantam fidem adhiberemus sicut illis quos habem9, Legimus enim sub Moyse librum quendam bellorum domini, Ipse.n. Moses testatur Nu. 21. ubi sic scribitur. unde dicitur in libro bellorum domini. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrẽtibus arnon & Iosue. 10. de bello facto in Gebeõ cõtra quinque reges. Nõne hoc scriptum est in libro iustorum. & 2. Reg. 1. dicitur, præcepit Dauid, ut docerent filios Iuda arcum, (hoc est vsum arcus) sicut scriptum est in libro iustorũ. Item. 2. Paralip. vltimo, commemoratur liber Samuelis prophetę, & liber Nathan etiam prophetæ, & volumen Gad uidentis. & 2. Para. 9. memorãtur scripturæ Nathan & liber Aie Silonitis, & visio Ado uidentis· dicitur enim ibi reliqua, inquit operum Salomonis primorum nouissimorum. Nonne scripta sunt in uerbis Natam prophetæ, & in libro Aie Silonitis in uisione quoque Ado uidentis. Item 2. Paral. 2. Reliqua gestorum Iosephat primorum & nouissimorum scripta sunt in uerbis Iehu. Item 2. Parap. 33. memorantur sermones regum Israel & sermones Osai. Item in 1. Machab. fit mentio de quinq; libris Iasonis. Et Iudas in sua canonica uidetur attestari Enoch ante Moysem quædam scripsisse, ait enim: Prophetauit autẽ de his septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce uenit dominus, &c. Verisimile enim est Iudam vidisse prophetiam Enoch scriptam: alias frustra assumpsisset in probationem dictorum suorum erga eos ad quos scribebat. Sed prædicti libri nunc non inueniuntur, igitur aliqui libri sunt canonici qui nunc non inueniuntur. Aliqui conantur defendere illos quos non habemus, contentos esse inter eos quos habemus. Verum si bene considerentur sententiæ quæ ad illos remittũtur, necesse est dicere non nullos libros canonicos deesse. Ad horum autem pleniorem intelligentiam notãdum quod ratio, qua constat ueras prophetarum & euangelistarum scripturas apud nos esse, cum non habeamus eorum originales codices, est ex ipsius Ecclesiæ testimonio. Vnde D. Aug. ait. Euangelium apud nos esset docet Ecclesia, non hominum eorum solum qui nunc sunt christiani: sed Ecclesia illa quæ Matthæi temporibus ad hoc usque tempus certa successionum serie declaratur, Etiã si haberemus apud nos uerorum euãgelistarum codices decriptos, suis ipsorũ manibus, illos non alio argumẽto cognosceremus tales esse quã ex ecclesiarum sibi inuicem succedẽtium testimonio. Qđ sane testimoniũ est spiritus sancti loquẽtis in Dei Ecclesiis & prophetis. Canonẽ ergo scripturarũ nouæ legis cognoscimus ex ipsius ecclesiæ testimonio. Quemadmodum & canonem scripturarum ueteris testamenti ex traditione habemus hebræorum. quæ seruatur, inquit Aug. in tẽplo hebræi populi succedentiũ diligentia sacerdotũ. Vnde Deu. 31. sic legimus postquam scripsit Moyses uerba legis huius in uolumine: atque compleuit, præcepit leuitis qui portabant arcã fœderis domini, di-

Lib. 8 cõtra Faustũ. c. 4.

nī, dicens: Tollite librum istum & ponite eum in latere arcę fęderis Domini Dei vestri. Sic & Iosue post Moysem omnia uerba quæ locutus est ad ipsum dominus scripsit in uolumine legis domini. Sic & cæteri secundum successionis seriem prophetici viri diuino spiritu scripserunt uolumina, quę diligentia sacerdotum integra, illęsa, & incontaminata custodiebantur una cum libris Moysis in latere ipsius arcæ sepositis. Arca autem ipsa custodiebatur in secundo tabernaculo, quod sancta sanctorum dicebatur, in qua recondita erat & aurea vrna habens manna, & virgam Aaron quæ fronduerat, & tabulas testaméti quemadmodum dicit Apostolus. At vero dum procedente tempore a Caldeis Iudæa subuertitur, omniaque templi vasa diripiuntur, templum incenditur, simul fertur & uolumen legis Moysi & alios codices in arca Dei custoditos hostili igne consumptos. Et post modum eodem spiritu quo fuerant scripti pro maiori parte restituti ab Esdra sacerdote: qui sola, vt inquiunt memoria, legem reparauit deperditam. Sed hoc utrū sic sit, an non sit, ex scripturis sacris uidetur incertum. Quemadmodum enim potuerunt plura esse Esaiæ super eisdem rebus uolumina scripta, ita & lex ipsa in quibusdam libris potuit forsitan integra conseruari cōsumptis originalibus (quę erāt in templo) voluminibus. Proinde & D. Hierony. ambiguis uerbis super hac re loqui uidetur, dicens, Siue moysem, inquit dicere uolueris authorem Pentateuchi, siue Esdram eiusdem instauratorem operis, non recuso. Verum Irenęus, Tertullianus, & plerique antiquorum arbitrātur omne instrumentum Iudaicę literaturę in babilonica expugnatione deletum, & per Esdram pro maiori parte restitutum. Sed qualitercunque hoc sit factum, nihil re fert: In hoc vnum consentiunt omnes etiam ipse Hieronymus quod Esdras spiritu Dei plenus post captam Hierosolymam & instaurationem tēpli scripturas sacras dispersas, uixque babilonico igne superstites, eodem spiritu, quo ante scripturæ fuerant, restituit. Vnde & quod in calce Deuteronomii dicitur de morte & sepultura Moysi, & quod sepulchrū eius nemo nouerit, vsque in diem illum, & q filii Israel fleuerunt eum triginta diebus & reliqua in calcē usque libri, Ipse Esdras adiecisse creditur. Neque enim uerisimile est Moysem scripsisse eam historiæ partem quę post mortem illius acciderat. Iusta ergo ratione Esdras scriba, instaurator dicitur ueteris instruméti, saltē pro maiori parte. Quod Christus & apostoli approbarunt tanquam diuinum & Dei spiritu æditum, citantes in corroborationem suæ doctrinæ euangelicæ ex eiusdē instrumenti uoluminibus sententias tanquam uerissimas & diuinas. Reliquos uero codices, quos non habemus perisse, ex præmissis apparet. Nec inconuenit Deū hoc permisisse, cū omnia quę necessaria tunc in prædictis codicibus deletis, cōtenta erant, in restauratis inseri & scribi fecerit, cū Deus & natura non deficiant in necessariis.

Iosue .ul.

Hebr.9.

Aduersus Heluidium.

Ver.5. *De sinodis & conciliis.*

SYnodus Græce, secundum Isidorum, interpretatur conuentus uel cœtus siue congregatio Latine, a coeundo vel conueniendo in unum: hinc dicitur conuentus, quia ibi patres conueniunt in vnum. Concilii nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quodam conueniebant omnes, in vnum, & communi intentione, vt dictum est, quasi considium in legem transeunte, vel Concilium dictum a communi intentione, eo quod omnes in unum dirigebant mentis intuitum, uel Concilium a societate multorum in unum congregatorum. Hæc habentur in cap. Canones. 15. dist. A

Ver.6. *De Conciliorum origine.*

COnciliorum celebratio[nem] in ueteri testamento habuisse initium constat. Nam (vt habetur Num. 16.) Viri proceres synagogæ tempore concilii per nomina vocabātur. In nouo etiā testamento Concilium a Christo fuisse consultum patet, dicit.u. Vbi fuerint duo vel tres cōgregati in nomine meo, in medio illorū sum Hoc concilium sequētes Apostoli, septē concilia celebrarunt. Primum super electio[ne] successoris Iudę proditoris. Secundū fuit super electione septē diaconorū. Tertiū fuit in missione Petri & Ioānis in Samariam, ut acciperent Spiritum sanctū. Quartum super cessatione legaliū. Quin B

Do. Cardina. de Tur. cre. 3 li. sū. de Eccl. c. 2.

Mat. 18.

septē concilia ab postolis fuerūt celebrata.

tum Hierosolymis sub D. Iacobo, super abolenda suspicione, quam aliqui de D. Paulo habebant vbi consultus fuit purificari. Sextum dum Diuus Petrus in Milete ciuitate super regimine Ecclesiæ congregauit natu maiores, hoc est presbyteros Ephesinos, quos D. Paulus venerando nomine uocauit episcopos. Septimũ fuit in diuisione Apostolorum, in quo symbolũ fidei ediderunt, ut testatur D. Clemens in decretis suis, & Leo papa eius nominis primus, scribens Augustæ dicit: Catholici symboli breuis & pfecta confessio duodecim Apostolorum totidem signata est sententiis. Post Apostolos uero & ante tépus Constantini imperatoris, multa fuerunt celebrata cócilia. Tempore enim papæ Victoris fuerunt tria concilia celebrata. Primum Ehesi, super solennitate Paschali, ut colligitur ex quinto lib. historię Ecclesiasticæ. Secundum Romæ, ex quo sumptus fuit canon, celebritatem, de cons. dist. 3. Tertium fuit in Cæsarea Palestinæ, vt habetur in prędicto lib. 5. Tempore etiam Cornelii papæ, ut refert Eusebius Cæsariẽ. 6. lib. prædictæ historiæ, fuerunt celebrata duo concilia contra Nouatum hæreticum & eius sequaces, qui negabant per sacramentum pænitentiæ posse quendam consequi ueniam salutarem. Tempore etiam Dionysii papæ fuerunt celebrata alia duo concilia, ut in eodem lib. recitat idem Eusebius contra Paulum & sequaces, qui asserebant Christũ tantũ hominẽ esse. Tempore ẽt Marcelli, qui iussu Diocletiani & Maximiani imperatorũ compulsus fuit idolis thus offerre, congregata fuit solennis synodus Romæ, de qua babetur in c. nunc autẽ. 21. dist. Canones conciliorum (scilicet vniuersalium) a tépore Constantini cœperunt. In præcedentibus nanque annis persecutione seruente, docendarnm plebium minime dabatur facultas, unde Christianitas in diuersas partes scissa est, quia non erat episcopis licentia conueniendi in unum.

Act. 1. Act. 6. Act. 8. Act. 15. Act. 21. Act. 20.

Quot cõcilia a téporibus apostolorum usq; ad D. Syluestrum.

Ver. 7. *De concilijs uniuersalibus.*

C Conciliũ uniuersale definitio.

CONciliũ uniuersale Ecclesiæ catholicę est cõgregatio maiorũ prælatorũ Ecclesię, authoritate Romani põtificis speciali ter facta, ad aliqd soléniter & cõi intétione tractãdũ in religione Christiana, papa in ipso cócilio prędidéte, uel eius delegato. Hæc definitio absolute declarat essentiam & naturam concilii uniuersalis. Primo enim declarat materiam, & qui sunt de corpore concilii vniuersalis, quia maiores prælati. Maiores autem prælati sunt episcopi & superiores ascendendo. Vnde Glos. in cap. 1. 17. distinct. dicit quod concilium vniuersale est, quod a papa uel eius delegato cum episcopis celebratur. & ubicunque de conciliis uniuersalibus agitur, concilia uniuersalia uocantur concilia episcoporum, ut habetur in multis ca. 15. distinct. & Diuus Augu. (ut recitatur in cap. omnia 12 distinct.) dicit: Quia cum vniuersa Ecclesia uocari non possit, maiores uocandi sunt, in quibus minores dicuntur contineri, ut notatur in rubro & nigro, extra de his quæ fiunt a maiori parte capituli. Sed episcopi sunt maiores prælati in republica Christiana: ideo episcopi rite per summum pontificé congregati vniuersalem Ecclesiam repræsentant. unde patres & columnæ Ecclesiæ Dei ac principes & Apostolorum successores uocantur, vt Anacletus ait, & recitatur in c. accusatio. 2. q. 7: iuxta illud Psal. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, ppea cõstitues eos principes super omnem terram. Vbi gl. D. Hiero. exponit de episcopis, dicens; Fuerunt in Ecclesia Apostoli patres tui: nunc autem quia recesserunt a mundo, habebis pro eis episcopos, qui a te creati sunt. Soli enim episcopi in sua promotione iurant uenire ad concilium vniuersale, vt habeť in c. ego, extra de iureiu. & eis uenire negligentibus pœna infligitur, ut in c. placuit. 18. dist. Inferiores aũt & nõ episcopi nõ iurãt, neq; si uenire negligãt, puniũtur. unde patet q̃ nõ sunt de corpore uniuersalis concilii: Si.n.o ẽs inferiores prælati, puta abbates, archidiaconi, decani. archi presbyteri, priores, & rectores siue curati, essẽt de corpore vniuersalis concilii, & de necessitate vocandi, & haberẽt sentẽtias definitiuas i illo nullus locus eos capere posset, neq; in ipso cũcilio esset ordo, sed potius confusio. Præterea si inferiores prælati vocãdi essẽt, tãquã de corpore cõcilij ad eos deuolnereť authoritas Ecclesiæ, ubi disconuenirent ab episcopis, si cum maiori parte concludendum

Maiores prælati qui dicũtur.

dum esset. Hoc autem esset absurdissimum &(quod dicitur prouerbialiter) currus bouem traheret. Et licet in aliquibus cōciliis uniuersalibus legatur fuisse simplices sacerdotes, abbates, monachos & vniuersitatum doctores, & magistros, ac etiā laicos, imperatores, & reges, ad voces consultorias uel inquisitiuas siue disputatiuas admissos, uel ut testes, aut ad directionem, protectionem, uel executionem decretorum concilii: nunquam tamen fuerunt admissi ad sentētias definitiuas. Forma enim subscriptionis episcoporum talis est, Flauius episcopus Constantien. iudicans subscripsi, In subscriptionibus uero aliorum non ponitur (iudicans) sed eorum subscriptio est simplex, sicut & imperatorum ac regum, qui per subscriptionē definita, iudicata, ac decreta in cōciliis se suscipere, & executioni demandaturos protestantur. Et eodem modo respondēdum est ad illud Act. 15. vbi dicitur, quod in synodo super cessationē legalium congregata, cōuenerunt Apostoli & seniores, scilicet presbyteri & discipuli, non tamen ad determinationem siue ad sententiam definitiuam. Vnde licet conquisitio magna fieret, postquam tamen Diu. Petrus loquutus est, tacuit multitudo. Nec curati siue inferiores prælati habent proprie & principaliter in cura sua regimen animarū sicut episcopi: licet habeant sub episcopis aliquas administrationes. Vnde sup illud 1. Cor. 12. Alii opitulationes, alii gubernationes, dicit gl. Opitulationes habēt, qui maiorib. ferunt opē, ut Titus Paulo, & archidiaconi episcopis. Gubernationes minorū personarum habēt presbyteri, qui plebi doctrinam administrant. Nec etiā ideo principaliter episcopi uocantur, quod in fide Christianæ religionis maiori pstēt eruditione, licet præstare deberent, iuxta c. qui Eccl. 36. distin. Sed hoc debetur eis non ratione doctrinæ aut uirtutis, sed iure dignitatis eorum, eo quod sunt constituti principes Ecclesiæ, ut dictum est, quia secundum theologos, habent angelos custodes superiores, qui dirigūt eos, etiā si nō sint adeo eruditi sicut inferiores, qui non patiuntur illos errare. Non est tamen negandum quin papa, qui plenitudinem potestatis habet, possit uocare, aliquas notabiles personas inferioris status, & gradus, & eis dare uocem definitiuam cum episcopis, vt dicit idem de Tur. crema. 3. li. summæ de ecclesia, cap. 14. Et quanuis omnes cardinales non sint episcopi: quia tamen faciunt unum corpus cum Romano pontifice, ideo sunt in culmine dignitatis & perfectiori statu, ut infra dicetur. Ideo vocādi sunt, & uoces definitiuas habēt. Nec obstat illa regula iuris. Quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari, quia nō debet intelligi de approbatione authoritatiua, nisi ubi aliquorū iura tangerētur, quod nō est in proposito, licet etiam possit dici quod ab omnibus censetur approbatum, quod a potioribus & maioribus cōmunitatis approbatur. Resolutio ergo est. quod soli maiores prælati, & hi quibus propter eminentiam scientiæ uel sanctitatis, summus pontifex qui habet plenitudinē potestatis, concedere uoluerit, habēt definitiuus sententias siue uoces, si tamē sint fideles: quia episcopi hæretici non sunt admittendi & hoc fuit obseruatū in cōcilio Tridentino. Ad consultiuas autē siue inquisitiuas aut disputatiuas alii possunt admitti: non tamen omnes qui petūt, sed hoc relinquitur arbitrio præsidentis.

Curati nō habēt propriè regimen.

Cardinales non episcopi, sunt de corpore concilij uniuersalis.

Ver. 8. *De prælatorum maiorum uocatione ad concilium uniuersale.*

D

Conciliū dupliciter dicitur vniuersale

Concilium dupliciter dicitur uniuersale. Vno modo ab uniuerso, sicut Prouinciale a prouincia, & sic ab uniuersitate orbis, & ad tale concilium uniuersale oportet omnes episcopos totius orbis uocari, quanuis non sit necesse omnes comparere. præsentes enim repræsentāt omnes qui uocati sunt, & omnium illorum authoritatem siue consensum habere iudicantur. In nullo enim concilio omnes episcopi totius orbis comparuisse leguntur. Neque in quatuor primis post Constantinum, in quorum aliquo plures quam in aliis comparuerunt. Et tamē unum non dicitur magis uniuersale quā aliud, peccant tamen uocati, absque rōnabili causa se absentātes. Alio modo dicitur concilium uniuersale, non uniuersalitate orbis, sed uniuersitate authoritatis, ut concilium quod papa per se uel per legatum suum celebrat cū aliquib. prælatis, circa ea quæ uniuersalem ecclesiam

respiciunt. Et ad tale concilium uniuersale nõ est opus omnes episcopos orbis vocari, imo quandoque nõ est possibile, sed sufficit uocare aliquos de aliquibus prouinciis, & eos qui pro qualitate negociorum & temporum opportunitate uidebũtur Romano pontifici vocandi, ut in cap. Guillilsarius. 33. q. 4. ubi papa dicit: Cum episcopis quos cõgregare potui. Hoc autem probatur esse licitum exemplo & practica cõciliorum celebratorum tempore primitiuę ecclesiæ. Diu. enim Petrus legitur plura concilia vniuersalia cum aliquibus Apostolis (nõ uocatis aliis per Iudæã dispersis) celebrasse: pręcipue super cessatione Legalium processit cum Apostolis & senioribus qui Hierosolymis erant, &
Act. 15. non legitur alios fuisse uocatos: sed solus Petrus cũ Iacobo, Paulo, Barnaba, & aliis senioribus concluserunt. Prærerea octo concilia uniuersalia prædicta ante tẽpus Constantini celebrata sunt absq; uocatione omnium episcoporum orbis. D. Tho.
De pot. tẽt. q. 10. art. 4. ad 13. dicit, ꝙ ad explanationem fidei faciendã non est necessarium papam uniuersale cõcilium congregare, quum quãdoq; id impediant bellorum dissidia. Et cum conciliorum authoritas a papa pendeat, sequitur ꝙ canones uniuersalium conciliorũ uniuersalitate orbis nõ magis ligant quã canones conciliorum uniuersalium uniuersalitate authoritatis. Licet. n. omnes episcopi habiles & intra unitatem ecclesiæ constituti, si quo modo fieri posset, ad uniuersale concilium essent inuitandi, & si non inuitati comparerent, essent admittendi. Non tamen necessario omnes uocandi sunt. Et ideo illi qui a papa uocati sunt, cum intentione & authoritate eius aliquid disponunt in uniuersali ecclesia, cum pauci sint respectu aliorum, repręsẽtant tamen uniuersalem ecclesiam. Quẽadmodum concilium populi in ciuitate repræsentat totum populum, ut notat gl. super Rubrica, quę sit longa consuetudo. episcopus enim est in ecclesia, & ecclesia in episcopo, ut ait D. Cypr. & recitatur c. scire debet. 7. q. 1. papa etiam singulariter dicitur figurare ecclesiam, ut D. Aug. dicit, iuxta ca. quodcunque 24. qõ. 1. Ideo ea quæ cũ aliquibus pręlatis secundum tẽporũ dispositionem ordinat, totius ecclesiæ authoritate dicitur ordinare. Nec per hoc sequitur ꝙ ad votum papæ & paucorum sibi fauorabilium, status totius fidei & uniuersitatis ecclesię deuolueretur. Et sic fides periculose committeretur arbitrio unius hominis, aut paucorum fauorabilium. Quia ubi papa concurrit non solum cum dominorum cardinalium collegio, sed etiam cum multitudine prælatorum synodaliter congregata, seruatis aliis solennitatibus in conciliis generalibus solitis obseruari, non est uerum ꝙ fides & status totius ecclesiæ unius hominis arbitrio committatur, cum Christus dixerit, Vbi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio illorum sũ. Mat. 18.
Ideo non permittet Deus ipsum papam determinare contra fidem uel bonos mores, sicut nec permisit Anastasium secundum, qui dum uellet occulte hęresim Acarii introducere, nutu diuino percussus est. Et dum ad uentris exonerationem laboraret, intestina emisit, ut dicit gl. super uerbo, nutu diuino, in cap. Anastasius. 19. dis. Nec sequitur ẽt ꝙ frustra fiant concilia uniuersalia plena, quia illa non conuocantur, ut in eis sit plenior authoritas aut clauium potestas, quam in conciliis vniuersalibus uniuersalitate authoritatis: sed celebrantur plena concilia ad solenniorem & abundantiorem reprobationem hęresum, & hæreticorum, ac rebellium & inimicorum ecclesiæ terrorem, & faciliorem illorum exterminationem. Nec possunt conqueri non uocati de contemptu, cũ non teneatur papa omnes necessario uocare, ut dictum est: Et quia de potestate congregandi concilium uniuersale, & de cõcilii uniuersalis authoritate & indeuiabilitate, & decretorum in illo editorum obseruantia, dominus Cardinalis de Turr. cre. abunde scripsit in locis prædallegatis, lectorem ad eum remitto. Hoc pro institutione sufficiant. ad status ecclesiasticos transeamus. c. 10. §. 11. uer. 3. & c. 15. §. 2.

Ver. 9. *De statibus ecclesiasticis.*

STatus in moralibus est q̃dã dispositio, per q̃ homo disponitur ẽm modũ suæ naturę, cũ quadã immobilitate & qete. Vnde ea q̃ de facili uariant, nõ cõstituunt hominũ statũ: puta ꝙ aliqs, sit diues, uel paup, ĩ dignitate cõstitutus, uel plebeius, A 22. q 83 art. 1.

vel

vel aliqđ aliud huiusmodi. ideo de iure ciuili illi qui a senatu amouentur, magis dignitas quã status aufertur. Sed solũ illud videtur ad statũ hominis pertinere, quod respicit obligationem personæ, prout aliquis est sui iuris nel alterius: & nõ ex aliqua causa leui & de facili mobili, sed ex aliquo permanente, quo respicit obligationem personæ. & hoc est quod pertinet ad rationem libertatis vel seruitutis. Et ideo status proprie pertinet ad libertaté nel seruitutem, tam in spiritualibus quã temporalibus. in spiritualibus auté inuenitur duplex seruitus, & duplex libertas, scilicet seruitus peccati & seruitus iustitię. & libertas a peccato, & libertas a iustitia ut habetur Rom. 6. Verum quia homo secundum naturalem rationem inclinatur ad iustitiam, & peccatum est contra inclinatiouem naturalem, consequẽs est quod libertas a peccato sit uera libertas, quę coniungitur uirtuti iustitiæ, quæ est vera & bona seruitus: & per utranque tẽdit homo in aliquid quod est conueniẽs sibi. Sequitur etiam quod libertas a peccato, & seruitus iustitiæ constituunt hominem in bono statu: Libertas uero a iustitia, & seruitus peccati constituunt hominem in malo statu, iuxta illud Apo. an nescitis quod cui exhibuistis uos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Et cum in omni principio humano sit inuenire medium & terminum, consequens est quod status spiritualis seruitutis & libertatis secundũ tria distinguantur scilicet quo ad principium quod pertinent ad statum incipientium, & secundum medium, quod pertinet ad statum proficientium, & secundum terminum ad quem, quod pertinet ad statum perfectorum. Vnde D. Grego. dicit, ꝙ tres sunt modi conuersorum, scilicet inchoatio, medietas, & perfectio, & super Ezech. dicit, quod alia sũt virtutis exordia, aliud perfectius, aliud perfectio. *In mora.*

Ver. 10. *De his quæ pertinent ad statum perfectionis.*

B 22. q. 184. ar. 1

CVm vnumquodque dicatur esse perfectum, inquantum attingit propriũ finem, qui est vltima rei perfectio, & charitas sit quæ unit nos Deo, qui est vltimus finis humanę mentis. quia qui manet in charitate, in Deo manet: sequitur ꝙ secundum charitatem attenditur simpliciter perfectio Christianæ vitæ. unde Apost. Super omnia charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis: quia, s. omnes alias uirtutes quodam modo ligat in vnitatem perfectam. Et cum lex diuina nõ inducat hominem ad impossibile, sed ad perfectioné. (vnde Christus, Estote perfecti sicut pater vester cœlestis pfect⁹ est) sequitur ꝙ aliquis potest esse in hac vita perfectus: non quidem secundũ totalitatem, ex parte diligentis & diligibilis, qa hoc est proprium Dei, vt se diligat, inquãtũ diligibilis est. neq; secundum totalitaté absolutã, ex parte diligẽtis. vt secundũ totum suum posse semper actualiter in Deum tendat, quia hoc est beatorum: sed est quæda perfectio viæ, quę non attenditur secundum totalitatem diligentis & diligibilis simul, neq; secundum totalitaté diligentis: sed quantum ad hoc ꝙ excludantur omnia, quæ contrariantur motui dilectionis in Deũ, sicut D. Aug. dicit. Et talis perfectio haberi potest in via dupliciter: Vno modo inquantum ab effectu hominis excluditur oẽ id qđ contrariat̃ charitati, ut est peccatũ mortale: & sine tali perfectione charitas esse non põt. & iđ est de necessitate salutis. Alio mõ inquãtum ab effectu hominis non solum excluditur omne id quod est charitati contrarium, sed etiam omne illud quod impedit ne affectus mentis totaliter tendat in Deum & sine hac perfectione charitas potest esse, ut incipientibus & proficiẽtibus. Nec obstat quod dicit Apostо. cum uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: quia intelligit de perfectione patrię. Et quanuis perfectum, secundũ Philosophum, dicatur esse cui nil deest, & in hac uita semper aliquid desit (quia etiam perfecti deficiunt) non tamen sequitur quin in hac uita homo possit esse perfectus: quia ei qui est in charitate, nil deest eorum quæ sunt necessaria ad salutem, licet non sit perfectus perfectione patriæ. Perfectio autem charitatis viæ essentialiter consistit in dilectione Dei, & secundario in dilectione proximi, de quibus dãtur principalia præcepta diuinæ

Colos. 3. *1. Ioan. 4* *Mat. 5.* *In lib. 83 quæst.* *1. Co. 13.* *3. Phy.*

diuinæ legis. & sic perfectio essentialiter consistit in obseruatione preceptorum secundum mensuram præfixam. Secundariò uerò & instrumentaliter in obseruatione cõsiliorũ, quæ ordinantur ad remouenda impedimenta charitatis, cum quibus tamen ipsa charitas esse potest: Et talia impedimenta sunt, matrimoniũ, occupatio negociorum secularium, & propria libertas. Et sic consilia deducunt ad maiorẽ perfectionem. Ex quo sequitur, ꝙ licet omnes Christiani sint in statu perfectionis, quia in baptismo cum solennitate se obligant ad charitatem seruãdã, & ad obseruantiam mandatorũ. Illi tamen qui vltra mandata se obligant ad obseruantiã consiliorum, sunt in statu maioris perfectionis. Et ideo cum loquimur de statu ꝑfectionis, intelligimus de statu ꝑfectionis illorum, qui se obligant cum solẽnitate ad obseruationem consiliorũ. Notandũ tamen quod perfectio humanæ vitę potest considerari dupliciter, scilicet in ordine ad Deum, & in ordine ad proximũ. In ordine quidem ad Deum sunt perfecti illi, qui sunt in charitate. & qui in maiori charitate, magis perfecti, etiam si exterius non appareant. Et quia homines vident, quæ foris patent, Deus autem cor intuetur: sequitur, ꝙ status spiritualis perfectionis in homine per comparationem ad ecclesiam, & sicut nunc de statibus loquimur, prout ex diuersis statibus consurgit Ecclesię pulchritudo, attenditur secundũ ea, quæ exterius aguntur. Et cum ad statum seruitutis uel libertatis requirantur duo: Primum obligatio aliqua vel absolutio ab obligatione. (Non enim ex hoc, quod aliquis seruit alicui, efficitur seruus eius, quia etiam liberi liberè seruiunt, iuxta illud Apostol. per charitatem spiritus seruite inuicem. Nec ex hoc, quod aliquis desinit seruire, efficitur liber: sicut patet de seruis fugitiuis.) Sed ille propriè dicitur seruus, qui est obligatus ad seruiendum: & ille liber, qui a seruitute absoluitur. Secundo requiritur, quod obligatio prædicta fiat cum aliqua solennitate: sicut & in cæteris, quæ inter homines obtinent perpetuam firmitatem, adhibetur quædam solennitas. Sic ergo aliquis propriè dicitur esse in statu perfectionis: non ex hoc quod habet actum dilectionis ꝑfectæ, sed ex hoc ꝙ se obligat perpetuo cum aliqua solennitate ad ea quæ sunt perfectionis. Contingit etiam ꝙ aliqui se obligent, qui non seruant. & quod aliqui impleant ea quæ sunt perfectionis, ad quæ non se obligauerunt. Et ideo non est inconueniens quod aliqui sint perfecti, qui non sunt in statu perfectionis: & aliqui q sunt in statu perfectionis: non sint perfecti. Et quia domini cardinales & episcopi ac religiosi cum solennitate se obligant ad obseruandũ consilia: ideo illi soli dicũtur esse in statu perfectionis. Et quanuis ꝓlati inferiores obligentur ex parte curæ, quam suscipiunt, non tamen hoc habent ex vinculo uoti perpetui: quia possunt curam deserere sine licẽtia episcopi, religionem profitẽdo, vt habetur, in c. duæ sunt. 19. q. 2. ac etiam cum licentia episcopi: quod quidem non liceret, si in statu ꝑfectionis essent. Nemo enim mittens manum ad aratrum: & respiciens retro, aptus est regno Dei. Episcopi autem qui sunt in statu perfectionis, sine authoritate speciali summi pontificis, non possunt episcopalem curam deserere, nec ad minorem statum (scilicet religionis) transire: quanuis religiosi possint ad statum episcopalem, qui est perfectior, assumi. Ex his infertur ꝙ quanuis aliqui inferiores prælati sint perfectiores religiosi, non tamen sunt in statu perfectiori: cum non sint in statu, ut vt hic intelligimus.

Nota qui propriedicantur esse in statu.

1. Re. 16

Galat. 5.

Soli Cardinales, & episcopi, ac religiosi sunt in statu perfectionis.

Ver. 11. *De statu dominorum Cardinalium.*

CArdinales nominamus eos, qui principaliter assistunt summo põtifici in regimine, & administratione vniuersalis ecclesię, cooperando & labores cum illo sustinendo, & ipsi consulendo, Nomen Cardinalatus tempore Christi & Apostolorum non fuit in usu, sicut nec hoc nomen (Papa) sed longo tempore post eos. Quidam dicunt, quod fuit illis hoc nomẽ impositũ a Pontiano Papa, q(ut historiæ referunt) fuit anno Domini. 221. Alii uerò dicũt, ꝙ tẽpore Marcelli uel Syluestri hoc nomẽ (Cardinalis) cœpit esse in usu ꝑ proprietatem officij a Christo instituti. Qđ nomen & officiũ fuit ab Anna matre Samuelis pronunciatũ, cum dixit: Domini

C D. Card. de Turre Cre. 3. li. summæ de Eccle. c. 8.

Prou. 28

Ioan. 10.

mini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbē. In quibus verbis declarat tria: Primo eorum institutionem, quia Domini sunt, hoc est a Domino constituti: Secundo describit eorum dignitatem, dum dicit, Cardines terrę, eò quòd deseruiunt Romanæ Ecclesiæ, quæ est caput & cardo omnium Ecclesiarum, ut dicit Anacletus, & recitatur in cap. sacrosancta, 22. distin. Vel ideo quòd sicut ostium in cardine vertitur, & per eam regitur. ita dominorum cardinalium cōcilio & assensu Sūmus pontifex regit Ecclesiam uniuersalem. Et sicut cardo inhæret firmiter ostio. sic cardinales Christo qui est ostium. Tertiò describit vniuersitatem authoritatis eorum, dum ait, Et posuit super eos orbem. Alii enim prælati assumpti sunt in partem solicitudinis, ut habetur in ca. decreto. 2. q. quęst. 6. isti vero in adiutorium gubernationis totius orbis, & in plenitudinem potestatis: & ideo dicuntur esse in culmine dignitatis. Status & officium dominorum cardinalium figuratum fuit in antiquo testamēto p seniores quos Moyses dux populi Dei elegisse legitur in adiutorium regiminis populi Israel, & in sacerdotibus Leuitici generis, de quibus habetur Deuter. 17. Si difficile & ambiguum iudicium apud te esse prospexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudiciū videris itra portas tuas verba uariari: Surge & ascēde ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus & infra. Et facies quæcūque dixerint tibi, qui præsunt loco quē elegerit Dominus, sequerisque corū sententiam. Quem textum Innocentius tertius (scribens nobili viro G. montis Pessulani, ut habetur in cap. per venerabilem extra qui filii sunt legitimi) sic exponit: Sane cum Deute. lex secunda interpretetur, ex ui vocabuli comprobatur, ut quod ibi decernitur, in nouo testamēto debeat obseruari. Locus enim quem elegit Dominus, Apostolica sedes esse cognoscitur. Cum enim Petrus fugiens vrbem exiuisset, uolēs eum Dominus ad locum quem elegerat reuocare, interrogatus ab eo, Domine quo vadis? respōdit, Venio Romam iterum crucifigi. quod intelligēs pro se dictum, ad locum ipsum protinus est reuersus. Sunt autem sacerdotes Leuitici generis fratres nostri, qui nobis iure Leuit. in executione sacerdotalis officii coadiutores existunt. Postmodum idem status & officium fuit a Christo (licet non sub nomine Cardinalatus) institutum, & fundatur eius institutio super illud Luc. 6. elegit duodecim (scilicet ad sustinendum secum) quos Apostolos nominauit. Isti ergo principaliter assiterunt Christo, & sustinuerunt cum eo. vnde ait illis, Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. vnde & Thom. dicebat, Ioan. 11. Eamus & nos, & moriamur cum illo. & Christus, Et ego dispono vobis. sicut, &c. sequitur, & sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel hoc est vniuersitatem fidelium. Ex præmissis apparet quòd status cardinalium institutus est ante sacerdotium: quia sacerdotium non fuit institutum usque ad vltimam cœnam: sed status cardinalium longo tempore ante cœnam, cum fuerit institutus in electione duodecim, quos Apostolos nominauit. Fuit etiam status cardinalium institutus ante statum pastoralem, qui fuit institutus post resurrectionem, cum dixit Petro Pasce oues meas. Et quamuis potestas clauium promissa fuerit ante Christi passionem, non fuit tamen data, sed solum promissa, & supposita authoritate ecclesiæ, quæ data fuit Petro post resurrectionem, & sub eius potestate ac iurisdictione & limitatione aliis Apostolis, cum dixit: Euntes in mundum uniuersum, &c. Post diuisionem enim Apostolorum D. Petro dirigente, & mittente eos ad diuersas prouincias, prædicta uerba Christi promissoria, quæ recitantur Mat. 18. habuerunt effectum. Ex historiis autem aperte colligitur ꝙ post dispersionē Apostolorū D. Petrus habuit aliquos coadiutores lateri suo assistētes in iudicio maiorū causarū, & regimine vniuersalis Ecclesiæ, scilicet Linū, Cletum, & Clementem, qui post mortem eius papatui successerunt. Et Linus qui immediate successit, duodecim episcopos & octodecim presbyteros coadiutores sibi assistentes elegit. Cletus ei succedēs, dicit instituisse vigintiquinq; titulos Anacletus autē qui successit D. Clemēti, vt asserit Godofredus Viterbiēsis, septem diaconos

Status Cardinaliū a Christo institutus.

Luc. 22.

Cardinalatus præcessit sacerdotiū.

Ioan. 21.

Mat. 16. & 18.

Mat. vlt.

diaconos cardinales in urbe instituit. Et cum quæstio de nominibus, pertinacibus sit relinquenda, non est multum curandum de nomine Cardinalatus, cum de officio & Christi institutione constet.

Cardinales in quo sunt Apostolorum successores.

Notandum tamen quod domini cardinales sunt successores Apostolorũ: Ad cuius euidentiam sciendum est, quod Apostoli possunt tripliciter cõsiderari. Primo secũdũ quod Christo principaliter ante passionem astiterunt. Secundo prout ante eorũ diuisionem in mundum vniuersum, D. Petro uices Christi gerenti assistebant in administratione totius Ecclesiæ vniuersalis. Tertio prout post dispersionem ad prædicandum, singuli singulas prouincias in sortem prædicationis acceperunt. Secũdum primam & secundam considerationé Cardinales succedunt Apostolis, & repræsentant Apostolorum statum, in hoc quod sunt principales assistentes ipsi pontifici vicario Christi, sicut & Apostoli Christo. Et post ascẽsionem Christi ante dispersionem assistebant Petro Christi uicario. Quantum vero ad tertiam considerationem repræsentãtur per episcopos, qui dicuntur esse Apostolorum successores, ut habetur in c. in nouo. 21. dis. cum autem status (ut dictum est) importet obligationem perpetuam ad ea, quæ sunt perfectionis, cum aliqua solennitate, consequens est, quod cardinales sint in statu perfectionis. Obligant enim se ex dilectione Dei ad perpetuo defendendum fidem catholicam & religionem Christianam vsque ad sanguinis effusionem inclusiuè, cum eorum, & totius Ecclesiæ principe. In cuius rei euidens testimonium capello rubeo, quasi professionis habitu, seu signaculo (prestito iuramento ipsi summo pontifici, aut eius legato maximè de fideli assistentia in regimine vniuersalis Ecclesiæ) publice & solenniter insigniũtur.

De essentia Cardinalis non est, quod sit episcopus, aut sacerdos.

Ex præmissis apparet primo, quod non est de necessitate status, & officij cardinalatus, ꝙ cardinalis sit episcopus, imo nec presbyter: cum Apostoli (vt dictum est) prius fuerint cardinales, quàm sacerdotes aut episcopi. Secundo apparet, quod status cardinalium præstat, & honorari debet præ alijs post summum pontificem, cum sint in culmine dignitatis & de corpore peculiaris concilij pontificis Vnde Diuus August. scribens ad D. Hieronym. cardinalem presbyterum (ut recitatur in cap. quanquam. 7. quæst. 2.) dicit: Quanquam secundum vocabula quæ usus obtinuit, episcopus sit presbytero maior scilicet ordine; August. tamen Hieronymo minor est, scilicet administratione & dignitate. Culmen & sublimitas dignitatis Cardinalium super Episcopos & archiepiscopos apparet ex potestate eligendi summum Pontificem, cuius electio ad solos cardinales pertinet, ut habetur in cap. vbi periculum: de elect. lib. 6. Et licet secundum antiqua iura concessum esset ab Ecclesia Romanis ius eligendi summũ Pontificem, ut habetur in cap. Ludouicus. 63. distinct. Quodam etiam tempore concessum fuit ab Adriano Papa in synodo tale ius eligendi, vel saltem requisitio & assẽsus Imperatoris, eo quod tunc Imperatores iuuabant Ecclesiam contra hæreticos & schismaticos. ut habeť in historia Ecclesiastica, & recitatur in cap. Adrianus. 63. dist. Verum quia postmodũ Romani Imperatores abutebantur tali priuilegio, ut habetur in c. qa sancta Romana Ecclesia. §. uerũ. &c. cũ Adrianus. 63. dist. Ideo illa cõcessio fuit reuocata: ad summum enim Pontificem de fratrum concilio pertinet de huiusmodi electione ordinare, & futuris scandalis prouidere. Quare circa electionem summi Põtificis futuri ordinatũ fuit, ut habetur in dicto c. ubi periculum de elect. libr. 6.

Culmen dignitatis cardinalium unde.

Ver. 12. *De statu Episcoporum.*

QVm episcopi adhibita solẽnitate exteriori se obligẽt ex diuina dilectione ad insistendũ proximorũ saluti cõsequẽs est ipsos esse in statu perfectionis. Non. n. possunt curã proximorũ deserere, & obligationem negligere, pp diuinæ contemplationis quietem, siue vt transeãt ad statum religionis. Quia ad perfectionem religionis pertinet adhibere studiũ ad salutem propriam. Ad perfectioné vero episcoporum pertinet adhibere studiũ ad salutem proximorũ, quam charitas prefert bono proprio: Charitas enim nõ quærit quæ sua sunt. Ideo Apostol. propter necessitatem subditorum a contemplatione futuræ vitæ se differri patienter tolera- A 2. 2 q. 189.

tolerabat, dicens: Quid eligam ignoro: co
2.Co.13. artor enim è duobus, desiderium habens
dissolui & esse cum Christo, multo magis
melius est (scilicet mihi) permanere auté
in carne, necessariũ est propter uos & sub
iungit, Scio ꝙ manebo. Non debet etiam
Phil. 1. deserere gregem propter quęcunq; ad-
uersa: Cum bonus pastor animam suam
Ioan. 10 ponat pro ouibus suis. Potest tamen epi
scopus de licentia summi pontificis epi
scopatum deserere, quando scilicet fructũ
Quando episcopus delere pos sit gregē. aut salutem animarum facere non potest,
vel indebite promotus est per simoniam
aut si sit bigam⁹, aut alias irregularis, vel
in idoneus. Ad tempus etiã potest suam
subtrahere præsentiã propter maius Rei
publicæ bonum, ut cum uocatur ad uni-
uersale concilium, uel quando sua sola p
sona a tyranno quæritur, & salus subdito-
Ioan. 7. rum non impeditur. Tunc enim ad tem
pus fugere potest, exéplo Christi qui am-
bulabat in Galilæam. Non enim uolebat
in Iudęã ambulare, quia querebant eum
2.Cor. 11 Iudæi interficere: & exemplo Apost. qui
submissus a fratribus per fenestrã in spor
ta, effugit manus præpositi gentis Aretæ.
Sic intelligitur quod dicebat Christus, si
Mat. 10. vos persecuti fuerint in unam ciuitatem,
fugite in aliam. Cum uero oues sunt in pe
riculo, non debet fugere, etiam propter ti
morem mortis. Tunc enim ostenderet se
Ioan. 10 mercenarium & non pastorem, cum bo
nus pastor ponat animam suam, hoc est
vitam suam corporalem, pro ouibus suis.
Circa statum episcoporum sunt aliquæ
difficultates non prætermittendæ. Prima
est an licet episcopatum appetere. Ad cu
Ioan. ult. ius euidentiam sciendum est, quod in epi
19. de Ci. scopatu tria possunt considerari. Primum
& principale ac finale est episcopalis ope
ratio, per quã proximorum vtilitati inté
ditur, secundum illud, Pasce oues meas.
Quia (ut D. Aug. dicit) Episcopatus est
nomen operis, non honoris. Et secundum
hanc considerationem ponitur prima cõ
clusio. Appetere prodesse proximis est
laudabile & uirtuosum. Verum quia epi-
scopalis actus habet annexam gradus cel
situdinem, præsumptuosum uidetur, ꝙ
aliquis preesse appetat ad hoc ꝙ prosit,
In pa. Io-ra. nisi manifesta necessitate imminente: si-
cut d. Gre. dicit, Tũc laudabile erat episco
patum quęrere, quando dubiũ non erat
per hunc quemque ad grauiora supplicia
peruenire. Non enim de facili eo tempo
re inueniebantur, qui hoc onus assume- 1.Tim. 3.
rent. Et sic secũdum D. Greg. intelligitur
dictũ Apostoli, Qui episcopatum deside-
rat bonnm opus desiderat. Aposto. n. lau-
dans desiderium boni operis, in pauorem
protinus vertit, quod laudauit, cum ait:
Oportet episcopum esse irreprehésibilé,
&c. q. d. Laudo quod queritis: sed disci-
te quid quæratis. Potest tamen aliquis
absq; præsumptione appetere talia ope-
ra facere, si contingeret eum in tali offi-
cio esse, ac etiam se esse dignum ad talia
opera exequenda: ita ꝙ bonũ opus cadat
sub desiderio, & non primatu dignitatis
Vnde D. Chryso. Opus quidem deside ra-
re bonũ est: primatum autem honoris cõ
cupiscere, vanum est. Secundũ quod põt Super
considerari in episcopatu, est altitudo gra Mat.
dus: quia episcopus super alios constitui
tur, secundum illud, Fidelis seruus & pru
dens, quem constituit Dominus super fa
miliam suam. & secundum hanc conside- Mat. 25.
rationem ponitur secunda conclusio: Ap-
petere altitudinis gradum, præsumptuosũ
est. Ideo Christus arguit discipulos prima
tum quærentes, dicens: Scitis quia princi
pes gentium dominantur eorum, &c. vbi
D. Chryso. dicit: Per hoc ostédit quòd gé
tile est primatum cupere. Et sic gentium
comparatione, eorum animam ęstuanté Mat. 20.
conuertit. Vnde D. Augus. dicit: Locus su
perior, sine quo populus regi non potest,
& si administretur ut decet, indecenter 19. de Ci-
tamen appetitur. Tertium quod potest uit.
considerari in episcopatu, sunt ea quæ cõ
sequenter se habét ad duo prima scilicet
honor & reuerentia, & temporalium,
sufficientia, secundum illud: Qui bene 1.Tim. 5
præsunt presbyteri, duplici honore di-
gni sunt. Et secundum hanc considera-
tionem ponitur tertia conclusio: Appete
re episcopatum propter honorem, perti
net ad ambitionem: & appetere propter
temporalia, pertinet ad cupiditatem. un- Mat. 23.
de Christus contra tales dicebat, Amant
primos recubitus in cœnis, & primas ca
thedras in synagogis, & salutationes in
foro, & ab hominibus uocari rabbi. Et
Apost. Nec quisquã sumit sibi honorem, Heb. 5.
nisi

nisi qui uocatus fuerit a Deo, tanquã Aaron. Nec obstat ꝙ liceat appetere altiorem gradum in temporalibus, quia ad statum temporalem debite administrandum non requiritur gratia, sicut ad debite administrãdũ episcopatũ, & alia officia curã animarũ habentia. Et sic idem videt dicendum quantũ ad appetitũ vel desideriũ episcopatus & regiminis parochialis Ecclesiæ, vel alterius habentis curam animarũ, cum habeat administrare sacraméta, quæ sine gratia administrari non possunt, secundum illud, Sancti estote, quoniã ego sanctus sum. Et cum quis non possit esse certus an habeat gratiam (iuxta illud: Nemo scit an odio uel amore dignus sit) sequitur quòd non potest scire se esse magis idoneiorem aliis: ideo illicitè appetit. Secus est de officiis Ecclesiasticis & secularibus, quę ad debitam sui executionem non requirunt gratiam, sed aliquã aliam sufficiétiam, de qua quis potest esse certus. Et sic appetere canonicatum vel prębendam uel cantoriam aut lectoratũ siue regentiam (dum tamen alias sit idoneus) non est peccatum, si propter bonum finem appetantur, & non uitiet aliqua mala circunstantia. Non obstat pariter quòd aliquis potest appetere statum religionis: quia non est eadem ratio de episcopatu & religione, propter duo: Primò, quia ad statum episcopalem præexigitur uitæ perfectio. Vnde Christus antequam committeret Petro officium pastorale interrogauit eum an plus cęteris ipsum diligeret. Et sic status episcopalis est status perfectionis acquisitæ: Sed ad statum religionis non præexigitur perfectio: Ideo est status perfectionis acquirendę. Vnde Mat. 19. dicitur, Si vis perfectus esse, uade, &c. Secundò qui profitetur statum religionis, se subiicit aliis ad spiritualia capienda: & hoc cuilibet licet. Sed qui transit ad statum episcopalem, sublimatur ad hoc quod aliis prouideat de spiritualibus: & hanc sublimationem nullus appetere debet (ut dictum est.) Et quanuis Esa. appetierit officiũ prædicationis: hoc tamen fecit, postquam sensit se calculo purgatũ (nemo enim non purgatus sacra mysteria adire debet.) Cum ergo valde difficile sit aliquem se purgatum cognoscere: ideo tutius prædicationis officium declinatur, q̃ appetatur. Vnde Hierem. se excusans dicebat. A, a, a, Domine Deus nescio loqui, quia puer ego sum. Et Moyses dicebat, Non sum eloquens. Quanuis autem non liceat beneficium habens curã animarum annexam appetere: licet tamē ad præceptũ superioris acceptare: & omnino recusare esset illicitum, etam si uoluisset quis se non acceptaturum episcopatum: quia si intendebat se obligare, ét adueniente pręcepto superioris, uotũ fuit illicitum. quod intelligendum est, nisi recusaret acceptare, eo quòd inidoneus est propter simoniam, vel bigamiam, aut aliquã irregularitatem, aut aliquid huiusmodi, de quibus debet secretè superiorem informare, alias tenetur præcepto superioris obedire. Vnde D. Gregor. Si is qui valet oues omnipotétis Dei pascere non pascit, ostendit se summum non amare pastorem. Ex præmissis sequitur primò, quòd nullus licitè potest episcopatum aut beneficium sibi procurare, cum illa procuratio procedat & impetretur ex appetitu illicito. Ex quo sequi uidetur quod impetrans mandatum de prouidendo, nominationes circa beneficia curata, peccat: licet ab aliis pro se imptratis quis uti possit. Si uero impetrantes propter huiusmodi mandatum uel nominationem vnum beneficium curatum obtinuerint, dummodo alias sint idonei, nõ tenentur renunciare, sed sufficit de illicito appetitu pœnitere, cum iusto titulo possideant. Quia summus pontifex licite pōt mandare: & uniuersitates secundum priuilegia apostolica nominare. Secundo sequitur quod si non licet appetere aut procurare vnum episcopatum aut beneficiũ habens curam animarum annexũ, multo minus duos aut plura beneficia curam animarum habentia. Sed difficultas est, an summus Pontifex possit circa pluralitatem huiusmodi dispensare, & an ab eo dispensati sint in conscientia tuti. D. Thom. dicit quod ex sacris literis huiusmodi quæstio terminari non potest, cum nihil in eis circa hoc inueniatur determinatum. Ideo recurrendum est ad ius naturę. Ex quo habetur quod actiones humanæ sunt in triplici differentia: Quædã enim

Marginalia (left): Deut. 19. — Eccl. 19. — An liceat cathedrã theologã appetere. — Ioan. 21. — Esa. 6.

Marginalia (right): Hier. 1. — Exod. 4. — 8. q. 1. c. in scripturis. — An liceat impetrare mandatum de prouidendo, aut nominationes. — Quodlibet 9. articu. 25.

De pluralitate beneficiorū enim habent deformitatem inseparabiliter annexam, ut fornicatio, & adulterium & alia huiusmodi, quæ nullo modo possunt bene fieri & in talibus non cadit dispensatio. habere plura beneficia non est de numero illarum. Quædam uero sunt actiones, quæ in se nullam deformitatem continent, sed sunt indifferentes ad bonum & ad malum, vt leuare festucam, ambulare, aut aliquid huiusmodi & tales adhibito bono fine possunt fieri bonę, nec egent dispensatione. de numero illarum non est habere plura beneficia. Quædā autem sunt actiones humanæ, quæ absolute consideratæ, deformitatem uel inordinationem quandam important, quę tamen aliquibus circunstantiis aduenientibus bene fieri possunt, vt occidere uel percutere hominem. Quia si addatur occidere vel percutere malefactorem authoritate publica propter iustitiam, vel percutere propter disciplinam, non erit peccatum, sed uirtuosum. de numero talium actionum est habere simul plures præbēdas uel beneficia curata. Continent enim plures inordinationes. Prima est indebita perceptio bonorū temporalium: Quia cum non sit possibile aliquem pluribus Ecclesiis deseruire, vt præbendæ siue prouentus sunt ordinati quasi ad stipendia ibi ministrantium Deo, & talis non ministret, nec ministrare possit, cum ministerium sit personale, alias mulieres p aliū ministrare possent, &c. sequitur quod talis habens duas præbendas, indebite percipit. Secunda deordinatio, est diminutio cultus diuini, qui diminuitur in una Ecclesia. Tertia deordinatio, est frustratio uoluntatum testatorum, qui ad hoc aliqua bona Ecclesiis contulerunt, ut certus numerus Deo seruientium ibi esset. Quarta inæqualitas distributionis est, dū vnus pluribus beneficiis abūdat: alius autem nec unnm quidem habere potest. & sic unus esurit alter uero ebrius est, & alię multæ inordinationes de facili perceptibiles sequuntur. Sed difficultas est quib[9] circunstantiis poterant huiusmodi deordinationes tolli, ut licitum sit habere plura beneficia. *1.Co.11* Quia si aliquis hac intentione plura beneficia obtineat, ut ditior fiat, vel lautius viuat, vel parentes diuites faciat, uel facilius ad episcopatum perueniat prædictæ deformitates non tolluntur, sed augentur. Quia cum tali intentione non est licitum nec unum quidem beneficiū habere. Sed si qs recte consideret, tres dūtaxat circunstantias inueniet, quib. licite fieri poterit, vt quis plura beneficia aut plures præbendas cum dispensatione summi pontificis obtineat. Prima circunstantia est, exiguitas prouentuum, quando scilicet unum beneficium adeo exiguos habet prouentus, quod non sufficiunt ad debitam & congruam sustentationem unius personę, secundum conditionem suam: quæ sustentatio aliter debet æstimari, quo ad uictum & uestitum & famulatum, & habitationem, quam rustici. Prophetæ enim antiqui testamenti famulos habebant: Helias Helisæum, & Helisæus Giesi. Secunda circunstātia sufficiens ad dispensationem pluralitatis beneficiorum est Ecclesiæ utilitas: quando scilicet unus pluribus Ecclesiis melius deseruit aliquando absens, quam duo semp præsentes. Tertia circunstantia tollens deformitates pluralitatis beneficiorum, est Ecclesiæ necessitas, quando scilicet nō inueniūtur clerici pro singulis Ecclesiis, prout in primitiua ecclesia, in qua propter defectum clericorū pro uno episcopatu & parochia dabantur magna, lata, & longa territoria, quæ postea in plures dięceses, episcopatus, & parochias diuisa sūt. Si igitur idem casus occurreret, ad eū pertineret unire, ad quem pertinuit diuidere, s. ad summum pontificem. Et sic in tribus supradictis casibus dispensatio habet vim vnionis. Et sic plures parochiæ censentur esse una ecclesia & uuum beneficium. Extra prædictos tres casus uideāt q dispensant, & qui dispensati sunt, an licite faciant uel utantur. Videant pariter ne velamine prædictorum abutātur. Notādum etiam quod cum ad ea quæ sunt supererogationis, nullus teneatur, nisi se ad ea uoto uel iuramento astrinxerit (vnde Diuus Aug. in epistola ad Paulinam & Armentarium dicit, Quia iam uouisti, te astrinxisti aliud tibi facere non licet: *Prou.15* Priusquam fuisses voti reus, liberū fuit ea quę sunt supererogationis præstare uel nō præstare. vnde cū Dominus dixisset adolescenti, Si

vi ad uiam ingredi, serua mandata: postea superaddendo subiunxit, Si uis perfectus esse, vade, &c.) & cum ad hæc omnia episcopi sua ordinatione non se obligent, nec hoc de necessitate requiratur ad pastorale officium: sequitur quod episcopi non tenentur absque proprio viuere. Licet enim paupertas ad perfectionē Christianæ uitæ instrumentaliter operetur non tamen essentialiter requiritur ad perfectionem uitę, imo potest esse magna perfectio cum magna opulentia, vt patet de Abraham, cui dictum est, Ambula coram me, & esto perfectus: & tamen fuit ualde diues. Similiter & Iob, cui suo tempore non erat similis in terra, potens inter oēs orientales. Nec obstat quod Apostolis, in quorum locum successerunt episcopi, dictum fuit: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Ideo dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c. Quia illa uerba tripliciter exponi possūt Primo secundum Hieron. mysticè, vt prædicatores nō innitātur principaliter sciētiæ & eloquentiæ temporali. Alio modo secundum Diu. August. quod non pręcipiendo, sed magis permittendo dominus dixit. Permisit enim ut absque auro & argento aliisque sumptibus ad prædicandū irent, accepturi sumptus vitæ ab his quibus prædicabant. vnde subditur, Dignus est mercenarius cibo suo. Ita tamen quod si aliquis propriis sumptibus uteretur in prædicatione Euangelii, ad supererogationem pertineret: prout Diu. Paulus de seipso dixit. Tertio D. Chrysost. exponit Christum illa dixisse, ut de uirtute ipsius confiderent, quia eis absque sumptibus prouideret. Non tamen ex illo obligātur ipsi aut successores eorum ut stipendium non assumerent. Nam Apostolus ab aliis Ecclesiis stipendium accipiebat, sed nō a Corinthiis. & sic apparet quod aliquid proprium possidebat ab aliis sibi missum. Stultum est enim dicere quod tam sancti patres, sicut Athanasius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, & alii multi, illa præcepta fuissent transgressi, si ad illa seruanda se credidissent obligari. Præterea Dominus præceptum illud in Passione reuocauit, cum ait: Quando misi vos sine pera, &c. Modo autem non sic, &c. Et quanuis Apostoli post Ascensionem Domini ad tēpus omnia in communi habuerint, ad ostendendum consilium perfectionis: non tamen sequitur quod Episcopi ad tantā perfectionem teneantur, quantam habebant & ostendebant Christus & Apostoli. Nec illud quod dixit Christus, Exemplum dedi uobis, ut quemadmodum ego feci, ita & uos faciatis: si uniuersaliter acciPiatur, fuit præceptiuè dictum, sed consultiuè.

Mat. 19 · Iob. 1. · Gen. 17. · Mat. 10. · Mat. 19. · 1. Cor. 6. · Luc. 22. · Act. 4.

Ver. 13. *De statu religiosorum.*

Religio est uirtus per quam aliquid ad Dei cultum & seruitium ordinatur, ut dictum est. Et ideo anthonomaticè illi dicuntur religiosi, qui se totaliter mancipant diuino obsequio, quasi se in holocaustum Deo offerētes. vnde Diuus Grego. super Ezech. dicit. Sunt quidam qui sibimetipsis nihil retinēt, uerum sensum, linguam, uitam, atque substantiam quam cœperunt, immolant. Sed in hoc cōsistit perfectio hominis: quod totaliter Deo inhæreat, ad quod religiosi cum quadam solennitate se obligant: & per consequens religiosi sunt in statu perfectionis ex intētione finis. Ideo status religionis dicitur status perfectionis. Et licet aliqui perfici incipiant, dicunt tamen esse in statu perfectionis scilicet acquirendæ. Et per consequens qui statum religionis assumunt, non tenentur habere perfectam charitatem: sed tenētur ad hoc tendere, & operam dare ut habeāt perfectam charitatem. Non tamen tenentur implere omnia quę sequuntur ad perfectionem charitatis, nec omnia exercitia quibus ad perfectionem peruenitur. Vnde nō peccat religiosus si pꝛtermittat ea, sed tenetur ad illa ad quæ se obligauit, sicut ad tria uota, & ad ea quæ sunt ei determinate taxata, tāquā pręcepta, ex regula & constitutionib. religionis quā professus est. Ex quo sequitur ꝙ quandocunque religiosus transgreditur præcepta, uel cōtemnit ordinationes, peccat mortaliter. Sed si ex leuitate uel concupiscentia aut ex alia causa nō mortali transgrediatur aliqua quæ non sunt præcepta, nō cēsēt cōtēnere, saltem formaliter, siue ex intentione. Ideo nō peccat mortaliter. Neq; in religione

A 2. 2. q. 186. ar. 1 c. 5. §. 5.

Religiosi ad quam perfectionem tenentur.

Cõstitutiones pdicatorum non obligant ad culpam.

ligione prædicatorum uenialiter, cum constitutiones eorum non ligent ad culpam uenialem uel mortalem, ex suo genere, hoc est secundum naturam suam: quia sũt extra genus culpæ: Licet ex parte operantis sint in genere moris, & possit contrauenies peccare uenialiter ac etiã mortaliter, ex libidine siue delectatione aut negligentia, quando omissioni actus debiti adiungitur negligẽtia ex parte illius, vel contemptus formalis. s. cum ex intentione quis non vult subiici ordinationibus regulæ vel statutorum: & ex hoc procedit ad sciendum contra regulã & constitutiones. Quando autem econuerso propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta uel regulam, non peccat ex contemptu, etiam si frequenter ex eadem causa transgressionem iteret. Licet. n. frequentia inducat ad contemptum, non tamen est ex natura sua cõtemptus, sed inductiue, iuxta illud: Impius cum in profundum malorum uenerit, contemnit. Et quanuis de ratione pœnæ proprie dictæ sit, quod debeatur culpę, cum sit reordinatio eius: non tamẽ de ratione pœnæ communiter dictæ, ut sub se contineat pęnalitatem & afflictionem, quæ sunt contra uoluntatem. Ideo pęnæ nominatur: sed non dicuntur proprie pænæ, cum non habeant relationem ad culpã, eo quod obligatio legis debeat intelligi secundum modum quo placuit legislatori obligare. Et quia non placuit patribus religionis prædicatorũ professores illius obligare ad culpam venialem siue mortalem, sed ad pœnam taxatam: ideo, non dicitur proprie pœna, sed pœnalitas. Nec obstat quod in constitutionibus prædicatorum transgressiones obseruantiarum non præceptarum dicũtur culpæ, vt in c. de leui culpa & graui culpa: Quia statuta illa de culpis fuerant edita ante statutum, de non obligando ad culpam: quod nõ fuit editum a principio ordinis, sed in secundo cap. generali, Anno Domini. 1237. post editas constitutiones dicti ordinis, facta fuit ordinatio, ꝙ constitutiones non obligarent ad culpam. Ideo per accidens manserunt in constitutionibus illa nomina (grauis & leuis culpa) non

Prou. 18

prout haberent rationem culpæ, quia debent intelligi secundum ultimam ordinationẽ pro pœnalitate. Nec religiosus trãsgrediendo obseruantias & cæremonias non præceptas, facit contra uotum: quia qui profitetur seruare regulam, quam nõ uouet seruare omnia quæ sunt in regula: sed uouet regularem uitam, quæ essentialiter consistit in tribus uotis. & sic nõ uouet regulam & constitutiones, sed uiuere secundum regulã, hoc est tendere ad hoc ꝙ mores suos formet secundum regulam & constitutiones, tanquam exemplaria exhibita: & secundum quod disponuntur in regula uel constitutionibus, quæ (vt dictum est) non obligant ad culpam. Et quãuis omnis inordinatio rationis sit culpa, saltẽ uenialis: nõ tamen omnis transgressio cæremoniarum habet aliquam inordinationem rationis, puta cum propter maius bonum aliquando prætermittitur silentium, aut aliud huiusmodi. Nec etiã omissio pœnæ taxatæ, secundum dominũ Caietanum, est culpa, nisi ex contemptu omittatur: cum lex sit uniuersalis & non particularis, & si omissio pœnę taxatæ esset culpa, sequeretur ꝙ prædictæ constitutiones obligarent ad culpam, quod est cõtra intentionem statuti prædicti. Circa peccata religiosorum quæritur an & quãdo in eadem specie peccati religiosi grauius peccent q̃ seculares aut laici. Resolutio D. Tho. est ꝙ in tribus casibus: Primo, qñ faciunt contra uotum: Secundo, quando ex contemptu peccãt: Tertio, qñ publice propter scandalum. Si vero religiosus ex infirmitate uel negligentia aliquod peccatum, quod non est contra uotum suæ professionis, absque scandalo cõmittit, leuius peccat ut in pluribus: quia communiter nõ ex tanta inclinatione & firmitate voluntatis eius peccatũ procedit. Et si sit ueniale, statim quasi absorbetur per multa bona opera quæ facit. & si sit mortale, facilius ab eo resurgit. Primo propter intentionem quam habet erectã ad Deum: quæ si intercipiatur ad horã, de facili ad pristina reparatur. vnde super illud Psa. Cum ceciderit non collidetur, dicit Origenes, Iniustus si peccauerit, nõ pœnitet, & peccatum suum emendare nescit. Iustus autem scit emendare, leis

2. 2. q. 186. art. 10.

Religiosus quando grauius peccat in eadem specie peccati quã sæcularis

Psal. 36.

corrigere, sicut ille q dixerat: Nescio qd dicis. Paulò post cum respectus fuit a domino, & amarissime fleuit. Et ille q de tecto mulierem viderat, & concupiuerat eā, dicere valuit: Peccaui & malum coram te feci. Iuuatur etiam a sociis, iuxta illud: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, qui cum ceciderit, non habet subleuantem. Dominus enim bonus propiciabitur his qui in toto corde suo requirunt dominum Deum patrum suorum, & non imputabit eis quod minus sanctificati sunt. Et cum præsens uita sine peccatis non transigatur, iuxta illud: In multis offendimus omnes: Si peccata religiosorū essēt gratiora peccatis secularium: religiosi essent deterioris cōditionis quam seculares: & sic non esset sanum consilium ad religionem conuolare, quod est erroneum & blasphemum in Christū qui eam consuluit. Prædicta autem leuitas peccatis intelligenda est habere locum non solum in religiosis professione, sed etiam re: Quia mali religiosi grauius peccēt, & ex maiori contēptu. vnde verificatur in eis illud: Confregisti iugum, dirupisti vincula, dixisti non seruiam. In omni colle sublimi & sub omni ligno frondoso tu prostraberis meretrix. vnde D. Aug. in epistola ad plebem Hipponen. dicit: Ex quo Deo seruire cœpi, quomodo sum expertus, difficile esse meliores inueniri, quam qui in monasterijs profecerunt: ita peiores, quam qui in monasterijs ceciderunt. Ex quo apparet quam grauiter peccent fauentes religiosis discolis, & prælatos suos contemnentibus. Contra quos 2. Para. 19. dicitur, Impio præbes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris? Vnde sequitur, quod sicut fauorem præstans bonis religiosis, est particeps bonorum quæ ab ipsis fiunt: ita fauorem præstans malis, est particeps criminum eorum. Statum religionis tria conseruant, scilicet paupertas, continentia, & obedientia, de quibus breuiter dicendum est.

Eccles. 4.
2. Para. 30.
Iaco. 3.
Hier. 2.
2. 2. q. 186.

Ver. 14. *De bonitate paupertatis.*

B Qvum secundum D. Diony. bonum hominis sit secundum rationem esse, hoc est secundum uirtutem viuere: sequitur ꝙ principale bonum hominis sit virtus, ad quam ratio hominis ordinatur. Diuitiæ uero exteriores, per quas sustentamus corpus, & subuenimus aliis, sunt quoddam bonum hominis: non tamen principale, sed secundum quod ordinantur ad virtutem, quæ est principale bonum hominis. & ideo intantum diuitiæ sint bonæ, inquantum proficiunt & subseruiunt ad usum uirtutum: & malæ, in quantum impediunt usum uirtutum, uel retrahunt hominem a uirtute propter nimiam solicitudinem uel affectionem ad ipsas, uel propter mentis alienationē quæ ex ipsis consurgit. Virtutes vero vitæ actiuæ pluribus diuitiis indigent, quam uirtutes uitæ contemplatiuæ: Quia ad virtutes uitæ actiuæ requiruntur diuitiæ, non solum ad sustentationem viri uirtuosi, sed etiam ad subueniendum aliis. Ad uirtutes uero uitæ contemplatiuæ, solum ad sustentationem sui. unde Apostolus: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nullius enim boni obtentu debet homo subtrahere sibi necessaria ad sustentationem uitæ. Ex præmissis sequitur ꝙ paupertas secundū se non est bona, neq; laudabilis, aut vtilis, sed solū inquantum liberat hominem a solicitudine terrenorum, & vitiis quæ ex diuitiis prouenire solēt, vt homo his exoneratus, liberius diuinis & spiritualibus vacet: Ita ꝙ cū ea remaneat facultas homini ad sustentandum seipsū medio licito. Ad hmōi aūt sustentationē pauca sufficiunt, cū natura modis contenta sit. Ex quo sequit̃ ꝙ quanto modus viuendi in paupertate minorē solicitudinē exigit, tanto paupertas est laudabilior, & non quanto maior.

2. contra Gen. c. 135.
1. Tim. 6
3. contra Genes. c. 131.

Ver. 15. *De quatuor modis viuendi in paupertate.*

A Qvatuor modus approbatos uiuendi in paupertate ponit D. Tho. in summa contra Gen. Primus est eorū qui habent possessiones immobiles in cōmuni, ex quarum fructibus viuunt, & prouidetur unicuique secundum quod ei opus est: sicut obseruatur in omnibus pene monasteriis monachorum regulariter uiuentium. Nec propter huiusmodi possessiones aliquid perfectionis, ad quā tendunt paupertatem voluntariam assumentes, deest. Potest enim fieri per vnius vel paucorum solicitudinem, vt possessiones

3. contra Genes. c. 132.

des debito modo procurentur. Et sic alii absque aliqua rerũ temporaliũ solicitudine remanentes, liberè possunt spiritualibus vacare, qđ est fructus uoluntariæ paupertatis. Nec etiã aliquid deperit his qui pro aliis hanc solicitudinem assumunt. Quia quod amittere videntur in defectu quietis recuperant in obsequio charitatis. Nec etiam per hunc modum uiuendi concordia tollitur, occasione. possessionũ communium. Tales.n.debent paupertatem voluntariam amplecti, qui temporalia contemnunt, & pro temporalibus discordare nolunt, maxime cũ ex temporalibus nihil præter necessaria vitę habeant expectare. Et cum dispensatores debeant esse fideles, iuxta illud Luc. 12. Qui putas esse fidelis dispensator &c. si nonnulli infideles inueniantur, & hoc modo viuendi abutantur: propter hoc tamen talis modus viuendi improbari non debet, cum bonis male vtantur mali. Secundus modus viuendi in paupertate, est eorum qui omnia temporalia propria abiiciunt, vt de laboribus manuum suarum viuant.

2. Thes. 3 quemadmodum D. Pau. seruauit, & aliis obseruandum suo exemplo docuit. dicit enim, Nec gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore ac fatigatione die ac nocte operantes, ne quem vestrum grauaremus. deinde dicit, Cum essemus apud vos, hoc ipsum denũciauimus vobis. Quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Hic modus quamuis sit cũ maiori solicitudine quam primus, est tamen bonus & conueniens: quia modicum tempus & modica solicitudo sufficit ad naturæ sustentationem. Nec obstat illud Matt. 6. Nolite soliciti esse. Non enim per hæc verba Dominus prohibuit laborem, sed anxiam solicitudinem. vnde Diu. Hieron. Labor quidem exercendus est, solicitudo tollenda. Nec obstat quod infirmi & debiles laborare non possunt: quia potest illis ab aliis sanis prouideri. Nec est aliquis modus uiuendi, per quem sic prouideatur homini, quod nullo modo possit deficere. Nam & diuitibus bona & diuitiæ furto, rapina, & incendio auferri possunt: sed hæc sunt per accidens. Tertius modus viuendi in paupertate, est eorum qui de precio possessionum ventilatarum

Nõ labor sed anxia solicitudo prohibetũ.

communiter viuunt. Et hic modus sufficiens est, sed non ad longum tempus. Et ideo Apostol. hunc modum uiuendi fidelibus in Hierusalem ad tempus constituerunt: quia præuidebant per spiritum sanctum, quod non diu haberent in Hierusalem commorari, tũ propter persequutiones inferendas a Iudæis, tum etiam propter instantem ciuitatis destructionem. unde nõ fuit necessariũ (nisi vsque ad modicũ tempus) prouideri. Et ideo transeuntes ad gentes, apud quas fundanda & permansura erat ecclesia, hunc modum viuẽdi non instituerunt. Et si dicatur ꝙ in hoc modo viuendi põt cõmitti fraus & dolus, dictũ est ꝙ hoc est commune in omni modo uiuendi, sed non est ex natura modi viuendi, sed malitia aliquorum: & sic per accidens. Quartus modus viuendi in paupertate. est eorum qui paupertatem voluntariam sectantes, omnia sua dimittũt, vt absq; redditibus viuant. de his quæ eleemosynaliter dantur eis ab aliis. Et hũc modum uiuendi Dñs cum Apostolis obseruauit. Mulieres.n. quædam sequebantur eum, ministrantes ei de facultatibus suis: ea quibus in communi loculos habebant, & ex eis cibaria & alia necessaria emebant. Vnde Ioan. 4. dicitur ꝙ discipuli abierãt in ciuitatem vt cibos emerent. Et Iudas loculos habebat, & quæ mittebãtur portabat. Et Ioann. 13. cum Christus tradẽs bucellam, dixit: qđ facis fac citius, quidam putabant, quia loculus habebat Iudas: & ꝙ dixisset ei Iesus, Eme ea quæ sunt nobis necessaria ad diem festum, aut ut egenis aliquid daret. Vnde D. Augu. dicit: Habebat Domin⁹ loculos a fidelibus data conseruans, & suorum necessitatibus & aliorum indigentiis tribuens.

Luc. 8.
Ioan. 4.
Ioan. 9.

Ver. 16. *De præeminentia quatuor modorum paupertatis.*

INter huiusmodi modos viuẽdi in paupertate quis sit melior, & ad maiorem perducat perfectionem, ex præmissis faciliter elici potest, ꝙ ille qui amplius solicitudinem & impedimẽta perfectionis tollit. Et quia modi viuendi variantur secundum diuersas conditiones hominum & temporum: ideo non est inconueniens quod aliquis modus viuendi sit perfectior alio, vno tempore, qui alio tempore

erit imperfectior, secundum quod magis vel minus auget uel minuit solicitudiné, vel tollit impedimenta charitatis, quæ est vinculum perfectionis, & in qua principaliter consistit perfectio humanæ vitę. Certum est enim ꝙ modus quo Christus paupertatem instituit & seruauit, secundum se perfectissimus est, & minorem, imò quasi nullã habet sollicitudinem. vnde dicebat, Quando misi vos sine saculo & pera, nunquid aliquid defuit vobis? Illi dixerunt, nihil. Tunc enim talis erat audientium verbum Dei deuotio, vt non solũ necessaria ad sustentationem ministrarent, sed ẽtĩ supererogarẽt ad dandum egenis, vt dictum est. Verũ quia deuotio populi paulatim deferbuit, & iam (propter iniquitatis abundantiam) refrigescit charitas multorum: illi qui nunc sic sectantur paupertatem, ut ex eleemosynaliter oblatis viuant, maiorem solicitudinem habẽt, quam tunc habebant Apostoli. vnde sequitur ꝙ hoc tempore cœnobitæ, qui in communi possessiones habẽt, ex quarum fructibus viuunt, eminentiorẽ modum uiuendi in paupertate sectantur, dummodo regulariter viuant, vt Carthusien. Benedictini Casalinæ congregationis, Cœlestinenses, & alii plerique huius generis. Quod autem aliqui redditus & possessiones habentes, non regulariter viuant, & diuitiæ illis exitio sint, hoc non ex mõ viuendi procedit, sed ex praua dispositione viuentiũ. Quemadmodũ & aliqui eorum qui omnimodam mendicitatem sectantur, multa perpetrant scandala, non ex eorum statu, aut modo uiuendi, sed ex eorũ malitia. ¶ Ex quo infertur, ꝙ religio, qui ex sua regula possessiones tenere non prohibentur, & post modũ eo tempore, quo charitas fidelium feruebat, possessionibus renunciauerunt, & mendicitatem elegerunt: nec hoc pessimo tempore, quo refriguit charitas multorum, ad passiones moderatas habendas, maxime cum summi Pontificis dispensatione, licite laborare possunt, & eas absque diminutione perfectionis paupertatis possidere, prout sunt mendicantes, qui sub regula D. August. (quæ possessiones in communi non prohibet) militant, de quorum numero sunt Carmelitę, Augustinen. maxime vero Prędicatores, quorum ordo ab Honorio huius nominis tertio, anno Domini 1216. approbatus fuit cũ redditibus & castris. Deinde maiores eorũ tempore quo eleemosynæ abundanter offerebantur, in quodã capitulo generali possessionibus renunciauerunt: quę tamen ordinatio & renunciatio non fuit per totũ ordiné executioni mandata. Sunt enim plures conuentus, qui habent adhuc possessiones & redditus, quos habebant tempore D. Dominici, qui ante fundationem ordinis prædicatorum erat canonicus regularis Ecclesiæ Exomensis, militans, sub regula D. Augustini, qui & ordinem fratrũ prędicatorũ cum possessionibus, prouentibus, redditibus, & castris, a prædicto Honorio institui procurauerat & obtinuerat, qui etiam ante prædictã renunciationẽ obierat. Et cum par in parem non habeat imperium, iuxta c. innotuit, extra de elect. capitula prædicti ordinis prędicatorum non poterant ligare aut impedire sequentia capitula, quin oppositum posśẽt ordinare propter nouas causas & insurgẽtes rationes: & quia in prologo constitutionum prędicti ordinis, & in c. 20. 2. dist. prædictarum constitutionum dicitur, ꝙ pręlatus pro loco & tempore ex causa rationabili super constitutiones eorum dispensandi habeat potestatem, cum sibi aliquando videbitur expedire, in his præcipue quę studium vel prædicationem uidebuntur impedire. Cum ordo noster specialiter ad prædicationem & animarum salutem ab initio nascatur institutus. ideo, &c. Cum igitur unaquæque res de facili reuertatur in suam naturam: & ordo Prædicatorum secundum naturam suam ab initio fuerit institutus, approbatus, & confirmatus cum possessionibus & castris, & ex vi & natura constitutionum præfati ordinis prælatus ex causa rationabili posśit pro loco & tempore dispensare: & rationabilis causa quæ impedit studium & prædicationem, sit nimia necessitas, qua stante prædictus ordo ac fratres absque maxima solicitudine occurrere non possunt, tum propter multitudinem quæstuantium, quę non erat tempore renunciationis prædictæ, tum propter sterilitatem terræ, tum etiam propter

Ma. 34

Solicitudo in mendicātib. hoc tpe unde prodeat.

pter refrigerationem charitatis multorũ, & abundantiam iniquitatis & cupiditatis, quæ tanta est, quod absq; solicitudine & importunitate maxime ac arte quadam quæritandi, munusculis, adulationibus, dictis fratribus etiam necessaria elargire recusent: tum demum propter multitudiné Lutheranorum ac aliorum hæreticorum, qui videntes ordines mendicantium illis resistentes, manibus & pedibus (vt aiunt) reptant, ac totis nisibus & impetu maximo conantur delere de terra viuentium: non saccos mendicitatis (quos vocant) sed ipsos ordines mendicantium, contra quos priuatim & publicè impunè insultant, & lingua maledica ac scriptis latrant & debacchantur: ita vt tanquam peripsema mundi habeantur, & a multis, imo fere omnibus relinquantur, & loco eleemosynarum irrisiones & opprobria recipiát, & plerunque verbera experiantur. Et sic ad sustentationem fratrum oportet quasi continue discurrere, & immoderatis & inutilibus quæstubus cum periculo animę & corporis iuuenum & conuersorum, cũ maxima distractione mentiũ, intermissione studii, lectionum, & diuini cultus diminutione, & cum relaxatione totius religionis ac vitæ regularis. Quibus omnib. prędictis malis & periculis per moderatas possessiones & redditus faciliter obuiari posset. Ex præmissis sequuntur sex corolaria. Primum est: Habere hoc tempore pessimo possessiones moderatas, non est contra statum perfectionis ordinis Prædicatorum, maxime cum dispensatione Pontificis: cum, vt dictum est, ordo Prędicatorũ ab initio cũ possessionibus & redditibus fuerit institutus. Secundum corolariũ est: Habere moderatas possessiones & redditus non est contra regulam quam profitentur Prædicatores, cum profiteantur regulam Diu. August. quam Canonici regulares profitentes, possessiones moderatas licitè habent. Tertium corolarium est: Habere possessiones moderatas non est contra votum fratrum Prædicatorum. Et quanuis inter institutiones eorum sit vna de possessionibus non recipiendis: Quia, vt dictum est, non vouent constitutiones, sed viuere & facere secundum constitutiones, in quibus ex vi & tenore ipsarum cadit dispensatio, vt in illarum prologo continetur. Præterea constitutiones prædictæ non obligant ad culpam nisi propter præceptũ vel contemptum. Sed illa ordinatio de possessionibus non recipiendis nullum habet annexum pręceptum aut mandatum (vt patet intuenti) igitur non est contra uotum habere: cum sit ex causa rationabili & dispensatione apostolica. Quartum corolarium est: Turpiter errant qui oppositum dicere prę sumunt, non intelligentes de quibus loquantur, neq; de quibus affirment. Quintum corolarium est, quod illi qui quibusdam friuolis quæsitis coloribus domos p̃dicatorum, aut aliorum, mendicantium, sub regula D. Augst. viuentium, odio, cupiditate, aut alia mala intentione, procurát moderatis possessionibus, ex dispensatione apostolica, & amortizatione regia obtentis, indebite spoliari, vt a studio & prædicatione, ex improba & nimis anxia solicitudine proueniente, retrahantur, vt tandem ordo pereat: ac etiam qui dicunt contra statum illorum esse habere possessiones: sic ꝙ nec summus Pontifex in illis obtinendis valeat dispensare: magis olent ac spirant Lutherum (saccos mendicitatis, imo verius médicãtium ordines abolere cupienté) q̃ Christum: cum hoc dicentes, primatum D. Petri & successorum eius a Christo collatum deiiciant, ad suam ipsorũ & eorum quos ad ita sentiendum inducunt perditionem. Nec obstat ꝙ quidã illorum fingunt D. Dominicum in suo testamento imprecatum fuisse maledictionem Dei & suam in eos qui possessiones in ordine Prędicatorum niterentur inducere: hoc enim merum figmentum esse constat, cum sola legenda D. Dominici, quam Diu. Iordanus scripsit (quæ prædictas nugas non continet) fuerit approbata, reprobatis aliis legendis ab indiscretis zelatoribus aut ęmulis conscriptis, vt fuit ordinatum in capitulo apud Argentinam celebrato, anno Domini 1226. Et posito & non concesso quod illa maledictio legeretur, intelligitur imprecata illis qui fine causa rationabili & dispensatione niterentur inducere. Præterea in informationibus & contestationibus super transitu Diu. Dominici factis, in quibus testes qui

morti ipsius sancti interfuerunt, auditi sunt, nulla de huiusmodi maledictione fit mentio: vt facile videri potest in processu canonizationis ipsius. Sed solum sequentia pro testamento dixisse dicitur: Charitatem habere, humilitatem seruare, & paupertatem voluntariam possidere. quæ paupertas cum moderatis possessionibus in communi seruari potest, vt dictum est.

¶ Minus pariter obstat, quod quidam in velamen erroris sui dicunt. c. Exiit qui seminat, de verborum significatione, lib. 6. & Clementinam, Exiuit de paradiso, eodem titulo, debere intelligi non solum de Minoribus, sed etiam de Prædicatoribus. quod non solum est contra veritaté, sed etiam contra textus intentionem. & Ioannis 22. declarationem, in extrauaganti. quia quorūdā, eodem titulo: Manifeste enim ex textu apparet, ꝙ solum ibi agitur de expositione regulæ Diu. Francisci, quæ est in se difficillima, & absque sedis Apostolicę declaratione & relaxatione importabilis, quam fratres ordinis Prædicatorū non sunt professi, nec ad illam quouis modo se obligauerunt: Imo institutio ordinis Prædicatorum diametro pugnat cum institutione & approbatione ordinis Minorum: quia, vt dictum est, prædicatorum ordo profitetur. D. August. regulam, quæ possessiones admittit, & per summum Pōtificem fuit cum possessionibus approbatus, vt dictum est. Ordo autem Minorum profitetur regulam D. Francisci, quæ possessiones non admittit, & cum illa abdicatione possessionum ab initio approbatus fuit, & eiusdem ordinis professores habent sanctum euāgelium obseruare, viuēdo in obedientia, sine proprio, & in charitate, vt in ipsa regula continetur: Finito anno probationis, recipiantur ad obedientiam, promittentes semper regulam obseruare. Et in eadem regula etiam dicitur: Fratres nihil sibi approprient, nec domū, nec locum, nec rem aliquam, neq; in speciali, neque in communi habeant, sed tanquam aduenæ & peregrini in hoc seculo in paupertate & humilitate Domino famulentur, vadant pro eleemosyna confidēter. Et sub districtione præcepti inhibetur ne fratres recipiant p se, vel per alios, denarios vel pecuniam vllo modo: Sed diuinæ prouidentiæ innitentes, suos in Domino iaciant cogitatus, qui pascit volucres cœli, quæ non congregant in horrea, nec seminant, nec metunt, nec cogitant de crastino. sic (vt dicitur in cle. Exiuit) verisimile non est D. Franciscum voluisse eos habere granaria vel cellaria, ubi quotidianis mendicationibus deberent sperare posse transigere vitam suam. Et in calce regulæ habentur hæc verba: Paupertatem, & humilitatem, & sanctum euangelium Domini nostri Iesu Christi, quod firmiter promisimus, obseruemus. Et ut dicitur in c. Exiit qui seminat, Diu. Franciscus mandasse dicitur circa ultimum vitæ suę, cuius mandatum testamentum ipsius dr, vt verba ipsius regulę non glosentur, & ꝙ sic, vel sic intelligi debeant, non dicatur: Adiiciens ꝙ fratres nullo modo literas aliquas a sede apostolica petant. & alia quædam inseruit, quæ non possent sine magna difficultate seruari. Cum igitur insensati cerebri sit, asseueruare aliquem obligare ad ea, ad quæ nec iure naturali aut diuino aut humano, vel propria voluntate se obligauit, & obligationes sint stricti iuris, & odiosæ, & sic potius restringendę (vt dicitur in l. cum quidam. ff. de lib. & posthu.) & ordo Prędicatorum ad prædictam D. Francisci regulam non se astrinxerit, nec in prelibatis c. fiat de prædicatoribus aliqua mentio, imo excipiatur in extrauaganti, quia quorundam, Ioan. 22. Nec ipsi Prædicatores sic renunciauerunt possessionibus, quin cum dispensatione prælatorum suorum & summi Pontificis (cuius authoritas in omni contractu humano etiam iuramento firmato, intelligitur excepta, vt dicit Glo. in c. quemadmodum. extra de iureiurando, & textus in c. veniens, eodem tit.) euidenter sequitur, quod absque ratione & cōtra omnem veritatem dicitur prædicatores cum dispensatione Apostolica moderatas possessiones in cōmuni tenere non posse, & ad eos extendi dictum c. exiit qui seminat, de uer. sign. lib. 6. & clementinam, exiuit de paradiso, eod. tit.

Regula D. Francisci difficillima.

Regulam suam D. Francisc. in testamēto prohibuit glosari.

Sextum corolarium est, quod licet paupertas Minorum sit maior, cum nihil possint habere (vt ipsi dicunt) nec in cōmuni, nec in particulari, & maxime posses-

siones,

ſiones: non eſt tamen perfectior hoc tempore (quo ceſſant gratis oblata) paupertate Prędicatorum & Carthuſien. aliorumque ſub regulis monaſticis religioſe degentium, qui habent moderatas poſſeſſiones in communi. Quia oportet eos cũ magna ſolicitudine & mira ac importuna anxietate mendicare. Paupertas enim, ut dictum eſt, non eſt ſecundum ſe bona, ſed ſolum inquantum tollit ſolicitudinem, quę retrahit a contemplatione diuinorum, & charitate, quæ eſt uinculum perfectionis.

Ver. 17. *De erroribus uitandis circa paupertatem.*

A TOt fuerunt errores circa paupertatẽ & modos viuendi in paupertate, ut iuſtum volumen fieri poſſet: adeo ut D. Thom. prolixius diſputaris hanc materiam in opuſculo contra impugnantes religionem, in quo reſpondet authoritatibus & argumentis Gulielmi de S. Amore, & Sergii magiſtrorum, pro themate aſ- *Pſal. 82.* ſumens illud Pſalm. Eccle. inimici tui Domine ſonuerunt: & qui oderunt te, extulerunt caput. Super populum tuum maligna uerunt conſilium, cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos. Dixerunt, venite diſperdamus eos de gente, non memoretur nomen Iſrael vltra. Et quia idem doctor diffuſe & clare proſecutus eſt: ſufficiet nobis aliquos errores ſummarie recitare, cum idem Thom. eorum ſophiſticis rationib⁹ & authoritatibus abũde ſatisfecerit. unus error illorum erat, quod non licebat pauperibus religioſis docere aut prædicare,
2. 2. q. de quo in prædicto opuſculo, cap. 19. Ali⁹
187. art. error, quod non licet religioſis eſſe de
1) collegio ſecularium magiſtrorum, de quo in prædicto opuſc. c. 3. Alius error erat, ꝙ non licet religioſis cõfeſſiones audire, de quo in dicto opuſculo, c. 4. & in clementina, dudũ, de ſepul. Alius error, quod omnes religioſi tenentur manibus laborare, de quo in dicto opuſc. c. 5. & 2. 2. q. 187. art. 3. Alius error, quod non licet religioſis omnia ſua relinquere, & ſibi nihil retinere in particulari nec in comuni. de quo in prædicto opuſ. cap. 7. Alius error, quod non licet religioſis ex eleemoſinis uiuere. de quo in prædicto opuſc. 7. Alius error ꝙ non licet religioſis pro ſalute animarũ diſcurrere, de quo in pdicto opuſc. cap. 9. & 10. Alius error, quod non licet religioſis reſiſtere detractoribus ſuis. de quo in prædicto opuſc. Alius error, quod nõ licet religioſis in iudicio contendere, nec procurare quod armis defendantur. de quo in dicto opuſc. cap. 15. Alius error quod religioſi non debent procurare aliquam pœnam perſecutoribus ſuis. de quo in dicto opuſc. cap. 16. Multos alios errores & impugnationes religionum & religioſorum in prædicto opuſc. proſequitur. Nos autem in prę̨ſenti circa unum duntaxat improbandum immorabimur.

Ver. 18. *De errore fraticellorum & pauperum de Lugduno.*

INter eos qui circa paupertatem errauerunt, fuerunt quidam de ſecta Fraticel- B lorum ſiue pauperum de Lugduno, quorum caput (ut ait D. Anto. Flor. in 3. parte hiſt. tit. 21. c. §. 1.) dicitur fuiſſe magiſter Michelinus Cę̨ſena, ordinis minorũ miniſter, qui cum multis ſequacib⁹ ſuis cœpiæ dogmatizare Chriſtum adeo pauperem fuiſſe, quod ipſe cum collegio Apoſtolorum nihil habebat in mundo propriũ, nec in communi, nec in particulari, nõ ſolum immobile, ſed nec ẽt mobile. Quod non eſt aſſerẽdum, cum expreſſe repugnet authoritati ſacrę ſcripturæ, ut patet ex authoritatibus in quarto modo uiuendi in paupertate allegatis, in quibus fit mentio de Chriſti loculis, de emptione ciborum, de donatione ſiue elargitione eleemoſynarũ in quibus contractibus transfertur dominium ſiue proprietas, quam inquantũ homo, ſiue ſecundum humanam naturam, abſolute ad ſe pertinere dixit, cum ait: Da- *Mat. 28.*
ta eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. & Ioã. 17. Dediſti mihi poteſtatem *Ioan. 17.* omnis carnis: & ſic ius ſiue dominiũ utendi, quod idem eſt cum proprietate. & quãuis nõ fuerit cõiter uſus iure ſuo: ſicut nec poteſtate iudicãdi, quæ data fuerat ei. unde dicebat, Poteſtatẽ dedit ei iudiciũ face- *Ioan. 5.* re, quia filius hominis eſt. Iure tñ proprietatis uſus eſt in emptione & donatione, ut dictum eſt. imo & ſe Dominum omnium rerum nuncupauit, cum mittens duos ex diſcipulis ad ſoluẽdum aſinam & pullum, dixit eis: Si quis aliquid uobis dixerit, dicite quia Dominus his opus habet: & con- *Mat. 21.* ſeſtim dimittet eos: & non erant ei opus

quantum ad diuinitatem, sed quantũ ad humanitatẽ, ut apparet ex prophetia allegata. & Ioan. 13. Vos uocatis me, Magister & Domine: & bene dicitis, sum etenim. Eã ob rem stantibus tot testimoniis scripturæ sacræ, in qua nullibi habetur, q non habuerit dominium siue proprietatem. Nec alicubi autenticè legitur, q Christus abdicauerit alicuius rei proprietatem, aut id Apostolis mandauerit: licet bene habeat q nõ semper uoluerit uti dominio & proprietate, maxime cum dixit Vulpes foueas habẽt, & uolucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. & cum dixit: Quis me constituit iudicem super uos? Licet enim esset iudex, noluit uti potestate iudicandi, nec proprietate domorum, licet ꝓprietatem ipsarum haberet. Constat etiã christum quãtum ad humanitatem, fuisse regem & monarcham, & sic habuisse proprietatem, licet non usus fuerit. unde Psal. Deus iudicium tuum regi da. & Hie. 23. Regnabit rex & sapiens erit. & Luc. 1. Et dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris sui: & regnabit in domo Iacob in æternum, & Apoc. 19. In cuius fœmore scriptum est, rex regum & Dominus dominantium: Propter huiusmodi authoritates & alias multas rationes, Ioannes 22. pontifex maximus, cum concilio cardinalium, uocatis multis Prælatis diuersarum prouinciarum, examinata prius & bene discussa præmissa propositione, seruatis solennitatibus in conciliis vniuersalibus vniuersalis authoritatis obseruari solitis, Auinioni sedens ꝓ tribunali, iudicauit & condemnauit prædictam præpositionem hæreticam, & eos qui illam dogmatizare præsumpserant, in hæresim incidisse: & si vellent eam pertinaciter sustinere, eos hæreticos declarauit, & contra eos tãquam contra hæreticos, procedendum esse decreuit, ut habetur in extrauag. cum inter nonnullos, de uerb. sig. Quam condemnationem & declarationem prædicti Fraticelli indigne ferentes, pronuntiauerunt & declarauerunt dictum Ioannem papam huius nominis. 22. esse hæreticum cum cardinalibus suis & concilio suo: & antipapam constituere præsumpserant Petrum de Coruaria, qui cardinales & episcopos suæ factionis ordinauit: & pro suiipsius & suorum tuitione, instituit & coronauit in Antiimperatorem, Ludouicũ Bauarum, qui ei obedientiã præstitit. Sed non multo post Antipapa captus est, qui hæresi abiurata, condemnatus est ad perpetuos carceres, i quibus mortuus est. Plurimi aũt ex aliis in sua pertinacia permanentibus, combusti sunt. & sic schisma cessauit: quãuis remanserint nonnulli defensores, dicentes prædictum Ioannem 22. non potuisse illam declarationẽ facere, q etiam uerbis & scriptis per insanias falsas ueritatẽ offuscare nixi sunt. Quorũ rationes idem Pontifex, ne assertores de tam pestifera, erronea, atq; damnata doctrina gloriari, & alios in suum errorẽ trahere possent, luculenter dissoluit & confutauit in extrauaganti quæ super hoc edidit, quæ incipit: Quia quorundam & in extrauaganti, ad conditorem, de uerbo. sig. Et quia possent in futurum aliqui insurgere huiusmodi hæresis defensores: Iõ confutationes prædicti Ioan. 22. in dictis extrauagantibus contentas, hic inserendas duxi. Et primo notanda & confutanda sunt eorum fundamenta: quorum primum est, q quicquid Romani pontificis semel per clauem scientię in fide & moribus definierunt, adeo immutabile perseuerat, ut non liceat successori in dubiũ reuocare, nec contrarium affirmare: licet de his quæ per clauem potestatis ordinauerint, afferant secus esse. Et quia supra dictum est cum de fide ageretur, qualiter papa, ut summus pontifex procedens, cũ concilio rite congregato, seruans solennitates & ritum sanctorum patrum in talibus seruari solitum, non potest errare in fide & bonis moribus: ideo non est nostrę intentionis hic immorari: sed solum recitare euersionem huius fundamenti, ut iacet. Nam (ut idem Ioannes in prædicta extrauaganti, quia quorundam, dicit, prædictum fundamentum prorsus est contrarium ueritati. Primo eo q scientia nõ est clauis ligandi atque soluendi, cum potestas ligandi & soluendi conferatur sacerdotibus in eorum ordinatione, & tamen non confertur eis scientia. Constat enim multos sacerdotes esse ignorantes, qui non possunt circa fidem & bonos mores

Mat. 8.
Luc. 12.
Psal. 71.
Hier. 23.
Primum fundamentum Fraticellorũ.

mores authoritatiue determinare. Si autẽ intelligant claues istas se extendere ad generalẽ potestatem attributam D. Petro suisque successoribus, per quam videtur ipsis omnia concessisse, sine quibus pastoris uniuersalis cura nequit expediri, adhuc constat ipsos errasse, dicentes aliam esse clauem scientiæ, & aliam potentiæ: quia clauis scientię nihil aliud est quam potestas & authoritas cognoscendi, & per consequens definiendi. Quare utraque clauis, scilicet cognoscendi & definiẽdi, necessario requiritur, uel ꝙ soli claui potentiæ non competat statuere & definire, sed sicut lumen materiale clauigerum in usu clauis dirigit materialis. & quasi quãtũ ad quod obtineat scientia uicem lucis. Et hoc Saluator noster in promissione clauium facta Petro, sensisse uidetur expresse, cum post illam immediate subiunxerit. Quodcunque legaueris super terram, &c. nulla de scientia habita mentione. Secundum fundamentum illorum est, quod Honorius. 3. Greg. 9. Innocen. 4. Alexander. 4. & Nicolas. 4. prædecessores Ioannis. 22. approbauerũt regulã D. Francisci, in qua approbatione dicũt hæc uerba cõtineri. Hæc est regula euangelica, Christi & Apostolorum imitatrix, quę nihil in hoc mundo habet proprium uel commune, sed in rebus quibus vtuntur, solum habent simplicem usum facti. His addere ꝓsumẽtes, præfatos summos Pontifices & multa concilia & generalia definisse paupertatẽ Christi & Apostolorum constitisse perfecte in exprobatione cuiuslibet tẽporalis dominii ciuilis & mundani, & sustentionem eorum in solo & nudo vsu facti etiam constitisse, Ad hoc fundamentum respondet idem Ioannes, dicens quod prorsus obuiat veritati in multis. Primo quidem, quia Honorius prædictam regulam absq; aliqua declaratione confirmauit. & in confirmatione de prædictis uerbis nulla mentio habetur, nisi quatenus in ipsa regula continetur. In declarationibus etiam Greg. 9. Innocentii, & Alexandri absque cõfirmatione aliqua interpellãtibus fratribus declarauerunt. in quorũ declaratione etiã prędicta uerba non continentur, imo potius oppositum ꝙ scilicet habeant ius utendi, & usum iuris, & non solum facti quia in prædictis declarationibus dicitur, quod ordo habet vsum rerũ concessarum, necesse est ad usum iuris debere referri. Facta enim quæ singulorũ sunt, ueram personã exigunt & requirunt. Ordo autem uera persona nõ est, sed repręsentata, & imaginaria potius est censenda. Quare quę sunt facti, sibi conuenire nequeunt, licet ei congruere possint quæ sunt iuris. Nec ex uerbis Nicolai aut aliorũ potest haberi, ꝙ omnia quę continentur in regula, fundentur in euãgelio, aut Christi sint roborata exemplo: ut patet de tunica cum caputio, & quod non recipiant per se uel per aliam personã denarios, & multa id genus: & nullus ꝓdecessorum (ut ex declarationibus eorũ apparet) dixit sustentationem Christi & Apostolorum eis in solo simplici & nudo usu facti constitisse: imo Nicolaus in suis declarationibus innuit Christum cũ Apostolis habuisse proprium in communi. In responsione cuiusdam obiectionis de loculis quos Christus habuisse legitur, dicit: Vt imperfectorum infirmas semitas non damnaret. & sic asserit Christum in infirmorum personam loculos habuisse. Nec prędicti Põtifices declarationes suas tanquam de fide ab omnibus tenẽdas decreuerunt aut deffinierunt, sed potius importunitate fratrum, ad consolandum eorum conscientias, non solum declarauerunt, uerum etiam relaxauerunt: quamuis relaxationis uocabulo non vtantur, ut patet, intuenti, ex maxima impropriatione terminorum contra propriã eorum significationem, ut in admirationẽ ducantur, qui prædictas declarationes audiunt uel legunt. Vnde idẽ Ioan. in extrauagan. ad cõditorem. §. nos itaq;, illas declarationes videt vocare simulationis: ait enim, Nos itaque qui ueritatem tenemur colere, velut illius (cui veritas cognoscitur) licet immeriti vicem teneamus in terris: volentes illam, quę in sancta Dei Ecclesia (quæ non verbo tantum, sed quę re potius debet obseruari) Præmissis in scrutinio rectæ considerationis adductis, cum fratribus nostris & multis aliis deliberatione pręhabita diligenti, dignum arbitrantes & congruum, possessores dicti ordinis non uerbis tantum, non simulatis artibus

Secundũ fundamẽtum fraticellorum.

artib⁹, sed operibus claris veritatis sufful tis, perfectionis status & altioris pauperta tis sibi prerogatiuam præ aliis mendican tibus vindicare. Et ad Celestinum. 5. per eos allegatum respondet, q̀ illa non dixit ut papa, sed ut frater Petrus de Tarantasia, in quadam Post illa sua. Quo ad mul ta concilia per illos allegata respōdet, q̀ nec Honorii confirmatio, nec Greg. aut Alexandri, nec Nicolai declarationes factæ, fuerunt in concilio generali cōfirmatę, cum per nullum ipsorum concilium fuerit celebratum. Licet Innocentius celebrauerit concilium generale: in illo tamen nec in aliquo alio fuit facta declaratio prædicta, ut patet intuenti concilia. Nicolaus auté nec celebrauit generale concilium, nec aliquid circa præfatam regulā declarat. Greg. autem. 9. nec confirmauit nec declarauit prædictam regulam: Sed in generali concilio, vbi fuerūt cassati nonnulli mendicantium ordines, prædicatorum & minorum ordines non cessauit, sed asseruit approbatos. sic dicēs: Quos euidens ex eis vtilitas ecclesiæ vniuersali proueniens, perhibet approbatos, præsentem non patitur constitutionem (scilicet cassationis) extendi. Non tamen sic approbati sunt, quin ex rationabilibus & emergentibus causis cassari & reprobari possint. ¶ Quod autem Christus & Apostoli habuerint solum simplicem & nudum vsum facti, & quod fratres minores etiam solum simplicem & nudum usum facti habeant, sustineri non potest, quia q cunque potest emere, uendere, aut permutare, uel dare, siue id faciat per se, siue per interpositam personam (cum secundum regulam iuris, qui per alium facit, per se ipsum facere videatur) non habet simplicem usum facti, sed etiam proprietatem, cum per tales cōtractus ex natura sua trāsferatur dominiū. Sed Christus per Apostolos emebat cibaria, dabat eleemosynas egenis, soluit didragma: igitur. Similiter prædicti minores per declarationem Nicolai habent facultatem uendendi, permutandi, & dandi non solum quæ usu cōsumuntur, sed etiam domos, libros, vestes, successiones testamentarias, domos, hortos, & alia huiusmodi. Igitur non solum habent vsum simplicem facti, sed etiam

Minores habere solum nudum usū facti sustinerinō potest.

iuris. Impossibile est enim usum facti simplicem absque iure aliquo alicui cōpetere, prout D. August. in li. de Doct. Christ. expresse tenet. Quia si usus denudatus omni iure ab aliquo posset haberi, sequeretur quod actus utendi esset iniustus, & per consequēs quod Christus iniuste fuisset usus rebus, & ipsi minores iniuste uterentur. Vnde fures utendo rebus furtiuis, propter hoc solum iniuste utuntur, quia absque iure utendi utuntur. Si ergo Christus & Apostoli non habebant ius utendi, iniuste utebantur, quod est hęreticum. Et si minores sine iure rebus utantur, iniustus est illorum usus, & per consequens non pertinet ad perfectionem, imo poti⁹ manifeste repugnat. Si autem iuste utuntur, ergo non solum habent simplicem & nudum usum facti, sed etiam iuris, per quem differunt ab iniuste vtentibus. Et cum absurdum & erroneum sit, quod actus humanus extrinsecus sit iustus, si exercens actum ipsum nullum habeat ius exercendi: sequitur quod actus ille nō est iustior, neque Deo acceptior, quam actus habentis ius vtendi, cum actus ille non sit iustus, non potest iustior esse. ¶ Quo ad res autem quæ vsu consumuntur, maxime in comestibilibus, euidenter constat vsum facti non separari a proprietate. Cum enim usus (qui secundum iura est seruitus) nihil aliud sit quam ius vtendi rebus alienis, salua rerum substantia. Vsus fructus enim aut usus, secundum iura, non potest perpetuo a dominio siue proprietate separari, ne proprietas Domini semper, abscedente vsu, reddatur inutilis, vt habetur in l. omnium. §. constituitur. ff. de vsufruct. & in l. antiquitas. C. eodem titu. Cum ergo in usu comestibiliū non sit salua rei substantia, sequitur, quod idem erit usus & rei consumptio siue proprietas, quę omnino redditur inutilis ei qui usum non habet. & per consequēs contra naturam siue essentiam & definitionem usus est, quod in rebus quæ vsu consumuntur, differat a proprietate. & ideo illis non conuenit uti, sed bene abuti. Abuti enim nihil aliud est, quam contra naturam siue essentiam vsus uti. Sed secundum naturam usus est accipere fructum uel vtilitatem alicuius

Vsus facti sine iure nulli competere pō?

rei in toto uel in parte, salua rerum substantia: ergo consumere rem est abuti. & sic non est simplex & nudus usus facti, cum sit consumptio rei & proprietatis, & abusus. ¶ Nec satisfacit aut diluit argumentum illorum euasio, qua dicunt apud Ecclesiam Romanam siue sedem Apostolicam remanere dominium & proprietatem, ex declaratione & retentione Martini 4. & aliorum, qui ad nominationem ipsorum fratrum patres spirituales (quos uocant) constituit procuratores Romanæ Ecclesiæ, ad agendum, exigendum, administrandum, & defendendum bona prędictis fratribus & ordini data, nomine Romanæ Ecclesiæ. Verum quia tales huiusmodi occasione multos uexabant, in notam & iniuriam Romanæ Ecclesiæ, quæ cum sit caput omnium Ecclesiarum, in litigando submittebatur inferioribus prælatis: ideo dictus Ioannes 22. in extrauag. ad conditorem, declarat nõ fuisse intentionem prędecessorum suorum, reseruasse dominium rerum usu consumptibilium ipso usu. Vnde ait: Quis enim sanę mentis crederet, quod intentio fuerit tanti patris unius oui, siue casei, aut frusti panis, & aliorum usu consumptibilum, quę sæpe fratribus ipsis, uestigio consumenda conferuntur, dominium Romanę Ecclesiæ & usum nudum fratribus retinuisse? profecto probabile non uidetur: præsertim cum bonorum illorum duntaxat dominium Romanæ Ecclesię reseruauerit, quorum simplex usus facti pertinere potest ad fratres dicti ordinis. quod nequaquam potest in rebus usu consumptibilibus reperiri, in quibus nec ius utendi, nec usus facti, separata rei proprietate, possunt constitui uel haberi. Deinde in §. Nos itaque, reuocat dictam retentionẽ rerum usu consumptibilium (quam uocat simulationem (quę profecto ipsis simulantibus officit, qui prætextu illius perfectioris status & altioris paupertatis, sibi prærogatiuam pręsumunt cum obnubilatione honoris sanctæ Romanæ ecclesiæ. & uolens prouidere, sic ait: Nolentes in posterum sub prætextu seu pallio talis dominij teporalis uerbalis nudi ac ænigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciũt, infici ac somentum tantis malis, quãta ꝓcedunt ex simulatione huiusmodi, ministrare; ac fratrum nostrorum consilio, hoc edicto in decretum valiturum sancimus: Quod in bonis, quæ in posterum conferentur, vel offerentur, aut alias quo modolibet obuenire contigerit, fratribus seu ordini prædictis, exceptis ecclesiis, oratoriis, officinis, & habitationibus, ac uasis, libris, ac vestimentis, diuinis officiis, dedicatis vel dedicandis, quæ ad ipsos venient in futurum, ad quæ non se extendunt: adeo inconuenientia supra dicta (propter quod constitutionem istam ad illam extendi nolumus) nullum ius seu dominium aliquãdo occasione ordinationis prædictæ (scilicet Martini quarti) seu cuiuslibet alterius prædecessorũ nostrorum super hoc spiritualiter æditæ, Romanę ecclesiæ acquiratur: sed quo ad hoc habeãtur prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis. deinde reuocat procuratores & omnia in contrarium facientia. Quare a talibus dicentibus se nihil habere nec in particulari nec in cõmuni, quęrendum est an ille modus uiuendi siue illa paupertas addat aliquid perfectionis, siue sit pfectior modus viuendi in paupertate, quam modus illorum qui habent aliquid in communi. Si concedatur, fiat augumentum quod illi non habẽt perfectiorem modum viuendi quã habuerit Christus cum Apostolis: sed illi habuerunt aliquid in communi, ut patet ex authoritatibus prællegatis, &c. Si dicatur, ꝙ christus & Apostoli in rebus eleemosynaliter oblatis non habuerunt dominiũ siue proprietatem: quæratur ab eis, Apud quem manebat dominium illarum rerum? Non quidem apud dantes, quia illi intendebãt transferre: neque apud solum Deum, cum hoc non legatur in scripturis, quod Christus & Apostoli habuerint solum nudum usum facti, nec quod abdicauerint dominium in communi. Et de factis Christi, secundum D. Augustinum, temerarium est aliquid asserere, nisi per scripturas sacras possit probari. Si persistãt in illo, allegetur extrauag. Ioannis. 22. cum inter nõ nullos. de uerborum signific. In qua habetur, ꝙ prædictus Ioannes habita matura & diligenti deliberatione cum fratrib' suis (hoc est cum Cardinalibus) ac aliis multis

tis prælatis & peritis viris, sedens pro tribunali, sententialiter & diffinitiuè declarauit assertionem illorum, qui dicunt redemptorem nostrum Christum ac eius Apostolos in speciali non habuisse aliqua, nec in particulari, nec in communi, erroneam & hæreticam deinceps fore censendam, vtpote sacræ scripturæ contrariam. Si dicatur quod non poterat declarare, obiiciatur, quod illa fuit euasio Fraticellorum, quæ etiam fuit condemnata, vt in extrauag. quia quorundam, eodem titulo. Ex præcedentibus patet longa prosecutio & improbatio illorum. Si vero dicatur quòd Christus aliquo tempore habuit in communi, vt condescéderet infirmitati imperfectorum: & aliquo tempore nihil habuit, nec in cõmuni, nec in particulariè quæratur quo tempore, & vbi habetur abdicatio proprietatis. quod cũ non possit ostendi, sequitur quod merè & voluntariè, & secundum D. August. temerariè dictum est. Si allegetur illud Matth. 8. Vulpes foueas habent, & cæt. obiiciendum quod ex illo passu non potest haberi, nisi quod ipse abdicauit possessiones, sed non ea, quæ erant ad sustentationem necessaria, & quę solo vsu consumebantur. Poterit fieri prosecutio, (ut supra) de emptione ciborum, de datione egenis, & de domino asinæ, cuius se esse dominum manifeste declarauit, & etiam de inseparabilitate vsus facti a ꝓprietate in rebus consumptibilibus, & de iniustitia illius vsus simplicis & nudi sine vsu iuris, aut absque iure vtendi, & alio modo, prout respondebitur: hæc pro institutione sufficiant.

Ver. 19. *De perfectione continentiæ.*

A 2. 2. q. 186. ar. 4 Mat. 19. Perfectioné cõtinétiæ a Christo introductam esse cõstat per illud quod dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum Dei. & postea subdit, Qui potest capere capiat: Et ne alicui spes perfectionis tolleretur assumpsit ad ꝑfectionis statum illos, quos inuenit matrimonio iunctos. Non autem poterat absque iniuria fieri, quod uiri uxores desererent, sicut quod omnes diuitias relinquerent. Ideo Petrum ab uxore non separauit: sed Ioannem (vt fertur) volentem nubere, a nuptiis reuocauit. Ad statum enim perfectionis requiritur abstractio eorum, per quæ homo impeditur ne feratur totaliter in Dei seruitium. inter quæ impedimenta unum est usus carnalis copulæ, qui duplici ratione impedit. Primo propter vehementiam delectationis. Vnde Philosophus dicit, quod eius frequentia augetur concupiscentia. Secundo propter solicitudinem quam ingerit homini de gubernatione vxoris, & filiorum, & temporalium, quæ ad eorum sustentationem requiruntur, unde Apost. Qui sine vxore est, solicitus est, quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori. & idem dicit de muliere: Vnde sicut fuit damnatus Vigilantius, qui diuitias ęquabat paupertati: ita damnatus est Iouinianus, qui matrimonium æquabat uirginitati. Et quamuis Abraham ambularet coram Deo, & esset perfectus (vt Dominus dixerat ei) & alii antiqui patres perfectioné animi habuerint cum diuitiis & matrimonio: non tamen sequitur, quod infirmiores debeát pręsumere se esse tantæ uirtutis, ut cum diuitiis & matrimonio possint ad perfectionem virtutis peruenire: sicut nec aliquis inermis pręsumit hostes inuadere: quia Sanson cum mãdibula asini multos hostium peremit, scilicet mille. Nam illi patres, si tempus fuisset continétiæ & paupertatis seruãdæ, studiosius hoc impleuissent. Ex præmissis sequitur, quod quicunque matrimonio utuntur, non sunt simpliciter & absolutè religiosi.

3. Ethic. 1. Cor. 7. Gen. 17. Iud. 15.

Ver. 20. *De perfectione obedientiæ.*

Perfectio religionis maximè cõsistit in imitatione Christi, secundum illud. Si uis perfectus esse, uade &c. sequitur, & sequere me. sed in Christo maximè commédatur obedientia (Factus est. n. obediés usque ad mortem, mortem autem crucis.) Cum enim status religionis sit quædã disciplina & exercitium tendendi ad perfectionem: & quicunque instruũtur & exercitantur, ut perueniãt ad aliquem finem, oportet quod directionem alicuius sequãtur, secundum cuius arbitrium exerceantur & instruantur, ut peruenire possint ad ipsum finé, prout discipuli suo magistro. Vnde monachorum uita dicitur subiectionis

B 2. 2. q. 186. ar. 5 Mat. 19. Phil. 2.

ctionis & disciplinatus. Et quãuis obedire prælatis in his quę sunt necessitatis, ptineat ad omnes (iuxta illud, Obedite præpositis vestris, & subiacete eis:) Obedire tamen in his quæ pertinent ad exercitum perfectionis, pertinet proprie ad religiosos. Et comparatur ista obediẽtia ad illam, sicut particulare ad uniuersale. Illi enim qui uiuunt in seculo, aliquid sibi retinent, & aliquid Deo largiũtur: sed in religione totaliter se & sua tribuunt. Et licet prelati religionum sint exempti ab obedientia episcoporũ diocæsanorũ: obliganrur tamen ad obediendum summo Pontifici non solum in his quæ sunt cõmunia aliis, sed etiã specialiter in his quæ pertinent ad perfectionem religionis. Heremitæ uero qui paupertatem nõ uouent, non sunt simpliciter & absolute in statu perfectionis: licet etiam obedire teneantur diocœsanis. Nec obstat ꝙ coacta siue necessaria obsequia non placent Deo, iuxta illud: Non ex tristitia aut necessitate, &c. Quia cum obedientia religiosorum sit voluntaria & liberaliter promissa, sequitur quod obsequia siue seruitia ipsorem sunt Deo accepta, nec sunt ex tristitia aut ex necessitate coactionis, de qua loquitur apost. Ideo non excludunt rationem meriti. vnde D. Augu. ad Armentarium, Non te uouisse pœniteat: imo gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset: Felix necessitas quæ ad meliora compellit.

Hebr. vl.

Hieremitę nõ sunt in statu perfectionis. 2. Cor. 9.

Ver. 21. *De essentialibus status religionis.*

C 22.71:6 24.6. & 7.

PAupertas, continentia, obedientia, adeo sunt essentialia uitæ regularis, vt nec summus Pontifex possit in eis dispensare, ut habetur in c. cum monasteriũ, circa finem, de statu regula. ubi dicitur, Cum abdicatio proprietatis, & custodia castitatis adeo sint annexa regulæ monachali, vt nec contra eam possit summus Pontifex licentiam indulgere: eadem ratione dicendũ est de obedientia. Et quãuis summus Pontifex possit eximere monachum a suo prælato immediato, imo ab omnibus prælatis suæ religionis: non tamen a sua obedientia, in his quæ pertinent ad suam religionem. Vnde communiter dicitur, quod Papa non potest facere de monacho non monachum: licet possit dispẽsare. ꝙ dimittat habitum: Quia habitus non facit monachũ, sed ꝓfessio regularis, ut habetur in c. porrectũ, de regular. & tran. ad relig. Et quãuis prælatus imediatus possit dare religioso administrationem temporalium: non potest tamen dare licentiam ꝙ habeat propriũ. Vnde etiam si monachus aut religiosus fiat episcopus, non deobligatur a votis, imò nec a ceremonijs & obseruantijs regularibus, nisi inquantum impediant officium pastorale: & sic tenetur ad deferendum habitum. Nec potest ullo modo facere testamentum: Quia cum sit episcopus, committitur ei sola administratio rerum Ecclesiasticarum. quæ administratio finitur morte, a qua incipit testamentum valere, vt habetur Hebr. 9. Si tamen ex concessione Papa testamentum faciat, nõ intelligitur de proprio facere: sed Apostolica authoritate intelligitur esse ampliata potestas suæ administrationis, vt eius dispensatio possit valere post mortem. Inter tamen tria prædicta vota votum obedientiæ præminent. Vnde diuus Greg. exponens illud 1. Reg. 15. Melior est obediẽtia q̃ victimę, dicit: Obedientia victimis iure præponitur: quia per victimas aliena caro, per obedientiam uero propria voluntas mactatur: vnde sequitur ꝙ obedientiæ votum est præcipuum triplici ratione: Prima, quia aliquid magis offert Deo. Secunda, quia cõtinet sub se alia vota, sed non conuertitur. Tertia, quia proprie se extendit ad actus propinquos fini religionis, qui est honor & cultus Dei. Vnde si aliquis absque voto obedientiæ, uoluntariam paupertatem & cõtinentiam etiam uoto seruet: nõ propter hoc pertinet ad statum religionis, q præfert, vt etiam virginitati ex uoto simplici seruatæ. dicit. n. D. Aug. Nemo, quantum puto, ausus fuerit uirginitatem præferre monasterio. Post uotum obedientię uotum castitatis habet secundum locum, & postremo votum paupertatis, quo quis abdicat a se proprietatem, & renunciat bonis temporalibus. Non tenetur tamen religiosus renunciare honori, qui Deo & sãctis exhibetur propter uirtutem. unde Ps. Mihi aũt nimis honorati sũt amici tui Deus. Cum. n. honor non debeat nisi uirtuti

2.2. quę. ar. vij.

2.2. quę. 186. art. 8. 25. Mor.

Votũ obedientiæ inter alia est præcipuum.

In lib. de uir.

2. 2. q. 186. art. 7. ad 4. Ps. 138.

quam peregrinatio terræ sanctæ, quantũ ad promotionem in bonum, quæ prępõderat absolutioni a pœna. Et cum obligatio uoti ex uoluntate procedat, cum uouere sit uoluntatis: sequitur quod tanta est obligatio uoti, quantum uoluntas & intentio vouentis se extendit. & per consequens si uouens intendit se obligare non solum ad ingressum religionis, sed etiam ad perpetuo manendum, tenetur perpetuo manere. Si autem intendit se obligare ad religionis ingressum causa experiendi, cum libertate manendi uel non manendi, absque hoc quod cogitet de libertate exitus, uel de perpetuitate manendi, uidetur obligari ad ingressum religionis, secundum formam iuris, quæ est ut ingredientibus detur annus probationis. Et sic non tenetur profiteri. vnde potest redire ad seculum, ut habetur in cap. consulti, extra de regu. & trans. ad relig. Et qui ad probandam religionem intrat, & deinde exit, maxime ex rationabili causa, nõ scandalizat, nec dat malum exemplum: & si alii scandalizarentur, est scandalum passiuum, & non actiuum ex parte exeuntis: quia non fecit nisi quod licitum erat ei facere. Nec
Luc. 19. etiam talis intelligitur retro respicere, cõtra illud quod dixit Christus, Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retto, dignus est regno Dei: nisi quando prætermittit id ad quod se obligauit. alioqui quicunque per aliquod tempus facit aliquod bonum, uel habet bonum propositum, si non semper continuaret, esset ineptus regno Dei. Qui uero intrat vt statim exeat non uidetur satisfacere uoto suo: Quia illud in uoto suo non intẽdebat: uel si intẽdebat, uotum uidetur esse irrisoriũ. Ideo tenetur mutare propositum, vt saltem uelit experiri an ei expediat in reli-
3. Ethico. gione manere. Et quia (ut dicit Philosophus) in magnis dubiis requiritur deliberatio. & certum est quod ingressus religionis est secundum se bonus, & qui hoc dubitat, derogat Christo, qui concilium dedit: sequitur quod ad ingrediendum reli-
Mat. 4. gionem non est necesse multum consilia-
In lib. de ri. vnde Petrus & Andreas ad solam uoca-
ver. Do. tionem Domini relictis retibus, cõtinuo sequuti sunt eum. Et D. Augustinus. Vo-

cat te oriens, hoc est Christus, & tu acce- *Mich.*
dis ad occidentem, hoc est ad hominem mortalem errare potentem. Circa modum tamen intrandi dubium esse potest propter impedimenta. Ideo tunc consilium est habendum cum his qui prodesse possunt. Et non est confitendum domesticis carnalibus. Quia inimici hominis *Mat. 8.*
domestici eius. Vnde Christus reprehendit eum qui dicebat, Permitte me renunciare his qui domi sunt. ¶Impedimenta autem legitima ingressus religionis sunt septem: Primum est matrimonium consummatum, inuita coniuge, vt habetur in cap. quidam, de conuersione coniugatorum. Si tamen uir & mulier uelint religionem intrare & profiteri (mulier in monasterio monialium, & uir in monasterio virorum) possunt, ut habetur in cap. cum sis præditus, extra de conuersione coniugatorum. Secundum impedimentũ est corporalis infirmitas, vel tanta debilitas, quod non possit onera religionis portare. tertium impedimentum est seruitus: quia fieret iniuria Domino. Vnde A- *1. Cor. 7.*
post. Seruus uocatus es, non sit tibi curę. Quartũ ẽ ratiociniorũ obligatio. Et ideo *2. 2. q.*
si aliquis est obligatus alicui ad reddẽdã *189.*
rationem uel certũ debitum, non potest *ar. 6. ad 6*
licite solutionem & redditionem prætermittere, ut religionem ingrediarur. Si tamen debeat aliquam pecuniã, & non habeat unde reddat, tenet̃ facere quod potest. s. vt cedat bonis creditori. Propter pecuniam tñ persona liberi hominis nõ obligatur, sed solũ res: quia persona liberi hominis superat oẽm ęstimationem pecuniæ. vnde licite potest exhibitis rebus suis religionem intrare. Nec tenetur in seculo remanere, ut procuret vnde debitum reddat. Quintum impedimentum, saltem quo ad professionem, est defectus ætatis. vnde in c. ad nostrã, de reg. & trãs. ad relig. dicitur ꝙ professio facta ante cõsummationẽ. 14. anni, nõ obligat, post 14. vero si sit per susceptionẽ habitus professorum in religionibus, in quibus habitus professorũ sunt distincti ab habitibus nouitiorum, ẽt non ligat nisi detur perseuerantia tridui, post quod sunt obligati & tacite professi, etiam si uerbo nõ exprimatur, ut habetur in c. sequẽti. Idem de filia minore

Quæ impediant religionis ingressum.

Aetas requisita ad professionem.

mine 12. annis sponte velata, ut in cap. cum virum, eodem titu. Et eodem modo dicendum est, ubi habitus non sunt distincti, si perseueret per triduum post annum. Distincti autem habitus intelliguntur siue per benedictionem vestium, cum profitentibus conceduntur, siue etiam aliquid aliud fiat, per quod nouitiorum a professorum habitu discernantur. vt habetur in cap. 1. §. distinctos, eodem titu. lib. 6. Professio fieri nec recipi debet ante annum probationis, licet ante annũ facta teneat, ut in cap. ad Apostolicam, eod. titu. Excipiũtur tamen professiones religiosorum ordinum mendicantium, ut habetur in c. non solum, &c. constitutionem, de reg. & trans. ad relig. lib. 6. In quibus, secundum Syluestrum de Prierio, requiruntur. 15. anni in masculis, & tredecim ĩ monialibus. Sextum impedimentum est parentum necessitas actualis, vbi alii non sunt qui eos subleuare possint & subleuent: tanta est enim filii ad patrem obligatio, quod religiosus professus, licite monasterium exire potest ad subueniendum patri, vt dictum est cũ de pietate ageretur. c. §. 7. Seclusa uero necessitate victus, post annos pu-
2.2.q. bertatis potest, etiam inuitis parentibus,
189.art. religionẽ ꝓfiteri, ut dictum est ibi, ex D.
6. Hieron. Septimum impedimentum est status perfectior. Ideo Cardinales & Episcopi non possunt religionem intrare, ut dictum est cum de statu Episcoporũ ageretur. Curati vero & minores prælati possunt religionẽ intrare, ẽt sine licentia episcopi, imo ẽt, eo contradicente, ut habetur in c. duæ sunt leges. 30. q. 2. ¶ Nec obstat ꝙ Vigilantius adducit, Si omnes se clauserint in monasteriis, & fuerint in solitudine, quis deseruiet Ecclesiis? Quis seculares homines lucri faciet? Quis peccãtes ad virtutẽ poterit exhortari? Ad hęc D.
2.2.q.ult. Hiero. in epist. contra eũ sic respondet.
ar.7.ad2 Hoc, n. modo si oẽs tecũ fatui sint, sapiẽs quis esse poterit? & uirginitas nõ erit approbãda. Si enim omnes virgines fuerint, & nuptiæ non fuerint, interibit genus humanum. Rara est uirtus, nec a pluribus
2.2.q. appetitur. Patet ergo quod hic timor tu-
189.art. tus est, sicut si quis timeret haurire aquã,
5. ne flumen deficeret. ¶ Ex perfectione status religionis, quæ est de meliori bono ad cultum & honorem Dei & animarum salutem ordinato, sequitur quod licitum est unicuique ad religionem inducere: sic quod inducentes non solum non peccant, sed magnum merentur præmium. Dicitur enim Iacob. ult. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uitę suæ, saluabit animam eius, & operit multitudinem
peccatorum. Qui ad iustitiam erudiunt Dan.12.
plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ideo non solum licet inducere adultos & peccatores ad religionis ingressum,
sed etiam pueros & innocẽtes. unde Chri Mat.19.
stus, Sinite paruulos venire ad me, &c. Et licet ante annos pubertatis profiteri non possint, possunt tamen cum uoluntate parentum in religione recipi, ut nutrian-
tur ibidem, sicut de DIUO Ioanne Ba- Luc.1.
ptista legitur, quod cum esset puer, erat
in desertis. Et Hiere. dicebat: Bonum est Tren.3.
adolescenti cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Posset tamen contingere circa huiusmodi inductionem triplex inordinatio. Prima est uiolentia: Secunda, Simonia, si quis simoniace alium ad religionem trahat muneribus datis. quod prohibetur in cap. quam pia mentis affectu. 1. quæst. 2. Nec tamen ad hoc pertinet, si quis aliquid alicui pauperi necessaria subministret, & in seculo nutriat eũ, ut religionem ingrediatur, uel si sine pacto aliqua munuscula tribuat ad familiaritatem captandam. Tertia, deordinatio, si mendaciis eum alliciat: imminet enim sic inducto periculum, nec cum deceptũ se inuenerit, retrocedat: & sic fiunt nouissima hominis illius peiora priorib⁹
Ver. 24. *De transitu unius religionis ad aliam.*

TRansitus religionis ad religionem se A
cundum se non est laudabilis, tum 2.2.q.
quia scandalizantur illi qui relinquũtur, 139.art.
& alii etiam, tum etiam quia facilius pro 8.
ficit aliquis in religione quã consueuit, ꝙ in illa quam non consueuit. Ideo talibus transeuntibus timendũ est, ne dũ oẽm sequuntur, nullã integre cõsequantur, ut dicit Patrũ abbas Nestorius. Potest tamen aliquis ex una religione trãsire in aliam, triplici ex causa. Primo quidẽ zelo perfectioris & melioris frugis, religionis scilicet obseruatæ. Secũdo ꝑ declinationẽ religio-

ligionis a debita perfectione. Tertio propter infirmitatem uel debilitatem, ex qua interdum prouenit, quod non pôt aliquis arctioris religionis statuta seruare, potest tamen seruare statuta laxioris. Sed in his tribus casibus est differentia: Nam in primo casu debet quidem propter humilitatem, licentiam petere, quæ ei negari non debet, dummodo constet illam religioné esse arctiorem, & melioris frugis ac debitè obseruatam: Quia quanuis religio secundum se, & statuta sit arctior, si laxius in ea viuatur, quàm in ea a qua transit, nô est tutus apud Deum & in foro interiori. Et si super hoc habeat facultatem a summo Pontifice uel prælato suo, est obreptitia, & sic nullius valoris. In secundo casu requiritur superioris iudicium, in tertio necessaria est licentia vel dispensatio.

§.2. *De lege Politica, aut Ciuili.*

B LEx Politica seu ciuilis est dictamen prudentiale institutum & promulgatum, a principe vel multitudine directiuũ actuum humanorum in ordine ad pacificum conuictum temporalem. Quod quidem dictamen cum sit regula, posset Canon appellari. vsus tamen inoleuit, vt lex Politica & Ciuilis nuncupetur, vt differẽtia esset inter decreta & sanctiones, ad finem spiritualem & temporalem determinatas. Ab Isidoro verò definitur ius ciuile, quod quisque populus, vel ciuitas sibi proprium diuina humanaq; causa constituit, vt habetur in c. ius ciuile. 1. dist.

Ver. 1. *De diuisione legis.*

C LEx ciuilis secundum diuersas considerationes diuersimode diuiditur. Si. n.

1. 2. q. 95 art. 6 consideretur, vt instituitur a gubernante communitatem ciuitatis, distinguitur, & diuiditur secundum diuersa regimina ciuitatum. Quorum vnum, secundum Phi-

3 Polit. losophum, est regimen regale, quando. s. ciuitas vel alia communitas gubernatur ab vno. Et secundum hoc dicitur Constitutio vel edictum, vt in ca. constitutio. 1. dist. vbi dicitur: Constitutio vel edictum est, quod Rex vel Imperator constituit, vel edidit. Aliud verò regimen dicitur Aristocraticum, hoc est principatus optimorum: & secundum ordinationes eorũ dicuntur Senatusconsulta uel Responsa Prudentum, quæ Isidorus diuersificat. Quia dicit Senatusconsultum esse, quod senatores tantum populis consulendo, decernunt. Responsa verò prudentum sunt, quæ iurisconsulti respondere dicũtur cõsulentibus. Vnde & responsa Pauli dicta sunt. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui cõstitutiones ciuilis iuris compositas ediderunt, quibus dissidentium lites contentionesq; sopirét, ut habetur in 2. distinct. decreti. Aliud regimen est obligargia, hoc est principatus paucorum diuitum potentum. & secundũ hoc ordinationes eorum dicuntur leges Prætoriæ & Honorariæ, siue ius Prætoriũ & Honorariũ. Aliud regimen dicitur Democratia siue Democraticũ, hoc est multorum. & secundum hoc ordinationes eorum dicuntur Plebiscita, quæ plus tantũ constituit. & dicũtur Plebescita, eo quod plebs sciat, vel sciscitatur & rogat vt fiant. Aliud est regimen Tyrannicum, quod est omnino corruptum. Et ex hoc non sumiť aliqua lex. Est etiam aliquod regimen ex istis mixtum. & secundũ hoc sumitur lex, quam maiores simul cum plebe sanxerũt. Si vero consideretur lex, vt directiua humanorum actuum, diuiditur secundum diuersa, de quibus fertur, quæ interdum ab authoribus nominatur. vnde in c. quædam. 2. dist. dicitur, Quædam etiam leges dicuntur ab his qui eas ediderunt. ut Cõsulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliç. Nam sub Octauiano Cæsare suffecti (hoc ẽ substituti) sunt Consules, inter eos Papius & Pompeius, qui leges tulerunt: quç a nobis eorum nominibus appellantur, Papia & Pompeia, continentes patrum prçmia pro suscipiendis liberis. Sub eodem quoq; Imperatore Falcidius Tribunus plebis legem fecit, ne quis plus extraneis testamento legaret, quam vt quarta pars superesset hæredibus. ex cuius nomine lex Falcidia est nominata. Sic lex Trebellianica a Trebellio, & idem de alijs multis. Aliquando verò nominatur non solum ab authoribus, sed etiam a rebus, de quibus feruntur, vt lex Iulia de adulterijs, lex Cornelia de Sicarijs. Sic lex Militaris de belli solẽnitatibus, leges Nauales, seu naualium commerciorum, & leges Rhodiæ ab insula Rhodo, quæ dicit Colossa, ad cuius habitatores Apost. scripsit,

psit. vocans eos Colossenses. Aliquæ verò nominantur ab obseruatoribus, & ab his quibus dantur, & sic dicitur ius Quiritũ, quod nulli tenent, nisi Quirites, hoc est Romani, de quo in c. ius Quiritũ. 1. distin. Sic & leges Lacedęmonum, Atheniẽsiũ, Aegyptiorum, & huiusmodi. Aliquando verò leges nominãtur a modo eorum, de quibus tractant. Vnde in cap. Satyra. 2. dis. dicitur, Satyra verò lex est, quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta a copia rerũ & quasi a saturitate. vnde & satyrã scribere est varia poemata condere, vt Satyræ Horatij, Iuuenalis, & Persij.

Ver. *De priuilegijs.*

D SVnt etiam quædam priuatæ leges. tam ecclesiasticæ, quàm seculares, quę Priuilegia appellantur, de quibus in ca. priuilegia. 4. dist. ex Isido. 5. Etymologiarum. Priuilegia sunt leges priuatorum, hoc est eorum qui non sunt constituti in dignitate, vt in c. qui contra. 24. q. 1. Nam priuilegium dictum est, eo ꝙ in priuato feratur. Et accipitur dupliciter: Vno modo largè, pro omni confessione, quæ est præter ius commune. Et sic quodam modo se extendit ad beneficium. Alio modo propriè & tunc priuilegium dicitur priuatum ius, indultum a principe contra ius. Et inde est ꝙ ille solus potest priuilegium dare, q est supra ius cõmune, siue qui potest legẽ condere, uel qui ab eo, aut superiori habet potestatem dandi priuilegia.

Ver. 3. *De priuilegiorum diuersitate.*

E PRiuilegia quædam sunt a Deo concessa, ut priuilegium de pluralitate uxorum, primo datum Abrahæ, & alijs patribus. Item priuilegium de occisione suipsius datum fuit Sãsoni. Priuilegium de præseruatione peccati originalis datum fuit D. Virgini: de liberatione ab inferno, Traiano, ad preces Diuini Gregorij Oseæ, de accipienda vxore fornicaria. Et generaliter omnes inspirationes Spiritus sancti contra ius commune, dici possunt priuilegium: quia liberant a lege communi. vnde Aposto. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. & alibi: Si spiritu ducimini, non estis sub lege, scilicet communi, in his ad quæ ducit spiritus. Lex tamen cõmunis nullo modo est dimittenda, nisi quis sit omnino certus de spiritus sancti inspiratione, ut erant Sancti, qui interiori & euidenti reuelatione erant certificati. Quod est bene notandum, quia circa hoc multi fuerunt decepti, præcipuè Lutherani nostris temporibus, qui arbitrabãtur, ꝙ quicquid in mẽtem eorum suggessisset dæmon, a spiritu sancto esset: non aduertentes ad id quod dicit Apostolus de Satana, ꝙ se transfigurat in angelum lucis. Quædam autem sunt priuilegia data hominibus, de quibus nunc intendimus agere. & horum priuilegiorum quatuor sunt species. Quoddam enim dicitur reale, vt quod datum est ecclesiæ, aut ciuitati, dignitati, aut locò, siue personę ratione loci seu alterius rei, de quibus in c. cum olim, & c. seq. extra de priuilegijs. Quoddam est purè corporale, quod. s. cõceditur corpori tantum, hoc est vniuersitati uel collegio, & non singulis de illo. Quoddã est personale, hoc est personæ concessum. & istud est duplex scilicet merè personale, quod alicui, vel aliquibus conceditur, expressis nominibus, Aliud personale cõmune, quod conceditur personis sub expressione nominis in cõmuni, vt sunt priuilegia Prædicatoribus & Minoribus, ac alijs ordinibus data. Quoddam vero est corporale & personale, quod datur communitati & singulis de communitate.

Priuilegia diuina.

1. Cor. 3. *Gal. 5.*

2. Cor. 11

Priuilegiorum quatuor species.

Ver. 4. *De priuilegiorum interpretatione.*

A CIrca interpretationem priuilegiorũ notandum est, quod vbi uerba sunt multum obscura vel ambigua, eius est interpretari, cuius est condere, ut habetur in c. cum venissent, extra de Iudicijs. & in c. inter alia, de senten. excommun. Si verò non sunt multum ambigua, tunc debet tenor priuilegij diligenter considerari, ut dicitur in c. porrò, eod. titu. & potius insistendum est intentioni priuilegij quã verbis, ut dicitur in c. Marcion. 1. q. 1 & in c. intelligentia, de uerb. sig. extra. ubi dicitur, quod intelligentia uerborum ex causis est assumenda: quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Et si propriè & strictè intelligantur, debent strictè interpretari, ut minus quàm possibile sit, derogetur iuri communi, ut in cap. cum dilectus. §. quia nobis, extra de consuetudine. vbi etiam dicitur quòd non debet priuilegium adeò strictè interpretari, vt de

Ad quem pertineat priuilegiorum interpretatio.

de nihilo prosit. Si uero priuilegium accipiatur large, prout sapit beneficium, est latissime interpretandum in preiudicium concedentis: sed stricte in præiudicium aliorum, ut habetur i c. quia circa, extra de priuileg. Differentia est inter priuilegiũ & dispensationem, sicut inter magis commune, & minus commune. Priuilegium enim se extendit ad ea quæ sunt præter ius, & aliquando contra ius: dispensatio autem semper est contra ius.

Ver. 5. *De priuilegiorum euacuatione.*

B PRiuilegium euacuatur multis modis: Primo per subreptionem, vt in c. literis, de rescriptis. Secundo si sit contra constitutionem, & de ea non fit mentio in priuilegio. & idem dicendum est si fiat contra consuetudinem, vt in c. 1. de cõsti. lib. 6. Tertio quando priuilegiatus facit contra priuilegium, & excedit metas illius, ut dicitur in c. porro, extra de priuile. Quarto cessante causa priuilegii. Quinto quãdo incipit esse damnosum ei cui conceditur. Sexto per renũtiationem. Septimo per secundum priuilegiũ faciens expressã mentionem de primo. Octauo per concedentis reuocationem. Nono per abusum, quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Ver. 6. *De comparatione legum ciuilium & canonicarum.*

C LEges canonicę etsi non præstent legibus ciuilibus tempore, cum Ptolomeus rex, qui primus Græcis leges iudiciaque constituit: & Mercuius Trimegistus, qui primus leges Aegyptiis tradidit: & Solon, qui primus leges Atheniensib. edidit: & Lycurgus, qui primus Lacedemoniis iura ex Apollinis authoritate cõfinxit: & Numa Pompilius Romulo succedens, qui primus Romanis leges dedit, longo tempore fuerint ante Apostolos, a quibus ceperunt canones, hoc est leges humanæ ad spiritualem finem ordinatæ, originẽ: Prestant tamen nobilitate, dignitate, & authoritate. Quod patet ex earum fine. Et ideo si leges ciuiles inueniãtur canonicis contrariæ, nullius sunt momenti. unde in c. 1. dist. 11. dicitur, Constitutiones principum constitutionibus ecclesiasticis non preeminent, sed obsequũtur. & in c. 2. §. item dicitur, eadem distin. lex Imperatorum non est supra legẽ Dei, sed subtus: nec imperiali iudicio possunt iura ecclesiastica dissolui. & in cap. cõstitutiones, eadem distin. dicitur: Constitutiones contra canones & decreta presulum Romanorũ vel bonos mores, nullius sunt momenti. Imperator ẽt dicit, Sacræ leges nõ dedignantur sacros canones imitari, ꝓcipue in matrimoniis, vsuris, & huiusmodi. Vbi autem leges ciuiles canonicis nõ obuiant, omni reuerentia dignæ habeantur, ut dicit Grego. Nazian. & habetur in c. suspectis. §. ecce, eadem dist. & in c. seq. ex D. Aug. Si in adiutorium vestrum terreni imperii leges assumendas putatis, nõ reprehendimus: Nam & hoc fecit Paulus cum aduersus iniuriosos Romanum ciuẽ se esse testatus est. Reges enim pontificibus pro æterna vita, & pontifices regibus pro temporalibus indigent: vt habetur in c. quoniam, eadem dist.

Ver. 7. *De consuetudine.*

D CONsuetudo & Mos idem sunt, & per se inuicem definiuntur. Mos enim, secundũ Isidorũ, & habetur in cap. mos. 1. dist. est lõga consuetudo de moribus tantũmodo tracta. vel, secundũ alios, Mos est vitæ constitutum cõsuetudine confirmatũ. Cõsuetudo aũt est quoddam ius, s. non scriptum, moribus institutum, quod pro lege sumitur, cum deficit lex. Et uocatur consuetudo ex communi usu, eo quod in communi usu est. Notandum tamen q mos sumitur tripliciter: Vno modo ut est genus ad omnem legem humanam scriptam uel non scriptam. & sic uidetur accepisse Gratianus quando dixit. Genus humanum duob. regitur, scilicet iure & moribus, hoc est iure scripto uel nõ scripto. Secundo mos dicitur actus frequẽtatus, præcipue regulatus ratione, & sic accipitur in predicta descriptione moris pro habitu causato ex longo usu. & tunc si sit circa bonum, dicitur uirtus: si circa malũ, dicitur vitium.

D. Anto. Flor. 1. p. sum. titu. 16. c. unico §. 1.

Consuetudo quid.

Ver. 8. *De Origine consuetudinis.*

E ISIDORVS lib. 1. senteñt. & habetur in c. fina. §. fina. 6. distinct. dicit q ius consuetudinis post naturalem legem exordiũ habuit, ex quo homines cõuenientes in unum, simul cœperunt habitare.

Ex eo tempore factum esse creditur, quo Cain ciuitatem ædificasse legitur. quod cum per diluuium popter hominum raritatem ferè uidebatur extinctum. Postmodum tempore Nembroth reparatum, siue potius innouatum æstimatur, cum ipse simul cum aliis cœpit alios opprimere, qui sua imbecillitate cœperunt esse subiecti, unde de eo legitur, Cœpit Nébroth robustus uenator esse coram Domino, hoc est hominũ oppressor & extinctor, quos ad turrim Babel ædificandam allexit. Et sic consuetudo fuit ante ius scriptum, & ideo aliquãdo tollit illud, & præiudicat ei, ut infra dicetur.

Gen. 10.

Ver. 9. *De diuisione consuetudinis.*

F Triplex poni solet consuetudo: Quædam est de se mala, quæ est contra legẽ naturalẽ uel diuinã positiuã: & hæc non dicitur consuetudo, sed corruptella, Ideo non est seruanda, sed infringenda, vt dicitur in c. vlt. extra de consuetu. Nec excusat a peccato, sed peccatũ aggrauat. enim (ut ibi dicitur) Tanto grauiora sint crimina, quanto diutius infelicem animã detinet allegatam. Et ratio huius est, quia tales magis effrenata uoluntate & firmiori habitu malitiæ peccãt. Et cum secundũ Philosophũ, cõsuetudo sit altera natura, cũ difficultate magna quis recedit a peccatis consuetis, de hac consuetudine Apostolus dicit: Si quis velit contentiosus esse nos talem consuetudinẽ nõ habemus scilicet cõtendendi, nec ecclesia Dei. Quędã est consuetudo bona, quæ scilicet non est contra legẽ naturalẽ, & habet in se aliquã rationẽ boni. & talis consuetudo, si sit generalis, debet generaliter obseruari: si uero sit particularis particularite, vt habetur ex D. August. ad Ianuarium, in c. illa 12. dist. vnde D. Ambr. Cum fueris Romæ, Romano uiuito more. Debet enim vnusquisque se conformare moribus & consuetudinibus eorum, ad quos declinat. Vnde non peccant diebus sabbatinis comedentes extremitates animalium in Hispania, nisi qui habent ex uoto uel regula a carnibus abstinere, quemadmodũ in die natiuitatis Domini, si feria. 6. uel sabbati aduenerit, ut dicitur in c. explicari, extra de obseruatione ieiuniorum, & idem dicendum est de diebus sabbatis a

1. Cor. 11
Cõsuetudo bona quid.

Natiuitate Domini usque ad festũ Purificationis D. Virginis in Gallia. De hac consuetudine bona habetur Luc. 2. Cũ aũt factus fuisset Iesus annorm duodecim, ascendentibus parentibus eius in Hierusalẽ, secũdum consuetudinẽ diei festi. Quædam consuetudo est dubia: & ideo bene examinanda. & præcipue quando est contraria aliqui iuri humano scripto, quæ aliquãdo præiudicat & tollit ipsum, aliquando non, scilicet quando non habet ea quæ requiruntur ad prçiudicandum legi: de quibus in uersiculo sequenti.

Ver. 10. *De uirtute & efficacia consuetudinis.*

Consuetudo de se bona (quæ scilicet nulli legi præiudicat) habet vim legis siue obligandi potestatẽ ẽt in foro cõscientiæ. Quia lex humana ideo ligat, ꝗ procedit ex uoluntate hominis ligata ratione, quæ deriuatur a lege æterna. Sed sicut ratio & uoluntas hominis manifestatur uerbo & scripto ĩ rebus agendis: ita ẽt facto. Hoc. n. sibi vnusquisque eligere uidetur, quod opere implet. Sequitur quod sicut uerbo humano & scripto potest institui & mutari lex, atque etiam exponi, inqãtũ manifestat interiorẽ animi motũ & conceptũ rationis humanæ: ita & per actus multiplicatos. Et secundum hoc consuetudo habet vim legis, & obligat, ac legem abolet, eamque interpretatur. Vnde D. August. & recitatur in c. in his. 11. dist. in his rebus de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum, pro lege seruãda sunt, Et sicut prçuaricatores diuinarum legum, ita & contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coercendi, supplicioque plectendi sunt. Notandum tamen quod cum consuetudo procedat ex uoluntate hominis, & lex naturalis & diuina a uoluntate Dei: sequitur quod per consuetudinem procedẽtem a uoluntate hominum non potest lex diuina naturalis mutari aut aboleri. Quia (ut dicit Isido. & recitatur in c. usus. 11. dist.) Vsus authoritati cedat. Prauum vsum rerum & ratio uincat. unde D. Aug. dicit. Qui cõtempta ueritate præsumit consuetudinẽ sequi, aut circa fratres quibus ueritas reuelatu, inuidus

G
12. c. 97. art. 3.
In lib. de synony.
In lib. de bap. par.

nidus est aut malignus, aut circa Deũ ingratus, cuius inspiratione ecclesia eius instruitur. Nam Dominus in Euãgelio, Ego sum (inquit) veritas, non dicit, Ego sũ cõsuetudo. Deinde dicit, Hoc plane uerũ est quia ratio & ueritas semper cõsuetudini prçponenda sunt. sed si cõsuetudini ratio suffragatur, nihil oportet firmius retinere vt in c. frustratoria. 8. distinc. Ad hoc autẽ ꝙ consuetudo tollat legem humanã scriptã, secundum Legistas requiruntur multa, quæ ponit glo. in d. c. frustratoria, super verbo consuetudine. 8. dist. secũdũ tñ Canonistas sufficit ꝙ duo cõcurrãt scilicet ꝙ sit rationabilis, & ꝙ sit legitime pscripta ut habetur in cap. fi. extra de consue. Dicitur autem consuetudo rationabilis, quã non improbant iura, vt habetur in c. cum Ecclesia, extra de ca. poss. & prop. & in ca. cum dilectus, cod. titu. & cap. abbate, de verb. sig. Dicitur autem legitime præscripta secundum glos. ibi, super uerbo legitime, quãdo præscripta est spacio quadraginta annorum, iuxta cap. auditis, extra de præscriptionibus. Nec obstat quod dicitur in L. 2. C. quæ sit longa consuetudo, & cap. cõsuetudinis. 11. dist. ubi dicitur. Cõsuetudinis vsusq; longæui non vilis est authoritas, verum non vsque adeo ualitura momento, ut ratioñe aut legẽ scriptã uincat. Quia per rationẽ, intelligit rõnem naturalem, & per legẽ scriptã, legem diuinã. Si uero per legem scriptã intelligatur lex humana, debet intelligi quando prędicta duo non concurrunt, scilicet quando non est rationabilis, vel legitime prçscripta. Si dicatur quod ex multis malis non potest fieri unũ bonum: sed lex est quoddam bonum, cum sit directiua humanorũ actuum ergo per consuetudinẽ non potest amoueri lex vt ipsa consuetudo uim legis obtineat. Dicendum, secundum D. Tho. quod leges humanæ in aliquib. deficiunt vnde possibile est, quod quandoque liceat præter legem agere in casu scilicet in quo deficit lex, & actus non erit malus. & cũ tales multiplicantur, per multiplicationẽ manifestatur ꝙ lex nõ est utilis: sicut ẽt manifestatur uerbo, cum lex contraria promulgatur. Si autem maneat ratio eadem, propter quam lex utilis erat: tunc non consuetudo legem, sed lex consuetudinẽ vincit: nisi forte lex ꝓpter hoc inutilis videatur: quia non est possibile secundum consuetudinem patriæ illam seruare, cum una de rationibus legis sit, quod lex sit possibilis, & c. difficile est enim consuetudinem multitudinis remouere. Nec obstat pariter quod facere leges pertinet ad personas publicas, ad quas pertinet regere cõmunitatẽ. vnde priuatæ personæ legem facere nonʼ possunt: sed consuetudo inualescit per actus priuatorum: igitur. Dicendum, secundum Diu. Thom. quod multitudo libera potest sibi legem facere & statuere. Plus enim est consensus multitudinis ad aliquid obseruandum (quem consuetudo manifestat) quã authoritas principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi inquantum gerit personam multitudinis, unde licet singulę personæ non possint condere legem t: otus tamẽ populus legem condere potest. Si uero multitudo non sit libera, non habet liberam potestatem condendi legem, neque legem positam a superiore remouendi. Nihilominus tamen dici potest quod cõsuetudo in tali multitudine præualẽs, obtinet vim legis, inquantũ per eos ad quos pertinet multitudini legem imponere, toleratur. Ex hoc enim videntur approbare quod consuetudo introduxit.

Quæ requirãtur ad consuetudinem tollentem legem.

1.2. q 97 ar. 3. ad 2

Add. 3.

DE LEGE PECATI. Cap. XVIII.

A Lex Peccati nõ dicitur ꝓpriẽ lex, quæ præcipiat vel obliget ad peccatum: sed per legẽ peccati intelligimus fomitem ex peccato originali remanentem in baptizatis, qui ab Apostolo vocatur lex peccati & mortis eo ꝙ inclinat ad peccatum, & inducit mortem. Ad cuius euidentiam sciendum est quid & quotuplex sit peccatum. Ad peccati mortalis intelligentiam aduertendum est, quod ex peccato naturæ vel artis venimʼ in cognitionem peccatorum, quæ sunt in moribʼ: Ideo prius de peccato naturæ & artis agendum est: Philos. 2.

Rom.

De malo. q.52.ar.1 Phy. dicit quòd peccatum contingit in his quæ, sunt secundum naturam, & in his quæ sunt secundum artem, quando scilicet natura vel ars nō consequitur finē propter quem operatur. *peccatum naturæ quid.* In natura quidē peccatum contingit, quando generatum non consequitur debitam dispositionem & proportionem speciei generantis, & dicitur monstrum: ut si cum superabūdātia vel diminutione membrorum uel eorū disproportione generatum oriatur, puta si cum duobus capitibus, aut uno pede tantum, aut magnō capite, & aliis membris improportionatis. Et hoc peccatum naturæ ꝓuenit ex eo ꝙ uirtus generatiua, q̄. est r̄la generationis, nō est ꝓportionata materiæ, aut materiailli. Peccatū uerò in arte cōtingit, qn̄ declinatur à r̄la uel men *peccatum artis qd.* suraartis: sicut si medicus cōtra regulas artis det potionē, q̄ loco sanitatis causet maiorē ægritudinē, ē peccatūartis. Et si faber lignarius in scindēdo deficiat à r̄la vel excedat, ē peccatū artis. Et sic declinare à regula in operatione, est propria rō peccati. & aplicādoad mores. Peccatū nihil aliud est, q̄ actus humanus deformis regulæ suæ regula autē immediata humanorū actuū *peccatum morale quid.* est ratio siue dictamen prudentiale: regula mediata est lex humana uel diuina, cui ratio particulis debet cōformari, alias non esset dictamen prudētiale. Diuus Augast. peccatum definiens dicit: Peccatum est dictum vel factum vel concupitū con *L.22.contra Fau.* tra legem Dei. Et quia affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus: & sicut affirmationi opponitur negatio, ita negationi affirmatio: sequitur quodsicut agere, dicere, concupiscere contra legem Dei, est peccatum, qa opponitur præcepto negatiuo. sic non facere, non dicere, est peccatum: quia opponitur præcepto affirmatiuo. Et sic cōpleta definitio peccati talis est: Peccatum est factum vel omissum, dictum vel omissum, cōcupitum uel omissum, contra legem Dei. Breuius tamen sic definitur: Peccatū est actus humanus vel omissio cōtra legem Dei. Ex præmissis patet, quòd in omni peccato actuali sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale est actus, formale est deordinatio & deformitas siue priuatio ordinis. & conformitatis actus ad suam regulam.

Ver. 1. *De diuisione peccatorum.*

Peccatum primò diuiditur in peccatū actuale, & in peccatum originale Pec *1.2.q.78 art. 1.* catum actuale multipliciter diuidi solet: Vno modo per obiecta, & sic diuiditur in peccatū in Deū, in proximū, & inseipsum, quemadmodum & virtutes, cum actus distinguantur per obiecta: vt dr̄ 2. de Anima. Ex obiectis multiplex oritur diuisio: Vna est ex parte finis. qui est obiectū voluntatis & sic diuidit. D. Grego. dicens, ꝙ *31. Mor.* septem vitiorum capitaliū quinque sunt spiritualia, & duo carnalia. Quia cū peccatum consistat in appetitu inordinato alicuius boni, & per consequens eo habito delectatur, & duplex fit delectatio: Vna q̄ consummat̄ in sola apprehensione. & alia corporalis, q̄ in ipso tactu corporis perficitur, quæ pōt dici delectatio carnis. Ideo illa peccata quæ perficiuntur in delectatione spirituali, dicuntur spiritualia, vt superbia & inuidia Et q̄ in delectatione carnali, carnalia: sicut gula, & luxuria. Et cum Apost. dicit, Manifesta sunt opera carnis, *Galat. 5.* inter quæ ponit auaritiam & iniustitiam: accipit carnē, non pro delectatione, sed ꝓ homine, qui cū ſm se viuit, ſm carnem viuere dr̄, vt D. Aug. dicit. Et eodem modo *14. de Ci. Dei.* accepit cū dixit, Si ſm carnē vixeritis. mo *Rom. 8.* riemini. Et quanuis dicat, Omne peccatū, quod fecerit homo, extra corpus suū est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Et sic videtur dicere solam forni- *1. Cor. 6.* cationem esse peccatum carnale: Quia non excipiendo, sed specificando hoc dixit. Nam sicut Gl. ibidem dicit, Specialiter in fornicationis peccato anima seruit corpori, ita ut in illo momento nil aliud cogitare homini liceat. Delectatio autem gulæ licet sit carnalis, non tamen absorbet rationem, sicut fornicatio. Vel potest dici quod in fornicatione fit iniuria corpori, dum inordinate maculatur: & ideo per hoc solum peccatum dicitur homo in suum corpus peccare. Alia diuisio peccati est ꝑ superabundantiam, & per defectum que contrariantur. Contrarietas autem est secundum formam a qua species denominatur, vt dicitur. 10 Metha. Et sic prodigalitas & illiberalitas distinguūtur specie, licet idem possit esse prodigus & illiberalis secundum diuersa: Quia cum

species

species peccati nõ attendat ex parte inordinationis, quę est præter intentionem agentis: sed magis ex parte ipsius actus secundum qđ terminatur ad obiectũ, in qđ terminatur intẽtio peccantis: ideo ubicũque occurrit diuersum motiuum, inclinãs intentionem ad peccandum, est ibi diuersa species peccati. unde dicunt doctores quod cuilibet virtuti opponuntur duo uitia specie distincta. Et licet magis & minus non sit causa diuersitatis speciei in naturalibus, tamẽ bene in moralibus, Quia consequuntur diuersa motiua specie distincta. Nec obstat ꝙ dicere minus & magis falsum non differant specie. quia non variant intentionem, quæ est occultandi verum. Si aut varient, ut in iactatore, qui super excedit dicendo falsum, quærẽs gloriam: & deceptore, qui per huiusmodi falsum diminuit debiti solutionem, differunt specie. unde & quædam falsæ opiniones sunt sibi inuicem contrariæ. Et quia aliquando contingit quod corruptiones diuersarum circunstantiarum proueniũt à diuersis motiuis ad peccandum, quæ sunt finis & obiectum, puta quod aliquis præpropere comedat, contingere potest ex hoc quod non potest ferre dilationem cibi, propter consumptionem humiditatis. Quòd uerò appetat immoderatum cibum, contingit propter uirtutem naturæ potentem ad conuertendum multum cibum. Quod autem appetat cibos delitiosos, contingit propter appetitum delectationis, quæ est in cibis. Ideo in talibus diuersarum circunstatiarnm corruptiones inducunt diuersas peccati species. Si uerò sit idem motiuum, sicut liberalis ab eodem motiuo mouetur, quod accipiat, quando non oportet, & plusquam oportet & similiter de aliis. hoc enim facit ꝓpter inordinatum appetitum pecuniæ cõgregandę: corruptiones illarum non diuersificant species peccatorum, sed pertinent ad unam & eãdem speciem. Alia diuisio peccatorum est per gradus: sicut in arte ædificatoria collocatio fundamẽti est primus gradus, erectio parietis est alius gradus siue species incompleta: ædificatio autem completa est, quando omnia requisita sunt apposita. sic in peccatis. Vnde D. Hiero. super Ezechielem dicit. Tria

Diuisio peccatorũ per gradus.

sunt generalia delicta, quibus humanum subiacet genus. aut. n. cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio est quasi fundatio peccati in corde. Secũdus gradus siue secunda species incõpleta est in ore, secundũ qđ homo faciliter prorũpit ad manifestationẽ cõceptuum cordis. Tertius gradus est in consummatione operis: licet hæc tria pertineant ad eãdem peccati speciem, cum ab eodem motiuo procedat. Iracundus. n. ex hoc quòd appetit vindictam, primò turbatur in corde, secundò in verba contumeliosa prorumpit, tertiò procedit ad facta iniuriosa. Idẽ patet in luxuria & aliis peccatis operis, q̃ simul cum opere coniuguntur: sed quando quodlibet illorum per se inuenitur, distinguitur ab aliis: sicut pars motus non distinguitur a motu, quãdo est continuus, sed solum quando motus sistit in medio. Nec per illam inchoationem peccati in corde sequitur quin peccatum cordis sit completum in specie sua: quia Sapiens dicit, Peruersæ cogitationes separãt a Deo, & Christus, De corde exeunt cogitationes malæ, quæ coinquinant hominem. Sed peccatum non est adeò completũ, sicut quando manifestatur per verba uel facta. D. Gre. addit quartum gradum, scilicet cum cõsuetudine roboratur: & quintum, cum vsq; ad præsumptionem diuinæ misericordiæ, vel desperationem homo procedit. Alia diuisio peccati est, in peccatum commissionis & omissionis, & hæc non est diuisio formalis, siue per differentias formales, quæ attenditur in ordine ad diuersos fines, cum in eadem specie peccati inueniatur commissio & omissio: sed per differentias materiales. quæ attenditur secundum naturalẽ speciem actuum. Ideo inueniuntur actus specie differentes materialiter, qui sunt formaliter in eadem specie peccati: quia ad idem ordinantur. Sicut ad eandem speciem homicidii pertinet iugulatio, lapidatio, decapitatio, quamuis actus sint differẽtes specie naturæ. Sic peccatum omissionis & commissionis differunt specie materialiter, largè loquendo de specie, secũdum quod negatio & priuatio speciem habere possunt. Non tamen formaliter, quia ex eodem motiuo procedit, quod

Sap. 1.

Mat. 15.

4. Dia.

& quia negatio cognoſcitur per affirmationem, & priuatio per habitum idem dicendum eſt de peccato omiſſionis ſicut de peccato commiſſionis.

Ver. 3. *De cauſis interioribus peccatorum.*

A

1.2.q.73 art. 1. de Malo q. 2. ar. 1.

CAuſæ peccatorum ſunt duplices quædam ſunt interiores quædã exteriores. Cauſæ interiores ſunt uoluntas, intellectus & appetitus ſenſitiuus. Inter has prima principalis, & immediata eſt uoluntas libera. Quia (ut d. Aug. dicit) Nulla alia re fit anima hominis ſerua libidinis, niſi propria uoluntate: quæ ſolum a duobus moueri poteſt, ſcilicet ab obiecto: & ſic dicitur, q͂ appetibile apprehenſum mouet appetitum, non tamen ex neceſſitate. Alio modo ab eo quod interius inclinat uoluntatem ad uolendum actũ peccati. Hoc autẽ nõ poteſt eſſe Deus, cũ Deus non poſſit eſſe cã peccati. Nec alia cã p̃t ei illabi hoc eſt immediate & effectiue mouere & operari in ea, ſed ſolum ipſamet in peccatis: ſequitur quod ipſa uoluntas eſt cauſa immediata & principalis peccati. Peccatum enim (vt D. Aug. dicit) eſt adeo volũtariũ quod ſi non fuerit uoluntariũ, non eſt peccatum. & D. Ambr. dicit, Non eſt cui noſtram aſcribamus erumnam. Vnde ſicut actus aliarum potentiarum denominãtur liberi a libertate uoluntatis, quæ eſſentialiter eſt libera: ſic etiam actus denominãtur deordinati & culpabiles ſiue peccata a deordinatione uoluntatis, quæ ex induſtria peccare p̃t, iuxta illud Iob: Qui de induſtria receſſerũt a Deo, & uias eius intelligere noluerũt. & D: Aug. dicit Quod cũ furaretur poma, non ipſa poma, ſed defectum ſuum amabat: licet nõ per ſe primo, ſed ſecũdo uel ut morem aliis gereret, & ut experiẽtiam alicuius, ſcilicet illiciti haberet. Sed ſcienter amare malũ, eſt ex malitia peccare. Notandũ tamen q͂ uoluntas naturaliter inclinatur ad bonum rationis tanquã in obiectum proprium Quod autem ab illo declinet, neceſſe eſt cõtingere ex corruptione, uel deordinatione, aut defectu in aliquo principiorum ipſius hominis. Sic etiam in actionibus rerum naturaliũ peccatum inuenitur. Principia autẽ humanorum actuum ſunt uoluntas, intellectus, & appetitus ſenſitiuus. Cum peccatum prouenit ex defectu intellectus, dicitur peccatum ex ignorantia: cum autem ex defectu & deordinatione appetitus ſenſitiui, dicitur peccatum ex infirmitate. cum autem ex deordinatione voluntatis, dicitur peccatum ex malitia. Voluntas autem in ſe dicitur deordinata, quando magis amat minus bonum, quam maius, quod naturali ordine eſt præferendum minori bono: quia ex tali amore conſequens eſt quod aliquis ex cõſequenti ſciẽter eligat pati detrimentum in maiori bono minus amato, quod tamen debet plus amare: Ideo quando voluntas ſcienter vult pati diſpendium in aliquo ſpirituali bono, ut potiatur temporali, dicitur ex induſtria & malitia peccare, quaſi ſcienter malum eligens. Et quamuis D. Diony. dicat, quod nullus intendens in malum operatur: non tamen ſequitur quod non ſcienter malum eligat, licet non primo & principaliter. vult tamen & intendit malum ex conſequenti, dum non refudit incurrere malũ, ad hoc ut fruatur bono concupito. Cum autem uoluntas alicuius fertur in aliquod malũ, ſi illud ſit improuiſum & ignoratum, non eſt uolitum, niſi per accidens: ſicut cum quis ex ignorantia uel ex paſſione peccat. ſed ſi illud malum coniunctum ſit ſcitum, iam illud malum eſt uolitum ex conſequenti & ſecundario, & non per accidens. Et ſic differentia eſt inter uolitũ per accidens, & ex conſequenti. Per illud autem dictum, Omnis malus ignorãs, noluit dicere Philoſophus quod oẽ peccatum eſſet ex ignorantia mali & detrimẽti coniũcti: ſed intellexit de ignorantia prauæ diſpoſitionis, ſiue de iudicio erroneo: quia omnis male agens, errat, iuxta illud Salomonis: Errant qui operantur malum iudicãdo illud eſſe faciendũ, quod fieri non debet. Cum tali tamen iudicio erroneo, ſtat cognitio mali & detrimenti coniũcti. Et quia quicũq; ex habitu uitioſo operatur ſcienter eligit malũ ſpirituale, ut adipiſcatur bonum quod eſt ei conueniẽs, ſecũdum habitum uitioſum qui dicitur malitia, ſicut habitus uirtutis bonitas: ideo qui peccat ex habitu uitioſo, peccat ex malitia. Non tamen quicunque peccat ex malitia, peccat ex habitu: quia abſque habitu poteſt quis ſcienter ex

In 3. de lib. arbit. 1.2.q.80 art. 1. De malo. 12.

In 4. de diuin.

Prou. 14.

1.2.q.78 art. 2.

Ex malitia quis peccare dicatur c. 10. §. 6. ner. 1.

ex consequenti malum eligere, per remotionem alicuius prohibentis, ut si aliquis desperet, absq; freno peccabit. Et sic peccatum ex malitia semper præsupponit in homine aliquam deordinationem. Et quia peccatum ex malitia est contra bonitaté, quæ attribuitur Spiritui sancto, ideo peccatum ex malitia dicitur peccatum in spiritum sanctum, vt dictum est. Nec oportet ꝙ quicunque scienter & de industria peccat venialiter, dicatur peccare ex malitia, quia ibi potest accipi malitia pro habitu. qui opponitur virtuti, quæ est bona qualitas mẽtis. Peccatum aũt ueniale nõ contrariatur virtuti. Et quanuis, secundũ Damasce. Omne peccatum sit ex electione, tamen cum principium illius est passio uel ignorantia, non dicitur quis ex electione peccare, licet elligẽs peccet. Peccatum ex malitia est multo grauius, quam ex infirmitate uel ignorãtia quia hæc inclinãt ad misericordiam Dei, iuxta illud Psal. Misertus est dominus omnibus timentibus se, qm̃ ipse cognouit figmentum nostrum. Peccatum uero ex industria prouocat Deum ad puniendum, secundũ illud Iob. Quasi impios percussit eos in loco uidentium, qui quasi de industria recesserũt ab eo. Sed punitio & pœna non augetur, nisi propter grauitatem culpæ. Igitur. Qđ etiam ex tribus apparere potest. Primo, quia est magis uoluntarium, & magis pertinet ad uoluntatem, cum sit actus eius, & ex se ipsa moueatur in malum. Quanto enim actus peccati est magis proprius uoluntati, tanto est grauius peccatum, cæteris paribus. Secundo, quia passio quæ inclinat voluntatem ad peccatum, cito transit: & sic homo cito redit ad bonum propositũ. Sed habitus quo homo peccat ex malitia, est permanens. Vnde Philosophus comparat intemperatum, qui peccat ex habitu, infirmo, qui continua febre laborat: incontinentem autem qui peccat ex passione, comparat ei qui laborat febre interpolata. Tertio, qui ex malitia peccat est indispositus circa finem, qui est principium in agibilibus. Ideo sicut qui errat circa principium in speculabilibus, periculosissime errat, & non potest reuocari. sicut ille qui errat circa conclusiones. Sic in agibilibus, qui errat circa finem, periculosissime errat, & non potest reduci: sicut qui errat circa media, seruato ordine finis, potest reduci per finem. Ideo ualde timendum est incidere in malam consuetudiné, quæ ducit in contemptum & desperationem. Vnde D. Chrysost. Infelix consuetudo peccandi. Nam quãto magis peccat, tãto minus intelligit. & Diuus Augnst. Difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit. & alibi, Peccatũ consuetudine vilescit, & quasi nullum sit putrescit. Datur similitudo de auibus in campanili, quæ primo timent & fugiunt ad sonitum campanarum, deinde nõ tantum, postmodum securæ sunt & stercorizant super eas. Idem de formidinibus seminalium. Sic proba mulier cum primo adulterat, palpitat secundo nõ tantũ, paulatim amittit timorem, finaliter iactat se & gloriatur. Ideo Christus tot cæremonias seruauit in resuscitatione Lazari, eo quod quatriduanus fætebat, & lapide coopertus erat repræsentabat enim peccatores consuetudinarios. Secunda causa peccati interior est intellectus, qui pp ignorantiam non dirigit voluntatem. Vnde ignorantia dicitur causa peccati, sicut remouens, prohibens, quia est priuatio sciẽtiæ perficientis rationem, & prohibentis actum peccati. & quia de ea supra dictum est, ad ulteriora procedamus. Tertia causa peccati interior est appetitus sensitiuus non secundum se, sed secũdum passiones deordinatas, quę trahunt & alliciunt volũtatem ad illicita, iuxta illud Iaco. 1. Vnusquisque tentatur, a concupiscentia sua abstractus & illectus. & Dan. 13. Concupiscẽtia peruertit cor tuum, non quidem effectiue & directe (quia sic solus Deus potest mouere uoluntatem, ut dictum est) sed indirecte: & hoc dupliciter. Vno modo secundum quandam abstractionem, quia cum oẽs potentiæ radicentur in una essentia animæ: necesse est ꝙ quando una potẽtia intenditur iu suo actu, alia remittatur, uel totaliter impediatur. Omnis enim uirtus ad plura dispersa, fit minor in unoquoque illorum. Vnde dicitur communiter Pluribus intẽtus, minor est ad singula sensus. Alio modo ex parte obiecti voluntatis, quod est bonum ratione apprehensum. Quia apprehensionem rationis & eius

1.2.q.78 art.4. De Malo.q3 art.13.
Iob.34.
Peccatũ ex malitia triplici rõne est grauius quã ex ignorãtia & infirmitate
7. Ethic.

Quam periculosũ sit incidere in malam consuetudinẽ

1.2.q.76 De malo q.3.art.6
1.2.p.77 art.1. De malo. q.2.art 9 10.& 11

eius iudicium impedit propter vehemẽtem & inordinatam apprehensioné imaginationis & æstimatiõis, vt patet in amẽtibus. Sed manifestum est ꝙ apprehensio imaginationis & æstimatiuæ precedit & sequitur passionem, & per consequẽs impedit iudicium rationis. Vnde videmus ꝙ homines in aliqua passiõe existẽtes, nõ faciliter auertunt imaginationem ab his quibus afficiuntur. Videmus etiam & ex sacris literis probatur, ꝙ quis potest facere contra scientiam quam habet. Vnde Christus, Seruus sciens voluntatem domini & nõ faciens, plagis uapulabit multis. Et D. Iacobus, Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi. Quia cum ad agendum homo dirigatur duplici scientia. s. uniuersali & singulari. (Ratio enim consulens de agendis, utitur syllogismo, in quo est propositio vniuersalis & singularis) sequitur ꝙ defectus utriusque scientiæ sufficiat ad hoc ꝙ impediatur rectitudo uoluntatis & operationis, ut si sumat maiorem uel minorem falsam. Item potest aliquid sciri in habitu, quod in actu non consideratur. & hoc contingit ex defectu intentionis, quia non intẽdit (licet posset) propter aliquam occupationé exteriorem, vel aliquam infirmitatem, aut transmutationem corporalem, & hoc modo ille qui est in passione, non considerat in particulari, quod scit in uniuersali: qa per possionem talis cõsideratio impedit, ac etiam per distractionem, & contrarietatem passionum plerunque inclinat ad contrarium eius quod scientia uniuersalis ac etiam particularis habet. Ratio etiã per immutationem corporalem quodam modo ligatur, ne libere in actum exeat: prout in somniis. Ebrietas etiam quadam naturali transmutatione facta, ligat usum rationis. Et ꝙ hoc contingat in passionibus, patet ex hoc ꝙ aliquando cum passiones multum intenduntur, homo totaliter amittit usum rationis. Multi enim propter excessum amoris & iræ in amentiam conuersi sunt. Per hunc ergo modum passio trahit ad iudicãdum in particulari cõtra scientiam, quã hẽt in vniuersali, & impedit ꝙ possit bene subsumere sub uniuersali. Et quemadmodum ebrius quandoque profert uerba significantia profundas scientias, quas mente indicare non potest, ebrietate prohibente: ita in passione existens, etsi ore iudicet hoc non esse faciendum, iterius tamen in animo sentit quod sit faciendum, ut habetur in 7. Ethi. Et quia impedimentum quo anima impeditur a propria operatione, ꝑpter inordinationem partium ipsius, dicitur infirmitas, propter similitudinem ad infirmitaté corporalem, sequitur ꝙ peccatum ex passione dicitur & nominatur peccatum ex infirmitate. Vnde Cicero passiones uocat ægritudines. Inter passiones autem amor sui usque ad contemptum Dei, facit ciuitatem Babylonis, ad quam pertinet quodlibet peccatum. & ratio est, quia propria & per se causa peccati accipienda est ex parte conuersionis ad commutabile bonum, cum omnis actus peccati procedat ex inordinato appetitu alicuius boni tẽporalis & commutabilis. Quod autem aliquis inordinatè appetat aliquod bonum temporale, procedit ex eo ꝙ inordinatè amat seipsum. & si amico aliquid inordinatè optat, hoc facit quia seipsum inordinatè amat, est enim amicus alter ipse. Peccatum ex passione dicitur ex concupiscẽtia, eo ꝙ procedit ex amore sui, quæ est prima passio appetitus concupiscibilis, a qua omnes aliæ pendent, & ad eam ordinantur. Concupiscentia, quæ est causa peccatorum, diuiditur a D. Ioanne in concupiscentiã carnis, & concupiscentiã oculorum, ac superbiã vitæ, propter quas totus mundus in maligno positus est. Concupiscentia carnis uersatur circa corporis sustentationé, & indiuidui ac speciei cõseruationem, & sic circa cibum, potum, ac uenerea: & appetitus inordinatus circa ea dicitur concupiscentia carnis. Concupiscentia vero oculorum versatur circa ea q̃ sunt delectabilia secundum apprehẽsionem, quorum delectatio nõ perficitur in ipso tactu carnis, sed in apprehẽsione imaginationis: & alio nomine uocatur concupiscentia animalis, quæ uersatur circa pecunias, vestes, et alia huiusmodi. Appetitus inordinatus circa illa, dicitur concupiscentia oculorum, quia visus (cuius organa sunt oculi) est inter alios sensus exteriores excellẽtior, & plures nobis rerum species demonstrat, ut dicitur in secundo

Marginal notes: 1. 2. q. 77 art. 2. — Luc. 12. — Iacob. 4. — art. 3. — In lib. Tusq. — art. 4. — 1. Ioan. 2

cundo de Anima,& 1. Metha.& ideo nomen eius transfertur ad omnes alios sensus exteriores, ac etiam ad apprehensiones interiores, vt Diu. Aug. ait Passiones se habentes antecedenter ad actum peccati,in tantum diminuunt peccatum, inquãtum diminuũt uoluntarium,cũ intantum aliquid sit peccatũ inquantũ est uoluntarium. Et ideo si totaliter tollãt usum rationis (vt in amentibus & furiosis) totaliter excusant a peccato,& idem dicendum est in motibus primo primis, qui totaliter præueniũt iudicium rationis, sic ꝙ ratio non potest deliberare nec prohibere. Si uero non totaliter tollant,sed solũ modo impediãt plenum & perfectũ usum rationis, ut in motib. secondo primis, excusant à mortali. Si uero non impediant plenum & perfectũ usum rationis, (quia ratio potest cohibere,& passionem exclu dere,ad alia diuertendo, uel saltẽ impedire ne suũ consequatur effectum: quia mẽbra non applicantur nisi per concessum rationis) tunc nõ patet excusatio a peccato mortali. Vnde Apo. dicit. Passiones peccatorum operantur in membris nostris, ad fructificãdum morti, quod est propriũ peccati mortalis. Diminuunt tamen de grauitate illius peccati. Et sic excusant a tanto, secundum quantitatẽ impedimenti quod præstant. Et per hoc peccatum mortale ex passione potest aliquo modo dici veniale, quia habet in se causam ueniç, sicut peccatum ex ignorantia. Passiones uero consequenter se habentes ad cõsensum peccati, uel quia sunt imperatæ a uoluntate, uel secundum quod motus superiorum uirium (puta rationis & uoluntatis) redundant in inferiores. Non enim potest voluntas intensè operari in aliqd, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitiuo, Talis passio nõ diminuit peccatum, sed auget, vel potius est signum magnitudinis eius, inquantum. s. demonstrat intensionem uoluntatis ad actum peccati. Et sic uera est sequens maxima. Quanto quis maiori libidine uel concupiscentia peccat, tanto grauius peccat. Notandũ tamen ꝙ inter alias causas interiores inclinãtes uolũtatẽ ad peccãdum, D. Greg. super Ezec. ponit peccatum, dicens. Peccatũ quòd per pœnitẽtiam nõ delet, mox suo pondere ad aliud trahit,& sic peccatũ est causa peccati: quia cũ peccatũ sit actus, eo mõ est causa peccati, quo vnus actus est causa alterius quod contingit secũdũ quatuor genera causarum. Primo per modum causæ efficientis vel mouẽtis per se uel per accidens per se quidem, cum uno actu peccati homo disponitur ad hoc ꝙ in alium actum consimilem exeat. Ex actibus enim causantur dispositiones,& habitus inclinantes ad similes actus. Per accidens vero, sicut remouens prohibens. Cũ enim homo per vnumq; peccatum amittit gratiã vel uerecundiam, quæ retrahunt a peccato, ex hoc incidit in aliud peccatũ: & sic primum peccatum est causa secundi per accidens. Secũdo in genere causæ materialis: quia vnũ peccatũ præparat alteri materiã, sicut auaritia præparat materiã litigio, ꝙ plerunque est de diuitiis cõgregatis. Tertio in genere causæ finalis, cum quis committit simoniam propter finem ambitionis. Quarto in genere causæ formalis. quia cum finis det formam in moralibus, sequitur quod unum peccatum est causa formalis alterius. vt cum furtum committitur propter fornicationẽ, est furtum materialiter,& formaliter fornicatio. Inter peccata aũt q̃ maxime sunt causa aliorum, sunt duo, scilicet superbia, & cupiditas. Vnde Eccle. 10. dicitur: Initium omnis peccati superbia, & Apostol. Radix omnium malorum cupiditas. Ad cuius euidentiam sciendum est primo quòd superbia tripliciter accipitur: Vno modo ut significat inordinatum appetitum propriç excellentiæ & sic est speciale peccatum. Alio modo inquantum importat quendam actualem contemptum Dei ad effectum, qui est non subiici eius prçcepto. & sic est generale. In omni. n. peccato mortali inuenitur contemptus Dei. Tertio secundum quod importat quandam inclinationem ad huiusmodi contemptum ex corruptione naturæ. Quidam dicunt quòd superbia tertio modo dicta, est initium omnis peccati, & differt a cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum, ratione conuersionis ad bonũ commutabile, sed superbia ex parte auersionis, a qua incipit ratio mali. Sed quanuis hæc vera sint, nõ sunt tamen secundũ inten-

[Margin notes: In lib. de verb. do. — Passiones quæ tollãt uel diminuant & aggrauẽt peccatũ. — Rom. 6. — Peccatũ est causa peccati secundum quatuor genera causarũ. — 1. 2. q. 84 art. 1. — 1 tim. 6. — Superbia tripliciter accipitur]

Intentionem Sapien. qui manifeste loquitur de superbia prout est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, ut patet per hoc quod subdit: Sedes ducum superborum destruxit Deus, & de hac materia loquitur in toto prædicto c. Et ideo dicendum est q superbia secundũ quod est speciale uitiũ, est initiũ omnis peccati. Considerandum est. n. q in actibus uoluntariis (cuiusmodi sunt peccata) duplex ordo inuenitur, scilicet intẽtionis & executionis. In primo quidem ordine finis intẽtus habet rationem principii. Finis autẽ in omnibus bonis acquirendis, est ut homo per illa quandã perfectionem temporalẽ habeat, & ex hac parte superbia, est initium omnis peccati. Sed in ordine executionis id quod præbet opportunitatem adimplendi omnia desideria peccati, quod habet rationem radicis, sunt diuitiæ. Et ideo ex hac parte auaritia & cupiditas est radix omnium malorum. Secundo notandũ est quod cupiditas accipitur tripliciter: Vno modo vt est inordinatus appetitus diuitiarum: & sic est speciale peccatum. Alio modo ut significat inordinatum appetitum cuiuscunque boni temporalis, & sic est generale peccatum. Nam in omni peccato est inordinatus appetitus ad bonum commutabile. Tertio accipitur ut significat quãdã inclinationem naturæ corruptæ ad bona temporalia inordinate appetenda. Et quia per diuitias acquirit homo facultatem perpetrandi quodcunque peccatũ in ordine executionis: ideo dicitur radix omniũ malorum, ad similitudinem radicis, quæ præstat omnibus ramis arbori alimentum. Pręter superbiam & auaritiam sunt quædam alia uitia: quæ D. Greg. dicit esse capitalia, scilicet luxuria, inuidia, gula, & acidia, quæ dicuntur Capitalia, non q pœna capitis puniantur, sed quia ex eis alia uitia oriuntur. Non est tamen arbitrandum q omnia peccata quæ dicuntur capitalia, sint mortalia ex genere suo. Nam sequeretur quod omne peccatum gulæ & iræ esset mortale, qđ constat esse falsum. Vnde non oportet q omnis inanis gloria sit peccatum mortale, ut dictum est cum de ea ageretur. Sed dicitur uitium capitale, quod ex illo alia uitia oriantur, siue sint uenialia, siue mortalia. quamuis dici possit: q omne uitium capitale, respectu aliorũ peccatorũ mortalium, quę ab eo procedunt, sit mortale.

Cupiditas tripliciter accipitur

13. Mor. De Malo q. 9. art. 2 ad 5.

Ver. 4. *De causis exterioribus peccatorum.*

A *1 2. q. 75 art. 3.*

PEccatum habere causam exteriorem ex sacris literis constat. Vnde in lib. Num. dicitur Nõne istæ sunt, quæ seduxerunt filios Israel, & præuaricari eos fecerunt Domino in peccato Phogor? & in li. Regum de Hieroboam dicitur: Peccauit, & peccare fecit Israel. Ad cuius euidẽtiam sciendũ est q cum uoluntas sit causa interior & essentialis perficiens peccatum, & ratio quãtũ ad carẽtiã debitæ directionis, & appetitus sensitiuus inclinãs si aliquid extrinsecum sit causa peccati, hoc est uel quia mouet immediate uoluntatẽ uel rationem, uel appetitum sensitiuum. Voluntatẽ aũt interius & immediate nemo mouere potest, nisi Deus, qui non est causa peccati, vt statim dicetur. Relinquitur ergo q nihil potest esse exterius causa peccati, nisi inquantũ mouet rationem vel appetitũ sensitiuũ, sicut homo uel dæmon persuadẽs peccatũ. Sed quia neq; persuasio exterior in rebus agendis ex necessitate mouet rationẽ: neque ẽt res exterius appositæ, ex necessitate mouent appetitũ sensitiuũ, sed solũ dispositiue: nec etiam appetitus sensitiuus mouet ex necessitate uoluntatẽ aut rationẽ: ideo licet aliquid exterius possit esse causa mouens ad peccandum, non tamen potest sufficiẽter inducere ad peccatũ. Sed cã sufficiens peccati & cõplẽs ipsum est sola uoluntas.

Nu. 31. 3. Reg. 14

Ver. 5. *De causa peccati ex parte dei.*

B *De malo. q. 3. art. & 1. 2. q 79. art. 1*

QVum peccatum sit actus uoluntatius difformis suæ regulæ, consequens est quod si manus dolatoris esset regula eius, nõ posset peccare dolando, quia operaretur secundum suam regulam. & ideo Deus (qui est sua regula) peccare non potest, nec esse causa peccati. Quia qui est alteri causa peccati, peccat. Vnde Apostolus, Digni sunt morte nõ solũ q faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Præteraa Sapien. 11. dicitur, Nihil odisti eorum quę fecisti. Sed Deus odit peccatum: iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius: ergo Deus non potest esse causa peccati directe, nec etiam indirecte.

Rom.

Prouer. 14.

Ad

Ad cuius euidentiam sciendũ est quod homo dupliciter potest esse causa peccati sui uel alterius: Vno modo directe, inclinando voluntatem suam uel alterius ad peccandum. Alio modo indirecte, cum non retrahit alios a peccato, dum potest & tenetur. Vnde Ezech. 3. dicitur speculatori: Si non dixeris impio, Morte morieris: sanguinem eius de manu tua requiram. Deus neutro modo potest esse causa peccati: quia non directe, cum peccatum sit per recessum ab ordine qui est in Deum, sicut in finem. Deus autem, quantum est in se omnia conuertit & inclinat ad seipsum, sicut ad vltimum finem, vt D. Dionysi. dicit. Nec etiam indirecte, quia licet possit retrahere & impedire, non tamen tenetur, Nemini enim est obligatus. Si ergo aliquibus non prębet auxilium, hoc facit secundum ordinem suæ sapientiæ & iustitiæ. Et cum Apost. dicit, Tradidit eos Deus in reprobũ sensum, intelligitur permissiue, propter peccata pręcedentia. Eodem modo debet intelligi dictum a domino spiritui mẽdacii, quo ad deceptionem prophetarum Achab. Egredere & fac, & præualebis. eodem modo intelligẽdi sunt alii passus, si qui inueniantur. Et cum Sapien. dicit: Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem, &c. non intelligit hanc prępositionẽ (in) causaliter siue ad prouocandum homines in malum, sed consecutiue: quia hoc consecutum est propter insipientiam hominum. Vnde subditur, Et in muscipulam pedibus insipientium, qui non vtuntur creaturis vt decet. Nec propter hoc quod Deus est causa liberi arbitrii, sequitur quod sit causa peccati ab eo procedentis. quia illa maxima, (Quicquid est causa causę, est causa causati) intelligitur quãdo effectus causæ medię subditur ordini causæ primæ, Tunc effectus reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media secundum quod ipsa exit ordinem causæ primę effectus nõ reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinem causæ primæ, effectus non reducitur in causam primam, sicut cum minister facit aliquid contra præceptum domini, nõ reducitur ad dominum, nec attribuitur ei, cum iibe rum arbitrium hominis uel angeli illud committat contra arbitrium Dei. Et si dicatur, Quicquid est causa alicuius, est causa eius quod conuenit ei secundum speciem: sicut si aliquis est causa Sortis, est causa hominis. Sed aliq. actus sunt ex specie mali: Igitur, &c. Dicendum quod actus dicuntur mali ex specie, hoc est ex obiecto prohibito, & inquantum fiunt ab eo cui fit prohibitio. deformitas tamẽ nõ cõsequitur actum illum, prout est a Deo. Et licet non repugnet Deo quod sit causa mali pœnæ. Vnde Amos propheta dicit, Si est malum in ciuitate quod Deus non fecerit. quia malum pœnę, licet opponatur bono eius qui punitur, non tamen opponitur bono ordinis, qui est in Deum sicut malum culpæ. Et ideo malum culpæ directe opponitur bonitati diuinæ, & non malum pœnæ. Ideo non est similis ratio. Et quanuis Deus, qui est causa efficiens omnium rerum, & omne ens quodcũque sit deriuẽt a primo ente: & per cõsequẽs actus peccati, cum sit res quædam: non tamen sequitur quod Deus sit causa peccati, hoc est deformitatis. Et si dicatur, quicquid est causa alicuius, est causa illorum quæ ei necessario connectũtur, & sine quibus esse non potest: ut homo qui non uult deformitatem peccati: quia tamen uult actum adulterii, ad quem sequitur deformitas, uult eã ex cõsequenti. Sic igitur Deus &c. Dicendum quod illa deformitas est annexa illi actui, inquantum procedit ab homine cui data est lex, & non inquantum procedit a Deo, qui posset si uellet, facere mulierem adulterantis, tamen nõ tenetur. Præterea deformitas peccati nullo modo potest attribui Deo. Quemadmodum claudicatio, quæ est motus quidam, non attribuitur primo motori, sed homini habenti tibiam claudam seu nimis breuem: sed claudicatio, inquantum est motus, attribuitar primo motori: inquantum uero est distortus siue ut claudicatio, non est a primo motore, qui non deficit, sed a tibia deficiẽte: Sic est de actu peccati, qui dicit claudicatio spiritualis: qui quidẽ est a Deo: inquantũ hẽt de entitate: inquantũ uero deuiat a regula uel auertiẽ ab ultimo fine, nõ est a Deo qui (ut dictũ est) omnia conuertit in seipsum:

deus non est causa peccati directe nec indirecte

2. c. de di. no.

Rom. 1.

3. Re. ult.

Sap. 14.

Malum culpæ opponitur Dei & nõ pœna.

1. 2. q. 79 art. 2.

de Malo. q. 3. ar. 2

sum: sed est à libero arbitrio, qui non se quitur regulam rationis & diuinæ legis. Nec propter hoc quod Deus dedit præcepta dedit occasionem peccandi: sed occasio accipitur ab eo qui non vult implere: quia dare occasionem peccandi, est facere aliquid minus rectum, ex quo per exemplum alii prouocentur ad peccandum. Difficultas est de peccato originali, eo quod omne illud quod habet creatura in primo instanti sui esse habeat a generante uel creante. Ideo Diuus Thomas dicit quòd angelus non potuit peccare in primò instanti, ne peccatum attribuatur Deo: sed anima in primo instãti suæ creationis est in peccato originali: igitur attribuitur Deo. Dicendum quòd aliud est de peccato actuali, aliud de peccato originali: quia originale in homine habet alium de cui attribuatur, & non actuale. Nam cum infectio & destitutio, siue priuatio iustitiæ originalis, quę inest materię, cui anima in primo instanti unitur (ex qua vnione cõtrahit peccatum originale) procedat ex peccato Adæ: Ideo ipsi Adæ attribuitur: quia si anima extra corpus crearetur a Deo, non contraheret peccatum originale. Et quanuis anima ab ipso Deo vniatur corpori, & propter illã unionem anima contrahat peccatum originale: Non tamen sequitur quòd Deus sit causa peccati originalis, quia illa vnio animę ad corpus, inquantum est a Deo, non est causa originalis peccati. Nam si eadem anima vniretur alteri materiæ nõ infectæ non cõtraheret peccatum originale. Ideo hoc prouenit non ex unione, sed ex infectione materiæ, quæ processit ab Adam. Et licet Deus sciat materiam, cui anima vnienda est esse infectam, & possit præseruare, ut fecit in D. Virgine: non sequitur quòd ei debeat attribui cum non teneatur immutare ordinem rerum, quem ipse istituit, scilicet quod positis dispositionibus a generante crearet & infunderet animam. Ex prædictis apparet quòd nullo modo Deus est causa peccati, quo ad eius formale, siue quo ad deformitatem licet sit causa actus peccati, quo ad materiale. Et quia secũdum dialecticos terminus a parte subiecti positus, stat pro materiali, & a parte prędicati pro formali. Ideo

1. 2. q. 63 art. 3.

hæc propositio peccati Deus est causa, cõceditur: quia sensus est, Deus est causa actus peccati ꝓ materiali, siue inquantum habet de entitate. Sed hæc propositio Deus est causa peccati, negatur: quia sensus est quòd sit causa deformitatis actus peccati: quod est hæreticum. Eodem modo dici potest de his propositionibus, Excęcationis Deus est causa, & Deus est causa excæcationis. Quia prima est vera, iuxta illud Ezec. 6. Excæca cor populi huius & aures eius aggraua. & Roma. 9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, scilicet permissiuè. secunda est falsa.

Ad cuius euidentiam sciendũ est quòd induratio siue obduratio duo importat, quorum vnum est motus animi adhærentis malo, & auersio à lumine diuinæ gratiæ: & quantum ad hoc Deus non est causa peccati. Aliud est subtractio gratię, ex qua sequitur quod mens non illuminatur ad recte uidendum. Et quantum ad hoc peccator est causa, per peccatum ponens impedimentum. Sicut enim sol corporalis ex sua conditione illuminat omnes domos, nisi inueniat impedimentum: (& ideo ille qui claudit fenestram est causa obscuritatis & tenebrarum:) sic sol spiritualis ex sua liberalitate illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sed peccator per peccatum claudẽs fenestrã, est causa obscuritatis & tenebrarum siue excæcationis & obdurationis, & non Deus. aliter tamen est in sole materiali, & aliter in Deo: quia sol corporalis agit necessitate naturæ, & non potest subtrahere lumen: Deus autẽ non agit necessitate naturæ, sed libere, & proprio iudicio lumẽ gratiæ non immittit. & ideo non solũ peccator, sed etiam Deus est causa excæcationis & indurationis, quę distinguuntur secundum effectus gratiæ, quæ perficit intellectũ dono & lumine sapientiæ, & amollit affectum igne charitatis. Et cum ad cognitionem intellectus maximè deseruiãt duo sensus, s. visus & auditus: quorum vnus deseruit intentioni, scilicet uisus, & alius disciplinę, scilicet auditus: ideo quantum ad uisum ponitur excæcatio, & quantum ad auditum aggrauatio, & quantum ad affectum obduratio. Et sic ista tria idem significant, sed differunt ratione. Licet ex-

1. 2. q. 70 art. 3. Induratio quid importat.

Ioan. 1.

excæ-

cæcatio sequatur peccata: quia Deus pro vno peccato non excæcat, neque subtrahit specialia auxilia, quibus recuperatur gratia amissa, saltem dispositiuè. Et cum peccatum ad duo ordinetur, scilicet ad dãnationem per se, & ad sanationem per accidens, ex diuina misericordia & prouidentia, inquantum permittit aliquos cadere in peccatum, ut tandem peccatum suum agnoscentes, humilientur & conuertantur, vt habetur de lapsu Petri in c. considerandum. 50. distinct. Tamen excæcatio ex sui natura ordinatur ad damnationem eius qui excæcatur: propter quod ponitur effectus reprobationis. Verum ex misericordia diuina ordinatur medicinaliter ad salutem eorum qui excæcantur. Sed hæc misericordia non omnibus impéditur, sed prædestinatis solum, quibus omnia cooperantur in bonum. Ideo quantum ad quosdam excæcatio ordinatur ad sanationem, & quantum ad alios ad damnationem, ut Diuus August. dicit. Et quãuis in enchiridio dicat quòd Deus (cum sit summe bonus) nullo modo permitteret fieri aliquod malum, nisi posset ex quolibet malo elicere aliquod bonum: sic omnia mala quæ immittit aut permittit, ordinat in aliquod bonum. Non tamen semper in bonum eius in quo est malum, sed quandoque ad bonum alterius, vel etiam ad bonum vniuersi: sicut culpam tyrannorum ordinat in bonum martyrum: & pœnas damnatorum ordinat ad gloriam iustitiæ, & hoc modum culpã Adæ ad gloriam suæ misericordiæ. Vnde D. Grego. hanc ordinationem considerãs, exclamat: O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem. non quod culpa sit felix aut bona: sed id ad quod ordinata fuit a Deo, scilicet redemptio.

art. 4. *Deus pro vno peccato non excæcat.* *Rom. 8.* *In lib. de quæst. onan.*

Ver. 6. *De causa peccati ex parte diaboli.*

A QVanuis diabolus nõ possit esse directa & sufficiens causa peccati hominis (cum non possit effectiuè & immediate siue ex necessitate mouere eius voluntatem. quæ sola est sufficiens causa peccati, ut dictum est,) Potest tamé diabolus esse causa peccati hominis indirecte per modum persuadẽtis siue proponentis aliquod appetibile dupliciter: Primo exterius in aliqua sẽsibili specie apparendo, & ei sensibiliter loquendo, & peccatum persuadendo: prout apparuit Euæ in specie serpentis, & Christo in deserto quem (secundum contemplatiuos) diabolus assumpsit corporaliter in sanctam ciuitatem, & in montem, &c. Verum tamen propter debilitatem sensus humani, & calliditatem ac astutiam diaboli, non permittit ordinariè ipsum in specie sensibili apparere, & tentare: licet aliquando permittat aliquibus Necromãticis & mulieribus propter infidelitatem earum, aliquando etiam propter malitiam, vt dicũt communiter doctores de Antichristo, cui dæmones famulabuntur in forma humana consulentes & persuadentes multa mala, ut amplius infra dicetur. Secundo põt diabolus esse indirecta causa peccati interius suggerendo: non tamen imprimendo aliquid in intellectu, sed solũ circa fantasiam & appetitum sensitiuum. Circa fantasiam quidem, non formando nouas species sensibiles in ea, quia excedit facultatem eius: licet.n. possit semina colligere, quæ adhibet quibusdã effectibus faciẽdis, ut patet de Magis Pharaonis, qui virgas arte dæmonis conuerterunt in serpentes se (vt D. Aug. dicit) nihil possunt facere, nisi virtute corporalium seminũ. Vnde diabolus non posset facere quod cęcus natus imaginaretur colores: potest tamen species sensibiles sensatas præsentare fantasiæ, & illã excitare, ac in actum reducere p illas, & easdé obiicere intellectui cũ earũ iudiciis & collatione ac particulari rõcinatione, de qua dictum est cum de fantasia & imaginatione ageretur. Quia cum natura corporalis obediat naturę spirituali, quo ad motum localem: sequitur quòd diabolus põt causare omnia, quæ ex motu locali corporum inferiorũ preuenire possunt, nisi impediatur a Deo: Similiter potest appetitum sensitiuũ concitare ad aliquas passiones, ſm aliquẽ determinatum motũ cordis & spirituum: ex hoc.n. quòd aliquæ passiones concitantur in appetitu sensitiuo, sequitur quod motus & intẽtio sensibilis prædicto modo adducta ad fantasiã, ab homine magis percipiatur. Quia (ut Philosophus dicit) Amantes modica similitudine in apprehensione rei amatæ mouentur. Licet autem diabolus possit præ-

1. 2. q. 8. art. 1. de malo. q. 3. ar. 2. Diabolus quib. modis est causa peccati. *Gen. 3. Mat. 4.* *Exod. 7.* *3. de Tri.* *In lib. de som. & vig.*

prædictas passiones appetitus, & apprehésiones imaginationis & fantasiæ intendere, sic quod si a Deo permittatur, intelle-
1.2.q.80 art.3. ctus & ratio totaliter ligabitur, vt appa-
ret in arreptitiis (Quia id per motú excessiuum naturaliter fieri pót, vt uidemus in
De malo q.4.ar.4 amentibus & furiosis.) Nunquam tamen potest necessitare ad peccandum: quia cú ratio est ligata, quicquid homo agit, non imputatur ad culpam Si vero sit libera,
1.Pet.5. ex ea parte qua libera est, potest resistere.
Iacob. 4. Vnde D.Petrus. Cui resistite fortes in fide, & D.Iacobus, Resistite diabolo, & fugiet a uobis, Notandum tñ ꝙ licet diabolus possit dici aliquo modo causa occasionalis omnium peccatorum nostrorum, in quãtum induxit primum hominé ad peccandum, ex cuius peccato intantum uitiata est humana natura, ꝙ omnes ad peccãdum proni sumus. sicut diceretur causa combustionis lignorũ, qui ligna siccaret. non tñ est directa causa omnium peccatorum humanorũ, ita ꝙ singula persuadeat:
1.2.q.80 art.4. non enim omnia peccata committuntur instigante diabolo. Vnde in libro de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur: Non omnes cogitationes nostræ malæ a diabolo excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt. Quod Origenes probat ex hoc ꝙ etiam si diabolus non esset, homines haberét appetitum ciborum & venereorum & similium, qui posset esse inordinatus, & peccatum. Si quæ tamen peccata absque diaboli instinctu perpetrantur, per ea homines fiunt filii diaboli, inquantum ipsum imitãtur, iuxta illud Christi, Vos ex patre diabolo estis: non est tamen aliquod peccatum, quod non aliquando ex diaboli suggestione prouenire possit.

Ver.7. *De causa peccatorum ex parte hominis.*

B
HOmo potest esse causa peccati alterius hominis, non interius suggerédo vt diabolus: sed exterius consulendo, proponendo, persuadendo, imperãdo. Nõ est tamen directa & sufficiens, causa peccati, cum non ex necessitate moueat uoluntatem: licet sit causa indirecta. & ideo in præmissis peccat mortaliter. Vnde Apost. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt facientib.

Ver. 8. *De comparatione peccatorum adinuicem.*

VItia siue peccata non esse; omnia cõ C
nexa (prout virtutes) eorum contra- 1.2.q.80 art.1.
rietas ostẽdit: sunt enim aliqua peccata sibi inuicem contraria, vt prodigalitas & illiberalitas. Nec est eadẽ ratio de uitiis & uirtutibus, cum intentio uirtuosi sit in omnibus sequi regulã rõnis, a qua omnes virtutes pendent. Ideo omniũ uirtutum intentio in idem tendit. Sed intentio peccantis non est ut recedat ab eo quod est secũdũ rõnem, sed potius ꝙ tẽdat in aliqđ bonum appetibile. & quia bona appetibilia sunt diuersa, nullam connexionem habentia: Igitur, &c. Nec obstat quod dicit Iac.2. Qui totã legẽ seruauerit, offendat auté in vno, factus est omniũ reus: quia illud intelligitur ex parte auersionis: in quolibet.n. peccato incurritur reatus pœnæ æternæ, & priuatio diuinæ uisionis, in quo omnia peccata mortalia conueniũt. Non tñ sequitur quin ex parte conuersionis sint diuersa, & per consequens maiori reatu pœnę sensibilis sit obnoxius, qui plura peccata committit, ac etiã pp multiplicationé auersionis maiori pœna dãni & uermis astringatur. Ex hoc tñ non sequitur ꝙ per quodlibet peccatũ mortale omnes uirtutes corrumpantur uel auferãtur, sed solum infusæ, dempta fide, & spe, vt dictum est cum de eis ageretur. Nõ tñ acquisitæ, nisi per multiplicationé actuũ oppositorũ. Peccata nõ esse paria cõstat ex
hoc quod Christus dixit Pilato, Qui tra- De malo q.2.ar.9
didit me tibi, maius peccatum habet. Li- Ioan.19.
cet enim virtutes sint æquales, non quantitate, sed proportione & dependentia a prudentia: una tamen præcedit aliam dignitate, secundum suam speciem. Et sic unus homo potest esse uirtuosior & peior alio. Et quanuis virtutes essent pares & ęquales, non est eadem ratio de uitiis, cum non sint connexa, ut dictum est. Licet enim in aliquo peccato tollatur debita commensuratio rationis: non tamen totaliter tollitur ordo rationis: alioqui (vt dicitur in 4. Ethic.) Malum si integrũ sit, destruit seipsum. Ideo qui transgreditur prescriptam lineam a iudice, quantumcunque magis procedat, non magis peccat: quia hoc respicit auersionem, &

eum grauius est.) Aliæ uero causæ, quæ inclinant uoluntatē præter naturā & ordinē ipsius uoluntatis, quę nata est moueri libere ex seipsa secundum iudicium rationis, non aggrauant, sed diminuunt, inquātum diminuunt iudiciū rationis, ut ignorantia, metus, uiolentia, & alię passiones, ac infirmitas.

Attenditur etiam grauitas peccatorum ex circunstantiis: quia unumquodq; malū pōt augeri ex eo, ex quo causatur: sed peccatū causatur ex defectu alicuius circunstātiæ (ut dictū est) ergo per plures & diuersas circunstātias grauitas eius augetur. Et ideo quāto plures circunstantiæ deficiunt actui, tanto est grauius peccatū. Et maior grauitas cōsurgit, quādo circunstantia trāsit in uim obiecti: quia tunc dicitur aggrauare in infinitū. Dicens. n. mendaciū, peccat uenialiter ex genere suo: sed si dicat ut seducat virginē, est stuprum, & mortale, furtum etiam est mortale: sed si fiat ad fornicandum, circunstantia finis aggrauat in infinitum. Sed difficultas est de circunstantijs indifferentibus, quia illæ non habent ordinem ad rationem, nec variāt speciem, nec aggrauant: vt percutere hominem veste alba aut grisea indutum. Si uerò habeat repugnantiam ad rationem non primò & per se: quia tunc non esset circunstantia indifferēs, nec daret speciē actui, sed cum sequitur id quod primo & per se repugnat rationi, aggrauat. Quemadmodum accipere parum uel multum de re aliqua, nullum habet ordinem ad rationem, quantum est ex se. Sed quia accipere alienum inuito domino, habet p se primo repugnantiam ad rationem, ideo hæc circunstantia parum uel multum in furto & percussione & alijs huiusmodi, habet differentiam & repugnantiam ad rationem, secundum quod plus uel minus damnificat. & ideo aggrauat: licet non mutat speciem: an autem de illa circunstantia sit confitendum, dictum est cū de confessione ageretur. Attenditur pariter grauitas penes maius nocumentum quod prouenit ex peccato si sit præuisum & intentū, vt puta cū peccat animo nocēdi: tunc nocumentum est per se obiectum peccati. Quando uero nocumentum est præuisum, sed non intentum, sicut cum

De Malo q. 2. ar. 8.

De malo. q. 2. ar. 7.

Grauitas peccati ex nocumēto

aliquis transiens per agrum, ut cōpendiosius vadat ad fornicandum, infert scienter nocumentum seminatis, quod tamen non intendit. Tunc quantitas nocumenti aggrauat peccatum, sed indirectè, inquantum ex uoluntate multum inclinata ad peccandum: non prætermittit sibi uel alijs facere damnū. Si verò nocumentum non sit præuisum neque intentum, distinguendū est: quia si per accidens se habet ad peccatum, non aggrauat peccatum directè, sed propter negligentiam considerādi nocumenta, quæ consequi possent, imputantur homini ad pœnam mala quæ eueniunt præter intentionem, si dabat operam re iillicitæ. Si uerò tale nocumentum sequatur per se ex actu peccati, licet non sit intentum nec pręuisum, aggrauat directè peccatum: quia quæcunque consequuntur per se ad peccatum, pertinent ad speciē peccati. puta si aliquis publicè fornicetur, sequitur scādalum plurimorum. Aliter tñ videtur se habere nocumētum pœnale, qđ qs peccādo incurrit. Nā si per accidens se habeat ad actū peccati, & non sit pręuisum, nec intentū, nō aggrauat culpam, sed est pęna culpæ: ut si quis currens ad occidendum, impingat & lædat sibi pedem: læsio illa est sui peccati pœna: Si verò tale nocumentum sequatur per se, tūc maius nocumentum nō facit grauius peccatum: sed e conuerso grauius peccatum infert grauius nocumentum, vt in damnatis, inter quos fideles infidelibus grauius puniuntur, quia grauius peccauerunt, propter maiorem cognitionem & ingratitudinem. Ratio autem quare maius nocumentum per se sequens aggrauat, est quia facit maiorem inordinationem. & ideo licet quis per peccatum non possit nocere Deo, tamē attentare in his quæ Dei sunt sicut extirpare fidem uiolare sacramenta, habet maiorem inordinationem. Ideo talis grauissimè peccat. Et quamuis priuari uita gratię sit maius nocumentum quàm priuari vita corporali: nō tamen sequitur fornicatorē esse peiorē homicida. Primò, quia fornicaoor non intendit nocumentum, sed delectationē, & si intendat priuationem gratiæ, non solum est fornicator, sed spiritualis homicida. Secundò, quia est per se sufficiens

causa mortis corporalis, & non fornicator: quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria voluntate peccando. Ex præmissis sequitur ꝙ grauitas peccati etiã attenditur ex cõditione personæ, ratione maioris dignitatis aut propinquitatis. quia persona in quã peccatur, est quodã modo peccati obiectũ, ex parte cuius prima & maior grauitas attenditur, secundum quod obiectum est principalior finis. Fines autẽ principales humanorũ actuũ sunt tres, scilicet Deus, ipse homo, & proximus. Et ideo secundum maiorẽ coniunctionẽ ad Deum & ad se ac ad proximum, consideratur grauitas peccatorum. Deo coniunctior est qui virtuosior & sacratior: ideo iniuria tali personæ illata, magis redũdat in Deum, secundum illud, Qui vos tetigerit, tãget pupillam oculi mei. Vnde sequitur quòd peccatum est grauius, ex hoc ꝙ redundat in personam Deo coniunctam ratione virtutis uel officii. Ex parte verò suiipsius peccatũ est grauius, quantò magis in personam sibi coniunctam siue naturali coniunctione, siue beneficijs, peccat. Quia uidetur grauius, in seipsum peccare, iuxta illud, Qui sibi nequam, cui bonus erit? Ex parte autem proximi, quanto peccatum plures tãgit, est grauius. Vnde sequitur quod peccatum commissum in personam publicam (puta regem uel principem, qui regit totam multitudinẽ) est grauius, quam peccatum commissum in personam priuatam. Vnde specialiter dicĩt Exod. 22. Principi populi tui nõ maledices. Et similiter si fiat iniuria alicui famosæ personæ, uidetur esse grauius ex hoc quod in scandalum & turbationem plurimorum redundat, Magnitudo & dignitas personæ peccantis etiam aggrauat peccatum, secundum Isidorum in lib. de Summo Bono, ubi dicit: Tanto maius cognoscitur peccatum, quanto maior qui peccat habetur. Quod non est intelligendum de peccatis, quæ ex surreptione procedunt: sed de his quæ ex deliberatione, propter quatuor: Primo, quia facilius possunt resistere maiores, puta qui excedunt in scientia & virtute. Vnde Dominus, Luc. 12. Seruus sciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis. Secundo, propter ingratitudinem quia omne bonum quo quis magnificatur, est Dei beneficium, cui homo fit ingratus peccando. Et quantum ad hoc quælibet maioritas, etiam in temporalib' bonis, peccatum aggrauat, iuxta illud Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur. Tertio, propter specialem repugnantiam actus peccati ad magnitudinem personæ: sicut si princeps uiolet iustitiam, qui ponitur iustitiæ custos: & si sacerdos, qui castitatem uouit, fornicetur. Quarto, propter malum exemplum siue scandalum: quia (ut D. Greg. dicit) in exemplum uehementior culpa extenditur, quãdo ꝓ reuerentia gradus peccator honoratur. Peccata.n. magnorũ ad plurium perueniunt notitiã, & ea homines magis indignè ferunt. Vnde D. Greg. Tot mortibus digni sunt, quot mala exempla aliis relinquunt.

Grauitas peccati ex conditione personæ. *Zach. 1.* *Eccle. 14* *In past.*

Ver. 10. *De subiecto peccatorum.*

A *1.2.q.74 art. 1.*

Qvum peccatum sit quidam actus humanus, sequitur ꝙ uoluntas potest esse subiectum peccati in actibus suis libere elicitis uel imperatis, q dicunt humani, qa propriũ subiectũ actus peccati est potentia, quæ est principium eius: sed voluntas est huiusmodi: Igitur, &c. Et quia non solum actus qui sunt a uoluntate eliciti, sed etiam actus imperati procedunt ab ea: sequitur ꝙ non solum uoluntas potest esse subiectum peccati, sed etiã omnes potentiæ quæ possunt moueri ad actus suos, vel ab eis reprimi per uoluntatem. & sic possunt esse subiecta peccatorum, quę sunt actus: possunt etiam esse subiecta uitiorum, qui sunt habitus mali, cũ actus & habitus ad eãdem potentiam pertineant. Ex præmissis sequitur primo, ꝙ sensualitas siue appetitus sensitiuus, tam irascibilis quam concupiscibilis, potest esse subiectum peccati non solum venialis, sed etiam mortalis. Differentia tamen est inter actus deordinatos voluntatis, & aliarum potentiarũ quia actus voluntatis deordinati vocantur peccata denominatione intrinseca, a malitia & deordinatione suiipsius. Actus verò inordinati aliarũ potentiarum dicuntur mali, & peccata denominatione intrinseca, a malitia uoluntatis. Secundo sequitur ꝙ ratio siue intellectus potest esse subiectum peccati. Vnde D. Aug. dicit, ꝙ peccatum est ratione

12. de Tri. tioni superiori & inferiori, & quantũ ad proprium obiectum, quod est verũ, quando habet ignorantiam, quæ tunc dicitur peccatum, quando est circa id quod quis scire tenetur, & potest defectus etiam virium inferiorum imputantur rationi, eo quod potuit occurrere, uel quia imperat, vel post deliberationem non coercet: & quia in actibus humanis vltimum quod occurit, est actus exterior, q pertinet ad rationem superiorem, & præambulum eius est delectatio, quæ pertinet ad rationem inferiorem: ideo, si sit defectus in directione consensus in actum, peccatum attribuitur rationi superiori. Si uero est defectus i directione delectationis, peccatũ attribuitur rationi inferiori. Et cum actus exterior sit aliquando peccatum veniale, aliquãdo mortale, ac etiam delectatio: sequitur ꝙ in ratione superiori & inferiori pôt esse peccatum veniale & mortale.

§.1. *De effectibus peccatorum.*

B 1.2.q.71 art.2. & 2. PEccatorum sunt tres effectus, mali, scilicet diminutio boni naturæ, macula, & reatus pœnæ. Primus effectus peccati est. Diminutio boni naturæ, quia cum bonum naturæ hominis sit secundum rationem esse, & peccatum sit contra rationẽ, cum sit deordinatio rationis, sequitur ꝙ peccatum est contra naturam hominis. Vnde D. Aug. dicit ꝙ vitium eo ipso qđ est uitium, est contra naturam, & per consequens diminuit bonum ipsius. Vnde Beda super illud Luc. 10. Et plagis impositis abierunt, eo semiuiuo relicto, dicit: Propter peccatum spoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus. & Glo. dicit, ꝙ peccatis uiolaĩ naturæ humanæ integritas, non tamen secundum substantiã, cum principia, ex quibus constituiẽ natura, & proprietates ex his fluentes, quæ sunt potentię animæ, & habitus connaturales, nõ diminuantur. Vnde D. Dion. dicit, quod in angelis post peccatum naturalia mãserunt integra: quanuis gratuita fuerint sublata. Sed aptitudo siue habilitas ad gratiã, & uirtutes, quæ est ordo boni naturalis & quodam bonum naturæ, per peccatum diminuitur. Quia per actus peccatorum aliquis inclinatur in contrarium. Et cum aliquid inclinatur in unum contrariorũ, eius inclinatio ad aliud minuit. Licet autem peccatum diminuat bonum naturæ, non potest tamen totaliter corrumpere; quia quandiu manet voluntas libera, remanet habilitas ad bonum: sed peccatum non tollit libertatem voluntatis, igĩ, &c. Et quanuis aptitudo ad gratiã sit finita: non tamẽ prorsus eam corrumpit peccatorum multiplicatio, propter incorruptibilitatem subiecti. Sicut enim caliditas diminuit aptitudinem aquę ad frigiditatem, & potest tantũ intendi, ꝙ corrũpet aquã, & per consequens aptitudinem illius ad frigiditatem: non potest tamen totaliter corrũpere eam, quãdiu manet aqua. Ideo si aqua esset incorruptibilis, non posset totaliter illa aptitudo corrumpi. Sed voluntas est ĩcorruptibilis: igitur eius aptitudo ad gratiam, quandiu est libera & in via, non potest corrumpi per peccata, quantumcunq; multiplicentur. In damnatis ẽt non totaliter tollitur habilitas naturalis ad bonũ, nec inclinatio ad virtutẽ: alioqui non esset in eis remorsus cõscientiæ. Sed ꝙ non reducatur in actũ cõtingit ex defectu gratię, & ex obstinatione voluntatis in malo, & ex immobilitate diuinæ iustitiæ quę ordinauit ꝙ nũquã eis gratia daretur. Peccatũ enim non ponit aliquẽ extra statum naturę, sed bene extra perfectionem naturę.

In 3. de lib. arb.

Inclinatio ad bonum non potest totaliter corrumpi.

1.2.q.84.art.2 ad 3.

Ver.1. *De macula peccati.*

C 1.2.q.86 art.1. SEcundus effectus peccati est macula. Vnde de Salomone dicitur. Posuisti maculã in gloria tua. & Apostolus: Vt exhiberet sibi sponsam nõ habentem maculã, neq; rugã. Ad cuius euidentiã sciendũ est, ꝙ macula in spiritualibus dr̃ p similitudinẽ maculæ in corporalibus. Macula autẽ in corporalibus dr̃, qñ aliquod corpus perdit nitorẽ suũ ex cõtactu alterius corporis. Anima aũt habet duplicẽ nitorẽ: Vnum quidẽ ex refulgẽtia luminis naturalis, p qđ dirigiẽ in actibus suis. de quo Psal. Signatũ est super nos lumẽ vultus tui Domine. Aliũ nitorẽ habet ex refulgentia luminis diuinę gratiæ, sapiẽtiæ, & sciẽtiæ, per quod dirigitur homo ad bene & decenter agendum, in ordine ad Deum. Contactus verò animę est per adhæsionem, sicut contactus corporalium est per copulationem. Et quia cum quis peccat, adhæret aliquibus rebus caducis per amo

Eccl. 47. Ephes. 5.

Ps. 45.

rem contra lumen rationis & gratiæ diuinæ: ideo ex illo contactu siue inhærentia perdit nitorem & refulgentiam, quam habebat ex lumine rationis & diuinæ gratiæ: & efficitur tenebrosus: Vnde Eph. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et de peccatoribus dicitur Tré. 4. Denigrata est super carbones facies eorum. Tale detrimentum nitoris ex tali cótactu proueniens, metaphorice siue similitudinarie Macula dicitur: Non quod anima inquinetur ex rebus inferioribus virtute illarum, sed magis è conuerso. Inquinatur tamen actione sua, inordinate eis inhærendo. Et licet intellectus nó inquinetur, sed perficiatur, eo quod rerum exteriorum species intelligibiles in se recipit, quia sunt secundum modum ipsius intellectus: uoluntas tamen inficitur per amorem, quia amor conglutinat animam rei inordinatæ amatæ. & ex hoc anima maculatur, secundum illud: Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. Non est tamen macula illa aliquid positiuum, saltem absolutum, in anima subiectiuatum. Nec significat priuationem solam, sed priuationem nitoris animæ siue gratiæ in ordine ad suam causam, quę est peccatum, siue sit actus, siue omissio, aut defectus actus. Et ideo secundum diuersa peccata diuersę sunt maculæ in anima. Et simile est de vmbra quæ est priuatio luminis ex aliquo corpore opaco interiecto. Et sicut secundum diuersitatem corporum obiectorum diuersificantur vmbræ: sic secundum diuersitatem peccatorum diuersificatur maculæ. Differentia tamen est inter maculam & vmbram: quia umbra nó manet, nisi quandiu corpus obiectum lumini quod est causa vmbræ, manet. Macula tamen manet cessante actu peccati, qui est causa eius, eo quod macula importat defectum nitoris per recessum a lumine rationis uel legis diuinę. Et ideo quandiu homo manet extra huiusmodi lumen, manet in eo macula peccati, Sed post quá redit ad lumen rationis & diuinæ gratię, cessat macula. Licet enim actus peccati, quo homo discessit a lumine rationis & legis diuinæ, cesset: non tamen homo statim ad illud lumen in quo fuerat, redit: sed requiritur aliquis motus uolútatis cótrarius primo motui. Sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum, nó statim cessante motu fit ei propinquus: sed oportet ꝙ appropinquet per motum contrarium. Transeunte vero obstaculo luminis corporalis, remanet corpus diaphanú inæquali propinquitate. Ideo non est simile. Et quanuis post actum peccati nihil positiuum remaneat, nisi dispositio vel habitus: remanet tamen aliquid priuatiuú, scilicet subiectum aptum natum & priuatum coniunctione ad lumen diuinum. Et licet effectus dependeat ex sua causa in esse & fieri, non tamen semper in conseruari, maxime quando fit per motum. & ideo sicut cessante motu locali, non cessat distantia: sic nec cessante actu peccati, tollitur macula.

Osee. 9.

Ver. 2. *De reatu pœnæ.*

Tertius effectus peccati est reatus pœnæ, siue obligatio ad pœnam, quam Deus tam in antiquo quam in nouo testamento peccatoribus comminatur. Vnde Deut. 28. quod si audire nolueris vocé domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, venient super te maledictiones istæ, &c. & Esa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terrę comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit uos. & Luc. 12. Seruus sciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis & Apost. Tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum Ad cuius euidentiam supponendum est quid sit pœna. D. Thom. Dicit quod tria sunt de ratione pœnæ. Primum est, quod habeat respectum ad culpam. Tunc enim aliquis proprie puniri dicitur, cum patitur malum pro aliquo peccato, quod cómisit: habet enim fidei traditio, quod nullum nocumentum creatura rationis posset incurrere, neque quantum ad animá, nec quantum ad corpus, nec etiam, quantum ad exteriora bona, nisi peccato præcedente vel in persona, vel saltem in natura. vnde. D. Greg. Nulla noceret aduersitas, si nulla dominaretur iniquitas. & sic omnis boni quo quis potest vti ad operandum priuatio, potest dici pœna in hominibus. & angelis. Secundum quod est de ratione pœnę, est quod repugnet voluntati,

A 12. q. 87 art. 1.

Rom. 8.

De malo q. 1. ar 4 *Pœna tria importat.*

luntati, aliquando actuali, cum quis scienter pœnam patitur propter peccatum: aliquando habitualiter: ut cum ignorat sibi subtrahi bonũ, de quo doleret si sciret. aliquãdo est cõtra naturalem inclinationem voluntatis, vt cũ aliquis qui non vult virtutem, priuatur habitu virtutis: licet uoluntas velit priuari, naturalis tamen inclinatio uoluntatis est ad bonũ uirtutis. Notãdum ꝙ pœna potest considerari dupliciter: Vno modo inquantum est satisfactoria: & sic quodam modo est uoluntaria, quia voluntariè acceptata. & hanc potest aliquis suscipere pro peccato alterius. & sic non dicitur propriè pœna simpliciter, respectu eius qui pro alio eam patitur ac sustinet, cum non habeat ordinem ad culpam præcedentem in eo. Et sic passio Christi in comparatione ad ipsum, non fuit pœna simpliciter: sed secundum quid inquantum erat contra inclinationem naturalem. dicitur tamen pœna quo ad nos, cum pro nobis passus fuerit. Vnde Esa. dicebat, Peccata nostra (hoc est pœnas peccatorum nostrorum) ipse, tulit & dolores nostros ipse portauit. Tertio de ratione pœnę est, ꝙ in quadam passione cõsistat, hoc est ꝙ veniat ab extrinseco. Et sic pœna & culpa tripliciter differunt: quia culpa est malum actionis, pœna verò est malum agentis actionem culpabilem. Secundo differunt: quia culpa est secundum uoluntatem, pœna contra volũtatem. Tertiò differunt: quia culpa est in agendo, & pœna in patiendo. His suppositis, notandum quòd licet unum peccatum non possit esse per se pœna alterius peccati (vt D. Gre. super Ezech. dicit:) quia de ratione pœnę est quod sit inuoluntaria: & de ratione peccati est ꝙ sit uoluntariũ: largè tamẽ & ex consequenti unum peccatum potest esse pœna alterius peccati, ut idem Grego. dicit: & hoc tripliciter: Primò ex parte causæ: quia peccatum est remotio gratiæ, quæ prohibet & impedit causas inclinantes ad peccandum, quæ sunt passiones & tentationes, quæ impediuntur per auxilium gratię diuinæ, ac etiam per uirtutes & dona, quæ subtrahuntur per peccatum: Vnde cum ipsa subtractio gratię sit pœna, consequens est quod peccatum ex illa subtractione sequẽs sit pœna. Et hoc

Esa. 53.

1. 2. q. 87. ar. 2.

Super Ezech.

modo loquitur Apost. cum ait: Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, quę sunt animæ passiones: quia homines destituti auxilio gratiæ diuinæ, uincuntur a passionibus. & hoc modo sequens peccatum dicitur pœna præcedentis. Secundò peccatum potest esse pœna alterius peccati, ex parte subiecti actus: quia pęna afflictionem inducit, siue actus sit interior (vt patet in ipsa ira & inuidia) siue actus sit exterior, ut cum aliqui graui labore opprimuntur ac etiam damno, ut expleant actum peccati, iuxta illud. Lassati sumus in uia iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Tertiò peccatum est pœna peccati ex parte effectus cõsequentis. Sed his duobus modis ultimis unum peccatũ non solum est pœna præcedentis peccati, sed etiam sui. & in his duobus modis pœna ordinatur ad emendationem: quia per hoc quod homo patitur laborem atque detrimentum in peccando, retrahitur a peccato Et licet pœnæ, secundum philosoph. in 2 Ethic. inducant & reducant homines ad bonum virtutis, quod non uidetur fieri per peccatum tamẽ cum Deus permittat aliquos peccantes in alia peccata ruere, ordinat ad bonum virtutis, quandoque etiã ipsorũ qui peccãt, ut humiliores & cautiores post peccatum fiant. Semper tamen ad emendationem aliorum, qui uidentes alios ruere de peccato in peccatũ, magis reformidant peccare. Circa reatũ pęnæ temporalis notandum, quod quidam putauerunt omnes pęnas temporales esse pro peccato actuali. Vnde dicebant, Quis unquam innocens periit? In hunc errorem incidisse uidentur Apostoli, dum quærebant. Quis peccauit, hic aut parentes eius, ut cęcus nasceretur: Dicunt doctores quòd duplices sunt pœnæ & punitiones siue infirmitates. Quædam sunt communes, ut fames, pestis, bella, inundationes aquarum: & tales DEVS non immittit, nisi propter peccata actualia. & de illis intelligendum est dictum Diu. Gregor. Nulla noceret aduersitas, si nulla dominaretur iniquitas. Quædam sunt pœnæ & infirmitates ac tribulationes priuatæ. Et tales ut in pluribus immittit Deus propter pœnam peccati originalis, quod etsi per baptismum remittatur,

Rom. 1.

An pęnæ tẽporales sint semp pro pecca to.

Iob. 4.

Ioan. 9.

tatur, quantum ad culpam, non tamen quantum ad pœnam: quanuis ét propter alios fines Deus imittatsine aliquo peccato. Magister Séten. in 4. dist. 15. in quæst. cur homo torquetur, respondet qđ propter quinq;: Primo, ut præmiũ cumulet: ut patet in D. Virgine, Iob, & Tobia. Vnde Psal. multæ tribulationes iustorum. &c. Secundo, ne fastus dominetur, hoc est ad prȩseruandum a peccatis, & conseruãdam humilitatem: quia multi sunt, qui nisi tribularentur, superbirent. Vnde Apo. Ne magnitudo reuelationum mearũ extollat me, datus est mihi angelus Satanæ, Stimulus carnis meæ, &c. Pœnæ enim & detrimenta rerũ exteriorũ sunt medicinȩ ordinatæ ad salutem. Tertio, ut pœnis corripiantur, & sic ad punitionem & correctionẽ peccantiũ, ut emendentur. Sic punita est Maria soror Moysi. Vnde Psal. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Quarto, vt dupliciter puniantur in hoc mũdo scilicet & in alio ut incipiant infernum in hoc mundo. Sic puniti fuerunt Sodomitȩ, Antiochus, Herodes, Ascalonita, & alii multi. quanuis Deus punitiones illorum ordinauerit ad salutem aliorum. Quinto, ut Deus glorificetur, siue ad diuinȩ gloriæ manifestationem, ut ic cæco nato, incuius illuminatione gloria & potétia Dei sunt manifestatæ. Quamuis etiã prȩdicti omnes, dempta D. Virg. propter peccatum originale puniti fuerint, sed non solum: alias enim rationes nouitdiuina prouidentia. Si quȩratur an aliquis puniatur uel puniri possit pro peccato alterius. Circa hanc quæstionem aliqui passus sacræ scripturæ sibi inuicẽ aduersari uidentur. Ideo pro conciliatione illorum aduertendum est primo, ꝙ duplex est iudicium, scilicet humanum & diuinum, & ꝙ duplex est pœna scilicet positiua & priuata. Item pœnarum quædam spiritualis, quædam corporalis, & quȩdam temporalis. Si loquamur de iudicio humano, nullus directe punitur pœna positiua spirituali aut corporali pro peccato alterius: quia non fustigatur: non occiditur, non excommunicatur. Pœna tamen priuatiua puniuntur aliqui in foro temporali & ecclesiastico ꝓ peccato alterius sine culpa propria: nó autem sine causa, ut filii propter peccatũ læsæ maiestatis diuinæ & humanæ a parentibus commissum, priuãtur bonis temporalibus parentum, & propter paupertatẽ corpus indirecte patitur. Priuantur etiam honoribus usque ad quartam generationem propter enormitatem criminis. Puniuntur etiam domestici excommunicatorum interdicto. Si uero loquamur quo ad iudiciũ diuinum, nullus punitur a Deo pȩna spirituali positiua seu priuatiua pro alio quantũcũq; coniuncto: quia talis pœna non est medicinalis. Vnde dictum est a Domino filiis Israel, qui vertebant parabolam in Prouerbium, dicentes: Patres nostri comederunt vuas acerbas, & dentes filiorum obstupuerunt: Viuo ego (dicit Dominus) quia non erit vobis ultra parabola hæc in Prouerbium. Omnes enim animæ meæ sunt: sicut anima patris, ita & anima filii mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: & infra. Non portabit filius iniquitatem patris, necpater iniquitatem filij & Deu. 24. Nũc occidentur parẽtes pro filiis, nec filii pro parentibus: sed vnusquisque pro peccato suo morietur. Si autem loquamur de pœna temporali aut corporali, tunc sæpenumero Deus filios pro parentibus punit triplici ratione: Primo ratione præseruationis, ut præseruet illos a maiori malo. Vnde D. Augu. dicit ꝙ Deus magnam gratiam fecit paruulis, quos ante usum rationis aqua submersit in diluuio: quia fuerunt saluati, saltem illi pro quibus oblata fuerãt sacrificia: & si uixissent, fuissent damnati, sicut patres eorum, Vnde Psal. Ne fiant sicut patres eorum generatio praua & exasperans. Sic sæpe filios usurariorum & filias meretricum aufert Dominus de medio. Ideo Sapien. 4. dicitur, Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius: ac etiam ad præseruandum patres & matres a damnatione, quia sunt eis nimis affecti. Vnde Christus, Beatæ steriles, quæ non genuerunt &c. Sunt multi qui cũ non habent filios, sunt boni, colunt Deum, &c. Postmodum cum habent, obliuiscuntur, &c. Ideo, &c. Secundo ratione imitationis. Regula enim generalis est, quod quando filij imitantur peccata parentum, sunt deteriore

Marginalia: Ps. 33. — Ps. 33. — Iudicium duplex. — Ezech. 18 — Filij puniuntur pro peccatis parentum. — Ps. 77. — Luc. 23.

riores, & grauius puniuntur: quia approbant & augent peccata parentũ. & sic intelligitur illud Exo. 2. Ego sum Deus zelotes uisitans iniquitates parentum in filios, vsq; in tertiã & quartã generationẽ. & illud Mat. 23. Et uos implete mẽsuras patrũ uestrorũ, ut ueniat sup uos omnis sanguis iustus, q effusus est ab Abel usq; ad sanguinẽ Zachariæ filii Barachiæ, quẽ occiderunt inter templũ & altare. Dicuntur aũt puniri peccata parẽtũ, quia filii in peccatis parẽtum nutriti, sunt proniores ad peccandum: & tum propter cõsuetudinem: tum etiam propter exemplum patrũ, amplius peccant, quasi authoritatiue sequentes: & maiori pœna digni sunt, si pœnas patrum uidentes corrigi, negligũt. Ideo addit, in tertiã & quartam generationem, quia consueuerunt homines tantum uiuere, ut sic mutuo filii uidere possint peccata parentum ad imitandum, & parentes peccata filiorum ad dolendum. Et sic Iudæi hodie puniuntur quia approbant facta patrum, & uoluissent interfuisse, & peiora fecisse, & si hodie uiueret Christus, & esset passibilis inter eos, peiora ei facerent. Licet enim puniantur pro peccatis parentum, non tamen solum, sed ẽt pro suis, & paruuli pro originali. Magis tamen dicuntur puniti pro peccatis aliorum, proximi quam extranei, tum quia pœna propinquorum quodam modo redundat in illos, inquantum filius est aliquid patris, & alii sunt coniuncti: tum etiam quia domestica exempla & domesticæ pœnæ magis mouent. Vnde quando aliquis nutritus est in peccatis parentum, uehementer sequitur ea: & si ex eorum pœnis filii non deterrentur, obstinatiores fiunt, & maiori pœna digni. Tertia ratio est propter indebitam generationẽ, siue propter peccata quæ parẽtes in generatione committunt. Vnde 2. Reg. 12. habetur quod filius Dauid ideo mortuus est, quia ex adulterio genuerat eum. D. Hiero. dicit q̃ qñ parentes abutũtur matrimonio, Deus punit filios & parẽtes in ipsis, faciendo eos claudos, gibbosos, mõstruosos, & maculatos, portãtes ẽt in facie testimoniũ iniquitatis parentũ. Quærunt aliqui unde procedat quod pulchri & bene formati parentes habeant tales filios. Hoc potest contingere naturaliter propter defectum aut superabundantiam uirtutis aut materiæ. Regulariter tamen & vt in pluribus procedit ex peccatis parentum in generatione commissis, ut quandocunque vident filios, reminiscãtur iniquitatum, & torqueantur. Inter animalia bruta non inueniuntur tales deformitates: quia non abutuntur. Ideo Apost. Nõ in passione desiderii, sicut gentes q̃ ignorant Deum. *1. Thes. 4.* ¶ Circa reatum pœnæ æternę aduertendum est q non omne peccatum inducit reatum pœnæ ęternæ, vt D. Greg. dicit. *In 4. dialo.* Quædam enim peccata leuioris culpæ remittuntur pόst hanc uitam, ut sunt uenialia, quæ non repugnant ordini diuinæ iustitiæ, neque contrariantur ipsi principio ordinis, quod est vltimus finis: quia sunt circa ea quæ sunt ad finem, seruato ordine finis. Aliqua tamen peccata inducere reatũ pœnę æternæ, ex sacris literis constat, Mat. 25. Ibunt hi in supplicium ęternum, iusti autem in uitam ęternam. & Marc. 3. dicitur, Non habebit remissionem i æternum, sed erit reus æterni delicti. Ideo enim peccatum meretur pœnã ęternam, qui subtrahit ordinem primi principii æterni. Et quia manente causa, manet effectus: ideo quandiu peruersitas ordinis remanet, necesse est q remaneat reatus, sed de his amplius supra c. 16. §. 4. ver. 34. quomodo autẽ reatus pœnæ maneat deleta culpa, dictum est sup.

§. 2, *De peccato mortali.*

A Peccatum mortale (ut supra dictum est ex D. August.) est dictum, factum, cuncupitum, uel omissum contra legem Dei: *1. 2. q. 88 art. 1. ad 1.* Peccatum enim ueniale non est contra legem Dei, sed præter. *Peccatũ mortale ex genere quid.* Peccatum mortale ex genere siue ex obiecto est, cum uoluntas fertur in aliquid, secundum se repugnat charitati, per quam homo ordinatur ad ultimum finem, siue sit contra dilectionẽ Dei, ut blaspemia, periuriũ, siue contra dilectionẽ proximi, ut adulteriũ, furtum, & homicidiũ, aut contra aliqua alia præcepta. Hoc autem est quando homo deliberate contrauenit præcepto affirmatiuo uel negatiuo: Quia (ut dicit D. Greg. & recitatur in ca. quod præcipitur. 14. q. 1.) Quod præcipitur, imperatur: *In epist. ad Ioni.* quod imperatur, necesse est fieri,

si præcipiatur affirmatiuè: & necesse est non fieri, si prohibeatur.

B §.3. *De peccato ueniali.*

1.2.q88 ar.2. *Peccatũ ueniale triplex*

PEccatum potest tripliciter dici ueniale: Primo, quia est ueniam cõsecutũ. & sic D.Amb.dicit q̃ oẽ peccatũ p pniam fit ueniale& hoc dr̃ veniale ex euẽtu. Secundo, dr̃ ueniale, quia habet aliquã causam in se, quæ diminuit culpã ut cũ fit ex infirmitate uel ignorantia: & hoc dicitur veniale ex causa. Tertio dicitur peccatũ ueniale ex genere p̃ specie accepto, siue ex obiecto quod dat speciem actui, ut dicere uerbum otiosum. Peccatum ueniale duobus primis modis acceptũ, non habet determinatã speciẽ, cũ contingat secũdũ diuersa obiecta duobus primis modis inueniri. Peccatum ergo ueniale ex genere siue ex obiecto est, quando uoluntas fertur in id quod continet quandam deordinationem: non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi, siue non est cõtra præceptum pel prohibitionẽ Dei. Notandum tamen quod actus morales non solum recipiunt rationem boni ex obiecto sed etiã ex aliqua dispositione agentis, ut quando non est plene liber, prout in motu secũdo primo, uel cum apponit malas circunstantias: & sic peccatum ueniale ex genere fit mortale ex parte agentis, ut cũ quis ordinat uerbum ociosum ad adulterium. Non tamẽ idem actus numero qui fuit peccatũ ueniale, potest esse mortale, quia uariatur moraliter propter libertatem & circunstantias. Aliquod etiam peccatum mortale ex genere fit ueniale propter imperfectionem actus, quæ dupliciter contingit. Primo ex surreptione, cũ ratio non est sufficienter libera, ut dictũ est: Secundo ex modicitate obiecti: Quia uersatur circa parum. Quod enim parum est, (ut dicunt Iuristæ) pro nihilo reputatur, vt accipere spinter a proximo, vel illum modicum contristare. Si verò esset aliquid notabile, esset mortale, in his tamen considerãda est qualitas, & conditio personarum, ac etiam facultas bonorum. Aureus enim parũ est regi, & multum viduæ. Parua contristatio data dispositio ad vindictam, mortalis est, quæ, si non esset taliter dispositus, esset venialis. Considerandus est etiam effectus, vt si pluribus transeuntibus per uiam, vnus ingrediatur uineam hominis pauperis, & accipiat solum unam uuam, & omnes sequẽtes pariter, pauper notabiliter læditur: & ideo primus q̃ui fuit causa ingressus aliorũ, reus esse uidetur. & sic resolutorie habetur, quod peccatum ueniale est triplex, scilicet ex surreptione, ex obiecto, & ex imperfectione actus. primũ differt genere a mortali: Secundum & tertium sũt eiusdem generis cum mortali.

Peccatũ ueniale ex obiecto quid.

Ver. 1. *De differentia peccati uenialis a mortali.*

MVltiplex est differentia inter peccatum mortale & ueniale. Prima, q̃ mortale deordinat & auertit a fine ultimo, ueniale autẽ solũ a mediis. Secunda, quia mortale est contra præceptum & ordinem rationis: ueniale autem non, sed prçter. Tertia, quia mortale inducit reatũ pœnæ æternæ, & veniale solum pænę temporalis. Quarta, quia mortale corrumpit charitatem: ueniale aũt non, sed solũ impedit feruorẽ, hoc est actũ eius, ut dictum est. Quinta. quia in quolibet peccato mortali sunt quatuor, scilicet actus, deordinatio, macula, & reatus actus quidem transit sicut sagitta emittitur, tamẽ relinquit vulnus. Sic peccatum mortale deordinationem, maculam, & reatum pænæ æternæ. Peccatum uero ueniale non relinquit p̃priẽ maculã, cum nõ priuet nitore gratiæ nec nitore luminis naturalis. Et si alicubi dicatur peccatum ueniale maculam inducere, intelligendum est secũdum quid, pro quãto impedit feruorem. Sexta differentia est quo ad remissionem dupliciter Primo, quia mortale nõ remittitur i alio mundo, sicut ueniale. Secundo, quia mortale in hac uita non remittitur, nisi per sacramentum pœnitentię in re uel in toto: ueniale autem absque sacramento pænitentiæ per bonum motum & feruorem charitatis. C

Ver. 2. *De qualitate peccati uenialis.*

PECCATVM veniale est dispositio ad mortale, qui enim minima negligit, paulatim defluit. Peccatum tamẽ ueniale ex genere nõ disponit ad mortale ex genere directe, cũ differant specie: li D *1.2.q88 ar.3. Ecc. 18.*

cet possit disponere per quandam consequentiam ex parte agentis: quia augmentata dispositione & habitu mentiendi iocose, potest libido peccati crescere, quod finem suum constituet in mendacio ioco so, & ueniet ad mendacium pernicio sum. Peccatum uero ueniale ex surreptio ne uel ex imperfectione actus disponit ad mortale ex genere, quia se habent sicut perfectum & imperfectum in eadem specie & sic qui parua & modica furari solitus est, paulatim & faciliter furabitur mediocria, & tandem magna. Et qui motus secundo primos, hoc est non plene deliberatos non reprimit, faciliter admittet tertio primos, hoc est deliberatos. Peccata uenialia: secundum Aposto. significantur per lignum, fœnum, & stipulam: quia sicut huiusmodi congregantur in domo, & non pertinent ad substantiam ædificii: & possunt comburi, etiam ædificio remanente: Ita etiam peccata uenialia multiplicantur in homine, manente spirituali ædificio, hoc est charitate, & uirtutib. infusis, ac donis spiritus sancti, & committentes illa, pro eis patientur ignem tribulationis, in hac uita, uel ignem purgatorii post hanc uitam. Ex premissis habetur quod inter peccata uenialia, unum est grauius alio, secundum quod uoluntas uehementius indebite afficitur temporalibus & carnalibus uel gloria mundana, saluo tamen ordine ad finem ultimum.

Ver.3. *De incompossibilitate peccati uenialis in angelis.*

E
1.2.q.89 art.4. De Malo q.7.ar.9

PEccatum ueniale ex genere aut ex surreptione vel imperfectione actus in Angelis bonis vel malis minimè reperiri potest. de angelis bonis manifestum est, cum sint in gratia consummata: de malis etiam non est dubium, cum sint obstinati, & omnia referant in finem mortalem: & eadem ratione dicendum est de damnatis & hominibus beatis. Sed quod nō possit inueniri peccatū ueniale in angelis in puris naturalib. existentibus apparet ex eo quod non sunt discursiui. Vnde sequit quod quandocunque considerant conclusiones, cōsiderant illas in principiis. & sic mens angeli non fertur circa media, nisi secundum quod sunt sub ordine finis, & per consequens non possunt deordinari circa media, circa quę est peccatum veniale, nisi deordinentur circa finem, quod fit per peccatum mortale. Et licet dæmones facere possint aliqua quæ sunt ex genere venialia, quia tamen referunt ea in finem mortalem, mortaliter peccant.

Ver.4. *De incompossibilitate uenialis cum iustitia originali.*

F
1.2.q.89 art.3. De malo q.7. art. 17.

PEccatum veniale cum iustitia originali stare non poterat, non quidem propter altitudinem status, sic quod illud qd in nobis est ueniale, propter altitudinem illius status, fuisset mortale. Nec intelligendum est in sensu diuiso, sed in sensu composito: sic quod Adam non poterat primo peccare uenialiter. Cuius ratio est, quia cum omni peccato debeatur aliqua pœna, & stante iustitia originali non poterat esse aliquid pœnale, vt Diu. Augustin. dicit, sequitur &c. quia si stante originali iustitia peccasset uenialiter, fuisset in eo iudicium erroneum, quod est pœna & malum intellectus. (4. de ciui.) Præterea peccatum veniale contingit in nobis, uel ex surreptione, uel per deordinationem existentem circa media, seruato ordine ad finem. Sed utrunque contingit propter defectū cuiusdam ordinis, ex eo quod uires inferiores non continentur firmiter sub superiori ratione. Quod enim in nobis cōtingant subiti motus sensualitatis, est quia sensualitas nō est totaliter subiecta rationi: Quòd verò humanus animus deordinetur circa media, seruato debito ordine ad finem, prouenit ex hoc quod media nō ordinātur infallibiliter ad finem, qui tenet summum locum, quasi primū principium appetibilium. Quēadmodum.n. in speculatiuis homo habens rectam intētionem circa principia, non potest errare circa conclusiones, nisi sit defectus connexionis principiorū circa conclusiones, quod sic se habent in agibilibus ad principia, sicut media ad finem. Sed in statu innocētiæ (vt infra dicetur) erat infallibilis ordinis firmitas, ut semper inferius contineretur, sub superiori, quandiu summū hominis contineretur sub Deo, vt etiam D. (4. de ciui.) Aug dicit. Et ideo impossibile erat quòd inordinatio i homine esset. nisi inciperet ab hoc quòd summum hominis non subderetur Deo, quod fit per peccatū morta-

le.

le. Vnde primum peccatum hominis fuit causa mortis, ut dicitur Rom. 5. nec obstat quòd glo. super illud 1. Tim. 2. Adam non fuit seductus, vbi dicit. Inexpertus diuinæ seueritatis in illo falli potuit, vt crederet ueniale esse commissum: Quia accipit ibi veniale pro facili remissibili. & (ut D. August. dicit) prius præcesserat elatio mentis mortalis, antequam illud cederet: sicut in muliere, antequã dubitaret, & diaboli verbis crederet. Et quãuis dispositio per se & necessaria præcedat habitum, & peccatum ueniale sit dispositio ad mortale: non tamen est per se necessaria, sed cõtingenter & per accidens. unde non sequitur quòd Adam qui primo poterat peccare mortaliter, posset etiam primo peccare uenialiter, propter illam firmitatem ordinis uirium inferiorum: qui ordo nõ poterat tolli, nisi primo summum hominis deordinaretur, ut dictum est. Si Adam fuisset creatus absq; iustitia originali, propter defectum illum potuisset primo peccare uenialiter. Si dicatur: Qui potest plus, potest minus: sed mortale est plus: igitur. Dicendum quòd illa regula uera est in his quæ sunt eiusdem ordinis & rationis. ut in ponderibus, non in aliis omnibus. unde non sequitur, Homo potest generare hominem, ergo asinum. Et quãuis in motu locali prius accedatur ad minus distans quam ad plus distans, & mortale plus distet a rectitudine primi status quam ueniale: non tamen oportet in motibus uoluntatis (qui spirituales sunt) id obseruari. Et cum D. August. dicit quòd Adam solicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum uideret mulierem accepta esca non esse mortuam, per illam cupiditatẽ intelligit elationem mentis mortalem, quam iustitia originalis non prohibebat, sicut inordinationem uenialem propter illam infallibilem firmitatem. Si dicatur quòd Adam in illo statu erat liber libertate contrarietatis & contradictionis, & Deus poterat aliquid præcipere sub pœna tẽporali, siue sub pœna peccati uenialis: Dicẽdum est quod illo casu stãte, licet Adam potuisset transgredi illam ordinationem, non tamen primo propter prædictum ordinem. Nec sequitur quod Adam peccando mortaliter, prius habuerit iudicium erroneum directiuũ illius elationis, & sic pœna pcessit culpam: quia non habuit prius tempore, sed solum natura. Præterea illud iudicium erroneum dupliciter potest comparari ad uoluntatẽ. Primò ut dirigens elationem, & sic est prius natura. Alio modo inquantum acceptatur a voluntate, quę est primum principium deordinationis & sic est posterius natura. Nec est inconueniens quod pœna & culpa sint simul tempore, cum omnis inordinatus appetitus pęna sibi sit. Non incõuenit etiam quod idem sit prius & posterius respectu diuersorum.

2. super gene. ad literam.

Ver. 5. *De incompossibilitate uenialis cum solo originali.*

A

PEccatum ueniale cum solo originali esse non potest: quia ante completũ vsum rationis nemo potest peccare venialiter. Sed in primo instanti completi vsus rationis quilibet tenetur se conuertere in Deum: qđ si faciat, consequitur gratiã & remissionem peccati originalis: si uero non faciat, peccat mortaliter: igitur. Maior patet: quia ante completum usum rationis nemo potest peccare uenialiter ex surreptione, neque ex imperfectione actus: igitur, &c. Primum patet, quia defectus ætatis, qui impedit usum rationis excusat a peccato mortali ex genere: ergo etiam a peccato ueniali ex genere. qa ad utruque perfecta & completa libertas requiritur. Sed quicquid excusat a maiori peccato, excusat a minori: stante eadẽ causa excusationis, sicut iustum bellum quod excusat ab homicidio, excusat a percussione, rapina, & furto. sed ueniale ex genere est minus quam mortale: igitur, &c. Secũdum patet: quia ueniale ex surreptione, quanuis non supponat complẽtam uolũtatem in actu exercito, supponit tñ cõpletam libertatẽ in facultate uolũtatis: quia motus secũdo primi ideo imputãtur volũtati, licet nõ possit pro tũc plenè reprimere: quia rõ antea poterat præuidere, & illos motus impedire, alias si ratio nõ poterat antea pręuidere & impedire, nõ debẽt imputari. Quia hæc tota & sola ratio quare motus primò primi, siue omnino præueniẽtes usum rationis, non imputantur: quia non sunt aliquo modo nec in se, nec in causa uolũtarii: Et ideo licet pueri ante plenum

1. 2. q. 89 art. 6. De malo q. 7. art. 10. ad 8.

Gen motus secun do primi imputãtur voluntati & primo primi

plenum usum rationis habeant aliquos motus ad illicita, non imputantur uenialiter: quia eorum ratio nódum habuit plenã libertatẽ, qua potuissent illos preuenire & impedire. Minor autẽ pro prima parte probatur: Quia omni naturæ intellectuali in primo instanti completi vsus rationis datũ est naturale præceptũ sufficiẽter ei promulgatũ: quamuis ẽt aliqui postea nó recordentur ut se conuertãt i Deũ eo modo quo cognoscunt: Quia ad hoc natura intellectualis (sm D. Aug.) creata est, ut summũ bonũ intelligeret, intelligẽdo amaret, &c. Ergo naturali precepto tenetur se dirigere, & in finẽ vltimũ ordinare, eã ob rem angeli mali in secundo instanti, in quo habuerunt completum usũ rõnis, mortaliter peccauerunt, pp transgressionem huius præcepti, de se debite conuertendo in ultimũ finẽ. eadem rõne homines. Quia primũ qđ occurrit homini deliberandum & ordinãdũ, est ipsemet homo, cũ Deus (q illud præceptũ naturæ dedit, de quo Christus ait, Primũ quærite regnum Dei) nõ deficiat in necessarijs: sequit indidisse rationi ꝙ primum in libro ptimo istãti vsus rõnis occurrẽs, esset ipsemet homo. Ió homo q̃ citius põt, dẽt se ordinare in illum finẽ. s. bene esse, per debita media & honesta, eligendo uiuere secundum dictamen rectæ rationis & legis diuinæ, si de illa habet notitiam per fidẽ: ut baptizati, qui propter baptismum non deobligãtur ab illo præcepto, cum gratia perficiat naturã, & non destruat illam. Et cum sint in gratia, uerisimile est ꝙ impleant preceptum illud: quia gratia, charitas, & fides concurrunt, inclinando uolũtatem ad bonum honestum. & sic præstituunt uerum finẽ ultimum, saltẽ confuse. Non est tamen necesse dicere ꝙ oẽs impleant hoc preceptũ, non solum propter libertatẽ, sed ẽt propter malam assuetudinẽ ante actum plenæ libertatis siue discretionis acquisitam. unde fit ꝙ pars sensitiua magis mouebit ad delectabilia mala, q̃ fides & charitas ad bonum honestum. Ió expedit quod pueri ante annos discretionis inducantur ad honesta: ad quam inductionem etiam inclinantur parẽtes. Et quia non est omnibus certum, & aliqui non recordantur an impleuerint, uel non

Mat. 6.

ideo non tenentur confiteri in speciali, sed sufficit ꝙ i generali: sicut de aliis quorum memoriã nõ habẽt, dicendo, Quocũque modo offenderim Deũ, dico meam culpam. Minor pro prima & secunda parte probatur per illud Zacha. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Ibidẽ post prædictũ preceptũ si impleatur, pollicetur conuersionem suam ad nos per gratiam. Vnde ex hac authoritate eliciũt aliqui regulam generalẽ, ꝙ quandocunq; homo bene & debite utitur naturalibus suis erga Deũ, ipse utitur sua liberalitate & misericordia erga hominem, peccata ĩdulgendo. Nec obstat quod dispositio naturaliter præcedit habitum siue formam non tamen præcedit tempore. Nec ad primam gratiam iustificãtem quæ in primo instãti completi usus rationis gratis dat, requiritur aliqua dispositio precedens tẽpore. Et licet puer incipiens habere usum rationis, possit per aliquod tempus abstinere ab aliquibus peccatis mortalib⁹: nõ tamen liberatur a peccato omissionis prędictæ conuersionis, si q̃ cito potest, non se conuertat ad Deum uel finem honestum. Ideo si libere se distrahat circa curiosa, peccat mortaliter omissiue, & uenialiter commissiue. ¶ Ex præmissis patet ꝙ ante tempus completi usus rationis datum est tempus induciarum paruulis, quo ad ea quæ alias essent uenialia: sic quod nõ peccant uenialiter nec motal iter, licet leges in foro exteriori puniant, tum propter incertitudinem completi usus rationis, tum etiam propter scandalum.

Zach. 1.

Induciarum tempus datur paruulis.

Ver. 6. *De remissione peccati uenialis in purgatorio.*

QVia superius c. 16. §. 4. ver. 8. dictũ est de remissione peccati uenialis i hoc mundo, & ꝙ in inferno est irremissibile, & æternaliter punitur: ideo nunc solum de remissione peccatorum uenialium in purgatorio dicendum est. Manifestum est autem ex sacris literis, quod aliquod peccatum remititur in alio seculo. vnde Christus. Si quis dixerit uerbum in spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro, qa non apparet quod aliud peccatum possit remitti, nisi ueniale, non solum quantũ ad

B

3. p. q. 83 ar. 3. ad 3 & q. 87. ar 3. de Malo. q 7 ar. 1.

Mat. 12.

pœnam,

pœnam, ſed etiam quantum ad culpam, quando contingit q̧ quis in charitate exiſtens, dormiẽdo intercipitur a morte uiolenta & extrinſeca. Cõſtat enim q̧ illi pec cata uenialia non dimmituntur in hac uita:& tamen propter uenialia non impeditur perpetuo a uita æterna, ad quã nullo modo peruenit, niſi ab omni culpa immunis ſit, iuxta illud Apoc.21. Nihil coinquinatum aut abominationem faciens, introibit in illam, igitur,&c. Remittunt autem ibi per feruorem charitatis, in cuius actum exeunt in primo inſtanti ſeparationis a corpore, cum ſe ſentiunt in tormentis. Et licet in purgatorio non ſit ſtatus merendi, eſt tamen ſtatus mutandi uoluntatem, quando non eſt obſtinata, quia tunc eſt immutabilis, iuxta illud, Si ceciderit lignum &c. Et quanuis in uia quis facilius cadat in peccatum quam reſurgat, ſecus tamẽ eſt poſt mortem: quia licet propter mutationem ſtatus animæ in purgatorio non poſſint mereri, poſſunt tamen impedimentum tollere:

Eccl.11.

Continuatio dicendorum.

D

12.q.83. ar.27.ad 2.

Iuſtitia originalis quid.

QVum peccatum originale (de quo conſequenter dicendum eſt) ꝓ formali nil aliud ſit quam priuatio iuſtitiæ originalis: conſequens eſt ut abſque ea cognſci non poſſit, ideo de ea in primis dicendum eſt.

§.4. *De iuſtitia originali.*

IVſtitia Originalis erat quoddam donũ gratuitum eſſentiæ animæ ipſi Adæ infuſum, gratiæ gratum facienti connexum, quo ratio & uoluntas ipſius Adæ omnino ſubdebantur Deo: & uires ſiue potentiæ inferiores tam appetitiuæ quam apprehenſiuæ ipſi rationi,& corpus animę, ad prompte, faciliter, ac delectabiliter implendum imperium ſiue præceptum eius. Per hanc iuſtitiam originalem dicitur Deus feciſſe hominem rectum. Quæ rectitudo in triplici ordine prædicto conſiſtebat. Primus ordo erat ſubiectionis rationis & uoluntatis ad Deum: quia ſtante illa, Adam in omnibus obediebat Deo, repugnabat & reſiſtebat malo per gratiã gratũ facientẽ iuſtitię originali annexã. Secundus ordo erat ſubiectionis uirium inferiorum rationi: ſic quod nulla eſſe poterat difficultas aut rebellio in parte ſenſitiua. Tertius ordo erat ſubiectionis corporis animę. Hi tres ordines erant ſubordinati, & ſecundus pendebat ex primo,& tertius ex ſecundo. Hanc rectitudinem ſiue armoniam prædictorum ordinum firmiter tenebat iuſtitia originalis: ſic quod ſtãte primo, ſecundus & tertius erant inuariabiles. Primum ordinẽ iuſtiati originalis tenebat, nõ tamẽ inuariabiliter: Quia Adã non fuit confirmatus in gratia, ut rei probauit euentus, ſed dimiſſus fuit in manu conſilii ſui, &c. ultra mandata naturalia adiecit unum poſitiuum, de quo Gen. 2: Ex omni ligno paradiſi comede: de ligno aũt ſciẽtiæ boni & mali ne comedas. Hac prohibitione Adæ facta, q̃ ꝓ eũ fuit Euę ꝓmulgata. fuit ei duplex mors, ſcilice corporalis & ſpiritualis, itimata. unde ſubditur, Quacunq; die comederis, morte morieris, hoc eſt duplici morti ſubiectus eris, ſpirituali ſcilicet ſtatim incurrendę,& corporali nõ ſtatim, ſed tẽpore ꝓordinato

Eccle.7.

Ver.1. *De perfectione primi hominis in ſtatu innocentiæ.*

INproductionibus rerum & animalium duplicem inuenimus progreſſum: Primus, prout exierũt a ſolo Deo immediate. Secundus, prout producuntur a Deo mediantibus cauſis ſecundis. Quantum ad primum conueniẽs erat quod res quæ a Deo ſolo immediate producuntur, eſſent perfectæ, eo quod ex eis aliæ procedere debebant. Cauſa enim debet eſſe potior effectu. Ideo Deu. 32. Dei perfecta ſunt opera. Natura uero creata cũ nõ ſit tãtæ potentiæ, procedit de imperfecto ad perfectum, ut uidemus, in plãtis & animalibus. Hinc eſt quod Adam & Eua in ſua formatione fuerunt perfecti,& quantum ad corpus, & quantum ad animam, maiori perfectione quam filij, qui ab eis procreati fuiſſent, etiã in illo ſtatu, ſi perſeueraſſent.

Progreſſus rerũ duplex.

Ver.2. *De perfectione corporis hominis in primo ſtatu.*

COrpus Adæ & Euæ fuiſſe perfectum in quantitate ex Gen. conſtat. cum eis fuerit factum præceptum generandi: Creſcite &c: & ideo in tali ſta tu & quartate in qua homines qui perfecte generare poſſunt.& cũ eis fuerit datum dominium

E

Gen. 1. & 2.

Adam & Eua fuerũt crea

mi in perfecta quãtitate. nium super animalia, sequitur quòd erãt in tali fortitudine & agilitate, quę requiritur ad dominandum animalibus. Quidam dicunt quòd Adam creatus fuit in tanta quantitate, in qua fuit Christus, qui dicitur secundus & nouissimus Adam, quando incœpit prędicare, incipiens annorum quasi 30. quia in illa ætate dicitur quis perfectus homo. Cum ergo Dei perfecta sint opera, sequitur quòd Adam & Eua fuerunt creati in statura ætatis perfectæ. Hæc autem perfectio quantitatis nõ procedebat ex iustitia originali, quia filii Adæ (qui ab initio habuissent iustitiam originalem) non fuissent in tanta quantitate concepti & nati, nec adeò fortes & potentes, sicut Adam: sed paulatim processissent & creuissent in quãtitate & fortitudine, sicut nunc. *1.Co.15. Luc. 2.* Qui regula generalis est. Quod in omnibus asserendis sequi debemus naturam rerum, nisi aliter ea quæ sunt supra naturam, authoritate diuina nobis reuelata fuerint. *1.p.q.96 art.1.* Illa enim quæ sunt supra naturam, sola fidei reuelatione tenemus. Sed ex principiis naturæ apparet prædictus progressus paruulorũ ex imperfecto ad perfectum, & nihil de filiis Adæ circa huiusmodi reuelatũ fuit: igitur, &c. Habuissent tamen sufficientem virtutem ad actus conuenientes pueritiæ, puta ad sugẽdum vbera, & alia huiusmodi, melius quam in statu naturę corruptæ, in quo (vt Diuus Augus. ait) in pueris tanta apparet infirmitas, quòd iuxta se iacentibus mammis magis possunt esurientes flere, quam sugere. Et quamuis quædã animalia statim nata habeant usum mẽbrorum prout coturnices, non tamẽ hoc procedit ex eorum nobilitate, cum quædam perfectiora non habeant. Sed hoc eis contingit ex siccitate cerebri. Et licet aliqui defectus pueriles, qui consequuntur generationem, potuissent in illo statu fuisse, puta defectus materiæ (non enim fuissent omnes ęquales) non tamen defectus tendentes ad corruptionem, sicut sunt defectus seniles.

Ver.3. *De immortalitate & impossibilitate hominis in primo statu.*

C *1.p.q.97 art.1.* Hominem fuisse ante peccatum immortalem Apostol. docuit dicens. per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ergo ante peccatum non erat mors. Immortalitas tamen illa non erat secundum naturam, cum capacitas materiæ eius nõ fuisset repleta, sicut materiæ cœlorum. Nec fuit aliqua dispositio intrinseca in homine, quæ redderet eum immortalem, sicut post resurrectionem. Sed erat immortalis ex parte causæ efficientis & præseruantis, scilicet Dei, qui (ut D. Aug. ait) hominem facit, qui quandiu nõ peccaret immortalitate uigeret, ut ipse sibi author esset aut ad vitam, aut ad mortẽ. *In lib. de q. no. & vet. test.* Nõ enim corpus eius erat indissolubile, per aliquẽ immoralitatis uigorem in eo corpore existentem: sed inerat quædam uis animæ supernaturaliter data, per quam poterat corpus ab omni corruptione præseruari, quandiu ipsa Deo subiecta mansisset. Et sic illa uis præseruandi erat ex iustitia originali, quæ non erat naturalis animæ, sed per donum gratiæ, per quam præseruabatur ab exteriori læsione, partim quidem per propriam rationem, & partim per diuinam prouidentiam, quæ sic ipsum tuebatur, ut nihil ei occurreret ex improuiso, a quo læderetur. Quo ad interiora prouidebatur ei quo ad humidum radicale per herbas & fructus lignorum paradisi. Et quo ad calorem naturalem per lignum uitę, quod habebat uirtutem fortificandi debilitatem caloris naturalis, ꝑuenictem ex admixtione extranei. Vnde Diuus August. dicit, quod arbor uitæ medicinæ modo corruptionem hominũ præseruabat: non tamen simpliciter immortalitatem causabat. *In lib. de q. no. & vet. test.* Neque uirtus quę inerat animæ ad conseruandum, causabatur ex ligno uitæ, quod etiam nõ poterat immortalitatem pręstare, ut nũquam dissolui posset. Quia virtus uniuscuiusque corporis finita est: ideo uirtus ligni uitæ non poterat dare uirtutem durandi tempore infinito, sed usque ad determinatum tempus, quo finito uel homo trãslatus fuisset ad spiritualem uitam, uel iterum indiguisset sumere de ligno uitæ, quod per tempus longissimũ præseruasset. Vnde, gen. 3. Videte ne fortè mittat manũ suam ad lignũ uitæ & comedat, & uiuat in æternũ: Cũ aũt egeret cibo & potu, in quibus semper manet aliqua fœculentia, necesse fuisset

set in illo statu superfluitas emitti: fuisset tamen diuinitus prouisum, vt ex hoc nulla indecentia secuta fuisset. Et quanuis Immortalitas esset per donum gratiæ, & per peccatum deperdita: non tamen sequitur, quod si Adam recuperauit donũ gratiæ recuperauerit etiam hanc immortalitatem: quia non recuperauit gratiam, quam amisit, quo ad omnes effectus, sed solum quo ad remissionem culpæ & meritum gloriæ. Et quia hoc priuilegium immortalitatis fundabatur in dono iustitiæ originalis, quę non solum data erat Adæ pro seipso, sed pro posteris: sequitur quod filij eius fuissent immortales, & per consequens impassibiles passione ad corruptionem tendente. Ex quo apparet quod filij non fuissent parẽtibus molesti fletibus & eiulatibus. Et quanuis in digestione fuisset corruptio cibi, tamen illa & alię, si quæ erant (quemadmodum & somnus) ad perfectionem ordinatæ erant, sicut corruptio virginitatis ad procreationem prolis. Ideo non fuissent dispositiones corruptiuæ, sicut nec desitiones specierum sensibilium.

Ver. 4. *De generatione in statu iustitiæ originalis.*

A CVm natura humana creata fuerit ad implendas angelorum ruinas, & tertia pars angelorum ceciderit, Deusque solum Adam & Euam immediate formauerit: necesse est dicere, quod eos ad multiplicandum genus humanum creauerit. Nam præceptum generationis eis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini & replete terram. Et cum natura sic processisset in generando, sicuti Deus illam instituit, & Deus masculum & fœminam formauerit: consequens est, quod in illo statu fuisset diuersitas sexus, & sic mares & fœminæ. Et cum Philosophus dicit quod fœmina est mas occasionatus, quasi præter intentionem naturæ, intelligit de natura particulari, quæ intendit generare sibi simile, nisi impediatur, vel per defectũ virtutis, vel per defectum materiæ: sicut paruus ignis non potest comburere ligna viridia: qui defectus in illo statu non fuisset. Sed fœmina non est præter intẽtionẽ naturæ vniuersalis. Et defectus virtutis impediens generationem masculorum, quandoque contingit ex aliquo accidenti extrinseco, vt Philosophus dicit, quod ventus Septẽtrionalis coadiuuat ad generationẽ masculorum, & Australis ad generationem fœminarum. Quandoque etiam ex apprehensione animę, ad quam de facili mutatur corpus maximè in illo statu, in quo corpus erat subiectum animæ. Processisset autem generatio donec completus fuisset numerus a Deo prædestinatus: & fuissent tot hominis generati, quot angeli ceciderunt. Et secũdum aliquos, fuissent generatę tot fœminę, quot masculi.

1.p.q.58 art. 1. *Psal.110* *Apo.12.* *gen.* *In lib.de. gen.* *In lib. de animal.* *In lib. de 110.*

¶ Sed difficultas est an facta fuisset generatio per commixtionem maris & fœminæ, sicut nunc. Hæc difficultas oritur propter dicta Grego. Niceni, qui dixit quod in paradiso multiplicatum fuisset genus humanum, sicut angeli absque concubitu, per operationem diuinæ virtutis. Dicit etiam quod Deus ante peccatum fecit masculum & fœminam, respiciens ad modum generationis, quod futurm erat post peccatum. Diuus etiam Augustin. dicit quod illo statu nulla corruptione integritatis genitalis fœminei potuit uirile semen immitti, sicut nunc potest eadem integritate salua, fluxus menstrui cruoris emitti. Aliter tñ apparet dicendũ propter tria fundamenta: Primum est D. Dion. dicentis naturalia nõ subtrahi, nec dari homini per peccatum. Cum ergo sexus & mẽbra generationis data essent homini ante peccatum & fœmina in adiutorium nõ ad aliud quàm ad generationem, cum in omnibus alijs homo per uirum melius iuuetur quàm per mulierẽ: sequitur, quod fuisset illorũ mẽbrorũ usus, sicut nunc. Secundum fundamentum est D. Aug. dicentis, q̃ ea quæ a sola uoluntate Dei proueniunt supra omne debitũ naturæ nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in sacra scriptura tradũtur. Sed præmissus modus generationis est supra omne debitũ naturæ, & nil de eo in sacris literis traditum est: Igitur non est asserẽdus. Tertium fundamentum est una regula generalis D. Thom. quæ talis est: In omnibus asserendis sequi debemus naturam rerum, nisi aliud in sacris literis reueletur supra naturã. Sed nulla reuelatio est de illo modo: igitur sequendus est ordo naturalis generatio-

14 de Ciu. *3.p.q.1. art.3.* *1.p.q.99 art. 1 & q.101 ar*

rationis, quæ fit per commixtioné. Quia in illo statu erat iustitia originalis, qua corpus subdebatur animæ, ut dictum est. Ideo generatio fuisset absque aliquo ardore libidinoso, & absque aliqua fœditate, quanuis fuisset maior & purior delectatio, quæ non absorbuisset tûc usum rationis, sicut nunc. Tunc enim fuissent honorabiles nuptiæ. & thorus immaculat⁹, Et sic intelligendus & glosandus est Gre. Nicennus. & quantum ad corruptionem, D. Aug intellexit de corruptione propria sensitiua aut de alteratione disponéte ad corruptioné suppositi, & nõ de corruptione inducente ad perfectionem, prout fuisset corruptio ciborum ad perfectionem suppositi, & corruptio virginitatis ad pfectioné speciei, alias opportuisset in natiuitate cuiuslibet fieri magnum miraculũ &c. Nullus tamen dolor fuisset in partu: quia (vt idem D. August. dicit ad pariendum non doloris gemitus, sed naturalis impulsus fœminea uiscera relaxasset. Dicit præterea idem August. 9. super Genes. ad literam, quod primi parentes nõ sunt vsi coniugio in paradiso, eo quod formata muliere, post modicum temporis propter peccatum eiecti sunt, vel quia expectabant diuinam authoritatem ad determinatum tempus.

Ver. 5. *De perfectione animæ in statu innocentiæ.*

B *1. par. q. 100. art. 1. In lib. de conce. vir.*

IN illo statu essentia animæ pfecta erat per gratiam gratum facientem, & iustitiam originalem ei annexam: & cum originalis iustitia data fuisset Adæ & posteritati, sequitur quod quemadmodum iustitia originalis fuisset transfusa, sic & gratia. unde Ansel. dicit, quod simul cum rationalem haberent animam, iusti essent, quos generaret homo, si non peccaret. Quia cum homo naturaliter generet sibi simile in specie, necesse est quod filii ei assimilentur in omnibus accidentibus consequentibus naturam speciei, nisi sit error uel defectũs in operatione, qui non fuisset in illo statu. Sed iustitia originalis erat accidens consequés naturam speciei humanæ, non quidé ex principiis speciei causatum, sed sicut quoddam donum diuinitus toti naturæ humanæ datum: igitur, &c. & sic iustitia originalis & gratia transfusa fuisset a patre in filiũ, non directe & immediate, sed ex cõsequenti, prodt & anima quæ est a Deo per creationem: tamé a patre dispositiue. Nõ tamé filii nati cõfirmati fuissent i gratia aut iustitia originali: & ideo quanuis primi parétes non peccassent, filii eorum potuissent peccare propter libertaté arbitrii: quia non fuissent donati maiori priuilegio q̃ parentes. Et si in oppositũ adducatur dictum Anselmi, qui dicit, ꝙ si primi parentes non peccassent, ita confirmarentur cum omni propagine sua, ut vltra peccare non possent: Dicendum, ꝙ hoc non dixit asserendo, sed opinando: vel intellexit post completum numerum electorum, quia tunc glorificati fuissent. *In libr. Cur Deus es homo.*

Ver. 6. *De perfectione intellectus in statu innocentiæ.*

C *1. par. q. 181.*

QVum sciétia nõ sit accidés cõsequés naturã speciei, sed indiuidui, sequitur ꝙ pueri in statu innocétiæ nõ fuissét nati cũ scientia: quia ex regula data, Vbi authoritas diuina deficit, debem⁹ sequi conditioné naturę animæ, quæ (vt dicitur in 3. de Anima) est tãquam tabula rasa, in qua nihil depictũ est, &c. Sed profecissét in ea pgressu téporis, inueniédo uel addiscendo absq; difficultate. Nec tñ ppter hoc sequitur ꝙ fuisset in eis ignorãtia licet bene nesciétia, q̃ D. Dio. ponit in Angelis, Habuissent tñ sciétiã, q̃ cũ petiuisset eis secũdum tempus suum ad dirigendum illos in operibus iustitię in quibus homines dirigũtur per principia vniuersalia iuris naturę, quæ multo perfectius intellexissent, quã nũc intelligam⁹. Ex pręmissis, maxime ex prædicta regula, apparet ꝙ pueri in illo statu nõ habuissét statim perfectũ usũ rationis, cum natura in omnibus generatis procedat de imperfecto ad perfectum: sicut nec animalia habent statim perfectum usum membrorũ & industrię, sicut postea, quod patet, quia aues docent uolaré pullos suos. *7. ca. cælest. Hierar.*

Sed quia Adã fuit immediate creatus a Deo, ut esset principium omnium aliorum, ideo sicut fuit creatus in perfecta quantitate ac dispositione & usu membrorum: ita etiã in perfecto usu rationis; & cum omnibus scientiis. Nõ tamé secundum D. Tom. uidisset diuinam essentiam *An Adã essentiã Dei viderit.*

pro illo statu, quia si continuè uidisset, nõ fuisset viator, nec peccasset, sicut nec beati. Cognouisset tamen Deum altiori cognitione, q̃ nos nunc. Et sic eius cognitio fuisset quodammodo media inter cognitionem præsentis status, & patriæ. Quia pro illo statu cognouisset per species intelligibiles infusas, quę sunt perfectiores acquisitis. Nam species intelligibiles a sẽsibus corporeis abstractæ, non ita clare repræsentant spiritualia, sicut species intelligibiles quæ non sunt a sensib. abstractę, sed a Deo infusæ. Vnde primus homo nõ impediebatur per res exteriores a clara & firma contemplatione intelligibilium affectũ, quos ex irradiatione primæ veritatis percipiebat. Vnde D. Aug. dicit ꝙ fortassis Deus primis hominibus loquebatur, sicut cum angelis loquitur, ipsa incommutabili ueritate illustrans mentes eorum. & si non tãta participatione diuinæ essentiæ, quantam angeli percipiunt. Quidam dicunt ꝙ Adam in raptu uidit diuinam essentiam, quod nituntur probare ex eo ꝙ sopor in sacris literis significat visionem omnium, quæ non potest haberi, nisi per uisionem diuinę essentiæ: vnde Esa. 29. dicitur. Quoniam immiscuit uobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos uestros, prophetas, & principes vestros, qui uident uisiones: & erit uobis uisio omnium, sicut uerba libri signati. Sed in raptu immisit Deus soporem in Adam & postmodum mirabilia mysteria protulit: igitur habuit visionem omnium, & libri signati. Præterea ideo dicitur ꝙ Moses clare uidit diuinam essentiã, quia debebat esse doctor Iudæorum: & Diu Paulus, quia debebat esse doctor Gentiũ. Sed Adã debebat esse doctor & director omnium hominum: igitur, &c. Nec propter hoc sequi ꝙ fuerit præscius peccati sui, & per consequẽs non potuerit uitare: qa cum diuina essentia sit speculum uolũtarium, non necessario uidit peccatum suũ. & licet uiderit Christum incarnandum ut glorificatorem, non tamen vt redemptorem. D. Tho. tenet oppositũ, eo quod prẹmissæ authoritates & rationes non necessario concludant. Ideo dicit ꝙ non habuit fidem de Redemptore explicet, licet implicite crederet Deum sufficienter

2. sup Genes. ad literam.

Num 12

2. Co. 12.

prouisurũ omnibus, quæ suæ saluti erant necessaria. Non poterat etiam pro illo statu angelos videre per essentiam, licet perfectiorem cognitionem haberet, quam nunc habeamus: quia nunc propter corruptionem naturæ corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & impedit a cognione substantiarum separatarum. Habebat tamen scientiam omnium rerum, iu quibus homo natus est instrui. & hæc sunt omnia quæ virtualiter existunt in primis principiis per se notis, hoc est omnium quæ homines uaturaliter cognoscere possunt. Cuius ratio assignari potest ex perfectione rerũ immediate a solo DEO productarum, Hanc omnium rerum sciẽtiam Deũ dedisse Adæ, colligi potest ex eo ꝙ adduxit animalia ad eum, vt videret quomodo uocaret ea, & ex hoc ꝙ Adam nomina imposuit reb. sequitur quòd cognoscebat naturas rerum: debent enim nomina esse consona proprietatib. earũ. Alia uero quæ nec naturali studio hominis cognosci possunt, nec necessaria sunt gubernationi uitæ humanæ, primus homo nõ cognouit: sicut sunt cogitationes hominum, & futura contingentia, & quædam singularia, ut puta ꝙ lapilli iacent in flumine, & alia huiusmodi. Ex prædictis patet ꝙ Adam non profecisset in scientia naturalium quantum ad naturam scitorum, licet bene quantum ad modum sciẽdi. Quo ad supernaturalia vero perfecisset, etiam quantum ad numerum per nouas illuminationes. Nec simile est de profectu meriti & scientiæ: quia unus homo non est alteri principium merendi, sicut & sciendi. ideo non debuit sic creari, vt in merito proficere non posset. Adam & tota eius posteritas tali perfectione donati erant, ut stãte iustitia originali, decipi nõ posset. unde D. Augu. approbare falsa pro veris non est natura instituti hominis, sed pœna damnati: Nullum enim in illo statu poterat inesse malũ: sed adhærere falso est malum intellectus, cuius obiectum est uerum. Et cum filii Adæ habuissent iustitiã originalem, sequitur ꝙ illa stante, non potuissent decipi. Nec obstat quod Apost. dicit, Adam non fuit seductus, mulier aũt seducta fuit in ꝑuaricatiõe. Quia illa seductio & si præcesserit peccatũ operis,

Adã habebat omnium naturalium scientiã.

Gen. 2.

In statu innocentiæ non poterat decipi.

tis, subsecuta est tamen peccatum internæ elationis: quia (ut D. Augustin. dicit) Mulier uerbum serpentis non crederet, nisi iam inesset menti eius amor propriæ potestatis, & quędam de se superba præsumptio. Adam uerò post similem elationem fuit seductus: quia credidit uxori referenti uerba serpentis. & ad Apostolum dicendum ꝙ intellexit a serpente siue a diabolo, non a muliere. Et quanuis aliquid præsentatũ fuisset sensui uel fantasiæ aliter q̃ esset, sicut quòd remotius repręsentatum fuisset oculo Adæ, minus quidem cum natura oculi per peccatum non fuerit variata. Non tñ fuisset deceptus, quia per rõnem veritatem diiudicasset, ut faciunt Astrologi & perspectiui per lineam visualem. Quidam dicunt ꝙ non somniasset, quia somnia proueniunt ex aliqua indispositione vel inordinatione naturali, quæ in illo statu non fuisset. vel non somniasset, nisi somnia delectabilia. Et licet filii eius potuissent peccare, & mentiri ipsũ: nõ credidisset ita esse, sed ꝙ possibile esset. & hoc non esset existimare seu approbare falsum pro vero. uel potest dici ꝙ fuisset ei diuinitus subuentum in his quorum scientiam non habebat: sicut dictum est de nocumentis corporis. Nec est instantia quam quidã asserunt, ꝙ in tentatione non fuit ei subuentum ne deciperetur, licet tũc maxime indigeret: quia iam præcesserat in eo peccatum elationis, nec ad diuinum auxilium recursum habuit.

An Adã in primo statu somniasset.

Ex præmissis apparet quod Adam nullam opinionem habuisset in naturalibus. Nec obstat quod D. Ambro. dicit. Omne peccatum est ex errore: quia, ut dictum est, non intelligitur de errore præcedente actum peccati, sed de concomitante, uel de errore electionis, prout elegit quod nõ est eligendum, secũdum quem dicitur omnis malus ignorans. Hic autem error præsupponit inordinationem in parte appetitiua complacente, & assensum non prohibente. ¶ Voluntas tam Adæ, quam aliorũ perfecta fuisset per charitatem & alias uirtutes infusas, quas habuissent non solum quo ad habitum, sed etiam quo ad actum, nisi eas quæ repugnant perfectioni primi status: sicut sunt patientia, pœnitentia, & misericordia, quarũ actus nõ habuisset. Et quanuis donum perseuerãtiæ non habuerit: hahuit tamẽ perseuerantiæ virtutem.

3. Ethico. 1. p. q. 95 ar. 1. et 3

Ver. 7. *De dominio quod competebat homini in primo statu.*

ADam in statu innocentiæ habebat dominationem & pręsidentiam super omnia animantia. Dixit enim Deus Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, volatilibus cœli, &c. & iterum, Dominamini piscibus maris, &c. Ratione etiam probari potest: Quia sicut in generatione imperfectum ordinatur ad perfectum, vt materia ad formam: Ita in vsu rerum plãtæ ordinantur in cibum animalium: ergo animalia in cibum & subuentionem hominum. Ideo homo naturaliter dominatur plantis & animalibus. Eam ob rem dicit Philoso. quòd venatio animalium syluestrium est iusta & naturalis. quia per eam homo vendicat quod est naturaliter suum. Hoc etiam apparet ex ordine diuinæ prouidentię, qua semper inferiora per superiora gubernantur, &c. Non tamen illo statu indiguissent homines animalibus ad sustentationem neque ad tegumentum, quia nudi erant. & non erubescebãt, & lignis paradisi ac plãtis nutriti fuissent: neque etiam ad vehiculum, propter corporis robur. Indigebãt tamen ad experimentalem cognitionem sumendam de naturis eorum: quod significatum est per hoc, quod Deus ministerio angelorum animalia duxit ad Adam &c. Et licet animalia non habeant rationem, ut capacia essent præceptorum hominis habent tamen quandam participationem prudentię & rationis, secundum æstimationem naturalem ex qua contingit ꝙ grues sequuntur ducẽ, & apes obediunt regi. Sic omnia animalia per seipsa homini obedissent, & diuina prouidẽtia mouente ea, ad desiderium hominis spirituali instinctu naturę ad eum venissent, & melius obedissent, quam nunc quædam domestica obediant. In hoc tamen dominio non fuissent æquales, quia quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Ordo autẽ, vt D. Aug. dicit, consistit in disparitate, cum sit parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio: dictum est ꝙ in illo statu

1. p. q. 96 ar. 1.

1. Polit. venatio animaliũ syluestriũ est iusta, & naturalis.

Rom. 13. 19. de Ci. Dei.

fuisset disparitas quo ad sexum, fuisset pariter quo ad ætatem & quantitatem & robur. Non enim fuisset corpus humanum totaliter exemptum a legibus naturæ, qn ex exterioribus agentibus aliquod commodum vel auxiliũ acciperet magis & minus, fm quoddiuersis cibis diuersarũ uirtuté ex libero arbitrio usi fuissent. Sic ét secundum diuersam aeris dispositionem, & diuersum situm stellarum, aliqui robustiores corpore, & melioris complexionis generati fuissent. Similiter quantum ad animam, cum habuissent liberum arbitriũ aliqui magis uel minus se applicassent. Ita tamen quod in illis qui excederentur, nullus esset defectus culpabilis, nec quo ad corpus, nec quo ad animam.

Ver. 8. *De dominio hominis super hominem in statu innocentiæ.*

B 1.p.q.96 art.4. *Dominiũ seruorum & liberorum quid.*

DOminium hominis super hominé, secundum Philosoph. est duplex: Quoddam est dominium seruorũ, quo serui contra uoluntatem suam & propriũ bonum suum subduntur dominis. & tale dominium non fuisset in statu innocentiæ, in quo nullum pœnale erat: sed id qđ est contra propriam uoluntatem, est pœnale: Igitur, &c. Aliud est dominium liberorum, in quo subditi diriguntur ad proprium bonum ipsorum uel totius communitatis. Et tale dominium hominis super hominem fuisset in statu innocentiæ, triplici ratione. Prima, quia cõditio hominum in statu innocentiæ non erat nobilior, quam conditio angelorum, inter quos est prælatio, ut dictum est: Igitur. Secunda ratio, quia homo est naturaliter animal sociale: sed socialis uita multorum non potest conueniens esse, nisi aliquis præsideat, qui ad bonum commune intendat (multi enim per se intendunt ad multa, unus uerò ad unum.) Ideo dicit Philosophus, quod quandocunque multa ordinantur in unum, inuenitur unum ut principale dirigens. Tertia ratio, quia ut dictum est, unus homo habuisset supereminentiam scientiæ & iustitię super alius: & fuisset inconueniens, nisi hoc exequeretur in utilitatem aliorum, iuxta illud, Vnusquisque gratiam quam accepit, in alterum administrantes. *1.Pet.4.*

Ex his sequitur quod uxores non fuissent subditæ uiris, sicut nunc in tribulationem. Ideo in pœnam dictum est Euæ, & ex consequenti aliis: Sub uiri potestaté eris. Non quin Eua ante peccatum esset sub potestate uiri, sed non sub tali pressura contra uoluntatem, & in ea tribulatione, in qua nũc sunt quasi omnes uxoratę. *Gen. 3.*

Ver. 9. *De perfectione appetitus sensitiui in primo statu.*

C 1.p.q.96 art.2.

APpetitus sensitiuus tam irascibilis q̃ concupiscibilis in statu innocentię fuisset perfectus uirtutibus moralibus infusis, & successu temporis acquisitis, ac ét inuariabili ordine subiectionis ad portionem superiorem scilicet intellectũ & uoluntatem, sic quòd in eis nullæ fuissent passiones inordinatæ, siue rebeliones præuenientes rationem, sed solum moderatæ, uirtuosæ, & imperatæ. De creatione Euæ, & præceptis ipsi & Adę datis, & tentatione, præuaricatione, punitione. & trãslatione in campum Damascenum, ubi secundum aliquos, creatus fuit: uide apud expositores in secundum & tertium caput Geneseos, & quę dicta sunt supra cũ de Paradiso Terrestri ageretur.

§. 5. *De peccato Originali.*

D 1.2.q.81 art.1.

PEccatum originale esse ex traditione Adę in omnes posteros, qui ab eo per rationem seminalem processerunt, in primo instãti creationis & transfusionis animæ rationalis, fide tenemus. Nam Apost. hoc manifeste asserit, dicens, Per unũ hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertransit, in quo omnes peccauerunt. Propter hoc peccatum dicimur natura filii iræ, & per consequens rei mortis & condemnationis, subiecti dissidio intestino, tribulationibus, calamitatibus, & miseriis huius seculi: & oppositum dicere est hæresis Pelagianorum ab ecclesia cum authore suo & sequacibus reprobata. Ad cuius euidentiam supponendum est primo, quod hoc uocabulum (peccatum) in sacris literis uario modo sumitur. Aliquando enim peccatum accipitur pro eo quod habet respectum ad peccatum delendum. Et sic Hostia, Sacrificium, & oblationes quæ fiebant in expiationem pœnarum debitarum pro peccato, dicebãtur peccata. unde Oseas, Peccata *Rom. 5. Ephes. 2. Peccati multiplex acceptio. Oseæ 4.*

cata populi mei comedent, scilicet sacerdotes. Et Apost. Christum uocat peccatum, dicens: Quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians. & post pauca dicit, Eum qui non nouerat peccatū (scilicet Christum, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius) fecit peccatum (hoc est hostiam pro peccato) ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso. & alibi: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato dammnauit peccatū (hoc est deleuit & fugauit peccatum) in carne. Aliquando accipitur peccatum pro pœna debita peccato. Vnde D. Petrus, Peccata nostra, hoc est pœnas peccatorū nostrorum, ipse, scilicet Christus, tulit, & dolores nostros ipse portauit. & infra, Posuit in eo iniquitates omnium nostrū, hoc est pœnas iniquitatum nostrarum. Aliquando accipitur pro eo quod inclinat uel inducit ad peccandum. Et quo modo concupiscētia actualis, hoc est passio & appetitus sensitiuus, qua caro dicitur aduersari spiritui, appetendo sibi amica, suauia, & delectabilia, (quæ lex Dei prohibet, refugiendo à duris & laboriosis, quæ lex Dei sustinere præcipit) dicitur peccatum. Vnde D. Iacob. Vnusquisq; tentatur, a concupiscentia sua abstractus & illectus. Et hoc modo Apost. concupiscentiam actualem uocat peccatum, dicens: Nam concupiscentiam nesciebam (scilicet esse peccatū) nisi lex diceret, Nō concupisces. Dicit præterea, Occasione autem accepta, peccatū (hoc est uis appetitiua) per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam, hoc est uis appetitiua facta est efferatior, iuxta illud Horatii: Nitimur in uetitum semper cupimusque negata. Et iterum cū Apostol. dicit, Si autem quod nolo, illud facio iam non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatū, loquitur de motibus primo primis, qui sunt ab appetitu sensitiuo, & non a uoluntate. Ideo appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali (qui ab aliis dicitur fomes) est causa illorum, & dicitur inhabitans peccatum, triplici ratione. Prima, quia inclinat ad peccandū. Ideo dr̄ lex membrorum, captiuās hominē in legē peccati, hoc est uehemēter inducēs in captiuitatē peccati. Scd̄a, quia diabolus ea utitur uirtute tanquam instrumento. Tertia, quia ex Adæ peccato processit, quod uis illa appetitiua aduersetur spiritui, & concupiscat contra legem Dei. Quia ante peccatum Adæ uis illa erat frenata iustitia originali, & non poterat deordinari, sicut fracto freno per peccatum Adæ, per quod relicta est conditioni suæ naturæ, quæ est prosequi suauia & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugere a duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Aliquando etiam peccatū accipitur pro eo quod habet ueram rationem culpæ, quæ consistit in obligatione a regula, & in auersione a Deo ac deordinatione & præuaricatione mandati legis diuinæ: quia vbi non est lex, non est præuaricatio. vnde Iacob. 1. Concupiscentia cū conceperit, parit peccatum, hoc est actum inordinatum contra legem Dei. Ex præmissis patet quod omne illud quod nominatur peccatum habet relationem seu habitudinem aut respectum ad culpam, uel tanquam effectus, sicut pœna, uel tanquā delēs culpam & pœnam, ut oblationes & sacrificia. & Christus q valde improprie dicitur peccatum, eo quod obtulit se in sacrificium ad delendum peccatum, pœnas peccatorum sustinendo, uel tanquam inducens, ut concupiscentia, uel tanquam disponens, ut peccatum ueniale: uel habet relationem causæ, ut peccatum mortale, quod est causa auersionis. Vnde sequitur quod peccatum veniale non habet proprie rationem culpę, cum non sit contra legem Dei, nec auertat a Deo. Sequitur etiam quod peccatum originale (quod non habet proprium uoluntariū) minus habet de ratione culpæ, quam ueniale, si comparetur ad personam particularem. & sic minus proprie dicitur peccatum. Prout manus aut pes aut alia mēbra, quæ dicuntur nocentia & culpabilia denominatione extrinseca, scilicet culpabilitate uoluntatis, minus habent de culpa quam uoluntas. Sic filii Adæ uocātur peccatores, culpabilitate extrinseca ex peccato Adę proueniente. Ideo minus habent de culpabilitate quam Adam, & minus proprie uocantur peccatores. Secundo supponendum est quod carnis uocabulo in scripturis sacris aliquando uo-

Marginalia: 2. Cor. 5. — 1. Pet. 2. — Rom. 8. — Iac. 1. — Ro. 7. — Ro. 4. — Appetitus sensitiuus destitutus dicitur fomes & peccatū.

cantur homines carnales, qui scilicet dedicit sunt terrenis & carnalibus desideriis, quorum adhæsione vnum cum carne efficiuntur. vnde 1. Corin. 6. Qui adhæret meretrici, unũ corpus efficitur. Sicut qui adhæret Domino, unus spiritus est cũ eo:
Gal. 1. Sic accepit Christus carnem, cum dixit: Quod natũ est ex carne, caro est. & Apo. cum dicit: Sapientia carnis mors est: & cũ ait, continuo non acquieui carni aut sanguini, hoc est hominibus carnalib. Et sic accipiẽdo carnem, caro includit peccatũ. vnde Roma. 8. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. & in eod. Si secundum carnem uixeritis, moriemini. & 2. Cor. 5. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Aliquando tamẽ caro significat hominem visibilem & sensibilem, etiã absq; aliqua corruptione peccati: ut cum dicit, Verbum caro factum est, hoc est homo corporeus ex carne compositus. Proprie tamen caro dicitur animæ pars corporea & sensibilis, in qua uis appetitiua, concupiscibilis & irascibilis inluot. sic accipit cum dicitur. Qui christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitiis & concupiscentis.

Ver. 1. *De quidditate peccati originalis.*

A OMnes catholici doctores in hoc cõueniunt, vt dicant peccatum originale esse peccatum naturæ, & in nobis nõ esse personale: sic quod uoluntate nostra personali fuerimus facti natura filii iræ, sed solum uoluntate primi parentis. in quo, tanquam in principio naturæ, eramus omnes quodam modo ut membra in corpore. Et ideo sicut peccatum hominis, quod sola voluntate committitur, attribuitur & imputatur omnibus membris, & omnia membra patiuntur: Sic primum peccatum Adæ, quod fuit in ipso, actuale & personale, fuit causa priuationis iustitiæ originalis & gratiæ, & per cõsequens deordinationis naturæ & personæ ipsius ac nostrę, imputatur nobis, & patimur pro illo. Nec in hoc Deus nobis (qui nihil actualiter egim⁹) facit iniuriã aut iniustitiam, reputando filios iræ & indignationis & condemnationis: quia per iram, indignationem, & condemnationem accipitur sola exclusio a gratia & originalis iustitia, ac etiam a regno cœlorum & restitutio naturæ ad conditionẽ suam, a qua eramus exempti per iustitiam originalem, quæ cum annexis data fuerat Adæ principio originis nostri generis, & iure hęreditario, omnib. filiis & posteris ab eo per propagationẽ seminalem pro creatis, dummodo Adam & filii eius pręcepta Domini seruarent. Et quia Adam non seruauit, per inobedientiam ipse & posteri iure illo priuati sunt. Exemplum communiter datur de rege, qui gratis ex liberalitate sua dedit cuidam nobili castrum pro se & tota posteritate sua, ea lege ut fidelitatem ei seruaret: quod si nõ faceret, auferet ab eo & filiis eius. Si ille infidelis esset, nullã iniuriam faceret rex ipsi nec filiis eius, si priuaret eos castro ea lege & conditione dato. Concordant præterea omnes in hoc, q in peccato originali sunt duo: Primum dr̃ priuatio iustitiæ originalis, quæ impediebat illam deordinationem, & seruabat illam armoniam. Secundũ sunt potentiæ destitutę, & deordinatæ a rectitudine, quam habebant ex ipsa iustitia originali. Aliqui uocant priuationem iustitiæ originalis formale peccati originis. & ipsas potentias destitutas & deordinatas uocant materiale: ¶ Sed difficultas est quid horum in nobis habeat rationẽ culpæ & fomitis: quia certum est ipsam priuationem iustitiæ originalis secundum se non habere rationem culpę, cum sit a Deo, qui non est causa culpe, aut deordinationis: cum omnia q̃ sunt a Deo, ordinata sint: Nec nunc in peccatis mortalib. priuatio gratię habet rõnem culpę, sed pœnæ, cum sit directe a Deo, & contra uoluntatem: quamuis ex cõsequenti dicatur uolũtaria, ut dictum est. Constat enim q Adam non intendebat priuationem illã nec pro se nec pro filiis suis. Nec filii eius cũ concipiuntur & incurrunt peccatum originale, huiusmodi priuationem intendunt, neq; intendere possunt: Igitur priuatio illa secundum se considerata, non habet rationẽ culpæ, sed pœnæ, & sic est effectus culpæ ipsius Adæ Nec etiam debitum habendi iustitiã originalem, illi priuationi secundum quosdam annexum, potest habere rationem culpę in paruulo. quia nullum tale debitũ, potest ostendi aliqua lege. Nulla enim lex

Quid in nobis habet rationem culpæ originalis.

Naturæ filii iræ quõ dicũtur.

lex obligat, nisi promulgata & possibilis: sed talis lex quæ fingitur, nunquam fuit promulgata paruulo, antequam incurreret peccatum originale, cum non esset capax: & impossibile sit ei habere iustitiam originalē. Cum sit actualiter in peccato originali. igitur nullum est in eo debitum illius iustitię, cum impossibilium nulla sit obligatio. & ideo licet lex illa fuerit data ipsi Adæ & posteris, cum uenissent ad usum rationis de seruanda iustitia originali, quā habuissent ab ipso: non tamen fuisset talis lex data his, qui non habuerunt nec habere potuerunt. Et sic tota culpa nō seruatæ iustitiæ originalis fuit in Adā qui eam seruare poterat. & non seruauit.
8. Ethic. Gen. 2. Nec etiam ipsæ potentiæ destitutę secundum se possunt habere rationem culpæ: cum sint naturales & a Deo. Naturalibus autem non meremur neque demeremur aut vituperamur. igitur, &c. Præterea omnis creatura de se est bona. (Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona) & oppositum est hæresis Manichęorum. Nec obstat quod appetitus sēsitiuus nos trahit ad illicita, quia hoc est prętér eius intentionem, cum ex natura suæ cōditionis afficiatur his quę sunt sibi amica suauia, & delectabilia, & refugiat a duris & laboriosis. Vnde si hodie crearetur nouus homo eiusdem speciei nobiscum in puris naturalibus, non haberet peccatū originale: & tamen appetitus eius sensitiuus haberet similem conditionē & motus cum nostro, & inclinaret ad delectabilia & sibi amica, &c. Cum igitur illa vis appetitiua sensitiua libertatem non habeat, & sequatur conditionem suam: quā culpam secundum se habere potest? Tota culpa & deordinatio, quæ in ea imaginari potest, a libertate uoluntatis procedit: quia si uoluntas non sit libera (ut in dormientibus & furiosis, ac pueris) nulla culpa est. Constat autem ꝙ paruuli in instanti infusionis animæ non habent uoluntatem liberam, igitur. ¶ Præterea potentiæ illæ manent in baptizatis, ergo non sunt peccatum originale, uel baptismus nō delet culpam originalem, quod est hæreticū. Insuper si quis ex negligētia sua morbum & deordinationem incurrit: morbus non est culpa, quanuis ex culpa euenerit: sed peccatum originale & ægritudo & morbus (iuxta illud Psal. Infirmus sum sana me Domine) & non ex negligentia paruuli, sed Adæ: ergo nō potest dici culpa in paruulo, nisi denominatione extrinseca, ut dictum est de manu. Necesse est ergo dicere, ꝙ culpa originalis peccati sit in nobis æliquid præter priuationē iustitię originalis, & prętér debitum habēdi illam, ac etiam præter potentias: uel peccatum originale nō dicitur culpa, sed pęna. Nec potest dici ꝙ concupiscentia habeat rationem culpæ, quia uel accipitur concupiscentia pro actu appetitus concupiscibilis: & talis non potest dici culpa originalis, cum non sit in paruulis actu, sed solū aptitudine, prout aptitudo uenādi est in catulis quamprimum nati sunt. Sed illa aptitudo concupiscendi non est aliquid aliud a potentia appetitiua, quæ (vt probatum est) nō est culpa. Nec etiā secundum quod est deordinata, & trahit ad delectabilia, potest habere rationem culpæ, ut dictum est de ægritudine. ¶ Nec potest etiam dici ꝙ infectio ex peccato Ade relicta, quam quidam uocant tabem alii qualitatem morbidam: quia illa qualitas morbida uel est aliquid priuatiuum, vel positiuum. Si primum, non potest secundum se habere in paruulis rationem culpæ: quia culpa est deordinatio proueniens ex actu uoluntatis & inquirendum est de priuatione illa: quia cum priuationes non cognoscantur nisi per habitum: non potest dici nisi quod habitus illius priuationis sit potētia appetitiua, siue appetitus concupiscibilis priuatus iustitia originali & ei annexis. quę priuatio (vt dictum est) non est culpa, sed pœna. Nec potest etiam dici quod sit aliquid positiuū inclinans & inducens ad peccandum: qa omne positiuum in creatura existens, habet rationem entis. & per consequens boni, cū ens & bonum conuertatur, & sic a Deo: & per consequens non potest dici culpa, cum Deus non sit causa culpæ. Et cum illud positiuum sit a Deo, non potest ex natura sua inducere ad aliquam culpā, cui non possit per uoluntatem resisti, cū Deus sit intentator malorum. Si autem non sit a Deo, quærendum est de causa: quia illa qualitas morbida non est ab

Adam, cum sit contra uoluntatem eius, qui nō intendebat nec pro se nec pro posteris: Neque ferebatur in eam, tanquam in obiectum voluntatis: Neque poterat causari ex ui actus peccati, quia tunc omne peccatum mortale causaret qualitaté morbidam: & quanto grauiora essent peccata, tāto illa qualitas morbida esset perniciosior. Præterea culpa consistit in auersione, uel saltem in deordinatione: & sic magis in priuatione, quam in aliquo positiuo. Insuper maior fuit actiuitas in peccato angelorum quam Adæ, cū sint superioris naturæ, nec impediantur corpore. Sed peccatum angelorum non destruxit eorū naturā, sed solū gratiam & dona gratuita. Nam (ut D. Diony. dicit) naturalia in eis māserunt integra. Nec peccatum eorum causauit in eis qualitatem morbidam: ergo nec peccatum Adæ. Nec potest etiam dici quod illa qualitas morbida producta sit a pomo comesto: quia probandum esset quod lignum illud haberet talem virtutem: Et cum esset in tot partes diuisa, peccatum originale non esset æquale in omnibus quantum ad culpam, quod est erroneum: ut infra dicetur. Præterea peccatum originale in nobis processit a peccato Adæ. Sed æsus illius ligni nō fuit primum peccatum eius, sed elatio mentis (ut dictum supra fuit ex D. Aug.) ergo qualitas illa morbida nō processit ab esu ligni vetiti. ¶ Necesse est ergo dicere, quod peccatū originale in paruulo, non vniuoce, sed analogice habeat rationem culpæ. Culpa enim, vt dictum est, propriè primo & per se conuenit peccato mortali. Peccato autem ueniali non æquè primo: quia licet in eo sit deordinatio, non est tamen auersio a fine vltimo, in qua proprie ratio culpæ consistit. Et ideo ratio culpæ peccato ueniali secundario & impropriè competit: peccato uerò originali magis īpropriè, cum in aliis ab Adam nihil sit voluntarium & personale. & ideo solum denominatiōe extrinseca potest dici culpa, sic quod si in paruulo priuatio iustitiæ originalis secundum se consideretur, non habet rationem culpę, sed pœnæ. Si uerò cō siderentur ea quę sunt in paruulo, & maxime appetitus sensitiuus destitutus, vt relatus ad ipsum Adam, qui per peccatum actuale remouit prohibens: huiusmodi deordinationes non solum pro se, sed etiam pro posteris, habent quodammodo rationem culpæ scilicet de nominatione extrinseca: ut dictum est de manu a culpabilitate uoluntatis. Et hæc est vera intentio D. Tho. dicentis in peccato originali esse duo. unum est defectus iustitiæ, aliud relatio huius defectus ad peccatū primi parentis, a quo per uitiatam originem deducitur. Et post pauca dicit, quod peccatū originale ex relatione ad principiū uitiatæ originis, recipit rationē culpæ, inquantum deriuatur a primo parente. & alibi dicit quod habet magis rationem pœnæ quam culpæ. Et quanuis dicat peccatum originale esse habitū corruptum, eo modo quo ægritudo dicitur habitus corruptus, & dispositio naturæ ad male esse; non tamen intendit quod sit aliqua qualitas positiua distincta ab humoribus & qualitatibus actiuis & passiuis, quas dicit pro materiali ægritudinem, pro formali vero deordinationem prouenientem ex priuatione debitæ commensurationis humorum & qualitatum actiuarum, & ideo ægritudo pro materiali ponitur in prędicamento qualitatis. & pro formali est respectus, & ponitur in prædicamento relationis. Sic etiam peccatum originale pro materiali dicit potentias animæ destitutas iustitia originali, ex cuius defectu sunt deordinatæ. Pro formali uero dicit respectum siue relationem potentiarum destitutarum & deordinatarum ad primum peccatum primi parentis. Nec obstat q in malis habitibus actus præcedit habitū, cum nullus habitus malus sit infusus, sed acquisitus: sed nullus actus præcedit peccatum originale, igitur. Quia hæc obiectio procedit de habitu, quo potentia inclinatur ad operationem: sed peccatum originale non est talis habitus. Quanuis enim ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio ad actum inordinatum, non tamen directe, sed indirecte sequitur per remotionem prohibentis scilicet iustitiæ originalis: prout etiam ex ægitudine corporali sequitur inordinatio ad motus corporales inordinatos. Nec debet dici quod peccatum originale sit habitus infusus uel acquisitus, nisi per actum primi paren-

1.2.q.82 art.4.

parentis & nō alicuius alterius personæ, sed per uitiatam originem innatus: & nō est aliquid aliud a potentijs destitutis, maxime ab appetitu sensitiuo, quia ut dictū est, prosequitur sibi amica, suauia, & delectabilia, quæ lex Dei prohibet & refugit a duris & laboriosis, quę lex Dei pcepit. Et secundum hoc idem appetitus sensitiuus potest dici qualitas morbida, quia secundum essentiam suam ponitur in prædicamento qualitatis, cum sit potentia naturalis. Dicitur morbida, eo q propter remotionem prohibentis inclinat uoluntatem ad illicitā, & ad morbos spirituales. Ex pręmissis sequitur, q lex peccati, lex mortis, lex membrorum fomes, & peccatum inhabitans, idē sunt, & pro eodem sæpe a D. Pau. ponuntur, & nihil aliud sunt, quàm appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali relatus ad primum peccatū primi parentis. Vnde D. Tho. dicit quod libido peccati venialis intelligēda est habitualiter secundum quod appetitus sensitiuus non continetur sub ratione, soluto vinculo originalis iustitiæ. & non accipit ibi habitualiter pro habitu inclinante potentiam, sed pro ipsa potentia destituta habitu prohibente. Nam alibi dicit: Concupiscentia, secundum quod pertinet ad originale peccatum, non est concupiscentia actualis, sed habitualis: & subdit, Sed sciēdum est quod ex habitu efficimur habiles. Aliquod autem agens potest dupliciter dici habile ad aliquid agendnm. Vno modo ex aliqua forma inclinante ad hoc, sicut corpus graue ex forma sua quam habet a generante, inclinatur deorsum. Alio modo ex subtractione eius, qđ impediebat: sicut vinum effunditur fractis circulis, qui effusionem eius impediunt. Quēadmodum equus concitatus præcipitanter vadit rupto freno quo detinebatur. Sic ergo concupiscentia habitualis potest dupliciter dici: Vno modo aliqua dispositio uel habitus in fusus vel acquisitus, inclinans ad concupiscendum, & sic concupiscentia non dicitur originale peccatum. Alio modo ipsa pronitas vel habilitas ad concupiscendum, quæ est ex hoc quod appetitus sensitiuus non perfecte subditur rationi, sublato freno iustitiæ originalis. & hoc modo peccatum originale

Lex peccati. mortis membrorū fomes quid.

1. 2. q. 82 art. 4. ad 3.

De malo. q. 4. ar. 2 ad 4.

Habile aliquid dicitur dupliciter.

materialiter loquendo, est habitualis cōcupiscētia, hoc est appetitus sensitiuus destitutus & in solutione ad tertium prædixerat q concupiscentia contracta per originem, nil aliud est quā destitutio inferiorum virium a retinaculo originalis iustitiæ in. 1. 2. q. 82. arti. 3. ad secundum, dicit quod fomes est deordinatio inferiorū virium & partium animę. *ad 3.*

Ver. 2. *De traductione peccati originalis.*

A

12. q. 82 art. 1.

CVm natura generantis traducatur in genitum per virtutem potentiæ generatiuæ, quæ relinquitur in semine: consequens est quod traducantur omnia accidentia speciei: quia omne generans generat sibi simile in specie. Ideo dictum est. §. præcedenti, ver. 4. quòd iustitia originalis, quæ erat consequens naturam humanam, ex dono gratuito toti naturæ humanæ diuinitus dato, transfundebatur in posteros transfundendo naturam. Sic etiam peccatum originale, quod est priuatio iustitiæ originalis, transfunditur per transfusionem naturæ corruptæ siue destitutæ iustitia originali. a primo parente in totā posteritatem, eo modo quo transfūdisset iustitiam originalem. si non peccasset. Alias excluderetur necessitas redemptionis factę per Christum. cuius oppositum ostendit Apo. dicens, Si per unius delictū processum est in omnes homines in condemnationem, sic per vnius iustiti am in omnes homines in iustificationem vitæ. *Rom. 5.*

¶Ad intelligendum modum traductionis notandum est quod omnes homines qui descendunt ab Adam, possunt considerari vt vnus homo, inquantum conueniunt in vna natura. quam a primo parente acceperunt, secundum quod in ciuilibus omnes homines vnius communitatis reputantur unum corpus, & tota communitas quasi unus homo. Vnde Porphyrius dicit, quod participatione speciei plures homines sunt unus homo. Sic igitur multi homines ab Adam deriuati sunt, tanquam membra unius corporis. Actus autē unius membri corporalis, ut puta manus, non est uoluntarius uoluntate ipsius manus, sed uoluntate animæ quæ primo mouet membrum. Ideo homicidium, quod manus com mittit, non imputatur manui ad peccatū si cōsideret

manus

manus secundum se, vt diuisa a corpore, vel vt mota violenter ab extrinseco. Sed bene imputatur, inquantum est mota ab intrinseca voluntate hominis. & inquantum est aliquid eius, & comparatur ad illum. Sic etiã inordinatio peccati originalis, quæ est in hoc homine, non est uoluntaria voluntate ipsius, sed voluntate primi parentis, qui mouet motione generationis omnes qui ex eius origine deriuantur: sicut uoluntas animæ mouet omnia membra ad actum. Vnde sicut peccatum quod ab anima deriuatur ad membra corporis, dicitur actuale: & illud membrum non dicitur habere peccatum, nisi inquantum mouetur a voluntate, & est aliquid ipsius hominis, propter quod actus membri vocatur peccatum actuale: Ita peccatũ quod a primo parente deriuatur per motionem generationis. dicitur originale, & non est peccatum huius personæ secundũ se consideratæ, sed solum inquantum hæc persona est per generationem deriuata ab Adam, propter cuius peccatum iustitia originalis a tota natura fuit ablata. Et quãuis anima non traducatur per originem effectiue (cum sit per solam creationem) tamen bene dispositiue, per uirtutem seminis. Et licet culpa non sit actu in semine est tamen ibi virtute, ratione humanę naturæ, ad quam disponit. Nec obstat qđ Philos. dicit, ꝙ id quod est ex origine, est naturale, & non est culpabile. Quia uerũ est, si consideretur secundum se: secus, si ꝑ comparationem ad parentes, ut in crimine læsæ maiestatis. Nec obstat pariter illud Ezech. Non portabit filius iniquitatẽ patris, &c. quia intelligitur de iniquitate propria & personali: & sic paruulus punitur pro peccato suo, quod est suum, non ut est particularis persona, sed, ut dictum est, per comparationem, &c. Si dicatur quod nemo potest aliquid accipere ab eo qui non habet: sed baptizatus generãs non habet peccatum originale, igitur nõ transfundit: D.Tho. dicit quod licet culpa per baptismum remittatur, & portio superior sit coniuncta Deo per gratiam: non tamen datur uirtus animæ, ut possit conseruare corpus absque corruptione aut ab omni rebellione. & sic quantum, ad superiorem partem anima per baptismum participat nouitatem Christi: sed quãtum ad inferiores uires adhuc manet uetustas pœnæ quæ est ex Adam. Manifestum est enim ꝙ baptizatus non generat secundum superiorem partem animę, sed secũdum corpus. Ideo homo baptizatus generãdo non mittit in prolem nouitatem Christi, sed uetustatem Adæ. & ideo licet ipse nõ habeat originale quantum ad culpam, quæ, ut dictum est, erat ꝑ respectum ad peccatum primi parentis, quæ culpa siue respectus per baptismum deletus est pro se & non pro filiis: ideo transmittit peccatum originale in prolẽ. Et si dicatur ꝙ respectus ad peccatum primi parentis remanet in baptizato in motibus primo primis, qui dicuntur pœna peccati primi hominis: Dicẽdum ꝙ licet maneant materialiter, non tamen formaliter, hoc est manent in esse naturæ, sed non imputabilitatis. Et quamuis donum Christi potentius sit q̃ delictum Adę, cũ restituerit homines in altiorem statum q̃ haberet Adam antequam peccaret, qa ad statũ gloriæ. qui est absque periculo peccandi: illud tamen donum non applicatur totaliter statim per baptismum, sed per conformitatem ad Christum, ut effectus sit similis causæ. Sic enim Christus assumpsit uetustatem pœnæ, ut per mortem nos a morte redimeret, & resurgendo uitam repararet. Sic homines per baptismum Christo conformantur per gratiam vt tandem resurgentes transferantur ad gloriam. Ex hac autem uetustate quæ manet in partibus inferioribus, traducitur peccatum originale. Nec est inconueniens quod pœna sit causa culpæ: Et ideo remota culpa a superiori parte animæ, ratio culpæ in inferioribus non actu, sed uirtute manere potest, ut principium humanæ generationis. Sic dicatur quod D. Virgo non habuit peccatum originale, licet processerit ab Adam secundum rationem seminalem: Dicendum est quod ip[s]a sola speciali gratia præuenta fuit & pręseruata, eo quod fuit præuisa esse mater & domus Dei. Vnde Psal. Domum tuam domine decet sanctitudo. & de ea Salo. Tota pulchra es amica mea, tota pulchra, & macula non est in te. ex quibus autoritatibus potest haberi priuile-

Margin notes: 3. Ethico. — de Malo. q. 4. ar. 1 ad 19. — 1. 2. q. 81. ar. 3. ad 3. de malo q. 4 ar. 6. — Rom. 3. — Cant. 4.

1. 2. q. 81 art. 3. ad 2. uilegium, maximè autem ex authoritate Ecclesiæ, quę errare non potest. Et licet mortua fuerit mors tamen nō fuit illi pęna, sed conditio naturæ. & quanuis aliqui ex priuilegio possent pręseruari a morte, (licet de nullo legatur) non tamen propterea sequeretur q̃ fuissent immunes a peccato originali: quia sicut Deus pœnas peccatorum actualium potest condonare, sic etiā peccati originalis. Nec per hoc quod Apost. dicit, Nos qui viuimus, qui residui sumus, non præueniemus eos qui dormierunt, voluit dicere, quod aliqui pręseruentur a morte, vt dicemus infra cum de generali resurrectione agetur. Si qui aūt miraculosè alio modo quàm p̄ viam seminalem formarentur vel crearētur a Deo, non contraherent peccatum originale, vt Diuus Aug. ait. In illis tamen essent similes motus & defectus ac mors ex conditione naturæ, qui non dicerentur pœnæ, sed pœnalitates & afflictiones, D. tñ Virgo præseruata fuit a motib. primò primis. Et quia peccatū originale cōtrahitur ex progressu ab ipso Adā, s̄m rōnem seminalem, sequitur q̃ si Adā non peccasset, Eua peccāte, peccatū originale nō fuisset trāsfusum in posteros. Si tñ Eua nō peccāte Adā peccasset, p̄ctm̄ originale trāsfusum fuisset, & idē dicendum est de filijs eius si peccassent, quo ad eorum posteritatem. Alia autem peccata primi parentis præter primum non fuissent traducta. Nec aliqua peccata proximorum parentum traducuntur. Quia homo generat sibi simile, secundùm speciem, & non secundum indiuiduum: licet actiones sint ad suppositorū. Et ideo ea quæ pertinent indiuiduū, sicut actus personales, & quæ consequuntur ad eos non traducuntur a parentibus in posteros. Non enim grammaticus generat grammaticum, nec transfundit scientiam vel artem, quam studio acquisiuit. Sed bene ea, quę pertinent ad naturam speciei, traducuntur a parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ, vt oculatus generat oculatum, & podagricus podagricum. Et si natura sit fortis, traducit etiam aliqua accidentia indiuidualia pertinentia ad dispositionem naturæ, vt fortitudinem, uelocitatem, & agilitatem corporis, ac etiam bonitatem ingenij, & alia huiusmodi. Sed alia peccata quæ nō corrumpunt naturam quantū ad id quod est naturæ, sed solum quātum ad id quod est personæ, hoc est secundum pronitatem ad similes actus malos, non traducuntur. Et maxima illa, qua dicitur, quod quis magis potest traducere, quod habet ex se, quā quod habet ab alio (sicut ignis potest magis calefacere, quā aqua calefacta) vera est in his, quæ sunt transferibilia; quæ scilicet non sunt purè personalia. Nec obstat illud, Ego sum Deus Zelotes, visitans iniquitates patrum in filios usq; in tertiam, & quartam generationem. Quia (ut D. Augu. ait) nunquam punitur anima filij pro parentibus, nisi communicet in culpa, uel per origenē, vel per imitationem, quia omnes animæ sunt Dei. Sed interdum iudicio diuino vel humano puniuntur filij pro parentibus pœna corporali aut tp̄ali, inquātum sunt aliq̄d patris, vt dictum est §. 1. ver. 2. huius cap.

1. Thes. 4.

10. super Gene. ad literam.

Nullum nisi, primum peccatū trāsmitti potuit ad posteros.

Ver. 3. *De vnitate peccati originalis.*

B

1. 2. q. 82 art. 2.

Ioan. 1.

Ps. 50.

Mat. 2.

PEccatum originale licet dicatur vnū p̄ctm̄ mūdi, (iuxta illud, Ecce Agnus Dei qui tollit peccatum mundi) nihilominus tamē in quolibet homine ante baptismum est unum, quia non est nisi una causa, scilicet primū peccatum primi parentis, quod solum in posteros traducitur. & sic peccatum originale est vnum numero in uno homine, & unum specie in omnibus hominibus. Nec obstat quod ait Psal. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. quia secundum morem sacræ scripturæ pluralis numerus nonnunquam pro singulari ponitur, prout ibi: Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri: uel quia in peccato originali uirtualiter præexistunt omnia peccata actualia, uel quia in peccato primi parentis (quod per originem traducitur) fuerūt plures deformitates, scilicet superbiæ, inobedientiæ, gulæ, uel quia multæ partes animæ inficiuntur: scilicet intellectus, appetitus irascibilis & concupiscibilis, & uires inferiores, & corpus ipsum. Et quanuis partes animæ quæ inficiūtur, sint diuersæ: tamen respectus ex parte causæ & principii, est unus. Sic pater eadem paternitate refertur ad plures filios propter eandem potentiam generatiuam.

De

Ver. 4. *De æqualitate peccati originis.*

C
1. 2. q. 82. ar. 4. CVm natura, secundum Philosoph. sit æqualiter in omnibus suppositis, & peccatum originale sit peccatum naturæ, sequitur, quod peccatum originale sit æquale in omnibus. Quia in peccato originali non sunt, nisi duo: Vnum est priuatio iustitiæ originalis: Aliud autem est relatio ad peccatum primi parentis, a quo per vitiatam originem natura deducitur. Quo ad primum, peccatum originale nõ suscipit magis & minus, cum totum donum iustitiæ originalis fuerit a quolibet sublatum. Priuationes enim aliquid totaliter priuantes, non suscipiunt magis & minus, sicut mors. Similiter nec quo ad secundum, quia omnes homines æqualem relationem habent ad principium vitiatę originis. Nec obstat, quod non omnes homines sunt æqualiter proni ad concupiscendum: quia hoc prouenit ex dispositione corporis, pro quanto vires inferiores sunt fortiores in vno quã in alio, Nec est simile de ægritudine, quæ suscipit magis & minus in uno quàm in alio. Quia ęgritudo corporalis, quanuis sit eiusdem speciei, non tamen semper habet æqualem causam in omnibus: sicut nec libido actualis, quæ est maior in uno quàm in alio, transmittit peccatum originale, sed habitualis. Et quia deordinatio peccati originalis maximè apparet in appetitu cõcupiscibili: ideo communiter peccatũ originale concupiscentia nominatur, accipiendo concupiscentiam pro potentijs destitutis, quæ sunt materiale in peccato originali: formale vero priuatio iustitiæ originalis ad peccatum primi parentis relata, vt dictum est.

Ver. 5. *De subiecto peccati originalis.*

D
De malo. q. 4. ar. 3. 4. & 5. PEccatum originale sicut in causa principali fuit in ipso Adam, & ut in causa instrumentali in semine: Sed sicut in subiecto est primo in anima, deinde in uoluntate, & consequenter in intellectu, & appetitu sensitiuo, ac etiam in uiribus inferioribus, quæ possunt esse subiecta culpæ. cum priuatio & habitus habeant fieri circa idem. Sed primum subiectum iustitiæ originalis erat essentia animæ, & deinde secundario effectuum eius; aliæ potentię, ut dictum est, igitur, &c. Et sic peccatum originis primo respicit animam, & consequẽter alias potentias ordine quodam subtrahendo pefrectiones quas ordine quodã iustitia originalis producebat.

§. 6. *De pœnis peccati originis.*

POena Peccato Originali debita quantum ad animam est carentia diuinæ visionis. Quia cum gratia Dei sit vita æterna, & peccatum originale priuet gratia, consequẽs est quod priuet gloria. Ad cuius pleniorem euidentiam reducendũ est ad memoriam, quod de beatitudine dictum est. Et cum philosophus dicat quod Deus & natura nihil faciãt frustra: & frustra dicatur, quod non consequitur finem ordinatum, sitque homo creatus ad beatitudinem, cum ex natura sua possit cognoscere uniuersale bonum & principium naturæ, nisi propria uolũtate auertatur ab eo, sequitur quod paruuli cum solo originali decedentes, non sunt priuati beatitudine naturali. Propter hanc rationem dictum est supra quod Deus talibus in separatione animæ infundit omnes species intelligibiles rerum, quas acquirere & intelligere poterãt, si uixissẽt. Veruntamen priuati sunt beatitudine supernaturali, quæ consistit in clara Dei uisione. Et quia tales nõ cognoscũt se priuari tali bono, cum non habeant de illo reuelationem, ideo non dolent neq; tristãtur. Et dato quod haberent notitiam futuræ beatitudinis supernaturalis, non dolerent: quia nullus absque deordinatione volũtatis appetit, quod scit se habere nõ posse, & supra se esse. Quidam probabiliter dicunt quod Deus qui ordinauit pœnam sensus respondere delectationi, iuxta illud, quantum se glorificauit & in delitiis fuit, & cęt. non concurret ad tristitiam. Propter hoc Diuus Augustin. dicit quod mitissima est eorum pœna qui pro solo originali puniũtur. Nec obstat q; idem Augustin. dicit, quod pueri descendentes cum originali, experientur gehennam: & alibi dicit quod firmissime tenendum est eos æterno supplicio puniendos: Quia nomine tormenti, supplicii, gehennę, cruciatus, & ignis, & si quid simile in dictis sanctorum reperiatur, large accipiẽdum est, pro omni pœna etiam priuatiua, vt ponatur species pro genere. Nec obstat

[Right margin notes:] A De malo. q. 5. ar. 1 Rom. 6. c. 14. §. 1 vers. 2. 2. Phy. — c. 2 §. 1. ver. 1. — Apoc. 18 In hipponos. in lib. de fi. ad Petrum. In homi. de re pe. lap.

pati

pariter q D. Chrysost. dicit q carentiam diuinæ uisionis sequitur maximum tormentum: quia intelligitur de carentia diuinæ uisionis in eo qui priuatur ex culpa actuali, in qua fuit in delictis, & nõ de eo qui priuatur ex sola culpa originali, ĩ qua nullo modo fuit in deliciis. Nec etiã ratio D. Augustini (qua probat ipsos futuros in iudicio generali in parte sinistra, & audituros. Ite maledicti in ignem æternum,) aliquid contra prædicta concludit: Quia illa uerba intelligẽda sunt de omni pęna proportionata culpæ illorum qui puniũtur, cum constet in inferno esse diuersitates pœnarum, & q non omnes æqualiter puniantur, sed secundum proportionem demeritorum. Cum ergo pœna sensus respondeat culpę actuali deliciis, sequitur quod non torquebuntur: Alias sequeretũ q qui non peccauit in hoc seculo, nõ cessaret peccare in futuro, cum superbia dãnatorũ ascendat semper: quod constat esse falsum & contra illud. Vbi ceciderit lignum siue ad austrum, siue ad aquilonẽ, ibi erit. & ideo illa sententia quo ad illos applicabitur secũdum proportionem peccati originalis: cuius pœna quo ad animã, est sola carentia diuinæ uisionis. Vel potest dici, quod illa sententia intelligitur de his qui actualiter, & comissiue peccauerunt. unde prędicetur eis, Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. quæ illi non potuerunt, igitur, &c. Præterea in hoc non tenetur D. August. unde Gennadius in lib. de uiris illustribus, de eodẽ August. loquens ait: Licet minus capacibus dubitationem de abortiuis fecerit error tamen illius (ut superius dixi) multo sermone contractus, lucta hostium exaggeratus, necdum hæresis quęstionem dedit. per quæ uerba dat intelligere, D: August. in hac opinione errasse, sed ipsum hæreticum non fuisse: eo quod non fuit pertinax, imo retractauit in epistola ad Iulianum, in qua se declarat dicens: Ego autem non dico paruulos sine baptismo morientes tanta pœna plectendos, ut eis melius esset non nasci. cum tamen sermone. 26. ad Eremitas dixerit, Melius esset omni esse canere, quam in inferno iacere. Ex quo apparet alium locum pro pueris illis eum posuisse. Pręterea decret. Maiores, de Bap. (in qua est determinatum eos non pati pœnam sensus) tempore D. Augu. nondum edita erat. quia idem August. (qui supra modum Ecclesiam reuerebatur) si edita fuisset, oppositum non dixisset. Non obstat pariter q peccatores debeant grauius puniri post mortem quam in uita, in qua peccatum originale punitur pæna sensus. Quia post mortem non est status proficiendi ad uirtutem, uel etiam deficiendi per peccatum sed recipiendi pro meritis. unde omnes defectus qui sunt post mortem, taxantur pro culpa, & non ordinantur ad profectũ uirtutis, uel euitationem peccati. Sed isti defectus sensibiles non sunt pœna taxata sed concomitans, & ordinati ad euittationem peccati. Sicut uidimus quod cum aliquis iudex ꝓ aliquo crimine facit aliquẽ excęcari (ut in antiqua lege oculum pro oculo) cæcitas est pœna taxata. quam intendit iudex. Verũtamen quia cœcitatem sequuntur multa incommoda, puta quia cæcus habet mendicare, cespitare, sustinere dolorem capitis, & alia huiusmodi, quæ iudex non ponderat nec ordinat: qa non põt omnes euentus prouidere & cõsiderare. Sed Deus qui omnia prouidet & ponderat, ordinauit pro pœna taxata, priuationem iustitiæ originalis, gratiæ, & gloriæ, & q in hoc mundo defectus sensibiles (qui sunt conditiones naturę non præseruatæ iustitię originali) incurremus ex peccato originali, ad profectum virtutis, & euitationem peccatorum, quandiu erimus in statu proficiendi, Ideo illæ pœnæ non erunt post mortem. Sed difficultas adhuc manet: Cum pœna sensus respondeat cõuersioni ad bonum cõmutabile, & tñ debeat imputari nobis conuersio primi parentis, sicut ęius auersio, cũ cõuersio ordine naturæ (licet nõ temporis) præcedat auersionẽ. Non enim põt quis auerti a bono incommutabili, nisi prius apprehẽdat aliud bonũ: dicendũ q talis conuersio non referebatur ad naturã, sed ad personam: quia ideo Adam conuertebat ad illud, non q cogitaret esse bonum naturæ, sed vt bonum sibi: ea autem quæ pertinent ad personam, non imputantur toti naturæ. Et quanuis (vt dictum est) peccatum originale sit ęquale in omnibus:

Ecce. 11.

de Malo. q. 5. ar. 4 ad. 5.

nibus: non tamen æqualiter omnes subduntur his defectibus. Aliqui enim sunt difformes, alii quasi semper valetudinarii, & aliqui magis sensibiles malorũ quã alii. Quia hæc diuersitas prouenit ex dispositione materiæ, quæ in diuersis diuersa est. Et aliquando ex Dei ordinatione propter peccata parentum, uel præseruationem filiorũ, aut propter alias cãs, quæ diuinæ prouidentiæ reseruantur.

Ver. 1. *De morte.*

B
1.2.q. 164.art.1
Rom.5.
Mors qd c.1.uc.4.

MOrs est pœna peccati originalis. vnde Apo. Per unum hominẽ peccatum intrauit in orbem terrarum, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Ad cuius euidentiam sciendum est ꝙ mors significat priuationem uitæ. Et cum priuatio non possit cognosci nisi per habitum, mors perfecte cognosci non potest, nisi cognoscatur uita quam priuat. Quare reducendum est ad memoriam quæ de uita diximus, quod licet uita aliquando accipiatur pro operatione: hic tamen accipiĩ pro esse siue principio intrinseco operationis, quod est forma. Et quia triplex põt esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica siue ęterna: sequitur triplex posse esse principium uitę, scilicet anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima est principiũ vitæ & operationis corporalis. Gratia est principium uitæ & operationis spiritualis & meritoriæ. Lumen gloriæ est prncipium vitæ siue operationis beatificę & æternæ. & secundum hoc dicimus triplicem esse uitam, scilicet corporalem, spiritualem, & æternam. Et cum mors sit priuatio uitæ, sequitur ꝙ triplex est mors, scilicet corporalis, spiritualis siue culpæ, & eterna, quæ dicit gehennæ. Mors corporalis est priuatio seu separatio animæ a corporę. Mors spiritualis siue culpæ, est priuatio seu separatio gratiæ ab anima, quæ fit per culpam siue peccatum vnde Ezec. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Mors æterna siue gehennæ est priuatio luminis gloriæ, ꝑ qđ est uita beatifica siue æterna, iuxta illud, in æternum nõ uidebit lumen. Et dicitur gehennę, propter adiunctam pœnã & tormenta ęterna. Mors corporalis secundũ se non priuat hominem magno bono, imo liberat a miseriis & calamitatibus huius mundi, Et decretum est a Deo, ꝙ omnes homines resurgens ab ea. unde Apo. Omnes quidem resurgemus. Ideo in sacris literis mors corporalis uocatur dormitio, maxime in libris Regũ, Dauid dormiuit cũ patribus suis. & Psal. Diues cum dormierit, nõ sumet omnia & alibi, Dormierunt somnum suum, &c. Et Christus eam sæpe dormitionem nominauit, dicẽs: Lazarus amicus noster dormit, sed uado ut a somno excitem eum. Imo talẽ dormitionem dixit non esse nominandã proprie mortem, neq; in ordine aut numero mortuum esse computãdam, dicẽs Nõest.n. mortua puella, sed dormit. Mors uero spiritualis siue culpæ priuat hominẽ maximis bonis spiritualibus. s. gratia Dei & uirtutibus infusis, ac donis Spiritus sancti: & non est certum ꝙ omnes in illam incidentes, resurgant per pœnitentiam. Cõstat autẽ ꝙ hæc mors spiritualis inducit ad mortem æternam. Ideo dicitur prima. Mors uero gehennæ dicitur secũda, iuxta illud, Qui uicerit (scilicet uitia & mortẽ primam siue culpæ) non ledetur a morte secunda. Et quia de morte prima sufficiẽter dictum est cum de corruptione charitatis & gratiæ ac etiam de peccatis ageretur: Dictum est etiam de morte secunda, cum de inferno & pœnis damnatorum esset sermo. Ideo nunc illis dimissis, de morte corporali aliqua notatu digna dicenda sunt.

Mors triplex.
Ezec. 18
De 48.
1.Cor.15
ps.48.
Ioan.11.
Matt. 9.
Apo. 12.

Ver. 2. *De mortis memoria.*

C
Memoriæ mortis utilitates.

MOrtis corporalis memoria Christi fidelibus plurimum confert vtilitatis, maxime autem quantum ad tria: Primo ad retrahendum eos a uitiis, & inducendum ad uirtutes. Retrahit enim a superbia, & inducit ad humilitatem. Nemo enim considerans se esse breui tempore in cadauer putridum, & tandem in uilem puluerem aut cinerem resoluendum: habet occasionem superbiendi, sed potius humiliandi. vnde Eccle. 10. Quid superbis terra & cinis? & Hie. 2. Vide quã uilis & abominabilis facta es. Ideo Ecclesia uolens Christianis præscindere occasionem superbiæ, & materiam humilitatis ministrare, ordinauit, ut in principio quadragesimæ capitibus eorũ imponerentur

tur cineres, dicendo: Memento homo qa cinis es, & in cinerē reuerteris. Ideo age pœnitentiam de peccatis tuis. Sicut enim gloriosus in rota sua pauo, uidendo sordidos ac puluerulentos pedes humiliatur, & demittit rotā suā: Sic homo pulueres in quos resolui debet considerans, habet occasionē se humiliādi, & demittēdi rotam superbiæ & elationis. Retrahit etiam ab omnium malorū radice cupiditate & auaritia, Nemo.n. cupidus debet se indebitè & immoderatè onerare rebus, quas in domum suam deferre uel deferri facere nō potest, & quibus scit se in porta ciuitatis spoliandum, & pro eis puniēdum. Sed sic est de rebus huius mundi. Igitur, &c. D. enim Bern. dicit: Mirabilem ianitorē (scilicet mortē in exitu) posuit mundus, qui nihil suum secum trahere permittit. Et Psal. Diues cum dormierit non sumet

1. Tim. 6 omnia, neque descendet cum eo gloria eius: & alibi. Dormierunt somnum suum omnes viri diuitiarum: & nihil inuenerūt in manibus suis. & Iob. 1. dicebat: Nudus egressus sum ex utero matris meæ, & nudus reuertar illuc. & Apostolus: Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec aliquid auferre possumus. Ideo omnia arbitrabatur tanquam stercora. Et

Esa. 38. Diu. Hierony. dicebat: Facile contemnit omnia qui cogitat se moriturum. Retrahit pariter a concupiscentia & carnis desideriis ac uoluptatibus. Vnde D. Grego. non potest melius domari caro uiua, quam cogitādo qualis erit mortua. & Seneca in lib. de Moribus: Libidinis incentiuum continebis si exitum cogitaueris. Retrahit insuper & generaliter ab omnibus aliis uitiis & peccatis. Vnde Eccles. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum nō peccabis. Secundo mortis memoria inducit ad pœnitentiam. Vnde Ezechias cū audisset Esa. dicentem sibi. Dispone domui tuæ, quia morieris, & non uiues. Fleuit: & conuersus ad parietem: egit pœnitentiam. Et Niniuitæ audientes Ionā dicētem, Adhuc. 40. dies & Niniue subuertetur, mirabilem egerunt pœnitentiam. In vitis patrum legimus quod quidam interrogauit abbatem Amonē, quomodo peccata sua flere, & de eis pœnitere posset, respondit: Talem fac cogitationem tuam, qualem faciunt præuenti de criminibus, qui detinentur in uinculis. Illi nāque interrogant, ubi est iudex? & quando veniet? cogitāt quid fecerint, & qualiter respondebunt: & in ipsa expectatione, pœnarum suarum plorant causas. applicatio est facilis. Tertio mortis memoria exterius protestata inducit Deum ad clementiam, & placat eius iram. Vnde legimus de uiris Bethuliæ obsessis ab Holoferne,

Hester. 4 quod præcincti saccis, habētes cineres super capita sua, offerebant sacrificia: & placatus dn̄s liberauit eos. & 3. Regum. 21. dr̄ de Acab, q̄ cum audisset sermones dominis, scidit uestimenta sua, & operuit cilicio carnē suam, ieiunauitq;, & dormiuit in sacco & ambulauit demisso capite, & factus est sermo Domini ad Heliam Tesbitem dicens: Nonne uidisti Achab humiliatum corā me? Quia igitur humiliatus est mei causa, nō inducam malum in diebus eius. Ideo Psal. dicebat: Cinerē (hoc est mortis recordationem) tanquam panem manducabam. Et Christus pœnitentiam in cinere & cilicio laudauit, Matth. 11. dicēs. Olim in cinere & cilicio pœnitētiam egissent. Et cum pœnitentia multa bona opera includat, consequēs est quod mortis memoria & recordatio sit ad bonorum operum uigilantiam excitatiua. Eam ob rem ueri Christiani debent tali recordationi insistere, & cauere a quatuor impedimentis, huiusmodi recordationem impedientibus, quæ secundū cōtemplatiuos, dicūtur quatuor portitores pertrahentes cursu uelocissimo ad sepulturam inferni peccatores, quos stare iussit Christus in suscitatione adolescentis filii uiduæ. Primum impedimentum & primus portitor est præsumptio diuinæ misericordię. Quidam enim, & maxime

Luc. 7. Quatuor portitores peccatorū ad sepulturā inferni. Lutherani, solam diuinam misericordiā & bonitatem considerantes, aliquibus sacris scripturę passibus malè intellectis inhærentes, temerariè præsumunt se omni tēpore & instanti, etiam in morte, absque sacramento pœnitentiæ misericordiā cōsequuturos. & sic negligunt mortis memoriam, & omnium uirtutum operationes, inspirationes exempla, & monitiones. Hi plurimum decipiuntur, quia Dominus non solum bonus & misericors

est

est, sed etiam iustus. Vnde Psalm. Iustus Dominus, & iustitias dilexit:& contemnentes sanctas inspirationes & monitiones acriter punit. Vnde Apostolus: An diuitias bonitatis eius patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei te ad pœnitentiam inducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die irę & reuelationis iusti iudicij Dei. Secundum impedimentum, & secundus portitor est, Spes longæ vitæ. Multi enim sunt iuuenes, qui arbitrantur se diu victuros, & in fine dierum pœnitentiam acturos: & interim inuadit eos mors, & descendunt in infernum viuentes. Sunt etiã aliqui senes, qui putant se quasi immortales: & licet efficiantur infirmi, nõ cogitãt de morte. Interim incidũt in frenesim, & moriuntur in peccatis. quia non aduertent, donec se reperiant in inferno. de talibus Salomon: Quia uocaui & renuistis: extendi manum meam, & nemo fuit, qui aspiceret, despexistis omne consilium meũ, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo: & cum vobis id quod timebatis aduenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit. & Diuus Aug. Hac animaduersione punitur peccator, vt qui cum viueret oblitus est Dei, dum moritur, obliuiscatur sui. Nam vt dicit Psalm. Non est in morte, qui memor sit tui. Et Eccles. 5. Ne tardes conuerti ad dominũ: & ne differas de die in diem Subito enim venit ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Eccl. 38. in persona cuiuslibet defuncti: Mihi heri, & tibi hodie, scilicet imminet iudicium. Sapiẽs ibi comparat vitam hominis, diei qui parum durat, & cito labitur: neque semper permittit Deus hominem venire vsq; ad finem diei, ad quem venire quis posset secundum cursum naturæ. Vnde dicebat Ezechias: De mane vsque ad vesperam finies me. Ideo Christus: Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, &c. Videmus multo plures iuuenes mori quàm senes. hæc sola experiẽtia dẽret terrere nos D. Bernardus dicit: Qui promisit tibi veniam daturum, non spopondit tibi diem crastinum, imo nec horam, &c. Ideo non

Rom. 2.

Spes lõgæ uitæ periculosa.

prouer. 1

Esa. 38.

Mat. 24.

est confidendum in illa vana spe longæ vitę: quam sapiens vocat repromissionem nequissimam & fallacem. Tertium impedimentum & tertius portitor est mala societas. Heu quot decepit iste? Quot sunt hodie in inferno, qui essent nunc eleuati in paradiso, nisi fuissent malæ societates? Quot videmus viros perditos & mulieres abominabiles propter malas societates? profecto innumerabiles. Psalm. dicebat: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. & Eccl. 13. Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. Ideo Salomon: Fili mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Si dixerint. Veni sortem mitte nobiscum: ne ambules cum eis: prohibe pedem tuum a semitis eorum: pedes enim illorum in malum currunt. Et nisi caueas, inuoluent te. Notandum est iuuentibus commune dictum: Talis ponet culicem in aure, qui nõ auferet eam. Talis ponet te in luto & periculo, qui relinquet te ibi. Talis ponet te in infernum, qui non liberabit te. Ideo Christus monebat fugere malas societates, dicens: Si oculus tuus scandalizat te vade, & proijce eum abs te. &c. Et Luc. 14. Si quis venit ad me, & nõ odit patrem suum & matrem suam, &c. quando scilicet inducunt ad malum. Quartum impedimentum siue quartus portitor est mala cõsuedo, quæ etiam multos illaqueat. Quia consuetudo quoddam modo vertitur in naturam, & dicitur altera natura. D. Tho. recitat Iulium Cęsarẽ in lib. de bel. Gal. dicentem quod olim apud Germanos ex mala consuetudine furtum non reputabatur iniquum. Mulier proba si incidat in adulterium, quam primũ cecidit, cor eius tremit & palpitat: cũ autem secundo, minus: si tertio, adhuc minus: si quarto & amplius, delectatur tandẽ tactat se & efficitur de numero illorum, qui letantur cũ malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Tales sunt similes auibus applicãtibus ad campanile, quę cũ primo audiunt campanas timent, secundo non tantum, tertio appropinquant, & deinde super eas alcẽdũt & stercorisãt. Idẽ faciũt circa formidines in agris seminatis appositas, &c. Vnde D. Chry. dicit: Peccatũ consuetudine uilescit & quasi nihil sit putrescit.

Tales

Societas malorum cauenda

Prouer. 1

Mat. 5.

1. 2. q. 94. art. 4. Consuetudo mala noxia & periculosa.

Prou. 2.

Prou. 18. Tales timere deberent, quia uix resurgũt, iuxta illud: Impius cum in profundum peccatorũ venerit, contemnit. & Prouer. 22. Adolescens iuxta viam suam graditur: & cum senuerit, non recedet ab ea. & Hier. 13. Si potest Aethiops mutare pellé suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cũ didiceritis malum. Talesconsuetudinarii pondere peccatorũ labuntur de peccato in peccatum: sicut fitula cadit in puteum, cathena ferrea paulatim tracta, & sicut mola a supercilio montis paulatim impulsa. unde D. Greg. Peccatum quod mox per pœnitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit. Ideo quilibet quam primum sentit se tali pondere grauatũ, conari debet ad exonerationem, quod faciliter faciet, si ad mortem dirigat mentis intuitum, &c.

Malè assuetis qd accidat.

Ver. 3. *De timore mortis.*

A *Timor triplex.* CVm timor sit de malo futuro opposito bono dilecto: sequitur, q secundũ diuersas dilectionis boni sit diuersus timor mali oppositi. Sed uita corporalis, cui mors opponitur, tribus modis diligitur scilicet naturaliter, virtuose, & vitiose. Ideo triplex est timor mortis. Primus est naturalis, qui procedit ab amore naturali, quo quilibet diligit vitam suam: pro ut vnaquæque res naturaliter appetit cõseruationem sui esse, & resistit contrarijs quantum potest. Et hic quantum est de se cum sit naturalis, non est bonus neq; malus. Hoc timore Aposto. mortem timuerunt. vnde Rom. 8. dicitur: Scimus, quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habétes, & ipsi intra nos gemimus, nolentes spoliari, sed superuestiri, vt dicitur 2. Cor. 5. & non solum sancti Apostoli, sed etiam ipse Christus secundum portionem inferioré siue partem sensitiuam. Cum enim intrasset hortum Oliueti, cœpit tædere & pauere. vnde eius voluntas, vt natura aduocata sensualitatis, petebat: Pater si fieri potest, transeat a me calix iste. Secundus timor est ordinatus & virtuosus, quo aliqui timent se non fecisse sufficientem pœnitétiam & propter hunc timorem, quærunt media prolongandi vitam, ad faciendam maiorem pœnitentiam, vel amplius merendum, & proficiendum reipublicæ, ut D. Paulus qui optabat pro fratribus anathema (hoc est separatus) esse a Christo, cui desiderabat coniungi. Timor etiam mortis ex periculis & insultibus dæmonũ, dummodo timens non diffidat de bonitate aut misericordia diuina, non est malus, cum non procedat ex infidelitate aut desperatione, sed ex consideratione peccatorum & indignitatis. Hic timor stimulat ad pœnitentiam & ad debitam præparationem, & ad accipiéda arma, quibus nos defendamus contra pericula. Ideo est bonus & laudabilis, nec est aliquis adeo iustus, qui non habeat occasioné sic timédi, & se preparandi. Quia licet quilibet Christianus qui verã facit pœnitentiã, & munitus est sacramentis Ecclesiæ, quadam coniectura morali, possit iudicare & credere & sperare se esse saluandum: nihilominus tamé ex incertitudine an ex parte suisecerit id ad quod tenetur, & sic propter districtum iudicium, quod in morte erit, habet occasioné timoris. Tertius timor mortis corporalis est inordinatus & uitiosus: q scilicet ꝓcedit ex amore inordinato vitæ corporalis, & bonorum huius seculi, quibus in morte spoliamur. Sunt enim aliqui sic timét priuari bonis, quod nullo modo cogitare volunt de morte neque aliquid de ea audire: vellentq; semper manere in hoc seculo, quasi non esset alia paradisus, nisi mundus. Talis timor ex inordinato amore bonorum temporalium procedens, est malus, & causa multorum malorum, & tandem excæcationis, vt dictum est cum de timore mundano ageretur. Sed difficultas est an simpliciter & absolute mors sit timenda, & an timor mortis sit persuadendus. Hęc difficultas per duas propositiones enucleatur. Prima propositio est, quod quãuis mors corporalis aliquo modo sit timenda etiã bonis, non tamen simpliciter & absolute: sed potius amanda & optanda, propter multa bona quę secum affert, & singulariter tria.

Mat. 14.

Timor mortis ordinatus unde procedit.

Rom. 9.

Boni in morte habent occasionem timendi.

Timor mortis inordinatus unde procedit.

An mors sit simpliciter timẽda.

Primo enim liberat ab omnibus morbis & miseriis ac calamitatibus corporalibus. Non est melior medicina corporalis in mundo quam mors. Quia quantuncunque medicinæ corporales curét ad té-

Quæ bona mors afferat nobis.

pus & incomplete, non tamen complete & perfecte ac perpetuo. Nam (ut Iob dicit.) Homo natus de muliere, breui uiuēs tempore, repletur multis miseriis. Nunc est lætus, nunc tristis: Nunc eger, nunc sanus: nunc calidus, nunc frigidus: nunc pauper, nunc diues: nunc in breui quiete & tranquillitate, nūc in solicitudine, &c. Sed mors ab omnibus his perpetuo liberat. Ideo magnum bonum nobis affert. vnde Apo. Ro. 7. dicebat: Infelix homo quis me liberabit a corpore mortis huius? p mortem autem boni ab omnibus afflictionibus corporalibus, & temporalibus perpetuò liberantur. unde Apoc. 19. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum: & iam non erit amplius neq; luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, Et Apoc. 7. Non esurient neque sitiēt amplius, neque cadet sup illos sol neque vllus æstus. Secundò mors liberat a tentationibus & periculis peccatorum, & reatibus pœnarum. Quandiu enim sumus in hoc mundo, sumus in tali periculo spirituali, in quali sunt milites in bello corporali, quando habent pugnare contra fortiores & astutiores. unde Aposto. Nō est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem (scilicet solum) sed aduersus principes & potestates aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. & D. August. dicit: Versutus est hostis, & habet mille nocendi modos. & Iob. 4. Non est potestas super terram quæ ei valeat comparari. In hoc muudo uia est adelubrica, & tot ac tantæ sunt peccatorum occasiones, quod pauci sunt, qui omnino caueāt a peccatis. Vnde Prouerb. 24. Septies in die cadit iustus. & 1. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. & Iacob. 3. In multis offendimus omnes. Aliqui optant diu uiuere cum sunt infirmi, ut pœnitentiā agere possint: quibus melius esset qđ morerentur, quia quando releuantur ab infirmitate, peiores fiunt, & quanto magis procedunt, tanto magis se illaqueant & onerant peccatis, & finaliter damnantur. Sed mors ab omnibus illis periculis liberat, post mortem enim boni nullas patientur tentationes aut pœnas. Tertio mors liberat a carcere, & introducit in regnum cœleste & eternum. Qui. n. liberantur a uinculis, & eleuantur ad dignitates, habent occasionem lætitiæ. In hac uita mortali sumus in carcere & vinculis corporis mortalis, quod aggrauat animam, & impedit introitum regni: quia, ut dixit Deus Moysi, non videbit me homo, & uiuet, s. hac uita mortali. Per mortem autē, si sumus bene dispositi, ab hoc carcere liberamur, & introducimur in regnū cœleste, in quo sunt diuitiæ. gloria, gaudium, lętitia, & omnium bonorum perfecta possessio. Iō debemus eā desiderare cū Psal. qui dicebat: Educ de carcere, s. corporis, animam meam, ad confitendū nomini tuo Domine. & Apostolus Phil. 1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Propter hanc eductionem & introductionem mors Sāctorum dicitur natiuitas: qa quemadmodum puer in natiuitate egreditur a paruo loco, & venit in magnum spacium huius mundi: sic sancti in morte egrediuntur a paruo loco huius mundi, & ueniunt ad amplissimum locum Paradisi. de hoc Baruch. 3. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius magnus, & nō habet finem, excelsus, & immensus. Si ampliora bona quæ mors secum affert, scire desideras, uide apud D. Ambr. in lib. de bono mortis. Propter huiusmodi liberationem malorum, & adductionem malorum, Mors bonorū dicitur preciosa. vnde Psal. Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Si esset aliquis lapis qui sanaret omnes infirmitates, &c. reputaretur preciosus, & quilibet ipsum desideraret: A fortiori mortem corporalem, &c. Ideo non est timenda, sed potius amanda & desideranda: cum in ea ultra prædicta bona consolentur ab angelis portantibus eas in paradisum, ac etiam a Christo, qui ut D. Greg. ait, solet bonis in morte apparere, vt de beata Martha & aliis multis legimus. Ex quo sequitur quod timor mortis corporalis non est persuadendus bonis & iustis, sed potius dissuadendus.

Secunda propositio est, quod mors corporalis est valde timenda malis, propter multa mala quę secū affert vnde versus: Mille modis læti miseros mors una fati-

Ephes. 8.

Sap. 9. Exod 32. Ps. 141.

Mors sanctorū cur dicitur natiuitas.

fatigat. Primò enim priuat bonis temporalibus, quibus mundani plurimum affecti sunt: & tamen nil eorum secum morientes auferre possunt. Secundo mors priuat malos uoluptatibus & deliciis corporalibus quas summe diligunt & prosequuntur. Tertio adfert dolores corporales, qui proueniunt ex qualitatib. contrariis disconuenientibus, & ex separatione animæ a corpore, quę tanto est acrior, quanto nexus & amor vnionis est amabilior. sed non potest inueniri maior, arctior, siue amabilior copula, siue vnio, q̃ animæ & corporis. Vnde Iob. 2. Pellem pro pelle, & omnia quæ habet homo, dabit pro anima sua, scilicet seruāda in corpore. Ideo propter huiusmodi bonorum amissionem ac separationem, in qua omnia corporis membra, venæ, nerui, & ossa, supra q̃ dici potest torquentur. philosophus dicit ꝙ omnium terribilium terribilissimum est mors: sed amplius malis, auaris, & uoluptuosis. unde Eccles. 41. O mor quā amara est memoria tua homini habenti pacem cum substantiis suis? Additur huiusmodi doloribus mūdanorum siue mundo debitorum infestatio, uidelicet uxoris, filiorum, propinquorum, amicorum, famulorum, creditorum querula instantia, atq; solicitudo, quæ aliquando maior est q̃ animæ Allegāt obsequia paupertatem suam, instant testamentum fieri vel mutari, quilibet rogat sibi aliquid dari uel legari, de anima uero agonizantis non curant. Sed si hæc sola forent, tolerabilis esse posset mors. Verum cum inducat ad intolerabilia & ęterna tormenta, quis tolerare poterit? unde Esa. 33: Quis de uobis stare poterit cū igne deuorāte? aut quis habitabit cum ardorib. sempiternis? Eam ob rem psal. uocat peccatorum mortem pessimam. Ex quo sequitur ꝙ præsumptuosis & mundo ac deliciis affectis, qui se sic securos putant, ac si semper hic uiuere deberent, & de morte non curant, bonaq; opera negligunt, & in peccatis perseuerant, proponendus & persuadendus est timor mortis, & exaggeranda mala eis parata, breuitas uitę mortis incertitudo, bonorum priuatio, tormentorū inductio. imprimendum est illis illud uerbum Christi: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ uerò suæ detrimentum patiatur? inculcanda est historia de illo diuite, qui dicebat: Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos. Requiesce, comede, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte hac nocte animā tuam repetent a te (scilicet dæmones) quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat (scilicet voluptates prosequendo, & bona temporalia indebitè acquirendo uel retinēdo) & non est in Deum diues. Hæc. n. & similia retrahere poterunt ab inordinato huius seculi amore, & inducere ad diligentem pręparationem ad mortem suscipiēdam de qua nobis dicendum est.

Infestatio mūdanorum q̃ sit.

Luc. 12.

Ver. 4. *De præparatione ad mortem.*

A *Quattuor motiua ad pręparationem mortis.*

PLures sunt rationes & motiua, quemlibet inducentia ad se diligenter, omni cura, omni quoque studio præparandū ad mortem. Inter alia autem sunt quatuor principalia non omittenda. Primum est supremi Dn̄i aduentus. Videmus experimento quod in aduentu principis tēporalis populus se diligēter præparat ad eum reuerenter ac honorifice recipiēdū. Et si auisati & præmoniti non se præpararent, rex haberet eos pro inimicis, & disperderet eos. A. fortiori unusquisq; debet se præparare in occursum aduentus Dei uiuentis, qui est rex regum, & Dn̄s dn̄antium, qui uenit ad quemlibet in hora mortis. de quo aduentu nos p̄monuit per scripturas prophetarum, Euangelistarum, & Apostolorum. Vnde Amos 4. præparare in occursum Dn̄i Dei tui Israel. & Luc. 12. Sint lumbi vestri præcincti, & vos similes hominibus expectantib. dn̄m suum, &c. Et si uenerit in secunda uigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi. Et per oppositum, qui non se præparabunt cēlebuntur inimici & contemptores. Ideo disperdet illos in aduentu suo. Secūdum motiuum est tremendum Dei iudicium. præuenti enim & accusati de criminib. in iudicio, maximè quando habent partes & accusatores potentes & astutos, & sciunt iudicem appropinquare, diligenter præparāt defensiones suas, faciūt uisitare p̄cessum, & excusare uel alleuiare defectus suos. alias sunt in periculo succūbendi, et luen

di pœnas. Sed sic est quòd quilibet nostrum est præuentus & accusatus tanquã reus, coram diuina iustitia. quia (ut Diu. Iaco. 3. dicit) in multis offendimus oẽs. & 1. Ioann. 1. Si dixerimus, &c. Accusator noster potens astutus, & cautelosus, est diabolus, qui (ut dicitur Apoc. 12.) est accusator fratrum, qui accusat eos ante conspectum Dei die ac nocte. Deus ueniet in morte ad iudicium. Vnde Aposto: dicit: Statutum est hominibus semel mori. & post hoc, iudicium. Ideo cum DEVS sit iustus, necesse est nos ante mortem præparare, & uisitare, ac reuidere processum conscientiæ nostrę, parare defensiones, & habere excusationes, quas pœnitẽtia ministrabit, alias incidemus in horrendum Dei iudicium & condemnationem. Ideo Eccle. 18. dicitur. Ante iudicium interroga teipsum. & in conspectu Dei inuenies propitiationem. Tertium motiuum est redditio computorum. Videmus quòd thesaurarii principum, diffamati de mala administratione, cum habent reddere rationem principi de administratis, sunt bene soliciti, uident & reuidẽt et præparant computa. Alias si non habeant computa bene ordinata, & cedulas expositorum condemnantur tanquam latrones, ad patibulum: vt vidimus temporib. nostris. Sed sic est quod quilibet nostrum est thesaurarius & dispensator bonorum summi principis Dei, iuxta illud: Sic nos existimet homo ut ministros Christi, dispensatores autem ministeriorum DEI. Et pauci sunt qui non prodigè exposuerint, & quin diffamati fuerint apud Deũ de mala administratione. Hora mortis est assignata ad redditionem computorum, & in ea dicetur cuilibet: Rdde rationem villicationis tuæ: quia non poteris amplius uillicare. Illi qui nescient reddere computum de administratione, & ostendere cedulas & quittãtias ministrorum Ecclesiæ, qui in sacramento pœnitentiæ dicunt, Ego te absoluo: condẽnabuntur ad patibulum inferni. Ideo, &c. Quartum motiuum est arduũ ac periculosum in morte ingruens bellum. Videmus experimento quod capitanei & milites, qñ ingruit periculosum bellum, aduersariis fortioribus existentibus, disponũt & præparant se, faciunt reparare arma, obseruãt vigilias noctis, nihil est incircunspectum, vt cum audierint sonitum tympani, bene muniti, & ordinati procedant. Sed sic est ꝙ nos in hac mortali vita sumus semper in bello periculoso, ut dictum est: & (vt D. Antonius dicebat.) Dæmonum nostis insidias paratos ad supplantandum habemus inimicos, qui (ut D. Petrus ait.) Circuiunt quærentes quem deuorent. In sanitate utuntur mediis placidis & delectabilib. blanditiis & deliciis: sed in morte, omni studio, conatu, instantia, & impetu, ut crudeles tyranni, feruntur ad aggrediendum pauperem animam destitutam virib. corporis: absque cuius dispositione operationes suas perfectè exercere non potest. Aliqñ conuocato exercitu astant animæ exituræ apparentes sub terribilibus figuris in corporibus assumptis, aut speciebus illarum in fantasia procuratis. Comparent autem in exitu tam bonorũ quam malorum, duplici ratione: Primò, vt videãt si aliquid anima egrediente habeant. Vnde D. Martinus dicebat: Quid hic astas cruenta bestia? Nihil in me funestum reperies: Nec mirum si compareant in morte sanctorum, cum etiam uenerint ad Christum, vnde Ioan. 14. Venit ad me princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, nullum igitur dubium esse debet, quin quod ausus est in Dominum, audeat in seruos. Secundum comparent, ut omnes uires suas exerceãt ad uictoriam habendam in morte, cum in ea sit extremus conflictus, cuius euentu speratur uel æternus triumphus, uel nota sempiterna. Post mortem enim non est amplius pugna, sed remuneratio, Ideo omnibus viribus conantur in hora mortis uincere. Vnde Genes. 3. Tu insidiaberis calcaneo eius. sunt enim dæmones sicut latrones, qui insidiantur transeuntibus, eosque aggrediuntur tempore, & loco maxime periculoso. Si igitur (vt Apostolus dicit) Qui in agone, scilicet temporali, contendunt, ab omnibus se abstinent, & (vt videmus) diligenter se præparant & muniunt: Illi quidem, ut corruptibilẽ coronam accipiãt. A fortiori Christiani ab omnib. nociuis & peccatis abstinere debent, & omni cura & solicitu-

Heb. 9.

1. Cor. 4.

Luc. 6.

Cur dæmones in morte cõpareant.

Dæmões insidiantur homini in morte.

licitudine se præparare & munire debét, ut cum audierint sonitum tympani mortis, qui est grauis infirmitas, sint præsto & parati ad tantum prælium, in quo non est quæstio de rebus caducis, aut temporalibus, sed de perditione aut lucro regni æterni, & de salute aut damnatione animæ, de summa fœlicitate obtinenda, aut pœna æterna incurrenda.

Ver. 5. *De modo se præparandi ad mortem.*

A *Præparatio ad mortem quæ complectũtur.*

MOdus se preparandi ad morté multa requirit & complectitur. Primũ & principale est bene & virtuose uiuere, secundum regulam rectę rationis, seruando mandata & præcepta Dei & Ecclesiæ, ac aliorũ superiorũ. unde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dicitur communiter: Qualis vita, talis & finis, siue exitus & mors. & Eccl. 12. dicitur: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuę. Et ante quam ueniăt dies afflictionis tuæ: & Tren. 3. dicitur: Bonum est viro cũ portauerit iugũ Domini ab adolescentia sua. Consuetudo. n. est altera natura. & ideo qui cóueuerunt in uita resistere tentationibus, & euadere pericula & insidias dęmonum, faciliter etiam euadét in morte. Si tamen aliquando ex fragilitate, aut alias errare & labi in peccatum contigerit: salubre erit consilium, ut dũ uiuimús & ualemus, conscientiam nostram per diligentem examinationem, & feruentem contritionem & synceram sacramentalé cõfessionem, & integram satisfactionem, quantum humana fragilitas patitur, discutiamus: & quicquid inuenerimus offensiuũ Dei, amputemus & abiiciamus: vt cum morbus ad Dei tribunal nos protrudet, Dei inueniamus propiciationem. Cũ aũt omnis dies ꝓ ultimo vnicuiq; debeat haberi, & nemo sciat diem aut horã mortis: sequitur ꝗ quotidie prædictã examinationé facere debemus. Christus ut nos induceret ad cõtinue uigilandũ, & ad nos præparandũ, dedit similitudiné. Si sciret paterfamilias qua hora fur uenturus esset, uigilaret utiq;, & non fineret perfodi domum sum, &c. & Marc. 13. Sicut homo ꝗ peregre profectus, reliquit domũ suam, & dedit seruis suis potestatem cuiuscunq; operis, & ianitori præcepit ut uigilet. Vigilate ergo, nescitis. n. quando Dominus ueniat, sero, an media nocte, an in galli cantu, an mane: ne cum uenerit repente, inueniat uos dormientes. Optimum ergo consilium est, ut quisque priusquam se somno tradat, conscientiã suam diligenter excutiat: & si aliquod crimen a se eo die cõmissum deprehenderit detestetur, conteratur, lachrymisq; a Deo ueniam postulet, & implorata ope diuina, sumat firmum confitendi, satisfaciendi, ac correctioris uitæ propositũ. Nemo enim se tradens somno, certus est an expergiscetur. Magnũ. n. periculum est in eo statu obdormire, in quo periculum est mortem somni germanã nos posse opprimere. Tantũ periculũ breuissima cogitatióe licet effugere. Hoc ergo quotidie ante Deum agamus, Ante sacerdotem uero eius uicarium, ter aut sæpius in anno syncera confessione purgare conscientiam plurimum affert trãquilitatis, facitq; ut morientem non torqueat anxietas conscientiam examinandi. Quia si morbus pręoccupauerit, tunc res est cum morbo, qui nihil aliud agi sinit, nisi cum medicis, cũ uxore, liberis, hæredibus creditoribus, famulis, amicis, & inimicis. Propter eandé anxietatem uitandã ꝑstat his, qui temporalia possident, in bona ualetudine testamentum condere, & domui suæ prouidere: ne eorum negligentia in diuidendis bonis nascantur inter fratres & affines, contentiones & rixe, relinquaturque posteris litium aut rapinæ materia. Nam complures morbi sunt eius generis, ut non dent spatium super his statuendi. quare a debitis & obsequiis frustrantur nonnulli, & hæreditas ad indignos proueniens, est causa ruinæ illorum. Secundum requisitum est frequens mortis memoria & recordatio, quã Christus se habuisse pluribus in locis declarauit cũ ex abundantia cordis os loquatur, & sæpissime de illa locutus fuerit. ut Ioan. 3. & 8. & alibi loquendo de exaltatione serpentis a Moyse in deserto. & Luc. 18. Ecce ascendimus, &c. Tertium requisitum est humilis & deuota oratio, qua assidue aures diuinæ clementiæ pulsare debemus: ut nobis gratiam, debite præparandi ad mortem concedere, & a subita, & improuisa morte præseruare dignetur

Mat. 24. *Optimũ consiliũ.* *Mat. 12.*

A subita & improuisa morte liberi orandum

tur. unde Ecclesia in lætanijs precatur: A subita & improuisa morte libera nos Domine. Nec sequendus est in hoc Erasmus, qui ridet hanc Ecclesiæ orationem magis ipse ridendus, qui nulla rõne fultus, multis verbis contra prædictam orationé instat terminos Ecclesia contra eius intentionem & rectam significationem detorquens, ac si Ecclesiæ pro subitanea & improuisa morte, intelligeret, & precaretur ab impræuisa & impræmonita morte, qđ tamen procul est ab intentione Ecclesię. Euidens enim est omnes esse præmonitos semel mori. vltra scripturas experientia mortem sæpissimè ingerit sensibus. Sed q̃ plurimi sunt, qui ad illas præmonitiones & præuisiones se non præparant, & mors repentina eos improuisos & imprępparatos reperit: vt habetur Prou. 1. Vocaui, & renuistis, &c. Licet enim paratis & dispositis nulla mors posit esse mala quantumcunque subita, aut repentina. vnde Sap. 4. dicitur Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Præmonitis tñ & se pręparare negligentibus, mors subita improuisa est: quia eos improuisos reperit. Quare qui precatur liberari ab improuisa morte, nihil aliud pręcatur, quàm vt Deus dignetur deprecanti gratiam dare se præparandi ante mortem, & pręseruandi a mortis periculis, & ne succumbat tentationibus dæmonis. Si igitur sanctè oratur ꝓ finali perseuerantia in bonum, & ne inducamur in tentationem: sic etiam licitè oratur, vt liberemur a subitanea & improuisa morte. Vnde Psal. 12. Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte: ne quando dicat inimicus meus præualui aduersus eum, & ea quę sequuntur in prædicto psalmo idem postulant. Quartum requisitum est, vt ab initio morbi aduocetur sacerdos, cui infirmus cum cordis contritione syncere cõfiteatur, & ad eius iudicium satisfaciat ne confessio & satisfactio ingrauescente morbo (vt sæpe contingit) vel omittatur, vel timore mortis, & non filiali amore perficiatur. Petantur humiliter: & deuotè suscipiantur sacramẽta eucharistiæ & extremę vnctionis, quę magnum præbent robur spirituale homini viribus corporis destituto. Hæc timorem inimicorum expellunt. vnde Psalmi sta: Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecũ es. Quòd si prædicta sacramenta actu haberi non possint, aut propter absentiã & distantiam presbyteri, aut aliquid huiusmodi: habeantur in uoto seu desiderio, oreturq; Deus qui nõ alligauit uirtutem suam sacramẽtis, vt misericorditer dignetur illorum effectum conferre. Aduocenť etiam, si fieri potest uiri probi, deuoti, religiosi, ac docti, & assueti consolari agonizantes, qui agonizanté iuuent & confortent monitionibus, adhortationibus, & orationibus. Sic enim fiet, vt his adiutus securè ad portũ salutis peruenire possit. Non debent tamen desperare, qui prædictum præparationis modum ignorantia, aut negligentia, aut quauis alia causa ꝑtermiserint. Meminisse enim eos oportet voluntatem hominis vsque ad mortem esse deambulatoriam atque mutabilem, & cum Dei auxilio (quod nemini ad ipsum debitè recurrenti denegatur) posse peccata deserere, & detestari, conarique ad implorandam diuinam misericordiam, quę tanta est, vt quacunq; hora ante mortem & exitum animę a corpore, peccator ingemuerit, omnium inquitatum suarum non recordetur. Ponendum est ob oculos exemplum boni latronis. Omnia mundana & temporalia abijciantur a memoria. tota fiducia ad Christi meritum (qui pro peccatis nostris abũdè satisfecerit) morientis animus feratur. Implorentur sanctorum suffragia siue intercessiones, & maximè D. Virginis, quæ est mater gratię & misericordiæ: dicatur deuotè hymnus, Memento salutis author, &c. Maria mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Eius enim intercessione Christus peccatori manum suam emittet de alto, & eriget spé. eripietque ab hoste & mortis doloribus, finaliterque in hora mortis eum secum suscipiet.

Ps. 22.

Csolatio imprepa ratorum.

Ver. 6. *De consolatione agonizantium.*

A

Tria in morte homini aduersanť.

CVm desolatorum & afflictorum consolatio sit opus misericordiæ Deo valde gratum, atque in necessitate præceptũ: cõsequens est, vt qui in maiori afflictione & desolatione existunt (prout agonizantes, qui sunt in extremo periculo cõstituti)

stitati) amplius sint consolandi, confortādi, & adiuuandi, maxime circa ea quæ eis occasionem desolationis præbent, q̄ sunt principaliter tria: scilicet caro, mundus, dæmonia, quæ diuersa in morte mouēt prælia. de his Psal. sub aliis uerbis. Circū dederuntme dolores mortis, & torrentes iniquitatis cōturbauerūt me: dolores ifer ni circūdederunt me, p̄occupauerūt mela quei mortis: Sapiētis cōsolatoris erit, eas p̄sonas arcere, quarū aspectus possit ęgro to reuocare affectū peccādi, ueluti turpiū uoluptatum, vel aleę socios, seu atroces inimicos. Eius etiā erit rimari & p̄spicere ac perscrutari desolationis causas. Nō enim omniū infirmorum agonizantium æqualis est afflictio & desolatio, nec ex eisdē causis procedēs: quia nonnulli sunt quos corporis dolores & cruciatus magis affligunt & desolant. Alii sunt qui separatione mundi uexantur. Alii autem quos demones uario modo aggrediuntur. Ideo adhibenda & applicanda erunt cōsolationis antidota, secundum afflictionum & desolationum diuersitatem. Caro non nullos teneros & delicatos ad impatientiam agitat, & ad blasphemiam inducit, propter multitudinem & diuersitatē dolorum quos secum affert. Vnde Psal. Circundederunt me dolores mortis. qui (ut experimento uidemus) sunt intensissimi, & per totum corpus sparsi: sic quod non est membrum corporis nec neruus aut uena, quę in illa pręcedente resolutione usque ad materiam primam non patiantur inenarrabilem dolorem. Præter hæc patitur agonizans afflictionem prouenientē ex separatione animæ: quæ tanta est, quantus est amor unionis animę ad corpus. Et cum non possit inueniri maior. Philo. dicit, quod omnium terribilium terribilissimum est mors. Tales ex doloribus corporis agitati, consolandi sunt condolēdo & dolores aliquo modo agrauando ex uno latere, sed leniendo ex alio, dicendo quod parum durabunt, nullum enim uiolentum perpetuum, & quod tempus infirmitatis non est nisi unum instans respectu consolationum quæ sequentur. unde Esa. 54. Ad punctum & in modico dereliqui te. & in miserationibus magnis cōgregabo te. & Sap. 3. In paucis uexati, in multis bene disponentur. Pręterea allegari potest conditio & debitum naturæ. Quia (ut dicit) 1. Reg. 14. Omnes morimur, & quasi aquę dilabimur, &c. & Apos. Per vnū hominē peccatū in hunc mundū intrauit, & p peccatum mors, & ita in omnes mors p̄trāsiit, in quo omnes peccauerūt. & Hebr. 9. Statutum est hominibus semel mori. Mors ex æquo distributa est omnibus, regibus, principibus, pontificibus, satrapis, doctis & indoctis, diuitib. & pauperibus. Non est qui possit euadere quando placuerit Deo. Mors nec lachrymis aut muneribus redimitur, nec lamentis uincit. sperni potest, uitari aūt non. unde Psal. quis est homo qui viuet, & non uidebit mortē? &c. Reputa ergo quales habeas cō sortes, & conditionem tuam æquiore animos feres. Conqueri enim de morte, est conqueri quod homines conditi sumus, & non angeli, qui suapte natura sunt immortales & incorruptibiles. Homo autē cum sit materialis & corporalis, necessario est corruptibilis. Insuper demonstrādum est quod si illi dolores & cruciatus patienter sustineantur, liberant a maioribus doloribus & grauioribus tormentis purgatorii. in quorū comparatione omnes pœnæ corporales huius uitę sunt dulces. unde Deute. 33. Inundationes maris quasi lac sugent. Deus enim qui omnia facit pro meliori, huiusmodi dolores permittit, ut a grauioribus liberet. iuxta illud: Diligentibus Deum, omnia cooperātur in bonum. Patientia Christi, qui peccatum non fecit, & qui absque comparatione multo maiores dolores pro nobis sustinuit, ob oculos proponenda est. Si Christus ergo tot & tanta, &c. a fortiori nos qui sumus peccatores, qui multo maiora meruimus, quam patiamur, debemus patienter sustinere quę nobis ad bonum nostrum mittit Deus. unde Apost. Heb. 12. Recogitare eum qui talem sustinuit a peccatoribus contradictionem, ut non fatigemini animis uestris deficientes D. etiam Grego. dicebat: Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeò amarum est, quod non æquo animo toleretur. Confert ad consolandum tales adducere exempla sanctorum, ma-

Margin notes: Ps. 17. — Ps. 16. — Ps. 88. — Roma. 8.

xime Iob, qui spoliatus omnib. bonis,& percussus ulcere pessimo, ita ut a planta pedis usque ad uerticem capitis nõ esset in eo sanitas, dicebat. Hęc mihi cõsolatio ut affligens me dolore, non parcat, ne cõtradicam sermonibus sancti. Et D. Augu. precabatur dicens. Hic ure. hic seca, vt in æternum parcas. Martyrũ tormenta patiẽter accepta recitare non erit inutile. Proponẽda est etiam æterna felicitas, ad quã non nisi per mortẽ possumus peruenire. Vnde Aposto. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: Plurimæ aliæ cuilibet se in tali opere misericordiæ exercenti, occurent rationes & motiua consolationis, quæ (ut Dominus ĩspirauerit) deduci poterunt. Si uero agonizãs a mũdo siue ab affectionibus mundi agitatus, timore separationis ab eo cruciet (vt nõ nunquam iuuenes & auari) consolandi sunt, allegando ea per quæ mundus cõtemnendus uenit, scilicet vanitatem, inutilitatem, instabilitatem, insatiabilitatẽ, fallaciam, & deceptionem, ac afflictionem spiritus, & pericula innumeraque in eo sunt. Quæ omnia diffuse prosecutus est Salomon in Ecclesiaste, & D. Bern. in lib. de contemptu mundi. Iob. 14 dicitur: Homo natus de muliere, breui uiuens tempore, repletur multis miseriis. Nemo sapiens timet exire a miseriis: ergo nec debet timere exire ab hac uita, in qua sunt multo plures miseriæ quam bona. Numerandæ sunt miseriæ comunes & principales, & illæ quas infirmus frequẽter patitur. Pręterea quilibet festinat exire domum ruinosam, ne in ea opprimatur. Sed corpus corruptibe est domus ruinosa, aggrauãs anima, iuxta illud: Corpus quod corrumpitur. aggrauat animã: igitur quilibet debet desiderare exitum cum Apostolo dicente: Desiderium habens dissolui, &c. Declaranda est pariter agonizantibus mortis necessitas & eius incertitudo, de qua D. Bern: Nihil certius morte, nihil incertius hora eiꝰ. Morti nullum præfinitum est tempus. Sine termino debitores sumus. Prudens debitor satagit quam primum potest a debito liberari, Sic & nos cum huic debito simus obnoxii, ad hoc tendere, debemus. Debitores qui dilationem solutionis obnixe petunt, in sui graue incommodum obtinẽt. Cum igitur debitum mortis negari non possit, ex neglecta solutione rigidus exigitur. Mors enim dilata minuit multorum gloriam. Multi enim in infirmitate sancte & gloriosè mortui fuissent qui articulum illum euadentes, ignominiose & perperam obierunt. Alij qui in uoluptatibus deprehensi, occisi sunt. Alii in ira & cholera atque vindicta interrẽpti alii in deordinatis affectionibus, catharris, & aliis repentinis casibus obierũt & in ęternã gehennam detrusi sunt. Exẽplum contemnendi mundũ Christus nobis dedit, dicẽs. Vulpes foueas habẽt, & uolucres cœli nidos: filius autẽ hominis non habet ubi caput suum reclinet. Christus uicit mundum, contemnẽdo ipsum. sic & nos eius auxilio & exemplo adiuti uincere poterimus D. Ioannes ostendit nobis arma, dicens. Hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides nostra. Si credamus infallibilem & ęternorum bonorũ promissionem, & ad illa omni affectu tendamus, nihil est quod nos in hoc mundo remoretur. Hac fide Apo. etiam uicit mũdum: cum omnia eius bona arbitratus est tanquam stercora. Iactandum est omni fiducia cor in domino, & uoluntas nostra uoluntati eius (cui nemo resistere potest) conformanda. acceptemus libere, & merebimur quod inuiti cogemur acceptare absque fructu, imo cum demerito. Faciamus de necessitate uirtutem. dicamus cum Christo pro nobis agonizante: Non sicut ego uolo, sed sicut tu. Non mea, sed tua uoluntas fiat. Hac uolitione perseuerante protinus cessabit mundi solicitudo & infestatio. Vxor autem & liberi, amici familiares, & famuli committantur Deo, qui vestit lilia agri, & pascit uolatilia cœli, quæ non serunt neque nent, neque congregant in horrea. Plures alii fuerunt relicti etiam in maiori necessitate, quib. melius prouidit Deus, quam fecissent parentes si uixissent. Ipse enim est pater principalis, & prouisor uniuersalis, &c. Hæc & alia huiusmodi timorem separationis mundi euellent, & agonizantẽ consolabuntur.

Maxime aũt consolandi, instruendi, & adhor-

Rom. 8.

Cõsolatio contra affectiões mundi.

Sapien. 9

Notanda ratio.

Mat. 8.

1. Ioan. 5.

Philip. 3.

Dæmones de tribus tentant in morte.

adhortandi sunt agonizantes, circa acerrimos dæmonum insultus, & tentationes quibus pauperem peccatorem instantissime & impetuosissime aggrediuntur. Dicunt.n.doctores, sanctos viros expertos fuisse.dæmones tētare agonizantes de tribus: Primò de fide, Sciunt. n. fidem esse fundamentum totius spiritualis ædificii, iuxta illud. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positū est, quod est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi,ut glo. exponit & ab Heb. 11. Fides est substantia sperandarum rerum,argumentum nō apparētiū, Ideo concludit quod sine fide impossibile est placere Deo. Eam ob rem sat agunt quam plurimis argumentis ac rationibus sophisticis inducere ad fluctuationē seu vacillationē.ut scilicet nō credatur paradisus aut infernus, suadentes omnia,quæ sunt fidei & credenda,esse fictitia.&(vt dicunt moderni hæretici) hominum commenta siue inuentiones. Philosophorum rationes ac hæreticorum perplexas quæstiones & scommata circa ea quæ tradit Ecclesia,permiscent,& persuadere tentāt ut ad infidelitatem pertrahant,uel saltem ad dubitationem, quę est species infidelitatis:quia(ut dicitur in c.1.extra de hæreticis)dubius in fide, infidelis est. Contra hunc insultum,persuadendum est agonizanti, accipere scutum firmæ fidei. unde Apostо. in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela inimici ignea extinguere, uocat fidem scutum: quia sicut per scutum repelluntur tela, ita omnia diaboli sophistica argumenta & suggestiones extinguuntur per fidem, quæ firmiter inhęret reuelatis a Deo, & promissionibus spiritualium & æternorum bonorum in sacra scriptura contentis,& ab Ecclesia promulgatis. & maxime quod vult & potest dare remissionē peccatorum.& in fine paradisum. Per hanc firmam inhæsionem habetur victoria.unde Aposto. Sancti per fidem uicerunt regna,operati sunt iustitiam,adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, hoc est argumenta, & suggestiones dæmonum,&c.& Apostoli ac alii Sancti,per fidem eiiciebant dęmones a corporibus:a fortiori affligentes repellent. Et D. Petrus: Aduersarius vester diabolus tanquā leo rugiens circuit, quærens quem deuoret:cui resistite fortes in fide.& 1.Ioan.5. Hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides uestra. Adhortandi sunt ergo agonizantes, ut quamprimum sentiunt suggestiones infidelitatis insurgere,dicant:Credo domine omnibus,quæ dignatus es Ecclesię tuæ per spiritū tuū reuelare: Adiuua incredulitatem,& ad auge mihi fidem qua tibi perpetuo adhærere ualeam. Monendi etiam sunt agonizantes, ut caueāt disputare cum diabolo, quia ipse est callidior & astutior, sciens deprauare scripturas.Sed simpliciter credant omnia quęEcclesia credit. Quemadmodum de quadā fideli muliere legitur,quod cum tentaretur a dæmone, de fide, & interrogaretur quid crederet,respondebat: Credo quod Ecclesia credit. Et cum interrogaretur quid crederet Ecclesia, respondebat: Qđ ego credo.& ad omnes suggestiones quas dæmon contra fidem illi ingerebat, dicebat: Credo quod Ecclesia credit.& sic faciliter uicit illū. Si diabolus urgeat, dicēdum cum Ezechia: Domine uim patior, responde pro me, Quid dicam aut quid respondebo,cum ipse fecerim? Tūc Deus qui non deficit in necessariis, adiuturus aderit.Vnde Aposto. fidelis Deus qui non patietur uos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentū. ut possitis sustinere.& alibi: Omnia possum(etiā inimicos uincere)in eo qui me confortat. & ut dicitur Roma. 8. Si Deus pro nobis,quis contra nos? Psal. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Optimum consilium est, ut quamprimum morbus inuaserit, ægrotus conteratur & confiteatur, & dicat symbolum fidei,protesteturque quod vult in ea perseuerare, & quod si suggestione inimici contingat oppositum imaginari,non intēdit vllo modo consentire,nec aliud credere,quam quod Ecclesia credit, in cuius fide vult viuere & mori. Talis protestatio ei proponenda est, & ad illam monendus.Proderit primū agonizanti,si assistentes pro fide illius orent. & symbolum fidei pro eo dicāt.Vnde in ordine prædicatorum statutum est,ut quamprimum fratres audiunt signum, in agonia fratrum pul-

Consolatio & monitio contra tentationem de fide.

Ephes. 6.

Heb. 11.

1. Pet. 5.

Mar. 9.

Luc. 17.

Esa. 58.

1. Cor. 10

pulsari solitum, accedant ad eum festinãter, dicentes ꝓ eo symbolum fidei, ut Dominus fidem illius solidare dignetur. Plurimum etiam conducet allegare & declarare, quæ de fide sparsa sunt in sacris literis: prout illud, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, & illud Ioan. 11. Qui credit in me etiã si mortuus fuerit, viuet. & Ioan. 12. Vt qui credit in me, in tenebris non maneat. & Io. 8. qui sequitur me, non ambulat in tenebris. & Mar. 5. Noli timere, tantummodo crede. quia (ut dicitur Marc. 9.) Omnia possibilia sunt credenti. & 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. & Luc. 1. Non est impossibile apud Deum omne verbum. & illud: impossibile est Deum mẽtiri, quicquid ergo dixit credendum & Luc. 20. Noli esse incredulus, sed fidelis. & Ioan. 20. Beati qui non uiderunt & crediderũt & illud Apoc. 2. Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ. quia (vt dicit Apostolus. 2. ad Tim. 2.) non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Sunt alij passus inumeri, quos gratia breuitatis relinquo. Secundo dęmones tentant agonizantes de spe, & inducere nituntur peccatorẽ ad desperationem. Obiiciũt enim omnia mala & peccata commissa ac negligentias, & aggrauant abominationes illorum, & indignationem Dei, & quomodo odio est Deo impius & impietas eius. Exprobrant ingratitudinẽ tantorum beneficiorum, quæ Deus nobis contulit. Exprobrant etiam sæpissime exhibitam misericordiam, & recidiuationem, & diuturnam in peccatis perseuerantiam. Proponunt inestimabile redẽptionis prętiũ a peccatoribus contemptum. Proponunt pariter rigorosam Dei iustitiam, & horrendum ac terribile eius iudicium, districtamq; rationem requiri etiam de omnibus minimis, de verbis ociosis, &c. quæ in illa hora reddi non poterit. Nam ad tãtorũ negociorũ discussionem, confessionẽ, & satisfactionem, tam paruum temporis spacium non sufficit. Concludunt ꝙ si vix iustus sit securus, & vix debitã rationem reddere possit, quomodo peccator cõsuetudinarius & inueteratus poterit reddere rationem? Ideo persuadent ægrotanti impossibile esse pœnitere & satisfacere & per consequens quod desperet de misericordia Dei, & incipiat cãtilenã inferni. Maledicta dies in qua natus sum &c. Propter huiusmodi tentationes, multis peccatoribus consuetudinariis contingit, sicut errantibus in principio itineris: putãt ire in unã ciuitatẽ, & in fine diei inueniunt se in alia plurimum distãte. coguntur ibi hospitari, considerantes distantiam. Sic ad propositum, &c. Contra hunc insultum & tentationem consolandi & adhortandi sunt agonizantes, ut accipiant galeam salutis, hoc est firmam spem & fiduciã perueniendi ad beatitudinem ex meritis & gratia atque misericordia Dei. Hæc spes atque fiducia poterit persuaderi ex multis, quæ agonizantibus hac tentatione agitatis proponenda sunt & declaranda. In primis persuaderi poterit ex fine ad quẽ nos creauit Deus: quia non ad damnandum, sed saluandum. unde D. Augu. dicit: Deus creauit hominem, ut summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. & Apost. 1 Timot. 2. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritati venire qui etiam declarauit per Ezechielem. 18. quod nolebat mortem peccatoris, sed vt magis conuerteretur & viueret. vnde dicebat. Quare moriemini? (scilicet æternaliter.) Quia nolo mortem peccatoris. conuertimini, & viuite scilicet uita gratię: quasi diceret: Hæc est voluntas mea. Hic est finis propter quem vos creaui. Salo. Sap. 1. dicit: Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum, imo potius lętatur de uita illorũ. Omnis enim artifex amat opus suum, & quantum in ipso est, vult ipsum ad opus perfectum adducere, vt lætetur in eo. Sed Deus est creator & artifex, qui specialiter hominem fabricauit ad imaginem & similitudinem suam, ut delicias suas, in eo haberet. vnde & pater noster uoluit appellari. & ideo Sapiens dicit: Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. subiungit: Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine omnia, qui amas animas. In quo debet filius spem suam & fiduciam collocare, nisi in patre. qui propter naturalem

Mar. vl. *2. Tim. 2.* *Heb. 6.* *Secunda dæmonis tentatio.* *Mat. 12.* *Consolatio contra desperationem.* *Sap. 11.*

talem nexum non potest filium se humiliantem repellere? Cum ergo Deus sit pater, sequitur, &c.

Secundò potest persuaderi spes & fiducia in misericordia diuina, ex redemptione generis humani. Dei enim filius vidés quod homo a peccato originali & aliis actualibus non poterat resurgere, nec pro eis satisfacere, cum infinitam exigerét satisfactionem: propter nimiam charitaté qua dilexit nos, exinaniuit semetipsũ formam serui accipiens, & habitu humanitatis indui voluit, vt in ea satisfaceret pro peccatis nostris, quod abunde fecit. Vnde Esa. 53. Dolores nostros ipse tulit, & languores nostros ipse portauit, Ipse vulneratus est ꝑpter iniquitates nostras attritus est propter scelera nostra. & Diu. Petrus: Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Quomodo ergo tanta sustinuisset, nisi decreuisset nos saluare? Displicet cuilibet amittere ea quæ magno precio emit, imò si perdiderit, curat recuperare. Sed Christus emit nos precio magno: igitur, &c. Ad hoc insinuã dum dixit parabolam de oue perdita, Luc. 15. Tertio spes & fiducia in misericordia DEI potest persuaderi ex promissione: quia promisit nobis ueniam & remissionem peccatorum. Vnde per Hiere. dixit: vulgò dicitur: Si dimiserit uir vxorem suam, &c. sequitur: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me (dicit Dominus) & ego suscipiam te. & alibi: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. & Esa. 45. conuertentibus se promisit saluté, dicés, Cõuertimini ad me, & salui eritis. & Christus Luc. 24. Quoniam scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis, & prædicari in nomine eiꝰ pœnitétiam & remissionem peccatorum, in omnes gentes. promisit nobiscum esse in tribulatione. vnde Psalm. Cum ipso sum in tribulatione. Licet aliquãdo vt uideat certamen, non sentiatur eius præsentia: vt de D. Antonio legimus. Promisit etiam resurrectionem Mat. 11. Venite ad me omnes qui onerati estis (scilicet peccatis) & ego reficiam uos. Promisit etiam regnum cœlorum, Matth. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit regnum cœlorum. Cum

Hiere. 3.

ergo ipse sit uerax, imò & ueritas ipsa per essentiam, & mentiri nó possit, ut dicitur ad Titum 1. & Heb. 6. sequitur quod tenebit promissum, & per cõsequens faciet misericotdiam, &c. maxime cum eam su per omnia præferat, quandiu sumus in hac uita mortali. vnde Psalm. Miserationes eius super omnia opera eius. & Christus, Matth. 12. Si sciretis quid est, Misericordiam uolo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. & D. Petrus: Qui vocauit nos propria gloria & uirtute, per quam maxima & preciosa nobis promissa donauit, ut per hoc efficiamini diuinę consortes naturæ. Quartò potest persuaderi spes & fiducia ĩ diuina misericordia, ex electione. Quia coniecturam & probabilitatem moralem habemus, quod elegerit nos ad uitã æternam, ex eò quòd nasci nos fecit ex fidelibus: & sic nos separauit ab infidelibus. eo etiam quod iam participes nos fecit suæ passionis per sacramentum baptismi, per quod ascripti sumus in libro spõsæ suæ, hoc est ecclesiæ, ꝑ quam habemus cognitionem infinitę bonitatis & misericordiæ diuinæ & promissionum nobis factarum, si eius mandata seruauerimus. Habemus etiam Ecclesiam, tanquam matré ualde pro nobis sollicitã in administratione sacramétorum, quę sunt dona cœlestia, & medicinæ contra peccata, & nutrimétum uitæ spiritualis. Est enim adeo solicita, ut assidue fleat pro peccatis nostris, & laboret pro reconciliatione nostra. iuxta illud Iohel. 2. Inter vestibulũ & altare plorabunt sacerdotes, ministri Domini, & dicét: Parce Dñe populo tuo, & ne des hæreditaté tuã in opprobriũ. Filius qui habet patré clementé, & matré beneuolã & affectam, nó hét occasioné timoris, sed magnę spei. Cũ ergo Christus sit pater misericordiarũ, & Deus totius cõsolatiõis, qui cõsolaĩ nos in omni tribulatione nostra: & Ecclesia sit pia mater, magis affecta & solicita pro Christianis, quã fuerit unquã aliqua mater carnalis pro filiis suis, cum cõtinuè fleat & oret pro ipsorum reconciliatione eosque faciat participes suffragiorũ suorum: sequitur quod Christiani, & maximè pœnitentes, qui susceperunt sacraméta Ecclesiæ, non debent habere occasionem

Ps. 144.

2. Pet. 1.

nem timoris & diffidentiæ, sed potius magnæ spei. Præmissa proposita & declarata agoniozanti, erigent spem & fiduciam in diuinam misericordiam, sperabitque indulgentiam peccatorum, & liberationẽ a tentationibus dæmonum. Et si demones urgeant, opponẽtes peccata, & ea quæ prędicimus eos allegaturos: poterit respõdere agonizans, quod ipse non meruit indulgentiam peccatorum: nec satisfacere posset pro eis, ueruntamen confidit in adiutorio Dei, qui propter suam infinitam bonitatem & misericordiam promisit ueniam pœnitentibus. & cum sit ipsa ueritas, & mentiri non possit, nullo modo deficiet, quin det veniam, ad quam communicandam uocat eos, qui spem habent in eo, & in merito passionis Christi, qui abunde satisfecit pro omnibus, qui spem habent in illum. Et quo ad hæreditatem cœlestem dicat cum D. Bernard, quod Christo redẽptori duplici iure debetur, scilicet naturali & acquisito: Ipse altero iure contentus, aliud nobis dabit, sicut ꝓmisit. Ideo agonizans diuertens intellectum a dęmonum tentationibus, debet ipsum omni conatu & uirtute dirigere ad Deum, & dicere illud responsorium Ecclesiæ: Tribularer, si nescirem misericordias tuas Domine. Tu dixisti, Nolo mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & uiuat. Qui Chananæam & Publicanum uocasti ad pœnitẽtiam, & Petrum lachrymantem suscepisti. misericors Domine digneris tua ineffabili clemẽtia me pœnitentem aspicere, & ueniam concedere, ac auxilium conferre. debet pariter implorare diuinum auxilium, dicẽdo: Deus in adiutorium meum intende, cum omnibus eius uersiculis. & illud respõsorium Ecclesiæ: Media uita in morte sumus, quem quærimus adiutorem, nisi te Domine Deus, qui pro peccatis nostris iuste irasceris. Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte & misericors Saluator, amaræ morti ne tradas nos. Neque projjcias nos in tẽpore senectutis, cum defecerit uirtus nostra, ne derelinquas nos Domine. Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte & misericors Saluator, amaræ morti ne tradas nos. & illud Psalm. Emitte manum tuam de alto,
Ps. 143. eripe me, & libera me, de aquis multis (hoc est tribulationibus mortis) & de manu filiorum alienorum (hoc est dæmonum) & illud Psalm. 30. In te Domine speraui non confundar in eternum, in iustitia tua (hoc est per passionem tuam, quã pro nobis sustinuisti, ut satisfaceres) libera me. totus ille Psalm. est huic negocio accomodatus: & ideo recitandus & declarandus, si agonizans non intelligat. Idem de Psalm. 3. Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? & de Psal. 22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. & Psam. 24. Ad te Domine leuaui animam meam & Psalm. 50. Miserere mei Deus secũdum magnam, &c. & Psalm. 124 Qui cõfidũt in Domino. &c. & Psalm. 139 Eripe me Domine, & alia huiusmodi, quæ prudens consolator ex sacris literis hauri re poterit, agonizantem consolabuntur. Exempla etiam Sanctorum reuocanda sunt ad memoriam illorum, maxime in quibus reluxit misericordia Domini: ueluti in patriarchis, qui offenderunt crimine pessimo, tamen subleuati sunt. & in Dauide qui adulterium cumulauit homicidio, & duousb uerbis effugit vindictam, dicens: Peccaui Domino. In Niniuitis, in Achab, in Manasse rege pessimo, in filio prodigo, cum quo dicendum est: Pater peccaui in cœlum & coram te, &c. in publicano, cum quo dicẽdũ: Deus propitius esto mihi peccatori. In muliere peccatrice & in bono latrone, cui propter unũ memẽto mei, paradisus statim promissus est.

Tertio dæmones in morte tentant aliquos de pręsumptione, allegãtes bona opera per eos facta, ieiunia orationes, eleemosynas, & alia huiusmodi, ut possint inducere ad præsumptionẽ & superbiã vt se putent inter Seraphicos spiritꝰ habere sedem, & quod illis Deus teneatur propter bona opera quæ fecerunt, &c. Talibus ꝓponenda sunt ea quæ pertinent ad humilitatem: & quod nõ nostris meritis habuimus tot & tanta beneficia quæ a Deo omnium largitore obtinuimus, sed ex infinita Dei bonitate & clemẽtia, & merito passionis Christi. & quod non sunt condignę passiones huiꝰ temporis, ad futurã gloriã quæ reuelabitur in nobis, & quod dicant illud Ps. Ne intres in iudiciũ cũ seruo tuo Domine: quia non iustificabitur in conspectu

Tertia dęmonũ tentatio. *Iaco. 1.* *Rom 8.* *Ps. 142.*

spectu tuo omnis viuens. & tractū illum, Domine non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundū iniquitates nostras retribuas nobis. Domine ne memineris iniquitatū nostrarū antiquarū, citò anticipent nos misericordiæ tuæ, qa pauperes facti sum⁹ nimis. adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriam nois tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomē tuum. Proponenda est illis humilitas Christi, q exinaniuit semetipsum, &c. Proponenda est pariter Christi charitas & patiētia, cuius imaginem in cruce pendentem ostendere plurimū proderit extremè ægrotanti, declarando quòd non est aliud nomen nec signū datum sub cœlo hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. Tantam.n. habet vim Christi pro nobis crucifixi contemplatio, vt desperatio vertatur in spē, & spes in exultationem. iuxta illud Psal. Exultauit cor meum in salutari tuo: cātabo Domino qui bona tribuit mihi & Psallam nomini tuo altissime. Salutare DEI Christus est, qui in ligno crucis operatus est nostrā salutem. In hoc signo Christus vicit mundum & diabolum. In hoc signo Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Hoc signum fecit Dominus eleuari in nationibus, in uexillū militiæ Christianæ: quod talem habet virtutem, vt omnes qui totam spem & fiduciam collocant in eo, victoriam inimicorum obtinent. & ideo persuadendum est agonizāti, ut iactet cor suum in domino: & in merito passionis, quam pro nobis sustinuit in cruce, cuius signum videt & tangit. Osculetur & amplectatur agonizans crucifixi imaginem, in signū & protestationē fidei, spei & charitatis, ac recognitionis, & gratiarum actionis. Monendus est etiā ut si habeat inimicos, indulgeat eis propter Christum, & dicat quod habetur in oratione Dominica. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si offenderit aliquos, quibus reconciliari & petere veniam tenet & satisfacere de fama, &c. monendus est ut in secreto procuratorem constituat, & ipse interius a Deo ueniam petat, habens in voto seu desiderio si euaserit, personaliter petendi. Sæpe reducenda est ei ad memoriam oratio Dominica, & repetendum illud: Et ne nos inducas in tentationem (hoc est ne permittas nos succumbere tētationi) sed libera nos a malo, hoc est diabolo & omni alio nociuo. Reducendum est etiam ad memoriā symbolum fidei, ac pro eo dicendū cum antiphonis D. Virginis, Aue stella matutina, Alma redemptoris mater. Sub tuum præsidium, Salue regina misericordiæ, Aue regina cœlorum: & hymnus, Aue maris stella. &, Memento salutis author. &, Maria mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Frequenter etiam hortandus est ad iactandum cor, & fiduciam in meritum passionis Christi, & ad contemplandum verba quæ in cruce dixit. & quod sæpe dicat illa ultima: In manus tuas Domine cōmendo spiritum meum, Sic enim agonizans consolatus, uictis hostibus fideliter & feliciter obdormiet in Domino. Cauendum est tamen ne a pluribus hinc inde clametur. Sufficit enim unus modeste, distinctè, & clarè adhortans ad præmissa. & illo fatigato succedat alius. Assistentes autem submissa voce instent orationi pro illo. Emittantur uel eiulare prohibeantur vxor & liberi. Tandem remisso spiritu, signetur signo crucis cum candela benedicta, quæ in agonia debet teneri accensa, in signum protestationis fidei in Christū, qui est vera lux mundi. tandem claudantur oculi, & dicatur responsorium. Libera me, cum orationibus consuetis aspergat aqua benedicta, & secundum morem & ritum Ecclesiæ post missæ sacrificium, si fieri potest, corpus eius cum psalmis & orationibus tradatur sepulturæ.

Act. 14. Ps. 12. Ps. 30. Esa. 5. Luc. 23.

Ver. 7. *De consolatione desolatorum propter mortem amicorum.*

A Cum amor sit vnio, & nexus delectabilis inter amantem & amatum, sequitur quod separatio sit tristabilis & dolorosa, quantum ad partem sensitiuam. cū sit priuatio cōuenientis boni. In morte autem amicorum est separatio corporum, & familiarium colloquiorum, futurorumq; sensibilium speratorū bonorum omissio, & per consequēs oritur dolor & desolatio siue tristitia. Et cū hoc sit naturale

rale, non est de se uitiosum, dummodo metas rationis non excedat. Legimus.n. in sacris literis, sanctos uiros morte ꝓpin
Gene. 23 quorũ & amicorũ luxisse. Abrahaam plan xit & luxit vxoré suam Sarram. Iacob lu-
Gen. 37. xit super filiũ suum Ioseph. qué credebat mortuũ. Filij Israel luxerunt Moysem tri-
Deu. 34. ginta diebus. Et Dauid luxit & planctum
2. Reg. 1. fecit super Saul, & filium eius Ionatan. Christus etiam in morte Lazari lachrymatus est. Et filiæ Hierusalẽ, super Chri-
Luc. 23. stum: maximè autem D. Virgo, de qua ꝓphetauerat Hieremias plorans plorauit in nocte, &c. Ideo concludi potest, ꝙ fle-
Ioan. 11. tus & planctus moderatus in morte ami-
Tren. 1. corum, non est illicitus. Ecclesiastici enim 38. dicitur: In mortuum produc lachrymas: & quasi dira passus, incipe plorare. Veruntamen luctus aut tristicia nõ debet esse immoderata, neque diuturna, dicitur enim ibi. Propter delaturam amare fer luctum illius uno die, & consolare ꝓpter tristitiam. Ecclesiastici verò 22. permittitur luctus mortui septem diebus. Illicitus est autem luctus immoderatus, ꝓut illorum qui nullã volunt recipere consolationem, & propter tristitiam omittunt sumere refectionem, & somnum. in qua omissione exponunt se periculo perdendi vsum rationis, aut incurrendi grauem infirmitatem, aut mortem, aut etiam cum ex impatientia incidunt in murmurationem & blasphemiam contra Deum, dicentes: Heu Deus meus, cur talem amicum aut societatem abstulisti? Quid feci tibi? Quid peius facere potuisti? &c. Quæ verba sunt blasphemiæ plena, quasi Deus esset iniustus, & non esset omnipotens. Ideo tales arguendi sunt, vt desistant a talibus & similibus verbis, & inducendi, ut de illis pœnitentiam agant. Vnde Apost. O homo, tu qui es qui respondeas Deo? quia (vt dicit Iob 39.) Qui arguit Deum
Rom. 9. debet respondere illi. Sed quis est qui rationabiliter in huiusmodi possit respõdere Deo? aut se iustificare corã eo? cum Ps. dicat, Non iustificabitur in cõspectu eius omnis viuens. Et Iob 9. Verè scio quod
Ps. 142. ita sit, quod non iustificetur homo compositus Deo. Si voluerit cõtendere cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. Certum enim est: secundum D. Iacob. quod in multis offendimus omnes & secundum D. Ioan. Si dixerimus, quia peccatum non habemus. &c. D. Grego. ait: Mala quæ patimur peccata nostra meruere, & ꝙ si nullas esset iniquitas, nulla dominaretur aduersitas, nec punit nos ad cõdignum, nec ita citò, vt meruimus: quia iam dudum actum esset de nobis. Ideo possumus dicere cum Hieremia: Misericordię domini, ꝙ non sumus consumpti. Quare cauendum est ab huiusmodi, & similibus blasphemijs, & murmurationibus, Christus fletũ illum immoderatum prohibuit, dicens Viduę. Noli flere, scilicet immoderatè. Et vt nobis exemplũ præberet, consolatus est singulariter mulieres, illam viduam, & Martham. ad Magdalenam, eo ꝙ mulieres frigidiores sunt: & propter defectum caloris & spirituum vitalium, non possunt faciliter tristitias repellere. Nonnullæ perdiderunt sensum, & factæ sunt fatuæ. Aliæ desperatæ mortuę sunt. Aliæ inciderũt in graues infirmitates. Ideo cõsolandæ sunt, & maximè viduæ, quæ destitutæ sunt baculo, & fulcimento ac capite. & propter huiusmodi destitutionem sępè indebitè vexantur. Licet Deus earũ vexationes districtè prohibuerit. Exo. 2. Viduę & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur, furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt uxores uestrę viduæ, & filij vestri pupilli, & Hiere. 22. Viduam nolite contristare. Et Ecclesiæ. 35. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt: & exclamatio eius super deducentem eas. A maxilla enim ascendunt vsque ad cęlum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis. & Apost. 1. Timot. 5. Viduas honora. Nihilominus tamen sæpissimè despiciuntur & opprimuntur, etiam ab his qui eas consolari deberent, a quibusdam tutoribus, qui rectius a curando & furando dicuntur curatores. nonnunquam etiam a propriis filiis & filialibus, ac aliis parentibus: ita ut extremum remedium earum sint lachrymæ & spes in Deo. Vnde Apostol. Quæ vere vidua est & desolata, speret in Deo. Consolari debent non solum in die sepulturæ, sed postmodum: quia cùm vident se solas, recordantur amissionis

Iacob. 3.
1. Ioan. 1.
Luc. 7.

nis uiui, & grauiter torquentur. Sunt ali quæ nouiter uxoratæ quæ rident tantum luctum: quia nesciunt quis morcellus sit uiduitas & separatio coniugatorum. Sed aliquo die scient & experientur, tunc iudicabunt non esse ridendum, de eis, sed quo modo consolandę sunt. Prima igitur consolatio desolatorum propter mortem amicorum, est personalis uisitatio: sicut Christus in persona, uenit ad Martham & Mariam. Sic etiam uicini, parentes & propinqui, atque amici, quam primum sciunt mortem aut aliam grauem desolationē, debent desolatos in persona uisitare, etiam si non uocentur: quia dolor & tristitia impediūt recordari eorum qui uocandi sunt. Secunda consolatio debet esse per compassionem condolendo cum eis. Vnde Apostolus. Flere cum flentibus, Ideo Christus uidens Mariam flentem, &c. lachrymatus est, ut ostenderet signum amoris & compassionis. Sic in talibus non debent ostendi signa lætitiæ: quia per ea aliquis ostenderet se inimicum, & amplius contristaret quam consolaretur. Ideo Sapiens: Musica in luctu, importuna est narratio. Tertia consolatio est per uerba dulcia & lenitiua, uidelicet quod Deus pro meliori bono hoc fecit, pro bono defuncti, qui à miseriis & periculis est liberatus. Vnde Salomon. Magis laudaui mortuos quam uiuentes, &c. Nullus debet tristari de bonis amici. cū liberatur a debitis & periculis. sed per mortem, &c. Igitur, &c. Poterunt enarrari bona mortis, de quibus supra hoc. §. uer. 3. Ex parte uero uiuentium fecit Deus pro meliori bono, ad euellēdam inordinatā affectionem, & forte ad præseruandū eos à maiori dolore & tristitia: quia si vixisset fortasse incidissent in aliqua scandala, & pernitiosum exitū fecissent: occulta enim sunt iudicia Dei. quid enim allatura fuisset longior uita incertum est. Ideo dicendum est cum Iob. dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est. sit nomen domini benedictum. Consolari etiam possunt, allegando mortis necessitatem & ineuitabilitatem. Statutum enim irreuocabile est hominibus semel mori. Non est Papa, Imperator aut Rex, qui ab eo sit exemptus. Vnde Apost.

Modus consolandi desolatos ppter mortem amicorū.

Rom. 12.
Ioan. 11.
Eccl. 22.
Eccle. 4.
Heb. 9.
Rom. 5.

Ita in omnes mors pertransijt. Et cū mors non habeat tempus præfixum, quando Deus illam mittit, æquo animo ferenda est. Conqueri enim de morte: est conqueri de natiuitate, cū natiuitas sit initiū cursus ad mortem. Vnde Dauid: Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur. Quando non esset aliud quam uoluntas Dei q ita uoluit deberemus patienter ferre, & facere de necessitate uirtutem. Nemo enim resistere potest eius uoluntati: imo omnes tenemur uoluntatem nostram uoluntati diuinæ cōformare. Vnde in oratione dominica Christus inter cæteras petitiones apposuit: Fiat uolūtas tua: & ut exemplum præberet, in horto Olíueti angustiatus, dicit: Non sicut ego uolo, sed sicut tu. non mea, sed tua uoluntas fiat. Præterea propter fletum aut tristitiam non possunt defuncti reuocari ad uitam. Allegandum est exemplum Dauid desolati propter infirmitatem filii, pro quo se afflixit ieiuniis, & aliis carnis macerationibus. & cum audiuit mortem, surrexit de terra, & lotus est, cumque mutasset uestem, ingressus est domum Dei, & adorauit petiuitq; ut ponerent ei panem, & comedit. dixerunt autem ei serui sui: Propter infantem cū adhuc uiueret ieiunasti, & flebas: mortuo puero surrexisti, & comedisti. Respondit. Propter infantem. cum adhuc uiueret, ieiunaui, & fleui, dicebam enim, Quis scit si forte donet eum mihi Dominus? nunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? Nunquid potero eum reuocare amplius? Ego uadam magis ad eum, ille uero non reuertetur ad me. Postremo ostendēdum est talibus, quo modo talis fletus & planctus ac tristitia, immoderata cum impatiētia de nihilo seruiūt, sed plurimum nocēt. Spiritus, n. tristis desiccat ossa & inducit infirmitates, &c. Prouocat etiā Deū ad uindictā, & ad mittēdum peiora mala. Vnde Apost. Neq; murmuraueritis, sicut quidā illorū murmurauerunt, & perierūt ab exterminatore. Dicitur communiter ꝙ melius est se tenere cum uno malo, quam cum pluribus. Multi gentiles olim patienter ferebāt mortē suorū. Thelamō audiēs mortē filii sui, ait: sciebā me genuisse mortalē. Idem, dixit Anaxagoras. Pericles dux Atheniensium, orbatus filiis, solito uultu atque

2. Re. 12.
Prou. 17

atque adeo coronatus. etiam in concione disseruit. Succurrat Dionys. Syracusanus, qui cum in amicorum consensu non nihil agitaret, ac subito tumultu in ædibus coorto, sciscitatus quid esset rei, & didicisset filium de tegulis lapsum interiisse: nihil commotus iussit extincti corp⁹ mulieribus rite sepeliẽdum tradi, sese quod instituerat non omissurum. Si Gentiles qui non habent fidem nec spem de resurrectione, patienter tulerunt mortem filiorum: uxorum, propinquorum, & amicorum: quanto magis patienter ferre debent Christiani, qui habent spem reuidẽdi eos, & gaudendi cum eis in regno cœlesti? Si dicatur, Tãto bono priuatus sum, dicendum est illi tali quod illud ex se nõ habebat, sed ex Dei dono: & ita datum, ut ad tempus quãdiu Deo placeret, frueretur eo, & nõ perpetuò: Nihil ergo quod tuum esset amisisti. Mortuus est filius quẽ sciebas mortalem & ad tempus datum. Quid prodest flere, quod mutari non potest? aut cur anxie deploras, quod tibi cũ tot hominum milibus commune est. Circunspice vicinos, circunspice cognatos, affines, ac omnes alios: quot reperies etiam mulierculas, quæ mortem liberorum moderate ferant? Si quis dicat mortem filii non possum non flere: respondendum quod & si verum sit, fletus tamen est moderandus, cogitandumque quod non perit qui bene moritur. Dices: Occubuit immatura morte. Nulla mors immatura recte morienti. Ante diem periit: nulli certus mortis dies est. In ipso flore iuuẽtutis extinctus est. optimũ est mori, cum uiuere est suauissimum: quia (vt dicitur Sap. 4.) Raptus est ne malitia immutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Senectus enim uenerabilis, non diuturna, nec annorum numero computata Aetas senectus, uita immaculata. Optimum filium amisi: gaude quod talem habueris. Sed innocens erat. nulla mors magis amplectenda, minusq; deploranda. Repẽte ac subito mortuus est. Sapientiæ 4. Iustus, si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Sapientis consolatoris erit respondere modeste ad singula. & singulis morbis ac desolationibus antidota proportionata applicare.

Gentiles mortem ꝓpinquorũ patienter tulerunt.

Ver. 8. *De Oratione funebri ad populum ex tempore facienda.*

Ex præcedentibus quilibet in arte dicendi aliquo modo initiatus, officio sepulturę superueniens, faciliter atque utiliter apud uulgares orare poterit accipiendo pro themate illud Eccles. 33 Audite me magnates, & omnes populi & rectores ecclesię auribus percipite. Vel illud Eccles. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. aut illud Eccles. 38. Mihi heri, & tibi hodie. aut aliquid aliud proposito deseruiens, implorato auxilio diuini numinis per intercessionem D. Virginis proponi poterit, quod Diuus August. in libro de cura agenda pro mortuis dicit: Quod huiusmodi solennitates sepulturæ Spiritu sancto spirãte a sanctis Patribus antiquis & ab Apostolis, duplici ratione fuerunt obseruatæ. Prima est propter uiuentium vtilitatem. Secunda est propter defunctorum liberationem, De his multa dicta sunt superius cap. 16. §. 4. uer. 32. Ad prosequendam primam rationem de utilitate uiuentium (quia huiusmodi sepulturæ insinuãt mortis memoriam unde sepulchrum dicitur monumentum quasi monens mentem) subseruient ea quæ de memoria mortis dicta sunt supra hoc. §. ver. 2. ac etiam ea quæ dicta sunt uer. 3. de utilitatibus quæ mors affert bonis, & incommodis quæ affert malis. Nec non ea quæ dicta sunt de præparatione ad mortem, uer. 4. ac etiam de modo se pręparandi, ver. 5. pariter ea quæ dicta sunt uer. 6. de insultibus & aggressionib⁹ quæ in morte cõtingũt: Quæ oĩa defunctus si loqui posset, diceret: Mihi heri (hoc est dum uiuerem) & tibi hodie (hoc est in hac tua uita) omni die & hora cõtingere potest. ideo pręparate. Diceret etiam; Audite mortis necessitatem (quia scilicet statutũ est hominibus semel mori.) Audite mortis communionem, a qua nemo eximitur, In omnes enim mors ꝑtrãsit. Audite mortis incertitudinẽ & pericula. Nihil enim certius morte, secũdũ D. Ber. sed nil incertius hora ei⁹. & Christus: Et uos estote parati, quia nescitis diẽ neque horam. Hæc nos inducere debent ad præparationem faciẽdam. Congruum erit hic declarare modũ ꝓparationis, hoc §. uer. 5.

Heb. 9.
Rom. 5.

§.ver.5.declaratum. Ad prosecutionem secundæ rationis de deliberatione defunctorum,ultra illa quę dicta sunt folio prætaxato,litera C, poterunt adduci necessitates,motiua,& modi eos libe randi, quæ in dicto uer.32.continentur. Concludendũ est tandẽ,quod cũ ad suffragandum defuncto conuenerimus,ei suffragari debemus.Quia licet probabilitatẽ & cõiecturã habeamus,& piè credere possimus ipsum regnare cũ Christo,& non egere suffragiis nostris attenta uita & pœnitentia facta in morte(Poterunt hoc loco aliqua bona & laudabilis cõseruatio defuncti recitati,& intersignia,si quæ habet declarari ad ædificationẽ & exẽplũ assistẽtiũ, absque tñ adulatione & mendaciis, quia illa plurimũ detrahunt aulhoritati prædica-
Iaco. 3. tionis.)Nihilominus tñ(ut Diu.Iac. ait:)
1.Ioã.1. In multis offendimus & D.Ioan. Si dixerimus quia peccatũ nõ habemus &c. nec fit homo adeo iustus, qui faciat bonũ, & non peccet.Eã ob rẽ si fortè propter peccata uenialia aut reatũ mortaliũ remissorũ siue pro pœnitẽtiis nõ cõpletis, detineretur in purgatorio:debemus illi suffragari. Hortandi ergo sunt assistentes, ut aliqua suffragia pro eo faciant.Et quod cum uiderint corpus christi eleuari,offerãt christi passionẽ in sacrificio missæ repræsentatã:deprecãtes Deũ, ut eius meritũ & satisfactionẽ sua ineffabili clementia animæ defuncti applicare . & eã pœnis liberare dignetur.Ecclesiastes uero cũ clero pote-
Eccle. 7. rit dicere psal.De profundis, uel aliquod respõsoriũ cũ orationib. consuetis. Si defunctus erat pauper, habẽs filios & filias, opus misericordiæ erit eos cõmẽdare , & eis bene facere. Hortandus est ẽt populus,ut apud Deũ intercedat pro cõsolatione desolatorũ pp mortẽ defuncti,si expediat:qa aliqñ est ridiculosum tales cõmẽdatiões facere,cũ ꝓpinqui letant̃ de morte,pp successionẽ bonorũ eis aduenientẽ.

Continuatio dicendorum.

B QVum ad satisfaciendũ pro peccato originali ac aliis actualibus, filius Dei (qui est secunda in diuinis persona)incarnatus fuerit,& nostram cõgruo tẽpore assumpserit naturã : ideo de eius incarnatione dicẽdũ est. Verũ qa incarnationis filii Dei mysteriũ absq; sãctissimæ Trinitatis notitia intelligi minimè potest,de ipsius sanctissimæ Trinitatis misterio,pro terminorũ declaratione, aliqd in nostris institutionibus dicendum est.

DE MYSTERIO SS. Trinitatis. Cap.XIX.

MYsterium sanctissimę Trinitatis in duob.copulatiuè cõsistit.s.in vnitate essentiæ, & distinctione personarum in illa vna & indiuisa essentia. 1. Contr. Gen.c.13

§.1. *De vnitate essentię diuinę.*

ANtiqui philosophi per rationem naturalem venerunt in cognitionem vnitatis essentiæ vnius Dei,quẽ vocabant primum principium , & in cognitionem sapientiæ,bonitatis,potentiæ, & aliorum essentialium. Aristoteles enim probat unius Dei existentiam, ex motu : & potest eius ratio sic deduci:Motus est,ergo Deus est. Antecedens est sensibiliter euidẽs,& negari non potest. Consequentia probatur,supponẽdo duo : Primũ,ꝙ per Deum intelligimus primum principium siue primum motorem immobilem. Secundum, quòd motus est actus entis in potẽtia,prout in potẽtia,ut habetur in 3.phy.His suppositis,arguitur sic : Omne quod mouetur,ab alio mouetur.quia nihil mouetur, nisi sit in potentia ad illud ad quod mouetur:cum mouere sit aliquid educere de potentia ad actum,quod fieri non potest, nisi per aliquid quod sit actu, cum impossibile sit aliquid idem secundum idem, simul & semel esse in actu & potẽtia. Tunc quæratur de illo alio quod mouet,an moueatur ab aliquo alio, & sic consequẽter : & cum nõ sit processus in infinitum (quia tunc nihil moueretur,quod est euidenter falsum) sequitur quòd deueniendum est ad unum primum motorem immobilem qui est actus purus, & nullo modo in potentia passiua.& illud principiũ vocamus Deum.igitur Deus est. D. Thom. probat aliis modis,quos breuitatis gratia omitto

C 1 p. q. 2. art. 2.

8.Phy.

Rom.1. Philoſo. agnouiſſe unum Deum teſtatur Apoſtolus,dicens:Qui cum cognouiſſent Deũ,non ſicut Deũ glorificauerunt. Cum igitur ratione naturali poſsit probari vnũ eſſe Deũ, ſequitur quòd Deũ eſſe non eſt de fide apud eos qui habent rationes demonſtratiuas. Non enim de eodem eſt fides & ſcientia apud eundẽ, ut dictum eſt. Apud ſimplices verò,qui non habent demonſtrationes, eſt præambulum ad fidẽ.

Ea enim quæ de Deo naturali ratione probari poſſunt, debent accipi per modum fidei,triplici ratione: Primo, ut homo ad ueritatem fidei citius perueniat. Secundo, ut cognitio Dei ſit communior. Tertio,ut ſit certior. Ratio enim humana in rebus diuinis eſt inſufficiens: & circa ea multi philoſophi errauerunt. Vt igitur homines citius ad diuinæ vnitatis cognitionem perueniant, Deus in ſacris literis exprimi fecit. Audi Iſrael, dominus Deus tuus unus eſt.& in pluribus aliis locis.Nec obſtat illud pſalm. Ego dixi, dii eſtis:nec illud.Si illos dixit deos ad quos ſermo dei factus eſt: quia tales non uocãtur ſimpliciter ſiue per eſſentiam dii, ſed per participationem alicuius effectus diuinitatis, Deus vero dr̃ ſimpliciter & per eſſentiã,iuxta illud:Ego ſum,qui ſum & illud pſal.Nõ eſt ſimilis tui in diis Dñe, qui ſcilicet a nullo pendes, & omnia a te.

Deut.6. Pſ. 46. Exod. 3. Pſ. 85.

Ver. 1. *De modo veniendi in cognitionẽ Dei.*

D

Ad perueniẽdum ad cognitionẽ Dei duplici via vti poſſumus, ſcilicet p viã remotionis ſiue negationis,& per viã affirmationis.Primo per viam negationis & remotionis:quia cũ Deus ſit infinitus, & immenſus,uincens ſcientiam noſtrã, & ſic non poſsit definiri.ideo non poſſumus de eo cognoſcere quid eſt,nec per differẽtias affirmatiuas quomodo diſtinguatur ab aliis.Ideo oportet diſtinctionẽ eius accipere per differentias negatiuas, quarũ vna(prout in affirmatiuis)cõtrahitur ſiue reſtringit̃ per aliã,& a pluribus differre facit.Sicut ſi dicamus,Deus nõ eſt accidẽs: per hãc denotamus quod diſtinguitur ab omnibus accidẽtibus. Deinde ſi addamus ipſum non eſſe corpus,diſtinguimus eum ab aliquibus ſubſtantiis, & ſic conſequenter ab omni eo quod eſt, præter ipſum, quem perfecte in hac uia cognoſcere nõ poſſumus,cũ non cognoſcamus quid in ſe ſit. ¶ Prima igitur propoſitio quæ de Deo per uiã negationis probari poteſt,ad quã multæ aliæ ſequuntur, eſt quod Deus non eſt mobilis, ſiue quod eſt immobilis & immutabilis: quæ probatur ratione iam ſuperius dicta: quæ etiam in ſacra ſcriptura reuelata eſt.Malach.3. Ego Deus, & non mutor.& Iac.1. Apud quem non eſt transmutatio.nec viciſsitudinis obumbratio. & Num.23. Non eſt Deus quaſi homo,ut mutetur. Nec execratione aut rerum mutatione argui poteſt mutabilitas in Deo,ſed in ipſis creaturis, quæ quo ad ſe cœperunt de nouo eſſe,non autem quo ad Deum, cũ ab æterno præuiderit ſe eas producturũ pro illo inſtanti,pro quo productæ ſunt. Nam,ut Apoſto.ait, uocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Et Rom.4. quanuis ſapientis creati (qui non poteſt omnia præuidere)ſit mutare conſilium, non tamen Dei,qui omnia vnico intuitu uidet. Et ſi aliqua in ſacris literis motum aut mutationem importãtia Deo uideãtur attribui,debent methaphoricè & ſimilitudinariè intelligi,vt illud,Mobilior eſt cunctis mobilibus ſapientia.& illud,Appropinquate Deo,& appropinquabit nobis.& illud pœnitet me feciſſe hominem. Dicitur enim mobilior, ſecundum quod ſubito & in inſtãti ſuam ſimilitudinem & operationẽ diffundit uſque ad ultima rerũ:ſicut ſol radios ſui luminis in inſtanti terrã attingere facit. hoc modo exponit D.Dion.dicens quod omnis proceſſus diuinæ manifeſtatiõis uenit ad nos a patre luminum moto, hoc eſt operãte. Appropinquatio etiam debet intelligi per effectum,ſicut ſol appropinquat domui,qñ radius eius pertingit,& elõgatur qñ exit & ceſſat illuminare.Pœnitere etiam dicitur ſecũdum ſimilitudinem artificis, qui cum pœnitet eum feciſſe aliquod opus deſtruit ſic Deus.vnde ſubiũgit,Delebo,inquit,hominẽ a facie terræ. Et quẽadmodũ oculos aliter & aliter ſe habet ad ſolẽ eũdẽ mõ ſe habẽtẽ q̃tũ eſt de ſe: tñ alios effect⁹ cauſat ſm alias diſpoſitiones, abſque ſui mutatione. ſic Deus. Ideo ex his non poteſt argui mutabilitas in Deo, ſed in ipſis creaturis

1.cõ.gẽt cap. 14. Iob. 36.

4. *Super gene. ad literam.* turis. Hæc conditio immutabilitatis soli Deo conuenit: quia omnia alia quæ ex nihilo facta fuerunt, mutabilia sunt, cum
1.p.q.10 art 1. a sola creatoris uoluntate pendeant in esse fieri & conseruari. Vnde Diuus Augu-
1.Contra gē.c.18. sti. dicit, Si Deus suam actionem conseruationis a rebus subtraheret, subito in nihilum redigerentur. Secunda propositio quæ pendet a prima, & probatur per eam est quod Deus nō habet principium neque finem, siue quod Deus est æternus: quia omne quod habet principium & finem, est mutabile. Hæc etiam in sacris
Ps. 101. literis est reuelata. Vnde psalm. Tu autem in æternum permanes. & Athanasius
Aeternitas.qd. in symbolo: Aeternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Aeternitas autem (secundum Diuum Boetium) est interminabilis uitę tota simul & pfecta possessio. non tamen dicitur tota, quod
c.3.§.2. uer.2. habeat partes, sed quia nihil ei deest. Et notificatur ex duobus: Primo ex carentia principii & finis: Secundo ex carentia successionis: quia in omnibus creatis est successio temporis uel ęuiterni, ut dictū est. Et si in sacris literis uideatur successio attribui Deo (ut cum dicitur, Egressus eius ab initio, a diebus æternitatis eius. & cum Apost. dicit, Secundum reuelationem mysterii temporibus æternis taciti: & cum Psalm. ait, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient:) Dicendum ut de prima, quod metaphoricæ sunt prolocutiones, propter nostrum modum intelligendi. Ex æternitate Dei concludit quod Deus non est potentia passiua, siue non est in potentia ad recipiendum in se aliquid extraneum a se: quia omne id, in cuius substantia immiscetur potentia passiua, secundū id quod habet, de potentia passiua, potest non esse: sed Deus. cum sit ęternus, non potest non esse: Igitur, Ex hoc autem quod in Deo non est potentia
1.Contra gen.c.16 passiua, sequitur quod in Deo non est ma-
1. Contra gen.c.17 teria, & per consequens quod est immaterialis. Quia materia dicitur potentia passiua, ex qua aliquid fit. Ex præmissis etiam
1. Contra gen c.18 concludi potest quod in Deo nulla est cō-
1.p.q.3. positio, & per consequens quod est simplicissimus. Nam in omni cōposito oportet esse actum & potentiam passiuam. sed in Deo non est potentia passiua: Igitur. Concluditur etiam quod in Deo nil potest esse uiolentum, nec extra naturam: quia in omni tali est aliquid superadditū: sed Deus est simplicissimus: igitur, &c.

Sequitur etiā ex præmissis quod Deus non est corpus, cum omne tale sit compositum. Sequitur pariter quod Deus est suum esse, & sua essentia, & sua quidditas: quia in omnibus, in quibus esse differt ab essentia & quidditate, est compositio, sed Deus est simplicissimus. Igitur. Sequitur ulterius quod nullum accidens potest esse in Deo, cum in tali coniunctione sit compositio, quæ in Deo poni non potest. Et vlterius sequitur quod ipsi diui noesse nihil potest superaddi, quod distinguat ipsum distinctione essentiali, sicut distinguitur genus per differentias: quia omne tale est in potentia passiua respectu illius: sed talis potentia non est in Deo. Ex hoc infertur quod Deus non est in genere siue prædicamento, cum omne tale habeat aliquid, per quod natura generis determinetur ad speciem: quod in Deo poni non potest. Inferuntur etiam innumeræ aliæ propositiones, de quib[9] Diuus Thom. in 1. contra Gentiles. Hæc pro institutione & introductione sufficiant.

Ver.2. *De perfectionibus Dei.*

PEr uiam siue modum affirmationis, a A
posteriori & ex consequēti possumus *2.p.q.4.*
etiam peruenire in cognitionē perfectionum Dei, iuxta illud: Inuisibilia Dei a *Rom. 1.*
creatura mundi (hoc est ab homine) per ea quę facta sunt intellecta cōspiciuntur.
Cuius etiam perfectio in sacris literis re *Matt.5.*
uelatur. cum dicitur: Estote perfecti, si- *perfectū*
cut pater uester cælestis perfectus est. Ad *quid dicatur.*
cuius euidentiam supponēdum est, quod illud dicitur perfectum, cui nihil deest secundum modum perfectionis eius. & sic perfectum dicitur aliquid, inquantum est actu: & imperfectum, inquantum est in potentia passiua: quia tunc id ad quod est in potentia, deest illi. Et ideo cum primum principium materiale siue passiuum (quod dicitur materia prima) sit maxime in potentia, cum ex se non dicat actum, sed solū potētiam passiuam ad actum, est imperfectissimum. Et per contrarium, cum primum principium actiuū, quod est Deus, sit maxime in actu, &

actus purus non habens aliquam compoſitionem, ut probatum eſt, eſt perfectiſſimum, cum nihil ei deſit, ſequitur quod habet omnes perfectiones creaturarum, Vnde D. Dion: dicit quod Deus in una eſſentia omnia præhabet. Ideo dicitur uniuerſaliter perfectus: quia non deeſt ei aliqua perfectio, quæ inueniat in aliquo genere creaturarum. Et quia modus nobilitatis eſt ſecundum modum eſſendi, & ſic homo eſt nobilior omnibus aliis animalibus quia habet nobiliorem modũ eſſendi: Sed modus eſſendi Dei eſt nobiliſſimus: cum ſit idem cum ſua eſſentia, ut dictum eſt: ſequitur quod nulla nobilitas ſeu perfectio creaturarum illi deeſt: maxime cum quicquid perfectionis eſt in effectu, oporteat inueniri in cauſa, uel ſecũdum eandem rationem, ſi ſit cauſa, uniuoca: uel eminentiori modo, ſi ſit cauſa æquiuoca: prout ſol, in quo eſt ſimilitudo eorum quæ generantur uirtute eius, cum effectus præexiſtat in cauſa agẽte perfectiori modo, tanquam exiſtenti in actu. Sed Deus eſt cauſa effectiua æquiuoca omniũ creaturarum: ergo neceſſe eſt omnes perfectiones earum nobiliori & eminẽtiori modo præexiſtere in Deo, ſecundũ eminentiam ſui eſſe, quod eſt maxime vnum & ſimpliciſſimum. Et quemadmodum eſſe Dei eſt ſua eſſentia: ita & perfectiones eius ſunt ſua eſſentia, quæ talem habet ſuper creaturas eminẽtiam, quod perfectiones quæ plurificãtur & differunt realiter in creaturis, non plurificãtur nec differũt realiter in Deo: ſed ſunt in eo vnum, differentes ratione ſecundum noſtrũ modum intelligendi: qui talis eſt, quod non poſſumus intelligere Deum ſicuti eſt. Ideo formamus cõceptus de perfectionibus creaturarum. Ex hac propoſitione ſequuntur infinita corolaria & ꝓpoſitiones veræ atque euidentes. Primo quod Deus eſt bonus, cum bonitas entitatiua inueniatur in creaturis, ſecundũ modum eſſendi earũ. Bonum enim & ens conuertuntur, & ſunt idem realiter, licet differant ratione: quia bonum dicitur, inquãtum habet rationẽ appetibilis: ſed eſſe Dei (cum ſit ſua eſſentia) nõ eſt contractum, ſed infinitum: Igitur Deus eſt infinitè bonus. Et cum ſit primũ & ſummum ens, ſequitur quod eſt ſummum bonum. Et cum ſit infinitus & actus purus, ſequitur quod eſt infinite potens, & infinitæ perfectionis, non ſecundum magnitudinem quam non habet: ſed ſecundum eſſentiam & uirtutem quã habet. Et cum eſſe omnium rerum pendeat ab eo in eſſe, fieri, & conſeruari dicitur eſſe in omnib. rebus per eſſentiam: quia dat illis eſſe, & conſeruat eas in eſſe & per conſequens eſt vbique. Et cum omnia clare uideat, eſt vbique per præſentiam. Et cum ad omnem locum eius uirtus ſe extẽdat, eſt vbique per potentiam. Specialiter tamen in aliquibus locis ſecũdum ſpeciales effectus quos cauſat, ut in iuſtis per gratiam, in cœlis per ſuæ gloriæ manifeſtationem, in inferno per iuſtitiam, in humanitate Chriſti per vnionem. Et quemadmodum in homine inuenitur intellectus qui eſt perfectior ſenſu, eminentiori modo continens omnes perfectiones ſenſuum, quia poteſt cognoſcere vniuerſale & angelos: ita in Deo inuenitur intellectus quo eminentiori modo intelligit quicquid homo aut angelus poteſt intelligere: quia non per compoſitionem aut diuiſionem uel diſcurſum (ut homo) neque ꝑ ſpecies intelligibiles (vt angeli) ſed per ſuam eſſentiam clare intelligit ſe, & omnia alia a ſe, quę fuerunt, ſunt, & poſſunt eſſe, quę ſunt infinita. Et cum in homine & angelis inueniatur uolũtas & liberum arbitrium, ſequitur quod eminẽtiori modo inuenitur in Deo. Quia in creaturis liberum arbitrium ex natura ſua eſt flexibile, ad malum. Sed in Deo eſt inflexibile, & eſt idem realiter cum intellectu & alijs perfectionibus, quæ ſunt in Deo, quę (ut dictum eſt) ab eſſentia ſua non diſtinguuntur. Et eodem modo dicendum eſt de omnibus aliis perfectionibus quæ poſſunt imaginari, quod omnes illæ & in infinitum plures, eminentiori modo abſque aliquibus imperfectionibus, quæ inueniuntur in creaturis, ſunt in Deo: Hinc eſt quod Deus eſt a nobis incomprehẽſibilis, imò & quælibet creatura, prout ſubiacet potentię obedientiali Dei, cum Deus per illam infinita poſſit operari; Deus tamẽ ſe ipſum comprehendit. Ex perfectionibus creaturarum, quæ eminẽtiori modo ſunt in Deo quam

5. c. de diui. nomi. 1. p. q. 4. art. 2.

Deus quõ eſt ubique p eſſentiã præſentiã & potentiam.

1. 2. q. 1. art. 3.

quam in ipsis creaturis, uenit quod Deus pluribus & diuersis nominibus nuncupatur. Aliquibus, quæ euidenter ostendunt
Apoc. 5. proprietates diuinas, ut bonitas, sapientia, uita, omni potentia. Aliquibus uero translatiue siue metaphorice. Vnde dicitur Leo de tribu Iuda. Nomina tamé quãtum ad perfectiones significatas proprie possunt dici de Deo, sed non quantum ad modum significandi: quia habent modũ significandi, qui creaturis conuenit. Ideo nomina quæ prędicantur de Deo & creaturis, non prædicantur uniuoce, sed analo
Art. 5. gice, hoc est ꝑ prius & perfectius de Deo, quam de ipsis creaturis. Vnde Apo. Flecto genua mea ad Patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in
Art. 7. cœlo & in terra nominatur. & eadem ra
5. de Tri. tio est de aliis. Notandum ex D. Aug. ꝙ nomina quæ important relationé ad creaturas, dicuntur de Deo ex tempore & nõ ab æterno, ut creator & dominus: quia ab æterno non creauit aut dominatus est. Et licet habitudines siue relationes creaturarum sint realiter & subiectiue ipsis creaturis, correlatiue tamen illarum non sunt in Deo entia realia, sed solum entia rationis: quia, ut dictum est, nullum accidens potest addi Deo. Inter autem alia nomina Dei, hoc nomen, Qui est, de quo Exo. 3. est maxime proprium Deo. Primo propter sui significationem, non.n. significat formam aliquam, sed ipsum esse. Vnde cũ Deus sit sua essentia, hoc nomen maxime denominat & manifestat Deum, cum unũ quodq; denominetur a forma siue essentia. Secundo ex eius significatione: quia significat esse de præsenti, & sic proprie dicitur de Deo, cuius esse non nouit præteri
5. de Tri. tum neq; futurum, ut D. Aug. dicit. Et licet nomina ei proprie accepta, sint incõmunicabilia, (iuxta illud: In communicabile nomen lignis & lapidibus imposuerunt) possunt tamen per similitudinem & participationem aut opinionem com
Ps. 46. municari. Vnde Psal. Ego dixi, dii estis.

§. 2. *De Trinitate personarum.*

A 1. p. q. 32. art. 1. TRinitas personarum in una simplici & indiuisa vnitate essentiæ naturali ratione probari non potest, cum excedat omnem intellectum creatum, quia omnis cognitio quam ratio naturalis potest habere, prouenit ex creaturis, ut dictum est. Sed creaturæ ducunt in cognitioné Dei, sicut effectus in cognitionem causæ: & virtus creatiua est communis toti Trinitati, quę pertinet ad vnitatem essentiæ, & non ad distinctionem personarum: igitur, Vnde D. Hiero. Grandes materias parua ingenia non sufferunt. Sapiens, Difficilia Sap. 9.
ęstimamus quæ in terra sunt, & inuenimus cum labore, quæ autem in cœlis sũt, quis inuestigabit? Sensum autem tuũ quis sciet, nisi tu dederis ei sapientiam, & miseris spiritum tuum de altissimis? & Christus: Si terrena dixi vobis & non creditis Ioan. 3.
quomodo si dixero vobis cælestia, credetis? Et Philos. dicit ꝙ sicut se habet oculus noctuę ad lumen solis, sic intellectus noster ad notissima naturæ. & Esa. Generatio Esa. 53.
nem eius quis enarrabit? & D. Aug. Quid Rom. 11.
sit gigni, quid progressus, me nescire sum Li. de Tri.
confessus, sed fide non dubia. & Apost. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, q̃ incomprehẽsibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ illius. Et Hilar. dicit: Non putet homo sua intelligentia generationis sacramentum posse consequi. & D. Ambr. etiam dicit: Impossibile est generationis scire secretum. Qui igitur probare nititur trinitatem personarũ, derogat ueritati fidei dupliciter: Primo quantum ad dignitatem ipsius, quæ est de rebus inuisibilibus, quæ humanam ra Heb. 11.
tionem excedunt. Fides enim est substantia sperandarum rerum, argumentum nõ apparentium. Quam fidem nemo principum (hoc est Philos. huius seculi) cognouit. Secundo derogat fidei, quantum ad vtilitatem credendi & trahendi alios ad fidem. Cum enim aliquis ad probandum ea quæ sunt fidei, adducit rationes quæ nõ sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium, qui putant ꝙ fides huiusmodi rationibus innitatur, & propter eas credamus. Vnde sequitur ꝙ ea quæ sunt fidei, non sunt tentanda probari, nisi per authoritates sacræ scripturæ, his qui eas recipiunt. Apud alios uero sufficit defendere, & per similitudines ostendere non esse impossibile quòd fides prædicat. Vnde D. Dion. dicit, Si aliquid est quod totaliter eloquio resistit, longe erit a nostra Not. 2. c. de Diuin. nom.
philosophia. Si autem ad ueritatem

simplici essentia pluribus in locis (quos recitare longũ & tædiosum esset) in sacris literis tã in antiquo q̃ nouo testamento, secũdum diuersam hominũ dispositionẽ reuelata fuit. In antiquo quidem testamento, sub quo homines erant proni ad idololatriã, ęnigmaticè & sub inuolucris uerborũ: in nouo uerò, in quo idololatria explosa est, clarè & manifestè, & quãtum ad nomen, & quantũ ad numerum personarum: licet ualde obscurè, quantum ad modum processionis illarum, ut captiuando intellectũ nostrum uerbo Dei in obsequium Christi, amplius mereamur in uia: In patria uerò uidebimus eum sicuti est: &(ut Psal. ait) Sicut audiuimus, sic uidimus in ciuitate Domini virtutũ &c. Tũc enim cognoscemus eum sicuti cogniti sumus. Vt autem aliqualem habeamus notitiã, ex scripturis sacris pro terminorum intellectu, his nostris institutionib. aliqua duximus inserenda. Et primo quo ad trinitatem personarum in una essentia, habemus Ge. 1. In principio creauit DEVS cœlum & terram & infra, Spiritus Domini ferebatur super aquas. Ibi exprimitur Pater, in nomine Dei: Filius in nomine principii. vnde Christus dicebat, Ego principium, qui & loquor uobis: & Spiritus sanctus, in uerbo spiritus Domini, vnitas vero, in uerbo singularis numeri. s. creauit. & in eodem c. dicitur, Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostram. per hoc ꝙ dicit (faciamus) denotatur pluralitas personarum, in hoc uero ꝙ dicit (ad imaginem & similitudinem) denotatur, unitas essentiæ. Genes. etiam 18. habet apparuit autem Dominus Abrahæ in conualle Mambre: sequitur, Vidit, tres viros (hoc est tres personas agnouit:) & vnum (scilicet Deũ in una essentia) adorauit. Pręterea Psal. Benedicat nos Deus, Deus noster: benedicat nos Deus, & metuãt eum omnes fines terræ. in hoc quod ter dicitur (Deus) denotatur trinitas personarum. & in hoc ꝙ dicitur (Metuant eum) in singulari numero, denotatur vnitas essentię. Hierem. etiam dicebat: A, a, a, Domine Deus, nescio loqui, &c. in hoc quod ter replicat, A, significat trinitatem personarum. in hoc uero quod subiungit, domine, vnitatem essentiæ confessus

Psal. 47.

1. Cor. 13

Ioan. 8.

est. & Esa. 6. dicitur. Seraphin clamabant alter ad alterum, & dicebãt, Sanctus, Sanctus, Sãctus Dominus Deus exercituum. In hoc quod ter replicabãt, sanctus, denotabant Trinitatem personarum. in hoc vero quod subiungebant, dominus DEVS, significabant unitatem essentiæ. in nouo vero testamento manifestata fuit trinitas personarum, in baptismo Christi, in quo comparuit Filius incarnatus, & uox Patris intonuit, Hic est Filius meus dilectus, & Spiritus sanctus in columbæ specie. Apparuit pariter in transfiguratione, Filius fuit transfiguratus, uox etiam Patris intonuit, & Spiritus sanctus in nube lucida. & Ioan. 8. Ego & Pater vnum sumus. & Ioan. 14. Paracletus autem Spiritus sanctus, quẽ mittet Pater in nomine meo. & in eodem, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. & Mat. vlt. euntes in mundum uniuersum, docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. & Apo. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Sãcti spiritus sit cũ omnibus uobis, Amen. Et D. Ioã. clarius, Tres sunt qui testimoniũ dant in celo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. s. in vna natura, essentia, uel substantia. Credere ergo debemus firmiter trinitatem personarum in una simplici, & indiuisa essentia: & quicquid in sacris literis nobis de hoc mysterio reuelatũ est, licet non intelligamus, quoniam Deus magnus, vincens scientiã nostram. Vnde D. Aug. in prosa S. Trini. dicit, Quid sit gigni, qd progressus, me nescire sum cõfessus, sed fide non dubia. ¶ Et quia hęretici terminos sacræ scripturæ circa mysterium S. Trinit. aliter interpretabant quã deberent, in varias hæreses inciderunt: Aliqui (vt Arrius) dixerunt non esse nisi unam personam increatam in diuinis, scilicet patrem: & filium esse primam creaturam, cum qua creauit Spiritum sanctum. Alii uero (vt Sabellius) posuerunt tres ꝑsonas indiuinis, sed nõ realiter distinctas. Alii autem in alios multos & uarios inciderunt errores. Ad quos euitandos, & ad ostendendum quod licet trinitas per-

Luc. 3.
Mar. 9.
Mat. 17.

1. Cor. 13

1. Ioã. 5.

Iob. 36.

sonarum sit supra naturalem rationem, non est tamen contra rationem, ut possimus infideles ab irrisione fidei compescere. Sācti patres conati sunt examinare, interpretari, & declarare terminos & passus sacræ scripturæ, in quibus trinitas psonarum in una simplici substantia reuelatā est. Et sancta mater Ecclesia catholica plurima uniuersalia concilia circa hæc celebrauit & determinauit quomodo accipiēdi sunt termini, & quibus terminis vtēdū sit, & quibus non debemus vti, de quibus aliquid pro institutione & introductione dicēdum est. Et primo notandū est. quod persona secundum Diu. Boetium lib. de duabus naturis est rationalis naturæ indiuidua substantia. Et accipitur in prædicta definitione natura rationalis pro natura intellectuali. cum hoc nomen persona conueniat angelis & patri: filio, & spiritui sancto. Vnde Athanasius in symbolo fidei alia est enim psona patris, &c. Indiuidua enim prædicamenti substantiæ pp eorum perfectionem & dignitatē habent speciale nomen supra indiuidua aliorū prædicamentorum: Dicuntur. n. supposita & hypostases quæ nomina non attribuuntur indiuiduis prædicamentorum accidētiū. Cum ergo inter substantias natura intellectualis sit perfectior & dignior, indiuidua illius a sanctis doctorib. speciali nomine consueuerunt nuncupari, uidelicet hoc nomine persona. Et quanuis hoc nomen persona non conueniat Deo, quantū ad id cui nomen est impositum. Cum secundum Boetium personę nomen videatur traductum ex his personis quę in comediis tragediisque homines reprę sentabant: persona enim dicta est a per se stando. Græci vero has personas prosopa vocabant, eo quòd ante oculos obtegebant uultum. Tamen quantum ad id quod significandum nomen personæ est impositum, maxime conuenit Deo. Impositum enim est ad significandum id quod perfectissimum est in indiuiduis substantiæ: Et quia in comediis & tragediis reprę sentabantur aliqui homines famosi, traductum est hoc nomen ad significādum homines dignitatem habentes. Vnde consueuerunt dici & poni personatus in ecclesia Sed dignitas diuinæ naturę maxime excedit omnem dignitatem: ideo secundum hoc nomen personæ maxime cō petit Deo. Secundo notandum est quod essentia diuina & persona sunt idē secūdum rem, sed differunt secundum rationē siue secundū modum nostrū intelligendi, quia essentia diuina est nomen absolutū & non importat siue significat, saltem explicite, relationem, sicut hoc nomen persona, quod potest significare relationem per modum substantię, in recto & in obliquo. vt D. Tho. 1. par. q. 29. art. 4. ait.

§. 3. *De processione personarum in diuinis.*

PRocessionē personarū esse in diuinis ex sacris literis manifestum est. Nam Christus dixit, Ego. n. ex Deo processi & ven. & iterum, Cum venerit paracletus, quem ego mittam uobis a patre, spiritum veritatis qui a patre pcedit, ille testimoniū perhibebit de me. Item: ille me clarificabit, quia de meo accipiet. ¶ Ad cuius intelligentiā sciendum est primo, quod omnis processio, est secūdū aliquā actionem. In omni aūt actione est quædam emanatio siue pcessio, cum impossibile sit imaginari actionem fieri, nisi ex agente aliquid procedat uel interius vel exterius. & quia actio est duplex, scilicet transiens & immanens. In actione transeunte fit processio realis, & aliquid exteriūs procedit ab agente, & separatur ab eo, & recipitur in passum, ut calor exit & procedit ab igne. & recipitur in aquam. In actione uero immanente nihil egreditur ab agēte quod transeat uel recipiatur ab alio, sed recipiatur uel manet in ipsomet agēte. ut manifestum est in uisione & intellectione. Visus enim quando uidet, nihil extra se emittit, sed potius recipit speciē sensibilem & intellectum intelligibilem. Et ideo processio siue emanatio dicitur esse duplex, scilicet ad extra, secundum quod sequitur actionem transeuntem: & dicitur ad intra, secundum quod consequitur actionem immanentem in ipso agente. Notandum secundo, quod inter processiones & emanationes illæ dicuntur perfectiores aliis, quæ consequūtur perfectiores actiones. Et cum actio siue operatio sequatur esse, illa actio & per conse-

B
Ioan. 8.
Ioan. 15.
Ioan. 16.
1. p. q. 27 art. 1.
4. Contr. gen. c. 11.

consequens processio est perfectior, quæ sequitur perfectius esse: Esse autem est secundum naturam. & ideo quanto aliqua natura est altior, tanto id quod ex ea emanat, est magis intimum & perfectũ: & sic secundũ diuersitatem naturarũ inuenit diuersus modus processionis. Et quia inter omnes res corpora inanimata tenent infimum locum, eo q emanationes eorũ non possunt fieri nisi per actionem vnius ad alterum & ad extra: ideo eorum emanationes sunt imperfectiores. Post inanimata sunt uiuentia, in quibus est triplex gradus scilicet uegetabilium, sensibilium, & intelligibiliũ. Vegetabilia tenent infimũ gradũ: quia licet emanatio ex interiori ꝓcedat, inquantum scilicet humor plantæ intraneus in semen conuertitur: tamen paulatim ab interioribus exiens, quod emanat finaliter extrinsecus inuenitur: qa semen terrę mandatur: unde crescit planta. Secundum locum tenent sensibilia, in quibus principium actionis est ab intra, scilicet, a potentia, requiritur tamen ad eius actionem aliquid extrinsecum scilicet obiectum sensibile, a quo cum potentia causatur species sensibiles, & recipitur in potentia, quæ est principium actionis, & conseruatur in alia potẽtia scilicet fantasia uel memoria. & sic non inuenitur omnino extrinsecũ, ut in uegetabilibus, Tertium uero & supremum gradum uiuentium tenet intellectualis natura, in qua inueniuntur tres gradus, secundum quod sunt tres intellectus scilicet humanus, angelicus, & diuinus.

Actio intellectus humani perfectior est actione inanimatorum, vegetabilium, & sensibilium. qua obiectum & terminus in quolibet processu emanationis illorũ pertinent ad diversa, eo quod nec potentia uegetatiua nec sensitiua potest reflecti supra se, nec seipsam agnoscere, sicut intellectus. Ideo principium & terminus actionis intellectus intelligentis seipsum pertinent ad eandem potentiam. Est tamen imperfectior actione & intellectione angelica & diuina: quia intellectus humanus non potest intelligere nisi per cõuersionem ad fantasmata, quę sunt intellectui extrinseca, ut dictum est. Sed angelus ad sui cognitionem non procedit ex aliquo exteriori, sed per seipsum intelligit absque aliquo extrinseco ab eo. Ideo ei⁹ intellectio est perfectior intellectione humana. ueruntamen cũ esse angeli non sua sit essentia, & per consequens nec eius intellectio, siue uerbum cordis, ad quod terminatur intellectus, nõ est substantia, sed accidens, licet illa intellectio sit omnino intrinseca, sequitur quod non est ita perfecta, sicut intellectio Dei, quæ est sua substantia, & qui nõ procedit de potẽtia ad actum (sicut angelus) sed est actus purus, semper actu operans easdem operationes ad intra. Ideo eius actio siue emanatio & processio ad intra & ad extra est perfectior quam angeli. Ad extra quidem producendo esse creaturarum, uel ipsum conseruando, uel circa ipsas operando, absq; sui mutatione, quod non faciunt angeli. Hęc actio & emanatio est communis tribus personis quia (ut D. August. dicit) opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa. Ex hac actiõe ad extra siue emanatione creaturarum, a Deo, causantur duæ relationes scilicet causæ ad effectum, & effectus ad causam. Et cum Deus non sit capax accidentis illa relatio causę ad effectum non est realis, sed rationis: sicut nec relatio dextri aut sinistri in columna, & scibilis ad scientiam: cum non sint ad inuicem ordinatæ, nec habeant dependentiam, sicut scientia a scibili. Sic Deus non pẽdes a creatura, sed e conuerso. Ideo relatio creaturæ ad creatorem est realis. Secundum hanc actionem ad extra non oportet accipere processionem personarum in diuinis. sicut fecit Arrius. & ideo turpissime errauit. Actionem uero Dei immanentem (qua seipsum ab æterno intelligit, & non põt se non intelligere: ideo ei naturalis & non libera, prout actio ad extra) consequitur, perfectior emanatio siue processio, q̃ consequatur ad actionẽ, qua angelus intelligit seipsum: cum principiũ & terminus eiusdem actionis in angelis non sit idem neq; substantia sicut in Deo. Et licet in omni processione ad extra omne procedens sit diuersum ab eo a quo procedit: non tamen oportet q sit essentialiter diuersum in processione ad intra; imo quanto perfectius procedit: tãto magis est unum. Nam intellectus, secundum

1. p. q. 27 art. 1. ad 2.

1. p. q. 12 art. 2.

dum quod actu intelligit, ſecundum hoc ſit magis vnũ cũ intellecto. Vnde cũ diuinũ intelligere ſit infinitæ perfectionis, neceſſe eſt qđ uerbũ diuinũ ſit perfecte unũ cum eo a quo ꝓcedit. Et quanuis eſſentia diuina ſit eadé res cũ patre & filio, differt tamé ſm intelligétię rationé. quia diuina eſſentia ꝓut intelligés, dr̃ pater: ſed prout intellecta, dr̃ filius. & ĩ relatione pꝫterni tatis & filiationis importãtur diſtincti reſpectus oppoſiti, cõſequentes intellectioné diuinã, qui non importantur nomine eſſentiæ, niſi virtualiter & communiter. Nota. Nec eſt inconueniens ſub eodem eſſe cõtineri plura realiter diſtincta. nam materia & forma ac compoſitum ſunt ſub eodem eſſe exiſtentiæ, & tamen materia non eſt forma: à fortiori & eminentiori modo in diuinis, propter perfectioné diuini eſſe. in quo continentur omnes proprietates perſonales. Quia ſi diuinũ eſſe definiri poſſet, eius definitio comprehenderet eas. Et ſic eſſe ſiue actualitas diuinarum perſonarum, non eſt alia ab actualitate ſiue eſſe diuinæ eſſentiæ. Vnde D. Auguſt. ait, Idem eſt quo pater eſt Deus, & quo eſt. Nõ tamé eo eſt pater, quo Deus. quia dicitur pater, eo quod eſt principiũ filii: & dicitur Deus eo quod eſt eſſentia diuina: Nec obſtat quod dicit Philoſophus, Quęcunque ſunt ubi & eidem eadem, ſunt eadem inter ſe. Quia (ut idem Philoſophus dicit 3. Phy.) illud argumentum habet ſolum locum in his quæ ſunt eadem re & ratione, ſicut tunica & indumentum. Non autem in his quæ ſunt eadem re, & differunt ratione. Vnde ibidé dicit quod licet actio ſit idem motui, ſimiliter & paſſio: nõ tamé ſequitur quod actio & paſſio ſint idem. Sic licet paternitas idem ſit cum diuna eſſentia, ſimiliter & filiatio: tamen hæc duo realiter differunt: qnia ſuis propriis rationibus important diuerſos reſpectus oppoſitos. Ideo diſtinguuntur ad inuicem: ſed de his amplius cum de relationibus agetur.

1. p. q. 28 ar. 3. ad 1

Ex his patet quod ſyllogiſmus expoſitorius non tenet in diuinis. Non enim oſtenſa diuina eſſentia ſequitur, hæc eſſentia diuina eſt pater, & hęc eſſentia diuina eſt filius: ergo filius eſt pater. Aliqui dicunt quod in ſyllogiſmo expoſitorio altera præmiſſarũ debet ualere unam de omni: & ideo ſic deberet exponi & declarari maior: Omnis res quæ eſt eſſentia diuina, eſt pater quod eſt falſum, quia filius eſt res quę eſt eſſentia diuina, & tamen non eſt pater.

Ver. 1. *De æterna filij Dei generatione.*

A Generationem ab æterno fuiſſe in diuinis ſiue in eſſentia diuina teſtatur Pſal. dicens, Pater dixit ad me filius meus, es tu, ego hodie genui te, hoc eſt in æternitate, quæ eſt ſemper ei hodie ſiue præſens, in qua nulla eſt ratio præteriti aut futuri. Eſa: etiam dicit, Nunquid ego qui alios parere facio, nõ parturiã? Si ego qui aliis generationé tribuo, ſterilis ero? Dictum eſt. n. ꝙ omnes perfectiones creaturarũ ſunt eminentiori modo in Deo, ꝙ̃ in creaturis, cũ ſint abſque quacunque imperfectione. Eminentia generationis Dei ſupra generationem creaturarum in hoc conſiſtit, quia creaturæ per generationem non cõmunicãt eandem naturam numero, ſed ſolũ ſpecie. Sed Deꝰ pater communicat filio eandem naturam numero: iõ Pater & Filius non ſunt duo dii, ſed unus Deus. Et quia hæc eſt altiſſima generatio: ideo Eſa. dicit, Generationem eiꝰ quis enarrabit? Impoſſibile eſt enim in hac uia eam clare intelligere & per conſequens enarrare. Ad aliquam tamen ipſius intelligentiam, ſupponendo tamé & ſemper in memoria retinendo quæ de proceſſione dicta ſunt præcedenti verſi. ſciendum eſt quod generatio dupliciter accipiiur: Vno modo large, prout ſe extédit ad omnia generabilia & corruptibilia. Et ſic generatio é mutatio ſiue ꝓgreſſio de non eſſe ad eſſe. & ſic accipiendo, generatio non eſt in diuinis. Alio modo accipitur proprie, prout conuenit uiuentibus, in quocunque gradu uiuentium (hoc eſt ab intrinſeco operantium) ſint Inter quos maxime præeminet intellectio Dei, quæ uocatur conceptio & natiuitas interior, ſiue proceſſio ſecundum rationem ſimilitudinis. Quemadmodum enim illa proceſſio corporalis procedens ab agente. qui exit de potentia in actum, dicitur generatio, quando eſt communi catio

Pſ. 2.

Eſa 66.

Exo. 53.

ratio naturæ secundum similitudinem, non cuiuscunque, sed secundum similitudinem speciei: sic processio in uiuente, qui non exit de potentia ad actum, & cuius actio est sua essentia, in qua communicatur eadem natura non solum secundum speciem, sed etiam secundum numerum, eminentiori modo dicitur generatio. Et sic processio uerbi habet rationem generationis, quia procedit per modum intelligibilis actionis, quæ est operatio uitę a principio coniuncto, & secundum rationem similitudinis, cum cōceptio intellectus diuini sit similitudo perfecta rei intellectæ in eadem natura existens, ad quā intellectus diuinus terminatur. Quia cū omnis cognitio & intellectio fiat per assimilationem, oportet, quod intellectus diuinus se intelligat per similitudinē eius, quæ procedit ab ipso, quæ dicitur verbū cordis. Et cum hæc processio sit omnino ad intra, & diuina essentia non sit capax accidentis, & sit sua actio: sequitur, quod id quod procedit ab intellectu diuino (scilicet verbum) sit eiusdem naturæ numero, cum intellectu diuino, qui est idem cum essentia diuina. Et sic idem numero sunt esse, intelligere, res intellecta, & intellectio intellecta, siue intelligi. Ex quo sequitur quod uerbum Dei in essentia diuina intelligente, est Deus intellectus. sicut uerbum lapidis est lapis intellectus. Hinc est quòd D. Ioannes ait, Verbum erat apud Deum. Et quia Deus non exijt de potentia ad actum. necesse est quòd Deus semper se intelligat. Vnde sequitur semper filium esse in patre, non inhæsiuè, sed sicut principiatum in principiante. & quòd Pater semper sit in filio, sicut principium in principiato. Et sic uerbum est coęternum, & non accidit ex tempore, sicut in intellectu creato. Hinc est, quòd dicitur. In principio erat verbum, hoc est in patre filius. & ut Euangelista ostenderet quòd uerbum sit eiusdem naturę numero cum Deo, subiūgit, Et Deus erat verbum. Et ne videretur esse sublata omnimoda distinctio, subiungit: Hoc erat in principio apud Deum. quasi diceret, hoc verbum quod dixi esse Deum, aliquo modo distinctum est a Deo dicente. Et sic manet distinctio realis, ꝑut uerbum refertur ad concipientem, ut a quo est. Ex pręmissis apparet quòd magna, & lata est differētia inter verbum cordis intellectus humani, & verbum Dei: quia verbum cordis humani est accidens, & verbum Dei est substantia æterna. Præterea uerbum cordis humani non est eiusdem naturę numero, nec specie cū intellectu. nam cum intellectus humanus sit naturalis potentia ꝑmanēs & indelebilis, & uerbum cordis eius est aliquid fluxibile distinctum ab eo & ab actione ipsius: sequitur, quod cessante actione intellectus humani, verbum eius euanescat propter defectum conseruantis. Et hæc est ratio, quare humana intellectio siue processio humani intellectus non pōt dici generatio, & cur verbum cordis humani non potest dici genitum, siue filius, imo nec verbum angeli, sed potest dici conceptio, quæ est incompleta generatio. Et sic inuenitur similitudo rei intellectæ, sed non naturæ identitas, sicut in conceptione animaliū, quæ differt a conceptione verbi Dei. Quia in animalibus proles concepta quādiu clauditur in utero, nō habet ultimam perfectionem, ut per se subsistat separata a generante secundum locum: Vnde oportet quod in eis aliud sit conceptio, aliud partus, ſm quē proles separatur a generāte, ēt ſm locū Verbū aūt Dei in ipso dicente existens, est perfectum in se subsistens distinctum a Deo dicente, hoc est a patre: non enim expectatur ibi localis distinctio sed sola distinctione relationis distinguitur. Ideo sacra scriptura ad significandam processionem diuinæ sapientiæ aliquādo vtitur nomine conceptionis, aliquādo ēt nomine partus. Vnde Salomon ex persona diuinæ sapientiæ dicit. Nondum erāt abissi, & ego iam concepta eram. Ante omnes cœlos ego parturiebar. Et licet genitū accipiat esse a generante: nō tñ oportet omne acceptum esse receptum in materia, aut aliquo subiecto, cū tota substantia rei sit accepta a Deo, & tamen non recepta in aliquo subiecto, cum nullum subiectum sit alicuius totius substantię, receptiuum alioqui sequeretur quod Deus nihil creare posset, si subiectum præsupponeretur, cum creatio sit productio nullo præsupposito. Sic igitur id qđ est genitū in di-

Ioan. 1.

Quomodo filius dicatur esse in patre, & pater in filio.

Prou. 8.

uinis, accipit esse a generante. Et quia esse Dei est infinitum, indiuisum, summè simplex, & impartibile: non potest vna pars dari, & alia retineri: & sic persona dans & accipiẽs habent idem esse, pater, vt dans, filius, vt accipiens. Non tamen quod illud esse sit receptum in aliqua materia, vel subiecto: sed secundum hoc genitum dicitur habere esse acceptum in quantum procedens ab alio. Et eodem modo dicendum est de Spiritu sancto, & perfectionibus eius. Nec sequitur quod si pater in diuinis generet filium, quod etiam filius generet alium filium, & sic in infinitum, quia generatio filii in diuinis est per intellectum diuinum, qui est idem in patre & filio, cum sit essentia diuina. & ideo non potest esse alia processio intellectus, quàm verbi, eo quòd uerbum est perfectissimum, quo se simul & omnia alia a se comprehendit.

Cur filius in diuinis non generat alium filium.

Et quanuis generare sit perfectio in Deo, non tamen in patre: sed est proprietas per quam distinguitur a filio, cuius ꝓprietas est generari: & eodem modo dicendum est de processione voluntatis, siue inspiratione Spiritus sancti: Nec per hoc quod Filius non potest generare, & Spiritus sanctus non potest spirare, sequitur, quòd filius non sit omnipotens, aut etiam Spiritus sanctus: quia omnipotentia attenditur secundum actionem ad extra, quæ est omnibus communis. Intellectio verò & inspiratio sunt actiones ad intra, quæ non sunt communes. propter relationes oppositas.

Ver. 2. *De inspiratione Spiritus sancti.*

B *1. p. q. 27 art. 3. 4. cō. Ge. 6. 19.*

VLtra generationem verbi aliam in diuinis, siue in diuina essentia, esse processionem a processione uerbi realiter distinctam ex sacris literis esse cõstat. Dicitur enim Ioan. 15. Spiritus veritatis, qui a patre procedit. & Ioan. 16. Ille de meo accipiet. Constat etiam ex determinatione Ecclesiæ, quæ habetur in symbolo Athanasij, in quo dicitur, Filius a patre est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a patre & filio nõ factus, nec creatus, aut genitus, sed procedens. Ad cuius aliqualem intelligentiam & ad refellẽdum iacula eorum, qui nec sacras literas, nec authoritatem Ecclesiæ suscipiunt supponendum est, in primis, quod processio Spiritus sancti, quæ est per modum uoluntatis, maiorem difficultatem habet, quam processio & generatio verbi, eo quod proprietates voluntatis & ea quæ voluntatem consequuntur, non sunt adeò manifesta, sicut ea quæ pertinent ad intellectum. Verum tamen ex his, quæ pertinent ad ipsum, faciliter possumus deuenire ad notitiam eorum, quæ pertinẽt ad voluntatem. Secundo notandum est quod in nobis differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus efficitur in actu, hoc est actualiter intelligit ꝑ hoc qđ res intellecta est in intellectu, per suam similitudinem, quæ dicitur verbum cordis, cuius conceptio & processio satis nota est. Voluntas autem non fit in actu, hoc est non actualiter vult per hoc, quod aliqua similitudo voliti sit in volente, sed per hoc, ꝙ voluntas habet quandã inclinationem, siue affectionem & impulsum in rẽ volitã. & sic quẽadmodum in intellectu verbũ cordis est terminus, propinquus actus intelligendi, & medium quo intellectus terminatur ad rem intellectam extra ipsum in se existentem. & quando intellectus per actum reflexum intelligit seipsum, uerbum cordis est terminus act⁹ intelligendi, & medium quo se intelligit. Sic proportionabiliter dicendum est in uoluntate, illa inclinatio siue impulsus terminatur ad rem uolitam extra ipsam uoluntatem existentem. per intellectum tamen præsentatam. Et sic terminus dilectionis est res uolita, & medium est illa inclinatio siue impulsus. Et cũ uolũtas reflectitur supra se, & uult & diligit seipsam per intellectũ sibiipsi præsentatã, terminus dilectionis est ipsamet uolũtas: & illa inclinatio siue affectio est termin⁹ propinquus & immediatus: qa quẽadmodũ actio intellectus est immanens: sic & actio uolũtatis. Et iõ sicut terminus immediatus actus intellectus est in ipso intellectu: ita ẽt terminus immediatus actus uolũtatis est in ipsa uolũtate, licet nõ habeat nomẽ impositũ. Sed utimur nomine amoris ꝓ illo termino ad quo nomen est impositum ad significandum, scilicet actum uolendi, qui dicitur Amor tendens. Vt autem est terminus immediatus, dicitur

amor

amor terminans. & sic duplex est Amor scilicet tendens. & est ipse actus uolendi siue diligendi: & amor terminans, qui se habet ad actum uolendi, sicut uerbũ cordis ad actum intelligendi. & secundum hanc significationẽ intelligi debent dicta D. Thomæ in quæstionibus de ueritate, vbi dicit ꝙ nihil est progrediens a uoluntate per modum operis, scilicet ꝙ habeat nomen sibi impositũ, ut exponit dominus Caietanus. quod apparet eo ꝙ ex actibus illis ab ea procedentibus generetur in ea habitus inclinans eam ad rem uolitam siue amatam. Et unicus actus generat dispositionem, quæ est terminus immediatus actus uolendi a uolũtate distinctus, & medium, quo uolũtas fertur in rem uolitam extra se existentem: sicut uerbum cordis est medium, quo intellectus fertur ad rẽ intellectam extra se existentem. Ex quo sequitur quod quemadmodum per uerbũ cordis res intellecta est in intelligente secundum similitudinem: ita res amata est in amante, non per essentiam aut similitudinem, sed per habitualem affectionẽ. Nec tamen per hoc quod amatum est in voluntate siue in amante, sequitur quod amatum trahatur ad amantem, sed econuerso amans trahitur, transformatur, inclinatur, siue impellitur ad amatum per intellectum præsentatum: sicut graue trahitur & inclinatur ad locum deorsum, propter conuenientiam. Et sic amatum est in amante, ut terminus motus per cõuenientiam & proportionem, quam habet ad ipsum ut D. Tho. ait. Tertio notandum est quod cum in omni natura intellectuali sit uolũtas, sequitur quod inuenitur in Deo, non distincta tamen aut superaddita essentiæ diuinæ, aut intellectui diuino: quia perfectiones, quæ in nobis sunt plures & distinctæ, sunt essentialiter vnitæ in Deo. Vnde sequitur, quod sicut intelligendo seipsum producit verbum eiusdem naturæ, sicut terminum suę intellectionis & principiatum in principiãte: Sic Deus volẽdo, & amando seipsum, producit aliquid eiusdem naturæ, ad qđ actus uoluntatis suæ terminatur, quod nos vocamus Amorem pro termino amoris, intrinseco, quem amorem intrinsecũ vocamus Spiritum sanctum. Et cum ista processio non sit per modum similitudinis, sed inclinationis & impulsionis, non dicitur generatio, sed potius inspiratio, ex parte Dei inspirantis. Ex parte verò inspirati non habet speciale nomẽ, sed retinet nomen cõmune. s. processionis. Vnde Spiritus sanctus dicitur procedens, licet possit dici inspiratio terminatiua. Et quia velle Dei est suũ esse, necesse est, ꝙ id ad quod terminatur velle Dei, sit illi essentiale: vt dictum est de verbo, ad qđ terminatur intelligere Dei. Et licet intellectus & uoluntas in Deo non sint distinctæ potentiæ: sunt tamen duæ processiones, quæ sunt ẜm actionem vtriusque. Quia licet perfectio intellectiua & volitiua sint idẽ: habent tñ quendam ordinem, quem cõcipimus ex intellectu & volũtate hominũ, & angelorũ, in quibus intellectus & volũtas habẽt ordinẽ adinuicẽ: licet actus eorum possit simul esse tempore, tamen actus uoluntatis supponit actum intellectus. Sic ẽt in DEO, licet eodem actu DEUS semper se intelligat & diligat: intellectus tamen & dilectio habent in eo quendam ordinem, non temporis, aut durationis, aut naturæ sed originis. Nõ. n. est processio amoris, nisi ordine ad processionem verbi: nihil. n. põt voluntate amari. nisi sit mente conceptum. Sicut igitur attẽditur ordo verbi ad principium, a quo procedit licet in diuinis eadem sit substantia intelligens, & conceptio intellectus: ita etiam licet in DEO idem sit voluntas & intellectus, tamen quia de rõne amoris est, quod non procedat nisi a conceptione intellectus, processio amoris habet distinctionem a processione uerbi. Et quanuis in omni natura creata nõ sit, nisi unus modus cõicandi seipsam: non est tamen inconueniens, ꝙ in natura infinita (quæ sibi identificat omnia) sint diuersi modi, ꝑ illum ordinẽ perfectionis intellectus & uoluntatis, quæ omnia alia includunt. Et licet similitudo videatur pertinere ad voluntatem, sicut ad intellectum, iuxta illud: Omne animal diligit sibi simile) aliter tamen pertinet similitudo ad verbum & aliter ad amorem, Nam ad verbum pertinet. inquantum est similitudo rei intellectæ: sicut genitum est similitudo generãtis. Sed ad amorẽ pertinet, nõ ꝙ ipse amor

De ver. q.4. ar.2. ad 1. *4. cõ. Gen. c.19.* *1. p. q.27 art.3. ad 2.* *art.4. ad 2.* *Eccl. 13.*

amor sit ipsa similitudo, sed inquantum similitudo est principium amandi. Vnde non sequitur quòd amor sit genitus, sed quod genitum siue filius est principium amoris, hoc est Spiritus sancti. Et quia in Deo non sunt nisi duæ actiones, scilicet intelligere & uelle, ideo nō sunt nisi duo ꝓcedētes, s. verbū & Spūs sanctus: Vnde sequitur ꝙ in Deo non sunt aliæ processiones ad intra quā duæ: Processio enim quæ est per potētiam, cum sit principium agēdi in aliud pertinet ad processionem ad extra. Et sic secundum attributum diuinæ potentiæ non accipitur processio diuinæ personæ, sed solum processio creaturarū. Et cū secūdum diuum Boetium Seuerinum in libro suo de Ebdomadibus, Bonitas pertineat ad essentiam, & non ad operationem nisi per modum obiecti, & ꝓcessiones fiāt secundum aliquas actiones, sequitur quòd secundum bonitatem & alia attributa non accipiūtur aliæ processiones, cum etiam Deus vnico & simplici actu se, & omnia alia intelligat, & velit siue diligat. Ideo non potest esse in eo processio verbi ex uerbo, & amoris ex amore: sed est in eo vnū solū perfectū verbum & vnus solus perfectus amor, & in hoc eius perfecta fœcunditas manifestatur. In creaturis tamen esset imperfectio si filius non posset generare, eo quod pater non communicat eandem naturam numero, sicut Deus. Et ideo in nobis sunt plures ꝓcessiones ītellectus, & plura verba successiue, ꝓpter imperfectionē quæ a Deo secludi debet. & sic non est procedere in infinitū in ꝓcessionibus diuinis. Quia processio ad intra in intellectuali natura, in voluntate terminatur. Et quia duæ prædictæ actiones ad intra in Deo sunt naturales, & non possunt non esse. Pater enim naturaliter, & non libere, ab ęterno intellexit & dilexit se, & sic naturaliter produxit uerbum, & spiritum sanctum. & non libere, nisi (ut aliqui dicunt) libertate complacentię. Ideo dicunt processionem filii esse secundum modum naturę, & Spiritus sancti secundum modum uoluntatis, etiam ex eo quod processio uerbi est prima, & non præsupponit aliam sicut processio Spiritus sancti præsupponit processionem filii. Ex præmissis apparet primo, quod magna differentia est inter amorem humanum & diuinum. Secundo apparet, quod licet in diuinis sit ordo originis (quia Pater est fontale principium de non principio, & filius est principium de principio, & Spiritus sanctus non est principium ad intra) tamen in diuinis non est prius nec posterius, nec tempore nec natura, cum relatiua sint simul natura. Non enim unum relatiuum in esse relatiui prius intelligi potest quam correlatiuum. Essentia etiam diuina non potest intelligi sine tribus personis cum sint de eius essentia. Esse enim diuinum (qđ est idem cum essentia diuina) comprehēdit tres personas: Et si esse diuinum definiri posset, in eius definitione ponerentur tres personæ. Ideo non potest intelligi sine tribus personis, sicut nec Pater sine Filio nec Filius sine Spiritu sancto. Vnde sequi uidetur, quod uanū & superfluū est inquirere signa originis, in quibus Pater fuit prius Filio. & Filius prius Spiritu sancto. Et quanuis ordo originis dicatur a D. August. ordo naturæ: hoc tamen dixit absque omni prioritate. Vnde & Athanas. in symbolo. Et in hac trinitate nihil prius aut posterius. Nam (ut idem Augus. dicit) in diuinis est ordo naturæ: non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero.

Productio verbi & spiritus sancti est naturalis, & non libera.

Ex premissis sequitur quod una persona sine alia videri nō potest. Vnde & Christus dicebat, Philippe qui uidet me, uidet & patrem meum. Nō credis quod ego in patre, & pater in me est? & eadem ratione dicendum est de Spiritu sancto. Nec obstat ꝙ scribitur Ioā. 8. Si me sciretis forsitan patrem meū sciretis; quia ut D. August. dicit nō dubitationis causa dixit forsitā, sed increpationis: sicut & Iob. 37. Tu forsitan cum Deo fabricatus es cœlos. *1. p. q. 42 art. 3.*

Ver. 3. *De relationibus in diuinis.*

Relationes reales esse ī Deo cōstat ex eo ꝙ cū pater i diuinis nō dicať nisi paternitate, nec Filius nisi filiatione, nec Spūs sanctus nisi ꝓcessione: Si paternitas & filiatio ac ꝓcessio (q̄ sunt relationes) nō sint realiter in Deo, sequitur ꝙ Deus non sit realiter, pater, & filius, & Spiritus A *1. p. q. 28 art. 1. c. 2. §. 2. ver. 4.*

ctus sanctus: sed solum secundum rõnem. quę ꝓpositio est hæresis Sabelliana. Quare necessario dicendũ est relationes reales esse in Deo, non quidem accidẽtales, sed substantiales & subsistentes, & eædem secundum rem cum ipsa diuina essentia: quia omnis res, quæ nõ est diuina essentia, est creatura, sed tres ꝑsonæ sunt Deus, ergo sunt essentia diuina. Differunt tñ ratione, quia relationes in suis proprijs rationibus distinctæ important respectum ad sua opposita, quod non facit essentia diuina, ex modo suæ significationis, siue impositionis, nisi virtualiter, & ex consequenti. Et licet relatio in Deo sit eadem res cum eo, siue cum diuina essentia non tamen perfectè, & explicitè exprimitur in nomine essentiæ, quanuis ipsam implicite contineat: licet relatio secundũ seipsam essentiam perfectè non cõtineat. & sic plus continetur in perfectione diuinæ essentiæ, quàm aliquo nomine relatiuo possit significari. Si enim in perfectione diuina non plus contineretur, quam quod significat nomen relatiuum: sequeretur, quod esse essentiæ diuinæ esset impꝑfectum, vtpote ad aliud se habens. Sicut si non contineret̃ ibi plus, quã in nomine sapientiæ non esset subsistens. Et quia (vt dicit diuus Boetius) substantia in diuinis continet vnitatem, relatio vero multiplicat trinitatem: ideo necesse est dicere relationes in diuinis esse oppositas, alias sequeretur, quod in diuinis non esset Trinitas, nisi secundum rationem. quod est hæreticũ. Et licet relationes ponantur in Deo, non tamen seqnitur, quod in Deo ponatur aliquid, quod habeat esse dependens. Quia relationes in diuinis non habent esse dependens, sicut in nobis, quia in nobis sunt accidentia. Ideo dependent a subiecto, & principijs substantiæ. Sed in Deo non sunt accidentia, sicut nec sapientia. Si dicatur ꝙ oportet omnem relationem fundari in aliquo absoluto, quia in omni relatiuo oportet intelligi, quod ad se dicitur, prçter id quod ad aliud, sicut in seruo. Si ergo illa relatio, per quam pater distinguitur a filio, habet aliquid absolutum, uel est unum tantum, uel sunt duo absoluta: si vnum tantum, non possunt fundari in eo duæ relationes, nisi forte identitatis, quæ est solum rationis. Si duo ergo non solis relationibus distinguuntur. Dicendum, negando consequentiam, qa quanuis pater & essentia diuina sint vnũ, non tamen essentia diuina completè, & perfectè significatur per patrem, cum essentia diuina plus complectatur in sua significatione, quàm pater: & hoc est propter perfectionẽ diuini esse, quod omnes perfectiones vnitiuè continet, quæ in alijs sunt diuersæ. Nec est simile de relationibus in creaturis, quia vt dictum est, habent esse aliud ab esse substantię.

1.p.q.28 ars.1. In lib. de Trinit.4. cõ. gene. c.14.

Ver.4. *De numero relationum in diuinis.*

QVatuor relationes oppositas in diuinis esse constat, eo quod sint duę processiones: Oportet enim secũdum quamlibet processionem accipere duas, quarum vna est procedentis, & alia ipsius principii. Processio verbi dicitur generatio secundum propriam rationem, quæ competit viuentibus. Relatio principii generationis dicit̃ paternitas: relatio procedẽtis a principio generationis, dicitur filiatio. Processio amoris non habet nomen proprium, ut dictum est supra: nec relationes quæ secundum ipsam accipiũtur. Sed relatio principii huius processionis dicitur inspiratio: relatio verò procedentis dicitur Processio. quanuis hæc nomina, ad ipsas processiones uel origines pertineãt, & non ad relationes. Licet in nobis multiplicentur secundum multiplicationem intellectionum succedẽtiũ, quę sunt fundamenta earum. Sed cum in Deo non sint nisi duæ actiones, sequitur quòd non sunt nisi quatuor relationes. Et quanuis relatio subsistens constituat personam, non tamẽ sequitur quòd sint quatuor personæ in diuinis: quia constitutio personæ est per relationẽ oppositam. Quę oppositio & si inueniatur inter relationes eiusdem processionis, non est tamen necesse omnes relationes unius processionis opponi omnibus relationibus alterius processionis. Et quia inspiratio actiua non opponitur paternitati, neque filiationi, sed conuenit utrique: ideo non constituit aliam personã à patre & filio. Et sic licet inspiratio sit relatio nõ

tamen

tamen eſt proprietas. Ideo non conſtituit nec dicit perſonā Et ſic non ſunt niſi tres porſonæ in diuinis.

§.4. *De nominibus pertinentibus ad myſterium S. Trinitatis.*

C VT facilius vnuſquiſq; cauere poſſit ab erroribus, notandum eſt primo quibus nominibus utendum ſit circa myſterium ſanctiſſimæ Trinitatis, deinde de debito & catholico vſu illorum. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quod quædam ſunt nomina eſſentialia, quædam perſonalia, quædam notionalia ſiue proprietatū & relationum, & quædam ſunt attributa. Nomina eſſentialia dicuntur, quæ ex ſui impoſitione ſignificāt eſſentiam, vt Deus, dominus, ſapiens, iuſtus. Nomina eſſentialia ſunt duplicia: quædam ſignificant diuinam eſſentiam ſubſtantiue, ut Deus, dominus, & alia huiuſmodi. quædā adiectiue, ut ſapiens, iuſtus, habens deitatem, & alia huiuſmodi. Item nominum eſſentialium quædam ſunt concretiua, quædam abſtractiua. Concretiua ſunt quæ ſignificant diuinam eſſentiam & ſuppoſita, vt Deus ſapiens. Abſtractiua uero quę, ex modo ſignificandi non ſignificant ſuppoſita, ſaltem explicite, ut eſſentia diuina, deitas, dominatio, ſapientia, & alia huiuſmodi. Nomina perſonalia dicuntur illa, quæ ex prima & propria ſui nominis impoſitione ſignificant perſonam, licet ex conſequenti ſignificent eſſentiam, eo quod eſſentia eſt idem cum perſona & huiuſmodi ſunt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, ut accipitur in uim unius dictionis, pro re terminante proceſſionem amoris in diuinis: ut cum dicitur, Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt. Nomina notionalia ſunt quæ ſignificant relationes & propritates & ſunt quinq; ſcilicet innaſcibilitas, paternitas, filiatio, communis inſpiratio, & proceſſio: Ex quibus tria ſignificant notiones perſonales, ſiue conſtituētes perſonas, ut paternitas, filiatio, & proceſſio. Nam communis inſpiratio & innaſcibilitas dicuntur notiones perſonarum, ſed non perſonales. Nomina attributa dicuntur illa, quæ & ſi ex prima ſui impoſitione ſignificent eſſentiam diuinam: tamen ad maiorem manifeſtationem diuinarum perſonarum, & ad uitandum errorem, ex uſu Eccleſię & ſacrorum doctorum ſunt attributa perſonis, ut potentia Patri, ſapientia Filio, amor & bonitas Spiritui ſancto.

Nominū eſſentialium deſinitio & diuiſio.

Nomina perſonalia quid.

1. Ioan. 5

Nomina notionalia quid & quot

Nomina attributa quid.

Ver. 1. *De nominibus eſſentialibus.*

CIrca debitum & catholicum uſum nominum eſſentialium notandæ ſunt aliquæ concluſiones: quarum prima talis eſt. Nomina eſſentialia, quæ ſignificant eſſentiam, ſubſtantiuæ prædicātur de perſonis ſingulariter, ſiue in ſingulari numero, & non in plurali. Dicimus enim Pater eſt Deus, Filius eſt Deus, Spiritus ſanctus eſt Deus: & tamen non dicimus, Pater, Filius & Spiritus ſanctus ſunt tres dij, aut domini, & ratio eſt, quia nomina ſubſtantiua ſignificāt principaliter formā per modum ſubſtantiæ, quę ſicut habet eſſe per ſe, ita vnitatem vel multitudinem. & ideo quando prædicantur in plurali, ſignificant plurificationem formæ, & ſubſtantia numero, quod non eſt in diuinis, ſicut in creaturis. Ideo bene dicimus, Sortes, Plato, & Gulielmus ſunt tres homines, eo quod humanitas per hunc terminū (homo) principaliter ſignificata, nō eſt una numero, ſicut in tribus perſonis diuinis eſt una eſſentia. Nec D. Tho. eſt ſibi oppoſitus, cum dicit in tertia parte, quod ſi una perſona diuina aſſumeret duas naturas humanas nō dicerentur duo homines: licet ſi tres perſonæ diuinæ acciperēt unam naturam humanam, dicerentur unus homo, nō propter unitatem ſuppoſiti, ſed propter unitatem naturæ, & cum dicit quod ſingularitas & pluralitas nominis ſubſtantiui attenditur ſecundum formam ſignificatam: quia ad plurificationem ſubſtantiuorum ſignificatur plurificatio naturæ & ſuppoſitorum. Et quamuis idem doctor in 3. ſen. dixerit oppoſitum, in ſumma tamen correxit ſe, ſicut de circuncisione & aliis paſſibus. Secus eſt de plurificatiōe adiectiuorum: quia ſecundum modum ſignificandi pluralitas adiectiuorum ſignificat plurificationem ſuppoſitorum, cum differentia numeralis in adiectiuis fiat per ſuppoſita in diuinis: licet in creaturis ſimul inueniatur pluralitas naturarum

1. p. q. 3. Art. 5. ad 2.

rarum accidentalium & subiectorum: nō tamen in diuinis.

Secunda conclusio: nomina adiectiua adiectiue tenta, prædicãtur singulariter & pluraliter de personis. Dicimus enim quod pater est sapiens, & quod Pater & filius & Spiritus sanctus sunt sapiens, & tres sapiétes, eo quod singularitas uel pluralitas in adiectiuis attenditur secundum supposita. Nec oportet semper quod terminus numeralis circa significatum sui determinabilis sit idem: quia terminus numeralis per se primo ponit significatum suum circa suppositum determinabilis: & hoc tam in substantiuis quam in adiectiuis. Sed in substãtiuis concretis terminus numeralis etiam ponit significatum suum circa, significatum determinabilis, cū sit substantiuum significans substantiã per modum substantiæ & per se subsistentis. Et quanuis Deus & habens deitatem idē significent, non tamen habent eundem modum significandi. Nec obstat, quod hoc nomen (res) sit substantiuum, & prædicetur de personis pluraliter: quia est trãscendens. & ideo secundum quod pertinet ad relationem, prædicatur pluraliter in diuinis. secundum uero quod pertinet ad substantiam prædicatur singulariter. Nec forma significata per hoc nomen (persona) est essentia, sed personalitas. Ideo nō sequiř quod si sint tres personæ, sint tres essentiæ. Non obstat pariter quod Athanas. dicit, Non tres omnipotentes, æterni, uel immēsi: sed, unus omnipotens, æternus, & immensus. Quia accipiebat substãtiue. & quia sic accipiendo utebantur hæretici, ne cōmunicaremus in terminis cū eis, hoc dixit. Si uero prędicta uerba accipiantur adiectiue, & cum declaratione, possunt pluraliter prędicari, secundum D. Tho. *1.p.q.93 art.3.*

Tertia conclusio. In nominibus essentialibus substantiuis concretis nō solum attenditur res significata, sed etiam modus significandi. Et quia modus significãdi sequitur modum essendi: ideo alius modus significandi est in nominibus substantiuis diuinis: & alius modus significandi in substantiuis creaturarum: & per consequens alio modo se habet hoc nomen (Deus) ad supponendū pro persona, quã hoc nomen (homo) quia humanitas quæ est forma, significata per hoc nomen (homo) realiter diuiditur in diuersis suppositis. Ideo per se supponit pro persona, etiã si nihil addatur, ad determinandum ipsum ad suppositum. Et quia veritas siue communitas naturæ humanæ non est secundum rē, sed secundum considerationem rationis: ideo hoc nomen (homo) non supponit pro natura communi, nisi propter exigentiam alicuius adiūcti. Sed cum forma significata per hoc nomen (Deus) scilicet essentia diuina siue deitas, sit una & communis secundum rem: ideo quando ponitur per se sine addito, supponit pro natura communi, & quandoq; etiam propter adiuncta: ut cum dicitur, Deus creat: quia adiectiuum conuenit subiecto ratione formæ, quæ est deitas. Quandoque uero propter adiunctum supponit pro persona, aliquando pro una tantum: vt cum dicitur, Deus generat, aliquãdo, pro duabus, vt cum dicitur, Deus spirat, aliquando pro tribus, ut cum dicitur, regi seculorum, immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. *1.Tim.1.* Ex his sequitur quod hæc propositio est uera. Deus generat Deum filium. unde in symbolo fidei dicitur, Deū de Deo: quia Deus a parte subiecti stat pro patre, cui conuenit generare: & a parte prædicati stat pro filio, cui conuenit gigni. Non tamen sequitur quod generet alium Deum, uel se Deum, sed filium. qui est Deus, & alius a parte. Hęc autē est falsa, Deus genuit se Deum, quia sensus est quod pater genuerit seipsum, quod est falsum & impossibile, Et quanuis hoc nomen (Deus) significet deitatem, ut in habēte, sicut hoc nomen, homo, humanitatem: non tamen eodem modo. Quia in Deo significat unam naturam realiter communē, quod non facit hoc nomen, homo, ideo hoc nomen, homo, per se & sine addito supponit pro supposito, & Deus pro natura, quæ tamen subsistit in tribus suppositis. Ideo cum supponit pro natura communi, supponit naturaliter, hoc est personaliter, quod non facit hoc nomen, homo, sed simpliciter. Et cum natura diuina sit vna & singularis, facit propositionem singularem, secundum dominum Caietanum: licet hoc nomen, Deus, conueniat aliquo modo cum termino communi:

quia una natura diuina numero inuenitur in tribus suppositis, sed nõ natura termini communis, & ideo cũ dicitur, Deus creat, idem est dicere, ac si diceretur, hic Deus creat. Et similiter hæc propositio, Deus generat, est singularis, & supponit pro hoc vno Deo, licet trahatur ad standũ ꝑ persona patris, & ualde improprie additur ei signum vniuersale. quare hæc est ualde impropria, Omnis Deus generat. Nec ista, Deus non generat, est sua cõtradictoria, cum ambæ sint falsæ: Primo affirmatiua, quia per eam datur intelligi, ꝙ omnis res quæ est Deus, generet: quod est manifeste falsum. Negatiua etiã est falsa, quia per eam datur intelligi ꝙ generatio repugnet naturæ diuinæ, ut in tribus suppositis existẽs. cum nihil ad datur, quod determinet eam ad personã filii uel Spiritus sancti. Et licet actiones sint suppositorũ, non tamen sequitur ꝙ in hac propositione, Deus creat, Deus supponat pro suppositis, & nõ pro natura: Quia cum hoc nomen Deus, significet deitaté: ut in hñte, & tria supposita héant deitaté: hoc nomen, Deus supponit pro natura & pro suppositis, indistincte tamen. Quarta conclusio: Nomina personalia siue notionalia substantiua possunt prædicari de essentia in abstracto, non autem nomina ꝑsonalia siue adiectiua, nisi aliquo substantiuo adiuncto: qa nomina essentialia substantiua possunt supponere pro supposito. & ideo propter identitatem naturæ cũ suppositis sequentes propositiones cõceduntur: Essentia diuina est pater, essentia diuina est filius, essentia diuina est Spiritus sanctus, & econuerso. Similiter istæ: Essentia diuina est paternitas, essentia diuina est filiatio, essentia diuina est processio, & essentia diuina est inspiratio, essentia diuina est innascibilitas. Similiter istæ, Deus generat Deum, Deus generatur, Deus est genitus, Deus inspirat, Deus procedit: Essentia diuina est res generans, essentia diuina est res generata, essentia diuina est res inspirãs. essentia diuina est res inspirata, & essentia diuina est res procedens: quia in illis cõtrahitur hoc nomen (Deus & essentia diuina) secũdum adiunctum. & sic sensus huius, Deus generat, est: Deus pater generat: & ita ꝓportionabiliter de

1.p.q.39 art.5.in cor.& ad 5.

aliis. & sensus huius. Essentia diuina est generans, est talis: Essentia diuina est pater, qui est res generans, & sic de aliis. Sed sequentes non conceduntur. Essentia diuina uel deitas generat, uel est generans, uel genita, uel spirat, aut ꝓcedit: Et ratio huius est propter diuersum modum significandi. licet enim secundũ rem idem sit, Deus & deitas: non est tamé idem modus significandi utrobique Nam hoc nomen, Deus, significat essentiam diuinam. ut in habente: & (ut dictũ est) ex modo suæ significationis supponit pro persona. & sic ea quæ sunt propria personarum, possunt prædicari de hoc nomine, Deus, ut generans & genitus: Sed hoc nomen. essentia, deitas, uel diuinitas nõ habet ex modo sui significationes, ut supponat pro persona: quia significat essentiã vt formam abstractã. & ideo ea quæ sunt propria personarum, in quibus distinguũtur abinuicem, non possunt essentię attribui: quia significaretur ꝙ esset distinctio in essentia diuina, sicut in suppositis. Ideo hęc est falsa, Essentia diuina generat uel inspirat: & negatiua uera, cum sint contradictoriæ, sicut dictum est de his duabus, Deus generat, & Deus non generat Vnde D. August. dicit quod nulla res generat seipsam: sed si essentia diuina generaret essentiam, non generaret seipsam: ergo aliquid aliud, quod est hereticum, cum nihil sit in Deo quod distinguatur a diuina essentia. licet aliquando sancti doctores ad exprimendam unitatem essentiæ expressius locuti sint, quam proprietas locutionis patiatur. Ideo tales locutiones non sunt extendendę, sed exponendæ: vt scilicet nomina abstracta exponantur per concreta. Et licet generatis nobis generentur ea quæ sunt in nobis: & sic generato filio generatur natura in eo, cum non communicetur eadem numero a generante sicut in diuinis, ideo non sequitur quod si filius Dei generetur, essentia diuina generetur. Nec etiam sequitur, quod si essentia diuina cum adiecto substantiuo personali supponat pro persona (vt cum dicitur. Essentia diuina est pater) vbi hoc nomen essentia diuina respectu nominis personalis adiectiui supponit pro persona, Quia hæc est differentia

In 3. de Trin.

rentia inter nomina adiectiua & substantiua: quia nomina substantiua supponunt pro supposito: nomina uero adiectiua nõ supponunt, sed connotant formam per ea significatam adiacere supposito. Si obiiciatur quod D. August. dicit quod pater
4.de Tri. est principium totius deitatis, sed non est principium nisi generando uel spirãdo: igitur deitati conuenit generari & inspirari. Dicendum quod deitas, inquantum est una in pluribus suppositis, habet quãdam cõuenientiam cum forma nominis collectiui. vnde cum dicitur, Pater est principium totius deitatis, potest sumi ꝓ uniuersitate omnium personarum, inquãtum ipse pater omnibus personis est principium. Nec oportet quod sit principiũ suiipsius: sicut aliquis de populo dicitur rector totius populi, non tamen suiipsius. uel potest dici quod pater est principiũ totius deitatis: nõ ꝙ eam generet uel spiret: sed quia generando uel spirando illã cõicat. & sic est principinm totius deitatis nõ absolutè, sed i filio & spiritu sãcto.

Ver.2. *De nominibus pertinentibus ad personam Patris.*

B
1.p.q.33 art.3.
CVM nomen proprium cuiuslibet personæ sit illud, quod significat id per quod illa ꝑsona distinguitur ab omnibus aliis, & prima persona Trinitatis secũdum ordinem originis distinguatur ab aliis per paternitatem quam significat hoc nomen, pater sequitur: quod hoc nomen, pater est proprium primæ personæ. vnde Psal. Ipse inuocauit me, Pater meus es tu. & Ioan. 17. Pater manifestaui nomen tuum hominibus, &c. Et quia actiones naturales ad intra sunt connaturales & æternæ. Ideo potiores quam actiones ad extra. & sic paternitas æterna potior temporali, & iis quę ex tempore Deo cõueniunt. Ideo Ephes.3. Ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Et quia actiones ad extra sunt communes tribus personis, ideo in ordine ad creaturas hoc nomen, pater est commune tribus personis: ut cum dicitur, Pater noster qui es in cœlis. Sed in creaturis nõ inuenitur perfecta filiatio ratione generationis, cum non sint eiusdem naturę numero, sed solum secundum aliquam similitudinem, quæ quanto perfectior fuerit, tanto perfectius appropinquat ad ueram filiationis rationem. Dicitur enim Deus alicuius craturę pater, secundum quandam similitudinem vestigii tantum. Vnde Iob: Quis est pluuiæ pater, & quis genuit stellas roris? Alicuius verò creaturæ scilicet rationalis, secundum similitudinem imaginis: Vnde Moyse. Nonne ipse est pater tuus, qui possedit te, fecit te, & creauit te? Aliquorum uero est pater per similitudinem gratiæ. & illi dicuntur filii adoptiui, secundum quod ordinantur ad hæreditatem æternæ gloriæ per munus gratiæ acceptum, secundum illud: Ipse spiritus reddit testimonium Spiritui nostro, quod filii Dei simus, &cæte. Aliquorum uero secundum similitudinem gloriæ, pront iam glorię hæreditatem possident iuxta illud: Gloriamur in spe filiorum DEI. Sic igitur patet, quod paternitas per prius est in diuinis, secundũ quod importat respectum originis personæ ad personam, quam secundum quod importat respectum DEI ad creaturam: sicut verbum conceptum in mente artificis per prius intelligitur procedere ab artifice, quam artificiatum. Est etiam proprium patri esse principium de non principio: cum secundum Diuum Augustinum sit principium totius deitatis. quod intelligendum est, prout dictum est in fine uersiculi præcedentis. Hoc enim nomen, principium, nil aliud significat, quam id a quo aliud procedit. Cum ergo pater sit id a quo procedit filius, sequitur quod pater est principium filii, licet non sit causa: quia principium communius est quam causa, & causa quam elementum. Quia hoc nomen: causa, importat diuersitatem substantiæ, sed non hoc nomen, principium. vnde dicimus punctum esse principium lineæ, & non causam. Et cum pater a nullo procedat, sequitur quod non est de principio, quod significatur per ingenitum. Notandum tamen quod licet hoc nomen, principium, quantum ad id a quo nomen imponitur, uideatur a prioritate sumptum: non tamẽ significat prioritatem, sed origi-

Iob 38.
Deut.32.
Rom. 8.
Rom. 5.
1.p q 33 art.1.

nē Non.n.idem est id quod nomen signi ficat,& id a quo nomē imponitur, ut patet in hoc nomine,lapis,qđ non significat læsionem pedum, licet a læsione pedū sit impositum. Et ideo Filius & Spiritus sanctus,secundū doctores latinos,non principiantur:Quia licet attribuamus patri aliquid authoritatis ratione principii: nihil tamen ad subiectionē uel minoritatē pertinens attribuimus Filio uel Spiritui sancto,ut uitetur omnis erroris occasio. Nā fontalitas & authoritas nihil aliud significāt in diuinis,q̄ principiū: secundū quem modum dicit Hilarius,Donantis authoritate pater maior, sed minor non est filius cū vnū esse donatur. ¶Est etiam propriū patri esse ingenitum. vnde Hilarius, Est vnus ab uno.s.ingenito genitus, proprietate uidelicet in vnoquoque innascibilis originis.& sic ingenitū significat ꝓprietatē innascibilitatis,& principiū de nō principio. Et quanuis ingenitum, secundum D. Aug. importat negationem generationis passiuæ)tantum enim ualet:sicut non filius)tamen non sequitur quod ingenitū non debeat dici propria notio: quia prima principia per negationes significantur.sicut dicimus punctum esse,cuius pars non est. Et accipitur ingenitum pro eo quod non est ab alio per generationem, ut persona subsistens. & sic non conuenit filio nec spiritui sancto, nec etiam essentiæ diuinæ,de qua tamen potest dici, ꝙ est in filio & spiritu sancto, ab alio,scilicet patre: sed non ut persona subsistens. Et sicut genitum in diuinis importat relationem,sic & ingenitum,cum negatio reducatur ad genus affirmationis,non tamē sequitur quod per oppositionem processionis quam pater habet ad spiritum sanctum debeat poni alia proprietas seu notio,scilicet quod sit improcessibilis: qui proprietas patris,prout nō est ab alio, potius significatur per remotionem natiuitatis filii,quam per remotionem processionis spiritus sancti. tum quia processio spiritus sancti non habet nomen proprium, ut dictum est, tum etiam quia præsupponit generationem filii. & ideo remoto a patre,quod non sit genitus (cum tamen sit principium generationis) sequitur cōsequenter quod non sit procedēs processione spiritus sancti: quia spiritus sanctus non est generationis principium,sed a genito procedens. Ex his apparet quod sūt duo nomina propria propriæ personæ,s. pater & ingenitus:alia autem quæ ei conueniuntur,vel idem significant, uel sunt communia patri & filio,ut inspiratio: vel sunt essentialia,hoc est significantia essentiam: & per consequens communia tribus personis.

8. de Tri.
1.p.q.33 ar.4.
4. de Tri.
5. de Tri.

Ver.3. *De nominibus pertinentibus ad personam filij.*

IN sacris literis legimus secundam personam in diuinis vocari verbum, iuxta illud:In principio erat verbum, & verbū erat apud Deum, & Deus erat verbum. & illud: Tres sunt qui testimonium dant in cœlo,Pater verbū, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Et sic si uerbum proprie accipiatur pro conceptu interiori intellectus,est nomē personale & proprium filii:quia conceptus mentis propriè significat aliquid ab alio procedens, quod pertinet ad rationem notionū personarum, eo quòd personæ diuinæ distinguuntur secundum originem:& persona quæ procedit in diuinis secundum emanationem intellectus, dicitur filius: & huiusmodi emanatio dicitur generatio. vnde relinquitur quod solus filius dicatur proprie verbum.Et licet filius sit intelligens,non tamen vt verbum procedens. Notandum tamen quod in uerbo importantur duo respectus, unus ad patrem,alius ad creaturas:Deus enim se cognoscendo:cognoscit omnem creaturam. & ideo verbum in diuinis est repræsentatiuum omnium quæ a Deo intelliguntur.In nobis autem sunt diuersa uerba secundum quod diuersis actibus diuersa intelligimus. Sed quia Deus unico actu se, & omnia alia intelligit,necesse est quod unicum verbum eius sit expressiuum non solum patris,sed etiā creaturarum: ita tamen quod respectu patris est tantum expressiuum siue repræsentatiuum:respectu uero creaturarū est non solum repræsentatiuum, sed etiam factiuum.

A 1.p.q.34 art.1.

Quemadmodum & eius scientia respectu eius est cognoscitiua: respectu tamen

mé creaturarũ est cognoscitiua & factiua.

¶ Filium Dei esse imaginem constat ex Apost. dicente, Qui est imago inuisibilis Dei primogenitus creaturę. & iterum: Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantię eius, &c. Et cum imago dicat repræsentationem & processionem, & ea quæ important originem & processioné in diuinis sint personalia, sequitur quod hoc nomen, imago, sit personale & proprium filio. Vnde Diuus Augustin. dicit, quòd solus filius est imago patris. Ad cuius euidentiam sciendum est quid importet hoc nomen, imago, & quæ sint de ratione imaginis. Diuus Tho. dicit quod de ratione imaginis primo est similitudo in natura specifica. Signum autem speciei in rebus corporeis videtur esse figura. uidemus enim quod diuersorum animaliũ secundum speciem sunt diuersæ figuræ. non tamen semper diuersi colores. vnde si pingatur color alicuius rei in pariete, non dicitur imago, nisi depingatur figura. Sed neque ipsa similitudo rei vel figuræ sufficit ad rationem imaginis: sed requiritur origo. Quia (vt Diuus Augustin. ait) Vnum omnium non est mago alterius, quia non est de illo expressiuum. Notandum tamen quod imago alicuius dupliciter inuenitur in aliquo: Vno modo in re eiusdem naturæ secundum speciem: vt imago regis inuenitur in filio suo. Alio modo in re alterius naturæ, sicut imago regis inuenitur in denario: Primo modo filius in diuinis est imago patris. Secundo autem modo homo dicitur imago Dei. & ideo ad designandam in hoc nomine imperfectionem imaginis, homo non dicitur propriè imago Dei, sed ad imaginem Dei: per quæ verba motus tendentis in perfectionem designatur. ideo de filio Dei dici nõ potest quod sit ad imaginem, cum sit perfecta patris imago. Cum ergo filius in diuinis procedat a patre per modum similitudinis in eadem natura non solum specifica, sed etiam numerali (vt dictum est) sequitur quod est eius prefecta imago, & non Spiritus sanctus. licet aliqui doctores dixerint Spiritum sanctum esse imaginem accipiendo imaginem ꝓ perfecta similitudine in eadem natura. Latini tamen doctores attendentes quod processio Spiritus sācti est per modum amoris, & non per modum similitudinis, negant imaginem a Spiritu sancto: Quia licet Spiritus sanctus habeat naturam patris sicut & filius: non tamen dicitur natus aut genitus, sed procedens: ita licet accipiat naturam similem patri, non dicitur imago: quia filius procedit ut uerbum de cuius ratione est similitudo ad id a quo procedit, non autem est de ratione amoris, quanuis conueniat amori, qui est Spiritus sanctus, qui est amor diuinus. Ex præmissis patet quod solus filius potest dici vnigenitus.

Col. 1. *Heb. 1.* *c. de tri.* *1. p. q. 35 art. 1.* *In lib. 83 q. 6.* *1. p. q. 35 ar. 2. ad 8* *Gen. 1.* *Ioan. 1.*

Ver. 4. *De nominibus pertinentibus ad personam Spiritus sancti*

CVm processio in diuinis, quæ est per modum amoris, non habeat propriũ nomen, sequitur relationes, quæ secundũ hanc processionem inueniuntur, esse innominatas, ideo persona secundum hanc processionem procedens, non habet nomen proprium. Sed ex usu, loquentium sunt acommodata quædam nomina, ad significandas prædictas relationes, quæ sunt nomina processionis & inspiratiõis, quæ secundum proprietatem significationis significant actus notionales. & sic ad significandam diuinam personam, quæ procedit per modum amoris accommodatum est hoc nomen, Spiritus Sanctus. Vnde Christus, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. & D. Ioannes. Tres sunt qui testimonium dant in cœlo. Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres vnum sũt. Licet enim Pater sit Spiritus & sanctus, similiter & Filius (vt in multis passibus sacræ scripturæ inuenitur) tamen hoc nomen, Spiritus sanctus. in vim unius dictionis ex usu scripturæ & ecclesiæ est accommodatum ad significandam unam trium personarum scilicet illam quæ procedit per modum amoris, qui ab Athanasio dicitur procedens a patre & filio scilicet æqualiter ab utroque. Licet aliquãdo dicatur procedere principaliter uel propriè a pře, co ꝙ filius virtutẽ inspirãdi habet a patre. Cũ igitur æqualiter procedat a patre & filio, sequitur ꝙ pater & filius sunt unum principium Spiritus sancti.

B *1. p. q. 36 art. 1.* *Mat. vlt.* *1. Ioan. 5* *Pater & filius sunt unũ principiũ Spiritus sancti.*

Vnde Diuus August. 7. de Trinitate dicit, Pater, & filius non sunt duo principia, sed vnum tantum: quia pater & filius i omnibus unum sunt, in quibus non distinguuntur per relationes oppositas. & cũ in hoc quod est esse principium spiritus sancti. non opponantur relatiue, sequitur quod sunt unum principium. Et quanuis hoc nomẽ, principium, significet proprietatem, significat tamen eam per modum substantiui: sicut hęc nomina, pater & filius, etiam in rebus creatis. vnde numerum accipiunt a forma significata, sicut lia substantia. Et si attendatur uirtus inspiratiua, spiritus sanctus, qui procedit a patre & filio, inquantum pater & filius sunt unum in virtute inspiratiua, quodãmodo significat naturam cum proprietate. Nec est inconueniens unam proprietatem esse in duobus suppositis, quorum est una natura. Si uero considerentur supposita inspirationis: sic Spiritus sanctus procedit a patre & filio, ut sunt plures: procedit enim ab eis ut amor unitiuus duorum. Et cum dicitur, unum principium spiritus sancti est pater & filius, hoc uomen, principium, non supponit pro vna persona tantum, sed pro duabus simul confuse & indistincte. Notandum tamen quod cũ nomina adiectiua accipiant secundum numerum supposita, & substantiua secundum formam, & hoc nomen, spirans, ut adiectiuum, &, spirator, sit substantiuum, possumus dicere quod pater & filius sunt duo spirantes, & non duo spiratores. propter nnã spirationem.

.n hom. Pente. 1. p. q. 37 art. 1. ¶ Hoc nomen, amor, secundum D. Grego. est nomen proprium Spiritus sancti. dicit enim quod ipse spiritus sanctus est amor. quod intelligendum est quando accipitur personaliter, in quantũ utimur nomine amoris ad exprimendam habitudinem rei quæ procedit per modum uoluntatis: sicut uerbũ exprimit habitudinem rei quę procedit per modum intellectus. Si uero amor non dicat nisi habitudinem amantis ad rem amatam, est nomen essentiale, & conuenit tribus personis. Ex quo sequitur quod si amor essentialiter sumitur, nõ se diligunt spiritui sancto. Sed secundum quod diligere & amor accipitur rationaliter, nil aliud est quam spirare amorem: sicut dicere, est producere verbum, & florere, producere florem. ita pater & filius diligunt se spiritu sancto, siue amore procedẽte se diligunt ac etiam nos. ¶ Hoc etiam nomen, donum, conuenit filio & spiritui sancto. De filio enim legimus, Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. & Ioan. 3. Sic Deus dilexit mũdum, vt unigenitum suum daret. De spiritu sãcto dixit Christus: Si uos cũ sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester de cœlo dabit spiritum bonũ petentibus se? & Ioan. 14. Ego rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat uobiscum in æternum, spiritum ueritatis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod in nomine doni importatur habitudo alicuius, ad hoc quod alteri donetur. Quod autẽ donatur, habet habitudinem ad id a quo donatur, & ad id cui donatur. Non enim daretur aliquid ab aliquo, nisi asset eius. Persona autem diuina dicitur esse alicuius, vel secundum originem (vt filius est patris) vel inquantũ ab aliquo habetur. Habere autem dicimur id, quo liberè possumus vti, vel frui vt volumus. & per hunc modum diuina persona non potest haberi, nisi a rationali creatura Deo coniũcta. Aliæ enim creaturę moueri possunt a diuina persona: non tamẽ sic quod in potestate earum sit frui diuina persona, aut uti effectu eius, ad quod pertingere potest rationalis natura, cum sit particeps diuini verbi: vt possit liberè Deum cognoscere: & particeps procedentis amoris, ut possit eum recte amare: ideo sola intellectualis natura põt habere diuinã personam. sed ad hoc non potest peruenire uirtute propria: ideo oportet quod ei detũ. Hoc enim dari dicimus, quod aliunde habemus. Et quia persona patris non procedit ab alia, iõ nõ datur, sicut filius & spiritus sanctus, propter donationem non separãtur a donante. quia hæc donatio nõ importat nisi processionem originis, quæ est secundum æqualitatem & infinitatem naturæ. Notãdum tamen ꝙ quando hoc nomen, donũ, sumitur personaliter in diuinis, est ꝓpriũ nomen spiritus sancti. Pro cuius notitia aduertendum est quod donum proprie est datio & traditio irreddibilis: quia nõ

datur

1. p. q. 38 art. 1.
Esa. 9.
1. p. q. 37 art. 2.

datur spe retributionis.& sic importat gratuitam donationem. Ratio autem gratuitæ donationis est amor:ideo enim damus aliquid gratis alicui, quia uolumus ei bonum. Primum ergo quod damus ei, est amor quo uolumus bonum: Hinc est quod amor habet rationem primi doni. & per hūc modum D. Augus. dicit, Per id quod est Spiritus sanctus, multa propria dona diuiduntur im membis Christi: Nec obstat q̃ filius datus est nobis: quia sicut filius procedit per modum uerbi(de cuius ratione est q̃ sit similitudo sui principii) tamen proprie dicitur imago, & nō Spiritus sanctus, licet sit similis patri, ut dictū est, ita etiã Spiritus sanctus, qui a patre ꝓcedit, ut amor, dicitur donum: quanuis etiam filius detur. Hoc enim ipsum quod filius est nobis datus,ex patris amore processit, secūdum illud: Sic Deus dilexit mūdum, ut filium suum unigenitum daret.

Ver.5. *De nominibus essentialibus, attributis personis.*

A 1.p.q.39 art.7.

AD manifestationem fidei conieniés fuit ut quædam nomina essentialia appropriarentur & attribuerentur personis: quia licet trinitas personarum demōstratiue probari non possit: conuenit tamen ut per aliqua nomina magis manifesta nobis notificetur & declaretur. Sed quædam sunt nomina importantia essentialia attributa, quæ sunt manifestiora secundum rationem, quã propria nomina personarum,cū ex creaturis per certitudinẽ possimus venire in cognitionem essentialium attributorum,& non in cognitioneu proprietatū personaliū. Sicut igitur similitudine vestigii uel imaginis in creaturis inuenta, utimur ad manifestationẽ diuinarum personarum, ita essentialibus attributis.Et hæc manifestatio personarū ꝑ essentialia attributa dicitur appropriatio. Possunt aūt manifestari personæ diuinæ per essentialia attributa dupliciter:Vno modo per uiam similitudinis: & sic ea quę pertinent ad intellectum, appropriantur filio, qui procedit per modum intellectus, ut sapientia, &c. Alio modo per modū dissimilitudinis. sicut potentia ap,ppriatur patri ut D.Aug. ait: Quia patres apud nos solent esse propter senectutẽ infirmi.Ne tale qd supicemur de Deo attribuimus ei potẽtiã. Vñ in symbolo fidei dr̃, Credo in unū Deū patrẽ omnipotẽtẽ. Appropriata ꝑsonæ patris sunt,æternitas, unitas, potentia, & ex quo. Appropriata personę filii sunt,species æqualitas sapientia,ueritas,&per quem.Appropriata uero personæ Spiritus sancti sunt, usus cōcordia siue cōnexio,bonitas, & in quo. Horū declarationẽ diffuse prosequitur.D. Thom. in prima part.q.39.artic.8.

§.5. *De missione diuinarum personarum.*

B 3.p.q.43 ar.1.

EX sacris literis apertissime cōstat,missionem conueniri filio & spiritui sancto.De filio quidẽ habetur Ioã.4. Meus cibut est ut faciã uoluntatem eius qui misit me. & Ioan. 8. Non sum ego solus, sed & qui misit me pater.& in eodem. Qui me misit mecum est. De spiritu sancto uero habetur Ioan. 4.Cum uenerit Paracletus quem ego mittam uobis a patre & Ioan. 16. Si nō abiero,Paracletus nō ueniet ad uos. Si autem abiero, mittã eū ad uos.Ad cuius euidentiam sciendum est q̃ in nomine & ratione missionis duo importantur. Quorum unum est habitudo missi ad eum a quo mittitur. Per hoc autẽ q̃ aliquis mittitur. ostenditur processio quædam missi a mittẽte,uel per imperium(sicut dominus mitti seruum) uel per consiliū (ut si dicatur consiliarius mittere regem ad bellum, quia cōsuluit.Et hoc modo Apostoli audientes quod Samaria recepisset uerbum Dei, miserum ad eos Petrum & Ioannem.ut acciperent Spiritum sanctum) uel per originem,ut si dicatur quod flos emittitur ab arbore. Ostenditur etiam habitudo ad terminum ad quem mittitur, ut aliquo modo ibi esse incipiat, uel quia prius ibi omnino non erat,vel quia incipit ibi aliquo modo esse quo prius nō erat. Inquãtum ergo missio importat processum originis a mittente, & inquantum importat nouum modum essendi scilicet per aliquem nouum effectū in eo ad quem mittitur, cōuenit filio & spiritui sancto, secundum quod filius incœpit esse in mundo per carnem assumptã,& tamen ante erat in mundo,ut dicitur Ioan. 1. Et Spiritus sanctus dicitur Act.8.

esse missus a patre & filio in columbæ spe cie, & in specie linguarum, ad aliquos spe ciales effectus. Et quanuis in omni missio ne quæ fit per imperiũ uel cõciliũ, mittẽs sit maior misso, potentia uel sapientia, & missum separet a mittente, & deserat locũ a quo & incipiat esse de nouo in loco ad quẽ hoc tamẽ nõ oportet ꝙ sit in diuinis, ubi missio nõ importat nisi processionem originis, q̃ est s̃m æqualitatem & absque separatione, & noui loci acquisitione, cũ non fiat per motum localẽ. ¶ Ex præmissis apparet primo, ꝙ si missio accipiat̃ quantũ ad secundã habitudinẽ, non est æterna sed temporalis. unde Apostolus, Cũ venit plenitudo tp̃is, misit Deus filiũ suũ. Secundo apparet ꝙ cũ pater non procedat ab alio, ei nõ conuenit mitti. unde D. August. Solus pater nunquam legitur missus, sed filius & Spiritus sanctus. Et licet pater possit nouo modo esse in creaturis, sicut filius & spiritus sanctus, ut in uoce audita, in transfiguratione: quia tamen non procedit per originẽ ab alio, non mittitur. Missio filii & Spiritus sancti est duplex. i. uisibilis & inuisibilis. Visibilis est per effect⁹ uisibiles oculis corporalib. præsentatos, & nõ per imaginariã uisionẽ: & circa huiusmodi missionẽ est diuersitas inter missionẽ filii, & spiritus sancti: Quia filius in missione uisibili specialiori modo missus est, quam Spiritus sanct⁹: cũ carnẽ siue naturã humanã (in qua visibilis apparuit) assumpserit ad unitatem suppositi. Sed spiritus sanctus non assumpsit ad unitatẽ suppositi colũbã aut igneas linguas. quia nõ assumpsit ad aliquid agendum, sed tantũ ad significandũ. Et ideo nõ oportuit ꝙ durarent, nisi quandiu peragerent officium: Et quanuis illæ creaturæ uisibiles, ut colũba & igneæ linguæ, fuerint dispositæ ministerio angelorũ (ut D. Aug. dicit) non tamẽ ad significandã personã angeli uel angelorũ, sed ad significandã personã Spiritussancti. Cũ igit̃ Spiritus sanctus esset in illis, sicut signatũ in signo, pp̃ hoc Spirit⁹ sanctus secundũ eas mitti dr̃, & non angelus. Et cũ creaturæ uisibiles, secundũ quas Spiritus sanctus missus est, nõ fuerint assũptæ ad unitatẽ personæ, sicut natura humana a filio, ideo Spiritus sanctus non dicitur minor patre, secundum naturam assumptam: sicut filius secundum naturam humanam.

Gal. 4.

2. de Tri.

Mat. 17.

3. lib. de Trin.

Continuatio dicendorum.

VIsis & succincte declaratis terminis ad mysteriũ sanctissĩmæ Trinitatis p̃tinẽtibus, sine quorum notitiã mysteriũ incarnationis filii Dei itelligi nõ põt: nũc ad aliud aliqualiter enucleãdũ, p̃cedẽdũ ẽ C

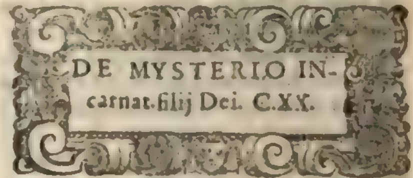

DE MYSTERIO INcarnat. filij Dei. C.XX.

FIlii dei incarnationis misterium in sacris literis, tam in antiquo quam nouo Testamento per sacramẽtum matrimonii est declaratum. In antiquo q̃dem, cũ dr̃ Tanquã sponsus dominus p̃cedens de thalamo suo. & Sap. 8 Hanc amaui, & exquisiui sponsam mihi assumere. & Esa. 62. Gaudet sponsus super sponsam. & Ioel. 2. Egrediat̃ spõsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. In nouo uero, Matth. 25. Media nocte clamor factus est, ecce sponsus uenit. & Matth. 9. Non possunt filii sponsi lugere quandiu cum eis est sponsus, &c. & Ioan. 3. Qui habet sponsam sponsus est. & Marc. 2. Nunquid possunt filii nuptiarũ quandiu cum illis est sponsus, ieiunare? Non est clarior nec magis accõmoda similitudo, ad intelligendũ mysteriũ incarnationis filii Dei, q̃ matrimonii: & uix absque illa intelligi potest. Ideo est bene notanda, contẽplanda, & conferenda. Apostolus dicit. Sacramentum hoc (scilicet matrimonii Adam & Euæ) magnum est: Ego autẽ dico in Christo & Ecclesia. Per quæ uerba duplex matrimonium spirituale. siue unionem Christi nobis explicauit. Primum est personę filii Dei cum natura humana cum dixit, In Christo. & hoc matrimonium siue unio CHRISTI cum natura humana, dicit̃ Incarnatio Filii Dei. Secundum uero est matrimonium & unio filii Dei incarnati cũ ecclesia. hoc denotat hæc coniunctio copulatiua adiuncta, & Ecclesia. ¶ Quo ad primum matrimonium

D

Ps. 18.

Ephes. 5.

Duplex matrimonium filij Dei.

monium siue unionem filii Dei cum natura humana (de qua nunc tractandum est)similitudo maxima cum carnali matrimonio apparet : quia certum est quod omnes pene conditiones, quas in carnali matrimonio uidemus inter homines obseruari, fuerunt obseruatæ in incarnatione filii Dei. In matrimonium enim carnali quędam sunt antecedentia,quædam concomitantia, quædam consequentia. Primo sunt sponsalia, quæ præcedunt nuptias. Secundo sunt nuptiæ & donatio mutua contrahentium. quam concomitatur hinc inde communicatio omnium bonorum & titulorum respectiue. Tertio sunt consequentia scilicet fidelis cohabitatio & generatio.Hęc omnia perfectiori & eminentiori modo obseruata fuerũt in filii Dei incarnatione, quam in matrimonio carnali. Primo fuerunt sponsalia siue promissio de futuro cum Abraham Gen.22. Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrę.deinde cum Dauid ut ipse testatur: Iurauit Dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur eum : de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Ideo D.Hie.exponens illud Mat.1.Liber generationis Iesu Christi, filii Dauid,filii Abraham dicit:Horum dicitur filius,quia ad hos tantum de Christo facta fuit repromissio. Secundo fuerunt nuptiæ, hoc est consensus mutuus hincinde, quando D. Virgo,dixit.Ecce ancilla Domini,&c.fuit hicinde facta donatio.natura humana dedit filio Dei animam & corpus: & filius Dei dedit naturæ humanæ suum esse personale,siue suã personalitatem. Fuit etiã hinc inde bonorum communicatio. quia filius Dei communicauit naturę humanæ suum existere, & omnia personalia & attributa, ac etiam essentialia,& ex cõsequenti quæcunque cõueniunt essentiæ diuinæ: sic quod propter hanc communicationem prædicantur nunc de supposito in quo natura humana subsistit.Et sic natura humana est donata honoribus,priuilegiis,titulis,& prærogatiuis personæ filii Dei, sicut vxores illustrantur radiis virorum.unde dicimus, ab eo tempore qđ homo est filius Dei & Deus, dicimus pariter quod homo est omnipotens, creator & gubernator omnium,immensus æternus,& sic de aliis nominibus, quæ pertinent ad essentiam vel personam filii Dei, & ad suum existere personale, propter ꝙ eam portat & sustinet. Natura etiam humana communicauit personę filii Dei suos titulos siue conditiones. Et sic filius Dei nominatur homo, & per consequens dicimus quod Deus est homo,ꝙ Deus est corporalis,passibilis,mortalis, passus, & mortuus,& sic de aliis naturæ humanę cõditionibus,quæ non important defectum vel deformitatem; Non enim dicimus ꝙ in Christo fuerit ignorantia aut fides. Et quia natura humana nõ habet propriũ esse existẽtiæ, sed subsistit in esse existentię, filij Dei:ideo non dicimus ꝙ in Christo sint duo supposita. quia non sunt duo existentes,quia essent duæ pſonæ. Neq; posset dici homo neq; homo,Deus. Et sic filius Dei non assumpsit hominem, sed naturam humanam.Et licet Damas.dicat ꝙ filius Dei assumpsit naturam humanã in athomo,hoc est in indiuiduo:illud tamen non est aliud a supposito increato, quod est persona filii Dei: alioquin oporteret ꝙ omni homini conueniret esse verbũ Dei. Nec oportet ꝙ omne indiuiduũ in genere substantię etiam in rationali natura habeat rationem suppositi aut personæ, sed solum quando per se existit, & non quando existit in alio. ut apparet in manu & aliis membris corporis, quæ non sunt supposita, cum non habeant esse p se,sed subsistãt in corpore.Sic in ꝓposito, cum natura humana unita verbo nõ habeat proprium esse existentiæ,sed subsistat in esse existentiæ verbi diuini,non est suppositum,nec persona.Non sequitur tamen ꝙ sit accidens, cum sit apta nata habere proprium esse. Nam si de potentia absoluta dimitteretur a filio dei, statim flueret ab ea esse existentiæ proprium, sicut i nobis. Nec sequitur etiam ꝙ natura humana fuerit imperfecta propter defectum proprii esse,cum fuerit assumpta ad nobilissimũesse diuinum.Tertio in incarnatione & matrimonio filii dei cum natura humana fuerunt consequentia ad matrimonium scilicet fidelis & indiuidua cohabitatio.Natura enim humana in Christo inuiolatam fidem siue fidelitatem seruauit filio Dei.vnde dicebat, Qui me misit

In matrimonio etria cõiter obseruãtur.

Ps. 126.

3.p.q. 3. ar. 6. ad 3.

3.p.q. 16 art. 2.

3.p.q. 7. & 14. et 15.

In Christo non sunt duo supposita.

3.p.q. 2. art. 2. & 3. lib. 3.

sit mecum est,& non reliquit me solum: quia ego quę placita sunt ei, facio semper. Nec obstat quod Christus mortuus est, & quod in triduo nonfuerit homo, cum anima eius fuerit a corpore separata aliàs non fuisset mortuus,nec resurrexisset: Quia licet filius Dei in illo triduo desierit esse homo, pp separationem partium:non tamen desiit esse Christus, propter suppositationem earum. Vnde Damas. dicit? Quod semel assumpsit filius Dei, nunquam dimisit. Et Iudæi dicebant, Nos audiuimus ex lege quod Christus manet in æternum, & quomodo tu dicis oportet exaltari filium hominis?Et Christus approbauit fidem illorum, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis est. ¶Matrimonium filii Dei cum natura humana in cõmunicatione huius esse,incomparabiliter excedit matrimoniũ carnale, in quo non communicatur esse existentiæ. Nec inuenitur aliquis maritus, qui semper portet uxorem suam, sicut filius Dei naturam humanam. De hoc incarnationis matrimonio exponi potest prophetia Adæ consentientis matrimonio Euæ ex costa sui lateris formatæ, dicentis: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Quia natura humana in Christo est corpus ex ossibus & carne Christi, hoc est ex D. Virgine, quæ dicitur specialiter caro Christi, propter specialem præseruationem a peccato originali. Alii enim omnes sunt natura filii iræ, & per consequens diaboli:quia habent characterem eius scilicet originale peccatum. Præterea sicut in matrimonio carnali relinquit homo patrem & matrem, ut adhæreat vxori suæ:sic Christus, vt adhæreret naturæ humanæ,reliquit patrem vt habetur Io.6.Exiui a patre,& ueni in mundum.& Hiere. 12. Reliqui domum meam. dimisi hęreditatem meam, reliquit pariter & matrem,hoc est D.Virginem.vnde Ioan.6.Iterum relinquo mũdum, & vado ad patrem scilicet in die resurrectionis & in die ascensionis,quando cum natura humana,uxore sua, ascendit ad cœlos, & sedet a dextris Dei. Sed difficultas est non modica, Quomodo filius Dei reliquit patrem, cum dixerit Philippo, Qui uidet me, videt & patrẽ Nonne credis quod ego in patre, & pater in me est? & iterum, pater in me manens ipse facit opera. Quomodo ergo reliquit patrem & matrem, cum filius Dei secundum naturam diuinam non habeat matrem? nec vnquam D.Virgo fuerit ab eo separata, sed semper unita per gratiam? Circa hæc oportet caute ambulare,& bene intelligere hanc dimissionem. Certum est enim filium Dei a patre fuisset relictum.

Ioan. 8. *Ioan. 12.* *Genes. 2.* *Ephe. 2.*

Quomodo filius Dei reliquit patrem & matrem.

Vnde clamabat, Heli Heli Lamasabathani, qđ interpretaẽ: Deus meus: Deus meus, ut qd dereliquisti me?& patrẽ a filio ex authoritatibus allegatis: ac etiam reliquisse matrem in hoc mundo. Ad horum euidentiam sciendum est in primis, quod prædicta authoritas Ioan, 19. intelligitur de ipso Christo, prout dicit suppositum in duabus naturis scilicet diuina & humana, quam pater permisit pati secundum portionem inferiorem & in carne, absque speciali consolatione, imò sustinuit eum in passione plusquam naturaliter pati potuisset: fuisset enim in horto & flagellatione ac coronatione mortuus, nisi Deus pater specialiter pseruasset eũ. Sed alio modo debet intelligi alia dimissio ipsius Christi, qua exiuit a patre & venit in mundum: quia ante quam veniret in mundum, non habebat naturam humanam, neque matrem. Et ideo oportet quod illa dimissio intelligatur de secunda persona in diuinis, non quidem ita quod aliquando fuerit filius sine patre, quia semper & in patre & pater in illo: sed intelligitur quo ad aliquem effectum personalem, quia scilicet contraxit matrimonium cum natura humana, & assumpsit eam ad suum esse personale,& non pater.

Ioan. 18. *Act. 19.*

Ideo non dicimus quod pater in diuinis sit homo,neque quod homo sit pater in diuinis: sicut etiam non dicimus qnod pater in diuinis sit filius,vel econuerso. Similiter non assumpsit naturam D. Virginis, qeæ est eius mater, ad suum esse personale. & sic non dicimus quod D. Virgo sit Deus.aut filius Dei, aut secunda persona Trinitatis. nec attribuimus ei alia prędicata essentialia, Nec dicimus ꝙ filius Dei sit mulier, sicut dicimus ꝙ

filius

filius Dei est homo, & filius hominis hoc est Diuæ Virginis. Communicatio enim (quam Theologi vocant idiomatum, siue attributionem prædicatorũ essentialium & personalium) non potest fieri duabus naturis separatis, nisi illę hypostice vniãtur in vno supposito, hoc est nisi sit vnum suppositum sustinens, & terminans illas duas naturas. sicut in Christo, in quo vtriusque naturæ suppositum hypostasis & persona est filius Dei: qui terminat naturam diuinã per generari, siue per æternam generationem passiuam. Terminat etiam naturam humanam communicando ei suam personalitatem, quam non cõmunicat pater, nec spiritus sanctus. Ideo non dicuntur terminare naturam humanam, & per consequens nec incarnari.
3.p.q.43 art.6.ad 3.& art.8. Quia si terminarent, sicut alius, tunc vnus homo diceretur pater, & filius & spiritus sanctus, & Trinitas siue tres personæ essent vnus homo, propter vnam naturam humanam: sicut propter vnam naturam diuinam dicuntur vnus Deus, & omnia alia notionalia, quæ pertinent ad personas, attribuerentur vni homini. veruntamen hoc non fuit conueniens, vt tres personæ assumerent vnam naturam humanam, sed congruum fuit, quod solus filius vniretur, & terminaret naturam humanam ratione finis vnionis, qui est impletio prædistinationis eorum, qui præordinati sunt ad hæreditatem cœlestem, quę non debetur nisi filijs, secundum illud. Si filij & hæredes. Et ideo congruũ fuit, quod per eũ qui est filius naturalis, homines participarent similitudinem huius filiationis. vnde Apost. ibi dicit. Quos
Rom.8. præsciuit, hos & prædestinauit cõformes fieri imagini filij sui. Præterea incarnatio facta fuit in remedium peccati Adæ, qui peccauit appetendo sciẽtiam, vt patet ex verbis serpentis promittẽtis homini sciẽtiam boni & mali. Ideo conueniens fuit, vt qui per inordinatum appetitum scientiæ recesserat a Deo, per uerbum verę sapientię reduceretur in Deum, & instrueretur ab eo, sicut discipulus per magistrũ, per hoc quod recipit uerba magistri. Vnde Eccle.1. dicitur, Fons sapientię in excelsis & ne eadem persona diceretur pater & filius. ¶ Sed adhuc manet difficultas, quomodo solus filius dicatur contraxisse matrimonium cum natura humana, & non pater. Quia uel hæc unio siue assumptio, quam fecit filius Dei, est aliquid reale, uel non. Si secundum, sequeretur, quod mysterium incarnationis filij Dei esset unum purum ens rationis fictiuum. & sic Christus non posset realiter dici filius Dei: nec filius Dei realiter diceretur homo, sed secundum rationem duntaxat, quod est hæreticum. Si primũ, vel in vnione filij est aliquid extrinsecũ toti Trinitati, uel intrinsecum. Si extrinsecum, ergo adeo bene terminant naturam humanam pater & spiritus sanctus, sicut filius: cũ opera trinitatis ad extra sint indiuisa. & tantum operetur vna persona quantum alia, alioqui nõ esset vna vnitas diuinitatis neque æqualitas personarum. Si intrinsecum, ergo nil reale ponit in natura humana, cum omne reale existens in creatura sit extrinsecũ ipsi Trinitati. Præterea assumptio dicitur esse facta ad idem esse existentię: sed idem est esse existentiæ patris & filij & spiritus sancti, cum sit idem cum essentia diuina, quæ non est nisi vna numero, vt dictum est. igitur, & cęt. ¶ Tota difficultas consistit in illa terminatione, & quomodo filius realiter terminet & non pater: cũ omnes tres personæ subsistant in uno esse existentiæ, quod cõmunicatur, videntur oẽs terminare. Nec clare apparet quid amplius habeat natura assumpta ex illa terminatione ꝑsonali a filio, quàm a patre & spiritu sancto. ¶ Ad hu- 3.p.q.2. art.7.
ius difficultatis elucidationem sciendum est primo, quod hoc matrimonium, vnio & assũptio, de qua hic loqmur, nil aliud est quàm quædam relatio, considerata inter naturam humanam & diuinam, prout conueniunt in una persona filij Dei. Sed oĩs relatio, quę consideratur inter Deũ & creaturam, est realiter in ipsa creatura. In Deo aũt nõ est realiter, sed ẽm rationem tantum. Dicitur tñ Deus vnitus realiter creaturæ, eo ꝙ creatura est realiter vnita Deo, absq; tamẽ Dei mutatione. Non.n.apud eum est transmutatio, &c. Et cum es- 3.p.q.2.
sentia relationis sicut motus pendeat ex art.7.ad
fine vel termino, & esse eius a subiecto, & 2.& 3.
vnio relatiua non habeat esse, nisi in creatura: sequitur, ꝙ hęc vnio, qua natura

ra humana aſſumpta eſt a filio Dei, habeat eſſe creatum. Et quanuis homo dicatur creator propter unionem, non tamen ſequitur quod vnio ſit creatrix, ſecũdum regulam Topicam, propter unumquodque tale, &c. quæ fallit in hoc caſu, cum homo dicitur Deus & creator propter terminum unionis: quia quod aliquid dicatur creatum, reſpicit magis eſſe quam rationem ſuæ eſſentiæ. Secundò notandum

3.p.q. 2. art. 8. eſt quod hoc matrimonium dicitur vnio, aſſumptio, incarnatio, & humanatio, differenter tamen. Quia omnis relatio quę recipit eſſe ex tempore, cauſatur ex aliqua mutatione. Mutatio autem eſt in actione & paſſione. Ideo dicendũ eſt quod principalis differentia inter aſſumptionem & vnionem eſt, quod unio importat ipſam relationem, aſſumptio autem actionem, ſecundum quam dicitur aliquid aſſumptum. Ex hac differentia oritur alia: quia aſſumptio dicitur ſicut in fieri, unio autem ſicut in facto eſſe. & ideo uniens dicitur eſſe unitum, ſed aſſumens non dicitur aſſumptum. Natura enim humana in concreto ſignificatur, ut in termino aſſumptionis ad hypoſtaſim diuinam, per hoc quod dicitur homo: unde dicimus quod filius Dei, qui eſt ſibi uniens naturam humanam, hoc eſt homo: ſed natura humana in ſe conſiderata, hoc eſt in abſtracto, ſignificatur ut aſſumpta. Ideo non dicimus quod filius Dei ſit natura humana, nec econuerſo. Ex hac ſecunda differentia ſequitur tertia, Quod relatio æquipatãtię non ſe habet magis ad unum extremum, quam ad aliud: actio autem & paſſio aliter ſe habent ad agens & patiẽs, & ad diuerſos terminos. Et ideo aſſumptio ſignificat & importat terminum a quo & ad quem, dicitur enim aſſumptio, quaſi ab alio ad ſe ſumptio. Vnio autem nihil horum importat aut determinat. ideo indifferenter dicitur quod natura humana eſt vnita diuinæ, & econuerſo non tamen dicitur natura diuina aſſumpta ab homine, ſed bene ecõuerſo: quia natura humana aſſumpta eſt ad perſonalitatem diuinam. Incarnatio autem & humanatio determinãt id cui facta eſt copulatio ex parte aſſumpti, quod eſt caro uel natura humana & ſic dicimus quod uerbum caro factum eſt, & incarnatum, hoc eſt carni vnitũ, & caro ei dicimus pariter, quod verbum eſt humanatum, hoc eſt natura humana vnita eſt verbo, vnione hypoſtatica ad ſuum eſſe perſonale, abſque tamen verbi mutatione. Ex his patet, quod aſſumptio & vnio non eodem modo ſe habent ad terminum. Et ideo vniens & aſſumens non ſunt omnino idem: quia omnis perſona aſſumens eſt vniens, ſed non econuerſo. Nam perſona patris vniuit naturam humanam, filio, & non ſibi. Ideo dicitur vniens, ſed nõ aſſumens, quaſi ad ſe ſumens. & eodem modo dicendum eſt de Spiritu ſancto. Perſona autẽ filij quæ ſibi uniuit naturam humanam, dicitur vniens & aſſumens ſiue terminans, & non pater aut Spiritus ſanctus: quanuis ad ea quæ pertinent ad actionem, & vnionem ad eſſe exiſtentiæ, æqualiter concurrant. Quia cum aſſumptio duo importet ſcilicet actum aſſumentis, & terminum: Actus autem aſſumentis procedit ex diuina uirtute, quæ eſt communis tribus perſonis: ſed terminus aſſumptionis eſt perſona: & ideo illud, quod eſt actionis, eſt commune tribus perſonis: ſed illud, quod pertinet ad relationem termini, ita cõuenit vni perſonæ, quod non alteri. Tres enim perſonę fecerunt, ut humana natura vniretur vni perſonæ filij Dei. & ſic a patre, & ſpiritu ſancto volẽte filio ordinatum fuit, ut natura humana terminaretur, & per conſequens aſſumeretur a filio, ut ſpeciale inſtrumentum coniunctum ad operandum operationes proprias perſonæ filij Dei, quę ſunt illuminare mentes, mundare a peccato, & introducere ad perfectionẽ hæreditatis æternę. & propter hoc haberet nomina propria perſonę filij Dei, & proprietatũ eius, & ex conſequenti eſſentialia. Quia quicquid conuenit eſſentiæ, cõuenit perſonæ, ſed non econuerſo. Similitudo ſolet dari de duobus induentibus tertium, qui etiã ſe iuuat, vt induatur. Quilibet operatur, etiam ipſe qui induitur: & tamen vnus ſolus manet indutus. Alia ſimilitudo magis familiaris eſt de matrimonio. Sit pater & mater, qui habeant filiũ ſummè dilectũ, & ipſi ſummè dilecti a filio: Non eſt alius hæres, nec ſperatur: Omnia bona parentum

ſunt

sunt inter se cõmunia & filio. Ita se diligunt, q̃ quicquid vult vnus, vult alius. Inuenitur q̃dam filia, q̃ placet patri & matri dari in vxoré filio, q ét vult eã, de uoluntate & consensu patris & matris: & sic filius contrahit matrimonium cum illa. Pater, mater, & filius dant sponsæ claues thesaurorum, cómunicant omnia, simul conuiuunt, quicquid vult vnus, uult alius pater & mater adeò diligunt illam, vt filius: semper simul procedunt, nec unus sine alio, est mirabilis pacificus conuictus. Veruntamen pater non dormit cum vxore filij, neque mater, sed solus filius: quia pater & mater non dederunt ei suam personalitatem, sed solus filius, de consensu tamen patris & matris. Pater verò & mater dederunt illi omnia bona (ut dictum est) sed non personas. sic in proposito: Pater, & Filius, & spiritus sanctus dilexerunt naturam humanam, exquisierunt eam sponsam assumere filio: & filius de volũtate patris & spiritus sancti, eandem voluit. omnes illam acceptauerunt ad vnionem per filium terminandam, communicauerũt essentialia prædicata, scilicet deitatem, omnipotentiam, &c. Sed pater & Spiritus sanctus non communicauerunt personas suas, hoc est proprietates personales, sed voluerunt vna cum filio, quod personalitas filii, quæ est generatio passiua, & vnigenitura, & inspiratio actiua, ei communicaretur, & per illam omnia quæ sunt essentiæ diuinæ. Et cum esse existentiæ (quod est commune toti Trinitati) sit vnum, voluerunt, quod per filium (per quem omnia, vt Aposto. ait) communicaretur. & eidem naturæ attribueretur, & specialiter quoad redemptionem generis humani. Et sic terminatio huius assumptionis & vnionis importat, quod illa relatio vnionis a tribus personis causata in natura humana, attribueretur filio, & nõ patri aut spiritui sancto. ¶ De huiusmodi vnione D. Tho. dicit, quod quanuis hæc vnio ab homine perfectè non ualeat explicari, tamen secundum modum, & facultatem nostrã conabimur aliquid dicere, ad ædificationem fidei, vt circa mysterium fides catholica cõtra infideles defendatur. In omnibus autem rebus creatis nihil inuenitur huic vnioni tam simile, sicut vnio animæ ad corpus. vnde Athanasius in symbolo ait, Sicut anima & corpus vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Sed cum anima rationalis vniatur corpori dupliciter: Vno modo sicut materiæ, Alio modo sicut instrumento, non põt esse similitudo quantum ad primũ modum unionis, quia tunc ex Deo & homine fieret vna natura, cum materia & forma constituant propriam naturam speciei. Relinquitur ergo, quod attribuitur similitudo, secundum quod anima comparatur corpori, sicut instrumento, ad quod etiam dicta antiquorum doctorum concordant, qui naturam humanam in Christo dixerunt quoddam diuinitatis instrumentum, sicut ponitur corpus organum animæ. Aliter enim se habet anima ad corpus (quod est proprium organum eius) aliter instrumenta extrinseca. Hæc enim dolabra non est propriũ instrumentum huius hominis, sicut hæc manus, cum per dolabram multi possint operari: sed hęc manus ad propriam operationem animæ deputatur, quia manus est instrumentum vnitum, & proprium, dolabra uerò extrinsecum & commune. Sic in vnione verbi Dei & hominis considerari potest. Omnes enim homines cõparantur ad Deum, vt quædam instrumenta, quibus operatur, ipse enim est, qui operatur in nobis velle, & perficere pro sua bona voluntate. Sed alii homines comparantur ad Deum quasi instrumenta extrinseca separata, nec mouentur a Deo ad operationes proprias sibi, sed ad operationes cõmunes omni rationali naturæ, ut sunt intelligere veritatem, diligere bona operari iusta. Sed humana natura a Christo assumpta, est proprium instrumentum sibi unitum, ad operãdas operationes, quæ sunt propriæ, soli Deo conuenientes: sicut sunt mũdare peccata, illuminare mentes per gratiam, & introducere in perfectionem vitę æternæ. Nec discrepat a rerum naturalium similitudine, quod aliquid sit naturaliter instrumentum proprium alicuius, quod tamen non sit forma ipsius. Nam lingua (prout est instrumentum locutionis) est proprium organum intellectus, qui tamen (vt probat Philosophus in 3. de anima) nullius corporis est forma. Similiter

Lib. 4. cõ. Gen. c. 41

Phil. 2.

militer etiã inuenitur aliquod instrumentum quod ad naturam ſpeciei non pertinet, & tamen ex parte materiæ competit huic indiuiduo, vt ſextus digitus, uel aliquid huiuſmodi. Nihil igitur ꝓhibet ponere unionem humanæ naturæ ad uerbũ, tanquam inſtrumentum vnitum & coniunctum. Nec tamen natura humana ad naturam verbi pertinet, nec verbum eſt eius forma, licet pertineat ad eius perſonam. Prædicta tamen exempla ſic poſita ſunt, vt non omnimoda ſimilitudo ſit in his requiréda. Intelligendũ eſt enim verbum Dei multo ſublimius & intimius humanæ naturæ uniri, quam quęcunque alia inſtrumenta propria. Et licet verbum Dei penetret omnia, vtpote omnia conſeruans & portans: intellectuales tamen creaturæ, quæ uerbo frui poſſunt, & eius eſſe participes, ex quadam ſimilitudinis affinitate eminentius & ineffabilius vniri poſſunt. ¶ Per hanc aſſumptionem & incarnationem natura diuina dicitur incarnata, ut aſſumens, ratione perſonę, ad quem vnio eſt terminata: non autem prout natura diuina eſt communis tribus perſonis. Dicitur autem tota natura diuina incarnata, non ꝙ incarnata ſit in omnibus perſonis, ſed quia nihil deeſt de perfectione diuinæ naturæ ipſi perſonæ

3.p.q.3. art.4.ad 3. incarnatæ. ¶ Differt auté aſſumptio quæ fit per gratiam vnionis, ab aſſumptione quæ fit per gratiam adoptionis: Quia

2.Pet.1. hæc terminatur ad quandam participationem, ſecundum aſſimilationem ad bonitatem ipſius, iuxta illud, Vt diuinæ ſimus conſortes naturæ. & ideo huiuſmodi aſſumptio eſt cõis tribus perſonis ex parte principii & ex parte termini. Sed aſſumptio quæ fit per gratiam unionis, eſt communis ex parte principii. ſ. actionis, ſed non ex parte termini, quia terminatur ad perſonam filii Dei, ut in natura aſſumpta habeat nomen perſonæ ipſius & proprietates eius, & ex conſequenti eſſétialia ac attributa: quia quæcunque cõueniunt naturę, conueniunt perſonæ. Et ſic terminare eſt dare eſſe perſonale, & proprietates ac attributa illi perſonæ. In hac autem aſſumptione aſſumpta eſt caro per animam, & anima per intellectum,

3.p.q.9. vt D. Aug. dicit. Non tamen quod intellectus fuerit prius unitus quam anima aut caro, ſecundum ordinem temporis, licet bene ſecundum aliqué ordinem naturalis intelligentiæ & dignitatis. Ad hãc vnionem conſecuta eſt plenitudo gratiæ gratum facientis, & virtutum, ac donorũ. de quibus dicendum eſt. *In lib. de ago. Chri.*

§. 1. *De gratia animæ Chriſti.*

DEuplex in anima Chriſti ponitũ a doctoribus gratia. ſ. vnionis, & habitualis. Gratiam unionis vocãt ipſum eſſe perſonale, diuinitus datũ naturæ humanæ in perſona uerbi, quod eſt terminus unionis & aſſumptionis, & nõ mediũ, Gratiã uero habitualé vocant qualitaté quandam in anima exiſtentem, quæ pertinet ad ſanctitaté & acceptationem illius, & eſt quidã effectus cõſequens vnioné, iuxta illud. Vidimus gloriã ei⁹ quaſi unigeniti a patre, plenum gratiæ & ueritatis. per quę uerba datur intelligi ꝙ ex hoc ipſo ꝙ ille hõ eſt unigenitus a patre per aſſumptionem & gratiã unionis, anima illius habet plenitudinem gratiæ & ueritatis habitualis. Gratiã aũt habitualé gratũ facienté oportet ponere in anima Chriſti, tum propter illud, Requieſcet ſuper eũ ſpiritus Dñi. ꝙ dicitur eſſe in homine per gratiam. Tum ét ratione mediationis. cum. n. Chriſtus eſſet mediator Dei & hominum, oportebat ꝙ haberet gratiam in alios redundãtem. Ité ét ratione operationis ac meriti, ad ꝙ neceſſe eſt gratiam & charitaté concurrere. Et cum ad beatitudinem requiratur dilectio, & anima Chriſti eſſet prædeſtinata ad beatitudinem, neceſſe eſt ponere in ea charitatem, ſine qua non poteſt eſſe dilectio Dei ſuper omnia. A 3.p.q.6. art.6. Ioan.1. Eſa.11. 1.Tim.3

Ver. 1. *De amplitudine gratiæ Chriſti.*

GRatia unionis licet ex parte unius termini (ſcilicet naturæ humanæ) ſit finita & indeterminato genere, hoc eſt in prædicamento ad aliquid: ex parte tamen alterius termini (qui eſt eſſe perſonale filii Dei) eſt infinita. Gratia vero habitualis in eſſe qualitatis fuit & eſt infinita, cum ad certum genus ſit determinata, ſicut & cætera creata, iuxta illud: Omnia in pondere, nun ero, & menſura diſpoſuiſti. & eſt in prędicamento qualitatis. Sed in eſſe gratiæ (hoc eſt acceptationis) eſt infinita, hoc eſt indeterminata B

minata: quia scilicet habet quicquid pertinere potest ad rônem gratiæ, eo quod secundum propositum Dei (cuius est gratiam mensurare) gratia fuit collata animæ Christi, sicut cuidam vniuersali principio gratificationis in humana natura, secundum illud: Gratificauit nos in dilecto filio suo. Et sic gratia animæ Christi sufficienter se extendit ad omnes se illi subijcientes, etiam si essent infiniti, qui per fidem & sacramenta vellent ei adiungi. Et dicitur, quod Christus sufficienter satisfecit pro infinitis mundis si essent, ac etiam pro damnatis: quia gratia Christi sufficiens erat ad illos iustificandos, si voluissent. Sed non efficaciter, hoc est gratia Christi in eis non habuit efficaciam, quia noluerunt ei coniungi. Vnde Christus, Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur, Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Diuus August. hæc verba exponens dicit: Mensura diuino quædam donorum est: Alij enim datur per spiritum sermo sapientiæ: Alij sermo scientiæ, &c. sed Christo nō datur ad mensuram. Nec potest gratia alterius hominis (quantumcunque augeatur) ad perfectionem gratiæ habitualis Christi peruenire. Quia id quod minus est, per augmentum non potest venire ad quantitatem maioris, quando quantitas utriusque non est eiusdem rationis. Sed gratia hominis comparatur ad gratiam Christi, sicut quædam virtus particularis ad vniuersalem. Vnde sicut virtus ignis (quātumcunq; crescat) non potest æquari virtuti solis, quę est vniuersalis: sic nec gratia alterius hominis potest æquari gratię Christi.

C Ephes. 1. Ioan. 3. 1. Cor. 12

Ver. 2. *De augumento gratiæ Christi.*

C 3. p. q. 7. art. 12.

CVm gratia Christi sit infinita, sequitur, quod augeri nō potest neque in esse gratiæ, neque in esse qualitatis, siue ex parte subiecti. Quia cum Christus in primo instanti suæ cōceptionis fuerit uerus & perfectus comprehensor, nō potuit in eo gratia augeri, prout nec in alijs beatis. Et licet cuilibet quantitati finitæ mathematicè possit fieri additio (quia ex parte quantitatis finitæ non est aliquid quod repugnet additioni) in quantitate tamen naturali & in aliis formis potest esse repugnantia ex parte formæ, quæ determinata est ad maximum & minimum, vt dicitur in 1. Phys. In gratia aût animæ Christi est repugnantia status. Et quanuis virtus diuina posit facere aliquid maius, & melius: quam sit habitualis gratia: non tamē posset facere, ꝙ ordinaretur ad aliqd maius, quàm sit unio personalis ad filium vnigenitum a patre. cui vnioni sufficienter respondet mēsura gratiæ ſm definitionem diuinæ sapientię. Nec obstat, quod dicitur apud Lucam, Iesus proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum & apud homines: quia non intelligitur quantum ad habitum, cum esset repugnantia status, sed quantum ad effectus gratiæ. Quia secundum progressum temporis, & ætatis sapientiora ac virtuosiora, & perfectiora opera faciebat, vt se verum hominem demonstraret in his, quæ sunt ad homines & apud Deum. Quia patefaciebat hominibus dona gratiæ Dei, quæ in eo erant, & eos ad laudem eius excitabat. Et sic Deo ad laudem, & pariter hominibus proficiebat ad salutem. Potest etiam dici, quod proficiebat in scientia experimentali, vt infra dicetur. ¶ Ex præmisis sequitur quod cum Christus abundantem, & supereffluentem habuerit gratiam habitualem in essentia animæ, ex qua fluunt virtutes & dona in potētiis, & quod Christus in gradu hæroico habuit omnes virtutes & dona, exceptis illis quę statui suo repugnabant: ut sunt fides, spes, & pœnitētia, & illis quæ imperfectionem important, ut continentia, quæ est pœnititiua alicuius actus mali perpetrati. Quod autem habuerit dona apparet ex Esa. Apprehendēt septem mulieres virum unum dicit Glo. hoc est septem dona Spiritus sancti, Christum. Ideo dicit, Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, &c. Et quanuis timor, inquantum respicit malum separationis pro culpa, non fuerit in Christo: tamen bene secundum quod respicit diuinam reuerētiā, prout scilicet anima Christi quodam affectu reuerentiæ mouebatur in Deū, spiritu sancto acta, iuxta illud: Agebat a spū in desertū, Secūdo sequit, ꝙ in Christo fuerūt oēs gratiæ datę, quę ordinātur ad actus exteriores fidei manifestatiuos, sicut operatio miraculorū, & alia huiusmo-

Luc. 2. Esa. 4. Esa. 11. Luc. 4.

huiusmodi, cum gratia illi fuerit data, sicut uniuersali principio. Et licet Christus non fuerit usus gratia linguarum, non defuit tamen ei omnium linguarum notitia, cum etiam occulta cordium (quorum voces sunt signa) non essent ei abscondita. Nec tamen inutiliter hãc notitiam habuit, sicut non inutiliter habet habitum, qui eo non vtitur, quando non est opportunum. Cum ergo non oporteret Christű personaliter prædicari nisi in vna géte, prout ipse dixit, Mat. 15. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. ideo non oportuit quod loqueretur pluribus linguis, sicut Apost. qui mittebãtur ad docendas gentes per mundum vniuersum. ¶De prophetia tamen videtur esse difficultas, eo quod prophetia uidetur esse ęnigmatica cognitio, secűdum illud: Si quis fuerit iter vos propheta Domini, per somniű aut p visionem loquar ad eű. Veruntamen quia Christus in sacris literis nominatur propheta (Moses enim dicit, Prophetam suscitabit tibi deus de fratribus tuis, &c. & Christus de se dicit, Nő est propheta, sine honore, nisi in patria sua) ideo necesse est dicere ipsum habuisse prophetiam. Ad cuius euidentiam sciendum est quod de ratione prophetiæ non est, quod cognitio sit ænigmatica: sed quod propheta cognoscat & dicat ea quę sunt procul, & abscondita sensibus hominum, vt Diuus Augnst. dicit. Vnde propheta dicitur procul fans. Et in Israel sic loquebatur uadés consulere Dominum, Venite eamus ad uidété: qui.n. Propheta dicitur hodie, olim dicebatur Videns. Et quamuis Deus & angeli cognoscant & enuncient ea quæ procul sunt a nostra notitia: non tamen dicuntur prophetæ, quia non conuersantur, nec conuiuunt nobiscum in communi statu uitæ, & in nullo statum nostrum attingunt. Christus autem ante passionem attingebat statum nostrum inquãtum erat viator, passibilis, & mortalis, sicut & nos. Præterea licet secundum partem intellectiuam haberet claram notitiam: in parte tamen imaginatiua habebat quasdam similitudines, in quibus ét potuit speculari diuina, inquantum erat uiator, & ideo erat propheta. Quia ea quæ procul erant ab aliorum via torum notitia, cognoscebat & annunciabat & ꝑpter hoc dicitur fuisse propheta.

Mat. vlt.

Deut. 18.

Mat. 13.

16. con. Fau.

Ver. 3. *De gratia Christi vt caput.*

Christum esse caput omnis ecclesiæ angelorum, & hominum, Apostolus testatur dicens, Ipsum constituit caput super omnem ecclesiam. Vnde Angeli ministrabant ei. Et cum introduxit primogenitum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli Dei, ipse est enim caput omnis principatus & potestatis. & eadem ratione de aliis angelis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod cum corpus & caput mysticum in spiritualibus dicatur metaphorice & similitudinarie per transumptionem a capite corporis naturalis. Consideranda est igitur similitudo capitis corporalis ad corpus & ad membra, ut sciant quomodo & qualiter Christus sit caput corporis ecclesiæ, & membrum eius. Caput naturale habet triplicem habitudinem ad corpus & ad membra scilicet ordinis, perfectionis seu uirtutis, & conformitatis. Prima conditio capitis ad membra est ordo: Quia caput est prima pars hominis, incipendo a superiori. Inde est, quod omne principium solet vocari caput, secundum illud: Ad omne caput (hoc est ad omne principium) viæ posuisti lupanar tibi. Secunda conditio capitis est perfectio & dignitas: Quia caput est pars perfectior corporis cum in capite, omnes sensus exteriores & inferiores sedem & originem habeant. Reliqua autem membra non habét nisi sensum tactus. Ratione huiuscőditionis, Senex (qui est prudentior & perfectior in uirtute) dicitur caput, iuxta illud: Senex & honorabilis ipse est caput. Et ciuitas maior tanquam perfectior, dicitur caput. Caput Syriæ Damascus. Tertia conditio capitis est virtus: quia influit motum & sensum in aliis membris propter uim sensitiuam & motiuam ibi dominantem. Vnde medici dicunt quod omnes nerui, per quos totum corpus & alia membra mouentur & gubernãtur a capite originem ducunt, & quicquid ptinet ad vires animales apprehésiuas & motiuas, Non posset auté influere sensum aut motum, nisi esset coniunctum corpori. Et ideo caput separatum a corpore, non dicitur proprie caput, sed caput

D

3. p. q. 8. art. 1.

De uer. q. 29. ar. 4.

Ephe. 4.

Mat. 4.

Heb. 1.

Col. 2.

Caput tres conditiones.

Hiere. 3.

Esa. 1.

Es. 9.

puta abscissum. Et corpus a quo caput separatum est, nō dicitur propriè corpus, sed corpus Acephalum, hoc est absque capite. Ratione huius conditionis fons dicitur caput fluuii, & rector siue gubernator dicitur caput populi, secundū illud, Cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es. Hæc autē tria conueniunt Christo secundum humanam naturam. Primo eius gratia est altior, cum sit propinquior Deo, vtpote hypostaticè vnitus. Ideo dicitur primogenitus in multis fratribus, non quidem tempore, sed quia omnes alii acceperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius, vt Apost. dicit: Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filii eius. Secundo habet perfectionem quantum ad plenitudinem omnium gratiarum, quæ in do est tāquam in vniuersali principio, vt dictum est. Tertio habet virtutem influendi gratiam, dona, & virtutes in omni mēbra ecclesiæ, iuxta illud, De plenitudine eius omnes nos accipimus, Et ideo conuenienter christus dicitur caput ecclesiæ, & eorum qui coniunguntur per fidem & charitatem. Et nō est adeo propriè caput dæmonum aut damnatorum, sicut bonorum, cum non influat sensum & motum. Ideo multitudo illorum dicitur corpus Acephalum. Licet diabolus aliquo modo possit dici caput malorum, non quod interius influat: sed quia exterius gubernat actus eorum dirigendo in finem suū malum per suggestionem. Et aliqui sua sponte efficiuntur illius membra per imitationem: sicut in duce exercitus, cuius vexillum sequuntur aliqui milites, etiam nullo persuadente. Vnde Sapien. 2. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, & imitātur eum qui sunt ex parte eius: Ideo dicitur rex super omnes filios superbiæ: dicitur etiam princeps huius mundi. Antichristus etiam aliquo modo potest dici caput malorum, propter malitiæ perfectionem. Vnde gloss. super illud 2. Thes. 2. Ostendens se tanquam Deus, dicit: Sicut in Christo inhabitauit plenitudo diuinitatis, ita in Antichristo plenitudo malitiæ. Non quidem quod humanitas eius sit assumpta a diabolo, in vnitate personæ, sicut humanitas Christi a Dei filio. Talis enim assumptio excedit potestatem omnis creaturæ. Sed eo quod diabolus malitiā suam eminentius influet, suggerēdo Antichristo, quam omnibus aliis. Et quanuis christus secundum quod homo, non habeat conformitatem naturæ cum angelis in specie: habet tamen in genere scilicet intellectualis naturæ christi autem caput secundum naturam humanam, est Deus. Vnde Aposto. Volo autem vos scire quod omnis viri caput christus est. caput autem mulieris vir. caput vero christi Deus. Et si dicatur quod in corpore naturali capitis nō est caput: & si corpus habeat plura capita, etiam subordinata, quorum unum sit super aliud, est monstruosum: Dicendum est quod in metaphoricis locutionibus non oportet attendere similitudinem in omnibus quia sic non esset similitudo, sed rei veritas: siue identitas vnde dicitur: Nullum simile est idem. capitis enim naturalis nō est aliud caput: quia corpus humanum nō est pars alterius corporis. Sed corpus mysticū est pars alterius corporis mystici, prout ciuitas est pars regni: & multitudo hominum est pars multitudinis intellectualium creaturarum. ideo non inconuenit quod sint plura capita mystica, subordinata tamen. Sic vir caput dicitur mulieris, & paterfamilias omniū qui in domo sunt, rex etiā uel princeps temporalis dicitur caput, ac etiam qui supra eum est, archiepiscopus, primas, patriarcha, Papa, christus, super omnes autem Deus: & sic nulla est deformitas, sed admiranda pulchritudo, armonia, & consonantia. Ex præmissis aparet ꝙ prælati possunt dici capita. Vnde Amos vocat optimates capita populorum differenter tamē a christo. Qui dicitur caput per interiorem influxū. Prælati vero per exteriorē directionem. Secūdo apparet ꝙ christus est caput omnium qui ad ecclesiā pertinēt, secundū omnia tēpora, loca, & status. Alia vero secundū specialia loca & determinata tēpora. Licet enim papa qui est vicarius Christi, sit per omnia loca, nō tamen secundum omne tempus & statum, sed solū tempore vitæ suæ. Tertio apparet quod Christus excellentiori modo dicit̃ caput, cum propria virtute īfluat: Alii autem dicunt̃ capita, tanquā vicem

Marginal notes: 1. Re. 13 — Rom. 8. — Ioan. 14. — Ioan. 12. — 1. Cor. 11 — papa quō est caput Ecclesiæ.

Christi gerentes, iuxta illud. Nam & ego quod donaui. in persona Christi donaui. Apost. etiam pro Christo legatione fungebatur. Et ideo solus Christus proprie dicitur caput. In cuius signum legimus quod dedit Apost. nomen pastoris & fundamenti, iuxta illlud, Cum apparuerit princeps pastorũ. & illud, super ędificati estis per fundamentum Aposto. & Prophetarum. inquantum sunt unius pastoris & fundamenti membra, secundum D. Aug. Non tamen dedit eis nomen Ostii, vt ibidem dicit August. Nemo enim nostrum dicitur ostium, per quod omnes ingrediũtur in domum, sed ipse solus Christus est per quem habemus accessum in gratiam istam, qua stamus: per alia uero prædicta nomina potest importari authoritas non solum principalis, sed etiam secundaria. Cum igitur Christus sit Deus & homo, sequitur quod secũdum diuinitatem sit caput principale angelorum & hominum: secundum uero naturam humanam est caput secundarium angelorum & hominum, propter prædictas tres conditiones: principalius tamé eorum qui sibi vniuntur per gloriam: deinde eorum qui actu sibi vniuntur per charitaté, postmodum eorum qui sibi vniuntur per fidem sine charitate: deinde eorum qui sibi vniuntur solum in potentia nõdum ad actum reducta: Postremo uero eorum qui sibi vniuntur in potentia, quę nunquam reducetur ad actum: sicut sunt homines in hoc mũdo viuentes in infidelitate: post mortem vero non sunt in potẽtia ad hoc vt vniãtur. Ideo non est proprie caput illorum, sicut prædestinatorum.

Ephe.6. *1.per.5.* *Ephe.2.* *Super Ioan.*

Notandum quod non per aliam gratiã quam per singularé & personalem Christus est caput: Quia (ut Diuus Aug. dicit) oportet quod omne agens in alia habeat eminentiam quandam, sed ut dictum est, gratia Christi est secundum maximam eminentiã: ideo ex eminentia gratiæ quã accepit, competit sibi quod illa gratia ad alios deriuetur, quod pertinet ad rationem gratiæ capitis. & ideo eadem est secundum essentiam gratia personalis (qua anima Christi est iustificata) & capitis: licet differat secundum rationem. Est. tamé alia secũdum essentiam a gratia vnionis quia gratia vnionis inquantum huiusmodi, nõ ordinatur ad actum, neque est qualitas, sicut gratia personalis: gratia vero vnionis ordinatur ad esse existentiæ personale. Nec est inconueniens, quod aliquod accidés relatiuum sit nobilius qualitate, imo & substantia, ratione termini, qui excedit substantiam prædicamentalam, vt hæc vnio. Si dicatur, quod filius Dei assumpsit animam mediante intellectu: & sic cum intellectus sit medium assumptionis, illa vnio erit subiectiuè in intellectu. sicut albedo, quæ recipitur in substantia, mediante quantitate: Dicendum (negando consequentiam) quia intellectus non est propriè medium assumptionis: sed dicitur medium propter congruitatem, quia anima non est proprie assumptibilis, nisi secundum quod est capax Dei, quod est secundum menté, quæ dicitur spiritus, iuxta illud: Renouamini spiritu mentis uestræ. Præterea dicitur medium, propter ordinem dignitatis: qa intellectus inter cæteras potẽtias animæ est nobilior, ut dictum est. *Ephe 4.*

Super Gen. ad liter. *suis*

Ver. 4. *De merito Christi.*

CHristum meruisse sibi & nobis ex sacris literis constat: Primo quidem sibi, per illud Philip. 2. Christus factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Sed cuicunque redditur merces, meretur, iuxta illud Roma. 4. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, hoc est meritum. igitur, &c. Quod autem meruit nobis apparet ex illo Roma. 5. Sicut vnius delictũ in omnes homines in condemnationem, sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sed demeritum Adæ fuit in condemnationem aliorum: ergo multo magis meritum Christi deriuatum fuit in alios ad iustificationem. & D. Ioann. Ipse est propitiatio (hoc est satisfactio) pro peccatis nostris, &c. Sed satisfactio fieri non potest absque merito, vt dictum est. Vnde animæ in purgatorio non satisfaciunt proprie, sed satispatiuntur.

A *3. p. q. 19 ar. 3. et 4* *De uer. q 29. ar. 6.* *1. Ioan. 2*

Ad huius meriti euidentiam reducendum est ad memoriam quod supra dictũ est cum de merito ageretur, quòd ad meri-

c. 9. §. 3. Ver. 4.

meritum tria requiruntur& sufficiunt,scilicet libertas,gratia,& status uiæ.Sed hæc tria fuerunt in Christo, igitur. De duob. primis non est difficultas:Ideo uidendum est de tertio. Status duo importat:Primo ꝙ ille qui meretur, sit in uia. Ideo beati non possunt mereri. Secundo, ꝙ non habeat id quod meretur, cum meritum sit causa efficiens præmii. Causa autem efficiens nonpotest esse posterior tépore:Igitur nemo id quod habet, mereri potest. Et quia Christus ab initio assumptionis erat uiator, secundum partem sensitiuá,& nõ habebat gloriam corporis. Ideo cum esset liber & in gratia, meruit eam. Non obstat ꝙ gloria corporis ei debeẽ tã ex assumptione quam ex naturali consequentia, cum ad gloriam animæ naturaliter sequatur gloria corporis. sed anima Christi erat in gloria,igitur &c. Quia id quod uno iure debitum est,potest alio iure fieri debitũ:& sic potest habere rationẽ meriti.Quare cũ Christus in quolibet ope mereretur, merebatur gloriã corporis, alio iure & modo, singularius tamen meruit in actuali passione propter quod Apostolus dixit, Factus est obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis, &c. Non tamen sequitur ꝙ idem esset principium meriti & præmii:quia charitas,quæ semper nata est esse principium merendi, quando quis est extra statum merendi, non est principium meriti. Christus autem, ut dictum est non erat extra statum quia erat viator, ideo eadé charitate fruebatur & merebatur gloriã corporis, quã non habebat. & sic erat principium formale vnius, & causa efficiens alterius, scilicet gloriæ corporis. Et quia Christus ab instanti assumptionis habuit gloriam animę, gratiam, uirtutes, & dona: Ideo non meruit ea. Nec etiam angeli in primo instanti meruerunt gratiam quam habebant, sed augmentum, &c. christus tamen meruit eis præmium essentiale:quia ipsi uicerunt in sanguine Agni,de quo fidem habebant, quia erat prædestinatus caput eorum per influxum gratię & gloriæ. Et quanuis angeli ante christi incarnationem haberent gratiam & gloriam, & patres antiqui testamenti gratiam:non tamen absque merito passionis Christi *Apoc.12* prçuisę explicite uel implicite. Non est tamen propter ea dicẽdum quod prælati ecclesiæ pro fidelibus membris suis mereantur, quia non influunt,neque habeát primatũ uirtute propria,sicut Christus.Et cũ ad meritũ sufficiat libertas complacentię(vt dictũ est) non est negandum Christum in primo instãti meruisse nobis & sibi, passionem sibi oblatam acceptando, iuxta illud, Oblatus est, quia ipse uoluit. *Esa.516* Nec ad meritum requiritur consilium siue deliberatio, quæ importat successioné temporis: sed sufficit cõclusio consilii seu iudicium certum de eo quod agendum est,quod fuit in Christo, igitur &c.

§ 2. *De scientia animæ Christi.*

B *3.p.q.9. art.1.*

CVm Christus sit dei & hominis filius, verus Deus & uerus homo, necesse est ponere in eo duplicem scientiam scilicet increatam, inquantum Deus: & creatam, inquantum homo. Ideo in sexta synodo condemnata fuit positio negantiũ in christo duas sciẽtias vel duas sapiẽtias. Et quo ad increatam, certum est ꝙ Deus pater æternaliter se intelligendo genuit filium, cui eandem numero naturam communicauit, omniaque essentialia, & sic eũdem intellectum,& scientiam, hoc est cognitionem qua comprehendit seipsum, & omnia aliaquę a se fieri possunt. Et hæc scientia non est habitus,sed substantia infinita & ipsemet Deus. Quo ad scientiam uero creatam (accipiendo scientiam large pro omni clara & certa cognitione)ponimus in christo triplicem scientiam, scilicet beatam,infusam, & acquisitã ꝑ intellectum agentem siue experimentalem.

Ver.1. *De scientia beata animæ Christi.*

C *3.p.q.9. art.1.& q.10.artic.2.*

CHristi animam habuisse scientiã beatam, hoc est claram Dei uisionem, constat ex D. Ioan. dicente, Vidimus gloriam eius, quasi gloriam vnigeniti a patre & ex alio passu. Est & pater meus, qui glorificat me, quem uos dicitis, quia Deus noster est: & non cognouistis eum: Ego autem noui eum. Et si dixero quia nescio eum, ero similis uobis mendax. Hanc scientiam & claram uisionem Christus habuit in primo instanti sui esse. Vnde Apoc. 5. Dignus est agnus, qui occisus est (hoc est præuisus occidi) accipere

pere diuinitatem & sciētiam diuinitatis. Hac scientia anima Christi uidet clarius diuinam essentiā, q̃ quælibet alia creatura: Cum uisio proportionetur gratiæ, iuxta illud Psal. Gratiā & gloriā dabit dominus. & illud, Gratia Dei uita æterna. Hac sciētia anima Christi uidet omnia existētia. secundum quodcunque tempus: & sic omnia quæ Deus uidet scientia uisionis, uidet cogitationes cordium, de quib. habet iudicare diē & horā iudicii, aliàs non esset perfectus iudex, cōtra illud: Pater nō iudicat quenquā, sed omne iudiciū dedit filio, quia filius hominis est. Nec obstat quod dicitur Marc. 14. Neque filius hominis, quia debet intelligi ad reuelandū: Vnde Ioan. 16. Nunc scimus quia scis omnia, & non est opus ut quis te interroget. Notandum tamen ꝙ licet anima Christi uideat in uerbo omnia quæ sunt in potentia naturali creaturæ, & quæ Deus videt scientia uisionis, quę sunt quodammodo infinita, non quidem simpliciter & absolute siue cathegoreumatice, sed syncathegoreumaticè, secundum quod sunt infinita in potētia, & sic uidet infinitos gemitus damnatorum. Non tamē comprehendit verbum, cum non videat omnia quæ Deus videat scientia simplicis intelligentiæ, hoc est quæ Deus facere potest, & nunquam faciet: nec ea quæ sunt in potentia obedientiali creaturę, neque lumine infinito sicut Deus. Ideo non congnoscit ipsum, tantum quantum cognoscibilis est, quod est comprehendere eum prout hic loquimur: quia si accipiatur cōprehēsio pro attinctione (de qua Apostolus, Sic currite vt comprehēdatis) omnes beati Deum comprehendunt.

Rom. 6.

1. Cor. 9.

Ver. 2. *De scientia animæ Christi infusa.*

A — 3. p. q. 9. art. 3.

ANimam christi habuisse scientiā inditam siue infusam testat̄ Apost. colo. 2. vbi dicit ꝙ in christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientię absconditi. Et Esa. 11. Repleuit eum spiritu sapiētiæ & intellectus, &c. Dicebat. n. ut natura a verbo Dei assumpta non esset imperfecta Omne autē qđ est in potentia, est imperfectū, nisi reducatur in actū: & intellectus qui est in potentia ad omnia intelligibilia, reducitur in actum per species intelligibiles, quæ sunt formæ cōpletiuæ ipsius vt habetur in secundo de Anima. Angeli habuerunt sciētiā in primo instanti per species intelligibiles inditas, ut D. Augu. dicit. a fortiori christus, qui tanto melior angelis effectus, quāto differentius præ illis nomē hæreditauit. Si Deus Salomoni, qui solū typū christi gerebat, tantā infudit sciētiā, ut nullus ante eū similis fuerit ei, nec post successerit, quāto magis Christo? ¶ Et licet hæc scientia sit imperfecta, respectu claræ uisionis: nō tñ includit aliquid oppositū cognitioni beatę, sicut fides. q̃ non manet cū uisione, Nec fuit hæc sciētia infusa dispositio ad beatitudinem sed quasi per beatitudinem confirmata, sicut cognitio per syllogismum dialecticum confirmatur ꝑ superuenientē demonstrationē, q̃ est ꝑ cām: quia ille qui cognoscit causam, pōt cognoscere signa probabilia. Hac sciētia infusa cognouit aīa christi, quęcunq; ab homine cognosci possunt per uirtutē luminis intellectus agentis: sicut sunt quæcunq; pertinēt ad sciētias humanas. Et ēt omnia illa quæ per reuelationē diuinā hominibus innotescunt, siue ꝑtineāt ad donū sapientię, siue ad donū ꝓphetiæ, uel ad aliud quodcunq; donū Spiritus sancti: & substantias separatas siue angelos & omnia singularia, præsentia, ꝓterita, & futura, excellentius q̃ angeli, sine cōuersione ad fantasmata, per modum quo anima separata cognoscit. Nec tamē sequitur ꝙ sensus esset frustra, quia etiam poterat per eas itelligere, cōuertēdo se ad fantasmata. Et quāuis singulariū cognitio nō ꝑtineat ad ꝑfectionē intellectus speculatiui: ꝑtinet tñ ad perfectionē intellect⁹ practici, cū ad prudentiam pertinet & requiratur memoria præteritorū, notitia ꝓsentiū: & prouidentia futurorū, ut dictum est. Hæc sciētia in christo fuit collatiua: vt apparet ex hoc ꝙ dixit: Ergo liberi sūt filii, & ex multis argumentis quæ fecit, q̃ prosequitur D. Ioan. 7. & 8. cap.

2. lib. sup Gen ad lit.

heb. 1.

Mat. 7.

Ver. 3. *De scientia acquisita animæ Christi.* B

CVM Deus & Natura nihil faciant frustra, & frustra ac in uanum fieri dicat̄ id qđ non consequitur finem: & frustra sit potētia q̃ nō habet propriā operationē, cū oīs talis sit ꝑꝑ operationē, ut dr̄ in secundo de cælo. Sequitur ꝙ intellect⁹

agens,

agens, qui est potentia naturalis, in Christo non fuit frustra, sed habuit ꝓpriā operationē. Propria aūt operatio intellectus agentis, ut dictum est, est facere species intelligibiles actu, abstrahendo eas a fantasmatibus. Necesse est igitur dicere ꝙ intellectus agēs animæ Christi, habuerit operationes suas: & per cōsequēs in Christo esse scientiam acquisitam, quā quidem experimentalem vocāt per quā sciuit omnia, quæ naturaliter sciri possunt per actionem intellectus agētis, secundum proportionem ad fantasmata: Vnde Apost. Cum esset filius Dei, didicit ex his quæ passus est, obedientiam. Glo. exponit, hoc est ex his quæ expertus est: & sic fuit in Christo alia scientia experimētalis acquisita. & secundum hanc debet intelligi illud, Proficiebat sapiētia &c. Hanc autem sciētiam acquisiuit per inuentionem siue per seipsum, & non per disciplinam, edoctus ab aliis: quia Christus fuit datus in doctorem & præceptorem. iuxta illud, Ecce in testem populis dedi eum, ducem & præceptorem. & illud, Lætamini in domino Deo vestro, quia dedit doctorem iustitiæ. vnde Samaritana dicebat, Scio quia Messias venit. Cum ergo venerit annunciabit nobis omnia. & ipse Christus dicebat, Non vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus. Cum igitur magistri & doctoris sit docere & non doceri sequitur &c. Nec obstat illud: Apparuit autem angelus de cœlo confortans eum: quia illa confortatio nō fuit per modum instructionis, sed ad demonstrandam proprietatem humanæ naturę. uel potest dici ꝙ apparuit angelus visibiliter in forma corporali, qui & in sua natura semper præsens erat, & ad modum confortantis se habens, ei dicebat verba consolatoria: non propter eius indigentiam, sed propter discipulorum prope astantium consolationem, & nostram instructionē. Ideo enim tristis fuit & consolatus, ut sciremus ꝙ tribulatis pro Christo non deest consolatio, iuxta illud Psal. Secūdum multitudinem dolorum cōsolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Notandum præterea ꝙ scientia infusa & acquisita in anima Christi non est eiusdē speciei, sicutnec virtutes morales acquisitæ & infusæ. Quia habitus sciētiæ acquisitæ sunt proportionati fantasmatibus: habitus vero scientiæ infusę nō omnino. Ideo nihil ꝓhibet eos simul esse in eadē potētia, nec eorū actus simul esse cū clara visione, cū sint subordinati, & inferior perficiatur per superiorem.

Heb. 5.
Luc. 2.
Esa. 55.
Iohel 2.
Ioan. 4.
Mat. 23.
Luc. 22.
Ps. 73.

§.3. *De potentia animę Christi.*

MANIFESTVM est Christum secūdum diuinitatē esse omnipotentē. cum sit æqualis patri, ut dictū est. Secūdū uero humanitatē non, si consideretur secundum suam naturam. habuit tamen illā potentiam ad illos effectus faciendos, qui sunt cōuenientes animę ad gubernādum corpus, & disponendum actus humanos, ac etiā ad illuminandū per gratiæ, & scientiæ plenitudinē omnes creaturas rationales a sua perfectione deficientes, secundum modum qui est conueniens creaturæ rationali. Si uero anima Christi consideretur ut est instrumētū uerbi sibi uniti, habuit instrumentalem uirtutē ad omnes immutationes miraculosas faciendas ordinabiles ad incarnationis finē, qui est instaurare omnia siue quæ in cœlis, siue q̄ in terris sunt. Immutationes uero creaturarum, secundum quod sunt conuertibiles in nihilum, respondent creationi rerum, prout scilicet producūtur ex nihilo. quæ quidem creatio creaturę non potest communicari etiam instrumentaliter, unde D. Aug. 3. de Trin. dicit quod angeli boni vel mali non possunt esse creatores, neq; principaliter (hoc est indepēdēter) neque instrumentaliter. Quia causa secunda instrumentalis nō participat actionem causæ superioris, nisi inquantum per aliquid sibi proprium dispositiue operatur ad effectum principalis agētis: quia si nihil ageret secūdum id quod est sibi proprium, frustra adhiberetur, ut instrumentum. Nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionum. Sed circa non ens nulla creatura potest habere aliquam uirtutem vel dispositionem instrumentalem, cum omnis actio creaturæ præsupponat aliquid circa quod agat, & creatio fiat nullo præsupposito. Igitur, &c. Præterea esse est effectus vniuersalissimus: ideo proprius causæ vniuersalissimę, quæ est Deus. Et quemadmodū creare est proprius effectus Dei, sic etiam

C
3.p.q 13
1.p.q. 45 ar. 5.
Creatio cōicari non pōt.

annihilare. Nec eſt ſimile de cauſatione gratiæ,& reſuſcitatione,quælicet exigant uirtutem infinitam,tamen poſſunt inſtrumentaliter communicari, & communicata fuerunt animæ Chriſti & ſacramentis, cum non habeant prædictam repugnantiam ex parte naturali.

§.4. *De defectibus quos Christus assumpsit.*

D CHriſtus humanam naturam aſſumendo, aliquos defectus deformitatem
3.p.9.14 art.1. non importantes,rationabiliter aſſumere voluit,& quantum ad corpus,& quantum ad animam. Quantum ad corpus aſſumpſit paſſibilitatem,famem,ſitim,alterationem,& mortem,& alia huiuſmodi.triplici ratione. Primo vt ſatisfaceret, & dolo
Esai.53. res atq; languores noſtros ipſe portaret. Secũdo ꝓpter fidem incarnationis aſtruẽdam. Quia ſi filius Dei defectus naturam humanam cõſequentes non aſſumpſiſſet, potuiſſent eum exiſtimare non fuiſſe ve-
Phil.2. rum hominem, prout Manichæi dixerũt. Ideo Apoſt. Exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens, & habitu inuentus vt homo.unde & D Tho Apoſt.per aſpectum vulnerũ ad fidem reuocatus eſt. Tertio ut nobis exemplum patientiæ adhiberet, quod fecit dum paſſiones & defectus humanos fortiter & patienter tolerauit.
Ioan.20. Vnde Apoſt Recogitate eum qui talem ſuſtinuit,a peccatoribus cõtradictionem: ne fatigemini animis veſtris deficientes Et licet ab initio animaChriſti fuerit beata,& ex gloria animæ naturaliter redundẽt impaſſibilitas,& alię dotes in corpus. Quia tamen hæc naturalis redundantia ſubiacet diuinæ voluntati,quæ volebat ipſum pati propter prædictas rationes:Ideo in Chriſto ordinarie nõ redundabant ab anima in corpus impaſſibilitas & aliæ dotes:licet bene aliquando,ut in natiuitate ſubtilitas,& in tranſfiguratione claritas,& cum ambulabat ſupra mare agilitas: ſed hoc factum fuit miraculoſe ad aliqua myſteria reuelanda. Defectus ergo corporales totam naturam humanam ex peccato primi parentis conſequentes aſſumpſit. Vnde Ro.8.Miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinẽ carnis peccati. Conditio autẽ carnis peccati eſt habere neceſſitatẽ moriẽdi & ſuſtinendi hm̃ói paſſiones.Nõ aſſumpſit tñ defectus particulares, qui ex particularibus cauſis cauſantur in aliquibus particularibꝰ hominib.ſicut lepra,podagra,morbus articularis,& alia huiuſmodi: quia fuiſſent impedimenta operationum, quas facere debebat ꝓ reparatione naturæ humanæ & inſtructione fidelium: prout ſunt circuire ciuitates & caſtella, ꝑdicare,& cõiter conuerſari.Nec ẽt debuit aſſumere defectus qui cauſantur ex culpa,puta ex in ordinato victu,& quandoq; ex defectu virtutis formatiuæ,quorũ neutrũ conuenit Chriſto, qui cõceptus eſt ſpiritu ſancto,qui eſt infinitæ ſapiẽtiæ & uirtutis. Notandum ꝙ licet defectus corporales voluntarie aſſumpſerit, non tamen eos contraxit, ſicut nos. Quia hoc verbũ (contrahere) non ſolum importat ſimul cum natura ex origine & neceſſitate trahere, ſed etiam ordinem effectus ad cauſam.ſ.ꝙ ex debito peccati trahat.Quia,vt *Rom.5.*
dictum eſt,cauſa proxima mortis eſt peccatum originale. Ideo illi dicũtur hos defectus contrahere, qui ex debito peccati originalis illos incurrunt.Chriſtus autem hoc modo nõ habuit,neque D.Virgo:ſed habuerunt illos ex conditione naturæ,& ex parte principiorum materialium.¶ Aſſumpſit etiam Chriſtus animam paſſibilem,non ſolum paſſione perfectiua,ſed ẽt afflictiua, ex apprehenſione animali, ad corporis læſionem. Vnde Pſal.in perſona Chriſti, Repleta eſt malis anima mea. Et Eſa. Vere languores noſtros ipſe tulit,&c. *Esa. 53.*
Et cum haberet appetitum concupiſcibilem& iraſcibilem,cõſequens eſt,ꝙ habue *passiones*
rit actus illorum, qui dicuntur paſſiones, *Christi a*
differentes tamen a paſſionibus noſtris, *nostris,*
quãtum ad tria.Primo quo ad obiectum: *quomodo*
ꝗa huiuſmodi paſſiones in nobis plerũq; *differũt.*
feruntur ad illicita, ſed non in chriſto. Secundo quantum ad principium: quia huiuſmodi paſſiones in nobis frequenter præueniunt iudicium rationis, ſed non in chriſto,qui ſolum ex imperio & moderatione rationis habebat quando volebat, & non ex ſubreptione.Tertio quantum ad effectum: quia huiuſmodi paſſiones in nobis quandoq; trahunt, quandoque impediunt rationem,& non in chriſto,qui ſolũ habuit imperatas.Ex præmiſſis patet quod in chriſto fuit dolor & triſtitia in appetitu ſenſitiuo. Vnde Mat.26.

Triſtis

Tristis est anima mea usq; ad morté. Differenter tamé fuit tristitia in eo, & est in bonis, fm illa tria q̃ diximus de passionibus: quia in nobis plerunq; tristitia est de bono apprehẽso sub ratione mali, in quo decipimur, & aliquãdo est immoderata: sed i Christo, nõ fuit, nec nisi de uero malo. Nec obstat ꝙ dr̃ Esa. 62. Nõ erit tristis neq; turbulentus. & Prou, 12. Nõ cõtristabit iustũ qcquid acciderit ei: qa illę authoritates intelligunt immoderate uel ꝓ pfecta passione, & nõ de pro passione, q̃ dr̃ passio imoderata & moderata, q̃ nõ est culpa, sed afflictio. ¶ Sed difficultas est an i uolũtate Christi fuerit tristitia afflictiua, qa fm D. Aug. tristitia est de his q̃ nobis nolẽtibus accidũt. Sed Christus nolebat peccatũ discipulorũ aut Iudæorũ, nec ét mortẽ suã, cũ rogauerit patré, ut si possibile esset, transiret ab eo calix. s. mortis, vr̃ igitur sequi ꝙ in uoluntate Christi fuerit tristitia afflictiua. Nec est simile de sanctis qui sunt in patria, q nõ possunt tristari: quia non possunt aliqua vẽtura simpliciter nolle. Dicẽdũ ꝙ licet passio Christi fm quid fuerit inuoluntaria, & causauerit tristitiã in appetitu cõcupiscibili: nõ tamẽ sequebatur afflictio in uolũtate, eo ꝙ mors erat simpliciter uolũtaria propter finẽ redemptionis humanæ: sicut proiectio mercium in mare pp liberationẽ personæ. Peccata discipulorũ & crucifigentiũ non erant uolita fm se, sed fm ordinẽ diuinæ prouidẽtię, quæ ita prouiderat, & ita prędici & ꝓphetari fecerat. Et licet ea quæ sunt secundum se inuoluntaria, & propter aliud uolita, causent tristitiã in concupiscibili, nõ tamen in uoluntate, maxime in beatis, ꝓpter statum, & summum gaudium quod impedit, uel etiã Deo nõ cõcurrente. Nec obstat ꝙ Christus dicebat, Tristis est anima mea, &c. quia ibi accipitur anima, pro portione inferiori siue sensitiua & corporali. Vnde Psal. Saluum me fac Deus,, qa intrauerũt aquæ usque ad animam meã. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia, quæ non possunt intelligi de portione superiori, hoc est intellectu & voluntate. Ex præmissis sequitur primo quod passio timoris moderata & ordinata fuit in Christo: quia sicut tristitia causatur ex apprehẽsione mali præsentis, ita & timor ex apprehẽsione mali futuri. Vnde Mar. 14. cæpit tædere & pauere. Licet quantum ad incertitudinem futuri euentus timor non fuerit in christo, cum omnia futura uideret. Nos autem aliquãdo nocte timemus ex aliquo sonitu, ignorantes quid hoc significet, & quid futurũ sit boni uel mali. De timore uero, ut est donum Spiritus sancti, dictum est ꝙ fuit in Christo. Secundo inferrur ꝙ admiratio, quæ est passio appetitus irrascibilis, & species timoris, non fuit in Christo, inquantum homo, nec secundum scientiam beatam, nec secundum scientiam infusam: quia cũ admiratio non sit nisi de aliquo nouo & insolito ac ignorato, & in Christo (vt ex præmissis patet) nihil tale, quo ad scientiã beatã & infusam, posset esse: sequitur ꝙ in eo nõ poterat esse admiratio. Quia tamẽ potuit in eo esse aliquid nouũ & insolitũ quantũ ad scientiã experimentalẽ: secũdũ hoc poterat in eo esse admiratio. Vnde Mat. 8. dicitur: Audiens Iesus uerba Centurionis, miratus est, &c. Assumpsit autem hanc passionem ad nostram instructionem, ut doceret nos admirari debere quod & ipse mirabatur. Nec mirabatur sic ꝙ fides Centurionis esset aliquid magnum, quantũ ad ipsum: sed quia erat magna, quãtũ ad aliquos: Ali q exponũt miratus est, hoc est ad modum ad mirantis se habuit. Tertio infertur, ꝙ in Christo fuit ira moderata. Vnde Ioan. 2. dicitur ꝙ fecit quasi flagellum de funiculis, & eiecit vẽdentes & ementes de tẽplo. Quarto sequitur quod Christus erat simul uiator & comprehensor. Viator dicitur aliquis ex eo ꝙ tendit in beatitudinem. Comprehensor autem ex eo ꝙ iam obtinet eam, iuxta illud: Sic currite ut comprehendatis, & Phil. 3. Sequor si quomodo comprehendam. Cum ergo beatitudo hominis consistat in anima & corpore, quo ad animam & portionem superiorem (quæ dicitur mens, quæ comprehendit intellectum & voluntatem) erat comprehensor, quia uidebat essentiam diuinam, & fruebatur ea, Quia tamen anima eius, quantum ad portionem inferiorem, siue quantum ad appetitũ sensitiuum & sensus exteriores, qui sunt corporales, erat pasśibilis, & habebat

An in Christo fuerit tristitia afflictiua.

Ps. 68.

1. Cor. 9.

bebat corpus passibile & imortale: sequitur quod erat uiator. & ec simul viator & comprehensor.

§.5.

De propositionibus concedens uel negandis propter incarnationem.

A — 3.p.q.16 art.1. *Deus est homo.*

AB omnibus doctorib. catholicis hæc proportio (Deus est homo) conceditur, ppter illud quod dicit Philipp.2. Qui cũ in forma Dei esset, exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, in similitudinẽ hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Ex quo habetur q ille qui est in forma Dei, est homo. Præterea nomen significans formã in concreto, põt uerificari de quolibet suposito, in quo illa forma inuenitur. ut homo de Sorte & Platone. Sed natura humana inuenitur assumpta ad esse personale filii Dei: igitur, &c. Et quanuis ante incarnationis misterium natura diuina & humana essent maxime distantes. & tunc hæc propositio (Deus est homo) esset in materia remota. Quia tamen per incarnationis mysterium conueniunt in uno supposito, cui neutra illarũ inest p accidens, sed per se: ideo nunc hęc propositio (Deus est homo) esset in materia naturali, & pdicatur homo de Deo per se, sicut species de sua hypostasi & indiuiduo. Si dicatur quod omne quod inuenit alicui rei post suum esse completũ, est accidens: sed natura humana est huius modi, igitur, &c. Dicendum quod maior est uera, nisi illud quod aduenit ex sua natura aptum natum sit per se subsistere, & producere esse existentiæ: uel si adueniat inhæsiue: sed non est sic de natura humana, ut dictum est. Quod enim vni est substantia, nulli est accidens, secundum Philoso. Nec natura humana in Christo est inhæsiue, sed quodam ineffabili modo. Eadem ratione hęc est vera, Homo est Deus, unde Rom, 9. dicitur, Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus Deus in secula. Hæc autem Christus est homo dominicus) non est concedenda cũ hoc nomen, Christus, a parte subiecti stet pro supposito, quod est essentialiter Deus & dominus; & si prędicaretur denominatiuè, derogaretur veritati vnionis. Hæc ppositio: Deus est passus, crucifixus, & mortuus, ac similes, in quibus Deus prædicatur de proprietatibus hominis in concreto, vel econuerso, sunt concedendæ. Quia vt Damascenus dicit) Ea quæ sunt carnis idiomata (hoc est carnis proprietates) Deo attribuũtur, dum Deus passibilis nominatur, & Deus gloriæ crucifixus. deinde dicit, Deitatem qdẽ dicẽtes, nõ nominamus ea quæ deitatis sunt idiomata. Non enim dicimus deitatem esse passibilem, vel creabilem, aut naturam humanam: quia nomina in concreto supponunt pro hypostasi. Ideo differenter possunt prędicari de his quæ pertinent ad vtranq; naturam diuinam, sicut hoc nomen Christus, in quo intelligitur ungens diuinitas, & vncta humanitas, siue nomen det intelligere solum naturã diuinam. sicut hoc nomen, Deus, uel filius Dei siue nomen solum significat naturã humanam, sicut hoc nomen, homo, & Iesus. Prædicta tamen nomina non prædicantur in abstracto. Et licet idem suppositum dicatur passibile & impassibile, non tamem sequitur, quod opposita prædicentur de eodem secundum idẽ, sed secundum diuersa. Hæc propositio, filius Dei factus est homo, probatur catholica ex illo Ioan. 1. Verbum caro factum est, & ex eo quod scribitur in symbolo, Et homo factus est Vnumquodq; enim dicitur factum, quod incipit pdicari de ipso. sed sic est de Deo, nõ enim cõuenit ei prædicari de homine ab ęterno, sed ex tempore, igitur, &c. Et licet fieri hominem sit fieri simpliciter in suppositis creatis, non tamen in supposito diuino. Ideo Deum fieri hominem non est simpliciter Deum fieri. Fuit autem factus Deus homo, absque sui mutatione, sed non absque mutatione creaturæ: sicut nec creator. Eadem ratione hæc conceditur, Homo factus est Deus, prout hoc participium, factus, determinat compositionem, ut sit sensus. Homo factus est Deus, hoc est factum est ita, ut homo sit Deus. & sub hoc sensu vtraque est vera, Homo factus est Deus. &, Deus factus est homo. Si uero hoc participium, factus, aliter determinet, uel alium sensum faciat, est neganda. Hæc proportio, Christus, est creatura, non est concedenda, cum hoc nomen Christus, stet pro supposito, quod est increatum: nec secundũ D. Ambro. hęc, Christus creatus. Nam sicut

Margin notes (left): *Hæc propositio. Deus est homo. est in materia naturali.* — artic.7. — *homo est Deus.* — artic.3. *Christus est homo dominicus.* — artic.4. & 5. *Deus est mortuus.*

Margin notes (right): 3. lib. — artic.7. & 8. *Filius Dei factus est homo.* — *Homo factus est Deus.* — art.8. *Christus non est creatura.*

sicut D.Hie.ait, Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis, & catholici cũ hæreticis nec nomina debent habere cõmunia. ne eorum errori fauere uideantur. Et quia Arriani Christum dixerũt esse creaturam, & minorem patre, non solum rõne humanæ naturę, sed etiã diuinæ: ideo nõ est absolutè dicendum quod Christus sit creatura, uel minor patre, sicut simpliciter dicimus Christum passum, &c. sed cum determinatione, secũdum naturam humanam. Sicut enim in rebus humanis ea quæ in dubitationem uenire possunt an cõueniant patri uel toti, nõ attribuuntur toti simpliciter, hoc est sine determinatione. non enim dicimus quod Aethiops sit albus: sed dicimus, quod est albus secundum dentes. Sic ad propositum, &c: quia de creatura propter Arrianos posset esse dubium. Iõ non dicimus quod Christus sit creatura. Et quia quod sit passus non est dubium, igitur, &c. Hęc est resolutio Damasceni in 3. lib. & sic dicendũ est de similibus propositionibus. Hęc propositio reduplicatiua, Christus inquantum homo est creatura, potest distingui: quia si in reduplicatione resumatur, ratione suppositi, est neganda, cum suppositum humanæ naturæ in Christo sit increatum. Si uero resumatur in exponẽtibus, ratione naturæ humanæ, est uera, cum natura humana sit creatura. & sic ratione humanæ naturę creatura conuenit Christo, sicut passio & mors. Sed quia in reduplicatione hoc nomen, homo, magis proprie tenetur pro natura, quam pro supposito, cum summatur in uim prædicati: ideo est absolute cõcedenda. Si tamen adderetur aliquid, per quod traheretur ad suppositum, esset propositio neganda, puta si diceretur, Christus secundum quod hic homo, est creatura: quia hoc p nomen (hic) demonstrat suppositum. Hæc autem, hic homo incœpit esse, uel nõ fuit ab æterno, est eadem ratione neganda. Quia, ut dicit Apost. Christus Iesus heri & hodie, ipse est in secula. Prętereà terminus a parte sub iecti stat pro supposito, quod est æternũ. Et ideo hæc propositio, Christus incepit esse, uel hic homo, demõstrato Christo, incœpit esse, secundum sẽtentiam catholicæ fidei, secundum quam non ponimus in Christo nisi unum suppositum, siue unam hypostasim aut personã, est simpliciter falsa: quia hoc pronomen, hic, demonstrat suppositum ęternum, cuius ęternitati repugnat incipere esse. Nec obstat quod incipere esse conueniat humanę naturæ, quæ significatur per hoc nomen, homo, quia terminus in subiecto positus, non tenetur formaliter, hoc est pro natura, sed pro supposito. Et licet prædicta propositio esset uera, non est tamen ea utendum absq; determinatione, ad euitandum hæresim Arrii. Hæc etiam propositio, Christus secundum quod homo est Deus, est simpliciter neganda: quia illud quod conuenit Christo secundum quod homo, conuenit cuilibet supposito humano. Sed manifeste falsum est quemlibet hominem esse Deum, igitur, Posset tamẽ distingui ut dictum est de hac, Christus inquantum homo, est creatura. Idem dicendum de ista, Christus, inquantum homo, est hypostasis. Ex prædictis patet, q licet in CHRISTO sint duę naturæ, est tamen tantum unum esse. unde Athanasius. Sicut anima rationalis & caro unus est homo: ita Deus & homo unus est Christus. Secundo patet q hæc est uera, Christus est subiectus patri, quia intelligitur secundum naturam humanam. Et idem dicendũ est de ista, Pater est maior filio secundũ naturam humanam, quæ determinatio adiungenda est propter rationẽ prędictam, ne conueniamus cum Arrianis. Hęc uero, Christus est subiectus sibiipsi, est distinguẽda, eo q esse seruum aut subiectum, uel dominum, pertinet ad personam, & non attribuitur naturæ.

art. 10. *Christus inquantũ homo est creatura.*

Heb. vl.

§.6. *De voluntate Christi.*

QVIA superius tractando de sciẽtia Christi, sufficiẽter de intellectu eius dictum est: restat de uoluntate ipsius aliquid dicendũ. Et in primis notandũ duplicem in Christo fuisse uoluntate, ut ipsemet Christus testatur dicens: Pater, nõ mea, sed tua uoluntas fiat: Vna uoluntas est diuina, alia humana, quæ dicitur appetitus intellectiuus. Licet aliquando appetitus sensitiuus retineat nomen uoluntatis, pro quanto uoluntas dicitur

B

3.p.q.18 art. 1.

Luc. 22.

dicitur inclinatio. Vnde Ioan. 3. Spiritus ubi uult spirat. tamen in parte superiori non est nisi una potentia naturalis. quæ dicatur uoluntas. Si uero uoluntas accipiatur pro actu, oportet ponere in Christo, secundum humanam naturam, duas uoluntates, hoc est duas species actuum uoluntatis. Voluntas enim humana, fertur in finem & in media, & alio modo fertur in utrunque simul. Nam fertur in finem simpliciter & absolutè, secundum quod est secundum se quoddam bonum: circa media autem uolũtas fertur & terminatur cum quadam collatione & comparatione, eò quod medium habet bonitatem in ordine ad aliud. Actus circa finem dicitur simplex uoluntas. & a Diu. Thom. dicitur uoluntas vt natura, & a Damas. dicitur Thelizis. Secundus actus dicitur uoluntas vt ratio, & a Damas. Bulizis, hoc est consiliatiua. Hæc autem diuersitas actuum non diuersificat potentiam, quia uterque tendit ad unam rationem obiecti boni. Ex præmissis sequitur quod Christus secundum uoluntatem sensualitatis quę dicitur uoluntas vt natura, poterat aliud uelle, quod nolebat secundum uoluntatem rationis, & etiam nolle, ac etiam aliud quod Deus volebat. Deus enim uolebat quod Christus dolores & passiones ac mortem pateretur: & sensualitas ac etiam voluntas ut natura nolebat. Sed secundum uoluntatem consiliatiuam siue ut ratio & in ordine ad finem, semper idem uolebat quod Deus. quod patet ex hoc quod dixit, Non quod ego volo, &c. Volebat enim secundum rationem, diuinam uoluntatem impleri quanuis aliud dicat se uelle secundum quandam aliam eius uoluntatem. Nec tamen propterea sequitur quod in Christo fuerit contrarietas uoluntatum, cum non possit esse contrarietas, nisi oppositio attendatur circa idem & secundum eandem rationem. CHRISTVS autem non secundum eandem rationem uolebat pati & calicem transferri. Quia calicẽ trãsferri uolebat secundum se siue uoluntate ut natura. Pati autem uolebat in ordine ad finem, qui erat redemptio generis humani. Et sic uoluntas humana non fuit repugnans uolũtati diuinæ: sed potius, subiecta. Et agonia non fuit in CHRISTO, quantum ad actum animæ rationalem, secundum quod importat concertationẽ voluntatum ex diuersitate rationum procedentem (hoc enim contingit propter debilitatem rationis, quę non potest iudicare quid simpliciter sit melius quod in Christo non fuit: quia per suam rationẽ iudicabat simpliciter melius esse: quod ꝑ eius passionem uoluntas Dei impleretur circa salutem humani generis: (Fuit in Christo agonia quantum ad partem sensitiuã, ſm quod importat terrorem infortunii imminentis, ut Damascenus dicit.

In Christo nõ fuit contrarietas uoluntatum.

In 3. lib.

Ver. 1. *De ratione Christi.*

A 3. p. q. 21

CHristum pro se & aliis orasse, & eius orationem semper exauditam fuisse ex sacris literis constat. Habetur enim Luc. 6. In illis diebus exiit in montem orare. & erat pernoctãs in oratione Dei. & Ioan. 17. Pater clarifica filium tuum, &c. Postea rogauit pro Apostolis, postremo pro his qui erant credituri per verbum eorum in ipsum. & Ioan. 11. Pater gratias ago tibi, quia audisti me. Ego autem sciebam quod semper me audis. Fuit autem conueniens ipsum manifestè orare, vt nobis orandi exemplum præberet. Poterat enim (vt Diuus August. ait) orare silentio, sed ita patri uoluit se exhibere precatorem, vt meminisset se nostrũ esse doctorem, & ut patrem recognosceret authorem. Petebat pro se quantum ad naturam humanam, gloriam corporis, & etiam alia quæ pertinebant ad salutẽ aliorum. Licet enim secundum uoluntatem diuinam potuisset facere quæ uolebat, non tamen secundũ uoluntatem humanam, cum secundum eam non haberet omnipotentiam. Ideo conueniebat ei orare. Et quanuis nos non oremus ea quę scimus certo futura, ut ꝙ sol cras oriatur, & Christus omnia futura uideret in uerbo: Quia tñ videbat quædam esse fiẽda propter orationẽ suã. ideo nõ incõueniẽter petiit a Deo, quẽ semper contẽplabat. Et cũ oratio sit petitio decentiũ a Deo, & quædã explicatio propriæ uolũtatis apud Deũ. ut illam ad impleat: tunc oratio alicuius exauditur, cũ uoluntas eius impletur, uoluntas autẽ simpliciter hominis, est volun-

semper In.

voluntas rationis:hoc enim absolutè volumus, quod secundum deliberatam rationem volumus. Nam illud, quod volumus secundum motum voluntatis simplicis, non simpliciter volumus, sed secundum quid. Vnde talis voluntas: magis dicenda est velleitas, quam absoluta voluntas, quia scilicet homo hoc vellet, si aliud non obstaret. cum igitur christus secundum voluntatem rationis nil aliud voluerit, nisi,quod sciuit Deum velle,cui semper se conformauit: ideo eius uoluntas etiam humana semper fuit exaudita.
Ioan.17. Nec obstat, quod orauit pro crucifixoribus,vt Deus illis ignosceret, quod tamen impletum non fuit. Nec omnes,qui crediderunt verbis Apostolorum,fuerunt vnum cum eo: quia non orauit pro omnibus crucifixoribus, nec pro omnibus,qui crediturі erant in eum: sed pro solis prædestinatis.vnde dicebat.Pro his quos dedisti mihi.Quo ad translationem vero calicis,quam petijt, & non obtinuit:dicendum(secundum Hilar.) quod si per illam orationem petierit,ut timor bibendi calicis cum vel alios martyres suæ passionis imitatores,non perturbaret, vel ꝙ mors eum non detineret, obtinuit. Si verò intelligatur,quod nõ biberet calicem mortis, & passionis, vel secundum D. Hiero. quod non biberet ipsum a Iudæis, nõ est factum,quod petijt: quia ratio,quæ petitionem exposuit,nolebat, vt hoc impleretur,& sic intelligitur illud Psalm.Clamabo per diem & non exaudies. Hanc vero orationem proposuit ad instructionẽ nostram: volebat enim ostendere suam voluntatem naturalem,& morum sensualitatis,quem vt homo habebat per rationem debere regulari. Si quæratur an secundũ sensualitatem orauerit: dicendum, quod non cum oratio sit essentialiter actus intellectus. Potest tamen dici, quod orauit secundum sensualitatem,ad hunc sensum quod eius ratio orãdo proposuit id quod erat in appetitu sensualitatis ipsius, exprimẽdo affectum sensualitatis, tanquam ipsius aduocata,& hoc fecit,vt nos de tribus instrueret: Primo,vt ostenderet se veram humanam naturam suscepisse cum omnibus naturalibus affectibus. Secundo, vt ostenderet, quod licet homini aliquid velle secũdum naturalem affectum, quod Deus non vult. Tertiò, vt ostenderet,quod homo debet proprium affectum subijcere diuinę voluntati. vnde dixit, Veruntamen non sicut ego volo,&c.

Ver.2. *De sacerdotio Christi.*

CVm proprium sacerdotis sit mediare inter Deum & populum, quo ad tria. Primo inquantũ diuina populo tradit.ideo dicitur Sacerdos,quasi sacra dãs: Secundo inquantum preces pro populo offert. Tertio inquantum pro peccatis populi aliqualiter Deo satisfacit. Vnde Apost. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his,quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.&Christus hęc tria fecerit,consequens est ipsum fuisse sacerdotem.minor probatur: Quia primo per ipsum sunt dona diuina collata, iuxta illud, Per quem (scilicet christum) maxima & preciosa nobis dona donauit.Secũdo ipse pro peccatis nostris orauit, Pater ignosce eis,quia nesciunt quid faciũt.Tertio ipse etiam genus humanũ Deo reconciliauit,secundum illud, In ipso (scilicet christo)complacuit omnem plenitudinẽ habitare,& per eum reconciliare omnia. Ideo Apostolus vocat eũ pontificem, dicẽs:Habemus pontificem,qui penetrauit cœlos. Et quia christus secundum humanitatem habuit plenitudinẽ gratiæ & gloriæ, ideo angelis maior: Sequitur, quod excellentiori modo Hierarchiam, seu sacerdotatem potestatem habuit,quàm angeli, quibus competit potestas Hierarchica, & qui sunt medij inter Deum, & homines, vt Diuus Dionis. ait. Ita quod ipse sacerdos, in quantum est medius inter Deum & populum, sortitur nomen angeli, iuxta illud,Labia sacerdotis custodiunt scientiam,& legem requirent de ore eius: angelus enim domini exercituũ est.vnde Mat.4. dicitur, quod accesserunt angeli,& ministrabãt ei:& sic Angeli fuerunt ministri sacerdotij christi:licet secũdũ passibilitatẽ carnis fuerit ab angelis minoratus.& secũdũ hoc,cõformis viatorib⁹ in sacerdotio cõstitutis. Et quãuis in antiquo testamẽto alius esset legislator, alius sacerdos(ut habetur Exo.28.)christus tñ fuit lęgislator &sacerdos:quia alij parti-

Marginal notes (right column): *1.2.q.2. art.1.* — *Heb.5.* — *2.Pet.1.* — *Mat.27.* — *Colos. 1.* — *Heb. 4.* — *Mala. 2* — *Psal.7.*

Eſa. 33. particulares gratias habebant, Chriſtus vero tanquam caput, habuit plenitudiné gratiarum. unde Eſa. Dominus iudex noſter, Dominus legifer noſter. Dominus rex noſter, ipſe ueniet & ſaluabit nos. Nec obſtat quod non traxit originem ex ſtirpe ſacerdotali: quia hoc fecit ut oſtenderet nos eſſe omnino idem ſacerdotium, ſed differre, ſicut verum a figurali. Fuit autem Chriſtus non ſolum ſacerdos ſed etiam ſacrificium. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quod illud quod Deo exhibetur ad hoc quod ſpiritus hominis feratur in Deum, poteſt dici ſacrificium, qua-

Pſal. 50. ſi inuiſibilis ſacrificii (quod eſt ſpiritus cõ tribulatus) ſignum. Indiget autem homo ſacrificio propter tria: Primo ad remiſſionem peccati, per quod auertitur a Deo. Ideo ſacerdos dicitur offerre ſacrificia ꝓ peccatis. Secundo ut in ſtatu gratię conſeruetur, ſemper Deo inhærens. vnde

Leui 1. Leui. 3. habetur quod offerebatur hoſtia pro ſalute offerentium. Tertio ad hoc ꝙ ſpiritus hominis vniatur Deo unde & in veteri lege offerebatur holocauſtum, quaſi totum incenſum. Hæc autem tria per Chriſti oblationem nobis aduenerunt.

Rom. 4. Nam primo peccata noſtra deleta ſunt,

heb. 5. ſecundum illud, Traditus eſt propter delicta noſtra. Secundo gratiam nos ſaluantem per ipſum recepimus, iuxta illud. Factus eſt omnibus obtemperãtib⁹ ſibi cauſa ſalutis æternæ. Tertio per ipſum perfectionem gloriæ adepturi ſumus ſecundum illud, Habentes fiduciam in introitum ſanctorum (hoc eſt in gloriam cœleſtem) in ſanguine Chriſti. qui intriauit vitam nouam. vnde ſequitur ꝙ ipſe Chriſtus, inquantum homo, non ſolum eſt ſacerdos, ſed etiam uerum ſacrificium, & hoſtia pro peccato. & hoſtia pacificorum & holocauſtum per paſſionem & mortem comparatam, non ad uoluntatem occidentium, ſed ad uoluntatem patientis, qui uoluntarie ſe obtulit. Vnde Ioan. 18. habetur quod quęrentibus Ieſum Nazarenum, reſpondit: Ego ſum. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire. Et quia effectus ſacrificii eſt emundatio & expiatio peccatorum, in quibus ſunt duo, ſcilicet culpa ſiue macula, & reatus pœnæ: culpa emũdatur per gratiam ipſius, & reatus pœnæ per ſatisfactionem, iuxta illud, Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorem, hoc eſt reconciliatorem & ſatisfactorem. ſequit̃ quod ſacrificium Chriſti fuit emundatiuum culpę, & expiatiuum pœnæ. Chriſtus tamen (qui peccatum non fecit) nó recepit effectum ſui ſacrificii: licet ſimilitudinem carnis peccati ſecundum ſpeciem cum carne peccatorum habuerit. unde in Epheſina ſynodo legitur: Si quis dicit Chriſtum pro ſe obtuliſſe oblationem, & non magis pro nobis ſolum (non enim indiguit ſacrificio, qui peccatum neſciuit) Anathema ſit. Licet poſſit dici quod ſecundum quid participauit effectum ſacrificii ſui, ſcilicet quãtum ad paſſibilitatem carnis. Ideo ſignanter Apoſto. Heb. 5. dicit, Qui in diebus carnis ſuæ, &c. ad eum qui poſſet eum ſaluum facere a morte. Et licet oratio pertineat ad ſacerdotes, non eſt tamen eorum officio propria, cum cuilibet conueniat pro ſe & aliis orare iuxta illud Orate pro inuicem ut ſaluemini. & ſic oratio qua Chriſtus orauit pro ſe, non erat actus ſacrificii. Alii uero ſacerdotes participant effectum ſacrificii ſui: non inquãtum ſacerdotes, ſed inquantum peccatores. ideo Leui. 16. dicitur quod pontifex non ſolum offerebat pro aliis, ſed etiam pro ſeipſo, eo quod peccator eſſet. quod non erat Chriſtus, Ideo figura non poteſt adæquare ueritatem. Non obſtat ꝙ Chriſtus per ſacrificium paſſionis & mortis ſibi meruit: quia proprius effectus ſacrificii eſt, id quod ſequitur ex ipſo ſacrificio, & non ex deuotione offerentis: Chriſtus autem non meruit gloriam ex ui ſacrificii, ſed ex deuotione: quia ſecundum charitatem paſſionem humiliter ſuſtinuit. Sacerdotium Chriſti dicitur æternum. Vnde Pſal. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Non quod ſemper Chriſtus offerat ſacrificium pro peccatis: ſed quia uirtus ſacerdotii & ſacrificii Chriſti, quæ eſt cauſatio gratię, & deletio reatus peccatorum remiſſorum, manet in ęternum in ſanctis, ideo non eguit ſemel quolibet anno offerre ſacrificium, ſicut ſacerdos Leuiticus. Sed eterna redemptione inuenta, &

Rom. 3.

Iaca. ult.

Pſal. 11.

una oblatione consummauit, &c.

Est præterea sacrificium Christi secundum ordinem Melchisedech, & non secũdum ordinẽ Leui: Quia sacrificium legale siue Leuiticum erat figura sacerdotii christi, non adæquans veritatẽ, sed ab ea multum deficiens: Primo, quia nõ mundabat peccata: Secundo, quia non ad perfectum ducebat: Tertio, quia non erat æternum, sicut sacerdotium christi. Et ipsa excellentia sacrificij christi ad sacerdotium Leuiticum fuit figurata in sacrificio Melchisedech, qui ab Abrahã decimas accepit, & in cuius lumbis Leui sacerdos legalis decimatus est. Et quamuis quantum ad ipsam oblationẽ sacerdotium legale expræssius figuraret sacerdotium christi, q̃ sacerdotium Melchisedech, ĩ quo sanguis non effundebatur: tamen quantũ ad participationem, & effectus huius sacrificii, in quo attẽditur excellentia sacerdotii christi ad legale sacerdotiũ, expressius figurabatur per sacerdotium Melchisedech, qui obtulit panem & uinum, quæ (secundum D. Augu.) significabant Ecclesiasticã vnitatem, quam constituit participatio sacrificii christi. Vnde etiam in noua lege uerum christi sacrificium communicatum fuit fidelibus sub specie panis & uini, Et ideo sacerdotium Christi dicitur secundum ordinem Melchisedech, non quasi principalioris sacerdotis, sed quasi præfigurantis excellẽtiam sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiticum. Dicitur autem Melchisedech ab Apostolo siue patre & sine matre & sine genealogia, neque initiũ
Heb.7. dierum, neque finem vitę habens: non qa ista non habuerit, sed quia ista de eo in sacra scriptura non leguntur sub hoc nomine. Et per hoc ipsum (vt Apost. dicit) assimilatus est filio Dei, qui in terris est sine
3.p.q.26 patre, & in cęlis sine matre, & sine genealogia, iuxta illud: Generationem eius qs enarrabit? qui etiam secundum diuinitatem neq; principium, neq; finem dierum habet. Ex præmissis sequitur quod Christus, secundum quod homo, est mediator Dei & hominum. vnde Ioan. 1. Medius aũt vestrum stetit quem vos nescitis. & Apo. Vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Quia cum
1.Tim.1. officium mediatoris coniungere & vnire eos, inter quos est mediator. cum extrema vniantur in medio, quod perfectissime conuenit christo, iuxta illud, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: ideo christus est principalis mediator Dei & hominum, inquantum per suã mortem genus humanum Deo reconciliauit. Homines autem possunt dici mediatores minus principales, & secundarij, ac etiam ministeriales, per intercessionem & sacramentorũ administrationem. Et licet Spiritus sanctus interpellet pro nobis gemitibus inenarrabilibus: non tamen dicitur *2.Co.15.* mediator, cum non sit homo, sicut christus, & sic secundum humanitatem dicitur mediator. Dicitur autem Spiritus sanctus interpellare prõ nobis effectiuè, & *Rom.8.* causaliter, pro eo, quod orare & interpellare nos facit.

Ver. 3. *De adoptione Dei per Christum.*

QVia Aposto. Ephe. 6. dixit quod Deus Deus prædestinauit nos in adoptione filiorũ p Christũ Iesum in ipsum: ideo aliqd de ipsa adoptione dicẽdũ est, & deinde de pdestinatione. Adoptio (ut hic sumitur) est liberalis admissio ad hęreditatẽ, per quã taliter admissus similatur filio naturali, cui non liberaliter, sed iure naturæ debetur hęreditas. Hæreditas autem dicitur id, ex quo aliquis est diues. Deus vero dicitur diues inquantum seipso fruitur & est beatus. Ideo cum Deus sua bonitate admittit aliquos ad beatitudinem, dicitur eos adoptare. Adoptio autem diuina differt ab humana in duobus: Primo, quia Deus hominem quem adoptat, idoneum facit per gratię munus ad hęreditatem cœlestem percipiendam, per quod facit adoptatum conformem imaginis filii sui naturalis, iuxta illud, Quos præsciuit, hos & prędestinauit conformes fieri imagini filii eius. & sequitur, Si filij & hæredes, hæredes quidẽ Dei, cohæredes autem christi. Filius autem naturalis (vt dictum est) non dicitur factus, sed genitus. Homo vero non facit idoneum eum quẽ adoptat, sed potius iam ideoneum eligit adoptãdo. Secundo, quia filius adoptatus ab homine, non accipit hæreditatem, nisi ipse adoptans decedat, eo quod bona corporalia

C *3.p.q.23*

Adoptio diuina & humana differunt

Rom.8.

poralia & temporalia non possunt simul a pluribus ex integro possideri. Hæreditatem tamen spiritualem omnes adoptati ex integro accipiunt, & semper possident, absque patris detrimento. Et quamuis homo in sua natura consideratus, non sit extraneus a Deo quantum ad bona naturalia, quæ per creationem recipit. est tamen extraneus quantum ad bona gratiæ & gloriæ, & secundũ hoc adoptatur. Et licet homines qui habẽt operari ad supplendum indigentiam nõ adoptent, nisi in defectu filii naturalis: Deus tamen qui nullam indigentiam habere potest, rationales creaturas, angelos & homines, rationabiliter adoptauit. Hæc adoptio fit per totam trinitatem, quia quãuis generare in diuinis sit proprium personæ patris, tamẽ facere quemcunque effectum in creatis, est commune toti trinitati, propter vnitatẽ naturæ & esse, unde Ioan. 1. Quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit. Licet autem sit communis, attribuitur tamen patri tanquam authori, & filio ut exemplari, & Spiritui sancto vt imprimenti. Et quia filiatio non conuenit naturæ, sed solum hypostesi & supposito, & adoptio sit quædam filiatio, sequitur quod adoptio non attribuitur naturę humanæ, sed Christo, per eam tamen. Nec obstat quod in anima Christi ponimus gratiam habitualem, per quam nos dicimur filii adoptiui quia gratia habitualis in Christo non facit de non filio filium adoptiuum: sed est quidam effectus filiationis naturalis in anima Christi, iuxta illud, uidimus gloriam eius quasi gloriam unigeniti a patre. Et quia D. Tho. post materiam adoptionis tractat de prædestinatione Christi, quæ materia non potest intelligi absque notitia scientiæ & præsciẽtiæ Dei: iõ de his omnibus pro terminorum declaratione dicendum est.

§. 7. *De scientia Dei.*

A 1.p.q.14 CVm omnes perfectiones quæ sunt in creaturis, sint eminenter & nobiliori modo in Deo: & scientia siue certa cognitio sui & aliorũ sit perfectio in nobis: necesse est dicere quod Deus eminenter habet certissimam ac clarissimam cognitionem suiipsius, & omnium eorum, quæ sunt fuerunt, & possunt esse, non solum in communi, prout cõueniunt in ratione entis uel alicuius generis: sed etiã in speciali, vt sunt ab aliis distincta, ac etiam futura contingentia, & omnia quæ sunt in potentia obedientiali creaturæ. De notitia suiipsius dicitur. 1. Cor. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei. De notitia aliorum habetur Heb. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. & in eodem quoad specialem notitiam, dicitur: Quod pertingit ad diuisionem spiritus & animę compagumque & medullarum & discretor cogitationum & intentionum cordis. & nulla creatura est inuisibilis in conspectu eius. Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et quod cognoscat mala habetur Prouer. 15. Infernus & perditio coram eo. Eminentia scientiæ Dei super nostram apparet in multis. Primo, quia in nobis est p species intelligibiles inhęrentes quæ sunt qualitates: Deus autem non per qualitatem inhærentem, sed per suam essentiã, quæ est idea siue similitudo distincte repræsentans omnia. Secũdo, quia nostra cognitio est successiua & discursiua, & non est de futuris: sed Deus vnico intuitu videt omnia præterita, præsentia, futura, & possibilia. datur similitudo de homine existẽte in turri altissima: videt omnes ambulantes, & tamen primi non vident sequentes. Aduertendum tamen quod cognitio eorum quæ fuerunt, sunt, & erunt, apud theologos dicitur sciẽtia uisionis. Cogintio uero possibilum q̃ nũquã erunt, dr sciẽtia simplicis intelligẽtiæ. Tertio, quia scientia Dei est copulata diuinæ uoluntati, & causa rerum quantũ ad esse naturale. & sic habet Deus sciẽtiã practicam, quamuis etiã habeat scientiã speculatiuã. Sed scientia nostra non est cã rerum, sed causatur à rebus. Quarto, quia sciẽtia Dei est inuariabilis & infallibilis quẽadmodum eius substantia, nostra aũt est uariabilis & defectibilis. Quinto, quia scientia nostra est finita, scientia autem Dei infinita, cum comprehendat seipsũ, qui est infinitus. Ex premissis patet quod in Deo non est ponenda præscientia nec pręuisio quo ad se, cum omnia simul uideat in nunc æternitatis. Quia tamen noster modus intelligendi est per successionem,

1.p.q.14 ar.4.&7

Scientia visionis, & simplicis intelligentiæ. quid.

Præscientia nõ est in Deo.

nem,siue per prius & posterius, ideo dicimus quod Deus ab ęterno pręsciuit lucē, antequam diceret,fiat lux.

Ver.1. *De coexistentia pręscientiæ & contingentiæ rerum.*

B 3.p.q.14 art.13. QVia notitia coexistentiæ pręscientiæ Dei, cum contingentia rerum plurimum seruit ad resolutionē materiæ prouidentiæ,& prædestinationis ac liberi arbitrii, & pręceptorum Dei: iō aliquid super huiusmodi breuiter dicendum est.Et in primis notandum quod cōtingens dupliciter potest considerari : Vno modo in seipso,secundum quod est iam in actu. tunc non dicitur proprie contingens,neque ad utrumlibet, quia iam est determinatum, quantum ad ueritatem,siue propositio ex eo conflata,est determinatæ ueritatis : dum omne quod est,quando est (secundum philos.) necesse sit esse,alias duo contradictoria essent simul uera.Et hoc modo, contingens nō consideratur ut futurum,sed ut præsens. Dicitur tamen contingens, eo quod aliquando fuit contingens. & de hoc nulla est difficultas. Alio modo potest considerari contingens ut futurum,siue ut est in sua causa, etiam si non exprimatur. & de hoc est difficultas an sit determinatæ ueritatis.Et dicendum quod si aliquo contingenti dato exprimatur futuritio : ut si dicatur, Antichristus est contingens futurum, uel est futurus tunc cum iam supponatur futuritio, est determinatæ ueritatis & necessarium ex suppositione futuritionis,quemadmodum primo modo acceptum est necessarium ex præsuppositione præsentialitatis.& sic tales propositiones in sensu composito, siue ut sunt modales de dicto, sunt determinatæ veritatis:licet non in sensu diuiso. Si uero consideretur. Contingens præcisè, ut est in sua causa proxima, absque expressione alicuius determinantis ipsum: tunc dicitur. contingens ad utrumlibet, eo quod causa ipsius se habet ad opposita,cum possit impediri,& non impediri.& de hoc generaliter dicitur quod nō subiacet alicui creatę cognitioni,siue quod excedit omnem intellectum creatum.Quia cum propositio dicatur vera uel falsa ab eo quod res est uel non est,siue in ordine ad ꝓpositionem de pręsenti, de inesse sibi correspondentem ueram uel falsam, nullus intellectus creatus certitudinaliter & determinate naturaliter scire potest an tale cōtingens eueniet,uel non eueniet, siue an propositio de præsenti, & de inesse ex eo conflata,aliquando erit uere : quia ignorat an causa proxima impedietur a Deo, uel nō,cū quæ sūt Dei,nemo nouit nisi spiritus Dei,vel ille cui voluerit reuelare.vnde cognoscere talia est solius Dei. ideo Esa.41.dicitur. Annnnciate quæ uentura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis uos. Et ideo quicunque cognoscit effectū contingentē in causa duntaxat, non habet de eo nisi coniecturalem cognitionem. Ex quo sequitur quod Astrologi nihil certò cognoscere possunt, nisi supposita permissione diuina. Deus autem qui in æternitate sua (quæ tota simul existit, & omne tempus ambit) absque successione unico intuitu omnia contingentia cognoscit,non solum ut sunt in causis tantum, sed etiam prout unumquodque eorū est, uel fuit,uel erit in actu suo, & potest causas impedire si uelit,ac etiam non impedire: habet futurorum contingentium determinatam & infallibilem cognitionē. Et ideo si Deus aliquod contingens præuidit futurum. infallibiliter erit. Si uero non præuidit futurum, nunquam erit. Nec tamen propter scientiam Dei contingens desinit esse contingens.Quia de ratione contingentis est quod sit a causa proxima : quæ impediri potest a prima. Et ideo non sequitur,Deus præuidit hoc contingens futurum, ergo necessario ueniet, loquendo de necessitate simpliciter absoluta:quia Deus uidit ꝙ contingenter siue impedibiliter eueniet : quia ipse pōt impedire.Pro resolutione igitur materiæ & solutione argumētorum, sciendum est ꝙ necessarium siue propositio necessaria est duplex : quędam est ex suppositione, alia est simpliciter absoluta,siue(ut dialectici dicunt)modalis,composita,& diuisa. Propositio necessaria ex suppositione est, ad cuius positionem sequitur alia necessitate consequentiæ,quæ dicitur necessitas infallibilitatis:ut Sortes currit:ad cuiꝰ positionē necessario & infallibiliter sequitꝰ quod moueatur, & hæc Deus reuelauit

1.Cor.2.

Astrologi nihil certo cognoscere possunt.

Propositio necessaria duplex.

Anti-

Antichriſtum fore: ergo Antichriſtus infallibiliter erit ſimiliter, Sortes prędeſtinatus ſaluabitur, & Plato reprobatus damnabitur. quæ includunt duas propoſitiones, ad quarum primam in ſenſu compoſito neceſſitate conſequentię & infallibilitatis ſequitur ſecunda. & hæc neceſſitas non opponitur contingenti ad vtrumlibet. Et cauſa neceſſitatis talium prouenit ex eo quod neceſſarium eſt alteram contradictoriarum eſſe ueram, & alteram falſam. Neceſſarium uero ſimpliciter eſt, cuius cauſa proxima non ſe habet ad oppoſita: quia ſcilicet impediri non poteſt. & ſic ea quæ a Deo immediatè procedũt, uel quę eius imperio per alias cauſas efficiuntur, ſunt neceſſaria abſolute & ſimpliciter: & propoſitiones ex illis conflatæ, dicuntur neceſſariæ & ſimpliciter & abſolutè: quia non poſſunt eſſe falſæ, etiam dato antecedente falſo: ut Sortes currit, ergo homo eſt animal, uel Deus eſt. Si enim ad impoſſibile ſequitur quodlibet, ſequitur etiam quod ad falſum ſequi poteſt uerum: Tales propoſitiones quæ non poſſunt eſſe falſæ apud Theologos, dicuntur ſimpliciter & abſolute eſſe neceſſariæ & æternæ ueritatis. Et cauſa huius neceſſitatis prouenit ex ipſa rei eſſentia, ſiue natura, eo quod cauſa quæ talem naturã creauit & ordinauit impediri non poteſt. Apud naturales uero propoſitio dicitur ſimpliciter & abſolute neceſſaria, quãdo cauſa naturaliter impediri non poteſt, ut hæc propoſitio, Sol lucet, & aliæ huiuſmodi. Ex præmiſſis patet primo, quod contingentia rerum ſimul ſtat cum præſcientia Dei. quia præſcientia Dei nihil imprimit in hominibus, ſicut nec uiſio, qua Sortes videt Platonem. Et quamuis Deus mouendo creaturas aliquid imprimat, tamẽ imprimit ſedundum modum & conditionem naturę quam mouet, iuxta illud, Diſponit omnia ſuauiter, hoc eſt naturalia naturaliter, & libera liberè, & contingentia contingenter. Et ſic ſi ponatur voluntatem a Deo moueri, uoluntas infallibiliter mouebitur, ex ſuppoſitione tamẽ. Nõ autem ſimpliciter, quia nihil eam neceſſitans in ea imprimitur. & ſic conceduntur in ſenſu diuiſo ſequentes propoſitiones, prædeſtinatus poteſt damnari, & reprobatus poteſt ſaluari, & aliæ ſimiles, quæ ſunt falſæ in ſenſu compoſito; Ex his patet quod licet ſcientia Dei practica ſit cauſa ſcitorum, non tamen ſcientia ſpeculatiua. Nec etiam ſcientia eius practica eſt cauſa neceſſaria, cum per ſecundas cauſas ſecundum modum earum cauſet. Et ſic generatio plantæ eſt contingens, propter cauſam proximam, quæ eſt motus ſolis q̧ poteſt impediri. Si dicatur quod conditionalis, cuius antecedens eſt abſolutè neceſſarium, etiam conſequens erit abſolutè neceſſarium: ergo ſi Deus ſciuit hoc futurum hoc erit, cum naturaliter & neceſſariò ſciat omnia futura. Dicendum quod quando in antecedente ponitur aliquid pertinẽs ad actum animę, conſequens eſt accipiendum, non ſecundum eſſe quod in ſe eſt, ſed ſecundum eſſe quod eſt in anima. Aliud enim eſt eſſe rei i anima, aliud in ſeipſa, puta ſi dicam, Anima intelligit aliquid, intelligendum eſt quod illud eſt immateriale, ſecundum quod eſt in intellectu, & non ſecundum quod eſt in ſeipſo. Et ſimiliter ſi dicam, Deus ſcit aliquid futurum, ergo illud erit: conſequens intelligendum eſt prout ſubeſt ſcientiæ diuinæ, hoc eſt prout eſt in ſua præſentialitate ſiue æternitate, quę non ſubiicitur tẽpori, ſed ambit omne tempus. ideo Deus nullum contingens videt quo ad ſe, ſed ſolum quo ad nos, & quo ad noſtrũ modum intelligendi. & ideo decipiuntur qui dicunt Deum uidere aliquid futurum quo ad ſe, cum non uideat niſi quæ pręſentia ſunt ſibi. Eam ob rem ſi uidet in ſuo nunc æternitatis aliquid, nõ ſequitur q̧ uideat illud in noſtro nunc, quod aliquando eſt futurum, aliquando pręſens, aliquãdo pteritum. Et deceptio prouenit, quia ea q̃ nobis conueniunt, & de nobis dicũtur, arbitramur eodẽ modo de Deo dici: quod plurimum diſtat a veritate, quod eſt bene notandũ & ſic prędictũ cõſequens eſt neceſſarium, ſicut & antecedens: quia omne quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe. & ſic prædictũ antecedens non eſt abſolute neceſſarium, ſed ex ſuppoſitione ſuppoſito quod Deus ſciuerit, & in ſenſu cõpoſito.

Sap. 8.

Deus nihil futurum ſcit quo ad ſe

Ver. 2. *De ideis.*

IDEA Græcè, Latinè forma ſiue ſimili-

1. p. q. 15 art. 1. similitudo dicitur, quia est principium co gnoscendi & operandi quæ conueniunt Deo quo ad alia a se, ideo dicitur Idea, & exemplar aliorum. vnde Exod. 25. Fac secundum exemplar quod tibi in mõte mõstratum est. Sed cum Deus per suam essentiam sit principium aliarum rerum, & non suiipsius, sequitur quòd essentia diuina non dicitur Idea, secundum quod comparatur ad ipsum Deum, sed bene quo ad alia. Ideo possumus dicere diuinam essentiam esse Ideam, siue similitudinẽ omnium aliarum rerum. vnde D. August. dicit, In libr. 83. q. Tanta vis in Ideis constituitur, vt nisi his intellectis nemo sapiens dici possit. Et quanuis diuina essentia non sit nisi vna in se, & dicatur Idea inquantum est ratio vel similitudo huius vel illius rei: quia tamen sunt plures res intellectę, sequitur quod sunt plures Ideæ siue similitudines aut rationes intellectæ: cùm cuiuslibet rei essẽtia diuina sit similitudo. & nobilius res sint in ea quàm in seipsis. Quia in essentia diuina dicuntur creatrix essentia. Et c. 7. de diui. nomi. licet D. Dionys. dicat quòd Deus non cognoscit res secundum Ideam extra se, intelligit de Idea extra se existẽte, siue accidẽtali, sicut nos per species intelligibiles. Nec obstat quòd non ponuntur in Deo plures sapientię aut artes, quę sunt principium cognoscendi & operandi. Quia sapientia & ars significantur, vt quo Deus intelligit: Idea verò id quod Deus intelligit: Et quia malum in Deo esse non potest, Ideo malum non cognoscitur a Deo per propriam Ideam, sed per Ideam siue rationem boni oppositi. Et cum Deus eorum quę non fuerunt, nec sunt, nec erũt, non habeat scientiam practicam actu, sed solum virtute: Ideo respectu eorum non est Idea in Deo, secundum quod Idea significat exemplar, siue principium operãdi: est tamen secundum quod Idea significat principium cognoscẽdi. Notandum tamen quod genera non possunt habere aliam Ideam in essentia diuina ab Idea speciei: quia nunquam genus est nisi in aliqua specie. Similiter etiam dicendum est de accidentibus, quæ inseparabiliter concomitantur subiectum. Accidentia verò quæ superueniunt subiecto, aliam Ideã habent. Artifex enim per formam domus facit omnia accidentia, quæ a principio concomitantur domum. sed non omnia q superueniunt domui iam factæ, vt sunt picturæ, & alia huiusmodi. Indiuidua, secundum opinionem Platonis, non habent aliam Ideam ab Idea speciei, tum quia singularia indiuiduantur per materiam, quã ipse Plato ponebat esse increatam (ut quidam uidẽtur opinari) & concausam Ideæ, tum quia intentio naturæ consistit in speciebus, nec particularia producit, nisi ut in eis species saluetur. Sed prouidẽtia diuina nõ solum se extendit ad species, sed etiam ad singularia: nec ponimus Ideas extra essentiam diuinam & extra nos, siue Ideas separatas a Deo & nobis, vt Aristotel. dicit Platonem posuisse.

§. 8. *De prouidentia Dei.*

B 1. p. q. 22 art. 1. PRouidentia, proprie accipiendo, est ratio siue cognitio & directio siue dispositio ordinandorum in finem, & præcipue in finem ultimum: & est principalis pars prudentiæ, ad quã ordinantur memoria præteritorũ, & intelligentia præsentiũ, prout ex præteritis memoratis, & præsentibus intellectis coniectamus de futuris prouidendis. Prudentię autẽ proprium, secũdum Philosophum, est ordinare alia in finem respectu suiipsius. & sic dicitur homo prudens, qui bene ordinat actus suos in finem uitæ suæ, siue actus aliorum sibi subditorum in familia, ciuitate, vel regno. secundum quem modum dicitur Matt. 24. Fidelis seruus & prudẽs, quem constituit dominus super familiam suam. Prouidentia ponitur in intellectu sicut, prudentia. supponit tamen uoluntatem finis: nullus enim præcipit aut disponit de agẽdis propter finem, nisi uelit finem. Et per hunc modum prudentia & prouidentia conueniunt Deo, qui non solum producit res secundum substantiam, sed etiam ordinat eas in finem ipsarum, vnde Sap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. & 4. de conso. D. Boetius dicit quod prouidentia est ipsa diuina ratio in summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit dispositio autem potest dici tam ratio ordinis rerum in finem, quam ratio ordinis partiũ in toto. Ad prudentiam autem duo pertinent scilicet ratio siue cognitio ordinis

rerum in finem, quæ dicitur prouidentia & executio ordinis rerum in finẽ, quæ dicitur gubernatio. Primum eſt æternũ in Deo: Secundũ eſt temporale: quia dicit relationem ad creaturas exiſtentes. Nec obſtat quod Philoſophus dicit prudentiam eſſe eorum, de quibus Eubolia recte conſiliatur, & Syneſis indicat: Sed conſilium cũ importet inquiſitionẽ, non eſt in Deo, qui omnia abſq; diſcurſu ſimul uidet: igitur, &c. quia regula generalis eſt, ꝙ ea q̃ poſſunt prædicari de Deo & creaturis, q̃do dicuntur de Deo, intelliguntur remoueri ea quæ ſunt imperfectionis, quæ non remouentur, cum dicuntur de creaturis. Et ideo licet conſilium non ſit in Deo, prout importat inquiſitionem, eſt tamen in Deo ut dicit terminum conſilii, qui eſt rectitudo iudicii, ad quam cõſiliantes inquirendo perueniunt. vnde Apoſt. dicit, Qui operatur omnia ſecundum conſiliũ uoluntatis ſuæ. Et cum deus ſit cauſa omnium rerũ, & ordinet ſiue diſponat omnia in finem ſuum, ſequitur quod omnia ſunt diuinæ prouidentiæ ſubiecta. Vnde Sap. 8: de diuina ſapientia dicitur, Attingit a fine uſque in finem fortiter, & diſponit, omnia ſuauiter. Et ſic apud Deum nihil eſt caſuale aut fortuitum, cum non ſit pręter intentum. Nec eſt inconueniens ꝙ prouiſor vniuerſalis permittat aliquem defectum in particulari, ne impediatur bonũ totius uniuerſi: ſicut in particulari prouiſore, qui debet quãtum poteſt omnem defectum uitare in eo cuius curam gerit. unde corruptiones & defectus in naturalibus, dicuntur contra naturam particularem: ſunt tamen de intentione naturæ vniuerſalis, inquantum defectus vnius cedit in profectum alterius. Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deeſſent in uniuerſo. Non enim eſſet vita leonis, niſi eſſet occiſio animalium: nec eſſet patientia martyrũ, niſi permitteretur perſecutio tyrannorum. nec appareret iuſtitia punitiua, ſi angeli & homines nõ fuiſſent permiſſi peccare. Et quamuis humana prouidentia non ſe extẽdat ad ea quæ ex natura neceſſario proueniunt: (quia non eſt homo inſtitutor naturæ ſicut Deus) ideo Dei prouidentia ad omnia ſe extendit, etiam ad ea quæ ex natura neceſſario proueniunt. Et licet homines dimittantur peccare propter liberum arbitriũ, propter qđ ſunt domini ſuorũ actuũ: non tñ ſequitur ꝙ non ſubſint diuinæ prouidentiæ, ſed ꝙ ſpeciali modo ſubdãtur, vt ſcilicet imputetur eis ad culpã uel meritum, & reddatur eis pœna uel præmiũ. Et quantum ad hanc ſpecialem prouidentiam Apoſt. remouet a Deo curã de bobus. Notandũ tamen ꝙ quantũ ad rationẽ ſiue diſpoſitionẽ ordinis rerũ in finem Deus immediate prouidet omnibus. quia in ſuo intellectu habet rationem omniũ, etiam minimorum. cum cauſas aliquibus effectibus præfecit, dedit illis uirtutẽ ad effectus illos producendos. ideo oportet quod ordinem cauſarum ad ſuos effectus in ſua ratione habuerit. Quantum ad executionem uero prouidet, mediantibus cauſis ſecundis, & inferiora gubernat per ſuperiora, non defectu virtutis, ſed propter abundantiam ſuæ bonitatis, quæ tanta eſt quod dignitatem cauſalitatis etiam creaturis communicat. Et licet non pertineat ad dignitatem regis tẽporalis de minimis curã gerere, propter defectum uirtutis: quia pluribus intentus, &c. & ſi propter minima relinqueret maiora deficeret: non eſt tamen contra dignitatẽ Dei, qui eſt infinitæ uirtututis, quę in hoc oſtenditur quod omnibus prouidet, nec impeditur. nec etiam per eius prouidentiam excluduntur cauſæ ſecundæ, quæ ſunt executiones huius ordinis. Et quamuis D. Aug. dicat quod melius ſit nobis non cognoſcere mala & uilia, quam ea cognoſcere: quia per eorum cognitionem impedimur a cognitione aliquorum meliorum, cum non poſſimus ſimul multa intelligere, & aliquando cognitio malorum peruertit uoluntatem in malum: hæc tamen non habent locum in Deo, ideo cognoſcit omnia bona & mala & quæcunq; uilia. Notandum præterea quod quamuis diuina prouidentia quibuſdam rebus neceſſitatem imponat, non tamen omnibus. Quia (vt D. Dion: ait) Corrumpere naturam non eſt diuinę prouidentiæ. ſed uideretur corrumpere uel peruertere, ſi ea quibus dedit liberum arbitrium, neceſſitaret. Et ſi ea quæ naturaliter proueniunt, ſuum non conſequerentur

Margin notes: Ephe. 1. art. 1. — 1. Cor. 9. art. 1. — In Euchi. — art. 4. — 4. de diui non.

sequerentur effectum & finem. Ideo Sap. 8. dicitur, disponit omnia suauiter, hoc est unumquodq; secundum modum suæ naturæ: scilicet naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera libere. Et sic quædam disponit necessario, quædam contingenter. vnde resultat ꝙ ordo diuinæ prouidentiæ est immutabilis: quia omnia infallibiliter ueniunt sicut vult euenire. de his aliqua dicta sunt, cum de scientia Dei & rerum contingentia ageretur.

Ver. 1. *De prædestinatione & reprobatione in generali.*

C PRædestinatio (prout de ea a Theologis communiter tractatur) est pars subiectiua siue species prouidentiæ. Et sic est ratio ordinis siue dispositio itellectualis naturę in finem excedentē proportionē naturæ creatę, hoc est in uitam æternā. Et sic omnis prædestinatio est prouidentia, sed non econuerso: Quia dispositio creaturarum irrationabilium & insensibilium prouidentia dici potest, & non prædestinatio. Similiter reprobatio, hoc est dispositio ad pœnā æternā, est prouidētia, & tamen non est prędestinatio. Ex quo apparet ꝙ prouidētia in ordine adintellectualē naturā diuiditur in prædestinationem & reprobationem. & sic prędestinari & reprobari cōuenit duntaxat angelis & hominibus. Et sicut dictum est ꝙ ꝓuidentia pertinet ad intellectum, supposito actu uoluntatis, sic etiam prędestinatio quæ includit propositum dandi vitā ęternā. vnde Apost. vt secundum electionem propositum Dei maneret. Ex quo videtur sumi differentia inter prędestinationem & præscientiam. Nam hæc dictio, præsciētia, quantum est ex suo modo significandi, non importat actum voluntatis sicut hæc dictio. prædestinatio. Et quia uidemus in nobis actum uoluntatis sequi actum intellectus, & scientiam pręcedere prouidentiam: sic dicimus præscientiam Dei præcedere prædestinationem, & esse communiorē ea, quia attribuimus Deo præscientiam irrationabilium, & non prædestinationem, respectu illorum. Et in intellectualibus creaturis prędestinatio prętrequirit præscientiam. Prius enim saltem ordine naturæ, cognoscitur res aliqua & finis ac mediū, quam disponatur in finem. & ideo dicimus præscientiā præcedere prædestinationem, iuxta illud Ro. 8. Quos præsciuit, hos & prædestinauit, &c. & pari ratione præsciētia pręcedit reprobationē siue odiū Dei. Et non loquimur hic de præscientia meritorū vel demeritorū, quæ non æqualiter se habet ad prædestinationem & reprobationem, ut postea dicetur: Sed de pſcienria Dei. abstrahendo ab his scilicet meritis & demeritis, pro præuisione rei & finis absolutē. & hæc præscientia eodem modo se habet ad prædestinationē & reprobationem. Ad horum euidentiā sciendō est ꝙ in nomine prædestinationis multa includuntur. f. præscientia & prouidentia, quæ sunt superiora, & electio, quod est vnū concomitans, & consequentia, quæ sunt uocatio, iustificatio, & glorificatio, quę ordinata se habent, sicut diximus de præscientia, prouidentia: & prædestinatione. Nam primo intelligimus electionem, secundo uocationem, non quamcunque, quia (ut habetur Mat. 10.) Multi sunt uocati, pauci uero electi: sed uocationem secundum propositum uoluntatis suæ, hoc est uocationem efficacem. Tertio intelligimus iustificationem siue gratiæ collationē, ex qua in his qui subiecti sunt peccatis, sequitur peccatorum remissio. Quarto magnificationem, quæ dicitur continuatio meritorum, siue perseuerantia in bono, uel saltem non interrupta, ut in paruulis baptizatis ante usum rationis decedentibus. Postremo intelligimus glorificationē, siue gloriæ & uitæ ęternæ collationē, quę est terminus prædestinationis, & secundum hæc debent intelligi uerba Aposto. Rom. 8. nā quos præsciuit, &c. In reprobatione uero non tot includuntur, sed sequentia: Præscientia simplex & absoluta, de qua dictum est, & prouidentia tanquam priora & superiora, postmodum permissio cadendi in peccatum, postremo deputatio ad pœnam ęternam, quæ est terminus & finis reprobationis. Pro ampliori tamen intelligentia præmissorum sciendum est quod non intendimus ponere prioritatem aut posterioritatē in Deo, sed solum secundum nostrum modum intelligendi. Scimus enim Deum ab ęterno & in sua ęternitate antequam

Marginalia: 1. p. q. 23 art. 2. — Rom. 9. — *Multa in prædestinatione includuntur.*

quicquam faceret, omnia pręsciuisse uni co actu semper eodem modo permanente, qui est sua essentia, & ea non erant futura sciuisse solum speculatiue, ut in potétia sua. Et hanc scientiam (ut dictum est) vocamus simplicis intelligentiæ, siue speculatiuam tantum, eo q non habeat compositionem uoluntatis siue uoluntatem annexam. Ea uero quę futura erant, præsciebat, & eorum habebat non solum sciétiam speculatiuam, sed etiam practicam, quæ habet uoluntatem annexam ab exterius producendi pro instanti pro quo ea producturus erat. Ideo circa illa dicitur exemplar. & sic absque Dei mutatione facta est mutatio in creaturis, quando productæ sunt, quæ prius non erãt. Hæc dicitur scientia visionis, quia omnia simul videt præsentia in suo nunc æternitatis: & quo ad nos dicitur præscientiæ & præuisio, eo q priusquam tempus esset, præsciret & pręuideret. Imaginamur. n. Deum in suo nunc æternitatis inter alia uidisse ĩtellectuales creaturas ex sua gratia capaces ad finem supernaturalem, & accepisse certum numerum illarum tam ex angelis, quam hominibus, & per uoluntaté proposuisse eas ordinare ad illum finem, & media cõducentia eis dare: deinde eas in tempore productas esse, & sic postmodum uocasse, iustificasse, magnificasse, ac glorificasse. Aliam vero multitudinem tam hominum quam angelorum in eodé tunc æternitatis post pręscientiam speculatiuam ipsorum. pręsciuit singulos illorum, uel gratiam oblętam non accepturos uel ea male usuros. & idem proposuit eis dare pœnas ęternas, propter eorum demerita. deinde creauit illos in tempore, libertatem dedit, peccare permisit, in multa patientia sustinens vasa iræ apta in interitum, & tandem eos perseuerantes in malitia usque in finem nitæ, suppliciis deputauit æternis, quæ sunt terminus & finis reprobationis. Quod autem Deus aliquos prædestinauerit, probatũ est. Quod uero aliquos reprobauerit, Malac. testatur, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. (*Mal. 1.*)
& Apost. Cum nondum nati fuissent, &c.
& alibi dicit, Ne quis fornicator aut pro (*Rom. 9.*)
phanus ut Esau, qui propter unam escam (*Heb. 12.*)
uendidit primogenita sua. Scitote enim quoniam postea concupiuit hæreditare benedictionem, & reprobatus est. Non inuenit pænitétiæ locum, quamquam cum lachrymis inquisiuisset eam. Et non intelligitur principaliter de benedictione aut seruitute temporali, sed spirituali. Nam Esau fuit maior in bonis téporalib. quam Iacob: imo Iacob dixit se seruum. Esau, & (*Gen. 32.*) misit ad eum munera. Ad prouidentiam enim vniuersalis prouisoris pertinet aliquos defectus permittere in his qui suæ ꝓuidentiæ subduntur propter maius bonũ. Et sic reprobatio includit actum voluntatis scilicet voluntatem permittendi cadere in culpam, & inferédi damnationis pęnã pro culpa. Nec propter hac causa reꝓbatio est causa damnationis, sicut prædestinatio est causa salutis, cum permissio peccandi nil ponat in peccante, sicut iustificatio in pœnitente. Nec reprobatio Dei subtrahit aliquid de potentia reprobati, Nec reprobatus est impossibilitatus adipisci gratiã, impossibilitate absoluta, sed ex suppositione, quæ non tollit libertatem. Nec obstat quod dicit Sapien. Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum (*Sap. 11.*) quæ fecisti: Quia intelligitur quãtum ad (*1. Tim. 2.*) esse naturale, & non quantum ad bea- (*ar. iiii. ad*) titudinem. Et licet velit omnes homi- (*3.*) nes saluos fieri, voluntate antecedente, quod non est simpliciter velle: non tamen uoluntate consequente, qua dicitur simpliciter velle. Ex præmissis sequitur primo, quod prædestinatio non est in prædestinatis, sicut nec præscientia aut prouidentia in rebus prouisis, sed est solum ratio in intellectu prouisoris. Licet executio prouidentiæ & prædestinationis, quæ dicitur gubernatio & prædestinatio passiua, sit in rebus gubernatis & prędestinatis passiue, & in gubernante & prædestinante actiue. Et sic uocatio, iustificatio, magnificatio, & glorificatio, aliquid ponunt in prædestinatis. Reprobatio etiam actiua nihil ponit in reprobatis, sed bene executio reprobationis, quo ad pęnas æternas, sed nõ quo ad permissionem peccandi. & ideo non necessitat ad peccandum, licet reprobati infallibiliter peccét. Prædestinatio enim aut reprobatio actiua non ponit in deo actionem realem ad extra, sicut executio

illius

illius. Secūdo sequitur quod prædestinatio electorū est certa & infallibilis. non tamen sequitur q prædestinatus absoluta necessitate saluetur, sed solum necessitate infallibilitatis. & ex suppositione. quæ necessitas non opponitur contingentiæ ut dictum est. Si dicatur, Quicquid Deus potuit, potest nunc: sed potuit non prædestinare Petrum, ergo & nunc potest. Dicendum q maior huius syllogismi est uera, absolute loquendo. Sed minor est falsa cū conclusione, quia supponit id quod iam prædestinatū est, posse non prædestinari, quod est falsum in sensu composito: quia cum prædestinatio includat uoluntatem Dei, quæ est immutabilis, & Deum velle aliquid creatum sit necessarium ex suppositione: igitur, &c. Et quāuis ille qui prædestinatus est, possit absolute mori in peccato, non tamen supposita prædestinatione. Nec obstat id quod D. August. super illud, Tene qđ habes, ne alius accipiat coronā tuam, dicit: Alius nō est accepturus nisi iste perdiderit: ergo prædestinatio nō est certa, postquam perdi potest corona gloriæ. Quia corona dicitur alicuius dupliciter, Vno modo ex prædestinatione simpliciter absoluta: & hanc nemo potest perdere: quia infallibiliter morietur in gratia. Alio modo potest corona esse alicuius ex gratia vel merito gratiæ quod habet: & tale debitum dicitur ex prædestinatione secundum præsentem iustitiā, quia si tunc cum gratiam habet moreretur, infallibiliter saluaretur: tamen hanc coronam & gratiam potest quis amitterē per sequens peccatum mortale. Alius autem illam coronam amissam dicitur accipere, in quārum loco eius qui cecidit in peccatum, subrogatur, secundum illud Iob, Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis: sicut loco angelorum malorum substituti sunt homines, & in locum Iudæorum Gentiles. Substitutus antem in statum gratiæ quantū ad hoc coronam accipit, quia de bonis quæ alius fecit, in æterna vita gaudebit. Et quemadmodum dictum est de prędestinatione quod est duplex scilicet absoluta, & secundum præsentem iustitiam: sic dicendum est de reprobatione: Notandum quod licet numerus prædestinatorum uel etiā reprobatorū, ſm pſentē iustitiam non sit certus & determinatus pro omni tēpore (quia pōt augeri & minui, secundū illud Deu. 1. Dominus noster addat ad hunc numerum multa milia. & Psal. Deleantur de libro viuentium, &c. licet aliqui exponant, secundum opinionē hominum.) Numerus tamen prædestinatorum & reprobatorum absolute est certus & determinatus: sic quod augeri vel minui non potest, ut D. August. dicit. Sed numerus ille & ratio eius soli Deo est cognitus, vt D. Gregor. in quadam oratione ait, Deus cui soli cognitus est numerus electorum in ęterna fœlicitate locandus. Et quāuis aliquibus sanctis ex priuilegio speciali pdestinatio sit reuelata (ut dicitur communiter de D Magdalena & Paulo, ac aliis, propter hoc quod scriptum est Luc. 10. Maria optimam partem elegit, quę non auferetur ab ea. & 2. Corin. 12. Sufficit tibi gratia mea. & Phil. 4. de multis quorum nomina Apost. dicit esse scripta in libro vitę.) Non tamen conuenit, quod prędestinatio communiter reueletur omnibus. Quia si sic, illi qui non sunt prædestinati desperarent, & securitas prædestinationis pareret negligentiam. Reprobatio autem de lege non potest reuelari cum in lege habeamus pręceptum de spe, quod impleri non posset ab eo q haberet certam reuelationem de sua dānatione. Et quia prædestinati, secundum Apostolum, scripti sunt in libro vitæ, sciendum est quod Liber vitæ metaphorice dicitur de Deo. Et secundum Diuum Augustin. in libro de Ciuitate Dei, Liber vitæ est ipsa diuina prædestinatio, siue ipsa Dei notitia, qua firmiter retinet se aliquos prędestinasse ad vitam æternam: & sic est nomen essentiale, quod tamen quodammodo attribuitur filio, quia habet maiorem similitudinem cum proprio filii, quam cum proprio patris aut Spiritus sancti: quia proprium filii est esse a patre per modum intellectus. ita etiā liber importat quod sit ab alio scriptus, intellectu dictante. ideo attribuitur filio iuxta illud Apocalip. 21. Non introibit in illam nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni: Notitia vero malorum non debet dici liber mortis, cum liber mortis

art. 6. *Apoc. 3.* *prædestinatio absoluta, & secundū præsentē iustitiam quid.* *Iob 34.* *An numerus p̄destinatorum certus sit. 2.* *Psal. 68.* *In lib. de natu. & gra.* *Liber vitæ quid. 1. p. q. 24 art. 1.*

uit. Nec obstat quod dicitur. 2. Timoth. 2. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit: quia intelligitur de vltimo effectu prędestinationis, qui est corona gloriæ. Nō obstat pariter quod habetur 2. Pet. 1. Quapropter fratres satagite ut certam ve stram uocationem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquādo. sic. n. aliquando ministrabitur vobis introitus in ęternum regnum domini & Saluatoris nostri Iesu christi. Quia per illa verba haberi non potest quod electio fuerit propter bona opera sequentia: sed quod per pseuerantiam in nobis operibus, prædestinatio quæ immobilis est, quadam certitudinem coniecturali nobis certa ostendatur. circa reprobationem tamen notandum est, ꝙ si accipiatur reprobatio ex parte effectus principalis qui est pœna æterna, Deus illam ordinauit propter peccata, cuius ipse nō est causa, sed solum liberū arbitrium. Iustitia enim diuina pœnas non meditatur ante peccatum: Quia si meditaretur & intenderet, videretur ex consequenti intēdere peccatum, cum sine peccato pœnas infligere non posset, saltē in ratione pœnæ, licet bene in ratione pęnalitatis. Nec Deus adeo indiget laude nostra, vt uindictam statuat ante peccatum, qua statuta oporteat ordinare peccatum vt valeat vindicare. quo posito non videtur peccatum imputandum ei qui Dei ordinationem peccando implet. Quod autem non ordinauerit peccatum. apparet ex eo quod sustinuit vasa iræ in multa patientia. Cum igitur peccatum a Deo esse nō possit, necesse est quod sit a peccante. Et ideo reprobatio habet causam in reꝓbato, scilicet demerita, ad quæ sequitur manifestatio iustitiæ diuinæ punitiuæ. Gratia vero & auxilium speciale, quo homo ad gratiam uocatur, qui est primus effectus prædestinationis, nō est ab ipso homine. sed a Deo, qui gratis vocat, & gratis impartitur Ideo prædestinatio non habet causam in prædestinato. Et quamuis permissio peccati sit a DEO. quia tamen illa nihil ponit in peccante, nec tollit liberū arbitrium: ideo peccatum est omnino a peccante, & non a Deo: & per consequēs non est similis ratio de causa reprobationis & prædestinationis, quę quantum ad omnes effectus positiuos, non habet causam in prædestinato, sicut reprobatio, quę non habet nisi duos effectus positiuos in reprobato, scilicet peccatum & pœnam ęternam, peccati liberū arbitrium est causa, & peccatum est causa pœnæ æternæ. Et non habere causam in prædestinato non repugnat diuinæ misericordiæ, imo eam magis manifestat: Reprobationem autem non habere causam in reprobo repugnat diuinæ iustitiæ, quæ in reprobatione & reprobatis manifestatur. Vnde Oseas dicit, Perditio tua ex te Israel, &c. Nec obstat illud Apostoli, O homo tu qs es qui respondeas Deo? Nūquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud uero in contumeliam? &c. Quia per hæc uerba Aposto. uolebat innuere: ꝙ si Deus ex sua potestate prædestinasset aliquem ad gloriam, & aliquem reprobasset ad tormenta, non haberet rationem pœnæ absque culpa præuia, sed solū pœnalitatis: nec posset homo cōqueri de Deo, neq; respondere. non dicit tamen quod fecerit. Sed argumentatur a maiori ad minus. q. d. si talis nō posset de Deo conqueri, multo minus potest homo conqueri, si uasa contumeliæ, hoc est peccatores propter peccata & culpas quas ꝓuidit, & ordinauit ad pœnam æternam. Non obstat pariter exemplum allegatum de Esau & Iacob, in quibus quantum ad opera & causas uidentur æquari prædestinatio & reprobatio. Potest enim dici quod non est par ratio, propter repugnantiam prędictam. Non obstat insuper quod de paruulis allegat D. Augu. Quia quod uni applicetur sacramentum baptismi, est ex diuina misericordia: quod autem alteri non applicetur, est ex diuina iustitia, propter peccatum originale. Notandum præterea quod prædestinatio iuuari potest precibus Sanctorum. Vnde Isaac rogauit pro Rebecca vxore sua, & Deus dedit ei conceptum. Ex illo autem cōceptu natus est Iacob, qui fuit prędestinatus, qui non fuisset, nisi oratio Isaac prçcessisset. Ad cuius euidentiam sciendum est ꝙ in prædestinatione duo sunt consideranda scilicet ipsa ordinatio diuina, & effe-

Oseæ 13 Rom. 9.

1. p. q. 23 art. 8.

Gen. 25.

ctus siue executio illius. Et quantum ad primum nullo modo prædestinatio iuuatur precibus sanctorum. Non enim precibus fit, quod aliquis prędestinetur a Deo. Quantum ad secundum vero dicitur prædestinatio iuuari precibus sanctorum & aliis bonis operibus, quia diuina prouidētia (cuius prædestinatio est pars) non subtrahit secundas causas: sed sic prouidet effectibus, ut etiam ordo causarū secundarum subiaceat diuinæ prouidētiæ. Ita etiam, prædestinatur a Deo salus alicuius, vt etiam, sub ordine prædestinationis cadat quicquid hominē promouet ad salutem, vt orationes propriæ aut aliorum, aut aliquid huiusmodi, quæ dicuntur auxilia, sine quibus quis salutē non cōsequeretur. Vnde D. Greg. ait, Obtineri nequaquam possunt quæ prædestinata nō sunt: sed ea quæ sanctorum precibus obtinentur, sic prædestinata sunt ut eorum orationibus obtineantur. & idem dicendū de eleemosynis, ieiuniis, & aliis bonis. Ideo prædestinati debent conari ad orandū & benefaciendum, quia per huiusmodi effectus prædestinatio certitudinaliter impletur. Ideo D. Petrus dicebat: Satagite ut per bona opera uocationem uestram certam faciatis. Nec tamen sequitur ꝙ si per creaturas prædestinatio non possit impediri, quod etiam non possit iuuari: quia secundę causæ non possunt egredi ordinem causę primæ & uniuersalis, sed ipsū ordinem exequuntur. Ideo non possunt impedire, sed iuuare: non principaliter, sed secūdario & quodam modo instrumētaliter. Eam ob rem repellēdi sunt illi q propter certitudinē prædestinationis dixerunt superfluas esse orationes, uel quicquid aliud fiat ad salutem humanam consequendam, his factis uel non factis prædestinati consequentur uitam æternam, & non reprobi: quia contra hoc sunt omnes admonitiones & exhortationes ad orationem & ad alia bona opera inducentes. Et sic Christus frustra dixisset, Vigilate & orate ne intretis in tentationem. & D. Iacobus primo. Orate pro inuicem ut saluemini. Rustici interrogati quare fodiunt uineas. & milites quare in bello accipiunt arma, dicunt ꝙ fossio est mediū ad habendum uinum, & armatura mediū ꝑseruationis uitæ. & tamen licet Deus sciat an uineę portabunt fructū uel militis morienț in bello: & si Deus uelit absque fossione. uineæ portabūt fructū, & milites præseruabūtur sine armis: & si Deus nolit non fiet: dicunt se nō frustra id facere, quia exponerēt se periculo, cū illa sint media ordinata ad illos fines. Sic cum orationes & alia bona opera sint media ordinata ad consequendam vitam æternam, non sunt prætermittenda, sed potius prosequenda. & qui illa respuunt, timere debēt de sua reprobatione: licet certitudinaliter iudicare esset temerariū, cū voluntas sit deambulatoria vsq; ad mortē, ante quā possint pœnitere, & media prosequi. Non propter hoc tamen sequitur ꝙ per oratiōes mutetur uel impediatur diuina prædestinatio, Vnde. 1. Regum. 15. dicitur, Porro triumphator Israel non parcet, nec pœnitudine flectetur. & Rom. 11. Sine pœnitentia sunt dona Dei.

Qūo ꝑdestinatio iuuatur.

2. Pet. 1.

Mat. 26.

Ver. 3. *De singulari Christi prædestinatione.*

A CHristum fuisse prædestinatum manifestum est ex Apostolo, qui Roma. 1. de seipso loquens, dicit: Qui ꝑdestinatus est filius Dei in uirtute. cum. n. prędestinatio propriè accepta, sit quędā diuina ꝑordinatio ab æterno de his quæ per gratiam Dei fienda sunt in tempore: sed præordinatum fuit ab æterno, quod filius Dei fieret homo. & ꝙ homo esset Deus: ergo necesse est dicere ipsam unionem naturę diuinæ & humanę in Christo cadere sub ꝑdestinatione. & sic ratione hui⁹ unionis ꝑordinatę christus dicitur prędestinatus, alias sequeretur ꝙ diuinitati aliqd de nouo accederet. Et quāuis terminus prædestinationis nostrę sit adoptio. vnde Ephe. 1. dicitur. Prędestinauit nos in adoptionē filiorum Dei. & christus (vt dictum est) non fuerit filius adoptiuus, sed naturalis: nihilominus tamen dicitur singulariter prædestinatus prædestinatione alteri⁹ rationis a nostra. Nam (vt D. Aug. ait) prædestinatio ista naturæ humanæ est tanta & tam excelsa subiecto, ut quo tolleretur altius nō haberet. Nostra. n. prędestinatio facta est per gratiā habitualem duntaxat,

1. p. q. 34 art. 1.

In lib. de prædest. Sanct.

Christi

Christi autem prædestinatio per gratiam vnionis, quæ est infinita, & ex qua fluit plenitudo gratiæ, de qua (vt dicitur Ioan. 1.) Omnes accepimus. Et sic terminatio prædestinationis Christi est filiatio naturalis per gratiam unionis, quæ facta est ipsi naturæ humanæ, & non diuinæ. & ideo esse prædestinatum conuenit christo ratione naturæ humanæ, & nõ diuinæ. Ideo christus secundum quod homo, prædestinatus est filius Dei in virtute: non tamen prout hæc determinatio, secundũ quod homo, refertur ad actum significatum per participiũ materiale, siue ad suppositum diuinum: quia tunc esset sensus, quod prædestinatum sit secundam personam in diuinis secũdum quod homo, esse filium Dei, quod est falsum: Sed vt refertur ad propriã rationem actus, scilicet prout prædestinatio importat in sui ratione antecessionem & effectum gratuitum. & hoc modo cõuenit Christo, ratione naturæ humanæ, & facit hũc sensum, ab æterno prędestinatum fuit quod natura humana uniretur filio Dei. & sic ratione naturæ humanæ conueniret ei prædestinatio: & ita prædestinatum fuit quod homo esset filius Dei in virtute. Et quemadmodum alia prædicata tam naturalia quam gratuita, quę conueniunt christo ratione naturæ humanæ, prędicantur de Deo secundum quod homo, sic & prædestinatio. Vnde sicut christus secundum quod homo, est risibilis, hoc est ratione naturæ humanæ: & similiter eadem ratione est mediator, & satisfactio, & propitiatio pro peccatis nostris. Sic etiã dicimus quod christus ratione naturæ humanæ, & non diuinæ, est prædestinatus. & ideo hæc non est concedenda, Christus secundum quod Deus, est prędestinatus filius Dei, & maxime cum hæc dictio (prædestinatus) dicat antecessionem. Ex præmissis apparet primo, quod prædestinatio Christi est exemplar, & causa nostræ prædestinationis. Exemplar quidem dupliciter: Primo quantum ad bonum, ad quod prædestinamur: ipse enim prędestinatus est ad hoc quod esset filius DEI naturalis. Nos autem prædestinamur ad filiationẽ adoptionis, quæ est quædam participata similitudo filiatiõis naturalis: iuxta illud, Rom. 9. Quos præsciuit, hos & prędestinauit conformes fieri imagini filii sui. Secũdo quãtum ad modum cõsequendi illud bonũ, quod est per gratiam, quod quidem in Christo manifestum est: quia natura humana in Christo nullis præcedentib. meritis unita est Dei filio. Sic nos nullis præcedentibus meritis nostris unimur per gratiam: quia tamen illam habemus ex merito christi, de cuius plenitudine omnes accepimus, constat quod prædestinatio christi fuit causa & ratio nostræ prædestinationis. Vnde Ephes. 1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum Dei per Iesum Christum, scilicet complendam. Si vero Christus non fuisset incarnandus, prædestinasset homines saluari per aliam causam. Secundò apparet quod prædestinatio habet gradus. Primus est per gratiã visionis: Secundus per gratiam habitualem, & iterum iste secũdus habet alios gradus. Prędestinatio enim D. Virginis, quæ ab initio fuit confirmata in gratia est nobilior: deinde angelorum, qui post primũ actum fuerunt confirmati: postmodum Apostolorum, qui in die Pentecostes superabundantem confirmationem: acceperunt: postremum gradum tenet prædestinatio illorum qui non sunt in gratia confirmati. *Prædestinatio habet gradus.*

§ 9. *De annunciatione Dominica.*

AD Incarnationis filii Dei mysteriũ amplius intelligendum, notãda sũt ea quæ in Annũciatione per Gabrielem Angelum D. Virgini dicta sunt: Ideo Euãgelium D. Lucæ in huiusmodi solennitate legi consuetum, succinctè explanare tẽtabimus. In primis dicitur, Missus est, scilicet legatus ad tractandum matrimonium Christi cũ natura humana. Sed a quo fuit missus? respondet, a Deo, hoc est a tota Trinitate, Patre, Filio & Spiritu sancto: cum opera Trinitatis ad extra sint indiuisa. Sed quare DEVS misit legatum? cur ipsemet nõ uenit, vel cur absque legatione non assumpsit? Respondet Diu. Tho. quod propter quatuor rationes: Prima, ut ordo congruus filii Dei ad ipsam virginẽ seruaretur, ut scilicet prius mẽs eius instrueretur, & mente prius conciperet quàm carne *B* *3. p. q. 32 art. 1.*

Angeli in cælo carēt nominib. propriis. textus, Gabriel. Expositores dicunt quod angeli in cœlo carēt nominibus propriis. Quia quemadmodum illa ciuitas non eget sole neque nulla, sic neque aliquo adminiculo ad cognoscendum. Nam quilibet per propriam personalitatem cognoscitur. Sed si aliqua nomina eorum reperiuntur in scripturis, per illa declarantur opera ministerii, ad quæ mittuntur. Vnde Angelus dicitur nuncius scilicet missus. Gabriel autem interpretatur fortitudo Dei: quia incarnationis Christi mysterium, fortitudo Dei nominatur. Primo, quia per incarnationem filius Dei vicitse ipsum. formam serui accipiens. Secundo quia mittitur ad Virginem, de qua Salo. Mulierem fortem quis inueniet? Tertio, *Prou. ul.* quia per opus incarnationis victus est diabolus, qui dicitur fortis armatus. Item *Ioan. 8.* mundus, iuxta illud, confidite, quia ego vici mundum. Item infernus, cuius portas ęreas & uectes ferreos confregit. Item *Ioan. 16.* mortis imperium, iuxta illud, Ero mors tua o mors. Item omnem intellectum *Esa 45.* creatum. Nam non est qui possit soluere septem signacula libri signati, hoc est *Osea. 13.* *Apoc. 5.* filii Dei incarnati. Ideo hic Angelus legatus, recte Gabriel nuncupatur. Quidam quęrunt, de quo ordine erat? Diuus Grego. dicit: Summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium annunciabat: Propter quæ verba quidam dicunt quod fuit summus de ordine Seraphin. verum hoc incertum est. Nec D. Grego. hoc dicit: cum secundum eum, soli angeli tertiæ Hierarchiæ mittantur: & minima nunciare pertinet ad angelos, maiora vero ad archangelos, & sic posset dictū eius exponi, quod Gabriel est summus in suo ordine, quem in patria Deo *Locus incarnationis Nazareth.* duce videbimus. Sed ad quem locum missus est? dicit text. in ciuitatem Galileæ cui nomen Nazaret. Albertus magnus super Missus est, dicit quod uoluit potius *Esa 9.* concipi in Galilæa quam in Iudæa, ad ostendendum quod non solum uenerat ad saluandos Iudęos, sed etiam Gentiles, qui non erānt in Iudæa, sed aliqui in Galilæa, iuxta illud: Via maris trans Iordané Galileæ genitum. Dicit vlterius quod uoluit potius concipi in ciuitate, quam in cāpis & uiculis: quia ciuitas est proprius locus rationabilium hominum vnitorum ad ostendēdum quod illi qui uolunt eum spiritualiter concipere, debent esse in ciuitate, hoc est uniti in pace & concordia. uoluit etiam in Nazaret concipi, quæ interpretatur flos. ad ostendendum quod ipse erat flos, de quo ꝓphetauerat Esaias *Esa. 11.* dicens, Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet quæ uerba exponens Ecclesia in quodam responsorio, dicit: Virgo Dei genitrix uirga est, flos filius eius: Et super hunc florem requiescit spiritus almus. Si quæratur quo tempore missus est, quo anno, die, & hora? Diuus Anton. Floren. dicit quod missus *4. p. sū. ti 15. c. 6 §. 4.* fuit tempore quo prænunciatum fuerat christum mittendum, secundum prophetiam Iacob, Non auferetur sceptrum de *Ge. 49.* Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittēdus est, &c. & Dan. Septuaginta hebdomadæ (scilicet annorum, hoc *Dan. 9.* est 499) abbreuiatæ sunt super populum, vt consummatur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & vngatur Sanctus sāctorum. dicit vlterius. secundum Bedam, quod fuit ab initio mūdi anno quinquies millesimo 99. Si quæratur, quo mense? dicit text. & hic mensis est sextus, scilicet a conceptu D. Ioann. Baptistæ, qui conceptus fuit 25. Septembris. & christus 25. Martij. De die dicitur communiter, quod feria sexta, tali die quo creatus fuit primus homo scilicet Adam, conceptus fuit secundus Adam, hoc est christus, & simili die natus, & reuolutis. 33. annis passus & mortuus, secundum Diu. August. de hora dicit quod incertum est. Aliqui tamen contēplantur ꝙ de sero angelus; apparuit D. Virgini, sed dialogus inter eam & ange- *Sap. 18.* lum protractus est, usque ad mediā noctē *Signū salutationis D. Virgi. cur fiat.* in qua D. Virgo consensit & cōcepit, iuxta illud, Dū mediū silentiū tenerent omnia, & nox in suo cursu mediū iter haberet: Omnipotēs sermo tuus domine (hoc est filius tuus) de cœlis a regalibus sedibꝰ venit. Hinc est ꝙ Ecclesia de sero signū facere consueuit, triplici rōne. Prima est, vt per intercessionē D. Virg. quā salutamus & inuocamus, peccata nobis dimittātur. Scđa est, vt per eius intercessionem custodiamur de nocte ab hostibus. Tertia est, vt beneficiū incarnationis filij Dei, quod tali

tali hora inchoatum fuit, ad memoriam reducamus, & gratias Deo reddamus. Sed cui dirigebatur legatus iste? dicit textus, Ad Virginem desponsatam. Ad Virginem, de qua Esaias dixerat. Ecce Virgo concipiet, &c. Hæc autem Virgo per anthonomasiam nuncupatur. Ideo dicitur Virgo uirginum, quia fuit prima inter mulieres, quę uouit virginitatem inspiratione diuina. eam ob rem de ea dicitur, Sola sine exemplo placuisti domino nostro. Fuit enim inuentrix ordinis Virginum & angelicæ uitæ, Ideo recte nominatur Virgo Virginum, & Virginum abbatissa ac regina. Sic uidetur eam uocasse Psal. cum ait: Adducentur regi uirgines post eam. Eius uirginitatem ante partum, in partu, & post partum prædixit Ezechiel dicens: Porta hæc clausa est & non aperietur, & uir non pertransibit per eam: quia dominus Deus Israel ingressus est per eam: eritque clausa principi. Eius perpetuam virginitatem determinauit Ecclesia in multis concilijs generalibus. Vnde & cantat, Post partum virgo inuiolata permansisti, &c. Nec obstat, quod dicitur Mat. 1. Et non cognouit eam Ioseph, donec peperit filium suum primogenitum. Propter quæ verba Eluidius & Eunomius voluptuosi hæretici, non erubuerunt dicere D. Virginem post Christum, habuisse quatuor filios ex D. Ioseph, qui dicuntur fratres Christi, Marc. 6. Nonne hic est faber filius Marię, frater Iacobi, & Ioseph & Iudę, & Simonis? Et Aposto. Gala. 1. dicit, Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini, quod est hęreticum, & per Ecclesiam (vt iam dictum est) reprobatum. Quia (ut D. Chrysost. dicit) euangelista non intelligebat de cognitione carnali, vt prædicti hæretici ex sua mala indispositione existimabant. Qualis enim vnusquisque est. talia cogitat, & talis finis uidetur ei, vt Philosophus ait. Sed intelligebat Euangelista de cognitione uirtutum & priuilegiorum & tantę dignitatis. D. Virg. Ioseph quidem ante partum cognouerat Virginem sanctã & virtuosam, sed non tantæ dignitatis, sicut cognouit cũ peperit filiũ suum primogenitum, cum in eius partu tot uiderit mirabilia, ipsam scilicet sine dolore & apertione peperisse, noctem illuminatam fuisse, Angelos Christum inter brachia Diuę Virginis adorare. pastores & reges uenire, adorare, & munera offerre. Tunc enim perfectius cognouit Diuus Ioseph Mariam coniugem suam. & sic debet exponi illud uerbum, cognouit, &c. Primogenitus autem dici consueuit is, ante quem nullus alius genitus est, etiam si nullus alius fuerit postea genitus. Vnde & vnigenitus habebat iura primogenituræ. Diuus tamen Hierony. & alii expositores ad amplius confundendum hæreticos, aliter soluunt, & dicunt quod quanuis Euãgelista intelligeret de cognitione carnali, non posset ex illis uerbis inferri, quod Diuus Ioseph. post partum eam cognouerit, imo totum oppositum. Quia licet hoc aduerbium, (donec) aliquando significet vsque, cum determinatione temporis, post quod tempus ponit oppositũ: tamẽ in sacris literis cõsueuit accipi cum compositione eiusdem quod determinat, si ponatur affirmatiue, & cum diuisione eius quod determinat, si ponatur negatiue. Et sic hoc aduerbium affirmatiue tãtũ, idem significat sicut hoc complexum (usque & post) Si uero negatiue. sicut hoc complexum (vsque & nunquam post) Exemplum primi habetur in Psalm. 110. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si hoc aduerbium, donec, poneret oppositum post determinationem tẽporis, quod erit in die iudicii, sequeretur quod post diem iudicii Christus non sederet a dextris Dei, quod est hæreticum. Exemplum secundi. In psalm. 111. In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala nõ timebit. Dat rationem paratum cor eius sperare in domino, non cõmouebitur in æternum, donec despiciat inimicos suos. quod erit in iudicio generali, quãdo implebitur illud Psal. Lætabitur iustus cũ uiderit uindictã, manus suas lauabit in sanguine peccatoris Si hoc aduerbiũ (donec) poneret oppositũ post determinationem temporis: sequeretur quod cor iusti post diem iudicii commoueretur, & non esset firmatum. & sic nõ essent beati, quod est cõtra illud, Venite bñdicti patris mei, &c. & infra, Ibũt hi in

Marginalia: Esa. 7. — Psal. 44. — Virginitas deiparæ probatur & defenditur. — Heb. ult. — Psal. 57.

in supplicium æternum, iusti autem in uitam æternam. Ideo necesse est sic exponere, Non commouebitur, donec despiciat inimicos suos, hoc est vsq; ad diem judicii, nec post in æternum. Sic accepit D. Mat. cum dixit: Et non cognouit eã Ioseph, &c. Et ad illos fratres dicendum est, ꝙ in sacris literis qui sunt de eadẽ cognatione. dicuntur fratres. Vnde Abraham dixit ad Loth, Ne quæso sit iurgiũ inter me
Gen. 13. & te, fratres enim sumus. qui tamen non erant ex eodem patre proximo, aut matre. Sic etiam cognati christi dicebantur fratres eius, de quibus Ioan. 7. Nec enim
Mar. 6. fratres eius credebãt in eum. Et hoc videtur innuere. D. Marcus cum dicit: Nonne & sorores eius (scilicet Maria Cleophæ & Salomæ, quę dicitur mater Iacobi & Ioseph) hic nobiscum sunt? Mat. 27. Et Mat. 15. dicitur quod erãt ibi mulieres multę. & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, vltra D. Virginẽ. Nec est in hac re tenendus Theophylactus, qui licet cõcedat perpetuam virginitatem D. Matris Dei. negat tamen D. Ioseph fuisse virginem, sed ex alia uxore, quã habuit ante D. Virginem, habuisse illos quatuor fratres, de quibus dictum est. Quia constat Iacobũ fratrem Domini, fuisse filium Mariæ Iacobi. Pręterea D. Hier. in lib. de Perpetua virginitate D. Mariæ contra Eluidium, probat D. Ioseph fuisse virginem ex perfectione matrimonii inter ipsum & D. Virginem. Non enim fuisset conueniens hominem corruptum fuisse coniungem tãtę Virginis. Deus. n. qui hoc matrimonium inspirauit, & miraculo comprobauit, dedit D. Virgini adiutorium simile sibi in castitate, & virtutibus, licet non æqualiter. cum nullum simile sit idem. Si Christus matri suę iam antiquæ in custodem & defensorem noluit dare hominem corruptum, sed uirginem, D. Ioan. Euangelistam, qui teste D Hiero. virgo electus fuit a Domino, atq; inter cæteros magis dilectus, quano magis cum ipsa iuuenis erat.
3. p. q. 29 art. 1. Sed cur Deus voluit D. Virginem fuisse desponsatam? Respondet D. Thomas, ꝙ propter tria. Primo propter Christum, ne ab infidelibus tanquam illegitime natus abiiceretur. & ut consueto modo eius genealogia describeretur per uirũ ad tutelam pueri nati, & ne diabolus cõtra eum vehementius nocumenta procuraret, & vt hoc mysterium, secundum Ignatiũ, diabolo celaretur, & ut a D. Ioseph nutriretur. Secundo propter virginẽ, ne a iudæis tãquam adultera lapidaretur. Vnde dicebatur in lege, Si non est in puella inuenta virginitas, lapidib. obruẽt eã viri ciuitatis illius. Præterea vt D. Virgo ab infamia liberaret̃, ac etiã ut ei a D. Ioseph ministerium adhiberetur, qui posset & delere in Deut. 22. iuriam & uindicare opprobrium. Tertio propter nos, vt tolleretur excusatio virginibus, quæ propter incautelam suã nõ uitant infamiã. Vnde D. Ambro. Nõ decuit virginibus sinistra opinione viuentib. velamẽ excusationis relinqui, quod infamata quoq; mater Domini videretur. Et qa per hoc significatur vniuersa Ecclesia, ꝗ est virgo & desponsata vni viro Christo, Et quia fuit mater, desponsata, & virgo, Ideo in persona ipsius virginitas & matrimonium honorãtur, cõtra hæreticos alteri eorum detrahentes. Sed quia difficultas est de matrimonio D. Virginis & Ioseph: ideo aliquid super hoc negotio dicẽ 3. p. q. 29 art. 2. dum est. Et in primis sciendum ꝙ uerum matrimonium fuit inter D. Virginem & Ioseph. Quod patet ex D. Matthæo qui Mat. 1. nominat D. Ioseph virũ Mariæ, & D. Virginem coniugem illius. Matrimonium. n. dicitur uerum ex hoc quod attingit suam perfectionem. Prima autem & essentialis perfectio matrimonii consistit in indiuisibilis coniunctione animorum, per quã vnus coniugum alteri fidem seruare tenetur. cum ergo uterque consenserit in 3. p. q. 29 copulam coniugalem, licet non expresse in carnalem, sed sub conditione, si Deo art. 1. ad 1. placeret, confidentes, de diuino auxilio, quod nunquam in carnalem copulam conuenirent. committentes se diuino arbitrio: sequitur quod inter eos fuit verum matrimonium. & quod utriusque uirginitas in nullo detrimẽtum passa est. Vnde & iuristæ dicunt, Nuptias non concubitus, sed consensus facit. Non fuit tamen matrimonium inter eos consummatum, quantum ad generationem prolis, licet proles fuerit data a Deo. Prole tamen a Deo habita matrimonium fuit perfectum, quantum ad prolis educationem,

nem,& mutuã obsequia. Et sic(vt D. August.dicit) Ome nuptiarum bonum perfectum est in illis parentibus Christi,proles,fides,& sacramentum.Prolem cognoscimus ipsum Deum Iesum: fidem, quia nullum deuortium. solus ibi nuptialis cõcubitus non fuit:licet aliquando a sãctis doctoribus nuptiales concubitus nuptiæ appellentur,sed non essentialiter.Et cum D.Virgo concepit, erat in domo Ioseph, sed nondum solennitas nuptiarum facta erat.Vnde D.chry.super Mat.dicit. Beata virgo sic fuit desponsata Ioseph, quod etiã esset domi habita.consuetudo enim veteribus fuit despõsatas in domibus habere. Nam sicut in ea quę in domo uiri concepit,intelligitur cõceptio legitima, ita in ea quæ extra domum concepit est suspecta coniunctio. Et sic non fuisset sufficienter prouisum famæ D. Virginis,nisi etiam fuisset domi habita.Vnde & quod dicitur. Et nollet eam traducere,idem significat quod, nollet eã diffamare in publicum,& non de traductione in domum. Vnde & Euangelista subdit, quod voluit occultè dimittere eam. Licet esset domi habita propter primam desponsationis fidem:nondum tamen interuenerat solennis celebratio nuptiarum.Nec dicit Euangelista, Antequam induceretur in domũ sponsi:sed,Antequam conuenirent, ad solẽnem scilicet nuptiarum celebrationẽ, in qua secundum communem opinionẽ hominum & consuetudinem, carnaliter conuenire censebantur. Ideo Angelus dixit Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: hoc est,Ne timeas nuptias cum ea solenniter celebrare. ¶Nec est arbitrandum quod cum D. Virgo reuersa fuisset a visitatione D.Elisabeth, apud quam tres menses steterat, D.Ioseph videns veterum Virginis grauescere,fuerit aliquid humanum passus,seu timuerit ex dubitatione honestatis, aut ex zelotipia, ut bene declarat Euangelista dicens,Vir eius cum esset iustus,&c. Quomodo fuisset iustus, si malam opinionem de ea absq; rationabili causa habuisset? Nõ poterat enim rationabiliter malã suspitionem de ea habere, cum longo iã tempore eius sanctitatem in domo sua approbasset,antequam de ipsius Ioseph licẽ

In lib. de nupt. & concup.

3.p.q.29 art. 2.ad 3.

tia visitaret Elisabeth, & iam inuenisset eam concepisse de Spiritu sancto. Vnde D.Hieron.ait, A quo inuenta fuit? Non nisi ab ipso Ioseph. Verisimile est enim quod concepto Christo maior sanctitatis fulgor refulgeret in uultu eius,quam ante.Quem fulgorem admirans Ioseph, interrogauit vnde procederet. Nec est verisimile quod D. Virgo ei hoc mysteriũ celauerit,maxime cum facultatem ei dederit visitandi Elisabeth antiquã & sterilẽ, quam concepisse a cõiuge sua mysterium reuelante audiuit.Verisimile est etiam ꝙ ipse Ioseph eam ad visitãdam Elisabeth associauerit, & tunc mysterium amplius intellexerit.Non poterat igitur postmodum rationabiliter suspicari.Si quæratur unde ille timor quem habebat,processerit:dicendum quod ex humilitate, & suæ infimæ conditionis contemplatione eam occultè dimittere uoluit. Videns enim eam post visitationẽ Elisabeth, amplius refulgentem,existimans se indignum fieri socium tantæ sanctitatis:directionis, & gubernationis filii Dei, timuit, & stupor apprehendit eum. Vnde uoluit eam occultè dimittere: non tamen absque vale, sed absque mysterii reuelatiõe seu publicatione. Ideo hæc eo cogitante, dixit ei Angelus:Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam, &c. Non dixit, Non suspiceris malum de ea, quia non suspicabatur, vt dictum est,sed dixit, Noli timere accipere, hoc est solennizare nuptias, & te facere socium eius & nutricium filij Dei:Quia quod in ea natum est, vt iam inuenisti, de Spiritu sancto est, qui te ad hoc munus elegit, vt esses vir eius, & nutrires eam & filium Dei. Ipse enim qui te elegit, faciet te dignum, vt sine offensa illi ualeas famulari,Similem timorem ac stuporem & ex simili causa procedentem legimus accidisse D.Petro, qui cum respondisset Christo iubenti laxare rete in capturam. Præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus: in uerbo autem tuo laxabo rete, quo laxato ipse cum aliis concluserunt piscium multitudinem, & rumpebatur rete eorum, &c. Quod cum vidisset Petrus, Procidit ad genua Iesu dicens: Exi a me Domine,quia homo peccator sum: stupor.n.circunci-

D.Petro.

eundederat eum. Simili stupore videtur circundatus fuisse, cum dixit, Tu mihi lauas pedes, non lauabis mihi pedes in æternum. Similiter Diuus Ioann es Baptista stupore occupatus, prohibebat Christum a baptismo dicens: Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me? Sic D. Ioseph in associatione, prouisione, gubernatione, &c. Si allegetur diuus August. qui dicit Ioseph dubitasse, & exponit id quod dicitur iustus, hoc est mitis, benignus, clemens, & misericors: Dicendũ quod diuus August. in hoc non tenetur, sicut neque in illo quod dixit pueros in solo originali decedentes, puniri pœna sensus. Sed stãdum est dictis D. Hierony. Ambros. Bernar. Origenis, ac D. Chrysost. qui & si inquirat & opiniones alleget, concludit tamen quod D. Ioseph non dubitauit, neque male suspicatus est de D. Virgine. Prędictorum opinio literæ sacri euangelij & honori tanti viri & D. Virginis magis cõgruit. Resultat igitur, & verum & perfectũ (licet non consummatũ) matrimonium fuisse inter D. Virginem & Ioseph. Nec fuerunt aliquando coniuges, qui adeo pacifice & concorditer vixerint, prout ipsi. ¶Ex perfectione matrimonij. D. Hieron. concludit quod D. Ioseph erat & permãsit virgo. Secundo infert, quod erat iuuenis, aliàs matrimonium non fuisset conueniens: nec D. Virgo euasisset notam infamiæ, si vir eius fuisset senex & decrepitus, prout olim (nondũ reuelata veritate) pingebatur. Nec fuisset D. Virgini solatio, aut adiutorio, sed tædio. Quod autem esset iuuenis apparet ex eo quod habetur. Esa. 62. Lętabitur sponsus super sponsam, & habitabit iuuenis cum virgine, hoc est Ioseph cum Maria. Nec debet esse mirum eos iuuenes potuisse seruare virginitatẽ cũ gratia vincat naturam. Si diua Cecilia cum Valeriano seruauerunt virginitatem a fortiori, &c. Diuus Bonauentura dicit quod licet D. Virgo cæteras mulieres in pulchritudine corporali excederet, & aspectus eius magis desideratus esset: nunquam tamẽ aliquis in eius aspectu fuit ad concupiscentiam motus: sed si aliqui erant in ardore concupiscentię, ex honestate ipsius, & fulgore ex eius aspectu relucente, eorum concupiscentia sedabatur. Si D. Agneti ad prostibulum tractæ, tantam gratiam contulit Deus, vt qui ad illam concupiscentia moti ingredi volebant, adeo refrigerabantur, vt mundiores exirent & cõpuncti egrederentur: quanto magis D. Virgini matri, cui non per partes, sed tota sese infudit gratiæ plenitudo? vt D. Hieron. ait: Talis erat virtus D. Virginis contra stimulos carnis respectu aliorum, qualis est uirtus cedri & floris vinearum erga serpentes: qui (ut naturales dicunt) quamprimum sentiunt odorem, fugiunt. Si malæ cogitationes aliorum ad eius aspectum euanescebant. Ideo Sapient. in psona eius dicebat. Ego quasi uitis fructificaui suauitatem odoris. & quasi cedrus exaltata sum in Libano. Si talis erat virtus cedri, &c. a fortiori, &c. De huiusmodi casta habitatione habetur figura. 3. Reg. 1. de Abisac Sunamite, quæ dormiebat cũ rege, & rex non cognouit eam. Sed quis erat iste Ioseph, cui hęc virgo fuit desponsata? Textus dicit, ad virginẽ desponsatã, viro, cui nomen Ioseph, de domo Dauid dicit ergo viro, & non puero, ad condemnandum abusum multorum querentiũ potius bona tẽporalia, aut fauores, quàm perfectionem aut virtutem, qui dant pueris (qui seipsos minimè regere norunt) filias suas in matrimonium, quod uix prosperatur propter petulantiam iuuentutis. Dicitur cõmuniter quod super magnos montes cadunt magna fulgura. hoc est, quod Salomon dicebat: Vbi multæ sunt opes, ibi multi qui comedunt eas: fiunt ibi multæ expositiones & expensæ, & cũ pueri nõ sint sapientes, & ignorent modũ lucrandi & conseruandi, putẽtq; semper nihil eis debere deficere, paulatim exponendo inueniunt se denudatos, &c. Ideo Sapiens dicebat. Filiæ tibi sunt, serua corpus illarũ: & ne ostendas faciẽ tuã hilarẽ ad illas. Trade filiã viro sensato, & grãde opus feceris. D. ãt Ioseph fuit sensatus & sapiẽtissimus. Eius sapientia apparere põt ex electione diuina: quia a Deo electus fuit ad magnũ officiũ. Differẽtia magna est inter electionẽ Dei & electionẽ hominũ: quia homines eligendo non possunt facere electos dignos ad officium, ad quod eligũt, imò præsupponunt in eis dignitatem: & aliquando putant eligere sapientes: qui sunt,

D. Ioseph iuuenis erat.

Virtus D. Virginis.

Virtus D. Virginis.

Eccle. 7.

Sapiẽtia D. Ioseph vnde appareat.

sunt stultissimi. Sed deus, qui omnia exteriora & interiora intuetur, non decipitur: & cum sit omnipotens, uoluntas ipsius semper est efficax, & semper impletur. Ideo si uult aliquem esse sapientem & uirtuosum, illa volitio statim facit eum talem, & per consequens eius electio. Si rex terrenus uellet prouidere filio suo de nutritore & conseruatore, eligeret sapiétiorem quam reperire posset. Sed Deus elegit ipsum Ioseph ad custodiam magni thesauri scilicet, ad custodiam & nutritionem sponsæ & filii sui: sequitur quod fecit illum dignum & sapientissimũ. Eius sapiétia maior fuit quam Salomonis, qui multas stultitias fecit: hic autem nullam. Fuit etiam maior quam Ioseph patriarcha, qui sciuit custodire triticum pro Aegypto: hic autem custodiuit melius frumentum pro toto mundo. Quia triticum quod custodiuit patriarcha Ioseph, solum sufficiebat per septem annos, ad nutriendum corpus, & non animam. Sed frumentum quod custodiuit Diuus Ioseph, sufficit ad nutriendum corpus & animam, non per septem annos solum, sed in uitam ęternam, & præseruare a morte æterna. Vnde Ioan. 6. Ego sum panis uiuus qui de cœlo descendi. Non Moses dedit uobis hunc panem, sed pater nus dat uobis hunc panem de cœlo uerum. Dicitur etiam, Qui manducat hunc panem, uiuet in æternum. Si dicatur, Quo modo fuit sapiens, cum uoluerit occulte dimittere? &c. Responsum est supra. In hac sapientia continue D. Ioseph profecit. Vnde secundum nomen eius sic & laus eius. Nuncupatur enim Ioseph, quod nomen, secundum D. Hiero. augmentum uel additio interpretatur, quia semper augebatur, opera uirtutum ad dendo. Sapiétia eius apparuit in liberatione Christi a manibus Herodis, qui uolebat eum cum aliis innocentibus iugulare. Apparuit etiam in labore & sustentatione Christi & matris eius in Aegypto, sępe abstinui tpro eis. Nõ est possibile enarrare officia sapiétiæ, prudentiæ, & charitatis, & alios actus virtutum, quæ exercuit in matrem & filium. Propter quæ Deus eum tripliciter honorauit, scilicet i uita, in morte, & post mortem: Primo in uita, dando testimonium uirginitatis suæ cum uirgã suam solam inter alias multas florere fecit. Secundo, quia elegit eum sponsum reginæ angelorum & matris suæ, cui D. Virgo suberat & reuerabatur eum, Dominum eũ vocans: erat enim humilior Sarra, quæ uocabat Abraham dominum suum. Tertio, honorauit eum, ipsum eligendo in patrem putatiuum & nutritiũ, cui ipse christus: Deus uerus, & homo uerus, uoluit subditus & obediens esse. vnde Luc. 2. dicitur, & descendit cum eis, & uenit in Nazareth, & erat subditus illis. Nunquam fuit aliquis filius, qui tantum honorauerit patrem & matrem, sicut Christus D. Ioseph, & uirginem, Vnde D. Bern. tractãs illud, Et erat subditus illis, exclamat. Quis? quibus? &c. Si rex temporalis faceret reuerentiam alicui omnes honorarét illum. Sed sic est quod rex regum & dominus dominãtium, qui erat uerus Deus, & D. Virgo, tantum honorauerunt D. Ioseph: quid debent facere Christiani? &c. Quarto honorauit eum, communicando ei notitiam mysterii incarnationis. Non fuit aliquis in hoc mundo post D. Virginem, qui tantum nouerit de misterio incarnationis, sicut D. Ioseph. quidam dicũt quod prius multa de mysterio incarnationis sciuit, quam angeli. Vnde Apostolo. Ephe. 3. de hoc sacramento abscondito a seculis, dicit ut innotescat principatibus & potestatibus in cœlestibus, per ecclesiã multiformis sapientia Dei. Magnã gratiã & honorem fecit Christus D. Ioãni Baptistę, quãdo exultare eũ fecit in utero ad salutationem D. Virginis, & cõtactum matris eius. Quantam exultationem habere debuit D. Iosep, qui per triginta annos simul cum Christo habitauit, & sæpissime eũ corporaliter tetigit & portauit? Si D. Ioãnes Euangelista in cœna Domini per modicũ tempus supra pectus Christi obdormiens, fluenta euãgelii de sacro dominici pectoris fonte potauit: Quę fluẽta cognitionis potare potuit D. Ioseph, qui tãto tempore cũ eo dormiuit & habitauit? Luc. 6. legitur ꝙ omnis turba quærebat eum tangere, quia uirtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et vna mulier ex tactu unius solius fimbriæ, fuit mirabiliter cõsolata. Quot & quantas consolationes habere de-

D. Ioseph in quibus fuit honoratus.

1. Per. 3.

re debuit D. Iosep, qui totiens non fimbriam solum, sed totum eius uestimentum, imo & pretiosissimam Christi carné tangere dignus fuit? Si sanctus Simeon accipiés semel Christum paruulum in vlnas suas, exultauit, & tanto gaudio repletus est, ut canticum dixerit: quot exultationes habuisse, & quot cantica lætitię decantauisse diuum ipsum Ioseph arbitrari possumus, cum totiens ipsum in vlnis suis portauerit? impossibile est explicare eius consolationes. Secundo consolatus est eũ in morte, quia eum ab angustiis & doloribus pręseruauit, propter eius puritatem. sicut de D. Ioanne matris eius secundo custode legimus, ꝙ fuit a dolore mortis alienus, sicut a corruptione carnis fuerat extraneus. Consolatus est eum dulcibus verbis, commendationem animæ fecit, oculos clausit, animam illius a multo pluribꝰ angelis ad sinum Abrahæ deferri iussit, quam delata fuerit anima Lazari. Verum non legimus in euangelio quo tempore mortuus fuerit. Expositores tamé & cótemplatiui prædicatores dicunt ꝙ ante ṗdicationem Christi. Quia si nó fuisset mortuus, secutus fuisset eum, prout D. Virgo, & Euangelistæ fecissent de eo mentionem. Christus autem permisit eum mori, primo ne videret contradictioné & opprobria quæ valde eũ contristassent. Secundo ad consolandum patres in lymbo. Si quæratur, quare etiam nó permisit mori D. Virginem, antequam ipse pateretur? Dicendum ꝙ cum porta paradisi nondum esset aperta, non erat locus animæ eius proportionatus: Item quia Simeon prophetauerat ipsam uisurã cõtradictionem, in qua gladius pertrãsiturus erat cor eius. & quia ea ecclesia Christi egebat post Christi ascensionem. Pręterea consolatus est D. Ioseph in morte, pręseruando eum a visione dæmonum, qui maxime infestant morituro in mortis articulo, iuxta illud: Tu insidiaberis calcaneo eius. Tertio cósolatus est eũ post morté in lymbo. Primo in die parasceues, quando descendit ad inferos: cum præ aliis salutãdo. Si propter calicé a quæ frigidæ remunerat alios, quãto magis integrum nutricium? Secundo honorauit eum in die resurrectionis. ipsum resuscitando. Legimus Heb. 11. ꝙ quædam milieres receperũt de resurrectione mortuos suos. & Mat. 27. Monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem, apparuerũt multis. Inter quos D. Bernar. dicit fuisse D. Ioseph. Quarto honorauit eum in die ascensionis, eum secum in cælum assumédo. Ideo dictus Bernardus dixit quod D. Ioseph in corpore & anima est in paradiso. Et nunc ibi cum D. Virgine super choros angelorum præmiatur, & cũ ipsi orant pro nobis, eorum orationes exaudiuntur. Si Deus promisit D. Blasio, ꝙ omnes qui ipsum inuocarent, inuenirét auxilium: quanto magis ad inuocationé patris sui nutricii? Et ideo qui sunt in necessitatibus & indigentiis, præcipue uxorati ad habendam mutuam charitatem & pacem, & ad seruandam fidem, & prolem educandam & custodiédam, ad eum & D. Virginem recurrere debent. ¶ Sed vnde erat D. Ioseph? Textus dicit, ꝙ de domo & familia Dauid, eo ꝙ imitabatur mores & uirtutes Dauid, tales enim proprie dicuntur esse de una familia, qui imitantur principium illius familiæ: iuxta illud, Qui habitare facis unius moris in domo. Et sic notandum quod D. Ioseph in prædictis uerbis dicitur, nobilis virtute, licet non esset diues, quia faber lignarius. Ex quo infertur ꝙ non est inconueniens ꝙ cum vnus nobilis sit pauper, fiat artifex, præcipue quando non habet redditus & prouentus. Licet hodie aliqui nobiles abutantur nobilitate, qui quantumcunque pauperes sint, nolunt humiliari, neque laborare aut arté aliquam discere ad uictum lucrandum. Malunt rapinæ & aliis illicitis modis acquirendi intédere, quam operari & artem aliquam discere. Videt eis quod hęc facere dehonestaret nobilitatem. exemplum D. Ioseph condemnat eos, qui non sunt nobiliores ipso Ioseph, neque Adamo, qui fuit agricola. Iob enim dicebat, Homo nascitur ad laborem, & auis ad uolatum. Ideo non deberét vereri &c. ¶ Sed quomodo uocabatur uirgo illa? Textus dicit, Et nomen uirginis Maria. quod nomé tripliciter interpretatur: Primo mare amarum, propter abundantiam amaritudinis, dolorum,

Luc. 15.

Gen. 4.

Mat. 10.

Iob. 5.

Mariæ nomen tripliciter interpretatur.

& tristitiarum, quas passa est in hoc mundo. De quibus Simeō prophetauit, & tuā ipsius animam pertransibit gladius: De ea prædixerat Hieremias, Magna est uelut mare cōtritio tua. Nunc autem uocari potest mare dulcedinis, cum sit in paradiso. Ideo dicere pōt illud Sap. Spiritus meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. Ideo qui sunt in mari tribulationum, habent occasionem recurrēdi ad eam. Secundo Maria syriace interpretatur domina. Vnde Ecclesia cantat, O gloriosa domina scilicet totius mundi. Item cantat, Aue regina cœlorum. & D. Bernardus, Mater Dei, omnis creaturæ effecta est domina. Quo modo ergo non subiicientur ei omnes creaturæ, quæ mater effecta est creatoris, & cui creator subditus fuit? Ideo omnes creaturæ eam honorare debent, & maxime rationales. Vnde Luc. 1. Ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Et Salomon, Surrexerunt filii eius, & beatissimam prædicauerunt. Ideo Ecclesia consueuit ad eius nomen inclinare. Tertio interpretatur illuminata, & illuminatrix. eam ob rem uocatur luna, Eccl. 24. Pulchra ut luna. & in eodem, quasi luna plena in diebus suis.

Luc. 1. *Thren. 2.* *Eccle. 24*

Quia quemadmodum luna recipiens lumen a sole transmittit ad inferiora. sic D. Virgo, quæ in hoc excedit lunam, quæ aliquando nō est plena, sed ipsa semper fuit plena in diebus suis. Vnde Angelus, Aue gratia plena. Dicitur etiam stella maris. Ideo Ecclesia, Aue maris stella, Dei mater alma, &c. & hoc primo ratione immobilitatis: secundo, quia illuminat per intercessionem nauigantes. Vnde D. Bern. Quisquis te intelligis in huius seculi fluctibus inter procellas & tempestates fluctuare, ne auertas oculos a fulgore huius syderis, si non uis obrui procellis. Si insurgant uenti tentationum, respice stellam, voca Mariā. Si iactaris superbiæ, ambitionis, aut emulationis undis, respice stellā, voca Mariam, Si criminum immanitate perturbaris, conscientiæ fœditate confusus, baratro incœperis absorberi tristitiæ aut desperationis, respice stellam, uoca Mariam. Non recedat ab ore, non recedat a corde. Vbi nomē D. Mariæ virginis nominatur, ibi dæmonū crudelitas effugatur. Reis venia, ægris medela, pusillis robur, afflictis consolatio, peregrinantibus adiutoriū datur. Eius exemplum sequens non deuias: ipsam rogans, non desperas, ipsam cogitans non erras: ipsa tenente: non corruis: ipsa ducente, non fatigaris, ipsa propitia, ad portum peruenis, & sic in temetipso experieris, quam merito dictū sit. Et nomen virg. Maria. Sed ubi inuenit eā angelus? Textus dicit, Et ingressus angelus ad eam. Et sic non in platea, aut uico, aut in fenestra, sed in cubiculo clausa, orans. vnde Salomon, Hortus conclusus, soror mea: hortus conclusus, fons signatus, In hoc datur morale documentum mulieribus, ne in publicis locis maneāt. Arbores enim quæ sūt in uia publica, vix portant fructum ad maturitatem, quia trāseuntes premature occupant. vnus proijcit lapidem, alius baculū &c. Arbores autem quæ sunt in hortis bene clausis, portant fructum ad maturitatem. sic de mulieribus, &c. D. Virgo bis dicitur, hortus cōclusus, quia habebat sensus exteriores & interiores (quæ portæ & fenestræ dicuntur) clausos. Aues syluestres, quæ se tangi & manibus fricari non permittūt, pulchriores sunt q̄ domesticæ, quæ se tangi permittunt. quia per tactum sæpe plumas amittunt. Sic mulieres syluestres honestiores existimanī, quam nimis familiares &c. Nā sæpe propter nimiā familiaritatem, plumas honestatis, & bonæ famæ amittunt. Ideo cauere debent a talibus, maxime iuuenes: Si quæratur, Quid faciebat, quando angelus uenit ad eam? Dicūt contemplatiui q̄ nō dormiebat, neq; erat ociosa, sed secundum morem suum perfectis negotiis domus, recolligebat se in cubiculo clauso, & diuina beneficia ad memoriam reducebat, contemplabaturque infinitam Dei bonitatem, qui decreuerat & promiserat se tantum humiliare, vt naturam humanam assumere vellet, ut pro peccatis nostris in ea satisfaceret, & eā ab æterna morte & diaboli captiuitate liberaret. Legebat & contemplabatur prophetias, singularius ea nocte prophetiam Esa Ecce uirgo concipiet & pariet filium, &c. & psalm. Benedixisti domine terram tuā &c. Spiritus eius nunquam antea fuerat adeo eleuatus & feruens, sicut ea no-

D. Virgo cur dicatur luna. *Cant. 4.* *Esa. 7.*

ctc

Et quā missus est angelus: in qua verificatum fuit illud Psal. concaluit cor meum intra me, & mediatione mea exardescet ignis. Et cum contemplaretur illum versum, Ostende nobis domine misericordiam tuam dicebat: O pater æterne, ostendisti potentiam tuam in mūdi creatione, sapientiam in eius ordinatione & gubernatione, iustitiam in luciferi punitione, diluuio, ac alijs multis punitionibus: reliquum est, vt misericordiam tuā erga naturam humanam manifestes, & promissionem adimpleas. Omnes figuræ nobis datæ, impletæ sunt. Iam ablatum est sceptrum a tribu Iuda, & hebdomadæ Danielis terminantur. Quousque ergo continebis in ira tua misericordias tuas? Dignare ergo eligere virginem quā per Esa. ꝓdici fecisti. Heu quàm fœlix & beata erit virgo illa? Heu quàm fœlix essem videre illam, & multò fœlicior & tibi magis deuincta, si possem esse eius ancilla, & ei inseruire. & obsequi. Pater æterne, tu omnia nosti ante quam fiant. & scis cor & desiderium meum: dignare per infinitam misericordiam tuam mihi facere hac gratiam, vt valeam illam videre, & illi famulari, &c. Nunquam patriarcha aut propheta ita deuote orauit, sicut tunc ipsa. Eam ob rem tota Trinitas, & singulariter Dei filius, ad compassionē motus est: & impletum est, quod Salomon prædixerat, Vulnerasti cor meum, soror mea vno oculorum tuorum, hoc est humillima oratione. quæ fuit adeò grata, quod statim tota Trinitas commissionem huius mysterij incarnationis, & salutationem ab ęterno decretam, commisit Gabrieli, qui in corpore assumpto tria fecit. Primo eam humiliter & reuerenter salutauit, dicens, Aue, &c. Per Aue nomen trium literarum, ostendit se nuncium sanctissimæ Trinitatis. A, enim significat amorem, & repræsentat Spiritum sanctum. V, significat veritatem, & repræsentat Filium. E, significat æternitatē & repræsentat Patrē. Aue secundū grāmaticos, est dictio salutantis, & significat gaude & lætare, vel Deus dat gaudiū & lætitiam. Theologi & expositores duo dicunt: Primo ꝙ Aue, est dictio composita ex litera A, & ve, interiectione execrantis & maledicētis. & sic significat

Psal. 38.
Gen. 49.
Aue significatio

absque ve, seu maledictione tām peccati originalis, quàm venialis & mortalis. Secundo dicunt, quod hæc dictio, Aue, euenit è regione contraria, hoc nomen Eua, quod impositum fuit primæ mulieri, ad ostendēdum, quod D. Virgo fuit totaliter contraria Eue. Ideo cantat Ecclesia, Sumens illud aue, mutans nomen Euæ, &c. Albertus Magnus, super Missus est, ait: Eua deiecit, hæc subleuat: Eua damnat, hæc saluat: Eua fuit causa morbi, hæc cā salutis: Eua clausit portas paradisi, hæc aperit: Illa mater miserię, hęc mater misericordię: illa principiū mortalitatis, hæc principiū regenerationis: illa gratiā ꝑdidit, hæc inuenit: illa transire nos fecit de gratia in culpā, hæc de culpa in gratiā: illa de latere viri dormiētis facta est, hæc de corde Dei vigilātis: illa fuit viro causa maledictionis, hæc causa benedictionis. Hactenus ille. Comprehendendo omnia præmissa, facile componi poterit oratio deuota ad diuam Virginem. Sequitur, Gratia plena. Posset quęri, Quare angelus non nominauit eam proprio nomine, sicut postea, cum dixit, Ne timeas Maria? Dicunt contēplatiui, ꝙ propter duas rationes: Primo propter status & nominis acquisitionem. Reges & Pontifices in sua assumptione & coronatione mutāt nomina. Et quia D. Virgo assumebatur ad nouum statum, scilicet in matrem Dei, & reginam angelorum, ac dominam mundi: ideo nouo & nobiliori digna erat nomine. s. Gratia plena, quod nulli adhuc impositum fuerat. Ideo tacuit nomen consuetum, & dixit nouum a Deo impositum. Secunda ratio est ciuilis, quia non est honestū subiectis, præcipue extraneæ naturæ, quando salutāt reges aut reginas, nomine proprio eas nominare, ꝓpter reuerentiam, & ad ostendendum subiectionem. Et quia D. Virgo erat electa mater Dei, & regina angelorum, iuxta illud, Salue regina: ideo Gabriel, &c. Nos autem qui sumus eiusdem naturæ cū ea, & quia hoc nomen, Maria, secundum quinq; literas importat quinq; officia per eam erga nos exercenda: ideo ad inclinādam illam ad exercitium illorum nominamus Mariam. Primum officiū dicit maternitatis, quod significatur per literam M. est enim

Prou.31 rificatur quod dicit Salomon, Multæ filiæ
Can.4. congregauerunt diuitias, tu uerò supergressa es vniuersas. & illud, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. quod de nullo puro homine, aut muliere
Psal.44. dici potest. Quo ad gratiam verbi Psalm. dicit, Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit, &c. De sapientia & sciētia, Luc.2. Maria conseruabat omnia verba hæc, cōferens in corde suo. Ideo Christus eam post ascensionem, tanquam doctricem, & conseruatricē verborum suorum, & sanctam bibliothecam, reliquit in hoc mundo. Si D. Magdalenæ & Marthæ dedit gratiā prædicandi, quanto magis ei? Vnde tempore vitæ suæ non eguerūt Apostoli cōgregatione concilij: quia eius resolutioni omnes in omnibus assentiebant. qui poterant ad illam accedere, accedebant, & instruebantur, & per eos alij etiam per literas. Vnde legimus literas D. Ignatij ad eam. Legimus etiam ꝙ diuus Dionys. visitauit illam in Nazareth & post magnam admirationem gratiarum, quas in ea vidit dixisse fertur: Facile te Deum crederem, nisi de Christi filij tui diuinitate a Paulo audiuissem. Vnde diuus Ignatius scribens D. Ioanni Euāgelistæ, ait; Magnus est concursus populorum reginam cœli videre & audire cupiētium. Sed post mortem ipsius, quæ fuit anno decimotertio, post ascensionē Christi anno decimoquarto, Apostoli eguerūt congregatione seniorum, & tenuerunt cōciliū, vt habetur Act. 15. Si obijciatur de gratia miraculorum, quod eam nō habuerit, cum non legamus aliquod miraculum per eam factum: Dicendum quod maximum miraculorum fuit Christi incarnatio, quam ipsa, etsi non de condigno, de congruo tamen meruit. Vnde Ecclesia: Regina cœli lætare Alleluia: quia quem meruisti portare, &c. Et quanuis eius miracula non legantur, nō sequitur, quod non fecerit, quia non omnia, imò pauca eorum, quę fecit, scripta sunt. De ea tamen post assumptionem multo plura miracula legimus, quàm de omnibus alijs sanctis. Si dicatur, quod non habuit iustitiam originalem sicut Adam: dicendum, quod habuit aliquid eminētius scilicet excellentem gratiæ plenitudinē, & eius confirmationem ac impeccabilitatem, quam non habuit Adam. Sequitur in salutatione, Dominus tecum. Ad cuius euidentiam supponendum est, quod aliàs diximus, quod licet Deus sit vbique per essentiam præsentiam, & potentiam: est tamen in aliquibus locis specialiter, scilicet in cœlo per manifestationē gloriæ, iniustis per gratiā: & secundum quod dat illis gratias magis speciales, dicitur esse specialius in eis. Et quia specialissimam gratiam dedi diuæ Virgini, scilicet maternitatem filij sui, secundum quam quodā modo participat infinitā dignitatē, & excellentem plenitudinem gratiæ: ideo angelus specialiter dixit, Dominus tecū, scilicet per excellentē gratiæ plenitudinē, & post cōsensum per corporalem præsentiam. Magno honori attribuitur ipsi Enoch, quod ambulauerit cū Deo, & quod transtulerit eum Dominus in paradisum voluptatis vsque ad tempus Antichristi. Sed maiorem honorem fecit D. Virgini, cum voluit ab ea portari. Et cum finaliter eam in corpore, & anima immortalem exaltauit super choros Angelorum ad cœlestia regna. diuus Bern. super Missus est, dicit: Pater tecum: quia filium suum fecit tuum: filius tecum, quia ad condendum in te mirabile sacramentum miro modo fecit te sibi sacrarium: Spiritus sanctus tecum, qui cum patre, & filio tuum sanctificauit vterum. Pater tecum, exercens summam potentiam: filius tecum, ostendēs maximam sapientiam: Spiritus sanctus tecum, exibens magnā beneuolentiam. Tecum in mente tecum in vētre, in omnibus te dirigens, tibi auxiliās. Sequitur in salutatione, Benedicta tu in mulieribus. D. Elisabeth dixit inter mulieres, quod idem est, & addidit. Et benedictus fructus ventris tui. quod angelus nō dixit, quia nondum conceptus erat. Dicitur autem Benedicta in mulieribus propter quinque. Primo propter fructū, quia ipsa sola fructum protulit benedictū. Hāc rationē adduxit Elisabeth dicens: Et benedictus fructus ventris tui. Hæc cōiūctio (&) exponitur pro quia, siue tenetur causaliter, & nō copulatiuè. Nec solū benedicta. qa illū benedictū protulit fructū, a quo benedictionem accepit. sed etiā quia per

illum fructum in sancta prole multiplicata est. Licet enim vnicum carnaliter genuerit: in eo tamen spiritualiter facta est mater magnæ multitudinis filiorum. quorum christus est primogenitus in multis fratribus. Ideo nō ab re dicitur Luc. 2. Peperit filium suum primogenitum, non respectu sequentium carnalium, cum nullum alium habuerit: sed respectu adoptiuorum. Secundo dicitur Benedicta, quia ipsa sola authorem omnium maledictionem diabolum superauit, iuxta illud, Ipsa conteret caput tuum. Tertio dicitur Benedicta, quia omnium mulierum maledictiones (de quibus Gene. 3. Multiplicabo erumnas tuas. &c.) euasit. Quarto dicitur benedicta, quia pacem quam nullus procurare potuit, inter Deum & hominem procurauit: iuxta illud: Facta sum
Roma. 8. coram eo, quasi pacem reperiens. Pacem
Can. 8. etiam fecit inter homines & angelos, inter viros & mulieres, qui pene semp in litibus & iurgiis erant. Viri improperabāt mulieribus quod essent causa omniū malorum, & ita confundebant eas, ut vix auderent comparere aut mutire. Sed D. Virgo abstulit illud opprobriū, quia fuit causa maioris pacis & meliorum bonorum. Ideo non est mirum si mulieres habeant maiorem deuotionem ad Diu. Virginem quam uiri: qa sunt magis obligatæ quam viri, eo quod abstulit opproprium earū. posuit etiam pacem inter duas dominas, quę nunquam antea potuerunt concordari, nec simul se inuenire in eodem loco, s. inter uirginitatem & maternitatem. Sed Diu. Virgo collocauit eas in eadem cella, hoc est in utero suo. Vnde quidam uersificatur dicit; Partus & integritas discordes tempore longo, Virginis in gremio fœdera pacis habent. Quinto dicitur benedicta, quia maledictionem humani generis in benedictionem conuertit & nos a Deo maledictos sibi reconciliari fecit. Et in hoc figurata fuit per Abigail, cui 1. Reg. 25. Dauid dixit: Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne irem in sanguinem, & ulciscerer me manu mea. Vlterius est super omnes benedicta, quia omnia quęcunque uult & petit pro nobis a Deo, obtinet. Et in hoc figurata fuit per Reginam Sabba, quæ omnia quæcunque voluit a Salomone obtinuit. ideo q egētes habent occasionem recurrendi ad eam.

Cur mulieres habēt maiorē deuotionē ad D. Virginē q̄ uiri

¶ Secundo, Gabriel consolatus est eā, dicens: Ne timeas Maria. Habetur in textu quod cum audisset salutationem. turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Si quæratur, unde procedebat timor iste? Quidam dicunt quod ex superioris naturæ, scilicet Angeli, assistentia. Vnde legimus Dan. 8. quod ad aduentum Gabrielis, Daniel pauens Luc. 1.
corruit in faciem suam. Et Zacharias pariter timuit ad apparitionem Angeli. Timuit præterea ex uerecundia quam habuit de persona Angeli sibi apparentis in specie uiri. Vnde D. Hierony. Trepidare virginum est, ad omnes uiri aspectus vereri & pauere. Alii dicunt quod ex claritate angeli & inaudita salutatione. Vnde Ecclesia, Expauescit virgo de lumine. Et ex textu apparet quod ex salutatione. unde dicitur: Et cogitabat qualis esset ista salutatio. quæ continebat omnes excellentes salutationes, quæ in antiquo testamento factę fuerant. Primo Tobię dictum fuit, Gaudium tibi sit. Sed hæc Tob. 5.
salutatio eminenter continetur in salutatione angelica, cum dicitur, Aue, Præterea Daniel dixit Nabuchodonosor: Rex in æternum uiue, Sed in salutatione angelica eminētius cum dicitur, Gratia plena. Dan. 2.
Item dictum fuit Gedeon, Dominus tecum, uirorum fortissime: sed in hac eminentius cum dicitur, Dominus tecum per plenitudinem gratię, ex qua est uita æterna. Item dictum fuit Iudith, Benedicta Iudi. 6.
es tu filia a Domino. Hic additur, in mulieribus, & benedictus fructus uētris tui. Iudit. 13.
Omnia enim quæ potest mulier licite desiderare, angelus in hac salutatione complexus est. Mulieres primo desiderant pulchritudinem hanc apposuit angelus, non solū corporalē, sed spūalē, dicēs: Aue, hoc est, sine ve, sine macula exteriori & interiori. Ideo tota pulchra. Secundo desiderant diuitias Angelus dixit, Gratia plena. Tertio bonā societatē. Angelus nūciauit ei optimā, cū ait: Dominus tecū. Quarto Can. 4.
bonā famā & æstimationē. Angelus dixit, Benedicta tu, &c. Cū igitur ipsa (quæ humillima erat) talia de se audiuit, erubuit. Qui enim uere humilis est, de suis laudibus

Salutatio triplex. bus erubescit. Ideo turbata fuit ex insolita & inaudita salutatione. Sciebat.n. quod triplex est salutatio: Prima proditoria & adulatione plena, ut salutatio iudæ, qui dixit, Aue rabbi: & talis est salutatio multorum, qui mordere uellēt eos quos salutant. Hęc salutatio est tantum exterior & non interior, ideo timenda. Secunda salutatio est satanæ, qui se transfigurat in angelum lucis. & hęc est cauenda, nec omni spiritui credēdum. Tertia salutatio est amicitiæ, & hæc quādo est cognita, est acceptanda, D. igitur. Virgo timens, prudenter cogitabat qualis esset ista salutatio, nō fuit præceps in respondendo: quia prudētis non est in arduis absque magna deliberatione respondere. Ideo angelus cōsolatus est eam, dicens: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum. non dixit apud homines. Sunt multi qui magni faciunt inuenire gratiam apud principes: sed hoc parum est, quia (ut Salomon ait) Fallax gratia, &c. Sed inuenire gratiā apud Deum. est inuenire thesaurum magnum. *Prou.31* Et qui illum inuenit, non habet occasionem tristitiæ aut turbationis. ideo angelus, Tu inuenisti maximum & inestimabilem thesaurum, quem nullus unquā hominum potuit inuenire: Igitur, &c. nō habes occasionem timendi. D. August. dicit quod in rebus per tempus ortis nulla maior gratia, q̄ q̇ Deus fuerit homo, ac si diceret angelus, Patriarchę & prophetæ multum laborauerunt, tamen non potuerunt inuenire, &c.

¶Tertiò angelus eam instruxit, dicens: Ecce concipies, &c. Ipsa consuluit dominam virginitatem, Quomodo fiet istud? &c. Hæc quæstio notanda est, quando aliquod nouum indicitur. Multi ex inconsideratione huius quęstionis decipiuntur, &c. D. Virgo non quęsiuit ex infidelitate aut dubitatione. ipsa enim firmiter credidit, sed uolebat scire modum, quem angelus ei declarauit dicens Spiritus sanctus superueniet in te, &c. q. d. hoc fiet absq; detrimento virginitatis, quam tantum seruare desideras. Non enim fiet naturaliter sed supernaturaliter. Spiritus sancti obumbratione, & cooperatione totius Trinitatis cōcipies filiū successorem Dauid, Messiam in lege promissum, verum Dei filiū &c. Deinde ad amplius consolandam eā nunciauit conceptionem Elisabet, dicēs: Et ecce Elisabeth cognata tua, &c. Finaliter D. Virgo audito angelo, matura habita deliberatione, humillimè consensit, promptissimè se offerens ad obsequium Domini, dicens: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Hic tot & tanta facta sunt mirabilia, quod iustū uolumen exigerent, Si ampliora desideres, vide Albertum magnum & D. Bernardū, & reliquos expositores super Missus est. Notanda tamen est hic summa humilitas D. Virginis, quæ cū ab Angelo mater Dei altissimi & regina angelorum diceret, se ancillam nominauit. Et quatuor bonæ ancillæ conditiones ostēdit. prima est prōptitudo, quæ designatur per hoc aduerbium, Ecce. Secunda est humilitas: cum se dixit ancillam. Tertia discretio, cum ait, Domini. Quarta obedientia, cum dixit, Fiat mihi secundum uerbum tuum. Quibus uerbis prolatis & in instanti terminatiuo illorum, tota Trinitas ex purissimo sanguine D. Virginis ad cōceptionem dispositio, corpus Christi formauit in eius vtero, & sanctissimam Christi animam creauit, & creando infudit in corpus & in eodem instanti ad suum esse existentiæ traxit & vniuit, & filius Dei de consensu Patris & Spiritus sancti, hanc unionem ad intra terminauit, & suum esse personale cum proprietatibus & attributis ac essentialibus communicauit. & sic perfectum & consummatum fuit matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. de quo nos gratias agere debemus.

Continuatio dicendorum.

QVia reliqua Christi mysteria a diu. Tho. in tertia parte clarissimè & ordinatissimè tradita sunt, adeo ut institutione aut introductione nō egeāt: ea ne uolumen in immensum augeatur, prætermittendum, & ad finem incœpti operis properandum, & aliquid de nouissimis. uniuersali scilicet iudicio, resurrectione bonorum, & malorum retributione, superficialiter scribendum duxi.

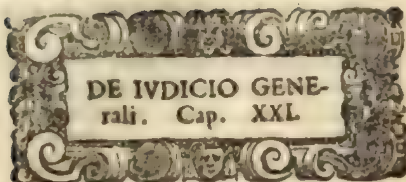

DE IVDICIO GENERALI. Cap. XXI.

A IVdiciũ Dei est, duplex. f. intrinsecũ & extrinsecũ. Iudiciũ intrinsecũ idem est ꝙ intellectus diuinus relatus ad dispositionem creaturarũ, quod alio nomine vocatur Prouidentia diuina. quæ quamuis sit una & indiuisa in se, tñ secundũ nostrũ modum intelligendi, diuersificat̃ s̃m diuersitaté dispositionũ ipsarũ creaturarũ, in quib. apparet dispositio siue iudiciũ ipsius, quod dr̃ intrinsecũ & diuersum secundum diuersitates dispositionũ, f. creationis, gubernationis, prouisionis, & aliarũ, quæ circa creaturas operat̃. pro nunc tñ solum de iudicio retributionis bonorũ & malorũ scribere intendimus ea quę prophetę & Apostoli, imo & ipse Christus locuti sũt. Et vt manifestum est ex sacris literis, Iudiciũ Dei est duplex. f. particulare & uniuersale, de quibus per ordinem dicendum est.

§. 1. *De iudicio particulari.*

IVdicium Dei particulare est duplex. f. in vita, & in morte. Quosdã. n. hoies iudicat Deus in hoc mundo, vt resipiscant a malis, & pœnitentiã agant de pręteritis & caueant a futuris, ac vt se exerceant in bonis operibus, & thesaurizent in cœ-
1. Cor. 11 lis. De hoc iudicio Apost. Si nosipsos iudicarem⁹, nõ utiq; a domino iudicaremur, Cũ aũt iudicamur a Domino corripimur, ne cũ hoc mũdo dãnemur. Quosdam vero iudicat, remunerãdo in hac vita, pręcipuè obstinatos. Quia (vt D. Aug. ait) sicut nullũ malũ impunitũ, ita nullũ bonũ irremuneratum. Et quia mali quandoque aliqua bona moralia faciunt, pro quibus nõ merentur remunerationem in alia uita: ideo Deus remunerat eos in hoc mundo. sicut fecit Romanos idolatras, quibus propter
Exo. 1. opera uirtutũ moralium, in quib. se exercebãt, dedit monarchiã siue totius mundi imperium. Et obstetricibus Aegyptiorũ, quæ seruauerunt masculos Hebræorũ, & timuerunt Deũ, ædificauit domos. Aliud est Dei, iudiciũ particulare in morte, *Heb. 9.* de quo Apostolus, Statutum est hominib. semel mori, & post hoc, iudicium, hoc est in instãti terminatiuo mortis, in quo particulariter iudicatur anima secundũ merita uel demerita, vt habetur Luc. 15. de Lazaro & diuite epulone.

§. 2. *De iudicio generali.*

IVdicium generale esse futurũ, & Christũ de cœlo venturum ad iudicandũ uiuos & mortuos, hoc est bonos & malos, *C* constat ex antiquo & nouo testamentis. Ioelis enim 3. dicitur: Cõgregabo omnes gẽtes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis. Et Christus expresse nobis manifestauit hoc iudiciũ & eius ordiné, cum dixit, cum uenerit filius hominis in maiestate sua, &c. qđ euangeliũ legitur feria 2. dominicæ primæ quadragesimæ: in quo *Mat. 25* declarantur quatuor iudicii generalis misteria omnibus ualde notãda. ideo ea breuiter prosequemur. Primum est generalis citatio, ibi: congregabuntur ante eũ omnes gentes. Secundum, diuersa situatio. ibi, Separabit eos ab inuicem. Tertiũ, singularis discussio & examinatio ibi, Tunc dicet his qui a dextris, &c. Quartũ finalis omnium retributio. ibi, Ibũt hi in supplicium æternũ, &c. De his ergo per ordiné dicendũ est, soluta prius una quæstione admiratiua, quam quilibet facere posset, & & quã tractat D. Augu. Cur scilicet Deus *20. de Ciuit. Dei.* ordinauit iudicium vniuersale, maxime cum (ut iã dictũ est ex Aposto.) Statutum sit omnibus hominibus semel mori, & post hoc, iudicium? & ꝑ prophetã Naũ. 1. *In add. 3. p. q. 88 art. 1.* c. dictũ sit, Non consurget duplex tribulatio, ut expositores dicunt ꝙ DEVS non iudicat bis in idipsum. videtur ergo ꝙ iudiciũ generale superfluat, uel ꝙ Deus iudicet bis in idipsum. Resolutio D. August. & omnium doctorũ est, ꝙ nõ ab re Deus iudiciũ generale ordinauit futurũ, ꝓpter multas rationes. nũc tamé breuitatis gratia, una sufficiet, quæ scilicet dicitur diuinæ iustitię manifestatio. Licet. n. Deus nihil sine iustitia aut iusta causa agat: rationes tamen & causæ eorum quæ agit, non sunt nobis notæ. Ignoramus enim nunc qua causa uel quo iudicio bonus ille sit pauper, & malus ille sit diues: cur iste gaudeat,

deat, qui pro perditis moribus suis deberet cruciari, ille uero qui propter laudabilem uitam gaudere deberet, contristetur. cur in iudicio humano innocés damnetur, iniquitate iudicis aut falsis testib⁹ obrutus, & scelesti liberentur & præualeant. & alia huiusmodi, de quibus nil temere iudicare debemus, cum non sit iniquitas apud Deum. Sed potius ad mirari cum Apostolo & dicere, O altitudo diuitiarum
Rom.10. sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles
Mat.10. uiæ eius. Sed cum Deus decreuerit omnem iustitiam suam reuelare (nihil opertum quod non reueletur) vt tollatur occasio omnium quærelarum & dubiorũ, quod in hoc mundo aut in morte fieri nó potest: ideo necesse fuit ex illa suppositione, ut determinaretur dies siue tempus, in quo hoc fieret. tempus illud uocatur dies iudicii, & nonnunquam dies Domini. unde D. August. dicit, Iste quippe dies
2. de Ciu. Dei. ca. 1. In fine. iudicii proprie uocatur, eo ꝙ nullus ibi erit tunc imperitæ quærelæ locus, cur iniustus ille sit felix, & cur iustus ille sit infelix. Omnium nanque tunc non nisi bonorum uera & plenissima felicitas, & omnium non nisi malorum digna & summa infelicitas apparebit. deinde dicit: Cum uero ad illud Dei iudicium peruenerimus non solum quæ tunc iudicabuntur, uerum etiam quæcunque ab initio iudicata sunt, & quæcunque usque ad illud tempes iudicabuntur, apparrebũt esse iustissima. Et ad dictum prophetæ Naum respondet D. Tho. dicens quod quilibet homo potest considerari dupliciter, scilicet ut particularis persona, & inquantum est pars generis humani: & vt est particularis persona, fiet particulare iudiciũ post mortem, & recipiet iuxta ea quæ gessit in corpore, non totaliter & complete, quia non quo ad corpus, sed quo ad animam tantum. secundum uero quod consideratur ut pars totius generis humani, debet iudicari corá toto genere humano. & sic tunc quilibet iudicabitur. Nec tamé De⁹ iudicabit bis in idipsum; quia non duas pœnas pro uno peccato inferet. sed pęna quæ ante iudicium generale fuerat incópleta, complebitur, quando non solum quo ad animam, sed etiam quo ad corpus præmiabuntur boni, & torquebuntur mali. In morte enim non condemnatur complete, quia anima quando est vnita, maiorem pœnam sentit, propter corpus. Ideo D. Augustinus dicit, Maiores pœnas passuri sunt damnati, cum resurrexerint: in quarum comparatione tales sunt istæ quas patiuntur homines in somnis. non enim patitur caro eorum. Maior est autem cruciatus, cum uigilans torquetur. Et sic proprie loquendo. iudicium particulare quod fit in morte, est interlocutorium, siue (ut quidam dicunt) vnum interim siue vulgariter vngce pendant. & est sententia incompleta, sicut de sententia bonorum dicitur Apoc. 6, Vidi sub altare Dei, &c. sequitur, Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis ut requiescerent per modicum tempus, donec implerentur conserui & fratres eorum. *Infernũ plu. mar.*

Ver. 1. *De uniuersali citatione.*

D Primum mysterium iudicii vniuersalis est generalis & personalis Citatio & congregatio. Veniet enim dies in qua Deus conuocabit omnes angelos & sanctos qui sunt in cœlo, & omnes homines qui tunc erunt in terra, & omnes dæmones & damnatos qui erunt in inferno, & omnes qui erunt in purgatorio. unde dicitur, Cum uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, fortiori dæmones non deficiet ne vnus quidé. vnde Apost. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Iesu christi. Oportet est verbum necessitatis, Gallice, Cest unfaire le fault, bon gre mal gre, ribon ribaine. Non erit quæstio cóparandi per ꝓcuratorem, sed oportebit in propria persona comparere. Si quæratur, ad quid? respódet Apostolus ꝙ ad portandum processum & respondendum cathegorice prout gestum est in corpore, siue bonũ, siue malum. ¶ Quidam propter hæc uerba uoluerunt dicere quod paruuli in sole originali decedentes, non comparebunt in iudicio generali. cum nihil gesserint in corpore, neque boni neque mali, nec fuerit participes operum christi, sicut pueri baptizati, qui per baptismum fuerunt Christo incorporati; ideo remunerabuntur. Præterea si paruuli in peccato originali decedentes *2. Cor. 5.* *an qui decesserunt cum solo originali comparebunt in iudicio.*

dentes intersint in qua parte erunt? nõ a dextris, quia illi erũt beati: nec a sinistris cum non debeatur eis pœna sensus vt dictum est tamen pœna sensus exprimitur in sententia eorum qui a sinistris erunt, igitur, &c. Insuper in omnibus passibus sacrę scripturæ, in quibus fit mentio de iudicio generali, fit mentio de actibus uolũtariis, quos paruuli non habuerunt. Mat. 25. dicitur, Esuriui, &c. & Apostolus, Reddet vnicuique secundum opera sua. Verũ tamen D. Tho. dicit ꝙ intererunt & probat per illud Apoc. 20. Vidi mortuos magnos & pusillos, stantes in conspectu throni: & aperti sunt libri, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris eorũ. Et quanuis in libris illorum paruulorum non sint scripta peccata actualia, peccatũ tamen originale scriptum est: ideo iudicabuntur, tamen non tristabuntur: sed lætabuntur de gloria corporali iudicis, quam misericorditer Christus, secundum D. Tho. eis ostendet, Et cum per dextram intelligatur potior & nobilior locus (iuxta illud, Dixit Dominus domino meo, sede a dextris meis) Dexrera in iudicio erit in aere, in qua erunt boni: & sinistra, in terra, in qua ex uno latere erunt dãnati, & ex alio paruuli illi sub bonis. Et quo ad illam sententiam dicendum est quod ignis nomine omnis pœna intelligitur: & ꝙ illa sñia est generalis & applicatur singulis secundum proportionem peccatorũ & demeritorum. Et quantum ad extrã uel sinistrã intelligitur de his qui fuerunt in usu rationis. Omnes ergo comparebũt Nec obstat illud Psal. Non resurgunt impii in iuditio: quia debet intelligi, mutati in melius. vnde Aposto. dicit, Omnes quidẽ resurgemus, sed non omnes immutabimur. Mali quidem resurgent, sed non immutabuntur in melius. ¶Si quęratur, Quis faciet eos resurgere? respondet Apostolus, ꝙ Deus in nouissima tuba. Canet enim turba, quæ erit valde terribilis, cuius terribilitatem considerans Iob dicebat. Semper & quasi tumentes super me fluctus, timui Deum: & pondus eius (scilicet citationis & tubæ) ferre non potui, quin. s. caderem in terram. Quę uerba exponens D. Greg. ait: Iob flagellatus, simplex & iustus a Domino approbatus, timuit s. hanc tubam. Quid debent facere peccatores? &c. Apoc, 14. dr ꝙ D. Ioan. Euangelista, qui erat uirgo electus a domino, & inter cęteros magis dilectus, audiuit uocẽ de cœlo, tãquã uocẽ aquarũ multarũ, tanquã tonitruim agni, & cecidit tã quã mortuus. s. propter terribilẽ sonũ, quẽ non poterat sustinere. Si Iob simplex, iustus, laudatus & approbatus a Deo, in cõtemplatione huius tubę sic timuit, &c. Si D. Ioan. euangelista, uirgo & magis dilectus, sic timuit: quid debet facere pauperes peccatores: qui non sunt simplices. iusti, & approbari, sicut Iob. sed pleni, malitia, iniusti & a deo reprobati, qui non sũt puri & virgines, nec dilecti sicut D. Ioannes, sed immundi & abominabiles, in odio dei existentes? Quomudo debent timere si cogitarẽt? profecto amplius quam illi, &c. Quia sonus huius tubę erit illis terribilis. Heu quid esset si nunc insonaret? haberemus maiorem occasionem timendi q̃ D. Iob & Ioannes euangelista. & habemus maiorẽ occasionem cogitandi, q̃ D. Hiero. qui semper de hac tuba cogitabat & dicebat: siue comedam, siue bibã, siue quid aliud faciam, semper insonare videtnr in auribus meis illa terribilissima tuba: Surgite mortui, uenite ad iudiciũ. Ideo si sumus sapientes cogitabimus de iudicio generali, & de his quæ fient in eo, quæ dicuntur nouissima, de quibus Ecclesiastes. 7. Memorare nouissima tua & in ęternum non peccabis nunc contemplemur congregationem vniuersalem, circa quam quatuor sunt notanda scilicet locus, ministri, ordo tempus.

Rom. 2. In add. 3. p. q79 ar. 5. ad 3. — Ps. 109. — Ps. 1. — 1. co. 15. — Iob. 31.

Ver. 2. *De loco iudicij generalis.* E

LOcum in quo debet fieri huiusmodi congregatio, declarat Iohel propheta, cum ait. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in valle Iosaphat. per uallem Iosaphat intelligit locum, in quo nũc est vallis Iosaphat, quia ante iudiciũ ignis conflagrationis æquabit primo illum locum, & verificabitur illud, Omnis uallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa & aspera in uias planas. Vallis Iosaphat. est inter montem Sion & montem Oliueti, per quam decurrit torrẽs Cedrõ. christus autẽ veniet ad locum a quo ascendit, scilicet

In add. 3. p. q88 ar. 4. Esa xl.

scilicet a monte Oliueti, vnde Act. 1. dicitur, quod postquam nubes suscepisset Christum ab oculis discipulorum, duo viri astiterũt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi quid aspicitis in cœlum? Hic Iesus qui assumptus est a uobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlũ. Dicunt doctores quod Christus potius elegit vallem Iosaphat ad hanc congregationem faciendam, quam alium locum, eo quod circa illam exercuit opera redẽptionis, &c. ut possit melius improperare peccatoribus ingratitudinem illorum, Si quæratur, Quomodo tot & tanti qui fuerunt, sunt, & erunt, poterunt ibi contineri, cum illa vallis Iosaphat via contineat latitudinem mediæ leucæ? Dictum est quod ignis cõflagrationis æquabit omnia: & ideo sufficiens erit locus. Item boni erunt in aere, & soli damnati in terra. Nec erunt late dispersi ad placitum, sed valde pressi, sicut haleca in uase, in quo salsa transferuntur, & sic erunt circa montem Olíueti in spatio sufficienti a quo loco omnes christum, iudicẽ, qui erit in aere inter bonos & malos, uidere poterunt

Cur in valle Iosaphat fiat iudicium.

Ver. 2. *De ministris congregationis generalis.*

A 29 de Ci. Dei. DIuus August. dicit: Profecto per angelicum ministerinm tanta res peragenda est iuxta illud Psalm. Congregate illi sanctos eius. Doctores communiter dicunt quod angeli boni erunt ministri congregationis omnium. Et Aposto. dicit, Quoniam ipse dominus in iussu & in uoce archangeli, & in tuba Dei descẽdet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. In quibus verbis ostendit causam resurrectionis nostræ, modum & ordinem. Causa resurrectionis est triplex: Prima & principalis. est uirtus diuinitatis. Secunda est instrumentalis, & est uirtus humanitatis Christi, qui secundum humanitatem est instrumentum diuinitatis. Tertia est ministralis, quæ est uirtus angelorum, per quos fient aliqua præparatoria ad resurrectionem, ut collectio puluerum, coniunctio ossium, dispositio neruorum & carnis, per Christum tamen fiet unio animæ ad corpus. Hæc per ordinem

Psal. 49. 1. Thes. 4

Causa resurrectionis triplex.

ostendit Apostolus, cum dicit: Quoniam ipse dominus (qui secundum diuinitatem est causa principalis, & secundum humanitatem instrumentalis) in iussu facto angelis custodibus, vt colligant pulueres, & ossa coniungant, deinde in voce. accepit ibi vocem, non pro locutione vocali, sed pro ministerio angelorum, qui deputantur regnis & prouincijs. vnde Matth. 24. Mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabit electos eius a quatuor ventis & a summis cœlorum vsque ad terminos eorum. Virtute igitur angelorum custodum congregabuntur pulueres, & fient ossa & coniungentur. Per virtutem verò archangelorum prouinciarum connectentur per neruos, qui carne, & cute cooperientur. Et tandem per virtutẽ tubæ Dei, quæ erit vox Christi dicentis, Surgite mortui, venite ad iudicium, introducetur anima. De hac voce habetur Mat. 20. Dixit dominns vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem. Hunc modum & ordinem resurrectionis per figuram & visionem familiariter declarauit Deus Ezechieli prophetæ, vt habetur Ezech. 37. vidi apud eum. Post resurrectionem angeli boni assument bonos, & eleuabunt eos in aerem, & sic deducent ad uallem Iosaphat. unde subiungit Apost. Deinde nos, qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur in nubibus obuiam Christo aera. Mali uero dimittentur in terra ligati per fasciculos, rrahendi per dæmones quieos ad malum induxerunt, iuxta illud: Colligite primũ zizania, & alligate ea in fasci culos ad comburendum. tunc uerificabitur quod Christus dicebat: Tunc erunt in duo in agro, unus assumetur, & alter relinquetur. Duæ molentes in mola, una assumetur, & altera relinquetur. Prædicta aũt omnia non fient in instanti, quia motus in instanti fieri non potest, sed collectio puluerum, coniunctio ossium, & translatio fient pet motũ localem igitur, &c. Resurrectio tamen siue unio animæ ad corpus fiet in instãti reliqua uero in breuissimo tempore. Et hoc modo debet intelligi Apostolus cum dicit, Ecce mysterium uobis dico: Omnes quidem resurgemus, &c. subdit, In momento, & in ictu oculi, & in nouissima,

Mat. 13. Mat. 24.

1. Co. 15

domus. Secundo resurrectio bonorum & malorũ conuenit quantũ ad terminum a quo, quia cineribus, iuxta illud: Puluis es & in puluerem reuerteris, Per pulueres intelliguntur omnes reliquiæ quæ remanent, humano corpore resoluto. Et non obstat quod aliqui reperientur uiui, quia ignis conflagrationis poterit eorum corpora usque ad cineres resoluere. hoc etiã intelligendum est. nisi aliquibus ex priuilegio sit indultum contrariũ, prout resurrectionis acceleratio. quemadmodum aliqui de Ioanne Euangelista, & de Helia, atque Enoch opinantur, Et licet christus sit exẽplar nostræ resurrectionis quãtũ ad terminũ ad quem, non tamen quantum ad terminũ a quo. quia non dedit Deus sanctum suum videre corruptionẽ. Tertio resurrectio bonorum & malorum conuenit in hoc ꝙ omnia mẽbra corporis, & quicquid est de integritate naturæ, in vtrisque resurgent, cum resurrectio fiat opere diuino immediate, & Dei perfecta sint opera. vnde sequitur ꝙ homo reparabitur perfectus in omnibus mẽbris. Et sic omnia quæcunque in anima implcitè cõtinentur, explicabuntur in corpore alias corpus non responderet ad plenum animæ, quod tamen oportet in perfecta resurrectione. Et quanuis membra ordinentur ad actus, & post resurrectionem non sint futuri actus genitalium, non tamen sequitur ꝙ illa membra desint. Quia membra non solum sunt propter operationem, sed etiam ad ostendẽdam uirtutem & distinctionẽ sexuum. & sic non erunt frustra. Erunt etiam intestina nõ turpibus superfluitatib⁹, sed nobilib⁹ humoribus referta. Et licet corpus resurgat ut præmietur pro opere quod anima in eo gessit, & manus propter furtum vel homicidium truncata fuerit, & sic ad bonum post truncationem operata nõ fuerit: nihilominus tamen præmiabitur: quia homo per pœnitentiã meretur ut totum ꝓmietur, qui ex toto quod habet, Deo seruit. Actus. n. quibus propriè meremur aut demeremur, non sunt manus aut pedis, sed totius hominis. Ex præmissis sequitur, primo ꝙ non omnes resurgent in sexu virili. Vnde D. Aug. dicit: Melius sapere videntur, qui utrunq; sexum resurrecturũ nõ dubitant. Deus. n. in resurrectione reparabit in homine, qđ fuit in prima cõditione, sed in prima cõditione creauit masculũ & fœminã: igiť, &c. Præterea sicut cõsiderata natura ĩdiuidui, debet certa quãtitas, & diuersis hominibus diuersa. ita cõsiderata natura speciei, debeť diuersus sexus humano generi. Hęc. n. diuersitas cõpetit pfectioni speciei, cuius diuersi gradus implentur pp diuersitatem sexus, uel quantitatis. Ideo sicut resurgent homines in diuersis staturis: ita resurgent in diuersis sexibus. Et quamuis sit differentia sexuum: deerit tamen confuso mutuæ uisionis, quia non erit libido incitãs ad turpes actus, ex quibus confusio causatur. Nec obstat qđ Apostolus dicit: Omnes occurremus in virũ perfectũ, in mensurã ætatis plenitudinis Christi, quia nõ intelligitur propter sexũ uirilẽ, sed pp virtutẽ animi, & robur corporis, quæ erunt tam in mulieribus quam viris. Et licet nunc mulieres subdantur uiris, propter imbecillitatem animi & defectũ roboris: ideo nũc vir dicitur caput mulieris, & ipsa est sub potestate uiri, sed cum hæc non deficiant mulieribus post resurrectionẽ, sequitur ꝙ tunc cessabit omnis prælatio. vt dicit glo. 1. Cor. 15. Ideo tunc non different vir & mulier, quantũ ad superioritatem uel imbecillitatẽ. Et quãuis in resurrectione cesset & tollatur omnis error, & in generatiõe mulieris sit error ĩ ordine ad generationem, quia scilicet pręter intentionem naturæ particularis ex defectu virtutis formatiuæ, quę est in semine, quę nõ potest perducere materiam conceptus ad formam uirilem. vnde Philoso. dicit ꝙ fœmina est mas occasionatus est. tamen de intentione naturæ vniuersalis, quę ad perfectionem speciei vtrunque sexum requirit. Non tamen post resurrectionem erit vsus sexuum. Quia (vt Christus dixit) In resurrectione non nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei, cum generatio sit ordinata ad conseruationem speciei, quæ in resurrectione erit incorruptibilis. Et cum cibus & potus ordinentur ad conseruationem indiuidui, sequitur quod post resurrectionem non erit comestio, nec potatio, aut dormitio, nec alia quæ ad animalem vitam

Gen. 3. *In Add. 3. p. q. 80 art. 3.* *Membra truncata resurgẽt.* *In Addi. 3. p. q. 81* *Gen. 1.* *Art. 3. Gen. 1. In resurrectione erit diuersitas sexus.* *Ephe. 4.* *16. de Anima.* *Mat. 22.*

vitam pertinet. quia operationes animales non sunt hominis inquantum homo: ideo in eis non consistit beatitudo. humani corporis. Sed corpus glorificabitur ex redundantia gloriæ animæ, ut dictum est.
10. Ethi. Et quia delectationes corporales, secundũ Philosophum sunt medicinales, & adhibentur homini ad tollendum fastidiũ vel etiam ægritudinem, inquantum homo in eis ordinate delectatur. sicut homo habẽs gustum indispositum, delectatur in his q̃ sanis non sunt delectabilia: ideo non oportet q̧ tales dilectationes sint de essentia beatitudinis, ut Iudæi & Sarraceni ponũt Solæ. n. delectationes animi pp se quærẽdæ sunt. ideo ad beatitudinem requiruntur. Nec obstat quod Christus post resurrectionem comedit & bibit, quia illa sumptio cibi & potus non fuit necessitatis, quasi cibis egeret post resurrectionem: sed fuit potestatis, ut ostenderet se habe
Mat. vlt. re ueram naturam humanam, quam prius
Luc. 24. habuerat. Hęc autem ratio non erit in resurrectione cõmuni, ideo dicitur Christus dispensatiue manducasse eo modo loquendi, quo Iuristæ dicunt dispensationem esse iuris communis relaxationem. Nec fuit conuersa materia ciborum in substantiam aliti, sed emissa fuit per euaporationem. Secundo sequitur quod capilli, ungues, & dentes resurgent in corpore humano. unde Christus dicebat: Capillus de capite vestro non peribit. Et Mat. 10. capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Capilli enim, vngues, ac dentes dati sunt homini in ornamentum, & in conseruationem aliarum partium. & sic quodammodo videntur esse de integritate naturę humanæ. Vrina autem, fæces, sudor, & aliæ huiusmodi superfluitates non resurgent in corpore humano, cum non pertineant ad integritatem naturæ, neque ad conseruationem aliarum
Luc. 21. partium: ideo naturaliter expelluntur, quasi ad nihilum vtiles. Sed superfluitates utiles natura retinet ad generationẽ capillorum & unguium, quibus homo eget ad membrorum conseruationem sicut miles non solum eget ense ad bellandum, sed etiam vagina ad conseruationẽ ensis. Et cum nutriantur & augeant, & in vno homine nõ sit nisi una anima, quæ est rationalis: sequitur quod informantur anima rationali, quantum ad aliquas operationes virtutis vegetatiuæ, quanuis operationem sensus nõ participent, sicut nec ossa quæ etiam resurgent. vnde Christus. Palpate & uidete quia spiritus carnẽ & ossa non habet sicut me videtis habere. Non est tamen arbitrandum quod capilli capitis mulierum, & barbę uirorum Luc. 24.
sint ita prolixa, sicut modo ab aliquibus Capillorũ
videmus deferri. Quia illa prolixitas ma- & barbarum proli
gis pertinet ad fastidium, curiositatem, xitas non
aut inanem gloriam, q̃ ad ornamentum, erit in resurrectione.
& distinctionem sexus. Hæc enim in modica quantitate obseruari possunt, & ideo in resurrectione reformabuntur. Notandum pariter quod nõ oportet omnia quæ fuerunt informata anima rationali, sint de integritate naturæ, & per consequens, q̧ resurgant in humano corpore. Sunt enim multa, quæ crescunt, fluunt, & diminuuntur: sicut pinguedo, & caro, quæ per infirmitatem & abstinentiam minuitur: & alia etiam ex alimento succedunt. & illa deperdita vel diminuta non resurgent, nec etiam humiditates. Sed solũ illa quæ perueniuut ad vltimam perfectionem, quam natura intendit in indiuiduo, quæ iam sunt incorporata membris, quæ vocatur gluten. Membra etiam in hoc mundo abscissa, cum sint de integritate naturæ, resurgent tam in bonis quàm in malis. Tertiò sequitur, quod deformitates,
quæ ex defectu, vel mutilatione aliquo- In Add.
rum membrorum vel indebita propor p. q. 86.
tione partium uel aliunde proueniẽtium art. 1.
in resurrectione reparabuntur, etiam in damnatis, in quibus nihil erit quod impediat doloris sensum, qui per ęgritudinem impeditur, inquantum per eam debilitantur organa sentiendi: & similiter defectus membri impediret, ne esset uniuersalis dolor in corpore. sed modus pœnæ non esset secundum mensuram culpæ. Quia contingit quod aliquis peccator damnandus minoribus peccatis subiectus, aliquas deformitates habeat, qnas non habet aliquis damnandus grauioribus peccatis irretitus. In reparatione. n. corporis magis attenditur naturæ perfectio, quem id quod fuit prius. unde Aposto. 1. Cor. 15. dicit. Mortui resurgent incorrupti

corrupti, hoc est sine aliqua diminutione membrorum. Et qui infra perfectam ætatem decedunt, in statura perfectæ ætatis resurgent, ut paulo post dicetur. Deus enim qui naturã condidit, in resurrectione naturam corporis integre reparabit. Vnde omnis defectus qui ex corruptione uel debilitate materiæ seu principiorum naturalium in corpore fuit, in resurrectione remouebitur, sicut febres, lippitudo, & similia. Defectus autem qui in humano corpore cõsequuntur principia naturalia, sicut tarditas, grauitas, ponderositas, & passibilitas, erunt in corporibus dãnatorum, quos a corporibus beatorũ gloria & dotes corporis excludent. Nec obstat quod aliqui defectus sint pœna peccati, quod ante mortem non fuit deletum, ut mutilatio. Quia cum quælibet pęna in quocunque foro infligatur secundum cõditionem illius fori, pœnæ q̃ in hac uita temporali infliguntur pro aliquo peccato, sunt temporales. & ultra terminum uitæ non se extendunt. Et ideo quanuis peccatum non sit remissum, non oportet ꝙ damnati pœnas quas passi sunt in hoc mũdo patiantur in inferno: sed iustitia diuina requirit quod ibi pœnis grauioribus crucientur. Quarto resurrectio bonorum & malorum conuenit in ętate & statura. Quia non omnes resurgẽt æquales in statura siue quantitate. Sed quilibet resurget in illa quantitate, in qua fuisset in termino augmenti, si natura non errasset aut defecisset. Quod autem superest uel deficit, resecabit uel implebit diuina potentia, ac defectum quantitatis, qui prouenit ex defectu uirtutis formatiuæ, sicut in nanis & gibbosis. Eadem ratione resecabit in illis qui immoderatæ magnitudinis fuerunt ultra debitum naturæ. Ex quo sequitur quod in resurrectione non erũt gigantes, neque nani. Vnde Apostolus, Donec occurramus omnes in uirum perfectũ, in mẽsuram ætatis plenitudinis Christi, sed Christus resurrexit in ætate virili, quæ secundum Diuum August incipit in vigesimoquinto anno: igitur & alii. Non est tamen intelligendum quod omnes futuri sunt æquales christo in quantitate, sed quod omnes erunt in perfecta quantitate, quam habuissent in trigesimotertio anno, secluso impedimento.

In ad. 3. p q. 81. ar.i.ad 2

Ephe. 3.

Psal. 48.

Quinto cõuenit resurrectio bonorum & malorum in incorruptibilitate: Quia tam boni quam mali erunt incorruptibiles: iuxta illud: In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam, desiderabunt mori, & mors fugiet ab eis. Præterea boni præmiabuntur mercede perpetua, & mali pęna perpetua, iuxta illud: Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam, quod esse non posset si corpora corruptibilia forẽt. Et quanuis corpora post resurrectionem sint composita ex contrariis, quia tamen absque motu cęli, qui in resurrectione cessabit, contraria non sufficiunt ad corruptionem faciendam: igitur, &c. Et quia Philosophi cessationem motus cœli non cognouerunt, pro impossibili habebãt ꝙ corpus compositum ex contrariis, nõ corrumperetur. Incorruptibilitas autem illa, præcipuè damnatorum, non erit per gratiam, sed per naturam, non quod in natura sit incorruptionis principiũ in corporibus damnatorum, sed propter defectum primo mouentis ad corruptionem. Et licet mors simpliciter sit maxima pœnarum: nihil tamen prohibet mortem esse in pœnarum remedium & per consequẽs oblationem mortis esse in pœnarum augmentum. Viuere enim (ut philosophus dicit) videtur omnibus esse optabile, eo ꝙ omnia esse appetunt: sed quia malè esse, i. cum tristitiis & tormentis, opponitur bene esse: ideo mors siue annihilatio q̃ est, remedium pœnarum, optabilis damnatis erit, cum terminet pœnas & tormenta vnde christus dicebat, Bonum erat si natus non fuisset homo ille. Quia si mors dicatur pœnalis propter dolorem quem sentiunt morientes: nõ est dubium quin maiorem dolorem damnati continue sustineãt. ideo mors inquantum remedium, est eis optabilior, licet simpliciter & absolute melius sit esse, quam non esse.

In ad. 3. p.q.86. art.2.

Apoc. 9.

Mat. 25.

9. Ethic.

Mat. 26

Ver. 5: *De differentia resurrectionis bonorum & malorum.*

RESVRRECTIO bonorum plurimum discrepat a resurrectione malorum, Quia (vt dicit Apostolus) Omnes qui-

& oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. iuxta illud Ecclesia. 11. Dulce lumen, & delectabile oculis uidere solem, quando sunt dispositi: sed si sint indispositi, est magnum tormentum. Et quia oculi bonorum erunt dispositi, quia erũt mundo corde: ideo gaudebũt, iuxta illud: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt, s. delectabiliter, &c. Alia similitudo datur de latrone qui meruit suspendi, non gaudet in vestibus pulchris & ornatu præsidis & consiliariorum, sed poti⁹ torquetur, considerando apparatum eorũ, ad dandam sententiam contra se. Si aliquis obstinatus dicat ꝙ euadet hoc tormentum claudendo oculos: aduertat qđ dicitur Apoc. 1. Tunc uidebit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Dęmones. n. cum griffis eleuabunt caput, & aperient palpebras oculorum: & uerificabit illud Zachæ. 12. Aspicient ad me quem confixerunt. Tũc plāgent se super familiæ seorsum. & verificabitur illud. Dicent mõtibus, cadite super nos, & collibus, operite nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. Vnde Malac. 3. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis poterit stare ad uidendum eum? Chrysost. dicit: Satius esset mille fulgura intueri, quam christum uindicantem uidere.

Apoc. 5.

Ver. 7. *De tempore Iudicij generalis.*

G QVo autem tempore prædicta fient, euangelium, non declarat. & ideo cum pendeant a sola uoluntate diuina, nullus absque Dei reuelatione scire potest. Deus uoluit iudicium particulare & uniuersale esse incertum, quantũ ad determinationem temporis. vñ D. Ber. dicebat: Nihil certius morte, nil ĩcertius hora eius, Et christus: Estote parati, qa non habetis diem neque horam. Sic possum⁹ dicere de giudicio generali, &c. Vnde Matt. 24. De illa nemo scit. Mar. 13. addit, Neq; angeli in cœlo, neq; fili⁹ hominis, inquantum homo, siue cognitione naturali, nec ex gratia ad reuelãdum. Habet tamen christus secundum humanitatem, scientiam Dei, horæ, loci, & de quibus debet iudicare, alias non esset perfectus iudex. Et quamuis quidem temere ex hebdomadibus Danielis præsumpserint præfigere certũ tẽpus iudicii generalis: illis tamẽ contra verba euangelii fides nõ est adhibenda licet tẽpus in cõi & confuse ex sacris literis sciri possit. Nã tunc futurũ est iudiciũ generale, cũ numerus electorũ fuerit cõpletus, ut dr̃ Apoc. 16. Vidi sub altare Dei, &c. sequitur. Et dictum est eis ut requiescerent adhuc per modicũ tẽpus, donec cõplerent cõserui & fratres eorũ. Sed (vt D. Greg. ait in quadã collecta) soli Deo est cognitus numerus electorũ: igitur, &c. Ideo Christus Apost. interrogãtibus: si in tẽpore illo restitueret regnũ Israel, respondit, Non est uerũ nosse tempopore uel momẽta, q̃ pater posuit in sua potestate. Nec ex signis p Christũ datis põt certitudo iudicii generalis haberi. Legimus. n. Mat. 24. & Mar. 13. ac Luc. 21. quod discipuli interrogauerunt Christũ loquẽtẽ de iudicio. dicentes: Quando hęc erũt & quod signũ aduẽtus tui & quando hæc incipiet cõsummari? Quibus Christus dedit mala signa, de quibus aliquid dicendũ est non secundũ ordinẽ Euangelistarũ: Quia aliqua, ſm D. Aug. ibi præponuntur per participationem quæ posterius fient.

Tẽpus iudicij naturaliter sciri non potest.

Act. 1.

Ver. 8. *De signis præcedentibus uniuersale iudicium.*

D QVã plurima signa dedit nobis Christus: ex quibus possumus cognoscere iudiciũ generale appropinquare. Primũ signũ dicitur iniquitatis abũdãtia, & defectus fidei & charitatis. Vñ Luc. 18. Filius hois veniens putasne inueniet fidẽ in terra? q. d. in tã paucis erit, respectu aliorum, ut non videatur esse, & 1. Tim. 4. Spiritus manifeste dicit, ꝙ in nouissimis tẽporibus discedẽt quidam a fide. & Mat. 24. Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum & 2. Tim. 3. Hoc autem scias ꝙ in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, &c. ꝑpter hanc iniquitatis abundantiam permittẽt Deus aliud signum. Secundum signum erit bellorum commotio. Vnde Christus Matth. 24 Audituri estis prælia, & opiniones præliorum, &c. Mar. 13. Exurget gens contra gentem, &c. & Luc. 21. Et in terris pressura gentium. Et licet semper fuerint bella, non tamẽn adeò atrocia &

terribilia.& idē de sequentib. signis.Ter
tium signum erit fames, Matth. 24. &
Marc.3.erit fames per loca, &c. & Lucæ
21. Arescentibus hominibus, scilicet fa
mis inedia. Quartum signum erit pestis.
vnde Matth.24.& Marc.13.& Luc. 21. E-
runt pestilentiæ per loca. Quintum signū
erunt terræmotus per loca,ut dicunt præ
dicti tres Euangelistæ in loco præallega-
to.hæc erunt initium dolorum,vt dicitur
Marc.13. Sextum signum est discessio, dę
qua Apost.2.Thes.2. Rogamus ne terrea
mini,neque per spiritum, neque per ser-
monem, neque per epistolam tanquam
per nos missam,quasi instet dies domini.
Nemo uos seducat: quoniam, nisi uene-
rit discessio primum,scilicet ab obedien-
tia Romani Imperii,ac etiam ab obedien
tia Romanæ Ecclesiæ & fide catholica, ut
dicit D.Thom.ibi,&c.Si dicatur quod di
scessio illa facta est,dicendum quod non
dum complete:Septimum signum est pre
dicatio euāgelii in uniuerso mundo.Mat.
24.Mar.13.Luc.21. dicitur quod ex præ-
dictis signis non potest argui certitudo
generalis iudicii: quia subditur oportet
hæc primum fieri,sed nondum finis. D.
Matth.addit, Prædicabitur Euangelium
Prædicatio euāgelij rēgni nondum completa est. regni in uniuerso mundo,in testimonium
omnibus gentibus.& tunc ueniet cōsum-
matio.Sed euangelium regni nondū præ-
dicatum est in omnes gentes, cum tem-
pore nostro inuentæ sint multæ insulæ an
tea occultæ, quibus nunquam fuerit an-
nunciatum euangelium, nec adhuc om-
nes insulæ sunt inuētæ. Et quod Christus
dicebat, Amen dico uobis,non consum-
Mar.10. mabitis ciuitates Israel, donec ueniat fi-
lius hominis non est intelligendum de ci
uitatibus,in quibus erant filii Israel secū
dum carnem: quia certum est illas fuisse
consummatas tempore Apostolorum: &
tamen nondum uenit Christus ad iudi-
cium. Ideo intelligendum est de semine
repromissionis factæ Abrahæ. Nec obstat
quod dicit Apost.Rom.10. Sed nunquid
non audierunt: & quidem in omnem ter
ram exiuit sonus eorum,hoc est Aposto-
lorum.& loquitur de præterito. Ad hoc
multiplex potest dari solutio.Prima,quia
loquitur de omnibus Apostolis, qui futu
ri erant usque in diem iudicii, ut dicitur

Ephe.4. Et secundum hoc etiam dēt in
telligi præceptum datum.Mat.vlt. euntes
inmundū uniuersum, prædicate euange-
lium,omni creaturæ,scilicet uos & vestri
successores:qa certū est quod Apostoli nō
fuerunt per uniuersum mundū personali
ter.Et cū arguitur quod apostolus loqui-
tur de præterito,dicitur quod accipit præ
teritum pro futuro,propter certitudinem
prophetiæ,prout Dauid qui ante incarna
tionem Christi dicebat.Foderunt manus
meas & pedes meos,&c. Secundo dici po
test quod prædicta uerba apostoli possunt
intelligi de his qui trancsubiecti Roma-
no Imperio. Et hoc etiam modo dēt in-
telligi illud, Ad̄ 2. q̄ erant in Hierusalem
habitātes iudæi ex omni natiōe quæ sub
cœlo est,scilicet subdita Romano Impe-
rio:quia certū est nationes populorum de
nouo inuentorum non fuisse.Et quia illæ
insulę,in quibus nauigatur,& ambulatur
sub polo antartico, opposito polo nostro,
non erant inuentæ tēpore D.August.ideo
opinatus est antipodas non esse,quod nō
faceret nunc,imo dicta sua retractaret, si
eut quædam alia: maxime propter expe-
rientiam quæ negari non pōt. Ad ratio-
nes autem ei' dici potest quod antipodæ
precesserunt ab Adā.Quia (ut habet Sap.
10.)qui primus a Deo formatus est,pater
orbis terræ,solus creatus est.ideo necesse
est omnes homines ab illo descendisse,&
per consequens illi antipodæ fuerūt q-
dā ex nepotibus Noe, qui dederūt operā
nauigationi post diluuiū,& uolūtate diui
na illuc peruenerunt et multiplicati sūt,de
inde ad alias insulas circūuicinas accesse
runt,sicut alii p Asiam,alii per Africā,alii
per Europā dispersi sunt. Ludouicus Vi-
ues commētator libri de Ciuitate Dei, in
quo D.Aug inseruit prædictam opinionē,
excusato D.August.dicit:Sed profecto an
tipodas esse tam certum est vt negari non
possit,& ad illos esse uiam compertissimū.
est etiam nonnullos antiquorum nedum
nauigationib. nostræ memoriæ applicuis
se.Nam olim per Arabicum sinum quidā
Augusti Cæsaris sæuitiam fugientes, per
ima quæque Aethiopum mareque Atlan
ticum ad Gades Herculis adnauigauerūt,
Contra florētibus rebus carthaginensiū.
aliqui ex eis ab Herculeo freto in ara-
bicum

bicum mare rubrum venerunt, tum etiã Persicum & Indicum, eorumque mare Alexandri armis est exploratum. Insulaque Taprobanę, & aliæ in illis tractibus nonnullæ, quę ex opposito cœlorum & syderum comprehenduntur Antipodas esse ostendunt. Tantum enim exurgit illis contrarius ille vertex, quantum ab occidentali suo absunt, quantum quidam ex terris in zona nostra positis, Hactenus ille. Post completam uero prædicationem Euangelii fiet discessio completa: & tunc reuelabitur homo peccati. qui erit octauum signum, ut statim dicetur.

§.4. *De antichristo.*

B Aliud & octauum signum iudicii generalis erit abominatio desolationis sedens, ubi non debet, siue homo peccati, qui non veniet absque præcursoribus & persecutione bonorum. de hoc dicitur cum uideritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, &c. Marc. 13. dicitur. Qui legi intelligat. Glos. exponit, cum uideritis abominationem, &c. hoc est Antichristum sedentem in templo sancto Hierusalem, & se adorari facientem: Vnde Aposto. 2. Thess. 2. Qui aduersatur & extollitur supra omne id qđ est Deus, ita ut in templo sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Et quia maximas tribulationes inferet cum precursoribus suis, de quibus multa in sacris literis sparsa sunt, eorum aliqua nostris institutionibus duximus inserenda.

Mar. 14.

Ver. 1. *De præcursoribus antichristi.*

C Omnes malos posse dici Antichristos & diaboli filios per imitationem, constat ex illo Ioan. 8. Qui non est mecũ, contra me est. & in eodem cap. Vos ex patre diabolo estis. Diabolus enim ab initio inuidit christo, quem cognoscebat electum in mediatorem. Ideo eius locũ ambiendo & contra ipsum se extollens. ei oppositus fuit: & per consequens diabolus largo modo potest dici antichristus, ab anti quod est contra, & sic contra christum. Verum quia Christus non solum est Deus, sed etiam homo, & diabolus non participet cum eo in natura humana: ideo non dicitur proprie antichristus sicut de eo nunc loquimur. Per antichristum. n. anthonomatice intelligimus hominé, qui cæteris hominibus amplius contrariatur, & opponitur Christo. & qui inter omnes homines magis imitatur diabolum. Et ideo quemadmodum omnes qui imitantur diabolum, dicuntur filii diaboli: ita etiam antichristi omnes qui imitantur antichristum, principalem diaboli ministrum. & sic omnes peccatores possunt dici antichristi: iuxta illud, Et sicut audiuistis quia antichristus venit nũc antichristi multi facti sunt scilicet omnes peccatores: inter eos principales sunt hæretici, qui negant Christum, unde. 1. Ioan. 2. dicitur. Quis mendax nisi is qui negat quoniam Iesus non est christus: hic est antichristus, qui negat patrem & filium & in eadem epistola c. 4. Omnis spiritus qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est: & hic est antichristus, de quo audistis quoniam venit, & iã est in mundo. s. in præcursoribus suis, qui habent ordinem imitationis ad eum, sicut boni ad Christum. & in secunda canonica dicit: Qui non confitetur Iesum uenisse in carne, hic est seductor & antichristus: tandem loquitur de omnibus hæreticis. Non potest tamen antichristus proprie dici malorum caput, cum non influat in membra, saltem quæ præcesserũt eum. Potest tamen dici caput communiter. propter perfectionem malitiæ. Quia sicut caput est principale membrum, sic antichristus erit principalis imitator diaboli: ideo Glos. super illud Iob 21. Interrogate quemlibet de uiatoribus dicit. cum de omnium malorum corpore loquitur, ad omnium iniquorum caput verba conuertit. Et super illud 2. Thes. 2. Ostendés se tanquam sit Deus, dicit Glos. Sicut in Christo plenitudo diuinitatis ĩhabitauit, sic in antichristo omnis plenitudo malitię. Non tamen ita quod eius humanitas sit assumpta a diabolo in vnitate personę, quia hoc excedit capacitaté diaboli. Sed quia diabolus eminentius malitiam suam in illum influet, non per intrinsecã inhabitationem, quia sola Trinitas menti illabitur, hoc est immediatè in ea operatur, sed influet suggerẽdo, & fantasmata eius mouẽdo & applicãdo plusquã om

Antichristus anthonomatice quis dicitur.

1. Ioan. 2

q. 20. §. 1 ver. 3.

nium malorum. Et secundum hoc omnes mali qui præcesserunt eũ fuerũt quodam modo figura antichristi, ſm illud. 2. ad Ephes. 2 Misteriũ iã operaĩ iniquitatis. de percussoribus antichristi, loquitur Christus, Mar. 13. & Luc. 21. Videte ne quis

Mat. 24. uos seducat. multi. n. uenient in nomine meo, dicentes ego sum Christus, vel ego prædico uobis christũ. & multos seducẽt. Nolite ire post eos. sequitur, Surgẽt pseudochristi & pseudoprophetæ, &c. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire. Ecce

Ioan. 5. in penetralibus est, nolite credere. D. Augus. notat ꝙ multi (scilicet hæretici) uenient in nomine meo: Quia nulla hæresis est, quæ nõ palliet se nomine Christi. Gl. dicit ꝙ imminent Hierosolymorum excidio, multi fuerunt qui se dixerunt christos, libertatis tẽpus appropinquare. Antichristum uenerunt aliqui propria authoritate, dicẽtes se esse Christos, sed non fuerũt recepti. Postremus autem & pessimus omniũ erit antichristus, qui cum suis satellitibus seducet multos, & recipietur a Iudęis, sicut Christus prædixit: Ego veni in nomine patris mei, & nõ me recipistis. Alius (scilicet antichristus) ueniet in nomine suo (scilicet quærens gloriam propriam) & illum recipietis i. ut uerũ Christum. Pseudo igitur Christi, hoc est præcursores antichristi, hæretici, uenient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus, vel ego prædico uobis christum: ut nunc Lutherani & alij hæretici Nolite ire post eos. Ecce prædixi uobis, dedit signa quo modo cognosci poterunt, dicens: A fructibus eorum cognoscetis eos.

Ver. 2. *De antichristi nomine.*

B ANtichristus non est nomen propriũ sicut nec hoc nomen Christus, cuius propriũ nomen erat Iesus unde Luc. 2. Vocatum est nomen eius Iesus, &c. Iesus autem dictus est Christus, quia fuit, a Deo specialiter & anthonomatice unctus. Sic antichristus, qui erit maxime oppositus Christo, propter plenitudinẽ maliciç dicuntur antichristus, a suis tamẽ sequacibus non dicetur antichristus, sed potius Christus & messias in lege promisses, ut exprẽssè dicitur Matt 24. Si dixerint, Ecce illic ẽ Christus, nolite credere! Nomen autem eius proprium non habẽtur in sacris literis: licet in illis pluribus nominibus nuncupetur aliquando abominatio. Mat. 24. cum videritis abominationem &c. ab Apost. dicitur homo peccati filios perditionis 2. Thes. 2. ubi glo. Dicitur homo peccati, quia totaliter erit deditus peccatis. dicitur filius perditionis, qa multos trahet ad perditionem: vel quia deputatus est æternæ perditioni. unde Iob. 21. In die perditione seruabit malus.

Ver. 3. *De antichristi origine.*

ANtichristus secundum D. Aug. & Amb. in lib. de benedictionib. patriarcharum & Vincentium Beluacen. in speculo historiali, lib. 31. ca. 4. nascetur ex stirpe reprobata scilicet ex tribu Dan. qui fuit filius Iacob, ex Bala concubina ancilla Rachelis, de quo Iacob: Fiat Dan. coluber tortuosus in via, Cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor eius retro. Salutare tuum expectabo domine & in signum reprobationis solæ hæc tribus subticetur Apoc. 7. vbi alijs numerantur 12. millia signati & non ex tribu Dan, Quia (vt communiter dicitur) ex ea nasciturus est antichristus in Babylone. Huius aduentus (vt dicit Apostol. 2. Thess. 2.) erit secundum operationem satanæ. aliqui exponunt de generatione, dicentes quod sicut Christus natus est per operationem Spiritus sancti ex virgine desponsata ita antichristus per operationem Satanæ ex corruptissima & ex damnato coitu. Alia addunt quod ex incubo & succubo. Multi multa fingunt de eius ortu, natiuitate, & nutritione, quæ authoritate sacræ scripturæ neque doctorum authenticorum probantur. ideo non est eis credendum, neque in recitatione talium opinionum immorandum. Nec verisimile est secundum Vincentium Beluacen. ipsum antichristum in vtero matris (vt aliqui dicunt) malitia diabolica fore replẽdum, nec ꝙ Deus (qui omnia disponit suauiter) ei anticipet usum rationis, sicut fecit D. Ioan. Baptistæ ad bonũ, neq; ꝙ priuet eum angelo custode eum præseruante in utero. D. Th. tamen dicit ꝙ adueniente usu rationis illius, Angelus ei ad custodiam deputatus, propter eius nequitiam derelinquet eũ: & sic derelictus, amplius a dæmonib. seducetur, & eorum

C In lib. de ortu antichristi.

Gen. 49.

Antichristus non priuabitur angelo custode.

& eorum suggestionibus adhærens, prosequetur omnino diaboli uoluntatem. Et quia (vt dicit Apost. 2. Cor. 11.) Satanas se transfigurat in angelum lucis: verisimile est apud aliquos, quod dæmones antichristo etiam corporaliter apparebunt, in angelorum modum, & illi famulabuntur, & docebunt eum omnem nequitiam in superbia & abusione scientiarũ. Vnde Dan. 8. dicitur: Surget rex impudens facie, & intelligens propositiones: & roborabitur. s. paulatim, per operationem Satanæ, qui faciet ipsum esse in cócupiscentiis fœminarum, & sua falsa doctrina & malis excẽplis multos seducet, ac etiã bonis & muneribus alliciet. Quia (ut habetur Dan. 11.) Dominabitur thesauro auri & argẽti, & in omnibus pretiosis Aegypti. & sub *Eccl. 10.* ditur, & in copia rerũ occidet (hoc est seducet) plurimos dęmones enim offerent ei thesauros absconditos, & aurum atque argentum excutient ex ocultis terræ uisceribus, & fabricatum illi dabunt. Et cũ *Matt. 11* omnia pecunię obediant, sequitur quod habebit multos fautores. Ab initio utetur imediis delectabilib. & alliciet plurimos. *Antichristus vbi conuer.* Eius prima conuersatio in sacris literis non inuenitur. Vincentius tamen Beluacen. dicit quod nascetur in Babylone, tandem ueniet ad Iudæos, & conuersabitur in ciuitate Bethsaida & Corosain, ut D. August. dicit super illis uerbis, Væ tibi Bethsaida. &c. Ideo imprecatur, & improperat christus his ciuitatibus, quia in illis conuersaturus est filius perditionis. Nó tamen uiolenter persequetur Ecclesiam Dei & bonos donec fuerit in tali ętate, in qua Christus incœpit pdicare. s. circa trigesimũ annum. dicitur enim Luc. 2. Incipiens annorum quasi triginta. Vsque ad triginta igitur annos Antichristi aduẽtus erit occultus. licet ab usu rationis usq; ad trigesimum annum non sit futurus ociosus, sed in falsa doctrina, & insignis mendacibus, ac omni dæmonum astutia uersabitur. Dæmones enim disponent eum ad omnia mala incipiet acquirere fautores, & cógregare multitudinem. Et cum uiderit omnia ei propitia, & suggestione dæmonum ad nutum succedentia, aduenıente trigesimo anno manifestabit se, & loquetur contra Christum blasphemias, dicetque se esse Messiam in lege promissum, & quicquid de Christo in lege antiqua & prophetis scriptum est, sibi ascribet, & dicet se solum esse Deum. vnde & Apost. Qui aduersatur & extollitur supra *2. Thes. 2* omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat ostẽdens se tanquam sit Deus. & Christus: Cum *Mat. 24* videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto vbi non debet, &c. Quidam dicunt, quod in templo, quod reędificabunt ei Iudæi in loco vbi erat tẽplum Salomonis restaurata ciuitate Hierusalem, in qua Christus, Dominus, crucifixus fuit: occidet Heliam & Enoch, vt *In. 20. de ciuit. Dei. c. 19.* infra dicetur. D. tamen August. dicit, quod illud templum dicitur Ecclesia: quia qui *2. Cor. 6.* erant in gratia, per quam erant templum Dei, iuxta illud, Vos enim estis templum Dei viui, recipient & adorabunt antichristum: quia, vt idem Aug. dicit in quo templo sit sessurus incertum est.

Ver. 4. *De Antichristi progressu & regno.*

A

Regnum Antichristi in quo violenter persequetur bonos, inchoabitur cum soluetur satanas. Ad cuius euidentiã sciendum est, quod satanas in passione Christi aliqualiter solutus fuit, hoc est pmissus malitia sua vti, & procurare per Iudęos mortem christi, qui dixit: Nũc princeps huius mundi eijcietur foras. Hãc exclusionem principis huius mundi, & reclusionem in inferno, declarauit D. Ioan- *Ioan 12.* nes dicens: Vidi angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyssi, & ca- *Apo. 20.* thenam magnam in manu sua: & apprehendit draconem serpentem antiquum, *20. de Ciuit. Dei. ca. 8.* qui est diabolus & sathanas, & ligauit eũ per annos mille, & clausit & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes donec consummentur mille anni. Et post hoc oportet illum solui modico tẽpore. D; Aug. dicit, quod hæc alligatio per hoc interuallũ usque ad finẽ seculi, quod mille annorũ appellat duratura est, hoc est non permittetur satanas exercere totam tentationem, quam potest vel vi vel dolo, ad seducendos homines iu partẽ suam, cogẽdo violenter, vel fraudulenter fallendo Quod si permitteretur in tam longo tẽpore & tam longa infirmitate multorũ, plurimi tales quales Deus ppeti nó uult,

paterentur,& fideles deiiceret, & ne crederent impediret,quod ne faceret, alligatus est. Tunc autem soluetur, quando tempus erit. Nam tribus annis & sex mensibus legitur totis suis suorumq; viribus sæuiturus. & dat rationem: Quia si non solueretur minus appareret eius maligna potentia, & minus sanctissimæ ciuitatis (.s. Ecclesię) fidelissima patientia probaretur. Et vt sciat quã forte aduersariũ Dei ciuitas superauerit, cũ ingẽti gloria sui redemptoris, paulò post D. Ioan. subdit. Cũ finiti fuerint mille anni soluetur satanas de carcere, & exibit, & seducet gentes, q̃ sunt supra quatuor angulos terræ Gog & Magog: & congregabit eos in prælium, quorum numerus sicut arena maris: & ascenderunt, hoc est ascendent, super latitudiné terræ. & circuierunt, hoc est circuibunt contra sanctos, & ciuitatem dilectã, hoc est Ecclesiam. D. Augu. dicit: Gentes quippe quas appellat Gog,& Magog, non sunt accipiendæ tanquam sint aliqui in aliqua parte terrarum barbari constituti, siue quos quidã suspicantur Getas & Massegetas, propter literas horum nominum primas, siue aliquos alios alienigenas a Romano imperio seiunctos, Toto nanque orbe terrarum significati sũt isti esse, cum dictũ est, gentes quæ sunt supra quatuor angulos terræ easque subiciiet, esse Gog & Magog. quorum interpretationem nominum esse reperimus, Gog. tectum, Magog, detectum. significant enim numerũ malorum, quorum aliqui sunt detecti, ut manifesti publici peccatores, qui in aduentu Antichristi se offerent & illi adhærebunt: tecti uero se palam manifestabũt, pugnabuntque omnes pro eo, & extendentur super latitudinem terrę, & cingẽt castra sanctorum, quia non ad unum locum venturi significati sunt, quasi in vno loco tantum futura sint castra sanctorum, & dilectam ciuitatem, quæ non est, nisi Ecclesia toto orbe terrarum diffusa. Et sic vbicunque erunt sancti, in illa persecutionis immanitate angustijs & tribulationibus cingentur, arctabuntur, urgebuntur, concludentur: nec tamen militiã suam deserent. Quidam dicunt quod satanas solutus primo dabit operam, ut a Iudæis recipiatur tanquã Messias. Quod libenter facient, vt p̃dixit Christus Io. 5. Alius veniet in nomine suo, & recipietis eum. s. vt Christũ. Ipse autem antichristus dicet se de tribu Iuda & Messiã in lege p̃missum, imo & se solũ uerũ Deũ, ut dictũ est. dicetque Christum fuisse magnũ illusoré, prædicabit libertaté carnis. Et sicut Christus misit Apostolos suos in mundũ vniuersum: sic Antichristus mittet legatos & satellites suos, ubi ipse personaliter cõparere non poterit: qui multis & uariis modis suggestione dæmonum familiariũ conabuntur subuertere bonos. Primo falsa doctrina, in sapientia uerborum, & simulatione. Secundo signis & prodigijs. Nã (ut dicitur Mat. 24.) Surgent pseudo Christi (hoc est falsi Christiani peruertentes doctrinã Christi) & pseudoprophetæ (hoc est falsi prophetæ) & dabunt signa magna. s. de pręsentibus. & prodigia (scilicet de futuris) ita ut in errorem inducãtur si fieri potest, etiam electi. Non quod diuina electio frustretur: sed multi cadẽt, qui humano iudicio videbantur electi, sicut patuit de Iuda proditore. De hac seductione habetur Apoc. 13. Seducet habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi facere. Signa uero & portenta illius & suorum erunt mendacia. unde dicitur 2. Thes. 2. Cuius aduentus erit secũdũ operationẽ Satanæ in omni uirtute & signis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Et assignat ratio, quare permittat Deus per signa mendacia in errorem trahi eos qui peribunt: eo quod charitatem ueritatis non receperunt ut salui fierent, & quia contradixerunt ueritati, & consenserunt iniquitati. Quomodo auté dicantur signa mendacia dictum est. Tertio conabuntur seducere promissionibus & muneribus ac promotionibus, cõferendo illis officia & dignitates. sicut nostris tẽporibus Lutherani. unde Dan. 11. Multiplicabit gloriam, & dabit eis potestatem in multis, & terram diuidet gratuito, hoc est ad sui placitum & sine meritis, imo & propter demerita. Et hoc modo seducentur, & vltro se offerent mali principes & gubernatores ciuitatum, & auari omnes, ne perdant temporalia bona, & adipiscantur maiora, & se subiicient illi, pugnabuntque pro eo, & persequentur bonos qui

20. de Ci. Dei. c. 11

Gog & Magog interpretatio.

Quibus medijs vtetur antichristus ad seducendum homines.

c. 9. §. 2. ver. 1.

qui christi & Ecclesiæ fidem tenebunt. Quarto conabitur subuertere fideles, priuatione honorum & dignitatum, ac confiscatione bonorum, & prohibitione cuiuscunque commercij, emptionis, venditionis, & aliorum contractuum ut dictũ est ex Apoc.13. Quinto pœnis & tormentis horribilibus, quæ nemo potest sufficiẽter exprimere. Vnde Dan.8. dicitur, Consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non viribus suis (sed Satanæ) & super quam credi potest, vniuersa uastabit, & prosperabitur, & interficiet robustos & populum sanctorum, secũdum uoluntatem suam. Dicunt communiter doctores post Apost.2. Mysterium operatur iniquitatis, s. Nero, quod omnes labores, dolores angustiæ, & tormenta, quæ inflixerunt omnes mali & tyranni martyribus & aliis sanctis, nõ erant nisi figura & vmbra ac dulcia, in comparatione ad tormenta quæ, instigante diabolo Christianis dabit Antichristus cũ satellitibus suis. Ideo christus, Cum videritis abominationem desolationis &c. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui est in tecto, nõ descendat aliquid tollere de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suam. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filii in parentes, & morte afficiẽt eos, &c. Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mũdi, nec fiet. Marc. 13. dicitur: Erunt dies tribulationis illius, quales nõ fuerunt ab initio creaturæ, quã condidit Deus usque nunc, nec fient & nisi breuiasset dominus dies, non fuisset salua omnis caro: sed ꝑpter electos, quos elegit breuiati sunt dies eius. Matt. dicit, breuiabuntur, & quod loqueretur de Antichristo, & non de excidio Hierosolymitano, apparet ex eo quod subdit, Exurgent pseudochristi, & pseudoprophetæ, & & dabunt signa, &c. Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus: Ecce illic, ne credideritis Ecce prædixi uobis. Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Quia uteri & filiorum pondere grauatæ non poterunt expeditè fugere: vt dicit Beda. Orate autem ne fiat fuga uestra in hyeme, hoc est in defectu charitatis. & in intemperie uitiorum, uel in sabbato scilicet vestro, hoc est ocio & cessatione bonorum operum. quia Sabbatum Domini licet importet quietem, non tamen cessationem bonorum operum. Dan.8. dicitur. Egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande, & magnificatum est, vsque ad fortitudinem cœli, & deiecit de fortitudine & de stellis & cõculcauit eas, & usque ad principem fortitudinis magnificatum est, & ab eo tulit iuge sacrificium siue publicam & solennem illius celebrationẽ: quia occulta eius celebratio manebit vsque in diem iudicii, iuxta illud. Ecce ego vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi. & post pauca subiũgitur: Et audiui vnum de sanctis loquentem, Vsquequo visio & iuge sacrificium & peccatum desolationis quæ facta est, & fortitudo & sanctuarium conculcabitur? & dixit ei: Vsque ad vesperam & mane dies mille trecenti, & mũdabitur sanctuarium. Duratio autem tribulationis siue regnum antichristi describitur Dan.7. circa finem, ubi dicitur: Et sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi cõteret. Putabit quod possit mutare tempora & leges. Et tradentur in manu eius usque ad tempus & tempora & dimidium temporis, & iudicium sedebit, & auferetur potentia, & cõteretur. Idem Dan.12. circa finem dicit: A tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducẽti nonaginta. Beatus qui expectat & peruenit usque ad dies mille trecentos trigintaquinque. D.Aug.20. de Ciui. Dei exponens, dicit quod regnabit tribus annis cum dimidio. quod etiam declaratur Apocal. 13. vbi dicitur, Data est ei potestas facere menses quadraginta duos, qui faciunt tres annos cum dimidio.

Ver.5. *De consolatione bonorum tempore Antichristi.*

DEVS qui non deficit in necessariis, non deseret omnino bonos absque cõsolatione. Consolabitur enim eos interius animando ad constantiam & matyrium, & eos qui debiliores erunt dirigendo ac fugam, patientiam & spem tribuendo. tunc imprimet eis illud quod prædixit: In patientia vestra possidebitis

Marginalia: Thes.2. — Mat.16. & Mar.14. — Mat.25. — B — Luc.2.

animas vestras. Consolabitur etiam eos exterius, mittendo Heliam & Enoch, quos ad hos fines in paradisum Terrestrem transtulit mittit autem eos in initio regni Antichristi, ad prædicandum contra eum, & ad animandum fideles. Vnde Apocalyp. vndecimo, postquam dixit quod ciuitas sancta conculcabitur, subiungit: Et dabo duobus testibus meis (,s. Enoch & Heliæ, secundum expositores) virtutem, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti sacis. Et si quis uoluerit eis nocere, ignis exibit de ore eorũ, & deuorabit inimicos eorum. Hi habent potestatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ eorum, & potestatem habent super aquas conuertendi, eas in sanguinem, & percutere terram quotiescunque uoluerint. Hi duo, secundum Vincentium Beluacen. ubi supra, ipsum Antichristum sequentur, ut ipsum redarguãt, & corda filiorum ad patres conuertant, ostendentque coram omni populo Antichristum mendacem. Et multi ex Iudeis cognoscentes se esse per Antichristum deceptos, credent in Christum, & erunt parati mori pro eo. Et ut dicit Methodus. 144. millia uirorum ex omni tribu Israel pro Christo interficientur. Et quia isti duo non poterunt corporaliter ire per uniuersum mundum, mittent discipulos, qui per totum orbem terrarum confortabunt & consolabuntur bonos Christianos. Ipsi uero Helias & Enoch circuibunt loca, ad quæ perget Antichristus. De missione Heliæ dicit Dominus per Malach. Ecce ego mittam uobis Heliam Tesbitem, antequam ueniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum in filios, & cor filiorum ad patres eorum. De his Diuus Augustinus 20. de Ciuitate Dei. cap. 29. Tandem Antichristus completo tempore prophetiæ eorum, occidi faciet illos in Hierusalem. de fine illorum dicitur Apoc. 11. Et cum finierint testimonium suum, Bestia quæ ascendit de abysso, faciet contra eos bellum, & uincet eos, & occidet illos, & corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnę, quæ uocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, ubi & dominus eorũ crucifixus est: & uidebunt de tribubus, populis, & linguis, corpora eorũ per tres dies & dimidium. & corpora eorum non sinent poni in monumentis, & inhabitantes terram gaudebunt super illos, & iucũdabuntur, & munera mittent inuicem: quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitabant super terram. Et post tres dies & dimidium spiritus uitę a Deo intrauit in eos, & steterunt super pedes, & timor magnus cecidit super eos qui uiderunt eos, & audierunt uocem magnam de cœlo: Ascendite huc. & ascenderunt, & uiderunt illos inimici eorum. Loquitur de pręterito pro futuro, propter certitudinem prophetiæ, prout Dauid Psal. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, &c: Tunc Antichristus (ut recitat Vincentius Beluacen. secũdum uisionem Danielis in fine 11. cap.) ueniet ad verticẽ montis Oliueti, qui dicitur Inclytus & sanctus, quia ex eo ascendit christus. ibique Antichristus cum sederit in papilione & in solio suo ut in cœlum ascendat, & a dæmonibus paulisper eleuatus fuerit, ultionem patietur. vnde Apostol. 2. Thes. 2. Reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, hoc est mãdato suo. Quia (vt ibi dicit D. Tho.) Michael interfecturus est eum cum multis cõplicibus suis in monte Oliueti, uirtute diuini præcepti, unde Apocal. 11. dicitur: Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia, & reliqui in timorem missi sunt, & sic cessabit tribulatio bonorum. Ex præmissis sequitur quod licet fuerint & sint multi Antichristi, nondum tamẽ venit Antichristus, qui dicitur caput omnium malorum. Cũ post mortẽ illius cessabit tribulatio bonorum, & modicum superererit ante iudicium. Ideo errant qui Mahumetum dicunt fuisse Antichristum uerum. Quia (ut dictum est ex Dan. 12 Apocal. 13. & ex Aposto. 2. Thes. 2. Aduersabitur & eleuabitur aduersus omne id quod dicit aut colitur Deus, &c. Sed nullus talis adhuc uenit. Nam licet Octauianus uoluerit adorari ut Deus, tñ erat ante Christũ & destitit a pręsumptione, nec caius Cęsar, qui idolũ suum fecit adorari, idola aliorum deorũ non destru-

Mal. iiij.

Mahumetus non fuit uerus antichristus

xit.

xit. Nec Mahumetus dixit se Deum, sed Dei nuncium, igitur non potest dici Antichristus, de quo loquitur Apostolus.

Ver.6. *De signis iudicij post Antichristum.*

A POst mortem Antichristi erunt alia signa, de quibus Matth.24. ubi dicitur: Statim autem post tribulationem dierum illorum: Sol obscurabitur. & luna non dabit lumen suum, & stellę cadent de cęlo. Hęc signa amplius declarantur Luc. 21. Erunt signa in sole, & luna, & stellis, &c. In his uerbis tanguntur quinque signa, scilicet in sole, luna, stellis, uirtutibus cœlorum, & hominibus. Quo ad solem, lunam & stellas, dicitur Ioel.2. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumen suum & Dominus dedit uocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius: & fortia: facientia uerbum eius: Magnus est enim dies Domini & terribilis ualde. & Esa. 24. dr. Erubescet luna, & confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum, s. occidendo Antichristum. Quia in momēto aduentus Christi sol & luna nō obscurabuntur, cum tunc totus mundus sit innouandus, & augenda sit claritas solis & lunæ, & stellarum, iuxta illud: Erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus uulnus populi sui. idō necesse est dicere quod ante iudicium & post Antichristi tribulationem, futura sit prædicta obscuratio, quæ non potest fieri per eclipsim solis & lunæ simul: quia eclipsis solis & lunę nunquam sunt simul, ſm Astrologos, cum eclipsis solis fiat per interpositionē lunæ inter solē & nos: & eclipsis lunæ fiat per interpositionē terræ inter solē & lunā: Nec sol aut stellæ perdēt lumen suū: sed obscurabuntur priuatione luminis, diuina uirtute hoc faciēte ad malorū terrorem: sicut factū fuit in morte christi. Amoto ergo lumine a sole, luna & stellæ non possunt dare lumen, cum accipiant a sole. Et stellæ dicentur cadere de cœlo, eo quod tunc non apparebunt in cęlo, ac si cecidissent. Quidam dicunt quod licet ecclipses solis & lunæ sint naturales, tamē circa diem iudicii crebrius fit ut diuina uirtute, præter solitum cursum naturæ: & stellæ cadent de cœlo sicut uidemus in exaltationibus, quę circa diem iudicii crebrissimæ erunt, quasi signa inflammationis mūdi. possunt etiam hæc signa solis & lunæ ac stellarū spiritualiter intelligi. Nam ut habetur in c. solitę, extra de maioritate & obedien. per solem repræsentatur dignitas Ecclesiastica, & per lunam temporalis, per stellas boni, qui habent affectum in cœlestibus, q omnes, aut saltē maior pars, circa finē mundi obscurabuntur. per virtutes cœlorum possunt intelligi angeli, q ſm philosophum, sunt motores orbiū, qui circa diem iudicii mouebunť a suo modo mouēdi cęlos, præter communē cursum naturæ mouendo, & diuersas eclipses i sole & luna & planetis faciēdo, ex quibus mirabiles effect⁹ sequuntur in terra. per uirtutes cœlorū, ēt possunt intelligi angeli, qui cœlos ihabitant, qui mouebunť motu timoris & reuerentiæ, respectu iudicis, & motu uindictę, respectu dānandorū, & motu obedientiæ, respectu eorū quæ pertinent ad iudicium. vnde glo. super Lucam dicit: Angelicæ potestates tremunt aduentū iudicis: quod est intelligendū de tremore reuerētię & obedientiæ, quæ tunc amplius in eis apparebunt, uel mouebuntur secundū locū: Quia secundū doctores, ordines superiores angelorū primæ & secundæ Hierarchiæ non mittuntur in hunc mūdū: sed cum Christus ueniet ad iudicium, omnes mouebuntur: vnde D. chryso. dicit, Quod si cum rex terrenus exit in expeditionē, omnes dignitates exercitus cōcitantur, & ciuitas feruet quanto magis rege cœlesti exeunte ad iudicandū uiuos & mortuos?

Quinque signa iudicij post Antichristum.

Esa.30.

In add.3 p.83.ar.2.

Virtutes cælorum quō mouebuntur.

Ver.7. *De igne conflagrationis.*

B ALiud signum post Antichristum, erit ignis conflagrationis, de quo psalm. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Videmus enim quod loca ubi crimina sunt commissa, non sunt idonea ad aliqua sacra exercenda, nisi purgatione pręmissa. ideo reconciliantur Ecclesiæ pollutæ ut habetur in tit. de consecr. exclesiæ & altaris extra. cum ergo propter peccata hominum in hoc mundo illa pars quæ est in usu hominum fuerit polluta & infecta, & per consequēs, sit in idonea ad susceptionem

In add.3 p.q.74.

nem gloriæ: sequitur quod egeat purgatione. vnde Apost. 1. Cor. 7. præterit enim figura huius mundi. vbi Gloss. dicit: Pulchritudo huius mundi mūdanorum igniū conflagratione peribit. Et Apoc. 20. Vidi cœlum nouum, & terram nouam. Primum cœlum & prima terra abiit. & mare iam non est, scilicet secundum qualitates & accidentia. quæ prius in eis erant. quia cœlum amplius non mouebitur, nec erit generatio aut corruptio in terra. manebunt tamen quantum ad substantiam. Purgatio autem hæc fiet per ignem eiusdem speciei cum nostro. de hac purgatione psalm. Ignis in conspectu eius exardescet: & in circuitu eius tempestas valida, & deinde subiungit de iudicio: Aduocauit cœlum desursum, & terram discernere populum suum. & 2. Petri vlt. Cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Non est tamen intelligendum, quod cœli planetarum, scilicet lunę & superiorum, ardeāt aut purgentur, cum illic homines nō peccauerint, nec illi cœli capaces sint peregrinæ impressionis. vnde glo. super illud. 2. Thes. 1. in flāmma ignis dantis vindictam dicit: Ignis erit in mundo, qui præcedet eum, tantum spatiū occupans, quantum occupauit aqua in diluuio. Sed aqua non ascendit usque ad superiores cœlos, sed solum. 15. cubitis super altitudinem montium: ideo cœli superiores non purgabuntur, imò nec ipse ignis, cum nullum ibi fuerit commissum peccatum. & ad D. Petrum dicitur, quod ex eius verbis apparet de quibus cœlis intelligat. Præmiserat enim ante verba inducta, quod cœlum & terra ac mare perierant propter peccata in eis commissa: ideo reseruati erant igni in die iudicii. Cœlum enim in sacris literis significat omne corpus transparēs. & sic acqua & aer cœli dicuntur. vñ psal. 8. Volucres cœli, &c. tamen uolucres non ascendunt usque ad sphæram elementi ignis. Tria ergo sola elementa purgabuntur, scilicet terra, aqua, & aer, usque ad medium interstitium, vsque ad quem locum perueniunt impuritates elementorum. Ille ignis vt instrumentum diuinæ iustitiæ, habebit duos actus, scilicet purgationis & circunuolutionis. Et quantum ad primum cruciabit bonos, quos purgandos reperiet, plus uel minus secūdum quantitatem reatus ipsorum. Illos autem qui purgatione non egebūnt, nullo mō cruciabit. sicut nec cruciauit tres pueros in camino ignis ardentis. Post resurrectionem uero nullo modo cruciabit bonos, cum sint impassibiles: sed bene malos, ante resurrectionem, & post. Et sic ignis prędictus sequetur iudicium, quantum ad aliquem actnm, qui est circunuoluere malos. Sed præcedet quantū ad purgationem, nó quidem uniuersaliter: quia tunc in aduentu filii hominis non essent aliqui uiuentes. Cuius oppositum manifeste apparet ex illo dicto Christi, Matth. 24. Sicut fuit in diebus Noe, ita in aduentu filii hominis. Sicut enim erant in diebus Noe ante diluuium, comedentes & bibentes, & nuptui tradentes, usq; ad cū diem quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec uenit diluuiū, & tulit omnes: ita erit in aduētu filii hominis. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, scilicet ab angelo custode, qui deducet eū obuiā Christo per aerem, alter relinquetur dæmonibus, ut trahāt eum, ad locum iudicii pro meritis prēmium accepturū. Idem dicit de duobus in lecto, & de duabus molentibus in mola, vna assumetur, altera uero relinquetur. Et hortatur ad vigilandum, dicens: Vigilate, quia nescitis qua hora dominus uester uenturus sit. Diuus Augustin. 20. de ciuita. Dei, cōcludit quod eadem die qua fiet citatio & resurrectio, erunt aliqui uiuentes in hac vita mortali propter prędictam Christi cōparationem, & propter id quod dicit Aposto, 1. Thes. 4. Quoniam ipse Dominus in iussu & in uoce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo: & mortui q in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis (scilicet qui dormierunt resuscitati) in nubibus, obuiā christo in aera, & sic semper cum domino erimus. Non poterat christus neque Apostolus clarius loqui.

Nec obstant quindecim signa, quæ D. Hieron. dicit se reperisse in annalibus Iudæorum. Quia signa illa non sunt autentica. & dato quod essent, non erunt vniuer-

Ps. 49. *Gen. 7.* *Tria elementa dūtaxat purgabūntur.* *Dan. 3.* *Aliqui erūt muniti a mortali in resurrectione.* *De ueritate 15. signorum.*

uersalia. Non obstat pariter quod dicitur Heb. 9. Statutum est hominib⁹ semel mori, & post hoc iudicium. & Roma. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatū mors: & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerūt. & 1. Reg. 14. Omnes morimur, &c. & 1. Cor. 15. Omnes quidē resurgemus. ergo moriemur. Sed resurrectio omniū fiet simul. igitur nulli erūt viui uita mortali. Quia secundum D. August. in itinere morientur, & statim resurgent. Et licet resurrectio cōis fiat simul in momento & in ictu oculi & nouissima tuba: tamen specialis resurrectio illorum, qui sunt præuisi & præordinati ad audiendā tubam, & videndam resurrectione aliorū, fiet postea. Et qui a statim resurgēt, dicuntur uiuentes. & sic non erunt a morte exempti, cū fuerint in peccato originali cōcepti. & per consequens mors in illos ꝑtransibit, ut dictū est. Ex præmissis resolutorie habetur, ꝙ vltimum signum aduentus christi ad iudicium: erit ignis cōflagrationis, qui incipiet post mortē Antichristi. 45. diebus, qui dabuntur in pœnitentiā electis, qui propter tormenta Antichristi deuiabunt. Et infra illos 45. erunt signa in sole & luna, & alia supra dicta, quæ erūt interpollata, quæ boni notabūt. Mali autem aliquibus uisis & cessantibus atque iterum redeuntibus, non curabunt Tandem subito audietur tuba & resurgent mortui, & uidebunt filium hominis uenientem in maiestate, &c. ueniet autē subito. Vnde dicitur Luc. 21. Sicut fulgur exit ab oriente. & paret vsque ad occidētem. ita erit in aduentu filii hominis, &c. Et Aposto. 1. Thes. 5. De tempore autem & momētis fratres nō indigetis ut scribamus uobis. Ipsi enim scitis, quia dies domini ut fur in nocte, ita ueniet. Cum enim dixerint pax & securitas, tunc repentinus superueniet interitus, sicut dolor in utero habentis & non effugient. Quantū autem distabit ignis conflagrationis a 45 diebus post mortem Antichristi, incertū est. Ex quo sequitur quod diem iudicii determinate scire non possumus. Videntes tamē prædicta signa dicere poterūt quod prope & in ianuis est. Vnde Christus: Ab
Mat. 24. arbore fici discite parabolā, &c. Et quia his temporibus videmus multa signa impleta, abūdantiam iniquitatis, defectum fidei & charitatis, discessionem, ac pseudoprophetas, ac solem spiritualem, hoc est statum ecclesiasticum obtenebrari, & lunam spiritualem, temporalem, scilicet potestatem, conuerti in sanguinem, & stellas spirituales cadere de cœlo, hoc est eos qui alias fuerāt boni, deficere a fide: possumus dicere quod appropinquat, & quod antichristus cito ueniet.

Ver. 8. *De hora iudicij generalis.*

Horam ēt iudicii generalis nemo determinate scit Vnde Matt. 24. & C
& Mar. 13. expresse dicitur de hora sicut de die. Inueniunī tamē in sacris literis aliqui passus, ꝗ vidēt, saltē figuraliter, determinare horā Matt. n. 20. dr̄. cum sero factum esset, dixit dominus uineę procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedem. Illa parabola exponitur de iudicio generali. & sic uidetur quod fiet de sero. Mat. 25. dicitur de Virginibus: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus uenit, exite obuiā ei. & sic uidetur quod in media nocte D. Mat. & Marcus videntur dicere quod plena die. & Sopho. 1. dicit: Mane iudicium suum dabit. Sed hæc diuersitas in sacris literis nō est ad determinandam horā, sed ad designandas conditiones & proprietates iudicii generalis in quo erunt quatuor conditiones & proprietates temporum prædictorum. Primo quando dicitur ꝙ fiet media nocte, significat peccatorum improuisionem: sicut improuisę fuerunt uirgines. Non erit tunc *Diuersitas horarum iudicii qd significent* qnęstio allegandi merita præterita: unde Mat. 7. dicitur multi dicent in illa die. domine, domine, nonne in nomine tuo prophetauimus: tunc confitebor illis, nūquam noui uos, discedite, &c. Nec tamen ex hoc sequitur quod morientes morte subita sunt damnati & improuisi, quia de multis sanctis legimus quod morte repentina obierunt. Vnde Sap. 4 dicitur: Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Secundo quando dicitur quod fiet de die, significat peccatorum reserationē & manifestationem. Quia in die iudicii omnia peccata, quantumcunque occulta & secreta, reuelabuntur, iuxta illud:

Nil opertum, quod non reueletur: neque occultum, quod nō sciatur; reuelabuntur autem non coram paucis, sicut qui propter fauorem puniunt sub cortina, sed coram toto mundo. Vnde Naum: Reuelabo pudenda tua, &c. Iob. 20. dicitur: reuelabunt cœli hoc est angeli custodes iniqtatem eius. Item dæmon accusator Apo. 12. Item conscientia, Rom. 2. testimoniū reddente illis conscientia, quæ hic est liber clausus, sed in iudicio omnes libri erunt aperti, ut dicitur Apoca. 20. Christus aperiet & illuminabit. 1. Cor. 4. illuminabo abscondita tenebrarum, &c. Quod intelligendum est de peccatis, de quibus nō fuit facta pœnitentia in his qui sunt in gratia. Quia, vt dicitur. 1. Pet. 4. Charitas operit multitudinem peccatorū. & Psal. 31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Deus bene sciet, sed nō reuelabit. Damnatorum uero peccata dimissa propter ingratitudinem recidinationis, reuelabuntur. Quando autem dicitur quod fiet de sero, significat meritorum cessationem. vt in sero finitur dieta, & agricolæ cessant laborare: quia ut habetur Apoc. 10. Angelus iurauit per viuentem in secula seculorum, quia tempus non erit amplius, scilicet pœnitēdi & miserendi. dicetur illis: Tarde venistis tempus misericordię lapsum est. tunc erit tempus iustitię. Quarto quando dicitur ꝙ fiet mane, significatur bonorum consolatio.

Luc. 12.

§. 4. *De diuersa situatione.*

A SEcundum punctum principale notandum de iudicio generali, est diuersa situatio. quia dicitur in Euāgelio, Separabit eos ab inuicem, sicut pastor separat oues ab hœdis siue hircis. Statuet quidem oues a dextris, hædos autem a sinistris. Per dexteram in sacris literis intelligitur dignior & potior locus siue maius bonū. Vnde Psal. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, hoc est in eminētiori loco & potioribus bonis. Sic boni erūt in eminentiori loco, quia in aere (ut dictū est ex Apost. 1. Thes. 4.) Mali autem erūt in terra, ex latere sinistro, respectu Christi. non immutati in bonum, sed inuoluti doloribus & tormentis ac igne conflagrationis, associati circundati dæmonibus. Tunc implebitur illud Psa. Mirabilis mutatio dexteræ excelsi: Multi in hoc mundo sunt in parte dextera, qui tunc erunt in parte sinistra, & e conuerso. Illi dicuntur esse in dextera parte huius mundi, de quibus, Psal. Promptuaria eorum plena, &c. sequitur, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Iusti pauperes afflicti, angustiati sunt in sinistra parte huius mundi. Sed in iudicio fiet mutatio dexteræ excelsi. & illi qui in mundo fuerunt in dextra. &c. & illi qui fuerunt in sinistra, uidebuntur in dextera. Tunc uerificabitur illud. Beatus populus, cuius dominus Deus eius. Hęc mutatio dexteræ excelsi, fuit præfigurata in cancellatione manuum Iacob, cum benediceret filiis Ioseph. Hæc dexteræ mutatio & separatio inchoabitur in resurrectione, etiam apud eos qui uiui reperientur, quia dictum est: Vnus assumetur, & alter relinquetur: Tunc separabuntur uiri ab uxoribus, & e conuerso, parentes a filiis, si vnus illorum fuerit bonus, & alter malus. Et non fiet talis separatio cum benedictione, sicut in hoc mundo: sed cum maledictione & improperio malorum quæ fecerunt, & ingratitudine beneficiorum. Tunc verificabitur illud. vnusquisque autem a proximo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: Quia omnis frater supplantans supplantabit. Et illud Mat. 24. Tradet frater fratrem in mortem, & filii insurgent in parentes, & morte afficient eos. Hæc materia faciliter potest dilatari & amplificari.

Psal. 109

Gen. 40.

Hiere. 9.

§. 5. *De singulari discussione in iudicio.*

TErtium principale notandum circa iudicium, est singularis discussio, de qua Ioel. 3. Congregabo omnes gentes in ualle Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis. Tunc processus cuiuslibet examinabitur, & expostulabitur ratio uillicationis. Quo ad hanc discussionem sunt duæ difficultates. Prima difficultas est, quis faciet hanc examinationem, & quis erit relator & iudex. Dicit textus Euangelii: Cum uenerit filius hominis, &c. sequitur: Dicet his qui a dextris eius erunt, &c. & Ioan. 5. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Potestatē dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. D. Tho. dicit ꝙ potestas iudicandi B

3. p. q. 59 art. 2.

authori

authoritatiua ptinet ad solũ, Deũ, delegata uero & istrumẽtalis ad Xpm. ẽm naturã humanã vnitã Dei filio, pp duo. Primo pp familiariorẽ bonorũ cõsolationẽ, q b. recitabit oĩa merita, & de eis ipsos corã toto mundo laudabit, & pmia pnũciabit. Scdo pp acriorẽ exprobationẽ malorum quorũ demerita ẽt manifestabit, & exprobrabit malitiã & negligẽtiã, attẽto q eos iterius ĩspirauit, & exteri⁹ monuit ac exẽplũ pbuit: quãuis ipse esset plicatior, & sci ẽt delicatiores, tot labores absq; peccatis sustinuerũt. Allegabit oĩa q̃ p eis ipse sustinuit, & instra passionis ostẽdet, exaggerabitq; illorũ ingratitudinẽ. Scda difficultas ẽ, an hõi discussio & examinatio fiet ĩ istãti, vel ĩ tpe, & an fiet vocaliter. D. Aug. 20. li. de Ci. dei c. 1. dicit: Per diẽ iudicij, itelligimus nouissimũ tẽpus. Nã per quot dies iudiciũ ptẽdat, icertũ est: sed scripturarũ more diẽ soluere poni p tpe. nemo, q illas literas quãtũlibet negligẽter legerit. nescit vnde Ioel 3. dr̃: In diebus illis. Qđ aũt ĩ iudicio generali sit duratio successionis ex ordine iudicii a Xpo reuelato apparet. Præterea iudiciũ generale (vt dictũ ẽ) fiet ad manifestãdũ diuinã iustitiã de oĩbus bonis & malis operibus, corã toto mũdo. Et quãuis saluati clare videntes diuinã essẽtiã, oĩa distĩcte ĩ instãti cognoscere posśit, pp diuinæ essẽtiæ pfectionẽ oĩa distincte represẽtãtẽ: mali tñ q ad huiusmodi visionẽ nõ eleuabunt, oĩa distincte simul ĩtueri nõ potuerũt. Philosop⁹. n. 2. Top. dicit, q nõ cõtigit simul plura itelligere. s. distincte & p modũ pluriũ. Vnde dr̃ cõiter q pluribus ĩtẽtus minor est ad singula sẽlus. Et quãuis angeli q sũt altioris naturæ quãdo, posśit plura distĩcte p vnã spẽm ĩtelligere, & tãto plura, quãto habẽt spẽs vniuersaliores: nõ tñ oĩa, cum nulla talis spẽs creata sit illorũ ĩtellectui pportionata. Intellect⁹ ẽt angelorũ ĩseriorũ nõ est capax specierũ naturaliũ superiorũ angelorũ & si tales spẽs insunderent in ĩtellectu ĩferiorũ angelorũ, ĩ cẽ qualitatis nil tñ p illas intelligerẽt, pp incapacitatẽ suã naturalẽ. Vnde sicut uisus corporalis nõ pt tñ eleuari, ut uideat angelos, cũ nõ sint colorati: sic hõ nõ põt eleuari, ut sit naturæ angelicæ: nec ĩferior angel⁹, vt sit naturæ superioris. cũ igit tã boni quã mali, ẽm D. Aug. mẽtis ĩtuitu sint oĩa enumeraturi, & qđ cognoscitĩ ĩ genere, nõ enumeretur: sequit q nõ oĩa fiet ĩ istãti, sed ĩ breui tpe, diuina virtute ad hæc iuuãte: Nec obstat. qđ. 1. Cor. 15. dr̃: In momẽto & in ictu oculi. qa vel illud referĩ ad resurrectionẽ, vel accipit p breui tpe, Vñ idẽ Aug. dicit q mire celeritate enumerabũt. Aderit. n. qdã vis diuina, qua fiet ut cuncta peccata breui tpe ad memoriã reuocent, Vñ Mal. 3. Ero testis velox maleficis, nec ẽ hoc impossibile, quia ĩ quolibet ẽt paruo tpe sũt ĩfinita istãtia ĩ potẽtia & hẽt D. Aug. p incõuenienti, q legat aliquis liber materiali ĩ iudicio dicit. n. Quãto tpe illius libri magnitudo legi posset? An aũt iudicij sñia p locutionẽ uocalẽ futura sit, incertũ ẽ. Aliq satis pbabiliter tenẽt q sic. & allegãt illud Mat. 25. Tũc dicet his qui à dextris eius erũt Et Io. 8. Vbi dr̃ q cũ Xps interrogatus fuisset a Pharisæis, Tu quis es? rñ dit: Principiũ, qui & loquor uobis. Multa habeo de uobis loq & iudicare. Et illud qđ dictũ est Naum. 3. Reuelabo, &c. & Mat. 12. De oĩ verbo ocioso qđ locuti fuerint hoĩes, reddituri sunt in die iudicii rõnẽ. Preterea dictum est q Xps ẽm humanam naturã iudicabit. Data est. n. ei a patre potestas iudicium facere, quia filius hoĩs est ergo iudicabit mõ humano, qui ẽst p locutionẽ vocalẽ, ut audiat corporaliter, sicut uidebitur corporaliter. Insuper citatio vocalis scilicet in uoce archangeli, & tuba Dei. Ergo & sñia. Vñ Io. 5. dr̃: Venit hora quãdo mortui audiẽt uoce filii Dei. Nec obstat illud Sap. 4. Disrumpet instatos sine uoce quia intelligiĩ sine uoce sufficiẽtis excusationis D. tamẽ Th. dicit q probabilius estimaĩ, q totum illud iudicium quo ad discussionẽ & accusationẽ malorum, & quo ad comẽdationẽ uirorum, & quo ad sñiam vtrorũq; mẽtaliter pficieĩ, pp pdictã rõnẽ D. Aug. de li. illo materia li. Nõ. n. minus tps requiriĩ ad narrãdũ ore tenus singulorũ facta, q̃ ad legẽdũ. Prætereasñia dẽt pportionari testimonio, qđ erit mẽtale: vt habet Ro. 2. Vnde probabile esse dicit, q superius allegata intelligantur mẽtaliter, & nõ vocaliter. Et cũ dicitur q mortui audiẽt uocẽ eius, põt exponi de uirtute eius, hoc est mentaliter percipient. Et quãuis Xps corporaliter appareat

Marginal notes (left): 1. Cor. 2. — In add. 3 p. q. 87. art. 3. an discussio & examina. to fiet in instanti. — plura per modũ plurium non possunt simul intelligi. — Angeli oculo corporali videri non possunt.

Marginal notes (right): In add. 3 p. q. 86. art. 2. — Ioan. 5.

reat & uideaт ab oibus, ut iudex cognoſcaт,nó tamé ſequitur q corporaliter audiatur. quia uiſio ſubito fieri pōt,ſed non locutio. cú tempore menſuretur, alia tamé opinio poteſt probabiliter ſuſtineri.

C §.6. *De ſententia bonorum.*

QVintű punctű notádű de iudicio generali,eſt ſnia, q̃ primo ꝓferet bonis propter eorum cóſolationé & deſolationé malorű qui triſtabunт uidétes ſe derelictos. Quo ad bonos ſnia pauca uerba cótinet, magnã tamé mercedé cóprehendit Et quanuis uideaт eadé retributio omnibus data ſm verba: erit tamen diuerſa, ſm diuerſitaté meritorű. Vnde Io. 14. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Per uerbű,uenite, inuitanт quidé oés ad denariű diurnű, hoc eſt ad uiſioné diuinę eſſentiæ, nó tamen eodé mõ & æqualiter participádã. Minimus tamé ſanctus poſſidens illud regnű, eſt ꝓportionabiliter repletus & ſatiatus, ſicut & maximus. Similitudo eſt de vaſis paruis & magnis repletis,&c. Sic ad ꝓpoſitű, oés erűt repleti,ſatiati, & cótenti: tamen qui maioré habebunt gratiã & plus meruerunt,plus p̃miabunт,& plura in diuina eſſentia videbunt ac cum maiori delectatione fruentur ea. 1.Pet.2.

Que ad poſſeſſioné regni notádű q cű oés ſint morituri ante ſniam hmői,& qui mortui fuerűt ĩ gratia, iã quãtű ad animã hébát regnű ante reſurrectioné,Iõ nondicit,pcipite, ſed poſſidete regnű,nó mutabile,ſed æternű. Oés.n.erűt reges. Et plene verificabiт illud. Vos eſtis genus electű, regale ſacerdotiű,&c.Si q̃raт, Qui erűt ſubditi?Dicédű q principalitas regiæ dignitatis eſt obediétia & conformitas ac executio uoluntatis regis.Sed oés ſancti mutuo uolét quæ alii uolét,& exequétur imo & ipſe Deus.Iõ ſm hoc erűt reges. Erűt ét ſacerdotes, quia omnes in gratiarű actioné offerét Deo,Chriſti paſſioné, cuius merito erunt ſaluati:offerét ét ſacrificiű laudis. Hoc regnű & ſacerdotiű dicíт paratum, hoc eſt figuratű a conſtitutione műdi, in requie domini, qui ſeptimo die requieuit ab oĩ opere qđ patrarat: p hoc ſignificãs q iuſti per impletioné mádatorű Dei, in eo requieſcerent. O quam dulcis & delectabilis, q̃eta ac fructuoſa inuitatio?nó eſt qui eam valeat explicare. Vnde Apo. Oculus non uidit,nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, q̃ præparauit Deus deligentibus ſe. Chriſtus deinde aſſignabit rõnem huius inuitationis.Eſuriui.n.&c.Per hæc uerba reprobanт hæretici,q negãt merita.Si.n.p bona opera nihil mereremur, nó allegaſſet Chriſtus hãc rationem,Eſuriui.n.&c. Hæc coniunctio.n.rõnalis eſt, & cauſam importat,ſed de his amplius ſupra dictű eſt.Tunc boni ineffabili lætitia repleti ut regina Sabba, uiſo téplo & ſapientia Salomonis,pręadmiratione nő habebűt ultra ſpiritum:ſed dicent, Quãdo uidimus te,&c. reſpondebit, Quod uni,&c. Túc omnes humilime gratiarum actiones reddent,&c. 1.Cor.2. c.9.§.2. uer.1.2. & 3.

Ver.1. *De ſententia malorum.*

D DVm ꝓdicta fiét,mali timore & tremore correpti, vidétes ſe dimiſſos, turbabunт de Xpi benigna cóuerſione ad bonos,& corű retributione. & uerificabiт illud Sap.5.Hi ſunt quos habuimus aliquãdo ĩ deriſű,& in ſimilitudiné improperii, nos inſenſati uitã illorű ęſtimabamus inſaniã,& finem eorű ſine honore.Ecce q̃uo cóputati ſunt inter filios Dei,& inter ſanctos ſors illorű eſt,&c. quibus exiſtentib. in tali turbatione& tremore ac cogitationibus accuſantibus, Xps in forma terribili uertet ſe ad dádã ſniam cótra eos,quod erit occaſio maioris tormenti.Dã.5. dr q Balthaſar videns tres articulos manꝰ ſcribétis cótra cãdelabrű ſniam quã ignorabat,Mane, Thetel.Phares: hoc é numerauit Deus regnű tuű,& cópleuit illud; Appéſus es in ſtatera.& inuétus es minus habés: Diuiſű é regnű tuű,& datű eſt Medis, &Perſis,dr ibi: Túc facies regis cómutata é,& cogitationes eiꝰ cóturbabãt eű, & cűpages renű eius ſoluebanт &genua collidebãt. Heu qualis cómutatio facierű erit ĩ dánatis,qñdo nó videbűt ſolű tres digitos, ſed totã Xpi humanitaté iratã,& ſentient in ea virtuté diuinitatis contra eos paratam. Non eſt dubium quin plus torqueantur, & conturbentur cogitationib. quã Balthaſar,&c. Sed multo magis cum audient ſententiam terribiliſſimam. Dan.5.

Ite maledicti ĩ igné æternű, q paratus é diabolo,& angelis eius. In hac ſnia ſunt paucauerba,ſed oium terribiliű terribiliſſima,& ualde timéda.Expriműt.n.principalia

palia inferni tormenta. Primũ uerbũ, s. ite significat pœnã priuationis regni, quæ est maxima pœnarũ, ad q̃ sequit maius tormẽtũ, quã sit gehẽna, ut dictum est cũ de pœnis inferni ageret. Põt dari exẽplũ de pditionib. honorũ, qũo q̃to magis bonum ex culpa perditur, maiorẽ generat tristitiã. Scdm verbũ timendũ, est maledici a Deo, qđ est maximũ conuitiũ. Si nõ diceret nĩ si ite, haberẽt dãnati occasionẽ cõsolationis. Sed remittet eos cũ opprobriis & cõtumeliis, ut dr Naũ. 3. Maledictio Dei est maius opprobriũ qđ põt inferri, maxime qñ ex culpa ppria obiicit. Hoc opprobriũ generabit in eis maximũ cruciatũ. qđ per figurã ostensum est, Gen. 25. ubi dr, q Esau veniens ex agro lassus, inuenit Iacob habentẽ pulmẽtũ ruffum, & ait illi: Da mihi de coctiõe tua hac ruffa, quia oppido lassus sum. Cui Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille rñdit: En morior, quid mihi proderũt primogenita? ait Iacob: Iura mihi. Iurauit ei Esau, & dedit ei primogenita. Et sic accepto pane & lẽtib. comedit & bibit, & abiit, paruipẽdẽs q primogenita vẽdidisset. Et Gẽ. 27. habetur, q cum Isaac vellet dare Esau benedictionẽ, quę debebatur primogenito ratione primogenituræ, & medio Rebeccę matris, Iacob obtinuisset benedictiõẽ, ueniẽs Esau, deferẽs de venatione, a patre petitã cũ putaret se accepturũ benedictionẽ, audiuit a patre, q dedisset bñdictionẽ Iacob, & esset benedictus. Dicit textus: Auditis Esau sermonib. patris, irriguit clamore magno & cõsternatus est. maledicebat lẽtis, & crines a capite euellebat, &c. & nisi pater consolatus fuisset eũ (dicẽdo, in rore cœli & pinguedine terræ erit benedictio tua) præ angustia mortuus fuissęt, &c. Esau significat peccatorẽ, q lassus, pro coctione ruffa, hoc est parua delectatione, quã psentat Iacob supplãtator, hoc est diabolus, vẽdit primogenita, & benedictiõẽ patris æterni, contraueniẽdo pceptis Dei, & vadit paruipendens q primogenita sua vẽdiderit, siue q peccauerit. Sed cũ erit in die iudicii, vbi erit questio de recipienda benedictione, quã nõ habebit, sed loco illius terribilem maledictionẽ: tunc rugiet clamore maximo. Maledicet lẽtis siue delectationib. & cõsternabit, & se lacerabit pp venditionẽ

Esau benedictione priuatus tristatur.

& pp negligentiã recuperãdi. Quia faciliter poterat recuperare p pœnitentiã, quã facere neglexit. Notandũ ergo & cauẽdũ ne ita nobis accidat. Tertiũ uerbũ huius sñiæ notãdũ, est in ignẽ. Per hoc verbũ exprimit pœna sẽsus, & afflictiua extrinseca qua mirabiliter torquebũt. Si remitterẽt ad aliquẽ locũ placidũ, hẽrẽt aliquã occasionẽ cõsolationis: sed mittent in locũ tormẽtorũ in ignẽ, q inter agẽtia uehemẽtius agit, sed amplius ut instrm diuinæ iustitię. Per hæc uerba reprobant illi q dicũt non esse ignẽ in inferno, & q̃uis post diẽ iudicii, in quo cessabit motus cœli, & p cõsequẽs oẽs motus & alterõnes, nõ aget nãlr aget tñ & cruciabit vt instrm diuinæ iustitiæ, non quidẽ æqualiter oẽs dãnatos, sed sm diuersitatẽ demeritorum, iuxta illud, Scdm mensurã delicti erit & plagarũ modus. & illud, Quãtũ se glorificauit & in deliciis fuit, tm date illi tormẽtũ & luctum. Qui delicati sunt, & nõ possunt sustinere modicũ calorẽ in æstate, cõsiderent illud Esa. 33. quis de uobis poterit stare cũ igne deuorãte, aut qs habitabit (hoc est habitare poterit) cũ ardoribus sẽpiternis? Quartum verbum notandum, est æternum heu quãle & cuius significationis verbum? Si peccatores bene aduerterent ad huius dictionis significationem, vix possent habere animum siue audaciam peccandi. Notandum ergo & cauendum est ne pro re modica & momentanea delectatione incidamus in ignẽ æternũ absq; aliquo fine tãdiu q̃diu Deus erit Deus, semper erunt in initio, nil diminuetur. post cẽtum millia annorum habebunt inchoare. qñ totũ spacium inter terram & supremum cœlũ eẽt repletum granis Sinapi, & in centum millibus annorum extraheretur vnum solum granum, & dãnati essent certi quod post euacuationem omnium illorum liberarentur, haberent materiam consolationis. Veruntamen sunt certi quod post tot & tãta annorum millia habebunt inchoare, & quod nunquam liberabuntur, ideo hoc uerbum erit eis terribilissimũ. Quintum verbum huius sententiæ, notandum est. Qui paratus est diabolo & angelis eius: Si dãnati mitterentur ad aliquã bonam societatem, haberent occasionẽ cõsolationis: sed mittentur ad diabolũ & angelos

Deut. 25
Apo. 18.

gelos eius, ut sine fine & absq; pietate ab eis crudeliter torquebantur varijs modis (ut dictū est cū de pœnis inferni ageretur) iō hoc verbū generabit illis maximā tristitiā & desperationē. Notandū tñ q non dicit, q paratus est diabolo & angelis ei⁹ q a cōstitutione mūdi: sicut de regno bonorū. ad ostēdendū qđ aliter se hēt Deus ad miserēdū, & alter puniēdo. Ad miserendū n. ex suo ꝓprio æterno: ad puniēdū verò ex tpali peccato. Vnde Esa. 30. dř: Ab heri ꝑparata est Thophet, hoc est ruina. Et quāuis ille ignis sit præuisus ab æterno, & ante cōstitutionē mundi: nō est tñ ꝑparatus ab æterno, uel a cōstōne mūdi, sed ab heri ſm dispositionē creaturæ. quotidie āt ꝑparatur p multiplicationē culpæ, q punienda est p dæmones, tortores terribiles. Resolutoriè igitur dānati hāc sniam contēplādo, maximū cruciatū hēbūt: Primo ex aspectu iudicis, q eis apparebit terribilis. Secūdò ex sonitu. qa nunq̄ fuit tale tonitruū auditū, qualis erit hæc snia in auribꝰ dānatorū, iuxta illud: Dñm formidabūt aduersarij eius, & sup ipsos in cęlis tonabit. Legimus q in passione Xpi, qñ milites furibūde venerūt ad cōprehendēdū eū, Xps eis obuiā veniēs, dulciter iterogauit: Quē q̄ritis? Rñderunt Iesum Nazarenū. & Xps adhuc dulcius loquēs, dixit ei: Ego sū, s. Iesus saluator paratus semp ad saluādū vos dicit textus, Vt ergo dixit eis, Ego sū abierūt retrorsū, & ceciderunt in terra vbi D. Aug. dicit. Quid iudicaturus faciet, q iudicādus hoc fecit? si hęc uerba, Ego sū tā dulciter & amicabiliter ad eorū vtilitatē ꝓlata, adeo eos terruerūt, ut nō potuerint stare pedes, sed ceciderunt retrorsū: quanto magis illa terribilissima snia ampliorecruciatū ingeret. Rōnē dānationis allegabit Xps, Esuriui, &c. Origenes dicit, q si imꝓperet eis minora peccata, a fortiori maiora, vt sūt adulteria, rapinæ, homicidia, &c. Sed omissio operū miæ exprimit. Primò, qa illa sū hoī magis cōnaturalia. Secūdo, quia illa includūt charitatē, virtutū reginā. Tertio, ut appareat q̄ iustè negēt re ꝓbis mi1, cū illā ꝓximis īpendere noluerit. Quartò, vt homines excitētř ex his ad opera pietatis. Quintò, ad insinuādū q uniuersa salus nostra & qcqd in nobis est, ex miā Dei ꝓficiscitur, & pendet. Sextò, qa in

1. Reg. 2. *Ioan. 18.*

Omissio operū misericordię mare exprimitur.

illa omnia virtualiter includuntur. Tunc ipsi desperati blasphemando respōdebūt dicentes: Qñ te vidimus, &c. Veruntamē eis exprobrabit, Quandiu nō fecistis uni de minoribus, nec mihi fecistis.

Ver. 2. *De sententiis executione.*

A PRolatā sniam D. Virgo & Apostoli ac alij sancti approbabūt, & dicēt, q snia Xpi est iustissima, & q dānati multò maiora demeruerunt, ſm illud. In regeneratione cū sederit filius hoīs. sedebitis & uos super sedes, iudicātes duodecim trib. Israel. Tunc verificabit illud Ps. Lætabit iustus cū uiderit vindictā manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si igitur mater miæ, & peccatorū aduocatā, & oēs sācti eius cōdēnabūt: ad quē miseri illi recursum hře poterunt? Nō ad dæmones, q executores sniæ Xpi erunt: nec ad alias creaturas, qa (vt dř Sap. 9. Armabit oēm creaturā in ultionē inimicorū suorū. Non poterunt fugere, qā grauitate mirabili tenebuntur: & ignis cōflagrationis eos circundās impediet: ac ēt dæmones. Tunc (vt dř Mat. 15.) Exibunt angeli (hoc est dæmones q erunt executores, ut D. Hie. dicit.) & separabūt malos de medio iustorū. Iustū est. n. vt cū hoīes peccatores dæmonib. se subdiderit peccando, subiiciant eis in pœnis. Nec ꝑp illā subiectionē diminuetur dęmonū pœna. Quia in hoc ēt q alios torquēnt, ipsi ēt torquent. Ibi ēt miserorum societas eonas nō minuet, sed augebat. Executio aūt huius sniæ ꝑfigurata fuit in punitione Dathā & Abirō, ad quos absorbendos (ut dicit Ps.) Aperta est terra, & deglutiuit Dathā, & operuit sup cōgregatione Abyron. Sic post sniam ministerio dæmonū aperietur terra, & dānati cū igne cōflagrationis & purgationib. terræ & maris in infernū detrudent, vbi erit fletus & stridor dētiū. vnde dicit Euāgelista: Ibūt hi in supplicium æternū: iusti āt in vitā æternā: ad quā Dñs Iesus Xps, q ꝑp nos in hūc mūdū venire, & tanta pro nobis pati voluit, per meritum suæ sacratissimæ passionis introducere dignetur, Amen.

In add. 3 p. q. 89. ar. 1.

Mat. 19.

Ps. 57.

Ps. 115

FINIS.

IN DIVI PAVLI APOSTOLI EPISTOLAM AD ROMANOS ILLVSTRATIO,

ERVDITISSIMI VIRI M. IOAN. VIGVERII GRANAT. ORDINIS PRAEDICATORVM,

Theologi Tholosani, fęliciter incipit.

Epitome totius epistolæ ad Romanos, Diui Apostoli mentem indicans.

PISTOLA hæc, prima sui partitione in duas scinduntur partes, in salutationem videlicet, & epistolarem tractatum, qui incipit, [Primum quidem, &c. Tractatus verò epistolaris partitur in prologum, & instructionem eorum, quæ pertinent ad Euangelium. Tractatus incipir ibi [virtus enim Dei est, &c.]Instructio autem quatuor resoluitur ptes, secūdū quatuor, de q bus idem Apostolus Romanos instruit.

Primo nanque edocet diuinæ gratiæ necessitatem, quam ostendit & probat per quatuor prima capita.

Secundo vero in aliis quatuor capitibus sequētibus manifestat diuinæ gratię facultatem, virtutem, ac utilitatem: declarando bona quæ secum adfert, & mala a quibus liberat.

Tertio in nono, decimo, & undecimo capitib. agit de origine diuinæ gratię, & de casu Iudæorū ab illa, & regressu ad eā.

Quarto docet debitum vsum gratiæ in quo vsu docēdo expendit quinque capita sequentia, Ex quibus apparet diui Apostoli perspicua atque ordinata intētio in hac epistola summo artificio cōposita.

Epitome primi capitis.

IN hoc capite Aposto. præmittit salutationē. in qua describuntur persona salutans, & personæ salutatæ, ac bona eis optata. Primo describitur persona salutantis, ex nomine, conditione, dignitate, officio prædicandi Euangelium: quod commendatur ex authoritate, quam habet ex parte committentis, ex antiquitate. ex infirmitate, dignitate ministrorū & testium, modo tradendi, & bonis in Euangelio denunciatis quod pertinet ad euangelij materiā siue obiectum, quod est christus, qui cōmendatur ex duplici origine, scilicet æterna, & temporali, ex dignitate prædistinationis, & virtutis, & deinde subiungit effectum. Commendatur pariter ex liberalitate duplicis muneris cōmunis scilicet specialis, ex utilitate, examplitudine, plenitudine potestatis, & ex potestate super illos quibus scribebat. Consequenter in salutatione describūtur personæ salutatæ ex loco, ex gratia, cuius origo quæ est dilectio præponitur, & subiungitur uocatio. Postremo in salutatiōe desciбuntur bona quæ eis optat scilicet amplior & abundantior gratia & pax & causa illorum.

Secundo ibi. [Primum quidē, &c.]per modum prologi incipit epistolarem tractatum, in quo ut eos ad quos scribit, reddat beneuolos & attentos, ostendit affectum suum ad eos, ex gratiarum actione de bonis eorū, ex oratione quam pro eis absq; intermissione ad Deum fundebat, & ex desiderio uisitandi eos. Deinde exponit duplicem desiderii sui causam, vtilitatem. s. & mutuam consolationem, & ne desiderium eius appareat uanum, subdit propositum exequendi illud. Subiungit duplicem propositi causam, utilitatem. s. & debitum, cōcluditq; promptitudinem voluntatis, & excludit impedimentum promptitudinis erubescentiam.

Tertio ibi [Virtus enim Dei est, &c.] incipit narrationem, & instruere eos de his quæ pertinent ad doctrinam euangelicam, in qua se segregatum prædixerat, declarando quid sit euangelium, subiungendo fructum eius, qui est salus credentium. Postmodum assignat rationem, & probat eam authoritate scripturæ. Deinde astruit gratiam dei, & doctrinam euãgelicam esse necessariam ad salutem, ex ira & pœna, quam scientes & negligẽtes consequentur, declarans veritatem Dei fuisse a Gentibus cognitam, & quo authore, & per quem modum.

Quarto ibi, [vt sunt inexcusabiles ostendit gentiles habita cognitione veritatis fuisse obonoxios culpæ in deũ & ꝓximum, eorumque culpam inexcusabilẽ, cum non fuerit ex ignorantia. Ostendit insuper quod ex culpis præcedentibus fuit in eis ignorantia crassa subsecuta.

Quinto ibi, [Propterea tradidit illos Deus &c.] manifestat culpam eorum pœnæ correspondentem: quia ex eo quod cõtra diuinam naturam peccauerũt, ad hoc redacti sunt ut contra propriam naturam peccarent. Deinde circa peccatum iniustitiæ circa proximum, enumerat peccatorum actualium differentias, radices, ac nocumenta, occulta, & manifesta in generali & speciali: concludens eos esse subiectos diuinæ vindictæ, quam considerare & intelligere neglexerunt.

Expositio literalis primi capitis.

Rom. 8. PAVLVS Latinè modicus, Græce pacificus, Hebraicè quietus dicitur. [seruus,] i. humilis ac voluntarius famulus,
Luc. 1. seruitute amoris & non timoris seruilis,
Ps. 45. exequens iussa & consilia [Iesu,] i. Saluatoris, siue filij dei incarnati. [Christi,] i. Messiæ spirituali vnctione uncti præ participibus suis, ad redemptionem humani generis faciendam consecrati. [Vocatus,] æterna electione, & temporali missione speciali. [Apostolus,] i. missus vel nũcius ad docendum, prædicandum, miracula ad confirmationem doctrinæ faciendum, &
Galat. 1. ad populum gubernandũ, [Segregatus,]
Act. 13. i. selectus ab vtero synagogæ, in qua quasi mortuus fuit, ac etiã ab infidelibus ꝑ cõuersionem ad Christum, & ab alijs discipulis per diuinam electionem. [in euangelium,] i. in bonam annunciationẽ æternorum & incorruptibilium bonorum, remissionis peccatorum, & eorum quæ ad gratiam & gloriam pertinent, prout sunt virtutes & sacramenta [dei,] i. primi omnium creaturarum vniuersalis principij, prouisoris & gubernatoris [quod ante ꝓmiserat.] Deus pater. per prophetas,] Esa. 2.
i. videntes, quibus reuelauerat [suos] non hominum, qui loquuntur ẜm visionem cordis sui, neque dæmonum, qui ad decipiendũ loquuntur. [in scripturis sanctis,] Act. 10.
i. spiritu sancto inspiratis & scriptis. [de 1. Reg. 9.
filio suo,] s. naturali per æternam genera Hier. 23.
tionem. [qui factus est ei,] s. deo ex tem- Abac. 2.
pore filius. [ex semine dauid,] s. prout ei 2. Pet. 1.
promiserat. [ẜm carnem,] i. ẜm corpulen- Psal. 2.
tã carnis substantiam, & non secundũ carnalẽ gñationem: sed secundũ spiritus sancti obumbrationem. [Qui. s. filius dauid Ps. 121.
secundum carnem potentia uirtutis a patre & spiritu sancto, ac a seipso secũdũ diuinitatẽ. prædestinatus est. i. ab æterno ꝓ- Luc. 1.
uisus & specialiter destinatus, ut eius humanitas per unionem hypostaticã in esse personali filij naturalis in eodem supposito sustentaretur, & existentiam haberet, & ideo filius dauid nominaretur, & esset filius dei. [in uirtute,] i. in potentia infinita & coæqualis, quod apparet. [secundum spiritum sanctificationis,] i. per Leui 20.
hoc, quod dat spiritum sanctificantem: Mat. 27.
sanctificare enim est propriũ diuinæ virtutis, apparet etiam, quod sit coæqualis patri in uirtute. [ex resurrectione mortuorum,] quę etiam est signum diuinitatis. [Iesu Christi.] qui seipsum & alios resuscitauit, & ideo mortui dicuntur esse Christi Iesu, quia ab ipso sunt resuscitati, sicut infirmi alicuius medici, qui ab ipso sanantur, specialius tamen illi, qui in do- Apo. 14
mino moriuntur, quia ad instar resurre- 1. Cor. 6.
ctionis christi resurgent glorificati [domini nostri] qui nos magno precio redemit, & cui data est omnis potestas & nomen super omne nomen. [Per quem acce Mat. 28.
pimus gratiam,] i. remissionem pecca- Phil. 3.
torum, adoptionem filiorum, & ius ad gloriam. [Et apostolatum,] id est, authoritatem docendi, prædicandi, & in confirmationem doctrinæ, miracula faciendi, ac etiam populum gubernandi. [Ad obedien-

obediendum fidei, id est, ad hoc quod faciamus obedire fidei : hoc est præceptis dei & reuelatis a christo. [In omnibus gentibus.] mihi specialius cōmissis. [pro nomine eius;] scilicet dilatando: [in quibus. i. in quorum numero: [estis & vos,] s. Romani sub Apostolatu meo comprehēsi [vocati Iesu Christi,] i. a christo, ut sitis Iesu Christi filii adoptiui. [Omnibus qui Romæ, sunt] s. fidelibus tam ex iudaismo quā gentilitate conuersis. [dilectis dei,] i. a deo. [vocatis.] vocatione interiori & exteriori. [sanctis,] i. ad sanctificationem, ut essetis mundi & sancti. [Gratia uobis & pax,] i. peccatorum remissio cum deo reconciliatio, operum, acceptatio, filiorum adoptio, trāquillitas mentis, & ius ad gloriam regni cœlestis, uobis sit & detur. [a deo patre, & domino Iesu Christo.] & ex consequenti a spiritu sancto, qui est nex⁹ unio & amor patris & filii cui gratia & charitas attribuuntur.

Gal. 1. Act. 9. Rom. 16

Secunda pars I. C.

[PRimum quidē gratias ago.] Ne sim aut videar ingratus. [Deo,] a quo omne datum optimum, & omne donum perfectum. [meo,] id est quem meū facio, cū sit merces & fortis protectio mea. [per Iesum christum,] id est per meritū Iesu Christi. [pro omnibus vobis.] tam ex iudaismo quam ex gentilitate cōuersis, vos saluos esse cupiens, cōgratulans vobis eo q. [fides vestra annunciatur,] i. diuulgatur, & magnus rumor de illa est. [in uniuerso mundo.] i. in maiori parte mundi Romano imperio subditi, vel in uniuerso mūdo nūc reperto. [Testis. n.] scilicet certus & oculatus verax & infallibilis, quem nihil latet, & qui mētiri nō potest: [mihi est Deus. cuius testimonio & iudicio omnia aguntur, qui est testis & iudex omniū. [cui seruio,] per cultum latriæ. in spiritu meo,] i. nō solū exteriori corporis seruitio, sed præcipue interiori secundum spiritum] In euangelio filii eius,] i. per filiū eius tradito & prædicato, ac mihi iniuncto, & commisso. [quod sine intermissione,] i. quandocunque oro statutis temporibus, [memoriam] s. specialem. [vestri facio s. coram deo. [semper in omnibus orationibus meis.] quas. s. facio propter

Ioan. 1. Gen. 15. Psal. 70. & 120. Heb. 6. Hier. 29.

vtilitatem cōmunem, quę ex vestra conuersione prouenit. [obsecrans] i. per sacra orans & quærens. [si quo modo,] i. si aliquo modo vel aliqua via aut occasiōe in hyeme uel in æstate. [prosperum iter habeam in uoluntate dei,] i. per uoluntatem dei, cui nos cōformare tenemur. [veniendi,] scilicet Romam. [ad uos.] vt affectum meum ostendam uobis. [desidero enim,] i. ex feruenti affectu cupio. [uidere uos.] & esse vobis præsens. [ut aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis,] i. ut vos alicuius gratiæ spiritualis mihi datę participes faciam prædicādo, & officium apostolatus mei exercendo [ad confirmandos vos, scilicet in fide & mutua dilectione, [. i. simul cōsolari in uobis.] mutua collocutione [per eam quæ inuicem est fidē vestram atq; meam] in qua conuenimus & unanimes sumus: de qua vnitate mutuā accipiemus lętitiā & consolationem. [Nolo autē uos ignorare fratres.] quod s. solūmodo desiderē uidere vos, sed etiā q̃d siue [quia sæpe proposui uenire ad uos, & prohibitus sum usq; adhuc.] uariis. s. impedimētis, & officii mei occupationib., iter nostrū ad vos impedientib. [ut aliquē fructū,] s. spiritualē. [habeā in uobis sicut & in cæteris gentibus,] quibus. s. euāgelium (prout teneor) p̄dicaui. [Græcis. n. ac Barbaris.] i. doctis & mundanis rōnib. eruditis, & indoctis siue ignorantib. ac ēt notis & ignotis, familiarib⁹ & extraneis. [sapiētibus & insipiētibus,] i. his qui sapiētia & ratione vtūtur, & his qui barbara ferocitate irrationabiliter viuūt [debitor sum.] ex officio apostolatus mei q̃d libēter exercere cupio. [Itaq; q̃d in me promptū est vobis qui Romę estis.] in nobiliori & excellētiori totius orbis vrbe. [euāgeliazare] i. bonā Christi doctrinā annunciare paratus sū. [Non. n. erubesco,] neq; formido annūciare & toti mūdo palā facere. [euāgeliū.

Mat. 6. Rom. 16. Ioan. 4. 1. Cor. 9.

Tertia pars I. C.

[VIrtus enim Dei est,] i. virtutē Dei quæ Christus est, in se continet, & manifestat, [in salutem omni credenti.] i. ad saluandos omnes credentes, ad hoc enim Christus venit, & euangeliū annunciari iussit, vt saluū faceret quod perierat. [Iudæo primum.] Quia salus ex Iudæis est, & quia illis christus promissus fuit,

1. Cor. 6 Luc. 19. Mar. vl. Ioan. 4.

[& Græco] id eſt,gentilibus, quos Deus ex ſua miſericordia ad euangelium filii ſui uocauit.[Iuſtitia.n.Dei,] id eſt gratia Dei per quam homo gratis iuſtificatur, vel Chrſtus qui factus eſt iuſtitia Dei, eo quod ſatisfecit ei pro peccatis noſtris[reuelatur ex fide,] ſcilicet antiquorum patrũ ueteris legis qui crediderunt. [In fidem,[ſcilicet modernorum noui teſtamẽti.Nõ quod ſint plures fides ſpecie diſtinctæ, alia antiquorum,alia modernorũ:ſed vna tantum,quia unum eſt fidei noſtræ,& antiquorum obiectum formale, & inuariabile,a quo habitus fidei ſpeciẽ accipit & non materiali, qđ eſt res credita, q̃ per diuerſas differentias temporis præteriti vel futuri, uel ſecundum reuelata plura, uel pauciora quæ ſe tenẽt ex parte ſubiecti materialis,variatur ex parte credẽtiũ. Nõ autem formale,quod eſt reuelatio diuina de his quæ pertinent ad ſalutem per Chriſtum. Nam reuelationi eius infallibili fides antiquorũ adhærebat & noſtra etiã adhęret,ſicut ſcriptum eſt. [Iuſtus autem ex fide viuit,]ſcilicet uita gratiæ,non tamen effectiue,aut formaliter, quia primum eſt a Deo principaliter, & a ſacramẽtis & miniſtris inſtrumentaliter, & ſecundum a gratia formaliter & denominatiue,& a fide directiue. [Reuelatur enim] id eſt,ẽt in Euangelio manifeſtatur [Ira Dei de cœlo,]i.uindicta ſiue punitio,quæ eſt pars iuſtitiæ diſtributiuæ, [de cœlo]id eſt, quam deus qui ſpecialius per manifeſtationem gloriæ ſuæ eſt, & habitat in cœlo,effundet & mittet in terrã.uel de cęlo vẽturi ad iudiciũ.[ſuper omnem impietatẽ.i.ſuper oĩa peccata q̃ sũt directe cõtra Deũ(q. eſt principalis & sũmus parẽs omnium)commiſſa vel committenda. & in iuſtitiam.] id eſt,ſuper omnia peccata contra proximos commiſſa vel committẽda: per quæ lęditur iuſtitia, per quam homines conueniunt,& pacifice conuiuunt, & ſibi inuicem communicant. [Hominum eorum qui veritatem Dei,] id eſt, veram cognitionẽ de Deo.[iniuſtitia detinent.] quaſi captiuam & ligatã iniuſtitiæ p affectum,quo ligamine impeditur, ne homines ſecundum ſuam naturam in bonum iudicat: [quia quod notum eſt Dei.] id eſt,illud quod cognoſcibile eſt de deo per rationẽ naturalẽ. [manifeſtũ eſt in illis,] ſcilicet hominibus,qui illã ueram dei cognitionem in iuſtitia detinent. [Deus.n. illis manifeſtauit.]infundendo lumen interius, & ſigna ſuæ ſapientiæ proponendo exterius, per ſenſibiles creaturas, in quibus, prout in quodam libro cognitio Dei legeretur. (Inuiſibilia enim ipſius, ſcilicet eſſentia ipſius Dei.& ea quæ ad ipſum pertinent,ut ſunt bonitas, ſapientia, & alia huiuſcemodi quæ a nobis clare videri non poſſunt, nec etiam ab angelis. [A creatura mundi,] id eſt, a creatione mundi,vel ab homine, qui dicitur omnis creatura, quia ſimilitudinem habet cum omni creatura. [per ea quæ facta ſunt,] id eſt,per creaturas, ſi eas homo recte & diligenter conſideret. [intellecta conſpiciuntur,]id eſt,intelligi & intellecta percipi poſſunt,uel intellecta,id eſt, intellectu & non ſenſu conſpici poſſunt,qua ſenſus niſi circa res ſenſibiles ferri nõ poteſt, [ſempiterna quoque eius Virtus,]i. omnipotentia, quæ eſt abſque principio & finẽ.[& Diuinitas,]i.ſuper excellens & infinita natura eius, quę per ſimilitudines in creaturis repertas intelligi & conſpici poteſt.quo ad vnitatem, & quantum ſufficit homini, ſecundum finem naturalem, ad quem homo ex natura ſua ordinatur,qui eſt bonum,honeſtum, & ſic cognouerunt vel cognoſcere potuerunt Deum, tanquã primum omnium rerum principium,effectiuum,conſeruatiuum,& gubernatiuum: & tanquam vltimum finem naturalem ad quem omnia ordinantur.

Gen. 15. Rom. 14. Rom. 3. Eſa 53. Ephe. 4. Abac. 2. gal. 2. Mat. 6. Mat. 25. Mat. 23. Ioh. 1. mat. vlt. Sap. 13.

Quarta pars I. C.

[ITa vt ſint inexcuſabiles.] Cum non peccauerint ex ignorantia,aut infirmitate,concupiſcentię, uel metus: ſed ex malitia, quæ nullo modo excuſat, ſed accuſat: [quia cum cognouiſſent Deum.] ſupereminentem, & ut dictum eſt tanquam primum principium, & vltimum finem, ac ſummum bonum, vnde debebãt ei gloriam & honorem, quæ ſuperexcellentibus, & gratiarum actionem,quæ benefactoribus debetur, & tamen [non ſicut deum,] id eſt, ut uniuerſalem gubernatorem & prouiſorem.

[glori-

[glorificauerunt,] id est, non coluerunt, gloriam & honorem ei exhibēdo, & omnia tanquam in vltimum finem reducendo, nec eius maiestatem publice prædicādo. [aut gratias egerunt,] id est non recognouerunt bona quæ habebát, ab ipso eis aduenisse: sed ingenio suo virtutique suæ attribuentes. [Euanuerunt in cogitationibus suis]. i. in res vanas instabiles & inutiles suas cogitationes applicauerūt, ex quo sequutum est, quod [obscuratum est insipiens cor eorum]. i. intellectus eorū lumine sapientiæ priuatus, & tenebris ignorātiæ ac errorum obscuratus, & simul insipiens factus est. [dicētes se esse sapiētes.] id est sapientiam non Deo, sed sibi, & a semetipsis ascribentes, [stulti facti sunt,] id est stulta multa contra gloriam Dei egerunt. [Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei]. i. gloriā qua homo debebat glorificare Deum: & cultū latriæ ei debitum exhibere, aliis exhibuerunt, uel gloriam qua Deus gloriosus in se est & incommunicabile nomen Deitatis communicando [in similitudinem imaginis] i. similitudinem alicuius rei per modum imaginis ab aliquo expresse, quam constat esse posteriorem re cuius est imago: & sic conuerterūt primum in vltimum. [corruptibilis hominis] i. transtulerunt gloriam Dei, non solum in hominem qui est ad imaginem Dei: sed quod peius & abominabilius est, ad ea quę sunt infra hominem, puta [Volucrum.] quantum ad volatilia. [& quadrupedum.] quantum ad gressibilia. [& Serpentum.] quantum ad reptibilia. [Propter quod tradidit eos Deus] i. labi permisit. [in desideria cordis eorum] i. vt ratio eorū subderetur, affectibus sensualitatis, tanquam crudelibus dominis contra naturalem hominis ordinem, ciu⁹ rō debet dominari appetitui sensibili. [vt cōtumeliis] i. turpibus & immundis actibus. [afficiant] i. inficiant. [corpora sua in semetipsis] i. non quasi ab aliis coacti, puta a barbaris, sed à semetipsis propria sponte hoc agebant. [Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium] i. verā Dei cognitionem quam a Deo acceperunt, ꝑuersa ratione ad falsa dogmata conuerterunt. [Idola.] deos esse docentes, vel diuinitatis naturam quæ est ipsa Dei veritas

Isa. 5. *Hier. 10.* *Gen. 1.* *Gen. 4.* *Hier. 9.*

per essentiam, attribuerunt idolo, quod est mendacium, cum non sit Deus. [& coluerūt.] interius cultu latrię [& seruierūt] exterius sacrificia & oblationes, ac exteriorem corporis reuerentiam exhibēdo. [creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus] i. cuius bonitas est manifesta: [in secula seculorū.] quia eius bonitas est sempiterna ab alio non dependens. [Amen] quod idem est quod verum vel fiat *Ioan. 14.*

Quinta pars capitis.

[Propterea tradidit illos Deus] Indirectè. s. permittendo, sed non inducēdo. [in passiones ignominiæ] i. quæ non sunt nomine dignæ, propter turpitudinē [Nam fœminæ eorū immutauerūt naturalem usum, scilicet viri. [in eum usum] qui est contra naturam. Similiter & masculi.] Immutauerunt naturalem usum. [Nam relicto naturali usu fœminę: exarserūt in desideriis suis, masculi in masculos turpitudinē operantes, ꝙ oportuit.] i. retributionē, vindictā & pœnā. [& mercedem] i. conuenientē & correspondentem culpæ eorum secundū ordinem iustitię: ex qua debitum erat vt qui Dei naturam iniuriosi fuerant, id quod sibi propriū est, creaturis attribuendo, in sui natura cōtumeliosi existerent. [erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia.] id est, ut liberius peccarent, non approbauerūt, vt ipsi haberent Deum in sua notitia, quem habere poterant, ex his quæ facta sunt, vel ipsi non probauerunt, nec iudicauerunt, qd Deus haberet in notitia sua, siue cognosceret facta hominum, dicentes, Cardines cœli perambulat, nec nostra considerat ideo [Tradidit eos Deus] id est labi permisit. [in reprobum sensum.] interiorem siue intellectum, ut reprobandum iudicium de agendis haberent [vt faciant quæ non conueniunt,] id est, ea quæ a recta ratione discordant. [repletos omni iniquitate,] id est, pleni omni versutia cōtra æquitatē, [malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, cōtētione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, cōtumeliosos, superbos, elatos, inuētores malorū, parētib. nō obediētes, insipiētes, incōpositos.] i incessu, statu

Iob. 22. *Psal. 93.* *Iob. 22.*

& habitu.[sine affectione absque fœdere .i. promissorum obseruatione[sine miseri cordia:Qui cum iustitiam Dei cognouissent,non intellexerunt,]i.actu intelligere & considerare noluerunt. [qm̄ qui talia agūt digni sunt morte,]i.separatione animæ a corpore,& primo principio & summo bono. [Nō solum q ea faciunt:sed ét qui cōsentiunt faciētib.] directè inducēdo,approbādo,laudādo,auxilium, & fauorē p̄stādo,nō resistendo, aut supportando.

COMMENTVM IN CAP. PRIMVM.

Tex. *Paulus seruus Iesu Christi vocatus Apostolus segregatus in Euangelium*

Apostolus hanc orditur Epistolam quemadmodum & cęteras a salutatione:in qua præmittit personam salutātem, q̄ describit ex quatuor. Primo ex nomine, quod est Paulus ,qui etiā ante susceptum Apostolatus officium dicebatur Saulus. De huiusmodi Pauli & Sauli nominibus variæ sunt expositorum opiniones,eò maximè quod nusquā legat Apostolus se Saulum nominasse: sed solū Paulum:quanuis D.Lucas eum ante conuersionē pluries,post conuersionem verò bis duntaxat Saulum nominauerit.Diuus Ambro.dicit nomen Saulis in Pauli nomen,post baptismum fuisse diuinitus cōmutatum: quemadmodum tam in veteri quam nouo testamento legimus , quædam veterum nomina fuisse diuinitus cōmutata,vt Abram in Abraham , & Iacob in Israel. & Simon in Petrum.Sic Saulus in Paulum, ne minus haberet Saulus quā Simon.Alii uero autumant nomen Pauli illi fuisse aduentitium,& quidam illorum ex electione ipsius,propter mysterium, & nominis significationem ,ut ex Sauli nomine,quod superbum,& inquietum significat,vocaretur Paulus , hoc est modicus siue humilis,pacificus & quietus.Vbique enim post conuersionem suam humiliter

Act.13.
Act.13.
Gen.7.
Gen.22.
Ioan.1.

abiectè,& mansuetè,se habuit , & se blasphemum contumeliosum,abortiuum,Apostolorum minimum , Apostolatusque officio indignum nominauit.D.vero Hieronymus a Paulo Sergio proconsule(quē apud cyprum conuertit , qui Paulus Sergius tandem Narbonam ueniens eam ad fidem reduxit,in cuius honorem celebris ac collegialis Ecclesia ibi dicata est)Pauli nomen assumpsisse profitet̄ : prout Scipio debellata Carthagine in Aphrica,Aphricanus est nuncupatus. Origenes autem eum a puero,hoc est a circuncisione, in qua pueris imponebantur nomina,binominum fuisse dixit Saulum scilicet & Paulum nuncupatum, qđ probat , ex illa copulatiua D.Lucæ dicentis , Saulus q & Paulus: Nam si nomen mutasset, Lucas dixisset Saulus qui postea Paulus,erat enim Apostolus ex Hebræis Hebræus de tribu Beniamin, apud quos nomē Saulis qui primus rex Israel ex illa processerat celebre erat: & qa natus fuit in Tarso nobilissima & Metropoli Ciliciæ ciuitate , Romanorum ditioni subdita ,apud quos Pauli nomen longe ante tempore vsurpatum celebre erat,a patre suo Paulus fuit nominatus,quod nomen post conuersionem propter mysterium & significationem ut dictum est,peculiariter elegit , se Paulum semper nominās. Ex sacris enim literis & aliis Romanorum historiis multos pluribus nominibus nuncupatos legimus , prout Salomon qui & Idida dictus est,& Sedechias Ioachim, Osiasque Azarias,& Iason Menalæus,Matthæus vero leui,& Thadęus Lesbeus.Paulus Aemilius, Marcus Tulius Cicero : Ego controuersiam hanc arbitror magis laboriosam quā vtilem:ideo relictis opinionum consutationibus Origenis opinionem indico esse verisimiliorem , nullam tamen aliorum reprobo.

1.Tim.
1.Co.15.
Mat. 9.
Luc. 5.
Mat. 10

Secundò , describit personam salutantis ex conditione cum dicit.[seruus.] seruilis conditio abiecta est , si absolute consideretur. Nempe cum sub maledicto pro peccato impietatis indicta fuerit Cam a Noe, qui euigilatus a DOMINO , perpendens eam quam ei Cham verenda eius discooperta fratribus iudicando fecerat , ait : Maledictus : puer

puer chā, Seruus seruorū erit. Redditur tamē hęc cōditio laudabilis ex hoc quod
Gen.9. additur[Iesu Christi,] cui omnes seruire & famulari debent, cum sit omniū Domi nus & Deus, qui pro famulatu seruis suis regnū cælorū liberaliter impartitur; eam ob rē dr, Seruire Deo regnare est. Hac adiunctione Apost. mutationē dexteræ excelsi in se factā exprimit: quia ex persecutore factus est uas electionis, ut qui hactenus inimicus & acerrimus hostis erat, eorū, qui hoc nomen inuocabāt sic repēte mutatus est, ut se seruū eius profiteatur, ad hoc ut nomē eius uelut honorificū uelit omnibus esse persuasum. Nec se seruū nominando aduersatur dicto christi dicentis, [Iā non dicā uos seruos, sed amicos] nec sibiipsi, qui dixit, [Non accepistis spiritū seruitutis in timore, &c.] Nā hoc propter, humilitatē fecit, sequēdo cō
Ioan.15. Rom.8. silium Christi qui dicebat. [Cum feceri-
Luc.17. tis oīa quæ præcepta sunt uobis, dicite, serui inutiles sumus.] In sacris etiā literis duplex seruitus inuenitur: vna coacta, que ex timore pœnæ proficiscitur, & talis est despectabilis & sub maledicto. Altera est quæ ex amore progreditur, cū ex dilectione prodiit obsequium, & hæc seruitus est commendabilis, diciturq; seruitus amoris & humilitatis: tali seruitute se nominat Apostolus seruum. Reliqua uero quæ ad seruitutem & libertatem Christianā pertinent in sexto huius Episto. capite amplius prosequemur: nunc circa nomen Iesu Christi, quod primo occurrit exponendum, parum insistamus.

Ioan.1. Hoc nomen IESV (ut Theologi dicunt) nomen est diuinitatis ad humanitatem relatæ & sic hoc nomen Iesus idem sonat, quod filius Dei incarnatus siue homo factus, uerbum enim, id est, filius Dei caro factum est, hoc est humanam carnem siue humanitatem assumpsit. Hoc nomen Diuæ Virgini antequam conci-
Luc.1. peret, per Gabrielē fuit reuelatum, & ut Christo filio suo tanquam proprium imponeret, iussum. Hoc nomen etiam idem Gabriel D. Ioseph. uirū Mariæ alloquēs,
Mat.1. interpretatus est, dicens: Pariet autem filium & uocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum a peccatis eorum. unde effectu & fine Saluator dicitur & interpretatur. De illius effectu tota ueteris & noui Testamenti series referta est. Ipse. n. de se dicit, Venit. n. filius Luc.19. hominis saluū facereq̄ perierat. & Apostol. Christus Iesus venit in hunc mundū 1. Tim. ut peccatores saluos faceret, & alibi: Saluatorem expectamus Iesum Christum, & Phil.3. D. Petrus: Nec enim aliud nomen est sub cœlo datū hominibus, ī quo nos oporteat Act.4. saluos fieri, & in Actibus Apostol dicitur Act.10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent remissionē peccatorū, accipere p nomen eius, omnes qui credunt in eum. & Esa. Ecce rex tuus venit tibi iust⁹ & saluator. Et Oseas in persona eius ait: Et Esa 62. Saluator non est præter me. & Dauid, Osee 13. Saluabit nos propter nomen suū, & in innumeris aliis locis salus eius nunciatur: Indicibilem huius nominis efficaciam declarat Christus dicens: In nomine meo demonia eiicient, linguis loquētur nouis, serpentes tollent, & si mortifeMar.ult. runt quid biberint nō eis nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Hanc huius nominis efficaciā pro fessi sunt Apostoli se experientia didicisLuc.10. se dicentes, Domine in nomine tuo dæmonia subiiciuntur nobis. tāta est huius nominis efficacia, ut non solum a dilectis Christi discipulis prolatum effectum habeat, verum etiam si proferatur a peccatoribus & incredulis. Vnde D. Ioan. dixit Christo: magister inuenimus quendā Luc.9. in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum, quam prohibitionem reprehendit Christus, dicens: Nolite prohibere, ac si diceret: Nomini meo tanta data est facultas, ut etiā ab infidelibus prolatum vim habeat. Vnde legimus in actibus ApostoloAct.19. rum. Tentauerunt autem quidam ex circum euntibus exorcistis inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen Domini Iesu, dicentes: Adiuro uos per Iesum quem Paulus prędicat. Sequitur. Erant autem cuiusdam Iudæi nomine Sceuæ principis sacerdotum septem filii qui hoc faciebant. Huius nominis uirtus prænunciata est a Moyse. & filiis Israel hymnum Domino decantantibus & dicentibus, omnipotens nomen eius. Salomon quoq; dicit, hoc nomen esse turrim

fortissimam, ad quam confugiens saluabitur. David pariter dicit hoc nomé in omnibus suis periculis, & peragendis negotiis auxilio sibi fuisse. Non abs re ergo orthodoxi & sancti patres maxime D. Bern. in canticis, persuadet omnes fideles hoc nomen debere impressum habere in pectore, mente & ore. Si per ociũ liceat uidere Bernardinum de Bustis in 5. parte marialis sermone 11. Multa de hoc nomine congesta, ad ædificationem populi reperies.

Prou. 8. *Ps. 45.*

Hoc nomé Christus Græcũ est & Hæbraice dicitur Messias, Latine uero unctus, chrismate siue vnctione non uisibili sed spirituali & intelligibili. qua unxit eũ Deus oleo lętitiæ præ participibus suis, vt D. Aug. ait. Hoc nomen, Christus, secũdũ Haymoné est adiectiuũ, & fuit olim. cõe Sacerdotibus: Regibus & Prophetis Saul. n. & Dauid uncti fuerunt a Samuele, ideo Dauid pluries. uocauit Saul: Christũ Domini: Aaró etiã prius vnctus fuit sacerdos a Moyse, Helisęus pariter unctus fuit in ꝓphetã ab Helia. Vngebãtur auté, ut Deo dicarentur ad certa eius munera. Propter huiuscemodi dedicationé ꝓhibuit Deus eos tangi, siue eis violentiã inferri, aut iniurias irrogari. Nolite, inquit, tangere Christos meos, & i Prophetis meis nolite malignari, declaratq; per Zachariam iniuriam illis illatã: sibi inferri dicens, Qui tangit uos, tangit pupillã oculi mei. & Christus de Apostolis dicit, Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit. Veruntamen hoc nomen Christus, factũ est Domino Iesu propriũ superabundanté excellentiã suæ unctionis, dedicationis, & consecrationis, cũ fuerit unctus & dicatus per unionem hypostaticam in filium Dei, ex cuius vnctionis plenitudine omnes accepimus. Hoc nomen Christus ut D. Tho. ait, est nomen humanitatis relatæ ad diuinitaté personæ filii Dei, qui eam assumpsit, & sic significat filium hominis deificatum per hypostaticam vnionem, & ideo ediuerso se habet ad nomen Iesu, quod est nomen deitatis relatæ ad humanitatem. Vtrunque tamen personam diuinam significat, & supponit pro ea, quamuis pro ...ue accipiatur pro homine, hoc est secundum naturam humanam, & quandoque pro Deo secundũ naturã diuinã, quod ex adiacentib. terminis coniici potest. Ex præmissis cõfutatur error Fotini, qui ut D. Amb. hic ait, propter zelũ legis non erubuit Iesum negare Deum.

Ps. 44. *17. de Ciuit. Dei c. 16.* *1. Reg. 10 & 16.* *Leui 8.* *3. Reg 19* *Ps. 194.* *Zac. 2.* *Luc. 10.* *Ioan. 1.*

Tertio describit ꝑsonã salut anté ex dignitate; cũ dicit, [vocatus Apostolus,] Apostolus nanq; interpretat̃ missus, qa Apostoli fuerunt a christo missi ut uice eius fungerẽtur in terris & secundũ hanc interpretationé, Christus potest dici Apostolus cũ fuerit a Patre missus. Vnde legimus, Considerate Apostolum & pontificé cõfessionis nostræ Iesum, & quia ipse misit Discipulos. Ideo uocauit eos Apostolos. refert. n. D: Lucas, quod Christus uocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos Apostolos nominauit Diuus uero Matth. addit, quod post conuersionem Samaritanorum venientium ad se ad dictum mulieris, dixit discipulis suis, uidete regiones, quoniam iam albæ sunt ad messem. Deinde subiunxit, Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. In quibus uerbis ostenditur congruitas, & necessitas institutionis Apostolorum quos postmodũ instituit, dando potestaté, & designando officium, refert enim D. Matthæus quod dedit duodecim Apostolis potestatem spirituum immundorum, ut eiicerent eos, & curarent eos, & curarent omnem languorem, & infirmitatem, & nominauit eos Apostolos, & enumeratis illorum nominibus misit eos: & post pauca dixit Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquabit regnũ cœlorum: Mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite, &c. Ex præmissis apparet veritas interpretationis Apostolatus, & eius institutio, atque potestas: quia ad eiiciendum dæmones, suscitandum mortuos, & sanandum omnem languorem: & sic super animam & corpus potestatem habebant. Apparet etiam quod eorum dignitas est maior dignitate discipulorum, cum ex multis discipulis solum duodecim elegerit quos specialiter nominauit Apostolos. Apparet pariter Apostolatus officium, quia misit.

Ioan. 6. *Heb. 3.* *Luc. 6.* *Mat. 10.* *Ibidem.*

misit eos ad prædicãdum & docendum, & in confirmationem doctrinę miracula faciendum, atque ad dirigendum & gubernandum populũ. Vnde constat quod
Rom. 8. Apostoli fuerũt maiores ministris Ecclesiæ, & quod cæteris omnibus post Diuam Virginem (quæ ex Dei maternitate ineffabili excellẽtia donata est) omnibus sanctis quacunq; prærogatiua præfulgeant, præferuntur cum primitias spiritus acceperint tempore prius & cæteris abundãtius atque perfectius: in die enim Pentecostes fuerunt confirmati in gratia quod
Act. 2. de aliis non legimus. Ideo Apostolus nu
Ephes. 4. merans & ordinans diuersitatem donorũ & officiorum Ecclesiasticorũ primo Apostolos collocauit. uide quę dicemus infra 8. cap. d. super uerbo primitias spiritus. Apostoli propter eorũm cõfirmationem dicuntur columnæ Ecclesiæ, de quibus
Ps. 74. Dauid dicit. Ego confirmaui columnas
Ephe. 2. eius: quapropter uocantur Ecclesiæ fun
Gen. 49. damenta. Numerus uero ac eorum laudes fuerunt multipliciter in ueteri testa
Num. 10 mento præfiguratæ. Per duodecim Patriarchas, totum Populum christiano
Exo. 15. rum gubernando. Per duodecim Principes tribuum præcepta salutaria promulgando. Per duodecim fontes in Helim, doctrina sua hortum Ecclesię irrigando. Per duodecim lapides preciosos in veste
Exo. 28. pontificali Ecclesiam ornando. Per duo
Exo. 25. decim panes ꝓpositionis, animas uerbo
Num. 13 vitæ reficiendo. Per duodecim exploratores terræ promissionis, futuram vitam ꝑ contemplationem inquirendo, & postea
Exo. 24. nũciando. Per duodecim lapides altaris, sacrificium Christi in se portãdo. Per duo
Exo. 24. decim vitulos domino immolatos, pro Christo martyrium sustinendo. Per duo
Iosue 4. decim lapides de Iordane sublatos. mun
4. Re. 7. di fluxum contemnendo. Per duodecim boues sub mari ęneo, baptismi gratiam
3. Re. 10 prædicando & ministrando. Per duodecim leunculos in throno Salomonis, pec
Apo. 21. catores seuere iudicando. Per duodecim portas ciuitatis, potestate clauiũ portas
Ioan. 13. regni cœlorum aperiendo. Per duodecim
Apo. 12. horas diei, Christianæ vitæ opera ordinãdo. Per duodecim fundamenta ciuitatis,
Ephes. 4. Ecclesiam meritis & precibus sustentando. Per duodecim stellas in corona sponsę, Ecclesiam doctrina & miraculis, illustrando. Et quamuis D. Paulus dixerit, Christum dedisse Apostolos usq; ad consummationem seculi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionem filii Dei in uirum perfectum, &c. Tales tamen & si extenso vocabulo Apostoli dici possint, quo ad aliqua officia: quia habent authoritatem docendi, prædicandi & gubernandi populum, ac sacramenta administrandi. Proprie tamen Apostoli non dicuntur, cum non habeant potestatem miracula faciendi, quæ ad integram & completam Apostolatus dignitatem requiritur: sed dicuntur Apostolorum successores, & Episcopi, ut Anacletus Papa ait & habeť in cano. in nouo, in 21. distin. Ad hanc Apostolatus dignitatẽ propter mansuetudinem & humilitatem D. Paulus dicit se uocatum, & non audet se simpliciter nominare Apostolũ, unde dice 1. Cor. 15
bat. Non sum dignus nominari Apostolus, &c. Item ut ambitionẽ eorum cohibeat, qui a Deo non uocati se ingeruntad tantum officiũ, unde dicebat. Nec quisquam assumit sibi honorem, sed qui uoca Heb. 5.
tur a Deo quemadmodum Aaron. Et ideo exponitur uocatus, id est non quęrens, seu non se ingerens. Quarto describit ꝑsonam salutantem ex officio, cum dicit, [Segregatus in Euangelium.] Segregatus idẽ sonat quod selectus, seu separatus, fuit enim dupliciter segregatus. Primo ab infidelibus, per conuersionẽ. unde dicit: Cũ Gal. 1.
autẽ placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ. i. a doctrina Scribarum & Phariseorum, siue ab utero synagogæ, ubi locum doctoris habebat, ut magister sen. ten. in hoc loco dicit. Secundo ab aliis discipulis ꝑ diuinã electionẽ, de qua dicit: Act. 13.
Segregate mihi Paulũ & Barnabã, in opus ad quod assumpsi, hoc est elegi & destinaui eos. s. ad euangelizandũ gentibus. Euãgelium autem, ut Eusebius dic it, idem so Eusebius
nat quod bonũ nuncium, siue bona nunciatio, & ęternorum & incorruptibilium bonorum promissio, scilicet remissionis peccatorum, gratiæ & glorię, ac eorum quæ ad gratiam & gloriam pertinent, id est mediorum per quæ Dei gratia habetur: quæ sunt sacramenta & virtutes, quibus tolluntur impedimenta hoc est peccata.

cata per Christum. Hæc nunciatio iucun ditatem & lętitiam secum adfert, eo maxime quod per eam annunciatur coniunctio hominis ad Deum, quæ est bonũ hominis, secundum illud: Mihi autẽ adhærere Deo bonum est. Triplex aũt coniunctio hominis ad Deũ annunciatur in euã gelio. Prima quidem per gratiam unionis. ſm illud, Verbum caro factum est. Secunda per gratiam adoptionis, prout Dauid annunciare uidet: Ego dixi, Dij estis & filii excelsi omnes. Tertia, per frui tionẽ & uisionem, de qua D. Io. dicit: Hæc est uita æterna ut cognoscant te Deũ, &c. Ideo Esa. Quam pulchri super montes pedes annunciantis & prædicãtis pacem, annunciantis bonum, scilicet æternum, prędicantis salutem. &c. Et quia hæc bonorum annunciatio de Christo tunc uen turo, seu incarnando continetur in scripturis sacris, ideo omnis scriptura sacra etiam veteris testamenti, Euangelium nominari potest. vnde Esa. Super montem excelsum ascende, tu qui euangelizas Sion. Specialius tamen scriptura illa Euangelium dicitur, quæ continet acta & dicta Christi, qui principalius & clarius a nunciauit regnum cœlorum, & familiarius docuit viam & medium perueniendi ad illud. Hinc est quod scripta D. Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis euangelia specialiter nuncupãtur. Si plura circa huiusmodi scire cupis & quomodo Epistolæ Apostolorum & determinationes conciliorum vniuersalium Ecclesiæ catholicæ, id est Romanę (quæ est omnium aliarum ecclesiarum caput, eo quod Diuus Petrus qui Christo successit, illam in qua mortuus est, sedem elegit vnde omnes qui in ea sede constituuntur, successores Diui Petri, & Vicarii christi dicuntur & vere sunt) euangelia dici possunt, cũ fuerint ab ecclesia (quæ circa fidem & bonos mors errare non potest) approbata, sine cuius approbatione, nec D. Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis, Euangelia non dicerentur, nec eis crederetur, sicut nec Euangelio intitulato nomine Petri, aut Thadæi, nec sermonibus intitulatis nomi ne Pauli, uide in nostris institutionibus theologicis c. 15. §. 2.

Ps. 72. *Ioan. 1.* *Psal. 81.* *Ioan. 17.* *Esa. 52.* *Esa. 46.*

In Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis, de filio suo. — *Text.*

IN his uerbis Apostolus commendat officium Euangelizandi, propter quinque. Primo. propter authoritatem committentis, qui est Deus, dicit enim in Euangelium Dei, Hoc nomẽ Deus ab omnibus philosophis qui naturali luminere ſte usi sunt, ac etiam a Christianis diuinas reuelationes habentibus, pro primo rerum omnium principio, anullo penden te, & a quo omnia alia pendẽt, inesse, fieri, & conseruari, sua clarissima intelligentia omnia præuidente, comprehendente, ordinante, dirigente, gubernante, omnibus prouidente, omniumq; creaturarum per fectiones in se eminenter ac altiorimodo habente, acceptum est. Et cum infinitus sit, definiri non potest. Eius tamen existen tiam & immutabilitatem, a qua cæteras eius excellẽtias dilucide Diuus Thomas infert. Philosophi & maxime Aristotiles demonstrarunt: Moysi tamẽ certius eius perfectissima & infinita natura reuelata, est, cum dictum fuit ei: Ego sum qui sum scilicet per essentiã a nullo pendens, nul lius gens adminiculo, omnibus rebus esse, & existentiam contribuens, Ex quo in ferunt theologi, ipsum vbique esse per essentiam, præsentiam, potentiam, vbicunq; enim & quibuscunque rebus dat esse, & in eis operatur, omnia videt, nudaque & aperta sunt ei, virtus quoque & potentia eius ad omnia loca se extẽdit: unde Apo. dicit eum esse omnia in omnibus. Eius perfectiones quam multæ in sacris litteris quatenus nobis opus est, sunt reuelatæ, attamen cum infinitæ sint enarrari non possunt. Pro nunc sufficiat quid nominis de Deo dixisse. Et vt ad rem redeã, D. Paulus dicit Deum esse euangelii authorem, id est bonorum prædictorum, & in eo contentorum promissorem. promissionisq; reuelatorem, & non solum hominem: uerum hoc tempore Christo Deo simul & homini mandasse publicatio nẽ. Origenes hic refert D. Marcum scripsisse initium euangelii Iesu Christi, sicut scriptum est in Esa. propheta. Et Apostolus dicit hic esse Dei, quod quidem exponit Dei patris. uerum quoniã christus

Con. Gen. lib. 1. *Phy. 8.* *12. Metha.* *Exo. 3.* *Ephe. 1.* *Mar. 1.*

Ioan.1. stus verbũ est, & in principio erat verbũ
Ioan.17. & Deus erat verbũ. Oĩa q̃ sunt p̃ris sunt filij & e diuerso. Vnum atq; idẽ dicit esse euangelium DEI & CHRISTI. Cum operà
D. Aug. Trinitatis ad extra, vt D. Augus. dicit, sint indiuisa, & pater, & filius, ac spiritus san-
1. Ioan.5 ctus unum sint, ut DIU. Ioan. testatur. Secundo commendat officium euangelizãdi, siue euangelium propter antiquitatẽ & firmitatem. Hæc commendatio fuit necessaria ad obstruendum ora paganorum, qui euangelio detrahebant, & prædicationem eius calumniabantur dicentes: Euãgelium esse hominum figmentum. Huiusmodi figmentum excludit dicens. Euangelium non esse ab heri & nudiustertius inuentum, neque ex improuiso ortum. sed multo ante tempore annunciatum &
Esa. 48. promissum a DEO. Vnde Esa. Antequam uenirent indicaui tibi, quæ indicatio futuri contingentis est manifestum signum
Esa.41. diuinitatis, iuxta illud. Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia DIJ estis uos: & sic euangelium est DEI. qui (cum ex omniũ philosophorum consensu sit immutabilis secundum illud,
Mala. 3. Ego Deus & non mutor, & apud quem
Iac.1. non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio) non potuit non seruare promissum, cum nec fallere neque falli possit, neque id quod reuelauit & promisit, non possit esse nisi uerum & firmum.
Ad Ti.1. vnde ad Titum ait: In spem uitæ æternæ quam promisit, qui non mentitur DEVS,
Hebr. 6. & alibi: Impossibile est Deum mentiri. Ex hac promissione DEI in ueteri testamento facta confutatur error Manichæorum dicentium non eundem esse Deum veteris testamenti & noui, qui est Pater domini nostri Iesu Christi. Tertio, commendat officium euangelizandi & euangelium ex dignitate ministrorum & testium, qui fuerunt prophetæ. vnde dicit per Prophetas suos, quibus reuelata fuerunt, quæ sunt nũc completa circa verbũ incarnatum: Non enim (vt Amos dicit) faciet DOMINUS uerbum, scilicet incarnati, nisi reuelauerit secretum suũ ad seruos
Amos.3. suos prophetas. Et notãter addit (suos) qa sunt aliqui prophetæ proprii hominum,
Hie. 14. qui spiritu humano loquuntur. vnde Hiere. visionem cordis sui loquuntur, nõ de ore Domini. & Apostolus ad Titum dicit
Quidam ex illis propri⁹ illorum propheta dixit: Cretenses semper mendaces malæ bestiæ, ventres pigri. Sunt etiam quidã prophetæ dæmonum, qui ab immundo spiritu inspirantur, prout quadringenti prophetæ Baal, quos interfecit Helias in torrente Cizon. Sed prophetę Dei dicuntur qui diuino spiritu inspirantur. unde Iocl: Effundã de spiritu meo &c. promissio euangelii & verbi incarnati facta fuit dũtaxat duobus, id est Abrahæ & Dauidi, vt Diuus Hieronymus ait: Fuit tamen aliis patribus reuelata unde D. Virgo. Sicut locutus est ad patres nostros Abraham & semini eius in secula. Fuit deinde a prophetis pronunciata. Vnde Zacha, Sicut locutus est per os sanctorum, qui a seculo sunt prophetarum eius. Per os scilicet Esa. Hierem. & generaliter per omnes veteris Testamenti prophetas. Vnde D. Petrus: Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, &c. Imo tota lex erat CHRISTI vaticinium.

Tit. 1. 2. Par.18 Ioel. 2. Ge.15. & 17. Psal.13. Luc.1. Esa. 30. & 41.

Quartò, commendat & corroborat authoritatem Euangelij ex modo tradendi, cum dicit in scripturis sanctis, quasi dicat huiuscemodi promissa fuerunt, nõ solum verbo prolata, aut interius suggesta, verum etiam in scriptis (quibus cum absentibus loquimur) perpetuæ memoriæ prodita & demandata, prout iussum fuit Abacuc: Scribe uisum & explana illud. Iõ CHRISTUS: Scrutamini scripturas, scilicet sanctas: etenim illæ sunt quę testimoniũ perhibent de me. Ad maiorem autem firmitatem addit sanctas. Scripturæ illæ dicuntur sanctæ. Primo, eo quod spiritu sancto inspirati D. Petro teste, eloquuti fuerunt sancti Dei homines, ea quæ in eis scripta sunt. Ideo Apostolus dicit: Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est eo q̃ vitia dãnat, uirtutes ꝓmouet. Secundo, quia sancta continet, s. sacramenta unius veri DEI, & incarnationem Christi, nostramq; purgationem & iustificationem. unde psal. Confitemini memoriæ sanctificationis eius. Tertio, quia sanctificat. vnde Chrs: Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est. Et quia uniuersaliter oẽs scripturę a Deo inspiratę sũt verę, integrę, puræ, & incorruptæ: & qb⁹ nihil falsitatis

Hie. 31. Act. 10. Abac. 2. Tit.3. Psal. 96. Ioan.17.

vel

vel ambigui, seu incertitudinis potest esse commixtum, prout in scripturis Philosophorum & Poetarum carminibus. Ideo dicuntur sacræ & sanctæ. Scripturarū sanctarum vtilitas declarauit Macha. 12. Habentes solatio sanctos libros & in hac Epistola: Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, &c. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis, &c. Hic reprobatur error Manichæorum, qui condemnabant scripturam antiqui Testamenti, quod dicebāt a malo Deo ꝓcessisse. Scripturæ canonicæ, siue libri canonici, q̄bus credere tenemur, numerati sunt in canonibus Apostolorum, ca. 84. & in concilio Laodicen. ca. 59. & in concilio Tridentino, in decreto 3. Sessionis & sunt omnes libri in biblia nostra hoc tēpore cōtenti.

2. Mach 12.

Rom. 15.

Tit. 3.

Quinto, commendat Euangelium ex bonis in eo denunciatis, quæ pertinent ad materiam, siue obiectum Euangelij, quod est Christus Dei filius. Ideo dicit (de filio suo) qui fuit in Euangelio testimonio Patris declaratus filius suus, cum Deus pater dixit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Ideo Apost. dicit. Non enim me iudicaui scire aliquid inter vos, nisi Iesum christum, & hūc crucifixum. Hic scopus totius Euangelij ad quā ueteris & noui testamēti ordinantur libri, & omnia in eis contenta. Per filium n. Dei Iesum christum sanctissima Trinitas & alia fidei mysteria sunt nobis reuelata. Cōmendat autem hic Apostolus christum ex æterna origine: eo. n. quod præmisit Euangelium Dei quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis, & postea subdit de filio suo sufficienter exprimit ęternam generationem: de qua Dauid. Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Ego hodie. (i. in hoc ęternitatis die) genui te. Generatur. n. semper a patre, q ei eādē naturā cōicat. vnde dicebat, Ego & pater vnum sumus. vbi D. Aug. ait. Quod dicit unum, liberat te ab Arrio, q diuersitatem naturarum in eo asseruit. Quod dicit sumus, liberat te a Sabellio, qui pluralitatem personarum negauit.

1. Cor. 2.

Ps. 2.

Ioan. 10.

Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.

Text.

PEr hæc uerba Apostolus declarat eiusdem filij temporalem originem: & debet sic legi: Qui (scilicet filius Dei factus est homo) quod prius non erat: non enim semper fuit homo. Potest enim aliquid de nouo relatiuè dici de aliquo absque sui mutatione, licet fuit mutatio in alio. Aliquis enim sedens fit dexter permutationem eius. qui transfertur, & similis propter mutationem eius, qui similem qualitatem acquirit. Sic Deus dicitur ex tempore Dominus, uel creator propter mutationem creaturæ: eadem ratione dicitur de nouo factus absque sui mutatione per mutationem & inchoationem humanæ naturæ ex semine Dauid secūdum carnem, id est, secundum corpulentam substantiam, quæ facta & unita est Dei filio. Et sic (ut diuus Augustinus dicit) Qui erat, factus est, uerbum erat, filius Dei erat, filius hominis factus est: suscepit humanitatem, nō amisit diuinitatem. Natus est secundum ueritatem naturæ ex Deo Dei filius, & ipse naturaliter æternus patrique coęqualis, & secundum ueritatem naturæ ex homine hominis filius, ut non adoptione uel appellatione, sed uerè in utraque natiuitate filij nomen nascendo haberet, unaque persona in duabus naturis subsisteret. Et sic mens Aposto. est declarare materiam siue obiectum euangelij esse filium Dei secundum duas naturas & duos aduentus. Per hæc excluditur error dicentium in Christo duas esse hypostases, aut personas. Sic ergo intelligendum est illud, Verbum caro factum est, id est filius Dei factus est homo, accipiendo carnem pro homine abstractiuè, id est pro natura humana, & non pro supposito, vt sit sensus: Filius Dei factus est homo, id est natura humana, quæ caro facta, & assumpta est a filio Dei ad suum esse personale, non tamen quod suppositum diuinum in se, absolute sit factum, nec filius secundum diuinitatem sit factus, sed genitus, vt dicit Athanasius. Dicitur autem ex semine Dauid, & non Abrahæ, cui primo facta est promissio: iuxta illud, Abrahæ dictæ sunt promissiones ad dandum spem veniæ peccatoribus. Fuit enim Dauid (ex cuius semine natus est christus) peccator: Abraham vero iustus absque reprehensione legitur. Insuper ad commendandum dignitatem regiam Christi Romanis

Ioan. 1.

Gen. 22.

Galat. 3.

Luc. 1.

manis regnum gentium tenentibus: Nec etiam arbitrandum est Aposto. Intellexisse filium Dei factum esse hominem ex semine Dauid secundum carnem effectiue, ut sit sensus ex virtute virilis seminis Dauid. Cum D. Virgo hominem non cognouerit: sed solo spiritu sancto operante cõceperit. Sed intelligit materialiter tantum: quia ex corporali substantia, siue ex purissimis sanguinib. D. Virginis, quæ fuit ex semine Dauid propagata, Christus conceptus est. Ex hoc loco apparet confutatio Manichæorum dicentium Christum non habuisse ueram carnem, sed fantasticam.

Text. *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.*

HOc loco Aposto. commendat christum ex eius præordinatione quam declarat. circa quam, primo considerandum est quod nomen prædestinationis a destinatione deriuatur. Destinatio autem dupliciter sumitur, quandoque pro missione: dicuntur enim destinati qui ad aliquid mittuntur: secundum illud, Destinauerunt aliquos de populo, & abierunt ad regem. *1. Mac. 1* *2. Mac. 6* Quandoque uero destinare idem est quod proponere, iuxta illud: Destinauit Eleasarus non admittere illicita. Hæc autem secunda significatio a prima deriuari videtur. Quemadmodum enim nuntius, qui ad aliquid mittitur, ad aliquid dirigitur: ita id quod proponimus ad finem aliquem ordinamus. secundum hoc igitur prædestinare, nihil aliud est quam ante in corde disponere. Potest autem aliquis de futura re, vel operatione disponere, dupliciter: Vno modo quantum ad ipsius rei constitutionem, quemadmodũ artifex disponit qualiter domum facere debeat. Altero modo quo ad usum uel gubernationem rei, prout cum aliquis disponit qualiter debeat vti equo suo. Et ad hanc secundã dispositionem pertinet prædestinatio, & non ad primã. Id enim quo quis vtitur refert ad finem quo fruendum est: Sed cum res ipsa in se constituitur, non dirigitur ex hoc ipso in aliud. Vnde prædispositio constitutionis rei proprie prædestinatio dici non potest: ergo idem est negare prædestinationem, quod negare præordinationem diuinam ab æterno de his quæ fienda sunt in tempore. Verum cum omnia naturalia ad constitutioné ipsius rei pertineant, cum sint vel principia, ex quibus res constituitur, uel quæ huiusmodi principiis sequuntur consequens est quod naturalia sub prædestinatione non cadant: Non enim proprie dicimus quod homo sit prędestinatus habere manus. Relinquitur ergo quod prędestinatio solum dicatur eorum quę supra naturam sunt, ad quæ intellectualis natura ordinatur. Supra intellectualem autem creaturam est solus Deus: cui tripliciter unitur intellectualis creatura p gratiã. Vno mõ quo ad actũ ipsius Dei per gratiã prophetiæ, qua communicatur homini præcognitio futurorum, quæ est propria Deo: Vnde Esa. Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia Dii estis uos. *Esa. 41.* Et huiusmodi gratia dicitur gratis data. Secundo modo quo ad ipsum Deum, quo ad effectum communis dilectionis, iuxta illud: Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, quod fit per gratiam adoptionis. Tertio modo per effectum specialem, vtputa per unionem in esse personali, qui est humanitati Christi singularis. Et hæc dicitur gratia vnionis. Sicut ergo hominem esse unitum Deo per gratiam adoptionis. cadit sub prædestinatione: ita etiam esse vnitum Deo per gratiam unionis in persona, cadit sub prædestinatione. Et quantum ad hoc dicit Apostolus: qui prædestinatus est esse filius Dei scilicet secundum naturam humanam. Et ne hoc referatur ad filiationem adoptionis, additur [in uirtute,] quasi dicat, prædestinatus est, vt habeat æqualem virtuté cũ Deo patre. Quia vt D. Ioan ait, Dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem & diuinitatem. *Apoc. 5.* Quinimo ipse christus est Dei uirtus & sapientia. *1. Cor. 1.* Vnde D. Ioan. Quęcunque pater fecerit, & filius similiter facit, *Ioan. 5.* respectu uero gratiæ gratis datæ, non dicitur aliquis prædestinatus: quia gratia gratis data, nõ ordinatur directe ad hoc quod ille qui eam recipit ad ultimum finem dirigatur. sed ut per eam alii dirigantur, Iuxta illud, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem, scilicet aliorum. Manifestum est autem quod id quod est per *1. Co. 12.*

se est

se, est metrum & mensura, ac regula eorum quæ dicuntur per aliud, & per participationem. Vnde prædestinatio Christi, qui est prædestinatus filius Dei per naturam, est mensura uitæ: Ita & prædestinationis nostræ, qui prædestinamur in filiationem adoptiuam, quæ est participatio & imago naturalis filiationis, secundũ illud. Quos præsciuit & prædestinauit cõformes fieri imagini filii sui. Sicut igitur homo christus non est prędestinatus propter merita præcedentia, sed ex sola gratia, ut sit filius naturalis Dei. sic nos ex sola gratia, & nõ meritis, prædestinamur vt simus filii adoptiui Dei: iuxta illud, Ne dicas in corde tuo cum deleuerit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo: Propter iustitiam meam introduxit me Dominus: ut terram hanc possiderem. Est igitur manifestum ad quid sit ista prædestinatio, scilicet ad hoc quod aliquis sit filius Dei in virtute. Sed inquirẽdũest, quis est iste qui est ad hoc prędestinatus: quia uidetur quod talis non semper fuerit filius Dei in virtute, cum hoc nomen prædestinatus antecessionem importet, quæ conuenire non potest ei qui semper fuit. Hoc argumento Origenes dicit hunc textum fuisse corruptum. & non debere legi [Qui prędestinatus est, &c.] sed qui destinatus: verum quia communiter omnes libri Latini habent (Qui prædestinatus) ideo aliter exponendum est. Quidam exponunt, [Qui prędestinatus,] id est, declaratus est filius Dei in virtute, id est, per virtutem miraculorum secundum morem scripturę sacræ, in qua dicitur aliquid fieri quãdo innotescit. Vnde Dominus post resurrectionẽ dixit: data est mihi omnis potestas, quia post resurrectionem innotuit talem potestatem sibi datam ab ęterno, qui prędixerat cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum: Vnde Centurio videns magnalia in morte Christi, cum uerum Dei filium esse proclamauit: sed secundum hanc expositionem prædestinatus non acciperetur proprie. Alii uero prędestinationem non attribuunt personæ, sed naturæ. vt sit sensus, Qui prædestinatus est filius Dei in virtute, id est, cuius natura prædestinata est, ut esset unita ei qui est filius Dei in virtute: uerum hæc expositio est improprie & extorta. cum prædestinatio importet ordinem in finem, & agere non sit naturæ, sed personæ, actiones enim sũt suppositorum. Ideo si hæc dictio prædestinatus ꝓprie accipiatur, oportet, quod attribuatur personę christi. Vnde Diuus August. dicit quod christus secundum quod homo, est prædestinatus. Ad cuius euidentiam notandũ quod persona Christi subsistit duabus naturis, scilicet diuina & humana: & secundum vtranque potest aliquid dici de eo, prout de homine potest aliquid dici secundum corpus, ut tangi & vulnerari, & aliquid secundum animam vt intelligere: ita & de Christo potest aliquid dici secundum naturam diuinam, prout ipse de se dicit: Ego & pater unum sumus. Et aliquid secundum naturam humanam, ut cum dicimus ipsum crucifixum & mortuum. Et hoc modo dicitur prædestinatus secũdum naturam humanam, quamuis ipsa persona christi semper fuerit filius Dei, & secundum se non fuerit prædestinata, sicut nec facta: tamen non semper fuit, vt existens in humana natura, sed hoc nõ fuit ex tempore & ineffabili gratia. Hoc enim participium prædestinatus importat actum animæ. Anima verò, secundum intellectum & rationem potest disiungere: & distinguere ea quæ secundum rem sunt coniuncta: Potest nanque de pariete albo aliquid cogitare & loqui seorsum quantum ad hoc, quod est paries, non cogitando albedinem: & aliquid cogitare de eo secundum quod est albus, siue de albedine, non cogitando de substantia parietis. Ita prædestinatio potest attribui personæ Christi, secundum quod subsistit in humana natura: licet non attribuatur ei, ut subsistit in diuina. Vnde Apost. prius filium Dei incarnatum præmisit, & postea prędestinationem ei attribuit, ut intelligatur prędestinatus esse prout factus est ex semine Dauid secundum carnem. Et sic explicando incarnationis mysterium, a filio Dei descendit ad carnem: & a carne secundum prędestinationem ascendit ad filium Dei, ad ostendendum quod neque gloria diuinitatis impediuit infirmitatem carnis, neque carnis infirmitas

Marginal notes: Rom. 8. — Deut. 9. — Mat. vlt. — Ioan. 8. — Mat. 27. — In libr. de præde sti. sanct. c. 15. — Ioan. 10.

mitas diminuit maiestatem Dei, ut dictū est super uerbo qui factus est: Prædestinationis & reprobationis materiam amplius in 9. huius epistolæ capite prosequemur. Cum Apostolus addit [in virtute.] ponit distinctionem inter christi prædestinationem & nostram. Quia nos prædestinamur esse filii Dei adoptiui per gratiam: Christus vero prædestinatur esse filius Dei naturalis in uirtute & potentia.

Text. *Secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri.*

IN his verbis Aposto. exprimit primum & principale signū & effectum virtutis christi, quasi dicat, apparet Christū esse filiū Dei in virtute ſm spiritum sanctificationis, id est, ex hoc quod dat spiritū sanctificantem: proprium. n. est diuinæ uirtutis sanctificare homines. Ideo dicebat, Ego dñs qui sanctifico uos. Sāctificatio autem fit per collationē gratiæ spiritus sancti, quem Christus misit prout ipse dixit. Cum uenerit paracletus quem ego mittam, &c. Præterea in uirtute Christi sanctificamur ſm illud: Sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu christi, & Spiritu Dei nostri. unde in 3. cap. huius episto. concludit, Vt sit ipse iustus & iustificans. Consequens est ergo, ut sit filius Dei naturalis: ex quo habet virtutē & potentiā Dei. Possunt etiā aliter hæc uerba ſm spiritum sanctificationis exponi, vt referantur ad eius conceptionem, ac si diceret. Qui prędestinatus est filius Dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis. i. per Spiritum sanctum in utero virginali conceptus, quod est signum diuinę virtutis in ipso. Vnde Gabriel: Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Sequitur: ideoq; & quod nascetur ex te sanctū uocabitur filius Dei. Hęc posterior expositio referri pōt ad id quod prædixerat: Qui factus est ei ex semine Dauid ſm carnem, secundum spiritum sanctificationis, ex quo caro eius concepta est. Anterior vero expositio, quæ est melior, refertur ad illud quod dixit: Qui prædestinatus est filius Dei in uirtute.

Leui. 20. Ioan. 15. 1. Cor. 6. Luc. 1.

Cum aūt dicit (ex resurrectione mortuorum) probat alio signo Christum esse filium Dei in uirtute. Quia resuscitare mortuos est signū Dei uirtutis. Hoc aūt fecit christus, ut ipse fatetur dicēs: Sicut pater mortuos viuificat, sic & filius quos uult viuificat. Christus aūt ante mortem suam uiuificauit filiam Principis Sinagogæ, filiū viduę, & Lazarū, & quod maius est seipsum suscitauit, & multos in resurrectione sua ſm illud: Multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt: Et exeuntes de monumentis post resurrectionē eius, uenerūt in sanctā ciuitatem, & apparuerunt multis: quibus testificati sunt Christum esse uerum Messiam in lege promissum, Deum & hominem, & sua virtute resurrexisse, & mortis destruxisse imperiū. Hanc uirtutem se habere ostendit Christus cum dixit, potestatem habeo ponendi animam meam & potestatem habeo iterum sumendi eam. Potest etiamhic locus intelligi de resurrectione spirituali mortuorum, id est, peccatorū. Vnde Aposto. Surge qui dormis, exurge a mortuis, & illuminabit te Christ⁹. Mortui dicuntur Iesu christi, qui ab ipso resuscitantur: sicut & infirmi alicuius medici, a quo sanantur. Et cum Christus in resurrectione generali sit omnes mortuos suscitaturus: Quia sicut per vnū hominē mors, ita p vnum resurrectio mortuorū, oēs mortui dicuntur christi. Specialius tñ dicuntur christi, qui in Domino. i. in gratia Domini moriūtur: iuxta illud, Beati mortui qui in domino moriuntur. Nā calamitosa illa reproborum turba, licet iussu christi resurgat, non tamē ad instar resurrectionis eius. Differentiam resurrectionis illorum, & eorum qui sunt christi declarat Apost. dicens: Omnes quidē resurgemus, sed non oēs immutabimur. Dicitur aūt Christus dñs noster, quia magno precio nos emit. Et quia data est ei omnis potestas. Et nomē qđ est super omne nomē, vt in nomine eius omne genu flectatur, cęlestiū, terrestriū, & infernorū. Vnde dicebat, Vos uocatis me magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.

Ioan. 5. Mat. 27 Ioan. 10. Ephe. 5. 1. Co. 15. Apoc. 14 1. Cor. 15 1. Cor. 6. Mat. vlt. Phil. 2. Ioan. 13.

Per quem accepimus gratiam & Apostolatum. Text.

HIC commendat Christum ex liberalitate, q̃ ostēdit ex duplici munere. scilicet communi & particulari. Primum

munus

munus quod communiter datur omnibus fidelibus in baptismo, est gratia, qua iustificantur a peccatis Hanc recipimus a Deo per Christum. Ideo dicit per quem, scilicet Christum omnes fideles gratiam accepimus in baptismo. Vnde D. Ioan. *Ioan. 1.* Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, & infra. 5. Per quem habemus accessum in gratia ista, in qua stamus, & secundum Origenem sustinemus & laboramus. Vnde dicebat. Abundantius omnibus illis laboraui, Non ego, sed gratia Dei mecum.

1.2.q. 100.ar.1 Et quia hic est primus locus, in quo Apostolus de gratia loquitur, ideo ad eius intelligentiam, & diuersorum locorum conciliationem, ut semel me expediam, diligenter aduertendum est quod secundum nostrum modum loquendi, Gratia tripliciter accipi solet. Primo, pro dilectione alicuius, prout solemus dicere hic miles habet gratiam regis, quando rex eum diligit. Secundo, pro dono gratis dato. & secundum hoc dicimus: Hanc gratiam fecit mihi rex, cum dedit aliquod donum. Tertio pro recognitione beneficii gratis dati: Et secundum hoc dicimus gratias habere beneficiorum. Ex primo modo gratiæ pendet secundus, ex secundo tertius: Quia ex hoc quod aliquis diligit alium, procedit collatio alicuius boni, siue beneficii, & ex beneficiis exhibitis procedit gratiarũ actio. Sic proportionabiliter loquẽdum est de gratia Dei. Verum circa primum modum attendenda est differentia inter dilectionem hominis & Dei. Homo enim non semper habet uoluntatem efficacem, neque omnia potest cum sit finitus, & moueatur ex hoc quod est in rebus: hinc est quod uoluntas hominis, non causat totaliter rei bonitatem, sed supponit ipsam, uel in parte, uel in toto, Deus autẽ, cuius uoluntas beneplaciti est semper efficax, & omnia potest, sequitur quod quando Deus diligit aliquem, siue uult ei aliquod bonum, quod idem est: statim illud bonũ profluit a Deo in dilecto. Ideo cõsequens est quod ad quamlibet Dei dilectionem, sequatur aliquod bonũ reale in creatura dilecta, quod potest dici gratia. Dilectio autẽ Dei diuersificatur secundum diuersa dona, quæ dat. Et quia bona quæ dat Deus, sunt duplicia. Quędam sunt communia & connaturalia, & secundum hoc dicitur dilectio Dei communis. Quia scilicet diligit omnia quę sunt, & nihil odit eorum quæ fecit. *Sap. 11.* Et hac dilectione diligit & uult esse substantiam dæmonum & connaturalia illorum, ac omnes homines cæterasque creaturas. Et quia gratis uult illis ea quæ sunt eis naturalia, id est, quæ fuerũt a principiis naturę præter omne debitum creaturæ: hinc est quod bona connaturalia, etiam in animalibus & insensibilibus rebus collata, possũt dici habita gratia Dei cum omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum sit. Sed non dicitur tale donum proprie gratia, prout de gratia loquuntur scripturæ. & communiter qui accipiunt gratiam pro dono Dei *Iac. 1.* supernaturali, scilicet excedẽte capacitatem naturę creatæ ordinato ad supernaturalem finem beatitudinis, quæ in communicatiõe claræ uisionis suę essentię cõsistit. Et hoc donum non dat Deus omnibus creaturis intellectualibus. Aliquãdo gratia accipitur pro æterna Dei dilectione, quæ est ipsemet Deus, qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum in laudẽ *Ephes. 1.* gratiæ suæ, &c. Gratia pro supernaturali dono Dei accepta, diuiditur in gratificantem, & non gratificantem. Gratia gratificans, quam Theologi gratum facientem vocant, est donum siue habitus supernaturalis gratis & absque meritis, in essentia intellectualis naturæ infusus, quo dono natura intellectualis insignita, est grata & accepta Deo, cum omnibus operationibus suis, ac ordinata (si in ea perseuerauerit) ad uitam æternam. Huiusmodi gratia est quę mundat & purgat a peccatis, sanctificat & iustificat hominem: ideo ab *Rom. 5.* Apostolo in pluribus locis, maxime in hac epistola, & hoc capite dicitur iustitia & gratia diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctũ, cuius effectus datus est, vel per Spiritũ sanctum, id est, per sanctissimam trinitatem, quæ est vnus Deus & Spiritus sanctus, licet approprietur persona spiritus sancti, eo quod persona Spiritus sancti procedit per modum amoris, *Ioan. 4.* siue dilectionis. Et est patris & filii nexus, vnio, & amor. Ex quo amore Deus causat hoc gratiæ donum. Hæc gratia data est

tæ & principaliter in commodum & utilitatem eorum, quibus confertur. Et est in hac via imperfecta, & instabilis siue amissibilis, sed in patria pficitur, & amitti non potest. Gratia non gratificans, quam Theologi vocant gratis datam, est donum supernaturale non iustificans, seu acceptum faciens hominem Deo ad uitam æternam, ab eo collatum homini, principaliter ad proximorum & Ecclesiæ utilitatem. Et hæc est multiplex. Quædam dicitur preueniens, quam Diuus Augustinus & Doctores uocant, auxilium gratiæ speciale, quando homo peccator ad alia distractus, gratis mouetur a Deo ad cogitandum de salute sua: adhuc talis non est acceptus aut gratus deo ad vitam æternam. Alia dicitur operans, & est motio qua uoluntas (quæ prius uolebat malum) mouetur a Deo ad uolen-
Infra.12 dum bonum. Alia est cooperans, quæ est motio uoluntatis a deo ad tollēdum impedimenta, & quærendum media resurgendi a peccato: & talis adhuc non est acceptus. Multiplicitatem huius gratiæ ostendit Apostolus in pluribus locis,
1.Co.12. inter alias autem gratias gratis datas præ
Ephes.4. eminet, ut dictum est, gratia Apostolatus, quam hic Diuus Paulus dicit se par-
1.Cor.15 ticulariter accepisse. Præmisit illi gra-
Ephes.4. tiam, tum quod ex gratia, & non ex meritis dicit se assecutum. Nam & alibi protestatur se esse minimum Apostolorum, & non esse dignum vocari Apostolum: tum etiam quia Apostolatus officium, nisi prehabita gratia sanctificante. digne haberi, neque absque ea legitime exerce-
Mat.7. ri potest. Vnde dicebat, Vnicuique nostrum data est gratia &c. Quanuis sceleratis Apostolatus, aliaque Ecclesiastica officia, quæ in publicam vtilitatem conferunt, absque iustificante gratia com-
1.Co.5. mittantur, secundum illud, Multi dicēt in illa die, Domine, domine, Nonne in nomine tuo prophetauimus, &c. Inter Apostolos enim Iudas Scariotis nominatur. Paulus vero non solum Apostolatum sed & cætera dona eidem functioni, & exercitio necessaria abundantius cæteris omnibus suscepit, quod constare potest ex eoquod abūdantius illis laborauit: Nō ipse, scilicet solus, sed gratia Dei secū &c.

Ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius. Tex.

IN his uerbis describit Officium Apostolatus: Primo ex facie, seu fructu, qui est vtilitas obedientiæ fidei: quia ad obediendum fidei, quasi dicat: Ad hoc 1.Co.10.
Apostolatus institutus est, & ad hoc missi sumus, vt faciamus homines obedire fidei, ut in captiuitatem reducamus omnem intellectum in obsequium christi: non ad inanem gloriam & terrenorum acquisitionem, aut inanem uerborum pugnam, siue ad contentiosas quæstiones. De hoc fructu intelligitur illud Diui Ioan.15.
Ioannis: Posui uos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, scili- 2.Cor.2.
cet obedientiæ fidei. Vnde ipse Apostolus dicebat: Ideo scripsi uobis, ut cognoscam experimentum vestrum, an in om- 2.Co.10.
nibus obedientes sitis. Et alibi: In promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam cum impleta fuerit obediētia uestra In his maxime obedientia locum habet, quæ uoluntarie facimus. At qui his quæ sunt fidei ex uoluntate consentimus, & non ex rationis necessitate: Nullus enim (ut Diuus Augustinus ait) credit nisi uolens. Vnde obedientia circa fidem locum habet. Ideo infra, scilicet, Obedistis ex cor Infra 5.
de in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. Deinde cum dicit. (In omnibus gentibus) describit Apostolatum suum ex amplitudine. Quia non solum in una Iudæorum gente, non in vna duntaxat regione, aut in una mundi parte, in Africa in Asia, Europa: sed in omnibus gentibus (quemadmodum alii Apost.) euangelizā di potestatem accepit, secundū illud: Eun Mat.vlt.
tes in mundum vniuersum docete omnes gentes. Quod autem ab Apostolatu Pauli non essent exclusi Iudæi, præsertim inter Gentes habitātes, apparet ex eo quod Infra 11.
infra dicit. Quandiu quidē ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciā aliquos ex ipsis. Peculiarius tamen in gē tibus Apostolatum accepit, iuxta illud: Qui operatus est Petro in Apostola- Gal.2.
tum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Deinde cum dicit (pro nomine eius) describit Apostolatum

Ioan. 5. 2. Cor. 2. ex plenitudine potestatis. Quemadmodum enim christus in nomine Patris uenisse dicitur, quasi plenam Patris potestatem habens, ita & Apostoli in nomine Christi uenisse dicuntur, quasi in persona & potestate Christi. Vnde dicebat, Nam & ego quod donaui, si quid donaui propter uos in persona Christi donaui. Potest etiam esse sensus pro nomine eius dilatando & glorificando, & vbique eius fidem prædicando & annunciando. Et non pro aliquo terreno fructu mihi acquirendo. Vnde diuus Lucas, Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel. Et ob hoc oēs fideles ad Christi nomen honorandum hortabatur, dicens: Omnia in nomine Christi agite.

Act. 9. Coll. 3 Text

In quibus estis & vos vocati Iesu Christi.

Esa. 26. HIc describit Apostolatum suum ex potestate quam habebat super illos quibus scribebat, qui prædicto Apostolatui erant [subiecti [in quibus] scilicet Gētibus super quas mihi datus est Apostolatus [estis & uos] scilicet Romani quanuis sublimes iuxta illud: Ciuitatem sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis (scilicet Christi) gressus egenorum, id est Apostolorum maxime Petri & Pauli. Vnde ipse dicebat, Vsque ad uos peruenimus in Euangelio Christi, unde ex egenorum prædicatione, vos Romani estis vocati Iesu Christi, id est a Christo, vel ad fidem Christi, uel vocati non nomine eorum qui uobis annunciauerunt, sed Christi ad quem vos uocauerunt, vt sitis nominati non Petri aut Pauli nominibus, sed Christiani a Christo: secundum illud, Ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli Christiani.

2. Co. 10. Act. 11. Text.

Omnibus qui Romæ sunt dilectis Dei vocati sanctis.

1. Cor. 7. HIc describuntur personæ salutatæ ex tribus: primo ex loco, quia Romani, non intēdit tamen Apostolus solis Romanis natione, sed etiam aliis diuersarum nationum tunc Romæ existentibus scribere. Vnde dicit omnibus qui Romæ sunt, siue Iudæi, siue Gentiles essent. Scribit autem omnibus, quia omnium cupiebat salutem. Vnde dicebat, Volo omnes esse sicut meipsum. Romanis scribendo impleuit illud quod ei dixerat dominus: Te oportet & Romæ testificari. Secundo, describit personas salutatas ex gratia, cuius origo est dilectio Dei. Ideo dicit [Dilectis Dei,] id est a Deo qui dilexit omnes populos, & sancti in manu illius sunt. Dilectio Dei prior est nostra secundum illud, Non quasi nos dilexerimus eum (scilicet prius) sed quoniā ipse prior dilexit nos. Dilectio enim Dei non prouocatur ex bono creaturæ, sicut dilectio humana: sed causat bonum creaturæ. Quia diligere est uelle bonum dilecto. Voluntas autem beneplaciti Dei, est semper efficax & causa rerum, iuxta illud: Omnia quæcunque voluit fecit. Et sic gratiæ Dei origo est dilectio ipsius. Tertio describit personas salutatas ex uocatione, dicens, [vocatis sanctis] ex dilectione enim Dei sequitur vocatio, quæ duplex in sacris literis inuenitur. Vna exterior, qua Petrum & Andræam uocauit dicens: Venite post me, faciam uos fieri piscatores hominum. Altera est interior, per inspirationem: de qua Salomon Vocaui, & renuistis. Ad uocationem sequitur iustificatio siue sanctificatio. Ideo subiungit [sanctis] quasi dicat, omnibus qui sunt Romæ uocatis a Deo, ut sint sancti per gratiam & sacramenta a Christo instituta sanctificatis, secundum illud: Sed abluti estis, sed sanctificati estis.

Act. 23. Deut. 33 1. Ioan. 4 Psal. 113 Matt. 4. Prou. 1. 1. cor. 6 Text.

Gratia uobis & pax.

HIc describuntur duo bona, quæ eis optabat, quę sunt Gratia & Pax, quę sunt simpliciter bona, & continent alia omnia. Propter quod possunt a quocunque sibi & aliis optari. Gratia inter Dei dona spiritualia est primum, quia per illam remittuntur peccata, & iustificamur in hac uia: iuxta illud, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Pax uero omnem sensum exuperans est ultimum, quod in beatitudine perficitur. Vnde Dauid: Qui posuit fines tuos pacem. Tunc enim erit perfecta pax quando uoluntas requiescet in pacis plenitudine, habens immunitatem ab omni malo. Vnde Esa. Sedebit populus in multitudine pacis & requie

Infra 4 Psal. Esa. 32

Psal.71. requie opulenta. De his duob. bonis & ordine eorum Dauid: orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, quæ inter se differunt, qua gratia est via ad pacem. Illa quidem est radix meritorum prima: Pax vero optimus fructus eius. Hęc bona cunctis fidelibus aduenire & perpetuo manere optat Apostolus in omnibus suis Epistolis, quanuis in his quas ad Thimotheum scribit, superaddat misericordiam, quę sub gratia continetur. Hæc gratiæ & pacis per Apostolum imprecatio est suprema, quæ fieri potest salutatio. Et, vt Origenes dicit, est potior salus & benedictio. quam quęcunque alia ab antiquis patribus imprecata. Nec mirũ, quia christus omnium benedictionum Author, eam discipulis in ædes aliorum ingredientibus docuit & iniunxit. Intrantes, inquit, in domum, salutate eam dicentes: Pax huic domui, &c. Christus tamen in hac salutatione gratiam non pręmisit, eo quod euidenter subintelligatur in pace. Certum enim est neminem pacem veram absque iustificationis gratia habere posse. Et qa de gratia sufficienter diximus, cõsequens est vt de pace aliqua subiungamus. Pax dupliciter accipitur. Vno modo generaliter & large, vt se extendit ad omnem concordiam, siue sit in bonum, siue in malum. Si sit in malum, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter se dissentiant: concordant tamen ad procurãdum damnationem hominum, prout etiam hęretici, & grassatores. Hanc pacem non generat gratia aut charitas: non enim est pax cum impiis. Neque talem pacem christus induxit, sed eam dissoluendam se venisse protestatus est, Nolite, inquit, arbitrari quod uenerim pacem mittere in terram. Non enim veni pacem mittere, sed gladium: veni enim separare hominem aduersus patrem suum. Et Dauid, Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Et Diuus Paulus, Posuit discordiam inter Saducæos & pharisæos: vnde opus misericordiæ est concordiam eorum, qui in malo cõueniunt (medio debito, veritatem declarando, & incommoda sequentia) dissoluere. Est & alia pax simulata siue ficta, de qua Hieremias ait, Ore pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. Et talis fuit pax Iudæ, qui in signum pacis osculatus est, quem prodebat, christum. pax vero proprie dicta dicitur ordinata: & secundum Diuum Augustinum, est hominum cohabitantium suo vna fide, & æterna lege, concordia. Et glos. super Matt. 5. dicit: Vera pax vbi nil repugnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum, in his quæ non sunt necessaria. Vnde D. Paulus & Barnabas dissensisse leguntur. Pacem ordinatã quilibet diligere, procurare & inquirere ac pro ea rogare tenetur: quod triplici via probari potest. Primo ratione obligationis naturalis & ciuilis. Naturaliter. n. homo diligit vltimũ finem. At qui finis vltimus cuiuslibet est pax. Vnde D. Augustinus, Possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æternam. Vnde Dauid, Qui posuit fines tuos pacem. & Ecclesia in solennitate dedicationis cantat, Vrbs beata Hierusalem, dicta Pacis visio. Igitur. ciuiliter etiam obligatur filius, qui vult gaudere hæreditate patris, obseruare testamentum patris. Atqui Christus est pater noster, qui in testamento suo pacem obseruare mandauid, dicens: pacem relinquo uobis, pacem meam do vobis. Igitur. Authoritatibus etiam innumeris in sacris literis id nobis præcipitur. Dauid, Inquire pacem, & persequere eam. E alibi: Rogate quæ ad pacem sunt. Quærite pacem ciuitatis, ad q̃ transmigrare uos feci. & Apostolus infra 12. Si fieri potest, quod ex uobis est, cum omnibus hominibus pacem habẽtes. Ad hanc pacem & concordiam nos inducunt corpora cœlestia, quæ incursu suo non se impediunt, sed mutuo se fouent. Vnde Iob, Quis enarrabit cœlorum rationem, concentum cœli, quis dormire faciet? Inducunt pariter animalia bruta ferocia. De quibus lactantius: Si quidẽ bestię sui generis animantibus parcunt. Et Diuus Augustinus, Animalia paccata feritate cohabitant simul. Et si aliquando, compellente spiritu congrediantur, illico mansuescunt, & iniuriarum oblita illa tam sæua animalia pacifice uiuunt. Et in 19. de ciuitate Dei, Canone duodecimo, dicit, Quisquis mecum res

Marginalia: Mat. 10. — Esa. 48. — mat. 10. — Psal. 72. — Hiere. 9. — 19. De Ciuit. Dei. c. 13. — Act. 15. — 19. De Ciuit. Dei. c. 11. — Psal. — Ioan. 14. — Psal. — psal. — hiere. 29 — Iob. 38. — Lib. de Ira. c. 11.

humanas naturamque communem agnoscit, quod sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi, qui bella uolunt, nil aliud quã uincere uolunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Non est autem dubium, ut Seneca
Iob 22. ait, quin felicior sit pax nunquam lacessita, quam multo sanguine reparata. Commodorum etiam ac utilitatũ copia ad pacem nos inducunt. Ideo iob, Habeto pacem, & habebis fructus eius. Pax enim
Eccl. 25. gratum facit hominem Deo & aliis hominibus, iuxta illud. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quę sunt probata coram Deo & hominibus, concordia fratrum, amor proximorum, &c. pax insuper plurimum delectat. Vnde D. August. in loco preallegato. Tantum est bonum pacis quod in rebus creatis nihil gratius solet audiri, nihil delectabilius cõcupisci, nihil vtilius possideri. pax præterea, protectorem facit Deum: iuxta illud 2. Cor. 13. Habete pacem, & Deus pacis & dilectionis erit uobiscum. pax etiam homines filios
Mat. 5. Dei facit: iuxta illud, Beati pacifici, quoniã filii Dei vocabuntur. Media procurandi pacem temporalem sunt quatuor. Pri-
Esa. 48. mũ diuina pacificatio: iuxta illud, Vtinã attendisses ad mandata mea, & facta esset quasi flumẽ pax tua. Secundũ est iustitia: iuxta illud: Erit opus iustitiæ pax. Tertiũ est terrenorum contemptus, ex quorum
Gen. 13. appetitu dissentiones & rixę oriuntur, ut legitur fuisse inter pastores Abrahæ & Loth. Quartũ deuota oratio: ideo Dauid,
Tex. Rogate quę ad pacem sunt.

A Deo patre & domino nostro Iesu Christo

HIC ostendit vnde prædicta bona sunt expectãda: quia a tota Trinitate. ideo dicit (A Deo:) quo nomine tota
Iaco. 1. Trinitas designatur. Vnde D. Iacob. Omne datum optimum, & omne donũ perfectũ desursum est descendens a patre luminũ: Et Dauid: Gratiã & gloriã dabit dominus. Nec officit qđ adiungit (patre.) quia hæc uox pater sic põt teneri essentialiter. Cũ nomina importantia relationem ad creaturã, sint communia toti Trinitati: prout creator & dñs, & sic tota Trinitas põt dici pater, quanuis ẽt hic pro persona patris (quæ secũdum proprietatẽ dr̃ pater Christi) accipi possit. Sed fm causalitatẽ dr̃ Pater noster: iuxta illud, Ascẽdo ad patrẽ meũ, & patrẽ uestrũ. & sic nominat p- Ioan. 20.
sonã patris. Nominat ẽt personã filii, cum Ioan. 1.
dicit: (& domino nostro Iesu Christo) quia gratia & veritas per Iesum christum facta est, Nec sine ipso, a quo, in quo & p quem, sunt omnia, vllus pacem habere potest. personã autẽ Spiritus sancti explicite non nominat: quia intelligitur in donis eis appropriatis, quæ sunt gratia & pax. vel ẽt quia intelligitur in duab. personis patris & filii quorum est unio & nexus. Vel quia est donum utriusque: quod intelligitur in donis de quibus dicit, Gratia 1. Co. 12
& pax quæ per Spiritum sanctum datur: prout alibi dicit, Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus.

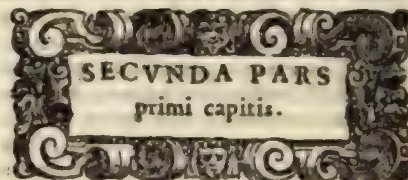

SECVNDA PARS primi capitis.

Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis. Tex.

HIC incipit epistolarem tractatum, præmittendo p modum prologi affectum, quẽ habebat ad eos ad quos scribebat, ut auditores redderet beneuolos. Ostendit aũt amicũ erga eos animũ ex gratiarũ actione, a qua orditur. Cõuenientissimũ est. n. vt in oĩbus gratiarũ actionem pmittamus: secundum illud, In omnibus gratias agite. Non enim di- 1. Thes.
gnus est beneficium consequi, qui de acceptis beneficiis gratias non agit iuxta il- Sap. 16.
lud: Ingrati spes tanquam hybernalis glacies tabescet. & Salomõ dicit: Ad locum Eccl. 1.
vnde exeunt flumina, reuertuntur, ut iterum fluãt. Sic ad principiũ unde prodeũt beneficia, reuerti debent per gratiarum actionẽ, ut iterum fluant, uel fluxus illorũ perseueret. Gratias agere alicui, est sentire & recognoscere bona ab illo data, eũq; laudare ac superiorẽ & liberalẽ existimare, non debitorẽ. Hãc recognitionẽ debemus corde, ore, & opere, protestari coram Deo

Deo bonorum omnium largitore. Hæc recognitio dicitur sacrificium laudis, q̃d maxime reddere debemus Deo: quem Apost. vocat suum, licet enim Deus trinus in personis, & vnus in essentia sit, & dicatur generaliter Deus omnium, eo q̃ ab eo pendent omnia per creationem, gubernationem, & promissionem: Omnia enim pendent ab eo in esse fieri & conseruari. Dicitur tamen specialiter eorum qui fidem quæ per dilectionem operatur habent, id est, iustorum, qui mediante gratia gratum faciente, Deo grati, & accepti sunt, ab eoq; diriguntur & proteguntur. Vnde dauid ait, Oculi domini super iustos. Et alibi, Domin⁹ illuminatio mea. & alibi Adiutor meus & protector meus es tu, Deus meus no tardaueris, scilicet me adiuuare. Specialius tamen adhuc eorum ad quos sermo dei de incarnatione & benedictione, aut lege & euãgelio suo prouulgãdis factus est. Et sic dicitur deus Abraham, Isaac & Iacob, dauid & Ioseph. Pauli & Apostolorum: iuxta illud, Iste deus meus & glorificabo eum. Specialissime autem est Deus eorũ, qui eius clara visione inseparabiliter fruuntur, Et quia eo ordine debet gratiarum actio in Deum referri, quo gratiæ & beneficia ad nos deueniunt, quod quidem est per Iesum Christum. Vnde infra 5. dicit. Per quem accessum habemus ad Deum, cui nihil gratum est, nisi quod illius auspiciis ceptum, aut per illum sit oblatum quem Deus mediatorem, pontificem, & propiciatorem omnium constituit. Ideo dicit [per Iesum Christum.] Eam ob rem Ecclesia in omnibus orationibus suis adiungit: per dominũ nostrũ Iesum Xp̃m, &c. Christi enim merita, sunt omnium bonorum nostrorum causa, ideo in orationib. non sunt prætermitenda. Deinde subiũgit personas pro quibus gratias agit, dicẽs: [Pro omnibus uobis,] .i. pro profectu omnium vestrum: omnibus enim placere desiderat, & omnium salutem cupiebat: secundum illud, Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Et illud, Volo omnes homines esse sicut meipsum. Gratiæ enim vt D. Chryso. ait, non solum pro propriis, sed etiam pro alienis successibus, ac recte factis agendæ sunt. Quandoquidem animam ab incidente & malignitatis morbo liberas, ac deũ magis allicit ad eos amãdos, quos grato erga se animo esse cognouerit. Quapropter & alibi ait. Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali.

Psal. 39.

3. Ti. 2.
Heb. 9.
Rom. 3.

1. Co. 10.
1. Co. 7.

Quia fides vestra annunciatur in uniuerso mundo. Tex

HIC ostendit bona propter quæ gratias agit. Cum. n. ut D. Ambro. ait, multa essent in Romanis bona, de quib⁹ gaudebat Apost. Erant. n. doctrinæ memorabiles, & bonorum operum cupidi studiosiq; magis agendi bene quam sermonis, quod non longe est a lege diuina. In hoc tamen primum gaudere se dicit, q̃ Christi fidem libere ac uoluntarie suscepissent, & firmo proposito eam tenerent, & Ecclesiæ insiti fuissent: Nec non quod fides illorum tantum crementi, & fulgoris acceperit, ut in vniuerso mũdo annunciaretur. Non illis (secundum diuũ Chrisostomum) congratulatur, quod terrena ac caduca, quæ nihil sunt æstimanda haberent, sed fidem, de qua commendat eos: quia faciliter susceperant, & in ea firmiter permanebãt. Vnde & vsque hodie apud eos plurima fidei signa ostenduntur in uisitatione sanctorum locorum, ut D. Hieronymus super Epistolam ad Galat. dicit: nondum tamẽ perfectam fidem habebant. Quia aliqui eorum erant præuẽti a Pseudo Apostolis vt crederent legis ceremonias Euangelio iungendas. Gaudebat autem & gratias agebat non solum propter eos. uerum etiam propter vtilitatem consequentem in aliis: quia scilicet exemplo eorum qui erant domini gẽtiũ, aliæ gentes prouocabãtur. Quia, ut dicit Glo. prompte facit inferior. quod videt fieri a superiori. Vnde Poeta: regis ad exemplar formatur ignobile vulgus. Propter quod admonẽtur prælati, ut sint exẽplar & forma gregis ex animo. Nec huic annunciationi in uniuerso mundo aduersatur quod nondum præconium Euangelii in uniuersos mũdi angulos euolauerat, quia neque ad Antipodas tam breui quiuerat tẽpore penetrare. Quia hic vni- 1. Petr. vltim.

uersus mundus non intelligitur, iuxta ꝓpriam verbi notionem, scilicet pro toto mundo, sed hiperbolice pro maiori parte mundi. Nihil.n.mentitur qui superlationis scemate nomen alicuius illustrissimi viri toto orbe celebratum dixerit. Vel forte, quia Romanus Romano loquitur more. Quoniam eadem hiperbole ditioné suā & dominatū, quo latissime patere significarent, vniuersum orbē & appellabant: iuxta illud, Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis, s. ei subditus. Hac ēt hiperbole dr qđ in die Pentecostes, Erant habitantes in Hierusalem viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est. Vel in vniuerso mundo, id est, per quatuor partes terræ, in Oriente, Occidente, Meridie, & Septentrione, & in principalibus finibus mundi. Roma enim tempore Apost. erat caput mundi ex quo tunc Romani toti mundo præsidebant. Et ideo eorum fides per omnium ora volitabat, ex quo de toto orbe aliqui illuc conueniebant, & ad propria redeuntes Romanos suscepisse fidē Christianę religionis, vbiq; diuulgabāt. Sicq; iā securiꝰ cæteræ per orbem nationes suscepiebāt.

Luc. 2. *Act. 2.*

Text. *Testis enim mihi est Deus, cui seruio in spiritu meo in Euangelio filii eius.*

HIC Apostolus ostendit affectum, qué erga Romanos habebat ex oratione, quā ꝓ eis fundebat. Et quia orationis negotium secreto agitur coram Deo, secundum illud: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum qui videt in abscondito; Dei testimonio probat se pro eis orare, dicens, [Testis.n.mihi est Deus,] cuius testimonio omnia aguntur: iuxta illud, Ego sum iudex & testis. At cum iurare, sit Deum in testem vocare, consequens est quod Apostolus hic iurauit, cum Deum in testem inuocauerit. Iurauit etiam pluries. alibi enim dixit Testem Deū inuoco in animam meam, Pariter cum dixit, Quæ autem scribo vobis corā Deo, quia non mentior. Similiter cum dixit, Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non mētior, Attamen in supradictis non peccauit. Et ideo exemplo suo declarauit iuramentum non esse omnino illicitum imo (vt Diuus August. in libro de sermone domini in monte, & in libro contra mendacium, ac etiam contra Manichæos dicit) aliquando est necessarium, & pertinet ad Dei cultum. Confitetur enim & protestatur iurans Deum infallibilē omnium ueritatem & perspicientiam habere eiq; omnia esse in conspectu etiam abditissima cordium, quandoquidem iuramentum omnis controuersiæ finis sit ad confirmationé: Qua de causa inquit, & Deus per semetipsum Abrahæ promissiones confirmauit. Nec in hoc Apostolus aduersatur dicto Christi, Ego autem dico vobis, Non iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius, neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis neque per caput tuūm iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo uester, est est, non non, Quod autem his abundantius est, a malo est. Nam christus per supradicta uerba non omne iuramentum prohibet, sed iuramentum falsum, uanum & inutile, & iurandi assuetudinem; de qua Sapien-Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admisceearis, quoniam non eris immunis ab eis. Quemadmodum enim seruus interrogatus assidue a liuore non minuitur. Sic omnis iurans & nominans, in toto a peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga. Quod autem subdit christus, sit sermo, est est, non non, quod autem amplius est, a malo est. Non intelligitur malum esse (vt D. August. ait) ex culpa iurantis, sed uel ex culpa iuramentum exigentis. Quia plus iusto incredulus, uel ob malum pœnæ propter fragilé conditioné mortalium, qua post peccatū Adæ non est facile de re occulta fidé adhibere contra testes aut iuramentū. Hoc enim ex hoc loco præcipitur homini, ut nitatur quantum ex ipso est, ne iuramento utatur, tanquam bono per se appetibili, nec nisi tribus comitibus indiuiduis iudicio, iustitia videlicet & ueritate. D-

Mat. 6. *Hier. 29.* *2. Cor. 1.* *Galat. 1.* *2. Co. 11* *Heb. 6.* *Mat. 5.* *Eccl. 23.*

autem

autẽ Paulus seruatis omnibus iuramẽti circunstantiis, iurat necessitate cõpulsus. Nã cũ infestus esset pseudo apostolis Romanorũ, non faciliter credidissent, quod is, quem nusquã uiderant, uel audierant, tam propenso in eos esset animo: quod tamen creditu erat eis opere precium, ut in eius doctrina proficerent & charitatem ipsius cognoscerent. Præterea iurauit de re occultissima, utpote de oratione quã secreto absq; testibus agebat, ac denique scribens ubi maturius, & consultius loquemur, iurauit, iuramentumq; magno decoro perornauit, dicens: [cui seruio,] scilicet reuerenter per latriæ cultum, sicut scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Declarat modum seruiendi, cum ait, [in spiritu meo,] q. d. Nõ solũ in exteriori seruitio corporali vano, ut gẽtiles, vel corporeo duntaxat ut Iudęi, qui animalibus mactandis & aliis cæremonijs obseruandis plurimũ incũbebãt. Ego uero precipue interiori, s. secundũ spiritũ. Spiritus enim est Deus, & eos qui adorant eũ, in Spiritu & ueritate adorare oportet, non in carnalibus illis cæremoniis abrogatis, secundum illud, Nos sumus circuncisio qui spiritu Deo seruimus. Anima enim hominis secundũ portionẽ superiorẽ, hoc est, secundum intellectũ & uoluntatem, dicitur mens & spiritus, Mens quidem quando inferiora, spiritus uero cum superiora contemplatur. Subiungit, deinde officium in quo seruit scilicet (in euangelio filij eius) ad quod se dixerat segregatum. Euangeliũ autem quod prius dixerat esse Dei, hic dicit esse filii eius, ut filium Dei ostendat esse Deum, unumq; in natura cum eo a patre tamen personaliter distinctũ. Euangelium dicitur filii. quia ab ipso prædicatum ex proprio officio: secundnm illud, Quia & aliis ciuitatibns oportet me euangelizare, quia ideo missus sum ac etiã quia est ab eo discipulis iniunctum: ut D. Marcus narrat, Euntes in mundũ vniuersum, prædicate euãgeliũ omni creaturæ.

Hier. 4. Deut. 6. Ioan. 4. Philip. 3. Mar. ult.

Text. *Quod sine intermissione memoriam uestri facio semper in orationibus meis.*

Luc. 18. Sine intermissione orandũ esse Christus docuit, dicens: Oportet semper orare & nunquam deficere: & alibi Apostolus, Sine intermissione inquit orate qđ non est intelligendũ quantũ ad tempus, ut scilicet absq; tẽporis interpolatione semper oremus, cũ hoc uires superet humanas. Nec id ipse Apostolus faciebat, dormiebat nanq; aliquando & manibus laborabat. Sed intelligendũ est, uel quantũ ad ipsum actum, & sic semper & sine intermissione orat, qui statutis tẽporibus orat. Vnde legimus qđ Petrus & Ioannes ascenderũt in tẽplũ ad horã orationis nonam, & ita sine intermissione orabat Apostolus: Vel intelligendum est quãtum ad finẽ orationis, qui est ut intellectus noster semper tendat in bonũ: & sic tandiu homo orat quãdiu agit ut in Deum tendat. & hoc modo semper orat, qui totam uitam suam in Deum ordinat, nihil aduersus eũ admittit: & sic semper orare, est semper bene facere Ideo Christus adiunxit, & non deficere. Et Apo. siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis omnia in gloriã Dei facite. Determinando hoc aduerbiũ semper dicit, [in orationibus meis,] scilicet omnibus, quotiescũque oro. Oratio secundum Damascenum, nil aliud est q̃ quidã ascensus animi, siue quædã mentis eleuatio in Deum. & secũdum D. Augustinum, est petitio decentium a Deo ex quorum dictis cõflari potest completa orationis definitio: ut dicamus. Oratio est eleuatio & ordinatio mẽtis siue animi ad Deum cum quadam decentiũ petitione p se uel aliis, prout Apost. qui in orationibus suis. Romanorũ memoriã faciebat. Differunt autem recordari, facere mentionem. & facere memoriam, recordatur enim quis alicuius rei quando ei res præterita in mentem venit. Facere vero mentionem, ad colloquium pertinet, quo quis cum altero loquitur de uno tertio, aut de aliquo eorũ respectu rei præteritæ. Facere autem memoriam ad mentis æternam commemorationem pertinet, & idem est quod cõmemorationem facere, iuxta illud, In memoria æterna erit iustus, seu in æterna apud Deum recordatione siue commemoratione: & hoc ideo quia apud Deum, erit perpetua iustorum recordatio. Vnde Ecclesia publica oratione can-

2. Thes. ult. 1. Co. 10.

tat se offerre hostias & preces Domino pro defunctorum animabus, quarum memoriam tunc faciunt christi fideles, ut de morte, hoc est pœnis ad uitam quietã transire ualeant. Sic hic Apostolus Romanorũ corã Deo faciebat memoriam, ut Deus eorũ semper recordaretur. Sic Dauid cum dicebat: Adhęreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui: uel memoriam uestri facio proponendo coram Deo, qui respicit orationes humiliũ. Et sic illi pro quibus sancti orant, proponuntur conspectui diuino, prout & cætera sanctorum facta. Vnde dixit mulier ad Heliam, ingressus es ad me, ut rememorentur iniquitates meæ. quasi illud sit in memoria quod ei per nos proponitur. Vnde & Moyses dicebat, Recordare Abrahã Isaac & Iacob. Licet Deus semper eorũ actualem haberet memoriam, etiam antequam essent. Vocat enim ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et sic Apost. dicit se memoriam Romanorum facere in omnibus orationibus suis: quia Deo proponebat eorum bonũ, & a Deo eos habuisse recognoscebat: bona illorum reputans quasi sua. quod patet ex hoc, quia pro ipsis gratias agebat & orabat, hoc est stabilitatem & perseuerantiam in eis & augmentum illorum precabatur.

3. Re. 17

Exo. 32.

Infra 4.

Text.

Obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in volunt ate Dei veniendi ad vos.

HIC ostendit affectum suum erga Romanos ex desiderio ueniendi ad eos: quod desiderium manifestat intẽsum & vehementem ex obsecratione, q̃ dicitur petitio per aliquid sanctum aut sacrum: ut cum propter Natiuitatem vel Passionem Christi, aliquid postulatur. Geminatio etiam & inculcatio aduerbiorum, si quomodo & tandem intensionem & vehementiam astruit. Ideo dicit [si quo modo,] id est, quacunque uia [& tandem,] id est, quocunque tempore aliquando liceat ad vos venire, arbitrarer prosperum iter, nec aeris intemperies, nec locorum distantia, aut asperitas, aut itineris labor me deterrebit aut impediet, quin ad uos ueniam si adfuerit uoluntas Dei, cui semper se conformare uolebat, prout Christus docuit, dicens: Non mea, sed tua volũtas fiat. Voluntati enim eius nemo debet, nec potest resistere. Cũ ergo secundum uoluntatem Dei, ipse cũ Barnaba (ut ad Galat. scribens meminit) decretus fuisset in Macedoniam & circum adiacentes regiones (Vnde hanc epistolã mittebat) tum prædicationis gratia, tum vt eleemosynos pauperibus, qui erãt Hierosolymis, penraret, nõ inde abducere se poterat. Et in hoc satisfaciebat Romanis, qui forsan de ipso conqueri poterant. Quod cum Christiani & ipsi essent, & in vrbe quæ orbis esset prẹclarissimum caput atque ipsius ditionis, qui Apostolus erat Gentium, nullã aut perexiguam sui rationem duceret, si quidem cum Græciam totã perlustrasset, nunquam Romam uenisset, concepisset desiderium.

Matt. 6.

Luc. 22.
Infra 9.
Gal. 2.

Text.

Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos. id est, simul consolari in vobis per eam quæ inuicem est fidem ve stram, atque meam.

HIC manifestat duplicem desiderij causam: una est eorũ utilitas, Ideo, inquit, obsecro, ut prosperũ iter habeam in voluntate Dei veniendi ad uos, nõ q̃ de superuacanea aut in seculari amicitia, sed cupiens uos esse in uisceribus Christi, ut aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis. Gratia enim & donum Dei duplex est, quoddam est nõ spiritale, & tale concernit corpus, aut ea quę sunt corporis, aut res exteriores: ut sunt forma decor, fortitudo, uirginitas, nuptię, diuitiæ regnũ terrenũ: quæ diuersimode dantur a Deo: donũ uero & gratia spiritalis, est aliquid a Deo humanæ creaturæ collatum, concernens animam aut ea quæ sunt animę: vt sunt fides, prudentia, sapientia, scientia, discretio spirituũ. Et huiusmodi gratias vel effectus earũ cupiebat apost. impartiri Romanis, Non tamen tanquam author gratię, sed ut minister. Solũ n. se esse ministrũ volebat existimari. Et hoc ad cõfirmãdos uos prædicatione uel miracu lis prout fuerat iniunctum. Petro, in fide quã suscepistis: vel ad confirmandos nos per ad ministrationẽ sacramentorũ, & gratiarũ gratis datarũ iuxta illud, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum admini-

Phil. 1.

1. Cor. 4.
Luc. 22.
1. Pet. 4.
Ephes. 4

administrantes, & per exhortationem sermonum secundum illud, omnis sermo malus de ore vestro non procedat. Sed si quis bonus est ad ædificationem fidei. Altera causa desiderij erat mutua consolatio. Et ne ex hoc quod dixerat ad confirmandos vos, periculum aliquod incurrerent, quasi ab arrogante sibi officiū confirmandi eos, exponit se innuens per illam confirmationem intelligere mutuam in fide concordiam, ex qua inuicem consolarentur. Consolantur enim magistri & discipuli cum scientiam suam & discipulorum concordare conspiciūt. Sic Aposto. se & Romanos in aduentu suo, in quo fieret mutua collatio & cōcordia fidei consolationem accepturos. Vnde D. Caietan⁹ expositionem illam sic legit: id autē est simul consolari in vobis per eā, &c.

Text. *Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe proposui uenire ad vos, & prohibitus sum vsq; adhuc, vt aliquem fructum habeam in uobis, sicut & in cæteris gentib.*

NE desiderium Apostoli uideretur uanum & inane, hic subdit propositum & impedimentum executionis illius, dicens: [Nolo, &c.] q.d. Sæpe proposui venire ad vos, vt dilectionem meam ostenderem non solum verbo & lingua, sed opere & veritate. Verum ab executione huius propositi prohibitus, id est, impeditus sum aliis occupationibus, uel a diabolo qui nititur impedire prædicationem, ex qua prouenit salus hominum: vel etiam prohibitus a Deo, secundum illud, Iob. 37. Nubes, id est, prædicatores spargunt lumen suum lustrantque cuncta per circuitum, quocunque uoluntas gubernantis duxerit. Vnde in Act. Aposto. dicitur, Transeuntes autem Phrygiam & Galatiæ regionem, vetati sunt a Spiritu sancto loqui. Et iterum, Tentauerunt ter Bithiniam, & non permisit spiritus Iesu, vtrunque autem horum vult Aposto. eos non ignorare, vt scilicet cognoscētes ei⁹ affectum, verba sua deuotius suscipiant, & impedimentum visitationis eius suæ culpæ imputent, & sic corrigantur. Nam in pœnam culpæ dicit Dominus per Esa. Mandabo nubibus meis (id est, prædicatoribus) ne pluant super eos imbrem. Subiūgit causam propositi quæ est eorum utilitas, cum inquit, [vt aliquem fructum habeam in uobis,] per meam prædicationem: secundum illud, Posui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, vel quasi ex eorum conuersione ei fructus accrescat: secundum illud, Qui metit, mercedem accipit, & fructum congregat in vitam æternam.

Margin: 1. Ioan. 3 — Act. 16. — Esa. 5. — Ioan. 15. — Ioan. 4.

Tex. *Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & vobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubesco Euangelium.*

HIC assignat aliam propositi causam scilicet debitum quod sibi imminebat ex officio suscepto: vnde dixit: Væ mihi si non Euangelizauero: necessitas enim mihi incumbit. Et quia vniuersalem Apostolatum gentium susceperat, omnibus se asserit debitorem. Vnde dicebat: Cum liber essem, omnium me seruum feci. Ideo duplicem ponit diuersitatem Græcorum & Barbarorum. Et quia Græci fuerunt primi legum inuentores, omnes gentiles, qui humanis legibus reguntur, primo nominat Græcos, Barbari vero dicuntur, qui extranei sunt quo ad aliquem, secundum illud, Si nescîero virtutem vocis, ero ei cui loquar Barbarus. Proprius tamen dicuntur Barbari, qui ratione non reguntur: iuxta illud, Ne ita ferociter ac barbare feceritis, hoc est inhumane & cōtra rationem. De Iudæis autem qui diuinis legibus regebantur, mentionem non facit, quia non erat institutus Iudæorum, sed Gentilium Apostol. secundum illud, Ita vt illi in circuncisione, nos autē in Gentibus. Ex vtraque autem causa cōcludit promptitudinem voluntatis exemplo illorum, de quibus in Exod. dicitur Egressa omnis multitudo filiorum Israel, de conspectu Moysi, obtulit mente promptissima atque deuota. Et postremo excludit impedimentum promptitudinis, scilicet erubescentiā, propter quam multi prætermittunt ea quę alias prompte facerent. Vnde & alibi dicit: nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Ipsis tamen uocatis Dei uirtutem

Margin: 1. Co. 9. — 1. Cor. 9. — 1. Cor. 14 — 2. Mac. 15 — Gal. 2. — Exo. 35. — 1. Cor. 1

&

& sapientiam. Ideo non formidandum, timendum, aut erubescendum est prædicare Euangeliū. Erubescere.n.est cōfundi. & pudorem habere, quod de euangelii ꝑdicatione haberi non dēt. Nā Christ⁹ ait,
Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus,
Luc. 9. &c.& alibi, Qui me erubuerit & meos sermones, & hunc filius hoīs erubescet. Et hinc est qđ baptizati liniunt̃ Chrismate signo crucis in fronte, vbi est sedes verecūdiæ, ne.s.euangelium erubescant.

TERTIA PARS COMmenti. I. C.

Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco.

Tex. Ic Apostol⁹ incipit narrationē & inchoādo instruit eos de his quæ pertinēt ad euāgelicā doctrinam, in quā se segregatum ꝑdixerat. Declarando fructū euangelij siue efficaciā grāæ euāgelicæ, dicit se non erubescere euāgelium, eo quod virtus Dei sit. Differunt autem potentia, uirtus & potestas. Potentia enim dicitur primaria potestas, vti est imperialis aut regalis potētia, qua qs late & potenter dominatur, & hac dicit̃. Deus omnipotens, id est, omnia cum imperio potens. virtus dicitur ipsum robur per quod potentia primaria in opus procedit. Vnde & patri attribuitur potentia & filius Dei virtus nominatur. eo quod per filium potētia patris uniuersa sit operata, iuxta quam acceptionem: Simon Magus a suis sectatoribus dicebatur uirtus magna, ac si diuina potentia per Simonē Magum magna opera fuisset. Holofernes virtus Assyriorum nominatur. quia per eum potētia Nabuchodonosor regis Assyriorum executioni demādta est. potestas dicitur licentia & libertas, qua aliquis agere aliquid ualet, aut non agere. Illius enim rei quis potestatem hēt quā agere aut non agere ualet, Iuxta illud, potestatem hebeo ponendi animam meam & iterum sumendi eam; Euāgelium ergo secundum rem euangelizatam, quæ est
Ioan. 10. christus, est uirtus. Christus enim a Deo omnem uirtutem, & potestatem accepit

Act. 8.
Iud. 14.

iuxta illud. Data est mihi omnis potestas: Mat. 28
Vel etiam, quia euangelium Dei virtutē in se continet, secundum illud: Dabit voci suæ vocem virtutis. Virtus & strenuitas Psal. 6
diceretur, id est, unus inermis multos armatos vinceret. Ergo magna virtus fuit, qđ Christus in carne infirma, deuicit diabolum: De quo Iob dicebat, Non est potestas super terram, quæ ei valeat comparari. Magna virtus fuit quod Apostoli inermes euāgelij uerbis reges & principes ac totum mūdum, uoluptates & pompas eius deuicerūt, & a diaboli regno ereptos Christo subiecerunt. Magna virtus est euāgelij verbis cæcos illuminare, leprosos mundare, surdis auditum reddere, infirmos sanare, & mortuos ab inferis ad vitā Mat. 11.
reuocare. Vnde Christus discipulis Ioannis virtutem Euangelij declarans, Eūtes, renunciare Ioāni, quę audistis & uidistis: Cæci uident, claudi ambulant, leprosi mūdantur, mortui resurgunt, & pauperes euangelizantur. Si magna uirtus est infirmos curare, & eius salutem corporalem reddere, q̄ maior profectò est virtus infirmitates spirituales curare, remissionē peccatorum condonare, gratiam & uitam æternā conferre, quod proculdubio Euangelium exhibere constat. Vnde subdit [in salutem] s.corporalē & spiritualē. Vnde Iac. 1.
D. Iacobus, Suscipite insitum verbum qđ potest saluare animas uestras. Et Christus Ioan. 15.
iam mūdi estis propter serminem, quem locutus sum uobis. Et alibi: sanctifica eos Ioan. 17.
in veritate: Sermo tuus veritas est. Et alibi: Amen amē dico vobis, quia qui ver- Ioan. 5.
bum meum audit & credit ei qui me misit habet vitam æternam, & in iudiciū non uenit, sed transiet de morte in vitam. Et iterum, Verba quæ ego loquor, spiritus & Ioan. 6.
vita sunt. Ex quibus apparet per quē modum Euangelium salutē confert: quia per fidem & eius confessionem. Iuxta illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c, & illud, corde creditur ad iustitiā: ore aūt Mar. vl.
confessio fit ad salutem ac etiam per scri- Ro. 10.
pturā. Vnde verba euāgelii scripta & ex fide delata vel applicata, Virtutē salutiferā habent. Diu.n. Barnabas (vt in eius gestis habetur) infirmos curabat Euāgelium supponendo. Virtus scripturæ euangelicæ fuit figurata in signo Thau, de quo dici- Ezec. 9
tur

Iob. 41.

tur, quod illi qui manu scriptoris signati erant signo Thau, quod est signum crucis in euãgelio publicatæ, præseruati sunt a morte, & saluati. Cauendæ tamen sunt appositiones characterum, quia superstitiosum est illas apponere. Virtus ergo euangelii est in salutem, non omnibus simpliciter, sed credentibus & accipientib⁹ ordine quodam. Ideo dicit, [Iudæo primum & Græco.] Iudæis primo quantum ad ordinem salutis: Iudæi enim sunt priores, quia eis promissiones factæ sunt ut dicit infra. Et in eorum gratiam sunt Gẽtiles assumpti, ac si ramus oleastri inseratur in bonam oliuam, ut dicit infra. 9. Ex eis etiam Saluator noster natus est secundum illud: Salus ex Iudæis est. Et quia prius fuit eis euãgelium publicatũ a Christo, & Apostolis, qui dicebãt, Vobis oportuit primum loqui. Post Iudęum ponit Græcum. Per Græcum autem intelligit oẽm Gentilem: Græcum præponit aliis. Quia inter Gentiles Græcorum natio est præstantior, eo quod a Gręcis aliorum Gentilium sapientia deriuata est. Et quia Græcorum natio inter Gentiles primo in Christum credidit. Græci igitur, & si ordine salutis sint Iudæis posteriores, tamẽ quantum ad salutis finem consequẽdum, Græci & Iudæi sunt æquales. Vnde infra 10. Nõ est distinctio Iudæi & Græci, Quia nõ Iudæorũ tm̃ Deus, sed & gẽtiũ. Vnde oẽs qui laborauerunt in vinea, ęqualẽ mercedem receperunt, priores & posteriores eundem denarium acceperunt.

Infra 15. Ioan. 4. Act. 13.

Text. *Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem.*

HIC exponit quomodo Euangelium sit virtus Dei in salutem, quia iustitia Dei in eo reuelatur. Ad clarioré huius loci intelligentiam sciendum est, quod tunc unaquæque res dicitur iusta, cum recte se habet ad proprium finem. Finis autem hominis nõ est unus, sicut in inferioribus creaturis, sed duplex: nempe naturalis, qui est bonum honestum, quod est obiectum rationis. Alius est finis supernaturalis, qui est visio Dei. In hunc finem refertur & ordinatur ex natura sua, & debet per hominem ordinari finis naturalis: secundum hos duos fines duplicem ponit Apostolus iustitiam: circa finem naturalem iustitiam humanam, quæ est ad alterum secundum debitum & æqualitatem. Et hanc iustitiam homo suapte natura habere potest & alteri debitum secundum æqualitatem reddere, & bene moraliter agere. Non tamen quod ex illo aliquid mercedis habeat apud Deum Vnde infra. 4. cap. dicit, Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, scilicet non apud Deum. Et infra. 10. Ignorantes Dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitiæ non sunt subiecti. Altera est iustitia hominis in ordine ad finem supernaturalé, & talis est gratia Dei, qua quis agere & præstare potest opera ei grata & accepta ad uitam æternam. Et hæc iustitia Dei aliquando iustitia fidei dicitur. Et cum dicit hic iustitia Dei in eo reuelatur, dupliciter intelligi potest. Primo pro iustitia, qua Deus dicitur iustus. secũdum illud, Iustus dominus, & iustitias dilexit, seruando promissa, reuelatur in eo homine credente Euangelio, quia credit Deum impleuisse quod promisit de Christo mittendo, & hoc ex fide, id est, fidelitate Dei promittentis. Quia fidelis dominus in omnibus verbis suis in fidem hominis credentis. Alio modo ut dicat quod iustitia Dei, qua Deus homines gratis iustificat absque operibus legis, quæ nihil aliud est quam gratia gratum faciens. Vnde infra. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, reuelatur in euangelio in quantum per fidem euangelii iustificantur secundum quodcunque tempus. Vnde subdit ex fide in fidem, id est, ex fide veteris testamenti procedendo ad fidem noui. Quia in utroque homines saluabantur per fidem Christi, qua nos credimus Christum uenisse, antiqui crediderunt Christum uenturum: secundum illud, Habentes eundem spem fidei credimus. Hoc dicit præueniens argumentum Iudæorum, qui illi reuelationi obiicere poterant, salutem eis ante Euãgelium fuisse reuelatam. Ideo addit, ex fide in fidem reuelari primũ in lege veteri patribus. Quibus multipharie multisque modis loquebatur olim Deus ꝑ fidem implicitam trinitatis. Postea per explicitã in euãgelio, in quo explicatius loquutus est in filio.

Ps. 10. Ps. 44. Heb. 1

Ex hoc loco quibusdam uideri posset,

non

non eſſe unam fidem antiquorum, & modernorum, eo quod illis in vniuerſali velate implicitè, iſtis u erò explicitè & i particulari. Cognitio enim uniuerſalis differt a particulari. Preterea determinatū tempus in his, quæ ſunt fidei, eſt neceſſarium. Infidelis enim nunc reputaretur, q diceret chriſtum non veniſſe. Inſuper fides eſt de enunciabilibus, quæ ſunt diuerſa. Inſuper circũciſio erat illis neceſſaria ad ſalutem, nunc mortifera. Sed omnino tenendum eſt unam eſſe fidem antiquorum & modernorum. Vnde Apoſtolus, Vnus dominus, una fides, unũ baptiſma, unus Deus, aliàs non eſſet eadem Eccleſia. Habitus enim habent unitatẽ vel multitudinem ex obiecto extra animam.

S. Tho. de veri. q. 4. art. 12.

Cum igitur obiectum fidei ſit Chriſtus, in quem antiqui crediderunt, & nunc credimus: conſequens eſt antiquorum fidem & noſtram eſſe unam ſpecie, quia de uno obiecto. Nec ex hoc paſſu ex fide in fidé, elici poteſt duas eſſe fides, ſecundum ſpeciem & eſſentiam. Sed ſolũ quod fuit ſucceſſio credentium, & quod fides modernorum quantum ad modum & aliqua accidentalia, quæ concernunt participationẽ ſubiecti, ſit diuerſa ſm diuerſos reſpectus. Cognitio enim uniuerſalis & particularis, non differunt, niſi ſecundum modum & circunſtantiam temporis, quæ ſe habent accidẽtaliter ſecundum diuerſos reſpectus p̃teriti & futuri. Licet dici poſſit, quod tempus aduentus Chriſti fuit determinatum in ſe, quia certo tẽpore fuit conceptus, natus & paſſus. licet non determinatum reſpectu credentium.

Ephes. 4.

Text. *Sicut ſcriptum eſt, iuſtus autem ex fide viuit.*

HIC probat quomodo euangelium Dei ſit in ſalutem omni credenti. Et ſic non debent referri hæc verba ad proximam clauſulam, ſcilicet reuelatur in eo iuſtitia ex fide in fidem. Nec inconuenienter hoc fecit Apoſt. Prius enim reſpondere debebat dubitationi, quę fieri poterat. Quid nã rei eſſet virtus illa euangelij in ſalutem omni credenti, reſpõdit quod eſt iuſtitia Dei. & ſic reſpondit illi dubitationi, dicendo iuſtitiam Dei eſſe in ſalutem omni credenti. Et quia poſtea dixerat ex fide in fidem, è ueſtigio ſubdit, quo modo credenti pateat ſalus, videlicet, quia iuſtus ex fide uiuit: quod probat ex teſtimonio Abachuc. qui ſecundũ 70. interpretes dixit: Iuſtus autem meus, id eſt, a me iuſtificatus, & iuſtus reputatus vt infra 4. in fide uiuit. Sed ſecundum Hebraicam ueritatẽ (vt D. Tho. ait) legimus, iuſtus ex fide uiuit: licet aliqui codices habeant mea & alij ſua: Sed verumque ſtare poteſt. Quia ſi dicatur mea, ad Deum a quo donum fidei iuſtus accepit refertur. Si uerò legatur ſua, ad iuſtum refertur, qui dicitur ex fide ſibi data viuere vita gratię. Vnde Apoſt. Quod autem viuo in carne, in fide viuo filij Dei.

Abac. 2. *Heb. 10.* *Gal. 2.*

Et q̃a hic eſt primus locus ex quo Lutherani ab orthodoxa patrum expoſitione diſcordant, & ex quo fidem ſolam eſſe vitam & ſolam ſufficere trahunt, dicentes. Si enim ſalus Apoſtolico teſtimonio omnium in vniuerſum patet credenti, & iuſtus ex fide viuat. Quid aliud ad iuſtificationem deſiderare aut exigere oportet, quàm unicam fidem: Idcirco pro huius nodi diſſolutione & controuerſiæ reſolutione, nõnulla ad hæc neceſſaria prælibabimus, fidei videlicet definitionem, diuiſionem, atque ſubdiuiſionem. Fides pro actu accepta apud omnes doctores dicitur aſſenſus certus abſque formidine cauſatus, ſuppoſita pia uoluntatis affectione. Nam abſque pia affectione non eſt fidei actus. Nemo. n. credit niſi uolens, & ſic cum dæmones nõ habeant piam affectionem ad Deum, ſequitur quod eorum credulitas non eſt ex fide, neque uniuoca cũ credulitate fideliũ uiatorum quanuis peccatorum. pia autem affectio, quę quãdam dilectionem importat, innititur authoritati dicentis ſeu reuelantis, quam hẽt p̃ obiecto formali, & reuelata pro obiecto, materiali. Fides uero pro habitu accepta eſt habitus intellectualis inclinãs intellectũ humanũ ad prompte faciliter delectabiliter & quodam mõ immobiliter eliciẽdum prędictũ aſſenſum certum, abſque vlla penitus formidine circa reuelata. & cũ authoritas & reuelatio ſit duplex, humana videlicet, & diuina: conſequens eſt quod duplex ſit fides. Vna humana, & altera diuina. Fides humana eſt quę authoritati, & reuelationi humanę innititur

tur. Fides vero diuina est quæ innititur reuelationi & authoritati diuinæ. De hac nunc est sermo. Hæc fides (vt Apostolus ait) siue sit habitualis, siue actualis, donũ Dei est. Quia quo ad habitum per intellectum acquiri non potest, cum excedat capacitatẽ naturæ intellectus, qui se solo supra suam naturam erigi non potest, & sic a solo Deo infunditur. Quãtum uero
Ephes. 2. ad actũ est etiam donum Dei principaliter operantis & mouentis intellectũ, mediante illo dono habituali fidei ab eo intellectui infuso, cum quo intellectus ad actum fidei concurrit, alioquin actus fidei nõ diceretur actus intellectus, sed potius passio recepta. Quod autem homo mere passiue se habeat in actib. suis, uelut inanime quoddam reprobatum & condemnatum fuit in concilio Tridentino, Sessione sexta, canone quarto. Est ergo actus fidei Theologicę hominis opus, munus tamen principaliter, cũ sit intimius & principalius Dei, & a speciali dono Dei principaliꝰ procedens Fides autem habitualis theologa est duplex. Quædam dicitur perfecta, quando est coniuncta charitati, quæ a scholasticis dicit̃ uiua & formata, quia charitas ei adiuncta, est forma fidei, quę dat ei virtutem operandi meritorie, secundum illud ad Galatas quinto capite, Fides quæ per charitatem operatur. quod non debet sic intelligi operari fidẽ per charitatem, tanquam instrumentum, sic quod charitas sit instrumentum quo fides operatur, & fides sit principale agẽs: quia tunc fides esset nobilior, dignior, & maior charitate, quod est contra illud. 1. ad Corinthios decimotertio, Nunc autẽ manent fides, spes, charitas, tria hæc: Maior autem eorum est charitas. sed debet intelligi quod fides vim operandi a charitate accipiat. Vnumquodque enim virtutem operandi sumit a forma, quod autem Charitas sit forma fidei, sic deduci potest. Nam actus voluntarii prout fides (vt dictũ est) recipiũt speciẽ a fine, qui est voluntatis obiectũ, id aũt a quo aliqd speciẽ sortitur, se habet admodum formę in naturalib. Et ideo cuiuslibet actus uolũtarii finis ad quẽ ordinatur, est quodammodo formatũ qa ex ipso fine recipit speciẽ sũ etiam quia oportet quod modus actionis Proportionabiliter respondeat fini. Sed actus fidei ordinatur ad obiectum voluntatis, quod est bonum. Hoc autem bonum quod est obiectum fidei, scilicet bonum diuinum, quod est propriũ obiectũ charitatis, quæ est in uoluntate. Ideo charitas dicitur forma fidei, inquantum per charitatem actus fidei imperatur a charitate, & per tale imperium formatur quo ad hoc ut sit meritorius vitæ ęternæ. Hæc fides uocatur a Diuo Iacobo viua, id est operãs elicitiue uel imperatiue opera vitæ æternæ meritoria, propter quæ iustus Iaco. 2.
viuit. Altera est fides imperfecta, quæ nõ habet charitatem comitem. Hæc fides a scholasticis dicitur informis, eo quod nõ habeat secum charitatem, quæ est forma eius, vt dictum est: & a Diuo Iacobo dicitur mortua & ociosa, eo quod nõ habeat Iac. 2.
opera vitæ æternæ meritoria. licet quædã alia opera possit habere, ut montes transferre, uilitatem peccati & pœnas peccatoribus debitas ostendere, & modũ ac uiam resurgendi a peccato. Ideo non est omnino mortua, sicut arbor quę nullum fructum producere potest. Quia sicut homo peccator, quia a Diuo Ioanne dicitur mor Apoc. 3.
tuus, potest opera vitæ naturalis facere, scilicet comedere, bibere, sic fides informis prædicta opera facere potest, licet sit mortua, quantum ad opera meritoria, ut dictum est. Nec est necesse quod similitudo teneat in omnibus: Cum nullum simile sit idem. Est nihilominus fides imperfecta informis mortua (ac ociosa quã vocant) vera fides, alioquin peccatores extra gratiam existentes non essent christiani nec dicerent fideles. Et quod per quodlibet peccatum mortale perderetur fides, quod fuit condemnatum in concilio Tridentino, Sessione sexta, canone vigesimo octauo, vbi dicitur. Si quis dixerit amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet non esse ueram fidem, aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum, anathema sit. Vocatur enim fides simpliciter ab Apostolo, dicente primo ad Corinthios decimotertio, si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et Diuus Iacobus in sua epistola

ſtola capite ſecundo, nominat ſimpliciter fidem eam quæ eſt ſine operibus. Experimur etiam quod ſi peccatoribus extra gratiam exiſtentibus proponatur q Deus eſt trinus & unus: & quod filius Dei ad redimendam naturam humanam eſt incarnatus, continuo, prompte, faciliter, & delectabiliter, aſſentient & credēt. Hæc autem credulitas non procedit a fide uiua, cum non habeant eam, nec ex fide acquiſita, cū, vt dictum eſt, non poſſit acquiri, Ergo ex fide illa infuſa informi, & mortua, quę eſt donum Dei. Hęc fides informis & mortua in uno homine eſt eadem ſecundum eſſentiam cum fide formata & uiua. Vnde Gloſ. ſuper illud fides ſine operibus mortua eſt, dicit: quibus operibus reuiuiſcit. Differt tamen ab ea ſicut imperfectum a perfecto. Nec repugnat aliquid quod prius fuit imperfectū, ſucceſſiue poſſe perfici: & quod perfectū eſt, imperfectionem contrahere: ut notū eſt de puero qui efficitur uir, & tamen in decrepitu imperfectus eſt. Si fides informis quę abſque charitate eſt imperfecta, ea adueniente perficitur: & ea diſcendente, imperfecta manet vt prius erat. Nec obſtat illud Apoſtoli: Cum uenerit quod pfectum eſt, euacuabitur qđ ex parte eſt. Quia uerbū Apoſtoli intelligendum eſt qn̄ imperfectio eſt de ratione imperfecti: tunc enim oportet quod adueniente perfectione, imperfectum excludatur: ſicut adueniente aperta uiſione diuinæ eſſentiæ, de qua ibi loquitur, excluditur fides, de cuius ratione eſt quod ſit non apparētiū, ſed quādo imperfectio non eſt de ratione rei imperfectæ, tunc illud numero idem quod erat imperfectū, fit perfectū: ſicut de puero dictū eſt. Sed informitas fidei non eſt de ratione fidei per ſe, ſed p accidens ſe habet ad ipſam ſecundum perfectionem uel imperfectionem uoluntatis. Nec propter hanc mutationem alteratur fides, ſicut nec cætera accidentia, ſed mutatur ſubiectum fidei quod eſt animā.

Iacob. 2. *1.Co.13.* *& 2.q.4 ar.4.ad 1*

His ſuppoſitis redeundo ad nodum iſtum & illationem, quam Lutherani ex hoc loco male intellecto inferunt, fidem eſſe vitam iuſti & ſolam ſufficere. Dicendum primo quod nec propheta Habacuc nec Apoſtolus per hęc verba, iuſtus ex fide uiuit, uoluit dicere fidem eſſe uitam iuſti, eſſentialiter, ſed ſolum directiue, dirigit enim & allicit iuſtum ad obſeruandum opera præceptorum, quæ dicuntur uita iuſti: eo quod ſm philoſophos uita dicitur operatio, uel ſm Theologos, eo quod opera præceptorum conducunt ad uitam æternam: iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et quod talis ſit ſenſus prophetæ & Apoſtoli, apparet ex contextu hic, & ad Heb. 10. vbi ſic exponitur, Iuſtus ex fide viuit, id eſt. iuſtus ſpe per fidem reuelata durabit & perſeuęrabit in opere. Fides enim dirigit hominem ad iuſtitiam præbens acceſſum obſeruando uiam: ut Apoſtolus infra 5. dicit quod ad Chriſtum habemus acceſſum per fidem. Et alibi, In Chriſto habemus fiduciam & acceſſum in confidentiā per fidem, quę prout deferens lucet, nā dirigit & oſtendit uiam, & conducit hominem ambulantem & operantem in tenebris: ſic fides dirigit peccatorem ambulantem in hoc mundo in tenebris erroris & peccatorum, oſtendendo viam pœnitentiæ & Deum miſericordem ad uitam ſpiritualem, quæ eſt per iuſtitiam ſiue gratiam, quę eſt in eſſentia animæ, qua cauſatur fides in intellectu, & ſpes & charitas in uoluntate, ſi non inueniat: vt cum ex infideli aliquis fit fidelis: & quando per peccatum mortale perditur gratia & charitas, per pœnitentiam recuperatur gratia & charitas: ſed tunc gratia non cauſat fidem nec ſpem, cum iam inueniat eas, Fides enim per ſolum peccatū infidelitatis ammittitur, & ſpes per ſolum peccatum deſperationis: charitas autem & gratia per quodlibet peccatum mortale: taliſque eſt ordo inter gratiam, charitatem, fidem & ſpem, quod gratia eſt cauſa fidei, ſpei, & charitatis quæ fluūt ab ea: & vbicunque in via eſt gratia, eſt fides, ſpes, & charitas: ac etiam vbicunque eſt charitas, eſt fides, & ſpes: & ubicunque eſt ſpes, eſt fides, ſed non econuerſo: quia fides & ſpes poſſunt eſſe ſine charitate, ut dictum eſt, & fides ſine ſpe. Vnde D. Auguſtinus dicit, quod ſine charitate fides poteſt eſſe, ſed non prodeſſe. & licet idem Auguſtinus in Enchirid. 7. & 8. capitulo hanc materiam

Mat.19. *Heb. 10.* *Infra 5.* *Ephes.3.* *15.Trin.*

riam tractando, dicat fides credit, spes & charitas orant, sed sine fide esse non possunt. Non tamen sequitur quod fides sine illis esse non possit: ut probatum est. Licet enim ternarius numerus absq; prima secunda & tertia vnitatibus esse non possit, binarius tñ in illo inclusus absque ternario esse pōt: & una unitas absq; binario & ternario: sicutét possibile est, animã uegetatiuã eẽ in plãtis absq; potẽtijs sensitiuis, & animã sensitiuã asq; potẽtijs spiritualibus in brutis, nō pōt tñ anima intellectiua esse in homine absque potentijs sensitiuis & uegetatiuis. Videmus ét fundamentum absque parietibus & tecto esse posse, licet non econuerso. Cur ergo fides (quę secundum Apostolum fundamentum est salutis: iuxta illud, Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est christus Iesus, id est, ut Glos. exponit fides Iesu Christi) absque spe & charitate esse poterit? Nec obest quod in titulo seu superscriptione illius. 8. capitu. Enchirid. præfigitur: Qualiter fides, spes & charitas sine se inuicem esse non possunt. Quia illam superscriptionem a D. August. non constat fuisse præfixam: & quanuis ab eo præfixa fuisset, nihil tamen in illa concludit, sed solum lectorem admonet, vt illo cap. uideat an, & quo modo illa tria adinuicem se habeant. Ideo titulus ille seu superscriptio referri debet ad conclusionem prædicti capitu. quæ talis est. Proinde nec amor sine spe, nec spes sine amore, nec utraque, scilicet amor & spes sine fide: non tamen dicit quod fides sine spe & amore esse non possit: Cum, ut dictum est, oppositum dixerit: Non obstat pariter quod idem Aug. ad Consentium dicit: pia fides sine spe, & charitate esse non uult, quia ibi non dicit nō pōt, se non vult. Magnum enim discrimen inter non posse & nō uelle esse cōstat apud eos, qui liberum arbitrium in homine ponūt. Multa enim possumus, quę nolumus. Vnde Sap. Beatus qui trãsgredi potuit, & non est transgressus facere malum, & nō fecit. Multa etiam uolumus, quæ consequi non possumus, ut notum est. Licet ergo pia fides non uelit esse sine spe & charitate, non sequitur tamen quod esse non

[margin: I. Cor. 3. — 15. de tri. — Epist. 85. — Eccle. 31]

possit. Et uelle a D. August. ibi accipitur sicut naturales communiter accipiunt: & quemadmodum Christus accipit, cum ait Spiritus ubi uult spirat. quæ uerba secundum nōnullos expositores, possunt exponi de uento, qui ubi uult spirat, id est inclinatur & tendit: inclinatio autem est a Deo ordinante naturã. Cū omnia quæ a Deo sūt ordinata sint. Et aliqua inclinant absq; quacūq; cognitione, ut ignis sursū, & lapis deorsum: aliqua uero cū cognitione, sed nō libera, ut animalia bruta. Quædam autem cum cognitione libera, ut homo, & angelus. Et cū Deus disponat omnia suauiter, id est secundum modum suæ naturæ, scilicet naturalia naturaliter, & libera liberè. Sic ergo ordinauit Deus fidẽ ut inclinaret ad spem ostendendo uoluntati summum bonum, quod suaptè natura natum est causare desiderium siue spẽ, nisi impediatur. Spes autẽ inclinatur, & ordinatur ad amorem & fruitionem, nisi impediatur, prout ignis semper tẽdit sursum, nisi impediatur: potest tamen, ut notum est, impediri. & lapis ne cadat deorsum inclinatio tamen semper manet impedimẽto amoto, statim suam incliuationem & diuinam ordinationem sequitur. Sic fides, quæ donum Dei est, ad hoc data est, ut generet spem, & per eam amorem, & sic sine spe & charitate esse non uult, id est non inclinatur ad hoc quod sit sine illis, sed ad illas impediri tamen potest executio per liberū hominis arbitriū & sic ab extrinseco i. ab hoīe peccatore, & malè affecto. Fides separaī a spe & fides & spes a charitate, p qđcūq; peccatū mortale. Vnde & Apl̃s dicit fidẽ absq; charitate eẽ. Nec quadrat Lutheranorū euasio, qua elabi putãt, dicẽtes Apost. Ibi loq de fide miraculorū, q̃ fatẽtur posse separari a charitate, cū fides miraculorū sit eadẽ cū fide, qua credimus reuelatis a Deo: ad hoc. n. Chr̃s dr̃ resuscitasse Lazarū, ut Apostoli, & alij Iudæi crederẽt qđ Deus pr̃ misisset eū in mundū. Si igitur fides illa separari pōt a charitate, quare fides informis separari non poterit, non vr̃ aliqua ratio nisi dicatur, quod fides est charitas. Verum hanc euasionem reprobauit Apostolo dicens. Nunc manent fides, spes, & charitas; tria hæc, & per consequens non sunt

[margin: Ioan. 3 I. — Infra 13 — Sap. 8. — Ephes. 2. — I. Co. 13. — Ioan. 11. — I. Cor. 13. — I. Cor. 2. — I. Co. 3.]

idem

idem. Nec obstat insuper quod diuus August. aliquando dicit fidem esse animam animę, quia non intelligit quod fides sit anima animæ: primo & principaliter, cũ in libro de Cognitione ueræ uitæ, cap. 37. dicat quod fides dilectione animatur, sicut corpus anima uiuificatur. Et ratio quare fides non potest dici anima animæ primo & principaliter: est, quia si primo principaliter siue simpliciter & absolutè diceretur anima animæ, dareť ei esse spirituale, quod constat esse falsum. Non enim dicitur homo simpliciter & absolutè spiritualis p fidem, quia fidelis christiani in peccato mortali existentes non dř simplř & absolute spũales sed carnales ſm illud animalis homo nõ pcipit, q̃ sunt spiritus Dei. Deinde dicit: Non potui uobis loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Ergo fides non potest dici primo & principaliter anima animæ cum anima secundum Philosophum sit actus primus. Gratia uerò cum det esse spirituale primo & principaliter ac simpliciter & absolutè, dicitur anima animę. Sed fides potest dici anima animæ directiuè, pro eo quod dirigit voluntatem omnium potentiarum animæ reginam ad uitam spiritualem & supernaturalem. Et sic debent interpretari omnes authoritates Apostoli & aliorum doctorũ, qui dicunt hominem iustificari per fidem, scilicet directiuè, ostendendo viam, finem, & media: & non effectiuè, cum intellectus non moueat effectiue voluntatem. Et eodem modo exponi debent, cum dicunt fidem esse principium, initium, originem fundamentũ omnium bonorum, & alia huiusmodi scilicet directiuè, sed non primum nec effectiuè. Pro finali autem resolutione argumenti Lutheranorum: aduertendum est, quod in nullo sacrę scripturæ passu ponitur dictio exclusiua, nec dicitur iustum ex sola fide uiuere, nec per solam fidem hominem iustificari. Et Christus, cum dixit, Fides tua te saluam fecit, non dixit sola, quia prædixerat: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et cum Apostolus dicit. Scientes autem quod homo nõ iustificatur ex operibus legis, nisi per fidem Iesu christi, non addidit dictionem exclusiuam & ibidem illa dictio, nisi, tantum ualet sicut absque uel sine. q. d. homo non iustificatur absque uel sine fide, prout si diceretur non patet alicui salus, nisi per baptismum. Requiritur enim ad iustificationem post lapsum pœnitentiæ sacramentum, spes & charitas: & ante lapsum in habentibus usum rationis pœnitentia virtus, & in utrisque propositum seruandi mandata. Et quia hęc requiruntur, cuilibet eorum attribuitur iustificatio ac principalius Deo, scilicet effectiuè, sacramentis uerò instrumentaliter, & sacerdotibus ministerialiter. Quod autem sola fides non sufficiat ad iustificationem determinatum fuit in concilio Tridentino Sessione sexta decreto. 11. circa medium, ubi dicitur: itaque nemo sola fide sibi blãdiri debet, putans fide sola hæredem se esse constitutum, hæreditatemque consecuturum. Et canone nono dicitur: Si quis dixerit impiũ sola fide iustificari, anathema sit. Et canone duodecimo dicitur: Si quis dixerit fidem iustificãtem nihil aliud esse, quam fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis propter christum, uel eam fiduciam solã esse, qua iustificamur, anathema sit. Et cano. 29. dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere: aut posse quidẽ, sed sola fide amissam iustitiã recuperare, anathema sit. Si dicatur D. Bernardum, & alios dixisse solam fidem iustificare. Dicendum primo, quod doctores sancti non ita crudè locuti sunt. Nam ex præcedentibus uel sequentibus uerbis dant intelligere compunctionem & alia prædicta necessaria esse, ut patet ex D. Bernar. ser. 29. super cantica canticorum, vbi hac exclusiua usus est. Secundo, quod eo tempore, quo doctores sancti usi sunt illa exclusiua, non pullulabat neque grassabatur hæresis hæc Lutheranorum. Tertio, quod per illam dictionem exclusiuam intendebant solum excludere opera præcedentia & externa, quo ad primam iustificationẽ. Quarto, quia tunc non erat per ecclesiam determinatum, sicut est nunc. Et quod

Ezec. 18. 1. de anima. Luc. 7. Rom. 1. Ioan. 1. Luc. 7. Gal. 2.

quod si nunc uiuerent, cantarent palinodiam. Quare autem opera exigantur ad iustificationem, & an interna uel externa praecedentia, concomitantia, uel sequentia, deducemus infra cap. 4. super uerbo ei qui operatur, &c.

Tex. *Reuelatur enim ira Dei de coelo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui ueritatem Dei in iniustitia detinent.*

HIC Apost. arguit necessitatē grae ex ira & poena, quam scientes & negligentes consequentur. Hoc autem agit cōtinuando declarationem effectuum euangelii, quod est uirtus in salutem omni credenti: eo quod in eo iustitia Dei reuelatur. Cum ergo iustitia duas partes habeat, uidelicet praemiationem bonorum & punitionem malorum. Quosdam enim videmus (ut diuus Chrysostomus ait) bonorum promissione ad uirtutem adduci. Quosdam uero minarum terrore a malis cohiberi, & ad uirtutem pertrahi: utrinq; illos adducit. Propterea & Christus non solum regnum coelorum promisit, sed & gehennam comminatus est, & prophetę, quapropter hic Apostolus condemnat huius temporis praedicatores, qui sola bona & misericordiam Dei annunciāt, nihilque de ira aut gehenna aut alijs poenis comminantur, imò spernunt eos, qui sequuntur christum, Apostolos & prophetas, in his comminationibus caphardos eos nominantes. Ideo Apostolus hic mala bonis, & bona malis temperando, non solum dicit in euangelio reuelari iustitiam Dei, sed etiam iram atque uindictam. Iram Dei nominat, non qnod ira ut passio, quae est ebulitio sanguinis circa cor, & perturbatio animi, sit in Deo, qui est incorporalis, & simplicissimus, sed pro iudicio, quo poena irrogatur. secundum similitudinem hominum iratorum, qui uindictam quaerunt cum qnadam affectus commotione: in Deo uero nulla passio sicut in nobis inuenitur. Tamen in eo est iustissima uindicatio absque quacunque affectus concitatione: secundum illud, Tu autem dominator noster cum trāquillitate iudicas. De hac ira D. Ioannes dicit. Qui incredulus est filio non uidebit uitam: sed ira Dei manet super eū. & sic accipitur hic ira pro effectu: iuxta illud, Misisti iram tuam, quae deuorauit eos, sicut stipulam. Hoc autem dicitur, quia quidam Philosophi dicebant a Deo non esse poenas peccatorum, quibus aduersatur illud, qui corripit gentes non arguet. Additur de coelo: qvia credebant circa sola coelestia eius prouidentiam occupari, ita quod ad res terrenas non se extenderet: iuxta illud, circa cardines coeli perambulat, nec nostra considerat. contra quos est illud Psal. dominus de coelo in terram prospexit. Et illud, dominus de cęlo respexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens deum. Vel de coelo uēturi ad iudicium iuxta illud, Quemadmodum uidistis eum ascendentem in coelum, ita ueniet ad iudicandum & praemiandum bonos, & puniēdum malos, ut diuus Matthaeus refert, uel secundum diuum Ambr. de coelo, id est cęlo iniquitatem illorū demōstrante & accusante: secundum illud, Reuelabunt coeli iniquitatem eius. Ex magnitudine enim. pulchritudine, ordine, & uirtute coeli creatoris uirtutem intelligere debuerunt. Ideo enim tam pulchra astra condidit, vt ex his quantus & quam admirabilis creator esset, posset agnosci, & solus adorari. Vnde scriptum est, Coeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Per naturalem ergo legem reum facit genus humanum: potuerunt enim per legem naturae apprehendere fabricam mundi; testari authorē suum Deum esse, & deum summè diligendum, quod Moyses literis tradidit. Sed impii facti sunt in deum, & iniusti in proximum. Vnde subdit. Super omnem impietatem & iniustitiā; Sicut enim pietas dicitur cultus qui exhibetur Deo tāquam summo parenti: ita impietas dicitur peccatū contra diuinū cultū: Vnde Ezech. 18, Impietas impii super eū erit. Et sicut iustitia est per quā homines in ratione conueniunt & cōicant. iuxta illud, Filium hominis adiuuabit iustitia tua: ita & iniustitia dicitur peccatum quo lęditur proximus. Reuelatur enim in euāgelio ira, vindicta & poenae impiorum & iniustorum, maxime corv qui ueritatē dei in iniustitia deti-

Marginalia: Sap. 12. Ioan. 3. Exo. 15. Psal 39. Iob. 22. Ps. 101. Act. 1. Matt. 25 Iob. 20. Psal. Iob. 35.

tinent, id est, qui ueram Dei cognitionẽ quasi captiuam tenent per malitiam. Nã vera Dei cognitio, quantum est de se, inducit & uocat homines ad bonum, ut Deum colant, & homines ament sicut se ipsos: sed ligatur quasi captiuitate detenta per impietatis & iniustitię affectum, quo detinetur ne possit in suum exire effectum, qui est inducere ad bona & ad verum cultum Dei, & ad reddendum proximo quæ sua sunt. Et sic veritatem detinere in iniustitia, est intellectum habens ueram cognitionem claudere iniqua uolũtate. Multi enim sunt inter Christianos q cognitionem etiam fidei detinent in iniustitia, & claudunt mala uoluntate.

Text. *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis Deus enim illis manifestauit.*

HIc probat quod Gentiles detinuerint in iniustitia veritatem, & idcirco merebãtur iram & vindictã Dei [Quia quod notum est, &c.] Illud dicitur Ignotum Dei secundum Glos. ordinariã, quod lumine naturali a creatura cognosci non potest, ut mysterium Trinitatis & incarnationis, & illud non erat reuelatum Gẽtibus, neque illam ueritatem siue cognitionem illorum verorum non detinebãt in iniustitia, neque de his arguuntur D. Paulus legiẽ Athenis inuenisse Aram inscriptam deo ignoto: quia eius natura non erat cognita quantum ad personas. Notum vero Dei dicitur illud cognoscibile de deo, quod ratione naturali cognosci potest ex mundi & creaturarum dispositione, ut quod sit unus, infinitus, omnipotens, omniscius, summus, princeps, gubernator, & remunerator omniũ bonorum & malorum, & alia huiusmodi quæ D. Tho. post D. Dionysium tripliciter ostendit. Primo ex causalitate, quia cum creaturæ sint defectibiles & mutabiles, necesse est eas reduci ad aliquod immobile & perfectum, & secundum hoc cognoscitur de deo an est. Secundo per viam excellentiæ. Non enim reducuntur omnia in primum principium, sicut in propriam causam & uniuocam, prout patet per filii generationem: qua uni uoce causat idem in specie. Sed sicut in causam communem & excedentem, & ex hoc cognoscitur quod deus est super

Rom. 1. cõ. Gen. & tim.

omnia. Tertio per viã negationis, quia si est causa excedens, nihil eorum quæ sunt in creaturis, potest ei competere. Sicut nec corpus cœleste dicitur proprie graue uel leue, calidũ uel frigidum, & secundũ hoc dicimus deum esse immutabilem & infinitum. Et hanc cognitionem habuerant Gentiles per lumen rationis: iuxta illud, Multi dicunt quis ostendit nobis bona: Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Vnde subiũgit [Manifestum est in illis] id est inter illos: quia Romani inter Gentiles acumine ingenii ea cognitione præstabant. Et nota verbũ [manifestũ.] cõtra eos qui putant illa quæ sunt de Deo nulla ratione demonstrata esse: quia tales nõ solũ contradicunt philosophiæ, uerũ etiam Apost. qui dicit: Manifestum est. Si enim manifestum sit, euidens & demonstratum esse oportet. Vnde Apost. ne ex huiusmodi cognitione superbirent, declarando authore a quo Gentiles ueritatẽ & cognitionẽ ueram acceperant, subiũgit: [Deus. n. illis manifestauit.] non dicit reuelauit, ne lumẽ gratiæ immisceat, sed dicit manifestauit, ut diuinum concursũ mediante luminẽ naturali (quod donum Dei est ab initio naturæ datum) significet. de hac manifestatione Iob. 35. docet nos super iumẽta terræ. Sed manifestatio dei non est sicut manifestatio hominis, quia vnus homo alteri manifestat explicando conceptum suum per aliqua signa exteriora, per uocẽ uel scripturã, deus autem dupliciter aliquid nobis manifestat. Vno mõ infundendo lumen interius per quod homo cognoscit: secundum illud, Emitte lucem tuam & veritatem tuã. Alio modo proponendo suæ sapientię signa exteriora, scilicet sensibiles creaturas: iuxta illud Effundit illam. s. sapientiam, super omnia opera sua. Et sic deus altero istorum duorum modorum eis manifestauit, uel interius infundendo lumen: uel exterius, proponendo visibiles creaturas in quib. sicut in quodam libro, dei cognitio legeretur.

Psal. 4.

Psal. 42.

Eccl. 1.

Inuisibilia enim ipsius, a Creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.

HIC ostendit per quem modum Gentiles

Gentiles Dei cognitionẽ acceperint uel
accipere potuerint. Et primo quidẽ po-
nit tria, quæ de Deo cognouerũt. Primo
Iob. 1. inuisibilia, p quæ intelligitur Dei essẽtia,
quæ in hac uia uideri nõ põt: iuxta illud,
1. Tim. 1 Deũ nemo uidit unquã. Vnde Aposto. Re-
gi seculorum immortali inuisibili, &c. di
cit aũt inuisibilit pluraliter, quia diuina
essentia non est uisibilis secundũ se, neq;
secũdũ cõditiones eius, q̃ unitati rñdent:
prout bonitas, sapientia. & alia hmõi quæ
Heb. 11. non uidentur a nobis: iuxta illud, Vt ex in
uisibilib. uisibilia fierent. Secundo cogno
uerunt eius virtutẽ siue potentiã, secũdũ
qđ res ab eo procedunt sicut a principio:
Psal. 14 iuxta illud, Magnus dominus & magna
uirtus eius. Hanc ergo virtutem esse ppe-
tuã philosophi cognouerunt. Vnde dicit,
sempiterna quoq; eius virtus. Tertio co-
gnouerũt diuinitatẽ, q̃ est ultimus finis, in
quẽ oĩa tendunt. Diuinum. n. secundum
Philos. est commune bonum quod ab om
nibus participatur, propter hoc potius di
cit diuinitatẽ, quã deitatẽ: qa diuinitas si
gnificat participationẽ, deitas uero essen
Col. 1. tiã. Vnde Apost. In ipso habitat plenitudo
diuinitatis. Hæc autem tria referuntur ad
tres modos cognoscendi supradictos. Nã
inuisibilia Dei cognoscũtur per uiam ne-
gationis, sempiterna virtus per uiã causa-
litatis, diuinitas vero p uiam excellẽtiæ.
Si dicatur quod uirtus & diuinitas sunt
inuisibilia, ergo non debebat eas subiun
gere. Dicendum quod per inuisibilia, in
telligit essentiã: & p virtutẽ & diuinitatẽ,
conditiones eius: uel dicendũ quod prius
proposuit in generali, omnia postmodum
declarat in speciali, uirtutẽ & diuinitatẽ:
quas distinguit, non quid sint duæ res in
se distinctæ, & separatæ, sed prout distin-
guunt rõne secũdũ nostrũ modum intelli
gẽdi. Quidã per inuisibilia intelligunt an
gelos, qui sunt inuisibiles quo ad sensum
cum sint incorporales. Aliqui exponunt
virtutem, qua cuncta creata gubernat, &
diuinitatẽ qua uniuersa replet. Mediũ ue
ro & modum. quib. illa cognouerunt desi
gnat, dicens: (per ea quæ facta sunt, intel-
lecta conspiciuntur.) Sicut. n. ars manife-
statur per artificis opera, ita sapientia ma
Sap. 13. nifestatur per creaturas: iuxta illud: A ma
gnitudine speciei & creaturæ cognoscibi
liter põt eorum creator uideri quia deus
relucet in effectis suis uelut in speculis, &
sic uideri potest: non quidẽ oculo corpo
rali, sed intellectuali. Deus. n. cũ sit spiri- Ioan. 4.
tus, sensu uel imaginatione (quæ corpora
lia sunt) cognosci non põt, sed intellectu.
vnde Esa. 52. ecce intelliget seruus meus.
A quo aũt per hunc modum intelligatur,
declarat cum dicit: (a creatura mundi)
diuus Augu. & chrys. legũt a creatione & 8. De Ci-
constitutione mũdi inuisibilia Dei cogno uit. Dei.
scuntur: non solum ex his quæ facta sunt c. 9. et 10.
tempore gratię, sed & ea quæ facta sunt
a creatione mundi. Vel quod a creatione
mundi homines inceperunt cognoscere
Deum per ea quę facta sunt. Vnde Iob.
36. Omnes homines vident eum. Alii ve-
ro textus habent a creatura mundi. i. ab
homine, qui dicitur omnis creatura (ut
diuus Gre. ait exponẽdo illud, Prædicate Mar. ult.
Euangeliũ omni creaturæ) eo quod om-
nium creaturarũ conditiones participet.

QVARTA PARS
Commenti I. C.

*Ita ut sint inexcusabiles: quia cum cognouis-
sent Deum, non sicut Deum glorifica-
uerunt, aut gratias egerunt.*

IN hac quarta pte oñdit Gẽti
les habita cognitione Dei i
excusabiliter obnoxios fuis
se culpæ ipietatis & iniusti
tię, dicẽs: Ita. s. manifesta eis
erãt inuisibilia dei, ut cognoscerẽt ipsũ su
peminẽtẽ esse, unde debebãt ei cultũ, glo
riã & honorẽ, q̃ supexcellentib. debentur:
eundẽq; esse primũ principiũ & cãm. un-
de ei in oĩb. gratiarũ actio debebãt: iuxta
illud, In omnibus gratias agite. iõ erant
inexcusabiles. Qui. n. (ut D. Amb. ait mul
tis modis reus cõuincit excusari nõ põt.
Tria. n. sunt, sm Arist. q̃ & si nõ integrali- 1 Th. ul.
ter tollant culpã, pro parte tamen excu- 3. Ethic.
sant. Hæc sunt ignorantia, concupiscẽtia, 1. Thim.
atque metus, ueruntamen nunquã ab his
tribus aliquis excusationẽ prætexere po-
test, nisi dum procedunt & sunt causa ope

ris quod alias non fieret, qualis sunt ignorantia Pauli in sanctis Ecclesiam CHRISTI propter quam dicit se misericordiã consequutum, quia ignorans fecit. Si vero ignorantia sequatur ex culpa, non potest culpam subsequentem excusare, ut si quis per ebrietatem homicidium committit, culpa homicidii nõ excusat. Quia ſm Philos E: rius duplices meretur mulctationes. Cum ergo in philosophis non præcesserit ignorantia, quia quod notum est Dei, manifestum erat in illis, fuerunt inexcusabiles Ideo rõnem subiungit, dicens: Quia cũ cognouissent Deum non sicut Deũ glorificauerunt siue non coluerũt gloriã & honorẽ exhibendo, & oĩa in eum tanq̃ in vltimũ finẽ reducendo, nec eius maiestatẽ publicè p̃dicando illũ solũ colendũ abiectis idolis. [Aut gratias egerunt] i. non recognouerunt bona quæ habebant ab ipso eis aduenisse, sed virtuti suæ & ingenio attribuerunt, quemadmodũ tenebantur: sicut D. Ambr. dicit quod de anteriorib. loquitur, vt p̃sentes & futuros corrigat. Si dicat̃ q̃ illa naturalis cognitio de Deo, vel sufficiebat ad salutem, vel nõ: si sufficiebat, approbat̃ hæresis Pelagii. Si nõ sufficiebat, ergo requirebat̃ altior cognitio, ergo poterant se excusare p carentiã superioris notitiæ. Dicendum q̃d nõ sufficiebat, veruntamẽ si vsi fuissent illa cognitione Dei quæ naturali lumine haberi poterat cum cursu Dei manifestantis, Deus qui non deficit in necessariis, q̃ et attingit a fine usque in finẽ fortiter, & disponit omnia suauiter, sua infinita clementia altiorem cognitionem dedisset, si non posuissent impedimentum peccati omittendo ac etiam committendo.

Sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

HIC ostendit quod ex eorum culpa sequuta fuerit ignorantia, cordis obscuritas, & mentis cæcitas. vnde dicit: [Euanuerunt, &c.] Res illa vana æstimatur q̃ nihil hẽt stabilitatis aut firmitatis, & caret illo quod ex natura sua apta est habere: vel quæ non ordinatur in finẽ, seu quę non consequitur finem sibi a natura præscriptum, vti crustula nucleo vacua. Et cum solus Deus sit immutabilis, ſm illud: Ego dominus & non mutor. Ideo tunc solum mens humana a vanitate libera est. quando Deo immittitur. Cũ vero prętermisso Deo cuicunque creaturæ immittitur, incurrit uanitatem: Secundum illud, Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. Et Salomon, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Vnde Ps. Dominus scit cogitationes hominũ, quoniã vanæ sunt, In cogitationib. ergo suis euanuerunt, inquantum in seipsis, & non in Deo fiduciam habebãt, sibi & nõ Deo bona sua ascribentes, secũdũ illud. Labia nostra a nobis sunt. Per hoc aũt quod per superbiam euanuerunt in cogitationibus suis, in res uanas & instabiles cogitationes suas applicuerunt, secuta est in eis mirabilis ignorantia. Vnde subiungit, (Obscuratum est insipiens cor eorũ) quæ verba non debẽt sic intelligi: vt prius fuerit insipiens cor eorum, q̃ obscuratum. Sed simul obscuratũ est cor eorum & insipiens factum. i. pri uatum lumine sapientię, per quã homo vere Deũ cognoscit. sicut enim qui oculos corporales a sole materiali auertit, obscuritatem corporalem incurrit. ita ille quia a Deo auertitur, de seipso præsumens, & non de Deo spiritualiter obscuratur. Vnde Salomon: Vbi humilitas (per quam homo se subiicit Deo) ibi sapientia. Vbi uero sup̃bia, ibi cõtumelia. Ideo Christus. Abscondisti ea sapientib. & prudentib. & reuelasti ea paruulis. i. humilib. De his prudentibus dicit Apostol. Gentes ambulant in vanitate sensus sui obscuratum habentes intellectum. Post quam. n. philosophi, eo q̃ tanto studio & labore scientias nacti fuerant, earum sibi gloriã arrogassent, neque Deo retulissent receptas, inflari cœperunt atque in secta se & symbola dissecare: ut alii Academici, alii Stoici, alii Pytagorici, alii Peripatetici, alii aliis spumosis & tumentibus nominibus insignirentur. Mox dogmata sua quisque profiteri instituit, nec tam lucem intellectus sectari, quam alios oppugnare, quam propria tueri placita. Atque hinc sane est, ut tã de naturalibus rerum principiis & causis

Mala. 3.
Sap. 13
Eccl. 1.
psal. 93
Psal. 11.
Prou. 11
Mat. 11.
Ephes. 4.

clusit, quam de ratione morũ usquequo varia diuersaq; monstra confecerint, ut qui plerosq; eorum legerit, nihil aliud quam ab irato dæmone dementatos exi stimet. Adeo.n. euanuerunt in cogitationibus suis, [ut dicentes se esse sapientes,] i. sapientiam sibi a seipsis ascribentes, stulti facti sunt. iuxta illud: Vę qui sapientes estis in oculis vestris. Vnde Hie 10. Stultus factus est omnis homo a sciētia sua: de qua scilicet præsumebat.

Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in simi litudinem corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedum, & serpentum.

HIC manifestat peccatum impietatis gentilium: quia contra Deum adeo obscuratum erat insipiēs cor eorũ, 1. Tim. 1 quod incorruptibili, & omnino immutaMala. 3. bili debebatur; [mutauerunt:] idest, tran Iaco. 1. stulerunt a Deo [gloriam,] id est laudem, honorem, & manifestationē ac causalitatem, quam tanquam soli immortali, & omnino incorruptibili ac penitus immutabili attribuere debuerāt, dederunt aliis creaturis instabilibus & corruptibilibus. Vnde Hier. 2. Populus meus mutauit gloriam suam in idolum, in quorum exprobrationem Sap. 14. dicit. Lignis & lapidibus imposuerunt nomen incommunica-Psal. 47. bile Dei, cuius sublimitatem cognouerũt, & de qua Dauid: Magnus dominus & laudabilis nimis. Non solum attribuerunt hominibus, quos Deus ad imaginem suam fecit, & mente ac uoluntate donauit. Sed etiam similitudinibus & simulachris hominum corruptibilium: & quod peius est similitudinibus uolucrum, quadrupedum & serpentium. Et quod omnino intolerabile erat, pecora, saxa, & lapides pro diis colebantur, & ducebantur: manifestum enim est, quod similitudo imaginis est posterior illa re, cuius est imago. Et gloria siue claritas Dei est principium omnis speciei & formæ. Et sic q gloriā Dei in similitudinem imaginis commutat, conuertit primum in ultimum. Sed quæret forsitan aliquis, quomodo potuerunt eo insanię furorisque collabi, & unde idololatriæ origo? Dicendum quod secundum Iudæos idololatria insecunda mundi ętate incœpit ab Ismaele, quem primo simulacrum ex luto finxisse asserunt: ob quam causam instante Sarra ab Abraham patre suo ab hæreditate & domo eius exclusus est. Alii dicunt quod a Nem Gal. 21. broth primo tyranno, qui cogebat homines ignem adorare, vel a Nyno Babyloniorum rege, qui imaginem filii sui fecit adorari, de quo Sapien. 4. Acerbo luctu dolēs pater sibi filii rapti fecit imaginem, & illum qui tunc quasi mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit. Deinde propter aliqua opera, utpote propter urbem conditam a Romulo, uel propter egregias uictorias, vt Herculi a liisque compluribus statuæ positæ sunt, quæ a principio non colebantur ut dii, sed extabant in eorum memoriam, atque vt homines ad uirtutum studium excitarentur. Cum uero sensuales homines imagines sensibus obiectas tanta ueneratione susciperent, accepta inde occasione dęmones in illis ingressi, responsa dare cœperunt atq; homines deludere, qui crederent subsidia præsidia que inde a suis statuis ac delubris obuenire. Animalium uero cæterorum adorationem Aegyptus superstitionibus imbuta, & dæmonum præstigijs seducta, incœpit: vt Strabo. 7. diffusè enarrat. Cũctas nanque effigies, quas in Zodiaco compererant, ut Arietem, Taurum, Scorpium, Leonem, & alia pro diis habebant: de Deut. 5. quibus Deus Iudæos ab Aegypto reducens ad monitos fecit, dicens, Ne forte oculis eleuatis in cœlum uideas solem. lunam & omnia astra cœli, & errore deceptus adores, & colas ea. Quin vero ut idem aut hoc refert, non solum peccatoribus penè uniuersis, sed cepis & porris, quibus uescebantur, diuinos deferebant honores. Quin & Crocodillus ferocissima bellua Arsinoe vrbe Aegyptia a sacerdotibus mansuefacta colebatur: quā hic forsan commemorat Paulus, nomine serpētũ, sicut nomine volucrum aquilas, uel anseres Romanorum ob custodiā capitolij. Sed de his Eusebius & Lactātius diffusè, & D. Aug. li. 8. de Ciui. Dei Ex hoc autem Apostoli loco recentes hæretici catholicos increpant, eo quod Gentilitatis imagines ab orco reuocent, idololatra- Deut. 4. rumque emuli colant. Contra phibitio

 nem

nem legis quæ dicit: Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinem quæ in cœlo est desuper, & quæ est in terra deorsum, & eorum quæ sunt in aquis sub terra, non adorabis, neq; coles ea: Adijciunt quod habetur in Psal. Simulachra gentiũ argentum & aurum, opera manuũ hominum. Os habẽt & non loquẽtur, &c. sequitur. Similes illis fiant, qui faciũt ea, & omnes qui confidunt in eis. Cõfirmant & aggrauãt ex his, quę dicit Propheta Baruch. 6. Nunc aũt uidebitis in Babylonia Deos aureos & argenteos, lapideos, & ligneos, in humeris portari ostentantes metũ gentibus. Videte ergo ne & uos efficiamini similes factis alienis. confirmãt etiã ex gestis Ezechiæ regis, qui zelo Dei succensus succidit lucos, cõfregitq; serpentem æneum, quem fecerat Moyses de mandato Domini, eo q̃ prouocaret, & induceret ad idololatriã. Ex his inferentes imagines esse delendas, & nullo modo adorãdas, aut venerãdas. In hũc errorẽ lapsi sunt & condẽnati Seruius Episcopus Massiliẽsis, Leo quartus Imperator, & Valdenses. Hic aũt error fuit cõdẽnatus, sub Gre. 3. in concilio Romano, & Francfordinẽsi, sub Adriano primo. Et in concilio Niceno. 2. in quo actione. 2. 3. & 4. adducuntur quam plurimi sancti, qui sanctorũ imagines ueneran das esse sanxerunt, & miracula facta contra dehonestantes imagines, & quomodo earũ ueneratio & adoratio ex Apostolorũ traditionibus originem traxerit, quod ẽt D. Tho. refert. Et in concilio Constãtinopolitano, sub Adriano 2. actio. 8. c. 3. Et in tribus concilijs Latera. Non. n. in Exodo aut Deu. prohibuit Deus absolutè & simpliciter imagines fieri, cũ ipse iusserit fieri & inspici imaginem serpentis, & duas imagines cherubin, quas fecit in p̃pitiatorio erigi, de quarũ medio loquẽs humanis sensibus maiestatẽ suã ostẽdebat. Sed prohibuit sculptilia fieri: maximè Astrorũ animaliũ, & piscium, quæ subnotantur nominibus illis cœli, & terrę, & aquarum, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerẽtur pro dijs, vt fiebat a Babylonijs. Hoc autem non faciunt Christiani. vnde determinatum fuit in concilio constantinopolitano, cuius determinatio inter decreta relata est c. venerabiles, de cons. dis. 3. vbi dicitur: Venerabiles imagines non deos Christiani appellant, neque seruiunt eis, ut dijs, nec alicui creaturæ cultu diuino, sed uenerantur eas, & adorant in memoriam, & recordationem primitiuorum. Non enim uenerando eas, insistunt in ipsis imaginibus, sed quemadmodum uisus unico actu fertur in aerem illuminatum, & colorem ad quem terminatur mediante aere illuminato. Sic mens christianorum non sistit imaginibus, ut sunt quędã res ex auro, argento, aut alia materia, sed per eas tanquam per medium venerãtur res reprę sentatas honore illis debito. Vnde Damascenus dicit: Honor imaginis pergit usque ad prothotypum & exẽplar. Nec sanctorum imagines debent nominari idola. Nam idola dicuntur simulachra eorum, quæ nullo honore digna sunt, quinimo uituperio, ut impudica venus, Iupiter & alia huiusmodi: Imagines autẽ sunt simulachra, seu repræsentationes eorum, quæ habent in se virtutẽ, & excellentiam, & quæ digna sunt honore, ut imago Christi, D. Virginis, & sanctorum. Vnde in prædicto cõcilio Niceno. 2. act. 7. circa finem scribuntur sequentes canones.

4. Re. 18

2. p. q. 25 ar. 3. ad 1

Quicunque sacras scripturas de idolis contra uenerandas imagines adducant, Anathema.

Quicunque uenerandas imagines idola appellant. Anathema.

Quicunque dicũt quod Christiani imagines, ut deos adorant, Anathema.

Quicunque communicant illis qui cõtra uenerandas imagines sentiunt, aut eas dehonestant, Anathema.

Nec nunc Christiani sunt in periculo idololatrandi, ut erant Iudæi tempore Ezechiæ: Iam enim edocti sunt nihil numinis in imaginib⁹ esse, nec eas propter materiam, ex qua sunt, uenerandas, ut quia ex auro aut argento, sed solum propter repręsentationem sanctorum, quibus fit honor coram imaginibus. Si honor exhibitus hominibus uiuentibus hac uita mortali, dicitur adoratio in sacris literis. Vnde legimus, quod Nathan adorauit David, Cur honor sanctis coram imaginibus ipsos repræsentantibus, Adoratio non nominabitur? verum quæstio de nominibus est pertinacibus relinquen- 3. Reg. 1

quenda: cum certum sit adorationẽ Deo debitam esse recognitionem Dei in primum & summum principium, creatorem & gubernatorem omnium creaturarum. Hæc enim soli Deo debetur, vt Apo.
1. Tim. 1 ait. Nullus tamen Christianus hũc honorem exhibet imaginibus aut sanctis. Sed recognoscuntur imagines, ut sunt repræsentatiuæ sanctorũ, & sanctos ipsos ut uirtuosos amicos ac familiares Dei honorãt. nam si Deus ipse eos honorat, cur nos nõ honorabimus? Christus. n. dicebat. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.
Ioan. 12. Si Apost. uiuentes hac mortali vita iubet honore præuenire, & reges honorificare, cur nos sanctos in gratia Dei confirmatos, & reges regni cœlorum non honorabimus?

Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis.

HIC ostendit pœnam correspondentem culpę eorũ. Quia peccatũ idololatriæ tam nefarium & execrabile ac abominabile est coram Deo, quod in pœnã eius permisit eos Deus labi in alia nephandissima peccata. Quæ licet, inquantum sunt uoluntaria, non possint dici pœna, de cuius ratione est quod repugnet uoluntati. Veruntamen quia peccata etiã voluntaria habent quędam adiuncta, quę uoluntati repugnant, prout subtractio gratiæ, (quia subtracta homo facile ruit in peccata) inordinatio interioris animi, remorsus cõscientiæ, infamia, labor, & difficultas in actibus exteriorib. Vnde D. Aug. Iussisti domine, & uere sic est, ut omnis inordinatus animus pœna sibi sit. Et Sapiẽ. 5. Ambulauimus uias difficiles, &c. at quantum ad hæc adiuncta peccata sequentia possunt dici pœna peccatorum præcedentium. Cum ergo mutauerint gloriam Deo debitam, auferendo a Deo & exhibendo brutis animalibus, ac uenenosis serpentibus, permisit Deus intellectum, & rationem illorum immutari, & tradi in potestatem desideriorum cordis.
Gen. 4. Accipit ibi cor pro appetitu sensitiuo, quod ex diuina ordinatione subiicitur rationi. Iuxta illud. subter te erit appetitus tuus: tamen propter grauia peccata permittit appetitum sensitiuum, siue sensualitatẽ, quæ est quoddam brutale, dominari rationi in maius eorum dedecus, & cõfusionem. Vnde Dauid. Homo cum in honore esset comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Psal. & hoc innuit Apost. cum ait, propterea tradidit eos Deus in desideria cordis eorũ in immunditiam, contra naturalẽ ordinem hominis, tanquam in manus crudelium dominorum: iuxta illud, Tradam Aegyptũ (id est confusibiles peccatores) in manu Esa. 19. crudelium dominorum, id est, carnalium desideriorum gustus & tactus. Nã delectationes tactus, circa quas sunt gula & luxuria sunt communes nobis & brutis. Ideo sunt magis execrabiles, quasi magis brutales, ut Philosophus dicit: 3. Ethi. & hoc designat cum dicit in immunditiam, quæ ad peccata carnalia pertinet. Quia homo ꝑ huiusmodi peccata maxime conuertitur ad id quod est infra seipsum. Vnum quodque. n. dicitur impurum & immundum ex coniunctione vilioris, sicut argentum ex commixtione plumbi. unde exponens subdit ut contumeliis, id est, turpibus actibus, [afficiant] pro inficiant [corpora sua in semetipsis.] hoc non coacti nec inducti ab aliis, sed propria sponte. Hunc locum Lutherani eo detorquent, vt persuasum habeant Deũ non solum esse causam peccati, sed etiam esse ita efficacem, ut ad malum cogat. Quinimo (vt dicunt) ita est causa, ut ipse solus sit causa. Ait enim Lutherus, quod non est in potestate nostra uias nostras facere malas, sed mala opera in impiis operatur deus. Cui subscribit Philippus Melancthon, asserens quod ita sit dei proprium opus nõ minus proditio Iudæ, quam uocatio Pauli: consentit & Bucerus super hunc locum, dicens: deum esse cogentem causam peccati, ut qui hoc negauerit, deum neget esse deũ: quia negat esse efficacem causam illius effectus, quẽ uult fieri. Hoc enim, inquit significat hoc uerbum tradidit, quod tertio in hoc capite replicauit. Tradidit. n. in desideria, &c. Tradidit in passiones ignominiæ. Tradidit præterea in reprobum sensum. Verum hæc perniciosissima dogmata prima sui statim ꝓlatione apertius

cum communi sensu depugnat, quam vt alia opus habeant impugnatione. Eneruant enim ac penitus tollunt liberum hominis arbitrium, quod tamen nos habere certissimum est. Primo experientia: Quia videmus nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse consiliari & deliberare, & ex duobus expositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato acceptare uel respuere aut suspendere uoluntatis actum. Et contra negantes euidentiam experientiæ, non est arguendum rationibus, sed verberib. Vnde si quis negaret ignem esse calidũ, potissimum argumentum ad conuincendum eum esset proiicere illum in fornacem ignis. Sic ad conuincendum negantes liberum arbitrium, fortius argumentum est plagis & verberibus temeritatem illorum arcere: & si querantur: Respondendum est qđ percussores non sunt arguendi, eo q᷑ non libere faciāt nec possint non percutere. Secundo est certissimum rõne: Quia consilium non est nisi eorũ quæ sunt in potestate nostra ſm Philosophum. sed homines de suis actibus ut uidemus: consiliantur. Igitur sunt domini actuũ suorũ: & p consequens possũt agere uel nõ agere. præterea præcepta & prohibitiones fieri non debent, nisi ei q ea potest implere. Stultũ. n. & absque ratione esset alicui iniungere quod illi impossibile est. Sed Deus qui est sapientissimus, imo & ipsa sapientia per essentiam, dedit præcepta & prohibitiones hominibus. Igitur in eorum potestate est ea implere. Vnde D. Hieronymus ait. Si quis dixerit Deum præcepisse impossibile, Anathema sit. Tertio est certissimum ex sacris literis i innumeris pene locis, quos prolixum esset recitare, sed paucos duntaxat. vt breuitati studeam, recitabo. Et primo, Illud quod dicit Ecclesiasticus. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui, adiecit præcepta & mandata. Si uolueris mandata seruare, conseruabunt te &c. Et ne cauillent illud dictum ab initio, id est, ante peccatũ Adæ, sunt alii loci inexpugnabiles quod ẽt post peccatum. Nam cum cain peccator esset, & concepisset odiũ in Abelẽ fratrem suum, dictũ est a Deo: Cur iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies: Sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? Sed subter te erit appetitus eius (scilicet vindictæ) & tu dominaberis illius. Præterea post peccatum Dominus publicatis præceptis & mandatis per Moysen ait: Mandatum hoc quod ego tibi præcipio hodie, non supra te est, neque procul positum, neque in cœlo situm, ut possis dicere quis nostrum valet ad cælum ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus atque opere cõpleamus? Neque trãs mare positum, ut causeris & dicas: quis e nobis poterit trãs fretare mare, & illud ad nos deferre, ut possimus audire & facere qđ pceptũ est? Sed iuxta te est sermo ualde in ore tuo & corde tuo ut facias illud, &c. non potuit liberum arbitrium clarius explicari. Insuper, Beatus qui potuit transgredi, & non est transgressus facere mala, & non fecit. Præterea cur interrogauit Dominus Euam post præuaricationẽ: Quare hoc fecisti? cur dici fecisset Dauid post peccatũ, Triũ tibi datur optio. Cur dixisset Apost. Voluntarie peccantib. non relinquitur hostia. Vnde D. Augu. in lib. de Religione, cap. 14. dicit, quod peccatũ adeo est uoluntariũ malũ, quod si non fuerit uoluntariũ, nullo modo sit peccatum. Quapropter non immerito huiusmodi Lutherani fuerunt condemnati in concilio Triden. sess. 6. vbi canone 4. scribitur: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium a Deo motum & excitatum: nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, quo ad iustificationis gratiam obtinẽdam, se disponat ac preparet, neq; posse dissentire si uelit se uelut inanime qđ dã nihil omnino agere mereq; passiue se habere, Anath. sit. Et can. 5. dicitur. Si quis liberum hominis arbitriũ post Adæ peccatum amissum & extinctum dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentumque denique a Satana inuectum in Ecclesiam, Anathema sit. Et canone 6. habetur: si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, ut bona Deũ operari, non permissiue solum, sed etiam proprie & per se, adeo, ut sit eius proprium opus, nõ minus proditio Iudæ, quam

3. Ethi. Eccli. 15. Gen. 4. Deu. 30 Gen. 3. 2. Re. 24 Ecc. 31. Heb. 10.

quam vocatio Pauli, Anathema sit. Vnde Diu. Iacobus primo: Nemo cum tentatur, dicat quod a Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est. Cum ergo plus sit cogere quam tentare, quo modo euadere possunt qui dicũt Deum nos cogere ad peccandum? cũ per Oseam dicat Dominus: Perditio tua ex te Israel est, tãtummodo in te auxilium meũ. Deo
Lib. 83. enim authore, vt August. ait, nemo fit deterior. Reliqua uero quæ ad naturam liberi arbitrii pertinent, vide infra cap. 7. in interpretatione illius sententię: Nó. n. quod uolo bonum, hoc ago. Possunt etiã rationibus prædicta perniciosissima impugnari. Quia impossibile est Deum cõtra suam uoluntatem, aut legem agere, cum lex sit signum, & norma suæ uoluntatis, Sed peccatum est dictum uel factũ,
Lib. 22. cõ: Faust. aut concupitum, aut omissum contra legem Dei, ut D. August. ait ergo impossibile est quod Deus sit causa peccati. Præterea nullum est peccatum mortale quod non sit contra obedientiam Dei, ut notũ est ex definitione peccati. Sed ille quem Deus constringit, ut quippiam faciat, non agit contra obedientiã Dei. Igitur nõ peccat. Et per consequens Deus non est causa peccati. Si enim facere quod Deus præcipit, uel consulit, peccatum esse non potest, imo est officium & obedientia: quomodo id quod ipso perurgente fit, peccatum esse poterit? insuper si homo cogeretur ad peccandum, cur dixisset Apo-
Rom. 6. stolus, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Sed neque exhibeamus membra nostra arma iniquitatis pecca-
Rom. 12. to: & alibi: Noli uinci a malo, sed uince in bono malum, Pro cauillorum reiectione & nodorum dissolutione supponendum est, primo q in peccato duo sunt, Materiale, scilicet & formale. Materiale dicitur ipse actus & motus realis uoluntatis elicitus uel imperatus, quo peccatur. Cũ
2. de Tri. ergo uoluntas Dei sit causa prima omniũ rerũ atque motionum, ut diuus Augustinus dicit, Necesse est dicere quod Deus est causa illius actus, uel actionis, inquantum est ens, siue ut dicunt Theologi, secundum substantiam actus. Quia omne quod est actu, reducitur ad primum actum, qui est ipse Deus: alias sequeretur quod Deus non est causa efficax omnium entium. Formale uero peccati est defectus, seu deordinatio, quæ nõ potest attribui Deo. Quia Deus quantũ est in se, omnia inclinat & conuertit in seipsum, sicut in vltimum finem. Vnde impossibile est quod sit causa discedendi ab ordine, qui in ipsum, & per consequens deordinationis in qua proprie cõsistit formalis ratio siue essentia & definitio peccati. Secundo supponendũ est, quod impossibile est id quod Deus se solo operatur, possit habere rationem peccati, cum ipse per essentiam sit sua regula, a qua deflecti & recedere non potest, Vnde dicitur: Vidit Deus quod esset bonũ. & iterũ: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Ea uero q̃ DEVS cum causis secundis agit, principalius, in- Gen. 1.
timius, atq; perfectius operatur, quã causæ secundæ, quæ possunt deficere. Et sic perfectio attribuitur Deo, defectus uero, vel deordinatio (si quæ sit) attribuitur causæ secundæ. Aliter tamen se habet Deus in operibus bonis & meritoriis: quia specialiter agit. In malis vero non agit specialiter, sed solo generali concursu operatur, prout in motibus animalium brutorum omnia disponens suauiter, id est, secundũ modum uniuscuiusque naturæ, Sap. 8.
mouendo naturalia naturaliter, & libera libere, non cogendo, neque præueniendo, aut necessitando uoluntatem in malis licet possit præuenire & necessitate eã in bonis. His suppositis, cũ allegãt hic Apostolũ tertio repetentẽ tradidit, &c. Dicendũ quod hoc loco tradere ab omnib* orthodoxis, hoc uerbũ non pro impulsit aut constrinxit (ut Lutherani uolunt) ex- Psal.
ponitur, sed pro libere abire permisit in desideria, &c. iuxta illud: Dimitte eos se- Mat. 6.
cundũ desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionib. suis. usitata enim est hęc phrasis apud Hebræos, ut in oratione dominica. & ne nos inducas in tentationẽ: id est, non sinas aut permittas nos induci. Sic etiam intelliguntur, & exponi de- Esa. 6.
bent alii passus sacræ scripturæ, & doctorum, qui de induratione uel excæcatione inducuntur: ut illud, Excæca cor populi huius. & illud: Indurabo cor pharao- Exo. 14.
nis, & infra 9. cuius uult miseretur, & quẽ

uult.

vult indurat, permittendo illos uti libero arbitrio, quod eis cum natura dedit. Illud uero Esa. Omnia enim opera nostra operatus es in nobis Domine. debet intelligi principaliter & de bonis operib' duntaxat: uel si intelligatur de malis, est glosandū quantum ad substantiam actus, ut dictū est. Et cū Apost. dicit, Deus est qui operatur omnia in omnib. uelle & perficere, scilicet perfectum, & principaliter, & non totaliter. Et similiter; illud non est volentis, neque currētis, scilicet uelle uel currere, scilicet perfectum & principaliter. Et illud sine me nihil potestis facere, scilicet perfectum, vel quantum ad ipsam substantiam actus. Et illud non quod sufficientes simus a nobis, quasi ex nobis aliquid cogitare, scilicet perfectum. Illud autem quod dicit infra 7: Video aliam legē in membris meis, &c. Non enim quod uolo bonum, hoc ago, &c. Sequitur iam non ego operor, sed quod inhabitat in me peccatum. intelligitur de motibus primo primis, qui præueniunt deliberationem rationis, qui non sunt peccata sed potius pœna peccati originalis. In aliis autem certum est nos cooperari, & substantiam actus a Deo principaliter esse: defectus vero est a libero arbitrio. Si adducatur illud quod Diu. Augu. dicit Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum uoluntates quocunque uoluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum. Dicendum quod cuncta bona suapte natura in Deum referuntur: inclinatio Dei ad bonum: intentionē eius ac numen designat. Quo ad malum uero culpæ, Deus inclinare dicitur permissiue: eo quod hominem suæ propriæ inclinationi relinquit, subtrahendo gratiam. Vnde in epistola ad Sixtum 2. dicit: non, inquit, Deus indurat impartiendo malitiam sed non impartiendo gratiam. Et ad Simplicianum: non est intelligendum, inquit, quod Deus ita induret, quasi quenquam peccare cogat. Sed tamē quibusdam peccatoribus misericordiam suę iustificationis non largitur, & ob hoc eos indurare dicitur: quia non eorum miseretur, non quia ui impellat. Et alibi, Deus quorundam malorum corda indurare dicitur, non quod omnipotens Deus per potentiā suam corda eorum induret, qđ est impiū ita credere, sed exigentib. eorū culpis. Cum duritiam cordis, quam ipsi mala perpetrando nutriunt, non aufert, quasi eos induret: quia iusto iudicio eos indurari sinit. Vnde infra. 2. Secundum duritiam tuam & impœnitens cor tuum thesaurizas. &c. Ex præmissis clare patet DEUM non aliter quam sinendo aut permittendo esse causam peccati. Sed de iis amplius in 7. & 9. capitibus: Si dicatur quidquid est causa causæ, est causa causati. Sed Deus est causa liberi arbitrii, quod est cā peccati. Igitur Deus est causa peccati. Dicendū quod est effectus causæ mediæ dependens ab ea sm quod subiicitur ordini causę primæ, reducitur in causam primā. Sed si procedat a causa media, ꝑut exiit in ordinē causæ primæ: sicut si minister facit aliquid contra mandatum domini, nō reducitur in dominum, tanquam in causam. Sic nec peccatū, qđ liberū arbitriū committit cōtra præceptū Dei, reducitur in Deum, tanquā in causam. Et licet malum pœnæ attribuatur deo, iuxta illud: deus est creās malū, & illud: Non est malū in ciuitate quod deus nō fecerit: Non tū sequitur quod malum culpæ reducatur in deū: quia culpa opponitur bono ordinis qui est in deū, & non pœna, q̄ est deordinatio culpę. unde non est similis ratio.

Esa. 26.
Phil. 2.
Rom. 9.
Ioan. 15.
2. Cor. 3.
In lib. de gra. & libe. arbit. cap. 2.
In lib. de Essen. D.
Psal. 45.
Amos. 3

Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula, Amen.

HIC amplius explicat culpam impietatis, in quā philosophi agnita veritate lapsi sunt, mutauerunt. n. gloriam incorruptibilis dei, &c. Ad duo peccata omissiiōs quæ præmisit addit duo peccata cōmissionis: dixerat. n. Non glorificauerūt aut gratias egerunt, nunc addit mutauerunt gloriā quo ad primū: & quo ad secūdū dicit, & coluerunt creaturā potius quā creatorem: commutauerunt gloriam dei in mendacium. Quod supra dixit gloriā, hic dicit ueritatem quæ est deus ipse per essentiam, iuxta illud: Ego sum via, veritas, & uita. Ad cuius intelligentiam sciēdum est, quod veritas secundum D. Aug. est

Ioan. 14.
In lib. de vera reli.

est uera & perfecta similitudo rei, quam efficit absque ulla dissimilitudine. Et cum Deus sit primum principium & idea, si ue similitudo rerum cunctas res efficiens & absque quacunque dissimilitudine re præsentans, hinc est quod Deus dicitur veritas prima increata, quæ non solum est causa quod res sunt, uerum etiam est causa cognoscendi: cum omnis cognitio fiat per similitudinem, siue assimilationem. & sic præcedit res ipsas, quas etiam antequam sint & postquam desunt esse, repræsentat iuxta illud: Qui uocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt: & quia res creatæ naturaliter producunt suam similem naturam, uel intentionalem in sensu exteriori. & eo mediante in interiori, ac etiam mediante naturali lumine intellectus agẽtis i intellectu possibili, ideo res creatę possunt dici veritas creata transcendentalis. & sic non prima, quia pendet a Deo, qui solus est veritas prima, siue idea, & similitudo efficiens omnium rerum, sed sunt ueritas secundaria, quæ præcedit similitudinem quam causat in sensu & intellectu. Ideo sensus uel intellectus informatus similitudine rerum potest dici uerus veritate formali & subiectiua, inquantum similitudo in eis existens est conformis rei repræsentatę: Quia si res repræsentata aliter se habeat, & sic difformis, similitudini sensus aut intellectus, tunc intellectus aut sensus non dicitur verus, sed falsus & illusus Quemadmodum res createę in tantum ueræ sunt, inquantum sunt conformes ideę Dei. Quia si in aliquo sunt difficiles, aut distormes, in illo in quo sunt dissimiles aut difformes, sortiuntur nomen falsitatis mendacii & vanitatis. unde infra 8. dicit. vanitati enim omnis creatura subiecta est. Et Sapiens dicit. Qui apprehẽdit vmbram & sequitur ventum, sic qui attendit ad visa mẽdacia. Ex pręmissis apparet quod duplex est ueritas, scilicet increata, quæ est Deus, quæ est veritas primo prima. alia est creata, quæ est secundaria: hæc est duplex, quędam est transcendentalis quæ immediate pendet a prima, alia est formalis & subiectiua, quæ pendet a secunda: & sic potest dici tertia. Cum ergo Deus sit principium essendi & cognoscendi, natura diuina simpliciter considerari potest, scilicet ut principium essendi, & ut principiũ cognoscẽdi. Et secundum vtranque consideratiõẽ verba Apostoli possunt exponi. Nam si consideretur ut principium cognoscendi, sic debet exponi. Commutauerunt veritatem Dei in mendacium, i. cultum ueri Dei in idololatriam. veritas quippe est Deus, mendacium idolum. Vel commutauerunt veram cognitionem Dei quam a Deo acceperunt: & peruersa ratione ad falsa dogmata conuerterunt. Cum dixerunt idola esse Deos uel Deum non habere in notitia, aut nõ esse oĩpotentẽ. Vnde Hiere. Docuerunt linguas suas loqui mẽdacium. Vel quia diuinitatis naturã, quæ est ipsa ueritas, & nomen Dei incommunicabile attribuerunt idolo, quod mendaciter uocaueru nt Deum, cum non sit Deus. Vnde Hiere. Vere mendacium possiderunt patres nostri. Vanitatem quæ eis nõ profuit. Nunquid faciet homo sibi Deos cum ipsi non sint Dii. Si uero cõsideretur natura diuina, prout est principium essendi omnibus per creationem, sic debetur ei ab homine interior cultus, secundum pium affectum, iuxta illud. Si quis cultor Dei est, &c. Debetur etiam ei exterior seruitus latriæ: iuxta illud. Dominũ Deum tuum adorabis. & illi soli serui es. Vnde Apostolus subdit contra eos: Et coluerũt, scilicet interius, secundum affectum, & seruierunt exterius creaturę, scilicet idolo. Ipsum ornando & venerando templa magnificentissima illis construendo supplices in eis adorantes: & non modo thura & holocausta altaribus imposuerunt, verum etiã proprios filios: immolauerũt & filias potius quam creatori. Colebant enim corpora cœlestia, & aerem & aquam & alia huiusmodi secundũ illud. Aut ignẽ, aut spiritum, aut citatum aerem, &c. Deos putauerunt. Et cultum latriæ, quod debetur soli Deo, exhibuerunt sacrificando illis tanquam supremo Domino, ideo concludendo subdit (Qui est benedictus) id est, cuius bonitas est manifesta. Sicut.n. dicimur benedicere Deum inquantum eius bonitatẽ corde recognoscimus, & ore cõfitemur, iuxta illud: Benedicentes Deum. Exaltate eũ quantũ potestis. Addit autẽ in secula, ad ostendẽdum quod eius bonitas est

Rom. 4. Eccl. 34. Hier. 9. Hier. 16. Ioan. 9. Deut. 6. Sap. 13. Eccl. 43.

est sempiterna; ab alio non dependens: seculum enim accipi solet pro duratione vitæ hominis que est centum annorum, & sic pro centenario. & cum dicat hic in secula, absque determinatione intelligit per omnes durationes imaginabiles & interminabiles. Et sic per eorum impietatem, & falsorum deorum cultũ nullo modo poterat diminui. Addit Amen, ad omnimodam certitudinem affirmandam. Vnde Esa. 65. Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo. Amen, quod idẽ est quod verum vel vtinam fiat.

COMMENTVM V. partis primi capitis.

Propterea tradidit eos Deus in passiones ignominiæ.

IN hac quinta huius c. parte Aposto. explicatius declarat pœnã correspondentẽ culpæ illorũ: quia, s. adhoc deuenerunt, vt qui contra naturã diuinam peccauerant contra propriã naturã peccarent. Ideo tradidit, i. sibi pmisit eos Deus in passiones ignominiæ, quę non sunt nomine dignæ, per quas intelligit peccata carnalia contra naturam turpissima, quę hominem non modo comparant, sed exprobabiliorem reddunt, iumentis: quæ hanc nefandissimam turpitudinem incognitam & intentatam habẽt.

Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam.

HIc declarat passiones ignominiæ, in quas lapsi sunt. Ad cuius intelligentiam notandũ est quod aliquid potest dici contra naturã hominis dupliciter. Vno modo contra naturam differentiæ constitutiuę speciei hominis, quæ est rationale. & sic omne peccatum est contra naturam hominis: quia est contra rationẽ. Vnde & Damascenus dicit quod angelus peccans versus est ex eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam. Alio modo dicitur cõtra naturam hominis ratione generis quod est aliter. Manifestũ est enim quod commixtio sexuum ordinatur in animalibus ad actum generationis ex quo sequitur quod omnis actus carnalis, ex quo non potest sequi generatio, est contra naturam hominis, inquantum est animal & actus extra matrimonium est contra naturam hominis inquantum homo: quia habet particularem naturam, secundum quam regi debet in generatione. Et sic per hæc uerba Apostolus non laudat libidinem neque dicit usum fœminę promiscuæ, & extra matrimonium esse naturalem, aut licitum (vt uoluit Iulianus apostata) Cum Deus olim in lege, & Christus adulterium reprobauerit, licet, vt dictum est, sit naturalis, inquantum animal, cum potest sequi generatio. Si autem sequi non possit, vt si mulier mulierem (ut D. Ambro. dicit) aut brutum turpi desiderio ad usum appeteret, uel se uiro modo indebito exhiberet: usum autem illũ innaturalem adeo abhorret natura, vt clamare contra committentes dicatur, iuxta illud: clamor Sodomorum ascendit ad me de terra ad celerrimam ultionem. Vnde D. Bernardus, Flamma gehennalis, scilicet super illas ciuitates effusa, morã non sustinens, execrabilem istam pręuenit tollere nationem: alios enim peccatores expectat. Nam ob rem Sodomorum & Gomorreorum ciuitates subito in cineres redactæ fuerunt. Vnde D. Iudas in sua canonica de eis loquens dicit: Facti sunt exemplum ignis ęterni pœnam sustinentes. Gen. 18. Iude uni co cap.

Similiter autem, & masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desiderijs in inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes.

HIc cõtinuat explicare passiones ignominiæ masculorum, qui extra naturam hominis inquantum est animal, terminos arserunt in turpissimis & abominabilibus desideriis, ut illas passiones ignominiæ inter se inuicẽ exercerẽt. [& mercedẽ, quã oportuit, erroris sui in semetipsis recipiẽtes.] Hic ostẽdit pœnã desertionis & cõtẽptus Dei & lasciuiæ esse cõuenientẽ culpæ, ac errori illorũ, qui ueritatẽ Dei cõmutauerũt in mendaciũ: ut quemadmodum idololatria & periurium grauissima

uissima sunt peccata, sic eius compensatio horrenda, & persordida passio esset. Et quãuis merces proprie videatur in bonum sonare, tamen hic sumitur communiter pro quacunque retributione, etiam in malis, prout infra 6. dicit: Stipédia peccati mors, Et Micheas: Merces eorum igni comburetur.

Infra.6. Mich. I.

Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conueniunt.

POSTQVAM Apostolus ostendit Gentiles ex superbia ignorãtiam & excæcationem incurrisse & ex excæcatione in impietatem in Deum & in iniustitiam in se & proximum incidisse, declarauitq; quomodo in Deum peccauerunt: omissiue, non glorificando & gratias agendo, & commissiue: mutãdo gloriam, & commutando veritatem: & quomodo in se peccauerunt contumeliis, afficiendo corpora sua in semetipsis. Hic declarat quomodo inciderunt in peccatum iniustitiæ erga proximum, ex priori culpa. Vnde dicit: [Et sicut, &c.] Hoc aduerbium similitudinis [sicut] s͠m aliquos ponitur pro quia: vt sit sensus: & quia [nõ probauerunt,] id est, non laudauerunt factis & verbis Deum illis notum, habendo eius beneficia (in notitia,] id est, in memoria, ea recognoscendo: quod est eos non egisse gratias uel neglexisse tantum beneficium, Vnde illi dicuntur habere Deum in notitia quia pia deuotione student in animo semper habere, & tanquã præsentem eum timent ac reuerentur, & propter amorem & honorem eius a peccato abstinere student, qui probam & laudabilem esse iudicant cognitionem, quã dedit eis Deus de creaturis: & sic applicandam esse censent, ut per eam in Dei cognitionem deueniatur. & qui probant, & iudicant Deum habere in notitia omnia facta creaturarum. Econtrario illi dicuntur non habere Deum in notitia, qui vt liberius peccent, considerare renuunt præsentiam eius vbique esse, nec diligentiam adhibent in animo semper habere & cognitionem quam dedit illis de creaturis non applicant, ut per eam in cognitionem Dei veniant, & qui altissimum non deprecantur, ut sui cognitionem eis conferre dignetur, sed dicere uidentur: recede a nobis, uiam scientiarum tuarum nolumus. Vel qui putant Deum non habere in notitia facta hominum, & dicunt Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. Et illud: Non uidebit Dominus, nec intelliget Deus Iacob. & Esa. Quis uidet nos, & quis nouit nos? peruersa est hæc cogitatio. Ideo [tradidit eos Deus,] id est, tradit aut labi permisit [in reprobum sensum.] Sensus hic non accipitur pro sensu hominis, quo sensibilia cognoscuntur, sed pro iudicio intellectus, quo iudicat de agendis & de sapientia, iuxta illud: Cogitare de illa sensus est consumatus. Vnde alii exponunt in reprobum sensum, id est, in reprobã mentem, quæ dicitur reproba: quando de agendis, malis habet iudicium firmum omni reprobatione dignum, secundum illud: Homines mente corrupti, reprobi circa fidem, Et illud, argentum reprobum uocate eos. Vel reprobus sensus est, sensus a probitate remotus, lumine gratiæ ac veræ sapientię priuatus, peruersus, iniquus, excæcatus, & ita abiectus, vt hominis talem sensum habentis nulla uideatur spes salutis: ita ut non uideatur ultra homo talis ad salutem resumendus. Hoc quippe non omnibus peccatoribus Deus facit. Sed illis maxime q̃ idololatriæ vel hæretici extiterunt, aut aliquo alio grauissimo crimine Deum offenderunt. Sicut de Nabuchodonosor in Daniele factum fuisse legimus, cui deus ob magnitudinem sceleris sui sensum abstulit, ita ut cum belluis fœnum & herbam manducaret. Sequitur, vt faciant ea quæ non conueniunt, hoc est ea quæ diuinæ & humanæ leges prohibent, uel ut nihil intelligant aut faciant, nisi quod a probitate remotum est: uel ea quæ a ratione discordant, iuxta illud: inutilia sunt opera eorum [Repletos omni iniquitate,] Hic incipit enumerare inconuenientia opera iniustitiæ, & differentias illorum, & primo ponit id quod est generale. Iniquitas contrariatur æquitati

Iob.21. Iob.22. Psal.93. Esa.29. 2.Tim.3. Hiere.6. Dan.4. Sap.3.

tati, quę dicitur iuſtitia, quæ conſiſtit in æqualitate, & ſic iniquitas idem eſt quod iniuſtitia. Sicut autem omnis uirtus, inquantum exequitur pręceptū legis, habet rationem iuſtitię: & ſic iuſtitia eſt generalis virtus includens omnes alias. Ita omne peccatum, inquantū a regula legis diuinæ diſcordat, habe rationē iniquitatis

3. Ioa. 1. Et ſic iniquitas eſt vitiū generale includēs in ſe omnia peccata, iuxta illud: Omne peccatum eſt iniquitas Exaggerant autem hic culpam eorū dupliciter. Primo intenſiue per hoc quod dicit, [repletos] Ille enim vř repleri iniquitate, cuius af-

Pſal. 13. fectus eſt totaliter ad peccandum diſpoſitus, ſecundum illud: Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt. Secundo exteuſiue: quia non tantum in u-

Sap. 14. no peccauerunt, ſed in omnibus, iuxta illud: Infandorum idolorum cultura omnis mali cauſa eſt. [Malitia.] Hic enumerare incipit peccata in ſpeciali, & primo peccata transgreſſionis, quæ opponuntur præceptis negatiuis, & incipit a peccatis quibus aliquis deterioratur in ſemetipſo deinde proſequitur peccata quibus fitno cuius proximo. Et præponit malitiam, q̄ dupliciter accipi poteſt. Vno modo pro habitu vitioſo, unde ex malitia peccare dicunturqui ex habitu uitioſo ſiue ex mala conſuetudine peccant: & ſic eſt nomē generale ad omnia uitia, & opponitur bonitati quæ idē ſignificat quod uirtus, vſurpatur tamen pro illa peruerſitate, qua qs data opera ſciens & eligens male operatur, uel ſecundum alios qua machinatur lædere alium uel malum inferre quocunque modo. [Fornicatione.] Hic ponit peccatum quo quis deordinatur circa appetitum delectationum uenereorum. Et non accipitur hic fornicatio proprie, prout eſt cum meretricibus, quæ in fornicibus, id eſt, locis atris & ſubobſcuris habitare ſolebant: ſiue pro actu libidinoſo inter ſolutum & ſolutam: ſed pro omni illicito concubitu, quo quis peccata in corpus ſuum. Vnde Thobias. attende

2. Cor. 6. tibi filii mi ab omni fornicatione. [Auari

Tob. 4. tia) Hic ponit peccatum, quo quis deordinatur circa appetitum rerum exteriorum contra proximum. Auaritia enim eſt quidam inordinatus appetitus haben di temporalia dolo, fraude, furto, rapina, vſura, aut alio quocunque modo illicito Heb. 13.
& prohibito. Vnde Apoſtolus: Sint mores ſine auaritia, contenti præſentibus, & ideoſub hoc nomine quęuis iniuſtitia poteſt ſub notari, ſicut ſub nomine fornicationis omnis illicitus concubitus [Nequitia.] Nequitia eſt temeritas uel præſumptio, qua quis tentat circa nocumenta proximorum, quod implere nequit, ſi ue non poteſt pro uoto nocere. (Plenos inuidia] Hic ponit peccatorum in proximum radicem inuidiam, qua quis triſtatur de alieno bono, & gaudet de alieno malo: ex quibus aliquis incitatur ad nocendum alteri, & eſt peccatum diaboli- Sap. 2.
cum, ſecundum illud: Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. [Homicidiis.] Hic incipit ponere nocumenta manifeſta quantum ad facta, quorum Oſea. 4.
maximum eſt homicidium Vnde Oſeas: Maledictum mendacium & homicidium & furtum inundauerunt, dicit autē pluraliter repletos homicidiis: quia homicidium nonſolum conſiſtit in opere, uerum 1. Ioan. 3.
etiam in uoluntate, iuxta illud: Qui odit fratrem ſuum homicida eſt: quia ſcilicet odit ad occidendum, uel deſiderat mortem eius [contentione.] Hic ponit nocumenta oris. Eſt autem contentio impugnatio ueritatis, cum cōſidentia clamoris quam uitare debemus. Vnde Salomō: Prou. 20
Honor eſt homini, qui ſe ſeparat a contentionibus. [Dolo.] Hic ponit nocumenta occulta. Dolus eſt quando aliud agitur, & aliud ſimulatur. Vnde Hiere. Hie. 9.
Sagitta uulnerans lingua eorum dolum locuta eſt & alibi. Ore pacem cum amico ſuo loquitur, & occulte ponit ei inſidias. [Malignitate.] Malignitas eſt radix interior horum nocumentorum, & importat malum ignem, id eſt, malum affectum in corde: ſecundum illud, Loquun- Pſal. 27.
tur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum, ab his cauendum eſt, iuxta illud: Non habitabit iuxta te malignus. [Suſurrones.] Hic ponit nocumen Pſal. 5.
ta occulta, quæ fiunt uerbis. Suſurrones autem qui occulte ſuſurrant in auribus hominum ad ſeminandum inter eos diſcordias, & tales ſunt maledicti, iuxta illud: Suſurro & bilinguis maledictus in Ecc. 28.
populo:

populo: multos enim turbauit pacem habentes. [Detractores, Deo odibiles.] Detractores dicuntur qui denigrant famam alicuius occulte, id est, eo ignorante mala de eo dicentes, secundum illud. Si mor
Eccl. 10. deat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Et ne putentur ista peccata, quæ solo ore committuntur, esse leuia: subdit, Deo odibiles. eo quod impugnant quod Deus in omnibus amat scilicet mutuum amorem, secundum illud: Hoc est præceptum meum ut dili-
Ioan. 15.
Prou. 6. gatis inuicem. Vnde Salomon: Sex sunt, quæ odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias. [Contumeliosos.] Hic ponit nocumenta manifesta quæ fiunt lingua. Contumeliosi dicuntur qui mala in faciem siue in præsentia dicunt: iuxta illud: Qui prius fui blasphemus persecutor & contumeliosus. Sic er-
1. Tim 3. go hæc tria vitia im materia conueniunt, quia mala de proximo dicunt, differunt tamen in fine. Quia susurro intendit discordiam, detractor infamiam, contumeliosus iniuriam, unde contumeliosi dicuntur, qui sunt ueloces in uerborum vel factorum iniuriis, verbis coniiciendo, & aliquid improperando, & quandoque factis flagellando: secundum illud Act. 5. Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti suut pro nomine Iesu contumeliam pati. [Superbos.] Hic incipit numerare peccata quæ pertinent ad omissionem. quę opponuntur præceptis affirmatiuis. Superbi dicuntur quasi super se euntes per inordinatum appetitum excellentiæ: uolunt enim præesse & non subesse alienæ regulæ. Ideo præcepta
Eccl. 10. omittunt. Vnde Sapiens: initium omnis peccati superbia, quod uerum est, quantum ad auersionem a Deo. Non tamen quantum ad conuersionem ad commuta-
2. Ti. ult. bile bonum. Nam quo ad hoc cupiditas dicitur radix omniũ malorum. [Elatos:] Hic ponit processum superbię. ex qua primo in corde sequitur elatio: ut, scilicet homo se super alios efferat, qui nec parem, nec superiorem pati vult iuxta illud, non sum sicut cæteri hominum. [Inuentores malorum.] Ex superbia deinceps proce-
Luc. 18. dit nouitatum præsumptio, quam uocat inuentionem nouorum scelerum & prauarum opinionũ Cum enim bona sint, iam a Deo & hominibus instituta, cõsequens est ut ipsi de nouo adinueniant noua mala & peruersa dogmata. [Parentibus non obedientes.] Consequenter ponit ipsas omissiones, & primo respectu superiorum quo ad parentes, quibus contra naturæ iura & legis instituta non obediebant quod faciendum iubet Apostolus dicens, Filii Ephes. 6.
obedite parentibus vestris in Domino. Et cum spirituales patres sint superiores, illi qui eis resistunt uel non obtemperant, dicuntur parentibus non obedientes. [Insipientes.] id est, amentes atque insanos, qui ob nimiam insaniam Deum negant, de quibus Propheta: Dixit insipiẽs in corde suo, non est Deus. Vel insipientes dicuntur qui ab ipso sapientię fonte, qui deus est, recesserunt, zelo iustitiæ & charitatis feruore carentes, qui inter bonum & malum discernere nesciunt. Et exinde contra diuinã reuerentiã exercent opera. Psal. 13.

[Incompositos] Hic ponit omissionem quantum ad semetipsum. Incompositio enim attenditur in habitu & incessu secundum illud, Amictus corporis, & risus Eccl. 19.
dentium, ingressus hominis denunciant Esa. 3.
de illo, & sic incompositi dicuntur inordinati, lasciui, intractabiles, minusque sociales. Quidam tamen inculpantur de hoc quod curiose & superbe composito gradu incedebant: quia illa compositio excedebat cõmunẽ modũ cõpositionis hominum inter quos conuersabantur.

[Sine affectione.] Ad alios, id est, effrænatos sine amore & charitate atque amicitia, qui durum & inflexibile cor habent 2. Tim 3.
erga proximum, qui seipsos duntaxat a- Prou. 12.
mant & omnia ad se ordinant, erga alios autem crudeles, iuxta illud: Viscera impiorum crudelia. [Absque fœdere.] Hic ponit omissionem socialis conuersationis, quam debet homo aliis exhibere: illi enim dicuntur sine fœdere qui sunt infideles violatores pactionum, quos significantius fidefragos nuncupamus: uel qui omnium societatem fugiunt, uel socia- Eccles. 4.
liter viuere renuunt, uel amicitiæ iura minime obseruant, contra illud: Melius est duos esse simul quam vnum: habẽt enim emolumentum societatis [Sine misericordia.]

cordia.] Hic ponit omissionem erga inferiores, maxime pauperes, quibus debemus misereri & miserias eorum subleuare, alias(ut Diuus Iacobus ait:)Iudicium fiet sine misericordia ei qui non facit misericordiam:omnia autem hæc mala quæ omnium fere scelerum genera continent, conueniunt hæreticis, quibus sequentia conuenienter adaptari possunt. [Quia cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt.] Iacob. 2.

Hic ostendit eos obnoxios D. Vindictæ qui cum cognoscerent Deum iustum, & omnes alias perfectiones habentem, non intellexerunt, id est, intelligere & credere noluerunt quod pro peccatis pœnam inferret, iuxta illud: Dicunt in cordibus suis, non faciet Dominus bene,& non faciet Dominus male. [Digni sunt morte.] Hic ponitur pœna eis debita, quæ est mors corporalis spiritualis & æterna,iuxta illud. Stipédia peccati mors. Dignum est enim quod anima quæ deserit Deum, deseratur a corpore per mortem corporalem,ac etiam ab amicitia per mortem spiritualem, necnon a fruitione finaliter per mortem æternam, quæ dicitur secunda & pessima, de triplici morte infra 5. cap.super uerbo,& per peccatum mors. amplius locuturi sumus. [Non solum qui faciunt sed etiam qui consentiūt facientibus.] Hic declarat quibus talis pœna debetur. Primo enim debetur his qui prædicta peccata committunt: secundum illud, Odisti omnes qui operantur iniquitatem,&c.Et non solum debetur illis qui faciunt,sed etiam qui consentiunt facientibus. Hoc dicit Apostolus propter quosdam Gentiliū, qui & si idola nō colerent, tamé colentibus non resistebant: Et quo cōsentire videbantur. Ex his uerbis Apostoli tradunt doctores Theologi duas regulas generales, videlicet quod, agentes & consentientes pari pœna puniendi sunt. Quod non licet cooperari peccato alterius: cum cooperari sit quoddam consentire.Et de tali consensu cooperationis dicit Gloss.in c.1.extra de officio elegati,debere intelligi omnia iura quibus cauetur agentes & consentientes pari pœna esse plectendos. Hæc regula admirabiles inuoluit dubitationes.Pro quarū resolutione aduertendum est quod quis potest peccato sine actu peccati alterius cooperari,siue esse causa illius tripliciter. Primo directe, cum pręcipit,consulit, fauorem præbet, uel laudat peccatum:iuxta illud, Laudatur peccator in desideriis animæ suæ & iniquus benedicitur. Et hoc nunquam licet.Quia dę huiusmodi cooperatione repræhensus fuit Iosaphat a a Iehu, qui imperauit dicens: Impio præbes auxilium,& his qui oderunt Dominum amicitia iungeris,& id circo irā quidem Domini merebaris,&c. Si adducatur factū Heliæ qui inducebat sacerdotes Baal ad sacrificium idolorum,dicens: Inuocate nomina Deorum uestrorum. Dicendum quod verba illa irrisorie protulit,quod patet ex his quæ subiunxit: Clamate, inquit, uoce maiore,forsan loquetur: aut in itinere est,aut in diuersorio, aut certe dormit ut excitetur. Hanc autem irrisionem Helias faciebat,ut retraheret eos ab eius cultura & idololaria. Nec propterea inducebat eos ad malum, quia primo monuerat dicēs:Vsquequo claudicatis in duas partes; Si Dominus est Deus, sequimini illum. Si autem Baal, sequimini illum. Deinde proposuit uirtutem & potentiam Domini & impotentiā Baal.Secundo modo aliquis dicitur cooperari peccato alterius,& esse causa eius, quando non impedit peccatum alterius, repręhendédo vel occasiones auferendo,aut obstaculum ponendo cum potest & tenetur. maxime cū hoc ei ex officio incumbit, prout Nauta dicitur causa subuersionis nauis,si non gubernat naué cum potest & tenetur.Et sic cooperabatur Heli peccatis filiorū. quia eos non sufficienter repræhendit,ut tenebatur.Et cum Deus vnicuique mandauerit de proximo suo, & eruere eos qui ducuntur ad mortem ac diligere animam proximi plusquam vitam corporalem; sequitur quod quilibet tenetur medio licito,& seruatis debitis circunstantiis, impedire peccatum proximi, cum potest, ex debito charitatis si probabilitaté habeat de eméda.Ad hoc enim ordinatus fraterna correctio,quo ad animā,sicut eleemosyna quantū ad corpus.Et ideo quéadmodum negligens dare eleemosynam extremè idigēti,peccat mortaliter, iuxta illud, Qui

Marginal notes: Soph. 1. — Infra 6. — Apoc. 2. — Psal. 33. — Psal. 9. — 2. Pa. 19 — 3. Re. 18 — 3. Re. — Eccl. 11 — Prou. 14

Matt. 18 Qui habuerūt substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suū necessitatē habere, & clauserit viscera ab eo, quomodo chari
1. Ioan. 3 tas Dei manet in illo? Sic.n. negligendo extreme indigentem corporaliter, est causa mortis eius, & occidit illū (prout Diuus Ambrosius ait.) Pasce fame morietem, si non pauisti, occidisti. Sic qui non impedit aliquē mori spiritualiter, quod fit p peccatū, est causa mortis & peccati illius. Tertio modo aliquis pōt cooperari peccato alterius, & esse illius causa. proponēdo alicui materiā siue obiectū, qua pposita siue obiecta probabiliter indicat eū ruiturum & peccaturū, & qua non obiecta, non rueret neque peccaret. Si quidem materia est de se illicita, peccat. Sed si non est de se illicita, & hoc facit intendendo ruinam illius, est semper peccatum: ut si mulier pulchra se exhibeat in uia, ut in concupiscentia habeatur a transeuntibus, peccat. Si vero non intendat ruinam, & materia secundum se non est illicita, ut in casu proposito, & habet probabilitatem quod transeūtes occasione accepta incident, in concupiscentiam illius, peccat, si absque causa rationabili se exhibeat, hoc enim esset offendiculum ponere infirmis quod non
1. Cor. 8. licet. Sed adueniente causa rationabili, puta præceptum mariti aut ecclesię, de audienda missa, aut alia necessitas aut euidens utilitas, non peccat, nec est causa peccati illorum: sed ipsorum malitia, propter quam non tenetur cessare a debitis seu necessariis aut vtilibus operationib9, dummodo ruinam non intendat, ut dictum est. Et tum iuramentum & mutuum secundum se non sint illicita materia, sequitur quod si aliquis propter necessitatem aut utilitatem, ut fit in treuga & pace, proponat aut petat iuramentum ab idololatra, quem probabiliter scit p idolum suum iuraturum, & sic peccaturum, dummodo non intendat ruinam, non peccat. Similiter nec petens mutuum ab eo quem scit sub usura mutuaturum. Quia quantum est de se, nihil petit, quod alius licite pręstare non possit. Et sic non est ex intētione petentis quod iuret per idolum, aut det mutuum sub usura, sed ex malitia illius, propter quam non tenetur prætermittere ius suum aut utilitatem suam: & eodem modo dicendum est de eo qui scit iuraturum per Deum verum, sed peieraturum, siue sit pars, siue iudex: quia non petit nisi quod licite pręstare pōt. Peccaret tamen si peteret quod iuraret p idolum, uel quod peieraret aut daret mutuum sub usura. quia utrunque est secundum se illicitum. Sed non peccat, nec cooperatur peccato illius, si simpliciter petat mutuum uel iuramentum: licet ille absque tali petitione non peccaret offerendo mutuum sub usura, tunc enim potest licite uti malitia alterius, & hoc modo redimere uexationem suam: quia ēt Deus utitur peccatis ad aliquod bonum. ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, ut D Augu. ait, & habetur in c. admonet. 22. q. 1. Et idem Publicolæ In Enchi. respōdenti dicit: qui utitur fide illius qui per falsos Deos iurat, non ad malum, sed ad bonum, peccato illius non se sociat. Et eodem modo licet ei qui incidit in latrones manifestare bona quæ habet, quę latrones rapiendo peccant, ad hoc quod non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerūt ad Ismael: Noli occidere nos, Hier. 4. quia thesauros habemus in agro. Nec p hoc inducebant eum ad minus malum, ut vitaret maius: sed offerebant materiā minoris mali, materialiter tantum, hoc est, non pręsentabant ea intensione, ut ille expleret malam voluntatem suam circa illam: sed ad seruandum uitam & redimendam uexationem suam uel proximi tali oblatione aut traditione, utitur peccato alterius in bonum suum, & non inducit ad malum. Vnde apparet quod aliud est inducere ad peccatum uel minus peccatum, & aliud offerre materiam peccati materialiter tantum, quæ de se non est illicita, sed ex malitia peccantis: Ex pręmissis sequitur qđ non licet alicui consulere adulteriū, ut euitet in eo vxoricidiū: Quia Rom. 3. si non sunt agenda nec consulenda mala, vt inde ueniant bona: multo minus agenda aut consulenda sunt minora mala, ut euitentur maiora. Si adducatur in oppositum factum Loth, qui Sodo- Gen. 19. mitis clamantibus: educ uiros istos qui introierunt ad te, ut cognoscamus eos, ait: Nolite quæso fratres mei, nolite hoc malum facere. Habeo duas filias, quæ

necdum cognouerunt viros: educam eas ad vos: Abutimini eis ficut vobis placuerit, dummodo viris iftis nihil mali faciatis. Dicendum fecundum D. Aug. quod pturbatus animo hoc dixit, nec in hoc eum fore imitandum, ut patet ex cap. quod ait 14. diftin. Quia, ut Apoft. ait, fi quis fuorum, & maxime domefticorum curá non habet. infidelis eft, & infideli deterior. Et fi obiiciať illud Diui Petri, vbi dicit quod Loth, & afpectu & auditu iuftus erat, propter quod dictum D. Ambrofius dicit eũ excufandum, uideturque eũ fummæ charitatis efferre, quia minus erat fecundum naturam coire, quam contra naturam de linquere vt in cap. offerebat. 32. qó. 7. Quia ratio adiuncta ex Diu. Paulo, quod non funt facienda nec confulenda mala, ut inde ueniant bona, apparentior mihi uidetur. fequor opinionem D. Aug. Et ad authoritatem D. Petri, refpondet Gloff. Genef. 19. quod Loth. erat iuftus comparatiue ad Sodomitas, fed non erat iuftus in hoc facto. Et fi allegetur dictũ D. Augu. in lib. de Adulterinis cõiugiis, & habetur in c. fi quod verius. 33. quæft. 2. Secundum legem Chrifti illicitum eft fiue adulterá occidere, fiue alteram ducere ea uiuente: ab utroq; eft abftinendum, non illicitum pro licito faciendum. Si enim facturus eft quod non licet, iam faciat adulterium, & nõ faciat homicidium. Quia per illa verba D. Auguft. non confulit, fed folum dicit adulterium effe minus malum homicidio. Quia in principio capitis dixit: Quis enim eft tam demens qui dicat ei fac quod non licet, vt liceat quod nõ licet. Si ulterius adducatur factum Helifæi, qui Naaman Siro petenti: hoc folum eft de quo depreceris Dominum pro feruo tuo: Quando ingredietur dominus meus templum Remon, ut adoret. Et illo inuitante fuper manum meam adorauero. In templo Remon adorante eo in eodem loco, ut ignofcat Dominus feruo tuo, pro hac re. Cui Helifæus refpondit: uade in pace. Per quæ uerba declaraffe uidetur quod licite poterat fuftẽtare manus regis in actu idololatriæ. Quemadmodum ibidem Lyra dicit licitũ effe puellæ Chriftianæ portare caudam dominæ fuæ euntis ad Phanum. Dicendum quod cum

1. Tim. 5. *2. Pet. 2.* *4. Reg. 5.*

illa fuftentatio manuum & delatio caudæ non fint actus de fe mali, fed folum per accidens ex malitia agentis, cooperando illi, non intendendo ruinam ut dictum eft, non eft cooperari peccato illius, fed folum uti ad bonum fuum, vt dictum eft. Et fic quanuis illi actus effent mali, ut procedebant ab imperio interiori regis, uel dominæ, non tamen fequitur quod ille qui cooperabatur ad illum actum exteriorem, uellet illam deformitatem confequẽtem ipfum, ut expreffe apparet ex petitione Naaman. Et fi inftetur: quod qui uult antecedens, neceffario uult & confequẽs quod fcit uel credit fequi ad ipfum. Sed ex illo actu exteriori coram idolo Remõ facto fequebatur deformitas idololatriæ in Domino Naaman, ergo fi Naaman, uolebat illum actum exteriorem, & illi cooperabatur, uolebat deformitatem, & ei cooperabatur, dicendum qđ illa maxima intelligitur, quando confequens eft medium neceffario præcaufandum ab eo qui fua uolitione caufaturus erat antecedens, alias non. Sed illam manuum eleuationem non fequebatur neceffario illa deformitas in domino Naaman: quia poterat alia intentione fuper eum fuftentari. Ideo non fequitur quod uelle illud, quemadmodum is qui iuuat ad actum adulterii uel fornicationis aut furti. Quia ad illos ab agente neceffario fequitur quod uelit deformitatem ei neceffario annexam, licet non cogitet & formaliter non intendat, imo ei conditionaliter difpliceat, abfolute tamen ei placet, & eodem modo dicendum eft de illo qui Pithoniffam confulit. Si allegetur decretum concilii Toletani, quod habetur in cap. duo mala, 13. diftinct. vbi dicitur: Duo mala cautiffime funt præcauenda: tamen fi periculi neceffitas unum ex his perpetrare compulerit, id debemus refoluere quo minori nexu nofcitur obligari. Vbi glo. exponit refoluere, id eft facere. Nec illud confilium confulit minus malum, cum refoluere debeat exponi pro facere aut permittere, vnde adminiftratores reipublicę licite permittũt proftibula, ut uitentur adulteria. Et Apoftolus eft *1. Cor. 7.* fic intelligendus cum dicit: Propter fornicationem unufquifque fuam habeat vxorem,

rem, unde addidit secundum indulgentiam dico, & non secundum imperium uel consilium. Sic debent exponi uerba sanctorum doctorum, si qui uideantur dicere opposita: maxime D. Greg. in moralibus, & habetur in c. Nerui testiculorum Leuiathan. 13. distin. circa finem, vbi dicit minora semper eligantur, id est, eligi permittantur, licitum tamen est totis uiribus dissuadere maiora. Nec talis tooperatur peccato minori, si ille cui dissuasit maius, incidat in minus: quia hoc est de p accidens: Si adducatur D. Tho. qui dicit quod licet sciamus fratrem ex correctione nostra concitandum ad odiũ, dum speramus quod odium paulatim tepescet, & sequetur correctio, possumus corrigere: ex quo ui detur sequi quod licet cooperari fratri ad actum peccati, dũmodo hoc operari uel cooperari non sit sibi allaturum detrimentum salutis. Dicendum quod illa correctio nõ est cooperatio peccati: quia ad illam non sequitur de per se odium, imo apud sapientes sequitur communiter dilectio: sed si sequatur odium, hoc est de per accidens ex malitia correcti, propter quam quis nõ deobligatur a præcepto diuino. Nec Christus induxit Iudam ad malum, cum dixit quod facis fac citius: quia hæc uerba increpatiue dixit ad redemptionem vexationis, ne differret passionem quam ex malitia sua iam actu procurauerat: & eo modo dicendum quo dicitur his qui corrigi non possunt & sunt desperati. Valde despera. Nec Apost. cum dixit, ego de resurrectione iudicor, quia intendebat seruare uitam medio licito, proponendo rectam & fidelem assertionem.

p. 6. lib. 32. c. 55. & 5. 6.

In 4. di. 19.

Ioan. 13.

Act. 23.

Epitome II. Capitis.

APOSTOLVS ex uita gentiliũ conclusit ipsos nõ suis meritis fuisse receptos in gratiã Dei, nihilq; eis profuisse cognitionem legis naturæ, sed eos accusasse. Nunc in hoc capite continuando necessitatem gratiæ, aduersus Iudæos progreditur, ostendens quod nec Iudæi iustificati sunt ex his ex quibus gloriabantur scilicet lege & circuncisione. Et primo. ponit iudiciũ Iudæorum & Gentilium ad fidẽ conuersorum de priori uita, & vtrosque arguit de inordinato iudicio, confutatq; humanum iudicium excludendo causas excusationis scilicet ignorantiã & innocentiam. Postmodum astruit & cõmendat diuinum iudiciũ, ponẽdo diuini iudicii veritatẽ, excludendo contrariam opinionem. Assignat causam & reprobat eam: ostendit periculum & retributionem contemptus ex futuro diuino iudicio ineuitabili. Secundo ibi [qui reddet, &c.] manifestat, astruit, & commendat diuini iudicii veritatẽ quantum ad bona & mala opera, & quo ad personas & mercedem siue stipendia eorum. Et assignando rationem iustæ distributionis Dei circa bona & mala, excludit acceptionem personarum ab eo. Tertio ibi [Non enim auditores] declarat legem Moysi per cuius auditum Iudæi arbitrantur iustificari, non sufficere ad salutem. Deinde manifestat dignitatẽ eorum qui legem sine auditu seruant. commendat insuper in gentilibus legis obseruantiam & probat quod dixerat. Quarto ibi [Si autem, &c.] ostendit quod auditores legis non iustificantur, nisi sint factores quod pertinẽt ad Iudæos: quorum prærogatiuã explicat, quantum ad gentem: quia lex eis data est, & quantum ad fructum legis & quantum ad Deum. Et per respectum ad alios tripliciter se habent ad notitiam legis. Deinde ostendit defectum Iudæorũ quantum ad seipsos, & quantum ad proximos, & per comparationem etiam ad Deum. Postremo in calce capitis ibi [circuncisio, &c.] ostẽdit quod neq; ẽt circuncisio, de qua gloriabantur Iudei, sufficit ad salutem: & deducit rõne cõparando circuncisionẽ ꝑputio, & assignãdo discrimẽ.

Expositio literalis II. Capitis.

PRopter quod,] id est propterea quod malefacientes digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, ea de cã [inexcusabilis es,] scilicet a peccato [o homo oĩs,] siue sis Iudæus, siue Gentilis, [qui iudicas,] i. temeratie damnas & reprobas alium [in quo,] scilicet iuditio, [n. alterũ iudicas,] s. de ocultis de quibus solus Deus habet iudi-

1. Co. 4. Hier. 17. Esa. 51. Mat. 7.

iudicare, ut de cogitationibus cordium & futuris contingentibus, aut contra regulas iustitiæ, quæ requirunt discretionem & examinationẽ, [teipsum condemnas,] id est teipsum condemnabilem ostendis: eadem.nagis quę iudicas,] id est, consimilia in genere vel specie agis quę in aliis cõdemnas[Scimus enim, id est ꝓ certo tenemus per naturalem rationem vel per supernaturalẽ illuminationẽ id quod uos uel nescitis, uel non creditis.s.[quod iudiciũ Dei est ſm ueritatẽ,] id est infallibiliter imminet[in eos,]id est contra eos [qui talia agunt,] & in aliis condemnant ea quæ ipsi agunt, seu eos qui se inuicem temerario iudicio iudicant.. [Existimas autem o homo, qui iudicas,]id est tuo iudicio damnas[eos qui talia agunt & facis ea] quod tibi sit data talis iudicandi potestas vt nõ iudiceris de ea in hoc mũdo; [qđ effugies iudiciũ Dei,] qui.s.modo nõ punit, quia bonus est, & tñ finaliter nihil mali impunitum relinquit, q.d.Si hoc existimas, falsa est existimatio tua. [An diuitias bonitatis eius, id est, copiosam bonitatẽ eius, qua bona peccatoribus largitur solẽ suũ oriri faciẽs super bonos & malos, & pluẽs super iustos & iniustos[& patientiæ,]qua grauiter & contumaciter ex malitia peccantes sustinet, [& longanimitatis eius,] qua peccatores ex infirmitate uel malitia longo tempore perseuerantes expectat, vt ad eum redeant & pœniteant [contemnis.] eas impugnando clamore, & Dei misericordia abutendo.[Ignoras,] tu peccator non ignorãtia inuincibili, sed vincibili, crassa, supina, & affecta, qm̃ benignitas Dei,] id est, pia misericordia Dei differentis pœnam [ad pœnitentiã] id est reconciliationẽ[te] s. peccatorem[adducit,]id est, prouocat, ducit, & trahit, pœnas differendo & bona exhibendo quantũ est de se. Ideo, n.expectat uos ut misereatur Esa. 30. uestri.[Secundũ aũt duritiã tuã,] id est pertinaciam, qua malo adhæres, & qua durus es corde, ut verbũ Dei respuas, [& impœnitens cor,]qđ de pristinis malis non doles, nec futura uitare contendit, sed in eis Soph. 1. ꝑseuerat.[thesaurizas tibi irã,] id est multiplicas, accumulas, colligis, & reponis uindictã & reatũ pœnæ deterius peccãdo [i die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei,] id est in die extremi iudicij in qua iratus apparebit, & ultionem manifestẽ reuelabit, & exercebit super iniquos & sceleratos absque tamen ulla animi perturbatione & sui mutabilitate.

Secunda pars II. Capitis.

[QVI reddet vnicuiq; ſm opa eius,] siue interna, siue externa, nõ qdem ſm æqualitatẽ operũ: quia præmiũ excedit meritũ, sed secũdũ ꝓportione, quia bonis retribuet bona & meliora meliorib.[H s qdẽ qui secũdũ patiẽtiã boni opis,]s. erunt bene dispositi, q patiẽtia Dei bene utuntur, uel ęquanimiter sustinent aduersa, nec propterea cessant a bono opere, sed perseuerant.[Gloriã,]id est Esa. 58. claritatẽ intrinsecã in anima, quę proue Matt. 13. nit ex clara uisione & fruitione diuinæ Ioan. 17. essentiæ, & extrinsecã i corpore quæ fluit 1. Co. 15. a gloria animæ[& honorẽ,]id est reuerentiã quę eis exhibebitur ab omni creatura [& incorruptionẽ,]id est indefectibilem glorię & honoris permansionem: quia illa gloria & honor non erunt transitoria, prout in hoc mundo: ideo accipient coronã incorruptã & immarcessibilem. [quærentib. vitã æternã,] id est qui hac intentione bona operantur, vt habeant vitam æternam, & non vt videantur ab hominibus, vt hypocritæ. [His autem qui sunt ex contentione,] id est, qui veritatem impugnat cum confidentia clamoris, & contentiosi sunt contra proximum, vel contra fidem ex pertinacia ac duritia cordis, pœnitere contemnunt.[& qui nõ acquiescunt veritati.] s. doctrinæ fidei & iustitiæ diuinæ, & peruerse viuendo non credunt veritatem iusti iudicij Dei. [credunt autẽ Soph. 1. iniquitati,[id est, suggerentibus & persuadentibus iniquitatẽ: vel credunt peruersæ ac infideli doctrinæ; vel etiam peccatorũ impunitatẽ, talibus reddentur sequentia, ira, id est, pœna, & vindicta in anima & corpore & qualibet eius parte, ideo dies iudicij dicitur dies iræ, [& indignatio,] quia sibi ipsis indignabuntur. & contra se ipsos commouebuntur propter peccata, quæ cõmiserunt, [tribulatio,] id est punctura dolorum & tormentorum quæ sustinebunt.[& angustia,]quæ in eis consurget, eo quod animus eorum non valebit inuenire remedium contra mala quę time-

timebunt & patientur, undequaq; enim sequetur oppressio & perplexitas, ut nullo modo euadere possint. [in oēm animā hominis operātis malum, Iudæi primū &
Luc. 12. Græci,]i.Gētilis,ꝑponit iudæos: quia iudæis maior pœna debebatur,tāquā scientibus uoluntatē Dei per legem, & eadem ratione nunc maior pœna debetur Christianis,circa idē peccatum.[Gloria aūt honor & pax,]i. perfecta animi trāquillitas, quæ ponitur loco incorruptionis,quā supra nominauerat cōtra angustiā malorū. [Omni operanti bonum, iudæo primū & Græco.]ꝑponit iudæos, quia eis primo ꝑmissa sunt & in eorū promissiones Græci,hoc est Gentiles,introierunt. [Non.n. est personarum acceptio apud deum,]i. distributio prȩter dignitatem & debitum personarum,nō.n.duob. æqualiter se habentib.inæqualiter dat uel tribuit. Quicunq; enim sine lege.s. Moysi a deo accepta peccauerunt,sine lege peribunt.] i.cōdemnabuntur, non propter transgressionem legis Moysi, quam non acceperunt, sed propter transgressionem legis naturȩ. [& quicunque in lege,] id est post legem scriptam & susceptam, [peccauerunt, per legem iudicabuntur,] id est condemnabūtur propter transgressionem legis.

Tertia pars II. Capitis.

[NOn enim auditores legis.] ex hoc ipso quod legem audiunt, quanuis iusti apud homines reputentur, nō tamē [iusti sunt apud Deum,]qui non solū nouit quæ foris patent,sed etiā cor intuetur qui uidet quod in lege contenta & ab eis per promulgationem audita & cognita spiritualiter non capiunt, aut si capiant non ea qua decet intentione, adimplent. [Sed factores legis iustificabuntur,] non quod quasi per opera cæremonialia, iudicialia,aut etiam moralia, iustitiam Dei siue gratiam iustificātem acquirant, cum talis per solam Dei misericordiam merito passionis Christi infundatur: sed quia per huiusmodi scriptȩ legis opera speciali auxilio Dei adimpleta ad iustificationē disponentur,& a deo misericorditer iustificabuntur.[cum enim Gentes que legē,] .s.diuinam scriptam, quæ solis iudæis data est [non habent naturaliter,] i. instinctu & directione naturali ꝑ sinderesim in intellectu practico impressam, qua discernere possunt ea quæ lex facere aut uitare quo ad moralia præcepit,& ꝑ naturā gratia reformatā:[ea quæ legis sunt,faciunt] .i.quæ lex scripta, quo ad moralia mādat. [eiusmodi legē]. s. scriptā per Moysen datam. [ipsi sibi sunt lex,] inquantum funguntur officio legis semetipsos instruēdo & se ad bonū inducendo. [Qui ostendunt Psal. 4.
opus legis scriptū,] id est, firmiter fixum [in cordibus suis,] .i.in intellectu & rōne eorum non atramento,sed spiritu dei uiui [testimonium reddente illis conscientia,],i.applicatione scientiȩ siue cognitionis per sinderesim habita, qua de aliquo iudicatur an bene uel male factū sit,[ipsorum],s.qui talia agunt, quȩ cōscientia nō solū est operū,sed etiam, [inter se inuicē cogitationum accusantiū aut etiā defendentium,]in conscientiis reproborū quæ erunt apertȩ & manifestæ,[in die,]s.extremi iudicii.[cum iudicabit deus] ea quæ nunc sunt[occulta hominum,] de quibus 1. Cor. 4.
nunc homines iudicare non possunt,hoc Act. 10
iudicium Dei certum est.[Secundū Euan Ioan. 5.
gelium meum,]i.a me prædicatum, [Per Iesum christum,] qui constitutus est iudex uiuorum & mortuorum.

Quarta pars II. Capitis.

[SI autem tu iudæus cognominaris,] quod est nomē honorabile tāquām a nobilibus & iustis parentibus deriuatum a Iuda patriarcha filio Iacob,[& requiescis,]persistis & delectaris [in lege,] quasi per eam de credēdis & agendis certificatus,[& gloriaris in deo,] i.in notitia & cultu unius dei, uel in redemptione quam tibi per prophetas nūtiauit,]& nosti uoluntatem eius,] ex doctrina legis & prophetarum,sciens quid ipse ab hominibus uelit fieri,aut nolit fieri [& probas,] id est approbas & commendas,[utiliora] id est meliora & perfectiora eligere nosti,[instructus per legem,] in qua diuersi perfectionum gradus docentur. [Confidis].i.prȩsumis, existimas [teipsum esse ducē[.i. directorem, cæcorum,id est incapaciū ad intelligendum,[lumen eorū qui in tenebris,]ignorātiȩ.[sunt.]s.constituit, [eruditorem insipientium,]i. eorum qui absque cognitione diuinorum sunt,[magistrū infantiū,]i.paruulorum,q. ob defe-

ctum ætatis imperfecti sunt, uel eorum qui rudimentis egent,[habentem formã] perfectionis,ut alijs sint exemplar[scientiæ] in agendis,[& veritatis,]in credẽdis & speculatiuis,[in lege,]scilicet contentis. [Qui ergo aliũ doces, cur teipsum nõ doces?]dicis te esse ducem cæcorũ, cur p rectam uiam a te cognitam non ambulas? confidis te lumen eorum qui in tenebris sunt, cur opera tenebrarum non abijcis? Si eruditor insipientiũ, cur timorem Domini, qui est initium sapiẽtiæ reliquisti? Si magister infantium, cur puer es sensu, & more puerorũ isapias fallas psequeris? [Qui prędicas non furandũ,] i.non esse accipiendum alienũ inscio vel inuito Domino, prout lex dicit,[Furaris,]i. accipis & es socius furũ. [Qui dicis,] tum occulte, tum publice, tum verbis,tum scriptis, [nou mœchandum,] i.non adulterandũ, [mœcharis.] i.adulteraris fidẽ matrimonij frangens.[Qui abominaris] idola, ex præcepto legis sciens nõ esse colẽda. [Sacrilegiũ facis.] i. sacra quę scis esse venerãda,contaminas abutendo his quæ ad diuinõ cultum pertinent,Christum negando, vel sacrũ de sacro auferendo, & in prophanos vsus exponẽdo.[Qui in lege,] siue de
Psal. 77. lege,[gloriaris,]cũ iactãtia dicendo:Quãtũ audiuimus & cognouimus, ea patres
Ps. 147. nostri narrauerunt nobis, &c.&, Nõ fecit taliter omni nationi,&c. [Per puaricationem legis Deũ inhonoras]non exhibendo ei debitam reuerentiã, non obediẽdo mandatis ipsius:q legẽ suscepisti, legẽ relinquis: [nomẽ.n. Dei p vos blasphematur.]i.gloria & fama nominis Dei per vestrã malã cõuersationem uituperatur,[inter Gentes sicut scriptũ est.] quæ propter vestram malam conuersionem arbitrantur legem a Deo datam non esse bonam.

Quinta pars II. Capitis.

[CIrcuncisio quidem,]scilicet corporalis,[prodest tibi Iudæo.] quantũ ad remissionẽ peccati originalis: quia da
Gen. 17. ta est Abrahæ,& ab eo secundũ carnẽ descendentibus.[Si legem] Mosaicã [obserues.] i,custodias & impleas, nõ in sensu literæ, sed spirituali post passionem Christi exhibitã, si Christo ad quẽ te lex dirigit, credas, & euangelium suscipias:quemadmodum professio religiosis prodest, si regulam seruent. [Si aũt præuaricator legis sis.]i.si legẽ trãsgrediaris, & debito modo non impleas. [circuncisio tua] carnalis, [pputium facta est, [i. nõ amplius prodest tibi, q̃ si non esses circuncisus:& sic pręputiatis similis effectus es, quibus gentilitas nõ prodest, sed obest. [Si igitur pputium] i. si aliquis gentilis incircũcisus,]iustitias legis,] i. moralia præcepta & mandata legis quæ sunt de dictamine rationis naturali[Custodiat.]i.seruet,vt per ea quæ facta sũt in cognitionẽ Dei perueniat, & in fide & cultu vnius Dei permaneat: [Nonne pputiũ illius in circuncisionẽ.] s.spiritualẽ:[reputabitur.]i.nonne fructũ circũcisionis habebit cũ imitetur fidẽ Abrahæ quæ reputata est ei & filijs suis per imitationẽ ad iustitiã, in cuius fidei signũ & ptestationem data fuit circuncisio. [& iudicabit id quod ex natura est præputium.]i. gentilis non sententiã proferendo,sed cõparatione facti melioris iudicandum & condemnandum ostendet. [legem consumãs,] eo q legem omnibus viribus suis implet,te.s.Iudęum circuncisum,[qui per literam.] i. legis scripturam, & circunci- Gen. 17.
sionem.] in litera legis scriptam & manifestatam, [præuaricator.] i. transgressor [es legis.] acceptæ quam gentilis non habet. [Non.n.] ille est vere *Iudæus*, [qui manifesto Iudæus est,] i. qui a Iacob originem traxit,[neq; quę in manifesto in carne est circuncisio]quæ.s.videri potest, est vera circuncisio: quia est solũ signum interioris circuncisionis,verum autem si- Infra 1.
gnum non est nisi respondeat illi signatũ. [Sed qui in abscondito Iudæus est.] s. verẽ Iudæus:quia mandata legis, quã Iudæi profitentur ex affectu cordis, quod est absconditum & ab hominibus videri non potest. [Et circuncisio cordis.] s. vera est, quia pp Deũ abiectis vitijs, & adeptis virtutibus ea quę legis Christi sunt obseruat homo,[in spiritu.] in virtute spiritus sancti & secundum spiritualẽ intellectũ legis Mosi,[& non in litera.] i. non secundum 1. Re. 16
sensum literæ grammaticalem. [Cuius].s. circuncisionis interioris [laus] i.manifestatio cum approbatione,[non ex hominibus,]qui solũ vident quę foris patent & nõ interiora, [sed ex Deo est.] qui cor intuetur & scrutatur ac pbat renes & corda.

COM-

COMMENTVM II. CAPITIS,

Propter quod inexcusabilis, o homo omnis qui iudicas.

APOSTOLVS hic supponit iudicium temerariū Gentilium & Iudæorum ad fidem conuersorū, quo iudicabant inuicé de præterita uita. Iudæi arguebāt Gentiles de idololatria & aliis nefandis criminibus. Gentiles vero Iudæos de præuaricatione legis acceptæ: licet tam Iudęi quam Gentiles peccatis quæ sibi inuicem obiiciebant, inuoluti essent. Gentiles quidem ueritatem Dei in impietate & iniustitia detinentes, fuerant præuaricatores legis naturæ & in nephandissimis criminibus inciderant. Ideo eos inexcusabiles esse priore capite dixit. Iudæi etiam accepta lege veritatem Dei in impietate & iniustitia detinuerant idololatrantes. & legem pręuaricantes: vtrique enim populo reuelata fuit iustitia Dei: Iudæis per fidē, Gentibus autem per uisibilia quæ facta sunt: Ideo hic ex præmissis vtrosque arguit de inordinato iudicio, & omnes tā Gentiles q̃ Iudæos in tali iudicio temerario inexcusabiles esse cōcludit, dicens Propter quod, &c. [*In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas*] Hic confutat humanum iudicium, excludendo vnam excusationis causam, s. ignorātiam, quæ excluditur per ipsummet iudicium. Quicūque enim iudicat aliquem de aliquo, quasi male agentem, ostendit se agnoscere illud esse malum, & ex hoc concludit ipsum esse cōdemnabilem. Ideo dicit: inexcusabilis es, quia ostendis teipsum condemnabilem cum iudicas alterū male agentem, quod tamen iudicium de occultis & factis aliorum propter incertitudinem prohibitum est: iuxta illud, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod ad iudicium humanum licitum, tria requirūtur. Primo, quod procedat ex inclinatione & actu iustitię, quæ versatur circa debitum æquale, ut non vltra uel minus quam debetur iudicat siue ascribat fm illud, diligite iustitiam qui iudicatis terram. Secundo, quod procedat ex authoritate & potestate præsidentis: iuxta illud, Tu quis es qui iudicas alienum seruum, domino enim suo stat aut cadit. Tertio, q̧ proferatur fm rectam prudentię rationem siue deliberationem, hoc est, quod sit de certis & non dubiis: fm illud, Ne temere quid loquaris. Quodcunque autem horum trium deficiat iudiciū erit vitiosum. Si desit ęqualitas, erit iudiciū peruersum & iniustum. Si authoritas, erit iudicium usurpatiuum & abusiuum: quia non est maior abusus quam potestatis defectus. Si certitudo aut prudentia, erit iudicium temerarium & præsumptiuum, vt cum homo iudicat de cogitationibus & intentionibus cordium, aut etiam de futuris contingentibus quæ sibi Deus reseruauit. Vnde Apostolus: Nolite ante tempus iudicare, quo ad vsque veniat Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium. Et Hiere. 17. Prauum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? sequitur: Ego Duminus scrutans corda & probans renes. Et Esa. 51. Annunciate quæ ventura sunt nobis in futurum, & dicemus quia Dij estis vos. cum ergo tam Gentiles quam Iudæi de se inuicem iudicarēt absque prædictis requisitis, sequitur quod iudicium illorum erat illicitum: nec poterant se excusare, per ignorantiam. Quia ipso facto quo iudicabant, protestantur se non ignorare: Nemo enim sanæ mentis iudicat de his quæ ignorat. [*Eadē enim agis quæ iudicas.*] Hic excludit aliam excusationis causam, uidelicet innocētiam, quasi dicat: Ideo tu qui alios iudicas, teipsum condemnas. Quia cum ea agas quę condemnas, manifeste ostendis te condemnandum esse & contra conscientiam iudicas. Vnde Christus. Ex ore tuo te iudico serue nequam. & alibi: In quo iudicio iudicaueritis, condemnabimini. & Salomon: Illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus, Et christus, Quid vides festucam in oculo fratris tui, &c. Et Dauid proposita ei a Nathan de alio parabola & intellecta. seipsum condemnauit. Quo circa redduntur inexcusabiles morum institutores. Ideo Seneca Philosophos qui recta docentes, perditis

Margin notes: 1. Cor. 4. Matt. 7. Sap. 1. Rom. 14. 1. Cor. 4. Matt. 5. Prou. 6. Matt. 7. 2. Re. 12

erant moribus, in suum ipsorum conuitium fuisse desertos asseuerat.

Ex his Apostoli verbis nonnulli trahunt quod tam priuati quam iudices publici. qui ex officio alios iudicant & cōdemnant pro peccatis, in quibus ipsi sunt inuoluti, peccant, Quod tamen nō est vsquequaque verum. Ad cuius euidentiam sciendū est, quod si de priuatis loquamur & interiori iudicio, hæc verba [Teipsum cōdemnas. &c.] exponi possunt. i. te condemnabilem absque excusatione offēdis, eum in pari aut simili culpa existas. Si vero priuatus exteriori iudicio, puta correctionis fraternæ iudicat & corrigit alium de peccato, in quo ipse est inuolutus, non peccat, modo absque superbia & scādalo hoc faciat: corrigere enim potest cū humilitate & non per modum obiurgantis, si sit in simili crimine notorio, sed rogantis & se emendare proponentis. Quia vt D. Tho. ait, peccatum non tollit id vnde conuenit homini corrigere delinquentē. Quia cum non tollat iudicium rōnis, sequitur quod per se non contrariatur officio correctionis fraternæ. Nec peccatum reddit hominem indignum correctione contrarie, sed negatiue: & sic exponit D. Tho. si autem loquamur de iudicibus publicis & publice iudicātib. & corrigētib. ex officio, distinguendū est de ecclesiasticis aut temporalib. Ecclesiastici enim iudicantes & corrigentes, ut ministri Ecclesiæ prædicando vel puniendo de peccato mortali in quo ipsi sunt occulte inuoluti, absque cōtritione uel attritione peccant: iuxta illud, Sancti estote qm̄ ego sanctus sum. quia sic indigne vtitur officio prælationis aut prędicationis, ut D. Tho. ait. Et fm̄ alios, quia est suspensus quo ad se, ut habetur in cap. ult. extra de temp. ordin. dn̄s Caietanus super q. 60. artic. 2. 22. D. Thomæ, dicit quod prælatus spiritualis vtens officio suo in his quæ non sunt ordinis, sed iurisdictionis, quanuis sit in peccato mortali occulto, non peccat saltem mortaliter per se loquendo, licet bene ratione scandali. Et ad obiectionem de indigno usu officii, respondet quod non indigne vtitur contrarie aut priuatiue, sed solum negatiue. Et ad decretalem illam dicit quod intelligitur de vtente officio

2. 2. q. 33 art. 5.

In 4. dist. 19. q. 2. art. 2.

ordinis ad quod requiritur consecratio, quæ non requiritur ad usum & actum iurisdictionis, & allegat D. Tho. 3. par q. 64. ar. 6. ad 1. Si autem sit in peccato mortali notorio, & non pœniteat, quidam dicunt illū duplici peccato peccare. Primo, quia officium suum indebite. i. non eo modo quo debet, exequitur. Secundo, quia scandalizat. Et fm̄ hoc dicunt debere intelligi illud: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas & assumis testm̄ meum per os tuum? Tu uero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Si uidebas furem, currebas cum eo, &c. & illud: Qui sine peccato est, vestrum primus lapidē in illā mittat ac etiam dictum D. Ambrosii, quod habetur. 3. q 8. in c. iudicet. ubi dicitur: iudicet de alterius crimine, qui non habet in se quod condemnet: Iudicet, inquit, qui non habet quod putauerit in alio puniēdū. & dicta D. Greg. in moral. quæ habentur in c. qui sine peccato, &c. In grauibus eadem q. Quo ad iudices uero temporales licet sint Dei ministri, non tn̄ ad eorum officium acceptandum vel exercendum egent consecratione. Ideo etiam si sint in peccato mortali, tali de quo iudicant, si peccatum sit occultum, non peccant. Si uero sit notorium, peccant ratione scandali. Ideo Zenocrates semel risisse dicitur, qn̄ vidit magnos latrones, id est iudices & præsides cōdemnare ad suspendium minores. Resolutio ergo D. Thom. est quod illi qui sunt in grauibus criminibus, non debent iudicare eos qui sunt in eisdem uel minoribus, ut D. Chryso. dicit super illud: Nolite iudicare, &c. Et maxime quando illa peccata sunt publica, quia ex hoc generatur scandalum. Si autem nō sunt publica, sed occulta, & necessitas iudicandi immineat, potest cum humilitate arguere & iudicare. Vnde D. Aug. dicit. Primum cogitemus cum aliquem reprehēdere necessitas nos cogit, vtrum tale sit vitium quod nunquā habuimus; & tunc cogitemus nos etiam habere potuisse. vel tale, quod habuimus & iam non habemus, & tunc tangat memoriam fragilitas communis, ut illam correctionem non odium, sed misericordia præcedat. Si autē inuenimus nos in eodem uitio esse, non obiur-

Psal. 49.

Ioan. 8.

Mat. 7.

In lib. de ser. do. in monte.

objurgemus, sed cōgemiscamus & ad pariter conandum inuitemus. [Scimus enim qm̄ iudicium Dei est secundū ueritatē, in eos, qui talia agunt. Hic ostēdit & cōmendat iudiciū Dei de infallibili ueritate. q. d. Ideo dico quod teipsum condemnas, siue te condemnandum ostendis a Deo, qui iudicaturus est uiuos & mortuos. Quia nos qui reuelationē a Deo habemus, certo scimus quod iudicium condēnationis Dei est, & erit secundū ueritatē in eos. i. con-

Iob. 19. tra eos, qui talia agunt, secundū illud Iob

Eccl. ult. Vltra iniquitatis est gladius, & scitote esse iudici. ū Et Salomon: Cuncta quæ fiunt in iudicium adducet Deus. Scimus præterea quod iudicium Dei erit secundū ue-

Ioan. 6. ritatem: cum ipse idem sit ueritas per essentiam, nec mentiri potest nec fallere, aut falli, prout hominis iudicium, quod amore, odio, timore corrūpi potest: Ideo non est semper uerum. Iudicium autem

A 1 Ti. 1. humanum, quod innititur dictis & depo-

Heb. 6. sitionibus testium, non est semper uerum,

Hier. 29. prout Dei, qui propter immutabilitatem a ueritate deduci non potest: ideo est iudex & testis. Vnde & Iob: Non parcam ei,

Iob. 41. quasi uerbis potentibus & ad deprecandum compositis. Et Psal. Iudicabit orbem

Psal. 95. terrę in ęquitate: & populos in iustitia.

Existimas autem hoc, ô homo qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quod tu effugies iudicium Dei?

HIc commendat iudicium diuinum ex ineuitabili necessitate increpando ironicè opinionē contrariā, ac si diceret: Nunquid o homo, &c superioris iudicium non timens, existimas, quod tu effugies iudiciū Dei? Si hoc existimas, ualde erras. Nam Iob dicit: Effugium peribit ab

Iob. 11. eis & Dauid: Quo ibo a spū tuo, & quo

Ps. 138. a facie tua fugiam? Irascitur hic eis Apos. eo q impunitatem sibi promittebāt alios iudicantes. Aduertant circa hoc iudices praesertim psides & principes atque monarchæ, qui se exēptos a iudiciis arbitrantur, quos legum suarū custodes relinquit omnipotens, & fuerunt ouiū pastores. Si iura, quibus subditos cogunt, non solum transgrediuntur, uerum in rē suā summa licentia peruertunt, æstimantes quod nullum eos apprehēdat iudicium, siue quod supererit eis declinādi ptās: notēt qđ Dei iudicio nemo non subditur. Oēs. n. nos, nullo penitus exēpto, manifestari oportet ante tribunal Dñi nostri Iesu Christi,

ut referat unusquisq; prout gessit in corpore, siue bonum, siue malū. Quo fugient 2. Cor. 5.

a spiritu Dei, præsertim ecclesiæ principes, cū D. Petrus eos admonitos fecerit, quod a domo Dei incipiet iudiciū? Et reges perterrefaciet, Sap. 5. & 6. c. maxime cū dicit: Horrendè & cito apparebit, qm̄ iudiciū durissimum his qui præsunt, fiet. Exiguo. n. conceditur misericordia: Potentes autem potenter tormenta patientur. & Apo. Horrendum est incidere in manus

Dei uiuentis: Si plura de uniuersali iudi- Heb. 10.

cio uidere cupis, uide 21. caput nostrarum institutionum theologicarum.

An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis?

HIc ostendit causam falsę æstimationis. Eo enim quod homo in hoc mundo nō punitur pro peccato, existimat se non esse puniendum contra illud, Ne

dixeris in corde tuo peccaui: & quid mihi Ecclef. 5.

accidit triste? altissimus enim est patiens Ecclef. 8.

redditor. Et Salomon. Et enim quia non Prou. 18

profertur cito contra malos sentētia, absque timore ullo. filij hominū perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quod centies facit malum, & per patientiam sustentatur, non liberatur. Ego cognoui quod bonum erit timentibus. Ideo Apost. hic an contemnis? iuxta illud, impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnit. Sed quid contemnit? tria quæ hic Apost. numerat, scilicet diuitias bonitatis patientiæ, & longanimitatis idest copiosā & abundantem Dei bonitatem, qua multa uel multis peccātibus bona ministrat: iuxta illud, Qui solem suum facit oriri

super bonos & malos, &c. & illud: Ape- Mat. 5.

ris tu manum tuam, & omnia imples bonitate. contemnit pariter diuitias patientiæ eius. i. abundantem patientiā, qua sustinet grauiter & ex malitia peccātes, nec subito, prout potest & merentur, exterminat: iuxta illud, Dominus iudex iustus & patiens, nunquid irascetur per singulos dies? Contemnit insuper diuitias lō

ganimitatis, idest copiosā longanimitatē Psal. 7.

Dei, qua non ad horā, aut mensem sed per longa-

quia Deus nunc vindictã non infert, quã infert in illo die pro tempore accepto. Quia per quot dies iudicium protendat incertum est secundum D. August. Vnde Psal. Cum accepero tempus ego iustitias judicabo. Et reuelationis iusti iudicii DEI, quod nũc non creditur esse, aut non uidet esse iustũ. unde Esa. 56. iusta est salus mea vt veniat, & iustitia mea ut reueletur.

21. de Ci ui. Dei.

COMMENTVM II. partis secundi capitis.

Qui reddet vnicuique secundum opera eius.

IN hac secunda huius 2. c. parte Aposto. cõmendat diuinũ vniuersale iudiciũ de sũma æquitate. Aequitatis, n. nõ est, vt vnicuiq; retribuat, nõ ẽm personarum acceptionem, quod paulò post concludet, sed ẽm opera. In pñti. n. seculo non semp redditur ẽm opera. Quia qñq; male operãtib. gratiam largit, prout Diuo Paulo, qui prius blasphemus persecutor misericordiam consecutus est. Sed in die iudicii quando erit tempus iudicãdi secundum iustitiam, implebitur illud: Secundum opera manuum eorum retribue illis. Si dicatur quod retributio futura non videatur æqua, eo quod peccato mortali momentaneo retribuetur pœna ęterna: quia videtur esse contra illud. Secundum mensuram delicti erit & plagarũ modus. Et contra illud, quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Dicendum quod prout D. August. dicit, In retributione iustitię non consideratur æqualitas temporis inter culpam & pœnam. Quia etiam secundum iudicium humanum pro culpa adulterii, quod breui hora committitur, infligitur pœna mortis: in qua non intendit legislator moram occisionis, sed potius q per mortem perpetuo excluditur a societate viuentium. Et ideo non est mirum si peccata commissa contra charitatem, per quam est societas inter DEVM & homines, æternaliter diuino iudicio punitur. Et hoc quidem apparet esse iustum ex tribus. Primo ex infinita dignitate DEI in

1. Tim. 1

Psal.

Deut. 25.
Apoc. 18

quem peccatur. Tanto enim quis grauius peccat, quanto maior est dignitas illius in quem peccatur: sicut plus peccat qui percutit principem, quam qui percutit priuatam personam. Et sic cum per culpam mortalem peccetur in Deum, qui est infinitus, oportet quod infinita pœna ei respõdeat. Et cum non possit esse infinita secundum intentionem, relinquitur quod debet esse infinita secundum durationem. Secundo, hoc idem apparet ex uoluntate qua peccatur. Quicũque enim mortaliter peccat, auertens se ab incommutabili bono, constituit finem vltimum in bono commutabili, propter quod relinquit bonum incõmutabile, prout fornicator in delectatione carnis, & auarus in pecunia. Et quia finis appetitur per se, maxime ultimus: quicunque appetit finem, fertur in illud, volens illud semper obtinere, si aliud nõ obsistat. Vnde ille qui peccat mortaliter voluntatem habet perpetuo in peccato manendi, nisi forte per accidens, sicut quando timet pœnam, vel habet aliquod aliud impedimentum. Vnde conueniens est ut ex quo homo secundum uolũtatem peccatum perpetuo obtinendnm appetit quod æternaliter pro illo puniatur. Deus enim, qui est inspector cordis, maxime ad uoluntatem peccantis attendit. Tertio, idem apparet ex parte affectus peccati, qui est subtractio gratiæ, ex qua sequitur qnod homo quantum est de se, perpetuo maneat in peccato, a quo exire non potest nisi per auxilium gratiæ: Iuxta illud: Homo spiritus uadens, & nõ rediens: Non est autem conueniens ut durãte culpa esset pœna, quæ reordinat culpam. Ideo in perpetuum durat pœna. Pro resolutione igitur dicendum est, quod sicut in peccato duo sunt, scilicet auersio & conuersio: Sic duplex ei pœna respondet. Auersioni respondet pœna damni. cõuersioni uero pœna sensus: & utraque est infinita secundum durationem & non secundum intentionem rationibus iam dictis. Cum aũt dicit. Reddet vnicuique secundũ opera sua nõ est intelligendũ secũdum æqualitatẽ operum: quia præmium excedit meritum. Deus enim remmunerat ultra condignum substantiæ operum prout ex libero arbitrio procedunt, unde

Psal.

de infra: non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, sed non citra condignum gratiæ datę, punit citra condignum cum miserationes eius sint super omnia opera eius: quia de merito eorum potuisset acerbiora tormenta statuere. Ideo hæc uerba debent intelligi secundum æqualitatem proportionum, quia bonis bona & melioribus meliora: & prauis mala, & peioribus deteriora reddet. Aduertendum etiam quod ex hac redditione mercedis, quam reddet Deus vnicuique secundum opera eius, confutatur error Lutheranorum dicentium liberũ arbitrium se habere mere passiue & uelut inanime quoddam: quia si uerum esset, non diceret Apostolus: Reddet vnicuique secundum opera eius. Et quia hunc errorem abunde reprobauimus supra. 1. cap. super uerbo. Propter qđ tradidit eos Deus secundũ desideria cordis eorum, ideo nunc super sedeo. *Infra. 8.*

His qui secundum patientiam boni operis, gloriã, & honorem, & incorruptionem quærunt uitam æternam.

HIc specialiter ostẽdit quod in generali prædixerat de retributione operum. Et primo explicat magnitudinẽ præmiorũ. Origenes. Chrys. Theophylactus, & Caietanus sic legunt & ordinant literam: Reddet vnicuique iuxta opera eius. his quidem qui secundum patientiã boni operis quærunt gloriam honorẽ, & incorruptionem, reddet uitã ęternam, & sic vertunt principium quærẽtibus in uerbum, ut respondeat relatiuo (qui) & coniungunt accusatiuum uitam ęternam uerbo reddet. Alii uero licet uertant participium in uerbũ (quærunt) coniungunt tamen ei accusatiuum vitam æternam, & uerbo reddet coniungunt accusatiuũ gloriam & honorem & incorruptionem, sic ordinantes literam: Reddet unicuique secundum opera eius, his quidem qui secundum patientiam boni operis quærũt vitam æternam, reddet gloriam, honorẽ & incorruptionem: & hæc expositio videtur conformior ueritati & intentioni Apostoli. Quia nostrorum operum intentio dirigi debet in Deum, qui est obiectũ uitę ęternæ. Iuxta illud, hæc est uita æterna, (ut scilicet absque intermissione) cognoscant te Deum, &c. in hac cognitione & fruitione consistit essentia beatitudinis. Gloria aũt & honor & incorruptio sunt qualitates cõsequẽtes. Gloria. n. significat sanctorũ claritatẽ, intrinsecã, qua replebitur mens eorum: secundum illud implebit splendoribus animam tuam. & extrinsecam qua splẽdebunt in corpore. Iuxta illud: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum, & illud. Exultabunt sancti in gloria. Honor uero significat sanctorum dignitatem & reuerentiã, quæ eis exhibebitur ab omni creatura. Erunt enim reges & sacerdotes, iuxta illud, Fecisti nos Deo nostro regnũ & sacerdotes & ulterius cõputabũtur inter filios Dei, sm illud. Ecce quõ cõputati sunt inter filios Dei & illud: Nimis honorati sunt amici tui Deus. Incorruptio aũt significat quod illa gloria & honor non erunt transitoria, prout ea quę sunt in hoc seculo; secundum illud: Illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam, uel etiam incorruptionem corporis: Oportet enim incorruptibile hoc induere incorruptionem. Non est enim uerisimile quod Aposto. admoneret homines ut prius mentis oculum in gloriam defigerent & honorem: quãm uitam æternã, pręsertim Romanos, q nihil aliud q̃ illustres honoris titulos, gloriosũque immortalis nomẽ ambire soliti erãt occasionẽ inde caperẽt, ut in hæc potius bona intẽderẽt, q̃ in uitã æternã. quã primo q̃rere pcepit christus dicens: Primũ quærite regnũ Dei, & iustitiã eius, &c. Iustitia in qua quęritur regnum Dei, siue uita ęterna, est obseruatio mandatorum Dei. iuxta illud, Si vis ad uitam ingredi, serua mandata. quibus præcipiũtur bona opera. Propterea dicit, his qui per patientiã boni operis, &c. Patientia autẽ non dicitur boni operis obiectiue, cum obiectũ patientię non sit bonum, sed malum, sed dicitur boni operis causaliter, hoc est ratione operis ad differentiã patiẽtiæ ratione mali operis: puta furti adulterii & homicidii: Vnde D. Petrus. Nemo autem uestrũ patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus. Si autẽ vt Christianus, nõ erubescat. & Christus. Beati qui persecutionem

Ioan. 17. *Esa. 58.* *Mat. 13.* *Apoc. 1.* *Sap. 5.* *ps.* *1. Cor. 9.* *1. Cor. 15* *Mat. 6.* *Mat. 19.* *1. Pet. 4.*

nem

nem patiuntur propter iustitiam, & sic hic describit Apost. patientes mala ratione boni operis. Ita quod in his uerbis claudit duo ex quibus integratur perfectio vitæ Christianæ, scilicet facere bona opera, & pati mala, propter bonum opus. Vnde D. Iacob. Patientia opus perfectum habet. Et Christus, in patientia vestra possidebitis animas uestras. Vel potest hic accipi patientia pro longanimitate, siue pro perseuerantia, ut s. aliquis a bono opere propter tædium non recedat. Iuxta illud, patientes estote fratres usque ad aduentũ domini & illud, Patienti, id est, perseuerãtia uobis necessaria est. Vnde Christus: Qui pseueraucrit vsq; in finẽ, saluus erit. Per hęc Apostoli verba, Qui reddet, &c. his qui, &c. adeo conuincuntur Lutherani negantes opera facta in gratia esse meritoria, ut nullo modo elabi possint, nisi per meras nugas. Nõ enim potuit Apost. explicatius declarare opera esse meritoria apud Deum, quam dicẽdo quod Deus his qui secundum patiẽtiam boni operis quærunt ipsum, reddet vitam æternam. Merces.n.& præmium quæ idem sunt, & ad idem referuntur, scilicet ad id quod alicui debitum est, ratione operis uel laboris, respondent merito, id est, operi uel labori, propter quæ redduntur. Cum ergo Deus his qui secundum patientiam boni operis quærunt ipsum, reddat uitam æternam, id est claram sui (absq; intermissione) visionem, communicat seipsum, qui est summa merces prout Abrahæ reuelauit, Et Esa. 40. Deus in fortitudinẽ veniet, & merces eius cum eo. & D. Ioã. Ecce venio cito, & merces mea mecum, sequitur euidenter ex terminis quod illi merentur, & quod eorum bona opera, pro quibus talis merces redditur, sunt merita, uel meritoria. Hanc retributionem mercedis ad meritum præcedens alibi declarauit Apost. dicens. Bonum certamen certaui, cursum cõsummaui, fidẽ seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Pro ampliori tamen intellectu & resolutione materiæ ac solutione argumentorum, Notandum est primo, ꝙ quemadmodum reddere alicui iustum precium pro re accepta, est actus iustitiæ. ita reddere mercedem laboris aut operis est actus iustitiæ: Et cum iustitia sit æqualitas quędã & importet debitum, sequitur qđ inter eos solos potest proprie esse iustitia & meritũ, inter quos est simpliciter ęqualitas, & põt esse debitũ. At qui inter Deũ, & homines non põt esse ęqualitas, eo qđ finiti ad infinitum nulla sit ꝓportio: Nec Deus potest aliquid debere homini, cum omne bonum quod habet homo, habeat a Deo, & sit ipsius Dei in esse fieri & conseruari: quare si homo totum quod habet, debet Deo, nec ei satisfacere potest, diis enim parentibus & magistris non redditur æquiualens. sequitur quod homo nihil proprie & similiter potest mereri a Deo, cum Deus nihil possit homini debere: Veruntamen est quædã proportionabilitas inter Deum & hominem, inquantũ vterque operatur ẽm modum suum. Modus autem, & mensura humanæ virtutis, est homini a Deo. Ideo meritum hominis ad Deum non potest esse. nisi ẽm suppositionem diuinæ ordinationis, scilicet ut homo consequatur a Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod Deus ei uirtutem operandi deputauit, sicut etiam res naturales consequitur a Deo per suam operationem quasi mercedẽ id ad quod a Deo sunt ordinatæ. Differenter tamen. Quia homo mouet seipsum ad agendum per liberum arbitrium quod aliæ res naturales non faciunt, ideo actio hominis habet rationẽ meriti, & nõ actiones creaturarũ quæ libero arbitrio carent. Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de rege temporali. Si rex ordinaret quod ille qui faceret certũquid paruæ æstimationis, haberet tale castrũ quod plurimum in ualore excedit opus a rege iniunctum. Si Rusticus impleret ordinationem regis haberet ius ad castrum, non simpliciter & absolute, sed ex ordinatione. Et rex qui ante ordinationem suam nihil debebat rustico, post ordinationem eius & impletionem illius efficitur debitor. præcipue sibi ipsi: quia debitum est ut rex promissionem suam teneat. Sic Deus qui scit omnia nostra esse sua, & nos ei ad maiora teneri, tamen

quia

Iacob. 1. *Luc. 1.* *Iacob. ul.* *Heb. 10.* *Mat. 10.* *Gen. 15.* *Apo. 22.* *2. Tim. 4.* *2. 2. q. 114. art. 1.*

quia ex sua clementia & liberalitate ordinauit, quod si quis libere & bono animo seruiret ei,& mandata eius seruaret, mercedem illi daret. Vnde per Hier.31. erit merces operi tuo, & Christus, Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Consequens ergo est quod Deus præcipue sibi ipsi primo debitor sit, & ex consequenti implentibus ordinationẽ suam, ut homini implenti suam ordinationem tribuat quod pollicitus est,cum mentiri non possit,neque seipsum negare:nec irrita facere q̃ procedunt ex labiis suis, unde dixit Abrahæ,per me metipsum iuraui,quia fecisti rem hac,& non pepercisti unigenito filio tuo,benedicam tibi, &c. Et Dauid, Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. Et Christus, Si quis dederit calicem aquæ frigidę in nomine discipuli, non perdet mercedem suam,& alibi,Qui reliquerit domum, &c. centuplum accipiet,& uitam æternã possidebit, Eam ob rem Apostolus dicit:Omnes nos manifestari oportet ante tribunal christi,ad hoc ut referat unusquisq; prout gessit in corpore siue bonum,siue malũ Et Christus, venite benedicti patris mei ꝑcipite paratum uobis regnum,&c. Assignat rationẽ Esuriui.n.&c. Et si malis ꝑpter mala opera infligũtur tormẽta, cur bonis propter bona opera non dabuntur præmia? Vnde D.Augustinus in Epistola ad Sixtum: Ecclesia in concilio Tridentino, Sessione sexta, canone. 26. Si quis dixerit iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo sunt facta expectare & sperare æternam retributionem a Deo per eius misericordiam & Iesu Christi meritum, si bene agendo & mandata diuina custodiendo vsque iu finem perseuerauerint, Anathema sit.

Mat.19. Ad Ti.1 1.Tim.2 Gen.21. Ps.118. Mar.9. Cor.5. Mat.25.

Secundo notandum est quod homo a Deo dupliciter mereri potest. Ideo apud doctores catholicos duplex dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo. Quoddam uero condigni siue de condigno. Quemadmodum duplex est debitum super quod fundatur ratio meriti, scilicet debitum iustitiæ:& debitum liberalitatis siue honestatis. Meritũ condigni est quando est æqualitas inter opus & mercedem. Et tale est meritum, mercenarii & denarii diurni: tale meritum regulatur æqualitate iustitię. Meritum uero congrui dicitur quando nõ est æqualitas inter opus & mercedem, siue quando redditur merces quæ non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donantis. Aliquid enim cõgruit liberalem & magnificum dare, quod operarius non meretur ex condigno.Quemadmodum factum est illis qui circa undecimam horam venerant.

Mat.20.

Tertio notandum est quod meritum hominis potest dupliciter considerari. Vno modo secundum quod procedit ex libero arbitrio.Alio modo secundum qđ procedit ex gratia spiritus sancti. Si opus hominis cõsideretur primo modo,secundum quem dicitur considerari secundum substantiam operis,tunc cum sit finitum, non est condignitas inter opus & uitam æternam, quæ est infinita, unde sic considerando dicitur infra.8. Non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis sed est congruitas quædam secundum æqualitatem proportionis siue proportionabilitatis. Videtur.n. congruum ut homini operanti & seruanti ordinationem sibi a Deo datam, Deus recompenset secundum excellentiam liberalitatis suæ. Si autem consideretur opus hominis, ꝑut procedit a gratia & motione spiritus sancti,qui est infinitæ uirtutis, tunc est condignitas inter opus meritorium & vitam æternam,vnde Christus, Si quis biberit ex aqua, quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam.

Ioan.4. Infra 4.

Quarto notandum est quod non potest homo mereri totum ambitũ siue omnes gradus gloriæ quam habiturus est in patria: & per consequens neque gratiæ quæ illi respondet secundum illud, Gratia Dei uita æterna, id est, uita æterna correspondet gratiæ, sic quod ille qui erit in maiori gratia, in instanti mortis habebit maiorem gloriam: ideo gradus glorię respondent gradibus gratię. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest propter duo. Primo, quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediate &

forma

formaliter: quia meritum Christi est causa efficiens, & charitas est causa formalis immediata. Secundo, quia ratio primæ
Infra 6. gratiæ pugnat ex diametro cum mercede vel merito, vt optime probat Apostolus dicens. Ei qui operatur merces non
Rom. 11. imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum,
Luc. 17. quasi merces operis eius. Ergo primam gratiam homo mereri non potest. Quia si ex operibus, iam non ex gratia: alioquin gratia non est gratia. Sed cum gratia possit augeri sicut & fides iuxta illud: Adauge
Apoc. 22 nobis fidem. Sic etiam & iustificatio, vnde D. Ioannes. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Illud augmentum quod prouenit ex bono vsu gratiæ, potest homo mereri per actus informatos gratia & elicitos vel imperatos a charitate ex motione & instinctu spiritus sancti. Nec Apostol. In prædicto loco negat meritum aut opera meritoria, nisi respectu primæ gratiæ siue primæ iustificationis. Et si dicatur quod Abraham, de cuius iustificatione ibi loquitur, erat iustificatus antequã crederet promissioni seminis, & per consequens illud augmentum gratiæ suæ secundum iustificationem non meruit. Dicendum quod verum est ex operibus suis put procedebant ex libero arbitrio, sed bene prout procedebant ex gratia & motione Spiritus sancti: quia intentio Apostoli ibi erat ostendere differentiam inter opera quæ sunt hominis pura, siue vt procedunt ex libero arbitrio & gratia. Et sic prima gratia siue prima iustificatio, datur nobis mere gratis ex merito Christi, quod nobis applicatur per sacramenta per quæ coniungimur Christo, vt probat de baptismo infra. 6. Sed augmentum illius gratiæ principaliter procedit a gratia, & minus principaliter a libero arbitrio, quod cooperatur. & ideo meritum attribuitur gratiæ tanquam principaliori. Et sic intelligendę sunt aliæ authoritates quę videntur aduersari. Ex præmissis soluuntur omnia argumenta Lutheranorum, propter quæ nituntur euertere omne meritum. Prout illud: cum feceritis
Luc. 17. omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite quia serui inutiles sumus, &c. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem, & non demerito ex suppositione diuinæ ordinationis. Quia licet homo operando faciat quod debet tamen libere & ex animo facit & implet Dei ordinationem, quia pollicitus est mercedem. Et quanuis ex operibus nostris nihil accrescat Deo, nihilominus tamen meremur ab eo, non quasi ex operibus nostris aliquid accrescat Deo, sed pro quanto ad gloriam & manifestationem eius, id quod ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esaia 64. obijciunt, Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. Quia ibi propheta loquebatur de iustitijs legalibus, quæ inficiebantur ab illo populo malis circunstantijs puta auaritia, cupiditate, ira, inuidia, vnde idem propheta prius redarguerat eos, dicens: Ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Esa. 58. Inficiebant etiam vana gloria maxime Scribæ & Pharisæi: de quibus Christus, Omnia opera faciunt, vt videantur ab hominibus, &c. Ideo illæ iustitiæ sic infectæ erant tanquam pannus menstruatæ, id est, abominabiles, iuxta illud, Non offeratis vltra sacrificium frustra, incensum, abominatio est mihi. Sabbatum & alias solennitates non feram. non quod sint secundum se abominabiles. quia non præcepisset Deus eas seruare, prout fecit. Nec dixisset sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Nec In Exod. & Leuit. dictum fuisset de Iosaphat, quòd bona opera inuenta sunt in eo. cum ergo Iudæi vitiarent illa opera malis circunstantijs, in illis erant abominabiles. Vnde pro Mat. 5. pheta subiungit, iniqui sunt cętus vestri, & manus vestræ (id est operationes vestræ) plenę sunt sanguine, scilicet peccatorum. ideo subiungit lauamini, & mundi estote, auferte malum cogitationum 2. Para. 19. vestrarum ab oculis meis, &c. Vel potest dici quod Esaias loquebatur comparatiue quasi dicat. Si nostræ iustitię quæ sunt finitæ & imperfectæ, comparantur ad iustitiam diuinam, quæ est infinita & perfectissima, inuenientur quodammodo difformes & despectibiles, quemadmodum terra cœlo comparata deformis, &

quo-

quodammodo despecta & abominabilis apparet, licet sit secundum se bona. Et lumen candelæ licet secundum se sit lucidum, tamen per comparationem ad solem causat vmbram. sic iustitiæ nostræ per comparationem ad iustitiam Dei, videntur imperfectæ & deformes. Vnde per Esaiam. 55. Dominus: Sicut exaltantur cœli a terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ a uijs vestris, & cogitationes meæ a cogitationibus vestris. Si Lutherani instent & dicant, quod radix omnium operum nostrorum, quæ est cupiditas vel concupiscentia, est infecta, & peccatum nominatur ab Apostolo, & per consequens rami & fructus siue opera. Dicendum quod si radix accipiatur pro concupiscētia, quæ est potentia naturalis hominis, quæ dicitur appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, non est culpa, licet dicatur peccatum, eo quod aliquando inclinat ad peccandum, tamen non dicitur peccatum imputabile, cum sit propria potentia naturalis a Deo producta, & per consequens bona: secundnm illud, Vidit Deus cuncta quę fecerat, & erant valde bona. Illa etiam destitutio non est culpa, sed pœna. & Apostolus infra pœnam peccati nominat peccatum. Si autem concupiscentia pro actu appetitus sensitiui accipiatur, & ille sit regulatus ratione est bonus. Si vero non sit regulatus, est malus: Nec tamen omnes actus humani procedunt a concupiscentia siue ab appetitu sensitiuo: & ideo appetitus sensitiuus non est radix omnium nostrorum operum, sed voluntas quæ secundum se non est mala, cum sit potentia naturalis, sed efficitur mala & producit fructus malos, quando discordat a ratione, quando vero concordat cum ratione facit fructus bonos, id est opera moraliter bona, & si sit in gratia meritoria: quia etiam arbor mala habet fructus naturales, qui licet sint boni bonitate transcendentali, non tamen sunt boni, id est, delectabiles, vel accepti ab hominibus ad comedendum. Sic licet homo peccator sit arbor mala, nec quandiu est in peccato, possit facere fructus delectabiles & acceptos Deo, siue opera meritoria, pōt tamen facere aliquos fructus conuenientes suæ naturæ, ut dare eleemosynam & honorare parentes: quæ opera nō sunt peccata nec meritoria, sed sunt opera moraliter bona, & apud homines laudabilia.

(Infra 7. — Gen. 1.)

His autem qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati. ira & indignatio, tribulatio, & angustia.

Hic explicat terribilia malorum supplicia, contraponendo retributioni iustorum recompēsationem malorum, quorum tangit culpam duritiam & malitiam, deinde pœnam. Culpam eorum dicit contentionem, quæ potest intelligi de contentione hominis ad Deum, contra quem homo contendere videtur, resistendo mandatis eius: iuxta illud, Adhuc uiuente me & ingrediente vobiscum, semper cōtentiose egistis contra Dominum. Vel de contentione hominis cōtra fidē & euangelij doctrinā: iuxta illud, Noli cōtendere uerbis. Vel de cōtentione hominum adinuicem, quæ contrariatur charitati, quæ est mater virtutum: secundum illud, Vbi zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum. Duritiam vero eorum describit per hoc quod dicit, [Et non acquiescunt veritati.] quod potest intelligi de veritate fidei: secundum illud, Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Vel de veritate diuinæ iustitiæ cui non acquiescunt, veritatem diuini iudicij non credentes. Vnde Ezech. 18: Dixistis non est æqua via domini. vel potest intelligi de veritate vitæ, cui non acquiescunt qui peruerse viuunt. Iuxta illud, Qui facit veritatem, venit ad lucem. Malitiā autem tangit cum dicit: Credunt autem iniquitati, consentiendo diabolo, & persuadentibus iniquitatem. Vnde Salomon: Malus obedit linguæ iniquæ: Vel quia credunt impunitatem malorum: quæ in diuinam redundaret iniuriam. Vnde Sapiens. Ne dixeris peccaui, & quid accidit mihi triste? Vel credunt iniquitati, id est infidelitati, siue doctrinę, quæ est contra fidem. Vnde Aposto. Iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Et quemadmodum Apostolus per patientiam boni operis comprehēdit omnia bona, siue merita: ita hic per hæc tria

(Deut. 31. — 2 Tim. 2 — Iacob. 3. — Ioan. 8. — Ioan. 3. — Prou. 17 — Eccle. 5. — 2. Thes. 2.)

conclu-

cōcludit omnia peccata & demerita, quæ ad hæc tria faciliter secundum prædictas expositiones reduci possunt. Præposuit autem contentionem, eo quod tam Gētiles quam Iudæi de nouo cōuersi erant subiecti disputātes de primatu ut dictū est Quo ad pœnam Apostolus subiungit quatuor dicens:[his autem, &c.] Ira & indignatio, tribulatio & angustia, scilicet paratæ sunt ex illo Thesauro, quem congregauerunt: ut ostendat differentiam inter bonos, quibus Deus reddet, & malos qui sibi accumulauerunt, ut Origenes ait: Quorum duo ultima quidam attribuunt animabus separatis ante iudicium generale, scilicet tribulationem & angustiam
Prou. 1. secundum illud: quando venerit super vos tribulatio & angustia. Tribulatio dicitur a tribulo, qui pungit & affligit. Ideo a tribulationem pertinet omne quod dolorem & tribulationem infert. Vnde Sopho. Vox diei domini amara, tribulabitur in ea omnis fortis. Angustia autem dicitur ex hoc quod animus hominis adeo præmitur, non ualens inuenire remedium contra mala quę timet: uel iam patitur secundum illud Susannæ, An
Dan. 13. gustiæ sunt mihi vndique, & quid eligam
Iob. 27. ignoro. & illud: Nunquid clamorem illius audiet Deus cum uenerit super illum angustia? Duo uero prima attribuunt corpori post resurrectionem & iudicium, vt per iam intelligatur pœna, & uindicta corporalis in iuditio. Vnde Sopho. 1. uocat diem iudicii diem iræ, & per indignationem intelligatur afflictio, quā
Sap. 5. do impii sibiipsis indignabuntur pro peccatis præteritis quæ commiserunt: iuxta illud, Errauimus a uia ueritatis, &c. D. tamne Thom. magis placet, vt duo prima, scilicet ira & indignatio, accipiantur ex parte Dei, cuius ira est dispositio ad puniédum, quę erit malis horribilis. Vnde dicent, montibus & petris cadite super nos, &c. Indignatio uero refertur ad hoc quod Deus peccatores reputabit indignos vita æterna: Vnde dicet, Discedite a me male
Ps. 94. dicti, &c. Ideo Dauid: Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Duo uero ultima accipiuntur ex parte hominis, scilicet tribulatio & angustia, per quæ Apost. comprehendit omnia malorū supplicia, prout per gloriam, honorē, & incorruptionem omnia bonorum præmia.

In omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Greci.

Hic ostendit ueritatem diuini iudicii quantum ad personas, & primo quo ad malos, tum dicit [In omnem animam.] id est contra omnem animam quæ principaliter peccat: & ideo primo ante iudicium generale torquebitur: Quemadmodum enim gloria sanctorum ab anima ad corpus deriuatur. ita reproborum pœna, primo & principaliter est in anima, secundo in corpore, quod cum anima peccauit: quia resurget passibile. & sic primo peccatum & pœna attribuitur animę. Vnde Ezech. 18. Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Dolor enim & afflictio quam habet ex pœna damni, quæ est maior pœna damnatorum, secundum D. Chrysost. redundabit in corpus, ac etiam pæna damni, seu remorsus conscientię. Dicit autem [iudæi primum & Græci.] Quia Iudæis maior pœna debebatur eo, quod ampliorem de Deo & voluntate eius habebant cognitionem per legem scriptam. Vnde Christus: Seruus sciens voluntatem domi Luc. 12.
ni, &. non faciens plagis vapulabit multis. Christiani pariter in eodē genere peccati. puta furti aut adulterii, propter maiorem & clariorem cognitionem Dei, & propter maiora beneficia grauius peccant & punientur quam infideles. Ideo quemadmodum olla magis impinguata magis inflammatur: sic Chistiani, qui sunt beneficiis & sacramentis magis uncti. Vnde A
po. Quanto maiora putatis mereri suppli- Heb. 10.
cia, qui filium Dei conculcauerit, &c. Sed quantum ad totam pænam grauior est pæna infidelium propter peccatū infidelitatis, quod est grauissimū. Vnde D. Petrus
dicit q super incredulos ira Dei manet. 1. per 3.

Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudeo primum & Græco.

Hic manifestat ueritatem diuini iudicii quantum ad personas, bonorum repetēdo duo quæ predixerat, scilicet gloriam & honorem, & loco incorruptionis ponit pacem quæ incorruptionem includit & multa alia comprehendit. Incorruptio enim solum excludit contrarietatem repugnātium: Pax uero ultra illa includit

summam tranquillitatem & requiẽ animi. hæc est. n. illa pax q̃ exuperat oẽm sensum. Nõ aũt pŏt pax hominis esse perfecta, quando quis timet se amissurum bona quæ habet. Sed tunc aliqnis habet ueră pacẽ cordis, quando habet omnia quæ concupiscit, & ea perdere non timet. Vnde Esa. 32. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ & requie opulenta: Et in hac retributione Iudæis primatũ tribuit. Quia eis prædicta fuerũt primo promissa, & in eorũ promissiones, Gentes introierũt. Vnde Christus.
Ioan. 4. Scimus qa salus ex iudæis est. & infra 11. Nolo. n. uos ignorare mysterium ut non sitis uobis ipsi sapientes, quia cæcitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Vnde & in Actibus Apostolorum 13. legitur: Vobis oportebat primo loqui uerbum Dei, sed quoniam repellitis illud & indignos uos iudicastis uitæ æternæ, ecce conuertimur ad Gentes.

Non enim est acceptio personarum apud Deum.

HIc assignat rationẽ prædictæ retributionis generalis faciẽdæ pp opera bona vel mala, in qua non est acceptio personarũ apud Deũ, qui solũ respicit ea quæ habent rationẽ meriti uel demeriti, virtutis aut uitii, boni aut mali, & non di
Act. 10. gnitatem aut prælatură, aut officium, aut diuitias, aut consanguinitatẽ. Vnde D. Petrus: In ueritate comperi quia non est personarũ acceptor Deus. Sed in omni gente qui timet Deũ & operatur iustitiam, acceptus est illi. Et Iosaphat dicebat. Quoniă nõ est apud Deum iniquitas, neq; personarũ acceptio. Et Apostolus Galat. 1.
2 Para. 19. Deus personă hominis nõ accipit. Ad cuius ampliorem euidentiam sciendum est, quod personarum acceptio est peccatum iustitiæ distributiuę oppositum, Iustitia
2. 2 q. 63 a1. 1 autem distributiua æqualiter merentibus, vel demerentibus æqualia præmia vel supplicia retribuit, solum respiciens ad meritum vel demeritum, & non ad causam, quæ ad rem non facit. unde si duobus æqualiter merentibus uni plus daretur, quia consanguineus aut ob aliud huiusmodi quam alteri, esset personarũ acceptio. vel si duobus æqualiter peccantibus, unus minus puniretur altero, quia consanguineus, uel quia aliquando indebite placuit iudici, esset personarum acceptio. uel etiă cũ prælatus graue peccatum subditi dissimulat, fingẽs se nescire qđ tamen scit, & exasperat denunciantes propter inordinatũ affectũ. In remuneratiua uero iustitia acceptio personarũ est promotio indigni per cõparationẽ ad bonum commune, secundum quam absque acceptione personarum illi qui sunt simpliciter minus boni, dum tamen quo ad administrationem sint idoneiores præferuntur. Quemadmodum Deus minus idoneis simpliciter dat gratias, gratis datas, quas non dat melioribus simpliciter: quia cognoscit eos quo ad hoc magis idoneos. Vnde licet Christus amplius diligeret Ioannem quă Petrũ, & sic Ioannes esset simpliciter melior & perfectior in charitate Petro, non tamen pręfecit Ecclesię Ioannem, sed Petrum; quem quo ad hoc sciebat idoneiorem. Si uero aliquis præponat aliquem propter aliquam causam, quæ non facit ad rem, puta quia notus vel consanguineus, duntaxat est personarum acceptio, quamuis ubi consanguinei sunt idoneiores, vel æque idonei essent præferendi: quia saltem in hac re pręeminent, quod magis in eis confidere potest. Vnde Christus quinque consanguineos elegit Apostolos Ioannem & Iacobum fratres: filios Zebedei, Et Iacobum minorem, Simonem & iudam Thadæum. Et quia iustitia distributiua versatur circa debitum, sequitur quod ubi non est debitum, non est acceptio personarum: prout si essent duo qui non egerent recreatione uel ueste, et prælatus uocat unum secum ad recreationẽ, vel dat ei uestẽ, alioquin nõ egent dimisso, non esset acceptio personarum. sed libertas aut liberalitas prælati, Secus si alter egeret. Ex præmissis patet solutio multarum quæstionum, Cur Deus alios prędestinat, & alios non, sed reprobat. Cur ex pluribus peccatoribus aliquos uocat, alios indurat. cur alium alio maiorẽ aut pulchriorem fortiorẽ aut ditiorem fecit, uidetur quod sit acceptor personarum. Dictum est quod ubi non est debitum, non est personarum acceptio. Et cum Deus nihil

hil debeat creaturæ, ex libertate potest dare, quæ & quibus uult, & respondere: An non licet mihi facere quod uolo. Licet enim Deus ut iudex iustus reddat unicuique secundum opera eius, non tamen sequitur, quod propter opera præuisa prædestinet, sed mere gratis, quanuis ultimũ prædestinationis effectum secũdum opera compleat, quemadmodum, & ultimũ effectum reprobationis. Differenter tamen, quia omnium effectuum prædestinationis, Deus est causa effectiua, & non omnium reprobationis: quia peccatorum non est causa effectiua, sed tantum permissiua.

Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

HIC exponit & corroborat prædictã rationem: Quia quod non sit personarum acceptio apud Deum patet. Quia omnes qui peccauerint punientur. Et primo loquitur de Gentilibus, qui non susceperunt legem scriptam, & a Moyse promulgatã; quia tales qui sine lege scripta peccauerunt, peribunt, id est condemnabuntur. sine lege, id est nõ propter trãsgressionem legis scriptæ, quam non habuerunt, sed propter transgressionem legis naturæ, quam habuerunt in cordibus impressam: quia omne peccatum est contra aliquam legem. Nam ut infra 4. dicit, ubi non est lex, nec præuaricatio. Deinde loquitur de Iudæis, qui legem scriptã susceperunt, dicẽs: Et quicunq; in lege peccauerunt, iudicabuntur per hoc quod transgressi sunt præceptum legis. secundum illud, Sermo quem loquutus sum uobis, ille iudicabit eum in nouissimo die. *Ioan. 12.*

TERTIA PARS II. CAP.

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur.

POstea quàm Apostolus confutauit humanum iudiciũ, quod Iudæi & Gentiles mutuo se iudicabant: In hac tertia huius capitis parte, ostendit, quod ea, de quibus Iudæi gloriabantur, non sufficiunt ad salutem. Gloriabantur enim inter cætera Iudæi de lege, cuius receptionem siue auditum putabant sibi sufficere ad salutem, quod excludit, dicens: [Non enim, & cæt. q. dicat. Si pecãtes in lege, iudicentur per legem, sequitur quod non sufficit recipere & audire legem, sed oportet legis opera exhibere, quod est implere & facere legem. Vnde Christus: Omnis qui audit uerba mea hęc, & non facit ea, similis erit uiro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam, & descendit pluuia, & uenerunt flumina & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna. Et diuus Iacobus 1. Si quis auditor est uerbi & non factor, hic comparabitur uiro consideranti uultum natiuitatis suæ in speculo: considerauit enim se, & abijt, & statim oblitus est qualis fuerit. Sed factores legis iustificabuntur: unde Christus: Si quis audit uerba mea & facit ea, assimilabitur uiro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram, & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. fundamenta enim erant supra firmam petram. & D. Iacob. 1. Estote factores uerbi, & non auditores tãtum. & post pauca subiungit: Si quis non obliuiosus auditor legis, sed factor fuerit, hic beatus in facto suo erit. & Dauid. Intellectus bonus omnib. facientibus eum. Sed posset quispiam intrare ex his quæ infra 3. capite dicit. ex operibus legis nõ iustificabitur omnis caro coram illo. & hic dicit quod factores legis per opera legis iustificabuntur, quæ ex diametro pugnare uidentur. Dicendum quod Apost in 3. capite loquitur de prima iustificatione, quæ fit mere gratis. unde dicit, iustificati gratis per gratiã ipsius. Prima enim gratia non potest acquiri per opera pcedentia, sed solum per infusionem eius a Deo. In hoc uerò loco loquitur de secunda iustificatione, siue de cumulo & augmẽto gratię, q per bona opera ex habitu charitatis infuso procedẽtia, meretur augeri. Vnde D. Iacob. 2. Videtis q̃m ex operib. iustificatur homo, & nõ ex fide tantũ. D. Augu. dicit, huius loci interpretatio est quod factores legis, non per opera ante- *In lib. de spiri. & li.*

Matt. 7. *Matt. 7.*

cedentia gratiam, efficientur iusti: sed per opera subsequentia habentur iusti, augentes iustitiam per usum gratiæ. Caue hic, optime lector, ne eo sensu intelligas hic iustificabuntur, quod Lutherani accipiũt & exponunt: hoc est iusti reputabuntur, licet uere iusti non sint, sed quod tales reputantur, eo quod Deus peccatum quod habent, non eis imputat. Aiunt enim qđ iustificari quempiam est iustum a Deo pronunciari: ita tñ quod sicut nonnunquam iudex in foro secundum allegata & probata absoluit eum qui re uera reus est, perinde usu ueniat apud Deum quod est in eum blasphemare, & illius ueritati detrahere. Cum nihil possit illum latere nec ipse peccatum quod re uera inest, nõ imputare. Notandum ẽt ꝙ hic est optimus locus contra Lutheranos, qui dicunt solam fidem sufficere ad salutem. cum audire legem nil aliud sit quam legem & fidem suscipere. Et cum nemo, ut Apo. dicit, iustificetur, nisi morib. legem obseruet. Nec enim solum necesse est iustificato fidem habere, seruare legem, ut augmentum iustitiæ habeat, sed ẽt ut iustitiã seruet. Sed neq; ad primã iustificationẽ sufficit fides, sed requiritur qđ is qui cupit iustificari, facienda curet q̃ fides pręcipit s. pęnitere, sperare, & diligere. Hæc .n. opera, licet non sint iustificationis meritoria, sunt tamẽ præparamenta necessaria: quia nimirum ratione ad vtrunque iustificationis genus protenditur in adulto.

Cum enim Gentes qui legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem nõ habentes, ipsi sibi sunt lex.

HIC ostendit quo modo factores legis, ẽt si non sint auditores, iustificabuntur: Et commendat dignitatem eorum qui legem absq; auditu obseruant, dicens [Cum Gentes] i. Gentiles [qui legem] s. diuinam exterius scriptam, & implicitam [non habent] i. non acceperunt. Non n. Gentibus data est lex, sed iudæis, ſm illud: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestabit eis. Et illud: Legem præcepit Moyses hæreditatẽ multitudinis Iacob. Et Sapiens, Moyses in præceptis iustitiarũ hæreditatem domui Iacob & Israel promissiones posuit. Nihilominus Gentiles [naturaliter ea

Psal. *Deut.33.* *Eccl.24.*

quæ legis sunt.] i. quæ lex mandat. Non quantum ad iudicialia aut cæremonialia, quæ supra naturam Deus illi peculiariter reuelauerat, sed quantum ad moralia pcepta, quæ sunt de dictamine rationis naturalis [faciunt] prout Iob, de quo dicitur, quod erat iustus & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo. unde dicebat: Vestigia eius secutus est pes meus. Vnde Gentiles eiusmodi legem scriptam & explicitam non habentes, & eam obseruantes, ipsi sibi sunt lex,] inquantum. s. officio legis funguntur, quo ad seipsos faciendo, & quo ad alios instruendo & inducendo suo exemplo ad bonum. Quia ut dicit Philoso. Lex est sermo coactionem habens, ab aliqua prudentia & intellectu procedens. Et ideo dicitur quod iusto nõ est lex posita: quia scilicet exteriori lege non cogitur, sed iniustis qui egent exterius cogi: est tamen lex posita iustis, directiue & obligatiue, ut amplius dicemus infra 13. & 1. Tit. 1. Seruare autem libere & uoluntarie legem, est supremus gradus dignitatis in hominibus, ut scilicet non ab aliis, sed a seipsis inducantur ad bonum. Alius gradus illo inferior est eorum qui ab alio inducuntur ad bonum, absque coactione. Alius & sequens gradus est eorum qui coactione egent. Infimus est eorum qui nec coactione ad bonum induci possunt. Vnde Hier. 2. Frustra percussi filios uestros, disciplinam non recipiunt. Notandum tamen quod Apostolus propter præmissa uerba [Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.] nullo modo fauet Pelagianis, qui dicunt mandata legis posse naturaliter ab homine impleri: qa intelligit naturaliter. i. per naturam gratia reperatam, Loquitur. n. de Gentilib. ad fidem conuersis, qui cum auxilio gratię Christi cœperant moralia obseruare. Et hoc modo hunc locum exponit D. Augu. Vel exponi potest quãtum ad substantiam operis per solam legem naturalem absq; scripta, ostendentem eis quid sit agendum, non tamen ſm modũ, nec ad intentionẽ præcipientis, ut Pelagiani arbitrabantur. unde dicebant principium boni & meriti esse a nobis, & facilitatem a gratia, quod merito, ut hæreticum, est

Iob.1. *Iob.23.* *10.Ethic.* *In lib. de na. & gra.*

est condemnatum. Licet enim lumen naturale, quod signatum est super nos, sufficeret ad ostendendum quid bonum & malum, quid agendum fugiendumve, non tamen præbebat remedium contra concupiscentiam, nec sufficienter mouebat affectum. Ideo necessario requirebatur gratia, quam Deus non negat facientibus quod in se est, scilicet pro posse, sequendo naturale lumen rationis, cessando a peccatis, & conando ad bonum ostésum ꝑ lumen naturale: tunc enim Deus sua ineffabili clementia mentes altiori lumine illustrat, scilicet fidei, quo possint in amicitiam seu gratiam recipi. [Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.] Hic exponit quo modo gentes obseruantes legem, quam non receperant, ipsi sibi essent lex. Quoniam ostendunt opus legis, id est morale præceptum scriptum in cordibus suis. Quod quidem accipere possumus per similitudinem legis, quæ ab exteriori homini proponitur, & propter infirmitaté memoriæ hominum scripto tradi consueuit. Similiter illi qui legem obseruant absque exteriori auditu legis, ostendũt opus legis scriptum nõ atramento: sed primo & principaliter spiritu Dei uiui. Secundario uero studio humano, iuxta illud: Describe ea in tabulis cordis tui: ut & hic dicit, [in cordib. suis] non in pargameno, aut in tabulis lapideis aut æreis. secundum illud: Dabo legem meam in visceribus eorum, in corde eorum scribam eam. Non dicit in méte, sed in corde. quod in sacris literis translatum est ad significandum uolũtatem, eo quod cor est membrum in cuius cellulis spiritus vitales & motores ingenerantur. Sic uoluntas est omnium potentiarum motrix. Quare & tota mente, & toto corde iubemur Deum diligere. Vnde quia notitia naturalis iuris non est merè speculatiua, sed practica, quę coniunctam habet animi ordinationem ad opus: idcirco ait in cordibus suis, prout dicit uoluntatem cum intellectu practico dirigente. Sic accepit cor Dauid cum ait: Inclina cor meũ Deus in testimonia tua. Et christus cum dixit, de corde exeunt cogitationes malæ. Nam quæ sunt voluntatis affectus, tales constant cogitatus.

Prou. 3.

Hier. 31.

Psal.

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die, cum iudicabit Deus occulta hominum secundum euangelium meum, per Iesum Christum.

HIc duplici testimonio probat qđ opus legis sit scriptũ in cordibus eorũ qui legẽ absq; auditu obseruant. Vnum testimonium est conscientia qđ nil aliud est quã applicatio scientiæ ad iudicãdum de aliquo particulari opere practico agédo, an sit bonũ uel malũ. Ad cuius euidentiam sciendũ est, qđ dñs Deus in creatione aĩæ infundit intellectui duos habitus indelebiles, qui dñr connaturales: eo qđ sunt ab initio naturę creati. Per unũ, qui dr̃ intellectus principiorũ, dirigitur homo circa principia speculabilia: hoc est circa veritaté & falsitatem omnium propositionũ ad operationem non ordinatorum, cuius habitus directionem sequendo errare non potest, neq; assentire falso, aut dissentire uero: omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quę uersãt hic habitus, in illaq; resoluuntur & reducuntur. Principiũ aũt dicitur proposito ex terminis nota apud oés, ita ut quicunq; terminos ĩtelligit, statim assentit, nec dissentire põt: ut hęc propositio, Omne totum est maius sua parte. Et licet quælibet sciétia habeat sua principia, quę ab aliquib. leges, ab aliis canones, seu regulæ, dñr, ab aliis uero præcepta, ab aliis maxime, oĩa tñ in primũ principium resoluuntur. i. per primũ principiũ ꝓbantur, Primũ aũt principiũ, a quo oĩa alia pédẽt, ĩ speculabilib. dr̃ hæc propositio: Quodlibet est uel non est, vel ut dialectici dicunt, lex contradictoriarum, siue de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul. Quo ad agibilia aũt siue q̃ ordinantur ad operationẽ immanenté uel transeuntem, concreauit Deus aliũ habitũ inclinantem intellectũ practicũ, ad assentiédũ principiis agibiliũ q̃ habent dirigere oés operationes humanas. Et non solũ inclinat ad assentiédũ primis principiis quæ sunt hæc: Omne bonũ est faciendũ & prosequendũ. Et Omne malũ est fugiendũ & vitandum Sed etiã inclinat ad assentiendum his q̃ sequũtur ex illis: De quibus christus: Quæcunq; vultis vt faciant vobis hoĩes, Matt. 7

& facite illis. Et quæcunque uultis ne faciant uobis homines, nec uos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet, id est, præcepta decalogi & prophetæ. Si enim esses dominus & benefactor, uelles tibi credi & honorari: ex hoc sequitur quod credere debemus Deo & ipsum honorare, & sic de aliis præceptis & dictis prophetarũ quibus ipse reuelauit, credere debemus. Id quod inclinat ad sequendum hanc directionẽ, Thologi vocant synderesim, & David uocat lumen domini signatum super nos. Huic synderesi Theologi attribuunt tria officia. Primum est assentire primis principiis agibilium & dependentibus ex illis. Secundum est dissentire oppositis primorum principiorũ. Tertiũ est defendere & consolari illũ, qui sequendo ipsum primum principium, & ea quæ sequuntur agit: & murmurare, accusare, & increpare, si oppositum faciat. Et quantum ad istud officium, dicitur vermis: de quo Esa. vlt. Vermis eorum non morietur in sempiternum. Hæc synderesis est mater conscientiæ, quæ quidẽ consciẽtia non est potentia nec habitus, seu actus. Significat enim sciẽtiam in vniuersali cũ collatione & applicatione ad particulare agibile. Est enim conscientia applicatio scientiæ, id est cognitionis utilis per principia agibilia ex synderesi habitę ad aliquod particulare agibile. Et clarius loquendo, conscientia est iudicium de aliquo particulari agibili, an scilicet faciendum sit, an non, Et an bene uel male egerimus. Et secundum hoc conscientia testimoniũ perhibere dicitur, id est, affirmare aliquid bene uel malefactum: cum iudicat & affirmat de bono, consolatur: iuxta illud, Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, Cum affirmat de malo cõtristatur: secundum illud, Scit conscientia tua quod crebro maledixisti aliis. Vel etiam negare si non sit factum. Vnde fratres Ioseph de pecunia in sacris reperta, dixerunt: Non est in nostra conscientia quis posuerit pecunias in marsupiis nostris. Et si opus sit legitime factum & arguatur ab aliis, conscientia defendit. Sic procedẽdo: dare eleemosinã cum debitis circunstantiis, nõ est malum sed bonum. Ego dedi eleemosynam cũ debitis circunstantij, ergo non malè egi, sed bene. Similiter furari est malum. Ego furatus sum, ergo male egi. Sed non potest aliquis testimonium perhibere, de aliquo opere quod sit bonum uel malum, nisi p hoc quod habet legis notitiam. Vnde ex hoc ipso quod conscientia testimonium reddit alicui de bono uel malo, signum est quod in corde illius opus legis sit descriptum. Aliud autem testimonium est accusatio & defensio: Et quantum ad hoc dicit, [cogitationum] id est cogitationib. [accusantium uel defendentium,] id est, accusantibus & defendẽtibus, more Grecorum, qui genitiuis loco ablatiuorum vtuntur, & hoc inter se inuicem: Insurgit aliquando homini circa aliquod factum aliqua cogitatio accusans, dũ propter aliquam rationem cogitat se male fecisse, Vnde psal. Arguam te, & statuam te contra faciem tuam. Et Esa. 3. Agnitio vultus eorum respondebit eis. Aliquando etiam insurgit aliqua cogitatio defendẽs, dum per aliquam aliam rationem cogitat se bene fecisse: iuxta illud. Non reprehendit me cor in omni uita mea. & inter hãc accusationem & defensionem statur testimonio conscientiæ. Sed quia testimoniũ, accusatio, & defensio locum habent in iudicio, ideo Apostolus. Secundo agit de iudicio, ostendens tempus, cum ait: [In die,] hoc autem dicit non ad designandum temporis qualitatem, sed absconditorum manifestationem: iuxta illud, Illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Quandoque tamen dies iudicii dicitur nox propter incertitudinem horæ illius, secundum illud: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, &c. Dicuntur autem cogitationes accusantes aut defendentes in die iudicii, non illæ quæ tunc erunt: quia tunc unicuique manifesta erit salus uel damnatio, sed accusatio & defensio cogitatioonum quæ nunc sunt, & testimonium conscientiæ, quod nunc est, repræsentabitur homini in illa die, uirtute diuina hoc faciente, & liberante merita conscientiarum, & rationes cogitationum accusantium, seu defendentium. D. August. dicit quod notitia illarũ cogitationum q̃ remanent, nihil aliud esse videtur, vt dicit glo. quam

Marginal notes: Psal. 4 — Gen. 14. — Iob. 27. — 1. Cor. 4 — Matt. 25 — 2. de Ciui. Dei.

quam reatus pœnæ vel meritum consequens. Ostendit insuper Apostolus authorem iudicii, dicens: [Cum iudicabit Deus.] & Dauid explicat dicens: Iudicabit dominus orbem terrarum in æquitate, & populos in ueritate sua. Determinat etiam Apostolus de quibus erit iudicium, cum dicit: [Occulta hominum.] de quibus homines nunc iudicare nõ possunt. Ideo alibi dicit, Illuminabit abscondita tenebrarum, &c. Ostendit pariter doctrinam ex qua habetur fides de hoc iudicio, cum dicit: [secundum Euangelium meum,] id est, a me prædicatum. Vnde Matt.12. Quoniam omne verbũ ociosum &c. Dicit autem euangelium suum, quanuis nõ possit dicere baptisma suum, licet sit vtriusq; minister. Quia in baptismo nihil operatur industria hominis, prout in euangelio prædicando. Vnde alibi dicebat Prout potestis legentes intelligere prudétiam meam in ministerio. Postmodũ ponit cui datum est iudicium, cum subdit: [Per Iesum Christum,] qui scilicet constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorũ. Vnde ipse dicebat. Pater omne iudicium dedit filio. qui scilicet in iudicio apparebit bonis & malis differéter tamé, quia bonis secundum gloriam diuinitatis ad consolationem, iuxta illud: Regem in decore suo uidebunt. Malis autem secundum naturam humanitatis & ad desolationem, iuxta illud: Tunc uidebit eũ omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

Psal. *2.Cor.4.* *Ephe.3.* *Act.10.* *Iona.5.* *Esa.33.*

QVARTA PARS secundi capitis.

Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius & probas vtiliora instructus per legem.

IN hac quarta huius capitis parte, Apostolus ostendit quod auditores legis non iustificantur nisi sint factores, quod pertinet ad Iudæos, quorum fastum mira eloquentia retundit. Primo quippe honestat eos quinque prærogatiuis, quibus præcellere se cunctis mortalibus arbitrabantur. Exorditur a generis & nominis claritate dicens: [Si autem tu Iudæus cognominaris,] Triplex erat olim Iudęis nomen honorificum de quo gloriabantur, vt D. Ambr. dicit. Primo iactabant se filios Abrahæ ob fidei eius meritum dicentes: Patrem habemus Abraham. Nuncupabantur etiam honoris gratia Israelitę a Iacob, propter auctam in ipso eandem fidem. Vnde inter alia eorum honestaméta, alio in loco dicit Apostolus. Israelitæ sunt, & ego. Tertio dicti sunt Iudæi, non a Iuda Machabęo, sed a Iuda Patriarcha filio Iacob, qui dans illi benedictionem dixit, Iuda te laudabunt fratres tui, & non auferetur sceptrum de Iuda, &c. Ob eam causam Christus hoc nomine eos vocauit dicens: Scimus quia salus ex Iudæis est. Eorũ nomen ante Iudam Machabæum legitur in libro Esther, ubi dicitur Iudęis noua lux oriri visa est. Facta.n. diuisione regni Israel tempore Roboan in decem tribubus: & in tribum Iudam & Beniamin, quarum caput erat Iuda: Eo. n. quod in tribu Iuda durauit regnum, lex & Dei cultus, teste Psalmographo, facta est Iudæa sanctificatio eius, & ab eo tempore cœperunt Iudæi nuncupari. Dicit autem eos Iudæos cognominari, caute innuens eos non esse vere Iudeos, qui in manifesto circuncisionem gestãt in carne sed eos qui spiritu circuncisi sunt corde, A genere autem Apostolus ascendit ad legem, dicens: [Et requiescis in lege] Origenes interpretando dicit,] id est, omnem requiem in legis litera collacas, quasi dicat, de hoc tibi places, in hoc quiescis quod legem receperis, quæ agi debeãt, aut vitari certe cognoscis Et ideo nihil méte vacillas, sed firmũ habes intellectũ. Qui.n. vacillat nũquã quiescit in vno sed hinc inde fluctuat. Qui aũt Sapientiæ certitudiné accipit cõquiescit, iuxta illud intrãs in domũ meã conquiescã cum illa. Vel requiescis, id est, nihil tibi amplius ad salutem deesse arbitraris præter legé quã audis. A lege autem Apostolus assurgit ad Deum legislatorem, dicens: [Et gloriaris in Deo.] id est, hoc tibi ad gloriam satis est quod sis peculiaris populus Dei quia de eis scripserat Moyses, Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis eis populus

Ioan.8. *2.Cor.12* *Gen.49.* *Ioan.4.* *Ester.8.* *Ps.* *Sap 8.* *Deut.7.* *Ps.*

peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram, & ob quorum salutem fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra cham, terribilia in mari rubro. Non tamen cõmendat eos a vera gloria, de qua alibi dicit: Qui gloriaẽ, in domino glorietur: non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus cõmendat. Sed subnotat potius de uanagloria, videlicet quod inde insolescerẽt, quod essent a Deo Gentibus prælati, imo prępostere de Deo gloriabantur, ut D. Aug. ait. Quia nõ eo modo quo postulat gratia, q̃ nõ operum meritis, sed gratuito donatur. Sed ita gloriabantur in Deo uelut qui soli meruissent legem accipere, qua sua iustitia arbitrabãtur implere, quod minime faciebant, imo nec poterãt. Commendat deinde eos a fructu legis respectu sui, dicens. [Et nosti uoluntatem eius,] quid, scilicet Deus uelit te facere. Vnde Dauid, Manifestauit uerbum suum Iacob, & iudicia sua Israel. Et infra 12. dicit: ut probetis quæ sit uoluntas Dei. Deinde ponit fructum qui respondet quiescẽti in lege, cum dicit: [Et probas vtiliora instructus per legem,] id est, scis discernere & approbare non solum bona a malis, sed etiã meliora a minus bonis: unde quærebat quidam, quod est mandatum magnum in lege: & hoc instructus p legẽ. Vnde Dauid, Beatus homo quẽ tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.

1. Cor. 1.

l. i. de spi ri. & lite

Mat. 28.

Psal.

Confidis te esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentium formam scientiæ & veritatis in lege

HIc ponit fructus legis per respectũ ad alios, qui diuersimode se habẽt ad legem. Isti fructus sunt quinq; officia superioribus prærogatiuis respondentia, quæ pertinent ad ignorantium eruditionem. Primus iustitiæ gradus, est defectus potentiæ cognoscitiuæ. Sicut enim his qui sunt corporaliter cęci, propter defectum potentię uisiuæ, non potest præberi lumen, ut ipsi per uiam uideant, sed ducuntur & sequuntur palpando: iuxta illud, Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absq; oculis attrectauimus. impegimus meridie quasi in tenebris, incaliginosis quasi mortui. Sic homini, q patitur defectum naturalis luminis, non potest præberi lumen scientiæ, ut ipsi per se videre possint, quid agendum sit, sed præbet eis homo ducatum, ut cæcis, mandando eis quid facere debeant, quanuis illi quibus mandatur rationem mandatorum nõ cognoscant: unde Iob dicebat, Oculus fui cæco. Sic Iudæi de hoc gloriabantur, q̃d essent duces cæcorum, quanuis ipsi essent cæci. iuxta illud, Cęci sunt & duces cæcorum. Et hoc respondet primæ dignitati, qua dicebantur iudęi tanquam uidentes. Quia notus in Iudæa Deus. Secundus gradus iustitiæ est similis eorum, qui licet habeant potentiam, egent tamen lumine: quia sunt in tenebris. Sic homines ꝑpter defectum disciplinę sunt in tenebris interioribus, non illuminati per doctrinam, quib. sapiens potest præbere lumen disciplinæ, ut intelligant quæ mandantur. Et de hoc gloriabantur iudæi. Vnde subdit: [Confidis,] scilicet te esse lumen eorum qui in tenebris sunt. Vnde Zacharias. Illuminare his qui in tenebris, &c. Et hoc respondet ei quod superius dixit, requiescis in lege, quæ profecto lumen est: iuxta illud, Lex domini immaculata conuertens animas, præceptum domini lucidum illuminans oculos. Tertius gradus iustitiæ est defectus instructionis: illi enim qui uisum habent & intellectus lumen sunt in via perueniendi ad scientiam, quam nondum attigerunt, qui dicũtur erudiri, quasi exui a ruditate quæ a principio inest omnibus: cum primo instruuntur: Vnde Sap. Filii tibi sunt, erudi illos: Et refertur ad tertiam supra positam pręrogatiuam [Gloriaris in Deo:] quia nulla est alia perfectior sapientia, q̃ nosse Deum. Quartus gradus est defectus ætatis, & quantum ad hunc dicit Magistrum infantium.] Vnde Esa. Vbi doctor paruulorum qui ignorant prima rudimẽta, scilicet uoluntatem Dei. Et hoc refertur ad id quod prædixerat, & nosti uoluntatem eius. Quintus gradus est eorũ qui sunt iam in scientia prouecti, & isti egẽt a sapientioribus informari, ut habeãt sapiẽtium dicta in authoritate, quasi quandam regulã seu formã. Et quantũ ad hoc dicit, [habentẽ formam scientiæ. Vnde Apost. Formã habe bonorũ uerborum, quæ a me audisti

Esa. 59.

Prou. 29

Mat. 15.

Psal.

Luc. 1.

Psal.

Eccles. 7.

1. Tim. 1

ad Phi. 3 audisti. Et alibi: obseruate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Oportet autem eos qui sic formantur, authoritate maiorum instrui, ut sciant quid sit traditum in lege: & ideo dicit, [Scientiæ:] iuxta illud, Dedit illi scientiam sanctorum, & etiam ut sciant quis sit uerus intellectus eorum quę traduntur in lege, & quo ad hoc subdit [veritatis:] vnde
Psal. Dauid, Emitte lucem tuam & ueritatem tuam. & hoc refertur ad id quod prædixerat, probas vtiliora instructus per legem. [Qui ergo alium doces, te ipsum non doces.] Hic incipit arguere iudæos de transgressione legis ab eis receptæ, & de qua gloriabantur, & allegat quinque defectus illorum, propter quos uidentur pares, vel potius deteriores Gentilibus. D. chry. legit [eos,] interrogatiue, & secũdum hunc modum uerba Apostoli habẽt maiorem vim obiurgandi. Possunt etiam remissius & assertiue legi. Redarguit autem primo eos de trãgressione legis in ordine ad seipsos, dicens: [Quid ergo, &c.] hoc opprobrio illos respergit per comparationẽ ad laudem supra memoratam gentium, qui legem non habentes ipsi sibi erant lex: quasi dicat, illi absque lege instituunt se. Vos autem per eam qua uos alios instruere profitemini, nequaquam erudimini, vosque doctores legis non facitis quæ gentes sine auditione legis faciebãt. [Qui prædicas non furandum furaris.] Hic tãgit defectũ præuaricationis legis in ordine ad proximum, quantum ad res quę furto subtrahuntur, dicens. [Qui prædicas, &c.] Vnde Esa. 1. Principes tui infideles socii furũ. Origenes & D. Amb. mystice interpratantur furtum, nempe quod aduentum Christi, manifestum furabantur, idest celabant imo & negabant [Qui dicis non mœchãdum, mœcharis.] Hic tangit defectum præuaricationis legis in personam proximo coniunctam, quæ per adulteriũ polluitur. Vnde dicit, [Qui prædicas, &c.] Vnde ad huius confirmationem Oseas: Omnes adulterantes quasi
Oseæ 7. clibanus. Et Hier. 5. etiam dicit vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat Origenes & D. Amb. Mœchiam etiam mystice interpretantur, nempe quia Iudæi relicta lege euangelica, adulterium faciebãt cum synagoga: sed omisso sensu mystico quantum ad literalem, dicebat Apostolus quod iudæi oculatius per legem nouerãt grauitatem furti & adulterii, quam gentes: atque ideo prædicabant non esse facienda. nihilo secius tamen ipsi ea faciebant & obseruabant quæ lex decalogi, tã quam lętalia crimina, explicatissima prohibitione, defendebat non modo operis per illa uerba: Non mœchaberis, non furtum facies, sed etiam cordis, per hæc uerba: Non cõcupisces domum proximi tui. Non desiderabis uxorem eius, aut seruum, aut ancillam, &c. Et pro uno boue quinque repetebantur, & pro una ouicula oues quatuor. Sed & mœcho & adulteræ decretum erat capitale supplicium. Gẽtibus autem nec erat tam lucida notitia, neque tam districta animaduersio ob idque iudæi erãt maiori opprobrio digni. [Qui abominaris idola, sacrilegium facis.] Hic tangit defectum præuaricationis legis, quantum ad Deum, dicẽs: [Qui abominaris, &c.] quasi dicat. cognoscis ex prę cepto legis idola non esse colenda, sed solum Deum, & sacra ac sancta eius esse ueneranda, & tu sacrilegium committis abutendo his quæ pertinent ad diuinum cultum: quod quidem fecerunt primo in statu legis. Vnde Malachias, Dicitis mẽsa Mala. 1.
Domini cõtaminata est. Postmodum blasphemando Christum, dicentes eum in Mat. 12.
Belzebuch principe dęmoniorũ, eiicere dæmonia. Vel accipitur hic sacrilegium pro idololatria quæ cunctis aliis criminibus erat in lege abominabilior. Nihil. n. ita erat frequenter verbisq; tam vrgentibus cautum, quam non facietis uobis idolum, uel sculptile, uel titulos erigetis, neq; in signem lapidẽ vt adoretis eum. Ego. n. Dominus Deus uester. & alibi pręcipiebatur eis aras idolorum subuertere confrin Deut. 7.
gere statuas, lucosq; succidere, & sculptilia comburere Et tandẽ ne inferas quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema. Quasi spurcitiam detestaueris ac velut inquinamẽtũ & sordes abominationi habebis. Adeo execrabilis erat idololatria, ut nec tangere eis liceret idolotria, siue idolis oblata: & hoc est quod ait, [Abominaris idola,] scilicet profes sionem legis. Et tamen sępissime atque fœdi-

fœdissimè illa polluti fuerunt, impientissima abominatione, ut ab initio statim acceptæ legis constat, quando aurum cōflarunt in execrandum uitulum, & historijs tam Salomonis q̃ sacris alijs pluribus.

Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per uos blasphematur inter Gentes, sicut scriptum est.

HIc tangit defectum Iudæorū quātū ad gloriam, cum dicit. [Qui in lege &c.] Cum enim lex diuinitus posita sit regula humanæ uoluntatis, neq; nisi diuino munere obseruetur. Sicut eius obseruantia in omnibus bonis operibus ex natura sua cadit in gloriāDei, quia est occasio uidentibus, ut honorent Deū: iuxta illud, Sic luceat lux uestra coram hominib⁹, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrū qui in cœlis est. Et illud, Ex bonis operibus uos considerantes glorificent Deū. Sic uice uersa nulla re tantum periclitatur diuinus honor apud cæteras nationes, quā cū populus, qui imaginē gerit, peculiaris familię Dei cuiusq; curam ipse ꝓprie fert, legē quam profitetur contemnit, pręuaricando. Nam propter corruptos blasphematur doctrina fidei: iuxta illud: Quicunq; sunt sub iugo seruitutis, dn̄os suos omni honore dignos arbitrentur. Ne nomen Domini & doctrina fidei blasphemetur. Vnde Dauid: Vidi præuaricantes & tabescebam. Et in confirmationē huius blasphemiæ propter pręuaricationē, inducit authoritatem Esa. 52. dicentis, Dn̄atores eorum iniquę agunt, & iugiter tota die nomen Dei blasphematur. Vnde Ezech. 36. Populus iste est dn̄i, & de terra eius egressi sunt, & peperci nomini sancto meo, non propter uos, sed ꝑp nomen sanctum meū, quod polluistis, i. male uiuendo, in gentibus ad quas intrastis.

Matt. 5.

1. Pet. 2.

1. Tim. 6.

Psalm.

QVINTA PARS II. CAP.

Circuncisio quidem prodest, si legem obserues. Si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium facta est.

IN hac quinta huius capitis parte Apostolus ostendit quod circuncisio, de qua gloriabantur Iudæi non sufficit ad salutem, ea ratione, qua nec lex. Quia quemadmodum receperant legem, ita & circūcisionem: sed lex absque obseruantia non proderat. Ergo nec ipsa circuncisio absque obseruantia significationis: ideo comparando circuncisionem ad Iudæos, dicit: Circuncisio quidem prodest, quantum ad remissionem peccati originalis, paruulis. Vnde scribitur masculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit, &c. Sed in adultis tunc finaliter prodest, si legem obseruent, prout religiosis prodest professio, si regulam obseruent. Si uerò non seruent, nocet eis. Sic si præuaricator legis sis, circuncisio præputium facta est: ideo non prodest: iuxta illud, Omnes gentes præputium habent, Domus autem Israel circuncisi sunt corde. Quinimo ex hoc sunt magis rei, quia non obseruant quod promiserunt: iuxta illud, Displicet enim ei stulta & infidelis promissio. Et ideo Apostolus, præferebat Gentiles, qui seruabant præcepta iuris naturæ iudæis circuncisis, qui per circuncisionem protestabantur se obseruaturos legis pręcepta, quæ tamen non obseruabant. Vnde Apostolus, Testificor rursus omni circuncidēti se, quod debitor est uniuersę legis faciendæ. Prout nunc baptismus est protestatio legis euangelicę obseruandæ, iō nō prodest christianis absque obseruatione legis euangelicæ: Et cum Apostolus loquitur de utilitate circuncisionis, quod prodest, si legem obserues: intelligit prò tempore, quo lex & circuncisio erant obseruanda ante christi passionem: quia tūc circuncisio habebat efficaciam, non autē potest. Vnde dicebat: Si circuncidimini, Christus nihil uobis proderit. Licet ad plenam Euangelij publicationem circuncisio seruari posset, non ponēdo in ea spē ut sepeliretur synagoga honore.

Gen. 17.

Hier. 9.

Eccle. 5.

Gal. 5.

Si igitur præputium iustitias legis custodiat: nonne præputium illius in circuncisionem reputabitur? & iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consumens, te, qui per literam, & circuncisionem pręuaricator legis es?

HIc comparat circuncisionem ad Gentiles dupliciter. Primo, quo ad hoc quod eius fructum habent Gentiles ob

seruando legem. Vnde dicit: Si circuncisio prodest obseruando legem, & non absque legis obseruatione: sequitur quod si præputium, id est, Gentilis incircuncisus custodiat iustitias legis, id est, præcepta legis, quæ iusta sunt: iuxta illud, Omnia mandata tua ueritas. Nonne præputium illius, quod non erat in eis uoluntaria culpa, eo quod non tenerentur illud rescindere, essetque res naturalis ad differentiam preputii Iudæi: quia si Iudæus haberet præputium uoluntarium, crimen esset illi: [in circuncisioné reputabitur,] id est, perinde erit ei apud DEũ, ac si fuisset circuncisus, quasi dicat, fructum circuncisionis habebit. Ad hoc.n. homo exterius circunciditur carne, ut.s. se circuncidat in corde. Vnde Hier. 4. Circuncidimini domino, & auferte præputia cordiũ vestrorum. Secundo comparat circuncisionem ad Gentiles, ostendens Gentilem propter obseruantiam legis esse preferendũ Iudæo, dicés: [Et iudicabit, &c.] scilicet Gentilis incircuncisus, [consumés legé,] id est, implens mandata legis, [ex natura,] id est per naturalem rationem: quia, ut prædictum est, ea quæ legis sunt naturaliter facit, [Iudicabit,] id est, per comparationem te Iudæum circuncisum iudicandum & condemnãdum ostendet; quia e præuaricator legis, transgrediendo præcepta eius per circuncisioné, & literã legis, quam habes interius in corde scriptam. Vnde de huiusmodi comparationis iudicio dicebat Christus, uiri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista & condemnabunt eam, &c.

Psalm.

Matt. 12

Non enim qui manifesto, Iudæus est: neque quę in manifesto in carne est circuncisio. sed qui in abscondito Iudæus est: & circuncisio cordis, in spiritu, non in litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

HIC assignat rationem prædictorũ, & probat primo, cur circuncisio, uel iudaismus absq; legis obseruatione non prosit. Et quare præputium custodientis legem reputetur in circuncisionem, dicens: [Non enim, &c. [quasi dicat ideo circuncisio præuaricantis legem fit præputiũ, & iudicatur ex præputio custodiente legem. Quia nõ est uerus Iudæus ille, qui solum in manifesto Iudæus est per exteriore habitum siue conuersationem aut per carnalem generationem. Nã ut infra 9. dicit: Non enim qui ex circuncisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ, sed qui filij sunt promissionis. Et similiter, nõ est uera circuncisio illa quæ manifesta est in carne. Illa enim signum dicitur, secundum illud: Circuncideris carnem præputii uestri, ut sit in signum fœderis. Sed non est signum uerum, nisi ei respondeat signatum: ideo si quis Iudæus sit transgressor fœderis, non est eius uera circuncisio: & propter eam causam reputatur præputium, quod in Iudæo est crimen uoluntarium, ut dictum est. Ratio autem quare præputium custodientis legem reputatur in circuncisionem est, quia ille uere Iudęus est, qui in abscondito Iudæus est, id est, qui habet in affectu cordis mandata legis, quã Iudæi profitentur. Vnde Christus. Pater tuus qui uidet in abscondito reddet tibi: Similiter & circũcisio uera est, quæ est cordis in spiritu, id est, per spiritum facta, per quem superfluę cogitationes a corde pręscinduntur: uel in spiritu, id est, per spiritualem intellectum legis & non literæ. Vnde Aposto. Nos sumus circuncisio qui spiritu Dei seruimus. Demum probat pręmissam rationem: manifestum est enim quod iudicium diuinum in omnibus præferendum est humano. Ea uero quæ exterius apparent, siue sit Iudaismus, siue circuncisio, laudantur ab hominibus qui solum uident, quę foris & exterius patent. Sed ea quæ sunt in abscondito bona, laudantur secundum iudicium diuinum: iuxta illud, Homines vident quę foris patent. Deus autem cor intuetur. Vnde relinquitur quod interior Iudaismus & circuncisio præualet exteriori: & hoc est quod dicit: cuius scilicet interioris circuncisionis, laus est non ex hominibus, [sed ex DEO,] qui est inspector cordis, & spiritualem circuncisionem qua uitia præscinduntur, commendat. Ideo uere probata est: iuxta illud, Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat.

Gen. 17.

Matt. 6.

1. Re. 16

2. Co. 10

Epitome

Epitome III Capitis.

APostolus continuando necessitatē gratiæ, postquam ostē ditquod neque Iudaism⁹, ad quē pertinet legis susceptio, nec circuncisio, aut prærogatiua aliqua, siue aliquod priuilegiū psonale, sufficit ad salutem absque legis obseruantia, per quā Gentiles sine exteriori Iudaismo & circuncisione fructum vtriusq; consecuti sunt. In hoc capite obiiciendo prȩmissis, mouet duas dubitationes. Prima est, an Iudæus plus habeat Gentili. Secunda uero est, quæ sit vtilitas circuncisionis: huius secundæ dubitationis solutionem reseruat ad quartum caput. in hoc uero capite primam soluit. Et primo quidē quantum ad prærogatiuam excludit obiectionem, ducendo ad inconueniens, & probat Psalmistæ authoritate cuius excludit. falsum intellectū. Scđo ibi. [Quid ergo præcellimus eos, &c.] Excludit inanem Iudæorum gloriam, qua se Gentibus præferebant, resumendo eos peccato esse subiectos, quemadmodum & Gentiles: quod probat authoritate Psal. applicando eam Iudæis. Deinde concludit quod prædixerat, neminem iustificari ex operibus legis naturæ, uel scriptȩ, cui⁹ effectū dicit cognitionem peccati. Tertio ibi: nunc autem ostendit Iudæos & Gentiles esse æquales, quantum ad statum gratiæ subsequentis, proponendo habitudinem quæ comparationem iustitiæ ad legem & Prophetas: assignat etiam causam iustitiæ & eius communitatem. Quarto ibi [Vbi gloriatio tua, &c.] excludit gloriationem Iudæorum, qua gentibus se præferebant & assignat causam exclusionis & subiungit modum ostendens quod iustitia fidei æqualiter se habet ad omnes, eo quod vnus sit Deus omnium. Concludit tandem quod fides legem non destruit, sed statuit, implet atque perficit.

Expositio literalis III. capitis.

QVID ergo amplius Iudæo est, aut quæ utilitas circuncisionis?] id est, si prædicta in præcedenti capite uera sunt, scilicet si præputium legem implendo in circuncisionem reputatur, &c. Quid amplius seu maius, digni⁹ & eccellentius per legem datum est iudęis, qui sunt populus pecculiaris Dei, & quæ vtilitas fuit tanti & quasi importabilis oneris carnalis circuncisionis, quæ fuit signū fœderis. [Multum p omnem modū,] id est, multa ex lege data priuilegia fuerunt iudæo communicata & annunciata. & per omnem modum, scilicet corporalem & spiritualem; per corporalē, quia Deus pluit iudæis manna in deserto, & introduxit eos in terram promissionis mele & lacte manantem, eos opibus ditando, & per modum spiritualem etiam multum. [Primum quidem] quantum ad contemplationem diuinorum etiam multum: [Quia credita,] id est, annuntiata & communicata [sunt illis eloquia Dei,] id est, sermones, locutiones, pollicitationes quas audiiut populus per legē Dei & per Prophetas, quȩ non fuerunt communicata aliis nationibus, sed illis tā quam amicis & peculiari populo Dei. [Quid enim,] scilicet obfuit siue nocuit iudæis credentibus, aut prærogatiuæ eorū, aut promissioni eis factæ de uero Messia. [Si quidam illorum,] scilicet iudæorū, [non crediderunt,] verbis Dei aut Prophetarum eius, quæ multifarie. multisq; modis locutus est eis [Nunquid incredulitas illorum,] scilicet qui credere noluerunt, [fidem Dei,] id est, quam credentes habebant de Deo, uel fidelitatem & promissionem Dei quam fecit Abrahȩ. [euacuauit,] id est, abstulit, reuocauit, siue uacuam & inanem reddidit, aut irritam fecit. [Absit,] hoc scilicet ab humanis cordibus, ut credant quod propter incredulitatem aliquorum Deus ea quæ processerunt ex labiis suis fecerit irrita [Est autem,] id est, est enim, [Deus verax,] secundum se & per suam essentiam, & fidelis in promissis inuariabilis & immutabilis, qui & mentiri non potest. [Omnis autem homo,] scilicet purus, aut non specialiter præseruatus a Deo, ex natura sua [mendax,] id est, mutabilis, uariabilis, & defectibilis: & sic mentiri potest, & reuocare quæ semel promisit, sed non Deus, maxime incarnationem filii sui quæ pertinet ad prophetiam prędestinationis. [Sicut

Deu. 7.
Psal.
Heb. 1.
Gen 15
heb. 10.
Ioan. 6.
mala. 3.
Iacob. 1.

[Sicut scriptum est,] quo ad primum, q.a quo ad secundum est omnibus manifestum: & scribitur Psal. 50 [ut iustificeris] scilicet tu Deus qui semper iustus es, rectus, fidelis, & uerax agnoscaris & appareas, [in sermonibus tuis] i. in promissione filii tui, quam fecisti Dauidi, quā quidā dicebant Deum reuocaturū propter peccata eius, ac ēt in promissione ueniæ credentibus & uere penitentib. [& uincas,] implendo. s. promissionem tuam ꝑualeas, [cum,] male & perperam, [iudicaris] ab hominib. mendaciter dicentib. quod propter peccata hominum promissiones tuas credentib. factas, non sis impleturus, sed reuocaturus [Si autem [vt nobis iniquis vr, [iniquitas nostra iustitiā,] id est, ueritatem & sanctitatem [Dei commendat] i. si iniquitas hominis & directe & per se ordinetur ad commendandā & manifestandam iustitiam & ueritatē diuinæ promissionis, sic quod hoc aduerbiū, ut in prædicta authoritate teneatur causaliter & non consecutiue, sequeretur magnum inconueniens, cui respondere non posse-tis. Ideo dicit [quid dicemus] i quomodo sustinere poterimus inconuenientia q̃ sequuntur, quorū primū est, quod Deus esset iniquus. [Nūquid iniquus est Deus] q. d. hoc vr sequi, si dicamus qđ peccata nostra directe ordinantur ad cōmendandā iustitiā Dei. [qui infert iram] i. uindictā & pœnam pro peccato quia tunc peccatū non esset dignū pœna, sed ꝑmio, cum per te Deus directe ordinauerit ad cōmendandā iustitiā eius. & sic Deus puniens hominē ꝓ peccato, esset iniquus & iniustus. [Secundum hominem dico,] id est, sm̄ illorum hominum argutiā loquor: quia non sic debemus loqui de Deo, sed potius omni cum reuerentia & honore. [Absit] s. a nobis, ut dicamus deum iniquū aut iniustū [Alioquin q̃o iudicabit Deus hunc mundum. [i. si Deus sit iniquus & iniustus q̃o conuenit ei quod sit iudex uniuersalis & supremus totius mundi, cū oporteat supremum in quolibet genere esse infallibile, sicut primum mouens immobile, & supremū iudicem non iniquum, sed maxime iustum esse. [Si enim ueritas Dei,] quæ est ipsemet Deus, [in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, [id est si prout aliqui dicunt, propter meum mendaciū, quod est peccatū, ueritas Dei manifestetur, luceat, abūdet, & crescat in gloriam ipsius, & ipsum laudabilē facit: Hoc est, Si mendaciū meum directe ordinetur in gloriam Dei, [Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor.] i. si ego dico quod Deus est uerax, omnis autem homo mendax: &, Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, & quod lex subintrauit, ut abundaret delictū cur iudicor ab hominibus tanquam peccator pro mendacio, ex quo in gloriam Dei directe ordinatur: non. n. deberē iudicari tanq̄ peccator, sed tanquā ꝓmotor gloriæ Dei. [Et non sicut,] ego & cæteri Apostoli ꝑdicta prædicantes, [blasphemamur, & sicut aiunt quidam] iniqui & peruersi imponunt blasphemando & deprauando dicta nostra: maxime illud: Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et dicunt [nos dicere faciamus mala ut ueniāt bona] i. quod homines debent facere mala, ut cōsequantur maiora bona, & ut crescat & abundet gloria Dei, & quod nos mentimur prædicando superabundantiā gratiæ propter gloriam Dei. [Quorum,] id est, eorum qui faciunt mala, ut ueniant bona, & qui hæc falso nobis imponunt, [damnatio, iusta est.]

Iacob 11

Infra 5.

SECVNDA PARS III. Capitis.

QVID ergo] nos iudæi ad fidē conuersi de nobis ipsis iudicare ualemus, quod ideo quia credita sunt nobis eloquia Dei, [præcellimus eos] scilicet Gentiles etiam ad fidem conuersos & eis præferendi sumus tanquam digniores, de qua prelatione erat quæstio inter eos. [Nequaquam,] id est, non nunc secundum statum gratiæ & conuersionis, licet bene quantum ad statum, quē habebant iudęi tempore legis ante Christum: quia dictū est qđ amplius erat iudęo per oēm modū [Causati. n. sumus] id est, causando & ratiocinando causas & rationes adduximus & probauimus, quare iudæi Gentiles non pręcellant, & maxime ostendimus. [iudæos & Græcos,

cos omnes,] tam Iudæos quam Gentiles [sub peccato esse, id est, peccatores fuisse & magnis criminibus subiectos extitisse [sicut scriptum est,] de Iudęis maxime
Psal. 13 qui se magis iustos arbitrabantur. [Quia, non est iustus quisquam,] ex seipso, tanquam ex seipso sine gratia Dei. Vel quisquam malorum.[non est intelligens,] ex seipso habens discretionis rationem, nec ad intelligendum Deum, & ea quæ Dei sunt cogitare, siue in lege naturæ, siue Mosaicæ, siue gratiæ.[aut requirēs Deū,]
2. Cor. 3. id est. qui requirat quo modo voluntatem Dei implere debeat, aut seipsum ad eum dirigere debeat.[omnes declinauerunt,] scilicet a Deo & ab eius regula retracti p originale & actuale peccatum D. Virgine excepta, [simul,] id est, omnes congregati aut considerati,[inutiles facti sunt,] id est, non valentes finem uel utilitatem ex
Luc. 17. seipsis consequi: [Non est qui] ex se, [faciat bonum, scilicet opus Deo gratum si ne Dei speciali auxilio, scientes facere mala bene facere nescierunt.[Nō est usq; ad unum,]id est, præter quā vnus. s. Chri-
Sap. 4. stus, qui solus absq; merito alterius fecit humanæ redemptionis bonum: nullus. n. purus homo est qui ex se faciat bonum perfectum. [Sepulchrum] spirituale, in quo reponuntur & exeunt peccata, [Patens]id est, apertum & non clausum, vnde exiit fœtor & abominatio peccatorum, [est guttur eorum,] ad exalandum turpiloquia & alia colloquia praua, quæ bonos mores corrumpunt audiētium.[Linguis suis,] suauia & blandia verba depromentes[dolose agebant,] alia proferēndo ore & alia meditanto corde, ut adulatione proximum decipiāt. Venenum aspidū sub labiis eorum.) quia scilicet talia uerba ex eorum labiis procedunt, quæ insanabiliter proximos intoxicant corporaliter uel spiritualiter.(Quorum os maledictione,) id est, maledicis verbis quibus aliis maledicunt,(& amaritudine,)id est ad amaritudinem proximos ducentibus improperiis, conuitiis, detractionibus, & contumeliis.[plenum est,)id est, abundat: ut quasi semper ab eo fluant maledicta & blasphemiæ. (Veloces,) id est, prōpti & cito ac subito currentes.(pedes,)spirituales: qui sunt affectus(eorum] scilicet iniquorum hominum, (ad effundēdum sanguinem)christi & sanctorum, ad faciendum quęcunque grauia peccata in Deum & proximum festiui. Contritio & infelicitas,) id est, pœna, acerbitas & miserāda felicitatis priuatio,[in uiis eorum,) id est, prouenit aliis ex operibus & actionibus ipsorum, quibus progrediuntur in hoc mundo. Et hoc, scilicet quia', (& uiā Matt. 19
pacis,) quæ est mandatorum obseruantia quæ ducit ad pacem & uitam æternam, (non cognouerunt,)id est, cognoscere, acceptare, & sequi noluerunt. (Non est timor Dei)scilicet filialis, qui est initium sapientiæ (ante oculos)mentis (eorum,) ut retrahet eos a malo, in quo obstinati sunt. (Scimus autem) nos Apostoli, & alii quibus Deus dedit suæ legis cognitionem.(quoniam quęcunque lex) siue naturalis, siue diuina, Mosaica & Euangelica,(loquitur,) declarando uel præcipiendo,(his qui in lege sunt, id est, ad quos lex datur & qui legem profitentur, (loquitur,) & sic prædicta uerba. Psal. non intelliguntur de Gentilibus, sed de Iudæis, quibus lex data est ac etiam Prophetæ, declarantes legem & docentes ac informātes & reprehēdentes mores dati sunt, (vt omne os obstruatur) id est, obmutescat & claudatur a sua gloria, vt amplius gloriari non possit se suis meritis, sine Dei gratia salutem consequi posse. (& subditus fiat omnis mundus.) non solum Gentilis, sed ēt Iudæus culpam suam agnoscēdo. Et totum bonum quod habet attribuendo, & in omnibus obediendo[Deo. Quia ex operibus legis,] siue naturæ, siue Moysi scriptæ, fidē præcedentib[9] aut insensu carnali obseruatis,[Non iustificabi- Gal. 2.
tur omnis caro coram illo,] id est, nullus homo peccator, qui dicitur caro, tanquā carni subiectus, iustificabitur coram Deo propter opera legis naturæ uel Moysi. Quia si ex lege iustitia esset, Christus gratis mortuus fuisset.[Per legem enim,] siue naturalem siue diuinam, [cognitio peccati,] sed nō eius consumptio aut ablatio. Quia q̄uis lex sufficiat ad cognitionē peccati, non tamen sufficit ad reprimendam concupiscentiam, aut ad delendum peccatum, siue ad iustificandum hominē. Ideo necessarium est aliud remedium. s.

gratię,

gratię, qua concupiscentia reprimatur, & facultas legis implendæ detur,

TERTIA PARS III. Capitis.

NVnc autem,] id est, tempore gratiæ & legis Euãgelicæ christo aduenié te[sine lege,] id est, absque legis naturæ & Moysi imperio aut auxilio. [iustitia Dei,] qua ipse iustus & fidelis est adimplés promissa de iustificatione hominum, Vel iustitia, id est, christus, qui satisfecit diuinæ iustitię patiendo pro nobis, & iustificationem nobis meruit. [Vel iustitia Dei] id est: gratia DEI qua quis formaliter iustificatur a Deo. [Manifestata est.] id est declarata est Gentibus ad fidem conuersis per christi doctrinam ac eius miracula ac facti euidentiam, ut firmius credant cæteris. Testificata a lege & Prophetis, [id est, testimonio legis & Prophetarum approbata & pronunciata. [iustitia autem Dei,] id est, gratia Dei qua iustificamur a Deo, [per fidem Iesu christi,] scilicet est manifestata. Quia in ipsa iustificatione primus motus mentis tédens in Deum, est per fidem. & ideo iustitia Dei dicitur inchoari per fidem, & perfici per spem & charitatem, quæ licet simul tempore infundantur & tendant in Deum, fides tamé prioritate & ordine naturę dicitur prior [in omnes & super omnes qui credũt in eum,] scilicet christum, siue sint iudęi siue Gentiles. [non enim est distinctio,] scilicet inter iudæum & Gentilem apud Deum quo ad modum & necessitetem iustificationis: uterq; enim iustificatione egebat, [Omnes enim peccauerunt] in Adam primo parente, peccato originali, & post rationis usum peccato actuali. Si ergo peccauerunt, & per se iustificari, ut prædictum est, nequeũt: sequitur, [& egent gloria Dei,] id est gratia quæ est gloria Dei quia per eam gloriosus apparet Deus. [Iustificati gratis,] id est, sine meritis præcedentium operum, [per gratiam ipsius,] scilicet Dei & gratuita eius dona, ac etiã] per redemptionem,] id est, pœnæ satisfactionem, [quæ est in Christo Iesu,] id est, quæ facta est per Iesum Christum, per quem solum & non aliũ fieri poterat [quem,] scilicet christũ. [proposuit,] id est, pro omnibus qui non habebant vnde satisfacerent, posuit, & dedit [propiciatorem] misericordiæ, & satisfactoré reatus pœnę, [per fidem,] id est dirigéte fide. [in sanguine ipsius,] scilicet pro nobis effuso: quia ut satisfaceret pro nobis cõgruebat vt sanguinem suum effunderet, & pœnam mortis subiret, quam homo per peccatũ incurrerat, [ad ostensioné iustitiæ suæ,] i. ad hoc ꝙ deus iustitiã. i. misericordiam & gratiã suã promissam ostéderet necessariã & hoc [ꝑꝑ remissioné præcedétiũ delictorum. In hoc enim quod præcedentia delicta remisit, quę lex remittere non poterat neq; homines ab eis propria uirtute liberari, ostédit qđ necessaria erat hominibus iustitia & gratia sua, ut iustificarentur a Deo per sanguiné, per qué remitterétur præcedentia delicta, ac etiã præsentia, q̃ ante Christi passioné [erant in sustentatione Dei,] quia patiéter eos sustinebat, nec pro eis damnabat credentes & pœnitentes, nec etiam ab eis reddebat totaliter absolutos cum adhuc detinerentur in sinu [Abrahæ.] non quidé sustinétes pœnã sensibilem sed expectantes introire in gloriam per Christi passionem. Et hoc [ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore,] scilicet gratiæ. i. ut in hoc tempore gratiæ iustitiam & misericordiam promissam perfecte ostenderet, plenam peccatorum remissionem tribuendo, & aditũ gloriæ exhibendo. quod non faciebat patribus antiquis ante Christi passionem [ut sit: [id est, ut manifeste appareat,] ipse iustus [a seipso in promissis peccata remittendo.] & iustificãs eum qui ex fide est Iesu Christi, id est, qui per fidem Iesu Christi credendo Iesum Christum propitiatorem, & satisfactorem, accedit ad DEVM.

Gen. 22. Exod. 12. Esa. 53. Gen. 3.

QVARTA PARS III. Capitis.

VBi est ergo gloriatio tua,] o iudęe qui in lege Moysi, ex qua non est iustitia, gloriaris vel o Gétilis, qui gloriaris in obseruatione legis naturę, ex qua etiã non est iustitia qua iustificetur homo

exclusa

exclusa est, [id est sublata & procul abie cta. Quia ex quo sine lege Moysi & naturę est iustitia, & ex quo communiter es sub peccato, & ex quo ambo iustificamini per fidem Iesu Christi, non habetis occasionem gloriandi siue glorificandi & extollendi uos vnus super alium, sed [per quam legem?] est, scilicet exclusa glorificandi occasio? [Factorum? [idest an per legem veterem, quæ facta & opera præcipiebat hominibus? [non,] quasi dicat, certum est quod non. Cum, vt dictum est, ex operibus non iustificetur omnis caro coram Deo, [sed] exclusa [est per legem fidei,] id est euangelicam siue gratiæ, quę ut dictum est, iustificat, & facultatem operandi & obseruandi legem tribuit dirigéte fide. [Arbitramur enim iustificari hominem,] siue iudæum, siue Gentilé, [per fidem,] scilicet Iesu Christi, uel de Iesu christo propiciatore per sanguiné ipsius. Non quidem effectiue: quia hoc modo est Deus qui iustificat, neque formaliter & denominatiue, quia hoc pertinet ad ipsam gratiam, quia paulo ante dixit, iustificati gratis per gratiam ipsius. Sed directiue. fides enim est quæ primo nos dirigit ad Deum gratis nos iustificantem. Sine operibus legis,] scilicet Moysi, quæ data est iudæis, & non Gentilibus. [An iudæorum Deus tantum,] ut scilicet solos iudæos iustificet? [Nonne & Gentium,] scilicet est idem Deus? [imo & Gentium.] quia non solum iudæos, sed etiam Gentiles creauit eiusdé naturæ specificæ capaces iustificationis & glorię sicut iudæos: & ideo eis prouidet, eosque gubernat & dirigit quéadmodū iudeos. [Quoniam quidé unus est Deus, id est creator, gubernator, & prouisor [omnium, qui iustificat] scilicet de quolibet genere hominum, & per eādem causam, & sic iustificat [circuncisionem,] id est, iudęos circuncisos, [ex fidę,] scilicet Christi: quia fides est prima causa ex qua processit circuncisio & cætera sacramentalia. & sic iudæos iustificat fides, sicut quędam causa prima per quasdam causas medias. [& præputium, id est, Gentiles incircuncisos & præputium habentes etiā iustificat. [per fidem,] scilicet eiusdem Christi qué proposuit propiciatoré. Et sic Gentiles immediate per eandem fidem, iustificantur absque antiquis cęremoniis. [Legé ergo destruimus per fidem?] id est, an hoc quod dixim⁹ homines iustificari per fidem sine operibus legis uolumus destruere & eneruare legem Mosaicā. [Absit,] hoc scilicet a nobis. Quia non præteribit iota vnum, aut unus apex a lege, donec omnia fiant. [Sed legem statuimus,] id est, per fidem legem perficimus & statuimus. Non enim uenit Christus soluere legé aut Prophetas, sed adimplere, quo ad iudicialia & cęremonialia, quę statuūtur & implentur, per hoc quod veritas significata per ea in fide Christi exhibetur, ac ét quo ad moralia: qa fides christi declarat ea, & auxiliū cōfert ad implédū ea.

Infra. 8.

Mat. 15.

Mat. 5.

Quid ergo amplius iudæo est; aut quæ utilitas circuncisionis.

IN exordio hui⁹ capitis Apos. obiiciédo his quæ dicta sunt in præcedéti capite, pponit duas dubitationes. quarū unam duntaxat resoluit, alteram dissoluendam in seqūenti capitulo relinquens. Dubitatio ergo prima est: Quia si uerū esset quod dictum est præcedenti capite, uidelicet quod pręputiū legem implendo in circuncisionem reputabitur & iudicabit, &c. Sequitur q̄ Deus iudęis dādo legem aut circuncisioné nil frugi aut vtilitatis sed oneris dederit. Quamobré uidetur quod iudaicus populus non fuerit Deo peculiaris, & ipse De⁹ dederit eis inutilia, quorū oppositum in sacris literis reperiī. Nā p Moysen dixit, Te elegit Dn̄s vt sis ei populus peculiaris. Et per Esaiā: Ego Dn̄s docés utilia. [Multū per omnem modū.] His paucis uerbis generaliter soluit ambas dubitationes, dicens: quod amplius est iudæo, & q̄ magna fuit vtilitas circūcisionis, & quātū ad quātitaté, quæ significatur, cum dicit, Multum, & quātum ad numerum, qui significatur, cum dicit per

Deut. 7.

Esa. 48.

per omnem modum. [Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.] Hic remissa circuncisionis utilitate ad proximum caput, prosequitur solutionem primæ dubitationis siue obiectionis dicens: quod amplius fuit iudæo, quo ad contem plationẽ & cognitionẽ diuinorum, quæ cognitio excedit omne commodum & vtilitatẽ temporaliũ, respõdet primo: q͂a sũt eis credita eloquia, id est, locutiones, pollicitationes, & Prophetarum oracula, ex quibus uenerunt in Dei cognitionem & notitiã maiorẽ & clariorẽ. Vnde Dauid, Notus, scilicet specialiter in iudęa Deus, non solum ut primum principium naturæ prout philosophi, uerum etiã ut principium & retributor fœlicitatis. Et hoc est multũ, imo & maximum bonũ, quia ad illam cognitionem sequitur amor, unio, & adhæsio, de qua Dauid ait, Mihi adhærere Deo bonum est: Præterea per eloq͂a Dei instruimur & erudimur a DEO de credendis & agendis, quę instructio est via & directio ad felicitatem: unde idem propheta, Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Cum ergo Deus crediderit eis eloquia sua, quod non fecit cęteris nationibus, eo ipso declarauit eos esse amicos suos. Vnde Christus, Iam non dicam uos seruos, sed amicos: quia omnia quæ audiui a patre meo, nota feci uobis. Eloquia domini sunt honesta: quia, ut Dauid ait. sunt vera & iustificata in semetipsis, delectationem afferunt: iuxta illud, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Sunt pariter utilia, quia retrahunt nos a peccatis: secundum illud, In corde meo abicondi eloquia tua vt non peccem tibi. Hanc fidem & communicationem eloquiorum Dei, magnum & admirandum bonum arbitratus est Moyses, dum ait: Interroga de diebus antiquis qui fuerunt ante ex die quã creauit dominus hominem super faciem terræ, si facta est aliquando huiuscemodi res, ut audiret populus uocem Domini loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti. Non enim tanta celsitudine mysterii euulganda ex tempore erant per totum orbem, ne margaritæ a porcis conculcarentur, sed selectę familiæ erant committenda, quoadusque mundus adolesceret in virum idoneum & perfectum, cui promissus mitteretur. Quare non modo sanctis patribus, sed toti iudeorum genti credita sunt eloquia & oracula. Habent amplius & iudæi, ut infra 9. dicit adoptionem filiorum Dei, & gloriam, & testamentum: quorum non est modica excellentia. Habuerunt amplius protectionem & defensionem, adeo ut Aegyptus propter iniuriam percussus fuerit.

Psal. 75
Psal. 72.
Psal. 93.
Ps. 147.
Ioan. 15.
Ps. 118.
Deut. 4.

Quid enim, si quidam illorum nõ crediderunt? Nũquid incredulitas illorũ fidem Dei euacuauit? absit. est aũt Deus verax oĩs aũt homo mẽdax.

Hic obiiciendo adiungit interrogationem, quã aduersus pręmissa Gentiles obiicere poterant, dicentes quod licet Deus eis crediderit eloquia sua, suum que ꝓmiserit filium: illi uero ingrati non credentes Deo, euacuauerũt & irritam fecerunt fidẽ & promissionẽ Dei, fueruntq; sufficiens & legitima cã quare Deus promissionem suam non seruaret. Et idcirco non amplius est iudæo, eo q͂ ei credita & communicata fuerunt eloquia Dei, cum eis non crediderint neque prophetis: iuxta illud, Non crediderunt uerbis eius. Et Ezc. 2. Increduli & subuersores sunt tecũ. Vnde & Christus, Si veritatẽ dico uobis, quare nõ creditis mihi? Hanc obiectionẽ & interrogationem excludit dicens, q͂d non oẽs fuerunt increduli, sed quidam illorũ: & ideo credentes non debebant dispendium pati prout iuristę dicunt: Rem quæ culpa caret, in damnum uocari nõ cõuenit: fuerunt enim semper aliqui patres qui crediderunt. Excludit præterea obiectionem deducendo ad inconueniens. Quia posito & non concesso, quod nulli illorum credidissent, inconueniens esset dicere quod perfidia siue incredulitas illorum firmitatem & stabilitatem promissionis Dei euacuaret & irritã faceret. Quia ex hoc sequeretur Deum non esse veracem, & per consequens Deum non esse deum, quod lumine naturali cõstat esse falsissimum. Vnde dicit, [Est autem Deus verax, omnis autẽ homo mendax.] Hæc dictio, uerax, non solum significat actum uel morem, siue assuetudinem dicendi ueritatem, uerum etiam negationem potentiæ mentiendi, prout mendax

Ps. 105.
Ioan. 3.
Ps. 115.

importat non solum actum & assuetudinẽ mentiendi, verũ etiã potentiã mentiẽdi. Et sic intelligitur illud: Omnis homo mẽdax, idest, omnis purus homo est mendax, id est, quia ex se est mutabilis, & mentiri põt: non tamen dicit qđ semper omnis homo actu mentiatur, uel fuerit mentitus. Quia Diu. Virgo, quæ omni peccato caruit, nunquam mentita fuit. Deus autẽ non solum non mentitur, sed nec mentiri põt, quia est ueritas per essentiam. Et hæc est causa discriminis, quare homo mẽtiri potest, & nõ Deus: quia causa falsitatis uel mendacii cuiuspiam, est altera duarũ, uel quia habet mentem falsam vel voluntatem prauam. Primum accidit homini, eo quod veritatem a rebus sumit: & quia res ita sunt, taliter iudicat: in quo sæpe decipitur uel ex indispositione potentiæ sensitiuæ, aut medii, aut propter distãtiam obiecti uel propter affectum. Voluntatem etiam potest homo habere deprauatam, ut studiose mentiatur. Cum enim homo non sit ipsa bonitas, nec ueritatis regula, potest ab illa discedere & discordare. Deus autem non accipit ueritatem a rebus, sed causat eam, ut dictum est primo capite. Tales enim sunt res quales iudicat Deus eas fore, & ideo nequit inde falli. Et cum uoluntas Dei sit regula veritatis, non potest distortam a ueritate habere uoluntatem ut aliud nobis annunciet quam mente habeat. Præterea cum homo fit ex nihilo, ex sua natura vertibilis est in nihilum, ideo ex se ueritatem nõ habet. Natura autem diuina quæ ex se æterna est, & nullo modo uertibilis aut mutabilis, habet ex se ut uerax sit, & per consequens promissa adimpleat. Et hic est sẽsus Apostoli hoc loco, & cum dicit, fidelis Deus seipsum negare non potest. Et si a ueritate declinaret cum sit ipsissima veritas, seipsum negaret.

Actu. 1
Heb. 6.
Ioan. 6.

Si autem obiiciatur quod multa enunciare fecit Deus, quæ non euenerunt, utpote quod per Ionam prædici fecit: Adhuc quadraginta dies & Niniuæ subuertetur. Et per Esaiam, Dispone domui tuæ, quia morieris, & non uiues. Dicendum quod duo sunt genera prophetiarum. Alterum comminationis, quo non prædicũtur aliqua quasi omnino & absolute futura, sed secundum præsentia hominum merita aut demerita, si non mutẽtur: iuxta illud, Repente loquar aduersus, gẽtem, & aduersus regnũ, ut eradicẽ, & destruam, & perdam, & dissipem illud. Si pœnitentiam egerit gens illa, &c. Agam & ego pœnitentiam super malo, &c. & illud: Orabunt pro impietatibus suis, & recordabor fœderis mei, &c & illud: Si ductus pœnitudine cordis reuersus fueris ad deum, reducet te ac miserebitur tui. Et Ezech. 18. Si impius egerit pœnitentiam, &c. Alterum genus prophetiæ dicitur prædestinationis, qua proferuntur ea quæ simpliciter & absolute, hoc est infallibiliter sũt uentura. & huiusmodi fuit promissio Saluatoris christi, uidelicet uenturi. qui non promisit saluare nisi credentem: & ideo si incredulum non saluat, non euacuatur eius fides siue promissio: quia promissio facta de Christo saluatore, non fuit facta sub conditione aliqua pendente ex hominum fide, uel voluntate, aut ex operibus. & ideo sicut christus fuit gratis promissus, ita non uenit ob aliquod debitum, sed ut suam deus liberaret fidem, promissionem implens, quod in hac epistola ostendere nititur Apostolus contra gloriationem iudæorum, qui arbitrabantur se promeruisse aduentum Christi ex operibus legis. [Sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris:] Hic probat quod incredulitas aliquorum fidem Dei non euacuauit: testimonio Psalmistæ in quo sic legitur, Vt vincas cum iudicaris. Ad quod dictum intelligendum, & qualiter proposito deseruiat, notãdum est, quod Dauid in eodem psalmo in angustia, & mœrore animi veniam humillime precabatur, dicẽs: Miserere mei, &c. nulla merita ante oculos Dei proponens sed solum fidem siue fidelitatem ipsius, veniam promittentis his qui crimina sua confiterentur. Vnde adiunxit, Tibi soli peccaui, &c. & cum peccatum non esset nisi contra legem tuam subiunxit, Vt iustificeris in sermonibus tuis, &c. iustificari in sermonibus, nihil aliud est, quam iustum fieri & apparere in dictis siue pomissis, quod fit cum quis ea quæ promisit, implet. Promiserat enim Deus per Nathan prophetam quod

Iona 3.
4. Re. 20.
Hier. 18.
Leui. 26.
Deut. 3.
Ps. 50.
2. Reg. 7.

quod stabiliter regnum eius in æternum in semine suo. Postea vero cum in graue peccatum incidisset adulterij & homicidii, dicebatur a quibusdam quod propter huiuscemodi peccata Deus nō esset ei ꝑmissionem seruaturus, nec missurus filiū suum vt nasceretur de tam spurcissimo peccatore. Mens ergo Dauidis erat dicere duo. Primo quod propter peccatum eius non mutabatur iustitia Dei, ad quam pertinet ut suos sermones impleat. & quātum ad hoc dicit, [Vt iustificeris in sermonibus tuis,] id est, ex hac uenia & misericordia quam precor, appareat veritas sermonis tui de stabilitate regni, & de christo ex me nasciturо: & sic appareas iustus in sermonibus, id est, in pro-

Prou. 8. missis tuis, vt propter peccata mea ea implere non desinas. Vnde in Prouerbiis, Sapientia clamitat: Iusti sunt omnes sermones mei, non est enim in eis prauum quid neque peruersum: recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. & Psalm. Fidelis dominus in omni

Infra. 12 bus uerbis suis, id est, in pollicitationibus suis. Secundo intendebat dicere quod diuina promissio non imitatur humanum iudicium, cum dicit: [Vt uincas cum iudicaris,] id est, ut uincas implendo promissionem tuam, cum iudicaris ab hominib. quod eam propter peccata mea nō sis impleturus. Vnde Apostolus, Noli uinci a malo, sed vince in bono malū quod mul-

Psal. 13 to magis competit Deo. Promissio autem

2. Reg. 7 quam Deus fecerat Dauid, dicens: De fructu uentris tui ponam super sedem tuam: & ego ero ei in patrem, & ipse erit mi hi in filium, pertinebat ad prophetiam prædestinationis quæ est immutabilis, ut dictum est. Et quamuis dicatur: Si custodierint filii tui testamentum meum &c. Tamen concluditur, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Ponūtur autem plures sensus huius authoritatis, sed hic magis quadrat proposito Apostoli, qui ex hoc sic arguere videt: Si peccatum Dauid non euacuauit fidem siue promissionem Dei, sic nec incredulitas aliquorum euacuauit fidem siue promissionem Dei factam credentibus.

Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? secundum hominem dico Absit. alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum

Hic excludit falsum intellectum prædictæ authoritatis inductę, ut iustificeris, &c. Quia posset aliquis intelligere prædicta verba, quæ coniunguntur cum illis: Tibi soli peccaui. Accipiendo aduerbium, ut, causaliter. & sic sequeretur quod peccatū hominis directe ordinaretur ad commendandam iustitiam Dei, q. d. Dauid: Tibi soli peccaui, vt, id est, ob eam causam, ut tu iustificeris, &c. Ideo Apostolus hoc ostendit esse falsum. Ad cuius euidentiam notandum est quod Apostolus duas comparationes prius fecerat. Vnam quidem ueritatis diuinæ ad humanum iudicium, cum dixerat: Est autem Deus uerax, omnis homo mendax. Aliam iustitiæ Dei ad peccatum humanum, secundum Eccl. 15. uerba quib. dicit, Tibi soli peccaui, ut iustificeris in sermonibus tuis. Et quantum ad secundam comparationem dicit: Si hæc uerba essent intelligenda causaliter, vt iniquitas nostra, directe ordinarentur ad commendandam iustitiam Dei, [quid dicemus,] id est, quomodo poterimus sustinere inconuenientia quæ sequuntur: Non enim peccatum est necessarium ad commendandam iustitiam Dei. Vnde non concupiscit multitudinem infidelium filiorum & inutilium. Ex primit autem inconueniens quod sequitur, dicens: [Nunquid iniquus est Deus qui infert iram?] id est vindictam & pœnam pro peccato, quasi dicat hoc uidetur sequi, Si dicamus quod iniquitas nostra cōmendat, id est, directe ordinatur ad cōmendandā iustitiam Dei. Quia si peccatum ad hoc directe & per se ordinetur, nō est dignū pœna, sed præmio. Et sic Deus puniens hominē pro peccato, esset iniquus, id est, iniustus: cōtra illud: Deus autem fidelis absque ul Deut. 32. la iniquitate. Excludit consequenter hoc inconueniēs, dicēs: [Absit,] scilicet quod dicamus Deum iniquum, dum infert pœnam pro peccato. Deinde impietatem seu absurditatē uerbi correctione mitigat, subiungens: [secundum hominem dico.] ac si dixisset, sic, de Deo more humano absq;

reuerentia loqui fas non est. Vel potest exponi, id est, secundum hominum illorum argutiam loquod, qui sic irreueréter Deum nominant, non enim ex meo sensu, sed ex hominis errantis iudicio protuli. deinde per aliud inconueniens improbat dictum illud, dicens:[Alioquin,]scilicet si Deus est iniquus siue iniustus, Quomodo iudicabit hunc mundum?]. i. quomodo conuenit ei quod sit vniuersalis & supremus iudex totius mundi? Oportet enim quod est primum & supremum in quolibet genere, esse infallibile, sicut primum mouens immobile. Simile argumétum ponit Iob, dicens: Vere Deus non cō-
Iob. 34. demnat frustra, nec omnipotens subuertit iudicium. Quem constituit alium super terram? &c. quasi dicat, Si Deus non iuste iudicaret, oportet dicere alium esse iudicem mundi.

Si enim ueritas Dei in meo mendacio abundauit, in gloriam ipsius; Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor? & non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala, ut ueniant bona, quorū damnatio iusta est.

HIc Apostolus excludit falsum intellectum primæ comparationis adductæ, scilicet veritatis Dei ad iudicium humanum deducendo ad aliud inconueniēs dicens:[Si enim, &c.]q.d.Si propter meū mendacium ueritas Dei manifestatur & relucet, siue abundauit in gloriam ipsius: ita quod mendacium directe pertineat & ordinetur ad augmentum gloriæ Dei· con-
Iob. 13. tra illud, Nunquid Deus indiget vestro mendatio?Sequetur duo inconuenientia Vnum quod homo non deberet reputari peccator propter mendacium, ex quo in gloriam Dei cedit: & ordinatur, & hoc
Infra 5. est quod dicit:[Quid adhuc, &c.] id est, cur etiam nunc ego ab hominibus peccator iudicor propter mendacium, quod dicunt me dixisse, licet non dixerim: sed arbitrantur me dixisse, eo quod dixi, lex subintrauit ut abundaret delictum: Et vbi abundauit delictū, superabundauit & gratia. Aliud inconueniens est quod habebat verbum falsum, quod ei & aliis Apost. superabundantiæ gratiam prędicantibus a pseudo apostolis blasphemando imponebatur, s. eos dicere, faciamus mala peccando, & mendaciū dicédo, ut veniāt bona; vt ueritas & iustitia Dei cōmendetur. Vnde alibi dicit: Blasphemamur & obsecra- 1. Cor. 4.
mus, & sicut quidā aiunt nos dicere uerba nostra deprauando: de quibus D. Pet. In- 2. pe. 45
docti & instabiles deprauant, &c. Hoc aūt excludit, dicēs: Quorū dānatio iusta est, s. eorū qui faciūt mala, ut ueniāt bona, & eorū qui blasphemādo aiūt nos id dicere. Sicut.n. nō est uerum ex falsis syllogyzādum ita nec perueniendum est ad bonū finem per media mala, Vnde Hiere. ex perso- hier. in
na impiorum: Bene est omnibus qui præuaricantur & inique agunt. Iuste enim dānantur peruersores sacræ scripturæ; iuxta illud, Si quis apposuerit ad hoc, apponet Apo ult.
Deus plagas scriptas in libro isto &c. An autem minora mala consulenda sint, ut euitentur maiora, dictum est supra 1. cap. super uerbo, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam.

IN hac secunda huius tertii capitis parte, Apostolus excludit inanē Iudeorū gloriā, qui ꝓpter prædictas ꝓrogatiuas se Gētilibus præferebāt. Potuissent.n. iudæi audita prærogatiua eorū, quia erāt eis credita eloquia Dei, inaniter gloriari & cōcludere ex dictis Apostoli: ergo ꝑcellimus eos & præstātiores sumus illis?Sed respōdet negatiue, dicēs: Nequaq̃. Si obiiciat q̄d Apost. hic uī aduersariei q̄d supra dixerat: Multū ꝑ oém modū aliq̄ dicunt q̄d id q̄d ꝑdixerat, intelligebat s̄m statū quē habebāt Iudæi tpe legis, nūc aūt loquitur secundū statū gratię: secundum quē Colossensibus scribēs, dicit, In Chri- Col 3.
sto Iesu non est Gentilis circūcisio & præputium. quia, s. illa non faciūt differentiā secundū statum Christi: ueruntamen hoc omnino non cōuenit intentioni Apost. qa infra ostēdit, quod etiā quando Iudæi sub lege

lege erant, subiacebant peccatis, quemadmodum & Gentiles, imo amplius, iuxta
Ezech.5. illud, ista est Hierusalem, in medio Gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea ut esset magis impia quam Gentes. Dicendum quod superius ostendit prærogatiuam diuinorum beneficiorum: nec tamen dixit quod Iudæus esset excellentior, sed quod eis est amplius donatum, siue quod amplius recepissent. Hic autem excludit excellentiā personarum, eo quod illi qui Dei beneficia receperunt non fuerunt bene vsi.

Causati enim sumus Iudæos & Græcos, omnes sub peccato esse.

HIc affirmat suam negationem dicēs se prius probasse iudæos & Gentiles sub peccato fuisse. ideo dicit (causati) .i. causas & rationes adduximus, quare iudæi non præcellerent Græcos siue Gentiles, sed illos fuisse æqualiter obnoxios peccatis. Quo ad gentiles in 1. c. ibi (Qui cum cognouissent Deum, &c. Quo ad iudæos vero in 2. cap. cum dixit: Qui alium doces, teipsum non doces &c. Nec gentiles sua philosophia, nec iudeos legis cognitio in aliquo excusabat, sed potius reddebat abominabiliores. Omnes .n. sub pec
Isa.1. cato esse ostendit, adeo ut in ambob. uerificaretur illud Esa. A planta pedis vsq; ad verticem capitis non est in eo sanitas.

Sicut scriptum est, quia non est iustus quisquam non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad unum.

HIc probat dicta sua authoritate scripturæ ad elucidandam utriusque legis consonantiā. Aliqui dicunt omnia cōtineri in psal. 13. veruntamen Aposto. hoc non dixit, sed simpliciter ait, Scriptum est tū in psal. tū in Esa. tū alibi. Nam hoc, qđ dicit. Nō est iustus quibusdā. nō est expressum in prædicto psal. nisi eliciatur ex eo quod subditur. Non est qui faciat bonū:
Ps. 3. cum autē illud in propria forma citet, verisimilius est quod sit desumptum ex illo Eccle. 7. Non est homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Et primo ponit peccata omissionis, remouendo principia bonorum operū, & deinde remouendo ipsa bona opera. Principia autem bonorū operū sunt tria, quorum vnum pertinet ad ipsam operis rectitudinē: & hoc est iustitia quā excludit dicēs: [Nō est iustus quisquam.] Vnde Mich. 7. Periit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. Quod tripliciter potest intelligi: Vno modo vt intelligatur quod nullus sit iustus in se ex seipso, quia ex se quilibet est peccator, a solo autem Deo habet iustitiam: secundū illud, Dominator Domine Deus Exo.34.
misericors, qui aufers iniquitatē atq; peccata, nullus apud te per se innocēs est. Alio modo quod nullus quātum ad omnia Prou.20.
est iustus: secundum illud, Quis potest dicere mundum est cor meū. Tertio potest intelligi ut referatur ad populum malorū inter quos nullus est iustus: est enim phrasis scripturæ, ut quandoq; loquatur de toto populo, ratione malorū, & quandoque ratione bonorū: ut perspici facile pōt in Hiere. Duo tamen primi sensus magis cō Hiere.16
gruunt intentioni Apostoli, qui in secundo sensu non intendit cōprehendere D. Virginē, quæ ab omni peccato fuit præseruata. Vnde Salomon, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Secundū autē principium boni operis est dilectio rationis: & hoc excludit subdens, Non est intelligens Vnde psal. Nescierunt ne- Ps. 13.
que intellexerunt. & alibi. Noluit intelligere ut bene ageret. Tertium principium est rectitudo intentionis, quam excludit, dicens: [Non est requirens Deum.] suam scilicet intentionem ad ipsum dirigendo. vnde Oseæ 10. Tempus inquirendi Dn̄m, qui cū uenerit docebit uos iustitiā. Deinde excludit a iudæis bona opera. Primo quantū ad omissionē diuinæ legis, cū dicit [Omnes declinauerūt,] s. a regula diuinæ legis omittēdo. Secundo quantū ad omissionem finis, cum dicit: [Simul inutiles facti sunt.] Hoc enim inutile dicimus quod non consequitur finē suū: & ideo cū homines a Deo declinant, reddūtur inutiles: vnde Sap. 4 Impiorū multitudo non est utilis. Tertio quantū ad omissionē ipsorum, vnde dicit [Non est qui faciat bonum,] s. 1.Ioan.1
sine peccato. Vnde D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis nō est. & Hiere. 4. Sapiētes sint, ut faciāt mala: bona aūt face-

facere neſcierũt. Subdit autem,[vſque ad vnum,] quod poteſt exponi excluſiue, q. d. præter unum: qui, ſcilicet ſolus, fecit bonum, redimendo genus humanum. Vnde Sap. Virum de mille reperi unum, mulierem non inueni. Vel poteſt intelligi incluſiue: quaſi dicat, nec etiam vnus purus homo, qui faciat bonum, ſcilicet perfectum: iuxta illud, Quærite in plateis eius, adinueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem.

Eccle.7

Sepulchrum patẽs eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant. uenenum aſpidum ſub labijs eorum quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt.

HIc incipit exprimere peccata commiſſionis, ſed primo circa peccata oris ponit promptitudinem & turpitudinem, cum dicit:[Sepulchrum patẽs &c.] Tale enim ſepulchrum patens duo habet. Primo eſt paratum ad recipiendum mortuum, & ſecundum hoc guttur hominis dicitur ſepulchrum patens quando eſt paratum ad dicendum mortifera, per quem modum dicit Hiere. Pharetra eius quaſi ſepulchrum patens. Secundo ſepulchrum patens exhalat fœtorem. vnde Chriſtus dicit hypocritas eſſe ſimiles ſepulchris de albatis, quæ a foris apparent hominibus ſpecioſa, intus uero ſũt plena oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia. Et ſecundum hoc guttur hominis dicitur ſepulchrũ patens, quando ex ore procedit turpiloquii fætor, Deinde ponit fraudem, dicẽs:[Linguis ſuis doloſe agebãt:] aliud habẽdo in corde aliud in ore iuxta illud, Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta eſt. Tertio ponit peccatum oris, cum dicit: Venenum aſpidum ſub labiis eorum. quia ſcilicet talia uerba euomunt, quæ inſanabiliter proximos occidũt, uel ſpiritualiter uel corporaliter. unde dicitur: Fel draconũ uinũ eorum, & uenenum inſanabile. Quarto deſignat abundantiã omniũ peccatorũ. cũ dicit [Quorũ os maledictione & amaritudine plenũ eſt:] quia. ſ. maledicũt aliis detrahẽdo: cõtra illud, Benedicite, & nolite maledicere. Et amaritudine in quantũ non uerentur in faciẽ proximi dicere con uitia, uerba iniurioſa atq; cõtumelioſa: q- bus ad amaritudinẽ prouocatur: contra illud, Omnis amaritudo tollatur a uobis.

Hiere.3.
Mat.23.
hiere. 9.
Deu. 32.
Infra 12

Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem: contritio & infelicitas in uijs eorum & uiã pacis non cognouerunt; non eſt timor Dei ante oculos eorum.

Eph.4.8.

HIc exprimit peccata operis circa quę tria tangit. Primo promptitudinem ad male agendum, cum dicit, [Veloces,] id eſt prompti, [pedes eorũ,] id eſt affectus ipſorum, [ad affundendum ſanguinem,] id eſt ad faciendum quæcunque grauia peccata, inter quæ grauius quod committitur in proximum, eſt homicidium: quod deſignat hic per ſanguinis effuſionem: de quo, Salomon, Pedes eorum in malum currunt & feſtinant, ut effundant ſanguinem. Secundo tangit multitudinem nocumentorum, quæ aliis inferuntur, cum dicit, [In viis eorum, [.i. in operibus eorum eſt contritio, quia alios comprimunt & conſternunt opprimendo eos. iuxta illud, Ad conterendũ erit cor eius, & infelicitas inquantũ ſcilicet priuant homines bonis ſuis ad miſeriam eos deducẽdo: ſecundum illud, Nudos dimittunt homines veſtimenta tollentes. Poſſunt tamẽ intelligi duo hic poſita ad deſignandum pœnã potius q̃ culpã. vt ſit ſenſus. In uiis eorum eſt contritio & infelicitas, id eſt operationes eorum quæ per uias deſignantur ducunt ad contritionem & infelicitatẽ: ita quod, contritio referatur ad oppreſſionem pęnæ, qua pro peccatis puniuntur: iuxta illud, Comminuentur ſicut conteritur lagena figuli. Infelicitas autem referẽda eſt ad pœnam damni, quia felicitate æterna priuabuntur: ſecundum illud, infelices autem ſunt & inter mortuos ſpes eorum. Tertio tangit obſtinationẽ culpæ eorum ad malũ, a qua quis dupliciter reuocatur. Primo per hoc quod uult cum hominibus pacem habere: ſed contra hoc dicitur hic, Et uiam pacis non cognouerunt: vnde Pſal. cũ his qui oderunt pacẽ. &c. Secundo intuitu diuini timoris. Sed iſti nec Deũ timẽt, nec homines reuerẽtur: ideo nõ eſt timor Dei ante oculos eorum, id eſt, ante ipſorum conſiderationem. Ideo Sapiens, Timor Domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt non poterit iuſtificari. Poteſt autẽ hoc ſpecialiter contra Iudæos Chriſto non credentes, quod non cognoue-

prou.1.
Iob. 14.
Eſa. 30.
Sap. 13.
ps.119.
Luc.18.
Eccle. 1.

gnouerunt uiam pacis, id est christum: de quo dicitur, Ipse est pax nostra qui fecit vtraque unum. Ephes. 2.

Scimus autem quoniam quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur.

HIc excludit exceptionem quam potuissent iudæi obiicere, Poterant. n. peruertere sensum authoritatis inductæ, dicendo quod prędicta authoritas intelligebatur de Gentilibus, & non de iudæis. Ideo hoc excludit, dicens: Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, i. his qui subiecti sunt legi loquitur. Sed Gentiles non erant subiecti legi Moysi, sed solum iudæi. iuxta illud, Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum & hæreditatem domus Iacob: igitur non poterant huiusmodi exceptionem proponere. Verum si obijciatur authoritatem illam non esse ex lege Moysi, qui solum scripsit Pentateucum. Dicendum quod nomen legis quandoque sumitur pro toto ueteri testamento, & non pro quinque libris Moysi tantum: iuxta illud, Vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis, quod non est scriptum in Pentateucho, qui proprie dicitur lex, sed in ueteri testamento, uidelicet in Psalm. 24. Et hoc modo accipitur hic lex. Quandoque autem totum uetus testamentum diuiditur in tria, scilicet in legem: Psalmos, & Prophetas: secundum illud, Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Psalmis, & Prophetis de me. Luc. 24. Aliquando autem totum uetus testamétum diuiditur in duo, scilicet legem & Prophetas: iuxta illud. In his duobus mandatis omnis lex pendet & Prophetæ. Et secundum hunc modum Psalterium sub Prophetis continetur. Si iterum obiiciatur, quod in lege, hoc est ueteri testamento, continetur multa pertinentia ad Gentes, prout patet in pluribus locis, Esa. & Hier. vbi dicuntur multa contra Babylones & alias nationes: ergo nó quæcúq; lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur. Dicendum quod quandocúq; lex indeterminate loquitur ad eos pertinere dicitur, quibus lex datur. Quando vero lex uel scriptura de aliis loquitur speciali titulo, prout cum dicitur. Onus Babylonis & onus Tyri. &c. de illis intelligitur. Eccl. 24. Ioan. 15. Ps. 24. Veruntamé ea quæ in ueteri testamento contra alias gétes scribuntur aliquo modo ad iudæos pertinebant, inquantum eorum infortunia ad eorum consolationem uel terrorem prenunciabantur, prout etiam prædicator ea debet dicere quæ pertinent ad eos, quib. prædicatio fit, qui sunt præsétes & aliquando ea quæ pertinent ad absentes. Necnon punitiones factas exterius propter peccata eorú, ut ipsi caueant. 1. Reg. 2. [Vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo.] Hic assignat intentionem prædictæ authoritatis ad quid scilicet scripta, & ad quid adducta fuit. Quia scriptura propter duo tam Gentiles quam Iudæos arguit de iniustitia. Primo quidem ad reprimendum eorum iactantiam, qui se iustos arbitrabantur, ut ille, de quo Diuus Lucas. 18. Psal. 61. Qui arbitrabatur se iustum, & aspernabaт cæteros, dicens. Non sum sicut cæteri hominum, ieiuno bis in sabbato, &c. Et quátú ad hoc quod dicit, [ut omne os obstruát] scilicet eorú qui sibi presumptuosè iustitiá adscribunt. unde Psal. 62. Obstructú est os loquentium iniqua. Et Anna mater Samuelis, Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. Secundo ut suá culpá cognoscentes, se Deo subiiciát. Ideo dicit: Et subditus fiat omnis múdus Deo, id est, non solum Gentiles, sed etiam iudæi. Vnde Psalm. Nonne Deo subiecta erit anima mea: [Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro corá illo?] Hic assignat rationem prędictæ authoritatis: q. d. ideo non est iustus quisquam, &c. Quoniá omnis caro, id est, omnis homo non iustificabitur coram illo, id est, secundum eius iudicium ex operibus legis. Gal. 2. Quia si ex lege esset iustitia (ut Apostolus ait) Christus gratis mortuus fuisset. ad Tit. 3 Et alibi, Non ex operibus iustitiæ quę fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Notandú tamen quod duplex est opus legis, quoddam est proprium opus legis Mosaicæ, prout obseruatio cæremonialium præceptorum. Quoddam uero est opus legis pręceptorum moralium, quę pertinent ad legem naturæ: Dictum Aposto. non solum intelligitur de operibus præcepto

rum ceremonialium, quæ erant legis Mosaicæ peculiariter, sed ét de operibus legis naturæ, quę continebantur in lege Moysi, & dicuntur moralia. Quia, ut infra 11. dicetur, Si ex operibus, iam non est gratia. alioquin gratia non est gratia. Et nota quod Apost. hic loquitur de prima iustificatione, non de secunda, siue de augmento gratię: quia talis fit per opera legis. unde supra 2. cap. dicit factores legis iustificabuntur. vbi hanc materiam diffuse tractauimus. Si dicatur, quod operibus legis naturæ promissa est uita æterna: iuxta illud, Si uis ad uitā ingredi serua mandata, &c. Dicendum quod uerum est supposita gratia: quia si illa mandata seruentur secundum substantiam operis tantum, quod fieri potest, non iustificant apud Deum: sed duntaxat quantum ad homines, ut dicit infra 4. cap [Per legem enim cognitio peccati.] Hic probat quod opera legis non iustificant. Quia lex data fuit, ut homo cognoscat quid agere, aut quid uitare debeat, cum sit regula directiua actuum humanorum: iuxta illud, Mandatum lucerna est, & lex lux, & uia uitæ: *Prou. 6.* Sed ex hoc quod homo cognoscit peccatum quod uitare debet tanquam prohibitum, non tamen sequitur, quod statim uitet illud, quod tamen pertinet ad rationem iustitiæ Dei, sine qua concupiscentia subuertit iudicium rationis in particulari agibili, & ideo lex non sufficit ad iustificandum, sed necessarium est aliud remedium, per quod concupiscentia reprimatur, quod lex nec opera præstare possunt, sed solum gratia, quam Apostolus uocat iustitiam Dei.

TERTIA PARS III. Capitis.

Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est testificata a lege & Prophetis.

IN hac tertia huius capitis parte, Aposto. ostendit iudæos, & Gentiles æquales fuisse, quantum ad statum gratiæ subsequentis, declarando primo quemadmodum se habeat uera iustitia ad legem, duabus comparationibus. Prior est, quia iustitia Dei non est ex lege causata: vnde dicit. [Nūc autem sine lege,] id est, absque ui & ope legis, siue lege nullo modo cooperante, iustitia Dei manifestata est, & non est de nouo facta, sed est de nouo manifestata: erat enim iustitia Dei in patribus, & in aliquibus Gentilibus, ut in Iob. sed erat tanquam occulta, tum quo ad rem creditam, scilicet Christum, tum quo ad promulgationem. Ideo in his uerbis explicatiue exprimit, quod prædixerat, scilicet quod per opera legis non poterat iustificari omnis caro coram Deo, sed solum gratia, quæ iustitia Dei dicitur, nunc tempore gratiæ manifestata per doctrinam Christi & eius miracula, ac etiam p facti euidentiam. Quoniam euidens est multos esse diuinitus iustificatos, & hoc sine lege. s. causante iustitiā: iuxta Esa. vaticininm. Prope est salus mea, ut veniat: *Esa. 56.* & iustitia mea, ut reueletur absq; opere legis. Vnde Apost. Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. *Gal. 5.* Et ne quis credat hanc iustitiam esse legi contrariam, alterā ponit comparationem iustitię ad legem, cum dicit, [testificata a lege & Prophetis] Lex quidē testificata est Christi iustitiā prænuntiādo, & præfigurando. vnde Christus dicebat, Ioan. 5. Si crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi. Ille enim scripsit de me, & etiam per effectum. Quia cum ipse Moses iustificare non posset, testimoniū perhibebat aliunde quærendam esse iustitiā. Prophetæ autem testificati sunt eam prænunciando: iuxta illud, Huic omnes Prophetę testimonium perhibēt remissionē peccatorum accipere per nomen eius. *Act. 10.*

Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum.

HIC assignat causam iustitiæ Dei quæ est fides Iesu Christi. i. quam ipse Christus tradidit: iuxta illud, Aspiciētes in authorem fidei. uel etiam quæ de ipso habetur. Dixerat Apostolus: Ex fide in fidem, sed non explicauerat materiā fidei, neque modum quo iustitia Dei nobis iungeretur. Nunc vtrunque explicat dicendo. [iustitia autem Dei per fidem.] Ecce modus. Cum dicit Iesu christi, ecce ma- *Heb. 12.*

ce materia: unde infra 10. Quod si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris quod Deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Dicitur aút iustitia Dei esse per fidem Iesu Christi, non quod fides sit causa effectiua aut meritoria iustitiæ Dei, quasi per fidem mereamur primam gratiam siue primam iustificationem, quemadmodum Pelagiani dixerunt. Sed quia in ipsa iustificatione, qua actu effectiue iustificamur a Deo, primus motus mentis in Deum, est motus fidei, qui licet sit simul tempore cum motu pœnitentiæ, spei, & charitatis: tamen ordine naturæ præcedit. unde & ipsa fides dicitur primus effectus iustitiæ siue gratiæ Dei, eo quod fides dirigat spem, charitatem, & omnes alias uirtutes q̃ fluunt ab ipsa gratia. Et in his qui semel habuerunt gratiam, & lapsi sunt in peccatis præter infidelitatem, fides informis (quæ donum Dei est) est particulariter causa dispositiua & prima, licet non sit effectiua. Fides autem, quæ est primus effectus iustitiæ, non est informis, quia habet secum charitatem operantem. Hæc etiam est fides, de qua etiam dicitur quod per eam in nobis habitat Christus, qui non habitat absque charitate s̃m illud: Deus charitas est & qui manet in charitate, manet in eo. Hæc est etiam de qua dicitur: fide purificans corda hominum, quæ purificatio non fit absque charitate, secundum illud: Vniuersa delicta operit charitas. & illud, Charitas operit multitudinem peccatorum. Et ne quis diceret per hanc fidé solos iudæos iustificari, ostendit communitaté huius iustitię, cum subdit: [In omnes] scilicet iustitia hæc est in corde, non in carnalibus obseruantiis. de quibus dicitur quod carnales obseruantiæ erant ad iustificationem carnis usque ad tempus correctionis impositæ. [Et super omnes,] quia uidelicet facultatem humanam excludit: nemo enim ex operibus humanis hanc primam promereri potest. Addit autem, [qui credunt in eum,] id est, non solum qui credunt ei, id est, qui assentiút firmiter reuelatis a Deo, sed qui credunt in eum, id est, qui toto uoluntatis affectu tendunt in eum & adhęrent ei, quod fit per charitatem.

Ephe. 2. Gal. 5. Eph. 3. 1. Ioan. 4 Prou. 10 1. Pet. 4. Heb. 9.

Non enim est distinctio: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei.

HIC manifestat & probat quod dixerat, quantum ad communitatem gratię & æqualitatem iudæorum & Gentilium. Dixerat enim quod iustitia Dei est in omnes, &c. Quia quo ad hoc non est distinctio inter iudæum & Gentilem. unde alibi dicit: In Christo Iesu non est Gentilis & Iudæus. s. distinctioné aliquam habens, quasi iudęus non egeat iustificari a Deo sicut Gentilis. Omnes enim peccauerunt, ut supra ostensum est. Et Esa. dicit, omnes nos quasi oues errauimus. & per hoc omnes egét gloria Dei id est iustificatione siue remissione peccatorum quę cedit in gloriam Dei, Nec homo debet sibi hanc gloriam ascribere, secundum illud: Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. & illud, Date gloriam Deo. igitur eo quod omnes peccauerunt, & ex se iustificari non possunt, restat ut per aliam causam iustificentur.

Col. 3. Esa. 53. Ps. 113.

Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius.

HIC declarat causam iustitię esse Dei gratuitam voluntatem, & non opera legis pręcedétia. unde Esa. 52. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Et hoc per gratiam ipsius, scilicet Dei: iuxta illud, Gratia Dei sum id quod sum. Ostendit deinde quæ sit causa meritoria iustificationis. s. redemptio & satisfactio Christi. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. ex qua quidem seruitute redimitur, si pro peccato satisfaciat: quemadmodum si quis per culpam commissam obnoxius fuit regi ad soluendum pecuniam, ille eum redimere diceretur a noxa, qui pro eo solueret pecuniam. Hæc autem noxa pertinebat ad totum genus humanum, quod per primi parentis peccatum infectum fuerat, pro quo nullus alius satisfacere poterat, nisi solus Christus, qui a peccato immunis erat, & infinitę virtu-

tis

tis ac satisfactionis. propter vnionem capax, ideo subdit[quę est in Christo Iesu] id est, factam per Christum Iesum, cuius meritũ manet in eo.q. d. nullo alio poterat nobis esse redéptio:iuxta illud, Scientes quod non corruptibilibus auro & argento redempti estis de uana uestra conuersatione paternæ traditionis, sed precioso sanguine, scilicet Christi, quasi agni immaculati & incontaminati. Ostendit insuper vnde ista redemptio habuit efficaciam, cum dicit. [qué proposuit Deus propitiatorem] id est, placatorem & satisfactorem. Ex hoc.n. Christi satisfactio efficatiam ad redimendum & iustificandum habuit, & deus per eam placatus est, quia ad hoc eum ordinauerat secundum propositum uoluntatis suæ: secundum illud, Qui operatur omnia secundum consilium volũtatis suę. Vel proposuit, id est, pro omnibus posuit. Quia humanum genus quod non habebat, unde satisfacere posset, ideo Deus dedit illi redéptorem qui satisfacere posset: vnde Psal. Redemptionem misit Dominus populo suo. Et sic dum satisfaciendo redemit nos a noxa peccati. Deum peccatis nostris propitium fecit. & ideo nominat eum propitiatorem: & D. Ioannes propitiationem. In cuius figura mandatum fuit, ut fieret propitiatorium [id est Christus] quod ponebatur super arcam, id est Ecclesiam. Ostendit postmodum per quid effectus redemptionis ad nos peruenit, cum dicit [: per fidem in sanguine ipsius] pro nobis effuso.ut. n. pro nobis satisfaceret, congruebat ut pœnam mortis pro nobis subiret, quam homo per peccatũ incurrerat: iuxta illud, Quacunque die comederis, morte morieris. Vnde D. Petrus. Christus semel ꝑ peccatis nostris mortuus est. Hæc autem mors Christi applicatur nobis per fidem, qua credimus eum per suam mortem mundum redemisse. vnde Apost. In fide viuo filii Dei, qui me dilexit, &c. Nã & apud homines satisfactio vnius alteri non prodesset, nisi is cui facienda est, ratã haberet. Et sic patet quomodo sit iustitia Dei per fidem Iesu christi, & quomodo iustificatio est formaliter per gratiam, a qua procedit fides, ꝑ quam nobis meritũ passionis & sanguinis Christi applicatur.

1. pet. 1. Ephe. 1. Psal. 110 1. Ioan. 2 Exo. 25. Gene. 2. 1. pet. 3.

Ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentiũ delictorũ, in sustentatione Dei, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore: ut sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.

Hic declarat manifestationem iustitiæ Dei quantum ad modũ, & quantum ad tépus. Dixerat enim iustitia dei in eo, scilicet euangelio reuelatur. cui cõsonant q̃ in hoc capite scribit. Nũc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, qua si dicat: Quia redemptio facta est ꝑ Christum Iesum, &c. siue per eum factũ est ut iustificaremur per redemptioné Christi, ad hoc qđ deus iustitiã suã ostenderet, & hoc propter remissioné pręcedentium delictorum. In hoc.n. quod Deus remittit ꝑcedentia delicta, quæ lex remittere non poterat, nec homines ab eis propria uirtute purgari, ostenditur qđ necessaria erat hominib. iustitia Dei, qua iustificarentur ab ipso: quod solum fieri poterat per sanguinem christi, cuius uirtus [quæ nó solũ erat circa peccata præsentia sed ét præterita & futura] operatur per fidem, quam habuerunt illi qui præcesserunt Christi passionem, prout & nos habemus: iuxta illud, Habentes eundem spiritum fidei credimus. Et sic declarauit modum quo iustificamur: quia scilicet per fidem applicatur meritũ sanguinis. id est, passionis Christi, quæ est causa meritoria nostræ iustificationis. Potest etiam exponi, ut dicatur propter remisionem delictorum quæ fuerunt hominum præcedentium christi passionem: ſm illud, Deponet omnes iniquitates nostras, proiiciet omnia peccata nostra, &c. Ostendit insuper Apostolus tempus manifestationis, cum subdit:[In sustentatione Dei, &c.] quasi dicat præcedentia delicta erãt ante Christi pasionem in sustétatione, id est, tollerantia Dei, quasi in quadam diuina sustinentia, quia credentes in eũ non condemnabat pro ipsis, nec ab eis etiam totaliter liberabat. Cum adhuc teneret eos in limbo inclusos. in quo licet non paterentur sensibilem pœnam, erant tamen spe dilationis & expectationis afflicti: Iuxta illud, Spes quę differtur, affligit animã. Ante.n. Christi pasioné in gloriã Dei introire non poterant. vnde de quolibet illorum uerifi-

Sap. 11. 2. Cor. 4. Mich. ul. Prou. 13

verificabatur illud. Sustine sustentationes dei. Ad hoc enim præcedentia delicta, uel præcedentes partos erant in sustentatione dei, ad ostentationem, scilicet iustitiæ eius. In hoc tempore, id est ut in hoc tempore gratiæ iustitiam suā perfecte ostenderet, plenam peccatorum remissionem tribuendo. Per hoc enim declarauit se iustum, quod peccatum Adæ totam naturam humanam inficiens, non reliquit impunitum. Vnde Aposto. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. & hoc est quod supra dixit: Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est. Oportuit auté præcedentia delicta usque ad hoc tempus fuisse in sustentatione dei. Primo, ut convinceretur homo de defectu scientiæ: qa tempore legis naturæ in errores & turpia peccata incidit. Secundo, ex defectu potentiæ: quia post legem scriptam, quæ fecit cognitionem peccati: adhuc homo per infirmitatem peccauit. Deinde declarat quod iustitia dei per remissionem peccatorum manifestatur, siue accipiatur iustitia, qua ipse deus iustus est, siue qua alios iustificat. cum dicit, [ut sit ipse iustus, &c.] id est, ut per remissionem peccatorum deus appareat iust⁹ in seipso promissioné implendo: quia peccata sicut promiserat, remittit. Et cum ad iustitiam dei pertineat, ut peccata destruat homines ad iustitiam reducendo: iuxta illud, Iustus dominus, & iustitias dilexit, Ideo apparuit iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi, id est qui per fidem Iesu Christi accedit ad eum. iuxta illud, Accedentem ad Deum oportet credere.

Eccle. 2. — *2.Cor.6.* — *Psal.10.*

QVARTA PARS III. Capitis.

Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. per quam legem: Factorum? Non: sed per legem fidei.

IN hac quarta huius 3.ca. parte, Aposto. ex pmissis infert vnū corolariū. Et concludit id qđ ab initio epistolæ proposuerat, deprimere. s. iudęorū & gétiliū superbiā, & obfirmare eorum ora. Quia ex quo tu iudæus es, in peccato sicut gentilis. Et ex quo gentilis iustificat per fidé, & ex dei mera gratia, sicut & iudæus non remanet in aliquo vestrum quidpiā, vñ possit se sup aliū extollere & gloriari. Et q̄uis hoc corolariū per modū quæstionis aduersus vtrosque illatum, possit intelligi, dirigitur tamen specialius ad iudæū, de quo in principio huius capitis mouerat quæstioné. an præcelleret uel amplius haberet. vnde dicit [Vbi, &c.] o Iudæe qui scilicet, ut dictum est, in lege gloriaris, & per hoc gétili te uis preferre. Cōtra illud. Non est bona gloriatio vestra. & illud: Non efficiamini inanis gloriæ cupidi. [ubi est gloriatio tua,] id est, quid est in te de quo possis gloriari, & te extollere super gentiles? Nihil profecto inuenies. [& exclusa est] & procul abiecta gloriatio tua id est occasio gloriandi. iuxta illud: Ablata est gloria de Israel. & illud: Gloriam eorū in ignominiā cōmutabo. Et quia iudæorū gloria erat in lege, ut dictū est, uidebatur quod per aliquid eiusdem generis eorū gloriatio excluderetur. Ideo assignans causam, quærit: [Per quam legem.] Et quia posset aliquis credere quod Aposto. diceret gloriationem illam exclusā per aliqua præcepta legalia, quibus quædam maiora opera mandarentur, & ideo interrogando subdit: [Factorum?] quasi dicat, nūquid per aliquam legem scriptam, quæ facta præcipiat, dico eorum gloriā exclusam? Respondet quod non, sed per legem fidei, quę iustificat & facultatem operandi & implendi legem præbet. Et sic apparet Apost. duplicem induxisse legem, scilicet factorum, per quam uidetur intelligere legem ueterem Moysi: & legé fidei, per quā uidetur intelligere legé nouā & euangelicā Christi, per quā gentiles æquiparātur iudæo. Si obiiciatur quod in lege ueteri exigebatur & necessaria erat fides, prout in noua: iuxta illud, Qui Timetis dñm, credite illi & illud. Credidi ꝓpter quod locutus sum. Imo etiā in lege noua facta quorūdam sacramentorū requirunt secundum illud. Hoc facite in meā cōmemorationem. & etiam facta moralium obseruationum, secundum illud. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Et illud: Estote fa-

1.Cor.5. — *Gal.6.* — *1.Reg.4.* — *Osee 4.* — *Eccl. 2.* — *Ps.115.* — *Luc.22.* — *1.Cor.11* — *Matt.19* — *Iacob.1.*

te factores verbi & non auditores tantū, Dicēdum qđ per legem factorum intelligit legem exterius propositā & descriptā, per quam exteriora facta hominum ordinātur, dū præcipitur quod fieri debeat, & prohibetur qđ fieri nō debet, & a quib. abstinendū est. Legem autem fidei vocat legē interius descriptā, per quā non solū exteriora facta, uerum etiā ipsi motus cordiū disponuntur, inter quos motus fidei est primus: secundum illud, corde creditur ad iustitiam. Et de hac lege loquitur: cum dicit: Lex spiritus vitæ, &c. Hanc legem quantum ad principale, D. Tho. dicit esse gratiam Spiritus sancti, quę reconciliat & amicitiam cum Deo componit, reprimit concupiscentiam, & dat facultatē operandi atque implendi legem, & opera legis, coram oculis Dei grata & accepta facit, quod lex antiqua non poterat, nec etiā naturalis, quę etiam aliquo modo potest dici factorum: eo q̃ eis neque operibus data erat virtus remittendi peccata, Ex discrimine duplicis legis, scilicet factorum & fidei, nascitur discrimen inter iustitiam operum, & iustitiam fidei. Iustitia operum est rectitudo operum per naturalem facultatem rationis in moribus secundum legis normam, Iustitia vero fidei, est peccatorum remissio, sanctitatis acquisitio, ac operum gratificatio & acceptatio. Vnde & antiqui patres qui habuerunt gratiam Spiritus sancti, & quorum opera placuerunt & fuerunt grata & accepta Deo, & per consequens habuerunt legem fidei, pertinebant ad nouum testamētum, siue ad nouam legem. iuxta illud, Habentes eundem spiritum fidei. Sic nunc Christiani, qui solo timore pœnæ seruāt mandata, pertinere dicuntur ad uetus testamentum siue legem veterem, quæ idcirco factorū dr̄, quia facta ꝑcipiebat, & vim faciendi nō ꝑbebat, prout lex noua, quæ etiam facta & opera præcipit, & uirtutem operandi tribuit, ideo dicitur factorum.

Infra. 10
Infra. 8.
1.2.q,
106.

Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis.

HIc ostendit modum quo per legem fidei iudęorū gloriatio excluditur dicēs, [Arbitramur,] nos scilicet, Apostoli ueritatem a Christo edocti, [hominem] quemcunque, scilicet iudæum, siue gentilem iustificari per fidem. Iuxta illud: Fide purificans corda eorum. & hoc [sine operibus legis] cæremonialibus, quæ gratiam non conferebant, sed solum significabant, ac etiam sine operibus moralium præceptorum. iuxta illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, &c. Et est intelligendum de operibus præcedentibus iustitiā siue gratiam, & non concomitantib. quia in ipsa iustificatione est opus fidei, spei, charitatis, ac pœnitentiæ. Requiruntur et opera consequentia, quia ut Diu. Iacobus ait, fides sine operibus mortua est. & ideo iustificari non potest. ad Tit.3

An iudæorum Deus tantum? Nonne & gentium? imò & gentium: Quoniam quidem unus est Deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.

HIc probat quod iustitia fidei communiter se habet ad omnes: hoc prius manifestauerat ratione sumpta ex parte causæ materialis, cū dixit: Oēs peccauerunt, & egēt gloria Dei, hic ꝓbat ratione accepta ex parte causæ agentis & iustificantis, q̃ est Deus. unde infra 8, Deus est qui iustificat. Manifestū est.n. qđ deus iustificando saluat illos, quorum est deus: secundū illud, Deus noster Deus saluos Psal 67
faciendi. Non est aūt Deus creator & prouisor iudæorum tantum sed etiam gentium, quas, scilicet gubernat & regit, secundum illud: Quis non timebit te o rex Hier.10.
gentium, quanuis quandoque specialiter dicatur deus hebræorum. unde scribitur in Exod. deus hebræorum. Sed hoc Exod. 5.
est uel propter specialem cultum ab eis Deo exhibitum, uel per eius cognitionē, iuxta illud. Notus in iudæa deus. Est ta- Psal.75.
men deus per creationem, directionem, prouisionem & gubernationem omnium siue iudæorum, siue gentilium. Ergo utrosque iustificare potest & iustificat, cum, ut dictum est, apud deum non sit illorum distinctio. Quod manifestat per signum, dicens. [Quoniam quidem unus est deus qui iustificat circuncisionem,] id est iudæos circuncisos ex fide, & præputium per fidem, quod uidetur esse idē, licet possit dari aliqua differētia. Nā hęc prępositio [ex] designat aliquando causam

sam remotam. Hæc aũt propositio [per] designat causam propinquam, iudæi ergo dicuntur iustificari ex fide, quia fides fuit prima cã, ex qua ꝓcessit circũcisio & cæte ra sacraméta legalia. Et ita iudæos iustificat fides, sicut quædam causa primaria ꝑ quasdam causas medias. Gentiles autem per ipsam fidem immediate iustificantur

Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.

HIC conferendo fidem cum lege excludit quãdam obiectionem, & lenit animos iudæorum, qui poterant esse cõturbati: eo quod in pręmissis visus est a Deo fidem in sublime attollere, legemq; deprimere, ac si fides aduersa esset legi, eã que vti prauã & exitiosam cũ idololatria Gentium reprobare, & sic poterant suspicari quod legem destruere uellet. Ideo
Mat. 5. quęrendo dicit: [Legem ergo, &c.] An ex hoc quod dicimus hominé iustificari sine operibus legis, derogemus legi, & destruamus eam? Respondit dicens: [Absit]
Mat. 5. Nã, ut dicit Christus, Non præteribit iota unũ, aut unus apex a lege, &c. Subdit
2. Cor. 3. auté [sed legem statuimus, [id est, per fidem legem implemus & perficimus. secundum illud, Non veni soluere legem
Heb. 8. et 9. aut Prophetas, &c. Si obiiciatur Apostolũ dixisse oppositum, cum dixit: Gloriã vultus Moysi promulgãtis legem, eiusq; subministrationem euacuari per lumen & gloriam christi. Et alibi confirmat dicens legem esse antiquatam, imo transla-
ad Gal. 5 tam. Et alibi, Si circuncidimini, Christus nihil uobis proderit. Dicendum quod in lege antiqua erant tria s. cæremonialia, iudicialia, & moralia. Duo prima erant figuralia siue figuratiua, & vmbræ futurorũ.
Gal. 4. Et illa per Christum fuerunt impleta & approbata opere, & doctrina, Voluit. n. circuncidi, in templo pręsentari. Vnde dicit Apo. quod fuit factus sub lege. Fuerunt etiam illa per fidem & legem nouã impleta, firmata, illustrata. Quia per fidé & legé nouã ostensum fuit quod lex antiqua in suis figuris & uaticiniis atq; oraculis ueritatem continebat. quia corũ impletio apparet in euangelio: & ideo fides seu noua lex non abrogat neque destruit antiquã, sed potius confirmat. Quia quando aliquid est uia siue dispositio ad aliud ad quod ordinatur, sicut ad finem, si cesset, habito fine, non propter hoc censetur destrui, sed magis confirmari. Quia uirtualiter manet in alio meliori. quemadmodum dicimus de morte ad formam, quia cessat forma introducta, & uirtualiter manet in ipsa. Lex auté uetus fuit quædam dispositio ad nouã, & ordinata ad ipsam sicut ad perfectioré. Et ideo non censetur destrui, cum maneat virtualiter in ea. Exemplum communiter datur de campana, Cuius formulare, ipsa perfecta, destruitur. & de imagine imperfecta, Cuius imperfectio pingẽdo & colores superaddendo, tollitur siue corrumpitur. Sic lex antiqua, quę ordinabatur ad nouam tanquam perfectiorem, virtualiter in ea manet, quantum ad rem significatam per eam, significabat, n. iustificationé & remissionem peccatorũ, quæ fit in lege noua ꝑ fidem & sacramenta. Et ideo. figuralia quantũ ad ré figuratã manent: Sed nõ quãtũ ad uim obligandi vel obseruandi quia quantũ ad hoc erant vmbræ, quæ aduenié te lumine euacuãtur: sic figura adueniente ueritate. alioquin significaret falsum. s. futurũ, quod est præsens uel præteritum. Si dicatur quod adhuc multæ cæremoniæ antiquæ legis seruantur in ecclesia, puta mulierũ purificatio, & thurificatio. Dicendũ quod non necessario, nec eodé modo, sed solum inquantũ participant de moralibus: in casib. præpositis ad gratiarũ actiones, quæ pertinent ad moralia. Et ideo quantum ad hoc Apo. in præallegatis locis, dicit eã antiquatã translatã & euacuatam. Eo modo loquendi quo corin. 1. Co. 13.
dicebat: Cũ uenerit quod perfectum est, euacuabitur qđ ex parte est. Et quemadmodũ quando puer fit uir, euacuat. i. dimittit ea ꝗ sunt paruuli. s. imperfectiones: Lex auté antiqua erat paruulorum. i. imperfecta. Quia, ut dicit Apo. Nihil ad perfectum adducit lex. Ideo quantũ ad hoc fuit euacuata. Quantum ad moralia uero, fuit a Christo in noua lege tripliciter impleta. Primo, quia verum intellectum legis expressit, prout patet de adulterio & homicidio ac aliis: in quorũ prohibitione Pharisæi non intelligebant nisi exterioré actum prohibitum: Christus uero expressit interiores actus cadere sub ꝓhibitione. Matt. 5. & 6.

bitione. Secundo adimpleuit præcepta legis ordinando quomodo tutius seruaretur, quod lex uetus statuerat, ut ne homo pei:raret, si omnino a iuramento abstineret, nisi in casu necessitatis. Tertio adimpleuit legẽ præceptis legis, consilia perfectionis supaddẽdo: unde dixit illi qui dicebat se seruasse oĩa præcepta: Vnum tibi
Mat.19. deest. Si uis perfectus esse uade & uende omnia, &c.

EPITOME IIII. CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus continuando gratiæ Dei necessitatem & exclusionẽ gloriæ iudæorum, in hoc quod se pferebant gentilibus pp legem & circũcisionẽ. Primò sub alijs uerbis resumit & soluit secũdã dubitationẽ, quã in exordio.3.c. pposuit: cũ dixit: Quæ utilitas circuncisionis. Hic autem aliter proponit, dicens: Quid ergo dicemus inuenisse Abraham, &c. Respondendo ostendit qđ Abraham nõ inuenit iustificationem per circũcisionem solam, nec per legis opera, sed magis per fidem: quod probat rõne acceptationis, siue reputationis diuinę. Acceptationem declarat authoritate Dauidis, per quam ostendit beatitudinẽ remissionis peccatorum non solũ esse in circũcisione, sed etiam in prępụtio. Secũdo ibi [& signum, &c.] Respondet cuidam obiectioni quæ fieri posset de inutilitate circũcisionis, ostendendo quod circuncisio nõ est causa iustitię, sed signum siue signaculum iustitiæ fidei, per quam Abraham dicitur pater circuncisorum ex fide, quã habuit in præputio. Dicitur autem pater nõ circuncisorũ per imitationẽ. Deinde probat quod nec circuncisio, nec quodcũque opus legis iustificat: sed fides diuinæ promissionis quã cõstat fuisse ante circũcisionem & legẽ, cuius effectus est operari irã, tantum abest ut gratiam conferat. Tertio ibi, [ideo ex fide, &c.] ostendit quod promissio implenda sit p fidẽ. & subiungit in quibus, & a quo sit adimplẽda. Quarto ibi [Qui contra spem, &c.] commẽdat fidem Abrahæ ex magnitudine, quantũ ad multiplicationem. Et ex firmitate & constantia, & ex iterata promissione. Et assignat rationem firmitatis fidei, quæ fuit consideratio omnipotentiæ Dei. Finaliter commendat fidem Abrahæ, quantum ad eius effectum erga Abraham. Postmodum declarat effectum quem fides eius facit in aliis imitantibus eum.

Expositio literalis IIII. Capitis.

QVid ergo dicemus inuenisse Abrahã patrẽ nostrũ secundũ carnẽ,] id est, si ita sit qđ Deus iustificat præputiũ, sicut & circuncisionẽ, quid vtilitatis & cõmodi dicemus nos iudæi inuenisse, uel accepisse a Deo per circuncisionem Abrahã patrẽ nostrum secundũ carnẽ, id est, secundum corpus uel carnalẽ circuncisionẽ, quia secundum animam unus est pater noster cœlestis, qui in cœlis est, ex prædictis sequitur, quod frustra dedit illi Deus circuncisionem, ex quo nihil utilitatis accepit, quod est contra illud: Ego dominus docens te vtilia.[Si enim Abrahã ex operibus,] id est, ex circuncisione, uel per circuncisionem, uel ex aliis operibus legis naturæ, [iustificatus est, habet gloriam,] id est, dignus est laude, uel habet laudem apud homines, qui uident quæ foris patent, & opera externa moraliter, cum intentione honesti absq; aliqua mala intentione. & cum debitis circunstantiis facta laudant, manifestant, & approbant eos honorãdo, [Sed non apud Deũ,] scilicet habet gloriam: quia Deus principaliter cor intuetur. Et sic oportet quod aliunde q̃ per circuncisionem aut alia opera externa, habuerit gloriã, apud Deũ, scilicet per fidem [Quid enim,] scilicet de Abraham, [dicit scriptura: credidit Abraham Deo] promittenti sibi per angelum propagãtionem innumerabilium filiorũ, ad instar stellarum. [& reputatum est illi,] scilicet Abrahæ a Deo illa fides: [ad iustitiam] id est ad iustificationem, siue per illam fidem Abraham gratus & acceptus factus est Deo, & ab eo iustus reputatus: & non per circuncisionem: quæ postea data fuit illi, nec etiam per opera alia præcedentia & ratio est, [Si autem qui operatur,] scilicet bonum uel malũ opus ex libero arbitrio. [merces,] id est, retributio præmii respectu boni, aut pœnę respectu

Margin notes: Mat.23. — Esa.48. — 1.Re.16 — Gen.17.

ctu mali. [non imputatur secundũ gratiã, sed secundũ debitũ] quo ad malum notum est: quia gratia Dei non est causa mali. & ideo pœna datur illi ſm debitũ peccati: quo ad bonum etiã, præmium ascribitur debito operis, & non gratiæ, cũ ex inclinatione illius (quam non habet) nõ processerit. [Ei uerò qui non operatur,] scilicet opera externa, utpote quia non adest ei materia aut temporis oportunitas. [Credenti autem,] scilicet perfecte, [in eum,] idest, Christum, [qui iustificat impium, reputatur,] id est sufficit. [Fides eius ad iustitiã], id est, ad iustificationem, acceptionem, & adeptionem uitæ æternæ, non secundũ substãtiã operis, sed ut actus ille fidei procedit ex gratia & impulsu spiritus sancti [Secundum propositum,] id est, secũdũ ordinẽ gratiæ Dei, qui ita fieri decreuit, & non ſm ordinem debiti, cum nullum sit ibi debitum, neque proportio quantum ad substantiam operis. [Sicut & Dauid dicit beatitudinẽ hominis,] scilicet, esse, [cui Deus accepto fert,] id est, gratis dat, [iustitiam,] id est, gratiam suam sine operibus, scilicet præcedentib. dicit. n. Dauid, [Beati quorum remissę sunt] scilicet a Deo. [iniquitates & quorum tecta sunt peccata,] quæ dicuntur tecta diuino conspectui, inquantũ nõ inspicit ad puniẽdum ea. [Beatus uir cui non imputabit Dominus peccatum,] ad pœnam, tales sunt beati inchoatiue in hac uia, & si perseuerent erunt perfecte beati in patria. [Beatitudo hæc,] quæ scilicet conuenit homini in hac uia, quæ dicitur esse per remissionem peccatorum, [in circuncisione tantum manet,] id est, an tantum locum habeat in iudæis circuncisis, siue an tantum iudęis remittat Deus peccata, [An etiam in præputio,] id est, An Deus remittat peccata gentilibus præputiatis, siue incircuncisis. q. d. manifestum est ex præmissis quod sic. quia non iudæorum tantum Deus, sed & Gentium. quod & alia uia probari potest. [Dicimus. n. quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiã quo modo ergo,] id est, pro quo statu, uel quo tempore, [reputata est,] s. ei ad iustitiam, [in circuncisione, an in præputio,] id est in tempore quo erat circuncisus, an antequam circũcisionem acciperet, cum erat

pręputiatus? [Non in circũcisione, sed in præputio:] quod manifestum est ex serie narrationis scripturę. Nam Gene. 15. cap. legitur quod reputata est fides Abrahæ ad iustitiam, & in 17. cap. legitur accepisse circuncisionem. Non tamen superfluè ac inutiliter accepit, ut sequenti parte probat, ex quo manifeste apparet quod Deus præputiatos iustificat, & quod beatitudo remissionis peccatorum, non tantum manet in circuncisione, sed etiam in pręputio.

SECVNDA PARS. IIII. Capitis.

[ET signum accepit circuncisionis.] s. Abraham, non inutiliter, quia accepit in signaculum, id est, expressum signũ iustitiæ fidei, quæ est præputio,] id est, quæ data fuit Abrahæ, nondum circuncisο dum esset adhuc præputiatus, & hæc est prima utilitas circuncisionis: quia in illo expresso signo poterat contemplari mysterium incarnationis, quæ in illo signaculo, sicut in quodam sigillo, claudebatur. ad hanc utilitatem addit aliam, s. paternitatis, vt sit pater omnium credentium per pręputium, i. vt per circuncisionem spiritualem & fidem, quam accepit in pręputio per exteriorem carnis circuncisionẽ significatã, esset pater spiritualis, & per imitationem omnium credentiũ. Primò Gentiliũ, qui habentes præputiũ, credunt in eum, qui iustificat impium. Vt reputetur illis fides siue ipsum credere, [ad iustitiam,] id est, in remissionem peccatorum & acceptionẽ ad uitã æternã. [Et sic pater circũcisionis,] id est, iudęorũ circũcisorũ credentium. Et sic sit pater [non his tantum qui sunt ex circuncisione,] id est, Iudæorum, qui imitantur eum in circuncisione exteriori, [sed &,] id est, etiã his qui sectãtur [vestigia fidei, quæ est in præputio,] id est, quæ fuit tempore præputij, [Patris nostri Abrahæ. Non. n. per legem promissio, scilicet facta est [Abrahę aut semini eius:] ut scilicet semen eius, scilicet Christus, cui data est omnis potestas, qui secundum corpulentam substantiam processit ex semine Abrahæ, [esset hæres mundi:] quia tempore Abrahę nõdum

dum data erat lex, sed longo post tempore per Moysen, [Sed per iustitiam fidei,] id est, per gratiam & meram ac eximiam liberalitatem Dei, absque quibuscunque meritis præcedentibus. Imò demeritis reclamantibus & retrahentibus, huiusmodi promissio facta est. [Si enim qui ex lege,] scilicet [Moysi hæredes sunt] id est, si ad hoc quod aliqui hæreditatem cœlestẽ promissam percipiant, requiratur, quod ex legis Moysi obseruantia consequãtur, sequitur quod [exinanita,] id est, frustra [est fides,] qua Abraham credidit Deo ante legem datam Moysi: & quod etiam est [abolita,] id est, uacua, inexpleta, irrita & cassata [promissio:] ex quo sequeretur quod Deus qui est fidelis in ꝓmissis, fidem non seruauerit & seipsum negauerit: quod non modo falsum, uerum etiã blaspemum est, & implicans contradictionem. [lex n. iram] i. vindictam, siue pœnã aut punitionem [operatur:] quia per legis transgressionẽ facti sunt homines digni ira: eo ꝙ lex non dat facultatẽ operandi ea quæ præcipit, unde sequitur qđ promissio non impletur per legem cum ipsa lex magis impediat impletionẽ eius: quod sic ostendi põt: [Vbi. n. non est lex, nec præuaricatio,] ex qua procedit ira & impedimentum hæreditatis, quia per legem cohibentem & non adiuuantem occasione ex lege accepta, peccatum operatur omnem concupiscentiam & transgressionem siue præuaricationem.

TERTIA PARS IIII. Capitis.

IDeo ex fide hæreditas data est, uel promissam consequimur hæreditatem, & sumus hæredes, [ut secundum gratiam,] id est, propter uirtutem diuinæ gratiæ iustificantis hominem, & non per opera, [firma] id est, stabilis & indefectibilis sit promissio hæreditatis æternæ. [Omni semini,] iudæo uel Gentili, quicunque fuerit semen Abrahæ per imitationem. [Nõ ei' qui ex lege est solum,] id est, non solum semini carnali legem Moysi seruanti, [sed &,] idest, etiã [ei qui ex fide est Abrahæ.] id est, qui sequitur & imitatur fidem A-

Gen. 17. brahæ, quamuis non sit ab eo secundum carnis originem. [Qui pater est omniũ nostrum, scilicet credentium, siue iudæorum, siue gentilium. [Sicut scriptum est, quia patrem,] id est, authorem secundum fidem, [multarum gentium posui,] id est, constitui te. s. Abraham: qui es [ante Deũ] i. qui per fidem places Deo [Cui,] futura prænuncianti, [credidisti,] ac si uideres pſentia, & cui merito credẽdum est [Quia] id est, quia ipse per fidem & gratiam, [uiuificat mortuos] i. peccatores qui spiritualiter mortui sunt, & uocat ea, quæ non sunt, id est, Gentiles qui nihil uidentur esse, quo ad gratiam, [tãquam ea quę sunt,] id est sicut iudæos, qui aliquid secundum reputationem eorum esse uidebantur.

QVARTA PARS IIII. Capitis.

QVI] scilicet Abraham, [contra [spem] causæ naturalis uel humanæ. [in spem] diuinæ promissionis, [credidit,] tam amplè & secure expectans, [ut,] id est quod, [fieret pater,] secũdum carnem & secundum fidem, [multarum gentium, fm quod dictũ est ei, a Deo. Gen. 15.
[Sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli & arena maris, & nõ est infirmatus in fide,] id est nullo modo dubitauit de impletione promissorum Dei, quanuis causam dubitandi haberet, scilicet suam infirmitatem & sterilitatem Sarræ [Nec considerauit corpus suum emortuum,]. s. ad generãdum. [Cum iam ferè centum esset annorum, & emortuam uuluam Sarræ.] quæ Gen 16
sterilis erat. Conclusa enim erat uulua Gen. 18.
eius, ne pareret. In repromissione ẽt Dei, quando iterum per angelum promisit dicens, secundũ hoc tẽpus ueniã, & erit Sarræ filius. [non hęsitauit diffidentia.] sic qđ diffideret de ueritate diuinę ꝓmissionis, ẽt si differrentur promissa. [Sed cõfortatus est fide,] id est per fidẽ, uel firmiter fidei adhæsit. [Dans gloriam Deo,] cõsiderando eius omnipotentiam. [Plenissime sciens,] id est certificatus. [Quia quæcunque promisit Deus, potens est, & facere.] æque faciliter sicut promittere, cum eius potẽtia omnem impossibilitatẽ excludat. Ideo & illud credere, [reputat est illi

est illi ad iustitiam,]Non autē est scriptū tantum propter ipsum,] id est ad laudem ipsius [quia reputatum est illi ad iustitiā, sed & propter nos,]s.instruendos,ut sit nobis in exemplum, & in spem iustificationis. Quibus similiter[reputabitur,] s. ad iustitiam [credentib.]i. si crediderimus, [in eum,]s.Deum patrem.[Qui suscitauit Iesum christum Dominum nostrū a mortuis,qui,]s.Christus[traditus.] est a Deo patre, iuda, iudæis, pilato & a seipso in mortem.[propter delicta nostra,]i.ut satisfaceret pro delictis nostris, [& resurrexit propter iustificationem nostram,]i ut nos resurgendo iustificaret & ad nouitatem vitæ reduceret,prout ipse per resurrectionem uenit ad nouam uitam gloriæ, ad quam aliter de potentia ordinata peruenire non poteramus.

COMMENTVM QVARTI Capitis.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

IN hoc capite sub aliis verbis Apostolus resumit secundā interrogationem,q̄ fecerat in fronte præcedentis cap. videlicet. Quæ utilitas circūcisionis,q̄ interrogatio poterat esse obiectio iudæorū ad ea q̄ dixerat in calce secundi capitis.s.quod iudaismus,ad quem pertinet legis & circuncisionis susceptio, non sufficiebat ad salutem: ex quo videbatur circuncisionem fuisse inutiliter datā. & quia totum tertium caput expendit ad dissoluēdum primam interrogationem,& ad excludendum gloriationem,concludēdo quod iustitia non est ex circuncisione, nec ex operibus, sed ex fide Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum. Poterāt iudæi obiiciendo resumere secundam interrogationem, & dicere: Si ita est quod deus iustificat præputium sicut & circuncisionem, uidetur quod circuncisio data Abrahæ in carne fuerit inutilis.Ideo hic sub aliis uerbis q̄rit,dicens [Qui ergo,&c.]Si hæc uerba secundū carnem referantur ad patrem nostrum, sicut aliquibus placet, Aposto.per illa manifestat se esse ex progenie Abrahæ, quod in multis aliis locis profitetur,ut infra 9 Optabam ego Anathema esse pro fratribus meis secundum carnem qui sunt Israelitæ. & alibi dicit:Hebræi sunt,& ego,Israelitæ sunt & ego. Et cum dixit se esse de tribu Beniamin.D. tamen Ambr.refert illa ad verbū inuenisse,ut sit sensus: Quid dicemus Abraham patrem nostrum inuenisse,secundum carnem.i.secundum carnalē circuncisionem.Quid per illud dolorosū opus commeruit, videtur quod inutiliter iniunctum fuerit. Contra quod per Esa. dicit. Ego dominus docens te utilia. ex pręmissis apparet quod Abrahā .dr pater dupliciter, s. carnalis eorum qui ex eius origine, & spiritualis eorum, qui fidem eius imitantur. 2.Co.11. Ephe. 3. Esa. 48.

Si Abraham ex operibus iustificatus est: habet gloriam, sed non apud Deum.

HIc respondet primo quo ad iustificationem,de qua in calce præcedentis capitis:deinde interrogationi, declarādo vtilitates circuncisionis,dictum fuit quod Abraham non inuenit iustificationem ex circuncisione carnali, quę inter opera legis comprehendebatur, licet esset ante legem data:& hanc responsionem & conclusionem ex syllogismo quodam conditionali infert dicens: [Si enim Abraham,&c.]intendit ergo Apostolus sic syllogisare: Si Abraham ex operibus externis scriptæ legis uel naturalis præcedentibus iustificatus est,habet gloriam, id est, dignus est gloria,laude & approbatione, uel consequutus est gloriam, &c.apud homines, qui externa solum opera considerant: & non apud Deum, qui interiora & cor intuetur. Atqui Abraham habuit gloriā apud Deum, id est acceptus & approbatus ac laudatus fuit a Deo in antiquo Testamento,& a Christo in nouo: Ioan.8. ergo aliunde q̄ ex operib. legis naturalis uel scriptæ acceptus,approbatus, seu iustificatus fuit,& per cōsequēs nō ex circūcisione q̄ inter opera externa numerat. In priori propositione seu in maiori præmissa. Apo. præsupponit & simpliciter ostēdit duas esse iustitias.. Vnā quę dicit iustitia fidei,quæ est acceptio & gratificatio Dei, qua homo illi acceptus est, & ad gloriam

dum data erat lex, ſed longo poſt tempore per Moyſen, [Sed per iuſtitiam fidei,] id eſt, per gratiam & meram ac eximiam liberalitatem Dei, abſque quibuſcunque meritis præcedentibus. Imò demeritis reclamantibus & retrahentibus, huiuſmodi promiſſio facta eſt. [Si enim qui ex lege,] ſcilicet [Moyſi hæredes ſunt] id eſt, ſi ad hoc quod aliqui hæreditatem cœleſtē promiſſam percipiant, requiratur, quod ex legis Moyſi obſeruantia conſequātur, ſequitur quod [exinanita,] id eſt, fruſtra [eſt fides,] qua Abraham credidit Deo ante legem datam Moyſi: & quod etiam eſt [abolita,] id eſt, uacua, inexpleta, irrita & caſſata [promiſſio:] ex quo ſequeretur quod Deus qui eſt fidelis in ꝓmiſſis, fidem non ſeruauerit & ſeipſum negauerit: quod non modo falſum, uerum etiā blaſpemum eſt, & implicans contradictionem. [lex n. iram] i. vindictam, ſiue pœnā aut punitionem [operatur:] quia per legis tranſgreſſionē facti ſunt homines digni ira: eo ꝙ lex non dat facultatē operandi ea quæ pręcipit, unde ſequitur qđ promiſſio non impletur per legem cum ipſa lex magis impediat impletionē eius: quod ſic oſtendi pōt: [Vbi. n. non eſt lex, nec præuaricatio,] ex qua procedit ira & impedimentum hæreditatis, quia per legem cohibentem & non adiuuantem occaſione ex lege accepta, peccatum operatur omnem concupiſcentiam & tranſgreſſionem ſiue præuaricationem.

TERTIA PARS IIII. Capitis.

IDeo ex fide hæreditas data eſt, uel promiſſam conſequimur hæreditatem, & ſumus hæredes, [ut ſecundum gratiam,] id eſt, propter uirtutem diuinæ gratiæ iuſtificantis hominem, & non per opera, [firma] id eſt, ſtabilis & indefectibilis ſit promiſſio hæreditatis æternę. [Omni ſemini,] iudęo uel Gentili, quicunque fuerit ſemen Abrahæ per imitationem. [Nō ei qui ex lege eſt ſolum,] id eſt, non ſolum ſemini carnali legem Moyſi ſeruanti, [ſed &,] ideſt, etiā [ei qui ex fide eſt Abrahæ.] id eſt, qui ſequitur & imitatur fidem A-

Gen. 17. brahæ, quamuis non ſit ab eo ſecundum carnis originem. [Qui pater eſt omniū noſtrum, ſcilicet credentium, ſiue iudæorum, ſiue gentilium. [Sicut ſcriptum eſt, quia patrem,] id eſt, authorem ſecundum fidem, [multarum gentium poſui,] id eſt, conſtitui te. ſ. Abraham: qui es [ante Deū] i. qui per fidem places Deo [Cui,] futura prænuncianti, [credidiſti,] ac ſi uideres pſentia, & cui merito credēdum eſt [Qui,] id eſt, quia ipſe per fidem & gratiam, [uiuificat mortuos] i. peccatores qui ſpiritualiter mortui ſunt, & uocat ea, quæ non ſunt, id eſt, Gentiles qui nihil uidentur eſſe, quo ad gratiam, [tāquam ea quę ſunt,] id eſt ſicut iudæos, qui aliquid ſecundum reputationem eorum eſſe uidebantur.

QVARTA PARS IIII. Capitis.

QVI] ſcilicet Abraham, [contra [ſpem] cauſæ naturalis uel humanæ. [in ſpem] diuinæ promiſſionis, [credidit,] tam amplè & ſecure expectans, [ut,] id eſt quod, [fieret pater,] ſecūdum carnem & ſecundum fidem, [multarum gentium, ſm quod dictū eſt ei, a Deo. Gen. 15.
[Sic erit ſemen tuum, ſicut ſtellæ cœli & arena maris, & nō eſt infirmatus in fide,] id eſt nullo modo dubitauit de impletione promiſſorum Dei, quanuis cauſam dubitandi haberet, ſcilicet ſuam infirmitatem & ſterilitatem Sarræ [Nec conſiderauit corpus ſuum emortuum,] ſ. ad generandum. [Cum iam ferè centum eſſet annorum, & emortuam uuluam Sarræ.] quæ Gen. 16
ſterilis erat. Concluſa enim erat uulua Gen. 18.
eius, ne pareret. In repromiſſione ēt Dei, quando iterum per angelum promiſit dicens, ſecundū hoc tēpus ueniā, & erit Sarrę filius. [non hęſitauit diffidentia.] ſic qđ diffideret de ueritate diuinę ꝓmiſſionis, ēt ſi differrentur promiſſa. [Sed cōfortatus eſt fide,] id eſt per fidē, uel firmiter fidei adhæſit. [Dans gloriam Deo,] cōſiderando eius omnipotentiam. [Pleniſſime ſciens,] id eſt certificatus. [Quia quæcunque promiſit Deus, potens eſt, & facere.] æque faciliter ſicut promittere, cum eius potētia omnem impoſſibilitatē excludat. Ideo & illud credere, [reputat

eſt illi

est illi ad iustitiam,]Non auté est scriptũ tantum propter ipsum,] id est ad laudem ipsius [quia reputatum est illi ad iustitiã, sed & propter nos,]s.instruendos,ut sit no bis in exemplum, & in spem iustificationis.Quibus similiter[reputabitur,] s. ad iustitiam [credentib.]i. si crediderimus, [in eum,]s.Deum patrem.[Qui suscitauit Iesum christum Dominum nostrũ a mortuis,qui,]s.Christus[traditus.] est a Deo patre, iuda, iudæis, pilato & a seipso in mortem.[propter delicta nostra,]i.ut satisfaceret pro delictis nostris, [& resurrexit propter iustificationem nostram,]i ut nos resurgendo iustificaret & ad nouitatem vitæ reduceret,prout ipse per resurrectionem uenit ad nouam uitam gloriæ, ad quam aliter de potentia ordinata per uenire non poteramus.

COMMENTVM QVARTI Capitis.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

IN hoc capite sub aliis verbis Apostolus resumit secundã interrogationem,q̃ fecerat in fronte præcedentis cap. videlicet. Quæ utilitas circũcisionis,q̃ interrogatio poterat esse obiectio iudæorũ ad ea q̃ dixerat in calce secundi capitis.s.quod iudaismus,ad quem pertinet legis & circuncisionis susceptio, non sufficiebat ad salutem: ex quo videbatur circuncisionem fuisse inutiliter datã. & quia totum tertium caput expendit ad dissoluẽdum primam interrogationem,& ad excludendum gloriationem,concludẽdo quod iustitia non est ex circuncisione, nec ex operibus, sed ex fide Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum. Poterãt iudæi obiiciendo resumere secundam interrogationem, & dicere: Si ita est quod deus iustificat præputium sicut & circuncisionem, uidetur quod circuncisio data Abrahæ in carne fuerit inutilis.Ideo hic sub aliis uerbis q̃rit,dicens [Qui ergo,&c.]Si hæc uerba secundũ carnem referantur ad patrem nostrum, sicut aliquibus placet, Aposto.per illa manifestat se esse ex progenie Abrahæ, quod in multis aliis locis profitetur,ut infra 9 Optabam ego anathema esse pro fratribus meis secundum carnem qui sunt Israelitæ. & alibi dicit:Hebræi sunt,& ego,Israelitæ sunt & ego.Et cum dixit se esse de tribu Beniamin.D. tamen Ambr.refert illa ad verbũ inuenisse,ut sit sensus: Quid dicemus Abraham patrem nostrum inuenisse,secundum carnem.i.secundum carnalẽ circuncisionem.Quid per illud dolorosũ opus commeruit, videtur quod inutiliter iniunctum fuerit. Contra quod per Esa. dicit. Ego dominus docens te utilia. ex præmissis apparet quod Abrahã dr̃ pater dupliciter, s. carnalis eorum qui ex eius origine, & spiritualis eorum, qui fidem eius imitantur.

2.Co.11. Ephe. 3. Esa. 48.

Si Abraham ex operibus iustificatus est: habet gloriam, sed non apud Deum.

HIc respondet primo quo ad iustificationem,de qua in calce præcedentis capitis:deinde interrogationi, declarãdo vtilitates circuncisionis,dictum fuit quod Abraham non inuenit iustificationem ex circuncisione carnali, quę inter opera legis comprehendebatur, licet esset ante legem data:& hanc responsionem & conclusionem ex syllogismo quodam conditionali infert dicens: [Si enim Abraham,&c.]intendit ergo Apostolus sic syllogisare: Si Abraham ex operibus externis scriptæ legis uel naturalis præcedentibus iustificatus est,habet gloriam, id est, dignus est gloria,laude & approbatione, uel consequutus est gloriam, &c.apud homines, qui externa solum opera considerant: & non apud Deum, qui interiora & cor intuetur. Atqui Abraham habuit gloriã apud Deum, id est acceptus & approbatus ac laudatus fuit a Deo in antiquo Testamento,& a Christo in nouo: Ioan.8. ergo aliunde q̃ ex operib. legis naturalis uel scriptæ acceptus,approbatus, seu iustificatus fuit,& per cõsequẽs nõ ex circũcisione q̃ inter opera externa numerat̃. In priori propositione seu in maiori præmissa. Apo.præsupponit & simpliciter ostẽdit duas esse iustitias.. Vnã quę dicit̃ iustitia fidei,quæ est acceptio & gratificatio Dei, qua homo illi acceptus est, & ad gloriam

riam & bonum nomẽ. Illud autem dicitur alicui secundũ gratiã tribui, qđ ab aliquo mere, libere & gratis tribuitur. Ita ut opera eius siue interna, siue externa, non sint digna illius rei quæ attribuitur. Et hoc modo actus fidei cõsideratus secundũ substantiã operis, siue ut ex libero arbitrio procedit, non est dignus uita æterna Sed prout procedit ex gratia & impulsu spiritus sancti, reputatur, id est, scribitur & attribuitur a Deo ad iustitiã. vnde dicit: [Credidit Abrahã, &c.] Lutherani adducunt hunc locũ Apostoli ad probandũ quod sola fide iustificetur homo, dicunt enim quod Apostolus hic intendit demõstrare Abraham ante legẽ datam, ipsum fuisse iustificatũ per fidẽ, atq; nemini aduenire iustitiã Dei, quasi debitã mercedẽ operanti, sed solum credenti in eum qui iustificat impium, fidem reputari ad iustitiam: ubi dicunt ipsum facere exclusionẽ ut nos instruat sola fide nos gratiam Dei habere, alioquin non valeret argumentũ eius pro fide contra opera. Sed ualde mirum est eos esse adeo cæcutiones, ut ex hoc loco astruere non uereantur Abraham tunc primo fuisse iustificatum, id est, ex iniusto effectum iustum: quando credidit promissioni seminis, cum ante illam iam pridem fuisset iustus. Nam extra omnẽ dubitationẽ est, quod iustus erat, quando iussu Dei exiuit de terra sua, & de domo patris sui, & quando peregrinatus fuit in terra Chanaam. & in Aegyto, & ad australem plagam: Et quando in uirtute Dei quatuor debellaret reges, imo & ante usum rationis per protestationem fidei a parentibus factam. Et sic apparet quod Apostolus hic non agebat de prima iustificatione Abrahæ, sed de augmento suæ iustificationis, quod accepit per fidẽ iam habitam credendo diuinæ promissioni. Et ad hoc quod inferunt, quod alias argumentum Apostoli non esset validum pro fide contra opera. Dicendum quod est ualidissimũ ad id quod Apost. in hoc ca. uolebat. Intendebat enim ex illo testimonio Geneseos, stabilire duo. Primum quod homines ante circuncisionẽ & ante legem essent iusti, contra iudæos qui soli sacramento circuncisionis & legi attribuebant causam iustificationis. Secundum & præcipuũ quod intendebat stabilire, est qđ nullũ unquã fuit opus iustum apud Deũ, nisi qđ pcederet ex fide, atque ideo fidem esse fundamentũ & exordium salutis. Vnde illud uerbũ, reputatũ est ei ad iustitiam, significat qđ adscensus fidei est actus iustitiæ meritorius & Deo acceptus, sicut primum opus iusti: & si nullum opus præcedens fidẽ, reputatur iustum sic ad iustitiam apud Deum. His uerbis significans qđ actus ille fidei fuit iustitiæ & obediendiæ, atque Deo acceptus. Sicut si quis modo iustus, susciperet aliquem articulũ fidei, quem ante a se ignoratum Ecclesia nunc exponeret in Euangelio. cõmonstrare etiam uoluit peccatorum remissionem, non nisi per eandem fidẽ promissionis redemptoris, unquam fuisse factam. qua itidem subnixi operati sunt q cunque uel in lege naturę, uel in lege scripta, opera iusta fecerunt quæ Deo essent accepta, ut magnifice describit ad Heb. 11. ubi ait: quod fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo. Non enim suggerit quod sola fide iustificatus est, sed quod fide se exercuit in operibus iustitiæ. Et fide, inquit, qui uocatur Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem: Cætera uero Lutheranorum argumenta diluimus, & catholicam ueritatem astruximus, supra 1. capite, interpretãdo illam sententiam iustus ex fide uiuit.

Heb. 11. — *Lutheranorũ confutatio.* — *gen. 12.* — *gen. 15.*

Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam: sed secundum debitum. Ei uero qui nõ operatur, credenti autem in eũ qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundũ propositum gratiæ Dei.

Hic exponit & declarat prædictã authoritatẽ Geneseos, quo modo scilicet fides Abrahæ reputata sit ei ad iustitiam: & quo modo nũc reputetur in prima iustificatione, cum aliquis ex impio & iniusto fit pius & iustus. Et contra ponit operantem non operanti, & gratiam mercedi debitæ, sumens exemplũ ex humana policia & consuetudine, quæ duo obseruat. Primum, quod quando alicui operanti & laboranti damus mercedem debitam, uel ex conuentione, uel sm morem patriæ & proportionem operũ, dicimur dare sm debitũ: quia illi debemus, *Mat. 20.*

& talis nullam nobis gratiá agit aut agere tenetur. Si uero alicui non laboráti damus libere & mere gratis aliquod beneficiú, id quod ei datur, non dicetur merces neq; meritú, sed gratia: Idemq; regratiatur ille & regratiari tenet. Sic si Abrahã propter opera, ut a se procedunt, posset iustificari absq; gratia Dei pueniente uel impellente, illa iustificatio & reconciliatio diceretur esse merces debita, & non imputaretur. i. nõ redderet aut attribueretur gratis siue fm gratiam: & per consequens iustificationis præmium non esset ei gratis datum, sed fm debitú. Et similiter dicendum de aliis Iudæis vel Gentilibus, si ex operibus suis absque alicui' maxime retribuentis adminiculo iustificarentur, non tenerentur referre gratias Deo. Vnde sequeret qd superflua fuisset Christi passio, & qd Christus gratis mortuus fuisset, quod improbat Galatis scribens:
gal. 2. Quo ad secundum obseruatum in humana consuetudine, subiungit: [Ei autem qui non operatur,] s. ex se solo, sed cú ipsius retribuentis adminiculo. [credenti aút in eum,] i. in Deum, qui iustificat impiú, & qui mere gratis impellit illum ad credendum, & exercendú actum fidei & charitatis' p quæ opera ex impio & peccatore fit pius & iustus: fides eius reputatur fm gratiam Dei, mere libere & gratis remittentis peccata, & impellentis ad credendum & diligendú. Et sic illa peccatorum remissio, iustificatio, & recóciliatio, erit gratis data & gratis facta, ac etiã præmium illi correspondens. Secundum propositum gratiæ Dei, i. decretum iustitiæ & misericordiæ Dei, qui ab æterno decreuit & proposuit peccata gratis remittere, & saluare genus humanú p Christú,
Ephe. 1. nullis pcedentibus meritis fm illud: Non ex operib. iustitię quæ fecimus nos, sed fm suam misericordiam saluos nos fecit.
ad Tit 3. Quomodo aút cum his stet opera in gratia facta esse meritoria, patet ex his quæ diximus superius in secundo capite interpretando illã sententiã: His qui fm patientiam boni operis, &c. Et quia prim s dictum est, credidit Abrahã Deo: & hic dicit credenti in eum qui iustificat impiú. Ad horum intelligentiam sciendum est
sap. Ioh. quod fides secundum Diuum Augustinum habet tres actus interiores: scilicet, credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Primus actus dicitur credere Deum, scilicet, esse, & licet assensus ille apud eos qui habent Philosophorum demonstrationem, qua euidenter id concluditur, dicatur assensus scientificus & euidens, & non fidei, de cuius ratione est ęnigma & ineuidentia: iuxta illud, Videmus nunc per speculum & in ænigmate. 1. Co. 13.
Tamen in non habentibus demonstrationem, est actus fidei omnibus necessarius, Heb. 11.
Iuxta illud. Accedentem ad Deum, oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Hunc actum peccatores in peccato mortali existente habere possunt. Secundus actus fidei, est credere Deo reueláti. i. omnia a Deo reuelata esse uera, ut Deum esse trinum & vnum, filium Dei incarnatú, & alia in sacris literis contenta, & p vniuersalia concilia Ecclesię catholicæ declarata. Et hic actus etiam cum primo nõ iustificat. Multi enim sunt Christiani peccatores, qui cú fide informi hoc credunt, & tamen propter hoc non sunt iustificati. Ne c ex hoc quod subsequitur in Genes. & hi c, scilicet reputatum est ad iustitiam, quod credere Deo sufficiat ad iustificationem. Qua Apostolus statim se declarat, dicens: Ei uero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam quasi dicat, ad hoc quod fides sit primus iustitiæ actus, siue ad hoc quod actus fidei sit meritorius, non sufficit credere Deum esse, aut Deo reuelanti. Sed adhuc requiritur quod credat in deum, id est, quod credendo toto affectu siue voluntate feratur in ipsum, & diligat eum super omnia. Hanc enim fidem siue húnc fidei actum exigit a nobis deus: tamen non inuenit quod exigat, nisi donauerit quod inueniat. Hoc tertio actu iustificatur impius, id est, ex impio fit pius & iustus. Hac etiam fide iustus, iustificatur adhuc: quia fide dirigente charitas operatur. Ea dirigente charitas opera chara & deo accepta facit. Non tamen sequitur quod sola fides sufficiat ad saluté: quia licet non requirãtur opera interna meritoria pcedentia fidem aut iustificationé, uel etiam opera externa: requirun-

requirũtur tamen opera concomitantia, quæ sunt actus pœnitentiæ virtutis, actus fidei, spei, & charitatis, & in adulto præcedunt aliqua opera tanquam præparamenta, ut cognitio peccati & misericordiæ diuinę ex auxilio speciali Dei prouenientе. Quid auté & quotuplex sit fides diximus interpretando illam sententiã primi capitis, Iustus ex fide uiuit. De actu uero exteriori fidei, dicemus ĩfra 10. interpretando illud. Corde creditur. &c.

Sicut Dauid dicit, Beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus.

HIc probat priorem propositionem siue maioré præmissam prædicti sylogismi, uidelicet qđ si Abrahã, &c. authoritate Psalmistæ: cuius primo ponit sensum, deinde uerba, postmodũ excludit falsum intellectum illius. Ait ergo: Sicut, dicit, id est, asserit Dauid. [Beatitudinem hominis esse illius,] id est, beatum esse hominé, [cui Deus accepto fert,] id est, gratis dat iustitiã, id est, gratiã [sine operibus] præcedentibus. iuxta illud, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos: sed secundũ misericordiã suã saluos nos fecit. Quia cum non simus soluendo, & ex nobis nihil habeamus, iuxta illud: Omne datum optimum, &c. Deo satisfacere non possumus, sed Deus acceptũ fert nobis debitũ, id est, pro accepto habet siue condonat, si fidé pollicéti adhibeamus: At qui beatitudo hominis est ei a Deo secũdum illud, Beatus uir cuius dominus Deus est spes eius. Vnde manifeste sequitur. Abrahã habere gloriã, & nó ex operibus legis. Et per consequens ille qui ex operibus legis iustificatur, non habet gloriam apud Deũ. & sic conditionalis illa uera. Et quia hic de beatitudine agitur, sciendum qđ beatitudo apud omnes summum bonum & ultimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, siue cui nihil deest, nec potest fieri additio. Et hoc constat apud sapientes nó esse nisi unũ, scilicet Deũ, qui est infinitæ bonitatis, a quo omnia alia bona pendét in esse, fieri, & cõseruari: & per cuius adeptioné & unioné homines & angeli beatitudinem ipsius participantes, beatificantur. Hinc est quod duplex a Theologis assignatur beatitudo siue fœlicitas, quædã dicitur obiectiua, quæ est id in quo est uera ratio omnis boni: i. ipsemet Deus. Quędã auté dicitur formalis, quæ consistit in attinctione & coniunctione summi boni. Et cũ hęc attinctio fiat per operationé immanenté, hoc est, q̃ subiectiuatur in operante, dicitur beatitudo formalis, subiectiua, & dominatiua & est summa perfectio creaturę, quæ, ut ipse Christus docuit, consistit in clara uisione Dei; Ait enim: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te Deum uerũ, & qué misisti Iesum Christum. Hęc beatitudo inchoatur in hac uia per fidem, p quam cognoscimus Deũ, sed imperfecte & in ænigmate, & cõsumatur in patria per clarã uisioné. quæ dicitur uita æterna, id est, operatio indefectibilis, ad quã habemus ius in hoc mũdo per gratiam, iuxta illud: Gratia Dei vita ęterna. Et quia per gratiam Dei est remissio peccatorum, ideo Dauid & Apostolus hic uocat remissionem peccatorum, Beatitudinem, quam aliqui vocant in spe: quia illi quibus remittuntur peccata, possunt sperare se consecuturos perfectam beatitudinem si perseuerauerint in gratia, & non apposuerint impedimenta. Duplex vlterius solet poni beatitudo, scilicet, essentialis: & ista est cognitio clara verbi siue essentiæ diuinę & rerum in ipsa, & gaudium consequens ex ea, quod dicitur fruitio. Alia est accidentalis, & est gaudium de omnibus bonis operibus in gratia factis, & hoc gaudium erit commune omnibus: iuxta illud, particeps ego sum omnium timentium te.

Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum.

HIc exprimit uerba Dauidis prædictam sententiam continentia, & dicit eos esse beatos, quorum remittuntur peccata. Et sic patet quod non habuerint prius bona opera, ex quibus iustitiam & beatitudinem consequerentur. Est autem triplex peccatum. scilicet, originale, ueniale, & mortale. Quantum ad originale dicit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Quia peccatum originale dicitur iniquitas, eo quod sit carentia iustitiæ ori-

Marginal notes: Ad Ti. 3 / Iacob. 1. / Ps. 39. / Ioh. 17. / Infra 4. / Ps. 31. / Ps. 118.

originalis, per quam secundum æquitaté ratio hominis subdebatur Deo, & vires inferiores subdebantur rationi, sic quod nó poterát moueri in oppositú, & corpus etiá subdebatur animæ. Sed quia per peccatum originale huiusmodi æquitates tolluntur, quia postquá ratio desinit esse obiecta Deo, uires iferiores delectabilia p sequentes desierunt subesse rationi, & cœperunt rebellare: Et corpus pariter subductú fuit ab obediétia animæ per corruptioné & morté. cum igitur in præmissis ex peccato originali sint plures inordinationes contra æquitatem iustitiæ originalis, peccatum originale dicitur continere plures iniquitates. Vnde Dauid. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ideo ad declarandum iustificationem a peccato originali, dicit: [Beati quorum remissæ sunt iniquitates,] per sacramentum baptismi, in re uel in uoto. Peccatum auté veniale remitti dicitur, quia per eius commissionem & culpam, reatus siue obligatio ad pœnam incurritur manente gratia, & elongatur homo a Deo, ac ad separationem Dei inclinatur: iuxta illud, Qui minima negligit, paulatim defluit, superueniente tamen charitatis feruore, culpa illa tegitur & aboletur. & cum sæpe incidat homo in peccatis venialibus, ideo ad ostendendam iustificationem illorum, dicit: [quorum tecta sunt peccata.] Peccatum uero mortale quod principaliter dicitur peccatum, eo q importet actualem auersioné a Deo, remittitur per sacramétum pœnitentiæ: iuxta illud, Oportebat sic Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prędicare in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Et ideo propter pœnitétiam non imputatur. unde subdit: [Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.] Possunt etiam hęc tria aliter exponi, secundum tria quæ inueniuntur in peccato, scilicet offensa Dei, actus inordinatus qui transit, & reatus siue obligatio ad pœnam, quæ remanet. quantum ad primum dicit: [Beati quorú remissæ sunt iniquitates]. i. offensæ vel offensiones Dei. Vnde Esa. 40. Dimissa é iniquitas. i. offensa illius. Quantú ad actú in ordinatú culpę, qui non potest non fuisse, si semel perpetratus sit, cum ad præteritum non sit potétia: dicit, [Beati quorú tecta sunt peccata.] manu misericordiæ diuinæ, ut non memorentur ac si prorsus non essent facta. Vnde per Ezec. 18. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor. Dicitur. n. Deus recordari iustitiæ nostræ, quando præmia largitur, iniquitatis uero, quando infert supplicia. Et obliuisci seu non recordari, quando non punit: uel tecta aliis in iudicio uniuersali, qa puderet iustos si sceleratissima quæ patrarunt facinora, pate fierent: Deus tamen qui nullius obliuiscitur, ea non improperabit, sicut facinora impœnitentium. & ió peccata pœnitentiú dicuntur tecta. Quátum ad reatum siue obligationem sustinendi pœnam, dicit: [Beatus uir cui non imputauit dominus peccatú.] scilicet ad pœnam. Vel dici potest quod hæc tria remitti, tegi, non imputari, significant idé quod acceptum ferre debitum, siue condemna-i. Vnde Esa. 52. sine argento redimemini. Dicuntur autem Beati, qui absque labore & dispendio in aliquem sub uehuntur honoris gradum. Idem dicimus de his quibus sceleratissima facinora indulgentur, & illęsi euadunt.

Psal. 50.

Esa. 40.

Cauendum est tamen summe ne huiusmodi uerba tegi, non imputari secundum cótortam Lutheranorú interpretationem, accipiamus. Non. n. erubuerűt dicere. Nullá fieri vnquá verá peccati remissioné, neque originalis, neque actualis, ita ut ratio ipsa culpæ omnino tollatur, sed sic prorsus ut quę perpetuo permanet, nó imputetur: ut quéadmodú in humano tribunali sępe accidere solet, reum secundú testes absolui, qui tamé uere est in crimine. Sic & de sanctissimo Dei iudicio cogitare audent. Quod quam sit impium, blasphemum, ac a sacris literis alienum, nemo qui sacras literas, quantumuis negligenter legerit, nescit. Dauid enim petebat: Dele iniquitatem meam. Et per Esaiam dominus: Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas pp me. Et Diuus Petrus, pœnitemini igitur & conuertimini, ut deleantur peccata uestra. Manifestum est autem quod id quod deletur, nó manet. Præterea Sapiés dicit, Similiter odio sunt Deo

Ps. 50.
Esa. 43.
Act. 3.
Sap. 14.

Deo impius & impietas eius. Quandiu er
go impietas manet in homine, nõ põt nõ
odio haberi. Sed quo modo esse põt quod
ea quæ Deus odio hẽt, non imputentur in
malum, & per consequens non remittat?
Ergo uel nulla ratio iniquitatis est in ho-
mine iusto, uel ei non remittitur. At qui
Ioh. 20. certum est qđ remittuntur iniquitates ex
Luc. 7. Psal. ꝑallegato, & ex illo, Quorum remise
Ioh. 1. ritis peccata remittuntur eis. & quorũ re
tinueritis, retenta sunt. Vnde & Christus,
1. Ioã. 3. Remittuntur tibi peccata tua. Vnde sequi
tur quod non remanẽt, sed uere tollũtur:
Iuxta illud, Ecce agus Dei, ecce qui tollit
peccata mundi: & illud, Scitis quod appar
uit, ut peccata tolleret. Vnde & Apostolus
infra 8. Nihil ergo damnationis est his,
qui sunt in Christo Iesu. Insuper pecca-
tum & offensa in Deum idem sunt: ergo
si iniquo parcit Deus offensam, quæ ratio
Ioan. 17. põt esse, quod culpa maneat? Quia si cul-
Ioan. 8. pa maneret, remissa & condonata offensa,
contra e- illa remissio & condonatio non esset nisi
pist. pela. fictio & non ueritas cõtra illud, Pater san
li. pr. 13 ctifica eos in ueritate, & illud: Si filius uos
In lib. de liberauerit, uere liberi eritis. Vnde Diuus
perfectio Augustinus, Dicimus baptisma omnium
ne uitæ. dare indulgentiam peccatorum auferre
crimina, nõ radere. nec peccatorũ radices
in mala carne teneri, quasi rasorum in ca-
pite capillorum, unde crescant iterum
resecanda peccata. Et alibi. Certè iu-
stus est Deus, seipsum negare non potest,
imputat autem Deus homini omne pec-
catum, quia neque peccatum est quicqđ.
non imputabitur homini in peccatum.
Eadem ratione cum Apostolus ait reputa
tur fides ad iustitiam, nihil detrahit ueræ
iustitiæ: Quinimo quemcunq; Deus iu-
stum reputat, idem uerissime est iustus ꝑ
Spiritum sanctum, quem effundit in nos
abunde, prout determinatum fuit in con
cilio Tridentino, Sesfione. 6. Decreto. 7.
circa medium, ubi dicitur, demum unica
formalis causa iustificationis est iustitia,
id est, gratia Dei, non quia ipse iustus est,
sed quæ iustos nos fecit, qua uidelicet ab
eo donati, renouamur spiritu mentis no-
stræ, & non modo reputamur, sed uere iu
sti nominamur & sumus. Et in eodẽ con-
cilio & Sessione, titulo de iustificatione,
canone 7. dicitur, Si quis dixerit omnia
opera nostra q̃ ante iustificationem fiunt
quacunq; rõne facta, uere esse peccata, A-
nathema sit. Ergo multo magis si quis di-
ceret oĩa opera post iustificationem facta,
esse peccata, Anathema esset reputandus.
Nec obstat illud Esa 64. Facti sumus im-
mundi oẽs. & quasi pannus mẽstruatæ oẽs
iustitiæ nostræ, quia ut dictum est supra se
cundo cap. sup uerbo his, qui secundũ pa
tientiã boni operis, Propheta loquitur de
iustitijs, quas iudei inficiebant malis
circunstãtijs, uel cõparatiue in ordine ad
iustitias Dei. Non obstat pariter illud qđ
dicit Apost. infra. 7. cap. Iam non ego ope
ror, sed quod inhabitat in me peccatum.
Quia in baptizatis manet quidem appeti
tus sensitiuus, destitutus iustitia originali,
qui est potentia naturalis animæ, & sic nõ
est ex se peccatum. Quia tamen propter
destitutionem iustitiæ originalis, inclinat
ad suauia & sibi delectabilia contra dicta
men rectæ rationis alliciens & inclinans
ipsam ad consentiendum peccato, Apost.
uocat illum appetitum peccatum, & ali-
quando concupiscentiam: & alij uocant
fomitem peccati, ut ibi amplius dicetur.
Si dicatur quod a natura inest, semꝑ inest:
sed peccatum originale inest a natura, &
traducitur a natura, igitur. Dicendum qđ
peccatum originale pro formali non est
aliquid positiuum, nec est de ratione siue
essentia naturæ humanæ. Quia si adeo de
nouo crearetur unus homo de limo terrę
eiusdem speciei nobiscum absque iusti-
tia originali & gratia, licet haberet appe-
titum sensitiuum similem nostro, qui simi
liter inclinaret, ille appetitus non dicere
tur peccatum, neque pœna peccati, neq;
fomes, sed solum conditio naturæ. Nec
est necesse, quod priuationes, quæ cum na
tura trahũtur, semper insint: imo nec mul
ta alia quæ non sunt de essentia naturæ,
uel propria, illi quarto modo.

Beatitudo ergo hæc in circuncisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahę fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circuncisione an in prępuitio? non in circuncisione, sed in præputio.

HIC excludit falsũ intellectũ prædi-
ctæ authoritatis: Posset enim iu-

dæus sic intelligere quod prædicta gratia remissionis peccatorũ, non fieret nisi circuncisis. Ad hoc excludendũ mouet quæstioné, dicens: [Beatitudo,] qua scilicet Deus dat iustitiam & remissionem peccatorum, habet ne solum locum in circuncisis Iudæis, an etiam in Gentibus præputiatis, quasi dicat: Manifestum est quod in vtrisque: quia idem dominus omniũ diues in omnes qui inuocant illum. Quod etiam maneat in præputio, probat ex eo quod data fuit Abrahæ nondum circunciso & præputiato. Quod manifesté apparet ex serie narrationis scripturæ. Nam Gene. 15. legitur quod fides reputata est Abrahæ ad iustitiã. Et Gene. 17. legimus Abrahæ datã fuisse circũcisioné. Si igitur Abraham existés incircuncisus, iustificatus est per fidem: sequitur quod iustitia dei, per quam remittuntur peccata, non est solũ in circuncisione, id est, in iudæis, sed ét in præputio, id est, in gentilitate.

Infra 10

SECVNDA PARS IIII. Capitis.

Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ est in præputio.

POsteaquam Aposto. ostendit quod Abraham nõ fuit primo iustificatus per circuncisioné, sed per fidem: In hac secunda huius cap. parte, respondet secundæ interrogationi factæ in fronte tertii capitis: seu cuidã obiectioni q̃ ad dicta immediaté p̃cedentia posset fieri, declarãdo dignitatem & vtilitatem circuncisionis. Posset quispiam dicere, ex quo Abraham iustificatus erat, in præputio per fidem: quare dedit ei Deus circuncisioné, aut quæ utilitas tanti oneris? Dicendum quod ratio literalis, quare Deus dedit Abrahæ circuncisionem, secundum D. Thomam fuit ad protestationem fidei vnius Dei. Et quia Abrahã fuit primus, q se ab infidelib. separauit, exiés de domo sua & de cognatione sua, ideo ipse primus circuncisionem accepit. Et hanc rationem assignat hic Apost. dicens:

j. 2. q. 102 ar. ad 1.

[Et signum accepit circuncisionis signaculum iustitię fidei, quæ fuit in p̃putio] Quia in hoc signo legitur Abrahæ fides reputata ad iustitiã, quod contra spem naturæ credidit in spem gratiæ. Et ut hæc protestatio & imitatio fidei firmaretur in cordibus iudæorum, cuius obliuisci non possent, acceperunt huiusmodi signum in carne sua. Vnde legimus, dixit Deus iterum ad Abraham. Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis, hoc est pactum meũ quod seruabitis inter me & uos, & semen tuum post te. Circuncidetis carné præputii vestri ut sit signum fœderis inter me & uos: infans octo dierum circuncidetur in vobis. Omne masculinũ in generationibus vestris, tam uernaculus quam empticius circuncidetur, & quicunq; fuerit de stirpe vestra. Eritq; pactum meum in carne vestra, & post pauca: Dabo tibi filium cui benedicturus sum. Signum auté secundum Diu. Augustinum est id quod præter speciem, quam ingerit sensibus, facit aliquod aliud in cognitionem uenire. vt ramus pendens ante domum manifestat ibi esse vinum venale. Sic circuncisio Abrahæ & seminis eius, significabat fidem quam habuerat Abraham in præputio, qua iustificatus fuit. Et sic illa circuncisio fuit signum & non causa iustitiæ id est, gratiæ Dei, quę dicitur iustitia fidei, ex hoc quod ex fide originem traxit, & non ex circuncisione: cum illam iustitiam ante circuncisionem habuisset. Et non solum circuncisio dicitur signum, uerum etiã signaculum: quia signum dicitur communiter illud quod facit quocunque modo in alterius cognitioné uenire. Sed signaculum dupliciter accipitur. Vno modo pro expresso signo, siue p̃ eo quod habet expressam similitudinem rei signatæ: secundum illud, Tu signaculum similitudinis, &c. quia Lucifer de quo ibi Propheta loquitur, expressionem similitudinem habebat Dei quam alii angeli. Secundo modo accipitur signaculum ut significat aliquod signum uel characterem alicui rei ad hoc expressum, ut aliquid occultet siue ut aliquid lateat sub eo, quo usque ab illo qui dedit, referetur & manifestetur. & hoc modo accepit Diuus Ioan-

Gen. 17.

2. de doc. Christ.

Eze. 28.

Apoc. 5. Ioannes cum dicit: Dignus est agnus qui occisus est, accipere librum, & aperire signacula eius. Et utroq; modo, Circuncisio Abrahæ data fuit signaculum. Primo quidem fuit expressum signum fœderis. Secundo quia in illo signo occultabatur multiplicatio seminis & promissio terræ peregrinationis suæ in hæreditaté & possessionem æternam, quę terra significat cœlestem patriam, quam sub uelamine illius terræ Chanaã ostendere promiserat, dicens: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: & veni in terram quam monstrauero tibi. Gen. 12. Et quia illam cœlestem patriam obtinere non poterat, nisi per fidem mediatoris: ideo pollicitus est illi propriũ legitimũq; hæredem ex sua carne procreandum, qui esset Dei naturalis filius, per cuius iustitiã omnes gentes hæreditatem illam consequerentur. & quia multiplicationem seminis credidit, ideo congruenter signũ illud in membro, quod est signum generationis, accepit. & quia in illo membro libido solet dominari. Ideo ut induceret ad rescindendam impudicitiam & debilitandam concupiscentiam, & seruandam mentis & corporis castitatem in illo membro, Deus illud signum imprimi uoluit, ut signo corporali exprimeretur quod spiritualiter erat faciendum, ut scilicet sicut a membro generationis quod principaliter concupiscentię deseruit, abscindebatur superflua pellicula, ita ét a corde hõis omnis superflua concupiscentia tolleretur: secundum illud, Circuncidimini & auferte præputia cordium uestrorum: ac ét quia omnis corruptio culpæ & pœnæ peruenit in nos per carnalẽ originẽ ex peccato primi parẽtis, ideo talis circuncisio fiebat in membro generationis. & cum originalis culpa sit a generante actiuę, id est, a uiro, ideo non fuit data fœminis, quibus pro delatione originalis erant alia sacramenta, scilicet pręsentatio. & 8. die. & si periculum ante immineret sacramenta legis naturæ. Secundo fuit expressum signum effectus fidei Abrahæ, quę est remotio culpæ & ablatio corruptionis fiendę per christum, quæ perfecte complebitur in octaua ætate, q̃ erit ętas resurgentium. & ideo ordinata fuit fieri 8. die. Vnde dicit Aposto. circuncisi estis in Christo circuncisione non manu facta in expoliatione corporis & carnis, sed in circuncisione domini nostri Iesu Christi. ad Col. 2. Tertio fuit data ut esset signum expressiuũ distinctionis populi fidelis ab infidelibus, ut cognosceretur eorum genus, ne confunderetur ex permixtione, dum inter gentes habitarent, uel dum ducerentur captiui, ne ignoraretur quod de genere Abrahæ descenderet Christus, prout ei promissum erat. & secundum Haymoné deseruiebat signum illud iudæis, qñ in prgliis cum aliis sternebantur & nudi relinquebãtur, mortui ex circuncisionis signo notati sepulturæ mãdarentur. Cum autem christus, qui sub circuncisionis signo latebat, apparuit: congruum fuit figuram adueniente ueritate cessare. Quemadmodum & umbra, adueniente lumine, effectus circuncisionis erat deletio peccati originalis, nõ ex uirtute inhærente operi operato, sed ex pacto diuino mediante fide uel circuncisorum (si adulti erant) vel offerentium, cum paruuli ante usum rationis circuncidebãtur, qui si ante octauum diem in periculo mortis erant, fide parentum protestata signo siue sacrificio exteriori uoluntario, prout in lege naturæ a peccato originali purgabantur. ex pręmissis apparet causa & effectus siue utilitas circũcisionis, quia uidelicet erat eis memoriale signũ beneficiorũ Dei promissionis, redẽptoris, & eorũ quæ spiritualiter agere debebãt, quãtũ ad cultum diuinum & mores componendos, ac deletio peccati originalis mediãte fide ut dictum est. & quomodo duplex ẽst circuncisio, s. carnalis & manu facta exterius. Alia interior & spiritualis.

Vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam: & sit pater circuncisionis, non his tantum qui sunt ex circuncisione, sed & his qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

HIC declarat aliã dignitaté & utilitaté circuncisionis, quæ dicitur paternitas. ex hoc. n. quod Abraham in præputio iustificatus est per fidem, & postea circun-

circuncisionem accepit, factus est pater omnium credentium. Primo gentilium credentium per fidem, quam habuit in præputio, siue in statu præputii & gentilitatis existens: Et per circuncisionem omnium iudæorum, qui circuncisionem Abrahæ suscepturi erant, & eius fidem imitaturi: ut quemadmodum fides Abrahæ reputata est ei ad iustitiam, ita fides omnium credentium in quocunq; statu sint imitantium uestigia fidei Abrahæ. etiam reputetur eis ad iustitiam. Et sic Abrahã est pater spiritualis gentilium credentiũ p imitationẽ: & pater carnalis & spiritualis iudæorum credentium & eum in fide imitantiũ. Iudæorum uero ipsum in fide non imitantium est pater carnalis tantũ. Et sic in his verbis Apost. duplicem ascribit Abrahæ paternitatem & modum paternitatis, scilicet spiritualem & carnalẽ. Modus, quo aliqui dicuntur eius filii spirituales, est imitatio uestigiorum fidei ipsius. Modus uero, quo est pater carnalis aliorum est generatio: quę est quædam causa corporis, sed non spiritus. ideo hęc paternitas corporalis duntaxat, nõ est uera, neq; pfecta paternitas. Cũ filiatio suppositorum ei correspondens comprehendat carnem & spiritum, qui est potior carne. Et ideo illi qui sunt filii spirituales ipsius Abrahæ per imitationẽ fidei & obedientię, sunt ueri & perfecti filii, & non illi qui sunt filii per propagationem seu generationem carnalẽ duntaxat. Harum duarum paternitatum & filiationum discrimen declarauit nobis Christus, iactationi iudęorum, qui se arroganter filios

Ioan. 8. Abrahæ profitebãtur, respõdens & dicẽs: Scio quod filii Abrahæ estis .s. secundum carnem, quasi dicat hæc non est uera ac perfecta filiatio. Postmodum ad illam inducens, ait. Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite, quasi dicat: Si uultis esse ueri filii Abrahæ, imitemini eius fidem, obedientiam, & charitatem, ac alia uirtutum illius opera. Et ad ostendendũ quod ipsi

Matt. 3. non imitabantur, subiunxit. Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem locutus sum uobis, &c. Hoc Abrahã non fecit, ergo non estis ueri filii eius. & D. Ioan. Bap. Et ne uelitis dicere intra uos patrem habemus Abraham, Dico enim vobis quod potens est DEVS de lapidibus istis, id est, de gentilibus, suscitare filios Abrahæ. Ideo Christus his qui nõ imitabãtur fidẽ & virtutes abrahæ dixit, vos ex patre diabolo estis quem imitamini & cuius opera vultis perficere.

Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini eius vt hæres esset mundi: sed per iustitiã fidei.

HIC Ostendit quod nec circuncisio, nec quodcunque opus legis iustificat, sed diuina promissio est cã iustitiæ. Et supponit ex Genes. promissionem factam Abrahæ & semini eius ante legem & circuncisionẽ, ut esset hæres mundi, & quod in semine eius benedicerentur omnes cognationes terræ. circuncisio uero data fuit postea, ut in eodẽ libro habetur: & lõgo post tempore lex per Moysen, ut habetur in Exod. per hoc autem semen Abrahę intelligitur Christus, ſm illud: Non dicit in seminibus quasi in multis, sed in vno, &c. Quia in uno. s. Christo, fuit promissio completa & hæreditas mundi data: iuxta illud, Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuã, & possessionẽ tuã terminos terræ. Vnde & ipsemet christus ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Et Aposto. & cum introduxit primogenitũ in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli eius. Secũdario autem cõpletur in illis qui p gratiã Christi sunt spiritualiter semen Abrahæ. vnde infra 9. Qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine, qui etiã per Christum sunt hęredes mundi, inquantum omnia in gloriã illorum credunt: iuxta illud Omnia vestra sunt. Et infra 8. Qui pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Circa hanc promissionem Aposto. vnum negat, & unum asserit. Negat homini promissionem factam per legem, cum vt dictum est, longo tempore legem præcesserit huiusmodi etiã promissionis impletio & executio, non est etiam facta per legem: quia, ut alibi dicit, Nihil ad perfectum adducit lex. Vnde dicit, Non enim per legem promissio, scilicet facta uel impleta est. Ex hoc loco possumus coniectari quod conuersi ad fidem ex Iudaismo, arbitrabantur huiusmodi promissiones

Genes. 15. & 22. Gen. 17. Exod. 20. Gal. 3. Psal. 2. Mat. vlt. Heb. 1. 1. Cor. 3. Heb. 7.

factas

factas fuisse Abrahę & semini eius ad modum stipulationum, scilicet si circuncisionem Abrahæ & legem datã per Moysen quam profitebantur,[custodirent. Et inde ferebant per circuncisionem & opera legis se esse iustificatos, & cõmeritos fuisse ingressum hæreditatis æternæ. Et per meritum seruatę legis Christum aduenisse, quæ omnia Apostolo. tanquam plasphema confutat. Aliud autẽ quod astruit & affirmat, est quod huiusmodi promissio erat implenda per iustitiam fidei. quod ad Hebręos. 11. scribẽs, ita factum esse protestatur, dicens: Sancti per fidem uicerunt regna operati sunt iustitiam. adepti sunt repromissiones.

Si enim qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides, abolita est promissio.

HIc ꝓbat quod ꝓmissio paternitatis multarum gentium, & hæreditatis mundi Abrahę & semini eius facta, non sit impleta per legem ex illatione absurdi & inconuenientis, & procedit a destructione consequentis ad destructionem antecedentis, dicens.[Si enim, &c. quasi dicat. Dixi quod promissio facta Abrahæ & semini eius non fuit impleta per legẽ siue per opera legis. hoc antecedens sub aliis uerbis exprimit, dicẽs:[Si enim qui,] id est, aliqui,[ex legẽ,] id est per legem, [hæredes sunt,] id est, Si ad hoc quod aliqui hæreditatem promissam consequantur, requirãtur opera legis,[exinanita est fides, abolita est promissio,] quasi dicat. Si uos Iudæi circuncisi & obseruantes legem, estis solum hæredes, & non etiam Gentiles, sequuntur duo maxima inconuenientia. Primum est quod exinanita, id est, euacuata & anihilata est fides, qua Abraham in præputio existens credidit promissioni Dei, ut esset pater multarum gentium: Et secundum, est quod abolita, id est deleta, cassata siue reuocata esset promissio Dei & per consequens, quod Abrahã frustra credidisset Deo: Et quod Deus mutabilis ac infidelis in ꝓmissis esset. Patet consequentia quo ad primum: quia ante legem fide erat iustificatus, & hæres factus in spe, quia ut dictum est, quod fides eius reputata est ad iustitiam. Et ideo si non posset hæreditatem consequi absque operibus legis, iã eius fides non esset reputata ad iustitiã, & sic exinanita & euacuata ac sine uirtute, siue frustra fuisset & in uanum credidisset. Quo ad secundum etiam patet, quia tunc in Deo fuisset, est, & nõ quia ut suppositum est ex Gen. 12. Primo enim promisit absolute & simpliciter, & sic postea conditionem obseruationis legis siue opera legis adiunxit, promissionem absolutam aboluit, cassauit, irritauit, & reuocauit: & sic mutatus est: iuxta illud, Ego dñs & non mutor: & illud apud quem non est transmutatio. & illud, fidelẽ esse enim qui repromiserat. Et infra eodem capite: Quæcunque promisit Deus, potens est facere. Et cum sit ipsa ueritas, non mentitur. iuxta illud, in spem uitæ æternæ: quam promisit qui non mentitur Deus: & illud impossibile est Deum mentiri & negare seipsum. Et per consequens impossibile est quod promissio eius sit cassata, deleta, aut reuocata, siue quod nõ impleuerit eam. Et cũ fuerit absoluta reiicit prædictam interpretationem Iudæorum de stipulatione quam possent obiicere. Post quam ergo cõsequens hoc, scilicet quod exinanita est fides, & abolita promissio, destructum est & ex sacris literis probatum falsum, sequitur destructum & probatum falsum antecedens, ex quo sequebatur, scilicet, quod ex lege sit promissio, siue qui ex lege sunt hæredes sint. Cũ Abraham fuerit ante legem datam, nec seruauerit eam. Probatur etiam consequẽtia: Quia si ex operib. legis oriretur iustitia, & haberetur hæreditas, hoc fieret ex natura operũ. Quare nihil restaret quod deberetur promissioni, & per consequens abolita & explosa esset promissio.

Mala. 3.

Iacob. 1.

heb. 11.

Ad Ti. 1

heb. 6.

Lex enim iram operatur.

HIc probat cõditionalem præmissam per effectum legis: Si enim aliqua promissio sit implẽda, nõ impletur per id qđ impletionẽ legis impedit, imo tale impedimẽtũ abolet promissionẽ & exinaniuit fidẽ credentis illi promissioni. Sed lex impedit cõsecutionẽ hæreditatis: qa lex iram uindictam, pœnam, & separationem operatur: Per legẽ enim indirecte, id est, per trãsgressionẽ legis homines facti sunt digni uindicta Dei: iuxta illud, Magna ira Domini accensa est cõtra nos: quia nõ audierũt patres nostri uerba libri huius scilicet 1. 4. Reg. 12.

licet

licet legis. Quia cum officium legis sit, ut per ipsam fiat cognitio peccati, inde est ut per eam omnis excusationis occasio eripiatur a transgressoribus: & ideo ipsa est causa occasionalis, quod transgressores merito sunt plectendi. Vnde infra. 7. dicitur, quod occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est in nobis omnem concupiscentiam: Legislatoris enim directa intētio est, ut per legem faciat bonos ciues: verum praua subditorum uoluntas in oppositum nititur. Eam ob rem lex & legislator iram & uindictam indirecte intendit, operatur, siue infligit. Vnde alibi dicit. Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus qui non permanserit in omnib⁹ quæ scripta sunt in libro legis ut faciat ea. Et ideo lex indirecte impedit a consecutione hæreditatis promissæ, & per consequens per legem non impletur promissio, sed potius aboletur. [Vbi enim non est lex: nec præuaricatio,] Hic ostendit causam cur lex iram operetur, dicens: [Vbi, &c.] id est. Quicquid fiat contra legem, imputatur ad pœnam: Quia officium legis est imputare ad pœnam, & punire: uindicare & exhæredare transgressores. Et per consequens ad legis actionem, siue ad opus legis non pertinet adimpletio promissionis rebellibus. Priuatis enim hæreditate, non est adimplēda ꝓmissio, & sic per legem indirecte exinanita est fides & abolita promissio. Potest etiam ratio sic formari: ira, vindicta, siue pœna debetur solis prȩuaricatoribus & trāsgressoribus: sed præuaricatio nequit esse vbi nulla est lex. Ergo vindicta & pœna dimanant siue procedunt ex lege, siue naturali, siue diuina scripta siue humana. Nā quanuis nulla fuisset lex scripta, nihilo secius uiolatio legis naturalis delictum & prȩuaricatio esset, utpote legis transgressio. Vnde Psalm. 118. Vidi præuaricantes & tabescebam. & alibi: Prȩuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Grauius est tamen simul trāsgredi legem naturæ & scriptam, quam solam legem naturæ. Et sic vbi non est lex scripta, non est præuaricatio, scilicet, tanta, uel non imputatur ei, qui non habet, siue recepit ipsam legē prout Gentilibus, qui & si non obseruarent legem Moysi, circa cæremonialia & iudicialia, non erant præuaricatores legis quæ illis imposita nō erat. Sed iudæi, qui erāt subiecti legi cōtraueniēdo erāt ꝑuaricatores & digni exhæredari: iō lex indirecte impletionē ꝓmissionis impediebat

2. Ethic.

Gal. 3.

TERTIA PARS IIII Capitis.

Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum: sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum.

Hic ostendit per quid, & in quibus ꝓdicta promissio sit adimplēda: & supponit sufficiētem diuisionē. Quia cū De⁹ sit uerax & fidelis in ꝓmissis necesse est dicere: ꝙ eius promissio sit implēda. Vel ergo implenda est per legē, aut per fidem a sufficienti diuisione: qa nō uidetur aliud medium impletionis. Atqui promissio nō est impleta per legem, quia ut dictū est, exinanita esset fides, & abolita esset promissio, cuius impletio impeditur per legē, ut deductū est: Ideo sequitur qđ sit implēda ex fide, & sic per fidē consequimur promissionem, ut hæredes simus mūdi. Vnde D. Ioan. Hæc est victoria quæ vincit mūdū, fides nostra. Et hoc cōfirmat per contrariū mediū quod sumpserat, dixerat enim quod si promissio per legē seu legis obseruantiam impleretur, non esset firma & constās, sed abolita: cū operationes hominū non habeāt firmitatē, sed sint subiectȩ varietati: iuxta illud. Cogitationes mortalium timidæ & incertȩ prouidentiæ nostræ. Nec etiam fuisset promissio firma omni semini Abrahæ, sed solū illi q esset subiectus legi, nec etiā ex gratia, sed ex debito, ut deductū est. Nunc uero oppositū affirmat fieri per fidē, quasi dicat; Si dicamus promissionem implēdam per fidē, firma manet promissio propter firmitatē & virtutē diuinȩ gratiæ iustificantis hominē per fidē, secundum gratiā Dei quæ est infallibilis: iuxta illud, sufficit tibi gratia mea

Rom 1. 2

1. Ioan. 5

Sap. 9.

2. Cor. 12

2. Cor. 1.

mea. Et illud, Quotquot sunt promissiones in illo scilicet christo, est, id est veritatem habent. Et cum fides sit donum Dei secundum gratiam, & non ex operibus ne quis glorietur, iam non ex debito: quia alias ut dictum est, non haberemus gloriam apud Deum: Qui reputauit fidem Abrahæ, & omni semini eius (ut in calce huius capitis dicetur) ad iustitiam. Ideo hic dicit, ut secundũ gratiã firma sit promissio omni semini Abrahæ, id est omni homini, qui fuerit qualitercũq; semẽ Abrahę: iuxta illud. Cũ semine eorum pmanẽt bona hæreditas sancta nepotes eorũ. Quia ergo promissio impletur p fidem quę est omnibus cõis, planum & manifestum est, quod impletur in omni semine Abrahæ qui est pater omnium nostrum, s. credentium, siue simus ex Iudaismo, siue ex gentilitate: propter quod omnium iustorum locus sinus Abrahæ nuncupatur. Vnde etiam Christus ait: Multi uenient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abrahã, Isaac, & Iacob, in regno cœlorum filij autẽ regni, id est qui ob circũcisionem & legẽ tales se iactant, eijcientur in tenebras exteriores. Lutherani ex pmissis uerbis Apostoli, ideo ex fide, ut secundũ gratiã firma sit pmissio omni semini, confirmare nituntur errorem suum de certitudine gratię: præsupponũt .n. quod ex sola fide iustificemur: ex quo inferunt quemlibet iustorũ certũ esse suæ gratiæ. quia certi sunt se fidem habere. Hoc inquiunt est argumentum Pauli, qm ex fide, & non ex operib. iustificamur: firma, certaq; sit promissio inferunt ipsi: Ergo cuicunque præstanda talem fidẽ adnascitur eis ab eadẽ fide qđ obtinuerit promissionem Dei. Sed dicendum quod Aposto. hic non dicit certa, sed firma, id est īfallibilis: nec dicit nos esse certos gratię, imo alibi dicit nos ignorare. Nihil enim, inquit, mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. Et licet aliquis possit scire se habere fidem historicam, quam uocant aut informem, q̃ quandoq; est absq: gratia & charitate, ex quibus iustificamur ac chari., & accepti ac grati Deo reddimur: nemo tamen communi lege absque speciali Dei reuelatione scire potest se esse in gratia & charitate. Ideo non possumus esse certi nos esse iustos, nec obtinuisse promissionem Dei. illorum suppositionem de iustificatione sola fide sufficiẽter confutauimus, supra 1. c. exponendo illud: iustus ex fide uiuit. Et hunc errorem cum suis fucis & coloribus reijciemus cũ interpretabimur illud, Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, & infra 8. c.

Eccl. 44.

Luc. 16. Matt. 8.

Sicut scriptum est. Quia patrem multarum gentium posui te ante Deum cui credidisti, qui uiuificat mortuos: & uocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.

HIC probat, quod semen Abrahæ sit non solum quod est ex lege, sed ẽt quod est ex fide authoritate scripturæ. Legimus enim in Gen. 15. Nec ultra uocaberis Abraham, sed appellaberis Abraham: quia patrẽ multarum gentium constitui te, siue posui te in præterito quasi iam esset impletum, quod longe postea erat implendum more prophetarum, qui propter certitudinem prophetię ponunt præteritum pro futuro. Vnde Dauid: Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Ps. 21.
Et Esa. 53. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos reputauimus eũ quasi leprosum, &c. tamen longe post Esa. fuit impletum. Ea enim quæ sunt futura in seipsis, in diuina prouidentia sunt pręsentia: secundum illud, domino Deo nostro antequam crearentur omnia sunt agnita, sicut & post perfectum respicit omnia. Et ideo Apost. dicit: quod hoc quod dictum est in Genes. Eccle. 23
Posui uel constitui te, quod idem significat. intelligendum est apte Deum, id est, in præsentia Dei, cui crediderat Abraham: Crediderat enim Abraham Deo præ nuncianti, ac si uideret in pręsenti. Et sic illa uerba cui credidisti, non sunt desumpta ex Gen. sed sunt adiecta ab Aposto. ad exponendum quali paternitate Deus posuit Abraham patrem multarum gentiũ: quia non carnali, sed spirituali, quæ est co r: m Deo, cui Abraham credidit Et in hoc quod dicit: [Qui uiuificat mortuos.] ostẽdit a quo sit implenda huiusmodi promissio, scilicet a Deo dixerat. n. prius, [ante deum.] subiunxerat cui credidisti, scilicet deo: tandem hic dicit, [qui] scilicet deus, [uiuificat mortuos,] id est, iudæos, qui contra legem agentes erant mortui

in peccatis: uiuificat ergo per fidé & gratiam, ut promissionem Abrahæ consequãtur [Et ea quæ non sunt,] id est, gentiles qui propter nephandissima peccata uidétur nihil fieri, & quia erant a Deo omnino alienati, vnde dicebat. Si charitatem

2. Co. 13. nó habuero, nihil sum, uocat ad gratiam, tanquam ea quæ sunt, i. sicut iudæos: unde infra 9. Vocabo non plebem meã, &c. Et sic per huiusmodi uocationé implebitur promissio Abrahæ etiam in gétibus. Vel quod dicit, Vocat ea quæ non sunt, non intelligitur de uocatione temporali, sed de uocatione prædestinationis æternæ, qua uocantur & eliguntur etiam ea quæ non sunt ac si essent: secundum illud, Elegit nos ante mundi constitutioné.

Ephes. 1. De hac uocatione dicit infra 9. Non ex operibus, sed ex uocante dictum est, &c. Vel uocationé hic dicit simplicé Dei notitiam uel cognitionem, qua cognoscit futura, quæ non sunt actu sicut præsentia. Et hoc modo accipitur uocatio, cum dicitur: Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat.

QVARTA PARS IIII. Capitis.

Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, & arena maris.

HIC commendat fidem Abrahæ ex magnitudine, dicens, [Qui,] scilicet Abraham, credidit in hanc spem ut fieret pater multarũ gentiũ cótra aliam spem. Ad cuius intelligentiã cósiderãdum est quod spes importat certam expectationem boni futuri, quæ quidé certitudo quandoq; est ex causa humana siue naturali: ſm illud, Debet in spe q arat

1. Cor. 9. arare. Quandoq; uero certitudo expectãtis est ex cã diuina: ſm illud, In te domine

Ps. 30. speraui. Hoc ergo bonũ, quod Abrahã esset pater multarũ gentiũ, certitudiné habeãt ex parte Dei promittentis: sed contrarium apparebat ex cã naturali siue humana. Ideo dicit: [Qui cótra spem,] causæ naturalis uel humanæ, [credidit in spe promissionis Dei: ſm quod dictum est ex Gen. Sicut stellę cœli & arena maris. Gen. 15.

Vtrunq; horum inducitur propter similitudinem innumerabilis multitudinis. Nã Deut. 1.

quantum ad stellas cœli, dicitur. dominus Deus vester multiplicabit uos, & estis hodie sicut stellæ cœli. Quantum uero ad arenã maris dicitur: Iuda & Israel innumerabiles sicut arena maris. Potest tamen aliqualis differentia inter utrunque attendi, ut stellis comparentur iusti, qui fuerunt ex semine Abrahæ. Vnde Daniel: quia iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas ęternitates, Arenæ autem comparantur peccatores: quia fluctibus mundi quasi cuiusdam maris opprimuntur: Vnde Hie. 5. posui arenam terminum maris.

3. Re. 4

Dan. 12.

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam fere centum esset annorum & emortuam vuluam Sarrę.

HIC commendat fidem Abrahæ ex firmitate dicens: [& non est infirmatus, &c] Quemadmodũ enim temperantia ostenditur non esse infirma, quę magnis concupiscibilibus non uincitur ita & fides ostenditur non esse infirma, sed fortis, quæ a magnis difficultatibus, non superatur. Vnde D. Petrus. cui resistite fortes in fide. Sed Abraham habuit duas difficultates credendi, quas superauit. igitur non infirmatus est, &c. Primã difficultatem tangit, cum dicit: [Nec considerauit, &c.] Quia iam mortificata erat in eo uis generatiua, ideo non considerauit ad discredendum promissioni corpus suum emortuum, quantum ad uirtutem generatiuam propter senectutem: unde dicit, [Cum fere centum esset annorum.] Abrahæ enim centenario existenti natus est Isaac: per annum autem ante fuerat filius promissus, secundum illud: Reuertens ueniam ad te, tempore isto, vita comite, & habebit filium Sarra uxor tua. Sed dicet quispiam: Quomodo erat corpus Abrahæ emortuum, quantum ad vim generatiuam? cum post mortem Sarræ duxerit Cethuram in uxorem, ex qua habuit sex filios. Dicendũ quod uirtus generandi miraculose restituta fuit

Gen. 21.

Gen. 18.

Gen 25.

Abrahæ

Abrahæ. Secunda difficultas credēdi erat ex parte uxoris, ideo dicit: Nec considerauit emortuam uuluam Sarræ, quantum ad actum generandi: tum propter sterilitatem, tum propter senectutem defierant enim ei fieri muliebria. Et ideo ad ostendendum utriusque frigiditatem, dicebat Esa. Attendite ad Abraham patrem uestrum & ad Sarram, quæ peperit uos: præmiserat enim dicens: Attendite ad petrā vnde excisi estis, & ad cauernam laci de qua precisi estis. Si autem obiiciatur ex Gen. quod Abraham audita promissione filii ex Sarra cecidit super faciem suā, & risit, & dixit in corde suo: Nūquid cētenario nascetur filius, & Sarra nonagenaria pariet? Ex quibus uerbis uidetur Abrahā hoc cōsiderando minus credidisse. Dicendum secūdum dominum Caietanū, quod a principio nō perceperat reuelationi affirmatiuam: & propterea contulit secum impedimenta naturæ, tam in se quam in Sarra. Sed collatio illa non processit ex dubitatione uel infidelitate, sed ex hilaritate & gaudio. cogitando sensum diuinorum uerborum, & percunctando an ad significandum ea quę sonabant, dicta essent: quod apparet ex gratiarum actione, quia ut dictum est cecidit super faciem suam: prout D. Virgo non dubitando, sed percunctando dixit: Quomodo fiet istud? Cuius signum est quod subiungit scriptura, Deum iterato dixisse, uere Sarra vxor tua pariet tibi filium. Tunc Abraham nō considerauit, &c. Ita qđ uerba Apostoli referenda sunt ad tps cōpletæ reuelationis: Sarra autem ex dubitatione risit, ideo reprehensa fuit, & non Abraham.

Gen. 18.
Esa. 51.
Gen. 17.
Luc. 1.

In repromissione etiam Dei non hæsitauit diffidētia: sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus potens est & facere.

Hic commendat fidem Abrahæ quantum ad iteratam promissionem, & assignat causam. Deus enim non semel duntaxat aut bis promisit, sed iterum atque iterum, id est, quater. Primo enim dixit. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, ac de domo patris tui, faciamque te in gētem magnam, & benedicam tibi, &c. subiūgit: atque in re, id est, in semine tuo benedicētur omnes cognationes terræ. Secundo cum Abrahā peruenit in terram Chanaan, apparuit ei dominus, & dixit: Semini tuo dabo terram, & cum eduxisset eum foras dixit: Suspice in cœlum, & numera stellas: Si potes: & dixit ei: Sic erit & semē tuū. Tertio cum postea dixit ei: Ambula coram me, & esto perfectus, Ponamq; fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te uehementer nimis. Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te, &c. Quarto cum dixit: Reuertēs veniam ad te tēpore isto, & habebit filium Sarra uxor tua. Quinto postquam tentauit eum de immolatione filii, & dixit: Per memetipsum iuraui, dicit dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi & multiplicabo semē tuū sicut stellas cœli, & uelut arenam, quæ est in littore maris: possidebitq; semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrę. omnibus istis promissionibus credidit Abraham, & non hæsitauit. Ideo dicit, in repromissione, id est, iterata promissione de seminis exaltatione non hæsitauit, id est, dubitauit diffidētia, scilicet quod diffideret de veritate siue impletione promissionis. Vnde D. Iacobus. 1. Qui hæsitat similis est fluctui maris, &c. [Sed confortatus est fide,] id est fidei fortiter adhæsit. Vnde D. Pet. Cui resistit fortes in fide. Si dicatur q Abraham dixit: Vnde scire possum quod possessurus sum eam, & per consequens videtur dubitasse petēdo signum: præterea risit, quemadmodum Sarra, quæ hęsitauit. Dicendum quod petiit signum nō ex dubitatione, sed cum morem Dei nouisset, q fędera sua & pacta data aliquo signo stabilite consueuit, ut apparet in arcæ exhibito. Noe in monumentū pacis. Vnde rep hensus est Achā. qui iussus signū petere, renuit. Nec risit ex infidelitate, prout Sarra, sed ex gaudio & firmitate, adhęsionis. Et ideo cū Apostol⁹ paulo ante negatiue, dixisset, quod nō fuit ifirmatus in fide, maiori hic cōmendatione affirmat quod fuerit cōfortatus fide. Et cōsequēter assignat causam firmitatis & confortationis, scilicet scientiam diuinæ omnipotentiæ, cum dicit:

Gen. 12.
Gen. 15.
Gen. 17.
Gen. 8.
Gen. 22.
1. Pet. 5.
Gen. 15.
Gen. 9.
Esa. 7.

dicit:[Dans gloriam DEO:] inquātum ſcilicet conſiderauit omnipotentiam eius, [pleniſſime ſciens: quia quæcunque promiſit]Deus, potens eſt & facere. Vnde Sapiens 12. Subeſt enim tibi cum uolueris poſſe,& D.Lucas.1.Non eſt impoſſibile apud Deum omne verbum. Ex his patet quod quicunque non eſt firmus in fide Dei, quantum eſt in ſe, derogat diuinę gloriæ: uel quantumad eius veritatem, uel quantum ad eius potentiam.

Ideo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, non eſt autem ſcriptum tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi, ad iuſtitiam: ſed & propter nos quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitauit leſum Chriſtum dominum noſtrum a mortuis.

HIc commendat fidé Abrahæ ex eius effectu, quem fides in Abraham fecit,& quem faciet in aliis ſimiliter credētibus, reſumendo quos prius ex Gen. deſumpſerat. Vnde dicit, ideo ſcilicet quia Abraham tam perfectè hoc ipſum credidit, [reputatum eſt illi ad iuſtitiam.] Quo ad effectum. quem fides habet in aliis dicit:[Non autem ſcriptum eſt tātum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiā.] vt ſcilicet nos æſtimemus quod soli Abrahæ fides reputata ſit ad iuſtitiā, licet etiam ſit ſcriptum propter eius commendationem & Dei gloriam, qui talem fidem in eum infudit. Sed ſcriptū eſt propter nos, id eſt, ut noſtris ſit obiectus oculis in typum fidei noſtræ: vnde ſpem & fiduciam ſtabiliamus. Si enim fidem habuerimus, pariter reputabitur fides noſtra ad iuſtitiam. Hac ſiquidem ratione ille poſitus eſt pater omnium credentium. unde infra 15. dicit: Quæcūq; ſcripta ſunt in noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Vnde ſubiūgit [credētibus in eum,] id eſt, in patrem qui ſuſcitauit Ieſum chriſtum dominum noſtrum a mortuis, quaſi dicat: Quemadmodum fides Abrahæ, qui non conſiderauit ſuum uxoriſque eius emortuum corpus, credens in eum qui uiuificat mortuos, reputata eſt ad iuſtitiam: ita cuiuslibet fides credentis in eum qui ſuſcitauit dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ad eādem reputabitur iuſtitiam. Et cū præmiſiſſet qui viuificat mortuos, illius iam uiuificati meminit, cuius mortem fuit omnium mors ſpiritualis extincta, & cuius reſurrectio fuit cunctis cauſa reſurgendi: ſuſcitatus autem eſt a patre, cui ipſe dixit: Tu autem domine miſerere mei, & reſuſcita me. Et quia eſt eadem virtus patris & filii, ipſe etiam propria uirtute ſurrexit. Quod autem hæc fides iuſtificet, apparet ex illo ſi confitearis ore tuo dominū Ieſum,& in corde tuo credideris, [quod ſuſcitauit eū]Deus a mortuis, ſaluus eris. [Qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.] Hic aſſignat cauſam ſiue rationem, quare fides Chriſti iuſtificet, dicens: [Qui traditus eſt,&c.] ſcilicet Chriſtus in mortem a proditore propter auaritiā, a iudæis propter inuidiam: a Pilato, propter timorem: a Patre permiſſiue. Vnde infra 8, Qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Traditus eſt etiam a ſeipſo uoluntarie mortem ſuſtinendo, iuxta illud: Tradidit ſemetipſum oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis. & illud, Oblatus eſt, quia ipſe uoluit. & illud: Nemo tollit animam meam a me, ſed ego pono eam a meipſo. ꝑpter delicta noſtra ut peccata noſtra auferret. Sua.n. paſſione & morte oium uiatorum meruit ablationē peccatorum. Et quia, ut Damaſcenus dicit, humanitas Chriſti fuit quodammodo inſtrumenrum diuinitatis, unde per contactum humanitatis chriſti fuit mundatus leproſus. ideo mors chriſti fuit cauſa delationis peccatorum, non ſolum ꝑ modum meriti, ſed etiam per modum cuiuſdam efficientiæ: & ſic omnes actiones & paſſiones humanitatis Chriſti fuerunt nobis ſalutiferæ, utpote ex uirtute diuinitatis prouenientes. Reſurrectio uero non eſt cauſa per modum meriti, cum terminus viæ Chriſti fuerit mors, poſtquam non fuit viator, ſed ſolum comprehenſor: & per conſequens non fuit in ſtatu merendi, ſed fuit cauſa exemplaris. Ideo dicit.[Et reſurrexit,] ſcilicet Chriſtus propter iuſtificationem noſtrā, ut ſuæ reſurrectionis virtute gratiam iuſtificantē conferret,& ut nos prius a uitiorum ſordibus ſurgere faceret, & ut nos in uirtutū honeſtate iuſti reſurgeremus, & ut ſuæ corporalis reſurrectionis exemplo, nos ad ſpiri-

Gen.15. Pſal. 3. Ephe. 5. Eſa.53. Ioan.10. Marc.1.

spiritualé resurrectioné induceret, ut in nouitate uitæ ambularemus, & tandem finaliter corporaliter resuscitaremur ab ipso, qui reformabit corp' humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. *Phil. 13.*

Epitome V. Capitis.

OStensa per Apost. in præmissis quatuor capitibus necessitate gratiæ, in hoc capite incipit cómédare virtuté & facultaté ipsius gratiæ, & ostendere bona quæ per gratiã consequimur, & mala a quibus liberamur. Et primo præponit modũ seu vitã perueniendi ad gratiam, cuius effectus, qui sunt pax, stabilitas, gloriatio, in spe adoptionis filiorũ Dei, & patientia in tribulationibus, declarat ea euenire p Spiritum sanctum. Secundo ibi: [Vt quid enim Christus: &c.] ostendit firmitatem spei per mortem Christi, commendando charitaté eius ex difficultate obiecti, ex qua a maiori ad minus concludit propositum reconciliationis per mortem Christi de qua gloriari & exultare debemus. Tertio ibi [Propterea, &c.] ostendit quod per gratiam christi liberamur a peccato originali præterito, eius originem, progressũ & effectum ipsius, qui est mors, ex uno in omnes declarãdo, Quarto ibi, [vsque ad legem. &c.] idem manifestat exprimédo peccatum fuisse sub lege, & quid circa peccatum lex fecerit. Quinto ibi, [Sed nõ sicut delictum, &c.] manifestat progressum superabundantis gratiæ Dei ob unius obedientiam, ac effectum & regnum ipsius destruentis & abluentis peccatum originale, quod ab unius inobedientia in omnes prodierat. Postremo ibi, [Lex sub intrauit, &c.] ostendit quod per gratiam tollitur peccatum actuale, quod lege superueniente abundauerat, concludendo regnum gratiç in uitam æternam succedere regno peccati in mortem.

Expositio literalis V. Capitis.

IVstificati ergo, non ex lege nec ex operibus, sumus iusti a Deo effecti, [ex fide]. s. infusa quæ est donum Dei, inquantum per fidem mortis & resurrectionis effectum eius participamus. [Pacem habeamus ad Deum.] nos ei subiiciendo & acquiescendo uoluntati eius: & hoc [Per dominum nostrum Iesum Christum :] qui est pax nostra, & qui nos tanquam mediator ad istam pacem perduxit. [Per qué habemus accessum, id est, aditum & ingressum,] per fidem in gratiã istã,] id est, in statum gratiæ & bonã vitæ obseruãtiã [in qua,] id est, per quã non solum resurreximus a peccatis, sed etiã in ea nos qui cecidimus in Adam, [stamus,] scilicet fixi & erecti per affectũ ad cœlestia: non qđ fides præcedat gratiã: sed potius gratia fidem. Gratia enim saluati sumus per fidé: quia primus effectus gratiæ in nobis, est fides, per quã non solum stamus, sed [& gloriamur,] id est, gaudemus & exultamus, [in spe gloriæ] filiorum Dei, id est, ex hoc quod speramus nos adepturos gloriam angelorum & sanctorum, qui sunt filii & hæredes Dei, cohęredes aũt Christi [Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus.] id est, non solum gaudemus de spe gloriæ filiorũ Dei, quæ hic inchoatur per spem & amorem, & consummabitur in gloria per claram uisioné & fruitionem: sed etiam gaudemus interius, & gaudium intrinsecum signis exterioribus ostendimus, in tribulationibus, id est, passionibus & sustinentia præsentium malorum & afflictionum, per quas ad gloriã peruenimus. [Scientes quod tribulatio patientiam operatur .] non quod tribulatio sit causa effectiua patientię, sed occasio exercendi actum patientiæ, per cuius assuetudinem anima in tribulationibus incócussa & imobilis redditur: ita ut dulce sit ei pro Dei amore, & propriorum peccatorũ purgatione afflictiones sustinere. [Patientia autem,] s. operatur,] probationem] id est, purificationem: per hoc enim quod homo patienter tribulationes sustinet, redditur probatus & strenuus atque purgatus, sicut aurum in fornace. [Probatio uero) scilicet operatur [spem,] i. certam expectationem fœlicitatis, ex quo enim quis probatus & purgatus est, insurgit in eo & in aliis spes quod ad hæreditatem Dei admittetur. [Spes autem non confundit,] id est, nõ deficit, nisi homo ei deficiat, nec facit aut sinit erubescere Christianos ad irrisionem filiorum huius seculi, qui irrident patienter sustinentes mala, arbitrantes spem illorũ, & ea quæ in futuro seculo speramus, uana esse. [Quia charitas Dei,] qua. s. diligimus Deum:

Ephe. 2. *1. Tim. 2* *Sap. 5.* *Infra 8.* *act. 24.* *Iacob. 1.* *Sap. 3.*

Deum:[diffusa est in cordibus nostris,] i. ad omnes & mores & actus perficiendos se extendit: quia benigna est,&c. sic diffusa & extensa non a nobis, sed[per spiritũ sanctum qui datus est nobis,] & habitat in nobis pe effectum nouũ ipsius, qui est Charitas. Quia cum ipse sit unio,nexus,& amor patris & filii,communicat nobis huius amoris participationem, infundendo charitatem qua efficimur Dei & proximi amatores.

Secunda pars V. Capitis.

Vt[T quid enim.] id est cur enim nisi spes esset adimplenda,] Christus, cũ adhuc infirmi essemus,] ĩfirmitate peccati, egentes medico,[secundum tẽpus,] scilicet determinatũ. quia nõ ab initio in firmitatis siue peccati, [ꝓ impiis mortu' est?]i. cur Christus, q tãtus & tã magnus est.f. Deus & homo mortuus est, quasi dicat,nũquid gratis aut sine fructu, tã crudelem mortem & tot & tãta tormenta pro tã miseris peccatoribus sustinuit?q̃ utilitas in sanguine eius,siue in sanguinis eius effusione fuisset. nisi pp aliquem magnũ & certũ fructũ,quasi dicat. Nõ sic mortu' fuisset,nisi pp firmam & certã salutem generis humani,quã nobis spes suggerit: & ideo non confundit, [Vix enim,] i.raro & difficulter,[pro iusto,].f.homine liberando,[quis,] id est,aliquis, [moritur,] id est, morti se exponit. [Nam pro bono forsitan quis audeat mori,]q. d.dixit uix, quia forte aliquis] rarus tamen[zelo uirtutis pro homine bono & iusto, simplici & innocente, liberando auderet se exhibere periculo mortis: sed nullus pro impiis, cum maiorem charitatem nemo habeat, quam ut ponat animam suam pro amicis suis. [Commendat autem charitatem suam Deus in nobis. i.]per hoc se extendit Deus se nos maxime diligere: Quoniã si adhuc cum peccatores essemus ẽm tempus,[.f.determinatũ:] Christus pro nobis mortuus est,[vt nos a cruciatu mortis æternæ liberaret.]Multo igitur magis,[.i.a fortiori multo amplius & perfectius,]nunc iustificati [.i.in isto tempore gratiæ iustificationem adepti[in sanguine ipsius,] i.in merito sanguinis Christi effusi,[Salui erimus ab ira,] i.uindicta damnationis æternæ, quã propter peccata incurrimus,[per ipsũm,]i.Iesum Christum. [Si enim cũ inimici essemus,] propter peccata,[reconciliati sumus Deo, i. in amicitiam pristinam Dei restituti,[per mortem filii eius. Multo magis reconciliati salui erimus in uita ipsius,] i. multo amplius certum est quod ipse uiuens poterit amicos iam factos saluare.[Non solam aũt,] f. gloriamur siue gaudemus in spe gloriæ, quam in futuro expectamus. [Sed & gloriamur in Deo,]i.in hoc quod sumus nunc coniuncti Deo per fidem & charitatem, & hoc, [Per dñm nostrũ Iesum Christum, per quem,] etiam[nunc reconciliationẽ accepimus,] ut de inimicis facti simus amici.

Tertia pars V. Capitis.

P[Ropterea sicut per unum hominẽ.] f.Adam, [Peccatum,] f. originale, & ex cõsequentia alia peccata actualia,quæ ex corrupta appetitus sensitiui inclinatione,tanquã ex quodã fonte,prodeũt & scaturiũt.[in hunc mundũ intrauit,] in oẽs homines p uitiatã seminis originẽ, ab eo & filiis suis descẽdẽtes,deductũ & deriuatũ est. [Et per peccatũ mors,]i. separatio corporis & animæ,& aiæ a Deo ac ẽt gehenna siue pœna æterna quæ dr̃ mors secunda,cũ ipso peccato deducta & deriuata est [Et ita in oẽs homines mors ptransiit,]i. necessitas moriendi in pœnã peccati originalis ab Adã deducti, cũ natura deriuata est.[In quo,]f. Adam. [Omnes peccauerunt,]i. prolapsi sunt: quia Adam peccante, omnes inquantũ in eo erant, sicut in prima origine,peccauerũt. Ab hac tamen lege eximitur D. Virgo,quæ ut ecclesia in concilio Basil.declarauit, fuit ab huiusmodi labe præseruata. Christus uero, quia non processit ab Adam per uirtutẽ seminalẽ, sed solũ ẽm corpulentam substantiã, ideo nullo modo fuit peccato originali obnoxius, nec eius pœnis subiectus,licet eas quæ imperfectionem nõ importat, [prout sunt fomes & ignorantia] sed solũ cõditionẽ naturæ ad redimẽdũ gen' humanũ suscipere & sustinere uoluerit

Quarta pars V. Capitis.

V[Sque ad legem enim peccatum erat in mundo, i. etiam sub lege Moysi peccatũ originale & actuale erat i mũdo, ut hoc aduerbiũ,[vsq;]teneatur inclusiue,

Ps.6.
1.pet.3.
Ioan.15
Apo.20.
1.Cor.1.

clusiuè, Non. n. exclusiuè teneri potest cũ certũ sit peccatũ originale & actuale fuisse tpe & duratione legis Moysi, imo & tẽpore legis gratiæ & usq; ad iudiciũ generale. [Peccatũ aũt non imputabatur cum lex nõ esset,] i. ante legẽ scriptã, propter offuscationem rationis, (quæ ex multiplicatione peccatorũ processit) peccatũ originale non reputabatur, imo nec actuale, cõmuniter apud homines, ut offensa Dei, & ut dignum pœna æterna, licet peccatũ orginale aliquibus patribus fuerit reuelatum, ab Adam per filios, uel a Deo, & ex ratione naturali possent cognoscere homicidium & adulterium esse peccata & inhonesta, non tamen cognoscebant nec reputabant esse punibilia a Deo, cum lex non esset. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librum Geneseos, in quo fecit mẽtionem de præcepto facto Adæ sub pœna mortis, & de præuaricatione & transgressione illius, & de peccato Cain, & pœnis aliorum peccatorum, tunc cognouerunt peccatum originale & actuale esse offensiuum Dei, & ab eo puniendum. [Sed regnauit mors ab Adam usque ad Moysen.] quasi dicat licet usque ad legem peccatũ non cognosceretur, neque communiter reputaretur, poterat tamen deprehendi ex affectu: quia mors corporalis & spiritualis regnauit, id est, potestatem suam exercuit ab Adam, per quem peccatum intrauit in mundum, usque ad Moysen, sub quo lex data est, nõ solum in eos qui peccauerunt peccato actuali, sed [etiam in eos, qui non peccauerunt,] id est in paruulos ante usum rationis decedẽtes, qui nõ peccauerunt peccato actuali, sed originali tantũ. [In similitudinem præuaricationis Adæ,] id est, inquantum similitudinẽ peccati Adæ traxerunt simul cum similitudine naturæ, ac si diceret: paruuli illi moriebantur absq; peccato actuali proprio, & p hoc Apost. ostendit quod diffusa erat in paruulis per originem similitudo peccati, Adæ [qui,] s. Adã, [est forma,] i. figura per contrarium tñ [futuri,] i. secũdi Adæ, i. christi, qui datus est nobis propiciator. Nã sicut per primũ Adã peccatũ & mors intrauit in mundum, ita per christũ iustitia & uita, & sicut omnes in Adam moriuntur. ita & Christo uiuificantur.

Infra 7.

QVINTA PARS
Quinti Capitis.

Sed non sicut delictum, ita & donũ] q.d. non est ęstimandum quod tantę efficacię fuerit delictum Adę, quantæ est donũ gratię Christi. cũ delictũ procedat ex infirmitate uoluntatis humanæ. Gratia autẽ ex immensitate uolũtatis diuinæ. [Si. n. uniusdelicto multi mortui sunt,] hoc est, si ex peccato Adæ peccatũ pertransit in multos alios, qui in eo peccauerũt [Multo magis gratia Dei & donum,] i. gratuitum Dei donum. ut coniunctio (&) teneatur expositiue quantũ est in se, [in gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundauit.] Cum gratia secundum se multo fortior sit, quam peccatum: Delet. n. omnia peccata ẽt actualia, quæ Adam transfundere nõ potuit: Ideo in plures si essent, & ei acqescere uellent abundaret uerum quia non omnes acquiescunt, ideo dr̃ quod multos filios in gloriam adduxit: [Et non sicut p unum peccatum ita & donum.] q.d. Non solum gratia abundat in plures, sed etiã maiorem effectum facit. Non. n. tantus effectus sequitur per unum peccatum Adæ in multis, quãtus effectus sequitur in multis per donum gratię christi. [Nam iudicium ex uno in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis, in iustificationem,] i. diuina condemnatio processit ex uno peccato Adæ in omnes, q in illo peccauerũt unico originali peccato. Sed gratia Dei, quæ p christũ datur, procedit & efficax est, non solum ad delendum unum peccatum originale, uerum etiam multa peccata actualia, siue ad perfectam omnium peccatorum emendationem, ablutionem, & sanctificationem, & non mirũ si hęc possit, cum sufficiat, introducere ad uitam æternam: iuxta illud, Gratia Dei uita æterna.] Si. n. unius delicto mors regnauit per unum, Multo magis abundantiã gratię donationis, & iustitię, accipientes in uita, s. æterna [regnabũt per unũ Iesum christum.] ac si diceret: Quemadmodum condemnatio processit ex peccato primi parentis, ita regnũ uitæ ęternæ pcedit ex gratia christi. ergo si per unius hois peccatũ oẽs moriũtur: ita oẽs acqescẽtes christo, & accipientes abundantiã gratiæ

Heb. 2.

1. Co. 6.

Infra 6.

eius regnabunt in uita æterna per unum Iesum Christum, cũ gratia, ut dictum est, fortior sit peccato. [Igitur sicut per unius delictũ,] procedit diuinum iudicium, [In omnes homines in condemnationem] s. mortis. [Sic & per unius,] s. christi, [iustitiam,] procedit diuina gratia, [in oẽs homines in iustificationẽ, uitæ,] i. quæ ducit ad vitam æternam qđ intelligi debet quo ad sufficientiã, quantum uero ad efficaciam, in oẽs homines qui uniuntur Christo p̃ fidẽ, spem, & charitatẽ. [Sicut. n. per inobedientia unius, peccatores constituti sunt multi, ita & per unius obeditionẽ iusti constituentur multi.]

Sexta part. V. Capitis.

[LEX aũt subintrauit, ut abundaret delictũ.] i. lex scripta, quasi media, intrauit inter peccatũ hominis & donum gratiæ Christi, ut abundaret delictũ: non qđ finis legis fuerit abundãtia delicti, q̃a sequeretur quod lex esset mala, quę tñ est sancta: quia cuius finis malus, &c. Et sic hæc uox (ut) non tenetur causaliter: quia lex quantũ in se est, prohibet peccatũ, sed consecutiue: quia propter infirmitatẽ legis, quæ facultatẽ implendi se non dabat, & fragilitatem naturæ occasione a lege accepta, abundantia delicti sequuta est. [Vbi autẽ abundauit delictũ,] s. in humano genere, & specialiter in Iudæis, [superabundauit & gratia,] s. christi condonãtis [peccata, ut sicut regnauit,] i. plenum dominium habuit, peccatum introductũ p̃ primũ hominẽ abundãs p̃ legẽ, [in mortẽ, ita & gratia regnet,] i. plene dominetur in nobis, [p̃ iustitiã,] quã s. in nobis fecit: & hoc quousq; nos p̃ducat [in uitã æternã:] & hoc totum [p̃ Iesum Christũ dñm nostrũ,] p̃ quem gratia & ueritas facta est.

Infra 7.

1. Tim. 1

COMMENTVM QVINTI Capitis.

Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per dominum nostrum Iesum Christum: per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus.

IN hoc 5. c. & trib. sequẽtib. Apost. pertractat fidei facultatem & effectus eius. Et prima bona quæ p̃ fidẽ & gratiã nobis aduenist: quorum primũ est pax ad Deũ, unde ait, [Iustificati, &c.] q. d. Dictum est quod fides reputatur ad iustitiã omnibus credẽtibus resurrectionẽ Christi, quæ est causa nostræ iustificationis. Ideo iustificati ex fide, inquantũ. s. p̃ fidem resurrectionis eius effectũ participamus, habeamus pacẽ & concordiã ad Deũ, nos ei subiiciẽdo & obediendo. Vnde Iob, Acquiesce illi, & habeto pacẽ. & alibi: Quis restitit ei, & pacẽ habuit. & Dauid: Pax multa diligentib. legẽ tuam. & hoc per christum dñm nostrũ, qui nos ad istã pacem perduxit: est. n. pax nostra qui fecit vtraq; vnũ. [Per quẽ,] s. Christum, tanquã mediatorẽ habemus accessum in uno spiritu ad patrẽ. Vnde D. Ioan. Gratia & ueritas per Iesum Christũ facta est. Sequitur, [in qua] i. per quã gratiã non solũ resurreximus a peccatis: sed & stamus fixi & erecti ad cœlestia contemplanda & prosequenda: iuxta illud, Stantes erant pedes nostri. & alibi, Nos autẽ surreximus & erecti sumus, & hoc per fidẽ: p̃ quã. s. gratiã consequamur. Non quod fides, scilicet formata, p̃cedat gratiã, cũ fides sit primus actus, siue effectus gratię in nobis: iuxta illud, Gratia salui facti estis per fidem ab ea procedentem. Lutherani, qui omnes scripturas ad eorũ anhelitum contorquent, & interpretationem antiquam damnãt, dicunt non debere legi, p̃ quem, s. Christum pacem habeamus, sed habemus, ut errorem suum de certitudine gratiæ ex hoc loco corroborare possint. Et sic paralogisant. Ex fide iustificati pacẽ habemus ad Deũ, ergo certi sumus nos esse iustificatos, cũ nullus pacẽ habeat apud Deum, nisi iustificatus, & certi sumus nos habere fidem. Igitur de his aliqua supra 4. interpretando illud, Ideo fide, ut secundum gratiã firma sit promissio omni semini, & amplius infra 8. interpretando illud, Spiritus reddit testimoniũ spiritui nostro. &c. Ideo ad illum locum lectorẽ remitto. &c. Pro dissolutione tamen paralogismi eorum ex hoc loco, notandum quod Orige. & D. Chryso. Hiero. ac Theophil. & antiqua translatio per ecclesiam approbata, legunt habeamus. Et quanuis hunc locũ de iam iustificatis ex fide intelligant, exponunt tamẽ habeamus, id est seruemus

Iob. 22.
Iob. 9.
Ps. 118.
Ephes. 2.
1. Tim 1
Ephe. 2.
Iohe. 1.
Ps. 121.

mus & custodiamus, premissaque illorum illatio nullam habet apparentiam bonæ dependentiæ. Quanuis.n. fide catholica teneamus, quod Christus suo preciosissimo sanguine, tanquam pretio sufficientissimo, operatus fuerit saluté humani generis: & homo cui hoc pretium communicatum fuerit: sit iustus: ueruntamen an mihi uel aliis uere cõicatum sit absq; speciali reuelatiõe, certo scire non possumus nec etiam nos habere fidem uiuam licet aliquas morales coniecturas habeamus.

Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

HIc ponit secundum bonum qđ habemus per gratiam, quod est spes. cuius magnitudinẽ describit: Magnitudo spei consideratur ex magnitudine rei speratæ, quam ponit dicens: [Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei] Per gratiã.n. Christi adepti sumus spiritũ adoptionis filiorum Dei, ut dicit infra 8. Et Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Filiis aũt debetur hæreditas, quia si filii, & hæredes: Hæc aũt hæreditas est gloria siue uita æterna, quam per gratiam cõsequimur: secundum illud, Gratia Dei uita æterna. Huiusmodi spes uitæ æternæ siue glorię filiorum Dei, nobis indita est a Christo: secundum illud, Regenerauit nos in spem uiuam per resurrectioné Iesu Christi ex mortuis, in hęreditatem incorruptibilem &c. Hęc aũt gloria, quę in futuro complebitur in nobis, nũc inchoatur per spem. Vnde infra 8. Spe salui facti sumus. s. inchoatiue. Non solum aũt gloriamur. i. gaudemus in spe, sed & gloriationem. i. gaudium & delectationem habemus, interius, & signis exterioribus ostẽdimus: propter quod dicit, gloriamur i. gaudemus & exultamus. & ad hunc sensum dicit Psal. Gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.

Non solum autem: sed & gloriamur in tribulationibus, Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem probatio uero spem.

HIc ostendit uehementiã spei, quia ꝑ eam non solum gloriabimur in futuro seculo, uerum etiam in præsenti gaudemus & oblectamur. Non solum in spe futurorum bonorum, uerum etiam in passione præsentiũ malorum: hoc est in afflictionibus & tribulationibus. Quid.n. uehementer aliquid sperat, libenter sustinet propter illud difficilia & amara: prout infirmus qui uehemẽter sperat sanitaté, libẽter bibit potionem amarã, ut sanet. Signũ ergo uehemẽtis spei, quã habemus ꝑpter Christũ, est qđ non solum gloriemur de spe gloriæ futuræ, sed ẽt de malis quæ pro ipsa patimur. Nã ꝑ ea ad gloriã peruenimus: iuxta illud, Per multas tribulationes oportet nos intrare regnũ Dei. & illud: Omne gaudium existimate fratres mei cum intentationes uarias incideritis. Vnde & Apostoli ibant gaudentes a conspectu consilii: quoniã digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliã pati. Consequenter ostendit causam dicens: [Scientes qđ tribulatio patientiã operatur.] Nõ tamen ita ut tribulatio sit causa patientiæ effectiua, cũ omnes tribulati non sint patientes, sed quia tribulatio est materia & occasio exercendi actum patientiæ. unde infra. In tribulatione patientes. Deinde ponit effectum patientiæ, cum dicit. [Patientia probationẽ,] id est, purgationẽ peccatorum, scilicet operatur, iuxta illud In igne probatur argentum, homines uero receptibiles in camiuo humiliationis. Manifestum est enim quod detrimentum alicuius rei de facili sustinemus, propter rem quam magis amamus: unde si aliquis patiatur propter æterna bona consequenda, sufficienter ex hoc probatur quod talis amplius diligit bona æterna q̃ temporalia. Si contra huiusmodi sententiam obiiciatur illud: Probatio fidei uestrę patientiã operatur. & per consequens patientia non operatur probationẽ, cum idem non possit esse causa suiipsius. Dicẽdum quod probatio dupliciter accipi potest, uno modo, ut est in probato, & sic probatio est ipsa tribulatio, per quam homo probatur: & idẽ est dicere: Tribulatio patientiam operatur, & tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio, prout idem est quod probatum est, & ita accipitur hic cum dicitur: Patientia probationem operatur: quia ex hoc quod homo patienter tribulationes sustinet, redditur probatus. Postmoduum ponit effectum probationis dicens: [Probatio uero operatur,] scilicet spem. Quia per

Act. 14.
Iac. 1.
Act. 5.
Infra. 12
Eccl. 2.
Iac. 1.

hoc quod aliquis iā probatus est, pōt de eo haberi spes & ab ipso, & ab aliis, quod ad hæreditatē Dei admittet. Vnde Sap. 3. Deus, pbauit illos, & inuenit eos dignos se. Sic igitur de primo ad ultimū apparet
Act. 14. qđ tribulatio uiā parat ad spē. unde si aliquis uehementer gloriatur. i. gaudeat de spe ęternæ hæreditatis, cōsequēs est quod glorietur & gaudeat de ipsis tribulationibus, p quas opportet in illam intrare.

Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

HIc ostendit spei firmitatē dicēs. Hæc aūt spes qua speramus gloriam filiorū Dei, [non cōfudit,] id est non facit erubescere Christianos filiis huius seculi irridentibus, qđ spes uana rerū futuri seculi tāta sustinerent præsentia discrimina & incōmoda, cū uitę ēt iactura. Quia Christiani illa sustinent, nō pp uanā spē, prout est spes mundanorū, sed pp certā fidei spem, quæ non confundit. i. non deficit. Spes. n tunc pudoris & uerecundię est causa, quādo homo frustratur. Quemadmodum cum promittens non seruat promissum: sic cum is qui sperabat, deceptum se inuenit, confunditur, & erubescit: prout qui sperāt ab hominibus mendacibus. Vnde Hier. 17. Maledictus homo qui confidit in homine. At illa spes, quę est de promissionibus eius, qui nec fallere, nec falli pōt, cuiq; nec potestas deest, nequæ benefaciendi uolun
ps. 30. tas, confundere nequit. Vnde Dauid, In te domine speraui, non confundar in æternum. & Sap. Qui audit me, non confun
Eccl. 24. detur. Et Esa. 49. ego dominus super quo non, confundētur oēs qui expectant eum. Et Sap. Nullus sperauit in Dño, & confusus est. Consequenter ponit certitudinis, siue firmitatis fidei causam, dicens. quod ex hoc possumus scire, quod spes non confundit. [Quia charitas Dei, &c.] Ad quorū uerborū intelligentiā sciendū est quod charitas Dei dupliciter accipi pōt. Vno modo pro charitate qua Deus diligit nos,
Hier. 31 de qua Hiere. In charitate perpetua dile
1. Ioan. 4 xi te. & D. Ioan. Deus charitas est. & hæc charitas non est accidens, sed est ipsemet Deus. Alio mō pōt accipi charitas Dei, p charitate qua diligimus Deū: de qua infra 8. Certus sum. n. qđ neq; mors, neque uita, separabit nos a charitate. i. dilectione Dei. Hæc charitas est accidens qđ nobis in iustificatione infunditur: utroque aūt modo intelligi pōt charitas diffūdi in cordibus nostris per spiritū sanctū qui datus est nobis. Spiritus. n. sanctus, qui est amor patris & filii, dicitur dari nobis cum nos adducimur ad participationē amoris qui est spiritus sanctus, a qua quidē participatione efficimur Dei amatores. Et in hoc quod ipsum amamus, signū est quod ipse nos amet: iuxta illud, Ego diligentes me diligo. & illud: Non quasi nos primo
dilexerimus Deum, sed quoniā ipse prior Prou. 8.
dilexit nos. Dicitur autem charitas, qua 1. Ioan. 4
nos diligit Deus, esse diffusa in cordibus nostris. Non quod Spiritus sanctus per se illabatur, uel illapsus sit in nobis, prout opinatus est Magister sententiarum, qui in hoc non tenetur, cum implicet contradictionem Deum esse causam materialem uel formalem: sed quod gratia Dei est patenter ostensa in cordibus nostris, per donum Spiritus sancti nobis impressum, secundum illud. In hoc scimus quod manet in nobis Deus, &c. Eo modo loquendi dicitur patenter ostensa, quo causa diffunditur per effectus: quemadmodum dicimus liberalitatem, licet in ipso liberali
persistat, per beneficia diffundi in ciues: 1. Ioan 3
Sic charitas Dei diffunditur per dona Dei, quæ licet sint Totius Trinitatis, nihilominus attribuūtur Spiritui sancto, eo quod sola uoluntate diuina donentur, per cuius uoluntatis modum Spiritus sanctus a patre & filio spiratur. Charitas autem, qua nos diligimus Deum, dr̄ in cordibus nostris diffusa siue effusa, quia ad oēs mores & actus se extendit: imperat enim opera omnium uirtutum, ut bene ostendit
Apost. dicens: Charitas patiens est, beni- Deu. 33.
gna est, &c. Ex utroq; autem intellectu horum uerborū concluditur quod spes non confundit. Si enim accipiatur charitas, qua nos diligit Deus, notū ē qđ his quos diligit, seipsum non negabit: secundum illud, Dilexit populos, omnes sancti in manu eius sunt. Si uero charitas accipiatur pro ea qua nos Deū diligimus, manifestū est etiam quod se diligentibus bona æterna præparauit: iuxta illūd, Si quis diligit me, diligetur a patre meo, &c.

SECVN-

SECVNDA PARS. Quinti Capitis.

Vt quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus secundum tempus pro impiis mortuus est.

IN hac secunda huius quinti capitis parte ostẽdit firmitatẽ spei per mortem christi, præ ponẽdo interrogationẽ: deinde ostẽdit difficultatẽ, postmodũ determinat ueritatẽ. Dictũ est enim quod spes nõ confundit, & ꝓbatũ est ex dono Spiritus sancti. Hoc idem apparet consideranti mortem Christi: unde dicit: Vt quid.n.&c. Infirmi sumus per peccatũ: iuxta illud, Miserere mei Dñe, quoniam infirmus sum. Nam quemadmodũ per corporalem infirmitatem dissoluitur humorum debita armonia, ita ẽt per peccatum debitus ordo affectionum, quanuis culpa proprius dicatur mors: iuxta illud, Cum essemus mortui peccatis. quia in morte corporali separatur anima, quæ uiuificat corpus ab ipso: ita in culpa separatur gratia ab anima, quantum uiuificat: Cũ ergo adhuc infirmi essemus christus mortuus est pro impiis. Vnde D. Petrus. christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus ꝓ iniustis, & hoc ſm tempus, ut certo tempore moreretur, uel secundum tẽpus determinatum, Quia non statim quod fuimus infirmi, mortuus est, ne quis diuinã bonitatẽ culparet, qđ perdito genere humano ante non sucurrisset: hac præoccupatione occurrit illud nõ nõ fuisse concedens, imo fuisset necessariũ infirmum ꝑ aliquot secula relinqui, ut homines suam miserabilem tenuitatem & inopiã experti ℞ dilatum auxilium Dei tandem oblatũ pluris facerent: iuxta illud, Qui præteritis ætatibus permisit omnes gẽtes ambulare in uiis suis. Hoc ergo magnũ est si consideremus pro quib. mortuus est. Non pòt autẽ esse, ut tam magnũ quid fiat, nisi propter aliquẽ certũ fructũ: ſm illud, *Quæ utilitas ĩ sanguine meo.* dũ descendo in corruptionem: quasi dicat, nulla, si non sequatur humani generis salus: ex hoc ergo erigitur & firmaĩ Christianorum spes.

Psal. 6.
Ephe. 2.
1. Pet. 3.
Act. xiiij
Psal. 92.

Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori.

HIC ostendit prædictæ interrogationis difficultatẽ ex parte eorum, pro quibus Christus mortuus est, scilicet pro impiis dicẽs. Vix.n. quis, id est, aliquis pro homine iusto liberãdo moritur. Quinimo dicit Esa. iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, &c. Nam forsitan quis, id est, aliquis, ratus tamen ex zelo uirtutis, audeat mori ꝓ bono homine. Rarum enim est inuenire tales. propter quod Christus ait. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Nunqnam autem inuentum est, quod quis uoluntarie moreretur pro inimicis suis saluandis & liberandis a morte, quod tamẽ Christus fecit Ideo merito admirandum est quare christus hoc fecerit. Potest autẽ & aliter legi, ut pro iusto intelligamus aliquem in uirtute exercitum. Per bonum autẽ, hominem innocẽtem: & secundum hoc iustus est præstantior bono tamen pro iusto uix aliquis moritur. Cuius ratio est, quia innocens, qui per bonum intelligitur, magis miserendus uř propter defectum ætatis, uel aliquid huiusmodi. Iustus autem quia perfectus est & absq; defectu, nõ habet in se materiam misericordiæ. Quod ergo aliquis patiatur pro innocente, potest ex compassione misericordiæ prouenire, sed quod aliquis moriatur pro iusto, ex zelo uirtutis, in paucioribus inuenitur quam compassio misericordię,

Esa. 57.
Ioan. 15

Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quia cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est.

HIc respondet præmissæ interrogationi: interrogauerat.n. quare Christus pro impiis mortuus est. Vt scilicet Deus commendaret, id est, cõmendabilẽ & laudabilem redderet charitatem suam in nobis, ut spem nostram erigeret, & ad eum diligendum prouocaret. Quoniam si adhuc cum peccatores essemus, secundum tempus determinatum mortuus est. ipsa enim mors Christi pro nobis maximam charitatem ostendit. de qua Christus, Sic Deus dilexit mundum, ut unigenitum filium suum daret &c. Et ita. fi-

Ioan. 3.

eut charitas Dei patris ad nos ostenditur p hoc, quod spiritum suum dedit nobis, ut supra dictum est: ita & per hoc quod dedit filium suum ut, hic dicitur. Sed in hoc quod dicit commendat, immensitaté quandam diuinæ charitatis assignat, quæ quidem ostenditur, tum ex ipso facto. quia scilicet dedit filium suum ut moreretur pro nobis: tum ex parte nostræ conditionis: quia hoc non fecit prouocatus nostris præmeritis, cum adhuc peccatores essemus. Vnde alibi dicit: Deus q diues est in misericordia, propter nimiã charitatem qua dilexit nos, cũ essemus mortui peccatis, cõuiuificauit nos Christo &c. *Ephes. 2.*

Multo igitur magis, nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum.

HIC concludit propositum ex præmissis, dicens. Si Christus pro nobis mortuus est cum adhuc peccatores essemus, multo amplius nunc iustificati, id est uiuificati & accepti in sanguine ipsius ut supra. 3. c. dictum est ibi, quem proposuit propitiatorem per sanguinem ipsius, salui erimus ab ira. i. a uindicta damnationis æternæ, quã homines propter peccata demerentur. Vnde D. Ioan. Bap. Progenies uiperarum quis demonstrabit uobis fugere a uentura ira? *Matt. 3.*

Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius: multo magis reconciliati, salui erimus in uita ipsius.

HIC probat prædictam consequentiam quæ procedit a minori ad maius, affirmando: & est ibi obseruanda duplex comparatio minoris ad maius una est ex parte nostra, comparat enim inimicos, reconciliatis. Alia est ex parte christi, qua comparat mortem, uitæ. Potentior est enim eius uita quã mors. Quia ut alibi dicit: Mortuus est, scilicet ex infirmitate carnis nostræ: Sed uiuit ex uirtute Dei: Ideo sic syllogisat: Conclusum est quod multo magis uiuificati salui erimus per ipsum. Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, & hoc per mortem filii eius: multo magis nos qui iam sumus reconciliati, salui erimus, & hoc in uita ipsius. Notandum circa hoc quod homo dicitur inimicus Deo dupliciter: Vno modo quia contra Deum inimicitiam exercet, dum eius mandatis renititur: iuxta illud, currit aduersus Deum extento collo. Alio modo per hoc quod Deus homines odio habet, non quidem secũdũ naturã eorũ quã fecit: iuxta illud, Dilexisti omnia, & nihil odisti eorũ quæ fecisti, sed odit quantũ, ad hoc qđ inimicus homo i. diabolus fecit in homine. i. quantũ ad peccatũ. Vnde Sap. Similiter odio sunt Deo impius & impietas eius. & alibi. Altissimus odio habet peccatores. Sed subtracta inimicitiæ causa. i. culpa & impietate p Christum, sequitur reconciliatio p ipsum. Est ẽt hic aduertendũ qđ mors Christi potest hic tripliciter cõsiderari. Vno modo secundum ipsam rõnem mortis, & sic dicitur quod Deus morté non fecit: sed per peccatum inducta est, ut infra dicetur. Et ideo mors christi, ex communi ratione mortis, nõ fuit sic Deo accepta, ut per ipsam reconciliaret. Quia Deus non delectatur in perditione, ide st, morte uiuorum. Alio modo potest mors Christi considerari, ẽm quod est in actione occidẽtiũ. Et sic considerata nõ potuit esse recõciliationis cã, sed magis indignationis, quia illa actio maxime Deo displicebat unde cõtra eos. D. Pet. uos sanctum & iustum negastis, & petistis hominẽ homicidã, &c. Tertio põt considerari mors Christi ẽm quod processit ex uoluntate Christi patientis, quæ quidẽ uoluntas fuit ordinata ad morté sustinendam, tum ex obedientia ad patrem, iuxta illud, factus est obediens usq; ad mortem, tum ẽt ex charitate ad hoĩes: iuxta illud, Dilexit nos, & tradidit se p nobis, & ex hoc mors Christi fuit meritoria & satisfactoria pro peccatis nostris. Et in tantum Deo accepta, quod sufficit ad reconciliationẽ omnium hominum, etiam occidentiũ Christum, ex quibus aliqui sunt saluati, Christo orãte: Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt. Et eodem modo dicendum est de cruce, contra eos, qui eam spernendam & abijciendam contendũt, quia nos qui authoritate ecclesiæ ueneramur, & adoramus eam, non consideramus ut est ex certa materia, neq; secundum intentionem crucifigẽtium, sed ẽm acceptationem uoluntariam Christi, qui eam acceptauit, ut in ea satisfaceret pro nobis.

2. Cor. ul. *Iob. 15.* *Sap. 14.* *Eccle. 12* *Sap. 1.* *Act. 13.* *Phil. 2.*

Non

Non solum autem: sed & gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

HIc ostendit bona quæ iam in re consequimur per gratiam, dicens: [Non solum aũt gloriamur.i.gaudemus & exultamus in spe gloriæ, quã in futuro expectamus. Sed & gloriamur & gaudemus in Deo,i.in eo quod sumus etiã nũc Deo coniuncti per fidem, & charitatem.
2.Cor.1. Vnde alibi dicit: Qui gloriatur,in Domino glorietur. Et hoc quidem per Dominũ Iesum Christum, p quem ẽt nunc in præsenti reconciliationem accipimus, ut
Col.1. de inimicis facti simus amici. Vnde Colo. scribens dicit:Per eum placuit reconciliari omnia,&c. Posset etiam continuari cũ eo quod dictum est, Salui erimus in uita ipsius, non solum a peccato & pœna, ac malis,sed etiam gloriamur in Deo, eo ꝙ erimus unum cum ipso:iuxta Christi po-
Ioan.17. stulationẽ,Nõ pro eis aũt rogo tantũ, sed pro eis qui credituri sunt per uerbũ eorũ in me,ut omnes unum sint sicut tu pater in me,& ego in te: ut & ipsi in nobis unũ sint,sicut & nos unum sumus:

TERTIA PARS. Quinti Capitis.

Propter sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

IN hac 3.huius capitis parte, Aposto. incipit ostendere, a quibus malis per gratiam Dei liberamur, quæ ab Apost.reducuntur ad duo, scilicet ad peccatum & mortem. i. culpã & pœnam. Nomine peccati intelligit culpã: & nomine mortis intelligit omnes pœnas & miserias, prout oia bona reducet inferius ad duo.s. gratiam & uitã æternã. Et primo qđ per gratiã Christi sumus liberati a seruitute peccati originalis,cuius progressum præponit ostendẽdo originẽ uniuersalitatẽ,& effectũ:dicit ergo primo qđ reconciliationẽ accepimus p Christũ, a quo ita procedit reconciliatio in mun-
1.Cor.15 dum: sicut peccatũ,quod per unũ hominẽ:i.Adã,in hunc mundum intrauit,& alibi dicit:Sicut i Adã omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificantur. Est aũt hic considerandũ quod Pelagiani hæretici peccatum originale in paruulis ne- Osee 6.
gantes,hæc uerba Apostoli, dicebant intelligenda de peccato actuali, quod quidem sm eos,in hunc mundum intrauit p Adam,inquantũ omnes peccantes peccatum Adæ imitantur:iuxta illud, Ipsi autẽ sicut Adam transgressi sunt peccatũ. Ve- Sap. 2.
rum,prout D.Aug.dicit contra eos: Si de introitu peccati actualis, qui est per imitationẽ hic Apost.loqueretur, nõ diceret peccatum per hominẽ in hunc mundum intrasse, sed magis per diabolũ, quẽ peccantes magis imitantur: sm illud,inuidia Diaboli mors intrauit in orbem terrarũ. Est ergo intelligendum quod per Adam peccatum in hunc mundum intrauit,non solum per imitationem, sed ẽt per propa- Ephes.2.
gationem,id est,per uiciatam carnis ori- Psal.50.
ginem secundum illud, eramus natura Iob.14.
filii iræ.& illud: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. & Iob, Quis po- Ioan.1.
test facere mundum de immundo conceptum semine? & D.Ioan. Ecce agnus dei,ecce q tollit peccata mundi. Vbi Græci habent peccatum:& hic Apost.& Heb. 7.Leui antequam natus esset, decimatus fuit in lumbis Abrahæ. ergo pari modo nos peccauimus in lumbis Adæ. Si dicatur quod hoc uidetur impossibile, quod per carnis originem peccatum ab uno in alium traducatur: Cum peccatum sit in anima rationali, & non traducitur per originem carnis: tum quia intellectus nõ est alicuius corporis actus: & ita non potest per uirtutẽ corporalis seminis causa- In lib. de
ri,ut Philosophus dicit: Cum etiã, quod gene. animalium.
cum anima sit quędam res subsistens, ut pote per se operationem habens,& corpore corrupto non corrumpatur, consequẽs est quod corpore generato non generetur, prout aliæ formæ, quæ non possunt per se subsistere, sed potius causatur a Deo, qui non potest esse causa peccati. Vnde uidetur quod nec peccatum, quod est accidens animæ, possit per carnis originem traduci. Ad hoc autem posset satis rationabiliter responderi,quodlicet in semine non sit anima, tamen in semine est uirtus dispositiua corporis ad animæ receptionem, quæ cum corpori infunditur, etiam suo modo conformatur: eo

quod

quod omne receptum est in recipiente per modū recipientis: & inde uidemus quod filii assimilantur parentib. non solum in defectib. corporalib. sicut cū leprosus generat leprosum: & podagricus podagricū sed ēt in defectib. animæ, prout cū iracundus generat iracundum, & amentes ex amentib. nascuntur. Sed adhuc remanet dubitatio. Quia defectus, qui ex uiciata origine trahuntur, non habent rōnem culpæ: non. n. merentur pœnā, sed magis misericordiam prout Philoso. dicit de eo qui nascitur cæcus, uel alio quomodolibet orbatus. Et hoc ideo, quia de ratione culpæ est, quod sit uoluntaria, & in potestate hominis, cui aliquid imputatur, quod non est ante usum rationis. igitur, &c. Et ideo dicendum est, quod sicut peccatum actuale, est peccatū personę: quia p uoluntaté psonæ peccãtis committitur. Ita peccatum originale est peccatum naturæ, quod per uoluntatem principii naturę commissum est: sicut regnum peccat & punitur peccante principe, & augetur ex bono regimine principis. Et huc alludit cōparatio Apost. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita Christo omnes uiuificantur. Est. n. considerandum quod sicut diuersa corporis mēbra, sunt partes unius hominis: ita omnes homines sunt partes & quodammodo mēbra humanæ naturæ. Vnde & Porphirius dicit, quod participatione speciei plures homines sunt unus homo. Sed uidemus quod actus peccati actualis exercitus p aliquod mēbrum, puta per manum uel pedem, non habet rōnem culpæ ex uolūtate manus, aut pedis. Sed ex uoluntate totius hominis, a qua sicut a quodā principio deriuatur motus peccati ad singula membra, quibus peccatum imputatur, & & quæ puniuntur: Manus. n. homicidæ abscinditur. Sic a uoluntate Adæ, qui fuit principium naturę humanæ, tota deordinatio humanæ naturæ habet rationem culpæ in omnibus, ad quos peruenit, inquantum sunt susceptiui culpę. Et sicut peccatum actuale, quod est peccatum personę, deriuatur ad singula membra, per aliquem actum personalem, ita peccatum originale trahit singulos homines p actum naturę, qui est generatio. Et ideo sicut per generationem natura humana

3. Ethi.

1. Cor. 15

trahitur: ita etiam per generationē trahitur defectus humanæ naturæ, qui accidit ei, ex peccato primi parentis. Est autem hic defectus, priuatio seu carentia iustitiæ originalis, quæ erat primo homini diuinitus collata, non solum ut erat persona quædam singularis, sed etiam ut erat principium humanæ naturæ, ut scilicet eam peregrinationem cum natura traduceret in posteros: Et ideo simili modo per generationem transmisit ad posteros naturam: & originalis iustitiæ priuationem habentem in eis rationem culpæ ratione iam dicta. Eam ob rem dicitur quod in pgressu originalis peccati persona infecit naturā. s. Adam, peccans uiciauit naturam humanam, sed postmodum in aliis. natura uiciata infecit personam. dum. s. genito imputatur ad culpā naturæ uitium, propter uoluntatem primi parentis. Et quia hic de peccato originali agitur, ad ampliorem ipsius intelligentiam, sciendum est quod secundum omnes in peccato originali duo sunt: formale, scilicet & materiale. Formale est carentia siue priuatio iustitiæ originalis. Iustitia autem originalis, sm D. Thomam, erat quoddam donum gratuitum a Deo, ipsi Adæ infusum, gratia gratum facienti cōnexum, quo primo ordine ratio & uoluntas ipsius Adæ omnino subdebatur Deo. Secundo uero ordine uires siue potentiæ inferiores, maxime appetitus cōcupiscibilis & irascibilis: subdebantur ipsi rationi; sic quod nullo modo poterant rebellare: aut præuenire eā: hoc est motus primo primos siue præuenientes rationis iudicium producere. Tertio ordine corpus omnino subdebatur animæ ad prompte & delectabiliter implendum imperium, siue præceptum eius. Per hanc iustitiam originalē dicitur Deus fecisse hominem rectum. Hanc rectitudinē siue subiectionem & armoniam prædictorum trium ordinū (qui erant sub ordinati, tertius pendebat ex secundo, & secundus ex primo) tenebat iustitia originalis. non tamen omnes inuariabiliter. s. primum. Quia Adam non erat confirmatus in gratia, ut rei probauit euentus, sed dimissus fuit in manu consilij sui. Alii uero ordines, seruato primo, erant omnino inuariabiles. Hanc iustitiam originalem dedit

1. 2. q. 38 ar. 2. ad 2

Eccl. 15.

dedit Deus Adæ, non solum pro se, sed etiam pro omnibus, ex se mediate, uel immediate descendentibus & fuisset per generationem cum natura transfusa, ut dictum est. Huius iustitiæ originalis carentia siue priuatio, dicitur formale peccati originalis. Materiale uero dicuntur potentiæ destitutæ, & maxime intellectus & uoluntas ac appetitus concupiscibilis, & irascibilis: quorum natura & inclinatio est sequi suauia & delectabilia, etiam contra dictamen rectæ rationis iuxta illud, Inuenio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & illud: Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. ab illa naturali inclinatione frenabantur per iustitiam originalem: & quia illa per peccatum amissa fuit, appetitus concupiscibilis & irascibilis redierunt ad suam inclinationem, quę illis imputatur, eo quod ex culpa primi parētis illa iustitia originalis quę impediebat, fuit amissa. Et quia illa destitutio est ex culpa, & illa inclinatio inducit ad peccatum, ideo dicitur ab Apost. peccatum, lex membrorum, lex mortis, & lex peccati. Et a Theologis potentię illæ destitutæ dicuntur materiale peccati originalis & fomes. Sed difficultas non modica est quid horum dicatur in paruulis habere rationem culpæ, de cuius essentia est quod sit uoluntaria, alias si non sit uoluntaria, in paruulo non erit culpa, quia vt D. August. dicit, quod omne peccatum adeo est uoluntarium, quod si non fuerit uoluntarium, non est peccatum, cuius oppositum authoritatibus sacræ scripturæ supra probatum est. Sed neque priuatio iustitiæ originalis, neq; potētiæ destitutæ sunt uoluntariæ, quia tā priuatio quam destitutio illa sunt pœna directe inflicta a Deo, qui non potest esse causa mali culpæ sed bene pœnæ de cuius ratione est quod sit contra uoluntatem, prout priuatio gratiæ propter peccatum mortale. Sed nec debitum, neque pręceptum habendi aut cōseruandi pręedictam originalem iustitiam habet rationem culpæ, ut quidam uolunt; quia illud præceptum nullibi reperitur. Quemadmodum ultra præcepta communia, nō est aliquod præceptum speciale de conseruanda gratia: sic nec de habēda aut cōseruanda originali iustitia. Et ubi daretur tale præceptum paruulis, esset illationabile; quia obseruatu impossibile. Contra illud iugum meum suaue est, & onus meum leue. Et illud: Mandata eius grauia non sunt. Vnde D. Hieronymus dicit, qui dixerit Deum obligare ad impossibile anathema sit. Nec etiam inclinatio illa prosequendi suauia & delectabilia, habet rationem culpæ quum sit naturalis. Vnde si nouiter crearetur aliquis homo de terra absque quocunque dono gratuito, haberet similes inclinationes & rebelliones, & tamen in eo non haberent rationem culpę, imo nec etiam pœnæ, eo quod non habuisset donum refrenans illas. Dicendum quod peccatum originale in paruulo non habet rationem culpę uniuoce, cum peccato actuali, sed analogice. Culpa enim [quæ idem dicit quod deordinatio] proprię, primo, & per se conuenit peccato mortali, quod deordinat & auertit a fine ultimo, in qua deordinatione & auersione consistit propria ratio culpæ. Peccato uero ueniali non conuenit culpa æque primo nec proprie, quia non est deordinatio a fine ultimo, sed solum a mediis, & ideo peccato ueniali secundario & improprie conuenit ratio culpæ. Peccato uero originali adhuc magis improprie, cum de ratione culpę est quod sit uoluntaria, & in aliis ab Adam nihil sit uoluntarium & personale, ita quod solum denominatione extrinseca priuatio origiualis iustitię dici potest culpa in paruulo. Sic quod si priuatio iustitiæ originalis. uel destitutio potentiarum consideretur secundum se non habet rationem culpæ, sed pœnæ. Si uero considerētur ea quæ sunt in paruulo, maxime appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, & relatus ad ipsum Adam, qui per peccatum mortale remouit prohibens huiusmodi deordinationes, non solum pro se, sed etiam pro posteris, habet rationem culpę, non proprie & denominatione intrinseca, sed improprie & denominatione extrinseca. Sicut homicidii culpa imputatur manui quæ ponitur ꝓ ipsa non denominatione intrinseca, cū manus non habeat propriā uoluntatē, sed denominatione extrinseca a culpabilitate uoluntatis, a qua manus fuit mota. Ita in paruulo a culpabilitate ipsius Adæ a quo paruulus pro-

Infra. 7. Gal. 5. Mat. 11. 1. Ioan. 5.

processit per motum generationis, ut dictum est, et hæc est mens Diui Thomæ qui expræsse dicit in peccato originali esse duo. Vnum est deffectus iustitiæ originalis: aliud est relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, a quo per uiciatam originem deducitur. Et paulo post dicit quod peccatum originale a relatione ad principium uiciatæ originis, recipit rationem culpæ. inquantum deriuatur a primo parente. Ideo peccatum originale in paruulo non est proprie peccatum Adæ, sed similitudo eius propter illam relationem. Vnde infra dicit in similitudinem præuaricationis Adę. Et quia in omnibus & singulis descendentibus ab Adam per propagationem naturalem, est ille defectus & relatio: hinc est quod omnes & singuli nascuntur cum culpa originali. Ex præmissis patet quod licet primum peccatum primi parentis per originem traducatur ad posteros, alia tamen eius peccata, uel etiam aliorum hominum proximorum parentum, non traducuntur in filios. Quia per solum primum peccatum primi parentis, sublatum est bonum toti naturæ humanæ datum, scilicet iustitia originalis, quæ erat per originem & generationem traducenda. Per alia autem peccata subtrahitur bonum gratiæ personalis, quod nõ trãsit ad posteros, nec ad alios pręsentes. Vnde si pluribus natis filiis Adę, ipsis peccantibus, Adam originalem iustitiam non amisisset. Nec Adam solo peccante, si Eua & alii filii iam nati aut concepti non peccassent, iustitiam originalem quam tunc realiter pro se & posteris suis habebant, non amisissent. Et sic solum primum peccatum traducendo naturam traducitur: & ideo ad ostendendum quod non est nisi unum peccatum originale, ubicunque de illo scribitur, loquitur in singulari ut infra: Si unius delicto, &c. Et inde est quod quanuis peccatum Adæ deletum fuerit per pœnitentiam secundum illud: Eduxit illum a delicto suo. Eius tamen pœnitentia non potuit delere peccatum posterorum: quia eius pœnitẽtia fuit per actum personalem, qui ultra eius personam non se extendebat. His suppositis uerba Aposto. clara sunt: dicit enim per unum, &c. quasi dicat, licet tempore præ-

1. 2. q. 82 art. 4.

Sap. 10.

uaricationis duo essent homines, scilicet Adam & Eua, Per unum tantum, scilicet per virum siue per Adam peccatum intrauit in mundum, hoc est traductum est ad posteros. Si obiiciatur illud: A muliere factum est initium omnis peccati, & per illam omnes morimur. Potest dici quod licet mulier dicatur initiũ peccati, eo quod primo ipsa peccauit, & Adam ad peccatum induxit, & quod per eam omnes occasionaliter siue indirecte & inductiue morimur, non tamen trasfusiue, cum originale peccatum traducatur simul cum natura ut dictum est. Quemadmodum per uirtutem actiuam uiri muliere materiam ministrante, natura traducitur: ita & peccatum originale. Vnde si Adam non peccasset, Eua peccante non fuisset peccatum Euæ traductum in Adam, nec ad posteros eius Illa enim est causa quare Christus peccatum originale non contraxit. quia ex sola fœmina sine uirili semine carnem accepit Per hoc uerbum Aposto. respondet D. August. Iuliano hæretico in hunc modum quærenti: Non peccat iste qui nascitur, non peccat iste qui genuit: non peccat ille qui condidit per quas igitur ruinas inter tot præsidia innocentiæ peccatum, quod fingis ingressum est? Respondet D. August. quid quæris latentem rimam, cum habeat apertissimam ianuam, Nam secundum Aposto. per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

Eccl. 25.

Et per peccatũ mors, & ita in omnes homines mors pertransiit;

HIc consequenter ostendit Aposto. mortis ingressum in hunc mundum cum dicit [& per peccatum mors,] scilicet in hũc mundũ intrauit. Vnde Sapiẽs, In iustitia mortis est acquisitio. Mors autem dicitur priuatio uitæ. Et ideo cum triplex sit uita, triplex erit mors. Vita aũt accipitur dupliciter: Vno modo pro unione principii operationis, unde homo dormiẽs dicitur uiuens, licet non operetur, Alio modo pro ipsa operatione. Vnde ea q̃ possunt operari uiuẽtia dicimus. Et quia tripliciter põtesse operatio in homine scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica, siue æterna sequitur qđ triplex possit esse principiũ uitæ siue operationis, s. anima, gratia, & lumẽ gloriæ. Anima est principium uitæ, siue opera-

Sap. 1.

operationis corporalis, cum sit forma, & det esse corpori. Gratia est principium uitę siue operationis spiritualis: Et lumen glorię est principium uitæ æternæ. Sic tri plex est mors: quædam est mors corporalis, quæ est separatio animæ a corpore. Alia est spiritualis, quæ est separatio gratiæ ab anima, quæ fit per peccatum mortale. de qua Ezechiel: Anima quæ peccanerit ipsa morietur. Alia est mors æterna siue gehennę, quæ est priuatio luminis glorię & habet adiunctam pœnam atq; tormenta, quæ a D. Ioan. dicitur mors secunda. In hoc loco accipitur mors pro morte corporali, siue separatione animæ a corpore, licet ét possit intelligi de aliis, quia qui sunt in peccato originali, sunt priuati gratia: & nisi deleatur, nunquam habebunt lumen gloriæ. Dicunt ét aliqui quod Apost. hic p mortem intelligit omnes pęnas, dolores & afflictiones, quę per peccatum originale traductæ sunt. Si obiiciatur & dicatur quod mors, non ex peccato, sed ex natura siue conditione materiæ procedit: cum corpus humanum sit compositum ex contrariis, & ideo naturaliter corruptibile. Dicendum quod natura humana dupliciter potest considerari: Vno modo secundum principia intrinseca & sic mors est ei naturalis. Vnde Seneca dicit, quod mors natura est hominis non pœna. Alio modo potest considerari natura hominis, secundum quod per diuinam prouidentiam fuit ei, ut dictum est, prouisum per iustitiam originalem, quæ quandam rectitudinem & armoniam in tres ordiues distinctam faciebat. Et inter alia per ipsum corpus subdebatur animæ vitam recipiens & conseruans, ac omnia nociua corpori per diuinam prouidentiã impediebantur, ne nocerent. Hoc autem diuina prouidentia disposuit propter dignitatem animę rationalis, quæ cum sit naturaliter incorruptibilis, conueniebat ei incorruptibile corpus, Verum quia corpus quod est ex contrariis compositum, oportebat esse organum sensus, & tale corpus secundum naturam suam incorruptibile esse non põt: suppleuit diuina potẽtia quod deerat naturæ humanę, dãs ei virtutẽ continẽdi corpus incorruptibiliter: sicut faber si posset, daret ferro, ex quo cultellum fabricat, virtutem ut nullã unq̃ rubiginem contraheret. Sed postquam anima hominis fuit a Dei subiectione auersa, amisit uirtutem continendi inferiores vires, & etiam corpus & exteriora, & sic per peccatum incurrit mortem naturalem a causis intrinsecis, & uiolentiam ab exterioribus nocumentis, quæ non incurrisset, si non peccasset. Et ideo propter peccatum mors pertransiit in omnes: iuxta illud, Omnes morimur, &c. Et illud: Statutum est hominib. semel mori, Nec obstat quod in resurrectione generali, aliqui inuenirentur uiui: iuxta illud, Sicut fuit in dieb. Noe, sic in aduentu filii hominis, &c. Et illud. Deinde nos qui uiuimus, qui residui sumus &c. quia, ut D. Augu. dicit: Morientur in itinere, & statim resurgent. Vnde Aposto. Omnes quidem resurgemus, ergo moriemur: cum resurrectio præsupponat mortem. Et si adducãtur aliqui doctores dicentes quod aliqui sunt priuilegiati. respondendum qđ ostẽdant priuilegium, & credemus eis. Si. n. Christus, & D. Virgo (qui non erant subiecti morti) mortui sunt propter conditionem naturæ, multo magis illi qui fuerunt concepti in peccato originali, ad quod sequitur mors. Ideo Apost. dicit quod mors in omnes pertransiit.

Ezec. 18
Apo. 20.
1. Re. 14
Heb. 9.
Mat. 24.
Thes 4.
1. Co. 15.

In quo omnes peccauerunt.

HIC tangit Aposto. uniuersalitatem progressus peccati, diuerso ordine procedẽdo: dixerat primo, Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per unum in omnes pertransiit. veruntamen quia affectus illius peccati. s. mors, notior erat causa: ideo ad faciliorẽ intelligentiam procedit ordine retrogrado, dicens mortem pertransisse in omnes. Deinde peccatum in quo omnes peccauerunt, quod potest dupliciter intelligi, Vno modo in quo, scilicet primo homine omnes peccauerunt. Alio modo in quo. s. peccato. i. propter quod peccatum omnes peccauerunt: quia. s. eo peccante omnes quodammodo peccauerunt, inquantum in eo virtualiter erant, sicut in prima sua origine, quemadmodum dictum est, quod Leui decimatus est in lumbis Abrahæ. Si dicatur quod Christus ab Adam originem traxit, ut patet ex Diuo Luca, ergo

ergo Christus peccauit in eo. Ad hoc D. Aug. respondens dicit: quod christus nõ fuit in Adã omni modo quo nos fuimus. Nam nos fuimus in Adam dupliciter, scilicet secundum corpulentam substãtiam, & secundu m rationem seminalem. Quia cum in nostra generatione sit & materia corporalis, quam fœmina admiuistrat, & vis actiua, quæ est a semine maris, & utrũque deducitur sicut a principio, de cuius substantia, Eua quæ primo ministrauit materiam, formata est. Ideo dicimur fuisse in Adam, & secũdum rationem seminalem: quia utrunque ab eo processit. Christus autem fuit in Adam tantummodo secundum corpulentam substantiam, quam traxit ex D. Virgine: loco autem rationis seminalis fuit uirtus actiua spiritus sancti. Vnde Gabriel respondens D. Virgini quærenti, Quomodo fiet istuc, quoniam uirum non cognosco? dixit Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obũbrabit tibi, &c. Et idem cõsolando Ioseph ait: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Si obiiciatur: Mors quę est pœna peccati, transit in Christum: ergo & peccatum. Negatur consequentia: quia mors in Christo non fuit pœna, sed conditio naturæ: prout etiam in D. Virgine, quæ ab hac regula [illegible] exempta. Nam ipsa teste D. August. in ser. de assumptione. Et ecclesia in concilio Basiliensi. Sess. 44. nullo modo inter peccatores uenit numeranda. Et in concilio Tridẽtino, ses. 5. in fine dicitur, Declarat sancta Sinodus, quod non est sui intentionis comprehẽdere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, Virginẽ Mariam Dei genitricem. Hactenus ibi. In nobis autem mors est effectus & pœna peccati, eo quod (prout dictum est) immortalitas fuerat concessa per donum iustitiæ originalis, quam per peccatum amisimus. Si vlterius obiiciatur quod baptizati liberantur a culpa peccati originalis, & p consequens non possunt transmittere peccatum quod non habent. Dicendum quod homo per baptismum liberatur a peccato originali, quantum ad mentẽ, siue quãtum ad animam, remanet tamen infectio quantum ad carnem: Vnde infra. 7. dicit

Luc. 3. sup Ge. ad litt.

Luc. 1. Mat. 1.

Ego mente seruio legi Dei, carne aũt legi peccati. Homo aũt nõ generat mente carnales filios, sed carne. Ideo non transmittit nouitatem Christi, quę data est ei per baptismum, sed uetustatem Adæ, quam habet per uirtutem seminalem, quam habuit ab Adam, quæ uirtus fuit purgata in baptismo ab illa labe originali, quo ad personam suam, sed non quo ad posteros. Ideo propter illam relationem & dependentiam, ab Adam transmittendo naturã, transmittit peccatum.

QVARTA PARS V. Capitis.

Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur cum lex non esset.

IN hac 4. huius 5. c. parte explicatius manifestat q̃ dixerat de progressũ peccati & mortis in mundũ cõparando ad legẽ & declarando q̃d lex circa peccatũ fecerit, & rñdet cuidã tacitæ obiectioni. Circa hunc textum variæ sunt ẽt sanctorũ doctorũ expositiones, aliquib. exponẽtib. de lege naturæ, aliis de lege Moysi aliis de lege Euãgelica, aliis de peccato originali, aliis de peccato actuali, quæ nõ parũ laboris & vertiginis pstãt legentib. Ego uero nemini illorum detrahẽs, ut breuitati studeã, illis omissis, sequar unam quam D. Tho. ex aliis elicuit, q̃ mihi magis videtur ad mentem Apost. pertinere. Ad cuius euidentiam reducendum est ad memoriam quæ prædiximus, intentionem, scilicet Apo. esse in his quatuor capitibus ostendere facultatem & virtutem gratiæ, & bona quæ nobis adfert, & mala a quibus nos liberat, & per quem modũ ad hoc agendũ præmisit duo mala, scilicet peccatũ & mortẽ, quæ est effectus peccati atq; pœna eius, & originalis peccati progressum siue diffusionem, per unum. s. Adam, qui figurabat Christum per quẽ ab illis malis sumus liberati. Et quia posset aliquis aduersari, & dicere peccatũ non intrasse in hunc mundũ per Adã, sed per legem: quia, vt dictũ est præcedenti capite, ubi nõ est lex, nec præuaricatio. Sed

pecca-

peccatum est præuaricatio & transgressio legis datę, ergo ante legem non erat peccatum, ex quo sequitur quod mors non esset pœna peccati, & per consequens qđ per peccatum mors non pertransisset in oés. Ad hoc excludendum dicit, quod ab Adam usque ad legem scriptam fuit peccatū, maxime originale in oés traductū, qđ erat causa actualiū: & sic tpe legis naturæ erat peccatū tam originale quam actuale tñ ante legem scriptam, non cognoscebaͭ communiter apud omnes, licet aliquibꝰ patribus fuerit reuelatū. uel per Adam & filios, aut per Deum, peccatum originale esse in omnibus descendentibus ab Adā per rationem seminalem & quod mors esset omnibus inflicta propter peccatum ipsius Adæ: hoc enim cognosci non poterat per rationem naturalem, quæ adeo offusca erat quod ignorabat peccatū esse offensiuum Dei, & puniendum ab illo. Licet homines tépore legis naturæ homicidiū, furtum, adulterium, & alia huiusmodi esse peccata, & imputabilia atque punibilia, utpote contra rationem honesti lumine naturali cognoscerent. Legimus enim
Gen. 39. quod Ioseph in carcerem missus fuit pro
Gen. 37. pter adulterium quod falso fuerat sibi impositum. Et quod Ioseph accusauit fratres suos apud patré de crimine pessimo, sed non cognoscebant esse peccata, ut offensa Dei, & ut punienda & uindicanda
5. Ethi. ab ipso, Nam & aliqui philosophi. (ut Aristo. refert) crediderunt quod nihil est iustum naturaliter, & per consequens neq; iniustum. Punitiones enim quæ factę fuerant in diluuio & confusione linguarū, & in Sodoma, & aliis ciuitatibus circūadiacentibus arbitrabantur casu accidisse, déptis his quib. reuelatum fuit. Vnde putabát & dicebant de Deo illud: Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. Et ẽm hunc sensum debet intelligi
Iob. 22. id qđ Apo. dicit infra: Peccatū nō cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam
Infra. 7. nesciebam esse peccatum (s. a Deo punibile) nisi lex diceret: Non concupisces. Per legem uero cognouerunt peccatum esse puniendum a Deo, cū lex Dei propter aliqua peccata iuberet mortem infligi. Dicitur aũt peccatū esse usq; ad legé terminatiue. i. usq; ad terminum legis, qui fuit in morte Christi: quia lex non poterat delere peccatū sicut fecit Christꝰ. Et iō hoc aduerbiū usq;, non tenetur exclusiue, sed inclusiue. Ad excludendū ergo illum erroré dicit [peccatum,] siue originale, siue actuale, [non imputabaͭ,] i. nō ęstimabatur aut non cognoscebaͭ cōiter apud hoïes, siue ab hominib. imputari. i puniri a Deo, nec morté esse pœnam peccati originalis, [Cū lex] s. Moysi [nō esset.] Sed adueniéte lege Gen. 2. Moysi, qui scripsit librū Geneseos, in quo fecit mētioné de præcepto facto Adę sub pœna mortis de præuaricatione siue trāsgressione ac punitione illius, tūc cognouerūt & reputauerūt peccatū originale & actuale esse offensiuū Dei, & ab eo puniendū, & mortem esse in pœnā præuaricationis Adę, & non ante: licet ante esset pęna.

Sed regnauit mors ab Adam usque ad Moysem: etiam in eos qui non peccauerunt, in similitudinē præuaricationis Adæ, qui est forma futuri.

HIc ostédit falsam esse æstimationem eorum qui non reputabant siue arbitrabantur peccatum originale non esse punibile a Deo nec mortem esse pœnam peccati originalis dicens: [Sed regnauit, &c.] q. d. euidens est quod non solum regnauit mors in eos qui peccauerunt peccato actuali, sed ét in paruulos qui nō peccauerunt peccato actuali. [propter similitudinem præuaricationis Adæ] i. propter peccatū originale, quod in eis nō est proprie peccatum, ut dictum est, sed est similitudo præuaricationis Adæ, pp relationé ad ipsum in quo uirtualiter cū peccauit, erant, & a quo per rationé seminalé descéderunt. Sicut enim similitudinem naturæ ab eo traxerunt, ita & similitudiné peccati, quo uiciata fuit tota natura. Non enim traxerūt idé peccatū in specie, cū peccatū Adæ esset actuale, sed similitudinem: quæ est tanquam umbra respectu illius nō adeo graue, & hoc est quod Apost. manifesta re intédit. s. quod per peccatum Adæ, peccatum originale intrauit in mundum, ut 1. Cor. 15 tandem ueniat ad Christum, per quem liberati sumus. Ideo subiungit [Qui est forma futuri.] s. secundi Adam. ad cuius intelligentiā notandū est quod Apost. dupliceé adam posuit, dicés: Factus est primꝰ homo adam in animā uiuenté. Nouissimus adam

Adam in spiritum uiuificantem. Adã primus de terra terrenus, fuit forma, id est figura futuri. i. nouissimi, qui fuit de cœlo cœlestis, Christus dominus, qui de cœlo descendit, qui figuratus est per contrarios effectus. Nam sicut per Adam peccatum & mors intrauit in mundum, ita per christum intrauit iustitia, & uita: sicut enim omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo uiuificantur. Sunt & aliæ similitudines inter christum & Adam. Quia scilicet sicut corpus Adę formatum est absque uirtute seminis, sic corpus Christi ex D. Virgine. Et sicut de latere Adæ dormientis sumpta est mulier, ita ex latere christi dormientis in cruce fluxit sanguis & aqua, quę significant sacramenta, quibus formata est ecclesia.

QVINTA PARS Quinti Capitis.

Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei & donum, in gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundauit.

Declarato ingressu peccati & mortis in hunc mundum, & progressu eius in oẽs, hic declarat progressum gratiæ delentis peccatum. Et primo ostendit quomodo per gratiam christi remouetur peccatum per Adam introductum in mundum comparando causas: scilicet gratiam christi, peccato Adę, deinde declarat defectus earum. Vnde inquit, dictum est quod Adam est forma siue figura futuri. [Sed non sicut delictum, &c.] q. d. non est æstimandum quod delictum Adæ sit tantæ efficaciæ, quantæ est donũ gratiæ Christi, cuius ratio est: Quia peccatum procedit ex infirmitate uoluntatis humanæ. Gratia uero procedit ex immẽsitate bonitatis diuinæ, quam manifestũ est uoluntati humanę, præsertim infirmæ, præferri. & ideo uirtus gratiæ Dei, excedit omne peccatum, & ob eam causam dicebat Dauid Miserere mei Deus ẽm magnã misericordiam, & pp hoc iuste reproba- *Ps. 50.* *Gen. 4.*

tur uerbũ cain: Maior est iniquitas mea, &c Quod aũt donum grẽ christi excedat delictũ Adæ, declarat dicens: [Si. n. unius] s. Adæ [delicto multi mortui sunt]. i. Si ex delicto Adæ peccatum & mors transierũt in multos alios, quia in oẽs qui in eo peccauerũt. Multo magis gratia & donũ Dei, i. gratuitum dei donũ ut hæc coniunctio (&) teneatur expositiuè, abundauit in plures. Quanto. n. aliquid est potentius, tãto magis se ad plura extendere põt. Peccatũ aũt Adæ ad multos se extendit, quod probatur ex eius effectu, qui est mors unde signãter dixit, qđ unius delicto multi mortui sunt. Mors. n. argumentũ est peccati originalis. Vnde dictum est Adę. Quacũq; die comederis, &c. Sed gratia dei est fortior, ergo multò magis ad plures se extendit, iuxta illud: Qui multos filios in gloria adduxit. Dicit aũt abundauit, q̃a non solũ gratia dei ꝓcessit in multos ad deletionẽ peccati p̃ Adam inducti, uerum ẽt ad peccata actualia delẽda, & multa alia bona cõsequenda, iuxta illud. Potens est aũt deus oẽm gratiã abundare facere in uobis. Sicut. n. peccatũ ex uno homine abundauit prima suggestione diaboli: ita & grã dei p̃ unũ hominẽ processit in multos. unde signanter addit in gratia unius hominis Iesu Christi. Sic. n. grã a deo in multos effunditur, ut p̃ eã christũ accipiant, in quo oĩs plenitudo gratiarum inuenitur, ẽm illud: Oẽs de plenitudine eius accepimus. Sic aũt legenda est litera secũdũ expositionẽ D. Aug. ut hoc quod dr̃ plures, nno accipiatur comparatiuè, sed absolutè: & ita uult quod attendatur comparatio quantum ad hoc, quod si delictum Adę processit in multos, multo magis gratia unius christi abundare poterit secundum sufficientiam, non solum quantum ad numerum personarum, uerum ẽt delictorum & aliorum effectum. Quia secundum efficaciã non abundauit in plures cũ multi sint uocati, pauci uerò electi. Ideo nõ dicit in omnes, prout nec in forma cõsecrationis sanguinis dixit pro omnibus, sed pro multis. Ita hic nõ dicit in omnes, sed in plures si essent dispositi: & cum inferius concludit in omnes, intelligit quantum ad sufficientiam uel in oẽs dispositos, iuxta illud: Qui est saluator omniũ maxime fideliũ. *Gen. 2.* *Heb. 2.* *2. Cor. 9.* *Ioan. 1.* *Mat. 20* *1. Ti. 4.*

Et

Et non sicut per unum peccatum, ita & donum.

Hic cōparat gratiam christi peccato Adæ, quātū ad efficaciā. Quia licet vtrūq; in multos abundet, tñ gratia Christi hēt maiorem effectum q̄ peccatū Adæ: ait ergo, Non solū hoc dictū est, s. qđ gratia Christi magis abūdat in multos, q̄ peccatum Adę, sed ēt in eis maiorē effectum facit, & hoc est quod dicit: [Et non sicut &c.] q.d. Non tantus effectus sequitur per unum peccatum Adæ in multis, quantus effectus consequitur in multis per donū gratię Christi: Potentioris. n. causæ potior est effectus. Vnde cum dictum sit gratiā potentiorem esse peccato, consequens est quod maiorem producat effectum.

Nam iudicium quidem ex uno, in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis in iustificationem.

Hic clarius explicat effectum gratiæ Christi esse præstantiorem effectū peccati dicēs: Nā iudiciū. i. diuina punitio in Genes. scripta, Puluis es, & in puluerē reuerteris &c. pcedit, quidē ex uno, s. peccato primi parentis. in cōdemnationē. s. oīum hominū, qui illo peccāte peccauerunt: ſm illud, qđ supra dictum est, quod mors in oēs pertransijt, in quo oēs peccauerunt, gratia autem Dei, quę datur per Christum, procedit ex multis delictis. i. nō solū ex illo originali, sed ēt ex multis actualibus. In iustificationem, q.d. nō qualis fuit per peccatū unius condēnatio, talis præcise fuit iustificatio: quia Adā transmittēdo unicū peccatū, fuit cā condēnationis mortis oīum ab eo descendentiū. Gratia aūt Christi p quā iustificamur non solū condonat & remittit unū peccatū originale, sed ēt multa actualia, quotquot. s. 1. Cor. 6. inuenit: quia fecit perfectā emundationē, iuxta illud: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, ergo gratia Xpi est maioris efficacię q̄ peccatū Adæ.

Si enim unius delicto, mors regnauit per unum: multo magis abundantiam gratiæ, et donationis, & iustitiæ, accipientes, in uita regnabunt per unum Iesum Christum.

Hic probat qđ dixerat argumento a minori ad maius, accipiendo conditionalē dissimilitudinis, & a posteriori p effectum. Ad quam melius intelligendā notare oportet qđ optimo ordine, quasi quadam scala tres comparationes Apost. disposuit. Primo nanque gratiæ prærogatiuam generaliter in hoc constituit, quod non sicut mors per delictum unius inducta est, ita per gratiam uita facta est: Deinde quod non sicut ex uno delicto processum est ad condemnationem, quæ est inflictio mortis ex uno, ita processum sit p gratiam, per quam facta est remissio omnium delictorum ad uitam. Nunc autem, quia non solum mortis, sed etiam regni mortis fecerat mentionem, ideo ad illud respiciens assumit duas propositiones, prior est: Si unius delicto mors regnauit per unum. i. si iure aquisito per peccatum unius, mors ingressum habuit, ut dictum est: (per unum hominem, &c.) multo magis homines regnabunt in uitam per unum Iesum Christum. iuxta illud. Ego ueni ut uitam habeant, & abundātius habeant, participando æternitatem uitæ, q̄ quidem abundantia hic per regnum significatur, quod regnum Christus dicit esse regnum cælorum. Vnde D. Ioan. dicit, quod regnabunt cum Christo annis mille. i. æterno tempore. Posteriorem, uero propositionem designat per hæc uerba quæ interponit, s. abundantiam, gratiæ & donationis & iustitiæ accipientis. q d. sed ad regnū uitæ homines peruenire non possunt ex seipsis, nisi accipiendo abundantiam gratiæ christi, & donationis & iustitiæ. Ita quod gratia Christi referatur ad diuisionem peccati, quam nulla merita præcedere possunt: & ideo remissio peccatorum omnino gratiæ deputatur, & non meritis. iuxta illud: Si ex operibus, iam non est gratia, &c. Quod autē dicitur donationis. referendum est ad dona Spiritus sancti, quæ procedunt siue fluunt a gratia gratum faciente. Quod autem dicitur iustitię. referendum est ad rectitudinem operum, iuxta illud, Qui factus est nobis a Deo iustitia.

Ioan. 10. Mat. 4. Apo. 20 1. Cor. 1.

Igitur sicut per unius delictum, in omnes homines in condemnationē, sic & per unius iustitiam, in omnes homines in iustificationē uitæ.

Ex duabus præmissis propositionibus hic infert conclusionem intentam, quam prædixerat, scilicet quod sicut per unius delictum, scilicet Adæ, iudicium diuinum processit in omnes homines,

qui carnaliter nascuntur ab eo in cõdemnationem mortis. Sic & per unius iustitiã, scilicet Christi, gratia diuina processit in oẽs homines in iustificationẽ uitæ. i. q̃ ducit ad uitã & ad regnũ cœlorũ. Et notãdũ q̃d Apostolus non dicit hic uitam, sed iustificationẽ uitæ: .q̃ñ in hoc tpe per meritũ Christi. non consequimur uitam corporis, sed iustificationẽ uitæ & iustificationem uitalem in futuro seculo. Si obiiciatur q̃d non oẽs homines iustificãtur p christũ, sicut moriuntur per Adam. Dicendum quod sicut oẽs hoĩes qui nascuntur carnaliter ex Adam, incurrunt condẽnationem per eius peccatum: ita oẽs qui nascuntur spiritualiter per christum, si in illa natiuitate perseuerent, adipiscuntur iustificationẽ uitæ. alias non. Vnde Christus: Oportet uos nasci denuo. Et nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest, &c. Vel, ut supra dictũ est, non oẽs quantum ad efficaciã, sed bene quantum ad sufficientiam. Ex hoc aũt quod hic dr̃, accipere debemus quod sicut nullus moritur per peccatum Adę, sic nullus iustificatur nisi per iustitiam Christi quæ est per fidem ipsius: s̃m illud: iustitia Dei per fidem Iesu Christi in oẽs, qui credunt in eum, siue ante, siue post incarnationẽ, cum sit eadem fides, ut supra dictum est. Ex præmissis apparent tres comparationes inter sex, quorũ tria, fuerunt a primo Adam. s. delictum, mors, & regnũ mortis. Et alia tria a secũdo Adã. i. Christo. s. gratia, uita, & regnum uitæ: in istis tribus cõparationibus Apost. dicit, quod tria quæ a Christo proueniunt, sunt præstantiora, fortiora, & utiliora, in bono: quã tria quæ ex parte Adæ prodeunt sint nociua hominibus in malo, prout satis deductum est. Ioan. 3.

Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per unius obeditionem insti constituuntur multi.

Apostolus hic idem probat quod supra, sed alio modo: quia per causas & a priori. Causæ enim sunt similes suis effectibus. Sed inobedientia primi parentis. quæ habet rationẽ iustitiæ, est causa constituens peccatores & iniustos. Et obedientia Christi, quæ habet rationem iustitię, est causa constituẽs iustos. Ergo sicut per inobedientiam &c. dependentia manifesta per illã maximam. Sicut se habet propositũ in proposito, ita oppositũ in opposito. In hac probatione declarat & nominat speciẽ peccati Adæ, quod fuit inobedientia, quæ est prima filia superbiæ, q̃ in hoc consistit, quod homo nõ vult subiici præceptis diuinis. Hæc aũt inobedientia, qua primo peccauit, attenditur nõ solũ secũdũ actũ exteriorẽ, sed ẽt secundum interiorẽ motum, quo uoluit præcepto diuino contrauenire. Vnde D. Aug. dicit, q̃ præcessit in eo interior quędã elatio mẽtis. Eam ob rem eius inobedientiam Dñs arguit dicens: Quia audisti uocẽ uxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, &c. Non solum autem explicat speciem peccati, sed etiã modum quo delictũ illud imputatur posteris, dicendo, quod propter illud peccatum, peccatores constituti sunt multi, ut absque dubitatione intelligamus non solum pœnam, sed etiam peccatum ipsum, hoc est culpam incurrisse per inobedientiam unius absque operibus propriis, & peccatores cõstitutos esse, quod idem est quod peccatum originale habere. Obedientia autem Christi hic dicitur, secundum quam obediens præcepto patris pro salute nostra mortẽ sustinuit ignominiosam. s̃m illud: Factus obediens usque ad mortem, mortẽ autem crucis. Nec obstat q̃d alibi ex charitate mortuus dr̃. quia obediẽtia processit ex dilectione quam habuit, & ad patrem & ad nos, Et sic Aposto. per obedientiam & in obedientiam, tanquam per causas, probat nos peccatores effici per unum, & per unum iustificari: quia iustitia legis, quæ est omnis uirtus, pro quanto omnes virtutes potest ordinare in finẽ & obiectum suum attẽditur in obseruatione pręceptorum legis, quod pertinet ad rõnem obedientiæ. Iniustitia aũt legalis, quę est omnis malitia, ut Philo. dicit, attenditur in transgressione mãdatorum legis, quæ pertinet ad inobediẽtiam, & per consequens conuenienter dicitur q̃ per obedientiam constituuntur iusti, & per inobedientiam peccatores. Phil. 2. Ephe. 5.

SEXTA PARS V. CAP.

Lex autem sub intrauit ut abũdaret delictum.

IN hac 6. huius 5. cap. parte, Apost. declarat quid circa peccatum lex fecerit conclu-

Concludendo quod per gratiam tollitur peccatum actuale, quod superueniente lege abundauerat. Et primo ponit abundantiam peccati dicens: Lex, &c. quasi dicat, Dictum est quod per obedientiam unius hominis iusti constituuntur multi, quod lex facere non potuit, sed potius lex subintrauit, id est, latenter intrauit. Non quod ipsa lex, quantum ad promulgationem occulte intrauerit, iuxta illud: Non in abscondito loquutus sum. Sed quia mysteria legis erant occulta, præcipue quo ad intentionem Dei circa legem ferendam, quæ peccatum ostenderet, & non sanaret, secundũ illud infra. 11. Quis cognouit sensum Domini, &c. Potest etiam dici quod lex subintrauit, id est, quasi media intrauit inter peccatum hominis & donum gratiæ Christi, quorum utrunque supra dixit per unum in plures transisse. Subintrauit ergo lex, ut abundaret delictũ: non quod abundãtia delicti esset finis legis, quia ex hoc sequeretur legem esse malam, ut dicebat Manichęus: Quia cuius finis malus est, ipsum quoque malum est, Lex autem non est mala, iuxta illud: Scimus quidem quod lex bona est. & illud: Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, &c. Et sic hæc dictio, ut, non tenetur causaliter. Non enim ad hoc fuit data lex ut peccatum abundaret. Quinimo lex quantum in se fuit, peccatũ prohibuit, secundum illud: In corde meo abscondi eloquia tua, ut nõ peccem tibi. Sed tenetur consecutiue, propter quod dicitur Ductus est Iesus a spiritu in desertum, ut tentaretur a diabolo. Lege enim data delictorum abundantia consecuta est, dupliciter: Vno modo quantum ad grauitatem reatus pœnæ. Grauius enim est peccatum, ubi est præuaricatio, non tantum legis naturæ, sed etiam legis scriptæ. Vnde supra 4. ubi non est lex, non est præuaricatio. Ergo secundum multiplicitatem legum, est abundantia præuaricationis. Igitur, &c. Alio modo quantum ad peccatorum multitudinem. Lex enim quanuis peccatum demonstraret, peccati tamen concupiscentiam non auferebat. Cum autem alicui prohibetur id quod concupiscit, uehementius in concupiscentiam illius exardescit: sicut fluuius posito obice fortius fluit, & obicem frangit. Sic cõcupiscentia, cuius obex est lex, ipsa adueniente uehementius insurgit, & legem transgreditur. Vnde D. Aug. lex, inquit prohibendo auget desiderium, sicut aquæ impetus, si in eam partem non cessat influere, uehementior fit obice posito. Cum ratio triplex esse potest. prima, quia aliquis nõ reputat pro magno, quod subiacet potestati eius. Sed illud quod est extra hominis potestatem, apprehẽditur ab homine quasi magnum. Prohibitio autem eius quod cõcupiscitur, ponit illud quod prohibetur quasi extra potestatẽ hominis. & ideo cõcupiscentia magis exardescit in rem concupitam, dum prohibetur. Secunda ratio est, quia interiores affectiones, quando interius retinentur: ita quod exterius nullo modo deriuentur, ex hoc ipso magis interius incendũtur, sicut patet in dolore & ira, quæ dum interius clausa tenentur, magis augenẽ. Si autem exterius quoquomõ prodeant eorum uirtus diminuitur. prohibitio autem propter timorem pœnæ, cogit hominem ut cõcupiscentiam suam ad exteriora non producat: ideo ipsa concupiscentia interius retenta, magis inflãmatur. Tertia ratio est, quia nos apprehendimus quasi impossibile illud quod nobis prohibitum est, quantuncunque placuerit, & ideo illud uitamus. Sed quando aliquid prohibitum apprehenditur a nobis. non ut impossibile, absolute: sed ut non semper a nobis haberi possit. Et ideo quãdo opportunitas datur illud consequendi sine timore pœnæ, promptiores ad hoc sumus. Et inde est quod data lege, quæ usum concupiscentiæ prohibebat, & tñ ipsam concupiscentiam non mitigabat, ipsa concupiscentia feruentius ad peccata ferebatur. Vnde Ezech. 5. Ista est Hierusalem, in medio Gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, ut plus esset impia quam Gẽtes, quę legẽ, scilicet Dei, non habebant Si ex hoc inferatur quod lex humana, quæ gratiam diminuentẽ cõcupiscentiam non confert, facit abundare peccata, quod est cõtra intentionem legislatoris: qui ad hoc (ut philo. ait) tẽdit, ut ciues faciat bonos, Dicẽdũ quod alia est intẽtio legis humanæ & legis diuinę. Lex. n. humana refertur ad iudiciũ

TT 2 huma-

Marginalia: 1. Tim. 1. — Psal. 18. — In lib. de spirit. & lit. ca. 4.

1.Reg. 16 humanum, quod est de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quod est de interioribus motibus cordis secundum illud: Homines nident quæ foris patent; Deus autem cor intuetur. Sic igitur lex humana suam intentionem consequitur, dum per prohibitionem & comminationem pœnæ impedit ne multiplicetur exteriores actus peccati, licet concupiscentia interior augeatur. Sed quantum ad legem diuinam etiam interiores concupiscentiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundant adueniente lege & non auferente concupiscentiam. Sed cum principale legis Euangelicæ, sit gratia Spiritus sancti, quæ sanat, & uirtutem implendi legem tribuit, non facit abundare peccatum, sed remouet. Notandum tamen quod lege adueniente peccatum abundauit, non in omnibus, sed in pluribus: multi enim in antiqua lege habebant gratiam, qui lege prohibente & gratia adiuuante, ad perfectionem uirtutum peruenerunt iuxta illud, Laudemus uiros gloriosos parentes nostros. & paulo post, Homines magnos uirtute. Per gratiam enim Dei adiuuantem fuerunt dispositi ad hoc ut seruarent legem, & uitarent peccatum. In his uero qui erant male dispositi, & qui magis timore quam uirtutis amore ducebantur, qui multo plures erant, adueniente lege, abundauit dilectum consecutiue, & quantum ad grauitatem & numerum rationibus iam dictis. Potest etiam exponi capiendo, ut causaliter. Non ut abundantia delicti sit finis legis, sed cognitio peccati & humiliatio ut sit sensus, ut abundaret delictum. i. ut abūdantius delictum cognosceret: secundum illum modum loquendi, quod dicitur aliquid fieri dū innotescit. Vnde dictum est quod per legē cognitio peccati. Vel, ut sit sensus, ut abundaret delictum, id est, ut humilitas cognita abundantia delicti abundaret. Ex abundantia enim delicti, quæ secuta est adueniēte lege, consecutum est quod homo iniquitatem suam recognoscēs, ampliorem haberet humilitatis occasionem. Dicebat. n. homo superbus de uirib. suis præsumens: Non deest, qui impleat, sed deest qui iubeat iuxta illud. Omnia quæcunque locutus est Dominus, faciemus. Sed quando lege data consecuta est multitudo peccatorum, homo suum infirmitatem cognouit secundum illud. Infirmus homo & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicii & legis. Intentio ergo Dei dantis legem non terminabatur ad abundantiā peccatorum, sed ad humilitatem hominis propter quam permisit abūdare delicta. Et quia hoc erat occultum, ideo quo ad hoc: dixit quod lex subintrauit. Et quia hic agitur de lege & fine legis, duo occurrunt consideranda: unum est circa legem, de eius definitione, diuisione, officiis, actibus, & de eius in sacris literis acceptione: Lex est regula humanorum actuum, & essentialiter est dictamē rationis practicum in principe, siue in eo qui curam aliorum habet, quo aliqua ordinantur faciēda, uel relinquenda tanquam ad bonum commune utilia uel necessaria, cum publicatione & manifestatione inferiorib. debite facta, & dicitur a regulando & ligando: quia dirigit & ligat ad agendum, uel ad desistendum ab actione. Quatuor dicuntur de essentia legis: Primum quod sit dictamen prudentale, siue rationale. Secundum, quod fiat ab habente potestatem & authoritatem super eos, quibus legem statuit. Tertium quod sit ordinatum ad bonum commune, & non ad priuatum commodum. Quartum quod sit debite promulgatū inferioribus. Lex secudū Isido. habet quatuor officia, scilicet imperare, uetare, permittere & punire. Lex prima sui partitione diuiditur in diuinam, quæ a Deo datur: & humanam, quę ab homine. Diuina autem in naturalem, quæ ab initio menti impressa est. & scriptā, quæ subdiuidit in legem ueterem & nouam, siue in antiquum & nouum testamentum, siue in legem Moysi & legem Christi. Lex Moysi tria genera præceptorum continet, scilicet Moralia, quę sunt de actibus uirtutū. in quib. homo se exercere debet, & in eis immorari, quæ et sunt de lege naturę, sed explicatius in legē Moysi propter obfuscationē rationis fuerunt descripta, quæ dicūtur decē præcepta decalogi. Alia sunt præcepta cæremonialia, quæ sunt de his quæ pertinent ad cultum Dei. Alia uero sunt præcepta iudicialia, quæ sunt de his quæ perti-

Margin notes: Ecel 44. — Sup 3. — Exod. 24 — Sap. 9. — Legis diffinit io. — Legis officia. — Legis diuisio.

pertinent ad pacificum conuictum humanum. Prima præcepta quæ data sunt cum natura ipsa manente, sunt inmutabilia. & secundum Diuum Bernardum indispẽsabilia, manente materia. Ex illis tanquam principiis generalibus pendent leges humanę: Præcepta uero cæremonialia & iudicialia, quia erant figuratiba eorum quæ debebant fieri in lege noua per Christum. ideo ipsis per Christum impletis cessauerunt. Sicut enim aduenien te luce cedit & cessat umbra, sic adueniente ueritate figura: ut amplius deducemus in epistola ad Galatas. Lex Moysi habebat quatuor effectus: Primus est cognitio peccati iuxta illud, Per legem enim cognitio peccati. Secundus abundãtia delictorum, non ex lege, sed ex malitia hominum, De isto argit hic Apostolus. Tertius est operari iram siue uindictam: iuxta illud, Lex enim iram operatur. Quartus est agere Pedagogum, siue dirigere populum in uiam Christi, & custodire ab illicitis: secundum illud, Itaque lex noster Pedagogus fuit in christo, ut fide iustificemur. Lex in sacris literis multipliciter accipitur. Aliquando enim pro scriptura totius ueteris Testamenti secundum illud, ut impleatur sermo qui in lege eorũ scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis & sic Psalmi & prophetæ dicuntur lex tamen aliquando distinguuntur. Vnde antiquum Testamentum diuiditur in Legem, Psalmos & Prophetas, iuxta illud. Necesse impleri omnia quę scripta in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Quandoque accipitur pro scriptura quinque librorum Moysi, iuxta illud: Legem præcepit Moyses. Quandoque pro decalogo præceptorum moralium, secundum illud: Dabo tibi duas tabulas lapideas, legem & mandata. Quandoque pro tota continentia cæremonialium & iudicialium præceptorum, secundum illud: Vmbram habẽs lex futurorum bonorum. Quandoque pro speciali præcepto cæremoniali, secundum illud: Hæc est lex hostiæ pacificorum. Sumitur autẽ lex ab Apost. cõmmuniter pro omni doctrina legis Moysi, per quã non dabatur gr͂a, ut homo iuuaret ad implẽda pręcepta. Lex euãgelica cõtinet etiam præcepta moralia. unde

Supra 3. *Supra 4.* *Ioan. 15.* *Luc. 24.* *Deu. 33.* *Exod. 24* *Hel. 10.* *Leui. 7.* *Deu. 33.* *Mat. 19.* *Ioan. 3.*

Christus: Si vis ad vitam ingredi. serua man data. Continet etiam cæremonialia de tribus sacramentis necessariis, scilicet de baptismo, secundum illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. Et de pœnitentia, iuxta illud: Nisi pœnitẽtiam egeritis, omnes simul peribitis. Et de Eucharistia, iuxta illud Ioã. 6. Nisi mãducaueritis meã carnem, &c. Continet pariter præceptũ de correctione fraterna, & de obedientia Ecclesiæ. Et sic vltra pręcepta moralia sunt tantũ quinque explicita in lege euangelica. Iudicialia uero christus non instituit, sed reliquit authoritatẽ instituẽdi ea ipsi Ecclesiæ sponsæ suæ. Lex humana diuiditur in canonicam ciuilẽ, siue politicam. Lex canonica est dictamẽ prudentiale in principe ordinatum ad pacificum cõnictum spiritualem & Ecclesiasticum, in his quę pertinẽt ad religionem christianam, & ad Dei cultum & honorem. Lex ciuilis, siue politica, est dictamẽ prudentiale in principe directiuum actuũ humanorum, in his quæ pertinent ad pacificum conuictum temporalem. Si sisuus præcedentia uidere cupis lege. 17. caput nostrarũ institutionum Theologicarum. Circa finem uero legis Mosaicę, sciẽdũ ꝙ in populo Iudęorũ tria fuerũt genera hominum, sicut & in quolibet alio populo. Quidã erãt duri. i. peccatores & rebelles, Quidã aũt proficientes Quidã uero perfecti. Quantũ ad duros & rebelles, lex data fuit in irã siue vindictã, Quod ad pręcepta moralia & quo ad eorũ obseruantiã, cogebantur per pœnarum comminationem, ut patet in Leuitico. Et quo ad cæremonialia, ꝙ ideo sunt multiplicata, ne liceret eis, diis alienis alium cultũ superaddere iuxta illud: In manu ualida & brachio extento, & in furore effuso, regnabo super vos. Sed proficiẽtibus, qui dicũtur mediocres, lex fuit data in pedagogũ, iuxta illud Lex pedagogus noster fuit in christo. Et hoc quo ad cæremonialia, quibus cõtinebãtur & dirigebantur in cultu diuino. Et quo ad moralia quibus ad iustitiã promouebantur. Perfectis autem quãtũ ad cæremonialia fuit in signũ secũdũ illud. Sabbata mea dedi eis, ut essẽt signũ, &c. Quo ad moralia vero in solatiũ ſm illud, Condelector legi Dei, secũdũ interiorẽ hominẽ.

Luc. 13. *Mat. 18.* *Deut. 2.* *Ezec. 10* *Ezec. 20* *Infra. 7.*

Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia.

OStendit hic quo modo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primo ponit abundantiam gratiæ dicens: Vbi:&c. ac si diceret: Dictũ est quod lege subintrante abundauit delictum, nec tamen propter hoc fuit impeditum diuinũ propositũ de salute Iudæorum, & totius humani generis. Quia ubi[abũdauit delictũ, scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, superabundauit & gratia, scilicet Christi condonantis peccata, iuxta illud. Potens est Deus omnem gratiam abundare facere in uobis. Huiusmodi autem abundantiæ, duplex potest assignari ratio. Vna quidem est ex effectu gratiæ, Sicut.n. magnitudinẽ morbi non sanat, nisi fortis, & efficax medicina Sic fortis& efficax ac superbundans gratia, requirebatur ad sanandum abundantiam delicto rum. Vnde dicunt Physici, quod a proportione minoris inæqualitatis non fit actio: imo nec a proportione æqualitatis. Quia in omni actione necesse est agens uincere passum. Vnde Christus, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Alia ratio potest sumi ex dispositione peccantis, qui dum magnitudinẽ peccatorum suorum recognoscit, quando que quidem desperat & contemnit, secundum illud: Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnit. Quandoque uero per auxilium diuinum, ex consideratione peccatorum suorum magis humiliatur, & maiorem consequitur gratiam secundum illud: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerũt.

2.Cor. 9.

Luc. 7.

Prou. 18

Vt sicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam in uitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum.

Ps. 15.

GRatiæ superabundantis ostendit hic effectum, qui est appositus effectui peccati ut quemadmodum per peccatũ introductũ per primum hominem. i. per peccatum originale, & abũdans per legẽ regnauit, i. plenum dominium in homines obtinuit: quia non solum ad peccandũ ex infirmitate seu passione, aut ignorantia induxit, sed etiam ad peccandum scienter & ex malitia, & hoc quousque duceret eos ad mortem temporalem, & æternam. iuxta illud: Stipendia peccati mors. Circa hoc aduertendum est quod ratio quare Apostolus tractauit diuersos status peccati, scilicet ante legem & sub lege est, quia tractat de peccato prout ab eo p Christũ liberati sumus. Conueniens ergo fuit, ut ostenderet quod liberati sumus a peccato & ab augmento siue abũdantia peccati: ideo oportuit qđ statũ peccati ante legem, & statũ abundantiæ peccati sub lege patefaceret; ut sicut ex statu peccati ante legem, manifestauit gratiã ita ex statu abundantiæ peccati sub lege manifestet superabundantiam gratiæ, &c. Tractando statum peccati ante legẽ diceret: Regnauit mors, &c. Nũc in statu sub lege dicit: Regnauit peccatum, quod abũdauit in mortem. Nam ante legem peccatum non cognoscebatur, sed mors corporalis quasi regnans reputabatur. Sub lege autem cognito peccato & pœna mortis non regnauit mors, sed æstimata est pœna. Regnauit tamen peccatum in mortẽ: quia regnauit ad multiplicandum mortẽ animæ morti corporis. [Ita & gratia, &c.] E regione ad regnum peccati abundantis sub lege, locat gratiam contra legem & iustitiam contra peccatum. ut etiam intelligas quod gratia Dei regnet, id est, plene dominetur & effectum habeat in nobis, [per iustitiã,] scilicet Christi, quã scilicet dedit nobis absque meritis secũdum diuersos gradus, aliquibus sufficienter, aliquibus abundanter, & maiorem aliis abundantius, prout Apostol. quos in uia confirmauit, secundum illud: Ego confirmaui columnas eius. Et Apostol. Nos primitias spiritus habentes &c. Et hoc quousque nos ducat in uitam æternam, secundum illud: Gratias Dei uita æterna. Et hoc totum est per dominum nostrum Iesum Christum, qui est dator gratiæ, secundum illud: Gratia & ueritas, per Iesum Christum facta est, ac etiam iustitia secundum illud: Qui factus est nobis iustitia a Deo, & dator uitæ æternæ. Vnde & ipse dicebat: Ego uitam æternam do eis, & sic patet quod cum dixit; Peccatum regnauit in mortem, intelligebat de morte æterna, cum subiunxerit, regnum gratiæ in uitam æternam

Ps. 7.
Rom. 8.
Infra. 6.
Ioan. 1.
1. Co. 1.
Ioan. 10.

Epitome

Epitome 31 capitis.

IN hoc capite Apostolus continuando uirtutem & potestatem gratiæ, ostendit ipsam eripere hominem a seruitute peccati, non solũ liberando ipsum a peccato originali, & actualibus pteritis, sed etiam dando facultatem resistendi peccatis futuris. primo præmittit blasphemam interrogationem, quæ ex dispositione superabundantis gratiæ oriri posset, quam subito execratur, asseuerans nunquam manendum esse in peccato, id ualida ratione confirmás ex peccatorum remissione facta in baptismo, per quem conformamur morti & sepulturæ Christi, ac resurrectioni eius. Secundo ibi, [Hoc scientes, &c. ostendit nobis adesse facultatem obseruandi nouitaté vitæ: ex merito crucis & mortis Christi ex cuius conformitate iustificamur & resurgemus. Tertio ibi, [Non ergo, &c.] Hortatur ad resistendum peccato méte & corpore, præscindédo causas & occasiones peccatorum. deinde deprauatorum interrogationem adducit, & refellit ducendo ad inconueniens quod ostendit ex beneficio obedientiæ. Quarto ibi, [Humanum dico, &c.] Probat quod non est manendum in peccato, rõne accepta ex priori vitæ consuetudine, ponendo documentum humanum, quo monemur membra nostra exhibere iustitiæ, sicut ante gratiam exhibebamus peccato: Probat ex fructu & fine iustitiæ, qui est sãctificatio & merces uitæ æternę, & ex fructu siue mercede peccati, qui sunt erubescentia & mors æterna.

Expositio literalis VI. Capitis.

[QVID ergo dicemus? Manebim⁹ in peccato,] i. continuabimus & multiplicabimus peccata, [ut gratia abundet. i. ut abundãtiorem gratiã obtineamus, prout Pseudo apostoli asserunt hoc nos dicere: [Absit,] s. a nobis ut hoc dicamus, & quod permaneamus in peccato tali, siue quia dãnatio illorũ qui hoc dicunt, iusta est. [Qui. n. mortui sumus peccato? Quomodo adhuc uiuemus in illo?] Si nos Apostoli, qui mortui sumus peccato, siue qui dominiũ peccati & diaboli a nobis excussimus, quõ iterum uitam illius seruitio dicabimus, & uoluntaté ac desideria actoris peccati sequemur, & eius tyrannidi subiiciemur? q. d. Si ille qui vere mortuus est, non redit per seipsum ad pristinam uitam: ita qui mortuus est peccato, non debet uiuere in illo, alioquin non est uere mortuus, aut non uere exequitur officium mortui. [An ignoratis fratres,] uos, s. Romani uel Christi fideles mysterium mortis sepulturæ & resurrectionis Christi repræsentari in baptizatis; sic, [Quia quicunque baptizati sumus,] i. a uitiis in sacro baptismatis fonte loti, [in Christo Iesu,] i. ex institutione Christi Iesu, [in morte ipsius,] i. ad repræsentaudum mortem, sepulturam, & resurrectionem Christi, & ad nos conformandum illi, [baptizati sumus,] ut sicut ille mortu⁹ est corporaliter, ita per baptismũ moriamur uitiis spiritualiter. [Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morté,] i. in destructionem peccati. q. d. ad destruendum peccatũ conformauimus nos sepulturæ Christi: quia sicut christus mortuus fuit sub terra, ita nos qui baptizati sumus, fuimus sub aqua. [Vt quo modo christus,] qui. s. mortuus & sepultus est, [surrexit a mortuis,] i. a loco mortuorum siue sepulchro, [p gloriã patris,] i. ꝑpter maiestaté, & potentiã, ac efficaciam, ex qua pater apparet gloriosus & dignus laude. [Ita & nos in nouitate uitæ ambulemus,] i. sic nos qui per baptismũ conformabimus nos morti & sepulturę christi seu spũaliter mortui peccato sumus, pristinis uitiis extirpatis, & omnino relictis, surgẽtes spiritualiter reformemur & ambulemus siue per bona opera procedamus in nouitate uitæ uirtuosæ, penitus relicta uetustate peccati. [Si. n. complantati facti sumus similitudini mortis eius,] i. si in nobis sumamus mortis eius similitudiné, ut spũaliter moriendo ei incorporemur, sicut ramus qui inseritur trunco: sic nos i ipsa christi passione inferamur. [Simul & resurrectionis erimus,] i. sic etiã similitudiné resurrectiõis Christi in nobis assumere debemus, ut s. in pſenti innocenter, & in nouitate uitæ spũaliter ambulemus, in futuro perueniemus, & erimus similes illi in resurrectione. i. glorificati sicut ipse, resurgemus: & sic per similitudiné resurrectionis, ꝓbat qđ nõ debem⁹ uiuere in pctõ, nec ad pctã pristina reuerti.

Sap. 3.

Secunda pars VI. Capitis.

[HOc scientes,] scilicet nos Apostoli & Christi discipuli, quibus ipse sua mysteria reuelauit, & fidelibus reuelari iussit. [Quia vetus homo noster]. i. uetustas peccati per adam in nobis introducta, quæ est fomes peccati siue lex membrorum, ex qua prodeunt omnia peccata & reliquiæ peccatorum, quę sunt macula, reatus pœnę, inclinatio & promptitudo ad peccandum, quibus cum homo subiicitur, dicitur vetus & antiquus homo: quia quod antiquatur & ueterascit prope interitum est. Sic homo uetus peccati, scilicet subiectus, damnationi propinquus est. [Simul crucifixus est,] i. per mortem Christi, cui per baptismum inserimur, mortificatus est, & uetustas peccati uirtute Christi sublata est, & cum chirographo decreti, qđ aduersus nos erat, cruci affixa. [ut destruatur corpus peccati,] id est, ut annihiletur & in nihilũ deducatur congeries malorum operum. quæ facit corpus similitudinarium, sicut congeries membrorũ facit corpus naturale. [Vt vltra non seruiamus peccato.] i. non obediamus concupiscentiæ, aut diabolo, seu ministris eius, ad peccatũ inducentibus per consensum uel operis executionẽ. [Qui enim,] Christianus per baptismũ similitudini morti Christis complantatus, [mortuus est,] scilicet spiritualiter abiiciendo peccata, commortuus est christo, qui pro peccatis tollendis mortuus est, talis [iustificatus est a peccato,] id est, remissis peccatis translatus est in statum gratię & iustitiæ. [Si autem,] nos qui baptizati sumus per baptismum, [mortui sumus cum christo,] id est, uirtute mortis Christi, cui per baptismum nos conformamus: ita mortui sumus peccato, sicut Christus semel mortuus est pœnæ.] credimus, quia simul et uiuemus cũ illo,] id est, ad similitudinẽ uitę eius, uita indefectibili, amplius non subiecta morti peccati, in hoc sęculo per gratiã, nec morti corporali in futuro per gloriam. [Scientes quod Christus resurgens a mortuis,] id est, a mortuis ualde remotus [iam,] scilicet amplius, uel post hac, [non moritur,] id est, dissoluitur diuisione animæ & corporis, sed uiuit uita perpetua: & qđ plus est, [mors,] quæ in homine dominatur, nõ solũ quãdo hõ moritur per separationem, animæ a corpore, sed etiam ante mortẽ dũ patitur ægritudinẽ, famẽ, sitim, & alia huiusmodi per quę ad mortem disponiť. [illi,] i. Christo, [ultra nõ dominabitur,] aliqua dispositione corruptiua, uel ad corruptionem tendẽte: sic quod est non solũ immortalis, sed etiã impassibilis. [Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel.] id est, pro peccato tollendo mortẽ semel sustinuit, quæ mors sufficit ad omnia peccata delenda. Vna enim oblatione consummauit sanctificatos in sempiternũ. uel mortuus est semel uitæ passibili & mortali, quemadmodum statutum est hominibus semel mori [quod autem uiuit, uiuit Deo,] i. ad conformitatem Dei, qui solus habet immortalitatẽ. unde uita, quã christus acquisiuit, est deiformis: quia sicut uita patris nullã inquietudinem recipit, ita & uita Christi. [Ita & uos existimate uos quidem mortuos esse peccato,] i. quod sicut christus semel mortuus est, & uos semel debetis mori peccato, & non iterare peccata, ut sicut Christus semel uitæ mortali mortuus est, nunquam ad eam rediturus: sic uos debetis existimare uos per baptismũ peccato mortuos esse, tanquã ad peccatũ nunquam sitis redituri. [Viuentes aũt Deo,] i. debetis uiuere uita spirituali, bona opera faciẽdo ad honorẽ Dei, uel ad similitudinem Dei, ut scilicet per peccatum nunquam amplius moriamini,] in Christo Iesu,] i. per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem & peccatis morimur, & Deo uiuimus. uel tãquã incorporati Christo Iesu, ut sicut ille resurgens iam non moritur, ita & nos iustificati non amplius moriamur spiritualiter per peccatum.

Tertia pars VI. Capitis.

[NOn ergo regnet peccatũ in vestro mortali corpore,] i. diligenter cauete ne peccatũ, cuius iugum in baptismo excussistis, regnũ siue dominiũ sumat amplius in uestro mortali corpore, cum sitis vestri iuris ab eius dominio & tyrannide liberati [vt obediatis concupiscentiis eius,] id est, cauete ne uos illi iterum subiiciatis, & serui eius efficiamini, obediẽdo concupiscentiis eius, & sequendo p interiorem consensum malas inclinationes fomiti-

Col. 2. Apoc. 1. 1. Pet. 3. 2. Cor. 5. Heb. 9. Heb. 10. 2. Ti. ul. Eccl. 18.

fomitis, uel suggestiones diaboli, p quas peccatum dicitur regnare & dominari in homine. [Sed neq; exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato] i. cauete, ne preparetis aut tribuatis membra uestra, quæ facta sunt ad militãdũ & seruiendũ Deo, faciatis arma ad exequẽdũ iniquitatẽ, ad quã peccatum. i. fomes vel diabolus inducit. [Sed exhibete uos Deo] s. mens subdatur Deo, & seruiat ei. &, hoc facere debetis. [tanquam ex mortuis, viuentes] i. tanquam ex morte culpę reducti ad vitam gratię, [Et membra uestra arma iustitiæ Deo] i. ad implendum & exequendũ iustitiã & voluntatem Dei. [Peccatum n.] i. fomes uel diabolus, [uobis nõ dominabitur,] sicut faciebat olim vel non poterit uobis dominari, aut uos ad peccandũ cogere, si uos Deo exhibueritis, & ei appropinquaueritis, peccatum, mala inclinatio, uel diabolus fugiet a uobis, si restitueritis. [Nõ. n. sub lege] s. mẽbrorum, quæ vehementer inclinat & absque Dei speciali auxilio urget. [estis, sed sub gratia,] quæ refrigerat, & facultatem implendi legem præbet. Non intendit tamen innuere, quod gratia liberet ab omni lege iustificatos, qu in teneantur obedire, sed solum a lege Moysi, quãtum ad ceremonialia & iudicialia. [Quid ergo, peccauimus] contra præcepta moralia legis, aut contra leges humanas agendo [quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit] s. ut peccemus, & contra pręcepta legis moralia uel contra leges humanas agamus. [An nescitis quoniam cui,] propria & libera uoluntate, [exhibetis uos,] offertis & præsentatis. seruos ad obedienciã spontaneæ eius dominio uos subiiciendo, [serui estis,] i. profitemini seruos esse [eius cui obeditis, siue peccati,] quæ seruitus ducit [ad mortem] i. ad ęternam damnationẽ, [siue obeditionis] i. obedientię diuinorũ præceptorum serui estis, quę seruitus ducit [ad iustitiã s. implẽdam, Gratias autẽ] i. ago Deo, & uos similiter agere debetis [quod,] & si aliquando, [Fuistis serui peccati,] illi uos exhibendo & consentiendo, modo non estis, sed obeditionis [Obedistis autẽ ex corde. i. uoluntarie & ex amore, [in eam formã doctrinę in quã traditi estis] i. in eam formam doctrinæ Euangelicæ, quæ docet homines ex Dei gratia iustificatos a peccato non debere iterum peccare [liberati autem a peccato] i. a fomite, uel diabolo, ne regnet in uobis, [Serui facti estis iustitia] consentiendo & exequendo ea quæ suggerit iustitia & gratia Dei; & ideo nõ debetis iterum redire in seruitutẽ peccati cũ nõ liceat seruo se subiicere seruituti domini contrarii domino suo.

Quarta pars VI. Capitis

HVmanum, & ideo leue quoddam & congruens humanæ imbecillitati, [dico propter infirmitatem quia perfectis sunt perfectiora præcepta tradendã, & imperfectis leuiora [carnis uestrę:] quia hęc infirmitas non ex spiritu, qui semper prõptus est, sed ex carne, quæ infirma est, procedit: & quia vnitur animæ aggrauat eã. [Sicut n. exhibuistis membra uestra seruire,] per executionem mali operis, [immunditiæ, corporali & peccatis carnalibus, & iniquitati] s. corde conceptæ siue peccatis spiritualib. [ad iniquitatẽ] s. exterius exequendã. [Ita nunc,] cum debeatis plus iustitiæ quã peccato. Et sic plus boni deberetis facere quã mali, saltẽ æqualiter nunc [exhibete mẽbra uestra,] per executionẽ operũ, [seruire iustitiæ,] in lege euangelica nobis propositę [in sanctificationẽ. id est, in executionẽ, augmẽtũ, & consumationẽ sanctitatis. [cũ. n. serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. i. exẽpti a iustitia: quia absq; freno uos in peccata præcipitabatis. Nemo. n. duobus dominis cõtrariis [vt sunt iustitia & peccatum] seruire põt. [quẽ ergo fructum habuistis tunc,] cum peccabatis. [in illis] s. peccatis, [in quibus,] i. de quibus uel in quorum memoria, nunc, scilicet in statu gratiæ, [erubescitis,] propter eorũ turpitudinẽ. [Nam finis illorũ, s. peccatorum, [mors,] i. æterna damnatio, [est. Nũc uero, s. in præsenti statu iustitiæ, liberati a peccato, cuius tunc serui eratis, serui autẽ facti deo habetis fructũ vestrũ, uobis congruum, qui uobis delectabilis est, [in sanctificationẽ] i. in uirtutum consummationẽ, [finẽ uero] habetis, uitam æternam:] propter quã iusti oia operantur, [Stipendia. n. peccati] i. merces & retributio debita p opere peccati, sunt, scilicet [mors], corpo-

Iacob. 4.
Heb. 5.
1. Cor. 2.
Mat. 26.
Sap. 9.
Mat. 6.

corporalis & æterna [Gratia auté Dei.)i. opera iustorũ per gratiã Dei facta, ſm qđ procedũt a grã Dei, & impulſu Spiritus ſancti ſunt, digna(vita æterna in Chro Ieſu dño noostro.] i.per meritũ dñ nostri Ieſu Christi, & nõ p obſeruantiã legis, q iã ſinẽ hẽt & occaſionaliter augebat pctm.

COMMENTVM SEXTI Capitis.

Quid enim dicemus? manebimus in peccato, ut gratia abundet?

POstquam Apoſtolus in præcedenti capite, docuit quod p gratiã chri liberamur a peccatis pteritis, in hoc capite docet quod p eandẽ dat nobis facultas reſiſtendi peccatis futuris. Et primo ponit dubitationẽ, quæ ex pmiſſis oriri poſſet, & cõtra pdicta obiici: prædixit enim quod ubi abũdauit delictũ, ſupabundauit & gratia: quę uerba aliquis male intelligere poſſet, videlicet quod abundantia delicti eſſet cauſa directa ſuperabũdantiæ gratiæ, ex quo aliquis poſſet accipere occaſionem peccandi, inferre & dicere aliquem debere abundare facere peccatum id eſt, multiplicare & continuare peccata, ut maiorem haberet ſuperabundantiam, gratiæ. Ideo inducit dubitationem, dicẽs:
Supra.3 Quid ergo manebimus in peccato, i. multiplicabimus & cõtinuabimus peccata, ut gratia abundet hoc uidetur ſequi ſi abundantia delicti ſit cauſa ſuperabũdantis gratiæ: unde ſupra dixit, quod ex hac ſuperabundantia gratię aliqui dicebant eum dicere, faciamus mala, ut inde veniãt bona, quorũ dãnatio iuſta eſt. Et Hie. 12. Bene eſt oĩbus qui præuaricãtur, & inique agũt.

Abſit. Qui enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc uiuimus in illo?

HIc ſoluit prædictam dubitationẽ, & aſſignat rationem. Reſpõdet autem negatiue exprobrando & execrãdo, dicẽs
Eccle.21 [Abſit. q.d. cuſtodiat nos Deus, ne in talẽ blaſphemiã incidamus, ut dicamus quod propter ſuperabundantiã gratiæ, permanendum ſit in peccato: Quia nemini mãdauit Deus impie agere, imo pcepit quaſi a facie colubri fugere peccatum, & aſſignat rationem aſſumendo unam propoſitionẽ conditionalẽ. ſcilicet. Si enim mortui ſumus peccato, per hoc quod peccatũ mortificatũ eſt in nobis, non debemus uiuere in illo. Naturalis enim ordo hẽt, ut a morte non redeatur ad uitã, & ideo qui ſemel mortuus eſt, redire ad vitam nequit. cũ a priuatione ad habitũ: ſm Philoſop. impoſſibilis ſit regreſſus: Vnde Eſa. Morientes non uiuant: Gygantes non reſurgant. Et Salomon. Expoliaui me tunica mea, ſcilicet abominabili, quo modo induar illa? Eſa.26. Cant.5.
Laui pedes meos, quo modo inquinabo illos? Et Sap. Eccl. 34. Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit mortuum, quid pro ficit lauatio? Sed nos fideles ſumus mortui peccato, ergo non debemus uiuere in peccato. Sicut enim uere mortuus non redit ad uitã priſtinã, ita mortuus peccato non debet amplius uiuere peccato, ſiue reuerti ad peccatum, aut cõſentire peccato, aut non uere officium mortui exequitur. Ex præmiſſis patet quod mori uel mortuus eſſe peccato, ille dicitur in quo peccatum deletum eſt per baptiſmum aut pœnitentiam, qua cõteritur & occiditur peccatum per deteſtationem cum propoſito amplius non peccandi. Ille autem dicitur uiuere peccato qui conſentit illi, ſeu ſequitur uoluntatem & deſideria actoris peccati, i. diaboli. uel etiam dici poteſt quod peccatum dicitur nobis mortuum, quãdo nullam aliam gerimus peccati curam quam cadaueris, quod explodamus & abominamur. Aliud tamen eſt dicere peccatum mori nobis: quia ubi Apoſt. exagitabatur ſtimulo carnis peccatum illi mortuum erat: qa nõ conſentiebat, nec conuerſabatur cum peccato. Sed tamen peccatum non erat illi mortuum, quoniam caro tentans aggrediebatur ipſum. Vt ergo maiori emphaſi extolleret uim, uirtutemque gratiæ, ait per ipſam nos mortuos eſſe peccato quatenus ad ipſius ſpectat facultatem.

An ignoratis fratres, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus.

HIc probat minorem prædicti ſyllogiſmi ſcilicet quod fideles mortui ſunt peccato per baptiſmũ dicẽs: [An ignoratis, &c.] q.d. illud quod uobis proponendum

nendum est ad probationem huius mino ris, adeo manifestum est, quod nō licet uobis illud ignorare, pudor. n. turpissimus est ei, qui rem tā apertam & necessariam ignorat. Quia ut alibi dicit. Si quis ignorat, ignorabitur. Hoc ergo quod proponimus, scilicet, Quicunq; &c. sciendum & firmiter tenendū est, nec unquam a memoria excedere debet, quod, s. baptismus est spiritualis regeneratio, per quam fide initiamur & adoptamur in filios Dei & absque illo non possumus introire in regnū Dei, iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit denuo. &c. Quicunque ergo baptizati sumus in Christo Iesu, i. per institutionem Christi Iesu, iuxta illud: Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Vel per inuocationem Iesu Christi secundum illud: In nomine Iesu Christi baptizabantur viri, & mulieres. Vel in Christo Iesu, id est, in quadam conformitate ad Christum Iesum, iuxta illud: Quicunque baptizati estis, Christum induistis. sequitur in texto, [In morte ipsius baptizati sumus,] id est in similitudinem mortis eius. quasi mortem Christi in nobis repræsentantes iuxta illud: Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circunferentes, & illud: Stigmata Iesu i corpore meo porto. Vel in morte ipsius, id est per uirtutem mortis eius. Vnde Diuus Ioannes Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Vnde de latere Christi pendentis in cruce, exiuit sanguis & aqua, quæ sunt materia duorum principalium sacramentorum, scilicet baptismi & eucharistiæ, quæ sunt instrumenta deletionis peccatorum siue iustificationis nostræ per uirtutem mortis Christi, cui per baptismum conformamur. Et pōt sic formari ratio: Per baptismum fideles morti Christi configurantur, & conformantur in quantum peccato moriuntur. Sed Christus mortuus est uitæ mortali, in qua erat similitudo peccati, licet in eo non esset peccatum. Ergo omnes fideles qui baptizantur in Christo sunt mortui peccato. unde alibi dicit: Cū essetis mortui delictis.

1.Co.14. — Ioan.3. — Mat.ult. — Act.8. — Gal.3. — 2.Cor.4. — Gal. ult. — Apoc. 1. — Ephe. 2.

Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

Hic probat maiorem prædicti syllogismi. s. quod per baptismum simus conformes morti Christi, dicēs: [Cōsepulti, &c.] q. d. sepultura non debetur nisi mortuis, secundum illud. Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Sed per baptismum homines cōsepeliuntur Christo. i. conformantur & assimilantur Christo sepulto. Quia sicut Christus cū sepultus fuit, positus fuit sub terra, ita ille qui baptisatur, immergitur, & ponitur sub aqua. Vnde Damascenus dicit quod ritus baptismi antiquitus fuit institutus per trinam immersionem totius corporis ad explicatius repræsentandū sepulturam Christi, quæ fuit per triduum. Ideo ter ac etiam ad repræsentandum sāctissimā trinitatem. Et sicut triduum sepulturæ Christi non facit, nisi unam sepulturam, ita trina immersio non facit nisi unum baptisma. Et inde est qđ in uigilia resurrectionis solennis baptismus in Ecclesia celebratur, quando commemoratur sepultura Christi, prout & in uigilia Pentecostes, quando solennizatur de Spiritu sāto, ex cuius uirtute aqua baptismi accepit uim purgādi peccata. unde dixit Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Est tamen aduertendū quod differentia est inter morté ac sepulturam corporalem, & mortem ac sepulturam spiritualē. Quia in corporalibus homo prius moritur, postea sepelitur. Sed spiritualis sepultura baptismi causat mortem & deletionem peccati: Cum sacramēta nouæ legis efficiant quod figurant. Vnde cum sepultura spiritualis, quæ fit per baptismum sit signum mortis Christi, sequitur quod efficit mortem peccati in baptisato. Et hoc innuit cū dicit: Quod sumus consepulti in mortem, præponendo sepulturam morti, ad denotandum quod per hoc quod accipimus signum sepulturę Christi, consequimur mortem peccati.

Mat. 8. — li. 4. c. 13. — Ioan. 3.

Vt quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriā patris, ita et nos nouitate vitæ ambulemus.

DECLARATO modo quo per baptismū mortui sumus peccato infert consequens, quod non debemus uiuere manere, seu iacere in peccato, prosequendo assimilationem ad Christū ex resurrectione, dicens: [Vt quomodo, &c.] q. d. Christus moriens in cruce, confixit delicta

cta nostra cruci, secundum illud. Et uos
Col. 2. cum mortui essetis delictis, & præputio
carnis vestrę, cõuiuificauit cum illo, donans
uobis oïa delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod
erat contrarium nobis, & ipsum attulit
de medio, affixit illud cruci. Postquã uero
sepultus fuit resurrexit per gloriã patris
i. per uirtutem patris. Ex qua pater glorificatur. unde in psona patris David dicebat.
Exurge gloria mea. Vel per gloriam
patris, i. per gloriosam & ad gloriosam ui
Ps. 3. tam, quam accepit per uirtutem patris,
cum dotibus corporis. Prior. n. uita Christi fuit per infirmitatẽ carnis, per ignominias & vtilitates multas, de sepulchro i. ad
uitam gloriosam venit, relictis omnibus
qui pertinent ad infirmitatem carnis, ut
sunt dolores, liuoras, & deformitates corporales, ac si diceret: ut sicut christus p
gloriosam uirtutem patris surrexit a mortuis, non rursus relapsurus in mortem: ita
& nos relictis omnibus peccatis, per uirtutem mortis eius, in baptismo sepulti &
mortificati in nouitate uitę, idest, in nouis
actionibus & officiis uitæ ambulemus, nũquam in peccata relapsuri. Notandum qđ
non dicit in gloriosa uita Christi ambulemus, sed in nouitate uitæ. Quia ante mortem & resurrectionem corporalem, id nõ
possumus, sed dicit in nouitate uitæ, scilicet spiritualis amblemus id est per bona
opera uitæ procedamus, & tandem pro ea
ad gloriosam illam vitam in alio sæculo
perueniamus. Vita enim peccati uetustatẽ habet, quia ducit nos ad corruptionẽ.
Vnde dicit. Quod antiquat & ueterascit,
ppe interitũ est. Dicit etiam Baruch 3.
Quid est, qđ in terra inimicorum es? Inueterasti in terra aliena, &c. Vnde nouitas uitæ dicitur, per q̃aliquis redit ad integritatẽ, ut, scilicet sit absq; peccato, de hac
nouitate David ait: Renouabit ut aquilæ
Ephe. 4. iuuentus tua. Ad hãc hortatur Apost. dicens: Renouamini spiritu mentis uestræ.

Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius simul & resurrectionis erimus.

HIc probat necessitatem consequẽtiæ
christus enim postquam mortuus. &
sepultus fuit, resurrexit: conueniens ergo
& consequens est, quod illi qui conformantur morti & sepulturæ christi in baptismo, conformẽtur etiam resurrectioni ei'
per nouitatem siue innocentiam vitę. Ad
hanc probationem enucleandam assumpsit metaphoram complantatarum arborum, accipiendo contemplationem pro
insertione, qua facta, ramus accipit uigorem & fructum ab arbore cui inseritur.
Quod non facit arbor alteri complantata. Et quia Apost. intendit hic ostendere
unde gratia habeat uirtutẽ scilicet a Christo, & quo modo teneamur eam seruare.
non absq; ratione exponi potest complantati, i. consiti, maxime cum Christus hanc
deriuationem uirtutis per insertionẽ nobis declarauerit, dicens Ego sum vitis ue
Ioan. 15. ra postea dicit: Ego sum uitis, & vos palmites, qui manet in me, & ego in eo. hic
fert fructũ multum: quia sine me nihil potestis facere, &c. hoc est quod dicit: [Si
cõplantati, &c.] q. d. Si nos facti sumus cõplantati. i. cõsiti similitudini mortis eius,
sicut ramus qui inseritur plantæ, aut viti,
vt quasi nos in ipsa Christi passione p baptismum inseramur: simul & resurrectionis erimus] i. similitudini resurrectionis
eius cõplantabimur siue inseremur, vt, s.
in præsenti innocenter, siue in nouitate vitæ ambulemus, & in futuro ad similẽ gloriam perueniamus, iuxta illud: Reforma-
Phil. 3. bit corpus humilitatis nostræ. configuratum corpori claritatis suæ. Si commortui
sumus & cõuiuemus. Si igitur, sicut Apo.
per similitudinem mortis Christi probauit, quod sumus mortui peccato, qđ præmiserat, quasi antecedens: Sic per similitudinẽ resurrectionis eius probat, qđ nõ debemus uiuere siue manere in peccato: qđ
quasi consequens superius intulit.

SECVNDA PARS
Sexti Capitis.

Hoc scientes quod vetus homo noster simul crucifixus est.

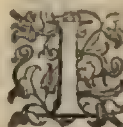
IN hac secunda huius 6. c. pte, Apo. ostẽdit nõ esse pmanẽdũ in peccato, ut gratia abũdet rõne supra ex effectu abũdãtiæ gratiæ i baptismo collatæ, eo quod mortui sumus peccato: qa
ratio

ratio abundantiæ gratiæ repugnat mansioni in peccato, declarat nobis adesse facultatem ad non permanendum in peccato, sed potius resistendum peccatis futuris. dicit ergo, Assertum est quod non debemus permanere in peccato, sed debemus ambulare in nouitate vitę. Verum ne quis forte hoc impossibile putaret, dicit: [Hoc scietes.] scilicet sumus certi siue absque quacunq; dubitatione credimus, [q̄d uetus homo noster.] id est uetustas hominis per peccatum inducta, [simul cũ Christo crucifixus est,] id est per crucem & passionem christi nobis per baptismum applicatam mortificata est. Vetustas hominis per peccatum inducta, dicitur pronitas & inclinatio ad malum, per peccatum originale inducta, quę in homine dominatur quandiu homo peccato subiacet. Et quia id quod est principale siue quod dominatur in homine, dicitur esse homo. Inde est quod ille qui subiicitur peccato, siue in quo peccatum dominatur, ipsa uetustas peccati dicitur esse uetus homo. Vel uetus homo dicitur qualis per Adæ genituram propagatur, ut pote qui non modo in peccato, sed etiam cum peccati fomite cumque aliis mortis legibus natus est. Et ille in quo est nouitas uitæ quæ est p gratiam, principatur & dominatur, dicitur nouus homo. Vetustas enim peccati est uel reatus aut macula peccati originalis, & pronitas siue inclinatio ad peccata actualia, uel etiã consuetudo peccandi, quę quodammodo necessitatem ingerit: & generaliter quidquid ex antiquo siue primo peccato primi hominis nobis ꝓuenit. Sic igitur uetus homo noster, dicitur esse simul crucifixus, inquantum ipsa uetustas peccati uirtute mortis Christi, uel totaliter ablata est ut in baptismo, in quo reatus pœnæ peccatorũ actualium, & omnis macula totaliter amota est, licet maneat fomes, & illa consuetudo peccãdi: tamen plurimum diminuitur & debilitatur ideo non dicit Aposto. vetus homo noster mortuus est, sed crucifixus est, ut intelligamus quod licet ille qui est in gratia, mortuus sit peccato, ut supra dictum est: peccatũ tamẽ non est in eo omnino mortuũ, sed cruci affixum: ut ad coloss 2. scribit: Aggreditur enim & tentat hominem. vnde infra exclamat, dicens. Infelix homo quis me liberabit a corpore mortis hui'? In resurrectione tamen generali erit peccatum totaliter mortuum, quia tunc omnis mala inclinatio & omnis reatus erũt prorsus deleta. [Vt destruatur corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato.] Hic ponit duplicem effectum beneficii crucifixionis ueteris hominis siue peccati, quorum primus est remotio seu deletio præcedentium delictorum, & hoc innuit cũ dicit: [vt destruatur corpus.] id est, congeries & consistentia ac robur peccatorum, quæ dicitur corpus sim ilitudinariũ. Quẽadmodum enim ipsa congeries membrorum facit unum corpus naturale. Vnde, Iob 41. Corpus eius quasi scuta fusilia: Sic congeries peccatorum facit corpus similitudinarium. Secũdus effectus est cautio a peccatis in futurum, & hoc innuit cũ subdit: [Vt ultra non seruiamus peccato.] Tunc enim homo seruit peccato, quando obedit concupiscenti e peccati mortalis. Notandum quod Apostol. non dixit ut ultra non peccemus, quia impossibile est secundum præsentem & communem statum vitare omnia uenialia, collectiue, licet quodlibet peccatum veniale distributiue uitare possumus, alias nõ essemus liberi arbitrii, & essemus obligati ad ĩpossibile, q̄d qui asseruerit, anathema secundũ D. Hier. debet reputari. Sed collectiue uitare non possumus omnia, quia dũ intendimus vitare unum, inconsiderate ex negligentia (non præuidẽdo sicut tenemur) in aliud incidimus, & aliquibus motibus secundo primis non resistimus. Datur cõmuniter exemplum de naui, in qua sunt multa foramina, quorũ quodlibet obstruere possumus, sed cum ad obstruendum unum intendimus, aqua per alia subintrat. *Prou. 24*
Ideo Salomon dicit: Septies in die cadit *Eccl. 7.*
iustus. & alibi: Non est homo iustus qui faciat bonũ, & non peccet. Et D. Ioan. Si di- *1. Ioan. 1*
xerimus quia peccatum nõ habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis nõ est. *Iacob. 3.*
& D. Iacobus: In multis offendimus oẽs. Nec præcipitur nobis ut vitemus omnia, collectiue, sed q̄dlibet distributiue. Ideo Apost. dicit, [ut ultra non seruiamus peccato,] scilicet mortali tãquã domino, dãdo nos in eius tyrannidẽ. Hoc. n. multis uiris

sanctis

sanctis concessum est, maxime D. Virgini quæ ab originali pseruata nullos motus primo primos, neque secundo primos, habuit, nec unquam actualiter peccauit.

Qui enim mortuus est, iustificatus est a peccato.

HOc loco prosequitur & declarat primum effectum crucifixionis qui est destructio corporis peccati. Congeries enim peccatorum (qui dicitur corpus peccati destruitur, quando peccata homini remittuntur. Sic igitur declarat destructionem corporis peccati, dicens: [Qui mortuus est peccato,] scilicet per baptismum quo Christo commorimur, [iustificatus est a peccato, id est remissis peccatis träslatus est in statum iustitiæ, iuxta illud, Et hęc fuistis aliquando, sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis. Quia igitur per crucem christi homo peccato moritur consequés est ut a peccato iustificetur & ita quod corpus peccati destruatur. 1. Cor. 6.

Si enim mortui sumus cum Christo: credimus. quia simul etiam viuemus cum illo.

HIc declarat secundum effectum crucifixionis (qui est cautio ultra non seruiendi peccato) per conformitatem ad uitam Christi, tali ratione, ille qui christo morienti commoritur, simul conuiuit resurgenti. christus autem sic surrexit a mortuis tanquam nunquã de cætero moriturus. Ergo ille qui mortificatus est peccato, sic Christo resurgenti cõuiuit, quod habet facultaté nũquam de cętero redire ad peccatũ, unde dicit, Si. n. mortui sumus scilicet peccato (cũ christo.) i. uirtute mortis Christi, [credimus quia simul etiam uiuemus cum illo.] i. ad similitudinem uitę eius in hac uia, uita gratię, & in futuro uita glorię. Vnde Ephes. 2. scribens, dicit. Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos christo.

Scientes quod Christus resurgens ex mortuis. iam non moritur. Mors illi ultra non dominabitur.

HIc declarat conditionem uitæ Christi, & dicit hoc inquam quod dictum est credimus, [Scientes quod Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, [sed uiuit uita perpetua iuxta illud: Fui mortuus, & sum uiués in secula seculorum, Et ꝙ plus est, mors illi ultra nõ dominabitur Apo. 1.

quæ mors in homine dominatur, nõ solũ dũ moritur p separationé corporis & animæ, sed ét ante morté, dũ patitur ægritudiné famé, sitim, doloré, & alia hmõi, per quæ peruenitur ad morté. Sed ab his libera est uita christi resurgentis. & ideo nullo modo subiicit dominio mortis, sed potius ipse hét dominiũ super morté, iuxta illud, Habet claué mortis & inferni Si ex uerbis istis, [ultra nõ dñabitur] inferat qs, ergo aliqñ dominata fuit Christo, ex quo videtur sequi quod mors fuit illi pœna, & per cõsequens cõtraxit peccatũ orginale, unde processit mors, qđ est hæreticũ. dicédũ qđ mors nullũ unquã habuit dominiũ in Christo, & nullo modo fuit illi pœna, sed pœnalitas ex conditione naturæ passibilis & corruptibilis, quã spõte suscepit, vt nos morte satisfaciédo a morte liberaret. Quia, ut Apost. dicit, Debuit per oia fratribus assimilari. i. qđ intelligendũ est de cõditionibus naturæ, siue naturalib. Ex quo Theologi inferunt quod conueniens fuit christum assumere omnes defectus naturales, qui non important deformitatem, prout ignorantia & peccatum quæ sunt contra naturam bene institutam. Apo. 18.

Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit Deo.

HIc dupliciter probat quod Christus resurgens ex mortuis ultra non moriatur. Primo rõne accepta ex parte mortis, quã sustinuit, dicés, [Quod. n. mortuus est, peccato mortuus est semel] quæ uerba nõ debét intelligi sic, vt dicamus qđ mortuus sit peccato, sicut nos morimur, quia in illo nullomodo peccatũ locum habuit, iuxta illud, Qui peccatum non fecit. Sed dicitur mortuus esse peccato dupliciter, 1. Pet. 2.
Vno modo quia mortuus est pro peccato tollendo, secundum illud, Eum qui nõ nouit peccatum Deus, pro nobis fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato, & ideo litera debet sic legi siue ordinari. Qui mortuus est peccato, id est, propter peccatum tollẽdum, mortuus est semel. Alio modo ꝗ mortuus est similitudini carnis peccati Rom. 8.
i. uitæ passibili & mortali, iuxta illud, Deus misit filiũ in similitudiné carnis peccati, ꝗ similitudo attéditur in hoc quod fuit passibilis & mortalis, sicut illi quid habét ue

raw

tam carnem peccati. id est subiectam pec cato, cui caro christi subiecta non fuit Vtroque autem modo concludi potest quod Christus mortuus sit semel, ex hoc quod mortuus est peccato. Quantum e-
Heb.10. nim ad primum manifestum est quod per unam mortem omnia peccata deleuit, nō solum præterita, sed etiā futura. Fm illud, Vna oblatione consummauit in sempiter nū sanctificatos, & in hoc sacrificiū Christi excedit omnia sacrificia ueteris legis. iō non requiritur, ut adhuc pro peccato moriatur, sicut in antiqua lege requirebatur aliud sacrificium pro peccato futuro. vnde
1. Pet.3. D. Petrus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Quantū ad secundum etiā idē potest concludi. Si enim Christus mortē sustinuit, vt deficeret in eo similitudo carnis peccati, id est, passibilitas & corruptibilitas, debuit mors eius cōformari illis, qui uerā peccati carnē habēt, qui semel duntaxat secundum communē natu-
Heb.9. ræ ordinem moriuntur: iuxta illud, Statutum est hominibus semel mori, & sic christus semel oblatus & mortuus est. Secundo Aposto. probat quod Christus resurgens, ulterius non moriatur ex conditione uitę. quam resurgendo adeptus est dicēs: [Quod autem uiuit, viuit Deo.] i. ad
2. Cor. ul. conformitatem Dei. Dicitur enim quod si
2. Tim. ula. crucifixus est in infirmitate, uiuit in uirtute Dei. Effectus autem conformatur causæ. Vnde & uita quam Christus resurgens acquisiuit, est deiformis. Sicut ergo vita Dei est sempiterna & absq; corruptione, secundū illud: Qui solus habet immortalitatem: ita & uita Christi est immortalis.

Ita & uos existimate, uos mortuos quidem esse peccato: uiuentes autem Deo in Christo Iesu.

HIC infert conclusionem intentam, quod nos conformare debemus uitæ Christi resurgentis, & non debemus ultra seruire peccato. Quia & quantum ad hoc quod Christus semel mortuus est peccato. i. uitæ mortali, quæ habet similitudinem peccati propter possibilitatē, & quantū ad hoc quod uiuit ad cōformitatē Dei. Quantū ad primū dicit ita & uos existimate uos mortuos quidē esse peccato, scilicet tanquā ad peccatū nunquā sitis reddituri: iuxta illud, Morientes non uiuant. Quā
Esa. 26. tū ad fm dicit, [uiuētes Deo.] i. ad honorē uel similitudinē Dei, ut. s. nunquā amplius per peccatū moriamini. Vnde Galatis. 2. scribēs ait. Qđ nūc uiuo in carne, in fide uiuo filii Dei. Et iō subdit. [In Christo Iesu domino nostro.] i. per Iesum christum, per quem & peccatis morimur, & Deo uiuimus. vel in christo Iesu. i. tanquā incorporati Christo Iesu, ut per eius mortē moriamur peccato, & per eius resurrectionē uiuamus Deo nunquā amplius per peccatum morituri.

TERTIA PARS
Sexti Capitis.

Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentijs eius Sed neq; exhibeatis membra uestra, arma iniquitatis peccato.

IN hac tertia huius 6. cap parte Apost. ex præmissis cōcludit moralē exhortationē. Dicit ergo primo. Dictū est qđ uetus hō noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, &c. p quod datur intelligi quod uirtus peccati est adeo diminuta ex abundantia gratiæ christi, ut nobis dominari nō possit. Ideo inferēdo cōcludit. [Non ergo, &c.] quasi dicat. Ergo debemus strenue dimicare cōtra peccatum, ne regnet in nostro mortali corpore. Nō autē dicit nō sit peccatū in vestro mortali corpore, quia quandiu corpus nostrum est mortale, non potest esse quin in corpore nostro sit peccatum, i. fomes peccati, siue appetitus sensitiu⁹ destitutus iustitia originali, quē Apost. sequēti capite, nominat peccatū: eo qđ inclinat ad peccatū. Verū qa illa denominatio est impropria, & tam in præcedēti quam in isto capite loquitur de peccato secundum rationem culpę, quam aliquando uocat delictum, aliquando peccatum. Fomes uero cum sit natura, non est culpa: propterea nunquam Apo. uocat fomitem delictum, sed duntaxat peccatum. Ideo pręcedens expositio aliquibus non placet: qua propter exponunt de peccato mortali, ut paulo ante dictum est, interpretando illud [ut ultra non seruiamus peccato.]

Ex

Ex quo enim liberati sumus à peccati regno, debemus conari ne peccatum dominium amissum recuperet in nostro mortali corpore, id est, in nobis. Et hoc quidem necessarium est cauere, quam diu corpus mortale gerimus: quia vt Sapié. 9. ait, Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et quia peccatum dupliciter regnat in homine, scilicet per interiorem mentis consensum, & per operis executionem: Ideo ad exclusionem primi dicit, (vt obediatis concupiscentiis eius,] id est inclinationibus illius. Obedire enim per interiorem mentis consensum concupiscentiis peccati, est peccatum regnare in nobis. Ideo Sapien. dicit. Post concupiscentias tuas non eas. Et ad exclusioné secundi subdit, [Sed neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato, [id est fomiti peccati, arma iniquitatis, id est instruméta ad iniquitatem exequendam. Homo enim cum per membra exequitur peccatum, ad iniquitatem exequitur: & ex hoc ipso pugnare videtur ad restituendum dominium & regnum peccato, quod per assuetudinem peccandi cóualescit in nobis secundum illud, cum armis suis, id est, membris suis, ad inferos descenderunt. Et sic obedire est actus interior voluntatis: exibere autem membra, est actus exterioris executionis.

Eccle. 18.

Sed exhibete uos Deo tanquam ex mortuis uiuétes & membra uestra, arma iustitiæ Deo.

Ezech. 3.

HIc exhortatur, vt exhibeamus nos Deo. Et primo quautum ad exteriorem affectum, scilicet, ut mens nostra subdatur Deo: Iuxta illud, Et nunc Israel quid dominus Deus tuus requirit a te, nisi ut timeas dominũ Deum tuum, & ambules in viis eius. & hoc facere debemus tanquam ex mortuis uiuentes, id est, tanquam reducti ad uitam gratiæ de morte culpæ. Nam & ideo iustum est, ut qui uiuit, iam non sibi uiuat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Secundo quantum ad exteriorem actum dicit: [Sed exhibete membra uestra arma iustitiæ,] id est, instrumenta ad exequédum iustitiam quibus pugnetis contra aduersarios iustitiæ [Deo,) id est, ad honorem & obsequium Dei. Vnde alibi dicit: Induite uos armaturam Dei, scilicet interiorem, id est gratiam, virtutes ac dona Spiritus sancti, ut possitis stare & pugnare exterius per mébra contra insidias diaboli.

2. Cor. 5.

Peccatum enim uobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia:

HIc assignat rationem exhortationis prædictæ, præueniens eorum qui se excusare uellent, ignauiam & malignitatem asignantes acerrimam carnis puguã. Posset enim aliquis se excusare allegãdo dominium peccati, per quod assereret se ab obseruatione exhortationis prædictæ impediri. Idco Apost. hoc primo excludit dicens: Peccatum uobis non dominabitur, scilicet si cœperitis peccato resistere, & uos exhibere Deo: iuxta illud, Appropinquate Deo, & appropinquabit uobis Resistite diabolo, & fugiet a uobis, ac si diceret, Ideo potestis prædicta obseruare quia non inuenietis peccatum dominari, per quod retrahi possitis ab exhibitione Dei. Sumus enim liberati a Christo, secũdum illud: Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis. deinde manifestat quod dixerat dicés. Non enim estis sub lege, sed sub gratia.] Verum quia dubitari posset de qua lege intelligeret, cum prius mentioné fecerit de lege naturali, quę sola pręcepta moralia continebat, quibus Gentiles erant subiecti: vel de lege Moysi, quę cótinet cæremonialia & iudicialia pcepta, qbus Gétiles nó erãt subiecti: Dicendũ est quod non solũ loquitur hic de lege Moysi quantũ ad cæremonialia & iudicialia præcepta, sed etiã quãtũ ad moralia, quæ pertinent ad legé naturæ, Sub qua quidé lege aliquis dicitur esse dupliciter: uno modo quasi legis obseruantiæ uoluntariæ subiectus, & hoc modo etiam Christus fuit sub lege: iuxta illud, Factus sub lege, quia, scilicet, legem obseruauit, non solum quantũ ad moralia, sed etiam quantũ ad cæremonialia aut iudicialia, quę euacuata sunt in morte Christi, quibus etiam Gentiles nó erant subiecti. Alio modo aliquis dicitur esse sub lege quasi a lege coactus, & sic ille dicitur esse sub lege, qui nó uoluntarie nec ex amore seruat legem. sed ex timore pœnarum cogitur legem seruare. Talis autè caret gratia, quæ si adesset, inclinaret uoluntatem ad obseruantiam legis ut ex amore moralia eius præcepta impleret.

Iac. 4.

Ioan. 8.

gal. 4.

An

An autem iustificatus sit obligatus ad seruandas leges humanas, dicitur infra. 15. cap. interpretando illud: Ideoque necessitate subditi estote, &c. Sic igitur quando quis est sic sub lege, quod non adimplet voluntarie legem, peccatum in eo dominatur. ex quo uoluntas hominis inclinatur, ut uelit id quod est contrarium legi. Sed per gratiam tale dominium tollitur, quia gratia facit quod homo uoluntarie seruet legem, non quasi sub lege existens, sed sicut liber. Vnde Aposto. Non sumus ancillæ filii sed liberæ: qua libertate christus nos liberauit. Hanc autem gratiam facientem homines libere & uoluntarie implere legem, non conferebāt legalia sacramenta, sicut conferunt sacramenta Christi, signanter baptismus, qui est primum sacramentum & ianua aliorum. Et ideo illi qui se cæremoniis legis subiiciebant, quantum pertinet ad uirtutem sacramentorum legalium, non erant sub gratia, sed sub lege: nisi forte per Christi fidem gratiam adipiscerentur, prout multi patres antiqui Testamenti, per quā pertinebant ad nouum Testamentum. Illi vero qui se sacramentis Christi subiiciūt. ex eorum uirtute gratiam consequuntur vt non sint sub lege, sed sub gratia: nisi forte per suam culpam se subiiciant serui tuti peccati, per quam seruitutem pertinet ad antiquum Testamentum. Vult ergo commonefacere Aposto. conuersos ad fidem, ut in gratia sint solidius firmati per Christi sacramenta, & per sistant aduersus regnum peccati, quam illi q sub lege naturali aut scripta degebant. Et qui relapsi fuerint expeditius, feruentius, robustiusque resipiscant attenta copia abundātię gratiæ & dignationis diuinæ sacramētorumque & remediorum maioris efficaciæ. Vnde D. Ghrysost. dicit quod ante aduentum Christi, quando lex erat tantum modo præcipiēs facillimum erat corpus nostrum in seruitutem peccati incidere. Nunc autem per gratiam, quæ non solum peccata priora remittit, sed etiā ad futura cauēda nos munit, facilius regno peccati resistere possimus. Et in hūc locum D. Aug. dicit qđ peccatū dominatur sub lege nōquia lex mala est; sed quia sub illa sunt quos reos facit iubēdo & non adiuuando.

Gal. 4.

In li. de gra. & li. art.

Quid ergo? peccabimus quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit An nescitis quoniam cui exhibetis uos seruos ad obediendum. serui eius estis cui obeditis siue peccati ad mortē, siue obeditionis ad iustitiam.

HIC Apostolus præueniendo Pseudo christianos & Hereticos, qui ex uerbis crude & male intellectis absurda & deprauata mente legi euangelicę opposita inferre nituntur, sciscitatur dicens: [quid ergo?] sciebat enim quod id quod prædixit, Non estis sub lege, sed sub gratia poterat, ab aliquibus male intelligi: scilicet ad hunc sensum quod fideles Christi non sunt sub lege quantum ad debitum obseruandi præcepta moralia, ex quo sequeretur quod fidelibus Christi licitum esset peccare contra præcepta moralia faciendo: quoniam dictum est quod non sumus sub lege, sed sub gratia. Et hunc sensum Apost. Galatis scibens improbat dicens: Vos in libertatem uocati estis fratres mei tantum ne detis in occasionem carnis libertatem. Et ideo hic etiam respondens subdit. Absit. scilicet vt peccemus & contra moralia præcepta faciamus: quia sumus a lege liberati. Quia si contra præcepta moralia ageremus & peccaremus, sequeretur hoc inconueniens quod iterū redigeremus in seruitutem peccati: & hoc innuit, cum dicit: [An nescitis, &c.] quod serui obediant dominis suis, debitum est: iuxta illud, Serui subditi estote dominis carnalibus. Vnde cum aliquis obedit alicui, se seruum eius profitetur obediendo: diuerso tamen stipendio diuersis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato tanquam domino, per seruitutem peccati ducitur ad mortem: & hoc exprimit cum dicit, (siue peccati] id est, serui estis in obediendo ei & hoc in mortē, id est, in æternam damnationem præcipitandi: de qua D. Ioann. In his mors secunda, &c. Qui uero obedit Deo efficitur obeditionis, id est obedientiæ seruus: obeditio enim est obseruantia diuiuorum præceptorum. Quia per assuetudinē obediendi mens eius magis ac magis ad obediendum Deo inclinatur, & ex hoc iustitiam perficit. Et hoc innuit cum ait [, siue obeditionis,] scilicet diuinorum præceptorum [ad iustitiam.] scilicet implendam: secundum illud, Factores

Gal. 5.

Ephe. 6.

Apo. 20.

legis iustificabuntur. Et satis conuenienter obeditionem contraponit peccato: eo quod sicut D. Ambro. dicit, Peccatum est diuinæ legis transgressio, est cœlestium inobedientia mandatorum. Per hæc uerba Apost. probat Christianos non esse omni lege solutos, maxime lege naturali, & potest probatio eius in hūc syllogismum reduci. Quicunque se exhibet obediendū iustitiæ, seruus est iustitiæ. Atqui Christiani in baptismo se exhibent seruire iustitiæ euangelicæ, ergo & serui eius sunt: Maiorem probat per interrogationé, per quam uehementior fit oratio, quasi dicat, Si ille qui se exhibet ad obediendum tyranno, qui nullum ius habet præcipiendi, seruus eius est. A fortiori qui se exhibet ad obediendum Deo, qui habet ius præcipiendi seruus eius est. Sed peccatum ꝑ tyrannidem dominatur homini, qui ratione uiget, secundum quam natus est uiuere. Iustitia uero legitimo iure dominatur, ideo qui se ei exhibet ad obediendū, multo magis est seruus iustitiæ. minor patet ex illo: consepulti enim sumus, &c. An autem Christiani sint liberi a lege humana, ita ut liceat ei absque peccato cōtrauenire, dicetur infra 13, cap. interpretando illud, Itaque necessitate. &c.

Gratias autem Deo quod fuistis serui peccati. obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis, liberati autem a peccato, serui facti estis iustitiæ:

HIC ostendit esse inconueniēs quod obediendo iustitiæ iterum reducamur in seruitutem peccati, duplici ratione: Primo ratione accepta ex beneficio, quod cōsecuti sumus. Si enim aliquis per gratiam alterius liberatus esset a seruitute tyrāni. qui impiissime illū tractauit: incōueniens magnumq; incōmodū esset illi, si iterū seruituti talis tyranni se subiiceret. Sed nos per gratiam Dei sumus liberati a dominio & Tyrannide peccati, quod tāta mala nobis attulit. Igitur, &c. Scdo idem probat ex conditione, in quā ducti sumus post libertaté a peccato quia facti sumus serui iustitię. Non enim licet seruo se subiicere seruituti alterius domini cōtrarii domino suo. sed per baptismū & iustificationé facti sumus serui Dei, qui est uerus dominus, ergo non debemus iterū redire in seruituté peccati. Vtrāq; rationé Apo. simul tangit dicés: [Gratias aūt,] s. ago & uos agere debetis, quod licet fueritis aliquando serui peccati, tamen trāslati estis a mala seruitute peccati in seruituté iustitiæ, & obedistis. s. credēdo: & hoc nō coacti, sed corde, id est uoluntarie. [In eā formam doctrinæ.] i. in doctrinam catholicæ fidei. Vnde ad Tim. scribens ait, formam habens sanorū uerborū, quæ a me audistis [In quā traditi estis.] i. cōi spōtanee & totaliter uos subdidistis. iuxta illud, Semetipsos dederunt primū Deo, deinde nobis per uolūtaté Dei. Et per hoc liberati estis a peccato, ideo inconuenit ut iterū in seruituté peccati redeatis. Et cum serui facti sitis iustitię inconuenit quod iustitiam deseratis. Id circo Corithiis scribēs dicebat. Precio empti estis, & non estis uestri? Ex præmissis apparet duplicé secūdū Apost. esse seruituté, scilicet peccati & iustitiæ: & duplicé libertaté: libertas a iustitia, quæ dicitur libertas carnis, & seruitus peccati. & libertas a pecato, quę dicitur seruitus iustitiæ. At quia ex hac seruitute peccati, quæ hic habetur, & ex dicto Christi, qui facit peccatum seruus est peccati. Lutherani nitūtur abrogare liberum arbitrium in peccatore. Ideo circa huiusmodi seruitutem & libertaté insistendū est. Et notandum primo quod aliquis potest tripliciter fieri seruus siue captiuus: Primo naturaliter & contra propriam uoluntatem, & hoc modo qui nascitur ex capitiua dicitur seruus: quia in generatione seruorum secundum Legistas, partus sequitur uentrem. Et hoc modo omnes nos nascimur serui per peccatū originale, cui per ꝓpriā uoluntaté non consensimus, sed per propagationé cū natura a primo paréte i nos traducitur. Vnde Apostolus: Eramus omnes natura filii iræ: sed ab hac seruitute fuimus per Christum liberati. ut hic & in precedenti capite. Secūdo modo efficitur aliqui seruus, siue captiuus, quando capitur uiolenter in bello contra uolūtatem suam propriam: Et hoc modo peccatores non sunt serui peccati. Quia ut D. Augu. dicit, Peccatum est adeo uoluntariū, quod si non fuerit uoluntarium, id est liberum, non est peccatū. Tertio modo quis efficitur

Margin notes: V. sp. 2. — 2. Tim. 1 — 2. Co. 8. — 1. Cor. 6 — *Duplex seruitus & libertas.* — *Contra Lutheranos.* — Ioan. 8. — *Supra* — Ephe. 2.

tur

uit seruus per propriam & spontaneã uoluntatem ad benedictionem. Et hoc modo aliquis efficitur seruus peccati, uoluntarie se exhibendo ad obediendum peccato, vt Apostolus paulo ante clare ostẽdit dicens: an nescitis, quod cui uos exhibetis seruos ad obediendum, &c. Vnde & propheta. Gratis uenundati estis, &c. Et hæc seruitus peccati non tollit libertatẽ, nec includit necessitatem coactionis, sicut nec etiam seruitus iustitiæ. Ita quod quilibet potest ex una seruitute in aliã transire: a seruitute quidem iustitiæ se solo in seruitutem peccati, ut patuit in Adã, & in aliis iustis qui se in seruitutem peccati præcipitarunt. Et a seruitute peccati in seruitutem iustitię, non quidem se solo, sed per auxilium & gratiam DEI: iuxta illud. Perditio tua ex te Israel, in me tantummodo auxiliũ tuum. Hæc autem seruitus peccati consistit in tribus. Primo in inclinatione ad peccãdum: quia peccatum procedens ex habitu uel dispositione relicta ex actu peccati, quod fecit ex suggestione diaboli, cui se subiecit, faciliter inducit ad alia peccata. Vnde D. Grego. ait: Peccatũ quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundo in macula, quę est testimonium illius seruitutis diaboli, quã homo per suã virtutem delere non potest. Licet enim p̃ liberum arbitrium possit peccare, non tamen potest a peccato per solum liberum arbitrium resurgere, prout ille qui cadit in foueam profundã nõ potest p̃ seipsum exire. Tertio consistit a in difficultate ad bonum faciendum, & malum cauendum: libertas autem a iustitia in duobus consistit. Primo quia est liber a coactione siue necessitate peccandi, ut dictum est. Quia licet peccatores non possint resurgere a peccato, possunt tamẽ cessare a continuatione peccati, quod est sic uoluntarium, quod si non sit uoluntarium non est peccatum. Secundo consistit in quodam conatulo per quem peccator potest habere propositum imperfectum cessandi a peccato continuato, & resurgendi ab illo: eo quod ratione naturali cognoscit actum peccati esse contra bonum honestum, & per fidem licet informem cognoscit peccatum esse contra bonum diuinum: potest etiã ratione naturali agnoscere deũ esse clementem & misericordem, cum lumine naturali agnoscere possit omnes pfectiones creaturarum eminenter esse in Deo, & misericordiam esse uirtutem & perfectionem laudabilem, & si habeat fidem informem, illa agnitio misericordiæ per fidem etiam informem fulcietur, sicque speciali DEI auxilio assistente, peccator conari potest ad resurgendum, prout infirmus aliqualiter, sed non perfecte ad surgendum: iuxta illud, uelle mihi adiacet, perficere autem non inuenio. Seruitus autem iustitiæ in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiæ. Nam per gratiam uirtutes & dona spiritus sancti & gratiam cooperantẽ & sequentem, inclinatur ad opera meritoria & ad perseuerandum in illis. Et sic seruitus iustitiæ non est tanta, nec tã grauis, sicut seruitus peccati: imo est dulcissima. Seruire enim Deo regnare est. Vnde Christus, Iugũ meum suaue est, & onus meum leue. Per hanc seruitutem iustitię perficitur liberum arbitrium, & liberatur a seruitute peccati. Et per seruitutem peccati debilitatur & priuaẽ iustitiæ bono, Libertas autem iustitiæ, quæ dicitur libertas Christiana, quæ manet in homine iusto, non consistit in Deo obligatione legis seruandæ, ut bene paulo ante probauit Apostolus, dicens: Peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia. Absit, &c. Sed de his amplius infra 13. ca. super uerbo, itaque necessitate subditi estote, &c. Sed consistit primo in liberatione a peccato originali, quantum ad culpam & diminutionem fomitis. Secundo in liberatione a peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnon a uehementibus suggestionibus diaboli. Tertio a liberatione legis Moysi, quantum ad cæremonialia & iudicialia, vt bene probauit Apostolus, qui cum loquitur de lege simpliciter, intelligit de lege Moysi. Quarto in liberatione a seruitute corruptionis, quæ erit in resurrectione generali, unde dicit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionẽ: & mortale hoc induere immortalitatem. & infra 8. ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum

Marginal notes: Esa. 52. — Ose. 13. — Infra 7. — Mat. 11. — 1. Co. 15

rum Dei. Reliqua uero quæ pertenent ad liberũ arbitrium persequemur infra c. 7. interpretando illud: Non enim quod uolo bonum hoc ago. ultra ea quæ tractauimus superius 1. c. interpretando illud, propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui, &c: hæc autem pro Lutheranorum nouis dissoluendis sufficiant.

QVARTA PARS VI. CAPI.

Humanum dico, propter infirmitatem carnis uestræ.

IN hac 4. huius capitis parte, Apostolus probat predictam conclusionem ratione accepta ex prioris uitæ consuetudine & fructu ac fine iustitiæ: dicit ergo, [Humanum, &c.[q. d. de duobus monui uos primo, quod exhibeatis uos Deo mente interius. Secundo, quod exhiberetis etiã membra uestra exterius, quantum ad operis executionem, hoc prosequi uolo, & dico uobis quoddam humanum. i. congruẽs imbecillitati humanæ. Sic. n. quandoque homo accipitũ in scriptura, prout. s. significat conditionẽ infirmitatis humanæ, ut
Sap. 9. cum dicitur: Homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectũ iudicii & legũ. Et Apost. sic accipit cum dicit: cũ sit
1. Cor. 3. inter uos zelus & contẽtio, nõne carnales estis, & ẽm hominem ambulatis? causam autẽ assignat, subiungens, [propter infirmitatẽ carnis uestrę.] Quia perfectis sunt perfectiora præcepta tradẽda, iuxta, illud Sapientiã loquimur inter perfectos. & illud: Perfectorũ est solidus cibus, infirmioribus sunt danda leuiora præcepta. Vnde
1 Cor. 2. Corinthiis dicebat. Tãquam prauulis lac dedi uobis potum, & non escam: nondum
Heb. 5. enim poteratis. & Hebræis dicebat: Facti estis ut lacte uobis opus sit. Hæc aũt infirmitas carnis, ut Sap. 9. dicit: aggrauat ani-
2. Cor. 3. mã, & Christus: Spiritus quidẽ promptus est, caro autem infirma. & Apost. Caro cõcupiscit aduersus spiritum, &c.

Sicut exhibuistis membra uestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: Ita nunc exhibite membra uestra seruire iustitiæ, in sanctificationem.

HIC ponit documentum humanũ, quo docet corpus pariter esse exhibendum ad seruiendũ iustitiæ, sicut exhibuimus ad seruiendũ peccato: dicens, [Sicut exhibuistis membra uestra seruire,] s. per executionẽ mali operis, immunditiæ & inquitati corde conceptę, ut immunditia referatur ad peccata carnalia, secundum illud: Omnis fornicatio & immuuditia, &c. Et iniquitas referatur ad peccata spiritualia, præcipue ea quibus læditur proximus: iuxta illud, iniquitatem meditatus est in cubili suo. Quibus peccatis in corde cõceptis mẽbra seruiunt ad iniquitatem opere exercendam. Et ponit hic secundo loco iniquitatem, pro immunditia & iniquitate simul, siue prout se extendit ad peccata carnalia & spiritualia. Quia ut D. Ioan. dicit: Omne peccatum est iniquitas, & hoc inquantum discordat ab æquitate legis diuinæ, Ita nunc, s. liberata. i. peccato exhibete mẽbra uestra per executionem bonorum operum seruire iustitiæ in lege diuina nobis propositę: [In sanctificationẽ,] i. in executionẽ & augmentum sanctitatis. Vnde D. Ioan. Qui sanctus est sanctificetur adhuc. Dicitur autem hoc, esse humanum: quia secundum rectum iudicium multo plus debet homo seruire iustitiæ, quam seruire iniquitati. Vnde Baruch. 4. Sicut fuit sensus uester ut erraretis a Deo, decies tantum iterum conuertentes requiretis eum.

Ephe. 5.

Psal. 35.

Apo. ult.

Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ

HIC assignat rationem prædicti documenti humani, præferendo statum gratiæ statui culpæ ab effectu, prẽmittendo statum & effectum peccati, qui est priuare hominem uera libertate. & potest sic formari ratio. Si enim plura bona nobis proueniunt ex iustitia, quam ex culpa, quã multa mala affert, ergo multo magis debemus insistere ad seruiendũ iustitię quam studuerimus ad seruiendũ peccato. Primo ergo ponit conditionem status peccati. Ad cuius intelligentiam supponẽdum est quod homo naturaliter est liberi arbitrii propter rationem & uoluntatẽ, quæ cogi non potest, licet inclinari possit ab aliquibus. Semper ergo homo quantũ ad arbitrium rationis, manet liber a coactione, non tamen semper est liber ab inclinatione. Quandoque enim liberum arbi-

arbitriũ inclinatur per habitũ gratiæ uel iustitię, & tunc est liber a peccato, ab inclinatione peccati, ut scilicet ab eo nõ superetur usq; ad cõsensum. Quãdoque autẽ liberũ arbitriũ inclinatur ad malum per habitũ peccati, & tũc habet seruitutẽ peccati, quia inclinatur & trahitur ad consentiendũ peccato contra iudiciũ rationis. & est tunc liber a iustitia, id est, ab inclinatione iustitiæ, quę [cum non sit stante peccato] ad bonũ inclinare non potest. Supponendum est secundo quod sicut nemo potest duobus dominis oppositis seruire, ita neque põt esse sine dño: Neque seruitus est respectu unius absque libertate, respectu alterius. & hoc innuit Apost. cum dicit: [Cũ serui essetis peccati, liberi fuistis iustitię.] id est, excẽpti a iustitia & hoc dicit ad eorum confusionem, eo quod absque freno iustitiæ existentes seipsos ĩ peccata præcipitabãt. Quod pcipue contingit in his qui ex certo proposito peccant. Nam illi qui ex infirmitate uel ignorãtia peccant, aliquo modo freno iustitiæ retinentur. ut non uideantur a iustitia omnino liberi. unde Hiere. a seculo fregisti iugũ, rupisti uincula, dixisti nõ seruiam. Et Iob. Vir uanus in superbiã erigitur, & tanquam pullum onagri liberum se putat. Sciendum tamẽ quod licet status peccati ueram habeat seruitutem, non tamen habet ueram libertatem, Non est. n. uera libertas posse facere quicquid libet, nisi sit rationi consentaneum, cum homo sit natus uiuere ẽm rationem. Ideoq; cum uoluntas nata sit rationem sequi, tunc maxime captiua tenetur cum a rationis lege seducitur, & sic homo dicitur uere seruus, licet appareat ei quod sit liber secundum carnem: libertas autem carnis pessima seruitus est. Ideo quod aliquis freno rationis non cohibeatur a sequela cõcupiscentiæ, est libertas quãtum ad opinionẽ illius, qui summũ bonum putat concupiscentiam sequi. uera autẽ libertas est sequi rationem, & cum illi qui sunt liberi a peccato, sequantur rationem, sunt uere liberi. Vnde Christus: Si manseritis in sermone meo, uere liberi eritis.

Luc. 16. hier. 2. Iob. 11. Ioan. 8.

Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?

CONTINVAT hic probationẽ prædictæ propositionis: probauerat enim ex effectu peccali, qui est hominem priuare uera libertate, hic probat a fructu qui est cõfusio & pudor. Verum hæc non dicuntur fructus, nisi per antiphrasim & a cõtrario sẽsu: nullus est. n. peccati fructus Ió utitur interrogatione sibi familiari, nominans fructũ, qđ infructuosũ est & incõmodum affert. Et licet hæc interrogatio [Quem fructũ, &c,] præ se ferat responsũ negatiuũ, quasi diceret nullũ: tamen 1 uerbo, [erubescitis,] designat fructũ & incõmodũ, quod cõsecuti sunt primi peccatores Adam & Eua, qui statim post peccatum cũ cognouissent se nudos, p pudore consuerunt sibi folia fici, & fecerũt sibi perizomata: & cũ audisset Adã uocem domini deãbulantis in paradiso, abscõdit se Gen. 3. Ideo Dauid: Erubescant impii & deducãtur in infernum: Quærit ergo. [Quẽ fructũ habuistis tunc,] scilicet quãdo peccabatis, quasi dicat, illa uoluptas quam peccãdo per modicũ tempus habuistis, quid cõmodi & emolumenti attulit uobis? Ps. 30. Nihil profecto, quia inutilis. Vnde Esa. de impiis ait. Opera eorum opera inutilia. Et Micheas: Væ qui cogitatis inutile, & Esa. 59. operamini malum in cubilibus uestris. Mich. 2. Et non solum fuit inutilis, uerum etiam nociua, afferens confusionem. Ideo dicit, [In quibus,] id est, de quibus, scilicet peccatis, [nunc] in statu pœnitentiæ, [erubescitis] propter eorũ turpitudinẽ & deordinationẽ. Vnde Hier. Postquam ostendisti mihi, percussi femur meũ cõfusione. hier. 31. & erubui. Et Esa. Erubescitis super hortis uoluptatis quos elegeratis. Hæc erubescẽtia non fuit tunc, id est, eo tempore quo Esa. 1. peccabatis. Peccatum enim dum adest actu, erubescentiam abstergit a fronte, ut sese homo liberius oblectet. quia tunc difformitas turpitudinis minus noscitur. Ideo non est adeo efficax ad pariendum pudorem, Calore autem deferuente, quia peccatum dilucidius deprehenditur incipit peccator erubescere erubescentia.

Nam finis illorum, mors est.

HIC ponit finem peccati dicens, [Nã finis illorũ,] scilicet peccatorum, nõ tamen a peccantibus intentus: quia peccãtes nõ intendũt incurrere malum. Ne-

mo enim, ut D. Diony. ait intendens ad
4. cap. de diuino malũ operatur, sed finis ad quem peccata, suapte natura dicunt, ordinatus a Deo, [mors est,] scilicet, corporalis spiritualis, & æterna de quibus supra 5. super illo. Et per peccatum mors, ex quo enim quis sese separat a Deo per peccatum, dignus est ut priuetur gratia Dei & donis Spiritus sancti, in quo consistit mors spiritualis. & quod anima separetur a corpore, in quo consistit mors corporalis, & quod denegetur lumen gloriæ & infligantur ei perpetua tormenta, in quo consistit mors æterna.

Nunc uero liberati a peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum uestrum in sanctificationem, finem uero uitam æternam.

HIC ostendit qualitatem status iustitiæ, qui apparet contrarius statui peccati, p tres oppositas cõditiones, quas hic describit. Nam primo de statu peccati dixerat: Cũ serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Nunc directe opponit: [liberati a peccato, serui aũt facti Deo.] Secũdo dixerat qué fructũ, &c. hic opponendo dicit. [habetis fructũ uestrũ in sanctificationé.] Tertio dixerat finis illorũ mors est: hic cõtraponit [finem vero uitã æternã.] circa primũ considerandum quod sicut cũ quis a peccato inclinatur ad malũ, est liber a iustitia. Ita cũ aliquis ex habitu iustitiæ inclinatur ad bonum, est liber a peccato. Vt scilicet, ab eo non superetur usque ad consensum. Vnde dicit: Nunc uero in statu institiæ liberati a peccato: secundũ illud, Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Similiter e diuerso. Sicut in statu peccati aliquis est seruus peccati, cui obedit: Ita in statu iustitiæ est seruus Dei, uoluntarie obediens ei: secundum illud, uoluntarie sacrificabo tibi, & hoc innuit cum dicit: [Serui auté facti Deo.]
Ps. 115. Vnde Dauid: O Domine quia ego seruus tuus sum, &c. Hæc aũt est optima seruitus & uera libertas: iuxta commune adagiũ, seruire Deo regnare est. Circa 2m ponit affectũ iustitiæ, dicens: Habetis fructũ in sanctificctioné, id est, ipsa sanctificatio & executio sanctitatis per bona opera est fructus uester, inquãtũ, scilicet, hoc spiritualiter, & sancte uos delectat. Vnde
Eccl. 24. Sap. Flores mei fructus honoris, & honestatis: & a post. Fructus aũt spiritus gaudiũ pax, &c. Circa tertium ponit finé oppositum, dixerat: Finis illorum mors est: Gal. 5.
hic autem dicit finé uero uitã æternã, quę dr finis & ipsorum iustorum qui querunt eam, & pp cã consequendã omnia alia operant. Vnde Christus: Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius. Vita æterna etiam est finis ipsorum operum, quæ Mat. 6.
cum ex obedientia Dei fiant, & ad Dei imitationem uitam ęternam merentur. Ioan. 10.
iuxta illud: Oues meæ uocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis. Ex hoc quod hic dicitur uitam æternam esse fructum iustitiæ, trahunt aliqui quod uita æterna consistit in fruitione, quæ est actus uoluntatis: secundum D. Aug. vbi dicit; quod frui est 20. De Trin. & 1. de doc. Christ.
amore inhærere alicui rei propter seipsam. Quia cum fruitio a fructu deriuetur, fruitio & fructus ad idem pertinere videntur: fructus autem spiritualis per fructum sensibilem cognoscitur: fructus Ioan. 17.
uero sensibilis est id quod ultimum ab arbore expectatur, & cum quadam suauitate percipitur. ergo etiã fructus spiritualis: sed ad uoluntatem pertinet illud vltimum, & suauitas. Igitur uita æterna consistit in fruitione uoluntatis tanquam in principaliori actu quod uidetur aduersari ei quod dixit Christus: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te Deũ, &c. Ad huiusmodi dubii dissolutionem, reducendũ est ad memoriã id quod de beatitudine diximus, supra 4 ca. interpretando illud. Sicut Dauid dicit beatitudinem hominis esse, &c. quo supposito, Dicendum quod cum beatitudo sit status omnium bonorum aggregatione perfectus, necesse est ipsam consistere in uisione & fruitione simul, quę sunt naturaliter connexę: sic qd nemo potest clare uidere Deum, quin summe secundum proportionem luminis & gratiæ fruatur Deo. Si autem per imaginationem quæratur de principalitate. Dicendum quod beatitudo formalis & subiectiua principalius consistit in uisione, quam in fruitione: cum uisio ordine naturæ præcedat fruitioné, & primo ordine naturę attingat Deũ, eo quod uolũtas de se est cæca & absq; intellectu, non põt frui nec exire in aliqué actum. Tum

etiam

etiamquia beatitudo consistit in nobilissimo actu, secundum philo. Nobilissimus autem actus est nobilissimæ potētiæ. Sed intellectus est simpliciter nobilissima potentia, quia quo ad res materiales nobiliori modo fertur quam uoluntas, cū feratur per similitudinē earū in se: uoluntas uero in ipsas ſm se absq; similitudine illarum in se recepta. Similitudo autē siue species rerum materialium in intellectu recepta, est spiritualis & incorruptibilis, cū omne quod recipitur ad modum recipientis recipiatur. Et sic cū esse spirituale sit perfectius materiali, sequitur quod intellectus nobiliori modo fertut in eas, quam uolūtas quæ fertur in res materiales absolute, ſm quod in se sunt absque specie, siue similitudine. Et quamuis uoluntas erga res spirituales nobiliori modo feratur quam intellectus: quia res spirituales, quæ sunt substantiæ, nobilius esse habeāt in se quā similitudines siue species intelligibiles earum quæ sunt in intellectu. Tamen quantum ad Deū, in patria intellectus etiam in actu beatifico terminatur in ipsum Deum absque specie intelligibili: quia nulla talis causata possit sufficienter clare repręsentare diuinā essentiam, quæ est infinita. Cum igitur intellectus primo feratur in diuinam essentiam secundum se, & absque similitudine, quēadmodum & uoluntas: & non egeat adminiculo uoluntatis, prout uoluntas eget adminiculo intellectus, eo quod sit cæca, ut dictum est, sequitur quod est nobilior & perfectior uoluntate. Et quamuis in esse meriti & acceptationis uoluntas sit nobilior, & nobilioribus habitibus & uirtutib. ornetur in uia, puta charitate, quam cęteris pręfert Apostolo. Non tamen est nobilior in esse pręmii & entis in patria. Miles. n. manibus pugnādo meretur, tamen caput & facies primo pręmiantur: & licet charitas sit perfectior fide, & aliis uirtutibus quas intellectus habet in uia, non est tamen nobilior, neque ita perfecta sicut lumen gloriæ, quod erit in intellectu in patria: quia lumen gloriæ primo & perfectius nos coniungit Deo. & ideo essentia beatitudinis quæ est uisio, est in intellectu: & fruitio siue delectatio quæ est consequens, pertinet ad uoluntatem. Ideo beatitudo principalius pertinet ad intellectum quā ad uoluntatem, & sic visio est essentialiter vita æterna.

[Margin: 1. Ethic.; 1. Cor. 13; D. Th. 1. 2. q. 3. articulo 4.]

Stipendia enim peccati, mors: Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu domino nostro.

HIc explicatius manifestat finem malorum & bonorum. Et primo quo ad mala, quod finis peccatorum mors est. Hic uero dicit quod stipendia peccati sunt mors. Stipendia dicebantur olim mercedes militum a stipe pendenda, id est, ponderanda; quia pecunia militibus pro eorum laboribus danda ponderebatur. Cū ergo peccatores mēbra sua peccato exhibentes illis tanquam armis militent peccato, retribuit eis mortem tanquam stipendium, & mercedem siue retributionē eidē a Deo ordinatam. ex hoc manifestū est q̃ mors est finis peccatorum, sed non peccantium, qui illam non intendunt, ut dictum est. Vnde Dauid: Ignis, sulphur spiritus procellarum, pars calicis eorum. Psal. 10. Quantum uero ad bona dixerat: habetis fructum in sanctificationem, finē uero uitam æternam. Et quia certū est quod uita æterna haberi non potest, nisi per gratiā. Ideo hic dicit: Gratia Dei uita æterna, id est, hoc ipsum quod bona operamur & quod opus nostrum est dignum uita æterna, est a gratia Dei. Vnde Dauid: Gratiā & gloriam dabit dominus. Psal. 83. Et quia Lutherani hunc locum obiiciunt catholicis, q̃ iuxta euangelicā ueritatem docent iustos mereri uitam æternam. Hic nobis parum insistendum est, non quod intendamus hic materiam meriti resoluere, cum hoc iā præstiterimus supra 2. cap. interpretando locum illum, his qui secundum patientiam boni operis, &c. sed ut uera loci huius interpretatione data, perspicue appareat hunc locum errori illorum potius aduersari quam fauere. Obiiciunt illi Paulus ait gratia Dei uita æterna: ergo nō ex merito. quia dicit infra. Si autem gratia, iam non operibus. alioquin gratia iam nō est gratia. Infr. 11. Quid clarius dicere poterat Apost. ad deludenda merita? Respondet tamen illis apertissime D. August. in Epistola ad Sixtum. quæ est 105. & in lib. de gratia & libero arbitrio cap. 7. quibus locis legitime interpetatur hoc D. Pauli verbū.

Sciscitatur enim quasi ex hac sententia subinferens: nulla ne igitur sunt merita iustorum? & respondet, sunt plane: quia iusti sunt, sed ut iusti fierent, merita non fuerũt. Id quod Theologi dicunt primam gratiam, qua primo iustificamur, non mereri, & infra idem August. dicit. Vnde & ipsa uita æterna, quæ in fine sine fine habetur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamen eadem merita quibus redditur, non a nobis parata sunt per nostrã sufficientiã, sed in nobis facta per gratiã. ipsa scilicet uita æterna gratia nuncupatur, quæ neque ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt merita, quibus nõ datur, sed redditur. Et inferius cum dixisset (scilicet diuus Paulus hoc loco.) Stipendium peccati mors, ait: quia non congruentissime & conuenienter addere iudicaretur stipendium iustitiæ uita æterna. Et uerum est, inquit, quia si merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ uita æterna: unde etiã & merces appellatur plurimis sanctarum scripturarum locis. Hæc D. August. & alia plura, quibus edisserit vitam ęternam esse militantium stipendium. Sed nec merita ipsa, quibus redditur, nostris uiribus ascriberemus, quę tamen gratiæ Dei committuntur. Ad amputandum hanc impiã gloriationem Apostolus dicit: Gratia Dei vita æterna. D. Thomas hic dicit quod si opera considerentur in sua natura, & secundum quod procedunt ex libero arbitrio, siue secundum substantiam operis, non merentur de condigno uitam æternam, sed solum secundum quod procedunt ex gratia Spiritus sancti. Vnde Christus dicebat. Si quis biberit ex aqua (id est, gratia) quam ego dabo illi, fiet in eo fons salientis in vitam æternam. & hoc fit in christo Iesu domino nostro, id est, per fidem & meritũ domini nostri Iesu Christi, uel inquantum sumus in ipso per fidẽ, spem, & charitatem incorporati, & membra eius effecti. Vnde D. Ioan. Omnis qui uidet filiũ & credit in eũ, habet uitã æternã. Vel ueluti palmites fructificãtes ĩ uite,

Ioan.4.

Ioan.6.

Epitome VII. Capitis.

IN hoc septimo cap. Apostolus prosequendo facultatem & uirtutem gratię Christi, ostendit primo quod per eam soluti sumus a seruitute legis Mosaicæ, confutando errorem Iudæorum, qui arbitrabantur legem Moysi per euangelium non esse antiquandam. Et quod sic digna esset, vt cum Euangelio custodiretur, quẽ errorem confutat ex lege matrimonii, a qua uir & mulier per mortem soluitur. Cum ergo per baptismum moriatur quis legi iudaicæ, consequens est ipsum liberari ab eius obligatione, & subiungit utilitatem liberationis prædictę. Secundo ibi, [Quid ergo, &c.] respondet cuidam obiectioni, quæ fieri posset de bonitate legis antiquæ. Declarat deinde utilitatẽ, effectum, bonitatem, & sanctitatem legis ac causam pręuaricationis ipsius, scilicet, concupiscentiam ex peccato originis prodeuntem, & reuiuiscente ex defectu uirtutis legis, quam excludit. Tertio, ibi [Scimus enim, &c.] probat bonitatem legis ex ipsa repugnantia siue concupiscentia carnis, quæ inuenitur in homine ad bonum quam concupiscentiam uocat peccatum, eo quod ex peccato originali prodiit & ad actuale inclinat, quam inclinationem lex tollere non potest. Quarto ibi, [Inuenio igitur, &c. Infert duas conclusiones ex his quæ proposuerat, quas experientia sua & aliorum probat. Prima est de lege membrorum inclinante in legem peccati. Secunda est de lege Dei secundum interiorem hominem, exponendo signum & consensum rationis concludit per quid fiat liberatio a lege membrorum.

Expositio literalis VII. Capitis.

AN ignoratis fratres saltem uos Iudæi, qui estis instructi in lege Moysi. [Scientibus. n. legem loquor:] quia lex Moysi non erat omnibus Romanis fideli bus explicite nota, sed solis conuersis ex iudaismo, qui in illũ errorem inciderãt. quod lex Moysi esset cum Euangelio seruãda, quasi dicat, uos qui estis eruditi in lege, non debetis ignorare quod dicturus sum, scilicet, [Quia lex in homine dominatur,] id est, obligat hominem, [Quanto tempore uiuit,] scilicet, homo uel quanto tempore lex durat, & permanet in suo statu siue ante reuocationem legis. [Nam quæ sub uiro est mulier,] id est, sub uirĩ pote-

Gen.3.

potestate ex lege diuina, quæ dicit: sub ui ri potestate eris. [uiuente uiro alligata est legi:] quia, scilicet, tenetur conuiuere uiro & obedire illi, & nō potest licite discedere ab illo. [Si autem mortuus fuerit uir eius] per mortē uiri, [Soluta est a lege uiri.] i. a lege matrimonii siue ab obligatione qua erat obligata uiro. [Igitur uiuēte uiro uocabitur,] & uere erit, [adultera, si fuerit cū alio uiro,] ei carnaliter commixta uiuente suo uiro. [Si autē mortuus fuerit uir eius, liberata est a lege uiri.] i. a lege qua obligabatur uiro. [Vt nō sit adultera, si fuerit cū alio uiro,] ei carnaliter commixta, præsertim si ei matrimonialiter copuletur. [Itaq; fratres mei,] q. iuncti estis Euangelio. non estis adulteri: quia non debetis aliquid legi Moysi, cum mortua sit. ideo [& uos mortificati estis legi.] i. cessat in uobis obligatio legis Moysi, quantum ad ceremonialia & iudicialia, quæ sunt figuralia ad tempus data [Per corpus Christi.] i. per hoc quod facti estis mēbra Xpi, simul cum eo mortui & sepulti p baptismum. [Vt sitis alterius.] s. Christi & eius legi subiecti. [Qui ex mortuis resurrexit] in quo & uos nouā uitā assumpsistis, & ita non legi prioris uitæ, sed legi nouæ uitæ tenemini obligati. [ut fructificetis Deo.] i. ut fructū boni operis faciatis ad honorē Dei [Cum. n. essemus in carne.] i. subiecti concupiscentiis carnis, [Passiones,] id est, affectiones & inclinationes, [Peccatorū,] quæ per legem erant notificatæ, uel occasionaliter augmentatæ, [operabantur in membris nostris.] i. mouebant mēbra nostra, [Vt fructificarent morti] i. vt facerent fructū mortis, uel fructū dignum morte, hoc est ut peccarent. quia peccatum est dignum morte. [Nunc autem soluti,] id est liberati,] Sumus,] per gratiam Christi. [a lege mortis in qua detinebamur] i. a seruitute legis Moysi, quæ dicitur lex mortis quia absq; misericordia occidebat corporaliter, uel per occasionem spiritualiter ita. s. soluti sumus, [Vt seruiamus in nouitate spiritus.] i. in spiritu renouati per gratiā Christi, uel secundū legē spiritus, quæ est lex Christi. [Et nō in uetustate literæ,] id est, non secundum legem ueterem, uel non in uetustate peccati, quam lex auferre non poterat, sicut lex Christi.

Margin: 1 Cor. 6. — Eze. 18. — Heb. 10.

Secunda pars. VII. Capitis.

QVID ergo dicemus.] s. sequi ex his quę dicta sunt quod passiones peccatorū erāt per legē, & quod erat lex mortis. Nunquid inferemus, qđ, [Lex peccatum est,] id est, quod lex peccatum doceat uel quod ille qui talē legē dedit, peccauerit ferendo eā quod vī sequi. [Absit,] scilicet, quod hoc dicamus, [Sed peccatum non cognoui,] ut offensiuum Dei, & punibile ab illo. [Nisi per legem.] l. Moysi, licet per legem naturalem possit cognosci peccatum, secundū quod habet rationem inhonesti: & quia est contra dictamen rectę rationis [Nā concupiscentiam.] s. interiorem, nesciebā] s. esse peccatū, uel ita graue aut offensiuum Dei [nisi lex diceret: Non concupisces.] quia cum homines illam non uideant, non reputant eam esse peccatū, sed solus Deus qui cor intuetur. [Occasione autem accepta,] & non data per legē, [Peccatum.] i. fomes siue appetitus sensitiuus, auxilio gratiæ destitutus, ad peccandum pronus & inclinatus: uel diabolus, qui primus peccauit, & ad peccatum alios angelos & hominem induxit, [Per mandatum,] s. legis, [operatum est in me omnem concupiscentiā,] s. actualem; quia adueniente mandato crescit desideriū eius quod prohibetur. [Sine lege. n. peccatum mortuū erat,] non quidem sic quod peccatum nō esset, quia dictū est quod per unum hominem peccatum intrauit in mundū, & erat usque ad legē: sed erat mortuum quantū ad cognitionē hominis, ut dictū est, [Sed cum uenisset mādatum,] id est, lex Moysi quæ cōtinet mādata, [Peccatum reuixit] quantum ad cognitionē hominis: quia tunc homo incepit cognoscere peccatum in se esse, quod prius non cognoscebat, Vel reuixit, quantum ad uirtutem, quia data lege occasionaliter aucta est uirtus peccati. Ideo lex dicitur uirtus peccati. [Ego autē mortuus sum.] i. cognoui me mortuū uel magis morti obligatus sum q̃ ante. [& inuentum est mihi.] s. non obseruanti, sed transgredienti,] mandatū qđ erat,] s. datū ex intentione dātis, [ad uitā,] s. æternam consequēdā, [hoc esse ad mortē.] i. occasio mortis, [Nā peccatū occasione accepta per mandatum seduxit me

Margin: Rom. 3. — Infr. 16. — Gen. 8. — Apo. 12. — Gen. 3. — Sup. 5.

& per

& per illud occidit,]id est,per concupiscẽtiam actualem, quã in me operatum est, quemadmodum concupiscentia subuertit cor iudicum. [Itaq; & lex quidẽ sancta,]id est. & bona & immaculata.[& mandatum sanctum.] s.quantum ad cęremonialia,[& iustum, quantum ad præcepta iudicialia [& bonum,]id est,honestũ siue conueniens rationi, quantum ad moralia præcepta[Quod ergo bonum est,]s.in se, mihi[Factum est mors,]id est,causa mortis.quod quidem aliquis poterat falso intelligere per se,ex eo quod dictum est inuentũ est mihi mandatum, qnod erat ad vitã,hoc esse ad mortem,Ideo respondẽs dicit:[Absit]s.ut dicamus quod mandatũ sit per se causa mortis, quia quod est ſm se bonũ,non põt esse per se causa mortis. Non.n.põt arbor bona malos fructus facere.Sed peccatum.i.fomes,[Vt appareat peccatũ,]id est,per hoc apparet esse peccatum, quia[Per bonnm.]id est:legis mãdatũ quod ex hoc ipso bonum est, quod facit cognitionẽ peccati, [operatum est mihi mortem,[id est, damnationis augmentum: quia mors,ut dictum est regnauit ab Adam usq; ad Moysen, uel operatum est mihi peccatum actuale, quod est causa mortis.[Vt fiat supra modũ.]i. magis ardenter[peccans,]i. peccare faciens, [Peccatum,]præuaricationem ac concupiscentiam augẽdo,[Per mãdatum,] occasionaliter occasione accepta sed nõ data.

Dan. 13.
Psal. 18.
Mat. 7.

Tertia pars VII. Capitis.

[SCimus enim,[id est,euidenter cognoscimus nos qui in diuinis uersati sumus,[Quod lex spiritualis est.[i.a spiritu sancto data,scripta.n.fuit digito Dei,[Ego autem]s.qui iudico legem esse peccatum,[Carnalis sum,id est, carni,quæ concupiscit aduersus spiritum, consentiens [Venundatus sub peccato,[id est, originali primi parentis, uel proprio ut seruus quia carnalitas quæ subiectionem importat,non solum prouenit ex peccato originali,sed etiam actuali,per quod homo cõcupiscentiis obediendo, quis se seruum carnis constituit & profitetur, & sic dicitur venundatus sub peccato: quia seipsum vẽdidit in seruum peccati pretio propriæ uoluntatis implendæ.[Quod enim operor non intelligo.]secundum exteriorem hominem, uictus suggestione dęmonis,uel passione aut inclinatione peruersi habitus,non approbo:quia sciens oppositum in generali contra cõscientiam,siue iudiciũ rectæ rationis ago: uel quod operor, non quidem mente consentiente,sed concupiscendo,carne motu primo pręueniente iudicium rationis,nonintelligo,id est,non approbo: quia voluntas sine iudicio rationis non potest libere approbare.[Non.n. quod uolo bonum hoc ago,] id est,quod uolo bonum in uniuersali uoluntate incompleta & inefficaci, hoc ago id est, non exequor exterius opere, Vel bonum secundum completam & efficacem uoluntatem perdurantem in electione particularis operationis, qua eligo mẽtem meam a paruis concupiscentiis seruare,non ago,id est,non seruo propter motus inordinatos sensualitatis insurgentis contra rationem. caro enim concupiscit aduersus spiritum, ut non quæcunq; uolumus,illa faciamus. [Sed quod odi malũ illud facio,id est, malum quod odio, id est,nolo in uniuersali, illud facio in particulari. Vel odio siue nolo malum insurgentis concupiscentiæ, siue motus primo primos,aut secundo primos,illud facio,id est,illos patior & habeo. [Si autem quod nolo.]scilicet malum sola nolitione generali & incompleta,uel nolitione completa non concupiscendi,[Illud facio,]id est, exequor in particulari, uel patior inordinatos concupiscentiæ motus [Consentio legi,quoniam bona est.]in hoc quod prohibet malum,quod ego nolo uel in generali, uel in particulari inclinatus, uel per naturam, uel per gratiam, ad uolendum bonum,& fugiendum malum. [Nunc autem iam non ego operor illud] scilicet quod facio contra legem, [Sed quod inhabitat in me peccatum,] i. fomes, me tenens quodam modo seruum qui non per seipsum agit, sed agitur ab alio, quasi dominium habens, [operatur:] illud.n. dicitur homo operari, quod secundum rationẽ operatur: quia principale in homine est ratio [Scio enim quod non habitat in carne mea,] id est,in portione inferiori, siue in membris & potentiis. sensitiuis, quæ concupiscunt contra spiritum, & ei repugnant,[Bonum,] scilicet gratiæ quæ

Exod. 13
Esa. 50.
Gal. 55.

quæ habitat in mẽte siue spiritu, unde in sequenti cap. dicit: Si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem uiuit ꝑpter iustificationem.[Nam uelle adiacet mihi,] id est, mihi propinquum est, sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in hominis potestate constitutum, quam eius uoluntas, ut Diuus August. ait. [Perficere autem bonum non inuenio,] scilicet in mea potestate existens. Quia Deus est, q operatur in nobis, uelle & perficere per fectũ pro sua bona uoluntate. [Non enim quod uolo bonum,] in generali uoluntate incompleta, uel etiam in particulari uoluntate completa: puta non concupiscere, & quiete ac cum tranquillitate animi Deo famulari. [Hoc facio,] passionibus sensualitatis insurgentibus & seducentibus. [Sed quod nolo malum,] in uniuersali uel motus primo primos insurgentes, inclinantes ad malum, & impediẽtes animi tranquillitatem. [Hoc ago,] scilicet in particulari, uel habeo. [Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum,] id est fomes ut dictum est. Ibidem.

Quarta pars septimi Capitis.

[INuenio igitur] scilicet, per experientiam, [Legem,] scilicet, Moysi, consonam esse, [Volenti mihi facere bonum,] id est, rationi meę per quam bonum approbo, & malum detestor: quod & ipsa lex facit, & hoc necessarium fuit: [Quoniam mihi malum,] id est, fomes, [adiacet,] id est, iuxta carnem meam iacet: Condelector enim legi Dei seundum interiorem hominem,] id est, secundum rationem & mentem, quæ dicitur interior homo. [Video autem aliam legem in membris meis,] scilicet, fomitem, qui dicitur lex per similitudinem effectus oppositi: quia sicut lex inducit ad bonum faciendum, ita fomes ad peccandum: uel quia lege diuina in pœnam peccati datus est, hic fomes originaliter est appetitus sensitiuus, sed diffusiuè inuenitur in omnibus membris, quæ seruiunt ei ad peccandum. [Repugnantem legi mentis meæ,] id est legi Moysi, quæ dicitur lex mentis inquantum consonat menti uel legi naturali, quæ lex mentisdicitur: quia menti naturaliter indita est. [Et captiuantem me.] i. tanquam seruum captiuum me du cẽtem. [In lege peccati. i, fomitis, [Quæ] scilicet lex peccati, [est in mẽbris meis,] diffusiuè, ut dictum est. [infœlix] i. miser, [Ego homo, propter peccatum, quod in me inhabitat quantum ad mentem, quan do sum peccator, uel quãtum ad carnem, quando sum in gratia. [Quis me liberabit de corpore mortis huius.] i. de dominio carnis, in qua est mors. [Gratia Dei.] s. me liberabit, quia ex proprijs uiribus non possum liberari a corporis corruptione, nec ab infectione animæ quæ est per peccatum, sed solum per gratiã Dei quæ nobis datur. [Per Iesum Christum dominum nostrum, [Igitur ego ipse mente,] id est, secundum ratioñé, [Seruio legi Dei,] ei consentiens. [carne autem legi peccati,] inquantum caro mea secundum legẽ & inclinationem fomitis mouetur ad cõcupiscendum. Supra.2.

COMMENTVM
Septimi Capitis.

An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur, quanto tempore uiuit?

POsteaquam Apostolus pręcedenti capite ostendit, quod per gratiam christi liberamur a peccato, in hoc capite ostendit quod per gratiã Christi etiam liberabimur a seruitute legis, & probat conclusioné in ꝓcedenti ca. positam. s. Non estis sub lege, sed sub gratia: cuius sermone interpolauit, ut rñderet ad illã ĩterrogationẽ. Quid ergo peccabimus. qa nõ sumus sub lege? Ad ꝓpositã er go cõclusionẽ reuersus, proponit tanquã hypothesim documẽtũ dicẽs. [An ignoratis.] i. nõ est cur ignoretis, adeo. n. manifestũ est. q. d. hoc cũ sit necessariũ scire, ignorare nõ debetis? Quia si qs ignorat, q̃ sunt necessaria, ignorabit̃. Vñ subdit, cãm quare nõ ignorare debebãt, dicẽs. [Sciẽtibus n. legẽ loquor. Quilibet. n. tenetur scire legẽ, q̃ illũ tãgit, & obligat. Vñ supra dixerat. Scimus qđ q̃cunq; lex loqtur, his qui in lege sũt, loquitur. Et Theologi dicũt, ꝙ igno- 1.Co.14. Supra.3.

ignorantia eorum quæ quis scire tenetur est crassa & culpabilis, nec excusat facientem oppositum. Hæc parenthesis (scientibus legem loquor) dubiũ ingerit de qua lege loquebatur Apostolus. Quidam dicunt quod de lege naturali, eo quod Apo. scribebat Romanis promiscue conuersis ex gentilitate & iudaismo, qui omnes legem naturalem sciebant, & maxime matrimonii de qua exemplificat, a qua inductionem sumere proponebat. Aliis uidetur, quod congruentior intellectus sit de lege Moysi, quam uolebat demonstrare antiquatã fuisse. Id quod parenthesis ꝑsuadet. Et quia lex Moysi non erat nota omnibus Romanis, sed solum ex iudaismo conuersis, cum quibus Apost. rem peculiarius agebat, utpote qui zelo legis in illum errorem inciderant: Quod lex Moysi obseruanda esset cum Euangelio, quia a Deo etiam data erat, & sic non loquebatur conuersis ex gentilitate, qui contradicebant. Subiungit documentum & sententiam, quam ignorare non debebant, dicẽs: [Quia lex in homine dominatur,] id est, obligat hominem quanto tempore uiuit.
Psal. 24. scilicet homo. Quia lex data est ad dirigendum homines in via huius uitæ: secundum illud, Legem statuit ei in uia quam elegit. Ideo legis obligatio morte soluit in morte naturali hominis. sic exponit D. Chris. Expositio tñ Origenis magis uidetur congruere intentioni Apostoli, refert enim ad legem id quod Apost. dicit: Quãto tempore lex uiuit, scilicet in homine, habet vim obligatiuam. Dicitur autẽ lex uiuere & mori in homine, secundum statum hominis: Quandiu homo manet in statu, cui data est lex, tandiu lex uiuit in illo, id est obligat illum. Quanto enim tempore viuit homo in statu militari, uiuit in eo lex militaris & stipendia proportionata secundum illam legem recipit. Si uero homo legitime mutet statum militarem homo quidem uiuit, sed lex militaris in ipso mortua est, id est, non eum amplius obligat. Sic & lex matrimonij quandiu homo est in statu matrimonii, lex matrimonii in eo uiuit, & obligat illum. Si uero uxor moriatur, iam mutat statum, ideo lex matrimonii in eo mortua est, id est nõ obligat eũ ut bene cõsequenter explicat.

Nam quæ sub uiro est mulier uiuente uiro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit uir eius soluta est a lege uiri. Igitur uiuente uiro, uocabitur adultera, si fuerit cum alio uiro. Si autem mortuus fuerit vir eius liberata est a lege viri: ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.

HIc per exemplum explicatius declarat prædictam hypothesin siue documentum fundamentale, & manifestat a per signum dicens: Nam, &c. quasi dicat, dixi uobis quod obligatio legis durat uiuente homine, in statu cui data est. Nam *Gen. 3.* mulier quę sub uiro est. i. sub potestate uiri, lege diuina alligata est legi, qua tenetᷓ *Mat. 19.* conuiuere uiro & obedire ei. Vnde Christus. Quos Deus coniunxit, homo non separet. Si autem uir mulieris mortuus fuerit, mulier soluta est a lege uiri, id est, a lege matrimonii, qua obligabatur uiro. Cũ *In lib. de nupt. & concup.* enim, ut Augustinus ait, nuptię sint bona mortalium, non se extendit obligatio nuptiarũ post vitã mortalem. Et ꝑꝑ hoc in resurrectione qñ erit uita immortalis, neq; nubẽt neq; nubentur. Ex quo patet quod si aliqs vxoratus moriatur, & resurgat nõ erit uir mulieris, quæ prius fuerat eius uxor, nisi de nouo contrahat. Si autem obiiciatur illud: Acceperunt mulieres de re *Mat. 22.* surrectione mortuos suos, Dicendũ qd ibi non dr. Acceperunt mulieres de resurrectione maritos suos, sed mortuos suos. i. filios, prout mulier quædã per Heliã, & alia *Heb. 11.* per Helisæũ. aliter tamen est in sacramentis quę imprimũt characterẽ, qui est quę- *3. Re. 17.* dã consecratio animę indelebilis. Oĩs aũt *4. Re. 4.* consecratio manet quandiu manet res cõsecrata, sicut patet de cõsecratione Ecclesiæ uel altaris. Et ideo si baptizatus confirmatus, aut ordinatus moriatur, & postmodum resurgat non debet iterum eadem sacramenta accipere. Deinde Apost. manifestat quod dixerat per signũ, & primo quantum ad legẽ matrimonii, quæ durat in muliere uiuente uiro. cuius signũ est quod uocatur adultera, si fuerit cum alio uiro carnaliter commixta. Vnde Hier. Si dimiserit uir uxorem suam, & recedẽs ab eo duxerit uirum alterum, nunquid non polluta & cõtaminata est mulier illa? Cõsequenter inducit signum ostensiuum solutio-

lutionis legis matrimonii per mortem alterius coniugum, dicens [Quod si uir eius,] scilicet mulieris, [mortuus fuerit, liberata est mulier a lege uiri,] id est, qua obligabatur uiro cõuiuere. [ut non sit adultera,] si fuerit cũ alio uiro carnaliter cõmixta, maxime si ei matrimonialiter
1. Cor. 7. cõiungat. Vnde Corinthiis scribẽs, ait: Si dormierit uir ei⁹, liberata est, cui vult nubat tantũ in Domino. Ex quo patet qđ secũdæ nuptiæ, tertię, & quartæ, ac cõsequẽter sunt ƒm se licitæ, & nõ solũ ꝑ dispẽsationẽ, ut uĩ dicere D. Chrys. q. sup Matt. dicit: Quod sicut Moyses permisit libellũ repudii, ita & Apostolus secũdas nuptias. Nulla est enim ratio: Si lex matrimonialis soluitur per mortem, quare nõ liceat coniugi remanenti transire ad secunda uota? Quod autem Apost. dicit: Opor-
1. Tim. ter episcopum esse unius uxoris uirum, non ideo dicitur. quod secundæ nuptiæ sint illicitæ. Sed propter defectum significationis, quia non esset unus unius, sicut Christus est unus sponsus unius ecclesiæ: Ex præmissis apparet quod licet per adulterium soluatur matrimonium, quantum ad thorum si pars cui facta est iniuria, uelit; Nõ tamen quantũ ad vinculum: quia hic dicit quãdiu uir eius uiuit. s. superest, si fuerit cũ alio uiro. i. marito iuncta, adultera esset. Et idem dicendum esset, si uir qui iniuriam passus est, aliã duceret uxorem, adulter esset. Cum unio siue uinculum matrimonii sit respectus, qui esse nõ potest, nisi inter duo extrema, quæ sibi inuicem sunt correlatiua.

Ita & nos fratres mei mortificati estis legi per corpus Christi: ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo.

HIC cõcludit propositũ dicens: [Itaque &c. [quasi dicat, per hoc quod mortui & consepulti estis cũ Christo per baptismũ. & facti mẽbra corporis eius. ut præcedenti capite dictum est, [mortificati estis legi,] id est, lex in uobis mortua est siue non habens uim obligandi, quantum ad figuralia. [Vt iam sitis alterius.] s. christi legi subiecti. [qui ex mortuis resurrexit.] In quo & uos resurgentes nouam uitam & nouum statũ assumpsistis. Ideo non lege prioris uitę siue status teneminiobligati. Ex præmissis Apostolus intendit construere talem syllogismũ: Quicunq; uiuit in aliquo statu & ordine, quãdiu uiuit in illo, est subiectus legi illius status, & quãuis primũ statũ mutauerit, solutus est a lege illa. Sed Iudæus ante Christũ passum uiuebat i iudaismo, & obligabatur legi Moysi, quæ figura erat euangelii, & per baptismũ moritur iudaismo: ergo tũc soluitur ab illa lege Moysi. Maior probatur ex 3. cap. ubi dicitur: Scimus: quod quæcũque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur: & per similitudinẽ de lege militari & de lege matrimonii. Minor etiam manifesta est ex 6. cap. ubi dixit: Quicunq; baptizati sumus, &c. Remanet ergo conclusio uera. Consequẽter ponit utilitatẽ prædictæ liberationis, dicens: [ut fructificemus Deo.] Per hoc enim quod facti sumus mẽbra Christi in christo manentes, possumus facere fructũ boni operis ad honorem Dei, sicut palmes quãdo est in uite, potest fructũ ferre. Ioan. 15.

Cũ enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legẽ erant, operabantur in mẽbris nostris, ut fructificarent morti.

HIC ostendit quod fructus prouenieńs ex liberatione facta per Christum impediebatur, quãdo eramus sub seruitute legis, hactenus narrauit, modo probat ex differẽtia inter utrunq; statum, & quẽ prius appellauit statũ sub lege, modo nũcupat statum carnalem dicens: [cũ enim essemus in carne.] i. subditi cõcupiscẽtiis carnis hic uocat carnem, quod superius nominauerat ueterẽ hominẽ: unde infra. 8. Vos autẽ non estis in carne, sed in spiritu [Passiones]. i. affectiones peccatorum. tum quia prius causæ sunt peccatorum: tum etiã postmodum eorũ effectus: [quæ per legem erant]. s. notificatæ, uel etiam occasionaliter augmentatæ, [operabantur in membris nostris]. i. efficaces erant ad mouendum potentias & membra nostra. Vnde D. Iacobus: Vnde bella & lites nonne ex concupiscentis? & hoc [ut fructificarent morti.]i. ut facerent fru- Iac. 4.
ctam mortis, qui est, ira indignatio, tribulatio, & angustia æterna, ut dictum dist. Et D. Iacobus, Peccatum cum con- Supra. 2.
summatum fuerit, generat mortem. & Iac. 1.
supra. 5. Per unum hominem. & 6. Stipendia peccati mors.

Nunc

Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur ita ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literę.

HIC ostendit qđ pdicta fructificatio Deo siue fructus apud Deū, acquiritur ab his qui sunt liberati a seruitute legis, dicēs: [Nunc aūt soluti sumus,] scilicet p gratiā Christi, [a lege mortis,] id est a seruitute legis Moysi, q̄ dr lex mortis, uel qa cōdēnabat ad mortē corporalem. Vnde Apostolus Irritā qs faciens legem
Heb. 10. Moysi, absq; ulla miseratione, duob⁹ uel tribus testibus moritur. uel potius dr lex mortis, quia per occasionem spiritualiter occidebat eo q̧ pcepta daret & uirtutem implēdi nō tribueret. [In qua detinebamur,] scilicet, quasi serui sub lege. Vnde Galatis scribens, ait: Prius aūt quā adueni
Gal. 3. ret fides, sub lege custodiebamur. [Sed nunc,] ita, scilicet, [Soluti sumus ut seruiamus in nouitate spiritus,] i. in spiritu renouati per gratiā Christi, per quā, ut di
Ezec. 36. cit Ezechiel, pmissū est nobis cor nouū, & spiritus nouus. Dabo, inquit, cor nouū & spiritū nouū in medio uestri. [Nō i uetustate literæ,] id est, nō ſm ueterē legem, uel non in uetustate peccati, quā litera legis auferre non potuit. Vnde Psal. 6. Inueterani inter omnes inimicos meos.

SECVNDA PARS VII. capitis.

Quid ergo dicemus? Lex peccatum est.

IN hac secūda huius septimi capitis parte Apostol. ostēdit q̧ p gratiā christi liberamur a seruitute legis, & pueniēdo obiectionem & incōueniēs, pmittit quādā interrogationē. Pseudo. n. Apo. poterāt illū criminari ex hoc q̧ dixerat: legē irā operari, & legē subintrasse, ut abundaret delictū, & legē cōstituisse seruos peccati, & legem cōcitasse passione peccatorū, &c. Quinimo & Manichæi ex hac Diui Pauli (ut eis uidebatur) uituperatione & proscriptione legis, suā fulciebāt blasphemiā, quod lex uetus mala fuisset. Cū tn̄ a Deo fuisset edita, & a sanctis patribus suscepta & diligēter culta, iō ipsemet Apost. secū expostulat dicēs: [Quid ergo dicemus,] idest, Quid ex pdictis colligemus & inferemus, nūquid intēdimus dicere, aut aliquis pōt ex dictis meis īferre, q̧ lex peccatū sit. i. peccatū doceat? Si-
Hier. 10. cut leges populorū dicit Hieremias esse vanas, q docēt uanitatē, uel dicāt lex peccatū eo q̧ ille, q talē legē dedit, peccauit talē legē ferēdo. Hæc. n. duo se inuicē consequūtur. Quia si lex peccatū docet. legis lator ferēdo peccat, & dign⁹ ē maledictione. Vnde Esaias: Væ q cōdunt leges ini-
Esa. 10. quas. Vr aūt quod lex peccatū doceat, si passiones peccatorum sunt per legem, & si lex ducit ad mortem.

Absit: sed peccatum non cognoui, nisi per legem.

HIc respondet interrogationi & obiectioni quæ posset fieri excludendo oēs rōnes, quibus aliqua potest impingi macula culpæ legi, uel legislatori Deo, uel eius cultoribus dicens: Absit. Est rńsio ad qōnem, cuius affirmatio usq; adeo absurda est, ut potius abominatione digna sit, & detestatione q̄ respōso, ad cuius intelligētiā sciendū est, qđ si lex per se & directe causaret passiones peccatorū & mortē, sequeretur quod lex esset peccatū, altero duorū modorum pdictorum. Non autem si lex duntaxat sit occasio peccati & mortis. Verum lex de se & directe non erat causa huiusmodi passionum & mortis, neq; peccatum docet, aut ad mortem ducit: Lex enim Domini, ut Dauid ait, immaculata est conuertens animas. Si
Psal. 18. enim, vt Salomon in persona Dei ait, Per
Prou. 8. me reges regnant, & legum conditores iusta decernūt: multo magis Deus iustas leges condidit. Non ergo dicimus, quod lex peccatum sit. Sed quod lex per se & directe habet notificare peccatum, & non auferre. Vnde dicit, peccatum non
Supra 4. cognoui nisi per legem, & supra dixit: Per legem enim cognitio peccati. Et si in lege naturali hoc intelligatur, manifestum est: quia per legem naturalem ho-
Eccl. 17. mo iudicat bonum & malum, secundum illud:

illud: Sensu impleuit corda illorum, & bona & mala ostendit eis. uerum Apo. hic loquitur de lege ueteri, quam significauit per uetustatem literæ. Ideo dicēdū quod absq; lege ueteri, poterat quidem peccatum agnosci, secundum quod habet rationem in honesti. i. contra rationē existens. Non autem secūdum qđ importat offensam diuinam a Deo puniendam, quia per legem diuinitus datam manifestatur homini quod Deo displicent peccata hominum, ex hoc quod ea prohibet & mandat ea puniri, ut fusius dictū est supra. 3. cap.

Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.

Exod. 20 HIc probat quod peccatū non cognoscitur nisi per legē, d. Nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum offensum Dei & ab eo punibile, nisi lex diceret: Non concupisces. In lege enim duplicem cōcupiscentiam inuenimus specialiter prohibitam, uidelicet concupiscentiam illecebræ qua uxor proximi uiolatur, & auaritiæ, qua res proximi furto aut rapina aufertur, eo ꝙ concupiscentia in his duobus peccatis habet quandam specialem commotionem ex maiori delectatione prodeuntem, quanuis etiam omnes inordinatę concupiscentiæ, siue desi-

Eccl. 18. deria illicita sint prohibita. Vnde Sapiēs:

Supra. 6. Post concupiscentias tuas non eas. Et Apost. pręcedenti capite, Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis cōcupiscentiis eius. Et inter huiusmodi concupiscentias, talis uidetur esse ordo, quod concupiscentia siue appetitus & desiderium proprię excellentiæ primatum tenet ex parte auersionis, ab incō-

Eccl. 10. mutabili bono. Vnde Sapiens: Initiū omnis peccati superbia. Sed ex parte conuersionis ad commutabile bonum concupiscentia boni utilis maxime pecuniarum, quibus obediunt omnia, præstantq; omnibus uitiis fomentum, quæ dicitur concupiscentia oculorum, primatum tenet.

1. Ti. 6. Vnde & Apost. dicit: radix omnium malorum cupiditas, concupiscentia uero cibi & potus, uindictæ & aliorum peccatorum non habent tantam emphasin, neq; commotionem, & absque concupiscentia propriæ excellentię & boni vtilis, siue

Aug. 9. pecuniarū, frigent. Eam ob rem D. Aug. concupiscentiam dicit esse generale peccatum: ait enim bona lex quæ dum concupiscentiam prohibet, omnia mala prohibet. Exemplificat autem potius de concupiscentia, quam de homicidio, aut aliis peccatis: Quia forsan Gentes credebāt in sola cogitatione, quæ nisi in opus prodeat nullum dat damnum alteri, nullam subesse rationem peccati quanuis enim aliquando ratio peccati in cogitatione fuisset lumine naturali cognita, ut est contra rationem honesti, in illo tamen seculo, quo lex Moysi data fuit, obfuscata & pene obliterata erat lex naturæ. Et quia homo etiam qui solum uidet quæ foris patent, concupiscentiam interiorem non prohibet, ideo ne putarent in solis cogitationibus non esse peccatum, Aposto. de concupiscentia exemplum ponit, ad mentem reducens quæ Christus dixit: Si quis uiderit mulierem, ad concupiscendum eam, Mat. 5.

iam mœchatus est in corde suo. Et de corde exeunt cogitationes malę, &c. Mat. 15.

Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.

HIC ostendit quid ex lege Moysi occasionaliter sequutum fuerit, scilicet omnis concupiscentia. Ad cuius intelligentiam uidendum est, pro quo accipit hic Apostolus peccatum quod dicit per mandatum fuisse operatum omnem concupiscentiam. Aliqui dicunt quod pro diabolo, qui est initiū & causa omnium peccatorum, qui traxit secum tertiā partem Apo. 12.

stellarum, qui seduxit Euam, & per eam, Adam, qui & mouet appetitum sensitiuū ad concupiscendū, obquā causam Diuus Ioannes dicit: Qui facit peccatum, ex diabolo est: quia ut Christus ait: Homicida Ioan. 3.

erat ab initio. Verum quia Apostolus nullam antea de diabolo fecerat mētionem, Ioan. 8.

aliis uidet̄ quod quodcūq; peccatum apprehensum, prout est in cogitatione, operatur concupiscentiam suipsius: ſm illud, Vnusquisq; tentatur a cōcupiscentia sua abstractus & illectus: Deinde concupiscē- Iaco. 1.

tia cum conceperit, parit peccatū, &c. Sed melius dicēdum quod accipit peccatum pro fomite peccati originalis, de quo supra 5. dixerat: peccatū per unum hoiem in hunc mundū intrauit, & per peccatum

mors,

mors, &c. Fomes enim, ut ibi dictum est nihil aliud est quam appetitus sensitiuus, destitutus iustitia originali, qui suapte natura inclinat ad prosequendum suauia & delectabilia, sibi, etiam si sint contra dictamen recte rationis, quem Apostolus hic uocat peccatum: uel quia processit a peccato originali, uel qa inclinat ad peccandum: Hæc potentia appetitiua sic, ut dictum est, destituta operatur omnem concupiscentiam, id est, omnes prauas & ĩordinatas affectiones furti, adulterii, homicidii, & omnes cõcupiscentiæ gradus, prout inchoatur, in cogitatione, protrahitur ad delectationem, deinde ad consensum & opus. Sed ad hæc operandum sumit occasionem ex lege siue ex legis mandato, non quod lex uel mandatum sit instrumentum aut medium directum ad concupiscendum, sed uidetur appetitui sensitiuo destituto, ut quoddam contrarium impediẽs eum a delectabilib᷑, ideo nititur depellere. Vnde dicit, Occasione accepta, quia adueniente mandato, additur ratio prçuaricationis: vbi enim non est lex, nec præuaricatio: uel quia crescit desiderium peccati prohibiti, ut dictum est supra in interpretatione illius sententiæ: lex subintrauit, ut abundaret delictũ. Et est notandum quod non dicit occasione data, sed accepta. Quia si lex daret occasionem operandi omnem concupiscentiam, esset mala: Ille enim qui dat occasionem peccandi, scandalizat, & per consequens peccat: secundum illud, Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed ét qui consentiunt facientibus. Ille autem dicitur dare occasionem peccati siue scandalizare, quando facit uel proponit aliquod opus minus rectũ, unde proximus ruit in peccatum, ut puta si quis loca inhonesta frequentaret. unde infra. 14. dicit. Hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri uel scandalum. At si quis rectũ opus faciat puta det eleemosynam, accedat ad templum, ut oret, & alius scandalizatur, ille non dat occasionẽ scãdali, nec peccat, sed alius accipit occasionẽ, & scãdalizatur & peccat. Cum ergo lex aliquid rectum proponat, & peccatũ prohibeat, occasionem peccandi non dat, sed homo occasionem peccãdi ex lege contra legis intentionem accepit. Et ideo propter hoc non sequitur quod lex peccatum sit, uel quod ex lege peccatum proueniat, sed magis quod peccatum sit ex parte hominis qui contra legis intentionem agit. Sic ét intelligendum est de passionibus peccatorum, quæ pertinẽt ad concupiscentiam peccati, quod non sunt per legem, quasi lex illas operetur uel ad eas inducat. Sed appetitus sensitiuus, qui hic peccatum dicitur, eas operaĩ occasione accepta ex lege. Et eadem occasione dicitur lex mortis, non quod lex mortem operetur: sed q a peccatum facit opera quę ducũt ad mortem occasione accepta ex lege.

Supra 4. (left margin)

Sine lege enim peccatum mortuum erat, Ego autẽ uiuebam sine lege aliquando.

HIC manifestat quomodo peccatum per mandatum operatur omnẽ concupiscentiam. Et primo describit statum ante legem, dicens: Sine lege. n. &c. q. d. peccatum ante legem mortuum erat, non quidem sic quod peccatum non esset: qa, ut dictum est, Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit ante legem, sed fuit mortuum, quantum ad cognitionem hominis, qui quædam in lege prohibita nesciebat esse peccata, ut offensiua Dei, puta interiorem concupiscentiã vel etiam erat mortuum quantum ad efficaciam operandi, per comparationem ad id quod postea fuit. non enim habet tantam uirtutem operandi ante legem, quia ubi non est lex, nec præuaricatio: tũc enim non poterat accipere occasionem operandi omnem cõcupiscentiam, quam data lege accepit. Talis ergo erat status ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis esset quantum ad hominem subiungit dicens: Ego autem uiuebam sine lege aliquando. Non loquitur in persona propria, cum ipse non fuerit ante legem, sed in persona hominis destituti, uel eorum qui fuerunt ante legem, & post legem, quod dupliciter intelligi potest. Vno modo quantum ad hoc quod homini uidebatur ex seipso. Ex eo enim quod ignorabat peccatum esse arbitrabatur se uiuere, & mortuus erat. Vnde D. Ioann. dicit peccatori: Nomẽ habes quod uiuas, & mortuus es. uel hoc dicitur per comparationem ad mortem, quæ consecuta

Supra 5. (right margin)

Apoc. 3. (right margin)

cuta est occasione legis. Dicuntur enim minus peccantes uiuere. In comparatione ad eos amplius & abundantius peccant. Vel secundum Origenem intelligitur de lege naturali, quãtum ad usum, & refert ad singulos mortalium, qui ante usum rationis sunt sine lege quæ obliget.

Sed cum uenisset mandatum, peccatum reuixit, Ego autem mortuus sum.

Hic describit statum sub lege dicens: Sed cum, &c. quasi dicat, Cum data fuisset lex per Moysen, peccatum reuixit, quantũ ad cognitionem hominis, qui incœpit cognoscere peccatum esse, quod prius non cognoscebat esse peccatum. Vnde Hiere. 31. Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum, confusus sum, & erubui. Et signanter dicit, reuixit, Quia in paradiso homo habuerat plenam notitiã speculatiuam de peccato, quæ notitia per peccatum mortua fuit, & per legem reuixit. Vel reuixit quantum ad uirtutem siue efficaciam, quia data lege augmentata est uirtus peccati, siue appetitus sensibilis, q; ex lege sumpsit occasionem peccandi, ut dictum est. Eam ob rem Apostolus dicit legem esse uirtutem peccati. Deinde describit statum hominis sub lege, cũ dicit: Ego autem mortuus sum, quod intelligi potest dupliciter: primo quantum ad cognitionem, ut sit sensus, sum, id est cognoui me mortuum siue peccatorem, & morte dignum. Alio modo, ut sit comparatio ad priorem statum, ut sit sensus mortuus sum, id est magis morti obligatus sum, quam ante, propter peccata occasione ex lege accepta commissa: unde aliqualiter secundum hunc sensum ueritatem continet, quod dictum est Moysi & Aaron: Vos interfecistis populum Domini. [Et inuentum est mihi mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse ad mortem.] Ex comparatione utriusque status, concludit hic euẽtum legis dicens: [Et inuentum est] secũdum prædicta; [Mandatum quod erat ad uitam] ex intentione mandantis & deuotione obedientis. Vnde per Ezech. dominus: Dedi eis præcepta bona & iudicia, quę faciens homo uiuet in eis. Hoc inqt mandatum uitale, per peccatum, id est, p malam inclinationem fomitis, quæ in me erat, factum est ad mortem, id est, mortis æternæ condemnationem. alludit ad id qđ dicit Iob 20. Panis eius in utero eius uertetur in fel aspidum intrinsecus. [Nã peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit,] Resumit hic causam, quasi manifestam per euentum præmissum, dicens. [Nam peccatum, &c.] q. d. Hoc ideo contingit quod mandatum, quod erat ad uitam, fuerit mihi ad mortem. Quia peccatum, id est fomes peccati siue appetitus sẽsitiuus occasione accepta per mandatum, seduxit me, per concupiscentiam, quam in me operatus est, eo modo loquendi quo Daniel dixit illi inueterato: Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum. Et p illud, scilicet mãdatum occasionaliter occidit me, & alios qui illius inclinationi contra legem consentiunt. [Itaq; lex quidẽ sancta, & mandatum sanctum, & iustũ, & bonum.] Concludit hic propositum intentum, uidelicet quod lex non solum, non sit peccatum, sed ulterius quod sit bona, tanquam faciens cognoscere peccatũ, & prohibens ipsum. Et primo concludit quantum ad totam legem, dicẽs: [Itaque &c.] q. d. Ex præmissis patet quod lex quidem est sancta, id est, munda & immaculata. Vnde Dauid ait: Lex Domini immaculata conuertens animas. & Apost. Scimus quia bona est lex. Secundo quantũ ad particularia legis pcepta, quæ ut dictũ est, cõtinet tria. s. cæremonialia, iudicialia, & moralia. Quantũ ad cæremonialia dicit, [Et mandatum,] s. legis cęremonialę [sanctũ est.] homines ad sanctitatẽ, & cultũ Dei ordinãs. vnde Dominus ait: Sancti estote, quoniã ego sanctus sum. Quantum ad iudicialia dicit [iustũ.] i. verũ & rectũ. Vnde Dauid: Iudicia Dñi uera iustificata: &c. Quantũ ad moralia uero dicit [& bonũ,] i. honestum. Vnde Psal. Bonum mihi lex oris super milia auri & argenti: quia tamen omnia præcepta ordinãt eos ad Deũ, ideo totam legem sanctam nominauit.

Quod ergo bonũ est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum ut appareat peccatum per bonum operatum est mihi mortem, ut fiat supra su modum peccans peccatum per mandatum.

Proponit hic accidentalem legis effectũ, per modum interrogationis dicẽs [Quod ergo, &c.] quasi d. Nunquid lex

Margin notes: Hiere. 31 · 1. Co. 15. · Num. 16. · Ezec. 20 · Deu. 13 · Psal. 18. · 1. Ti. 1 · Leui. 20. · Psal. 18. · Ps. 118. · Mat. 7.

stituto sensualitate siue portione inferiori qui potest dicere. Ego carnalis sum, id est, a carne impugnor, uenundatus sub peccato, scilicet originali: quia propter primum peccatum Adæ, quod dicitur originale, natura humana sic destituta est, quod inferior portio siue sensualitas contra spiritum cœpit aduersari. Ex præmissis apparet quod duplex est portio in homine, scilicet superior & inferior. Cum enim homo sit cõpositus ex anima & corpore. Et anima illius sit rationalis, & spiritualis, sequitur quod habet duplices potentias: quasdam quæ se tenent ex parte corporis, & quæ habent organum corporeum in quo subiectiuantur, ut sunt quinque sẽsus exteriores, quatuor interores, appetitus concupiscibilis & irascibilis, & potentia s̃m locũ motiua. Aggregatum ex illis potentiis dr̃ portio inferior, & sẽsualitas, q̃ fuit in Chr̃o passibilis: & iõ s̃m eã Chr̃s fuit uiator, licet nullo prędictorũ modorum diceretur carnalis: quia utranque carnalitas ex peccato (qđ nullo modo fuit in Christo) processit. Portio uero superior dicitur aggregatum ex potentiis animæ nõ alligatis organo corporeo, quæ sunt spirituales, prout sunt intellectus & uoluntas: & secundum has Christus erat impassibilis, & comprehensor: quia clarissime uidebat diuinã essentiam, cui in persona filij hypostatice coniũctus erat. Nos autem hic secundum utranque sumus uiatores. Portio tamen superior, scilicet intellectus & uoluntas, habet imperare inferiori, quę dicitur sensualitas. At cum hoc sit & resistitur sensualitati, homo dicitur spiritualis. Cum uerò sensualitas, quæ est inferior portio, dominatur superiori, & trahit eam ad desidetia sua, homo dicitur carnalis. Non est tamen idẽ dicere portio superior, & inferior: quod ratio superior & inferior: Quia ratio siue superior, siue inferior est pars portionis superioris, & nihil aliud est quam intellectus. Qui cũ syllogisat ex causis superioribus, & æternis, dicitur ratio superior, ꝓut uero syllogisat ex causis inferioribus uel effectibus, dicitur rõ inferior.

Quod enim operor non intelligo.

PRobat hic quod homo carnalis sit uenundatus sub peccato, & deceptus a peccato, id est, fomite, uel etiam a peccato actuali, uel diabolo. & sumit probationem ex infirmitate hominis, quæ est manifesta ex hoc quod operatur illud quod non intelligit. Illi enim qui operantur quod non intelligunt, & ducuntur in malum, quod ignorant, quantum ad hoc apparent decepti & captiui, Sic est de homine carnali. Igitur. Et potest exponi tam de homine destituto & peccatore, quam de homine, iusto, & in gratia existente. Peccator enim suggestione dæmonis uel passione, aut inclinatione peruersi habitus seductus, peccando operatur quod non intelligit: qa operatur in particulari, qđ scit non esse operandum in uniuersali, & sic operatur cõtra scientiam suam qua scit uoluntatem domini sui, quam, non implet. & ideo, ut christus ait. Seruus sciens uoluntatem domini. & non faciens, plagis uapulabit multis. Et secundum hoc exponitur quod operor non intelligo, id est, peccata quæ facio nõ cognosco, nec considero finem & malũ ad quod me ducunt. Quia, ut D. Dion. ait, Nemo intendens malum operatur. Iustus etiam in gratia constitutus in motibus primo primis, iudicium rationis præuenientib⁹ operatur quod non intelligit, cum motus illi pręueniant intellectum, & cum sins corporales non possunt in instanti reprimi. Non tamen operatur mente consentiendo. Et secundũ hoc exponitur, Quod operor non intelligo, id est, non approbo Luc. 12.

Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.

HIC probat præcedentem propositionem, scilicet quod non intelligat quod operatur dupliciter per diuisionem & per effectum: primo per diuisioné eius, quod dixit. Quod operor. sub quo duo cõtinentur, s. agere bonum, & agere malum. ad quod peccatum omissionis reducitur Per effectum autẽ ex hoc quod dixit, non intelligo. Quia cũ intellectus moueat uoluntatẽ per modũ obiecti, eo q᷑ uoluntas est de se cæca, & nihil pōt uelle, nisi ab intellectu dirigatur: uelle est quodãmodo effectus eius, qđ est intelligere. unde si non intelligo. uideor ab extrinseco agi & du-

ci,prout seruus uenundatus dicit ergo primo quantum ad omissionem. [Nō.n. qđ uolo bonum hoc ago,] & sic omittit. Hæc uerba prout & præcedentia possunt intelligi & exponi tam de peccatore, quam in gratia constituto Verumtamen ad clariorem intelligentiā sciendum est primo quod duplex est actio, videlicet completa & incōpleta. Incōpleta dicitur quæ solū est interior & exterior, opere nō exercetur. completa uero quando actio interior in actum prosilit exteriorē. Secundo aduertendum est quod uoluntas ēt est duplex s. completa, quā Neoterici uocant efficacem: & incompleta siue inefficax : uoluntatis completa & efficax est, quæ seclusō impedimento exit in actum: & sic aliqua actio dr incompleta ex parte actionis, quę est completa ex parte uoluntatis: ut cū quis vult dare eleemosynā, putās se hēre pecunias ī marsupio, occurret pauper mittit manū ad marsupium, & inuenit pecunias deprædatas. est tn taliter dispositus quod daret si haberet. Illa uoluntas est efficax, licet non det eleemosynā propter impedimentū, & sic actio est completa ex parte uoluntatis, & non ex parte operationis: quia pauper non recipit. His suppositis exponēdo hæc uerba de homine peccatore, potest dicere: Non.n. quod uolo bonum, uoluntate incōpleta & inefficaci, siue in uniuersali, Nō ago exterius actione completa, & in particulari, insurgentibus passionibus. Scio in uniuersali dandam esse eleemosynam extreme indigenti, & elicio uoluntatem dandi. Occurrit extreme indigens, insurgit passio auaritiæ, & ab illa seductus non do eleemosynam, & sic non ago bonum quod uolebā prius in uniuersali: Intelligi & etiam exponi potest de homine iusto, qui potest dicere, ego per Dei gratiam iustificatus nō quod uolo bonum, hoc ago: quia uellem cū quiete & tranquillitate animi semper Deo deseruire, & non facio, distractionibus & passionibus insurgentibus ex fomite siue concupiscentia peccati originalis impedientibus. Quo ad commissionem uero & malum dicit: [Sed quod odi malū hoc facio.] Quod si intelligatur de homine peccatore, debet exponi de odio incompleto in uniuersali, & de actione completa in particulari, ut sit sensus: Ego odi malum adulterii, & nollē esse adulter in vniuersali, id est, tamen passionibus insurgentibus in particulari hoc ago & perficio. Si añt intelligatur de homine iusto, debet intelligi de actione imperfecta, quæ consistit in sola concupiscentia præueniēte iudiciū rationis, & de pfecto odio. de quo Psalmista: perfecto odio oderā illos. *Ps. 138.* & secundū hoc sensus Apost. talis est: Ego iustus malū qđ odi facio, id est, illos motus cōcupiscentiæ primo primos, quos deliberatē & perfecte habere nollē, habeo. Et quia Lutherani & Neotherici hæretici ex peruerso huius copulatiuę intellectu, negant liberum hominis arbitrium, maxime in homine peccatore, dicentes ipsum esse claudum & non posse nisi claudicare & male agere: & sic in omni opere quantumcunque bono etiam dando eleemosynam & honorando parētes peccare, qđ est hæreticum & absurdissimum. Ideo hoc loco materiam liberi arbitrii duxi inquirendam. Ad cuius euidentiam sciendum est quod naturale & liberum in hoc differunt: quod naturale est determinatum ad unum, sic quod non potest tendere nisi in unum, & non ad plura opposita: prout lapis qui est naturaliter determinatus ad locum deorsum, & ignis ad locū sursum: & sic nec lapis ascendere, neque ignis descendere potest, neque lapis, non descendere, neque ignis non ascendere. Ideo lapis nō libere sed naturaliter siue necessario descendit: & ignis etiam nō libere, sed naturaliter & necessario ascendit. Liberum autem dicitur quod non est determinatum ad unum, sed est indeterminatum & indifferens, potens se habere ad plura etiam opposita, & sic potest agere & non agere: agere hoc uel eius oppositum. Et omnia quæ huiusmodi sunt & possunt se determinare seipsa. sunt intellectualia & libera. Et sic Deus est maxime liber, quamuis peccare non possit: quia habet liberum arbitrium perfectissimum, immutabile & indefectibile: Quia, ut dicit Anselmus, Posse peccare non est liberum arbitrium, nec pars liberi arbitrii. sed potius defectus perfectionis liberi arbitrii, & signum eius. Et quia Angeli sunt intellectuales creaturæ habent

12 q. 13 arti. 4. ad 1.

Ansel.

habent ex natura sua liberum arbitrium uertibile ante electionem, post electionē uerò adhuc habent liberum arbitriū, sed non uertibile ad bonum & ad malū. Angeli enim boni, qui completa electione elegerunt bonum, habent liberum arbitriū firmatum in bonum: sic quod ad plura & diuersa bona sunt indifferentes, & ad malum determinari non possunt, nec peccare: & opposito modo mali. Cum autem homo sit intellectualis, necesse est dicere qđ ex natura sua, & in puris naturalibus est liberi arbitrij: eius tamen arbitrium est medium inter liberum arbitrium Dei & Angelorum: Quia liberum arbitrium Dei est inuertibile & indefectibile: arbitrium uero Angelorum est uertibile ad bonum & malum ante completam electionem, & non post: arbitrium autem hominis est uertibile ante electioné & post ad bonum & ad malū, quandiu est in uia, siue usque ad mortem, in qua firmatur in bono uel in malo secūdum merita uel demerita, prout in Angelis in completa

Damas. electione. Vnde Damascenus dicit quod fecit in Angelis casus, facit in hominibus mors: & Iuristæ dicūt quod uoluntas hominis usque ad mortem est deambulatoria, id est, mutabilis, & mutare potest testamentum, quod morte confirmatur, ut habetur in cap. Cum Marte. extra de cele-

Eccle. 11. bratio. miss. Et Sapiēs, Vbi ceciderit lignū siue ad Austrū, siue ad Aquiloné, ibi erit. comparat n. hominem arbori, quæ quandiu plantata est, potest inclinari ad opposita per uentos contrarios. Sed si semel ceciderit, ibi manet. Sic homo quandiu uiuit uita mortali, inclinari & mutari potest ad bonum & ad malum, sed postquam ceciderit per mortem, ibi manet. Si ceciderit ad austrum id est, in amore & charitate Dei, quæ per austrum significatur, ibi semper erit, scilicet firmatus in bono. Si uero ad Aquiloné, id est, in statu peccati mortalis, ét ibi semper erit. s. firmatus in malū.

Hominem autem etiā in peccato mortali existentem in hac mortali uita habere liberum arbitrium triplici uia probari potest, scilicet experientia, ratione, & sacræ scripturæ authoritatibus ac ecclesiæ catholicæ determinationibus, prout deductum est supra 1. cap. interpretando illud propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui. Reliquum ergo nunc est dissoluere & enucleare maxime hunc locum, quem Lutherani habent pro basi & fundamento inexpugnabili, licet nihil penitus ad eorum intentionem faciat. Quia, ut diximus, si Apostol. intelligatur loqui de homine peccatore, manifestum est ipsum non loqui de uolitione & odio perfectis & in particulari, sed de uolitione & odio incompletis & in uniuersali, ut sit sensus quod uolo bonum in uniuersali non ago perfecte in particulari, passionibus insurgentibus, non cogentibus, sed allicientibus. Nam, ut dixit dominus Cain: *Gene. 4.* subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. & eodé modo de odio, Qđ odi malum in uniuersali incompleto & inefficaci nolitione, hoc facio in particu- *Iac. 2.* lari, insurgētibus passionibus cōcupiscentię allicientibus, & non necessitantibus, ut dictum est. Ad hoc autem quod obijciunt ex 8. huius epistolæ cap. Quicun- *Sap. 8.* que spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Dicendum quod cum Deus disponat omnia suauiter, id est, naturalia mouet naturaliter, & libera libere. Ideo non sic aguntur filij Dei quin libere concurrant. Ad illud Christi: Omnis qui facit peccatum, *Ioan. 8.* seruus est peccati. dictum est supra 6. cap. exponendo illud: Gratias autem Deo qđ serui fuistis peccati, qđ seruitus peccati non tollit omnino libertatem quia non necessitat, licet inclinet & difficultatem præstet. Omnibus autem aliis authoritatibus quæ adduci possunt, satisfacit similitudo data supra cap. 1. de infirmo cum distinctionibus sequentibus eam. s. complete, perfecte, & incomplete, atque imperfecte, & in his quæ facilia sunt, & non habét resistentiam. Item quod bona nostra sunt principaliter à Deo, non totaliter. Vide amplius infra hoc eodé capite super uerbo, Nunc autem.

Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi quoniam bona est.

Concludit hic ex præmissa dispositione quod lex sit bona, dicens: Si autem, &c. quasi dicat, Si facio quod nolo, ex hoc ipso quod nolo in uniuersali malum quod lex prohibet, consentio legi, id est, uoluntas mea est concors legi, quæ

hoc prohibet quod ego nolo. & ideo consentio legi quod bona est. Manifestum.n. quod inclinatio hominis secundum rationem est ad uolendum bonum, & nolendum siue fugiendum malum, secundum naturam uel gratiam: & utraque inclinatio est bona. Vnde sequitur quod lex quæ huic inclinationi consentit & fauet, præcipiendo bonum, & prohibendo malum, eadem ratione sit bona. Ideo Salomon: Donum bonum tribuam uobis, legem meam ne derelinquatis. Prou. 4.

Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

PRobat hic quod dixerat de conditione hominis, scilicet quod sit carnalis venundatus sub peccato, & quasi aliqualiter seruus: apparet ex hoc quod ipse non agit, sed agitur à peccato. Ille.n. liber dicitur, qui est dominus, & per seipsum agit & non agitur, neque ducitur ab alio. Ideo dicit, [Nunc autem,] quasi dicat. Dictum est quod per intellectum & uoluntatem, id est, secundum portionem superiorem, consentio legi quòd bona est. Nũc autem dum contra legem facio, iam secundum eandem portionem & rationem non operor illud quod facio contra legem, sed qđ inhabitat in me peccatum. Et hoc quidé manifestum est in homine in gratia constituto, quo ad motus concupiscentiæ primo primos, qui præueniunt iudicium rationis, quod portio superior, cum præueniatur ab illis, non operatur illos, sed fomes, id est, appetitus sensitiuus, qui inhabitat, elicit, & operatur illos. Illud enim dicitur homo operari, quod per rationem [per quam dicitur homo] operatur. Ideo motus concupiscentiæ, qui non sunt imperati a ratione, sed a fomite, non operatur homo, sed fomes peccati, quod hic ab Apostolo uocatur peccatũ qđ inhabitat.

Ex hoc loco perperam intellecto, multi hęretici sumpserunt occasionem erroris. Aliqui quod semper simus in peccato & in ira Dei, etiam si simus iustissimi, sed Deus non imputat, ut supra 4. cap. recitauimus & improbauimus, exponendo illud Dauidis ab Apostolo allegatum: Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum. Alij uero Manichæorum errorem renouantes, dixerunt quod nos nihil operamur, sed merè passiuè nos habemus, attribuẽtes Deo tanquam primo principio bono, omnes operationes bonas. Et diabolo tanquam primo principio malo, oẽs operationes malas. Isti non egent improbatione, cum euidens sit in lumine naturali, & naturali ratione demonstrari possit: unum tantum esse primum principiũ omnium rerum. Neoterici uero hæretici præmissis peiores, non uerentur dicere non solum merè passiue nos habere in operationibus nostris, sed etiã omnes operationes tam bonas quàm malas a Deo esse, ita ut non magis sit opus Dei conuersio Diui Pauli, quam perditio Iudæ. Horum blasphemus error & hæresis, non solum ratione naturali, sed etiam plurimis sacræ scripturæ testimonijs reprobatur. Manifestum est enim potentias a Deo esse datas animalibus ad operandum operationes proprias, propter quas dicuntur & ipsa animalia operari, uegetare, generare, uidere, audire, comedere, moueri, & sic de alijs. Nec dicimus Deum portare bladum ad molendinum, nec ipsum moueri, cum asinus bladum portat & mouetur, licet effectiue concurrat ad motum & delationem. Et si asinus in illa delatione nihil operaretur, frustra esset ei data illa uis motiua, quod est absurdum, cum Deus & natura nihil faciant frustra. Est etiam hic error oppositus ei quod scribitur apud Marcum ult. Illi autem profecti prædicauerunt ubiq; Domino cooperante, &c. Si Deus cooperabatur, sequitur qđ etiam Apostoli operabantur est. etiã contra illud D. Ioan. in tertia Epistola. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, sicut cooperatores ueritatis. Et contra illud Apost. Gratia Dei in me uacua non fuit, sed abundantius omnibus illis laboraui, non ego (scilicet solus) sed gratia Dei mecũ. Aduersatur etiam illi quod dicit Aposto. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem suum. Præterea si nos nihil operaremur, quomodo dixisset Christus Pilato: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Et D. Io. de Caipha loquens scribit: Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, &c. Ergo poterat aliquid a semetipso dicere: Insuper Apostolus

Arist. 8. physi. — 1. Co. 15 — 1. Cor. 3 — Ioan. 18 — Ioan. 11

Apostolus suprà. 2. dixit, Gentes quæ legẽ nõ habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt. Non abs re ergo hic error condemnatus fuit in Concilio Tridentino, Sessione 6. canone 4. ubi dicitur: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium a Deo motum nihil cooperari, assentiendo Deo excitãti atque uocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam, se disponat ac præparet, neque posse dissentire si uelit, sed uelut inanime quoddam nihil omnino agere mereque passiue se habere, Anathema sit. Et canone sexto dicitur: Si quis dixerit non esse in potestate hominis uias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona Deũ operari non permissiue solum, sed etiam proprie & per se, ut sit eius propriũ opus non minus perditio Iudæ quã uocatio Pauli, Anathema sit. Nec obstat id quod dicit Esaias 26. cap. Omnia opera nostra operatus in nobis Domine. Nec illud Apostoli Philippen. secundo: Deus est qui operatur in uobis uelle & pficere, quia uterque intelligit de operibus bonis. Nam ut dicit Oseas 13. cap. Perditio tua ex te Israel tantum in me auxiliũ tuum. uel si intelligatur de malis, debet intelligi secundum substantiam operis, & non quantum ad deformitatem. & de bonis principaliter. Et id quod Apostolus hic dicit, Iam non ego operor, sed quod inhabitat in me, nullo modo fauet: quia proprie intelligitur de homine iusto, ut supra expositum est, cum actiones sunt suppositorum & non potentiis. unde manifestum est. hominem iustum illos motus primo primos per appetitum sensitiuum operari, sed non libere, & inquantum rationalis, cum præueniant deliberationem rationis, a qua dicitur homo: sed operatur illos inquantũ animal. et hoc bene innuit Apostolus cũ ait: Si quod uolo, ut ratione utens facio ut animal: Iam non facio ut homo, sed qđ inhabitat in me peccatum, id est, ex inclinatione fomitis siue appetitus sensitiui. Si uero loquamur de homine peccatore, nõ potest proprie intelligi: quia id quod homo peccator non vult in uniuersali malũ consideratis omnibus circunstantiis, uolẽdo illud malum in particulari, ratio eius peccato consentit, & ideo ipsemet operatur. Vnde Diuus Augustinus ait: Multum fallitur homo qui consentiens est cõcupiscentiæ carnis suæ, & quod illa desiderat. decernens facere & statuens putat sibi adhuc esse dicendum. Non ego operor illud, cum Oseas dicat: Perditio tua ex te Israel, tantum modo in me auxilium tuũ. *Oseæ 13.* Potest tamen improprie exponi de homine peccatore. Actio enim attribuitur principali agenti, quod secundum proprietatem suam mouet: non autem mouenti quod agit uel mouet secundum proprietatem alterius a quo mouetur. Manifestũ est autem quod ratio hominis secundum illud quod est sibi proprium, non inclinatur ad malum, sed solum secundum quod mouetur a concupiscentia. & ideo operatio mali, quam ratio facit, prout est a concupiscẽtia uicta, attribuitur principaliter rationi, quæ hic per hominẽ intelligitur, eo quod concupiscentia non possit uincere rationem, nisi ratio se subiiciat illi, qa ut dictum est, subter te erit appetitus tuus. Dicitur tamen operari improprie, eo quod allicit & inclinat rationẽ ad se, & est causa sine qua non. Dicitur autem peccatum inhabitare in homine, nõ quod peccatum pro formali sit res aliqua, cum sit priuatio boni, sed per effectum: quia effectus eius manet in homine, scilicet appetitus sensitiuus destitutus ex illa destitutione, inclinatus ad prosequendum delectabilia sibi cõtra dictamen rectæ rationis. Et hoc modo per effectum spiritus sanctus etiam habitat in nobis: quia gratia, & charitas quæ est effectus spiritus sancti manet in nobis.

Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.

HIC probat quod peccatum inhabitans in homine operetur malum, quod homo facit. Et hæc probatio est satis manifesta, si uerba referrantur ad hominem in gratia constitutum, qui per gratiam Christi liberatus est a peccato, ut dictum est supra. 6. Qui gratia Dei non habitat in carne, sed in mente. Vnde infra. 8. dicitur: Quod si Christus in nobis est. Corpus quidem mortuum est propter peccatum: Spiritus autem uiuit propter iustificationem, Igitur in carnẽ adhuc dominatur peccatum, quod operatur con-

cupiscẽtias carnis. Carnem hic accipit ꝓportione inferiori simul cum membris. Sic enim caro distinguitur contra spiritum, & repugnat illi, dicit ergo, Assertum est quod in me etiam per gratiam reparato, peccatum, id est fomes, siue appetitus sensitiuus in me inhabitans operatur illos motus primo primos. Quia scio per rationem & experimentum habeo, quod bonum, scilicet gratiæ, quo reformatus sum, non habitat in me Et ne intelligatur secundum rationẽ & in mente exponit, hoc est in carne mea. Nã in me, id est, in corde meo & mente, siue in portione superiori, hoc bonum inhabitat, vnde Ephes. 3. scribens dicit: Habitare christum per fidem in cordibus uestris. Vnde patet quod hoc uerbũ non patrocinatur Manichæis, qui dicunt carnem non esse bonam secundum naturã, & ita non esse creaturam Dei bonam. Non enim Apostolus, hic agit de bono naturæ, sed de bono gratiæ quo a peccato liberamur. Si uero hæc uerba intelligant de homine peccatore nõdum per gratiam reparato, hæc probatio est manifestior, sed tunc superfluit illa expositio [hoc est in carne mea] cum certum sit quod bonum gratiæ non habitat, nec in carne, nec in mente hominis peccatoris. Cum autem Apostolus, nõ fuerit superflue locutus, apparet quod in pręcedẽtibus intendebat loqui de homine iustificato. Si uero obiiciatur quod homo iustificatus habet in appetitu sensitiuo duas uirtutes infusas, & duo dona spiritus sancti, quæ secundum D. Tho. fluunt a gratia, sicut potentię ab anima, habet enim in appetitu cõcupiscibili uirtutem temperantiæ, & donum timoris, & in appetitu irascibili uirtutẽ fortitudinis & donum spiritus sancti, qui dicitur fortitudo Et per consequens in carne, siue in portione inferiori hominis iustificati habitat aliquod bonũ gratiæ. & tamẽ Apost. hic vniuersaliter negat. Dicendum quod Apost. hic solum intendit excludere bonum, qđ totaliter impedit dominium peccati, siue quod totaliter subiicit appetitũ sensitiuũ rationi, ut nullo modo possit aliquid concupiscere contra spiritum, nec aliquo modo inclinare ad malum, prout erat in Adam, & erit in beatis.

Nam uelle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio.

HIc declarat explicatius quod non inhabitet in carne bonum ex facultate & difficultate hominis. Facultas ostenditur ex actione, & difficultas ex impedimẽtis uel defectu uirtutis. Primo igitur ponit facultatem quantum ad uoluntatem, quæ uidetur in hominis potestate. unde dicit: Velle mihi adiacet, id est propinquum est mihi, quasi sub mea potestate existẽs. Nihil enim est tam in potestate hominis quam eius uoluntas, ut D. Augu. dicit. Deinde ponit difficultatem seu defectum uirtutis, dicens: perficere autem bonum non inuenio passionib⁹ carnis cõtra spiritum & uoluntatem insurgentib⁹. Ex quo apparet quod bonum gratiæ non inhabitet in carne, cum caro insurgat & resistere nitatur, quãtum potest, bonæ uoluntati gratiæ informatæ. Si intelligatur de homine iustificato, & multo minus habitat bonum in homine peccatore gratia priuato: quia passiones in eo amplius insurgunt, & resistunt bonæ uoluntati tendenti in bonum morale, cõnaturale & facile prout supra dictum est. Ex hoc loco possumus probare liberum arbitrium esse in homine, quod, scilicet potest bonum imperfectum siue morale cum concursu generali, quo ad bona cõnaturalia facilia vt comedere, bibere, plantare uineas, ædificare domos, dare eleemosynam, ex pietate naturali, honorare parentes, nutrire filios ut dictum est. Ad bonum autem arduum & difficile, ut resistere passionibus inclinantibus ad malum, potest sine gratia gratum faciente, non tamen absque speciali Dei auxilio & cõcursu, qui cõcursus specialis est gratia gratis data: & ideo uocatur a diuo Thoma & Augustino, auxilium gratiæ. Sed bonum perfectum, id est meritorium non potest absque gratia gratum faciente, ideo dicit hic pficere autem bonũ nõ inuenio, scilicet in mea potestate. & ideo Hierem. 10. dicit. Non est hominis uia eius, neque uiri ut ambulet & dirigat gressus suos. Et Salomon, Postquam dixit cor hominis disponit uiam suam: sed Domini est dirigere gressus eius. Prou. 16 Et sic debet intelligi illud Apostoli: Deus operatur uelle & perficere Phil. 2.

pro

pro sua bona uoluntate: & illud Esa. 26: Omnia opera nostra, scilicet perfecta operatus es in nobis Domine, principaliter Et illud Hiere. 3. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur: & illud infra 9. Nō est currētis neque uolentis, scilicet uelle & currere perfectū. sed miserētis Dei. Et iō hęc uerba, Velle mihi adiacet, pficere aūt nō inuenio, nō possunt aliquo modo patrocinari Pelagianis, qui dicebāt quod initiū boni operis ēt meritorii est a nobis inquātū uolumus bonū: perfectio aūt est per gratiā, quia quo ad bonum opus meritoriū, debet intelligi uelle adiacet mihi scilicet per gratiā reparato ex operatione diuinæ gratiæ, per quā nō solū uolo bonū sed ēt aliquid boni facio. uel pōt intelligi de perfecto & cōtinuato bono usque ad finē absque macula peccati uenialis, i quo nemo i peccato originali cōcept⁹ cōtinuare & pseuerare pōt. Vñ D. Ioā. Si dixerimus quia peccatum non habemus &c. & Salomon: Non est homo qui faciat bonum, & non peccet, scilicet aliquādo: ad perseuerandum enim usque ad finem requiritur speciale auxilium. possunt etiam hæc uerba exponi de proficientibus in gratia, qui uellent amplius proficere quā proficiant. Si uero referantur ad hominem peccatorem gratia destitutū, sic exponi possunt, ut uelle accipiatur pro uoluntate incompleta & uniuersali, quæ ex instinctu naturæ siue synderesi in quibuscunque etiam peccantibus inclinatur ad bonū. Vnde Philosophus bonum est quod omnia appetunt. Sed illud uelle adiacet homini quasi infirmum, nisi gratia Dei uoluntati tribuat efficaciam perficiendi. Et ideo de operibus meritoriis uel disponentibus ad gratiam intelligitur id quod dicit: Non sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis aliquid cogitare, scilicet perfecte & meritorie: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est, ut ex cōtextu apparet. Possumus tamen aliquid ex nobis, cum concursu generali Dei, cogitare de his quæ sunt connaturalia, ut dictum est.

1. Ioan 1.

Eccl. 7.

1. Ethic.

2. Cor. 3

Non enim quod uolo bonum hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago.

HIC explicatius declarat quod perficere bonū non uenit ex actione hominis, quæ est signum & effectus facultatis eius. Ex hoc enim apparet qđ homo non inuenit perficere bonum: quia non agit bonū qđ uult: & quia facit malū qđ non uult, quod fuit superius expositum.

Si autē quod nolo, illud facio: non iā ego operor illud sed quod habitat in me peccatum.

REsumit cōclusionē quā præmiserat, & quā iā expoluimus. Sed aduertendū qđ ex uno & eodē medio Apostolus cōcludit duo, q̄ supra posuerat, scilicet bonitatē legis, & dominiū peccati. Primo dixit: Si aūt qđ nolo illud facio, consentio legi qđ bona est. Secundo, cum dicit hic, [Si aūt quod nolo illud facio, non iā ego operor illud, sed quod habitat in me peccatū.] Quarū duarū conclusionum prima pertinet ad id quod dixerat, lex spiritualis est. Secunda ad id quod dixerat, ego autē carnalis sum, uenundatus sub peccato. Sed primam conclusionem de bonitate legis elicit ex illo medio qđ dicit, nolo scilicet secundum rationem quæ lex prohibet, ex quo patet legem esse bonā. Sed ex parte eius quod dicit, facio, concludit in homine dominari peccatum, quod uoluntatem rationis operatur.

QVARTA PARS VII. CAP.

Inuenio igitur, legem, uolenti mihi facere bonū quoniam mihi malum adiacet.

OStenso prius quod lex sit bona, eo q̄ cōcordat rationi: in hac 4. huius c. parte Aposto. infert duas conclusiones secundum duo que proposuerat. Primum fuit quod lex spiritualis est: & probato quod sit bona, intendit probare ex illa bonitate quod sit spiritualis. ratiocinatur igitur sic. [inuenio,] scilicet per experimentum, legem, scilicet Mosi consonam mihi uolenti facere bonum, id est, rationi meæ quę spiritualis est, per quam bonum approbo, & malum detestor, dum & ipsa lex mandat bonum, & prohibet malum. Et hoc scilicet fuit necessarium, [quoniam] id est quia, [malum] .i. peccatū uel fomes peccati, [mihi adiacet,] .i. iuxta rationē meam

iacet. quasi carnem meam inhabitans. Vnde Mich.7. Ab ea quæ dormit in sinu tuo [id est a carne] custodi claustra oris tui. Necessitas ergo legis est ex parte mali adiacentis: Si enim bonũ gratiæ esset ex utraq; parte supiori & inferiori portione iustificati hominis, inueniret homo spiritualis legem utilem, sed ex parte contrarietatis in homine existẽtis, ex hoc quod malum adiacet homini etiam iustificato: lex inuenitur tanquã frenũ ad cohibẽdũ pronitatem peccati, quæ se tenet ex parte carnis, siue exterioris hominis. Ideo subdit, [Condelector.n. legi Dei secundum interiorẽ hominẽ.] Hic declarat spiritualitatem legis per signũ dicens: Condelector &c. Nullus.n. delectatur nisi in eo qđ est sibi conueniens: homo aũt delectatur in lege ẜm interiorem hominem. i. portionẽ superiorẽ siue rationem & mentem quæ interior homo dicitur. Non quod anima sit effigiata secuudum formam hominis, ut Tertulianus posuit uel quod ipsa sola sit homo, ut Plato uoluit, dicens: quod homo est anima utẽs corpore. Sed quia id quod est principalius in homine dicitur homo. Hoc est aũt mens siue portio superior, q̃ solum comprehendit duas potentias spirituales non utentes organo corporeo. s. rationem & uoluntatem: quæ nonnunquam sub ratione comprehenditur, licet principalius in homine ẜm exteriorẽ apparentiam sit corpus, sic exterius effigiatum cum potentiis sensitiuis, quod dicitur homo exterior. Sed secundum rei ueritatem illud dicitur principali⁹, quod est intrinsecum, prout mens siue ratio & uoluntas rationi conformis, quæ hic dici
Ps. 118. tur homo interior. cui, ut Psal. dicit, Sua
Mac. 10. uia sunt eloquia Dei. Secũdum illud, Habentes solatio libros sanctos, qui in manibus nostris sunt.

Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

Aliam conclusionem hic subiũgitcor respondentem ei quod supra dixerat. Ego aũt carnalis sum uenũdatus sub peccato. Ad cuius intelligentiam, sciendũ est quod in præcedenti discursu, & hic Apostolus ponit quatuor leges, duas alteris duabus oppositas, scilicet legem Dei, & legem mentis, ex una parte: & legem peccati, & legem membrorũ, ex alia: lex Dei & lex mentis differunt, sicut effectus & causa: quia lex mentis est effectus legis Dei: lex.n. mentis siue naturalis nihil aliud est q̃ participatio legis æternæ Dei. conueniunt aũt quia lex mentis siue naturalis concordat cũ lege æterna Dei, & subdit hominem legi ęternæ Dei, & sic se consequuntur. Lex aũt peccati & lex membrorũ, ẽt se consequuntur, & habent oppositos effectus. Quia sicut lex mentis subdit hominẽ legi ęternæ Dei, sic ẽt lex mẽbrorũ siue carnis, subdit hominẽ legi peccati. Et quãuis tam lex peccati, quam lex carnis sunt in membris siue in portione inferiori, differunt tamẽ in hoc quod lex carnis est naturalis inclinatio inferiorum uirium ad propria bona, scilicet eis suauia & delectabilia, secundum sensum uel appetitum. Lex uero peccati, est pœna peccati originalis, & est deordinatio earundẽ uiriũ derelicta ex perditione iustitiæ originalis, & sic non distinguuntur materialiter siue subiecto, sed formaliter penes principia. Quia lex peccati dicit fomes siue appetitus sensitiuus, destitutus iustitia originali ex peccato primi parentis: lex autem membrorum siue carnis, dr̃ idem fomes siue appetitus sensitiuus, inquantum est inclinatus ad prosequendũ delectabilia sibi, contra dictamẽ rectæ rõnis. Verum nec lex carnis siue mẽbrorũ, nec lex peccati dicũtur proprie leges, sed duntaxat metaphorice & similitudinarie propter duplicem similitudinem. Prima, quia quemadmodum lex inducit ad bonum faciendum, sic fomes ad peccandũ. Secunda similitudo est, quia quemadmodum lex ligat, sic fomes uidetur quodam modo ligare propter attractionem, licet efficaciter non liget. Potest etiam esse similitudo per comparationem ad causã: quia cum fomes sit quædam pœna peccati, duplicem habet causam: Primam quidẽ peccatum primi parẽtis quod in peccatore dominium accepit, & ei legem, quæ est fomes, imposuit, prout dominus seruo uicto legem imponit. Alia causa fomitis

mitis est Deus, qui hanc pœnã Adæ peccanti, & omnibus ab eo per propagationẽ carnalem & seminalem rationem descẽdentibus imposuit, ut rationi eorum interiores uires non obedirent despotice. Et secundum hoc ipsa inobedientia interiorum uirium lex quodammodo dicitur, in quantum est pœna per legem diuinæ iustitiæ introducta, prout iusti iudicis sententia quasi lex reputatur: secundum illud, Et
1.Re.33. factum est hoc ex die illa & deinceps constitutum & præfinitũ, & quasi lex in Israel usque ad hanc diem. Et hęc quædam lex peccati siue fomitis est materialiter diffusa in omnibus potentiis sensitiuis, & mẽbris, quæ omnia per iustitiam originalem omnino subdebãtur rationi, & ex eiusdẽ iustitię originalis amissione sunt deordinata, & resistunt rationis imperio. principalius tamẽ appetitus sensitiuus, tam concupiscibilis, quam irascibilis, qui dominãtur aliis membris quæ deseruiunt concupiscentiæ ad peccandũ, prout dictum est supra. 6. cap. Sicut exhibuistis membra uestra seruire immunditię, &c. Hæc lex carnis fomitis membrorum siue peccati, habet duos effectus, s. resistere rationi, & eã captiuare, id est, uehementer inclinare ad peccandum. His suppositis facilis erit intellectus Apostoli, Video &c. quasi dicat, assertum est quod lex spiritualis est, Et ego carnalis uenundatus sub peccato, hoc.n. experimento dicere & inferre impellor. Quia uideo aliam legem in membris meis, scilicet legem carnis fomitis & membrorum repugnantem legi mentis meæ, id est, legi naturali quæ conformatur legi Dei Mosaicæ uel euangelicæ sm exigentiam temporis, & captiuantem, id est, uehementer non tamen necessario, me inducentem in legem peccati, id est, ad committendum peccata, & perseuerãdũ in illis. Magna enim ui fertur in sensibilia, ut uoluntatem extra lineas rationis trahat, ut fiat mancipium peccati & mortis: [Infelix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius?] Hic agit de liberatione peccati: & mouet dubitationem in qua primo fatetur suam miseriã, cum dicit, Infelix homo, quod quidem est p peccatũ quod habitat in homine, siue quantum ad carnem tantum, prout in homine iusto, siue quantum ad mentẽ & carnem simul, ut in peccatore. Vnde Salomon Miseros facit populos peccatũ, Pro. 14.
& Dauid: Miser factus sum & curuatus Psal. 37.
sum usq; in finem, scilicet uitæ. Deinde quærit dicens: Quis me liberabit a corpore mortis huius? Quæ interrogatio uidetur esse hominis iustificati, se miserum profitentis ratione carnalium motuum insurgentium pro sua liberatione suspirãtis, prout alibi dicebat, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et Dauid qui dicebat: Phil. 1.
Educ de carcere animam meam. Sciendũ Ps. 141.
tamen quod in corpore hominis potest 1. Cor. 5.
cõsiderari natura ipsius corporis, quę est conueniens animę, & quo ad hoc nõ uult anima separari seu expoliari. sed potius superuestiri: & sic nõ suspirat ut liberetur a corpore absolute, sed a corpore mortis huius. hoc est a corpore, quatenus ministrat mortem: est enim quędam mors pati sensualitatis motus ac etiam corruptio corporis, quod aggrauat. & ideo secundum hoc signanter dicit de corpore mortis huius. [Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.] Respõdet hic premissæ interrogationi, dicens quod homo non Sap. 9.
potest liberari a corpore mortis huius, siue a corruptione corporis, nec ab infectione animæ propriis uiribus, sed solum per gratiam Christi, qui est filius naturalis, & potest nos liberare. Vnde dicebat: Si filius uos liberauit, uere liberi eritis. Ideo Ioan. 8.
dicit, Gratia Dei, scilicet liberabit, per Ioan. 1.
Iesum Christum, per quem gratia & ueritas facta est. Hęc autem gratia liberat a corpore mortis huius dupliciter: Vno modo quia facit quod corruptio corporis menti non dominetur, trahens eam ad peccandum. Alio modo ut corruptio corporis totaliter tollatur in resurrectione. Quantum ad primum conuenit dicere peccatori: Gratia liberabit me de corpore mortis huius, id est, liberabit me a peccato originali, in quod est anima inducta ex corruptione corporis, sed a culpa illam iam iustus liberatus est. Vnde competit ei dicere: Gratia Dei liberabit me de corpore mortis huius ut, scilicet in corpore meo non sit infectio nec corruptio peccati per consensum in hac uita & passionum & mortis in resurrectione

Igitur

[Igitur ego ipse mente seruio legi Dei carne autem legi peccati.] Hic infert conclusionem exortam ex illo quod supra dixerat, per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Hęc conclusio secundum duas præmissas expositiones diuersimode ex pręmissis infertur. Secundum. n. quod præmissa uerba exponantur in persona peccatoris, sic inferenda est conclusio. Dictum est, quod gratia liberabit me a corpore mortis huius, ut si ab eo, non deducar in peccatum, ergo quãdo ero liberatus mente, id est, intellectu & uoluntate: seruio, id est, seruiam legi Dei, secundum carnem autem legi peccati, quæ quidem in carne remanet propter fomitem. Si auté exponantur in persona iusti, sic inferenda est gratia Dei, per Iesum Christum liberauit me a corpore mortis huius, s. ut in me nõ sit corruptio peccati & mortis. Igitur ego ipse unus & idé antequã plene liberer, mẽte seruio legi Dei, ei cõsentiens: carne autem seruio legi peccati, inquãtũ caro mea secundnm legem peccati & fomitis mentem præueniens mouet me ad cõcupiscẽdum, cui tamen non consentio mente.

EPITOME VIII. CAPITIS.

Caput hoc 8. est quædam expositio & cõsummatio eorũ quæ a 5. c. hucusque deduxit Apostolus de facultate & utilitate gratiæ Dei. Nam in illo capit. post enarrationem bonorum, quæ nobis contulit, inchoauit memorare illa a quibus nos liberat, puta a macula culpæ originalis. Et in sexto capit. De protectione ab actualibus, & in 7. capite. De absolutione a lege ueteri. In hoc autem cap. primo concludit nos per gratiam seruatos fuisse ab omni damnatione, tam culpę quam pœnæ, quod probat ex lege spiritus per gratiam data, quæ est causa uitæ, & sic liberat hominem a peccato & morte, quæ est effectus peccati, a quibus lex liberare nõ poterat. Deinde assignat causam legis spiritus, scilicet Christi incarnationem, declarans eos quibus nõ prodest, scilicet ambulantibus secundum carnem, subiungens rationem, effectum ac pœnam ambulantium secundum carnem. Secundo ibi, [Quoniam sapientia, &c.] probat qđ prudentia carnis est mors propter inimicitiã quam habet cum Deo, a qua fideles sunt liberati per inhabitantem spiritum. Tertio ibi, [Quicũque. &c.] ostendit mercedem & effectus spiritus, qui sunt directio, adoptio, testimonium filiationis, & consecutio futuræ hæreditatis, quæ est uita æterna. Quarto ibi, [Existimo n. &c.] Assignat causam dilationis immortalitatis uitæ æternæ, & hæreditatis filiorum Dei, ostendendo excellentiam gloriæ, cõparando eã ad passiones huius temporis. Quinto ibi, [Non solum, &c.] ostendit qđ omnes etiã iusti ac primitias spiritus habentes, passionibus corporalibus subditi sunt, in illis tamen spe, & Spiritu sancto iuuantur. Sexto ibi, [Sumus, &c.] ostendit modum quod Spiritus sanctus iuuat exteriores euentus in bonum nostrum dirigendo, quod probat ratione, qua concludit qđ sancti quos Deus promouet, nullũ incommodum pati possunt a malo pęnæ attento fauore Dei qui proprio filio non pepercit. Postremo ibi. [Quis accusauit, &c.] ostendit quod nullum incommodum pati possunt a malo culpæ, attento Christi pro nobis interpellantis auxilio, declarando certitudinem liberationis ab illo per uirtuté gratię & charitatis, quę est in christo Iesu domino nostro.

EXPOSITIO LITERALIS VIII. Capitis.

[Nihil ergo nunc dãnationis,] id est, obligationis culpæ aut pœnæ, [est his q sunt pfecte incorporati p baptismũ fidem, & dilectionem, [in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant,] *Hier. 31.* id est, qui nullo modo desideria & concupiscentias carnis sequuntur. [Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu,] id est gratia quam Spiritus sanctus infundit animæ ut det ei uitam spiritualem. [liberauit me a lege peccati,] id est a fomite, qui inducit ad peccatum ne dominetur mihi, uel a consensu & operatione peccati. [Nam quod erat impossibile legi,] scilicet naturali & scriptæ. [in quo,] id est, in qua re, scilicet iustificatione uel liberatione damnationis, [infirmabatur per carnem,]

nem, [id est, debilis erat & nõ poterat iustificare per carnales obseruantias, fomite impediente ad adiuuandum & perficiendum benedictionem promissam, [Deus,] s. pater. [Filium suum mittens in similitudine carnis peccati, id est, habens veram carnem humanam, non quidem peccato obnoxiam, prout habent cæteri homines qui subiecti sunt peccato originali: sed similem carni peccati in figura, sensibilitate passibilitate, & mortalitate, sicut est caro peccatorum, [& de peccato.] id est, pro peccato in carne Christi commisso, uirtute suæ passionis quæ dicitur peccatum propter similitudinem peccati, uel p hoc quod factus est [hostia] pro peccato, [damnauit peccatum in carne] i. debilitauit fomitem peccati in carne nostra, & ita satisfaciendo abstulit peccata mũdi [ut iustificatio legis] i. iustitia quam lex promittebat, & quã aliqui ex lege sperabãt [impleretur] i. perficeretur [in nobis] s. existẽtibus in Christo incorporalis, [qui nõ ẽm carnem ambulamus] i. qui non sequimur desideria & concupiscentias carnis,] sed ẽm spiritum [id est, ambulamus secundũ instinctum siue inspirationem Spiritus sancti, prout præceptũ est nobis. [Qui.n. secundum carnem sunt,] i. qui intenti & subditi sunt carnalib. desideriis, quæ carnis sunt, sapiunt, id est, approbant & iudicant ea esse simpliciter bona, quę carni sunt placita, & hoc est habere sapientiam carnis ad faciendum mala: [Qui uero ẽm spiritum sunt] i. qui Spiritus sancti inspirationem sequuntur, [quæ sunt spiritus, sentiunt] i. iudicant, & rectum sensum, ac iudicium in spiritualibus habent, & nõ illi qui approbãt iudicia & inclinationes carnis, qui scilicet dicuntur habere prudentiam carnis, quæ est eis plurimum nociua [Nam prudentia carnis mors est,] id est, causa mortis æternę. [prudentia autẽ spiritus,] id est, approbatio eorum, quæ inspirantur a spiritu sancto, [uita & pax] id est, causa uitæ gratiæ, & gloriæ, in qua erit pax perfectissima.

Gen. 22.

Ioan. 1.

Deut. 4.

Gal. 55.

Hiere. 4.

Secunda Pars VIII. Capitis.

QVoniam sapientia carnis, inimica est Deo,] eo qđ contra legem Dei hominem inclinat. [Legi. n. Dei nõ est subiecta] i. subiici nõ uult. [nec. n. potest] qa peccatum cum sit auersio a Deo sine a lege Dei, non potest fieri subiectio: quamuis ille qui subiectus est uicio, possit per gratiã Dei liberari a uitio, & subiici Deo nunquam tamen uicium potest subiici Deo. Quemadmodum licet ille qui est albus, possit fieri niger, nunquam tamẽ albedo fiet nigredo. [Qui autẽ in carne sunt, Deo placere non possunt.] cũ sint inimici eius, quandiu concupiscẽtias carnis sequuntur, [Vos autem in carne non estis] i. in vitiis carnis nõ ambulatis. [Sed in spiritu] i. spiritũ & rõnẽ sequimini, [Si tamen spiritus Dei habitat in uobis,] s. p charitatẽ per quã efficimur templum dei, & per quã Spiritus sanctus habitat in nobis. [Si quis autem spiritũ Christi [i. Spiritum sanctum qui dicitur spiritus Christi, eo quod a Christo naturali Dei filio procedit, qui ẽt dicitur spiritus Dei patris, cum ab ipso pariter procedat. [nõ habet, per effectũ amoris & charitatis. [Hic non est ius] i. nõ est mẽbrũ Christi uiuũ, sed mortuum: prout membrum corporis quod per animam nõ uiuificatur. [Si autẽ Christus in nobis est,] per spiritũ suum. s. per charitatem & amorem, quæ attribuitur Spiritui sancto, per quas oportet uos esse conformes Christo. [corpus quidem] s. uestrũ, [mortuum est] i. necessitati mortis & passionibus rationẽ præuenientibus subiectum & adiudicatum est, [propter peccatum] s. primi parentis per propagationem carnis in uos trãsfusum, ex quo subiectio mortis & rebellio, siue concupiscentia pręueniens liberum rationis iudicium secuta est. [Spiritus uero, i. mẽs uestra, quæ iam renouata est a peccato, [viuit] uita gratiæ, [propter iustificationem,] qua a spiritu sancto per gratiam iustificati estis: [Quod si spiritus eius,] scilicet Dei patris tanquam ab ipso procedens. [qui suscitauit Iesum a mortuis habitat in uobis una cum patre & seipso christo, secundum diuinitatem: cum uirtus sanctę trinitatis sit tantum in tribus personis. [uiuificauit & mortalia corpora uestra] i. in resurrectione gñali, i qua corpora uestra sic erũt uiuificata, qđ erũt non solũ immortalia, sed ẽt impassibilia passione corruptiua: & hoc faciet, [pp inhabitatem spiritum eius in uobis.] i. uirtute Spiritus sancti inhabitantis

in

in nobis.[Ergo fratres debitores sumus] Spiritui sancto, propter multa beneficia quę nobis ab eo proueniunt. [non carni vt secundum carnem uiuamus] i. carnis desideria perficiamus [Si enim secundũ carnem uixeritis.] sequẽdo eius concupiscẽtias, moriemini,] s morte culpæ in præsenti seculo, & morte gehennæ in futuro, [Si autem spiritu,] i. per spiritum, [facta carnis,] i. opera siue passiones quæ ex concupiscentia carnis pullulãt, mortificaueritis, i. ieiuniis uigiliis, orationib., ac aliis bonis operibus, [uiuetis] uita gratiæ in præsenti, & uita gloriæ in futuro.

Tertia pars VIII. Capitis.

QVicunque. n. spiritu Dei aguntur,] id est dirigũtur & ducunt ex amore & dilectione seruientes DEO [Hi filii Dei sunt,] s. spirituales, tanquam p semen spiritnale. quod est uerbum Dei, uel per instinctũ, siue spirationẽ Spiritus sancti generati. [Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore,] sicut olim in lege Moysi, quæ data fuit in terrore tonitruorũ, & fulgurum corruscantiũ super terram, quem terrorem non incussit Deus mittendo spiritum sanctũ in die Pentecostes, nec incutit mittendo illũ in particulari iustificatione. [Sed accepistis spiritũ adoptionis filiorũ DEI,) qui est spiritus amoris patris, & filii, p quẽ nos adoptat. i. acceptat & reputat filios, ut intrepide postposito quocunq; timore, possimus ad eum recurrere, sicut filii naturales ad patrẽ naturalem. [in quo, s. spiritu sancto, ex affectu amoris filialis quẽ causat in nobis, [clamamus,] magna intentione ex affectu cordis: [Abba pater ipse. n. spiritus,] s. sanctus, [testimoniũ] coniecturale, [reddet spiritui nostro quod sumus filii DEI,] s. Adoptiui dũ bene agimus. [Si aũt filii,] s. sumus per spiritum sanctũ, sequitur qđ sumus [& hæredes,] cũ non solũ filio naturali, sed ẽt adoptiuo debeatur hęreditas. [hæredes quidẽ Dei,] quia uidebimus eum sicuti est, & fruemur eius beatitudine, in quibus consistit hæreditas. [cohęredes autem Christi,] qui est principalis filius, cuius filiationẽ nos participamus, & participabimus hęreditatẽ, Si tamen compatimur,] id est, similiter patimur & patienter sustinemus tribulationes huius mundi, prout ipse patienter sustinuit, [ut & conglorificemur] i. similiter conglorificabimur in anima & corpore, quod configuratum erit corpori claritatis suę,

Exo. 19.

Mar. 14.
Hiere. 3.

Ioan. 3.

Quarta pars VIII. Capitis.

EXistimo. n.] ego expertus gloriam & labores, [quod non sunt condignæ,] i æquales siue secundũ æqualitatem dignæ, passiones] i. tribulationes & miseriæ [huius tẽporis] quas patimur in hoc seculo: quia sunt paucæ & breuissimæ durationis: [ad futurã gloriã, quæ erit æterna & indeficiens: [quæ reuelabitur] i. manifestabitur, [in nobis,] expectantibus. s. illam. [Nam expectatio creaturę] i. hominis iustificati, qui dr̃ principalis creatura huius mundi, sub cuius pedibus subiecit DEUS omnia. Vel homo iustificatus [reuelationẽ] i. manifestationẽ & adoptionẽ gloriæ, [filiorũ DEI,] quę fiet in resurrectione & iudicio generali, [expectat] i. assidue summo desiderio & affectu optãt quã necesse habet expectare, cũ nondum eã habeat. [Vanitati. n. creatura subiecta est non uolẽs] i. homo iustus rebus corporalibus, quę sunt uana, utpote mutabilia, caduca, eleuationẽ animi impedientia, & afflictionẽ spiritus causantia, ẽt si nolit, subiectus est propter uitæ pręsentis necessitatẽ. Verũ prædictã uanitatẽ, mutationẽ, & afflictionẽ patienter sustinet. [Sed propter eũ,] s. Deũ, [qui subiecit eã in spe,] s. liberationis fine sperando liberari a uanitate illa. [quia & ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis.] i. a subiectione quærendi uictũ & uestitum, ac ẽt ob omni tribulatione & angustia, morte & passibilitate, quibus in hac mortali uita subiecta est. quæ seruitus mutabit, [in libertatẽ gloriæ filiorũ Dei:] quia immortalitas & impassibilitas congruit filiis Dei, ut sint Christo conformes in nouitate uitæ, sicut fuerunt in tribulationibus. [Scimus. n. qđ omnis creatura] i. homo maxime iustus, [ingemiscit, ex dolore quem patitur propter mala quæ sustinet, [& parturit usq; adhuc] i. cum quadam animi afflictione sustert dilationem gloriæ expectatę. Spes enim quæ differtur, affligit animam,

Phil. 3.
Esa. 54.
Psal. 8.
Eccle. 2.
Apo. 7.
Mar. 16
Ioan. 16.
Prou. 9.

Quinta pars VIII. Capitis.

NOn solũ. aũt illa,] s. creatura ingemiscit & parturit expectando glo-

riam

riam filiorum Dei. [Sed & nos ipsi,] scilicet Apostoli [primitias Spiritus sancti habentes & ipsi intra nos gemimus.] i. afflictionem non solum exterius, sed etiam interius sustinemus propter dilationẽ [adoptionem filiorum Dei [id est completionem adoptionis filiorum incoatam per spiritum iustificantem [expectantes redẽptionem,] id est, reformationem & glorificationem, [corporis nostri,] ut quemadmodum spiritus noster redemptus & reformatus ac liberatus est a peccato, ita & corpus nostrum redimatur & reformetur ac liberetur a corruptiõe & morte, in qua reformatione, & liberatione consistit completa adoptio filiorum DEI, [Spe enim salui facti sumus,] id est per spem cõplementum salutis in futurum expectamus, nec diffidimus dilatione, nec aduersitate occurrentium malorũ deterremur. [Spes autem quæ uidetur non est spes.] id est res sperata quæ præsentialiter uidetur non est res sperata, sed iam habita cũ spes sit de futuro & non de præsenti. [Nã quod uidet quis quid sperat,] id est, cur uel quo modo habens aliquam rem sperat, habere illam, cum spes importet motum animæ tendẽtem in aliquid non habitum & futurũ. [Si aũt quod non uidemus speramus.] sequitur quod [per patientiã,] quæ est malorum tollerantia cum quadam æquanimitate. [Expectamus,] cum enim dilatio rei magno desiderio speratæ affligat, & sic habeat rationem mali, eius expectatio attribuitur patientiæ. [Similiter autem & spiritus,] scilicet sanctus in statu huius uitæ, in quo infirmamur & subiicimur, [adiuuat,] non totaliter tollit, sed fortificat [infirmitatem nostram,] propter quam in multis deficimus & offendimus omnes [Nam quid oremus, sicut oportet,] id est, quid in orando petamus in particulari & modum congruum petendi. [nescimus. Sed ipse spiritus, scilicet sanctus. [postulat pro nobis,] id est, postulare nos facit interius suggerendo & dirigendo cor nostrum & desideria, prout sunt nobis utilia [gemitibus inenarrabilibus,] quos Spiritus sanctus in corde nostro causat, inquantum, scilicet facit ardenter cœlestia quæ differuntur, desiderare. [Qui autem scrutatur corda,] scilicet Deus cui proprium est corda scrutari, non ut inquirẽdo cognoscat, sed quia manifeste occultissima uidet. [scit qd desideret spiritus,] id est approbat illud qđ Spiritus sanctus desiderare nos facit. [Quia secundũ Deum,] i. secũdum uoluntatem uel beneplacitum Dei, [postulat pro sanctis,] id est, sanctos postulare facit quæ a Deo sunt probata & accepta.

Phil. 3. (left margin, beside "ptionem filiorum Dei")

Iac. 3. (left margin, beside "mus in particulari")

Sexta pars VIII. Capitis.

[Scimus autẽ quod diligẽtib. Deum,] & seruantibus mandata eius, ex quo arguitur dilectio. [omnia cooperantur,] id est, cedunt [in bonum,] ex diuina bonitate, quę tanta est quod nullum malum permitteret, nisi ex eo aliquod bonũ eliceret. [His qui secundum propositum vocati sunt sancti,] i. his qui ab æterno electi sunt & prædestinati: [Nam quos præsciuit hos & prędestinauit,] ab æterno, [conformes.] i. similes [fieri] in puritate uitę in hoc seculo & in beatitudinis & hæreditatis consecutione in futuro. [Imagini filii sui,] i. filio suo naturali, qui est uera & perfecta imago Dei patris. [ut sit ipse primogenitus in multis fratrib. quia sicut Deus suã naturalẽ bonitatem uoluit aliis cõicare, participãdo eis similitudinem suæ bonitatis, ut non solum ipse esset bonus, sed etiam author omnium bonorum. Sic filius Dei uoluit conformitatem suę filiationis aliis communicare, ut non solum ipse esset filius, sed etiam aliis. Ipse tamen qui est filius per ęternam generationem, dicitur unigenitus & primogenitus aliorum secundum collationem gratię. Et quia primo surrexit a morte ad uitam gloriosam dicitur primogenitus mortuorũ. [Quos autem prædestinauit] ab ęterno secũdum propositum uoluntatis suæ, [hos & uocauit] in tempore interiori uel exteriori uocatione efficaci, ut assentirent. [& quos uocauit, hos & iustificauit.] infundendo, s. gratiam, in qua perseuerarent vsq; ad finem. [Quos aũt iustificauit, illos & magnificauit] ꝑ profectũ uirtutis & gratiæ, in hoc seculo. & per collationẽ glorię magnificauit in futuro. [Quid ergo dicemus ad hęc? i. qd poterimus Deo retribuere ꝓ tot & tãtis beneficiis? & quid timere

Ioan. 14. *Di Augu. 1. Enchi.* (right margin, beside "vocati sunt sancti")

Ioan. 1. *Apo. 1.* (right margin, beside "secũdum propositum")

liberauit me de corpore mortis hui⁹: Ergo ex quo sumus per gratiam liberati, nihil damnationis manet quia tollitur dānatio quantum ad culpam & quātum ad pœnam. Vnde Iob: Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet. Ex hoc loco perperam intellecto tanquam ex basi, & fundamento, ut dicunt inexpugnabili, Lutherani & Neoterici hæretici abrogare nituntur purgatorium, dicentes, qnod omnes qui moriuntur uel decedunt in peccato mortali, uel originali, uel in grā. si in mortali, descendunt in infernum, in quo nulla est redemptio. Vnde D. Ioan.
1. Ioan. 5 Et peccatum ad mortem, pro hoc dico ne roget quis. Si in originali, in Limbū pue rorum. Si in gratia, euolant ad paradisū cum nihil damnationis in ipsis maneat, alias si ad purgatorium aliquid damnationis maneret, qu od audacter & uniuersaliter negat hic Apostulus: Damnatio enim diuiditur in culpam & pœnam, si nihil illorū manet, necesse est dicere quod euolent ad cœlum, & sic frustra ponitur purgatorium, aut Christus non perfecte redemit nos, uel iudicat bis in idipsum, quæ sunt absurdissima. Ecce argumentum qđ dicunt insolubile. Quare hic parum nobis immorandum est. Et primo ostendendum ex sacris literis quod deleta culpa ꝑ gratiam, remaneat reatus pœnæ: tandem hunc nodum faciliter dissoluemus, & intentioné Aposto. dilucide explicabimus. Quo ad primum manifestissimum est, & ipsi negare non possunt, quod mors & afflictiones corporales & motus primo primi concupiscentiæ præuenićtes usum rationis siue rebelliones sensualitatis, sunt
Gen. 2. pœna peccati Adæ, cui dictum fuit: Quacunque die comederis, morte morieris. Fuit ei etiam dictum. Quia audiuisti uocē uxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo prohibueram tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuę, &cæ. & Apost. supra 5. per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &c. Manifestum est pariter quod Deus indulsit Adæ peccatum suum. Sapiens enim dicit: Hæc (scilicet
Sap. 10. sapientia) illum qui primum formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus creatus esset, custodiuit & eduxit illū a delicto suo. Notum etiam est ex 6. capi huius epistolæ, quod per baptismum liberamur a peccato originali. & tamen experimur nos subiectos morti, laboribus & afflictionibus, ac rebellionibus sensualitatis, ut etiā Aposto. in 7. capite, deduxit nos. ergo necessario dicendum est quod non semper deleta culpa per gratiam deleatur omnis reatus pœnæ. & si dicatur quod uerum est de pœnis peccati originalis, quę datæ sunt nobis ad exercitiū. Probatur etiam quod deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pęnæ: Quia postqnam dominus ad preces Moysi pepercit populo Israel peccatum idololatrię, dixit, Ego autem in die ultionis uisitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur: Percussit populū pro reatu uituli. insuper postquam dominus pepercit populo peccatum murmurationis, quo alium ducem eligere uolebāt, & reuerti in Aegyptum, dixissetque Moysi Dominus, dimisi iuxta uerbum tuum. Attamen omnes homines qui uiderunt maiestatem meē, non uidebunt terram pro qua iuraui patribus eorum. Pręterea, Postquam dominus ad preces Moysi remisisset peccatum murmurationis Mariæ sororis eius, & sanasset eam, iussit eam separari a castris septem diebus: Vlterius quanuis dominus pepercisset Moysi & Aaron peccatum commissum in aquis contradictionis, dixit: Non introducetis populos hos in terram quam dabo eis. Præterea cum David adulterio simulq; homicidio se commaculasset, misit Dominus Natham qui increpauit Dauid, & dixit eum dignum morte. Et respondente Dauid, peccaui domino. Dixit Natham, Transtulit dominus peccatum tuum, non morieris, ueruntamen non obstante peccati translatione, pœna satisfactionis subinfertur. Veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus est tibi morietur, & non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum. Et tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Et quia Dauid sciebat reatum pœnæ manere deleta culpa, postquā dixit: Miserere mei domine secundum magnam misericordiam tuam. Quani

Exo. 32.
Nū. 14.
Nū. 12.
Nū. 20.
2. Re. 12
Psal. 50

referente Nathan sciebat se obtinuisse. Nihilominus tamen dicebat: Amplius laua me Domine ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me. Si sciebat se lotum, cur ampliorem lotionem petebat ab iniquitate, non potest dari ratio, nisi propter reatum pœnæ perditionis filii, pro quo tantum se afflixit, & sic remanebat pœna illa. Rursus cum idem Dauid aduerteret se offendisse dominum in numerando populum, dixit: Peccaui ualde domine in hoc facto. Precor domine ut auferas iniquitatem serui tui, quia stulte egi nimis. Venit Gad propheta ad ipsum, dicens. Hæc dicit dominus, trium tibi datur optio, &c. Daniel etiam consulebat reatum expiari eleemosynis, & misericordiis pauperum. Et diu. Ioan. Baptista dicebat, Facite fructus dignos pœnitétiæ & hoc non nisi ad delendum peccata, siue reatus peccatorum: quia remissio culpæ non fit ex operibus, ut supra 4. ca. probatum est. Deletionem reatus uidetur significare lotio Christi, qui dixit: Qui lotus est, nô indiget nisi ut pedes lauet Fuit insuper ordinatum, quod secundum mésuram delicti erit & plagarum modus. Et quãtum quis se glorificauit, & in deliciis fuit, tãtum date illi tormẽtum & luctum. Et Christus: Qui non accipit crucẽ suam (non dicit meam) & sequitur me, nó est me dignus. Si deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pœnæ. Vbi ergo illa pœna non exsoluitur in hac uia, necesse est dicere quod exsoluetur in alio seculo: ergo est locus in quo exsoluitur reat⁹ pœnæ, & illum locum uocamus Purgatoriũ, Sed de his amplius cum interpretabimur illud ad Corinth. Si quis super ædificauerit lignum, fœnum, stipulam, &c. pro nunc ne prolixior fiam, hæc sufficiant, & ad dissolutionem huius nodi properemus. pri⁹ tamen dubitationi seu interrogationi, q̃ circa præmissa fieri posset, respondeamus, oportet. cur uidelicet uelit Deus in peccatore reatum remanere, & ipsum pro illo satisfacere, in hoc uel alio seculo: & maxime cum Christus abundantissime satisfecerit. Ipse enim (ut Diuus Ioan. ait) est propiciatio pro peccatis, nô solũ nostris, se etiam totius mundi; Dicendum quod triplici ratione hoc uoluit. Prima est in pœnâ tepidæ cõuersionis, ut amplius dicemus. Secunda ne homines misericordiã consecuti remissiores fierét. Tertia ut homines Christo conformarentur. Vnde Apostolus infra in hoc capite dicit. Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filii sui. Dicit pariter si filii & hæredes: hæredes quidem Dei, cohęredes autem Christi. Si tamen compatimur, ut & conglorificemur. Et Diuus Petrus ait: christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius, ut quemadmodum ipse qui peccatum non fecit, passus est ut satisfaceret pro peccatis nostris. Nos qui peccauimus in satisfactione ei conformemur, ut patiendo & pœnas sustinendo, satisfaciamur pro peccatis nostris. Ideo Apost. supra 6. c. dixit, Humanum dico uobis: Sicut exhibuistis, &c. & alibi: Mortificate membra uestra, & alio in loco: Mortificationem Iesu christi in corpore uestro circunferentes. Et Galatis scribens, ait: Ego stigmata domini mei Iesu Christi in corpore meo porto. & alibi propter eandem conformitatem & satisfactioné hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnib. exhibeamus nos sicut Dei ministros, in multa patientia, in ieiuniis, &c. his suppositis ad solutionem argumenti ueniédo, dicimus quod si Lutherani uerba Pauli sequentia perscrutari uelint, uidebunt Achilem suum in fauillam decidisse, & Apostolum propositionem uniuersalem negatiuam limitasse, cum dixit, copulando. [His qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant.] In quibus uerbis declarat quibus hoc beneficiũ culpæ & pœnæ simul concedatur: & ponit duas conditiones requisitas: prima dicit perfecta incorporatio, quam tangit cũ dicit, His qui sût in christo Iesu, scilicet perfecte incorporati: quæ incorporatio fit per sacramentũ fidei, hoc est, per baptismum. Vnde ad Galat. scribens, ait: Omnes quotquot baptizati estis, Christũ induistis: & supra 6. consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Secunda conditio est uehemens & perfecta conuersio, hanc tangit cum subdit, & non secundum carnem, i. negligẽtiam carnis, ambulant & ad ipsum perfecte & nô tepide cõuertũtur

Margin notes: 2. Re. 24. — Dan. 4. — Matt. 3. — Ioan. 13. — Deut. 25. — Apo. 18. — Mat. 10. — 1. Cor. 3. — 1. Io. 2. — 1. Pet. 2. — Coll. 3. — 2. Cor. 4. — Gal. 6. — 2. Cor. 6. — Gal. 3.

tur ex toto corde, & ex tota anima, ex tota mente & ex omnibus uiribus suis. Non negamus. n. quin uehemens & perfecta contritio sit crux, plaga & tormentū, quo quis conformatur perfecte Christo, & satisfacit pro omni reatu pœnæ, ut Magdalena, & Cananæa, & alij multi. Communiter tamen, & ut in pluribus alijs sacramentis multi ualde tepide conuertūtur Ideo dicuntur quodam modo secundum carnem ambulare, & ideo in illis dicimus deleri culpam & remanere reatum in punitionem tepidæ conuersionis, ut dictum est. Nec obstat pariter quod adducunt ex Apost. Cum mortui essetis delictis uestris. & præputio carnis uestræ, conuiuificauit cum illo donans uobis delicta, delés quod aduersum uos erat chyrographum decreti, quod erat contrarium nobis, & tulit de medio affigens illud cruci. Chyrographum decreti nihil aliud est quā obligatio ad pœnas. Si ergo christus tulit de medio, ut quid igitur necesse est sustinere pœnas. uidetur fieri iniuria passioni Christi, quasi insufficiens fuerit, & quod Deus bis iudicat in idipsum, cuius oppositū asserit Naū Propheta dicens. Non cōsurget duplex tribulatio. Dicēdum quod reatus pœnæ temporalis non remanet ꝑpter insufficientiam passionis siue satisfactionis Christi, quæ fuit infinitè satisfactoria, sed propter tepiditatem & negligentiam conuersionis, & propter conformitatem ad christum, & sic Christus sufficienter tulit chyrographum decreti ex parte sui, sed non efficaciter ex parte omnium peccantium. Qui uel non applicāt sibi passionem Christi, neque ei se cōformant, uel non secundum debitum modū: quia non ex toto corde, &c. se disponunt ad participandam Christi passionem. Nec per hoc iudicat Deus bis in idipsum: quia non iudicauit in Christo, nisi pro sufficienter dispositis. Ex uerbis Apostoli, quibus dicit, quod nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, aliqui uoluerunt dicere quod in infidelibus, qui non sunt in christo Iesu, primi motus concupiscentiæ sunt peccata mortalia, quamuis eis non consentiant. Quia si his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant; non imputantur ad damnationem: ergo a contrario se usu his qui non sunt in Christo Iesu imputantur. confirmant: quia necesse est actum esse damnabilem, qui procedit ex habitu dānabili. cum igitur peccatum originale sit damnabile. Igitur & quilibet motus ab eo procedens. Veruntamen hoc non est rationi consentaneum: quia illi motus non attingunt rationem liberam, aut uoluntatem in qua cōsistit ratio peccati, sed præueniunt & sunt inuoluntarij: ergo non sunt peccata. Præterea in eodem genere peccati, grauius peccat fidelis infideli: iuxta illud Heb. 10. Quanto magis deteriora putatis mereri supplicia, &c. Ergo si illi motus in infidelib. essent peccata mortalia, multo magis in ipsis fidelibus. Nec ex uerbis Apostoli hoc haberi potest, sed solum quod nihil dānationis est his qui sunt in Christo. Nec est uerum quod omnis actus procedens ex habitu damnabili, sit damnabilis, nisi sit completè uoluntarius. Ex his confutatur error Lutheranorum dicentium illos motus cō cupiscentiæ adeo intime esse peccata, ut neque per baptismum, aut aliud sacramentum remittantur, sed solum non imputantur. Hunc errorem reprobauimus supra 4. ca. cum interpretaremur illud dictum: Beatus uir cui non imputauit dominus peccatum. dicit etiam contra illum Apost. Nihil ergo damnationis est, &c. Præterea alibi ait, Renouamini in iustitia & sanctitate ueritatis, at ubi peccatum verè relinqueretur, non esset uera renouatio & sanctitas: igitur.

Colos. 2. (margin beside "uestris")

Naum 1. (margin beside "tū asserit Naū Propheta")

Ephes. 4. (margin beside "Renouamini")

Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu; liberauit me a lege peccati & mortis.

PRædictam conclusionem hic probat quantum ad primam conditionem, quam dixerat: Nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & ex eius uerbis potest sic ratiocinari, lex spiritus uitæ liberat hominem a peccato & morte, quæ est pœna eius. Sed lex spiritus uitę est in Christo Iesu: Ergo per hoc, quod aliquis est in christo Iesu liberatur a peccato & morte, & per consequens nihil damnationis in eis est. Quod autem lex spiritus uitæ liberet a peccato & morte ꝓbat, quia lex spiritus est causa uitæ spiritualis sed per uitam spiritualē excluditur pecca

tum & mors, quę est effectus peccati. Nã & ipsum peccatũ est spiritualis mors, dãnatio autem non est nisi propter peccatũ & mortem: ergo his qui sunt in Christo Iesu nihil dãnationis existit, ex hoc innuit cum dixit. Lex spiritus uitæ, &c. Quæ quidem lex potest dici uno modo Spiritus sanctus, ut sit sensus lex uitæ, id est, lex q̃ est spiritus. Lex. n. ad hoc datur, ut per eã homines inducantur ad bonum. Vnde
2. Ethic. Philos. dicit quod intentio legislatoris est homines facere bonos, quod quidem lex humana facit solum exterius notificando quid fieri debeat. Sed spiritus sanctus mẽtem inhabitans, non solum docet quid fieri debeat intellectum interius illuminãdo de agendis, sed ẽt uoluntatẽ inclinat
Ioã. 14. ad recte agendum, iuxta illud. Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, quantum ad primum. Et suggeret uobis omnia quantũ ad secundum, quæcunque dixero uobis. Alio modo lex spiritus pót dici effectus Spiritus sancti, scilicet fides per dilectionem operans, quæ quidem docet interius de agendis, ut D. Ioan. ait:
1. Ioan. 2 Vnctio docebit vos de omnibus. & inclinat affectum ad agendum quia (vt Apo-
2. Co. 5 stolus ait) Charitas Christi vrget nos. Et hæc lex spiritus dicitur lex noua; quæ est uel ipse Spiritus sanctus, uel gratia quam Spiritus sanctus diffundit nobis, de qua le
Hier. 31 ge Hiere. Dabo legem meam, in uisceribus eorum scribã eam. Et Apost. Episto-
1. Co. 3. la estis Christi, ministrata a nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei uiui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus ubi & subdit: Litera occidit, spiritus autem uiuificat. Lex Moysi, quia data in tabulis lapideis non uiuificabat, sed lex noua a uiua uoce filii Dei Spiritus sancti officio concepti, in audientium mentes transmissa simul cum Spiritu sancto, fortius sonat & uiuificat. De lege autem ueteri præcedenti capite solum dicit quod erat spiritualis, id est, a Spiritu sancto data, non erat tamen tantæ efficaciæ, eo quod solum erat exterior & non interior, neque interius iuuabat. Et sic p̃dicta cõsiderantibus inuenimus quatuor leges ab Apostolo esse inductas. Primo legem Moysi, de qua præcedenti capite dixit. Condelector legi secundum interiorẽ hominem. Secundo legem fomitis, peccati, siue membrorum & mortis, de qua eodem capite dixit: Video aliam legem in membris meis. Tertio legem naturalẽ, de qua supra 2. capite. Cum gentes quæ legem non habent, &c. & præcedente capit. sm ũnum sensum repugnantem legi mentis meæ. Quarto legem spiritus siue nouã & euangelicam, quam nuncupat legem spiritus uitæ. Quia sicut spiritus naturalis præbet uitam siue operationem naturæ, sic spiritus diuinus prębet uitam siue operationem gratiæ ęternæ, siue uitæ meritoriam. Vnde Christus, spiritus est qui uiuificat. Addit autem in Christo Iesu Ioan 6.
quia spiritus non datur nisi in Christo Iesu. Quemadmodum. n. spiritus naturalis non peruenit ad membrum, quod nõ habet connexionem ad caput, ita Spiritus sanctus non peruenit ad hominem qui nõ est Christo capiti iunctus, Ideo D. Ioan. 1. Io. 3.
In hoc scimus quod ipse manet in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Et in Act. Act. 5.
Apostolorum habetur. Et nos sumus testes horum uerborum, & Spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc lex eo quod est in Christo Iesu filio Dei liberauit me. Nam filius liberan Ioan 8.
di potestatem habet: prout ipse dixit, Si filius liberauerit vos, uere liberi eritis. & hoc a lege peccati siue fomitis, quæ ad peccatum inclinat. Vel a lege peccati, id est, a cõsensu & operatione peccati, quod hominem tenet ligatum per modum legis: Per Spiritum enim sanctum remittuntur peccata, secundum illud: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis Ioan. 20
peccata remittuntur eis. Liberatque non solum a morte spirituali in hoc seculo, uerum etiam corporali in resurrectione generali: & hoc ideo, quia est spiritus uitę. Vnde Ezech. 37. A quatuor ventis ueni spiritus & insuffla sup interfectos istos & reuiuiscant.

Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis.

HIC explicatius declarat quomodo lex uitæ quæ ẽ in Christo Iesu, idest per

per Iesum Christũ liberat a peccato, probat autem per causam, scilicet per Christi incarnationem cuius necessitatẽ & fructũ manifestat. Et ut planior fiat expositio declarabimus primo modum, deinde fructũ postremo necessitatem, quasi dicat, Recte ergo dico quod lex spiritus uitæ in
Psal. 2. Christo Iesu liberat a peccato Nã [Deus] pater, [filium suum,] i. propriũ consubstãtialẽ sibi & coæternũ hodie æternitatis genitum [mittens] non de nouo creans uel faciens, sed omnib. creaturis præexistentem misit in hunc mundum, non quidem ut esset, ubi non erat: quia, ut D. Ioã.
Ioan. 1. ait: In mundo erat, sed ut esset nouo modo que non erat in mundo, scilicet uisibiliter per carnem assumptam. Vnde ibidem sequitur, Et uerbum caro factum est. Et uidimus gloriam eius, prout præ-
Baruc. 3. dixerat Baruch. Post hæc in terris uisus est. & ideo hic subditur, [in similitudinem carnis peccati.] Quod non est sic intelligendum, quasi ueram carnem non habuerit, sed solum carnis similitudinem quasi fantasticam, prout Manichæi dixerunt. Cum ipse dominus dicat Luc. vlt. Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Vnde non dicit in similitudinem carnis absolute, sed addit in similitudinem carnis peccati. Non enim habuit carnem peccati, id est, cum peccato conceptam. Quia caro eius fuit concepta obumbratione Spiritus sancti, qui tol-
Matt. 1. lit peccatum, Vnde Angelus dixit, D. Ioseph, Quod enim in ea natum est, de Spi-
Psal. 25. ritu sãctu est. Ideo in persona eius Dauid dicebat: ego in innocentia mea ingressus sum, scilicet in mundum: sed habuit similitudinem carnis peccati, id est, carnem similem carni peccati, in hoc quod erat passibilis: Nam caro hominis ante peccatum passioni corruptiuę subiecta non erat. Et hoc fuit conueniens quod talem carnem acciperet: quia debuit per omnia fratrib9 assimilari. Subdit autem duplicem fructum siue affectum incarnationis, quorũ primus est remotio peccati, quem tangit
Heb. 2. cum dicit: [De peccato damnauit peccatũ in carne.] quod potest intelligi de peccato cõmisso in carne Christi instignãte diabolo, ab his qui occiderunt eũ, [dãnauit,] id est, destruxit peccatũ. Quia cũ diabolus

innocentem, in quo nihil iuris habebat, attentauit mortui tradere. iustum fuit ut potestatem amitteret: ideo Deus propter passionem & mortem Christi dicitur destruxisse peccatum, id est, diabolum primum authorem peccati, & abstulisse potestatem quam habebat regnandi in mũdo per idololãtri, unde & Christus dixit: Princeps. huius mundi eiicietur foras. Et
D. Ioann. dicit angelum habentem cla- Ioan. 12.
uem abyssi, apprehendisse & ligasse diabo- Apo. 20.
lum per mille annos, id est, usque ad tempus Antichristi: secundum Diuum Augustinum. ad hunc sensum dicit Apo. Ex-
polians, scilicet Christ9 in cruce principa- Col. 2.
tus & potestates. Veruntamen melius est ut dicatur. [Damnauit peccatum in carne,] id est, debilitauit fomitem peccati in carne nostra, de peccato, id est, uirtute me-
riti passionis & mortis Christi, quę dicitur Osee 4.
peccatum, quia per mortem factus est ho-
stia pro peccato, quam Oseas qui ex per- 2. Cor. 5.
sona domini de sacerdotibus loquens, nominauit peccatum, ait enim peccata populi mei comedent. Et Apostolus, Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis Deus fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato. Et ita satisfaciẽdo primo pctõ originali ex Adam prodeunte, & nostris actualibus, dicitur a Diuo Ioanne abstulisse peccata mundi. Secundus effectus incarnationis, passionis, & mortis Christi, est impletio promissionis legis, quæ iustificationẽ promittebat. Vnde subdit, Vt iustificatio legis, id est, iustitia quam lex promittebat
& quam aliqui ex lege sperabant, [imple- Ioan. 1.
retur,] id est, perficeretur in nobis, scilicet existentib. in Christo Iesu incorporatis. Vnde infra. 9. ait. Gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiã quæ est ex fide. Necessitatem autem incarnationis declarat dicens: [quod] scilicet iustificare impossibile erat legi Moysi, quæ ad nihil perfectum adducit: & sic propter defectum legis: quia cum iustificatio fit supra naturam, uires cuiuscũque creaturę exuperat. Hunc autem defectum
infirmitatem siue debilitatem uocat di- Heb. 7.
cens: in quo infirmabatur secundum carnem, id est, propter infirmitatem carnis proueniẽtẽ ex corruptione fomitis, a qua proueniebat, quod etiam lege data homu

concupiscentiis uincebatur, & abundabat delictum. De hac infirmitate Christus
Supra 5. Mat. 16. loquens dicebat: Spiritus, quidem promptus est, caro autem infirma. Et Aco. supra.6. Humanum dico propter infirmitatem carnis uestræ. Ex præmissis igitur, apparet necesse fuisse Christum incarnari. Quia si per legem iustitia, Christus gratis mortuus fuisset, id est sine causa. Necessitas ergo incarnationis ostenditur, ex hoc quod lex iustificare non poterat.
Gal. 2.

Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Conclusionem in principio hui⁹ cap. positam hic probat, quantum ad secundam conditionem, ostendens quod ad hoc q od aliqui damnationem euadãt requiritur quod non secundum carnem ambulent, quasi dicat: Assertum est quod per Christi incarnationem, passionem, & mortem, iustificatio legis impletur in nobis: [qui] non solum sumus in Christo Iesu, sed etiam, [non ambulamus secundum carnem,] id est, non sequimur concupiscentias carnis, [sed secundum spiritum.] idest sequmur instinctũ Spiritus sancti. Vnde ad Galatas scribens dicit: Spiritu ambulate, id est, secundum instinctum Spiritus sancti. Ex quo sequitur quod ad hoc quod nihil damnationis in nobis sit, oportet quod non secundum carnem ambulemus sed secundũ spiritũ. Notandũ tamen quod non est idem ambulare in carne, & secundum carnem: quia ambulare secundum carne, est secundum carnem militare, & pro illius desideriis pugnare contra spiritum: ambulare uero in carne, est carnem mortificare, secundum illud: Mortificate membra uestra, & sequimini spiritũ. Vnde alibi dicit: In carne ambulantes, nõ secundum carnem militamus.
Gal. 5.
Col. 3.
2 Co. 10.

Qui enim secundum carnem sunt: quæ carnis sũt sapiunt, Qui uero secundum spiritum sunt: quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis mors est: prudentia uero spiritus uita & pax.

Eandem conclusionem hic probat inducens duos syllogismos: vnum quidem ex parte carnis, qui sic deduci potest. Quicunque sequuntur prudentiam carnis ducuntur ad mortem. Sed quicunque sequuntur prudentiam carnis, ambulant & uiuunt secundum carnem, cum uiuere secundum carnem, & secundum carnem ambulare, siue sequi desideria & concupiscentias carnis, idem sint. Ergo quicunque uiuunt secundum carnem ducuntur ad mortem. Aliud syllogismum ponit ex parte spiritus, qui sic ordinari potest. Quicũque sequuntur prudentiam spiritus cõsequuntur uitam & pacem. Sed quicunq; sunt secundum spiritum, sequuntur prudentiam spiritus. Ergo quicunque sunt secundum spiritum consequuntur uitam & pacem. Et sic patet, quod illi qui non ambulant secundum carnem, sed secundum spiritum, liberantur a lege peccati & mortis. In ordine literæ primo ponitur minor primi syllogismi, dicit enim: [Qui secundum carnem sunt] i. qui carni subduntur eam & eius concupiscentias sequẽtes quasi subiecti, de quibus infra. 16. Huiusmodi domino non seruiunt, sed suo uétri. Quæ carnis sunt sapiunt, id est approbant & iudicãt ea que caro siue sensualitas desiderat esse bona. Vnde christ⁹: Nõ sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis. & Hiere. 4. Sapientes sunt ut faciant mala. Deinde ponit minorẽ secundi syllogismi dicens: [Qui uero secundũ spiritum sunt,] id est, qui spiritum sanctum sequuntur, & secundũ eum ducuntur. iuxta illud, Si spiritu ducimini non estis sub lege. [Ea quæ spiritu sunt, sentiunt, id est, habent rectũ sensum siue iudicium in spiritualibus, iudicant & approbãt tanquam bona ea quæ spiritus suggerit. Vnde Sapiens. 1. Sentite de domino in bonitate. Et horũ ratio est: quia sicut Philosophus ait. Qualis vnusquisque est, talis finis uidet ei: Vnde ille cuius animus est informatus per habitum bonum uel malum, existimat de fine secundum exigentiã illius habitus. Tertio ponit maiorem primi syllogismi, dicens: [Nã prudentia carnis mors est.] Ad cuius euidentiam sciendum est quod uera prudentia est recta ratio agibilium, ex quibus demonstrat. Ratio autem agibiliũ siue intellectus in agibilibus, unum supponit, & tria facit: præsupponit.n. finẽ, qui est principium in agẽdis, Quẽadmodũ intellect⁹ speculatiuus præsupponit principia, ex quibus demonstrat. Primum autem quod facit
Mat. 16.
Gal. 5.
3. Ethic.

facit ratio practica, dicitur consilium recte consiliatur de mediis. Secundo recte iudicat de consiliatis. Tertio recte, & constanter pręcipit quod iudicatum est. Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur qđ aliquis præsupponat pro fine delectabile secundum carnem, & quod consilietur & iudicet ac præcipiat ea quæ conueniūt ad hunc finem: Vnde talis prudentia est mors, id est, causa mortis æternæ, & mortem spiritualem infert animæ, secundum illud: Qui seminat in carne, de carne & *Gal.ult.* mettet corruptionem. Quarto ponit maiorem secundi syllogismi, dicens: Prudētia autem spiritus uita & pax. Prudentia spiritus secundū prædicta, est cum aliquis præsupposito fine alicuius spiritualis boni recte consiliat, indicat, & præcipit ea q̄ conuenienter ordinantur ad hunc finem. Vnde talis prudentia est uita, i. causa uitæ seu gratię, quę est uita spiritualis, & ducit *Gal.vi.* ad uitam æternam: secundum illud, Qui seminat in spiritu, de spiritu mettet uitā æternam. Est etiam prudētia spiritus pax, i. causa pacis, iuxta illud Psal. Pax multa *Ps. 118.* diligentibus legem tuam. Et illud, Fructus autem spiritus charitas, gaudiū, pax,

SECVNDA PARS VIII. Cap.

Quoniam sapientia carnis, inimica est Deo: legi enim Dei non est subiecta, neque enim potest.

IN hac secūda huius cap. parte Apost. intēdit corroborare quod prudentia carnis sit mors, pbat primo ex inimicitia Dei, & pōt sic formari rō: Quidquid inimicū est Deo, est cā mor- *Luc. 19.* tis: sm illud, Veruntamen inimicos illos qui noluerunt me regnare supra se, adducite & interficite: Sed sapientia carnis est inimica Deo, ergo sapientia carnis est causa mortis. cōsequētia est manifesta eo qđ *Deut. 30.* Deus est cā uitæ, iuxta illud: Ipse est. n. uita tua. Et philosophus dicit: Sicut propositum in proposito, ita oppositum in opposito. Et ex eo quod contrariarū causarum contrarii sunt effectus. Minorem probat duplici medio. Quia sapientia carnis contra legē Dei hominem inducit. Vnde Iob 15. Cucurrit aduersus Deū erecto collo. Ideo dicit, [legi enim Dei non est subiecta.] Non enim potest aliquis Deū odire sm. se, cum sit ipsa essentia bonitatis. Sed sm hoc peccator odit Deum, & fit ei inimicus, quod præcepta eius odit & transgredirur. Et sic omnes peccatores qui nolunt subiici Deo, sunt inimici eius. Ideo conuenienter probat quod sapientia siue prudentia carnis inimica sit Deo: quia nō est Dei legi subiecta. Probat etiam alio modo, dicens: [Neque. n. potest,] Prudentia. n. carnis vicium quoddam est, ut ex prædictis patet. Quanuis autē ille qui subiectus est alicui uicio, possit liberari ab illo, prout supra 6. dixit: liberati a peccato, serui facti Deo nunquā tamen uicium Deo subiici potest, cum ipsum uiciū sit auersio a Deo. Quemadmodum ille qui est niger potest fieri albus. Nunquā tamē ipsa nigredo potest fieri albedo, cū contrarientur. Et secūdum hoc dicebat Xps: *Mat. 7.* Non potest arbor mala bonos fructus facere, &c. ex quo patet, quod nō recte Manichæi ad cōfirmationem sui erroris, hæc uerba assumunt. uolentes per ea ostendere naturam carnis non esse a Deo cū sit inimica, nec possit Deo subiici, Non. n. agit Apost. hic de carne ista quæ est creatura, sed de prudentia carnis quæ est uicium hominis, ut dictū est. Patet insuper quod etiam Lutherani non recte, sed ꝑperā, hęc eadem uerba assumunt ad abrogandum liberum hominis arbitrium in peccatore, quia hic non agit de potestate liberi arbitrii hominis, sed de potestate uitii seu cōcupiscētiæ carnis in abstracto, uel si in concreto accipit in sensū composito, scilicet quod quandiu homo sequitur desideria carnis nō potest subiici Deo, secus uero est in sensū diuiso: quia pōt ex libertate arbitrii cessare ab illa sequela & conari ad bonum, ut dictum est præcedēti capite. Notandum tamen est qđ Apost. hic nominat sapientiam carnis, qđ prius dixerat prudētiam carnis, licet sapientia proprie sit circa diuina, tamen aliquando in sacris literis accipitur pro prudētia. Vnde Salomon, Sapientia est uiro prudētia. *Prou. 10.*

Non quod sint idẽ simpliciter. Quia sapiẽs simpliciter dr̃ qui cognoscit cãm altissimam ex qua omnia pendent, supma aũt causa omniũ est Deus. Vnde sequitur, quod sapientia simpliciter dicta, dr̃ rerũ diuinarũ cognitio (ut D. August ait) Idẽo Apost. Sapientiam loquimur inter perfectos. Vocatur ẽt sapiens in uno quoq; genere, qui cognoscit altissimã causam illi⁹ generis, prout in arte ædificatoria dr̃ sapiens, nõ ille qui scit dolare ligna & lapides, sed ille qui concipit & disponit conuenientẽ formam domus. Ex illo. n. totũ ædificiũ pendet. Vnde Aposto. Vt sapiens architectus fundamentũ posui. Sic igitur Sapiens in rebus humanis dicitur, qui bonam æstimationẽ habens de fine humanæ uitæ, & secundum hunc ordinat totã uitã. Et ideo prudentia & sapientia carnis dicuntur prudentia, & sapientia non absolute, sed in suo genere prudentia carnis quæ sub fine delectationis sensibilis præstituto consiliatur, iudicat & imperat aliquando diligentius quã prudentia absoluta, iõ christus dicebat, Filii hui⁹ seculi prudẽtiores sũt filiis lucis ĩ gñatione sua.

In lib. de Trinit. 1. Cor. 2. 1. Cor. 3. Luc. 16.

Qui sũt in carne sũt, Deo placere non possunt.

ADaptat hic quod dixerat de prudentiam carnis ad homines qui eam sequuntur, & ei subditi sunt dicens, Qui autem in carne sunt. i. qui concupiscentias p prudentiam carnis sequuntur, quandiu tales sunt, Deo placere non possunt. Quia ut David ait, Beneplacitum est domino super timentes eum. Vnde cum illi qui non subiiciuntur Deo, cum non timeant eum quandiu tales sunt, illi placere non possunt. Veruntamen possunt desinere sic esse ĩ carne, & tũc Deo placere nõ possunt.

Ps. 149.

Vos autẽ in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet hic non est eius.

HIC ostendit eos quibus loquitur a prudentia carnis esse immunes, non a natura carnis: quia mortales erãt & carne passibili induti Sed carnem accipit p uiciis carnis, prout cum dicit Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Dicit ergo, uos non estis in carne. i. non estis in uiciis carnis quasi s̃m carnem uiuentes. astis in carne non secundum carnem militantes. [sed in spiritu,] id est,] spiritũ sequimini, prout D. Ioan. fuit in spiritu dominica die. Deinde apponit conditionẽ, dicens. [Si tamẽ spiritu Dei habitat in uobis.] scilicet per charitatem, per quã efficimini templum Dei, & spiritus Dei habitat in nobis. Apponit autẽ hanc conditionem, quia quamuis in baptismo Spiritum sanctum suscepissent, poterat tamen contingere quod per peccatum superueniens Spiritum sanctum amisissent. Quia sapiens dicit: Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictũ, & auferat se a cogitationibus quę sunt sine intellectu, & corripietur a superueniente iniquitate. Necessariã insuper dicit eis hãc conditionẽ. Quia, [Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.] Quemadmodum non est membrum corporis quod per spiritum corporis non uiuificatur, ita non est membrum Christi qui non habet spiritum Christi. Vnde D. Ioann. In hoc scimus quod in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Est autem notandum quod per spiritum Dei patris, & per spiritum christi, intelligit Spiritum sanctum: tertiam personam Trinitatis, quæ dicitur spiritus Dei patris inquantum, s. ã patre procedit. Dr̃ ẽt spũs Christi: quia procedit a Christo filio Dei. Vnde ẽt Christus eundẽ spiritum sanctũ simul sibi attribuit, & patri, dicens: Paracletus aũt Spiritus sanctus, quẽ mittet pater in nomine meo, & cum dicit. cum uenerit paracletus, quẽ ego mittam uobis a patre, procedit. n. a patre & filio. Et qa procedit per modũ amoris, appropriatur ei iustificatio, & per consequens charitas, quæ est participatio amoris diuini, quæ tamen effectiue est a tota Trinitate, cum sit operatio ad extra, per quam non solum Spiritus sanctus dicitur habitare in nobis, sed etiam pater & filius. Vnde Christus ait. Si quis diligit me, sermonẽ meũ seruabit, & pr̃ meus diliget eũ, & ad eum ueniemus, & mãsionem apud eũ faciem⁹.

1. Co. 15. 2. Cor. 10. Apo. 1. 1. Cor. 3. Sap. 1. 1. Ioan. 4. Ioã. 14. Ioan 15. Ioan. 14.

Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus uiuit propter iustificationem.

OSendit hic quod per gratiã Christi siue

fiue per Spiritum sanctum liberamur a pœna. Et primo quod in futuro seculo liberabimur a morte corporali,& hoc mũdo a spirituali propter conformitatem.Si
Ioan. 1. enim Christus per spiritum suum est in uobis debetis ei conformes esse.Christus autem sic uenit in mundum, ut quantum ad spiritum, esset plenus gratia & ueritate:& quantum ad corpus in similitudiné carnis peccati,id est habens carnem passi bilem & morti subiectam, ut dictum est.
Sup.eod. Ideo & hoc oportet esse in uobis. Quod
Gen. 2. corpus quidem uestrum,quod adhuc manet in carne uestra, mortuum est, id est, necessitati mortis addictum & subiectum secundũ illud, Quacunque die comederitis,morte moriemini,id est, necessitati mortis subiecti eritis, ut conformemur
Luc. 24. Christo, quem oportuit sic pati, & ita intrare in gloriã suam. Ita congruum est,ut nos a peccato liberati, in exercitiũ uirtutis haberemus mortalia corpora, in q-bus cruces nostras tollentes ipsum sequeremur. Spiritus uero uester, qui iam renouatus est a peccato,uiuit,uita gratiæ,propter iustificationem, per quam iustificamur a Deo,& uiuimus ipsi iuxta illud,Qđ
Gal. 2. autem nunc uiuo in carne,in fide uiuo filij Dei,& supra 1. Iustus ex fide uiuit.

Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum a mortuis, habitat in uobis,qui suscitauit Iesum Christum a mortuis,uiuificauit & mortalia corpora uestra, propter inhabitantem spiritum eius in uobis.

HIC ostendit quid consequamur ex spiritu sancto, inquantum est Dei patris, quia resurrectionem corporalem, & totalé liberationé a morte in futuro seculo.Vnde dicit: [Quod si spiritus eius,] scilicet Dei patris qui suscitauit Iesum a
Psal. 40. mortuis,unde Dauid in persona eius pe
Act. 3. tebat: Tu autem domine miserere mei, & resuscita me. Et D.Petrus: Hunc Deus suscitauit a mortuis. Nec obstat qđ Christus sua propria uirtute resurrexerit,cum eadem sit uirtus patris,& filii: Ideo idem pater qui suscitauit Iesum a mortuus,uiuificabit mortalia copora uestra.Non dicit mortua, sed mortalia:quia in resurrectione non solum a corporibus uestris auferetur, quod sint mortua, id est, necessitas mortis, uerum etiam quod sint mortalia, id est, potentia non mori, quale fuit corpus Adæ ante peccatum,quia non solum ab ãctuali morte, sed etiam a mortalitate & passibilitate liberabuntur, & seruabuntur.Tunc implebitur illud Esaiæ, Vi- Esa. 26.
uent mortui tui.Et hoc propter inhabitã tem spiritum eius in uobis,id est, uirtute Spiritus sancti inhabitantis in uobis,Vnde Ezech.37.Hæc dicit dominus Deus ossibus his:Ecce ego immittam in uobis spi 1.Cor.6.
ritum,& uiuetis.& hoc propter dignitaté quã corpora uestra habent,ex eo quod fuerunt receptacula Spritus sancti: secundum illud,An nescitis quod membra uestra templum sunt Spiritus sancti. Ideo 1.Co.15.
resurgent impassibilia, nõ corpora reproborum, quoniam scriptum est: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, scilicet in melius,a passibilitate in impassibilitatem.

Ergo fratres,debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus.

INfert hic unum corolarium ex dictis, quasi dicat: Dictum est quod per Spiritum sanctum multa nobis proueniunt bona, & quod ex prudentia carnis sequitur mors:Ergo debitores sumus spiritui sancto propter beneficia recepta ab eo,vt uiuamus secundum spiritum, & eius inspirationes sequamur,& non sumus debitores carni, ut secundum carnem uiuamus, id est,non debemus sequi desideria eius. Vnde Galatis scribens,ait: Si spiritu uiui- Gal. 5.
mus,spiritu & ambulemus.

Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Si autem spiritu, facta carnis mortificaueritis, uiuetis.

RAtionem assignat hic prædictæ illationis,& primo quantum ad carné dicens [Si enim &c.]i.si concupiscentias carnis sequuti fueritis,[moriemini]s.morte culpæ in præsenti,& morte damnationis siue gehẽnæ in futuro. Vnde ad Tim. 1.Tim.5.
scribens ait: quæ in deliciis uiuens mortua est.Secundo assignat rationem quantum ad spiritum,dicens: [Si autem spiritu,]idest,per spiritum,[facta carnis]i.opera quæ ex concupiscentia carnis prodeũt [mortificaueritis:] non dixit occideritis aut interemeritis, quia hoc non possumus.Vnde D.Augu.carnis concupiscentiis.nõ consentire magna laus est: omnino au-

no autem non habere summa perfectio, [uiuetis] uita gratiæ in præsenti & uita gloriæ in futuro. ideo ad huiusmodi mortificationé hortatur colloss. scibens: Mortificate membra uestra, quæ sunt super terram, cum vitiis & concupiscentiis.

TERTIA PARS Octaui Capitis.

Quicunque enim spiritu Dei aguntur hi filij Dei sunt.

IN hac tertia huius capitis parte Apostol. ostendit, bona. mercedem, siue effectus Spiritus sancti. inter quos sunt directio, filiatio, uita gloriosa, siue hæreditas ęterna, quā nos probat consecuturos, hac ratione: Quicunque sunt filij consequuntur hæreditatem patris: sed nos sumus filij, igitur, & cæt. Aposto. hic ponit minorem huius syllogismi cum eius probatione, dicens: Quicunque spiritu Dei
Ps. 142. aguntur, sicut quodam directore & ductore, qui deducit eos in terram rectam interius illuminando quæ facere debeāt, sunt filij Dei: Homo autem spiritualis non tantum instruitur a Spiritu sancto, quid agere debeat, sed etiam cor eius a Spiritu sancto mouetur: ideo plus intelligendum est in hoc quod dicitur, [Quicūque spiritu Dei aguntur.] Illa, n. agi dicūtur quæ quodā superiori instinctu & motione mouentur, unde bruta dicūtur agi, quia a natura mouētur ad suas actiones, & non ex proprio motu agunt. Similiter homo spiritualis, non quasi ex motu propriæ uoluntatis principaliter, sed ex instinctu Spiritus sancti, inclinatur ad ali-
Esa. 59. quid agendum, secundum illud: Cum uenerit quasi fluuius uiolentus, quem spiri-
Luc. 4. tus Dei cogit: Vnde & christus agitabatur a spiritu. Non tamen per hoc sequitur, quod uiri spūales libere non operentur. Quia Spiritus sanctus disponit omnia suauiter, id est, secundum modum suæ naturæ, s. naturalia naturaliter, & libera li-
Sap. 8. berè. Et hoc modo debet intelligi illud, Deus est qui operatur uelle, & perficere pro sua bona uoluntate. Quantum ad se-
Phil. 2. cundum: dicit: Hi filij Dei sunt. Et hoc manifestum est ex similitudine filiorum carnaliū, qui per semen carnale a patre procedente generantur. Semen autem spirituale a Deo patre procedens, est Spiritus sanctus, Et ideo per hoc semen aliqui homines in filios Dei generantur: iuxta illud, Qui natus est ex Deo, peccatum 1. Joan. 3.
non facit: quoniam semen Dei manet in eo. Et nota hic secundum D. chrys. quod non dicit hic, hi qui spiritum Dei acceperunt, ad notandum quod non sufficit semel imbui & recipere Spiritum sanctum, sed continuè & perseueranter agi ad cōsequendam filiorum Dei hæreditaté. Lutherani hęc uerba, Quicunq; spiritu Dei aguntur, existimant pro ipsis pugnare ad demoliendam arbitrij libertatem. uerum quia de his abundè disseruimus, ideo per transeundum duximus, quo ad hunc locum tamé sufficiet prædicta Sapientis re- Sap. 8.
sponsio, quod Deus disponit omnia suauiter, hoc est secundum modum suum: naturalia naturaliter, & libera liberè absq; coactione & necessitate. Et ideo agi hic nō debet accipi pro cogi aut necessitari, sed solum, ut dicit præmotionem Spiritus sancti.

Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.

HIC dupliciter probat quod accipiétes Spiritum sanctum sunt filii Dei. Primo quidem ex distinctione donorum Spiritus sancti. Ad cuius euidentiam considerādum est quod Spiritus sanctus duos effectus facit in nobis: unus est timor, de quo Esa. 11, Repleuit eum spiritu timoris domini. Alius effectus est amor, de quo supra. 5. cap. charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Timor autem facit seruos, non autem amor. Veruntamen circa hoc notandum est quod timor habet duo obiecta. Vnum est malum, quod quis timendo refugit quod est duplex, scilicet pœnæ uel culpæ. Aliud obiectum est illud a quo sibi hoc malum imminere uidetur: dicitur enim homo timere occasioné, & regem qui occidere potest. contingit autem quandoque quod malum pœnæ, quod quis refugit, est contrarium bono corporali uel temporali, quod quis, interdum inor-

inordinate amat,& refugit pati ab aliquo homine tẽporali. Et hic timor dicitur humanus uel mundanus, & talis nõ est a Spiritu sancto: quia turpis est & prohibitus a
Mat. 10. Christo. Nolite timere eos qui occidunt corpus,&c. Alius est timor,quo quis refugit malum quod contrariatur bono naturali,qui causatur ex amore. Homo n. naturaliter se amat. Si refugit hoc pœnę malum pati,a causa spirituali,scilicet a Deo, hic timor est laudabilis, quantum ad hoc
Deut. 5. saltem quod Deũ timet:iuxta illud, Quis det eos talem habere mentẽ, ut timeant me: & secundum hoc hic timor est a Spiritu sancto. Sed inquantũ talis timor,non refugit malum quod opponitur bono spirituali,scilicet peccatum, sed solum pœnam, non est laudabilis, & iste defectus non est a Spiritu sancto,sed ex culpa hoĩs: prout fides informis, quantũ ad id qđ est fidei,est a Spiritu sancto, non tamen eius informitas. Vnde & si quis per huiusmodi timorem bonum faciat, non tamen bene facit:quia non facit sponte,sed coactus metu pœnæ,quod est seruorum. Et ideo timor iste proprie dicitur seruilis:quia facit hominem seruiliter operari. Est autẽ tertius timor quo quis refugit malum, quod opponitur bono spirituali, scilicet peccatum uel separationem a Deo,& hoc timet incurrere ex iusta Dei uindicta. & sic quantum ad utrunque obiectum,respicit rem spiritualẽ: nihilominus tñ habet oculum ad pœnam,& iste timor dr̃ initialis:quia solet esse in hominibus ab initio suæ conuersionis:timent.n. pęnã propter peccata prætetita,& timẽt separari a Deo per peccatum propter gratiam & charita
Ps. 110. tem infusam,& de hoc dicitur: Timor domini initium sapientiæ. Si autem timor, quo quis refugit malum oppositum bono spirituali,ex utraque parte habeat oculum solum ad rem spiritualem, ut cum homo nihil aliud timet quam separari a
Ps. 18. Deo,talis timor dicitur filialis, castus,ac sanctus,qui permanet in seculum seculi. Et quemadmodum timor initialis causatur ex charitate imperfecta: quia, ut D. Joan.ait,perfecta charitas foras mittit ti-
1. ioan. 4 morem. Sic timor filialis & castus non repugnat charitati,quæ est causa utriusque: Quia sicut timor facit seruitutem, ita & amor charitatis facit libertatem filiorũ: facit enim uoluntarie ad honorem DEI operari,quod est proprie:filiorũ. His suppositis aduertendum quod lex uetus da- Exod. 16
ta est in timore,quem significabant tonitrua & fulgura micantia super terrã: terribile enim erat quod uidebatur & audiebatur. Ideo lex uetus per inflictionẽ pœnarũ inducens ad mandata Dei seruãda, dicitur data in spiritu seruitutis,in timore. ideo Apost. comparat testamentum uetus Agar ancillæ dicens: Hęc sunt duo te Heb. 12.
stamenta, unum in monte Syna in seruitutem generans quæ est Agar. & ideo hic dicit recte dictũ est, quod qui spiritu Dei aguntur,hi sunt filii Dei. Non enim iterũ Gal. 4.
in noua lege,prout fuit in ueteri,accepistis spiritũ seruitutis in timore,scilicet pęnarum,quẽ timorem tũc Spiritus sanctus per signa exteriora faciebat. Sed accepistis spiritum,scilicet charitatis,q est adoptionis filiorum,id est, per quem adoptamur in filios Dei:iuxta illud,Vt adoptionem filiorũ reciperemus. Non tamẽ hoc dicitur quasi sit alius & alius spiritus: sed quia idem est Spiritussanctus, qui in quibusdam facit per signa exteriora timorẽ seruilem,quasi imperfectum:in aliis autẽ facit amorem quasi quoddam perfectum. Non tamen existimandũ est quod nullus ex patribus legis ueteris receperit spũm adoptionis filiorum: Nam gratia gratum faciens,quam aliqui ex eis habebãt, erat Gal. 4.
eiusdem speciei cum gratia nouæ legis, & filios Dei constituebat. Vnde Dauid, Ps. 81.
Ego dixi dii estis & filii excelsi omnes. Matt. 8.
Et Esa. 1. Filios enutriui & exaltaui. & Christus. Multi uenient ab oriente & occidente,&c. Filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores. ideo illi pertinebant ad legem nouam, prout Christiani qui nunc solo timore pœnæ seruant legẽ euangelicam, dicuntur serui & accepisse spiritum seruitutis in timore, pertinent ad legem ueterem. Apostolus enim hic ponit discrimen inter nouam & ueterem legem, quæ dum ex una parte peccatũ ostenderet,& ex alia gratiam non conferret, & quæ in signis terribilibus data erat, ex se nihil ad opera charitatis iuuaret, prout lex noua, quemadmodum supra dictum est. Notãdum præterea quod timor

tem. Ideo D. Basilius uocat timorem seruilem Isagogicum, hoc est, introductorium. Et D Gregorius sequens D. Hieronymum, dicit: Sicut mulier ad partum appropinquans dolore cogitur exclamare, sic nos in angustia requirimus te. Et D. chrysostomus docet ante oculos ponere mala nostra, & gehennam. & diem iudicii, & separationem a Deo. & multa alia mala recenset ante oculos proponenda, ut compunctionem cordis ualeamus obtinere. Per hunc modum reuocabant Prophetæ olim populum a peccatis: Inter eos Ionas, qui Niniuitis dicebat, Adhuc quadraginta dies & Niniuæ subuertetur. Et Deus approbauit pœnitentiam eorum a timore seruili ortam. Esaias etiam dixit Ezechię: Dispone domui tuæ, quia morieris, & non uiues. Hunc timorem seruilem incussit peccatoribus D. Ioannes Baptista, dicens: Progenies seu genimina uiperarum, quis docebit uos fugere a uentura ira. Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quę non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Christus etiam sæpe comminatus est peccatoribus gehennam, ignem æternum, tenebras exteriores, non alia causa, nisi ut ad contritionem & pœnitentiam eos induceret, unde dicebat: Nisi penitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolam de diuite Epulone, & de ficulnea, aitque: Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem ponendi animam in gehennam, & hunc timendum ea ratione repellit, dicens: Amen dico uobis, hunc timete. Et tādem terribilissimam contra reprobos ferēdam reuelauit. Ex præmissis apparet quam impie Lutherus & sui sequaces, non solū in prædicatores, uerū etiam sanctos, quin imo & in Christum debacchati sunt, dicentes prædicatores male agere, inducendo homines ad pœnitētiam per timorem seruilem. [In quo clamamus, abba pater.] Hic probat quod illi qui spiritu Dei aguntur, sunt filii Dei ex nostra confessione. Profitemur enim nos patrem habere Deum, instructi a domino dicente: Cum oratis, dicite pater noster qui es in cœlis. hoc autem conuenit dicere nō solū Iudæis, sed etiam Gentilibus. Ideo duo

Grego. sup Iob. 29. super Esa. 26.

Ion. 3.

Esa. 38.

Mat 3.

Luc. 3.

Luc. 13.

Luc. 16.

Matt. 10

Mat. 6.

ponit idem significantia .i. Abba, quod est hebræum, & pater, quod est latinum, uel græcum, ut ostendat hoc ad utrunquē populum pertinere. Vnde Christus dicebat: Abba pater omnia tibi possibilia sunt. Et dn̄s per Hieremiam, Patrem me uocabis Hoc aūt dicimus non tantum sono uocis, uerum ēt intentione cordis, quę quidem propter sui magnitudinē clamor dicitur, prout Moysi tacenti & interius oranti, dixit dn̄s: Quid clamas ad me: s. intentione. Hæc autem magnitudo intentionis procedit ex affectu filialis amoris quem in nobis Spiritus sanctus facit, & ideo dicit in quo, scilicet Spiritu sancto. [Clamamus abba pater,] Esaias etiā dicit quod Seraphim qui interpretantur ardentes in amore Dei, clamabant alter ad alterum.

Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei.

Apostolus hic ostendit quod qui spiritu Dei aguntur hi sunt filii Dei: ex Spiritus sancti testimonio: ne forte aliqs dicat quod nos in nostra confessione decipimur, quia, ut Psal. ait, Omnis homo mendax: quasi dicat, Ideo dico, quod in Spū sancto clamamus, abba pr̄, quia ipse Spiritus sanctus. qui nec fallere, nec falli potest, testimonium reddit spiritui nostro, non quidem exteriori uoce ad aures hominum, sicut pater protestatus est de filio suo. sed reddit testimonium per effectum amoris filialis, quē in nobis facit. Et ideo dicit quod testimonium reddit, non auribus, sed occulto dictamine spiritui nostro. Ex præmissis uerbis: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, iunctis istis, Ipse enim spiritus testimonium reddit, &c. & aliquibus aliis passibus sacræ scripturæ contortis & perperam intellectis, Lutherani inferunt quod quicunque est iustificatus & in gratia, est certus se esse iustificatum, siue se esse in gratia, certitudine nullam dubitationem permittente, siue certitudine fidei, cui falsum subesse non potest, nec per eam homo decipi. Cuius oppositum determinatum fuit in concilio Tridentino, sessione 6 decreto. 9. ubi dicitur: Quamuis necessarium sit credere neq; remitti, neq; remissa fuisse uu ꝗ peccata, nisi gratis diuina misericordia

Mat. 14.

Hiere. 3.

Exo. 14.

Esa. 6.

Matt. 3.

propter

propter Christum: Nemini tamen fiduciam & certitudinem remissionis iactanti, & in ea sola quiescenti peccata dimitti, uel dimissa esse dicendum est. Cum apud hæreticos & schismaticos esse possit, imo nostra tempestate sit, & magna contra Ecclesiam contentione prædicetur, vana hic & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est oportere eos qui uere iustificati sunt, absque ulla omnino dubitatione apud semetipsos statuere posse se esse iustificatos. Neminemque a peccatis absolui, nisi eum qui certo credat se absolutum & iustificatum esse, atque hac sola fide absolutioné & iustificationem perfici, quasi qui hoc non credit de Dei promissis, deque mortis & resurrectionis christi & efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramentorum uirtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum suamq; propriam infirmitatem & indispositioné respicit, de sua gratia formidare & timere potest. Cum nullus scire ualeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei consecutum. Hactenus ibi quod quidem decretum fulciri potest authoritatibus sacræ scripturæ: Iob enim di-
Iob. 9. cit, Si uenerit ad me non uidebo eum: si abierit, non intelligam. & post pauca dicit: Si iustificare me uoluero, os meū condemnabit me. Si innocentem me ostédere, prauum me comprobabit. Etiam si simplex fuero hoc ipsum ignorat anima mea. Deinde subiungit: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Et hiere. 17. Prauum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet
Psal. 18. illud? & Dauid: Delicta quis intelligit deinde subiungit, ab occultis meis munda me. Qui uero petit ab occultis mundari,
Pro. 20. non habet certitudiné fidei quod sit mundus. Vnde Salomon: Quis potest dicere,
Pro 28. mundum est cor meum, purus sum a pec
Eccle. 5. cato. & alibi: Beatus homo qui semper est pauidus. Et Sapiens: De propitiatu peccatorum noli esse sine metu. Sed ille qui
Eccle. 9. timet, non habet securitatem, neque talem certitudiné. Et Salomon: Nemo scit
1. Cor. 4. utrum odio uel amore dignus sit. Et Apostolus. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. qui autem me iudicat, Dominus est. Et quanuis Lutherani pro more suo prædictas authoritates contorqueant, nobis tamen standum est prędictæ interpretationi & determinationi Ecclesiæ, quæ errare non potest. Omnes enim orthodoxi doctores usque ad hæc tempora idem senserunt: D. Hier. su- Hier. 9
per illud Micheę: Dominus querit a te Mich. 6
facere iudicium, & diligere misericordiā & solicitum ambulare cum Deo. & super illud Ionæ: Quis scit si conuertatur. Et D. Augustinus super illud, Incerta & Ione. 3.
occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Aug. 9.
Et D. Gregorius 18. moralium super il- Psal. 50.
lud: Etiam si simplex fuero, &c. Et Diuus Greg. 9.
Ambrosius super illud, Nihil mihi con- Iob. 99.
scius sum. Et Diuus chrysostomus in eo- Amb. in
dem loco dicit, quod tribus rationis 1. Cor. 4.
circa cuiusmodi incertum est nostrum Chriso. ib
iudicium. Prima quidem quod & si nihil ipsi conscii simus, eius tamen indigemus q peccata nostra certa ratione corripiat: Altera quod multa opera nostra nos latent. Tertia quod multa aliorum opera nobis bona uidentur, quæ non recta fiunt
sententia, eadem ratione nostra: Vnde Ioan. 16.
Christus, Venit hora ut omnis qui inter Chriso.
ficit uos, arbitretur se obsequium pręstare Deo. Et idem Chrysostomus super Mathæum opere imperfecto, homilia 38. Et D. Bernardus in pluribus locis, maxi- Bernar.
me Epist. 24. ad Archiepiscopum Senoné. Ad ampliorem tamen huiusmodi euidentiam & clariorem argumentorum in oppositum solutionem, sciendum est ex D. Thoma, quod tripliciter aliquid cognosci
potest. Vno modo per specialem Dei re- 1. 2 q.
uelationem interiorem, uel exteriorem: 112. ar. 4
Reuelat enim Deus aliquibus ex speciali priuilegio, ut securitatis gaudium in hac mortali uita in eis incipiat, ut factum legi
mus D. Virgini exterius per Angelū, Aue Luc. 1.
gratia plena, &c. & Apostolus interius: 2. Cor.
Sufficit tibi gratia mea. Et talem reue- 12.
lationem habentes certi sunt certitudine fidei absq; ulla penitus dubitatione. Alio modo aliquis cognoscit certitudinaliter aliquid per seipsum, ut qui habet demonstratione huius cóclusionis, omnis homo est risibilis, scit illā certitudinaliter certitudine euidentiæ omnem prorsus dubitationem

tionem excludente. Nullus autem hanc euidétiam de se in particulari habere potest, quod sit in gratia. Et ratio est: quia talis certitudo haberi non potest de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium principium. Sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstrationis per principia indemonstrabilia, & certitudo fidei p proprium principium fidei, quod est diuina reuelatio, & obiectũ fidei est ipse Deus, qui propter suam excellentiam est nobis ignotus: secundum illud, Ecce Deus magnus uincens scientiam nostrã. & ideo eius præsentia in nobis, quæ est per gratiam, non potest per certitudinem cognosci nisi ipse reuelet, secundum authoritatem Iob & alias allegatas. Sed Deus licet in uniuersali declarauerit & sub conditione, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Et qui manducat me, ipse uiuet propter me. Non tamé omnibus nec cõmuniter reuelat in particulari, igitur absolute in particulari scit nõ potest, absq; particulari reuelatione. Præterea habitum fidei non generat assensum, nisi circa proprium obiectum: obiectum autem fidei non est nisi Deus reuelans, & illa quæ ab eo sunt reuelata. Sed ut dictum est, Deus non reuelat communiter omnibus in particulari, sed solum in genere & conditionaliter: si crediderit si sperauerit, si mandata seruauerit. Igitur &c. Insuper illa certitudo, qua communiter cognoscimus nos esse in gratia Dei, ex duobus pendet. Primo ex firmitate diuinæ promissionis, quę est firmissima & indefectibilis. Secundo ex nostra dispositione. Sed non habemus promissionem gratiæ in particulari, nisi illi quibus specialiter facta est, licet possimus habere certitudiné moralem per quasdam coniecturas, non tamen fidei cui falsum subesse non possit, ut probatum est, igitur Rursus modo apparet unde aduen.iat homini illa certitudo fidei, cui falsum subesse non potest, quia ut dictum est, uel ex speciali reuelatione, & de hoc nũ est controuersia, uel ex fide, & hoc improbatũ est, uel ex operibus nostris. Et hoc, non quia incerta sunt, & putamus aliquando bene agere. cum male facimus. Igitur talem certitudinem fidei habere est impossibile, nisi forte apud Lutheranos, qui dicunt solam fidem iustificare, & fidem nõ posse separari a charitate, quæ sũt hæretica, ut ostendimus supra 1. c. interpretãdo illud, Iustus ex fide uiuit. Tertio cognoscitur aliquid coniecturaliter per aliqua signa, & hoc modo aliquis potest cognoscere se habere gratiam, inquantum, scilicet percipit se delectari in Deo, & contemnere res mundanas, & inquãtum homo non est sibi conscius alicuius peccati mortalis & cum libenter audit uerba Dei & executioni demandat seruando omnia præcepta, secundum quem modum potest intelligi quod scribitur in Apocal. Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo nouit nisi qui accipit: quia, scilicet ille, qui accipit gratiam, per quandam experientiam dulcedinis nouit, quam non experitur ille qui non accipit, hæc tamen cognitio imperfecta est, quia (ut dictum est) Delicta qs intelligit, ab occultis meis mũda me Domine Ex præmissis sufficiens apparet responsio, ad omnia quæ possunt obiici. Attamen ne Lutheranorum fucus & præsumptuosa exaggeratio aliquem cespitare faciat, principaliora eorũ tela specialiter reiiciemus, & primo quantum ad hunc locum. Ipse enim spiritus, testimonium, &c. Dicendum, quod ipse spiritus cõmuniter reddit testimonium coniecturale per quædã signa intrinseca, siue per quasdam coniecturas: illę tamen, ut dictũ est non faciunt certitudiné fidei, quæ non est nisi de reuelatis. Testimonium enim hoc, de quo hic loquitur, est quod spiritus sanctus inhabitãs eos allicit, ut non timore ut antiqui olim serui sub lege Moysi, sed prompto amore filiali pareãt, iussaque Dei spontanee faciãt tanquam filii idonei ad hæreditatem consequendam: Non tamen statim (ut experimur.) ab insipientibus radicitus euellit timorem illum seruilé, qui uia fuit ad charitaté Nec huiusmodi certitudinem moralem, subito, neque æqualiter in omnibus facit, sed secundum successum temporis & dispositioné personarum eã probabilitatem facit, quæ more humano metum propellere securumque hominem facere cõsueuit: ut ego sum nunc certus Romam stare, licet non habeam certitudinem fidei diuinæ, quia licet

Iob. 36

Mar. vl.

Apoc. 2

licet audiuerim a multis probis uiris illã fore, uel forte uiderim. Sed an nunc extet certum non habeo, tali certitudine quæ est fidei, quin dubitem propter potẽtiam Dei, quæ illam sicut Sodomam in momento subuertere potest. In reuelatis autem nulla cadit dubitatio, cum Deus sit uerax, imo & ipsa ueritas, nec mẽtiri possit. & ideo fidei non põt esse subesse falsum. Sic etiam licet coniecturam habeam ex signis supradictis me esse in gratia, tamen infirmitatem & fragilitatem & cordis profunditatem inscrutabilem considerans, non potest esse a Deo certum, sicut ea quæ sunt fidei, id est, a Deo reuelata, in quibus nulla cadere potest dubitatio. unde certitudo coniecturalis dicitur ex parte subiecti, sed nõ ex parte obiecti: Certitudo hæreticorum est ex parte subiecti, quæ re uera dicitur ꝑsumptio & temeritas: quia ex sua falsa apprehensione ita arbitrãtur esse, ac si ita esset. Nec obstat etiam quod adducunt ex Apostolo supra 4. cap. Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini eius, ut hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei, & post pauca subdit: ideo ex fide, ut secũdum gratiam firma sit promissio omni semini Abrahæ: ex quo inferunt, qđ ad talem fidem adnascitur eis ab eadem fide certa & firma reuelatio, quod aliquis sit in gratia, cum certus sit se habere fidem. Sed unde obsecro hæc illatio? Quia ibi loquitur Apostolus de promissione Christi uenturi, quæ promissio non fuit ex lege, nec ex obseruatione legis, sed per gratuitam uoluntatẽ facta, fuit Abrahę, quæ quidem promissio facta fuit firma & certissima per fidem absque operibus & obseruatione legis, quæ non merebatur illam promissionem. Vel loquitur de promissione in communi & in genere, quæ est conditionalis, ut dictum est. Vnde Christus, Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. At quis est certus se impleuisse omnia præcepta Dei, maxime de dilectione Dei super omnia, & de pœnitentia: cum multa lateant in inscrutabili corde hominis. Licet enim quis scire possit se habere fidem historicam, quam ipsi uocant, non tamẽ potest habere certitudinem se habere fidem uiuam siue formatam, per dilectionem operantem. Nõ obstat pariter illud quod Apostolus dicit. In quo (scilicet Christo) habemus fiduciam & accessum in cõfidentia per fidem eius. In hoc.n. decipiũtur Lutherani, quia non distinguũt inter fidẽ & fiduciam; licet.n. in scripturis iubeamur hẽre fidẽ.i. credere dictis Dei, nemo tñ tenet hẽre fidẽ.i. firmã, & certã persuasionẽ siue assensum suæ salutis, sed solũ fiduciã siue spẽ cõditionaliter, si perseuerauerit usque in finẽ, q̃ põt esse sine certitudine particularis fidei. vnde D. Ioan. in causa fiduciæ non solum posuit fidẽ, sed etiã charitatẽ, ait enim Charissimi, si cor nostrũ nõ reprehendat nos, fiduciã habemus ad Deũ, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniã mandata eius custodiuimus, & ea quæ placita sunt corã eo, facimus. Sed quis absq; quacunq; dubitatione horũ certitudinẽ habere potest? Et sic magnum argumentum est quod certitudo nostra cõfirmetur ex nostra consciẽtia, quæ proculdubio ex operibus gignitur & pendet. Atqui consciẽtia nõ põt esse certa ꝑꝑ inscrutabilitatẽ cordis. igĩ. Non obstat igitur illud Apost. nos aũt non spiritũ huius mundi accepimus, sed spiritũ qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Sed gratia est primũ donũ Dei. ergo homo qui accipit spiritũ sanctũ, scit per eundẽ spiritũ grãm sibi datã, q̃a ibi loquitur de scientia siue cognitione in generali. uel, ut D. Tho. ait, loquĩ de donis gloriæ, quæ sunt nobis data in spe, & in cõmuni, quę certissime cognoscimus per fidẽ: sed nõ in particulari. Vel põt dici qđ loquitur de notitia priuilegiata, quę est ꝑ specialẽ reuelationẽ. vnde subdit: Nobis aũt reuelauit Deus ꝑ spiritũ sanctũ. Non obstat præterea id quod Apostolus in hoc ca. dicit. Quis nos separauit a charitate Dei. Quia per illã uerba non habemus quod scimus certi in particulari, nisi per specialem reuelationem, quam habebat: & quo ad alios hoc dicit ꝑꝑ electos, qui finaliter non separabũtur, nec ẽt nos si perseuerauerimus ꝑꝑ tot & tãta beneficia Dei, ad quæ consequitur qđ quicquid accidat nõ debemus ab eo separari, licet plurimi se separent. Si obiiciaĩ id qđ ex persona Domini dicit Abrahæ: nunc cognoui, id est, cognoscere te feci,

Mat. 19. · Ephe. 3 · 1. Ioan. 3 · 1. Cor. 2 · Gen 22

quod timeas Dñm. & loquitur ibi de timore casto, qui non est absq; gratia. Dicendum qđ dictũ illud referri põt ad reuelationem spãlem, uel ad notitiã experimentalem, q̃ est per exhibitionẽ operis: in illo enim opere quod fecerat Abrahã, cognoscere potuit experimẽtaliter se Dei timorem hr̃e. Si arguatur ex illo quod adductũ est pro parte negatiua ex ecclesiaste:
Eccle. 9. Nemo scit an amore uel odio dignus sit. Quod aliquis põt hr̃e certitudinẽ, quod est in odio, & esse in peccato mortali: ergo eadem rõne poterit aliquis hr̃e certitudinẽ, quod est iu gratia & amore. Negatur illatio: quia non intelligitur æqualiter, eo quod peccatũ a nostro cõsensu pendet, & non gratia: uel si dicat æqualitatẽ, intelligi debet de odio reprobationis & amore prædestinationis, quæ sunt nobis occulta. Si dicatur quod perfectissima cognitio est eorũ quæ sunt in aĩa per essentiam. ut Aug. ait: Sed gratia est in essentia
12. Super Gen. ad literam. animę. Dicendũ quod illa quæ sunt per essentiam sui in anima, siue quę fluunt ab essentia animæ ut potentiæ, cognoscũtur experimentaliter: inquantum homo per actus cognoscit principia intrinseca, vt uoluntatem percipimus uolẽdo, & alias potentias per suos actus. Sed gratia nõ fluit ab essentia animæ, sed infunditur a Deo.

Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.

APost. hic ponit maiorem syllogismi propositi in principio huius partis. 8. cap. Et ostendit quod filiis debeatur hæreditas, dicens: Si aũt aliqui sunt filii, ex
2. Co. 12. filiatione consequuntur hæreditatem patris, qui debet thesaurizare filiis. Sic illi q sunt filii Dei adoptiui, p gratiã spũs sancti erunt hęredes Dei. Quia non solum filio naturali, sed ẽt adoptiuo debetur hæ
1. Pet. 1. reditas, ad quam, ut D. Pet. ait, regenerauit nos in spem uiuam per resurrectionẽ Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatã, & immarcescibilẽ: hæc hæreditas pręclara erat
Psal. 15. Dauid. Deinde describit quę sit ista hereditas, quãtum ad Deum, dicens hæredes quidem Dei, tanquã patris. Dr̃ autem aliquis hæres alicuius, qui principalia eius bona pcipit siue adipiscit. nõ aũt q aliqua munuscula, siue legata particularia recipit: unde legimus qđ Abrahã dedit cũcta q̃ possederat filio suo Isaac: filiis aũt cõcubinarũ dedit munera. Bonum autẽ principale quo Deus diues est, est ipsemet. Est .n. Deus diues per seipsum, & non per aliquid aliud extrinsecũ: cum bonorũ extrinsecorũ non egeat. Ideo Dauid: Dominus pars hęreditatis meę. & Hiere. pars mea dñs, dixit aĩa mea. Et in hac hæreditate cõmendatur eximia Dei charitas erga nos. Nunquã.n. homo extraneũ in filium adoptat in ius filii, nisi ob naturaliũ legitimorumq; filiorũ inopiam, quasi alterũ substituens loco naturalis, quo caret. Deus aũt non caret filio naturali, imo habet æqualem sibi: neque nostro indiget obsequio, nihilominus tamẽ adoptauit nos in filios suos & in ipsam hęreditatẽ, quæ filio debet̃. Si dicatur filius non adipiscitur hæreditatẽ patris, nisi patre mortuo. & ubi plures sunt filii, qlibet illorũ non assequit̃ totã hæreditatẽ patris: ergo homo non põt esse hæres dei, qui est immortalis. Vnde Aposto. Regi seculorũ immortali, &c. dicendũ quod illud habet uerũ in rebus tẽporalibus, & corporalib. quę simul a multis totaliter possideri non possunt: unde necesse est unum discedere, ut alter succedat. Secus tamen est in spiritualibus, quia bona spũalia simul a multis haberi possunt. Vel dici põt quod deus decedit in nobis, inquantũ primo est per fidem, quę deficit & euacuat qñ peruenimus ad clarã uisionẽ, q̃ est hæreditas. Vnde apparet discrimen inter hęreditatẽ dei & hominum: quia hæreditas inter homines non aditur a successore usq; ad mortẽ præcessoris: eo scilicet quod non posset utrique æqualiter sufficere. Hæreditas autem dei non est defuncti successio, sed consortiũ sufficientissimum & indeficiens, cuius promissio quandã similitudinem habet cum hæreditate hominum, quorum testamentum & dispositio morte confirmatur. Sic hæreditatis dei promissio morte Christi, qui est deus & homo, fuit cõfirmata. postmodum describit hanc hæreditatem ex parte Christi, quia cum ipse sit principalis filius, a quo nos filiationem participam⁹ ita est principalis hæres, cui nos in hæreditate cõiungimur. unde Mich. Adhuc hęredem adducam tibi. [Si tamen cõpatimur,

Marginalia (right column): Gen. 25. — Ps. 15. — Thre. 3. — 1. Tim. 1 — 1. Co. 13. — Heb. 9. — Mat. 21.

mur, ut & conglorificemur.] Hic ostendit causam dilationis huius hæreditatis siue uitæ gloriosę, Et primo ponit causam ex parte passionũ, dicẽs. Si tñ cõpatimur, &c. cũ.n. Christus, qui est principalis hæres, ad hæreditatẽ gloriæ peruenerit per passiones. Vnde ipse dicebat: Nõne oportuit sic christum pati, & ita intrare in gloriam suam? Sequitur quod nos non debemus faciliori mõ adipisci, unde ipse dicebat: Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suam, & sequatur me. Et Aposto. per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ dei. Non.n. immortale & impassibile corpus statim accipimus, ut simul cũ Christo pati possimus. Ideo dicit, Si cõpatimur. i. simul patiẽter sustinemus tribulationes huius mũdi, ut cum Christo conglorificemur. vnde Apost. Si commortui sumus, & conuiuemus, si sustinemus, & conregnabimus. Ex hoc loco soluunt multa Lutheranorũ argumenta, quibus impugnant pœnitentiã, ac ieiunia ecclesię, & detrahunt operibus meritoriis. Et ex pœdenti tex. sic arguũt: Si nulla sunt merita recõciliationis grãæ, per quã constituimur filii Dei Ergo nulla sunt merita uitæ æternæ. Nam si filii, inquit Apost. & hæredes: atq; adeo & si gratis filii, & gratis hæredes: alias Xp̃s non sufficiẽter satisfecisset. Si hæc argumentatio firma esset, nunquã Apost. adiunxisset. Si tñ cõpatimur, &c. Et qa de merito sufficienter locuti sumus sup. 2. c. tractãdo illũ locũ. His qui fm patientiã boni opis, &c. Iõ hic non prosequemur, sed dũtaxat solutionẽ huius argumẽti recitauimus ex D. Aug. qui tractãdo illum locum, Gratia dei vita ęterna, suscitatur quasi ex illa sententia subinferens, nullane igitur sũt merita iustorũ? & rñdet: Sũt plane, quia iusti sunt, sed ut iusti fierent merita non fuerunt. Nec iõ oportet nos cõpati, quasi Christus nõ sufficienter pro nobis satisfecerit, sed quia deus ordinauit satisfactionẽ Christi nobis nõ applicari, nisi cõformemur imagini filii sui, & nisi tollentes crucẽ nostrã eum sequamur: & ideo pœnitendo, ieiunando, & crucem pœnitentiæ ferendo, nullam iniuriam, sed potius honorem ei facimus, qui ordinationi ipsius obedimus, & uoluntati suæ nos conformamus.

Luc. 24. — Luc. 9. — Act. 14. — 2. Tim. 2 — In epist. ad Sixtũ quæ est. 105.

QVARTA PARS VIII. CAP.

Existimo enim quod non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

IN hac 4 huius ca. parte Apost. assignat causam dilationis immortalis uitę quę est hæreditas filiorum Dei, ostendendo excellentiam gloriæ, & comparando eam ad passiones huius tpis. Quia posset aliqs dicere onerosam esse hæreditatẽ, ad quã non põt nisi per passionum tollerantiam perueniri. Iõ dicit: [Eximio, &c.] q.d. dictum est quod debemus cõpati ut conglorificemur. Nec debemus passiones & dolores ac tormenta huius seculi refugere, ut talẽ & tantam gloriã habeamus. Existimo.n. ego qui utrunq; sum expertus. & labores & gloriã, quod passiones & dolores huius tpis, non sunt cõdignæ ad futuram gloriã quę reuelabitur. In quibus uerbis quatuor excellẽtias illi⁹ glorię exprimit. Primo ęternitatẽ, cum dicit, [ad futurã,] s. post hoc tp̃s, nihil aũt est post hoc tẽpus, nisi æternitas: Ideo illa gloria excedit passiones huius tpis, sicut æternum tẽporale. Vnde & ipse Apost. Quod in præsenti est momentaneum & leuæ tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ põdus operatur in nobis. Secundo exprimit dignitatem, cũ ait [Gloriã] quæ claritatem quandam dignitatis insinuat: iuxta illud, Exultabunt sancti in gloria. Tertio exprimit manifestationem [quæ reuelabitur] Nunc quidem gloriã habent Sancti, sed occultam in conscientia, iuxta illud: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Tunc autẽ gloria illa erit in cõspectu omniũ bonorũ & malorũ reuelabitur. De malis scribitur in subitatione insperatæ salutis. Quarto exprimit ueritatẽ. cũ dicit, [In nobis.] Quia in his quæ sunt extra, puta in apparatu diuitiarũ, & in opinione hominũ, est gloria vana. de qua Psal. In multitudine diuitiarũ suarum gloriãtur. & Salomon: Vanitas uanitatum dicit. Eccle. 1. Vanitas vanitatum & omnia uanitas. sed illa gloria erit de eo qđ est intra hominẽ, unde Christus inqt, Regnum dei intra uos est. sic igiť passiones huius tẽporis secundũ se consideratæ, multum deficiunt a quantitate & dignitate huius gloriæ. unde per Esa. dñs: Ad pun-

1. Co. 11 — 2. Co. 12. — 2. Cor. 4. — Ps. 149. — 2. Cor. 1 — Sap. 5. — Ps. 48. — Luc. 17. — Esa. 54.

ctum in modico dereliquit te, & in miperationibus magnis congregabo te. Sed si considerentur hmôi passiones, inquantū eas aliquis uoluntarie sustinet pp Deum ex charitate quā in nobis causat spiritus sanctus. secundū hoc, est condignitas & æqualiter inter hmôi passiones & uitā æter nam, & per eas homo de condigno mere tur uitam æternam. Quia spiritus sanctus est fons, cuius aquæ. i. effectus saliunt in

Ioan. 4. uitam æternā. Ideo Aposto. Bonum certamē certaui, &c. In reliquo reposita est mihi corona iustitię, q̄ reddet mihi Dñs in illa die iustus iudex. Non solū autem mihi. sed & his, &c. Ex præmissis apparet solutio argumenti Lutheranorum, qui ex

2 Tim. 4 hoc loco Apost. gloriantur & iactant meritum cōdigni esse funditus euersum. Sed sunt delusi, ignorantes distinctionem pręmissa. s. si secundū se, siue ex parte obiecti, aut secūdū substātiā operis considerāaur, non est consignitas. Si uero ex parte principii, quod est spūs sanctus infinitus, tunc est condignitas. Sed de his amplius sup. 2. c. super illo uerbo, his qui ẽm patientiā boni operis, &c. [Nā expectatio creaturæ, reuelationem filiorū Dei expectat.] Apo. hic probat quid passiones huius tēporis excedunt per excellentiā gloriæ. & primo per expectationem, creaturæ dicens: Nā expectatio, &c. ac si diceret, dictum est qđ futura gloria excedit pasiones huius tpis, hoc manifestum est ex expectatione crea-

1. Ioan. 3 turæ: qa ipsa creatura expectat reuelationem filiorum Dei. Vnde D. Ioan. Nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Occultatur: n. dignitas diuinę filiationis in sanctis, pp exteriores passiones, p quas nos conformari oportet Xp̄o. reuelabitur tandem illa dignitas cū immortalitatē gloriosam uitam suscipient. Ideo impii de tali reuelatione admirati turbabuntur, & dicent, Ecce qūo compu

Sup. 5. tati sunt inter filios Dei. Dicit autem expectatio expectat, ut talis geminatio intēsionem expectationis designet, prout &

Ps. 39. Dauid cū dicit: Expectans expectaui Dominum, &c. Ad ampliorem tamen huius textus intelligentiam sciendum est quod creatura hic tripliciter accipi pōt. Primo pro homine iusto, qui specialiter creatura Dei dr̄: uel qa permanet in bono, in quo creatus est, uel pp excellentiam quia omnis creatura ei quodammodo deseruit.

Vnde D. Iac. Voluntarie genuit nos uerbo ueritatis, ut simus aliquod principium creaturę eius. Hæc creatura. i. homo iustus expectat reuelationē gloriæ filiorum Dei, tanquam præmium sibi promissum. Iaco. 1.

Ideo Apost. Expectantes beatam spem & aduentū glorię magni Dei. Secundo pōt hic accipi creatura pro humana natura beatificabili quæ subiicitur donis gratiæ quæ nondum in hoībus iniustis formata est, sed est sicut informis: in hominibus aūt iustis partim formata est per gratiam, sed tñ adhuc est informis respectu illius formæ, q̄ est acceptura p gloriā. Sic igitur ipsa creatura. i. homo secūdū quod cōsiderat in bonis naturæ, expectat reuelationē glorię filiorū Dei, qđ ei competit per gratiā, prout si dicamus qđ materia expectat formam, uel colores expectāt completionem imaginis. ut dicit gl. super illud Iob: Ad Tit. 2.

Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec ueniat immutatio mea. Tertio modo potest intelligi de ipsa creatura sensibili pro elementis, & fabrica mirabili, ex cuius magnitudine horum creator cognoscibiliter pōt uideri. Hmôi aūt creatura dupliciter aliquid expectat. Nā expectatio creaturę sensibilis secūdū q̄ est a Deo ordinatur ad aliquē, finē, quod quidē contingit dupliciter. Vno mō secūdū qđ Deꝰ imprimit aliquam formam & uirtutē naturalē hmôi creaturæ ex qua inclinatur ad aliquem finē naturalem, puta si dicamus quod arbor expectat fructificationē, & ignis expectat locum sui sum. Alio modo creatura sensibilis ordinatur ad aliquē finem, qui superexcepit formā naturalem ipsius, sicut. n. humanum corpus induetur quadam supernaturalis forma glorię. Ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum Dei quandam glorię nouitatem consequetur. Vnde D. Io. Vidi cœlū nouum & terram nouam, &c. Et per hunc modū creatura sensibilis expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei. Iob. 14.

Apo. 21.

Vanitati, enim creatura subiecta est non uolens, Sed propter eum qui subiecit eā in spe.

HIc manifestat pdictam expectationē ponendo necessitatē expectationis terminū & signū: necessitas aūt expectan-

di est ex defectu, cui subiacet creatura. Is.n.cui nihil deficit, non hēt necessario expectare. Defectū aūt creaturæ ostendit dicēs: Vanitati.n. creatura subiecta est. Et si p creaturā intelligatur homo iustus, sic intelligitur subiici uanitati.i.reb.istis corporalib. q̄ sunt mutabilia & caduca. Ideo dñr uana a Salomone: Vanitas uanitatum,&c. Subiicitur ergo eis pp necessitatem præsentis uitæ circa ea occupationē hñs, non tñ uolens: quia homo iustus huiusmodi tpalia nō amat: prout illi contra quos David. Vt quia diligitis vanitatē, & quæritis mendacium. Sed tamen hmōi vanitati subiicitur creatura, pp eum,&c.i. propter ordinationē Dei, qui subiicit hominē iustū sensibilibus creaturis: in spe tñ ut s. a tali occupatione homo iustus aliquando liberetur. s. in resurrectione generali, qñ non nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cœlo. Si uero accipiatur creatura pro natura humana, sic est subiecta uanitati.i.passibilitati. Vnde Dauid. Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo uiuens: Non tamē uolens. Quia talis uanitas est naturæ humanæ in pœnā inflicta. Pœna autem est inuoluntaria, sicut culpa est uoluntaria: Huiusmodi tamē passionibus natura humana subiicitur, pp eum,&c i. propter ordinationem & sententiam Dei, qui subiecit eam. s. humanā naturā defectibus, in spe tamen quandoque euadendi huiusmodi passiones. Vnde Esa. 28. Non in perpetuum triturans triturabit. Si autem intelligat̃ de creatura sensibili, sic talis creatura subiecta est vanitati.i.mutabilitati non uolēs. Huiusmodi.n.defectus, qui sequuntur mutabilitatē, prout corrupta & alia huiusmodi, sunt contra naturam particularem huius uel illius rei, cuius apetitus ad conseruationē sui inclinatur, ideo resistit quantum potest corrumpentibus, licet non sint contra naturam uniuersalem, nihilominus tamen huiusmodi uanitati subiicitur creatura propter eum, id est, propter ordinationem Dei, qui subiecit eā in spe, id est expectatione gloriosæ nouitatis.

Eccle. 1.
Psal. 4.
Mat. 22.
Psal. 38.

Quia & ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

TErminum prædictæ expectationis hic declarat Apostolus. Non enim est uana expectatio uel spes, quia & ipsa creatura liberabitur, &c. Et si per creaturam intelligatur homo iustus per seruitutem corruptionis, intelligitur a cura quærendi uictum & uestitum, & ab aliis quibus seruitur nostrę mortalitati, quæ est quædam seruitus, a qua liberabuntur sancti tendentes in libertatem gloriæ filiorū Dei. Qui quanuis nunc habeant libertatē iustitiæ, quæ est a seruitute peccati, nondum tamen habet libertatem gloriæ, quæ est liberatio a seruitute miseriæ. Vnde Iob. Quis dimisit onagrum liberū. Si uero per creaturam intelligatur natura humana, ipsa liberabitur a seruitute corruptionis, id est, a passibilitate & corruptione, & hoc tendens in libertate gloriæ filiorū Dei, quæ est non solum a culpa, sed etiam a morte. Vnde Aposto. Absorpta est mors in uictoria,&c. Si uero intelligatur de creatura sensibili, sic ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, id est mutabilitatis. Quia in qualibet mutatione est aliqua corruptio. ut D. Augu. ait, & etiam Philos. in 8. Phys. & hoc in libertatem gloriæ filiorum Dei. vt sicut ipsi erūt innouati congruum est ut eorum habitatio innouetur. Vnde per Esa. Dominus: Ego creabo nouos cœlos, & nouam terrā, & nō erūt in memoria priora, id est, prior mutabilitas creaturæ, Quia & ipsa, &c. quasi dicat, secundum primū sensum, non solum nos Apostoli, sed ēt alii iusti: in sensu autem secundo, non solum iusti, sed ēt humana natura, quæ in quibusdam nondum est regenerata per gratiam. In tertio autem sensu, intelligendum est ac si dicatur, non solum homines, sed & aliæ creaturæ liberabuntur &c.

Iob. 39.
1. Co. 15.
Esa. 65.

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc.

HIC ponit signum expectationis dicens: Scimus.n.nos Apostoli per spiritum sanctum instructi, & etiam per experientiam, quod omnis creatura ingemiscit & paturit usque adhuc. Quod si intelligatur de creatura sensibili, habet difficultatem: Primo quidem quantum ad hoc q̄d dicit ingemiscit & parturit, hoc enim conuenire nō uidetur, nisi creaturæ rationali. Sed potest sic exponi, ut hoc q̄d dicit.

dicit ingemiscit, idem sit cũ eo qđ antea dixit, nõ uolens. In illis.n.ingemiscimus q̃ uoluntati nostrę repugnant. Sic ergo inquãtũ defectus naturæ sensibilis sunt contra naturalẽ appetitũ, particularis naturæ dr̃ ipsa creatura sensibili ingemiscere. Qđ aũt dicit parturit, idẽ est cũ eo qđ dixerat expectat: nã parturitio est uia ad ꝓle ꝑducẽdã. Secundũ aũt dubiũ est in hoc qđ dicit, omnis creatura: q̃a sic includerẽtur corpora cœlestia. Vnde gl. dicit, qđ Sol & Luna nõ sine labore statuta sibi implẽt spacia. Sed dicẽdũ est qđ accepit laborẽ ꝑ motu, prout requies quãdoq; sumit̃ pro cessatione ab opere, & secũdũ hoc dr̃ Deũ septimo die requieuisse. Et secũdũ hoc gemitus significat corruptionẽ, quę aut miscetur motui locali, ꝑut.s. desinit esse in hoc ubi & incipit esse in alio. Per parturitionẽ aũt intelligit̃ ordinatio cælestiũ corporũ ad innouationẽ. Si uero exponatur de hominibus, sic dr̃ humana natura oĩs creatura, eo ꝗ cõueniat cũ omni creatura, ut D. Greg. ait: Hęc ergo creatura i. homo, ingemiscit hic partim ꝑp mala quæ patitur, partim ꝑp bona separata q̃ differuntur. Vnde Hiere. Multi gemitus mei
Thren. 1.
Parturit aũt, q̃a cũ quadã afflictione animi sustinet dilationem gloriæ expectatæ.
Prou. 13
Vnde Salomon: Spes quę differtur, affligit animã. Et Christus: Mulier cũ parit tristitiã hẽt. & Dauid: Ibi dolores ut parturiẽtis.
Ioã. 16.
Psal. 47.
Dictũ est autẽ usq; adhuc: quia iste gemitus nõ est ablatus per nostram iustificationem, sed permanet usq; adhuc. i. usque ad mortem, uel usq; adhuc: quia si aliqui sint iam liberati, qui sunt in gloria, tamen nos adhuc sumus residui: uel usq; huc, quia non solum antiqui, qui fuerunt ante christum, sed etiam adhuc tempore gratiæ, eadem patimur. Est autem sciendum quod creatura Dei potest dici omne illud quod sub Deo est. Aliqui uoluerunt exponere de qualibet creatura, etiam de angelis sanctis, sed ualde inconueniens est, ut ipsi dicantur uanitati subiecti, aut ingemiscere, aut parturire. Cũ ipsi iam habeant gloriam, cuius similitudinẽ expectamus: secũdũ illud: Erunt sicut angeli Dei in cœlis. & ideo conuenientius exponitur de homine iusto, uel de natura humana, uel creatura sensibili.
Mat. 22.

QVINTA PARS VIII. CAP.

Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri.

IN hac 5. huius ca. parte Aposto. ostendit excellentiam futuræ gloriæ ex expectatione Apostolorum. Non.n. põt esse parum quod a magnis uiris expectatur: tam anxie. Et primo ponit dignitatẽ expectantium, cũ dicit non solum illa creatura expectat gloriã filiorum Dei, sed & nos ipsi, s. Aposto. habentes primitias Spiritus sancti. Quia Apostoli acceperunt Spiritum sanctum tempore prius & cæteris abundantius. Ex quo apparet qđ Apostoli sunt omnibus aliis sanctis præferendi, quæcunq; prærogatiua præfulgeant, tanquã abundãtius primitias Spiritus sancti habẽtes. Si dicatur quod aliqui alii sãcti grauiora tormenta & maiores austeritates pro Christo sustinuerunt. quã Apo. Dicendum quod magnitudo meriti attenditur principaliter respectu præmii essentialis ꝗ proportionatur charitati: Cõsistit enim prĕmiũ essentiale in gaudio, ꝗ habetur de Deo. Manifestum est autẽ quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant. Vnde & illam uisionẽ beatã dñs suo dilecto promittit. Si quis diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligã eũ, & manifestabo ei meipsum. Ioan 14.
Sed ꝭm quantitatẽ operũ meretur homo præmium accidentale, qđ est gaudium de talib. operibus. Apostoli ergo illa opera, quæ fecerunt, ex maiori charitate ea egerunt. Igitur, &c. Si dicatur qđ aliqui tantũ possunt conari, ꝗ habebunt æqualitatẽ cum Apostolis. Dicendum quod charitas hominis nõ est a seipso, sed ex gratia Dei, quę datur unicuiq; in mensuram donationis. Ephes. 4.
Christus autẽ vnicuiq; dat gratiã proportionatam ei ad quod eligitur, prout homini Xpo data est excellẽtissima gratia quia ad hoc electus est, ꝩ eius natura in vnitatẽ diuinæ personę assumeretur. Et post eum habuit maiorẽ plenitudinẽ gratiæ D. Virgo, quæ ad hoc est electa ut esset mr̃ Xpi. Inter cæteros aũt ad maiorẽ dignitatẽ sunt electi Apost. ut immediate ab ipso Xpo accipientes, traderẽt aliis ea q̃ ꝑtinent ad salutẽ: &

fic in eis aliquo modo ecclesia fundaret. Apoc. 21 Vnde D. Ioan. enumerat duodecim fundamenta ciuitatis sanctæ Hierusalē per q̄ intelliguntur apostoli, quorū noīa in dictis fundamētis dicit esse scripta. Et Apo. Ephes. 4 dicit Deū posuisse in ecclesia primū apostolos. Et ideo sequitur quod abūdātiorē gratiā eis præcæteris tribuerit. De eorum dignitate & officiis superius primo capite dictum est, super illo uerbo: uocans Apostolus. 1. Cor. 12. describit deinde Apos. expectationis anxietatē, cū dicit. Et intra nos gemimus. Gemitus ille interior afflictionē & anxietatē animi ex dilatione rei magno desiderio expectatę importat, ut ex Salomone deductū est. Hic gemitus nō solum interior erat, sed ēt ad exteriora pgrediebatur. Postmodū describit rē expectatā dicēs. Adoptionē filiorū Dei expectantes. i. cōpletionē huius adoptionis, q̄ inchoatur hoc per spiritū sanctū iustificate aīam, ut supra eodem c. dixit: consummabitur aūt per ipsius corporis glorificationē. Vñ supra dixit. Gloriamur in spe gloriæ filio- Supra 5. rum Dei. & hoc innuit cum subdit redēptionem corporis nostri, ut, s. quemadmodum spiritus noster redemptus est a peccato, ita corpus nostrum redimetur a corruptione, & morte. Vnde Oseas, De Osee 13. morte redimam eos. & Apostol. Refor- Phil. 3. mauit corpus humilitatis nostrę, &c.

Spes enim salui facti sumus Spes autem quæ uidetur, nō est spes. Nam quod videt quis quid sperat? Spes autem quod nō videmus speramus, per patientiam expectamus.

HIc probat quod etiam Apostoli expectabant redemptionem corporis tali ratione: Spes est de his quæ non psentialiter uidētur. Sed nos salui facti sumus per spem, ergo expectamus in futurū cōplementū salutis. Et facit quatuor. Primo ponit minorem dicēs: Nos scimus quia, s. spem nostræ salutis habemus. Vnde D. Pe 1. Pet. 1. trus, Regenerauit nos in spem uiuam. Et Dauid. Sperate in eum omnis congregatio populi. Secundo ponit maiorem dicens: Spes autem i. res sperata. quæ uidetur quasi præsentialiter habita, nō est spes i. non est res sperata, sed habita. Spes .n. est expectatio futuri. Vnde Soph. 3. Expecta me in die resurrectionis meæ in futurum. Tertio ponit probationē maioris dicens: Nā qđ videt quis qd sperat? q. d. Spes importat motū aīæ tendentis in aliquid non habitū. Sū aūt aliquid iam hr, non est necesse ut in id aliquis moueatur. Est aūt aduertendum quod spes quodam modo ex fide oritur: ideo attribuitur spei illud opus quod est fidei. s. esse de nō nisis fm illud, Fides est argumentum nō apparentium. Quarto ponit conclusionē dicēs: Heb. 11. Si autē quod non uidemus, speramus. sequitur qđ p patientiā expectamus. Vnde notandum est quod patientia proprie importat tolerātiam tribulationū, cū quadā æquanimitate. Vnde infra 12. In tribulatione patientes. Et cum dilatio boni habeat quandā rationem: mali, attribuitur patientiæ, sed hæc maxime ad lōganimitatē pertinent. Vnde D. Iaco. ait: Patien- Iac. 5. tes estote usq; ad aduentum dñi. Patientia uero accipitur & pro tolerantia malorū & pro lōganimitate: quia apostoli, expectabant æquanimiter gloriā cū dilatione & tribulatione. [Similiter aūt spiritus iuuat infirmitatē nostram.] Ostendit hic qūo p spiritum sanctum iuuamur in defectibus pñtis uitæ. Et quantum ad cōpletionem desideriorum, & quantū ad directionē exteriorum euentuū. Primo quantū ad cōpletionem desideriorū dicēs: [Similiter, &c.] ac si diceret, Dictū est quod per spiritū sanctum uiuificabuntur mortalia corpora nostra, quādo auferetur a nobis nostra infirmitas. Similiter autem & in statu huius uitę, in quo adhuc infirmitati subijcimur, spiritus adiuuat infirmitatē nostrā, licet non totaliter tollat. Vnde Ezechiel, Spiritus quoq; eleuauit me, & assumpsit me abii amarus in indignatione spūs mei, quasi infirmitate nondū totaliter cessante. Manus. n. dñi erat mecū cōfortās me, & in hoc spiritus me assumpsit. [Nā qd oremus sicut oportet, nescimus.] Explicatius hic declarat spiritus sancti auxilio. Et primo euisdē auxilii necessitatē & modū dicit ergo primo recte dico qđ spiritus iuuat infirmitatem nostrā. Nam in hoc patimur infirmitatem, quod nescimus quid oremus sicut oportet. Vnde Iob. Viro cuius abscondita est uia, & cir- Iob. 3. cundedit eum deus tenebris. Est aūt notandum quod Aposto. duo dicit nos nescire. s. quid orando petamus, & modum quo

quo petere oportet. Si obijciatur qd Xps docuit nos qd petere debeamus, & modũ petendi dicens. cũ oratis, dicite Pater noster, &c. Et D. Iac. etiam docuit modum, dicens: Postulet auté in fide nihil hæsitans. Dicendum quod in generali quidem conuenienter possumus scire quod conueniéter oremus, sed non in speciali: Quia si desideremus aliquod opus uirtutis facere, quod est implere Dei voluntatem, sicut in cœlo & in terra potest cótingere quod illud opus virtutis, non est huic uel illi cõgruum, prout alicui qui posset in actione proficere, non excedit contemplationis quies, nec econuerso, ut D. Grego. dicit in Moralib. super illud Iob: Ingrederis in abundantia sepulchrum. Vnde Salomon, Est uia quę uidetur homini iusta, nouissima aũt illius ducunt ad morté. Præterea quandoq; aliquis desiderat aliquod tpale bonum ad sustentationé uitę, quod est petere panem quotidianum, quod tñ aliqñ uertitur in periculum mortis, iuxta illud, Multi pp diuitias perierunt. & illud, Diuitiæ in malum dñi congregatæ: Insuper nonnũquam aliquis desiderat liberari ab aliqua molestia tentationis, quæ tñ est sibi ad custodiam humilitatis. Aposto. enim petijt a se moueri stimulum carnis, qui tñ erat ei datus ne magnitudo reuelationũ eum extolleret. Et quantũ ad modũ dicendum est, quod ét in generali hoc scire possumus. sed nõ in speciali. Motus. n. cordis nostri usquequaq; discernere non possumus, ut pnta an petamus aliquid ex ira uel zelo iustitiæ secundũ existimationé. Vnde Christus reprobauit petitioné filiorum Zebedæi, licet uiderentur participationem glorię postulare, tñ ex quadam elatione procedebat eorum petitio. [Sed ipse spiritus postulat ꝓ nobis gemitibus inenarrabilib.] Hic declarat modum auxilii spiritus sancti, dicés: quod ipse spiritussanctus postulat pro nobis. &c. Quæ uerba uidentur suffragari errori Arrii & Macedonii, qui dixerunt spiritum sanctũ esse minoré patre & filio. Postulare. n. est minoris. Cum ergo Apo. dicat ipsum postulare, consequens est eum esse creaturã & patre minorem. Et cum dicat ipsum postulare gemitibus inenarrabilibus, uidet eum asserere creaturam passibilem, beatitudine carẽtem gemitus enim ex dolore qui ex miseria procedit, & sic sequeretur spiritum sanctum esse miserum. quod nullus unquã quantũuis Hæreticus asserere ausus fcit: Ideo exponenda sunt uerba Apostoli secundũ effectũ. cũ igitur dicit qd spiritus postulat, exponi debet. i. postulare nos facit. Prout in Gen. legimus Dñm dixisse Abrahę, Nunc cognoui. i. cognoscere te feci, quod timeas Dominũ. Facit aũt nos spiritus sanctus postulare, inquantum in nobis recta desideria causat. Nam postulatio est quædam desideriorum explicatio. Desideria autem recta procedũt ex amore charitatis, quam in nobis spiritus sanctus diffundit: Spiritus auté sancto dirigente & instigante cor nostrum, desideria nostra non possunt esse nisi utilia. iuxta illud, Ego Dominus docens vtilia. & ideo subdit pro nobis, Eius autem quod multũ desideramus, & desiderantes petimus, dilationem cum dolore & gemitibus patimur. Ideo subdit gemitibus, quos spiritus sanctus in corde nostro causat, inquantũ, scilicet facit nos cœlestia, quæ differũtur, desiderare. Iste est gemitus columbæ, qué spiritus sanctus in nobis facit. de quo Michę. 2. Minabuntur gementes, vt columbę. Dicit autem inenarrabilibus: quia aut sunt propter rem inenarrabilem scilicet cœlestem gloriam, de qua Aposto. Audiui arcana uerba, quę nõ licet homini loqui, aut quia ipsi motus cordis sufficiéter enarrari non possunt, secundum quod a spiritu sancto procedunt. vnde Iob: Quis enarrabit cœlorum rationem?

Qui autem scrutatur corda, scit, quid desiderat spiritus: quia secundum Deum postulat pro sanctis.

HIC ostendit efficaciam auxilii, quo spiritus sanctus nos iuuat dicens: Qui aũt scrutatur corda. i. Deus cuius propriũ est corda scrutari, iuxta illud, Scrutãs renes & corda. Dicitur aũt Deus scrutari corda, nõ ut inquirẽdo cognoscat occulta cordis. Sed quia manifeste scit quę in corde latét, ſm illud, Scrutabor Hierusalé in lucernis Deus inquãtũ scrutãs corda scit, i. approbat (Nouit. n. Dñs qui sunt eius) qd desideret spiritus. i. quid nos desiderare faciat. Ideo Dauid, Domine ante te oẽ desideriũ meũ. ex quo sequitur quod omnia

Marginalia: Mat. 6. Iac. 3. Iob. 5. Prou. 14. Eccl. 5. 2. Co. 12. Mat. 20. Gen. 22. Esa. 48. 2. Co. 12. Iob. 38. Psal. 7. Sopho. 1. 2. Tim. 2. Psal. 37.

desideria quę spiritus sanctus causat, sunt a Deo accepta: quia postulat pro sāctis.i. postulare facit eos ſm Deum.i. quod con
Prou. 11 uenit diuino beneplacito. Vnde Salomō, Desiderium iustorum omne bonum. In
Mat. 29. cuius exemplum christus dicebat patri, non sicut ego volo, sed sicut tu vis.

SEXTA PARS VIII. CAP.

Scimus autem quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti.

OStenso quod spiritus sanctus iuuat infirmitatem nostrā, quantū ad impletionē desideriorū nostrorum, in hac 6. huius ca. parte Apost. ostendit modū quo spiritus sanctus iuuat infirm.tatē nostrā, quantū ad exteriores euentus, dirigendo eos in bonū nostrum. circa quod duo cōsideranda occurrunt, primū quidē est magnitudo beneficii qđ nobis a spiritu sancto confertur, ut.s. omnia nobis cooperantur in bonū. Ad cuius euidentiam sciēdū est quod quicquid est in mundo, ēt si malum sit, cedit in bonum uniuersi. Quia in D. Aug. ait, Deus est adeo bonus quod nihil mali permitteret, nisi esset adeo potēs quod ex quolibet malo posset elicere aliquod bonum. Non tñ malum semper cedit in bonum eius, in quo est. Nam corruptio unius animalis cedit in bonum uniuersi, inquantū per corruptionē unius generatur uel nutritur aliud, non tamen cedit in bonū eius quod corrumpitur. Quia bonum uniuersi est a Deo uolitū secundū se, & ad ipsum oēs aliæ partes ordināt. Et eadē rō vr̄ esse secundū ordinē nobilissimarū partiū ad alias partes: quia malum aliarū partiū ordinatur in bonū nobilissimarū. Sed quicquid fit circa nobilissimas partes, nō ordinaē nisi in bonū ipsorū: qa de eis pp se cura hr̄, de aliis aūt pp ipsas. Quemadmodum medicus infirmitatem pedis sustinet, ut curet caput. Inter autem oēs partes uniuersi excellunt sācti Dei, ad quorū quēlibet pertinet qđ dicitur. Sup oīa bona sua cōstituet eū. Ideo quicquid accidit uel circa illos, uel alias res, totū in bonū eorū finaliter cedit. Et ita uerificaē dictum Salomonis, Qui stultus est, seruiet
Prou. 11 sapienti. Quia ēt mala peccatorū in bonū iustorum cedunt. Vnde & Deus dē iustis speciale curam habere dr̄ secundū illud: Oculi Dñi super iustos: inquantū, s. sic de
Ps. 33. eis curat, quod nihil mali contra eos permittit, quod non in bonum eorum cōuertat. Et hoc quidē manifestum est quātum ad mala pœnalia, q̄ patiunē. Vnde gl. dicit: Quod ipsorum infirmitate exercet humilitas, afflictione, patiētia, maledictione, sapiētia, odio, beneuolentia. vnde D Pet. Si
1. Pet 3. quid patimini pp iustitiā beati. Sed difficultas est de peccatis. Quidā dicunt quod peccata nō cōtinentur super hoc qđ dicię oīa: Quia ſm D. Augu. peccatum nihil est & nihil fiunt homines cū peccant. Sed cōtra hoc est qđ in glo. sequitur usque adeo talibus Deus oīa cooperatur in bonū, ut si qui horū deuiant & exorbitant, ēt hoc ipsum faciat ꝓficere i bonū. Vnde & Dauid:
Ps. 36. Cum ceciderit iustus non collidetur, qa Dñs supponit manū suā. sed ſm hoc uidetetur sequi qđ tales in maiori charitate resurgerent, quia bonū hominis in charitāte consistit, q̄ si non habeat ab Apostolo nihil dr̄. Dicendum quod bonum hominis non solum consistit in quantitate cha
1. Cor. 3. ritatis, sed potius in ipsius perseuerātia usque ad mortē: ſm illud, Qui pseuerauerit
Mat. 13. usq; in finē, saluus erit. Ex hoc autē quod iustus cadit, resurgit cautior & humilior. Vnde & in glos. subditur: Quia sibi humiliores redemit attamen doctiores. dicunt
Sup 2. .n. cū tremore se exultare debere. Nō quasi arrogādo sibi tanquā de sua uirtute fiduciā permanendi. Secūdo considerandum est quibus hoc beneficium competat, circa quod primo aliquid attenditur ex parte hominis, & quo ad hoc dicit diligenti-
Ps. 141. bus Deū. Dei.n. dilectio est in nobis p inhabitantē spiritū, ut dictū est. Ipse autem spiritus sanctus est ille qui nos dirigit in uiam rectam, in qua nihil nocere poterit.
1. Pet. 3. secūdum illud, Quis est qui uobis noceat, si boni emulatores fueritis. & Dauid ait.
Ps. 118. Pax multa diligentibus legē tuam, & non est illis scādalū. Et hoc rationabiliter: qa ut salomon ait, ego diligentes me diligo.
Prou. 8. Diligere est uelle bonum dilecto: Dei autem uelle est operari: Omnia.n. quæcūq;
Ps. 134. uoluit fecit. Et ideo Deus omnia cōuertit

in

in bonum his qui diligunt illum, Secundo attenditur aliquid ex parte Dei, qui primo ab æterno eos prædestinauit. Secũdo eos ex tempore uocat. Tertio sanctificat & hæc tria tangit cum dicit, His qui ſm propositum uocati sunt sancti .i. prędestinatis, uocatis, & sanctificatis, Vel referri potest propositum ad prædestinationẽ, quæ ſm D. Augu. est propositum miserendi. Vnde & Apost. prædestinati ſm propositum eius. Et quod dicit uocatis, referatur ad uocationẽ de qua Esa.

Esa. 41. Vocauit eũ ut sequeretur se. Et quod dicit sanctis, referatur ad sanctificationẽ: ſm illud.

Cant. 8. Ego Dominus qui sanctifico uos. Hoc autem Apo. dicit se scire ex persona sanctorum, dicens: Scimus. s. scientia sanctorũ, de qua Sapiens: Dedit illi scientiam sanctorum. procedit autem hæc scientia tum experimẽto, tum ẽt ex consideratione efficaciæ charitatis. Quia fortis est, ut mors dilectio: ac ẽt ex cõsideratione prædestinationis æternæ. de qua Esa.

Esa. 46. Omnis uoluntas mea implebitur, & omne consilium meũ fiet.

Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

HIc probat quod diligentib. Deum omnia cooperantur in bonum ex parte Dei, tali ratione. Nullus põt nocere his quos Deus promouet, Sed prędestinatos diligentes Deum illos Deus promouet, ergo nihil põt eis nocere, sed oĩa cedunt eis in bonum. Primo, probat minorẽ, s. qđ Deus eos promoueat. ponendo ea quæ sunt ad promotionẽ sanctorũ ab æterno, deinde ex tpe. Ab æterno autẽ duo ponit. s. præscientiã & prædestinationẽ cum dicit: Nã quos præsciuit, hos & prædestinauit. Ad quorũ euidentiã sciendũ qđ Sapiens attribuit Deo prouidẽtiã, dicẽs:

Sup. 14. Tu autẽ pater gubernas oĩa prouidẽtia. Prouidentia aũt est ratio siue cognitio, directio, dispositio ordinandorum in finẽ, & in nobis qui sumus sub tpe, & habemus illã cognitionẽ antequã ordinemus & disponamus res in finem, uocamus pſcientiã. quia prius scimus quã disponamus. & qa non cognoscimus hic Deum nisi per uisibilia. Ideo ẽt ſm nostrum modum intelligendi attribuimus Deo præscientiam. non qđ prius tempore sciat res esse quam disponat de illis, sed solum natura: quia actus intellectus, qui non solum importatur per hanc uocem præscientia, est prius natura quã actus uoluntatis, qui importatẽ per hanc uocem prædestinatio, quę includit propositum uoluntatis diuinæ. Vnde in sequenti capite dř, ut ſm electionẽ ꝓpositũ Dei maneret. & quia Deus specialiorẽ curam hẽt de intellectualib. creaturis, quã de aliis corporalib. ideo dispositionẽ quã hẽt Deus de illis speciali noĩe uocamus: & siquidẽ in bonum excedens capacitatẽ illorum, uocamus illã dispositionẽ pdestinationẽ, ut dictum est supr. 1. cap. super uerbo prædestinatus. Ab æterno. n. Deus pſciuit & præordinauit beneficia, quæ daret sanctis in tpe. Dispositionem uero, qua Deus intellectualẽ creaturam propter demerita disposuit ad pęnã, uocamus reprobationẽ. quia ẽt Deus pręuidit tormẽnta, quæ daturus est malis pp eorum demerita. Cognitionem uero & dispositionem aliarum rerum in suos fines naturales, uocamus cõi nomine præscientiam, & sic dicit solum actum intellectus, duntaxat ex suo modo significandi, licet ille nõ sit sine actu uolũtatis, quẽ uocamus prouidentiam, quæ ex suo modo significandi ultra actum uoluntatis, includit actum intellectus. Et quia æternũ distinguitur a temporali, & pręscientia & prouidentia sunt ab ęterno in Deo intrinsece, & distinguuntur a creatione & distinctione rerum, quæ sunt in tempore, seu in initio temporis extra Deum. Hinc est quod præscientia & prouidentia, inquantum huiusmodi non causat nec imprimit aliquid in rebus præuisis, alioquin necesse esset dicere omnes res fuisse ab æterno quod est hæreticum, eadem ratione dicimus de prædestinatione, & reprobatione, respectu intellectualium creaturãrũ, quod nihil imprimit. Quemadmodum existens in turri alta, uidens transeuntes. Nec medicus uidendo urinam & iudicãdo mortem. notandum est etiam quod prædestinatio ex tempore includit quatuor, ut statim subiunget, scilicet uocationem, iustificationem, magnificationem, & glorificationem: quorum nec primũ, nec secundum habent sufficientem causam in prædestinato, licet secundum sit

causa

causa tertii,& tertium causa quarti: Et sic si prædestinatio accipiatur pro aggregato ex omnibus effectibus prædestinationis in tempore,prædestinatio non habet causam in prædestinato,cum primus & secũdus effectus non habeant cãm: sed sint mere gratis,& non ex operibus præcedentibus, ut deductum est supra quarto capit. Et ideo nõ oportet ponere quod aliquod meritum ex parte nostra supponatur, cuius præsentia sit ratio uel causa prædestinationis: quia hoc supponere esset dicere quod gratia datur ex meritis nostris, & quod principium bonorum nostrorũ est a nobis,& consummatio a Deo, quod est error pelagii. Qui hunc locũ sic legebat, Nam quos præsciuit conformes fieri imagini filii sui,hos,& prædestinauit. & ideo aliter est ordinanda litera, prout iacet ut dicamus. Quos præsciuit & prædestinauit cõformes fieri imagini filii sui: ut ista conformitas non sit ratio prædestinationis; sed terminus uel effectus. Nihil enim aliud est adoptio quã illa conformitas. Ille enim qui adoptatur in filium,cõformatur uero filio eius. primo quidem in iure participandæ hæreditatis,prout in hoc capite deductum est. Secundo in participatione splendoris ipsius, ipse enim genitus a patre est tanquam splendor & figura substantiæ eius. Vnde per hoc quod sanctos illuminat lumine sapientiæ & gratiæ,facit eos conformes fieri sibi. Vnde Dauid. In splendoribus sanctorum ante luciferum genui te,id est, profundentem omnem splendorem. Quod autem dicit imagini filii eius, potest intelligi dupliciter. Vno modo ut sit sensus, prædestinauit nos conformes fieri filio suo qui est imago inuisibilis Dei. Alio modo ut sit sensus prædestinauit nos fore conformes filio suo,in hoc quod portemus eius imaginem secundum illud, Sicut portauimus imaginem terreni,sic portemus imaginẽ cœlestis. Dicit autem,Quos præsciuit & prędestinauit, non quod omnes præscitos prædestinet, sed quia eos prædestinare non poterat,nisi præsciret. Vnde Hier. dicit: priusquam te formarem in utero noui te. Quid autem ex hac prędestinatione sequatur,subiungit dicens: Vt sit ipse primogenitus in multis fratrib. Sicut enim Deus suam naturalem bonitatem uoluit communicare, participando similitudinem suæ bonitatis,ut non solum sit bonus,sed etiam author bonorum: ita filius Dei uoluit conformitatem suæ filiationis communicare, ut non solum sit ipse filius,sed etiam primogenitus filiorum. Et sic qui per generationem æternam est unigenitus,qui est in sinu patris,secundũ collationẽ gratiæ sit primogenit' in multis fratrib. Vnde D.Io. Qui est primogenitus mortuorum,& princeps regũ terræ. Habet igitur Christus nos fratres, quia similitudinẽ nostræ naturę assũpsit. quo ad defectus nãles deformitatẽ nõ important Debuit.n.per omnia fratrib.assimilari.

[Heb.1. — Cor.15 — Hier.1. — Ioan.1. — Apoc.1. — Heb.2.]

Quos autem prædestinauit,hos & uocauit; & quos uocauit hos & iustificauit. Quos autem iustificauit,illos & magnificauit.

HIC describit ea quæ sancti consequuntur ex tpe. & primo ponit uocationẽ.dicens [Quos autẽ,&c.]ac si diceret Prædestinatio eius irrita esse non põt, iuxta illud. Iurauit Dñs exercituum dicens: Si nõ ut putaui,ita erit:& quo modo mente tractaui,sic eueniet. primum autẽ in quo pdestinatio incipit impleri est uocatio hominis,quæ est duplex. Vna exterior quæ fit ore prædicatoris. Hoc mõ uocauit Xps Petrũ,& Andream dicẽs. uenite post me,faciã uos fieri piscatores hominũ. Alia est uocatio interior, quæ nihil aliud est quam quidam mentis instinctus siue motio, qua cor hominis mouetur a Deo ad assentiendum his quæ sunt fidei & uirtutis.de qua Esa.41. Quis suscitauit ab Oriente iustũ,& uocauit.eum vt sequeretur se. Et hæc uocatio necessaria est. Quia cor nostrum non se conuertet ad Deum,nisi ipse Deus nos ad se traheret. vnde christus dicebat: Nemo põt uenire ad me,nisi Pater meus traxerit eũ,& Hie. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Est etiã hæc uocatio efficax in prædestinatis,qui huiusmodi uocationi assentiunt: Vnde Christus, Omnis qui uadit a patre meo & didicit,uenit ad me. Secundo ponit iustificationẽ,cum dicit. Quos uocauit hos & iustificauit, scilicet gratiã infundendo,ut dictũ est supra 2. Hæc autẽ iustificatio, & si in aliquibus frueretur, quia non perseuerant usque in finem, in præ-

[Esa.14. — Mat.4. — Ioan.6. — Thre.5.]

prædestinatis tamen non frustratur finaliter. Tertio ponit magnificationem cum subditi: Quos iustificauit, hos & magnificauit. Et hoc dupliciter, uno modo per profectum uirtutis & gratiæ. Alio modo per exaltationem gloriæ, de qua Sap. 19. magnificasti populum tuum & honorasti: Ponit autem præteritum pro futuro, pp certitudiné infallibilitatis: vel quia qđ aliquibus est futurũ, in aliis est completũ.

Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis quis contra nos? Qui etiam proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit.

Explicatius hic declarat maioré præmissam. s. quod promotis a Deo nullus nocere potest. Et primo ostédit quod non possint pati detrimentum per malũ pœnæ. Quia malum pęnæ est duplex: unũ consistit in illatione malorum, aliud in subtractione bonorum. Primo ostendit quod illi qui promouentur a Deo ad bonum, non patiuntur detrimentum per conatum alicuius persequentis, dicẽs: Quid ergo dicemus, q. d. Cũ tot bona Deus suis electis pstet, qd põt dici cõtra hac, ut, s. pdicta Dei beneficia aunulletur, q. d. Nihil.
Pro. 21. Vñ Salomõ: Nõ est sapientia non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Vel quid dicemus ad hæc, scilicet, aspicientes, ad quę oportet nos obstupescere: Vel quid dicemus ad hæc, id est, qui poterimus retribuere Deo tot beneficiis
Ps. 115. dignũ. Vñ Dauid: Quid retribuã Dño pro oib. q retribuit mihi? Et subiũgit: Si Deus [s. est] p nobis, Nos pdestinãdo, vocando, iustificãdo, magnificãdo. Quis cõtra nos. s. esse poterit efficaciter. Ideo Esa. Stemus
Esa. 50. simul, quis est aduersarius meus. Et Iob:
Iob. 17. Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Secundo ostendit quomodo sancti non possunt pati incommodum ex substractione bonorum, dicens: [Qui etiam proprio filio non pepercit. Cum autem supra de multis filiis mentionem fecisset, dicens: Accepistis spiritum adoptionis filiorũ ab omnibus illis. Hunc filiũ separat dicens: proprio filio suo. i. nõ adoptiuo, ut hęretici mentiuntur: sed naturali & coæterno. de quo D. Ioan. Vt si-
1. Ioan. mus in uero filio eius Iesu Christo, de quo pater dicit: Hic est filius meus dilectus. Quod aũt dicit non pepercit, intelligendum est quod eũ a pœna non exemit. Matt. 3.
Nam culpa [cui parci potuisset] in eo non fuit, prout in aliis Salomon dicit. Qui parcit uirgę, odit filium suum. Non tamen Pro. 13.
Deus filio suo non pepercit, ut ei aliquid accresceret, qui est per omnia benedictus & perfectus Deus, sed propter nostrã utilitatem eum passioni subiecit.: & hoc est quod subdit, [Sed pro nobis omnib. tradidit illum,] id est exposuit eum passioni pro expiatione peccatorum nostrorum, vnde dixit supra. 4. Traditus est propter delicta nostra. Et Esa. 53. Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrorũ: Tradidit enim eum Deus pater in mortem, eum incarnari & pati statuendo, & humanę eius uoluntati inspirando charitatis affectũ, quo passioné spõtaneus subiret. Vñ seipsũ ab Apo. tradidisse dñr. Tradidit. n. etiã Iudas, & Iudæi exterius aliquid operãdo, ut supra. 5. habitum est. Est ulterius Ephe. 5.
notandũ super uerbo, etiam, quasi dicat, non solum alios sanctos pro salute hominum tribulationi exposuit, ut per Oseam ait: Propter hoc dolaui in Prophetis. Et Apost. Cum tribulamur pro uestra exhortatione & salute. Sed etiam proprium filium suũ maioribus tribulationibus exposuit. In ipso aũt Dei filio omnia existunt, Osea 6. 2. Cor. 1.
sicut in primordiali & præoperatiua causa: iuxta illud, Ipse est ante omnia, &c. Vnde sequitur quod eo nobis tradito omnia sunt nobis tradita & data. Ideo subdit: [Quõ nõ ẽt cũ illo,] s. dato nobis oĩa Col. 1.
donauit: ut. s. oĩa cedã in bonũ nostrũ superiora qdé, s. diuinæ personę ad fruẽdũ: intellectuales & rationales creaturę ad cõuiuendum: omnia inferiora ad utendum: non solum prospera, sed etiam aduersa. Vnde Apost. Omnia uestra sunt, uos autẽ Christi, christus autem Dei. unde apparet quod nihil deest timentibus eum. 1. Cor. 3. Psal. 33.

SEPTIMA PARS VIII. CAP.

Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet?

IN hac 7. huius c. parte, Apost. ostendit quod illi qui a Deo promouentur, nullum detrimentum pati possunt a malo culpæ. Aliquis enim propter culpam læditur a duobus. Primo quidem ab accu-

satore:

latore: secundo a iudice condemnante. Primo ostendit quod nulla accusatio possit esse sanctis nociua, & hoc ratione diuinæ electionis. Quia enim aliquem eligit ex hoc ipso eum approbare uidetur. Sancti autem sunt electi a Deo: secundum illud, Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Qui autem accusat, improbat eum quem accusat: sed nullam efficaciã habet improbatio cõtra approbationem Dei. Et ideo dicit: [Quis accusabit,] scilicet efficaciter, [aduersus electos Dei,] id est, aduersus eos quos Deus elegit, & sunt sancti. D. Ioan, dicit proiectum esse accusatorem fratrum nostrorum. Secundo idẽ ostendit ex alio Dei beneficio, quo, scilicet Deus nos iustificat, quod quidem beneficium præmittit dicens: [Deus,) scilicet est [qui iustificat:] quia, ut dictum est quos uocauit, hos & iustificauit, Quis est ergo qui condemnet iustificatos a Deo? Condemnatio enim solum contra iniustos locum habet. Ideo Iob: Ipso concedẽte pacem, quis est qui condemnet?

Ephe.1.

Apo.12.

Iob 34.

Christus Iesus, qui mortuus est, imo qui & resurrexit, qui & est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

EXcludit hic obiectionem, quam aliquis posset adducere. Posset enim aliquis timere ne a Christo Iesu accusaretur, & condẽnaretur tanquam transgressor mandati Christi, prout de Mose dicit Dñs: Est qui accusat uos Moses, in quo speratis. & quod etiam ab eo condẽnaretur, eoquod ipse constitutus est iudex uiuorũ & mortuorum. Ipse etiam immunis est a peccato: quia peccatũ non fecit. & sic idoneus ad accusandum & condemnandum, iuxta illud: Qui sine peccato est uestrum, primus lapidẽ in illam mittat. & ideo interrogat dicens, [christus Iesus,] q. d. Nunquid Christus Iesus accusabit aduersus electos Dei. uel etiam eos condemnabit? Et ostendit quod non: quia ipse etiã secũdum humanitatem magna beneficia contulit & confert electio Dei. Et ponit quatuor eius beneficia. Primo quidem mortẽ. s. pro salute nostra. & pro remissione peccatorum nostrorũ. Vnde D. Petrus: Christus pro peccatis nostris semel mortuus est. Secundo resurrectionem, per quam. s. nos uiuificat, nunc uita spirituali, tandem in resurrectione uita corporali. Ideo subdit, [qui & resurrexit,) s. propter iustificationẽ nostram, ut prædixit supra. 4. Addit autem, [imo,] quia potius est nunc commemorandus ex uirtute resurrectionis, quam ex infirmitate passionis. Nam, ut Apost. dicit, Crucifixus est ex infirmitate nostra, uiuit aũt ex uirtute Dei. Tertio ponit æqualitatẽ cum Patre dicẽs: [Qui est a dextris Dei,] id est, in æqualitate Dei patris secundum naturam diuinam, & in potioribus eius bonis secundũ naturam humanam, & hoc est etiam ad gloriam nostram. Quia, ut alibi dicit, consedere nos fecit in cœlestibus in Christo inquantum enim nos mẽbra eius sumus, nos in ipso consedimus Deo patri. Vnde D. Ioan. Qui uicerit, dabo ei sedere mecũ in throno. Quarto ponit interpellationẽ eius cum dicit, [Qui etiã interpellat pro nobis,] quasi aduocatus noster existens. Vnde D: Ioã. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, &c. Ad officium autem aduocati pertinet, ut ipse condemnationem impediat, & non quod accuset uel condemnet. Dicitur autẽ pro nobis interpellare tripliciter, uno modo pro nobis orando. Vnde dicebat, Nõ pro his rogo tantũ [scilicet Apost.] Sed & pro his qui crediturí sunt per uerbum eorum in me. Nunc autem propria interpellatio eius pro nobis, est uoluntas ipsius de salute nostra. Vnde dicebat: Volo ut vbi sum ego, & illi sint mecum. alio modo interpellat pro nobis humanitatem pro nobis assumptam, & mysteria celebrata in ea conspectum Patris repræsentando. Ideo Apostolus: Introiuit in ipsum cœlum, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis.

Ioan 5.
Act. 10.
1.Pet.2.
Ioan.8.
1.Pet. 3.
2.Cor.
Ephes.
Apo.3.
1. Ioan.2
Ioan. 17

Quis ergo separabit nos a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

HIc infert conclusionem ex dictis. Et quia hæc cõclusio quasi incredibilis uidetur inexpertis, proponit eam per modum dubitationis. Potest autem hæc illatio ex præmissis duplici ratione concludi. Primo quidem sic: Tot beneficia sunt nobis diuinitus collata & tam efficacia, ut nullus contra ea aliquid agere possit: omnia autem beneficia ad hoc tendunt, ut nos simus in charitate radicati & fundati:

Ephes. 3.

dati quis ergo nos separabit a charitate Christi, qua s. Christum diligimus, & proximum prout ipse præcepit: potest etiã intelligi finaliter. Alio modo sic deducitur: dictũ est quod magna beneficia Deus sanctis suis confert, ex quorum consideratione charitas Christi adeò in cordibus nostris seruet, quod nihil eam extinguere potest: secundum illud, Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitaté. Proponit autem mala per quorum passiones posset credi, quod aliquis charitaté christi desereret. Et primo ea quæ pertinent ad uitam. Deinde quæ pertinent ad mortem. Circa ea uero quæ in uita immineat sustinenda, primo ponit mala præsentia deinde futura. Circa pręsentia primo ponit ea quæ pertinent ad tolerantiam malorum, deinde quæ pertinent ad defectũ bonorum. Mala aũt perpessa possunt dupliciter considerari: Vno modo ẽm quod sunt in patiente, qui dupliciter ab eis affligitur, scilicet exterius secũdum corpus, & ad hoc ptinet quod dicit: [Tribulatio,] quæ a tribulis (qui sunt herbæ pungitiuę) dicitur, quas in pœnam peccati Adæ terra generat, prout a domino ei dictum est: spinas & tribulos germinabit tibi. Vnde aliquis tribulari dicitur, cũ exterius pungitur. Nec tamen propter hoc uincuntur iusti. iuxta illud: Multæ tribulationes iustorum: sed de his omnibus liberauit eos dominus. Affligitur etiam homo per interiorem anxietatem cordis, ut cum aliquis non uidet quo modo euadat. & quantum ad hoc subdit: an angustia? Vnde Susanna dicebat; Angustię sunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. Alio modo huiusmodi mala considerari possunt, prout sunt in agente, & quãtum ad hoc subdit. [An persecutio?] Quanuis enim persecutio ad hoc proprie pertinere uideatur, qđ aliquis alium persequitur effugando: secundum illud, Si uos persecuti fuerint in unam ciuitatem fugite in aliam. tamen cõmuniter persecutio accipitur pro inflictione cuiuscunque impedimenti. Vnde Dauid, Multi persequuntur me, qui tribulant me. Deinde ponit mala quę pertinent ad substractionem bonorum quæ sunt necessaria pro sustentatione uitæ: prout cibus & uestimenta: secundum illud, Habentes alimenta & quibus tegemur, his contenti simus, Ad subtractioné cibi pertinet fames. Vnde subdit, An fames? ad subtractioné autem uestitus ptinet nuditas, unde subdit, an nuditas? Sed nec propter hæc iusti uincũtur. Vnde alibi dicit: Vsque in hanc horam esurimus & sitimus, & nudi sumus. Quantum ad mala futura subdit, An periculum? scilicet imminés futurũ, de quibus Apost. Periculis fluminum, &c. Quantum ad mortem subdit, An gladius? Vnde ad Hebræos scribens de iustis dicit, In occisione gladii mortui sunt.

Cant. 8. — Gen. 3. — Mat. 10. — 1. Tim. — 1. Cor. 4. — 2. Cor. 11 — Heb. 11.

Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis.

Ostendit hic necessitatem interrogationis prædictæ, per hoc quod dicit quod sanctis omnia ista imminebant patienda propter Christi charitatem, & inducit uerba Psal. in persona martyrum proposita, in quibus primo ponit causam passionis: Martyré enim, ut D. August. ait non facit pœna, sed causa. Vnde dicit, propter te. & Christus dicebat: Qui perdiderit animam suam, id est, uitam suam propter me, inueniat eam. Et D. Petrus: Nemo uestrum patiatur ut fur, aut homicida: si autem ut Christianus, nõ erubescat. Patitur autem propter Christum non solum qui patitur propter fidem Christi, sed etiam qui patitur pro quocunque opere iustitiæ, pro amore Christi secundum illud Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Secundo ponit grauitatem passionis, cum dicit, mortificamur, id est, morti tradimur. Vnde Hester dicebat: Traditi sumus ego & populus meus, ut conteramur, iugulemur, & pereamus. Tertio ponit continuatem persecutionis, cum dicit, Tota die, id est, per totum tempus uitæ. unde alibi. Semper nos qui in uiuimus in morté tradimur propter Iesum. Quarto ponit promptitudinem persequentium ad occidendum, cum dicit: Aestiti sumus sicut oues occisionis, id est, deputatę ut occidantur, in macello quæ cum studio occiduntur, ita & sancti ex proposito cum studio occidebantur, prout Christus prædixerat: Venit hoc ut

Mat. 10. — 1. Pet. 4. — Mat. 5. — Hest. 7. — 2. Cor. 4.

ut omnis qui interficit uos, arbitretur se
Zach.11 obsequium præstare Deo Et Zac.dicebat
Pasce pecora occisionis, quæ qui possidebant occidebant.

Sed in his omnibus superamus: propter eum q dilexit nos. Certus sum. quia neq; mors neque vita, neq; angeli, neque instãtia, neque futura, neque fortitudo, neq; altitudo neq; pfundum, neq; creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

SOluit hic prędictam dubitationem dicens: [Sed his oĩbus,] scilicet malis,
Sap.10. quæ superius nominauimus, [Supamus] dum, s. circa omnia illibatam charitatem seruamus. certamẽ forte dat nobis Deus & iuuat, ne succumbamus, sed vincamus: unde subdit, [propter eũ qui dilexit nos,] id est propter eius auxilium, uel propter affectum quem ad eum habemus. Non quasi nos primo dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Vnde de
1.Ioan.4. uictoria gratias agebat Apostolus Gra-
1.Cor.15 tias Deo qui dat uictoriã per Iesum Christũ: Secũdo declarat solutionẽ, ostẽdẽs inseparabilem sanctorum charitatẽ dicẽs: [certus sum, &c.] Et primo ostẽdit qđ non potest charitas separari p creaturas, quæ sunt: deinde nec per creaturas quasi non sunt, quę tamen esse possunt. Et anteponit ea quæ sunt in homine. dicens: [Certus sum quod neq; mors,] quæ est, præcipuum inter terribilia: [Neq; uita,] quę est pręcipiuum inter appetibilia, scilicet poterit nos separare a charitare Dei. unde infra.14. dicit: Siue uiuimus, domino uiuimus: siue morimur, Domino morimur. In his autẽ duob. includuntur omnia quæ supra posuit. Nã sex præcedẽtia pertinent ad uitam: vnum autem, s. gladius, pertinet ad mortem, ut dictum est. Deinde ponit ea quæ sunt exterius, interq primo ponit spirituales creaturas, dicens: [Neque angeli] s. minores, qui sunt ad custodiam singulorum hominum deputati. Vnde Psal. Angelis suis
Ps. 90. Deus mandauit de te: [Neque principatus,] qui scilicet sunt deputati ad custodiã Gentium, prout refert Daniel. Nunc reuertar ut prælier aduersus principẽ Per
Dan.10. sarũ. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorũ. & nemo est adiutor meus nisi Michael princeps uester, Addidit autem, [neque uirtutes,] id est, ordo uirtutum, qui est supremus ordo ministrantiũ, Luc. 21
de quo Christus: Virtutes cœlorum mouebuntur. Potest autem hoc intelligi dupliciter: Vno modo de malis angelis, qui contra bonos decertant. Vnde Apost. Non Ephes. 6
eo nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, &c. Alio modo potest intelligi de bonis, & hoc (ut p. chryso. ait) dicebat, In li. de
non quod angeli boni possent affectare, cõp. cor.
separare eum a Charitate Dei, sed etiã ea quę sunt impossibilia: uerbi gratia de angelis fieri posse dixit, magisquã se ab amore Christi posse seiungi: ut per hoc quanta in eos uis esset diuinæ charitatis ostenderet, atque omnibus ante oculos poneret. Hic enim amantium mors est, ut amorẽ suum silentio tegere nequeant, sed necessariis & charis asserunt. & flammas suas intra pectus continere non possunt. Enarrant ea frequentius, ut ipsa assiduitate narrandi amoris sui solatium capiant, & refrigeria immensi ardoris assumant, & simile est quod dicit Apo. Licet nos uel ange- Galat. 1.
lus de cœlo euangelizet uobis pręter quã quod euangelizaui vobis anathema sit. Deinde ponit creaturas sensibiles, quarũ duplicem diuersitatem ponit. Primo quidem secundum tempus, quo diuersificantur secundum præsens & futurum. Vnde dicit, [Neque instautia,] .i. præsentia siue dolorem siue delectationem inferant. Addit autem, [neq; futura,] quorum timor nec desideriũ possunt nos separare a Xpo: unde ipse Apostolus dicebat: Ego non solum alienari, sed & mori in Hiesuralẽ paratus sum propter nomen domini Iesu. Deinde ponit diuersitatem sẽsibiliũ crea- Act. 21.
turarum, ex parte magnitudinis. Et primo tangit magnitudinem uirtutis, cũ dicit, [neque fortitudo,] idest, neque creatura fortis, puta ignis, aqua, mors potest me separare a christo, cuius dilectio for- Cant.8.
tis est ut mors. Deinde ponit magnitudinem uirtutis describens eam, sm ea quæ conueniunt corporibus: unde dicit, [neq; altitudo,] ex qua s. mihi minaretur præ spiritium, etiam si a supercilio mõtis me præcipitarent, prout uolebant: præcipitare Chri-

re Christum. [Neque profundũ,] in quo aliquis submersionem minaretur, etiam si infigerent me in limbo profundi. Possunt etiam hæc tria ad res humanas referri. Tripliciter enim potest aliquis auertere aliquem a Deo. Vno modo, cogendo per fortitudinem. Sed non est fortis sicut Deus noster. Secundo obstupefaciendo per altitudinem authoritatis, sed de Deo cãtat ecclesia: Tu solus altissimus. Tertio seducendo per profundum sapientię: sed de Deo dicitur, Profundior est inferno, & vnde cognosces? possunt pariter hęc duo altitudo, & profundum ad prospera & aduersa referri. Vel s͠m D. Chrisost. altitudo & profundũ nihil aliud mihi iudicare uideni, quã regnũ cœlorum & gehennam, quasi dicat. Nec si a regno me decidere necesse sit, aut etiam in gehennam tradi pro christo, nec hoc quidẽ mihi metuendũ est. Quantũ autem ad ea quæ non sunt & esse possunt, subdit: [Neque creatura alia.] Quod utique secundum Diu. Chriso. de his dicit quę non sunt, quasi illi nõ sufficiunt oĩa q̃ sunt. Sed illa quæ nõ sunt. prouocat quodãmõ ad certũ. Nihil inquit istorum poterit nos separare a charitate Dei, quæ nunquã excidit, Quę quidẽ charitas Dei est in Christo Iesu Domino nostro. quia, scilicet, per eum data est nobis, inquãtum spiritum sanctum dedit nobis, dicebat enim ignem (scilicet charitatis) ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut accendatur? Sed cum scriptũ sit, ne scit homo utrũ amore, uel odio dignus sit: sed omnia in futurũ seruantur incerta. qd est hoc quod dicit hic se esse in certum, qđ nihil possit eũ a charitate separare? Dici põt qđ Apost. non dicit hoc particulariter de seipso, sed loquitur in persona omniũ prædestinatorum, de quibus pp certitudinẽ diuinæ prædestinationis annunciat qđ nihil eos a charitate finaliter separare possit. Hæc certitudo ẽt causari potest ex uirtute charitatis, quæ quantum est de se, ab aliquibus non põt separari cum Deum super oĩa diligant. Quod aũt aliquis interdum a charitate decidat, non est pp defectum charitatis, sed propter defectũ liberi arbitrii. Si autem Apost. hoc dicit de se ipso, certus esse non poterat nisi per reuelationem, quia dictum est ei, Sufficit tibi gratia mea. Nam quantũ ad possibilitatẽ liberi arbitrii ipse alibi dicit: Ne forte cũ aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar

Luc. 4. Psal. 68. 1. Reg. 2 Ecclesi. Iob. 11. In lib. de cõp. cor. 1. Co. 13. Luc. 12. Eccle. 9. 2. Co. 12.

EPITOME IX. CAPITIS.

POsteaquam Apostol⁹ in quatuor primis capit. tractauit necessitatem gratiæ Dei, & in aliis quatuor sequentib. descripsit eiusdem gratiæ facultate & uirtutem, in his trib. proximis cap. occasione accepta ex excidio iudæorum diuinis obsequiis mancipatorum, & gentilium qui prius erant a Deo alieni: ad eã promotionẽ, tractat de origine gratiæ, an ex sola Dei electiõe, an ex p̃missione sequentium operum detur. Et in hoc 9. cap. tractat de electione Gentium: Et primo ostendit affectum suum circa iudæos, commemorans eorum excellentes dignitates, quæ sunt adoptio, gloria, testamentum, legislatio, obsequium, promissa ac Christi incarnatio. Secundo ibi. [Non autem quod exciderit, &c.] ostendit prædictas dignitates nõ pertinere ad eos, qui processerunt carnaliter tantum ex antiquis patribus, sed ex electione diuina, per quam Gentiles sunt assumpti & uocati: quod manifestat allegando historiam Abrahæ & Iacob, quas exponit & corroborat prophetia Malachiæ. Tertio ibi, [Quod ergo dicemus, &c.] inquirit de iustitia huius electionis, proponẽdo dubitationẽ quam soluit, allegando dicta Moysi, ex quibus cõclusi propositum. Deinde soluit dubitationem promissam, quantum ad reprobationem malorum, & infert quandam conclusionem. Quarto ibi, [Dicis itaque mihi, &c.] obiicit cõtra solutionem præmissæ quæstionis, & inquirendo respondet tacitæ quæstioni, inducendo authoritatem Esa. eius uerba exponens. Finaliter soluit primam quæstionem, Quinto ibi, [Quos uocauit, &c.] ostẽdit quod prædicta uocatio & electio, non solum pertinet ad iudęos, sed etiam ad Gentiles. Quod probat authoritatibus Oseæ & Esa. & infert conclusionem ex dictis quantum ad Gentiles & iudæos, quam.

quam corroborat authoritate Esa. cuius uerba ex diuersis locis coniungit.

Expositio literalis IX. Capitis.

[Veritatem dico in Christo Iesu,] id est per Christum Iesum. qui est veritas per essentiam, [non mentior, testimoninm mihi prohibente conscientia mea,] quod testimonium conscientiæ est gloria nostra: [In spiritu sancto,] scilicet radicata & fundata, qui etiam reddit testimonium spiritui nostro. [Quoniam tristitia mihi magna est,] id est maxime tristis est spiritus meus, quia de magno malo, scilicet de excidio tantæ gentis. [& cótinuus dolor cordi meo,] non enim erat superficialis, sed in corde radicatus, non qđ continuo actu doleret, sed secundum habitū: [Optabā enim ego ipse,] aliquando si fieri posset & absq; peccato. [anathema,] id est separatus uel simpliciter, uel ad tempus, [esse a Christo, id est, a gloria Iesu Christi, propter honorem eius qui prouenirer ex conuersione Iudæorum, [Pro fratribus meis,] quos errantes & in damnationem tendentes uolebam reducere ad Christum. [Qui sunt cognati mei secundum carnem, id est, qui sunt ex carnali genere meo descendentes.] [Qui sunt Israelitę, &c.] id est, ex genere Iacob, qui a Deo nominatus est Israel, id est fortis, ex quo processit talis natio, qua non est alia tam grādis, quæ habuerit a Deo tot beneficia spiritualia [quorum] unum respicit præsens, [s. adoptio est filiorū,] scilicet Dei: qa scilicet sunt filij Dei adoptiui, qui uocauit Israel primogenitum suum, quantum ad spirituales uiros, qui fuerunt in illo populo. Quia quantum ad carnales, dixit supra, quod acceperūt spiritum seruitutis in timore. Aliud uero beneficium quod respicit futurum habuerunt: [& gloria,] scilicet filiorum Dei fuit in promissa. [& testamentum,] i. pactum circuncisionis datum. uel testamentū nouum. quod fuit Iudæis primo prædicatum. [& legislatio,] id est, lex scripta digito Dei, fuit eis data, & eius iudicia manifestata, quod nō est taliter factum omni nationi: [& obsequiū.] i. modus colēdi in honorabilibus cæremonijs, [quibus Deo seruiebāt, cæteris gētibus seruientibus idolis [datus fuit eis [& promissa,] id est, promissiones multæ in ueteri testamento, fuerunt eis factæ de terrenis & temporalibus, per quæ figurabantur spiritualia. [Quorum patres,] a quibus progeniti sunt secundum carnem, fuerunt maxime Deo accepti, dilecti, & propter hoc electum fuit semen eorum, ex qua electione non modico accreuit eis gloria a posterioribus. [Ex quibus est, id est, descendit, [Christus secundum carnem,] i. secundum corpulentam substātiam. [Qui est super omnia deus benedictus in sæcula Amen.] & sic æqualis, & nō minor patre, qui a diuo Ioan. dicitur uerus deus, & uita ęterna.

Ioan. 14.
2. Cor. 1.
2. Co. 11.
Gen. 32.
Deu. 4.
Exod. 4.
Gen. 17.
Exod. 41.
Ps. 147.
Leuit. 26
Deut. 18
Deut. 4.
1. Ioā. 1.

Secunda pars IX. Capitis.

NON autem quod, ex illorum casu, [exciderit] i. frustratū fuerit, [verbum dei,] & promissa dei fuerint irrita aut reuocata: quia si non fuerint impleta in quibusdam, tamen bene in alijs. [Non enim omnes qui ex circuncisione sunt Israel.] i. ex Iacob secundum carnem progeniti: Hi sunt Israelitæ.] s. ueri ad quos pertinent promissa Dei. Quia posteritas Esau, qui descendit a Iacob, non computabatur in populo dei: sed illi sunt uere Israelitę, qui sunt iusti & recti, uidentes deum per fidem, prout Nathanael: de quo Christus, Ecce uere Israelita, in quo dolus non est. [Neque qui semen.] i. ex semine carnali, [sunt Abrahæ, descenderūt omnes filii,] i. ueri & spirituales: Nam Hismael fuit filius carnalis Abrahæ, sed non uerus, quia idololatra. Sed illi sunt ueri filii Abrahæ, qui imitātur fidem & opera Abrahæ. Vnde Christus: Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. [Sed in Isaac, q. fuit filius Abrahæ per repromissionē & qui imitatus est fidē eius. [Vocabitur tibi semē,] cui, s. facta est repromissio. [id est, Nō qui filii carnis, hi filii Dei.] i. illi nó adoptantur in filios dei, qui sunt filii carnis id est, ex hoc ipso quod secundum carnē progeniti sunt ab Abrahā, [Sed qui filii sūt ꝑmissionis existimantur in semine] i. illi ęstimanī semē Abrahæ, qui ex gratia diuinæ promissionis facti sunt secundum imitationem fidei Abrahæ: potens est. n. deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ [Promissionis enim uerbum] quod Angelus, imo in Angelo dominus ad Abraham: [hoc est secūdum hoc tempus,] quo

Ioan 1.
Ioan. 8.
Gen. 21.
Gal. 3.
Gene 18
Gal 4.

quo significatur tempus incarnationis filii Dei, qui missus est in plenitudine temporis gratiæ. [Veniam & erit Sarrę filius,] s. per gratiam remissionis. [Non solū aūt illa,] s. Sarra habuit filium per promissionem, [Sed & Rebecca,] quæ ēt sterilis erat Isaac. n. orauit pro ea, eo quod sterilis esset. [Ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri.] i. habuit in utero duos filios: quorum unus pertinebat ad promissioné s. Iacob: alius uero ad carné, s. Esau. [Cum enim nondū nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali,] unus illorum prælatus est alteri, [ut secundum electionem,] quam Deus spontanea uoluntate unum ab æterno præelegit nō, alterū non: quia sanctus erat. sed ut sanctus esset, [propositum Dei,] s. uolentis unum præ alio magnificare, [maneret,] i. firmum esset nō ex operibus,] i. pp merita pręcedentia uel sequentia, [Sed ex uocante, id est, gratia Dei uocantis, [Dictum est ei,] s. Rebeccæ: Duo popli ex uentre tuo diuidentur, populus populum superabit. Quia maior seruiet minori,] s. Esau Iacob, [Sicut scriptum est, Iacob dilexi] i. elegi & prædestinaui ad vitam æternam. [Esau auté odio habui.] i. reprobaui, siue ad illam uitam non elegi, nec iudicaui illi dare auxilium gratiæ, sed permittere labi in peccatis, & postea peccata eius punire, in quo consistit ratio reprobationis.

Gal. 3.
Ge. 18.
Gala. 4.
Gen. 25.
ad Ti. 3.

Tertia pars IX. Capitis.

[QVid ergo dicemus? nunquid,] per hoc quod Deus sine merito præcedente, unū elegit, & alterum reprobauit: probari pōt qđ sit, [iniquitas apud Deū.] i. quod Deus sit iniustus. Quia cōtra iustitiā distributiuā est quod æqualibus inæqualia distribuantur. [Absit,] quod hoc dicere uelimus aut qđ ex hoc probari possit qđ Deus sit iniquus. [Moysi. n. dixit miserebor cui,] pro cuius. i. misericordiam & gratiam siue misericordiæ effectus (qui sunt uocatio, iustificatio, magnificatio) dabo non omnibus, sed quibus misertus sum eligendo siue prædestinando eos ad uitā æternā. [Et misericordiā præstabo cuius miserebor.] i. cui dignū iudico misereri, & hoc ad maiorem

Exo. 33.

expressionem dicit. [Igitur,] ipsa salus hominis [non.] s. est [uolentis neq; currentis.] i. non debetur, alicui per suum uelle, seu per aliquam uoluntatem eius uel exteriorem operationem quæ dicitur cursus. Vel non est in uoluntate uolentis. s. uelle neq; operari bonū perfectū & meritorium. Sed miserentis est Dei.] i. totum procedit ex misericordia Dei. [Dicit. n. scriptura Pharaoni: Quia in hoc excitaui te,] uel seruaui te secundum aliam literā. i. permisi labi te in peccatum propter pcedentes iniquitates tuas, uel ad malum occasionaliter suscitaui. [ut ostendā in te uirtutem meam,] magnam quantum ad præsentes. [quam.] s. contra illū & Aegyptios: & quantū ad absentes. [& ut annuncietur nomen meū in uniuersa terra.] Ergo quia Iacob dilexi, &c. [cuius uult miseretur] gratuito, [& quem uult indurat, iusto iudicio: non qđ in eo directe causet malitiam, sed inquantum ex his quæ proponit homini interius, uel exterius, ea quæ secundum se sunt bona, homo peccandi occasioné accipit, & hoc ipse Deus permittit. Vnde non dicitur indurare infundendo malitiam, sed non apponendo gratiam. quam nec apponere tenetur.

1. Co. 9.
Deu. 9.

Quarta pars IX Capitis.

[DIcis itaque mihi. Quid adhuc quęritur.] i: quid oportet aliud quærere de causa bonorum uel malorum, Cum omnia uoluntati diuinæ, quę est sufficiés causa, attribuantur, [voluntati. n. eius quis resistit,] id est, quis resistere potest cum sit omnipotés. [O homo tu quis es,] scilicet fragilis ignorans, qui non potes respōdere doctioribus, qui quæris, quare Deus huius hominis misereatur & quosdam induret. [Qui respondeas.] i. respōdere possis, [Deo:] qui si tecum uelit contendere in iudicio. nō poteris ei rñdere, unum p mille, si a te quærat quæstionem quā proposuit Esaias. [Nunquid dicit,] uel rationaliter dicere posset, si loqueretur [Figmētum,] id est, uas fictile siue id quod fingitur & formatur] ei qui se finxit,] id est, fictori suo a quo formatū est, qui nihil ei debebat. [Quid me fecisti sic?] i. quare me sic formasti? totū. n. debet attribui bonitati artificis. [An nō hēt potestaté.] s. liberā [figulus luti,] id est. qui facit uas ex luto,

Iob. 15.
Esa. 39.
Esa. 29.

[ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem.]i.ad honorabiles usus,puta scutellas,urceos & catinos ad nobilé mésam.[Aliud uero in cótumeliam.]i. aliud uas ad uiles usus facere & deputare ad usus coquinę,uel ad alia uiliora officia. Si uas illud ex preciosa materia , puta auro ad uilia officia fieret aut deputaretur,posset quodãmodo conqueri. Sed si ex uili materia fieret, non haberet occasionem conquerendi: cũ in nobiliorem formam reduceretur quam prius fuerat. Sic et natura humana, quæ ex sui natura uilitaté habet,quia de limo terræ facta,sed maiorem uilitaté habet ex corruptione peccati non habet occasionem conquerendi, si eam pp demerita ad infimũ usum deputat,sed potius habet occasionem laudandi,quia ad decoré uniuersi hoc facit.[Qđ si deus,]cuius opera sunt ad manifestationem bonitatis suæ,quæ tanta est, quod non potest uno modo & in una creatura sufficiéter manifestari,ideo diuersas creaturas condidit,si igitur Deus,[uolens ostédere iram,]idest, iustitiam uindicatiuam: [& notam facere potentiam suam,] quam habet,& qua põt sibi subiicere omnia, & quam ostédit pharaoni & Aegyptiis, qui uiderunt magnam domini manum .i. potétiam,maxime in mari rubro,[sustinuit in multa patientia,] id est patienter eos expectauit,sciens eos non credituros neque pœnitentiam acturos: [Vasa iræ apta in interitum,]i.malos qui sunt apti & in se habentes aptitudiné,ad damnationem æternam. [ut ostenderet diuitias gloriæ suæ:]id est abundantiam bonitatis suæ, [In uasa misericordiæ,]id est, bonos prædestinatos, quibus vř Deus quasi instrumentis uti ad manifestandam suã misericordiã,q̃ præparauit, in uirtute uocando, iustificãdo,magnificãdo,ut uenirét[in gloriam,]i.in uitam æternam. Quia ipsa condemnatio malorum,quæ est ẽm Dei iustitiam, manifestat & commendat gloriam sanctorum, qui a tali miseria liberantur, & tantum bonum consequuntur.

Gen.2.

Exo.14.

Quinta pars IX.Capitis.

[QVos,] scilicet bonos,[& uocauit nos.]per suã gratiã[nõ solũ ex iudæis,sed ẽt ex Gentibus, sicut in Oseę dicit.]s.Deus q olim loquebatur in pphetis & per linguas eorũ:[Vocabo nõ plebem meam,]id est, gentilitatem, quæ non erat plebs mea,quia mihi non obediebat.[plebem meã,] ad hoc ut sit plebs meã,[& nõ dilectam,dilectã: & non misericordiã consecutã misericordiam cósecutam,& erit in loco.]i.in iudæa,[ubi dictũ est eis]i gentibus a iudæis quasi ex persona Dei loquentibus. [Non plebs mea uos.]Quia iudæi nõ reputabãt Gentiles populũ Dei,ét apud iudeos credéres.[ibi uocabũtur filii Dei uiui.]s.adoptiui, [Esaias auté clamat pro Israel.]i aperte loquitur pro conuersione Israel. [Si fuerit numerus filiorum Israel,tanquam arena maris.]id est,quasi innumerabilis præ multitudine gétiũ:[reliquiæ saluæ fiẽt,] nõ oẽs nec maior pars,sed aliqui pauci qui relinquentur ex excidio illorũ. [Verbũ,n.]s. Euangelii.[cõsumans.]i.perficiens quod lex non poterat,[Et abbreuians]in æquitate subaudiendũ est erit, uerbũ.n. Euangelii abbreuiat uerba legis.Omnia.n. sacrificia figuralia legis in uno sacrificio Christi,qui se obtulit pro nobis hostiã,cóprehenduntur nihil ptermittẽs de multitudine figurarũ antiquæ legis nihilq; quod est æquum secũdũ dictamé rectæ rationis remanet obseruandum[qui a uerbũ breuiatum.]i.perfectius & maioris uirtutis, [faciet dñs super terram,]scilicet existens carne indutus. [Et sicut prædixerat Esaias.Nisi dominus Sabaoth,] id est,exercituum uel uirtutum ex sua misericordia, [reliquisset nobis semé,]id est, christum uel uerbũ Euangelii ,[sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes essemus:quia grauius fuit peccatum iudæorũ pctõ Sodomorum.[Quid ergo dicemus.] i. quid ex cõsideratione pdictorũ inferemus?hoc inquã:[Quod gentes quæ non sectabant iustitiã,]per opera legis:qa erãt illo tpe sine chro alienati a conuersione Israel.[apprehenderunt]i.subito & firmiter consecutæ sunt, iustitiã,] qua,s.uocantur filii Dei,[iustitiam auté quæ ex fide est.]non eã quæ in operibus legis cõsistit, q. d. Gentes non sunt ad hoc conuersæ, ut iustitiam legis Moysi obseruent, sed vt iustificentur per fidem Chisti: Iustitia enim Dei est per fidem Iesu Christi. [Israel uero,] id est, populus iudæorum, [sectando

Osee.2.
Heb.1.

Ioan.
Esa.10
Gen.
3.Re.
Ephe.6
Thren.
Ephe.2
Supra

[sectando legem iustitiæ,] i. legem Moysi, Galat. 3. quæ dirigebat sicut Pedagogus ad Christum, qui est iustitia & author legis iustitiæ, siue gratiæ, [in legem iustitiæ] i. in legẽ spiritus uitę siue gratiæ [non peruenit] i. gratiam non est adeptus.] Quare?] quia non sectabatur per debitam uiam. [Quia non ex fide] s. christi, quærebant iustificari. [sed quasi ex operibus,] ex quibus Supra. 3. non iustificatur omnis caro coram illo : sequentes. n. umbram, repudiauerunt ueritatem. [Offenderunt. n. in lapidem offensionis] i. in Christum, quia assimilatur lapidi offensionis, in hoc quod sicut lapis offensionis non consideratur neque cauetur propter suam paruitatem: ita & Iudæi Esa. 28. uidentes Christum sub infirmitate nostra contineri, non considerauerunt, neque eum offendere cauerunt, [Sicut scriptum Isa. 8. est: [Ecce pono in Sion] i. in Hierusalem, 1. Cor. 2. in qua erat mons Sion [lapidem offensionis & petram scandali] i. Christum, in quẽ Iudæi per ignorantiam offenderunt. Si enim cognouissent nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Et per incredulitatem & inuidiam in tantum scandalũ inciderunt, ut dominum suum morti traderent & occiderent in cruce, quæ mors fuit Iudæis scandalum [&] hic ponitur pro 1. Cor. 1. [sed] [omnis qui credit in eum non confundetur] i. non inueniet se delusum aut deceptum, nec perdet mercedem suam. Et ad hunc sensum Esaias dicit: Qui crediderit, non festinet: ille enim qui festinat se delusum & confusum reputat, quia non cito adipiscitur quod sperabat.

COMMENTVM IX. CAP.

Veritatem dico in Christo, non mentior testimoniũ mihi ꝑhibente cõscientia mea in Spiritu sancto.

IN huius c. exordio Apostolus ostendit affectum suũ ad gẽtem Iudęorũ, ne ea quę contra eos dixerat uel dicturus erat, ex odio dicere, ꝑsumerẽt. Et primo confirmat dicẽda ꝑ simplicẽ assertionem, dicens: [Veritatem dico,] Prou. 8. quod maxime conuenit Prædicatori, qui est testis ueritatis. Vnde Salomon in persona Prędicatoris ait: Veritatem meditabitur guttur meum. Et Zach. 8. Pacem & ueritatem diligite. Et ne aliquis arbitraretur quod inter uera misceret aliqđ mendaciũ, quia stat aliquem falsitatẽ dicere, & non mentiri, dum arbitratur se dicere uerum. Subdit, [non mentior,] hortatur Ephe. 4. enim alibi ut deponamus omne mendaciũ. deinde quæ dicẽda sunt cõfirmat iur̃o qđ est testimoniũ infallibilis ueritatis. Infallibilis ueritatis testis est Deus: Vñ Iob. Ioan. 14. 16. Ecce in cœlo testis meus. Ideo dicit, [in christo Iesu,] i. per Christum Iesum, 2. Cor. 1. qui est ueritas per essentiam. Alius testis infallibilis sanctorum est cõscientia. ideo subdit, [Testimoniũ perhibente consciẽtia mea] de qua alibi dicit: Gloria nostra est testimonium conscientiæ nostræ. Et quia interdum conscientia errat, nisi per Spiritum sanctum rectificetur, subdit, [in Spiritu sancto,] qui ut dictum est, reddit testimonium spiritui nostro.

Quoniam tristitia mihi magna est & continuus dolor cordi meo.

HIc ostendit affectum per dolorem. quem de casu Iudeorũ patiebatur, quẽ quidem exponit & exagerat tripliciter. Primo ex magnitudine cum dicit: [Qm̃ tristitia mihi magna est,] quia scilicet est de magno malo, id est, de excidio tantę gentis. Si obiiciatur ex illo, Tristitiã Eccl. 30. non des animę tuæ: quod uidetur consonare sententię Stoicorum, qui tristitiam omnino ab animo sapientis propellebãt Cum enim tristitia sit de malo præsenti, non potest sapienti ſm eos competere, cui nullum malum est præsens. Nõ enim æstimabant aliquid esse bonum, nisi honestum: neque malum, nisi peccatum. Sed hęc opinio refellitur dupliciter. Primo, quia corporales defectus, licet nõ sint simpliciter mala, quibus homines fiant mali. sunt tamen quædam mala a quibus natura abhorret. Vnde & Dominus pro his tristatus, legitur dixisse. Tristis est anima mea usque ad mortem. Secundo cum Mat. 26. homo ex charitate debeat diligere proximũ suũ, sicut seipsum: imminet sapiẽti tristitia laudabilis de peccato ꝓximi. vñ 2. Cor. 12 Apo. Et lugebã multos ex eis q peccauerũt. Sic igitur a sapiẽte reprobatur seculi 2. Cor. 7. tristiti quæ mortem operatur procedens

ex amore seculi. Sed tristitia quæ est secundū Deum, utpote ex diuina charitate procedens, salutem operatur, & talis fuit ista tristitia. Secundo Apostolus exaggerat ex continuatione. unde subdit, & continuus dolor. Non quod continuo actu doleret, sed secundum habitum: & quotienscunq; reminiscebatur, dolebat eorū miseriam. Tertio exaggerat eam ex sui grauitate, cum dicit, [cordi meo,] non. n. erat superficialis, sed usque ad cor penetrabat, prout dolor Hier. qui dicebat: Multi gemitus mei, & cor meum tremens. *Thren. 1.*

Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem.

SIgnū hic ponit doloris dicens: [Optabam enim ego ipse,] qui tam feruens sum in charitate Christi, [Anathema esse a christo,] idest separatus esse a Christo. Anathema enim ad literam est quod sursum est positum, quod nomen significat dona quæ in templis pendebant diuis sacrata ab usu humano seposita. Inde tamen, ut D. Chr. hic ait, per contrarium sensum nomen deductum est, ut significet quidquid semotū est a Deo, uel Ecclesia, ac etiam a cōi usu hoīum. Vnde Iosue dixit de Hierico. Sic ciuitas hæc anathema. dicit ergo: Optabā ego anathema esse a Christo. i. separatus a Deo non per culpam quam nullo modo optare licet, ut in calce præcedentis capitis dictum est, cum sit contra ordinē charitatis, quo quis tenetur super omnia Deum diligere, & salutem suam plus quam aliorum. Sed optabat ad tps separatus esse a christo, id est, a fruitione christi, quæ habetur in gloria pro conuersione Iudęorum. Quemadmodum pro salute Gentilium ad Philip. scribēs dicebat: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. multo melius manere in carne propter uos, & hoc totum ad honorem christi regis, ad cuius dignitatem, ut Salomon ait, pertinet multitudo populi. Vnde D. Chrys. dicit: Ita totam eius mentem deuicit amor, ut ēt eo quod præ cæteris omnib. amabilius erat esse cū Christo, rursus idipsum, quia ita placeret Christo, contēneret, sed & cęlorū regna quod videbatur esse remuneratio pro Christo, nihilominus cedere pateretur. Et causam tanti affectus ostendit dicens. Pro fratrib. meis quorum concordia & unio placita est spiritui Dei, & probata est corā Deo & hominibus. Et ne intelligeretur de his qui erant spiritualiter fratres. de quibus Christus: Omnes uos fratres estis, subiungit: [Qui sunt cognati mei secūdū carnem,] id est, qui ab Israel quemadmodum & ipse carnaliter propagati erant, & tamen fidē non susceperant. Nec mirum, ut D. Chrys. ait, si Apostolus pro fratribus anathema fieri uelit, q scie bat eū, qui in forma erat Dei, exinanisse se de ea, ac suscepisse formam serui, & factū esse pro nobis maledictum. Pari ratione & Moyses dixit: Aut dimitte eis hanc noxā, aut dele me de libro tuo quē scripsisti, quod nonnulli intepretantur de libro in quo erat scriptus dux populi.

Iosue 6. *Phil. 1.* *Prou. 14* *In lib. de concor.* *Eccl. 2* *Mat. 3*

Qui sunt Israelitę, quorum adoptio filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa.

HIc ostendit dignitatem Iudęorum, ut eius tristitia appareat rationabilis. propter pristinam dignitatem populi pereuntis. propensius enim malū est dignitatem amisisse, quam nunquam habuisse. Octo dignitates eorum describit, per septem octo priuilegia diuina eis data, ut eos hac nobilitatis commēdatione, ad fidem alliciat. Prima eorum dignitas est generis. [Qui sunt Israelitę,] non solum dicit eos Israelitas, ut secerneret eos ab Ismaelitis & filiis Esau, sed propter singulare certamen, luctamen uidelicet cum angelo. Vnde diuinitus datum est nomē illi Israel, quod est uidens Deum: a uel secundum alios potens Dei, hoc est ptātem habens in Deum: iuxta uerbum illud appellabitur nomen tuum Israel. Qm̄ si cōtra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis. Et sequitur: Vocauitq; Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens: Vidi Deum facie ad faciem. In quibus uerbis significatur nomē illi fuisse inditū a fortitudine & uisione. Secunda dignitas est adoptio filiorū: quia licet aliq ex gentilib. fuerint in gratiam filiorū recepti, populus tñ ille peculiare nomen filiorum Dei obtiuuit in orbe. Vnde Moyses. Nō est alia natio tam grādis, quæ habeat

2. Cor. 1 *Gene. 3*

deos

deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis Deus noster. Hanc filiationis primo geniturам probauit Christus, uocans eos filios, dicens: Non est bonum sumere panem filiorum, &c. Tertia dignitas illorũ fuit gloria: quia Deus illis gloriam suam manifestauit, ut fuerunt prodigia in Aegypto, in mari, & in deserto. de quibus Moyses: Ecce gloria domini apparuit in nube. & dum edebatur lex, habitauit, inquit gloria Domini super Sinai. Et gloria Domini impleuit tabernaculum. Idemq; legitur de gloria templi. Et quod illa gloria figura esset cœlestis gloriæ conferendæ per Christum: ipsemet docuit cum se in monte coram Prophetis eiusdem legis transfigurauit. Quarta dignitas est testamentum, id est, pactum circuncisionis: Abrahæ datum: & aliud per Hieremiam promissum, feriam domui Israel fœdus nouum, scilicet Euangelium quod fuit primo Iudæis prædicatum. Vnde & dominus dicebat: Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domus Israel. Quinta dignitas, erat legislatio: quia illis inter omnes nationes Deus legem scriptam per Moysen dedit. Vnde Dauid: Non fecit taliter omni nationi. & iudicia sua non manifestauit eis. Sexta dignitas dicitur obsequium. Origenes exponens obsequium, inquit, sacerdotalia dicit officia. Alii exponunt pro cultu, quæ quasi idem sunt. Nisi quod forte obsequium significãtius explicat illas exteriores cæremonias, quã cultus: quod nomen ad internam reuerentiam proprius attinet; Septima dignitas ex promissis resultabat. unde dicit, promissa: Nempe promissiones de futuro Messia, de eiusque lege & gloria, factæ sunt patribus Abraham, Isaac, & Iacob & populo exeunti de Aegypto, ut legitur, Gene. 12. capite, usque ad 22. & Exo. 20. & duobus proximis, quas promissiones Christus impleuit. Vnde infra 15. dicit: Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis, ad confirmandas promissiones patrum.

Mat. 15.

Exo. 16. & 24. et 40.

3. Re. 8.
Mat. 17.
Gene. 17.
Hier. 31.

Mat. 15.

Ps. 147.

Quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen

Hic describit octauam & supremam Iudæorum dignitatem, quod Christus ex eorum prosapia fuerit deriuatus, unde dicit: [Quorum patres,] ex quibus Iudæi progeniti erant, fuerunt maxime dilecti & accepti Deo, ut ex illis descendere & carnem humanam assumere uoluerit unde per Moysen ait: Dilexi patres tuos, & elegi semen eorum: ideo subdit: [Ex quibus est Christus,] genitus [secundum carnem] id est, secundum corpulentam substãtiam. Vnde & christus dixit: Salus ex Iudæis est. i. Christus Saluator q est super omnia Deus benedictus in secula, scilicet seculorum. Et unde D. Ioan. de Christo loquens dicit, hic est uerus Deus & uita æterna. In præmissis uerbis Apost. quatuor hæreses confutat & destruit. Primo quidem Manichæi qui dicebat Christum non habuisse uerũ corpus, sed phantasticum: per hoc quod dicit secundum carnem, habet enim ueram carnem, ut ipsemet testatur dicens: Palpate & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Secundo hæresis Valentini, qui dixit Christum non de massa humani generis, sed dę cœlo corpus attulisse impassibile, quod quidem excludit in hoc quod dicit, Christum ex Iudęis secundum carnem esse. Vnde & D. Matth. 1. liber generationis Iesu Christi, filii Dauid, filii Abraham. Tertio hæresis Nestorii, qui posuit alium esse filium hominis, & alium filium Dei. Contra quẽ Apostо. hic dicit quod, ille qui est ex patribus secundum carnem, est Deus super omnia benedictus. Quarto hæresis Arrii. qui dicebat Christum, esse minorem patre, & quod fuit creatus ex nihilo. contra quorum primum dicit quod est super omnia: Contra secundum, quod est benedictus per omnia secula. hoc enim de solo Deo intelligenda sunt.

Deut. 4.

Ioan. 4.
1. Io. ult.

Luc. 24.

SECVNDA PARS IX. CAP.

Non autem quod exciderit uerbum Dei.

In hac secunda huius capitis parte Apostо. prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui solum carnaliter processerunt ex antiquis patribus, sed ad spirituale semen, quod est a Deo electum. Et primo ostendit originem gratiæ ex electione diui-

diuina ponendo eius firmitatem dicẽdo· [Non autem, &c.] quasi dicat, quamuis per casum illorum tã numerosa pars pro sapiæ illorum orbata fuit illa fide & salute, non tamen sequitur propterea quod promissiones prædictæ fuerint incertę, cassæ, aut uanæ, aut quod uerbũ Dei exciderit, id est, irritũ aut reuocatũ fuerit. Quia si non habet locum in quibusdam qui exciderunt, habet tamen locum, in Esa. 55. aliis. Nam, ut Esa. dicit; Verbũ quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me uacuum, &c. & Dauid, In æternum domine permanet uerbum tuum.

Non enim omnes qui ex circuncisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ: neque qui semẽ sunt Abrahæ, omnes filij.

Hic ostendit in quibus uerbum Dei ex eorum culpa exciderit, sine qui sunt illi, qui ex culpa sua frustrati sunt ꝓmissionib. prædictis. Sed prius aduertendum est quod Iudæi pręcipue de duobus gloriabantur, videlicet de Abraham, qui primo accepit pactũ circuncisionis & promissionis terræ, quæ figurabat terram uiuentium. Gen. 17. Secundo de Iacob. siue Israel, cuius tota posteritas in populo Dei cõnumerabatur. Non aũt ita fuit de Isaac. Nã filius eius Esau, nec eius posteritas, pertinebat ad populũ Dei. nec illi primo facta est promissio. Iacob uero siue Israel, quãuis non primo fuerit ei de Messia facta ꝓmissio, tñ fuit repetita, & oẽs eius filii tã ancillarum q̃ præcipuarum uxorũ connumerati sunt in populum Dei, cuius ẽt posteritati inter tribus facta est distributio terræ promissionis. Vnde Apost. ostendit propositum. Primo per comparationem ad Iacob, dicẽs: Non enim omnes qui ex Israel. i. ex Iacob secundum carnem progeniti sunt, hi sunt uere Israelitæ, id est, ad quos pertinent promissa *Dei*. Sed solũ illi qui sunt recti, & uidentes Deum per fidem, prout Nathanael, de quo Christus Ioan. 1. Ecce uere Israelita in quo dolus non est Secũdo idem ostendit per comparationẽ ad Abraham dicens: Neque omnes qui semen. s. carnale, sunt Abrahæ, ut Ismael sunt omnes filii: quibus Deus benedictionem promisit, sed solum illi qui eius fidẽ & opera imitantur. in cuius rei testimonium Christus dixit: Si filii Abrahæ estis opera Abrahæ facite. [Sed in Isaac uocabitur tibi semẽ.] Explicatius hic declarat quę de Abrahã dixit, inducens scripturæ authoritatem. Dixit. n. Dominus Abrahæ Gen. 21. cum ei præciperet electionem Ismaelis: Quia Isaac uocabitur tibi semen, cui, scilicet facta est repromissio. de qua Aposto. ad Galatas scribens ait: Abrahæ dictæ sũt Gal. 3. repromissiones & semini eius, s. Isaac, & his qui imitaturi erant ipsum.

Id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: Sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.

Hic exponit authoritatem inductam, prout facit ad propositum. Ad cuius euidentiam considerandum est. quod quẽadmodum Ismaeli seniori, qui secundum carnem, hoc est naturali uirtute carnis fuerat genitus, prælatus est diuino placito Isaac, qui fuit sola uoluntate Dei ex sterili iam anu miraculose procreatus: ita intelligamus eis tantum atque eisdem omnibus factam esse promissionem filiationis Dei, quos ipse secundum æternum propositum elegit, atque eosdem prorsus censeri filios Abrahæ. qui eadem fide generantur, quod Abraham habuit de conceptu Isaac, de qua supra: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiã. Sup. 4. Sup. 2. Sup. 4. Qua de causa superius distinxit duplicem Iudæum, scilicet qui in manifesto, & qui in abscondito, & duplicem circuncisionem cordis scilicet & carnis. Et commonstrauit. 4. cap. Abraham fuisse patrem omnium credentium. & Christus in Euangelio ait: Per eandem fidem posse de lapidibus suscitare filios Abrahæ. Mat. 3.

Promissionis enim verbum est hoc: Secundum hoc tempus veniam: & erit Sarræ filius

Confirmat hic conuenientem fuisse prædictam expositionem, qua per Isaac significari dixit eos qui filii sunt promissionis, eo quod Isaac per promissionẽ natus est, Vnde dicit, [Promissionis, &c.] id est, hoc uerbum quod angelus, imo dominus in angelo dixit ad Abraham. Secundum hoc tempus mihi ab Gen. 15. æterno præfinitum & præfixum, ueniam: ubi tempus gratiæ spiritualiter significatur, de quo tempore ad Galatas Gala. 4. Apost. dicit: ubi uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, quippe ex uirgine, per miraculum

presi-

præfiguratum in miraculosa generatione Isaac, ut adoptionem filiorum reciperemus, quod est expositio eius quod hic ait: Et erit Sarræ filius.

Non solum autem illa: sed & Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri.

PRocedit hic ad exemplum Iacob, quē primo allegauerat dicens: Non solum illa scilicet Sarra, habuit filium ex electione Dei & promissione: sed etiā Rebecca, quæ etiā erat sterilis, cui dominus
Gen. 25. ad preces Isaac dedit conceptum, Rebecca habens, id est, habuit & concepit in utero duos filios, ex uno concubitu Isaac patris nostri, quorum unus pertinebat ad ꝓmissionem .s. Iacob, alius utero ad carnē s. Esau. Non ex diuersis meritis, nec ex diuersitate matrum, aut diuerso statu patris, quod potuissent ascribere filijs Abrahæ, quorum Ismael de ancilla: & Isaac de libera: insuper Abrahā non circuncisus genuit Ismael, post circūcisionem uero Isaac ut igitur omne subterfugium excludatur, adducit exēplū, ubi unus eligitur, & alius reprobatur eorum, qui nō solū ab uno patre, sed etiam ab una matre sunt geniti, & eodē tpe imo ex uno concubitu unde patet quod electio illa non processit ex patre, aut matre, nec ex eorū operib. prout Iudæi arbitrabantur, quia ut subdit.

Cum enim nondum nati fuissent. neque aliquid boni egissent, aut mali, ut secundum electionē propositum Dei maneret: non ex operibus, sed ex uocante dictū est ei, quia maior seruiat minori.

OStendit hic quod unus filiorum Rebeccæ prelatus est alteri, non ex generatione, nec ex operibus. [Quia cum non dum nati essent, &c.] Et quemadmodum per superiora exclusit opinionē Iudeorum de meritis parentum confidentium. Ita ēt per hoc excludit errorem Manichæorum, qui diuersitatem eorum, quæ in omnibus accidunt, ascribunt natiuitati eorum ut scilicet uniuscuiusque uita & mors disponatur secundum constellationem, sub qua natus est. Cōtra quod Hiere. A signis cœli nolite metuere, quæ gen-
Hier. 10. tes timent, &c. Subdit autē, aut aliquid boni egissent, aut mali. ubi excluditur error Pelagianorum, qui dicunt secundum merita precedentia gratiam dari. cum tamen scriptum sit: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos. sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit utrunque ad Ti. 3. autem horum ostenditur falsum, per hoc quod ante natiuitatē & ante opera unus filiorū Rebeccæ alteri prælatus est: Excluditur ēt per hoc error Origenis, qui posuit animas hominum cum Angelis esse creatas extra corpora, & quod pro meritis uel demeritis eorum, quæ tunc egerūt diuersitatem sortitæ sunt, quod non pōt esse uerū, cū hic dicatur: cū nondū aliquid boni egissent uel mali, &c. Deinde ostendit unde processit quod unus geminorum in utero existentium, alteri est prælatus dicens [ut secundum electionem propositum Dei maneret] i. ut liquido constaret diuinum propositum fuisse causa, non autem opus aliquod uel parentum uel natorū. Ideo subdit, [non ex operibus,] hoc est, non ob meritum operum, [sed ex uocante] i. Deo sua spontanea uoluntate unum preeligente: non quia sanctus erat, sed ut sanctus esset: iuxta illud, Elegit nos Ephes. 1. in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti. Hoc autē est propositū predestinationis de quo ibidem dicitur: Prædestinati secundum propositum uoluntatis eius, qui quos prædestinauit, hos & uocauit. dictum est enim Rebeccę. [Quia Gen. 25. maior.] scilicet Esau [seruiet minori,] s. Iacob. Quod quidem potest tripliciter intelligi. Vno modo secundum eorum personas. Et sic intelligitur Esau seruisse Iacob non directe, sed occasionaliter, inquātum persecutio, quam ei intulit, in bonū eius cessit. Unde Salomō: Qui stultus est, seruiet sapienti. Secundo potest referri ad Prou. 11. populos: quia dictum est Rebeccæ consulenti dominum: duę gentes sunt in utero Gen. 25 tuo. & duo populi ex uentre tuo diuidentur, populusque populum superabit, & maior seruiet minori. Quia Idumæi, qui processerunt ex Esau, aliquando fuerunt subiecti Israelitis: iuxta illud, in Idumeā Psal. 59. extendam calceamentum meum. Tertio potest intelligi figuraliter dictum, ut per maiorem intelligatur populus Iudæorū, qui primo adoptionem filiorum accepit secundum illud, primogenitus meus Israel. Per minorem autem figurabatur populus Gentilium, qui posterius est ad

fidem uocatus, qui etiam figuratur per filium prodigum. Maior ergo populus seruiet minori, inquã, iudæi sunt nostri capsarii, custodientes libros, ex quib. nostræ fidei testimonium perhibetur. Vnde christus: Scrutamini scripturas.

Exod. 4.
Luc. 15.

Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

CONfirmat hic idem quod prius dixit de electione unius filiorum, Rebeccæ, authoritate Malachiæ prophetæ: qui in persona Dei loquens dixit: Iacob dilexi, Esau autẽ odio habui. Nec est sequenda glo. quædam, dicens quod id quod supra dictum est, maior seruiet minori, debet intelligi sm præscientiam: quod autẽ hic dicit, intelligendum est secundum iudicium quia scilicet Deus propter bona opera dilexit Iacob prout & omnes sanctos diligit: iuxta illud. Ego diligentes me diligo. Esau uero odio habui propter peccata sua, sicut scriptũ est. Altissimus odio habet peccatores, & alibi: Odio est Deo impius & impietas eius. Quia dilectio hominis præuenitur a dilectione Dei, unde infra dicit, inuentus sum a non quærentibus me, & D. Ioan. Non quasi nos dilexerimus eum, sed qm̃ ipse prior dilexit. unde necesse est dicere qđ antequam Iacob dilexerit Deũ, prius fuit dilectus a Deo. Nec potest dici quod Deus ex tempore eum diligere cœperit, alioquin eius affectus esset mutabilis, & ideo oportet dicere quod Deus ab æterno Iacob dilexerit. Vnde Hier. 31. In charitate perpetua dilexi te. Est autem considerandum quod Apost. tria ponit in Deo pertinẽtia ad sãctos, scilicet electionem, dilectionem, & prædestinationem, quæ secundũ rẽ sũt idẽ in Deo, sed differunt rõne, secundũ nostrũ modum intelligendi. Nam ipsa Dei dilectio dr̃ secundum quod Deus uult alicui bonũ absolute. Electio aũt secundum qđ per bonum quod alicui Deus uult, eum alteri pręfert. Prædestinatio uero secundum quod hominem dirigit in illud bonum quod ei uult diligendo & eligendo. Et ideo secundum rõnem dilectio præcedit electionẽ, & electio prędestinationẽ: licet sint ab æterno, sicut uoluntas de fine naturali ordine præcedit directionem aliquorum in finem. Veruntamen aliter ordinantur electio & dilectio in homine, & aliter in Deo. In homine enim electio p̃cedit dilectionem, eo, quod uoluntas hominis mouetur ad amandum aliquam rẽ ex bono quod in re amata considerat, ratione cuius eã pręeligit alteri, & sic prælectæ suum amorem impẽdit. Sed uoluntas Dei est causa omnis boni. Ideo bonum per quod una creatura præfertur alteri p modum electionis, consequitur uoluntatem Dei, quę est de bono illius, quæ uolũtas de bono illius absolute pertinet ad rõnem dilectionis. ut dictum est. Eam ob rem non propter aliquod bonum, qđ sit in homine, eligit eũ Deus, sed potius eo quod ipsum diligit, præfert eum aliis eligendo. Et quemadmodũ dilectio, de qua hic loquitur: pertinet ad æternã Dei prædestinationem. Sic odium, de quo hic loquitur, p̃tinet ad reprobationẽ, qua Deus reprobat peccatores. Nec est dicendũ qđ ista reprobatio sit temporalis, quia nihil temporale est in uoluntate diuina, sed ab æterno uoluit quæcunque uoluit: alias esset mutabilis. Et sic reprobatio, quantum ad aliquid, conuenit cum dilectione, uel prædestinatione: & quantum ad aliquid differt. conuenit primo, quantum ad durationem: quia utraque est ab æterno. Secundo quantum ad hoc quod sicut prædestinatio est præparatio glorię, ita reprobatio est præparatio pœnæ. Vnde Esa. 30. præparata est ab heri tophet. Differt autẽ quantũ ad hoc qđ prædestinatio importat præparationẽ meritorum, quibus prouenitur ad gloriã. Sed reprobatio nõ importat præparationẽ peccatorum, quib. peruenitur ad pœnam. Et ideo pręscientia meritorum non est aliqua ratio siue causa prædestinationis, quia merita præscita cadunt sub prædestinatione. sed præscientia peccatorũ potest esse aliqua ratio & causa reprobationis ex parte pœnę, q̃ præparatur reprobatis, inquantum, scilicet Deus proponit punire malos propter peccata, quæ a seipsis habent, & nõ a Deo. Iustos autem proponit se præmiaturum propter merita, quæ a seipsis non habent. Vnde Oseas 13. perditio tua ex te Israel, tantum ex me auxilium tuum.

Mala. 1.
Pro. 8.
Eccle 12.
Sap. 14.
Infr. 10.
& 1. Io. 4.
Esa. 65.

TER-

TERTIA PARS
Noni Capitis.

Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum.

IN hac tertia huius 9. cap. parte, Aposto. inquit de iustitia electionis Dei & excludit duas obiectiones ex proxima sententia emergentes. Primo ponit dubitationem de iniustitia ex parte Dei dicens: [Quid ergo dicemus,] i. Quid ex superioribus colligemus & inferemus, nunquid ex præmissis, s. quod Deus absque præcedentibus meritis & demeritis vnum eligit, & alterum reprobat, probari poterit quid sit iniquitas, siue iniustitia apud Deum quod aliquibus uideri posset, eo quod iustitia distributiua æqualibus æqualiũ habeat distribuere. Homines autem remota differentia meritorũ sunt æquales, ergo si Deus absque consideratione meritorum, & demeritorum, unum eligit & alium reprobat, inæqualiter & per consequens iniuste distribuit, & sic iniquitas apud Deum Contra illud, Deus fidelis & absq; ulla iniquitate, & illud. Iustus es Domine & rectum iudicium tuum. Notandum q̃d Origenes hanc obiectionẽ soluere uolẽs, incidit in errorem: posuit.n. in suo periarchon Deum ab initio creasse omnes creaturas spirituales simul, & ipsas æquales, ne ex eorum inæqualitate posset secundum prædictam rationem iniquitas asscribi Deo. Sed postea creaturarum diuersitas subsecuta est ex diuersitate meritorũ & demeritorum, quæ elicuerunt in primo instanti. Nam illarum spiritualium creaturarum quædam per amorem conuersę sunt ad Deum, plus aut minus: & secundum hoc distinct: sunt ordines angelorũ. Quædã uero auersę sunt a DEO plus uel minus. Et secundum hoc alligatæ sunt corporibus nobilibus uel ignobilibus. Et sic secundum eum ratio condendi & distinguendi creaturas corporeas, est peccatum spiritualium creaturarum, in primo instanti peccantium. cuius contrarium Moyses affirmauit dicens: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. per quod datur intelligi quod causa producendi creaturas corporales, ut D. August. ait, est bonitas Dei. Et Salomõ: universa propter semetipsum operatus, est dominus, ideo hac opinione reiecta, uidendum est quo modo Aposto. hanc soluat dubitationem.

Deut. 32.
Ps. 118.
11. de Ciuit. Dei.
Pro. 16.

Absit. Moysi enim dixit. Miserebor cui misertus sum, & misericordiam præstabo cui miserebor.

HIc soluit obiectionẽ exprobando, dicẽs [Absit,] quod illud inferatur & proponit authoritatẽ scripturę, ex qua procedit solutio, & infertur conclusio. inducit autẽ authoritatem Exo. in qua habetur quod dixit dominus Moysi secundum nostram literam: Miserebor cui uoluero & clemens ero in quem mihi placuero. Sed Apostolus inducit eam secundum interpretationem septuaginta dicẽs, Moysi, &c. in quibus uerbis omnia nostra bona diuinæ misericordiæ ascribuntur. Et cum superior sententia fuerit bimembris scilicet quod Iacob gratis dilexerit, Esau autem odio habuerit, bipartitam quoque subdit defensionem Dei. Vnde quantum ad gratuitam dilectionem inducit authoritatem Exod. congruentem huic proposito. Habetur enim illic sermo de impietate populi, qui uitulum in deum conflauerat: cumque Moyses pro huiusmodi noxa indulgenda Deum precaretur, audiuit: Miserebor &c. ac si diceret, remittere culpam & in gratiam meam quemquam euocare, non est in meritis hominum positum, neque ulla potest esse illius causa, nisi meum prorsus beneplacitum. Miserebor cui misertus sum, prædestinando: & sic quidam referunt præteritum ad internum Dei desiderium, s. ad prædestinationem, & futurum ad externum effectum, siue ad uocationem & magnificationem. Veruntamẽ uerisimile est D. Paulum hac esse usum uerborum identitate, ut aperte significaret nullam esse causam prædestinationis præter unam, scilicet Dei uoluntatẽ: ideo si queras cur Deus cuiuspiã pre aliis miseretur, nulla est causa, nisi quia illius uult misereri. Vnde nostra translatio habet: Miserebor cui uoluero, & cuius in animo meo misertus sum: &

Exod. 33.
Exo. 32.

&.

& illi auxilia misericordiæ in tempore pstabo. Apparet ergo quomodo omnes causæ prędestinationis fuerint in hoc verbo exclusæ, quod, scilicet nec natiuitatis sydera [vt Manichæi dicebant] nec animarum merita extra corpora, ut Origenes: nec opera præcedentia, ut blasphemauit Pelagius, in causa sunt gratiæ, sed sola eius uoluntas: imo nec operum præuisio, quæ gratiam subsequuntur, seu bonus gratiæ vsus. Quia omne Dei beneficium qđ homini confert ad salutem, est diuinæ prædestinationis effectus: & sic non pōt esse causa. Diuinum autem beneficiū non solum se extendit ad infusionē gratię, qua homo iustificatur, sed etiam ad gratiæ usum, prout in rebus naturalibus primum mouens non solum causat ipsas formas in rebus, sed etiam ipsos motus & operationes formarum: cum igitur Deus sit principium omnis motus, & eius operatione cessante a mouendo ex formis nullus motus uel operatio sequatur: sic ex diuina pdestinatione nō solum causat gratiā, sed etiam eius usum. Nec propter hoc superfluit habitus gratiæ, sicut nec superfluunt formæ naturales, quanuis Deus in omnibus operetur: Quia ipse disponit omnia suauiter; quia scilicet per suas formas omnia inclinantur, quasi spōte in id ad quod ordinantur a Deo, Sic igitur non potest esse quod merita consequentia gratiam, sint ratio miserendi aut prædestinandi, sed sola Dei uoluntas, secundum quā aliquos misericorditer liberat. Et pro solutione apparentiæ, sciendum quod iustitia distributiua locum solum habet in his quę dantur ex debito, puta si aliqui meruerunt mercedem, plus laborantib. maior merces dari debet: Non tamen habet locum in his quę sponte & misericordialiter dantur. Puta si aliquis ex duobus, qui bus nulli tenetur, unum inuitat ad prandiū, aut aliquis liberaliter ei donat, alio dimisso: non est iniquus, sed misericors, Similiter si duobus ipsum æque offendētibus, uni dimittit offensam, & contra alium iustitiam petit, uni est misericors, & alteri est iustus, neutri uero iniquus. Cum ergo omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi nascantur obnoxii, si Deus aliquos sua misericordia liberat, relictis aliis, neutris est iniquus. Ideo Apostolus soluit per authoritatem, quæ omnia misericordiæ diuinę attribuit. Sciendum tamen quod diuina misericordia secūdum tria attēditur. Primo quidem secundū prædestinationem, qua ab eterno proposuit aliquos liberare iuxta illud: Misericordia eius ab ęterno, usque in ęternum Secundo quo ad uocationem & iustificationem, quibus homines saluat ex tempore, secūdū illud: Secūdū suā misericordiā saluos nos fecit. Tertio secundum magnificationem per gloriam quando liberat ab omni miseria, iuxta illud: qui coronat te in misericordia & miserationib⁹. Et ideo miserebor scilicet uocando & iustificando, cui misereor prędestinando Et misericordiam præstabo finaliter glorificando eum cui misereor, scilicet uocando & iustificando. & hic sensus amplius congruit nostræ literæ, ubi manifeste nō meritis, sed soli diuinæ uoluntati & misericordiæ ascribitur.

Sap. 8. [margin, beside "bus operetur: Quia ipse disponit omnia"]
Ps. 102. [margin, beside "qua ab eterno proposuit"]
ad Ti. 3. [margin, beside "tionem & iustificationem"]
Ps. 102. [margin, beside "riam quando liberat"]

Igitur non uolentis neque currentis. sed miserentis est Dei.

Concludit hic ex prēmissa authoritate propositum, scilicet quod prædestinationis causa est sola Dei misericordia, & non uelle uolentis, quod est interior operatio: nec currere currentis, qđ est exterior operatio. Potest autem hæc conclusio multipliciter intelligi. Vno modo sic. igitur ipsa salus hominis nō est uolentis neque currentis, id est, non debetur alicui propter aliquam eius uoluntatem uel exteriorē operationem, quę dicitur cursus, secundum illud. Sic currite ut comprehendatis: sed est miserentis Dei, id est, procedit ex sola Dei misericordia, quod maxime sequitur ex authoritate inducta. Ne dicas in corde tuo, propter iustitiam meam introduxit me dominus, ut terram hanc possiderem. Potest autem & aliter intelligi. ut sit sensus: Omnia procedunt ex diuina misericordia. Igitur non est uolentis, scilicet uelle: neque currentis, scilicet currere. sed utrunque est miserentis dei. Non tamen propter hæc uerba intendit Apostolus omnem nobis concursum adimere in nostra iustificatione: sed intendit principalitatem iustificationis attribuere deo. Actio enim magis attribuitur

1. Co. 9. [margin]
Deu. 9. [margin]

buitur

buitur principali agenti, quam secundario. Non enim dicimus quod securis faciat arcam, sed artifex per securim. Cum ergo Deus sit principale agens, & uoluntas secundarium: eius actio bona principalius ascribitur Deo, quam ipsi uoluntati. Et hoc modo intelligendum est quod dicit ad Philipen. Deus est qui operatur in bonis uelle & perficere pro sua bona uoluntate. Si dicatur quod si non est uolentis velle nec currētis currere. sed Dei mouentis, uidetur quod homo non sit dominus sui actum, & per consequens quod non sit liber. Dicendum est quod Deus omnia mouet, sed diuersimode: unumquodque; uidelicet secundum modum suæ naturæ: disponit enim omnia suauiter mouet naturalia naturaliter, & libera libere. Et sic homo mouetur a Deo ad uolendum & currendum libere: & uelle, & currere hominis est liberū illi, sed de his fusius supra 7. cap. super uerbo: Non enim quod uolo bonum hoc ago. & super uerbo, nunc autem iam non ego operor.

Phil. 2.

Sap. 8.

Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipsum excitaui te, ut ostendam in te uirtutē meā & ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra.

SOluit hic quæstioné præmissam, quātum ad reprobationem malorum. Et primo inducit authoritatem: dicit ergo ostensum est quod non est iniquitas apud Deum, quantum ad prædestinationem, nec etiam quantum ad reprobationem: quantum ad hoc quod ab æterno reprobat malos: [Dicit enim scriptura]ex ore Dei, [Pharaoni], quia in hoc ipsum] excitaui, te, uel seruaui te secundum aliam interpretationem, ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra. Nostra autem interpretatio habet: & idcirco posui te ut ostendam in te fortitudinem meam, ut enarretur nomē meum in omni terra. Vbi considerandum est quid primo Deus circa reprobos faciat, quod ostendit dicens: in hoc ipsum seruaui te, id est, dignus eras mori propter mala quæ feceras: Nam ut dictum est: qui talia agunt, digni sunt morte, &c. Sed nō statim mortem indixi, sed seruaui te in uita eo fine qui sequitur, ut scilicet ostendam, &c. Et in hoc etiam sensu potest legi quod dr: [Excitaui te,] i. cum apud metuis demeritis mortuus esses, concessi tibi uitā quasi te excitarē, in quo apparet quod deus in reprobis iniquitatem non facit, cū ipsi suis demeritis essent digni statim consumi, sed hoc ipsum quod eos seruat in uita ꝓcedit ex nimia bonitate sua. Vnde Hierem. Corripe me dñe, uerunth in iudicio & non in furore tuo, ue forte ad nihilum reducas me. Alio modo pōt intelligi excitaui te in peccatū vt deterior fias, quod quidem nō est intelligendum hoc modo quod Deus in homine causet malitiam, sed intelligendum est permissiue: quasi, s. iusto iudicio permittit aliquos ruere in peccatum pp præcedentes iniquitates, ut supra primo dictum est, tradidit, &c. Veruntn aliquid amplius videtur hic esse intelligendum: quia uidelicet instinctu quodam interiori mouentur homines a Deo ad bonum & ad malum. Vnde D. Aug. dicit, Quod Deus operatur in cordibus hoīum ad inclinandas eorum uoluntates quocunq; uoluerit, siue ad bonū pro sua misericordia, siue ad mala pro demeritis eorum. Vnde & Deus dicitur suscitare aliquos ad bonum, prout suscitauit spiritum pueri Iunioris ad liberandum Susannam, &c. Dicitur etiam aliquando suscitare aliquos ad malum, secundum illud: Suscitabo Medos qui sagittis paruulos interficiant. Aliter tamē ad bona, & aliter ad mala. Nam ad bona inclinat hominum uoluntates directe & ꝑ se tanquam author bonorum. Ad malum autem non inclinat directe, nec per se. sed solum occasionaliter, inquantum scilicet Deus homini aliquid proponit interius vel exterius, quod quantum est de se, est inductiuum ad bonum. Sed homo per suam malitiam peruerse utitur ad malum. Vnde supra dixit, Ignoras quoniam benignitas dei te ad pœnitentiam inducit. Secundum autem duritiam tuam, &c. Et Iob deus dedit locum pœnitentię, & ille abutitur eo in superbia. Et similiter deus quantum est de se, interius instigat hominem ad bonum, puta regem ad defendendum iura regni sui, uel ad puniendum rebelles. Sed hoc instinctu bono malus homo abutetur secundum malitiam cordis sui. Vnde Esa. de Assur. Ad gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris

Exod. 9.

Supra. 1

In lib. d. Grat. & libe. ar.

Dan. 13.

Supra. 2.

Iob. 24.

Esa. 10.

furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, & c. Sequitur ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita estimabit, sed ad conterendum erit cor eius. Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cum a Deo excitaretur ad regni sui tutelam, abusus est hac excitatione in crudelitatem. Origenes. nota quod non dixit ad hoc ipsum te feci, alioquin ad conditorem referri uideretur culpa, sed ait ad hoc ipsum te suscitaui, id est ut animi tui malitia aliis esset correctio fructuosa. Deinde oportet considerare quo fine Deus ista partim faciat, & partim permittat: pro cuius rei intelligentia notandum est quod Deus manifestatur in creaturis, & ideo ad eius manifestationé creaturas uisibiles, per quas ad cognitionem inuisibiliú deuenimus Supra. 1. fecit. Vnde & huiusmodi excitatio in hoc ipsum ordinatur. & quantum ad praesentes. Ideo dicit, ut ostendam in te uirtutem meam. Exo. 14. Quia ut in Exod. dicitur. Viderunt filii manum magnam quam exercuerat dominus contra Aegyptios. Psal. 95. Et quantum ad absentes dicit: Vt annuncietur nomen meum in uniuersa terra: iuxta illud annunciate inter gentes gloriá eius Sic igitur patet quod quantum ad hoc nó est iniquitas apud Deum: Quia utitur creatura sua secundum eius merita ad gloriam suam. Et hoc in eodem sensu exponi potest. Si dicatur posui te, id est, ordinaui malitiam tuam ad gloriam meam. Deus. n. malitiam ordinat, sed non causat.

Ergo cui uult miseretur: & quem uult indurat.

HIc ex utraque authoritate inducta infert conclusionem. Nam ex eo quod dictum est, misereor cui misereor, concludit ergo cuius uult miseretur: iuxta illud. Psal. 102. Misertus est dominus timentibus se. Ex eo uero quod dictum est in hoc ipsum excitaui te, &c. concludit secundam partem copulatiue quem uult indurat: Esa. 63. iuxta illud, Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. Eccl. 33. & illud: Ex ipsis benedixit & exaltauit, & ex ipsis maledixit & humiliauit. Et quidem quod dicitur de Dei misericordia, dubitationem non habet, suppositis quae praemissa sunt. Sed circa indurationem uidetur esse duplex dubitatio: prima quia durities cordis ad culpam pertinere uidetur secundum illud, Cor durú male habebit in nouissimo. Eccle. 3. Si ergo Deus indurat. sequitur quod est author culpę, contra quod dicit D. Iacobus: Deus intentator est malorum. Sed dicendum quod Deus nó dicitur indurare aliquos directe quasi in eis causet malitiam, sed indirecte inquantum, scilicet ex his quae facit in homine, intus uel extra homo sumit occasionem peccati: & hoc ipsum Deus permittit Vnde non dicitur Indurare, quasi immittendo malitiam, sed non apponendo gratiam, quam apponere non tenetur. 1. Thess. Secunda dubitatio est: quia ipsa induratio non 1. Tim. uidetur diuinae uoluntati posse ascribi, cú scriptú sit. Haec est uoluntas Dei sanctificatio uestra. Et quod Deus omnes homines uult saluos fieri. Dicendum quod tam misericordia, quam iustitia dispositionem uoluntatis important. Vnde sicut miseratio attribuitur diuinae uoluntati, ita & id Supra. quod est iustitię. Sic ergo intelligendum est cuius uult miseretur. scilicet per suam misericordiam. Ita & quem uult indurat per suam iustitiam: quia illi quos indurat merentur qđ indurentur, ut dictum est.

QVARTA PARS IX. CAPITIS.

Dicis itaque mihi. Quid adhuc quaeritur? uoluntati enim eius quis resistit?

IN hac quarta huius c. parte, obiicit cótra vltimá cóclusionem s. cuius ergo, &c. q. d. si ita é, dicés mihi, qd adhuc qrit. i. qd oportet ulteri⁹ quaerere de cábonorú & malorú, q̄ hic agútur. cú omnia diuinae uoluntati attribuátur, quae est causa sufficiens, eo quod nullus possit ei resistere: Esa. 1. Vel aliter. Quid adhuc quaeritur? i. quid cóqueritur Deus de hominibus qđ peccant, quemadmodum per Esa. Filios enutriui & exaltaui, illi autem spreuerunt me. Non enim uidetur iustá hére quaerelá, quia hoc procedit ex ei⁹ uolútate, cui null⁹ resistere pót. Vel aliter Quid adhuc qritur! s. ab homine ut faciat Mic. 16. bonú uel malum: iuxta illud, Indicabo tibi homo quid sit bonum, & quid Deus re-

qui-

quirat a te. Frustra. n. requiritur aliquid ab aliquo, quod non est in eius potestate Nihil autem in hominis potestate esse uidetur, secundum prædicta, quæ omnia ascribunt diuinæ uoluntati cui nullus resistere potest. Vnde Hester. dicebat: Non est qui tuæ possit resistere volũtati. & hæc uidetur esse intentio Apostoli, hoc autem dictum intelligi debet de uoluntate bene placiti, quia uoluntati signi resistunt mul
Act. 7. ti. Vnde D. Stephanus uos spiritui sancto semper restitistis.

O homo, tu quis es qui respondeas Deo?

ENeruat & dissoluit quæstionem per aliam interrogationem, qua intendit obdurare eorum ora qui ita insaniunt, ut Deum redarguere præsumant: Ad cuius intelligentiam considerandum est quod circa electionem bonorum, & reprobationem malorum, duplex dubitatio moueri potest. Vna quidem in generali. Cur Deus uelit quosdam indurari, & quorundam misereri: alia uero in speciali, quare uelit huius misereri, & hunc uel illum indurare. Quo ad primam potest ratio assignari. quemadmodum si aliquis ędificare uolés, habet multos lapides æquales congręgatos, Potest ratio assignari quare quosdam ponat in summo, illos poliendo, & alios in imo impolitos, relinquendo ex parte finis: quia ad perfectionem domus, quam facere intendit, requiritur fundamentum, quod habet lapides in imo, qui non egent tãta pulchritudine, Et cacumé parietis, quod habet lapides in summo, qui sunt magis apparentes. Sed quare ponat & poliat hos lapides in summo, & hos nó poliat, & ponat in imo, non habet aliã rationem præter artificis uoluntatem, Sic est de prædestinatione & reprobatione. Apostolus primo respondet dubitationi, quantum ad secundam interrogationem. Quare, scilicet huius misereatur, & illum induret. Et arguit præsumptioné quærentis dicens: [O homo,] qui sci licet, es fragilis & ignorans, tu quis es, qui respondeas Deo,] id est, unde sufficis ad respondendum Deo. Qui si uelit tecum in iudi-
Iob. 9. tio contendere, non poteris respondere
Iob. 3. 9 vnum pro mille. Iob. autem dicit. Qui arguit Deum, debet ei respondere. In quo datur intelligi, quod homo non debet scrutari rationem diuinorum iudiciorũ, cum intentione comprehendendi: eo qđ excedant capacitatem humanæ rationis. Ideo Sapiens· Altiora te ne quæsieris, & Eccl. 3.
Salomon: Scrutator maiestatis opprime- Pro. 25.
tur a gloria.

Nunquid figmentum dicit ei qui se finxit, Quid me fecisti sic.

COntinuando exprobrationem præsumptionis, aliam interrogationem ex textu Esa adducit. [Nunquid &c.] in
textu Esa. sic habetur, Nunquid dicit lu- Esa. 45.
tum figulo suo? Quid facis & opus tuum sine manibus: Pro cuius intelligentia considerande est similitudo de artifice. Si. n. artifex ex materia uili facit uas pulchrũ, & nobilibus actionibus accommodatum totum ascribitur bonitati artificis, puta si ex luto faciat scutellas & vrceos ad nobilem mensam, decentes, Si uero ex uili materia, puta luto, faciat uas uilibus accommodatum, puta coquinæ uel huiusmodi officiis. Si uas ex materia preciosa, quæ pręiacebat operationi, puta si ex auro & lapidibus prępciosis ad uiles usus ordinatũ esset, & rationem haberet, conqueri posset de artifice. Sed non uas ex luto confictum. Atqui humana natura uilitatem habet ex sua materia: quia ex limo terræ. Sed maiorem uilitatem habet ex ratione
peccati, quod p unum hominem in hunc Gen. 2.
mundum intrauit, & ideo homo merito luto comparatur. Vnde Iob. 30. comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri. Vnde quicquid boni habet homo debet bonitati Dei, quasi peritiæ figuli a-
scribere: iuxta illud, Nunc domine pater Esa. 64.
es tu, nos uero lutum & fictor noster tu, & opus manuum tuarum omnes nos. Si uero Deus hominem ad meliora non promoueat, sed in sua infirmitate eum dimittens, deputat eum ad infimum usum, nullam facit ei iniuriam, ut possit de eo iuste conqueri.

An non habet potestatem figulus luti ex eadẽ massa facere, aliud quidem uas in honorẽ, & aliud in contumeliam?

APostolus hic exponit uerba Esaiæ, dicens: [An, &c:] q. d. assertum est quod figmentum, id est, uas fictile non posset

possct dicere fictori: Quid me fecisti sic? eo quod figulus liberam habeat facultaté ex materia luti opus fecere, quodcũque sibi placuerit, aliud in honorem, id est, ad honorabiles usus: aliud uero in contumeliam, id est, in usus uiliores. Quia ut alibi dicit, In magna domo non solum sunt uasa aurea & argentea, sed etiam lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Similiter Deus liberam habet potestaté ex eadem corrupta materia humani generis, sicut ex quodam luto, nulli faciẽdo iniuriã quosdam homines præparatos in gloriã quosdam uero in miseria derelictos. Quia ut Hiere. ait: Sicut lutũ in manu figuli, ita in manu mea uos domus Israel. Si uero obiiciatur quod quemadmodum uas non potest conqueri, nihilominus tamen si artifex increparet uasis figuram & uilitaté, posset uas seipsum excusare, imo culpam in artificem respergere, eo quod placuit illum ita plasmare. Sic reprobus, &c. Dicendum quod non est simile eo q̃d Deus in reprobo malitiam non causat, sed ipse solus eam sibi asciuit: artifex uero causat figuram. Ideo, &c.

2. Ti. 2.

Hier. 18.

Quod si Deus uolens ostendere iram, & notam facere potentiam suam sustinuit in multa patientia uasa iræ apta in interitũ, ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in uasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam.

HIC soluit primam dubitationem cur Deus uelit quibusdam misereri: & quosdã in miseria derelinquere in generali, quia cur inspeciali, dictum est non posse dari rationem præter uoluntatem Dei. In generali tamen ratio potest dari. Ad cuius euidentiam considerandũ est, quod finis omnium diuinorum operũ est manifestatio diuinę bonitatis. Vnde Salomon: uniuersa propter semetipsum operatus est dominus. & supra dictum est: inuisibilia Dei, &c. Tanta autem est diuinæ bonitatis excellentia, quod non potest uno modo, nec in una creatura sufficienter manifestari Ideo diuersas creaturas condidit, in quibus diuersimode manifestatur, præcipue in creaturis rationalibus, in quibus iustitia manifestatur, quã tum ad illos quos pro demeritis eorum punit. Misericordia uero in illis quos sua

Pro. 16.

Sup. 1.

gratia liberat, & promouet. Et ideo ut utrunque in hominibus manifestaretur, quosdam misericorditer liberauit, & promouit, sed non omnes, Ponit ergo primo rationem reprobationis malorũ, & deinde electionis siue prædestinationis bonorum. In utrisque tamen triplex est differentia attendenda. Prima secundum finem. Finis enim reprobationis uel obdurationis malorum est manifestatio diuinæ iustitiæ vindicatiuæ, ideo dicit [Q̃d si Deus uolens ostendere iram suam,] id est, iustitiam uindicatiuam: quia in Deo non est ira secundum affectus commotionem. sed solum secundum effectum vindictæ, ut dictum est supra super uerbo reuelatur enim ira, &c. Addit autem, & notam facere potentiam suam: Quia licet in operib. misericordiæ, ut in creatione mũdi & redemptione, late pateat eius potentia, præcipue tamen eam facit apparere in malorum punitione, eo quod eius potentia uidetur occultari dum eos tollerat in hac uita: quod uidentes filii huius seculi, cogitare possent causam tollerantię & dissimulationis esse impotentiam ulciscendi eam ob rem hanc potentiam notissimã faciet Deus in die iræ, id est, iusti iudicii Dei. Nam licet in hac uita nonnũquam puniat malos, id tamen fit per quã raro, neque constat uindictam esse Dei, nisi rarissime, ut inundatione orbis & exustione Sodomorum. Secunda differentia inter malos & bonos attenditur secundũ usum: quia usus malorum, quo utitur eis Deus est ira, id est pœna: ideo uocat eos uasa iræ, id est. iustitiæ instrumenta quibus Deus utitur ad ostendendum iram, id est, iustitiã uindicatiuam. Vnde Apo. Eramus natura filii iræ. Tertia differentia inter eos attenditur s̃m actum, qué Deus exercet circa eos. Quia reprobos Deus nõ parat, seu disponit ad malum, sed ipsi ex seipsis se disponunt ad malum, ex libero arbitrio & corruptione primi peccati. Vnde dicit uasa iræ apta in interitum. & ideo Apost. non dicit quod uolens Deus ostẽdere irã, uoluit reprobos facere uasa iræ & aptare ad interitum, imo ad ostendendum eorum opera adeo esse proprii ipsorũ arbitrii, ut sint contra uoluntatem Dei ait: Sustinuit in multa patientia uasa

Sup. 1.

Ephe. 2.

iræ,

iræ, ex se apta in interitum circa eos autẽ Deus, nihil agit, sed solum permittit eos agere quę concupiscunt, ideo signanter dicit sustinuit in multa patiẽtia. Est enim altissimus patiens redditor. Ea enim quæ cum multa patientia sustinemus, nobis di- Eccle. 5.
splicere ostendimus: sic displicẽt Deo malorum peccata, quæ ipse sustinet & tollerat procrastinando punitionem, ut quantum est de se sua benignitate & longanimitate ad pœnitentiam adducat, sed duricies eorum est in causa per accidens, ut Deus uelit in ipsis ostendere cumulatius
Sup. 2. iram suam. Deinde ex aperte bonorum similiter tria ponit. Primo quidem finem, cum dicit: [Vt ostenderet diuitias gloriæ suę:] Finis.n. electionis & miserationis bonorum, est manifestatio abundantis bonitatis eius, quam demonstrat reuocando eos a malo, & ad iustitiam eos trahendo & finaliter eos in gloriam perducendo & hoc innuit cũ dicit, ut ostenderet diuitias glorię suæ. De quibus supra: An diuitias
Sup. 2. bonitatis eius contemnis: & alibi: Deus
Ephes. 2. autem qui diues est in misericordia. Signẽter autem dicit[ut ostenderet, &c.[Quia ipsa cõdemnatio & reprobatio malorum, quæ est secundum iustitiam, manifestat & commendat gloriam sanctorum, qui ab ipsa tali miseria liberati sunt Secundo describit usum bonorum, cum dicit, [in uasa misericordiæ.] Nominat autem bonos uasa misericordiæ, quia utitur eis Deus, quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam, secundum illud. Isti sunt uiri misericordiæ, Tertio ponit actum,
Eccl. 44. quem Deus circa bonos exercet, non solũ enim Deus eos sustinet, quasi aptos existentes ad bonum, sed eos parat & disponit, uocando, iustificando, & magnificando. Vnde dicit: [Quæ præparauit in gloriam.]& Psalmographus. Præparans montes in uirtute sua. Est autem constructio defectiua & suspensiua usque hic. Sed sensus Apostoli est talis: quod si Deus uolẽs. &c. O homo tu quis es qui respondeas Deo, uel quid contra hęc iuste poteris dicere? quasi dicat, nihil: Non enim sic quos vult indurat, ut peccare compellat, sed sustinet eos & permittit, ut secundum suam inclinationem tendant in malum ad ostẽsionem diuitiarum iustitię & misericordiæ suę. Ex pręmissis in primo cap. super uerbo qui prædestinatus, & in 8. super uerbo. Quos pręsciuit hos, &c. & in hoc nono cap. apparet diffinitio & differentia prædestinationis, & reprobationis, quę sũt partes prouidẽtiæ Dei, quæ non solum dicũt actus intellectus diuini, sed etiam uoluntatis. Prædestinatio quidem uoluntatem uocandi, iustificandi, magnificandi, & glorificandi, qui sunt effectus prędestinationis, qui simul considerati non habent causã in prædestinato. licet unus effectus comparatus ad alium possit habere rationem causæ. Reprobatio uero dicit actum uoluntatis permittendi cadere in peccatum, quæ promissio non tollit liberum arbitrium: dicit etiam uoluntatem inferẽdi damnationis pœnã pro culpa, quæ ex solo libero arbitrio pendet, & non a Deo.

QVINTA PARS Noni Capitis.

Quos & uocauit, nos, non solum ex Iudæis sed etiam ex Gentibus.

POstquam Apost. ostẽdit gratiã Dei dari hominibus, ex diuina electione, per quã homines uocãtur ad gloriã. In hac qnta huius 9. ca. pte ostẽdit q̃ pdicta electio seu uocatio, nõ solum pertinet ad Iudæos, ut ipsi gloriabãtur, pp illud: Dilexi patres tuos, &c. sed ẽt ad Gentes dicens: [Quos, &c.] quasi dicat, dictum est quod præparauit in gloriam sanctos, quos, scilicet, & uocauit per gratiam Deu. 4
suam: non solum ex iudęis, sed ẽt ex Gentibus. Eo qđ non iudęorũ tantũ Deus, sed & Gentiũ. Vnde Soph. 2. Adorabunt eũ uiri de loco suo omnes insulæ Gentium.

Sicut in Oseæ dicit. Vocabo nõ plebem meam, plebem meam. & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

HIc probat uocationem Gentium, al- Osee. 2.
legando authoritatem Oseæ secundum interpretationem 70. nostra au- 2. re. 23.
tem interpretatio habet Miserebor eius, qui

qui fuit absque misericordia: & dicam nó populo meo, populus meus es tu: Sicut dicit dominus in Osea, in quo dominus loquebatur. Deus enim loquebatur in Prophetis, iuxta illud, Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Et Oseæ 1. dicitur. Principium loquendi domino in Oseæ. & Aposto. Multipharie multisque modis, olim
Heb. 1. loquens Deus patribus in Prophetis. Vocauit autem deus Gentiles ad tria bona, q̃ contulerat iudæis, in quibus Iudæi excellentiores erant Gentilibus. Primum erat diuinus cultus, ratione cuius populus Iudæorum dicebatur populus Dei, quasi seruiens ei, & præceptis eius obediens. Vnde Psal. Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Sed ab huius populi dignita-
ad Ti. 2. te & societate Gentiles erát alieni: iuxta illud, Alienati a cóuersatione Israel. &c. Sed per Christum facti sunt populus Dei. iuxta illud: Dedit semetipsum pro nobis, ut emundaret populum acceptabilem: & hoc innuit cum dicit, [vocabo non plebem meam, plebem meam,] id est, ad hoc ut sit plebs mea. Secundum bonum erat diuinæ dilectionis. Vnde Oseas 3. Diligebat dominus filios Israel. Quod apparebat ex eo quod eis multa beneficia ad speciale gratiam inducentia præstabat, a qua quidem dilectione Gentiles olim erát exclusi: iuxta illud, Alienati a ueritate Dei propter ignorantiam quæ est in illis christus tamen eos ad hanc dilectionem uo-
Ephes 2. cauit, & hoc innuit cum ait: [Et uocabo non dilectam, dilectam.] Vnde Apo. Ephesijs scribens ait. Vos qui aliquando eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi. & supr. 5. Cum inimici essemus. reconciliati sumus Deo in morte filii eius. Tertium bonum, erat libertas a peccato originali. quæ iudæis in circuncisione conferebatur. Vnde Esaias 14. Miserebitur deus Iacob. Sed huius miserationes Gentiles non erant participes, iuxta illud. quando natus es in die ortus tui, non est præcisus
ad Ti. 3. umbilicus tuus & infra. Non pepercit super te oculus, ut faceret tibi unum de his misertus tui. Ideo subiungit: [Et non misericórdiam consecutam, misericordiam consecutam.] Ideo Apost. Secundum misericodiam suam saluos nos fecit.

Et erit in loco vbi dictum est eis, Non plebs mea uos: ibi uocabuntur filij Dei uiui.

Hic inducit aliam authoritatem Oseæ, in qua etiam repromittitur Gé- Osea 1.
tilibus dignitas filiorum. De qua iudæi gloriabantur propter illud: Filios enutriui & exaltaui. Gentiles autem non solum Esa. 1.
non dicebátur filii, quod pertinet ad eos, qui ex amore deo seruiunt, sed nec etiam digni erant, ut populi dei dicerentur, q̃d pertinere poterat ad eos, qui spiritum seruitutis acceperant in timore. Vnde dicit: [Et erit in loco,] id est, in iudæa, ubi dictum est eis,] scilicet Gentilibus. a iudæis quasi ex persona dei loquentibus: Non plebs mea uos. Quia non reputabant eos populum dei ibi, id est, apud iudæos etiam credentes uocabuntur filii dei uiui. Vel aliter. Et erit in loco, id est, in toto mundo, in quo conuertentur sicut proseliti, quos Iudæi faciebát; qui suis locis derelictis in iudæampergebant. Hoc autem non ita futurum esse in his qui in Christú conuertendi erant, ostendit Sopho. dicés: Adorabunt viri de loco suo vnicuique, er- Sopho. 2.
go in loco suo habitanti, ubi dictum est, eis olim ex diuina senté tia, nó plebs mea uos ibi uocabuntur filij Dei uiui per diuinam adoptionem, quæ fit per fidem, secundum illud: Dedit eis potestatem filios dei Ioan. 1.
fieri, his qui credunt in nomine eius.

Esaias autem clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris reliquiæ saluæ fient. Verbum enim consummans & abbreuians in æquitate, quia uerbum abbreuiatum faciet Dominus super terram.

Hic probat prædictam electionem quantum ad iudęos, & ponit duas authoritates: quarum prima uidetur pertinere ad omnes credentes ex iudęis. Secunda specialiter ad Apostolos: ait ergo Dictum est ab Osea pro Gentibus. Esaias Esa 58.
autem clamat, id est, aperte loquitur pro conuersione Israel, prout iniunctum ei fuit a domino dicente: Clama ne cesses. Esa. 10.
&c. In hac auté prima authoritate ponit conuersorum paucitatem dicens: [Si fuerit numerus filiorú Israel quasi arena maris,] id est innumerabiles præ multitudine, ut promissum fuerat Abrahę, multiplicabo semen tuú uelut arená maris, &c. Gene. 22

[Reliquiæ

[Reliquię saluæ ficut,]id est, nõ omnes nec maior pars, sed aliqui pauci q relinquentur ab excidio aliorum. Vnde Micheas 7. factus sum sicut qui colligit in autumno racemos uindemiæ. & infra 11. Reliquię secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. In secunda authoritate assignat causam salutis, & efficaciam euangelici uerbi Esa. 10. dicens: Verbum enim consummans & abbreuians in æquitate.] in quibus uerbis notatur euãgelici uerbi duplex efficacia. Prima est, quia est consummans, id est, perficiens quod lex non poterat: Nihil Heb 7. enim ad perfectum adducit lex. Christus autem uenit perficere, implere, & con- Matt. 5. summare legẽ: quia figuris legis ueritatẽ adhibuit: & quia moralia præcepta debito modo exposuit, & occasiones transgrediendi abstulit, ac etiam consilium perfectionis adiunxit. Vnde & iuueni diuiti, qui omnia legis mandata seruauerat, dixit; Vnum tibi deest, si uis perfectus esse, Mat. 19. uade & uende omnia quę habes, &c. Et propter hoc discipulis suis dicebat. Esto- Mat. 5. te perfecti, sicut pater uester cœlestis perfectus est. Secunda efficacia uerbi Euangelici est abbreuiandi. & hæc efficacia cõuenienter primæ adiungitur: Quia quanto aliquod uerbum est magis perfectum, tanto est altius, & per consequens magis simplex & breue. Est autem uerbum euãgelii abbreuians uerba legis: quia omnia sacrificia ueteris legis comprehendit, in uno uero sacrificio, quo Xps obtulit seipsum pro nobis hostiam. Omnia etiam le- Ephe. 5. gis præcepta in duobus præceptis charitatis concludit, dicens: in his duobus mã- Mat. 22. datis uniuersa lex pendet & Prophetæ. Dicit autem abbreuians in æquitate, uel quia nihil prætermissum est de multitudine Prophetarum, figurarum & præceptorum legis, quin sub breuitate euangelii comprehenderetur: uel quia nihil ipsorum, quod est æquum secundum dictamẽ rectę rationis naturalis (cuius omnia mãdata æquitas) remanet obseruandum. Subaudiendum est autem, erit, ut sit sensus: Verbum euangelii erit abbreuians & consummans in æquitate. Cum autem dicit: [Quia uerbum abbreuiatum faciet dominus, &c.] assignat rationẽ prędictæ efficaciæ, quasi dicat: perfectius. n. & maioris uirtutis debet esse uerbum, quod ipse dominus Deus carnem indutus per semetipsum locutus est, quando in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est, quam uerba quę locutus est per Pro- Bar. 3. phetas. Vel aliter: Quia dominus, scilicet Deus pater faciet super terram uerbũ abbreuiatum, i. incarnatum. Quia filius Dei exinaniuit semetipsum, formã Heb. 1. serui accipiens. Dicitur autem exinanitũ uel abbreuiatũ, non quod aliquid sit subtractum a plenitudine, uel magnitudine diuinitatis ipsius, sed quia nostrã exilitatẽ & paruitatem suscepit. Apostol. prędictas authoritates Esa. allegauit secundum interpretationẽ 70. quia secundum nostram literã, sic habetur, Si fuerit populus tuus Israel, sicut arena maris, reliquiæ conuertetur ex eo. Consummatio abbreuiata innundabit. Consummationem enim & abbreuiationem dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Et sicut prędixerat Esa. Nisi Dominus Sabbaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus.

HIC inducit authoritatem Esa. pertinentem ab Apostolũ, dicens: [Nisi dominus Sabbaoth,]id est, exercituum uel uirtutum [reliquisset nobis semen,]id est uerbum euangelii: uel semen, id est, Christum: iuxta illud, Et semini tuo qui est Christus. Vel semen, id est, Apost. De Gal. 3. quibus Esa. Semẽ sanctũ erit qd steterit in ea. [Quasi Sodoma facti essemus, &c.] Esa. 6. Grauius enim fuit peccatum iudæorum quam Sodomorum: iuxta illud. Maior fa- Thren. 4. cta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum. Ende Ezec. 16. Non fecit Sodoma ipsa & filiæ eius, sicut fecisti tu & filię tuæ. Et ideo quod non fuerint totaliter exterminati, sicut Sodomitę, est imputandum diuinę misericordię.

Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem quæ ex fide est.

INfert hic conclusionem ex dictis. Primo quantũ ad Gentes dicens: [Quid ergo dicemus?] s. ex consideratione prædictorum. Hoc inquam dicere, & inferre possumus quod Gentes apprehenderunt, id est, consecutę sunt iustitiam, qua

uocantur filii Dei, & per quam iustificati sunt. & hoc quidem ex uocatione diuinæ electionis,& nō ex meritis. quod patet ex hoc quod dicit,quæ non sectabantur iusti
Ephes. 2. tiam:iuxta illud. Eratis in illo tempore si ne Christo,alienati a cōuersatione Israel. Deinde declarat de qua iustitia ītelligat dicens: Iustitiam autem quæ ex fide est.
Supra.3. Non eam quæ in operibus consistit. non .n. ideo Gentes cōuersę sunt,quia uideli cet iustitiā legalē obseruabant, sed iustifi cati sunt per fidem Christi,iuxta illud, Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi.

Israel vero sectando legem iustitię,in legem iustitiæ non peruenit.

Aducit hic conclusionem quantum ad Iudæos,dicens:[Israel uero.]i.populus Iudæorum.[sectando legem iustitiæ
Supra 8. &c.]dicitur autem lex iustitiæ lex spiritus uitæ,per quam homines iustificabātur,ad quam populus Iudæorum non peruenit, quam tamen sectabantur obseruādo umbram huius spiritualis legis, quę consistit in obseruationibus legalibus. Vnde Apo
Heb.10. sto. umbram habens lex futurorum bonorum. uel sectando legem iustitiæ, id est,legem Moysi,quæ est lex iustitię, si sit bene intellecta:quia docet iustitiam. Vel dicitur lex iustitiæ,quia facit homines iustos non uere & apud Deum,sed exterius apud homines,dum peccata uitantur, nō ex amore,sed ex timore pœnæ: quam lex infligebat. Vnde Esa.51. audite me qui sequimini quod iustū est,& quæritis dn̄m. Et iterum: Audite me, qui scitis iustū populus meus lex mea in cordibus eorum.

Quare? quia nō ex fide: sed quasi ex operibus.

HIc assignat rationem immediatę conclusionis. [Quare?]scilicet dum sectarentur legem ad ipsum non peruenerunt,quia.s.non per debitam uiā sectabātur,quia non per uiā fidei Christi quęrebāt iustificari, sed quasi ex operibus legis ex quibus non iustificabitur omnis caro
Supra 3. coram illo.

Offenderunt enim in lapidem offensionis,sicut scriptum est. Ego pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali:& omnis qui credit in eū, non confundetur.

EXplicat hic causam propositam,& primo proponit manifestationem dicēs [Offenderunt.n.in lapidem offensionis,] id est, in Christum qui assimilatur lapidi offensionis. Quia sicut lapis in quem aliquis offendit, non cauetur propter suam paruitatem,ita & Iudęi videntes Christū in infirmitate detentum,non cauerunt eū offendere. Vnde Esa.53. Quasi abscondi tus vultus eius & despectus, unde nec reputauimus eum. Et Hiere.13. Antequam offendant pedes uestri ad montes caliginosos,id est,ad Christum & eius Apostolos,qui dicuntur montes caliginosi,eo q̄d eorum magnitudo & dignitas latebat. Secundo, ad hoc inducit authoritatem dicens. Sicut scriptum est in Esa. scilicet: Componit autem Aposto.uerba Esaię, in diuersis locis scripta. Nam Esa. 28. dici- 1.Cor.3.
tur. Ecce ego mittam in fundamentis Syon lapidem, scilicet quasi fundamentum, in quo designatur quod Christus diuina ordinatione constitutus erat Ecclesiæ fundamentum:iuxta illud, Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Legitur etiam Esa.7. In lapidem autē offensionis & petram scandali, duabus domibus Israel:& hinc sumitur medium authoritatis, in qua dicit lapidem offensionis & petram scandali, ut offensio referatur ad ignorantiam: Quia ut Aposto. ait 1.Cor.2.
Si cognouisset, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Scandalum autem est referendum ad impactionem & casum, quo per infidelitatem ceciderunt, christum & eius Apostolos persequendo. Vn 1.Cor.1.
de Apostol. Nos prædicamus Christum Luc.2.
crucifixum, iudæis quidem scandalum. Et D.Simeon: Ecce hic positus est in ruinam,&c. Finis authoritatis sumit ab Esa. 28. ubi dicitur, qui crediderit non festinet loco cuius dicitur hic: Omnis qui credit Eccl.2.
in eum non confundetur:quia,scilicet cō sequetur mercedem ab eo: iuxta illud, Qui timetis Deum credite illi, Et non euacuabitur merces uestra. Ponit autem Aposto.hęc uerba secundum interpretationem septuaginta, Et ad hunc sensum pertinet quod in nostra translatione dicitur: Qui crediderit,non festinet. Ille enim festinare uidetur, qui delusum se reputat, quia cito non adipiscitur quod sperabat.

EPITOME

EPITOME X. CAPITIS.

POstquam Apost. ostendit q per electionẽ gratiæ Dei Gẽtiles vocati sunt ad fidem, & aliq ẽt ex Iudęis de maiori parte populi Iudaici offẽdẽte & scãdalizata, in hoc 18. cap. specialiter agit de casu Iudæorũ. Et primo præmittẽdo suum affectum & motiuum miserationis eorũ, declarat casum illorum esse miserandum, & causam excidii siue casus illorum fuisse ignorantiam iustitiæ Dei per Christum, ad quem tanquam ad fidem lex ordinabatur. Et probat ueritatem eorũ quæ Iudæi ignorabantur duplici authoritate. Secundo ibi: [corde creditur ad iustitiam,] Exponit uerba Moysi ponendo ordinem quo quis uocatur in salutẽ, quæ est ex fide, inducendo authoritatem quã declarat, & ex qua infert conclusionem, quod fides est ex auditu: auditus autem per uerbũ Dei. Tertio ibi, [Sed dico. &c.] ostendit quod casus iudæorum non fuerit totaliter excusabilis, quia ignorantia eorum non fuit inuincibilis, uel ex necessitate existens, sed quodammodo uoluntaria: Cum audierint ex doctrina Apos. & cognoscere potuerint ex lege & Prophetis, maxime Moyse & Esaia, quos adducit.

Expositio literalis X. Capitis.

FRatres uoluntas quidẽ cordis mei,] non ficta, sed ex intimo cordis effectu procedens, [& obsecratio ad Deum fit,] s. a me, [pro illis in salutẽ,] i. ut Deus det illis, fidem, qua salutem animę consequantur. [Testimoniũ. n. perhibeo illis, quod æmulationẽ quidẽ Dei habent,] i.
Ioan. 16. zelum Dei habent & obsequium arbitrãtur se præstare Deo, Christum & eius mẽbra persequendo, prout ipse paternarum traditionum amplius æmulator existens. Vnde dicebat secundum æmulationem
Phil. 3. persecutus sum Ecclesiam Dei. [Sed non secundum scientiam,] i. secundũ discretionem habent zelum Dei. quia eorum zelus, per rectam scientiam non ordinatur, dum ignorant ueritatem, per quam ignorantiam nõ excusantur. Quia si quis ignorat, ignorabitur. [ignorantes enim iustitiam Dei,] qua. s. Deus iustificat. iustitia enim Dei est per fidem Iesu Christi ut dictum est. [& suam quærentes statuere,] i. firmare suam. s. iustitiam, quæ consistit in operibus & obseruãtiis legis, quia non expectabant aliquid a Deo, nihil in compensationem æqualem operum, quẽ admodum est iustitia apud homines, quæ non habet gloriam apud Deum. ideo dicit suam quasi humanam & nõ diuinam. Supra 4.
iustitiæ Dei non sunt subiecti] i. subiici nolunt Christo, per cuius fidem iustificantur homines. [Finis. n. legis Christus.] q valet, [ad iustitiam omni credenti.] Quia Gala. 3.
lex Moysi, quæ Christum promittebat & præfigurabat, ac tanquam pedagogus ad eum dirigebat non sufficiebat: & sic Xp̃s erat finis quem lex intendebat ad iustitiã, ut s. homines per Christum, iustitiam i. gratiam consequerentur quod impossibile erat legi, quæ neminem ad perfectũ Heb. 7.
adduxit. [Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quæ ex lege est,] i. ex timore & nõ amore, [qui fecerit homo uiuet in ea.] ubi litera nostra habet, Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo uiuet in eis: quia hãc cõmoditatem consequebatur homo per legis obseruantiam, ut non occideretur tãquam transgressor. Nam absq; misericordia in lege illa occidebatur, is qui irritam eã faciebat. Et sic Heb. 10.
lex conseruabat uitam corporalem, sed non dat uitam æternam ex se, sed spiritualiter & cum fide Christi obseruata perducebat ad uitam æternam. Vnde Xp̃s: Si uis ad uitã ingredi, serua mandata. [Quæ Mat. 19.
autẽ ex fide est iustitia sic dicit, i. in corde hominis sic loquit̃, [Ne dixeris in corde tuo [scilicet dubitando, [Quis ascendet in cœlum,] id est, Christum deducere, id est, ne asseras in corde tuo, qđ Xp̃s non sit in cœlo: quia christus dixit. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit Ioan. 3.
de cœlo. Et Apost. Qui descendit ipse est, Ephes. 4.
& qui ascendit super omnes cœlos. [Aut quis descendit in abyssum hoc est Christum a mortuis reuocare,] id est, ne dixeris ẽt quis descendet in infernum, quasi reputans hoc esse impossibile: qa hoc dicere esset reuocare Christũ ex mortuis. Eccl. 24.
id est, dicere Christũ nõ fuisse mortuus, ipse. n. moriens in abyssum descendit &

inferiores partes terræ penetrauit. Et sic Apostolus prohibet dubitare. s. de morte eius, & descensu ad inferos, ac etiam de ascensu in cœlum. (Sed quid dicit scriptura?) hoc inquam quod sequitur prope est uerbum in ore tuo, & in corde tuo,] i. non soliciteris quod desit tibi uerbum fidei iustificãtis, pp hoc quod Christus est in cœlo ſm naturam humanam, aut quod descenderit in infernum per mortem humanitatis quantum ad animam, quia ipse descendens, resurgens, & ascendẽs impressit uerbũ fidei, & in corde tuo per quod mũdaueris & iustificaueris, prout Apostolis,
Ioã. 15. quibus Christus dixit: Et uos mundi estis propter sermonem quem locutus sum uobis. [Hoc est uerbum fidei, quod prædicamus.) de quo Hiere.
Hier. 23. Qui habet sermonẽ meum, loquatur sermo nem: uerbum autem illud est in ore per confessionem, & in corde per fidem. Ideo dicit: [Quia si cõfiteris in ore tuo Dominum Iesum,] recognoscens eum dñm subiiciendo ei affectũ [Et in corde tuo credideris,] s. fide formata, quæ per dilectionẽ operatur, (Qđ Deꝰ illũ suscitauit a mortuis:) resurrexit. n. uirtute Dei, quæ est cõis patri, sibi & spiritui sancto. [saluus eris,] salute æterna: de qua Esa. Saluatꝰ est Israel i dño, salute ęterna.

Secunda pars X. Capitis.

CОrde enim creditur ad iustitiam,] id est, per fidem cordis iustificatur homo: Nec tamẽ sufficit solum corde credere ad salutem: quia requiritur oris confessio. Vnde subdit: (Ore autem cõfessio fidei interioris, (fit] id est necessaria est [ad salutem,] s. æternam consequendam pro loco & tempore, qñ, scilicet exposcit fides alicuius a persecutore, uel qñ periclitatur fides aliena.] Dicit. n. scriptura omnis,] scilicet tam Gentilis quam Iudæus,
Sup. 3. [qui credit in illum non confundetur,] i. non erubescet in futuro quanuis hic confundi uideatur, (Non. n. est distinctio Iudęi & Græci,] i. Gentilis, quia non Iudæorum tantũ, sed & Gentium & omnis terræ [Nam idem Dñs,] id est, creator omniũ [diues,] id est diuitias bonitatis suæ abundãter & liberaliter distribuẽs, [in omnes qui inuocant illũ.] Dicit n. Iohel. [om
Iohel 2. nis. n. quicunque inuocauerit nomẽ Dñi saluus erit? [Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt,] scilicet Gẽtes quia oris confessio fieri non potest, nisi si de præcedente in corde. Cum ex abundãtia cordis os loquatur. Et Apostolus. Nos credimus propter quod & loquimur. [aut quomodo credent ei, quẽ non adierunt,] uel exterius, uel interius. Quomodo autem audient sine predicante? Quomodo uero prædicabunt, nisi mittantur? [a Deo uel ab eo commissis. Qui. n. prædicant, nõ missi, sunt Pseudo prædicantès: prout de antiquis Pseudoprophetis Hieremias dicebat: Non mittebam eos, & ipsi currebãt [Sicut scriptum est: quam speciosi pedes,] id est, progręssus uel affectus eorum, qui non usurpant sibi prædicationis officium & prędicant ea quæ sunt utilia ad præsentẽ & futurã uitam. [Euangelizantium,] id est, annunciantium, [pacem,] id est recõciliationẽ, quã christus fecit inter homines & Deũ, eos reconciliando: uel pacẽ habendam cũ omnibus hominibus: [Euãgelizantiũ bona,] s. quæ speramus habere in futuro seculo. [Sed non omnes obediunt Euangelio,] Non enim omnium est fides [Esaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro.] quia rari sunt. Ergo fides ex auditu.] Ex quo aliqui non credunt, nisi audiãt, sequitur ꝙ fides ex auditu interiori uel exteriori, acquiritur. [auditꝰ aũt per uerbum Christi,] & non per merita.

Luc. 9 | 2. Co. 4. | Hier 23 | Esa. 52 | Nam | 2. Th. | Esa. 53.

Tertia pars X. Capitis.

SEd dico, nunquid nõ audierunt?] imo audierunt, ut inexcusabiles sint: quia non modo proximi, uerũ etiã distãtes audierũt. [Et quidẽ in omnẽ terrã exiuit sonus.] i. fama prædicationis, eorum: & in fines orbis terrę uerba eorum,] i dest Apostolorũ, quorũ ṗdicatio facta est in Hierusalem in die Pentecostes, ubi erãt religiosi uiri ex omni ratione quę sub cœlo est, fuit, per illos aliis diuulgata & annunciata. [Sed dico nũquid Israel,] i. populus iudęorũ, [non cognouit,] ea quæ pertinẽt ad mysteriũ Christi, & ad uocationem Gentiũ & casum iudæorũ, q. d. plane cognouit, quia instructus ꝑ legẽ. Vnde Baruch: Beati sumus o Israel, quoniã ꝙ placita sũt Deo, manifesta sũt nobis [Primo,] s. inter Prophetas. Moses [dicit.] i. hoc ṗdixit. [Ego ad æmulationẽ uos adducã in nõ gẽtẽ, in

Act. 2 | Baru. | Ps. 14

in gentem insipientem in iram uos mittā.] i. ego permittā uos incidere in æmulatio- Deut.32.
nem inuidię & iræ, siue iracūdię & uindi-
ctæ, cōtra Gentes, qui tēpore gentilitatis
erant insipientes, quasi priuati uera sapiē-
tia, quę in cognitione & cultu unius ueri
Dei cōsistit. [Esaias autē audet. & dicit,] Esa.65.
i. audacter Iudæis ueritatē annūciat, nōob
stāte imminēti periculo mortis, dicēs, [In-
uētus sum a nō quærētibus me, palā appa
rui his qui me nō interrogabāt.] & sic præ-
ter merita & intētionē Gentiū prænūciat
conuersionē earū, non a casu, sed ex gratia
Dei, q uoluit eis apparere. Ad Israel aūt.]
i. populo Iudæorū [dicit.] i. prænunciat ex
persona Dei incredulitatē illorum, dicēs:
[Tota die.] i. toto tēpore legis & Prophe-
tarū, & toto tēpore pdicationis meæ, [ex-
pādi manus meas,] miracula faciēdo, & in-
firmos tangēdo, & finita prædicatione, ex-
tendi in cruce [ad populum non creden-
tem.] Sed quod peius [est cōtradicentē.]

COMMENTVM I. PARTIS. X. CAPITIS.

Fratres, uoluntas quidem cordis mei & obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem.

Posto. i fronte huius capitis præmittit affectū, quē habebat erga eos q exciderāt, dicens: Fratres. &c. quasi dicat. Dictū ē q Iudæi in legē iustitiæ nō puenerunt, eo qd offēderunt in lapidem offensionis. Non tamē propter hoc contra eos indignor, sed misereor: ideo dico uobis, o fratres qui conuersi estis ex Gētibus & Iudæis, quod uoluntas cordis mei id est, ex intimo cordis affectu procedens est ad salutem eorum, ut, scilicet ipsi saluentur sicut ego saluatus sum. Vnde alibi dicebat: Volo omnes homines esse sicut meipsum. & alibi: Opto apud Deum omnes qui audiunt, tales fieri, qualis ego sum: & in hoc conformabatur Deo, qui uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Nec sola uoluntas mea est in salutem illorum. Verum etiam uolunta- (margin: 1.Cor.7. Act.26.)

tis effectus. Vnde subdit. Et obsecratio, scilicet mea fit ad Deū pro illis in salutē, sequēdo Samuel qui dicebat Absit a me hoc peccatū in Domino, ut cessē orare p nobis. Vnde D. Iacob. Orate pro inuicē ut saluemini. Ex quo patet quod orandū est pro infidelibus, ut saluentur. Quia fides est donum Dei. Ideo ab eo petenda. (margin: 1.Tim.2. 1.Re.12. Iac.ult. Ephes.2.)

Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam.

HIC assignat causam & motiuū suæ miserationis. Quia s. nō ex certa malitia, sed ex ignorantia & zelo indiscreto peccabant ait ergo: Ideo salutem eorum uolo, & propter hoc oro misertus eorum. Quia testimoniū perhibeo de illis, quod æmulationem quidem Dei habent: quia zelo Dei Christum & eius membra persequuntur: iuxta illud: Venit hora in qua omnis qui interficit uos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Huius rei testis esse poterat, quia & ipse aliquando fuerat in simili causa, prout ipse fatetur, dicens: Secundum emulationem persecutus sum ecclesiam Dei. Ille tamen zelus erat indiscretus, quia non secundum scientiam. i. rectam sententiam seu discretionē. Quia zelus eorum non bene ordinabatur, cum ignorarent ueritatem. Vnde Esa. 5. Propterea capitiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. & Aposto. 1. Cor. 14. Si quis aūt ignorat ignorabitur. (margin: Ioan.16. Phil.3.)

Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam uolentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.

HIC ostēdit cuius rei scientiā nō haberent. dicit ergo: Recte dico quod zelū quidē Dei habēt, sed nō ſm scientiā, quia ignorant Dei iustitiā. i. gratiam qua Deus per fidem iustificat. Iustitia. n. Dei p [fidē Iesu Christi.] Et quærentes statuere. i. firmare suam iustitiam, quæ consistit in operibus legis, ſm opinionē illorū. Ideo dicit iustitiam suam, quasi humanā, & non diuinam: quæ gloriam habet apud homines, sed non apud Deū. [Iustitiæ Dei nō sunt subiecti] i. nolunt subiici Christo per cuius fidem iustificātur homines a Deo, contra quos Psal. Nonne Deo subiecta erit anima mea? & Apostol. ut subditus fiat omnis mundus Deo. & Deus per (margin: Psal.61.)

Exo. 10. Mosen Pharaoni, usquequo non uis subiici mihi.

Finis enim Christus, ad iustitiam omni credenti.

DEclarat hic eos iustitiam Dei ignorare, & quod ei subiici nolunt, cum tamé iustitiam legalem statuere uelint. Circa quod considerandum est quod sicut etiam Philosophi dicũt, intétio cuiuslibet legislatoris est facere homines iustos. Vnde multo magis lex uetus hominibus diuinitus data, ordinabatur ad faciendum homines iustos. Hãc tamen iustitiam lex per seipsam facere non poterat. Quia neminem ad perfectum adduxit lex. Sed ordinabat homines in christum quem promittebat & præfigurabat. Vnde Apostolus dicit: Lex pedagogus noster fuit in Christo, ut iustificemur. Et hoc est quod dicit: christus enim est finis legis, ad qué scilicet tota lex ordinabatur. unde Psalm. Omnis consummationis uidi finem. Finis inquam ad iustitiam, ut scilicet homines per Christum cõsequantur iustitiam quã lex intendebat. Vnde superius dixit, quod impossibile erat legi, in quo infirmabant per carnem, mittens Deus filium suum dãnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis. Et hoc quidem dico omni credenti: quia per fidem suos iustificat, & filios suos adoptiuos facit, iuxta illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

Heb. 7.

Gal. 3.

Ioan. 1. *Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quæ ex lege est qui fecerit homo uiuet in ea.*

HIC probat ueritatem eorum quæ Iudæi ignorabãt, scilicet quod iustitia Dei sit perfectior quam iustitia legalis, & hoc authoritate Moysi ueteris legislatoris. Et primo per eius uerba ostendit conditionem iustitiæ legalis, dicés: [Moyses &c.] quasi dicat recte distinxi iustitiã humanã a iustitia Dei: quia Moyses scripsit: Quoniam homo qui fecerit iustitiã, quæ ex lege est, uiuet in ea. Vbi interpretatio nostra sic habet. custodite leges meas atque iudicia, quæ faciés homo uiuet in eis. Et Ezechiel. 20. iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo, uiuet in eis. Quia, scilicet hoc commoditatis consequebatur homo per legis obseruantiam, ne occideretur, prout legis transgressor, qui irritam faciens legem Mosi, absque ulla misericordia moriebatur. Qui male dixerit patri uel matri, morte moriatur. Possumus etiam dicere quod per legis obseruantiam homo ordinabatur in uita præsenti. Promittebat enim lex temporalia bona, & quædam mandabat, quæ ad ordinationem carnalis uitæ pertinebãt. unde Apost. Iustitijs carnalibus usq; ad tempus correctionis impositis. Si obiiciatur responsum Christi quęrẽti: Quid boni faciam ut habeam uitam æternam? Respondit: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Dicendum est quod Christus intellexit de obseruatione mandatorum secũdum spiritualem sensum legis. Sed quod hic dicitur, refertur ad exteriorem legis sensum secundum quem lex de uita æterna mentionem non faciebat, sed solum de uita corporali.

Leuit. 18.

Eze. 20.

Heb. 10.

Leu. 20.

Heb. 9.

Matt. 19

Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit; Ne dixeris in corde tuo; Quis ascendet in cœlum? id est Christum deducere, Aut, quis descendet in abyssum? hoc est, Christum a mortuis reuocare.

HIC inducit authoritatem Mosi de iustitia fidei. Et primo Moses ostendit certitudinem fidei, quæ debet esse in corde hominis: ait ergo, Moses non solum loquitur de iustitia legis, sed etiam ipse sic dicit de iustitia, quæ est ex fide. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, id est, sic loquitur in corde hominis. Ne dixeris in corde tuo scilicet dubitando: Quis ascendet in cœlum? quasi hoc impossibile reputans prout Salomon quęrit: Quis ascendit in cœlum atque descendit? Quia, scilicet hoc tenere, tanquàm impossibile, est deducere Christum a cœlo, id est asserere quod Christus nõ sit in cęlo. Contra illud: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis, qui est in cœlo. Et illud: Qui descendit ipse est, & qui ascẽdit super omnes cœlos. Aut etiam ne dixeris: Quis descẽdet in abyssum. i. in infernũ, quasi reputans hoc impossibile: hoc enim esset reuocare Christum a mortuis, id est, negare eum nõ esse mortuum, ipse enim mortuus in abyssum descẽdit, iuxta illud: Penetrabo inferiores partes terræ. Et secundum hoc prohibet dubitare de articulis fidei, maxime de morte, descensu ad inferos, resurrectione, & ascensione.

Prou. 30

Ioan. 3.

Ephe. 4.

Eccl. 24

Potest autem & aliter exponi, ut dicatur nobis certitudo duorum articulorum, primo quidem incarnationis qua de cœlis ad terram descendit, ut sit sensus, ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cœlum. & exponitur supplendo, id est, christum deducere. quasi dicat, quis ascendit ad cœlum ad deducendum Christum ad nos: quod quidem non fuit necessarium, quia ipse propria uirtute descendit. Secundo certitudo articuli resurrectionis, cum subdit: Aut etiam ne dixeris, quis descēdit in abyssum, & supplendo addit, hoc est Xp̄m a mortuis reuocare, q. d. Quis descendit ut posset Christū reuocare: Sicut ex persona insipientium dicitur. Non est agnitus qui reuersus ab inferis sit, & hic sensus congruit uerbis Mosi. Dicitur enim in Deutero. secundum nostram interpretationem, Mandatum quod ego præcipio tibi hodie, non est supra te, neque procul positum, neque in cœlo situm, ut possis dicere: Quis nostrum ad cœlum conscendere, ut deferat illud ad nos. Nec est inconueniens si quod Moses dicit de mandato legis, Apostolus hoc attribuit Christo: quia Christus est uerbum Dei, in quo sunt omnia Dei mandata. Sic ergo intelligendum est quod dicit: Quis ascendit in cœlum, id est, christum deducere, ut uerbum Dei deferat ad nos, & idem est dicendum in alio quod sequitur:

Sap. 2.

Deu. 30.

Sed quid dicit scriptura? prope est uerbum in ore tuo, & in corde tuo.

HIc ostendit fructum eiusdem fidei authoritate eiusdem Mosi, qui in loco supra allegato dicit: iuxta est sermo ualde in ore tuo, quasi dicat, non solliciteris quod tibi desit uerbum fidei iustificantis propter hoc quod Christus est in cœlo: aut quod descendit in infernum ꝓpter mortem humanitatis: quia ipse descendens de cœlo, & resurgens ab inferis impressit uerbum fidei in ore tuo, & in corde tuo. Vnde hoc qđ dicit, prope est, potest referri ad hoc quod uerbum Dei sumus adepti per Christum incarnatum, & resurgentem. Vnde Hiere. 1. Ecce dedi uerba mea in ore tuo. Vel secundū Glos. quod dicit, prope est, referendum est ad utilitatem: sicut dicimus prope apud nos esse, quod nobis est commodum & utile. Verbo. n. Dei cor nostrum mundatur: iuxta illud Ioan. 15. Iam uos mundi estis ꝑ sermonem quē locutus sum uobis. uel pōt referri ad hoc quod uerba fidei licet sint supra rationem, secundum illud. Plurima supra sensum hominis mōstrata sunt tibi. Non tamen sunt contra rationem: quia ueritas non potest esse ueritati contraria. Vnde Psal. Testimonia tua domine credibilia facta sunt nimis. Eccle. 3. Psal. 92.

Hoc est uerbum fidei quod prædicamus. Quia si confitearis in ore Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus suscitauit illū a mortuis, saluus eris.

EX ponit hic prædictam authoritatem. Et primo ostendit quod uerbum de quo Moyses loquitur, sit uerbum fidei quod prædicamus, de quo ad Timot. scribens, ait: Prædica uerbum. Et Hiere. 23. Qui habet sermonem meum loquatur sermonē uere. Secundo exponit quomodo hoc uerbum est in ore per confessionē & in corde per fidem: & hoc est quod subdit. [Quod si confitearis in ore tuo Dominū Iesum Christum,] scilicet recognoscendo eum Dominū, & subiiciendo ei affectū tuum, saluus eris. Quia nemo pōt dicere Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Et iterum, Si credideris in corde tuo, scilicet fide formata, quæ per dilectionē operatur, quod Deus suscitauit illum a mortuis, secundum illud Psal. Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me. Quia, ut Apostolus alibi dixit. Resurrexit ex uirtute Dei, quę est communis patri, sibi & Spiritui sancto. Saluus eris, salute, scilicet æterna: de qua Esa. Saluatus est Israel a domino, salute æterna, Quod autem dicit dominum Iesum, ad mysterium incarnationis referē. Et quod dicit Christum, refertur ad resurrectionem. de quibus supra fecerat mentionem.

1. Ti. 4.

1. Co. 12.

Gal. 5.

Esa. 45.

SECVNDA PARS X. CAPI.

Corde enim creditur ad iustitiam. Ore autem confessio fit ad salutem.

IN hac secunda huius ca. parte Apostolus probat in particulari quod dixerat in uniuersali. Et primo ostendit quod

per fidem & confessionem homo [illegible] tur salutem, ait ergo: dixi quod si confitearis, &c. Corde enim creditur ab homine ad iustitiam: id est, ad hoc ut per fidē
Supra. 5. iustitiam, hoc est gratiam Dei consequatur. Notanter dicit corde .i. uoluntate, libere, & pia affectione creditur. Quia cætera quæ ad exteriorem cultum pertinent, pōt homo nolens, sed credere non potest nisi uolens: intellectus enim credentis nō determinatur ad assentiendum his quæ sunt fidei ex necessitate rationis, ꝑut intellectus scientis: sed ex sola uoluntate & pia affectione. Et ideo scire non pertinet ad iustitiam hominis, quæ est in uoluntate. sed credere, iuxta illud: Credidit Abra
Gen. 15. hā Deo, & reputatū est ei ad iustitiā. Postquam autē homo est iustificatus per fidē, oportet quod eius fides per dilectionem operetur ad consequendam salutem. unde subdit ore autem per imperium charitatis, confessio fit ad cōsequendam salutem, de qua Esaias: salus autē mea in sem
Esa. 51. piternum erit. Notandum quod triplex confessio necessaria est ad salutem: Primo quidem confessio propriæ iniquitatis, se
Psal. 31. cundum illud: Confitebor aduersum me iniustitiam meā Domino: & hęc est confessio pœnitentis. Secunda confessio est ꝑ quam homo cōfitetur bonitatem Dei mi
Ps. 104. sericorditer beneficia largientis, iuxta il
160. lud Confitemini Dño quoniā bonus, &c.
Mat. 10. Tertia est confessio diuinæ ueritatis, de qua christus: Omnis qui cōfitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo. Hæc autem necessaria est ad salutem pro loco & tempore quia cum præceptum hoc sit affirmatiuū non obligat pro semper, sed pro loco & tempore. Et quo ad actum interiorem obligat, cum quis tenetur aliquid facere ex charitate: quia charitas non potest exire in actum absque directione fidei: obligat etiam omni die Dominico. quia pręceptum morale est de sanctificatione Sab
Exo. 20. bati, dicitur enim in Exod. Memento ut diē Sabbati sanctifices. quæ quidem san
Ezech. 2. ctificatio fieri debet sanctificando animā, iuxta illud: Sanctificabunt animas suas Hoc autem absque actu interiori fidei fieri non potest. Igitur, &c. Obligatur præterea quis ad actum interiorem fidei, [illegible] periculo mortis, uel [illegible] aliquod ecclesiæ sacramentum [illegible] Quo ad actum uero exteriorē fidei, qui est protestatio exterior fidei interioris, q potest fieri uerbo, uel signis. Et sic obligatur homo, quandocunque tenetur accipere aliquod sacramentum ecclesię: quia sacramenta ecclesiæ sunt protestationes fidei. Quo ad confessionem uero uocalē, 2. 2. q. 3.
secundum D. Thom. Confessio fidei est necessaria, ubi & quando fides periclitatur, tunc enim vnusquisque tenetur fidē suam, aliis propalare ad aliorum fidelium instructionem & confirmationē, & ad reprimendum infidelium insultationem. Et ideo baptizati signantur in fronte signo crucis, ut Christum crucifixum confiteri Sup. 1.
non erubescant. Vnde Apost. Non erubesco euangelium. Et Christus: Qui eru Luc. 9.
buerit me, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum uenerit in maiestate sua, & Patris, & sanctorum angelorum. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles, sed ad prælatos. Dicit etiam D. Tho. Quod si turbatio infidelium oriatur de manifesta fidei confessione absq; aliqua utilitate fidei uel fidelium, non est laudabile in illo casu fidem publice confiteri. Mat. 7.
Vnde Christus: Nolite sanctum dare canibus, neq; sparseritis margaritas uestras ante porcos, ne conuersi dirumpant uos. Sed si utilitas fidei aliqua speretur, uel necessitas adsit, contempta perturbatione infideliū, debet homo publice fidem confiteri. Vnde cum discipli dixissent Domi Mat. 15.
no: Scis quod Pharisęi audito hoc uerbo scandalizati sunt. Respondit Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Dominus Caietanus in expositione prædictæ tertiæ quæstionis dicit, quod aliud est occultare propriam fidem, & aliud negare, uel alienam fidem profiteri: Quia nūquā licet negare fidem, nec aliam fidem profiteri uerbo uel signo. Peccaret enim quis mortaliter si negaret se esse Christianum, uel si diceret se esse Iudæum, aut Mahumetā, aut etiam si susciperet circuncisionem aut uteretur ueste, bireto, siue quocunq; alio signo proprio Iudæis ut uelamine in synagoga: aut uteretur signo proprio Mahumetanis, ut si quis in terra Soldani vel

nel tunc sum ... in ea parte, quæ est illis propria. Occultare autē fidem pro tempore, non est ex suo genere malum. sed potest bene & male fieri. Vnde diuus Sebastianus fuit pro tēpore occultus Christianus, & sic licitum est ꝓ tpe & loco, & ex causa occultare. De his amplius infra 14. Tu fidē quam habes apud temetipsum, habe coram Deo.

Dicit enim scriptura, Omnis qui credit in illum, nō confundetur. Non enim est distinctio Iudæi et Græci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

HIc probat quod fides, qua corde creditur ad iustitiam, & qua ore fit cōfessio, fit in salutem, s. id per quod quis consequitur salutem ęternam, authoritate Esaiæ dicentis: Omnis qui credit in illum fide, s. formata & uiua. nō confundetur, scilicet deficiens a salute. Vnde Sapient: Qui timetis Dominum, credite illi, & non euacuabitur merces uestra. Litera nostra habet, Qui crediderit, non festinet, ut supra dictum est. Deinde probat hoc esse uniuersaliter intelligēdum, cum Esaias uniuersaliter hoc proferat. Vñ subdit: Non est distinctio quantum ad hoc, Iudæi & Græci. Vnde ad Colossenses scribens, dicit: Vbi nō est Gentilis & Iudæus circuncisio & præputium. Postmodum ratione quę duplici medio innititur. Primū tangit dicēs: Nam idem Dominus oium. Vnde supra 3. dixit: An iudæorum tantū Deus, Nonne & Gentium? &c. & Psalm. Rex omnis terrę Deus. Et ideo ad ipsum pertinet prouidere omnium saluti. Secundum medium tangit dicens: Diues in omnes qui inuocant illum. Si enim non esset tantę bonitatis quod sufficeret ad satisfaciendum utrisq;, posset putari quod non omnibus credentibus prouideret. Sed diuitiæ bonitatis & misericordiæ eius indeficientes tollūt hanc dubitationem. ideo alibi dicit: Deus qui diues est in misericordia, &c. Tertio probat idē ꝑ authoritatem Iohelis dicentis: Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Est autem inuocare in se uocare per affectum deuotū cultum, iuxta illud: Inuocabit me, & ego exaudiam eum. Vel inuocare nomen domini, idem est quod cōfiteri Deum unicum salutis authorem, & ab eo petere fauorem & auxilium.

Esa. 49.
Eccle. 2.
Col. 3.
Psal. 46.
Supra. 2
Ephe. 2.
Iohel 2.
Psal. 80.

Quomodo ergo inuocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? aut quomodo prædicabunt, nisi mittantur.

HIc ponit ordinem quo quis uocatur in salutem. Et primo ostendit quod ea quæ sunt posteriora hoc ordine, sine prioribus esse non possunt. Ponit ergo ordinem eorum quæ requiruntur ad salutē & enumerat quinq;, incipiēs a uocatione ad quam secūdum authoritatem Prophetæ sequitur salus. Dicit itaque: [Quomodo ergo inuocabunt eum in quem nō crediderunt?] quasi dicat, absque dubio inuocatio, salutem facere non potest, nisi fide præcedente. Pertinet.n. inuocatio ad oris confessionem, quæ ex fide procedit. Vñ Psal. credidi ꝓꝑ quod locutus sum. & Apost. Nos credimus ꝓꝑ ꝙ & loqmur. Secundo a fide procedit ad auditum, dicens [Aut quomodo credent ei, quem non audierunt?] Ille enim credere dicitur his q̄ sibi ab aliis dicuntur, quæ ipse non uidet iuxta illud: Iam non propter tuam loquelam credimus &c. Est autem duplex auditus. Vnus quidem interior, quo quis audit Deo interius reuelante, iuxta illud: Audiā quid loquatur in me Dominus Deus. Alius autem auditus est quo quis audit exterius, secundum illud: Adhuc loquente Petro uerba hæc, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant uerbum. Primus auditus nō cōmmuniter pertinet ad omnes, sed ad gratiam prophetiæ. uel est gratia gratis data, quæ non datur omnibus, sed aliquibus in utilitatem ecclesiæ. Hic autem loquitur de secundo auditu, quod apparet ex eo quod loquitur de Deo, qui est diues in omnes qui inuocāt eum, ac etiam ex his quę subiungit de pedibus euangelizantium. Vnde subdit: [Quomodo autem audient sine prædicante?] Auditus enim exterior, nō est sufficiens causa fidei absque interiori motione. Auditus exterior est passio quædā audictis quę absque actione loquentis esse nō pōt. Vnde Christus dixit discipulis: Eūtes in mūdū vniuersum, ꝑdicate euāgeliū omni

Psal. 115.
2 Cor. 4.
Ioan. 4.
Act. 10
2. Co. 12

omni creaturæ. Ea uero quę fidei sunt, p̃dicatores a seipsis non habent, sed a Deo,
Esa.21. iuxta illud: Quæ audiui a domino deo
1.Cor.11 exercituum annunciaui uobis. Et Apost. Ego enim accepi a domino, quod & tradidi uobis. Ideo quinto subdit, Quomodo prędicabunt, nisi mittantur? q.d. Non digne. Vnde de talibus non missis: Non
Hier.23. mittebam eos, & ipsi currebant. Mittuntur autem aliqui a Domino dupliciter:
Esa.48. Vno modo immediate prout Esa. qui dicebat: Et nunc dominus deus misit me, & spiritus eius. Huius autem missionis signum, quandoque est sacræ scripturæ authoritas. Vnde D. Ioan. Baptista cum quæreretur ab eo quis esset, induxit authoritatem sacræ scripturæ: Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam Domini, sicut dicit Esaias propheta. Qñque autem signũ huius missionis est ueritas, quæ annunciatur. Vnde per cõtrarium dicitur, hoc habebit signum, quod in nomine Domini Propheta dixerit, & non euenerit, hoc Dominus non est locutus. Quandoq; uero signum huius missionis est operatio
Ioan.1. miraculi. Vnde cum dixisset Moses Domino. Nõ credent mihi, s. illi ad quos mittor. Dñs dedit ei potestatem signa faciendi: Nec tamen ista duo ultima sufficienter demonstrat Dei missionem, præsertim cũ aliquis annunciet contra fidem,
Deu.18. secũdum illud. Si surrexerit in medio tui propheta, & prædixerit signum atq; portentum, & euenerit quod locutus est, &
Exo.4. dixerit tibi: Eamus & sequamur Deos alienos, nõ audies uerba illius. Canonistæ in
Deu.13. capite ex iniuncto extra de hære. dicunt quod qui asserit se esse prophetam, probare tenetur altero prædictorum modorum, qui bene perscrutandi sunt. Nã Chri
Mat.24. stus monuit nos attendere a falsis prophetis, qui ueniunt in uestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: prædixit etiam qđ surrecturi sunt multi pseudo prophetæ, qui facient signa & prodigia, ut si fieri potest in tentationem inducantur etiam electi. Et Apost. Illorũ signa & portenta appellat mẽdacia. Alio modo
2.The.2. mittuntur aliqui a Deo mediante authoritate pręlatorum qui uicem Dei gerũt,
2.Cor.8. iuxta illud: Misimus cum illo fratrẽ nr̃m cuius laus est in euangelio per oẽs ecclesias, In præmissis uerbis: quõ prædicabũt nisi mittantur? condemnat Apost. Lutheranorum & Neothericorum hæreticorũ pestem, quæ ecclesiam in hac temporum calamitate deuastauit. Nam omni Ecclesiastico ordine deleto, authoritateq; ecclesiæ de medio sublata, ad ciuilemque potestatem peruersissime transmissa, ubilibet ut libitum est, inuisi prodeunt prædicatores, sua quisque placita imperito uulgo in animos obtrudentes: & sacram, scripturã de suo cerebro interpretantes. Eiusdem enim est interpretari, cuius est condere. 2.Pet.1.
Cũ ergo, ut D. Petrus ait, Non uoluntate humana allata est aliquãdo p̃phetia: sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Sequitur quod non cuius libet sensu interpretandę sunt scripturæ, sed solum spiritus sancti interpretatio sequenda. Hanc suam spiritus sanctus interpretationem non omnibus manifestat: cũ sit spiritus unitatis, & non dissensionis: & in tot factiones & sectas uideamus homines particulares diuisos. Sed solũ ecclesiæ Luc.22.
pro cuius fide Christus orauit ne deficeret: & cui se assistere pollicitus est dicens Mat.18.
Vbi fuerint duo aut tres in nõie meo legitime congregati, in medio illorũ sum.

Sicut scriptum est, quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.

Ad probandum quod dixit de missione prędicatorum inducit authoritatem Esa. Quam pulchri pedes euangelizãtium pacem, euangelizantium bona, ubi Esa.52.
interpretatio nostra habet, quam pulchri supra montes pedes annunciantis bonũ. Et similiter Naum dixit: Ecce super mõtes euangelizantis pacem. In quibus uer- Naũ.1.
bis primo commendatur prædicatorum progressus, cum dicit. Quam speciosi pedes. Quod potest dupliciter intelligi. vno modo ut per pedes intelligantur eorum progressus, quia, scilicet ordinate procedunt. non usurpantes prædicationis officium. Vnde Salomõ: Quam pulchri sunt Can 7.
gressus tui in calciamentis filia principis. Alio modo per pedes possunt intelligi affectus, qui rectitudinem habent dum non intẽtione laudis aut lucri uerbum annũciant, sed propter omnium salutẽ & Dei gloriam. Vnde Ezech. Pedes eorum recti. Ezech.
Secun-

Secundo tangit prædicationis materiam siue obiectum, quod est duplex: Primum est eorum quæ utilia sunt ad præsentem uitam, quod designat cum dicit: Euangelizantium pacem, scilicet triplicem, prout triplex bellum siue dissidiũ antiquus serpens seminauerat. Primum uidelicet internum inter spiritum & carnem: de quo
Gala. 5. Aposto. caro concupiscit aduersus spiri-
Supra. 7. tum, &c. & supra: uideo aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę: Secũdum externum inter homines & angelos, & inter homiues adinuicem. Tertium supernum inter homines & deũ, quod fuit origo aliorum. Vnde Iob: Quis restitit ei & pacẽ habuit? Qui enim Deo non subditur, nulla frui ualet uera pace. Christus uero rex pacificus trinam pacẽ,
2. Co. 6. quam Euangelizantes annunciãt compo suit. Prima fuit inter homines & Deum, de qua Apostolus ait: Deus erat in illo mundum reconcilians sibi, atque adeo pacificans per sanguinem crucis eius, siue quę in cœlis, siue quæ in terris sunt. Secũda fuit inter Angelos & homines, quam Angeli in natiuitate Christi decantarunt dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus. Tertia inter homines, de qua infra: Si fieri potest quod in uobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Annunciant pariter medium per quod potest habere homo pacem in se-
Ps. 118. metipso, de quo Psal. Pax multa diligentibus legem tuã. Et sub his trib. continent oĩa quæ sunt in hac uita utilia ad salutem uel quantum ad Deum, uel quantum ad proximũ, uel qñtũ ad seipsum. Prædicant ẽt ea q̃ speramus hr̃e in alia uita. ſm illud Super oĩa bona sua constituet eũ in cœlestib. s. bonis: In quorum possessione est pax, quæ exuperat oẽm sensum. hęc .n. absoluta uoce dicuntur bona: in illis nanque uniuersa bona comprehenduntur.
Exo. 33. Vnde petẽti a Deo Moysi ut ostẽderet ei gloriã suam, rñsum est: Ego ostẽdã oẽ bonũ tibi: His ergo duobus noĩb. uniuersam mãm euãgelicam complexus est Apls.

Sed non omnes obediunt euangelio. Esaias enim dicit: Domine quis credidit auditui nostro?

Hic ostendit ex prioribus nõ semper sequi posteriora. Licet enim esse non possit quod quis credat, nisi audiat a prædicante: non tamen quicunque audit a prędicante, credit: Ideo dicit [Sed non omnes obediunt euangelio] Vnde Apost. alibi. Non. n. est omnium fides. Ex quo patet quod licet fides donum Dei sit, usus tamen eius a nostra quodam modo pendet arbitrii libertate. quamuis principaliter pendeat a Deo, sed non totaliter. alias omnis qui audiret, crederet, & obediret: quod manifeste Apostol. post Esa. inficiatur. Ideo enim utitur obedientiæ uerbo, ut uolun- 2. The. 3
tariam significet assentionem: & quod uerbum exterius loquentis non est causa sufficiens actus fidei, nisi cor hominis attrahatur uirtute Dei loquentis. Vnde Ioan. 6.
Christus, Omnis qui audiuit a Patre meo & didicit, uenit ad me. Et sic, quod homines credant, non est attribuendum prædicatoris industriæ. Per hoc etiam ostenditur quod omnes increduli non excusantur a peccato infidelitatis negatiue, sed solum illi qui non audiunt & non credunt. Vnde Christus. Si non uenissem, & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationẽ non habent de peccato suo. Et hoc etiam Ioan. 15.
magis congruit his quæ Apostolo. posterius dicet. Secundo ad hoc inducit authoritatem Esa. dicentis: Domine quis credidit auditui nostro? ubi de euangelica prædicatione usque adeo aperte uaticinatur, ut merito censeatur illic Euangelista. Ait enim raros fore qui credant annunciantibus Christum: quia apparebit de- Esa. 53.
spectus & nouissimus uirorum: & quasi absconditus ita ut non reputetur: Quanuis de præterito dixerit more prophetico, ad maiorem rei futuræ affirmationem, Ezec. pariter dicit increduli & subuersores sunt tecum. Et Mic. 7. factus sum sicut qui colligit in autumno racemos uindemiæ. Dicit autem auditui nostro, quia Prophetæ & Apostoli interne audierunt Eze. 2
a Deo, populus autem extrinsecus. Duo, enim necessaria sunt ad cõparandã fidem Primum est inclinatio, qua quis inclinatur ad credendum, & hęc est per fidẽ, quę est donum Dei. Secundum est quod credibilia proponantur & exponantur, & hoc fit forinsecus per auditum. Ergo fides

ex auditu. auditus autem per uerbũ Christi. Hic ex dictis infert conclusionem, dicens. Ex quo aliqui non credũt, nisi audierunt, sequitur quod fides, ex auditu fit.
Ps. 17. Vnde Psal. In auditu auris obediuit mihi. Si dicatur quod fides est uirtus diuinitus
Ephe. 2. infusa, iuxta illud: Donum enim Dei est. Dicendum quod fides habitualis est donũ Dei: usus tamen & exercitium illius fit per propositionem credibilium extrinsecus, quę fit ex auditu proponentis siue prædicantis. Et ideo Cornelio qui habebat cor inclinatum ad credẽdum, necesse erat quod sibi ostenderetur quid esset credendum. ideo dictum est ei, Corneli, mitte uiros in Ioppen, & accerse Simonem quendam qui cognominatur Petrus, hic dicet tibi quid te oporteat facere. Ex eo uero quod dixerat. Quomodo audient sine prędicante, & quomodo prędicabunt nisi mittantur? concludit, Auditus autem, scilicet credentium est per uerbum
1. Cor. 1. prædicatorum, quod est uerbum Christi,
Ioan. 6. uel quia de Christo, iuxta illud: Nos prędicamus Christum Iesum. Vel quia a Christo habent, quod mittantur. Vnde ipse dicebat. Sicut me misit pater, & ego mitto
Act. 11. uos. & Aposto. Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi uobis.

TERTIA PARS X. CAPITIS.

Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum.

IN hac tertia hui⁹ capitis pte ostẽdit, q miserabilis iudęorũ casus nõ fuit totaliter excusabilis: qa eorũ ignorãtia nõ fuit inuincibilis. Et hoc ostendit primo ex doctrina Aposto. proponendo interrogationem: nunquid non audierunt? ut per hoc possint excusari totaliter ab incredulitate, secundum illud: Si nõ uenissem & eis locutus non fuisse, &c. Ad hanc interrogationem respondet per authoritatem Psal. dicẽtis: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum, scilicet Apostolorum id est, fama prædicationis Apostolorum exiuit non solum in terram Iudæorum, Psal. 18.
uerum etiam in terram omnium gentiũ. Vnde Iob 28. Perditio & mors dixerunt, auribus nostris audiuimus famam eius, s. sapiẽtiæ per Apostolos prædicatæ, prout Christus eis præcepit dicens: Euntes in mundum uniuersum prædicate Euangelium omni creaturę. & sic uerba eorum exierunt in fines orbis terræ, id est usque ad fines mundi. Vnde Esa. 24. A finibus Esa. 24.
terræ laudes audiuimus gloriam uiri iusti, id est, Christi. & alibi: Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Est autem notandũ quod secundum D. Aug. hęc uerba nondum erant completa, cum Aposto. talia loquebatur, sed prȩuidebat esse complenda. & ideo utitur præterito, pro futuro, propter certitudinem diuinæ prȩordinationis, prout etiam Dauid, cuius uerba assumit Aposto. imo D. August. ait tempore suo fuisse quasdam gentes in Africæ partibus, quibus non erat Christi fides prædicata. D. tamen Chrysosto. super Matth. dicit quod illud quod hic dicitur Mat. 24.
fuit tempore Apost. completum. Sic exponens illud, Et prædicabitur Euangeliũ regni in uniuerso orbe, & tũc uenit consummatio. id est, destructio Hierusalem. Vtrunque autem est aliqualiter uerum de terris tunc in orbe notis. Tempore n. Aposto. apud omnes gentes etiam usque ad finem mundi tunc noti, peruenit aliqua fama de prædicatione Apost. & hoc solum D. Chrysost. dicere intendit. Non tamen sic fuit impletum tempore Apost. quod in omnibus terræ partibus etiam notis, Ecclesia fuerit ædificata, quod tamen implendum est ante finem mundi, ut D. August. dicit ad Hesitium. Verum cum temporibus nostris per regem Portugaliæ multæ insulæ per homines inhabitatæ repertę fuerint, de quibus antea nullus cosmographorum aliquando meminit, & in eis Christi fides usque ad nostra tempora non fuit annunciata: Nec adhuc omnes insulæ inuentæ sint, cum dictũ reperiantur, necesse est dicere quod uerbum hoc non fuit adhuc impletum, nec quo ad constructionem ecclesiarum, nec quo ad famam prędicationis Apost. Et cum dicitur quod in die Pentecoste cõuę-

conuenerunt Hierosolymis religiosi, uiri ex omni natione quæ sub cœlo est. est distributio acommoda, uel intelligitur de nationibus. in quibus iudęi erant dispersi, uel Romano imperio subiectis, aut etiam tunc notis, & non de aliis. Et cum Christ⁹ dicebat: Amen dico uobis non consummabitis ciuitates Israel, donec ueniat filius hominis, non est intelligendum de ciuitatibus in quibus erant filii Israel secũdum carnem: quia certum est illas fuisse consummatas tempore Apostolorum, & tamen nondum uenit Christus ad iudicium. Ideo intelligendum est de semine repromissionis factę Abrahæ. Et ad hoc quod hic dicitur multiplex potest dari solutio. Prima quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erant usque in diem iudicii. prout Apost. ad Ephes. 4. scribens ait. Et secundum hoc etiam debet intelligi præceptum prædicandi euãgelium in vniuersum mũdum, datum Apostolis, uel eorum successoribus: quia certũ est quod Apost. non fuerunt personaliter per uniuersum mũdum, Potest etiam dici quod uerba Aposto. intelligi possunt de terris Romano imperio subiectis, uel de terris notis, ut dictum est, & de fama prædicationis eorũ. Si quæratur nunquid illi ad quos non peruenit uerbum Christi, ut pote qui fuerunt nutriti in illis insulis, excusationem habent de peccato infidelitatis. Dicendum quod secundũ sentẽtiam Do-
Ioan. 15. mini, quod illi qui loquẽtem Dominum per se uel discipulos non audierunt, excusationem habent de peccato infidelitatis Non tamen beneficium Dei consequentur, ut scilicet iustificentur ab aliis peccatis, uel quæ nascendo contraxerunt: uel male uiuẽdo addiderũt, pro quibus merito damnati sunt. Si qui tamen eorum fecerunt quod in eis fuit, & in primo instanti usus rationis conuersi sunt in finem honestum, & non posuerunt impedimentũ peccati mortalis, Dominus eis secundum suam misericordiam prouisit, reuelando
Act. 10. eis interius uel exterius, prout de Corne-
Thre. 5. lio legimus. hoc tamen quod aliqui faciũt se conuertendo ad finem honestum, est ex Deo mouente corda ipsorum. Vnde Hiere. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur.

Sed dico, Nunquid Israel non cognouit? primus Moyses dicit ego ad emulationem uos adducã in non gentem, in gentem insipientem, in iram uos mittam.

HIC ostendit iudæos inexcusabiles propter notitiam quam habuerunt ex lege & prophetis, inquirendo an populus iudęorum cognouerit ea quę pertinẽt ad mysterium Christi, & uocationẽ Gentium, & casum iudæorum. Respondet qđ plane cognouit instructus per legem & Prophetas. vnde Psal. Nõ fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et Baruch. 4. Beati sumus o Israel, quoniam quæ placita sunt Deo, manifesta sunt nobis. Deinde determinat quæstionẽ motam cum dicit· primus Moyses qui est ligislator dicit: per hoc autem qđ dicit primus Moyses, non intelligit qđ fuerunt duo Moyses, quorũ primus hoc dixerit: sed quia Moyses inter doctores iudæorum fuit primus. i. præcipuus, iuxta illud, Nõ surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses, uel quia fuit primus inter alios, qui hoc dixit: Ego ad æmulationẽ uos adducam, &c. Hæc secundum translationem. 70. Nostra autem translatio habet: Ego prouocabo eo in eos qui non est populus. & in gente stulta irritabo eos. ubi duplex distinctio est attendenda. Prima quidem ex parte Gentilitatis, quam vocat non gentem, quasi non dignam uocari gentem, quia non erat adunata in cultu vnius Dei. Vnde dominus. Duas gentes odit anima mea. Tertia autẽ nõ est gens. Eandem autem gentilitatem uocat gentẽ insipientem, ut sic aliqualiter gens dici possit ẽm qđ adiuuatur & gubernatur lege humana. Dicitur tñ insipiens ante cõuersionẽ, quia priuata erat uera sapiẽtia, quę in cognitione & cultu Dei consistit. Vnde Apost. Sicut & Gentes ambulant in uanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a uita Dei Possunt etiam hæc duo gentilitati post conuersionem, postquam non dicitur gens, id est, gentiliter uiuens, prout Apostolus ibidem dicit, Iam non amplius abundetis sicut & Gentes. Dicitur etiam gentilitas conuersa gens insipiens secundum opinionem infidelium, iuxta

Ps. 147.
Deut. ult.
Ephe. 4.
1. *Cor.* 3.

iuxta illud: Si quis inter uos sapiens uidetur, stultus fiat ut sit sapiēs: & alibi, Prædicamus Christum crucifixum, iudæis quidē scandalum, Gentib. autem stultitiam. Secunda differentia attenditur quantum ad hoc: quia primo ponit æmulationem, s. inuidiæ. Quia iudæi inuidebant Gentilibus conuersis, iuxta illud: Aemulātur uos non bene. Secundo ponit iram, quia contra eos irascebantur. Vnde Psal. Obseruat
Psal. 36. peccator iustum & stridebit, &c. Et hęc duo congrue coniunguntur, quia ex inuidia causatur ira. Vnde Iob 5. Virum stultū interficiet iracundia, & paruulum occidit inuidia. Dr autem Deus in æmulationē adducere, & in iram immittere, non quidem in eis causando malitiam, sed subtrahendo gratiam uel potius faciendo conuersionem Gentium. unde iudæi occasionem inuidię & iræ sumpserunt.

Esaias autem audet & dicit, Inuentus sum a nō quærentibus me, palam apparui his, qui non interrogabant. Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.

Hic ostendit iudæos idem cognonisse per doctrinam prophetarum. Et inducit Esa. pronunciantem primo cōuersionem Gentium, dicens: Esaias autem audet & dicit, id est, audacter ueritatem iudæis annunciauit, quanuis ei periculū mortiis immineret. Vnde & Iob, audacter in occursum pergit armatis. dicit au-
Iob 39. tem Esaias: Inuentus sum a gentibus non quæreutibus me, &c. ubi nostra translatio
Esa. 65. habet: Quæsierunt me qui ante non interrogabant, inuenerunt qui non inquisierunt me, In his uerbis primo designat cōuersionem gentium, dicens, Inuētus sum a gentibus non quærentibus me, præter merita & pręter intentionem gentilium ostenditur fuisse eorum conuersio cū dr:
Infr. 15. gentes autem super misericordia hono-
Mat. 13. rare Deum. De hac autem inuentione dicebat Christus: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro quem qui inuenit homo abscondit, &c. Secūdo ostendit causam & modum conuersionis iudęorum, Causam quidem, quia non casu factum est, ut inuenirent quod non quærebant, sed ex gratia illius qui uoluit apparere, quod designātur in hoc quod dicit, Palam apparui: de qua apparitione Apost. Apparuit gratia Saluatoris nostri ad Tit. 2.
Dei, &c. Modum autem quia non apparuit Christus Gentilibus in ænigmatib. & figuris legis, prout iudæis antiquis sed in manifesta ueritate. unde dicit. [Palā.] Vnde, Christo dixerunt Apostoli: ecce pa- Ioā. 16.
lam loqueris, & prouerbium nullum dicis. Palam, inquit, apparui illis, s. gentilibus. [Qui me non interrogabant,] id est, qui meam doctrinam non quærebant. Secundo ostendit quomodo Esa. prænunciauit incredulitatem iudæorum, dicens: Ad Esa. 65.
Israel autem, id est, contra Israel dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem: ubi nostra translatio sic habet, Expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur in uia non bona post cogitationes suas: populus qui ad iracundiā prouocat me. Quod autem dicit, [expandi manus meas,] potest uno modo intelligi de expansione manuum in cruce, quæ di- Mat. 27.
citur fuisse tota die, idest, in principali parte totius diei: quia ab hora sexta usq; ad uesperas. & quanuis expandente eo ma- Ibidem.
nus in cruce sol obscuratus sit, & petræ scissæ, & monumenta aperta: iudęi tamen in sua incredulitate permanserunt, blasphemantes. unde subdit: ad populum nō credentem & contradicentem, de qua cōtradictione Apost, Recogitate enim qui talē aduersus semetipsum sustinuit cōtradictionem. & Simeon, In signum cui con Luc. 2.
tradicetur. Alio modo potest referri ad Act. 4.
extensionem manus Dei in miraculis faciendis, iuxta illud: In eo quod manum Ioan. 15.
tuam extendis ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen sanctum filii tui Iesu. ut sit sensus, tota die, idest, toto tempore prædicationis meę, expandi manus meas, miracula faciēdo, ad populum non credentem, etiam miraculis uisis. unde dicebat: Si opera non fecissem quæ ne Mat. 12.
mo alius fecit, peccatum non haberent. Sed fecit miracula quibus detraxerunt, dicentes: In beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Vnde Oseas: Populus tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. Tertio potest intelligi de extēsione Osea. 4.
manuum ad beneficia illi populo exhibi

ta

ta, secundum illud: Extendi manum meam, & nemo fuit qui aspiceret, ut sit sensus tota die. i. toto tempore legis & Prophetarum, expandi manus meas ad populum nõ credenté. i. dando beneficiũ populo non credenti, sed contradicenti, secundum illud: Semper contentiose egistis contra Dominum. Deu. 31.

EPITOME VNDECIMI Capitis.

IN hoc capite Apost. continuãdo originẽ gratiæ, ostẽdit casum Iudęorum nõ fuisse uniuersalẽ, proponendo dubitationẽ quã soluit, inducẽdo & adaptando similitudinẽ de his quæ cõtigerũt tpe Eliæ. q arbitrabat se relictũ solum Dei cultorem, cum tñ adhuc multi alii superessent. Deinde concludit maiorẽ multitudinem populi non esse assecutam iustitiam quam quærebant, sed excæcatam fuisse, quod probat authoritate Esaiæ & Dauidis. Secundo ibi, [Dico ergo.] declarat casum Iudęorum non fuisse inutilem sed tanquam utilem a Deo permissum, ut gentilitas ingrederetur ad fidem: & hoc agit inquirendo causam prædicti casus. deinde ostendit casum Iudęorum esse reparabilem ex utilitate boni, & ex Apostoli intentione ac etiam illius populi cõditione. Tertio ibi, [Quod si aliqui, &c.] Aufert Gentilibus ansam gloriandi & se extollendi super Iudæos: quę gloria poterat suggeri eis ex defectu & casu Iudæorum, & ex promotione Gentilium. Deinde admonet Gentiles, & rationem suæ monitionis assignat. Postmodum ponit obiectionem Gentium, quam excludit inducẽdo eos in cogñitionẽ iudiciorum diuinorũ, in quibus diuina bonitas & seueritas manifestatur. Quarto ibi, [nolo enim, &c.] Exprimit quid sibi circa præmissa iudicia uideatur, proponendo, probando, rationem assignando iudiciorum diuinorũ, quibus tam Gentiles quam Iudæi post incredulitatem misericordiam cõsequũtur. Quinto ibi, [O altitudo, &c.] exclamãdo admiratur altitudinẽ & excellentiam diuinæ sapientiæ, quasi ad hæc inuestiganda insufficientẽ se cognoscẽs, cõparando eam intellectui nostro. Deinde probat in cõprehensibilitatem & inuestigabilitatem ei⁹, authoritate Esaiæ & Iob. finaliter concludit altitudinẽ Dei ex causalitate, dignitate, & perpetuitate.

EXPOSITIO LITERALIS. XI. Capitis.

DICO ergo nunquid Deus repulit populum suum, s.] iudæorum, ut sit totaliter repulsus. [Absit,] s. quod hoc dicã. [nã & ego israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin,] i. ex Patriarchis progenitus, non proselitus, neq; aduentitius, qui tamen repulsus nõ sum, sed ad fidẽ uocatus & electus Apost [Non repulit Deus plebẽ suam,] s. totam, [quã præsciuit] & prędestinauit. [An nescitis in Elia quid dicit scriptura,] id est, quid accidit tempore Eliæ, quando pene totus populus a cultu unius ueri Dei aberrasset. [quemadmodum interpellat,] id est, interpellauit, [Deũ aduersum israel,] id est, aduersus populum iudæorum exprimens impietatem quam commiserant contra cultum Dei, persequendo ministros. & loca sanctificata prophanando, orabat dicens, [Domine prophetas tuos occiderunt,] scilicet iesabel & ministri eius. [Altaria tua suffoderunt,] & ut Dauid ait, incenderunt igni sanctuarium tuum. [& ego relictus sum solus, & quærunt,] scilicet diligenter, [animam meã,] id est, uitam meam, uolentes me occidere, prout cæteros omnes Prophetas & cultores tuos arbitrabatur. n. se esse solum superstitem inter cultores Dei [Sed quid dicit,] pro dixit, [illi diuinum responsum,] id est, quid Deus respondit illi. [Reliqui mihi) i. per gratiã reseruaui in cultu meo, [septem milia uirorum,] numerus determinatus, pro indeterminato, id est, magnã multitudinẽ populi, quã tu ignoras, scilicet omnes electos, [qui non curuauerũt genua ante Baal,] id est, qui cultum Dei non deseruerunt, quos nõ permisi cadere in peccatum idololatriæ, ut adorarent Baal. [Sic ergo in hoc tempore.] scilicet

gratiæ

2. Co. 11. Psal. 93. 94. Supra. 9.
3. Re. 19. 3. Re. 18. Act. 7. Psal. 73.

gratiæ. [Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factę sunt,]id est, multi Iudæi relicti & præseruati ab illo increduli tatis excidio, secundum gratuitam Dei electionem, qua ab æterno eos prędestinauit, salui facti sunt. [Si autem gratia,] sequitur quod [iam non ex operibus]legis, aut eorum meritis [alioquin,]id est, alias sequeretur quod gratia iam non est gratia,] quæ dicitur ex eo gratia, quod gratis præter omne debitum datur. quod autem datur ex operibus, merces est secūdum debitum, & non gratis. ideo non est gratia: cū debitū & gratia pugnent [Quid ergo.]s. secundū præmissa dicemus de pręd icta repulsione: hoc s. [Quod quærebat Israel, hoc nō est cōsecutus.]id est. maior pars populi quæ quęrebat iustitiam, non est cōsecuta illam, prout dictum est quod Israel sectando legē iustitię, in legem iustitiæ, non peruenit[electio aūt consecuta est.]i. electi a Deo ex Iudæis cōsecuti sūt iustitiam[cæteri uero excęcati sunt.]i. reliqua pars populi non est consecuta iustitiam, sed propter malitiam suam excæcata est. [Sicut scriptum est] in Esaia: [Dedit illis Dominus spiritum compunctionis,] id est, punctionis & doloris cordis & inuidiæ immittendo malitiam, sed subtrahendo gratiam, [Oculos ut nonuideant.]i. ne percipiant miracula quæ Christus ipsis uidentibus fecit[& aures ut non audiant.]s. doctrinam Christi & Apostolorum: addit aūt Apos. de suo[Vsq; in hodiernū diem:] quia in fine mundi uidebūt & audient qñ cōuertentur corda filiorū ad patres eorū. [Et Dauid,]tangendo occasionē defectus Iudæorū [Dicit fiat mēsa eorū.]i. malitia qua peccatores reficiūtur,[corā ipsis in laqueū,]qđ fit qñ ex ea paratur tētatio: uel qñ impediūtur a bono.[& in captionē,]ut eos teneat, qđ fit qñ delectātur, & in scādalū & in retributionē illi.]i. in impactionē casus, uel in cām exprobrij & confusionis, ruāt de peccato in peccatū.[Obscurentur oculi.]i. ratio superior & inferior, quæ dicitur spirituales oculi[eorū ne uideant,] quæ agere debent,[& dorsum eorū.] i. liberū eorum arbitrium, qđ portat ad bona & ad mala,[semper incurua,]id est incuruari pmitte, a cęlestibus ad terrena & tēporalia, a rectitudine iustitiæ ad iniquitatē

Supra 4. *Supra 9.* *Esa. 99.* *Mala. ul.* *Esr. 51.*

Secunda pars XI. Capitis

[Dico ergo] quærens, [Nunquid sic offenderunt ut caderēt?]i. nunquid permisit Deus eos offendere, ut propter nullam aliam utilitatem inde cōsequentē peccarent: & perpetuo in peccato manerent, ut puniret eos?[Absit.]s. quod hoc dicā: quia non delectatur Deus in hominum perditione. [Sed illorūdelicto]quod in occisione Christi cōmiserūt,[salus Gentibus.]i. salus Gentium subsecuta est, occasionaliter, non directe ex eis, sed per redemptionē agni immaculati. [ut illos æmulentur, id est, ut Gentiles Iudæos imitentur in cultu unius Dei detecta falsitate idololatriæ.[Quod si delictum illorū.]sci licet Iudæorum [diuitiæ sunt mūdi, & diminutio eorū, diuitiæ Gentium.]i. Gentiliū. & redūdāt in spirituales diuitias eorū [Quanto magis plenitudo eorū.]i. abūdātia spiritualis uel multitudo eorum conuersa ad Deum in diuitias Gentium redundabit? [uobis enim dico Gentibus] ad fidem Christi conuersis.(Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus.]i. hoc dico uobis, quia mihi specialiter cura Gētiū cōmissa est. [ministeriū meū honorificabo,]ornando, s. ipsum bonis moribus, & per supererogationē operū ad quę nō teneor, ampliādo solicitudinē ad oīum salutē [Si quo modo ad æmulandū prouocē carnē meā.]i. si aliquo modo potero inducere Iudæos, qui sunt cognati mei ẽm carnē, ad imitationē meā, [ut saluos faciā aliquos ex illis,]nō quęrēs qđ mihi utile est, sed qđ multis. [Si enim amissio eorū,] id est, incredulitas & inobedientia eorū, [reconciliatio est mūdi]occasionaliter. inquātum per mortem Christi recōciliati sunt Deo.[quæ,]id est, quid scilicet erit[assumptio]reliquorū ad fidē,[nisi uita] spiritualis in ipsis[ex mortuis.] i. qui per incredulitatem mortui erant, quam uitam omnes eis optare debemus. [Quod si delibatio sancta est.] id est si Apostoli ex Gente Iudæorum assumpti, sicut delibatio ex massa, sunt sancti[& massa.] scilicet sanctificari potest. [& si radix sancta & rami,]id est, si patriarchæ, qui comparantur Iudæis tanquam radix ad ramos, fuerunt sancti: & rami descendentes ex patriarchis poterunt sanctificari & esse sancti.

Augu. in Enchir. *1. Pet. 1* *Supra 9.*

Tertia

Tertia pars undecimi Capitis.

QVod si aliqui ex ramis,]id est, Iudæis[fracti sunt] per incredulitatem,[tu autem,]scilicet Gentilis, [cum oleaster.]i.arbor infructuosa & amara[esses insertus es in illis,]i,loco illorũ: [&socius radicis[& pinguedinis oliuæfactus es,]i.consociatus es Patriarchis & Prophetis,& abundantiæ gratiæ spiritus sancti particepsfactus es.[noli gloriari aduersus ramos,]i. aduersus Iudęos despiciens eos,& insultans eis in malis eorum:quia
Iob.4. non esset bona gloriatio tua. [Quod si gloriaris,non tu radicem portas: sed radix te.i.considera quod Iudæa non accepit a Gentilitate salutem,sed potius econuerso. Quia salus ex iudæis est. [Dicis ergo fracti sũt rami,ut ego inserar]i. pmisit Deus Iudęos excidere a fide, ut ego ad fidé intrarẽ,ideo pciosior & magis accepta est deo gentilitas iudæa. [Bene,s. hoc dicis,quod Deus permisit illos excidere, ut tu insereris.Sed considera causam fractionis ramorum,quia[propter incredulitatem fracti sunt,]quia Christo prædican
Pro. 28. ti credere noluerunt,[tu autem,s.Gẽtilis] fide stas, noli altum sapere,sed time. [qa beatus homo qui est semper pauidus: [Si enim Deus naturalibus ramis,]i.Iudæis, q ex naturali origine ex patriarchis Deo dilectis descenderunt:[non pepercit,]qn eos frãgi permitteret,time.[ne forte nec tibi parcat,]i.ne te excidere & labi pmittat,& finaliter non misereatur tui.[Vide ergo,]i. diligenter cõsidera,[bonitatem] Dei miserentis,& seueritatem Dei[puniẽtis, in eos quidẽ qui ceciderunt,]iudæos, seueritatẽ.[In te aũt bonitatẽ, ut desperationẽ uites,[Si permanseris,i.si immobiliter mãseris[in bonitate,]i.in dilectione Dei & humilitate[Alioquin,]i.si non permanseris p timorẽ,dilectionem, & humilitatem: [& tu excideris i. Deus pmittet te excidere & labi.[Sed & illi,]i.Iudæi,] si nõ permanserint in incredulitate inserentur.]i.in suum statum restituẽtur: [potens est.n. Deus inserere illos, nam si & tu,]i. Gentilis [ex naturali excisus es oleastro,]i. processisti ex Gentilitate, q naturaliter erat infructuosa.[& contra naturam,]i.contra cõmunem cursum naturæ.Non.n.consueuit ramus malæ arboris inseri i bonã. [.Insertus es in bonã oliuã, i.in fide Iudæorũ: [quãto magis hi qui] s.sunt[sm naturam,]i. qui ex naturali origine pertinent ad Gentem Iudæorum:[inserentur suę oliuę,]i reducẽtur ad dignitatem Gentis suę.

Quarta pars XI.Capitis.

Mala. 1
NOn enim uolo uos ignorare fratres mysterium hoc, [scilicet uobis necessarium.[ut non sitis uobisme-tipsis sapientes]i. ut non de sensu uestro pręsumatis.& ex uestro sensu arbitremini uos posse discutere,& alios contemnẽ- Esa. 5.
tes uos præferre:[Quia cæcitas ex parte,] scilicet aliqua & non uniuersaliter. [contingit in Israel,]non.n. oẽs excæcati sunt, [donec plenitudo Gentiũ,]i.donec ecclesia esset in oĩbus Gentibus, uel maiori Osee. 1.
parte fundata.[intraret,]s.ad fidem, [& sic omnis Israel saluus fieret,]scilicet postquam plenitudo Gentium intrauerit,tũc Iudæi omnes, qui erunt uniuersaliter & non particulariter,aliqui sicut nunc conuertentur.[Sicut scriptum est.Veniet,[scilicet Deus humanatus[ex Sion,]id est, ex Mic. iiii.
populo Iudæorum [qui eripiat & auertat Esa. 59.
impietatem a Iacob:]quãtum ad culpam & pęnam.[Et hoc illis a me testamentũ,] id est pactum nouum uel testimoniũ erit illis:quia faciã qđ promisi.[cũ abstulero peccata eorũ,]quod.s. uetus testamẽtum nõ poterat.Scđm Euãgeliũ quidẽ,] i. quãtum pertinet ad doctrinã euangelii, quã ipsi impugnant,propter conuersionem uestram & ingressum uestrum ad ecclesiam, sunt [inimici propter uos,]id est,ad uestram utilitatem cedit: quia occasione talis inimicitiæ euangelium ubique diffunditur, & iam ad uos peruenit,fructificat,& crescit. [Secũdum electione m aũt charissimi,]s.sunt Deo,& salutẽ cõsequentur [propter patres,] id est,propter promissiones factas patribus p filiis,qui patres imitarẽtur.[Sine pęnitẽtia,n.sunt dona & uocatio Dei,]i.Deus nõ reuocat dona & promissiones, quas sm præsciẽtiã & prædestinationẽ,aut electionẽ facit, eo qđ in ipso nõ sit transmutatio.[Sicut.n.aliqñ & uos s.Gẽtiles,nõ credidistis Deo,nunc aũt misericordiã consecuti estis pp incredulitatem eorum,] s. Iudæorũ: [ita & isti,] s.Iudęi,[nũc,] s. tẽpore gratię,[nõ crediderũt Iac. 1.

in uestram misericordiam.] i. in gratiam christi, per quam uos estis misericordiam consecuti: uel nō crediderunt quod in uestram misericordiam occasionaliter cessit. [ut & ipsi quandoque misericordiam consequantur. cōclusit. n. Deus omnia in

Sap. 27. incredulitate, ut omnium misereatur,] i. cōclusa: permisit Deus oē hoīum genus tā Iudæus q̄ Gentiles, in incredulitate, sicut in quadam catena erroris: ut in oī genere hoium sua misericordia locum hēat, quod ita uoluit ut hoīes humilientur, &

Oseæ 13. salutē suam, nō sibi sed Deo attribuant.

Quinta pars XI Capitis.

[O Altitudo diuitiarum sapientiæ,] qua seipsum cognoscit, [& scientiæ Dei,] quā habet de creaturis q̄ [incōprehensibilia sunt iudicia eius,] quia oīa uidet, & absq; inquisitione, & difficultate, oīa intuetur & simul iudicat. & inuestigabiles uiæ eius, s. æternæ gñationis, & inspi

Ioan. 14. rationis, creationis, gubernationis, redemptionis, & glorificationis. [Quis enim co

Sap. 9. gnouit sensum Dñi,] per quem iudicat, & operādo procedit q. d. nullus: [aut quis cōsiliarius eius fuit:] q. d. nullus. Iste. n. non

1. Cor. 2. eget cōsilio, qui absq; inquisitione plene omnia peragēda cognoscit. [aut qs prior

Ioan. 26. dedit illi, & retribuet ei] s. merces quasi prius danti, q. d. nullus. Quia non potest

Hier. 23. aliquis aliquid hēre quod ab eo non acceperit: [Qm̄ ex ipso,] tanquā ex primo agēte. [& per ipsum] i. per suā uirtutem, uel pp seipsum, [& in ipso,] sicut in conseruāte, [sunt oīa,] q̄ sunt aliquid & bona, & p

Prou. 16. consequens nullus prior dedit illi. [ipsi] tāquā patri, gloria. [tanquā primo princi

Mala. 1. pio, [In secula sc̄lorū Amē.] i. uere ita est.

COMMENTVM XI. CAP.

Dico ergo, Nunquid repulit Deus populum suum? Absit. Nam & ego Isrelita sum, ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit.

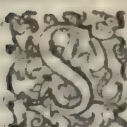

Vperiori capite Aposto. ostēdit iudæorū ruinā, quatenus eorū causa & culpa id cōtigit. puta pter incredulitatē & cęcitatē. i hoc capite de eadē ruina tractat, quatenus a Deo ob bonā causam pmissa fuit, ubi nonnulla cōsolatione populum recreat, eo quod eorum lapsus non fuit uniuersalis, neque irreparabilis, nec etiam inutilis. Et primo ponit interrogationem quā soluit, & infert conclusionem: ait igitur. [Dico ergo,] inquirendo: [Nunquid repulit Deus,] totaliter, [populum suum, s. iudæorū? quia uocaui eum non credentem, sed contradicentē. Reclamare enim possent eo quod esset populus selectus ac dilectus, cui facta est Messiæ promissio, in quo fuit templum, lex, sacerdotiū, circuncisio, & reges, talem obiectionem Apost. hac interrogatione, quasi ex ore eorū præripit. Similis pene interrogatio est apud Psal. Vt quid Deus repulisti in finē: Verum eorum amaritudinem statim consolatione compescere curauit, respondendo. [Absit] Quę re- Psal. 7

sponsio est execrantis: iuxta uerbum Psal. in alio psalmo: Quia nō repellet Deus plebem suam, scilicet totaliter, & ueritatem suam non derelinquet. Probat primo ex psona sua, dicens. [Nam & ego Israelita sum,] alibi ēt dixit: Israelitæ sunt & ego. Et quia in populo Israel erāt aliqui p 1. Cor.

seliti & aduentitii, qui nō descēderāt sm carnē a Patriarchis, hoc de se excludit, dicens: [Ex semine Abrahā.] Erant autem in populo Iudæorum tribus distinctæ sm duodecim filios Iacob, quorum quidam fuerunt filii ancillarum: quidam uxorum: Ioseph autem & Beniamin fuerunt filii Rachelis pdilectæ uxoris: & Beniamin dilectissimo, quē charissimo peperit charissima Rachel. Hanc sui sanguinis laudē cōmemorat ad maiorē rei cōfirmationē, uidelicet qđ cum ex uisceribus Israel fuerit euocatus ad fidē, ac si dicat. Si Deus cōcepto odio statuisset repellere populū suū nunquam me in hoc culmen fidei extulisset. Explicatius deinde subdit cōclusionē æditam super uerbo, [absit,]. quæ secum adfert suam restrictionem, pariter & secundam probationem: Quia ne quis cogitaret in uno tantum Paulo seruatum populum Israel, subnectit quod Deus non repulit quos præsciuit & prædestinauit ex quocunque populo. Et hæc est secunda conclusionis ratio, qua ostendit Deum fidem suam liberasse quam pridem suis constrixerat pollicitationibus seruandi

popu-

populum suum, scilicet præscitum & prædestinatum. Deus enim immutabilis est, nec quouis modo fallere aut falli potest.

An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat Deum aduersus Israel? Domine, prophetas suos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam.

HIc ad confirmationem inducūt similitudinem de his quæ contigerant tempore Eliç, quo pene totus populus uidebatur a cultu unius ueri Dei aberrasse in Elia. i. de Elia, uel Elia. id est in libro, Vbi primo ponit interpellationem Eliæ
3.Reg.19 dicens: [An nescitis,] quid scriptura dicat de Elia scripto. Totus .n. liber Regum est
In prolo. lib. Reg. principaliter scriptus ad notificandum dicta & facta Prophetarum. Vnde & inter libros Propheticos computatur, ut D. Hier.
1.Re.12. ait. [Quemadmodum,] s. ipse Elias interpellabat aduersus Israel. Contra cuius interpellationem uidetur dictum Samuelis, dicentis: Absit hoc peccatum a me in Domino, ut cessem orare pro vobis. Multo ergo minus est contra populū interpellandus. Veruntamen aduertēdum quod Prophetæ contra populum aliquem interpellant, tripliciter: Vno modo cōformando
Psal.57. uoluntatem suam uoluntati diuinæ. prout in Psal. Lætabitur iustus cū uiderit uindictam. Alio modo interpellando contra regnum peccati, ut. s. non homines, sed hominum peccata destruātur. Tertio modo interpellatio uel oratio interpretanda est
Hier.17. non per modū optantis, sed per modū prænunciationis. sm illud. Confundātur qui me persequuntur. i. confundentur. Duo autē Elias in hac interpellatione cōtra nos allegat. Primo quidem impietatem quam commiserant cōtra cultum Dei. Vno mo
3.Re.18 do persequendo ministros eius, quod tan
Act.7. git, dicens. Prophetas tuos occiderunt, iu
Psal.73. xta illud: Nunquid indicatum est tibi Domino meo, quid fecerim cum interficeret Iesabel Prophetas Domini: & illud, Quē Prophetarū non sunt persecuti patres ue
3.Re.19. stri. Alio modo quantum ad loca Deo sanctificata, sm illud: Incenderunt igni sanctuarium tuū. & quantū ad hoc dicit, [Altaria tua suffoderunt. i. destruxerunt a fundamentis auertendo. Vnde notandum est quod antequam in Hierusalem ædificaretur templum a Salomone, Israelitæ in diuersis locis ædificauerant Dño altaria. Iosue enim ædificauit Dño in monte Hebal. Et filii Ruben, & Gad. & media trib. Iosue.8. Manasses ædificauerunt altare Dño in terra Chanaan super Iordanis tumulos. Et Gedeon in Efra ædificauit altare Domino, uocauitq; illud: Domini pax. Sed post Iosue.22. quam ingressi sunt Israelitæ terram promissionis, & a Salomone ædificatū est tem Iudi. 6. plum Dño, non licuit eis nisi permissione diuina çdificare templum Domino. aliud a templo Hierosolymitano, ut in eo offerrent holocausta & uictimas Dño, p Moysen dicentem: ad locū quē elegerit Dñs Deu. 12. Deus uester de cunctis tribubus uestris, ut ponat nomē suū ibi, & habitet in eo uenietis & offeretis in eo holocausta & uictimas uestras. Attamen postquam recesserunt decem tribus a Roboan, constituentes sibi regem Hieroboan: Hieroboan ex cogitato consilio construi fecit duo altaria: unū in Bethel, & alterū in Dan: & posuit uitulos aureos, quos adorari præcepit & solennitates statuit: ne decē tribus irēt in Hierusalem sacrificare Domino, & conuerterent ad Roboan, ut habetur 3. Reg. 12. Quidam autem ex illis decem tribubus, qui non erant idololatræ, uolētes adhærere Domino & legi Moysi, permittente Domino, construxerunt altaria, in quibus sua donaria, & primogenita offerebant Domino, quæ Iesabel suffodi fecit, ut cogeret populum adorare uitulos in Bethel & Dan. quod autem Acham & Iesabel ex impietate fecerunt, Ezechias filius eius omnia excelsa & altaria ex pietate abstulit, & præcepit adorare in Hierusalem, ut habetur 4. Regum. 18. Deinde allegat contra eos impietatem quam facere intendebant in eum, dicens: [Et ego relictus sum solus,] s. in cultu unius ueri Dei, quod ideo dixit, quia alii nō ita aper Eccl.48. te manifestabant se Dei cultores. Dicitur enim de eo, Surrexit Elias propheta quasi ignis, & uerbū eius quasi facula ardebat. Et quærunt animam meam. i. uitam meā perdere. Miserat. n. Iesabel ad Eliam: Hęc faciāt mihi dii. & hæc addant nisi cras hac ora posuero animā tuā sicut animam 3.Re.19 unius ex illis, scilicet pphetis Baal quos occiderat Elias.

Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal.

HIC ponit responsum diuinum factum Eliæ in sacra scriptura contétum, scilicet, reliqui mihi, id est, in cultu meo, non permittendo eos cadere in peccatum idololatriæ, [Septé milia uirorú] Ponitur certum pro incerto propter perfectioné septenarii & miliarii, qui sunt pfecti & celebres, p magna & incerta multitudine usurpati, [qui non curuauerút genua ante Baal.] id est, qui cultum Dei nó deseruerunt, neq; adorauerunt Baal, qui erat celebris iter Deos illos, quos colebãt Acham & Iesabel.

Sic ergo & in hoc tempore, reliquię secundum electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus alioquin gratia nó est gratia.

Supra. 9 APplicat hic historiam Eliæ ad rem propositam. Eodem inquit pacto & in hoc tempore reliquiæ Israel, id est, perexiguus numerus respectu multitudinis quæ erat sicut arena maris secundum electionem gratiæ Dei, saluę factæ sunt, quasi dicat: Sicuti tunc olim non solum quantum ad paruam numeri quantitatem, sed etiam quantum ad modum. Sic, inquit in hoc tempore. Nam etiam illi tempore Eliæ gratia & misericordia Dei seruati sunt. Sic nunc. Et dicuntur reliquię, put contusis eiectisq; paleis, ait Theophylactus, pura residènt grana: sic ex pluribus Iudæis propter incredulitatem, tanquam paleis eiectis, qui fm electionem gratiæ puri futuri erút, reseruati sunt. Non enim decebat diuinam clementiam, ut populum illum cui uni per totum orbem celeberrimæ promissiones factæ fuerant, eū Psal. 87. usque in aduentu Christi diuina sua opedestitueret, ut nullã eius haberet rationé. Quare, ut Diuus August. ait, primitiæ fidei ex gente illa collectæ sunt. Quando enim sola Dei genitrix Virgo, inde fuisset electa, pręclarissime cum gente illa actú fuisset. Fuerunt nihilominus & sponsus eius Ioseph iustus, & cum suis parentibus Act. 2. Ioannes Baptista, Simeon Anna, Nathanael, ac denique Apostoli & discipuli, quibus & diuus Stephanus martyrio coronatus præiuit. Mox tria millia uno die sacro baptismate tincta, atq; subinde quinque milia, atque iterum decem milia, quorú erat anima una & cor unum in Deo, prout ante D. Chrysostom. annotauerat: præter aliam numerosam multitudinem, cuius mentio non habetur expressa in sacra scriptura. Hæc autem reliquiarum saluatio fuit secundum electionem gratiæ Dei, id est, secundum gratuitam electionem Dei. Ideo Christus: Nó uos me elegistis, sed ego elegi uos. Ioan. 15 Ex hoc infert conclusionem: Si autem gratia salui facti sunt, iam nó ex operibus eorum, prout ad Titum scribit: Non ex operibus iustitiæ q̄ fecimus nos, sed secundum misericordiã suam saluos nos fecit. ad Ti. Deinde probat consequentiam, dicés: Alioquin si gratia est ex operibus, iam non est gratia, quę sic dicitur, ex eo quod gratis datur: secundum illud quod supra 3. dictum est, iustificati gratis per gratiam ipsius. Pugnant quippe secum gratis quippiam donari, & ex operibus reddi. Quia quod ex operibus redditur, iustitiæ opus est, & merces uel præmium dicitur: gratia uero rationem iustitiæ & debiti excludit.

Quid ergo? quod quærebat Israel, non est consecutus, electio autem consecuta est, cæteri uero excæcati sunt.

INfert hic ex his quæ dicta sunt interrogationis conclusionem, dicens: [Quid ergo,] quasi dicat, Tandem concludamus hoc, scilicet, Quod Israel quantú ad maiorem multitudinem populi, non est consecutus quod quærebat, scilicet iustitiam: & hoc modo intelligédum quod supra 9. dictum est, Israel sectando legem iustitiæ in legem iustitię non peruenit. iuxta illud Christi, Quæretis me, & non inuenietis. Ioan. 7 [Electio autem consecuta est, ad id est, reliqua illa & minor pars populi Iudæorum, quæ secundum electioné fuerat prędestinata cósecuta est iustitiã: quia oblatã fidé prompto obsequio suscepit. Ceteri uero id est, altera & maior pars, populi, [excæcati sunt,] propter maliciam eorum.

Sicut scriptum est, Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos, ut non uideant & aures, ut non audiant usque in hodiernum diem.

MAnifestat hic & probat prædictam conclusioné quantum ad secundã partem authoritate Esaiæ, quã ex duobus locis

locis componit. Apost. Esaias enim 29. ait: Miscui uobis spiritum soporis. & quãtum ad hoc dicit:] Dedit illis Deus spiritũ compũctionis.] quod pertinet ad peruersitatẽ affectus. Compunctio enim importat quandam cordis punctionem siue dolorem. Est autem quidam cordis dolor & compunctio bona, qua quis dolet de propriis peccatis, secundum illud: Potasti nos uino compunctionis. Est etiam aliqua mala cordis compunctio, scilicet, inuidiæ, qua quis dolet de bonis aliorum, Huius ergo compunctionis siue inuidiæ spiritum dedit eis Deus, non immittendo malitiam, sed subtrahẽdo gratiã ut dictũ

Supr. 10. est: Ego ad æmulationem adducã uos in

Esa. 6. non gentẽ. Et hoc modo intelligitur illud Esaiæ, a quo dæsumpta est secunda pars authoritatis inductæ: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Oculos eius claude ne forte uideant oculis suis, & auribus suis audiãt, & quantum ad hæc declarat defectum cognitiuæ uirtutis. unde subdit, [oculos, ut nõ uideant.] s. per seipsos miracula, quæ Christus eis uidentibus fecit [Et aures ut non audiant,] do-

Esa. 24. ctrinam Christi, & Apostolorum. unde

Mal. ult. Esa. alibi: Qui uides multa nonne custodies? Qui apertas habes aures, nõ audies? Addit autẽ Apo. de suo [Vsq; in hodiernum diem.] Quia in fine mundi uidebunt & audient quando cõuertentur corda filiorum ad patres eorum.

Et Dauid dicit, fiat mensa eorum corã ipsis in laqueum & in captionem, & inscandalum, & in retributionem illis: Obscurẽtur oculi eorum, ne uideant, & dorsum eorum semper incurua.

HIc eandẽ conclusionẽ probat authoritate Dauidis: in qua primo tangit occasionẽ defectus Iudæorum, dicẽs: Fiat mẽsa eorũ. i. malitia qua peccatores refi-

Iob 20. ciũtur, iuxta illud: cũ dulce fuerit in ore eius malũ, abscõdit illud: sub lingua sua. Quæ quidẽ mẽsa est corã ipsis, quando ex certa malitia peccãt, hæc fit in laqueũ quãdo ex ea paratur tentatio ad peccãdũ iuxta illud: Qui explicauerit se de fouea. tenebitur laqueo. Fit in captionẽ quando p

Esa. 24. delectationẽ succũbit illi consentiendo,

Esa. 8. iuxta illud Capiẽtur & irretientur. Et in scandalũ id est impactionem casus, quando ruunt de peccato in peccatum. Et in retributionem, s. quando puniuntur pro peccatis suis. Vnde Psal. Redde retributionẽ superbis. Vel mensa, idest, sacra scriptura Iudæis apposita, iuxta illud: Posuit mensam suam, fiat eis in laqueum: quod fit quando occurrit aliquid ambiguum & in cãptionẽ, qñ male intelligitur: Et in scãdalum, qñ ruit in pertinaciam erroris: & in retributionẽ, dũ puniuntur. est autẽ allusio ad muscipulam aliaq; illaqueãdi ingenia, sub quib. abditur uiscus ad inescandũ aĩalia. Pari modo Iudæi præ sua inuidia, & superbia seducti sunt, & irretiti per falsum intellectum sacræ scripturæ. Secundo ponit defectum quantũ ad cognitiuam uirtutẽ cũ dicit: Obscurentur oculi eorum ne uideant quod magis prænũciando quã optando dicitur, ut D. Aug. ait, non ut fiat sed quia ita fiet. Vnde Apo. Tenebris obscuratũ habẽtes intellectũ. Et quantum ad effectum cum dicit: Et dorsum eorum id est, liberum eorum arbitrium, quod portat & ad bona & ad mala semper incurua, id est incuruari permitte, ab æternis ad tẽporalia, a rectitudine iustitiæ ad iniquitatem, quod dæmones suggerunt: dicentes illud Esa. Incuruare ut transeamus.

Psal. 93. Prou. 9. Ephe. 4. Esa. 51.

SECVNDA PARS
XI. Capitis.

Dico ergo, nunquid, sic offenderunt ut caderent.

IN hac secunda huius capitis parte Apostolus ostendit iudeorum ruinam non esse cassam siue inutilem, neque irreparabilem. Et primo ponit interrogationem, dicens: Dico ergo, &c. q. d. Dictum est & probatum quod cæteri Iudęi præter electos sunt excæcati interrogo: Nunquid sic offenderunt ut caderent, id est, nunquid permisit Deus eos offendere solum ut caderet, & non propter aliquam utilitatem? Quod uidetur In Enc. esse contra bonitatem Dei, quę tanta est, ut D. August. ait, quod nunquam permitteret aliquid mali fieri, nisi pp bonum qđ ex malo elicit. Vñ quo ad casum Iob ait Iob. 34. Cõteret multos & innumerabiles, & sta-

re faciet alios ꝑ eis:& D.Io.Tene qđ hês ne alius accipiat coronã tuã.Deus.n. permittit aliquos cadere, ut eorũ casus sit a liorũ salutis occasio. Alio modo põt sic exponi,i. nunquid permissi sunt coruere, ut uniuersi ꝑpetuo lapsi absq; remedio iacerent?ſ. irreparabiliter.Et huic sensui apertissime seruit particula,sic, q̃ in aliquib.codicib.nõ hr. Hoc.n. pacto legit D. Ambr Nunqđ sic offenderũt ut curari nõ possent Sicut diabolum legimus cecidisse, Simili modo legit tam D.Chris. quam Origenes.

Absit. Sed illorum delicto,salus est Gentibus ut illos æmulentur.

FAmiliaris est Apostoli responsio, dum partem affirmatiuam per abominationem repellit. Et primo iuxta primã expositionem, ostendit Iudæorum ruinam esse utilem, ait ergo: [Absit,]ut,ſ.sic offendere permiserit eos Deus ut inutiliter caderent: Sed magis illorum delicto salus Gentibus facta est,ſ. occasionaliter. Vnde & Christus dixit:Salus ex Iudęis est. Trinam utilitatis rationem meditatur D. Tho. & alii, Gentibus ex Iudæorum delicto aduenisse, triplex.n. delictũ Iudæi cõmiserunt. Primum in occisione christi,ex qua subsecuta est salus Gentilium per redemptionem sanguinis Christi, secũdum illud:Non.n.corruptilib. auro & argento redempti estis. &c. Secundum delictum Iudæorũ fuit repulsio doctrinæ Apostolorum, ꝑp quam repulsam Apost. dixerant Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei. Sed qm̃ repulistis illud, conuertimur ad Gentes docendas, quæ doctrinam illorum cum gaudio susceperunt. Tertiũ delictum Iudæorum fuit excæcatio & impœnitentia, ꝑp quam sunt in oẽs gentes dispersi. ut D.Aug.ait: baiulantes legem,ue tusq; testamentum,cuius testimonio fulciuntur Christiani, ac suam stabiliunt fidem ad conuertendum Gentiles. Qui suspicari potuissent prophetias de Christo, quas fideiſ prædicatores inducebant de Christo esse confictas, quæ probantur testimonio Iudæorũ. Vnde Psal. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei: disperge illos in uirtute tua: Sequitur, ut illos æmulentur.Et quia non dicit qui uel quos, & cum sit duplex æmulatio.ſ. indignationis & imitationis, potest hoc quatuor modis exponi. Vno modo ut Gentiles illi imitentur Iudæos in cultu unius ueri Dei. Vnde Aposto. Eratis in illo tpe sine christo, alienati a conuersione Israel &c. & alibi: Vos imitatores facti estis ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa: uel ut Gentiles æmulentur Iudæos,i. indignentur contra eos ꝑp incredulitatem ipsorũ. Vnde Psal. Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt. Vel ut Iudæi æmulentur imitantes conuersionem & fidem Gentilium, & finaliter omnis Israel saluus fiat, cum plenitudo Gentium intrauerit. Et sic impleatur illud: Ille erit in caput, & tu eris in caudam. Vel ut iudęi æmulentur Gentiles. i. contra eos ex inuidia turbentur dũ uident eorum gloriam ad Gentiles translatam. Veruntamen circa huiusmodi, a duplici errore cauendum est. Primo ne putemus Gentes,uiam salutis non potuisse ingredi nisi depulsis iudęis, quasi Deus sic angustiauerit aditum ad se, ut non posset uniuersum humanum genus sinu infinitę misericordiæ suæ excipere. Nam quanuis prædestinatorum numerus certus fuerit, uult tamen oẽs saluos fieri.Ideo Christus salutis uiam aperuit omni credenti, Iudęo primum & Græco. Ideo si nulli credere renuissent, omnes intrassent: Secundo cauendum est ne dicamus Deum excæcasse Iudæos, ut ingrederentur Gentiles, ne eum constituamus authorem mali.Malitia enim & cruditas cordis Iudæorum in causa fuit incredulitatis eorum. Deus autem Iudæorum malo, quod ab ipsis ortum habuit, bene usus est, prout in induratione Pharaonis usus est ad exaltationem nominis su..

1.Per 1. *Act.13.* *Psal.58.* *Ps.118.* *Deu.28.*

Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi,& diminutio eorum, diuitię Gentium,quanto magis plenitudo eorum.

PRosequitur hic iudæorum consolationẽ,ne despondeant aĩo. Ostẽdẽs casum eorũ esse reparabilẽ:hoc aũt in quarta parte locupletius explicat,sed hic interim triplici ratione præmonstrat. Prima ex utilitate quã in hoc textu ponit.q̃ talis est: Bonum est potentius ad inferendum utilitatem quã malum. Sed malum Iudæorum magnam utilitatem Gentibus contulit, Ergo

ergo maiorem mundo confert utilitaté bonum eorum. Et hoc innuit supposito quod prius dixit, quod eorum delicto salus Gentibus facta est. Nunc subsumit. Quod, pro, sed, si illorum, id est, iudæorum delictum diuitiæ sunt mundi, id est, Gentilium: quia, scilicet delictum iudæorum redundauit in spirituales diuitias Gétilium. Qm̃ per mortem Christi huiusmodi crimine patratã, mũdus uniuersus opulentissima Dei misericordia ditatus est. Et eorum diminutio, hoc est quod pro maiori parte reiecti sunt, & pauci ingressi, diuitiæ sunt Gentium: quanto magis plenitudo eorũ locupletabit mundum: Et est argumentũ a maiori ad minus. Nam si, de malo quod p se aduersatur bono per accidentalem occasioné, diuina sapientia tantum eduxit bonum, quanto magis de bona eorum conuersione, quę p se ordinatur in bonum, poterit mundum ad optimum perducere statum. Tunc. n. uterque populus absque ulla æmulatione iustitiã Dei percollent. Et sic si Deus propter utilitatem totius mundi permisit iudæos delinquere: multo magis impleuit ruinas eorum propter totius mundi utilitatem, & ideo tandem reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ fient.

Vobis enim dico Gentibus, Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomodo ad æmulandum prouocẽ carnẽ meã, ut saluos faciã aliquos ex illis.

ADducit hic secundam rationem ad probandum quod ruina Iudæorum non sit irreparabilis. Ratio talis est: Rerum desperatarum & irrecuperabilium non est prudentia, neq; intentio, nec aliquis sapiens curam suscipit, secundum illud: Est peccatum ad mortem, pro hoc nolo ut roget quis. Atqui Apost. intendebat & sperabat aliquos ex illis saluos facere: igitur casus eorum non erat irreparabilis: cum Apostolus sapiens esset & spiritu Dei ageretur, ad suam explicandam intétioné dirigit sermonem peculiariter Gentibus, quamuis ab initio epistolæ usque huc, ubi causam communem agit fidei, omnes simul conuersos alloquitur sic, dicens: omnibus qui sunt Romę, &c. Hic uero singulariter Iudæorum salutem se procurare meminit, dicens: Vobis enim Gentibus, quandiu sum Gentium Apostol. uestri curam geram usque ad mortem, attamen ministerium meum honorificabo. Non quidem in his quæ ad secularem honorem & fastum pertinent: sed ornando ipsum bonis moribus, iuxta illud: In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros in multa patientia, &c. honorificabo etiam per supererogationem operum, ad quæ non teneor. Vnde dicebat, Quæ est ergo merces mea? ut Euangelium Christi prædicans sine sumptu honorificabo: præterea ampliando solicitudinem ad omnium salutem. Vnde dicebat pręter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana solicitudo omniũ Ecclesiarũ. Propterea & hic dicit: Si quo modo ad æmulãdum prouocem carnem meam, id est, iudæos, qui sunt mihi cognati secundum carnem. & ideo sequens consilium Esaiæ dicentis, carnem tuam ne despexeris: conabatur prouocare eos ad æmulandum bona æmulatione, ad quam etiam Corinthios hortabatur, dicens: Aemulamini charismata meliora. Nec in hoc excedebat mensuram regulæ, de qua ad Corinthios scribés dicebat: Nos auté non in immensam gloriamur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus mensurã pertingendi ad uos. Quia non sic erat ei commissa cura Gentilium, quod fuerit ei prohibitum Iudæis prędicare: sed ex præcepto tenebatur Gétilibus prędicare. unde dicebat: Si nõ Euãgelizauero, uæ mihi est, Necessitas enim incumbit, scilicet, euangelizandi Gentilibus, quę non incumbebat euangelizandi iudęis, nisi forte inter Gentiles habitantibus, sed supererogando prędicare poterat eis, & in hoc mysterium suum honorificabat. Non quęrens quod ei utile erat, sed quod multis, ut salui fierent. Ideo hic dicit ut saluos faciã aliquos ex illis. Nec est illi arrogantiæ ascribendum quod dicit: saluos faciam. nouerat. n. proprium esse Dei saluos facere credentes. Ideo intelligebat tanquam fidei minister colendo agrum dominicum, quemadmodum alibi dicebat: Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.

[Margin notes: Rom. 7. / 1. Ioan. 5 / Gal. 2. / 1. Ti. 1. / 1. Co. 6 / 1. Co. 9 / Supr. 6. / Esa. 55. / 1. Co. 12. / 1. Co. 10. / 1. Co. 9. / 1. Co. 10. / 1. Co. 3.]

Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi quæ assumptio, nisi uita ex mortuis?

VIdetur hic explicatior repetitio ei⁹ qđ dixerat: Si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, quanto magis plenitudo eorũ. Hic.n.ponit amissionem pro delicto eorum, & assumptionem pro reconciliatione: alludens ad recompensationem amissionis unius amici, quæ fit dum uno pdito plures acquirunt. Sic Iudæorũ casus & ruina, quæ dicitur amissio, prout seruus, qui sub cura domini refugit, esse dicitur amissus, plures seruos Deo occasionaliter acquisiuit. Postmodum interrogat: Quæ assumptio, nisi uita ex mortuis? Quæ uerba D.Chys.& Origenes referunt ad resurrectionem uniuersæ carnis in die iudicii & possumus secundum eos uerba Aposto. sic interpretari: Si amissio iudæorum reconciliatio fuit reliqui orbis, cõsequens est ut eorum assumptio (quæ Deo trahente facienda est) uita sit ex mortuis i.consequens est ut iudaismo ad fidẽ assũpto, nihil restet nisi ut fiat resurrectio utilis: Vbi. D.chrys.annotauit quod sicut iudæorum amissio non fuit causa, sed occasio reconciliandæ Gentilitatis: Sic eorum assumptio erit occasio resurrectionis generalis, in cuius declaratione Apost. ministerium suum honorificauit. Nam finis euangelici muneris est illa uniuersalis cõuersio. Possunt etiam hæc uerba Aposto. esse expositio huius quod promiserat saluos faciam: & sic intelligitur hic locus uita ex mortis, de morte spirituali per peccatum Iudæorum, & de uita per gratiam Gentium, ut sensus sit: Si amissio illorũ id est, spiritualis mors, reconciliatio.i.uita spiritualis, fuit mundi, id est, Gentiliũ, qui faciebãt maiorem partem mundi: assũptio illorum erit resuscitatio ab eadẽ morte in similem uitam. Quod cum ego procurẽ, opto eos saluos facere: & sic non reputo casum illorum irreparabilem.

Quod si delibatio sancta est & massa: Et si radix sancta, & rami.

TErtiam hic rationẽ adiungit ad confirmandum casum Iudæorum non esse irreparabilem ex conditione Gentis Iudæorum. & hoc dupliciter. Primo ex parte Apostolorum cum dicit, [Quod si delibatio sancta est, & massa.] Dicitur autem delibatio id quod ex massa pastæ sumitur, quasi ad probandum gustũ massæ: & ex illa delibatione fiebant olim collyridæ, quæ iubebantur offerri. Sunt autem Apostoli ex gente iudæorum assumpti, prout delibatio ex massa. Et ideo si Apostoli sunt sancti, consequens est qđ Gens Iudęorum sit sancta: ẜm illud, Gens sancta, populus acquisitionis. Secundo idem probat ex parte Patriarcharum, qui cõparantur ad Iudæos, sicut radix ad ramos. Vnde Esa. Egredietur uirga de radice Iesse. Si ergo Patriarchæ sunt radix, & sunt sancti: Ergo & iudæi qui ex ipsis processerunt sunt sancti. Vnde Oseas 14. Erumpet radix eius, ut libani ibunt rami. Et nõ intendit Aposto. hic loqui de actuali sanctitate, nec ostendere iudæos incredulos esse sanctos, sed de sanctitate potentiali. Nihil.n.prohibet eos reparari in sanctitate quorum patres, & quorum filii sunt sancti: uel potest dici qđ illi sunt specialiter rami Patriarcharũ qui illos imitantur: iuxta illud, Si filii Abrahę estis, opera Abrahę facite. Origenes hic nomine massæ & radicis, unum dominum nostrum Iesum Christum concipit, qui est primitiæ resur gentium, & radix renascentium in eius membra. Et sic. Si ille sit sanctus sine macula, & rami ei insiti fient participes sanctitatis quod autẽ possunt inseri inferius persequitur. Si autem inseri possint, non est irreparabilis casus eorum.

Leui. 7.
1. Pet. 2.
Ioan. 8.

TERTIA PARS XI. CAPI.

Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autẽ cũ oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, Noli gloriari aduersus ramos.

IN hac tertia huius capitis parte Apostolus præseruat Gentiles a uitio superbiæ, quo gloriari & insultare poterant in iudęos ex duabus partibus. f. ex iudæorũ defectu & sua promotione. Ideo ait: [Quod si aliqui ex ramis fracti sunt,] q.d. Dictum est quod si radix est sancta, & rami. Sed si aliqui ex ramis, id est, ex iudæis fracti sunt, idest, diuisi eorum culpa, a fide patrum, qui comparantur radici. Noli, scilicet gloriari, quia & tu frangi potes.

potes. Vnde Iob. 15. dicebat: Ramos eius interficiet flamma. Et Sapien. 4. Confringentur rami consumpti. Secundo imminebat Gentilibus materia gloriandi ex parte promotionis eorum, in locum Iudæorum. Promotio autem alicuius tanto consueuit eum altius extollere in uanam gloriam, quanto uiliori statu eleuatur: iuxta illud, Propter tria mouetur terra, & quartum quod sustinere non potest per seruum cum regnauerit. &c. Ideo Aposto. ad deprimendum gloriam eorum, prætermittit abiectum statum, de quo assumpti fuerāt. dicens. [Tu autem.] scilicet, gentilis, cum oleaster, id est, siluestris olea, id est, sterilis & infructuosa, merito excidendus & in ignem mittendus: iuxta illud, Mat. 7. Omnis arbor quę non facit fructum bonum. excidetur, & in ignem mittetur. & mirica in deserto qui traditus fueras in reprobum sensum & in ignominiam carnis, plusquam belluinis moribus imbutus, idolis addictus uiuebas. [Insertus es in illis, id est, loco illorum, iuxta illud. Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. [Et socius radicis factus es,] id est, consociatus es patriarchis & prophetis, secundum illud, Multi uenient ab Oriente & occidente. & recūbēt cum Abraham, & Isaac, & Iacob, &c. Et per comparationem ad Apostolos: [Et socius pinguedinis oliuæ factus es.] Oliua quidem dicitur ipsa gens Iudæorum propter uniuersāles fructus spirituales quos attulit. Vnde Hier. 11. Oliuam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam uocauit Deus nomen tuum. & Psal. 51. Ego sicut oliua fructifera in domo Dei. Sicut autē huius oliuæ radix sunt, Patriarchæ & Prophetæ: ita & pinguedo huius oliuæ est abundantia spiritualis gratię spiritus, scilicet, quā præ omnibus Apostoli habuerūt: ut Glos. dicit. Vnde oliua dixisse dicitur: Nunquid possum deserere pinguedinem meam, Sic Apostoli Non est æquum nos derelinquere uerbum Dei. Sicut ergo ꝓmoti sunt Gentiles ad societatē illius populi Patriarcharum & Apostolorum, unde effecti sunt ciues sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apo. & Prophetarū, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Licet ergo tu

Prou. 30

Hier. 17.

Iob. 34.

Iudic. 9.

Ephes. 2.

1. Cor. 5.

Gentilis has occasiones gloriandi uidearis habere. noli tñ gloriari & insultare aduersus ramos. i. Iudæos: quia. s. nō est bona gloriatio tua. [Quod si gloriaris, nō tu radicem portas, sed radix te.] Hic assignat quare gloriari non debet, nec insolescere aduersus Iudæos dicens. Quod si non obstante hac admonitione, gloriaris, saltē ne Iudæi usq; adeo sint tibi uituperio, eos existima tanquam tuū fundamētum, quo sustentaris. Cōsidera ad repromissionem gloriæ tuæ, quod non tu radicem portas, sed radix te, id est, quod Iudæi nequaquā acceperunt a Gentilitate causam salutis. Sed potius econuerso: unde Christus, Salus ex Iudæis est. utpote tanquam ab illa sancta radice Abrahæ, cui promissum est, quod in ipso benedicendæ essent omnes gentes [Dicis ergo fracti sunt rami, ut ego inserar.] Hactenus generalibus uerbis deterruit gētes a tumore superbiæ: Nunc uerorem apertius expedit, obiectas eorum obiectiones refutādo Poterant. n. obijcere quod non ipsi, ut Iudęi, cecidissent, & qđ Deus Gentilitatē hoc honore prætulisset, quod Iudęos proiecisset, ut Gentes seruaret. Nullus. n. sustinet detrimentum rei nisi ꝓpter rem præciosiorē & magis dilectam: quemadmodum quis pluris facit caput quā brachia, quæ pro tutione capitis exponit periculo. has obiectiones hic proponit: quantū ad primā dicit, [Fracti sunt rami,] s. Iudæi per incredulitatem: & nos ex quo uocati fuimus, credidimus. quo ad secūdam dicit, [ut ego inserar,] ex quo uidetur qđ Gētilitas est magis Deo accepta q̄ Iudæ. qđ uidetur ꝓphetasse Malachias dicens: Non est mihi uoluntas in uobis: & munus non accipiā de manu uestra. Ab ortu autem solis usq; ad occasum magnū est nomen meum in Gentibus. Et Esa. 49 Parū est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob: Dedi te in lucem Gentiū, &c.

Ioan. 4.

Mala. 1.

Bene propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas noli altū sapere, sed time. Si. n. Deus naturalibus ramis nō pep. it, ne forte nō tibi parcat.

HIC respondet obiectioni. Et primo assignat causam defectus Iudæorum & promotionis Gentilium, dicens: Bene. quod aduerbium uidetur esse uerbum annuentis, non quod hoc illis concedat,

iuxta

nia speciosa Iacob destruxit. Secundo ab eisdem dicit considerandum quam Deus in eos exercuit bonitatem, qua eos immeritos a fæcibus peccatorum liberauit, vt unusquisque eorum dicere debeat cum
Ps. 118. Psalmista, Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine. Tertio ostendit quo tempore possunt hæc in prædictis considerari, quia non immobiliter, sed sicut id quod potest mutari in futurum. Et primo ostendit quantum ad Gentiles dicens: In te dico bonitatem Dei operantem, ea conditione si permanseris in bonitate. Vnde
Ioan. 15. Christus, Manete in dilectione mea. Alioqnin si tu non dederis operam permanendi per timorem & humilitatem, & tu excideris. Per hæc verba apertissime ostendit ita salutem nostram esse munus Dei, vt tamen in nostra potestate sit positum ei adiuuāti assentire & aduersari, siue permanere & non permanere in bonitate a Deo nobis communicata. Quocirca quod ait, [Et tu excideris,] nihilominus hæc monitio ad singulos nostrum pertinere. Catholica enim ueritas contra Lutheranos (qui dicunt quod ad solos prędestinatos verè pertinet Euangelium, & quod tales nunquam uere excidunt, nec reprobi uere resurgunt,) est, quod tā reprobi quā prædestinati sæpenumero sūt uere in gratia, a qua excidunt, & uere rursum in culpa, a qua uere resurgunt. Vnde singuli admonentur ab Aposto. Qui stat, videat ne
1. Co. 10. cadat. & alibi: vide ne & tu tenteris. & Diuus Ioan. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Secundo ostendit idem quantum ad Iudæos dicens: [Sed &
Gal. 6. illi si non pmenserint in incredulitate in
Apoc. 3. serentur. Quanuis enim iniqui non utantur auxilio Dei, prout iusti: quia tamen Deus illis præsto est, qui non sese auertunt ab eo, & stat ad ostium & pulsat, dicere possumus, quod licet in facultate peccatoris non sit salus immediate posita. hoc tamen in eius arbitrio situm est, ut auxilio diuino utaᵗ, quo ad illā obtineat: & ideo ait, [Si nō permanserint in incredulitate,] id est, si non retineant peruersum sensum, & sequantur diuinam inspirationem: [inserentur.] scilicet iterum. Id est, in statum suum restituentur ſm illud.
Hier. 3. Tu fornicata es cū amatoribus multis, tñ reuertere ad me dicit dñs, & ego suscipiā te. Deinde probat dupliciter qđ iterū inserentur. Primo ex diuina potentia: Potens est enim Deus iterū inserere illos & ideo non est desperandū: Nam ut Esa. ait. Non est abbreuiata manus domini, ut saluare non possit, Secundo idem probat per locū Esa. 59.
a minori ad maius dicens, Nam & si tu Gentilis excisus es ex naturali oleastro, i. ex Gentilitate, quæ naturaliter erat infructuosa, non quidem prout dominus fecit naturam, sed secūdum quod corrupta est per peccatum. Vnde Sap. 12. Nequam est natio eorum, & naturalis malicia ipsorū Apost. Eramus natura filii irę. [Et contra naturam insertus es in oliuam bonam,] i. Ephes. 2.
cōtra cōem cursum naturæ. Non enim cōsueuit ramus arboris infructuosæ inseri in bonam arborē, sed potius econuerso. Etsi quod ait contra naturam, non crude prout sonat, intelligendū est. Nam Deus cui natura tanquam authori suo obedientissime paret, nihil agit contra naturam, neq; nim insert rebus. Dicimus n. esse naturale quod fit ab agente, cui naturaliter subditur patiens, quanuis non sit ſm naturam propriam patientis, Fluxus enim & refluxus maris est naturalis, eo quod causatur ex motu lunæ, cui naturaliter subditur aqua. quāuis non sit naturalis ſm formam aquæ. Ita etiam cum omnis creatura sit naturaliter Deo subiecta, quicquid facit Deus in creatura, pōt dici naturale, sicut non sit naturale ſm propriam & particularem naturam rei, in qua fit, puta cum cęcus illuminatur & mortuus suscitatur, quæ dicuntur opera supra naturam, sed nō contra naturam proprie loquendo.

QVARTA PARS XI. Capitis.

Nolo enim uos ignorare fratres misterium hoc, ut non sitis uobismetipsis sapientes, Quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret.

IN hac. 4. huius cap. parte Aposto. clare exprimit quid sibi circa pręmissa iudicia uideatur, & primo ponit factum & intentionem suam. Induxi uos ad considerandum bonitatem & seueritatem Dei. [Nolo

nouum: quod quidem habebit efficaciam ad remissionem peccati p sanguinē Christi, secundum illud: hic sanguis meus noui testamenti qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorū & Mic. ul. Deponet iniquitates nostras & proiiciet in profundū maris oēs peccata mea [illegible]

Secundum euangelium quidē inimici propter uos secundum electionem autem, Charissimi propter patres.

In li. de prædest. sanct. HAEC uerba D. Aug. dicit esse corollarium proximę conclusioni de futura salute Iudæorum appēsum, & ipsius conclusionis confirmatiuum, & expositiuum, Nempe quod Iudæi inimici nostri facti sunt ſm Euangelium quidem, quantum pertinet ad Euangelii doctrinā quā impugnat, [propter uos,] i. in uestrā utilitatem cedit, ut supra dictū est. Vnde Xp̄s Veruntamen inimicos meos illos, qui no-
Luc. 19. luerūt me regnare super se, adducite huc & interficite ante me. Vel ſm Euangeliū inimici propter uos: quia eorum inuidia, qua Christum occiderunt, & nos ac Euangelii doctrinam repellunt, in commodū & utilitatem uestram & Euāgelii promulgationē cedit: Quia occasione talis inimicitię & repulsionis Euangelium ubiq; diffunditur. Vnde Apost. in uerbo ueritatis Euangelii quod peruenit ad uos, sicut in
Col. 1. vniuerso mūdo est & fructificat & crescit. Sed secundū electionem sunt charissimi propter patres, Hoc referendum est ad
Sup. ibi. electos: quia superius Apost. dixit: quia quod quærebat Israel, hoc nō est consecutus, eoldē hic uocat inimicos. De quibus ante dixerat, Electio autem cōsecuta est, eosdem nūcupat amicos propter patres. Origenes aute & D. Hiero. ex huiusmodi dictis Apost. colligunt responsum aduersus Gentes, & dicunt: Quod quamuis Iudæi sint inimici nostri secundum Euangelium, hoc est, in receptione Euangelii, quod impugnant propter uos, eo qđ occludere uobis contendunt salutis uiam qua de re nos illis repugnare tenemur. Sunt tamen nihilominus diligendi ſm electionē propter patres, quos Deus dile-
Deut. 4. xit, & semē eorum elegit: iuxta illud, Dilexit patres tuos, & semē eorum post eos, Quod non est sic intelligēdum quod merita patrū præuisa fuerint causa electionis filiorum. Sed quia Deus ab æterno elegit gratis & patres & filios: hoc tamen ordine quodam ut filii propter patres consequerentur salutem propter quandā abundantiam diuinæ gratię & misericordiæ: quæ talis fuit patribus exhibita, ut ꝓpter promissiones eis factas filii saluarentur. Nec est aliqua repugnantia si dicantur inimici & charissimi respectu diuersorum, iniquos enim odio habemus propter iniquitatem, illis tamen propter naturā optamus precamurq; salutem: & sic Aposto. Ps. [illegible]
docet eos sic esse reprehendendos ut eorum optemus & procuremus salutem.

Sine pœnitentia e. sunt dona & uocatio Dei.

HIC excludit quandam euasionem quā posset aliquis afferre & dicere: Quia & si Iudęi olim fuerint charissimi propter patres, tamen inimicitiā quam contra Euangelium exercent, impedit ne in futurum saluentur, Verum tamen hanc euasionem Aposto. euacuat dicens: [Sine pœnitentia sunt dona & uocatio Dei,] quasi dicat. Quod Deus aliquibus donet, uel aliquos uocet, hoc est sine pœnitētia, 1. Reg. 5.
quia de hoc Deum non pœnitet; ſm illud. Triumphator Israel non parcet, nec
pœnitudine flectetur: & Psalmista. Iura- Ps. 109.
uit dominus, & non pœnitebit eū. Si obii- Gen. 6.
ciatur illud: Pœnitet me fecisse hominē. Et illud, Loquar de Gente, & de regno, vt ædificem & plantē illud: Si fecerit ma- Hier 18.
lum coram oculis meis, Pœnitentiā agā super bonum quod locutus sum ut facerem ei. Dicendum quod sicut Deus dicitur irasci nō propter hoc quod in eo sit cōmotio iræ, sed quia ad modum irati se habet quantum ad effectum punitionis: ita quādoque pęnitere dicitur non quasi eo sit in pœnitentię commutatio, sed quia in modum pœnitentis se habet, dū
mutat quod fecerat. Si adducatur illud. Mat. 25.
Tollite ab illo talentum, & date illi qui habet decem tallenta. vbi quod datum erat aufertur. Multos etiam in gratiam suam recipit, quos rursus expoliat, ut Iudam & similes: ergo aliquando Deū pœnitet collati beneficii. Dicendum quod ibi non est mutatio ex parte Dei, sed est
mutatio hominis qui grām Dei abiicit, se- Heb. 12.
cundū illud, Cōtemplantes ne quid desit

gratiæ DEI. Simile est in sole, qui absque sui uariatione diuersimode operatur successiue in oculis aliter & aliter dispositis. Vnde D. Augusti. Oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. Potest etiam quod hic dicitur aliter intelligi, ut dicamus quod dona DEI quæ dantur in baptismo, & uocatio quo baptizatus uocatur ad gratiam, sunt sine pœnitentia hominis baptizati: quod quidem hic inducitur, ne qs desperet de futura iudæorum salute, propter hoc quod non nidentur de peccato suo pœnitere. Si obiiciatur id qd D. Petrus ait. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque uestrum: Dicendum quod duplex est pęnitentia, quædam interior, quæ dicitur uirtus moralis: qua quis interius dolet de offēsa, & talis pœnitētia exqritur a baptizato quia ut D. Augu. in li. de pęnitent. ait, Nemo suæ uoluntatis arbiter constitutus potest nouam uitam inchoare, nisi ueteris uitę eū pœniteat, alio quin fictus ad baptismū accedit. Alia est pœnitentia sacramētū, quę ultra displicētiā de peccatis importat confessionem & satisfactionem, quę a baptizato non exqruntur: quia per gratiā baptismalē liberatur homo non solum a culpa, sed etiam a tota pœna per uirtutē passionis & mortis. cui plene conformatur, ut dictū est. Vnde Apo. alibi. Per lauachrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde. Si obiiciatur quod claues Ecclesię & omnia alia Sacramēta operantur in uirtnte passionis Christi: ergo etiā omnia alia sacramenta liberant hominē a culpa & tota pęna. Ad hoc respondet Apost. in prædicta authoritate dicens quod passio Christi operatur in baptismo per modum cuiusdam generationis, quę requirit, ut homo priori uitæ totaliter moriatur, ad hoc ut nouam uitam accipiat: Et ideo tollitur in baptismo totus reatus pœnæ, qui pertinet ad uetustatem prioris uitæ. Sed in aliis sacramentis operatur uirtus passionis Christi per modum sanationis, ut in penitentia. Sanatio autem non requirit ut omnes infirmitatis reliquiæ auferantur, & eadem est ratio in aliis sacramentis. Nec obstat quod illi qui baptizabantur a D. Ioanne Baptista, confitebantur peccata sua: quia baptismus Ioannis erat baptismus pęnitentiæ: Quia accipiendo illum quodammodo profitebantur se pœnitentiam accepturos pro peccatis. ideo conueniens erat ut cōfiterentur, ut secundum mensuram delicti eis pœnitentia statueretur. Sed baptismus Christi est baptismus omnium peccatorum, ita quod non restat aliqua satisfactio pro peccatis præteritis, ut dictū est.

Act. 2. *Sup. 6. & 8. ad Ti. 3.* *Matt. 3.*

Sicut enim aliquando & uos non credidistis Deo nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum, ita & isti nunc nō crediderunt in uestram misericordiam, ut & ipsi misericordiam consequantur.

ADhibet hic postremā conclusionis cōfirmationem. a simili & a minori ad maius: ait ergo, dixi quod omnis Israel saluus fiet, licet nunc sint inimici. [Sicut enim,] id est, quemadmodum uos, s. Gentiles [aliquando non credidistis,] iuxta illud: Eratis illo tēpore sine Deo in hoc mūdo. (Nunc autem misericordiam cōsecuti estis:] & hoc [propter eorū incredulitatē.] quæ fuit occasio uestræ salutis ut dictum est. [Ita & isti,] s. iudæi [nunc] s. tempore gratiæ, [non crediderunt in uestram misericordiā] i. in Xpm: per quē uos misericordiā cōsecuti estis: iuxta illud, Secundū misericordiā suam saluos nos fecit, uel non crediderunt quod in uestram misericordiam cessit, ut & ipsi misericordiā cōsequantur, ut prædixit Esa. Miserebitur Deus Iacob. Vel non crediderunt, ut per uestri æmulationem peruenirent in uestram misericordiam. Ergo sedes argumenti. Si id quod minus uidetur inesse, inest: & id quod magis: sic deducendo, Si incredulitas iudæorum quæ de se perniciosa est, facta est uobis commoda putamedium occasionale, ut euocaremini ab incredulitate, quæ erat uobis tanquam natiua siue naturalis] ad fidem. Multo maioris uirtutis medium erit uestra fides, quæ de se est lux mundi, ut iudæi ab incredulitate, quę eis est accidētalis: quia primo crediderunt, reuocentur in suam tanquam natiuam fidem. Appellamus natiuam incredulitatem Gentium, & natiuam fidem iudæorum, ea significatione, qua Apo. Gentes naturale oleastrum, iudæos autem naturales ramos.

Ephe. 2. *Ad Ti. 3* *Esa. 14.*

Con-

Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur.

HIc assignat rationem prędictæ similitudinis: quia, scilicet Deus uoluit ut sua misericordia in omnibus reluceret & hoc est quod dicit, [conclusit enim Deus,] id est, concludi permisit [omnia,] id est, omne hominum genus tam Iudæos quam Gentiles, [in incredulitate] sicut in quadam cathena erroris: iuxta illud,
Sap. 17. Vna cathena tenebrarum omnes erât col
Sap. 11. ligati. ut omnium misereatur, secundum illud: Misereris omnium domine. Quod intelligendum est ut sit distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. Ideo autem uult Deus omnes per suam misericordiam saluari ut humilientur & suam salutem non sibi, sed Deo ascribant: secundum illud, Perditio tua ex
Osee. 13 te Israel, tantum in me auxilium tuum. Si enim totus Iudaicus populus de improuiso lumē fidei suscepisset, causam habuisset dicendi quod merito legis a se tandiu obseruatæ promeruisset salutem, quæ illi erat uelut hæreditarium ius. Igitur ut omnes mortales in uniuersum æquarentur permissi sunt in incredulitatem corruere Simili modo & ratione totum humanum genus reum constituit, dicens: ut omne, inquit, os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo. Et ad Gal. Conclusit scri
Supra. 3. ptura omnia sub peccato, ut promissio Ie
Gala. 3. su christi daretur credentibus.

QVINTA PARS XI. Capitis.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei.

APostolus in præcedētib. conatus est assignare rationē diuinorū iudiciorū, cur tam Gentes quā Iudæi post incredulitatē misericordiā cōsequunt̄ In hac uero qnta huius c. parte ad hæc inuestigāda insufficiēter se recognoscens, exclamādo diuinā excellentiam admiratur. Quæ admiratio pulcherrima & optime apposita est, non solum huic postremæ sententiæ, uerum & negotio totius prædestinationis & reprobationis, qđ in hac tertia huius epistolæ parte a calce, s. octaui cap. hucusq; ptractauit: Hac admiratione Apo. significare curauit ita se docuisse mysteriū prędestinationis, reprobationis, uocationis Gentium, cęcitatis Iudęorum, & finalis salutis ipsorum, ut nemo tamen arbitraretur ad supremam causam materiā resoluendo retulisse: cum sit admiratione potius contegenda, quam nimia elocutione adeunda. Et primo admiratur excellētiam diuinæ Sapientiæ sm se consideratæ dicēs: [o altitudo,] i. profunditas & impenetrabilis abyssus prout puteus dicitur altus & altum mare. Vnde Sapiens: Alta pro funditas, quis inueniet eam? Et Hier. 17. Eccl. 7.
Solium gloriæ altitudinis a pricipio. Hęc autem altitudo attenditur quātum ad tria Primo quantum ad rem cognitam, inquātū Deus seipsum cognoscit. Secundo quātum ad modum cognoscendi: quia per seipsum se & omnia alia cognoscit. Vnde Psal. prospexit de cœlo sancto suo, dominus de cœlo in terram aspexit. Tertio quā Eccl. 23.
tum ad certitudinem cognitionis, quia ut Ps. 101.
Sapiens dicit: Oculi domini multo pl⁹ lucidiores super solem. Secundo admiratur excellentiam diuinæ cognitionis, quantū ad eius plenitudinem, cum dicit: [diuitiarum.] de quibus Esa. diuitiæ salutis sapiētia & sciētia quæ quidē plenitudo attēditur in tribus. Primo in multitudine cognitorū: quia. s. oīa nouit iuxta illud: Dñe tu Esa. 33.
oīa scis. & illud: in ipso sunt oēs thesauri sapiētiæ Dei absconditi. Scđo quātum ad facilitatem cognoscēdi: quia statim oīa intuetur sine inquisitione & difficultate. iuxta illud, Oīa nuda & aperta sunt oculis eius, Tertio quantum ad copiam cognitio Iob. ult.
nis, quia eam oībus cōicat affluenter, Vu Col. 2.
de D. Iacobus 1. Si quis uestrum indiget sapientia, postulet a Deo qui dat oībus affluenter. Tertio admiratur diuinam excellētiam, quantū ad perfectionē, cum dicit: Heb. 4.
[Sapientiæ & scientiæ Dei.] Habet. n. sapiētiā de diuinis, & sciētiā de rebus creatis. Vñ Iob. 12: Apud ipsum est fortitudo & sapientia. Qui scit vniuersa, nouit eam

Quam incomprahensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles uię eius.

HIc ostendit excellentiam diuinæ sapientiæ & sciētiæ, per cōparationem

ad

ad intellectum nostrum. Et primo quantum ad sapientiam, ad quam pertinet iudicare & ordinare. Vnde dicit, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius. Quia scilicet homo non potest comprehẽdere rationes diuinorum iudiciorum, quæ indi uina sapientia latent. Aduertendum tamen quod res dicitur bifariam comprehendi. Vnō modo quando cognoscitᷓ quãtum secundum suam naturam cognoscibilis est. Cum ergo Deus sit infinitæ substantiæ & essentię, infinito modo cognoscibilis est, atq; adeo a se solo comprehensibilis. Et quia quicquid est in ipso, est sua simplicissima essentia, hinc est qđ quicquid habet est simpliciter incomprehẽsibile, quod hic de eius iudiciis affirmat Apost. Alio modo dicitur res comprehensibilis, eo quod apprehenditur & tenetur. Tenet nãq; prędam Vertagus, licet nõ totam ambiat bestiolam. Hoc pacto beati comprehendũt Deum, comprehensione illa qua terminatᷓ spes: iuxta illud, Sic cur
1.Cor.9. rite, ut comprehendatis. Sed illa cõprehẽsio non uetat quin Deus sit simpliciter incomprehensibilis, eiusq; pariter iudicia. Vnde Iob 11. forsitan uestigia Dei comprehendes, & oĩpotentem usq; ad perfectũ reperies. & Psal.35. Iudicia tua abyssus multa. Secundo quantũ ad scientiam, per quam in rebus operatur: unde subdit, [& inuestigabiles,] id est, non perfecte ab homine uestigabiles, [uiæ eius.] i. processus eius, quo in creaturis operatur: Vere enim dicuntur & sunt uiæ eius inuestigabiles, i. inpscrutabiles: siue ad rationes iudicii id referas, siue ad rationes externarũ rerum quæ a Deo prodeunt. Et quamuis in uestigo a quo inuestigabilis deducitur, affirmatoria uox sit: hic tamẽ negatiue accipitur, i. non uestigabiles: eo. n. quod dixit incõprehensibilia negatiue, palam est etiã nagatiue dixisse inuestigabiles. & quãuis ipsę creaturæ sint homini notæ, tñ modi quibus Deus in creaturis operaᷓ, ab hoĩe cõprehẽdi nõ põt. Vñ ps.76. In mari uia tua, & in aqs multis uestigia tua nõ cognoscent. et Iob. 30. per quã uiã spargiᷓ lux.

Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

Confirmat hic quę dixit de incomprehensibilitate iudiciorum Dei, & inuestigabilitate uiarum eius: & ad hoc inducit duas authoritates, quarum prior est E- Esa.40.
saiæ, cuius litera secundum nostram trãslationem habet: Quis adiuuit spiritum domini, aut consiliarius eius fuit? Sed Aposto. more suo recitat secundum translationem septuaginta: Quis cognouit sensum domini, aut quis cõsiliarius eius fuit quæ idem sonat: Qui enim consilium ab alio petit adiuuari ab alio eius prudentia petit, & mentem suam ei manifestat & patefacit. Quapropter idem est ab alio tuũ iuuari spiritum, & tuum ab eo cognosci sensnm: & ideo cum dicit, [aut quis cõsiliarius eius fuit,] est prioris interrogatio Iob.41.
nis expositio. Alia authoritas est Iob in persona Dei loquentis. Quis ante dedit mihi, ut reddam ei? loco cuius hic dicitur aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? in his autem uerbis & sequentibus Apost. facit tria primo ponit excellentiam diuinæ sapientiæ per comparationem ad intellectum nostrum, dicens; Assertum est quod incomprehẽsibilia sunt iudicia Dei &c. Quis enim cognouit sensum, id est, intellectum Domini per quem iudicat & operando procedit, quasi dicat nullus, nisi te reuelante. Vnde Sap. 9. Sensum tuum quis scire poterit, nisi tu dederis sapiẽtiam, & miseris Spiritum sanctum tuũ 1.Cor.2.
de altissimis. Et apost. Quæ sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus Dei: nobis autem reuelauit Deus spiritum suum. Secundo ostendit excellentiam diuinæ sapientiæ, prout in se habet altitudinem. quæ est supremi principii, ad quod duo pertinent. Primo quod non sit ab alio: Secũdo quod omĩa alia sint ab eo. Quod autem diuina sapientia non pendeat ab altiori principio, ostendit dupliciter: Primo per hoc quod non est instructa alieno consilio, unde dicit, aut quis consiliarius eius fuit quasi dicat, nullus: Ille enim consilio indiget, qui non plene cognoscit qualiter sit agendum. Quod Deo, qui omnia simplici intuitu uidet, penetrat & iudicat, nõ conuenit. Vnde Iob.26. Cui dedisti consilium, forsitan ei qui non habet sapientiã & Hierem.23. Quis affuit in consilio domini. Secundo per hoc quod non est adiuta alieno dono. unde subdit, [aut quis

prior

prior dedit illi, & retribuetur ei?] quasi prius danti q. d. nullus. Non.n.potest homo dare Deo nisi quæ accipitur ab eo: iuxta illud, Tua Domine sunt omnia, & qđ de manu tua accepimus, dedicimus tibi. Et Iob 35. Porro si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?. 1. Para. ultim.

Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

HIC ostendit altitudinem Dei esse primi principii, eo qđ ab ipso sunt omnia. Et primo ostendit eius causalitatẽ dicẽs: Recte dixi quod nullus prior dedit illi, quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. & ita nihil potest esse nisi ab eo acceptum. In his uerbis est elegantissima non solum clausulæ præcedentis comprehensio, uerum etiam peroratio totius causæ de fide, de gratia christi, de uirtute Euangelii: de quibus a principio statũ Epistolæ constituere proposuit, in illis propositam nobis esse nostram salutem, hanc ueritatem sic concludit, ut postrema sententia sit Deum esse optimum authorem, tam naturalium bonorum quam supernaturalem, eundemq; absque ulla dependentis, cuiusuis alius generis causę quæ sit illi uel materia, uel exemplar, uel minister, uel adiutorium in ipsa rerum creatione. Ad designandum autem causalitatem utitur tribus præpositionibus quæ sunt ex, per, & in. Hæc præpositio [ex] denotat principium motus, quod potest esse triplex. Primum est agens. Secundum est ipsa materia. Tertium est priuatio, a qua incipit motus. Dicimus. n. cultellum fieri ex fabro, ex ferro, & ex non cultello. Vniuersitas autem creaturarum non est facta ex præexistenti materia: & ideo hoc in loco hæc pręposi̇tio, ex, non dicit causam materialẽ: non. oĩa creata facta sunt ex aliquo, sed dicuntur esse ex opposito.s. ex nihilo: quia nihil erant antequã crearẽtur. Vnde Sap. 2. Ex nihilo nati sumus. Aduertendum tñ quod hæc ꝑposito, de, easdẽ cãs seu principia designare vr̃: hoc tñ superaddit qđ semper denominat cousubstantialẽ: dicimus enim cultellum esse de ferro, nõ autẽ de artifice. Cum igitur filius in diuinis procedat a patre, ut ei consubstantialis: dicimus filium esse de patre. Creaturæ uero non procedunt a Deo tanquam ei consubstantiales, unde non dicuntur esse de ipso Deo, sed ex ipso. Hæc autem pręposi̇tio, per designat causam operationis. Verum quia operatio est medium inter faciens & factum, hæc præpositio potest dupliciter causam operationis designare: uno modo secundum qđ operatio exit ab operante. Hoc autem aliquãdo est forma accidentalis, prout dicimus quod ignis calefacit per calorem. Aliquãdo uero est aliquod superius agens, ut cum dicimus quod homo generat per uirtutẽ solis, uel potius Dei. Sic igitur omnia dicuntur dupliciter per ipsum: uno modo sicut per primum agens, cuius uirtute omnia alia agunt. Vnde Salomon: Per me reges regnant. Alio modo inquantum eius sapientia, quæ est eius essentia, & per quã Deus omnia fecit secundum illud, Dominus sapientia fundauit terram. Alio uero modo hæc pręposi̇tio [per] designat causam operationis, non quidem prout exit ab operante, sed secundum quod terminatur ad opera, prout dicimus quod faber facit cultellum per martellum: quod non est sic intelligendum, quod martellus sic cum fabro operetur, sicut in prioribus intelligebatur: Sed quia cultellus fit ex operatione fabri per martellum. Et ideo dicitur quod hæc præpositio[per]quandoq; designat authoritatẽ, prout dicimus quod Bayliuus operatur per regem, id est, per regis authoritatem, quandoque uero designat instrumentum, ut cum dicimus quod rex operatur per conciliarios tãquã ministros & instrumenta: Deus autem operatur per suam simplicissimam essentiam, quæ est uirtus inficit, atque etiam exemplar, in quo omnes rationes lucent, ac Ideæ rerum uniuersarum. Et ideo excludit alienam authoritatem, ac omne genus iuuaminis & instrumenti in prima rerum conditione. Nam post rerum creationem in dispositione & guberdatione Deum usum fuisse ministris nihil prohibet. Et secundum hunc modum omnia dicuntur per ipsum facta. Cum autem dicimus omnia facta esse a patre per filium, non est intelligendum quod pater habeat a filio hoc quod facit res, sed potius quia uirtutem faciendi filius accipit a patre, non tamen instrumentalem aut dimi-

Prou. 8.

Prou. 3.

Ioan. 1.

EPITOME XII. CAPITIS.

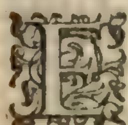
Xpedita necessitate, uirtute, & origine gratię Dei, Aposto. in quinque sequẽtibus capitulis docet rectũ usum gratię, siue iustitię Dei, quę doctrina pertinet ad instructionem moralem. Et primo docet usum gratiæ inducẽdo ad perfectionem uitæ in generali, quo modo. s. quis debet se exhibere sanctum Deo, quantum ad corpus, & quantum ad animam: & qualiter donis Dei homo debeat uti. Secundo ibi [Sicut enim, &c.] Assignat rationem desumptam ex similitudine corporis mystici ad corpus naturale, tam quo ad unitatem ipsius, quam quo ad pluralitatem membrorum, ac officiorum diuersitatem, secundum quam ponit differentiam gratuitarum Dei donationum, particularium, & communium, quarum usum docet, & maxime charitatis, quomodo quis se debeat habere in ordine ad ꝓximum, Deum ac seipsum. Tertio ibi: [Benedicite persequentibus uos &c.] ostẽdit quam beneuolentiam, concordiam, & beneficentiam quis debeat inimicis, & hoc prosequens persuadet excludere impedimenta concordiæ & beneficentiæ. Demũ adducit fructũ & effectum charitatis erga inimicos, & concludit quod propter mala quæ inferunt nobis inimici, nõ debemus trahi neq; uinci ut eis malum reddamus, sed potius malum in bonum uincamus.

Expositio literalis XII. Capitis.

ad Ti. 3. [OBsecro itaque.] i. per sacra precor, [uos fratres,] quia fraterna charitas hoc exigit, [per misericordiam Dei,]
1. Cor. 7. ꝑ quam saluati estis, uel authoritate Apostolatus mei per Dei misericordiã mihi commissi [ut exhibeatis,] non tantum mentes, sed etiam corpora uestra hostiã,] in mortificationem carnalium desiderio-
Ephe. 5. rum, uel ut exponatis passioni & morti propter Christum, prout ipse tradidit suũ [sanctam,] i. mundatam per pœnitentiam
Col. ult. & deuotionem, qua corpus nostrum Dei seruituti mancipatur. [uiuentem] per fidẽ & charitatis opera [Deo placentem.] per intentionis rectitudinem quæ plurimum Deo placet. [rationabile,] i. discretum or
1. Co. 14. dinatum & honestum sit.] Obsequium ue strum, & nolite conformari huic seculo,] Deu. 16.
i. cauete uos conformare rebus instabilibus, quæ temporaliter & successiue transeunt, [sed reformamini.] i. reformamini in exterioribus actibus, [in nouitate sen- Marc. 9.
sus] intellectus [uestri ut probetis] i. experimento cognoscatis, [quæ sit uoluntas Iac. 1.
Dei, qua. s. uult sanctificationem uestram, & uos saluos fieri. [bona,] qua uult & suis præceptis inducit ad bonum honestum 1. The. 5.
[& bene placens,] quia bene placet Deo 1. Ti. 2.
nos uelle bonum honestum, [& perfecta] qua nos uult perfectos esse, prout ipse ꝑfectus est. [Dico. n.] i. mando, [per gratiam,] s. Apostolatus, [quæ data est mihi,] s. inter gentes, [omnibus qui sunt inter uos non Eph. 3.
plus sapere quàm oportet sapere.] i. nullus de suo sensu, aut sapientia confidens, Eccl. 7.
præsũmat supra suam mensuram, nec am- Ps. 130.
bulet in magnis & mirabilibus super se. Sed mando uobis, [sapere ad sobrietatẽ.] i. ſm mensuram, & hoc dico [unicuiq; si- 1. Co. 12.
cut Deus diuisit,] i. distribuit [mensuram fidei.] id est, donorum suorum, quæ ordinantur ad fidei ędificationem.

Secunda Pars XII. Capitis.

[SIcut. n. uno corpore,] s. naturali:] multa membra habemus, omnia autem mẽbra eundẽ actũ habent: ita multi unũ corpus sumus ĩ Christo: singulari aũt alter alterius mẽbra.] ꝑ diuersa dona Spiritus sancti, per charitatẽ Deo uniti & copulati inuicem seruiendo: [habẽtes donationes ſm gratiam quæ data est nobis differentes:] unusquisq;. n. proprium donũ habet 1. Cor. 7.
a Deo, unus quidẽ sic, alius sic. [Siue prophetiam.] i. apparitionẽ, siue uisionẽ eorũ quæ sunt procul i. futurorũ, siue præsentiũ occultorum ea diuina reuelatione, quam habentes utantur ea. [ſm rõnem.] i. mensuram. [fidei, siue ministeriũ in ministrando,] i. si quis accepit gratiam uel officium ministerij, puta episcopatus, presbyteri, aut rectoris, qui uocantur Dei ministri [Siue qui docet in doctrina, i. qui habet officium & gratiã docẽdi, utatur studiosè & fideliter docendo. [Qui exhortatur,] i. qui habet officium uel gratiam exhortandi, utatur illa, [in exhortãdo. Qui tribuit] i. qui habet facultatem & gratiã tribuendi, exequatur, [in simplicitate,] dãdo eleemosynas, ut nihil mali intendat. [Qui-

præest,] id est, qui est in prælationis officio constitutus, utatur officio illo, [in so-
1. Co. 11. licitudine,] id est, diligenter. [Qui miseretur] i. qui habet facultatem & effectum miserendi exequatur (in hilaritate,] non ex tristitia aut necessitate. [Dilectio sine
2. Cor. 9. simulatione,] i. fictione aut ex sola exteriori apparentia, uerbo, uel lingua, sed interiori cordis affectu, & efficacia operis.
1. Io. 3. [odientes malum,] scilicet proximi, [& adhærentes bono uirtutis aliorum. [Charitatem fraternitatis diligentes, honore inuicem præuenientes,] id est non despicientes eos quasi inferiores, sed tanquam superiores in donis & gratia ac beneficijs honorem & reuerentiam exhibentes. [Solicitudinem non pigri, [scilicet sitis ad seruiendum Deo [Spiritu feruentes,] in charitate [domino seruientes,] cultu latriæ, [Spe gaudentes,] propter bonum speratum iucunde Deo seruientes [in tribulatione patientes,] idest tribulationes pro-
Deu. 6. pter Deum patienter sustineatis, [& ut patientes ferre eas possitis, sitis [orationi instãtes.] scilicet continue & absque inter-
Supr. 1. missione, pro loco & tempore, [necessitatibus sanctorum communicantes, bona uestra temporalia corporalia & spiritualia, [hospitalem sectantes,] peregrinos in domum recipiendo, & eis necessaria ministrando.

Tertia Pars XII. Capitis.

Mat. 5. [Benedicite persequẽtibus uos,] i. bona persequẽtiũ uos annũciate, & eis optate. [Benedicite & nolite maledicere] i. malefacere aut mala imprecari. [Gaudere] i. est lætamini, [cũ gaudentibus] eis congratulando, [flere cũ flentibus.] i. compatimini afflictis & tristibus eos cõsolando. [Idipsum inuicẽ sentiẽtes.] i. uno sensu in eandem sniam conuenire, [non] si-
1. Cor. 1 tis in corde uestro, [alta sapientes, ut,] s. inordinate uestram excellentiam appetatis. [sed] sitis [humilibus consentientes] i. humilium imitatores. [Nolite esse prudẽtes apud uosmetipsos] i. ne prudentiã uestram apud uos solum exerceatis, uel solos prudentes arbitremini alios despiciẽ-
Mat. 5. do [nulli malum pro malo reddẽtes,] affectu odij uel uindictæ. [Prouidentes bona non tantũ corã Deo.] i. occulte, [sed,] ne oriatur scandalum & exemplum boni detur, [& coram omnibus hominibus,] ut uidentes opera uestra bona, glorificent Hebr. 12.
patrem uestrum qui in cœlis est. [Si fieri potest qđ in uobis est.] i. inquãtũ in uobis est, cũ omnibus hominibus, amicis & inimicis pacem habentes. Non uosmetipsos defendentes charissimi,] actu odij, uel uindictæ repercutientes uel reiniuriãtes: [Sed date locum iræ] eorum, eos illius iudicio qui sibi uindictam reseruauit, remittẽdo. [scriptum est enim mihi uindictam & ego retribuam dicit dominus.] & non Deu. 32.
solum non debetis dare locum iræ [Sed si esurierit inimicus tuus ciba illum: si sitit potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius,] idest amorem charitatis uel pœnitentiæ super mentem eius congregabis, & ad te diligendum prouocabis [Noli uinci a malo,] scilicet eius qui te persequitur, ut etiam tu persequaris eum. [Sed uince] patiendo [in bono] i. in bonum illius, & benefaciendo, [malum] persecutionis.

COMMENTVM XII. CAPI.

Obsecro itaque uos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium uestrum.

N hoc 12. c. Apost inchoando rectum usum gratiæ præponit monitionem moralem, in generali docendo usum gratiæ quãtum ad qđ homo sit perfectus in sanctitate, quam seruare debet, quo ad corpus, & quo ad animam, & primo ad euitandum incomprehensibilia iudicia Dei, hortat eũ seruare quo ad corpus dicens [Obsecro, &c.] Vtit autẽ obsecratione pp tria. Primo ad ostẽdẽdũ suam humilitatem. Vnde Salomon: Cum obsecrationibus loquitur pauper, Pro. 18.
qui. s. de sua abundantia non confidit. & ideo non ex eo qđ suum est, sed ex eo qđ Dei est, conatur homines inducere ad bonũ. Nã obsecrare est per sacra orare. Scđo ut magis amore moueat rogando, quam timore authoritatiue imperando. Vnde Apostolus. Multam fiduciam habens in Ad Philemo.
Christo Iesu imperando tibi, qđ ad rem pertinet propter charitatẽ magis obsecro. Tertio propter reuerentiã Romanorum,

rum, quibus scribebat, Vnde alibi: Seniorē ne increpaueris, sed obsecra ut patrem. alio etiam modo inducit ex parte Dei dicens: per misericordiam Dei, per quā saluati estis: secundum illud, Secundum misericordiā suā saluos nos fecit. Et ideo ex cōsideratione diuinæ misericordiæ debemus facere quod monemur, iuxta illud: Nonne oportuit & te misereri cōserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Deinde ponit admonitionem, dicens: [Vt exhibeatis corpora uestra hostiam. &c.] Ad cuius intelligētiam aduertendum est quod prout D. Aug. dicit exterius sacrificium quod Deo offertur, est signum inuisibilis sacrificii, quo quis se & sua in Dei obsequium exhibet. Habet autem homo triplex bonum a Deo: quod debet exhibere Deo. Primo quidem bonum animæ quod exhibet Deo per deuotionem & contritionem. & secundum illud, Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Secundo habet homo exteriora bona, quę exhibet Deo per eleemosynarum largitionem. Vnde Apo, Beneficientiæ & cōmunionis nolite obliuisci. talib. enim hostiis promeretꝰ Deus, Tertio habet homo bonum proprii corporis, & quātum ad hoc dicit, ut exhibeatis corpora uestra tanquam spiritualē hostiam. Dicebatur hostia animal immolatū Deo pro uictoria hostium, uel pro securitate ab hostibus: uel quia ad ostium tabernaculi immolabatur. Exhibet autem homo corpus suum ut hostiam tripliciter Vno modo qñ homo corpus suum exhibet passioni & morti ꝑꝑ Deum, prout Christus tradidit seipsum oblationem & hostiam Deo: Secundo per hoc ꝙ homo corpus suum ieiuniis & uigiliis macerat ad seruiendum Deo: Secundum illud, castigo corpus meum, &c. Tertio per hoc ꝙ homo exhibet corpus suū ad opera iustitiæ & diuini cultus exequenda: Vnde supra. Exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Est etiam considerandum quod quando hostia Deo immolabatur, quatuor debebant in ea obseruari. Primo quod oblatio debebat esse integra & incorrupta, alias offerens erat maledictus: iuxta illud, Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, & uotum faciens immolat debile domino. & propter hoc dicit [uiuentem,] ut, scilicet hostia nostri corporis, quam Deo offerimus, sit uiua per fidem formatam charitate. Vnde Apost. Quod nunc uiuo in carne, in fide uiuo filii Dei. Et est aduertendum quod naturalis hostia, quæ prius uiua erat, occidebatur ut immolaretur, ad ostendendum quod adhuc mors regnabat in homine regnante peccato, ut supra dictum est. Sed hæc hostia spiritalis semꝑ uiuit, & in uita proficit: secundum illud, Ego ueni, ut uitam habeant, & abundantius habeant: quia iam peccatū ablatum est per Christum. Nisi dicamus quod hostia corporis nostri, uiuit quidem Deo per iustitiam fidei, sed mortificatur concupiscentiis carnis, prout monet Apostol. Mortificate membra uestrā quæ sunt super terram. Secundo hostia Deo oblata in ipsa immolatione sanctificabatur: scriptum enim erat in lege, Omnis homo qui accesserit de stirpe sua ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerint filii Israel Domino, in quo est immunditia, peribit coram domino. & ideo subdit [Sanctam,] scilicet per deuotionem, qua corpus humanum Dei seruitio mancipatur. Quia præceptum erat Sanctificamini & estote sancti: quia ego dominus Deus uester: proprie autem Sanctitas dꝛ per respectum ad Deum, inquantum homo seruat ea quę iusta sunt quo ad Deum. Tertio quantum ad ipsam sacrificii consumptionem dicebatur sacrificiū suaue & acceptum domino, secundum illud: Oblata omnia adoleuit sacerdos super altare in holocaustum & odorem suauissimum domino. Ideo dicit hic Deo placentem, scilicet per rectitudinem intentionis. Vnde Psal. 55. Vt placeam Deo in lumine uiuētium. Quarto in ipsa sacrificii præparatione apponebatur sal: quia scriptum erat, Quidquid obtuleris sacrificii sale condies. Sal autem discretionem sapientiæ significat: iuxta illud, in sapientia ambulate ad eos qui foris sunt: sermo uester semper in gratia sit sale conditus. Ideo hic subiungit [rationabile obsequium uestrum:] id est. cum discretione corpora uestra Deo exhibeatis hostiam, uel per martiriū, uel per abstinētiā, uel per quodcunque opus iustitiæ, ac si diceret: Om-

Marginal references: 1. Tim. 5. — Ad Ti. 3. — 10. deci. Dei. — Psal. 5. — Heb. ul. — Ephe. 5. — Mala. 1. — Gal. 2. — Sup. 5. — Ioan. 10. — Col. 3. — Leu. 22. — Leui. 20. — Leui. 1. — Leui. 2. — Col. 4.

nia honeste & secundum ordinem fiant in vobis: Unde Psal.98 Honor regis iudiciū, scilicet discretionis, diligit. Aliter.n. se habet iustus ad interiores actus, quib. Deo deseruitur, & aliter ad exteriores. Nam bonum & iustitia hominis principaliter in interioribus actibus consistit, quibus homo credit, sperat & diligit. Un-
Luc.17. de Christus: regnum Dei intra uos est. Non autem principaliter consistit in actibus exterioribus, non enim est regnum Dei esca & potus; & idcirco actus interiores se habent per modum finis, qui secun-
Infr.14. dum se queritur: Exteriores uero actus, p quos corpora Deo exhibentur, sicut ea q̃ sunt ad finem. In eo autem quod quæritur tanquam finis nulla mensura adhibetur, sed quanto maius fuerit, tanto melius se habet. In eo uero quod quæritur ad finem, adhibetur mensura secundum proportionem ad finem, sicut medicus sanitatem facit tantum quãtum potest. Medicinam uero non tantum dat quantum potest, sed quantum uidet expedire ad sanitatem consequendam. Similiter homo in fide, spe, & charitate nullã mensurã debet adhibere, sed quãto plus credit, sperat
Mat.22. & diligit, tanto melior est. pp qđ dr, Diliges dñm ex toto corde tuo, &c. sed in actibus exterioribus adhibenda est discretionis mensura per comparationem ad Charitatem. Unde D. Hiero. dicit, Non ne carnalis homo dignitatẽ amittit, qui ieiunium uel uigilias præfert sensus integritati, ut pp psalmorũ decantationem amentię vel tristitiæ quis notam incurrat.

Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus uestri, ut probetis quæ sit uoluntas Dei bona, & bene placẽs et pfecta.

HIc ostendit qualiter se exhibere debeat homo quantum ad animam. Et facit tria: primo prohibet seculi cõformitatẽ, dicens, [Nolite conformari huic seculo,] id est, rebus quæ tẽporaliter transeunt. Nam seculum præsens est quædã mensura eorum quæ temporaliter labuntur. Rebus autem corporalibus homo cõformatur per affectum, amore eis inhærẽdo: iuxta illud, facti sunt abominabiles sicut ea quę dilexerunt, Ideo D. Iaco. dice-
Iac.1. bat: Religio munda & immaculata, est immaculatum se custodire ab hoc seculo. Huic seculo conformatur, qui uitam secularitur uiuentiũ immitatur. Unde Apost. Ephe.4
Testificor in dño, ut iam amplius non ambuletis, sicut & Gentes ambulant. Secundò Aposto. iubet interiorem reformationem, dicens, [sed reformamini in nouitate sensus uestri] sensus hominis hic dr̃ sẽ sm quod p eã homo iudicat de agendis. Hunc autem sensum habuit homo in sua creatione uigentem & integrum. Unde Sap. sensu impleuit corda illorũ, & bona & mala ostendit illis. Sed per peccatum Eccl.17.
hic sensus est corruptus, & quasi inueteratus. Unde Baruch.3. Inueterasti in terra aliena, & per consequẽs pulchritudinem & decorẽ amisit. unde Hiere. egressus est a filia Sion omnis decor. Monet ergo Apo. ut reformemur. i. iterato formã & decorem mentis assumamus, quem nostra Thren.1
mens habuit per gratiam spiritus sancti, ad quã participandã homo studium adhibere debet, ita. s. ut qui eandem nondum perceperunt, recipiant, & in ea proficiant. Ideo Apo. Renouamini spiritu mentis uestræ & Psalm.102. Renouabitur ut aquila iuuentus mea. vel aliter renouamini. s. in actib. exterioribus, in nouitate sensus uestri. i. in nouitate gratię, quam percepistis.
Tertio assignat rõnem admonitionis dicens, [vt probetis quæ sit uoluntas Dei,] Ephe.4.
Circa quod considerandum est, quòd sicut homo qui habet gustũ infectum, non habet rectum iudicium de saporibus, sed ea quæ sunt suauia, interdum abominatur, ea uero q̃ sunt abominabilia, appetit: Qui autem habet gustũ sanum, rectum iudicium habet de saporib. Ita homo q habet affectum corruptũ, conformatum reb. secularib. nõ hẽt rectum iudicium de bono, sed ille qui habet affectum sanum sẽsu ei innouato per gratiam, rectum iudicium hẽt de bono. Ideo dicit, Nolite cõformari huic seculo. sed reformamini in nouitate sensus uestri, ut probetis. i. experimento cognoscatis, q̃ sit uoluntas Dei, qua. s. uult uos esse saluos & sanctos, iuxta illud, Hæc 1.Thes.4.
est uoluntas Dei sanctificatio uestra. Tripliciter describit hic Dei uoluntatẽ; Primo uocat eã bonã, qua uult nos uelle bonum honestum, & ad hoc suis pręceptis nos inducit. Unde Micheas. indicabo tibi

o homo

homo quid sit bonum, & quid Deus requirat a te. Secundo describit eam bene placentem, inquantū s. dispositio est delectabile id qđ Deus vult nos uelle: unde Psal. 18. Iustitię dñi rectæ lętificantes corda. Tertio describit eam perfectā, quasi cō iungenté nos fini. ẜm illud. Estote perfecti sicut pater uester cœlestis pfectus est. Matt. 5.
Gen. 17. & illud: Ambula coram me & esto perfectus. Talé ergo experiütur Dei uoluntaté, qui nō cōformantur huic seculo: sed reformātur in nouitate sensus sui. Illi aūt qui in uetustate permanēt, huic seculo cōformati iudicāt uoluntaté Dei nō esse bonā, sed graué, amarā, & inutilé: Vñ Sap. Quā aspera est sapientia indoctis hominibus. Eccle. 6.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter uos. Non plus sapere, quam oportet sapere. Sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei.

DOcet hic qualiter Dei donis homo uti debeat. Et primo in generali quo ad dona quæ non sunt omnibus communia. quemadmodum sunt gratiæ gratis datæ. Et facit tria. Primo cum moderatione ac humilitate exprimit suam authoritatem, dicens: [Dico enim, &c.] q.d. Monui ut reformemini in nouitate sensus uestri, quod quidem facere debetis, dico enim. i. mando per gratiam Apostolatus quæ data est mihi, prout alibi dicit: Cum cognouissent gratiam quæ data est mihi inter gentes, & alio in loco: Mihi autem sanctorum minimo data hæc, &c. Omnibus qui sunt inter uos. i. omnibus qui inter uos cōuersantur fideles conuersi, siue Iudæi sint aut Gentiles, natiui siue aduenæ & peregrini: quia omnibus qđ mādo utile est & necessariū. s. nō plus sapere, q̄ oportet sapere. i. nullus p̄sumat de sensu aut de sapientia sua confidens supra mensuram suam. Vnde Sapien. Nō plus sapias quam necesse est. & Psal. 130. Non ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me. Secundo hortatur ad id quod est moderatū & medium, dicens [Sed sapere ad sobrietatem,] id est, mando uobis ut secundum mensuram sapiatis, id est, secundum gratiam uobis datam: Sobrietas enim mensuram importat, quamuis proprie dicatur circa potum uini, potest tamen accipi secundum quamlibet materiam, in qua homo debitam debet seruare mēsuram. Sic accepit Apost. cum dixit: Sobrie, iuste & pie uiuamus i hoc seculo. Tertio docet secundū quid accipiēda est mensura medii, dicens: Et hoc inquā sicut Deus unicuique diuisit. i. distribuit mensuram fidei. i. mensuram donorum suorum, quę ordinantur ad fidei ædificationem iuxta illud, Vnicuique data est manifestatio spiritus ad utilitatem. Dat. n. Deus hmōi dona nō eadem oibus, sed diuersa diuersis: ẜm illud, Diuisiones gratiarum sunt. Nec oibus æqualiter dat, sed unicuique ẜm certam mensuram. iuxta illud, unicuique nostrum data est gratia secundum mensurā donationis Christi. Et ideo Apostolus sobrie sapiens secundum hanc mensuram dicebat: Non auté in immensum gloriamur, sed secundum mensuram regulæ qua mensus est nobis Deus. Soli autem Christo datus est spiritus non ad mensuram. Deus autem non solum alias gratias gratis datas dat mensurate, sed etiam ipsam fidem: unde discipuli dixerunt Christo: Domine adauge nobis fidem.

Gala. 1.
Ephes. 3.
Ephes. 7.
ad Ti. 3.
1. Cor. 10
1. Cor. 12
Ephes. 4.
2 Co. 10
Ioan. 3.
Luc. 17.

SECVNDA PARS. XII. Capitis.

Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actū habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

IN hac secunda huius capitis parte Apostolus pręmissa monitione, rationem assignat assumptam ex similitudine corporis mystici ad naturale. Et circa corpus naturale, tangit tria scilicet corporis naturalis unitaté, mēbrorū pluralitaté, & officiorū diuersitaté, & adaptat hęc tria ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia unde ad Ephes. scribens ait, ipsum dedit caput super omnem Ecclesiā quæ est corpus eius. Deinde tangit fidelium quasi membrorū multitudinem. cum dicit, [Ita multi, &c.] de qua multitudine Christus: Ephes. 1.

Luc. 14. Homo quidam fecit cœnam magnam, & uocauit multos: Et Esa. 54. Multi filii desertæ. Quanuis enim sint pauci per comparationem ad infructuosam multitudinem infidelium & malorum, qui sunt multo plures: Stultorum enim, ut Salomon ait, infinitus est numerus: & Christus, Multi sunt uocati, pauci uero electi. & alibi: Arcta enim est uia quæ ducit ad uitam, & pauci sunt qui inueniant eam. Absolute tamen loquendo sunt multi. Vnde D. Ioan. Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, &c. Postmodum tangit officiorum diuersitatem, cum dicit. Non autem omnia membra eundem actum habent. Nam ut alibi dicit, Corpus non est unum membrum, sed multa. Si totum corpus oculus, ubi auditus? &c. Secundo tangit corporis mystici unitatem, cum dicit: [Ita multi unum corpus sumus in Christo.] De qua unitate Apostolus alibi: Vt recóciliet ambos in uno corpore. Huius autem corporis mistici unitas est per fidem, per quam cum affectu charitatis inuicem unimur Deo, secundum illud: Vnum corpus & unus spiritus. Et quia spiritus unitatis in nos a Christo deriuatur, unde supra dictum est: Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ideo dicit in Christo, qui per spiritum suum: quem dat nobis, unit nos inuicem & Deo. Vnde Christus: Vt sint unum in nobis, sicut nos unum sumus: Tertio tangit officiorum diuersitatem ad utilitatem communem reductam, dicens: Singuli autem sumus alter alterius membra. Membrum enim quodlibet in corpore naturali, proprium actum habet, & uirtutem: inquantum sua uirtute & actu alteri prodest, dicitur membrum alterius. ut pes dicitur membrum oculi, inquantum oculum defert: & oculus dicitur membrum pedis, inquantum pedem dirigit. Non potest dicere oculus manui opera tua non indigeo: Ita etiam in corpore mystico, ille qui accipit gratiam prophetis, indiget eo qui accipit gratiam sanitatum: & ita tamen omnibus aliis. Vnde dum unusquisque fidelis secundum gratiam sibi datam alteri seruit, efficitur alterius membrum. Ideo Apostolus: Alter alterius onera portate, & D. Petrus

Eccl. 1. Matt. 20. Matt. 7. Apoc. 7. 1. Co. 12. Ephe. 2. Ephes. 4. Sup. 8. 1. Co. 12. Gala. ult. 1 Pet. 4.

Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum administrantes.

Habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes siue prophetiam secundum rationem fidei.

HIC prosequitur in speciali monitionem quam proposuerat de sobrio & moderato usu gratiæ. Et primo ponit gratiarum diuersitatem, dicens: Sumus in quam alter alterius membra, non secundum eandem gratiam: sed habentes differentes donationes: non ex diuersitate meritorum, sed secundum gratiam quæ data est nobis, iuxta illud: Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, unus quidé sic: alius uero sic. Vnde Christus: Vocauit seruos suos, & diuisit, & tradidit illis bona sua: & uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii uero unum. Secundo docet diuersarum gratiarum usum. Et primo in rebus diuinis, quantú ad cognitionem dicens: Siue prophetiam, quam habentes utamur secundum rationem fidei. Dicitur autem prophetia quædam apparitio ex reuelatione diuina, eorú quæ sunt procul a cognitione nostra naturali. Vnde qui propheta hodie dicitur, uocabatur olim uidens. Sunt tamen procul secundú se a cognitione nostra futura contingentia, quæ propter defectum sui esse cognoscibilia non sunt. Sed res diuinæ sunt procul a cognitione nostra, nó secundum se, cum sint maxime cognoscibiles: Deus enim est lux, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Sed propter defectum intellectus nostri, qui se habet ad ea, quæ sunt in seipsis manifestissima, sicut oculus noctuæ ad lumen solis. Et quia unumquodque dicitur magis tale, quod est secundum se tale, quam quod est tale secundum aliud. Inde est quod magis proprie dicuntur esse procul a cognitione nostra futura contingentia: & ideo futurorum contingentium est proprie prophetia. Vnde Amos 3. non fecit Dominus uerbum nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. Dicitur etiam prophetia reuelatio quorumcunque occultorum, ut reuelatio creationis mundi facta Moysi. hoc autem donum prophetiæ, non solum fuit in ueteri Testamento, sed etiam in nouo:

1. Cor. 7. 1. Re. 9. 1. Ioan. 1

Eccl. 24. nouó: secundum illud, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii uestri. Dicuntur & prophetæ in nouo testamento, qui prophetica dicta exponunt: quia sacra scriptura eodē spiritu interpretatur quo condita est. Vnde sapiens: Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam. Ordinatur autē prophetiæ donum sicut & aliæ gratiæ gratis datæ, ad fidei ædificationem: Iuxta illud?
1. Co. 12. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem. & illud: Confirmata. s. est doctrina fidei contestante Deo, signis & prodigiis, & uariis uirtutibus ac Spiritus sancti distributionib. Et ideo prophetia utendum est secundum rationem fidei, id est, non in uanum, sed per hoc ut fides confirmetur. Vnde dominus per Moysen: Si surrexerit in medio tui propheta, & dixerit tibi: Eamus & sequamur deos alienos, nō audies uerba prophetæ illius: qa, scilicet prophetat contra rationē fidei, [Siue ministerium in ministrando.] Hic docet uti gratia ministerii quātum ad sacramenta, dicens: [Siue ministerium in ministrando,] id est, si quis accepit gratiam uel officium ministerij, puta sit Episcopus uel sacerdos qui dicuntur ministri Dei: Vnde Esa. 61. Vos sacerdotes domini uocabimini ministri Dei nostri. Exequatur ergo talem gratiam & officium fideliter, & diligenter ministrando. Vnde Apost. Ministerium tuum imple.] Siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando.] Hic tangit ea quæ pertinent ad res humanas, in quibus potest aliquis alteri subuenire. Primo quidem quantum ad cognitionem speculatiuam uel practicam quātum ad speculatiuam dicit, [Siue qui docet,] id est, qui habet officium uel gratiam docendi, utatur doctrina, id est, studiose & fideliter doceat, prout Iob cui dictum fuit, Ecce docuisti plurimos, Et Christus præcepit Apostolis, Euntes in mundum uniuersum docete omnes gentes. Quantum uero ad cognitionem practicam, quæ uersatur circa agibilia, uel factibilia, subdit: [Qui exortatur,] i. qui habet officium uel gratiam exhortandi homines ab bonum, utatur illa affectuose, fideliter & ueraciter exhortando, Vt Apo. Exhortatio nostra non fuit in errore, ne-

Heb. 2. (margin)
Deu. 13. (margin)
1. Ti. 4. (margin)
Iob. 4. (margin)
Thes. 1 (margin)

que de immunditia. & alibi. Hæc loquere, & exhortare. ad Tit. 2.

Qui tribuit in simplicitate: qui præest in solicitudine, qui miseretur in hilaritate

HIC ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera, quibus quandoque aliquis subuenit alicui, tribuendo & dando ei aliquod bonum. Et quantum ad hoc dicit, [qui tribuit,] id est, qui habet facultatē & gratiā tribuendi, exequatur hoc, [In simplicitate, ut scilicet nihil mali ex illo intendat, quasi homines donis ad malum alliciens. Vel etiam cum aliquis aliquo modico dato intendit maiora acquirere, Vnde Sap. Datus insipientis non erit Eccl. 20
vtilis tibi. Oculi enim illius septemplices sunt. Exigua dabit, & multa impetrabit. Et Salomon: Simplicitas iustorum diriget eos. Quandoque autem aliquis subuenit alteri, eius curam habendo, & quantum ad hoc dicit. Qui præest, id est, qui est in prælationis officio constitutus, utatur illo officio in solicitudine, pp̄ter quā debemus eis obedire. Iuxta illud: Obedite p̄positis uestris, & subiacete eis, Ipsi enim prouigilant quasi rationem reddituri pro animabus uestris. Ideo ipse qui hanc solicitudinem docebat, de se dicebat: Instantia mea quotidiana solicitudo omnium Ecclesiarum. Quandoque uero subuenit aliquis alteri subleuando suam miseriam, & quantum ad hoc dicit [Qui miseretur,] id est, qui habet facultatem & affectum miserendi, exequatur hoc in hilaritate, quasi libēter & uoluntarie faciēs. Et non ex tristitia, neque ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. Vnde Sapiens: In omni dato hilarem fac vultum tuum. [Dilectio sine simulatione, odientes malum, adhærentes bono.] Hic docet usum doni gratuiti, q̄ est omnibus commune scilicet charitatis. & ponit quæ pertinent ad charitatē in generali. Et primo ostendit qualis debet esse dilectio ex parte diligentis. quia debet esse uera. unde dicit. [Dilectio sine simulatione.] ut. s. non tantum uerbo aut exteriori apparentia, sed sit uero cordis affectu & efficacia operis: s̄m illud, nō diligamus lingua, neque uerbo, scilicet solū, sed opere & ueritate, qui hāc dilectionē habet fidelis amicus est, ei nulla fit comparatio. Secundo

Prou. 11 (margin)
Heb. ult. (margin)
2. Cor. 11 (margin)
2. Cor. 9. (margin)
Eccl. 35. (margin)
1. Ioan. 3 (margin)
Eccle. 6. (margin)

doc.

docet quod dilectio debet esse pura, cum dicit. [Odientes malum,] Tunc. n. est pura dilectio, quando homo non consentit amico suo in malum, sed ita diligit hominem, ut eius uitium odiat. Vnde dicitur quod charitas non congaudet super iniquitate, congaudet autem ueritati. & Psal. 118. iniquos odio habui. Tertio docet quod dilectio debet esse honesta, ut. s. aliquis adhæreat alteri propter bonũ uirtutis. Vnde Apostolus. Bonũ autẽ æmulamini in bono semper. Hæc est pulchra dilectio, de qua dicitur. Ego mater pulchræ dilectionis. [Charitatem fraternitatis inuicẽ diligentes, Honore inuicem præuenientes.] Hic ostendit qualiter charitas se debeat habere in ordine ad proximum, quantum ad interiorem affectum cum dicit: Charitatẽ fraternitatis diligentes, ut scilicet non solum fratres diligamus per charitatẽ, sed etiam diligamus ipsam charitatem, qua eos diligimus, & ab eis diligimur. Si enim charã habuerimus charitatẽ, non de facili illam dissolui permittemus. Ideo Hebræos hortabatur Apostol[9] dicens: Charitas fraternitatis maneat in uobis. & Salomon: Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione tãquam nihil despiciet illam. Secundo quãtum ad exteriorem effectũ cum dicit: [honore inuicẽ præueniẽtes:], in quo tria designantur: Primo quod homo proximum in reuerentia habere debet, quod pertinet ad rationem honoris: Nullus enim potest uere diligere eũ, quẽ despicit: ideo Apostolus hortatur, ut arbitremur superiores inuicem, quod quidẽ fit cum aliquis defectum suum considerat, & perfectionem proximi: In honore autem non solum reuerentia intelligitur, sed etiã necessariorum subuentio, prout in præcepto domini cum dicitur. [Honora patrem tuum & matrem tuam: præcipitur subuentio, quod patet ex eo quod Christus arguit pharisæos, cõtra hoc præceptum impedientes filios a subuentione parentum. Secundo designatur quod effectus dilectionis debent mutuo exhiberi, ut non solũ homo uelit beneficia recipere, sed etiam exhibere. Vnde Sap. Nõ sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. & alibi: In diuisione sortis da & accipe. & hoc designat cum dicit: inuicem. Tertio designatur quod effectus dilectionis debet esse prõptus & uelox cum dicitur [præuenientes,] ut. s. aliquis præueniat amicum in beneficiis. Vnde sapien. Omnis amicus dicet amico. Et ego amicitiam copulam.

1. Co. 13.

Gal 4.

Eccl. 24.

Heb. ult.

Gen. ult.

Phil. 2.

Exod. 20

Mat. 15.

Eccl. 4.

Eccl. 14.

Solicitudine non pigri, spiritu feruentes, domino seruientes, Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes.

HIc ostendit qualiter per charitatẽ nos debeamus habere erga Deum. Et primo incipit ab ipsa rationis attẽtione cum dicit. Solicitudine sitis non pigri. scilicet ad deseruiendũ Deo. Ideo Michee. Indicabo tibi quid sit bonũ, & quid Deus requirat a te. postea subdit: Soliciteambulare cum Deo tuo. Et Apostolo. Solicite cura teipsum probabilem exhibere Deo. Secundo quantum ad affectum, cum dicit. [Spiritu feruentes.] s. in Dei dilectione. Procedit autem feruor aquæ ex abundantia caloris. Vnde feruor spiritus dicitur, quia propter abundantiam diuinæ dilectionis totus homo feruet in Deum, ea ratione dicitur quod Apollo feruens spiritu loquebatur. & Apostolo. Nolite spiritũ extinguere. Tertio quantum ad exterius obsequium, cum dicit: [Domino seruientes,] scilicet seruitute latriæ quæ soli Deo debetur: Dominum Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Vel secundum aliam literam tempori seruientes, ut uidelicet tempore congruenti seruitium Dei faciamus: sm illud, Omni negotio est tempus & opportunitas. Quarto quantum ad mercedẽ seruitii, cum dicit, [Spe gaudentes,] s. mercedis, quæ est fruitio: spes filiorũ Dei. Quinto quantũ ad difficultatem, quã homo patitur in diuino seruitio, unde subdit. [in tribulatione patientes,] tribulatio. n. patientiã operatur, Sexto quantũ ad omnia prædicta dicit, [orationi instantes,] in quo orationis assiduitas designatur, de qua christus: Oportet semper orare, & nunquam deficere. & Apostolo, sine intermissione orate. Per orationem. n. in nobis solicitudo excitatur, feruor accenditur, ad Dei seruitium incitamur. Gaudium spei in nobis augetur, & auxilium in tribulatione promouetur. [Necessitatibus

Mich. 16

2. Ti. 2.

Act. 18.

1. Th. ult.

Deut. 6.

Eccl. 8.

Supra 5.

Luc. 18

1. The. 5.

& Sup. 10

tibus sanctorum cõicantes, hospitalitatẽ sectantes.] Determinat hic de charitate, quantum ad speciales quasdã psonas. Et primo inducit ad exhibẽdã beneficia charitatis indigentibus in uniuersali dicens [Necessitatibus sanctorum cõicantes.] ubi tria sunt notanda. Primo quod eleemosynæ ex charitate sunt impendendæ indigentibus siue necessitatẽ patientib⁹.
Ephe.4. Ideo Apost. Laboret operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde necessitatem tribuat patienti. Secundo, qđ potius subueniendum est iustis quã aliis. Ideo dicit, Necessitatibus sanctorum. Vnde
Eccl.12. de Sapiens: Da iusto, & non recipias peccatorem. Quod quidem non est intelligẽdũ quin ẽt in necessitatibus sit subueniendum peccatoribus, sed quod non est eis subueniendum ad fomentum peccati. Vtilius tamen est subuenire iustis; quia talis eleemosyna est fructuosa, non solum ex parte dantis, sed etiam ex suffragio re-
Luc.16. cipientis. Vnde Christus: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis recipiant uos in æterna tabernacula. s. suis suffragiis. Secundo, in speciali admonet ad hospitalitatẽ, cum dicit: [Hospitalitatẽ sectantes.] quia scilicet in hoc misericordiæ opere aliæ misericordię includuntur opera. Nam hospes non solum domũ exhibet ad manendum, sed etiam alia necessaria subministrat. Ideo eam ali-
Heb.ul. bi cõmendat Apo. dicens: Hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc. n. latuerunt quidam Angelis hospitio receptis. & D. Pet.
P.Pe.4. Hospitales inuicem sine murmuratione.

TERTIA PARS. XII. CAPI

Benedicite persequentibus uos, benedicite, & nolite maledicere.

IN hac tertia hui⁹ capitis parte Apost. ostẽdit qualiter sit exhibẽda charitas inimicis, & maxime beneuolẽtia, quę ad charitatẽ ptinet, q̃ consistit in hoc ꝙ aliquis uelit bonũ alteri, & malum eius nolit. Primo ergo monet ut beneuolentia, sit ampla, quæ se extendat etiam ad inimicos, cum dicit: [Benedicite persequentibus uos.] Circa quod notandum est quod benedicere, uno modo idẽ est quod bonum dicere, & laudare, ut cũ aliquis bonum alterius laudat, secundũ illud: Splendidum in panibus benedicẽt, Eccl.32.
id est, laudabunt, labia multorum. Alio modo quis benedicit alteri imperando. Et sic benedicere per authoritatẽ est pro priũ Dei, cui⁹ imperio bonũ ad creaturas deriuatur. Ministerialiter autẽ ptinet ad ministros Dei, qui nomen Domini super populum inuocant, secundũ illud: Sic be- Num.6.
nedicetis filiis Israel, & dicetis eis; benedicat tibi dominus & custodiat te: & post subdit: inuocabũt nomẽ meũ super filios Israel. & ego benedicã eis. Tertio benedicit aliquis alteri optando: ut in Psalm. Et Ps.128.
non dixerũt qui præteribant, benedictio Domini super uos. Et secũdum hoc benedicere est bonum alicui uelle, & quasi bonum precari, & hoc modo accipitur hic. Vnde per hoc quod dicitur benedicite psequentibus uos, datur intelligi quod etiam ad inimicos & persecutores debemus esse beneuoli, & pro eis orare. Vnde Christus. Diligite inimicos uestros, & ora- Matt.5.
te pro persequentibus & calumniantibus uos. Quod autem hic dicitur, est quodam modo præceptum, & quodam modo consiliũ, Pręceptũ quidẽ qđ aliquis in generali, dilectionis affectum impẽdat inimicis, nõ excludendo eos a dilectione proximorum, & a communi oratione, quã aliquis ꝓ fidelibus facit. Similiter etiam est præceptũ in articulo necessitatis effectum dilectionis inimicis impẽdere in particulari: iuxta illud: Si occureris boui inimici Exo.23.
tui aut asino erranti, reduc eum. Sed quod aliquis extra articulum manifestæ necessitatis in speciali affectum dilectionis exhibeat inimico, pertinet ad perfectionem consiliorum: quia per hoc ostenditur charitas perfecta ad Deum, quod omne humanum odium superat. Ille autem quem pœnitet & misericordiam petit, non est inter inimicos & persecutores computandus: Vnde ei absque difficultate sunt charitatis indicia ostendenda iuxta illud: Relinque proximo tuo no- Eccl.28.
centi te, & tunc deprecãti tibi peccata soluentur. Secundo docet quod beneuolentia

tia siue benedictio debet esse pura, id est, absque permixtione contrarii. Vnde repetédo dicit, Benedicite, & nolite maledicere, id est ita benedicatis quod nullo modo maledicatis; contra quosdam qui ore benedicunt, & corde maledicunt. De quibus Psal. Qui loquitur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum
Luc. 3. Est etiam contra illos, qui quandoque benedicunt, & quandoque maledicunt; vel quibusdam benedicunt, & quibusdã maledicunt. Vnde D. Iacobus ait, Ex ore procedit benedictio, & maledictio.

Si obiiciatur qđ in sacra scriptura plures maledictiones inueniuntur, ut in Deu.
Deu. 27. Maledictus qui nõ permanserit in sermonibus legis, nec eos opere perfecerit. Dicendum quod maledicere est malum dicere, quod tripliciter contingit, prout dictum est de benedictione: & secundum quodlibet horum modorum potest bene uel male fieri. Si enim quod est materialiter malum, dicatur malum: quodlibet prædictorum modorum sub ratione boni non est illicitum. quia hoc est magis benedicere quam maledicere. Vnumquodque enim magis iudicatur secundum suã formam quã secundum suam materiam. Si quis uero dicat malum sub ratione sine intentione mali formaliter, maledicit: unde est omnino illicitum. Vtrunq; aũt horum cõtingit in hoc quod aliquis enũciando malum profert. Quandoq; enim aliquis enunciat malum alicuius ad notificandam necessariam uirtutem. Et si dicit malum sub ratione ueri necessarii, qđ
Iob. 3. est bonum unde est licitum. Et hoc modo Iob maledixit diei suo, enũcians malitiã
Ephe. 5. præsentis uitæ, quoniam, ut Apo. ait, Dies
1. Co. 6. mali sunt. Quandoque auté aliquis enunciat malũ alterius, scilicet intentione detrahendi, & hoc est illicitum: quoniã scriptũ est, Neque maledici, neque rapaces regnũ Dei possidebũt. Similiter etiam in eo qđ quis dicit malum imperando. Contingit auté quandoque quod aliquis enũciat id quod est materialiter malum sub ratione boni: puta cum ex imperio alicuius prouenit alicui malum pœnæ propter iustitiam, quod quidem est licitũ, & hoc modo transgressiones legis maledicuntur, id est, pœnæ secundum iustitiam deputantur. Quandoque uero aliquis imperando dicit malum alterius iniuste, puta propter odium uel uindictam. & talis maledictio est illicita. Vnde in lege scriptum est, qui maledixerit patri uel matri morte moriatur. Exo. 21.
Et idem etiam est circa id quod aliquis dicit malum optãdo uel imprecando. Si enim hoc optet sub ratione boni, ut puto quod aliquis per aduersitatem perueniat ad spiritualem profectum. hoc licitum est. unde Iob. 5. Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim. Si uero hoc homo faciat propter odium, uel uindictam, est omnino illicitum: & hoc modo maledixit Philistæus Dauid in Diis suis. [Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, idipsum inuicem sentientes.] Cum ad charitatem pertineat non solum beneuolentia, sed etiam concordia: postquam Aposto. locutus est de beneuolentia, hic ponit ea quæ pertinent ad concordiam: & primo ponit documenta concordię. Cõcordia autem potest dupliciter attendi. Vno modo quãtum ad effectum in bonis & malis: in bonis quidem ut aliquis bonis aliorum congaudeat. Vnde dicit. Gaudere, scilicet debetis cum gaudentibus. Vnde Apost. Gaudeo & cõgratulor omnib. uobis. Sed hoc Philip. 2.
est intelligendum, quando aliquis gaudet de bono. Sunt enim quidam qui gaudent de malo, secundum illud. Lætantur cũ male fecerint, & istis non est congaudẽdum. Prou. 2.
Quia charitas non cõgaudet super iniquitate congaudet autem ueritati. In malis, ut aliquis tristetur de malis alterius: Vnde subdit, flere cum flentibus, prout Iob Iob. 30.
qui dicebat: Flebam super eo qui afflictus Eccle. 7.
erat. Et Sap. Ne desis plorantibus in cõsolatione, & cum lugẽtibus ambula. Ipsa. n. compassio amici condolentis in tristitiis cõsolationem affert. Primo quidem quia ex hoc colligitur efficax amicitiæ argumẽtum. Ideo Sap. in malitia, id est, in infortunio amicus cognitus est & cognoscere aliquem esse sibi uere amicum, est delectabile. Præterea ex hoc ipso quod amicus cõdolet, uidetur se offerre ad simul portandum onus aduersitatis, quod tristitiã causat. Leuius autem portatur quod portatur a pluribus, quam ab uno solo: ideo ex condolentia subleuatur proximus. Secundo

do concordia consistit in unitate senten-
1.Cor. 1. tiæ, & quantum ad hoc dicit: idipsum, i.
idem sitis inuicem sentiẽtes, ut scilicet in
eadẽ sententia conueniatis: iuxta illud, Si
Phili. 2. tis perfecti in eodem sensu, in eadem sen
tentia, Et illud, eandem charitatem habẽ
tes, unanimes idipsum sentientes. Scien-
dum est tñ quod duplex ex sententia. una
quidem pertinet ad iudicium intellectus
circa speculabilia: puta circa considera-
tiones geometricas uel naturales. Dissen
tire in talibus, non repugnat amicitiæ aut
charitrti: qa nõ prouenit ex uoluntate, in
qua charitas est: sed huiusmodi iudicia ꝓ
ueniunt ex necessitate rationis siue intel
lectus. Alia uero iudicia pertinet ad iudi
ciũ rõnis, circa agenda. Et in talib. qñ im
portãt necessitatẽ præcepti, dissentio ami
citiæ cõtrariatur: quia realis dissentio ha
bet cõtriarietatẽ uolũtatis in hic, in quib.
uniri & conuenire tenentur. Et quia fides
Gal. 5. non solum est speculatiua, sed etiam pra-
ctica, inquantum per dilectionem operatur:
ideo etiam dissentire a recta fide est
contrarium charitati.

Non alta sapientes, sed humilibus consentientes, Nolite esse prudentes apud uosmetipsos.

HIc excludit impedimẽta concordię, quæ sunt duo: Primum est supbia, ex qua contingit quod dum aliquis inordinate suam eccellentiam quærit, & subiectionem refugit, uult aliũ subiici, & eius excellẽtiam impedire, & ex hoc sequitur discordiam. ẽm illud, Inter superbos semꝑ
Pro. 13. iurgia sunt. Ideo ad hoc remouendum dicit Non alta sapientes, ut scilicet inordinate uestram excellentiam appetatis: ea rationis dixit supra 11. Noli altum sapere, sed time. Et Sapiens, Altiora te ne quæ
Eccl. 3. sieris, &c. sed sitis humilibus consentientes, idest, his quæ sunt humilia, id est, ea quę abiecta uidentur non recusetis, cum oportuerit: prout Dauid qui dice-
Ps. 13. bat: Elegi abiectus esse in domo Domini. Nam, ut dicit Petrus ait, Deus superbis
i.Pet. 1. resistit humilibus dat gratiam. Secũdum impedimentum concordiæ est præsumptio sapientiæ, ex qua contingit quod aliquis aliorum sententiæ non credit. Ad qđ remouendum dicit. Nolite esse prudentes apud uosmetipsos, ut scilicet iudicę tis id solum esse prudentiæ, quod uobis
Esa. 5. uidetur. Ad q tendit Esaias dicens: ut qui sapientes estis in oculis uestris, & coram uobismetipsis prudentes. Ideo supra dixit: Non sitis uobismetipsis sapientes.

Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, si fieri potest quod in uobis est cum omnibus hominibus pacem habentes.

CVm ad charitatem non solum pertineat beneuolentia & concordia, sed etiã beneficentia: postq̃ Apostolus docuit & monuit nos habere beneuolentiam; & concordiã, hic docet & monet nos ad habendam beneficentiã, excludendo cõtrarium. Et primo docet quod non sit alicui male faciendũ, prohibendo uindictã dicẽs
Psal. 8. [Nulli malum pro malo reddentes,] s. fi-
i. Pet. 3. ris. Prout Dauid q dicebat: Si reddidi re-
i. Cor. 5. tribuentib. mihi male. Et D Petrus, Non
i. Cor. x. reddentes malum pro malo. Quod intelligendũ est formaliter: sicut supra dictum est de maledictiõe ex affectu odii, uel uindictæ, sic qđ in malo alterius delectemur. Sed si pro malo culpæ, qđ quis facit iudex reddat malum pœnæ ẽm iustitiam ad compensandum malitiam, materialiter quidem infert malum, sed formaliter & per se infert bonum. Unde cum iudex suspendit latronem per homicidio, non reddit malum pro malo, sed potius bonum pro malo. Et hoc modo Apost. quendam pro peccato incestus tradidit satanæ in interitum carnis, ut spiritus eius saluus fieret. Secũdo docet quod etiam bona sunt proximis exhibenda. dicens: [Prouidentes bona non tantum coram Deo,] ut scilicet curetis satisfacere conscientiæ uestræ; Sed etiam coram omnibus hominibus, ut scilicet faciatis ea quæ hominibus placeant: ut sine offensione sitis, Iudæis & Gentilibus, & Ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo. Prouidere tamen bona nõ solum coram Deo, sed etiã coram oĩbus hominibus contingit bene & male fieri. Si enim hoc fiat propter fauorem humanum, non bene agitur. Quia
Mat. 6 Christus prohibuit dicens: Attendite ne iustitiam uestram faciatis coram hominibus ut uideamini ab eis. Si autem hoc fiat

uenirēt, ut ei proueniret, in malum. Et ideo exponendum est in bonum ut sit sensus: Hoc enim faciens, id est, in necessitate subueniens: carbones ignis, id est, amorē charitatis, de qua scriptum est: lampades eius ut lāpades ignis atq; flāmarum. [congeres,] i. congregabis super caput, i. super mentem eius: Quia ut D. Aug. ait: Nullus est maior prouocatio ad amandū quam præuenire amando, & benefaciendo. Nimis enim durus animus, qui & si dilectionem nolebat impendere, nolit repēdere. [Noli uinci a malo, sed uince in bono malum.] Hic idem quod supra probat ratione. Naturale enim est homini ut uelit aduersarium uincere, & non uinci ab eo. Illud autē ab aliquo uincitur, quod ab eo trahitur ad hoc quod sibi malefaciat. Sicut aqua uincitur ab igne, qn̄ trahitur ad colorem ignis, qui est contrarius & malum eius. Si ergo aliquis bonus homo pp malum, quod sibi ab aliquo infertur, trahatur ad hoc quod ei uelit uel faciat malum, bonū a malo uincitur. Si autem ecōtrario pp beneficium, quod bonus persecutori exhibet, ut eum ad suum amorem trahat in bonum, malum uincit. Sic ergo noli uinci a malo, scilicet eius qui te persequitur, ut tu eum persequaris, sed in bono tuo uince malum illius, ut scilicet ei bene faciendo eum trahas. Hæc autem uictoria fit per fidem, secundum illud: Hæc est uictoria quæ uincit mundum fides nostra.

In li. de cat. rud.

1. Ioā. 5.

EPITOME XIII. CAPITIS.

IN hoc capite Apost. docet rectum usum gratiæ in ordine ad alios. Et quia obedientia est caput, & initium totius disciplinæ moralis: Primo agit de obedientia quam inferiores debent præstare superioribus assignando rationem dependentiæ potestatis a Deo, ex qua concludit necessitatem obedientiæ. Deinde assignat aliam rationem, ex qua trahit utile documentum, non timendi potestatem & fructum obedientiæ qui est laus, obtineat & fructum inobedientiæ, qui est ira, uindicta, & pœna, ex quibus infert necessitatem obedientiæ inducens ad uoluntarie obediendum. Postmodum inducit inferiores ad exhibēdum superioribus subiectionis signum, qđ est timor, honor, & tributorum solutio, assignatque rationem exhibitionis illorū. Secundo ibi, [Nemini quicquam debeatis:] ostendit quid debent fideles omnib æqualibus exhibere, scilicet debita integraliter, excepto debito charitatis & dilectionis, quod nunquam exhauritur, sed semper reddendo crescit. Deinde adducit rationem, & concludit effectum dilectionis, qui est impletio & plenitudo legis. Tertio ibi, [Et hoc scientes &c.] ostendit quo modo unusquisque se componere debeat, & in seipso honestatē conseruare, iudicando temporis congruitatem, assignando rationem propinquitatis salutis, adhibendo similitudinem & exhortationem de honestate uitæ, declarando quæ uitia sunt abiicienda, maxime intemperātiæ, & quæ pertinent ad corruptionem irascibilis, prout sunt cōtentio & æmulatio. Finaliter ostendit quomodo debeamus arma lucis accipere, ut inordinata carnis desideria non sequamur.

Expositio literalis XIII. Capitis.

OMnis anima.] id est, omnis homo per synechdochen, [potestatibus sublimioribus, id est, hominibus in altiori & maiori potestate constitutis ecclesiasticis. uel temporalibus, [subdita,] id est, subditus sit. [Non enim est potestas nisi a Deo:] quia per eum a quo sunt omnia, reges regnant. [Quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt,] id est, rationabiliter disposita sunt in ipsum &, inter se inuicem. [Ita quæ qui resistit potestati,] id, est superiori suo potestatem habenti, [Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt,] id est, ut, dolo, uel malitia obedire recusant, [ipsi sibi damnationem,] scilicet æternam, [acquirunt. Nam principes,] id est, prælati & in potestate constituti, [non sunt timori boni operis, sed mali,] id est, nō sunt a Deo dati ad incutiēdum timorem operantibus malum. [Vis autem non timere potestatem,] quæcunque sit illa, bonū fac, & habebis laudem ex illa,] quæ nō solum instituta est, ut a malis timore pœnarum retrahat, sed etiam ut ad bonum per laudē

Ephe. 6. *1. Pet. 2.* *Iob. 37.* *Ioan. 19.* *Prou. 8.* *Sap. 8.*

Prou. 2. *1. Pet. 2.*

& præmia alliciat, [Dei enim minister est tibi in bonum,] scilicet bonus sis & recte agas. [Si autem male feceris, time:] quia causam timoris habes. [Non, n. sine causa gladium portat, ad occidendum. & virgã, & baculum ad uerberandum portat in signum & figuram potestatis. [Dei enim minister est, uindex,] id est, vindictam exercens, [in iram,] id est, ad exequendum iram Dei in pœnam, & incommodum, [ei qui malum agit,] id est, contra malefactores. [Ideoque necessitati,] id est, necessaria ordinationi, [subditi estote,] uoluntariè, ut faciatis de necessitate uirtutem. [Non solum propter iram.] id est, pœnam uel uindictam. [Sed et propter conscientiam,] vt conscientia vestra sit munda & quieta, obediendo Deo, & principi. [Ideo enim & tributa præstatis.] in signum subiectionis. [Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum,] id est, pro hoc ipso tributo recipiendo.] seruientes,] scilicet Deo & populo pro defensione patriæ & administratione iustitiæ, ideo de suo ministerio uiuere debent. [Reddite ergo omnibus debita,] quæ sunt cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. [Cui tributum, scilicet debetis ut principi: reddit [tributum cui debetis, uectigal,] reddite [vectigal, cui debetis timorem,] id est. principi inquantum est dominus, reddite timorem, non seruilem, sed filialem. [Cui debetis honorem,] scilicet principi, inquantum est quasi pater, reddite [honorem,] assurgendo & illi reuerentiam & obedientiam exhibendo.

Prou. 101
Iob. 19.
1. Cor. 9.
Mat. 22.
Mala. 1.
1. Pet. 2.

Secunda pars XIII. Capitis.

[Nemini quicquam debeatis,] sed integraliter, & non diminute, omnia debita reddite, [nisi vt inuicẽ diligatis:] quia debitum directionis, & charitatis erga Deum non potest totaliter & integraliter solui. cum semper reddendo crescat, cum maneat causa, quæ est præceptum Dei; [Qui enim diligit proximum, legem implebit:] quia tota legis impletio ex dilectione proximi propter Deum dilecti perdet. [Nam non adulterabis, non occides non furaberis non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mãdatum,] negatiuum uel affirmatiuum ad proximum pertinẽs. [in hoc uerbo instauratur,] id est, perficitur & impletur in hoc mandato. [Diliges proximum sicut teipsum,] ut quemadmodum uis tibi bonum, uelis proximo: & quæ uis tibi rationabiliter fieri, facias proximo, & quę non uis tibi fieri, nec tu facias proximo.

Tertia pars XIIII. Capitis.

Et hoc scientes,] i. cõsiderantes [tp̃s.] i. tẽporis cõditionẽ & opportunitatem [Quia hora est iã de somno,] culpæ torporis uel negligẽtiæ, [surgere,] p solicitudinẽ bene opandi. p charitatis opera. [Nũc enim,] surgere debemus, [quia propior,] id est propinquior [est nostra salus,] scilicet vitæ æternæ. quæ nobis promissa est. [Quam cum credidimus,] id est, quam cũ a principio fidem accepimus uel quẽ cum homines cœperunt credere aduentu Christi. [Nox,] scilicet culpæ, uel status vitæ pręsentis, qui propter tenebras ignorantiæ nocti comparatur, [Præcessit dies autem,] scilicet gratiæ vel status futuræ beatitudinis [appropinquauit.] quia p fidem uiuam magis clarescit, remoto obstaculo ingressus glorię cœlestis per Christi ascensionem. [Abijciamus ergo opera tenebrarum,] id est peccata, quæ ad tenebras exteriores ducunt, in quibus peccatores in æternum non videbunt lumen. [& induamur arma lucis,] id est, uirtutes, quæ non muniũt aduersus insidias diaboli [Sicut in die honeste,] id est, composite, & inordinate, [ambulemus,] de bono in melius procedamus, dum lucẽ habemus: [non in conciliationibus,] id est, in superfluis & accuratis comestionibus [& ebrietatibus,] id est, ne ad superfluitatẽ potus extra mensuram rationis hominum ponentes bibamus. [Non in cubilibus,] id est, in superflua dormitationis, quæ post comessationes & ebrietates ad luxuriam inclinare solẽt [Et impudicitijs,] tam uerborum quam gestorum, quæ ad impudicitiam inducere solent. [Non in contentione,] id est, in impugnatione veritatis cum confidẽtiæ clamoris, [& æmulatione,] id est, inuidia. [Sed induimini Dominum Iesum Christum,] quod fit per baptismi susceptionem, & per imitationem [& carnis curam ne feceritis in desiderijs] scilicet superfluis & illicitis, id est, ne desideria carnis rationi rep ugnantia sequimini.

Eccl. 18.
Ephes. 5.
Prou. 4.
Esa. 51.
Mat. 4.
Esa. 16.
Psal. 8.
Prou. 7

Com-

COMMENTVM XIII. Capitis.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.

IN hoc capite Apost. ostendit quomodo se habere debeat homo, erga proximum. Et primo quantum ad superiores: circa quod considerandum est quod in principio huius cap. Aposto. euertit errorem Gaulonitarum, de quo Iosephus meminit, & dicit habuisse initium a quodam, Iuda Gaulonita, qui negabat censum & obedientiam deberi Cæsari aut prophanis principibus. Hic error a Iudæis pp libertatem legis, quam a Deo receperant, fuit approbatus. Quamobrem Pharisæi conuenerunt Christumsci scitantes, an liceret cēsum dari Cæsari an non atq; inde fortasse, idem error serpere perrexerat in Christianos ob libertatē euangelicam, quam cōsecuti erant a chri
Ioan 8. sto, ſm illud: Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Et uidetur Christus hoc significasse cum dixit Petro: Ergo liberi sunt filii, s. a solutione didragmatis. Licet ad uitandum scādalum præceperit illud exsolui. Verum tamen hic error uel maxime conuincitur, quod fides nostra naturalem ordinem iustitiæ non subuertit, sed perficit. Præterea ex eo quod libertas quę per Christum concessa est, dicitur libertas spiritus, qua liberamur a peccato & morte, vt dictum est. Caro autē adhuc remanet seruituti obnoxia, sed liberabitur in resurrectione generali. Et tunc homo per Christum liberatus nulli subiectioni erit obno-
1. Co. 15. xius. Vnde Apost: Cum tradiderit Christus regnum Deo patri, & euacuauerit omnem principatum & potestatem: Interim tamen dum corruptibilem carnem gerimus, oportet nos carnalibus dominis subiacere, iuxta illud: Serui obedite do-
Ephes. 6. minis carnalibus. Et hoc est quod hic dicit Aposto. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Potestates autem sublimiores hic dicuntur homines in potestatibus constituti, quibus secundum iustitiæ ordinē subiici debemus: ſm illud,
Pet. 2. Subditi estote omni humanæ creaturę pp Deum, siue regi quasi præcellēti. Dicit autem omnis, ut neminem excipiat. Neque sacerdotes, ut ait D. Chrysost. neque monachos, neque seculares, neque uero Apostolos, neque Euangelistas, neque Prophetas, suum enim unusquisque habet ꝑlatum. Per hanc ergo sentētiam reprobatur error Begardorum, qui dicebant eo perfectionis posse hominem peruenire, ut nemini iam sit subditus: An autem Ecclesiastici exempti sint a secularibus, & temporalibus dominis, vide dominum Cardin. de Turre cremata in secundo lib. summæ de Ecclesia. cap 93. & deinceps. Dicit autē indefinite potestatibus sublimioribus, ut ratione sublimitatis officii eis su 1. Pet. 2.
biiciatur, etiam si mali sint. Vnde D. Petrus: Subiecti estote, non tantum bonis & modestis, sed ēt discolis. Quod autem dicit omnis anima per Synecdoche intelligitur omnis homo, prout in Genesi: Delebitur anima illa de populo suo. Vtitur aūt Gen. 17.
hoc modo loquendi: Quia subiectionē superioribus debemus ex animo i. pura uoluntate, secundum illud, Non ad oculum seruientes, quasi hominibus placētes, sed animo cum bona uoluntate.

Non est enim potestas, nisi a Deo.

HIC adducit rationem præmissæ admonitionis. Et primo præmittit originem potestatis, dicens: [Non est enim potestas, nisi a Deo,] Quicquid enim de Deo & creaturis dicitur, a Deo in creaturas deriuatur, prout patet de sapiētia. Vnde Sapiens: Omnis sapientia a Dño Deo Eccle. 3.
est. Potestas aūt de Deo & hominibus dicitur. Vnde Iob. 36, Deus potestates non abiicit, cum & ipse sit potens. Cōsequens ergo est quod potestas humana sit a Deo. Vnde Dan. 4. Dominabitur excelsus in regno hominum & cuicunque uoluerit dabit illud. & Christus Ioan. 19. Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Si obiiciatur ex Osea: Ipsi regnauerunt, & nō ex me Prin Osea. 8.
cipes extiterunt, & non cognoui. Dicēdū quod regia potestas uel cuiuslibet alterius dignitatis, potest considerari quantum ad tria: Primo, quātum ad potestatē ipsam, & sic est a Deo per quem reges regnant. Secundo, quantum ad modum adipiscendi

& sic quandoque potestas est a Deo, quãdo, scilicet aliquis ordinate potestatẽ adipiscitur: secundum illud: Nemo sibi honorem assumit, sed qui uocatur a Deo, tanquam Aaron. Quandoque uero non est ex Deo, sed ex peruerso hominis appetitu, qui per ambitionem uel alio quocunque illicito modo, potestatem adipiscit, secundum illud: Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Tertio, quantum ad usum ipsius. Et sic quandoque est a Deo, puta cum aliquis secundum præcepta diuinæ iustitię utitur concessa sibi potestate: secundum illud, Per me reges regnant. Quandoque autẽ non est Deo, puta cum aliqui potestate sibi data utuntur contra diuinam iustitiã. secundum illud, Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersus dominum, & cęt. Si quæratur de potestate peccandi an sit a Deo: Dicendum quod ipsa potẽtia qua peccat, est a Deo. Eadem enim potentia uoluntatis est qua peccatur, & recte agitur: sed quod in bonum ordinetur a Deo est. quod autem ordinetur ad peccandum ex parte creaturæ est, inquantũ ipsa est ex nihilo. [Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt.] Hic subiungit modum quo res a Deo procedunt: quia secundum quendam ordinẽ. Vnde sapiens. 11. Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti. In his autem sunt diuersi gradus, quorum unum est maior in altero & contentum in alio. Ideo necesse est quod interea sit ordo, qui secundum Diuum Augustinum est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. Deus enim res producendo in certo ordine, gradu, & loco constituit: Cuius ratio est: quia Deus per suam sapientiam omnia fecit: iuxta illud. Omnia in sapiẽtia fecisti. Est autem proprium sapientiæ omnia ordinate disponere. Attingit enim a fine usque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et ideo oportet effectus diuinos ordinatos esse. Vnde Iob. 38. Nunquid nosti ordinẽ cœli, & pones rationem eius in terra? Duplicem autem ordinẽ Deus in suis effectib. instituit. Vnũ quidẽ quo omnia ordinantur in ipsum, secundum illud. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Alium uero quo effectus diuini ad inuicem ordinantur, ut dicitur de Sole, Luna, & Stellis, quod fecit ea in ministerium cunctis Gentibus.

Marginalia (left): Amo 6. — Prou. 8. — Psal. 2. — 19. de C iuit. Dei. c. 13. — Psa. 103 — Pro. 16.

Itaque qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit.

Ex duabus pręmissis hic concludit propositum. Si enim potestas principum a Deo est, & nihil est a Deo absque ordine: consequens est quod etiam ordo, quo inferiores subiiciuntur potestatibus superioribus, fit a Deo. Itaq; quicunq; cõtra ordinẽ resistit potestati, ordinationi Dei resistit, Vnde Dominus Samueli dixit: Non te abiecerunt, sed me, ne regnẽ super eos. Et Christus: Qui uos spernit, me spernit: Resistere autem diuine ordinationi contrariatur honestati uirtutis. Vnde contra uirtutem agit, qui potestati resistit, in eo quod pertinet ad ordinem suę potestatis: [Qui autem resistunt, dãnationẽ sibi acquirunt.] Hic ostendit subiectionẽ non solũ esse honestam uerum ẽt necessariam, dicens [Quicunque]quasi dicat, Assertum est quod quicunq; resistit potestati, resistit ordinationi Dei, & contra honestatem uirtutis agit. Multi tñ sunt qui amorem uirtutis non habentes, ea quæ sunt contraria uirtuti non detestãtur: tales cogendi sunt ad uitationẽ malorum per pœnas. Ideo quantum ad hoc subdit: Quicunq; autem resistũt. s. diuinæ ordinationi, sibi damnationem acquirũt, contra potestatis ordinem agẽdo. Quod quidem potest uno modo intelligi de dãnatione æterna, quam merentur qui potestatibus subiici nolunt in eo quod debẽt, in cuius exẽplũ Dathan & Abirõ, q. Mosi & Aaron restiterunt, absorti sunt a terra, & descenderunt in infernũ uiuents. Alio modo potest intelligi de damnatione pœnæ, quę per ipsos principes infertur: secũdum illud. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui peccant in eum peccant in animam suam, Si obiiciatur quod Apostoli & Martyres principibus & potestatibus restiterunt. Et tamen nõ damnationem, sed premium a Deo sibi acqsierũt. Dicendum q. Apost. loquitur hic de eo qui resistit potestati, secundũ quod a Deo est ordinata. Atqui diuina ordinatio hoc habet, ut inferiori potestati non obediat contra

Marginalia (right): 1. Re. 8. — Luc. 10 — Nũ. 16.

contra

contra superiorem, prout etiam in rebus humanis proconsuli nõ obeditur contra imperatorem, nec bayliuo contra regem. Cum ergo omnis potestas humana sub potestate Dei ordinetur, sequitur quod nulli potestati humanæ est contra Deum obediendum: iuxta illud, Obediendum est plus Deo quam hominibus. An autem humana potestas possit præcipere sub pœna peccati mortalis, paulò post dicetur super uerbo propter conscientiam.

Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali.

HIc assignat aliam rationem ad probandũ quod qui resistunt diuinæ ordinationi Dei damnationem sibi acquirunt contra potestatis ordinem agendo. Nam principes & potestates non sunt dati ad incutiendum timoré bene operantibus, sed male operantibus. Si enim principes sunt timori mali operis, consequẽs est quod si quis male operetur, ipse male agendo est sibi causa damnationis: & sic qui resistunt damnationem sibi acquirunt. Hæc uerba, principes non sunt timori boni operis, sed mali, intelligenda sunt ad causam instituendi principes, ut illi, qui amore uirtutis non prouocantur ad uitandum malum, & faciendum bonum, cogantur ad hoc timore pœne: secundum illud, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum intuitu suo. Et sic non sunt timori boni operis, sed mali, quantum ad id quod ex officio principi compellit. Vnde Esa. Princeps ea quæ sunt digna principe cogitabit. Possunt etiam hæc uerba referri ad malos: quia si interdum persequantur iuste operantes, non tamen illi qui bene operantur, habent occasioné timendi: quia hoc ipsum si patienter sustinent, cedit eis in bonum: iuxta illud, Si quid patimini ꝓpter iustitiam, beati. Et Christus. Timorem eorum ne timueritis.

Pro. 20.
Act. 4.
1. Pet. 3.

Vis non timere potestatem bonum fac: & habebis laudem ex illa Dei enim est minister tibi in bonum.

EX eo quod prædixit, tradit utile documentum, scilicet uitandi timoré principũ: & facit quatuor. Primo sua interrogatione insinuat hoc esse delectabile: dicens: [Vis non timere potestatem,] quasi dicat, hoc debet esse gratum homini, Cum timor exterret, affligat, & contristet: iuxta illud, Fremitus leonis ita & terror regis. Secũdo docet mediũ ad hoc perueniendi, dicens: [bonũ fac.] Quia & Salomon ait: uoluntas regis labia iusta. & Psal. Ambulans in uia immaculata hic mihi ministrabat. Tertio ostendit huius effectum, dicens:] Et habebis laudem ex illa, quasi dicat: Si bene feceris, non solũ uitabis timoré: sed ẽt ex illa potestate cõsequeris, laudem, quod perspicuũ est. Si accipiatur ẽm finem, ad quẽ institutæ sunt potestates: sunt enim institutæ, ut nõ solũ a malis timore pœnarũ, retrahant: sed ẽt, ut ad bonũ & præmia alliciant: ẽm illud, Sine ducibus tanquã ab eo missis ad vindictã malefactorũ, laudé uero bonorũ. Verificatur etiam hoc de malis principibus, quorum iniustam persecutionem, dum boni patienter tolerãt, laudãtur: iuxta illud, Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Quarto rationem assignat, dicẽs [Dei enim minister est tibi in bonũ:] quod perspicuum est quantum ad debitum ordinem principum. Sunt enim sub regimine Dei, tanquam supremi principis ministri subordinati: iuxta illud, Quoniam cum essetis ministri regis illius, &c. Ad idem autem tendere debẽt minister & dominus: secundum illud, Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Et ideo sicut Deus operatur in bonum his qui bonum agunt, ita & principes si rectè ministerium suum impleant. Sed & mali principes Dei ministri sunt, secundum ordinationem Dei ad inferendas pœnas, licet hoc sit præter intentum illorum, secundum illud, Assur virga furoris mei, & baculus ipse est. Ipse autem non sic arbitrabitur. Et illud: Assumam uniuersam cognationem Aquilonis, & Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam. Et si tales mali principes Deo permittente bonos, affligũt, hoc in bonum eorum cedit: iuxta illud, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Pro. 20.
Psa. 100
1. Pet. 2.
Iac. 5.
Sap. 6.
Eccl. 10.
Esa. 10
Hier. 25.
Sap. 8.

Si autem male feceris time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est vindex in iram, ei qui male agit.

HIC ostendit necessitatem prædicti docu-

documenti, & assignat rationem quam exponit: ait ergo, Dictum est quod bene faciendo non timebis potestatem, & hoc tibi necessarium est. [Si autem male feceris, time:] quia occasionem & causam habes timendi, secundum illud: Pauor his
Prou.10. qui operantur malum: & illud, Cum sit
Sup.17. timida nequitia, data est in omnium condemnationē. Deinde dat rationem, dicēs: non enim sine causa gladium portat. Loquitur hic secundum consuetudinē principum, qui quasi in figuram siue signum suæ potestatis deferri faciebant instrumēta puniendi: puta fasces uirgarum, ad
Iob 19. uerberandum: & secures, uel gladios ad occidendum. Ideo Iob. Fugite a facie gladii, quia ultor iniquitatum est gladius. Nomine gladii potestas coerciua significatur, quam Iuristę merum uocant imperium, id est, potestatem vitę & mortis. Postmodum exponit rationem, dicens: Portat inquam gladium, quia est minister Dei uindex, id est, in uindictam exercens, [in iram,] id est, ad exequendā iram Dei, siue iustum iudicium Dei, [ei. qui male agit,] id est contra malefactorem. Vn-
Ezec.16. de Ezech. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, & iudicabo te in iudiciis adulterorū, & dabo te in manus eorū, &c.
Prou.16. & Salomō. Abominabiles regi qui impie agunt, quoniam iustitia firmabitur soliū. Ex quo patet quod nō solum est licitum, sed etiā meritoriū principibus, qui zelo iustitiæ uindictam exercent in malos. Vn-
Ezec.19. de Ezech. Ecce merces exercitui illius, & operi quo & seruiunt mihi aduersus eam.

Ideoq; necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

HIC infert conclusionem principaliter intētam dicens: [Ideoq; propter prædictas] rōnes [subditi estote. [uoluntarie [necessitati,] quæ uobis imminet præcepto principū, ut faciatis de necessitate uirtutē: [non solum propter iram, i. uindictam uitandam.] sed etiā propter conscientiam.] s. bonam conseruandam. Et hoc pertinet ad primam rōnem, quæ dictum est: Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et qui resistunt, &c. D. Ambro. exponit, Non solo timore præsentis pœnæ, sed etiam propter conscientiā futuri iudicii. Et quia nunc Lutherani libertatem carnis sectantes, non erubescūt pertinaciter asserere præcepta superiorū nullo modo obligare ad peccatum, maxime secluso scandalo. Ideo cum hic proprius locus sit, parum nobis insistendum est. maxime enim apparet ex prædictis propositionibus, scilicet, Quæ a Deo sunt ordinata sunt, &c. Et ex hac ultima non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: quod leges humanæ iustæ, siue sint temporales, siue ecclesiasticæ obligant in foro interiori sub pœna peccati mortalis, etiam secluso scandalo. Qđ etiam alio modo probari potest: Quia certum est legem naturalem obligare ad pœnam æternam secluso quacunque scādalo iuxta illud manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, & Gala 5.
alia quæ enumerat contra legem naturę. Ephe. 5.
subiungit quoniam qui talia agunt, regnū Dei non consequentur. & illud: Hoc aūt scitote itelligentes, quod omnis fornicator: aut immundus, aut auarus, &c. quia, scilicet agunt contra legem naturæ. Non habebunt hæreditatem in regno Christi & Dei: a qua hæreditate adulti baptizati per solum peccatum mortale priuantur. Supra 1.
Et supra enumeratis quam plurimis contra legem naturæ agentibus, concludit digni sunt morte, scilicet ęterna, non solū qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Probari etiam potest alia ratione. Quia non minus obligatur subditus pręlato suo, quā filius patri. Cum bonum politicum quanto est communius, tāto præstet & præemineat priuato. Quia bonum quanto communius tanto diuinius, ut D. Dioni. ait ex quo sequitur qđ pręceptum principis præferēdum est prę cepto paterno cęteris paribus: hoc est si tantum sit periculum in republica. si non succurratur secundum mandatum principis, quantum in re domestica, si non succurratur secundum præceptum patris. Sed filius iure naturæ tenetur obedire patri iusta pręcipienti, etiam secluso scandalo. Vnde Apostolus, Filii obedite pa Ephe. 6.
rentibus in Domino: hoc enim iustum est. Et supra inter peccatores dignos Supra 3.
morte æterna enumerat parentibus inobedientes. Igitur & inobedientes principibus

ribus & superioribus iusta præcipienti bus, cum intentione ad hoc eos obligan di. Qui enim talibus resistit, Deo resistit. Mat. 18. Vnde Christus: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Et alibi: Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit. Dicitur autē lex humana aut superior humanus intendere obligare ad peccatum mortale, cum ꝓhibitio principis est sub pœna mortis, mutilationis membrorum, fustigationis, aut proscriptionis omnium, uel maioris partis bonorū. Quia si aliquis uelit aliquod præmissorum uel notabile damnum ꝓximo, manifestū est quod peccat mortaliter. Ergo a fortiori si sibi illud velit. Pariter cum Ecclesia, uel prælatus præcipit uel prohibet aliquid sub pœna anathematis, suspensionis, uel interdicti, trangressores peccant mortaliter. Idem uidetur dicendum si fiat præceptum formale rationabile in uirtute spiritus sancti & sanctæ obedientiæ, uel sub pœna carceris aut grauioris culpæ in ordine prædicatorum in casibus per cōstitutiones eorum taxatis: quia alios indifferenter silētium aut alios eorū defectus, nō possunt maioribus pœnis quam professus secundum constitutiones uouerit, aggrauare. Tutius tamen, iudicio meo, stādum est Iuristarū iudicio qui ex uerbis & rationibus habent leges rimari & interpretari. Transgredientes tamen quascunque leges humanas iustas ex contemptu formali legis uel prælati, mortaliter peccant. Nec obstat quod homo non potest infligere pœnam æternam: quia pręses debilis potest præcipere sub pœna mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obijciunt ex dicto Christi: Sine causa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum. Mat. 15. Quia intelligebat de his quæ contrariantur mandatis Dei, & de his quæ erant uana & irrationabilia. Quia ibi repræhendit Pharisæos, qui propter traditiones suas seruandas, transgrediebantur pręcepta Dei. Et cum Apostolus dicit, quod iusto non est lex posita, non intelligit directiue & obligatiue, sed coerciue: iusti enim uoluntarie absq; quacunque coactione obtemperant legi: quod si non facerent, iusti esse desinerēt. 1. Tim. 1

Et hoc modo intelligendus est cum dicit. Si spiritu ducimini non estis sub lege. Gal. 5. Nec libertas Christiana, de qua loquitur liberat ab obedientia. Et cum alibi dicit. Nolite iterum iugo seruitutis contineri, intelligit de seruitute legis Moysi, Galat. 5. quia ibi est quæstio de circuncisione, uel de iugo seruitutis peccati.

Ideo enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes.

INducit hic homines ad exhibendum signū subiectionis superioribus. Et primo præponit signum dicēs: [Ideo enim,] s. quia debetis esse subiecti superioribus, & principibus tributa præstatis, i. præstare debetis in signum subiectionis. Ideo querēdo dicitur, Princeps prouinciarum Thren. 1. facta est sub tributo. Dicuntur autem tributa eo quod subditi dominis ea tribuūt Secundo assignat rationem dicens: Ministri enim sunt Dei in hoc ipsum, i. ꝓ hoc ipso, s. tributa recipiendo, [seruientes,] s. Deo & populo, quasi dicat: Vnusquisque de suo ministerio uiuere debet: secundum illud, Quis pascit gregem & de lactę gregis non edit. 1. Cor. 9. Et ideo cum principes, nostri suo regimine Deo ministrent & populo. debent tributa suscipere quasi stipēdia ministerii sui. Non autem ita quod hoc sibi debeant computare pro præmio. Proprium enim principis præmium, est laus & honor, ut Philo. dicit. 5. Ethc. Et cum hoc non sufficit ei, tirannus fit. Sed hoc non est solum intelligendum de laude & honore humano, quia tale præmium esset vanū, sed de laude & honore diuino, qui principibus bene gubernantibus exhibetur. Huiusmodi autem tributa recipiunt ad sustentationem, laborant enim principes ad omnium pacem. Ideo Apost. eos primo commendat in orationibus dicēs: 1. Tim. 2 Obsecro primum fieri obsecrationes pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam & tranquillam uitam agamus. Et Baruch. 1. Orate pro uita Nabuchodonosor regis Babylonis, ut uiuamus sub umbra eius. Ab hoc tamē tributi debito liberi sunt clerici ex priuilegio principum, quod quandam equitatem naturalem habet. Vnde etiam apud Gentiles, illi qui uacabant diuinis, Gen 47. liberi erant a tributis. Et Ioseph subiecit

exhauritur: sed semper in reddendo crescit, & propter has causas debitum fraternę dilectionis ita soluitur quod semper debetur. Primo quidem, quia dilectioné debemus proximo propter Deum, cui ut dictum est, sufficienter recompensare nõ possumus. Vnde diuus Ioannes, Hoc mandatũ habemus a Deo, ut qui diligit Deũ diligat & fratrem suum. Secundo quia causa dilectionis semper manet, quæ est similitudo naturæ & gratiæ. Vnde Sapié. Omne animal diligit sibi simile: et sic omnis homo proximum sibi. Tertio, qa charitas in diligendo non deficit, sed proficit. Vnde Apostol. Hoc oro, ut charitas uestra magis ac magis abundet. Ideo dicit, nisi ut inuicem diligatis: quia, scilicet dilectionis debitum ita semel redditur, ut tamen semper maneat sub debito precepti: secundum illud, Hoc est preceptum meum, ut diligatis inuicem. [Qui enim diligit proximum, legem implebit.] Hic assignat causam quare a debito dilectionis nunquam absoluimur. Quia in dilectione tota legis impletio consistit, ait ergo: [Qui.n.&c.] quasi dicat, ideo non intendebam uos expedire a debito dilectionis, sicut ab aliis debitis. Quia qui diligit proximum, legem implebit, id est, tota legis impletio ex dilectione proximi pendet. Si obiiciatur quod finis pręcepti charitas est: Et unumquodque perficitur, cũ ad finem peruenerit. Ergo tota legis perfectio in charitate consistit. Sed charitas habet duos actus, scilicet dilectioné Dei & proximi. Vnde christus dixit. quod ex duobus mandatis charitatis uniuersa lex pendet & Prophetæ. Non ergo uidetur quod qui diligit proximum, legem impleat. Dicendum quod illa dilectio proximi ad charitatem pertinet, & legem implet: quia ꝓximum diligit propter Deũ, & ita in dilectione proximi includitur dilectio Dei, sicut causa in effectu: secundum illud, Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum, Et e conuerso dilectio proximi includitur in dilectione Dei, sicut effectus in causa. Vnde ibi subditur: Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratré suum odit, mendax est. Et inde est quod quandoque in sacra scriptura solum fit mentio de dilectione Dei, quasi sufficiat ad salutem, secundũ illud. Et nunc Israel uide quid Dominus Deus tuus requirit, a te, nisi ut timeas Dominum & ambules in uiis eius, ut diligas eum. Quandoque autem fit solum mentio de dilectione proximi, iuxta illud: Hoc uobis mando ut diligatis inuicem.

1. Ioan. 3 · Eccl. 13. · Phili. 1. · Ioan. 15. · 1. Tim. 1. · Matt. 22 · Ioan. 3. · Deut. 10. · Ioan. 15.

Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc uerbo instauratur: Diliges proximũ tuũ sicut teipsum.

HIc probat ꝑ inductionem quod qui diligit proximum, legé impleat. Et primo enumerat quædam præcepta, quæ per dilectionem proximi implentur: deinde ponit constantiam. Et quia tria præcepta primæ tabulæ immediatius ordinantur ad dilectionem Dei, ideo non facit de eis mentionem, quamuis ipsa impleantur in dilectione proximi, prout includit dilectionem Dei: enumerans aũt mandata secundæ, tabulæ, prætermittit præceptum de honore parentũ, quod est affirmatiuũ quod etiam includitur in illo, ut omnib' reddamus quæ debemus. Enumerat autem præcepta negatiua, quia sunt magis uniuersalia, & quantum ad tempora, & quãtum ad personas. Quantum ad témpora quidem, quia obligant semper & ꝓ semper: Nullo enim tempore furandum aut adulterandum est. Præcepta uero affirmatiua obligant semper, sed non pro semp, sed pro loco & tempore. Non enim tenetur homo omni tempore honorare paréntes, sed pro loco & tempore Non enim posset cũ dormire habeat, &c. Quantum ad personas uero, quia nulli hominũ est nocendũ. Non autem sufficit vnus homo seruire omnibus hominibus. Secundo, qa magis manifestũ est quod per dilectioné proximi implentur præcepta negatiua, quam affirmatiua: qui enim diligit aliquem magis & facilius abstinet a nocumento illius, quam ei beneficia impendat, a qua beneficiorum exhibitione homo quandoq; impeditur per impotétiam Per præcepta negatiua prohibetur inferri nocumentũ proximo. Nocumentum autem inferri potest proximo tripliciter, Vno modo, facto; alio modo, uerbo: tertio, 1. Ioan. 3

tio, desiderio: facto tripliciter. Vno modo, quantum ad personam ipsius proximi: & hoc prohibetur cum dicitur. [Non occides:] in quo etiã intelligitur omnis iniuria iu personã proximi illata. Secũdo, quãtũ ad personam coniunctã scilicet uxoré: & hoc prohibetur cũ dicitur. [Non adulterabis,] in quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio. & omnis illicitus vsus genitalium membrorum. Vnde Apost. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. Tertio, quantum ad res exteriores, quod prohibetur cum dicitur. [Non furaberis,] in quo etiam intelligitur prohiberi omnis illicita substractio rei alienæ siue per uim, siue per dolum. Vnde Zach. 5, Omnis fur iudicabitur. Nocumentum autem quod quis infert proximo uerbo, prohibetur cum dicitur: [Non falsum testimoniũ dices.] Quod nõ solum prohibetur in iudicio, sed etiam contra iudicium, siue per modum detractionis, siue per modum cõtumeliæ. Vnde Salomon. Testis falsus nõ erit impunitus: & qui mendacia loquitur non effugiet. Nocumentum uero quod quis infert proximo, desiderio solo, prohibetur cum dicitur: [Non concupisces,] ubi prohibetur omnis concupiscentia, superbiæ, auaritiæ, & luxuriæ. Enumeratis autem pluribus in Exodo contentis, colligit omnia alia in communi dicens: Et si quod est aliud mandatum affirmatiuum uel negatiuum ad proximum pertinens, per modum supradictum instauratur, id est, perficitur & impletur in hoc uerbo, diliges proximum tuũ sicut teipsum. Quod autem dicit, proximum tuum, referendum est ad omnem hominem beatitudinis capacem, ac etiã ad sanctos Angelos vt Diuus Augustinus probat. Nomine enim proximi intelligitur quicunque facit alicui misericordiam, secundnm illud: Quis tibi uidetur pximus ei qui incidit in latrones. Et ille dixit: Qui fecit misericordiam, &c. Et quia proximus est proximo proximus, consequens est quod ille qui ab aliquo misericordiam recipit, proximus ei dicatur. Sancti autem Angeli misericordiam nobis impendunt Et nos omnibus hominibus uiatoribus debemus misericordiam impendere, & ab eis cum necesse fuerit recipere. Et per consequẽs omnes tales & sancti Angeli, & sanctæ animæ in paradiso uel purgatorio existẽtes, sunt proximi nobis: quia beatitudinem ad quã tendimus, uel ipsi habent, uel ad eam nobiscum tendunt. Vnde sequitur quod nec dæmones, nec damnati, secundum hanc rationẽ sunt nobis proximi, nec sub hoc præcepto nobis eorum dilectio iniũgitur quia sunt totaliter a societate Dei exclusi ideo non sunt computandi in numero proximorum, sed hostium. Quod uero dicit, [Sicut teipsum, non est referendum ad æqualitatem dilectionis, ut scilicet teneatur quis diligere proximum æqualiter sibi: Hoc enim esset contra ordinem charitatis, quo quis tenetur plus suam quam aliorum salutem procurare. Vnde Salomon: Ordinauit in me charitatem. Sed est referendum ad similitudinem dilectionis, ui scilicet similiter diligamus proximum sicut nosipsos. Et hoc tripliciter. Primo quidem quantum ad finem dilectionis, ut scilicet nos, & proximum propter Deum diligamus. Secundo, quãtum ad formam dilectionis, ut si aliquis seipsum diligit uolens sibi bonum, ita proximum diligat & uelit ei bonum. Qui autem diligit proximum ad hoc solum ut eius utilitate, uel delectatione potiatur, non uult bonum proximo, sed sibi ex proximo. Quo quidem modo homo amare dicitur res irrationabiles amore concupiscentiæ, puta uinum, aquam, equum, ut eis utatur. Tertio, quantum ad effectum dilectionis, ut scilicet aliquis necessitati proximi subueniat sicut sibi. Et quod nihil illicitum propter amorem proximi cõmittat, sicut nec propter suum amorẽ.

Heb. 13.
Zach. 5.
Prou. 19.
Exo. 20.
Leui. 19.
Lib. 1. de do. chr.
Luc. 10.
Cant. 2.

Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

HIC explicatius manifestat dilectionem proximi esse impletionem legis per syllogismum, qui hoc modo formari potest: Qui diligit proximum, malum non operatur ad ipsum. Sed ad hoc tẽdit omne legis præceptum, ut abstineatur a malo. Ergo qui diligit proximum, legem implebit. Quod autem dilectio proximi malum non operetur, alibi declarat Apo. dicens: Charitas non agit perperam &c.

1. Cor. 13.

Et

Et potest hoc non solum referri ad præcepta negatiua, uerum etiam ad affirmatiua. Eo enim quod dilectio proximi includit dilectionem Dei, excludit malum non solum quod est contra proximum, sed ét quod est contra Deum. Et sic includuntur præcepta primæ tabulæ. Vltimo autem infert conclusionem principaliter intentam dicens: [Plenitudo ergo legis est dilectio, i. lex per dilectioné impletur & perfi i t r. Vnde Sap. i i plenitudine sanctorum detentio mea Et Apos. charitaté habete quæ est uinculum perfectionis. Eccl. 24. Col. 3.

TERTIA PARS XIII. CAPI.

Ex hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere.

IN hac tertia huius capitis parte, ostendit quo modo unusquisque debet suos mores componere in seipso & honestaté conseruare. Et primo ponit temporis congruitatem, dicens: [Et hoc, &c. [q.d. dictum est quæ debetis obseruare: & hoc nó solum propter ea quæ dicta sunt, sed etiá, [scientes hoc tempus,] id est. per hoc qđ debetis considerare huius temporis conditionem, Quia, ut Sapiens dicit, Omni negotio tempus est & opportunitas. Et Hierem. 8. Miluus in cœlo cognouit tempus suum, turtur, & hyrundo, & ciconia, custodierunt tempus aduentus sui; Populus autem meus, &c. Ad quid autem congruum sit hoc tépus subdit, dicens: [Quia hora est iam nos de somno surgere.] Qđ intelligendum est non solum de somno naturę, quod quandoq; dicitur mors ſm illud: Nolumus uos ignorare de dormiétibus. Quandoque autem est quies uirin animaliū, ſm illud: Si dormit saluus erit. Non tamen intelligendum est de somno gratię, qui quandoq; dicitur quies æternæ gloriæ; secúdum illud, in pace in idipsum dormiam & requiescam. nec de somno cótemplationis, de quo Salomon Ego dormio & cor meum uigilat. Sed intelligiť do somno culpæ, de quo Apost. Exurge qui dormis, exurge a mortuis, &c. uel etiam de somno negligentiæ, secundum illud. Vsquesquo piger dormies? Tempus ergo est surgendi a culpa per pœnitentiá. Vnde Psalm. Surgite postquam sederitis, &c. Et a somno negligentiæ per sollicitudinem bene operandi. Vnde Esa. 21. Surgite principes accipite clipeum. & Sapiens: Hora surgédi est nó te trices. [Núc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus] Hic assignat rationem congruitatis téporis dicés: [Nunc enim, &c.] Quod secundum intentionem Apost. intelligitur de salute uitę æternæ, de qua Esa. Salus mea in sempiternum erit: Ad hanc autem salutem homo ordinatur: Primo per fidem. secundum illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sed magis ac magis homo accedit ad eá per bona opera & charitatis augmétum. Vnde D. Iacobus, Appropinquate Deo, & appropinquabit uobis. Hoc est ergo quod Apost. dicit, ideo est hora iam nos de somno surgere. Nunc enim, scilicet quando per bona opera & charitatis augmentum proficimus, [propior,] id est, propinquior, [est nostra salus,] scilicet uitę æternæ, [quam cum credidimus,] id est, cum fidem a principio accepimus. Et potest hic intelligi duplex ꝓpinquitas. Vna quidem secundum tempus: quia sancti uiri in operibus iustitiæ proficientes appropinquant ad terminum uitę huius, in quo mercedem accipiunt. Altera uero est propinquitas dispositionis: quia per augmentum charitatis & operationem iustitię homo præparatur ad illam salutem: iuxta illud, Quæ paratæ erant intrauerunt cú eo ad nuptias. Sed secundum quod ecclesia hæc uerba tempore aduentus legit, uidentur hęc uerba referenda esse ad salutem, quam Christus fecit in suo primo aduentu, ut intelligamus Apost. loquentem quasi ex persona omnium fidelium qui fuerunt a principio mundi. Appropinquante autem isto tempore incarnationis christi quo vaticinia Prophetarú crebrescebant, quod tempus repræsentat ecclesia, poterat dici: Nunc propior est nostra salus quam cum credidimus, id est, cum homines a principio credere cœperunt Christi aduentum futurum. Vnde Esa, 56. Iuxta est salus mea, ut ueniat: & iustitia mea, ut reueletur. Possent etiam referri

Eccl. 8. Hierem. 8. 1. Te. 4. Ioan. 11. Psal. 4. Cant. 5. Ephe. 5. Prou. 6. Ps. 126. Eccl. 32. Mar. ul. Iac. 4. Mat. 25.

referri ad tempus misericordiæ, quo quis incipit uelle a peccatis discedere. Tunc enim magis appropinquat suæ saluti, quã a principio dum haberet fidem informẽ: Vnde D. Iacobus. Resistite diabolo & fugiet a uobis. Appropinquate Deo, & appropinquabit uobis. [Nox præcessit, dies autem appropinquauit.] Hic ad propositum adducit similitudinem, quæ secundum intentionẽ Apost. uidetur esse intelligenda, ut totum tempus uitę præsentis nocti comparetur propter ignorantiæ tenebras: Diei autem comparetur status beatitudinis. propter claritatem qua sancti illustrantur, iuxta illud: Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te. Sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, ad quam diẽ refertur quod dicit Psalmista: Hæc dies quã fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Alio modo potest intelligi quod status culpæ nocti comparetur propter tenebras culpæ, de quibus Psalm. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulãt. De hac nocte dicit Sap. Solis autem illis superposita erat grauis nox tenebrarum, quæ superuentura erat illis. Dies autem dicitur status gratiæ propter lumen spiritualis intelligentiæ, quod iusti habent, sed impiis deest secundum illud, Lux orta est iusto. & illud, Sol intelligentię non ortus est nobis. Tertio modo potest intelligi quod comparetur nocti tempus præcedens Christi incarnationem, quæ nondum erat clare manifestata, sed sub quadã caligine. Vnde D. Pet. habentes firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tãquam lucernę lucenti in caliginoso loco. Et de hac nocte dicit Esaias: Custos qui de nocte, &c. Vnde sicut in nocte apparent umbræ, ita etiam in illo tempore eminebãt legalia, quæ sunt umbra futurorum. Tempus autem ab incarnatione Christi comparatur diei propter præsentiam spiritualis solis in mundo: de quo Malac. ult, Vobis timentibus nomẽ meum, orietur sol iustitiæ. Vnde & ipse Dominus dicit: Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. & postea subdit: Quandiu sum in mundo, lux sum mundi. Quod ergo dicit. Nox præcessit: indifferenter accipi potest pro qualibet prædictarum noctiũ. Iam enim præcesserat in eos quibus scribebat, & magna pars temporis huius uitę. Et quod uerius est præcesserat nox culpæ & tẽpus legis, quod fuit ante Christum. Quod autem subdit & dies appropinquabit, uidetur secundum intentionẽ Apostoli. referendum esse ad diem futuræ gloriæ, qui licet nondum aduenisset fidelibus Christi, quibus scribebat, tamẽ in propinquo erat eis secundum prædicta. Posset etiam intelligi. tempus gratiæ quod & si iam aduenerit secundum temporis cursum, appropinquare tamen dicitur nobis per fidem & deuotionem: prout alibi Apost. dicit: Dominus prope est. & Psalm. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum. Potest etiam hoc congruere his qui de peccatis pœnitere incipiũt quibus dies gratiæ appropinquat.

Esa. 60. — Ps. 117. — Sap. 17. — Psal. 96. — Sap. 5. — 2. Pet. 1. — Esa. 21. — Col. 2. — Ioan. 9. — Phil. 4. — Psa. 144

Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.

HIC concludit exortationem circa quam tria tangit. Primo remotionẽ vitiorum concludẽs ex præmissis, Si nox præcessit ut dictum est, [abiiciamus ergo opera tenebrarum.] quia ut Sapiens ait, Omni negotio est tempus & opportunitas. Vnde recedente nocte, recedere debent opera noctis. Dicuntur aũt opera tenebrarũ, opera peccatorũ: quia in seipsis priuata sunt lumine rationis, quo illustrari debent humana opera: unde Salomon: Sapientis oculi in capite eius: Stultus in tenebris ambulat: Ac ẽt quia in tenebris fiunt iuxta illud. Oculus adulteri diligit caliginẽ: Et Xps: Qui male agit, odit lucẽ. Ac præterea, quia homo ad tenebras p ea ducitur, sm illud. Mittite eũ in tenebras exteriores. Secundo inducit ad assumẽdas uirtutes, quasi dicat, ex quo dies appropinquabit, assumentes ea quæ congruunt diei, [induamur arma lucis] i. uirtutes quæ & arma dicuntur, inquantum nos muniunt, sm illud: induite uos armaturam Dei, ut possitis instare aduersus insidias diaboli. Et dicuntur arma lucis, tum quia ex lumine rationis decorãtur & perficiuntur, secundum illud: Iustorum semita quasi lux splendens procedit: tum quia lucis examẽ requirũt, Ioã. 3. Qui

Eccl. 8. — Eccl. 2. — Iob. 25. — Mat. 22. — Eph. 6.

Qui facit ueritatem, uenit ad lucem, tum quia per opera uirtutum alij illuminantur, iuxta illud: Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideāt opera uestra bona. Tertio exhortatur ad usum uirtutum & perfectum cū dicit: [Sicut in die honeste ambulemus:] Hæc enim duo uidentur dici congruere. Primo quidem honestas: nā unusquisq; in die studet se componere, ut coram hominibus honestas appareat, in nocte autem nō sic. Vnde Apo.
1. Thes. 5 Qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrii sunt nocte ebrii sunt. Nos autē qui diei sumus, sobrii sumus. Ideo, ut alibi dicit, Omnia in nobis honeste, & secundū ordinem fieri debent. Secundo, homo in die ambulat, non in nocte, quia, ut Christus ait, qui ambulat in die, non offendit: quia lucem huius mundi habet. Qui ambulat in nocte, offendit: quia lux non est in eo. Et ideo quia dies est, oportet quod ambulemus, id est, de bono in melius procedamus. Ideo Christus dicebat: Ambulate dum lucem habetis. [Nō in comessationibus & ebrietatibus, nō in cubilibus & impudicitijs] Exponit hic exhortationem quam fecit, quomodo scilicet abiicienda sunt opera tenebrarū, quæ sunt opera peccatorum, quorum quædam enumerat. Primo ponit ea quæ pertinent ad corruptionem concupiscibilis, cuius corruptio est intemperantia, quæ est circa delectiones gustus, & tactus, cū dicit: Non in comessationibus, &c. Dicuntur autem comessationes superfluæ & accuratæ comestiones, quæ prohibentur a Salomone dicente: Noli esse in conuiuiis peccatorū, nec in comessationibus eorū qui carnes ad uescendum conferunt. Quod quidem potest esse peccatum mortale, ex hoc qđ secundum legem pro hac culpa aliquis condemnatur ad mortem. Dicitur enim de filio proteruo, comessationibus uacat luxuriæ, atque conuitiis: lapidibus obruet eum omnis populus. Non quidem si comedat magnifice secundum statum suæ dignitatis, prout Assuerus qui iussit præparari conuiuium magnificum propter coniunctionem Hester, secundum magnificentiam regalem. Sed quando aliquis hoc facit præter decentiam status, si ad hoc principalis cura & ultimus finis existat prout illi de quibus infra ul. Christo Domino non seruiunt, sed suo uentri. Et alibi: quorum Deus uenter est, non possunt excusari a mortali. Secundo excludit intemperantiam circa potum, cum subdit: Et ebrietatibus, quæ pertinent ad superfluitatem potus ponentis hominem extra mensuram rationis. Quia, ut Sapiēs ait, Vinum in iucunditate creatum est, nō in ebrietate. Est autem considerandum quod ebrietas ex suo genere est peccatū mortale: cum, scilicet homo, ex proposito se inebriat, quia uidetur præferre delectationem uini intergritati rationis, & exponere se periculo multorum malorū: Vnde Esa. 5. Væ qui potētes estis ad bibēdum uinum, & uiri fortes ad miscendam ebrietatem. & Sap. Qui amat periculū, peribit in illo. & Philos. Ebrius occidens duplices meretur increpationes, & qa se inebriauit. & occidit. Si uero aliquis inebrietur præter intentionem, puta cū ignorat uirtutem uini, uel quia non ęstimat se tanto potu inebriandum, non peccat mortaliter: quia nō inebriatur per se, sed per accidens, id est preter intentionem. Quod non potest contingere in his qui frequenter inebriantur. Et ideo D. Augu. in sermone de purgatorio, dicit qđ ebrietas est peccatum mortale, si assidua fuerit. Vnde signanter hic Aposto. in plurali dicit: Non in comessationibus & ebrietatibus. Tertio ponit intemperantiam circa corporalem quietem, cum dicit: [Non in cubilibus,] id est, non in superflua dormitatione, quā conuenienter post comessationem & ebrietatem prohibet: quia sequitur ex illis. Et potest esse in hoc peccatum mortale, qn̄ propter quietē corporalem & somniū omittet ea quæ facere tenetur, uel inclinatur ad aliqua mala faciēda. Vnde Mich. 2. Vę qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus uestris. Potest etiā quod dicit [in cubilibus] referri ad apparatum luxuriæ. Vnde Salomō in persona meretricis, Aspersi cubile meū mirra. Et Iacob Ruben, Ascendisti cubile patris tui. Et ideo conuenienter quarto excludit intēperantiā, circa uenerea cū subdit: [Et impudicitiis,] i. in quibuscunque uenereis actibus qui dicuntur impudici: quia non cauent qđ est maxime

Marginalia (left): Prou. 4. Matt. 5. — 1. Thes. 5 — Ioan. 12. — Ioan. 12. — Pro. 23. — Hest. 21. Deu. 2.
Marginalia (right): Philip. 3 — Eccl. 31. — Prou. 7. — Gen. 49

me pudore & confusione dignum. Tum quia omnes delectationes tractus gulæ & luxuriæ, sunt communes nobis & brutis. Vnde ille qui in his inordinate insistit, efficitur brutalis. Psalm. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus nõ est intellectus. Tum etiam quia specialiter in actibus uenereis ratio hominis totaliter absorbetur a delectatione, ut non possit homo ratiocinari, ut Aristoteles ait: Vnde Oseas, Fornicatio & ebrietas & uinum auferūt cor. & Diuus Ioann. Non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. [Non in contentione, & æmulatione: sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis,] Hic excludit ea quæ pertinent ad corruptionem appetitus irascibilis, dicens: Non in contentione, quæ, ut Diuus Ambro. dicit est impugnatio ueritatis cum confidentia clamoris, Et in hoc prohibetur omnis rixa, nõ solum uerborum, sed etiam factorum: quæ ut plurimum a uerbis incipit, Ideo Salmon. Honor est homini qui separat se a contentionibus. Solet autem cõtétio ex inuidia generari. Ideo subdit [& æmulatione.] Vnde Diuus Iaco. Vbi zelus & contentio, ibi incontinentia & omne opus prauum. Secundo ostendit quomodo debemus induere arma lucis dicens: [Sed induimini Dominum Iesum Christum,] in quo, scilicet fuerunt abundantissime omnes uirtutes secundum illud: Apprehẽdẽt septem mulieres uirum unum. Induimus autẽ Iesum Christum, primo per sacramenti baptismi susceptionem. Vnde Aposto. Quicunque baptizati estis christum induistis. Secundo per imitationem, secundum illud: Expoliantes uos ueterem hominem cum actibus suis, induentes nouum & illud: Induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia, &c. Dicitur autẽ induere christum, qui christum immitatur: Quia sicut homo continetur uestimento, & sub eius colore uidetur. Ita in eo qui christum imitatur, opera Christi apparent. Per hoc ergo induimur arma lucis quando & imitamur Christum, qui est lux uera, quę illuminat sua doctrina & exemplis omnem hominem uenientem in hunc mundum.

Osee 4. Apoc. 9. Prou. 20 Iaco. 3. Esa. 4. Gala 3. Ephes. 4.

Tertio exponit quæ dixerat: Sicut in die honeste ambulemus, per hoc quod dicit [& curam carnis ne feceritis in desideriis suis.] In hoc enim pulchritudo honestatis cõsistit, ut homo spiritum præferat carni. Vnde supra. 8. Debitores sumus non carni ut secundum carnem uiuamus. Aduertendum tamen quod nõ dicit simpliciter carnis curam ne feceritis quia quilibet tenetur curam gerere carnis ad eius sustentationẽ, iuxta illud: Nemo unquã carnẽ suã odio habuit, sed nutrit, & fouet, &c. Sed addit in desiderijs, ut s. inordinata carnis desideria, i. cõcupiscẽtias nõ sequamur, sed spiritus sãcti inspirationes q̃ euellũt desideria carnis, iuxta illud Spiritu ambulate & desideria carnis non perficietis.

Ioan. 1 Ephes. Gala. 5

EPITOME XIIII. CAP.

IN hoc capite Apost. continuãdo usum gratię docet qualiter sed debent exhibere superiores & perfecti erga inferiores & imperfectos. Et primo prohibet inordinata iudicia: & assignat tres rationes huius prohibitionis prima sumitur ex authoritate, quæ requiritur in iudicante, quæ soli Deo competit, ex qua concludit iudicium ad homines non pertinere. Secunda sumitur ex parte meriti uel demeriti, quam considerare magis pertinet ad Deum quã ad homines: exemplificat ponendo diuersitatem humanæ sententiæ, quæ potest ad gloriam Dei pertinere, quod probat ex intentione & consideratione fidelium. Tertia sumitur ex futuro iudicio, ex cuius comparatione demonstrat superfluitatẽ humani iudicij, & probat authoritate. Esa. concludendo non esse amplius temere iudicandum. Secũdo ibi; [Sed hoc iudicate, &c.] prohibet scandalum proximorum, & docet uitare scandala, maxime circa illa quæ de se sunt bona, & per accidens fiunt illicita quãdo. s. fiunt cõtra cõscientiam. Deinde describit tres rationes quare uitandum sit scandalum. Prima sumitur ex parte charitatis. Secunda ex morte Christi. Tertia ex donis spiritualis gratiæ, q̃ sunt gaudiũ & pax, ad quæ hortatur.

Tertio ibi,[Omnia quidem, &c.] declatat cibos fm se mundos & licitos: sed per accidens aliquos fieri illicitos, ppter scādalum pusillorum, & cum contra consciētiam aut prohibitione sumuntur.

Expositio literalis, X L I I I. Capitis.

INfirmum in fide assumite, uos qui christum induistis, & estis in uobis ipsis honesti, & pfecti in charitate & dilectione proximi, eos qui sunt debiles in fide supportate, & cōiungite uobis ad eos instruēdos & corroborandos. [non in disceptationibus cogitationū.] i. non disceptādo & iudicando secreta cordis, hoc dicit pp hoc quod unus contra alium cogitabat. Quia illi qui legalia seruabant, iudicabāt tanquam reos & trangressores illos, qui ea non seruabant, & e diuerso. Vnde exponendo dicit, [Alius enim] doctior in fide, qui scilicet perfectus est in fide. [credit se] posse licite absque peccato [manducare omnia. eo quod non reputat se astrictum ad legales obseruantias, & alius qui nondum plene instructus est oppositum iudicat se uidelicet esse astrictum legi, & non obseruantes legalia iudicat reos & transgressores. [Qui autem infirmus est,] scilicet in fide, qui aliquas escas credit mundas, alias uero immundas: [olus manducet,] id est, edat herbas, eius semper tuit licitus ad uitandum conscientiæ scrupulum, scriptum est enim, ecce dedi uobis omnem herbam, &c. & abstineat ab his de quibus dubitat licite manducare possit: [Is qui manducat,] scilicet omnia cum secura cōscientia, uel absque periculo libidinis, [non manducantem,] scilicet indifferenter omnia tanquam infirmum in fide, uel quasi pronum ad uitia [non spernat:] quia si spernat, spernetur a Deo uel spernet Deum. [& qui non manducat,] scilicet indifferenter omnia, uel quia infirmus in fide, uel pronus ad libidinem. [manducantem,] scilicet indifferēter omnia absque scrupulo conscientiæ, & periculo libidinis: [non iudicet tanquam transgressorem legis uel tanquam ad libidinem præcipitem. [Deus enim,] cuius iudicium est secundum ueritatem, [illū,] scilicet seruum a se iudicandum assumpsit,] id est, reseruauit sibi occultorum iudicium. [Tu quis es] id est, cuius uirtutis uel authoritatis es tu, [qui iudicas,] i. iudicare præsumis, alienum seruum,] quē te constituit iudicem [Domino suo stat, aut cadit,] id est, soli Deo certum est an stet id est. bene agat: uel cadat, id est, an peccet. Ideo ipse solus eum iudicare pōt. [Stabit autem.] Is qui a Deo secundum propositum uocatus est etiam si aliquando per uicium cecidit, ut Diuus Petr. & Paulus. [Potens est enim Deus statuere.] id est, reuelare per gratiam suam & in recta fide firmare, & in bono stabilire [illum,] qui aliquando per uicium cecidit. [Nam alius iudicat diem interdiē] id est, inter unum diem & aliū diem, ut s uno die abstineant, & non alio. [Alius autem iudicat omnem diem] esse indifferenter obseruandum, quantum ad ieiunia & abstinentias legis, quę cessauerunt. [Vnusquisque in suo sensu abundet,] id est, iudicio suæ conscientiæ dimittatur, siue sequatur quod conscientia ei dictauerit [Qui sapit diem,] id est. qui iudicat diem esse discernendum, ut scilicet uno die abstineat, & alio die ab abstinētia cesset. [Domino sapit,] i. ad reuerentiam Domini cibos discernit, prout nos discernimus uigilias solennitatum: [& qui manducat,] scilicet omni die, uel etiam omnia non discernēdo ea quæ secundum legem erant prohibita [Domino manducat] i. ad gloriam Domini, quod apparet, [Gratias. n. agit Deo,] qui sibi dedit facultatem manducandi [& qui non manducat] i. abstinet omni die [Domino.] i. ad honorem Domini. [nō manducat,] & gratias agit Deo. Nemo. n. nostrum] i. fidelium [sibi uiuit] i. ad propriam gloriam uiuit, sed se & omnia sua in laude & gloriam Dei agit & ordinat. [& nemo, scilicet Apostolorum ac perfectorū Xpi fidelium. iuxta uires Xpo adhærentium, [sibi moritur, [morte corporali, quam pro Domino parati sumus sustinere: nec spirituali, quia nemo talis uirtutes a se abiicit per adhæsionem peccati, mediante quo spiritualiter quis moritur. [Siue enim uiuimus, Dño uiuimus siue morimur, Domino morimur. Siue ergo uiuimus siue morimur, Dñi sumus.] quasi serui eius q habet potestatē uitæ & mortis: [in hoc. n. Xps mortuus est & resurrexit] i. hoc adeptus est Xps morte & resurre-

Marginalia: Gen. 1. — Supra 2. — 1. Cor. 10 — Ezec. 18. — 1. Reg. 2. — Deut. 32

resurrectione sua [ut & uiuorum & mortuorũ dominetur.] uiuorũ quidẽ, quia resurgendo nouã & perpetuam uitã inchoauit: mortuorum aũt, quia mortem nostrã moriendo destruxit. [Tu autem quid iudicas fratrẽ tuum?]. i. qua utilitate aut necessitate temerarie iudicas fratrem tuum de occultis, quæ iudicio tuo non sunt cõmissa? [aut tu,] qui aliquantulum uideris profecisse in doctrina fidei, [quare spernis fratrẽ tuũ?] aduertere. n. debes illud, Esa. 33. Væ qui spernis, nonne & ipse sperneris? Mat. 25. Omnes. n.] tã boni quã mali, perfecti, & imperfecti: [stabimus ante tribunal Christi:] i. ante sedem maiestatis Xpi cum uonerit ad iudicium, tanquã ab eo iudicandi de omni uerbo ocioso: quãto magis de iudicijs temerarijs. [Scriptum est. n. Viuo ego, dicit Dominus, quoniã mihi flectetur omne genu] cœlestium, terrestrium, & infernorum, in iudicio generali in signũ Mat. 18. perfectę subiectionis, [& omnis lingua cõfitebitur Deo,] sanctorum uoluntarie malorum coacte, [Itaq; unusquisq; nostrũ,] psonaliter & non p aduocatum,] pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus] i. temerario iudicio.

Secunda pars XIIII. Capitis.

SED hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri uel scandalum,] i. aliquid impediens proximum a uia iustitię, uel ei præbens occasionem ruinæ: [Scio &,] i. quia [confido in Domino Iesu, quia nihil cõe] i. immundum. s. est [per ipsum] i. post uel propter aduentũ ipsius: qui omnia suo sanguine lauit & purificauit, uel ẽt per creationẽ: [nisi ei] s. q est infirmus in fide, [qui existimat quid commune est, illi cõe eẽ,] propter suam existimationem siue conscientiã contra quã agendo peccat. [Si. n. pp cibum frater tuus contristatur,] in hoc quod putat te peccare comedendo cibũ quẽ ipse reputat immundum. [Iã non ẽm charitatẽ ambulas,] quia charitas quę dilectionem proximi præcipit, hmõi contristationem prohibet [Noli cibo tuo] quem, s. indifferenter comedis. [illum perdere] i. per scandalum in peccatũ inducere. [pro quo,] id est, pro cuius salute [Xps mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum,] i. ne bona fama nostra, q̃ quisque procurare debet ,ppter honorem Dei, uituperetur ex cogitatione & iudicio operum, quæ licet sint bona, mala tamen temerarie iudicantur, ne alii retrahantur a fide & lege Christi suscipienda. [Non est enim regnum Dei esca & potus.] i. esca & potus secundum se nõ pertinent ad regnum Dei i. ad gratiã, quæ dicitur regnum Dei, quod intra nos est, nisi secundum quod eis utimur uel abstinemus propter Deum. [Sed iustitia] qua aliquis spontanee reddit alteri quod suum est. [& pax,] quę est opus & effectus iustitiæ, [& gaudium,] quod est fructus iustitiæ qua iustus gaudet de bono proximorũ. [in spiritu sancto.] i. ex gratia & uirtute spiritus sancti: hæc inquam pertinent ad regnũ Dei. [Qui. n. in hoc seruit Christo.] q est rex huius regni, ut. s. uiuat in iustitia, pace, & spirituali gaudio, [placet Deo,] qui est huius regni author. [& ,pbatus est hominibus,] i. ab eis approbãtur & laudãtur illi q̃ sunt huius regni participes. [Itaque quæ pacis sunt sectemur,] id est ea, studeamus implere per quæ christianorum pax cõseruatur [& quę ædificationis sunt inuicem custodiamus.] i. ea per quæ nos inuicem ædificemus, conseruemus & in melius prouocemur. Noli propter escam, quæ ad corporis utilitatem pertinet, [destruere opus] scilicet gratiæ Dei.

Tertia pars. XIIII. Capitis.

OMnia quidem] quæ ad escam hominis pertinent, [sunt mũda,] ex sui natura: licet aliqua in lege dicantur immunda, non natura: sed repræsentatione. [Sed malum est homini qui per offendiculũ,] Luc. 1[illegible] id est, cum confusione uel scandalo proximorum [manducat. Bonum est non manducare carnem, & non bibere uinum,] sed ab his abstinere ad domandam carnis concupiscentiam, uel ad uitandum scandalum: unde sequitur. [neq; [s. aliud, [in quo frater tuus offenditur.] i. turbatur contra te illicite agentem [aut scandalizatur.] i. ad casum peccati prouocatur, propter qđ eius iustitia læditur. [aut infirmatur?] i. in dubitationem uenit. an quod agitur sit licitum, per quod eius spirituale gaudiũ diminuitur. Tu, scilicet qui indifferenter uteris cibis, [fidem.] scilicet rectam [quam habes apud temetipsum,] per quam constat tibi licitum esse cibis indifferẽter utẽdũ,

bona

bona quidem & laudabilis est, sed[habe coram] Deo qui uidet in occulto & abscondito.[Beatus qui non iudicat semet ipsum.]i cuius conscientia eum non reprehendit uel condẽnat,[in eo quod probat,] id est, qui uera ęstimatione iudicat
Tit.3. &probat esse faciendum quod facit.[Qui autem discernit,] id est,qui habet opinionem falsam, & iudicat quod oportet cibos discernere,si manducauerit,[scilicet cibos quos iudicat esse illicitos,[damnatus est.] i.dãnatione dignus est, ex eo qđ quantum in ipso est,habet uolũtatem faciendi quod secundum consciẽtiam suã illicitum est.[Quia non ex fide,]id est secundum iudicium conscientię suę agit: [Omne autem quod nõ est ex fide, peccatum est.]i.omnis operatio discordans a conscientia siue sit recta,siue erronea, est mala & peccatum: Cum omnis conscientia quãdiu manet ex uirtute diuinę legis, quę per conscientiam innotescit, ligat.

COMMENTVM XIIII. Capitis.

Infirmum in fide assumi te, non in disceptationibus cogitationum.

APostolus in hoc capite ostendit quõ superiores & perfecti se debeant hr̃e erga inferiores & impfectos. Ad cuius intelligentiã prænotandũ est quod in primitiua ecclesia aliq ex iudaismo in Christum conuersi credebãt, & consendebant legẽ Moysi ꝑ Euangeliũ non esse antiquatam,sed cũ illo potius obuandã: & hos uocat infirmos in fide, quasi nondum satis progressos & confirmatos in cognitione fidei. Alij uero qui sciebãt resolutionem D. Petri & aliorum Apostolorum,oppositũ contẽdebant. Et illos qui
Act.15. fidẽ & Euangeliũ Christi credebant absq; legalibus esse seruandũ,uocat firmos siue perfectos in fide:de utrisq; tñ erãt Romæ aliqui,alloquitur ergo Apost. pfectos, dicens:Dixi,quod [debetis induere dñm Iesum Christũ,] Assumite autem, id ẽ affectu charitatis uobis coniungite ad supportandũ infirmum in fide,prout expositũ est, de quo potest intelligi illud Sap.9. Infirmus homo & xigui tẽporis &minor ad intellectũ iudicii & legum.Ideo infra.15.Suscipite inuicem sicut Xp̃s suscepit uos.Et Sapiẽ.alibi:Propter mandatũ assume pauperem. Et hoc nõ in disceptationibus co Eccl.29.
gitationum,id est, ne disceptationibus cũ illo contendatis: sed leuiter & blãde amplexemini & informate,& sic disceptatio hic idem uidetur cumcontentione,quam præcedẽti capite prohibuit. addit cogitationũ, scilicet accusantium aut defendẽtium propter hoc quod unus cõtra alium cogitat. Illi qui legalia seruabant, iudicabant eos qui ea non seruabant tanquam transgressores:Et illi qui nõ seruabant,iudicabant eos qui obseruabant tanquam errantes & ignorantes.

Alius enim credit se manducare omnia: qui autẽ infirmus est, olus manducet.

HOC loco Apost. exponit monitionem premissam, & declarat qui dicantur firmi & infirmi in fide. Ad cuius euidentiam sciendum est quod inter legis ceremonias quædam erant de delectu siue discretione ciborũ, quæ scriptæ sunt in Leuitico,ubi interdicebatur populo e Leu. 11.
sus plurium animalium, non solum terrestrium, uerum & aquatilium & uolatilium: quæ de se non erant mala,sed ratione significationis,propter mysteria & figuras rerum quæ futuræ erant tempore gratiæ, quæ ideo cæremoniæ non erant duraturæ, nisi usq; ad ueritatis præsentiam:Sicut enim in uerbis hoc nomen stultus significat aliquod malũ, licet ipsum nomẽ non sit secundum se malum. ita in rebus quoddam animal bonum est ẜm naturã, sed significatione est malũ, ut porcus qui significat immunditiam gulæ. Distinguit tamen D. Aug. triplex tempus. Primum ante Christi passionem,in quo legalia suũ robur& uirtutem obligandi obtinebant, quasi adhuc uiuentia. Secundum tempꝰ post passionem Christi usq; ad sufficientem promulgationem euangelii, in quo mortua quidem erant: quia neminem obligabant,nec quicquã proderãt.Nondum tamen erant mortifera,sed licita his qui

ex

ex iudaismo ad fidē cōuertebantur, dum modo in illis nemo sic spem firmaret, ut crederet fidem & gratiam Christi absque illis non iustificare. Fuit autem prouidenter ignorantia illa permissa aliquanto tēpore, ut Synagoga sepeliretur cum honore. Tertium uero tempus post sufficientem euangelii promulgationem, postquā legalia lętifera fuerunt, ueluti falsa signa futurę rei quæ iam est prętcrita. De hoc tertio tempore non intellexit Apostol. quando permittebat Iudæis conuersis abstinere ab immundis: quia hoc tertio tēpore fuit omnino illicitum. Sed intelligebat de secundo tempore, quo ignorantia cessationis legalium non erat peccatum: tunc enim licitum erat sic ignorantibus abstinere propter æstimatum periculum culpæ in esu illorum. Cum etiam D. Petrus fuerit aliquādo in eadem ignorantia, donec uidit linteum communibus animalibus plenum. *Act. 10.* Illos ergo qui credebant cessasse legalia, ut qui audierāt a Diuo Petro reuelationem uel determinationem Apostolorum. uocat Apostolus firmos in fide: & illi credebant se manducare omnia, eo quod non reputabāt se astrictos ad seruanda legalia. *Act. 15.* Illum uero qui ignorabat cessasse legalia, & æstimabat legem illam adhuc obligare, uocat infirmū de quo dicit: Qui autem infirmus est, olus manducet, id est, ab omnibus se abstineat quæ sunt in lege prohibita, siue illis cibis utatur in quibus non occurrit aliquid immundum in lege prohibitum, p̄ut in oleribus. In singulis enim generib. animalium puta terrestribus, uolatilibus & aquaticis, quædam genera erant concessa, & quædam prohibita: sed in herbis & arboribus nihil erat prohibitum: Cui⁹ ratio duplex esse potest. Prima, quia terrænascentia a principio concessa fuerunt homini ad edendum: iuxta illud, Ecce dedi uobis omnem herbam, &c. *Gen. 1.* Sed post diluuium primo legitur concessus carniū usus, iuxta illud: Omne quod mouetur & uiuit, erit uobis in cibum. *Gen. 9.* *Gen. 2.* Alia ratio est quia primam prohibitionem de abstinendo a quibusdam terræ nascentibus, homo in paradiso transgressus fuerat Et propter ea. nō erat ei similis prohibitio in lege iteranda. Exponitur autem infirmus aliter in Glos. D. August. pro eo qui licet credat se comedere omnia, id est, legalia iam cessasse, tamen acrem cum carne pugnam sustinet, & ad lapsum carnalium uitiorum pronus est: huic consulendum est, ut olus comedat, id est, tenues cibos qui non sint fomentum uitiorum, & abstineat ab illis quibus excitatur libido. Sed alius qui est fortior, & credit se absque periculo omnia manducare, manducet. Et hæc differentia apparet inter discipulos Christi, qui non ieiunabant tanquam confortati præsentia Christi & discipulos Ioānis Baptistæ, qui ieiunabant. Vnde & pœnitentiam agentes a quibusdam cibis abstinebant, non propter eorum immunditiam, sed ad libidinem reformandam. *Matt. 9.* Verum quia Lutherani per hunc locum atq; alia sacræ scripturæ loca male intellecta, ciborum delectum a Christianorum familia turpiter p̄fligare moliti sunt, calumniantes Christianos quod per huiusmodi ciborum delectum & ieiunia, Iudaismum his cæręmoniis profiteantur, in quo huiusmodi selectus iussus erat. Neque id solum dicunt, sed quod cum illis hæreticis conspirant, quos Diuus Paulus futuros pronunciauit, prohibentes nubere, & abstinere a cibis, quos Deus creauit ad p̄cipiendum cum gratiarum actione fidelibus. *1. Tim.* Eam ob rem hic nobis parū insistendum est. Et in primis sciendum quod hic vocamus delectum ciborum abstinētiam a certis cibis, prout in diebus ieiuniorum abstinemus a carnibus, & in 4. lacticiniis, Abstinentia autem a certis cibis trib. potest fieri de causis: Prima quasi sua natura sint mali & immundi, uti Taciani, Priscillianistæ, & alii eiusdem sectæ prędicabant, infamātes cum Manichæis creaturas Dei, contra illud: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. *Gen. 1.* Hos ergo hæreticos atq; hāc abstinētiæ siue dilectus ciborum causam, cōdemnat Apo. ad Tim. ut patet ex subiunctis eis uerbis: Quia oīs Creatura Dei bona est. *1. Tim.* Quasi inde improbassent carniū usum, quod eas reputassent sua natura sordidas, Atq; idem significat aliis suppositis uerbis: Nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione suscipitur. Secunda causa delectus ciborum pōt esse lex Mosaica. i. si fieret ea rōne qua præce-

ptum

ptum fuit in lege Moysi, quæ huiusmodi delectū prohibebat propter futurum mysterium, iam per Christum impletum. & ob id legem illā antiquatam eo quod ob seruatio falsum lignum rei futuræ, quæ est iam, præterita, demonstraret. Et hanc etiam delectus causam damnat idē Apostolo. loco præallegato ex subiunctis uerbis fidelibus & his qui cognouerunt ueritatē, scilicet antiquatæ legis. Atque idem signi ficat cum subdit: Sanctificatur autem p uerbum Dei & orationem, scilicet quod immundum per legem reputabatur, Vn-
Act. 10. de dictum fuit D. Petr. Quod Deus purificauit, tu commune siue immundum ne dixeris. Tertia causa delectus ciborū, propter quam omnes sancti patres & Ecclesia abstinentiā a certis cibis non perpetuo prout Manichæi, & lex Moysi, sed statutis temporibus ordinauit, non utiq; uelu ti cæremoniam, quæ sit futurorū vmbra,
Matt. 3. sed ut (secundum D. Ioan. Bap. exhortationē) delictorum debita fructibus pœnitentiæ compensemus. Et ut corpora nostra exemplo D. Pauli talia inedia castigantes, in seruitutem redigamus, uitia cōprimamus, & ut mentes ad spiritualium contemplationem eleuemus, & uirtutum officia libentius promptiusq; exequamur
Ioan. 12. & ut iram Dei, prout Niniuitæ, placemus. Hoc enim modo iuxta admonitionem Domini animam nostram odimus in hoc mundo, & custodimus eam in uitā æternā. His rationibus & causis delectus carnium non est superstitiosus, sed adeo uirtuosus, ut qui negant eum esse ad uitam christianam tum necessarium, tum ideo consultissime ac sanctissime institutum, sint heretici. Quemadmodum in Gangrensi & Toletano Conciliis sancitū est. Explorata prius ueneranda abstinentiæ antiquitate, quæ ab ipso statim Paradiso terrestri, ubi unicum fuit tantum abstinentiæ præceptum, ortum duxit. D. Ioā. Bap. hoc delectu usus est, erant.n. locustæ & mel siluestre uictus eius. Christus etiā suo ieiunio approbauit & ieiunium p discipulos instituendum prędixit. Et Apo. pariter usus est. Nunc ergo ad friuolas eorum obiectiones repellēdas properemus authoritate D. Pauli ad Timoth. exposita, ex pręuia distinctione de causis delectus ciborum, soluuntur omnia pene eorum argumenta, maxime quod ex illo lo- *Genes. 1.*
co: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erāt *Genes. 8.*
ualde bona. & ex illo loco, Omne quod mouetur & uiuit, erit uobis in cibū, quia Ecclesia non reprobat cibos tanquam malos omni tempore, sed ad tempus pro rationabili causa. Nec obstat pariter illud: Esca nos non commendat deo. Neque *1. Cor. 3.*
enim si non māducauerimus, deficiemus. Neq; si manducauerimus, abundabimus: quia esca ex se nō commendat nos deo, sed fides in edendo: loquitur enim ibi de idolotitis. Et cum infra ait: Non est regnum dei esca & potus, uult dicere quod regnum dei principaliter consideratur secundum interiora, & non secundum exteriora, & res extrinsecas: prout in se sunt, sed secundum quod ad interiora ordinātur, uel ab interioribus imperantur. Nec obstat pariter quod Christus dixit, Non quod intrat in os coinquinat hominem, s. ex se, sed ex desiderio comedendi contra prohibitionem: lignū enim scientiæ boni & mali ex se, non coinquinauit primos parentes, sed uoluntas comedendi contra prohibitionem dei: sic in ieiuniis ab Ecclesia præceptis. Sed dicunt, satis esset si unusquisque sua sponte pro sua ualetudine & necessitate modo suo abstineret. Sunt enim, inquiunt, & pisces & inter herbas nonnullæ, & presertim uinum, quę corpus peius inflammant quam carnes: in hoc suggillantes Ecclesię authoritatem, de qua christus: Si Ecclesiam non *Matt. 18.*
audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Et alibi: Qui uos audit, me audit. Et qui uos spernit, me spernit. & Apostolus supra: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Supposita hac authoritate, quam nemo spiritualis negare potest, cum in antiqua lege fuissent instituta ieiunia, non ut cæremoniæ, sed ut leges morum repurgandis animis conducentes: Et lex nostra sit multo spiritualior, Christusque nobis dixerit: Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum, & cæt. quibus uerbis iubet nos abundantius colere iustitiam prauasque cogitationes repurgare. Sequitur quod æquissimum fuit atque consultissimum ut abstinentiæ præcepta nobis

cumularentur, nempe ut corpus liberius seruiret spiritui. Libertas enim Christiana hæc est, ut spiritus liber sit a tyrãnide corporis, quod ciborum lauticia amplius lasciuire soleat. Et sic nihil contra libertatem Christianam egit Ecclesia, indicendo ieiunia & ciborum delectum, sed potius pro libertate Christiana. Ideo præcepto macerandi corpus, iugum Domini sit suauius, & onus leuius. Et enim si arbitrio & libertati hominum frugalitas & uictus parsimonia promitteretur, uix esset qui illam obseruaret, prout Lutheranorũ testatur intemperantia quæ tam necessaria est ad expeditius seruanda Domini præcepta. Et quamuis sint in piscibus & fructibus aliqui cibi, quibus ad horam feruentius incalescit libido, tamẽ carnes suo genere sunt soldioris alimenti. Per quas iõ plus uirium accrescit carni nostræ ad debellandum spiritum, quam per esum piscium, aut potum uini, quod propter debilitatem stomachi permisit Apostolus Timo. quod etiam vusquisque secundum suam ualetudinem moderare potest.

Mat. 11.

Is qui manducat non manducantem non spernat & qui non manducat, manducantem non iudicet.

HIC explicat quomodo uitãdæ sunt disceptationes cogitationũ. Et primo quantum ad firmos siue perfectos: dicens. Is qui manducat omnia, scilicet cũ secura conscientia uel etiam absque libidinis periculo non spernat non manducãtem oĩa tanquã infirmũ in fide uel quasi pronũ ad uitia. Secundo quantũ ad infirmos dicit. Et qui non manducat, s. indifferenter omnia uel quia est infirmus in fide uel pronus ad libidinem non iudicet manducantem, scilicet indifferenter omnia quasi legis transgressorem uel quasi in uitia præcipitem, iuxta illud: Nolite iudicare & non iudicabimini. Et supra 2. inexcusabilis es homo oĩs q iudicas. [Deus enim assumpsit illum, Tu qui es qui iudicas alienum seruũ?] Corroborat hic una ratione nos debere abstinere a iudicio temerario, & sumitur ratio ex authoritate iudicantis, quam ostendit competere soli Deo, dicens. Recte dictum est quod qui non manducat, manducantem non iudicet. [Deus enim assumpsit illum,] scilicet

Mat. 7.

in seruum a se iudicandum. Vnde Zacha. 11. assumpsi mihi duas uirgas. i. duos populos. Et Psal. 17. assumpsit me de aquis multis. Ille autem qui assumitur ad superioris iudicium, nõ debet ab inferiori iudicari. Ideo concludit, [Tu qui es.] s. cuius uirtutis uel authoritatis es, [qui iudicas alienum seruum,] id est, proximũ tuum, qui est seruus Dei Requiritur. n. in iudicante authoritas, secundum illud: Quis constituit te principem & iudicem super nos. Sed ex hac ratione uidetur omne iudicium hominis de alio homine esse illicitum. Dicendum quod in tantum iudicium hominis licitum est, inquantum agitur authoritate ei diuinitus concessa, sm illud: Audite illos, & quod iustum est iudicate, sequitur: Quia Dei est iudiciũ, id est, authoritate diuina agitur. Si quis uero uelit sibi usurpare iudicium super ea quæ non sunt ei diuinitus concessa ad iudicandum, est iudicium temerarium. Sicut si iudex delegatus a Papa uellet iudicando transgredi fines mandati, Deus aũt reseruauit sibi soli iudicare occulta, maxime cogitationes cordium & futura contingẽtia. Ideo si quis illa certitudinaliter iudicare præsumeret, temerarium esset iudicium. Vnde D. Aug. In his duobus temerarium est iudiciũ, cũ incertũ est quo animo quid factum sit, uel incertũ qualis futurus sit. [Domino suo stat aut cadit, Stabit autem, potens est enim, Deus statuere illum.] Alia ratione confirmat nos debere abstinere a iudicio temerario, quæ sumitur ex fine meriti uel demeriti. Posset enim aliqs dicere qđ licet homo non habeat iudiciariã potestatem, potest tamen se intromittere de iudicio alterius, propter damnum uel fructũ qui inde prouenit. Sed Apost. ostẽdit hoc magis ad Deum quã ad homines pertinere. Et ideo debemus propter hoc proximorum iudicia Deo derelinquere. Ad hoc aũt explanandum proponit duo: primum quod quidquid circa hominẽ accidit, ad deum pertinet, cũ dicit: domino suo stat aut cadit. [Stat,] recte agendo, iuxta illud: Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem, [aut cadit,] s. peccando, iuxta illud; domus Israel cecidit, & non adiiciet ut resurgat. dicit aũt sub disiunctione,

Exo. 2.
Deut. 1.
In li. de ser. do. in monte.
Psl 121
Amos 5.

ne,[stat aut cadit,]propter incertitudinē:
quia multi uidentur cadere qui stant &
Eccles. 8. econuerso, fm illud, Vidi impios sepultos
qui cum adhuc uiuerent, in loco sancto
erant,& laudabantur in ciuitate quasi iu-
storum operum. Loquitur autem hic A-
posto. secundum similitudinem hominis
serui, ad cuius dominum pertinet omne
quod circa seruum agitur. Nec intelligen
dum est quod Deo aliquid proficiat, uel
noceat, si homo stet, aut cadat, secundum
Iob 35. illud: Si peccaueris quid nocebis ei. Por
rò si iuste egeris, quid ei donabis. Sed quā
tum ad homines prodest & nocet: quia
Matt. 5. quod iustè agimus ad gloriā Dei spectat,
& inducuntur homines ad bonū, iuxta il-
Sup. 2. lud: Sic luceat lux uestra. & c. Quando au-
tem cadimus peccando: damus occasionē
ruinæ & blasphemandi Deum. Vnde di-
ctum est: Nomen Dei propter uos bla-
sphematur inter gentes. Vel quod dicit:
[Domino suo stat aut cadit,] exponendū
1. Cor. 4. est in iudicio domini sui. Quoniam qui
iudicat me dominus est. Secundo osten-
dit qđ si cadit, ad Deum pertinet, dicens:
[Stabit autem,] quasi dicat: Et si aliquis
nunc cadit per peccatum, tamen potest
esse quod iterū stabit, & hoc omnino im-
plebitur si est prædestinatus, fm illud:
Psal. 40. Nunquid qui dormit non adijciet ut re-
surgat? Vnde Micheas 7. Ne læteris ini-
mica mea, qa cecidi, resurgam. Et ideo si
uidemus aliquem manifestè cadentē, non
debemus eum despicere, temerarie iudi-
cando de eo, qđ nunquam resurget, sed
magis debemus præsumere quod iterum
stabit. Non ex consideratione conditio-
nis humanæ, sed ex consideratione uirtu
tis diuinæ. unde dicit: [potens est enim
Deus statuere illū,] debemus enim præsu-
mere quod propter suā bonitatem, iterū
statuet i. stare faciet eum. Vnde Ezec. 3.
Ingressus est in me spiritus, & statuit me
supra pedes meos, prout supra dictū est,
si nō permanserint in incredulitate, in se-
rētur: potēs est enim Deus inserere illos.

Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem, Vnusquisque in suo sensu abundet.

HOc loco explicatius manifestat quę
dixerat de iudicio humano, dicens:
ideo dico qđ domino suo stat aut cadit.
Nam alius iudicat inter unū diem & aliū
diem, ut scilicet uno die abstineat, & non
alio. Nō erant in lege certis diebus decre Leui. 23.
ta ieiunia, ut decimo die mensis septimi,
dies expiationis erit celeberrimus, afflige
tisq; animas uestras in eo. Et Iudith. 18.
dicitur, quod ieiunabat omnibus diebus
uitæ suæ præter sabbatha, & Neomenias,
& festa domus Israel. Et Zacharias 8. ait:
Hæc dicit Dominus exercituum, ieiuniū
quarti, & ieiuniū quinti, & ieiunium septi
mi, & ieiunium decimi, erit Domini, inde
in gaudium. Quæ ideo statuta ieiunia pu-
silli seruabant iudicantes inter diem quo
erat ieiunandū, & alios dies. Alij firmio-
res in fide, illis abiectis cęremonijs, omnē
diem citra discrimen iudicabāt esse aptū,
ut unusquisq; pro sua uoluntate abstine-
ret: Vel secundum Theophylactum, qui-
dā, licet non abstinerent a carne suilla p-
petuo, id tamen quibusdam diebus facie-
bant. Potest etiam hoc referri ad absti-
nentias quæ fiunt causa prohibendæ libi-
dinis, quib. omni die aliqui uacant. Qui-
dam autem interpositis diebus abstinent,
uel ieiunāt. Quidam uerò perpetuò a car
nibus uel uino abstinent. Secundo osten-
dit hæc omnia ad gloriam Dei pertinere,
dicens: Vnusquisque in suo sensu abun- Eccl. 15.
det, id est, suo sensu, & iudicio dimittatur.
Abundare enim sensu suo, est sensum
suum sequi, iuxta illud: Deus ab initio
constituit hominem, & reliquit eum in
manu consilij sui. Veruntamen hæc
Apostoli sententia est sanè interpretāda:
quia in primis intelligitur, ubi lex non a-
dest: quia nemini licet contra præscriptū
legis suo sensu abundare. Præterea ut
Theophylactus admonet, cum de dogma-
tibus agitur, nemo debet suo sensu duci,
sed ea reuerenter auscultare quæ à maio-
ribus tradita sunt. In indifferentibus ta-
men unusquisque potest sensum suum
sequi, tum quia nemini contra conscien-
tiam agere licet: tum quia unusquisque
in his præsertim quæ ad domandum car-
nem pertinēt, melius nouit quid sibi ex-
pediat, quā alij: in his enim in uia Dei, ut
Diuus August. ait, unus sic, alius sic ibat.
Admonemur tamen Sapiētis prouerbio.
Habe fiduciam in domino ex toto cor- Prou. 3.
de tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ.

Ideo non prohibet quin salutare consiliū à cordatis probis & amicis accipiamus. Sed uidetur quod judicare inter diem & diem, sit secundum se malum. Vnde Apostolo. Gala. arguens dicit: Dies obseruatis & menses & tēpora, & annos. timeo vos ne fortè sine causa, i. frustra laborauerim in uobis. Et loquitur ad literam de his qui dixerunt dies obseruandos circa cęremonias legis. Dicendum quod Apost. hic loquitur secundum tempus illud in quo Iudęis ad fidem conuersis licitum erat legalia seruare. Sed quantum ad secundam expositionem uidetur esse illicitum quod dicit, Alius iudicat omnem diem. Sunt enim quidam dies in quibus non est licitum ieiunare: dicit enim D. Augu. Quisquis diem dominicum ieiunio esse decernendum putauerit, non paruo scandalo erit Ecclesiæ, nec immerito. In illis enim diebus, quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt. & in ca. Si quis presbyter. 30. distinct. dicitur: Si quis presbyter propter publicā pœnitentiā à sacerdote acceptam, absque alia necessitate, die dominica pro quadā religione ieiunauerit, sicut Manichæi, anathema sit. Sed intelligendum est quod Aposto. hic loquitur quantū ad illas abstinentias, quæ quolibet die licite fieri possunt absq; dissonantia communis consuetudinis, vel eorū quæ sunt à maiorib. instituta, [Qui sapit diem, domino sapit: & qui manducat, domino manducat: & qui non manducat, dño non manducat: & gratias agit Deo.] Confirmat hic prædictam sententiam, scilicet ut unusquisque permittatur suo sensu abundare, eo quod domino suo stat aut cadit, eo quod de omnibus quæ facit secundum conscientiam suam, gratias deo agit. Vnde dicit: Qui sapit diem, vt. s. vno die abstineat, & alio die ab abstinentia cesset, domino sapit. i. ad reuerentiam Dei cibos discernit, prout etiam nos discernimus uigilias sanctorū, in quibus ieiunamus a diebus festis, quibus ieiuniū soluimus propter reuerentiam Dei. Vnde Sap. Quare dies superat diem, & iterum lux lumen. Deinde loquitur quantum ad illos qui iudicant omnem diem, quorum quidam omni die à ieiunio cessabant, vnde discipuli D. Ioan. Baptistæ dicebant Christo: Discipuli tui non ieiunant. Vnde dicit Aposto. Et qui mãducat, scilicet, omni die. domino manducat, id est, ad gloriam domini quod patet ex eo, quia [Gratias agit Deo,] scilicet, de cibo sumpto: iuxta illud Psal. Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum, &c. Vlterius quantum ad eum qui sic iudicat omnem diem, vt scilicet omni die abstineat, subdit. [Et qui non manducat,] id est, qui abstinet omni die. [Domino non manducat,] id est, ad honorem domini non manducat, quod constat ex eo, quia gratias agit Deo, qui sibi dedit voluntatem & virtutem abstinendi. iuxta illud, in omnibus gratias agite. Sed quod hic dicit Apostolus de his qui omni die vel abstinebant, vel ab abstinentia cessabant, debet intelligi quantum ad illud tempus, in quo hoc non erat contrarium statutis maiorum, nec communi consuetudini populi Dei. [Nemo enim nostrum sibi uiuit: & nemo sibi moritur. Siue enim uiuimus, Domino uiuimus, siue morimur, Domino morimur.] Hoc loco probat quod unusquisque domino suo stet aut cadat ex intentione fideliū. Et primo excludit inordinatam intentionem, dicens. Rectè dico qđ domino suo stat aut cadit. Nemo enim nostrum uiuit, uel naturali uel spirituali, vita de qua Abacuc. 2. Iustus ex fide viuit, sibiipsi, id est, ꝑpter seipsum: quia hoc esset frui seipso contra illud. Non quærēs quod mihi utile est, &c. & illud. Non nobis domine, &c. Vel sibi, id est, ſm suam regulam, prout quidam dicunt. Sit fortitudo nostra lex iniustitiæ. vel sibi. i. suo iudicio. Vnde Apost. Sed neq; meipsum iudico. [Et nemo moritur,] i. morte naturali uel spirituali, peccando, uel etiam morte spirituali, qua quis moritur uicijs, puta in baptismo ſm illud: Qui mortuus est iustificatus est, à peccato, [sibi, id est, ꝑp seipsum uel suo iudicio aut suo exemplo, sed exemplo Christi moritur quis vicijs. Quod. n. mortuus est peccato, mortuus est semel: Ita & uos existimate uos mortuos esse peccato. Secundo ostendit qualis sit recta intentio fidelium, dicens: Siue enim uiuimus uita corporali, [Dño uiuimus,] i. ad gloriā Dñi. [Siue morimur,] morte

Gala. 4.
In episto. ad Casu-lan.
Eccl. 33.
Mat. 9
Psal. 21
1. Thes. ult.
1. Co. 10
Sap. 2
Sap. 6.
Act. 10

morte corporali, Domino morimur. i. ad honorem Domini. Vnde dicebat: Magnificabitur Christus in corpore meo, siue per mortem, siue per uitã: uel exponatur quod dicit, Domino, id est, iudicio Domini, qui est constitutus a Deo iudex uiuorum & mortuorum.

Siue ergo uiuimus, siue morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, ut & uiuorum & mortuorum dominetur.

HIc ẽt probat quod unusquisque domino suo stat aut cadit, ex conditione fideliũ. Et primo concludit ex præmissis quod fideles non sunt sui, sed alterius. Illi enim qui sunt sicut liberi homines, sibi uiuunt & moriuntur. Sed fideles ut dictũ est, non sibi uiuunt aut moriunt, sed Domino. unde sic concludit: [Siue ergo uiuimus, siue morimur, domini sumus.] quasi serui eius qui potestatem habet uitæ & mortis. Precio enim magno empti estis. Vnde debemus dicere Deo qđ dicebat Amasai Dauid. Tui sumus o Dauid. Secũdo assignat causam huius cõditionis, dicens: [In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit,] i. hoc adeptus est sua morte & resurrectione, ut uiuorũ dominaretur: quia resurrexit uitã nouam & perpetuam inchoando: [& mortuorũ:] quia mortem nostram moriendo destruxit. Vnde ad corinthios scribens ait. Pro quibus mortuus est christus, ut qui uiuunt iam non sibi uiuant, sed ei qui pro eis mortuus est & resurrexit. Sic igit̃ per omnia prędicta Apost. probauit quod unusquisq; domino suo stat aut cadit, per hoc, s. quod fideles gratias agunt Deo, & quod domino uiuunt & moriuntur: & quod domini sunt in morte & in uita.

1. Cor. 6.

2. Cor. 5.

Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, Scriptũ est enim, uiuo ego dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omis lingua confitebitur Deo

AD probandũ quod debemus a iuditio temerario abstinere, hic adducit ẽt rõnem quæ sumitur ex futuro Dei iuditio. Et circa hoc tria facit: primo ponit superfluitatem præsentis iudicii, dicens: Tu autem quid iudicas,] id est, qua utilitate uel necessitate iudicas fratrem tuum de occultis, quę tuo iudicio non sunt cõmissa. Aut tu alius q̃ iudicaris, quare spernis fratrẽ tuũ, quasi pro nullo reputãs ab eo iudicari? Vnde Malach. 2. Quare despicit unusquisq; fratrẽ suũ. Secundo p̃mittit futurũ Christi iudiciũ, quasi dicat, Recte dico quod iudicare non debes: quia timere non oportet quod absque iudicio maneat. [Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.] Dicitur autẽ tribunal christi iudiciaria eius potestas: Cũ enim uenerit filius hominis in maiestate sua, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. Dicit autẽ, Omnes stabimus. tanquã iudicandi tã boni quã mali, tã ad remunerationem quam ad punitionẽ. Idẽ dicit ad Corint. Omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, &c, Sed quantum ad discussionẽ nõ omnes stabunt ibi iudicãdi, sed quidã sedebũt ut iudices, iuxta illud: Sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israel. Tertio probat quod dixerat authoritate Esaiæ, ait ergo: Dictum est quod omnes stabimus ante tribunal Christi, hoc manifestum est authoritate Esaiæ, qui dicit: Viuo ego, dicit Dominus qm̃ mihi flectet̃ omne genu, & oĩs lingua cõfitebitur Deo. Litera nostra sic habet: in memetipso iuraui, quia curuabitur mihi omne genu, & iurabit omnis lingua. In quibus uerbis tria ponuntur: primo quidẽ iuramẽtũ, qđ interdũ in uerbis Dei inseritur, ad ostẽdendũ id quod dr̃ firmũ esse & immutabilitatẽ diuini cõsilii, & ad ostendendũ quod non erat prophetia cõminationis. Et quãuis homines p̃ maiorẽ sui iurent, Deus t\u0303n, cum nõ habeat maiorem, in quo maior consistat firmitas ueritatis, per seipsum iurat. Ipse autẽ est ipsa uita & fons uitæ: & ideo forma iuramẽti dñi est, Viuo ego: quasi dicat. iuro per uitam qua ego singulariter uiuo. Secundo prænunciatur subiectio omnis creaturæ, cum dicitur: [Quoniam mihi,] scilicet, Christo, [flectetur omne genu.] in quo denotatur perfecta subiectio rationalis creaturæ ad Christum. Solent enim homines in signum subiectionis flectere genua. Vnde Apost. In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Tertio prænunciat fidei con-

Mat. 25.

2. Cor. 5.

Mat. 19.

Esa. 45.

Heb. 6.

Phil. 2.

fessionem, qua omnes Christi gloriã confitebuntur. Vnde sequitur. [Et omnis lingua confitebitur Deo,] id est, cõfitebitur Christum esse dominum, secundũ illud: Omnis lingua confitebitur quod dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Per oẽm autem linguam intelligere possumus expressionem cognitionis, siue hominũ, siue angelorum Hoc autem impletur nunc in hac uita, non quantum ad singulos homines, sed quantum ad genera singulorum. De quolibet enim genere hominum, nunc aliqui Christo subiiciuntur, & ei confitentur per fidem. Sed
Heb. 2. in futuro iudicio omnes & singuli subiicientur, diuersimode tamen: quia boni uoluntarie, mali autem inuiti. Vnde alibi dicit: In eo quod ei omnia subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autẽ nondum uidemus omnia subiecta ei.

Itaque unusquisque nostrum pro se rationẽ reddet Deo. Nõ ergo amplius inuicem iudicemus.

Matt. 12 EX immediate dictis infert hic præpositam conclusionem, dicẽs: [Itaque, &c.] Reddẽt rationẽ de omni uerbo ocioso quod locuti fuerint homines, multo maiori ratione de aliis grauiorib. Sed vr quod non quilibet rationẽ reddet pro se, sed unus pro alio: quia scriptũ est: Obedi
Heb. ult. te præpositis uestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant quasi rationẽ reddituri pro animabus uestris. Dicendũ quod ex hoc ipso quod prælati pro aliis rationem reddent, hoc faciẽt pro suis actibus quos circa subditos agere debuerunt. Si enim fecerint quod competebat eorũ officio
Ezech. 3. non eis imputabitur si subditi pereant, quod fieret si negligenter se haberent, Vnde Ezech. dicit: Si dicente me ad impium morte morieris, non annũciaueris, ei, ipse in iniqtate sua morietur, sanguinẽ autẽ eius de manu tua requirã. Si autẽ annunciaueris impio, & ille non fuerit conuersus, ipse quidẽ in iniquitate sua morie
1. Cor. 4. tur, tu autẽ animã tuã liberasti. Deinde infert cõclusionẽ principaliter intentã, dicens: [Non ergo amplius inuicẽ iudicemus, scilicet, iudicio temerario: quæ cõclusio infertur ex rõnib. supradictis. Et alibi dicit: Nolite ante tẽpus iudicare. & Christus: Nolite iudicare, & nõ iudicabimini.

SECVNDA PARS XIIII. Capitis.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, uel scandalum. Scio & confido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum. nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.

Osteaquam Apostolus in prima huius cap. parte prohibuit humana iudicia, in hac secunda prohibet scandalũ proximorum. Et primo docet scandala uitanda, dicens: Dixi quod Su. Ma.
non debetis iudicare inuicem, sed unusquisque de actibus suis iudicare debet, ne sint in scandalum aliorum. & hoc est quod dicit: Sed hoc iudicate magis ne ponatis fratribus offendiculum uel scandalum: Scandalum autem prout D. Hiero dicit significat offendiculum uel ruinam, quam impactionem pedis possumus dicere, Vnde scandalum est factum, uel dictum, uel omissum, minus rectum prebens alicui occasionem ruinæ ad similitudinem lapidis, ad quem in uia positum homo impingit & cadit. Maius aũt uidetur aliquid esse scandalũ quã offendiculũ: qa offendiculũ põt dicit quicqd retinet seu retardat motũ pcedentis. Scandalũ aũt i. impactio, vr esse cũ aliquis disponitur, ad casum. Non ergo debemus fratri ponere offendiculũ, ut aliquid faciamus, ut impediatur proximus a uia iustitię. Vnde Esa. 57. Auferte offendiculum de uia populi mei. neq; ẽt debemus ponere scandalũ faciẽdo aliquid, unde alius inclinet ad pec Ma. 18.
catũ: qa Væ homini illi p quẽ scandalũ uenit. Secũdo docet id ex quo scandalũ paratur esse ẽm suã naturã, siue ẽm se illicitũ, Circa quod sciendũ est, quod sicut supra dictũ est, apud Romanos erant quidã ex iudæis ad fidẽ conuersis, qui cibos secũdũ legem discernebant. Alii uero habentes fidem perfectam indifferenter omnibus cibis utebantur, quod quidem secundum se licitũ erat. Vnde dicit: Scio & confido in domino Iesu. quia nihil est cõmune per ipsum. Dicebantur autem cibi communes, quibus, omnes homines utebantur, demptis iudæis, qui se iactabãt populum Dei, quibus propter mysteriũ cibi illi erãt prohibiti, ut caro suilla, lepo

res & huiusmodi. Et quia Gentiles non æstimabantur de populo Dei, pro immundis reputabant, ac etiam cibi in lege prohibiti quos Gentiles manducabant: & sic idem est: Nihil est commune, ac si diceret, nihil est immundum. Et hoc quidem Apost. Primo dicit se scire, quia ita est secundum rerum naturam, iuxta illud: Omnis creatura bona est, & nihil reijciēdum quod cū gratiarum actione percipitur. Secundo dicit se confidere in Christo Iesu, quia per ipsum nihil est commune: quia scilicet, sibi sm suam naturam nunquam fuerunt immundi, uitabantur tamen aliquo tempore: ut immundi secundum legis præceptum, propter significationē & figuram, ut dictū est. Sed Christus hoc remouit implendo omnes figuras. Et ideo Apost. Per fiduciam quā habet in domino Iesu, asserit nihil esse commune uel immundum per ipsum. i. ipso hoc faciente. Tertio ostendit quo modo hoc posset esse per accidens illicitum, inquantum, s. est contra conscientiam mādūcantis. q d. Dictum est quod nihil est commune, sed intelligendum est, nisi ei qui hoc ex conscientia erronea: [existimat quid,] id est, aliquid ciborum commune esse, id est, immundum, [illi cōmune est,] id est, ita est illicitum sibi, ac si esset secundum se immundū. Quia ut alibi dicit: Omnia munda mundis. Coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum est, sed inquinata est eorum mens & cōscientia. Et sic apparet quod aliquid est secūdū se licitum, quod efficitur illicitum ei qui contra conscientiam eo utitur, licet conscientia sua sit erronea, quod rationabiliter accidit. Nam actus iudicantur sm uoluntatem agentis. Voluntas autē mouetur à re apprehensa: unde uoluntas in id tendit quod ei uis apprehēsiua representat, & secūdum eam qualificatur seu specificatur actio. Si igitur ratio alicuius iudicet aliquid esse peccatum, & uoluntas illud uelit, manifestū est quod homo habet uoluntatem faciendi peccatū: & ita actio eius exterior quæ formatur ex uoluntate est peccatum; si hac conscientia durante illud faciat: quia manifestum est quod eligit peccare mortaliter. Et ita actio eius propter suam electionem est peccatum mortale. ex hoc

1. Ti. 4.

ad Ti. 1.

loco conformatur dogma theologicum quod conscientia erronea ligat. Si tamen aliquis post factum habeat conscientiam erroneam, per quam credat id quod est licitum à se factum fuisse peccatum, uel qd est ueniale fuisse mortale, non propterea quod factum est, efficitur peccatum: uel si fuit ueniale, nō efficitur mortale. Quia uoluntas & intentio non formantur ex apprehensione sequenti, sed præcedenti. Hæc autem quæ dicta sunt dubitationem non habent. Sed dubium esse potest si aliquis habeat conscientiam erroneam, ut credat esse necessarium ad salutem, id qd est peccatum mortale: puta si quis existimat præceptum Dei esse occidere puerū existentem in gratia, quem credit adultū decessurum in peccato, an talis occidens mortaliter peccet. uidetur quod nō, quia alias esset perplexus. Dicendum quod in per se malis conscientia erronea ligat: qa si illa durante oppositum faciat, eligit peccare. Et si dicatur quod stantibus duobus præceptis oppositis, minus cedit maiori. Sed lex Dei, quæ prohibet homicidium, est fortior quam præceptum conscientiæ erroneæ. Igitur tenetur non occidere: & sic cauendo homicidium non peccat. Dicendū quod idem est ligamen consciētiæ erroneæ, & legis Dei. Quia conscientia erronea præsentat obiectum tanquam præceptum lege Dei. Non enim lex Dei applicatur actibus nostris, nisi mediante consciētia nostra. Nec propterea est perplexus: quia potest conscientiam erroneā deponere uel suspendere actum. quo peracto Deus, qui non deficit, per sinceresim specialiter iuuabit illum, quod si nolit deponere conscientiam, uel suspendere actum, non erit perplexus simpliciter, sed solum aliquo supposito, quod non est inconueniēs cum proueniat ex culpa sua. Est autem alia dubitatio. Non enim dicitur scandalizare qui rectum opus facit. At ille qui absq; delectu manducat indifferenter omnia, rectum opus facit: ideo non debet dimittere propter scandalum eius qui peruersam conscientiam habet errans in fide: quia uidetur scandalū Pharisæorum, de quibus Christus ait: Sinite illos, cæci sunt, &c. alias catholici tenerentur abstinere a carnibus, & matrimonio, Mat. 15.

ne hæretici scandalizentur. Dicendum quod aliquis potest alium scandalizare faciendo quod habet speciem mali, secūdū illud. Ab omni specie mali abstinete uos. Dicitur autem aliquid habere speciem mali, dupliciter. Vno modo secundū opinioné eorum qui sunt ab Ecclesia præcisi. Alio modo sm opinionem eorū qui adhuc ab ecclesia tollerantur: infirmi auté in fide æstimantes legalia obseruanda, tépore quo Apostolus hæc scribebat, tolerabantur ab Ecclesia. & ideo non est similis ratio. Sciendum præterea quod duplex est scandalum: quoddam dicitur actiuum, & est dictū, uel factum, aut omissum minus rectum præbens occasionem ruinæ, & ab illo semper cauere debemus. Aliud dicitur scandalum passiuum: quia id qđ fit uel omittitur, non est de se malum: tamen alius ex illo accipit occasionem ruinę, & hoc dupliciter, uno modo ex infirmitate: alio modo ex malitia. Scandalum ex infirmitate siue ex ignorantia dicitur scandalum pusillorum. Et propter tale uitādum in proximo, multa licita sunt prætermittenda, donec instruantur: non tamé ea quæ sunt præcepta. Mulier enim ualde pulchra, præuidens quod ex eius progressu aliqui incident in concupiscentiam eius, & peccabunt mortaliter: non tenetur omittere missam die dominico, nec alia necessaria, uel ualde utilia. Sine causa tamen exire & progredi, & præbere occasionem ruinæ, non potest absque peccato. Aliud est scandalum ex malitia, & tale uocatur scandalum Pharisæorum: de quo D.Grego. Si de ueritate scandalū sumitur, utilius scandalum permittitur, quam ueritas relinquatur: quod dictum recipit nonnullas limitationes, quas in uers.12.§.3.cap.12 in nostris Theologicis institutionibus inseruimus.

1.Tim.ul. Sup Eze.

Si enim propter cibum frater tuus contristatur iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Nō ergo blasphemetur bonum nostrum.

PRoposita expositaq; iussione de uitando scandalo persuadet nobis illam tribus rationibus, quarum prima sumitur ex parte charitatis, unde ait: Si frater tuus cōtristatur, de hoc quod putat te peccare propter cibum quem tu comedis, quem ipse reputat immundum: [Iam non sm charitatem ambulas,] secundum quam aliquis proximum suum diligit sicut seipsum. Et ita charitas uitat eius contristationem, & non præfert cibum quieti fratris: Cum charitas non quærat quæ sua sunt. Secundam rationem ponit cum dicit [Noli cibo, &c.] quæ sumitur ex parte mortis Christi. Videtur.n. parum appreciare mortem christi, qui pro uili cibo fructum eius euacuare non recusat: Vnde dicit: [Noli cibo tuo,] quem indifferenter comedis, non discernendo cibos illum perdere.i. scandalizare, [pro quo;] i. pro cuius salute, [Christus mortuus est,] christus enim semel mortuus est, iustus pro iniustis. Dicit autem illum qui scandalizatur perdi: quia scandalum passiuū sine peccato scandalizati esse non potest. Ille enim scandalizatur qui occasionem sumit ruinæ, iuxta illud: Peribit infirmus in tua conscientia frater, pro quo Christus mortuus est. Tertiam rationem ponit cum dicit: [Non ergo blaspemetur bonū nostrū.] & hæc sumitur ex donis spiritualis gratię: uel a cura quam tenemur gerere boni publici nostri, & præsertim Christianorum nostris. Et primo ostendit incōueniēs qđ sequitur contra huiusmodi dona, ex eo quod alios scandalizamus, In primitiua.n. Ecclesia aliqs cibis indifferenter utebantur, cū scādalo infirmorū, & ex illo hoc inconueniens sequebatur quod infirmi fidem Christi blasphemabāt, dicentes eam uoracitaté ciborū inducere contra legis mandatū. & ideo Apost. dicit: Ex quo p dominum Iesum factum est qđ nihil est cōe. [Non ergo bonū nostrum,] i. fides uel gratia Christi, p quam libertaté a cæremoniis consecuti sumus, blasphemetur ab infirmis, dicentibus eam gulæ hominum indulgere. Vnde D.Iaco. Ipsi blasphemant nomen bonum, quod inuocatum est super uos; & de hoc bono dr in Ps. Mihi adhęrere Deo bonum est.

1.Co.13. 1.Pet.3. 1.Cor.8. Iac.2.

Non enim est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in hoc seruit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus

DEclarat hic in quo nō cōsistit bonū nostrum, quod dixerat nō esse blasphemandum

sphemandum

sphemandum, ait ergo. Non est regnum Dei esca & potus, regnū auté hic dicitur id ꝑ quod Deus regnat in nobis & per qđ ad regnum ipsius peruenimus, de quo dicitur. Adueniat regnum tuum, & de quo etiam Micheas: Regnabit Dominus super omnes in monte Sion. Deo autem coniū gimur & subdimur per interiorem intellectum, & affectum cum spiritus sit Deus & eos qui adorant eū in spiritu & ueritate adorare oportet. Et inde est quod regnū Dei principaliter consideratur secundū interiora hominis, & non ſm exteriora. Vnde christus. Regnum Dei intra nos est. Ea uero quæ sunt exteriora ad corpus pertinentia, in tantum ad regnum Dei pertinent inquantum per ea ordinatur interior affectus, & secundum ea in quibus principaliter consistit regnū Dei. Et ideo cum esca & potus ad corpus pertineant, ipsa secundum se non pertinent ad regnum Dei, nisi secundum quod eis utimur uel ab eis abstinemus pp Deum, ideo alibi ait. Esca autem nos non commendat Deo. Neq; enim si non manducauerimus, deficiemus: neq; si manducauerimus, abundabimus: Pertinet tamé usus uel abstinentia escæ & potus ad regnum Dei, inquantū affectus hominis circa huiusmodi bene ordinatur. Vnde D. Augu. dicit: Iustificatur sapientia a filiis suis, qui intelligunt non in abstinendo, neque in manducando esse iustitiā, sed in æquanimitate tollerandi inopiam, & in temperantia non se corrumpendi per abundantiā atque importunitatem sumendi. Non enim interest quomodo quid alimentorū uel quantū quis accipiat, dum tamé hoc faciat pro suę ualetudinis necessitate. Sed quanta facultate & seueritate animi careat his uel cum oportet, uel cum necesse est his carere. Secundo ostendit in quo cō sistat bonum nostrum, quod regnū Dei uocat dicens: Sed scilicet, regnū Dei est iustitia, pax, & gaudium in Spiritu sancto. ut iustitia referatur ad exteriora opera, quibus homo unicuique reddit quod suū est ad uoluntatem huiusmodi opera faciendi, secundum illud: Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius. pax auté referatur ad actus iustitię, ꝑ hoc enim pax maxime perturbatur, quod unus homo non exhibet alteri quod ei debet. Vnde Esa. 32. Opus iustitię pax. Gaudium aūt referendum est ad modum quo sunt iustitiæ opera faciēda, ut enim dicit Philoso. Non est iustus qui non gaudet iusta operatione, unde Psal. ait: Seruite Domino in lætitia. Causam autem huius gaudii exprimit dicens: In Spiritu sancto. Est enim Spiritus sanctus quo charitas Dei diffunditur in nobis, ut dictum est. Illud enim est gaudium in Spiritu sancto quod charitas parit, puta cum aliquis gaudet de bonis Dei & proximorū. unde alibi dicit: Charitas nō gaudet super iniquitate, congaudet auté ueritati. & alibi: Fructus autem spiritus charitas, gaudiū, pax. Hæc tria quæ hic tanguntur imperfecte in hac uita habentur. Perfecte autem quādo sancti possidebunt regnum sibi paratum, ibi erit perfecta iustitia absque omni peccato, ibi erit pax absq; omni perturbatione timoris, secundum illud: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiducię, in requie opulenta. Tertio probat quod in his regnum Dei consistit ille enim homo uidetur ad regnum Dei pertinere qui placet Deo, & a sanctis hominibus approbatur. Sed in illo, cui hoc contingit inuenitur iustitia, pax, & gaudiū ergo in his est regnum Dei, ait ergo: Dictum est quod regnum Dei est iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui ergo in hoc seruit Christo, qui est rex huius regni, secundum illud: Transtulit nos in regnum dilectionis suæ, ut s. uiuat in iustitia, pace, & spirituali gaudio. (Placet Deo) qui est huius regni author, ideo Sap. 4. Placens Deo factus dilectus (& probatus est hominibus) id est, ab hominibus qui sunt huius regni participes approbatur. secundum illud: Qui probatus est in illo & perfectus inuentus est.

Marginal references: Mat. 6. Mich. 4. Ioan. 4. Luc. 17. 1. Cor. 8. Aug. in li. de q. Euan. Mat. 6. 1. Ethico Sup. 5. 1. Cor. 13 Mat. 25. Esa. 32. Col. 1. Eccl. 31.

Itaque quæ pacis sunt, sectemur, & quæ ędificationis sunt, inuicem custodiamus.

HIC infert conclusionem intentam, dicens: Ex quo regnum Dei consistit in iustitia, pace, & spirituali gaudio Itaque ut ad regnum peruenire possimus sectemur ea quæ pacis sunt, id est, ea studeamus implere per quæ pacem Xpianorū conseruemus. ideo alibi, Pacem sequimini & sanctimoniā, &c. (custodiamus ad

inuicem

inuicem ea quæ sunt ædificationis.) i. ea per quę inuicem nos ædificemus. i. bonū conseruemus & in melius prouocemur.
Heb. 12. Vnde ad Corinthios scribens ait: Ad æ
1.Cor.14 dificationem Ecclesiæ quærite ut abundetis. Quod quidem fiet si in iustitia, & speciali gaudio uixerimus,

Noli propter escam destruere opus Dei.

HIC adiungit aliam rationem quæ sumitur ex reuerentia diuinorum operum quibus hoc reuerenter debemus, ut ea quæ Deus operatur non debeamus destruere propter aliquod commodum corporale, & hoc est quod dicit: Noli propter escam, quæ ad corporis utilitatem pertinet (destruere opus Dei) Quod quidem intelligitur de quocunque opere Dei. Nā
Gen.1. omnia quę in cibū hominis ueniunt Dei
& 9. opera sunt. prout terrę nascentia, & animalium carnes, quę sunt hominibus in cibum a Deo cōcessa. Sed intelligitur de opere gratiæ ꝙ Deus in nobis specialiter operatur, ſm illud: Deus.n.est qui opera-
Phil.2. tur in nobis uelle & perficere, pro sua bona uoluntate. Hoc igitur opus Dei nō debemus destruere ꝑ p escā nostrā, ꝓut facere uidebātur illi qui cū turbatione & scādalo ꝓximorū indifferenter utebantur cibis.

TERTIA PARS COMMENTI. XIII. Capitis.

Omnia quidem sunt munda. Sed malum est homini qui per offendiculum manducat.

IN hac 3. hui9 cap. parte Apo. ostēdit quo modo oēs cibi ſm suā naturā sūt mūdi, tñ p accidēs possūt fieri immūdi siue reddere usū malū & immūdū dupliciter. Primo qñ qs utit in scādalū ꝓximorū. Scđo qñ quis utit cōtra cōsciētiā: Dicit ergo primo. Oīa quidē. s q̄ ad escā hominis pertinere possunt, immūda sunt. scilicet ex sua natura quia ex sua natura nō habent quod animam hominis in
Mat.15. quinent, secundum illud: Nō omne quod
1.Tim.4. intrat in os coinquinat hominē, & illud:
Genes. 1. Omnis creatura Dei bona est. Vidit enim
Leu. 11. Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Et quanuis aliqua in lege dicerētur immunda, non tamen erant immunda natura, sed significatione, ut dictum fuit in principio huius cap. Sed hanc immunditiam Christus remouit implendo ueteris legis figuras: Vnde dictum est
Petro. Quod Deus purificauit tu cōmune, Act. 10
id est, immundū ne dixeris. Potest tamen cibus fieri homini immundus, sic quod ex eius usu inquinetur secūdum animam. i. peccet. Primo quādo quis utitur cibo cū scandalo pusillorum, & hoc est quod dicit
Sed malum, &c. Vnde Christus: Væ homi Mat. 18.
ni illi per quem scandalum uenit. Secundo efficiuntur aliqui cibi immundi quantum ad usum, propter prohibitionem ex rationabili causa factam, ut lignum scientiæ boni & mali, & carnes tpe ieiuniorū.

Bonum est manducare carnem, & non bibere uinum, neque in quo frater tuus scandalizatur, aut infirmatur.

HIc ostendit quid circa huiusmodi ciborum usum sit bonum dicens: Bonum est, &c. uel ꝓpter carnis concupiscē
tiam domādam, maxime his qui sunt pro Ephes 5.
cliues, secūdum illud; Nolite inebriari ui Eccles.2.
no in quo est luxuria, uel ad uacandū contemplationi, secundum illud. Cogitaui in corde meo ut a uino abstraherem carnē meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam, deuitaremque stultitiam. Vel ad placandum diuinam iram, & ad pœnitentiam peragendam ut Daniel in ieiunio trium hebdomadarum, qui dicebat:
Panem desiderabilē non comedi, & ca- Dan.10.
ro & uinum nō introierunt in os meum. uel etiam vt hic specialiter intendit, cum proximorum scandalo. Vnde subdit: Neque in quo frater tuus scandalizatur aut infirmatur. quasi dicat: Non solum dico de uino & carnibus quod bonum est eis non uti cum scandalo proximorū, sed ēt quocunque alio cibo cum frater tuus offenditur, turbatur contra te quasi illicite agentem per quod pax eius perturbatur aut scandalizatur, id est, ad casum peccati prouocatur propter qđ læditur eius iustitia, aut infirmatur. i. uel saltē. in dubitationē uenit in hoc qđ agitur sit licitum propter qđ eius spirituale gaudium diminuitur. Vnde & ipse Apo. dicit: Si esca scādi
lizat fratrē meū, non mādacabo carnes in 1.Cor.8.
eternum, ne fratrem meum scandalizem. Sed cum licitum sit his cibis uti, scilicet

est

est abstinendum ab eis, ut uitetur scandalum proximorum: pari ratione uidetur quod sit abstinendum ab omnibus licitis quæ non sunt necessaria ad salutem, ut uitetur scandalum. Et sic non licebit homini repetere sua si proximus scādalizetur. Dicendum quod si scandalum procedat ex infirmitate & ignorantia, debet homo quantum potest tollere & reddere rationem, & interim cessare & reddere rationem, & interim cessare uel differre donec attēta capacitate cesset infirmitas & ignorantia. Si uero pacata passione, & reddita ratione adhuc scandalizaretur, iam non esset scandalum pusillorum siue ex infirmitate, sed Pharisæorum ex malitia propter quod non tenetur quis abstinere a licitis & honestis ac utilib. sibi: Vnde Christus respondens Apostolis dicētibus: Scis quod Pharisęi audito hoc uerbo scandalizati sunt, dixit: Sinite eos cæci sunt, & duces cæcorum. Mat. 15.

Tu fidem quam habes apud temetipsum, corā Deo

EXcludit hic quandam excusationem. Posset enim quispiā dicere, licet proximus meus scandalizetur ex hoc quod ego indiferēter cibis utor, licet tamen mihi ad ostensionem fidei meæ, per quā certūest hoc mihi licere: hoc excludit Apost. dicens [fidem habes.] s. rectā penes [temet ipsum] per quam constat tibi licitum esse uti cibis istis, bona quidem & laudabilis est fides ista, sed habe eam in occulto corā Deo, cui talis fides placet, ſm illud: Beneplacitum est Deo fides & mansuetudo, quasi dicat: Non oportet quod fidem istā manifestes per operis executionē, ubi est periculum scandali proximorum. Si obiiciatur illud quod dixit. sup. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem, ex quo uidetur quod non sufficiat habere fidem in corde occulte, sed quod oporteat manifestare confitēdo. Dicendum quod ea quæ sunt fidei quædam sunt quę non sunt perfecte per Ecclesiam manifestata, sicut in primitiua Ecclesia nondum erat perfecte declaratum apud homines quod illi qui erant ex Iudæis cōuersi nō tenerētur legalia seruare. & quēadmodū tēpore D. Aug. non erat per Ecclesiam declaratum quod anima non erat extra duce. Vnde in huiusmodi sufficit homini quod fidem habeat coram Deo, nec oportet quod fidem suam propalet cum scandalo proximorum, nisi forte apud eos qui habent de fide determinare. Quædam uero sunt per Ecclesiā determinata, & in talibus non sufficit fidē habere corā Deo, sed oportet quod coram proximo quis fidem confiteatur, quantumcunque ex hoc aliquis scandalizetur. Quia ueritas doctrinæ non est dimittenda propter scandalum, prout nec Christus ueritatem suæ doctrinæ propter Pharisæorum scandalum dimisit. Quod intelligendum est ubi necessitas uel utilitas occurit, ut dictum est supra. Sciendum etiam est quod licet circa talia oporteat quod homo fidem suam manifestet confessione uerborum: non tamen oportet quod manifestet eam executione operis quemadmodum, scilicet aliquis fidē habet quod uti matrimonio est licitum nō requiritur ab eo quod ipse matrimonio utatur ad fidei manifestationem. Et sic etiam non requirebatur ab his qui rectam fidem habebant, quod fidem suam usu ciborum manifestarent.

Eccles. 3. — Mat. 15. — Sup. 10.

Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

HIC ostendit quomodo ciborū usus efficitur aliquibus immundus, eo qđ est contra conscientiam. Et primo ostēdit quid circa hoc sit bonum, ut. s. de eo qđ homo facit non habeat conscientiam remordentē, dicēs. [Beatus homo qui nō iudicat semetipsum.] i. cuius conscientia ipsum nō repræhēdit uel condēnat, [in eo quod probat,] i. approbat esse faciendum: sed hoc est intelligendum si recta fide approbet esse aliquid faciendum. Si autem falsa opinione approbat aliqd esse faciendum, puta si arbitretur se obsequium præstare Deo de hoc quod discipulos Christi interficit non excusatur ex eo, imo beatior esset si eum circa hoc conscientia repræhenderet, quia per hoc amplius a peccato retraheretur. sed Apost. hic intelligit de his quæ licita sunt, hoc. n. ad gloriā hominis pertinet qđ eum sua conscientia nō reprehēdit, iuxta illud: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostrę. Ioan. 16.

Qui autem discernit, si manducaueris, damnatus est,

HIC ostendit quod si contra conscien-

scientiam quis agat & utatur cibis illis, peccata, dicens: [Qui autem discernit,] i. qui habet opinionem falsam quod oportet cibos discernere, [si mãducauerit,] scilicet cibos quos reputat esse illicitos. [dãnatus est,] id est, damnatione dignus est & peccat, quia habet uoluntatem faciendi quod est illicitum, & sic delinquit proprio iudicio condemnatus.

Quia non ex fide, Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

HIc assignat rationem, quare taliter utens cibis peccat dicens: [Quia nõ ex fide.] Potest autem fides hic dupliciter accipi. Vno modo pro fide, quæ est uirtus. Alio modo secundum quod fides dicitur cõscientia, Et hę duæ acceptiones nõ differunt nisi secundum differentiam particularis & uniuersalis, id enim quod uniuersaliter fide tenemus, puta usum ciborum esse licitum uel illicitum, consciẽtia applicat ad opus quod fit, uel est faciendum. Dicit ergo quod ille qui manducat & discernit, ideo est damnatus, quia hoc non ex fide, sed contra fidem, id est, ueritatem fidei & contra conscientiã facit. Si
Heb. 11. ne fide enim impossibile est placere Deo.
1. Co 10. Et quod hęc sit sufficiens causa condemnationis, ostẽdit subdens: [Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.] Ex quo uidetur prout dicitur in glos. quod omnis infidelium uita peccatũ sit, quemadmodum omnis uita fidelium est meritoria, inquantum ad Dei gloriam ordinatur, secundum illud: Siue manducatis siue bibitis, siue aliud quid facitis, in gloriam Dei facite. Sed dicendum quod aliter se habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidẽ formatã nihil damnationis est quantum ad culpam, in infideli autem cũ infidelitate est bonum naturæ. Et ideo cum aliquis in
Sup. 8 fidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit non referendo ad malum finẽ non peccat. Non tamen opus eius est meritorium: quia non est gratia informatum & hoc innuit Gl. cum dicit: Nihil bonum est sine summo bono, id est, nullum bonũ est meritorium sine gratia Dei, & ubi deest cognitio uitæ æternæ & incommutabilis ueritatis, quæ scilicet est, per fidem, falsa uirtus est in optimis moribus, inquãtũ s. non refertur in finem beatitudinis æternę. Cũ uero homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis est, manifestum est quod peccat. Et sic intelligendũ est oẽ qđ non est ex fide, &c. i. oẽ quod est contra fidem uel consciẽtiã: peccatum est. & si ex genere suo bonũ esse uideatur: puta si Paganus ad honorem deorũ suorum uirginitatem seruet, aut eleemosynam tribuat indigẽti peccat. Quia coinquinatis & infidelibus nihil mundum. sed inquinatæ sunt eorũ mens & conscientia: Si uerò actu nõ ad Tit. 1. nõ referant, licet referat habitualiter, nõ tñ propterea peccant dando eleemosynã ꝑꝑ pietatẽ naturalẽ cũ cæteris debitis circunstantijs, sed bene moraliter agũt. Non n. ad actũ moraliter bonũ requiritur relatio actualis in ultimum finẽ. nec habitualis, imò nec uirtualis, sed sufficit aptitudinalis. s. quod sit aptus natus referri. Si dicatur quod quẽadmodũ fidelis primo actu charitatis, ꝑ fidẽ refert se, & oĩa opera sua futura in Deũ, uirtute cuius relationis cętera bona in gratia facta sunt meritoria, etiam si actualiter non referant. Sed infideles per primum actum infidelitatis suæ. retulerunt se & oĩa sua opera futura in idolũ suum: sequitur ergo qđ oĩa opa sequentia illã relationem erunt peccata, uirtute illius relationis, prout bona opera facta in gratia. Negatur cõsequẽtia, qa oĩa bona opera ex se sunt ordinabilia in Deum, iõ sufficit prima relatio uniuersalis, in qua continentur uirtualiter oĩa bona opera futura in existẽte in gratia. Sed opera bona non sunt ex se referribilia siue ordinabilia in idolum, sed solum ex c. 3. §. 7. malitia referẽtis. Iõ ad hoc quod sint pec uerific. 5. cata non sufficit relatio uirtualis uel habitualis, sed requiritur actualis, cum ex se sub illo fine nõ cõtineatur. de his amplius in nostris institutionibus theologicis.

EPITOME XV. CAPITIS.

IN hoc c. Apo. continuando doctrinã huius Gratiæ. Primo docet quomodo maiores & perfectiores in fide debent sustinere imbecillitates infirmorũ, & non sibi placere, Probat exẽplo Xpi authoritate Pl. corroborato, & qa illud uř arduũ, subiungit orationis suffragium

fragium admonendo ad charitatiuam susceptionem adinuicem, exemplo Christi, qui non solũ iudæos, sed ẽt Gentiles suscepit. cõfirmat authoritatibus Ps. & Esa. qui prænunciauit futurum Christi regnum in Gentes, & spem illorum in ipsum, cuius abundantiã & uirtutem precatur. Secũdo ibi. [Certus sum, &c] scribit quędam familiaria ad personam suam excusando se de pręsumptione, quæ ei a Romanis ascribi poterat, ex eo quod eos instruere & reprehendere præsumpserat, assignando cãm cur ita fuit, authoritatẽ, s. Apostolicam, cuius fructus magnitudinẽ ex multitudine locorũ, in quibus prædicauit in obedientia & uirtute signorũ christo attribuit, deinde ostendit difficultatẽ hũc fructũ faciẽdi pręnũciatã ab Esa. Tertio ibi, [pp quod, &c.] excusat se de dilatione uisitationis eorum, narrando uisitationis impedimentũ, uisitandi propositũ, & cãs quare differebat uisitationẽ præfixo termino, quo erat ad eos uẽturus: pręnunciat etiã suæ uisitationis fructum: tandẽ postulat ab eis orationũ suffragia, ut liberetur ab infidelibus & ut eius obsequiũ sit acceptum, inducens eos ex charitate fraterna, & Christi reuerentia, & spiritus sancti dono. finaliter orat pro ipsis.

Expositio literalis XV Capitis.

[DEbemus autem nos qui sumus firmiores] i. pfectiores in fide, [imbecillitates infirmorũ] .i. defectus ex fragilitate procedentes [sustinere].i. patienter ferre, supportare, & nõ exasperare, prouocare, aut scandalizare. [Et non nobis placere.] Ita s. ut semper uelimus impleri quod nobis placet, & quæ nobis utilia uidentur. [Vnusquisq; uestrũ,] firmorũ in fide, [proximo suo placeat] i. placere & cõdescendere studeat. [ad ædificationẽ,] i. ad honorẽ Dei, & utilitatẽ pximorũ ut ipsi ędificẽtur & proficiãt in fide & charitate. [Et. n. Christus] qui est caput nostrum & quẽ imitari debemus, [nõ sibi placuit] i. quod placeret carni nõ fecit, sed quæ erant sibi contraria pro nostra salute pati elegit. [Sed sicut scriptũ est] per Ps. ex persona Xpi dicẽtis, [Improperia] s. iudæorũ, [improperãtiũ tibi] .i. te blasphemantiũ & ueritati suę doctrinæ contradicentiũ, [ceciderũt super me,] i. oppresserũt me-

Galat. 6.

1.Co. 10.

Psa. 68.

[Quæcunque. n. scripta sunt,] in sacra scriptura uel uniuersalibus Ecclesiæ cõcilijs de Xpo, uel de eiusmembris, deq; eorum moribus & doctrina [Ad nostrã doctrinã scripta sunt,] vt eos imitemur & p ea scripta doceamur compati proximis, [ut per patientiã & consolationem scripturarũ,] quas. s. patientiã & cõsolationẽ scripturæ continent, [spem habeamus,] perueniendi ad uitam æternã prout sancti peruenerunt [deus aũt patientię & solatij] s. dator, qui spũalem consolationem largitur, [det uobis idipsum sapere in alterutrũ] i utdifferenter idem sapiatis, [ut vnanimes,] i. in eadem uoluntate existentes per fidei & charitatis cõsensum, [vno ore,] i. una oris confessione, [honorificetis deũ.] creatorẽ omnium, [i. Patrem dñi nostri Iesu Christi,] per quem nos sibi in filios adoptauit [Propter quod suscipite inuicem] s. in infirmitatibus uestris ẽm charitatis affectũ unus sustineat & supportet alium. sicut se uult sustineri: & aliud suscipiat ad adiuuãdum & promouendum [sicut & Chrs,] benignè [suscepit uos] infirmos corporaliter & spiritualiter in protectionem & curam suam ut promisit, & hoc, [in honorẽ Dei,] in quẽ oĩa referebat vt eũ honorificaret. [Dico. n. Christũ Iesum ministrum fuisse circuncisionis,] i. iudæis q circũcisi erant, prædicator, [propter ueritatem Dei,] ut s. Dei promittentis cõprobarentur, unde subiungit, [ad confirmãdas promissiones patrũ,] ut s. per hoc implerent promissiones patribus factæ pcipue Abrahæ, Isaac, & Iacob, [Gentes aũt sup misericordia,] eis per Christũ exhibita, [honorare Deũ] s. debent: quia licet eis non prædicauerit, misit tamen Apostolos & discipulos adprædicandum mysterium fidei in Gentibus, [sicut,] i. prout de hac misericordia, [scriptum] i. prænunciatum est. [Propterea confitebor tibi in Gentibus]. i. pro cõuersione Gẽtium per me facta, [& nomini tuo cantabo,] noua quadam mentis lætitia, & exultatione, uel faciam quod tibi Gentes confiteantur cõfessione fidei, [& iterum dicit,) scriptura in Esa. [Lætamini Gentes cum plebe eius]. i. simul communem exultationem assumite cum iudæis, qui olim erant plebs mea [Et iterũ Dauid, Laudate dñm omnes gentes:

2.Co. 13

2.Co. vl.

Esa. 42.

Psal. 17

Esa. 35

Esa. 9.

&

& magnificate eum omnes populi. Et rursus Esa.]ad confirmandū ait,[Et erit radix Iesse,]i.ex radice Iesse patris Dauid, & qui exurget a morte, [regere Gētes,] per ipsum,[in eo Gentes sperabūt. Deus autem spei] i. qui nobis hanc spē infudit uel in quo sperādū est,[repleat uos oī gaudio & pace]. s. spirituali, [in credendo.] i.ut in hoc qđ creditis et pacē, & gaudiū habeatis.[Vt abundetis] in spe, & uirtute spiritus sancti,per uirtutē & gratiā Spiritus sancti,q̄ diffusa est in cordib.uestris.

Esa. 11. Ps. 2. Cor. 9. Supra. 5.

Secunda pars. XV. Capitis.

CErtus sum autem fratres mei, & ego ipse,]qui ita loquor, [de uobis,qm̄] idonei estis ad admonendū eos qui inter uos admonitione egēt,qa[& ipsi pleni estis dilectione,] repleti oī scientia humana,& diuina:[ita ut possitis alterutrum uicissim monere.]Cum.n.in multis offendamus oēs, oportet ut nos inuicē moneamus.Vnicuiq;.n.Deus mandauit de proximo suo,[audacius].i.securius,[aūt, scripsi,uobis fratres,] errores & defectus uestros quæ reprehensio mea præsumptioni ascribi posset,& audax, ac temeraria iudicari,[ex parte]. i.ab aliquibus ex uobis,uel ex parte epistolæ,inqua uos reprehendo. Veruntamen non debetis sic existimare. Nō ■ scripsi uobis perfectiorib. ut instruerē uos tanquam ignorantes, uel quod putarem uos defectuosos, sed[tanquam in memoria reducentes uos,] corū quæ scribatis ut rememoraremini pristinos dies,in quibus illuminati magnū certamen sustinuistis passionum, [per gratiam]. s. apostolatus,[Quæ data est mihi,]a Deo.s.& non ab hominibus neque p homines.siue ex debito officii mei scripsi uobis.[Vt sim minister christi in gentibus,] inter quas uos primatum tenetis, [sanctificans,]. sanctum esse ostendens uerbo,& prædicatione ac literis: [Euangeliū Dei,] quod peruenit ad uos ut fructificet in uobis, prout & in aliis Gentib. &[Vt fiat oblatio Gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto] .i.ut Gentes per ministerium meū conuersę, quas p cōuersionē obtuli Christo quasi quoddā sacrificiū fiant acceptæ deo, per rectitudinem & fidei perfectionem:& sanctificatæ per charitatis opera. [Habeo igit gloriā in Christo Iesu ad Deū ,]qui talē gratiam Apostolatus dedit mihi exequi tanquam fidelis minister christi Iesu, a quo & per quē accepi.[Non.n.audeo aliquid loqui eorū quæ per me non effecit Christus].i.non me iacto nec refero aliquid de fructu tanquā per me facto, quod per me factum nō sit ut Pseudo Apostoli faciunt.[in obedientiam Gentiū] . i. pro eo q̄ feci gentes obedire fidei,[in uerbo & factis].i.per fidelia uerba & recta opera eos ad fidem allexi, [in uirtute signorum].i.miraculorum minorum ,[& prodigiorum].i.maiorum miraculorum quæ ex sua excellentia aliquid magni protendunt,siue ostendunt.[In uirtute spiritus sancti,]qui interius in cordibus audientium operatur,[Ita ut incipiens ab Hierusalem,] vbi in principio conuersionis meæ prædicaui in synagogis iudæorum , [& percircuitum].i. circūquaq;, [usq; ad Illiricum repleuerim euangeliū christi,] i. omnia loca repleuerim prædicatione euangelii, [sic aūt prædicatur Euangeliū hoc,nō ubi nominatus est Xps]i.nō apud illos qui nomē Christi non audierāt, [ne super alienū fundamentū ædificarē] .i.ea intentione uolui pdicare his q nomē Xpi nō audierāt.ne si pūeti fuissēt a doctrina Pseudo apostolorū difficilius eos ad ueritatē reducerē.& sic cōsecutū est,qđ super alienū fundamentū non ædificaui.[Sed sicut scriptū est quoniā,] Gentiles,[quibus non est annunciatū de eo] s. Christo per Prophetas,uidebunt res iam impletas , [Et qui]ante,[nō audierūt de eo,].s.Christo,[intelligent fidei ueritatem.]

Galat. 6. 1. Cor. 1. Iaco. 3. Eccle. 17 Heb. 10. Galat. 1. Supra. 1. Act. 10. Esa. 2. Esa. 2.

Tertia pars XV. Capitis.

PRopter quod , [s. euangelium in tot locis prædicandū,[impediebar plurimum:uenire ad uos,& prohibitus],i.impeditus propter occupationē.[uel per diuinam prouidentiam, a qua dirigebar in salutem aliorum. [Vsq; adhuc. Nunc uero]peragratis omnibus his locis,[ulterius locū non habens ,]in quo necessitatē habeam permanendi , [in regionibus,cupiditatem aūt habens ueniendi ad uos , ex multis iam præcedentibus annis.Cum in Hispaniam proficisci cœpero,spero quod prępteriens uidebo uos,] ut .s. aliquid impertiar nobis gratiæ spiritualis , [& a uobis

bis deducar illuc,] s. in Hispaniam [Si uobis primũ ex parte fruitus fuero.] i. si prius aliquanto tempore uobiscũ cõsolatus fuero in Dño per eam quæ inuicẽ est, fidẽ uestrã, atque meam. [Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis] i. fidelibus qui uenditis possessionibus, & pretio illarũ ad pedes Apost. posito, imminente fame in penuria & egestate erãt [Probauerunt. n. Macedonia & Achaia.] i. fideles utriusq; regionis dignũ esse iudicauerunt. S. ypra. 1 [collationẽ aliquã.] id est, aliquã collectã & donationẽ tpaliũ bonorũ. [facere i pauperes,] id est. in usum pauperũ [sanctorũ,] id est, fideliũ iustorũ, [qui sunt in Hierusalẽ. Placuit enim eis, & debitores sunt eo-Ezec. 2. rũ. Nã si spiritualiũ eorũ,] id est, Iudæorũ s. 2. Co 9. notitiæ diuinæ promissionũ & gratiæ, [participes facti sunt Gentiles, debẽt & in carnalibus,] id est, tẽporalib. [ministrare eis] scilicet Iudæis, [Hoc igitur cũ consummauero, id est, perfecero opus administrationis, [& assignauero eis fructũ hunc,] id est, eleemosynã Gentiliũ quæ est quidã fructus cõuersionis eorũ, [Proficiscar per uos in Hispaniã. Scio autẽ,] id est, certus sum ex fiducia diuinæ gratiæ, [quoniã ueniens ad uos, in abundantia benedictionis christi ueniã, id est Christus abundantius suã benedictionẽ dabit uobis in aduẽtu meo [Obsecro ergo uos fratres p dominũ nostrũ Iesum Christũ. & per charitatẽ spiritus sancti,] i, quã diffundit in uobis spiritus sanctus, [ut adiuuetis me in orationibus uestris pro me ad Deũ,] ne quod defero aliqui auferant, & [ut liberer ab infidelib. qui sunt in iudæa.] qui præcipue me impugnant & odiunt. [& obsequii mei oblatio,] id est, eleemosyna in qua eis ministro, [accepta,] id est, grata quasi sufficiens & non diminuta. [Fiat in Hierusalẽ sanctis,] ut ex hac prouocentur ad gratias agendũ Deo, & ad orãdum pro ipsis Gentilibus ad fidẽ conuersis a quibus recipiunt [Vt ueniã ad uos cũ gaudio,] & hoc, [per uoluntatem Dei & refrigerer uobiscũ. [id est, ut refrigeriũ & alleuiationẽ tribulatio nũ mearum ex uestra præsentia recipiam: [Deus aũt pacis,] scilicet dator, [sit cũ omnibus uobis,] ut scilicet per eũ pacẽ & peccatorum remissionem habeatis, siue ueniam siue nõ ueniam, [Amen,] id est, fiat,

Debemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & nõ uobis placere.

IN hac prima huius cap. parte Apo. docet quo mõ maiores & pfectiores debẽt infirmitates minorũ & imperfectiorũ sustinere. Et primo ponit cõclusionẽ reiunctiuã initii pcedentis capitis, bipertitã in partẽ uidelicet affirmatiuã, & partẽ negatiuã. Prima pars ptinet ad exteriorẽ actũ. Vnde dicit. [Debemus, &c.] q. d nõ solũ debemus scãdala minorũ uitare, ut pximo capite dixit, uerũ etiã imbecillitates infirmorũ sustinere, id est, patienter tolerare. Nec uero [ut adnotauit Orige.] cẽsendus est hic Apostolus contra uenisse Sapiẽtis documento: Laudet te p Pro. 27. ximus tuus, & non os tuũ. Non enim laudis gratia in prima persona dixit nos firmiores, sed humilitatis potius: ut cũ aliis fateret debitũ obsequiũ sustinendi infirmos. Qua ẽt de causa & si non se simpliciter pronunciet infirmum, ait tñ fact⁹ sum infirmus [eorũ infirmitates tolerãdo, & in ipsis eos iuuando] vt infirmos lucrifacerẽ Quẽadmodũ enim in materiali ædificio 1. Co. 9. eligunt aliqua firmiora, ad sustinendũ totũ ædificii põdus q ex fragiliori materia superponitur, ut fundamenta erectæque colũnæ quib. pondus ac moles innititr, solidioraq; ligna quib. totũ ędificiũ illaqueatur, ita ẽt in spirituali eccle. ędificio non solũ eligunt, sed ẽt fulciunt aliqui firmiores, ut sustineant põdus aliorũ unde Psal. Psal. 74. ego confirmaui columnas eius, ut infirmos & imbecilles, id est, infirmorũ defectus & fragilitates cũ patientia tollerẽt, & illos iuuãdo suis humeris importent, exẽplo Xpi q lãguores nostros sponte tulit, & infirmitates portauit. Ideo Apo. Alter alterius onera portate, sic adimplebitis Isa. 53. legẽ Christi, Altera aũt parte cõclusionis Gala. 6. negatiua submouet impedimentũ, quod nobis obstat quo minus fratrũ molestias æquo animo feramus hoc obstaculum est

pro-

eos fuisse recipimus spē quod & nos cōso labimur, si in ipsis fuerim' patiētes, iũ Iob 13. Et si occiderit me, in ipso sperabo.

Deus autem patientiæ & solatij, det vobis idipsũ sapere in alterutrum secundum Iesum Christũ: ut vnanimes uno ore honorificetis Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi.

QVia uidetur arduum esse ut purus homo possit exemplum Christi imitari, secundum illud: Quis est inquam homo qui possit sequi regem factorem suum. Ideo Apost. adhibet orationis suffragium, dicens: Deus autem patientiæ scilicet, dator, iuxta illud. tu es patientia mea, [& solatii,] id est, qui spiritualem cõsolationem largitur secundum illud: Pater misericordiarum & Deus totius consolationis, a quo omne datum optimum & omne donum perfectum. [Det uobis id ipsum sapere in alterutrum,] id est, ut inuicem idem sapiētia, cognoscatis iudicetis, secundum illud: Idem sapite pacem habete. Non quidem secundum consensum in peccatum, sed secundum Iesum Christum, qui est pax nostra qui fecit utraque unum, ut per hoc quod idem sapitis. [unanimes,] existētes per fidei. & charitatis cõsensum unanimes habitetis in domo, [Vno ore,] id est, una oris confessione, quæ ex unitate fidei procedit, ut per conformitatem cordis & oris [honorificetis Deũ,] omnium creatorem, idipsum etiam existētem, [patrem domini nostri Iesu Christi,] per quem nos sibi in filios adoptauit. Qui enim honoricauerit dominum. honorificabitur ab eo, iuxta illud: Qui honorificauit me, honorificabo eum.

Eccles. 2. · 2. Cor. 1. · 2. Co. ul. · Ephes. 2. · 1. Reg. 2.

Propter quod suscipite inuicem

HIC declarat priorem partem admonitionis premissæ in fronte huius c. in qua dixerat quod firmiores debent imbecillitatem infirmorũ sustinere, quia ea quę scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, scilicet exēpla Christi & sanctorũ qui se inuicē susceperunt. Ideo nos inuicē suscipere debemus, ut. s. unus secũdum charitatis effectũ sustineat quæ sunt alterius, sicut & uult se sustineri quantum charitas permittit, & ut unus, etiam aliũ iuuet. & promoueat, ut predixit: infirmum in fide suscipite.

Sup. 14.

Sicut & Christus suscepit uos in honorem Dei.

HIc assignat pro rōne exēplũ Chri dicēs: [Sicut & chrs suscepit uos.] s. in sua protectione & cura ẽm illud: Ecce seruus meus suscipiã eũ, & illud: Suscepit Israel puerũ suũ, recordatus misericordiæ suæ: & hoc [in honorē Dei,] in quē oĩa referebat, iuxta illud: Honorifico patrem meum. Ex quo datur intelligi quod & nos debemus inuicem su[s]cipere in his quæ pertinent ad honorem Dei.

a: 42 fi. · Luc. 1. · Ioan. 8.

Dico enim Christum Iesum ministrũ fuisse circumcisionis, propter ueritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.

HIc declarat quo modo Chrs suscepit nos. Et primo quantũ ad Iudæos rōne assignat: ait ergo dictũ est ꝙ chrs suscepit uos q estis cõgregati in unitatē fidei ex Iudæis & Gētibus, hoc patet quantũ ad utrosq;, & primo quantũ ad Iudæos: [Dico n. Chrm Iesum ministrũ fuisse circũcisionis.] i. Iudęorũ circũcisorũ. Est. n. ipse author fidei quantũ ad oēs, ẽm illud: Aspiciētes in actorē fidei, &c. Sed in propria persona non se exhibuit semetipsum nisi Iudæis, ẽm illud: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. & Esa. 65. Nõ audietur uox eius foris. Et hoc q. dē pp ueritatē Dei, ut. s. ueritas Dei, cõprobaretur. Est enim Deus uerax. Vnde subdit, [ad cõfirmandas promissiones patrũ] id est ut per hoc implerētur promissiones patribus factæ, secundum illud: Sicut locutus est ad patres nostros, &c. & illud Quotquot sunt promissiones Dei, in illo est.

Heb. 12. · Mat. 15. · Sup. 3. · Luc. 1. · 2. Cor. 1.

Gētes autē super misericordia honorare Deum.

HIC ostendit Gētes ēt esse susceptas a Christo, dicēs, [Gētes, &c.] quasi dicat, dictũ est ꝙ Christus suscepit Iudęos pp ueritatem Dei ut promissiones patrũ implerentur, Gentibus autē non erãt promissiones factæ, ideo hoc non habet locũ quantũ ad Gētes quæ fuerũt p misericordiã, susceptę, iõ dicit. Gētes aũt dēnt honorare Deũ sup misericordia eis exhibita p Chrm. Quia licet eis personaliter nõ pdicauerit, ad eos tñ suos discipulos misit qui in Gentibus ministerium exercuerũt, sicut ipse exercuerat in Iudæis, iuxta illud. Euntes in mundum uniuersum docete omnes gentes, &c. Et illud, Illi autē profecti prædicauerũt ubiq;, &c. De hac misericordia

Mat. ul. · Mat. ul. · Iudic. 1.

loquitur Psal. dicens. Misericordia domini plena est terra, & D. Virgo Et misericordia eius a progenie in progenies, &c. Sic ergo Apostolus conuersionem iudæorum attribuit veritati diuinæ, conuersionem verò Gentiliũ diuinæ misericordiæ. Psal. 24 Si in oppositum obijciatur illud, Vniuersæ uiæ domini misericordia & ueritas. Dicendum quod per hoc quod ascribit uocationem Gentiũ misericordiæ diuinæ nõ excludit ueritatem, nec etiam attribuendo conuersionem iudæorum ueritati, nõ excludit misericordiam, cum Apostolus 1. Tim. 1 ex iudæis natus, dicat. Misericordiam consecutus sum. Ex misericordia enim Dei fuit, quod Deus patribus promissiones fecit de posteriorum salute. Similiter etiã ad ueritatem diuinam pertinebat, quod impleuit propositum suũ de salute Gentiũ. Ephe. 3 Quod dicit esse sacramentum absconditum a seculis in Deo, sed aliquis modus ueritatis. s. pro impletione promissorũ cõsideratur in conuersione iudæorũ, qui nõ consideratur in uocatione Gentium, quibus promissiones factæ non fuerunt.

Sicut scriptum est, propterea confitebor tibi in Gentibus domine & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Lætamini gẽtes cum plebe eius. Et iterum, laudate omnes gẽtes dominum, & magnificate eum omnes populi, & rursus Esaias, Erit radix Iesse, & qui exurget regere gentes, in eum Gentes sperabunt.

COnfirmat hic quod dixit de conuersione Gentiũ. Licet. n. Gentibus non fuerit promissa uocatio ad fidẽ Christi, nõ tñ ex improuiso accidit: quia fuit prophetarũ uaticiniis prænũciata. Inducit autem quatuor auhoritates, quarũ prima continet gratiarum actionẽ christi ad patrem, pro conuersione Gentiũ per ipsum facta. Vnde dicit: Sicut scriptum est per Psal. ex Psal. 17. persona christi cõstitues me in caput Gẽtiũ, & insurgentibus in me iudæis, exaltabis me o Deus Pater & ego Christus, Cõfitebor tibi in cõfessione gratiarũ actionis in Gentibus. i pro Gentiũ cõuersione per me facta. Et cantabo: quadã noua mentis exultatione, nomini tuo: quod est manife Ioan. 17. stũ; est secundũ illud: Manifestaui nomen tuũ hominibus quos dedisti mihi, &c. Vel aliter cõfitebor tibi in Gentibus. i. faciam quod tibi Gentes confiteantur confessione fidei iuxta illũd, Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi oẽs. Psal. 66. [Et nomini tuo cantabo.] i. faciã quod Gentes cantent tibi canticum quod consistit in exultatione spiritus renouati, secũdum illud. Cantate domino canticũ nouũ cantate domino omnis terra. Psal. 95 Secunda authoritas continet adunationem Gentium & iudæorum. Vnde subdit: [Et iterum dicit,] s. scriptura Lætamini Gentes cum plebe eius. Esa. 35. i. simul communem exultationem assumite cum iudæis, qui olim erant plebs eius. Vnde Esa. 9. Lætabuntur coram te sicut qui lætãtur in messe. Et Christus: Fiet unum ouile & unus pastor. Ioan. 10. Nostra autem litera habet lætamini cum Hierusalem, & exultate in eo omnes qui diligitis eã. Tertia authoritas continet deuotionem Gentilium. Vnde subdit: Et scriptum est in Psal. Laudate omnes gentes dominum, Ps. 116 bonitatem eius confitendo. prout idem præ dixerat: A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen domini. [Et omnes populi magnificate eum.] Non solũ populus iudæorum magnificet, id est, credat magnũ: sic quod sua magnitudine omnẽ laudem excedat. Eccle. 43 Vnde Sap. Exaltate eum quantum potestis, maior est enim omni laude. Et Mala. 1. A solis ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus: Quarta authoritas continet reuerentiam Gentium ad Christum; unde subditur. Et rursus Esa. ait: Erit radix Iesse, Esa. 11. in quo prænunciat christi originẽ ex semine Dauid nasciturũ. iesse nãque fuit pater David. Dicit ergo, erit radix iesse ex cuius pullulatione christus nascetur, Vnde dicit. Egredietur uirga de radice Iesse, & flos, &c. uel chrs erit radix Iesse: qua licet ex Iesse processerit secundum carnis originem, tamẽ sua uirtute sustentauit iesse, & gratiam ei Sup. 11 influxit. Vnde supra dixit. non tu radicem portas, sed radix te. Deinde tangit christi officium dicens. [Et qui exurget,] in tantam gratiæ excellentiam, ut possit regere Gentes, eas diuino coltui subiugando, qđ nullus ante eum facere potuit. Vnde prænunciatum fuit, Dabo tibi Gentes hęreditatem tuam: Psal. 2 Reges eos in uirga ferrea Vltimo ponit Gentium ad Christi deuotionem dicens: [in eum Gentes sperabunt] ut, s per eum hæreditatem cœlestis

gloriæ

1. Pe. 1. gloriæ consequantur. Vnde D. Pet. Regenerauit nos in spem uiuã per resurrectionem Christi ex mortuis.

Deus autem spei, repleat uos omni gaudio & pace in credendo ut abundetis in spe & uirtute spiritus sancti.

HIc subiungit orationẽ dicens, [Deus autem, &c.] q. d. Dictum est quod Gentes id ipsum sperabunt, Obsecro ut Deus spei. i. qui nobis hanc spem infundit
Psal. 70. Vnde ipsum Ps. Spẽ suã uocat dicens: Spes mea domine: Vel Deus spei. i. in quo sperandum est, [Repleat uos omni gaudio,]
Ieb. 8. s. spirituali: quod est de Deo, iuxta illud: Gaudiũ enim domini est fortitudo uestra, per quam homo in seipso & quo ad Deũ & proximum est pacatus. Vnde Psal. Pax multa diligentibus legem tuam domine. [In credendo] q. d. ut cum hoc quod creditis etiã pacẽ & gaudium habeatis, quæ
Gal. 5. quidem sunt charitatis effectus: ſm illud Fructus autem spiritus sunt charitas, gau-
Gal. 5. dium, pax. Vnde patet quod est a Deo qui est dator spei. Vnde optat eis Apostolus ut cum fide habeant charitatem, per quã fides operatur, ne fides eorum sit informis & mortua: cum fides sine operibus mor-
Iaco. 2. tua sit. Et sic per plenitudinem harũ uirtutum abundetis proficiendo de bono in
Sup. 5. melius, non solum in spe, sed etiam in uirtute Spiritus sancti, id est, in charitate, quæ in cordibus nostris diffunditur per Spiri-
2. Cor. 9. tum sanctum qui datus est nobis. Vnde alibi dicit: Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in uobis.

SECVNDA PARS XV. Cap.

Certus sum autem fratres mei & ego ipse de uobis quoniã & ipsi pleni estis dilectione, repleti oĩ scientia, ita ut possitis alterutrum monere

IN secunda huius cap. parte Apost. incipit eis quædam familiaria scribere. Et primo quædam pertinentia ad seipsum pertracto enim & absoluto argumento qđ proposuerat de fide & gratia euangelica, iã quasi in peroratione epistolari more & stilo purgat se ab offensione, quã Romani sumpsisse poterant, quod asperius grauiorique censura, quam par esset, eos per totã epistolam maxime hic circa finẽ reprehendisset, nimiumque sibi ipsi usurpasset authoritatis in ipsis erudiendis, ac si nulla fuissent instructi doctrina fidei. Hanc igitur notã abstergit, dicens: [Certus sum,] i. hoc persuasum habeo ex his q̃ de uobis audiui, [ego ipse,] qui uestra uobis obiicio crimina, quoniam idonei estis ad admonendum, qui inter uos admonitione indigent Ad hoc aũt ut aliquis aliũ recte moneat duo requirũtur. Quorũ primum est ut non ex odio uel ira, sed ex dilectione moneat
ſm illud. Corripiet me iustus in miseri- Psal. 14.
cordia, &c. Et Apost. Vos qui spiritales estis Gal. 6.
instruite hmõi in spiritu lenitatis. Et quantũ ad hoc dicit: Qm̃ & ipsi pleni estis dile-
ctione. Vnde Ezec. 10. Imple manũ tuam Sup. 10.
prunis ignis, quæ sunt inter cherubin qui est ignis charitatis. Secundo requirit sciẽtia ueritatis, eo quod quidã habent Zelum Dei in corrigendo, sed non ſm scientiam. Ideo subdit repleti omni scientia s. humana & diuina, ueteris & nouæ legis. Vnde alibi dicebat. In oib. diuites facti estis
in omni uerbo & in omni scientia, & ex 1. Cor. 1.
his sic concludit: Ita ut possitis conuenienter p dilectionẽ & scientiã alterutrum monere. Quia cũ in multis offendamus omnes, oportet ut inuicẽ moneamus: Vnicui
que. n. Deus mandauit de proximo suo. Iaco. 3.

Audactius autem scripsi uobis fratres ex parte, tanquam in memoriam uos reducens. propter gratiam quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Iesu in Gentibus, sanctificans Euangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta & sãctificata in spiritu sancto.

POst quã exclusit falsam causam scribẽdi, qđ. s. non fuerit motus ad scribendũ, quod illos existimaret omnino corruptos moribus, seu doctrina uacuos: hic assignat ueram causam quare monuerat & correxerat. Et primo dicit quod hoc ptinebat ad authoritatẽ Apostolatus sibi commissam. dicens: [Audacius autem,] id est, securius, [scripsi uobis,] errores & defectus uestros arguendo: quod quidem ad audaciæ præsumptionẽ posset ascribi, pp hoc quod offensionẽ uestrã non timui, sequens dictũ Iob. qui dicebat de uiro forti
& constanti: Audacter in occursum pergit Iob. 39.
armatis. Verum hæc præsumptio excusatur ex tribus. Primo ex conditione eorum quibus scribebat: quia & si inter Romanos essent aliqui respectu quorũ talis

reprehensio audax & præsumptuosa uideretur, erant tñ aliqui qui agebant dura reprehensione propter contendentium insolentiam. Vnde ad Titum scribens dicebat: Increpa eos dure. Et hoc innuit cum dicit: [Ex parte,] quasi dicat. non uř mea scriptura esse audax quantum ad oẽs, sed quantum ad aliquam partem uestrum. Vel potest intelligi ex parte epistolę, i. qua eos reprehendit. Potest ẽt intelligi ex parte Ecclesiæ, quæ s. mecũ est. Secundo excusatur prædicta audacia ex intentione Apost. nõ n. scripsit eis tanquam instruens ignorãtes, sed in memoriã reducens cognitorum, & hoc innuit dicens [tanquam in memoriam uos reducens,] quasi oblitos eorũ quæ sciebatis, prout etiam Philippensibus scribens dicit. Occupati autem eratis. Et Hebræis: Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnũ certamen sustinuistis passionũ. Tertio excusatur ex authoritate Aposto. quæ hoc requirebat. Vnde subdit: [per gratiam,] s. Apl'atus mihi commissi. Vnde ad Corinthios scribẽs dicebat: Gratia Dei sum id ꝙ sum. Huius aũt gratię primo describit authoritatẽ cũ dicit: [quæ data est mihi a Deo,] q.d. nõ ab hominib. neq; per hominem. Secundo declarat & specificat hanc gratiã, cũ dicit: [ut sim minister Iesu Chri in Gentibus,] i. ut seruiam christo Iesu, in Gentium conuersione. Vnde Corint. scribens dicebat: Sic nos existimet homo vt ministros christi. & supra: Quandiu sũ Gentium Apost. ministeriũ meũ honorificabo. Tertio ostendit huius gratiæ actũ cum dicit: [Sãctificans Euangelium Dei] idest, sanctum esse ostendens, uerbo, & opere bonæ conuersationis & miraculorũ Vnde Collos. scribens ait: In uerbo ueritatis Euangelii qđ prouenit ad uos, sicut & in uniuerso mundo est, & fructificat & crescit. Et Sap. Iusti sunt sermones mei: Quarto ponit finem huius gratię cũ dicit. [ut fiat oblatio Gentiũ,] i. Gentiles per meũ ministerium cõuersæ, in quo quasi quoddam sacrificium & oblationem Deo obtulit: secundum illud. Et si immolor super sacrificiũ & obsequium fidei uestræ, gaudeo & congratulor omnibus uobis [fiat accepta] scilicet Deo per rectitudinem. Vnde Psal. Tunc acceptabis sacrificium iustitię, oblationes & holocausta. [& sanctificata in spiritu sancto,] i. per charitatẽ & alia Spiritu sancti dona, ſm illud. Sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.

Ad Ti. 1. *Phil. 4.* *Heb. 10.* *1. Co. 15.* *Gala. 1.* *1. Cor. 4.* *Col. 1.* *Prou. 8.* *Phil. 2.* *1. Co. 6.*

Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deũ Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus inobedientiam Gentium, uerbo & factis, in uirtute signorum atque prodigiorum: in uirt: t Spiritus sancti.

ET quia superiori sermone se per humilitatẽ adeo submisisse uisus est, ut minoris apud Romanos eius Epistola haberi posset: hic primo sancta cõmendatione suã attollit functionẽ, ne nimia humiliatio præiudicaret dignitati christi. ait ergo: [Habeo igitur, &c.] quasi dicat: Non cogitetis idcirco me ita gessisse humiliter, quod officium meum erga uos nõ fuerit gloria dignum, sed id feci ut ostẽderem quod quicquid haberẽ gloriæ, id esse situm in Christo Iesu, cuius fungor authoritate, sed hæc gloria tandem refertur in Deum qui nobis eam donauit. Vnde Ps. 113. Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriã. Secundo excusat arrogantiam quã inuidi captantes uerba Pauli possent illi ascribere, dicens: [Non audeo, &c.] Hanc excusationem intelligunt aliqui affirmatiue in hoc sensu: Non audeo loqui nisi ea quæ per me fecit Christus, quasi dicat, si audeo cõmemorare illa quæ gessi, Non audeo tamen aliquid iactareꝗ non per me Chřs effecerit, id est, non glorior de aliquibus rebus per me gestis tanquam meis propriis, Quia tunc inciderem in illam domini sententiam: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Origenes hic dicit Apost. uelle dicere ꝙ non uult commemorare aliena opera quæ non per ipsum fecit Xp̃s, sed per alios Apos. quasi querens de alienis laboribus gloriam aucupari, sed illa proprie quæ per ipsum fecit: & huic sensui cõfertꝙ paulo inferius subiungit se prædicasse ubi nõ erat nominatus Xp̃s, ne super alienũ fundamentũ ædificaret. Tertio ponit ipsũ fructũ de quo gloriat dicens: [in obedientia Gentiũ] quasi dicat Gloria mea, hæc est, ex eo ꝙ feci Gẽtes obedire fidei, & euãgelio: iuxta id ꝙ superius dixit ad obediẽdũ fidei in omnibus Gentibus. Vnde Psal.

Ioan. 8.

17. in auditu auris obediuit mihi. Quartò ostendit modum, quo Gentes ad hanc obedientiam adduxerit. Et quia fides ex auditu est, primo dicit in uerbo, idest, per uerbum prædicationis fidei, Argumenta autem fidei prædicatæ, sunt bona conuersatio & exempla prædicantis. Et quo ad hoc subdit, [& factis,] quasi scilicet per recta opera Gentes ad fidem allexi. Vnde Christus: Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum, qui in cœlis est. Et quia per opera miraculorum Deus dat testimonium doctrinę prædicatæ, secundum illud, Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Ideo subdit, in uirtute signorum, puta per sanationes ægritudinũ & prodigiorum, id est, maiorum miraculorum, quæ ex sua magnitudine aliquid magni protendunt, id est, ostendunt. Sed omnia hæc non sufficerent, nisi Spiritus sanctus intus corda audientium ad fidem conuerteret. Vnde in actibus Apost. legimus: Quod loquente Petro uerba fidei, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant illũ. Ideo subdit in uirtute Spiritus sancti, & Hebræis scribens dicit: contestante Deo signis & prodigijs uarijs, Spiritus sancti distributionibus.

Supra. 1. Sup. 10. Mat. 5. Mar. ul. Act. 10. Heb. 2.

Ita ut ab Hierusalem per circuitum usque ad Illiricum. repleuerim Euangelium Christi.

HIC commendat officium suum ab amplitudine effectus, quę amplitudo fuit eximia. Nam [ab Hierusalem,] a qua ut ab Esa. prænunciatũ fuit, exiuit lex & verbũ dñi [usq; ad illiricum.] quæ sunt uerba excellentis superlationis, ab Hierusalem enim ad illiricum est maxima distãtia, quia ab Oriente ad Occidenté Septétrionalem: est enim illiricum idem quod Adriaticum mare, [repleuerim Euãgeliũ Christi,] i. omnia loca repleuerim prædicatione Euangelij. Et ne aliquis intelligat, quod solum uidens per rectam uiam ab Hierusalem in Illiricum prędicauerit Euangelium subdit per circuitum, s. Gentibus circũquaq; prædicauit, nunc ad Septentrioné, nunc ad Meridié obambulans. Nã si cõsulas Cosmographos qui ex Actis Apostolorũ, alijs probatissimis historijs itinera Pauli & nauigationes optima fide collegerunt, cõperies eum peragrasse Arabiam, Syriam, Phœnicem, Samariam, Ciliciam, Lydiam, Pamphiliã, Lycaoniã, in qua Ephesus est, Phrygiam, Galatiam, Bithiniam, ac penè totam Asiam minoré, atq; huic Aegeo mari traiecto Macedoniam, in qua Thessalonica est peruenisse. Et Atticam Achaiam, in qua Corinthus. est, ac melioré Græciæ partem percurrisse in Cyprum, Rhodum, Couum, Chion, & Cretum adnauigasse. Fulmen dixeris cœlo delapsum, quod in angulos omnes ferè mundi insiliuit, igne euangelico oĩa regens. Vnde ei cõpetere põt illud Iob: Iob. 38. Quis det uehementissimo imbri cursum. Postmodum captus Hierosolymis a iudæis, appellauit tanquam Romanus ciuis ad Neronem Cæsarem Vnde idcirco ereptus a militibus Romanis, per mare, & p terras, delatus est ad mare Adriaticum, cuius hic meminit, ac demũ inde naufragijs reiectus est in Mielté, q̃ est Malta, unde in Siciliam ac Demum in Italiã nauigauit.

Esa. 2.

Sic autem prædicaui Euangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ędificarem.

HIc commendat munus prędicationis suæ a difficultate, difficile .n. est omnino ignaros ad fidé cõuertere, ait ergo, [Sic aũt prædicaui Euangeliũ, nõ ubi nominatus est Xp̃s]. i. non apud illos, qui nomen Christi audiuerant, de quibus Ps. Psal. 17. Populus qué nõ cognoui, seruiuit mihi. Et Esa. 55. Ecce Gentes quas nesciebas, Gentes q̃ te nõ cognouerunt, ad te currẽt. Subdit aũt rõné, dicens: [Ne sup alienũ fundamentũ ædificaré] Põt aũt alienũ fundamentũ dupliciter intelligi. Vno mõ doctrina hæretica, q̃ est omnino aliena a uero fidei fundamento, & sic hoc aduerbiũ, [ne,] ponitur causaliter. Ea. n. intentione Apo. uoluit prędicare illis, q nomé Christi nõ audiuerant, ne si præuenti essent a doctrina Pseudo apostolorũ, difficilius esset eos ad ueritaté reducęre, Vnde Christus Mat. 7. Stultus est qui ædificat domũ suã sup arenã, cui comparat̃ falsa doctrina. Alio mõ, p alienũ fundamentum põt intelligi, doctrina ueræ fidei ab alijs prædicata. & sic hoc aduerbiũ, [ne,] accipitur cõsecutiue. Non enim uitauit Apostolus prædicare illis, quibus ante Xp̃s fuerat

prædicatus. Nā ut habetur in Actis Apos.
Act. 11. prædicauit in Antiochia, ubi D. Petrus & alii prædicauerant, & postmodum Romanis, ideo debet sic accipi prædicaui. i. procuraui semper & me prætuli prædicare, non ubi nominatus est Christus, uel sic. i. eo prædicante his qui de Christo non audierant consecutum est, ut non ædificaret super alienum fundamētum. Sed ipse iaceret prima fidei fundamēta. Vnde Co-
1. Cor. 3. rinthiis scribēs dicebat Vt sapiens Archi tectus fundamentum posui.

Sed sicut scriptum est: Quoniam quibus non annunciatum de eo, uidebunt: & qui non audierunt de eo, intelligent.

Hic ostendit quod prædicatio sua facta, ubi Christus non fuerat nominatus, effectus eius prænunciata fuerat ab
Esa. 2. Esa. Propheta, dicēs: [Sed sicut scriptū est, &c.] In quibus uerbis Propheta uidetur prędicere, quod Gentiles nobiliori modo essent peruenturi ad cognitionē christi, quam Iudæi qui antea cognouerāt. Ostendit ergo excellentiā quantū ad causam cognitionis, quæ duplex est. s. uerba audita, & res uisæ. Hi. n. duo sensus, uisus, & auditus plurimū ancillantur nobis ad cōparandā rerū cognitionē. Visus uia inuentionis, auditus uero per uiā disciplinæ. iudæi ergo peruenerunt in notitiam ministeriorū
1. Pet. 1. christi per uerba annunciata eis a Prophetis, s̄m illud: Prophetæ quæ de futura in uobis erat gratia prophetauerunt, præscrutātes in quod, uel quale tempus significaret eis spiritus Christi, prænūcians eas quę in christo sunt passiones. Sed Gentiles hmōi mysteria, iam realiter impleta uident ideo dicit: [Quoniam Gentes, quibus non est annūciatū per Prophetas,] i. Christo sicut fuit annunciatū iudæis, uide
Luc. 10. bunt res impletas. Vnde Christus: Multi Reges & Prophetæ uoluerunt uidere, quæ uos uidetis, & non uiderunt, &c. Secundo ostendit excellentiā quantū ad modum cognoscendi, quia iudæi ex annunciatione Prophetarum solum auditum habebāt, secundum illud: Auditum audiuimus a do-
Abdi. 1. mino, &c. Sad Gentiles ex uisione intellectum perceperunt. Vnde dicit. [Et qui non audierunt,] s. Gentiles qui non audierunt prænunciari Christum per Prophetas [intelligent,] s. per fides ueritatem, de quo intellectu Psa. Et nunc Reges intelligite. Psal. 2.

TERTIA PARS COMMENT. XV. Capitis.

Propter quod impediebar plurimum uenire ad uos & prohibitus sum, usque adhuc.

In hac. 3. huius capi. parte se excusat de dilatione uisitationis. Et præponit prętexitum uisitationis impedimentum, ait ergo, Dixi quo modo prædicaui euangeliū per multa loca in quibus Christus non fuerat nominatus, [Propter quod,] hactenus, [impediebar plurimum,] ex huiusmodi occupatione, [uenire ad uos] Et istud impedimentū usq; nunc durauit, unde subdit: [& ꝓhibitus sum usq; adhuc,] qđ quidē pōt referri ad multitudinē occupationū, quas in aliis locis habuerat, uel ēt ad diuinā ꝓuidentiā, ꝑ quā Apostoli impedie Act. 19. bātur, ne ꝑuenirent ad quosdā, qa dirigebātur in salutē aliorū, s̄m illud: Transeūtes Phrigiā & Galatiæ regionē, uetati sumus a Spiritu sancto loqui uerbū in Asia. Vnde et supra i. dixit: Sæpe proposui uenire ad uos, & prohibitus sum usq; adhuc. Et hoc est quod dicit Iob. de nubibus, per quas ꝑdicatores ītelligūt: Lustrāt cūcta ꝑ circuitū quocūq; uolūtas gubernātis direxerit.

Nunc uero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habes ueniendi in Hispaniā proficisci cæpero, spero quod præteriens uideā uos, & a uobis deducar illuc, si nobis primum ex parte fruitus fuero.

Hic manifestat propositū suū de eorū uisitatione. dicens: Vsque modo prohibitus fui uos uisitare, [Nūc uero,] iam peragratis omnibus his locis, [ulterius nō habens locū,] i. necessitatē ꝑ manēdi, [in hic regionib.] in quibus iam per me fundata est fides. [cupiditatē habens ueniendi ad uos, ex multis iam præcedētib. annis. [Vnde sup. 1. dixit: Desidero enim uidere uos, ut aliqua impartiar uobis, gratiæ spiritualis. [cū in Hispania ꝓficisci cœpero,] a quo ēt itę intendebat, ut ēt in extremis terræ fundamenta fidei collocaret, s̄m illud: Esa. 49. Dedi te in lucem Gentiū ut sis salus mea usque ad extremum terræ. [spero quod præteriens uideam,] i. uidebo [uos.] per quod dabat intelligere, quod non intendebat

debat ad eos principaliter ire,quia reputabat eis sufficere doctrinam D. Petr. qui primus inter Apostolos fidẽ Romanis prędicauit.Et quia tunc Romani dominabantur in toto Occidente, eorum auxilio & ducatu sperabat se in Hispaniam proficisci. Vnde subdit, [Ea a uobis deducar illud,]intendebat tamẽ inter eos aliquam moram contrahere. Vnde subdit. [si uobis primum ex parte fruitus fuero,] i.consolatus fuero uobiscum, secundum illud:
Sup. 1. Simul cõsolari in uobis, & hoc[ex parte,] s.tẽporis.quia pro aliquo tempore intendebat cum eis consolari. Si obijciatur qđ D.Aug.dicit,quod illis solis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt.s.patre, filio,& Spiritui sancto. Ideo inconuenienter dicit se fruiturum Romanis. Dicendũ
In li. de do.Chr. quod prout ibidem Aug.dicit,Homine in se non esse fruendum,sed in Deo, secundum illud ad Philo.ita frater ego te fruar in Domino,quod est delectari in homine propter Deum.Et sic intelligendum est q̃ dicit,[si primum fruitus fuero uobis,] s. in Deo uel quod dicit ex parte,põt referri ad bonos,quib.poterat frui in Deo.Nã alia parte.s.malis non poterat frui,sed magis de eis dolere ẽm illud, Ne cum uenero humiliet me Deus apud uos, & lugeam multis ex his qui ante peccauerunt. 2.Cor.8.

Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia, & Achaia collationem facere in pauperes sanctorum,qui sunt in Hierusalem: placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis.

HIc primo assignat causam quare differebat uisitationem,dicens,[Nunc igitur proficiscar,]idest, non statim ueniã ad uos, quia proficiscor, [in Hierusalem ministrare sanctis. [Ad cuius intelligentiam sciendum est,quod illi qui ex iudęis conuertebantur ad fidem uenditis possessionibus, de illarum precio communiter uiuebant, quod cum defecisset, quadam
Act.4. magna fame imminente, Discipuli scilicet christiani ex diuersis partibus mundi, prout quisque habebat proposuerunt
Act.11. singuli mittere habitantibus in Iudæa. quod & fecerunt mittentes ad seniores per manu,Barnabæ,& Pauli.Ministerium igitur Sãctorum hic dicit misericordiam siue eleemosynam, quam fidelibus attulit in Hierusalem,secundum illud: quos probaueritis, hos mittam perferre gratiam uestram in Hierusalem. quod si dignum fuerit ut & ego eam,mecum ibunt. 1. Co. ul. Secundo exponit qđ dixerat de ministerio sanctorum,dicẽs:[Probauerunt enim.]i.approbauerunt, [Macedonia & Achaia,]i.fideles utriusq; regionis, per me conuersi, [collectionem aliquam facere,] i.aliquã collectam, [in pauperes sanctorum.] i.ad usum pauperum Christi, qui sunt de numero sanctorum, secundum illud: Da bono,& non recipias peccatorem, Eccl. 12. [qui sunt in Hierusalẽ.] s. in paupertate uiuẽtes de quibus ad Corinth.scribens dicit: De mi- 2.Cor.9. nisterio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi scribere uobis.Scio enim promptum animum uestrum de quo pro uobis glorior apud Macedones. Tertio assignat rationes dictorum, quarum prima est bene placitum:Vnde dicit,[placuit enim illis.] Sup. 13. Secunda est debitum: Vnde subdit, [& debitores sunt eorum,] reddenda aũt sunt oĩbus debita, rõnem uero debiti assignat dicens.[Nam si Gentiles participes effecti sunt bonorum spiritualium, quæ erant principaliter eorum.]i.iudęorum.i. notitiæ diuinæ, pmissorum & gratiæ.iuxta illud:Quorũ est adoptio filiorum Dei; Sup. 9. & gloria,&c.& illud,Socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Sup. 11. Sunt ẽt facti participes spiritualiũ eorũ, per hoc quod illi prædicatores eis miserunt, [debent & in carnalib.ministrare eis,]ẽm illud. In diuisione sortis da & accipe. Eccl. 14. & Psalm.Sumite Psalmum.i.spũalia, & date tympanum.i. tpalia. Et ex hoc habetur quod debentur sumptus,non solum in his qui prædicant, sed etiam his qui prædicatores mittunt.

Hoc igitur cum consummauero,& assignauero eis fructum hunc, per uos proficiscar in Hispaniam.

HIc præfigit terminum quo ad eos sit uenturus dicẽs:[Hoc igit,] s.ministeriũ sanctorũ,[cũ cõsummauero, & assignauero eis fructũ hunc,]i.eleemosynam Gentiliũ qui est quidã fructus cõuersionis eorũ. Vñ Oseas 10. Vitis fructuosa Israel fructus est ei adęquatus.Sed mirum uide-

tur quod Apost. hic scripserit se in Hispaniam profecturum, cum nusquã legatur ipsum iuisse. Fuit enim captus in Hierusalem, & inde perlatus in uinculis, Romę autem cum D. Petro martyrium consummauit. Quidam aũt dicunt qđ, cũ uenisset Romam, permissum est Paulo manere sibimet, cum custodiente se milite. Et postea dicitur quod mansit biennio toto in suo conductu & in illo spacio, dicũt eum in Hispaniã iuisse. Verum quia hoc certũ non est, melius dici põt quod Apost. proponebat se facturum quod dicebat, & sic uerba erãt intelligenda quasi insinuantia eius propositum, & non futurum euẽtum qui erat occultus in diuina prouidentia. Ideo eum prædicere non poterat, nisi sub conditione, de qua D. Iac. Dicatis si Dñs uoluerit, & si uixerimus faciemus hoc aut illud. Et sic etiam Apostо. se excusat ad Corinthios de eo, quod nõ fuerat ad eos prout promiserat dicens: Cum ergo hoc uolui, nunquid leuitate usus sum, aut quę cogito, ẜm carnẽ cogito, ut sit apud me est & non. Et sic ex hoc qđ ex iusta causa ꝑter misit facere quod promiserat se immunẽ a leuitate & carnalitate, ac falsitate dicit, unde Gelasius Papa: Beatus inquit Paulus Apost. non ideo. quod absit, fefellisse credendum est, aut sibi extitisse cõtrarius qm̃ cum ad Hispaniã se promisisset iturũ dispositione diuina maioribus occupatus causis, implere non potuit quod promisit. Quãtum enim ipsius uoluntatis interfuit hoc pronunciauit, quod re uera uoluisset efficere: Quantum uero ad diuini secreta consilij, quæ ut homo non potuit (licet spiritu Dei plenus) agnoscere superna prætermisit, dispositione præuentus. Licet. n. spiritum propheticũ habuerit, tamen Prophetis non omnia reuelantur: Helisęus enim dixit de Samaritana, Anima eius in amaritudine est, & Dominus celauit a me & non indicauit mihi:

Act. ult. Act. ult. Iac. 4. 2. Cor. 1. 22. q. 2. 4. Reg. 4.

Scio autem quoniam ueniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.

PRænunciat hic fructũ uisitationis suæ dicens: [Scio autẽ, scilicet ex fiducia diuinæ gratiæ, [quoniam ueniens ad uos in abundantia benedictionis Christi ueniam,] i. Christus abundantius suam benedictionem dabit uobis in meo aduentu, de qua benedictione Psal. Et enim benedictionem dabit legislator, ibũt de uirtute in uirtutem. Et sic Laban dixit ad Iacobum. Experimento didici quod benedixerit mihi Deus, propter te.

Psal. 83. Gen. 30.

Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus vt adiuuetis me in orationibus vestris, pro me ad Deum, vt liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa, & obsequij mei oblatio accepta fiat in Hierusalem sanctis: vt veniam ad vos, cum gaudio per voluntatem Dei, vt refrigerer vobiscum.

HIc petit ab eis orationum suffragia. Et tria facit. Primo, inducit Romanos ad orandum pro se ex tribus. Primo, ex suprema charitate, cum dicit [Obsecro ergo uos fratres,] prout ad Philemonem scribens dicit, Propter charitatem autem magis obsecro. Secũdo ex reuerẽtia Christi, cuius ipse erat minister dicẽs: [ꝑ Dñm nostrum Iesum Christum,] in quo omnes unum sumus. Tertio ex dono Spiritus sancti, quod eius ministerio tradebatur. Vnde subdit, [& per charitatem Spiritus sancti] quam Spiritus sanctus in cordib. nostris diffundit. Secundo petit auxiliũ orationis eorum dicens: [ut adiuuetis me in orationibus uestris ad Deum,] s. pro me fusis, frater enim qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma. Hoc autem ut Gl. ait, non ideo dicit Apostol. quod ipse minus mereatur quam alij minores, sed ordinẽ sequitur. primo quidem vt ab Ecclesia pro rectore suo fiat oratio, secundũ illud: Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominibus. Pro regibus, & omnibus qui sunt in sublimitate cõstituti, &c. Scđo qa dũ multi minimi cõgregãtur magis merẽtur. Et iõ impossibile est ut multorũ preces nõ impetrent. Vnde Christus. Si duo ex uobis consenserint sup terrã, de omni re quancũq; petierint, fiet illis a patre meo q est in cœlis: Tertio, ut dũ multi orant, multi ẽt gratias agant exauditi, ẜm illud, Adiuuantibus uobis in oratione pro nobis, ut ꝑ multos gratiæ agantur Deo. Tertio, ponit ea quæ uult impetrari. Quorum primum pertinet ad hostes quos habebat i Iudęa.

Sup. 12. Sup. 5. Pro 18. 1. Ti. 2. Mat. 18. 2. Cor. 1.

Vnde.

Vnde dicit [ut liberer ab infidelibus. q sunt in Iudæa, qui præcipue Paulū impugnabant, & odiebant, quia fiducialiter p̄dicabat cessationem legalium, fm illud.
Act. 21. Audierunt de te, quod discesſionem doces a Moyse, &c. Secundū pertinebat ad eos ad quorum ministeriū ibat. Vnde subdit: [& oblatio obse quii mei]i. eleemosyna in qua eis ministro, [fiat accepta sanctis, q sunt in Hierusalē,] ut s. ex hac ,puo
Eccl. 31. centur ad gratias agendū Deo, & ad orandū pro ipsis Gentibus: a quibus recipiunt. Vnde Sap. Splēdidū in panibus benedicent labia malorū. Tertium pertinet ad ipsos qbus scribebat, unde subdit: [ut ueniā ad uos in gaudio,]& hoc p uoluntatē Dei, contra quā nihil agere uolebat. Vnde dicebat: Obsecrans si qno mō prosperū iter habeā in uoluntatē Dei ueniendi ad uos, [& refrigerer uobiscū]i. ex uestra p̄sētia refrigeriū tribulationū mearū accipiā: [Deus autē pacis sit cū oībus uobis, Amē.]Hic pro eis orat dicens: [Deus aūt dator pacis sit cum omnibus uobis] per hoc s. quod ad inuicem pacem habeatis.
2. Co. ult. Vnde ad Corin. scribens dicebat: Idē sapite, & Deus pacis & dilectionis erit uobiscū. Subiungit [Amē] i. fiat: secundū illud Psal. Et dicet omnis populus fiat, fiat, ubi in Hebręo habetur. Amen, Amen.

EPITOME XVI. CAPITIS.

IN hoc capite prout in p̄cedenti Apo. scribit quædam familiaria pertinentia ad alios. Et primo spāliter cōmendat aliquos monēs quid ad alios facere debeāt, & quid alii ad eos agant, & quibus ac quo mō salutationes exhiberi debēt, assignando cās & rōnes. Secundò ibi, [Rogo autē uos, &c.]hortatur Romanos cauere ab his q dissensiones & offendicula faciunt, maxime in doctrina fidei, & assignat duas rationes quarū una sumitur ex parte illorū quos vult uitari. Altera uero ex conditione Romanorū, qui se exhibebāt faciles ad sequendū bonū & malū. Cōmendans eos de facilitate ad bonū, & reddēs eos cautos cōtra malū, ,pmittēs diuinū auxiliū cōtra deceptores. Tertio ibi, [salutat uos, &c.]salutes mittit Romanis noīe eorū q cū ipso erāt i Achaia. Deinde absoluit epistolā p solēnē gratiarum actionem, quam refert Deo, ut mos est in omnibus epistolis.

Expositio literalis. XVI. Capitis.

COmmendo aūt uobis Phebē sororē nostrā] s. in fide, [q̄ fidelis est in ministerio ecclesiæ q̄ est Chencris]i. in portu Corinthiorū ubi aliqui Xp̄iani erantcōgregati, quibus ipsa de suis facultatib. ministrabat, [ut eā suscipiatis in Dn̄o]i. pp honorē Dei [digne sāctis]i. sicut dignū est recipi sanctos:]& assistatis ei]cōsiliū, auxiliū & fauorē p̄stando, [in quocunque negotio uestri indiguerit.] habebat forte aliquid expedire in curia cæsaris: [etenim ipsa quoq; astitit multis & mihi ipsi] de suis facultatibus ministrādo: [saluat te Priscā & Aquilā,]qui erat uir Priscæ [adiutores meos in Xp̄o Iesu]i. in fide Iesu Xp̄i prædicanda. apud eos. n. Apost. Corinthi hospitabatur [Qui ,p aīa mea]i. uita mea Act. 18.
[suas ceruices supposuerūt]i. mortis periculo pro uita mea conseruanda se exposuerunt. [Quibus nō solū ego gratias ago sed & cunctæ ecclesię Gentiū,]tā quā de salute seruata sua proprii Apo. [& domesticā ecclesiā eorū]i. familiā q̄ uocat ecclesiā pp probatā fidem & religionē illorū. Salutate Epænetum dilectū mihi qui est prmiitiuus ecclesiæ Asiæ in Xp̄o Iesu]i. qui fuit primo conuersus ad fide Xp̄i in ecclesia Asiæ, qui tunc erat Romæ. [Salutate Mariā quæ multum laboauit ī uobis,]ad hoc ut eos ad concordiā reuocaret. [Salutate Andronicū qui cęcus erat & filius Iuliæ iō subiungit [& Iuliā] s. matrē [cognatos meos]i. Iudæos ex tribu Beniamin. [& cō captiuos meos]i qui mecū aliquando fuerunt in carcere detenti, [qui sunt nobiles in Apo.]i. inter p̄dicatores: [& ante me fuerunt in Xp̄o Iesu]i. prius conuersi fuerunt ad fidem Christi q̄ ego. [Salutate Ampliatū dilectissimum mihi in Dn̄o] i. in dilectione charitatis q̄ est in Xp̄o [Salutate. Vrbanū adiutorē nostrum & Stachim dilectū meū.]quos coniungit, quia forte simul habitabāt uel aliqua alia necessitudine erant coniuncti. [Salutate Apellē probū in Xp̄o Iesu]i. approbatum a Xp̄o, forte p aliquas tribulationes. [Salutate eos q sunt ex Aristoboli domo] in qua multi fideles erant congregati, [qui sunt in dn̄o,]i. fideles[& baptizati]i. Xp̄o. ipsum uero non salutat, quia forte erant absens.

absẽs [Salutate Herodionẽ cognatũ meũ] qui ex hoc dicit fuisse iudęus. [Salutate eos qui sunt ex Narcisi domo] qui dr̃ fuisse presbyter & peregrinabatur ꝑ deserta loca, ut fideles Xp̃i confortaret in fide. Et quia in domo eius erant aliqui infideles, ideo ad discretionẽ illorũ subdit, [q sunt in domino Salutate Triphenã & Triposam quæ laborãt in Domino,] i. in ministerio sãctorũ ꝙ Dominus sibi reputat fieri. Salutate Persidem charissimã quæ multum laborauit in Domino,] hortãdo alios ministrando sanctis in paupertate ac ẽt in multis aliis laboribus. [Salutate Ruffum electũ in Domino,] i. in gratia Christi. [& matrem eius] ẽm carnẽ [& meam] beneficio: multa. n. beneficia & obsequia exhibuerat Apo. [Salutate Asynchritũ, Phlegontem Hermã, Patrobam Hermẽ & qui cũ eis sunt fratres,] quos simul salutat, q a simul concorditer habitabant [Salutate Phylogonũ & Iulia. Nereum & sororem eius & Olympiadem & omnes qui cũ eis sunt sanctos] i. in fide Xp̃i sanctificatos. [Salutate inuicẽ in osculo sancto,] & non libidinoso uel doloso. [Salutãt uos omnes ecclesię Xp̃i] in nomine & fide Christi cõgregatæ, quia omnes salutẽ uobis optãt & pro uobis orant.

Secunda Pars XVI. Capitis.

Rogo autem uos fratres ut obseruetis,] i. diligenter consideratis & co-
Gal. 1. gnoscere curetis, non ad sequendum uel imitãdum, sed fugiendũ & cauendũ [eos qui dissentiones,] i. diuisiones sectas aut schismata [& offendicula,] ex quibus sequuntur scandala [præter doctrinã quam uno diciſtis faciunt, & declinate,] i. separare uos [ab illis,] ut eorũ falsam & erroneam doctrinã fugiatis. Huiuscemodi. n.
Phil. 3. Christo domino nostro, nõ seruiunt, sed suo uentri.] nõ. n. prædicant propter gloriam Xp̃i, sed propter quæstũ ut uentrem suum impleãt. [& per dulces,] i. ornatos fucatos ac saleratos sermones in quibus sanctitatẽ & amicitiã prætendunt. [& benedictiones,] quibus, s. benedicunt & laudando ac adulando, & se amicos fingendo & alii detrahendo, [seducunt corda
Esa. 3. innocẽtiũ] i. simpliciũ & imperitorũ. [Vestra. n. obedientia in omni loco diuulgata est,] i. annunciata in uniuerso mundo: eo ꝙ tunc Roma erat caput orbis [Gaudeo igitur in uobis] q a, s. fidei obediſtis & hoc in charitate. [Sed uolo uos sapientes esse in bono,] ut s. ei quod bonũ est inhæreatis & teneatis [simplices ,] id est, cautos [in malo,] ne faliciter illis credatis, & 1. Pet. 7.
ne per aliquã simplicitatẽ illis adhæreatis, aut aliquo modo declinetis. [Deus aũt pacis,] s. pater qui dissensiones & diuisio ac seductiones odit, [conterat Satanam ,] i. diabolũ & aduersariũ uestrum [sub pedibus uestris:] quia, s. per uestram sapientiã cum uinceris quod fiet [uelociter] in aduentu meo. [Gratia domini nostri Iesu Christi,] quæ sufficit ad tuendos uos a malis, sit [uobiscum] in aduentu meo.

Tertia Pars XVI. Capitis.

Salutat uos Timothe. adiutor meus] in prędicatione euangelii , & Lucius & Iason & Sosipater cognati mei,] q a iudæi erant, s. uos salutant. [Saluto uos ego. Tertius] nomine scriba qui dictãte Apo. [scripsi epistola in Domino,] s. uos saluto, [Salutat uos Caius hospes meus & uniuersæ eccclesiæ:] quia omnes fideles in hospitum recipiebat, cui D. Ioannes suã tertiã direxit epistolam. [Salutat uos Erastus archarius ciuitatis,] q custodiebat archã cõmunem & cõmunes reditus ciuitatis, & & alius nomine. [Quartus frater, i Fidelis.]. Gratia Domini nostri Iesu Christi] sit s. [cum omnibus uobis Amẽ] id est, utinã fiat [Et autem,] s. Deo [qui potens est confirmare,] scilicet in fide [iuxta euangelium meũ,] i. quod ego prædico: [& ẽt prædicationẽ Iesu Xp̃i q primo euangeliũ p̃dicauit [ẽm reuelationẽ mysterii tẽporibus æternis taciti,] i. secreti de incarnatione filii Dei uel de uocatione Gentiũ, quia a princicio mundi aliis generationibus fuit occultatum . [Quod nunc patefactũ est per scripturas Prophetarum] quæ nũc impletæ sunt & aliis generationibus publicat, [secundũ pręceptum ęterni Dei,] qui mysterium hoc publicare & annunciare præcipit nobis [ad obeditionẽ fidei in cunctis Gentibus,] id est, ut omnes Gẽtes cognoscant & credãt ac obediãt fidei [cognitio ,] s. ęternaliter [soli sapienti Deo] sed nec reuelatum est nobis per [Iesum christum, cui honor & gloria in secula seculorum, Amen.] fiat.

C OM-

COMMENTVM. XVI. CAP.

Commendo autem uobis Pheben sororem uestram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est Chencris.

HANC primam huius capitis partem Aposto. expendit in salutationibus priuatarum personarum. Erat enim tunc maxime operepretium ad incitandam fouendamque nascẽtem religionẽ Christianam insignes personas omnibus esse notas, ut mutuis virtutis exẽplis sese omnes extimularent & promouerent, inter quos uel hac ratione sanctitas coalesceret inter Gentes christiani nominis inimicas. Eratque ad rem decentissimũ suis quenque laudibus prosequi, qui aliquid emolumenti suis uel fauoribus uel sudoribus attulisset ecclesiæ vt alii ad similia excitarentur. Qua de re Aposto. neminem fere in huiusmodi salutationibus nominat, quem non suis titulis & virtutibus efferat, & exornet inter eas personas. Primo commendat Pheben prõpriũ est nomẽ insignis mulieris, quæ in domo sua suscipiebat discipulos ac pauperes Christi, quæ Romam pergebat epistolam Apostoli deferens negocia ardua illic habens. Secundo describit eam ex fidei religione dicens. Sororem nostram, omnes enim mulieres fideles sorores uocantur, prout & omnes uiri frates. Tertio ex officio pietatis cũ dicit: Quæ in ministerio est ecclesiæ, quæ est Chenchris, id est, quæ uictum ministrat & necessaria ecclesiæ, quæ est Chencris in portu, scilicet Corinthiorum, ubi aliqui Christiani erãt cõgregati, quibus dicta mulier seruiebat, prout de ipso Christo dicitur quod quædam mulieres ministrabant de facultatibus suis. Et de uidua eligenda dicit Aposto. Si hospitio recipit, Si pedes sanctorum lauit. Ex quibus apparet non esse malum literas commendatitias in bonum finem petere & accipere. [Vt eam suscipiatis in Domino digne sanctis: & assistatis ei in quocunque negocio uestri indiguerit. Et enim ipsa astitit multis, & mihi ipsi. Hic manifestat in quibus vult eam commendari, & deinde rationẽ assignat. Primũ in quo vult eam cõmendatã haberi, est ut digne suscipiatur in Domino id est, propter honorem Dei secundũ quod dignũ & conueniens est recipi sanctos, iuxta illud: Qui recipit iustũ in nomine iusti, mercedẽ iusti recipiet. Secundũ est ut eã solicite adiuuent. unde subdit [ut assistatis ei,] s. consilium, auxilium & fauorem præstando in quocunque negocio uestri indiguerit, habebat enim forte aliquid expedire in curia Cæsaris. Si obiiciatur illud, Vestrũ negocium agatis quasi dicat, Non intromittatis uos de negociis alienis. Dicendũ qđ assistere negociis alienis contingit dupliciter. Vno modo seculariter propter fauorem hominem, uel lucrum, & hoc non conuenit seruis Dei, saltem clericis Deo dicatis secundũ illud, Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus. Alio modo assistit aliquis negociis alienis ex pietate, puta in auxilium indigentium & miserorum, & hoc est religiosum secũdum illud: Religio munda & immaculata apud Deũ & patrem, hęc est uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorũ. Et hoc modo Apost. Hic loquitur. Deinde assignat rationem quare id facere debeant, ostẽdendo meritum eius dicẽs: [Etenim ipsa quoque astitit multis & mihi ipsi.] Vnde Esa. 3. Dicite iusto quoniam bene: retributio enim manuum, idest, operum eius fiet ei. Et christus Beati misericordes qnoniam misericordiam consequentur.

Luc. 8, 1. Tim. 5. Mat. 10. 3. Thes. 4. 2. Ti. 2. Iac. 1.

Salutate Priscam, & Aquilã adiutores meos in Christo (qui pro anima mea suas ceruices sup posuerunt, quibus nõ solus ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ Gentiũ & domesticã Ecclesiam eorum.

Mat. 5.

HIc petit: salutari Aquilam, & Priscã uxorẽ eius quamuis uxorẽ prænominauerit eo forsan qđ ob insignẽ deuotionẽ & probitatẽ præclari esset nominis. Origeni & Chrisost. dicunt hos duos fuisse illos ciues Corinthii quorum hospitio exceptus est Paulus, dũ ab Athenis Corinthũ ueniret. Qui qdẽ Aquila ꝓfessione Iudæus, genere fuit Põticus: cuius uxor illic nõ Prisca sed Priscilla uocatur. nisi forsan diminutiuum fit ab eo, quod est Prisca Eratque eiusdem artis cum Apostolo, putas scæni-

scænifactoriæ, hoc est consuendorum tabernaculorum. Qua de causa dicitur ad illum divertisse, cum applicaret Corinthum.
Act. 18. Neque Corinthi primum, sed & Ephesi constat habitasse. Ex quo loco cum Paulus misisset ad Corinthios priorem epistolam, quę hanc antecessit, inter alias salutationes ait: Salutant uos in Domino
1. Cor. ul. multum Aquila, & Priscilla, cum domestica ecclesia sua, apud quos & hospitor. Assignat deinde rationem. [Adiutores meos in Christo Iesu.] Non quidem adiutores in pręfata arte mechanica, sed in pręsidiis, subsidiisque euangelii promulgandi. [Qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt,] id est, seipsos pro uita mea conseruanda mortis periculo exposuerũt, quod est iudicium maximę charitatis.
Ioan. 14. cum maiorem hac dilectionem nemo habeat, quam ut ponat quis animam suam pro amicis suis. Et quia uita Apostoli non tam sibi quam aliis necessaria erat, secundum illud:
Philip. 1. Permanere autem in carne necessarium propter uos. Ideo subdit [quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium,] quarum sum Apostolus, & doct. Et etiam salutate [domesticam eorum ecclesiam] habebat enim in domo sua multos fideles congregatos.
2. Thim. 2
[Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitiuus ecclesiæ Achaiæ in christo Iesu.] Hic petit salutari Epænetum qui interpretatur laudatus, uel laudabilis, qui erat Apostolo dilectus, eo quod erat prima fruges christianismi in Asia. unde dicit primitiuus Asiæ. Alii textus habent Achaiæ, id est, primus qui illic fidem Christi suscepit, quod pertinet ad eius magnã
Heb. 12. dignitatem. Vnde Aposto. Accessistis ad ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis. Tunc autem erat Romæ. [Salutate Mariam, quæ multum laborauit in uobis.] Interserit fœminas uiris, & inter eas Mariam ciuem Romanam, quæ multum laborauerat & operam nauauerat nascenti Ecclesiæ Romanæ, maxime ad componendam pacem inter Iudæos, & Gentiles. quorum discordiam pertulerat ad Apostolum, ut Hugo Cardinalis ait, unde merebatur, secundum illud
Sap. 3. Bonorum laborum gloriosus est fructus,

Salutate Andronicum, & Iuniam cognatos & concaptiuos meos; qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo Iesu.

HOS describit ex genere cum dicit cognatos meos. In quo ostendit eos fuisse iudæos sicuti dixerat: Qui sunt cognati mei s̃m carnem. Secundo ex passione pro Christo suscepta, dicens [& concaptiuos meos:] fuerant. n. aliqñ cõprehensi & in carcerem detrusi, cum Apostolo. qui dicebat in carceribus abundãtius. Tertio ex authoritate, cũ dicit, [Qui sunt nobiles in Apostolis.] i. inter prædicatores, s̃m illud. Nobilis in portis. uir ei⁹ cũ sederit cũ senatorib. terræ. Quarto ex tpe cũ dicit: [Et ante me fruerũt in Christo Iesu.] prius enim ferunt conuersi ex iudaismo ad fidẽ christi quam Apostolus. unde ex hoc eis maior reuerentia debebatur, s̃m illud: Seniorẽ non increpaueris, sed obsecra ut patrem. Sunt qui legant Andronicum & iuliam, ac si Iulia fœmina esset, & forte Andronici uxor, Sed probabilius legendũ est Iuniam ut sit nomem uiri Iunias. [Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Dño.] Quanuis (ut Origen. ait) huic nihil egregiũ uideatur ascribere, tñ ex hoc ipso quod dilectus erat Apostolo laudabilis est. [Salutate Vrbanum, adiutorem nostrũ in christo Iesu & Stachim dilectum meum.] Forsau hic erat minister uerbi, & sic adiutor in ꝑdicatione fidei, cui cõiungit Stachim. quia forte simul habitabãt, uel quia aliqua alia necessitudine cõiuncti erant, [Salutate Apellen, probũ in christo.] Hunc Apellen uocat probum in Christo, id est, approbatum a Christo per tribulationes, secundum illud: Probauit me sicut aurum quod per ignem transiit. Vel probum. i probatæ uirtutis, [Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo.] Hũc Aristobolũ ait D. Amb. congregatorem fuisse fidelium. Et qa forsan ille uel mortuus erat uel absens eũ nõ salutat, sed domum eius ueluti scholam fidei & morum. [Salutate Herodionem cognatum meum.] Probabile est hunc fuisse Iudeũ, nisi forte aliqua alia rõne esset illi cognatus, sicuti de Andronico & Iunia pręnotauimus. [Salutate eos q sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Dño] Hunc Narcissum D. Amb. ait fuisse presbyterũ offi-
cio

Margin notes in the right column: Sup. 9 (beside "fuisse iudæos…"); 2. Cor. 11 (beside "ex authoritate…"); 1. Tim. 5 (beside "christi quam Apostolus…").

tio functũ peregrini, qui exhortationibus firmabat credentes. Et quia nondũ cõpertum erat Apos. an tota (quam collegerat) familia firma esset in fide, non omnes salutat, sed omnes inquit qui sunt in Domino. Neminem enim salutare consueuerat, nisi quem charitate censebat Deo coniunctum. Eum quippe qui non amat Dominum nostrum Iesum Christum, anathema esse iubet in alia epistola. Et D. Ioan. Si quis uenit ad uos & hanc doctrinã non affert, nec aue ei dixeritis. [Salutate Tryphenam & Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laborauit in Domino.] Hæ tres laborauerunt in Domino, id est, in ministerio sanctorum, quod Dominus reputat sibi fieri, uel eo scilicet modo quo de Maria dictum est, nisi ꝙ Persidem superioribus prætulit, uocans eam charissimã. & quod ait eam multum laborasse exhortationibus, scilicet & subsidiis, ac aliis laboribus, ieiuniis, uigiliis, &c.

1.Co. ult. — 2.Io.1. — Mat.25. — 2.Cor.11

Salutate Ruffum electum in domino, & matrem eius, & meam

HVnc Ruffum dicit electum in domino, quod exponi potest, id est, probatum sicut de Apelle dictum est, uel uocat eum electum, non illa electione generali, de qua ad Ephes. elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, sed significat uirum fuisse selectę uirtutis & sanctitatis. Salutat pariter matrem illius Ruffi secundum carnem, tanquam etiam electam, quã dicit esse matrem suam, beneficiis & obsequiis: aliquando enim seruierat Apostolo, & tũc Romæ erat. Vnde alibi. Anus ut matres: iuuenculas, ut sorores, &c. [Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, & Hermen, & qui cum eis sunt fratres.] Hos quinque una eademque simplici salutatione comprehendit cum suis sodalibus, erant enim forsan in eadem domo unanimiter habitãtes: Herman priori loco ab Hermas: Hermen uero ab Hermes quod est Mercurius, illum autem Herman putat Origenes fuisse authorem libelli, qui inscribitur Pastor.

Ephes. 1. — 1. Ti. 5.

Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & sororem eius, & Olimpiadem, & omnes qui cum eis sunt, sanctos.

HOS etiam eadẽ ratione citra ullum titulũ salutat, eo qđ nihil præstãtius agnoscebat in illis, nisi quod digni erant salutatione. [Salutate inuicem in osculo sancto.] Ne illi qui præteriti erãt absq; salutatione, aliis nominatis inuiderẽt, & ne qui nominati erãt, alios despicerent. subdit hoc pacis & concordiæ uerbum, ut se salutent inuicẽ in osculo sãcto, non libidinoso, de quo Salomõ. Apprehensum deosculat iuuenẽ, neq; sub dolo, de quo idẽ: Meliora sunt uulnera diligentis, q̃ fraudulẽta oscula inimici. Sed sancto & honesto quod in signũ sanctæ Trinitatis datur, ſm illud. Osculet me osculo oris sui. inde autẽ ut Origenes ait: in ecclesia inoleuit ut fideles inter Missarum solennia inuicem olim darent oscula pacis, quod tamen nũc rationabiliter non seruatur.

Prou. 7. — Pro. 27.

Salutant uos omnes ecclesiæ Christi.

ORigenes quęrit quomodo Apostolus, qui in una Achaiæ erat ecclesia, omniũ ecclesiarũ Xpi noie salutat Romanos. Respondet qđ id faciebat, eo qđ unus erat spiritus D. Pauli, & oium ecclesiarũ, quæ orationibus cõibus pro omniũ salute precabantur. quasi dicat, Omnes ecclesiæ uestram optant salutem, & pro uobis orant. Vnde D. Iacobus. Orate pro inuicem, ut saluemini.

Mat. 7.

SECVNDA PARS XVI. CAPI.

Rogo autem uos fratres, ut obseruetis eos qui dissensiones & offendicula, præter doctrinam quam uos didicistis faciunt, & declinate ab illis.

IN hac secunda huius cap. parte, ostendit quos uitare debeant. Et quia illi quos uitari uolebat, fraudulenter incedebant decipientes sub specie pietatis, uenientes in uestimentis ouium, & intrinsecus erant lupi rapaces. Ideo primo inducit Romanos ad habendam cautelã & circunspectionẽ, dicens: [Rogo autem uos fratres ut obseruetis, &c.] Obseruare idẽ est quod diligenter considerare, ꝙ quandoq; in bono sumitur quandoq; in malo. In malo quidẽ cũ quis considerat conditionem & progessum alicuius ad nocendum ei ſm illud: Obseruat peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis. Et illud: Et ipsi obseruabãt eum. in bono Luc. 14.

autem tripliciter accipitur: uno modo qñ qs diligéter cõsiderat ad implédũ ea ſm illud: Obserua igitur & audi uocem eius. Secundo qñ quis diligenter bonos ad imitandũ eos, ſm illud. Imitatores mei estote fratres, & obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formã nostrã. Tertio obseruantur mali ad cauẽdum, & ita accipitur hic. erant n. quidã ad fidẽ conuersi, qui pdicabant legalia esse obseruanda. Et ex hoc sequebantur primo dissensiones & sectæ, de quibus ad Gala. 5. quia quidã errori eorũ adhærebant. Alii aũt in uera fide persistebant. Secundo sequebantur offendicula & scandala, de quibus supra 14. dũ quidã alios iudicarent, & alii alios sperne rent. Vnde Esa. 57. Auferte offendicula de medio populi mei. dicit aũt, [præter doctrinã quã didicistis] s. a ueris Christi discipulis, ut ostendat quod huiusmodi ad dissensiones & scandala ex falsitate doctrinæ proueniebant. Vnde alibi dicit: Si quis uobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Secundo monet ut cogniti uitentur, dicens: [Et declinate ab illis] i. eorum doctrinã & consortia fugite. Vnde Dauid: Declinate a me maligni, & scrutabor mandata Dei mei.

Psal. Luc. 14. Philip. 3. Gala. 1.

Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiũt sed suo uentri: & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obediẽtia in omni loco diuulgata est. Gaudeo igitur in uobis. Sed uolo uos sapientes esse in bono, & simplices in malo.

HIC assignat duas rationes prædictę monitionis, quarũ prior sumitur ex parte eorũ quos uolebat uitari, quorũ primo describit intentionẽ, dicẽs [Huiusmodi. n. homines non seruiunt Xpo dño, sed suo uentri:] Non. n. prædicabant pp gloriam Dei, sed propter quæstũ ut suum uentrem implerẽt, de quibus alibi dicit: Multi ambulant quos sæpe dicebam uobis, nunc autem & flens dico inimicos crucis Christi, quorum Deus uenter est. Secundo describit eorũ deceptionẽ, dicens. [Et p dulces sermones seducunt corda innocentiũ] i. simpliciũ & imperitorũ, de quibus Salomon: Innocens credit omni uerbo. Et per dulces sermones in quibus sanctitatem prætendunt, ſm illud: Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorũ: [Et benedictiones] quibus s. benedicunt, laudant, & adulantur illis qui eos sequũtur, ut facilius decipiãt, ſm illud: Populе meus qui te beatum dicũt, ipsi te decipiunt: talibus benedictionibus maledicit Deus, secundum illud: Maledicam benedictionibus uestris. Secundam rõnem prædictæ monitionis assignat ex conditione Romanorum, qui faciles se exhibebant ad sequendum bonum & malum. Vnde primo commẽdat eos de facilitate ad bonũ, dicens: [Vestra n. obedientia,] qua de facili obedistis, [in omni loco diuulgata est,] pp dominium quod tunc Romani obtinebãt super alias nationes, ideo quę a Romanis fiebant de facili diuulgabantur ad alios. Vnde supra 1. Fides uestra in uniuerso mundo annunciatur. De illa obedientia in bonum congratulabatur, dicens.] Gaudeo igitur in uobis] quia s. fidei obedistis & hoc in charitate, de qua dr̃, quod non congaudet super iniquitate, congaudet autem ueritati. deinde reddit eos cautos contra malum dicens [Sed uolo uos esse sapientes in bono,] ut s. ei quod bonum est adhæreatis, iuxta. illud: Quod bonum est tenete. [Et simplices in malo] i. impermixtos in malo, ne s. pp aliquã simplicitatẽ declinetis in malum. Vel ut talis sit in uobis simplicitas quod nullum decipiatis, neq; ab aliis decipi patiamini, de hac simplicitate i Xps: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. E conuerso de quibusdam dicit Hiere. Sapientes sunt ut faciant mala, bene autẽ facere nescierunt.

Phili. 3. Pro. 14. Psal. 27. Esa. 3. Mala. 2. 1. Co. 13. 1. Thes. ult. Mat. 10. Hiere. 4.

Deus autem pacis conteras Satanam sub pedibus uestris uelociter, Gratia Domini nostri Iesu Christi uobiscum.

HIC optat & præcatur eis diuinum auxiliũ contra hmõi peccatores, dicens: [Deus autem pacis] s. dator & author, qui eas dissensiones faciunt, odit. [Conterat Satanam] i. diabolum qui per istos pseudo apostolos uos decipere conatur, [sub pedibus uestris,] ut s. per uestram sapientiam uincatis. [Velociter] i. & hoc fiat uelociter. s. in aduentu meo, potestate nobis a Christo data, secundum illud: Ecce dedi uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & uirtutẽ inimici.

Prou. 6. Luc. 10.

mici. Et Mal. ait: Calcabitis impios cũ fuerint sicut cinis, sub planta pedũ uestrorũ, Deinde ad hoc obtinẽdũ precatur gratiã Christi dicens [Gratia dñi nři, &c.] quæ s. sufficit ad uos tuendos ab oĩbus malis, & periculis, ſm illud. sufficit tibi gratia mea: [sit uobiscum, & uos protegat.

TERTIA PARS XVI. CAP.

Salutat uos Timot. adiutor meus, & Lucius & Iason, & Sosipater cognati mei. Saluto ego uos Tertius, qui scripsi epistolã in Domino. Salutat uos Caius hospes meus et uniuersa ecclesia. Salutat uos Erastus, & Archarius ciuitatis, & Quartus Frater.

Hic salutat Romanos ex parte aliorum, & primo ex parte Tim. quẽ dicit adiutorẽ suũ in prædicatione euangelii. Vnde Corinthiis scribẽs dicit: Misi ad uos Tim. qui est filius meus charissimus & fidelis. Addit autem & Lucius, & Iason & Sosipater cognati mei, qa iudæi erant, supplendũ est salutant uos. Erat aũt quidam Scriba D. Pauli nomine Tertius, cui Apo. cõcessit ut ex sua psona Romanos salutaret: Ideo se interseruit, dicẽs: Saluto uos, &c. enumerat Apost. inter alios Caiũ hospitẽ suũ, ad quem dirigitur tertia D. Ioã epistola canonica in qua con mẽdat de charitate quã exhibebat fratris. Nominat ẽt Erastum Archarium ciuitatis, qui s. custodiebat archam cõem, i. communes reditus ciuitatis. Vltimo nominat, quendam fidelem qui uocabatur. Quartus, prout scriba uocabatur Tertius.

i. Cor. 4.

Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis Amen. Ei autem qui potens est uos confirmare iuxta euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei, in cunctis Gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum. Amen.

Hic salutat Romanos ex parte sua, dicẽs: [Gratia, &c.] & finit epistolã cũ gratiarũ actione dicens: [Ei autem, s. Deo qui est Trinitas [qui potens est uos cõfirmare:] ſm illud: Modicum passus ipse pficiet, confirmabit, consolidabitq; & hoc in fide, quæ est [iuxta euangelium meum] i. Pet.
idest, secundum euangelium quod ego prædico, & etiam secundum [prædicationem Iesu Christi,] qui primo euangelium prædicauit, secundum illud: Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum. Vnde Diuus Matth. dicit: circuibat Iesus prædicans euangeliũ regni, subiungit: [Secundum reuelationem mysterii,] id est, secreti, quod quidem potest referri ad id qđ dixerat iuxta euangelium meũ: Vel quia in euangelio reuelatur secretũ diuinæ incarnationis, ſm illud: iustitia Dei reuelatur in eo. Vel quia ipsi Apost. est euãgeliũ reuelatũ secundum illud: Nobis aũt reuelauit Deus per spiritum suum. De hoc aũt secreto dicit Esa. Secretum meum mihi. Vel potest melius referri ad hoc quod dixerat confirmare, q. d. Deus põt uos confirmare in euangelio meo & pdicatione. Et hoc secũdũ reuelationem mysteri secreti; scilicet de conuersione Gentium, de quo alibi: Mihi autem omniũ sanctorũ minimo data est gratia hæc in Gentibus illuminare, quæ sit dispẽsatio sacri abscõditi a seculis in Deo Vnde subdit [temporibus æternis taciti.] Quia uidelicet ocultũ erat apud hoĩes qđ Gentes essent conuertẽdæ ad fidẽ: uocat aũt hæc tempora æterna quasi diu durantia qui à principio mundi hoc fuit occultũ, sicut & in Psal. illuminans tu mirabiliter a mõtibus æternis. Vel potest dici qđ tempora ęterna dicuntur ipsa æternitas, de qua Esa. Excelsus & sublimis habitans æternitatẽ, ut sicut simplex Dei essentia p quandã similitudinem dimẽsionibus describitur, secundũ illud. Longior terra mẽsura eius, & latior mari. Ita simplex eius æternitas per tempora designatur, inquãtum omnia tempora continet. Subdit autem [quod] s. mysterium, [nunc patefactum est per scripturas Prophetarũ,] i. secundum quod Prophetæ prędixerunt, ut patuit supra quinto. Vnde Ephesis scribens ait: aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc manifestum est sanctis Apostolis eius, & Prophetis

Heb. 2.
Mat. 4.
i. Cor. 2.
Esa. 24.
Ephes. 3.
Psal. 75
Esa. 57.
Iob 11.
Ephe. 3.

phetis in spiritu esse Gentes cohæredes. Est autem patefactum per operis impletionem, ex præcepto Dei. Vnde dicit sm̄ præceptū Dei, qui, s. æterno proposito ea quæ vult temporaliter facit, quod quidē præceptum Dei [ad obeditionē fidei est in cunctis Gentibus] id est, ut omnes Gentes obediant fidei. Vnde supra 1. ad obediendū fidei, in omnibus Gentibus, Si autē loquamur de mysterio incarnationis, sic construenda est litera mysterij inquā temporibus ęternis taciti, quia ante non erat ita manifestum, quod quidem mysteriū nunc patefactum est per scripturas Prophetarū, qui hoc prædixerunt secundum præceptum æterni Dei, qui uoluit mysterium incarnationis patefieri, & hoc ad obediendum fidei in cunctis Gentib. mysterij, inquam licet taciti apud homines tamē cogniti soli Deo sapienti, quia ipse solus hoc cognouit, & quibus uoluit reuelare, quia quæ sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus Dei. Vel potest intelligi de Deo qui solus est sapiens, scilicet per essentiam, prout dicitur quod nemo bonus nisi solus Deus. Nec per hoc excluditur filius, quia eadem est perfectio totius Trinitatis, prout econuerso dicitur: Nemo nouit patrem, nisi filius, non excluditur spiritus sanctus, neque pater a notitia suiipsius. Subdit autem, [per Iesum christum, quod non est sic intelligēdum quod Deus pater sit sapiens per Iesum Christum. quia cum in Deo sit idem sapere, quod est esse, sequeretur quod pater esset per filium, quod est inconueniēs. Sed hoc referendum est ad hoc quod supra dixerat, nunc patefactum est, s. per Iesum christum. [cui] Iesu Christo, [est honor] per reuerentiam totius creaturæ, secundum illud: In nomine Iesu omne genu flectatur: [& gloria,] scilicet quantum ad plenam diuinitatem, sicut ibi subditur: Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus christus in gloria est Dei patris uel potest sic construi, cogniti soli sapienti Deo: cui scilicet Deo, est gloria per Iesum Christum, qui eum glorificauit, secundum illud. Ego te clarificaui super terram, & supplendum est sit honor & gloria. Et hoc non ad tempus, sed in secula seculorum. secundum illud: Iesus Christus heri, & hodie ipse est in secula Addit autem ad confirmationem ueritatis, Amen, quod ut dictum est interpretatur fiat.

Matt. 19. Matt. 10. Matt. 11. Phil. 2. Ioan. 17. Heb. ul.

F I N I S.

Series Chartarum.

† †† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ.
AAa BBb CCc DDd EEe FFf GGg HHh IIi KKk LLl MMm NNn OOo PPp QQq RRr SSs TTt VVu XXx YYy ZZz.
AAAa BBBb CCCc DDDd EEEe FFFf GGGg.

Omnes sunt quaterniones præter †† quæ sunt sexterniones.

VENETIIS, Apud Fabium & Augustinum Zoppinos, Fratres.
M D L X X X IIII.